DACIA PREISTORICĂ

de

NICOLAE DENSUSIANU

ARHETIP

DACIA PREISTORICA

DE

NICOLAE DENSUȘIANU

CU O PREFAȚA

DE

Dr. C. I. ISTRATI

27 Aprilie 2002
Ardeleanu Costel

- ediţie facsimil -

BUCUREȘTI
Editura Arhetip
2002

ISBN: 973-9296-33-5
București - 2002
ARHETIP
e-mail arhetip@rol.ro

Tipărit : Tipografia SEMNE

Această ediţie este o reproducere
în facsmil a lucrării

Dacia Preistorică
de Nicolae Densuşianu

apărută pentru prima dată în

BUCUREȘTI
Institutul de Arte Grafice „CAROL GÖBL", S-sor Ioan St. Rasidescu
16, STRADA PARIS, (fostă Doamnei), 16
1913.

N. DENSUȘIANU LA BRAȘOV, PE LA 1876—1877

N. DENSUȘIANU
ÎN ESCURSIUNE ȘTIINȚIFICĂ CU PUȚINI ANI ÎNAINTEA MORȚII SALE.

NIC. DENSUȘIANU

VIEAȚA ȘI OPERA SA.

Insemnătatea Daciei Preistorice.

In revista «*Căminul Nostru*» dela 1 Aprilie 1911 (1), primul său articol începeà cu următoarele cuvinte:

«*La sfârșitul săptămânii trecute ziarele publicau*, probabil după informaţiile poliţiei, *o notiță cu caractere mici cam în această cuprindere: S'a găsit mort, la locuința sa din str. Sfinților, Nic. Densușianu, Bibliotecarul Statului-Major al Armatei. Cam tot atâta ar fi spus și rubrica decesurilor dela Ofițerul Stării Civile, și ca concluziune*, Nic. Densuşianu se despărţià de lume tot aşà de modest, precum trăise în ea. Nu pleca din lumea aceasta cu sgomot şi alaiu, pentrucă ziua de înmormântare nu erà — ca pentru numeroși alții — singura în care i se mai pomenià numele».

Aceste puține cuvinte, cari lasă să se vadă așà de limpede și cine erà N. Densușianu, și care este soarta — să zic și la noi, dacă nu mai mult la noi ca în altă parte — a celor modești, corecți, muncitori și demni, fac cea mai mare cinste d-lui O. Lugoșianu. De sigur că Domnia-sa le-a scris, cum le-am citit și eu de altfel, cu inima plină de durere.

Da, Niculae Densușianu nu mai erà; el murise la 24 Martie 1911 orele 1 și jumătate după amiază!

Sufletul acestuia, care părăsià valea plângerilor, după o vieață plină de resemnațiune și muncă, erà sufletul unuia din cei mai de seamă fii ai neamului românesc.

Am credința și curajul a spune că neamul românesc nu a avut mulți fii destoinici ca Densușianu și că în Panteonul nostru va fi el, de sigur, fruntaș între fruntași.

Rar s'a văzut un om mai hotărît în a-și sacrificà vieața lui—căci el de 40 de ani nu mai trăià decât pentru un anumit scop, — care să părăsească toate plăcerile vieții, să se izoleze de lume, să renunțe la familie, să se despartă voit și hotărît de tot și toate, pentru a-și consacrà toată activitatea de care erà capabil, realizării numai unui vis frumos ce duceà la desmormântarea unui trecut de aur al neamului său.

(1) Anul I, No. 21. Bucureşti.

Modest, inteligent, foarte cult, cunoscător profund al limbii latine și eline, a germanei, francezei, italienei și ungarei; înzestrat cu o voință de fier și cu o răbdare și perseverență extraordinară, omul acesta te uimește prin ceeace a făcut și prin chipul cum a făcut.

S'a mulțumit în vieața sa abià cu strictul necesar, din care totuș a reușit a-și adunà un material bogat de documente, de acte și publicațiuni, de care a avut necesitate.

A strâns îndeajuns însă ca să lase o bibliotecă de seamă danie statului major al armatei, și cevà—o adevărată amintire pioasă — Astrei din Transilvania.

Tot ceeace a făcut, se vede ușor din ce a publicat și mai ales din notele sale extraordinar de numeroase, de bogate și precise. El a urmărit un singur țel, acela de a desmormântà trecutul nostru măreț și a pune în lumină faptele glorioase ale neamului românesc.

Națiunile ca și religiile au preoții lor, dintre cari unii trăesc și adesea se schingiuesc, numai pentru înălțarea lor.

N. Densușianu a fost un preot; mai mult: un apostol. Acei cari îl cunosc, acei cari îi vor aflà activitatea sa, nu vor puteà să aibă decât admirație și recunoștință pentru el.

Viitorul va înscrie pe Densușianu printre acei Români cari au contribuit cu cevà la deslegarea chestiunilor ce interesează omenirea.

Am cunoscut personal de mult dar prea puțin pe acest om. Am studiat însă de curând opera sa. Imprejurări fericite m'au pus în pozițiune a-mi da de aproape seamă, consultând notele și scrierile lui inedite și de a fi fericit văzând prin mine însumi, de ce lucrare de seamă a fost capabil un Român!

Din munca și suferința lui, se înalță mândria de neam, care cucerește inimile și întărește cugetele.

Le mulțumesc acelora grație cărora pot să vă desvelesc pe un Densușianu, pe care puțini îl cunosc la noi.

Aduc mulțumiri cu această ocaziune d-lor A. Hențiescu, executorul testamentar al lui N. Densușianu și d-lor C. Göbl și I. Rasidescu, cari au meritul, cum se va vedeà mai în urmă, de a fi contribuit la realizarea unei opere mari.

Adresându-se la mine, Domniile-lor au ghicit că vor găsì o inimă care bate cu ușurință și cu toată căldura pentru o faptă bună. Munca ce am desfășurat, de mai bine de un an, va fi din parte-mi o slabă răsplată numai față cu memoria aceluia care m'a încântat prin opera sa și m'a înălțat mai mult în mândria ce am de a fi de neam românesc.

Am văzut și de astădată că aveam a face cu un om.

Figura lui clasică, aleasă, deschisă, binevoitoare și care-ți des-

văluià firea lui bună și pe omul care cugetă; modestia lui nu prea cunoscută ori mai ales apreciată la noi și care-l făceà sfios, te surprindeau plăcut dela prima sa înfățișare.

Căutătura lui limpede, ca și cugetul său curat; vorbirea sa rară, deslușită, așezată din toate punctele de vedere, îți arătau îndată o fire de seamă și un om simțitor.

Deșertăciune nu erà în el; goliciunea, care amețește pe atâția la noi, erà străină firii lui. Puțin pretențios, natural, fără metehne, fără dorințe cari chinuesc omul și strică societății, el căută liniștea, seriozitatea și relațiile sănătoase.

Se mulțumià cu puțin; toată vieața lui stă dovadă.

O astfel de fire cumpănită și bine îngrădită nu puteà însă să nu aibă și partea ei pasionată, în care furtuna să bântue fără rezervă și care să robească firea cea mai aleasă.

Densușianu erà un patriot adevărat, nu încrezut, nu închipuit, cu atât mai puțin un înșelător. Tot focul de care erà capabilă o astfel de fire aleasă servià să încălzească, în inimă lui, iubirea de neam și contribuià a-l face să renunțe la tot, să se sacrifice cu desăvârșire pe el pentru a mai adăogà cevà la înălțarea neamului său.

Și ce iubire aleasă, curată, fu aceasta; dornică numai de a pune în lumină, cât mai mult, părțile bune ale neamului românesc, și a-i arătà trecutul cât mai înalt, pentru a-i asigurà urcarea mai sigur în viitor!

El închină astfel toată suflarea lui neamului din care a ieșit.

Densușianu erà dintre Transilvănenii aceia cari nu voesc a mai ști nici de Transilvania lor iubită și martiră, nici de România, pe care așà de mulți dintre ei o critică pe nedrept, nici de Macedonia, pe care pare că am uitat-o cei din țara liberă, după ce i-am pricinuit atâta rău, nici de Basarabia, care a împlinit un secol de letargie, nici de Bucovina cu comorile ei din trecut, nimic din toate acestea..... dar cari iubesc, iubesc cu patimă toată țara locuită de Români, fără anume hotare decât acelea ale graiului nostru iubit, pământ care a fost roșit de sângele eroilor și martirilor noștri, patria vecinică a doinei fermecătoare și a cosânzenelor cu feți frumoși, cari fac să ne sboare gândul înălțându-se tot mai sus.

Dacia, Dacia Felix, erà patria lui Densușianu.

Dacia protolatină, Dacia pelasgă, iată idealul său, iată ce dorià inima lui și pentru a cărei înălțare a muncit și s'a sacrificat.

Să nu fie nimeni sceptic. Se vor convinge toți, sunt sigur, ca și mine, cetind această lucrare de preț.

De Dacia se leagă pe viitor două nume; apropierea lor să nu ni se pară nici curioasă și mai puțin încă nepotrivită: Traian, Densușianu!

Traian cucerì Dacia istorică, cu armata romană și cu puterea geniului său.

Densușianu cucerì Dacia preistorică, prin această monumentală lucrare postumă, numai cu munca lui aprigă și geniala lui divinațiune.

Armatele romane, pentru a pătrunde în inima Daciei și a cucerì capitala ei, urmară mai multe căi. Carpații, acești vecinici buni apărători ai acelor ce au știut să se umbrească sub coamele lor dătătoare de vieață, formau însă un zid contra năvălitorilor.

Legiunile cari se ridicaseră, mai de-a dreptul dela Severin spre Sarmisegetuza, urmară cursul Jiului. Ceeace însă putù face tehnica modernă cu inginerii noștri, pe frumoasa dar sălbatica vale a Lainicilor, pe care s'a așternut nu de mult o admirabilă cale, nu fură în stare să o facă, mai ales grăbiți cum erau, specialiștii armatei romane. Iată de ce dela Bumbești, unde-și făcù ultimul său castru în vale, armata romană apucă direct peste munți prin pasul massivului Vulcan și peste munții Hațegului spre a se coborî pe clinul lor de miază-noapte în ingusta dar fertila și mai ales poetica vale a Streiului, ce-și duce apele în Mureș.

In acest centru pur românesc se află nu departe de «Poarta de fier transilvană», *Grădiștea*, acum o mică comună rurală, dar care fu de două ori mândră și impunătoare, mai întâiu ca Sarmisegetuza și apoi ca *Ulpia-Traiana*, foasta capitală a Daciei. Ea e situată pe malurile *Hațegului* în o vale admirabilă, încunjurată de înalte și frumoase catene de munți.

Cevà mai din sus de Grădiștea, se află mica comună Densus, numită Densuș, fosta reședință a lui Claussius Longinus, care-și construise acolo un mausoleu pentru familia sa, care există și până acum, servind ca biserică greco-catolică română sătenilor.

Acolo se născù N. Densușianu la 18 Aprilie 1846. In acest leagăn al latinității Daciei, în acest cuib de raiu pământesc, în acest colț de pământ sfânt nouă, dar cam uitat, plin de urmele și amintirile marilor popoare, cel dac și cel roman, văzù lumina soarelui și crescù acel care nu puteà să fie, făcut în urmă *și* mai conștient prin o cultură aleasă, decât un mare patriot român.

Astăzi *Ulpia-Traiană* se numește *Várhely* și acest nume spune mai mult decât orice, care e soarta de acum a vechiului principat al Transilvaniei și ce se petrece cu frații noștri dinspre nord-est.

Mausoleul lui Longinus, acest admirabil monument, scăpat de vitregia timpilor ca și închinătorii lui, este cea mai vie dovadă și cel mai deplin protest al drepturilor ginților cari nu se pot călcà în picioare.

Várhely nu va triumfà nici când de *Ulpia-Traiana* !

Din actul de naștere al lui Densușianu se vede că el erà copilul parohului Densușului, *Bizantius Densușianu* și al soției sale *Sofia*. Nașa sa fu Lapaducia Niculiésca.

El a avut ca frate mai mare pe Aron, poet şi critic, născut tot acolo la 1838, fost profesor de limba latină la Universitatea din Iaşi, autorul Negriadei, al istoriei limbii şi literaturii române,

Mausoleul lui Longinus din Densuş (Transilvania).

şi a numeroase alte publicaţiuni de valoare. Fiul acestuia e meritosul profesor universitar din Bucureşti d-l Ovid Densuşianu.

Venit pe lume, cu puţin înainte de anul 1848, care ridică vieaţa a peste 40 mii Români, în genere fără cultură, dar conştienţi şi mândri de originea lor, îngrijit de o mamă iubitoare şi în casa unui preot transilvănean cult şi patriot, Densuşianu a crescut în o vieaţă modestă dar curată. Copilări în mijlocul unei naturi admirabile, în o localitate care la fiecare moment îi vorbià de trecutul glorios al neamului românesc şi în o epocă în care Românii renăşteau la o vieaţă cevà mai liberă. Aceştia, încrezători în «drăguţul lor de împărat», alături de armata căruia şi pentru care sângerase din adânc, erau acum siguri că şi ei au dreptul la o vieaţă omenească după secoli de adevărat martiriu.

El începù să-şi dea seamă despre ale lumii, tocmai atunci când Românii ieşiau cu încetul din o lungă vale a plângerilor în care voinicia nu cunoscuse margini.

Nu cu mult înainte, administraţia centrală trebuise să dea ordine să se mai curețe drumurile de numeroasele ţepi, pădure de leşuri româneşti victime ale Ungurilor, pentru a nu jignì văzul acelui mare suflet şi rar protector al elementului român, fie-i binecuvântată memoria, Impăratul Iosif al II-lea.

Un scriitor ungur n'a scris oare: «Niciodată furcile, temniţele, securile, cârligele, ştreangurile şi colţurile stâncilor n'au omorît mai mulţi criminali ca Români». (1)

Cum puteà oare un atare copil, crescut cu astfel de amintiri şi văzând mizeria din jurul său, să nu devie un mare patriot, atunci când prin cultură el îşi dete mai bine seamă de suferinţele neamului său, care totuş aveà pentru el atâtea drepturi.

Familia din care se trăgeà Densuşianu erà o veche familie românească *Pop de Haţeg.*

Numele de Densuşianu se dădù copiilor, mai întâiu lui Aron la gimnaziul din Blaj, de către profesori pentru a-i deosebì de mulţi alţi Pop ce erau în şcoală.

Numele acesta le rămăsese şi ei îl înnobilară la rândul lor prin munca ce desfăşurară în urmă.

Clasele primare le-a făcut el la Haţeg, de sigur tot la Franciscani, la care fusese dat încă din 1846 fratele său Aron.

In actele sale aşà de bine păstrate, nu găsesc decât pe cele dela 1862 înainte, când N. Densuşianu la vârsta de 17 ani se aflà la gimnaziul din Blaj, în clasa a VI-a.

Din testimoniul său scolastic pe semestrul al II-lea al acestui an, dat la 1 Iulie 1862, se vede că acest adolescent, cuminte, simpatic şi frumos, obţinuse cele mai bune note.

---

(1) Wolfgangi Bethlen, *Historia de rebus Transilvanicis.* Ed. II, Tom. IV, 428. Vezi p. 71 din *Horia* de Densuşianu.

Testimoniu de clasea prima cu eminenția

No. loc. 1 între 55 scolari esaminați.

Portarea morale . . . . cu lauda
Atențiunea } . . . . bune
Diligenti'a }

Prestatiuni de in singulariele obiecte de invetiamentu

De in religiune . . . . forte multiumitoria
» Limb'a latina . . . . forte multiumitoria
» Limb'a greca . . . . forte multiumitoria
» Limb'a materna (română) . . . . forte multiumitoria
» Limb'a germâna . . . . forte multiumitoria
» Limb'a maghiara . . . . forte multiumitoria
» Istoria și geografia . . . . forte multiumitoria
» Matematica . . . . forte multiumitoria
» Scientiele naturali } Istori'a nat. . forte multiumitoria
Phisic'a »
» Propedeutica
» Cantu
Forma esterna a ocupatiuniloru scripturistece . . f. buna
Numerulu oreloru neglese . . . . 6 escusate

In capul acestui gimnaziu se află nemuritorul Cipariu, pe când Alexandru Micu eră profesor de matematică și fizică. Ioane Antoneli profesor de limba latină, Ioane Popescu de cea maghiară, Olimpiu Blasianu profesor de limba greacă și germană și Ioane Moldovanu profesor de limba latină și filozofie.

Tot primul dintre 50 colegi trecù el examenul de iarnă, după cum se vede din testimoniul școlar dat la 7 Fevruarie 1863.

Dar munca sa aprigă nu puteă să aibă loc fără o gravă atingere a acestei naturi alese și delicate, ceeace se vede din certificatul de absolvire al anului al VI-lea dat la 13 Semptemvrie 1863, în care găsim la: **numerulu oreloru neglese**, 2 luni și una diumetate escusate», iar profesorul de clasă A. Micu notează: *„depusu esamenu privatu dein toate studiale în 3 Sept. a. c., fiindu că dein caus'a morbului n'a pututu depune la tempulu seu“.*

N'am necesitate a adăogà că la toate studiile căpătă tot: *forte multiumitoria.*

Astfel merse el înainte, în acest mic oraș al Blajului, impunător prin amintirea dela 1848, prin marele număr de Români ce au luptat pentru existența neamului și prin munca depusă de micul număr al *inteligenței,* cum se zice pe acolo, a micului pumn de oameni cari căutau să urmeze calea deschisă de Clain, de Șincai și alți cărturari modești, dar harnici și destoinici, ai românismului din acele părți.

La 5 și 6 Iuliu 1865 trecù el maturitatea: *laudabiliter valde bonum*, la toate obiectele afară de *lingua alia (germana)* la care aveà *bonum*.

Școli superioare nu aveau Românii din nord-ostul nostru nici la 1861, cum nu au nici în prezent.

Când văd goana ce se pune spre a oprì în ridicarea sa culturală mai ales pe acest popor, înțeleg mai bine ca ori și ce groaza ce au de puterea elementului românesc cei ce pentru moment pot comite astfel de volnicii.

Dar cel ce are încredere în triumful adevărului și dreptului și cel ce cunoaște evoluția neamului nostru, nu se va îndoì un moment de viitorul întrevăzut de Bolintineanu, pe care-l are acest popor. Cei din România liberă au însă și sarcini mari și mai grele și am nădejdea că-și vor da seamă de ce trebue să făptuească față cu neamul întreg din acest punct de vedere!

La 10 Octomvrie 1865, vedem din un: *Akademischer Annahmschein*, iscălit de *Dr. Müller, k. k. Direktor*, că *Nicolaus Densușianu* s'a înscris la Sibiiu la *Rechtsakademie*.

Iată-l într'un oraș german, cu deosebire pe atuncea, dar în un admirabil centru românesc, mai departe de Ulpia-Traiană care-i vorbià de trecutul măreț, dar în coastele *Șelembergului*, care-i reamintià fapta, gloria și gândul lui Mihaiu Viteazul.

Nu știu cum erà organizată facultatea juridică din Sibiiu la acea dată, dar din niște *Prüfungszeugniss*, păstrate de Densușianu, putem vedeà că el a fost scutit de taxe, din cauza asiduității sale exemplare și din faptul că a fost clasificat *întâiul* la următoarele studii, din anul prim chiar:

Istoria austriacă, cinci ore pe săptămână, cu Dr. Pfaff.

Pandectele, zece ore pe săptămână.

Istoria și instituțiile dreptului roman, nouă ore pe săptămână.

Istoria imperiului și dreptului german, 6 ore pe săptămână.

Ceeace făceà o medie de cinci ore de clasă pe zi, la anul prim de facultate.

Aceasta e o medie naturală pentru un student universitar, când studentul vreà să învețe și profesorul să-și facă datoria. Ar fi bine să se iea cunoștință de anumite facultăți de drept, cari când ajung la 2 ore pe zi în program — cu dreptul larg de absentare mai ales pentru profesor — se consideră că au făcut cevà excepțional de laudă.

Densușianu urmă astfel timp de 4 ani cursurile acestei școli de drept, și în *absolutorium* ce i s'a dat la 20 Iulie 1869 de *Dr. Gottfried Müller, consiliariu r. și director*, vedem, cu aleasă mulțumire, că în toți *anii și la toate materiile* i se pune mențiunea *„frequentat cu mare diligență"*. In toți anii la rubrica *„clasa progresului"* el este pus *„clasa prima"* dela început și în urmă tot mai mult, și chiar excluziv la fine, cu mențiunea *„clasa prima cu distincțiune"*!

Materiile urmate erau numeroase și variate. El urmă etica în anul al II-lea și dreptul canonic sau cel eclesiastic protestant, până la dreptul penal civil austriac, și până la economia politică, statistica şi procedura civilă şi penală pentru a încheià cu ştiinţa politică administrativă, știința legilor financiare şi administrative și cu dreptul comercial şi cambial și cel montan. Pentru o facultate săsească din Sibiiu și la 1869, trebue să recunoaștem că este destul de lămurit că lucrul erà sănătos înjghebat.

Și la toate acestea el fu printre primii cu distincţiune.

Să nu credem însă că tânărul Densuşianu trăià pe trandafiri, că aveà vieaţa asigurată și liniștită, putând să se consacre cu totul numai studiilor sale.

De aceşti studenţi sunt rari peste tot, dar mai ales în ţările locuite de Români acest fel de fericiţi nici nu se cunosc.

Cine a fost la Blaj ştie în ce lipsuri trăesc bieţii băieţi. Adesea ei se hrănesc, sărmanii, pentru a învăţà, numai cu *pita* ce li se dă gratuit pe mai multe zile! Mai toţi îşi consumă merindele pe cari le aduc chinuiţii lor părinţi, în traistă, în fiecare Duminică.

Doamne, câte suferinţe și ce vieață de robi! Şi câţi nu cad în drum din acești copii și câți sărmanii nu rămân infirmi sau nu îngrașă pământul!

Martiri ai neamului ne închinăm în faţa voastră! Măcar atât!

In timpul studiilor sale, pierdù Densușianu pe tatăl său și astfel rămase fără mai nici un mijloc de vieaţă!

In luna lui August 1867, când trecuse cu succes examenul anului al II-lea de drept, el venì în țară, după cum se vede din o petiţiune ce adresă în ziua de 15 August *Societăţii literare*, Academiei noastre, abià înfiinţată.

Prin aceasta cereà «....... *pe temeiul stării mele de orfan..... şi lipsei totale de mijloace.....*», zice el, un ajutor pentru a puteà studià.

Din fericire Academia aveà la dispoziţia sa o fundaţiune patriotică a municipiului urbei Brăila, pentru ajutorarea tinerilor români de peste hotar.

De ce oare astfel de ajutoare nu se mai dau, de ce oare milionarii transilvăneni din ţară nu se gândesc mai mult la amărăciunea lacrimilor vărsate de cei rămaşi la postul lor de onoare în ţara mumă, unde sufer toate greutăţile ?!

Iată răspunsul din 6 Septemvrie, ce i se dete de Heliade-Rădulescu, care erà preşedinte al Academiei.

«Luându în considerare suplica D-Tale și atestatele cu cari é instruita, societatea academică romana a aflatu de bine a te alege pentru de a fi beneficiatu cu un stipediu de 2000 lei pe anulu scolasticu 1867/8 din fundaţiunea votata de municipiulu urbei Brăila.

«Ce pe langa restituirea atestateloru D-Tale ţi se aduce la cunoscinţia.
«Dela societatea academica romana».
«Bucuresci, 6 Septembre 1867.
«Pres. I. Heliade R.»

Cu această ocaziune la 10 Sept. 1867, Densuşianu se grăbeşte a mulţumì şi municipalităţii de Brăila.

Acolo găsim:

«Patriotismulu şi amorea de natiune a fostu şi este caracterismulu traditionalu alu Romaniloru şi chiaru în anulu acesta de persecotare şi tirania asupra fiiloru romani dein Transilvania. Urbea Braila fu aceea ce tresărì îndată la plângerile şi vaetele noastre în contra jugului magiaru şi cu generositate nespusa ne tinsa mana de ajutoriu. Urbea Braila creà stipendia ca să mergem în Italia la tiera mamei noastre cà asia se ne salvam nu numai limba şi nationalitatea ci se aducem amente că *Italia a fostu leganulu nostru şi cà o Italia nouă avem de a ridica pre malurile Danubiului.*»

Iar mai departe aflăm tot de acolo şi cauza morţii tatălui său:

«3 Milioane şi jumătate Romani dein Austria, unde părintii nostri în 1848 (de unde se trage si mortea tatalui mieu) şi varsara sangele pentru libertate si tronu; totu acela Domnu ne dete astadi sub biciulu si teroria aceluia în contra cărui noi ne-amu luptatu. Astadi nu numai că n'avem libertate, dera chiaru limba, ce s-a pastratu pana acumu cu atata sanctitate de stremosii nostri, se afla nimicita».

Şi în fine mărturiseşte că:

. . . . . «sub scutulu onorabilului consiliu municipalu alu Brailei mi s-a usioratu astadi cariera ce erá se o întrerupu, mi s'a înlesnitu calea cătra *poetica Italia ce-am visat-o decandu am apucatu lira poetica in mana*».

Fapta bună are totdauna răsplata sa. De numele lui Densuşianu se va afla legat pentru totdauna ceeace a făcut municipalitatea din Brăila. Cine ştie dacă fără acest modest ajutor Densuşianu ar fi putut produce ceeace a făcut în urmă.

O, voi, mecenaţi români, aruncaţi măcar o fărămiţă celor buni! Bată inima voastră pentru suferinţele neamului! Contribuiţi cu cevà spre a întreţineà lumina, pe care vor vrăjmaşii să o stingă cu orice preţ.

Stroescu Basarabeanu, Stroescu ce s'a înălţat aşà de sus prin priceperea şi perspicacitatea lui, Stroescu, care dă aşà de mult, trăind aşà de modest, fie-vă, de se poate, vouă pildă!

Ce se făcù Densuşianu în urmă, după terminarea studiilor salei din Sibiiu, la 20 Iulie 1869, şi până în Ianuarie 1870 nu putem şti.

Petrecut-a el aceste luni pentru a se odihnì în locul naştori sale şi lângă mama sa iubită, călătorì el undevà? Nu ştiu nimic,

Cunoaştem numai că fratele său mai mare Aron, care făcuse aceleaşi studii în aceleaşi şcoli, terminase studiile dreptului la 1864. Insurându-se, el se stabilise ca avocat la Făgăraş, unde a condus opoziţia română până la 1875, în care timp fu şi închis o lună în temniţă!

Iară în hârtiile lui Densuşianu găsesc o adresă către el din 20 Ianuarie 1870 iscălită «*G. Făgăreseanu, Praesidiulu magistratului urbanu*".

Iată conţinutul ei, pe care-l dau pentru a se vedeà progresele ce s'au făcut din punctul de vedere al curăţeniei limbii vorbite şi scrise, de Românii de pretutindeni, dela acea dată încoace:

«Devenindu vacantu postulu de notariu supremu la magistratulu urbiei Fogarasiu, me amu aflatu indemnatu de a Te substituá provisoriu pre spectatu D-ta în acestu postu cu una léfa anuale de 400 fr. v. a.

«Despre acesta me onorediu a Te incunoscientia cu acea rugare, ca se bine voesci, spre intrarea în serviciu şi depunerea jurământului, á Te insinua la mine catu mai curindu».

N. Densuşianu aveà cu ce să nu moară de foame! Poate chiar pentru starea materială a inteligenţei române de acolo, nu numai din 1870, dar chiar din 1912, acest început pare bunişor!...

Mă tem că acum nu mai pot ei căpătà nici atât!...

Dar nu pot să nu mă gândesc cu fericire sufletească, că pe acea vreme la Făgăraş, micul oraş din ţara muntoasă a Basarabilor şi a lui Mircea cu deosebire, funcţionà un *notariu primariu* şi se aflà un *avocat*, cari ambii au ajuns, mai în urmă la noi, glorii ale culturii neamului!

Iată de ce în ţerile acelea adevărata democraţie română se ridică conştientă şi temeinică. Iată ce oameni ar trebuì să întrebuinţăm şi la noi, dacă voim a ne ridicà din starea urîtă în care ne sbatem de mai bine de 50 ani!...

Dar Densuşianu trebuià să-şi treacă examenul de stat pentru avocatură.

Pentru aceasta găsim următoarea lui cerere către:

«Onorabile Presidiu alu Magistratului urbanu!

«Avendu a depune în dilele aceste esamenulu judicialu de statu la Academia de drepturi în Sabiniu, am onore a rogá pre On. Presidiu a-mi concede spre scopulu acesta unu terminu de 10 dile si adeca incepandu cu 1 Iuniu 1870, si totu odata a me dispensa pre tempulu acesta de afacerile mie incredintiate».

La 6 Iunie 1870, se făcù cererea lui către *Hochgeehrtes Praesidium* din Hermanstadt.

Cum a trecut Densuşianu şi acest examen de stat se vede din cele trei „*Staatsprüfungszeugniss*" că: la cenzura de stat

din științele de stat a fost *declarat de apt* cu calculul de *„distincțiune“*, în economia națională, tot astfel la dreptul german și roman și cu «Ausgezeichnet» sau «precelentia», cum spune traducția română, pentru procedura judecătorească civilă.

Tot ca document de limbă și privitor și la activitatea ulterioară a lui Densușianu voiu cità și următoarea adresă, făcută de fratele său mai mare, avocatul Arone Densușianu:

Onorabile judecătoria districtuale !

«D-lu Nicŏlau Dĕnšušianu naščutu in Dĕnšušiu in cŏmitatulu Hunedórei, legitimandu-še inaintea šubšcrišuluĭ ču testimoniele šub A·/. B·/. C·/. D·/. în čopia legališate, dešpre abšolvarea študieloru juridiče 'si—despre depunerea ču šucčešu a ešameneloru teoretiče de štatu, l'am primitu în diua šubšcrišă in čančelaria mea advočatiale čá čončipiente respečtive čandidatu de advočatura.

«Açésta 'mi-permitu a aduče la čunoščiinția onorabilei judečatorie ču ačea rugare čá, še bine-voéšča a luá ačéštá špre ščiintia ši-totu odat-a a ašterne ačéšta inšinuare la inčlitá tabla regio judiciară špre luare la cunoščiintia a šuščeperé d-lui Ničolau Dĕnšušianu în pračšá advočatiale.

Fagarašiu în 28-a Iuliu 1870».

Cererea-i fu admisă, spunându-i: «*Tot odată venim de a vă exprimà cea mai mare* recunoștință *pentru serviciile ce ați prestàt acestei urbe, în timp de....*»

La fratele său el a fost mai întâiu ca practicant și în urmă candidat și concipient.

In fine dreptul de avocatură al avocatului *Densușianu Miklos*, de astădată, și la Curtea de Apel, este recunoscut prin diploma de la 1872, Octomvrie 23: *„A maros-vásárhelyi Királyi Itélö-Tábla“*, adecă *„din partea Tablei regie la curtea de Apel din Muresiu“*, că: *„a susținut înaintea acestei curți de Apel censura de avocat și a depus jurământul de avocat“*.

Șederea sa, cum de altfel erà natural, nu a fost tocmai lungă la Făgăraș. Acolo a scos el din inițiativa lui Aron și cu colaborarea lui Teof. Frâncu și I. Lăpădat: *Orientul latin.*

Dar deși latin, aflându-se însă în orient, a sucombat în curând, odată cu închisoarea lui Aron Densușianu, pe o lună, în temniță, pentru a se adeverì, odată mai mult, dreptul libertății de conștiință în Ungaria.

Frații plecară pe rând dela Făgăraș la Brașov, Nicolae mai întâiu la 1873, Aron la 1875.

El se stabilì ca advocat în Târgu-peștilor No. 100, cum se vede din cererea către «*Onorabilul Tribunal regesc*» din 6 Faur 1873. Acolo a funcționat el ca avocat până la 13 Aprilie 1877, «cându a abdisu de buna voe», cum se constată de către Președintele Mály Istvàn în un: *Bizonyitvány* (certificat) dat la 9 Iulie 1878.

Odată cu trecerea trupelor noastre în Turcia la 1877, N. Densușianu intră în ţară, de data asta în mod definitiv.

Imi închipuiu ce trebuià să se petreacă în sufletul acestui mare patriot, când se răspândì ca fulgerul printre Români faima primelor noastre izbânde.

Nu cunosc până acuma precis data sosirii sale, dar ea poate fi fixată după o adresă ce a primit dela «*Agence diplomatique et consulat général d'Autriche-Hongrie*» din Bucureşti, cu data de 7 Ianuarie 1878, în care i se face cunoscut că Ministerul de Interne ungar, cu data de 27 Dec. 1877 îi *acordă dreptul de emigrare*.

De altfel, din fericire, în 1877—78 lucrurile mergeau mai bine și mai repede și în ţară ca și la Plevna.

Constatăm cu mulţumire, că în şedinţa Camerei dela 18 Fevruarie 1878, raportor al comisiunii de indigenate fiind G. Misail, acel mare muncitor şi ales patriot, se propune indigenarea lui N. Densușianu. Intre altele Misail zice: «Vă aduceţi aminte de acea operă intitulată Orientul latin, care a atras multe laude din partea presei occidentului».

Densușianu obţinù 60 voturi din 62 votanţi, iar în şedinţa Senatului dela 6 Maiu acelaş an, trece cu 29 bile albe din 30 votanţi.

La 25 Oct. al aceluiaş an «Nicolae Densuşianu equivalent lic, în drept din Sibiiu» este înscris *stagiar* în tabloul avocaţilor. decan al ordinului fiind V. Boerescu.

Tot astfel se constată prin un certificat al grefei respective că la 25 Fevruarie 1880, Densuşianu depusese jurământul înaintea Curţii de Apel, secţia I, pentru a puteà exercità profesiunea de avocat.

Ca avocat, la Braşov şi Bucureşti, nu avem a spune nimic deosebit despre Densușianu.

Intre actele rămase dela el, se văd numeroase dosare ale pricinilor ce a apărat la Braşov.

Dar nu aceasta erà menirea unui om superior ca el. Avocaţi aveam dejà destui de pe atunci, oameni însă în adevăr superiori avem puţini chiar în prezent. Densușianu erà făcut din o altă ştofă decât aceea a unui avocat oarecare. El aveà o altă menire, o altă misiune, mare, aş puteà adăogà.

Iată de ce în hârtiile sale se găsește o cerere, scrisă curat şi timbrată chiar, către Decanul corpului de avocaţi din Ilfov, prin care după un stagiu de 5 ani cereà el înscrierea definitivă. Deşi făcută, el nu a găsit însă cu cale a o mai depune. Din aceasta se vede lămurit calea ce voià el să o urmeze.

Şi oare puţinul timp cât a şezut la noi până la împământenirea sa, stat-a Densușianu acele luni fără a lucrà? Nu.

Prima sa publicaţiune în ţară a fost:

L'élement latin en orient.

Les Roumains du Sud, Macédoine, Thessalie, Epire, Thrace, Albanie, avec une carte ethnographique par N. Densușianu et Frédéric Damé, din 1877.

Cartea e opera lui și e tradusă de Damé, și erà dedicată: *A Monsieur le Comte de Chaudordy, ambassadeur de France, plénipotentiaire à la Conférence de Constantinople.*

Această lucrare, bazată pe scrierile anterioare și cercetări personale, este una din cele mai serioase relative la Macedonia.

Deoarece chestiunea e mai mult ca ori când la ordinea zilei, cred necesar a vă pune în vedere următoarele pasage din ea:

«Au lieu de maintenir la Dacie comme un fort avancé, d'une importance stratégique indiscutable, qui arrêterait le torrent, Aurélien ouvrait la porte toute grande au flot qui allait couvrir pour un temps l'Europe toute entière, emporter Rome et l'Empire, et menacer la civilisation».

Din această scurtime de vedere a lui Aurelian a suferit așà de mult nu numai neamul nostru în urmă, dar întreaga latinitate.

E cazul de a zice ca acel om politic francez: *„On ne se douterait jamais par quels imbéciles le monde est souvent gouverné"*.

La ce bun oamenii mari, când după Traiani vin Aureliani!...

Și cugetarea sa iese mai clar când scrie:

«*Enfin, en 1856, après dix-sept cents ans, l'Europe commença à comprendre la haute portée de l'oeuvre de Trajan* et à se convaincre que la paix et la tranquillité du continent réclame, **aujourd'hui plus hautement que jamais**, la création *d'un Etat latin aux Bouches du Danube, d'un Etat homogène et non polyglotte.*»

Cine dintre oamenii noștrii politici a pus chestiunea mai limpede și mai hotărît. Onoare memoriei lui!

Discutând drepturile fraților macedoneni, el face cunoscut lumii politice europene, că:

«A partir du X-e siècle, on les voit apparaître dans l'histoire comme un peuple compact et indépendant. C'est à cette époque que remontent les grandes luttes qu'ils livrèrent à l'empire byzantin et à cet élément grec corrompu jusqu'aux moëlles qui est connu sous le faux nom de «Ρῶμαιοι» et qui voulait s'emparer de la partie orientale de l'empire romain. Ces luttes furent couronnées de succès et dès lors les Roumains de Macédoine *devinrent complètement autonomes*».

Și ca să arate care trebue să fie situația lor în Turcia, el declară în puterea dreptului faptelor istorice:

„Il est donc constaté que les Macédo-Roumains ont été liés à la Turquie sur la base de capitulation précise, qui leur assurait protection en échange d'un tribut annuel de 1.400 piastres et qu'ils sont resté autonomes et indépendants sous leurs chefs nationaux jusqu'au commencement du XIX-e siècle, quand Ali-Pacha foula aux pieds leurs droits».

Nu sunt ei fraţii noştri? De ce oare să ne mai mirăm când tratatele noastre fusese călcate la fel?

Câtă dreptate e în părerea că *un tratat valorează numai atât cât puterea celui ce-l apără.*

Forţa, forţa, se vede că e fatal să strivească sau să apere dreptul. Ea e arma cu două tăişuri. Când oare va fi întrebuinţată numai în bine?!

In ce priveşte calităţile rassei acestui popor macedo-român, Densuşianu scrie:

«*Les Macédo-Roumains ou Tzintzares sont reconnus par tous les écrivains comme le peuple le plus susceptible de culture et présentement le plus avancé de la Turquie d'Europe*».

El reproduce părerile lui *Pouqueville, William Martin Leake* şi *Kanitz,* în această privinţă, cari sunt aşà de elogioase pentru fraţii noştri.

In fine, în ce priveşte cu deosebire chestiunea autonomiei eclesiastice a Macedo-Românilor, el arată aşà de luminos, când ne spune:

«Vers l'an 1200 les Macédo-Roumains, qui jusqu'alors n'avaient eu avec les patriarches de Constantinople que des rapports dogmatiques, mais non hiérarchiques, se séparèrent entièrement de Constantinople au point de vue politique. Sous leur roi Johannice, *ils déclarèrent l'église roumaine de Macédoine indépendante de Constantinople et Basile archevêque roumain de Zagorie devint primat national ayant son siège à Tàrnova avec deux métropolitains suffragants* (1).

«Cette indépendance hiérarchique dura jusqu'à la chute complète de l'Empire byzantin et l'établissement définitif des Osmanlis sur les rives du Bosphore. *Sous les Sultans le clergé grec reprit l'influence qu'il avait perdue. Employant tous les moyens et le plus souvent, les moins honnêtes, pour rétablir son pouvoir religieux sur les Roumains, les Bulgares et les Serbes, il s'efforçait de représenter à la Porte que plus ces populations seraient soumises aux Patriarches byzantins plus elles seraient sous la dépendance des Sultans.* La Sublime Porte laissa faire et prêta son appui à toutes les usurpations, jusqu'au jour où les Macédo-Roumains furent complètement dépossédés de toute autonomie religieuse et retombèrent sous le joug accablant du clergé grec».

Ar fi bine ca aceste rânduri să pătrundă până la locul cuvenit, pentru ca în tratativele ce fatal vor urmà în această privinţă să se invoace *da capo* şi dreptul istoric.

Chiar cultul la acest popor aveà loc tot în limba naţională, ceea-ce ne-a deosebit pe Români totdeauna, spre lauda noastră, de alte popoare:

---

(1) *Gesta Innocenti* II. No. 70. Şincai, *Cronica Românilor,* an. 1202.

«M. B. P. Hajdeu soutient, dans son *Histoire critique des Roumains* que *vers l'année 400, les exercices du culte se faisaient, dans les églises macédoroumaines, dans le dialecte macédo-roumain.* **Cette assertion est vérifiée par d'autres écrivains étrangers».**

Ce fericit am fost acum un an, când în puținele biserici ce au frații noștri auziam, tot în limba română, învocări pentru sănătatea și fericirea M. S. Regelui Carol și a poporului român.

Și cu drept cuvânt Densușianu propune singura soluție posibilă, demnă și urgentă în această privință:

«*Pour nous, le meilleur moyen d'arriver à ce but, serait de placer les Macédo-Roumains sous la subordination hiérarchique de l'église ortodoxe roumaine, sous l'autorité* **directe du Primat de la Roumanie. Cette solution serait conforme à leur langue et à leur caractère, à leur nationalité et à leurs aspirations.»**

Este aproape anul de când îmi permiteam să spun acelaș lucru Academiei române! Dar Românul știe să aștepte!..

Și să nu uităm că de organizațiunea lor religioasă este legată ființa neamului românesc în acea țară, unde neființd Oficiul stării civile, dela botez, cununie, divorț, testație și înmormântare, toate se fac prin preot!

Astfel că în prezent cea mai mare parte din frații noștri rămași credincioși ideii sănătoase și cari au rupt cu organizația veche grecomană, trăesc de fapt afară din lege!

Să sperăm în fine că vom deschide odată ochii. De n'ar fi însă prea târziu, astfel cum merg lucrurile în Peninsula Balcanică. Densușianu mai adaoge la urmă:

«Ce peuple a donc le droit *d'espérer, après une si longue attente, des souffrances si fermement supportées, une patience à toute épreuve, que l'Europes* dans sa justice, ne permettra plus désormais qu'on le sacrifie à des intérêts qui n'osent pas s'avouer».

Dar pentru ca Eurupa să-și facă datoria, trebue să ne o facem noi mai întâiu.

El rezumă, în o notă de autobiografie, cuprinsul total al acestei importante scrieri în următoarele cuvinte:

«In această scriere destinată a face cunoscută chestiunea Macedoniei-romăne, bărbaților de stat și oamenilor politici din Europa, dânsul puneà în evidență importanța etnică și politică a elementului român din peninsula Balcanică *și fu cel de întâiu care susținù cu argumente istorice și juridice dreptul Românilor din Macedonia, Tesalia, Epir*, etc., *de a formà o provincie autonomă națională în sânul imperiului otoman ; cereà exemțiunea acestor Români de sub supremația eclesiastică a Patriarhului grecesc din Constantinopol, introducerea limbii române în biserică și subordinarea lor hierarhică Primatului din România.»*

Dar, acum, Turcia permite totul şi noi nu facem nimic! E trist, dar noi lucrăm acum faţă de Macedonia ca şi Aurelian, pe vreme, faţă de Dacia. Cine oare va mai reclădì podul ce ne legà şi va face ceeace se poate, ceeace trebue însă în această împrejurare şi pentru noi şi pentru Turcia !...

Fraţii noştri aşteaptă prea mult, şi aşteptarea fraţilor va să zică *durere* ; durere crudă, durere neiertată pentru noi cari am provocat-o de fapt şi cari am puteà-o alinà măcar în parte.

Să sperăm şi să trecem!

La acea dată se începuse o vădită mişcare economică în România. Comerţul şi industria mai ales, nu mai erau considerate ca cevà bun numai pentru Bulgari şi Ovrei.

Un om de seamă care a făcut mult pe aceea vreme, C. Porumbaru, şi care în casa sa din Sfinţii Apostoli, organizase prima expoziţie industrială la noi, constituise societatea «*Concordia Română*». Hasdeu venià des la întrunirile cu caracter intim şi fără poză şi sgomot, cari aveau loc acolo. L-am şi cunoscut la una din aceste întruniri.

N. Densuşianu fu ales şi el membru în şedinţa dela 16 Martie 1878. Ori unde erà deci o mişcare serioasă naţională îl găsim de faţă.

Ajungem la un moment deciziv în vieaţa lui N. Densuşianu, dela care se alege cu hotărîre şi cariera sa ulterioară.

Academia Română, care joacă un rol aşà de mare în prima fază a vieţii acestui om, îl alege membrul său corespondent. Preşedinte erà I. Ghica, secretar general Hasdeu.

Cu aşà naşi, finul nu puteà să nu fie de seamă.

I se face cunoscut aceasta în modul următor:

«Academia Română, apreţiànd înaltele D-v. calităţi şi activitatea ce aţi arătat pentru desvoltarea culturii între Români, v'a ales, în şedinţia din 15/27 Aprilie 1880, *Membru Corespondent* al ei în Secţiunea istorică.»

Se poate spune că în aceea zi, Academia avusese mâna fericită!

Răspunsul său erà scurt şi demn.

Densuşianu ziceà:

«Distincţiunea aràtată cu această ocaziune o primesc mai mult de o sarcină plăcută pentru a perseverà şi mai departe pe cariera studiilor istorice. Mă voiu silì astfel a corespunde şi de aici înainte frumoaselor D-Voastre intenţiuni şi votului cu care am fost onorat».

El s'a ţinut larg de cuvânt! (1)

(1) Din o carte de alegător, de sigur singura ce şi-a luat, dela 15 Martie 1881 se vede că el locuià în coloarea de roşu, suburbia Sft. Dumitru, Str. Smârdan No. 49

In anul acela, la 9 Octomvrie, Academia îi mai comunică că-l însărcinează a ţineà locul d-lui Bianu ca Bibliotecar-arhivar, pe tot timpul cât acesta urmà să lipsească din ţară.

Această înlocuire a durat în destul, deoarece d-l D. Sturdza, ca preşedinte, îl însărcinează a continuà înlocuirea prin o adresă dela 28 Iunie 1883.

Sunt fericit a constatà, că Academia Română, care ajutase pe studentul N. Densuşianu în momentul cel mai greu al vieţii sale, la 1867, cu bursa Brăilei, tot ea, îndată ce acesta devenì cetăţean român, căută a-l utilizà pentru scopurile sale culturale.

Astfel N. Densuşianu fu însărcinat cu o misiune pentru culegere de documente.

In volumul *Cercetări istorice în arhivele şi bibliotecile Ungariei şi ale Transilvaniei*, Raport înaintat Academiei Române de Densuşianu, din 1880, găsim următoarele :

«Reîntorcându-mă din misiunea istorică, întreprinsă în Ungaria şi Transilvania, ce aţi binevoit a mi-o încredinţà în sesiunea anului 1878, am onoare a vă prezentà aici o dare de seamă generală despre cercetările şi descoperirile făcute în bibliotecile şi arhivele de peste Carpaţi.

«*In timpul de 15 luni, cât a ţinut misiunea aceasta, am cercetat peste tot 12 biblioteci şi 16 arhive. Am studiat peste tot locul diferitele colecţiuni de manuscrise şi documente, ce pot se reverse o lumină nouă, sau să deschiză perspective mai vaste în domeniul istoriei noastre naţionale.*

«Am urmărit mai cu seamă mişcările şi actele Românilor dela 1690 încoace. *Caracterul celor mai însemnate fapte din epoca aceasta se alterase aproape cu totul, fie din lipsa unei cunoştinţe solide a împrejurărilor, fie că scriitorii străini începuse a subordinà evenimentele la propriile lor opiniuni, şi cu modul acesta se depărtase de terenul sciinţific al istoriei.*»

«In cât priveşte *Revoluţiunea lui Horia* din anul 1784, am fost fericit a găsì în Biblioteca Academiei şi a Muzeului naţional din Pesta, precum şi în bibliotecile din Cluj, Alba-Iulia şi Braşov *un număr însemnat de relaţiuni contemporane, ce până astăḑi rămăsese necunoscute istoricilor străini*».

«Dar cel mai preţios material istoric cu privire la epoca aceasta l-am aflat în *arhiva cancelariei aulice şi în arhiva comisiuni Jancoviciane. Actele descoperite aici ne desvelesc înaintea ochilor o lume cu totul necunoscută din suferinţele şi faptele părinţilor noştri; ele răstoarnă în mod deciziv rătăcirile scriitorilor străini, ce apucase în literatura modernă se îmbrace costumul verităţii istorice.*»

Multe din aceste aşà de importante acte pentru noi «...*până în ziua de astăzi nu au fost de loc scrutate*»... cum ne spune D-sa.

Cu această ocaziune Densuşianu descoperì şi mai multe manuscrise:

«Aşà am aflat în bibliotecile din Pesta, Orade, Cluj şi Braşov, *20 manuscrise* ce conţin diferite *cronice de ale Ţerii-Româneşti şi Moldovei*, din cari unele sunt în limba română, iar altele traduse în limba latină şi germană».

In 17 din acestea „...... *conţinutul lor istoric este mai lung şi mai complet decât în cronicele româneşti cari s'aŭ publicat până astăzi....*“ ne spune acest cunoscător.

El studià cu această ocaziune şi „*manuscrisele nepublicate ale literaţilor români*“ şi ne desvăluì astfel pe mai mulţi, printre cari voiu cità pe: *Petru Dobra* jurisconsult la 1772 şi care scrise: *Regula Legis ; şi pe : Aureliu Autoninio Praedetis*, care făcù la 1792 un *Dicţionar român, latin şi german.*

In biblioteca Universităţii din Pesta află el primul dicţionar românesc cu litere latine: *Dictionarium Valachico-latinum*, din 1741—42; *găsì 41 tomuri manuscrise ale lui G. Şincai* în bibliotecile din Orade şi Cluj, între cari de tot puţin cunoscuta *Chronicon Daco-romanorum et plurium aliorum nationum*, dela anii 86—1186, pe care află, ceeace se ştià numai prin tradiţie, şi anume critica lui Màrtonfi: «An de aliquid brevibus gyaris et carcere dignum! Juvenalis et Sinkay»,—adică: «Este cevà demn de exil şi de închisoare».

In fine ceeace interesă şi lumea ştiinţifică dela noi în special, mai află: «Un vocabular în limba română, latină, maghiară şi germană despre *numirile animalelor, plantelor şi mineralelor intitulat: Vocabularium pertinens ad tria Regna Naturae;*

Un manuscris cu inscripţiunea: Istoria Naturii sau a *Firii*, aflate la biblioteca episcopiei din Orade.

Dar oamenii doritori de a cunoaşte cât spicuise el nu pot să nu cetească tot ce a scris el şi în această direcţiune.

Voiu cità numai pasagiul următor:

«In decursul misiunii mele în Ungaria şi Transilvania mi-a succes să aflu şi câtevà *tractate originale* din secolul al XVII-lea încheiate între Domniĭ României şi ai Moldovei cu principii Transilvaniei. Aşà am găsit în biblioteca universităţii din Pesta un tractat de alianţă între Radul Mihnea şi principele Transilvaniei Gavril Bethlen din anul 1617; în arhivele statuluĭ din Buda un tractat de alianţă între Ion Mihaiu Radu şi Gheorghe Racoţi din anul 1659, şi alt tractat între Constantin Basarab cu principele G. Racoţi, fără an».

In fine adaog că cu această ocaziune dânsul descoperì în Budapesta, între manuscrisele iezuitului Hevenesi, importantul act original: Manifestul de unire cu biserica Romei a Mitropoliei române din Alba-Iulia, dimpreună cu condiţiunile unirii, date şi subsemnate în 7 Oct. 1698».

Şi în fine pentru a se vedeà cât muncise acest om în timp de 15 luni, iată cu ce se încheie raportul său către Academie:

. . .«am onoare a înaintà aici întréga colecţiunea făcută în timpul acesta în număr de *38 volumuri manuscrise*, unul fotografiat, două tablouri vechi în oleiu, mai multe portrete, desemne şi facsimile împreună cu trei copii de pe medalia lui Horia».

Pentru a terminà cu analiza acestei lucrări, voiu spune că el a adunat astfel şi analizat:

783 documente relative numai la istoria Revoluţiunii lui Horia din anul 1784.

125 manuscrise şi alte documente cu caracter diferit dela 1290 şi până în secolul trecut.

Din acestea se mai poate vedeà de ce material a dispus N. Densuşianu, când a scris *Istoria Revoluţiunii lui Horia* şi de ce această lucrare, bazată pe 783 documente, a fost ultimul cuvânt, în ce priveşte cumplita tragedie a acestei părţi a neamului nostru, care a precedat marea revoluţie franceză.

Cât credeţi însă că a costat pe Academie această misiune de 15 luni, a unui om silit a sta în oteluri, a călători în atâtea oraşe, a plătì de sigur copişti pentru a-l ajutà să facă 38 volumuri de manuscrise, în o muncă aşà de încordată!..

3.500 lei a luat Densuşianu, adecă şapte lei pe zi!!... N'am de adăogat nimic mai mult!...

Atât de puţin pentru aşà comoară de fapte, pentru aşà activitate încordată!..

Steie deci această muncă cinstită şi rodnică pildă numeroşilor trimişi în misiuni, la băi sau în călătorie de nuntă, cu sume grase, mai importante decât se poate crede, plătite din sudoarea celor desculţi şi inculţi dela ţară. Fie ca odată cei cari dau şi cei cari primesc, aşà de des şi de mult, în această ţară, să se ruşineze — dacă e cu putinţă — faţă cu munca de laudă a unui restrâns număr de oameni de ispravă, în fruntea cărora stă N. Densuşianu.

Pe când N. Densuşianu lucrà din răsputeri, uitând că are dreptul de a profesà avocatura, pe când aduceà atâtea servicii ţerii şi neamului său, el duceà aproape mizeria în capitala în care se începuse, de pe atunci, stropirea cu noroiu de către toate speţele de bugetivori, alăturea cu altă caracudă şi mai puţin simpatică şi cu mânuitorii de afaceri zise politice.

Un om cu inimă, un bun Român, care la un moment deciziv, pe când eram şi eu jucăria intrigii, a hotărît şi de soarta mea, Ioan Brătianu, mai făcù o faptă bună. Lui se datoreşte numirea lui N. Densuşianu ca *Translator* pe lângă Marele Stat major al armatei, unde şef erà Generalul Fălcoianu, care-l numeşte oficial la 10 Martie 1884.

Şi, vorba lui Caragiale, aveà el leafă: „200 lei mensual salariu după buget şi 100 lei mensual ca diurnă pentru serviciul de translator".

Această sumă codaşă în budgetul ţerii noastre, bogat în alte chiverniseli, erà paradisul pentru acest om modest şi pentru acest ales muncitor. Aveà el cel puţin de aici înainte vieaţa asigurată, puteà el să dispună de o bibliotecă şi va aveà de aci înainte o masă de scris, a lui, în o cameră caldă!.. Ce puteà el visà mai mult!

El, care văzuse ca şi mine cum mizeria dusese la groapă pe atâţia, între cari pe acel N. Scurtescu, om cult şi cu rari sentimente, cu care ne întâlniam, în acel sâmbure al vieţii intelectuale române de pe vreme, dela cafeneaua Fialcowski.

Câtă asemănare între aceşti doi oameni, amândoi cu inima de aur, cu cugetele curate şi cu dorul nestins de a lucrà pentru neamul lor!

Văd încă pe acest N. Scurtescu, în o odăiţă mizeră şi rece ce se află pe locul unde se încheie în vale Bulevardul Măgureanu, fără foc, cu haina groasă pe el, la masa de brad, scriind, slab şi fiert de văpaia ofticei, cu nişte mănuşi ce fusese albe, rupte şi înnegrite, pe cari le pusese pentru a nu-i îngheţà degetele când ţineà condeiul!.

Doamne câtă suferinţă pe cei buni ai acestui neam!..

Toate acestea le ştià şi Densuşianu. Toate aceste lipsuri muşcau adânc şi din sufletul şi firea lui!

De sigur că îndelunga vieaţă de martir şi de mizerie a acestui om de seamă erà să devie de acum tolerabilă, deşi erà mai mult decât modestă. Dar erà totuş cevà sigur : puteà duce o vieaţă liniştită, puteà nebătut de valuri să liniştească, prin muncă, dorul ce-i ardeà inima de a face cât mai mult pentru neamul său. Şi'n adevăr el munci cum nu cunosc mulţi în această ţară!

Eu, care am pătruns de aproape in inima şi sufletul acestui apostol al neamului, mă închin cu evlavie şi adâncă recunoştinţă în faţa vieţii sale.

Am credinţa că după un Şincai şi Klain, posteritatea va pune şi pe N. Densuşianu.

Ajungem acum la momentul când el a publicat cea mai importantă din lucrările sale, pe care n'a văzut-o gata de sub tipar, căci soarta i-a fost vitregă şi în această privinţă.

A murit fără ca să fi dat cel puţin bunul de imprimat şi ultimei părţi a lucrării sale, care devine postumă, postumă pentru a-l ridicà sus de tot în panteonul neamului.

In Octomvrie 1884, el dădù la lumină acea admirabilă carte, model de sinceritate şi de stoarcere de izvoare de tot felul : „Re-

voluţiunea lui Horia în Transilvania şi Ungaria. *1784—1785, scrisă pe baza documentelor oficiale*"

Dar câți cunosc această carte?

Cu rușine fac mărturisirea, că și eu am cetit-o acum în urmă!

Cine, cu deosebire după 1907, nu ar fi trebuit să o cetească! Intre revoluția lui Horia și cea din 1907, diferența stă în timp și loc, dar este aceeaș în cauze: *Volnicia clasei domnitoare, lipsa de dreptate și de bună rânduеală.* Durerea, mai mare pentru noi, stă numai în aceea, că rolul nobilimii unguresti și administrației străine, la noi a fost jucat de frați! — frați? până la un punct oarecare!

Cetiți, aș zice oamenilor noștri conducători ai țerii, cetiți această carte, care e cartea suferinței seculare a unui neam; cetiți și vedeți ce vă rămâne să faceți pentru ca 1907 să nu aibă a doua zi! Cetiți voi bogătașilor, cari ați stors un neam întreg pentru vanitatea și goliciunea voastră, și tremurați în fața răspunderii ce vă stă în față; cetiți-o voi cari vă amestecați nepregătiți la cârma țerii, și dacă mai aveți cuget, dați-vă de-oparte; cetiți-o în fine voi cari doriți a vedeà o Românie mare și frumoasă între surori și gândiți ce este de făcut. Cetiți-o toți câți desperați de puterea neamului românesc; cetiți-o toți câți voiți să vă bată inima la fapte patriotice, alături cu scrierea Ioan Vodă cel Cumplit, a neuitatului Hasdeu, pentru a devenì și mai buni Români!

Și să nu credeți că Densușianu s'a lăsat condus numai de dorul înălțării neamului, sau de dorința de a face cevà ce se cheamă o lucrare cu temă!

Nu. Departe de el astfel de faptă. El a urmat ca adevărat istoric cu metoda riguros științifică, căutând numai adevărul și a fost de sigur el cel mai fericit când a văzut la ce rezultat a ajuns. De alt-fel el ne-o spune clar în prefață:

«*Istoria având nobila misiune de a înfățișà binele și răul din viеața popoarelor, astfel singurul principiu, de care am fost conduși în descrierea acestor evenimente, a fost căutarea și expunerea adevărului*».

Din cercetarea sa rezultă matematicește că:

«Poporul român se ridicase la 1784 în contra servituții feudale, nu pentrucă ar fi voit să obțină numai o simplă ușurare a sarcinilor iobăgești, dar fiindcă *simțià în inima sa că e născut pentru o soarte mai bună.* El dorià pământul ocupat de nobili, *fiindcă aveà cunoștință că a fost odată proprietatea sa, dorià domnia Transilvaniei, fiind-că se credeà singurul moștenitor legitim al acestei patrie, dorià în fine expulsiunea elementului dominant, fiindcă numai singur se considerà națiune legală în Transilvania.*

«Pe lângă libertatea din servitutea feudală, *revoluţiunea dela 1784 tindeà în linia primă la liberarea poporului român din servitutea politică, în liberarea Transilvaniei de domnia altei rasse.* In scurt revoluţiunea dela 1784 voià să distrugă sistemul politic al celor trei naţiuni privilegiate din Transilvania, *şi pe ruinele sale să se întemeieze un sistem politic român.*»

El consideră această revoluţiune ca un inel numai din un lanţ de fapte măreţe, cari trebue să ducă la acelaş rezultat :

«Deşi manifestaţiunile acestea întâmplate în diferite locuri, în Balcani, în Olt, la Prut şi în munţii Abrudului, s'ar păreà la prima vedere a fi numai nişte fenomene cu totul izolate, dar cercetând mai adânc natura şi misteriul lor, *vom aflà în ele o intimă conexitate morală, aceleaşi idei şi aspiraţiuni, aceeaş luptă înverşunată* în contra dominaţiunii străine, aceleaşi convulsiuni în toate membrele corpului, pentru reconstruirea unei domnii române.

«Aceasta erà faţa revoluţiunii dela 1784».

Se ocupă pe larg de drepturile poporului român din acele părţi, de trecutul militar — prin organizarea lui specială — a întregului neam românesc, de neştiinţa în care se aflau străinii faţă cu acest element asuprit, pe care duşmanii credeau că-l îngenunchiase, ori unde mai erà o suflare românească :

«Această analiză istorică ne este indispensabilă, — zice dânsul — căci *numai cu ajutorul trecutului ne putem explicà ideile şi diferitele fenomene din vieaţa unui popor*».

Apasă mult asupra faptului, pe care-l dovedeşte pe larg că :

.......«*vechea organizaţiune socială şi politică a Românilor erà bazată pe un sistem militar*».

Şi în fine ne spune că:

«*A trebuit ca revoluţiunea dela 1784 să scoată la lumină pe acest popor ascuns al feudalităţii transilvane, să proclame pentru întâia oară în faţa Europei romanitatea acestei ţeri, română încă din cele mai vechi timpuri istorice*».

Pentru a justificà revoluţia Românilor, el care scotocise tot ce s'a scris în această privinţă, reproduce din : *Seconde Lettre d'un Défenseur du Peuple à l'Empereur Ioseph II*, sur un règlement concernant l'émigration et principalement *sur la révolte des valaques*, ou l'on discute à fond le droit de révolte du peuple, Dublin 1785 :

«Eu sunt cel dintâiu, care apăr încă *cauza Românilor cari au fost vicimele forței în această insurecțiune, și repetez că Românii au tot dreptul să se revolteze, până când vor fi sclavi și nefericiți.* **A-i pedepsì pentru exercitarea acestui drept, insemnează a-i pedepsì fiindcă sunt oameni».**

Iată cum vorbià un om cu suflet!

Marele Împărat, deși rău impresionat de crimele Românilor cari au fost de altfel așà de mult depășite în urmă de ceeace a făcut nobilimea ungară, spune in o scrisoare către cancelarul Eszterházy :

«Poate că tot cu acelaş succes s'ar puteà transformà fierele aceste sălbatice, *dacă cel puțin domnii pământești ai acestor Români ar căpătà prin școală niște principii mai bune».*

Iar în altă împrejurare împăratul spune ritos că: «*Cât de rea este constituțiunea Ungariei*, zice împăratul în alt bilet către contele Eszterházy, cât *de rele sunt instituțiunile, ce există acum în comitate, nimic nu poate să convingă mai bine nici chiar și pe omul cu prejudițiile cele mai înrădăcinate, decât aceea ce să întâmplă astăzi».*

Nu se poate o justificare mai lămurită, mai sinceră și mai categorică a revoluției sătenilor. — Și în fine tot el adaugă scriind baronului Brukenthal, care lăsă în urma sa un muzeu săsesc la Sibiiu și așà de multe morminte cu leșuri românești, poame ale represiunii prin nepriceperea sa :

«Acest trist exemplu ar trebuì să convingă pe nobili și pe posesori, că vieața și averile lor sunt în mâna mulțimii mari, adecă a poporului, și poporul numai tratându-l cu echitate, cu iubire și încredere poate să fie ținut în frâu într'un mod stabil. Excesul de severitate poate să supună pe un timp oarecare, dar oamenii cari n'au nimic ce se piearză, cari nu sunt legați de casă și de curte, *fiindcă și așà deabià mai pot trăì după ele*, aceștia vor folosì cea de întâi ocaziune, ca să comită excesele cele mai mari».

Dar ajungem la desnodământul dureros al acestei cumplite tragedii. Densușianu ne spune tot, absolut tot. E de necrezut cum a putut adunà atâta material, după care zi cu zi descrie totul și indică și numele celor închiși în beciuri sau martirizați pe piețele publice.

Voiu reproduce cevà din ultimele minute ale marilor eroi :

«Mai întâiu frânseră cu roata pe Cloșca, începând dela picioare către cap, și, după cum ne spune un martur ocular, i deteră cel puțin 20 de lovituri până-și dete sufletul.

«In timpul acesta Horia, primul căpitan, trebuià să privească cu ochii săi oribila moarte a devotatului său amic, care până în ultimul moment îi rămase în toate credincios.

«După Cloşca fu aşezat Horia pe şafot.

«*Horia*, ne spune un alt martur, *merse fără nici o schimbare, cu inima îndrăzneaţă la locul destinat pentru ora cea amară a vieţii sale...* Dar cu dânsul tratară cu mai multă graţie, după o lovitură care-i frânse fluerul drept, îi deteră numai decât o lovitură de graţie asupra pieptului».

E cazul de a zice: mulţumim pentru bunăvoinţă!...

Faţă cu Horia şi Crişanu, Densuşianu spune:

«Toţi trei însă fură victimele sentimentului naţional, toţi trei îşi sacrificară vieaţa pentru fericirea poporului. *Crima lor fu crima libertăţii la care tindeà poporul român*».

Poporul însă zeifică, ca în timpurile preistorice ale Daciei, pe martirii săi. Ce este mai viu în inima fraţilor îndureraţi, de peste munţi, ca numele lui Horia şi Iancu?!...

«Asupra lui, — vorbind de Horia, zice Densuşianu — erau ţintiţi la 1784 ochii tuturor ţăranilor. *Căzut în planurile sale, părăsit de împăratul Iosif*, stima lui publică nu încetă; *în lanţuri, în nefericire, el fu iubit de popor.* Cu firmitate antică, el nu cerù graţie împăratului, nu tremură dinaintea ororilor supliciului, din contra, cu acelaş nobil devotament precum luptase în vieaţă, cu aceeaş convicţiune puternică de sfinţenia cauzei, el merse pe Golgota despotismului, şi făcù, ca şi în ultimele sale momente să fie admirat de adversari.

«*Alăturea cu Petru şi Asan, cu Mihaiu şi Galu Românul, el îşi câştigă un loc nepieritor în pleiada acelor inimi nobile, cari au luptat pentru liberarea Românilor subjugaţi*».

Şi când în lucrarea sa ajunge la partea finală, el pune în vedere care a fost rezultatul bun la care a dat loc această revoluţie, pentru care au suferit şi sângerat atâţi eroi anonimi ai neamului.

Densuşianu ne spune:

«*Servitutea personală, legarea iobagiului de glie, interdicţiunea de a se strămutà dela un domn la altul, ce fu decretată de camera Ungariei asupra ţăranilor în urma revoluţiunii dela 1514, fu ştearsă după 270 ani, cu sângele poporului român din Transilania*».

Şi că:

«*Desfiinţarea legării de glie, fu cea mai mare şi cea mai glorioasă binefacere, ce o făcù împăratul Iosif poporului român*».

In urma revoluţiunii, bine înţeles! — Astfel zice D-sa:

«*Cea mai puternică armă a feudalităţii fu distrusă*».

Nu pot să nu citez şi alăturata frază, care face cinste memoriei lui Densuşianu.

«*Nu erà lipsa de morală, care făcuse pe nefericiţii ţărani şi pe preoţi*

să se ridice, **erà lipsa de moderațiune, lipsa principiilor de umanitate în sînul nobilimii și la guvern».**

«Inaintea lui Dumnezeu și a oamenilor este cu mult mai imoral și neuman de a lâncezì în fiarele sclăviei și a face din legea moralei legea servituții».

Facă-se ca aceste crude zile să fie ultimele, în lungul martirolog al neamului! — Fie ca domnitori ca Iosif al II-lea, dar mai hotărîți, să mai aibă frații noștri; fie ca acest neam să poată, unit sufletește și pe calea culturală cel puțin, contribuì și el cu cevà la mersul înainte al omenirii!

A face astfel este nu numai un drept dar o datorie pentru cei liberi.

Cetind această admirabilă lucrare a lui Densușianu, nădejdea naște tot mai mult în sufletul nostru, că suntem în zorile unor zile mai fericite, cari nu pot să nu aducă după ele lumina soarelui cald și binefăcător al dreptăți omenești!

Amintim acum o faptă de laudă.

Academia Română acordă un premiu de *5.000 lei* celui ce scrisese *Istoria Revoluțiunii lui Horia*. Răsplătì ea astfel o muncă de seamă și înlesnì mijloacele necesare lui Densușianu, pentru lunga lui călătorie, ce o făcù pentru pregătirea operei sale monumentale: *Dacia preistorică*.

Dar despre aceasta vom vorbì mai la urmă.

O carte ca *Revoluția lui Horia* nu puteà însă să rămână fără răsunet în Ungaria.

Mai întâiu.... ca de regulă, ea fu oprită.

Iar la Aprilie 1886, în *Budapesti Szemle*, No. 112, redactat de Pavel Gyulai, *Pavel Hunfalvy*, publică un studiu: *Densusian Miklós legùjabb munkái*, care fu scos și în o broșură de 52 pagine. Tot acesta, cu un an mai înainte, scrisese în contra direcțiunii ideilor sale istorice, studiul: Hogyan csinálodik némely historia?

Densușianu protestă contra opririi lucrării sale, și sfidă guvernul ungar de a puteà să-i indice un singur pasaj din lucrarea sa, care să nu fie bazat pe citațiuni din documente aflătoare în bibliotecile din Ungaria.

La 3 Ianuarie 1885 primește o adresă din partea «Légation I. et R. d'Autriche-Hongrie à Bucarest», în care i se spunea:

«Je m'empresse de vous informer que votre ouvrage intitulé *„Revoluțiunea lui Horia în Transilvania și Ungaria“* ayant été examiné, l'interdiction dont son importation en Hongrie avait été frappée vient d'être levée».

Tot în anul 1886 începù publicarea a numeroase: **Documente**

privitoare la Istoria Românilor, 1199—1345, *culese și însoțite de note și variante.*

Primul volum al acestor documente, pe cari le numește: *„fântâni externe“*, are o mică prefață, în care ne spune:

«Documentele noastre indigene, arhivele domestice ale țerilor române, înainte de secolul al XIV-lea au pierit.

«In timpurile acele pline de calamități ale evului de mijloc prin cari au trecut țerile române, au fost lovite de fier și de foc nu numai altarele, nu numai orașele și satele noastre, dar ce avem se deplângem mai mult, chiar și monumentele interne ale istoriei noastre naționale».

Aceste șase volume conțin un admirabil material în cele 4822 pagine format mare.

Publicarea acestor documente începute la anul 1887 se finește la 1897.

Iată succesiunea lor:

1887	Tomul I_1	cu	XXX	+ 701	pagine
1890	Tomul I_2	cu	XLVIII	+ 889	»
1891	Tomul II_2	»	XLII	+ 729	»
1892	Tomul II_3	»	XL	+ 747	»
1894	Tomul II_4	»	XXXIII	+ 756	»
1897	Tomul II_5	»	XXXII	+ 770	»

Cercetând volumele mijlocii, nimic nu-ți spune cevà despre această activitate a lui Densușianu.

Numai în ultimul volum din 1897, în care el pare a-și luà rămas bun dela acest fel de publicațiuni, hotărît a da tot timpul său de acì înainte lucrării lui monumentale *Dacia preistorică*, găsim o *prefață*.

In aceasta se arată lămurit scopul urmărit de Densușianu în publicarea cu care fusese el însărcinat și în care adunase din toate părțile și mai ales din Fejér, Pesty, Theiner, Engel, Dogiel, etc., tot ce interesà completarea planului ce-și trăsese.

Acolo găsim deci că:

«In ce privește în fine planul general ce l-am avut în vedere la alegerea și reunirea materialelor istorice din epoca dela anul 1199—1575, publicate în cele 6 volume de până acum, noi am fost conduși de următorul principiu:

„De a nu uità pe nimeni, de a nu sacrificà pe nime, de a înfățișà în această colecțiune fiecare parte din teritoriul locuit de Români, precum și faptele și evenimentele ce le aparțin.

«Sau cu alte cuvinte: am avut totdeauna în vedere *istoria întregului element românesc*, în orice țeri s'a aflat el in vechime, fie constituit în state mai mari, fie organizat numai în districte, provincii și bănate naționale, fie în fine răspândit în insule mai mici și mai depărtate prin mijlocul altor națiuni superpuse, însă ducând o vieață românească».

Şi făcù el astfel, căci după cum ne-o spune cu atât de mare dreptate:

„In istoria veche a unui popor chiar şi vieaţa celei mai mici insule etnice, fie ea cât de depărtată, prezintă un deosebit interes pentru a puteà explicà multe chestiuni confuse din labirintul secolelor trecute".

Iar în ce priveşte epoca ce şi-a ales pentru a adunà materialul publicat, el arată că:

«Timpul dela puternica colonizare a Daciei Traiane şi până la finele secolului al XVI-lea conţine *epoca fundamentală a istoriei noastre naţionale.*

«Această epocă stă în strânsă legătură cu originea latină a poporului român, cu legile şi instituţiunile noastre politice, cu noua formaţiune a statelor române în secolul al XIII-lea şi al XIV-lea, şi în fine cu tractatele încheiate de statele române cu Poarta Otomană pentru a asigurà fronticrele noastre de invaziunile musulmane.

«De aceea documentele istorice, cari se refer la această epocă depărtată, ocupă *locul cel dintâiu* între tezaurele noastre istorice.

«Aceste documente conţin fapte şi date, cari ne servesc nu numai pentru luminarea *timpurilor depărtate*, în cari au fost scrise, dar constitue totodată şi un material foarte preţios spre a puteà pătrunde şi pricepe bine condiţiunile vieţii publice şi evenimentele *istoriei mai nouă.*

«Această *îndoită importanţă*, ce o au documentele vechi pentru istorie, este foarte explicabilă.

„Societatea veche, ce e drept, a dispărut, însă ea a lăsat urme adânci în legile, în moravurile şi în ideile societăţii mai nouă, şi chiar în principiile vieţii noastre de stat".

Şi mai în urmă, el, bunul cunoscător al trecutului nostru, afirmă că:

«Examinând şi aprofundând cu toată atenţiunea aceste resturi scrise ale vechimii, *istoricul imparţial se va convinge că poporul român nu numai că este cel mai vechiu popor între naţiunile ce locuesc astăzi la Carpaţi şi în nordul Dunărei de jos, dar că a fost în evul de mijloc un popor cu un rol foarte însemnat* cultural, *chiar şi în ţinuturile ce se întind în părţile meridionale ale Dunărei, dela Adriatica şi până la Marea-neagră*».

Această prefaţă, admirabilă de claritate şi plină de învăţăminte, se termină cu următoarea indicaţiune:

«Ne rămâne astfel totdeauna *o sarcină şi o datorie*, către posteritate şi către ştiinţa istorică, de a adunà şi codificà pe fiecare zi monumentele istorice vechi externe şi a reconstituì astfel arhivele secolelor noastre depărtate».

Academia în această privinţă este mai mult decât de laudă,

căci pe cât mijloacele i-au permis, a adunat şi publicat chiar, un bogat material, care începe să dea roade în toate lucrările de seamă apărute în timpul din urmă.

Dar să ne întoarcem la 1885 unde am lăsat firul depănării acestei vieţi de muncă şi abnegaţie.

Tot în acest an publică el un volum: *Monumente pentru istoria ţerii Făgăraşului,* lucrare care a precedat cu 15 ani publicaţiunea încununată de Academie, a lui Ioan Mihályi de Apşa, din 1900 : «Diplome Maramureşene», din secolul XIV şi XV pubicată în *Maramureş-Sziget.*

In lucrarea sa *Densuşianu,* care cu o altă ocaziune scrisese relativ la erorile admise ca fapte sigure în istorie:

«Că atunci când *falsitatea* se introduce odată în istorie, este foarte greu de a o desrădăcinà, şi chiar de a o pricepe (1)».

Iea la descusut următorul pasaj datorit istoriografului ungur Antoniu Veranţiu, scris între 1538—1540:

«Românii (Transilvaniei) nu se bucură de nici o libertate, nu au nici o nobilime, nu posedă nici un drept al lor propriu, cu excepţiune de puţini Români ce locuesc în districtul Haţegului, unde se crede că a existat capitala lui Decebal. Românii aceştia (din districtul Haţegului) au câştigat nobilitatea pe timpul lui Ioan Huniadi, care erà născut acolo, fiindcă-l ajutase cu vitejie, în luptele lui continue cu Turcii. Ceilalţi sunt toţi plebei, iobagi ai Ungurilor, nici nu au districtele lor proprii, ci trăesc răslăţiţi pe ici şi colea în toată ţara».

El sdrobeşte aceste afirmaţiuni neadevărate şi poate chiar tendenţioase cu numeroasele acte ce publică şi dovedeşte că:

«Anume ştim astăzi **cu o perfectă certitudine,** că ţinuturile Haţegului, al Hunedoarei şi Devei, formau în vechime un complex de districte româneşti cari se numiau în diplome *districtus olachales.* Ştim că întreagă nobilimea de acolo erà o nobilime *românească,* înţelegem românească în sensul etnic şi politic. Ştim că nobilimea aceasta erà o clasă socială diferită de nobilimea ungurească, distinsă de ea prin originea, prin istoria şi natura privilegiilor sale. Ştim că această nobilime nu a fost creată de Ioan Huniadi (Corvinul), nici de regii Ungariei; că din contra, erà o nobilime veche, al cărei trecut se pierde în întunericul evului mediu. Această nobilime erà numită în diplomele regilor ungureşti : *„Nobiles ut dicitur Valachorum"* sau «*Nobiles Olachi (Valachi)*" spre distincţiune de: «Nobiles Hungari» sau «veri nobiles regni nostri». Şi pe lângă districtele româneşti (districtus olachales), pe lângă nobilimea naţională, mai există în ţara Haţegului un *drept particular românesc.* Românul nu puteà fi lipsit de proprietatea sa, nici în caz de înaltă trădare decât numai dacă erà judecat de semenii săi: de nobilii, chinezii şi bătrânii români. Donaţiunile de

(1) Prefaţa, din Vol. II. 5, a publicaţiunii Hurmuzaki, pe 1897.

moşii se făceau acolo cu totul sub alte condiţiuni, decum vedem că se conferiau în ţinuturile ungureşti. Aflăm aci (în ţara Haţegului) instituţiunea *chineziatelor româneşti*, instituţiunea *juraţilor români*, un sistem românesc de impozite (quinquagesima), — tot atâtea particularităţi străine de spiritul legislaţiunii ungureşti».

Şi nu erà aceasta singura parte în care Românii, prin drepturile ce-şi putuseră păstrà încă, dovediau prioritatea lor în stăpânirea ţerii şi originalitatatea lor a parte.

Densuşianu mai dovedeşte că :

«Afară de ţara Haţegului şi de Bănatul Severinului, mai erau în partea, meridională a Transilvaniei încă două provincii româneşti : «*Districtul Făgăraşului* şi al *Omlaşului*. Dar până acum relaţiunile vechi ale acestor provincii zac în sânul întunerecului. Nu cunoaştem nici seria completă a Ducilor, nici instituţiunile ce le-au întemeiat domnia românească în acele părţi ale Transilvaniei.

«*Astăzi însă ne aflăm în plăcuta poziţiune de a publicà aici o colecţiune de documente cu privire la ţara Făgăraşului, extrase din interesanta arhivă a d-lui Aron Densuşianu*».

Aceste documente le adunase fratele său Aron, pe când erà avocat la Făgăraş.

Şi să nu credem că materialul de care se servì el, nu erà un material oficial, în mare parte cules pentru istoria Ungariei.— El îl secerase şi din lanurile scriitorilor unguri chiar, căci ne spune că:

«Preţiosul material scos la lumină de Pesty ne descopere încă un adevăr de mare importanţă. Se constată adecă, că Banatul Severinului formà în sânul regatului unguresc *o provincie politică română;* că erà împărţit în 8 districte româneşti, numite *districtus olachales* ; că toate districtele formau o unitate politică cu drepturi şi libertăţi particulare, cum erau de exemplu cele 7 judeţe ale Saşilor şi 7 districte ale Săcuilor din Transilvania ; se constată *că există în Banat numai o singură nobilime, şi aceea erà românească; că ea se bucurà de imunităţi şi drepturi ce nu derivau dela regii Ungariei ;* că în fine în tot Banatul erà în vigoare un drept special românesc numit : *jus volahie, antiqua lex districtum volachicalium.* **Şi despre toate aceste momentoase împrejurări Veranţiu nu aminteşte nimic**».

Publicarea acestor acte este de o mare valoare şi mai ales cum a ştiut Densuşianu a le pune în valoare ; el ne spune iarăş :

«Documentele acestea revarsă o interesantă lumină asupra organizării sociale, politice, judiciare şi militare, în scurt asupra vechii constituţiuni a poporului român din Ţara-Făgăraşului. Anume vedem că în Făgăraş există numai o nobilime istorică, care-şi păstrase vechea sa numire de *boieri* şi aveà sigilul său propriu (sigillum Boeronum) ; că boieria din Ţara-Fă-

gărașului nu erà numai o simplă prerogativă nobilitară, dar erà totodată *și un oficiu în ce privește afacerile* publice ale ţinutului ; că unica condiţiune așà zicând inerentă a boieriei erà să presteze *servicii militare equestre;* că boierimea de acolo și în timp de pace erà organizată militărește, având căpitanul, locotenenţii și decurionii săi. *Aflăm mai departe că se* **boierizau** *chiar și moșiile, adecă se investiau cu caracterul juridic al acestei instituţiuni.*

«Și care erà natura moșiilor boierești din Ţara-Făgărașului? In prima linie ele ne apar ca *averi ereditare și inalienabile ale familiei* (haereditates boeronales), dar cu caracterul *deplinei proprietăţi* pentru posesorul boier».

Și cu drept cuvânt, din această lucrare Densușianu trage următoarele concluziuni pline de învăţământ pentru organizaţiunea noastră română din trecut:

«Aceea ce formează caracterul general al nobilimii române din Făgăraș, Haţeg și Banat, este *misiunea ei de a fi pururea în arme.* Așà aflăm pe nobilii din Haţeg formând o armată stabilă pe la castelele de acolo, pe nobilii din Banat apărând în continuu fortăreţele și vadurile Dunărei, iar pe boierii din Făgăraș în datina veche de a prestà servicii militare equestre *(more aliorum verorum natorum indubitatorum...... Boeronum nostrorum equis* a frameis ad id aptis et convenientibus *inservire).* Pe când din contra nobilul unguresc erà chemat la arme numai în timp de resbel».

Și ca concluziune generală el precizează:

«Astfel *nobilimea română își are instituţiunea sa în instituţiunea militară.* Românul a devenit boier și a fost donat cu moșii fiindcă erà militar, *dar nu i s'a conferit nobilitatea pentru ca să-l facă vasal și pentru ca prin donaţiune și titlu să fie obligat la servicii, cum este natura feudalităţii germane și ungurești*».

In Densușianu vibrà un patriotism încălzit de o văpaie ce nu stă la îndemâna ori și cui. El nu erà patriot fiindcă erà Român și crescut în astfel de direcţie. Nu erà prin instinct și mai puţin sectar și fanatic, cum sunt unii ce strică mai mult cauzei naţionale, pe care cred a o servì prin sbuciumări fără rost. Densușianu erà patriot prin convingere născută și bazată pe o profundă cultură istorică. Nimeni mai bine ca el nu erà convins, bazat pe faptele trecutului, de însemnătatea etnică a neamului românesc și deci de rolul pe care acesta cată să-l îndeplinească în viitor.

El, omul liniștit și doritor a nu supărà pe nimeni, el, firea cea mai puţin dispusă a pierde timpul în ceartă sau daraveri personale, el, cumpănitul în graiu și scris, de ţi se părea Englezul rătăcit pe malurile Dunărei, devenià însă foc și pară când vedeà că se scriu lucruri ce nu corespund adevărului istoric pe care-l cunoșteà așà de adânc, că rămâi uimit de unde le mai scoate și când a putut el ceti, aflà și gândì atât.

Erà el un fel de Hasdeu, dar cu tot cultul ce-l port acestei fenomenale inteligențe, sclipitoare de geniu, farmec și de intuițiune îl cred însă mai pozitiv, mai precis pe Densușianu, în partea istorică, căci avù pare mai multă răbdare. Tocmai fiindcă nu aveà geniul lui Hasdeu, el erà nevoit a descurcà mai adânc și a se avântà mai puțin pe aripile imaginațiunii, cari sunt utile în orice știință în atât numai cât le poți stăpânì, pentru a nu fi cuprins de ameţeala orizonturilor prea vaste!

Iată de ce vedem pe Densușianu cel calm și rece, pară de foc contra D-lui A. Xenopol în o scriere de 66 pagine, apărută mai întâiu în *Revista științifică și literară „Ţéra Nouě"*, No. 2 și 3 din 1885.

Acolo el se înalță mândru și triumfător întocmai ca și marele Hasdeu în neuitatele sale discuțiuni și replice.

Aflu în notele sale biografice următoarele șiruri, relativ la acest răspuns la *Teoria lui Roesler* a d-lui Xenopol:

« . . .combate — Densușianu — cu deplin succes părerile istorice ale d-lui Xenopol: că Bulgarii în vechime ar fi domnit timp îndelungat peste Țara-Românească, Moldova și Transilvania, și că țerile acestea s'ar fi numit odată «Bulgaria dincoace de Dunăre», *temă pe care d-l Xenopol a și părăsit-o mai târziu*».

In aceste cuvinte scrise de el în 1898, după cum se constată de pe data poștei cu care fusese trimise *Enciclopediei* la Sibiiu, se vede iar liniștitul care, după focul luptei, redevine calm și stăpân pe el.

Dar ce admirabile pagine a scris el cu această ocaziune și ce puternică dovadă dă el de profunda lui erudițiune.

«Educațiunea națională la toate popoarele o formează istoria. Ea singură are să facă a pătrunde în inimile tinerimii iubirea de strămoși și datoriile patriotice. Istoria are să ne arate principiile, pe cari să se bazeze legile fundamentale ale societății noastre».

Și prin urmare, când scriem istorie pentru un neam, indicăm de fapt aptitudinea lui în lume și rostul acestuia în viitor.

Aici este timpul a adăogà, că încă din 1884 societatea istorică din Berlin se adresează Academiei noastre spre a i se trimete rapoarte anuale despre progresele literaturii istorice la Români ca să fie publicate în: *Jahresberichte der Geschichtswissenschaft*. Academia rugă pe Densușianu să primească această însărcinare, pe care dânsul o îndeplinì în modul cel mai conștiincios, publicând în timpul dela 1885 — 1904 în volumele acestor ani sub titlul *Rumänien* o serie de rapoarte despre activitatea istorică și filologică a Românilor din toate țerile.

In notele sale nu am găsit decât ultimul articol care poartă titlul:

Rumänien (1897—1903) pag. 136—153. In acest studiu se află 207 citate şi regret că cinevà, bun cunoscător al limbii germane, nu traduce în un volum aceste adevărate studii ale lui Densuşianu, căci am aveà cea mai desăvârşită sinteză a celor ce s'au publicat în româneşte sau despre Români în acest răstimp.

Chiar din 1885, îndată ce publică volumul relativ la Revoluţiunea lui Horia, despre care colegul nostru d-l N. Iorga a scris la 3 Aprilie 1911, că este: «o monografie extraordinar de bine informată, care va rămâneà şi ar merità să fie retipărită», a început să lucreze la marea sa operă: *Dacia preistorică.*

A pus deci pentru realizarea acesteia 26 ani! Anii maturităţii sale depline, tot vastul arsenal al adâncilor sale cunoştinţe, toată judecata sa rece şi senină.

In scurta sa autobiografie, pentru Enciclopedia din Sibiiu, unde a fost mult trunchiată, găsesc în această privinţă următoarele desluşiri:

«. . . dânsul deplin convins că sub vălul cel întunecat al secolelor înnainte de a. 1290 zace ascunsă una din cele mai importante părţi ale istoriei române, formarea naţionalităţii şi constituirea diferitelor state române din orientul Europei, se hotărî a se devotà cu tot zelul studiilor relative la această epocă obscură din Istoria poporului roman. Pentru acest scop întreprinse în a. 1887 o călătorie ştiinţifică în Italia. Trecù prin o ţară unde studià în biblioteca Academiei croate din *Agram* toate colecţiunile de manuscrise inedite cu privire la *Vlachii* sau Românii din partea meridională a Croaţiei, călătorì prin satele acestor Români aşezaţi lângă râul Culpa, însă astăzi slavizaţi. Trecù de acì în *Istria* unde cercetă prin satele Românilor de acolo, dela cari adună un material important de limbă şi tradiţiuni. Călătorì în *Dalmaţia*, pentru mai mult timp la Ragusa, unde studià (şi copià documente) din arhiva cea veche a republicei ragusane, ale cărei acte încep încă în sec. al XII-lea. Dela Ragusa călătorì apoi la Roma, unde petrecù în curs de 7 luni studiând în Biblioteca şi Arhiva Vaticanului *Regestele* Pontificilor romani, cari încep încă în sec. al VII, apoi spre a se convinge din propria experienţă despre obiceiurile şi modul de vieaţă al poporului *ţăran* din Italia, călătorì prin campania neapolitana, Apulia, Calabria şi Sicilia întorcându-se în ţară cu un însemnat material istoric şi etnografic».

Iată cum procedà acest om care fiind profund erudit ştià ce anume să cerceteze, cum să observe şi ce să mănţină din datele ce culegeà.

Iată la ce a servit premiul Academiei dat pentru Horia. Iată cum Academia a dat mijloace şi cum am mai spus-o, s'a făcut de atâtea ori părtaşă, prin înlesnirile ce i-a acordat, la opera mare a lui Densuşianu.

Dar despre această operă monumentală, care încunună aşà de

puternic vieața sa doveditoare de cultură, bun simț, pricepere și patriotism luminat, mulți totuș se cam îndoesc.

Chiar marele muncitor care e colegul nostru d-l N. Iorga scrie în pagina ce-a consacrat memoriei lui Densușianu :

«Poate se va vedeà *ce ipoteze, de sigur mai mult decât odată curioase*, se cuprind în cartea de muncă îndelungată în care pretindeà se explice altfel decât toți ceilalți vremile străvechi ale acestor țeri locuite și astăzi de Români» (1).

Densușianu însă nu face hipoteze în studiul său, el dovedește ! Dar cu această operă care va satisface pe mulți și care am convingerea că odată cunoscută în străinătate, ceeace e o datorie de onoare pentru noi, va servì ca punct de plecare la o nouă cercetare și îndrumare în ce privește geneza popoarelor europene, mă voiu ocupà în partea ultimă a acestui studiu, căci să nu uităm că de fapt ne aflăm cu biografia lui Densușianu abia la 1885.

Să trăim deci și noi câtevà clipe din vieața acestuia și urmărindu-l zilnic să ne dăm seama despre activitatea lui și modul vieții sale.

Să fim sgârciți în altele. Căci nici un moment nu e pierdut, nici pentru biograf, nici pentru cetitor, când e vorba despre o glorie a neamului, despe o icoană curată pe care trebue să o facem cunoscută cât mai bine, cât mai mult pentru a întărì și înălțà inimile și cugetele.

N. Densușianu începuse într'un caiet, cu data anului 1893, să scrie *Memoriile Mele*. Sunt acolo, până la 1899, multe tăieturi din ziare asupra chestiunilor mari la ordinea zilei și multe reflexiuni ale sale din cari atât de puține se pot spune în prezent.

Acolo găsim la 13 Ianuarie 1894 că :

«Fratele meu Beni, canonic în Lugoș, îmi scrie că iubita noastră soră Lisca (Iulia), preoteasă rămasă văduvă după preotul Demetriu Dariu din Rechitova, a încetat din vieață și a fost îmmormântată în 10 (22) Ianuarie».

Dar asta nu e decât o notă palidă, urmează însă fraza din care se vede omul :

«Lacrimile îmi curg, când mi-aduc aminte că dela 1879, de când n'am mai fost pe la Densuș și pe la Rechitova, au trecut pe cealaltă lume, prea iubita mea mamă Sofia, scumpul meu frate George, preot în Densușiu, și prea iubita mea soră Lisca !»

«Să le fie țărâna ușoară !»

Ce tristă soartă e aceea a unora din frații noștri, cari sunt

(1) Oameni cari au fost. Amintiri și comunicări. 1911, pag. 484.

nevoiţi adesea a părăsì totul şi a nu mai revedeà locurile natale, decât atunci când ei sunt istoviţi, şi când toţi cei scumpi ai lor nu mai sunt pe pământ; aşà s'a întâmplat cu deosebire cu cei ce au venit să facă, începând cu răsboiul, armata în ţara noastră.

In un dosar al său se află epistole dela fraţii săi.

Astfel să vede cum, cu deosebire fratele său canonicul Veniamin, îi scrie în 1904, că: «Puterile mele împreună cu sănătatea progresează în scădare,.....» şi rugându-l sa vie să-l mai vadă odată şi să-i facă testamentul. Şi ce figură senină are acest om, şi ce de ispravă pare a fi şi el! Nicolae îi dă sfaturi pentru această îngrijorare şi-l încurajează.

In fine după *Drapelul* din Lugoş dela 24 Ianuarie 1904, vedem că el s'a repezit în fine pe lângă fratele său iubit pe care nu-l văzuse de 16 ani!

La începutul lui 1898 obosit de muncă şi lipsuri scrie lui Aron la Iaşi:

«A trecut încă un an de greutate peste noi. Să ne felicităm că Dumnezeu ne-a dat tăria sufletească să putem luptà cu aceste valuri ale vieţii. *Timpurile sunt grele, obstacule sunt multe pe toate cărările. Luptăm de regulă singuri şi adeseori chiar pentru a puteà face literatură şi de multe ori pentru împlinirea datoriilor celor mai nobile trebue să luptăm chiar cu ai noştri*».

Cu ai noştri!.. Câte conţin aceste trei vorbe!..

Iar Aron, de *Sf. Niculae* îi răspunde în 1899, spunându-i între altele:... «şi să ne înălţăm sufletele în această epocă de îngheţ şi stârpiciune, ce ne-a cuprins».

Stârpiciune, da, pentru fapte bune; îngheţ, da, pentru orice ideal. Boala societăţii noastre are în adevăr două mari pricini: una sufletească, lipsa de ideal; una morală, creşterea fanfaroană şi ciocoească, aşà de generală în ţară.

Să fii fanfaron, lipsit şi de ideal, în o ţară cu tradiţii bizantine!.. iată mai mult decât trebue pentru a oprì cel puţin, dacă nu a pierde chiar, un popor în desvoltarea sa.

Densuşenii aveau mare dreptate!

Tot în anul 1893 Nic. Densuşianu, care scrise în mai multe rânduri în *Gazeta Transilvaniei*, după cum se vede din corespondenţa sa cu Mureşianu, publică interesantul său studiu:

«*Independenţa bisericească* a **Mitropoliei române** *de Alba-Iulia*.

«Conciliile provinciale din 1872 şi 1882. Manifestul de unire cu biserica Romei din 7 Oct. 1698. Textul original român şi traducţiunea latină falsă. Istoricii români despre unirea bisericească cu Roma şi foloasele unirei.

«Cercetare istorică-critică despre relațiunile bisericii române din Mitropolia Albei-Iulie cu Biserica Romei». (1).

Această de tot importantă scriere a fost scoasă și în broșură la Brașov, în 1893.

Ea conține numai 44 pagine cu duble coloane, dar are adunat și condensat în ea tot ce privește această așà de arzătoare chestiune a fraților din Transilvania.

Am cetit această lucrare tocmai în zilele când atâtea zeci de mii (unii susțin că s'au aflat 60.000) de Români s'au întrunit pentru à protestà la Alba-Iulia în decursul lunii Maiu 1912.

Regret că un patriot român sau o instituție culturală nu tipărește din nou această broșură pentru a fi răspândită cât mai larg în sînul populațiunii române de peste hotare și mai ales la cei uniți.

Câte adevăruri sunt în ea pe deplin restabilite și câtă mișelie se constată din partea iezuiților, ca să nu zic mai mult.

De cunoașterea exactă a faptelor cuprinse încă în ea, din dreapta judecată a *unitului* Nic. Densușianu, Român însă cu suflet curat și cinstit, se va puteà ușor vedeà ce trebue să facă Românii pe viitor, și în special uniții, pentru a-și scăpà naționalitatea lor.

Vai cât a mai avut să sufere acest nenorocit neam românesc, sub toate formele, pretutindeni și în toate împrejurările! Toți s'au năpustit ca lupii asupra lui!..

Nic. Densușianu ne arată presiunile ce s'au exercitat asupra Românilor, și nevoia mare a catolicilor, sub imperiul dorinței nu numai aPapei, dar și a Curții catolice din Viena, față cu reformații și unitarii.

(1) In *Numărul Jubilar*, al Gazetei Transilvaniei din Iunie 1908, scos de regretatul *Mureșianu*, este pus și portretul lui Nicolae Densușianu, care e numit *„vechiu colaborator“* al gazetei.

Acolo găsim că: *La începutul lui Aprilie 1893 „Gazeta“ publică un ciclu de articoli din peana distinsului nostru istoric N. Densușianu, care pe bază istorică, apără independența bisericei române unite,...* **Acești articoli au stârnit mare nemulțumire în sînul clericalilor din Blaj** *și au dat naștere unei nouă și vehemente polemici cu „Gazeta“ și cu N. Densușianu. Găsesc că clericii din Blaj ar fi trebuit se* fie recunoscători lui Densușianu. **Locul lor era de a sta alături cu neamul lor și cu adevărul, ear nu alături cu falșificatorii și înșelătorii, mai ales când sunt și iezuiți! Cred că actualmente la Blaj se judecă lucrările altfel!**

Tot în acel număr se publică și o epistolă și lui Densușianu din 20 Decembrie 1907, în care după ce laudă Redacția ziarului pentru munca neobosită de 70 ani spune:

... „Cestiunile naționale sunt mult mai serioase, griji nouă ocupă toate popoarele și evenimentele se desfășură în jurul nostru cu o precipitare neașteptată“.

„Viitorul așteaptă astăzi dela noi o energie și o constanță mult mai mare în convingeri, lucrări și sacrificii mai mari, progrese supreme, și în deosebi se nu uităm, că o vieață politică fără vieață literară nu poate se existe, că literatura face popoarele mari ...“

In toate și totd'auna vedem că el este acelaș cugetător adânc, acelaș observator scris, acelaș mare patriot.

Pentru ca actul dela 7 Oct. 1698 — actul Unirii Românilor — să o poată desăvârşi, împăratul declară:

«Care preot românesc va face mărturisirea credinţei: că rămâne a se ţineà şi mai departe de legea grecească, *însă face o legătură cu catolicii*, recunoscând pe pontificele din Roma ca pe cel mai înalt patriarh, acela se và bucurà de privilegiile preoţilor catolici».

Deci urmà ca preoţii români să nu mai fie iobagi, ci să-şi aibă reprezentanţi în dietă şi autorităţi, religiunea română să fie religiune admisă în ţară şi episcopul român ca şi cel catolic să fie membru al guvernului.

Se vede, de asemenea, cât a luptat, cu îndărătnicie şi cu teama omului păţit, mitropolitul *Atanasie* pentru a salvà tot ce mai puteà şi a salvat nenorocitul mult. E de mirat chiar cât a putut a-şi apărà drepturile în actul fundamental al Unirii.

Dar nu buna credinţă şi cinstea însufleţià pe catolici şi în special pe iezuiţi, această ruşine a creştinătăţii catolice.

Ei falsificară în traducere totul, în mod revoltător şi neruşinat. Noroc că Atanasie nu puse pecetea. El ignorantul, dar cinstitul creştin, simţì cu ce vipere aveà de a face.

Nicolae Densuşianu, care descoperì la Pesta, cum am văzut, actul autentic al Unirii, le pune în paralel şi le arată pe larg mişelia.

Dar ceeace ne revoltă ca Români, e atitudinea mizerabilă a Mitropolitului Vancea, fie-i grea lespedea, căci sufletu-i a fost negru ca păcatul, şi care în nişte *concilii* improvizate şi absolut *nelegale* prin modul cum au fost făcute, în taină, sub jurământ, hoţeşte, la 1872 şi 1882 a căutat să lege din fundamente biserica uniţilor, astfel ca ea să devie pur catolică — cu nuanţa cea mai rea a iezuitismului — în loc de unită aproape de formă, cum erà dela început.

Dumnezeule, de ce ai lăsat să se nască trădători şi încă aşà de josnici şi ticăloşi, până şi în capul credincioşilor tăi!

De aici: mişelia unora, trădarea altora, de unde decurg toate relele asupra Albei-Iulie.

Mitropolitul devenì Episcop, un iezuit însă erà mentorul său şi factotum, clerul superior luă direcţiunea nenorocită de a se considerà mai întâiu catolic şi apoi român, interesele române fură astfel periclitate, pentru a le face jertfă duşmanilor neamului!

Densuşianu uneşte la un loc şi părerile lui Clain, Şincai, Bărnuţ, Laurian, Papiu Ilarian şi Hurmuzachi, pentru a arătà istoriceşte şi în mod analitic şi critic cum s'a făcut această mişelie, şi răul ce va decurge pentru neamul nostru.

Această broşură-i face cea mai mare cinste. Sfântă să-i fie memoria şi în lumea sufletelor unde se află, întorcând umbra în mersul său asupra lui Vancea şi celor de felul lui, arăte-i blestemul unui neam întreg aflat în suferinţă şi durere.

Incă odată, facă-se ca cinevà dela noi, dacă nu e chip altfel, să înlesnească retipărirea acestei broşuri peste hotar, complectându-o cu tot ce s'a mai petrecut dela 1892 şi până în prezent.

Românii îi vor fi recunoscători.

Dar să continuăm. In notele sale mai aflăm:

«10 *Aprilie 1894.* D-l I. Kalenderu, administratorul Domeniului Coroanei îmi face astăzi cunoscut că fundaţiunea universitară Carol I se va deschide la 10 Maiu sau cevà mai târziu şi după înţelegerea ce a avut-o cu d-l Sturdza, autorizat şi de M. S. Regele, mă roagă ca să primesc conducerea Bibliotecii acestei fundaţiuni, deoarece sunt mulţi competenţi pentru acest post, dorinţa însă este ca s'o primesc eu.

«Am răspuns d-lui Kalenderu că cunosc foarte bine intenţiunile salutare cu cari s'a înfiinţat această instituţiune, pentru a puteà însă corespunde sarcinilor împreunate cu această conducere, fiind mai mult în atingere cu studenţii universităţii, ar trebuì să fiu profesor universitar, titlu ce nu-l am, *fiindcă mulţumit să pot lucrà în retragere nu am umblat după titlul de profesor de universitate, pentru care de altminterea am mai multe calităţi decât alţi profesori.* Dânsul regretă că refuz de a venì în atingere mai multă cu M. S. Regele, că va vorbì din nou cu d-l Sturdza, zicând totodată, atunci să fac să vă numească profesor de universitate, deoarece între profesorii actuali de universitate nu există nici unul ca să întrunească calităţile spre a puteà luà conducerea acestei Biblioteci.»

Cine nu ar fi primit această propunere în locul lui Densuşianu? Câţi nu ar fi alergat după această situaţie de cinste. Cine mai bine ca Densuşianu însă, care erà un om, un caracter şi un puternic stâlp al ştiinţei, puteà să fie mai indicat pentru acel loc, totdauna de cinste pentru numele marelui nostru Rege, unde cată să se formeze odată cu creierul şi inima caracterul tinerimii universitare!

Dar el renunţase la tot, se retrăsese voluntar dela toate, se mulţumià cu minimum posibil traiului unui om pentru a puteà căutà în linişte să-şi termine lucrarea de care-şi va legà pe vecie numele.

In fine tot din aceste note avem desluşirea genezei unei opere ce se va publicà, sper, în curând, care nu are caracterul de cercetare, dar pe cel de vulgarizare şi educaţie cetăţenească.

Casa şcoalelor, care are aşà de puţine cereri serioase spre a publicà lucrări cum ar dorì şi cum trebue să se facă, are în această lucrare a lui Densuşianu o operă demnă de toată atenţiunea ei.

In notele sale, găsim în această privinţă următoarele:

«In toamna anului 1895 rugat de Ministerul de răsboiu prin o adresă specială să-i prezint un tablou despre căpitanii iluştri ai ţerilor române şi în care să resumez totodată întreg trecutul glorios al ţerilor române,

am compus o scriere destul de voluminoasă sub titlul: *Domnii glorioşi şi Căpitanii celebri ai ţerilor române.* Breviariu istoric despre răsboaiele mari şi învingerile strălucite ale oştilor române. Partea I, Regatul României (ŢaraRomânească şi Moldova).

«Această scriere am înaintat-o Ministerului de răsboiu. Generalul de divizie Budişteanu a pus rezoluţia pe raportul Şefului marelui stat major, că mă felicită şi-mi mulţumeşte pentru această lucrare, totodată îmi pune la dispoziţiune suma de 500 lei în caz dacă o voiu tipări».

Din nenorocire, manuscrisul a rămas netipărit, şi cât a suferit hârtia la tipar în acest timp, imprimându-se pe ea câte parascovenii toate, dar *Domnii glorioşi* n'au ajuns încă să se ridice din fundul indiferenţei noastre generale.

Se va aflà, doresc, un om cu suflet care să o facă.

In introducerea la această lucrare, el pleacă dela o cuvântare a Maiestăţii Sale Regelui, din 3 Ianuarie 1885, în care ziceà:

«Virtutea militară este cea mai scumpă şi nobilă moştenire a naţiunii române.

«A o păstrà întreagă este cea mai mare dorinţă a inimii Mele, la care cuget neadormit».

Nu pot rezistà a nu reproduce din această lucrare nepublicată următorul pasaj:

«Istoria poporului român din cele mai vechi timpuri şi până în zilele noastre este numai o lungă serie delupte uriaşe răsboinice, ce a trebuit să le susţină cu multă vitejie şi devotament poporul român pentru apărarea ţerilor române, a naţionalităţii, limbii, religiunii şi libertăţilor sale.

«In tot cursul evului de mijloc invaziunile la Carpaţi şi la Dunărea de jos s'au continuat, s'au reînnoit şi s'au preschimbat cu aceeaş rapiditate şi vehemenţă ca şi în epoca imperiului roman.

«Şi dacă poporul român a ieşit victorios din aceste răsboaie gigantice, dacă ţerile române n'au fost subjugate de popoare străine, dacă naţionalitatea română n'a fost distrusă, dacă şi azi ţerile acestea sunt latine, precum au fost latine înainte aproape cu 1800 de ani, aceasta are s'o mulţumească geniului său naţional, virtuţilor sale militare, moştenite dela strămoşi, încrederii ce au avut-o totdeauna Românii în drepturile şi în forţele lor, iubirii de ţară şi de naţionalitate, unirii şi înţelepciunii lor politice.

«Din nefericire însă, în mijlocul răsboaielor continue şi a greutăţilor enorme, de cari suferiau ţerile acestea, cele mai multe fapte de arme ale Românilor au rămas nescrise, şi noi suntem astăzi siliţi să reconstruim, pe cât se poate, istoria veche a poporului român din micile fragmente ale unor acte contemporane, sau din relatările scurte ale unor cronicari străini, de multe ori parţiali sau rău informaţi.

«Insă chiar şi din aceste puţine fragmente ce ne-au mai rămas din primele secole ale statelor române, istoricul imparţial se va convinge *că poporul român luptând secole întregi cu o vitejie fără seamăn în contra*

invaziunilor continue ale Cumanilor, Tătarilor și Musulmanilor spre centrul Europei, răsboaiele și sacrificiile enorme de sânge și avere ale Românilor au fost totodată *răsboaie și sacrificii în folosul civilizațiunii europene*».

Lucrarea are 358 pagine.

Ea începe cu: Radu Negru, fundatorul principatului Țerii-Românești și învingătorul Cumanilor, și finește cu Mateiu Basarab; iar în Moldova începe cu Bogdan I, fundatorul statului Moldovei și învingătorul regelui Ludovic cel Mare din Ungaria, și merge până la Constantin Cantemir. Termină în urmă cu *România ca Regat*.

In această lucrare se află descriși, la părțile respective, și *16 Căpitani celebri*, dela Dragomir Comisul, comandantul armatei a doua a lui Vlaicu Basarab și până la Pârvul Pârcălabul, general brav al lui Petru Schiopul.

Adaug, în urma studierii manuscrisului, care e copiat la mașină, că în acel, la fel, care se află în dosarul său, se mai găsesc încă oarecari adaose cari ar trebui luate în seamă la imprimarea lucrării.

Dar Densușianu pregătià și volumul al doilea relativ la *Domnii glorioși* și *Căpitanii celebri* ai neamului nostru de peste hotar. Se și vede aceasta din două capitole, mici dar definitiv lucrate și cari se vor puteà ușor publică, întitulate:

Menomorut — *Ducele Bihorului* (an. 903).

Gelu — *Ducele Transilvaniei* (an. 903).

Pe primul îl descrie pe larg, cu deosebire după *Magistri P. Belae regis notarius Gesta Hungarorum*, în care se constată în mod limpede aflarea Românilor în acele părți la sosirea lui Atila și în urmă a lui Arpad. Numeroase note adunase încă pentru această lucrare.

Se întâmplă însă, că pe lângă marile și multiplele lui ocupațiuni la statul maior și la pregătirea studiului ce făceà, să aibă loc cevà cu totul neprevăzut.

Cu ocaziunea marei manifestațiuni culturale, economice și naționale din 1906, Densușianu, în urma dispozițiunii luate de Generalul Brătianu, voià să facă o lucrare specială pentru armata română cu această ocaziune.

Din nenorocire, timpul erà așà de scurt și materialul așà de abundent, încât cu toată priceperea și puterea lui de muncă nu reuși a terminà, în așà de scurt timp, ceeace concepuse. (1)

Iată însă ceeace a rămas din această împrejurare, ca o puternică dovadă a întinderii cuprinsului gândirii și voinței lui.

In adevăr, în voluminoasele dosare cu note alcătuite de răpo-

---

(1) Făcuse chiar un dosar: Lucrări istorice pentru expozițiunea națională, 1906 coprinzător de multe date importante.

satul, pentru lucrările sale, neterminate din nenorocire în mare parte, aflai ceva din studiul său relativ la: **Istoria militară a poporului român** *începând din cele mai vechi timpuri până în secolul al XVIII.*

Iată tabla de materie a acestui manuscris reprodus curat la maşina de scris, şi care prin urmare se va puteà uşor tipărì:

Istoria militară a poporului român, începând din cele mai vechi timpuri până în secolul XVIII.

Nu pot a nu reproduce partea primă, fără notele numeroase pe cari se bazează această parte, pentru a dovedì în: *Inceputurile artei militare la Carpaţi şi Dunărea de jos»* că: Arta militară se considerà în timpurile vechi că-şi avuse începuturile sale la Carpaţi şi la Dunărea de jos.

«Pe teritoriul locuit de *Geţi* şi *Daci*, ne spun legendele vechi, se născuse zeul *Marte*, personificarea forţei şi a curagiului de răsboiu. Aici se aflà reşedinţa sa: aici erà el adorat ca apărătorul câmpiilor getice.

«Din punct de vedere arheologic, pământul Daciei este, între toate ţerile Europei, cel mai avut de *antichităţi ce aparţin istoriei militare.*

«Descoperirile arheologice făcute până astăzi au scos la lumină adevă-

rate tezaure de *arme* și instrumente de diferite materiale, de cari s'a servit omul dela Carpați și dela Dunărea de jos pentru atac și apărare cum și pentru trebuințele sale economice, încă începând din cele mai primitive timpuri ale istoriei.

«*Muzeele de peste Carpați*, înțelegem aici cele din Transilvania, Ungaria, Bucovina, Galiția, Bohemia și Viena, sunt pline de colecțiuni de arme de diferite forme, începând dela cele mai primitive până la cele mai perfecționate, descoperite în regiunile acestea și din cari unele aparțin epocei neolitice, iar altele timpurilor preistorice ale metalelor, în deosebire epocei de bronz.

«*Lucrarea minelor de metal* începuse aici încă cu mult înainte de timpurile homerice.

«Intre toate țerile Europei, Dacia veche este singura regiune, unde a existat o puternică *civilizațiune metalurgică*, după cum aceasta rezultă din mulțimea enormă de monumente arheologice, din tradițiunile autorilor vechi, și în fine după cum se constată din nenumăratele urme de lucrări de mine vechi, ce le întâmpinăm aproape peste tot locul în regiunile cele muntoase ale Daciei.

«Cei dintâiu lucrători cunoscuți ai fierului au fost, după tradițiunile grecești, Chalybii din regiunea cea muntoasă a Scyției, numită și «Scytia mama fierului.»

«Vulcan, maistrul cel divin al fabricațiunii metalelor, după cum ne spune Homer, a lucrat 9 ani într'o peșteră de lângă Oceeanos potamos, cum se numià Istrul în legendele cele vechi».

Pot face cunoscut, cu această ocaziune, că un tânăr chimist român, d-l Dr. Nicolescu—Otin, face, din punctul de vedere chimic, cercetări asupra armelor și obiectelor de bronz aflate în diferite părți ale României și Transilvaniei, la Ispalanca cu deosebire, pentru a vedeà dacă nu se va găsì un mijloc spre a se stabilì, dacă curentul acesta metalurgic a plecat dela noi sau dacă a venit aici și anume de unde.

Ca urmare la această primă parte scrisă dejà, Densușianu are mai multe dosare pline cu notițe relative la următoarele capitole, ce trebuiau să urmeze și pe cari din nenorocire nu a avut timpul de a le așterne definitiv.

Primul pachet conține:

I. Istoria milit. a popor. român a. 274—1300 Materiale și notițe.
II. » » » » » » 274—1300 » » »
III. » » » » » » 274—1300 » » »
IV. » » » » » » 274—1300 » » »
V. » » » » » » 274—1300 Supl. » » »

Al doilea pachet conține:

I. Istoria milit. a popor. român a. 1300—1700 Mat. și notițe.
II. » » » » » » 1300—1700 » » » Tactica Trans.
III. » » » » » » 1300—1700 » » » Transil. și Ungaria.
IV. » » » » » » 1400—1700 » » » Castrele și miliția lor.
V. » » » » » » 1300—1700 » » » » » » »

Se mai află altele separat, relative la:

Istoria militară: Artilerie, sabia încruntată, etc., precum şi un dosar voluminos: *Note istorice din documente şi autori* tot relativ la *Istoria militară*, şi mai multe alte dosare cu *material şi notiţe.*

Există un volum cu bibliografii în regulă relativ la Mircea Vodă şi altul, la fel, relativ la revoluţia din Transilvania, dela 1848.

Erà deci o întreagă lucrare studiată, pregătită, gata de a o aşterne pe hârtie!

Să sperăm că un specialist tânăr va căutà să pue în valoare această muncă adunată, şi care aşteaptă numai un om cu suflet şi pricepere, care inspirându-se de idea conducătoare a dispărutului şi de datele adunate de acesta, să dea la lumină această lucrare de preţ a trecutului nostru. In orice caz ar trebui ca Academia să le publice ca indicii bibliografice. Adaog că prima parte terminată are un carton special cu toate figurile armelor şi tot ce priveşte ilustraţiunea părţii prime a lucrării indicate.

Pentru a se vedeà cât omul acesta a lucrat pentru armată, specialiştii cu deosebire n'au decât a studià arhivele statului major, unde a alcătuit el o bibliotecă foarte bogată şi de mare preţ din punctul de vedere special al armatei.

Se va vedeà acolo la câte chestiuni de detaliu a răspuns el, la câte afaceri serioase a fost el consultat, de ce vază se bucurà printre ofiţerii noştri, atât de laudă prin pregătirea şi pornirea lor sufletească.

Se va vedeà uşor de câtă valoare sunt *referatele şi lucrările lui pentru* **Biuroul istoric** şi *Referatele asupra lucrărilor istorice trimise pentru Biuroul publicaţiunii* **România Militară.**

Când văd studiind veaţa acestui fruntaş, de ce este capabil un Român, mândru sunt, dar cu durere-mi zic, de ce Doamne ai fost aşà de econom cu astfel de oameni în preajma nevoilor acestui neam chinuit!

Munca aşà de încordată a lui Densuşianu la Statul major al armatei nu a putut să dea loc decât la naşterea unei atmosfere de stimă şi respect pentru el. De fapt erà el respectat şi iubit de toţi cu cari ajungeà în legături de serviciu.

Iată de ce pe ziua de 1 Aprilie 1897 i se face cunoscut că este înaintat *Şef de biurou* Clasa II, la vacanţa creată prin bugetul a. c. la acelaş serviciu.

N. Densuşianu.... şef de biurou! Este de ce să ne mândrim!

In fine la începutul lui 1899, obosit, bolnav chiar şi doritor a-şi consacrà tot timpul ultimei sale lucrări, se retrage până şi dela publicarea documentelor istorice, înaintând Academiei o adresă în ziua de 22 Fevruarie, în care el spune:

«De mai mult timp şi cu deosebire în anul trecut starea sănătăţii mele nu a fost de loc favorabilă, pe când de altă parte sarcina încredinţată mie cere o muncă neîntreruptă zi şi noapte, investigări continue cu studiarea diferitelor colecţiuni istorice, cu alegerea documentelor, cari stabilesc fapte şi împrejurări momentoase pentru istoria noastră şi totodată cu îngrijirea publicării acelor documente.

«Chiar şi astăzi împrejurările sănătăţii mele sunt astfel, încât nu pot de loc apreţià dacă-mi vor permite cel puţin în viitor se continuu această lucrare.

«De altă parte aş dorì ca puţinul timp ce-mi mai *rămâne liber să-l pot întrebuinţà spre a redactà un material întins adunat în curs de mai mulţi ani pentru o lucrare foarte grea, cu privire la istoria poporului român înainte de sec. al XV-lea*».

Totuş el continuă a mai publicà, scurte dar admirabile studii relative la diferite chestiuni.

Ajungem astfel la 1901 când publică în *România Militară*, şi separat, un studiu de 44 pagine asupra: **Originea şi importanţa istorică a cavalerici române**, *Călăraşi şi Roşiori*, în care sunt citate din Ovidiu, Thucydides, Herodot, Corpus inscriptionum latinarum, Notitia dignitatum, Ammian Marcelin, Arrian, Anonymus Belae regis Notarius, Frochner, Lachmann, Cantù, etc., etc.

Şi ce instructivă şi admirabilă monografie. El leagă originea cavaleriei române de obiceiurile marelui popor pelasg.

Această mică lucrare e, cum ar zice Francezul, un «avant goût» al *Daciei preistorice.*

«Prima lor patrie în Europa, centrul cel mare etnic, politic şi militar al acestor Pelasgi, încă înainte de a trece în peninsula Balcanică, a fost la Carpaţi şi la Dunărea de jos.

«Grecii cei vechi nu aveau trupe călăreţe. Iliada lui Homer nu aminteşte nimic despre ele.

«Insă locuitorii din partea de nord a Greciei, anume *Tesalienii* ne apar ca cea dintâi naţiune în Europa, care a avut o cavalerie de răsboiu bine organizată. Intreg poporul Tesaliei erà de naţionalitate pelasgă şi ţara lor se numià odată Pelasgia».

Şi precizează de altfel :

«Ca *instituţie militară* înfiinţarea şi organizarea cavaleriei de răsboiu atât la Greci, la Români cât şi la Egipteni erà de *origine pelasgă*».

Iar în ce priveşte pe Romani şi filologia chiar a cuvântului Călăraş, găsim că:

«La poporul *roman*, cea dintâiu trupă de cavalerie erà compusă din 300 ostaşi aleşi din cei mai avuţi cetăţeni (patricieni) şi aceşti oşteni se numiau «*Celeres*».

«Cuvântul este vechiu pelasg, şi aveà înţelesul de «Călăraşi» (equites).

«De asemenea instituţiunea cavaleriei pelasge a fost introdusă într'o epocă foarte depărtată şi în Egipet.

«Cea dintâi clasă a ostaşilor Egipteni, ne spune Herodot, se numià *Calasiries* şi o mie din aceşti ostaşi *Calasiries* se aflau în garda personală a regilor egipteni.

«Cuvântul *Calasiries* ce ni s'a transmis prin o fântână grecească, este de asemenea o expresiune veche pelasgă, ce corespunde la latinul arhaic *Celeres* şi la o formă antică română de «*Căluşeri*» sau «*Călăraşi*».

Dar «Celeres» se pronunţà aproape «Keleres», căci: «Incă în timpul regilor — ne spune el — litera C la Romani reprezentà şi sunetul K.

Arată ce forţă constituià cavaleria română până în secolul al XVI-lea şi ce importanţă are instituţia Călăraşilor în istoria militară română. Cu drept cuvânt, faţă cu obiceiurile altor popoare de pe vreme, el ne spune că :

«Românii din contră, în loc de a ridicà înaintea Tătarilor şi a Turcilor nişte obstacole artificiale, în loc de a face construcţiuni de pământ ori de zid, ei le opuseră în prima linie săgeţile şi săbiile cavaleriei».

Descrie îmbrăcămintea acestora şi ne spune că :

«Arhiepiscopul *Varenţiu* încă aminteşte de o *uniformă albă* particulară a ostaşilor români din Moldova. «Fiecare militar, — zice acest autor şi aici dânsul înţelege pe călăraşi — poartă drept armătură *o haină scurtă de in*, umplută cu bumbac în grosime de trei, patru degete, mai ales în partea umerilor şi până la coate, şi *cusută cu şireturi dese* la fiecare distanţă de un deget şi jumătate şi prin această îmbrăcăminte sabia nu poate pătrunde».

«Această haină a cavaleriei moldovene erà aşà dar o tunică de răsboiu cusută cu ceprazuri, şi ea ne înfăţişează acelaş gen de îmbrăcăminte cum sunt tunicile cele vechi ale Domnilor români».

Dela Pelasgi ar fi trecut acest obiceiu până în vechiul Egipet şi reproduce pe Herodot, care spune că :

«Egiptenii (şi aici dânsul înţelege clasa cea mai avută) poartă *vestminte de in* ornate cu şireturi pe şolduri şi acestea se numesc *Calasires*, iar peste aceste vestminte ei poartă o *mantie de lână albă*».

Arată în fine importanţa cailor noştri de răsboiu şi ne spune între altele în concluziune :

«*Constituţiunea veche*, socială şi politică a poporului român erà bazată pe un *sistem militar*.

«Toţi Românii erau sau *arcaşi* sau *călăraşi*.

«In particular cavaleria română, sau călăraşii, formau în evul de mijloc o clasă militară, clasa cea mai avută şi mai distinsă a societăţii, compusă din *boieri şi ţărani proprietari de pământ*.

«Caracterul acestei instituţiuni este foarte vechiu şi nu derivă din dreptul feudal.

«Românii, după situaţiunea geografică a ţerilor lor fiind aşezaţi la poarta cea mare a invaziunilor, a trebuit, în interesul existenţei lor etnice şi politice, să păstreze în tot cursul evului de mijloc instituţiunile militare ale civilizaţiunii antice, şi să dea o deosebită desvoltare cavaleriei.

«Astfel cuvintele lui Paul Joviu, că la Români s'au păstrat anumite moravuri şi legi din vieaţa publică şi privată a Romanilor, sunt numai un adevăr istoric.

«In secolul al XVI-lea, cavaleria ţerilor române erà cunoscută în Germania, în Ungaria, în Polonia şi Turcia, ca o instituţiune militară puternică

«Chemaţi dela plug la lagăr pe câmpul de răsboiu şi de aici la frontiere, *Roşiorii* şi *Călăraşii* români au adus jertfe enorme pe altarul patriei. Ei au excelat prin o bravură extraordinară, prin o artă admirabilă de răsboiu; ei au avut un rol activ foarte important în soarta răsboaielor ce le-au purtat ţerile române, şi au lăsat după sine drept moştenire cele mai glorioase tradiţiuni».

Dar fiindcă suntem în cursul activităţii scrierilor militare ale lui Densuşianu, să mergem cevà mai departe pentru a terminà cu acestea.

Astfel în anul 1909 el publică în *Buletinul Armatei şi Marinei* două studii foarte importante.

Unul în No. 5 din luna Maiu, despre:

Răsboiul din 1330 între Carol Robert Regele Ungariei şi Basarab Voevodul Ţerii-Româneşti.

In acest studiu nimic nu e lăsat avântului iubirii de ţară sau sborului fantaziei, totul e scris rece şi bazat numai pe date pozitive. Descrie pe larg stările lucrurilor dela noi şi Unguri, cari au dus la luptă cu arma în mână, dă harta poziţiunii dela *Mărăşeşti* unde oastea Craiului fu împresurată şi distrusă la 10—13 Noemvrie 1330 şi ne spune că:

«Voevodul Basarab, care se luptase în anul 1330 cu puternicul RegeCarol Robert, ne apare *ca unul din cei mai glorioşi domni ai Ţerii-Româneşti, din prima jumătate a secolului al XIV-lea.*

«*El întinde, organizează şi consolidează în mod puternic statul românesc întemeiat de Negru Vodă şi a fost norocos în toate răsboaiele sale.* Nu a suferit nici o înfrângere».

Intră în o mulţime de detalii interesante din toate punctele de vedere, dovedeşte eroarea comisă de unii, care-l uneşte în faţa istoriei pe acest Basarab cu fiul său Alexandru, şi termină zicând:

«Cunoaştem numai rezultatele domniei sale binefăcătoare, din care vedem că el a fost un domn cu un spirit mare politic, că a trebuit să des-

volte multă activitate şi multă înţelepciune, ca să domnească la apus peste *Banatul Severinului, iar la răsărit să extindă frontierele Munteniei până la Mare şi în acelaş timp să dea o putere militară acestei ţeri şi să-i asigure, din punct de vedere internaţional, o situaţiune politică independentă*».

A doua monografie a fost publicată la Septemvrie acelaş an în No. 9, relativă la:

Răsboiul dela 1369—1370 între Ludovic I Regele Ungariei şi Vladislav Basarab Domnul Ţerii-Româneşti.

Scrierea aceasta are în totul caracterul celeilalte şi ambele ar puteà fi publicate pentru şcolile noastre, drept cărţi de cetire cu caracter istoric şi patriotic pentru copiii noştri. Ce admirabile descrieri, cât face el să ne bată inima, cu toate că, încă odaţă, o vorbă nu e mai mult decât trebue, un cuvânt de laudă nu e de prisos sau riscat.

Dă iarăş patru hărţi, ca să indice localităţile unde s'au purtat răsboaiele şi dovedeşte amănunţit ce întindere şi rost aveà atunci Ţara-Românească. Din citatele străine se vede şi de astădată ce îndemânateci arcaşi aveam de pe atunci, deoarece *„săgeţile ce le trăgeau ostaşii Voevodului Vlaicu, cădeau ca ploaia asupra trupelor ungureşti“*, după cum spune *M. Iohan de Thorrocz* în *Cronica Hungarorum*.

După o puzderie de citate, cari întăresc tot ceeace înaintează, el ne spune că:

«Este un fapt pozitiv istoric, că Basarabii, pe baza unor drepturi antice, *au stăpânit în diferite timpuri o mare parte a Bulgariei“.*

Iar de altă parte adaoge că:

«Constatăm aşà dar, ca un fapt pozitiv istoric că, în timpurile lui Vladislav, autoritatea spirituală şi drepturile administrative ale Bisericii române se întindeau peste *Banat*, *Omlaş*, *Făgăraş* şi peste *toată Ungaria*, după cum aceasta rezultă în mod neîndoios din titlul ce-l aveà primul Mitropolit al Ţerii-Româneşti».

Ceeace e mai de seamă, pentru noi cari nu ne prea cunoaştem trecutul, e că:

«In analele călugărilor minoriţi, el figurează sub numele de *„Regele Basarab“*, *Rex Bassarath*, iar în analele Ragusei, scrise de Giaccomo P. Luccari, este numit *Vlaico Re di Valachia“*.

Ceeace reiese şi din un pasaj publicat în *Magyar tört. tár*, comentat cum urmează de *Fessler şi Klein:*

«Vlaicu merse şi mai departe şi fără ştirea Domnului său suzeran luă titlul de rege».

«Mai notăm aici, — adaoge Densuşianu — că în altă diplomă a sa din

anul 1376, regele Ludovic numeşte pe Vladislav *noster emulus*, adică *rivalul nostru politic*", sau concurent la regatul ţerilor noastre.

«De fapt ţerile române figurează cu numele de *regate* încă înainte de timpurile lui Vladislav.

«In «Istoria imperiilor şi regatelor», scrisă şi publicată de Georgius Hornius la anul 1666, se spune: «Pe la anul 1300, *Ţara-Românească* şi *Moldova* figurează de *Regate*. Cel dintâiu *Rege al Ţerii-Româneşti* se aminteşte la anul 1320 şi *Vlaicu* pe la 1340».

Vedem dar cu mulţumire că *Vlaicu Basarab*, ca şi *Ştefan cel Mare* numit *Ţar* al Moldovei, dovedesc prestigiul de care s'au bucurat străbunii noştrii cu şase secole în urmă!

Să urmăm firul vieţii sale.

In acest timp Societatea Geografică Română alese pe N. Densuşianu ca membru *corespondent*, la 21 Septemvrie 1902, ceeace pare a-l mulţumì mult.

In răspunsul său dela 9 Octomvrie 1902 el spune:

«Din parte-mi mă voiu considerà fericit, dacă prin cunoştinţele şi activitatea mea voiu puteà contribui la măreţele scopuri ştiinţifice, ce le urmăreşte acest înalt institut naţional, pentru studiarea şi ridicarea însemnătăţii geografice şi economice a acestei ţeri, renumite în toate timpurile, şi care în o epocă depărtată ante-istorică a fost centrul unei mari civilizaţiuni europene, morale şi materiale».

Ajungem în fine la 1904.

Academia e din nou în frigurile ortografiei. Densuşianu, cititorul hrisoavelor şi cronicelor, el cunoscătorul deplin al limbilor clasice şi a literaturii populare române, intervine în discuţiune.

Răpeşte din somnul său, căci odihnă nu are în acest timp când dejà începuse publicaţiunea *Daciei preistorice*, ca să-şi spună părerea şi să arate greşelile ce crede el că se comit în această discuţiune.

Scrie un admirabil studiu, pe care aş dori să-l văd cetit în cursul superior al liceelor noastre, în revista «România Militară» (Septemvrie 1903—Ianuarie 1904) şi tras şi în broşură de 78 pagine.

Ce admirabilă scriere, ce adânci cunoştinţe, câtă logică, cât bun simţ!

El ne spune dela început că:

«Ortografia nu poate să aibă de bază alte consideraţiuni decât geniul şi legile istorice ale limbii. Ea trebue să fie astfel *raţională*, să oglindeze limba nu numai în spiritul, dar totodată în formele şi structura ei. Ea nu poate să fie arbitrară, fără principiu şi fără sistemă.»

Pentru a nù da loc la interpretări greşite din atitudinea sa faţă de Academie, el spune:

«Dacă însă câte odată noi vom exprimă şi alte păreri, dacă vom cercă să punem în lumină şi alte consideraţiuni decât acele ce par a rezultà din deciziunile Academiei, aceasta o facem numai conduşi de dorinţa de a păstrà *caracterul esenţial al limbii române ca o limbă poporală latină*, de a nu rupe cu religiunea ce am avut-o totdeauna pentru înalta origine a limbii noastre, de a-i da şi în viitor o desvoltare conformă cu legile sale istorice, fiindcă **limba este naţiunea**, *şi când o limbă se distruge, se distruge şi poporul*».

Când discută dacă trebue să pronunţăm şi să scriem *Achiziţiune* sau Achiziţie, *Echitaţiune* sau Echitaţie, etc. etc., el adauge îndată:

«Fără îndoeală, avem aici un mod vicios nu numai de scriere dar şi de pronunţare. *Limba română îşi are legile sale fixe şi cari nu se potrivesc cu legile de pronunţare ale limbii franceze*».

Căci:

«Preţuind limba română ca cel mai scump tezaur, ce ne-a rămas dela strămoşi, va trebui tot astfel să preţuim şi să respectăm în scriere legile ei istorice.....»

Discutând toate feţele chestiunii, el ne spune:

«Când însă cu ajutorul etimologiei în sfera limbii române nu putem aflà care este vocala originală pentru sunetul ж, atunci vom căutà rădăcina cuvântului în limba latină, ori în limbile neolatine. Vom scrie astfel: Angeri (Angelus), ântâiu (antaneus), blând (blandus), etc., etc».

Căci, adauge el:

«Căci oricât de deficile vor fi, noi nu vom puteà niciodată sacrificà caracterul general al limbii poporului român, numai simplu pentru a înlesni cetirea şi scrierea acelora cari nu au pregătirile necesare. Fiecare este liber să scrie pentru sine cum îi place, însă *aceia cari publică studii, tipografiile cari imprimează cărţi, vor trebuì se urmeze odată legile ortografice ale limbii române*».

Deoarece:

«*Destinaţiunea ortografiei nu este de a face pe cinevà să poată cetì limbà română, dar ca s'o înţeleagă*».

Şi pentru faptul că:

«In limba română literară trebue să alegem *cuvintele cele mai bune* şi să urmăm totodată *formele cele mai bune*. Numai astfel vom ajunge la o limbă frumoasă în expresiuni şi dulce, care va puteà odată să ocupe cu demnitate un loc alăturea cu celelalte limbi neolatine».

Se plânge bine înţeles de modul cum scriem:

«Scrierea astfel cum ne-o înfăţişează mai cu seamă presa noastră periodică, *nu mai este imaginea cuvintelor, ci denaturarea lor.*»

Insistă în urmă asupra rolului *Gramaticei* și *Istoriei limbii*, în stabilirea ortografiei române, care: «*formează adevăratul fundament al unităţii de limbă*».

«Ortografia, zice el, formează o parte integrantă a gramaticei.....»

Și mai în urmă:

«Gramatica determină mai departe formele și pronunţarea adevărată a cuvintelor. Ea susţine firul istoric al limbii între trecut şi prezent, ea constată şi stabileşte în definitiv *legile ce constituesc şi guvernează limba.*

«Gramaticei aparţine aşà dar *limba scrisă* şi *limba vorbită, ortografia şi ortologia*».

Și se deslușește în modul următor:

«Această gramatică raţională a limbii române ne lipseşte astăzi, şi noi înţelegem aici nu o gramatică pentru clasele elementare, ci o gramatică *care să constate, să precizeze şi să stabilească legile limbii, formele ce au fost şi sunt în uz, şi care după cum zice Quintilian să ne arate modul de a vorbì şi de a scrie corect*».

Să ridică cu toată vehemenţa contra modului de a scrie «cum se vorbește» și nu abusez de sigur reproducând acest temeinic pasaj:

«Principiul «*scrie precum vorbeşti*»,—şi acesta este *fonetismul*, —nu are un scop şi o ţintă definitivă. Direcţiunea sa este totdeauna nesigură. El nu face deosebire între uzul bun şi uzul rău al vorbirii. El nu are în vedere unitatea şi unificarea limbii, ci duce necondiţionat la diferenţiarea ei. Dar ce este mai periculos, e *că acest pretins fonetism ne impune să scriem şi să vorbim nu limba cărţilor noastre bisericeşti, nu limba poporului*, ci o *idiomă coruptă şi variabilă a unor centre politice şi comerciale, limba unor autori anonimi, mare parte străini, ce scriu în presa de toate zilele.*

«Acest principiu de a scrie fiecare cum i place, ne va duce cu o deplină siguranţă la o perturbaţiune în mersul şi desvoltarea normală a limbii; el ne va face mai mult rău decât bine. Fiindcă *ce bine poate să fie acela, de a scoate la lumină pe fiecare zi cuvinte şi forme domestice necunoscute celorlalţi Români, locuţiuni străine, pronunţări aspre, expresiuni şi termini cari mai ales în centrele mari politice şi comerciale se nasc şi sting cu fiecare generaţiune.*

«*A primì fonetismul ca bază a scrierii şi a vorbirii corecte, însemnează a delăturà o limbă românească comună, a cărei cronologie, formaţiune şi unitate se pierde în noaptea timpurilor, o limbă ce are autoritatea cărţilor noastre religioase şi a autorilor noştri mai buni; însemnează a ne aruncà în vârtejul unei idiome nestabile, a unei confuziuni de cuvinte, de forme şi pronunţări nouă, totdeauna supuse la alteraţiuni succesive*».

Şi susţine aceasta pe faptul potrivit că:

«O mulţime întru adevăr enormă de elemente străine, de forme corupte, de barbarisme în fraze, au intrat în timpurile din urmă în limba noastră, cari cu toţii ne grăbim să le îmbrăţişem, le introducem în scrierile noastre, le încorporăm în dicţionarele noastre şi cercăm să le încetăţenim în limba vorbită şi în limba scrisă sau literară, încât *astăzi ne aflăm în faţa nu a unui torent, ci a unui adevărat diluviu de cuvinte şi de forme străine, cari vor duce vechea limbă românească la un cataclism.*

«Se poate că astăzi aceste nuanţe se vor părea unora mici, neînsemnate, însă cu timpul diferenţele vor creşte şi se vor înmulţi şi noi vom ajunge la o limbă mixtă, sau mai bine zis haotică, ca material, ca forme, ca fraze şi ca mod de pronunţare».

Şi el vede aşa de limpede şi aşa de sus când fineşte merituoasa sa lucrare cu cuvintele:

«A avea o gramatică şi o ortografie bazată pe regulele gramaticei, este una din chestiunile naţionale ce astăzi nu mai sufere întârziere.

«*Limba unui popor nu se poate considera numai ca un* **Instrument particular** *pentru exprimarea gândirilor diferiţilor indivizi, ea este o* **avere naţională** *şi statul prin instituţiunile ei, iar nu individul prin capriciul ori ignoranţa sa, are dreptul să dispună cum trebue să fie limba scrisă*».

Ajung acum la marea lucrare a lui Densuşianu, *Dacia preistorică.*

Pus-a el în total spre a o face patruzeci de ani! Numai tiparul îi luă 11 ani, cei de pe urmă ai vieţii sale chinuite, dar plină de muncă! Lucrarea aceasta cumplit de obositoare îl şi sdrobi înainte de a o termina desăvârşit. (1)

Am văzut marea călătorie ce a făcut el prin Italia, Istria şi Dalmaţia, precum şi cercetările numeroase pentru a-şi aduna materialul necesar acestei opere.

Tot o astfel de călătorie, în mai multe rânduri şi mai ales la 1899, a făcut el în judeţele de munte ale ţerii dela Buzău şi până în Mehedinţi, pentru a-şi da seama personal de ceeace i se ra-

(1) Din copia unei adrese a sa către Excel. sa marchizul I. de Pallavicini, ministrul Austro-ungar la Bucureşti, din 2 Iulie 1900 se constată că la acea dată, se ocupa cu aceste chestiuni de 15 ani.

Tot de acolo se vede că studiase în Bibliotecile şi muzeele din Budapesta, Viena, Roma, Agram, Orşova şi Lemberg tot ce priveşte trecutul preistoric al ţărilor dela Dunăre.

Cere să i se acorde dreptul—el care nu face politică şi literatură politică—de a putea să studieze pietrele sculptate şi scrise ce se află în Ungaria în jurul Moldovei (Domitatul Krassver) şi Mehadia (comit. Szöreunyer), în decursul verei din 1900.

portase și a constată de fapt starea și valoarea unor resturi preistorice de o însemnătate excepțională.

Ca în toate însă procedă tot cu metoda științifică, așà de riguros urmată de Densușianu în tot ce a făcut.

Incă dela 1893, redactă el, tipărì și împrăștiă larg, pe cheltueala lui, acest om care abià aveà ce-i trebuià pentru a trăì, extrem de importantul său Cestionariu despre *tradițiunile istorice și antichitățile țerilor locuite de Români*. Partea I-a, epoca până la a. 600 d. Hr. București, 54 pagine.

In această broșură se află o admirabilă introducere; el ne spune că:

«In casa țăranului român există încă până astăzi o mulțime de suveniri istorice din secole depărtate, un fel de *istorie nescrisă* despre originea sa, despre vechile sale credințe și instituțiuni, cum și despre evenimentele prin cari a trecut poporul român.

«Fiecare *sat*, fiecare *munte*, fiecare *vale*, fiecare *cetate* își are *legendele și tradițiunile sale istorice*.

. . . .

»Și în special am aflat în poporul nostru țăran tradițiuni importante istorice despre *poporul Dacilor* și despre soarta lor definitivă; tradițiuni despre *podul său de peste Dunăre*, despre *luptele sale cu Dacii* și despre *colonizarea acestor țeri*.

«Mai mult, am aflat în poporul țăran tradițiuni vechi, cari se refer nu numai la țerile acestea, dar cari se rapoartă și la *țerile-mame de unde au venit coloniile romane*; tradițiuni cari merg mai departe de epoca colonizării Daciei, și pot zice chiar până în *epoca primilor regi ai Romei*».

Și importanța acestor amintiri el o pune în adevărata lumină prin faptul că:

«De altă parte însă, cercetarea tradițiunilor noastre istorice ni se impune cu atât mai mult, cu cât epoca vieții noastre istorice până la 1290 a rămas fără scriitori. Mulțime imensă de evenimente petrecute pe teritoriul Daciei Traiane dela primul contact al Romanilor cu Dacii și până la 1290 au rămas nescrise. Ne lipsesc cronicele, ne lipsesc hrisoavele. Au pierit și s'au distrus monumentele ridicate, au pierit chiar și popoarele ce le-au distrus, și cari trecuse cu o furie sălbatică peste câmpiile lucrate și semănate de colonul roman».

El dă indicațiuni precise, cum să se procedeze la culegere și arată lămurit ceeace voește să afle. Acest cestionar poate servì pe viitor de pildă la orice astfel de întreprindere.

Răspunsuri a primit el, din fericire, din toate părțile locuite de Români și mai ales dela învățătorii noștri, printre cari constatăm și de astădată cu mulțumire, că se află așà de mulți destoinici.

Densușianu le-a unit aceste răspunsuri în 21 dosare, așezate după proveniența lor. Acolo se află și din alt punct de vedere, decât

cel urmărit de Densuşianu, o adevărată comoară de date utile multor specialişti. Sperăm că acestea vor intrà în colecţiunile Academiei.

Dacia preistorică a lui Densuşianu conţine o dublă revelaţiune. Ni se arată în ea, mai întâiu un om extraordinar de cult, de larg văzător, şi urmărind cu o hotărîre de fier idea pentru dovedirea căreia şi-a dat el liniştea şi vieaţa.

In al doilea rând ni se descopere un trecut, aproape de tot necunoscut, trecut de fală pentru Dacia, timp de glorie nemărginită pentru cei ce au stăpânit aceste locuri şi pe cari Densuşianu ni-i arată, ni-i dovedeşte, ca străbunii noştri direcţi.

Nu sunt istoric, nu sunt om de litere, dar nici nu sunt omul cu totul nepregătit pentru o cetire de aşà fel. Ei bine, declar că în vieaţa mea nu am cetit — şi am cetit şi eu mult şi multe — cevà mai temeinic argumentat, cevà mai superior conceput şi dat.

Am studiat cu amănunţime *Dacia înainte de Romani* a lui Tocilescu, din 1880. Ei bine, faptele adunate acolo sunt puse ca obiectele dela un colecţionar, care adună fără să fie bine orientat.

La Densuşianu, este un cadru măreţ, în care cele mai mari fapte ale primei impunătoare civilizaţiuni a omenirii, cele mai mici dar importante fapte din clasicii şi legendele noastre neobservate şi neînţelese încă, intră regulat ca în un calapod, la locul lor.

Cât a cetit omul acesta este de necrezut. Sunt peste o sută dosarele şi caietele cu mii şi mii de note adunate. Clasicii îi cunoşteà adânc, pe Ovidiu în mare parte pe de rost, în ce priveşte Dacia, el îi studiase nu cu pagina, dar cu rândul, şi adesea redă pentru anumite expresiuni adevăratul înţeles ce l-a avut în gândul său autorul şi nu cum stă redat adeseori prin neştiinţa traducătorului sau interpretului nepregătit, cu alt înţeles.

Densuşianu deschide cercetătorilor o lume nouă. Geneza popoarelor europene va fi de sigur altfel văzută şi explicată cu mult mai precis pe viitor.

Mai rămâi uimit să vezi un fapt extraordinar, care arată continuitatea arhimilenară a populaţiunii Daciei şi puterea conservatoare a neamului nostru. Luând ca bază textele scriitorilor vechi, începând cu Homer, cari pe vreme au lăsat urmaşilor ceeace ei ştiau despre începuturile omenirii, în aceste părţi, rămâi uimit să vezi cum, până la detaliu, toate acestea se află cuprinse şi în legendele şi baladele române. E de necrezut şi depăşeşte închipuirea aceea ce desgroapă Densuşianu din acest punct de vedere.

Atunci, cât cetiam la început *Dacia preistorică*, în Iulie—Septemvrie anul 1911 când am studiat-o şi când, recunosc cu ruşine, nu-mi dădusem adânc seamă ca în urmă de modul de a fi lucrat şi de preciziunea expunerii sale în tot ce a făcut, adesea, zic, în unele părţi, lăsam să-mi cadă cartea din mână. Gândul meu

se rătăciă în întunericul în care mă conduceà autorul și mă întrebam cu groază, oare nu a pierdut el cărarea, oare să fie aevea ceeace ne face să vedem, de altfel adesea așà de lămurit! Și când credința mea se clătină puțin, urmam restul argumentării sale așà de puternice, așà de luminoase, încât fericit mă ridicam și preamăriam, în inima mea, pe cel ce mă făceà să mi se umple sufletul de fericire, iar prin cele ce scriă să mi se înalțe încă mai mare mândria mea de Român, văzând că dintre noi se ridică așà oameni și că trecutul nostru este așà de extraordinar de luminos.

Să nu se creadă că exagerez, ori că sunt prada unui entuziasm care nu ar aveà ce căutà aici. Sunt om întreg, și pricep și eu lucrurile și modul de a le vedeà și interpretà. Am destulă cultură nădăjduesc, ca să nu fiu nici naiv nici superficial. Declar însă că *Dacia preistorică* e una din cele mai mari opere, dacă nu cea mai importantă, pe care a scris-o o pană ținută de mâna unui Român.

Dar înainte de a intrà în analiza detaliată a acestei scrieri, iată în câtevà cuvinte planul ei general.

Densușianu începe dela omul preistoric, considerat în perioada neolitică, și ajunge treptat la reconstituirea celui mai mare imperiu ce a cunoscut lumea, *Imperiul pelasgic.*

Arată rolul extraordinar pe care l-a avut în civilizațiunea omenirii acest imperiu și ce se datorește împăraților zeificați, Uran și Saturn cu deosebire și reginelor zeificate Gaea și Rhea.

Dovedește, — căci nu pot spune altfel — că toată, dar absolut toată mitologia zisă greacă, cu care se fălește poporul elin, s'a născut în munții Daciei, între Buzău și Porțile de fier. — Templul cel mai mare al lumii, prin importanța lui extraordinară, a fost pe Bucegi, la Omul.

Dovedește că o ramură principală a acestor Pelasgi vorbià o limbă, pe care o numește proto-latină, și care a dat naștere latinei și limbilor neo-latine! Arată cum acest imperiu, pe care-l cred mai mult cu bază religioasă, alcătuit cu deosebire din păstori, și în urmă din ciclopi și metalurgi, s'a scoborît și a înființat Troia, Micena și Roma.

Caută a reconstituì obiceiurile, credința și limba acestor popoare și reușește a explicà nenumărate fapte istorice cari până acum nu-și aveau rostul lor limpezit.

Dacă noi Românii am rezistat puhoiului invaziunilor, dacă existăm din Rusia, dincolo mult de Nistru, și până în Istria, Șvițera și până în Mica Valahie din Boemia, iar la nord până în sudul Poloniei, și la sud până la Atena și în insulele Arhipelagului, nu e numai fiindcă coloniștii romani au fost aduși pe alocurea și cu deosebire de Traian la noi. — Aceștia erau plămada, dar aluatul protolatin, *Arimii,* cum se mai numiau în timp, unul din

principalele lor triburi, de unde *Rimii* ce au înfiinţat Roma, *Aromânii* de astăzi, existau dejà şi de aici au pătruns departe până în fundul Asiei, în nordul Africei, şi până în Spania şi Dania, căci în toate aceste regiuni se constată că erau ramuri ale aceluiaş popor, cari locuiau cu deosebire şi îşi aveau inima în Transilvania şi Oltenia.

Atâta abundenţă de dovezi, scoase de unde nu crezi, adunate cu linişte şi pricepere te uimesc. Acum înţelegem de ce Densuşianu se retrăsese din lumea actuală: el trăià sub povara unei mărețe lumi, cu totul însă necunoscută nouă.

Să ne închinăm memoriei lui!

Inaintea morţii sale, N. Densuşianu văzù tipărite 1120 pagine. De atunci după spalturile tipografiei şi după notele ce am găsit, am mai publicat ultimele 2 coale. Lucrarea complectă are 1152 pagine. Cu toată dorinţa mea nu a mai fost chip însă a mai desface din notele răslețe, nici introducerea, nici partea finală, un fel de vedere generală asupra celor spuse. Ce am mai putut desluşì vor fi cuprinse însă în o notă specială ce voi publica în curând.

Acest monument al muncii şi al gloriei trecute, datorit lui Densuşianu, nu ar fi putut să ne rămână, dacă nişte oameni cu suflet nu ar fi făcut larg sacrificiul bănesc necesar.

Tipografului C. Göbl, care a lucrat cu C. Rosetti, şi ginerelui său I. Rasidescù datorim aceasta. Ei au făcut creditul de peste 20.000 lei. Ei au tipărit această lucrare şi au păstrat închişi banii dela 1900 până acum şi cine ştie cât încă.

La moartea lui Densuşianu ei şi cu A. Henţiescu, executorul testamentului, ştiind că mă ocup puţin, în orele mele de odihnă, cu cele preistorice, îmi încredinţară lucrarea aceasta spre a vedeà ce se mai poate face.

Ceeace am făcut în această privinţă este fructul muncii mele aduse prinos memorie unui om care a reuşit să mai înalţe neamul.

Am făcut-o cu fericire şi cu inima plină de mulţumire.

Să trecem acum în o scurtă revistă această lucrare.

Autorul începe lucrarea sa cu *Era quaternară — Periodul Paleolitic*. Primul său capitol e relativ la: *Primii locuitori ai Daciei*. El începe în modul următor:

«Dacia ne prezentă întru toate o extremă antichitate.

«Studiind timpurile preistorice ale ţerilor dela Carpaţi şi Dunărea de jos, o lume veche dispărută, *leagănul civilizaţiunii ante-elene*, se înfăţişează înaintea ochilor noştri.

«Inapoia populaţiunilor cunoscute în antichitatea greco-romană sub numele de *Geţi* şi *Daci* se întinde o lungă serie de mai multe mii de ani, o istorie îmmormântată a unor mari evenimente, a căror importanţă a trecut departe peste orizontul acestei ţeri, istoria unei naţiuni geniale,

puternice şi glorioase care, cu mult înainte de timpurile troiane, fundase cel dintâiu Imperiu vast al lumii, întemeiase prima unitate de cultură în Europa şi pusese totodată bazele progresului moral şi material în Asia de apus şi în Africa de nord».

Iar mai departe îşi completează idea prin cele ce urmează:

«Dacia, în istoria acestor timpuri întunecate, apare ca prima metropolă geografică, ce a fost destinată prin poziţiunea sa particulară, prin abundanţa populaţiunii şi prin diversitatea avuţiilor sale, a-şi extinde în epoca preistorică influenţa sa etnică şi culturală, de o parte spre sud în peninsula Balcanică şi până dincolo de marea Egeă, de altă parte spre apus pe calea cea mare şi lungă de comunicaţie a Dunărei.

«Acţiunea civilizatoare ce a exercitat-o populaţiunea preistorică antedacă dela Carpaţi şi Dunărea de jos, asupra lumii ante-elene, a fost mult mai mare decum ne putem închipuì astăzi pe baza fragmentelor de monumente şi a tradiţiunilor istorice şi poporale, ce le avem din această epocă extrem de depărtată.

«*In această privinţă noi ne aflăm numai în aurora ştiinţei preistorice*».

Face în urmă clasificaţiunea epocelor preistorice şi descrie primele instrumente de piatră cioplită. Face cunoscută tradiţiunea poporului român că pământul la început a fost plan întocmai cu ceeace se află în Theogonia lui Hesiod. Arată că locuitorii acestor regiuni au cunoscut leul de vizuini (Felis spelae), pe care-l numeşte nu numai Leu dar şi *Samca* cu *Samcoaia,* după numele indic de *Simha.* Se ocupă de *Bos urus = Bos primi-genius,* Bourul, din care ultimul, după cum mi-aduc aminte, a fost ucis după 1700 în Transilvania.

Arată că acesta e pe monedele moldoveneşti, iar nu Bizonul cu coamă, care însă am dovezi, între altele după un corn aflat la Suceava, la un plăieş, că a existat şi el la noi.

Arată că ei au cunoscut *Cervus megacerus,* numit în colinde *Cerbul sur,* găsit înţelenit în picioare în malurile Tisei şi în ghiolurile mlăştinoase ale Irlandei unde se află cu zeci de mii de ani înainte.

Ei bine, poporul nostru spune:

.... Ploaia că dedcà,
Pământul se muià,
Cerb se 'nămolià,
Şi-atunci mi-l vânà..,..»

Dar nu-i numai aceasta amintirea ce se păstrează în poporul nostru : Aşà avem ceeace e de necrezut:

O venit omu mare
Dela pădurea mare,
Om *păros*
Şi sperios,

Cu mânile *păroasă*
Şi cu picioarele *păroasă*,
Cu *ochii înholbaţi*,
Cu dinţii mari *colţaţi*
Cu obrazu mare,
Cu căutătura *înfiorătoare*...

Cine nu recunoaşte aproape Gorilul, şi Densuşianu o leagă de amintirea rassei umane primitive, a populaţiunii locale prime, absolut primitive, cunoscută în autorii vechi Hesiod, Pliniu, etc., ca *satiri* ai *Europei*, *Asiei* şi *Africei*.

Descrie craniurile aflate la Neanderthal şi Cro-Magnon şi fineşte în modul următor:

«Periodul uman în Dacia, întocmai ca şi în celelalte părţi ale Europei, se întinde înapoi cu mai multe zeci de mii de ani, cel puţin până în prima jumătate a epocei quaternare.

«Ori cu alte cuvinte înainte de Albii şi Agavii, de cari ne face amintire Iliada lui Homer, înainte de Titanii, de cari ne vorbeşte Hesiod, au trăit în ţerile Europei şi în particular în Dacia, două rasse de oameni, cu tipuri şi moravuri diferite, una pe gradul cel mai inferior al desvoltării fizice şi intelectuale, aceasta este rassa de Neanderthal, un gen de oameni fără societate, fără moravuri şi fără legi, şi a cărui origine noi nu o cunoaştem; şi altă rassă umană invazionară, cu totul distinctă de cea precedentă, având o constituţiune organică superioară şi ajunsă pe un grad însemnat de semi civilizaţiune, o populaţiune faunică, ale cărei migraţiuni şi începuturi de cultură trec departe dincolo de timpurile quaternare.

«Ambele aceste rasse umane quaternare au fost apoi copleşite, învinse şi distruse, şi poate în mică parte asimilate, de noii invazori ai epocei neolitice.

«Istoria lor morală şi putem zice naturală se încheie cu era quaternară».

Urmând mersul faptelor în scurgerea timpurilor, el ajunge la epoca neolitică şi o caracteriză prin:

«Această nouă imigraţiune etnică în Europa constitue aşà numita *invaziune neolitică*, cea mai expansivă din câte le cunoaşte istoria».

Se ocupă pe larg cu *industria neolitică în Dacia*, cu tot ce arheologia ne pune la dispoziţie şi cu tot ce textele vechi păstrează ca amintire şi ne spune:

«*Aici la Dunărea de jos şi în special în ţerile Daciei — faptul este cert— s'a format şi închegat centrul cel mare şi puternic al populaţiunii neolitice în Europa;* centrul unei rasse nouă de oameni, de o statură înaltă şi viguroasă, cu o veche organizaţiune patriarhală, cu idei severe religioase şi cu o pasiune adusă probabil din Asia, de a sculptà în stâncă vie statuele enorme ale divinităţilor sale.

«Acești noi cuceritori ai lumii vechi aduseră și răspândiră în Europa nouăle elemente de civilizațiune, fundară aici cele dintâi state organizate și dederă o nouă direcțiune pentru destinele omenirii.

«In curs apoi de mai multe sute de ani, această rassă activă și laborioasă, dotată cu o putere miraculoasă de creștere și expansiune, își continuă dela Dunărea de jos migrațiunile sale către părțile meridionale. De pe culmile, de pe văile și de pe câmpiile Carpaților, necontenite roiuri nouă de triburi pastorale trecură peste râul cel mare al lumii vechi, și se revărsară în grupe compacte și organizate peste întreaga peninsulă Balcanică.

«Acesta este curentul cel mare meridional, sau *Carpato-Mycenic*, curent care venind din Asia centrală își formă la Carpați prima sa patrie europeană și puse cele dintâi baze morale ale nouăi civilizațiuni, care se desvoltă mai târziu atât de puternic în Grecia și pe țărmurile Asiei mici».

Se ocupă pe larg și cu o rară competență de *ceramica preistorică a Daciei* și arată că:

«Olăria acestei epoce în Dacia începe a aveà caracterele luxului. Ea depășise limitele cele strâmte ale unei simple meserii, și ne relevează începuturile unei arte pline de avânt, o artă însă, care fără de a puteà ajunge la apogeul său, o vedem deodată încetată, ca și când o mare perturbațiune economică și socială s'ar fi deslănțuit pe pământul Daciei și ar fi pus deodată capăt desvoltării mai departe a acestei fabricațiuni artistice înfloritoare în nordul Dunărei de jos».

Arată importanța ornamentelor ce se află pe ele, caracteristice pelasgice și cu deosebire semnul misterios al *Svasticei*, care nu e altceva decât crucea cu ramurile frânte în unghiu drept pe care a pus-o acum la modă Alteța Sa Regală Principesa Maria.

Alături cu Virchow, Kršnjavi, Schliemann, etc., arată nu numai identitatea dar prioritatea acestor ornamente la noi față cu Troia, Micena, etc.

Densușianu lămurește în studiul său această chestiune pe deplin.

In raportul său dela 1911, d-l Dr. Hubert Schmidt în urma săpăturilor făcute la Cucuteni, în anul morții lui Densușianu chiar, spune și el lămurit:

«Aceste săpături în ținutul Dunărei de jos ne oferă nouă legătură între Europa centrală și cercul cultural egeic (Creta)».

Tot în acel an, pot adăoga încă, că cercetările făcute de Soc. Arheologică dela Atena sub eforul Sotiriadis, în Focida, constată după obiecte găsite la Hagia Marina că:

«... Celle de la Grèce du nord qui rapelle plutôt la civilisation de la penninsule balcanique» (1).

---

(1) *Le bulletin de l'art ancien et moderne*. No. 542, 1912..

Dar această prioritate şi superioritate în acelaş timp a culturei poporului care a locuit în regiunea aflătoare în jurul carpaţilor este susţinută astăzi de mulţi alţi oameni de valoare ca Trudy, Ed. Meyer, P. Kretschmer, şi alţii.

Intâmplarea face că acum de curând a apărut o lucrare de mare valoare prin importantele indicaţiuni bibliografice, cu deosebire, datorită tot unui român:

Contribuţie la **Dacia înainte de Romani** (1) de d-l Ioan *G. Andrieşescu.*

D-sa ai adunat ca o harnică albină, tot ce priveşte scrierele relative la această chestiune până în prezent — deci posterioare morţei lui Densuşianu—şi ajunge la aceleaşi concluziuni cu toate că nu cunoştea, de loc, lucrarea de faţă. Astfel găsim: «*Pelasgii şi Thracii au în realitate multe drepturi să se privească ca aducăturii civilizaţiei epocei de peatră în Tesalia, Beotia şi Phocis*» şi după *Tsountas* : «*Tradiţia întemeierei Athenei de a acropolilor Argolidei de Cyclopii Thraciei, dacă nu sunt adevărate întru totul, sunt zice Tsountas, de sigur, răsunetul unei realităţi.* (2.)

Astfel că în ce priveşte cultura eolitică Carpato-balcanice : «*Thracii vin în rândul întâi în considerarea etnologică a acestei culturi.*» (3.)

In capitolul următor autorul se ocupă de *Monumentele preistorice ale Daciei,* şi în special de *Tumulele eroice pelasge.*

Stabileşte legătura între *Gorgan* şi *Garganus* găsit în Virgiliu şi între Gruie, Gruniu şi cuvântul vechiu latin *Grumus* sau cu *Grynium* din Strabo, şi arată importanţa acestor movile, morminte vechi, căci: «*Aici* erà locul sfânt de immormântare al eroilor pelasgi ante-homerici».

In fine se ocupă pe larg cu: *Tumulul sau mormântul lui Achile din insula Albă (Leuce).*

In această insulă, care nu e alta decât Insula Şerpilor, aflând acum 20 ani trecuţi că stă acolo mormântul lui Achile, m'am dus şi eu pentru a mai adunà cevà din cioburile vechi ce se mai găsesc încă. Ruşii făcuseră săpături dejà, dar nu ştiinţificeşte.

Densuşianu dă figura templului după Tabula Peutingeriană şi te minunezi de toate izvoarele ce cunoaşte.

Cu această ocaziune descrie pe larg acest *Templu,* zis şi al *Hyperboreilor* din această insulă. Stabileşte patria lui *Apollo* şi a zeiţei *Latona,* iar din legendele Apolinice desvălue mai mult pe *Hyperborei,* cari nu erau altcevà decât Pelasgii din aceste ţeri.

Pe aceşti Hyperborei, în genere păstori, îi descrie astfel:

---

(1) Cu 8 planşe originale şi o hartă. Iaşi, 124 pag. 1912.

(2) Αἱ προϊστορικαὶ Ἀκροπόλεις, p. 395 –403. (Din lucrarea D-lui Andrieşescu, pag. 121)

(3) Ibid. pag. 122.

«Ei sunt blânzi și ospitali, religioși, superstițiosi, iubitori de profeții (oracule) și de descântece. La ceremoniile religioase în onoarea zeilor, ei cântă din fluere, din cimpoi și din cobze. *Melodiile lor sunt dulci și armonioase*».

Dovedește că:

«Apollo din Delos, din Delphi, din Atena și din ținuturile Troiei, nu este nici zeu grecesc, nici egiptean, ci o divinitate cu legende, cu dogme și cu rituri naționale pelasge; în fine cu o patrie pelasgă. Apollo este cu deosebire venerat în ținuturile pelasge, în Tesalia, în Phocis, în Beotia, în Atica, în Arcadia, în Creta și în ținuturile Troiei».

«El este zeul apărător al turmelor și al păstorilor νόμιος».

Și iată de ce:

«Pe vechile monumente de sculptură și pictură ale Greciei, Apollo cel *arhaic* ne apare cu bucle și cu pletele cele frumoase pelasge, întocmai precum poartă și astăzi păstorii și țăranii români de lângă muntele Retezatului. Din această cauză, el are la Homer și epitetul de ἀκερσεκόμης (intonsus)».

Dovedește că insula Leuce era închinată zeului Apollo, iar când cultul acestuia suferise o mare înfrângere, ea fu consacrată umbrei lui Achile.

Avuțiile ce se vărsau la altarele acestui templu, erau de neînchipuit. Iată de ce:

«Din o insulă a Mării Negre, numită Apolonia, situată spre sud de gurile Istrului, Romanii luară una din cele mai venerate imagini a zeului Apollo, o statue colosală înaltă de 30 de coți, și o așezară în Capitoliu sub numele de Apollo Capitolinus. Cheltuelile acestei antice și magnifice opere de sculptură au fost, după cum ne spune Pliniu, de 500 talenți sau 2.460.000 lei, adică mai mult decât adunase Grecii (300 talenți) pentru reconstituirea templului din Delphi, incendiat în a. 548».

Și după ce fixează exact această insulă și o descrie, se rezumă în modul următor:

«Insula Leuce dela Gurile Dunărei avuse așà dar două epoce de cult și renume. Cea dintâi a fost înainte de căderea Troiei, când această insulă a fost leagănul religiunii primitive a lui Apollo, din care epocă derivă și numele său de Leuce sau Albă. Iar a doua epocă începe după răsboiul troian, când insula Leuce a fost consacrată umbrei eroului Achile, păstrând însă și mai departe vechea organizațiune a cultului lui Apollo, anume instituțiunea oracolului, privilegiu excluziv al preoților apolinici, precum și dreptul la ofrande pioase, la rugăciuni, voturi și sacrificii și peste tot tradițiunea unei insule sfinte și salutare».

Templul lui Apollo erà de o mare magnificență. In colindele române el apare sub denumirea de „*Mânăstirea Albă Sfântă*“

şi *„Biserica cea mare cu 9 altare“*. Rămâi mai mult decât uimit faţă cu detaliile ce se păstrează în neamul nostru pentru fapte aşà de vechi în istorie, pe care o pun:

„Intr'al Mării negre prund,
La dalbele mânăstiri“

descriind-o cu 9 altare şi cu jeţuri scrise pe cari şeade bunul Dumnezeu (Apollo), cu bătrânul (Saturnus senex), cu maica sfântă (Latona) şi cu Sfânta Maria cea mare (Gaea, Rhea), cu Sfânta Maria mică (Iana, Diana, Luna) şi cu Siva Vasilcuţa (Consiva sau Ops-Consiva, divinitatea semănăturilor).

Deci tot sfatul ceresc al mitologiei, alterat cu numele eroilor cristianismului, păstrat de acest chinuit popor tot aşà de bine ca şi în tradiţiunile culese şi aflate în texte de acum mai bine de 2000 ani!

Este cevà care, depăşeşte orice închipuire, şi sunt pagine multe cu aceste legende. Este şi o *legendă română despre originea divină a Mânăstirii Albe.*

Când vedem marea importanţă ce capăta legendele române, constatăm câtă dreptate avea Winckelmann, când încă dela 1764 (Histoire de l'art chesles anciens) spunea că:

... «De plus, au dels' de l'histoire positive, existe pour tous les pays une histoire légendaire destinée, avec le temps à sortir, plus ou moins vite, dela penombre pour entrer en pleine lumière, grâce aux efforts persevérants des linguistes et des mythographes. *Personne, aujourd'hui n'a plus le droit de considérer les légendes comme des fables.* **Les legendes suit la forme primitive de l'histoire, chez presque tous les peuples à la naissance des sociétés.** *Le langage des légendes et obscur;* **il n'est pas îndéchifrable.** *L'histoire légendaire d'un pays fait donc partie intégrante de l'histoire de ce pays.* C'est de l'histoire en préparation, si l'on vent, de l'histoire non encore dégagé de l'enveloppe mythique qui la dissimule. *Il n'y a là rien de véritablement prehistorique».*

Această legendă arată cum *puternicul Soare* (Apollo) a vrut să se însoare şi n'a găsit «d'albă soţie» decât pe sora sa (Iana Sânziana, Ileana Consinziana), care nu este decât Helena (Troiana) care după o tradiţiune greco-romană s'ar fi măritat în insula Leuce după Achile.

Consinziana i-ar fi pus soarelui condiţie să-i facă: *pod peste mare. . . . la Mânăstirea Albă.*

Cu această ocaziune arată el cum numele *Latonei* (Leto, Λητώ) se păstrează în ostrovul *Letea,* iar Luna (Selina) în *Sulina* din apropiere şi despre care aminteşte Hecateu.

E demn de relevat din acest capitol şi părerea că:

«Inprejurarea că numirea de *Pontos* s'a dat nu numai Mării Negre, dar și la o parte din *țărmurii* de nord-ost ai Asiei-mici, pe unde să făceà comunicarea peste mare între părțile de sus ale Eufratului și între Sciția, confirmă pe deplin că originea acestui termin geografic de Pontos se reduce la numele ce s'a dat în vechimea preistorică *stațiunilor*, de unde se făceà imbarcarea cu luntrile numite *ponto* (rom. pod).»

Dar ceeace e mai curios, sunt *tradițiunile române* despre templul lui Apollo din insula Delos.

Densușianu, după ce scormonește adânc toate izvoarele, ne spune că:

—«Delos a fost în antichitatea preistorică insula cea sfântă a tuturor populațiunilor pelasge meridionale, iar mai târziu a Grecilor.

«Intr'o epocă depărtată istorică, insula Delos a fost numită *Pelasgia*, adecă pământul locuit de Pelasgi. Această insulă a mai fost numită și *Schytias*, spre caracterizare că după origine acei Pelasgi erau o migrațiune din Nordul Dunărei de jos. Chiar și numele de *Del-os*, care nu se poate explicà din limba grecească, este de origine pelasg. El însemnează *deal* sau *colină* (fără pădure)».

Voiu cità una dintre legendele române ce a adunat :

. . . Una 'n deal (Dél) spre răsărit,
Că acolo-i loc sfințit,
Una 'n jos către apus,
Că acolo-i loc ascuns. . . .

aceasta a fost publicată mai întâiu de Dr. Meltzl Hugó și Brassai Samuel în 1886, și prin ea se înțelege Templul dela *Delos* și Italia sau Lațiu.

Paginele sunt cuprinse jumătate cu citațiuni și indicări de scrieri doveditoare, cari arată că :

«Acest ilustru templu al lui Apollo dela gurile Dunărei de jos a avut un rol imens în istoria civilizațiunii Europei orientale. El a fost templul mamă al celebrelor locuri de adorațiune a lui Apollo ca zeu al soarelui din Delos și din Delphi. Influența sa culturală s'a extins peste toată Grecia continentală și insulară, peste părțile de apus ale Asiei mici, în Africa, peste Egipet, iar la nord și la apus peste Scytia, Dacia și ținuturile Germaniei numite în antichitatea preistorică Celtica».

Tot de acì dovedește că au fost profeții și poeții *Olen* și *Abaris*, propagatori ai religiunii apolinice și cari au introdus în Grecia : «cele dintâi începuturi ale poeziei literare, sentințele oraculelor și forma hexametrică a versurilor“.

Astfel că templul lui Apolo Hyperboreul sau mânăstirea albă dela gurile Dunărei a avut destine mari în lume..... căci :

....«acì a fost cu drept cuvânt locașul cel sfânt ale primelor zori de civilizațiune morală în Europa».

Ca dovadă despre cultul Soarelui — Apollo — voiu mai adăugă ceeace nu cunoscuse Densuşianu, că o admirabilă piatră s'a găsit în Dobrogea, cu ocaziunea Expoziţiunii din 1906, şi care se află acum în palatul artelor. Ea ar trebuì adăugată la această lucrare.

Autorul ajunge în fine a se ocupă şi cu *Movilele comemorative ale lui Osiris şi cu expediţiunea lui Osiris la Istru.*

«Intr'o epocă preistorică foarte depărtată, — zice d-sa — cel puţin cu 3.000 de ani înainte de era creştină, un important eveniment s'a petrecut în ţerile Daciei, eveniment care a avut o mare influenţă asupra civilizaţiunii crescânde a Europei, şi care a sdruncinat totodată din fundamente primul imperiu lumesc al rassei pelasge.

«Această mare transformaţiune politică şi culturală în istoria Europei a produs-o expediţiunea lui *Osiris* în părţile Istrului, şi luptele sale cu *Typhon* în Oltenia de astăzi, iar drept consecinţă a acestui răsboiu a fost întemeiarea supremaţiei egiptene peste Europa.

«*Osiris*, regele Egiptenilor, adorat după moartea sa ca divinitate şi identificat cu Soarele din religiunea pelasgo-greacă, a fost unul din cei mai mari eroi ai antichităţii preistorice, şi a cărui memorie se mai păstrează până astăzi în ţerile noastre».

Faptul, se petrece astfel : Marele Imperiu pelasgic, în culmea sa sub Saturn, se desface la moartea acestuia în două: partea de sus, cu noi, are pe Tiphon ca împărat, partea de jos pe Osiris ca împărat, frate de pe tată cu Tiphon, cu sediul în vechiul Egipet. De aici rivalităţi, dorinţa de preponderenţă mutuală şi răsboiul.

Reproduce, după *Diodor Sicul*, identificarea lui Osiris după inscripţiunea de pe columna înălţată la *Nysa* în Arabia, unde fusese înmormântat:

«Tatăl meu — se zice acolo — a fost *Saturn*, cel mai tânăr dintre toţi zeii. Iar eu sunt *Osiris*, regele acela care a condus oştile prin toate ţerile, până în ţinuturile cele nelocuite ale Indienilor şi până în ţinuturile cari se închină spre nord, până la *izvoarele râului Istru*, şi *înapoi* în celelalte părţi până la *Ocean*... Nici nu există loc pe pământ pe unde să nu fi umblat eu, şi prin bunătatea mea am distribuit tuturor oamenilor lucrurile aflate de mine» (1).

Acum se va înţelege uşor importanţa obiectelor denotând cultul isiac la noi şi pe cari le-am comunicat în una din şedinţele din anul 1912 ale Academiei.

---

(1) In: *La Grande Encyclopédie*, găsim că Osiris «A régné sur la terre ou-il a laissé un tel souvenir de ses bienfaits qu'il est devenu le type même du bien sons le nom d'*Ounofré*.»

Sau numele de *Onufrie* e unul din cele mai răspândite la ţară afară de câte-va specifice române.

De sigur că sub domnia lui s'a aflat şi plumbul de oarece în Alchimie *Osiris* = *Pb*.

După ce dă seamă de tot ce află în izvoarele străine și în legendele române, el trage concluzia că :

«Aceleași elemente istorice ni le prezentă tradițiunile române. Eroul învingător este *Ostrea* sau Osiris (în forma grecească Ostris), ori Iovan Iorgovan (Hercule Iovio) comandantul militar al lui Osiris peste Egipet în timpul expedițiunii sale».

Acest războiu fu fatal Pelasgilor de aici, numiți pe atunci și Arimi.

«Insă deodată cu războiul cel mare dintre Osiris și Typhon încetează și rolul politic al Arimilor. Numele lor dispare cu totul din literatura helenică».

Arată cum prima luptă cu Typhon fu lângă muntele *Casiu*, astăzi *Coșiu*, și locul unde închise pe Joe adversarul său în peștera *Coryciu*, astăzi *Curecea* din Mehedinți, căci la început triumfase Typhon.

El ne spune următoarele ce trebuesc cunoscute :

«Intr'o antichitate preistorică foarte îndepărtată, epocă care coincide cu începutul desmembrării imperiului celui mare pelasg, doi regi puternici, ambii fiii lui Saturn, născuți din două mame diferite, după patrie, după naționalitate și educațiune, unul domnind la sud, cu reședința în Egipet, și altul la nord, cu centrul de putere în Dacia, se luptă pentru dominațiunea lumii vechi. Imperiul lui Typhon erà de o imensă vastitate. Puterea sa se întindeà, după cum scrie Apollodor, dela apus până la răsărit și acest legendar monarh al preistoriei voià să domnească nu numai peste oameni dar și peste cer. El aspirà la onori divine, întocmai după cum le avuse și Uran moșul și Saturn tatăl său. Răsboiul este lung și de o extremă violență. Expedițiunea lui Osiris peste Etiopia, Arabia și până în părțile cele extreme ale Indiei, apoi întoarcerea lui peste platoul iranic și trecerea lui peste Helespont în Tracia, avù de consecință stabilirea unei puternice coalițiuni formate din Egipteni, Greci, Arabi, Indieni și alți barbari asiatici pentru înfrângerea dominațiunii Pelasgilor dela Nord, a Arii milor, și cucerirea munților Riphaei. Acțiunea cea mare de răsboiu a lu- Osiris are în vedere *Istrul*, iar teatrul luptelor principale este pe teritorul vechei Dacie în apropierea Porților-de-fier. Cumpăna victoriei alternează. In primul răsboiu Typhon este învingător, el prinde pe Joe sau pe Osiris și-l închide în peștera dela Coryciu (Curecea). In al doilea răsboiu, Typhon se razimă și se apără cu o extremă energie pe pozițiunile cele tari de lângă culmile Cernei (Hem). In fine el este învins de puterile aliate ale Egiptenilor, Grecilor, Arabilor și Indienilor, și silit a se retrage spre Italia, ultima țară unde-și caută refugiul triburile pelasge, de lângă Marea Neagră și Marea Egeă, când destinele sorții încep a-i persecutà».

Movilele lui *Ostrea* sunt numeroase și «perpetuă memoria expedițiunii și a gloriei acestui faimos monarh».

Se ocupă pe larg şi amănunţit de brazda lui Novac = Ostrea = Novatus la Suetoniu Augustus.

Arată că sub Osiris «se prezentă pentru prima oară în istoria omenirii *chestiunea cea mare agrară a lumii vechi*», şi care: «deschise lupta în contra situaţiunii teritoriale a triburilor pastorale pelasge».

Brazda lui Novac indică de fapt ţărmurirea drepturilor lor faţă cu pământurile lăsate agriculturii.

«Şi rezumând — zice D-sa — noi constatăm aici, că această brazdă, căreia toate tradiţiunile vechi şi nouă îi atribue un caracter agricol, constitue, atât după vechimea cât şi după importanţa sa particulară, *unul din cele mai memorabile monumente preistorice ale Europei*».

Ca mici adăogiri la cele spuse de Densuşianu voi aminti cele conţinute în o comunicaţie a mea făcută Academiei în sedinţa de la 13 Aprilie 1912:

Despre câte-va chipuri reprezentând divinităţi egipţiene aflate în România.

In acea comunicare am arătat că idoli egipteni în bronz, reprezentând pe Osiris, s'au găsit mai mulţi dintre care unul chear la Cucuteni.

Dar ceia ce arată mai mult câtă dreptate avea Densuşianu (vezi pg. 157) e că o corabioară la fel, dar în pământ, a fost găsită şi la noi.

Dau figurile principalelelor obiecte aflate.

Fig. I. 2, 4, 5, 7, 8, 9, 10.

Studiază în urmă *monumentele megalitice ale Daciei* în comparaţie cu cele de până în apusul Europei şi termină spunând:

«In fine semnele şi figurile gravate pe diferite monumente megalitice ale apusului şi cari consistă din spirale, din linii serpentine, linii arcuate sau semisferice, roate ale soarelui şi puncte diseminate, ce imitează cerul cu stelele, ne prezentă o afinitate remarcabilă cu sistemul de ornamentaţiune şi cu semnele simbolice ale Pelasgilor orientali.

«Aceste caractere mistice de pe monumentele funerare megalitice ale apusului ne înfăţişează urmele aspiraţiunilor religioase pelasge, cultul cerului, al soarelui şi al stelelor, şi peste tot o credinţă firmă în o vieaţă dincolo de mormânt, în regiunile luminii sau ale lumii superioare.

«Mai observăm totodată aici, că formele cele colosale ale acestor monumente ne spun că ele aparţin unui popor eroic şi cu o ambiţiune enormă de a transmite posterităţii memoria şi gloria celui decedat».

Cu această ocaziune se ocupă pe larg cu *Termini liberi Patris = Calea cea admirabilă a Hyperboreilor,* din care mai există o parte însemnată, *Cheile Băcului,* în Basarabia:

Băcului viteazului,
Ce-a pus *straja drumului*...

şi ne dovedeşte că:

«Calea cea miraculoasă a Hyperboreilor, de care ne vorbeşte Pindar, şi pe lângă care erau înşirate o mulţime nenumărată de stâlpi itinerari, ni se prezentă atât pe baza situaţiunii geografice a Hyperboreilor, cât şi după caracterul şi destinaţiunea acestor monumente ca una şi aceeaşi construcţiune megalitică, cu linia cea lungă de pietroaie împlântate în pământ de care face amintire Cantemir şi Quint Curtiu».

Bine înţeles că arată şi *simulacrele megalitice ale divinităţilor pelasge,* ocupându-se şi de *Vârful Ceahlăului* spunându-ne în această privinţă:

Fig. 1.—Osiris găsit la Constanţa.

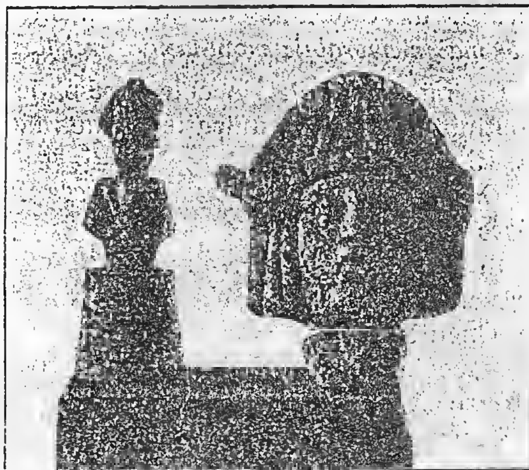

Fig. 2.—La stânga: Osiris găsit în comuna Perişori. In dreapta: Toartă cu caracter egipţian, găsită la Romula.

«Incă din cele mai neguroase timpuri ale preistoriei, existau în părţile de răsărit ale Europei şi ale Asiei de apus un gen de monumente megalitice, nişte *simulacre arhaice,* unele sculptate în stâncă vie pe vârfurile ori pe coastele munţilor şi ale dealurilor, iar altele împlântate în pământ ca menhire, sau columne brute, pe lângă temple şi alte locuri sfinte, monumente cari după credinţa religioasă a poporului din acele timpuri *reprezentau anumite divinităţi.*

«Multe din aceste simulacre megalitice erau de o vechime extrem de depărtată, încât se pierduse memoria originii şi a cultului lor încă înainte de începuturile istoriei greceşti, iar de altă parte timpul ştersese de pe aceste pietri aproape toate formele măiestriei omeneşti, cum erau de exemplu statuele Niobei şi Ariadnei, şi tot ce se mai păstrase în tradiţiunile oamenilor eră numai o reminiscenţă confuză, o simplă legendă mitică».

Cu acestea ajunge bine înţeles la *principalele divinităţi ale Da-*

ciei ca Kerus (Cerul), Cerus manus (Caraiman), duonus Cerus (cerul domnul).

«Monumentele megalitice ale Daciei, cari ne înfăţişează în forme atât de

Fig, 3. — Idol fenecian (?) găsit în comuna Perişori.

Fig. 4. — Idol egipţian găsit la Cucuteni.

primitive imaginile divinităţilor ante-homerice, fac parte din istoria pozitivă a acestor ţeri.

«Caracterul acestor imagini este sacral dela origine şi până la dispariţiunea acestui cult ante-elenic.

«Cerul pe care Grecii într'o epocă preistorică, altcum destul de târzie, îl personifică sub numele de Uranos şi Pământul sau Gaea (Γή, Γαῖα,) formează începuturile cele mai arhaice ale religiunii europene».

Grecii au primit acestea toate dela Pelasgi.

Acest *Caelus*.... La cer se rugă...

Că e fiul *cerului*
Şi e *domn pământului*....

apare ca părintele lui *Dokius*, unul din civilizatorii lumii vechi, identic cu munteanul = Uranus al grecilor. De aceea Densușianu termină spunând că:

«*Prima apoteoză în Europa a fost a lui* Uran. Poporul grecesc, încă dela începutul religiunii sale, a identificat divinitatea cerului cu o personalitate politică, care se ilustrase prin înțelepciunea, activitatea și prin binefacerile sale prodigioase, numită de ei *Uranos* adecă *Munteanul*».

Se ocupă în fine de *Gaea*, Tellus sau *Terra*, care se numește și *Mă*, Mater și *Parens*, după diferitele dialecte ale triburilor pastorale și agricole.

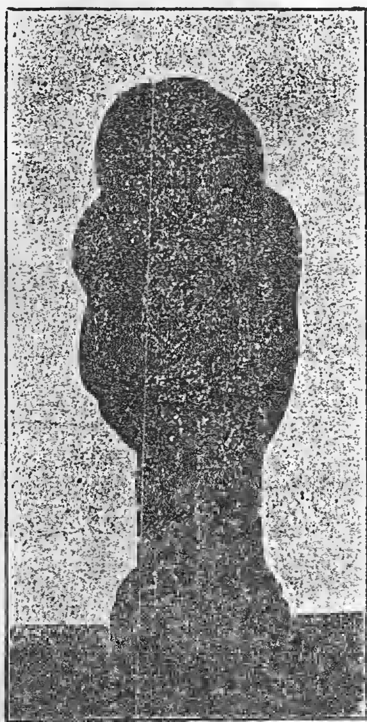

Fig. 5. — Idol găsit la Cucuteni în o oală.

Fig. 6. — Idol egiptian găsit la Vidin în 1877.

In ce privește pe *Saturn, Deus Manus, Tartaros*, identic cu latinul arhaic *Tatăl*, pe care Geții îl numiau și *Zamolxis*, Densușianu stabilește că:

«*Zamolxis*=*Saturnus senex* = Zeul-moș, căci:

«Ζαλ în limba Dacilor, după sens și formă ni se prezentă astfel ca identic cu terminul «*zeu*» în limba română, iar μοξ este *cuvântul nostru* «moș» *în limba priscă latină* majus, *iar la Osei* maesius *și* moesius. *In fine*

mai există la triburile pelasge din Italia şi o formă poporală (anteromană) de „moş" cu înţelesul de memoria veterum».

Iar :

«Din punctul de vedere al etimologiei şi al sensului cuvântul *Zal-mox-is* în limba Dacilor nu însemnà altcevà decât *Zeul-moş*. Finalul ις reprezentă aici ca şi în alte cazuri analoage numai un simplu sufix grecesc.

«De fapt limba Geţilor şi a Dacilor aveà un caracter *proto-latin*; ea formà numai un ram sau un dialect particular rustic al limbii pelasge».

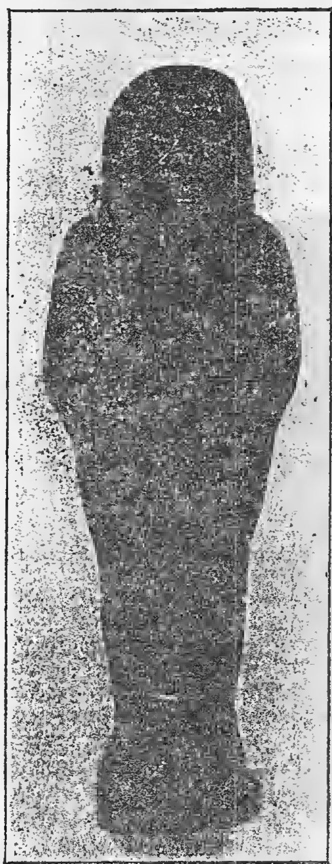

Fig. 7. — Idol egipţian găsit la Constanţa.

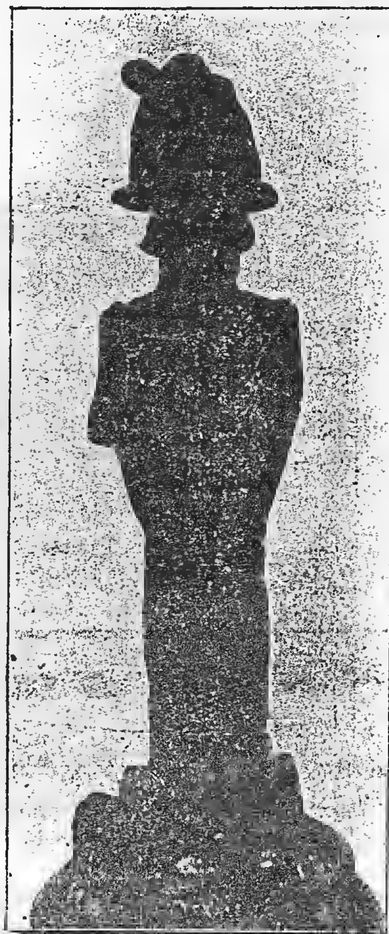

Fig. 8.— Osiris găsit sub muntele Cozia.

Găseşte *simulacrul* lui *Zamolxis* lângă *Porţile-de-fier* numit Moş, care pe vreme erà încunjurat de nouă *Babe* din cari a mai rămas numai una.

«Etatea acestui monument, ne spune d-sa, odată atât de religios, dela Porţile-de-fier şi dela Cataractele Dunărei, se reduce după legendele de cari vom vorbi mai târziu la timpurile anterioare Argonauţilor».

Pe Saturn îl identifică cu *Dokius Caeli filius* și arată că în cultul arhaic e onorat cu «*Omolos*» adecă *Omul*, căci după faptele ce invocă:

«Este un fapt pozitiv, că sub această numire misterioasă de Ὁμολος, și care reprezentă o divinitate ante-homerică, literatura veche grecească și romană înțelegeà pe *Saturn*».

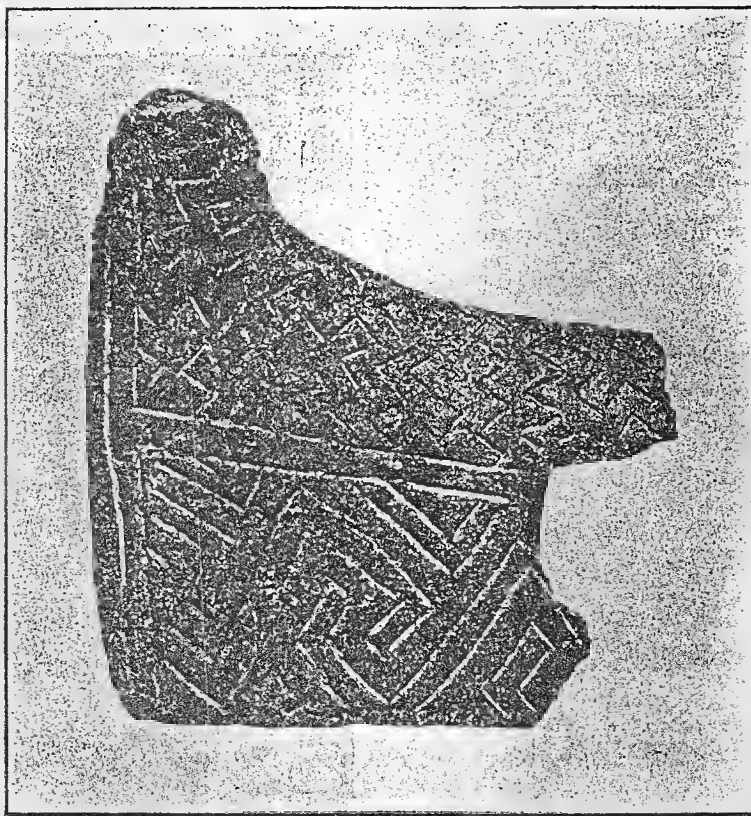

Fig. 9. — Partea anterioară dintr'o corăbioară în teracotă, pentru cultul lui Izis, găsită în Comuna Bărzea (Oltenia).

Sub această denumire, Densușianu îl găsește făcut pe vârful zis al «*Omului*», care după toate datele ce invocă:

«... a fost în antichitatea preistorică *muntele cel sfânt* al triburilor pastorale pelasge, pentru cari și șesurile cele întinse dela nordul Istrului erau tot atât de importante ca și văile și culmile Carpaților.

«Această maiestoasă figură a religiunii energice pelasgice domineazǎ și astăzi pe punctul cel mai însemnat al Carpaților, se distinge prin două particularități remarcabile, particularități ce ne pun în evidență că acest simulacru a fost considerat în antichitatea homerică ca imaginea cea mai sacră și cea mai veche a divinității supreme».

De aci, dovedeşte el, s'au resfrâns în lumea veche şi mai ales asupra Greciei credinţele religioase, cari au constituit tot panteonul Mitologiei eline.

«După cum civilizaţiunea şi moravurile cele dulci ale Pelasgilor au avut o influenţa enormă asupra poporului grecesc, tot astfel şi credinţele lor. Dela Carpaţi au emigrat spre sud, de odată cu triburile pelasge, religiunea lui Uran şi a Gaei, a lui Saturn şi a Rheei, a Soarelui şi a Lunii, ori cu alte cuvinte întreg sistemul doctrinelor pelasge, cu numele, cu legendele despre originea zeilor şi cu formele cultului, aşà după cum se desvoltase în centrul principal şi puternic dela Istrul de jos, pe teritoriul Hyperboreilor celor sfinţi».

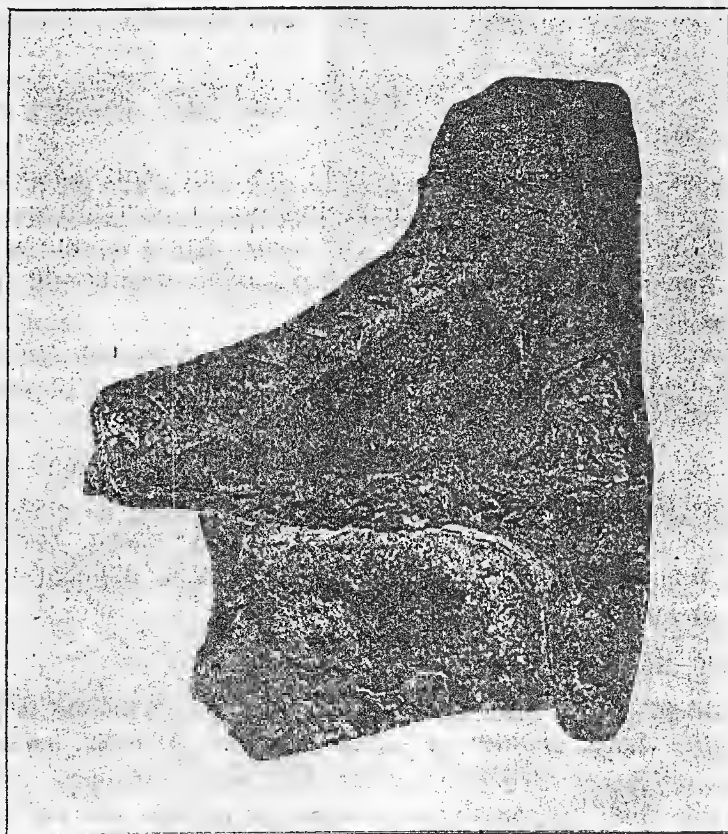

Fig. 10. — Acelaş obiect, văzut pe din lăuntru.

In ce priveşte importanţa pentru Dacia a acestui zeu, şi a monumentului al cărui urme se mai află pe vârful Bucegilor, Densuşianu spune:

«*După Caelus sau Uran, Saturn a fost divinitatea cea mare adorată pe teritoriul Daciei până în timpul când armele romane introduseră aici religiunea oficială a imperiului.*»

«Vechimea acestui monument se reduce la timpurile cele mari de desvoltare etnică și politică a Pelasgilor orientali, și când o parte însemnată din triburile latine încă nu emigrase în Italia.»

„Prin mărirea sa cea colosală, acest simulacru ne exprimă tot odată, cât de fericite, cât de glorioase erau timpurile acelea, și cât de vastă erà puterea lumească a aceluia a cărui figură s'a eternizat prin stânca de pe muntele Omul“.

Iar în urmă dovedește că:

„**Jupiter Optimus Maximus** *erà zeul național al Daciei. Aceasta o constată chiar monumentele epigrafice ale administrațiunii romane“.*

Fața cu *Saturn*, *Rhea* reprezentà, în o formă mai nouă, divinitatea pământului, *Rhea*=Regină fiind un simplu apelativ în vechea limbă pelasgă.

„Cu deosebire pe teritoriul Daciei, Rhea sau Cybele asimilată cu Gaea a fost o divinitate de prima ordine“.

De aceea nicăieri, mai mult ca la noi, nu s'au găsit rosturi ale statuelor acestei zeițe, din cari unele de o mărime foarte mare și admirabile, după cum am avut ocaziunea a spune în o cuvântare specială ținută la Academia Română în ziua de 10 Februarie 1911.

Și lucrul se înțelege, căci ea erà adorată sub numele de *Dacia*, *Terra Dacia* și *Dacia Augusta*, de unde a rămas în popor ca *Dochia* sau *Dochiana*.

«După cum *Saturn* în legendele vechi — spune Densușianu — erà numit *Dokius Caeli filius*, tot astfel sora și soția sa, Rhea, ne apare adorată în cultul public al Provinciei sub numele de *Δακία*, *Dacia*, *Terra Dacia* și *Dacia Augusta*. Ea erà una din cele mai importante divinități topice ale Europei orientale».

Iar mai departe:

«Cele dintâi zile ale lunii lui Marte (de 1—12) sunt numite la poporul român *„zilele Babei Dochie“* ori *„zilele Babelor“*. O probă evidentă că în vechea religiune a triburilor pelasge dela Istru, sărbătorile cele mai mari ale divinității pământului se celebrau în primele zile ale lunii lui Marte, iar nu dela începutul lunii lui Aprilie, tocmai după cum la Romani *Matronalele* sau Saturnalele femenine erau sărbătorite în calendele lui Marte».

In ce privește chipul Rheei precum și găsirea acestuea la noi pot adăoga la cele arătate de Densușianu, următoarele date noi care ar fi făcut de sigur bucuria lui dacă le cunoștea:

In colecțiunea *Maria Istrati-Capșa* se află, din fericire, o statuetă a acestei zeițe, dar care cu multă mâhnire constatăm că e lipsită tocmai de cap. Ea a fost cu siguranță distrusă în un incendiu, după urmele caracteristice ce poartă.

Se poate însă uşor vedeà, dela prima ochire, că această statue este aceeaş cu aceea aflată la Pireu, în 1855.

Are la fel speteaza înaltă a scaunului, acelaş vestmânt, şi forma totală şi până şi absolut aceeaş înălţime, de 0.33 cm. Ea diferă numai prin faptul că are şi la stânga un leu, ca şi în partea dreaptă a tronului. (Fig. 11, 12 şi 13).

O transiţie decì, între tronul cu un leu şi carul triumfal tras de doi lei, pe care a fost uneori reprezentată şezând.

Fig. 11.

Importanţa, pentru noi, consistă în aceea că această statue a fost găsită la Romula, deci tocmai în judeţul Romanaţi, şi a trebuit, cu siguranţă, să aparţie templului strălucitor—după cum sunt convins —ce a existat în această localitate.

Pentru a o identificà maì bine, m'am adresat la autorul dela care şi V. Duruy işi trase descrierea sa. E vorba de W. Frőhner, «conservateur-adjoint du département des antiques et de la sculpture moderne», în lucrarea sa: *Notice de la sculpture antique*, premier volume, Paris 1869.

In această lucrare găsim la capitolul XXVI:

540. — Divinités Étrangères.

Cybèle, adică Mater Dei.

Iată descrierea ce face:

«Coiffée d'un *polos*, la mère des dieux est assise sur un trône à dossier très-élevé. Ses vêtements se composent d'un chiton talaire, retenu audessous du sein par une bandelette, et d'un manteau étendu sur les genoux. Quatre longues boucles de cheveux encadrent sa figure et retombent, deux de chaque côté, sur sa poitrine. Ses pieds sont chaussés de souliers.

«Quant aux attributs de la déesse, ils sont malheureusement brisès, mais on voit que sa main gauche a dû reposer sur un tambourin. Un lion est assis à sa droite.

«Ce motif a été imité tant de fois qu'il doit remonter à un original célèbre peut-être à la Cybèle de Phidias».

Ca detalii mai adaogă :

Fig. 12.

(*Parties brisées* : L'extrémité du nez et du pied droit; la main gauche, le bras droit de Cybèle. La patte droitte de devant du lion).

și o caracteriză :

« Charmante sculpture en marbre pentélique. Époque d'Alexandre le grand. Trouvée au Pirée, dans les ruines du Temple de Cybèle (Metroon), pendant la guerre de 1855. Donnée par M. le comte de Nieuwerkerke, Surintendant des Beaux-Arts, Hauteur 0,33 m.».

Tot din importanta descriere a lui Fröhner, se constată că la muzeul dela Louvre mai sunt încă două Cybele, înalte una de 0,75 m., dintre cari cea de sub No. 541 «est assise sur un trône, dont les bras sont supportés par deux lions»... deci întocmai ca a noastră. Cine știe dacă și această din urmă, ca și cea descrisă de Fröhner, nu aveá aceleași atribute : «Coiffée de la couronne murale (mater turrita, terrigera. Elle tient de la main droite étendue un rameau de pin ou de cyprés, arbres qui lui étaient consacré, de la gauche un tambourin», (pag. 478).

Câte odată leul, mai mic, erà culcat pe genunchile sale, cum descrie una sub (No. 543).

Notez, de asemenea, că în un «bas-relief» dela muzeul *Marciana* din Veneția, Mater Dei e reprezentată în picioare, cu un leu alături, iar lângă ea se află Attis (1).

(1) Victor Duruy, l. c., pag. 306.

Complectând această statuă, ea capătă o formă definită care ne arată mai mult perfecta sa asemănare cu acea dela Pireu descrisă de Densuşianu.

Dacă statua noastră nu are capul păstrat, găsim totuş în aceeaş localitate, cu siguranţă din acelaş templu, lucrat în cea mai frumoasă marmoră, mai mare puţin ca în natură, un cap coronat cu acelaş *polos* sau *modius* şi care a constituit, probabil, o admirabilă statue a aceleiaş zeiţe.

Ca mărime ea a trebuit să fie impunătoare. Ca lucrare e de o artă desăvârşită (Fig. 14).

Această bucată aparţine aceleiaşi colecţiuni.

Această splendidă statue, căci nu e o cariatidă, dacă aşà a fost, e cu totul locală ca factură, în ce priveşte ornamentaţia capului. Totuş o mai găsim la fel, în un exemplar din colecţiunea de *Terres cuites Grecques funèbres*, făcută de *Prosper Biadort*, pl. XVI, din frumoasa sa lucrare din 1872.

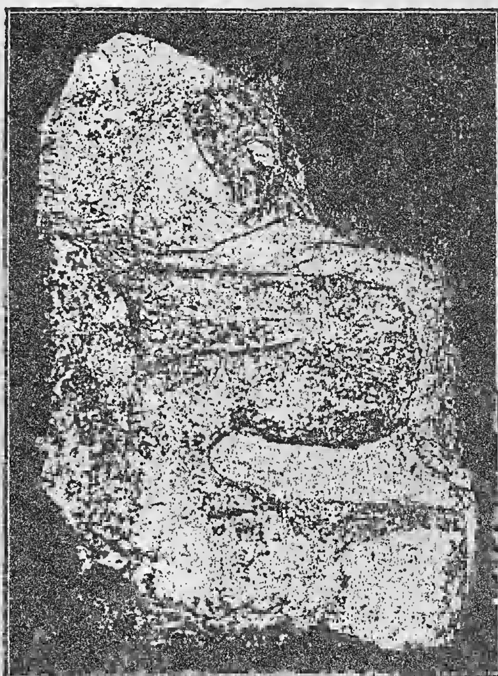

Fig. 15.
Fig. 11, 12 şi 13 reprezintă pe Rhea, Cibela, sau Dochia, văzută de faţă şi de laturi. — Găsită la Romula-Reşca, jud. Romanaţi.—Se află în colecţiunea Maria Istrati-Capşa.

Această cunună primă, comănăcel, «cârpă», cum se zice astăzi, se potrivià foarte bine pentru o cariatidă. Iată de ce credeam mai întâiu a aveà a face cu o cariatidă, în ce priveşte marele cap dela Romula. Dar aceasta ar deferì aşà de mult, în cazul acesta, de cele grece clasice, cum se poate vedeà, spre exemplu, la admirabilele cariatide dela «Erechteion» dela Pireu, din lucrarea lui Victor Duruy (1).

Acolo, se vede uşor că avem a face cu un obiect susţinut pe cap, ca motiv arhitectural, dar nu ca un ornament al capului.

Pe urmă, o cariatidă nu puteà fi aşà înaltă, şi urmele ornamentelor superioare, ce se pot constatà încă, dovedesc în deajuns că avem a face cu capul unei mari şi admirabile statui.

(1) *Histoire des Grecs*, Tome II, pag. 338, 1888.

Dacă nu reprezentă pe Mater Dei, ea nu puteà fi decât Zeiţa protectoare a urbei Romula! Viitorul sper, va luminà această chestiune.

Cred că tot dela această Zeiță s'a inspirat artistul care a făcut frumoasa statue a Zeiței, care personică orașul Lutetia, descoperită la Paris și care se află la Biblioteca Națională din Capitala Franței (3).

Fig. 14. — Rhea găsită la Romula.

Reconstituită ea se prezintă sub forma alăturată (fig. 15) care ne arată perfecta ei asemănare ca cea dela Lutetia, care cu siguranță după forma coafurei e destinată zeiței protectoare a Cetăței vechi a Parisului.

Aici este cazul să adaog, că adeseori și alte zeități, ca de pildă Hera sau Juno, poartă pe cap aceeaș coroană.

Aceasta se vede bine în figura 3, din tabla 20, din lucrarea: *Tabele pentru exercițiii arheologice,* culese de Gr. Tocilescu, București 1897.

Acolo se reprezintă Hera, la judecata lui Paris, după o pictură colorată în roșu și aflată pe un vas.

Ornamentul capului este semnificativ și în totul se aseamănă cu acel al marei statui dela Romula.

Să nu uităm însă, că și Hera erà regina zeilor, că erà sora și soția lui Jupiter, copii deci ai lui Saturn și Rheei. Prin urmare trebuià să aibă aceleași insemne ca și mama sa.

Capul despre care vorbim a fost găsit tot la Romula, localitate de o extraordinară importanță pentru trecutul nostru. De sigur că aparțineà templului ce existà, în acea parte, ridicat ca și la Pireu în onoarea ei și despre care am atras mai de mult atențiunea Academiei, pentru a se face exproprierea locului.

(3) *Guide illustré du Musée de Saint-Germain*, par Salomon Reinach, Paris, pag. 82.

Fig. 13. — Capul Rheei reconstituit de sculptorul G. Tudor.

Un particular, iubitor al trecutului, a cumpărat în urmă acest important teren, și-i dorim din inimă să facă săpături sistematice. Probabil că se vor găsì acolo resturile acestei frumoase podoabe din vechime.

S'a mai aflat la noi, și se găsesc încă la Muzeul Național din București, și faptul acesta merită osebită atențiune pentru noi, mai multe pietre ce reprezintă tot pe *Cybela*, pe Mater Dei, pe Dacia Augusta.

Toate însă, din nenorocire, sunt foarte mult stricate și nici una nu are capul. Cea mai bine conservată e înaltă de 0,25 m., lată de față de 0,12 m. și groasă, la bază, de 0,10 m. Ea are puiul de leu în brațe, și trebuește notat că e găsită tot la Romula.

Alta, mai mică, găsită la Constanța, e de o factură cu mult mai neîngrijită, și este făcută tot cu un leu mic pe brațe.

Mai sunt două mai mici, tot cu leul pe brațe, și alta, înaltă de 0,25 m., cu leul la dreapta, ca și cea dela Parìs.

In fine se mai află una, care are soclul destul de înalt, astfel că aveà aproape 1 m. înălțime, și Cybela purtà iarăș puiul de leu tot pe brațe.

Nici una dintre aceste din urmă nu are indicat locul unde au fost găsite în țară.

Toate aceste resturi importante stau strânse fără a fi expuse lămurit. Când oare nefericitul de Muzeu, național încă, care are acum un director tânăr, priceput și plin de voință, și un personal de seamă, va aveà localul necesar și mijloacele indispensabile pentru a puteà să corespundă, cât de puțin, dacă nu necesităților momentului, cel puțin de a nu jignì simțul nostru de demnitate națională.

Dintre toate aceste statuete, una numai a fost descrisă de Tocilescu în lucrarea sa: *Monumente epigrafice și sculpturale* din 1908. Iată ce aflăm la pag. 514-517:

Descripțiunea.

«Pe un tron cu rezemătoare (care lipsește) stă zeița, mamă a zeilor, cu piciorul drept scos înainte, având în poală un leu lungit cu capul spre stânga. E îmbrăcată cu chiton și cu himation așezat pe picioare; la stânga zeiței se vede semidiscul, pe care probabil îl ținea cu mâna».

Monumente de ale Kybelei tronând.

«Acelaș chip de reprezentare, încă în proporțiuni cevà mai mari, ni-l prezentă o Kybelă tronând, găsită la Constanța și aflătoare acum în colecțiunea Muzeului».

. . . .

Provenienţa.

«Nu se ştie unde a fost găsit; a făcut parte din colecţiunea Generalului Mavros (No. 67 inv. gener. cu indicaţiunea: «O vestală pe tron)».

Natura.

«Marmură, lipseşte capul, care de sigur purtà un modius sau o coroană murală; de asemenea braţul drept şi rezemătoarea tronului: pentru rest, conservarea este bună».

Epoca. «Lucrare mijlocie; secolul al doilea d. Hr».

Dar muzeul nostru mai posedă o piesă, de o extremă importanţă pentru noi. E o Cybelă călare pe un leu şi însoţită de Attis, legendarul ei prieten. Această piesă e făcută în alamă, e bine conservată, şi e de o mare vechime, după toate caracterele ei artistice (1).

E demn de observat că a fost găsită la Năeni, judeţul Buzăului, nu departe de Pietroasa, unde s'a aflat şi marea comoară de artă pelasgică, Cloşca cu pui. (Fig. 16.)

Aceste numeroase statuete ale Rheei, şi marea statue dela Romula, ne dau cea mai desăvârşită dovadă, nu numai despre existenţa, de pe vreme, a acestui cult în ţara noastră, dar după cum o dovedeşte N. Densuşianu, despre naşterea chiar a acestui cult în Dacia, unde femeile, chiar acum, nu numai în Romanaţi, dar pretutindeni unde se află de-ai noştri, după atâtea mii de ani, mai poartă pe capul lor o podoabă la fel (2).

---

(1) A fost publicată de Tocilescu în *Revista pentru Istorie*, No. 8.

(2) Tot aice trebueşte adăogat, pentru lămurirea celor spuse de Densuşianu relativ la Rhea (pag. 255) că «*Sabia recurbată Dacă*» ce se vede pe moneda lui Filip Arabul a fost găsită la Maglavit şi la Mehedinţi.

Iată descripţia lor făcută in o notă prezentată Academiei la 13 Aprilie 1912: *Arme dace şi o nouă staţiune romană, la Maglavit, districtul Dolj.*

«Sabia Dacă, găsită la Maglavit, (Fig. 17 şi 18.) are o lungime—în linie dreaptă—de 39,5 cm. din care mănunchiul ocupă 12 cm. Arma este deci mai mult un cuţit lung. E de observat mărimea mânerului propriu zis, care nu e mai mare de 8 cm Marea îndoitură are 42,5 cm. Lăţimea maximă 3 cm., grosimea maximă 4 mm. Ea a fost lucrată din oţel şi cu multă îngrijire după chenarul ce are pe partea convexă.

«O altă armă de această natură, mai mică puţin, o am în colecţiune, cu indicaţiunea numai că a fost găsită în judeţul Mehedinţi. Făptura exterioară e la fel, dar pare a fi fost mai puţin îngrijită. Mânerul e tot de 12 cm., cu două plăsele laterale. Lungimea totală e numai de 32 cm. şi de 35 cm. pe curbura mare. Lăţimea maximă tot 3 cm., grosimea maximă 3 mm. Are acelaş chenar, dar mai puţin bine lucrat.

«Aceste două arme dacice sunt singurele ce cunosc, până acum la noi.

«Muzeul naţional are o lance îndoită şi cred că este copia unei lănci romane, adaptată obiceiului dac de a se servi de arme îndoite.

«Iată descrierea ce mi-a procurat d-l Teodorescu, asistentul Muzeului:...«este un fel de suliţă lungă, încovoiată uşor la vârf, cu două tăişuri. Este prevăzută cu un mâner conic şi scobit pentru ca să îmbuce lemnul ce servià de suport armei şi care erà fixat printr'un cuiu: se păstrează încă gaura lui la marginea inferioară a mânerului.

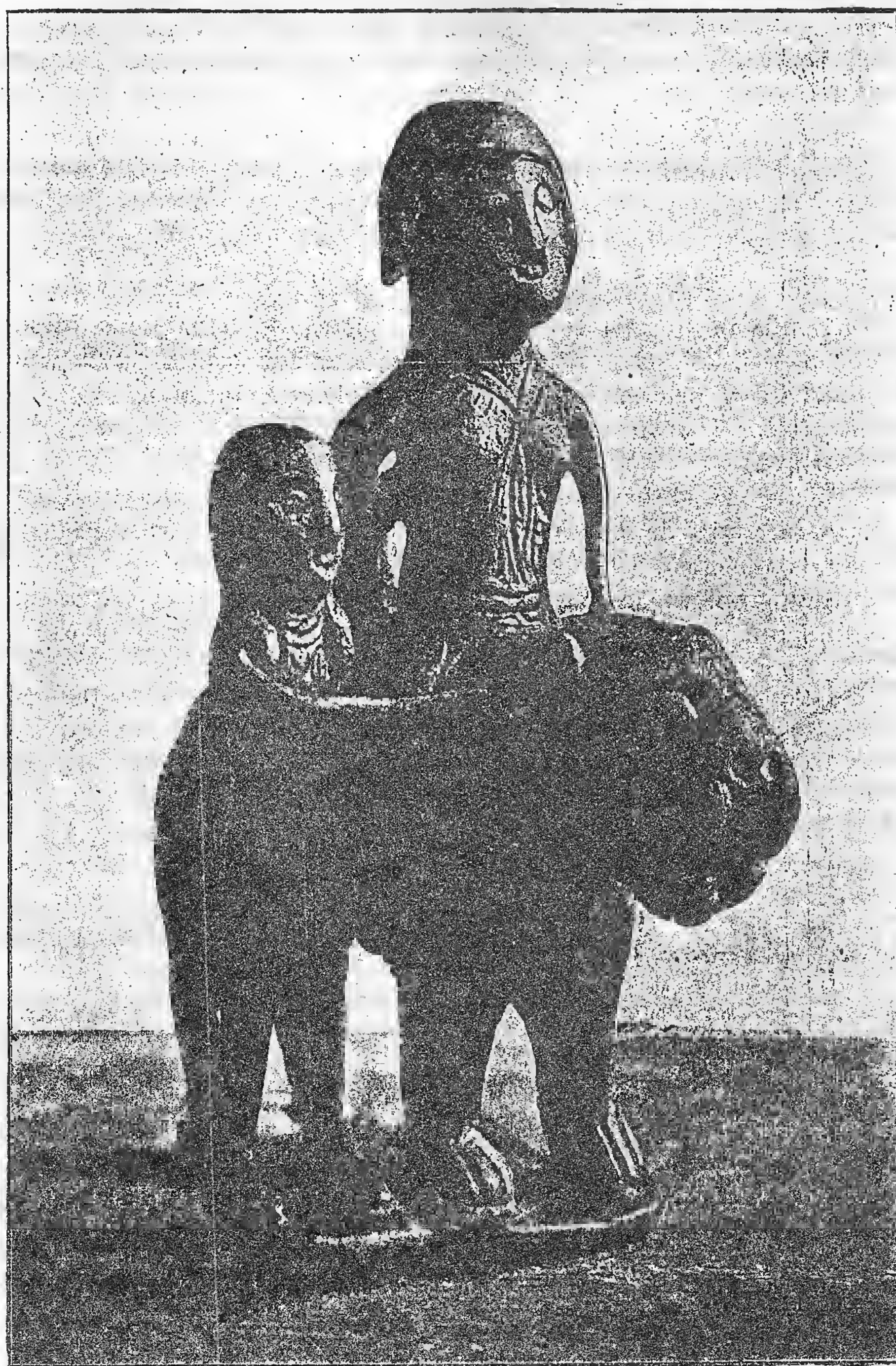

Fig. 16. — Cibela cu Attis, găsită la Năeni, Jud. Buzău.

Fig. 18. — Moneda lui Filip Arabul, pe care se vede sabia dacică.

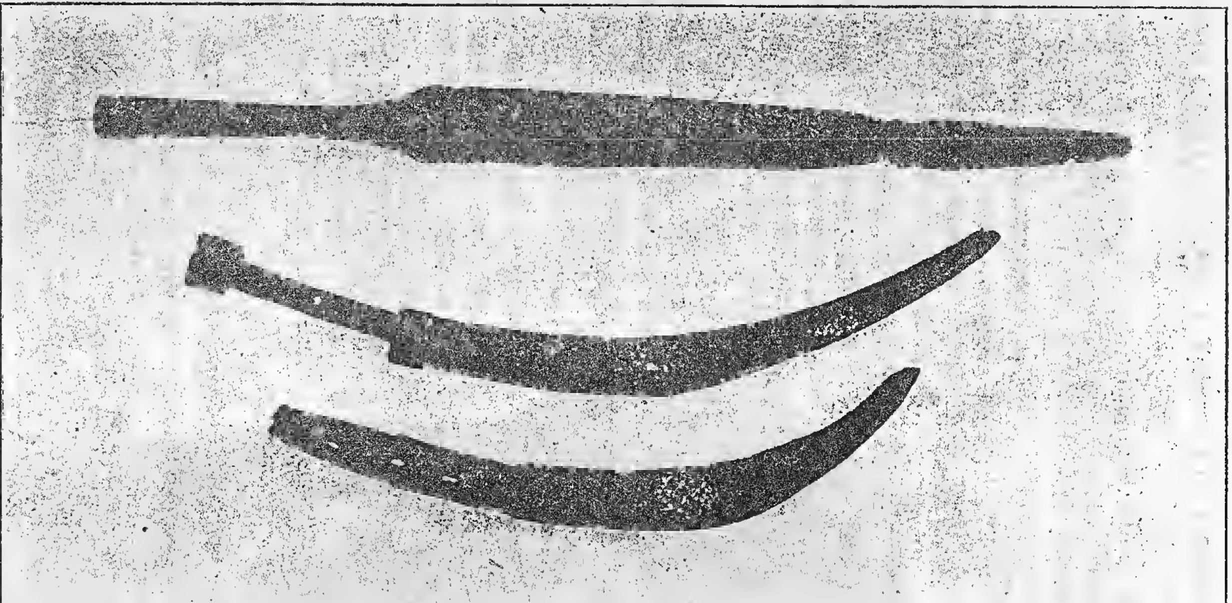

Fig. 17. — De sus în jos:
Lance romană găsită la Maglavit.
Sabie Dacă » » »
» » » în Mehedinţi.

Dar ceeace arată mai mult, nu numai cultul primelor faze, la noi, ale acestor credințe devenite mitologice mai în urmă, dar până la un punct dovedește, cred, chiar geneza sa la noi, e că în aceeaș colecțiune și tot din Romula, avem încă o neprețuită statuetă, care reprezintă pe *Mater Gäea,* sau soția lui *Uranus,* primul mare fondator al vastului imperiu pelasgic, cunoscută și până astăzi, în legendele noastre naționsle, sub numele de *Baba Caia.*

Fig. 19. — Mater Gäea, găsită la Romula.

Nu avem decât a observà această statuetă, pentru a ne da seama că ea reprezintă *Geneza,* nașterea omenirii.

Se vede ușor cum, din organul sexual al Zeiței, iese copilul, ceeace reprezintă geneza neamului omenesc.

Alăturata fotografie a acestei statuete, mai lămurit ca orice altă descriere, dă seamă cum ea este lucrată (Fig. 19).

Statueta e făcută din calcar (1) și are o înălțime de $9^1/_2$ cm. Ea pare a fi fost vopsită prin imersiune (?) în o substanță verzuie.

Dar nu numai în acest chip pare a fi fost reprezentată *Gäea* căci tot în colecțiunea citată mai sus se mai află și alăturata statuetă, făcută în teracotă, și care reprezintă de sigur tot pe Mater Gáea, ceeace reiese, atât din dimensiunile speciale ale abdomenului, indicând starea de graviditate, și asupra căruia ca indicațiune specială se

«Demensiunile armei sunt:
«Lungimea lamei: 0,49 m.
» mânerul 0,135 m.
«Lățimea lamei la bază: 0.048 m. Ea merge ingustându-se către vârf, care este rotunjit, având o lățime de 0,010—0,012 m.
«Diametrul mânerului la bază: 0,038 m.
« » la împreunarca cu lama: 0,022.
«Arma este de fier și se conservă foarte bine. Ea nu seamănă cu săbiile dacc de pe columna lui Traian, ci mai de grabă cu arma barbarului de pe *Metopa No. 20* a Monumentului dela Adamclissi, (publicată în «Monumentul dela Adamclissi» de Tocilescu, la pag. 73) și ca atare foarte interesantă. Din nefericire, nu știm nimica asupra provenienței ci».

(1) Puțină substanță din ea, calcinată pe o lamă de platin, ne dă o cenușe foarte alcalină. Părțile superioare se innegresc mai întâiu, dovadă că ele conțin puțină substanță organică.

află pusă mâna stângă, cât şi din faptul că corpul ei este gol, purtând o draperie numai pe picioare (Fig. 20). (1.)

(1) Dau aici, în privinţa ornamentului dela noi, mai multe date ce am putut să-mi procur:

Graţie acestora, se poate foarte bine vedeà, în ce consistă acest ornament care acum e pe cale de a dispăreà (Fig. 21, 22 şi 23).

Şi dacă se păstrează încă, cam identic din punctul de vedere al aspectului exterior, cum se poate observà în alăturatele două fotografii. el însă este schimbat cu totul, căci femeile poartă acum sub maramă un fes roşu, de o formă cevà particulară.

Inainte se purtà un conciu făcut ca *Cârpa*, de care vom vorbi mai în urmă şi prin urmare originea şi tradiţia erau aceleaşi şi iată ce am aflat, dela d-l Marin Lăpădat, primarul comunei Osica de sus din Romanaţi, în ce priveşte portul fesului (Fig. 24 şi 25).

«Am întrebat, ne spune d-sa, în privinţa portului fesului de unde se trage, pe locuitorul *Ilin Mustaţă, din Osica de sus, Romanaţi, în etate de 98 de ani, care mi-a spus că: pe când erà copil cu oile, se purtà în locul fesului de astăzi un conciu făcut din o nuià subţire şi moale, astfel ca să se poată face cerc, măsurat pe capul femeii care îl purtà. Pe această nuià o înfăşoară cu cârpă cum sunt oblamnicele cari le poartă covrigarii în cap peste cari pune tava.* După aceasta *un Grec, anume Tanasache, a adus din Turcia un fes pe care l-a dat la o femeie din Cioroiu, în altă parte nu se pomenià asemenea fesuri. Dela Cioroiu s'a împrumutat portul şi în comunele vecine la noi. In Osica prima care a pus acest fes a fost Ilinca Nicolae Mustaţă, cumnata mai mare a celui de sus Ilin Mustaţă*».

Fig. 20. — Mater Gäea, provenienţă necunoscută, găsită însă în Oltenia.

Iată cum obiceiurile noastre cele mai bune sunt zădărnicite şi înlocuite prin altele cari n'au nici un înţeles.

Cercul vechiu, făcut din o nuià sau, ca în părţile de nord, din o bucăţică de lemn subţire, întoarsă circular, reprezentă noţiunea coroanei, pe cara au purtat-o împărătesele zeificate, acelea tocmai cari erau zeificate ca născătoare ale omenirii. De aceea ornamentul se pune pe cap numai a doua zi de cununie (Fig. 26).

Acest ornament de lemn, prin faptul că este învelit prin o cârpă colorată sau nu, ornamentată adesea în diferite moduri, poartă chiar numele de *cârpă*. Am fost surprins a găsi acest ornament, îmbrăcat cu roşu, cum cred că au fost la început la ai noştri, la Rutenii din nordul Basarabiei, de lângă Hotin; după cum se poate vedeà din un eşantilion, pe care mi l'am procurat acolo, şi pe care ei îl numesc *Kerpa*, Această denumire arată lămurit că Rutenii au împrumutat obiceiul dela Români.

Fig. 21.

Fig. 22.

Fig. 23.

Fig. 21, 22 și 23, reprezintă, după un tablou al lui Grigorescu, trei admirabile tipuri de sătence, cu «cărpă» din Romanați datorite marelui nostru Grigorescu, făcute după 1870, în Romanați.

Fig. 24.

Fig. 25.

Fig. 26.

Fig. 24 și 25 reprezintă acelaș ornament al capului, format din un fes în loc de cărpă,—tot din județul Romanați.

Fig. 26. — Cărpa, fără fes, cum se poartă încă în Romanați.

Dar Dochiana, Deciana=Cybele, aveà pe Attis, pe care-l identifică cu *Caloian* din legendele noastre.

Şi la noi în ţară, acest obiceiu se află foarte răspândit, după cum îl reprezintă alăturata fotografie din comuna Buda, judeţul Râmnicul-Sărat (Fig. 27).

In partea sudică a jud. Vlaşca, dar nu în mod general, se poartă până în prezent o roată de fier sau lemn, învelită cu o cârpă. Numirea locală este *Chemeleţ*, după cum am aflat'o dela d-l Remus N. Begnescu, învăţător din comuna Pietrele.

«Acest ornament ce-l poartă femeile pe cap — îmi scrie D-sa — este făcut dintr'un cerc de fier sau de lemn învăluit cu cârpe, ce-l poartă numai femeile măritate—fetele nu—în comunele Târnava de sus, Târnava de jos, cătunul Comoara, comuna Răsuceni, etc., din judeţul-Vlaşca».

Fig. 27.

Ornamentul acesta se poartă şi în Moldova, unde a trecut şi la Ţigani, şi chiar la o bună parte din populaţiunea ungară.

Nicăeri însă nu s'a păstrat mai bine ca în acea frumoasă şi scumpă regiune numită Bucovina.

Populaţiunea de acolo, mai aproape de obârşia vechilor capitale ale Moldovei şi a monumentelor scumpe, prin trecutul lor şi prin rămăşiţele sfinte neamului, ce păstrează în ele, a mănţinut mai bine obiceiurile cele mai vechi, le-a păstrat cu sentimentul artistic ce o caracteriză, şi cu înălţimea sufletească, prin care se impun atât de mult atenţiunii noastre.

Cum am aflat despre cele ce se petrec acolo, m'am adresat alesului şi simpaticului meu coleg de Academie, părintelui Dan de Straja, care mi-a dat cele mai bune lămuriri pe cari ţin a le transcrie în întregul lor, mulţumindu-i cu această ocaziune, atât pentru aceste date cât şi pentru mostrele trimise.

«La Românii din Bucovina, dară şi din alte ţeri—zice d-sa—există obiceiul că mireasa a doua zi după cununie se îmbrobode cu ştergar sau şi cu o basmă de mătasă. Luni adecă, se adună nuntaşii la casa celor însuraţi şi nuna cea mare despleteşte pe fina ei şi îi pune sau îi face «cârpă», după obiceiul locului.

Dar de unde acest nume? Densușianu arată că *Attis* e fiul lui

«In cele mai multe comune din districtul Rădăuțului, cârpa constă din o bucată

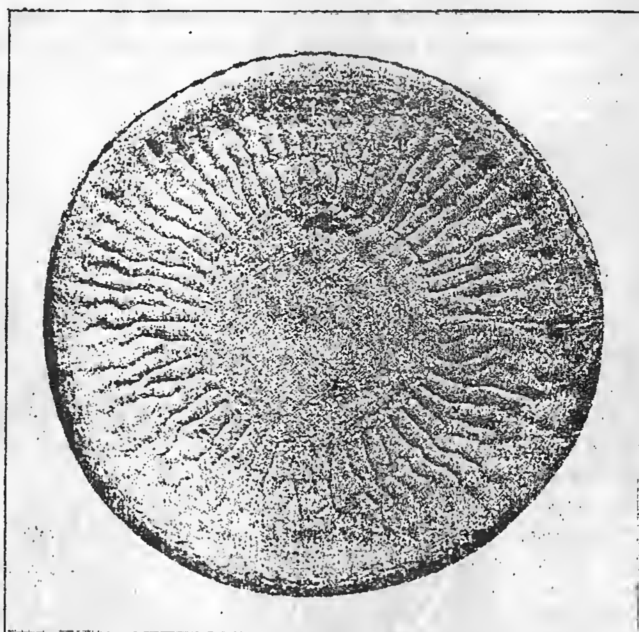

Fig. 28.

Fig. 28 și 29. — «Cârpele» lucrate cu lână văpsită, pe pânză, puse pe un cerc de lemn, purtate la Straja în Bucovina.

Fig. 29.

Fig. 30.

de pânză albă, care se întinde astfel pe un cercurel de lemn, că ea dimpreună cu

Colaus, şi că chiar Cybela ne apare în inscripţiuni greceşti cu numele de *Κουλσηγ* adecă *Caloiana*.

cercul formează un fel de scufie, în forma unui cerevis de al studenţilor burşicoşi din Austria şi Germania. Margina acestei cârpe este frumos cusută cu roşu şi negru, de care sunt atârnate două aţe lungi, cari se împletesc în cozile părului tinerei neveste, cari atârnă în două sau în una pe spate: aţele astfel împletite ţin cârpa pe

Fig. 31.

Fig. 32.

Fig. 31 şi 32. — Sus în dreapta, femeie din Straja Bucovina, cu cârpa pe cap.

creştetul capului nevestei, ca să nu cadă jos. Innegrindu-se, cârpa se desprinde de pe cerc, şi se înlocueşte imediat cu alta curată, iar prima se spală. Ficeare femeie îşi face mai multe cârpe pentru a le putea schimbà cât de des. (Fig. 28 şi 29).

«Femeia măritată umblă în casă şi pe lângă casă în cârpă, peste drum iese c'o basmà pe deasupra ei, iară în sat numai c'un ştergar alb ca omătul, cu care se îmbrobode pe deasudra cârpei. (Fig. 30, 31 şi 32).

«In părţile Strajinetului, Sucevei, Siretului, ba şi ale Câmpulungului, tânăra nevastă îşi împleteşte părul capului ei aşà, că face din el o cunună deasupra creştetului, iară deasupra poată, in casă şi pe lângă casă, *un fes roşu însă fără de canaf*. Ieşind ca peste drum la o vecină, iea deasupra fesului o basma de lână sau şi de aţă, iară când iese în sat, se îmbrobode peste fes cu ştergarul».

Trebue să adaog că fesul, chiar roşu, fără canaf, se purtà, după anumiţi cercetători, în aceste părţi ale Europei, cu mult înainte de sosirea Turcilor. D-l Dan continuă:

«Murind bărbatul unei femei măritate, ea depune pe loc cârpa, fie ea scufie sau din păr, îşi despleteşte părul capului lăsându-l să cadă despletit pe spate şi se îmbrobode cu ştergariul. Ea cu capul gol nu umblă nici când.

«După ce au trecut şase săptămâni de doliu, văduva iarăş îşi pune sau face cârpa, care apoi o poartă până la moarte (1).

(1) In o epistolă ulterioară, colegul păr. Dan îmi mai scrie:

...«in alăturare 2 fotografii pe cari se vede, pe una *cârpa* purtată pe creştetul capului şi pe alta cârpa acoperită cu ştergarul. Femeia fotografiată este o văduvă tânără din Straja şi este îmbrăcată in portul local care măsurat cu starea ei de văduvă este cam sărăcuţ. De altfel femeile poartă cămăşi cu mânecile cusute cu negru, tot aşà şi gulerul sau cum îi zic pe aici *Ciupagul* (Fig. 31 şi 32).

«Partea de jos a corpului este învelită cu catrinţă, care numai ea se poartă prin Straja, iar picioarele sunt încălţate cu opinci. Femeile mai avute poartă papuci de *şnumit* sau şi ciubote destul de elegante. Mijlocul este legat cu frânghie-cingătoare ţesută din lână, în felurite colori şi desemne. Pieptul se învesteazā cu un pieptăraş, deasupra se poartă un pieptar mai lung şi deasupra lui un suman negru».

Dar în urmă, ceeace-i mai surprinzător, dovedeşte că această *Sibylla Erythrea* sau *Dacica* este născută în munţii noştri, şi indică precis şi localitatea:

«Originea geografică a Sibyllei Erythree este astfel pe deplin stabilită.

«Pe baza acestor date geografice şi genealogice, cum şi pe baza marei

---

«Cârpa este uzitată şi la nevestele rutene (ruşte) din Bucovina, însă ea se face în totdeauna din părul nevestei adaos cu buciu, dacă-l are, iar dacă nu, apoi din nişte petece de pânză sau cu buciu împletite cu cât păr are şi deasupra se aşează o basmà colorată sau fesul cel roşu, care il poartă numai în sau lângă casă; ieşind însă în sat, atunci se îmbrobodesc peste cârpă şi fes cu ştergarul, ca şi Româncele, sau cu un tulpan mărişor, de regulă în colori intensive roşu şi galben. Ştergare poartă ele în părţile Căţmanului şi pe şesul Cerencuşului, iară în părţile Nistrului tulpane colorate

«Huţancele de prin munţii Bucovinei îşi învălesc capul acasă cu câte o basmà, ieşind ele în sau plecând spre oraş, atunci se îmbrobodesc c'o mulţime de tulpane, aşà însă că părul capului de deasupra frunţii, format in zulufi, cât şi urechile trebue să fie văzute. Capul astfel îmbrobotat al unei Huţance are dimensiuni foarte mari, cari îi cam diformă, faţa altfel destul de frumoasă. Se înţelege că toate tulpanele Huţancelor excelează prin colori intensive, mai ales însă roşii şi cu flori. Tulpanul de deasupra se aşează aşà pe cap, că capetele lui atârnă, fără să fie legate, pe spate deasupra pieptarulului sau scurtului sumăeş.

Huţani, Uţi, Huţuli, sunt mai multe sate Romano-slave ca limbă. Au cai mici. Sunt la munte.

Zic: *quartă*=vas de tinichea 1/4 oca, *Lengura* în loc de *Loşca. Topor* în loc de Sochera, mai zic: Am venit *pedestru*.

Poarta Kerpa. Au haine roşii. Nu se ocupă decât cu creşterea vitelor şi facerea vaselor de lemn, ca moţii. (După o comunicare a d-lui V. Mironescu, originar din Bucovina).

Dar se continuăm cu citatul din epistola păr. Dan:

«Lipovencele din Bucovina poartă şi ele subt basmaua de lână sau mătase colorată un fel de cârpă, care o formează ele din păr şi petece de pânză şi care cârpă, se numeşte: обручникъ (obrucînic)=cerc sau kurka (chicîca)=ridicătură.

«Ţigăncile din Bucovina se acomodează în acoperământul capului dătinei locului în care se află».

Dar chiar în Bucovina, cârpa nu se poartă la fel, de altmintrelea ca şi în cuprinsul ţării noastre.

Iată datele ce-mi mai dă d-l V. Mironescu, bun cunoscător al împrejurărilor poporului român:

«In alte părţi ale Bucovinei, cârpa e cu mult mai înaltă, şi se apropie de forma exterioară a coperişurilor capului din Romanaţi, zugrăvite de Grigorescu şi reprezentate prin statueta dela Pergam.

«Kerpa (aşà numită de locuitorii de peste Prut) este o anexă la coafura femeilor din satele: Revna, Mamăeşti, Lujani, Stănceni, Berhometele, Sipeniţul şi a. Forma *cârpei* este cea următoare:

în faţă

în profil

făcută din câlţi sau buci, cum îi zic Bucovinenii, şi acoperită deasupra cu pânză de cânepă cusută.

«Această *cârpă* femeile o aşează drept deasupra creştetului, o fixează de păr şi o

mişcări etnice şi religioase pornite dela nord spre sud în aceste timpuri pelasge, noi putem constată aici, ca un adevăr absolut istoric, că Sibylla Erythrea, cea mai glorioasă din câte au purtat numele de Sibyllă, a fost originară din comuna *Roşia*, a petrecut mai mult timp în satul *Mărmeşti*, de lângă muntele *Mama* sau *Moma*, şi prin cătunele de pe valea *Iadului*, localităţi situate în comitatele *Zarand-Bihor*. Ea a fost fiica unui cultivator de pământ, iar mama sa erà de origine *Hodişiană*.

îmbracă pe deasupra cu ştergarul sau broboadă, care se prezintă ca în figura alăturată» (Fig. 33).

Ceeace este curios, e că în anumite părţi ale Bucovinei cârpa este purtată şi de fete. Iată datele ce îmi procură tot d-l W. Mironescu:

«*Cârpa* de toate zilele, purtată de femeile din Bucovina, prin excepţie numai de cele măritate, se transformă cu totul la fete. Pe când femeile măritate, poartă «cârpa» acoperită cu un ştergar, fetele o poartă în formă de coroană aşezată numai pe cap, cu părul despletit şi împodobită cu pene de păun, panglici colorate, monete, etc., pe când la gât poartă ele un gherdan bogat împletit cu mărgele mici şi multicolore» (1) (Fig. 34).

Fig. 33.—Cârpa naltă din Bucovina.

Fig. 34. — Cârpa, la fete în Bucovina.

Inainte de a termină această notiţă, ţin să mai adaog că dacă Comanacul, până la Mitra Papală, sau acea a Patriarhului Constantinopolului, este ultima fază a coroanei împăraţilor, cari erau şi capii religioşi ai statelor lor, micul comanac al maicelor noastre, aşà de aproape de cârpa mirencelor, şi care se păstrează numai la maicele bisericii ortodoxe răsăritene, este ultima reminiscenţă a coroanei şi gătelii *Găeiei şi Rheei*, marile împărătese zeificate de omenire, la începutul civilizaţiunii şi a servitoarelor primelor altare păgâne.

«Din toate acestea se vede lămurit câtă dreptate a avut Densuşianu în cele ce susţine şi ce bine s'au păstrat la noi cultul acesta din un trecut de câte-va mii de ani».

(1) O cămaşă de in cu râuri şi o fotă lila sau verzuie, cu dungi roşii sau altele, desăvârşesc acest costum foarte pitoresc. Ghetele sunt şi ele cu totul deosebite de cele de toate zilele şi sunt de coloare sau galbenă («ocre crome») sau roşie şi de forma următoare: (Fig. 35).

Acestea reies cu deosebire din un fragment grecesc din imnul *Sibyllei.*

Atâta erudiţiune, atâtea date, atâta discernământ uimeşte pe cel ce studiază serios lucrarea lui Densuşianu.

Descrie în urmă *altarele cyclopice de pe muntele Caraiman*, legând fiinţa *Vârfului Dorului* de *Cultores Doripatis.*

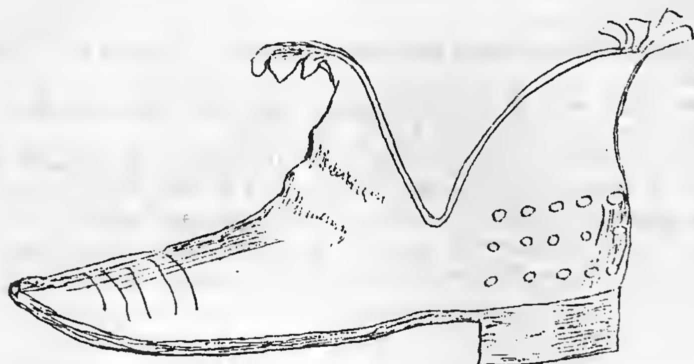

Fig. 35. — Incălţămintea de sărbătoare a femeilor din Bucovina.

Dovedeşte că în adevăr poporul care a lăsat astfel de monumente gigantice, puteà fi definit în *Marţial*, în timpul lui Domiţian, *„Giganteus Triumphus“*, căci el ridicase acest templu, despre care tradiţia noastră spune că:

«. . . . Sus la *munţi* la *cer* gureà (urcà),
La mijloc de fagi şedeà,
La masa mare de piatră
Beau Novacii, nu se'nbată» . . . .

sau *Columna Cerului*, nu este alta, după cum o dovedeşte el, decât *Vârful Omului.*

Ne arată în urmă că *Atlas*=*Alutus*=Oltul, adică *munţii Oltului*, căci:

«Ne aflăm cu legendele lui Atlas în periodul al doilea al preistoriei, când vechile tradiţiuni despre locurile cele sfinte din nordul Istrului se pierduse în ţinuturile meridionale, când simulacrul cel miraculos al lui Saturn, ca Ζεύς εὐρύοπα, αἰγίοχος, de pe munţii Oltului, a fost considerat ca figura cea împietrită a titanului Atlas. Este acelaş monument al timpurilor ante-homerice, însă cu nume şi cu legende diferite».

Deoarece:

«Incă în secolul al doilea înainte de era creştină, gramaticul Apolodor din Atena stabilise pe baza unor texte mai vechi, că măiestosul munte Atlas, care susţineà polul nordic al cerului, se află nu în Libya sau în Africa de nord-vest, ci în ţara Hyperboreilor, o populaţiune întinsă pelasgă din nordul Traciei sau a Istrului de jos».

Și e natural că ajunge la *Prometheu*, geniul cel mai superior al lumii pelasge şi care a fost pus în lanţuri legat de Columna Cerului, de pe Bucegi, lanțuri cari s'au păstrat, cred, până la noi în brâul special al bisericilor noastre.

Arată că în sculptura megalitică ce se află acolo se reprezentă foarte exact vulturul lui Prometheu, care ar fi opera lui Vulcan. Că unii numesc *Caucas* acest munte, el dovedește pe larg după o inscripție dela Colonia, din timpul lui Traian chiar «...*ad alutum flumen secus montem Caucasi*» și bine înțeles aceasta între multe altele mai vechi.

Te minunezi de câte date invoacă până la Nestor din 1056 după Hr., care în cronica sa rusească numește Carpații tot Caucas. Astfel că poate conchide :

«Caucasul lui Prometheu, sau Caucasul cel legendar al Scytiei, este astfel, din punct de vedere al geografiei preistorice, unul şi acelaş cu Catena meridională a Carpaţilor numită la Apollodor, Atlas din ţara Hyperboreilor, iar în inscripţiunea dela Köln, Caucasus ad Alutum flumen».

S'a vorbit așà de multe ori că civilizațiunea proto-greacă din Mycena are un caracter cu totul străin. Mulţi au arătat că modul de zidire de acolo e special. Densușianu dovedește că primele stabilimente ale Pelasgilor din Micena sunt din epoca neolitică, sunt cu totul identice celor ciclopice. Tot astfel s'a dovedit în urmă, cu Densușianu în frunte, legătura ce există între ceramica din acele timpuri și cea din Dacia, care ajunsese așà de înfloritoare până la un moment dat. Singura deosebire e, că din punctul de vedere tehnic vasele de lut, din Mycena și Tyrint, sunt inferioare celor din Dacia.

Descoperirile făcute la Mycena au dat loc la o *civilizație mycenică* pe care Densușianu o dovedește pelasgo-dacică. Perrot spune:

«Aceste descoperiri ne-au oferit mijloacele spre a puteà defini această civilizaţiune, *spre a o distinge de* **civilizaţiunea Egipetului și a Asiei din care nu derivă** și de **civilizaţiunea** *propriu zisă* **grecească**, *pentru care formează numai o prefaţă*..... Fără să uităm rezervele de cari trebue să ne înconjurăm, noi ne vom consideră fericiţi *dacă vom puteà determină cu mai multă preciziune, de cum s'a făcut până astăzi, caracterele principale ale acestei stări de cultură, pe care noi continuăm să o numim* «**civilizaţiune mycenică**».

Se mai ocupă pe larg cu construcțiunile pelasgice, în raport cu cele dela Mycena și alte părți.

«Originea construcţiunilor de apărare, pe cari autorii grecești le numesc *cyclopice*, a acelor fortificaţiuni murale, ce încoronau coastele stâncoase ale dealurilor și munţilor, se reduce atât după nume, după principiile de

apărare, cum şi după sistemul de construcţiune la γαῖα Κυκλωπων, sau la regiunea păstorilor pelasgi din nordul Istrului de jos» şi ne spune că:

«Cyclopii au fost după poetul ionic un *popor* prin exelenţă *pastoral*. Ei locuiau pe munţii cei înalţi din nordul Thraciei, se distingeau prin statura lor cea înaltă, gigantică, aveau turme numeroase de oi şi de capre; ţara lor erà extraordinar de fertilă întru toate, şi ei nu făceau nici o întrebuinţare de agricultură, nici de navigaţiune».

Aceşti cyclopi ai Daciei au fost primii ce au ridicat ziduri, făcând aceasta în mod colosal de impunător din punctul de vedere al materialului întrebuinţat.

Adaug că sunt convins că zidul găsit la Iaşi de curând, în Valea-Bahluiului şi despre care s'a şi scris o broşură, nu este roman, dar cu mult mai vechiu. Din descrierea ce i s'a dat reiese că are elemente la fel cu cel din Mycena. (1)

Densuşianu arată că chiar emblema Mycenei reprezentă *Columna cerului* din Bucegi şi încheie zicând:

«Această columnă figurată de pe vârful Omului a fost aşà dar foarte bine cunoscută artiştilor din antichitatea greco-romană. Ea erà considerată ca cel mai sacru monument al lumii vechi, simbol al tronului divin, model tradiţional al picturii hieratice».

Dar ceeace ar păreà extraordinar, deşi legătura istorică e aşà de bine stabilită, e că aceeaş columnă reprezentă simbolul trinităţii egiptene.

El stabileşte, cu texte vechi şi comentarii moderne, că între regii etiopieni poartă unii până târziu numele de *Ramhâs*, *Letem*, *Rêma*, *Armâh* şi că unul din cei mai vechi *Ammon* sau *Hammon*, numit şi *Atlaika*, formă derivată dela Alutus, grec Ατγας, adecă originar dela Olt — Oltean —, se mai numià: *Remrem*, adecă *Râmlean*. Dar câte cuvinte găseşte el, în tehnologia veche a cultului isiac? Dar câte texte vechi şi moderne nu citează, ca să dovedească că: «Pelasgii au fost creatorii şi organizatorii celor dintâi mistere, cunoscute în antichitate».

Se ne mai mirăm dar că Doina noastră se cântă la fel, de autochtonii de pe malurile Nilului!

Găseşte, de asemenea, Columna cerului dela noi ca simbol religios pe cutiile mumiilor şi termină acest excepţional de important capitol, plângându-se că monumentul de pe Bucegi este lăsat a fi distrus, cum a făcut-o în parte Societatea Carpatină din Braşov, care l-a stricat, întru câtvà, pentru a-şi face un adăpost şi încheie cu cugetarea aşà de justă:

(1) Iezătura Iaşului Roman—*Aquarium*—de pe Bahlui. Iaşul Cetate romană—*Castrum Iasi*. Origina şi semnificaţia numelui Iaşi. Studiu original de *V. Cocuz*. 44 pagini, Iaşi. 1911.

«Pare că există un spirit rău, *care persecută* toate monumentele mari istorice ale omenirei».

Dar această columnă a cerului care constituià în vechime cevà identic cu Ierusalimul pentru creştini, în ce priveşte religiunea Pelasgilor, s'a răspândit şi în altă direcţie. Densuşianu dovedeşte că tot ea a fost simbolul vieţii eterne în religiunea etruscă, precum şi la Pelasgii din Sicilia, găsind-o şi pe monumentele funerare ale Cartagenei ; iar pe titanul Atlas îl află ca strămoş al *Ausonilor.*

Densuşianu îl indică primul pe mormintele dela *Axia,* (astăzi : Castel d'Asso) în vechea Etrurie şi ne spune :

«Acest semn mistic, pe care arheologia preistorică până astăzi nu l-a putut explicà, reprezentă în partea sa inferioară columna cerului în forma unei piramide trunchiate (trapez), iar deasupra acestei columne se află figurat Cerul în aceeaş formă ca şi pe monumentele hieroglifice ale Egipetului, prin o linie orizontală cu două toarte la margini în forma /‾‾‾‾\ ».

Iar în ce priveşte stela funerară din Carthagena, reprezentând columna cerului, el ne arată că:

«Populaţiunea cea întinsă a Lybiei o formau dintr'o vechime foarte depărtată *Getulii,* ale căror locuinţe după vechii geografi erau între Mauretania, Numidia, Cyrenaica şi între marginile de nord ale deşertului celui mare. *Ei erau imigraţi acolo din ţinuturile Geţilor.* Aşà spuneau despre dânşii tradiţiunile».

Face loc, încă pe larg, la variantele ce se mai află în poporul nostru relativ la Prometeu, între altele bunăoară:

. . . . Vulturii ce sboară'n vânt,
Cu penele zugrăvite,
Cu boturi de pietre scumpe,
Cu picioare gălbioare . . . .
Ei pe mine s'or lăsà,
Cu carnea-mi s'or sătură
Cu sânge s'or adăpà . . . .

şi zice cu drept cuvânt:

«Două columne grandioase marchează originile poporului român. Una este columna cerului de pe arcul sud-estic al Carpaţilor, şi alta columna din forul lui Traian. Din aceste două monumente celebre ale vechimii, cea mai glorioasă este fără îndoeală columna ce domineazā şi astăzi pe Carpaţi, simbol maiestos al unităţii naţionale şi religioase a tuturor Pelasgilor».

Dar dela Prometheu ajunge la *Mithras genitor luminis,* sau *Deus Arimanius* şi constatând că:

«Originea și istoria cultului lui Mithra în părțile acestea a rămas însă o enigmă până în zilele noastre»,

arată că Prometheu=Mithra și după o adâncire specială a subiectului, ne spune:

«Istoria cultului lui Mithra aparține dela originea sa rassei și teritoriului pelasg de lângă Istru. Aici mai răsună și astăzi cântecele tradiționale despre suferințele lui Prometheu ca erou, și imnele religioase ale lui Mithra ca zeu».

Acum înțelegem de ce resturile cultului lui Mithra sunt așà de numeroase la noi.

Finește acest admirabil capitol în modul următor:

„După tradițiunile antichității, Prometheu este reprezentantul întregei stări de cultură din epoca de piatră și dela începutul epocei metalelor.

„El este omul de cea mai adâncă gândire și fericită combinațiune.

„Prometheu învăța pe oameni să construească locuințe la lumina soarelui. El pune forța animalelor în serviciul omului. El face din elementul divin al focului agentul cel mai puternic al civilizațiunii omenești. El află modul de a puteà învinge obstacolele apelor, dând curs corăbiilor cu pânză pe suprafața cea întinsă a mărilor. El introduce cunoștința și uzul metalelor. El pune mâna pe o mulțime de secrete ale naturii. El află puterile oculte ale plantelor spre a combate relele ce atacă organismul omului. El a cercat prin arta divinității să poată cunoaște tainele viitorului și hotărîrile destinului.

«Aici la Carpați și la Dunărea de jos, ne apare patria acestui geniu titanic martir tot odată al științei și al cugetărilor sale adânci. Aici după toate fragmentele, ce au mai rămas până astăzi, *din Biblia cea mare a păgânătății ante-istorice, ni se prezentă leagănul străvechiu al civilizațiunii omenești, înainte de timpurile asiriene și egiptene*».

Un alt capitol important e acel relativ la *columnele lui Hercule.* Adună un prețios material spre a dovedì că ele erau lângă insula Rușava=Orșova, numită *Erythia.* Arată cum Grecii au denaturat totul, mai ales în ce privește istoria răpirii girezilor lui Geryon de către Hercule.

«Astfel din o frumoasă poemă eroică a timpurilor pelasge, dânșii au creat numai o confuziune din cele mai bizare imaginațiuni, după cum tot în mod nenatural ei au reprezentat pe Giganți, pe Cyclopi, pe Centimani, pe Typhon și pe alți eroi nordici».

Dovedește că: Cerna, Cerne=Κέρνη din vechime, sau *Tierna* din epoca romană.

Numiri vechi, ca insula *Gadira,* o identifică cu actualul *Grad,* și le derivă dela *Gradus,* cuvânt arhaic latin, cu înțeles de poziține tare. A doua columnă a lui Hercule (Abyla) o găsește în *Piatra lui Iorgovan,* pe drumul ce duce la Tismana.

Hercule=Iorgovan e descris minunat în:

. . . . Iovan Iorgovan (dela Herculi Iovio),
. . . . Braţ de Buzdugan
Şi se preumblă
Şi se prepurtă
La *vadul Dunărei*,
La podul Ruşăvei . . . .

Arată că tradiţiile române spun că în Cerna se află un chip colosal al lui Hercule şi adaoge că:

«Despre ultimele evenimente din vieaţa lui Hercule, nici Homer, nici Hesiod nu amintesc nimic. Insă după naraţiunile post-homerice culese de Apollodor, adevărata cauză a morţii lui Hercule a fost trecerea peste un râu periculos de munte. In fond este aceeaş tradiţiune, pe care ne-o înfăţişează şi legendele române»

şi fineşte spunând:

«Examinând fondul acestor naraţiuni cu privire la ultimele momente ale eroului, tradiţiunea română ne apare ca fântână originală a mitului grecesc anume că râul Cerna este acela care a cauzat moartea marelui erou pelasg».

Ocupându-se de columnele lui Hercule, şi în urma călătoriei ce făcù în Oltenia, autorul descrie obeliscul dela Polovraci. Despre acesta ne spune că:

«După calitatea pietrei de unde este tăiat, după arta cu care este lucrat şi după poziţiunea maiestoasă pe care a fost aşezat, acest *obelisc* se vede că a fost ridicat pe tumulul unui vechiu şi avut domnitor din această regiune, sau că a fost destinat să eternizeze memoria unui însemnat eveniment».

Arată legătura ce există între *Pharanxul* lui *Eschyl* şi *Parâng-ul* nostru. Caută a identificà epoca ridicării acestui obelisc cu timpul în care trăiau renumiţii *Chalybi*, lucrători ai fierului şi aramei în Scythia de sus, şi în o notă găsim că:

«*Carpaţii Daciei formează o regiune arheologică de o extremă importanţă pentru timpurile ante-istorice.* Afară de simulacrele şi altarele primitive ale divinităţilor, săpate în stâncă, afară de columnele votive şi comemorative de pe vârfurile piscurilor, mai există în Carpaţi încă o mulţime infinită de alte *sculpturi megalitice*, reprezentând unele «Scaunele» divinităţilor, unele *urmele* unor eroi sau uriaşi, altele *figuri şi urme de animale cu deosebire chipul «Calului alb», consacrat Soarelui,* rămăşiţe de sub imperiul religiunii urano-saturnice. De asemenea regiunea Carpaţilor se mai caracterizează prin o mulţime extraordinară de *peşteri* şi *caverne*, ce ne prezentă în partea din afară nişte admirabile *portare*

circulale ori *colibale,* lucrate de mâna omului, resturi ale epocei când aceste peşteri serviau de capele pentru ceremoniile lui, ori ca reşedinţe ale oraculelor.»

Cu aceasta ajunge Densuşianu la studiul originii metalurgiei. El scormoneşte, la rândul său, toate textele vechi în această privinţă, legând studiul său istoric de fapte precise, ca felul obiectelor de metal găsite în Dacia, natura minelor de cari puteau dispune ei şi legendele locale, aşà de însemnate prin trăinicia şi preciziunea lor.

„*Lucrarea minelor de aramă în ţerile Daciei se reduce la timpuri preistorice foarte depărtate.* Aici s'au descoperit şi se găsesc în continuu adevărate tezaure, de obiecte, *de arme şi instrumente economice, lucrate din aramă pură, mai multe ca în orice altă ţară a Europei.* Aici industria acestui metal erà indigenă. *Arama erà unul din metalele prin excelenţă ale Daciei.* Aici a existat o *epocă preistorică,* numită din punct de vepere arheologic *de aramă, pe care n'au avut-o nici ţerile mediterane, nici cele de nord, nici cele din apusul Europei*".

Personal afirm acelaş lucru, bazat pe numeroase obiecte ce cunosc, făcute în aramă, găsite la noi sau în apropiere, în Serbia.

Arată legătura între numele de *Chalybi,* dat de Greci fabricanţilor de fier din Scytia şi vechiul cuvânt pelasg *Colibă,* de unde şi termenul metalurgic *Hütte;* de asemenea legătura între *Telchini,* lucrători de metale, şi localitatea *Telci* de lângă *Rodna-veche.* Celebrele mine de argint *Alybe* ale lui Homer nu sunt decât *Albiile* în Moldova, nu departe de localităţile Piciorul, Pârâul şi Piatra... argintăriei (1).

Când în Odisea, Minerva spune către Telemach: «*Am fost cu corabia peste Marea Neagră la Temesa după aramă,*» aceasta erà ţara numită în urmă *Castrum Temes,* unde se află cel puţin *Chalcis*= Baia de aramă a lui Ştefan Bizantinul.

Arată cât aur erà în Dacia, unde între altele aflăm în legende că:

. . . . . nouă mori în râurel,
de macină *aurel;*
nouă mori pe sub pământ,
da macină la *argint* . . . .

şi merge până la epoca lui Traian, care a dus din Dacia la Roma 5.000.000 libre aur (peste 5 miliarde) şi 10.000.000 libre argint (900.000.000) lei, afară bine înţeles de alte obiecte uzuale făcute din metale preţioase.

(1) Această chestiune însă urmează a fi studiată şi elucidată. După indicaţiunele ce am acolo sunt *mica-schisturi,* sclipitoare, care au putut da naştere la numiri ca *Piatra, pârâul.. argintăriei,* fără poate ca să fi fost chiar acolo vre-o mină în care să se fi extras argintul.

Arată comorile de juvaeruri găsite în Dacia şi termină spunând:

«Civilizaţiunea metalurgică care deschide o nouă eră de prosperitate în istoria omenirii, începe, după cum vedem, în nordul Dunărei de jos pe teritoriul *Daciei*.

«Aici se aflau în timpurile preistorice centrele cele mari de producţiuni metalifere. Aici ne apare prima fază a fabricaţiunii obiectelor de metal, a armelor, instrumentelor şi ornamentelor, o industrie care face din ce în ce progrese tot mai însemnate. De aici aceste fabricate, cu deosebire cele de aramă, de bronz şi de fier iau o extensiune prodigioasă. Transportate cu migraţiunile preistorice, şi răspândite prin comerciu în toate părţile Europei, în Asia şi Africa de nord, ele ne prezentă prin formele, prin semnele simbolice şi uneori prin inscripţiunile lor, una şi aceeaş *origine*, unul şi acelaş *tip*, caracteristic al industriei metalice dela Carpaţi».

Prin această metalurgie primă în Dacia se explică şi originea *Tablelor de aramă ale Hyperboreilor*, trimise ca dar templului lui Apollo din Delos, precum şi *columna cea înaltă de aramă din munţii Oltului*, de care vorbesc Dionysiu, Apollodor, Herodot şi alţii, precum şi *craterul* de o capacitate, după Herodot, de 16.000 litri, ce se află pe columna cerului din Bucegi şi despre care se ocupă şi lămureşte chestiunea Densuşianu.

Tot în această ordine de idei, studiază afacerea *Columnei celei mari de aur*, închinată lui Uran, Saturn şi Joe.

Se ocupă cu această ocaziune pe larg de Arpii lui Ptolomeu, *Arabia* lui Ammian Marcelin, Kara-*Vlachia* lui Bersonov, *Arabia fericită a lui* Erhemer, cari toate duc la *Dacia Felix*, şi stabileşte tot ce poate şti despre insula *Pauchea* din delta Dunărei, unde erà *Scaunul lui Uran* şi mai în urmă *Olympul Triphilin*.

.... Erà stâlpul de aur
Cu aria de argint,
Ca şi care nu mai sunt....

Ajunge astfel la faimoasele *mere de aur ale Găei*, cari erau un dar nupţial al Gaei, nepoţilor săi Joe şi Junona, obiceiu care se păstrează şi azi în popor ca: «Măr de aur Junilor».

. . . . Două mere într'aurele,
Ca să te tot joci cu ele...

şi ajunge astfel la Lâna de aur consacrată zeului Marte în regiunea muntoasă numită Colchi (Colţi), cu alte cuvinte se ocupă mai întâiu cu legenda greacă despre *Phrixus* şi *Helle*.

Suntem dar în urmarea Argonauţilor.

Stabileşte legătura ce există între *Colţi* şi satul *Maţărea* din Plaiul Buzăului şi *Colchi*, *Metereaque turba*, a lui Ovidiu.

....Colo 'n vale la Buzeu
Este un mândru feredeu
Și se scaldă Dumnezeu...

Dovedește legătura între Βόξιος (Buxios) și Buzău precum și faptul că capitala Regelui Aiete, tatăl Medusei, vestita fermecătoare, este Tirighina de lângă Galați, Terrigenae după Ovidiu, care după inscripția monetară găsită de Săulescu dovedește a fi metropola Pontului Euxin, unde legenda spune că se află:

. . . . Curți de piatră întărite
Cu podele poleite (aurite)...

Arată cum *Iason* răpește lâna de aur, cum iea pe Medea și cum pleacă pe corabia *Argo* spre Elada, apucând însă în susul Dunărei, pe unde credințele vechi le arătă pe atunci drum deschis spre sud.

....Și te iau doamnă să-mi fii,
Doamnă mie, curților,
Nor' bună părinților,
Stăpână *argaților*....
...Să fii doamna doamnelor..
Stăpâna Argaților....

In literatura populară se află la noi o întreagă serie de legende relative la acest epizod.

«Aceasta confuziune geografică despre cele două brațe ale Dunărei, unul cu direcțiunea spre *Adrian* și altul spre pontul Euxin, s'a putut formă numai pe baza unei vechi harte topografice a preoților din Teba Egiptului, o hartă pe care *Streiul* sau Istrul cel mic din Ardeal erà înfățișat din eroare numai ca o simplă ramificațiune a Istrului celui mare».

Regele Aiete ridică un număr mare de locuitori cari urmăresc Argonauții cu înverșunare până la Adriatica. Ei rămân acolo, se constitue un popor aparte, din care, mulțumită slavismului apărat de guvernele monarhiei vecine, ne mai rămân numai câtevà odrasle ale Istrienilor.

«*Gintea Istrienilor*», scrie Trog Pompeiu, își trage originea sa dela *Colchii* pe cari-i trimisese regele Aiete, ca să persecute pe Argonauți și pe răpitorii fiicei sale. Acești *Colchii* trecură din Pont în apele Istrului, apoi luând urmele Argonauților, ei înaintară pe albia râului Sava, până aproape de izvoarele sale, iar din Sava își transportară corăbiile lor peste culmile munților până la țărmurile Mării Adriatice, aflând că tot astfel făcuse mai înainte și Argonauții din cauza corăbiei lor celei mari. Insă acești Colchi, ne mai putând să găsească pe Argonauți, și fie că le erà frică de mânia regelui Aiete dacă se vor întoarce înapoi fără rezultat, fie că li se urîse de o călătorie atât de lungă și dificilă, ei se așezară lângă Aquileia

şi au fost numiţi *Istri*, după numele râului pe care navigase dela mare încoace».

Descrie pe larg, cu documente, această expediţie, şi ajuns în Istria se ocupă el, care i-a vizitat la faţa locului, de trecutul, de limba şi de obiceiurile lor. Dar ce material adunat, ce erudiţiune profundă, ce cunoştinţă de izvoare!

«In ce priveşte naţionalitatea sau filiaţiunea etnică a acestor Istrieni de la Adriatica, ei ne apar încă în timpul republicei romane ca un ram al familiei latine extra-italice».

«Din cele expuse până aici rezultă aşà dar, că vechea populaţiune a Istriei erà de origine extra-italică, că ea aparţineà la trupina cea puternică şi extinsă a Pelasgilor orientali, la naţionalitatea *Arimilor* dela Istru; în fine că Românii aşà numiţi Istrieni trebuesc consideraţi din punct de vedere istoric numai ca descendenţi din vechile triburi, ce în timpuri îndepărtate emigrase dela Carpaţi şi cucerise Istria cu insulele vecine».

Studiază adâncit vorbirea Istrienilor şi pune *Parabola fiului pierdut* în dialectul vorbit la Bârdo, Şuşneviţa, Jeiani, faţă cu acel al lui Coresi din 1560—61 şi termină spunând:

«*Limba românească dela Istru şi Carpaţi a ieşit de mult din periodul său de formaţiune.* Ea a ajuns la forme regulate, la un grad de *consolidare şi stabilitate, cu mult mai înainte de limbile romanice apusene*, **cari faţă de limba română sunt în adevăr limbi nouă.** *O probă în această privinţă ne este că pe teritorul vechei Dacie, începând dela şesurile cele mai deschise invaziunilor şi până în sânurile cele mai nestrăbătute ale Carpaţilor, noi nu aflăm nici o variaţiune de limba românească. Ea ne pare uniformă în toate regiunile, dela Moldova şi din pustele Ungariei până departe prin stepele meridionale ale Rusiei europene, însă cu un dialect rotacizat al aceloraş limbi.*»

Din momentul când Densuşianu studiază chestiunea metalurgiei dacice, şi cele petrecute în preajma munţilor Colţii din Buzău, nu puteà să nu atingă, ba încă foarte pe larg, chestiunea Tezaurului dela Pietroasa, şi lucrarea lui Vulcan şi a tagmei sale în aceste părţi.

Şi erà natural să facă astfel, căci:

«Regiunea dela Dunărea de jos *a format în toate timpurile pământul cel clasic al producţiunilor metalifere. Aici începe metalurgia, aici arta de a fabricà metalele. Aici mai mult întâmplările decât cercetările arheologice au făcut şi fac a se descoperì nenumărate tezaure de obiecte de aramă, de bronz, aur şi argint, cele mai multe de o tehnică admirabilă, mărturii ale unei puternice civilizaţiuni dispărute, ale unei arte care nu erà nici grecească nici etruscă.* De altă parte *pământul Eladei şi al Asiei mici a fost totdeauna sărac de mine şi sărac de fauri.* Chalybii, Dactylii,

Cureţii şi Telchinii, maieştri în topirea şi în lucrarea metalelor, ne apar la dânşii numai ca colonii sau migraţiuni scythe, de multe ori ca un fel de alchimişti şi vrăjitori.

«Pe când la noi avem între altele:

...Cum s'a bucurat Troian împărat
De clopot vărsat,
Drept dela Dumnezeu lăsat....»

Iată de ce studiul chimic al acestor obiecte rămase dela acele epoce e de o extremă importanţă. Am arătat mai înainte ceeace urmărim şi lucrarea ce o face d-l Dr. Niculescu-Otin.

Densuşianu tratează în maiestru şi această parte, arată însemnătatea cuvântului *Vulcan* dela noi şi ne spune că:

«Un fiu al lui Vulcan erà cunoscut în vechile tradiţiuni greceşti *sub numele de Ardalos (Ardalus).* Avem aici o numire etnică, care, după cum vom vedeà mai la vale, corespunde la *eponimul de* **Ardelean**, sau din **Ardeal**».

....Şi se 'nvăţà *bun faur,*
De nu-şi *lucrà la d'aur....*

Descrie pe larg şi amănunţit tezaurul dela Pietroasa, precum şi acea admirabilă Mamă mare (Cibelă) cu Caloian (Attis fiul lui Calaus) ce se află la muzeu, găsită la Naieni tot lângă Pietroasa, şi dovedeşte că:

«*Intreaga decoraţiune a acestui vas ne înfăţişează o mare sărbătoare religioasă în onoarea divinităţii Gäea, Tera Mater, ce dă roade pământului.*»

Cu această ocaziune ajunge a studià pe *Janus*, care ca divinitate a mărilor erà reprezentat prin un delfin care erà sărbătorit ca *Ioni* sau *Iaoni* la Delos, foarte popular în legendele noastre, confundat în urmă cu Sfântul Ioan:

...O Ioane arcaş mare
. . . .
Lângă bunul Dumnezeu (Apollo)
Şade sfintele Ion (Ianus)
. . . .
Cu d'Iuon, cu sfânt Iuon....

de unde a rămas până în zilele noastre, cum dovedeşte mai în urmă, ca *Io* la începutul actelor noastre publice:

«Rezultă aşà dar din vechile tradiţiuni şi din legendele religioase ale Românilor, că *Ianus*, primul rege al Italiei, aveà origine pelasgă orientală; el erà un fiu al lui Apolo, al zeului luminii, pe care-l adorà cu deosebită pietate şi cu un cult magnific, gintea cea sfântă a Hyperboreilor;

că acest Ianus emigrase în Italia din regiunea situată sub cele două Urse, unde după ideile vechi geografice şi astronomice se învârtià polul cerului, adecă din ţara Hyperboreilor sau a Geţilor; că Ianus erà considerat de triburile latine ca părinte al zeilor şi strămoş al întregei rasse umane (pelasge), erà invocat în rugăciuni cel dintâiu între divinităţile romane, chiar şi înaintea lui Joe; că Ianus erà o personificaţiune a Soarelui, a anotimpurilor şi totodată un zeu răsboinic; atributele sale *principale erau arcul şi delfinul*; că în vechile sale imagini erà figurat lângă dânsul un copil purtând un coş cu fructe pe cap, simbol al anului nou cu toate darurile sale, pe cari le aduceà Ianus. Tot astfel ne apare reprezentat regele Hyperboreilor şi pe patera dela Pietroasa.»

Tezaurul dela Pietroasa e descris în numeroase pagine şi cu această ocaziune se ocupă şi de Phoenixul din emblema ţerii, pe care-l găseşte şi pe vechea pecetie a Buzăului, care reprezentă un templu pe care se lasă pasărea.

Fineşte acest studiu spunându-ne că:

«Putem aşà dar stabili aici cu o deplină siguranţă, că a doua pasăre simbolică din emblemele cele vechi ale Ţerii-Româneşti ne înfăţişează aceleaşi caractere, pe cari cei vechi le atribuiau phoenixului, şi că ea reprezentă întru adevăr un phoenix. Incă o probă aşà dar, că patria adevărată a acestei pasări consacrate soarelui a fost în ţerile dela Dunărea de jos, după cum aceasta o confirmă şi tradiţiunile pe cari le-am examinat mai sus».

Partea cea mai importantă din acest studiu e acea relativă la veriga scrisă din Tezaurul dela Pietroasa. La 1836, Wilhelm Grimm citeşte pe ea:

+utan nothi haila+

La 1857, Mossmann: gut annôm hailag, şi în fine mulţi alţii cari toţi o declară de *hunică* sau posterioară epocei *Geţilor*.

Pentru unii se vede limpede dorinţa de a fi *unicul monument* runic german, ca pentru Henning, în 1884—1889, profesor la Strassburg. Arată Densuşianu ce valoare are studiul lui Odobescu, despre care spune:

«Odobescu nu s'a distins niciodată prin studiile sale istorice şi arheologice. Pentru dânsul istoria antică, istoria artelor, arheologia, epigrafia au fost totdeauna numai simple ocupaţiuni de distracţiune. Lipsit de cunoştinţe mai intensive, şi peste tot lipsit de darul de a puteà pătrunde în misterele ştiinţelor istorice şi arheologice, asupra sa făcuse o deosebită impresiune părerile păstorului evangelic din Bucureşti, Neumeister, că textul inscripţiunii de pe veriga dela Pietroasa ar fi «gutani owi hailag».

O ipoteză pe care apoi Odobescu în toate scrierile sale a cercat, după cum singur mărturiseşte, numai să o desvolte şi s'o completeze (Une nouvelle interprétation proposée par M. R. Neumeister) şi el declară că:

«Dorind cu orice preţ a scoate la lumină cuvinte gotice din inscripţiunea dela Pietroasa, literaţii germani *s'au pierdut, în timp aproape de 50 ani, numai în etimologii arbitrare asupra unor cuvinte într'adevăr imaginare, fără să aibă în vedere că cele mai vechi inscripţiuni de pe monumentele şi obiectele de artă nu conţin formule de consacrare, ci de regulă ele ne arată numele maeştrilor cari au executat aceste lucrări, cum aflăm d. e.*: *Duenos med feced*, pe cea mai veche inscripţiune latină, *Novios Plautios med Roma feced*, pe o lamină din Roma. *C. Ovio (s) Ou (feutina) fecit*, pe un bust de aramă al Medusei din Roma, sau pe monumentele greceşti : Μηνόφαντοί ἐποίει; Ἐπαγατος ἐποιει; Χιερόν εποίεσεν, etc».

Astfel că după o discuţie lungă şi foarte instructivă, în care dovedeşte o eruditiune filologică profundă, el stabileşte că acel obiect poartă scris : *Vulcatios ficet*, arată că Vulcatios erà foarte răspândit şi la Etrusci şi la Romani şi că legenda reprezentă : *Vulcatios o ficet;* cam pe româneşte *Vulcatios o făcut-o*. Dar ce nu citează el, cu această ocaziune, în acest capitol care e unul din cele mai excepţional de importante din cartea sa ?

Pe la jumătatea operei sale, după ce Densuşianu stabileşte faptele principale relative la imperiul pelasgic, el întruneşte în un capitol special : *Pelasgii sau Proto-latinii*, începuturile şi civilizaţia Pelasgilor şi descrie toate seminţiile principale ale acestui neam. Iată cum pune el chestiunea *:*

«Incă înainte de emigraţiunea Grecilor, Celţilor şi a Germanilor în ţinuturile Europei, cea mai mare parte a acestui continent erà ocupată de o rassă de oameni veniţi din Asia, pe cari autori greceşti îi numiau în general *Pelasgi şi Turseni.*

«Aceşti Pelasgi formase în timpurile ante-elene cel mai întins, mai puternic şi mai remarcabil popor, o naţiune care din punct de vedere moral şi material a schimbat faţa Europei archaice.

„Pelasgii ne apar în fruntea tuturor tradiţiunilor istorice, nu numai în Elada şi în Italia, dar şi în regiunile din nordul Dunării şi ale Mării Negre, în Asia mică, în Asyria şi în Egipt. Ei reprezentă tipul originar al popoarelor aşà numite Arice, care a introdus în Europa cele dintâi beneficii ale civilizaţiuni.

«Urmele extensiunii lor etnografice, precum şi ale activităţii lor industriale, le mai aflăm şi astăzi pe cele trei continente ale lumii vechi ; începând din munţii Norvegiei până în Pustiurile Saharei, dela izvoarele râurilor Araxe şi Oxus până la oceanul Atlantic.

«*Puţinele date ce ne-au rămas asupra Pelasgilor, ne înfăţişează pe acest mare şi admirabil popor numai în ultimul period al istoriei sale, atunci când independenţa sa politică erà distrusă aproape peste tot locul şi când numele său începe să dispară. Din nefericire însă, chiar şi aceste puţine date, fragmentare, ce ne-au rămas despre Pelasgi, ne sunt transmise de cei cari i-au cucerit, i-au distrus, i-au persecutat, i-au îm-*

prăştiat, şi în urmă i-au calomniat. Astfel că istoria epocei lor de înflorire, de putere şi extensiune teritorială, în Europa, Asia şi Africa, istoria imperiilor şi instituţiunilor sale, a artelor şi industriei lor, a rămas îmmormântată. Cu deosebire istoria politică **a Pelasgilor meridionali se încheie cu căderea Troiei».**

Şi fineşte în modul următor:

«Din punct de vedere istoric aşà dar faptul este pozitiv:

«Inainte de civilizaţiunea greacă şi egipteană, o civilizaţiune mult mai veche se revărsase asupra Europei. *Aceasta a fost civilizaţiunea morală şi materială a rassei pelasge, şi care a deschis un vast câmp de activitate geniului omenesc.* Influenţele acestei culturi pelasge au fost decizive pentru soarta muritorilor pe acest pământ.

«Pelasgii au fost adevăraţii fondatori ai stării noastre actuale».

Studiază pe cei meridionali mai întâiu, din peninsula Hemului, cu *Tesalia* cea românească şi în prezent şi unde se află *Dodona*, metropola lor religioasă din epoca homerică, închinată lui Joe al Pelasgilor (Ζεύς Πελασγικὸς).

Urmează descrierea celor din insulele Mării Egee şi Asia mică până în Arabia, unde se găsiau încă pe timpul lui Ptolemeu oraşele: Istriana, Satula, Rhado (sat), Carna, Latha, Albana, Amora, Draga, Saraca, Deva, Petra, Suratha, Aurana, Sora, etc... iar în Pliniu: Nasaudum, Rhemnia, etc... toate în Africa!—Rămâi uimit, uluit, şi te închini în faţa aceluia ce a descoperit până şi în Arabia aşà numiri române, cu peste 2000 ani mai înainte.—Citez numai din Arabia, căci Densuşianu ni le indică peste tot, şi fineşte spunând:

«După cum vedem, Pelasgii într'o epocă depărtată, după ce copleşiră cu triburile şi cu turmele lor întreg teritoriul Asiei mici, făcură o mişcare de expansiune mai departe. Din Asia mică ei străbătură în Syria, Assyria, Palestina, până în regiunile cele mai fertile ale Arabiei de lângă Oceanul meridional, întemeind peste tot locul diferite centre mari ale vieţii lor pastorale, agricole şi comerciale».

Trece la Pelasgii din Egipt şi Libya, citează pe lângă cei clasici pe Cantù care încă în 1865 scrià:

«Il faut dire cependant, que la *civilisation pélasgique, commune à l'Asie occidentale et à la Thrace*, aux *îles* et à *l'Italie*, *était antérieure à l'influence égyptienne*».

Ibid., p. 399:

«Malgré l'antiquité prétendue des *Egyptiens*, tout démontre que leur pays reçut du *dehors ses habitants et sa civilisation*».

Citează şi aici numirile: Aquis Dacicis, Arimantis vicus, Arina,

Aripa, Baba, Badea, Curca, Capsa, Caput vada — Capul Vadului— Măgura, Vacca, Mândrus, Cârna, Gaia, Buzenses, Soral, etc., etc.

Iar în Lybia: Annu, Berbex și Berbece, Camara, Casse, Socra, vetranus, mamura, tata, baba, oaia, vacca, etc.

Este, cred, de ce să se mulțumească și cei mai greoi.

Trece în fine la Pelasgii din Italia, unde găsește pe *Deciates* cei răsboinici, numire grecizată dela *Deciani*, și localitatea Ariminium, azi: *Arimini*.

Pliniu arată că Liguria trimeteà la Roma *Coebanum caseum*, iar ca orașe aveau Luna, Alba, etc., și erau numiți *Comati*, pentrucă erau pletoși.

Natural că nu puteà uità *Gallia* și *Iberia* și astfel grație lui Densușianu avem lămurită asemănarea limbii noastre cu aceea a Filibrilor. Limba lor vulgară până târziu în evul de mijloc a fost numită *limba romană*.

Acolo unele triburi se numiau *Datis, Sarmasi, Deciates*, și găsim numiri ca Ardelay, Ardelles, Ardelu, Ardeuil, Ardillat, Ardilleux, etc...; localități miniere mai importante ca Rhoda—toate acestea după Pliniu, Strabone, etc.—Boxs(ani), Albioeici și chiar nemuritorul Tarascon (Tarasco) își au omonimele în Ruda, Bocsa, Trăscău (ung. Toroczkó) și Albaci.

Limba aremorică, care derivă dela Arimani, Armâni, indică localități ca:

Alba, Bocsani, Rhoda, Ursulae, Vadum Sabatium, Aurani, Oltis, Albia, Gaura, etc., etc.

Astfel ne putem explica asemănarea mare a dialectului filibru cu limba noastră. Se cunosc atâtea cuvinte comune care însă nu sunt cunoscute în latina clasică, dar care erau desigur comune în *proto-latina* pelasgică. Avem astfel:

Livadă=Livade. «Nos Livades» sunt cântate pentru frumusețea lor
Rîuleț=Riuléts.
Cațeveică=Cazabé.
Zizanie=Zizanie.
Stufat=Estoufat.
Tindă=Tyndouls, în Aveyron pentru a indica intrarea în pesteri (Avens *în gard).*
Arman=Armas.
Culă=Coule și în forma *Cularo* (vechiul Grenoble) *Coulumier, etc. (1).*
Boul=Li booul.

(1) La noi mai putem adăoga cuvântul *Mârțoagă* dispărut la Italieni, s'a găsit totuși în o ocaziune la Constantinopol un fel de sigil reprezentând un leu Heraldic slab de tot, și sub el era însemnat *marzognio*.

Filologiștii au acum, în această direcțiune, grație lui Densușianu, câmp liber, și astfel se vor vedea multe cuvinte ce credem slave, că sunt pur și simplu Proto-latine.

Astfel mi se pare și cuvântul Elan (valea Elanului în jud. Fălciului) expresiune pe care uneia o dau ca paleoslovenică. (Vezi: *Cuzestii*, de Gh. Ghibănescu).

Şi în Spania găsim triburi ca: Albocenses, Aurienses, Comanascigi, Deciani, Gruii, Letani, Lunarii, Turdetani, Vaccaci, Vloqui, etc., etc. Şi erau aceştia fruntaşi, căci:

«Turdetanii, scrie Strabo, sunt cei mai învăţaţi dintre toţi Hispanii. Ei se folosesc de gramatică; au o descriere a tradiţiunilor sale istorice; au poeme şi legi scrise în *versuri vechi, după cum spun dânşii de 6000 ani*».

Astfel că:

«Ca o concluziune istorică putem astfel stabili, că originea geografică a celor mai multe triburi de pe teritoriul Galliei meridionale se reduce la munţii şi la şesurile Daciei vechi».

Şi că:

«... este pozitiv că pe teritoriul Hispaniei există o veche populaţiune de origine *daco-getică* şi *illyrică*. Aceasta o probează şi numele oraşului[1] *Deciana* de lângă poalele Pyreneilor, numele familiare *Decianus*, *Davus* şi *Docius* din inscripţiunile hispane şi în fine un alt trib cu numele *Dagences* sau *Dagenses*, formă identică cu *Dagae*, numele Dacilor orientali de pe Tabula Peutingeriană».

Pliniu adauge chiar numiri ca:

Galena = Galiţă = oxid de fier.
Palacras (Palacra) = Părăclău = în Transilvania ciocan de miner, în Spania bucăţi de aur massiv.

Casa = Casă
Catare = a căută
Cusire = a coase
Esca = iască
Lancia = Lance
Porca = poarca, prima, brazdă; a doua, groapă la jocul copiilor, şi aşà mai departe.

Trece în urmă la *Pelasgii din părţile de nord ale Dunărei şi Mării Negre.* Descrie pe Titani, ca cel mai glorios dintre triburi, numiţi şi Tătani, şi mai ales Teutares, Tătari, cuvânt ce există înainte de venirea Tătarilor în Europa. Herodot spune că Hercul a învăţat să tragă cu arcul dela un Scit *Teutarus* şi în teogoniile grece chiar Saturn erà numit *Tartaros*.

Descrie în urmă pe giganţi, născuţi din Terra şi Uran, ca şi Titanii, deci constituind nobleţa în stat.

Nu pot a nu menţiona de-asemenia numele de *Galina*, aşa de răspândit la femei în Dâmboviţa şi Prahova (satul Şotârle) cu deosebire.

Tot aşa e şi cu cuvântul *Furcă*, care indică spintecătura în două, doi craci. — Astfel pasul din apropierea izvoarelor Rinului, in «Alpes Bermises» se numeşte *Furca*.

Se ocupă în special de *Arimi* (Arimani, Rami), cea mai civilizată și răsboinică populațiune pelasgă, cari apar și ca Rohmani, Rocmani, Rogmani și Rachmani. Ceeace e curios, e că în Basarabia și Bucovina se serbează și acum *Paștile Rahmanilor*, a 7-a zi după Paști.

Un capitol din cele mai importante e relativ la monedele arhaice ale Daciei, seria Armis.

Așà se explică și numele de Hermes, zeul cel vechiu pelasgic al păstorilor, pe care Romanii îl asimilară cu Mercuriu și din care se găsesc, chiar în bronz, atâtea statuete la noi!

Se ocupă cu originea monetelor și ne spune că:

«După tradițiunile istorice ale Romanilor și ale Grecilor, Ianus a fost cel dintâiu care a bătut monete de aramă; iar poetul Lucan (Phars. VI. 405) scrie că Iton, (înțelege Ion), care domnise peste pământul tessalic (sau al Pelasgilor), a fost cel dintâiu care a pus argintul în flacări, care a bătut monete de aur și a topit arama în cuptoarele sale cele imense».

Găsește atributele lui Hermes în insemnele Domnilor Țerii-Românești identice unele și cu forma cârjei ce se poartă de păstorii din Macedonia și descifră mai multe inscripțiuni de pe monete necitite până la el.

Descrie pe Arimi=Arimani, Herimani, Alamanni, Alemani, din *Germania magna*.

Enumără o mulțime de cuvinte cari denotă la originea lor expresiunea *Ram* și arată că: «Cei mai vechi locuitori ai Germaniei au fost din *rassa pelasgă*, în mare parte Râmi sau Arimi». Despre unul din căpeteniile lor se vorbește și în Niebelungen.

Eriminus=Armen, care după manuscriptele din Cambrigia se mai numește și *Boerinus* și din care se trag după legende Sașii, Saxonii, etc., a avut ca fii și pe un *Dacus*.

Se ocupă de migrațiunile Arimilor în Gallia și arată că:

«O probă în această privință ne sunt diferile fabricale ale industriei neolitice descoperite pe teritoriul Galliei, cari după forma, după tehnica și ornamentațiunea lor, aparțin civilizațiunii arhaice pelasge».

Reims nu e decât *Remi* și avem încă localitățile Roumens, Rimon, Rumigny, Ramwille, Rimoy, etc, etc.

De altfel Strabo spune lămurit că *Galii* sunt *popor arimanic*. Arimii migrară cu deosebire în Italia, unde Densușianu găsește în tradițiunile etrusce, Ramnes, Ramnenses. Un vechiu oraș în Umbria purtà numele de Ariminum. In Eneida lui Virgil Tibrul e numit Rumon sau rotacizat Rumor. Vechii Arimi în Etruria erau numiți *Ramnes*; în Umbria Armini; în părțile Tibrului Rumones și Rumores; în Latiu: Rumi, Romi, iar teritoriul Umbriei a purtat până târziu numele de Romania, Romaniola. Ințelegem astfel originea numelui Roma.

In fine descrie migraţiunea Arimilor prin peninsula Balcanică până în Asia mică şi Armenia, Siria şi Palestina şi ei pătrund până în India chiar, de unde probabil plecase în epoca neolitică, şi unde aflăm :

Unu = unu
tri = trii nu tres,
şaş = şaşă nu sex
saptan = şapte nu septem
tâtas = tata nu pater
ap = apă nu aqua
Sarpos = şarpe nu serpens
Saros = zară nu serum,

şi aşà mai departe cu apropiere de limba noastră mai mult ca de cea latină care se formă după aceasta.

Natural că trebuià să se ocupe pe larg şi cu vechea genealogie a triburilor latine.

Se ocupă pe larg cu filologia cuvântului Vlah, şi stabileşte fapte foarte importante.

Dar ceeace surprinde e când găseşte un *gnuru Dauketes*, adecă un *Negru Dacianul*, ca rege al Sciţilor şi care a fost tatăl lui *Anacharsis*.

Face un studiu special şi foarte amănunţit asupra legilor vechi ale Daciei : Citează dela *Leges Bellagines* până la *antiqua Valachorum lex* şi cele «numite valahice» din Serbia şi alte părţi. Dovedeşte că *Lex Romana Utinensis* a fost scrisă în limba romană barbară.

Susţine că :

«Cele dintâi legi politice, civile, religioase şi militare aparţin aşà dar familiei pelasge din nordul Dunărei de jos. Cele XII table ale decemvirilor erau o compilaţiune din legile şi consultaţiunile vechi ale triburilor pelasge.»

El le stabileşte lămurit şi se rezumă în modul următor :

«Rezumăm aşà dar, că legile cele vechi ale Grecilor şi ale Romanilor precum şi legile aşà numite barbare din părţile de apus ale Europei, se întemeiază în fond pe una şi aceeaş legislaţiune arhaică, modificată în cursul seculelor, în diferite ţeri, după trebuinţele vieţii sociale şi politice însă păstrând peste tot locul numele comun de «lex antiqua» şi «lex romana».

«Cu deosebire însă vechiul codice de legi politice, *civile şi religioase ale Daciei, numite «leges Bellagines», ni se prezentă după resturile ce s'au mai păstrat şi după principiile ce le conţineà, ca tipul cel mai vechiu şi mai puţin alterat al acestei legislaţiuni anteromane»*.

Oamenii de legi vor găsi o adevărată comoară de citaţiuni. Ast-

fel se dovedește de ce mai în urmă la noi moșiile nu trecură la femei, căsătoriile străinilor cu femeia română erau prohibite, și că acestea nu puteau stăpânì averi, și de ce Sâmbăta erà ziua legală pentru audiență la tribunale și așà mai departe.

Face un studiu larg în ce privește patria celor dintâi regi pelasgi, descriind această regiune în raport amănunțit cu condițiunile în cari erà marea internă din centrul Europei înainte de spargerea Porților de fier. — Arată că:

«Imperiul pelasg, întemeiat la Dunărea de jos, avuse încă în timpurile lui Uran o extensiune geografică considerabilă». Și că a fost cel mai mare din câte au existat în lume; că Uran erà numit Pelasg.

Caracteristica acestor regi zeificați o face în modul următor:

«Cei dintâi regi ai rassei pelasge au excelat cu deosebire prin virtuțile lor personale, prin meritele lor politice și peste tot prin binefacerile lor față de genul uman. Ei au fost cei dintâi cari au adunat în societate familiile și triburile răspândite prin caverne, prin munți și păduri, au întemeiat sate și orașe, au format cele dintâi state, au dat supușilor săi legi și au introdus în modul lor de vieață moravuri mai blânde; peste tot au îndreptat întreaga activitate a lor spre o existență mai bună, fizică și intelectuală, și astfel au deschis o nouă cale pentru destinele omenirii pe acest pământ».

Sfinxul Egiptului arată pe Uran. Dar ceeace este iarăș surprinzător e că Uran există și în legendele noastre; astfel între altele:

. . . . Când s'a coborît
Domnul pe pământ,
Sate a răsărit
Hotare a împărțit ....

Dar ceeace e extraordinar e că legenda cu

. . . . Toma cel bogat
Cu biciu de foc înfocat ....

Se referă tot la Uran, care în cultul străvechiu, află Densușianu că se numià *Toma*, iar preoții dela *Dodona* se numiau Τομοῦροι și dealul vecin templului *Tomaros*.

Tot astfel în ce privește pe *Toma Alimoș*, adică *Toma al lui Moș*, identic cu tradițiunea egipteană *Thumus*, *Tum* și *Moș*.

Pagine întregi sunt pline cu text, legende și citații, pentru a dovedì aceste, *nu zic apropieri*, dar adevăruri, uitate, sau necunoscute până acum.

Tot astfel studiază el pe urmașul lui Uran, pe marele împărat divinizat Saturn.

Arată cevà ce dejà e cunoscut în ştiinţă, că pe vasele noastre de ceramică preistorice sunt însemnări cari duc la înscrierea faptelor astronomice observate de ei.

Arată, ceeace este extraordinar de important, *că nomenclatura astronomică a cerului este de origine pelasgică* şi afirmă cu dreptul că:

«*Din punctul de vedere istoric, leagănul ştiinţelor astronomice a fost în regiunile Barbarilor din nordul Istrului*».

Şi după pagine pline de exemple de aceste numiri, el rezumă:

«După cum vedem din exemplele ce le reproducem aici, numirile stelelor şi ale constelaţiunilor, aşà cum le aflăm la poporul român dela Carpaţi, sunt anterioare antichităţiĭ clasice; şi aceste numiri ne mai probează tot odată, *că terminologia astronomică greco-romană se întemeiază pe o nomenclatură poporală mult mai veche*».

Dar numai cetind se va puteà să-şi dea cinevà seama de extraordinara erudiţiune a lui Densuşianu, de fenomenala adunare de dovezi, de unde nu crezi şi de pe unde alţii au trecut alături.

Cauza stă în aceea că el procedà riguros ştiinţificeşte, după un plan hotărît, astfel că tot ce cetià erà limpede pus unde trebue.

Nu voiu mai zice nimic de *Răsboiul lui Saturn cu Joe* (Titanomachia), nici de domnia lui Typhon şi resbelul cu Osiris pe care îl descrie amănunţit. Ceeace e curios, e că Typhon e numit de Egipteni *Set nehes*, adică *Set Negrul*, care aveà lângă el un corb, şi că pe un papir gnostic din Leida stă scris, fără îndoeală, *Seth Volchul* sau Valahul.

Dar chiar *Set* la ei erà cunoscut şi ca *Sutex*, pe care-l află ca *justul*, mai corect *Judex*, adică *„judeţu"*, *judices* la consulii romani.

Se ocupă în urmă cu numele şi personalitatea lui Saturn în poemele tradiţionale române şi găseşte aceleaşi elemente, şi chiar pe larg de tot întemeierea Tebei din Egipt. In ele se vede şi înfrângerea şi moartea lui Osiris. Rămâi uimit să vezi aceleaşi elemente la scriitorii vechii ca şi în poemele noastre.

Ceeace e curios, e că dovedeşte cu această ocaziune că Saturn = Cronos = Carnubutas = Vodă, din Vedius = Vediovis = Vezovis, de unde şi Woda şi Vôdan al Germanilor.

De domnia lui Hermes (Armis) leagă originea Sarmis-etget-usa adică reşedinţa lui (S) *Armis-egetas*. Iar din studiul răsboiului lui Marcu viteazu cu Iov împăratul stabileşte, dar cu câte fapte, că:

«Marte, părintele lui Romul şi Rem, pe care Romanii îl adorau cu atâta onoare, a fost aşà dar originar din Dacia. El este unul din reprezentanţii cei mai iluştri din linia a doua a dinastiei divine».

Se ocupă de domnia lui Hercule, a lui Apollo = Deus luconi, iar pe monedele Dace L(u)cu.

«Atributele sale caracteristice erau : grifonul, simbol al domniei sale peste munții de aur ai Hyperboreilor, corbul lui Novac (Saturn) și șoimul lui Montu (Uran)».

Din dinastia divină se mai ocupă cu Vulcan care se mai numià și *Ardalus* și care inventase fluerul, caracteristic al Pelasgilor. Il urmărește până în tradițiile poporului germanic și bine înțeles și la noi.

. . . . Am avut de căpitan
Pe viteazul de Vâlcan
Junior de ortoman
. . . .
Cu barba, ce'n brâu o înoadă . . . .

Ca și în oarecari statui vechi.

Studiază pe Neptun, Dardan (Dardanus, Draganes) = *Drăgan din Bărăgan,* pe Danaus, și termină această parte de descriere a regilor, acești titani :

. . . Puternicii timpului
Cu stâlpii pământului....

cu durata *imperiului pelasg.*

«In timpurile preistorice, gintea pelasgă avuse o extensiune vastă geografică.

«Ea formase totodată și o mare unitate politică și un imperiu enorm.

«Reședința principală a acestor regi se află în nordul Dunărei de jos pe pământul Daciei vechi. Aceasta o confirmă tradițiunile geografice ce le aflăm la Homer și Hesiod, și aceasta rezultă din istoria cea sacră a Egiptenilor, Fenicienilor, Assyrienilor și Perșilor».

Finește în fine, cu o largă parte consacrată limbii pelasge, luând-o dela Herodot încoace.

«Cuvintele numite de autorii romani «barbare» erau așà dar cuvinte de origine latină, însă forma lor erà mai lungă ori mai scurtă ; uneori literele erau dislocate, ori se pronunțau cu alte sunete».

Studiază limba barbară care diferă de limba peregrină.
Grecii nu erau considerați ca barbari, iar limba lor erà peregrină.
Limba latină barbară = limba priscă.

«Cea mai veche limbă latină, ne spune Isidor, a fost numită de unii autori și *lingua prisca, adică limba bătrână*»

și dovedește că:

«Limba priscă așà dar, care se vorbise, după tradițiunile vechi, în tim-

purile lui Ianus şi Saturn, nu se formase în Italia. Ea a fost limba triburilor pastorale, arimice şi latine, ce se vorbise în timpurile marelui imperiu pelasg, şi erà astfel identică cu limba barbară veche.»

Se ocupă bine înţeles de limba Geţilor şi Dacilor :

«*Limba Geţilor erà, după Ovidiu, o limbă barbară, însă o limbă barbară latină*».

Pentru a dovedì că fondul erà acelaş, aduce între altele şi faptul când o imensă deputaţiune de pilofori şi comaţi se prezentă împăratului pentru a se supune fără mijlocirea vreunui interpret :

«Această scenă din urmă se ilustrează în mod şi mai clar prin următorul pasagiu din istoria lui Dio Cassiu. După terminarea primului răsboiu, scrie dânsul, Traian trimise pe câţivà reprezentanţi ai Dacilor la senat ca să confirme pacea. Ambasadorii lui Decebal fură introduşi în senat, unde după ce depuseră armele, împreunară mânile după modul captivilor, rostiră oarecari cuvinte, precum şi rugarea ce o făceau, apoi consimţiră la pace şi îşi ridicară armele de jos.

Şi senatul înţelese cuvântarea lor.

Studiază limba sarmată şi pe cea barbară macedonică.

Când, la 196 a. C., Romanii învinse pe Filip pe poetica vale a Vodenei, se celebrară cu mare solemnitate jocurile isthmice, unde se adunară mulţime din toate ţinuturile. In faţa proconsulului Titu Quintu Flaminiu, heroldul făcù cunoscut că senatul roman ordonà să fie liberi, scutiţi de dări şi să trăească după legile lor :

«Auzind vocea heroldului, o bucurie extraordinară cuprinse întreagă mulţimea. Ei nu puteau crede dacă au înţeles bine cele ce li se spuneau şi se priviau unii pe alţii cu mirare, ca şi cum toate acestea ar fi numai iluziunile unui vis deşert».

Ei înţelegeau deci limba latină, căci a lor nu erà îndepărtată.

Faptul e foarte important şi iată de ce Densuşianu spune :

«In cercetarea originii unei limbi, precum şi în aprecierea elementelor şi a formelor sale, nu se poate procedà decât în mod istoric ; ori ce altă sistemă, fiind lipsită de fundament, nu poate duce la adevăr».

Dar acelaş lucru se petrece la cucerirea Iberiei şi ţerilor germanice. Peste tot se constată că Romanii se puteau înţelege cu eroicii învinşi cari erau Armâni.

Urmează un adevărat dicţionar al limbii pelasgice, voiu cità:

«Diferite cuvinte şi forme, ce ne-au rămas din limba veche barbară, cum sunt *Anxurus,* înger ; *Apssorhus,* apşoară ; *Arius,* râu ; *Asarath,* sărat ; *Baba* şi *Ababa,* Babă ; *Baku,* taur ; *Brathu,* brad ; *Celeres,* călăraşi ; *Cerus,* cer; *Copte,* coaptă ; *Domnus şi Domna* ; *Daspletis,* despletit ; *De-*

los, deal; *Dia*, zi; *Medusa*, mătuşă; *Minthe*, munte; *Mossulos*, moş, art. moşul; *Mossun* pl. *Mossuna*, moşină, moşie; *Mox*(is) moş; *Nep* (astus) şi *Nap* (astus *dies*), năpastă; *Noii*, noi; *Ocolon*, ocol; *Ocr*, oier; *Oic*, piei de oaie; *Opas* şi *Hephaistos*, opaiţ şi hopaiţ; *Ostasos*, ostaş; *Rosta*, rosteiu; *Ser*, fier; *Sehkti* şeică; *Sphinx*, sfinţi; *Sir*, soare; *Smu*, smeu; *Sparte*, spartă; *Sutek* şi *Sutex*, judec şi judeţ; *Záratha*, sărată; *Zeranii*, ţăranii, etc., — ne arată că limba veche romană (arimică, rustică), *nu cea latină, trecuse peste periodul său de transformaţiune încă cu mii şi cu sute de ani înainte de era creştină.*

Fineşte cu *Cântecele Saliare* (Carmina Saliaria), cu *descântecele barbare*, cu *Cântecul Fratrum arvalium* şi cu inscripţia pelasgă din insula Lemnos, pe care el primul o desleagă.

Se ocupă cu cele două dialecte pelasge, latin şi arimic şi cu *coruperea* dialectului latin şi arimic în Italia.

Adaog că numai cel ce va cetì amănunţit această carte va vedeà uimit profunzimea acestei scrieri şi comorile necrezute de ştiinţă şi judecată ce sunt adunate acolo.

Mintea românească, după părerea mea, nu s'a ridicat încă mai sus.

Opera în sine e de o valoare ştiinţifică şi naţională extraordinar de mare pentru noi!

Şi acum când, foarte pe scurt de sigur, dar în fine ne putem da seama de vieaţa şi opera lui Densuşianu, acum când *Dacia preistorică*, graţie lui, va căpătà dreptul de cetăţenie, în comoara faptelor adunate de munca specialiştilor, în ce priveşte trecutul omenirii, să ne întrebăm care este şi datoria noastră?

O datorie de recunoştinţă mai întâiu către acest martir al neamului. Am propus academiei care a lipsit la îmmormântarea lui că ar face bine, cu ocaziunéa îndeplinirei anului dela pierderea lui, să meargă în corpore la mormântul lui Densuşianu sau să-i depună o coroană, prin o delegaţiune. Prin ea, ziceam că, cu această ocaziune, românismul, Dacia viitoare, vor aduce prinos muncitorului fără seamăn, care a desmormântat din întunerec şi necunoscut *Dacia preistorică.*

Să ne înălţăm astfel inima noastră pentru a întărì conştiinţa naţiunii în spiritul de datorie şi sacrificii chiar, al nouălor generaţiuni.

Academia română va face aceasta, cu siguranţă, dar mai târziu. Aşteaptă şi alţii, de atâta timp!..

Opera lui Densuşianu însă nefiiind numai un fruct util nouă, o podoabă naţională, deoarece prin el trecem cu deosebire la o operă utilă ştiinţei, adevărului, omenirii, trebue să o facem cunoscută tuturor, peste hotarul ţerii.

Academia ar puteà să iea iniţiativa. Instituească ea o comisiune de specialişti, care ţinând seama şi de cele ce-i voiu comunicà, relativ la oarecari complectări, schimbări şi îndreptări, pe cari le-ar fi făcut însuş autorul dacă trăià, după cum se constată din notele sale, şi având în vedere şi restul materialului adunat de el, să o traducă în urmă în limba franceză. Se vor comentà şi multe din legendele ce invoacă Densuşianu, ceeace pentru noi nu e necesar, dar e indispensabil pentru oamenii de ştiinţă străini; se vor da indicaţii mai precise, necesare acestora şi pentru unele localităţi sau persoane; se vor adăogà toate elementele nouă, şi sunt numeroase, cari dovedesc larg justeţa vederilor lui Densuşianu, aflate în ţară şi în străinătate de trei ani de zile încoace.

Se va face astfel o operă demnă de Densuşianu, utilă ţerii noastre, înălţătoare pentru neamul nostru, utilă ştiinţei.

Banii cheltuiţi nu vor constituì un sacrificiu, dar ca şi cei daţi cu toată inima bună şi curată, pentru miresmele ce se ard pe altare, ei vor servì pentru ridicarea cugetelor noastre, pentru întărirea în viitor a sufletului nostru, pentru redeşteptarea hotărîtă a conştiinţei naţionale şi pentru făurirea idealului, de care sunt lipsiţi atâţia la noi.

Finisem de cetit această neîntrecută lucrare, prin luna lui August anul 1911. Capul meu, inima mea erau pline de încântătoarele vedenii ce mi se arătase. Mă înălţasem mai mult în credinţele mele; idealul meu şi încrederea neţărmurită ce am în neamul din care mă cinstesc aşà de mult de a face parte, căpătase puteri nouă.

Sburam cu imaginaţia mea în acele timpuri de glorie necunoscută, pe cari ni le arată Densuşianu, şi a căror urzire şi făptuire s'au petrecut în jurul Carpaţilor şi cu deosebire în Bucegi.

Eram în Castelul Peleş. Ziua aceea erà minunată, din acelea cu soare, lumină şi căldură. Totul erà împodobit cu flori ce răspândiau un parfum îmbătător. Ferestrele larg deschise spre Vârful cu Dor, spre Bucegii cu culmea sfântă a Pelasgilor, ne lăsau priveliştea neţărmurită, pe când ţintuit de frumuseţea celor ce vedeam, cu capul plin de ce cetisem, ascultam o arie îngerească, cântată de o trupă de seamă.

Majestăţile lor Regele şi Regina cu aureola de care se bucură pe dreptul, îmi apăreau în acel minut şi în acel feeric cadru, ca un nou Uran şi Saturn, ca o modernă Gaea ori Rhea!

Aceste clipe de atâta farmec, născătoare de atâtea năzuinţe în viitor, erau în adevăr dumnezeeşti.

Văzui gloria măreaţă a trecutului scoasă din întuneric de Densuşianu, mă gândii la întunericul ce am văzut în copilăria mea şi din care am ieşit prin munca sfântă a părinţilor noştri, fie ei bine-

cuvântați, ca și prin a acelor voinici ce am văzut murind la Plevna, pe când în acel moment Suveranii noștri, cucernici, patrioți, muncitori și iubitori de țară și neam, ca și cei zeificați din vechime, mai înălțător se arătau privirii mele.

Trecutu-mi vorbià, viitoru-mi apăreà luminos.

Și atunci am auzit glasul strămoșilor care-mi spuneà hotărît: aveți încredere în voi, sunteți de neam, dar hotărîți-vă odată la muncă înălțătoare și cinstită, faceți și voi ceea ce a făcut între alții și Densușianu.

București, August 1912. **Dr. C. I. ISTRATI**

TABLA DE MATERIE

DACIA
PREISTORICA

ERA QUATERNARĂ — PERIODUL PALEOLITIC [1]

I. PRIMIĬ LOCUITORĬ AĬ DACIEĬ. CIVILISAȚIUNEA PRIMITIVĂ MATERIALĂ ȘI MORALĂ ÎN EUROPA.

Dacia ne presintă întru tóte o extremă anticitate.

Studiând timpurile preistorice ale țĕrilor de la Carpațĭ și Dunărea de jos o lume vechiă dispărută, légănul civilisațiuneĭ ante-elene, se înfățișézā înaintea ochilor noștri.

In apoia populațiunilor cunoscute în anticitatea greco-romană sub numele de Gețĭ și Dacĭ se întinde o lungă serie de maĭ multe miĭ de anĭ,

[1] **Epocele preistorice.** Periodul acel lung și lipsit de lumină, care se referă la esistența genuluĭ omenesc pe suprafața globuluĭ nostru, începênd de la primele urme materiale de industrie ale omuluĭ și până în timpul, când el a ajuns în stare sĕ transmită posteritățiĭ prin scriere faptele maĭ importante și demne de memoriă, se numesce epoca preistorică séŭ ante-istorică.

Acéstă eră mare preistorică se subdivide din punct de vedere archeologic în următórele treĭ epoce maĭ micĭ:

I. Epoca petreĭ, care este primul period mare al preistorieĭ, când omul se afla pe un grad de cultură încă cu totul inferior, când el nu cunoscea usul metalelor și î-șĭ fabrica instrumentele și armele sale ofensive și defensive numaĭ din lemn, din pétră, din óse și din córne de animale.

Acéstă epocă de pétră cu privire la progresul general al industrieĭ omenescĭ conține în sine două periode maĭ micĭ:

1. Periodul petreĭ vechĭ (archeolitic, paleolitic), numit altmintrelea și al petreĭ tăiate séŭ cioplite (pierre taillée), și

o istorie inmormêntată a unor marĭ evenimente, a căror importanță a trecut departe peste orizontul acesteĭ țĕrĭ, — istoria uneĭ națiunĭ geniale, puternice și gloriόse, care cu mult înainte de timpurile troiane, fundase cel d'ântâiŭ imperiŭ vast al lumeĭ, întemeiase prima unitate de cultură în Europa și pusese tot-o dată basele progresuluĭ moral și material în Asia de apus și în Africa de nord.

Dacia, acéstă țéră miraculos dotată de la natură cu tóte bunătățile climeĭ și ale soluluĭ, — opera unor timpurĭ depărtate geologice, a format pe drumul cel mare dintre Asia și Europa primul pămênt bine-cuvêntat pentru descă-

---

2. Periodul petriĭ nouĕ (neolitic) séŭ al petreĭ poleite, (pierre polie).

Primul period, paleolitic, se caracteriséză prin arme și instrumente de pétră, lucrate într'un mod brut și în o formă cu totul primitivă; ér periodul neolitic ne presintă din tóte punctele de vedere un progres mult maĭ însemnat, o technică superiόră și o varietate de forme mult maĭ abundentă ca în epoca precedentă; armele și instrumentele de pétră și de os din acest period sunt lucrate cu maĭ multă îngrijire și ele de regulă sunt poleite.

Din punct de vedere cronologic periodul paleolitic corespunde cu era quaternară a geologilor, și cu acea parte din epoca terțiară, în ale căreĭ deposite noĭ aflăm obiecte de pétră presupuse a fi tăiate de o ființă inteligentă (pierre éclatée).

Ér începutul perioduluĭ neolitic corespunde cu disparițiunea cerbuluĭ tarand din părțile centrale și occidentale ale Europeĭ.

După epoca de pétră urméză în țĕrile vecheĭ Dacie, epoca intermediară de aramă.

Ea se caracterizéză prin instrumente și arme fabricate din aramă pură. Cele maĭ multe din aceste artefacte de aramă aŭ forma instrumentelor de pétră. (A se vedé **Pulszky**, Die Kupferzeit in Ungarn. Budapest, 1884. — **Correspondenzblatt** d. deutschen Gesellschaft für Anthropologie. Jahrgang, 1894 p. 128).

Ér după epoca de aramă succedéză în țĕrile Dacieĭ, periodul preistoric al bronzuluĭ, când acéstă composițiune metalică (de aramă și staniu) a fost întrebuințată pentru fabricarea a tot felul de arme și instrumente ascuțite.

Urméză, în fine, epoca feruluĭ, în care acest metal a ocupat locul bronzuluĭ, pentru fabricarea de arme, de securĭ, cuțite, etc. Insă epoca feruluĭ se consideră ca ante-istorică numaĭ în ce privesce începutul întrebuințăriĭ acestuĭ metal.

Transițiunea din epoca de pétră în epoca metalelor, s'a operat însă numaĭ în mod progresiv și fόrte lent.

Omeniĭ aŭ continuat a se folosi și maĭ departe cu arme și instrumente de pétră în tótă epoca bronzuluĭ și chiar în etatea feruluĭ.

Celebrul naturalist frances G. de Mortillet († 1898) a împărțit epoca paleolitică, din punct de vedere archeologic, în următórele periόde, ce se caracterizéză, în general, prin anumite tipurĭ de instrumente de pétră, cu deosebire de silex.

Acéstă subdivisiune a epoceĭ paleolitice este următórea:

1. Epoca Chelleenă, care represintă quaternarul inferior, și care, din punct de vedere paleontologic, se caracterizéză prin osemintele mareluĭ urs de caverne și ale ele-

lecarea, și desvoltarea vieței morale și industriale, a națiunilor migrătóre. Dacia, în istoria acestor timpurĭ întunecate, apare ca prima metropolă geografică, ce a fost destinată prin posițiunea sa particulară, prin abundanția populațiuniĭ și prin diversitatea avuțiilor sale, a-șĭ estinde în epoca preistorică influența sa etnică și culturală, de o parte spre sud, în peninsula Balcanică și până dincolo de marea Egeă, de altă parte spre apus, pe calea cea mare și lungă de comunicațiune a Dunăreĭ.

Acțiunea civilisatóre, ce a esercitat'o populațiunea preistorică ante-dacă de la Carpațĭ și Dunărea de jos, asupra lumeĭ ante-elene, a fost mult maĭ mare de cum ne putem închipui astă-ḑí pe basa fragmentelor de monumente și a tradițiunilor istorice și poporale, ce le avem din acéstă epocă extrem de depărtată.

In acéstă privință noĭ ne aflăm numaĭ în aurora sciințeĭ preistorice.

---

fantuluĭ antic. Tipul caracteristic al instrumentelor de silex din acéstă epocă este așa numitul «coup de poing» avênd o formă maĭ mult orĭ maĭ puțin migdaloidă, un capĕt maĭ ascuțit și altul maĭ rotunḑit.

2. Epoca Musteriană, care represintă quaternarul de mijloc și corespunde epoceĭ mamutuluĭ. Instrumentele de pétră din acest period, ne presintă douĕ forme tipice: una din aceste forme este o simplă continuare a tipuluĭ caracteristic din epoca precedentă, «coup de poing» avênd un capĕt ascuțit, ér la cel-l'alt cu o basă plană brută, spre a servi de muche. Tipul al doilea Musterian se caracterizéză prin instrumentele destinate a servi în acest period ca răḑĕtorĭ de lemne și de pieĭ (racloirs).

3. Epoca Solutreană, care a fost numaĭ de o scurtă durată, și cu un caracter maĭ mult local. Ea coincide cu finele epoceĭ mamututuĭ și inceputul epoceĭ cerbuluĭ tarand. Tipul caracteristic al instrumentelor de silex din acéstă epocă este în forma foilor de dafin orĭ de salce.

In fine:

4. Epoca Magdalenă, séŭ quaternarul superior, care corespunde cu periodul cerbuluĭ tarand, și se caracterizéză cu deosebire prin o mare desvoltare a fabricatelor din óse și din córne de cerb.

Aceste patru subdivisiunĭ archeologice ale ereĭ quaternare, și-aŭ primit numele lor după celebrele stațiunĭ paleolitice din Francia: Chelles, Le Moustiers, Solutrée și Madeleine. (Diferite tipurĭ archeologice din tóte aceste epoce preistorice a se vedé la **De Mortillet**, Musée préhistorique, Paris 1883).

Insă clasificarea archeologică a ereĭ quaternare, așa după cum a fixat'o G. de Mortillet, este încă supusă la unele controverse, și în realitate, ea nicĭ nu corespunde pe deplin la tóte faptele și nicĭ nu se póte aplica la tóte țĕrile Europeĭ. Spre a ne puté da sémă însă de resultatele archeologieĭ preistorice este absolut necesar, sĕ cunóscem acéstă clasificațiune, care este astăḑĭ cea maĭ adoptată.

Următórea tabelă ne va pune și maĭ mult în evidență raporturile, ce există între epocele preistorice și clasificațiunea geologică și paleontologică:

CLASIFICATIUNEA EPO

ERE geologice		EPOCE			SUBDIVISIUNI ARCHEOLOGICE
RECENTĂ		EPOCA METALELOR	ferului		
				proto-istorică	Epoca La Tène (Elveția). Periodul maĭ noŭ. Forme maĭ rotunde, profile maĭ exprimate.
					Ep. Hallstadt (Austria de sus). Prima întrebuințare a feruluĭ. Săbiĭ marĭ de fer. Vîrfurĭ diagonale.
			bronzuluĭ		Ep. Larnaud (Jura). Bronz fin. Artă maĭ progresată. Obiecte bătute.
					Ep. Morges (Elveția). Prima introducere a bronzuluĭ. Obiecte vĕrsate.
			arameĭ		Ep. de transițiune în țĕrile vechiĭ Dacie. Aparițiunea secereĭ în Dacia.
		EPOCA PETREI	neolitică		Ep. Robenhausen (Elveția). Pétră poleită. Monumente megalitice. Cetățĭ lacustre neolitice.
QUATERNARĂ s. PLEISTOCENĂ	superióră		archeolitică	s. paleolitică	Ep. Magdalenă (Dordogne). Instrumente simultane de pétră și os.
	intermediară				Ep. Solutré (Saône-et-Loire). Silexe tăiate în forma foilor de dafin.
					Ep. Moustiers (Dordogne). Silexe tăiate cu un singur vîrf ascuțit. Inceputurile arteĭ.
	inferióră				Ep. Chelles (Seine-et-Marne) s. St. Acheul (Somme). Silexe tăiate în formă migdaloidă.
TERȚIARĂ	pliocenă		eolitică s. aurora epoceĭ de pétră.		Ep. Otta (Portugalia). Silexe tăiate cu intențiune.
	miocenă				Ep. Thenay și Puy-Courny (Francia). Silexe arse și tăiate.

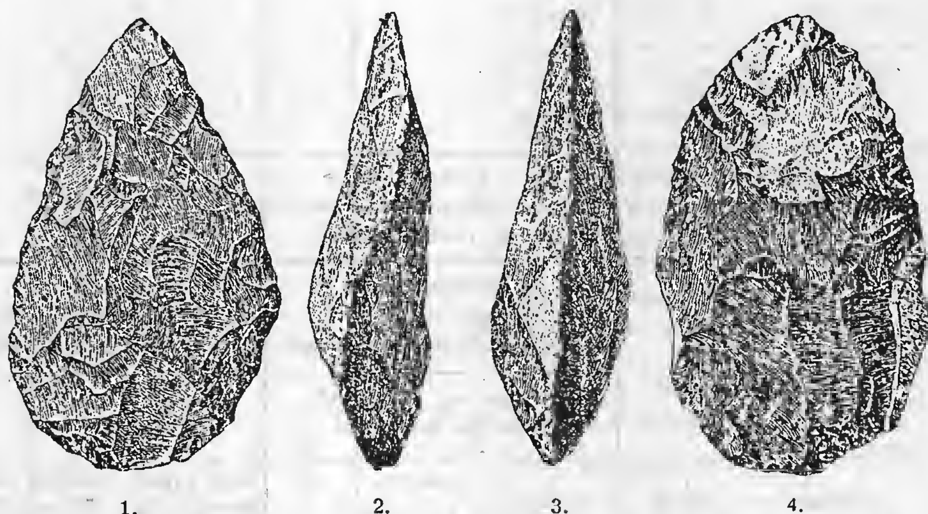
CELOR PREISTORICE

FENOMENE fisice		DATE faunice și vegetale		DATE antropologice
		S P E C I I L E A C T U A L E		
Climă aprópe de c e a a c t u a l ă		S P E C I I L E A C T U A L E		
In Dacia (părțile sud-vestice) climă aprópe m e d i t e r a n ă		S P E C I I L E A C T U A L E		
			Rase domestice. Cultura cerealelor și plantelor textile.	Invasiunea neolitică. Nouĕ tipurĭ etnice.
In occident temperatura rece și sécă.		Ep. cerbuluĭ tarand. (Cervus tarandus.) Semi-domesticirea unor animale.		Rasa umană de Cro-Magnon (Francia) super. raseĭ de Neanderthal
In occident temperatura rece și sécă.		Inceputul ep. taranduluĭ. Finele ep. mamutuluĭ.		
Climă dulce și umedă. D e p o s i t e de aluviunĭ.	Apariţiunea şi extensiunea gheţarilor	Ep. mamutuluĭ. Elephas primigenius. Rhinoceros tichorhinus.		Rasa primitivă umană de Neanderthal s. Cannstadt Germ.) și de Spy (Belgia).
Climă dulce și umedă. D e p o s i t e de aluviunĭ.	Apariţiunea şi extensiunea gheţarilor	Elephas antiquus. Rhinoceros Merckii.		
Climă caldă și umedă. Marĭ precipitărĭ atmosferice.	Apariţiunea şi extensiunea gheţarilor	Elephas meridionalis Rhinoceros leptorhinus. Mastodon arvernensis		
Ridicarea Alpilor, Carpaților și a mareĭ catene asiatice.		Dinotherium giganteum		

Incepem aicĭ studiul acestor timpurĭ primitive și misteriόse — pe o cale nouă și fórte dificilă — cu privire la primele începuturĭ ale civilisațiuniĭ în Dacia.

Prima cestiune, ce ni se presintă aicĭ, este, în care epocă se ivesc în țĕrile Dacieĭ cele de ântâiŭ urme ale esistențeĭ omenescĭ ?

Astădĭ, mulțămită neobositelor investigațiunĭ, ce le-aŭ făcut în timpiĭ din urmă cele treĭ sciințe surorĭ: geologia, paleontologia și archeologia preistorică, faptul este cert și incontestabil, că omul era reslățit peste o mare parte din suprafața globuluĭ nostru încă în cele de ântâiŭ timpurĭ ale ereĭ quaternare [1]); că el a fost contemporan aprópe în tóte țĕrile Europeĭ: în Belgia, în Francia, Germania, Austria, Anglia, Italia și Rusia cu marile și puternicele mamifere stinse din epoca diluviuluĭ [2]); că omul din acéstă epocă, nu cunoscea nicĭ usul metalelor și nu avea alte instrumente maĭ perfecționate de cât din pétră tăiată în mod brut și din oseminte de animale prelucrate în o formă cu totul primitivă.

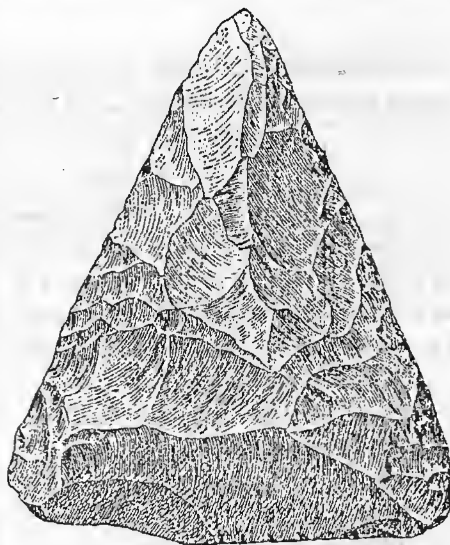
Instrumente de silex (tipul Chelles). Francia, — dep. Somme.
1. fața, 2. profilul, — 4. fața, 3. profilul. $^1/_2$ mărime naturală. — De Mortillet, Musée préhistorique, fig. 37, 37 bis, 38, 38 bis.

[1]) **Cartailhac**, La France préhistorique Paris. 1889 pag. 34.

[2]) **Durata epoceĭ quaternare.** Sciința încă nu a ajuns ca sĕ pótă fixa prin o cronologie cel puțin aproximativă durata epocelor geologice.

Ca elemente de aprețiare pot servi numaĭ două base. Séŭ că fenomenele generale geologice s'aŭ produs într'un timp relativ scurt și anume prin o intensitate extremă (repede) a forțelor active ale natureĭ, séŭ că efectele acestor forțe aŭ căpĕtat o formă reală numaĭ într'un mod gradat și în cursul unuĭ timp fórte îndelungat. Doctrina acésta din urmă despre o acțiune lentă și regulată a forțelor și agenților fisicĭ prevaléză astădĭ în sciință.

Orĭ, cu alte cuvinte : sciința preistorică a stabilit adĭ pe deplin, că omul a trăit și asistat în Europa la fenomenele, ce aŭ caracterisat întréga epocă quaternară. El a vědut acțiunile violente ale natureĭ în aceste timpurĭ depărtate, el a fost martor ocular, când mase marĭ de ghețarĭ acoperiaŭ munțiĭ ceĭ înalțĭ, văile și o parte chiar din șesurile Europeĭ; el a contemplat inundațiunile diluviuluĭ și a asistat la ultima acțiune orogenică a pământuluĭ, când diferite catene de munțĭ se înălțaŭ și se prelungiaŭ [1]).

5 — Instrument triangular de silex (tipul Chelles). Francia, dep. Corzère. $^1/_2$ mărime naturală. Musée préhistorique fig. 59.

In aceste timpurĭ depărtate geologice încep primele paginĭ ale istorieĭ omuluĭ în Dacia.

Ce e drept, că pînă astă-dĭ, în depositele diluviale ale Dacieĭ încă nu s'aŭ aflat osemintele omuluĭ quaternar, însă s'aŭ descoperit alte urme importante ale esistențeĭ și activităţiĭ séle, și carĭ ne forméză o convingere nestrămutată, că omul a trăit

In acéstă privință, Cartailhac (La France préhistorique, pag. 51) se exprimă ast-fel: On est . . . obligé de s'en rapporter aux impressions des naturalistes qui sont unanimes pour attribuer un immense laps de temps aux événements du quaternaire ancien.

[1]) **O tradițiune geologică română.** In poveștile poporale române ni se presintă fórte adese-orĭ o vagă amintire despre accidentele orogenice întêmplate pe suprafața globuluĭ nostru în epocele depărtate geologice, când catenele de munțĭ se prelungiaŭ și se loviaŭ unele cu altele. Acest fenomen se caracterizéză în vechile tradițiunĭ ale poporuluĭ român prin cuvintele: «când se băteaŭ munțiĭ în capete», «unde se băteaŭ munțiĭ în capete». (Ispirescu, Legende, 1882, p. 126.—Fundescu, Basme 1875 p. 35. — Sbiera, Poveștĭ, 1886 p. 26. — Reteganul, Poveștĭ, III p. 37. — Francu, Româniĭ din munțiĭ apusenĭ, p. 286. — Gazeta Trans. Nr. 71 din 1886).

Sciința geologică a constatat astădĭ, că diferitele catene de munțĭ, ba chiar unul și acelașĭ munte, nu s'aŭ format de odată, ci sunt numaĭ opera maĭ multor sforțărĭ repetite orogenice, așa că bătaia munților în capete ne amintesce ridicările, ciocnirile și svircolirile consecutive ale scórțeĭ solide a pământuluĭ, întêmplate în epocele geologice.

în o parte din țările Dacieĭ, atuncĭ, când miserele sale condițiunĭ de viață, îl făceaŭ sĕ se lupte cu ursul cel gigantic și cu leul cel feroce [1]),

Acéstă tradițiune, că munțiĭ constitue o formațiune posterióră, pe scórța pămêntuluĭ o aflăm exprimată și în Theogonia luĭ H e s i o d v. 126—129:

Γαῖα δέ τοι πρῶτον μὲν ἐγείνατο ἶσον ἑαυτῇ
Οὐρανὸν ἀστερόενθ᾽ . . . .
Γείνατο δ᾽ Οὔρεα μακρά, θεῶν χαρίεντας ἐναύλους

La p o p o r u l r o m â n maĭ există și astădĭ o tradițiune fórte rĕspândită, că p ă m ê n t u l l a î n c e p u t a f o s t p l a n, fără délurĭ și fără munțĭ. Acéstă tradițiune are o formă semi-religiósă. Ea este cântată în colinde și carĭ atribue ridicarea délurilor și a munților S-tuluĭ Ion séŭ luĭ Moș-Ajun (ambiĭ identicĭ cu Ianus al Romanilor).

Că Dumnedeŭ ca prea-nalt
El pe mine (Ion Sânt-Ion) m'o lăsat
Sĕ mĕsur pămêntu,
Pămêntu cu umbletu
Și ceru cu stânjenu . . .
Aflaĭ pămênt
Că-ĭ maĭ mult,
M'am păzit
L'am îmbulzit
Făcuĭ délurĭ, făcuĭ văĭ,
Făcuĭ munțiĭ minunațĭ
Cu zăpadă 'ncunjurațĭ.

(Comunicată de Gr. Crăciunaș, Ciubanca, Transilvania).

Suntem doĭ îngerașĭ
Trimișĭ de la Dumnedeŭ
Sĕ mĕsurăm pămêntul,
Și-am găsit pămênt maĭ mult.
Ne mirăm ce să-ĭ facem ?
Atuncĭ grăi Moș-Ajun :
Munțĭ înalțĭ întunecațĭ
Văĭ adâncĭ, isvóre recĭ!

(Com. Bălțațĭ, jud. Râmnicul-Sărat).

[1]) **Leul de caverne (Felis spelaea) în părțile orientale ale Europeĭ.** Diferite resturĭ fosile ale l e u l u ĭ d e c a v e r n e s'aŭ aflat în Transilvania în pescerea dela Almaș lângă rîul Homoroduluĭ în districtul Odorheiuluĭ. Ér Sir J o h n L u b b o c k în celebra sa operă «L'homme préhistorique, 1876 p. 267, ne spune, că D-rul John Hains a publicat în a. 1672 desemuul unuĭ os al leuluĭ de caverne aflat în m u n ț i ĭ C a r p a ț i l o r. Alte resturĭ quateruare din acéstă specie de leŭ s'aŭ aflat în timpul maĭ noŭ în pescerea de la Poracs în comitatul Z i p s din Carpațiĭ de nord- aĭ Ungarieĭ, (**Nyáry**, Az Aggteleki barlang. 6. 71).

Ér museul de istorie naturală din Viena, posedă scheletul cel maĭ complet al acestuĭ puternic animal răpitor, și care a fost aflat în pescerea Sloup din M o r a v i a, așa că zona sa geografică în regiunile nóstre se întindea până în ținuturile din nordul Carpaților.

L e u l d e c a v e r n e a trăit în părțile orientale ale Europeĭ până târdiŭ în timpurile istorice. H e r o d o t, părintele istorieĭ grecescĭ (VII. c. 125. 126) ne relatéză curiósa întêmplare, cum pe la a. 482 a. Chr. când X e r x e, fiul luĭ Dariŭ Hystaspe, trecea prin Tracia și Macedonia cu formidabila sa oștire, ca sĕ supună Grecia, maĭ multe cârdurĭ de leĭ, coborându-se din munțĭ, se aruncară nóptea asupra cămilelor, ce transportaŭ babagajele trupeĭ, lăsând însă neatinșĭ pe ómenĭ și pe cele-l'alte animale de transport. Zona geografică a leilor din peninsula Balcanică era în timpul acesta, după cum ne spune Herodot, între rîul Nestus astădĭ Kara-Su din Tracia și între Achelou, astădĭ Aspropo-

pentru stăpânirea cavernelor; când el, pentru îmbunătățirea sorții sale materiale, era silit sĕ persecute calul cel sĕlbatic, sĕ prindă boul cel

tamos din Acarnania, adică în munții Rodopuluĭ și aĭ Pinduluĭ, și Herodot adaoge tot-o-dată, că numaĭ în aceste ținuturĭ se nasc leĭ în Europa.

Diferite tradițiunĭ despre leul european maĭ există și astădĭ în vechia nóstră poesiă poporală eroică.

Ast-fel în colindele române, unul din genurile cele meĭ antice ale poesieĭ nóstre poporale, se celebréză și astădĭ, în togma ca în timpul luĭ Evandru, eroismul unuĭ june (Hercule) care se luptase cu leul.

Ducu-mĕ sus la parĕŭ,
Că s'arată un câne-rĕŭ,
Muscă, sfârtecă, omóră
Orĭ pe cine de sub sóre . . .
Nu e câne, ce a aflat
Ci un leŭ bĕtrân culcat.

Mariencscu, Colinde, p. 136.

Luă Miler (= Ler Miler) se ducea
Minunĭ marĭ că el făcea,
După munte a oilor
El cu leul se'ntâlnia . . .
Și la luptă se prindea . . .
Da Miler din graiŭ grăia:
O voĭ slugĭ dragĭ încredutĭ,
Aducețĭ voĭ lancea mea,
De lungă de nouă coțĭ
Și de lată câtă poțĭ,
Și slugiĭ că i-o aducea
Și în leŭ că o împroptea
Așa răgnia de cu jale
Érba 'ĭ mare tótă pere
Apa stă 'n loc și nu mere.

Daul, Colindĭ, pag. 42.

Că 'n mijlocul codruluĭ
Este un leŭ de câne-rĕŭ,
De mi-a ajuta Dumnedeŭ,
Duce-m'oĭ, aduce-l'oĭ.

Comunicată de Gr. Crăciunaș în Ciubanca.

Tradițiunea leuluĭ antic ni s'a păstrat și în descântecele poporale:

Pe miez de cale
De cărare
L'a întâmpinat
Leu cu Leóica . . .

Marian, Descântece, pag. 201, 207.

Și când o fost
La mijloc de cale
De cărare
Tălnitu-l'o
Opritu-l'o
Lupu cu lupóica,
Ursu cu ursóica,
Leu cu leóica,
Samca cu samcóica,
Samca 'n brațe prinsu-l'o
De pămênt isbitu-l'o
Carnea morsocatu-i'o
Sîngele bĕutu-i'o

Lupașcu, Medicina Babelor, p. 16.

In vechia limbă indică simhá este leul La poporul roman samca este numele dat in timpurile preistorice leopardului.

De asemenea se face amintire în cântecele nóstre eroice despre leiĭ, ce aŭ existat o-dată în ținuturile Nistruluĭ, cu deosebire în pustietatea Basarabieĭ de jos, care în epoca romană se numia deșertul Geților. Așa în balada «Român Gruie Grozovanul»:

furios [1]) și sĕ se mĕsure cu mamutul și cu atâtea alte animale puternice și feroce, fără alte arme de cât acelea, pe carĭ le-a putut afla în inteligența sa.

Sus pe câmpul Nistruluĭ,
Sub pólele ceriuluĭ
La códa Ialpĕuluĭ,
Unde fat smeóicele
Și s'adun zĕrnóicele,
Și s'adap leóicele.

Alexandri, Poesiĭ pop. 77.

Ér în «Blestemul mameĭ»:

«Sugĭ măicuță sugĭ,
«Sugĭ să nu maĭ plângĭ
«Sugete-ar câinii,
«Câiniĭ și șerpiĭ,
«Și balauriĭ,
«Câiniĭ Nistruluĭ
«Ș'aĭ pustiuluĭ
«Șerpiĭ Leșieĭ
Ș'aĭ Șovedrieĭ!

Teodorescu, Poesiĭ populare, p. 446.

In o colindă:

Eșit'a la vênătóre
La vênat peste Bărlad..
Când fu sórele 'n de-seră..
Sub cel mĕr mare înflorit
Zări leul d'aromit.

N. Simionescu, com. Ciόra-Radu-Vodă, jud. Brăila.

[1]) Acest boŭ primitiv, (bos primigenius) contemporan al omuluĭ quaternar avea o talie gigantică aprópe de douĕ orĭ maĭ mare ca boul nostru domestic și făcea parte din rasa sură de vite, care trăesce astădĭ în Țĕrile românescĭ, Transilvania, Ungaria, Stiria și Rusia. Rasa boilor sĕlbaticĭ aŭ trăit în părțile nóstre până în timpurile istorice.

Herodot, ne relatéză următórele: Se află în părțile acestea ale Macedonieĭ (adecă în Rhodop și în Pind) fórte mulțĭ leĭ și boĭ sĕlbaticĭ (Βόες ἄγριοι). Córnele acestor boĭ sunt de o mărime uriașă și ele se importéză în Grecia ca un articul de comerciŭ (l. VII. 126).

Acest boŭ sĕlbatic, despre care ne vorbesce Herodot, se vede representat cu deosebită frumusețĕ și vigóre naturală pe vasele de aur descoperite la Vaphio lângă Sparta și pe picturile murale din Tiryn din timpul dinastiilor pelasge ale Peloponesuluĭ (**Bulletin de Correspondance hellénique**, An. XV (1892) pl. XV. — **Revue encicIopédique**, 1891, p. 250).

Genialul Cesar, care în interesul vastelor sale planurĭ pentru extensiunea dominațiuneĭ romane, studiase cel d'ântâiŭ, din punct de vedere militar, ținuturile din nordul Dunăreĭ, ne comunică în Comentariile sale următórele: «Maĭ există în Germania, dice dînsul, o altă specie de boĭ (sĕlbaticĭ), carĭ se numesc Uri. Aceștĭ boĭ (uriĭ), sunt cu puțin maĭ micĭ de cât elefanțiĭ, însă după formă, după colóre și tip eĭ séměnă cu tauriĭ. Puterea lor este mare și mare este și velocitatea lor. Eĭ nu cruță nicĭ pe om, nicĭ férele sĕlbatice, pe carĭ le-aŭ vĕdut odată. Ómenii, ca sĕ-ĭ pótă prinde sapă nisce gropĭ în pămĕnt după un anumit sistem, și apoĭ tot în aceste gropĭ ĭ și ucid». (B. G. VI. 28).

De asemenea scrie Isidor, episcopul din Sevilla († 636): «Uriĭ sunt o specie de boĭ sĕlbaticĭ (uri, agrestes boves) din Germania, avĕnd nisce córne enorme și carĭ se întrebuințéză spre a se face din ele pahare de bĕut pentru mesele regale, capacitatea lor internă fiind fórte mare (Etym. XII. 1. 34.) — Getiĭ, după cum scim, întrebuințaŭ

Probele materiale în acéstă privință ni le oferă resturile industrieĭ primitive a omuluĭ din acéstă epocă.

de asemanea córnele de boŭ ca pahare pentru bĕut vin. (Diodori Siculi. lib. XXX. c. 12.)

Ér naturalistul Pliniu (VIII. 15) ne transmite următórea notiță despre fauna Sciţieĭ şi Germanieĭ: «Sciţia, ḍice dînsul, produce fórte puţine animale şi acésta din causă, că aicĭ lipsesc tufişurile. Tot asemenea, puţine animale se află şi în Germania, ţéră, care este vecină cu Sciţia. Insă în Germania sunt importante speciile de boĭ sĕlbaticĭ (boum ferorum genera), anume bisonii (bisontes) cu cóme, şi uriĭ (uri) dotaţĭ cu o forţă şi cu o velocitate extra-ordinară şi pe carĭ poporul ignorant i numesce bivolĭ sĕlbaticĭ (bubali).

După cum scim Germania mare séŭ Germania «barbară» a autorilor latinĭ era vecină cu Dacia. Maĭ mult, pădurea Hercinică a luĭ Cesar şi Germania etnografică a luĭ Tacit, se estindeaŭ şi peste Carpaţiĭ de nord aĭ Ungarieĭ şi Transilvanieĭ. Ast-fel, că aria geografică a urilor şi bisonilor din epoca romană cuprindea regiunile muntóse nu numaĭ ale Germanieĭ, dar şi ale Dacieĭ.

O probă despre acésta avem în istoria resbeluluĭ Dacic.

Suidas (v. Κάσιον) scrie: Joe maĭ are şi numele Casius (după muntele Casius) şi dînsuluĭ i dedică Traian nisce cupe de argint şi un corn de boŭ, de o mărime extraordinară, polcit cu aur, drept dar (pârgă) a primelor sale învingerĭ asupra Geţilor. Pe aceste darurĭ se afla scrisă următórea epigramă compusă de Adrian: Luĭ Joe Casiu dedică aceste darurĭ Traian, din némul luĭ Enea, împĕratul ómenilor împĕratuluĭ ceresc.»

Ér Sebast. Munsterus (Cosmographiæ univ. Basiliae 1550 p. 920) scrie: In sylvis (Transsyluaniæ) iubati boves et uri ac sylvestres etiam equi, utrisque eorum mira pernicitas: at equis iuba sunt ad terram usque dimissa.

Boul urus, al autorilor latinĭ era, după părerile unanime ale naturaliştilor de astăḍĭ, unul şi acelaşĭ cu boul primitiv séŭ diluvial (bos primigenius).

In monumentele cele maĭ vechĭ ale literatureĭ nóstre poporale, anume în colinde şi balade, boul primitiv (bos primigenius, bos urus) apare sub numirea de boul sur.

Vine marea cât de mare,
Da de mare marginĭ n'are . . .
Aduce-şĭ braḍĭ încetinaţĭ
Cu moliftĭ alăturaţĭ
Notă-şĭ nótă şi boŭ sur.

Mândrescu Liter. pop. 212.

Impungu-se Dómne împung
Impungu-se doĭ boĭ-surĭ
Pân' cununa sóreluĭ.

Daul, Colindĭ p. 41.

Aci epitetul de «sur» este un archaism românesc din aceiaşĭ trupină cu urus al Celţilor şi cu înţelesul de sĕlbatic séŭ de munte.

Insemnele vechĭ ale Moldoveĭ conţin figura unuĭ cap de urus (bo-ur), dar nicĭ de cum a bisonuluĭ cu cómă. (A se vedé şi **Boliac**, Buciumul, An. I, 1862, p. 132.)

Cervus megaceros în tradiţiunile române. — Intre diferitele speciĭ ale fauneĭ quaternare, carĭ împopulaŭ în mare parte câmpiile şi munţiĭ Dacieĭ în acéstă epocă, era şi

Pe teritoriul orașuluĭ Miscolți, situat la pólele Carpaților de nord, în părțile de sus ale Tiseĭ, în comitatul Borsod, de asemenea și pe teritoriul Românieĭ de astă-ḑĭ în județul Vlașca, s'aŭ descoperit arme séŭ instrumente tăiate de silex (cremene) representând douĕ tipurĭ paleolitice —

așa numitul cervus megaceros. Acest cerb ante-diluvian, cel maĭ magnific animal al fauneĭ dispărute, a trăit în Europa și cu deosebire în Irlandia până în seculul al XII-lea al ereĭ nóstre. Córnele arcuate și falnice, ce-ĭ decoraŭ capul, eraŭ gigantice și-ĭ da un aspect imposant.

El este amintit în Iliada și în Odysea luĭ Homer. Ulise vênéză în insula cea lată a nimfeĭ Circe, un cerb mare cu córne înalte, un monstru gigantic ὑψίκερων ἔλαφον μέγαν; δεινὸν πέλωρον; μέγα θηρίον (Odys. X. 158 seqq. — Cf. Iliad. XVI 158).

Diferite tradițiunĭ despre cervus megaceros, s'aŭ conservat până astăḑĭ, în vechile monumente ale literatureĭ nóstre poporale. Ast-fel, în colindele semi-religióse ale poporuluĭ român, se face adese-orĭ amintire de un cerb nobil și falnic numit cerbul sur, cerbul runcului, féra câmpuluĭ și a pămêntuluĭ, care, după frumuseța, mărimea și calitățile, ce i-se atribue, nu póte să fie altul, de cât cerbul cel maĭ maiestos, ce a esistat vre-o-dată pe fața pămêntuluĭ, cervus megaceros.

Ler oĭ Leo,
Cerbul codruluĭ . . .
Cerbu mi se 'ngâmfa,
Cerbu se lăuda,
Că el 'șĭ întrece
Cu córnele luĭ
Fala braduluĭ
Și cu fuga luĭ
Sborul șoimuluĭ
Și cu mersul luĭ
Fuga caluluĭ.

Teodorescu, Poesiĭ pop. pag. 65.

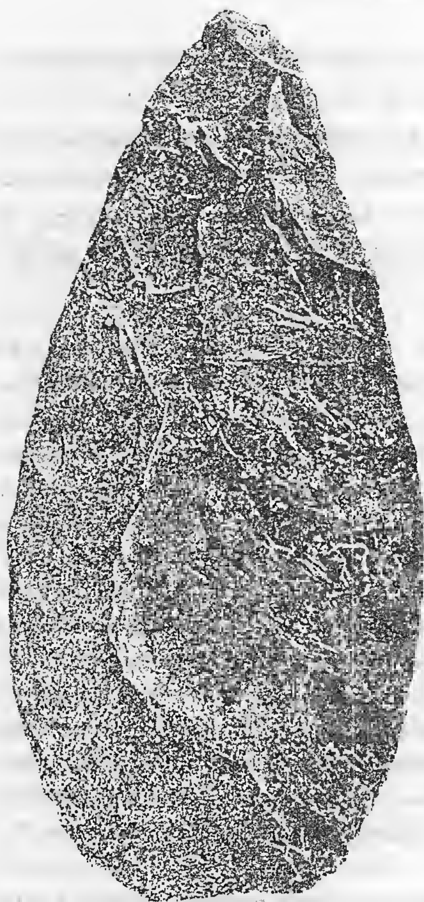
Velocitatea acestuĭ cerb uriaș fiind fórte mare, vênătoriĭ din colindele române se rógă luĭ Dumneḑeŭ, ca sĕ dea o plóie, pămêntul sĕ se móie, și cerbul sĕ se înămolécsă, ca sĕ-l pótă prinde:

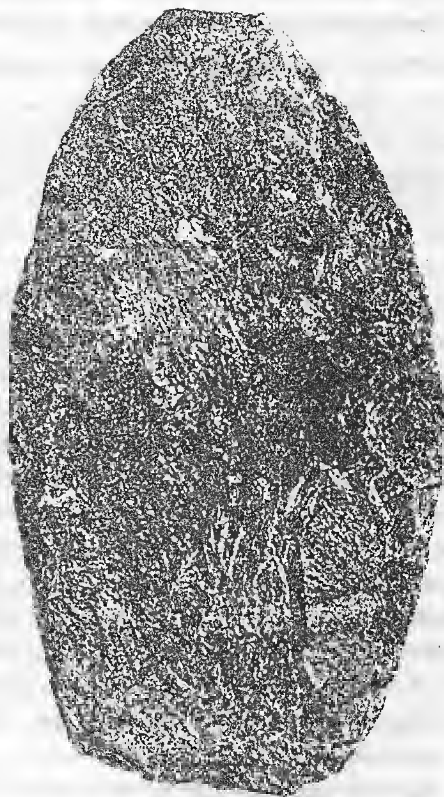
Dómne minunate!
Dă un nor de plóie,
Cerbul sĕ se 'nmóie,
Și eŭ sĕ-l vênez . . .
El cum se ruga
Plóie că dedea,
Pămêntul se muia.
Cerb se 'nămolia,
Ș'atuncĭ mi-l vêna
Și-a casă-l ducea . . .
Și 'n córne că-ĭ puse
Légăn de mătase.

Ibid. p. 66.

Acéstă tradițiune română despre modul cum se vêna cerbul cel gigantic ne servesce spre a lămuri o împrejurare fórte curiósă, pe care paleontologiĭ până astăḑĭ nu și-aŭ putut'o esplica. In Ungaria, cele maĭ multe schelete de cervus megaceros, s'aŭ aflat în straturile cele lutóse de lângă malurile Tiseĭ. Ér în Irlandia, după cum ne spune Figuier (La terre avant le déluge. 1863 pag. 321), scheletele acestuĭ animal antic se găsesc în depositele mlăștinóse din apropiere de Curragh, și este de remarcat, ḑice dînsul, că aprópe tóte aceste schelete se găsesc în aceeașĭ atitudine, cu capul ridicat în sus, gâtul întins, córnele aruncate pe spate, ca și când animalul s'ar fi înămolit într'un teren mlăștinos și ar fi cercat până în ultimul moment al morțiĭ séle sĕ pótă găsi aer de respirat.

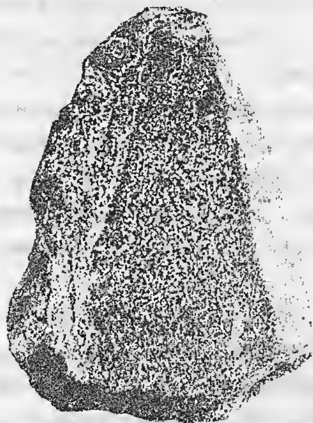
Epitetul de «sur» care se aplică adese-orĭ la acest cerb antic, se întrebuințéză de regulă, atât în poveștile, cât și în poesia poporală română, numaĭ pentru animalele gigan-

6. 7.

Instrumente de silex (tipul Chelles), Miscolți, comit. Bodrog, Ungaria. $^1/_2$ mărime lineară. — Archaelogiai Értesitö. Uj foly. XIII. pag. 11 și 13.

8. — Instrument triangular de silex (tipul Chelles). Miscolți, com. Bodrog, Ungaria. $^1/_2$ mărime lineară. Archaeologiai Értesitö. Uj foly. XIII. p. 15.

9. — Instrument de silex (tipul Chelles). România, Crivedia mare, distr. Vlașca. Mărimea reală 7 cm. lung., 5 cm. lăț. Museul de anticități, Bucurescĭ 1).

Chelles séŭ Saint-Acheul din Francia, — și carĭ instrumente sunt caracteristice ale epoceĭ quaternare interglaciare [1]).

Insă afară de aceste vestigiĭ positive ale esistenţeĭ și locuinţeĭ omuluĭ quaternar în ţĕrile Dacieĭ [2]) maĭ esistă și motive puternice etnologice, motive basate pe estensiunea geografică a omuluĭ european din acéstă epocă, și carĭ se resumă prin cuvintele, că omul în timpurile quaternarĭ, periodul interglaciar, era aclimatisat în tótă Europa.

---

tice și năsdrăvane, așa d. e. boul sur, taurul sur, vulturul sur séŭ sur-vultur (Teodorescu, Poesiĭ, p. 68. — Marienescu, Colinde, p. 26. — Marian, Înmormêntarea la românĭ, p. 217. — Șăineanu, Basme, p. 375, 388). Acest calificativ aparţine limbeĭ romane archaice și este nu numaĭ sinonim, dar identic cu celticul urus, adăugându-i-se la început aspiraţiunea pelasgă *s*. Așa. Servius (în Virg. Georg. II. 374) uri ἀπὸ τῶν ὀρῶν s. e. a montibus. Din punct de vedere al înţelesuluĭ, așa dar, cerbul sur nu esprimă alt-ceva de cât: cerbul codruluĭ, runculuĭ, musceluluĭ.

1) Studiând colecţiunile preistorice ale Museuluĭ de antieităţĭ din Bucurescĭ, am observat sub Nr. 66 un instrument de silex tăiat cu tipul caracteristic Chelles, depus la un loc cu maĭ multe aschiĭ de cremene, indicate în dulap, sub numirea generală: Periodul de pétră, judeţul Vlașca. Am fotografiat acest preţios specimen pentru archeologia quaternară, și-l reproducem aci pentru prima óră. In ce privesce provenienţa acestuĭ instrument quaternar de cremene, adresându-ne d-luĭ Director al Museuluĭ, Gr. G. Tocilescu, am primit de la D-sa următórea informaţiune: «Silexul fotografiat, a fost găsit într'o localitate din jud. Vlașca, în malul Néjlovuluĭ lângă Crivedia mare, în punctul numit Cetatea Feteĭ.»

Mărimea instrumentelor de silex, tipul Chelles, este în general fórte variată. Ast-fel Mortillet în Musée préhistorique sub fig. 35, 44 și 56 ne înfăţișéză unele specimene de silexe tăiate din acéstă epocă cu dimensiunĭ numaĭ de câte 4 cm. 8 mm., 5 cm., 6 cm. 2 mm. în lungime, adecă mult maĭ micĭ de cum e silexul tăiat (fig. 9) din România. — Ér Cartailhac (La France préhistorique pag. 50), scrie, că a vĕdut silexe tăiate, tipul Chelles, unele atât de voluminóse și altele din contră, atât de minime, în cât a trebuit sĕ se întrebe, dacă mâna omuluĭ le putea întrebuinţa cu succes.

Aceste silexe quaternare, caracterisate ca tipul Chelles, se găsesc nu numaĭ în aluviunĭ, dar și pe suprafaţa pămĕntuluĭ și anume pe posiţiunĭ maĭ ridicate, mestecate cu diferite alte resturĭ ale tuturor epocelor. (**Zaborowsky**, L'homme préhistorique, p. 49. Mais ce n'est pas seulement dans les alluvions anciennes . . . mais encore à ciel ouvert sur les plateaux, dans les endroits mêmes où l'homme s'en est servi, qu'on a decouvert des haches du type du Saint-Acheul.)

2) Alte diferite elemente archeologice și paleontogice cu privire la coesistenţa omuluĭ în ţĕrile Dacieĭ, cu marile mamifere din epoca quaternară, sunt amintite și apreciate în: **Archiv** d. Vereines f. siebenbürg Landeskunde N. F. XIII. 411—414. — **Gooss**, Chronik der archaeologischen Funde Siebenbürgens. pag. 10—55. **Értekezések** a tört. tud. köréböl. XII. nr. 8, p. 52—53. — **Ortvay**, A Pozsony város története. I. 18. — **Ortvay**, Temesmegye és Temesvárváros története. Őskor. p. 44 seqq. — **Pulszky**, Lubbock. A tört. ellöti idök. II. pag. XV. — **Br. Nyáry**, Az Aggteleki

Nu putem, așa dar, din nicĭ un punct de vedere, nicĭ paleontologic, nicĭ chiar archeologic, ea sĕ limitĕm zona geografică a omuluĭ din epoca quaternară la pólele de nord-vest ale Carpaților, și sĕ separăm din punct de vedere antropologic țĕrile Dacieĭ de Europa centrală și apusană [1]).

barlang. pag. 86. 138. 140. — **Archaeologiai Értesitö.** Uj foly. XIII. 19. — **Much,** Älteste Besiedlung der Länder d. österr. Monarchie, p. 44—45.—**Erdélyi Muzeumegylet évkönyvei,** I. (1874) p. 117. 158.—IV. p. 131. 135. -V. p. 125. 154. 158.—VI. 8. 198.—VII. 150—160.

«Fără îndoială, — dice distinsul archeolog al Transilvanieĭ Dr. Ant. Koch — omul preistoric, a trăit în epoca mamutuluĭ pe pămêntul Transilvanieĭ.» **Erdélyi Muzeumegylet évkönyvei,** Uj foly. I. 1884. p. 146.

Ér decedatul C. Gooss, un alt erudit archeolog și istoric din Transilvania se esprimă ast-fel: «Es unterliegt keinem Zweifel mehr dass bereits zur Zeit des Diluviums der West- und Nordrand der mittleren Donaugegenden, ja wohl auch Siebenbürgen vom Menschen bewohnt war.» (Gooss, Skizzen zer vorrömischen Culturgeschichte der mittleren Donaugegenden. **Archiv** d. Vereines f. siebenb. Ldkde, N. F. XIII p. 409.)

In ce privesce România, Cesar Boliac, pe basa cercetărilor sale archeologice preistorice, se esprimă ast-fel: aŭ fost și în Dacia epoca petreĭ lustruite și epoca petreĭ numaĭ cioplite, că s'a atins pe icĭ colea epoca bronzuluĭ și că ceea ce n'ar puté dice póte altă țéră, după cunoscințele preistorice, ce le avem până astădĭ «o epocă de aramă roșie nativă». Autorul constată, tot odată, că între obiectele găsite de dênsul numaĭ de vre-o patru cincĭ anĭ încóce sunt 250 silexurĭ și obiecte de alte petre, între carĭ un topor de petro-silex cu totul primitiv, din epoca petreĭ brute. (**Tromp. Carpaț.** An. 1872 No. 1010. Cf. ibid. An. 1870. No. 846.)

Cu privire la țĕrile Austrieĭ a se vedé: **Szombathy,** Bemerkungen über den gegewärtigen Stand der prähistorischen Forschung in Oesterreich. (Correspondenz-Blatt d. deutschen Gesellschaft für Anthropologie XXV (1894) Jahrgg p. 97. Cf. M. Križ Über die Gleichzeitigkeit das Menschen mit dem Mamuthe in Mähren. Ibid. p. 139—144. — Idem in «L'Anthropologie». T. X (1889) p. 257—280.

[1]) **Marea internă în țĕrile Dacieĭ în ultimele timpurĭ geologice.** Când noĭ constatăm aicĭ din punct de vedere paleontologic și archeologic esistența genuluĭ uman în țĕrile Dacieĭ încă în epoca quaternară, prin acésta, nu voim sĕ susținem, că într'adevĕr tóte regiunile acesteĭ țĕrĭ, ast-fel după cum ni se presintă astădĭ, aŭ putut fi locuite de om în acéstă epocă depărtată.

Fisionomia țĕrilor Dacieĭ nu a fost tot-de-una aceeașĭ, după cum ni se presintă în epoca istorică.

Cu deosebire, o parte însemnată din șesurile cele întinse și aședate ale Ungarieĭ, se aflaŭ chiar până la începutul epoceĭ neolitice acoperite cu mase marĭ de apă dulce, carĭ apoĭ încet încet, în curs de maĭ multe miĭ de anĭ, s'aŭ retras pe la cataractele Dunăreĭ și póte chiar prin comunicațiunĭ suterane. Chiar și astădĭ un district însemnat din partea de nord-ost a Ungarieĭ pórtă numele de Maramureș, adecă mare mórtă. (Morimarusam, hoc est mortuum mare numiaŭ Cimbriĭ oceanul septentrional. Plinii, H. N. IV. 27. 4). De altă parte, documentele istorice ale Ungariei din evul de mijloc, fac

Insă, care era posițiunea în natură, moravurile și condițiunile de viață ale raselor umane paleolitice din Europa?

Aicĭ ni se presintă una din cele maĭ importante și tot odată maĭ complicate cestiunĭ ale etnologieĭ primitive europene.

---

adese-orĭ amintire de diferite mlăștinĭ, lacurĭ și bălțĭ în basinul Tiso-danubian și carĭ în aceste timpurĭ purtaŭ numele de Mortua, Mortva și Mortua magna, adecă apa mórtă.

Chiar și numele de Mureș, ce-l pórtă rîul principal al Transilvanieĭ, și care apare în documentele istorice medievale sub forma de Morisius (Cod. Arpadianus, XVIII 62. 1291), Marusius (Kemény, Nititia, II. 41), Morusius (Schuller, Archiv. I. p. 680), ne pune în evidență, că într'o vechime fórte depărtată, basinul acestuĭ rîŭ constituia numaĭ o apă mórtă (Marusa).

De altă parte, maĭ esistă chiar și astădĭ o tradițiune vechiă și fórte rĕspândită, că șesurile Țĕreĭ-românescĭ, ale Ungarieĭ și văile Transilvanieĭ, aŭ fost o-dată acoperite de o mare internă.

Ast-fel, Cronica luĭ George Brancovicĭ, scrisă pe la aniĭ 1688 — 1690, conține următórea tradițiune despre marea din țĕrile Dacieĭ.

«Acest Pombie (Pompeiŭ cel mare) a tăiat boazul la Bizantiea de aŭ intrat marea négră în marea albă, și dic sĕ fi rĕmas uscat, țéra Moldoveĭ, țéra Muntenéscă și țéra Ardéluluĭ» (Ar. Densușianu, Revista critică-literară 1893 p. 367).

Acéstă tradițiune, că marea négră într'o epocă depărtată nu ar fi avut eșire o aflăm esprimată și la peripateticul Strato din Lampsac (✝ c. 270 a. Chr.), Marea négră, susține dênsul, ar fi fost o-dată cu totul închisă, ér strîmtórea de la Bizanțiu s'ar fi deschis în urma presiuneĭ enorme a maselor de apă, ce le vĕrsaŭ rîurile cele marĭ în Pontul euxin. Tot asemenea, s'a întêmplat, dice Strato, și cu marea mediterană, care în urma uneĭ marĭ acumulărĭ a apelor de rîurĭ, ar fi frânt bariera de la apus, și apoĭ revĕrsându-se în marea esternă, s'aŭ scurs și desecat locurile lacustre de maĭ înainte ale Europeĭ, (Strabo, Geogr. I. 3. 4.)

O altă tradițiune, în fond identică cu cea din cronica luĭ Brancovicĭ, ni se comunică din județul Prahova, comuna Habud:

Pămêntul acesteĭ țĕrĭ, ne spune acéstă tradițiune, maĭ de mult era acoperit cu apă și nicĭ odată nu se putea scurge, fiind-că la Marea négră era un munte de pétră. Turciĭ (Traciĭ, Troeniĭ?) s'aŭ apucat, ca sĕ taie acel munte, aŭ săpat 24 de anĭ și tot n'aŭ putut isprăvi, dar a venit un cutremur mare și a rupt acel munte în douĕ și îndată apa s'a scurs în mare.

In fine, o tradițiune analogă ni se transmite din Bănat, de către Păr. Sofr. Luiba și Aur. Iana (com. Maidan):

Am audit din bĕtrânĭ, că pămêntul, care l locuim noĭ, ar fi fost o mare de apă și numaĭ la munțĭ aŭ locuit nisce ómenĭ sĕlbaticĭ, pre carĭ i-aŭ bătut strămoșiĭ noștri și ne-aŭ aședat pre noĭ aicea. Impĕratul nostru Traian aŭ slobodit apa de aicĭ la Babacaia. (Notăm, că în tradițunile române și Hercule apare adese-orĭ sub numele de Troian D.). Când a fost aicĭ apă, ómeniĭ umblaŭ cu vranițe (luntrițe) și corăbiĭ. Se dice, că «Cula» de la Verseț ar fi fost făcută de pe vremile acelea. De acolo se vedea la o

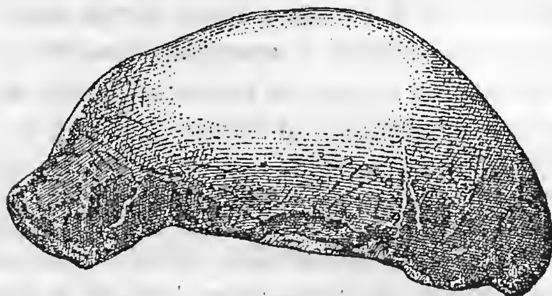
Resultatele sciinţifice, ce ni le ofer numerósele cercetărĭ paleontogice, făcute pînă astădĭ în terenele geologice ale epoceĭ quaternare ne presintă, în Europa, două rase umane principale, însă ambele aceste rase pe grade diferite ale desvoltăriĭ fisice şi intelectuale.

Una din aceste două rase fosile este representată prin o porţiune de craniŭ exhumat la Cannstadt lângă Stuttgart, în a. 1700, studiat în a. 1835; — de asemenea şi prin un alt specimen important, prin craniul aflat în pescerea de la Neanderthal lângă Düsseldorf în a. 1856.

Ambele aceste fosile umane ne înfăţişéză, din punct de vedere antropologic, aceleaşĭ caractere etnice, şi ele figuréză în sciinţa de astădĭ, sub numele în general adoptat de rasa de Neanderthal, şi care este considerată ca rasa umană europeană din epoca mamutuluĭ. Acéstă rasă primitivă, umană, ni se presintă, în general, cu caractere dolicho-platy-cephale séŭ cu capul lungăreţ şi deprimat, fruntea îngustă şi oblică (aruncată înapoĭ), şi cu arcurile sprâncenelor enorm de desvoltate. Ómeniĭ de Neanderthal séŭ Cannstadt, aveaŭ o statură maĭ mult mică de cât înaltă; eĭ eraŭ robuştĭ şi îndesaţĭ, cu membrele scurte şi musculóse, însă în urma constituţiuneĭ lor osteologice, după părerile antropologilor de astădĭ, eĭ nu eraŭ în stare de a se ţiné în posiţiune verticală, ci eraŭ de jumĕtate plecaţĭ spre genunchĭ întocma ca antropoidiĭ [1]).

10. — Craniul de Neanderthal, vĕdut din faţă, după Bertrand, La Gaule, p. 72.

11. — Craniul de Neanderthal, profil, după Bertrand, La Gaule, pag. 70.

---

culă de peste Dunăre şi la alta de peste Mureş; când venia vre-o luntre duşmană, se făcea în vêrful culeĭ o lumină mare, ca sĕ scie ceĭ-l'alţĭ fraţĭ, că aŭ venit duşmaniĭ în ţéră.»

Maĭ notăm aicĭ, că în Ungaria, încă esistă o tradiţiune poporală, că şesurile aceleĭ ţĕrĭ aŭ fost odată acoperite de apă, care maĭ târdiŭ s'a scurs prin pasul de la Porţile-de-fer. **Értekezések** a tört. tudom. köréből. XII. VIII. sz. p. 59.

[1]) **Cartailhac**, La France préhistorique. pag. 328. — **Fraipont**, Les cavernes et leurs

«Din ori-ce punct de vedere, vom examina craniul acesta de Neanderthal — dice naturalistul engles prof. Huxley — el ne presintă întru tóte caracterele maimuței, și este întru adevĕr craniul uman cel mai pitecoid, ce s'a descoperit până astădi» [1].

Tot la acéstă specie primitivă umană din epoca mamutului mai aparțin și osemintele fosile descoperite în a. 1866 în pescerea de la Spy în Belgia. Scheletele exhumate la Spy sunt incontestabil din epoca mamutului și ele ne presintă aceleași particularități anatomice și osteologice întocmai ca și craniele de la Cannstadt și Neanderthal. Mai mult, craniul de la Spy exagerézâ încă unele caractere fisice ale omului fosil de Neanderthal [2].

Peste tot, tipul de la Spy, din punctul de vedere al desvoltării organice, ne înfățișéză pe omul european din epoca mamutului, în cele mai infime condițiuni fisice și intelectuale.

La acești locuitori primitivi ai Europei, se rapórtă următórele cuvinte ale lui Lucrețiu:

Atunci (în primele timpuri ale istoriei omenimei) genul uman era mult mai dur, de cum trebuia sĕ fie. In cursul mai multor mii de ani ale revoluțiunii sórelui pe cer, ei duseră peste tot locul o viéță ca animalele sĕlbatice. Ei nu sciaŭ sĕ facă us de foc, nici sĕ se foloséscă de pei, ori sĕ-și acopere corpul cu blănĭ de fiére sĕlbatice, ci locuiaŭ prin păduri, prin găurile munților și prin codrii cei mari, ascundêndu-și pe sub mărăcini și tufe, membrele lor cele murdare, atunci când eraŭ siliți sĕ se apere și scutéscă de intemperiile vêntului și ale ploii. Ei nu eraŭ capabili să cugete la lucrările de interes comun, și nu sciaŭ, nici sĕ stabiléscă între ei óre-cari moravuri, nici să se folosécă de legi, ci fie-care punea mâna pe prada, pe care i-o scotea înainte norocul, și apoi fugea cu ea, conduși de instinctul propriu, că fie-care sĕ îngrijéscă de sine și sĕ trăiéscă pentru sine [3].

Aceeași tradițiune preistorică păstrată la vechiul popor latin, ne o comunică Virgil [4].

O-dată, dice dênsul, locuiaŭ în pădurile acestea, o rasă de ómeni născuți

---

habitants (1896), pag. 69.—**Bertrand**, La Gaule avant les Gaulois. pag. 70. — **De Mortillet**, Musée préhistorique. Pl. XXX.

[1]) **Huxley,** Man's place in nature, pag. 156, apud **Lubbock,** L'homme préhistorique. Paris, 1876. pag. 308.

[2]) **Cartailhac,** La France préhistorique, pag. 87. 329. — **Fraipont,** Les cavernes, pag. 70.

[3]) **Lucretii** De rer. nat. lib. V. 923 seqq.

[4]) Aeneid. lib. VIII. v. 314.

din trunchiurile cele dure ale stejarilor (Faunii). Eĭ nu aveaŭ nicĭ moravurĭ nicĭ religiune. Eĭ nu sciaŭ nicĭ sĕ prindă boiĭ în jug, nicĭ sĕ adune avere pentru trebuințele viețeĭ, nicĭ sĕ cruțe ceea ce aŭ câștigat, ci trăiaŭ în mod sĕlbatic numaĭ cu ramurĭ și cu vênatul» [1]).

---

[1]) **Rasa umană primitivă a Satyrilor în Europa, Asia și Africa.** Literatura antică grecă și romană, ne-aŭ transmis o lungă serie de relatărĭ și tradițiunĭ etnografice, cu privire la o rasă primitivă umană numită a Satyrilor.

Ast-fel, Hesiod (circa a. 850 a. Chr.) în unul din fragmentele sale ne amintesce de un gen de ómenĭ făcătorĭ de rele, numițĭ Satyrĭ, și carĭ eraŭ incapabilĭ de a învĕța vre-o lucrare omenéscă.

καὶ γένος οὐτιδανῶν Σατύρων καὶ ἀμηχανοεργῶν. (Frag. XCI).

Figura acestor Satyrĭ, ni se înfățișéză, în general, ca umană, însă sĕlbatică și dură, pĕrul mistreț, nasul têmpit și aruncat în sus, urechile în partea de deasupra ascuțite, la gât cu un fel de nodurĭ, ér în partea de jos a spinăriĭ, avênd un smoc de perĭ lungĭ, (maĭ mult o esagerare a artiștilor grecescĭ). Aceștĭ Satyrĭ, locuiaŭ prin pădurĭ și munțĭ, și sunt înfățișațĭ ca iubitorĭ pasionațĭ (lascivĭ) de femeĭ.

Din punct de vedere etnic insă, tipul acestor Satyrĭ în picturile vechĭ, are maĭ mult un caracter semitic.

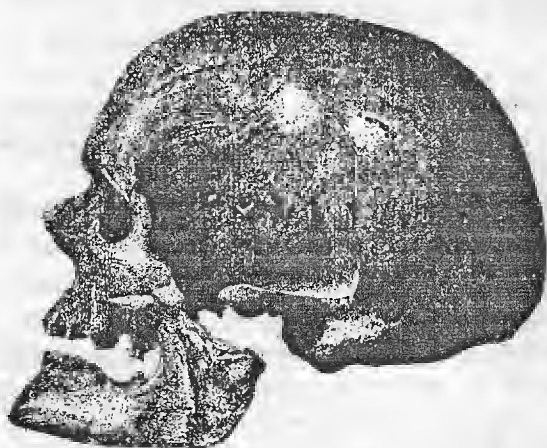
Satyriĭ, de carĭ ne vorbesce Hesiod, se maĭ numiaŭ și Σειληνοί, sing. Σειληνός, cuvênt, care în ce privesce etimologia sa este identic cu Silvanus. Românesce silha = pădure. În locurile acestea, — scrie Lucrețiŭ (De rer. nat. IV. 582 seqq.) — aŭ locuit o-dată, după cum spun veciniĭ, Satyriĭ, carĭ cu sgomotele și cu jocurile lor turburaŭ tăcerea cea liniștită a nopțiĭ.»

Acéstă rasă umană primitivă a Satyrilor, este amintită și în vechile descrierĭ geografie ale Asieĭ.

«În munțiĭ despre rĕsărit aĭ Indieĭ, scrie Pliniu (H. N. VII. 2. 17.), în ținutul numit al Catarcluḍilor, se află și Satyrĭ. Aceștĭ Satyrĭ, sunt nisce animale fórte stricăciόse, eĭ umblă și alérgă atât pe patru cât și pe doue picióre. Fața lor este ca la ómenĭ. Insă, din causa agilitățeĭ lor, nu se pot prinde de cât numaĭ când sunt bĕtrânĭ séŭ bolnavĭ. Tauron spune, că Coromanḍiĭ sunt un gen de ómenĭ sĕlbaticĭ, carĭ nu sciŭ să vorbéscă; esprcsiunile lor fiind numaĭ nisce urlete oribile. Corpul lor este pĕros, eĭ aŭ ochiĭ albaștriĭ și dințiĭ caninĭ colțațĭ.» Acéstă relatare a luĭ Pliniŭ. despre rasa Satyrică din Asia, se confirmă, putem ḍice, pe deplin, prin nouele descoperirĭ ale sciințeĭ antropologice. Naturalistul A. de Mortillet, publică în «Revue encyclopédique» din a. 1895 pag. *73*, sub titlul «Un être intermédiaire entre l'homme et le singe» o notiță despre craniul descoperit în insula Java în a. 1891 de medicul militar Eug. Dubois. «Ce crâne — ḍice A. de Mortillet — est visiblement plus voisin de celui de l'homme, que de celui de chimpanzé . . . D'après la voussure du crâne, d'après la forme fuyante du front et la proéminence des arcs sourcilliers, ce fossile ne devait pas être beaucoup plus bas dans l'échelle animale, que l'homme paléolithique européen dont les ossements ont été retrouvés à Neanderthal et à Spy.»

În fine, geograful roman Pomponiŭ Mela (I. 4. și 8) ne spune, că în teritoriul

A doua rasă umană fosilă, din epoca quaternară, este representată prin craniele și osemintele descoperite maĭ ântâiŭ în stațiunea Cro-Magnon din valea Vezeruluĭ în Francia.

12. Craniul de Cro-Magnon, după Fraipont, Les cavernes, p. 133.

Acéstă rasă umană, căreia în sciința antropologică i s'a aplicat numele de Cro-Magnon, după stațiunea paleolitică, în care a fost exhumată, dominéză cu siguranță în părțile de apus ale Europeĭ pe la finele epoceĭ quaternare, și ea ni se presintă din punct de vedere fisic și intelectual, cu mult maĭ superióră raseĭ de Neanderthal.

Ómeniĭ de Cro-Magnon, constituiaŭ, după studiile paleontologice, o rasă frumósă dolichocefală, puternică și inteligentă. In particular, eĭ sĕ deosibéŭ de rasa de Neanderthal-Cannstadt-Spy, prin o frunte

---

Africeĭ, lângă Etiopiĭ occidentalĭ, între alte triburĭ barbare și nomade se află și Satyrĭ, carĭ nu aŭ niciĭ acoperișe, niciĭ locuințe stabile, carĭ de abia séměnă cu ómeniĭ, și sunt de jumĕtate fére sĕlbatice. (vix jam homines — præter effigiem nihil humani).

Pliniu, după cum am vĕḑut, amintesce în Asia, afară de genul Satyrilor, și o specia umană pĕrósă cu dințĭ caninĭ colțațĭ.

Omul în mare parte pĕros pe corpul sĕŭ, ne apare și în Europa, representat pe unele specimene de gravurĭ de la finele epoceĭ quaternare (**De Mortillet**. Musée préhistorique. Pl. XXVII, fig. 202. 203.)

Despre ómeniĭ pĕroșĭ (pilosi), ne vorbesc maĭ departe tradițiunile epoceĭ romane (**Isidori** Etym. VIII. 11. 103. — Profetul Isaia în textul Vulgateĭ XIII. 21: et pilosi salsabunt ibi).

In fine, despre ómeniĭ sĕlbaticĭ și pĕroșĭ ne relatéză Hannon, ducele Cartaginenilor, care, în epoca de înflorire a patrieĭ sale, întreprinsese o expedițiune navală dincolo de Columnele luĭ Hercule, ér după ce se întórse la Cartagena dênsul depuse în templul luĭ Saturn, orĭ al Junoneĭ, peile a două femeĭ sĕlbatice și pĕróse, ce le prinsese. (**Hannonis Carthaginensium regis** Periplus, în Geographi graeci minores. I. Ed. Didot. p. 13.) Acéstă împrejurare, o confirmă și Pliniŭ, în Istoria sa naturală (VI. 36.) spunĕnd, că Hannon a espus ca o dovadă și ca o minune în templul Junoneĭ din Cartagena peile pĕróse a două femeĭ, ce le-a prins în espedițiunea sa și carĭ s'aŭ putut vedé în acest templu până la cădęrea Cartageneĭ.

La poporul roman, maĭ esistă și astăḑĭ o serie de tradițiunĭ despre o rasă primitivă

lată și puțin oblică, prin dimensiunile craniuluĭ sĕŭ, prin lipsa arcadelor la sprâncene, prin o față de asemenea lată și prin o statură înaltă de 178—185 cm. la bărbațĭ [1]).

Peste tot, rasa fosilă de Cro-Magnon, judecând'o după tipul sĕŭ inteligent, după resturile industrieĭ sale și după condițiunile sale de viéță, poseda un însemnat grad de semi-civilisațiune.

---

umană pĕrósă și colțată. Ast-fel în Descântecele române, carĭ conțin prețióse elemente pentru timpurile preistorice, se face adese-orĭ amintire de o ființă necunoscută epocelor posteriore, de un om sĕlbatic, de regulă mare, pĕros, și inimic constant al omuluĭ de adĭ.

O venit omu mare,
De la pădurea mare,
Om p ĕ r o s
Și sperios,
Cu mânile p ĕ r ó s e
Și cu picióréle p ĕ r ó s e,
Cu o c h i ĭ î n h o l b a ț ĭ,
Cu d i n ț i ĭ m a r ĭ c o l ț a ț ĭ,
Cu obrazu mare,
Cu c ă u t ă t u r a î n f i o r ă t ó r e.
Și-o venit asupra nopțiĭ . . . .
Și-o venit prin nevoie
Pe N. sĕ-l înspăimânte,
Dîlele sĕ-ĭ scurte,
Viéța sĕ-ĭ ciunte.

Marian, Descântece, pag. 242.

Acest om pĕros, cu dințiĭ marĭ colțațĭ, și căutatura înfiorătóre, și care locuia în pădurĭ, maĭ pórtă în tradițiunile române și numele de «moș».

Ese m o ș u dintr'o casă
Cu mânurĭ p ă r ó s e,
Cu picióre p ĕ r ó s e,
Cu unghiĭ p ĕ r ó s e,
Cu degete p ĕ r ó s e, etc.

Șezătórea. An. III (1894) p. 119.

Și este de notat, că în ritualul acestor descântece se întrebuințéză de regulă instrumente de pétră. Probă evidentă, că acest om pĕros aparținea epoceĭ ante-metalice (Șezătórea, An. 1892 p. 83.)

În părțile de sud-ost ale Germanieĭ esistă de asemenea diferite tradițiunĭ despre «w i l d e L e u t e» numițĭ și «W a l d l e u t e», H o l z l e u t e și M o o s l e u t e (Grimm, Deutsche Mythologie, I. 451). Tradițiunea germană însă este împrumutată de la triburile vechĭ pelasge (neolitice), carĭ locuise odată în ținuturile acestea. Holzleute nu sunt de cât : gens virum truncis et duro robore nata, de care amintesce Virgil, Aen. VIII, 315. Tot ast-fel Homer în Odiseă, XIX. 160. Ér «M o o s l e u t e» sunt «moșiĭ» cu mânurĭ pĕróse, din descântecul românesc de maĭ sus.

În tot casul, genul Satyrilor și al p i l o s i - lor, ale căror reminiscențe s'aŭ păstrat până în timpurile istorice, constituiaŭ aceeași familiă primitivă cu rasa quaternară de Neanderthal, de Cannstadt și de Spy.

[1]) **Cartailhac**, La France préhistorique, pag. 105. 330. — **De Mortillet**, Musée préhistorique. Pl. XXX. — **Bertrand**, La Gaule avant les Gaulois. pag. 69. 267. — **Fraipont**, Les cavernes et leurs habitants. pag. 131.

Pe lângă tăierea petreĭ, industriă, care ne presintă o serie de forme variate, civilisaţiunea primitivă a raseĭ de Cro-Magnon, se maĭ caracterizéză prin o desvoltare întinsă a fabricatelor din óse şi córne de animale. Maĭ mult, unele triburĭ ale acesteĭ rase posedaŭ un sentiment fórte desvoltat de gravură şi sculptură.

In fine, ómeniĭ de Cro-Magnon, cunosceaŭ într'un mod rudimentar arta de a fabrica vase de lut [1]), şi esistă chiar unele indiciĭ, că eĭ începuse a cunósce şi importanţa unor cereale, cum este a orzuluĭ şi a grâuluĭ.

Insă, una din trăsurile cele maĭ caracteristice ale acesteĭ rase quaternare era aplicaţiunea şi tendinţa sa manifestată sub diferite forme, de a pune sub imperiul omuluĭ, óre-carĭ speciĭ de animale.

In staţiunile paleolitice ale acesteĭ populaţiunĭ ni se presintă cele de ântâiŭ urme de semi-domesticire a unor animale, anume a caluluĭ, a bouluĭ şi a cerbuluĭ tarand [2]).

Acéstă rasă fosilă de Cro-Magnon, care ne apare încă în epoca quaternară într'o desvoltare fisică remarcabilă, nu póte în nicĭ un cas sĕ fie considerată ca o ameliorare a tipuluĭ pithecoid european de Neanderthal.

Din contră, tóte calităţile fisice şi morale ne înfăţişéză pe ómeniĭ Cro-Magnon, maĭ mult ca o rasă invasionară.

In tot casul însă, apariţiunea acesteĭ rase preistorice în Europa — ni se presintă mult maĭ vechiă de cum a fost considerată până acum.

Grupele fosile de Cro-Magnon, ne apar încă în epoca quaternară rĕspândite în diferite părţĭ ale Galieĭ vechĭ, de asemenea în peninsula iberică, în o parte a Africeĭ de nord-vest şi până în insulele Canariĭ.

Chiar şi primele instrumente de silex, şi pe carĭ archeologia preistorică le constată a fi de la începutul epoceĭ quaternare (tipul Chelles), şi carĭ ne presintă o formă destul regulată şi adese-orĭ elegantă, nu par a fi fabricatele raseĭ indocile de Neanderthal, ci opera unuĭ gen de ómenĭ mult maĭ superiorĭ.

---

[1]) **Fraipont**, Les cavernes et leurs habitants, p. 102, — **Bertrand,** La Gaule avant les Gaulois. p. 112.

[2]) Calul apare domesticit încă în epoca Solutrée. Pe diferite gravurĭ quaternare el este representat cu frêul în gură. Pe un fragment de corn descoperit în Francia la Tursac (Dordogne) se vede gravată figura unuĭ om cu bâta pe umĕr ca păditor de caĭ. De asemenea ni se presintă pe la finele epoceĭ quaternare cerbul tarand şi boul în condiţiunĭ de semidomesticire. — **Bertrand,** La Gaule avant les Gaulois. p. 262 seqq — **De Mortillet**, Musée préhistorique. pl. XXVII. — **Zaborowsky**, L'homme préhistorique, pag. 74.

Peste tot tipul, și gradul de maturitate al raseĭ de Cro-Magnon, aplicațiunile sale pentru domesticirea animalelor, coincidența locuințelor acestor triburĭ cu stațiunile populațiuniĭ neolitice, în fine, ornamentica industrială a acesteĭ rase [1]), — tóte acestea ne înfățișéză ómeniĭ de Cro Magnon maĭ mult ca un ram desfăcut încă în timpurile cele misteriόse ale ereĭ terțiare din trupina cea mare paleochtonă, a căreĭ invasiune în mase se operéză în Europa pe la începutul epoceĭ neolitice.

Stabilim așa dar:

Periodul uman în Dacia, întocmaĭ ca și în cele-l'alte părțĭ ale Europeĭ, se întinde înapoĭ cu maĭ multe ḑecĭ de miĭ de anĭ, cel puțin până în prima jumĕtate a epoceĭ quaternare.

Orĭ cu alte cuvinte, înainte de Abiĭ și Agaviĭ, de carĭ ne face amintire Iliada luĭ Homer, înainte de Titaniĭ, de carĭ ne vorbesce Hesiod, aŭ trăit în țĕrile Europeĭ și în particular în Dacia, douĕ rase de ómenĭ, cu tipurĭ și moravurĭ diferite, una pe gradul cel maĭ inferior al desvoltăriĭ fisice și intelectuale, acésta este rasa de Neanderthal, un gen de ómenĭ fără societate, fără moravurĭ și fără legĭ, și a căruĭ origine noĭ nu o cunóscem; — și altă rasă umană invasionară, cu totul distinctă de cea precedentă, avênd o constituțiune organică superiόră și ajunsă pe un grad însemnat de semi-civilisațiune, o populațiune faunică, ale căreĭ migrațiunĭ și începuturĭ de cultură trec departe dincolo de timpurile quaternare.

Ambele aceste rase umane quaternare, aŭ fost apoĭ copleșite, învinse și distruse, și póte în mică parte asimilate, de noiĭ invasorĭ aĭ epoceĭ neolitice. Istoria lor morală și putem ḑice naturală se încheiă cu era quaternară. Eĭ nu maĭ avură nicĭ o influență asupra epocelor următóre.

---

[1]) **Cartailhac**, La France préhistorique, pag. 66.

PERIODUL PETREI NOUE SEU POLEITE

II. INVASIUNEA NEOLITICĂ. CURENTUL PALEOCHTON SÉŬ VECHIŬ PELASG.

Timpurile diluviane aŭ trecut, și noĭ intrăm în al doilea period preistoric, numit al petreĭ nóuĕ séŭ al petreĭ poleite.

Acéstă epocă, constitue o nouă eră de transformațiune fundamentală morală și socială a lumeĭ vechĭ. O civilisațiune nóuă și neașteptată, se revarsă asupra Europeĭ.

In particular, epoca neolitică se caracteriséză prin introducerea animalelor domestice, prin cultura cerealelor și a plantelor textile, prin arta de navigațiune, prin o abilitate mult maĭ mare în fabricarea instrumentelor de pétră; în fine, prin cele de ântâiŭ dogme religióse, prin tumulele funerariĭ, prin monumentele megalitice, și prin o organisațiune socială puternică.

Insă, întréga acéstă civilisațiune materială și morală a epoceĭ neolitice aparține în Europa unuĭ noŭ popor imigrat în aceste părțĭ din alt continent și nicĭ de cum raselor primitive indigene.

Acéstă nóuă imigrațiune etnică în Europa, constitue așa numita invasiune neolitică, cea maĭ expansivă din câte le cunósce istoria.

Incă pe la începutul epoceĭ neolitice, apar în Europa nóue tipurĭ etnice, dóuĕ rase de ómenĭ, dintre carĭ una maĭ ales, dolichocefală, dotată cu o inteligență maĭ superióră, cu ideĭ marĭ, cu acțiunĭ puternice, și cu instincte sociale maĭ desvoltate.

Aceștĭ ómenĭ, după patrimoniul moral, ce-l aduceaŭ cu dênșiĭ, și după constatările sciințeĭ archeologice, veniaŭ în Europa din ținuturile centrale ale Asieĭ.

Primele mase neolitice, compuse din triburĭ imense pastorale și agricole, după ce plecară din Asia centrală, de lângă munțiĭ Altaĭ, probabil încă in

epoca paleolitică, și după ce făcură o stațiune de maĭ multe sute de anĭ lângă marea Caspică și Uraliĭ de jos, ele î-șĭ continuară încet drumul lor de migrațiune către apus, pe lângă țermuriĭ de nord aĭ măreĭ negre, apoĭ atrase în partea meridională de o climă maĭ dulce și de o vegetațiune maĭ abundentă, aceste populațiunĭ belicóse și în mare parte pastorale, se revĕrsară cu turmele lor nesfârșite peste câmpiile și văile cele fertile ale Moldoveĭ și Țĕreĭ-românescĭ.

Aicĭ la Dunărea de jos și în special în țĕrile Dacieĭ — faptul este cert — s'a format și închiegat centrul cel mare și puternic al populațiuneĭ neolitice în Europa; — centrul uneĭ rase nóuĕ de ómenĭ, de o statură înaltă și vigurósă, cu o vechiă organisațiune patriarchală, cu ideĭ severe religióse și cu o pasiune, adusă probabil din Asia, de a sculpta în stâncă viă statuele enorme ale divinităților sale.

Acești noĭ cuceritorĭ aĭ lumeĭ vechĭ, aduseră și rĕspândiră în Europa nóuele elemente de civilisațiune, fundară aicĭ cele de ântâiŭ state organisate, și dederă o nóuă direcțiune pentru destinele omenimeĭ.

In curs apoĭ de maĭ multe sute de anĭ, acéstă rasă activă și laboriósă, dotată cu o putere miraculósă de crescere și expansiune, î-șĭ continuă de la Dunărea de jos migrațiunile sale către părțile meridionale. De pe culmile, de pe văile și de pe câmpiile Carpaților, necontenite roiurĭ nóuĕ de triburĭ pastorale trecură peste rîul cel mare al lumeĭ vechĭ, și se revĕrsară în grupe compacte și organisate peste întréga peninsulă balcanică.

Acesta este curentul cel mare meridional, séŭ Carpato-Mycenic, curent, care venind din Asia centrală î-șĭ formă la Carpațĭ prima sa patriă europénă și puse cele de ântâiŭ base morale ale nóueĭ civilisațiunĭ, care se desvoltă maĭ târḑiŭ atât de puternic în Grecia și pe țĕrmuriĭ Asieĭ micĭ [1]);

---

[1]) Memorabila imigrațiune, care se estinse și revărsă asupra Grecieĭ continentale și insulare, noĭ o numim curent Carpato-Mycenic. Acésta este singura numire, care corespunde acesteĭ mișcărĭ din punct de vedere geografic șĭ cultural, și acéstă numire este cu atât maĭ mult justificată, cu cât Mycena, legendară metropolă a cultureĭ ante-elene, avea drept emblemă sântă un monument preistoric din țĕrile Dacieĭ. (A se vedé capitulele următóre). Mycena î-și reducea așa dar vechile sale originĭ la o populațiune descălecată în Argos de pe văile și cómele Carpaților.

Ținuturile Grecieĭ ne apar cucerite de noul curent încă în timpurile neolitice. Industria paleolitică pe pămêntul vechiĭ Elade nu se află representată. Din contră, se găsesc urmele civilisațiuniĭ neolitice în cele maĭ antice centre pelasge ale Grecieĭ, la Tyrint, la Mycena, la Orchomen, de și nu în mĕsură așa mare ca la Hissarlik, (de lângă Troia) în Asia mică. In acéstă privință, Perrot scrie: en Asie Mineure dans les îles et dans l'Hellade, sur l'emplacement des cités les plus anciennes des

orĭ esprimându-ne cu alte cuvinte, acesta este curentul vechiŭ pelasg séŭ paleochton, al vechilor pămêntenĭ, séŭ al ómenilor născuţĭ de-a-dreptul din pămênt (γηγενεῖς), după cum se numiaŭ dênşiĭ [1]).

---

fouilles que l'on a poussées jusqu'à la terre vierge ou à la roche vive, on a trouvé sous les restes de constructions qui témoignent d'une industrie déjà fort avancée et de puissants moyens d'action, les vestiges d'une âge beaucoup plus grossier, les traces d'hommes dont tous les outils étaient d'os ou pierre et dont les poteries, mal cuites, n'étaient pas préparées au tour. (**Perrot,** La Grèce primitive. p. 58. 115).

Acéstă populaţiune neolitică a Grecieĭ însă era pelasgă. (La population primitive de la Grèce, comme celle d'Italie était pélasgique. **Reinach,** Les origines des Aryens. pag. 113). D'après les traditions et les probabilités historiques ... on peut dire que les les Pélasges hélléniques descendirent des régions du Nord dans la Grèce. Après avoir traversé la Thrace et la Macédoine, ils occupèrent l'Épire et la Thessalie; de là ils gagnèrent, de proche en proche, la Grèce centrale et le Peloponnèse. (**Duruy,** Histoire des Grecs, Tome I. 1887, p. 44).

Acest puternic curent etnic al epoceĭ neolitice se revêrsă din peninsula balcanică nu numaĭ asupra Grecieĭ şi a Asieĭ micĭ dar şi asupra Sirieĭ şi Egipetuluĭ.

In Africa de nord, şi în particular în Egipetul de sus, scrie eruditul archeolog Morgan, civilisaţiunea neolitică ne presintă un caracter european. Aceleaşĭ tipurĭ ale industrieĭ nóue de pétră, sunt comune Egipetuluĭ, Europeĭ centrale şi sudice şi Sirieĭ. Chiar şi forma vîrfurilor de săgeţĭ este identică în Egipet şi în Europa. Pe când de altă parte esistă o completă diferenţă între săgeţile neolitice şi faraonice ale Egipetuluĭ. (**Morgan,** Recherches sur les origines de l'Égypte. L'âge de la pierre et les métaux. Paris. 1896—1897).

[1]) Pelasgiĭ, aveaŭ o vechiă tradiţiune, că genul lor era născut de a dreptul din pămênt (γηγενεῖς). Ast-fel Eschyl ne înfăţişéză pe Pelasg, patriarchul naţional al acesteĭ ginţĭ, rostind către Danau următórele cuvinte: «Eŭ sunt Pelasg, fiul vechiuluĭ Pămêntean, a celuĭ născut din pămênt». (Τοῦ γηγενοῦς γάρ εἰμ' ἐγὼ Παλαίχθονος ἶνις Πελασγὸς. **Aeschyli** Supplices. v. 250.)

Ér Asiu scrie: «Pe Pelasg, cel asemenea ḑeilor, l'a născut Pămêntul cel negru pe cómele munţilor celor înalţĭ, ca sĕ fie începătoriul rasei muritorilor. (**Pausaniae** Descriptio Graeciae. VIII. 1. 4. — Cf. **Dionysii Halicarn.** Antiq. Rom. I. 36. — **Quintilliani** Inst. III. 77.)

Acéstă archaică tradiţiune s'a păstrat în fond până astăḑĭ la poporul român. Legendele romane, ne spun, că locuitoriĭ acesteĭ ţĕrĭ sunt un gen noŭ de ómenĭ «eşit» pe pămênt, după nimicirea prin potop a primeĭ rase de ómenĭ. Ér într'un descântec românesc, bolnavuluĭ i se da numele de «pămêntean», cuvênt, care din punct de vedere al înţelesuluĭ, este identic cu γηγενής.

Maică prea-curată,
Aist pămêntean
Mi-l dăruesce
De bólă mi-l curăţesce.

(Lupaşcu, Medicina babelor, p. 13).

Insĕ, acéstă imigraţiune puternică neolitică forma numaĭ o parte din marea invasiune etnică, care caracteriséză acéstă epocă.

Alte triburĭ pastorale, alte grupe sociale, carĭ de asemenea veniaŭ din Asia, spre Europa pe urmele primuluĭ curent neolitic, ne maĭ putênd străbate spre Dunărea de jos, înaintară peste Basarabia şi Moldova de sus şi luând direcţiunea arculuĭ nordic al Carpaţilor se revĕrsară peste Bucovina, Galiţia, Silesia şi Moravia [1]. O parte însemnată din aceste nóuĕ mase neolitice, făcu o diversiune spre ţinuturile de méḑă-ḑi. Unele triburĭ trecură peste Carpaţiĭ de nord şi se stabiliră în părţile de sus ale Tiseĭ, ér altele coborând pe valea Marchuluĭ în jos se rĕspândiră peste Panonia, Noric, peste Dalmaţia de sus şi înaintară către Alpĭ şi Italia; — în fine restul maselor, împins de nóue colóne, ce veniaŭ în urmă, 'şĭ continuă maĭ departe migraţiunea sa spre apus pe lângă malul nordic al Dunăreĭ, şi trecând peste Bohemia şi Germania, înaintă către Galia, Pireneĭ, Belgia şi Britania, lăsând peste tot locul în drumul sĕŭ rĕmăşiţe de triburĭ şi urme ale industrieĭ şi culturuĭ sĕŭ primitiv. Acesta este curentul al doilea neolitic séŭ central, care ne presintă în Europa douĕ ramurĭ bine constatate, unul Carpato-Panonic-Alpin şi altul Carpato-Galic.

---

[1]) In Austria, linia principală a resturilor industrieĭ neolitice se întinde peste Bucovina, Moravia, Bohemia şi Austria de jos. (**Szombathy**: Bemerkungen über den gegenwärtigen Stand der prähistorischen Forschung in Oesterreich, în **Correspondenzblatt** der deutschen Gesellschaft für Anthropologie. XXV. Jahrg. 1894, pag. 98-99. — Cf. **Much**, Aelteste Besiedlung der Länder der österr. Monarchie.)

[2]) **Bertrand**, La Gaule avant les Gaulois. p. 256: Si le monde septentrional ou hyperboréen, inconnu des historiens anciens avant l'époque romaine, et révélé de nos jours par l'archéologie . . . nous cachait des tribus d'une grande vitalité, le monde thraco-danubien et danubien-alpestre se montre à nous plus de mille ans avant notre ère comme un foyer de civilisation bien autrement rayonnant. — **Ibid.** p. 206: A l'âge de la pierre polie deux courants puissants avaient concouru au peuplement de la Gaule, un courant hyperboréen, et un courant danubien. De ces deux courants, le second ne s'est jamais ralenti. Derrière les néolithiques et de très bonne heure . . de nouvelles tribus s'étaient avancées peu à peu, se poussant les unes les autres. Elles avaient pris possession de la Thrace, de l'Illyrie, de la Germanie méridionale, pénétrant jusqu'en Italie . . laissant des essaims, chemin faisant, au sein de montagnes (Carpathes, Balcans, Alpes noriques), sur les hauts plateaux de la Bohême et dans les vallées adjacentes.

In Transilvania, invasiunea curentuluĭ neolitic s'a operat pe dóue căĭ diferite, de o parte prin pasurile naturale ale Carpaţilor de rĕsărit, de altă parte prin diferite triburĭ neolitice, carĭ, după ce trecură peste Carpaţiĭ de nord, şi descălecară în

Acest curent introduse în Europa centrală și apusană, — în Panonia, Noric, Dalmația superióră, Reția, de altă parte în Bohemia, Germania, Galia, Pireneĭ, Belgia și Britania, — aceeașĭ cultură uniformă neolitică ca și în Carpațiĭ Dacieĭ, același progres industrial, aceeașĭ viață pastorală, aceeașĭ practică a agricultureĭ, aceleașĭ doctrine religióse, aceeașĭ organisațiune a cultuluĭ și a societățiĭ, și în fine, aceeașĭ idiomă séŭ limbă comună primelor curente neolitice.

Însă mișcarea etnică în mase pornită din Asia spre Europa se continuă în tot cursul acesteĭ epoce.

Afară de primele douĕ curente marĭ neolitice, carĭ aduseră și revĕrsară asupra Europeĭ o imensă populațiune [1], alte cete noue, însă maĭ puțin considerabile, carĭ de asemenea din împrejurărĭ necunoscute părăsise ținuturile vechiĭ Asie, se ivesc la porțile de rĕsărit ale Europeĭ.

---

părțile de sus ale Tiseĭ, se estinseră încet pe valea Someșuluĭ și a Crișuluĭ repede și în regiunile de apus ale Transilvanieĭ. A se vedé și charta preistorică a Ungarieĭ și Transilvanieĭ la **Romer**, Résultats généraux du mouvement archéologique en Hongrie, pag. 42, reprodusă de **Pulszky**, în Magyarország Archaeologiája, I. 1897, p. 242.

Aceste drumurĭ de invasiune neolitică în Transilvania sunt indicate într'un mod fórte clar, prin tipul și prin natura materialuluĭ diferitelor fabricate neolitice din aceste regiunĭ.

[1]) Despre acéstă extra-ordinară mulțime de ómenĭ a timpurilor preistorice, scrie scholiastul luĭ Homer:

«Se spune, că pămêntul apĕsat de mulțimea cea imensă a ómenilor lipsițĭ de pietate, s'a adresat către Joe cu rugăciunea, ca sĕ o ușureze de acéstă sarcină. Pentru acest scop Joe ațîță maĭ ântâiŭ rĕsboiul Tebaic și în care mulțĭ aŭ perit. In urmă însă, cu tóte că Joe ar fi putut sĕ nimicéscă pe toțĭ ómeniĭ aceștia cu fulgerile și cu diluviile, dar fiind-că la acest expedient se opuse Momus (un fiŭ al nopțiĭ), Joe, după sfaturile luĭ Momus, puse la cale rĕsboiul dintre Grecĭ și Barbarĭ (Troienĭ), și prin care rĕsboiŭ pămêntul se ușură, de óre-ce mulțĭ aŭ fost ucișĭ.» Acéstă tradițiune, ne spune scholiastul luĭ Homer, era cuprinsă în Cântările ciprice ale poetuluĭ Stasin. (**Homeri** Carmina, Ed. Didot, pag. 591—592).

Ér poetul Valeriŭ Flaccu în Argonauticele sale (VI. 33 seqq.), vorbind despre ținuturile de lângă munțiĭ Riphei (Dacia și Sciția) se esprimă ast-fel: Aceste țĕrĭ, carĭ se întind sub constelațiunile celor dóue urse și a bălauruluĭ celuĭ gigantic, sunt cele maĭ avute de populațiunĭ, de cât orĭ-care altă regiune.

In fine, Herodot, (V. 3.) vorbind despre populațiunile din nordul Grecieĭ scrie: Poporul Tracilor forméză după Indienĭ națiunea cea maĭ numerósă de pe suprafața pămêntuluĭ, și dacă eĭ ar fi guvernațĭ de un singur om, și dacă se ar puté uni între dênșiĭ, atuncĭ ar fi neînvinșĭ și ceĭ maĭ puternicĭ dintre tóte popórele.

Acești noi invasori, ne mai putênd străbate pe drumul cel vechiu de migrațiune, fură siliți să apuce o direcțiune cu totul anormală pentru triburile, carii-și caută o patrie nouă și mai fericită. Ei înaintară pe țěrmurii Niprului în sus către marea Baltică, ocupară ținuturile Litvaniei, și de aci o parte se estinse spre apus pe lângă cóstele Germaniei de nord, ér alte triburi trecură în Suedia și Norvegia.

Acesta este curentul neolitic nordic, numit de unii archeologi francesi hyperborean [1]).

Primele două curente séŭ migrațiuni neolitice ne presintă întru tóte același fond comun de civilisațiune, același mod de viéță și același cult, și ele aparțineaŭ după tipul lor etnic (dolichocefal) și după resturile idiomei lor la una și aceeași rasă de ómeni, rasă, care într'o epocă preistorică depărtată trăise în ținururile Asiei într'o comunitate socială și religiósă.

Pe când de altă parte, curentul nordic séŭ hyperborean ni se presintă în istoria acestor timpuri primitive mai mult ca o serie de diferite migrațiuni etnice și cari nici nu plecase în unul și același timp din interiorul Asiei; un curent compus în mare parte din două rase distincte de ómeni, una dolichocefală pastorală și agricolă, din aceeași trupină cu cele două curente

---

La poporul român, s'a păstrat până astăḑi amintirea despre acéstă nenumĕrată mulțime de ómeni, ce a esistat odată în ținuturile Daciei.

Mai de mult, ne spune o tradițiune din com. Zelisteanca, jud. Buzĕŭ, aŭ fost pe locurile astea lumea désă și pentru aceea se chemă «Puediă»; ómenii aceia aŭ fost prăpădiți din voia luĭ Dumneḑeŭ. (Inv. I. Voiculescu).

Er din comuna Bășesci, jud. Fălciŭ ni se relatéză: «Prin cuvêntul Poediă înțeleg bĕtrânii lume multă, în cât nu mai încăpea sĕ mai stea la un loc, și spun, că în timpul Poediei aŭ fost multe sate pe teritoriul comunei Schiopeni. Ce s'aŭ făcut cu ómenii din acele locuri? Bĕtrânii ḑic, că i-o fi prăpădit Dumneḑeŭ din causă, eă era prea mulți Inv. I. Ghibănescu). Așa dar, în fond aceeași tradițiune ca și la poetul ciclic Stasin: intervenirea divinității pentru ușurarea pământului de acéstă sarcină de ómeni.

In fine, «arăturile părăsite de prin munți» ne spune o altă tradițiune din comuna Călinesci, jud. Vâlcea, sunt făcute de când eraŭ ómeni prea mulți pe pământ și nu le mai ajungeaŭ locurile de ia câmp.

[1]) Numirea de curent hyperborean aplicată la triburile neolitice de lângă Marea baltică nu corespunde nici esactității geografice nici istorice. Hyperboreii (popor pelasg), cari aŭ avut în timpurile preistorice un rol cultural atât de însemnat, ne apar în epoca lor de mărire cu locuințele la nordul Dunărei de jos și la Carpați. (Riphaei). Mai târḑiŭ numele de Hyperborei din causa omogenității etnice fu aplicat de autorii grecesci și alte diferite triburi pelasge, ale căror regiuni însă nici o dată nu au fost bine definite.

precedente [1]), și alta brachycefală, cu capul rotund și statura maĭ mult mică, ómenĭ, carĭ nu cunosceaŭ nicĭ păstoria, nicĭ agricultura, simpli vênătorĭ și pescarĭ, fără nicĭ o importanță în istoria civilisațiuneĭ acesteĭ epoce.

Din tóte aceste migrațiunĭ neolitice însă, rolul cel maĭ important în istoria civilisațiuneĭ europene l'a avut curentul meridional séŭ paleochton (Carpato-Mycenic).

Prima stațiune, pe care a ocupat'o în mod durabil acest curent neolitic, aŭ fost țĕrile vechiĭ Dacie, înzestrate de la natură cu câmpiĭ întinse și roditóre, cu văĭ și pădurĭ magnifice traversate de nenumĕrate cursurĭ de ape. Aicĭ se formă centrul cel mare de aglomerațiune al populațiuniĭ neolitice, prima patrie adoptivă pentru masele cele marĭ de păstorĭ, carĭ veniaŭ cu căpeteniile, cu triburile, cu ḑeiĭ și cu turmele lor din Asia către Dunăre.

Noĭ am espus în aceste paginĭ originea, progresul și caracterul cucerireĭ neolitice, care supuse, împopulă și civilisă vastele ținuturĭ ale Europeĭ.

Epoca neolitică, ni se presintă ast-fel în Europa, cu escepțiune de litoralul măreĭ baltice, omogenă și unitară din punctul de vedere etnic, omogenă și unitară din punctul de vedere cultural.

Insă, când noĭ vorbim aicĭ despre acéstă întinsă și puternică invasiune neolitică în Europa, nu înțelegem nicĭ de cum migrațiunea anachronistă a așa numiților «Arii» [2]), de carĭ se ocupă filologia modernă, și ale căreĭ conclusiunĭ ipotetice nu se unesc nicĭ cu resultatele investigațiunilor archeolo-

---

[1]) In gorganele (tumulele) preistorice ale Galițieĭ ostice, în cele din ținutul Moscoveĭ, din Minsk și din Litvania se găsesc craniĭ dolichocefale (pe când populațiunea rutenă și polonă de astăḑĭ e brachycefală). Aceste cranii dolichocefale preistorice se găsesc și în Germania de sud și în Lațiŭ. (**Correspondenzblatt** d. deutschen Gesellschaft f. Anthropologie Jahrgang 1876, p. 63). Tipul neolitic dolichocefal ni se presintă și în palafitele din Elveția (Fraipont, Les cavernes, p. 275. 176).—De asemenea și craniile descoperite în stațiunea neolitică de la Lengyel, comitatul Tolna în Ungaria, sunt dolichocefale. (**Pulszky**, Magyarország archaeologiája, I. pag. 41.

[2]) Așa numițiĭ «Arii» (Indo-Iraniĭ, Armeniĭ, Latiniĭ, Greciĭ, Celțiĭ, Germaniĭ, Slaviĭ și Albanesiĭ), de carĭ se ocupă representanțiĭ linguisticeĭ, nu aŭ constituit nicĭ o-dată o familiă etnică, pe cât ajung luminile istorice.

Anume se scie despre Grecĭ, că eĭ sunt o imigrațiune posterióră Pelasgilor, și că aŭ împrumutat de la aceștia elementele civilisațiuniĭ preistorice. De altă parte, înșișĭ Greciĭ considerau pe Pelasgĭ de ceĭ maĭ vechĭ ómenĭ pe pămênt.

Tot asemenea și Celțiĭ, ér după eĭ Germaniĭ, se aŭ stabilit cu câte-va miĭ de anĭ în urmă peste substratul cel vast și archaic pelasg din Europa centrală, nordică și apusană. Din punct de vedere istoric nu esistă nicĭ un criteriŭ suficient, că așa numitele limbĭ

gice, nicĭ cu constatările sciinţeĭ antropologice; ci din contră, noĭ avem în vedere o mişcare mult maĭ vechiă de cât epoca metalelor (séŭ a pretinşilor Arienĭ), mişcare întêmplată cu mult înainte de migraţiunea în Europa a Grecilor, a Celţilor şi Germanilor, şi care a lăsat urme reale despre cultura sa ante-elenică şi ante-celtică prin tóte ţĕrile, pe carĭ le-a ocupat orĭ le-a atins.

ariane ar deriva din o singură limbă primitivă. Atât materialul lexic, şi aicĭ înţelegem elementele cu forme identice orĭ analoge, cât şi particularităţile comune ale organismuluĭ gramatical, nu se reduc la o moscenire prin descendenţă genetică, ci la o simplă imprumutare din o limbă mult maĭ archaică, maĭ estinsă şi maĭ perfectă. Este incontestabil, că limba, ca un mod de espresiune a gândirilor, se schimbă mult maĭ uşor şi maĭ repede, de cât tipul şi facultăţile spirituluĭ, şi aceste două particularităţĭ din urmă, carĭ separézá într'un mod atât de fundamental, populaţiunile numite indo-europene, rĕstórnă tóte hipotesele linguisticeĭ despre omogenitatea lor etnică. Faptul este cert, că din epoca neolitică şi până astăḑĭ nu s'a produs nicĭ o diferenţiare nóuă de tipurĭ. Ele sunt şi astăḑĭ tot ast-fel ca şi în timpurile preistorice. Ast-fel, că teoria Arilor, aşa după cum ni-o înfăţişézá linguistica, nu se póte susţiné nicĭ cu argumente istorice, nicĭ antropologice. Peste tot, nu se póte admite la aceste populaţiunĭ, o omogenitate, nicĭ somatică, nicĭ linguistică.

NOTE ADIŢIONALE.

I. **Industria neolitică în Dacia. Fabricatele de pétră şi os.** O mulţime considerabilă de arme şi instrumente de pétră, precum şi obiecte fabricate din óse şi córne de animale, se găsesc rĕspândite prin tóte regiunile vechiĭ Dacie.

In unele din staţiunile neolitice de peste Carpaţĭ, ne spune archeologul Romer, se găsesc miĭ de bucăţĭ de aschiĭ (de silex, obsidian, etc.), numaĭ pe o estensiune de câţĭ-va metriĭ pătraţĭ, — şi tot de asemenea sute şi miĭ de bucăţĭ de diferite fabricate din córne de cerb şi din óse de animale. (Mouvement archéologique. p. 9. — Discours, Congrès international d'anthropologie à Budapest, 1876. p. 10).

Cu deosebire industria neolitică a instrumentelor de pétră, ne apare în mare desvoltare în Transilvania şi în părţile de nord ale Ungarieĭ.

La congresul preistoric de la Paris, scrie tot archeologul Romer, am fost cel de ântâiŭ, care am presentat un nucleus de obsidian de provenienţă din Transilvania. Până atuncĭ tótă lumea credea, că obsedianul a fost importat în Europa din Mexic, fiind-că nu se cunosceaŭ de cât câte-va specimene aduse de acolo şi unele din Italia.

Intreg comitatul Solnoc-Dobâca, scrie un alt archeolog de peste Carpaţĭ, este semĕnat şi încă în mod des cu anticităţĭ preistorice din epoca neolitică şi a bronzuluĭ. (Archaeologiai Értesitö. Uj folv. XVII. 97). Tot aceeaşĭ, se póte spune şi despre cele-l'alte comitate ale Transilvanieĭ şi Ungarieĭ de nord. (A se vedé **Gooss,** Chronik der archaeologischen Funde Siebenbürgens. — **Idem,** Skizzen zur vorrömischen Culturgeschichte der mittleren Donaugegenden, in «Archiv d. Vereines für siebenbürgische Landeskunde». N. F. XIII. 407 seqq. — **Hampel,** Catalogue de l'exposition préhistorique de la Hongrie. Budapest, 1876).

Ér cu privire la România, Cesar Boliac scrie: «La noĭ se găsesc maĭ multe obiecte de pétră de cât de bronz prin localitățile dace (înțelege ante-romane); séŭ pot ḑice maĭ mult, că bronzul se găsesce fórte rar, în comparațiune cu obiectele de pétră (Trompeta Carpaților, Nr. 846, a. 1870, pag. 3).

In fine, cu privire la stațiunea preistorică Vădastra din jud. Romanațĭ, Cesar Boliac, scrie: «Ce ar ḑice Lubbock . . când ar afla, că în două ḑile cu câțĭ-va ómenĭ, dintr'un ocol, pe suprafața căruia nu era nimic care să trade depositele ascunse, s'aŭ scos din adâncime de la un metru până la unu și jumătate peste treĭ miĭ de silexurĭ săgețĭ, cuțite, răḑĕtorĭ (haches celtiques), topóre, ciocane găurite, petre de praștie de silex rotunjite, petriĭ de afundat plasa, boldurĭ, etc.; maĭ multe petriĭ de frecat sĕmînța, maĭ multe gresiĭ de ascuțit pétra . . . măteĭ (adecă nuclei. D.) din carĭ s'aŭ scos aschiĭ de săgețĭ, cuțite, etc. . . maĭ bine de treĭ sute obiecte de lut frământat . . . . Apoĭ ca la vre-o treĭ sute obiecte lucrate de os, dintre carĭ vre-o șépte ḑecĭ scóse întregĭ . . boldurĭ, sule, undrele cu gaură . . un ac cu gămălie . . și diferite córne ascuțite, găurite . . Am făcut o mică colecțiune de fălcĭ și dințĭ de diferite animale, córne maĭ ales de cerbĭ. Córne și óse de un animal cu mult maĭ mare de cât bivolul actual, abundă în tóte părțile insuleĭ. Cred, precum am ḑis'o, că este de bos-urus . . . Nimic de metal . . . Ferĕstrae de silex cu colțĭ bine pronunțațĭ, de carĭ am găsit anu, vre-o șéseḑecĭ la un loc. Mĕ hasardez sĕ fac o conjectură: nu cum-va în aceĭ timpĭ, atât de adâncațĭ în vechime, eraŭ specialitățĭ? . . . cu meșterĭ specialĭ? . . . . Vădastra și până astăḑĭ rĕmâne pentru mine localitatea care conține obiectele preistorice cele maĭ primitive, adecă din epoca petreĭ lustruite. (Analele Soc. acad. X. Sect. 2. p. 270 seqq.)

Acéstă industriă a omuluĭ neolitic în Dacia ni se presintă în mare parte indigenă

Aprópe întreg materialul din care sunt fabricate armele și instrumentele de pétră, ce s'aŭ aflat pe teritoriul Dacieĭ, ne presintă un caracter autochton. Acest material, (de silex, serpentin, amfibol, obsidian, tuf de trachit, marnă calcarósă, gresie, șist de quarț, șist argilos, iaspis, porfirit, spat fosibil, heliotrop, marmoră roșie, gabro, etc.), este estras din stâncile cele maĭ apropiate ale Carpaților. Am puté ḑice așa dar, că ne aflăm în fața unuĭ prim început de lucrărĭ de mine în Dacia.

Chiar fără sĕ maĭ avem în vedere descoperirile ce se vor face în viitoriŭ, noĭ putem, pe basa documentelor archeologice, ce le posedăm până astăḑĭ, sĕ stabilim aicĭ următórele fapte positive, anume:

Tăerea petreĭ în Dacia, și acésta judecând'o după colecțiunile archeologice ale museelor de peste Carpațĭ, a fost în epoca neolitică în deosebită flóre. In particular tăierea petreĭ a avut în regiunile Dacieĭ o desvoltare mult maĭ întinsă și maĭ progresată de cum acésta ni se presintă în părțile Austrieĭ, Germanieĭ, Francieĭ și Italieĭ.

In special, găsim în țĕrile Dacieĭ representate amĕndouĕ jumătățile epoceĭ neolitice, începutul acesteĭ ere, care se caracterisézǎ prin daltele cele cu ascuțiș lat, prin arme și instrumente încă nepoleite și neperforate, și partea a doua a acesteĭ epoce, séŭ cea din urmă, care se manifestă prin arme și instrumente lustruite, sfredelite, cu forme variate și perfecționate.

De asemenea, judecând după mulțimea enormă, și după distribuțiunea geografică a acestor obiecte, resultă cu deplină certitudine, că în epoca neolitică trăia în părțile Dacieĭ o populațiune désă și laboriósă, rĕspândită pe tóte câmpiile, văile, colinele, până chiar pe cómele munților celor maĭ înalțĭ.

În fine, diferitele centre de fabricațiune neolitică, ce s'aŭ descoperit în anumite puncte ale Dacieĭ, începênd de la Dunăre și până la isvórele Tiseĭ, ne probéză, că prelucrarea armelor și instrumentelor de pétră și de os în acéstă epocă nu era individuală, că se începuse în țěrile nóstre o confecționare industrială și un trafic material cu aceste fabricate, trafic, care se întinsese departe peste frontierele acesteĭ țěrĭ.

In Bucovina, cea maĭ însemnată stațiune neolitică este Sirctul. De asemenea s'aŭ descoperit diferite obiecte ale industrieĭ neolitice în localitățile Bucovineĭ, numite: Zâmcescĭ, Sucéva, Ciudin, Cernăuțĭ, Lujani, Iordănescĭ, Iasloveț, Coțiman, Onuth, Dubauțĭ, Sipenițĭ, Dimcă (la Hâlbóca), Cuciur-mare, Cotĭca, Chirlibaba, Sviniațe și Babin. (**Kaindl**, Geschichte der Bukowina, I (1896), pag. 6—10.

Noĭ reproducem aicĭ diferite tipurĭ caracteristice ale industrieĭ de pétră din acéstă epocă în Dacia, precum și unele specimine similarĭ din Europa de apus și din ținuturile Troieĭ.

Proveniența acestor artefacte:

Fig. 13. Toporaș de silex (cremene). România. Revista sciințifică. An. III. 1872—1873. Stampa X.

» 14. Topor neperforat de serpentină verde. România, Zidina Dacilor, lângă schitul Topolnița. Colecțiunea C. Boliac. Trompeta Carpaților, Nr. 1010 din 1872.

» 15. 16. Târnăcópe neperforate, unul de granit, altul de serpentină. România jud. Vlașca, găsite la un loc cu fragmente de olăriă primitivă. Col. Boliac. Ibid.

» 17. 18. Topor neperforat de granit (față și profil). România, Vădastra. Col. C. Boliac. Ibid.

» 19. Săgétă de silex cu dințĭ. România. S'a găsit în năsipurĭ, între Craiova și Calafat. Col. C. Boliac. Ibid.

» 20. Topor de granit. România, Hunia marc. Col. C. Boliac. Ibid.

» 21. Topor de pétră găurit. România, Cetatea Latinilor, lângă satul Oreavița, jud. Mehedințĭ. Col. C. Boliac. Ibid.

» 22. 23. Ciocan-topor de diorit (față, profil). România. Col. C. Boliac. Ibid.

» 24. 25. Topor perforat lucrat în cute (față, profil). România. Cololecțiunea Cesar Boliac, Ibid.

» 26. 27. Topor elegant (față, profil). România. Găsit la pólele munteluĭ Pescerea cu ólele, jud. Dâmbovița. Col. C. Boliac. Ibid

» 28. Ciocan-topor elegant lucrat. România, Cetatea Dacilor. Col. C. Boliac. Ibid.

» 29. Topor de serpentină cu dóue ascuțișurĭ. Transilvania, Bistrița. Gooss, in Archiv d. Vercines für siebenbürgische Landeskunde. N. F. XIII. Tab. I.

» 30—33. România. Museul Têrgul-Jiuluĭ.

» 34. Secure de serpentină. Transilvania, com. Netuș. Colecțiunea gimnasiuluĭ din Sighișóra. Gooss, Archiv N. F. XIII. Tab. I.

» 35. Instrument de serpentină pentru lustruit. Transilvania, Turnul-roșu. Col. gimnasiuluĭ din Sighișóra, Gooss, Ibid.

» 36. Târnăcop de serpentină. Transilvania. Colecțiunea gimnasiuluĭ din Sighișóra. Gooss, Ibid.

» 37. Ciocan-secure de serpentină. Transilvania. Col. gimnasiuluĭ din Sighișóra. Gooss, Ibid.

Fig. 38. Topor de tuf de trachyt cu vîrf ascuţit, neterminat. Col. gimnasiuluĭ din Sighişóra, **Gooss**, Ibid.

« 39. 40. Fragment de topor perforat (faţă şi profil). Transilvania, comitatul Hînedórei, comuna Crăciunescĭ, pescerea Bârlog. **Téglás**, Ujabb barlangok, p. 62.

« 41. Ciocan de amfibol, fragment. Transilvania, comuna Crăciunescĭ, pescerea Bârlog. **Téglás**, Ibid. p. 62.

« 42. Ciocan de amfibol, fragment. Transilvania, comuna Crăciunescĭ, pescerea Bârlog. **Téglás**, Ibid. p. 63.

« 43. Topor de pétră. Transilvania, comuna Geoagiul-de-jos, pescerea Sub-pétră. **Téglás**, Ibid. p. 118.

« 44. Topor de pétră. Ungaria, comitatul Iaurin. **Ipoly**, Györ megye, p. 363.

« 45. Secure mare de pétră de pe vîrful munteluĭ Muncel, comuna Ardeu, Transilvania. **Téglás**, Ibid. p. 152.

« 46. Topor de pétră. Ungaria, comitatul Iaurin. **Ipoly**, Györ megye. p. 118.

« 47. Tăbliţă triangulară de ipsos (amulet). Pescerea de la Godinescĭ, Transilvania. **Téglás**, Ibid. p. 19.

« 48. Bulă de cremene pentru prasciă. România, Vădastra. Col. C. Boliac. Trompeta Carpaţilor, Nr. 1010 din a. 1872.

« 49. Topor (hache) de silex. Francia. **De Mortillet**, Musée préhistorique. Pl. XLVI.

« 50. Ciocan de amfibol cu început de perforaţiune. Francia. **De Mortillet**, Ibid. Pl. LIII.

« 51. Ciocan de pétră. Francia (Morbihan). **Bertrand**, La Gaule, p. 165.

« 52. Târnăcop de silex. Francia. **De Mortillet**, Ibid. pl. LIII.

« 53. Târnăcop naviform. Francia. **De Mortillet**, Ibid. pl. LIV.

« 54. Topor de silex din ruinele primeĭ cetăţĭ de la Hissarlik (Troia). **Schliemann**, Ilios. p. 300.

« 55. Topor de diorit negru din ruinele primeĭ cetăţĭ de la Hissarlik (Troia). **Schliemann**, Ibid. p. 299.

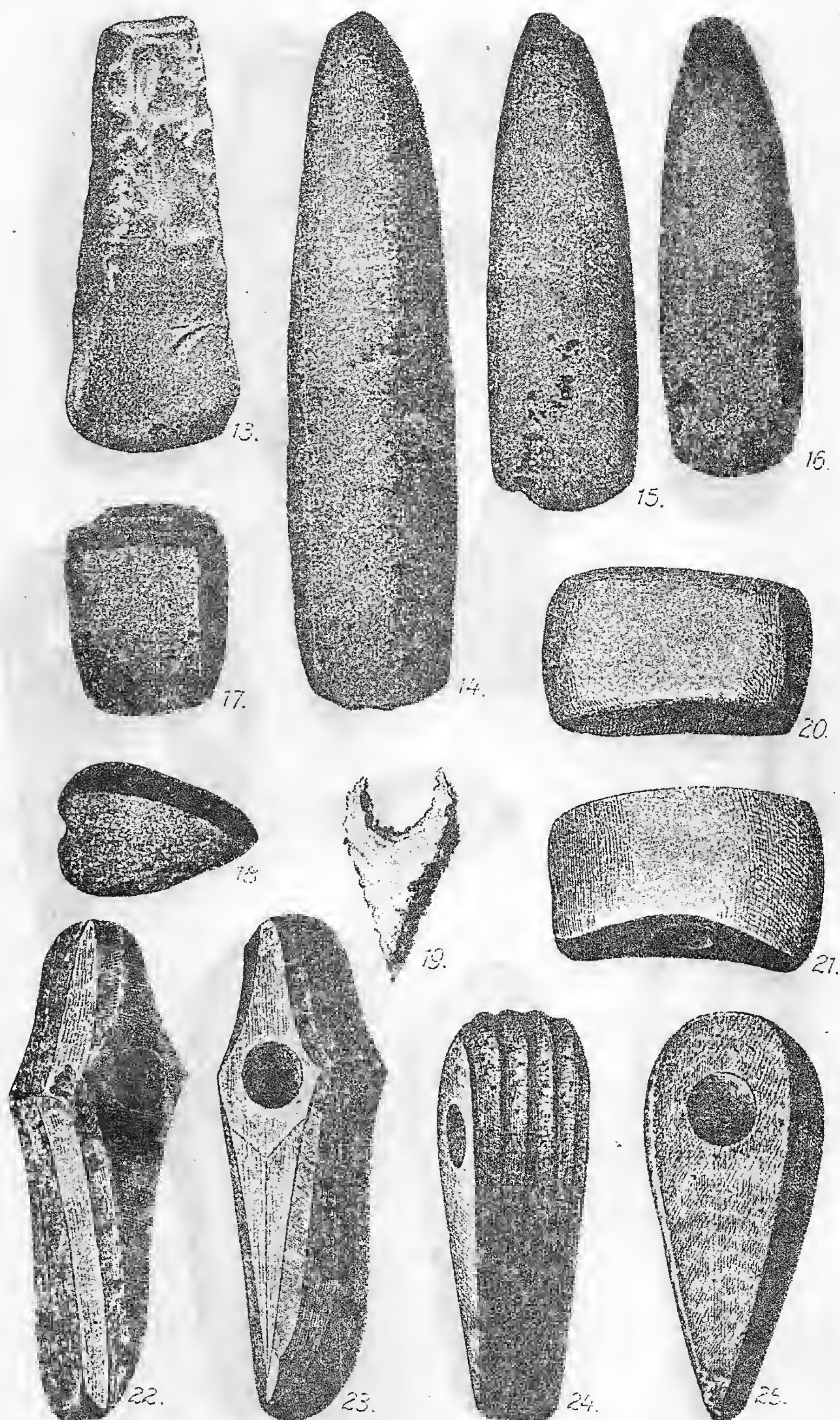
« 56. Topor din ruinele primeĭ cetăţĭ de la Hissarlik (Troia). **Schliemann**, Ibid. pag. 306.

« 57. Ciocan de gabbro verde cu început de perforaţiune din ruinele cetăţiĭ a doua de la Hissarlik. **Schliemann**, Ibid. p. 554.

« 58 Topor pentru luptă de diorit întunecat din prima cetate de la Hissarlik. **Schliemann**, Ibid. p. 307.

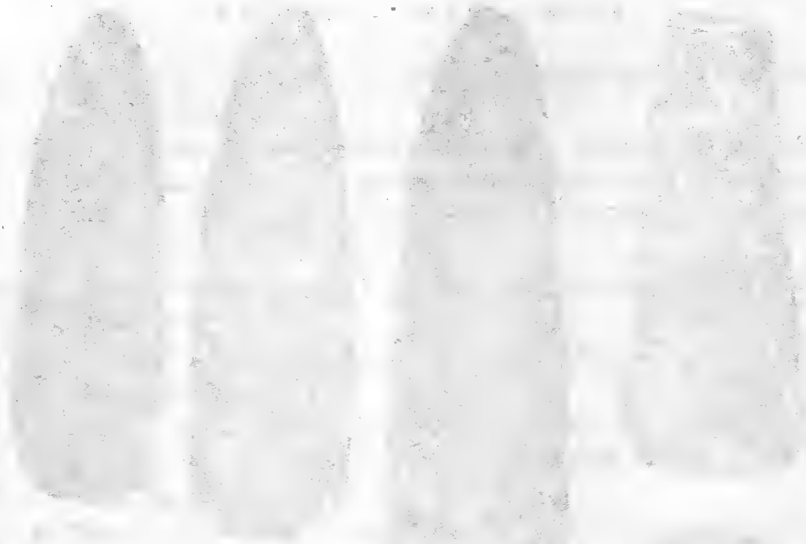
« 59. Ciocan din Grecia de nord. **Perrot**, La Grèce primitive. p. 124.

Tóte aceste obiecte figurate represintă diferite mărimĭ naturale.

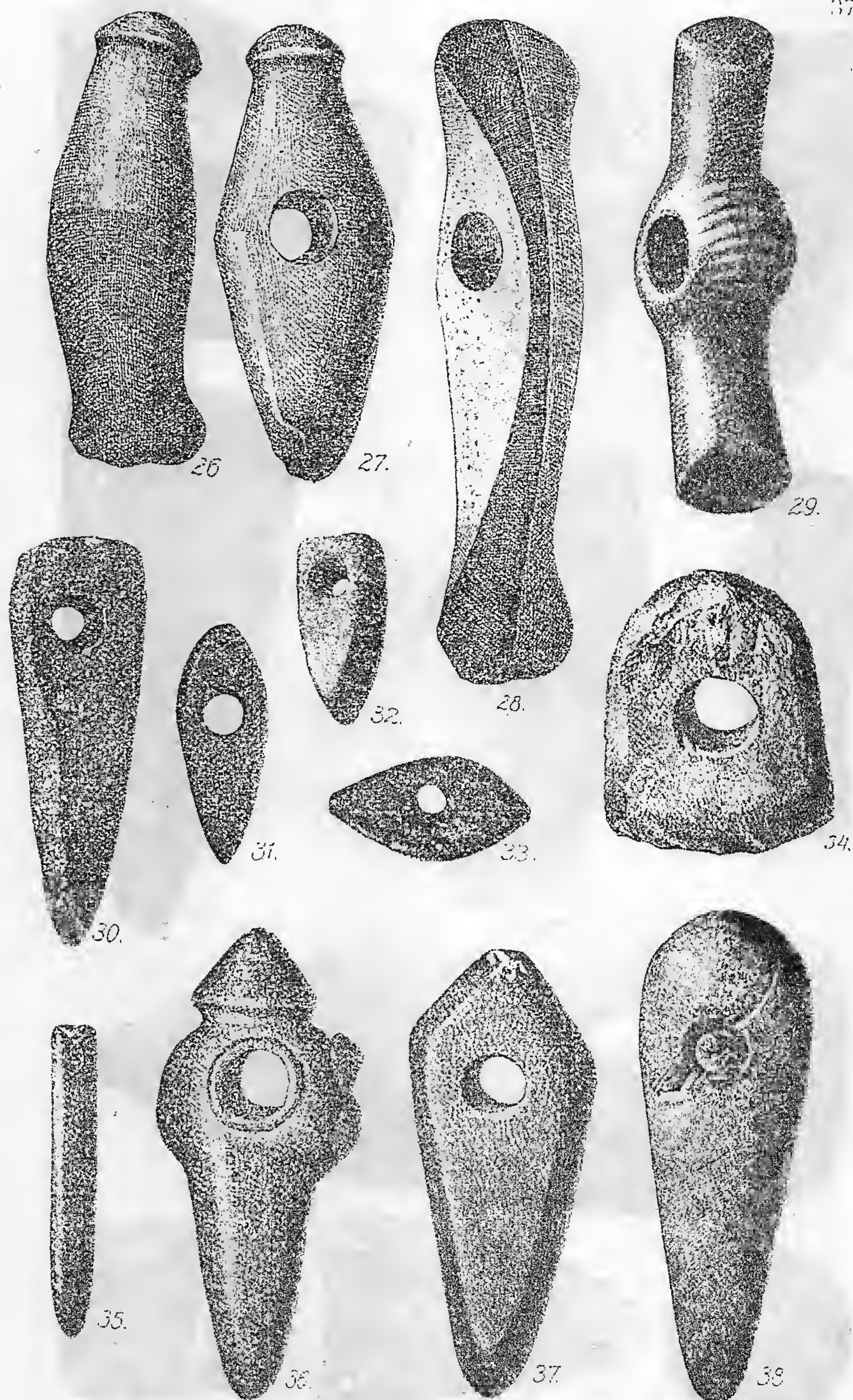

INDUSTRIA NEOLITICĂ IN DACIA.

DIFERITE SPECIMINE, INSTRUMENTE DE PÉTRĂ. (ROMÂNIA).

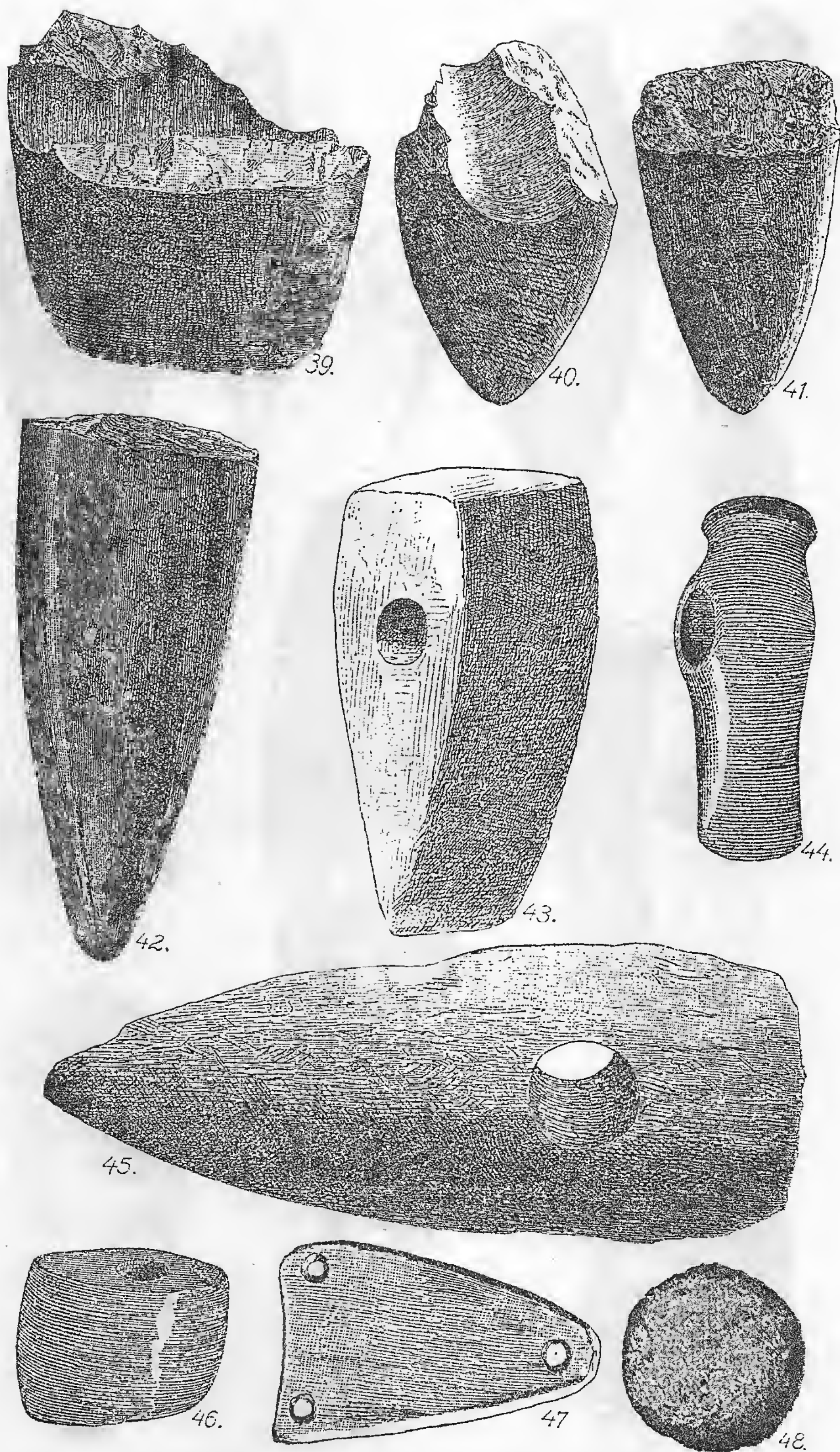

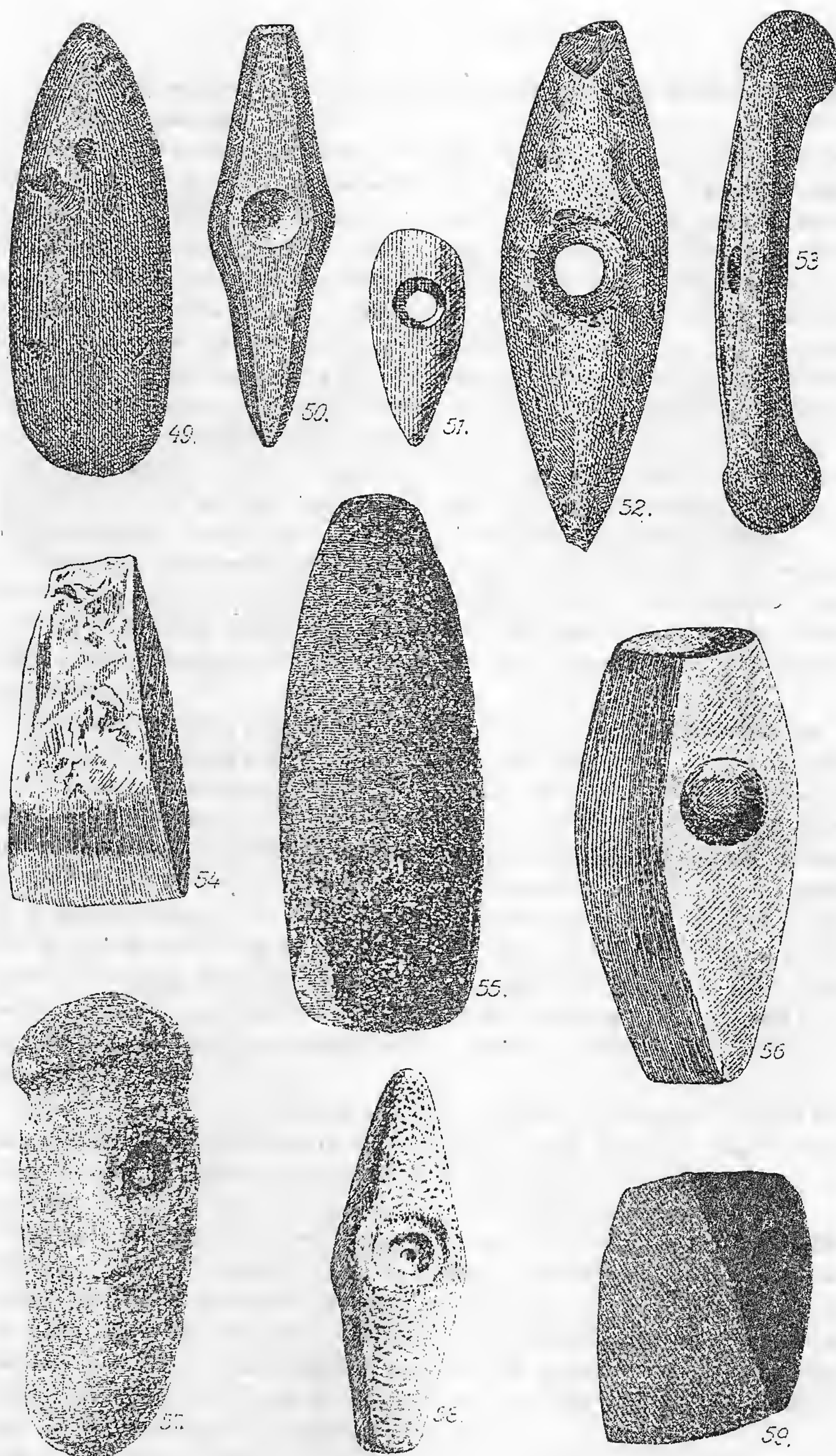
DIFERITE SPECIMINE, INSTRUMENTE DE PÉTRĂ.
(ROMÂNIA ȘI TRANSILVANIA).

DIFERITE SPECIMINE, INSTRUMENTE ȘI ALTE OBIECTE DE PÉTRÀ.
(TRANSILVANIA, ROMÂNIA ȘI UNGARIA).

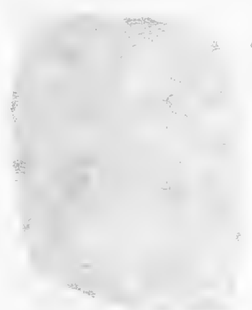

DIFERITE SPECIMINE, INSTRUMENTE DE PÉTRĂ.
(FRANCIA, TROIA ȘI GRECIA).

II. **Ceramica preistorică a Dacieĭ.** Ceramica epoceĭ neolitice se caracteriséză prin d ó u e c l a s e bine distincte.

P r i m a c l a s ă o forméză olăria neolitică maĭ vechiă. In aceste timpurĭ iniţiale neolitice, ceramica în general este grosolană, argila impură, mestecată cu grăunţe de quarţ şi năsip, ér vasele rĕŭ arse. De regulă, ele sunt numaĭ la suprafaţă roşite de foc, ér restul e sur, negru, orĭ gălbin-sur. Forma vaselor din aceste prime timpurĭ ale epoceĭ neolitice, este maĭ mult sferică séŭ semi-sferică. Ele nu aŭ basă séŭ fund lat, ci partea de desupt este curcubetósă, orĭ în forma ouluĭ. De asemenea vasele acesteĭ clase sunt fără tórte şi ele aŭ numaĭ un fel de urechĭ găurite pentru a fi acăţate. In acéstă clasă a ceramiceĭ neolitice se presintă şi unele începuturĭ de ornamentică. Decorurile sunt formate din liniĭ d r e p t e orĭ şirurĭ p u n c t a t e, esecutate, în mod maĭ puţin regulat şi peste tot numaĭ cu unghiile orĭ cu degetele.

A d o u a c l a s ă a c e r a m i c e ĭ n e o l i t i c e se caracteriséză în general prin un material maĭ fin şi maĭ bine frămêntat. Fabricatele de olăriă, ne presintă maĭ multă simetriă în forme, o technică maĭ progresată şi peste tot o diversitate de tipurĭ.

In fine, ornamentica acesteĭ clase este cu mult maĭ regulată. Decorurile sunt compuse maĭ mult din figurĭ geometrice formate din l i n i ĭ d r e p t e — maĭ târdiŭ din l i n i ĭ c u r b e — şi esecutate cu stilul, orĭ cu alte instrumente speciale. Peste tot însă, întréga olăria epoceĭ neolitice este lucrată cu mâna, fără ajutorul uneĭ róte, orĭ al unei procedărĭ mecanice.

Cu privire la ceramica preistorică a Românieĭ, C e s a r B o l i a c scrie următórele :

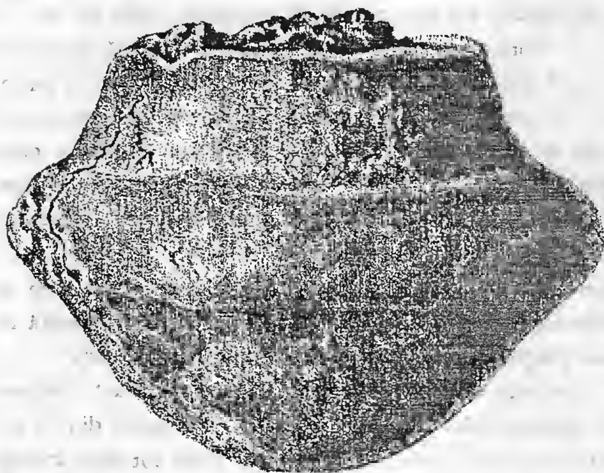
«In ceea ce sunt avute epocele ante-metalice este o l ă r i a ş i l a n o ĭ . . . Pe unde nu se găsesce nicĭ un metal, olăria este grosolană, rĕŭ frămêntată, făcută numaĭ cu mâna şi rĕŭ cóptă, dacă nu şi numaĭ uscată la sóre, tóte ornamentele pe olăria primitivă . . sunt făcute cu degetul séŭ unghia . . . Dacă aşĭ lua diferita olăriă, ce am adunat numaĭ din marginea Siretuluĭ până la Haţeg în Grădiştea (Sarmizegetusa) . . . negreşit că ar face o colecţiune fórte variată şi eterogenă cu imprimate şi diferite genurĭ şi gradurĭ de cultură, începênd de la cea maĭ primitivă (neolitică. D.) din V ă d a s t r a până la cea maĭ perfectă dacă (ante-romană) din Z i m n i c e a, şi apoĭ până la cea maĭ perfectă daco-romană din S e v e r i n şi R e c ĭ c a unde abundă olăria samică ornată cu figurĭ şi obiecte în reliefurĭ şi gravate.» (Analele Societăţiĭ academice. Tom. X. Sect. II. pag. 271. 286).

Incă în primele timpurĭ ale epoceĭ de bronz, ceramica Dacieĭ în părţile de peste Carpaţĭ ajunsese la un anumit grad de perfecţiune. Fabricatele olărieĭ din aceste timpurĭ se disting prin o eleganţă remarcabilă de forme, prin o diversitate de tipurĭ o r i g i n a l e şi în fine, prin un gen simplu, frumos, însă tradiţional, de ornamentaţiune.

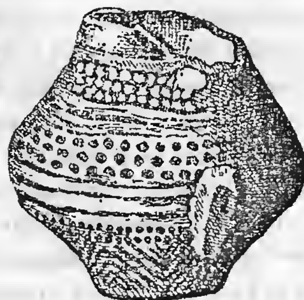
Peste tot noĭ ne aflăm în un period de bună stare materială şi de o civilisaţiune înaintată. Olăria acesteĭ epoce în Dacia (Fig. 66 — 79) începe a avé caracterele luxuluĭ. Ea depăşise limitele cele strîmte ale uneĭ simple meseriĭ, şi ne reveléză începuturile uneĭ arte pline de avênt, o artă însă, care fără de a puté ajunge la apogeul sĕŭ, o vedem de o-dată încetată, ca şi când o mare perturbaţiune economică şi socială se ar fi deslănţuit pe pămêntul Dacieĭ, şi ar fi pus de o-dată capĕt desvoltăreĭ maĭ departe a acesteĭ fabricaţiunĭ artistice înfloritóre în nordul Dunăreĭ de jos.

In studiele sale archeologice asupra ceramiceĭ preistorice din Dacia, Boliac ne pune în evidenţă asemĕnarea, orĭ maĭ bine dis înrudirea cea mare, dintre olăria dacă (séŭ ante-

romană) și cea apusană séŭ galică. «Precum esistă o afinitate mare între istoria Gallo-Romană și istoria Daco-Romană, dice dênsul, tot ast-fel afinitate mare este între olăria gallică și olăria dacă, preistorică maĭ ales.» (Analele Societățiĭ academice, tom. X. Sect. II. p. 280).

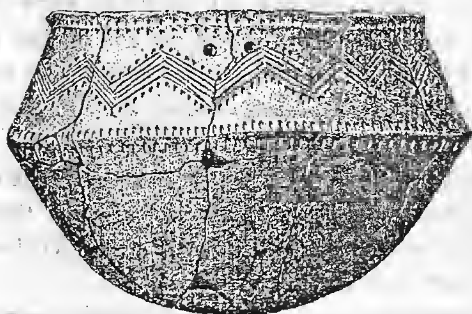

60. — Vas neolitic cu fund rotundit. România. După Revista sciințifică. An. III. (1872—1373).

61. — Vas neolitic de la Vădastra în România. După Analele Societățiĭ academice, Tom. X. S. II. p. 282.

Însă zona geografică a ceramiceĭ, care pórtă caracterul Daciceĭ, este mult maĭ întinsă. Ceramica Dacieĭ, atât din epoca neolitică cât și din epoca bronzuluĭ, ne presintă din punct de vedere al genuluĭ séŭ artistic și al caracteruluĭ séŭ etnic, aceleașĭ forme tipice

62. — Vas neolitic cu fund rotundit din Pireneĭ. După Cartailhac, La France préhistorique, pag. 260.

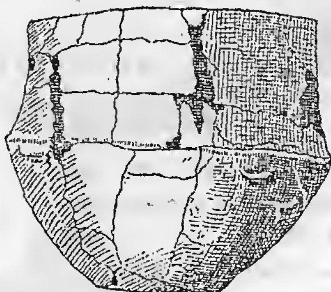

63. — Vas neolitic. Dep. Belfort Francia. După Cartailhac, La France préhistorique, p. 152.

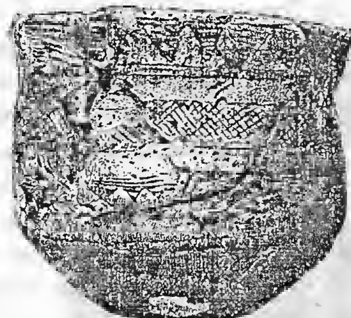
și același sistem de ornamentațiune ca și vasele de lut ale peninsuleĭ balcanice și din insulele archipelaguluĭ, ca și ceramica din Austria, Germania centrală și meridională, din Hanovera Francia, Belgia, Britania, Alpĭ, Pireneĭ, Apeninĭ, Portugalia și Sicilia. (Cartailhac, La France préhistorique, pag. 263. — Archaeologiai Értesitö. Uj foly. XIX. p. 117—119.)

De asemenea esistă o omogenitate de tipurĭ și de ornamentică între fabricatele ceramice ale Dacieĭ și ale Troieĭ. (Virchow et Schliemann ont découvert des analogies nombreuses entre les antiquités hongroises et celles de Troie: mystère qui s'expliquerait peut-être naturellement, par le fait d'anciennes tribus thraces ayant habité autrefois les bords de la Theiss comme ceux du Scamandre. Ilios. p. 157).

Orĭ esprimându-ne cu alte cuvinte, întrégă ceramica epoceĭ neolitice și de bronz, este congeneră. Ea pórtă caracterele uneĭ unitățĭ, ale aceleeașĭ culturĭ și aceluiașĭ geniu etnic.

64. — Urnă de lut din cimiteriul de la Novac, comitatul Nitra, Ungaria. După Hampel, A bronzkor. II. Tab. CXXXVI.

65. — Vas de lut din o criptă a Alpilor. După Cartailhac, La France préhistorique, pag. 261.

O deosebită importanță pentru caracterul etnic al civilisațiuneĭ primitive europene î-l are studiul comparativ al ornamenticeĭ industriale pe obiectele de ceramică, de bronz, și chiar pe monumentele vechii architecturĭ mycenice.

Diferitele motive ale acesteĭ ornamentice, începênd de la țermuriĭ de apus aĭ Asieĭ mieĭ și până în insulele britanice, ne presintă aceeașĭ unitate de spirit, aceeașĭ origine comună.

Intreg sistemul acesteĭ ornamentice este pelasg, și acest gen de decorațiune noĭ î-l găsim și astăḑĭ representat aprópe în tóte formele sale, în industria casnică, pe țesăturile și cusăturile usitate în particular la poporul român. (Originea ornamenticeĭ Slavilor de sud este de asemenea romanică. A se vedé Prof. Dr. I. **Kršnjavi,** Über den Ursprung der südslavischen Ornamentmotive, in Kroatische Revue. 1886. pag. 102 seqq.) Adese orĭ sub forme de ornamentică ni se presintă pe obiectele de ceramică și de bronz anumite semne simbolice, ce aŭ de basă órecarĭ representațiunĭ religióse preantice, cum este cereul séŭ discul sóreluĭ, semnul cruceĭ, figura unuĭ ✕, triunghiurile și semnul misterios însă favorabil al svasticeĭ 卍, simbolul divinitățiĭ supreme a Pelasgilor, a luĭ Jupiter Tonans, representând fulgerul, séŭ peste tot lumina, viéța, sănătatea și averea, semn, care s'a păstrat până astăḑĭ în cusăturile femeilor române din Transilvania.

Acest semn din urmă (svastica) este cu totul necunoscut Asirieĭ, Fenicieĭ și Egipetuluĭ. El a trecut ast-fel din Europa în Asia mică. (**Schliemann,** Ilios. p. 526.)

Ca o conclusiune şi tot-o-dată drept documente la aceste reflesiunĭ, noĭ reproducem aicĭ diferite specimine din ceramica preistorică a Dacieĭ, precum şi unele tipurĭ similarĭ din ceramica britană şi myecnă.

Am adaus in fine şi unele probe din sistemul ornamenticeĭ preistorice, aşa după cum ni se presintă pe obiectele de ceramică, de bronz, de aur şi pe diferite fragmente ale architectureĭ myccnice.

Provenienţa:

Fig. 66. 67. Transilvania, Geoagiul-de-jos, pescerea Sub-pétră. **Téglás**, Ujabb barlangok. p, 115. 117.

» 68. Comitatul Solnoc. **Pulszky**, Magyarország archaeologiája. I. p. 30.

» 69. Comitatul Becheş. **Hampel**, A bronzkor. Tab. CXXXII.

» 70. Transilvania. Moigrad. **Hampel**, Ibid. Tab. LXXII.

» 71. 73. 74. 75. 76. Comitatul Bihor. **Hampel**, Ibid. Tab. LXXII. CXXXVIII.

» 72. Ţinutul Dobriţinuluĭ. **Hampel**, Ibid. Tab. LXXII.

» 77. 78. Comitatul Zabolţi. **Hampel**, Ibid. Tab. LXXIV.

» 79. Urnă înaltă de 67 cm. România. Trompeta Carpaţilor, Nr. 1137.

» 80. 81. Vase din tumule englese. **Berthelot**, Grande Encyclopédie. IX. p. 1179. **De Mortillet**, Musée préhistorique. Pl. XCIX.

» 82. Din ruinele de la Troia. **Perrot**, Grèce primitive, p. 901.

» 83. Din necropola de la Ialysos în insula Rhodus. **Perrot**, Ibid. p. 914.

» 84. Din insula Cypru. **Perrot**, Ibid. p, 917.

» 85—119. 122. 123. Diferite specimine de ornamentică de pe anticităţile preistorice ale Dacieĭ, Grecieĭ şi Troieĭ. (După publicaţiunile citate maĭ sus: Pulszky, Hampel, Nyáry, Téglás, Archaeologiai Értésitö, Schliemann, Perrot etc.)

» 120. 121. 126. 127. 129. 132. Sigile de argil, probabil pentru ornamentică pe vase. Ungaria. **Hampel**, Catalogue de l'exposition préhistorique p. 120. 121.

» 124. Ornament pe o fibulă de aur din Museul Vatican. Provenţia probil din Dacia. **De Mortillet**, Le signe de la croix avant le christianisme, p. 146.

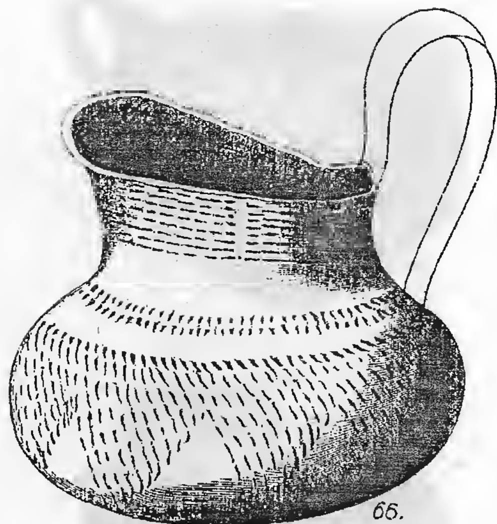
» 125. Ornamente cu svastică şi alte figurĭ linearĭ pe un vas de lut. Ungaria. **Hampel**, Catalogue, p. 17.

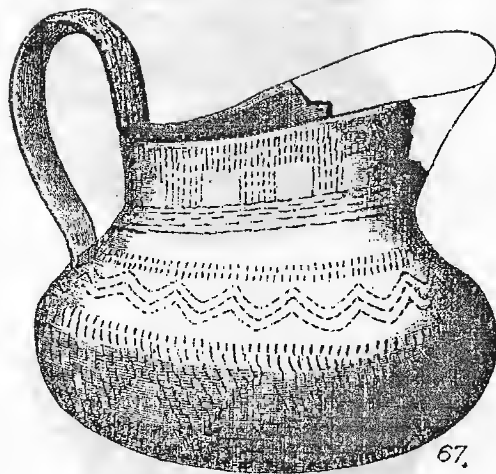
» 128. Disc de pămênt rĕŭ ars. Ungaria, pescerea de la Baráthegy. **Hampel**, Ibid. 17.

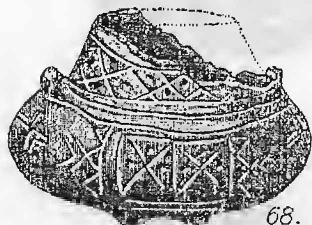
» 130. Bulă de terracotă. Troia. Ilios, p. 521.

» 131. Fragment de ceramică din o serie de tumule, ce conţin şi obiecte preistorice. Ungaria. **Romer**, Mouvement archéologique, p. 119. 120.

» 133. Semnul svasticeĭ pe cusăturile ţĕranelor române din munţiĭ apusenĭ în Transilvania. Revista «Tinerimea Română» N. S. Vol. I. p. 418.

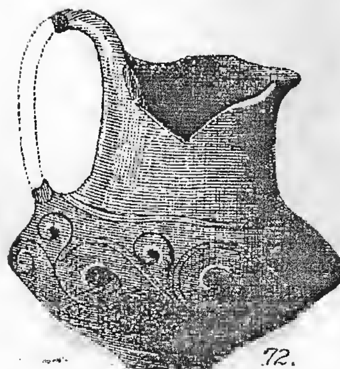

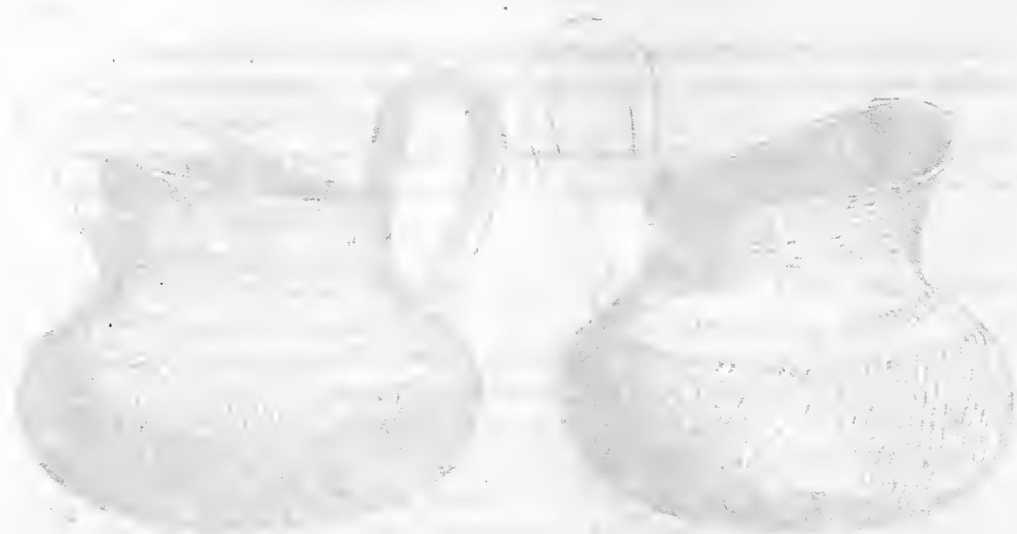

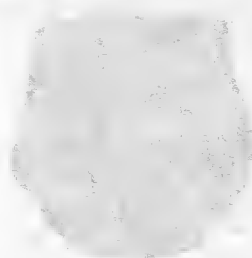

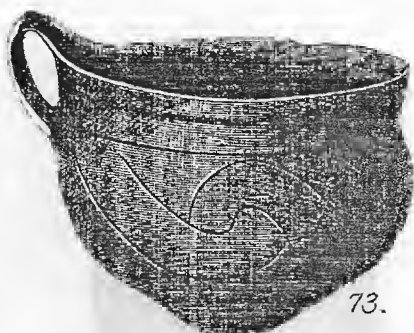
SPECIMINE DE CERAMICĂ PREISTORICĂ A DACIEI.

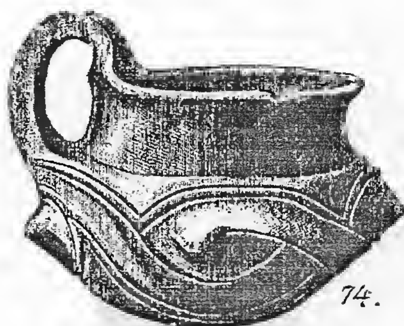
(TRANSILVANIA ŞI ŢINUTURILE DE LÂNGĂ TISA).

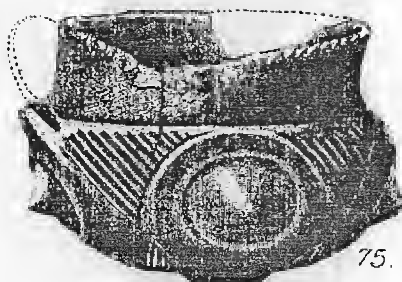

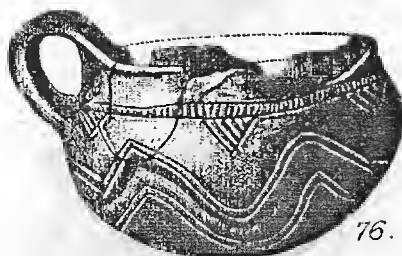

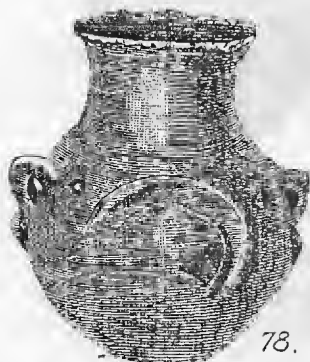

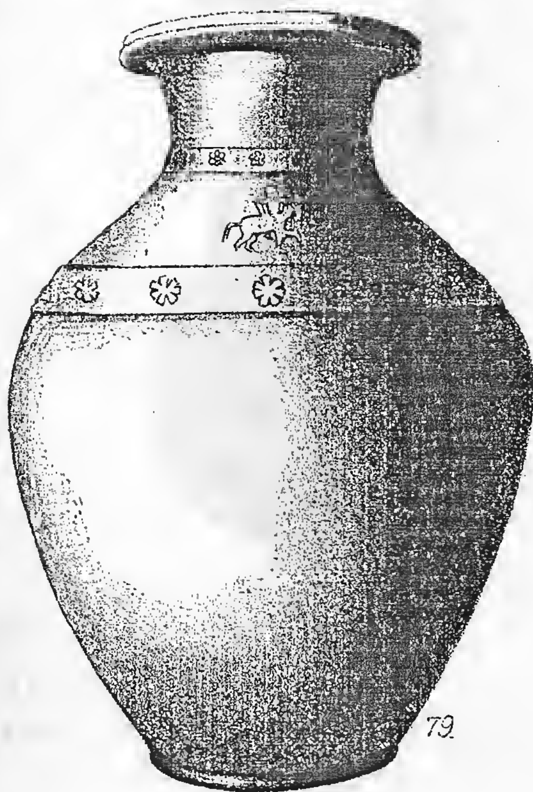

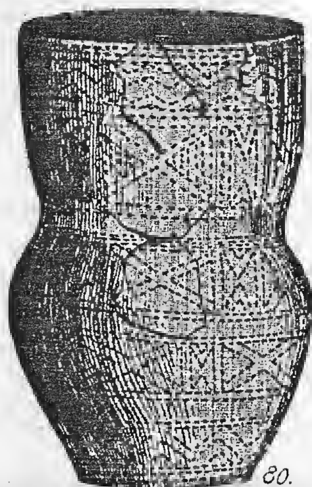

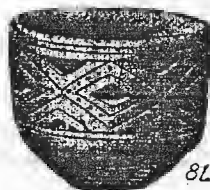

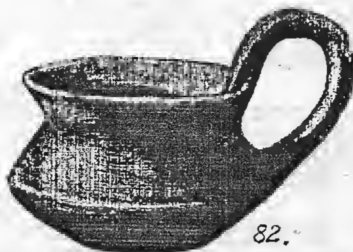
SPECIMINE DE CERAMICĂ PREISTORICĂ A DACIEI.

(ȚINUTURILE DE LÂNGĂ TISA ȘI ROMÂNIA).

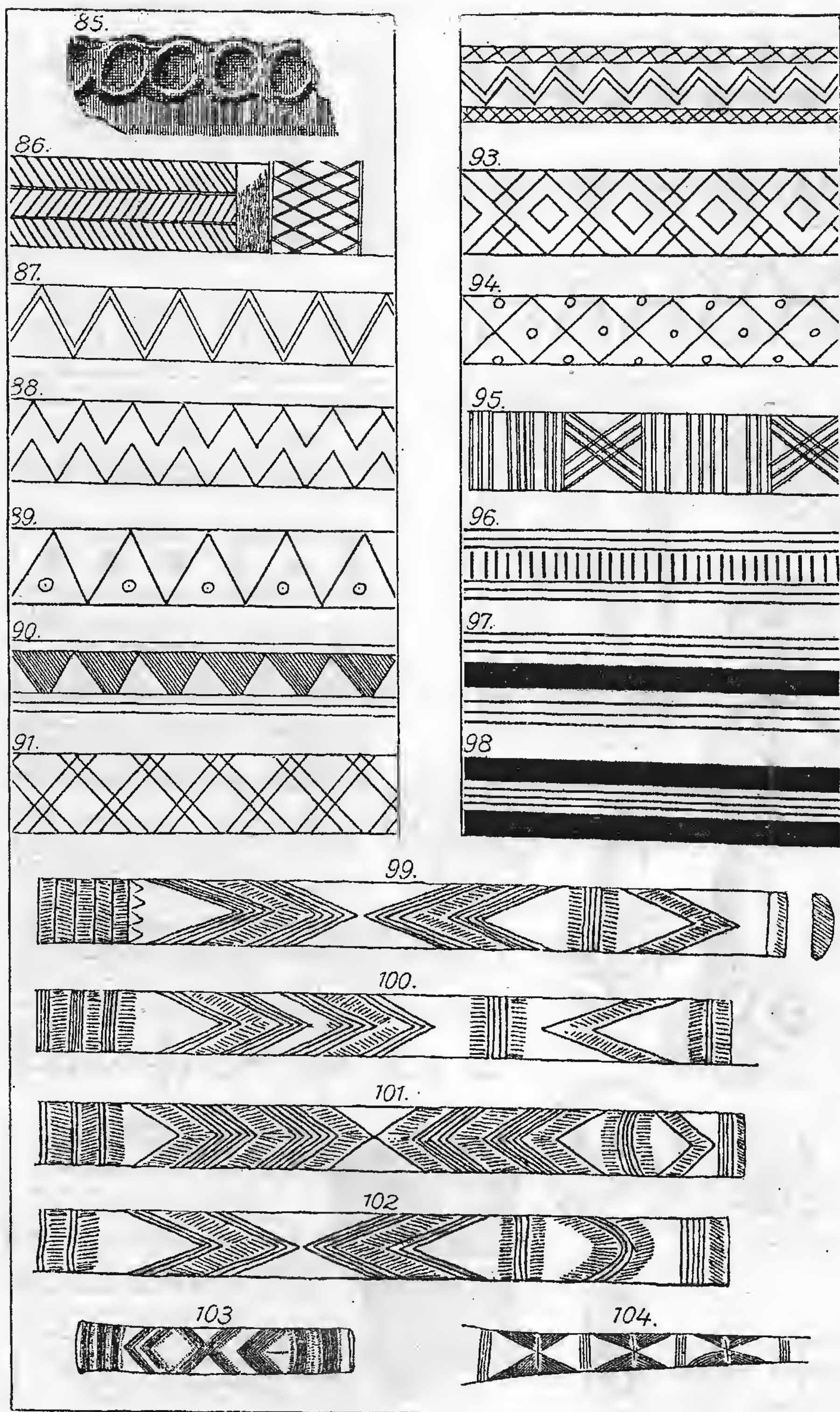

SPECIMINE DE CERAMICĂ PREISTORICĂ,
BRITANICĂ ŞI MYCENICĂ.

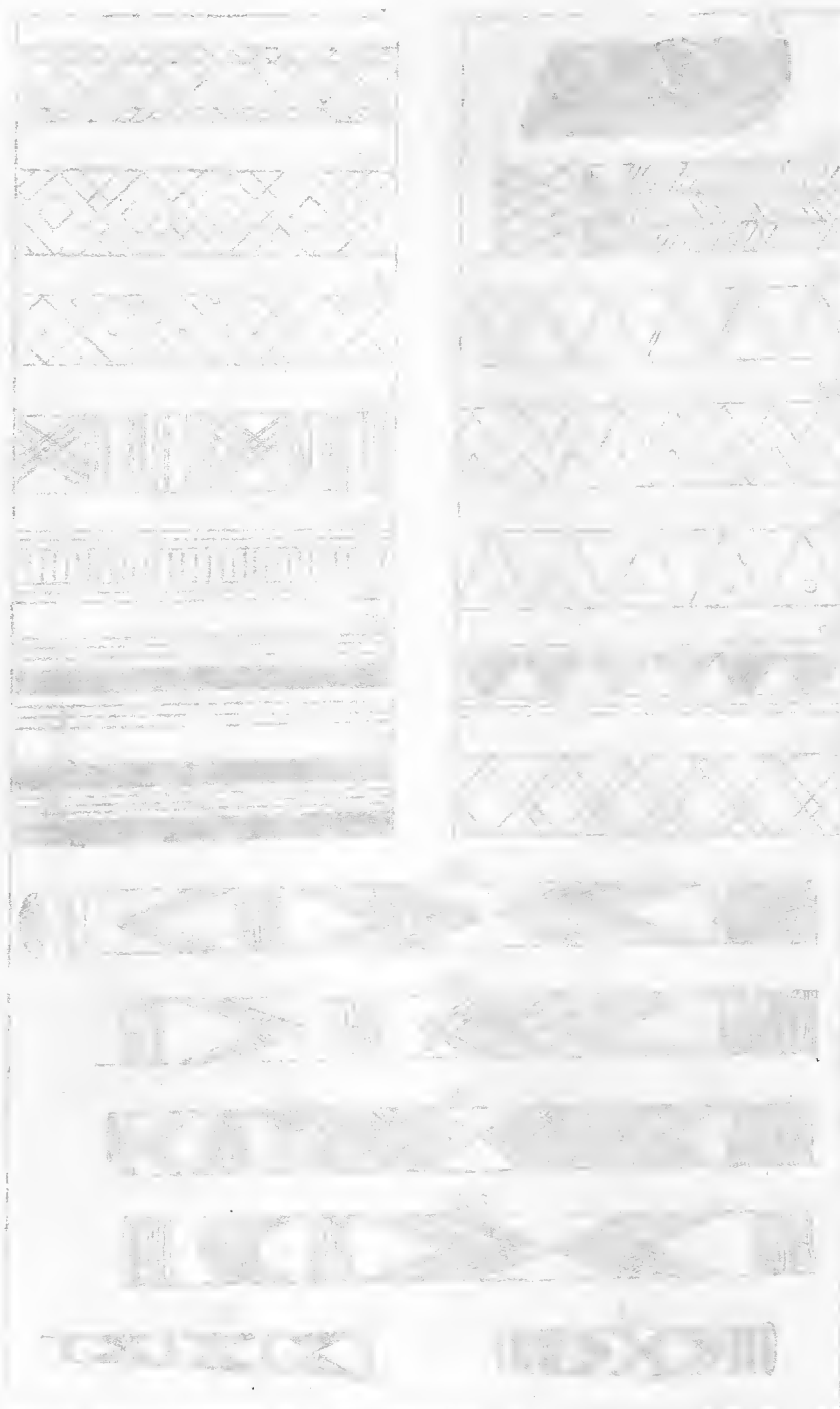

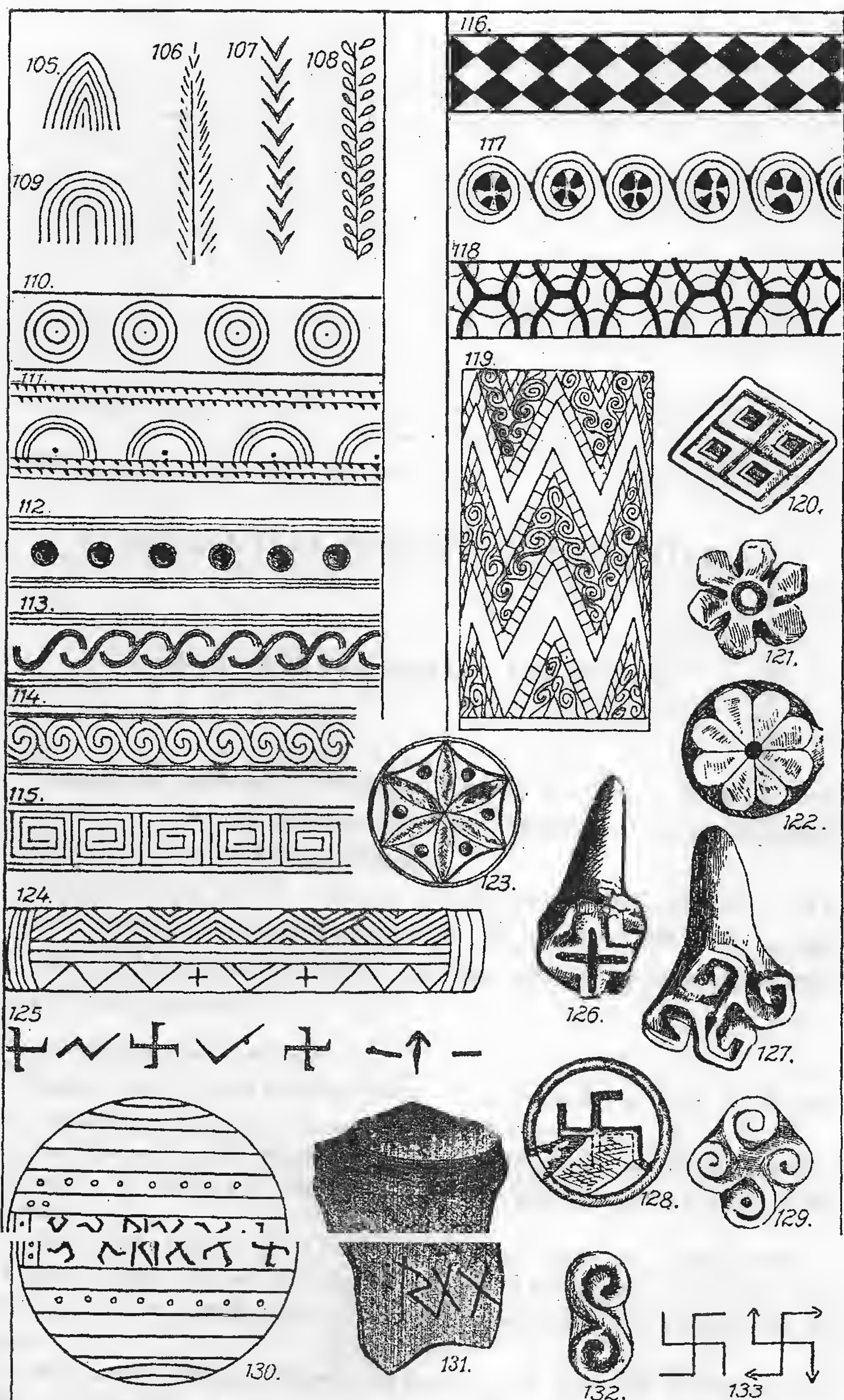

SPECIMINE DE ORNAMENTICĂ PREISTORICĂ.

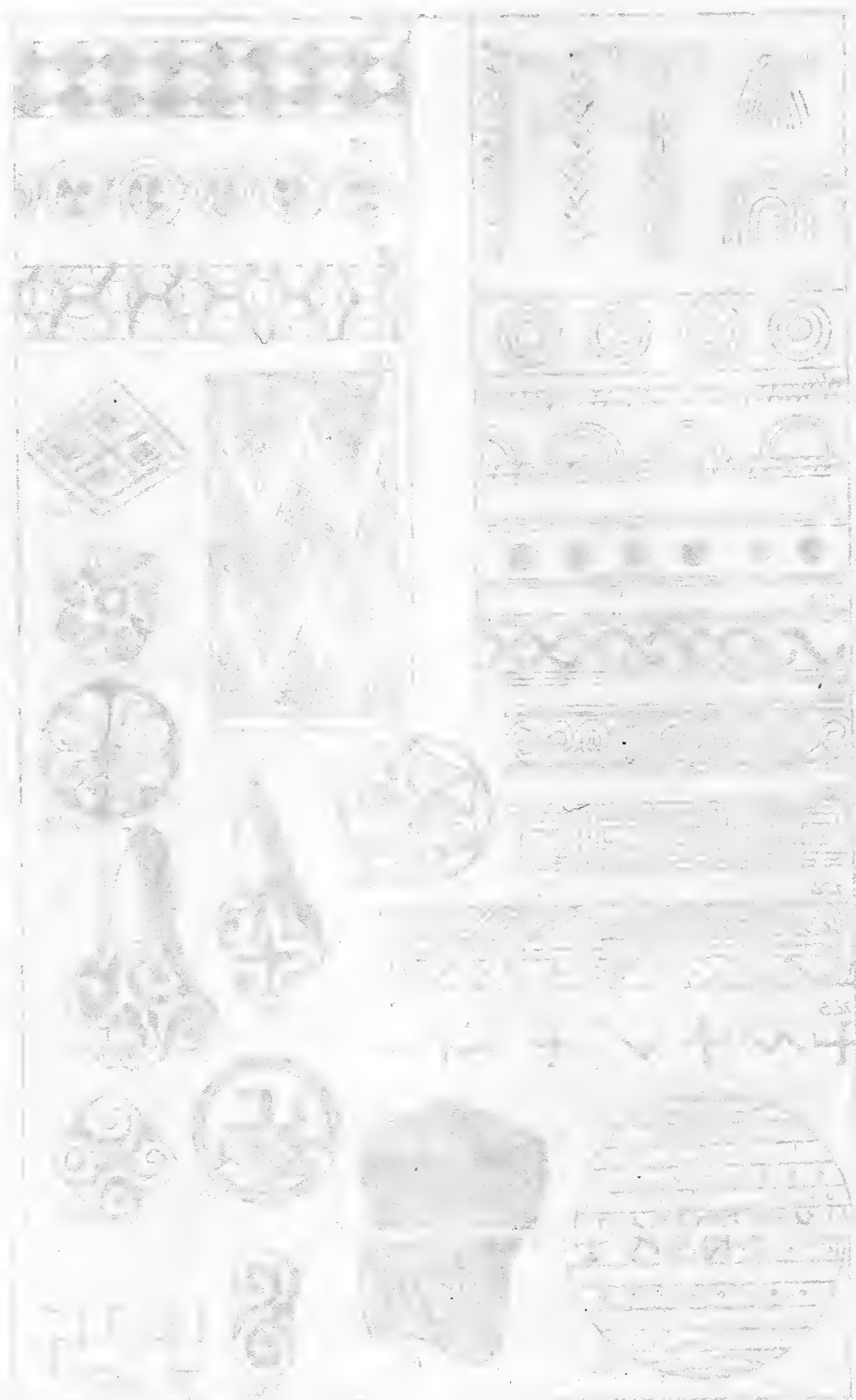
(DACIA, TROIA ŞI ŢINUTURILE GRECIEI).

SPECIMINE DE ORNAMENTICĂ PREISTORICĂ.

(DACIA, TROIA ŞI ŢINUTURILE GRECIEĬ).

MONUMENTELE PREISTORICE ALE DACIEI

III. TUMULELE EROICE PELASGE [1]).

Populaţiunile neolitice, cu deosebire curentul paleochton, ómenĭ a căror viéţă publică şi privată era întemeiată pe religiune, maĭ aveaŭ tot o-dată şi un deosebit cult pentru ceĭ decedaţĭ.

In credinţă că eĭ nu aŭ murit cu totul, şi vor continua a trăi în o lume eternă, maĭ fericită şi maĭ superióră de cât lumea visibilă, eĭ depuneaŭ în sînul pământuluĭ corpurile celor decedaţĭ, adese-orĭ în caverne naturale orĭ artificiale (crypte).

---

[1]) Movilele funerare pórtă la poporul român diferite numirĭ de: *morminte, movile, gorgane, culmi, holumpurĭ, silitre, popine, gruie (grunie)* şi *gruieţe.*

Cuvêntul *gorgan* î-l aflăm întrebuinţat încă într'o adâncă anticitate, nu numaĭ în Europa, dar şi în diferite părţĭ ale Asieĭ, ca o numire generică pentru anumite coline orĭ munţĭ.

In Iliada luĭ Homer, vîrful cel maĭ înalt al munteluĭ Ida, de lângă Troia, se numia Gargaron (Iliad. VIII. 48; XIV. 292. 332; XV. 152.), şi după cum resultă din textul acesteĭ poeme, tóte vîrfurile munteluĭ Ida dimpreună cu Gargaron eraŭ neacoperite de pădure.

Un alt munte din părţile meridionale ale Italieĭ (Apulia) purta încă în anticitatea romană numele de Garganus. (Virgilii Aeneid. XI. 247. — Horatii Od. II. 987. — Plinii Hist. nat. III. 11. 11).

Pe lângă acest înalt sentiment religios pentru ceĭ decedaţĭ, eĭ maĭ aveaŭ tot o-dată şi o inspiraţiune morală pentru posteritatea lor pe acest pământ. In dorinţă, ca memoria eroilor sĕĭ sĕ fie transmisă şi la generaţiunile viitóre, eĭ ridicaŭ pe mormintele acestora, tumule enorme de pământ, ér pe aceste tumule înălţaŭ drept semn sfânt o columnă de pétră brută.

Tumulele funerare constitue ast-fel cel maĭ antic gen de monumente preistorice.

Inhumarea în tumule, séŭ ridicarea de movile gigantice pe mormintele

---

Tot asemenea, aflăm numirea de *gorgan* aplicată în România şi în Transilvania la o infinită mulţime de măgurĭ, délurĭ şi munţĭ.

In documentele medievale ale Ungarieĭ, cuvêntul *gorgan* ne apare adese-orĭ sub forma de Kurchan şi Korhan. (Cod. Andegav. II. 636. 1332. — **Pesty,** Krassó. III. 428 1471).

Sensul fundamental al acestuĭ cuvênt, atât după indicaţiunile, ce ni le dă Iliada luĭ Homer, cât şi după modul cum acéstă numire este întrebuinţată la poporul român, se pare a fi: o înălţime de pământ în forma uneĭ cupole, orĭ în formă conică, însă de dimensiunĭ marĭ şi neacoperită de pădure.

Cu înţelesul de movilă funerară zona geografică a cuvêntuluĭ *gorgan* este de asemenea fórte estinsă.

In Francia, unele tumule sepulchrale din epoca neolitică pórtă şi astădĭ numele de Kerougant, Kergonfals, ér un dolmen se numesce Kerkonno. (**Bertrand,** La Gaule, pag. 124—142). In Irlandia anticul cimiteriŭ regal se numia Cruachan (**Fergusson,** Les Monuments megalitiques, p. 198—212). Chiar şi astădĭ în limba francesă cuvêntul *galgal,* însemnéză o movilă de petriĭ şi de pământ, şi aceste *galgale* se cred a fi morminte antice ridicate în memoria luptătorilor galĭ şi romanĭ căduţĭ în rĕsbóie. (**Littré,** v. galgal. — **Bertrand,** La Gaule, p. 135).

Originea cuvêntuluĭ *gorgan* aparţine ast-fel timpurilor preistorice séŭ epoceĭ pelasge.

In Transilvania, şi cu deosebire în Bănat, movilele funerare se maĭ numesc *gruie,* séŭ *grunie* (sing. *gruiŭ, gruniŭ),* numire, care de asemenea se reduce la timpurile archaice. Pe teritoriul Eolieĭ de pe ţĕrmuriĭ Asieĭ micĭ şi unde se aflaŭ o-dată o mulţime nenumĕrată de movile funerare pelasge, noĭ aflăm oraşul numit Grynium (Γρύνιον, citesce Grunion. **Strabo,** XIII. 3. 5; 1, 59. VII, 7. 2). — Acelaşi oraş apare la Herodot (I. 149) cu forma plurală pelasgă de Γρύνεια. Ér Corneliŭ Nepos (Alcib. 9.) amintesce castrum Grunium din Frigia probabil identic cu localitatea amintită maĭ sus.

Ca o formă corespundĕtóriă pentru *gruiŭ* séŭ *gruniu,* cu înţelesul de tumul funerar, noĭ aflăm în limba vechiă latină cuvêntul *grumus.*

Hospes. resiste. et. hoc. ad. grvmvm. ad. laevam. aspice. vbei:
continentur. ossa. hominis. boni. misericordis. amantis. pavperis.
(Inscripţiune din Roma. C. I. L. I. 1027).

In Basarabia, movilele funerare se numesc şi *culmĭ* (sing. *culm*); ér în părţile Bihoruluĭ de peste Carpaţĭ *holumpuri* (sing. *holump*).

eroilor şi ale persónelor celebre, începe, ce e drept, în epoca neolitică, şi ea se continuă şi în epoca bronzuluĭ până târḑiŭ în timpurile istorice.

Inaintea cetăţiĭ Troia, ne spune poetul Homer, se afla o măgură înaltă isolată, pe care o putea încunjura cine-va din tóte părţile, movilă, pe care ómeniĭ o numiaŭ Batiea, ér ḑeiĭ nemuritorĭ, mormêntul eroineĭ Murina [1].

Acéstă grandiósă movilă, ce forma pe câmpul Troieĭ pelasge un deal întreg, era după cum vedem, atât de străvechiă, în cât ajunsese sĕ fie mitică chiar în timpurile luĭ Homer.

La mijlocul acestuĭ vast şi frumos şes al Troieĭ, ne spune tot Homer, se afla mormêntul cel grandios al luĭ Ilu, fiul luĭ Dardan, un bĕtrân ilustru din timpurile străvechĭ, şi pe care tumul era ridicată o columnă de pétră [2].

Tot pe acéstă memorabilă câmpie a Troieĭ, se afla tumulul séŭ mormêntul unuia din fruntaşiĭ vechĭ Troianĭ, al bĕtrânuluĭ Aesyete, şi pe care tumul în timpul rĕsboiuluĭ luase posiţiune Polite, fiul luĭ Priam, cu trupa sa, ca sĕ observe, când Greciĭ de la corăbiĭ vor încerca să facă o mişcare ofensivă asupra Troieĭ [3]. Acéstă movilă funerară era aşa dar atât de gigantică în cât constituia între Pórta Scheă şi între mare, cel maĭ înalt punct de observaţiune al Troianilor.

In cursul resbeluluĭ, ce-l avură Troianiĭ cu Greciĭ, bĕtrânul rege Priam, după cum ne spune Homer, depuse în o urnă de aur cenuşa fiuluĭ sĕŭ Hector, a celuĭ de ântâiŭ între eroiĭ Troianĭ, apoĭ acoperi urna cu un covor de purpură, o depuse în mormêntul săpat în sînul pămêntuluĭ, aşeḑă peste grópă lespeḑĭ marĭ de pétră, ér de asupra Troianiĭ ridicară un tumul înalt de pămênt [4].

De asemenea, ne spune Odisea luĭ Homer, că Greciĭ, orĭ maĭ bine ḑis Mirmidoniĭ, dupĕ ce arseră corpul erouluĭ Achile, pe care-l ucisese în rĕsboiul Troian, Paris fiul luĭ Priam, i depuseră osemintele în o amforă de aur la un loc cu urna amiculuĭ sĕŭ Patroclu, ér peste ele ridicară un tumul enorm pe ţĕrmuriliĭ Helespontuluĭ, ca acest mormênt sĕ-l pótă vedé departe de pe mare, atât ómeniĭ, carĭ trăiaŭ atuncĭ, cât şi aceia, carĭ vor trăi în viitoriŭ [5].

Andromache, admirabila soţiă a luĭ Hector [6], presimţind şi plângênd

---

[1]) Homeri Ilias. II. 811 seqq.
[2]) Iliad. XXIV. 349; XI. 166. 371; X. 415.
[3]) Iliad. II. 793.
[4]) Iliad. XXIV. 798.
[5]) Odyss. XXIV. 80. — Iliad. XXIII. 126.
[6]) Iliad. VI. 418.

tot o-dată sórtea, ce are s'o aştepte, dacă soţul sĕŭ va cădé pe câmpul de rĕsboiŭ, se esprimă ast-fel despre părintele sĕŭ pelasg, Etion din Teba cea sfântă, care a fost ucis de Achile.

Achile, ḑice dênsa, nu a despoiat pe tatăl mieŭ de armele sale, ci le-a ars d'impreună cu corpul sĕŭ, şi peste cenuşa luĭ a ridicat o movilă, ér nimfele munţilor aŭ plântat ulmĭ în jurul acestuĭ mormênt [1].

In Arcadia, cel maĭ antic teritoriŭ pelasg din Pelopones, se aflaŭ lângă oraşul Orchomen, după cum ne spune Pausania, maĭ multe movile de petriĭ acumulate, tumule, ce aŭ fost ridicate în onórea ómenilor căḑuţĭ în rĕsboiŭ, însă nu esistă nicĭ o inscripţiune, ḑice dênsul, şi nicĭ locuitoriĭ din Orchomen nu maĭ aŭ nicĭ o tradiţiune, cu cine s'a purtat acest rĕsboiŭ [2].

Lângă vechiul oraş Delphi în apropiere de Parnas, după cum ne relatéză tot Pausania, se maĭ vedeaŭ încă în epoca sa movilele de petriĭ, în carĭ aŭ fost înmormêntaţĭ Laiŭ, legendarul rege al Tebeĭ, şi servitoriul sĕŭ, ucişĭ amêndoĭ de Oedip [3].

Acelaşĭ rit religios de a ridica tumule urieşe pe mormintele regilor şi eroilor seĭ, î-l continuară triburile pelasge şi după ce trecură în Italia.

La strămoşiĭ noştri, scrie Serviu, era obiceiul, ca nobiliĭ sĕ fie înmormêntaţĭ sub munţĭ înalţĭ (movile grandióse), orĭ în sînul munţilor [4].

---

[1]) Usul de a planta ulmĭ pe lângă movilele funerare, a esistat o-dată şi în părţile Dacieĭ. Ast-fel, după o baladă română eroul Toma Alimoş simţind că móre, se adreséză către murgul sĕŭ cu următórele cuvinte:

Te grăbesce, alérgă, fugĭ,
Şi ca gândul sĕ mĕ ducĭ
Colo 'n zarea celor culmĭ
La gropana cu cincĭ ulmĭ,
Că eŭ murgule oĭ muri

Pe tine n'oĭ maĭ sări . . .
Din copită sĕ-mĭ facĭ sapă
Lângă ulmĭ sĕ-mĭ facĭ o grópă
Şi cu dinţiĭ sĕ m'apucĭ
In tainiţă sĕ m'aruncĭ.

Alecsandri, Poesiĭ pop. p. 74.

O movilă de pe teritoriul comuneĭ Doicescĭ, jud. Brăila, pórtă de asemenea numele de Ulm. (Cf. Frunzescu, Dict. top. VIII. «Ulm», movilă pe teritoriul jud. Buzĕŭ).

[2]) **Pausaniae** Graeciae Descriptio, lib. VIII. 13. 3. — Homer, în Iliada (II. 604) maĭ face amintire şi de mormêntul regeluĭ Epyt din Arcadia. Ér Pausania, scrie despre acéstă movilă: am mers de am contemplat cu tótă atenţiunea mormêntul luĭ Epyt, despre care face amintire Homer în cântecele sale. Este o movilă de pământ nu de tot mare, încunjurată jur împrejur cu un parapet de petriĭ. (Descriptio Graeciae, VIII. 16. 3.)

[3]) **Pausaniae** Descriptio Graeciae, lib. X. 5. 4.

[4]) **Servius,** ad. Aen. X. 849: apud maiores nobiles aut sub montibus altis aut in ipsis montibus sepeliebantur. — Cf. Isidori Hispal. Originum lib. XV. 11. 4.

Mormĕntul cel grandios de pămênt al vechiuluĭ rege Dercen din Laurent, forma, după cum ne spune Virgil, un munte înalt acoperit cu stejarĭ umbroșĭ [1].

Pe șesul dintre Alba și Roma, ne spune istoricul Liviu [2], se vedeaŭ încă în epoca sa, movilele, în carĭ aŭ fost înmormêntațĭ frațiĭ Curiațĭ și Horațĭ.

Ér în partea de sud a Romeĭ, lângă Porta Ostiensis, călĕtorul vede și astădĭ Piramida cea grandiósă a luĭ Cestiu, unul din cele maĭ importante monumente ale Romeĭ, și care s'a conservat întreg până în diua de astădĭ. Acéstă piramidă consistă dintr'un enorm tumul ascuțit, înalt de 155 de picióre, și avênd patru fețe învelite pe de asupra cu lespedĭ quadrate de marmoră albă.

Insă cea maĭ magnifică movilă funerară din Roma era Mausoleul împĕratuluĭ August, care se considera cu deosebire ca descendent din familiile vechĭ troiane.

Acest mormênt imposant construit în al doilea an al ereĭ creștine, era, după cum ne spune Strabo [3], un tumul enorm de pămênt ridicat pe câmpul luĭ Marte de lângă țĕrmurele Tibruluĭ. De desupt se afla o boltă de pétră albă, iar pe d'asupra acest tumul era acoperit până sus cu arborĭ verdĭ. Pe vîrful acesteĭ movile funerare se înălța statuă de bronz a împĕratuluĭ August, ér de desuptul eĭ se aflaŭ depuse osemintele sale, ale rudelor și ómenilor seĭ de casă.

Caracteristica particulară a tumulelor eroice pelasge era, ca ele să aibă dimensiunĭ enorme [4].

Pelasgiĭ ne apar în tradițiunĭ și în monumente ca ómenĭ avidĭ de gloriă [5]. Ambițiunea lor era să aibă morminte colosale și memoria lor sĕ fie celebrată în cântărĭ la generațiunile viitóre [6]. A sci că după mórte ómeniĭ tĕĭ î-țĭ celebréză gloria ta, era cea maĭ mare fericire pentru un eroŭ din epoca pelasgă [7].

---

[1]) Virgilii Aeneid. XI. v. 849.

[2]) Livii Hist. Rom. lib. I. 25.

[3]) Strabonis Geographica, V. 3. 8.

[4]) Virgilii Aen. lib. III. 62:

. . . . et ingens
Adgeritur tumulo tellus . . . .

[5]) Iliad. VII. 86—91.

[6]) Iliad. VI. 358.

[7]) Odyss. V. 311.

In tumulele pelasge corpurile eroilor celebrii se depuneaŭ în urne de aur și lângă urne armele și o mulțime de alte daruri prețióse, adevĕrate tesaure.

Pelasgii sunt ómenii cei avuți ai lumei vechi [1]. Ei dispun de cantități enorme de aur și de aramă [2], și tot o-dată de turme nenumărate de oi [3], de ciredi de boi uriesi [4] și de hergheliĭ mari de eai minunați [5]. Pelasgii sunt în stare sĕ rĕscumpere pe un prisonier de rĕsboiŭ cu prețuri infinit de mari [6].

Orașul Myeena al Pelasgilor din Pelopones este orașul eel avut de aur [7].

Inaintea tuturor ómenilor, Troia pelasgă treeea ea avută de aur și de aramă [8], și Greeii trăgeaŭ speranță, că după ee vor eueeri Troia, sĕ se întórcă a casă cu tóte corăbiile lor pline de aur și de aramă [9]. Dardan, patriarehul Troianilor și al Romanilor, era după legende, cel mai avut om din toți muritorii lumei sale [10].

In ruinele cetăților și ale mormintelor pelasge, archeologia găsesce astădi eele mai prețióse vase și ornamente de aur și de argint, și cari ne deștéptă tot-o-dată o adevĕrată uimire de opulența acestui popor.

O altă caraeteristică particulară a vechilor tumule pelasge, era ca ele sĕ fie de pămênt [11], un rit, eare după eum vedem sta în strînsă legătură eu veehia lor credință religiósă, că autorii genului pelasg eraŭ născuți de-a dreptul din pămênt.

Pe vîrful movilelor funerare pelasge se așéză de regulă o eolumnă de pétră (στήλη). Acésta, dice Homer, este onórea morților [12].

Aeelași us de a onora memoria eroilor decedați prin tumule enorme de pămênt, vedem, eă a esistat într'o epocă depărtată și în țĕrile veehii Dacie.

Aprópe în fie-eare județ al Românieĭ se află una ori mai multe movile

[1] Iliad. V. 710.
[2] Iliad. II. 230.
[3] Iliad. II. 605. 705; IV. 476; VI. 25; IX. 296. 479; XI. 106. 678; XII. 319.
[4] Iliad. I. 154. V. 313. XX. 91.
[5] Iliad. II. 230. III. 130; IV. 332; V. 102. 551. 641; XX. 221.
[6] Iliad. I. 372.
[7] Iliad. VII. 180.
[8] Iliad. XVIII. 289; X. 315.
[9] Iliad. IX. 137.
[10] Iliad. XX. 220.
[11] Iliad. VI. 464. Cf. și nota 4 p. 61.
[12] Iliad. XI. 371; XVI. 457. 674; XVII. 374. — Odyss. XII. 14.

funerare, de dimensiunĭ colosale, și carĭ pórtă numele de «Movilă mare» orĭ «Măgură mare» [1]).

Dacă aceste monumente sepulchrale ale țĕrilor nóstre, ne apar și astăḑĭ în forme atât de urieșe, ne putem face o ideă despre aspectul lor înainte cu câte-va miĭ de anĭ, când ele nu eraŭ micșorate orĭ aplanate nicĭ de dintele timpuluĭ, nicĭ de acțiunea economică a țĕranuluĭ român, și nicĭ de căutătoriĭ de comóre.

Aceste movile așeḑate după ritul pelasg pe câmpurĭ, de-a lungul drumurilor, orĭ pe vîrfurile colinelor, se pot vedé, în general, de la distanțe marĭ, întocmaĭ după cum era idea timpurilor troiane, ca ele sĕ pótă fi vĕḑute

---

[1]) Una din movilele funerarĭ cele maĭ urieșe, și putem ḑice tot-o-dată și cele maĭ vechĭ ale țĕreĭ nóstre, este colina artificială numită «Răbăia» de pe teritoriul comuneĭ Răsescĭ, în județul Fălciŭ, situată pe malul drept al Prutuluĭ.

Despre acéstă movilă, scrie Principele Dimitrie Cantemir: Haud longe ab eo loco (Husz) conspicitur collis ingens manu factus, Tartaris Chan tepesi i. e. Chani tumulus, incolis Mogila Rabuy dictus. De huius origine variae feruntur sententiæ. Aliqui Tartorurum quendam Chanum cum toto execitu a Moldavis ibi deletum tradunt, ac ipsius monumento hunc tumulum impositum, alii reginam quandem Scytharum, Rabie dictam, cum contra habitantes eo tempore in Moldavia Scythas, hucusque exercitum duxisset, ibi cecidisse et a suis sepultam narrant. (Descriptio Moldaviae, P. I. c. 4.)

După alte tradițiunĭ, acéstă movilă, înaltă de 18—23 metri, după cum ni se comunică, ar fi făcută din timpul «Poedieĭ» séŭ al lumeĭ multe, și că în ea ar fi înmormêntată o fată de impĕrat, orĭ o eroină căḑută în bătaiă pe câmpul acela.

Nu scim dacă la acéstă movilă, orĭ la alta, de pe lângă Nistru, se refer următórele versiunĭ dintr'o baladă română:

Cine-mĭ stă și tăbăresce,
Cine-mĭ stă și poposesce
La movila așa mare
Ce sĕ 'nalță la hotare?

Arbore, Basarabia în sec. XIX. Bucurescĭ, 1899, p 179.

Despre o movilă archaică lângă Nistru vorbesce și Herodot (IV. c. 11.)

Vornicul Grigorie Urechiă, face de asemenea amintire de o movilă mare de lângă Siret: «Și acolo de asupra Siretuluĭ, la movila cea mare a Tecuciuluĭ (lângă comuna Ionășescĭ) aŭ odihnit treĭ ḑile» Ștefan cel Mare. (Kogălniceanu, Cronice, I. 161).

Decedatul Odobescu, membru al Academieĭ Române, publicase douĕ dărĭ de sémă despre movilele funerare din județele Dorohoiŭ și Romanațĭ. (Mon. Oficial Nr. 152 din 1871 și Analele Soc. acad. rom. X. Sect. II p. 173—339).

Insă datele sale cu privire la înălțimea și perimetrul acestor movile, adunate de la învĕțătoriĭ sătescĭ, sunt în mare parte eronate și din acéstă causă nu am putut face nicĭ o întrebuințare de acest material.

de departe, atât de ómenii, carĭ traiaŭ atuncĭ, cât și de ceĭ, carĭ vor trăi în viitoriŭ.

Cele maĭ multe din aceste movile grandióse ale țĕrilor nóstre aŭ conținut după tradițiunile poporuluĭ român tesaure prețióse. Unele maĭ pórtă și astădĭ numele de «Movila comóreĭ», orĭ de «Movila săpată».

Insă astădĭ, acéstă nenumĕrată mulțime de monticule funerare ale țĕrilor nóstre sunt numaĭ nisce monumente mute ale unor timpurĭ depărtate [1].

---

[1]) România este una din țĕrile cele maĭ avute de tumule funerare. La noĭ, scrie Cesar Boliac, téra este plină de aceste movile și movilițe din malurile Dunăreĭ și până în culmile Carpaților, și că aceste movile și movilițe la noĭ se numĕră cu decimile, cu sutimile și cu miile, și carĭ tóte conțin oseminte de un schelet, dacă nu de maĭ multe. (Trompeta Carpaților Nr. 846 din 1870 și Nr. 939 din 1871.)

De asemenea, se esprimă archeologul Romer din Ungaria: Dacă este o țéră avută de monumente în genul acesta (tumule), atuncĭ de sigur este Ungaria. (Mouvement archéologique, p. 104).

Este incontestabil, că nu tóte tumulele din țĕrile nóstre se raportă la una și aceeașĭ epocă. Ca în tóte țĕrile Europeĭ, așa și la noĭ, unele din movilele funerare aparțin fără îndoiélă la etatea petreĭ, ér altele timpurilor posterióre, preistorice orĭ istorice.

Ast-fel C. Boliac ne spune, că în două movile ce le-a spintecat, a aflat cadavrul așeḑat șeḑênd, cu șira spinăreĭ în liniă verticală, caracter al epoceĭ neolite. (Trompeta Carpaților Nr. 939 p. 3). De asemenea s'a constatat esistența tumulelor neolitice și în Bucovina la comuna Horodnicul-de-jos. (**Kaindl**, Geschichte der Bukowina. I. 1896 p. 5 – 6).

In general, putem ḑice, că aparțin timpurilor preistorice acele movile funerare, carĭ se caracteriséză prin dimensiunile lor considerabile, prin figura lor conică, prin dispozițiunea lor în liniĭ maĭ mult orĭ maĭ puțin drepte de a lungul drumurilor.

In aceste tumule preistorice, adese orĭ osemintele, orĭ urna cu cenușă a celuĭ decedat, se află depuse într'un sicriŭ format din lespeḑĭ brute (de regulă 4), peste carĭ este pusă o altă lespede ca acoperemênt séŭ capac. Pe lângă vasul cu cenușa se maĭ găsesc în aceste ciste și bucățĭ de cremene séŭ marmoră prelucrate în forma dălțiĭ și chârburĭ de olăriă grosolană. Despre ast-fel de morminte ni se relatéză din com. Borlescĭ, în județul Némțu, și din com. Șotânga în județul Dâmbovița. (Pentru Transilvania și Ungaria conferesce: Archiv der Vereines für siebenbürgische Landeskunde, N. F. XIV p. 156 seqq. — **Romer**, Mouvement archéologique, p. 113.)

In Transilvania tumule funerare se află în diferite părțĭ, însă în numĕr considerabil ele ni se presintă în comitatele de lângă Tisa, Ung, Zabolți, Bereg, Bihor, Becheș, Ciongrad, Cenade, Heveș, Arad și Timișóra, (**Romer**, Mouvement archéologique, p. 150). La aceste movile de lângă Tisa se raportă următoriul fragment dintr'un cântec eroic poporal din Transilvania:

Murgule, cómă rotată,
Maĭ scóte-mĕ 'n dél o-dată . . .
Și mĕ scóte pân' la Tisă,
C'acolo-ĭ taberă 'ntinsă
Ș'acolo sub fagiĭ micĭ
Sunt morminte de voinicĭ,
Care s'aŭ dus de p'aicĭ.

Iarnik-Bârsean, Doine, p. 314.

Noĭ nu cunóscem nicĭ numele eroilor a căror cenuşă, orĭ oseminte, aŭ fost depuse în aceste morminte archaice, nicĭ evenimentele la carĭ eĭ aŭ participat. Aceste tumule ne spun numaĭ atât, că, în mare parte, ele aparţin la ceremoniile şi onorile funerare pelasge, şi că aceste ţinuturĭ aŭ format

---

In Besarabia numĕrul movilelor funerare este de asemenea fórte considerabil, şi o amintire de sigur fórte vechiă despre aceste tumule o aflăm în poesia nóstră eroică:

Pe câmpul Tinechieĭ (s. Tighineĭ)
Pe zarele câmpieĭ. . . .
Ş'aŭ dus Costea oile
De aŭ aşeḑat stânile
Pe tóte movilele.

Alecsandri, Poesiĭ populare p. 54.
Cf. Negoescu, Balade, p. 103.

Sus pe malul Nistruluĭ
Pe pămĕntul Turculuĭ
Colo'n zarea celor culmĭ (movile)
La grópa cu cincĭ ulmĭ.

Alecsandri, Poesiĭ pop. p. 72.

Ér într'o «Conăcariă» de la Româniĭ de peste Nistru:

Noĭ am purces pe crângul ceriuluĭ,
Pe semnele pămĕntuluĭ,
Pe zarea movilelor...

Burada, O călĕtoriă în satele moldovenescĭ din gubernia Cherson, p. 34.

Cu privire la tumulele din Rusia meridională comitele Ouvaroff scrie următórele: Dans les contrées méridionales sur les côtes de la mère Noire, les tumulus eurent . . . beaucoup a souffrir de la cupidité des étrangers. Les Génois et les Vénétiens fouillèrent en Crimée une foule de tumulus, et s'approprièrent les trésors qu'ils y découvrirent. On sait que la plus part des tumulus de la Russie remontent aux Scythes et aux Grecs. . . . Les tumulus se trouvent en abondances dans le voisinage des principalles villes de l'ancienne Russie . . . Ils (les tumulus) renferment presque tous un tombeau de pierres de forme carrée, formé de grandes dalles calcaires. (Recherches sur les antiquités de la Russie méridionale. Paris, 1855—65 pag. 6. 7 şi 37).

In Bulgaria ne spune Kanitz (Donau-Bulgarien. I. p. 62. 149) tumule se află pe ambele laturĭ ale Balcanuluĭ, şi maĭ cu sémă în văile rîurilor Osma, Iantra şi Tundza. Cu deosebire sunt memorabile tumulele aşeḑate la distanţe regulate pe ţĕrmurele Dunăreĭ dintre Şiştov şi Nicopol. De la Rusciuc până la Samovoda în pasul Iantreĭ, Kanitz a numĕrat ca la 40 de tumule pe ambele laturĭ ale drumuluĭ. Ér despre tumulele din Macédonia şi Tesalia aflăm următórele notiţe la Boué (La Turquie d'Europe, Tome II, p. 352): Dans la Macédoine méridionale, il y en a (des tertres) surtout près de l'ancienne Pella et de Salonique . . . On dirait que ces tertres ont été alignés le long d'une route, et non pas placés sans symétrie, comme ceux de Sophie et de Philippopoli. Ces tertres macédoniens sont de la plus grande dimension et sont tout-à-fait semblables à ceux de la Troade et à la butte conique artificielle qui existe en Basse-Autriche entre le petit plateau au-dessus de Deutsch-Altenbourg entre Vienne et Presbourg . . . . Près de Larisse en Thessalie, il y a un bon nombre de Tepe (= tumulĭ) . . . dont l'un est le plus grand des environs. . . . Il y en a aussi près d'Armyros et de

într'o vechime depărtată o patriă a poporuluĭ pelasg, care singur s'a ilustrat prin acest gen de monumente.

Chiar și astădĭ unele din aceste imposante monumente de pămênt ale ţĕrilor nóstre maĭ pórtă numele etnic al Tursanilor [1]) séŭ Pelasgilor, ér altele, după diferitele ideĭ și tradiţiunĭ ale locuitorilor, sunt considerate ca morminte de urieșĭ [2]), adecă ale uneĭ rase puternice de ómenĭ, care în timpurile preistorice ar fi locuit în aceste ţĕrĭ [3]).

Incă în anticitatea grecéscă Pelasgiĭ aŭ fost poporul, cărora tradiţiunile și poeţiĭ le-aŭ atribuit numele de uriеșĭ.

Lor le aparţin tumulele cele gigantice și construcţiunile titanice de petriĭ enorme. Lor li se atribue o deosebită forţă fisică individuală și o valóre rĕsboinică mare.

Achile, unul din duciĭ Pelasgilor din părţile de nord ale Grecieĭ, pórtă la Homer numele de gigant (πελώριος). Lancea sa era atât de mare în cât niciĭ un Acheŭ nu o puté vibra [4]).

Hector, eroul pelasg troian, pórtă de asemenea epitetul de πελώριος [5]).

Enea, ducele Dardanilor, în lupta sa cu Achile, prinde și ridică cu mâna sa un bolovan de pétră, ce nu puteaŭ sĕ-l transporte niciĭ doĭ ómenĭ din epoca luĭ Homer [6]).

Velestina, non loin du lac de Karlos, en particulier sur la route qui conduit de ce dernier lieu a Larisse; . . . on connait aussi . . . en Béotie et près de Tyrinte, en Morée.

Esaminând distribuţiunea și direcţiunea geografică a movilelor funerare din părţile de rĕsărit ale Dacieĭ se constată faptul positiv, că linia principală a acestor monumente preistorice prelungindu-se din Rusia meridională către Dacia se întinde peste Besarabia, Moldova, Ţéra-românéscă, peste partea de rĕsărit a peninsuleĭ balcanice, cum și pe cóstele de apus ale Asieĭ micĭ; ér un alt ram maĭ mic al acesteĭ liniĭ de tumule plecând de la Nistru se îndreptéză spre Bucovina și Galiţia ostică. (Cf. Archiv d. Vereines für siebenbürgische Landeskunde N. F. XIV. 150).

1) Ast-fel o movilă din judeţul Romanaţi de pe teritoriul comuneĭ Marotinul-de-jos, înaltă de 8 stânjinĭ, pórtă numirea de Grindul Tursanuluĭ (An. Soc. acad. Tom X. Secţ. II. p. 333). Alta din judeţul Vâlcea de pe teritoriul comuneĭ Bălteniĭ se numesce Ţurţan, și unde se găsesc hârburĭ de vase de pămênd de fabricaţiune vechiă. (Respunsurĭ la «Cestionarul istoric» de Nic. Densușianu).

2) Cu deosebire în judeţele Roman, Némţu și Dorohoiŭ.

3) In comitatul Solnoc-Dobâca de peste Carpaţĭ tradiţiunea poporală este, că instrumentele de pétră sunt rĕmase de la uriеșĭ. (Archaeologiai Értesitö. Uj foly. XV. p. 388.)

4) Iliad. XIX. 388.

5) Iliad. XI. 819.

6) Iliad. XX. 286.

Marte, ḑeul pelasg, protectorul Troianilor, şi a căruĭ reşedinţă se afla în ţĕrile de la Dunărea de jos, are la Homer numele urieş (πελώριος [1]). Când acest ḑeŭ al ţĕrilor nordice vociferéză, strigarea sa se aude ca glasul a ḑece miĭ de ómenĭ în rĕsboiŭ [2]), ér când el cade la pămĕnt lovit cu o pétră de ḑeiţa Atena, corpul sĕŭ acopere un teren de 7 jugere [3]).

Cu tóte că despre movilele cele marĭ ale Dacieĭ aŭ perit în mare parte şi tradiţiunile, după cum aŭ perit despre tumulele eroice de la Troia, însă aceste morminte archaice ale ţĕrilor nóstre aŭ avut o-dată o istoriă a lor religiósă particulară.

Incă în epoca luĭ Homer şi a luĭ Hesiod se păstrase în ţinuturile grecescĭ diferite legende despre patria cea fericită a Pelasgilor de la nordul Tracieĭ, séŭ al Dunăreĭ de jos, unde se aflaŭ ómeniĭ ceĭ maĭ juştĭ şi unde eĭ duceaŭ o viéţă liniştită şi plină de tóte mulţumirile.

Diferitele triburĭ pelasge, carĭ în curs de maĭ multe sute de anĭ plecând din sînurile Carpaţilor se revĕrsară peste ţinuturile maĭ puţin fertile ale Grecieĭ şi Asieĭ micĭ, păstrară încă până târḑiŭ memoria strămoşilor lor din nordul Dunăreĭ de jos, şi tot o-dată memoria aceleĭ ţĕrĭ, care se caracterisa prin o fertilitate exuberantă şi prin diferite alte avuţiĭ naturale, şi unde moravurile şi sentimentele de justiţie ale ómenilor devenise legendare.

Aicĭ se reducea gloria cea vechiă a familielor pelasge meridionale. Aicĭ eraŭ mormintele cele sfinte ale strămoşilor lor.

Aicĭ se aflaŭ locurile acele frumóse şi fericite numite Ἠλύσιον πεδίον (câmpul Elysiuluĭ), unde se retrăgeaŭ la bĕtrâneţele lor eroiĭ lumeĭ vechĭ, şi unde favoriţiĭ ḑeilor trăiaŭ un véc de aur şi o viéţă eternă.

Ast-fel Proteŭ ḑice către Menelaŭ în Odiseă:

«In ce te privesce pe tine, o divine Menelae, destinele sorţiĭ tale sunt, că tu nu veĭ muri în Argos, ci ḑeiĭ nemuritorĭ te vor trimite în câmpul Elysiuluĭ de la marginile pămêntuluĭ, unde ómeniĭ trăesc o viéţă fórte uşóră (fără greutăţĭ), unde nu este nicĭ néuă, nicĭ érnă mare, nicĭ vĕrsărĭ marĭ de plóie şi unde zefiriĭ şuşură în continuŭ, ca sĕ reînsufleţéscă pe ómenĭ [4]).

---

[1]) Iliad. VII. 208.

[2]) Iliad. V. 859.

[3]) Iliad. XXI. 407. După tradiţiunile Arcaḑilor Pelasg, legendarul patriarch al ginţiĭ pelasge, întrecea pe toţĭ ceĭ-l'alţĭ ómenĭ prin mărimea, prin forţa, frumseţa şi darurile spirituluĭ sĕŭ. (Pausaniae lib. VIII. 1. 4.)

[4]) Odyss. IV. v. 561-568. — Despre realitatea geografică a vechiuluĭ Elysiu pelasg, cum şi despre situaţiunea sa în nordul Dunăreĭ de jos, în părţile de apus ale României actuale, vom vorbi pe larg în cursul acesteĭ scrierĭ.

De asemenea și Hesiod, în poema sa epică Ἔργα καὶ Ἡμέραι maĭ face o amintire, ca un ultim rĕsunet, de generațiunea cea divină a eroilor din timpurile străvechĭ, rĕspândițĭ pe tótă suprafața cea imensă a globuluĭ, eroĭ, din carĭ uniĭ aŭ perit în rĕsboiul Thebeĭ, ér alțiĭ ducêndu-se departe peste mare aŭ cădut la Troia din causa Eleneĭ. Acestora, dice dênsul, Joe, fiul luĭ Saturn, le-a destinat locuințe în insulele cele fericite de la marginile pămêntuluĭ, unde eĭ duc o viéță fără grijĭ, și unde pămêntul de treĭ orĭ înflorесce și de treĭ orĭ produce fructe dulcĭ [1]).

Ceĭ vechĭ nu s'aŭ îndoit nicĭ o-dată de esistența reală terestră a câmpuluĭ numit Elysiu.

Hesiod, întocma ca Homer, cunoscea și dênsul acest ținut fericit și locuit de ómenĭ, dar pe care dênsul î-l reduce numaĭ la insulele numite ale «Fericiților» — Makaron, — situate la Dunărea de jos [2]).

Insă carĭ eraŭ marginile pămêntuluĭ, de carĭ ne vorbesce aicĭ Homer și Hesiod?

Ele eraŭ marginile orisontuluĭ geografic grecesc, după cum vom avé ocasiune de a ne convinge de atâtea orĭ în cursul acesteĭ istoriĭ.

Incă în epoca Homerică și Hesiodică, zona cunoscințelor teritoriale ale autorilor grecescĭ încetéză la nordul Traciеĭ.

Homer nu cunósce în nordul Mysieĭ séŭ în țĕrile nóstre, de cât numaĭ dóue grupe etnice, însă cu moravurĭ fórte pure, pe Agavi și pe Abii, ómeniĭ ceĭ maĭ juștĭ dintre toțĭ muritoriĭ, după cum dice dênsul [3]).

Chiar și în timpurile luĭ Herodot întunerecul geografic începe imediat în nordul Dunăreĭ de jos.

«Ce fel de ómenĭ locuesc la nordul Traciеĭ, dice acest autor, nime póte spune cu siguranță. Atât însă se pare, că dincolo de Istru este o țéră părăsită și infinită . . . Locuitoriĭ din Tracia, maĭ spun, că ținuturile dincolo de Istru sunt ocupate de albine și din causa acestora ómeniĭ nu pot merge maĭ departe» [4]). O țéră ocupată de albine? Ceea ce în fond

[1]) Hesiodi Opera et Dies, v. 159—173.

[2]) Avieni Descriptio orbis terrae, v. 723.

Leuce cana jugum, Leuce sedes animarum.

Plinii IV. 27. 1: Achillea est supra dicta (insula), eadem Leuce et Macaron appellata.

[3]) Iliad. XIII. 5. 6.

[4]) Herodoti lib. V. c. 9-10. — Acéstă tradițiune istorică a luĭ Herodot are un fond real. Incă până acum doue sute de anĭ unul din articulele cele maĭ importante de esport al țĕrilor române, pentru Egipteni, Venețienĭ și Ragusanĭ, era céra (Cantemirii Moldaviae Descriptio. Ed. 1872 p. 22). — Tot-o-dată Principele Cantemir vorbind de apicultura cea întinsă a Moldoveĭ maĭ adaugă, că locuitoriĭ acesteĭ țĕrĭ ar fi putut, în timpul

consună pe deplin cu tradiţiunea Hesiodică: unde pămêntul de treĭ orĭ înflorescе pe an şi de treĭ orĭ produce fructe dulcĭ [1]).

Aicĭ eraŭ marginile pămêntuluĭ, orĭ maĭ bine ḑis al lumeĭ cunoscute de Homer, aicĭ eraŭ ţinuturile cele fericite, şi ómeniĭ ceĭ juştĭ aĭ legendelor grecescĭ. Aicĭ era locul sfânt de înmormêntare al eroilor pelasgĭ ante-homericĭ.

Aicĭ, în fine, după tradiţiunile vechĭ pelasgo-grecescĭ, a fost adusă şi înmormêntată cenuşa luĭ Achile, a luĭ Patroclu, a celor doĭ Aiacĭ şi aluĭ Antiloc [2]), pentru ca sufletele acestor eroĭ să se bucure aci de o fericire eternă.

---

sĕŭ sĕ aibă un folos mult maĭ însemnat din acest ram de economiă, de óre-ce câmpurile sunt pline de cele maĭ alese florĭ, ér de altă parte pădurile încă ofer un material abundent pentru céră şi miere, însă prin legile ţĕreĭ s'a oprit, ca nime să nu ţină maĭ mulţĭ stupĭ de cât sufere locul sĕŭ, ca nu cum-va prin mulţimea stupilor să aducă supĕrare vecinilor sĕi. Osebit de faguriĭ obicĭnuiţi de miere, ne spune autorul, albinele moldovenescĭ maĭ produc şi un fel de céră cam négră, însă cu un miros fórte plăcut, şi pe care ele o întrebuinţéză numaĭ spre a împedica pĕtrunderea lumineĭ sóreluĭ în coşniţele lor. (Ibid. p. 33.). De asemenea scria Ragusanul Raicevich în seculul trecut, că una din producţiunile cele maĭ preţióse şi maĭ intinse ale provinciilor române era cultura albinelor (Osservazioni. 1788 p. 87.)

Pentru completarea acestor date maĭ adăugem, că mai multe insule din Dunăre precum şi diferite sate, cătune, locurĭ isolate, délurĭ, piscurĭ, vîrfurĭ de munţĭ şi văĭ, de pe teritoriul Românieĭ, maĭ pórtă şi astăḑĭ numirea de Albină, Albinari, Prisacă, Prisăcanĭ, Prisăcenĭ, Stupĭ, Stupăriă, Stupină, Stupine, Stiubeiŭ şi Stiubeienĭ, drept reminiscenţe ale uneĭ estinse apiculturĭ a ţĕrilor nóstre în timpurile vechĭ. (A se vedé: Marele Dicţionar geografic al Românieĭ. — **Frunḑescu**, Dicţionar topografic şi statistic al Românieĭ). De asemenea se face amintire în Itinerarium Antonini Augusti (Ed. Parthey et Pinder p. 104) de o staţiune numită Appiaria (sĕŭ Stupinĭ) situată spre rĕsărit de Transmarisca pe ţĕrmurele drept al Dunăreĭ.

In fine maĭ notăm aicĭ, că douĕ din judeţele Românieĭ, anume Mehedinţiĭ şi Vasluĭ pórtă şi astăḑĭ imaginea albineĭ în marca lor districtuală.

[1]) Fertilitatea cea adĕvĕrat prodiguă a ţĕrilor române a fost legendară până în ḑilele nóstre. In acéstă privinţă Cantemir scrie: campi Moldaviae celebrati sua fertilitate apud antiquos recentioresque scriptores. . . Arborum frugiferorum non pomaria reperies, sed sylvas. Fructus sua sponte crescunt in montibus. . . . Tanta praeterea illorum ubertas, ut pristinis temporibus in Moldaviam moturi Poloni nullo commeatu se indigere putarent, arbitrati sufficere sibi et exercitui fructus quos abunde suppeditat regio. (Descriptio Moldaviae p. 27—28). Ér George de Reicherstorf, în «Moldaviae Chorographia», (Viennae, 1541) scrie:

Terra armis opibusque potens, belloque superba
Facundo semper gramine tecta viret,
Sponte sua multos geminata messe racemos
Laetaque non cultus munera reddit ager.

[2]) Pausaniae, lib. III. 19. 13.

IV. TUMULUL SĔŬ MORMÊNTUL LUĬ ACHILE DIN INSULA ALBĂ (LEUCE[1]).

Unul din cele maĭ ilustre tumule preistorice, pe care Arctinos, cel maĭ însemnat poet ciclic, precum și geografiĭ romanĭ, î-l atribue țĕrilor nóstre este mormêntul luĭ Achile, primul eroŭ al Iliadeĭ.

După Homer, cântărețul rĕsboiuluĭ troian, Achile era fiul luĭ Peleu și al ḑeițeĭ marine Thetis, a ficeĭ luĭ Nereu. Peleu, tatăl luĭ Achile, ne apare ca Domn peste poporul pelasg al Mirmidonilor, ér Achile este ducele curagioșilor ostașĭ Mirmidonĭ și al altor triburĭ pelasge învecinate, carĭ iaŭ parte ca aliațĭ aĭ Grecilor la rĕsboiul eroic în contra Troianilor [2]).

Despre împrejurările morțiĭ luĭ Achile Iliada nu amintesce nimic. In Odiseă însă se spune numaĭ atât, că el a căḑut la Troia [3]), că corpul sĕŭ a fost îmbrăcat în haine divine, și ars pe rog, apoĭ osemintele sale așeḑate în o urnă de aur la un loc cu osemintele luĭ Patroclu, ér peste ele Greciĭ aŭ ridicat un tumul mare și înalt pe țĕrmurele Helespontuluĭ, ca să pótă fi vĕḑut departe de pe mare, atât de ceĭ ce trăiaŭ atuncĭ, cât și de ceĭ, carĭ vor trăi în viitoriŭ.

După Homer așa dar Achile ar fi fost înmormêntat pe câmpul de la Troia nu departe de țĕrmurele Helespontuluĭ.

Insă în poema Aetiopida scrisă de Arctinos, poet epic din Milet, care a continuat și întregit Iliada, ni se spune, că Achile a fost ucis la Troia de Paris, fiul luĭ Priam, ajutat de ḑeul Apollo, că, în fine, după multe lupte înverșunate a succes luĭ Ajax și luĭ Ulise, ca să-ĭ răpéscă corpul din mânile inimicilor troianĭ și sĕ-l aducă la corăbiile grecescĭ. Aci apoĭ veni mama luĭ Achile, Thetis, cu surorile sale și cu musele (cântărețele séŭ bocitórele bĕtrâne), î-l plânseră și-l bociră, apoĭ în urmă Thetis ridică cenușa fiuluĭ sĕŭ de pe rog și-o aduse în insula Leuce (Albă), séŭ insula Șerpilor, de la gurile Dunăreĭ. Ér Acheii i ridicară un tumul și-ĭ celebrară jocurĭ funebre [4]).

Esistaŭ așa dar încă în anticitatea clasică doue versiunĭ despre locul, unde se aflaŭ depuse osemintele mareluĭ eroŭ preistoric: una representată

---

1) Astăḑĭ numită «Insula Șerpilor» în marea négră, lângă gurile Dunăreĭ, în fața cu brațul Chilieĭ și la o depărtare de 41 km. 60 m. de acest canal.

2) Iliad. II. 681; XVI. 168.

3) Odyss. XXIV. 36 seqq.

4) Homeri carmina et cycli epici reliquiae. Ed. Didot, p. 583.

prin Odisca luĭ Homer, că Achile este înmormêntat pe câmpul Troieĭ, și altă tradițiune, rectificată, representată prin cel maĭ vechiŭ poet ciclic, că Achile a cădut, ce e drept, la Troia, însă cenușa sa a fost adusă și înmormêntată în insula Leuce.

Acéstă părere din urmă a fost adoptată și susținută de ceĭ maĭ competențĭ autorĭ romanĭ.

Pliniu cel bĕtrân, pe care Varro î-l numesce cel mare erudit bărbat, pe care l'aŭ avut vre-o dată Romaniĭ, ne spune în mod fórte clar, că tumulul séŭ mormêntul luĭ Achile se află în insula, ce este consecrată dênsuluĭ, numită «insula Achillis» séŭ Achillea» departe 50 mile romane de la Delta Dunăreĭ (Peuce), și că tot acolo se află construit și un templu consecrat acestuĭ eroŭ [1]).

134. — Insula și templul luĭ Achile. După Tabula Peutingeriană. Segm. IX. 3. (La Miller, Weltkarte des Castorius)

De asemenea, ne spune geograful roman Mela, care s'a folosit de cele maĭ bune isvóre ale anticitățiĭ, că Achile este înmormêntat în insula numită Achillea dintre Boristene și Istru [2]).

Ér geograful grecesc Dionisie Periegetul din Bitinia, care a trăit în timpul împĕratuluĭ Domițian, scrie următórele:

«De asupra părțiĭ din stânga Pontuluĭ euxin în drept cu Borystene (înțelege aicĭ brațul Dunăreĭ numit Boreostoma) se află în mare o insulă fórte renumită consecrată eroilor, și care insulă este numită Leuce, fiind-că férele sĕlbatice, ce se află acolo sunt albe. După cum se spune, continuă Periegetul, acolo în insula Leuce se află sufletele luĭ Achile și ale altor eroĭ, carĭ rĕtăcesc prin văile lipsite de ómenĭ ale acesteĭ

---

[1]) **Plinii** Hist. Nat. IV. 27. 1. Ante Borysthenem (înțelege: Boreostomum), Achillea (insula) est supra dicta, eadem Leuce et Macaron appellata. Hanc temporum horum demonstratio . . . ponit . . . a Peuce insula quinquaginta M. — Ibid. IV. 20. Insula Achillis tumulo eius viri clara. — Ibid. X. 41. 3: nec ulla avis in Ponto insula qua sepultus est Achilles, sacratam ei aedem (transvolat).

[2]) **Melae** De situ orbis, II. 7. Leuce (insula) Borysthenis ostio (înțelege Boreostoma, séŭ Boreum ostium) obiecta, parva admodum, et quod ibi Achilles situs est, Achillea cognomine. — De asemenea și **Marcianus Capella**, care a trăit pe la an. 470 d. Chr., scrie: Achillis insulam eius sepulcro consecratam. (Apud **Köhler**, Mémoire sur les îles et la course consacrées à Achille, in Mémoires de l'Accadémie de

insule; acéstă binefacere a acordat'o Joc bărbaţilor, carĭ s'aŭ ilustrat prin virtuţile lor, fiind-că prin virtute eĭ aŭ câştigat o onóre neperitóriă» [1]).

Ér Arrian din Nicomedia, cel maĭ distins dintre istoriciĭ espediţiunilor luĭ Alesandru cel Mare, ne dă următórele amĕnunte despre insula luĭ Achile: «In apropriere de gura Istruluĭ numită Psilum, dacă veĭ naviga cu vêntul despre nord în apele cele deschise ale măriĭ, se află o insulă, pe care uniĭ o numesc insula luĭ Achile (Ἀχιλλέως νῆσος), alţiĭ drumul luĭ Achille (Δρόμος Ἀχιλλέως), ér alţiĭ după colóre Λευκή = insula Albă. Acéstă insulă, după cum se vorbesce, a scos'o din mare ḑeiţa Thetis pentru fiul sĕŭ Achile, care locuesce acolo. Aci se află şi templul luĭ Achile şi statua sa, o lucrare archaică. Insula acésta e lipsită de ómenĭ şi prin ea pasc capre nu de tot multe, pe carĭ le oferc luĭ Achile aceĭ, carĭ se abat cu corăbiile acolo. In acest templu se maĭ află depuse şi o mulţime de alte darurĭ sfinte, cupe, inele şi petriĭ preţióse, consecrate luĭ Achile în semn de mulţămire. Se maĭ pot ceti şi inscripţiunĭ în limba grecéscă şi latină compuse în diferite metre, şi prin carĭ se celebréză laudele luĭ Achile. Unele din aceste inscripţiunĭ sunt redactate în onórea luĭ Patroclu, fiind-că aceia, carĭ doresc, ca Achile să le fie favorabil, onoréză tot-o-dată şi pe Patroclu. De asemenea se maĭ află în acéstă insulă o mulţime nenumĕrată de pasĕrĭ, porumbeĭ de mare, fulice şi ciór e de mare, carĭ îngrijesc singure de templul luĭ Achile. In fie-care diminéţă ele sbóră la mare, î-şĭ udă aripele cu apă şi apoĭ întorcêndu-se repede la templu î-l stropesc. Ér după ce aŭ terminat de ajuns cu stropirea, ele curăţă vatra templuluĭ cu aripele lor. Alţiĭ maĭ spun încă următórele, anume, că între ómeniĭ, carĭ se abat la insula acésta sunt uniĭ, carĭ vin aci cu intenţiune anumită. Aceştia aduc tot-o-dată cu dênşiĭ în corăbiĭ şi victime (séŭ animale destinaţe) pentru sacrificiŭ. Pe unele din acestea le taiă, ér pe altele le dimit libere prin insulă în onórea luĭ Achile. Sunt însă uniĭ, carĭ din causa furtunelor de pe mare sunt siliţĭ a se abate în acéstă insulă. Aceştia ne avênd victime, ca să le taie şi dorind să le céră de la însuşĭ ḑeul insuleĭ, eĭ consultă pe oraculul luĭ Achile, că óre nu ar fi bine, ca în onórea ḑeuluĭ, eĭ sĕ taie victimele, ce vor alege dintre acele, carĭ pasc prin insulă,

S. Pétersbourg. Tome X din a. 1825, p. 550. 734). — Ér Pausania (III. 19. 11), contemporanul luĭ Adrian, ne transmite următórea notiţă: «Se află în Pontul euxin lângă gurile Istruluĭ, o insulă consecrată luĭ Achile, acoperită peste tot cu pădurĭ şi plină de animale, parte sĕlbatice, parte blânde. In acéstă insulă se află şi templul luĭ Achile şi statua sa.»

[1]) Dionysii Orbis descriptio, v. 541 seqq.

ér pentru aceste victime sĕ depună preţul, ce dênşiĭ vor crede, că se cuvine. In cas însă când oraculul le denegă acéstă permisiune, fiind-că esistă şi un oracul aci, atuncĭ eĭ maĭ adăugă ceva la preţul, pe care-l oferise, şi dacă oraculul refusă de noŭ, maĭ daŭ ceva pe de asupra, până când în fine oraculul se învoesce, cunoscênd, că preţul este suficient. Atuncĭ apoĭ victima nu maĭ fuge, ci stă de bună voiă, ca să fie prinsă. Ast-fel se află acolo o cantitate mare de argint, ce e consecrată eroului, ca preţ pentru victimele de sacrificiŭ. La uniĭ din ceĭ, carĭ se abat în insula acésta, Achile le apare în vis, altora chiar în timpul navigaţiuneĭ, dacă nu sunt prea mult depărtaţĭ, şi le face cunoscut, în ce parte anume a insuleĭ e maĭ bine sĕ tragă şi sĕ ancoreze corăbiile» [1]).

Cultul eroic al luĭ Achile din insula Leuce a avut o mare estensiune în tótă anticitatea greco-romană nu numaĭ în centrele cele marĭ comerciale ale măreĭ negre, dar şi în diferite porturĭ şi oraşe maritime ale Archipelaguluĭ şi Adriaticeĭ, ale căror interese economice eraŭ strîns legate de avuţiile măreĭ negre.

Cu deosebire Achile din insula Leuce a fost venerat până târḑiŭ, în epoca romană, ca Domnul şi stăpânitoriul măreĭ negre (Ποντάρχης [2]) şi protectorul special al navigaţiuneĭ din aceste părţĭ, — epitet al căruĭ sens din punct de vedere istoric, ni se pare la prima esaminare misterios, dar a căruĭ origine se reduce la timpurile, când Achile purta încă în viaţă titlul de rege al Scyţiеĭ [3]).

In insula Leuce se abăteaŭ corăbieriĭ măreĭ negre, uniĭ ca să depună obolul lor benevol orĭ silit, drept vamă, pe altariul aceluia, care purta titlul de Pont-arch séŭ suveran al Pontuluĭ euxin, alţiĭ ca sĕ scape de furtunile cele grósnice şi de ceţele cele negre ale acestuĭ vast şi adânc pelag, şi, în fine, uniĭ, ca sĕ adresceze rugăciunĭ ḑeuluĭ Achile, pentru întórcerea lor fericită din apele acesteĭ mărĭ inhospitale.

De asemenea luĭ Achile din insula Leuce i se dedicară maĭ multe centre principale comerciale din apele grecescĭ, cum aŭ fost porturile numite Achilleion din Mesenia [4]), Achilleios din Laconia [5]) şi un alt emporiŭ în Beoţia [6]).

[1]) **Arriani** Periplus Ponti euxini, § 32 şi 33.

[2]) Pe treĭ inscripţiunĭ din Olbia Achile are epitetul de Ποντάρχης (**Köhler**, Mémoire, p. 578, 634—643. — Cf. **Ouvaroff**, Recherches sur les antiquités de la Russie méridionale, II. p. 46).

[3]) **Lykophron** apud Köhler, Ibid. p. 552.

[4]) **Stephanus Byz.**, v. Ἀχίλλειος δρόμος.

[5]) **Pausaniae** lib. III. 25. 4.

[6]) **Pauly**, Real-Encyclopädie, v. Achilleus portus. Era şi un Ἀχίλλειος κώμη, sat lângă gurile lacului Meotic, avênd şi un sanctuariŭ al luĭ Achile. (Strabo, XI. 2. 6; VII. 4. 5).

Tot ast-fel un centru important comercial, pus sub protecţiunea particulară a luĭ Achile, se vede a fi fost în anticitatea preistorică şi oraşul Chilia-vechiă de lângă braţul nordic al delteĭ Dunăreĭ, şi care pórtă până astădĭ numele de braţul Chilieĭ (séŭ Achileiĭ). Chiar şi numirea de Ψιλὸν στόμα (în forma femenină Ψιλή) dată acestuĭ braţ încă în epoca luĭ Alexandru cel Mare [1]), se vede a fi numaĭ alteraţiune fonetică grecéscă a formeĭ poporale antice Chilleion stoma adecă gura (A)Chilieĭ. In fine chiar şi numele de Lykostomum sub care ne apare Chilia în evul de mijloc, are o origine mult maĭ vechiă. Din punct de vedere istoric şi geografic Lykostomum nu este alt-ceva de cât λευκὸν στόμα, adecă gura de lângă insula albă séŭ Leuce.

Chilia forma încă acum două sute de anĭ cel maĭ important punct comercial de la gurile Dunăreĭ. Principele Dimitrie Cantemir scrie în acéstă privinţă: Chilia, oraşul principal al districtuluĭ Chilieĭ, este un emporiŭ fórte renumit, cercetat nu numaĭ de corăbiile oraşelor maritime din vecinătate, dar şi de vasele altor ţinuturĭ maĭ depărtate, din Egipet, din Veneţia şi Ragusa, carĭ se ocupă cu esportarea de aicĭ a cereĭ şi a peilor crude de boĭ [2]).

Acésta este prima epocă preistorică a comerciuluĭ tot-dé-una viu de pe Marea négră, epocă, în care insula Leuce apare cu drepturĭ suverane asupra Pontuluĭ, dominéză întrégă navigaţiunea şi traficul pro-

[1]) **Arriani** Periplus Ponti euxini, c. 31. 3.5. — **Anonymi** Periplus Ponti euxini c. 67.

[2]) **Cantemirii** Descriptio Moldaviae p. 21. Ager Ciliensis. Huius urbs praecipua Kilia, olim Lycostomon . . . emporium celeberrimum, frequentatum ab omnibus non circumjacentium solum maritimarum civitatum navibus sed et remotioribus, Aegyptiis, Venetiis et Ragusaeis, qui inde ceram et cruda boum coria solent abducere — In timpurile maĭ vechĭ depositele de nămol şi năsip de la gurile Dunăreĭ nefiind aşa întinse, Chilia-vechiă forma aprópe un port de mare. A se vedé charta «Moldavia et Valachia» a luĭ Vignola din a. 1686, şi charta «Danubii pars infima» a luĭ Homannus († 1724) reproduse în Analele Acad. rom. S II. T. II, Memoriĭ; de asemenea şi «Tabula geographica Moldaviae» a Principeluĭ Cantemir, din Descriptio Moldaviae.

In vechia geografiă grecéscă ne maĭ apare la gurile Dunăreĭ încă o numire topică sub forma de Ἀχίλλειος πλάξ. Hesychiu crede, că se înţelege insula luĭ Achile, Leuce. (Köhler, Ibid. p. 543. 729). Insă sensul cuvêntuluĭ πλάξ (= şes, suprafaţă) neputêndu-se aplica la o insulă mică şi convexă, cum este Leuce, e probabil, că acéstă denumire se referă la braţul Chilieĭ.

Un alt port pe Dunăre dedicat luĭ Achile, se pare a fi fost Celeiul din judeţul Romanaţĭ, o-dată un centru important comercial, unde se găsesc astădĭ ruine şi o mulţime de anticităţĭ romane, unde se afla un pod de pétră peste Dunăre (construit de Constantin cel Mare), pod, ale căruĭ picióre ruinate se maĭ văd în timpul scădereĭ apeĭ, şi de unde pornia spre Transilvania un drum roman aşternut cu pétră. Chiar şi

ductelor pe acéstă mare și tot o-dată î-șĭ estinde influența sa asupra principalelor emporiĭ din Archipelag [1]).

Pe lângă nimbul sĕŭ cel sfânt, insula Leuce de la gurile Dunăreĭ, maĭ era tot o-dată renumită în anticitate și ca o insulă salutară.

Aicĭ, după o vechiă tradițiune a oraculelor, î-șĭ căutaŭ sănătatea lor aceia, carĭ în rĕsbóie fusese greŭ rănițĭ. Ast-fel Leonym, ducele Crotoniecnilor din Bruțiu, care într'o luptă, ce-o avuse cu Locrieniĭ, căpĕtase o rană în piept, de care suferia fórte mult, consultă maĭ ântâiŭ în privința sănătățiĭ sale pe oraculul din Delphi, însă profetésă de aicĭ (Pythia), după cum ne spune Pausania, î-l trimise sĕ-șĭ caute vindecare în insula Leuce de la gurile Dunăreĭ, de unde el s'a întors apoĭ sănătos [2]).

De asemenea, ne spune și Ammian Marcellin, că în insula Leuce se aflaŭ și ape salutare (aquae [3]).

Din cele espuse până aicĭ și în particular din relatarea luĭ Arctinos, din datele precise, ce ni le-aŭ trasmis Pliniu și Mela, și în fine, din cultul atât de sacru al luĭ Achile din insula Leuce, resultă în mod deplin convingătoriŭ, că cenușa acestuĭ mare eroŭ al timpurilor troiane a fost adusă și depusă în insula Leuce. Aci se cunoscea încă până târḑiŭ tumulul séŭ mormêntul sĕŭ. Insula Achillis tumulo eius viri clara, ḑice Pliniu; ibi Achilles situs est, repetă Mela.

In ce privesce însă mormêntul luĭ Achile de pe țĕrmurele Helespontuluĭ, de care ne vorbesce Homer, acésta se pare, că a fost numaĭ un simplu cenotaf séŭ monument comemorativ.

Un ast-fel de mormênt simbolic al luĭ Achile se afla, după cum ne spune Pausania, și în orașul Elis din Pelopones, și care a fost construit și dedicat din ordinul oraculuĭ [4]).

In acéstă privință sunt semnificative cuvintele geografuluĭ Strabo, care

---

o insulă din Dunăre situată din jos de acéstă localitate și în față cu satul Dasova pórtă numele de Celciŭ. — O insulă numită Achillea se află și lângă litoralul Asieĭ micĭ. (Plinii Hist. nat. V. 37. 1).

[1]) Chiar și Aquileia (Ἀχυλήϊα), port important al Adriaticeĭ, se pare după numirea sa, că o-dată a fost consecrat luĭ Achile. Acésta ar fi o probă, că relațiunile comerciale între Adriatică și Marea négră se reduc până în epoca preistorică, că încă maĭ înainte de stabilimentele Genovesilor, Veneţienilor și Ragusanilor pe țermuriĭ Mareĭ negre, aŭ fost comercianțiĭ din Aquileia protegiațiĭ Pontarchuluĭ din Leuce.

[2]) **Pausaniae** lib. III. 19. 13.

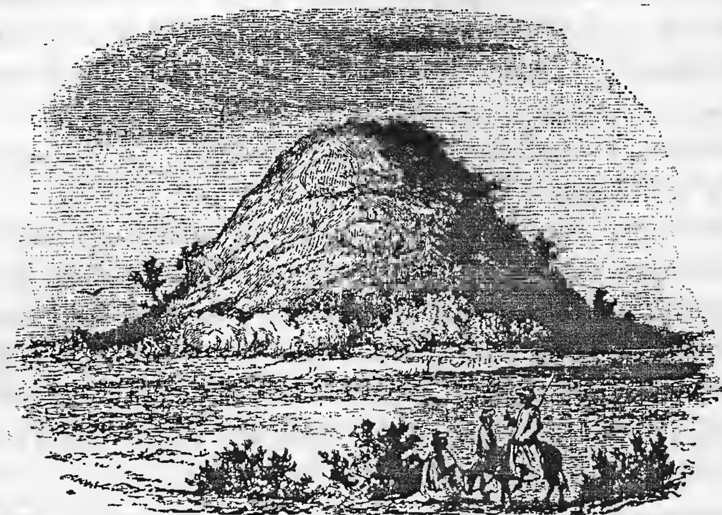
[3]) **Ammiani** lib. XXII. c. 8: insula Leuce sine habitatoribus ullis Achilli est dedicata . . . Ibi et aquae sunt.

[4]) **Pausaniae** lib. VI. 23 3.

amintesce pe teritoriul Troieĭ — la Achilleion — numaĭ monumentul luĭ Achile (τὸ Ἀχιλλέως μνῆμα), dar dênsul se feresce, ca sĕ afirme, că Achile ar fi fost înmormêntat acolo [1]).

Schliemann, activul exploratoriŭ al anticităţilor homerice, a cercat pe ţĕrmuriĭ Helespontuluĭ sĕ afle resturile mormêntuluĭ luĭ Achile.

La o depărtare de 250 de paşĭ de Helespont, scrie dênsul, la piciórele promontoriuluĭ Sigeu, pe locul unde era vechiul Achileum, se află un tumul

135. — Cenotaful presupus al luĭ Achile de lângă Helespont. (Schliemann, Ilios p. 855.)

de pămênt înalt de 4 metri spre sud şi 12 metri spre nord, şi care a fost considerat din cea maĭ adâncă vechime ca mormêntul luĭ Achile. In a. 1882 am esplorat acest tumul, însă n'am aflat în el nicĭ o urmă de oseminte, nicĭ cenuşa, nicĭ cărbunĭ [2]). Ast-fel Schliemann este de părere, că acest tumul presupus al luĭ Achile, întogma ca şi tumulul luĭ Patroclu şi alte şése movile funerare, pe carĭ le esplorase maĭ înainte, aŭ fost numaĭ simple cenotafe, un gen de monumente, carĭ în anticitatea ante-homerică eraŭ într'un us general [3]).

[1]) **Strabo**, XIII. 1. 32. 39. 46.

[2]) **Schliemann**, Ilios, p. 862: je n'ai trouvé dans le tumulus d'Achille (de la Troade) aucune trace d'os, de cendres, ou de charbon de bois — en somme aucune trace d'ensevelissement .. Nous ajouterons donc les tumuli d'Achille et de Patrocle aux six autres tumuli, que mon exploration antérieure a prouvés n'être que de simples cénotaphes.

[3]) La poporul român maĭ esistă până astădĭ un ciclu întreg de balade poporale, în carĭ se cântă faptele distinsuluĭ eroŭ al Iliadeĭ. Despre tradiţiunile luĭ Achile la poporul român, şi în particular, despre patria şi naţionalitatea sa, vom vorbi la ultimul act din istoria Pelasgilor, la evenimentul memorabil cunoscut sub numele de «Rĕsboiul troian».

V. TEMPLUL HYPERBOREILOR DIN INSULA LEUCE (ALBA).

1. *Hecateu Abderita despre insula și templul luĭ Apollo din ținutul Hyperboreilor.*

Tumulul luĭ Achile din insula Leuce séŭ Albă, ne face sĕ ne ocupăm aicĭ și cu anticitatea templuluĭ sĕŭ.

Intr'o epocă preistorică fórte depărtată, esista în părțile de rĕsărit ale Dacieĭ, un templu magnific, al căruĭ renume și influență se estinsese departe peste ținuturile sud-ostice ale Europeĭ, și a căruĭ memoriă și sfințeniă este celebrată și astădĭ în colindele religióse române.

Despre acest templu, care ni se presintă ca una din minunile cele marĭ și sfinte ale lumeĭ preistorice, aŭ scris maĭ mulțĭ autorĭ aĭ vechimeĭ și între aceștia istoricul Hecateu Abderita, care a trăit în timpul luĭ Alesandru cel Mare.

Noĭ vom reproduce aicĭ aceste prețióse relatărĭ ale luĭ Hecateu după puținele fragmente, ce ni s'aŭ păstrat în scrierile luĭ Diodor Sicul și Claudiu Aelian.

Anume Diodor Sicul [1]) scrie:

«Acum după ce am descris părțile de médă-nópte ale Asieĭ, credem că este de interes sĕ menționăm aicĭ și cele ce se povestesc despre Hyperboreĭ. Anume între scriitoriĭ anticitățiĭ Hecateu (Abderita) și alțiĭ relatéză, că în fața de ținutul Celților în părțile Oceanuluĭ se află o insulă, care nu e maĭ mică de cât Sicilia, situată în regiunea nordică și e locuită de Hyperboreĭ, numițĭ ast-fel, fiind-că sunt maĭ depărtațĭ de vêntul Borea. Aicĭ pămêntul este fórte bun și roditoriŭ, clima escelentă, temperată, și din acéstă causă fructele se produc aicĭ de două orĭ pe an [2]). Se povestesce, că Latona (gr. Λητὼ), mama luĭ Apollo, a fost născută aicĭ, și din acéstă causă Apollo este venerat acĭ maĭ mult de cât alțĭ deĭ; și fiind-că Hyperboreiĭ din acéstă insulă celebréză pe acest deŭ în fie-care dĭ, cântând în continuŭ laudele sale și făcându-ĭ cele maĭ marĭ onorĭ, ast-fel se dice, că ómeniĭ aceștia sunt ca un fel de preoțĭ aĭ luĭ Apollo. Se maĭ află în părțile acesteĭ insule [3]) o pădure sfântă mag-

---

[1]) **Diodori Siculi** lib. II, 47. — Fragmenta Hist. graec. Ed. Didot. II, p. 386.

[2]) Cf. p. 68—69.

[3]) Hecateu întrebuințéză aicĭ preposițiunea κατὰ cu acusativ (κατὰ τὸν 'Ωκεανὸν;

nifică a luĭ Apollo de o întindere considerabilă şi un templu renumit, a căruĭ figură esterióră este în formă sferică, şi care templu e decorat cu multe darurĭ [1]. Acest deŭ, Apollo, maĭ are şi un oraş sfânt al sĕŭ, ér ceĭ ce locuesc în acest oraş sunt în mare parte cobzarĭ [2]), şi aceştia în timpul serviciuluĭ divin bat cobzele în chor şi cântă imne în onórea deuluĭ lăudând faptele sale. Hyperboreiĭ aŭ un mod al lor propriŭ de vorbit (διάλεκτος) şi sunt cu o prietenie fórte familiară (οἰκειότατα διακεῖσθαι) faţă de Grecĭ, cu deosebire faţă de Atenienĭ şi de locuitoriĭ din Delos [3]); acéstă bunăvoinţă a lor fiind stabilită şi confirmată încă din timpurile cele maĭ vechĭ. Se spune chiar, că uniĭ din Grecĭ aŭ trecut la Hyperboreĭ şi aŭ lăsat la eĭ darurĭ fórte preţióse scrise cu litere grecescĭ; tot ast-fel şi Abaris a plecat de aicĭ în Grecia şi-a reînoit prietenia şi înrudirea cea vechiă (συγγενίαν) cu Deleniĭ. Se maĭ spune de asemenea, că din acéstă insulă se póte vedé Selina (Σελήνη) întrégă, fiind puţin depărtată de pămênt şi se vĕd în ea óre-carĭ înălţimĭ de pămênt. Maĭ departe se relatéză, că deul Apollo vine în acéstă insulă tot la 19 anĭ, în care timp constelaţiunile de pe ceriŭ î-şĭ îndeplinesc cercuitul lor periodic. In tot timpul acesteĭ apariţiunĭ a deuluĭ în insula lor, eĭ cântă nóptea cu cobzele şi fac într'una la jocurĭ séŭ hore (χορεύειν) începênd de la equinocţiul de primăvéră şi până la rĕsărirea Pleiadelor (Găinuşeĭ) în prima jumĕtate a luĭ Maiŭ [7]), bucurându-se ómeniĭ de aceste dile frumóse. Domnia asupra oraşuluĭ şi administraţiunea supremă a templuluĭ, o aŭ aşa numiţiĭ Boreadĭ, carĭ sunt descendenţiĭ luĭ Boreas, şi eĭ succed la domniă după neam.»

Până aicĭ, fragmentul luĭ Hecateu Abderita, pe care ni-l comunică Diodor Sicul.

De altă parte, sofistul Claudiu Aelian, care a trăit sub împĕratul Hadrian, ne comunică un alt fragment din scrierile luĭ Hecateu, cu privire la acest important templu al preistorieĭ: «Nu numaĭ poeţiĭ, dice Aelian, dar şi alţĭ scriitorĭ celebréză pe poporul Hyperboreilor şi onorile, ce le fac dênşiĭ luĭ Apollo. Intre alţiĭ, Hecateu Abderita, însă nu cel din Milet, re-

κατὰ τὴν νῆσον), forme, prin carĭ dênsul voesce sĕ esprime o indicaţiune locală neprecisă, adecă în părţile Oceanuluĭ, în părţile insuleĭ, orĭ în apropierea de ea.

1) Cf. pag. 72—73.

2) πλείστους εἶναι κιθαριστάς. Cithara (Κιθάρα), instrument cu córde din cea maĭ adâncă anticitate. După un vechiŭ baso relief conservat în spitalul St. Ioan din Lateran în Roma, figura acestuĭ instrument séměnă întru tóte cu cobza română de astădĭ. (Vedĭ Rich, Dictionnaire des antiquités romaines et grecques. pag. 161).

3) Vechiĭ locuitorĭ aĭ Ateneĭ şi aĭ insuleĭ Delos eraŭ pelasgĭ.

latéză, că preoţiĭ luĭ Apollo sunt fii luĭ Boreas şi aĭ Chioneĭ, treĭ fraţĭ la numĕr, ómenĭ înalţĭ de câte 6 coţĭ. Când aceştia la timpul îndatinat fac serviciul divin solemn, séŭ ruga (ἱερουργία), atuncĭ sbóră acolo stolurĭ nenumĕrate de lebede [1]) din munţiĭ, pe care dênşiĭ i numesc Ripae (Ῥιπαί), şi aceste lebede, după ce încunjură maĭ ântâiŭ templul cu sborul lor, ca şi când ar voi sĕ-l lustreze (purifice), se lasă apoĭ jos în curtea templuluĭ, al căreĭ spaţiŭ e fórte larg şi de cea maĭ mare frumuseţă. In timpul serviciuluĭ divin, pe când cântăreţiĭ templuluĭ intonéză laude ḑeuluĭ Apollo cu un fel de melodiĭ ale lor propriĭ, şi pe când cobzariĭ acompaniéză cu cobzele lor în cor melodia cea fórte armoniósă a cântăreţilor, tot atuncĭ şi lebedele (din curte) se asociéză şi ele la cântările lor guguind împreună; şi este de notat, că aceste lebede nu fac nicĭ o greşélă, ca sĕ cânte cu sunete dissonante orĭ neplăcute, ci întogma ca şi cum ele ar urma tonul şi începutul dat de dascălul coruluĭ, ast-fel cântă şi ele împreună cu cântăreţiĭ ceĭ maĭ deprinşĭ în melodiile sfinte. Terminându-se apoĭ imnul, acest cor al pasĕrilor sĕ retrage, ca şi cum ele şi-ar fi îndeplinit datoria lor obicinuită pentru sĕrbătorirea ḑeuluĭ, ar fi ascultat şi ele tótă ḑiua onorile, ce s'aŭ făcut ḑeilor, aŭ cântat împreună şi aŭ desfĕtat şi pe alţiĭ.»

Acestea sunt preţiósele fragmente, ce ne-aŭ rĕmas din scrierea luĭ Hecateu, despre magnificul templu al luĭ Apollo din ţéra Hyperboreilor.

Cultul luĭ Apollo la Hyperboreĭ representă epoca de aur a civilisaţiuniĭ pelasge ante-elene. De o-dată cu migraţiunile pelasge de la Carpaţĭ spre sud, acest cult se estinde peste Grecia vechiă, peste insulele Archipelaguluĭ şi pe ţĕrmuriĭ Asieĭ micĭ.

Noĭ vom esamina aicĭ din punct de vedere istoric şi geografic, datele, ce ne-aŭ rĕmas din scrierea luĭ Hecateu asupra Hyperboreilor.

Un noŭ capitul important din istoria lumeĭ vechĭ pelasge se deschide înaintea nóstră.

---

[1]) Κύκνος, cygnus, lebădă, consecrată luĭ Apollo maĭ mult pentru frumuseţa şi colórea sa cea albă de cât pentru cântecul sĕŭ, care în general, i se atribue numaĭ în momentul morţiĭ. O anumită specia (Cygnus musicus) are un vers sonor şi plăcut.

In tradiţiunile române rolul mitic al lebedeĭ se pare a-l avé gruia séŭ cocóra (masc. cocor). Intr'o baladă poporală română, aflăm următórele versurĭ despre eroul Corbac, care zăcea în închisóre:

Şi prin gratiĭ tot privesce
Când la norĭ purtaţĭ de vênt,
Care plóuă pe pămênt,
Când la cârdurĭ de cucóre
Ce mereŭ sbor către sóre.

Alecsandri, Poesiĭ populare p. 141.

2. *Latona și Apollo. Profeții Olen și Abaris din țéra Hyperboreilor.*

In anticitatea grecéscă, patria adevĕrată a ḑeuluĭ Apollo, era considerată la Hyperboreĭ.

Chiar și la locuitoriĭ din Croton, (Italia de jos), celebru oraș pentru puritatea moravurilor sale, Apollo, după cum scrie Aristotele, avea epitetul de Hyperboreu [1]).

136.—Apollo Hyperboreul, încălecat pe un grifon, ținênd într'o mână lira și în sita un ram de palmier, călătoresce de la Hyperboreĭ către părțile meridionale (la Delos și Delphi). Pictură pe un vas. După Lenormant et de Witte. Études des monuments céramographiques. II. pl. V. (Duruy, Hist. des Grecs. I. 41).

De altă parte Latona, ḑeița cea amabilă, cu un caracter dulce și blând, mama luĭ Apollo și a Dianeĭ, atât după Hecateu, cât și după alțĭ autorĭ aĭ anticitățiĭ, a fost născută în țéra Hyperboreilor [2]).

Anume, Latona, după cum ne spune legenda grecéscă, fiind însărcinată de Joe, ca fu persecutată pe tótă fața pămêntuluĭ, de Junona, cea gelósă, în cât niciĭ o țéră nu voia sĕ o priméscă, ca sĕ pótă nasce. Respinsă din tóte părțile, după multe rătăcirĭ încóce și încolo, Latona ajunge, în fine, la Delos, o insulă mică, neproductivă din Archipelag, și stâncile cele solitare ale acesteĭ insule, dederă ḑeițeĭ persecutate un asil. Nouă ḑile și nouă nopțĭ ținură durerile nasceriĭ, și aicĭ pe érba verde, sub un palmier mirositoriŭ, ḑeița Hyperboreă (de la Dunărea de jos) născu pe ḑeul cel mare al lumineĭ antice [3]).

---

1) **Aelian.** V. H. II. 26. Ἀριστοτέλης λέγει ὑπὸ τῶν Κροτωνιατῶν τὸν Πυθαγόραν Ἀπόλλωνα Ὑπερβόρειον προσαγορεύεσθαι. (Frag. Hist. graec. II. p. 175. frag. 233 b.). — **Cicero**, De nat. Deor. III. 23: tertius (Apollo) Jove tertio natus, et Latona, quem ex Hyperboreis Delphos ferunt advenisse.

2) **Diodori Siculi** II. c. 47. — **Pausaniae** Descriptio Graeciae. I. 18. 5. — **Aristotelis** Hist. Anim. VI. 35. — Diana, fica Latoneĭ, încă era considerată de Hyperboreă. (**Diodori Siculi** IV. 51).

3) **Apollodori** Bibliotheca, I. 4. 1.

Din acest timp insula Delos rĕmase un pămênt sfânt pentru noul ḑeŭ Hyperboreu, şi relaţiunĭ strînse religióse între Hyperboreĭ şi templul luĭ Apollo din Delos se întemeiară şi continuară în tótă anticitatea preistorică. Anume Herodot şi Plutarcu, ne amintesc de un vechiŭ obiceiŭ solemn al Hyperboreilor, de a trimite în fie-care an la templul luĭ Apollo din Delos, pârgă séŭ prinóse din cea de ântâiŭ recoltă a lor. Aceste darurĭ dênşiĭ le legaŭ în paie de grâŭ şi apoĭ le trimeteaŭ la Delos cu o delegaţiune, care călĕtoria până la locul cel sfânt al destinaţiuneĭ în sunetul fluerelor, cimpóelor şi cobzelor [1]. Misiunea hyperboreă mergea maĭ ântâiŭ la Dodona din Epir (spre sud-vest de Ianina de astă-ḑĭ), centrul cel vechiŭ religios al Pelasgilor din peninsula balcanică, ér de la Dodona trecea apoĭ peste Tesalia în insula Eubea şi de aicĭ î-şĭ continuă călĕtoria pe mare până la Delos.

Maĭ ântâiŭ, scrie Herodot [2], Hyperboreiĭ trimiseră la Delos cu aceste darurĭ dóue virgine, ale căror nume, după cum spuneaŭ Deleniĭ, aŭ fost Hyperoche şi Laodicea. Pentru siguranţa acestor fete, Hyperboreiĭ trimiseră cu dênsele, ca sĕ le însoţéscă, şi cincĭ bărbaţĭ cetăţenĭ, ómenĭ, pe carĭ după cum ne spune tot Herodot, Delieniĭ i numiaŭ Perpheres (adecă aducătorĭ de darurĭ), şi pe carĭ dênşiĭ i ţineaŭ în mare onóre. Şi fiind-că se întêmplase, că delegaţiunea acésta trimisă la Delos nu se maĭ întórse înapoĭ, Hyperboreilor le căḑu acésta fórte greŭ, şi temêndu-se ca acéstă întêmplare sĕ nu se maĭ repete şi în viitoriŭ, dênşiĭ introduseră usul, că aduceaŭ darurile legate în paie de grâŭ până la frontiera ţinutuluĭ lor, apoĭ de aci rugaŭ pe veciniĭ lor, ca sĕ transmită darurile aceste sfinte din popor în popor până vor ajunge la Delos.

Incă înainte de Hyperoche şi de Laodicea, continuă Herodot, Hyperboreiĭ trimisese la Delos pe alte dóue virgine, pe una cu numele Arge şi pe alta Opis [3], fete, carĭ călĕtorise acolo d'impreună cu Ilithyia, care

---

[1]) **Plutarque**, Oeuvres. Tome XIV (De la musique) p. 518.

[2]) **Herodoti** lib. IV. c. 33—35.

[3]) Virginele trimise de Hyperboreĭ la Delos eraŭ aşa dar după Herodot Arge şi Opis (IV. 35), ér cele trimise a doua óră Hyperoche şi Laodicea (IV. 33). Pausania numesce pe cele de ântâiŭ Hecaerge şi Opis (V. 7. 8.) şi pe una Achaea trimisă maĭ târḑiŭ. Resultă aşa dar din aceste date, că Arge era identică cu Hecaerge şi Hyperoche cu Achaea. Este însă afară de orĭ-ce îndoiélă, că numele acestor virgine hyperboree aŭ fost grecisate. Arg(os) în limba pelasgă însémnă ţéră şi câmp (Strabo VIII. 6. 9). Homer numesce ţéra Pelasgilor Πελασγικὸν Ἄργος (Iliad. II. 681). Peloponesul întreg se numia o-dată Argos (Strabo, VIII. 6. 9). Ast-fel, că Arge în casul de faţă nu póte avé alt înţeles de cât de ţĕrană séŭ din ţéră; cuvênt identic în

apoĭ a dat ajutoriŭ Latoneĭ la nascerea ḑeuluĭ Apollo. Pe aceste dóue

137. — Statuă de marmoră descoperită la Delos, presentând tipul archaic al femeilor venerate în acéstă insulă (sec. VII a. Chr.). Costumul identic cu cel pelasg din Acropola Ateneĭ Fig. 138 (Brunn, Denkmäler griech. und rom. Sculptur. Pl. LVII).

138.—Statuă de femeă din Acropola Ateneĭ presentând costumul femeilor pelasge, καλλίζωνοι γυναῖκες, cu pepteraş de piele, cu vêlnic, şi încinse peste mijloc cu bete, ale căror capete cu ciucurĭ eraŭ lăsate dinainte în jos. (Brunn, Denkmäler, Pl. LVII).

virgine și pe Ilithya, femeile din Delos și din insulele ionice le adoraŭ ca

---

fond cu Opis, numele virgineĭ a doua, care în limba vechiă pelasgo-latină, însemna Terra (Varro, L. L. V. 57. 64). La Pausania, după cum am vĕḑut, numele de Arge ne apare în forma de Hecaerge, adecă cu adverbiul grecesc ἑκάς de departe. Hecaerge aşa dar ni se înfăţişéză ca o numire cu caracter topic avênd înţelesul: Din ţéră depărtată.

Tot asemenea numaĭ o simplă traducţiune grecéscă este şi numele virgineĭ Hyperoche. In limba pelasgă Oche însemnéză apă mare stagnantă, cuvênt identic cu latinul aqua, cu rădăcina grecéscă ἄχα şi cu germanul vechiŭ Oche, Ache séŭ Aache. Tot la forma primitivă de aqua se reduce şi etimologia cuvêntuluĭ Achaei cu înţelesul de locuitorĭ riveranĭ, germ. Uferbewohner (Wissowa, Pauly's Real-Encyclopädie ad. v. Achaei). Notăm tot-o-dată aicĭ, că spre nord de gurile Istruluĭ se afla într'adevĕr o populaţiune numită Achaei. Pliniu (IV. 26. 2.) amintesce acĭ Portus Achaeorum. Numirea de Hyperoche ni se presintă ast-fel ca un cuvênt compus din Oche cu prepoziţiunea grecéscă ὑπέρ, de peste, de dincolo, şi avênd înţelesul: De peste apa mare.

pe divinităţĭ şi le invocaŭ în imnele, ce le compusese poetul hieratic Olen [1]).

Insă nu numai templul cel renumit al luĭ Apollo de la Delos (şi unde maĭ târḑiŭ era depus tesaurul confederaţiuneĭ grecescĭ [2]), î-şĭ reducea istoria înfiinţăreĭ sale la poporul Hyperboreilor, dar Hyperboreiĭ ne apar tot-o-dată şi ca întemeietoriĭ oraculuĭ luĭ Apollo din Delphi lângă Parnas, unul din cele maĭ importante puncte centrale ale vieţeĭ grecescĭ.

După cum ne relatéză Pausania, o sémă de păstorĭ, carĭ venise cu turmele lor până la locul, unde maĭ târḑiŭ se afla oraculul din Delphi, aŭ fost ceĭ de ântâiŭ, carĭ aŭ început a se ocupa acolo cu divinaţiunea.

De altă parte Bœo o poetisă din provincia Phocis, ne spune într'un imn al sĕŭ, că oraculul luĭ Apollo din Delphi a fost întemeiat de nisce ómenĭ veniţĭ din ţéra Hyperboreilor [3]), şi între aceştia dênsa amintesce pe cel maĭ învĕţat om al Hyperboreilor din aceste epocă, pe Olen, un profet al luĭ Apollo.

Acest Olen trăise, după cum susţin uniĭ, înainte de Hesiod, ér după cum afirmă alţiĭ, încă înainte de Orfeu.

El este cel maĭ vechiŭ poet hieratic, pe care-l cunósce literatura gre-

---

Constatăm aşa dar, că numele virginelor hyperboree de Arge, Hecaerge, Achaea, Hyperoche (probabil şi Laodice) sunt numaĭ simple designărĭ topico-etnice, şi nu aŭ de a face nimic cu adiectivul grecesc ἀργής, alb, strălucitoriŭ, luminos, nicĭ cu verbul ὑπερέχω, a escela, etc.

[1]) **Herodoti** lib. IV. 35.—**Pausaniae** lib. I. 18. 5. — Strabo (V. 2. 8.) ne spune, că Pelasgiĭ din Etruria înfiinţase la portul de lângă oraşul Caere un templu Ilithyiei. Ea era aşa dar o divinitate pelasgă.

[2]) **Thucydidis** lib. I. 36.

[3]) **Pausaniae** lib. X. 5. 7. — Geograful Mnaseas din Patrae, discipul al luĭ Eratosthene, ne spune, că locuitoriĭ din Delphi eraŭ de naţionalitate Hyperborei (Fragmenta Hist. graec. III. p. 153. frag. 24). — Clearch din Soli, discipul al luĭ Aristotele, scrie de asemenea, că Latona, după ce a născut pe Apollo şi pe Diana, a venit la Delphi (Fragmenta Hist. graec. Ed. Didot. II p. 318, frag. 46). — Cele maĭ celebre oracule ale lumeĭ antice aŭ fost cele de la Delphi şi de la Dodona, ambele întemeiate de Pelasgĭ. — Pliniu (IV. 4. 1): liberum oppidum Delphi, sub monte Parnasso clarissimum in terris oraculo Apollinis. — Ér la Ovid aflăm următoriul vers:

Haec mihi si Delphi, Dodonaque diceret ipsa. (Trist. IV. el. 8. v. 43).

Delphienii adresaŭ în fie-care an rugăciunĭ luĭ Apollo prin cântărĭ festive, ca ḑeul sĕ vină în timpul vereĭ de la Hyperboreĭ la dênşiĭ. (**Preller**, Griech. Myth. I. 1854. p. 157-158). — Pelasgiĭ din oraşul Spinetum, situat lângă gura rîuluĭ Pad, trimeteaŭ la Delphi, după cum ne spune Dionysiu din Halicarnas (I. 18), darurĭ din veniturile lor maritime.

céscă. Dênsul compusese maĭ multe imne sacre, în carĭ celebra peregrinaţiunile Hyperboreilor la insula Delos, şi în carĭ el amintea de unele femeĭ piόse, carĭ luase parte la călĕtoriile acestea. Luĭ Olen i-se atribue în special şi aflarea hexametruluĭ [1]).

Un alt propagatoriŭ devotat al cultuluĭ luĭ Apollo în ţinuturile grecescĭ, a fost A b a r i s, de origine de asemenea din ţinutul Hyperboreilor, un bărbat, care prin sentimentele sale cele marĭ de dreptate şi prin viéţa sa extrem de frugală, desceptase o adevĕrată sensaţiune în ţinuturile grecescĭ.

Acest Abaris călĕtorise prin Grecia ca profet şi propagatoriŭ al cultuluĭ Apollo. El arătă ómenilor o săgétă, care spunea, că e simbolul luĭ Apollo. El compunea şi distribuia diferite sentinţe profetice ale ḑeuluĭ sĕŭ şi vindeca prin descântece pe ceĭ bolnavĭ [2]).

Aceste legende şi imne religiόse ne pun în evidenţă nu numaĭ cultul cel puternic al luĭ Apollo la Hyperboreĭ, dar ele ne maĭ spun tot-o-dată, că înfiinţarea renumitelor temple ale ḑeuluĭ Apollo din Delos şi Delphi, două centre de cultură, carĭ aŭ luminat mult timp peste Grecia Orientuluĭ, se datoresc de asemenea unuĭ popor fórte religios, agricol şi pastoral, numit de autoriĭ grecescĭ Hyperboreĭ.

Dar cine sunt aceştĭ Hyperboreĭ admirabilĭ prin sentimentele lor de dreptate, prin religiunea şi civilisaţiunea lor înaintată?

Cestiune importantă pentru esplicarea maĭ multor probleme dificile din istoria lumeĭ vechĭ.

Este ast-fel de lipsă a ne da aicĭ sémă despre caracterul etnic şi de locuinţele acestuĭ popor, representant al etăţiĭ de aur din timpurile preistorice.

---

[1]) Autoriĭ vechĭ grecescĭ aŭ cercat sĕ naţionaliseze şi pe poetul epic O l e n, după cum aŭ făcut cu o mulţime de alţĭ eroĭ din epoca mitică. Aşa pe când uniĭ susţin, că Olen era de origine H y p e r b o r e ŭ, şi după cum resultă chiar din imnele şi apostolatul sĕŭ pentru cultul luĭ Apollo Hyperboreul, alţiĭ din contră, i atribue ca patriă oraşul Dyme din Achaia, orĭ oraşul Xanthus din Lycia. (Veḑĭ S u i d a s ad v. Ὠλήν).

Insă, numele de O l e n are un caracter cu totul pelasg. Acest nume ne apare la Etrusci şi la Romanĭ. (Etruriae celeberrimus vates O l e n u s C a l e n u s. (P l i n i i Hist. nat. XXVIII. 4. 1.). — La T a c i t aflăm numele gentiliciŭ de O l e n n i u s (Ann. IV. 72).

P a u s a n i a scrie, că O l e n compusese un imn despre Hyperboreĭ, în care dênsul celebra venirea la Delos a virgineĭ A c h e a (V. 6. 8), şi un alt imn despre venirea la Delos a Ilithyeĭ séŭ Lucineĭ (I. 18. 5.), şi că el a fost cel maĭ vechiŭ poet, care a compus i m n e p e n t r u G r e c ĭ (IX. 27. 2) şi primul care a introdus h e x a m e t r u l (X. 5. 7).

[2]) Timpul în care a trăit A b a r i s este incert. Hyppostrat î-l pune în Olimpiada a treia, adecă pe la a. 768 a. Chr. Suidas în Olimpiada a 53-a, adecă pe la a. 568 a. Chr.

3. *Hyperboreiĭ din legendele Apolinice.*

In relatările luĭ Hecateu Abderita ni se presintă diferite cestiunĭ din geografia și etnografia preistorică a Europeĭ.

Dintre aceste cele maĭ principale sunt cu privire la individualitatea etnică și la locuințele Hyperboreilor în aceste timpurĭ, și în fine la noțiunea geografică, că ce se înțelegea în timpurile primitive ale istorieĭ, sub numirea de Ὠκεανός.

Geografia vecheĭ teologiĭ egiptene și grecescĭ, nu maĭ corespunde geograficĭ din epoca post-troiană.

O lungă seriă de triburĭ și populațiunĭ preistorice, maĭ află încă un slab rĕsunet în poemele luĭ Homer și ale luĭ Hesiod, apoĭ numele lor dispare din analele lumeĭ.

De asemenea, se întêmplă și cu vechile numirĭ geografice. O mare parte din localitățile preistorice se confundă maĭ târdiŭ cu cele istorice, unele rĕmân cu totul obscure și un vĕl mitic se întinde asupra lor, ér altele migréză de la Dunăre și de la Pontul euxin, spre nord până sub polul arctic, în vest până la Oceanul atlantic, ér la sud până dincolo de isvórele Niluluĭ, cu tóte că acestea eraŭ necunoscute în epoca greco-romană.

In acéstă confusiune geografică, produsă încă din timpurile luĭ Homer, apoĭ moșcenită și transmisă din autorĭ în autorĭ, sarcina nóstră de a precisa și restabili adevĕrul geografic, cu privire la nisce timpurĭ atât de depărtate, nu este de loc ușóră.

Patria Hyperboreilor, și anume în epoca aceea, când religiunea lor începe a avé o influență decisivă asupra viețeĭ grecescĭ, era, după cum ne spun ceĭ maĭ însemnațĭ autorĭ, în părțile de nord ale Dunăreĭ de jos și ale Măreĭ negre.

După Pindar, (sec. VI a. Chr.), cel maĭ erudit poet al anticitățiĭ gre-

---

Acest nume ne este de asemenea transmis în formă maĭ mult orĭ maĭ puțin alterată. In ținuturile Moldoveĭ și în particular în județele Fălciŭ, Roman și Neamțu, noĭ întîmpinăm 12 numirĭ topografice de Averescĭ. Conumele Averescu este de asemenea fórte usitat în părțile Moldoveĭ.

In armata luĭ Turnus, Virgil ne presintă pe un ostaș cu numele de Abaris (Virg. Aen. IX. 344.). Abaris ne apare ca Hyperboreŭ la Herodot (IV. 36) și la Plato (Charmides, c. 6). Ér Suidas, ne spune, că Pythagora (ad vocem) a fost discipulul Hyperboreuluĭ Abaris.

cescĭ, Hyperboreiĭ eraŭ locuitoriĭ de pe ţĕrmuriĭ Istruluĭ séŭ aĭ Dunăreĭ de jos.

Apollo, ḑeul cel mare şi popular al anticităţiĭ, aĭ căruĭ preoţĭ, profeţĭ, descântătorĭ şi peregrinĭ cutrieraŭ tóte drumurile, ce duceaŭ de la Hyperboreĭ şi până la Delos, ale căruĭ imne rĕsunaŭ în tóte templele, la tóte sacrificiile şi pe tótc căile cele sfinte; acest ḑeŭ iubit şi puternic [1]) al lumeĭ vechĭ, după ce construesce împreună cu Neptun şi cu muritoriul Aeac zidurile cetăţiĭ Troia, se întórce, după cum ne spune poetul Pindar, în patria sa de la Istru, adecă la Hyperboreĭ [2]).

De altă parte Strabo:

«Ceĭ de ântâiŭ, ḑice dênsul, carĭ aŭ descris diferitele părţĭ ale lumeĭ, ne spun, că Hyperboreiĭ locuiaŭ de asupra Pontuluĭ euxin, a Istruluĭ şi a Adrieĭ [3])».

În fine, Clemente Alexandrinul, (dec. a. 211—218), care posedă cunoscinţe vaste din filosofia şi teologia greco-păgână, numesce pe Zamolxe filosoful Dacilor, Hyperboreŭ, adecă originar din ţéra Hyperboreilor [4]).

Amintirea despre locuinţele Hyperboreilor în nordul Dunăreĭ de jos, se conservase în nomenclatura geografică a Dacieĭ, până târḑiŭ în epoca istorică.

Unul din oraşele cele maĭ importante ale Dacieĭ orientale, situat în partea de jos a rîuluĭ Hierasus (aḑĭ Siret), purta în timpurile romane numele de Piriboridava [5]), numire, ce ne indică, că acest oraş a format o-dată un centru principal al poporuluĭ, pe care autoriĭ grecescĭ î-ĭ numesc Hyperboreĭ.

Primele locuinţe ale Hyperboreilor în timpurile preistorice ni se presintă ast-fel, după ceĭ maĭ importanţĭ scriitorĭ aĭ anticităţĭ, în părţile de nord ale Dunăreĭ de jos [6]).

---

[1]) Homer ne spune, că ḑeiĭ se tem de Apollo. Când el merge în palatul luĭ Joe toţĭ ḑeiĭ se ridică de pe scaune înaintea sa. (Hymn. in Apoll. v. 1–3).

[2]) **Pindari** Olymp. VIII, 46:

ὥς ἄρα θεὸς . . . .

Ξάνθον ἤπειγεν καὶ Ἀμαζόνας εὐίππους καὶ ἐς Ἴστρον ἐλαύνων.

Ibid. Olymp. III. 14—17.

[3]) **Strabonis** Geogr. XI. 6, 2.

[4]) **Clemens Alex.**, Strom. IV. 213 (Apud Pauly, Real-Encyclopädie. IV p. 1394).

[5]) **Ptolemaei** Geogr. lib. III. 10.

[6]) După Bessell (De rebus Geticis, p. 39—40) Hyperboreiĭ locuiaŭ la început în regiunea Geţilor. După Papadopol-Calimach în Dacia (Columna luĭ Traian. An. V. 1874 p. 172).

Însă, care era originea etnică și caracterul civilisațiuneĭ acestuĭ memorabil popor din anticitatea preistorică?

După tradițiunile și datele istorice, ce le avem, Hyperboreiĭ, carĭ figurézá în legendele cele sfinte ale luĭ Apollo, ni se presintă ca un ram al națiuneĭ celeĭ marĭ și puternice pelasge.

Ocupațiunile lor pastorale și agricole, instituțiunile lor sociale și religióse, sunt identice cu ale celor alte triburĭ pelasge din ținuturile Eladeĭ, ale Asieĭ micĭ și peninsuleĭ italice.

Păstoriĭ Hyperboreĭ, ne spune Pausania, — adecă aceia, carĭ străbătuse cu turmele lor până în partea de sud a Pinduluĭ, — aceștia aŭ întemeiat oraculul din Delphi [1]); de sigur la început cu un caracter destul de modest, amĕsurat necesităților vieţeĭ pastorale.

Pe lângă păstoriă, la Hyperboreĭ înfloresce tot-o-dată și agricultura. Eĭ trimit în tot anul darurĭ la Delos din fructele și prima lor recoltă de grâŭ [2]). Hyperboreiĭ aŭ un organism de stat, politic și religios. Constituțiunea lor este teocratică. Boreadiĭ, séŭ descendențiĭ luĭ Boreas, sunt capiĭ guvernuluĭ politic și tot-o-dată mariĭ preoțĭ aĭ luĭ Apollo.

Hyperboreiĭ sunt considerațĭ de autoriĭ grecescĭ ca un popor cu moravurĭ fórte pure, și cu sentimente de justiță superióre tuturor ómenilor acesteĭ epoce. Mela numesce pe Hyperboreĭ «cultores justissimi» [3]), ér Hellanic «popor care practică justiția» [4]).

Hyperboreiĭ ne presintă întru tóte caracterul moravurilor și credințelor vechĭ latine.

Eĭ sunt blândĭ și ospitalĭ, religioșĭ, superstițioșĭ, iubitorĭ de profețiĭ (ora-

---

[1]) Pausaniae lib. X. 5. 7.

[2]) Ritul religios al Hyperboreilor de a face sacrificiĭ deuluĭ Apollo din prima lor recoltă (frugum primitiae) avea un caracter latin. Ast-fel aflăm următórele notițe la Festus: Praemetium de spicis, quas primum messuissent sacrificabant Caereri (Ad v. Sacrima). — Ibid.: Florifertum, quod eo die spicae feruntur ad sacrarium. De asemenea scrie Ovidiu (Metam. X. 433): Primitias frugum dant spicea serta. — Ér Tibullŭ (I. Eleg. V. 24):

Illa deo sciet agricolae pro vitibus uvam
Pro segete spicas, pro grege ferre dapem.

(Cf. Dionysii Halic. II. c. 23).

[3]) Mela caracterisézá ast-fel téra și poporul Hyperboreilor: Terra angusta (augusta?) aprica, per se fertilis. Cultores justissimi, et diutius quam ulli mortalium, et beatius vivunt. Quippe festo semper otio laeti, non bella movere, non jurgia; sacris operati, maxime Apollinis (III. c. 5).

[4]) Τοὺς Ὑπερβόρεους ἀσκεῖν . . . δικαιοσύνην. (Fragmenta Hist. graec. I. 58. fragm. 96).

cule) și de descântece. La ceremoniile religióse în onórea ḑeilor, eĭ cântă din fluere, din cimpoĭ și din cobze [1]. Melodiile lor sunt dulcĭ și armoniόse. La hecatombele séŭ prasnicele, ce le daŭ în onórea luĭ Apollo, eĭ cântă în continuŭ laudele ḑeuluĭ cu o voce plăcută [2].

Ér în timpul sĕrbătorilor celor marĭ ale acestuĭ ḑeŭ, (începênd de la equinocțiul de primăvară și până la jumĕtatea luneĭ luĭ Maiŭ), eĭ jócă la hore până nóptea târḑiŭ [3]. Peste tot eĭ sunt ómenĭ avuțĭ și duc o viéță fericită.

Hyperboreiĭ cultivă tot-o-dată și sciințele, cu deosebire teologia, filosofia și poesia. Eĭ trimit în Grecia pe ceĭ de ântâiŭ literațĭ.

În genealogia popórelor preistorice, Hyperboreiĭ sunt de asemenea înfățișațĭ ca un ram pelasg. Protopărintele lor este Hyperboreŭ (Ὑπερβόρεος), fiul luĭ Pelasg [4], al puterniculuĭ rege și patriarch al întregeĭ ginte pelasge.

Însă nu numaĭ caracterul lor național este latin, dar și ḑeitățile lor pórtă nume archaice latine: Aplu (Alb [5]), Latona (séŭ Leța). Tot nume latine

[1] La Hyperboreĭ maĭ aflăm tot-o-dată și un colegiŭ al cântăreților cu cobza pentru ceremoniile religióse, și care corespunde la collegium tibicinum al Romanilor. Despre aceștĭ din urmă se esprimă ast-fel Mommsen (Röm. Gesch. I. 203): Auch sie (die Flötenbläser) fehlten bei keinem Opfer, bei keiner Hochzeit, und bei keinem Begräbniss.

[2] Pindari Pyth. X. 30.

[3] Despre caracterul festivităților religióse latine, Mommsen scrie: Die latinische Gottesverehrung beruht wesentlich auf dem Behagen des Menschen am Irdischen . . . sie bewegt sich darum auch vorwiegend in Aeusserungen der Freude, in Liedern und Gesängen, in Spielen und Tänzen, vor allem aber in Schmäusen . . . Aber die Verschwendung wie alle Überschwänglichkeit des Jubels ist dem gehaltenen römischen Wesen zuwider (Röm. Gesch. I. (1856) p. 159).

[4] Scholiastul luĭ Pindar la Olymp. III. 28. (Fragmenta Hist. graec. II. p. 387).

[5] Apollo o vechiă divinitate a Lelegilor (trib pelasg) era numit de eĭ Aplun. De asemenea și la Tesali. (Tomaschek, Die alten Thraker, II. 48). — La Etrusci Aplu și Apulu (Wissowa, Pauly's Real-Encyclopädie ad. v. Apollo). Cu privire la etimologia acesteĭ numirĭ sunt importante cuvintele luĭ Festus: Album quod nos dicimus . . . Sabini tamen alpum dixerunt. — Româniĭ numesc timpul de la Pascĭ până la Dumineca Tomeĭ sĕptămâna albă séŭ a Albilor (Conv. lit. XXI p. 355) și este de notat, că tot în acest timp începeaŭ și sĕrbătorile luĭ Apollo la Hyperboreĭ.

O legendă archaică română din ciclul Apolinic. — Ni se comunică următórea legendă poporală din comuna Florescĭ, județul Dolj: Un împĕrat a avut o fată frumósă ca «lumea albă». La sóre te uitaĭ, dar la ea nu. Un smeŭ răpesce fata pe când ea se plimba prin pădure, o pune pe cal, sbóră cu ea și se scufundă departe într'o mare adâncă și lată, unde eraŭ nisce prundurĭ (insule) frumóse acoperite cu érbă mĕruntă și désă. Fata furată a fost însărcinată de smeŭ, care-șĭ avea palatul sĕŭ în mare. Când era aprópe să nască, smeul a fost ucis de Fĕt-frumos, ér

aŭ profeţiĭ Olen şi Abaris, la carĭ putem adăuga şi pe Orfeu. În fine, resturile de limbă, ce ne-aŭ rĕmas de la eĭ, perpheres (ducătorĭ de darurĭ), Nereu (Negru), Helixœa séŭ insula fericiţilor, sunt de asemenea latine.

Religiunea Hyperboreilor era prin escelenţă Apolinică. Apollo, ca divinitate a sóreluĭ era mult maĭ aprópe de necesităţile vieţeĭ pelasge, de cât toţĭ ceĭ alalţĭ ḑeĭ.

Pe Apollo, ne spune Hecateu Abderita, eĭ î-l venerézā maĭ mult de cât pe orĭ-care alt ḑeŭ.

De altă parte întreg caracterul religiuneĭ apolinice, după cum se manifestă ea în ţinuturile Grecieĭ, ne *înfăţişéză imaginea* vieţeĭ şi credinţelor pelasge.

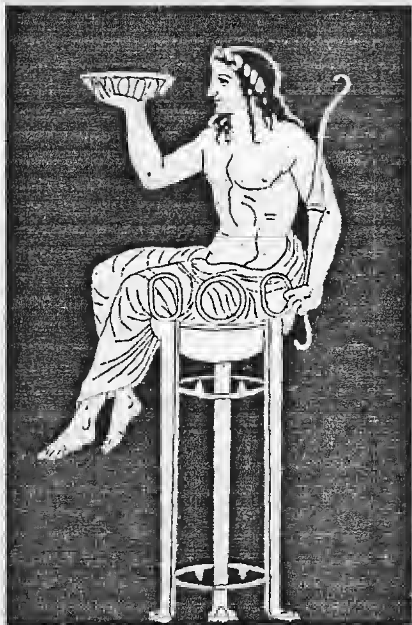
---

fata s'a pomenit cu palat cu tot în prundul cel frumos al măriĭ. Aicĭ pe prund ea a născut doĭ copiĭ atât de frumoşĭ, în cât se părea că e aur pe eĭ. Copiĭ crescênd ceva maĭ marĭ, aŭ plecat o-dată târîş de lângă mama lor, pe care o furase somnul. O slugă a împĕratuluĭ (tatăl feteĭ) păşunind *vitele în apropiere de mare*, a vĕḑut pe ceĭ doĭ copilaşĭ jucându-se în năsipul mărеĭ cu nisce mere de aur. «Sórele a stătut în loc şi se uita la eĭ şi luna tot asemenea». Sluga spunĕnd împĕratuluĭ despre vederea acestor copiĭ, a venit şi însu-şĭ împĕratul, ca sĕ-ĭ vaḑă, şi a rĕmas uimit de frumuseţea lor. Apoĭ apropiindu-se şi punĕnd mâna pe aceştĭ copiĭ, unul a albit, ér cel-alt a înegrit de frică. Celuĭ alb i-aŭ ḑis Albul, şi celuĭ negru, *Negru*. Cel alb pe când î-l ţinea împĕratul în braţe a săltat de o-dată în sus şi a plesnit. (Acéstă legendă, comunicată de învĕţătorul G. Scântea, după spusele unuĭ bĕtrân ţĕran, se continuă apoĭ numaĭ cu privire la al doilea fiŭ numit Negru).

Esaminând fondul mitic al acesteĭ legende, ea ne preşintă întru tóte caracterul legendelor apolinice. In tradiţiunea română, Albul, copilul ceĭ frumos şi aurit *(Apollo)*, apare ca fiŭ al uneĭ divinităţĭ marine (Neptun). Tot ast-fel, ni se presintă şi legenda cea maĭ archaică pelasgă. Aristotele scrie, că anticitatea grecéscă cunoscea patru ḑeĭ cu numele de Apollo, orĭ cu alte cuvinte, esistaŭ patru legende despre genealogia ḑeuluĭ solar. Cel de ântâiŭ Apollo, ḑice Aristotele, a fost fiul luĭ Neptun şi al Minerveĭ, al doilea, fiul luĭ Corybas din Creta, al treilea fiul luĭ Joe, şi al patrulea séŭ Apollo din Arcadia, era fiul luĭ Silen, şi pe care Arcadieniĭ î-l numiaŭ «ḑeul păstoriŭ». (Fragm. Hist. graec. II. p. 190). După Apollodor (Bibl. I. 7. 4.), ceĭ de ântâiŭ doĭ fiĭ aĭ luĭ Neptun, aveaŭ numele, unul Opleus şi altul Nereus. Este afară de orĭ-ce îndoiélă, că forma maĭ vechiă a acestor dóue numirĭ a fost Aplus şi Nierus, adecă Albul şi Negrul, întocma ca în legenda română. Maĭ adăugăm aicĭ în ce privesce variaţiunea dialectală, că în limba română meriu séŭ mneriu are înţelesul de vênăt, vênăt-sur şi azur, şi că o fică a bĕtrânuluĭ marin Nereus, purta numele de Maera (Homeri Ilias, XVIII. 48).

Ast-fel, legenda română, după care Albul ne apare ca fiul uneĭ divinităţĭ marine, aparţine la cel maĭ vechiŭ ciclu al legendelor apolinice. In legenda română, întocma ca în genealogia comunicată de Apollodor, dominéză principiul dualistic, cu dóue caractere opuse; una din cele dóue figurĭ legendare representând lumina (Albul) şi alta întunerecul (Negru).

Apollo din Delos, din Delphi, din Atena și din ținuturile Troieĭ, nu este nicĭ deŭ grecesc, nicĭ egiptean, ci o divinitare cu legende, cu dogme, și cu riturĭ naționale pelasge; în fine cu o patriă pelasgă. Apollo este cu deosebire venerat în ținuturile pelasge, în Tesalia, în Phocis, în Beotia, în Atica, în Arcadia, în Creta și în ținuturile Troieĭ.

139.—Apollo (tip archaic), încoronat cu dafin și așeḑat pe tripodul sĕŭ profetic, ține în o mână arcul sĕŭ, ér în alta o pateră. Pictură pe un vas. (După Élite des Monuments céramographiques, II. p. 46, la Duruy, Hist. des Grecs. I. p. 741).

El este ḑeul apărătoriŭ al turmelor, și al păstorilor νόμιος.

Pe șesurile Tesalieĭ, Apollo păzesce cireḑile de vite ale regeluĭ Admet din Pherae [1]), ér în munțiĭ Troieĭ el servesce ca păstoriŭ la regele Laomedon, tatăl luĭ Priam [2]). El ajută împreună cu Neptun la construirea murilor Troeĭ pelasge [3]), și pe regele Alcatou la zidirea cetățiĭ pelasge Megara [4]). El se luptă împreună cu Pelasgiĭ în contra inimicilor lor. Îndemnă pe Troianĭ la luptă în contra Grecilor, și doresce, ca victoria sĕ fie pe partea lor [5]). El ajută adese-orĭ în luptă pe Enea și pe Hector [6]). Ér acest eroŭ din urmă când plecă pe câmpul de luptă în contra Grecilor, face următoriul vot solemn înaintea Troienilor și a tabereĭ inimice: că dacă ḑeul Apollo i va da gloriă, ca sĕ ucidă pe cel ce va eși sĕ se lupte cu dênsul, atuncĭ va aduce armele aceluia în Iliul cel sfânt, și le va suspenda ca trofee în templul luĭ Apollo departe-săgetătoriul [7]).

---

1) **Apollodori** Bibl. I. 9. 15; III, 10. 4.
2) Iliad. XXI. 441—44.
3) Iliad. VII, 452; XXI, 515.
4) **Pausaniae** lib. I. 42. 2.
5) Iliad. IV, 507; VII. 21. — Ovidiu (Trist. II. el. 2. 5): Pro Troja stabat Apollo.
6) Iliad. V. 344; XV. 249.
7) Iliad. VII. 51. seqq.

Tot în cursul acestuĭ resbel Apollo îndreptéză săgéta luĭ Paris asupra luĭ Achile și-l ucide [1]).

Apollo apare ca ḑeul protector al Pelasgilor și atuncĭ, când sórtea pare a-ĭ persecuta peste tot locul, și o parte din eĭ sunt siliţĭ sĕ părăséscă vechile lor locuinţe din peninsula balcanică.

Pelasgiĭ, scrie Macrobiu, alungaţĭ din locuinţele lor din tóte părţile, se adunară cu toţiĭ la Dodona și consultară oraculul de acolo, în ce parte a lumeĭ sĕ se stabiléscă; ér oraculul, le spuse sĕ mérgă în ţéra consacrată luĭ Saturn și acolo sĕ ofere dijme luĭ Apollo, etc. [2])

Apollo, la Pelasgĭ este ḑeul lumineĭ fisice și al lumineĭ spirituale; ḑeul păstorieĭ, al agricultureĭ, al sănătăţiĭ, al rĕsbóielor, al cetăţilor și al divinaţiuneĭ [3]).

Ca tip, Apollo este de o frumseţă și tinereţă eternă.

Pe vechile monumente de sculptură și pictură ale Grecieĭ, Apollo cel archaic ne apare cu bucle și cu pletele cele frumóse pelasge, întocma precum pórtă și astăḑĭ păstoriĭ și ţĕraniĭ românĭ de lângă muntele Retezatuluĭ. Din acéstă causă, el are la Homer și epitetul de ἀκερσεκόμης (intonsus [4]).

Tot asemenea, ne spun cântările nóstre poporale, că sórele are plete strălucite [5]).

4. Ὠκεανός (Oceanul) în tradiţiunile antice.

Lângă Hyperboreiĭ ceĭ cuvioșĭ ne apare în legendele apolinice și Oceanul cel archaic din nordul zoneĭ grecescĭ, și care jócă un rol atât de important în teogonia urano-saturnică.

Insula luĭ Apollo din regiunea Hyperboreilor, ne spune Hecateu Abderita, se aflā în părţile Oceanuluĭ (κατὰ τὸν Ὠκεανὸν).

---

[1]) **Arctinus** in Aethiopida (Homeri, Carmina, Ed. Didot, p. 583.)

[2]) **Macrobii** Saturn. I. 7.

[3]) Calchas, Cassandra, Helenus și Sibylele aveaŭ darul profeţieĭ de la Apollo.

[4]) **Homeri** Hymn. in Apoll. v. 134.

[5]) In o baladă română apolinică Sórele ḑice către Lună:

C'amêndoĭ ne potrivim
Și la plete și la feţe
Și la dalbe tinereţe.
Eŭ am plete strălucite,
Tu aĭ plete aurite.
Eŭ am faţa arḑĕtóriă,
Tu faţă mângăetóriă.

(Din Com. Rĕsvad, jud. Dâmboviţa.)

Cuvêntul Oceanos la început nu avea înţelesul, pe carc i l'aŭ dat maĭ târḑiŭ autoriĭ grecescĭ, séŭ cu alte cuvinte, Oceanul primitiv séŭ al vechilor legende, nu este Oceanul istoricilor şi al geografilor, începênd de la bĕtrânul Herodot în cóce.

Greciĭ din timpurile luĭ Homer nu cunosceaŭ marea esternă, pe care noĭ o numim astăḑĭ Ocean. Eĭ nu străbătuse în aceste timpurĭ către apus nicĭ chiar întréga Marea mediterană. Ér în ce privesce părţile de nord ale Europeĭ, noţiunile lor geografice nu se estinseră în acéstă epocă maĭ departe de Marea négră şi de Dunărea de jos.

Lumea n'a fost tot-de-una cunoscută, după cum este astăḑĭ, şi chiar în timpul luĭ Herodot, o epocă de altmintrelea destul de tărḑiă, orisontul geografic grecesc se închidea la Dunărea de jos. «La nord de Tracia, scrie Herodot, ce fel de ómenĭ locuiesc, nimenĭ nu póte sĕ scie; atât însă se pare, că dincolo de Istru esistă pămênt nelocuit şi infinit» [1]).

De altă parte cuvêntul 'Ωκεανὸς nicĭ nu este grecesc [2]). El aparţine lexiconuluĭ archaic pelasg, atât după forma sa originară (aqua), cât şi după terminaţiunea sa în αν-ος. După sensul sĕŭ primitiv, cuvêntul Oceanos însemna o apă mare stagnantă [3]).

La început, autoriĭ anticităţiĭ întrebuinţară cuvêntul Oceanos, aşa după cum î-l împrumutase de la Pelasgĭ, aplicându-l esclusiv la Marea négră, care într'o epocă preistorică fórte depărtată, forma numaĭ un imens lac, neavênd nicĭ o eşire în Marea mediterană [4]).

Ast-fel geograful Strabo vorbind de navigaţiunea Argonauţilor către ţinutul cel avut de aur (Colchis), ne spune, că în acéstă epocă, Marea négră era considerată ca un alt Ocean [5]), şi cine naviga în Marea négră se considera, că a călĕtorit tot aşa departe de lumea locuită, ca şi când s'ar fi dus dincolo de columnele luĭ Hercule, şi peste tot se credea, că acéstă mare este cea maĭ vastă din mările nóstre, din care causă i s'a şi dat prin escelenţă numele de Πόντος.

---

[1]) **Herodoti** lib. V. c. 9.

[2]) Pentru noţiunea de mare, Greciĭ aveaŭ numaĭ terminul general de θάλασσα.

[3]) In limba română cuvênul ochiŭ (maĭ corect ociŭ) are înţelesul de locus paluster (Lexiconul de Budă), şi de «lac» «étang» (Cihac, Dictionnaire d'étymologie Daco-romane. I. 184). Forma de Ocean ni se presintă ast-fel numaĭ ca augmentaţiune din ochiŭ séŭ ociŭ, cu înţelesul de lac mare. — După Diodor Sicul (I. 12. 5) ceĭ vechĭ înţelegeaŭ sub cuvêntul Oceane umiditatea (τὸ ὑγρόν).

[4]) **Strabonis** Geogr. I. 3. 4.

[5]) **Strabonis** Geogr. I. 2. 10.

Chiar și numirea archaică de Ἄξενος (Axenus [1]), ce s'a dat la început Mărei negre, era numaĭ o simplă formă de pronunciare grecéscă a vechiuluĭ cuvênt pelasg Ocean (Oceanos).

În Galia de altă parte noĭ aflăm încă în seculul al IV-lea d. Chr. forma de Accion (= Ocean), întrebuințată ca o numire pentru lacurile cele vaste [2]).

Acest Ocean (séŭ lac imens) al geografieĭ preistorice, cuprindea în sine nu numaĭ basinul idrografic al Mărei negre, dar tot-o-dată și cursul cel lat difus, adânc și lin al Istruluĭ, séŭ Dunăreĭ de jos.

Ast-fel în Argonauticele luĭ Apolloniu Rhodiu, o operă de însemnată erudițiune alexandrină, partea de jos a Dunăreĭ séŭ Istrul cel «lat și adânc» figúrézǎ sub numele de Golful séŭ Cornul Oceanuluĭ (Κέρας Ὠκεανοῖο [3]).

Cu deosebire însă în legendele teogonice ale luĭ Homer și Hesiod numirea de Oceanos fu aplicată esclusiv numaĭ la Dunărea de jos (Ὠκεανὸς ποταμός [4]), și acésta probabil din causă, că acest mare fluviŭ al lumeĭ vechĭ se considera ca ultimul rest al maselor marĭ de apă, ce acoperise în epocele geologice basinul Țĕreĭ-românescĭ și al Ungarieĭ. Acésta ne esplică tot-o-dată causă, pentru care locuințele Hyperboreilor ne apar la Hecateu lângă Ocean, ér la Pindar lângă Istru [5]), séŭ Dunărea de jos.

Constatăm așa dar din punct de vedere geografic, că Oceanul Hyperboreilor, de care ne vorbesce Hecateu Abderita, nu este nicĭ Oceanul arctic, nicĭ Oceanul de apus, nicĭ altă mare necunoscută, orĭ fictivă, ci esclusiv marea de la nordul lumeĭ grecescĭ, aceea pe care și Herodot o numesce «cea maĭ admirabilă din tóte mările» [6]), pe care Pomponiu

---

[1]) **Strabonis** Geogr. V. 3. 6. — **Melae** lib. I. c. 19: ingens Pontus..... olim Axenus dictus. — Etymologiile antice, că terminul de Ὠκεανός ar deriva de la adiectivul ὠκύς, repede, și Axenus ar fi cuvêntul grecesc ἄξενος, inhospital, nu aŭ nicĭ ințeles, nicĭ fundament istoric.

[2]) Rufus Avienus (sec. IV. d. Chr.) în poema sa geografică «Ora maritima» amintesce în părțile Galieĭ un vast lac sub numele poporal de Accion (adecă Ocean):

inserit semet dehinc
vastam in paludem, quam vetus mos Graeciae
vocitavit Accion (at)que praecipites aquas
stagni per aequor egerit.

După Müllerus in Cl. Ptolemaei Geographia (Ed. Didot) p. 235.

[3]) **Apollonii Rhodii** Argon. IV. 282.

[4]) **Homeri** Odyss. XII. 1. — **Hesiodi** Theogonia, v. 242. 959.

[5]) **Pindari** Olymp. III. 17.

[6]) **Herodoti** lib. IV. 85.

Mela și Dionisiu Periegetul o numesc «mare imensă» [1]), ér tradițiunile poporale române «Marea mărilor» [2]), și care, în fine, pe chartele geografice medievale figuréză sub numele de «Mare majus.»

În acest Ocean așa dar, de la marginile lumeï cunoscute Grecilor, se afla insula cea sfântă a luï Apollo, și care, după cum vom vedé din capitulele următóre, ni se presintă întru tóte ca insula Leuce séŭ Albă, care maï târḑiŭ a fost consacrată memorieï și mormêntuluï luï Achile.

5. *Celțiĭ de lângă insula Hyperboreilor.*

În genesa apolinică ni se presintă încă dóue cestiunĭ importante din geografia preistorică.

Insula cea sfântă a luï Apollo, ne spune Hecateu, se află în părțile de nord (înțelege ale zoneï grecescĭ), și anume în față cu ținutul Celților [3]).

După tóte datele istorice și geografice, Celțiĭ imigrase din Asia în Europa numaï târḑiŭ, în urma celor dóue curente marĭ neolitice.

La început, acest popor belicos ocupase o parte însemnată din ținuturile cele vaste de la nordul Măreï negre. Împinșĭ apoĭ de nóuele curente etnice (germane), carĭ se revĕrsaŭ din Asia spre Europa, eĭ se rĕspândiră prin diferite părțĭ ale Dacieĭ, ale Panonieĭ și Germanieĭ, ér unele cete ale acestor noĭ invasorĭ pĕtrunseră încă în timpurile pelasge spre méḑă-ḑi, și se stabiliră în mod sporadic până în Beoția.

Diferite fântânĭ istorice și geografice ale vechimeĭ, amintesc de Celțiĭ de lângă Marea négră.

Ast-fel, renumitul sofist Asclepiade din Tracia, care a trăit în sec. IV a. Chr., ne înfățiséză pe legendarul Boreas (din munțiĭ Rhipae, Carpațĭ) ca un rege al Celților [4]). La alțĭ autorĭ, acest Boreas apare ca rege al Sci-

---

[1]) **Melae** lib. I. c. 19. — **Dionysii** Orbis Descriptio, v. 165.

[2]) Ast-fel într'un descântec de «Dênsele» se ḑice: «cu mâna le va lua și în Marea Négră le va arunca în Marea Mărilor». (Codrescu, Bucium. rom., III 139.)

[3]) **Diodori Siculi** lib. II. 47: ἐν τοῖς ἀντιπέραν τῆς Κελτικῆς τόποις κατὰ τὸν Ὠκεανὸν εἶναι νῆσον etc.

[4]) **Probus** ad Virgil. Georg. II, 84. Quidam putant, ut Asclepiades ait, Boream fuisse Celtarum regem (Fragmenta Hist. graec. Ed. Didot. III 306; fragm. 28).

ţilor, ér la Hecateu Abderita Boreadiĭ, séŭ descendenţiĭ regeluĭ Boreas, sunt domniĭ şi preoţiĭ ceĭ marĭ aĭ Hyperboreilor din insula cea sfântă a luĭ Apollo.

Agatyrşiĭ ceĭ renumiţĭ pentru avuţiile lor de aur, — o populaţiune Tursenă (pelasgă), — carĭ în timpurile luĭ Herodot locuiaŭ în Transilvania de astădĭ, — sunt consideraţĭ la uniĭ autorĭ grecescĭ ca Celţĭ [1]).

În fine, renumitul gramatic şi poet Lycophron din Eubea, care a trăit în sec. III. a. Chr. ne spune, că insula Leuce se află situată în faţă de gurile rîuluĭ numit Keltos [2]), şi sub acéstă numire dênsul înţelege Istrul, care după cum scrie şi Herodot venia din ţinuturile Celţilor. Despre Celţĭ, ca locuitorĭ în apropiere de Marea négră, ne maĭ amintesce şi Diodor Sicul. «Celţiĭ, dice dênsul, carĭ locuiesc în regiunea nordică şi în ţinuturile de lângă Ocean şi de lângă munţiĭ Ercinicĭ, precum şi toţĭ aceia, carĭ sunt rĕspândiţĭ până lângă Sciţia, se numesc Galĭ. Dintre aceştia, aceia carĭ locuesc sub polul nordic şi ceĭ carĭ se mărginesc cu Sciţiĭ sunt ceĭ maĭ sĕlbaticĭ . . . . Puterea şi sĕlbăticia lor ajunsese atât de cunoscută în lume, în cât se dice, că în timpurile vechĭ eĭ cutrierase şi predase tótă Asia, numindu-se de pe atuncĭ Cimeriĭ» [3]).

Când Hecateu ne spune aşa dar, că insula cea sfântă a luĭ Apollo, se află în regiunea septentrionala (séŭ din nordul zoneĭ grecescĭ) şi în faţă de ţinutul Celţilor, el are aicĭ în vedere aceleaşĭ fântânĭ istorice ca şi Asclepiade, la care Boreas de la munţiĭ Rhipae apare ca un rege al Celţilor, ca şi Diodor Sicul, care ne presintă pe Cimeriĭ de lângă ţĕrmuriĭ Nipruluĭ ca Celţĭ, şi în fine, ca şi Ştefan Byzantinul, care consideră de Celţĭ pe Agatyrşiĭ séŭ Turseniĭ pelasgĭ de lângă rîul Mureşuluĭ.

Vom esamina acum ultima cestiune geografică din legendele apolinice. Geografia este una din luminile principale ale istorieĭ.

Din insula cea sfântă a luĭ Apollo, scrie Hecateu Abderita, se vedeaŭ unele înălţimĭ de pămênt de la Selina, şi care nu era mult depărtată.

Acéstă Selină de lângă insula luĭ Apollo a avut darul sĕ complice şi maĭ mult cestiunea geografică a Hyperboreilor celor piĭ şi virtuoşĭ, de carĭ ne vorbesce Hecateu. Anume comentatoriĭ fragmentelor luĭ Hecateu Abderita,

---

1) **Stephanus Byz.** Τραυσοί, πόλις Κελτῶν. Ἔθνος οὓς οἱ Ἕλληνες Ἀγαθύρσους ὀνομάζουσι. — Cf. **Taciti** Germania c. XXVIII. XLIII. — **Diefenbach**, Origines Europaeae. p. 139 seqq.

2) **Licophron** Cassandr. v. 189 (Köhler, Mémoire, p. 544. 730).

3) **Diodori Siculi** lib. V. c. 32.—De asemenea scrie Strabo (XI. 7. 2): Vechiĭ autorĭ grecescĭ numiaŭ tóte populaţiunile nordice Scyţĭ şi Celtosciţĭ. (Cf. Ibid. VII. 1. 1.)

uniĭ din lipsă de cunoscințe precise geografice, alțiĭ în fine sedușĭ de textul puțin alterat, după cum ni l'a transmis Diodor Sicul, aŭ credut că sub acéstă enigmatică Σελήνη de lângă insula luĭ Apollo Hyperboreul, este de a se înțelege luna de pe ceriŭ, interpretând ast-fel pasagiul luĭ Hecateu, nu în spiritul curat geografic al autoruluĭ, ci dându-ĭ un înțeles cu totul fabulos.

Însă Selina din țéra Hyperboreilor era o realitate geografică. Insula Leuce séŭ Albă, care după resboiul troian fu consacrată mormêntuluĭ luĭ Achille, se află situată, după cum scim, în fața cu cele dóue gurĭ de sus ale Dunăreĭ, una Chilia și alta Sulina. Acest braț din urmă al Dunăreĭ, care în seculul al X-lea al ereĭ nóstre se vede a fi fost cel maĭ navigabil, pórtă la Constantin Porfynogenitul numele de Selina [1]), și tot sub numele de Selina ne apare acest braț în periplul catalan de la a. 1375 [2]). În fine, sub numele de Selina ni se înfățișéză acéstă parte din delta Dunăreĭ în tóte cântările nóstre eroice [3]).

Când Hecateu Abderita scrie ast-fel, că din insula cea sfântă a luĭ Apollo se vedeaŭ óre-carĭ înălțimĭ terestre de la Selina, el nu avea în vedere aspectul ceriuluĭ, orĭ depărtarea maĭ mică séŭ maĭ mare a luneĭ de acest colț de pămênt, ci esclusiv numaĭ acea parte continentală din delta Dunăreĭ, care și în evul de mijloc era cunoscută navigatorilor din Marea négră sub numele de Selina [4]).

Am esaminat aicĭ principalele părțĭ ale geografieĭ positive din fragmentele luĭ Hecateu Abderita. Aceste date ne vor permite de a fixa cu deplină siguranță situațiunea geografică a insuleĭ, în care se află memorabilul templu al luĭ Apollo Hyperboreul.

---

1) **Constantini Porphyrogeniti** De admin. Imp. c. 9: τὸν ποταμὸν τὸν Σελινάν. Diferitele brațe ale delteĭ Dunăreĭ se maĭ numiaŭ de geografiĭ vechĭ și rîurĭ, flumina (Plinii Hist. nat. IV. 22.)

2) **Notices et Extraits** de manuscrits de la Bibliothèque du roi et autres bibliothèques publiés par l'Institut royal de France. T. XIV. 2-me Partie. Paris, 1843. (Charta a 2-a)

3) Turciĭ 'n dróiă se plimba
Pe podmolul Dunăriĭ . . . . .
Vedea fete selinence,
Găsia fete brăilence
Cu ie și cu zevelce. . . . . .
Teodorescu, Poesiĭ pop. p. 562.

Cu trei-patru Brăilence,
Cu cincĭ-șésă Gălățence
Și cu dece Selinence. . .
Ibid. p. 543.

4) O împrejurare geografică analógă ni se presintă cu Selina din Italia. Luna, scrie Strabo (V. 2. 5), este un oraș și port al Etrurieĭ, și Grecii numesc orașul și portul

6. *Insula Λευκή (Leuce) consecrată ḑeuluĭ Apollo.*

Insula cea sfântă a luĭ Apollo, după cum am vĕḑut din datele geografice expuse până aicĭ, era una și aceeașĭ cu insula, care a fost consecrată umbreĭ luĭ Achile după rĕsboiul troian, atuncĭ, când cultul luĭ Apollo suferise o mare înfrângere.

Însă renumele și veneraţiunea, de care se bucura acéstă insulă, pe când era consecrată luĭ Achile, și anume autoritatea oraculuĭ de acolo, puterea cea salutară a insuleĭ, tesaurele continue, ce se vĕrsaŭ la altarele acestuĭ templu, eraŭ numaĭ o simplă moscenire din tradiţiunile și institutele cele vechĭ ale religiuneĭ luĭ Apollo.

Asupra insuleĭ luĭ Achile maĭ rĕmase chiar și aureola divină, ce o avusese o-dată acéstă mică bucată de pământ, când puternicul ḑeŭ Apollo inspira de aicĭ întréga viéţă antică.

Pindar, în una din odele sale numesce insula luĭ Apollo φαεννὰν νᾶσον [1]), adecă insula luminósă, lucitoriă, epitet, care convenia numaĭ reședinţeĭ luĭ Apollo, ḑeul sóreluĭ.

Ér poetul Quintus din Smyrna, care a trăit pe la a. 470 d. Chr., o numesce insula divină [2]), încă maĭ înainte de ce acest pământ ilustru ar fi ajuns în posesiunea Pontarchuluĭ Achile.

Σελήνη. Portul este încunjurat cu munţĭ înalţĭ, de unde se póte vedé marea și Sardinia și o mare parte a ţĕrmureluĭ atât de dincóce (din Italia) cât și de dincolo (din Sardinia). Esistaŭ așa dar în timpurile vechĭ, orașe și porturĭ dedicate Luneĭ séŭ Seleneĭ, și carĭ purtaŭ numele acesteĭ divinităţĭ. Se póte, că astăḑĭ din Insula Șerpilor (Leuce) să nu se maĭ véḑă punctele maĭ inalte din delta Dunăreĭ, însă acésta nu este o probă, că în vechime relaţiunile geologice ar fi fost tot ast-fel. Maĭ notăm aicĭ, că după tradiţiunile române, pe carĭ le publicăm maĭ la vale, templul din Leuce se distingea prin o înălţime considerabilă.

[1]) **Pindari** Nemea IV. v. 48—50:

(ἔχει πατρῴαν.)

Ἐν δ'Εὐξείνῳ πέλαγει φαεννὰν Ἀχιλεύς
νᾶσον . . .

[2]) **Quinti Smyrnaei** Posthomericorum III. v. 775: θεουδέα νῆσον. — Chiar și legenda despre pasĕrile albe, carĭ îngrijiaŭ de templul luĭ Achile (pag. 72) este în fond una și aceeașĭ cu legenda, pe care ne-o comunică Hecateu despre lebedele, ce veniaŭ în stolurĭ nenumĕrate din munţiĭ Ripae și carĭ maĭ ântâiŭ încunjuraŭ cu sborul lor templul luĭ Apollo, ca și când ar fi voit sĕ-l lustreze.

În fine, chiar și numele acesteĭ insule de Leuce séŭ Albă, ne pune în evidență sub o formă destul de transparentă, că ea a stat o-dată în strînse raporturĭ cu cultul luĭ Apollo, a ḑeuluĭ celuĭ alb, numit Aplun de Tesali și Aplu de Etrusci [1]).

În apropierea acesteĭ insule, noĭ găsim în anticitatea greco-romană un cult puternic și estins al luĭ Apollo și al Dianeĭ.

Sciţiĭ, după cum ne spune Herodot, adoraŭ dintre toţĭ ḑeiĭ lor maĭ mult pe Apollo [2]), cu esceptiune de supremele (și vechile) lor divinitățĭ, numite Istia (Vesta, focul), Papaeos (Moșul) și Apia (Pămêntul).

La gurile rîuluĭ Borystene séŭ Nipru era situat vechiul oraș numit Olbia séŭ Olbiopolis [3]), cel maĭ important centru comercial al Sciţieĭ în timpul luĭ Herodot; ér partea cea maĭ mare din monetele vechĭ ale acestuĭ emporiŭ pórtă efigia ḑeuluĭ Apollo [4]). Probabil că acest oraș, după cum scrie comitele Ouvaroff, a fost consecrat ḑeuluĭ Apollo, ér numele de Olbia (cetatea Albă) încă pare a confirma acésta. Din o insulă a Măreĭ negre, numită Apollonia, situată spre sud de gurile Istruluĭ, Romaniĭ luară una din cele maĭ venerate imaginĭ a ḑeuluĭ Apollo, o statuă colosală înaltă de 30 de coțĭ, și o așeḑară în Capitoliu sub numele de Apollo Capitolinus. Cheltuelile acesteĭ antice și magnifice opere de sculptură aŭ fost, după cum ne spune Pliniu, de 500 talențĭ séŭ 2.460.000 leĭ [5]), adecă maĭ mult de cât adunase Greciĭ (300 talențĭ) pentru reconstruirea templuluĭ din Delphi, incendiat în a. 548.

În fine, diferite alte orașe și centre comerciale din apropierea acesteĭ insule aŭ purtat, unele în vechime, ér altele până în ḑiua de astăḑĭ, numele de Alba. Ast-fel ni se presintă Olbia, Cetatea-albă séŭ Tyras [6]), Bol-

---

1) Insula Delos încă avea epitetul de «albă» (candida Delos. Ovid. Heroid. XXI. 82.)

2) **Herodoti** lib. IV. 59.

3) **Scymni Chii** v. 804. — **Plinii** Hist. nat. IV. 26.

4) **Ouvaroff**, Recherches sur les antiquités de la Russie méridionale. p. 44—45: Dans les inscriptions d'Olbie, il est souvent question des sacrifices que l'on offrait à Apollon....... La plus part des monnaies d'Olbie sont frappées à l'éffigc d'Apollon..... Il est probable qu'Olbie était consacrée à Apollon.

5) **Plinii** IV. 27. 1. Citra Istrum, Apolloniatarum una, LXXX M. a Bosporo Thracio, ex qua M. Lucullus Capitolinum Apollinem advexit.— Ibid. XXXIV. 18. 1. Talis (colossea statua) est in Capitolio Apollo, translatus a M. Lucullo ex Apollonia, Ponti urbe, XXX cubitorum, quingentis talentis factus.

6) **Cantemirii** Moldaviae Descriptio, Ed. 1872, p. 20: Akierman, incolis Czetate alba,..... Polonis Bielograd. — Importantul oraș Apulum (C. I. L. nr. 986) din Dacia încă se vede după numele sĕŭ archaic, și după numirea poporală de astăḑĭ,

gradul de la gurile rîuluĭ Ialpug în Besarabia și Belgarod, una din gurile Dunăreĭ; numirĭ, ce ne atestă, că o-dată aceste ținuturĭ aŭ stat sub patronagiul ḑeuluĭ celuĭ alb, a luĭ Aplu séŭ Apollo.

Însă un document fórte prețios despre identitatea insuleĭ Leuce cu insula cea sfântă a Hyperboreilor, î-l aflăm la Hecateu și la Pliniu. Insula Hyperboreilor după cum ne spune Hecateu, într'un fragment al sĕŭ, maĭ avea și numele de Helixœa [1]), cuvênt de origine incontestabilă pelasgă. Este Felicia séŭ insula Fericiților, și tot cu acéstă numire, însă în traducțiune grecéscă — de Macaron (a Fericiților) — ne apare insula Leuce la Pliniu: eadem Leuce et Macaron appellata [2]).

Bĕlgrad (Cetate-albă), că într'o epocă depărtată ante-romană, a fost dedicat ḑeuluĭ Apollo. Apulum devenise cunoscut în lumea romană încă înainte de cucerirea Dacieĭ. In Consolatio ad Liviam (Ovide, Oeuvres complètes. Ed. Didot, 1881, p 841) cetim următórele versurĭ:

Danubiusque rapax et Dacius orbe remoto
Apulus; huic hosti perbreve Pontus iter.

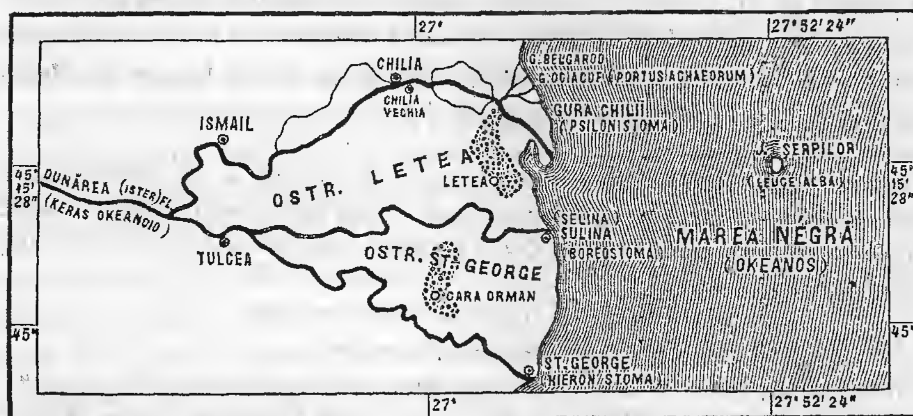
[1]) **Stephanus Byz.** : Ἑλίξοια, νῆσος Ὑπερβορέων, οὐκ ἔλασσον Σικελίας, ὑπὸ ποταμῷ Καραμβύκᾳ, ὡς Ἑκαταῖος ὁ Ἀβδηρίτης. — In acest fragment Hecateu ne spune, că insula Helixœa se afla în fața rîuluĭ numit Carambucas (fórte probabil un braț al Dunăreĭ). Terminul geografic de Bucis, Buces și Bucas, este unul și acelașĭ cu latinul bucca (ostium). In limba italiană bocca maĭ are înțelesul și aplicațiunea de «gură de rîŭ», ostium, στόμα (Vocabolario della Crusca, I. Ed. 1741. p. 325). — De asemenea constatăm aicĭ, că gurile Dunăreĭ maĭ apar și astăḑĭ sub numele Buhaz.

In ce privesce mărimea geografică a insuleĭ luĭ Apollo în anticitatea greco-romană, datele positive ne lipsesc. Hecateu ne spune, că acéstă insulă nu era maĭ mică de cât Sicilia, însă dênsul adauge îndată cuvintele «după cum se vorbesce». După cum scim dimensiunile geografice ale autorilor din acéstă epocă nu au nicĭ o precisiune sciințifică. Ele sunt numaĭ simple indicațiunĭ vage. Chiar și Herodot, se uimesce prin neesactitățile sale geografice. Ast-fel dênsul scrie despre lacul Meotic, că nu era cu mult maĭ mic de cât Marea négră (IV. 86.) De altă parte Pliniu (IV. 27. 1), ne spune că cercuitul insuleĭ Leuce era aproximativ de 10.000 pașĭ, adecă de 10 milurĭ romane, séŭ de 14 km. 792 m. După Pausania (III. 19. 11.) insula avea o circumferință de 20 stadiĭ, séŭ de 3 km. 680 m. Ér Mela se apropiă și maĭ mult de adevĕr, când ne spune, că insula Leuce era fórte mică — parva admodum (lib. III. 7.) In fine după planul ridicat de ofițeriĭ rușĭ în a. 1823 circumferința acesteĭ insule era în acest timp de 925 sagene, séŭ 1 km. 973 m. (Koehler, Mémoire p. 600).

Pe charta geografică a luĭ Fredutius de Ancona din a. 1497, acéstă insulă maĭ apare și sub numirea de Fidonixi, evident numire coruptă din Πύθων și νῆσος, cu înțelesul de insula Bălauruluĭ, astăḑĭ a Șerpilor. (Cf. Comte Potocki, «Mémoire sur un nouveau périple du Pont euxin». Vienne, 1796 p. 7. — Koehler, Mémoire. p. 611. 613). Maĭ notăm, că Apollo maĭ avea și epitetul de Pythios ca putere triumfătóre asupra balauruluĭ Python.

[2]) **Plinii** H. N. IV. 27. 1—2.

Reminiscențe prețióse despre raporturile religióse ale luĭ Apollo și Latoneĭ cu insula Leuce ne-aŭ rĕmas chiar în epitetele acestor dóue marĭ divinitățĭ. Încă în anticitatea Homerică, Apollo, ḑeul pelasg, maĭ era adorat și sub numele de λύκειος, λύκιος, λυκηγενής, epitete misterióse pentru gramaticiĭ vechĭ, însă al căror caracter era curat geografic. Originea lor se reducea la o localitate óre-care numită Λευκή (Albă [1]). Latona, «Maica cea

140. — Delta Dunăreĭ. Scara 1: 1.500,000 a lungimeĭ naturale.

sfântă» a anticitățiĭ preistorice, numită de Grecĭ Leto (Λητώ,) ér în dialectul poporal pelasg Lete, Letea (Λητή [2]), era născută, după cum ne spune Hecateu, în insula cea sfântă a Hyperboreilor [3]). În legendele vechĭ apolinice Latona maĭ apare cu epitetul de λύκαινα [4]), formă alterată din λευκαίνα, adecă originară din insula Leuce. Chiar și astăḑĭ o parte din delta Dunăreĭ, anume insula dintre brațul Chilieĭ și al Sulineĭ mai pórtă numele de Ostrovul Leteĭ, ér

[1]) **Macrobii** Saturnaliorum I. 17. Antipater stoicus Lycium Apollinem nuncupatum scribit, ἀπὸ τοῦ λευκαίνεσθαι πάντα φωτίζοντος ἡλίου. — In ținuturile Troieĭ (la Colonae, Chrysa și la Cilla) Apollo maĭ era venerat și cu predicatul de κίλλαιος (Strabo, XIII. 1. 62; XIII. 2. 5. — Frag. Hist. graec. IV. 376). Epitetul este geografic. Însă cestiunea istorică, ce ni se presintă este, dacă acest conume al luĭ Apollo este luat de la micul și neînsemnatul sat (τόπος) Cilla, orĭ din contră Cilla s'a numit ast-fel după sanctuariul de acolo al luĭ Apollo κίλλαιος, numire, a căreĭ origine se reduce póte la Achillea de la gurile Dunăreĭ.

[2]) Cf. Lete (Λητή) un oraș al Macedonieĭ, care după cum ne spune Stephanus Byz. î-șĭ avea numele sĕŭ de la templul Latoneĭ, ce era în apropiere.

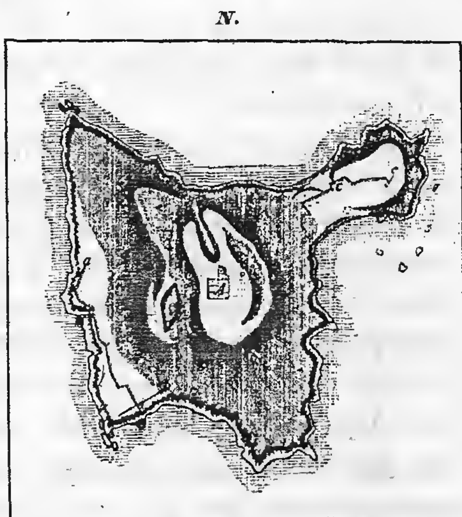
[3]) **Diodori Siculi** II. 47. Μυθολογοῦσι δ'ἐν αὐτῇ τὴν Λητὼ γεγονέναι.

[4]) Aristotelles (Hist. Anim. VI. 35) și Philostephanus Cyrenaeus (Fragm. Hist. graec. III p. 33) amintesc de o vechiă tradițiune, că Latona, persecutată de Juna, a venit de la Hyperboreĭ la Delos în 12 ḑile sub formă de lupóică (λύκαινα).

pădurea cea frumósă de stejarĭ din acel ostrov, Pădurea Letei [1]); tot aci se maĭ află și un sat cu numele Letea; urme geografice despre un cult antic al deițeĭ Latona séŭ Leteĭ în aceste părțĭ.

Cercetările archeologice făcute în insula Leuce confirmă în fond aceste date istorice și geografice.

În mijlocul platouluĭ acesteĭ insule se aŭ găsit la a. 1823 ruinele unuĭ templu de o întindere estraordinar de mare. În unele locurĭ zidurile acesteĭ clădirĭ maĭ aveaŭ încă o înălțime de o archină și jumĕtate (1 m. $66^1/_2$ c.m.). Construirea acestuĭ templu, după cum ne spune Köhler, se reduce la epoca architectureĭ primitive, séŭ ciclopice. Muriĭ eraŭ formațĭ din blocurĭ fórte marĭ de pétră albă calcară, prea puțin cioplite, și așeḑate unele peste altele, fără nicĭ un ciment. Acest templu, din insula Leuce, ne apare chiar în puținele sale resturĭ de la anul 1823 ca o operă monumentală de artă. El era bogat împodobit cu marmură albă, după cum se constată din numerósele fragmente de sculptură aflate aci [2]). Astăḑĭ însă, din tóte aceste ruine risipite la anul 1823 pe suprafața insuleĭ, aprópe nu maĭ subsistă nimic. Proporțiunile cele grandióse ale acestuĭ edificiŭ sacru, de câte 14 sagene fie-care lature (29 m. 76 c.m.), ne atestă în mod fórte

141. — Insula Leuce (Albă, Șerpilor) de lângă gurile Dunăreĭ. Reducțiune după charta din Mémoires de l'Académie imp. de St.-Pétersbourg. Tome X, tab. XXIV, la Tocilescu, Revista p. ist. Vol. VII.

---

[1]) Pădurea Letea are o suprafață de 2,000 hectare.

[2]) **Koehler,** Mémoire, p. 604: Le temple d'Achille ainsi que les restes des anciens édifices, que l'on voit à Leucé sont construits avec de très-grands blocs d'une pierre calcaire ordinaire de couleur blanche, rudement taillés et placés les uns sur les autres sans mortier .... le temple d'Achille de l'île de Leucé et les édifices que je viens de citer, sont d'une antiquité très reculée et d'une genre que l'on comprend sous la dénomination d'architecture cyclopéenne. Lorsqu'on examine les restes du temple d'Achille, on est frappé de la grandeur de cet édifice, d'autant plus que les temples des divinités et des héros étoient ordinairement d'une assez petite dimension........ Dans l'antiquité le temple d'Achille étoit richement orné en marbre blanc. Ce fait est atteste par les nombreux fragmens d'une corniche bien travaillée dont quelques uns avaient plus de trois pieds; d'autres fragmens paroissent avoir fait partie du piedestal d'une statue. Les morceaux

evident, că destinațiunea primitivă a acestuĭ maiestos templu de construcțiune ciclopică, nu a fost pentru cultul unuĭ simplu eroŭ, ci pentru o divinitate de primul rang. Aci era templul uneĭ religiunĭ séŭ al uneĭ marĭ puterĭ divine.

Forma esterióră architectonică a acesteĭ construcțiunĭ corespunde pe deplin la templele archaice ale ḑeuluĭ Apollo.

Poetul Homer, într'un imn al sĕŭ, amintesce de templul acestuĭ ḑeŭ de sub pólele Parnasuluĭ, séŭ de la Crissa, și ale căruĭ fundamente, eraŭ late și fórte lungĭ [1]).

Afară de muriĭ templuluĭ se aŭ maĭ descoperit în partea de rĕsărit și de apus a acesteĭ insule și resturile altor treĭ construcțiunĭ de asemenea vaste, din acelașĭ material și de aceeașĭ origine cu vechiul templu. Probabil că destinațiunea lor primitivă a fost de a servi, unele ca sanctuare și locuințe, ér altele ca portice pentru scutirea peregrinilor. Lângă muriĭ templuluĭ în partea de nord-vest se maĭ vedeaŭ pe la a. 1823, săpată în stâncă o fântână adâncă de 15 picióre cu deschiderea circulară, și alte dóue în partea de apus cu deschiderea rectangulară, fântânĭ, carĭ după ritul archaic aveaŭ de a servi, atât pentru trebuințele templuluĭ, cum și pentru lustrarea pe cap și pe mânĭ a credincioșilor [2]).

---

les plus considérables et un chapiteau de colonne aussi en marbre blanc, ont été enlevés en 1814 par le capitaine d'un navire italien.— **Ibid.** pag. 607: cette dernière (île) portoit dans l'antiquité le nom de Leucé ou île blanche, non pas à cause de la blancheur de ses bords escarpés, puisque ces bords sont plutôt d'une couleur brune et rougeâtre, mais à cause de la blancheur de ses grandes constructions. După ritul vechiŭ tóte templele luĭ Apollo eraŭ construite din pétră albă (Cf. Pausania, I. 42, 5).

[1]) **Homeri** Hymn. in Apoll. v. 295.

După Hecateu templul luĭ Apollo din insula Hyperboreilor avea o formă rotundă, însă este afară de orĭ-ce îndoiélă, că disposițiunea primitivă a acestuĭ templu a fost modificată în cursul timpurilor. Forma sferică aparține în general templelor primitive ale luĭ Apollo. Ast-fel Pausania (X. 5. 9.) ne spune, că cel maĭ vechiŭ templu al luĭ Apollo de la Delphi avea forma uneĭ colibe (καλύβης δ'ἄν σχῆμα). Dar maĭ târḑiŭ însă se introduse și la templele luĭ Apollo sistemul architectureĭ rectangulare, după cum a fost construit și celebrul templu al luĭ Apollo de la Crissa, despre care ne vorbesce Homer.

[2]) În planul insuleĭ Leuce de sub Fig. 141, urmele de fundamente ale vechiuluĭ templu sunt indicate prin litera *A*. Interiorul acestuĭ templu, după constatările făcute la a. 1823 de oficeriĭ rusescĭ, era divisat prin un mur tras de la nord spre sud, ér partea despre apus maĭ era divisată încă în alte treĭ apartamente. Lângă laturea de nord a templuluĭ se afla alipită o mică atenență, ce conținea o cisternă. Resturile celor alalte construcțiunĭ, carĭ se maĭ vedeaŭ în a. 1823 sunt notate pe planul insuleĭ prin literele *a — a*,

Homer face de asemenea amintire de un isvor frumos curgătoriŭ lângă templul luĭ Apollo de la Crissa [1]), ér Pausania ne spune, că lângă ruinele templuluĭ luĭ Apollo de la Hysiac în Beotia se vedea încă în timpul sĕŭ puţul cel sacru, despre care spuneaŭ locuitoriĭ din Beoţia, că în vechime cine bea de acolo căpĕta darul profeţieĭ [2]).

Insula Leuce de la gurile Dunăreĭ, avuse aşa dar dóue epoce de cult şi renume. Cea de ântâiŭ a fost înainte de căderea Troieĭ, când acéstă insulă a fost légănul religiuneĭ primitive a luĭ Apollo, din care epocă derivă şi numele sĕŭ de Leuce séŭ Albă. Ér a doua epocă începe după rĕsboiul troian, când insula Leuce a fost consecrată umbreĭ erouluĭ Achile, păstrând însă şi maĭ departe vechia organisaţiune a cultuluĭ luĭ Apollo, anume institu-ţiunea oraculuĭ, privilegiu esclusiv al preoţilor apoliniciĭ, precum şi dreptul la ofrande pióse, la rugăciunĭ, voturĭ şi sacrificiĭ şi peste tot tradiţiunea uneĭ insule sfinte şi salutare.

---

b — b şi *c — c*. Fântâna cu deschidere cerculară, şi care se pare a fi cea maĭ vechiă, este marcată în partea de rĕsărit a templuluĭ. Ér cu litera *e* este notată una din fântâncle (posterióre) cu apertura patrată. Ceea laltă *d* se află în partea de nord-vest a templuluĭ.

[1]) **Homeri** Hymn. in Apoll. v. 300.

[2]) **Pausaniae** lib. IX. c. 2. 1.

VI. MĂNĂSTIREA ALBĂ CU NOUĂ ALTARE. TRADIȚIUNEA ROMÂNĂ DESPRE TEMPLUL PRIMITIV AL LUI APOLLO DIN INSULA LEUCE (ALBĂ).

1. *Vastitatea și magnificența Mănăstireĭ albe.*

Am espus în capitulele precedente legendele anticitățiĭ grecescĭ cu privire la insula și templul luĭ Apollo din ținutul Hyperboreilor.

Pășim acum pe un noŭ câmp de cercetărĭ, ce se deschide înaintea nóstră, la tradițiunile și legendele păstrate la poporul român despre acest templu primitiv al luĭ Apollo de lângă gurile Dunăreĭ.

În colindele române, imne religióse poporale, a căror origine se reduce la cele maĭ obscure timpurĭ ante-creștine, se celebréză și astădĭ sfințenia și magnificența miraculósă a unuĭ templu preistoric numit «Biserica cea mare cu 9 altare» séŭ «Mănăstirea albă sfântă».

După colindele române, acéstă ilustră Mănăstire albă, mare și sfântă, se afla în părțile de rĕsărit ale țĕrilor române: în prundul Măreĭ negre [1]),

---

[1]) Intr'al Măreĭ negre prund
La dalbele mănăstirĭ,
Ler, Dómne, Ler,
Slujescu-mĭ nóuă preoțĭ
Și cu nóuă logofețĭ. . . .

Teodorescu, Poesiĭ populare, p. 43.

Écă Dómne 'n prundul măreĭ,
Hoĭ Leronda Leruluĭ Dómne,
La mănăstirea cu nóuă altare
Mĭ-ard nóuă lumînărĭ,
Sus 'mĭ ard și jos 'mĭ pică,
Picătura ce pică
Lac de mir, părăŭ de vin,
Se scaldă Bun Dumnedeŭ,
Se scaldă se iordănia,
Cu bun mir se miruia,
In alt vestmênt se îmbrăca. . . .

(Comuna Bălțațĭ, jud. Râmnicul-Sărat).

Aicĭ sub cuvintele prund de mare se înțelege o insulă mică în mare. Diferite insule din albia Dunăreĭ încă pórtă numele de «Prund». (Frundescu, Dicționariŭ topografic, p. 383).

După alte colinde române «Mănăstirea albă» se află situată într'un ostrovel dintre Marea albă și Marea négră:

Ostrovel de mare,
Cam din Marea albă
Și din Marea négră. . .

(Comuna Băbeniĭ-Românĭ, jud. Dâmbovița).

Prundulețul Măreĭ dalbe
La dalbele mănăstirĭ
Sunt nóuă preoțĭ bĕtrânĭ . . .

(Comuna Ianca, jud. Brăila).

în ostrovul *mărilor*, — *în ostrovul măreĭ*, — *séŭ* într'un ostrovel de mare lină.

Păreţiĭ acesteĭ mănăstirĭ sunt făcuţĭ din lemn de tămâiă, uşile de alămâie, ér pragurile sunt de alămâie orĭ de marmură [1]. Ea are 9 statue şi 9 altare [2], e cu 9 uşĭ, cu 9 uşiţe, cu 9 ferestre, cu 9 ferestruţe, cu 9 pragurĭ, cu 9 prăgurele, cu 9 scaune, cu 9 scăunele, şi în ea ard 9 lumînărĭ.

Acéstă legendară Mănăstire, după un text de peste Carpaţĭ, maĭ are 9 stâlpĭ de céră, 9 de tămâiă şi 9 de facliă [3]. Ea este fórte vechiă, pe din

---

Marea albă din aceste texte poporale este o numire antică aplicată la partea de nord-vest a Măreĭ negre. Reicherstorff, fost tesaurariŭ al Transilvaniei în secolul al XVI-lea, numesce acest sîn al Măreĭ negre «Mare album»: qui quidem fluvius (Nester) trajicitur aditu, atque in Mare album prope arcem Nester Feijerwar munitissmam continuo suo cursu influit (Moldaviae Chorographia, la Ilarianu, Tesauru de monumente. III. p. 134). — Din punct de vedere istoric originea numireĭ de Mare albă se vede a se reduce la Insula albă (Leuce), unde se afla Mănăstirea albă a ḑeuluĭ celuĭ alb.

[1] Colo'n sus şi maĭ în sus,
Dómneĭ bune Dómne!
Unde sfinţiĭ toţĭ s'aŭ dus,
E o dalbă mănăstire
Şi-ĭ gătită de sfinţire,
Cu păreţiĭ de tămâiă,
Uşile de alămâie,
Pe la pragurĭ tot de marmurĭ
Şi'n lăuntru-ĭ plin de prapurĭ.
Dar în ea óre cine sunt?
La altar e Ion cel sfânt
Cu vre-o nóuă popĭ bĕtrânĭ;
Ruga o fac de sĕptămânĭ;
Şi pe-atâţia patriarcĭ
Cu o mulţime de diacĭ . . .
Dar ruga cine-o ascultă?
Măicuţa luĭ Dumneḑeŭ
Pe braţe cu fiul sĕŭ . . .
Fiul ţipă-ŭn mĕr în lună,
Face luna tocmaĭ plină,
Cum e plină pe la cină,
Altu-l ţipă sus pe sóre,
Sus pe sóre când rĕsare
Şi când e la prânḑul mare . . .

Marienescu, Colinde p. 28.

[2] Face Domnu ce-şĭ maĭ face,
Lilior şi a nost Domn!
Face-şĭ Domnu mănăstire,
Şi de mare încă-ĭ mare,
Nouă şópre, nouă altare,
Cu ferestĭ de către sóre . . .

(Comunicată de Gr. Crăciunaş, Ciubanca, Transilvania).

Şopru (pl. şópre) este cuvêntul unguresc szobor, statuă.

[3] Pe feţele munţilor,
Sus în ţelia zorilor,
Nu e ţelia zorilor,
Ci-ĭ de-o dalbă mănăstire,
Mare-ĭ mare pe picióre,
Pe nouă stâlpurĭ de céră
Şi pe-atâţia de tămâiă
Şi pe-a cincea (atâţia) de facliă.
Da-ĭ purcesă de demult,
Din afară-ĭ musciu prins,
Pe din lontru-ĭ zugrăvită,
Zugrăvită aurită,
Da cu ce-ĭ d'acoperită?
Tot cu ţiglă mohorîtă . . .

Alexici, Texte din literatura poporală română. I. 159.

afară e acoperită cu muschiŭ, ér pe din lăuntru aurită. Ferestrele sunt în partea despre răsărit către «sfântul sóre». Ușile spre mare, usciorii sunt de făclii, ér în partea de asupra biserica este «cu zebrele sus la stele» [1]) Altariul, în care șéde Maica Domnuluĭ este de mărgărint. Jețurile sunt de aur. Scaunul cel maĭ mare are 9 «picăturĭ de sóre» [2]). Tótă Mănăstirea și jețurile sunt scrise [3]), și în lăuntru e plină de pră-

---

[1]) Face biserică mare
Cu nóuă altare
Către sfântul sóre,
Cu nóuă zebrele
Spre sfintele stele.
In zebréua mică
Și maĭ frumoșică
Cine că-mĭ ședea,
La ce se gândia?
— Șede Maica Domnuluĭ
Ea tot cetesce și adeveresce . . .
«Familia» (Oradea-Mare) No. 14 din 1889 p. 163.

In ostrovul mărei,
Florĭ dalbe de'li de mĕr!
Scrisu-ĭ tare, lucru-ĭ mare,
Mănăstirĭ cu nóue altare,
Cu ferestĭ spre rĕsărit,
Cu zebrele sus la stele.
Slujba sfântă cine-o cântă?
Cânt'o nóuă popĭ bĕtrânĭ
Și cu nóue diecei . . . .
«Gazeta Transilvanieĭ» Nr. 282 din 1892.

Cu 9 ușĭ cu 9 altare,
Cu ferestrele spre sóre,
Cu ușa în jos spre mare . . . .
(Comunicată de Titu Budu, Vicar al Maramureșuluĭ).

[2]) Și s'a făcut o biserică mare,
Cu 9 altare,
Cu 9 altărele,
Cu 9 ușĭ,
Cu 9 ușițe . . . .
Cu 9 ferestri,
Cu 9 ferestrele,
Cu 9 pragurĭ,
Cu 9 prăgurele,
Cu 9 scaune,
Cu 9 scăunele,
Și în scaunul cel mare,
Cu 9 picăturĭ de sóre,
Maica Prea-curată ședea
Și din o carte cetia,
Cetia carte mare,
Carte mică,
Carte cu slove de aur,
Cu slove de argint . . . .
(Comunicată de G. Cătană, Valeadeniĭ, Bănat).

[3]) Sus în dalba mănăstire,
Mănăstirĭ și versurĭ scrise,
Este nisce mese 'ntinse
Mese 'ntinse făclii aprinse . . . .
(Comuna Plevna, jud. Iaiomița).

Ce-mĭ e 'n cer și pre pămênt?
Scrise înalte mănăstirĭ.
Dar în ele cine șéde?
Șéde Bunul Dumnedeŭ . . . .
(Comuna Bora, jud. Ialomița).

Sus mi-e luna, sórele,
Jos mi-e dalbe mănăstirĭ
Iar în dalbe mănăstirĭ
Jețurĭ de aur scrise . . . .
Marian, Sărbătorile la Românĭ, I. p. 49.

porĭ. Întrégă Mănăstirea e ca un «mândru sóre». Lângă Mănăstire se află un lac de mir și un pârâŭ de vin, în care se scaldă și se iordănesce «Bunul Dumnedeŭ» și «bĕtrânul Crăciun», ér după scaldă și după miruruire eĭ se îmbracă în alte vestminte. Calea de la malul ostrovuluĭ și până la mănăstire se numesce «Cărăruica raiuluĭ» [1]).

«Ruga sfântă» e «multă» și «lungă tare [2]), séra, nóptea și în zorĭ de diuă [3]), și ea «se face de sĕptămânĭ» de către 9 popĭ bĕtrânĭ, de 9 patriarchĭ și de 9 logofețĭ (cântărețĭ). Când este slujba cea mare de la acéstă Mănăstire albă, atuncĭ vin aci toțĭ sfințiĭ, sosesc corăbiĭ încărcate de ângerĭ, și vine în corabiă și însușĭ Dumnedeŭ [4]).

Scaunele, pe carĭ șed în Mănăstire «Bunul Dumnedeŭ» și ceĭ lalțĭ «sfințĭ» se numesc «verĭ de aur» [5]).

Sus în dalbe mănăstirĭ
La cel șeț de aur scris . . .
Șede Moș Crăciun bĕtrân
Și cu bunul Dumnedeŭ . . . .
(Comuna Căvănescĭ, jud. Buzĕŭ).

Mănăstirĭ și jețurĭ scrise,
Dar în jețurĭ cine șade?
Șade Bunul Dumnedeŭ . . . .
(Comuna Pănătăŭ, jud. Buzĕŭ).

[1]) Teodorescu, Poesiĭ pop. p. 43.

[2]) Marienescu, Colinde, p. 29.

[3]) De cu séră vecernie,
De cu nópte litrosie,
Ér în zorĭ maĭ face o slujbă . . . .
Daul, Colindi, p. 12.

Hœatcu amintesce de ritul nocturn al Hyperboreilor la sĕrbătorile cele marĭ ale luĭ Apollo de la începutul primăvereĭ. Romaniĭ aveaŭ de asemenea priveghiĭ, pervigilia și nocturna sacra (Cf. Livii Hist. Rom. lib. XXIII c. 38. — Cicero, De legibus II, 9. — Ovid. Fast. V. 421.)

[4]) Pe sub nourĭ, pe sub mare
Rĕsărit'a mândru sóre.
Da nu-ĭ sóre rĕsărit,
Că-ĭ o sfântă mănăstire;
Mănăstirea slujba ține.
Iacă vine-o corăbióră
Incărcată d'ângereĭ,
In mijlocu ângerilor
Șade bunul Dumnedeŭ
Cu veștmênt
Până 'n pământ . . . .
Bârseanu, Cincĭ-decĭ de colinde, p. 5.

Cf. Sevastos, Povescĭ p. 81: «Dumnedeŭ la noĭ sosesce».

[5]) Sunt în dalbe mănăstirĭ
Sunt verĭ aurite,
Dar în verĭ aurite
Șede Bunul Dumnedeŭ;
Maĭ în rĕnd cu Dumnedeŭ
Șede Maica Precesta,
Maĭ în rĕnd cu Dumnialor
Șede bĕtrânul Crăciun . . . .
(Din județul Constanța).

Cu privire la «verile de aur» scrie Preller (Gr. Myth. I. 1854 p. 158): Wenn

Acest locaş sfânt, apare maiestos nu numaĭ prin splendórea sa incomparabilă, dar şi prin dimensiunile colosale ale construcţiuniĭ sale. Mănăstirea albă este atât de vastă în cât «cuprinde o lume întrégă» şi-ĭ cu «turnul pân' la norĭ». Ea maĭ pórtă tot-o-dată şi numele de «Mănăstirea Domnilor» [1]), ceea ce în fond consună pe deplin cu relatarea luĭ Hecateu, că preoţiĭ de la templul Hyperboreilor sunt fiiĭ şi descendenţiĭ regeluĭ Boreas.

Aceste sunt preţióscle date, ce ni le presintă colindele religióse române despre miraculósa Mănăstire albă din ostrovul Măreĭ negre. Este afară de orĭ-ce îndoiélă, că acéstă mănăstire sumptuósă şi sfântă, «mândră ca un sóre», dintr'un ostrovel al Măreĭ negre, cu 9 altare şi cu ferestrile spre sfântul Sóre, decorată într'un mod atât de uimitor şi de o architectură şi sculptură atât de incomparabilă, în care ruga sfântă se făcea ḑi şi nópte, de sĕptămânĭ întregĭ, la care venia cu corabia pe mare şi însuşĭ Dumneḑeŭ, şi care şedea aicĭ în «vară de aur», şi unde tot-o-dată preotul cel mare observa rĕsărirea sóreluĭ [2]), ḑicem acéstă monumentală şi principală basilică este incontestabil templul cel făimos al anticităţiĭ preistorice, al luĭ Apollo séŭ al Sóreluĭ de la Hyperboreĭ, din insula Măreĭ negre, numită în anticitatea grecéscă Leuce, adecă Albă.

După aceste importante tradiţiunĭ archaice, ce s'aŭ păstrat în mod hieratic în colindele séŭ imnele nóstre religióse poporale, Mănăstirea albă din ostrovul Măreĭ negre, aparţinea doctrinelor teologice ante-olimpice séŭ sistemuluĭ de 9 ḑeĭ principalĭ [3]). Ea avea 9 altare pentru 9 divinităţĭ puternice

---

Apoll von den Hyperboreern kommt bringt er den goldnen Sommer, (χρυσοῦν θέρος) d. h. die Ernte, deren Erstlinge also ihm gebühren.

[1]) In ostrovu mărilor
Mănăstirea Domnilor,
Mănăstire dalbă sfântă.
Bârseanu, Ibid. p. 7.

In ostrovul mărilor
Mănăstirea Domnilor....
(Comuna Tămşanĭ, jud. Prahova).

[2]) Vĕnitu-ne-aŭ nouă scire,
Florile dalbe,
Că la dalba mănăstire
Nouă preuţĭ preuţesc,
Nouă diaconĭ citesc
In locaş Dumneḑeesc;

Ér când popa cel maĭ mare
Zări eşind sfântu sóre
Se bucură fórte tare
Şi la el că se uita
Şi din gură aşa grăia....
Burada, O călĕtorie în Dobrogea, p. 47.

[3]) In anticitatea greco-romană templele cele marĭ şi celebre, cu tóte că eraŭ dedicate unuĭ anumit ḑeŭ, ele însă maĭ aveaŭ altare şi pentru cele-lalte divinităţĭ principale.

çerescĭ séŭ de prima ordine, și ruga sfântă se făcea de 9 preoțĭ și de 9 patriarchĭ (preoțĭ superiorĭ) aĭ fie-căreĭ divinitățĭ [1]).

Acéstă credință religiósă în 9 ḑeĭ principalĭ, era dogma fundamentală a religiuneĭ vechĭ pelasge [2]).

Însă cuĭ eraŭ consecrate în vechimea preistorică aceste 9 altare, și pe cine representaŭ cele 9 statue din interiorul acestuĭ grandios și admirabil locaș sfânt.

După colindele nóstre religióse, influențate în cât-va de spiritul religiuneĭ creștine, în acéstă ilustră Mănăstire sfântă albă ședeaŭ:

Bunul Dumneḑeŭ (Apollo [3]).

«Bĕtrânul» orĭ «Moș» «Crăciun» (Saturnus senex).

Maica Precesta, séŭ Maica sfântă, Maica Domnuluĭ (Latona [4]).

Sânta-Maria cea Mare (Gaea, Rhea [5]).

---

[1]) După vechile dogme religióse fie-care divinitate î-șĭ avea sacerdoțiĭ sĕĭ particularĭ. Divisque aliis alii sacerdotes, omnibus pontifices, singulis flamines sunto. (Cicero, De legibus II. c. 8.)

[2]) Vechiul cult Alban, religiunea Etruscilor și a Sabinilor, eraŭ întemeiate pe sistemul de 9 ḑeĭ principalĭ. «Novensiles Dii» era numele uneĭ clase de divinitățĭ archaice latine, pe carĭ învĕțațiĭ din Roma nu le maĭ puteaŭ precisa. Arnob. III. 38: Novensiles, Piso Deos esse credit novem in Sabinis apud Trebiam constitutos. — Ér Pliniu (Hist. nat. II. 53): Tuscorum litterae novem deos emittere fulmina existimant. — Doctrina de 12 ḑeĭ olimpicĭ fu introdusă la Romanĭ numaĭ prin literatura grecéscă.

[3]) Sus în dalbe mănăstirĭ
(Șede) Bunul Dumneḑeŭ,
Lângă Bunul Dumneḑeŭ
Șede Maica Precesta,
Lângă Maica Precesta,
Șede bĕtrânul Crăciun,
Lângă bĕtrânul Crăciun
Șede Ion Sânt-Ion,
Lângă Ion Sânt-Ion
Șed toțĭ sfințiĭ de-a rêndul
Și-mĭ judecă pe Sivo-Ilio
Vasileo-Ilio. . . .
(Comuna Oltina, jud. Constanța).

In templul luĭ Apollo din Amyclae (Laconia), statua ḑeuluĭ era așeḑată pe tronul, séŭ scaunul sĕŭ (Duruy, Hist. d. Grecs, I. 331). Tot ast-fel sunt de a se înțelege textele colindelor române despre divinitățile, carĭ șed în «dalba mănăstire» pe scaunele lor.

[4]) In templele luĭ Apollo eraŭ de regulă așeḑate și statuele Latoneĭ și Dianeĭ. (Pausaniae lib. IX. 22. 1; IX. 24. 4). După Herodot (II c. 156.) Latona era una din cele opt divinitățĭ, pe carĭ le adoraŭ la început Egiptenii (adecă vechile triburĭ pelasge stabilite lângă țĕrmuriĭ Niluluĭ în primele timpurĭ ale istorieĭ egiptene).

[5]) Sânta Maria mare corespunde la Magna Dea séŭ μεγάλη θεός (Catull. 63 v. 91. — Pausan. I. 31. 4), numire, sub care ceĭ vechĭ înțelegeaŭ pe Gaea (séŭ Pămĕntul),

Ion Sânt-Ion (Ianus [1]).

Sfânt Sfântul-Vasile (Trophonius, divinitate chtonică, și profetitóre și care avea epitetul de Βασιλεύς [2]).

Sânta-Maria cea mică, (Iana, Diana, Luna).

Siva Vasilcuța (Consiva séŭ Ops-Consivia, divinitatea semănăturilor [3]).

Ér a nóua divinitate ne-a rĕmas necunoscută [4]).

In textul acestor colinde «Bunul Dumnedeŭ» se amintescc adese-orĭ ca fiŭ «fiuț» séŭ «fiŭ mic» în brațele Maiceĭ Prea-curate, ér locul «Maiceĭ Prea-curate», este de regulă imediat lângă «Bunul Dumnedeŭ».

Din punct de vedere istoric al credințelor religióse, acéstă divinitate poporală numită «Bunul Dumnedeŭ fiŭ» este una și aceeașĭ cu «Bonus deus puer» séŭ Bonus deus puer p(h)osphorus (aducătoriul de lumină), epitete date deuluĭ Apollo, al căruĭ cult î-l aflăm rĕspândit în țĕrile Dacieĭ și în epoca romană cu deosebire la Apulum, marele oraș, ce pórtă numele luĭ Apollo [5]).

---

identificată maĭ târdiŭ cu Rhea séŭ Cybele. După una din legendele române Sânta Maria mare ședea în altariul cel mare, Sânta Maria mică în altarul cel mic, ér Maica Domnuluĭ în altariul de mărgăritariŭ (Șezătoarea, Fălticenĭ, An. I. 177; II. 143).

1) In imnele cele vechĭ latine Ianus, după cum ne spune Macrobiu, maĭ era numit și Iunonius (In sacris quoque invocamus Ianum Iunonium. Sat. I. I. 9). O formă evident coruptă de spiritul literar. Iunonius nu se póte reduce de cât la un prototip de Ionus.

2) In alte variante (din jud. Dâmbovița și Buzĕŭ), în rênd după Sfântul Crăciun, se amintesce Sfântul Vasile, identic cu Trophonius al anticitățiĭ.

3) Siva din colindele române, este atât după nume, cât și după simbolisarea, ce i se dă, identică cu Ops Consiva a Latinilor, protectória agricultureĭ (Varro, L. L. VI. 21. — Macrob: Saturn. III. 9).

4) Este de notat, că în seria acestor divinitățĭ ale cultuluĭ apolinic nu figurézä nicĭ Joe, nicĭ Juna.

5) C. I. L. III. nr. 1133.

DEO BONO
PVERO POS
PHORO APOL
LINI PYTHIO
T· FL· TITVS ET
T· FL· PHILETVS
P· S· S· S·

Cf. Ibid. nr. 1132: Bono Deo Puero Posphoro. — Despre «fiul» Maiceĭ-Domnuluĭ

Atât în tradițiunile vechĭ pelasge, cât și în tradițiunile latine, Apollo era identificat cu Sórele [1]).

În una din colindele nóstre, ce se refer la Mănăstirea albă, acéstă divinitate preistorică este invocată sub numele de «Ilion» [2]), cuvênt identic cu Ἥλιος al Grecilor, adecă Sórele.

Întocma ca în legendele vechĭ pelasge, acéstă divinitate a Sóreluĭ maĭ apare în colindele nóstre poporale tot-o-dată ca «Dumneḍeŭ păstoriŭ» și

---

colindele române maĭ spun:

În față-ĭ luce sórele Cu raḍele,	În dos luna Cu lumină . . . . .

«Familia» (Oradea-mare An. 1889. p. 163.)

Că pe fața fiuluĭ Scrisă-ĭ raḍa sóreluĭ	Și pe fruntea luĭ plină Luna plină cu lumină . . . . .

Colecțiunea Reteganul, Partea I. (Academia Română).

[1]) **Macrobii** Saturn. I. c. 17: latinitas eum (Apollinem) . . . . solem vocavit. — Sunt importante aceste cuvinte ale luĭ Macrobiu, că Latinii numiaŭ pe Apollo, Sóre. Tot cu acéstă numire ne apare acéstă archaică divinitate pelasgă și în colindele române.

Identificarea Sóreluĭ și a Luneĭ cu Apollo și Diana o vedem esprimată și pe o inscripțiune din Roma:

SOLI · LVNAE

APOLLINI · DIANAE

TI · CLAVDIVS · · ·

(Ephemeris Epigr. IV. p. 269.)

[2]) Colo 'n jos maĭ în jos
Ilion și-a nost Domn!
Fac o dalbă mănăstire
Cu păreții de-alămâie,
Cu pragurĭ de marmurĭ marĭ,
Cu podurĭ de sfântă céră;
Nicĭ de largă nu-ĭ prea largă,
Făr cuprinde lumea 'ntrégă;
Nicĭ de naltă nu-ĭ prea naltă,
Făr cu turnul sus la norĭ;
Sus la turnu-ĭ întraurită,
Jos la pólă-ĭ zugrăvită
Tot cu spicul grâuluĭ
Și cu raḍa sóreluĭ,
De cu séra-ĭ vecernéță,
Meḍ de nópte itros sfânt,
Ḍorĭ de ḑiuă slujbă sfântă.
Slujba sfântă, cine-o cântă?
— Nouă popĭ, nouă diecĭ
Și pe-atâția patriarchĭ.
Patriarchul cel maĭ mare
Clopot sfânt că clătina . . . .

«Gazeta Transilvaniei» Nr. 281 din 1899.

Cu numele de Ieĭon ne apare numit Sórele séŭ Apollo în timpurile primitive ale istorieĭ. **Macrobii** Saturn I. c. 17: Apollodorum in libro quarto decimo περὶ θεῶν Ἰήϊον solem scribit appellari Apollinem.

cântăreț «cu fluerul înverigat» [1]). Ér în altele este înfățișat cu plete strălucite [2]), orĭ ca un «dalb călăreț cu pĕrul galbin» vorvorând» după cum ni se presintă tipul sĕŭ în picturile anticitățiĭ [3]). Apollo, scrie Plato are epitetul «Cu pĕrul de aur», χρυσοκόμης, după strălucirea radelor sale, carĭ se numesc pletele sóreluĭ [4]).

De o-dată cu tradițiunile preistorice despre magnificența mănăstireĭ albe ni s'aŭ transmis prin colindele române și o parte din legendele despre rătăcirile și suferințele Latoneĭ.

Deița hyperboreă Latona, persecutată de Junona, spuneaŭ legendele pelasgo-grecescĭ, rătăci timp îndelungat prin lume, și nicĭ o țéră nu voia sĕ o priméscă ca sĕ pótă nasce, temêndu-se de rĕsbunarea Junoneĭ, a puterniceĭ deițe-regine.

Și memoria acesteĭ legende despre pribegirea Maiceĭ Domnuluĭ, care-șĭ caută un adăpost, pentru nascerea deuluĭ lumineĭ, este cântată și astădĭ în colindele nóstre apolinice [5]).

---

1) Colo'n jos maĭ în jos
Nu sciŭ céță-ĭ o verdéță,
Ba dĕŭ ceea că nu-ĭ cétă,
Ci-ĭ turma luĭ Dumnedeŭ
Pĕcurariŭ i Sfântu Sóre
Cu soru-sa cea maĭ mare . . .

(Comunicată de Gr. Crăciunaș din com. Ciubanca, Transilvania.)

Pe cel rît cu florĭ frumóse,
Florile dalbe,
Mândra turmă de oĭ pasce.
Da la turmă cine umblă?
— Umblă, umblă Sfântul Sóre
Cu soru-sa cea maĭ mare,
Cu flueru 'nverigat,
Cu toporu 'ncolțurat.
('n) Fluer dice, turma 'ntórce,
Turma 'ntórce pe ogóre,
Ca sĕ pască tămâióră . . . .

«Gazeta Transilvaniei» Nr. 287 a. 1890.

2) A se vedé pag. 91, nota 5.

3) Caută 'n sus, caută 'n jos,
Caută 'n sus la rĕsărit,
Vede-un dalb de călăreț ..
Cu pĕr galbin vorvorând . . .

Daul, Colindi, p. 68.

4) **Macrobii** Saturn. I. c. 17: Plato solem Ἀπόλλωνα cognominatum scibit . . . Apollo Chrysocomes cognominatur a fulgore radiorum quas vocant comas aureas solis. De asemenea e numit Chrysocomes la Pindar (Olymp. VI. 41; VII. 32).

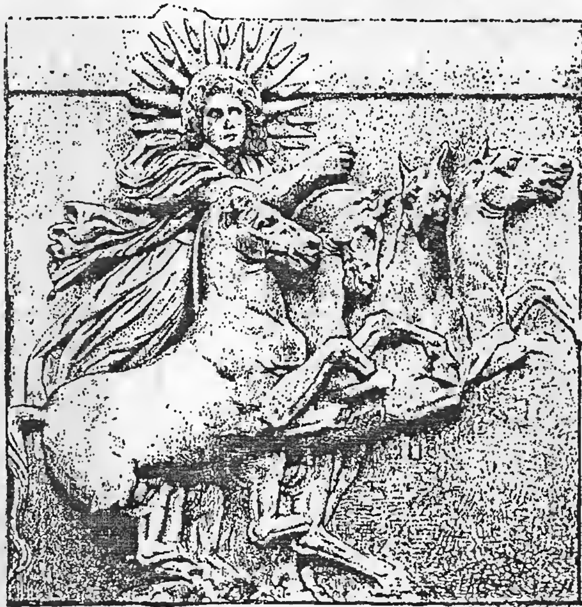
5) Coborît'a, coborît,
Maica sfântă pe pămênt,
I-a venit vremea sĕ nască
Și umbla din casă 'n casă,
Nime 'n lume n'o lăsa.
Până fu Joĭ de cu séră
S'așeḍă într'o poiețióră
Și-șĭ așternu fên uscat
Și născu mândru 'mpĕrat . . .

«Gazeta Transilvanieĭ» Nr. 287 a. 1890.—Cf. Ibid. Nr. 277 a. 1897.

2. *Legenda română despre originea divină a Mănăstireĭ albe.*

Despre întemeierea Mănăstireĭ albe esistă la poporul român un însemnat ciclu de legende, și al căror fond archaic ne este cunoscut.

După conținutul acestor legende, miraculósa Mănăstire albă din ostrovul Măreĭ negre, nu era construită de mână omenéscă. Ea avea o origine divină, era făcută de Sfântul Sóre.

142.—Sórele, ḑeul lumineĭ, încălecat, eșind pe Pórta ḑileĭ și întinḑênd cu energiă mâna dréptă înainte, face semn cailor solarĭ sĕ percurgă universul [3]). Metopă din templul Ateneĭ de la noul Ilion. (După Duruy, Hist. d. Grecs, I. 27).

Anume legenda română spune, că «Puternicul Sóre» voind sĕ se căsătoréscă «a colindat ceriul și pămêntul», a umblat «prin lume și prin stele», 9 anĭ pe 9 caĭ [1]), dar n'a putut găsi nicĭ o ḑînă de potriva sa, care sĕ-ĭ fie «dalbă soțiă», de cât numaĭ pe soru-sa Iana Sânḑiana, séŭ Iléna Cosinḑiana [2]). Terminându-șĭ acéstă lungă călĕtoriă de 9 anĭ, Sórele

[1]) După alte variante Sórele a umblat 18 anĭ (9×2) pe 18 caĭ, ca sĕ-șĭ afle soțiă. (A Hunyadmegyei tört. és régész. társ. évkkönyve. III. köt. p. 74. — Alexicĭ, Texte, I. p. 51). — Despre ciclul apolinic de 19 anĭ veḑĭ p. 78.

[2]) La Hesiod, Luna (Σελήνη) încă apare ca sora Sóreluĭ (Ἥλιος). (Theog. v. 371).

[3]) Ceĭ patru caĭ, al căror nume după Ovid (Metam. II. 153) era Pyroeis, Eous, Aethon și Phlegon, representaŭ cele patru anutimpurĭ (Isidori Orig. lib. XVIII. 36).

se întórce în urmă la Iana Sândiana, «Dómna florilor», care locuia pe țěrmuriĭ Măreĭ negre, — în prundul măriĭ, — într'o verde poeniță [1]), și unde se aflaŭ 9 argele. In una din aceste argele, care era de marmură [2]) și învelită cu alamă [3]), ér pe jos pardosită, ședea Iana, sora Sóreluĭ [4]). Ea țesea și chindisia. Rĕsboiul și vetalale eĭ eraŭ de argint, cu aur poleit, ér suveica de aur [5]). Apoĭ Sórele adresându-se suroreĭ sale i dice, sĕ termine o-dată cu

---

[1]) La Buhazul mărilor
La gura argelelor,
La cea verde poeniță
Este o mică argeluță,
Care țese Iana 'n ea . . .
(Comuna Glâmbocata, jud. Dâmbovița).

Acéstă «verde poeniță» corespunde de la Delta Dunăreĭ. — Valerii Flacci Argonauticon, lib. VIII. 292: viridemque vident ante ostia Peucen.

[2]) Ostrovel verde în mare,
Pruntu Măriei Sale,
Esc nouă argele,
La mijloc de argelușe
E argea mare de marmură,
In ea cine țese?
— Iana Ghiuzuléna,
Sorióra Sóreluĭ . .
Dar sora sa ce mi-șĭ grăia?
Aleŭ! Sóre luminate,
Trup fără păcate,
Tu mări sĕ-mĭ facĭ,
Peste mare că sĕ-mĭ facĭ
Pod sĕ-mĭ facĭ peste mare
La capĕtul poduluĭ
Dalbă mănăstire . . .
(Comuna Colțea, jud. Brăila).

[3]) Comuna Petrari jud. Dâmbovița (Colecțiunea nóstră «Rĕspunsurĭ la Cestionariul istoric»).

[4]) Păl buhaz de mare
Sórele-mĭ rĕsare,
Colea 'n rechițele
Sunt nóuă argele,
Este o argea mică,
Mică și măruntă,
Cu ferestĭ de sticlă,
Cu ușĭ de sipică,
Pe jos pardosită,
Țese Iana 'n ea,
Sora Sóreluĭ . . .
(Comuna Tătărescĭ, jud. Teleorman).

Argea în limba română însemnéză o cămară rectangulară săpată de jumĕtate în pămênt, în care femeile țĕrane țes pânză. Cuvêntul este archaic. Ephor, ne spune, că Cimmerii (din peninsula taurică) aveaŭ un fel de locuințe suterane, pe carĭ eĭ le numiaŭ ἄργιλλα, și comunicaŭ între dênșiĭ printr'un fel de gârliciurĭ, ὄρυγμα (Strabo V. 4. 5). — Acest înțeles de cămară semi-suterană cu gârliciurĭ i-l are cuvêntul argea din textele poporale române. Intr'o variantă din județul Constanța se maĭ dice:

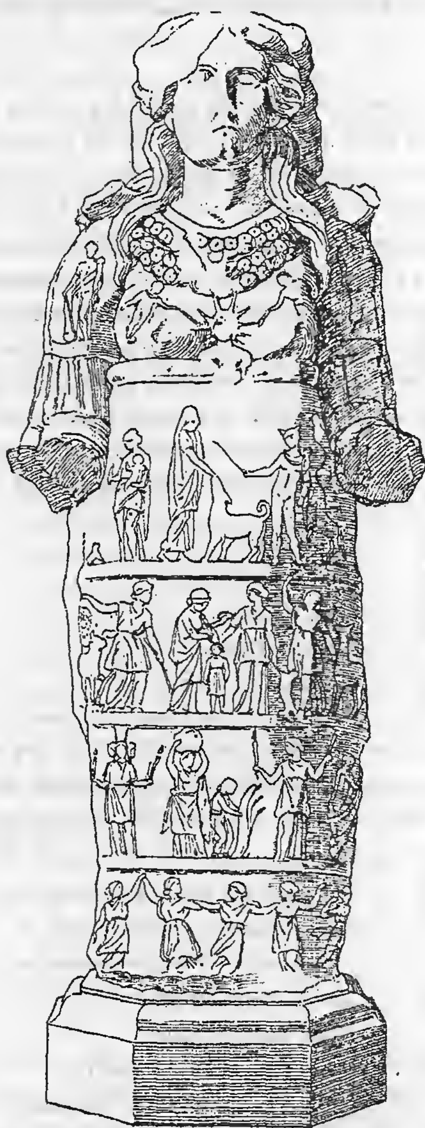
La nouă argele,
La nouă valcele

[5]) Comuna Parachioi, jud Constanța (Colecțiunea nóstră).

țesutul și sĕ se gătéscă de nuntă, ca sĕ-ĭ fie mirésă. Insă Iana sfiiciósă și

144.—Sórele, ḑeul luminei, încunjurat de un cerc radiat. Pictură pe un vas. Cele 36 raḑe maĭ marĭ și 36 maĭ micĭ, ce încunjură discul solar, par a corespunde la 360 ḑile, ciclul anual al sóreluĭ după calculul celor vechĭ. (Din Monumenti dell' Instit. archeolog. II, tav LV.).

143. — Iana séŭ Luna, una din cele treĭ fețe ale Hecateĭ din museul Bruckenthal în Sibiŭ (Transilvania [1]). După Archaeol.-Epigr. Mitth. V. pl. 1.

piă i rĕspunde, că unde s'a vĕḑut și s'a pomenit, ca sĕ iee în căsătoriă soră pe frate și frate pe soră? In fine, Iana vĕḑênd, că nu póte scăpa de multele insistențe ale Sóreluĭ, i pune condițiunea, ca el sĕ-ĭ facă maĭ ântâiŭ un pod de metal, orĭ un pod de céră peste mare [2]), orĭ de la țĕrmurele măreĭ până la Ostrovul de unde ese sórele [3]), ér la capul poduluĭ, sĕ-ĭ facă o «mănăstire albă» cu popă de céră, séŭ o «biserică de céră cu

[1]) Hecate, ca divinitate lunară representa în forma sa triplă pe Diana, pe Luna și Proserpina (Hecate, Diana putabatur et Luna et Proserpina. Festus, p. 170). Tipul Ianeĭ séŭ al Luneĭ, ce-l reproducem aicĭ, formézā figura principală a Hecateĭ cu treĭ fețe, una din cele maĭ originale statue, descoperită la Apulum, orĭ la Salinae, în-

popă de céră și cu tóte de céră[4])» și acolo sĕ se cunune, — orĭ sĕ-ĭ facă dóue mănăstirĭ, la amêndouĕ capetele poduluĭ. «Puternicul și lumi-

---

Transilvania. Aicĭ Iana séŭ Luna are o față calmă «mângăietóriă» și «plete» lăsate pe umerĭ, după cum o descriŭ și cântecele nóstre poporale (Vedĭ pag. 91) Costumul Ianeĭ ne apare ca o lucrare remarcabilă în arta de țesut, orĭ de cusut. Din sus de brâŭ vestmêntul ne înfățișéză la mijlocul pieptuluĭ bustul Sóreluĭ, și alte dóuĕ figurĭ, ce întind câte o făclie către radele Sóreluĭ (Phosphorus și Hesperus). În partea de sus a pieptuluĭ costumul Ianeĭ se pare ornat cu o salbă de monete, orĭ cu patru șirurĭ de florĭ cusute, ce simboliséză ceriul cu stelele, orĭ câmpul cu florile. Ér partea vestmêntuluĭ din jos de brâŭ ne înfățișéză în patru zone diferite scene din misteriele Luneĭ și o horă de dîne. Semi-luna, ca simbol al divinitățiĭ, e representată de asemenea pe statua originală, fiind pusă în spate după céfa figureĭ, ce-o reproducem aicĭ (Arch.-Epigr. Mitth. V. 68). Tot ast-fel e descris costumul Ianeĭ în unul din cântecele nóstre poporale. Iana doresce ca înainte de cununiă, Sórele sĕ-ĭ facă haine de mirésă, și acest costum sĕ represinte:

Câmpul cu florile,
Ceriul cu stelele;
În piept sĕ-mĭ puĭ sórele
Și 'n spate sĕ-mĭ puĭ luna,
Ér în umereĭ
Doĭ luceferei.
Sóre nu ședea,
Hainele făcea
Pe cum le cerea. . .

(Comuna Colțea, jud. Brăila).

Figura Ianeĭ, după cum ne-o înfățișéză statua cea triplă a Hecateĭ din Sibiŭ, are un caracter original. Tóte ne arată aicĭ, că sculptorul a cercat sĕ represente imaginea divinitățiĭ venerate în Dacia numaĭ după tipul, după costumul și tradițiunile indigene, dar nu după modele exotice.

[2]) Du-te, du-te și-mĭ fă mie
De plimbare ca sĕ-mĭ fie
Un pod mândru peste mare,
Cum nimene nu maĭ are . . .

Burada, Călătorie în Dobrogea, p. 171.

Fă-mĭ un pod de céră,
Cu stâlpiĭ de céră,
Cu urșiĭ de céră,
Cu blănile de céră;
Dar la capul poduluĭ
Sĕ-mĭ facĭ Dumnia-ta
Dóue dalbe mănăstirĭ

(Comuna Tătărescĭ, jud. Teleorman.)

«Pod de céră peste mare» cere Iana Sóreluĭ și în alt cântec poporal din comuna Dracșăneĭ, jud. Teleorman.

[3]) Fóia de cicóre,
In prundul de mare
Iute că-mĭ rĕsare
Puternicul Sóre,
Dar el nu-mĭ rĕsare
Ci va sĕ se 'nsóre . . .

Teodorescu, Poesiĭ pop. p. 410.

[4]) Daca tu veĭ face
Un pod peste mărĭ,
Și popă de céră,
Bisericĭ de céră . . .

Alexicĭ, Texte, I. p. 52.

După legenda din comuna Socet, județul Teleorman, Iana Sândiana puse condițiune

natul Sóre» îndeplinesce tóte cererile Ianeĭ. Podul de céră și Mănăstirea albă sunt construite și popa de céră încă este gata. Apoĭ amêndoĭ plécă pe podul de céră către mănăstirea albă din ostrov, ca sĕ se cunune [1]. Insă, pe când treceaŭ, podul de céră se topesce de puterea radelor sóreluĭ [2]) și amêndoĭ cad și se înécă în mare [3]). Dumnedeŭ însă i scóse îndată din apă, și-ĭ puse pe

---

Sóreluĭ, sĕ-ĭ facă pod peste mare, biserică de céră, cu popĭ de céră. cu tóte de céră. —

[1]) Sórele pleca
Cu gândul gândia
Pre loc se făcca
Ce luna poftia;

Io că te-oĭ lua,
Cum dicĭ dumné-ta,
Vitéz dacă-ĭ fi
Și te-ĭ bizui
De mi-ĭ isprăvi
Pod pe marea neagră.
De fier, de oțel;

Apoĭ se 'ntorcea
A se cununa .....
La Mănăstirea albă
Cu popă de céră .....

Comunicată de S. Liuba, Măidan, Bănat.

Ér la cap de pod
Cam d'o mănăstire
Chip de pomenire,
Chip de cununie,
Sĕ-mĭ placă și mie.
Cu scară de fer
Pân la naltul cer. ....

Teodorescu, Poesiĭ pop. p. 411.

[2]) Cântecele Ianeĭ din comunele Drăcșăncĭ și Tătărescĭ jud. Teleorman. (Colecțiunea nóstră).

În colecțiunea Reteganul «Cântece bătrânescĭ» (Academia română):

Dar amédĭ venia
Sórele pripia
Céra se topia.
Sórele pe Ana

Rĕŭ se necăjesce
Și de-atuncia érnă
El nu maĭ pripesce .....

[3]) Unele legende române ne spun, că Sórele și Luna s-ar fi înnecat în Dunăre (A Hunyadmegyei tört. és régész. társ. Évkönyve, III p. 73. — De asemenea într'o legendă din comuna Petrari, jud. Dâmbovița.) Urmele acesteĭ tradițiunĭ poporale le aflăm și în literatura antică. După Diodor Sicul (III. 57) Sórele, Ἥλιος, a fost înecat de frațiĭ sĕĭ în rîul numit Eridan, ér Luna, Σελήνη, care avea o deosebită iubire pentru fratele sĕŭ, audind de acéstă nefericire s'a precipitat de pe acoperișul caseĭ. Tot la gurile rîuluĭ numit Eridan a cădut și s'a înecat Phaeton, fiul Sóreluĭ (Ibid. V. 23.). Argonauțiĭ, după Apollodor (I. 9. 24. 4) se întorc din Marea négră în Marea tyrhenică, pe rîul numit Eridan. Din punct de vedere geografic și etimologic fluviul Eri-dan este unul și același cu Dun-ăre; elementele, din care se compune acéstă numire, fiind întrebuințate în ordine inversă. Cuvêntul ari în geografia preistorică ni se presintă cu înțelesul de rîŭ. Ast-fel aflăm Aris, riŭ în Mesenia (Pausanias, IV. 31. 2.); Arar séŭ Araris, afluent al Rhodanuluĭ (Ammian.

ceriŭ, pe unul la rĕsărit și pe altul la sfințit: cu ochiĭ sĕ se zăréscă, dar vecĭnic sĕ fie despărțițĭ, arșĭ de foc nestingătoriŭ eĭ vecĭnic sĕ se alunge, însă nicĭ o-dată sĕ nu se întâlnéscă, când unul va fi la rĕsărit, cel alalt sĕ fie lă apus.

Legenda română atribue așa dar Mănăstireĭ albe o origine divină. Ea a fost construită de însușĭ ḑeul sóreluĭ (séŭ de Apollo), ca ea sĕ fie «chip de pomenire», séŭ monument pentru căsătoria sa cu soru-sa Iana.

Acéstă prețiósă legendă preistorică despre întemeierea biscriceĭ apolinice a Hyperboreilor de către însușĭ ḑeul Sóreluĭ séŭ de Apollo, era cunoscută și rĕspândită în ținuturile grecescĭ până târḑiŭ în epoca romană. Locuitoriĭ de la Delphi, după cum ne spune Pausania, povestiaŭ, că Apollo a trimis la Hyperboreĭ o biserică, pe care o făcuse albinele din céră și din planta numită mac, πτέρις, lat. filix [1]).

Acest templu al Hyperboreilor, era așa dar atât de vechiŭ încât începuturile sale ajunsese sĕ fie mitice în timpurile grecescĭ, ér de altă parte, magnificența și sfințenia sa rĕmăsese legendară, chiar și la locuitoriĭ din Delphi.

Acéstă legendă română stabilesce ast-fel cu deplină certitudine, că renumitul templu al ḑeuluĭ Apollo séŭ al Sóreluĭ de la Hyperboreĭ, care a strălucit cu atâta gloriă în lumea preistorică, se afla situat într'o insulă a MăreĬ negre de lângă gurile Dunăreĭ.

Iana Sânḑiana, după cum spun legendele române, î-șĭ avea locuința sa într'o verde poeniță de la țĕrmurele orĭ din ostrovul măreĭ, și aci se afla argéua eĭ cea frumósă de marmoră, în care țesea și chindisia [2]).

XV. 11); Ararus, afluent al Dunăreĭ (Herod. IV. 48.); Arauris, fluviŭ al Galieĭ Narbonense (Mela, II 5.)

[1]) **Pausaniae** lib. X. 5. 9.—Dianeĭ i eraŭ consecrate albinele. Simbolul Dianeĭ din Efes era o albină (Pauly, Real-Encyclopädie. ad v. Diana p. 994.) — Într'o inscripțiune de la Apulum, Diana pórtă epitetul de «mellifica» (C. I. L. III. nr. 1002).

[2]) Iana, acéstă divinitate archaică danubiană, ne maĭ apare în legendele poporale române și sub numele de Iléna (Helena.) De asemenea esista în anticitatea greco-romană o tradițiune, că Elena (Troiană) se afla măritată în insula Leuce după Achile eroul, care ducea aci o viéță eternă semidivină (Pausan. III. 19. 11). Ér după alte legende grecescĭ, soția luĭ Achile din insula Leuce era Iphigenia séŭ Diana taurică (Antonin. Liberal. Metam. c. 37. — Colebatur ibi [in Leuce insula] cum Achille Iphigenia...... quae... dea Luna fuisse videatur etc. Boeckhius, Pindari Opera, Tomus II. 2. p. 385.) Simple confusiunĭ cu legenda fórte vechiă de la Dunărea de jos despre căsătoria Ianeĭ séŭ Iléneĭ Cosinḑieneĭ cu Sórele, și cultul lor comun în insula de la gurile Dunăreĭ.

Incă în anticitatea romană «Iana» era considerată de identică cu Diana şi cu Luna.

Macrobiu, unul din ceĭ maĭ distinşĭ scrutatorĭ aĭ credinţelor archaice latine, ne spune, că Iana în sacrele vechĭ era una şi aceeaşĭ cu Diana [1]); ér Varro maĭ adauge, că Iana ca divinitate represintă «Luna» [2]).

Delta Dunăreĭ în nemijlocită apropiere de insula Leuce a avut în timpurile preistorice şi până în epoca luĭ Alesandru cel Mare, caracterul unuĭ pămênt sfânt.

Aci se afla reşedinţa şi imperiul Dianeĭ, chiar şi după vechile legende grecescĭ.

Eruditul poet Pindar în una din frumósele sale ode, ne spune, că Hercule fiind trimis de regele Eurystheu, ca sĕ prindă şi sĕ-ĭ aducă vią cerbóica cu córnele de aur, pe care nimfa Taygeta o dedicase Dianeĭ, dênsul a persecutat pe acest sprinten animal din Arcadia şi până în ţinuturile Hyperboreilor în ţéra numită «Istria». Aicĭ dênsul a venit la reşedinţa Dianeĭ, fica Latoneĭ, care l'a primit cu bună-voinţă [3]).

O deosebită importanţă istorică ne presintă acest pasagiŭ al luĭ Pindar, care pe basa vechilor tradiţiunĭ religióse ale vechimeĭ, ne spune, că reşedinţa Dianeĭ era în ţéra Hyperboreilor, în ţinutul numit Istria, sub care Istriă în particular este de a se înţelege regiunea de la gurile Dunăreĭ, care

---

[1]) **Macrobii** Saturn. I. c. 9: Pronunciavit Nigidius Apollinem Ianum esse Dianamque Ianam, apposita literra *d* quae saepe *i* litterae decoris causa apponitur. Ér Varro (R. R. I. c. 37) scrie: Numquam rure audisti ..... octavo Ianam (lunam) et crescentem, et contra senescentem, et quae crescente luna fieri oporteret.

[2]) În unele cântece poporale române, carĭ se refer la acest ciclu, Iana maĭ este numită Ana şi Dana. Despre Ana, considerată ca divinitate a luneĭ, amintesce Ovid (Fast. III. v. 657.) Ér Dana ne apare în următoriul text poporal:

Colo 'n jos maĭ în jos,
Şede Dana, fată dalbă,
Cu junelul lângă ea,
Jos pe mare se uita . . .
Dană, Dană, fată dalbă
Ce ţi ţie acest junel . . .

Nicĭ mi frate nice ver,
Da mi mire tinerel,
Mi l'a trimis Dumnedeŭ
Sĕ facem o mănăstire
S'o cheme Dumnedeire . . .

Comunicată de Gr. Crăciunaş, com. Ciubanca în Transilvania.

[3]) **Pindari** Olymp. III. 26—28:

δὴ τότ' ἐς γαῖαν πορεύειν θυμὸς ὥρμαιν'
Ἰστρίαν νιν. ἔνθα Λατοῦς ἱπποσόα θυγάτηρ
δέξατ' ἐλθόντ' Ἀρκαδίας . . . .

și alt-cum era maĭ mult cunoscută comercianților grecĭ și unde maĭ târḑiŭ noĭ aflăm un oraș însemnat numit Istria și Istros [1]).

Tot în delta Dunăreĭ era adorată fica Latoneĭ în epoca romană sub numele de «Diana regina» [2]). In fine, aicĭ maĭ aflăm și ostrovul numit Letea după numele Latoneĭ (Leto, Λητὼ) și portul numit Selina (séŭ Luna), de care amintesce și Hecateu [3]).

---

[1]) La Herodot (II. 33) orașul Ἴστρος de lângă gurile Dunăreĭ ne apare in forma femenină de Ἰστρίη, ér la Arrian (§ 35) Ἰστρία.

[2]) O inscripțiune din a. 223 d. Chr. aflată în ruinele castelului roman de la mănăstirea Taița între Isaccea și Tulcea (C. I. L. III. nr. 7497):

DIANAE REGIN*(ae)*
SACRVM · PRO
SALVT · IMP. *(M)*
(Au) R. S *(ev)* ER *(i)* A
(lexandri) .....

[3]) **Originea numireĭ Πόντος pentru Marea négră** Tradițiunea despre podul Sórelui pe Marea négră, orĭ pe Dunăre, după cum ne spun alte legende române, ascunde în sine, incontestabil, óre-carĭ importante elemente istorice. Vechile legende grecescĭ amintiaŭ de asemenea, că Sórele avea o barcă de aur, χρυσοῦν δέπας (Pherecydis Fragm. 33; Apollodori lib. I. 5. 10. 5) cu care dênsul se întorcea în timpul nopțiĭ pe Ocean (Dunăre și Marea négră) érășĭ la reședința sa din insulă. Aceeașĭ tradițiune o aveaŭ și Egiptenii. După credințele acestora, barca Sóreluĭ se afla pe rîul divin numit Nun, Dunăre, după cum vom vedé în capitule despre divinitățile primitive ale Egiptenilor. La Romanĭ cel maĭ înalt ministru al cultuluĭ religios se numia pontifex, adecă făcătoriŭ de podurĭ, și întru adevĕr, după cum ne spune Varro și Plutarch (Numa, c. 9) în atribuțiunile vechilor Pontificĭ romanĭ maĭ era construirea și restaurarea podurilor. (Pontifices... ego a ponte arbitror, nam ab his sublicius est factus primum, et restitutus saepe. Varro, L. L. V. 83). Numirea de pontifex se basa așa dar pe óre-carĭ tradițiunĭ și usurĭ antice ale preoțimeĭ latine. De fapt vechia religiune a Latinilor era apolinică. Ianus ca divinitate representa cultul Sóreluĭ. Tot asemenea și sĕrbătorile numite Latinae feriae, carĭ se țineaŭ în fie-care an la Alba longa, ne presintă întru tóte acelașĭ caracter al rituluĭ și instituțiunilor apolinice, ca și hecatombele séŭ prasnicele Hyperboreilor (Pelasgilor) de la Istru, ca și festivitățile cele marĭ comune ale Pelasgilor insularĭ la Delos. În particular tradițiunea română despre podul construit de Sóre pe Marea négră, orĭ pe Dunăre, ne presintă o lumină neașteptată cu privire la originea numireĭ Pontos dată Măreĭ negre în timpurile ante-helene. Greciĭ numiaŭ cu deosebire Marea négră Pontos. Însă pentru ce, și care era sensul fundamental al acestuĭ cuvênt, nicĭ un autor nu ne-a putut spune. De fapt însă acéstă numire de Pontos dată Măreĭ negre devenise învechită încă în timpurile luĭ Homer și Hesiod. În literatura istorică modernă s'a esprimat de

Peste tot cultul și religiunea cea severă a Dianeĭ séŭ Luneĭ, ca o virgină piă și nemăritată, î-șĭ avea originea sa, după cum recunósce și Herodot la poporul Hyperboreilor, de lângă Marea négră. Peste tot locul, pe unde era adorat Apollo, Diana ca divinitate a luneĭ î-șĭ avea templele și sacrificiele sale. De asemenea și Latona.

---

uniĭ scriitorĭ părerea, că probabil numirea de Pontos se reduce la un cuvênt archaic de p o n s (punte séŭ pod), ce ar fi esistat în timpurile preistorice la strîmtorile dintre Asia mică și Europa. Din punct de vedere istoric însă nu la p o n s, ci la p o n t o (ōnis) se reduce originea acesteĭ numirĭ archaice. În limba cea vechiă a populațiunilor de origine pelasgă, carĭ se estindeaŭ de la Marea négră până la Oceanul atlantic, cuvêntul p o n t o maĭ avea încă în epoca romană însemnarea de l u n t r e séŭ p o d u m b l ă t o r i ŭ p e r î u r ĭ. (C a e s a r B. civ. III. 29: p o n t o n e s, quod est genus navium. — A p u l e j u s: et si vado non poterunt, p o n t o n i b u s transibunt. — P a p i n i a n u s: flumen, in quo p o n t o n i b u s trajiciatur. În gréca medĭă: *ποντογέφυρα*, pod de luntriĭ. Cf. D i e f e n b a c h, *Origines*, p. 402). P o d u l *Sóreluĭ* de pe Marea négră, orĭ de pe Dunăre, de care ne fac *amintire legendele române*, și care ne apare în tradițiunile grecescĭ ca o b a r c ă pe Oceanul din nordul Traciеĭ, ér în legendele egiptene ca o barcă pe rîul Nun, se numia așa dar p o n t o încă în primul period al dominațiuneĭ pelasge la Dunăre și Marea négră. În acéstă epocă depărtată preistorică, comunicațiunea pe Marea négră, orĭ pe Istrul de jos, ni se înfățișéză ast-fel ca un privilegiŭ particular al templuluĭ luĭ Apollo Hyperboreul din insula de la gurile Dunăreĭ. H e r c u l e, după cum ne spun legendele grecescĭ, voind sĕ vină din ținuturile sud-vestice ale Asieĭ la Hyperboreĭ, a trecut peste mare cu barca Sóreluĭ (Apollodori lib. II. 5. 11. 11). Partea de jos a Dunăreĭ de lângă deltă (séŭ a Eri-danuluĭ, vedĭ nota 2 pag. 117), maĭ purta încă, în epoca română, numele geografic de P a d - o s (Diodori lib. V. 23. 3) adecă «Pod». Ér Iornandes, care probabil a fost născut în Mesia de jos, ne spune, că regina Geților, Thamiris, după o luptă, ce o avuse cu regele Cyr, a trecut în S c y t h i a mică și aci în locul numit «p o d u l M e s i e ĭ» (pons Moesiae) a întemeiat orașul numit Thamiris, unde era și adorată (De reb. Get. c. 10. Ed. Didot p. 431). Împrejurarea, că numirea de P o n t o s s'a dat nu numaĭ Măreĭ negre, dar și la o parte din ț ĕ r m u r i ĭ de nord-ost aĭ Asieĭ micĭ, pe unde se făcea comunicarea peste mare între părțile de sus ale Eufratuluĭ și între Sciția, confirmă pe deplin, că originea acestuĭ termin geografic de Pontos se reduce la numele, ce s'a dat în vechimea preistorică s t a ț i u n i l o r, de unde se făcea îmbarcarea cu luntrile numite p o n t o (rom pod).

3. *Tradițiunile române despre templul luĭ Apollo din insula Delos.*

Afară de sfințenia Mănăstireĭ albe de la gurile Dunăreĭ, colindele și cântecele poporale române maĭ celebréză și astădĭ memoria strălucituluĭ templu al luĭ Apollo din insula Delos (Δῆλος, astădĭ Dili), situată în mijlocul Cicladelor din Archipelag.

Delos a fost în anticitatea preistorică insula cea sfântă a tuturor populațiunilor pelasge meridionale, ér maĭ târdiŭ a Grecilor.

Intr'o epocă depărtată istorică insula Delos a fost numită Pelasgia, adecă pământ locuit de Pelasgĭ. Acéstă insulă a maĭ fost numită și Scythias [1]), spre caracterisare, că după origine, aceĭ Pelasgĭ eraŭ o migrațiune din nordul Dunăreĭ de jos. Chiar și numele de Del-os, care nu se póte esplica din limba grecéscă [2]), este de origine pelasg. El însemnéză dél séŭ colină (fără pădure).

In centrul acesteĭ insule se ridica muntele séŭ délul numit Cynthos, ne acoperit de pădure după cum ne spune Strabo [3]), și pe care Latona rĕdimată a născut pe «Domnul Apollo» (Ἀπόλλωνα ἄνακτα [4]). Ér pe șes la pólele déluluĭ se afla orașul Delos și templele cele magnifice dedicate luĭ Apollo și Latoneĭ. La piciórele acestuĭ dél se arată în anticitatea greco-romană palmierul (φοίνιξ), sub care Latona, virgina pribegită de la Hyperboreĭ, séŭ de la Dunărea de jos, a născut pe marele deŭ Apollo.

Aiceĭ, în Delos, Apollo avea o statuă de o mărime colosală, care esista încă pe la anul 1420 cădută jos, și după cum ne spune Bondelmonte, care visitase insula Delos în acéstă epocă, aŭ fost acolo o miă de ómenĭ și n'aŭ putut sĕ o ridice în picióre [5]). Ér lângă templu, după cum scrie Herodot, se afla un lac decorat frumos cu marginĭ de pétră, numit «lacul rotund» [6]).

---

[1]) **Stephanus Byz.**, v. Δῆλος.

[2]) O amintire despre etimologia rudimentară grecéscă a cuvêntuluĭ Del-os o aflăm la Piiniu (H. N. IV. 22): Hanc (Delos) Aristoteles ita appellatam prodidit, quoniam repente apparuerit enata. — Cf. Isidori Hisp. Orig. XIV. 6. 21.

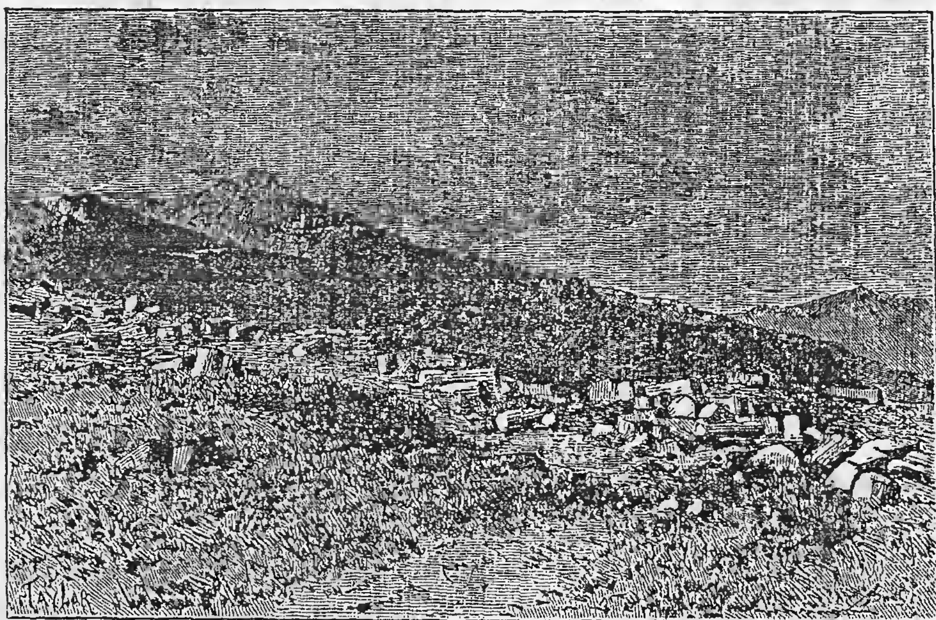
[3]) **Strabonis** Geogr. lib. X. c. 5. 2.

[4]) **Homeri** Hymn. in Apoll. v. 17.

[5]) **Bulletin de Correspondance hellénique**, XVII. (1893) p. 134.

[6]) **Herodoti** lib. II. c. 170.

Apollo, marea divinitate a raseĭ pelasge din insulele Archipelaguluĭ, era celebrat aicĭ prin o lungă serie de sĕrbătorĭ, de petrecerĭ, jocurĭ, cântărĭ şi spectacule [1]). La festivităţile cele marĭ, carĭ se celebraŭ aci, tóte oraşele din Cyclade trimeteaŭ delegaţiunĭ cu darurĭ şi corurĭ de virgine [2]). Ér fetele Delenilor, după ce sĕrbătoriaŭ maĭ ântâiŭ pe Apollo, apoĭ cântaŭ laudele

142 — Vederea insuleĭ Delos de la o mică distanţă din port. În faţă se vĕd ruinele templuluĭ luĭ Apollo, în fund la stânga acropola seŭ muntele Cynth, la drépta ruinele teatruluĭ. (După Expédition scientifique de Morée. T. III. pl. 2, la Duruy, Hist. d. Grecs, II. 159).

Latoneĭ şi Dianeĭ, şi în fine imne despre bărbaţiĭ şi femeile străvechĭ [3]).

Aci se făceaŭ adunările solemne ale confederaţiuniĭ Pelasgilor maritimĭ (Ioanilor), carĭ veniaŭ la aceste sĕrbătorĭ, cu femeile lor cele caste şi frumos încinse [4]). Aicĭ, după cum spune Pliniu, era têrgul cel mare al întregeĭ lumĭ [5]).

---

[1]) Cultul luĭ Apollo şi al Dianeĭ în insula Delos, avea un caracter archaic pelasg. Aceste divinităţĭ eraŭ adorate aci întocmaĭ ca în nordul Dunăreĭ de jos şi în Laţiu, ca personificarea celor dóue astre marĭ şi bine-făcătóre, a Sóreluĭ şi Luneĭ. (Strabonis Geogr. XIV. 1. 6.)

[2]) **Strabonis** Geogr. lib. X. 5. 2.

[3]) **Homeri** Hymn. in Apoll. v. 157. 160.

[4]) **Homeri** Hymn in Apoll. v. 147. 154.

[5]) **Plinii** H. N XXXIV. 4. 1: mercatus in Delo concelebrante toto orbe.

Orașul Delos avut și magnific, de și era deschis și ne întărit cu murĭ, însă nime n'a cutezat sĕ-l atace în vechime, nicĭ chiar Perșiĭ din timpul luĭ Daric [1]). Acest oraș, după cum ne spune Pausania, și-a apĕrat pe locuitoriĭ sĕĭ în contra tuturor injuriclor numaĭ prin religiune [2]).

In tradițiunile cele vechĭ ale poesieĭ poporale române, insula Delos ne apare sub numele de «Dél» séŭ «Délul mare din marea mare».

Aicĭ după cum ne spun legendele române, Maica Domnuluĭ avea o «Biserică de aur» întocma după cum era faima și în epoca grecéscă [3]), — aci se afla o «mănăstire înaltă», în care se făceaŭ rugăciunĭ de 9 popĭ, 9 diecĭ și 9 patriarchĭ, și acéstă rugă multă o asculta Maica Domnuluĭ cu fiul sĕŭ în brațe [4]).

[1]) **Herodoti** lib. VI. c. 97.

[2]) **Pausaniae** lib. III. 23. 3.

[3]) În délul (Délul) mare,
În Mări mare,
(Maica Domnuluĭ)
Avea biserică de aur ..

Marian, Descântece, p. 176.— Cf. Ibid. p. 188.

[4]) După délul (Délul) cel mare
Rĕsărit'aŭ sfântul sóre
Tótă lumea luminând
Și mană 'n ea revĕrsând;
Ér pe dél într'o lărgire
Este o naltă mănăstire;
Da într'însa cine șéde?
— Nóuă popĭ, nóuă diecĭ
Și pe-atâția patriarșĭ,
Cariĭ sta și se ruga
Și luĭ D-deŭ cânta.
Dar acéstă rugă multă
Óre cine o ascultă?
— Măicuța luĭ D-deŭ
În brațe cu fiul sĕŭ. . . .

Sbiera, Colinde, p. 9.

După délul (Délul) cela mare,
Rĕsărit'aŭ sfântul sóre,
Acela nu-ĭ sfântul sóre
Ci-ĭ o sfântă mănăstire,
Cu părcțiĭ de tămâiă,
Cu ușoriĭ de făclie
Și cu praguiĭ d'alămâie. . . .

Marian, Sĕrbătorile la Românĭ, I. p. 15.

Pe délul (Délul) mare mare
Este-o mănăstire tare,
În mănăstire cine șéde?
— Maică-sa cu fiul sĕŭ. . . .

Sbiera, Colinde, p. 11.

Spre sóre-rĕsare
Este un dél (Dél) mare.
După délul mare
Este-un mĕr de aur. . . .
Sub mĕrul de aur
Este un scaun de aur. . . .
Acolo cin' se vede?
— Șéde și se vede
Sântă Măria-mare . . .

Marian, Descântece, p. 188.

Templul archaic al luĭ Apollo din insula Delos, a fost pe muntele Cynth după cum resultă din Homer (Hymn. in Apollo v. 141 seqq) și din Aeneida luĭ Virgil (III. 85 seqq)., ér templul posterior de marmoră pe șes, la o mică depărtare de munte — În colindele române maĭ aflăm și o reminiscență despre lacul cel frumos de lângă

Hyperboreiĭ, după cum ne spune Herodot, trimisese la început dóue virgine însoţite de cineĭ cetăţenĭ, ca sĕ ducă la templul luĭ Apollo din Delos darurile din prima lor recoltă. Dar s'a întêmplat, că aceste fete nu s'aŭ maĭ întors înapoĭ, din care causă Hyperboreiĭ supĕrându-se, introduseră usul, că aduceaŭ darurile numaĭ până la frontiera lor, şi de aci rugaŭ pe veciniĭ lor sĕ le transmită din popor în popor, până vor sosi la destinaţiunea lor în Delos [1]).

Reminiscenţa despre trimiterea acestor fete la Delos, cum şi despre întristarea, de care eraŭ ele cuprinse, că nu se vor maĭ întórce înapoĭ, aŭ rĕmas până astădĭ în tradiţiunile nóstre.

Reproducem aicĭ următórele versurĭ elegiace dintr'un cântec poporal din Transilvania:

Cum soruţă io n'oĭ plânge,
Că maica s'a lăudat,
Ca pe noĭ să ne despartă,
Una 'n dél (Dél) spre rĕsărit,
Că acolo-ĭ loc sfinţit,
Una 'n jos către apus,
Că acolo-ĭ loc ascuns [2])....

Preţióse amintirĭ despre dóue locurĭ celebre ale anticităţiĭ preistorice. Una despre «Délul cel depărtat de la rĕsărit şi unde era loc sfinţit» séŭ despre insula cea sfântă Delos, atât de cunoscută în lumea antică, şi care întocma ca insula luĭ Apollo de la gurile Dunăreĭ a dat un lustru atât de mare poporuluĭ Hyperboreŭ, şi o altă amintire istorică, despre un loc depărtat de la apus numit «locul ascuns», — Italia séŭ Laţiu, —

---

templu, de care face amintire şi Herodot:

După délul (Délul) cel maĭ mare,
Unde sórele rĕsare
Este un mândru feredeŭ
Şi se scaldă Dumnedeŭ ...

Marian, Sĕrbătorile la Românĭ, I. p. 17.

Colo 'n dél (Dél),
După dél,
Florile dalbe
Este-un teŭ
Şi-un feredeŭ
Şi se scaldă Dumnedeŭ....

Ibid. p. 19.

1) Herodoti lib. IV. c. 33.

2) Publicat maĭ întâiŭ în «Összehasonlitó iradalomtörténelmi lapok» Nr. din 31 Oct. 1881 (Vol. VI nr. V—VI), revistă literară-istorică, ce apărea în Cluş sub redacţiunea luĭ Dr. Meltzl Hugó şi Brassai Samuel. De aicĭ acest cântec a fost reprodus în «A Hunyadmegyei tört. és régész. társ. Évkönyve», III (1886) pag. 78.

ţéra de retragere a triburilor pelasge în cursul maĭ multor secule de calamităţĭ politice [1]).

Onórea cea mare a insuleĭ Delos, a fost în timpurile eroice séŭ antehomerice.

La acéstă epocă depărtată se reduc tradiţiunile istorice române despre insula Delos, când religiunea luĭ Apollo devenise religiune universală în lumea grecéscă, când magnificul templu din Delos avea relaţiunĭ strînse religióse cu Hyperboreiĭ de la nordul Dunăreĭ de jos, şi când acéstă insulă purta numele de Pelasgia şi Scythias.

4. *Conclusiune despre templul luĭ Apollo Hyperboreul din insula Leuce séŭ Albă.*

Am esaminat aicĭ vechile relatărĭ ale autorilor greceseĭ cu privire la templul luĭ Apollo din părţile Hyperboreilor.

Cunóscem de asemenea şi legendele române despre sfinţenia, magnificenţa şi originea miraculósă a Mănăstireĭ albe din ostrovul Măreĭ negre. Ca resultate positive pentru sciinţa preistorică, putem resuma aicĭ următórele:

Pe o insulă a Măreĭ Negre, situată în nemijlocită apropiere de gurile Dunăreĭ, insulă, căreia în literatura grecéscă i s'a dat numele de Leuce, adecă Albă, a esistat într'o epocă depărtată ante-troiană, cel maĭ important monument religios al lumeĭ vechĭ, templul luĭ Apollo Hyperboreul séŭ al Sóreluĭ.

Originea acestuĭ templu este pelasgă.

Hyperboreiĭ din nordul Dunăreĭ de jos şi din partea de nord-vest a Măreĭ negre, constituiaŭ în acéstă epocă, cel maĭ religios, cel maĭ avut şi cel maĭ progresat popor al lumeĭ vechĭ.

---

[1]) **Virgilii** Aen. VIII. 322—323:

(Saturnus) Latiumque vocari
Maluit, his quoniam latuisset tutus in oris.

Ovidii Fast. I. 238:

Dicta quoque est Latium terra, latente Deo (Saturno).

Ér la Isidorus, Orig. XIV. 4. 18: Italia olim.... Latium dicta, eo quod idem Saturnus, a Iove sedibus suis pulsus ibi latuerit.

Epoca de înflorire a acestuĭ templu cade în timpurile ante-troiane şi anume în era primitivă a religiuneĭ apolinice.

Acest ilustru templu al luĭ Apollo de la gurile Dunăreĭ de jos a avut un rol imens în istoria civilisaţiuneĭ Europeĭ orientale. El a fost templul-mamă al celebrelor locurĭ de adoraţiune al luĭ Apollo (ca deŭ al Sóreluĭ) din Delos şi din Delphi. Influenţa sa culturală s'a estins peste tótă Grecia continentală şi insulară, peste părţile de apus ale Asieĭ micĭ, în Africa, peste Egipet, ér la nord şi la apus peste Scythia, Dacia şi ţinuturile Germanieĭ numite în anticitatea preistorică Celtica.

146. — Monetă de argint (tetradrachmă), bătută în Dacia, representând pe revers imaginea deuluĭ Apollo (figură de jumĕtate) încălecat pe calul solar. In jur legenda ΑΠΛΥΣ. Pe avers tipul unuĭ rege, mare-preot al luĭ Apollo. (După Archiv d. Vereines f. siebenb. Landeskunde. N. F. XIII. Taf. XIV [1]).

De la acest templu peregrinaŭ în continuŭ spre ţĕrile de médă-dî apostolĭ şi profeţĭ de aĭ luĭ Apollo. La el veniaŭ din oraşele meridionale căpeteniile cultuluĭ apolinic şi alte cete de credincioşĭ inspiraţĭ de acéstă religiune, ceea ce se esprimă în mod simbolic prin legendele vechĭ de călĕ-

[1]) O mare parte din monetele de argint ante-romane, ce s'aŭ găsit pe teritoriul Dacieĭ, ne înfăţişéză pe revers imaginea deuluĭ Apollo pe calul sĕŭ solar. Preţióse documente contemporane istorice pentru imperiul religiuneĭ apolinice în nordul şi la sudul Dunăreĭ de jos. O specià din aceste monete descoperite în Bănat la an. 1840 ne presintă pe revers legenda cu litere archaice ΑΠΛΥΣ (Aplus), ér în partea de jos figura unuĭ altar. Forma de Ἁπλοῦς era cunoscută şi luĭ Plato (Cratyl. Ed. Didot, p. 299). Este aceeaşĭ numire archaică a deuluĭ Apollo, pe care o aflăm şi la Etruscĭ sub forma de Aplu şi Apulu (Wissowa, Paulys Real-Encyclopädie, v. Apollo), ér la Tesalĭ ca Aplun şi Aplon (Plato, Cratyl. p. 299.) Legenda Aplus de pe acéstă monetă, ce o reproducem maĭ sus, a rĕmas până astădĭ «necetéţiă». Suntem ceĭ de ântâiŭ, carĭ o descifrăm. Modul de scriere este aşa numitul Boustrophedon, de la drépta spre stânga şi de la stânga spre drépta, formă, care era considerată în têmpul luĭ Pausania ca aparţinênd uneĭ anticităţĭ depărtate. Inscripţiunea nu este în limba grecéscă, ci într'un dialect pelasgo-latin. Din punct de vedere geografic şi istoric acéstă importantă monetă aparţine incontestabil Dacieĭ şi probabil, că ea a fost bătută în Apulum séŭ Aplum. Pe alte monete dace, capul călăreţuluĭ, séŭ al luĭ (Apollo), este radiat, ér pe unele în locul figureĭ luĭ Apollo ni se înfăţişézà de asupra caluluĭ, numaĭ simbolul Sóreluĭ, o rótă cu 8 spiţe. (Cf. Archiv des Vereines für siebenb. Landeskunde, N. F. Band XIII, Taf. IV, şi Band XIV, p. 76 seqq.) — Tipul de pe avers nu representă capul luĭ Joe, după cum din eróre s'a credut de unii, ci figura unuĭ rege, mare-preot al luĭ Apollo, avênd pe cap o mică căciulă flaminică, semi-sferică (apex, tiara), legată jur împrejur cu o baieră de lână (sacra vitta). în jurul têmplelor o cunună de

toria luĭ Apollo la Hyperboreĭ, ér prin colindele séŭ imnele poporale române, că Dumnedeŭ împreună cu ângeriĭ și sfințiĭ, veniaŭ cu corabia pe mare la sĕrbătorile cele marĭ ale acesteĭ Mănăstirĭ.

Acéstă metropolă religiósă de la gurile Dunăreĭ, a fost tot-odată și un centru de cultură teologică și literară.

De aci aŭ fost profețiĭ și poețiĭ Olen și Abaris, carĭ pe lângă propagarea religiuniĭ apolinice, aŭ introdus tot-o-dată în Grecia, cele de ântâiŭ începuturĭ ale poesieĭ literare, sentențele oraculelor și forma hexametrică a versurilor.

Tot din aceste ținuturĭ, se pare a fi fost și cântărețul divin cu fluerul, Lin (Linos [1]), fiul luĭ Apollo [2]), care a descris faptele luĭ Bach în limba pelasgă [3]), și aĭ căruĭ discipulĭ aŭ fost Hercule, Thamyris și Orfeu [4]).

La radele de lumină ale templuluĭ luĭ Apollo Hyperboreul se pare, că a fost inspirat și preotul, profetul și cântărețul peregrinatoriŭ Musaeu (Μουσαῖος) din timpurile ante-homerice. El ne apare ca un fiŭ al luĭ Linos, orĭ al Seleneĭ (Lunei), și în particular ca un favorit al regeluĭ Boreas de la Hyperboreĭ [5]). Patria sa, după cum scrie Aristoxen, a fost Tracia [6]),

---

foĭ de dafin, ér partea din apoĭ a capuluĭ acoperită cu un vĕl (velato capite), ornament pontifical. Conferesce următórele versurĭ ale luĭ Virgil (Aen. III. 80—82) despre Anius, regele preistoric și marele-preot al luĭ Apollo din insula Delos:

Rex Anius, rex idem hominum Phoebique sacerdos
Vittis et sacra redimitus tempora lauro
Occurrit; veterem Anchisen adgnoscit amicum.

1) **Virgilii** Eclog. VI. 67. Linus.... divino carmine pastor etc.

2) **Pausaniae** lib. II. 19. 8.

3) **Diodori** Siculi lib. III. c. 67. 4: Τὸν δ'οὖν Λίνον φασὶ τοῖς Πελασγικοῖς γράμμασι συνταξάμενον τὰς τοῦ πρώτου Διονύσου πράξεις καὶ τὰς ἄλλας μυθολογίας ἀπολιπεῖν ἐν τοῖς ὑπομνήμασιν. Ὁμοίως δὲ τούτοις χρήσασθαι τοῖς Πελασγικοῖς γράμμασι τὸν Ὀρφέα καὶ Προναπίδην τὸν Ὁμήρου διδάσκαλον.

4) **Diodori Siculi** lib. III. 67. 2. — Pausania (IX. 29. 8.) scrie, că Pamphos, cel maĭ vechiŭ poet imnic al Atenienilor și poetisa Sapho aŭ cântat în imnele lor pe Lin sub numele de Οἰτόλινος. La Eschyl (Agamemnon, v. 121) aceste cuvinte sacramentale ne apar sub forma de αἴλινον, de asemenea la Sophocle (Ajax, 2. 627). În colindele române, ce ni se presintă ca imne antice religióse, se maĭ repetă și astădĭ invocațiunea «Haidă Lin, éră Lin» (după comunicarea d-luĭ T. Budu, vicariul Maramureșuluĭ). Οἰτόλιν-ος și «Haidă Lin» este una și aceeașĭ rugare adresată geniuluĭ luĭ Lin.

5) **Pausaniae** lib. I. 22. 7.

6) **Aristoxeni** fragm. 51, in Frag. Hist. graec. II. p. 284. — În ținuturile Ateneĭ, Musaeu se pare a fi fost numaĭ un simplu peregrin, după cum aŭ fost Olen, Abaris, Lin și Anacharsis.

séu ținuturile dintre Macedonia și Istru ; însă, după cum resultă din numele sĕu, acest celebru representant al literatureĭ preistorice se vede a fi fost originar din Mesia (Μυσία, lat. Moesia).

Probabil că un discipul al acesteĭ șcóle apolinice a fost și Anacharsis, contemporanul luĭ Solon, unul din ceĭ 7 înțelepțĭ aĭ lumeĭ vechĭ, și care, după cum ne spun autoriĭ vechimeĭ, era după origine din Sciții păstorĭ [1]), însă nu din ceĭ de la nordul Măreĭ negre [2]). In fine, chiar și teologia luĭ Orfeu se basa pe dogmele luĭ Apollo Hyperboreul.

Aicĭ începe primul period al literatureĭ europene, deși productele acesteĭ literaturĭ unele aŭ perit, ér altele aŭ căpĕtat maĭ târdiŭ forme grecescĭ, după cum s'a întêmplat cu imnele cele vechĭ ale dcilor și cu cântările eroice, carĭ maĭ conțin și astădĭ o mare mulțime de elemente din limba pelasgă.

Templul luĭ Apollo Hyperboreul séŭ Mănăstirea albă de la gurile Dunăreĭ a avut destine marĭ în lume. Cu tóte că în realitate sórele nu rĕsăria din acéstă mică insulă a Măreĭ negre, — după cum afirmă poețiĭ epicĭ aĭ Grecieĭ, și după cum ne spun colindele române, — însă aci a fost cu drept cuvênt locașul cel sfânt ale primelor zorĭ de civilisațiune morală în Europa.

Imaginea sfântă a acestuĭ templu a rĕmas până astădĭ în memoria și admirațiunea religiósă a poporuluĭ român [3]).

Mănăstirea albă de la gurile Dunăreĭ nu are rivală în tradițiunile altor popóre europene.

---

[1]) **Strabonis** Geogr. VII. 3. 9.

[2]) **Herodoti** lib. IV. c. 76.

[3]) Cuvêntul «Mănăstire» (monasterium), a căruĭ etimologiă după Isidor (Orig. XV. 4. 5) ar fi de la monos și sterium, id est habitatio solitarii, aparține uneĭ epoce ante-creștine. În Lațiu, la marginile Campanieĭ, aprópe de gurile rîuluĭ Liris, se afla un vechiŭ oraș al Ausonilor numit în limba oficială romană Minturnae, localitate celebră pentru templul și pădurea sfântă a nimfeĭ Marica, una din vechile divinitățĭ latine. După formă, putem dice și după sens, numirea de Minturnae ni se presintă numaĭ ca o transformațiune din monasterium, rom. mănăstire, în care silaba a dóua neaccentuată a fost contrasă, ca și în franc. moustier, moûtier = monasterium.

VII. MOVILELE COMEMORATIVE ALE LUĬ OSIRIS. ESPEDIȚIUNEA LUĬ OSIRIS LA ISTRU. — TRADIȚIUNILE ȘI LEGENDELE DESPRE LUPTA SA CU TYPHON DIN ȚÉRA ARIMILOR.

Într'o epocă preistorică fórte depărtată, cel puțin cu 3.000 de anĭ înainte de era creștină, un important eveniment s'a petrecut în țĕrile Dacieĭ, eveniment, care a avut o mare influență asupra civilisațiuniĭ năseânde a Europeĭ, și care a sdruncinat tot o-dată din fundamente primul imperiŭ lumesc al raseĭ pelasge.

Acéstă mare transformațiune politică și culturală în istoria Europeĭ a produs'o espedițiunea luĭ Osiris în părțile Istruluĭ și luptele sale cu Typhon în Oltenia de astădĭ, ér drept consecință a acestuĭ rĕsboiŭ a fost întemeierea supremațieĭ egiptene peste Europa.

Osiris, regele Egiptenilor, adorat după mórtea sa ca divinitate și identificat cu Sórele din religiunea pelasgo-grecă, a fost unul din ceĭ maĭ marĭ eroĭ aĭ anticitățiĭ preistorice, și a căruĭ memoriă se maĭ păstréză până astădĭ în țĕrile nóstre.

Tradițiunile egiptene, grecescĭ și române despre Osiris sunt însă acoperite de vĕlul credințelor religióse antice.

Noĭ vom cerca a estrage din aceste tradițiunĭ și povestirĭ figurate adevĕratul înțeles pentru sciință, și a restabili caracterul real istoric al unor importante evenimente petrecute în țĕrile Dacieĭ în nisce timpurĭ atât de obscure.

În județul Teleorman din România, pe délul de lângă comuna Lița, se înalță o măgură mare, care pórtă și astădĭ numele de Ostrea.

Despre acéstă măgură legendele poporale române ne spun următórele:

La rĕsărit de comuna Viișóra din județul Olt se află un dél ascuțit numit Piscul luĭ Șérpe. Aicĭ se vede o cavernă, în care, după cum se spune, se ascundea în vechime un șérpe uriaș (bălaur). Pe acest șérpe l'a ucis un vitéz cu numele Ostrea, care a făcut o măgură mare pe délul comuneĭ Lița din județul Teleorman, lângă Turnul Măgurele, de unde a tras cu săgéta asupra acestuĭ bălaur. Șérpele rănit se întórce asupra luĭ Ostrea. Dar acesta trece Dunărea, ceea ce voind s'o facă și șérpele, i se rĕci rana și se îneeă. Din acest loc ese și astădĭ un fel de grăsime din care se formézĕ țînțarĭ [1]).

[1]) Legendă comunicată de oficerul St. Stratilescu. — După o tradițiune din comuna

În altă variantă a acesteĭ vechĭ legende vitézul Ostrea ne apare sub numele de Stroe Novac.

În timpurile vechĭ, ne spune acéstă tradițiune, era un bălaur mare, care locuia într'o pesceră aprópe de comuna Almaș din județul Dolj. Acest șérpe înspăimêntase prin grozăveniile sale pe toțĭ locuitoriĭ din ținuturile aceste, și ororile sale aŭ mișcat chiar și pe un mare vitéz din timpul acela pe Stroe Novac. Acest vitéz a hotărît, că séŭ sĕ piéră el, séŭ sĕ ucidă bălaurul. Ast-fel Stroe Novac vine la Craiova, în apropierea căreia se afla o mare pădure și unde se arăta adese orĭ acel bălaur. Novac vĕḑênd șérpele încolăcit de asupra păduriĭ, trage cu săgéta asupra luĭ; bălaurul se repede atuncĭ spre Craiova; Stroe Novac însă trage a dóua săgétă și-l lovesce în frunte. Atuncĭ acest șérpe se aruncă cu șuerăturĭ înfiorătóre prin județul Romanațĭ, îndreptându-se spre Olt, ér când ajunse în malul Oltuluĭ, Novac trage de noŭ cu săgéta și-ĭ reteză códa. Bălaurul trece Oltul și apucă spre Ialomița, ér Novac î-l gonesce mereŭ tot retezându-ĭ câte o parte din corp, până când i rĕmase numaĭ capul, care a intrat în Marea négră, de unde apoĭ es nisce musce veninóse, carĭ mușcă vitele la nărĭ și la țîțe și le causéză rănĭ [1]). Maĭ esistă în fine încă o altă variantă a acesteĭ legende. După acéstă tradițiune a timpurilor eroice, «bălaurul cel mare», care a îngrozit întrégă lumea antică, locuia în munțiĭ de apus aĭ Românieĭ. El a fost ucis de Iovan Iorgovan «Braț-de-buzdugan» (Hercule al vechimeĭ), care dimpreună cu Stroe Novac aŭ fost întreprins acéstă espedițiune, ér capul șérpeluĭ fugind pe Cerna în jos s'a ascuns în «Pescerea cea rea» de la Porțile-de-fer [2]).

Slobodia-Mândra (jud. Teleorman) Măgura Ostrei se află în partea de rĕsărit a acesteĭ comune pe muchea déluluĭ, ce pórtă acéstă numire. — De pe acéstă măgură de la Slobodia-Mândra, vitézul Ostrea ar fi tras cu săgéta asupra șérpeluĭ (Legenda din com. Vispescĭ, jud. Olt). Culcușul acestuĭ bălaur se află în o cavernă de la comuna Șopârlița (jud. Romanațĭ).

[1]) Legenda din comuna Prisaca, jud. Olt.

[2]) Legenda din comuna Florescĭ, jud Dolj.— De asemenea după o altă tradițiune, din com. Costescĭ, jud. Vâlcea, acest bălaur locuia in munțĭ. Voinicul numit Novac, călare pe un cal negru, s'a dus în munțĭ, ca sĕ-l urmăréscă, și aci s'a început o luptă gróznică între eĭ. Novac a persecutat bălaurul până la Porțile-de-fer, retezându-ĭ capul, care a intrat într'o vezuină din munțiĭ, ce sugrumă Dunărea. — Acest bălaur, după o legendă din comuna Plenița, jud. Dolj, ar fi avut 9 capete, din carĭ 8 i s'aŭ tăiat, ér al 9-lea a scăpat într'o crepătură de la Porțile-de-fer. — Pe unde fugea acest balaur gigant, el lăsa urmă prin pămênt, numită dâra șérpeluĭ (Legendă din com. Scăiescĭ, jud. Dolj).

Aceste tradițiunĭ poporale despre Ostrea vitézul, care s'a luptat cu bălaurul cel puternic al lumeĭ vechĭ, ne înfățișéză, atât după numele eroului, cât și după conținutul lor mitic, legenda preistorică egipténă despre Osiris și Typhon.

Diodor Sicul, care a cercat sĕ aducă o lumină asupra evenimentelor maĭ importante preistorice, ne spune, că autoriĭ anticitățiĭ relatau următórele despre viéța și faptele acestuĭ vechiŭ rege egiptean:

Osiris, regele Egiptuluĭ a fost fiul luĭ Saturn, om muritoriŭ, care însă în viéța sa și-a câștigat merite marĭ pentru genul omenesc [1]). Anume soția luĭ Osiris, regina Isis, a fost cea de ântâiŭ, care a descoperit importanța grâuluĭ și a orzuluĭ, plante, carĭ până aci cresceaŭ sĕlbatice pe câmpurĭ întogma ca și cele lalte buruienĭ, fără ca bunătatea lor sĕ fie cunoscută ómenilor. Osiris însă a fost acela, care a inventat modul de a cultiva aceste plante cereale, anume el a introdus agricultura [2]). Sub domnia luĭ Osiris se începu prima lucrare a minelor de aramă și de aur din ținuturile Thebeĭ, și tot atuncĭ artele metalurgice luară o întinsă desvoltare [3]). El a cunoscut cel de ântâiŭ bunătatea vițeĭ de viă și a întrodus cultura eĭ [4]). Acest Osiris, dorind apoĭ, ca să facă cunoscute în tótă lumea bunătățile, ce le descoperise dênsul, și-a adunat o óste numerósă și puternică cu intențiunea, ca sĕ călĕtoréscă în tótă lumea și sĕ învețe pe ómenĭ, carĭ atuncĭ trăiaŭ o viéță sĕlbatică, ca sĕ cultive grâul, orzul și vița de viă. Apoĭ regele Osiris încredință soțieĭ sale administrațiunea civilă a Egipetuluĭ, ér de comandant militar al imperiuluĭ sĕŭ numi pe Hercule, un bărbat distins nu numaĭ prin bravura sa, dar și prin puterea sa individuală, și care tot o-dată era și înrudit cu dênsul [5]). După ce Osiris făcu ast-fel tóte pregătirile pentru espedițiune, luă cu sine pe fratele sĕŭ Apollo și apoĭ trecênd peste Etiopia și Arabia [6]) înaintă prin India până la marginile lumeĭ locuite de ómenĭ. În India dênsul întemeiă maĭ multe orașe și ridică peste tot locul semne în memoria espedițiuneĭ sale [7]). Din India apoĭ el se întórse la cele lalte popóre barbare din Asia și trecu peste

---

[1]) **Diodori Siculi** lib. I. c. 13.

[2]) Ibid. I. 14: εὑρούσης μὲν Ἴσιδος τόν τε τοῦ πυροῦ καὶ τῆς κρίθῆς καρπόν, φυόμενον μὲν ὡς ἔτυχε κατὰ τὴν χώραν μετὰ τῆς ἄλλης βοτάνης, ἀγνοούμενον δὲ ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, τοῦ δὲ Ὀσίριδος ἐπινοησαμένου καὶ τὴν τούτων κατεργασίαν τῶν καρπῶν.

[3]) Ibid. I. c. 15.

[4]) Ibid. I. c. 15.

[5]) Ibid. I. c. 17.

[6]) Ibid. I. c. 18.

[7]) Ibid. I. c. 19.

Helespont în Europa. Pe tînĕrul Macedon, care-l însoţea în acéstă espediţiune, î-l puse rege peste ţinutul Macedonieĭ şi învĕţă peste tot locul pe ómenĭ, ca să cunóscă bunătăţile agricultureĭ [1]).

De asemenea ne maĭ spune Diodor Sicul, că după cum relatéză unii scriitorĭ aĭ anticităţiĭ, mormêntul luĭ Osiris şi al soţieĭ sale Isis ar fi fost în oraşul Nysa din Arabia, unde era înălţată o columnă avênd următórea inscripţiune cu litere religióse:

«Tatăl meŭ a fost Saturn, cel maĭ tênĕr dintre toţĭ ḑeiĭ. Er eŭ sunt Osiris, regele acela, care a condus oştile sale prin tóte ţĕrile, până în ţinuturile cele nelocuite ale Indienilor şi până în ţinuturile, carĭ se înclină spre nord, până la isvórele rîuluĭ Istru, şi înapoĭ în cele lalte părţĭ până la Ocean. . . Niciĭ nu esistă vre-un loc pe pămênt, pe unde să nu fi umblat eŭ, şi prin bunătatea mea am distribuit tuturor ómenilor lucrurile aflate de mine [2]).»

Din aceste puţine fragmente istorice, ce ne-aŭ rĕmas la Diodor Sicul, despre viéţa şi faptele luĭ Osiris din o epocă atât de depărtată, resultă, că acest rege al Egipetuluĭ făcuse o espediţiune în părţile Europeĭ, şi că el, după cum ne spune inscripţiunea de la Nysa, înaintase victorios până la isvórele Istruluĭ, şi supusese întreg continentul european cunoscut celor vechĭ.

Dar pe când, acest Osiris domnia în mod legitim peste Egipet, fratele sĕŭ Typhon, după cum ne spun legendele osirice, un om violent şi impiŭ, î-l înşelă şi î-l închise într'un sicriŭ, apoĭ î-l ucise şi-ĭ tăiă corpul în 26 bucăţĭ, pe carĭ le distribui între soţiĭ conspiraţiuniĭ sale spre a-ĭ face părtaşĭ pe toţĭ la acéstă fără-de-lege, şi în modul acesta să fie pe deplin sigur de ajutoriul lor. Însă regina Isis, soţia luĭ Osiris, cu ajutoriul fiuluĭ sĕŭ Horus, se ridică cu armele asupra usurpătoriuluĭ Typhon, şi într'o bătaiă, care se întêmplă lângă satul Anteu, în partea de jos a Egipetuluĭ, Typhon fu învins şi ucis. Ér regina Isis, ocupând de noŭ domnia Egipetuluĭ şi dorind ca decedatul sĕŭ soţ sĕ fie adorat în mod religios de către toţĭ supuşiĭ sĕĭ, dispuse sĕ i se facă chipul de céră în mărime naturală spre a distribui aceste figurĭ în tóte ţinuturile regatuluĭ sĕŭ. Tot odată regina Isis chiemă la sine pe toţĭ preoţiĭ supuşĭ dominaţiuneĭ sale, şi asigurând pe fie-care în parte, că numaĭ la dênsul se vor depune pentru înmormêntare osemintele decedatuluĭ rege, obligă prin jurămênt, pe fie-care în parte, ca sĕ înmormênteze la reşedinţa sa, corpul séŭ chipul de céră al luĭ Osiris, sĕ amintéscă poporuluĭ de bine-facerile acestuĭ rege şi sĕ-l adoreze cu onorĭ divine.

---

[1]) Ibid. I. c. 20.

[2]) Ibid. I. c. 27.

Preoţiĭ îndepliniră întocmaĭ, ce li se ordonasc; de o parte fiind-că eĭ î-şĭ aduceaŭ aminte de binefacerile luĭ Osiris, ér de altă parte, ca sĕ îndeplinéscă mandatul regineĭ, şi în fine, fiind-că aşa cereaŭ şi interesele lor propriĭ.

Din aceste cause — scrie Diodor Sicul — fie-care preot egiptean maĭ susţine şi astădĭ, că la reşedinţa sa se află înmormêntat corpul luĭ Osiris. Tot o-dată Egiptenii maĭ consideră de sfinţĭ şi pe tauriĭ dedicaţĭ luĭ Osiris, cu numele de Apis şi Mnevis, de óre ce cu ajutoriul acestor animale, Isis şi Osiris, descoperitoriĭ cerealelor, aŭ introdus beneficiele agricultureĭ [1]).

După ce ast-fel divinitatea şi cultul luĭ Osiris aŭ fost stabilite, vechia teologiă egipténă înfăţişă pe Typhon, puternicul inimic al luĭ Osiris, ca principiul cel rĕŭ, ca un spirit demonic, ca un bălaur [2]), din care s'aŭ născut

---

[1]) Ibid. I. c. 21.

[2]) În vechile papire manuscrise depuse lângă mumiele din mormintele egiptene, Typhon, adversariul luĭ Osiris, pórtă diferite numirĭ, de Apap, de Sati ş. a. El este înfăţişat ca un bălaur de la marginile pămêntuluĭ, séŭ din hemisferul nordic, lung de 70 de coţĭ, şi care î-şĭ avea culcuşul sĕŭ pe un munte înalt, ér şanţul, în care zăcea acest şérpe, «fiŭ al pămêntuluĭ» era săpat în pétră dură, larg de 10 coţĭ şi înalt de 3 coţĭ la suprafaţă. — Reproducem aicĭ următórele texte din aceste monumente ale teologieĭ egiptene după traducţiunea francesă publicată de Pierret sub titlul de: «Le Livre des morts des anciens Égyptiens» (Paris, Edit. Leroux, 1882):

Ch. LXXXVII. 1. 2: Je suis le serpent, fils de la terre, aux confins de la terre....

Ch. CXLIX. 13. 14: O cette montagne très haute... Sur elle un serpent nommé Sati qui a soixante-dix coudées d'étendue....

Ch. CVIII. 2. 3. Sebek est le seigneur de cette montagne..... Il y a un serpent au front de cette montagne, il a 30 coudées de long et 10 de large et 3 coudées a sa partie antérieure qui est en pierre dure. Je connais le nom de ce serpent qui est sur sa montagne: «Celui qui est dans sa flamme» est son nom.

Ch. XXXIX. 5—9: Apap est renversé, lié, enchaîné, garroté par les dieux du Sud, du Nord, de l'Ouest et de l'Est... Apap, l'ennemi de Ra (al Sórelui) est à terre, renversé, le grand Apap est tombé... O (Apap), detesté de Ra, toi qui regardes derrière toi, on tranche ta tête, on la coupe en la divisant en deux partie... Osiris brise tes os, coupe tes chaires sous le controle d'Aker.

Tot ast-fel ne spun şi legendele române, că acest bălaur încunjurase cu lungimea corpuluĭ sĕŭ muntele Oslea, séŭ vre-o şése vîrfurĭ de munţĭ (anume Pestişanul, Stâna Ştirbuluĭ, Stâna Ursuluĭ, Oslea, Osliţa şi Grópele din jud. Mehedinţĭ şi Gorj), ér urma séŭ dâra şérpeluĭ se cunósce prin pămênt şi prin pétră pe cóma munţilor, cu deosebire la muntele Oslea, unde se numesce Troianul Şérpeluĭ, că însuşĭ rîul Cerna ar curge pe şanţul, ce a fost tăiat prin pămênt de acest urieş bălaur când fugea. (Legendele din com. Busescĭ, Hirisescĭ Tismana şi Isvernea.)

tóte relele fisice și morale pe lume, în particular tóte animalele și plantele veninóse și tóte vênturile periculóse [1]).

De asemenea în monumentele istorice egiptene, Typhon pórtă și numele Σμύ, adecă Smeu [2]), cuvênt de origine pelasg, avênd în casul de față acelașĭ înțeles cu terminul de bălaur [3]).

În mitologia antică grecéscă care adoptase tóte divinitățile și credințele religióse parte de la Egipteni, parte de la Pelasgĭ, Osiris, puternicul rege-ḑeŭ al vechimeĭ, este identificat cu Joe, ér regina Isis cu Juna. Chiar și genealogia acestor doĭ monarchĭ divinisațĭ este una și aceeașĭ. La Egipteni Osiris și Isis, ér la Grecĭ Joe și Juna sunt fiiĭ bĕtrânuluĭ și legendaruluĭ rege Saturn [4]), care domnise în aceste timpurĭ primitive ale istorieĭ peste partea cea maĭ mare a Europeĭ, peste Asia de apus și Africa de nord.

Cu tóte că legendele grecescĭ, ca monumente scrise, sunt mult maĭ posterióre de cât cele egiptene, însă noĭ aflăm în versiunea grecéscă detaiurĭ fórte prețióse despre decursul acestuĭ memorabil rĕsboiŭ preistoric întêmplat între Osiris séŭ Joe și Typhon.

«După ce Joe alungă din ceriŭ pe Titanĭ, ne spune Hesiod în Teogonia sa, Pămêntul cel gigantic (Gaea, Terra, Țera) născu pe fiul sĕŭ cel maĭ mic, pe Typhon. El avea mânĭ robuste, capabile de lucru, întocmaĭ ca și omul, și picióre întocmaĭ ca un ḑeŭ puternic și neobosit, însă din umeriĭ luĭ se ridicaŭ în sus o sută capete înfiorătóre de bălaur, cu limbĭ negre licăritóre, și focul strălucia din toțĭ ochiĭ acestor capete de bălaur. Tóte aceste capete înfiorătóre aveaŭ vocĭ și produceaŭ fel de fel de sunete, ce nu se pot de-

---

[1]) **Plutarque,** Oeuvres. Tome XI (1784) p. 346. — **Dupuis,** L'origine de tous les cultes. Tome I. p. 477; II. p. 300. 351. — Întocma ca în legendele române esista și în anticitate credința, că din Typhon s'aŭ născut tóte animalele, carĭ rănesc prin mușcăturile lor (Acusilai frag. 4, in Fragmenta Hist. graec. I. p. 100).

[2]) **Manethonis Sebennytae,** frag. 77 in Fragm. Hist. gr. II. p. 613.

[3]) Lexiconul de Buda, și Cihac, Dictionnaire, v. smeu. Epitetul de smeu și de bălaur, î-l aflăm și în poesia nóstră poporală ca un predicat simbolic dat eroilor distinșĭ pentru curagiul lor intrepid.

Radul din Calomfirescĭ,
Zmeul țĕriĭ Românescĭ. . . .
Alecsandri, Poesiĭ pop. 196.

A inviat ghiaurul (eroul Vâlcan)
Este el bălaurul. . . .
Teodorescu, Poesiĭ pop. p. 557.

Ér despre Iorgovan:

Este el bălaurul. . . .
Este Iorgovan copilul. . . .
Ibid. p. 568.

[4]) **Diodori Siculi** lib. I. c. 13.

scrie, câte o-dată vocile sale sunaŭ ast-fel, ca să le pótă înțelege deiĭ [1]), altă dată ele semĕnaŭ cu mugetul unuĭ taur puternic și neîmblânḑit, orĭ cu urletul unuĭ leŭ teribil, orĭ cu lătratul cânilor [2]), ér altă dată se auḑiaŭ ca un șuer înfiorătoriŭ, încât rĕsunaŭ munțiĭ ceĭ înalțĭ [3]). Și întru adevĕr s'ar fi întêmplat un lucru fatal în ḑiua, când el ar fi ajuns sĕ domnéscă peste muritorĭ și peste ḑeĭ, dacă nu cum-va părintele ómenilor și al ḑeilor (Joe) ar fi înțeles fórte bine gravitatea acesteĭ situațiunĭ. Ast-fel Joe adunându-șĭ tóte puterile sale, luă armele, tunetele și fulgerele cele roșiĭ, și dând năvală din Olimp, lovi și arse tóte capetele cele gigantice ale acestuĭ monstru înfiorătoriŭ, ér după ce-l învinse și-ĭ aplică în continu la loviturĭ, el căḑu mutilat. Apoĭ Joe întristat în sufletul sĕŭ î-l aruncă în Tartarul cel vast. Din Typhon s'aŭ născut furtunile cele periculóse, fiind-că esistă unele vênturĭ, carĭ suflă pe mare fără nicĭ un folos și carĭ deslănțuindu-se asupra măriĭ întunecate, causéză ómenilor marĭ calamitățĭ, produc volbure înfiorătóre, risipesc corăbiile și prăpădesc pe navigatorĭ. De asemenea esistă unele vênturĭ rele, carĭ suflă pe suprafața pămêntuluĭ celuĭ vast acoperit de florĭ, și aceste vênturĭ ruinéză munca ómenilor celor născuțĭ din pămênt [4]).

---

[1]) Homer amintesce la diferite ocasiunĭ de limba ḑeilor, care era limba antică religiósă (pelasgă).

[2]) Alusiune la o limbă poporală negrecéscă (barbară).

[3]) Legenda Hesiodică pare a ne indica prin aceste cuvinte, că Typhon era și un mare cântăreț. Era o nobilă mândriă pentru eroiĭ vechimeĭ, ca eĭ sĕ esceleze tot-o-dată și prin cântecele lor voinicescĭ. Achile, supĕrat de nedreptatea, ce i-o făcuse Greciĭ, î-șĭ petrece timpul pe țĕrmuriĭ Helesponteluĭ lângă trupele sale, cântând faptele bărbaților iluștri. Acest nobil și înălțătoriŭ sentiment î-l aŭ și eroiĭ din cântecele nóstre bĕtrânescĭ.

La délul Bărbat
Pe drumul săpat
Merge hăulind
Merge chiuind
Mihu copilaș,
Mândru Păunaș.
Merge el cântând
Din cobuz sunând
Codriĭ desmierdând. . . .

Un cântec duios,
Atât de frumos,
Munțiĭ că răsun,
Șoimiĭ se adun,
Codriĭ se trezesc,
Frunḑele șoptesc,
Stelele sclipesc
Și 'n cale s'opresc. . . .

Alecsandri, Poesiĭ pop. p. 62—66.

[4]) Hesiodi Theog. v. 820—880. — După Hesiod, Typhon, bălaurul cel mare și puternic, era tot-o-dată și părintele furtunelor. Acéstă tradițiune maĭ esistă și astăḑĭ la poporul român. «Ómeniĭ, carĭ aŭ trăit înaintea nóstră pe aicĭ (ni se comunică din com. Orbic, jud. Némțu) descântaŭ șerpiĭ și mergeaŭ cu eĭ la bătăliă. Șerpiĭ aceia eraŭ puiĭ «voinicului», un bălaur mare, care merge

Alte date caracteristice despre acest puternic rege-bălaur al preistoricĭ, le aflăm la Apollodor.

După ce ḑeiĭ învinseră pe Giganţĭ, — ne spune acest autor, — Pămêntul (Gaea) indignându-se şi maĭ mult, avu relaţiunĭ de dragoste cu Tartarul, şi născu în Cilicia pe Typhon, care avea o natură mixtă de ființă omenéscă şi de monstru, şi care întrecea cu mărimea şi cu puterea corpuluĭ sĕŭ pe toţĭ pe câţĭ i născuse până aci Pămêntul. Anume corpul sĕŭ avea o formă umană până la picióre, însă era de o mărime imensă şi maĭ înalt de cât orĭ-care munte. El atingea adese orĭ cu capul sĕŭ stelele, cu o mână el ajungea la apus, şi cu alta la résărit, ér din umerĭ i se ridicaŭ în sus o sută de capete de bălaur. Corpul sĕŭ de la mânĭ şi până la picióre avea spirale de viperă (curele), şi aceste spirale întinḑêndu-i-se până la capete produceaŭ şuierăturĭ înfiorătóre. Peste tot corpul el era acoperit cu pene, ér pletele sale cele aspre şi sbârlite, şi barba, ce-o avea pe fălcĭ, fâlfâiaŭ în aer la suflarea vêntuluĭ. Din ochiĭ sĕĭ strălucia focul, ér din gură el vĕrsa o văpaiă mare de foc. Când ḑeiĭ vĕḑură, că el dă asalt asupra ceriuluĭ, se grăbiră cu toţiĭ sĕ fugă în Egipet, şi ca sĕ pótă rĕmâné acolo ascunşĭ dinaintea furieĭ acestuĭ bălaur, care i urmăria, eĭ se transformară în diferite forme de animale [1]). Însă Joe când vĕḑu că Typhon e încă departe, î-l lovi cu fulgerele sale, ér când Typhon se apropiă, Joe î-l înspăimêntă cu toporul sĕŭ de oţel şi-l persecută până la muntele Casiu din Siria de dincolo. Aci Joe ajungênd pe Typhon şi vĕḑêndu-l ostenit puse mânile pe el, însă Typhon prinse pe Joe, şi-l legă cu spiralele (curelele) sale, apoĭ luându-l pe umerĭ trecu cu el peste mare în Cilicia, aci unde-l închise în

---

şuierând înaintea puhoiuluĭ. Ómeniĭ se temeaŭ de furtună şi de puhóie, carĭ ascultaŭ de «voinicul», şi de aceea descântaŭ eĭ şerpiĭ şi-ĭ luaŭ cu dênşiĭ la bătaiă ca sĕ nu dea puhoiŭ peste dênşiĭ (apă mare turbure torenţială, ce vine în urmă ploilor).

Conferesce: Alecsandri, Poesiĭ pop. 196.

Doĭ Căplescĭ şi treĭ Buzescĭ
Zmeiĭ ţĕriĭ Românescĭ
Purtătoriĭ oştilor....

O deosebită importanţă ne presintă legenda din Orbie cu privire la numele de Typhon şi Typhoeus, dat acestuĭ eroŭ-bălaur al anticităţiĭ preistorice. În limba vechiă grecéscă τυφών însemnéză o furtună distrugătóriă, un puhoĭŭ (séŭ povoĭŭ) de plóe, şi de óre-ce în dialectul eolic şi doric π se schimbă, adese-orĭ cu τ, cuvêntul românesc puhoĭŭ ni se înfăţişéză, atât după înţeles, cât şi după etimologia sa, ca identic cu grecescul Τυφών şi Τυφωεύς.

pescerea numită Coryciu și puse pe fata sĕlbatică, de jumătate șerpóică, cu numele Delphina, ca sĕ-l pădéscă. Însă Joe scapă din pescere cu ajutoriul luĭ Mercuriŭ și dede de noŭ asalt asupra luĭ Typhon, pe care-l persecută cu fulgerile sale până la muntele Nysa. Atuncĭ Typhon vĕḑênd, că Joe vine de noŭ asupra sa, se retrase în Tracia și lupta se întêmplă la muntele Hem, de unde el arunca cu munţĭ întregĭ asupra luĭ Joe, ér Joe î-l isbia cu fulgerele sale și întorcea asupra luĭ munţiĭ, pe carĭ i asvêrlia. Mult sânge (αἷμα) s'a vĕrsat la muntele acesta, de unde, după cum se spune, acest munte și-a căpĕtat numele sĕŭ de Haemos. De la Hem apoĭ Typhon fugi peste marea Sicilieĭ, ér Joe aruncă asupra luĭ muntele cel mare Etna, de unde și aḑĭ es flacărĭ de foc, acésta după cum se spune, din causa multelor fulgere, ce s'aŭ aruncat aci [1]).

Aceste sunt reminiscenţele antice, ce ni s'aŭ păstrat sub vĕlul religiuneĭ osirice despre marele rĕsboiŭ al preistorieĭ, întêmplat între Osiris din Egipet și Typhon de la Istru, doĭ regĭ tradiţionalĭ, ambiĭ fiiĭ luĭ Saturn, unul divinisat, ér altul condemnat de teologia egipténă și grecéscă.

Aceleașĭ elemente istorice ni le presintă tradiţiunile române. Eroul învingătoriŭ este Ostrea séŭ Osiris (în forma grecéscă Ostris [2]), orĭ Iovan Iorgovan (Hercule), comandantul militar al luĭ Osiris peste Egipet în timpul espediţiuniĭ sale.

Ér eroul învins este puternicul rege-bălaur al anticităţiĭ preistorice.

Ambiĭ adversarĭ se luptă pentru dominaţiunea lumeĭ vechĭ, și în particular pentru succesiunea în imperiul cel vast al luĭ Saturn. Însă în fine regele-titan de la Istru e silit a se retrage spre munţĭ, unde el este învins, mutilat și închis într'o pescere adâncă și întunecósă.

În legendele române, eroul Ostrea-Novac, care s'a luptat cu bălaurul, este înfăţișat ca un «împĕrat al Jidovilor», séŭ al raseĭ semitice. El avea, după tradiţiunile romane, curţĭ fórte marĭ în părţile despre Ţarigrad, séŭ de méḑă-ḑi, în carĭ curţĭ se aflaŭ sfeșnice de pétră, luminărĭ de pétră și cânĭ încolăciţĭ de pétră (sfinxĭ egiptenĭ); că peste tot el a fost un mare craiŭ, «toţĭ se închinaŭ luĭ ca la D-ḑeŭ» și se supuneaŭ la poruncile luĭ [3]).

Legenda luĭ Osiris despre lupta sa cu Typhon, este o legendă cu multă

---

[1]) **Apollodori Bibl.** I. 5. 3.

[2]) **Pauly**, Real-Encyclopädie, V. Band. (1848) p. 1011.

[3]) Tradiţiunĭ din comunele: Maldăr (Olt), Ciocănescĭ (Ialomiţa) și Vêrtop (Dolj), în colecţiunea nóstră.

autoritate. Ea a format cea maĭ gloriósă tradițiune a lumeĭ egiptene și ebraice, un fel de istoriă religiósă poporală, care a aprins miĭ de anĭ spiritele și care a întemeiat pe șesurile Niluluĭ autoritatea imperiuluĭ lumesc și divin a luĭ Osiris, ér în ținuturile grecescĭ puterea autocrată a luĭ Joe, fie că acésta a fost una și aceeașĭ persónă cu Osiris, fie că i-a dat numaĭ ajutoriŭ.

Cestiunea, ce ni se presintă acum din punct de vedere al sciințeĭ este de a cunósce fondul positiv al acesteĭ legende, de a restabili adevĕrul istoric în acéstă sintesă teologică, și în particular a ne da sémă, că unde s'a întêmplat acest grandios rĕsboiŭ, care a decis sórtea lumeĭ vechĭ, și a căruĭ memoriă, o repetăm încă o-dată, ni s'a transmis numaĭ sub forma unor descrierĭ figurate, redactate și propagate de preoțiĭ egiptenĭ [1]).

Iliada luĭ Homer, cel maĭ antic monument al literatureĭ grecescĭ ne spune, că patria luĭ Typhon séŭ Typhoeu, după cum î-l numesce dênsul, se afla în țéra Arimilor, și anume lângă muntele Typhoeu, unde era și patul séŭ culcușul acestuĭ vitéz și legendar bălaur [2]).

Aceștĭ Arimĭ, după cum ne spune Hesiod, locuiaŭ la marginea de médănópte a pămêntuluĭ cunoscut de Grecĭ [3]), acolo, unde se afla și suterana cea vastă, în care a fost înfundat acest vechiŭ și puternic monarch al Istruluĭ [4]).

Însă de o-dată cu rĕsboiul cel mare dintre Osiris și Typhon încetéză și rolul politic al Arimilor. Numele lor dispare cu totul din literatura helenică. Eĭ aparțineaŭ uneĭ lumĭ străvechĭ și amintirea lor chiar și în poemele luĭ Homer și Hesiod ni se presintă numaĭ ca un rĕsunet depărtat.

---

[1]) **Lepsius**, Über den ersten aegyptichen Götterkreis (Berlin, 1851 p. 55): Es scheint mir daher fast unabweislich, dass wir diese Erzählung für den symbolichen Ausdruck der grossen geschichtlichen Ereignisse zu halten haben, welche das Reich . . . . durch die endliche wiederholte Besiegung der nördlichen Erbfeinde auf dem Gipfelpunkt seines Ruhmes erhoben und die nationalen Gefühle der Aegyptier im Innersten aufregen mussten.

[2]) **Homeri** Ilias, II. v. 782—783:

ὅτε τ'αμφὶ Τυφωέϊ γαῖαν ἱμάσσῃ
εἰν Ἀρίμοις, ὅθι φασὶ Τυφωέος ἔμμεναι ευνάς.

Forma de Arimi corespunde la Rimi. Greciĭ ḑiceaŭ Ἄροπες în loc de Ῥόπες, la o populațiune din Achaia (Phercydis frag. 114 in Fragm. Hist graec. I. p. 98).

[3]) **Hesiodi** Theog. v. 304—306; 731.

[4]) Localisarea Arimilor în Asia mică (Cf. Strabo, XII. 8. 19; XIII. 4. 6) este cu totul nesciințifică și stă în cea maĭ evidentă contraḑicere cu geografia homerică, hesiodică și cu legendele egiptene.

Aceştĭ Arimĭ, după importanţa, ce li-o da încă Homer şi Hesiod, constituiaŭ în prima epocă eroică cea maĭ întinsă populaţiune pelasgă din ţinuturile Tracieĭ, de la Dunărea de jos şi din Sciţia, ér spre apus urmele de stabilimente etnice ale Arimilor noĭ le aflăm până lângă Alpiĭ Coticĭ şi până dincolo de valea Renuluĭ.

Typhon este de naţionalitate un Arim séŭ Ariman, şi elementul dominant în imperiul sĕŭ eraŭ Arimiĭ.

Sub numele de Ariman, Typhon este înfăţişat ca părintele séŭ principiul rĕuluĭ şi în religiunea naţională a vechiuluĭ Iran.

Marele eveniment petrecut la Istru avuse un adânc rĕsunet în tótă lumea preistorică până lângă ţĕrmuriĭ rîuluĭ Gange. Se ruinase un imperiŭ mare şi unitar, cel maĭ vast, ce a esistat vre o-dată pe lume, întemeiat de Saturn, tatăl luĭ Typhon şi Osiris, — imperiŭ, în a căruĭ orbită cădea o mare parte a Europeĭ, a Africeĭ de nord şi a Asieĭ de apus, ceea ce ni-o indică Apollodor prin cuvintele, că Typhon ajungea cu capul sĕŭ până la stele, ér cu o mână la apus şi cu alta la rĕsărit.

Acest Ariman, ne spun doctrinele luĭ Zoroastru, cercă sub formă de bălaur, sĕ se mĕsure cu ceriul. Nóuă-ḑecĭ de ḑile şi nóuă-ḑecĭ de nopţĭ, toţĭ ḑeiĭ se bătură în contra luĭ, în fine el fu alungat de Ormazd, ḑeul lumineĭ, şi precipitat în infern.

În fond şi în formă, teologia luĭ Zoroastru nu conţinea nimic noŭ.

Personalitatea luĭ Ariman din Zendavesta este una şi aceeaşĭ cu personalitatea luĭ Typhon din teologia egipténă şi greeéscă [1]).

Zoroastru, întemeiătoriul vechiĭ religiunĭ a Perşilor, trăise cu o lungă serie de secule, putem ḑice miĭ de anĭ, în urma memorabiluluĭ eveniment petrecut la Dunărea de jos, şi el resumase numaĭ vechile tradiţiunĭ, credinţe şi legende ale apusuluĭ, transmise în Media şi în Parthia prin imigrăţiunile şi peregrinăţiunile Sciţilor [2]).

---

[1]) **Dupuis,** Origine de tous les cultes. Tome II, 285: Osiris et Typhon, qui comme a très bien observé Plutarque répondent à l'Ormusd et à l'Ahriman des Perses.— **Ibid.** IV. 410: Typhon est incontestablement l'Ahriman des Perses.

[2]) **Isidori** Origines XIV. 3. 9: Parthiam Parthi a Scythia venientes occupaverunt. — Ibid. IX, 2. 43: Bactriani Scythiae fuerunt, qui suorum factione a suis sedibus pulsi iuxta Bactron Orientis fluvium consederunt. . . . Huius gentis rex fuit Zoroastes, inventor magicae artis. — Ibid. IX. 2. 44: Parthi quoque et ipsi ex Scythis originem trahunt. Fuerunt enim exules eorum. . . . Nam Scythico sermone exules Parthi dicuntur. Hi similiter ut Bactriani domesticis seditionibus pulsi Scythia solitudines iuxta Hircaniam primum . . . occupaverunt etc.

Însă numele etnic al Arimilor ne dispăru cu ruina lor politică.

Diferite urme omonime și geografice despre locuințele lor la Dunăre și în nordul Pontuluĭ euxin le găsim încă amintite în aceste regiunĭ până târḑiŭ în timpurile istorice.

147.—Typhon din țéra Arimilor, fiul luĭ Saturn, înfățișat după doctrinele teologicĭ egiptene în figură de jumětate om, de jumětate bălaur. În mâna drépta el ține cârja pastorală, emblema autorităţiĭ imperiale la Pelasgiĭ de nord, în mâna stângă un toiag, simbolul puteriĭ monarchice peste țĕrile de sud[4]). După Planisferul egiptean descoperit de Bianchini în Roma și trimis Academieĭ de sciințe din Paris, la Dupuis, Origine de tous les cultes. Atlas, pl. 5.

În lista diferitelor semințiĭ etnice stabilite lângă țĕrmuriĭ Măreĭ negre, Pliniu cel bĕtrân face amintire de populațiunea numită Arim(ph)aei, o naționalitate cu aceleașĭ moravurĭ și pe același grad de civilisațiune ca și Hyperboreiĭ, și ale căror locuințe, după cum ne spune acest autor, eraŭ lângă munțiĭ Riphaci, légănul cel vechiŭ al ómenilor celor juștĭ [1]), și carĭ munțĭ, din punct de vedere geografic, formaŭ frontiera de apus a șesurilor numite Scythia, eraŭ ast-fel identicĭ cu Carpațiĭ [2]).

Tot Pliniu, acest ilustru bărbat al Romeĭ, care cu spiritul și cu sciința sa cea vastă, a voit sĕ îmbrățișeze întrégă lumea, ne maĭ spune, că într'o vechime depărtată, diferitele triburĭ etnice ale Sciților purtaŭ numele național de Aramaci [3]).

Aceste numirĭ etnice de Arim(ph)aei și de Aramaci, pe carĭ din fericire ni le-aŭ păstrat isvórele geografice ale luĭ Pliniu, ne presintă una și aceeașĭ

---

[1]) **Plinii** Hist. Nat. VI. 7. 1. Arimphaei, qui ad Ripacos pertinent montes.— **Ibid.** c. 14. 2: fluvius Carambucis, ubi lassata cum siderum vi Ripaeorum montium deficiunt juga. Ibique Arimphaeos quosdam accepimus, haud dissimilem Hyperboreis gentem.

[2]) **Justini** Historiarum Philippicarum lib. II, c. 2: Scythia autem .... includitur ab uno latere Ponto, ab altero montibus Rhipaeis, a tergo Asia et Phasi flumine.

[3]) **Plinii** Hist. nat. VI. 19. 1: Ultra sunt Scytharum populi ...... antiqui (illos) Aramaeos (appellavere).

[4]) Costumul luĭ Typhon, după cum resultă din acéstă figurare simbolică, se compunea din o cămeșă cu mânecĭ largĭ și ițarĭ lungĭ cusuțĭ cu florĭ, avênd în partea de jos forma

formă grecisată a numeluĭ de Arimĭ séŭ Arimanĭ, după cum Greciĭ aŭ întrebuinţat tot-de-una espresiunile de Ῥωμαῖος şi Ῥωμαῖοι, drept corespondente pentru terminiĭ de Romanus şi Romani.

O preţiósă revelaţiune etnică cu privire la Arimĭ, o aflăm la învĕţatul geograf alexandrin Ptolemeu, care trăise în timpul luĭ Adrian şi al luĭ Marc Aurel. Singur dintre toţĭ geografiĭ acesteĭ epoce, dênsul ne amintesce de un vechiŭ oraş ante-roman în Dacia, numit Ramidava [1]), adecă cetatea Râmilor, localitate, care cădea în zona meridională a acesteĭ provinciĭ şi anume în apropiere de rîul numit astădĭ Buzĕŭ.

O altă grupă însemnată de Ramĭ séŭ Râmĭ preistoricĭ se afla în timpurile aceste cu locuinţele lângă lacul Meotic [2]), ér dincolo de Ren espediţiunea luĭ Cesar ne-a făcut cunoscuţĭ pe Remi séŭ Rhemi (Ῥῆμοι), una din cele maĭ marĭ, cele maĭ nobile şi maĭ puternice populaţiunĭ ale Galieĭ Belgice, amicĭ şi aliaţĭ aĭ poporuluĭ roman [3]).

De asemenea şi Iliada luĭ Homer ni-a păstrat memoria unuĭ duce pelasg cu numele de Rigm-os, fiiul luĭ Pirou din Thracia «cea cu pămêntul gras», eroŭ, care luase parte ca aliat al Troianilor la rĕsboiul cu Greciĭ [4]).

Între Drava şi Sava ne apare în epoca romană o localitate cu numele de Ramista [5]) séŭ Remista [6]), în Mesia de sus Remisiana [7]) séŭ Romesiana [8]); spre rĕsărit de Filipopole Ramlum [9]) şi Rhamis [10]) ér la piciórele Alpilor Coticĭ în Galia Narbonensă oraşul Ramae [11]), — numirĭ geografice

de dóue aripĭ la fie-care picior, cum sunt şalvariĭ oltenescĭ; ér peste mijloc Typhon era încins cu o curea. — Preoţiĭ egiptenĭ aŭ maĭ atribuit luĭ Typhon şi un caracter sideral. Pe Planisferul egiptean, întreg emisferul nordic pórtă numele de «Statio Typhonia» séŭ «Statio Typhonis». Ér Plutarch (Oeuvres, XI, p. 308), ne spune, că preoţiĭ egiptenĭ consideraŭ constelaţiunea Ursei ca simbolul astronomic al luĭ Typhon. Sub «Ursa cea mare», după ideile geografice ale celor vechĭ, locuiaŭ Sarmaţiĭ şi Geţiĭ (Ovid., Trist. III. 11. 8; V. 3. 7—8).

1) **Ptolemaei** Geogr. III. c. 8.

2) **Plinii** H. N. VI. 7. 2: Sunt qui circa Maeotin ad Ceraunios montes has tradant gentes: .... Rhymozolos ... Ramos.

3) **Caesaris** B. G. II, 3; III, 5; VII, 90. — **Plinii** lib. IV. 31: Remi foederati.

4) **Homeri** Ilias, XX. v. 484—5.

5) **Itinerarium Hierosolymitanum**, Ed. Parthey, p. 266.

6) **Die Peutinger'sche Tafel**, Segm. V. 3 (Ed. Miller, 1888).

7) **Itiner. Antonini** (Ed. Parthey) p. 63.

8) **Die Peuting. Tafel**, Segm. VII. 5.

9) Ibid. Segm. VIII. 2.

10) **Itin. Hierosol.** p. 269.

11) Ibid. p. 263.

a căror origine se reduce la populaţiunea cea vechiă, întinsă şi omogenă a Rîmilor séŭ Arimilor, care devenise atât de celebră în timpurile preistorice.

Nóue elemente geografice cu privire la patria luĭ Typhon şi la centrul de putere al vechilor Arimĭ, le aflăm în importanta descriere, ce ne-a conservat'o Apollodor.

Prima luptă cu Typhon, după cum ne spune acest autor, s'a întêmplat la muntele numit Casiu, Κάσιον ὄρος, şi de astă-dată succesul armelor a fost pe partea luĭ Typhon. Titanul rege de la Istru, prinse pe adversariul sĕŭ Joe şi-l închise în pescerea numită Coryciu.

Acest munte Casiu, care devenise atât de celebru în rĕsboiul luĭ Osiris (Joe) cu Typhon, a avut un rol istoric şi în primul rĕsboiŭ al luĭ Traian cu Dacĭĭ.

Traian, ne spune Suida, a dedicat luĭ Joe din muntele Casiu (adecă unuĭ sanctuariŭ de acolo) nisce cratere de argint şi un corn enorm aurit de boŭ, drept pârgă séŭ darurĭ pentru învingerea sa asupra Geţilor [1]).

Incontestabil că acest «Casion oros» a căruĭ amintire ni se presintă în dóue rĕsbóie marĭ întêmplate lângă Istru, nu putea să fie în Siria Antiochenă, unde autoriĭ grecescĭ aŭ cercat sĕ localiseze şi primele lupte ale luĭ Joe cu Typhon şi sacrificiile solemne făcute de Traian pentru învingerile sale asupra Dacilor [2]).

După vechile dogme şi riturĭ religióse ale Romanilor sacrificiile de mulţămire pentru succesul fericit al armelor nu se puteaŭ face de cât numaĭ ḑeilor principalĭ aĭ religiuneĭ statuluĭ român, şi în casurĭ extra-ordinare, séŭ de rĕsboiŭ, ḑeilor străinĭ, sub a căror protecţiune se afla cetatea, ţéra şi poporul inimic.

Istoria acestuĭ rĕsboiŭ legendar dintre Joe şi Typhon se petrece la Dunărea-de-jos, unde de altmintrelea memoria acestuĭ important eveniment o aflăm atât de adânc imprimată în tradiţiunile poporale.

---

[1]) **Suidas** v. Κάσιον ὄρος.

[2]) Muntele Casiu se afla după Apollodor (I. 6. 3) în «Siria de din colo» (καὶ φεύγοντα ἄχρι τοῦ Κασίου ὄρους συνεδίωξε. τοῦτο δὲ ὑπέρκειται Συρίας). — Care era însă acéstă Siriă de din colo? Terminul de ὑπερ . . . pe care-l întrebuinţéză în casul de faţă isvórele luĭ Apollodor, ne indică în mod destul de precis, că aicĭ nu e vorba de o Siriă asiatică, ci de o Siriă din nordul ţinuturilor grecescĭ (Cf. οἱ ὑπερκείμενοι τῆς Μακεδονίας βάρβαροι. Polyb. IV. 29. 1.) Stephan Byzantinul amintesce în Tracia un oraş orĭ un ţinut (πόλις) cu numele Σίῤῥα, a căruĭ situaţiune geografică însă ne-a rĕmas necunoscută. Ér sub Tracia în timpurile vechĭ se înţelegea întreg nordul Europeĭ din sus de Grecia (Steph. Byz. v. Σκύθαι).

O parte însemnată din culmea Carpaţilor, ce se întinde de la Porţile-de-fer în sus către Retezatul a purtat într'o vechime depărtată şi ca maĭ pórtă şi astăḑĭ numele de Coşiu, numire în fond şi în formă identică cu Κάσιον ὄρος, de care ne face amintire Apollodor.

În sînul acestuĭ vast semi-cerc al Carpaţilor, care închide şesurile de apus al Românieĭ, şi anume la punctul de origine al văiĭ numite Topolniţa, ni se presintă una din cele maĭ importante posiţiunĭ naturale de apărare ale acesteĭ regiunĭ, anume muntele numit Grădeţ, ér la basa acestuĭ munte o altă culme abruptă numită Coşurĭ, termin, ce aparţine la acelaşĭ gen de numirĭ ca şi Κάσιον şi Coşiu [1]).

Pe vîrful acestuĭ pisc înalt al Grădeţuluĭ se maĭ vĕd şi astăḑĭ ruinele uneĭ întinse zidăriĭ urieşe numite «Zidina Dachilor».

Resturile acesteĭ puternice şi colosale fortificaţiunĭ aparţin unuĭ sistem archaic de apărare. Este o vastă incintă fortificată a căreĭ destinaţiune primitivă a fost de a protegia pe locuitoriĭ de apus aĭ Olténieĭ în contra invasiunilor inimice din părţile de jos séŭ ale Dunăreĭ.

«Nu am întîmpinat până astăḑĭ, scrie Cesar Boliac, nicĭ o altă cetate. Dacă cu aşa întindere şi tărie şi pe o aşa înălţime. Aicĭ ne spune acest distins archeolog, pétra este ruptă din munţiĭ vecinĭ şi aruncată pe acest pisc cu o forţă de titan, apoĭ aşeḑată prin grămădire şi încleştată prin un ciment ca şi pétra» [2]).

În împrejmuirile acestuĭ puternic centru de apărare întărit de natură şi de mâna omuluĭ se maĭ găsesc şi astăḑĭ diferite instrumente de pétră şi de olăriă neolitică. Aicĭ ne maĭ spun tradiţiunile a fost în vechime teatrul uneĭ marĭ acţiunĭ de rĕsboiŭ cu un popor din părţile de méḑă-ḑi [3]). Aicĭ se maĭ vedeaŭ până în ḑilele nóstre, între comuna Balotescĭ şi Scânteiescĭ, bolovaniĭ enormĭ aĭ uneĭ întinse necropole numite de popor «mormintele Jidovilor» séŭ urieşilor [4]).

Dar ceea ce ne presintă o deosebită importanţă în studiul acestor eve-

---

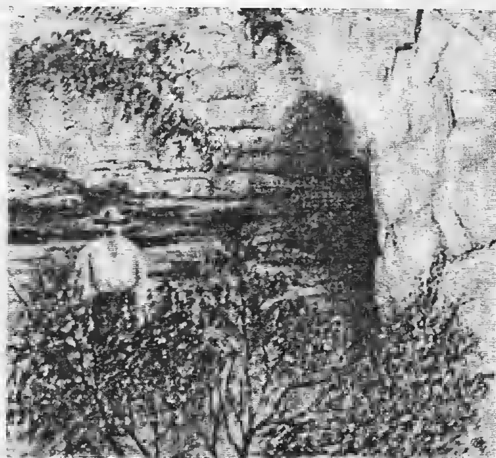
[1]) Numit «Cosiu» pe charta institutuluĭ geografic militar din Viena, scara 1: 75.000, şi «Coşeiŭ» în «Expunerea de motive» la convenţiunea de delimitare (1887 p. 121), avênd ramificaţiunile «Pétra luĭ Coşeĭ» şi «Poiana Coşeĭ».

[2]) Trompeta Carpaţilor Nr. 785 din 1869.

[3]) Spineanu, Dict. geogr. jud. Mehedinţĭ, p. 166. — Despre «rĕsboiul cu jidoviĭ», sub care numire aicĭ se înţeleg vechiĭ Egiptenĭ, maĭ amintesce şi o tradiţiune poporală din comuna Gârla-mare în colecţiunea nóstră.

[4]) Conferesce: Spineanu, ibid. p. 166; şi Filip, Studiŭ de geografie militară asupra Olténieĭ, p. 96.

nimente istorice, este, că tot în acéstă regiune, între comuna Balotescĭ și Isvorul Bârzeĭ, nu departe de muntele Grădeţ, se află satul și plaiul numit Curecea, ér în faţa acestuĭ plaiŭ o pescere cu o tradiţiune poporală particulară, analógă cu cea de la Κωρύκιον ἄντρον, anume că în acéstă pescere de la Curecea a fost un jidov séŭ uriaș; —închis, orĭ nu, tradiţiunea, pe cât o cunóscem noĭ, nu spune maĭ mult [1]).

148. — Pescerea de lângă plaiul Curecea, între comunele Balotescĭ și Isvorul-Bârzeĭ (jud. Mehedinţĭ, România), considerată de identică cu Κωρύκιον ἄντρον, în care după legendele antice Typhon din ţéra Arimilor a închis pe Joe (Osiris). Vederea de pe ţĕrmurele stâng al rîuluĭ Topolniţa. Desemn după o fotografiă din a. 1900.

Putem ast-fel sĕ afirmăm, că după tradiţiunĭ și legende, cum și după identitatea numirilor topografice, primul episod al acestuĭ mare rĕsboiŭ dintre Joe și Typhon, séŭ așa numita luptă de la muntele Casiu, s'a petrecut în Oltenia de apus, în sînul munţilor, ce purta în vechime numele de Coșiŭ, în apropiere de pescerea de la Curecea, unde basa de apărare a luĭ Typhon a format'o muntele Gradeţ de la punctul de origine al văiĭ Topolniţa, care domină întreg șesul Severinuluĭ.

Însă Joe, după cum ne spune Apollodor, scapă repede din pescerea de la Coryciu, și rĕsboiul gigantic dintre cele dóuĕ coaliţiunĭ de rase, ale

---

[1]) Acéstă pescere se află in faţă de «plaiul Curecea» în délul numit «Pétra cu ciórele» și care este situat, în partea dréptă a rîuluĭ Topolniţa, între comunele Balotescĭ și Isvorul Bârzeĭ, în apropiere de Severin. — Etimologia positivă a numireĭ de Κωρύκιον ἄντρον pare a se reduce la cuvêntul κόραξ, lat. corax, corb, cióră. O formă analógă o aflăm la geograful Mela (lib. I. 19; III. 5), care amintesce într'un mod vag de o lungă catenă numită «mons Coraxicus», ce se unia cu munţiĭ Rhipaci. — De asemenea maĭ aflăm la Mela (I. 13) o importantă notiţă topografică cu privire la acéstă pescere (specus Corycius). Lângă acéstă cavernă, ne spune dênsul, se maĭ află și un rîŭ mare, ce isvoresce din o gură vastă și care, după ce percurge o mică distanţă, se scufundă și se perde érășĭ în pămênt. Aprópe acelașĭ fenomen ni-l presintă astădĭ rîul Topolniţa, care curge pe lângă pólele déluluĭ, în care se află pescerea de lângă Curecea. Acest rîŭ intră în pămênt la délul numit Prosec, și ese érășĭ la suprafaţă la gura Pescereĭ despre mănăstirea Topolniţa.

suduluĭ și norduluĭ, se începe de noŭ. De astă dată luptele se daŭ cu o estremă înverșunare lângă muntele Hem.

Ne aflăm în nisce timpurĭ, carĭ trec departe de limitele istorieĭ, și o constatare geografică este de lipsă să facem aicĭ.

Muntele Hem din legendele cele sfinte ale vechimeĭ, nu este muntele Hem al timpurilor istorice, séŭ catena Balcanilor de la sudul Dunăreĭ-de-jos.

La Suida și la Stephan Byzantinul, coróna cea puternică de munțĭ a Carpaților ne apare sub numele de Hem [1]). Chiar și fântânile geografice, de carĭ s'a folosit în parte Herodot, maĭ spuneaŭ, că rîul Atlas séŭ Oltul isvoria din vîrful munteluĭ Hem [2]).

La acest munte Hem din nordul Dunăreĭ-de-jos se încheiă ultimul act din drama cea mare preistorică, a căreĭ amintire s'a eternisat în o formă simbolică în istoria cea sacră a lumeĭ vechĭ [3]).

Lăsând acum la o parte învelișul mitic, în care a fost îmbrăcat acest important eveniment al timpurilor ante-troiane, noĭ putem resuma în următórele fondul istoric al acestor tradițiunĭ.

Într'o anticitate preistorică fórte depărtată, epocă, care coincide cu începutul dismembrăreĭ imperiuluĭ celuĭ mare pelasg, doĭ regĭ puternicĭ, ambiĭ fiiĭ luĭ Saturn, născuțĭ din dóuĕ mame diferite, după patriă, după naționalitate și educațiune, unul domnind la sud, cu reședința în Egipet, și altul la nord, cu centrul de putere în Dacia, se luptă pentru dominațiunea lumeĭ vechĭ. Imperiul luĭ Typhon era de o imensă vastitate. Puterea sa se întindea, după cum scrie Apollodor, de la apus până la rĕsărit, și acest legendar monarch al preistorieĭ, voia să domnéscă nu numaĭ peste ómenĭ dar și peste ceriŭ. El aspira la onorĭ divine întocmaĭ după cum le avuse Uran moșul, și Saturn tatăl sĕŭ. Rĕsboiul este lung și de o estremă violență. Espedițiunea luĭ Osiris peste Etiopia, Arabia, și până în părțile cele estreme

---

1) Agathyrșiĭ, după cum ne spune Herodot (IV. 38), locuiaŭ lângă rîul Maris, adecă în părțile centrale ale Transilvanieĭ de astădĭ. Ér după Ștephan Byzantinul și Suida, eĭ locuiaŭ în părțile interióre ale munților Hem. Ἀγάθυρσοι ἔθνος ἐνδοτέρω τοῦ Αἵμου. (Stephanus și Suidas, v. Ἀγάθυρσοι).

2) Herodoti, lib. IV. c. 49. — Cf. Tomaschek, Die alten Thraker, I. p. 10.

3) După Pherecyde, un vechiŭ istoric grecesc (sec. V.), Typhon persecutat de Joe s'a retras în munțiĭ Caucas, aicĭ însă aprindêndu-se munțiĭ, el a fost silit sĕ fugă în Italia (Fragmenta Histor. Graec. I. 72. Fragmentum 14). — In geografia antică Carpațiĭ figuréză adese-orĭ sub numele de Caucas. O probă în acéstă privință este inscripțiunea din epoca luĭ Traian: Ad Alvtvm flvmen secus mont(is) Caucasi. (Froehner, La Colonne Trajane. Append. nr. 16. (Cf. Jornandes, De reb. get. c. VII).

ale Indieĭ, apoĭ întórcerea luĭ peste platoul iranic și trecerea luĭ peste Helespont în Tracia avu de consecință stabilirea uneĭ puternice coalițiunĭ formate din Egiptenĭ, Greciĭ, Arabĭ, Indienĭ și alțĭ barbarĭ asiaticĭ pentru înfrângerea dominațiuneĭ Pelasgilor de la nord, a Arimilor, și cucerirea munților Riphaei. Acțiunea cea mare de rĕsboiŭ a luĭ Osiris are în vedere Istrul, ér teatrul luptelor principale este pe teritoriul vechiĭ Dacie în apropiere de Porțile-de-fer. Cumpăna victorieĭ alternéză. În primul rĕsboiŭ Typhon este învingătoriŭ; el prinde pe Joe séŭ pe Osiris și-l închide în pescerea de la Coryciu (Curecea). În al doilea rĕsboiŭ, Typhon se radimă și se apără cu o estremă energiă pe posițiunile cele tarĭ de lângă culmile Cerneĭ (Hem). În fine el este invins de puterile aliate ale Egiptenilor, Grecilor, Arabilor și Indienilor, și silit a se retrage spre Italia, ultima țéră, undé-șĭ căută refugiul triburile pelasge de lângă Marea négră și Marea egeă, când destinele sorțiĭ încep a-ĭ persecuta.

Cu înfrângerea luĭ Typhon se stabilesce supremația și influența religiósă egipténă la Dunărea-de-jos, în Sciția și în părțile centrale ale Europeĭ, ér legendele osirice formate de teologia egipténă ne înfățișéză pe eroul invins, ca părintele întunerecului, ca tipul și incorporațiunea tuturor relelor morale și fisice, ca un bălaur-demon, inimic al deilor și al ómenilor.

În acéstă formă simbolică, s'a stabilit și s'a propagat apoteosa luĭ Osiris nu numaĭ în Egipet și în Asia, dar și în Europa, și ast-fel s'a păstrat până astădĭ în legendele române.

La acéstă espedițiune a luĭ Osiris în părțile Dacieĭ, se raportă un important pasagiŭ din Argonauticele luĭ Valeriu Flaccu, care pe basa unor fântânĭ vechĭ istorice, amintesce de torentele cele marĭ de popóre, ce năvăliaŭ din Egipet, din Arabia și din India, că sĕ cuceréscă munțiĭ Rhipaci [1].

«Profetul cel sfânt Varus (Abaris?), scrie dênsul, aduce roiurĭ de popóre din pădurile cele sfinte ale Hyrcanieĭ (spre a se lupta în contra Argonauților). De treĭ anĭ el profețesce Sciţieĭ. că vor veni vitezii Argo-

---

[1]) Valerii Flacci Argonauticon, VI. 114—119:

Ducit ab Hyrcanis vates sacer agmina lucis
Varus; cum Scythiae jam tertia viderat aetas
Magnanimos Mynias Argoaque vela canentem.
Illius et dites monitis spondentibus Indi
Et centumgeminae Lageo novalia Thebes,
Totaque Rhipaeo Panchaia rapta triumpho.

nauţĭ cu corabia numită Argo (ca sĕ răpéscă lâna de aur). Încredinţaţĭ în oraculele sale, naţiunile cele avute ale Indieĭ şi câmpurile cele cultivate ale Tebeĭ cu o sută de porţĭ din Egipet şi întréga Arabiă, năvălesc, ca sĕ cucerescă munţiĭ (ceĭ avuţĭ de aur) Rhipaei.

Locul, unde a fost înmormêntat Osiris a rĕmas celor vechĭ necunoscut [1]). Acésta a fost şi dorinţa regineĭ Isis, care luase disposiţiunĭ, ca în fie-care oraş sĕ se înmormênteze câte un simulacru de céră al decedatuluĭ sĕŭ soţ. Din care causă, scrie Diodor Sicul, fie-care preot egiptean susţinea, că la reşedinţa sa se află înmormêntat corpul luĭ Osiris [2]).

Pe teritoriul Ţĕreĭ-românescĭ esistă însă dóue monumente primitive, drept mărturiĭ ale acestor evenimente, dóue movile marĭ, fórte vechĭ, ce pórtă numele luĭ Ostrea séŭ Osiris. Una din aceste movile se află pe teritoriul judeţuluĭ Teleorman, lângă comuna Slobodia-Mândra [3]), ér alta în judeţul Dolj, la comuna Comoscenĭ [4]).

După tradiţiunĭ, aceste tumule archaice ale ţĕrilor nóstre, ni se presintă numaĭ ca simple movile comemorative.

Osiris, ne spune Diodor Sicul, după ce cutreieră India până în ţinuturile cele nelocuite de ómenĭ, lăsă acolo maĭ multe semne monumentale în memoria acesteĭ marĭ espediţiunĭ [5]).

Probabil, că o parte din aceste monumente despre «sosirea» luĭ Osiris în India, aŭ fost numaĭ simple movile comemorative, după cum făcuse şi regele Darie al Perşilor, care ajungênd la rîul Artiscus din ţinutul Odrysilor în Tracia, puse pe ostaşiĭ sĕĭ sĕ ridice acolo maĭ multe movile de petriĭ, [6]), drept semne posterităţiĭ, că vastul imperiŭ al Perşilor se întinsese şi în Europa.

---

[1]) **Diodori Siculi** I. c. 21.

[2]) Esistă la poporul român încă unele tradiţiunĭ cu privire la mórtea şi mormêntul acestuĭ distins eroŭ. Ostrea-Novac, ne spune o legendă din comuna Şopêrlita, a fost înmormêntat de viŭ într'un munte, ér după alte legende din comunele Bursucanĭ, jud. Covurluĭ, şi Topal, jud. Constanţa, Novac şi Iorgovan eraŭ marĭ meşterĭ în aruncarea cu arcul, şi eĭ s'aŭ înmormêntat de viĭ, când în locul armelor eroice aŭ eşit armele cele înşelătóre cu foc, dicênd, că se duc «acu sub pământ». Tradiţiune în fond identică cu legenda antică despre descinderea luĭ Hercule şi Dionysus (Osiris) în infern (Plato, Axiochus).

[3]) Vedĭ pag. 131.

[4]) Raportul învĕţ. Stănculescu din comuna Comoscenĭ, jud. Dolj.

[5]) **Diodori Siculi** lib. I c 19: Πολλὰ δὲ ἄλλα σημεῖα τῆς ἑαυτοῦ παρουσίας ἀπολελοιπέναι κατ' ἐκείνην τὴν χώραν.

[6]) **Herodoti** lib. IV. c. 92.

Insă nu numaĭ în ţĕrile Dacieĭ, dar şi dincolo de Dunăre aŭ esistat ast-fel de monumente comemorative ale espediţiuneĭ luĭ Osiris.

In partea de sud-vest a oraşuluĭ Filipopole se maĭ află şi astădĭ un sat, ce pórtă numele de «Ostra Mogila», adecă Movila luĭ Ostrea séŭ Osiris.

O altă movilă cu numele acestuĭ legendar monarch se afla la Pórta cea vechiă a munteluĭ Hem. De la Filipopole spre Dunăre drumul cel maĭ scurt şi maĭ practicabil era în anticitate prin pasul dintre Karlovo şi Trojan [1]), şi acéstă strîmtóre a catenei balcanice maĭ pórtă şi astădĭ numirea de «Ostra Mogila» [2]), o reminiscenţă importantă despre trecerea pe la acest punct a mareluĭ cuceritoriŭ egiptean, care venia asupra Norduluĭ cu colónele sale infinite de africanĭ şi asiaticĭ [3]).

Un promontoriŭ de la strîmtorile Bosforuluĭ de pe teritoriul Bithynieĭ aŭ purtat în anticitate numele de Ὀξύρρους ἄκρα [4]), probabil, că pe acéstă înălţime a fost ridicată o movilă, orĭ o columnă, în memoria sosireĭ luĭ Osiris la cel maĭ important punct al lumeĭ vechĭ, unde drumurile apusuluĭ şi rĕsărituluĭ se întâlniaŭ cu ale norduluĭ şi ale suduluĭ.

Tot asemenea şi regele Darie al Perşilor, după cum ne relatéză Herodot, sosind la Bosfor se duse cu corabia la insulele numite Cyaneae, de unde privi frumseţa cea admirabilă a Măreĭ negre, apoĭ întorcându-se înapoĭ la podul, ce-l construise architectul Mandrocle, ridică pe ţĕrmuriĭ Bosforuluĭ dóuĕ columne de pétră albă cu numele tuturor popórelor, pe carĭ le ducea la rĕsboiŭ în contra Sciţilor [5]).

Movilele de pe teritoriul Ţĕreĭ-românescĭ şi din peninsula balcanică, carĭ maĭ pórtă şi astădĭ numele de Ostrea, ni se presintă ast-fel ca nisce monumente primitive, însă solemne, destinate de a perpetua memoria espediţiuniĭ şi a glorieĭ acestuĭ făimos monarch.

Ele corespund pe deplin la itinerariul acestuĭ celebru cuceritoriŭ al lumeĭ vechĭ, care din Asia a trecut peste Helespont în Tracia şi a înaintat către isvórele Istruluĭ, carĭ atuncĭ eraŭ considerate la cataracte.

---

[1]) **Jireček**, Die Heerstrasse von Belgrad nach Constantinopel, p. 156—157. — **Kanitz**, Donau-Bulgarien, II. 97.

[2]) **Kanitz**, Donau-Bulgarien. III. 171.

[3]) La capĕtul de nord al acestuĭ pas se afla în epoca romană oraşul numit Sostra (Tab. Peut.). O simplă variantă oficială a formeĭ poporale Ostrea, Osiris fiind identic cu Sesostris.

[4]) **Dionysii Byzantii** Anaplus Bospori, in Fragm. Hist. graec. V. p. 188.

[5]) **Herodoti** lib. IV. c. 85—87.

VIII. BRASDA CEA URIAȘĂ DE PLUG A LUĬ NOVAC (OSIRIS) UN MONUMENT COMEMORATIV PENTRU INTRODUCEREA AGRICULTUREĬ.

Maĭ esistă în țērile Dacieĭ un important monument preistoric, a căruĭ origine, după tradițiunile poporale, este strîns legată de faptele, pe carĭ anticitatea le atribuia luĭ Osiris.

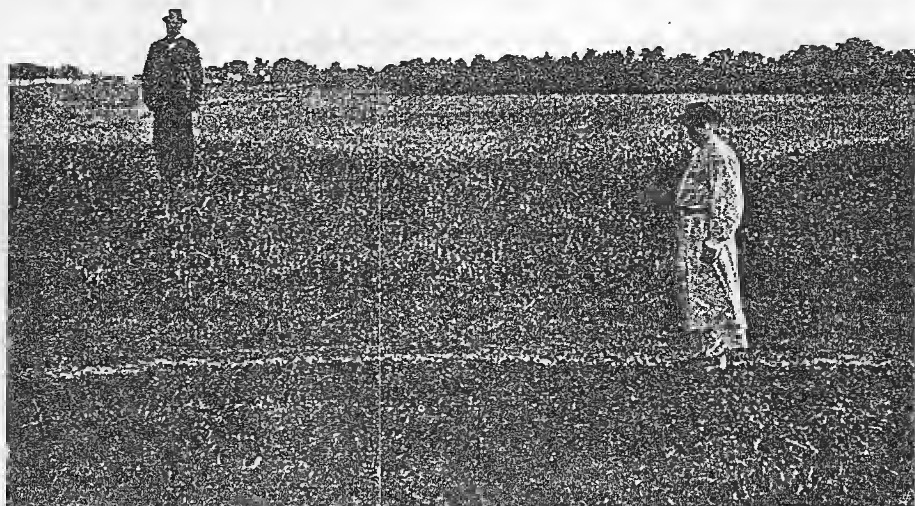
Anume de a lungul Țēreĭ-românescĭ și peste partea de jos a Moldoveĭ, se maĭ cunosc și astăḍĭ urmele unuĭ șanț adânc și de o lungime estraordinară, care taiă în dóuĕ șesul dintre Carpațĭ și Dunăre.

Acest șanț urieș apare în județul Mehedințĭ, lângă cotitura cea mare a Dunăreĭ, trece peste județele Dolj, Romanațĭ, Olt și Argeș, de unde, după cum ne spun tradițiunile poporale, se prelungesce pe lângă Têrgoviște, Ploiescĭ și Buzĕŭ până la Măxinenĭ. Acest șanț apare de noŭ în partea de apus a Galaților, lângă cătunul Traian, unde ia numele de «Troian», apoĭ apucând direcțiunea spre nord-ost trece peste Prut, se prelungesce peste Besarabia în dóue liniĭ paralele, ér din Besarabia se întinde maĭ departe către Rusia meridională [1]).

---

[1]) După relatările ce le avem, urmele acesteĭ «Brasde» se maĭ cunosc în următórele localitățĭ: In județul Mehedințĭ pe teritoriul comunelor Hinova, Broscarĭ, Poroinița, Orevița, Padina mare și mică, Corlățel, Dobra, Gvardinița, Bălăcița, Clénov și Têrpedița, unde se spune, că se află și masa și scaunul de pămênt al luĭ Novac. In județul Dolj: la comuna Brésta, în suburbea Craioveĭ numită Belivaca (Laurianu, Magazinu, II. 102), și la satele Gârlescĭ (c. Ghercescĭ). In județul Romanațĭ: la Popânzelescĭ, Viișóra, Dobrun, Pârscovenĭ, Șopêrlița, Osica-de-sus, Vlădulenĭ, Brâncovenĭ și Grecĭ. In jud. Olt: pe la comunele Coteana, Bărcănescĭ, Moscenĭ, Tâmpenĭ și Ursóia. In județul Argeș: la comunele Urluienĭ, Bârlog și Negrașĭ. In județul Dâmbovița: pe teritoriul comunelor Broscenĭ, Mortenĭ și Puntea-de-Grecĭ. De la Puntea-de-Grecĭ acest șanț nu se maĭ póte urmări cu siguranță sub numele de «Brasdă». Pe «Charta Dacieĭ Romane» a d-luĭ Tocilescu însă continuitatea acesteĭ brasde este notată «ca explorată» și pe la comunele Finta și Mănescĭ (jud. Dâmbovița), cum și spre apus și spre rĕsărit de Ploiescĭ. In partea de apus a Galaților acest șanț începe lângă satul numit «Traian» de unde apucând direcțiunea spre N. apoĭ spre NO. trece pe la Fântânele, prin Odaia luĭ Manolachi și se prelungesce până în partea de méḍă-ḍi a satuluĭ Tulucescĭ. In Besarabia ni se presintă dóuĕ șanțurĭ séŭ troiane vechĭ de pămênt cu direcțiunea de la apus spre rĕsărit. Unul din aceste șanțurĭ séŭ troianul de jos, începe lângă Prut la Vadul-luĭ-Isac, de unde urmându-șĭ cursul spre rĕsărit trece rîul Cahul pe la nord de Vulcănescĭ, ér rîul Ialpug pe la Tabac (spre nord de Bolgrad) și de aci prelungin-

Tradițiunile poporale române numesc acest șanț «Brasda luĭ Novac» și spun despre ea următórele:

149. — Brasda luĭ Ostrea-Novac (Osiris), de pe teritoriul comuneĭ Șopêrlița (jud. Romanațĭ, România) vĕḍută din partea de la nord spre sud. Figura din drépta avênd posițiune pe șanțul, ér cea din stânga pe înălțimea Brasdeĭ. In fund câmp de arăturĭ și grădinĭ ale satuluĭ. După o fotografiă din a. 1899.

«Acéstă brasdă este trasă peste mijlocul pămêntuluĭ. Ea vine tocmaĭ

du-se pe la satul Catlabug, trece pe la satul Troianul-vechiŭ de lângă lacul Chitai, taiă teritoriul comuneĭ Spascaia și se întinde până la lacul Cunduc spre sud de comuna Borizsovka. La Troianul vechiŭ din plasa Ismail se cunósce, că pămêntul este aruncat spre méḍă-ḍi. Un al doilea șanț, numit și troianul de sus, începe în partea de nord-ost a têrguluĭ Leova, și urmându-șĭ cursul pe teritoriul comunelor Sărăcina, Ialpuzel, Blagodati-Grădiscĭ și Baimaclia trece peste rîul Botna pe din sus de Sălcuța, apoĭ prelungindu-se pe la nord de Căușianĭ și pe teritoriul comuneĭ Ursóia, i se perde urma lângă satul Chircăiescĭ spre sud de Bender, în apropiere de Nistru. Acéstă liniă din urmă ne apare la Cantemir ca o prelungire a șanțuluĭ, care vine din Ţéra-românéscă și se întinde până la Don. Intru adevĕr, acest troian din partea de sus a Besarabieĭ, se pare, că a format o-dată una și aceeașĭ liniă cu troianul de lângă Galațĭ, fiind-că de la têrgușorul Leova (de a lungul Prutuluĭ în jos) până la Vadul-luĭ-Isac din fostul județ Cahul, se vĕd de asemenea rĕmășițele de urme ale unuĭ val (Arbore, Basarabia, p. 379). Este de notat, că în apropiere nemijlocită de acéstă brasdă, ce se întinde de la Mehedințĭ către Nistru, ni se presintă dóuĕ localitățĭ cu numele de «Ursóia», una în județul Olt și alta în Besarabia. La preoțiĭ egiptenĭ, după cum ne spune Helanic, Osiris maĭ avea și numele Ὕσιρις (Frag. 154).

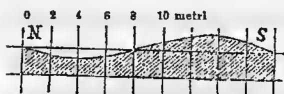
de unde apune sórele și se sfirșesce la rĕsăritul sóreluĭ [1]). Acéstă brasdă e trasă de Novac, împĕratul Jidovilor, care a eșit la arat cu un plug mare, fórte mare, pe care l'a têrât cu mânile sale, orĭ avênd înjugațĭ doĭ bivolĭ negri, orĭ doĭ boĭ marĭ negri, séŭ doĭ bivolĭ albĭ urieșĭ, orĭ doĭ boĭ prii (cu o vargă albă naturală peste mijloc); că acéstă brasdă este trasă chiar prin albia rîuluĭ Olt, și că apa acestuĭ rîŭ face și acum tălazurĭ în locul unde se împedecă de acest val de pămênt; că brasda acésta mare este făcută ca probă pentru arat și mijloc de hrană; — că e trasă pentru pomenélă, séŭ ca sĕ rĕmână de pomenire până va fi lumea și pămêntul; că Românii aŭ învĕțat plugăria de când Novac a tras brasda acésta mare; și că pămêntul acesteĭ brasde este aruncat spre méḑă-ḑi, în semn că spre méḑă-ḑi sĕ ne închinăm» [2]).

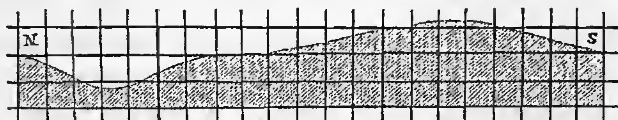
[1]) Annalile Societatei Academice. Tom. X. 2. p. 187. Pămêntul scos din acest șanț, fiind aruncat în partea despre méḑă-ḑi, dă acesteĭ liniĭ săpate forma uneĭ brasde late trase de la apus spre rĕsărit. — Tot asemenea și la Romanĭ, după un vechiŭ rit agrar, linia de demarcare numită decumanus limes se trăgea de la apus spre rĕsărit. Nam decumanum limitem traxerunt, sicut Hyginus describit, ab occidente in orientem (Lachmanni Gromatici veteres, pag. 108).

[2]) Aceste tradițiunĭ poporale avênd o deosebită importanță în ce privesce originea și destinațiunea primitivă a acesteĭ brasde, noĭ le publicăm aicĭ în extens, după cum ni s'aŭ comunicat de către învĕțătoriĭ sătescĭ. Ast-fel ni se relatéză din comuna Măldar, județul Olt: «Novac a tras acéstă brasdă pe lângă comuna Urluienĭ din jud. Argeș și pe la comuna Tâmpenĭ din jud. Olt. Acéstă brasdă a tras'o Novac cu un plug, pe care l'a têrât cu mânile sale. Novac și Iorgovan aŭ fost tovarășĭ. Novac, se ḑice, că a fost împĕratul Jidovilor, (uriașilor), ómenilor marĭ». (Inv. Pr. C. Pârvulescu). — Din comuna Vișina, județul Vlașca: «La comuna Broscenĭ din județul Dâmbovița, în délul rîuluĭ Néjlov, se vĕd urmele uneĭ brasde marĭ de plug, lungĭ și late. Bĕtrâniĭ satuluĭ spun despre acéstă brasdă: A eșit Novac la arătură, cu un plug mare fórte mare, tras de 12 boĭ cu córne marĭ, cu picióre înalte și cu putere de urieș . . . A arat în lung și lat, în curmeziș și curmeḑiș. El avea o fată fórte frumósă cu numele Sorina» (Inv. G. Vasilescu). — Din comuna Vêrtop, județul Dolj: «Brasda Troianuluĭ, trasă de Novac, ajutat de un nepot de soră și un nepot de frate. Acéstă brasdă e trasă pe mijlocul pămêntuluĭ de la apus la rĕsărit. Șanțul făcut de acest plug e ca probă pentru arat, mijloc de hrană, ér brasda aruncată la drépta, însémnă, că la drépta sĕ ne închinăm» (Inv. Paul Popescu). — Din comuna Slobozia-Mândra județul Teleorman: «Se află brasda luĭ Novac. Bĕtrâniĭ spun, că acéstă brasdă a tras'o un vitéz, anume Novac, cu plugul tras de doĭ bivolĭ pentru pomeneală. Despre Novac se maĭ povestesce, că s'a luptat cu un șérpe gros ca butea de 100 vedre, până când l'a rĕsbit» (Inv. M. Mihăilescu). — Din comuna Odobescĭ, județul

Lărgimea şi profundimea acesteĭ brasde séŭ şanţ, variéză astădĭ după diferitele localităţĭ, pe unde se maĭ cunosc urmele sale.

150. — Profilul Brasdeĭ luĭ Novac de la punctul unde se încrucişéză cu drumul roman, ce merge pe ţĕrmuriĭ Oltuluĭ către Turnul-roşu (s. Vlădulenĭ, judeţul Romanaţĭ). După Archaeol.-epigr. Mitth. IX Jahrg. p. 212.

151. — Profilul Troianuluĭ, séŭ Brasdeĭ luĭ Novac, de pe teritoriul comuneĭ Tulucescĭ, la nord de oraşul Galaţĭ. După Archaeol.-epigr. Mitth. IX Jahrg. p. 216.

In unele locurĭ, după cum ne spun rapórtele învĕţătorilor sătescĭ, ea era

---

Dâmboviţa: «Se povestesce, că ar fi fost o brasdă trasă de Novac cu un plug cu 2 boĭ, de la rĕsărit spre apus, ca sĕ rĕmâie pentru pomenire cât va fi lumea şi pământul» (Inv. M. Al. Mândricel). — Din comuna Galiciuica, judeţul Dólj: «Româniĭ, se dice, că aŭ învĕţat plugăria de când a tras Novac brasda cea mare». Intr'un descântec din judeţul Dolj publicat în revista «Tinerimea română» Vol. II. p. 218:

Se sculă un om mare negru . .	(Prinse) Doĭ boĭ marĭ negri,
Făcu un plug mare negru,	Trase o brasdă mare négră . .

Apis şi Mnevis, ceĭ doĭ taurĭ consecraţĭ luĭ Osiris şi carĭ după tradiţiunile egiptene l'aŭ ajutat la aratul pământuluĭ, încă eraŭ de colóre négră (Herodot, III. 29. — Plutarch, Is. c. 34). — Din comuna Clénov jud. Mehedinţĭ: «Acest uriaş (Novac) s'a apucat sĕ tragă o brasdă prin buricul pământuluĭ. A înjugat doĭ bivolĭ la plug, o fată i-a mânat, ér el ţinea córnele pluguluĭ. A început sĕ tragă brasda de la apus la rĕsărit. Pe când sórele era la prând el ajunsese cu plugul aprópe de Târpeziţa, acolo a oprit sĕ mănânce, locul acesta se numesce până adĭ «mesele» (gr. τράπεζα, masă). Acolo a pus Novac lăutarĭ sĕ-ĭ cânte în délul luĭ Cinghir (aşa se numia lăutariul) şi care dél este spre rĕsărit de Târpeziţa». Ér Diodor Sicul (I. 18) scrie: «Osiris era iubitor de petrecerĭ, luĭ i plăcea musica şi horele. Ast-fel, el a dus cu sine în espediţiune o cétă de musicanţĭ, între carĭ se aflaŭ şi 9 fete maestre în arta de cântat». — In colecţiunea luĭ Odobescu (Dosare archeologice, jud. Olt. p. 487), încă aflăm următórea tradiţiune: «Şanţul, brasda luĭ Novac, este făcut cu doĭ boĭ pe vremile când cu Jidoviĭ». — Ér A. Treb. Laurianu scrie cu privire la acéstă brasdă legendară: «Unul (dintre ţĕranĭ) 'mĭ rĕspunse: Ler împĕrat, când a trecut de la apus către rĕsărit a tras cu plugul acéstă brasdă; alţiĭ dic, că o ar fi tras cu suliţa, şi ca sĕ întinde către rĕsărit până la Ierusalim» (Magazinu istoriku, II, p. 102). Despre acest «Ler împĕrat» ni se comunică următórea importantă tradiţiune din comuna Avrămescĭ, jud. Tutova: «Leruĭ Dómne» era un mare im-

pe la anul 1871 largă de $1^1/_2$ stînjinĭ, ér înălţimea pămêntuluĭ scos afară din şanţ aprópe de 1 stînjin [1]).

Pe teritoriul comuneĭ Şopêrliţa din judeţul Romanaţĭ, unde noĭ am esaminat în persónă la a. 1899 şi forma şi dimensiunile acesteĭ brasde, fundul şanţuluĭ are o lărgime de 4.25 m., adâncimea sa este de 60 cm., ér înălţimea pămêntuluĭ scos afară din şanţ de 48 cm. Puţin maĭ departe spre rĕsărit, la cătunul Vlădulenĭ de lângă comuna Grecĭ, acéstă brasdă a fost mĕsurată în a. 1885 de archeologul german Schuhhardt. Aicĭ adâncimea şanţuluĭ era de un metru, ér înălţimea pămêntuluĭ aruncat pe suprafaţă de 80 cm. [2]).

Principele Dimitrie Cantemir, Domnul Moldoveĭ, sedus maĭ mult prin numirea de «Troian», ce o órtă tóte şanţurile şi valurile vechĭ ale Moldoveĭ, numesce acéstă brasdă «fossa Trajani imperatoris». Acest şanţ, dice dênsul, după cum m'am convins însu-mĭ cu ochiĭ mieĭ, se începe în Ţéra-ungurésca la Petrovaradin în formă de dóuĕ valurĭ, apoĭ descinde şi trece în Ţéra-românéscă pe la Porţile-de-fer şi de aci se prelungesce sub formă de un singur val peste tótă Ţéra-românéscă, trece peste Siret la satul numit Traian şi peste Botna la satul numit Căuşiani (Besarabia), apoĭ percurge întrégă Tartaria şi încetéză la rîul Tanais (Don); în fine, că în timpul sĕŭ (pe la anul 1716), acest şanţ era adânc de 12 coţĭ, de unde dice dênsul, putem presupune, că spaţiul acestuĭ şanţ, când s'a construit, va fi fost încă o-dată pe atât de lat şi adânc [3]).

Spre a ne puté însă da sémă de vechimea cât şi de caracterul ori-

---

pĕrat de la Rĕsărit, care trecuse multe ţĕrĭ şi mărĭ până aicĭ cu oştĭ nenumĕrate de multe, dar rele şi neascultătóre, aşa că pe unde aŭ trecut n'aŭ lăsat de cât isvóre de lacrimĭ, atâta eraŭ de rĕĭ cu Româniĭ, dar şi Dumnedeŭ le-a luat minţile de aŭ fugit pe unde aŭ putut, până când s'aŭ strîns unul câte unul, tocmaĭ hăt departe la ţéra luĭ Relian» (Inv. C. Solomon). La Grecĭ, în misteriĭ şi în riturile religióse, Osiris figura sub numele de Dionysos (Herodot, II. 144). Ér la Romanĭ, acest Dionysos avea numele de Liber pater (Solem et Liberum patrem ejusdem numinis habendum; Dionysus qui est Liber pater. Macrob. Saturn. I. 18). Ast-fel că «Ler împĕratul», cunoscut la Romanĭ sub numele de «Liber pater», era una şi aceeaşĭ figură legendară cu Osiris al Egiptenilor.

[1]) Annalele Societatei academice, Tom. X. Sect. II p. 336. — După Laurianu (Magazinu, II. 102) acest şanţ avea în unele părţĭ ale Olteniei o lăţime de 8 paşĭ. — In judeţul Olt, «în multe locurĭ brasda luĭ Novac are o lărgime de peste 2 metri şi o înălţime de 1.50 m.» (Alesandrescu şi Sfinţescu, Dict. geogr. jud. Olt, p. 157).

[2]) **Schuchhardt,** Wälle und Chausseen im südlichen und östlichen Dacien, in Archaeol.-epigr. Mitth. Jahrg. IX p. 212.

[3]) **Cantemirii** Descriptio Moldaviae, p. 23: Fossa Trajani imperatoris . . .

ginal al acesteĭ brasde, o deosebită importanţă ne presintă tradiţiunile poporale române. După aceste reminiscenţe istorice păstrate în ţĕrile vechiĭ Dacie, acest şanţ represintă în dimensiunile sale, «o brasdă uriaşă de plug, trasă de un mare împĕrat al jidovilor (vechilor Egipteni) ca probă pentru arat şi mijloc de hrană, şi ca sĕ fie de pomenire până va fi lumea şi pămĕntul».

Originea acesteĭ brasde se reduce ast-fel la timpurile primitive ale civilisaţiuneĭ omenescĭ, când pentru prima óră, pe şesurile cele întinse, ocupate de triburile pastorale, se introduse agricultura în o formă oficială şi solemnă, cu tóte că începuturile activităţiĭ agricole la poporul pelasg eraŭ mult maĭ vechĭ.

In fond acéstă tradiţiune poporală este în deplin acord cu relatările vechilor scriitorĭ despre viéţa şi faptele luĭ Osiris, care dorind sĕ faciliteze modul de subsistenţă al genuluĭ omenesc, a cutrierat Asia şi Europa însoţit de o armată puternică, învĕţând peste tot locul pe ómenĭ sĕ cultive grâul, orzul şi sĕ planteze viţa de viă.

Luĭ Osiris i se atribuia în anticitate aflarea celeĭ de ântâiŭ forme de plug. Despre el se spunea, că a tras cele de ântâiŭ brasde, şi că el a fost cel de ântâiŭ, care a aruncat sĕmînţa cerealelor în sînul încă virgin al pămĕntuluĭ [1]).

Despre şanţul séŭ brasda luĭ Osiris ne fac amintire chiar şi vechile papire depuse în sînul mumielor egiptene.

Osiris, ne spun aceste manuscrise hieroglife, este acela, care «a deschis şanţul din regiunea norduluĭ şi din regiunea suduluĭ» [2]), cuvinte, sub carĭ în teologia egipteană se înţelegeaŭ teritoriele cele vaste din părţile de nord şi de sud ale Mediteraneĭ.

Haec, ut ipse αὐτόπτης testis sum, duplici aggere a Petrivaradino in Hungaria incipit, ad montes Demarkapu, ferream portam, descendit, inde simplici vallo per totam Valachiam et Moldaviam transit, Hierasum ad pagum Trajan dictum, Botnam ad oppidum Causzen secat, transactaque tota Tartaria ad Tanaim flumen desinit. Ipsa ultra 12 cubitos hodie adhuc profunda est.

[1]) **Tibulli** Eleg. lib. I. 7 v. 29.

Primus aratra manu solerti fecit Osiris,
Et teneram ferro sollicitavit humum.
Primus inexpertae commisit semina terrae . .

[2]) **Pierret**, Le livre des morts des anciens Égyptiens. Ch. CXLII: Osiris, ouvrant la tranchée de la double terre. . . Osiris, residant dans les grains . . . Osiris dans la région du Sud . . . Osiris dans la région du Nord . . . Osiris en sa demeure de la terre du midi. Osiris en sa demeure de la terre du nord.

Din punct de vedere istoric, faptul este positiv, că acéstă construcţiune uriaşă de pămênt a esistat pe teritoriul Daciei şi la nordul Mărei negre încă cu mult maĭ înainte de ce dominaţiunea romană se ar fi întins în aceste părţĭ.

Unul din drumurile principale romane, care lega centrul Dacieĭ de Mesia de jos, anume linia Celeiŭ-Turnul-roşu-Apul, trece pe la cătunul Vlăduleni din judeţul Romanaţĭ de-a curmezişul peste corpul acesteĭ brasde. Acest important drum militar construit incontestabil încă în timpul împěratuluĭ Traian ne apare ast-fel posterior brasdeĭ, pe care o calcă [1]).

O tradiţiune ante-romană despre brasda luĭ Osiris din nordul Mărei negre o aflăm în vechia literatură grecéscă.

Incă în timpurile luĭ Herodot esista în peninsula Crimeeĭ un şanţ vechiŭ, lung şi lat, care se întindea de la munţiĭ Tauricĭ până la lacul Meotic [2]).

La acest şanţ preistoric al Crimeiĭ se reduce tradiţiunea poporală, pe care ne-o comunică Stephan Byzantinul (sec. VI. d. Chr.), anume, că Osiris a prins în jug, unul séŭ doĭ boĭ, şi a arat pămêntul acesteĭ peninsule [3]).

In fine, de brasda vechiă a Sciţieĭ, maĭ fac amintire şi oraculele sibiline.

In Sibila cea vechiă séŭ erythreică, scrisă de un evreŭ din Egipet pe la a. 160 a. Chr., noĭ aflăm următórele versurĭ:

«Şi se vor arăta érăşĭ ómenilor semne fórte marĭ şi înfiorătóre, fiind-că adâncul rîŭ Tanais (Don) va părăsi lacul Meotic şi în albia sa cea adâncă se va vedé urma brasdeĭ fructifere» [4]).

Aicĭ Sibila egipténă amintesce sub forma de profeţiă o credinţă vechiă

---

[1]) Annalile Societatei academice. Tom. X. 2. 185. 187.

[2]) **Herodoti** lib. IV. c. 3.—Herodot (IV. c. 12), maĭ amintesce tot-o-dată de nisce valurĭ vechĭ din Sciţia numite ale «Cimeriilor»: Καὶ νῦν ἔστι ἐν τῇ Σκυθικῇ Κιμμέρια τείχεα. — Ér intr'un document de la a. 1505 cetim: lacessitur (Polonia) continue a sex atrocissimis hostibus . . . uno Caffe propinquo ad latus Borysthenis trans fossam residente (Densuşianu, Documente priv. la ist. Românilor. Vol. II. 2. 536).

[3]) **Stephanus Byz.** v. Ταυρική.—**Eustathii** Commentarii in Dionysii periegesin, 306: Οἱ δὲ Ταῦροι τὸ ἔθνος ἀπὸ τοῦ ταύρου τοῦ ζώου, φασὶ, καλοῦνται, διὸ τὸ ἐκεῖ τὸν Ὄσιριν ζεύξαντα βοῦν ἀρόσαι γῆν (Müllerus, Geographi graeci minores, II. p. 271)

[4]) **Friedlieb**, Oracula Sibyllina, lib. III, v. 337—340:

Σήματα δ' ἔσσεται αὖθις, ἐν ἀνθρώποισι μέγιστα
Καὶ γὰρ Μαιῶτιν λίμνην Τάναϊς βαθυδίνης
Λείψει, καδδὲ ῥόον βαθὺν αὔλακος ἔσσεται ὁλκὸς
Καρποφόρου . . . .

poporală, că o brasdă miraculósă trecea prin albia cea adâncă a rîuluĭ Tanais, tradiţiune, ce ne presintă aceeaşĭ formă analogă cu legenda română, că acéstă brasdă gigantică a lumeĭ vechĭ trece chiar prin albia rîuluĭ Olt, care face şi astădĭ unde marĭ în locul unde se isbesce de acest val de pămênt.

Când Principele Cantemir ne spune ast-fel în Descrierea Moldoveĭ, că şanţul cel vechiŭ şi lung, care percurge Ţéra-românéscă, Moldova şi Besarabia, se întindea până la rîul Tanais, dênsul ne comunică esact o tradiţiune poporală, ce esista în timpurile sale.

Domnia luĭ Osiris şi a primilor sĕĭ succesorĭ peste regiunile de nord ale Dunăreĭ şi Măreĭ-negre, ni se presintă, atât după vechile monumente ale teologieĭ egiptene, cât şi după urmele religiuneĭ osirice din aceste părţĭ, ca un fapt positiv istoric. Nu era numaĭ o simplă ficţiune a preoţilor egiptenĭ. Cultul luĭ Osiris ne apare estins peste o mare parte a Europeĭ orientale şi centrale încă în nisce timpurĭ ante-istorice fórte depărtate.

Sciţiĭ, după cum ne spune Herodot, adoraŭ pe Apollo, séŭ pe ḑeul sóreluĭ, sub numele de Oetosyros [1]). Atât după nume, cât şi după caracterele sale divine, acest Oetosyr-os nu era altul de cât Osiris, «domnul lumineĭ», Osiris, «cel cu corónă albă pe cap, care regula circuitul sóreluĭ», «Osiris, ḑeul sóreluĭ».

De asemenea, ni se presintă urme archaice şi adâncĭ ale religiuneĭ osirice şi în ţinuturile Germanieĭ vechĭ.

Tacit, marele maestru al istorieĭ romane, descriind moravurile seminţiilor germane, ne relatéză următoriul fapt important:

«O parte din Svevi (séŭ din Germaniĭ, carĭ locuiaŭ între Elba şi Vistula), scrie dênsul, maĭ sacrifică şi astădĭ ḑeiţeĭ Isis. Insă, carĭ sunt evenimentele şi care este originea acestuĭ cult străin, eŭ nu am putut afla, de cât numaĭ atât, că statua acesteĭ ḑeiţe este figurată în forma uneĭ corăbióre, ceea ce ne arată, că acéstă religiune a fost adusă de peste mare» [2]).

Tacit ne spune numaĭ atât. In tot casul însă dênsul ar fi putut sĕ maĭ adauge, că acolo unde esistă urme evidente de adoraţiunea ḑeiţeĭ Isis, a trebuit sĕ esiste şi un cult al luĭ Osiris, aceste dóuĕ divinităţĭ fiind nedespărţite una de alta.

---

[1]) **Herodoti** lib. IV c. 59.

[2]) **Taciti** Germania, c. 9: pars Suevorum et Isidi sacrificat. Unde causa et origo peregrino sacro, parum comperi: nisi quod signum ipsum, in modum liburnae figuratum, docet advectam religionem.

Intru adevĕr, cercetările laborióse şi adâncĭ, ce le-a făcut în seculul nostru renumitul filolog şi scriitoriŭ german Iacob Grimm asupra divinităţilor şi credinţelor germane ante-creştine, aŭ constatat, că într'o vechime fórte obscură popórele germane adoraŭ o divinitate a sóreluĭ, séŭ a lumineĭ, sub numele de Ostarâ séŭ Ostar, cuvênt, care în ce privesce originea sa, numaĭ german nu este.

Sĕrbătórea principală a acesteĭ divinităţĭ Germaniĭ o celebraŭ primăvara, şi ea ajunsese atât de populară la tóte seminţiile germane, în cât părinţiĭ Bisericeĭ creştine catolice, pe lângă tot zelul lor apostolic, nu putură sĕ suprime din lista sĕrbătorilor germane numele păgânescuIuĭ Ostarâ séŭ Ostar [1]).

Pascile creştine, carĭ cad în luna luĭ Aprile séŭ la finele luĭ Marte, Germaniĭ le maĭ numesc şi astădĭ Oster şi Ostern. Şi este de notat, că tot pe la începutul primăvereĭ se celebraŭ în anticitate sĕrbătorile cele marĭ ale luĭ Osiris, căsătoria sa cu Isis, şi aflarea corpuluĭ acestuĭ rege divinisat al lumeĭ vechĭ, «Domn al Domnilor», «deŭ al sóreluĭ».

In Grecia, cultul luĭ Osiris de asemenea ne apare ca o moscenire rĕmasă acolo din timpurĭ fórte obscure.

Afară de Apollo, deul pelasg al lumineĭ, şi afară de Uran, de Saturn şi de Gaea, una din figurile cele marĭ ale religiuneĭ grecescĭ ante-olimpice a fost Dionysos, şi acest Dionysos al Grecilor, după cum recunósce însu-şĭ Herodot, era una şi aceeaşĭ divinitate cu Osiris [2]).

In insula Creta religiunea dominantă în timpurile anterióre istorieĭ era a luĭ Ζεύς ἀστέριος, care representa pe Domnul ceriuluĭ cu sórele şi stelele, ér simbolul acesteĭ divinităţĭ cretene era un taur [3]), întocma precum la Egiptenĭ Apis era consecrat luĭ Osiris şi venerat ca imaginea divinităţiĭ sóreluĭ. Originea acesteĭ religiunĭ cretene, ce era caracterisată prin numele cel sacru de Ζεύς ἀστέριος, se reducea ast-fel la cultul luĭ Osiris, personificaţiunea lumineĭ după doctrinele egiptene.

---

[1]) Grimm, Deutsche Mythologie, 267: das heilige fest der Christen, dessen tag gewöhnlich in den april oder den schluss des merz fällt, trägt in den frühsten ahd. sprachdenkmälern den namen ôstarâ. Dieses Ostarâ, muss gleich dem ags. Eástre ein höheres wesen des heidenthums bezeichnet haben, dessen dienst so feste wurzel geschlagen hatte, dass die bekehrer den namen duldeten .... Ostara ... mag also gottheit des strahlenden morgens, des aufsteigenden lichts gewesen sein.

[2]) Herodoti lib. II. c. 144.

[3]) Preller, Griech. Myth. II (1854) p. 80.

In Dacia memoria espediţiuniĭ şi a faptelor luĭ Osiris s'aŭ păstrat în tradiţiunĭ şi legende. Insă un cult particular la populaţiunea pelasgă a Dacieĭ, Osiris, regele Egiptenilor, n'a avut. In reminiscenţele istorice ale acestor ţĕrĭ el nu are nicĭ rolul luĭ Oetosyros din nordul Măreĭ negre, nicĭ al luĭ Ostarâ séŭ Ostar din religiunea ante-creştină a Germanilor. El este numaĭ un simplu «împĕrat al Jidovilor» (séŭ Egipto-semiţilor), un eroŭ străin, venit din ţĕrile meridionale, fără atribuţiunĭ divine şi fără adoraţiune [1]).

Unul din evenimentele cele maĭ gloriόse ale epoceĭ preistorice a fost introducerea agricultureĭ.

La acest mare eveniment în viéţa omenimeĭ, după cum ne spun tradiţiunile poporale române, se rapórtă brasda cea lată, şi de o lungime estra-ordinară, ale căreĭ urme se maĭ cunosc şi astădĭ pe şesurile Românieĭ, ale Rusieĭ meridionale şi ale Ungarieĭ, o brasdă, care după caracterul, ce i se atribue, a fost trasă de Ostrea-Novac ca probă pentru arat, ca mijloc de hrană şi ca sĕ fie de pomenire pentru tóte generaţiunile viitóre [2]).

---

[1]) Novac séŭ Ostrea-Novac, împĕratul Jidovilor, care după legende s'a luptat cu bălaurul şi a tras brasda cea mare, este o personalitate preistorică, cu totul distinctă de «Novac cel bĕtrân» séŭ «moş Novac» celebrat aşa de mult în cântecele nóstre eroice şi care era de origine din «Lătânĭ de ceĭ bĕtrânĭ» (Corcea, Balade poporale, p. 81. 90). Despre «bĕtrânul Novac», vom vorbi în capitulele relative la primul imperiu pelasg. In unele părţĭ ale Românieĭ, cu deosebire în Oltenia, cuvêntul Novac maĭ are şi înţelesul de «uriaş», séŭ «vitéz din timpurile străvechĭ». In limbile slavice însă «novac» însemnéză tinĕr (Cf. Hasdeŭ, Marele Dicţionar, II. 2262). Insă originea cuvêntuluĭ nu este slavă. In limba modernă italiană «novell» séŭ «nouvell» însemnéză de asemenea «tinĕr» séŭ «născut de curênd» (Banfi, Vocabolario Milanese-Italiano, v. novell, giovine. — Peri, Vocabolario Cremonese, v. nouvell, recentemente nato). In legendele vechĭ grecescĭ Saturn maĭ avea şi epitetul de νεώτατος, cel maĭ tinĕr (Apollodori lib. I. 1. 8.—Hesiodi Theog. v. 132). Tot asemenea ca νεώτατοι eraŭ consideraţĭ la Grecĭ Hercule, Dionysos (Osiris) şi Pan (Herodot, II. 145). Epitetul grecesc de νεώτατος se pare ast-fel a fi numaĭ o traducţiune a uneĭ forme archaice poporale de novac. In onomastica romană numele de Novac ne apare în o formă literară de Novatus (Svetonii Augustus c. 51). De asemenea şi în inscripţiunĭ (C. I. L. III. nr. 569. 2431. — Ibid. II. nr. 134. 777). Constatăm tot-o-dată aicĭ, că Novac din legendele române nu are de a face absolut nimic cu Noe, Deucalionul jidovesc, cu tóte că tradiţiunea ebraică a împrumutat pentru Noe al sĕŭ unele atribute din legenda luĭ Osiris, cum este plântarea viţeĭ de viă.

[2]) In Ungaria ni se presintă de asemenea numerόse urme de valurĭ şi de şanţurĭ vechĭ, a căror origine până astădĭ a rĕmas necunoscută. O parte din aceste construcţiunĭ de pămênt ne apar în documentele Ungarieĭ sub numele de «Brasdă». Ast-fel într'un document de la a. 1086 se amintesce de un monumentum longum.. ... qui

Insă, esaminând condiţiunile primitive ale societăţiĭ omenescĭ din aceste timpurĭ, brasda, ce se atribue luĭ Ostrea-Novac séŭ luĭ Osiris, se pare că maĭ avea tot-o-dată şi o destinaţiune socială-economică.

(quod) vulgo dicitur Buheubrazda (Cod. dipl. Arpadianus cont. I. p. 32). In acelaşĭ document de la a. 1086 acéstă «Brasdă a luĭ Buheu», care trecea pe la marginile comitatelor Iaurin, Vesprim, şi Castrul-de-fer, ne maĭ apare şi sub numele latin de «sulcus». (Cf. Ibid. XII. pag. 552, a. 1294: a possessione Barazda vocata, que videlicet Barazda separat possessiones Kas et Azynagh). — Alte dóue şanţurĭ preistorice ale Ungarieĭ, pe carĭ tradiţiunile poporale le consideră de asemenea ca o brasdă uriaşă de plug, ne apar pe câmpiele cele fertile şi întinse dintre Dunăre şi Tisa. Una din aceste construcţiunĭ primitive începe lângă Gödöllö spre NO de Pesta, de unde luând direcţiunea spre rĕsărit trece pe lângă comunele Sz. László. Fenszarú, Tarna-Sz.-Miklós şi se prelungesce până la K. Köre de lângă Tisa. O a dóua linie paralelă cu cea precedentă s'a constatat pe teritoriul comitatuluĭ Heves (Arok-Szállás — Dormánd). Ambele aceste şanţurĭ pórtă la poporul unguresc numele de Csörsz- séŭ Cszösz-árka. După tradiţiunile poporale din Ungaria şanţul numit Csörsz-árka, care trece prin comitatele Borsod şi Heves formézǎ o brasdă de arat, ce a fost trasă cu un plug uriaş (Gyárfás, A Iász-Kunok története, I. p. 564). Numele de Csörsz-arka, ce-l pórtă aceste dóue şanţurĭ din urmă, a rĕmas până astădĭ neesplicat în literatura istorică. Tradiţiunile unguresci atribue originea acestor şanţurĭ unuĭ eroŭ (naţional) numit Csörsz, Curz séŭ Curzan (Romer, Mouvement archéologique, p. 39 seqq.). Acéstă numire însă aparţine incontestabil timpurilor preistorice. Unul din oraşele cele vechĭ ale Panonieĭ, situat cam în locul, unde se află astădĭ Alba-regală, purta în epoca romană numele de Herculia, probabil că aŭ esistat şi aicĭ unele resturĭ vechĭ de şanţurĭ, brasde, canale orĭ drumurĭ, pe carĭ tradiţiunea le atribuia luĭ Hercule. Acelaşĭ oraş, Herculia, ne apare în Itinerarium Antonini (Ed. Parthey, p. 124), cu numele de Gorsio sive Hercule, şi cu variantele gorcio, gursio, cursio şi corsio.

Brasda din peninsula Bretanieĭ. In colţul de nord-vest al Francieĭ, séŭ în aşa numita peninsulă Bretagne (Aremorica în timpul Romanilor), se întinde de la SO spre NV o lungă cómă de délurĭ, ce pórtă numele enigmatic de Sillon de Bretagne, adecă brasda Bretanieĭ. Probabil, că o-dată a esistat şi aicĭ şi póte că maĭ esistă şi astădĭ o tradiţiune poporală analogă cu cea din România şi Ungaria, despre o brasdă uriaşă. In judeţul Romanaţĭ pe teritoriul comuneĭ Dobrun, brasda, ce se atribue luĭ Novac, încă e trasă pe cóma unuĭ dél (Annal. Soc. acad. X. 2. 187). Ér în colţul estrem de apus, al acesteĭ peninsule Bretagne se află oraşul şi portul numit Brest. De asemenea, şi în Oltenia (jud. Dolj), un sat, pe lângă care trece brasda luĭ Novac, pórtă numele de Brésta. Este probabil, că originea numireĭ localităţiĭ Brest din peninsula Bretagne se reduce la un cuvênt archaic pelasg de brasdă séŭ bréstă (în Transilvania brésdă). Maĭ notăm tot-o-dată aicĭ, că un golf de lângă oraşul Brest pórtă numele de Canal d'Is, probabil în vechime un port dedicat deiţeĭ Isis, după cum aflăm Ἰσιακῶν λιμήν la colţul de nord-vest al Măreĭ negre (Anonymi Periplus, § 61), Isidis portus la

De fapt începuturile agriculturei eraŭ mult maĭ vechĭ de cât timpurile luĭ Osiris. Incă pe la finele epoceĭ quaternare importanţa cerealelor, şi în particular a grâuluĭ şi a orzuluĭ, devenise cunoscută genuluĭ omenesc. Insă progresul acestuĭ noŭ ram de activitate a omenimeĭ a rĕmas, în tot cursul epoceĭ neolitice, încă fórte restrîns.

In aceste timpurĭ primitive ale istorieĭ, clasa cea mare şi puternică a populaţiuneĭ, cu deosebire în Europa, o formaŭ triburile pastorale.

La acéstă hierarchiă socială a timpurilor vechĭ, se maĭ adaugea încă o nouă circumstanţă.

Intrégă epoca neolitică se caracteriséză prin o înmulţire estra-ordinară a populaţiuneĭ, şi esista în aceste timpurĭ o mare neegalitate în averĭ.

Incă Saturn, tatăl luĭ Osiris, începuse opera cea mare de reformaţiune a vieţeĭ sociale umane. Sub domnia acestuĭ înţelept monarch cestiunea agricultureĭ pentru prima óră a fost considerată ca o afacere de stat.

Saturn ne apare ca introducătoriul şi protectorul politic al întregeĭ activităţĭ agricole, şi el pórtă la populaţiunile pelasge titlul de începătoriul unuĭ mod de viéţă maĭ bun [1]).

Insă, sub Osiris se presintă pentru prima óră în istoria omenimeĭ cestiunea cea mare agrară a lumiĭ vechĭ, necesitatea statuluĭ pentru ameliorarea situaţiuneĭ cetăţenilor sĕracĭ, a proletarilor nepăstorĭ, şi lipsiţĭ de posesiune.

Pe lângă acéstă luptă economică, ne maĭ apare tot-o-dată sub domnia

---

ţĕrmuriĭ Etiopieĭ (Plinii lib. V. 34. 5.), comuna numită Işalniţa, situată lângă brasda luĭ Novac din România, şi Vadul-luĭ-Isac de lângă Troianul séŭ Brasda Besarabieĭ.

Brasda din Italia. De asemenea a esistat şi în Italia o tradiţiune antică despre o brasdă gigantică trasă pe şesurile cele fertile ale rîuluĭ Pad. Aicĭ însă acéstă brasdă se atribuia luĭ Hercule, întogma după cum în unele părţĭ ale Olteniceĭ brasda luĭ Novac maĭ pórtă şi numele de «brasda luĭ Iorgovan» (Spineanu, Dict. geogr. al jud. Mehedinţĭ p. 46. 112). Fabulantur Herculem Geryonis boves ex Hispania in Graeciam agente hoc loco (iuxta Patavium ad Geryonis oraculum) arasse et ita ducto sulco calidas illas (Aponae) aquas emersisse (Cluver. Ital. pag. 148 seqq. după Corpus Inscr. lat. I. p. 267).

[1]) **Macrobii** Saturn. I. 7: Janus, cum Saturnum classe pervectum excepisset hospitio, et ab eo edoctus peritiam ruris, ferum illum et rudem ante fruges cognitas victum in melius redegisset, regni eum societate muneravit . . . . Observari igitur eum jussit . . . quasi vitae melioris auctorem . . . . Huic deo (Saturno) insertiones surculorum, pomorumque educationes et omnium cujus modi fertilium tribuunt disciplinas.—Ibid. I. 10: quod Saturnus ejusque uxor (Ops) tam frugum, quam fructuum, repertores credantur.

luĭ Osiris și lupta de putere, séŭ pentru dominațiunea etnică, între cele dóuĕ grupe de populațiunĭ inimice, între rasele meridionale și Pelasgiĭ de la nord, anume ceĭ din ținuturile Europeĭ.

Posesiunea pămêntuluĭ în aceste timpurĭ depărtate preistorice era concentrată maĭ cu sémă în mâna raseĭ pelasge.

Incă de la începutul epoceĭ neolitice triburile pastorale pelasge trecând peste ape și munțĭ se rĕspândiră cu turmele lor infinite peste tóte ținuturile Eladeĭ, ale Asieĭ de apus, ér în Egipet până în părțile de sus ale Niluluĭ, și cu posesiunea pămêntuluĭ cresc tot-o-dată și puterea lor națională.

Osiris, ne apare în istoria lumeĭ vechĭ ca cel de ântâiŭ rege egiptean, care deschise luptă în contra situațiuneĭ teritoriale a triburilor pastorale pelasge, carĭ ocupase munțiĭ și câmpiile până în deșerturile Africeĭ.

După rĕsboiul fericit cu Typhon, Osiris în puterea dreptuluĭ de cucerire, smulse din domeniul cel vast al triburilor pastorale teritoriĭ întinse rĕmase necultivate și le distribui agricultorilor. Putem conchide ast-fel, că destinațiunea primitivă a brasdeĭ atribuite luĭ Osiris a avut tot-o-dată și un caracter de utilitate publică; ea a servit de a marca într'un mod visibil și durabil terenele distribuite claseĭ agricultorilor [1]). Acésta ne esplică, pentru ce acéstă brasdă este trasă în diferite regiunĭ agricole și une-orĭ chiar pe cómele délurilor [2]).

Aceste sunt principalele evenimente politice și economice ale epoceĭ luĭ Osiris.

Și resumând, noĭ constatăm aicĭ, că acéstă brasdă, căreia, tóte tradițiunile vechĭ și nóue, i atribue un caracter agricol, constitue, atât după vechimea, cât și după importanța sa particulară, unul din cele maĭ memorabile monumente preistorice ale Europeĭ.

---

[1]) Esecutarea materială a acesteĭ uriașe brasde, ca tóte lucrările cele marĭ și grele din timpurile preistorice, s'a făcut incontestabil prin o mulțime enormă de sclavĭ publicĭ. În România, pe unele locurĭ acest șanț maĭ pórtă numele de «Brasdă jidovéscă», adecă, esecutată de jidovĭ (Locusteanu, Dict. geogr. al jud. Romanațĭ, p. 137). Tot ca opera unor sclavĭ era considerat în anticitate șanțul cel lat din peninsula Taurică, și care după unele tradițiunĭ istorice se atribuia luĭ Osiris (Herodot, IV. 3.— Steph. Byz., v. Ταυρική. — Tab. Peut.: fossa facta per servos Scutarum).

[2]) Acéstă lucrare de pămênt numită «Brasda luĭ Novac» nu are de loc caracterul unuĭ val roman, construit în mod regulat și fortificat cu castre. De altă parte, după natura terenuluĭ, pe unde trece acéstă brasdă, ca nu are absolut nicĭ o importanță defensivă.

MONUMENTELE MEGALITICE ALE DACIEI.

IX. MENHIRELE, CARACTERUL ŞI DESTINAŢIUNEA LOR.

O altă clasă importantă de monumente preistorice, şi care ni se presintă în diferite părţĭ ale Asieĭ, Europeĭ şi Africeĭ, o formeză aşa numitele monumente megalitice [1]).

Aceste monumente consistă din petre marĭ, brute, tăiate orĭ sculptate într'un mod cu totul primitiv, şi carĭ ne desceptă uimirea, nu prin forma lor estetică, ci prin grandiositatea lor.

Genul cel maĭ archaic al acestor monumente megalitice consistă din un singur bolovan enorm de pétră, împlântat vertical în pămênt.

Aceste monolite brute, aşeḑate ast-fel de mânile omuluĭ preistoric, se numesc în sciinţa archeologică de astăḑĭ menhire [2]) séŭ peulvane [3]).

Formele menhirelor sunt piramidale, cilindrice, adese-orĭ cu vîrfurĭ conice. Orĭ cu alte cuvinte, menhirele sunt numaĭ simple columne de pétră brută séŭ obeliscurĭ primitive.

Despre destinaţiunea, ce aŭ avut'o la început aceste columne grosiere de pétră, părerile până astăḑĭ sunt încă divisate.

---

[1]) De la pref. mega..., mare, şi lithos, pétră.

[2]) Etimologia cuvêntuluĭ menhir după Littré (Dictionnaire de la langue française), bas-bret. men, pierre, hir, long. — In vechia limbă bretonă, după cum ne spune Legrand d'Aussy, cel de ântâiŭ, care a stabilit o clasificaţiune a monumentelor megalitice, obeliscurile brute se numiaŭ armenir (Cartailhac, La France préhistorique, p. 169. — Reinach, Terminologie des monuments mégalithiques, p. 6). La Germanĭ, Ermen-sul, Irmen-sul, Ormen-sul se numia idolul Saxonilor, un sul séŭ columnă de lemn, nu de toť înaltă (Grimm, Deutsche Mythologie, p. 106).

[3]) **De Mortillet**, Musée préhistorique, pl. LIX: Les menhirs, qu'on nomme aussi peulvans ou pierres-fiches, sont des pierres brutes dressés et fichées dans le sol de manière à former des espèces d'obélisques. Ces monuments des plus simples et des plus primitifs, varient beaucoup de grandeur . . . depuis 1 mètre jusqu'à 10 ou 12 mètres et au-delà. — In Francia, după cum scrie Cartailhac, cel maĭ considerabil menhir se află la Locmariaker în departamentul Morbihan, numit «la pierre des fées» séŭ «la grande pierre.» Astăḑĭ acest menhir e resturnat şi frânt în treĭ bucăţĭ. Lungimea sa este de 21 metri, ér grosimea de 4 metri (La France préhistorique, p. 319).

Anume uniĭ sunt de părere, că așa numitele menhire sunt numaĭ un fel de monumente funerare, ce aŭ fost ridicate pe mormintele, orĭ pe cenotafele celor decedațĭ.

Alțiĭ, din contră, întemeiațĭ pe împrejurarea, că la picióreIe acestor monolite nu s'a descoperit nicĭ o urmă de inhumațiune, susțin, că menhirele constitue numaĭ simple monumente comemorative, ce aŭ fost destinate într'o vechime depărtată, ca sĕ perpetueze aducerea aminte de un mare eveniment.

In fine, o parte din archeologiĭ de astădĭ le consideră în general, numaĭ ca un simbol transparent al unuĭ cult religios din epocele preistorice.

Noĭ vom precisa aicĭ destinațiunea primitivă, ce aŭ avut'o aceste monumente preistorice, nu pe basa fântânilor medievale, după cum s'a urmat în mare parte până astădĭ, ci esclusiv numaĭ după caracterul religios, ce l'aŭ avut aceste monolite în timpurile cele maĭ depărtate ale anticitățiĭ grecescĭ și romane.

Pe câmpul cel întins al Troieĭ, după cum ne spune Homer, se afla o movilă mare din timpurile străvechĭ, unde era înmormêntat divinul bĕtrân Ilŭ, fiul luĭ Dardan, ér pe acéstă movilă era ridicată o stelă séŭ columnă funerară de pétră [1]).

In rĕsboiul Troianilor cu Greciĭ, după cum ne spune tot Homer, vitézul principe Sarpedon, domn peste populațiunea cea avută pelasgă din Lycia, cade în luptă ucis de Patroclu, ér corpul sĕŭ din ordinul luĭ Joe a fost dus în Lycia, ca acolo sĕ-ĭ celebreze funeralele frațiĭ și rudele sale, sĕ-ĭ ridice o movilă și pe ea o columnă (στήλη), fiind-că acésta este onórea morților [2]).

Incă în timpurile rĕsboiuluĭ troian, așa dar, columnele de pétră ni se presintă ca monumente de onóre eternă ridicate pe tumulele celor decedațĭ [3]).

Pe drumul de la Sparta către Arcadia, ne spune Pausania (sec. II. d. Chr.), se maĭ vedeaŭ încă în timpurile sale ridicate 7 columne séŭ stâlpĭ (κίονες) după stilul cel archaic, séŭ din pétră brută, și că aceste columne înfățișaŭ simulacrele celor 7 planete [4]), ale Sóreluĭ, Luneĭ, ale luĭ Saturn, Joe, Marte, Mercur și Venus.

---

[1]) **Homeri** Ilias, XI. v. 371.

[2]) Ibid. XVI v. 457. 674.

[3]) Ulise, după cum ne spune Odysea (lib. XII. v. 13-14), ridică în insula Aeaea un tumul peste cenușa și armele decedatuluĭ Elpenor, ér de asupra tumuluiuĭ înalță o columnă (στήλη).

[4]) **Pausaniae** Descriptio Graeciae, lib. III. 20. 9.

In fine, columnele primitive séŭ de pétră brută ne maĭ apar în anticitatea preistorică şi ca simple monumente comemorative.

Hercule, eroul cel mare al lumeĭ pelasge, ridică, după cum ne spun tradiţiunile, lângă Oceanul Gaditan dóue columne uriaşe de pétră, drept semne pentru memoria eternă a espediţiuniĭ şi a faptelor sale celor marĭ [1]).

In Italia, la vechile triburĭ latine, a esistat de asemenea până târḑiŭ usul de a înălţa piramide orĭ columne enorme de pétră pe mormintele celor decedaţĭ.

«La strămoşiĭ noştri, scrie Serviu, nobiliĭ se înmormêntaŭ sub movile înalte orĭ în sînul munţilor, de unde a luat nascere usul, ca peste corpul celuĭ decedat sĕ se ridice piramide, orĭ columne enorme de pétră [2]).»

Ast-fel după usurile morale ale anticităţiĭ, menhirele séŭ columnele de pétră brută aveaŭ diferite destinaţiunĭ.

152. — Menhirul Saint-Urnel din Plomeur (dep. Finistère, Francia). După Cartailhac, La France préhistorique, p. 323.

Unele ne apar ca monumente primitive onorifice pe tumulele, orĭ la mormintele celor decedaţĭ. Altele aveaŭ o destinaţiune religiósă maĭ înaltă. Ele representaŭ, în o formă rudimentară, imaginile unor divinităţĭ archaice şi formaŭ ast-tel obiectul unuĭ cult religios. Altele, în fine, ni se presintă numaĭ ca simple monumente comemorative cu privire la espediţiunĭ, la fapte ilustre de rĕsboiŭ, orĭ la evenimentele marĭ politice şi religióse. De asemenea aceste columne de pétră aŭ maĭ avut tot-o-dată şi o destinaţiune economică-religiósă. Ele serviaŭ ca «termini» séŭ petre sfinte, spre a marca limitele teritorielor [3]), proprietăţilor şi a indica direcţiunea drumurilor.

Peste tot menhirele aŭ avut în anticitatea preistorică aceea destinaţiune

---

[1]) **Diodori** Siculi lib. I 24 1; IV. 18. 2.

[2]) Servius in Aen. XI: Apud maiores, nobiles aut sub montibus altis, aut in ipsis montibus sepeliebantur, unde natum est, ut super cadavera, aut pyramides fierent, aut ingentes collocarentur columnae. — Cf. Isidori Hispal Originum lib. XV. 11. 4.

[3]) **Strabonis** Geogr. lib. IX. 1. 6.

sacră, pe care a avut'o și o are *crucea* în era creștină, ca semn de adorațiune, ca monument sepulcral și ca obiect sfânt de comemorațiune.

Usul menhirelor ca monumente funerare a esistat și în țĕrile *Dacieĭ* până târḑiŭ în timpurile istorice [1]).

Tradițiunile poporale române ne amintesc și astăḑĭ de bolovaniĭ séŭ steniĭ de pétră, ce se puneaŭ lângă morminte drept semne eterne pentru memoria celor decedațĭ [2]).

In unele părțĭ ale Românieĭ aŭ maĭ esistat chiar până în timpurile nóstre cimiteriĭ întregĭ preistorice numite de popor *mormintele Urieșilor* [3]), ale

---

[1]) In documentele istorice medievale ale Ungarieĭ columnele de pétră brută din timpurile vechĭ pórtă numele de *balvan* (*Cod. dipl. Arpadianus continuatus*, VIII. 174. a. 1267: vadit ad *statuam lapideam*, que dicitur *balwankew*).— In limba vechiă slavonă кольканх (στήλη, columna), cuvênt, a căruĭ origine se reduce la românescul *bolovan*, identic după formă și sens cu terminul archaic din Francia, *peulvan* (Comparéză lat. *bolus*, gr. βῶλος). — Despre o *columnă enormă funerară* în stilul archaic, séŭ menhir, scrie *Kövary* în «Száz történelmi regek» p. 105: In pădurea numită *Rica* din Secuime (*Transilvania*), se vede lângă drumul, ce trece prin acéstă pădure un *bolovan enorm de pétră*, înalt de 3 stânjenĭ, care se numesce «*Pétra Riceĭ*.» Aicĭ, spune poporul, că se află înmormêntată o regină, a căreĭ cetate era pe délul, ce se înălță de asupra acesteĭ văĭ.

[2]) Intr'un bocet de peste Carpațĭ, «*bradul*», care era considerat și în anticitatea romană ca un simbol funerar, se tânguiesce ast-fel:

După mine or vint
Tot patru voinicĭ,
Cu patru hăiducĭ,
Și m'or înșelat
Până m'or tăiat,
Că pe min' m'or pune
La un cap de fată,
La *un stan de pétră*...

Frâncu, Româniĭ din munțiĭ apusenĭ, p. 175.

«Pétra, ce se pune la capul mortuluĭ», se numesce în unele părțĭ ale Transilvanieĭ «*zlémăn*» (*Reteganul*, Colecțiune manuscriptă, Partea III. 2. 265, în biblioteca Academieĭ Române).

[3]) **Spineanu**, Dicționar geogr. al jud. Mehedințĭ, p. 166. — **Filip**, Studiŭ de geografie militară asupra Oltenieĭ p. 76. — La «*mormintele Urieșilor* séŭ *Jidovilor*», dintre comuna Balotescĭ și satul Schinteiescĭ din jud. Mehedințĭ, aŭ esistat, după informațiunile, ce le avem, până în ḑilele nóstre, bolovanĭ séŭ lespeḑĭ enorme împlântate în pământ, ca semne funerare.—Profesorul Teohari Antonescu din Iașĭ, într'un raport publicat în *Buletinul Oficial* al Ministeriuluĭ instrucțiuneĭ publice, nr. 99 din anul 1897, scrie, că la comuna *Schela* din jud. Gorj, pe délul numit Harabor, se ar afla un monument dolmenic și o aliniare megalitică, întocma ca cele din peninsula Bretanieĭ. Am visitat acéstă comună în vara anuluĭ 1900, însă nu am aflat acolo nicĭ o urmă de vre o construcțiune megalitică. Cimiteriul vechiŭ de la Harabor este din contra *micro-*

Jidovilor, ale Dacilor orĭ Lazilor, morminte, ce eraŭ indicate prin bolovanĭ marĭ și nescrișĭ [1]).

153. — Mormintele «Latinilor» și ale «Jidovilor» de lângă satul Balwan (Bovan) spre nord de Alexinațĭ în Serbia. După Kanitz, Reise in Süd-Serbien, pag. 33 și Taf. III. fig. 3.

In Serbia cimiteriele, carĭ se caracteriséză prin vechimea lor cea depărtată și prin bolovaniĭ séŭ lespeḍile enorme de pétră, se numesc mormintele Latinilor orĭ ale Jidovilor [2]), sub care denumire tradițiunile popo-

---

litic. Am pus pe sătenĭ de aŭ scos maĭ mulțĭ bolovanĭ (cipurĭ) de la capetele mormintelor, însă nicĭ una din aceste petre funerare nu avea o lungime maĭ mare de 50 cm.

[1]) Din comuna Rădăuțĭ, jud. Dorohoiŭ, ni se relatéză: «S'a vorbit de bĕtrânĭ, că pe moşia Hudesceilor micĭ (Mioreaniĭ), în hotar cu Rădăuțiĭ, ar fi fost îngropațĭ Dacĭ, Sașĭ, orĭ Lazĭ, și că pe mormintele acelea . . . petrele eraŭ marĭ și nescrise.» (Inv. I. Nimerean). — In părțile de apus ale Europeĭ columnele funerare se numiaŭ în limba latină medievală staplus. Ast-fel cetim în Lex Salica, promulgată de Carol cel Mare la a. 798: si quis aristatorem hoc est staplum, qui super mortuum missus est capulaverit (Tit. LVII. 3). Acest cuvênt se esplică la Baluziu (Capitularia, II. p. 687) prin «lapis, quo summitas sepulcri tegebatur». In limba slavonă стлъпъ, στήλη, columna, rom. stâlp. Este incontestabil, că acest cuvênt a fost în us în Europa încă înainte de imigrațiunea Slavilor. Unele sate din România pórtă numele de «Stâlp», după columnele de pétră, ce aŭ fost ridicate în vechime acolo.

[2]) Despre necropola cea vastă cu menhire de la comuna Balwan, situată spre nord

rale ale slavilor meridionalĭ înțeleg dóue generațiunĭ uriașe de ómenĭ, carĭ se distingeaŭ prin mărimea și puterea lor fisică și prin construcțiunile lor cele marĭ și grele [1]).

Monumentele megalitice numite menhire sunt de regulă isolate. Câte o-dată însă ele sunt așeḍate în grupe.

Când grupele acestea aŭ formă de cercurĭ, ele se numesc cromlech-urĭ [2]), ér când sunt așeḍate maĭ mult, orĭ maĭ puțin, în liniĭ drepte, pórtă numele de aliniărĭ, fr. alignements [3]).

La ce rasă anume aparțin în general monumentele numite megalitice a rĕmas până astăḍĭ o cestiune deschisă în sciința preistorică.

Mult timp aceste monumente enorme de pétră brută, și în particular dolmenele, aŭ fost considerate, fără nicĭ o rațiune, ca opere ale Celților séŭ Druiḍilor [4]).

De fapt însă originea monumentelor megalitice se reduce la primele timpurĭ ale epoceĭ neolitice. Cu deosebire în dolmene se aŭ găsit la diferite

---

de Alexinațĭ, în Serbia, scrie Kanitz (Reise in Süd-Serbien p. 33) : Auf dem Wege nach Kraljevo kamen wir ..... an einem weiten Grabfelde mit rohbehauenen Grabsteinen aus Glimmerschiefer vorüber . . . Nach diesen Schilderungen der Anwohner enthielten die Gräber «latinski» und «židovski groblje». . . Die Umfassung dieser Grabstätte (des zuerst eröffneten Grabes) bestand wie die der meisten der übrigen, aus rohen unbehauenen Felsblöcken, von welchen je zwei der Länge nach als Schutzmauern zu beiden Seiten das Grab umrandeten, einer am Fussende und ein hochaufgerichteter am Kopfe die Grabesform im länglichen Vierecke abschlossen.

[1]) **Kanitz,** Donau-Bulgarien I. 51; III. 75.

[2]) Etimologia după Littré, Dictionnaire: v. cromlek: Bas-breton, kroumlech', de kroumm, courbe, et lech', pierre sacrée.

[3]) In Francia cele maĭ remarcabile aliniărĭ se află la comuna Carnac din departamentul Morbihan în provincia Bretania. Aceste aliniărĭ consistă din treĭ grupe separate unele de altele prin un anumit spațiŭ liber, însă făcând parte din unul și acelașĭ sistem megalitic. Aceste grupe sunt: aliniarea de la Ménec, compusă din 11 liniĭ, carĭ conțin 878 menhire, înalte de 3—4 metri; cea de la Kermario de 10 liniĭ conținênd 855 menhire, și în fine, cea de la Kerlescant de 13 liniĭ conținênd 262 menhire. Direcțiunea acestor liniĭ este de la rĕsărit spre apus. Bolovaniĭ sunt așeḍațĭ în mod regulat la micĭ intervale uniĭ de alțiĭ, ér dimensiunile acestor menhire descresc în mod gradat către estremitățile linielor. Aceste monumente sunt anterióre primelor invasiunĭ ale Celților, ér destinațiunea lor preistorică a rĕmas până astăḍĭ un mister pentru sciință.

[4]) **Bertrand,** Archéologie celtique et gauloise: On ne peut plus hésiter à déclarer que les dolmens ne sont pas celtiques, et qu'ils recouvrent les restes d'une population dont l'histoire ne nous parle pas. (După Fergusson, Les monuments mégalitiques, p. XXVIII).

ocasiunĭ o cantitate însemnată de obiecte de pétr poleită, probe incontestabile, că introducerea acestuĭ gen de monumente funerare este anterióră imigraţiuniĭ Celţilor în Europa [1]).

154. — Vederea uneĭ părţĭ din aliniarea de menhire de la Carnac (dep. Morbihan în Francia). După Revue encyclopédique, 1895, p. 187.

Tradiţiunile irlandese însă reduc originea monumentelor megalitice la dóue popóre invasionare preistorice. Una din aceste rase, şi anume cea

[1]) Dolmenele. O altă grupă de monumente megalitice pórtă în archeologia preistorică numele de dolmene (Etimologia după Littré, gaël, tol, table, men, pierre). Dolmenele sunt monumente funerare şi ele consistă din o lespede séŭ tablă enormă, de pétră aşeḑată orisontal pe doĭ, orĭ pe maĭ mulţĭ bolovanĭ marĭ, împlântaţĭ vertical în pământ. Dimensiunile lespeḑilor şi ale bolovanilor, ce compun aceste dolmene, sunt de regulă atât de enorme, ér transportarea şi ridicarea lor presintă dificultăţĭ aşa de marĭ, în cât aḑĭ stăm uimiţĭ, când le contemplám, şi ne întrebăm, cum acele popóre primitive aŭ putut dispune de mijlóce mecanice atât de eficace, ca sĕ miscе aceste mase gigantice de pétră, sĕ le aducă adese-orĭ din depărtare şi le urce pe coline orĭ pe délurĭ, ca sĕ le pună la locul, ce li s'a destinat. In interiorul lor, aceste dolmene conţin una orĭ maĭ multe camere de pétră, în carĭ se depuneaŭ corpurile, orĭ urnele cu cenuşă ale celor decedaţĭ. În numĕr maĭ considerabil dolmenele ni se presintă în Francia, în Britania, în Danemarca, în Svedia şi în Germania de nord. De asemenea s'a maĭ constatat esistenţa acestuĭ gen de monumente şi în Italia, în părţile de NO ale Caucasuluĭ, în Persia, India, Arabia, în regiunile de nord ale Africeĭ şi în America centrală.

In România singurul dolmen, despre care avem óre-carĭ notiţe archeologice este construcţiunea de bolovanĭ enormĭ séŭ pescerea artificială din muntele Lespedea, de la isvórele Ialomiţeĭ, despre care ne vorbesce Cesar Boliac. Reproducem aicĭ în estras propria sa descriere: «Ca sĕ daŭ o ideă archeologilor despre primul aspect al acesteĭ numite pescere, le recomand desenul «dolmanul danes» şi cercul de petriĭ sepulcrale, fig. 98 şi fig. 99, din admirabilul uvragiŭ «Omul înainte de istoriă» al luĭ Sir

maĭ vechiă, pórtă în tradiţiunile irlandese numele de Fri-Bolgĭ, carĭ sunt înfăţişaţĭ ca ómenĭ de o statură nu de tot înaltă, şi cu pĕrul brun séŭ închis.

Peste acest popor numit Fri-Bolgĭ, carĭ aŭ ţinut cât-va timp domnia etnică şi politică peste Irlandia, a năvălit maĭ târdiŭ o altă rasă de ómenĭ, aşa numiţiĭ Dănianĭ, şi carĭ se caracterisaŭ prin o statură în general înaltă, avênd pĕrul blond şi ochiĭ albaştriĭ [1]).

John Lubbock . . . . . Intru adevĕr că aicĭ se vede cine-va în fata uneĭ clădirĭ de uriaş; în adevĕr, că omul a trebuit sĕ fie tare în braţele şi spatele luĭ, ca sĕ apuce, ca sĕ aşeḑe, ca sĕ construiéscă asemenea locuinţă pe asemenea locurĭ . . . Preste petre marĭ un lespede petroiŭ formézâ un acoperemênt preste dóue încăperĭ, una de 15 picióre lungime şi 8 picióre largul, cu o întrare şi cu o eşire în potriva întrăreĭ de 7 palme, înalte şi large de treĭ palme; bolovanĭ marĭ drept pragurĭ şi câte un bolovan ca tréptă de coborît într'una. Intrând înăuntrul acesteia, pe deschiḑĕtura de către apus, la drépta este un bloc de pétră în formă pătrată, altar negreşit, înălţime de patru palme şi tot atâtca de câte 4 laturile. Pre acest altar numaĭ cenuşă şi cioburĭ amestecate cu un fel de nisip . . . D'aci numele acesteĭ capişte, Pescerea cu ólele . . . Am luat câte-va din aceste hârburĭ, tóte vinete şi albite pe din afară (caracteristică dacă în olăria, ḑisă celtă de anticarĭ) . . . Albuiul de pe aceste óle este negreşit exhalarea leşieĭ cenuşeĭ dintr'însele. Acésta am observat'o în maĭ multe ocasiunĭ. Tradiţiunea spune, că sunt bĕtrânĭ carĭ aŭ apucat multe óle întregĭ, eraŭ unele pe treĭ picióre şi în mărimĭ deosebite . . . Óle . . carĭ aŭ servit drept urne . . . . . Alăturĭ cu acéstă salǎ şi despărţită printr'un zid format dintr'un singur bloc de pétră, este o altă sală maĭ mică . . . . . . fără altar într'însa şi fără nicĭ o îngrădire» (Trompeta Carpaţilor nr. 846 din a. 1870). Intr'un alt articul C. Boliac confirmă de noŭ caracterul dolmenic al acesteĭ pescerĭ artificiale: «Dolmanul, ḑice dênsul, care l'am găsit acum un an sub denumirea de Peşterea cu ólele . . . . nu póte fi îndoiélă pentru nime, că nu este o capişte druido-celtă» (Trompeta Carpaţilor, nr. 939 din 1871). — Despre un alt monument megalitic cu aparenţă de dolmen ni se comunică următórele din comuna Chişcanĭ, judeţul Brăila: In munţiĭ Măcinuluĭ se află treĭ petre, din carĭ dóue înfipte în pământ, ér a treia între ele fără a atinge pămêntul (Inv. I. Nicolescu).

[1]) Henri Martin, De l'origine des monuments mégalithiques, p. 14—15: En Irlande la tradition attribue les grands tumulus à dolmens, partie à un ancien peuple de haute taille, aux cheveux blonds et aux yeux bleus . . appelé la race de dieux de Danann (Tuatha-de-Danann), et partie à un population plus ancienne encore, de moindre taille et à cheveux bruns . . . celui de Firs-Bolgs, et qu'il faut bien se garder d'identifier, comme on le fait trop souvent, avec nos Belges de la Gaule, incomparablement plus récents et de type très-différent . . . Le peuple de dieux de Danann, qui avait conquit l'Irlande sur les Fir-Bolgs, fut à son tour dépouillé de son empire par les tribus héroïques des Scotts. . . qui seraient, dit-on, venus d'Espagne,

Dănieniĭ, după tradiţiunile irlandese, continuară de asemenea a face us ca şi Fri-Bolgiĭ, de monumentele megalitice, până când dominaţiunea lor peste Irlandia fu înfrântă de un alt popor invasionar numit Scoţĭ.

Din punct de vedere al etnologieĭ preistorice, Fri-Bolgiĭ, carĭ după tradiţiunile irlandese, aŭ introdus ceĭ de ântâiŭ monumentele funerare megalitice în ţerile de apus ale Europeĭ, se par a fi numaĭ un ram emigrat spre apus din poporul cel mare pelasg al Hyperboreilor, stabiliţĭ în timpurile preistorice la Dunărea-de-jos, şi carĭ în monumentele geografieĭ antice ne apar sub numele de Pirobori [1]. Ţéra Hyperboreilor din nordul Dunăreĭ-de-jos era renumită şi în epoca luĭ Pindar pentru monumentele sale cele colosale de pétră brută.

Ér a dóua rasă preistorică aşa numiţiĭ Dănianĭ, de carĭ ne fac amintire tradiţiunile irlandese, se par a fi fost în mişcarea cea mare etnică a lumeĭ vechĭ numaĭ nisce triburĭ de Danai (Δαναοί), cum numesce Homer pe Grecĭ [2], şi carĭ înaintase spre apus pe căile de migraţiune ale altor triburĭ pelasge neolitice.

Aceştĭ Danaĭ, séŭ Grecĭ, ne apar în timpurile cele primitive ale istorieĭ europene ca poporul, ce calcă imediat pe urmele Pelasgilor.

Despre imigraţiunea Danailor în ţinuturile pelasge se păstrase până târḑiŭ o tradiţiune în Elada, şi pe care Eschyl ne-o înfăţişéză în poema sa Supplices sub forma, cum Danaos (representantul Danailor) persecutat de fratele sĕŭ Aegyptos emigréză din Lybia şi vine în imperiul cel vast al luĭ Pelasg, ca sĕ céră protecţiune şi loc pentru descălecare.

Chiar şi tipul etnic al Fri-Bolgilor şi Dănienilor din tradiţiunile irlandese corespunde pe deplin la aspectul fisic şi moral al vechilor Pelasgĭ şi Danaĭ.

Pelasgiĭ ne apar în vechile monumente ale literatureĭ grecescĭ ca o rasă de ómenĭ cu un colorit negricios, séŭ arşĭ de sóre, robuştĭ şi cu un caracter dominatoriŭ. Pelasg, primul fundatoriŭ al imperiuluĭ acesteĭ rase, a fost, după cum ne spune vechiul poet Asiu (c. 700 a. Chr.), născut din pămêntul cel negru.

De altă parte Greciĭ ceĭ vechĭ, séŭ Danaii, sunt înfăţişaţĭ în tradiţiunile epoceĭ homerice ca ómenĭ cu o statură înaltă, cu pĕrul blond şi ochiĭ albaştriĭ.

---

et qui étaient des Celtes plus ou moins mêlés d'Ibéres. — Vechile tradiţiunĭ ale Irlandieĭ maĭ amintesc tot-o-dată şi de regiĭ din o rasă numită Hérémon, ale căror morminte se aflaŭ la Cruachan (Fergusson, Les monuments mégalitiques, p. 203).

[1]) **Ptolemaei** Geogr. lib. III. 10. 8., Piroboridava lângă fl. Hierasus.

[2]) **Homeri** Ilias, III. 33. 464; IV. 232; VII. 382; XIII. 680.

In fine, semnele și figurile gravate pe diferite monumente megalitice ale apusuluĭ și carĭ consistă din spirale, din linie serpentine, linie arcuate séŭ semisferice, discurĭ, róte ale sóreluĭ și puncte diseminate, ce imitéză ceriul cu stelele, ne presintă o afinitate remarcabilă cu sistemul de ornamentațiune și cu semnele simbolice ale Pelasgilor orientalĭ.

Aceste caractere mistice, de pe monumentele funerare megalitice ale apusuluĭ, ne înfățișéză urmele inspirațiunilor religióse pelasge, cultul ceriuluĭ, al sóreluĭ și al stelelor, și peste tot o credință firmă în o viéță dincolo de mormênt, în regiunile lumineĭ séŭ ale lumeĭ superióre [1]).

Maĭ observăm tot-o-dată aicĭ, că formele cele colosale ale acestor monumente, ne spun, că ele aparțin unuĭ popor eroic și cu o ambițiune enormă de a transmite posterităților memoria și gloria celuĭ decedat.

---

[1]) Diferite specimine de genul ornamenticeĭ și de semnele simbolice, înfățișate pe monumentele megalitice ale Franciei, Irlandieĭ și Anglieĭ se pot vedé la Fergusson, Monuments mégalitiques, pag. 218 seqq., și la Bertrand, La Gaule avant les Gaulois, p. 153 seqq.

X. TERMINI LIBERI PATRIS.

1. Ὑπερβορέων θαυματὴ ὁδός. *Calea cea admirabilă a Hyperboreilor.*

In istoria monumentelor megalitice ale Daciei, un loc important î-l ocupă o lungă seriă neîntreruptă de maĭ multe miĭ de bolovanĭ, séŭ lespeḑĭ enorme, ce se întindea până în sec. al XVIII-lea din Besarabia prin Rusia meridională către Crimea, și din care astăḑĭ maĭ esistă încă unele puține resturĭ în apropiere de Chișineŭ.

Invĕțatul Domn al Moldoveĭ Dimitrie Cantemir, scria pe la a. 1716 în acéstă privință următórele:

«Nu departe de Chișineŭ, orășel lângă rîul Bâcul, se vede o serie de lespeḑĭ fórte marĭ, dispuse în liniă dréptă în așa mod, ca și când ele ar fi fost așeḑate acolo prin activitatea omuluĭ. Însă ceea ce ne împedică de a crede acésta, este de o parte mărimea acestor lespeḑĭ, ér de altă parte lungimea spațiuluĭ, pe care se întind. Întru adevĕr, uniĭ din bolovaniĭ aceștia acoper un spațiŭ de 3-4 coțĭ în lat și în lung, ér seria lor trece peste Nistru și se întinde până la Crimea. In limba poporuluĭ acest șir de petróie pórtă numele de Cheile Bâculuĭ, și țĕraniĭ în simplicitatea lor spun, că acéstă construcțiune e făcută de smeĭ, carĭ se conjurase, ca sĕ închidă cursul rîuluĭ Bâcul[1]).»

Poetul Constantin Stamati, care locuia în Chișineŭ, într'o notiță scrisă rusesce despre anticitățile Besarabieĭ și publicată pe la a. 1850, ne maĭ comunică încă următórele date importante cu privire la acéstă construcțiune megalitică: «Ca la treĭ verste maĭ în jos de Chișineŭ, scrie dênsul, se vede un șir în liniă dréptă de lespeḑĭ fórte marĭ îngropate până la jumĕtate în pămênt, pe carĭ locuitoriĭ le numesc Cheile rîuluĭ

---

[1]) **Cantemirii** Descriptio Moldaviae (Ed. 1872) p. 15: Kissnou, ad flumen Bicul non magni momenti urbecula. Haud procul ab ea conspicitur series maximorum lapidum, ita in recta linia dispositorum, ac si humana industria illuc essent collocati. At hoc credere impedit et ipsorum lapidum magnitudo, et spatii per quod extenduntur, longitudo. Continent enim aliqui trium aut quatuor ulnarum spatium in tetragono, eorumque series trans Tyratem usque ad Crimeam pergit. Vernacula lingua kieile Bycului vocant, diabolorum opus esse, rustica refert simplicitas, obstruere amnem Bycul conjuratorum.

Bâc. Acest șir de petre se începe de la Prut, construit în chip de părete, trece prin codriĭ Căprianeĭ și taie în lat întrégă Besarabia. Locuitoriĭ însă din timp în timp desgrópă acele petre, ast-fel că vechiul zid se distruge» [1]).

Ér căpitanul Zaščuk, în cea maĭ bună descriere statistică-geografică a Besarabieĭ, pe care o compusese din însărcinarea guvernuluĭ rusesc ca oficer de stat-major, ne spune următórele: «De la actualul Chișineŭ în direcțiune către Prut prin codriĭ Căprianeĭ se întindea o-dată un șir de lespeḍĭ pe jumĕtate îngropate în pământ. Acele lespeḍĭ s'aŭ maĭ conservat încă în unele locurĭ, ér despre altele maĭ povestesc țĕraniĭ, că le-aŭ luat rêndurĭ rêndurĭ pentru trebuințele-lor. Nu cred, că cine-va se va apuca a dovedi, că acele petre formaŭ óre-când un zid compact, din dosul căruia vechiĭ locuitorĭ se vor fi apărat în contra invasiuniĭ răpitorilor vecinĭ. Acele petre mergeaŭ fără întrerupere prin pădurĭ, prin bălțĭ și prin rîpe. După tótă probabilitatea, ele serviaŭ, ca și șanțurile de pămênt, drept semne de hotar». Căpitanul Zaščuk maĭ adauge tot-o-dată în notă: «In delimitările posterióre ale unor moșiĭ mănăstirescĭ din Besarabia, maĭ ales ale celor din zona pădurósă a districtelor Chișineŭ, Orheiŭ și Iașĭ, se menționéză în acte șirurĭ de petre de lespeḍĭ, implântate în pămênt și rĕmase din timpurĭ vechĭ» [2]).

In fine, într'o notiță manuscriptă, patriotul român Alesandru Hașdeŭ din Besarabia, constată și dênsul, că a vĕḍut acele «blocurĭ de pétră înfipte în pămênt» aprópe de Chișineŭ pe moșiile Petricanĭ și Ghidighiș [3]).

Din aceste date positive, ce ne aŭ fost transmise de diferițĭ autorĭ, martorĭ ocularĭ, resultă, că acest monumental șir de lespeḍĭ implântate vertical în pămênt, nu era alt-ceva de cât ceea ce în sciința archeologică preistorică se numesce o aliniare (alignement), însă de o lungime estra-ordinară și care se întindea din Moldova pe lângă valea Bâcului până departe spre rĕsărit. . . către Crimea, cum ḍice Cantemir.

Însă o constatare este de lipsă sĕ facem aicĭ în ce privesce aspectul și sistemul technic a acesteĭ construcțiunĭ megalitice. Acéstă gigantică serie de maĭ multe ḍecĭ de miĭ de bolovanĭ nu a avut nicĭ o-dată caracterul unuĭ mur séŭ construcțiunĭ de apărare. Nicĭ Principele Cantemir, nicĭ alțiĭ, carĭ aŭ vĕḍut, carĭ aŭ esaminat și aŭ descris acest uimitoriŭ monument al ve-

---

[1]) Hasdeu, Dicționarul limbeĭ istorice și poporane, Tom. III. v. Bâc, p. 2795.

[2]) Ibid. III. p. 2795-6.

[3]) Ibid. III. p. 2796.

chimeĭ, nu afirmă, eă lespeḑile séŭ monolitele, ce compuneaŭ acéstă liniă megalitică, ar fi fost ast-fel dispuse și atât de alipite unele de altele, în cât sĕ formeze un mur compact și impenetrabil. Principele Cantemir le numesce simplu numaĭ «series maximorum lapidum». Constantin Stamati, «un șir în linie dréptă de lespeḑĭ fórte marĭ», ér căpitanul Zašćuk, destul de competent spre a cunósce caracterul fortificaţiunilor de apărare, declară fórte precis: «nu cred ca cine-va se va apuca a dovedi, că acele petre formaŭ óre când un zid compact; după tóte probabilitățile ele serviaŭ . . . drept semne de hotar.»

Atât după natura locurilor pe unde trecea, cât și după direcțiunea sa de la apus spre rĕsărit, acéstă lungă înșirare de lespeḑĭ brute împlântate în pămênt prin pustietățile cele sĕlbatice ale Sciţieĭ vechĭ, nu era făcută ca sĕ împedece o invasiune.

Ni se presintă acum cestiunea cea importantă în istoria evenimentelor și a civilisațiuniĭ preistorice europene, care a fost originea și care a fost destinațiunea acesteĭ miraculóse lucrărĭ megalitice?

O amintire fórte preţiósă despre acest incomparabil monument al vechimeĭ preistorice o aflăm la Quint Curţiu Ruf, unul din istoriciĭ romanĭ, care trăise, probabil, sub împĕratul Vespasian.

Pe basa fântânelor grecescĭ, din carĭ o mare parte noĭ astăḑĭ nu le maĭ avem, Quint Curţiu Ruf, compusese o lucrare în ḑece cărţĭ «De gestis Alexandri Magni», și în care dênsul ne spune, că regele Alesandru, încuragiat de succesele sale în Asia, după ce supuse pe Perșĭ, pe Bactrianĭ și alte populațiunĭ barbare de lângă Marea Caspică, se hotărî a-șĭ estinde espedițiunea și asupra Sciţilor din Europa; anume regele Alesandru era de părere, că până când Macedoneniĭ nu vor supune pe Sciţiĭ din Europa, considerațĭ în aceste timpurĭ ca neînvinșĭ, până atuncĭ imperiul macedonian în Asia va avé o esistenţă numaĭ efemeră. Populațiunile subjugate ale Asieĭ, din carĭ unele începuse a se revolta, vor despreţui pe Macedonenĭ; ér dacă vor supune și pe Sciţiĭ din Europa, Macedoneniĭ se vor arăta cu mândriă peste tot locul ca neînvinșĭ. Ast-fel regele Alesandru sosesce cu trupele sale la Tanais (Don), rîul cel mare, care despărția în aceste timpurĭ pe Bactrianĭ de Sciţiĭ Europeĭ și Europa de Asia. După ce regele Alesandru puse aicĭ fundamentele unuĭ noŭ oraș, numit «Alexandria» și făcu tóte pregătirile necesare pentru un rĕsboiŭ cu Sciţiĭ, dede ordin trupelor sale să tréeă în Europa. Sciţiĭ cercară a i se opune pe cel alalt ţĕrmure al rîuluĭ Tanais. Insă regele Alesandru și trupele sale, pe lângă tótă plóia de săgeţĭ a Sciţilor și pe lângă tótă impetuositatea cea mare a rîuluĭ Tanais, trecură

cu luntrile la ţĕrmurele european. Scutaşii Macedonenĭ părăsind luntrile începură îndată lupta cu lăncile în contra cetelor călăreţe ale Sciţilor, ce ocupaŭ ţĕrmurele, ér cavaleria macedonénă vĕḑĕnd, că Sciţiĭ încep a-şĭ întórce caiĭ, se aruncă asupra lor şi le rupse şirurile. Sciţiĭ ne maĭ putênd susţiné atacul şi vociferările de rĕsboiŭ ale Macedonenilor, lăsară cailor frênele libere şi începură a fugi, ér cavaleria macedonénă din ordinul luĭ Alesandru i persecută tot restul ḑileĭ şi trecu chiar dincolo de Stâlpiĭ luĭ Liber Pater.

Aceştĭ Stâlpĭ aĭ luĭ Liber Pater, ne spune Quint Curţiu, «eraŭ nisce monumente, ce consistaŭ din bolovanĭ séŭ lespeḑĭ marĭ aşeḑate în şir regulat la micĭ intervale unele de altele»[1].

Avem aşa dar aicĭ un text positiv şi precis din istoria luĭ Alesandru cel Mare; text, care se rapórtă direct la acéstă aliniare megalitică din Scitia europeană.

Din acest important document istoric, resultă aşa dar, că acéstă monumentală înşirare de petróie, al căreĭ capĕt de rĕsărit ajungea până în apropiere de Don, forma numaĭ una şi aceeaşĭ construcţiune megalitică cu series maximorum lapidum, care după Cantemir se întindea din Besarabia prin Rusia meridională către Crimea.

In vechia literatură istorică aşa dar acest grandios monument de la nordul Măreĭ negre, compus din un şir estra-ordinar de lung de monolite brute, implântate în pămênt, purta numele de Termini Liberi Patris.

---

[1]) Q. Curtii Rufi lib. VII. cap. 7: Bactrianos Tanais ab Scythis, quos Europaeos vocant, dividit: idem Asiam et Europam finis interfluit. — Ibid. c. 9: Ipse rex cum delectis primus ratem solvit, et in ripam (Tanais) dirigi jussit: cui Scythae admotos ordines equitum in primo ripae margine opponunt .... Barbari ... ingentem vim sagittarum infudere ratibus .... Jamque terrae rates applicabantur ... acies clypeata consurgit ... equitum deinde turmae ... perfregere Barbarorum aciem ... Tum vero non ora, non arma, non clamorem hostium Barbari tolerare potuerunt; omnesque effusis habenis capessunt fugam: quos rex quamquam vexationem invalidi corporis pati non poterat, per LXXX tamen stadia insequi perseveravit. Jamque linquente animo suis praecepit, ut, donec lucis aliquid superesset, fugientium tergis inhaererent ... Transierant jam Liberi patris terminos; quorum monumenta lapides erant crebris intervallis dispositi, arboresque procerae, quarum stipites hedera contexerat. Sed Macedonas ira longius provexit; quippe media fere nocte in castra redierunt, multis interfectis, pluribus captis equosque MDCCC abegere. — In anticitatea grecéscă, uniĭ autorĭ eraŭ de părere, că stelele (columnele) séŭ Termini legendarĭ aĭ luĭ Liber Pater se aflaŭ în părţile estreme ale Indieĭ (Apollodori Bibl. III. 5. 2.) Acestora le rĕspunde Strabo (III. 5. 6), că în India nime nu a vĕḑut, nicĭ columnele luĭ Hercule, nicĭ ale luĭ Dionysiu (Liber Pater).

Ér acest Liber Pater al Romanilor, după cum am vědut și în capitulul precedent, era una și aceeașĭ personalitate legendară cu Dionysos al Grecilor și cu Osiris al Egiptenilor [1]).

Aceeașĭ perfectă identitate între Liber Pater și Osiris o aflăm în tradițiunile preistorice ale poporuluĭ român. După unele din aceste legende brasda cea uriașă de plug, care taiă de la apus spre rĕsărit câmpiile Românieĭ, ale Besarabieĭ și Rusieĭ meridionale până la Don, ar fi tras'o împĕratul Jidovilor, Ostrea-Novac (Osiris), ér după alte tradițiunĭ acéstă brasdă se atribue luĭ Ler împĕratul (Liber Pater), care venise cu oștĭ nenumĕrat de multe și rele asupra locuitorilor acesteĭ țĕrĭ [2]).

Însă care a fost destinațiunea primitivă a acestor faimóse monolite așeḑate în șir, ce se întindeaŭ de la Prut peste Besarabia și Rusia meridională către Don, până în apropiere de punctul, unde din Asia se trecea în Europa?

In anticitatea preistorică columnele de pétră brută aŭ maĭ avut tot-o-dată și o destinațiune de utilitate publică. Ele serviaŭ în aceste timpurĭ depărtate spre a indica călĕtorilor direcțiunea drumurilor prin ținuturile maĭ puțin populate și pe unde alte semne de orientare lipsiaŭ [3]).

---

[1]) **Herodoti** lib. II. c. 144. — Intr'o inscripțiune romană din Dalmația, Isis și Serapis (Osiris), divinitățile universale egiptene, ne apar interpretate în limba latină sub forma de Libera și Liber (C. I. L. III. nr. 2903).

[2]) In descântecele nóstre poporale Ler împĕratul apare ca un eroŭ jăfuitoriŭ și detestat (Marian, Descântece, p. 134). Ér în alt descântec:

Ér voĭ Strigóie,
Voĭ Moróie,
(Sĕ) vĕ ducețĭ
La Ler împĕrat,
La al vostru palat,
Acolo sĕ mergețĭ,
Acolo sĕ ședețĭ,
Acolo sĕ pirițĭ . . . . .

Ibid. p. 141.

«Ler împĕratul» (Osiris) din tradițiunile poporale române este o simplă figură resboinică, care cutrieră lumea, însă cu totul distinctă de «Ler Domnul», fiul Maiceĭ sfinte, séŭ Apollo, din colindele nóstre religióse. Despre originea și semnificațiunea archaică a cuvêntuluĭ «ler» a se vedé capitulele relative la primul imperiŭ pelasg. — De asemenea maĭ notăm aicĭ, că Liber Pater al Romanilor într'o inscripțiune descoperită la Narona în Dalmația, ne apare și sub forma de Leiber Patrus (C. I. L. III. nr. 1784), numire fórte apropiată de cea românéscă, Ler împĕratul.

[3]) **Cartailhac**, La France préhistorique, p. 315.—Lângă Tanais se maĭ aflaŭ până în epoca romană și Altarele consecrate luĭ Alesandru cel Mare, drept monumente ale espedițiuniĭ sale în aceste părțĭ. Aceste altare, Ἀλεξάνδρου βωμοί, eraŭ, după Ptolemeŭ (III. 5. 12) din jos de cotiturile rîuluĭ Tanais. Tot lângă Tanais amintesce și Orosiu, altarele și stâlpiĭ luĭ Alesandru cel Mare: Europa incipit ut

Întrégă întinderea cea vastă a Sciţieĭ meridionale a format până târḑiŭ în timpurile istorice, o regiune pastorală, nisce pustietăţĭ de păşunĭ, fără limite, fără oraşe, fără sate [1]) şi fără pădurĭ [2]), pe carĭ rĕtăciaŭ necontenit nenumĕrate triburĭ de păstorĭ, transportându-şĭ pe care dintr'un loc în altul casele şi familiele lor.

«Noĭ nu avem nicĭ oraşe, nicĭ câmpurĭ cultivate, ca sĕ ne temem, că vor fi cuprinse şi devastate de inimicĭ», rĕspunde Idanthyrsus, regele Sciţilor, către Darie, regele Perşilor, când acesta i cerea, ca orĭ sĕ priméscă lupta, orĭ sĕ-ĭ aducă darurĭ, pămênt şi apă, drept semne de supunere [3]).

Greciĭ, după cum ne spune Curţiu, numiaŭ întrégă regiunea geografică a Sarmaţieĭ europene, «solitudinile Sciţilor» [4]), ér partea dintre gurile Dunăreĭ, Nistru şi Pont, séŭ ţinuturile Besarabieĭ de jos, aŭ purtat în particular numele de «deşertul Geţilor» [5]).

Prin aceste solitudinĭ de la nordul Măreĭ negre se rătăcise Darie, regele Perşilor, cu întrégă sa armată [6]); se rătăcise chiar şi cetele militante ale Sciţilor, carĭ urmăriaŭ pe Darie [7]).

În aceste timpurĭ depărtate istorice, singurul drum, care presenta maĭ puţine dificultăţĭ pentru comunicaţiunea dintre Carpaţĭ şi ţinuturile de lângă lacul Meotic, era pe valea Bâculuĭ din Besarabia de astăḑĭ, şi care apoĭ de la

---

dixi sub plaga septentrionis a flumine Tanai . . . qui (fluvius) praeteriens aras ac terminos Alexandri Magni . . Maeotidas auget paudes (Historiarum adversus paganos, I. 2).

[1]) **Herodoti** lib. IV. 47.

[2]) **Herodoti** lib. IV. 61.

[3]) Ibid. lib. IV. 127.

[4]) Quint Curţiu ne înfăţişéză pe unul din Sciţiĭ europenĭ rostind următórele cuvinte către Alesandru cel Mare: Scytharum solitudines Graecis etiam proverbiis audio eludi; at nos deserta et humano cultu vacua, magis quam urbes et opulentos agros sequimur. — Ammian Marcellin (l. XXII c. 8), încă numesce ţinuturile Sciţieĭ: solitudines vastas nec stivam aliquando nec sementem expertes. — Ér în «Divisio orbis terrarum» anterióră sec. IV. d. Chr., cetim: Dacia. Finitur ab oriente deserto Sarmatiae (Riese, Geographi latini minores, pag. 17).

[5]) **Strabonis** Geogr. lib. VII. 3. 14: Μεταξὺ δὲ τῆς Ποντικῆς θαλάττης τῆς ἀπὸ Ἴστρου ἐπὶ Τύραν καὶ ἡ τῶν Γετῶν ἐρημία πρόκειται. — Pe Tabula Peutingeriană regiunea cuprinsă între fl. Agalingus (Cogâlnic din Besarabia) şi Hypanis (Bug), este însemnată prin cuvintele: sors desertus.

[6]) **Herodoti** lib. IV. c. 136.

[7]) Ibid. lib. IV. c. 140.

Nistru se prelungia către Don. Însă și acéstă liniă rĕmase numaĭ o simplă cale «per descrta».

Pe aicĭ se operase în timpurile preistorice invasiunea cea puternică a triburile neolitice în Europa. Pe aicĭ a fost până târḑiŭ linia cea mare de comunicațiune între rĕsărit și apus, între Asia tot-de-una lipsită și între Europa cea opulentă.

«Termini Liberi Patris», aceste monumente ale vechimeĭ, ce se întindeaŭ în liniă dréptă de la Prut pe lângă Valea Bâculuĭ către Tanais, ni se presintă ast-fel din punct de vedere al intereselor publice, ca simple columne itinerare prin deșerturile cele sĕlbatice ale Sciției, spre a indica călĕtorilor și comercianților linia drumuluĭ celuĭ mare dintre Asia și Europa [1]).

Osiris, regele Egiptenilor, séŭ Liber Pater după cum î-l numiaŭ Romaniĭ, cucerise de o-dată cu înfrângerea luĭ Typhon și ținuturile din nordul Măreĭ negre. Luĭ Osiris i atribuiaŭ tradițiunile și legendele vechĭ înființarea acestuĭ uimitoriŭ șir de bolovanĭ împlântațĭ în pământ între Asia și Carpațiĭ Dacieĭ. În vechile litaniĭ ale Egiptenilor, redactate de preoțiĭ din Teba și din Memphis pentru divinisarea luĭ Osiris, se amintesce ca o bine-cuvîntare eternă, ca una din gloriile cele marĭ ale acestuĭ monarch, că el a deschis drumurile din regiunea norduluĭ, ér sub «regiunea norduluĭ», geografia timpurilor antice înțelegea prin escelență țéra Sciților [2]).

Chiar și Herodot ne spune, că stâlpiĭ séŭ columnele luĭ Sesostris (acelașĭ cu Osiris) maĭ esistaŭ și în timpurile sale în ținuturile Scițieĭ [3]).

---

[1]) O importantă notiță aflăm la Pliniu, care ne spune, că Macedoneniĭ în acéstă espedițiune a lor aŭ umblat pe urmele luĭ Liber Pater și ale luĭ Hercule, orĭ cu alte cuvinte, pe drumurile și călăuzițĭ de resturile monumentelor acestor eroĭ. Haec est Macedonia, terrarum imperio potita quondam, haec Asiam, Armeniam, Iberiam, Albaniam ... Caucasum transgressa ... per vestigia Liberi Patris atque Herculis vagata (Hist. Nat. IV. 17. 6). — Romaniĭ încă aveaŭ tradițiunĭ vechĭ despre faptele cele marĭ de rĕsboiŭ ale luĭ Liber Pater. Acésta resultă din un pasagiŭ al luĭ Pliniu (Hist. Nat. lib. VII. 1.) relativ la Pompeiŭ cel Mare. Verum ad decus imperii rom., non solum ad viri unius pertinet victoriam, Pompei Magni titulos omnes triumphosque hoc in loco nuncupari: aequato non modo Alexandri Magni rerum fulgore, sed etiam Herculis prope ac Liberi Patris.

[2]) **Pierret**, Le livre des morts des anciens Égyptiens. Ch. CXLII:

A. 12—13: Osiris dans la région du Sud.
Osiris dans la région du Nord . . .

D. 24—25: Osiris . . . Ouvreur des chemins du sud, maître de la double terre,
Ouvreur des chemins du nord, maître du ciel.

[3]) **Herodoti** lib. II. 103.

Ér poetul Ovid, în cartea a III-a a Fastelor sale, face de asemenea amintire de căile triumfale ale luĭ Bach séŭ Liber Pater prin Sciţia [1]. Acéstă monumentală cale de gloriă a luĭ Liber Pater ajunsese a fi legendară în ţinuturile grecescĭ încă cu mult maĭ înainte de timpurile luĭ Herodot.

Poetul Pindar amintesce în dóue ode ale sale de acest admirabil monument din ţéra Hyperboreilor, stabilițĭ încă din timpul migraţiuniĭ neolitice la nordul Dunăreĭ de jos și al Măreĭ negre.

În una din aceste ode textul relativ la acéstă lungă serie de columne itinerare sună ast-fel:

«Atât dincolo de isvórele Niluluĭ, cât și în ţéra Hyperboreilor, esistă o mulţime nenumĕrată de stâlpĭ itinerarĭ, din pétră tăiată, înalţĭ de câte 100 de picióre și așeḑaţĭ în șir, drept monumente ale unor fapte gloriόse» [2].

---

[1]) Ovidii Fast. III. 714. seqq.

Bacche, fave vati, dum tua festa cano . . .
Sithonas, et Scythicos longum enumerare triumphos.

Ridicarea columnelor séŭ stâlpilor triumfalĭ a fost în us la Românĭ până în secolul al XIV-lea. Cronicariul polon Strykowski scrie următórele: Regele ungar Carol (Robert) ridicând un rĕsboiŭ năprasnic asupra Domnuluĭ muntenesc Basaraba, fu bătut cu desĕvîrșire prin stratagemă de către Muntenĭ și Moldovenĭ, ast-fel în cât cu puţinĭ aĭ sĕĭ abia-abia putu scăpa cu fuga în Ungaria. Pe locul bătălieĭ Domniĭ munteneseĭ zidiră o biserică și ridicară treĭ stâlpĭ de pétră, precum vĕḑuĭ eŭ însu-mĭ în 1574, întorcându-mĕ din Turcia, dincolo de têrgușorul Gherghiţa, dóue ḑile de drum de la orașul transilvan Sibiŭ, în munţĭ. (La Hașdeŭ, Archiva istorică, tom. II. p. 7).

[2]) Pindari Isthmia, V. 20:

μυρίαι δ'ἔργων καλῶν
τέτμηνθ' ἑκατόμπεδοι ἐν σχερῷ κέλευθοι,
καὶ πέραν Νείλοιο παγᾶν καὶ δι' Ὑπερβορέους.

Aicĭ cuvêntul κέλευθοι (sing. κέλευθος), nu este sinonim cu ὁδοί, ci are înţelesul de stâlpĭ itinerarĭ. Din punct de vedere al origineĭ și al formeĭ, κέλευθος este identic cu românescul «călăuz» séŭ «călăuză» (lat. dux itineris), cuvênt, care în limba română se aplică atât la persóne cât și la lucrurĭ, în particular, pentru stâlpiĭ, ce indică drumurile. In acest text Pindar ne maĭ spune, că stâlpiĭ itinerarĭ din ţéra Hyperboreilor eraŭ înalţĭ de câte 100 picióre. Luând de basă pentru acéstă mĕsură piciorul vechiŭ grecesc séŭ olimpic de 0,3082 m. noĭ vom avé înălţimea acestor columne cu 30,82 metri In Francia, menhirul de la Locmariaker din Morbihan, este lung de 21 metriĭ. Ca o parte lespeḑile-petróie, ce formaŭ șirul megalitic de lângă rîul Bâc, aveaŭ dimensiunĭ colosale, resultă din comunicările călĕtoriuluĭ rusesc Svinin, care visitase Besa-

Acéstă nenumĕrată mulţime de stâlpĭ itinerarĭ, aşeḑaţĭ în şir prin ţéra Hyperboreilor, de carĭ ne vorbesce Pindar, ni se presintă ast-fel ca una şi aceeaşĭ aliniare megalitică cu «series maximorum lapidum», de carĭ ne vorbesce Cantemir, şi cu «lapides crebris intervallis dispositi», séŭ cu «Termini Liberi Patris» de la Quint Curţiu.

În altă odă a sa, poetul Pindar maĭ glorifică încă o-dată acest estraordinar monument din ţéra Hyperboreilor.

Cuvintele sale sunt următórele:

«Nicĭ dacă veĭ călĕtorì pe mare, nicĭ pe uscat, nu veĭ afla calea cea demnă de admiraţiune, care duce la locul principal de adunare al Hyperboreilor» [1]).

Din aceste cuvinte ale luĭ Pindar resultă aşa dar, că în ţéra Hyperboreilor de la nordul Dunăriĭ şi al Măreĭ negre, esista încă în timpurile sale o cale monumentală, însă miraculósă prin mulţimea şi prin mărimea cea colosală a stâlpilor sĕĭ itinerarĭ aşeḑaţĭ în şir.

Originea acesteĭ căĭ, ḑice Pindar, se reducea la nisce fapte glorióse. Era ast-fel, o cale triumfală identică cu «Scythici triumphi» aĭ luĭ Liber Pater, de carĭ amintesce Ovid. Ambiĭ poeţiĭ Pindar şi Ovid, aveaŭ în vedere aceleaşĭ evenimente de rĕsboiŭ, aceleaşĭ monumente legendare.

Acéstă admirabilă cale sfîntă de la nordul Dunăreĭ de jos şi al Măriĭ negre, conducea, după cum ne spune Pindar, la locul comun de adunare al Hyperboreilor. Ea traversa, aşa dar, o mare parte din teritoriul cel vast al acestuĭ popor.

După cum scim, magnificul templu al luĭ Apollo Hyperboreul, se afla în insula numită Leuce séŭ Albă de lângă gurile Dunăreĭ.

Er în părţile de jos ale Prutuluĭ, şi în apropiere de acéstă metropolă religiósă a Hyperboreilor, maĭ esista încă în epoca romană un oraş numit

---

rabia cam pe la a. 1822. După dênsul, aceste petre aveaŭ o înălţime estraordinară, ele formaŭ pe unele locurĭ un crescet de munţĭ (Hasdeŭ, Dicţ. III. pag. 2796.)

[1]) **Pindari** Pythia, X. 29:

. . . . ναυσὶ δ'οὔτε πεζὸς ἰὼν ἂν εὕροις

ἐς Ὑπερβορέων ἀγῶνα θαυματὰν ὁδόν.

Pindar aplică aicĭ un fapt real, séŭ calea cea triumfală a Hyperboreilor, în sens moral. Prin aceste versurĭ el voesce a ḑice : calea glorieĭ eterne şi a fericireĭ adevĕrate nu o va găsi cine-va, nicĭ călĕtorind pe mare, nicĭ pe uscat. Hyperboreiĭ ne apar în legendele vechĭ ca poporul cel maĭ just, cel maĭ fericit, şi cu o putere de viéţă, ce trecea peste limitele bĕtrâneţelor Pone eos montes (i. e. Ripaeos) . . . gens felix (si credimus) quos Hyperboreos appellavere, annoso degit aevo (Plinii lib IV. 26. 11.).

Piroboridava [1]), incontestabil aceeașĭ capitală, acelașĭ centru politic, pe care Pindar î-l numesce Hyperboreon agon.

Tot în părțile de rĕsărit ale Dacieĭ, între fluviele Agalingus (adĭ Cogâlnic) și Hypanis (Bug), ne apare stabilită, în epoca romană, o populațiune întinsă numită «Dac(i) Petoporiani» [2]), numire evident alterată în loc de Daci Piroboriani, adecă Hyperboreĭ.

Resumăm:

«Calea cea miraculósă a Hyperboreilor», de care ne vorbesce Pindar, și pe lângă care eraŭ înșirate o mulțime nenumĕrată de stâlpĭ itinerarĭ, ni se presintă atât pe basa situațiuneĭ geografice a Hyperboreilor, cât și după caracterul și destinațiunea acestor monumente ca una și aceeașĭ construcțiune megalitică cu linia cea lungă de petróie implântate în pămênt, de care face amintire Cantemir și Quint Curțiu.

2. *Ἐξαμπαῖος, Ἱραὶ ὁδοί. Căile sacre ale Sciților.*

Herodot, în descrierea Scițieĭ, face amintire de un ținut (χῶρος), de la nordul Măreĭ negre, pe care Sciții în limba lor î-l numiaŭ Exampaeos, cuvênt, care în traducere grecéscă însemna Ἱραὶ ὁδοί, adecă Căile sacre.

Asceste locurĭ, numite Exampee, eraŭ, după Herodot, situate la o depărtare de 4 dile navigațiune pe rîul Hypanis (Bug) în sus, și formaŭ frontiera dintre Sciții Agricolĭ aședațĭ maĭ la nord, și între Alazonĭ cu locuințele despre sud [3]).

Acéstă cale sfîntă, din nordul Măreĭ negre, se afla așa dar aprópe pe aceeașĭ paralelă cu Chișineul de astădĭ, avênd direcțiunea de la apus spre rĕsărit, orĭ de la rĕsărit spre apus.

Despre originea și destinațiunea acestor căĭ sfinte ale Sciților, Herodot nu ne maĭ spune nimic.

---

1) Situațiunea geografică a orașuluĭ Piroboridava după Ptolemeu (III. 10. 6. 8), e următória :

Noviodunum (Isaccea)	54° 40′	46° 30′
Piraboridava	54°	47°

2) **Tab. Peut.** (Ed. Miller) Segm. VIII. 3. 4.

3) **Herodoti** lib. IV. c. 52: Ἔστι δὲ ἡ κρήνη αὕτη ἐν οὔροισι χώρης τῆς τε ἀροτήρων Σκυθέων καὶ Ἀλαζώνων· οὔνομα δὲ τῇ κρήνῃ, καὶ ὅθεν ῥέει τῷ χώρῳ, Σκυθιστὶ μὲν Ἐξαμπαῖος, κατὰ δὲ τὴν Ἑλλήνων γλῶσσαν Ἱραὶ ὁδοί. — Ibid. IV. c. 81: Ἔστι μεταξὺ Βορυσθένεός τε ποτομοῦ καὶ Ὑπάνιος χῶρος, οὔνομα δὲ οἵ ἐστι Ἐξαμπαῖος.

In anticitatea grecéscă se numiaŭ «căĭ sfinte» drumurile de comunicaţiune, ce eraŭ stabilite între centrele principale şi între locurile religióse maĭ importante.

Pe lângă aceste drumurĭ sfinte se aflaŭ înşirate în vechime diferite sanctuare şi temple ale divinităţilor, columne, statue, mormintele eroilor şi ale persónelor de distincţiune, şi alte monumente comemorative.

Pe aceste căĭ se făceaŭ procesiunile solemne ale cleruluĭ şi ale poporuluĭ, pe ele se cântaŭ imnele funebre, peanele de rugăciune, de învingere, de laude şi de mulţămire ḑeilor. În fine, pe aceste drumurĭ de siguranţă publică se transportaŭ darurile particularilor, ale oraşelor şi populaţiunilor la sanctuarele ḑeilor.

O ast-fel de cale sfântă (ὁδὸς ἱερά), esista în anticitate între Atena şi oraşul Eleusis, loc celebru pentru misteriele Eleusine şi unde se credea, că era reşedinţa marilor divinităţĭ Ceres şi Proserpina [1]).

O altă cale sfîntă era stabiiită între Elis, capitala provincieĭ cu acest nume, şi între Olympia, câmpul cel renumit pentru jocurile Olympice ale Grecieĭ vechĭ [2]).

Unele din aceste căĭ sfinte traversaŭ provinciĭ întregĭ.

Cu deosebire la sanctuarele cele celebre din Delphi, care a avut un rol atât de imens în istoria religiósă şi politică a Grecieĭ, conduceaŭ treĭ căĭ sfinte. Una din acestea începea în partea de nord, la valea Tempe, trecea peste tótă Tesalia, peste Doris şi Locris şi era destinată pentru peregriniĭ din părţile norduluĭ şi ale Tracieĭ. Altă cale sfîntă venia din partea de sud-ost, din Atica. Ea era construită, după cum spun tradiţiunile, de Teseŭ, şi servia pentru trimiterea darurilor la Delphi din partea Atenienilor, a Peloponesilor şi Beoţienilor. În fine, o a treia cale sfîntă către Delphi începea de la portul Crissa al Măriĭ egee, avea o lungime de 80 de stadiĭ, şi era destinată pentru pioşiĭ călĕtorĭ, ce veniaŭ pe mare [3]).

Aceeaşĭ instituţiune a căilor sfinte o aflăm şi la vechiĭ Egipteni.

Strabo, vorbind de construcţiunea memorabilelor temple de la Teba, cea cu o sută de porţĭ, din Egipet, ne face următória descriere a căilor sfinte de aci:

Inaintea templelor, ne spune dênsul, se află un spaţiŭ în lăţime de un juger orĭ maĭ puţin, însă lung de 3—4 orĭ pe atâta, şi chiar maĭ mult. Acest

---

[1]) **Pausaniae** Descriptio Graeciae, I. 36. 37. 38.

[2]) Ibid. V. c. 25. 7.

[3]) **Pauly**, Real-Encyclopädie, II Bd. (1842) p. 915.

spaţiŭ se numesce drumul sfînt (δρόμος ἱερός), ér de-a-lungul acesteĭ căĭ sfinte, pe ambele sale laturĭ, se află înşirate statue de sfinxĭ, aşeḑate la o distanţă de câte 10 coţĭ una de alta, ast-fel, că un şir de aceste statue se află în partea dréptă, ér altul în partea stângă a drumuluĭ, că numĕrul acestor sfinxĭ nu e limitat, ci depinde de la lungimea fie-căreĭ căĭ, ér la capĕtul acestor douĕ liniĭ de statue se afla vestibulul templuluĭ [1]).

Aceleaşĭ aspect monumental a trebuit sĕ-l aibă şi Exampeele séŭ căile cele sfinte ale Sciţilor.

Însă ce fel de monumente religióse puteaŭ ca sĕ orneze aceste căĭ sfinte din pustietăţile cele întinse de la nordul Măriĭ negre?

Sciţiĭ, după cum ne spune tot Herodot, nu ridicaŭ divinităţilor sale nicĭ statue, nicĭ altare, nicĭ temple [2]).

Monumentele principale, ce decoraŭ căile cele sfinte ale Sciţilor, nu puteaŭ fi, aşa dar, de cât o serie lungă de tumule enorme, precum şi stâlpiĭ ceĭ faimoşĭ aĭ luĭ Liber Pater, consideraţĭ de sacri [3]).

Maĭ esistă însă o importantă probă geografică, că acéstă serie de lespeḑĭ enorme împlântate în pământ, ce se întindea de la Prut către Crimeea şi Tanais, constituia unul din Exampeele séŭ din drumurile cele sfinte ale Sciţieĭ meridionale.

Apa Bâculuĭ, pe lângă care trecea, până în secolul al XVIII-lea, acéstă faimósă liniă de monumente monolite, se varsă în vechiul Tyras, séŭ în Nistru, în apropiere de satul românesc numit astăḑĭ Gura-Bâculuĭ.

La o mică distanţă, spre nord de acest punct, noĭ aflăm situate astăḑĭ dóuĕ sate; unul pe malul drept şi altul pe malul stâng al Nistruluĭ, purtând amêndouĕ una şi aceeaşĭ numire caracteristică de «Speia» [4]).

Din punct de vedere istoric şi filologic, aceste douĕ numirĭ topografice de «Speia» ni se presintă întru tóte ca identice cu terminul scitic de Exampae-os, ultima silabă formând aicĭ numaĭ un simplu sufis grecesc.

---

[1]) **Strabonis** Geogr. lib. XVIII. p. 28.

[2]) **Herodoti** lib. IV c. 59.

[3]) Herodot (lib. IV. c. 81) face amintire numaĭ de un sigur obiect sacral, ce se afla depus în Exampee. Acest monument antic era un crater de aramă cu dimensiunĭ enorme, avênd o capacitate cam de 600 amfore, ér grosimea laturilor sale era de 6 degete. Originea acestuĭ vas sacru se reducea după Herodot, la timpurile regeluĭ scit Ariantan, care voind sĕ cunóscă numĕrul Sciţilor din imperiul sĕŭ, dase ordin ca sĕ-ĭ aducă fie-care câte un vîrf de săgétă. Adunându-se ast-fel o mulţime enormă de ast-fel de vîrfurĭ de săgeţĭ, regele Ariantan a dispus a se face din ele un vas de aramă, care fu consecrat ca monument în Exampeu.

[4]) Charta Besarabieĭ publicată de Secţiunea topografică militară ruséscă în a. 1868-69. Scara 1 : 126.000, colóna XXIX, fóia 7.

Aceste numirĭ de «Speia» ne maĭ probéză tot o-dată, că vechiul Exampaeos al luĭ Herodot, care forma frontiera dintre Sciţiĭ Agricolĭ şi Alazonĭ se întindea spre apus până dincóce de Nistru, în valea Bâculuĭ [1]).

Restabilim, aşa dar, următoriul fapt positiv pentru istoria timpurilor archaice ale Dacieĭ.

Şirul cel lung de lespedĭ enorme împlântate în pământ, ce se întindea din Besarabia către Crimca şi Don, representa într'o vechime depărtată tot atâtea monolite sacre séŭ stâlpĭ itinerarĭ, numiţĭ în literatura istorică romană «Termini Liberi Patris», înşiraţĭ pe lângă drumul cel mare, lipsit de sate şi oraşe, ce trecea prin pustietăţile Sciţieĭ vechĭ şi care légă Asia de Europa. Acéstă cale sfântă, care începea în Dacia orientală, presenta un aspect grandios, ea ne apare la Pindar ca una din minunile lumeĭ preistorice (Ὑπερβορέων θαυματὴ ὁδός).

Originea eĭ se reducea la fapte memorabile de rĕsboiŭ. Era o cale triumfală, identică cu «Scythici triumphi» aĭ luĭ Bach séŭ Liber Pater.

Numirea acesteĭ căĭ în limba triburilor scite era Exampae-os, după Herodot, cuvênt de origine pelasg, a căruĭ formă naţională se vede a fi fost «sâm-biae», adecă sanctae viae [2]).

---

[1]) Numele rîuluĭ Bâc nu este de la germanul Bach. Originea acesteĭ numirĭ se reduce la legenda cea vechiă despre drumurile luĭ Bach séŭ ale luĭ Liber Pater prin Tracia şi Sciţia. In cântecele eroice poporale ale Românilor se maĭ face încă şi astădĭ amintire despre «Bâcul vitézul», «Bâcul haiducul» care instituise un serviciŭ de străjĭ pe lângă drumul cel lung dintre Odriu (Adrianopol) şi Diu (Vidin).

(Înălţatul împĕrat)
Că el, măre, mi-a aflat,
De numele Bâculuĭ,
Bâculuĭ haiduculuĭ,
Bâculuĭ vitézuluĭ,
Ce a pus stréjă drumuluĭ
Din délul Odriuluĭ
Până 'n préjma Diuluĭ . . .

Teodorescu, Poesiĭ pop. p. 605.

Liber Pater séŭ Osiris avea în tradiţiunile şi legendele antice diferite supra-numirĭ, dintre carĭ una din cele maĭ cunoscute era Βάκχος. In limba vechiă slavonă, быкъ însemnéză taur (rom. bică, taur tênĕr). In papirele egiptene Osiris pórtă de asemenea epitetul de «taur» (Pierret, Le livre des morts, ch. I. 1.). După doctrinele preoţilor egiptenĭ Osiris şi Apis, taurul cel sacru, formaŭ numaĭ una şi aceeaşi ideă. Apis era numaĭ imaginea cea viă a luĭ Osiris, orĭ cu alte cuvinte Osiris era ḑeul-taur (fecundatoriŭ). Atât de o cam dată în ce privesce istoria şi sensul primitiv al numeluĭ Bacchus. Maĭ adăugem aicĭ următória părere germană: «Es ist unsicher ob der Name griechischer Herkunft ist» (Wissowa, Pauly's Real-Encyclopädie, III. v. Bakchos).

[2]) In limba română «sânt» capĕtă forma de «sâm» în cuvintele compuse, când prima silabă a părţiĭ a dóua se începe cu o labială, precum în Sâm-Petru, Sâm-Medru, Sâm-Micorĭ.

XII. SIMULACRELE MEGALITICE ALE DIVINITAȚILOR PRIMITIVE PELASGE.

Un alt gen de monumente megalitice ale Dacieĭ, și carĭ ne deschid o vastă perspectivă asupra viețeĭ morale preistorice de la nordul Dunăreĭ de jos, sunt simulacrele archaice ale divinităților primitive, săpate de regulă în stâncă viă pe vîrfurile munților, orĭ pe culmile și pe cóstele délurilor. Unele din aceste sculpturĭ preistorice sunt atât de rudimentare, atât de bătute de aer, de lumină și de ploĭ, în câte le ne apar astădĭ maĭ mult ca nisce simple columne brute, ér altele vědute maĭ ales din depărtare ne presintă, maĭ mult, orĭ maĭ puțin, o asemĕnare cu figura omuluĭ.

Principele Cantemir în «Descrierea Moldoveĭ», compusă pe la a. 1716, ne-a lăsat următórele notițe archeologice despre una din cele maĭ importante și maĭ colosale statue megalitice ale Dacieĭ.

«Cel maĭ înalt munte al Moldoveĭ», scrie dênsul, «este Céhlĕul și dacă acest munte ar fi fost cunoscut poeților vechĭ, el ar fi fost tot atât de celebru ca și Olimpul, Pindul séŭ Pelia. Din vîrful sĕŭ, care se ridică la o înălțime enormă în forma unuĭ turn, curge un rîușor cu apa fórte limpede . . . În mijlocul acestuĭ vîrf se vede o statuă fórte vechiă, înaltă de 5 stânjenĭ, representând o femeiă bĕtrână, încunjurată, dacă nu mĕ înșel, de 20 oĭ, ér din partea naturală a acesteĭ figure femeiescĭ curge un isvor nesecat de apă. Întru adevĕr, este greŭ de a decide, dacă în acest monument și-a arătat cum-va natura jocurile sale, orĭ dacă este format ast-fel de mâna cea abilă a vre-unuĭ maestru. Statua acésta nu este înfiptă în nicĭ o basă, ci ea formézǎ una și aceeașĭ masă concretă cu restul stânceĭ, însă de la pântece și de la spate în sus ea este liberă . . . . Probabil, că acéstă statuă a servit o-dată ca idol pentru cultul păgânesc. . . De altă parte, cât de înalt este muntele acesta, se póte conchide din împrejurarea, că în timpul când ceriul este senin și sórele se înclină spre apus, acest munte se póte vedea întreg și așa de curat de la orașul Acherman (Tyras, Cetatea-albă), departe de 60 de ore, ca și când el ar fi în apropiere. Ér pe délurile din jur, se vĕd urme de caĭ, de cânĭ și de pasĕrĭ, imprimate în stâncĭ, în numĕr așa de mare, ca și când ar fi trecut pe acolo o óste imensă de călărețĭ» [1]).

---

[1]) **Cantemirii** Descriptio Moldaviae (Edit. 1872) p. 24—25: Montium (Moldaviae) al-

Tot despre acest munte sfînt al vechimeĭ preistorice, scria pe la anul 1859 distinsul literat al Moldoveĭ G. Asaky:

«Corăbierul de pe Marea négră», ḑice dênsul, «vede piscul cel înalt al acestuĭ munte de la Capul Mangalieĭ şi până la Cetatea-Albă. Lo-

---

tissimus est Czahlow, si antiquorum fabulis notus fuisset, non minus celeber futurus, quam Olympus, Pindus aut Pelias . . . Ex ejus cacumine, quod turris in formam altissime erigitur, rivulus aquae limpidissimae delabitur. . . In medio ipsius statua conspicitur antiquissima quinque ulnis alta, vetulam ovibus ni fallor XX cinctam referens, e cujus naturali parte, perrenis aquae fons profluit. Difficile certe judicatu, monstravitne hoc in monumento natura suos lusus, an solers artificis manus ita efformaverit. Nulli enim basi imposita est ea statua, sed cum reliqua rupe concreta cohaeret, a ventre tamen et dorso libera .... Probabile est, inservisse eam idolorum gentilium cultui . . . Ceterum ipsius montis altitudo inde colligi potest, quod sereno coelo . . . Akkermanni, quae urbs LX horarum spatio ab eo distat, totus et tam distincte, ac si in propinquo esset positus, queat conspici . . . In circumjacientibus collibus subinde conspiciuntur equorum, canum alarumque rupibus impressa vestigia, haud aliter ac si ingens equestris exercitus ibi aliquando transiisset.

Legendele poporale române spun, că acest simulacru representă pe Baba Dochia (Mama cea mare cu epitetul geografic de Δακία) care urcându-se în ḑiua de 1 Marte cu oile la munte, a fost apucată de un ger fórte mare pe vîrful Céhlĕuluĭ, unde a înghieţat cu oĭ cu tot, ér din ghiéţă s'a prefăcut în pétră. (Inv. A. Niţescu, din comuna Ceptura, jud. Prahova. — Asaky, Nouvelles historiques I. pag. 48—50). — Cu privire la acéstă statuă maĭ aflăm încă următórele notiţe la Asaky: La célébrité dont jouissait ce lieu, y fit bâtir un couvent qui cxista jusqu'à l'an 1704; mais le jour de Pâques . . . une avalanche, descendue du haut du Pion (s. Céhlĕu), et entraînant avec elle des masses de rochers ensevelit le couvent avec tous ses moines, et donna une nouvelle forme à cet endroit . . . A cette époque le simulacre de Doquie, malgré sa solidité souffrit également une altération sensible: la partie supérieure qui représentait la tête et le buste, s'est écroulée et on la voit gisante à quelque distance; cette masse, composée de petites agglomérations pouvait figurer le visage et les cheveux. Le tronc et les jambes sont d'un rocher massif de basalte, de graviers accumulés entre les jambes y laissent à peine un passage à l'homme, le ruisseau Albo y prend naissance, ainsi que le dit aussi Cantemir. D'autres pierres agglomérées, représentant des brebis, entourent çà et là le simulacre, et a côté se trouve un autre rocher assez grand, qu'on appelle l'Aigle. — După cum scrie Frunḑescu (Dict top. pag. 356), partea despre rĕsărit a Pionuluĭ séŭ Ciahleuluĭ, şi care este cea maĭ înaltă, se numesce Panaghia séŭ Feciόra, ér partea despre apus Turnul Butuluĭ (séŭ Turnurile Budeĭ séŭ Bughei. Inv. G. Caderca, com. Buhalniţa). Cuvêntul παναγία în limba grecéscă are înţelesul de «sfântă», şi acéstă numire ne revelézǎ, că simulacrul de pe vîrful Ciahleuluĭ a avut o-dată un cult public. Intocma ca şi Panaghia, este de origine grecéscă şi numirea de Pion, sinonimă cu κίων, columnă, stâlp.

cultoriul de pe ţĕrmurele Nistruluĭ vede sórele apunênd, după masele acestuĭ munte, ér păstoriul nomad, după ce şi-a iernat turmele sale pe câmpiĭ Bugeaculuĭ, se întórce către casă, avênd în vedere vîrful Pionuluĭ séŭ Céhleuluĭ, întogma precum o corabiă se orienteză după lumina faruluĭ, ca sĕ intre în port» [1]).

---

[1]) Asaky, Nouvelles historiques, I. Iassy, 1859 p. 36. — Alte simulacre argolitice despre carĭ avem informaţiunĭ sunt următórele: La obêrşia séŭ isvórele rîuluĭ Dómneĭ, în locul numit Valea-rea din judeţul Muscelului, se maĭ vĕd şi astăḑĭ nisce figurĭ de pétră în formă de femeĭ, ér legenda spune, că 9 babe aŭ plecat în luna luĭ Marte cu caprele la munte, însă din causa friguluĭ s'aŭ prefăcut acolo în chipurĭ de pétră (Inv. P. Diaconescu. com. Berivoiescĭĭ-ungurenĭ). — In pajiştea de la isvorul Argeşuluĭ se află o stâncă cu o figură de femeiă purtând numele de «Căprărésa», care a fost împetrită din causa asprimeĭ vêntuluĭ (Marţian, Analele statistice, 1868, p. 120). — La obêrşia Gilortuluĭ din jud. Gorjiŭ se afla o altă stâncă, ce represintă pe o «Babă» împetrită din causa geruluĭ (Tradiţiunĭ din Oltenia. D.) — Din jos de Mănăstirea Tismaneĭ pe cósta orientală a văleĭ se află o figură archaică sculptată în stâncă pe marginea uneĭ prăpăstiĭ. Ea pórtă la popor numele de «Mamă» (Tradiţiunĭ din jud. Gorjiŭ, D.). — Pe teritoriul comunelor Balta şi Gornoviţa din jud. Mehedinţĭ, aŭ esistat până în timpurile din urmă figurĭ săpate în stâncĭ, ce representaŭ pe Baba Dochia şi pe fiul sĕŭ Dragomir. Comuna Gornoviţa e situată pe «Délul Babelor» (Cf. Spineanu, Dict. jud. Mehedinţĭ p. 10 şi 138). — In apropiere de Vama Buzeuluĭ în valea numită Urlătóre, se află chipul de pétră al uneĭ femeĭ numite Baba Dochia, şi de acolo isvoresce o apă fórte limpede (Inv. D. Basilescu, comuna Drajna-de-sus, jud. Prahova). — La comuna Caragelele, jud. Buzĕŭ, o pétră cu forma de om, şi care a fost asvêrlită din munte de o fată de urieş (Inv. Ionescu, com. Fundenĭ). Pe muntele Şerba din jud. Sucéva, la locul numit Petrele roşiĭ; se află stâncĭ şi petre, ce aŭ asemĕnare cu tipurile de om şi de animale (Inv. V. Chiriţescu, com. Négra Şaruluĭ). — In Bucovina, lângă apa Homoruluĭ, o stâncă pórtă numele de «Dochia, Fecióra munteluĭ», care a fost împetrită (Şăineanu, Studiĭ folklorice, pag. 12). Pe munţiĭ de lângă Pétra-Craiuluĭ de lângă Zernescĭ în Transilvania, o stâncă cu chipul de femeiă (Köváry, Száz tört. rege. p. 84—85 — Kandra, Magyar Mythologia, p. 257). — Pe teritoriul comuneĭ Vaida-Recea din ţéra Făgăraşuluĭ, o stâncă, ce semĕna cu chipul uneĭ babe (Inv. E. Crişan, com. Şinca-vechiă). Probabil este aceeaşĭ figură, despre care relateză Kováry. — Pe muntele de lângă comuna Cetea în Transilvania, se ridică dóue piscurĭ înalte, carĭ din depărtare sémĕnă a fi doĭ călugărĭ, şi din carĭ unul se pare a ţiné în mână un vas cu apă (Inv. I. Bota, com. Cetea). — Despre un alt simulacru de acelaşĭ gen scrie Müller, în Siebenbürgische Sagen, p. 168: In den wilden Gebirgen unserer südlichen Grenze befindet sich . . . das walachische Dorf Kapolna am Mühlbach (satul Copâlna lângă rîul Sebeş). Die Felsen thürmen sich dort am Ufer des Baches . . . ein unförmlicher Fels (ragt) aus dem schaumenden Gewässer, welcher seltsam genug einem Götzenbild

Acéstă statuă primitivă de pe vîrful cel maĭ înalt al munteluĭ Céhlĕŭ nu este singurul monument de sculptură megalitică din ţĕrile Dacieĭ.

Întrégă catena Carpaţilor începênd din plaiurile Moldoveĭ şi până în părţile de nord-vest ale Ungarieĭ, ne presintă o mulţime nenumĕrată de columne brute, ce se înalţă imposante pe vîrfurile maselor de stâncĭ, şi carĭ

155. — Vîrful cel maĭ înalt séŭ cupola munteluĭ Céhlĕu. Vederea de pe terasa de rĕsărit [1]. În partea despre nord «Turnurile». După Jahrbuch d. siebenb. Karpathenvereines. XVI Jahrg. p. 10.

ne înfăţişézā din depărtare formele şi atitudinea unor figure omenescĭ, despre carĭ poporul în legendele sale ne spune, că represintă chipurile împetrite ale unor personalităţĭ mitice.

Pe drumul de la Trebicĭ către Mezericĭ, scrie literatul Morav Schuller, se vede un bolovan de stâncă cu o formă particulară, ce pare a semĕna cu o femeiă acoperită cu o cârpă pe cap. Locuitoriĭ de acolo numesc acéstă figură de pétră «Mama bĕtrână» séŭ «Bunica de la Trebicĭ» (die Altmutter von Trebics), ér legenda ne spune, că acéstă statuă megalitică

mit angeschlossenen Armen und gebückten Nacken ähhlich sieht.— In comitatul Bihor din Ungaria esistă legenda despre «Baba Dochia», care s'a împetrit pe muntele «Găina» din causa unuĭ ger cu viscol (Inv. V. Sala din Vaşcăŭ).— In Bănat, pe muntele de lângă Almaş, se află doĭ stâlpĭ de pétră, carĭ după legenda poporală represintă pe o babă şi pe fiul sĕŭ împetriţĭ de ger (Schott, Walach Märchen, nr. 6. p. 112—115 şi 330).

[1]) Acest puternic masiv, care prin înălţimea sa dominézā toţĭ munţiĭ dimprejur, presintă o figură destul de curiósă. El singur apare ca un idol colosal. A se vedé figurile ceramice de la Troia (Schliemann, Ilios, p. 385-394) şi idolul de la Turdaş (Hunyadm. Évk. I. Tab. IV. 1).

representa pe o mătuşă bĕtrână, fórte înţeléptă, cu numele de «Alruna» [1]), care locuia în apropiere de acéstă stâncă. Ea cunoscea puterea vindecătoriă a plantelor şi însănătoşia cu bună-voinţă pe toţĭ bolnaviĭ, carĭ se adresaŭ dênseĭ. Maĭ târḍiŭ însă, ea a devenit o femeiă rea şi din causa lăcomieĭ sale pentru banĭ, a fost împetrită pe vîrful aceleĭ stâncĭ [2]).

Caracterul general al tuturor acestor monumente de sculptură megalitică este, că tipurile sunt tăiate în stil gigantic şi în forme neregulate, că aceste simulacre aŭ maĭ ales numaĭ din depărtare aparenţa unor figurĭ umane, că peste tot, aceste imaginĭ primitive ni se presintă numaĭ pe vîrfurile munţilor, ale délurilor, pe cóstele văilor, pe la isvóre, pe la pasurĭ şi în apropiere de drumurĭ, de unde se deschide o vastă perspectivă.

În cele maĭ vechĭ timpurĭ, pe carĭ le cunósce istoria, nu esistaŭ nicĭ în Grecia, nicĭ în Asia mica, statue, carĭ sĕ represente în o formă artistică chipurile divinităţilor.

Pentru sentimentul cel piŭ, însă dur, din timpurile acele, era de ajuns o simplă figură informă de lemn, orĭ de pétră, care sĕ simboliseze divinitatea.

Autoriĭ anticităţiĭ ne-aŭ transmis numeróse şi preţióse date despre acest gen de monumente primitive, carĭ în lumea cea archaică serviaŭ de obiecte ale cultuluĭ religios representând anumite divinităţĭ.

Ast-fel o figură femeiéscă, sculptată în stâncă într'un mod primitiv, ajunsese sĕ fie legendară încă în timpurile ante-homerice [3]).

Acéstă statuă enormă, tăiată în stâncă pe vîrful munteluĭ Sipyl din Asia mică, represinta pe Niobe, fiea luĭ Tantal, soţia regeluĭ Amphion din Teba Beoţieĭ, nepóta luĭ Joe şi a titanuluĭ Atlas, care susţinea cu capul sĕŭ polul ceriuluĭ.

Niobe, mândră, că dênsa era mama fericită a doĭ-spre-ḍece copiĭ, şi pe lângă aceea o femeiă frumósă, de origine divină, soţia unuĭ rege avut, şi cu teritoriĭ întinse, avuse vanitatea sĕ se considere maĭ pre sus de cât Latona, ḍeiţa cea puternică şi populară, despre care ḍicea dênsa eu dispreţ, că avuse numaĭ doĭ copiĭ, pe Apollo şi Diana. Aspirând la onorĭ divine în locul Latoneĭ, Niobe invită pe poporul sĕŭ sĕ părăséscă altarele acesteĭ ḍeiţe şi sĕ nu-ĭ maĭ adreseze rugăciunĭ. Latona indignată de acéstă insolenţă a Niobeĭ, care i-a interḍis în regatul sĕŭ onorile şi sacrificiele, şi-ĭ contesta divinitatea, ceru ajutoriul fiilor sĕĭ, al luĭ Apollo şi Dianeĭ. Aceştia,

[1]) Divinitate pelasgă Larunda, Mama Larilor. În legendele germane Alraun.

[2]) Schuller, Sagen aus Mähren (Brünn, 1888) p. 164.— O altă stâncă cu figura de femeiă numită «Fata împetrită», se află în pădurea de la Rakwitz în Moravia (Ibid. p. 167).

[3]) Homeri Ilias, XXIV. 602 seqq.

ca sĕ rĕsbune ofensa adusă mameĭ lor, uciseră cu săgeţile sale pe toţĭ copiiĭ Niobeĭ, ér Niobe fu prefăcută în stâncă şi dusă de vênturĭ pe vîrful munteluĭ Sipyl din Lidia în Asia mică, unde acéstă figură de pétră vĕrsa lacrimĭ în continuŭ ḑiua şi nóptea [1]).

Despre acest monument legendar al vechimeĭ preistorice scrie Pausania: «Eŭ am vĕḑut şi am esaminat acéstă statuă a Niobeĭ, după ce mĕ am suit pe muntele Sipyl. Ea este o stâncă dură cu o margine prăpăstiósă. Când cine-va se află în apropiere de acéstă stâncă, ea nu se vede a avé o formă de femeiă, orĭ de fiinţă omenéscă, ce plânge, însă dacă cine-va o privesce din depărtare, atuncĭ i se pare, că vede o femeiă întristată şi care plânge» [2]).

Acéstă statuă colosală a Niobeĭ de pe muntele Sipyl era aşa dar atât de vechiă, în cât cultul eĭ dispăruse încă pe la începutul epoceĭ istorice, şi tot ce maĭ rĕmăsese în timpurile luĭ Homer, era numaĭ o simplă legendă, despre petrificarea uneĭ femeĭ arogante şi impie.

Tot pe muntele Sipyl din Lidia şi anume pe stânca, ce se numia Codin, se afla în epoca greco-romană o statuă primitivă a «Mameĭ-marĭ», séŭ a «Mameĭ ḑeilor», care, după cum ne spune Pausania, era «cea maĭ archaică din tóte simulacrele acesteĭ divinităţĭ» [3]), aparţinênd la aceeaşĭ epocă cu chipul cel vetust al Niobeĭ de pe un alt vêrf al munteluĭ Sipyl.

Pe muntele Liban din Siria, după cum scrie Macrobiu, se afla o statuă antică acoperită pe cap, avênd o atitudine tristă şi susţinêndu-şi faţa cu mâna învelită de haină; ér când cine-va o privia din faţă, ea se părea, că varsă lacrimĭ din ochĭ. La Asirienĭ şi la Fenicienĭ, ḑice Macrobiu, partea de asupra a pămêntuluĭ, pe care o locuim noĭ, este personificată prin ḑeiţa Venus, şi că acéstă statuă de pe muntele Libanuluĭ era un simulacru al Venereĭ Feniciene şi tot-o-dată un simulacru al pămêntuluĭ, simbolisând globul nostru terestru în timpul de érnă, când el este

---

1) **Apollodori** Bibl. III. 5. 6. — **Ovidii** Metam. VI. 146 seqq.

2) **Pausaniae** lib. I c. 21. 3. Ibid. lib. VIII. c. 2. 7. — Se pare în vechime «vĕrsa lacrimĭ» şi statua primitivă de pe Céhlĕŭ:

De jalea puiuluĭ micŭ
Plâng petrele la Ceahlăŭ.

Tocilescu, Materialurĭ folkl. I. 2. 1406.

3) **Pausaniae** lib. III. c. 22 4; V. 13. 4. — Frigieniĭ credeaŭ, că divinitatea Mama-mare peste iérnă dórme, ér vara se deşteptă (Plutarque, Oeuvres, Tom. XI. 1794. p. 367). Acelaşĭ fond comun cu legenda română despre îngheţarea «Babelor».

acoperit de norĭ şi lipsit de sóre, când isvórele, ce înfăţişéză ochiĭ pămêntuluĭ, dimit apă maĭ multă, şi câmpurile lipsite de cultură ne presintă o faţă tristă [1]).

In oraşul Paphos din insula Cypru se afla un templu archaic şi renumit consecrat ḑeiţeĭ Venus, ér statua acesteĭ divinităţĭ, după cum scrie Tacit, nu avea formă umană, ci era numaĭ o simplă figură conică, maĭ lată la basă şi ascuţită la vîrf, în forma unuĭ stâlp de hotar. Insă ce raţiune avea acéstă formă, nu se póte sci [2]).

Locuitoriĭ din oraşul Thespiae în Beoţia, după cum ne spune tot Pausania, adoraŭ încă de la începutul religiuneĭ lor între tóte divinităţile maĭ mult pe Eros (Cupido), cel maĭ frumos dintre toţĭ ḑeiĭ, ér statua acesteĭ personificărĭ divine era numaĭ o pétră brută (ἀργὸς λίθος), însă fórte vechiă [3]).

Hesiod în Theogonia sa ne spune, că pétra, pe care Rhea o presentase luĭ Saturn, ca s'o înghiţă, când dênsa născuse pe Joe, acest noŭ monarch al lumeĭ vechĭ a implântat'o maĭ târḑiŭ în pămênt lângă oraşul Pytho, ca sĕ fie în viitoriŭ un monument de admiraţiune pentru ómeniĭ muritorĭ [4]).

Pe teritoriul oraşuluĭ Sicyon din nordul Peloponesuluĭ, după cum scrie Pausania, se afla un simulacru al luĭ Joe cu epitetul de Milichios şi al Dianeĭ Patroa. Milichios era în forma uneĭ piramide, ér Patroa avea figura uneĭ columne [5]).

In oraşul Orchomen din Beoţia cel maĭ vechiŭ templu era al Graţielor, ér statuele lor eraŭ numaĭ nisce simple pietre brute [6]).

De asemenea lângă oraşul Gyteon din Pelopones, ne spune acelaşĭ autor, că se maĭ afla încă în timpul sĕŭ un simulacru în formă de bolo-

---

[1]) **Macrobii** Saturnaliorum lib. I. 21: Simulacrum hujus Deae (Veneris) in monte Libano fingitur capite obnupto, specie tristi, faciem manu laeva intra amictum sustinens, lacrimae visione conspicientium manare creduntur. Quae imago, praeterquam quod lugentis est, ut diximus, Deae, terrae quoque hiemalis est; quo tempore obnupta nubibus, sole viduata stupet, fontesque veluti terrae oculi uberius manant, agrique interim suo cultu vidui moestam faciem sui monstrant.

[2]) **Taciti** Hist. II. 3: Simulacrum deae non effigie humana; continuus orbis latiore initio tenuem in ambitum, metae modo, exsurgens.

[3]) **Pausaniae** lib. IX. 27. 1.

[4]) **Hesiodi** Theog. v. 497.

[5]) **Pausaniae** lib. II. 9. 6.

[6]) **Pausaniae** lib. IX. 38. 1.

van brut, şi acéstă pétră se numia în limba Dorienilor Zeus Cappotas, adecă «Joe, care odihnia» [1]).

Tot Pausania scrie următórele:

La oraşul Pharae din Achaia, lângă statua luĭ Mercur, sunt cam la vre-o 30 petre împlântate în pămênt, avênd o formă tetragonală, pe carĭ locuitoriĭ din Pharae le adoréză dând fie-căreĭ petre numele unuĭ ḑeŭ, şi «că o-dată toţĭ Greciĭ aveaŭ ca simulacre numaĭ nisce petre brute, şi cărora le da onorĭ divine» [2]).

La satul numit Hyett din Beoţia, după cum ne spune tot Pausania, se maĭ afla în epoca sa un tem lu vechiŭ, dedicat luĭ Hercule, şi o statuă a acestuĭ ḑeŭ, care nu era o lucrare artistică, ci o simplă pétră brută după ritul cel archaic [3]).

Alte petre sfinte dedicate luĭ Hercule se aflaŭ în Ispania, despre carĭ Strabo scrie următórele:

In Promontoriul cel sfânt al Ispanieĭ, nu esistă nicĭ un sanctuariŭ, orĭ vre-un altar, consecrat luĭ Hercule, şi nicĭ altor divinităţĭ. Tot ce se află acolo sunt numaĭ nisce petre brute ridicate în sus, aşeḑate pe unele locurĭ în grupe de treĭ, orĭ patru la un loc, ér ómeniĭ fac procesiunĭ religióse la aceste petre şi după obiceiul rĕmas de la strămoşĭ, depun corónc pe ele şi fac libaţiunĭ acolo [4]).

Pe la anul 549 al Romeĭ (204 a. Chr.) statul roman se afla în una din cele maĭ grele situaţiunĭ. Hanibal, inimicul cel înverşunat al numeluĭ roman, cu trupele sale de mercenarĭ nedisciplinaţĭ, se afla de 16 anĭ pe pămêntul Italieĭ de jos, de altă parte o epidemiă acută se rĕspândi în întrégă armata de operaţiune a consuluĭ P. Liciniu Crassu.

Din ordinul senatuluĭ, preoţiĭ consultară cărţile sibyline, în carĭ aflară următória sentenţă: «Când un inimic străin va fi intrat cu rĕsboiŭ pe pămêntul Italieĭ, el va puté fi învins şi alungat din Italia, dacă se va aduce de la Pessinus în Roma ḑeiţa Mama cea mare» [5]).

Acelaşĭ acrostich al cărţilor sibyline ni-l presintă poetul Ovid în următória formă:

---

[1]) Ibid. III. 22. 1.

[2]) Ibid. VII. 22. 4.

[3]) Ibid. IX. 24. 3.

[4]) **Strabonis** Geogr. lib. III. 1. 4.

[5]) **Livii** lib. XXIX. c. 10.

«Mama lipsesce, Romane, mergĭ de caută pe Mama, și când ea va veni primesce-o cu mâne curate» [1]).

Legațiĭ apărură la țĕrmuriĭ Asieĭ miceĭ cu cincĭ corăbiĭ marĭ, avênd câte cincĭ rêndurĭ de vêsle, ca prin acésta sĕ esprime tot-o-dată și demnitatea poporuluĭ roman. Eĭ se presentară la regele Atal din Pergam, care-ĭ conduse cu bună-voință la Pessinus, și le dede «pétra cea sfântă, care diceaŭ locuitoriĭ de acolo, că era Mama deilor» [2]). Legațiĭ o transportară la Roma.

Acéstă pétră, ne spune Arnobiu, nu era de tot mare, avea o formă colțurósă pe la marginĭ, era dură, nepoleită și representa un simulacru cu o față maĭ puțin esprimată.

Despre alte simulacre brute considerate ca imaginĭ antice ale divinităților scrie Lampridiu: că Heliogabal a voit sĕ ridice din templul Dianeĭ de la Laodicea petrele, ce se numiaŭ «sfinte» și sĕ le aducă la Roma [3]).

Fără îndoiélă, aicĭ e vorba de Laodicea Sirieĭ, séŭ «de lângă mare», numită în vechime Ramitha [4]), după numele unuĭ păstoriŭ Ramanthas (Raman athas), o localitate vechiă pelasgă, căreia Romaniĭ i-aŭ acordat prerogativele uneĭ coloniĭ cu drept italic.

Esista așa dar, în religiunea romană, chiar și în timpul imperiuluĭ, o tendință puternică de archaism în ce privesce chipul divinităților.

O deosebită importanță pentru istoria simulacrelor megalitice din Dacia o are legenda Ariadneĭ petrificate.

In insula numită Naxos, situată în apropiere de Delos, se afla în anticitatea greco-romană o stâncă, care în partea eĭ superióră representa figura uneĭ femeie, în aceeașĭ formă tristă, ca și statua Niobeĭ de pe muntele Sipyl.

După vechile tradițiunĭ, acéstă figură de pétră, representa pe frumósa Ariadna, fica regeluĭ Minos din Creta, plângênd după eroul Teseu, care o răpise de la casa părintéscă și în urmă o părăsise pe acéstă insulă solitară, după cum maĭ târdiŭ eroul Enea părăsise pe Dido pe țĕrmurele Africeĭ.

---

[1]) **Ovidii** Fast. lib. IV. 239.

[2]) **Livii** lib. XXIX c. 11. (Legati Romani) Pergamum ad regem venerunt. Is legatos comiter acceptos Pessinuntem in Phrygiam deduxit: sacrumque iis lapidem, quam matrem deum esse incolae dicebant, traditit, ac deportare Romam jussit.—Arnobius, VII. 49: lapis quidam non magnus ... angellis prominentibus inaequalis, et quem omnes hodie ... videmus in signo (sc. Matris Magnae) ... positum, indolatum et asperum et simulacro faciem minus expressam simulatione praebentem.

[3]) **Lampridii**, Heliogabalus. c. 7: Lapides qui divi dicuntur ex proprio templo Dianae Laodiceae ... affere voluit.

[4]) **Stephanus Byz.** v. Λαοδίκεια.

Ariadna, după cum ne spune tradiţiunea greco-romană, se prefăcu aci în pétră şi stâncă, maĭ mult din causa asprimeĭ vêntuluĭ celuĭ rece şi a friguluĭ, de cât sub influenţa întristăriĭ sale sufletescĭ, ceea ce ne arată, că fondul legendelor române despre petrificarea Babelor în munţĭ, din causa friguluĭ, este o tradiţiune din primele timpurĭ ale umanităţiĭ.

Poetul Ovid ne presintă acéstă vechiă legendă în următoriul mod:

«Era un munte», dice Ariadna, «pe vîrful căruia se aflaŭ numaĭ puţine tufe de arborĭ, şi pe acest munte se ridică o stâncă poleită de valurile cele murmurătórie ale măreĭ. Eŭ mě urc pe acéstă stâncă şi mĕsur cu privirile mele întinderea cea vastă a măriĭ. De aicĭ, de unde vênturĭ fórte recĭ mĕ băteaŭ, eŭ vĕduĭ pânzele corăbieĭ tale umflate de vêntul cel periculos (Boreas). Îndată ce le-am vĕdut, orĭ póte am credut, că le vĕd, mĕ aŭ cuprins fiorĭ mult maĭ recĭ de cât ghiéţa şi am amorţit . . . Cu vederile îndreptate spre mare şi înghețată, eŭ mĕ aşedaĭ pe stâncă, şi întocma ca şi scaunul acel de pétră, eŭ mĕ am prefăcut în pétră. Privesce-mĕ chiar şi acum, nu cu ochiĭ tĕĭ, dar în ideă, dacă poţĭ, cum staŭ eŭ pe vîrful acesteĭ stânce, de care se bat valurile cele neliniştite ale măriĭ» [1]).

Originea acestuĭ antic simulacru din insula Naxos se reducea la o rasă de ómenĭ din părţile Dunăriĭ de jos.

După cum ne spune Diodor Sicul, insula Naxos a fost locuită la început de nisce ómenĭ, pe carĭ ceĭ vechĭ i numiaŭ Tracĭ, imigraţĭ acolo din imperiul luĭ Boreas [2]). Însă Tracia preantică cuprindea nu numaĭ părţile orientale ale peninsuleĭ Hemice, dar şi teritoriele cele vaste ale Dacieĭ şi Sciţieĭ [3]). In particular imperiul luĭ Boreas se afla la nordul Dunăriĭ de jos [4]), cu centrul în munţiĭ Ripacĭ séŭ Carpaţĭ [5]).

Drept conclusiune, resumăm aicĭ:

Incă din cele maĭ neguróse timpurĭ ale preistorieĭ, esistaŭ în părţile de rĕsărit ale Europeĭ şi ale Asieĭ de apus un gen de monumente megalitice, nisce simulacre archaice, unele sculptate în stâncă viă pe vîrfurile, orĭ pe cóstele munţilor şi ale délurilor, ér altele implântate în pămênt ca menhire, séŭ columne brute, pe lângă temple şi alte locurĭ sfinte, monumente, carĭ

---

[1]) **Ovidii** Heroid. X.

[2]) **Diodori Siculi** lib. V. 50.

[3]) **Steph. Byz.** v. Σκύθαι, ἔθνος Θρᾴκιον.

[4]) **Diodori Siculi** lib. II. 47. — Cf. maĭ sus pag. 79.

[5]) **Homeri** Ilias, XV. v. 171. — **Isidori** Orig. XIII. 11. 13: Boreas, qui ab Hyperboreis montibus flat. — **Steph. Byz.** v. Ῥιπαῖα ὄρος Ὑπερβορέων. — Insula Naxos avuse aşa dar la început aceeaşĭ populaţiune, ca şi insula Delos, lângă care se afla. Vedĭ maĭ sus p. 122.

după credința religiósă a poporuluĭ din acele timpurĭ, representaŭ anumite divinitățĭ [1]).

Multe din aceste simulacre megalitice eraŭ de o vechime extrem de depărtată, în cât se perduse memoria origineĭ și a cultuluĭ lor încă înainte de începuturile istorieĭ grecescĭ, ér de altă parte timpul stersese de pe aceste petre aprópe tóte formele măestrieĭ omenescĭ, cum eraŭ de esemplu statuele Niobeĭ și Ariadneĭ, și tot ce se maĭ păstrase în tradițiunile ómenilor era numaĭ o reminiscență confusă, o simplă legendă mitică.

---

[1]) Urme de statue primitive ale Mameĭ-marĭ prin munțĭ le aflăm și în părțile de apus ale Europeĭ. In Itinerarium Hierosolymitanum (Ed. Parthey, 263) se amintesce o stațiune numită «Matrona» în Alpiĭ Coticĭ, carĭ astădĭ separă Italia de Francia. Acest munte numit Matrona, după cum ne spune Ammian Marcellin (XV. 10), forma piscul cel maĭ înalt și cel maĭ greŭ de suit din Alpiĭ Coticĭ. O altă numire geografică de «Matrona» ni se presintă în Galia ante-romană. Cesar (B. G. I. 1) ne spune, că rîurile Matrona și Sequana despărțiaŭ pe Belgĭ de Galĭ. Fără îndoiélă, că rîul Matrona a fost numit ast-fel după un simulacru al Mameĭ-marĭ, ce a esistat la isvórele sale, precum ast-fel de statue primitive (Babe) se amintesc în România la isvórele rîurilor Ialomița, Dómneĭ, Argeșuluĭ și Gilortuluĭ, și probabil că a esistat o-dată una și la isvórele rîuluĭ Hypanis séŭ Bug din Sciția (Cf. Herodot, IV. 52: μήτηρ Ὑπάνιος)

XII. PRINCIPALELE DIVINITĂŢĬ PREISTORICE ALE DACIEĬ.

1. *Kerus, Cerus manus, duonus Cerus. Ceriul, Caraiman, Ceriul domnul.*

Monumentele megalitice ale Dacieĭ, carĭ ne înfăţişéză în forme atât de primitive imaginile divinităţilor ante-homerice, fac parte din istoria positivă a acesteĭ ţĕrĭ.

Caracterul acestor imaginĭ este sacral de la origine şi până la dispariţiunea acestuĭ cult ante-elenic.

Cea maĭ archaică religiune, ale căreĭ urme morale ni se presintă la tóte popórele europene, este adoraţiunea primitivă a Ceriuluĭ [1]) şi a Pămêntuluĭ [2]), ca elemente generatóre.

Ceriul, pe care Greciĭ într'o epocă preistorică, alt-cum destul de târḑiă, î-l personificară sub numele de Uranos — şi Pămêntul séŭ Gaea (Γή, Γαῖα), — formézá începuturile cele maĭ archaice ale religiuneĭ europene.

Ceriul şi Pămêntul ne apar ca «Principiĭ divinităţilor» ante-olympice [3]). Eĭ sunt «Ḑeiĭ ceĭ marĭ» aĭ lumeĭ dispărute [4]), «Părinţiĭ» celor de ântâiŭ ómenĭ pe pămênt [5]), şi eĭ sunt invocaţĭ în locul prim de către ceĭ maĭ vechĭ eroĭ aĭ ginţiĭ pelasge [6]).

Pe «Ceriŭ» şi pe «Pămênt» se făceaŭ în anticitatea preistorică jurămintele cele maĭ severe şi maĭ religióse [7]).

---

[1]) **Platonis** Cratylus (Ed. Didot) I. 293. -- **Plinii** H. N. II. 1: mundum et hoc quod nomine alio Caelum appellare libuit, numen esse credi par est.

[2]) **Platonis** Timaeus, p. 211. — **Ciceronis** De nat. deor. III. 20: Terra ipsa dea est et ita habetur.

[3]) **Varro**, De lingua latina, lib. V. 57: Principes dei Caelum et Terra.

[4]) Ibid V. 58: Terra enim et Caelum, ut Samothracum initia docent, sunt Dei Magni.

[5]) **Plinii** H. N. lib. XVIII. 21: Tellure quae parens appellatur colique dicitur. — **Varro** R. r. I. c. 1: Primum, qui omnes fructus agriculturae caelo et terra continent, Iovem (Caelum), et Tellurem. Itaque quod ii parentes magni dicuntur.

[6]) **Aeschyli** Prometheus, v. 88—90:

Ὦ δῖος αἰθήρ . . . .
. . . . παμμῆτόρ τε γῆ
καὶ τὸν πανόπτην κύκλον ἡλίου καλῶ.

[7]) La Virgil (Aen. XII. 174 seqq.) Enea invócă în jurămêntul sĕŭ Sórele

Homer ne înfățișéză pe Latona făcênd următoriul jurămênt insuleĭ Delos: «Sĕ scie Pămêntul și Ceriul cel lat și apa rîuluĭ Styx, ce curge pe sub pămênt, eŭ fac acest jurămênt, care este cel maĭ mare și cel maĭ greŭ înaintea ḑeilor fericițĭ, că aicĭ (în insula Delos) va fi tot-de-una altariul cel adorat și pădurea cea sfântă a luĭ Phoeb» [1]).

Când Romaniĭ pe la anul 258 (499), reînoiră pactul lor de alianță cu toțĭ Latiniĭ, acest legămênt al lor cuprindea următória formulă: «Între Romanĭ și tóte popórele latine sĕ fie pace, până ceriul și pămêntul vor sta în locul, în care sunt» [2]).

Religiunea creștină consideră acéstă invocare solemnă a «Ceriuluĭ» și a «Pămêntuluĭ», ca o manifestare a credințelor păgânescĭ, și ea cercă prin subtilitățĭ teologice sĕ delăture usul atât de înrădĕcinat la popor, de a jura pe «Ceriŭ» și pe «Pămênt».

«Nu trebue, ḑice evangelistul Matheiŭ, sĕ jurațĭ pe ceriŭ, fiind-că e tronul luĭ Dumneḑeŭ, nicĭ pe pămênt, fiind-că e scaunul piciórelor sale» [3]).

«Ceriul» și «Pămêntul» eraŭ ceĭ de ântâiŭ Ḑeĭ consecrațĭ aĭ lumeĭ vechĭ. Lor, pentru prima óră, li s'aŭ dedicat vîrfurile cele înalte ale munților, délurilor și promontórelor, cu deosebire înălțimile, unde se adunaŭ noriĭ și se formaŭ tempestațile [4]). În munți se aflaŭ templele și altarele lor, aicĭ li se aduceaŭ sacrificiĭ, după un rit archaic misterios, aicĭ se celebraŭ festivitățile religióse, adunările pentru înțelegerile comune ale diferitelor triburĭ, și têrgurile lor.

Originea acesteĭ vechĭ religiunĭ cosmogenice a Ceriuluĭ și a Pămêntuluĭ era considerată în epoca clasică a Grecieĭ ca barbară (pelasgă).

«După cum vedem», ḑice Socrate la Plato, «ceĭ de ântâiŭ ómenĭ în Grecia (Pelasgiĭ), considcraŭ de ḑeĭ numaĭ pe aceia, pe carĭ în timpurile acele i adoraŭ ceĭ maĭ mulțĭ dintre barbarĭ, adecă sórele, luna, pămêntul, stelele și ceriul [5]).»

Ér sub numirea de «Barbarĭ», Greciĭ ceĭ vechĭ înțelegeaŭ în prima liniă populațiunile din nordul Grecieĭ, și numaĭ în a doua liniă pe Asiaticĭ și pe Africanĭ.

(adecă Ceriul) și Pămêntul, ér regele Latin ridicând mânele către Ceriŭ jură pe Pămênt și pe stele. — De asemanea la Siliu Italic (VIII. 105) Enea către Anna: Tellurem hanc juro.

1) **Homeri** Hymn. in *Apoll.* v. 84 seqq.

2) **Dionysii Halicarn.** lib. 6 c. 95.

3) Evang. Mateiŭ, c. 5—7 v. 34—37.

4) Cf. Hesiodi Theog. 129.

5) **Platonis** Cratylus (Ed. Didot) *I.* p. 293.

«De unde-şĭ trage originea sa fie-care ḑeŭ», ḑice Herodot, «şi dacă eĭ aŭ esistat tot-de-una şi ce formă aŭ, Grecii nu sciŭ până astăḑĭ, când scriŭ eŭ aceste [1]).»

Ér în alt capitul, Herodot esprimă aceeaşĭ părere cu contemporanul sěŭ Socrate, că numele divinităţilor, pe carĭ Egiptenii spun, că nu le cunosc, Grecii le-aŭ primit de la Pelasgĭ [2]).

La Romanĭ, atât în inscripţiunile cele maĭ vechĭ, cât şi în monumentele literatureĭ religióse, Ceriul ne apare sub numirea de Kerus [3]), Cerus manus [4]) şi duonus Cerus [5]), avênd tot-o-dată predicatul de «deus magnus».

In cele maĭ vechĭ Carmine Saliari, Cerus manus este o espresiune identică cu μέγας Οὐρανός al luĭ Hesiod [6]).

---

[1]) Herodoti lib. II. 53.

[2]) Ibid. lib. II. c. 50 şi 53.

[3]) În mormintele din Etruria şi din Laţiu se aŭ aflat adese-orĭ depuse pahare cu inscripţiunĭ, dedicate ḑeilor. Un ast-fel de pahar se aŭ descoperit pe teritoriul Volscilor cu inscripţiunea KERI POCOLOM, şi alte două în alte localităţĭ cu dedicaţiunea Saeturni pocolom şi Volcani pocolom (C. I. L. I. nr. 46. 48. 50).

[4]) La Romanĭ, în vechile Carmine Saliari, Ceriul era adorat sub numele de Cerus manus (Festus s. v. Matrem matutam). — Că în vechia limbă latină poporală maĭ esista pentru numirea de Ceriŭ şi forma de Caer-us se constată cu deplină siguranţă din adiectivul caeruleus (de colóre azură séŭ vineţiă), cuvênt, pe care poeţiĭ î-l da drept epitet ceriuluĭ. De asemenea aflăm coeli caerula templa la Enniu (Cicero, Div. I. 20) séŭ numaĭ caerula coeli la Ovid (Met. XIV, 814).

[5]) Intr'un fragment din Carminele Saliari (la Varro, L. L. VII. 26). O mulţime de cuvinte din vechile Carmine Saliari ajunsese obscure pentru autoriĭ romanĭ, şi Varro se plânge, că semnificaţiunea lor primitivă nu se maĭ cunósce (Ibid. VII. 2). Aceste cuvinte învechite de duonus Cerus din Carminele Saliari le maĭ găsim şi astăḑĭ conservate în cântecele poporale române sub forma de «Ceriuluĭ şi Domnuluĭ».

Păsěrica Ceriuluĭ
Ceriuluĭ şi Domnuluĭ.

Teodorescu, Poesiĭ pop. 90.

Cât de archaică este acéstă amintire a «Ceriuluĭ şi Domnuluĭ» resultă din împrejurarea, că noĭ astăḑĭ nu maĭ putem sci, ce rol avea în vechia religiune pelasgo-latină «Păsěrica Ceriuluĭ». Într'un alt important text al literatureĭ nóstre poporale duonus Cerus ne apare sub forma următóriă:

Nu cânt împěratuluĭ
Ci cânt numaĭ doruluĭ,
Doruluĭ şi fiuluĭ,
Ceriuluĭ pămêntuluĭ....

Marienescu, Colinde, p. 46.

Unde «dorul» şi «fiul» sunt numaĭ simple personificărĭ identice cu Ceriul şi Pămêntul.

[6]) Hesiodi Theog. 176. 208.

Din punct de vedere istoric și etimologic epitetul de manus este același cuvênt cu magnus [1]).

Urme numerόse și importante de imperiul religiunii Cerului în înțelesul ante-creștin mai esistă și astădi la poporul roman din țările vechii Dacie.

«Ceriul» ca divinitate mai este și astădi adorat și invocat în colinde, în cântecele bĕtrânesci și în orațiile solemne ale Românilor, sub numele de «Ceriŭ», «Ceriul sfânt», «Ceriul cu stelele», «Ceriul Domnul», «Naltul Ceriŭ» și «Părinte bun [2])», întocma precum la Latinii vechi aceeași putere cerescă era venerată ca Kerus, Caelus, Cerus manus, duonus Cerus și Parens.

---

[1]) Interpretarea cuvintelor obscure de Cerus manus, pe care ne-o dă Festus, sub forma de creator bonus nu corespunde epitetelor, ce se da deilor, nici adevĕratului înțeles. Autorii romani, neavênd cunoscințe temeinice de limba rustică și despre-țuind din principiŭ ori-ce investigațiuni pe terenul acesta, aŭ fost cei mai rĕi etimologiști. Într'o inscripțiune romană din Africa se amintesce Devs Manvs, (C. I. L. VIII. nr. 9326), titlu al lui Saturn ca deus magnus.—În limba română s'a mai păstrat încă în unele cuvinte sufisul archaic de «man» avênd sensul de «mare». Așa d. e. hoțoman, lotroman, cotoșman, goloman. Comparéză l. immanis, enorm de mare.

[2]) Cruce că-și făcea
La cerŭ se ruga . . .

Teodorescu, Poesii pop. p. 36.

«Dacă mai doresci,
Ca să mai trăesci,
Cerul să slăvesci . . .

Ibid. p. 37.

S'apuca de a ceti
Și la cer a s'umili . . .

Ibid. pag. 29.

Că e fiul ceriului
Și e domn pământului . . .

Marienescu, Colinde, p. 13.

Ér într'o colindă din comuna Dăieni, jud. Constanța:

Numele i-aŭ pus
Fiul Cerului și al pământului . . .

Cu glas mare din pămênt
Pân' la sfîntu ceriŭ strigând . . .

Marian, Descântece, p. 111.

Cu glas mare până 'n ceriŭ
Cu lacremi până 'n pămênt . . .

Ibid. Descântece, p. 2.

Ia-ți copilă iertăciune
De la mamă, de la nene,
De la ceriul cel cu stele . . .

Marian, Nunta la Români, p. 393.

La Hesiod (Theog. v. 106 seqq.) Οὐρανὸς ἀστερόεις.

Și mi-l ridicaŭ
Sus la naltul ceriŭ
La părinte bun . . .

Teodorescu, Poesii pop. p. 18.

«Este obiceiul, ca ómenii în rugăciunile, ce le fac sĕ dică: Dă-mi Dómne ajutoriul Ceriului și al Pământului» (Com. Grumăzesci, jud. Némț).

De asemenea s'a maĭ conservat până astădĭ în tradițiunile poporale române numirea archaică de Cerus manus.

Diferițĭ munțĭ și délurĭ de pe teritoriul vechiĭ Dacie, carĭ o-dată aŭ fost consecrațĭ acesteĭ supreme divinitățĭ a luĭ Cerus manus maĭ pórtă și astădĭ numirile de «Caraiman» [1]) și «Căliman» [2]).

Ér în monumentele literatureĭ poporale române, Caraiman ne apare ca Domn al «trăsnetuluĭ și al fulgeruluĭ», ca judecătoriul cel mare și puternic al lumeĭ [3]). Prețióse mărturiĭ istorice, că o-dată pe teritoriul Dacieĭ a domnit imperiul uneĭ puternice religiunĭ uranice.

---

[1]) Lângă «virful Omuluĭ» din Bucegiŭ, jud. Prahova, se ridică un alt pisc înalt de 2496 m. numit Caraiman în față cu muntele Babele, unde maĭ esistă și astădĭ resturile unor vechĭ altare preistorice. Numirea de Caraiman o maĭ aflăm și în alte părțĭ ale țěreĭ, reducându-se la o vechime depărtată: Caraiman, movilă (j. Buzĕŭ); Caraiman, movilă și pădure (j. Iașĭ). — Céta Moșnenilor numițĭ Muscelenĭ din com. Colți jud. Buzĕŭ, aŭ de prim moș pe «Caraiman» (Iorgulescu, Dict. geogr. jud. Buzĕŭ p. 189). Numele vechiŭ poporal însă este Cărăman și nu Caraiman. Pe teritoriul Germanieĭ, munțiĭ, ce odinióră aŭ fost dedicațĭ ceriuluĭ, pórtă numirea Himmelberg (Grimm, D. M. 213. 662). Un Caelius mons se amintesce în epoca romană în Rhaetia (Itin. Antonini Aug. Ed. Parthey p. 116).

[2]) La nord-vest de Céhlĕu, pe teritoriul Transilvanieĭ, se ridică un alt munte înalt numit Căliman. Sub acest munte, un vîrf maĭ puțin înalt pórtă la poporul român numele de «Scaunul Domnuluĭ», ér în limba Secuilor «Istenszéke», adecă «scaunul luĭ Dumnedeŭ». Chiar și numele de Céhlĕŭ se pare, din punct de vedere al etimologieĭ, a se reduce la o formă archaică, însă coruptă, de Caelius (mons). — Cu aceeașĭ numire: Căliman, dél, jud. Prahova; Piscul Călimaneĭ, jud. Muscel; Călimănésa, dél, jud. Tecuciŭ; Călimănel, munte, jud. Sucéva; Călimănescĭ, două délurĭ jud. Vâlcea (Marele Dict. geogr. II. 261—262); Călimănel, munte, în Biharia (Schmidl, Das Bihargebirge, p. 277.)

Ca divinitate preistorică, Căliman séŭ Ciliman ne apare și în descântecele poporale:

Du-te la fetele luĭ Căliman,
Că aŭ nouĕ cuțite ascuțite
Și nóuă topóre colțurate . . .
Tocilescu, Revista VII, 1. 137.

Ér Maica precistă a dis:
Ducețĭ-vĕ înapoĭ
La fetele luĭ Ciliman . . .
Șezătórea (Fălticenĭ), I p. 57.

[3]) Dar slujba nu mi-ĭ face
Eŭ trăsnetuluĭ și fulgeruluĭ te-oĭ da
În Caraiman ăl mare pe Divan . . .
Tocilescu, Materialurĭ folkloristice, I. p. 65.

Carmen Sylva în remarcabilele sale «Poveștĭ ale Peleșuluĭ» (Pelesch-Märchen, p. 83 seqq.) publică o legendă despre muntele Caraiman din Prahova. În timpurile străvechĭ, scrie dênsa, când cerul era maĭ aprópe de pămênt și maĭ mult apă

Încă în epoca neolitică credinţa în o divinitate supremă abstractă începe a primi forme reale umane.

Diferiţĭ monarchĭ aĭ acesteĭ lumĭ depărtate, admiraţĭ pentru bine-facerile lor şi temuţĭ pentru puterea lor estra-ordinară, începură sĕ fie consideraţĭ ca ḑeĭ, li se institui un cult public, ér după mórte eĭ fură adoraţĭ ca o providenţă. Prima apoteosă în Europa a fost a luĭ Uran. Poporul grecesc, încă de la începutul religiuniĭ sale, a identificat divinitatea Ceriuluĭ cu o personalitate politică, care se ilustrase prin înţelepciunea, activitatea şi prin bine-facerile sale prodigióse, numită de eĭ Uranos [1]), adecă Munteanul [2]).

Tóte legendele şi tradiţiunile vechĭ ne înfăţişéză pe acest Uranos ca unul din monarchiĭ ceĭ marĭ aĭ lumeĭ preistorice. El este întemeietoriul mareluĭ imperiŭ pelasg în Europa şi Africa, cel de ântâiŭ care a guvernat lumea, şi căruia pentru meritele sale cele marĭ faţă de genul omenesc, preoţiĭ instituiţĭ de dênsul i atribuiră calităţĭ şi onorĭ divine. După Hesiod, Uranos era fiul Gaeeĭ, ér după alte tradiţiunĭ fiul luĭ Ὠκεανός [3]), séŭ al Istruluĭ, al rîuluĭ «celuĭ maĭ mare» şi «sfânt» (Cf. Herod. IV. 50; Dionys. Per. v. 298).

La vechiĭ Latinĭ însă divinitatea cea mare a universuluĭ fu personificată maĭ ântâiŭ sub propria numire de Caelus [4]).

Acest Caelus, probabil unul şi acelaşĭ cu Uranos (séŭ Munteanul) al Grecilor, apare ca părintele luĭ Dokius, unul din primiĭ civilisatorĭ aĭ lumiĭ vechĭ, care a învĕţat pe ómenĭ sĕ construiéscă edificiĭ de lut [5]).

În ce privesce representarea sa iconică, Ceriul era înfăţişat ca un om cu barbă, figurat numaĭ până la jumĕtatea corpuluĭ; ér pe alte monumente ale arteĭ romane el este representat cu o pânză întinsă în formă de arc de asupra

---

de cât uscat, trăia în Carpaţĭ un uriaş enorm numit Caraiman. El avea putere să creeze fiinţe viĭ, sĕ înverḑéscă munţiĭ şi câmpurile, sĕ producă cutremur şi furtunĭ. El a făcut, ca marea sĕ se retragă de pe câmpiile acesteĭ ţĕrĭ, şi vocea sa resuna ca tunetul. Ceĭ de ântâiŭ ómenĭ creaţĭ de Caraiman, aŭ fost la început bunĭ şi fericiţĭ, în urmă eĭ deveniră rĕĭ, şi se resculară în contra creatoriuluĭ lor. Însă Caraiman cutremură pămêntul, care-ĭ înghiţi cu tóte animalele şi casele lor. Legenda se pare a fi poporală. «Dies ist din Geschichte, die man sich davon erzählt» sunt cuvintele, ce le premite Carmen Sylva la începutul acesteĭ naraţiunĭ.

[1]) **Diodori Siculi** lib. III. 56.

[2]) Etimologia de la ὄρος, ion. οὖρος, munte. — Cf. Hesiod, Theog. 129: οὔρεα μακρά; şi Grimm, D. M. I. 319.

[3]) Mythogr. Vat. I. 204 la Pauly-Wissowa, Real-Encycl. v. Caelus, p. 1276.

[4]) **Ciceronis** de natura Deorum, lib. III. 17: Qui (Saturnus) si est Deus, patrem quoque ejus, Caelum esse Deum confitendum.

[5]) **Plinii** H. N. lib. VII. 57. 4: Dokius Caeli filius, lutei aedificii inventor.

capuluĭ [1]), simbolisând ast-fel spaţiul infinit şi necunoscut al lumeĭ superióre, atribut, care maĭ târḑiŭ a trecut la Saturn, ca părinte şi domn al universuluĭ, ér în urmă la Joe.

2. *Γαῖα. Γῆ. Tellus, Terra. Pămêntul.*

Pe lângă puterea supremă a Ceriuluĭ, ca forţă luminósă şi creatoriă, cultul primitiv maĭ adoră şi puterea productivă telurică a Pămêntuluĭ sub numele de Γαῖα, Γῆ, Tellus şi maĭ târḑiŭ Terra.

Gaea representa, după concepţiunile teologice antice, divinitatea natureĭ în forma femenină, ca mamă născătóriă şi educatóriă.

Ca divinitate Gaea avea în cultul public diferite numirĭ după diferitele dialecte ale triburilor primitive, pastorale şi agricole [2]).

Insă titlul sĕŭ principal de onóre era Μᾶ, Μήτηρ [3]); Mater [4]) şi Parens [5]), ér predicatele sale cele maĭ vechĭ eraŭ παμμήτειρα [6]), παμμήτωρ [7]), séŭ Mama tuturor, πρωτόμαντις [8]), prima profetitóriă, atribute de altmintrelea simple literare, carĭ în forma lor silită ne presintă încercările autorilor vechĭ de a asimila limbeĭ grecescĭ uniĭ terminĭ archaicĭ pelasgĭ. Precum divinitatea Gaeeĭ era de origine barbară, tot ast-fel eraŭ şi epitetele eĭ. Supra-numirile de Pammitera, Pammitor şi protomantis, aplicate esclusiv la divinitatea Gaeeĭ, sunt numaĭ simple imitaţiunĭ ale cuvêntuluĭ Pămênt (în forma lat. pavimentum), ce aparţine idiomeĭ pelasge.

Originea acesteĭ divinităţĭ, ca principiŭ şi ca personificaţiune, se reducea nordul Dunăreĭ de jos, acolo unde Homer şi Hesiod pun genesa ḑeilor, la vechiul rîŭ numit Ὠκεανὸς πόταμος [9]) séŭ Istru, unde se afla insula cea sfântă a Gaeeĭ cu merele de aur [10]).

La punctul, unde munţiĭ Bănatuluĭ se separéză de aĭ Serbieĭ, şi Dunărea intră în strîmtorile cele periculóse ale Carpaţilor, din jos de oraşul numit

---

1) **Preller-Jordan**, Röm. Myth. 3te Aufl. II. 372.

2) **Aeschyli** Prometheus v. 210: Γαῖα, πολλῶν ὀνομάτων μορφὴ μία.

3) **Aeschyli** Supplices, v. 890: Μᾶ Γᾶ, μᾶ Γᾶ (Mater Terra, mater Terra).

4) **Varro** L. L. V. 64.

5) Cf. pag. 197, nota 5.

6) **Homeri** Hymn. in Terram Matrem, v. 1: Γαῖαν παμμήτειραν ἀείσομαι.

7) **Aeschyli** Prometheus, v. 90: παμμῆτόρ τε γῆ.

8) **Aeschyli** Eumenides, v. τὴν πρωτόμαντιν Γαῖαν. — Cf. Ibid. Supplices, v. 117.

9) **Homeri** Ilias, XIV. v. 201. — **Hesiodi** Theog. v. 119.

10) **Pherechydis** Frag. 33.

astădĭ Moldova, se înalță din mijlocul acestuĭ rîŭ o stâncă cu o formă particulară, ér lângă ea se întinde o insulă de o mărime considerabilă. Acéstă stâncă și insula aŭ avut un rol fórte însemnat în religiunea preistorică, și ele maĭ pórtă și astădĭ numirea de «Babă Caia», adecă Mama bĕtrână Gaia [1]).

O-dată acéstă stâncă din Dunăre a representat un simulacru primitiv al divinitățiĭ Gaea, căreia i-a fost consecrată și insula din apropiere [2]).

În cultul roman din Dacia, Pămêntul, Gaea séŭ Tellus, ca divinitate națională, maĭ avea și numirea particulară de «Dacia» [3]) și «Terra Dacia» [4]).

Urme numeróse de cultul Pămêntuluĭ, ca divinitate, le maĭ aflăm și astădĭ în credințele și obiceiurile religióse ale poporuluĭ român.

În cele maĭ grele situațiunĭ ale viețeĭ omenescĭ ajutoriul se cere de la Ceriŭ și de la Pămênt [5]). Blestemele cele maĭ înfricoșate se fac invocându-se Pămêntul [6]). El este mama protectóriă ale ființeĭ omenescĭ din primele momente ale viețeĭ sale [7]) și până dincolo de mormênt [8]).

[1]) La Romanĭ Caius și Caia era acelașĭ nume cu Gaius și Gaia.—Varro (L. L. c. 64): Antiquis enim C quod nunc G.—În Spania se amintesce în epoca romană un munte cu numele: Caia iuxta Pyrenaeum (Riese, Geographi latini minores, p. 36). Împĕratul August, după cum ne spunc Liber coloniarum (Grom. vet. 239) consecră tóte vêrfurile munților, summa montium, divinitățiĭ Mameĭ-marĭ, ce represènta pe Gaea.

[2]) Vom reproduce în părțile ultime ale acestuĭ volum figura acesteĭ stâncĭ și legendele antice ale Gaeci de la Dunăre.

[3]) C. I. L. III. nr. 1063.

[4]) Ibid. III. nr. 1351. 996.

[5]) Vedĭ pag. 200, nota 2.

[6]) Dragul mameĭ mĕĭ copile! . .
Pămêntul nu te priméscă,
Ţérna-afară te svêrléscă!
Pămêntul nu l'a primit
Ţérna-afară l'a svêrlit.
Gazeta Transilvanieĭ, Nr. 151 din 1886.

Cf. Iarnic-Bârsean, Doine, p. 258:

Cine calcă jurămêntul
Nu-l primesce nicĭ pămêntul . . .

[7]) «De regulă, când vine óra nascereĭ, culcă pe fiitoria mamă jos, ca pămêntul, ca mamă a tuturor, sĕ priméscă maĭ ântâiŭ pe noul născut (Reteganul, Colecțiune manuscrisă. Partea III. p. 9, la Academia română).

[8]) Într'un bocet din Bănat, Pămêntuluĭ i se dă titlul de părinte, precum avea și în teologia romană epitetul de parens.

Păminte, păminte,
De adĭ înainte
Ėn sĕ-mĭ fiĭ părinte,
Sĕ nu te grăbescĭ
Sĕ mĕ putredescĭ . . . .
Mangiuca, Călindariŭ pe a 1882, p. 134.

Rógă-te la cel pămênt
Când te-ĭ duce în mormênt . . .
Burada, Datinele pop. rom. la înmormîntărĭ, p. 93.

Imaginea Gaceĭ, séŭ a Pămêntuluĭ, după cum ne spune Suida (v. Γῆς ἄγαλμα) era înfăţişată prin o femeiă ţinênd în mână un bucium (τύμπανον).

Tot asemenea în descântecele române. Pămêntul personificat ca divinitate ne apare aicĭ sub numele de «Maica Domnuluĭ», avênd în mână un bucium de aur, care când rĕsună în cele patru colţurĭ ale lumeĭ se adună tóte dînele şi pămêntul se légănă [1].

3. *Saturn ca Princeps Deorum, Manes, Deus Manus, şi Τάρταρος (Tatăl).*

După încetarea din viéţă a luĭ Uran, fundatoriul mareluĭ imperiŭ pelasg din Europa, domnia lumeĭ trecu la Saturn, fiul sĕŭ.

Întogma ca şi Uran, Saturn este unul din regiĭ ceĭ marĭ aĭ ginţiĭ pelasge.

După ideile teocratice ale acestor timpurĭ, luĭ Saturn i se atribuiră aceleaşĭ title şi onorĭ divine, pe carĭ maĭ înainte le avuse Uran, ér înainte de Uran, Ceriul în înţelesul cosmogenic.

Dogmele rĕmaseră, ce e drept, aceleaşĭ, însă în cultul public numele luĭ Uran fu înlocuit cu al luĭ Saturn.

Era numaĭ succesiunea unuĭ noŭ monarch în imperiul lumeĭ, o simplă schimbare de cap politic şi de preot suprem al cultuluĭ, însă nicĭ de cum o transformaţiune a dogmelor religiuniĭ.

Ast-fel, după doctrinele teologice ale acestor timpurĭ, Saturn era considerat la rêndul sĕŭ ca «Princeps deorum» [2]) ca «începutul tuturor

---

[1]) Maica Domnuluĭ către cel bolnav:

Că eŭ te-oĭ învrednici
În mâna dréptă
Cu bucium întraurit,
Cu bucium i buciuma
În patru colţurĭ de lume s'a resuna
Tóte dînele s'or aduna . . .

Marian, Descântece, p. 102.

Maica Precistă cu bucin bucina
Pămêntu se legăna . . .

Tocilescu, Materialurĭ folkloristice, I. 2. p. 1558.

Cf. Marianu, Vrăjĭ, p. 108, 126-137: bucium de aur, trâmbiţă de aur.

[2]) **Macrobiĭ** Saturn. I. c. 7: quem (Saturnum) deorum principem dicitis.

deilor și al întregeĭ posterităţĭ [1]), séŭ după cum se esprimă Dionysiu din Halicarnas, divinitatea luĭ Saturn cuprindea acum întrégă natura universuluĭ [2]).

Sub domnia luĭ Saturn omenimea face un progres enorm pe calea civilisaţiuneĭ.

Saturn este acela, care, după cum spun tradiţiunile vechĭ, făcuse pe ómenĭ sĕ părăséscă viéţa sĕlbatică, i adună în societate, le dede legĭ [3]) și i-a învĕţat agricultura [4]). În general, el este începătoriul și propagatoriul fericireĭ omenescĭ.

Sub imperiul lumesc al luĭ Saturn a esistat etatea de aur, — paradisul terestru al biblieĭ, — aceĭ seculĭ plinĭ de abundenţă și de mulţămire, când domniaŭ pe acest pămênt justiţia și buna-credinţă, condiţiunĭ esenţiale pentru fericirea morală și materială a omenimeĭ [5]).

Cu deosebire cultul luĭ Saturn era rĕspândit în părţile de nord ale Istruluĭ și în Italia.

Vechia religiune a Dacieĭ, a fost de la început celestă séŭ uranică, ér maĭ târdiŭ aceeașĭ religiune ne apare aicĭ în forme saturnice.

Geţiĭ, după cum ne spune istoricul Mnaseas din Patrae, adoraŭ pe **Saturn**, pe care î-l numiaŭ Zamolxis [6]).

Marea nordică ne apare atât în literatura grecéscă, cât și în cea romană, numită «Marea luĭ Saturn» [7]).

---

[1]) **Isidori Hispal.** Originum VIII. 11. 30: Saturnus origo deorum et totius posteritatis a paganis designatur. — **Platonis** Cratylus (Ed. Didot) I. p. 296: ὁ τιθέμενος τοῖς τῶν ἄλλων θεῶν προγόνοις Ῥέαν τε καὶ Κρόνον.

[2]) **Dionysii Halic.** lib. I. c. 38.

[3]) **Virgilii** Aen. VIII. 320:

Is (Saturnus) genus indocile, ac dispersum montibus altis
Composuit, legesque dedit....

[4]) **Macrobii** Saturn I, 7: Hic igitur Ianus, cum Saturnum classe pervectum excepisset hospitio, et ab eo edoctus peritiam ruris ferum illum et rudem ante fruges cognitas victum in melius redegisset, regni eum societate muneravit... Observari igitur eum (Saturnum) jussit maiestate religionis, quasi vitae melioris auctorem. (Cf. Diodori Siculi lib. V. 66. 4).

[5]) **Hesiodi** Opera et Dies. v. 109 seqq. — **Ovidii** Metam. I. 89. seqq. — **Virgilii** Eclog. IV. 6: redeunt Saturnia regna.

[6]) **Photius** Lex: Ζάμολξις... Μνασέας δὲ παρὰ Γέταις τὸν Κρόνον τιμᾶσθαι καὶ καλεῖσθαι Ζάμολξιν (Frag. Hist. graec. III p. 153, frag. 23).

[7]) **Dionysii** Orbis Descriptio v. 32: πόντον Κρόνιον. — **Plinii** H. N. IV. 27. 3: Septentrionalis oceanus... eum Philemon Marimarusam a Cimbris vocari, hoc est mortuum mare usque ad promontorium Rubeas; ultra deinde **Cronium**.

Peste tot în anticitate, întrégă regiunea nord-vestică era considerată ca imperiul religiuniĭ luĭ Saturn [1]).

În vechia teologiă cosmogenică, numele de onóre al luĭ Saturn era πατήρ [2]), deus parens [3]), adecă tată al deilor, al ómenilor, şi al tuturor forţelor naturei [4]), întocmaĭ după cum aceleaşĭ predicate le avuse maĭ înainte Ceriul (Cerus manus).

Pe lângă aceste supra-numirĭ, Saturn maĭ avea şi epitetul de πρεσβύτης [5]); la Romanĭ senex, vetus deus [6]), adecă «bĕtrânul», «moşul», «deul cel vechiŭ». În unele părţĭ ale Sciţieĭ şi ale Dacieĭ Saturn maĭ era numit Papae-os [7]), cuvênt al căruĭ înţeles originar era tot «moş.»

Tóte aceste predicate ale luĭ Saturn, teologia antică le interpretă în sensul de deŭ al maturităţiĭ şi al perfecţiuniĭ.

După doctrinele teologieĭ pelasge, Saturn representa în epoca preistorică nu numaĭ personificarea putereĭ divine a Ceriuluĭ, dar era adorat tot-o-dată şi ca o divinitate chtonică, ca domnul lumiĭ suterane.

În acéstă calitate Saturn avea la Romanĭ titlul de onóre Deus Manus [8]),

---

[1]) **Diodori Siculi** V. 66. 5. — **Ciceronis** De nat. Deor. III. 17.— **Theompompi** Fragm. 293. — Cf. Ephori Fragm. 38.

[2]) **Pindari** Olymp. II v. 84: πατὴρ Κρόνος. — **Aeschyli** Eumenides, v. 641: πατέρα πρεσβύτην Κρόνον. — **Macrobii** Saturn. I. c. 7.

[3]) Cornelia, mama Grachilor, scrie fiuluĭ sĕŭ: Ubi mortua ero, parentabis mihi et invocabis Deum parentem (Corn. Nepos, c. 12).

[4]) În o colindă saturnică românéscă, «bĕtrânul» sĕŭ «moş» Crăciun apare cu numele de «Tatăl»:

Tot se ispitiaŭ
Şi se întrebaŭ
Carele-ĭ maĭ mare:
Tatăl i grăia,
Tatăl către fiŭ:
Eŭ am fost maĭ mare
În vremĭ de demult...

Daul, Colindi, p. 30.

[5]) Cf. nota 2. — **Lucian** Saturn. V: πολιὸς καὶ πρεσβύτης θεός.

[6]) **Ovidii** Fast. v. 627: Falciferus senex. — **Virgilii** Aen. VII. 204.

[7]) «Sciţiĭ» scrie Herodot (IV. 59) «numesc Papaeos, după cum cred eŭ, pe Joe, ér Pămêntul Apia; şi «eĭ cred, că Pămêntul este soţia luĭ Joe». Se scie însă că Ops séŭ Opis (la Sciţĭ Apia) era soţia luĭ Saturn. Paul. p. 187: Opis dicta est coniux Saturni, per quam voluerunt terram significare (Preller-Jordan, R. M. II. 20). În vechia limbă grecéscă πάππος însemnéză «moş» şi acésta este epitetul esclusiv al luĭ Saturn. Acelaş cuvênt esistă şi în limba latină. Varro (L. L. VII. 29) scrie: Item significant in Atellanis aliquot pappum senem. Ér în limba macedo-română pap auş are de asemenea înţelesul de «moş bĕtrân» (Weigand, Aromunen, 94. 244).

[8]) C. I. L. VIII. 2. 9326: Deo Manv. — Ér Servius (V. A. X. 198) scrie: Etrusca lingua Mantum Ditem Patrem appellant.

și Manes [1]), ér sub numele de Mania se înțelegea divinitatea femenină a lumiĭ celeĭ-alalte [2]).

Manes, în fine, eraŭ spiritele celor decedațĭ, ale căror locuințe eraŭ sub pământ în imperiul luĭ Saturn [3]).

La început epitetul de Manus, ce se da divinitățiĭ pelasge a luĭ Saturn, nu avea alt înțeles de cât de «mare», drept atribut al demnitățiĭ și al putereĭ sale particulare, ca ḑeŭ suveran.

La Hesiod, Kronos séŭ Saturn, este numit μέγας [4]). În inscripțiunile latine magnus. «Μέγας» și «magnus» eraŭ singurele title maiestatice ale vechimeĭ preistorice.

Pe când Saturn, ca divinitate a lumeĭ inferióre, purta la Romanĭ numele de «Manus», la Grecĭ el ne apare în acéstă calitate cu epitetul Τάρταρος [5]).

Terminul de Τάρταρος ni se presintă în literatura grecéscă ca o numire exotică, barbară, întocma precum și reședința luĭ Saturn, Κρόνου τύρσις, se afla în afară de orisontul lumiĭ grecescĭ [6]).

După înțelesul sĕŭ primitiv, cuvêntul Τάρταρος era identic cu latinul archaic «tata» [7]), gr. πατήρ. Labiala π în dialectul eolic se schimba adesese-orĭ cu τ. Tartaros era ast-fel numaĭ o simplă formă dialectală nordică a cuvêntuluĭ πατήρ, pater séŭ tata, titlu de onóre și de respect, ce se da în vechime părinteluĭ creatoriŭ al ḑeilor și al ómenilor [8]).

---

[1]) **Appuleius**, De deo Socr.: utrum (incertum est) Lar sit an Lara, Manem deum nuncupant. — La Pelasgiĭ din Asia mică, (Lydieni) se păstrase de asemenea memoria despre un rege străvechiŭ al lor, numit Manes, fiŭ al luĭ Joe (înțelege pe Uran) și al Gaeei (Dionysii Halicarn. I. 27). Acest Mane însă era unul și același cu Saturn, care domnise nu numaĭ în Europa, dar și peste o parte a Asieĭ de apus, cum și în ținuturile de nord ale Africeĭ.

[2]) **Macrobii** Saturn I. 7: pueri mactarentur Maniae deae, matri Larum. — **Varro**, L. L. IX. 61.

[3]) **Cicero**, De Legibus II. 9. O disposițiune din cele XII Tabule: Deorum manium jura, sancto sunto. Hos leto datos, divos habento. — C. I. L. X. nr. 2565: dii inferi Manes.

[4]) **Hesiodi** Theog. 459: μέγας Κρόνος. — C. I. L. VIII. nr. 4468: deus magnus Saturnus.

[5]) **Pindari** Olymp. II. 77.

[6]) **Homeri** Ilias, VIII. v. 479.

[7]) În limba latină poporală (Varro in Non. 81. 5. — Inscript. Orell. nr. 2513). Pe teritoriul Eladeĭ esista de asemenea cuvêntul τάτα, însă de sigur pelasg.

[8]) Intercalarea luĭ r la mijloc se datoresce tendințeĭ de asimilare a silabeĭ de ântâiŭ cu cea din urmă, spre a da acestuĭ titlu de onóre un caracter maĭ energic și tot-o-dată

De asemenea la Galĭ, Saturn ca divinitate telurică era venerat sub numirea de Teutates [1]), acelașĭ cuvênt cu latinul tata, greceescul τάτα, τέττα și litvanul tetis, tetatis.

La Homer și la Hesiod numirile de Τάρταρος [2]) și Κρόνος [3]), sunt identice. Ér la Valeriu Flacc, supremul domn al lumiĭ celeĭ alalte ne apare sub numele de Pater Tartarus [4]), cu tóte că ambele aceste cuvinte din punct de vedere istoric și filologic aveaŭ la început una și aceeașĭ origine, una și aceeașĭ semnificațiune.

În fine, după cum ne spune Suetoniu, în o parte óre-care a Romeĭ Apollo era adorat sub numele de Tortor [5]), o formă evident alterată din archaicul Tartar-us.

Am esaminat aicĭ pe basa vechilor doctrine religióse, originea și înțelesul primitiv al cuvêntuluĭ Tartar-os, fiind-că acéstă numire face parte din domeniul preistoric al Daciei.

Diferite vêrfurĭ de munțĭ din țerile române, începênd de la Siret până în Biharia, și din Biharia până în ținuturile Moravieĭ, maĭ pórtă și astădĭ numirile de Tatăl, Tătar, Tatra [6]). Originea acestor numirĭ orografice nu

---

maĭ misterios. În limba Oscilor deul Mamers, séŭ Marte, încă era numit Marma și Marmar, Mamor și Marmor (C. I. L. I. p. 9—10).

[1]) **Lucani** Phars. I. 444. — Cf. Dionysii Halic. I. c. 38.

[2]) **Homeri** Hymn. in Apoll. v. 335:

Τιτῆνές τε θεοί, τοὶ ὑπὸ χθονὶ ναιετάοντες
Τάρταρον ἀμφὶ μεγάν .....

[3]) **Hesiodi** Theog. v. 851:

Τιτῆνές θ᾽ὑποταρτάριοι, Κρόνον ἀμφὶς ἐόντες.

Maĭ este de notat, că Typhon, al căruĭ părinte a fost Saturn, apare la Hesiod (Theog. v. 822) ca fiŭ al luĭ Tartaros.

[4]) **Valerii Flacci** Argonaut. IV. 258-260:

Et pater orantes caesorum Tartarus umbras
Nube cava tandem ad meritae spectacula pugnae
Emittit.

[5]) **Svetonii** Oct. Augustus, c. 70: Tortorem: quo cognomine is deus (Apollo) quadam in parte Urbis colebatur. — Acest Apollo Tortor se pare a fi identic cu Ἀπόλλων πατρῷος al Atenienilor.

[6]) Ast-fel de numirĭ ni se presintă următórele pe culmile principale ale Carpaților: Tătarul mare și Tătarul mic la isvórele riuluĭ Buzĕŭ, ér rîulețul, ce isvorĕsce din acest masiv și curge în Transilvania pe la Săcele se numesce în limba unguréscă Tatrang (cuvênt, care presupune o formă archaică de Tătranĭ); Tătarul, munte spre S. de Porcescĭ în distr. Făgărașuluĭ; Tătăreu munte spre S. de Paring și un alt munte înalt spre NO de Paring; Tatăl, vêrful munteluĭ Olanul din jud. Mehedinți

este nicĭ familiară, nicĭ etnică. Nu avem de a face aicĭ cu numele personale ale unor vechĭ proprietarĭ de munţĭ. Ele sunt numaĭ rĕmăşiţele obscure ale unuĭ cult primitiv, când vêrfurile cele înalte ale Carpaţilor aŭ fost consecrate supremeĭ divinităţĭ a universuluĭ, numite «Tatăl».

În întrégă Italia, după cum ne spune Dionisiu din Halicarnas, înălţimile munţilor şi ale promontorielor aŭ fost dedicate luĭ Saturn [1]).

Tot asemenea şi în ţinuturile Germanieĭ diferite vêrfurĭ de munţĭ maĭ pórtă şi astădĭ numirile de Altvater şi Grossvater [2]).

La început terminul de Tartar-os ni se presintă ast-fel în părţile de nord ale teritoriuluĭ pelasg, cu deosebire în Dacia, ca un titlu cosmogenic a supremeĭ divinităţĭ.

Maĭ târdiŭ însă, după ce Saturn a fost alungat din domniă şi Joe recunoscut de domn absolut al lumiĭ grecescĭ şi de cap al religiuniĭ, autoritatea cuvêntuluĭ, Tartaros a decădut. Teologia grecéscă aplică acéstă numire archaică a Pelasgilor nordicĭ esclusiv numaĭ la divinitatea lumiĭ inferióre, pentru munţĭ [3])

(Convenţiunea de delimitare, p. 256); Tătóia, munte în Bănat lângă frontieră, spre N. de Dobrivir; Cracu Tătar în Bănat spre apus de Cracu Tutila; Tărtăroiŭ séŭ Tărtăróia în comitatul Bihoruluĭ (Tartaroca, ein auffallend zugespitzter grotesker Berg. Schmidl, Das Bihargeb. p. 18); Tataruka, Tatulski grou şi Tatulska, munţĭ în distr. Maramureşuluĭ spre SO. de com. Brustura; Tartarka şi altul Tatarka în Bucovina spre N. de Chirli-Baba, ér un alt vêrf spre S. de acéstă comună se numesce Omul; Tatár-havas spre NO. pe Gyergyó-Ditró în Transilvania; Totrus (ung. Tátros), rîŭ ce curge din Transilvania în Moldova pe la pasul Ghimeş. De sigur, că o-dată şi muntele de unde isvoresce acest rîŭ a purtat aceeaşĭ numire. Întru adevĕr în partea de sud a pasului Ghimeş se află vêrful numit ung. Apa-havas, adecă muntele Tatăluĭ; Pliniu (III. 20. 7) şi Tacit (Hist. III. 9) amintesc un Tartarus fluvius, care curgea din Alpĭ şi se vĕrsa în Pad. În comit. Zips din Ungaria vêrful cel maĭ înalt al Carpaţilor pórtă numele de Tatra. Acelaşĭ munte se numia în evul de mijloc Tatur (Anonymus Belae regis notarius, c. XVIII). Alte dóuĕ vîrfurĭ înalte din comit. Turocz şi Lyptau pórtă numirile de Fatra (de la germ. Vater).

[1]) Dionysii Halicar. I. 34. — Un Κρόνιον ὄρος era la Olympia din Pelopones (Paus. VI. 20. 1. — Ptol. III. 14. 15. — Pindari Olymp. VIII. 17).

[2]) Grimm, Deutsche Mythologie, I. 153. — În Silesia cel maĭ înalt munte din catena Sudeţilor încă se numesce Altvater (Wanek, Mähren und Schlesien. 1895 p. 6. 61). Într'o vechime maĭ depărtată terminul de tater, se vede, că a fost aplicat şi la uniĭ munţĭ consecraţĭ aĭ Germanieĭ. În mitologia germană tatermann însemnéză idol, spirit demonic, ér un glosator vechiŭ ne esplică acest cuvênt prin alpinus (Grimm, D. M. I. 470).

[3]) Tartaros, cu sensul de înălţime, orĭ munte, ni se presintă şi la autoriĭ vechĭ. Plato numesce Tartaros locul de lângă norĭ (Suidas, v. Τάρταρος). La Homer (Il. XIV. 279) şi la Hesiod (Theog. 851) Titaniĭ sunt numiţĭ Ὑποταρτάριοι, cuvênt,

şi suterane [1]) unde, după legende, Joe închisese pe Saturn şi pe Titanii, susţinătorii sĕĭ [2]).

4. *Saturn adorat în Dacia sub numele de Ζάλμοξ-ις séŭ Zeul-moş. Simulacrul sĕŭ de la Porţile-de-fer.*

Pe lângă titlul onorific de «tatăl», ce-l avea Saturn în religiunea timpurilor ante-elene, ca personificarea divinităţiĭ supreme a ceriuluĭ şi pământuluĭ, unul din epitetele sale cele maĭ poporale la tóte triburile pelasge, din sudul şi din nordul Istruluĭ, a fost acela de «moş».

Numit de Latinĭ Saturnus senex [3]), deus vetus [4]), Deus Majus [5]), (în limba Oscilor cu formă de Maesius şi Moesius [6]), el ne apare la Pelasgiĭ Grecieĭ cu epitetul de πρεσβύτης [7]), πολιός, la Troianĭ ca Jupiter avus [8]);

---

care în forma acésta are înţelesul de Titaniĭ, ce locuesc sub muntele Tartaros, precum tot la Homer, oraşul Theba de sub muntele Placos se numesce Ὑποπλακίη (Il. VI. 397).

[1]) **Homeri** Ilias, VIII. 13. — Ibid. Hymn. in Merc. v. 256. — **Hesiodi** Theog. v. 740.— **Platonis** Phaedo, I. p. 88.

[2]) **Homeri** Il. VIII. 479; XIV. 203. 275. — **Hesiodi** Theog. v. 851. — **Stephanus Byz.**, v. Τάρταρος.

[3]) **Virgilii** Aen. VII. v. 180: Saturnusque senex. — Ovidii Fast. V. v. 629: Falcifero seni. — Luĭ Saturn i atribuiaŭ tradiţiunile vechĭ o etate patriarchală: Saturnus autem est appellatus, quod saturetur annis (Cicero, N. D. II. 25).

[4]) **Virgilii** Aen. VII. v. 204.

[5]) **Macrobii** Saturn. I. 12: Sunt qui hunc mensem (Majum) ad nostros fastos a Tusculanis transiisse commemorent: apud quos nunc quoque vocatur Deus Majus, qui est Jupiter. — Ér după Ovid (Fast. V. 72-75) numele luneĭ Majus însemna «moşĭ»:

Hinc sua majores posuisse vocabula Majo...
Et Numitor dixisse potest: Da Romule, mensem
Hunc senibus, nec avum sustinuisse nepos.

Aceeaşĭ etimologiă la Varro, L. L. VI. 33: a majoribus Maius.

[6]) **Festus** (De verb. signif.): Maesius lingua Osca mensis Maius. Cuvênt şi maĭ apropiat de românescul moş.

[7]) **Aeschyli** Eumenides, v. 638: πατὴρ πρεσβύτης Κρόνος.

[8]) **Virgilii** Aen. VII. v. 219-220:

Ab Jove principium generis; Jove Dardana pubes
Gaudet avo.....

La Eschyl (Frag. 169) Ḑeul cel mare, ale căruĭ altare se aflaŭ pe muntele Ida

Frigieniĭ î-l numiaŭ Ζεύς (s. θεός) Ἄτις [1]), Sciţiĭ Παπαῖος [2]), ér pe teritoriul Germanieĭ Altvater şi Grossvater [3]); denumirĭ, carĭ tóte aveaŭ unul şi acelaşĭ înţeles, de «Moş».

Acest epitet desemna pe Saturn ca un om muritoriŭ, ca autorul ideal al vieţeĭ lor naţionale, morale şi politice, ca trupina genealogică — principium generis — a vechilor dinastiĭ şi familiĭ nobilitare pelasge [4]).

Regele Latin, primind pe ambasadoriĭ luĭ Enea, le adreséză următórele cuvinte:

«Nu fugiţĭ de ospitalitatea nóstră, nu ignoraţĭ pe Latinĭ, gintea luĭ Saturn, ómenĭ drepţĭ, nu prin pedepse, nicĭ prin legĭ, carĭ de bună-voiă, prin inclinaţiunea lor, maĭ păstréză şi astădĭ cu sfinţeniă instituţiunile strămoşescĭ rĕmase de la Dumnedeul cel bĕtrân (s. moş)» [5]).

Acelaşĭ titlu de «Deul-moş» (deus vetus séŭ avus) î-l avea Saturn şi la Dacĭ.

Istoricul Mnaseas din Patrae, care trăise în seculul al III-lea a. Chr. ne spune, că Geţiĭ adoréză pe Saturn, pe care eĭ î-l numesc Zamolxis [6]).

Tot asemenea scrie Diogene Laerţiu, că Geţiĭ numesc pe Saturn Zamolxis [7]). Ér la Hesychiu aflăm: Σάλμοξις· ὁ Κρόνος.

Forma de Ζάλμοξις, ce ni se presintă la Herodot, la Porfiriŭ, la Hesychiu, precum şi în diferite manuscripte ale luĭ Plato şi Suidas, este recunos-

purta numele de Ζεὺς πατρῷος, sinonim cu Jupiter avus.

[1]) **Psellos** (p. 109. Boiss.) la Tomaschek, Die alten Thraker, II. 42.

[2]) **Herodoti** l. IV. c. 59.

[3]) **Grimm**, Deutsche Mythologie, p. 153.

[4]) Troianiĭ î-şĭ reduceaŭ originea lor la Deul-moş (Ab Jove principium generis; Jove Dardana pubes Gaudet avo. Virg. Aen. VII. 219-220). — Varro (R. R. III. 1.) numesce pe agricultoriĭ Italieĭ singurele rĕmăşiţe din némul luĭ Saturn: qui eam (terram) colerent . . . eos solos reliquos esse ex stripe Saturni. — La Virgil (Aen. VII. 203) Latiniĭ sunt gens Saturni, adecă descendenţĭ aĭ Deuluĭ bĕtrân. — Ér Horatiu (Od. I. 12. 50) numesce pe August: Orte Saturno.

[5]) **Virgilii** Aen. VII. v. 202-205:

> Ne fugite hospitium, neve ignorate Latinos,
> Saturni gentem, haud vinclo nec legibus aequam,
> Sponte sua veterisque dei se more tenentem.

Ér în alt loc (Aen. VII. 177-188): Saturnus senex «ex ordine avorum». — Este semnificativă întrebuinţarea, ce o face Virgil în versurile de maĭ sus de cuvintele «veteris dei mos». După Festus: Mos est institutum patrium, id est memoria veterum, pertinens maxime ad religiones caerimoniasque antiquas.

[6]) **Photius** Lex.: Ζάμολξις . . . Μνασέας δὲ παρὰ Γέταις τὸν Κρόνον τιμᾶσθαι καὶ καλεῖσθαι Ζάμολξιν (Fragm. Hist. Graec. III. p. 153).

[7]) Diogenis Laertii, VIII: Ζάμολξις, ᾧ Γέται θύουσι, Κρόνον νομίζοντες.

cută în sciinţă, ca cea maĭ corectă [1]). Cuvêntul însă a rĕmas până astădĭ fără o esplicaţiune întemeiată pe fapte positive, istorice şi etimologice.

După vechile usurĭ ale religiuniĭ saturnice, numirea de Zalmoxis nu putea fi alt ceva, de cât un simplu epitet hieratic al luĭ Saturn, un atribut cu acelaşĭ înţeles de senex, deus vetus, deus avus, Παπαῖος, πρεσβύτης, Majus (séŭ Maesius), pe carĭ le avea Saturn şi la alte triburĭ pelasge.

Din punct de vedere al etimologieĭ şi al sensuluĭ, cuvêntul Zal-mox-is în limba Dacilor nu însemna alt-ceva de cât Zeul-moş. Finalul ις represintă aicĭ, ca şi în alte casurĭ analóge numaĭ un simplu sufis grecesc.

De fapt limba Geţilor şi a Dacilor avea un caracter proto-latin; ea forma numaĭ ram séŭ un dialect particular rustic al limbeĭ pelasge, după cum vom avé ocasiune a ne convinge din cercetările istorice în cursul acesteĭ opere.

Autoriĭ greceseĭ ne-aŭ transmis diferite esplicărĭ ale cuvêntuluĭ Zalmoxis. Uniĭ din aceştia, de şi aveaŭ deplină cunosciinţă de sensul adevĕrat al cuvêntuluĭ Zalmoxis, după cum resultă din scrierile lor, s'aŭ mărginit însă a ne da numaĭ óre-carĭ interpretărĭ generale.

Lucian, unul din ceĭ maĭ interesanţĭ scriitorĭ aĭ vechimiĭ, distins prin spiritul şi erudiţiunea sa, numesce pe Zalmoxis πατρῷος θεός, adecă «ḑeŭ părintesc» séŭ «strămoşesc» [2]). La Herodot [3]) Zalmoxis este δαίμων ἐπιχώριος (deus indigena), ér la Plato un βασιλεύς θεός [4]). Acéstă interpretare a luĭ Plato î-şĭ avea însă un fundament positiv. În anticitatea preistorică fundatoriĭ statelor eraŭ obiectul unuĭ cult particular respectuos. Regele întemeiătoriŭ al statuluĭ, şi colonisatoriŭ al ţinuturilor nelocuite, era considerat ca un proto-părinte comun, ca un Moş [5]) séŭ Lar [6]) public, pentru tóte generaţiunile următóre.

Constatăm aşa dar, că anumiţĭ autorĭ aĭ vechimiĭ aŭ interpretat o parte a numeluĭ de Zal-mox-is prin cuvêntul θεός, ér restul prin epitetele de πατρῷος, ἐπιχώριος şi βασιλεύς, maĭ puţin corespunḑĕtórie adevĕratuluĭ înţeles.

Ζαλ în limba Dacilor, după sens şi formă, ni se presintă ast-fel ca identic cu terminul de «ḑeŭ» séŭ «ḑeul» în limba română, ér μοξ este cuvêntul

---

[1]) **Herodoti** lib. IV. c. 96: Ζάλμοξις ἄνθρωπος . . . δαίμων . . . ἐπιχώριος. — **Porphyrii** De vita Pythagorae. c. 14. — **Pauly**, Real-Encyclopädie, v. Zamolxis.

[2]) **Luciani Samosatensis** lib. XXIV. c. 4.

[3]) **Herodoti** lib. IV. c. 94 şi 96.

[4]) **Platonis** Charmides (Ed. Didot, Tom. I. p. 505).

[5]) După Manetho dinastia Moşilor (νεκύες, Manes) a domnit în Egipet 5813 anĭ.

[6]) Cuvêntul Lar (Lares) esprima la început aceeaşĭ noţiune cu Manes. În Etruria Lar era tot-o-dată titlu de onóre şi de demnitate al regilor. În colindele române

nostru «moș», în limba priscă latină majus, ér la Oscĭ maesius și moesius. În fine maĭ esistă la triburile pelasge din Italia și o formă poporală (ante-romană) de «mos», cu înțelesul de memoria veterum.

Cuvêntul archaic de «ḑeŭ» séŭ «ḑeul» î-l aflăm întrebuințat, ca un termin național, în ținuturile pelasge ale Traciei și Mesieĭ, și în timpurile imperiuluĭ roman.

Pe o inscripțiune descoperită în Mesia de sus, în apropiere de Scopia, ni se presintă o dedicare adresată luĭ: DEO ZBELTHIURDO [1]), orĭ maĭ corect ZBELTHEURGO, adecă «Ḑeuluĭ Ḑeŭ-făcătoriŭ-de-minunĭ».

În munțiĭ Rhodopuluĭ un veteran ridică la a 76 d. Chr. un altariŭ luĭ DEO MHDYZEI (MHDVZEI Desj., MHDIZEI Ren.), unde ultimul cuvênt ne presintă numaĭ o formă alterată din Domnudzei séŭ Domnidzei, rom. Dumneḑeŭ, pl. — ḑei [2]).

Numele de Zal-mox-is atât de misterios în literatura istorică modernă, aparține ast-fel dialectuluĭ primitiv pelasg din Dacia. Era numaĭ un simplu titlu de onóre și de respect al supremeĭ divinitățĭ, aceeașĭ espresiune combinată, ca și Ḑeul-moș (Deus avus) în limba română, numaĭ forma, sub care ni s'a transmis de autoriĭ grecescĭ este alterată.

Zal-mox-is séŭ Zeul-moș în cultul Dacilor și al Tracilor [3]), representa ast-fel aceeașĭ divinitate mare a preistorieĭ, pe care o adoraŭ și Sciții sub numele de Ζεύς Παπαῖος, Troianiĭ ca Jupiter avus, și care pe țĕrmuriĭ Tibruluĭ ne apare sub numele de Saturnus senex, deus vetus, Deus Majus [4]).

«Lariŭ pĕcurariŭ» este sinonim cu «Baciŭ pĕcurariŭ» (Gaz. Trans. Nr. 286 a. 1898).

[1]) C. I. L. III. nr. 8191 la Tomaschek, Die alten Thraker, II. p. 60.

[2]) C. I. L. III. nr. 6120:

DEO · MHDYZEI · MENSAM
C · MINVTIVS · LAETVS · VETERAN
LEG · VII · C · P · F · PRO · SE · ET · SVIS
V · S · L · M
IMP · VESPASIANO · VII · COS

Forma combinată de Ḑeu-Dumneḑeŭ o maĭ aflăm și astăḑĭ în colindele române:

Fapt'o Domnu mese-întinse
Pângă mese și scaune . . .

În scaune cine-mĭ șede
Șede Zeŭ-Dumnezeŭ . . .

Alexicĭ, Texte din Lit. pop. rom. I. p. 142.

[3]) La Lucian Zamolxis e considerat de ḑeŭ al Sciților (lib. XXIV. 1. și 4), și al Thracilor tot-o-dată (lib. XXIV. 42).

[4]) Aceleașĭ tradițiunĭ istorice aŭ esistat în anticitate despre Zal-mox-is ca și despre Saturn în Grecia și în Italia. Saturn, spuneaŭ tradițiunile religióse latine, dispăruse de o-dată din fața ómenilor (Macrobii Sat. I. 7: Cum . . . . subito Sa-

Ca ḑeŭ al ceriuluĭ și al înălțimilor Saturn séŭ Zeul-moș al Dacieĭ, î-șĭ avea aicĭ altarele, simulacrele și sacrificiele sale anuale prin munțĭ.

La punctul cel maĭ important din catena sudică a Carpaților, lângă Porțile-de-fer, pe cósta ce se numesce Sfântul-Petru, călĕtoriul maĭ observă și astăḑĭ bustul uneĭ figurĭ umane, de o mărime uriașă, tăiat în stâncă, de mâna omuluĭ preistoric.

156. — Simulacrul luĭ Zalmoxis (Zeul-moș) de pe délul numit Sf. Petru lângă Porțile-de-fer (România, jud. Mehedințĭ, s. Gura-Văiĭ). După o fotografiă din a. 1899.

Am vĕḑut și am esaminat însușĭ din apropiere în vara anuluĭ 1899 acéstă representațiune umană de pe acest frumos și important promontoriŭ al Dunăriĭ. Din orĭ-ce parte privită acéstă figură, ea ne înfățișéză chipul unuĭ om misterios cu cojocul în spate și avênd o atitudine ca și când se ar urca pe dél în sus.

Legendele poporale numesc acéstă figură megalitică «Moș», și ne spun tot-o-dată, că maĭ de mult a esistat aci o grupă de 9 chipurĭ umane, sculptate în stâncă, numite cu un termin general «Babe», din carĭ 8 aŭ fost distruse în timpurile maĭ în urmă, pe când s'aŭ esecutat lucrările pentru calea națională, ce trece pe sub pólele acestuĭ dél către Vêrciorova [1]).

turnus non comparuisset, excogitavit Ianus honorum eius augmenta). Saturn este un deus in statu abscondito, un latens deus (Virg. Aen. VIII. 321. — Ovidii Fast. I. 236). În particular teogoniile grecescĭ ne spun, că Joe, după ce a alungat pe Saturn din vechiul Olymp, l'a închis într'o vastă suterană, numită «Tartaros», la un loc cu Titaniĭ, representanțiĭ ceĭ vechĭ aĭ raseĭ pelasge. Tot ast-fel auḑise Herodot despre Zal-mox-is, că acest om-ḑeŭ (ἄνθρωπος-δαίμων) ar fi dispărut de o-dată din fața Tracilor (Geților) și că petrecuse cât-va timp într'o locuință suterană (lib. IV. c. 95). Zal-mox-is călĕtoresce prin Egipet, ér Saturn ne apare în tóte tradițiunile istorice domnind tot-o-dată și peste Egipet și peste o mare parte a Libyeĭ Hesiod numesce pe Saturn un «astut». Acelașĭ caracter î-l atribue autoriĭ grecescĭ și luĭ Zal-mox-is. În fine Saturn era onorat în timpurile archaice cu sacrificiĭ umane, virorum victimis (Macrobii Sat. I. 7), ér Ġețiĭ, după cum scrie Herodot, trimeteaŭ la fie-care cincĭ anĭ pe unul dintre dênșiĭ în soliă la Zal-mox-is în ceriŭ, pentru lucrurile, de carĭ aveaŭ maĭ mare trebuință.

[1]) Tradițiune culésă din satul numit Gura-Văiĭ, pe al căruĭ teritoriŭ se află acest simulacru.

Acéstă figură sculptată în stâncă de lângă Cataractele Dunărei, după numele ce-l pórtă, după ideile și după usurile religióse ale vechimiĭ, ne înfățișéză unul din cele maĭ importante monumente preistorice ale țěreĭ, simulacrul luĭ Saturn, numit în timpurile dace Zalmox-is séŭ Zeul-moș.

Prin posițiunea sa la punctul cel maĭ important al Carpaților și al Dunăreĭ, acest simulacru se pare, că a avut în anticitate o însemnătate cu totul particulară.

El represența divinitatea cea mare a țěreĭ, sub a căreĭ tutelă specială se afla pasul Porților-de-fer, de unde, în epoca creștină, s'a și dat apoĭ numele de Sfântul-Petru déluluĭ, pe care se ridică acest simulacru.

A fost una din instituțiunile religióse ale timpurilor pelasge, ca sanctuarele și simulacrele luĭ Saturn sě domineze la strimtorile munților, carĭ serviaŭ de porțĭ naturale ale ținuturilor.

«După cum ne spun autoriĭ», ḑice Varro, «pe locul, unde se află muntele Capitol a fost în vechime orașul numit Saturnia, din care maĭ esistă treĭ resturĭ vechĭ, un templu al luĭ Saturn în strîmtorile munților, tot acolo o pórtă numită maĭ înainte Saturnia, ér astăḑĭ Pandana, și în fine o pórtă din dosul templuluĭ luĭ Saturn» [1]).

Lângă Porțile-de-fer ale Carpaților aŭ esistat în vechime și maĭ esistă și astăḑĭ Cataractele cele periculóse ale Dunăreĭ, acea barieră de stâncĭ, ce se ridică din adâncimile albieĭ și produc o precipitare formidabilă a curentuluĭ și vêrtejurĭ violente.

Chipul cel archaic de pe cósta déluluĭ, numit astăḑĭ Sfântul-Petru, înfățișa tot-o-dată în vechime divinitatea protectóră a corăbierilor prin acéstă strîmtóre, atât de periculósă navigațiuniĭ cu vêsle și cu pânze [2]).

Înainte de ḑeiĭ Olympuluĭ grecesc, Saturn singur a fost acela, care a domnit peste ceriŭ, peste pămênt și peste ape. El liniscia furtunile, el calma valurile, el apĕra pe corăbierĭ de naufragiĭ și de orĭ-ce alte accidente pe ape.

Etatea acestuĭ monument, o-dată atât de religios, de la Porțile-de-fer și

---

[1]) **Varro** L. L. V. 42: Hunc (Capitolium) antea montem Saturnium appellatum prodiderunt . . . Antiquum oppidum in hoc fuisse Saturnia scribitur. Ejus vestigia etiam nunc manent tria: quod Saturni fanum in faucibus, quod Saturnia porta, . . . quam nunc vocant Pandanam, quod post aedem Saturni in aedificiorum legibus privatis parietes postici muri sunt scripti.

[2]) Un templu consecrat luĭ Saturn și altul luĭ Hercule, după cum scrie Strabo (III. 5. 3 seqq) se aflaŭ în insula Erythia de la strimtórea Gaditană. Vom reveni asupra acesteĭ insule, când vom vorbi de monumentele preistorice atribuite luĭ Hercule.

de la Cataractele Dunăriĭ, se reduce, după legendele, de carĭ vom vorbi maĭ târḑiŭ, la timpurile anterióre Argonauţilor.

Fără îndoiélă, că aŭ esistat şi în alte părţĭ ale Carpaţilor ast-fel de simulacre primitive, ce representaŭ pe Zeul-moş, marele protector al Dacieĭ. Diferite délurĭ şi vêrfurĭ de munţĭ de pe teritoriul ţĕrilor nóstre, maĭ pórtă şi astăḑĭ numirile semnificative de «Moş», «Vîrful Moşuluĭ», «Piscul Moşuluĭ», reminiscenţe obscure, că o-dată aceste înălţimĭ aŭ fost consecrate cultuluĭ luĭ Saturn, acestuĭ mare representant al religiuniĭ şi civilisaţiuniĭ preistorice.

5. *Saturn ca Ζεύς Δακίη şi Dokius Caeli filius.*

Saturn ca divinitate supremă a Dacieĭ ne maĭ apare în anticitatea greco-romană adorat şi ca Ζεύς Δακίη.

Pelasgiĭ, după cum ne spune Herodot, nu avusese la început nume particulare pentru divinităţile lor, ci eĭ le numiaŭ numaĭ simplu θεούς, ḑeĭ [1]).

Aceste numirĭ de θεός şi deus, carĭ la început se atribuise luĭ Uran şi luĭ Saturn, ca personificărĭ ale divinităţiĭ ceriuluĭ şi pămêntuluĭ, aŭ fost înlocuite maĭ târḑiŭ în cultul public prin espresiunile de Ζεύς şi Jupiter [2]).

De fapt însă, atât Ζεύς cu formele sale de Δίς, Δεύς (eolic) şi Σδεύς (beotic) la Grecĭ [3]), cât şi Jupiter (diu'piter, divus pater, deus pater) la Latinĭ [4]), eraŭ numaĭ simple apelative [5]).

---

[1]) **Herodoti** lib. II. c. 52.

[2]) **Macrobii** Saturn. I. 10: Philochorus, Saturno et Opi primum in Attica statuisse aram Cecropem, dicit, eosque deos pro Jove terraque coluisse. De asemenea aflăm şi în Italia numele de Jupiter aplicat luĭ Saturn. O inscripţiune de pe un vas de lut descoperit pe muntele Esquilin conţine dedicarea: Iovei Sat(urno) deivos. (Preller-Jordan, R. M. II. 10).

[3]) **Jacobitz** u. **Seiler** Hdwb. d. gr. Sprache, v. Ζεύς.

[4]) **Varro**, L. L. lib. V. 66.

[5]) **Stephani** Thesaurus l. graecae, v. Ζεύς: nihil aliud esse Ζεύς quam θεός et Jupiter quam deus. — Cu numele de Ζεύς a fost onorat şi Agamemnon (Lykophron. Alex. v. 1124) şi Hercule (Aeliani H. A. XVII. 40), ér Enea ca Jupiter (Preller-Jordan, R. M. I. 94; II. 321; Pauly, Real-Encyclopädie, v. Jupiter, p. 594). — Acest us, de a atribui şi eroilor numele de Jupiter, î-l relevéză Tertullian (adv. Nat. I. 10) prin următórele cuvinte: Varro trecentos Joves (seu Juppiteres dicendum est) sine capitibus inducit.

Atât din punctul de vedere istoric al credinţelor, cât şi al rituluĭ, Ζεύς Δωδωναῖος Πελασγικός din Epir [1]), Ζεύς Πέλωρος [2]) séŭ Ὁμολώιος din Tesalia şi Beoţia [3]), Ζεύς Παπαῖος al Sciţilor [4]), Jupiter avus al Troianilor [5]), Jupiter Latiaris adorat pe muntele Alban, nu representaŭ pe ḑeul de a treia formaţiune, pe Joe Helenicul séŭ al theomachieĭ, care usurpase tronul luĭ Saturn, ci pe Ḑeul cel mare al ginţiĭ pelasge, pe divinitatea lumineĭ şi a fenomenelor atmosferice, care revĕrsa bine-facerile sale asupra agricultureĭ pelasge, şi căreia a fost asimilat Saturn, representantul istoric al cultureĭ pămêntuluĭ, al prosperităţiĭ şi al abundenţeĭ.

Cultul cel maĭ celebru al mareluĭ «Ḑeŭ pelasg» după cât î-l cunóscc istoria până astăḑĭ a fost la Dodona din Epir.

Însă mult maĭ celebru şi maĭ străvechiŭ a fost cultul «Ḑeuluĭ celuĭ prea bun şi prea mare» al Abilor şi Agavilor din nordul Traciel, a. celor maĭ drepţĭ dintre toţĭ ómeniĭ, către carĭ î-şĭ întórce Joe privirile sale de la Troia [6]).

Aceştĭ Abĭ şi Agavĭ, după moravurile lor cele dulcĭ şi după locuinţele lor din nordul Istruluĭ, făceaŭ parte din familia cea mare a Hyperboreilor evlavioşĭ, la ale căror hecatombe séŭ prasnice veniaŭ toţĭ ḑeiĭ [7]).

Urme autentice despre cultul cel estins al mariĭ divinităţĭ din Dacia le aflăm până târḑiŭ în epoca istorică.

Încă din cele maĭ obscure timpurĭ ale preistorieĭ, diferite triburĭ pastorale pelasge emigrând de la Dunărea de jos, după ce trecură peste Tracia, peste Helespont şi Frigia, se stabiliră în ţinuturile Cappadocieĭ din Asia mică, pe lângă munţiĭ numiţĭ Taurus, Anti-Taurus, Amanus, şi în apropiere de isvórele Eufratuluĭ. Aceste coloniĭ de păstorĭ muntenĭ, coborîţĭ de pe înălţimile Carpaţilor, maĭ duseră tot-o-dată cu eĭ şi memoria cea sfântă a divinităţiĭ supreme venerate în patria lor. Încă pe la începutul ereĭ creştine, eĭ adoraŭ în Cappadocia pe Ḑeul cel mare din nordul Istruluĭ, numit de eĭ Ζεύς Δακίη, (genetiv dialectal corespunḑătoriŭ latinutuĭ Daciae) şi acest Zeus Dacie î-şĭ avea la dênşiĭ un pontificat al sĕŭ particular [8]).

---

[1]) **Homeri** Ilias, XVI. v. 233. — **Macrobii** Saturn. I. c. 7.

[2]) **Batonis Sinopensis** Fragm. 4 (Fragm. Hist. Graec. IV. 349). — **Pauly**, Real-Encyclopädie, v. Jupiter, p. 592.

[3]) **Suidas**, v. Ὁμολώιος Ζεύς.

[4]) **Herodoti** lib. IV. c. 59.

[5]) **Virgilii** Aen. VII. v. 219-220.

[6]) **Homeri** Ilias, XIII. v. 6.

[7]) **Homeri** Ilias, I. v. 423; XIII. v. 106. — **Pindari** Pyth. X. v. 33. — Cf. Pauly, Real-Encyclopädie, v. Aethiopia.

[8]) **Strabonis** Geographica (Ed. Didot) lib. XII. 2. 5: Τρίτη δ'ἐστὶν ἱερωσύνη Διὸς Δακίη λειπομένη ταύτης, ἀξιόλογος δ'ὅμως.

Era una din credințele caracteristice ale tuturor triburilor pelasge, că Ḑeul lor național ascultă și înțelege maĭ bine rugăciunile și necesitățile vieței lor.

Afară de cultul archaic al luĭ Zeus Dacie maĭ aflăm la Pelasgiĭ din Cappadocia încă o reminiscență religiósă din patria lor europeană.

Eĭ maĭ spuneaŭ, după cum ne relatéză Pausania (sec. II. d. Chr.), că imaginea cea sfântă a Dianeĭ, venerată așa de mult în Taurica (Crimea), se afla în posesiunea lor [1]).

In fine, eĭ maĭ adoraŭ pe divinitatea cea mare a Pământuluĭ, pe «Mama mare» sub numele de *Mă* [2]).

Pe lângă credințele și tradițiunile religióse, idioma lor maĭ avea de asemenea un caracter fórte pronunțat pelasg.

O parte din localitățile ocupate de acești Pelasgĭ aĭ Cappadocieĭ, pe cât ne sunt cunoscute din scrierile anticitățiĭ, purtaŭ numele de: Cerasus, Morthula, Gauraena, Campae, Corna, Corne, Domana, Orsa, Dascusa, Dagusa [3]), Dacora [4]), Rimnena séŭ Romnena [5]). Un fluviŭ este numit Apsorrhus [6]), și un munte Scordicus [7]).

Romaniĭ i declarară de amicĭ și aliațĭ (soțĭ), și le acordară tóte libertățile, pe carĭ le ceruse, până chiar și dreptul de a avé un rege al lor propriŭ [8]), ér împĕratul Claudiŭ întemeiă în Cappadocia o coloniă romană în orașul numit Archelais [9]).

Probe fórte eloquente despre caracterul lor pelasgo-latin.

Însă nu numaĭ pe teritoriul Cappadocieĭ ni se presintă urmele primitive ale religiuniĭ, al căreĭ centru puternic a fost o-dată Carpațiĭ Dacicĭ.

Cultul luĭ Zeus Dacie a maĭ fost dominant încă din timpurile cele maĭ obscure și în Creta, insula cea mare și fertilă a Mediteraneĭ.

Locuitoriĭ ceĭ maĭ vechĭ aĭ acesteĭ insule, după cum ne atestă tradițiunile, credințele, cultul și instituțiunile lor, eraŭ de origine Pelasgĭ.

După cum ne spune Diodor Sicul, eĭ se numiaŭ Dactylĭ, adecă Dactulĭ,

---

1) **Pausaniae** lib. III. 16. 8.

2) **Strabonis** Geogr. lib. XII. 2. 3. — *Mă* desemna în cult pe Magna Mater Deum, pe Gaea séŭ Rhea (Cybele). — Cf. Stephanus Byz., v. Μάσταυρα.

3) **Ptolemaei** lib. V c. 6.

4) **Sozomeni** Hist. eccles. VII 17.

5) **Strabonis** Geographica, (Ed. Didot), lib. XII. 1. 4.

6) **Ptolemaei** lib. V. 6. — Apșóră, părăŭ de apă lângă Muntele sec în jud. Mehedințĭ. — Cf. Tocilescu, Materialurĭ folkl., I. 85: La apșóră ca să-șĭ ĭa.

7) Ibid. V. 6. — Scordisci, popor din Pannonia superióră. Scardus, munte al Illyrieĭ despre Mesia și Macedonia.

8) **Diodori Siculi** lib. XXXI. 19. — **Strabonis** Geogr. lib. XII. 2. 11.

9) **Plinii** H. N. VI. 3. 1.

triburĭ muntene identice cu Corybanţiĭ [1]), fii luĭ Saturn [2]), ale căror arme particulare eraŭ arcul şi săgeţile [3]), ceĭ de ântâiŭ, carĭ se ocupase în părţile acele cu estragerea metalelor din sînul pămêntuluĭ şi cu lucrarea lor.

Până târḑiŭ în epoca istorică locuitoriĭ insuleĭ Creta înfăţişaŭ pe marele lor Ζεύς, încunjurat de cele şépte stele ale Urseĭ marĭ [4]), o espresiune simbolică hieratică, că eĭ adoraŭ sub acest nume pe divinitatea supremă a Pelasgilor din nordul Istruluĭ.

Sub «Ursa cea mare» autoriĭ anticităţiĭ consideraŭ că locuesc Geţiĭ şi Sciţiĭ.

Poetul Ovid în tristele sale elegiĭ de la Tomi scrie, că dênsul locuesce într'un ţinut barbar, pe ţĕrmuriĭ Măriĭ negre, sub constelaţiunea Urseĭ, unde sunt Geţiĭ şi Sciţiĭ [5]).

Ér la Sfântul Paulin Daciĭ, sunt aceia, carĭ locuesc sub constelaţiunea Urseĭ marĭ [6]).

Este una şi aceeaşĭ tradiţiune religiósă, ce dominéză în Cappadocia şi în Creta.

Aceste triburĭ de păstorĭ şi lucrătorĭ de mine, depărtate de la Carpaţĭ în timpurile de putere şi espansiune ale raseĭ pelasge, maĭ păstrase drept moştenire cultul şi instituţiunile religiuniĭ luĭ Zeus Dacie, întocma după cum Deleniĭ şi Delphieniĭ veneraŭ cu deosebită sinţeniă pe Apollo Hyperboreul numit şi Apollo Dicaeus [7]). Dicia era numaĭ o variantă geografică a numeluĭ Dacia [8]).

---

[1]) Strabonis Geogr. lib. X. 3. 7. seqq.

[2]) La Stesimbrotus, contemporan al luĭ Pericle, Dactylii apar ca fiiĭ luĭ Zeus, Corybanţiĭ ca descendenţĭ aĭ luĭ Saturn (Frag. Hist. Graec. II p. 57), întocmaĭ precum şi Latiniĭ se numiaŭ Saturni gens (Virg. Aen. VII. 203).

[3]) Platonis Vol. II (Ed. Didot) p. 263. — Pausaniae lib. I. 23. 4.

[4]) Duruy, Hist. de Grecs. I. p. 187.

[5]) Ovidii Trist. lib. V. 3 v. 7-8:

Quem nunc subpositum stellis Cynosuridos Ursae
Juncta tenet crudis Sarmatis ora Getis.

[6]) În poema dedicată Sfântuluĭ Niceta, episcop al Dacieĭ: Ibis Arctoos procul usque Dacos (Coleti, Illyricum sacrum. Tom. VIII. p. 81.)

[7]) Plinii H. N. lib. XXXIV. c. 19. 10: Apollinem citharoedum qui Dicaeus appellatus est. — Dicaeus era un simplu epitet geografic al luĭ Apollo, în calitate de cântăreţ cu cobza (cithara, κιθάρα), instrument naţional al Hyperboreilor, cu care acompaniaŭ imnele ḑeuluĭ la festivităţĭ şi cântaŭ la horele lor de petrecere (Veḑĭ Hecataei Abderitae frag. 2 şi 4).— Dicaeus are în limba latină o formă grecéscă, ca şi Amyclaeus, Thymbraeus; Idaeus, Dodonaeus etc., în tot casul însă nu are de a face nimic cu adiectivul grecesc δίκαιος (just), ce nu-l aflăm ca epitet al luĭ Apollo, nicĭ la Homer, nicĭ la Hesiod. De altă parte cithara séŭ cobza, simbolul luĭ Apollo Dicaeus, nu putea sĕ figureze ca atribut al justiţieĭ.

[8]) C. I. L. III, p. 169.

Acest Ζεύς Δακίη ne maĭ apare în vechile tradiţiunĭ ale Pelasgilor şi sub numele de Dokius filius Caeli, care, după cum ne spune Gelliu, a fost cel de ântâiŭ, care a învĕţat pe ómenĭ sĕ construéscă edificiĭ de lut [1].

După genealogia şi după rolul sĕŭ ca civilisatóriŭ, acest Dokius filius Caeli era identic cu Saturn fiul Ceriuluĭ din teogoniile grecescĭ. Dokius este un simplu eponim, un genial representant al raseĭ pelasge din Dacia, întocma după cum Scythes, fiul luĭ Joe, care a inventat arcul şi săgeţile [2], ne indică prin numele sĕŭ, că patria sa originară a fost Scythia.

6. *Saturn onorat în cultul archaic cu numele de Ὅμολος (Omul).*

Saturn în cultul public şi în tradiţiunile poporale ale vechimiĭ maĭ avea tot o-dată şi epitetul de Ὅμολος, o numire, ce ne presintă o deosebită importanţă pentru istoria timpurilor primitive ale Dacieĭ.

În părţile de nord-ost ale Tesalieĭ, lângă valea Tempe, un munte înalt, cel maĭ fertil şi maĭ avut de isvóre, se numia încă din timpurĭ imemoriale Ὅμολος, după scriitoriĭ grecescĭ [3]. De sigur, că pe unul din punctele sale cele maĭ înalte se aflase o-dată un simulacru al acestuĭ Homol-os.

Însă nu numaĭ în Tesalia, ce forma un teritoriŭ prin escelenţă pelasg, dar şi în Beoţia, o provincie locuită la început de barbarĭ, după cum se esprimă Strabo, divinitatea cea înaltă a lumeĭ fisice şi morale era numită Ζεύς Ὁμολώιος [4]), o reminiscenţă, că odată acéstă divinitate supremă a triburilor pelasge din Tesalia şi Beoţia a fost adorată pe muntele Ὅμολος.

Aceeaşĭ numire o aflăm în părţile de nord ale Europeĭ. Ḑeul suprem al seminţiilor germane, Wôdan séŭ Guôdan, este numit «Omi» în cele maĭ vechĭ poeme germane [5].

---

[1]) **Plinii** H. N. VII. 57. 4: Gellio Dokius Caeli filius, lutei aedificii inventor, placet, exemplo sumpto ab hirundinum nidis.

[2]) Ibid. lib. VII. 57. 9.

[3]) **Ephori** Fragmentum 71: Ὅμολος δὲ Θετταλίας ὄρος, ὡς Ἔφορος καὶ Ἀριστόδημος ὁ Θηβαῖος, ἐν οἷς ἱστορεῖ περὶ τῆς ἑορτῆς τῶν Ὁμολίων (Frag. Hist. graec. I. 256). — **Stephanus Byz.**, v. Ὁμόλη.

[4]) **Suidas** v. Ὁμολώιος Ζεύς. — Epitetul de Homoloios al luĭ Joe a rĕmas neînţeles pentru autoriĭ anticitățiĭ. Singur Pausania i-l aduce în legătură cu muntele Homolos din Tesalia.

[5]) **Grimm**, Deutsche Mythologie, I. 131. — Divinitatea Omi se maĭ numia în limba germană şi Mann. Tacit (Germ c. 2) scrie: Celebrant carminibus antiquis . . . Tuistonem deum, Terra editum, et filium Mannum. La Grimm (D. M. I. 319) acest

Pe la finele seculului al V-lea, regina Francilor Clotilda, voind sĕ înduplece pe soţul sĕŭ, pe regele Clodovic I., ca sĕ priméscă religiunea creştină, i adreséză, după cum ne relatéză Grigorie de Tours, următórele cuvinte: «Dumnedeii, pe carĭ i adoraţĭ voĭ, sunt chipurĭ sculptate în pétră, în lemn, orĭ în metale, ér numele, ce le daţĭ voĭ acestor deĭ, aŭ fost «ómenĭ», ér nu deĭ» [1]).

Este un fapt positiv, că sub acéstă numire misteriósă de Ὅμολος, şi care representa o divinitate ante-homerică, literatura vechiă grecéscă şi romană înţelegea pe Saturn.

Tertullian, cunoscătorul adânc al credinţelor poporale păgâne [2]) şi Minutius Felix, contemporanul sĕŭ [3]), ne spun, că toţĭ scriitoriĭ anticităţiĭ, atât ceĭ grecescĭ, cât şi ceĭ romanĭ, numesc pe Saturn, «homo».

Aceleaşĭ probe ni le ofer monumentele epigrafice. Pe o inscripţiune din Numidia se amintesce un Homvllivs Satvrninvs miles legionis III Aug. [4]), pe altă inscripţiune din Provincia proconsularis găsim pe o femeiă numită Homvlia Satvrnina [5]), adecă şi aicĭ numele barbare de Homvllivs şi Homvlia sunt interpretate în limba latină prin Satvrninus şi Satvrnina.

Mannus însemnéză «homo» şi dênsul adauge: Mannus .. ist der erste held, des gottes sohn, und aller menschen vater. Mythografiĭ şi istoriciĭ germanĭ nu aŭ putut afla până astădĭ o esplicaţiune justificată, etymologică şi istorică, a cuvêntuluĭ Tuisto. Este afară de orĭ-ce îndoiélă, că acest cuvênt nu putea avé altă însemnare de cât de «Tatăl». În limba poporală română, care a conservat până astădĭ un adevĕrat tesaur de cuvinte archaice pelasge, Tuţu (la Tacit Tuisto) însemnéză Tată. Pelasgiĭ aŭ format în timpurile ante-istorice un strat etnic fórte întins al Germaniciĭ. Aceleaşĭ divinităţĭ, «Tuisto» şi «Mannus», («Omi»), séŭ «Tatăl» şi «Omul», împrumutate de la Pelasgĭ şi adorate de Germanĭ, le maĭ aflăm şi astădĭ amintite într'o poemă archaică poporală română:

De la Tatăl de sus,
În ceriŭ sus.
S'a înălţat în sus

Un nor mare,
Din norul mare
S'a făcut un Om mare . . .

G. Catană, înv. Valea Dieneĭ, Bănat.

[1]) dii quos colitis . . . sunt enim aut ex lapide aut ex metallo aliquo sculpti, nomina vero, quae eis indidistis, homines fuerunt, non dii (Greg. Tur. II. 29—31 apud Grimm, D. M. I. 96.)

[2]) **Tertulliani** Apolog. 10: Saturnum itaque, quantum literae docent, neque Diodorus graecus, aut Thallus, neque Cassius Severus, aut Cornelius Nepos, neque ullus commentator ejusmodi antiquitatum, aliud quam hominem promulgarunt.

[3]) **Minutius Felix** in Octavio p. 26: Saturnum . . . omnes scriptores vetustatis Graeci Romanique hominem prodiderunt. — **Lactantius**, I. 13: Omnes ergo non tantum poetae sed historiarum quoque ac rerum antiquarum scriptores hominem fuisse (Saturnum) consentiunt.

[4]) C. I. L. VIII. nr. 1875.

[5]) C. I. L. VIII. nr. 1643.

De asemenea se maĭ păstrase în tradiţiunile vechĭ ale Tesalieĭ o deosebită amintire despre un «Om gigantic» (ἄνδρα ᾦ ὄνομα ἦν Πέλωρος), a căruĭ sĕrbătóre principală eraŭ Saturnalele[1]. Acéstă numire archaică de "Ομολος a fost înlocuită maĭ târḑiŭ prin terminul ἄνδρος, în unele părţĭ ale Grecieĭ şi Asieĭ micĭ [2]. Înţelesul este acelaşĭ, însă cu siguranţă nu putem sci, dacă originea cuvêntuluĭ ἄνδρος, este grecéscă orĭ pelasgă [3]. Greciĭ ceĭ vechĭ maĭ numiaŭ icóna unuĭ om ἀνδριάς, cu deosebire statuele şi columnele.

În fine, luna luĭ Decembrie, care la Romanĭ era întrégă consecrată luĭ Saturn, maĭ pórtă şi astăḑĭ la poporul român numele de Andrea séŭ Indrea [4]), orĭ cu alte cuvinte, ea este «luna Omuluĭ» séŭ a «sĕrbătoriĭ Omuluĭ».

Pe basa acestor date positive noĭ putem face aicĭ următória conclusiune:

Cuvêntul «"Ομολος» în anticitatea pelasgă ne apare ca o numire generală, ce se da primelor simulacre sculptate în stâncile munţilor, ce representaŭ în forme umane divinitatea supremă a religiuniĭ.

Aceste figurĭ ale cultuluĭ public, precum şi numirea de «Omul», ce li se atribuia, ne maĭ pun în evidenţă faptul, că religiunea pelasgă a fost cea de ântâiŭ, care a introdus în Europa imaginile rudimentare ale ḑeilor cu tipurĭ umane.

În anticitatea greco-romană, Saturn era înfăţişat cu o figură pelasgă rustică, ca un bĕtrân cu barbă albă, cu pletele lăsate pe umerĭ (intonsus avus) acoperit pe cap cu un fel de straiŭ, une orĭ cu sandale în picióre [5]), şi gârbovit de greutatea bĕtrâneţelor. În mâna dréptă el avea ca atribut un instrument de tăiat, numit de autoriĭ grecescĭ δρέπανον [6]) séŭ ἅρπη [7]), şi pe care Hesiod o numesce «colţurată» şi «gigantică». La Romanĭ acéstă emblemă caracteristică a vechiuluĭ ḑeŭ a fost numită falx şi asimilată cu seccrea, ca simbol al agricultureĭ [8]).

---

[1]) **Batonis Sinopensis** Fragm. 4.

[2]) Andros, insulă spre SO. de Eubea, numită o-dată Ant-andros. Acéstă insulă maavea şi un port numit Gaureleon. — Antandros, oraş pelasg sub muntele Ida, pe teritoriul vechiĭ Troie. Sensul acesteĭ numirĭ este: «În faţa Omuluĭ». Tot acéstă esplicare o dă şi Mela (I. 18): Antandrum, quasi pro Andro, illi quasi pro viro accipi volunt, adecă: eĭ voiesc a înţelege sub numirea de Antandrus «înaintea Andruluĭ» séŭ «înaintea Omuluĭ.»

[3]) Andru în limba română ni se presintă astăḑĭ numaĭ ca sufis, d. e. băiăţandru, copilandru.

[4]) **Marian**, Sĕrbătorile la Românĭ, I. p. 97.

[5]) După o figurină de bronz din museul de la Louvre. Simulacrele luĭ Saturn din templele cele vechĭ ale Romeĭ aveaŭ legăturĭ de lână la picióre, de unde, după cum scrie Macrobiu (Sat. I. 8.), s'a născut proverbiul: «deos laneos pedes habere».

[6]) **Hesiodi** Theog. I. 162: μέγα δρέπανον.

[7]) Ibid. I. 179: πελώριον ἅρπην.

[8]) **Macrobii** Sat. I. c. 7: Simulacrum eius indicio est: cui falcem, insigne messis,

Originea acesteĭ representărĭ iconice a luĭ Saturn se reduce însă la timpurile preistorice.

Unul din monumentele megalitice, cele maĭ importante ale Galieĭ, ne înfăţişéză pe Saturn în forma unuĭ menhir séŭ stêlp conic, acoperit pe cap şi pe frunte cu o haină, ce-ĭ învelesce tot corpul. Pe faţă i sunt representate două astre, sórele şi luna [1]), fiind-că Saturn, ca divinitate a universuluĭ, era venerat tot-o-dată şi ca ḑeŭ al lumineĭ [2]). Ér drept atribut distinctiv al potereĭ lumesceĭ, acéstă figură din Galia ne înfăţişéză la brâŭ un topor archaic, séŭ un ciocan mare.

157. — Simulacrul divinităţiĭ supreme representând pe Saturn séŭ Omul-mare, descoperit în sepultura neolitică de la Collorgues (Francia meridională, dep. Gard). După Fraipont, Les cavernes, p. 221.

În tradiţiunile poporale române s'a maĭ conservat încă până astăḑĭ amintirea despre numele de «Omul», ce-l avea Saturn în religiunea vechiă, cum şi despre emblema sa rustică.

Anume ni s'aŭ păstrat sub forma uneĭ legende scurte în versurĭ resturile din o vechiă teogoniă poporală, numită «Numěrătória cea mare», şi cărcia i se atribue o deosebită putere sfântă, când se recitéză.

După cuprinsul sěŭ, acéstă poemă genealogică era un fel de «Enumeratio deorum». Ea conţinea în o ordine succesivă şi în trăsurĭ morale numele, originea şi faptele diferitelor generaţiunĭ divine.

La începutul sěŭ, acéstă poemă poporală ne înfăţişéză pe Saturn sub numele de Omul mare, întocma după cum o-dată a fost venerat şi la

adjecit. — La Ovid (Fast. V. 627) Saturn e numit falciferus senex. De asemenea şi la Martial (XI. 6).

[1]) Caracterul pelasg séŭ protolatin al aceste representărĭ umane î-l constată o colindă poporală română. Maica Domnuluĭ spune despre fiul sěŭ:

Că pe faţa fiuluĭ	Şi pe fruntea luĭ plină
Scrisă-ĭ raḑa sóreluĭ,	Luna plină cu lumină ...

Reteganul, Colecţiune ms-ă, P. 1. p. 214 (Acad. rom.)

Representărĭ analóge şi în Italia: Den römisch-italischen Darstellungen, worin er (Saturnus) ... auch mit bestirntem Haupt erscheint, liegen astronomische Ideen zu Grunde (Pauly, R. E. v. Saturnus p. 834).

[2]) **Macrobii** Sat. I. 22: Saturnus ipse .. quid aliud, nisi sol intelligendus est.

Tesalienĭ ca "Ομολος séŭ ca ἀνήρ πέλωρος. Ér ca atribute simbolice ale puterĭĭ și domnieĭ sale lumescĭ, «Omul mare» numit și «Dumnedeŭ» are în tradițiunile române o «secure mare» [1]), orĭ un «ciocan» la brâŭ.

Acest «Om mare» al tradițiunilor române este coborît de la «Tatăl din Ceriŭ» [2]). El ne apare ca primul fundatoriŭ al religiuniĭ. El

[1]) Securea este o armă primitivă, ea representa insemnele puteriĭ, sceptrul acestuĭ timp. Fascele romane, emblemă a imperiuluĭ și a puteriĭ, ce se purtaŭ înaintea vechilor regĭ, ér în timpul republiceĭ înaintea consulilor, dictatorilor, pretorilor etc. încă aveaŭ la mijloc o secure. De asemenea aveaŭ și pontificiĭ romanĭ ca insemne istorice o secure. (Preller, R. M. II. p. 135). — Deul Ramman al Asirienilor, o divinitate de origine pelasgă, identic cu Jupiter Ruminus al Latinilor, părintele ploilor și al schimbărilor atmosferice, încă era înfățișat stând pe un munte, susțiind cu capul sĕŭ ceriul și avênd în mână un topor (Maspero, Égypte et Chaldée, p. 662).

[2]) De la Tatăl de sus în ceriŭ sus
S'a înălțat în sus
Un nor mare,
Din norul mare
S'a făcut un Om mare
Cu o secure mare,
Și din Omul mare
S'a făcut o pădure mare
Cu un lemn mare,
Și din lemnul mare
S'a tăiat o așchiă mare
Și s'a făcut o biserică mare
Cu 9 altare, cu 9 altărele . . . .
G. Catană, înv. Valea Dieneĭ, (Ba at).

Pe la noĭ, scrie G. Catană, acéstă rugăciune poporală se maĭ dice și «Numĕrătória mare» și se rostesce la patul unuĭ bolnav de mórte, dacă recitătoriul se împedecă orĭ greșesce, atuncĭ se crede că bolnavul móre, ér dacă o recitéză fluent, se însănătoșéză.

Era un Om mare,
S'a dus la pădurea mare
Cu un topor mare,
Ca să taie lemn mare
Să facă mănăstire mare
Cu 9 ușĭ cu 9 altare . . .
(Com. Haverna, jud. Dorohoiŭ.)

Cf. Sevastos, Poveștĭ, p. 81. — Ședătórea, (Fălticenĭ) An. I. 177; II. 143.

În alte colinde române, acest Om mare este identificat cu Dumnedeŭ:

Da Dumnedeŭ s'a lăsat
Cu ciocanul pus în brâŭ . . .
(Com. Salcea, j. Botoșanĭ. Colecțiunea nóstră.)

Aceste teogoniĭ archaice pelasge, se vede, că aŭ servit ca model și ca isvóre principale pentru poema luĭ Hesiod. Maĭ esistă încă o remarcabilă asemĕnare. Pe când scopul principal al Teogonieĭ luĭ Hesiod este învingerea luĭ Joe asupra luĭ Saturn și a Titanilor, în «Numĕrătórea cea mare» se glorifică la început Omul mare, apoĭ partea a dóua a acesteĭ poeme, sub influențele cultuluĭ creștin, celebréză triumful divin al luĭ Isus asupra Evreilor.

Cuvêntul «Om» representa în anticitate o înaltă putere divină. Profetul Daniel (c. 7. 13) spune, că a vĕdut în visiunile sale pe «fiul de Om», că venia pe noriĭ ceriuluĭ și a luat domnia, mărirea și regatul de la «cel maĭ vechiŭ de dile». Chiar și

construesce cel de ântâiŭ o biserică mare de lemn, cu 3, orĭ cu 9 altare, cel maĭ sacru templu al tradiţiunilor pelasge, a căruĭ istoriă a perit, însă care ne apare mult maĭ primitiv de cât Mănăstirea-Albă din ostrovul Măreĭ-negre [1]).

7. *Saturn ca Ζεὺς ἄριστος μέγιστος εὐρύοπα, αἰγίοχος. Simulacrul sĕŭ cel colosal de pe muntele Omul în Carpaţĭ.*

Cel maĭ însemnat munte din catena meridională a Carpaţilor este Bucegiul. Acest munte, care se distinge prin înălţimea sa cea maiestósă şi prin estensiunea orisontuluĭ sĕŭ, a avut o-dată o mare celebritate.

El a fost în anticitatea preistorică muntele cel sfânt al triburilor pastorale pelasge, pentru carĭ şesurile cele întinse de la nordul Istruluĭ eraŭ tot atât de importante ca şi văile şi culmile Carpaţilor [2]).

Vêrfurile cele maĭ înalte ale acestuĭ munte pórtă adĭ numele, unul de Caraiman şi altul de Omul, şi amêndouĕ aŭ fost o-dată consecrate divinităţilor supreme ale raseĭ pelasge, unul luĭ Cerus manus, μέγας Οὐρανός [3]), şi altul luĭ Saturn numit şi «Omul».

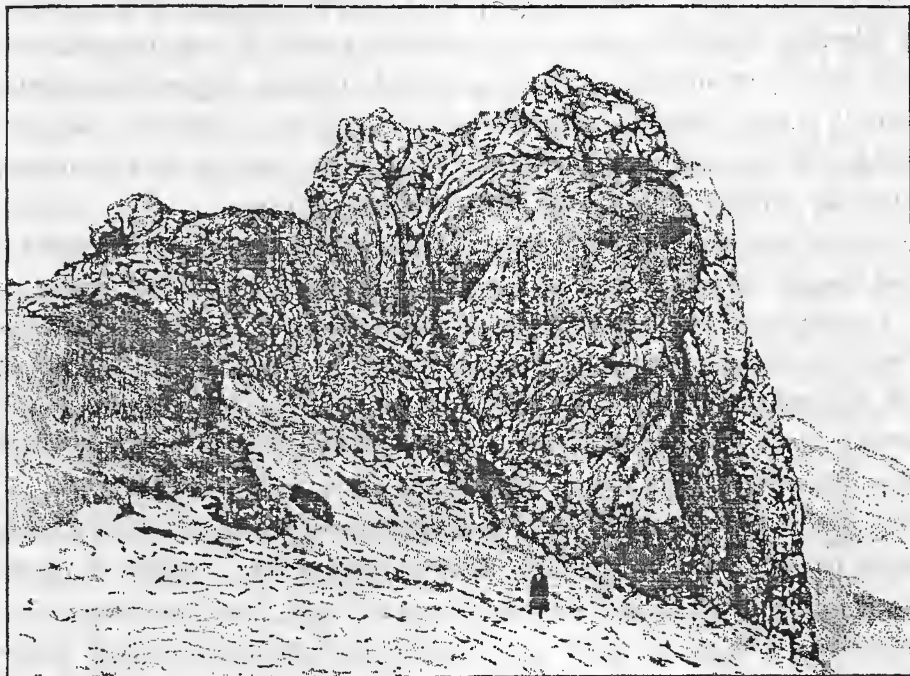
luĭ Isus i se da atributul de «fiul Omuluĭ» (Mateiŭ, c. 16, 27—28; 19, 28), precum şi Joe avea epitetul de «Homoloios» séŭ fiul Omuluĭ. — Pe teritoriul vecheĭ Dacie, diferite vîrfurĭ de munţĭ aŭ fost consecrate o-dată divinităţiĭ Omuluĭ. Ast-fel de numirĭ maĭ aflăm următórele: Vîrful Omuluĭ, punctul cel maĭ înalt al munteluĭ Bucegiŭ; Omul de pétră, munte în jud. Argeş, spre SO. de comuna rurală Câneni; Délul Omuluĭ spre NV. de com. Bala-de-sus, jud. Mehedinţĭ; Vîrful Omuluĭ în Bucovina spre SV. de Chirli-baba, ér în părţile de N. şi de NV. ale acesteĭ comune se află munţiĭ Tartarka şi Capul; Vîrful Omuluĭ, munte pe teritoriul com. Broscenĭ, jud. Sucéva. Simulacre archaice cu numele de «Omul» se par a fi esistat o dată şi în părţile de sus ale Italieĭ. Anonimul din Ravenna şi geograful Guido amintesc lângă Alpĭ în Galia Transpadană localitatea numită «Omula» (Ed. Pinder, p. 251. 458).

[1]) Am vorbit aicĭ despre Saturn ca divinitate, în cât este de lipsă spre a cunósce caracterul vechilor simulacre ale Dacieĭ. Despre cele-lalte numirĭ şi legende ale acestuĭ puternic monarch al timpurilor preistorice, despre patria şi faptele sale politice vom vorbi maĭ la vale, în istoria imperiuluĭ pelasg.

[2]) Este acelaşĭ munte, pe care Daciĭ, după cum scrie Strabo (VII. 3. 5), î-l considerau de sfânt: ὄρος ἱερόν . . . ὄνομα δ'αὐτῷ Κωγαίονον. Despre înţelesul numiriĭ, pe care Strabo ne-o dă sub forma de Cogaeonon vom vorbi maĭ târdiŭ, în acest volum.

[3]) Vedĭ maĭ sus pag. 201.

Pe punctul cel maĭ culminant al munteluĭ Omul se înalță o columnă uriașă, învĕluită de regulă în norĭ [1]), ér pe un alt pisc din apropiere maĭ esistă și astădĭ cel maĭ important simulacru al lumiĭ preistorice, o representațiune umană sculptată în stâncă, de o mărime întru adevĕr formidabilă.

158. — Marele simulacru al luĭ Saturn ca Ζεύς ἄριστος μέγιστος εὐρύοπα, αἰγίοχος, sculptat în o stâncă de pe vêrful munteluĭ «Omul», punctul cel maĭ înalt de pe arcul sud-ostic al Carpaților. După o fotografiă de Prof. Em. le Marton din Rennes, din a. 1900.

Acéstă figură întru adevĕr titanică din munțiĭ Dacieĭ vechĭ, numițĭ o-dată aĭ Hyperboreilor, ne înfățișéză, după tóte caracterele sale, imaginea supremeĭ divinitățĭ a timpurilor pelasge [2]).

---

[1]) A se vedé capitulele următóre.

[2]) Despre posițiunea și constituțiunea geologică a acesteĭ stâncĭ, scrie d-l E. le Marton: Elle représente une forme d'escarpements sur le flanc S. du sommet denommé Omu, qui est le point culminant du massif du Bucegiu. On peut voir que le rocher . . . est de taille formidable, d'après la figure humaine qui est à une vingtaine de mètres en avant . . . Le roc . . . se compose de 3 parties, la partie supérieure (partea stâncósă de-asupra frunțiĭ) est le rest d'un énorme bloc calcaire, aussi que la partie inférieur (partea de la gură în jos). Entre les 2 on voit le grès conglomératique, qui forme une bande (fruntea și obrajiĭ); et si l'on étude de plus près le pied même de l'escarpement on y trouve le même grès enveloppant le bloc inférieur de calcaire.

După concepţiunile religióse ale Pelasgilor, Deul cel mare al acestcĭ rase era înfăţişat în forme gigantice, cu intenţiune, ca prin dimensiunile cele enorme ale simulacrelor, sĕ se esprime tot o-dată puterea şi maiestatea acesteĭ divinităţĭ.

Din acéstă causă divinitatea supremă a religiuniĭ pelasge, deul tunetelor, al fulgerilor şi ploilor, acela, care cutremura pămêntul, care fecunda câmpiile, văile şi munţiĭ, maĭ avea şi epitetul de Πέλωρος Gigantul séŭ Omul mare [1]), şi acest Peloros era considerat de Tesalienĭ ca identic cu Saturn. Sĕrbătorile cele marĭ ale Saturnalelor la eĭ purtaŭ numele de «Peloria», adică ale «Omuluĭ gigant», séŭ ale «Omuluĭ mare».

Marele Deŭ din Iliada luĭ Homer, voind a da celor alalţĭ Olympienĭ o ideă despre imensitatea puteriĭ sale fisice le adreséză următórele cuvinte:

«Ascultaţi-mĕ cu toţiĭ, deĭ şi deiţe, ca sĕ vĕ spun ceea ce-mĭ dice inima. Peste cuvêntul meŭ nimene să nu trécă, nicĭ deiţă nicĭ deŭ, ci cu toţiĭ sĕ mĕ ascultaţĭ, fiind-că dacă voiŭ afla, că vre unul din deĭ, a mers pe sub ascuns, ca să dee ajutoriŭ Troianilor, orĭ Danailor, acela se va întórce bătut şi cu ruşine în Olymp, orĭ î-l voiŭ prinde şi-l voiŭ arunca în Tartarul cel întunecos şi fórte depărtat, unde este sub pămênt o prăpastiă fórte adâncă, acolo unde-sŭ Porţile de fer şi Pragul de aramă, şi atuncĭ el va cunósce, că eŭ sunt cel maĭ puternic dintre toţĭ deiĭ. Dacă voiţĭ însă, deilor, încercaţi-vĕ norocul, ca să vĕ convingeţĭ cu toţiĭ. Aduceţĭ o catenă de aur şi legaţi-o de Uran (cu înţelesul de munte), apoĭ prindeţĭ toţĭ deiĭ şi deiţele de ea, şi orĭ cât veţĭ cerca, voĭ nu veţĭ fi în stare, ca sĕ trageţĭ din Uran pe câmpiă pe Deul deregătoriul vostru cel maĭ înalt; însă când mĕ voiŭ hotărî eŭ, ca sĕ prind de catenă, atuncĭ de o-dată cu voĭ voiŭ trage în sus şi pămêntul şi marea, ér catena o voiŭ lega de vêrful Olympuluĭ şi tóte vor rĕmâne suspendate în aer, atât sunt eŭ de superior peste deĭ şi ómenĭ» [2]).

Aceste cuvinte, pe carĭ Homer de sigur le-a estras din cântecele cele vechĭ ale rapsodilor migratorĭ, se refer de fapt la munţiĭ cei sfinţĭ de carĭ vorbim aicĭ.

Olympul Iliadeĭ nu este Olympul Tesalicĭ, ci este Olimpul cel vechiŭ de lângă Ὠκεανός ποταμός séŭ Istru, unde era «Originea deilor» [3]),

---

[1]) **Batonis Sinopensis** De Thessalia, frag. 4., in Fragm. Hist. graec. IV. p. 349. — **Pauly**, Real-Encyclopädie, v. Jupiter, p. 592.

[2]) **Homeri** Ilias, VIII. v. 19-27. Că Uran este aicĭ un munte resultă în mod positiv şi din cuvintele: ἐξ οὐρανόθεν πεδίονδε.

[3]) **Homeri** Ilias, XIV. v. 199-205.

«la marginile pămêntuluĭ, ce nutria multă lume». Olympul și Uranul luĭ Homer sunt munțiĭ ceĭ sfințĭ aĭ teogonieĭ, Οὔρεα μακρὰ [1]), acolo unde se afla reședința luĭ Uran, a Gaeeĭ și a luĭ Saturn [2]), unde ómeniĭ eraŭ asemenea deilor și unde acești Titanĭ purtaŭ resbele uniĭ cu alțiĭ pentru domnia lumiĭ.

De o-dată cu migrațiunile triburilor pelasge de la Carpațĭ către părțile meridionale se aŭ estins renumele și legendele acestuĭ munte sfânt peste tóte ținuturile Eladeĭ, ale Asieĭ micĭ și până în Egipet.

După cum civilisațiunea și moravurile cele dulcĭ ale Pelasgilor aŭ avut o influență enormă asupra poporuluĭ grecesc, tot ast-fel și credințele lor. De la Carpațĭ aŭ emigrat spre sud, de-o-dată cu triburile pelasge, religiunea luĭ Uran și a Gaeeĭ, a luĭ Saturn și a Rheeĭ, a Sóreluĭ și a Luneĭ, orĭ cu alte cuvinte întreg sistemul doctrinelor pelasge, cu numele, cu legendele despre originea deilor și cu formele cultuluĭ, așa după cum se desvoltase în centrul principal și puternic de la Istrul de jos, pe teritoriul Hyperboreilor celor sfințĭ.

Figura cea enorm de colosală din Carpațiĭ Dacieĭ și care ne înfățișéză o espresiune suverană de demnitate și o imensitate de putere, nu putea să represente de cât pe deul cel mare național al triburilor pelasge, căruia i-aŭ fost consecrate peste tot locul înălțimile cele maĭ impunătóre ale munților.

Despre o figură uriașă analógă, sculptată în o stâncă de lângă Antiochia, ne relatéză scriitoriul grecesc Ion Malala în Cronografia sa următórele:

«Sub domnia luĭ Antioch Epiphanul, regele Sirieĭ (decedat la anul 164 a. Chr.), domnind o epidemiă în Antiochia, și din acéstă causă murind o mulțime de ómenĭ, un anumit Leios, un om, care avea cunoscințe de misteriele religióse, le-a ordonat, ca să sculpteze o stâncă din muntele, ce domină de asupra orașuluĭ. El a îngrijit apoĭ, să se sculpteze în acest munte un cap gigantic încins cu o corónă, întors cu fața către oraș și spre valea de acolo. Apoĭ a scris ceva pe cap și ast-fel a pus capăt epidemieĭ, Antiocheniĭ numesc până astădĭ acest cap Charonion» [3]).

Acest Charonios representa în realitate pe Ζεὺς χαραιός [4]), adecă «Capul luĭ Dumnedeŭ» (ἀπὸ τοῦ κάρα, Hesych.), după cum era înfățișată și adorată la Beoțienĭ divinitatea cea înaltă a ceriuluĭ și a pămentuluĭ.

---

1) **Hesiodi** Theog. v. 129. — Ibid. v. 113.

2) **Homeri** Ilias, VIII. v. 479 seqq.

3) **Ioannis Malalae** Chronographia (Bonnae, 1831) p. 205. — Herodot (II. 106.) încă amintesce de două figurĭ umane sculptate în stâncile de lângă Ephes și Smyrna, în mărime de câte 6 coțĭ și 1 palmă. După cum crede dênsul, aceste figurĭ representaŭ pe Sesostris (Osiris).

4) **Preller**, Gr. Myth. I. 77.

Am considerat până aicĭ acest colos din Carpaţiĭ Dacieĭ esclusiv numaĭ din punctul de vedere al ideilor religióse ale timpurilor preistorice.

Rĕmâne acum sĕ esaminăm acest simulacru din punctul de vedere al caracterelor sale simbolice şi al istorieĭ sale speciale.

Acéstă maiestósă figură — a religiuniĭ energice pelasge — ce dominéză şi astădĭ pe punctul cel maĭ însemnat al Carpaţilor, se distinge prin două particularităţĭ remarcabile, particularităţĭ, ce ne pun în evidenţă, că acest simulacru a fost considerat în anticitatea homerică ca imaginea cea maĭ sacră şi cea maĭ vechiă a divinităţiĭ supreme.

Una din aceste particularităţĭ distinctive ale colosuluĭ de pe Omul este espresiunea cea lată a feţeĭ.

Homer, în unul din imnele sale, numesce pe Deul suprem al lumiĭ fisice şi morale din timpurile sale: Ζῆνα ἄριστον μέγιστον εὐρύοπα, adecă «Deul cel prea bun, prea mare şi cu faţa lată». Aceste sunt epitetele cele maĭ vechĭ, şi maĭ rituale, sub carĭ era invocată puternica divinitate a lumiĭ pelasge [1]).

Achile pe câmpul de la Troia adresând o rugăciune către Ζεύς (Δωδωναῖος) Πελασγικός, î-l numesce tot-o-dată εὐρύοπα, τηλόθι ναίων, adecă Deul pelasg cu faţa lată şi care locuiesce departe [2]).

Acest «Deŭ cu faţa lată» a dăruit, după cum ne spune Homer, regeluĭ Tros de la Troia, nisce caiĭ de cea maĭ escelentă rasă [3]), numiţĭ «caĭ nemuritorĭ» de către uniĭ autorĭ.

---

[1]) Autoriĭ anticităţiĭ aŭ fost la îndoiélă, despre sensul adevĕrat al epitetuluĭ εὐρύοπα, atribuit mareluĭ Deŭ ante-homeric, ér în literatura modernă încă nu aflăm o esplicaţiune satisfăcătóriă. Anume uniĭ autorĭ derivă acest epitet de la ὄψ (ὀπός) = φωνή, voce, sunet, traducând pe Ζεύς εὐρύοπα cu late-sonans. Alţiĭ din contră recunosc, că radicalul luĭ οπα se reduce la ὤψ (ὠπός şi ὀπός) ochiŭ, faţă, însă dênşiĭ aŭ interpretat în mod cu totul necorect acest epitet, uniĭ cu latioculus, latum habens oculum (Stephanus, Thes. l. gr.) ér alţiĭ cu late-videns, late-cernens. După ideile teologieĭ antice însă, sub espresiunea de εὐρύοπα se înţelegea forma figureĭ divine, faţa cea lată, estrem de imposantă a luĭ Joe. Ast-fel la Homer Junona adresându-se către Apollo şi Iris (Il. XV. 146) le dice: «Joe vĕ ordónă, sĕ veniţĭ cât maĭ în grabă pe muntele Ida, şi după ce veţĭ veni sĕ priviţĭ faţa luĭ Joe» (Διός τ'εἰς ὦπα ἴδησθε). La Eschyl. (Suppl. v. 1059) Joe are de asemenea o faţa imensă (ὄψιν ἄβυσσον). În fine maĭ este de notat, că Homer întrebuinţéză adiectivul εὐρύ, aprópe peste tot locul, numaĭ în sens strict material, aşa d. e.: εὐρυάγυιος, εὐρυόδειος, cu strade late; εὐρυμέτωπος, cu fruntea lată; εὐρυρέεθρος, cu albia lată; εὐρύχορος, cu spaţiŭ lat, etc.

[2]) **Homeri** Ilias, XVI. v. 233-241.

[3]) **Homeri** Ilias, V. v. 265-267.

În timpurile primitive ale istoriei caii cei mai renumiți pentru forma, simetria și velocitatea lor, erau din nordul Traciei. Pegasus, calul cel divin cu aripi, a fost după legende născut lângă isvórele (înțelege cataractele) rîului Oceanos séu Istru [1]).

Cu deosebire în ce privesce pe Ζεύς εὐρύοπα sunt memorabile următórele cuvinte ale lui Homer.

«Thetis (mama lui Achile) plecând des-de-diminéță se sui pe Uranul mare (μέγαν οὐρανόν) și pe Olymp și aci află pe fiul lui Saturn cel cu fața lată (εὐρύοπα Κρονίδην) ședênd la o parte de cei alalți dei pe punctul cel mai culminant al Olympului, care are multe vêrfuri» [2]).

Important text pentru istoria acestor timpuri atât de obscure. Și aici μέγας Οὐρανός, care se afla în nemijlocită apropiere de Olymp, esprimă simplu noțiunea de munte [3]), ér nici de cum spațiul cel infinit, ce se înalță de asupra pământului. Acest μέγας Οὐρανός, pe care se suie mai ântâiu Thetis, ca să mérgă în Olymp [4]), este din punct de vedere al geografiei rapsodice identic cu Caraiman, muntele cel imposant al Daciei consecrat divinității lui Cerus manus (Cerul mare) și care ne apare în legendele romane personificat sub numele de Caraiman, creatoriul «celor de ântâiu ómeni», ér în descântecele poporale române, ca Domn al fulgerelor și al trăsnetelor și guvernătoriul cel mare al lumii [5]).

---

[1]) **Hesiodi** Theog. v. 293. — Tot în emisferul nordic au pus cei vechi și constelațiunea Pegasului. — După cum se scie, Sciții au fost în anticitate cei mai celebrii călărași. — Calul de vênat al lui Adrian se numea Borysthenes (Dio Cass. lib. LXIX. 10). Ér rasa cailor din Moldova a fost renumită până în sec. al XVIII-lea pentru făptura, agerimea și resistența lor la oboseli (Cantemirii, Descriptio Moldaviae, p. 32).

[2]) **Homeri** Ilias, I. v. 497-499:

ἠερίη δ'ἀνέβη μέγαν οὐρανὸν Οὔλυμπόν τε·
εὗρεν δ'εὐρύοπα Κρονίδην ἄτερ ἥμενον ἄλλων
ἀκροτάτῃ κορυφῇ πολυδειράδος Οὐλύμποιο.

Este de notat, că Homer numesce aici vêrful cel mai înalt al muntelui Olymp, pe care ședea Joe, κορυφή, adecă crescet, cap. Κορυφή se numesce la Homer și vîrful muntelui Ida, de unde privia Joe la rĕsboiul troian (Il. XIV. 157). Tot aceeași numire o întrebuințéză Hesiod pentru punctul cel mai înalt al Olympului (Theog. v. 62).

[3]) Aristotele (De mundo, c. 6) încă derivă cuvîntul οὐρανός de la ὄρος.

[4]) Atât la Homer (Il. I. 197; V. 750) cât și la Hesiod Οὐρανός și Ὄλυμπος ne apar ca două înălțimi din una și aceiași catenă de munți. În lupta cu Titanii, Joe fulgeră în același timp de pe Uran și de pe Olymp. Din causa acestor fulgere, scrie Hesiod, s'a aprins jur împrejur pădurea cea estrem de imensă (Theog. v. 689-694).— În fine atât la Homer, cât și la Hesiod, Olympul este un munte din regiunea nordului, acoperit de regulă cu néuă (νιφόεις, ἀγάννιφος).

[5]) Vedi mai sus pag. 201.

Pe o monetă din timpul luĭ Antonin Piul, DACIA ca divinitate este înfăţişată ţinênd în mâna dréptă o grupă de munţĭ [1]), carĭ fără îndoiélă aveaŭ o însemnătate istorică-religiósă, eraŭ munţiĭ ceĭ sfinţĭ aĭ Dacieĭ, ἱερὸν ὄρος a luĭ Strabo. Ér poetul P. Papiniu Statiu, care a trăit mult timp la curtea luĭ Domiţian, numesce adese orĭ Dacia simplu verticem şi montem [2]).

În Iliada luĭ Homer, locuinţele mareluĭ Ḑeŭ sunt pe o înălţime fisică terestră. Numaĭ palatul luĭ Ζεύς se află pe maiestosul Olymp, ér ceĭ alalţĭ ḑeĭ locuesc pe văile Olympuluĭ [3]) şi pe Uran [4]).

Tot asemenea în teogonia luĭ Hesiod, Ζεύς εὐρύοπα este ḑeul al căruĭ reşedinţă se află pe Olimpul cel sacru al timpurilor Uranice [5]) din «colţul» cel maĭ depărtat al pămêntuluĭ [6]), séŭ din «ţéra négră» [7]), de lângă Oceanul (séŭ Istrul) cel cu vultorĭ adâncĭ [8]). Ζεύς εὐρύοπα este ḑeul dreptăţiĭ [9]), el împărţesce bunătăţile sale celor oneştĭ şi drepţĭ, dă prosperitate oraşelor, abundenţă pămêntuluĭ, ghindă stejarilor, sporesce albinele, bine-cuvêntéză turmele de oĭ, face ca femeile sĕ nască copiĭ asemenea părinţilor sĕĭ şi óreniĭ sĕ se bucure în petrecerĭ de lucrurile căştigate prin munca lor, el resbună nedreptăţile şi arde cu fulgerile sale pe ceĭ insolenţĭ şi făcătorĭ de rele [10]).

O altă particularitate cu totul espresivă, ce ne-o presintă tipul cel archaic al mareluĭ Ḑeŭ din Dacia, aparţine simbolismuluĭ antic.

Pe fruntea cea calmă şi plină de inteligenţă a acestuĭ ḑeŭ se vĕd ur-

---

1) Eckhel, Doctrina numorum, Vol. VII. 5.

2) P. P. Statii Opera quae extant (Lipsiae, 1857). In Equus maximus Domitiani

. . . . . tu tardum in foedera Montem
Longo Marte domas . . . .

Cf. Ibid. p. 247: Dicit Montem Dacorum, eo vocabulo totam gentem designans. — Eckhel, Doctrina numorum. VI. 428: Statius Daciam saepe vocat verticem vel montem.

3) Homeri Ilias, XI. 77.

4) Homeri Ilias, I. 195; VIII. 365; XX. 299; XXI. 267. — Odyss. IV. 378. 439.— Adunările ḑeilor însă se fac pe Olymp, când Joe i convócă anume pentru acest scop. (Iliad. VIII. 3; XX. 4. — Odyss. I. 27. — Hesiodi Theog. v. 391).

5) Hesiodi Scut. Herc. v. 203: ἁγνὸς Ὄλυμπος. — Ibid. Theog. v. 514. 884.

6) Hesiodi Theog. v. 119.

7) Ibid., v. 69.

8) Homeri Ilias, XIV, v. 201. — Hesiodi Theog. v. 133. 695 şi 841.

9) Hesiodi Opera et Dies, v. 229 seqq., 281.

10) Ibid. Theog. v. 514.

mele naturale orĭ artificiale, ce representă o spargere a capuluĭ în partea s[illegible]ă a craniuluĭ.

Semne simbolice analóge eraŭ înfățișate și pe imaginea cea sacră a divinitățiĭ supreme din teogoniele ante-homerice. După vechile legende pelasgo-elene Minerva (de la rădăcina men, mens, minte) a fost născută din capul luĭ Joe. Poetul Pindar ne-a transmis acéstă legendă sub formă, că Vulcan a spart cu securea de aramă capul luĭ Joe (Ζεύς), din care apoĭ a eșit Minerva cu vociferărĭ atât de enorme, în cât s'a înspăimêntat ceriul și pămêntul [1]), séŭ după cum se esprimă Homer, pămêntul a rĕsunat și pontul s'a turburat de undele cele purpuriĭ [2]).

În cele de ântâiŭ timpurĭ ale istoricĭ, credințele religióse eraŭ confundate în simbolism, și tóte imaginile sacre ale anticitățiĭ se caracterisaŭ prin o varietate infinită de atribute simbolice.

Ne întrebăm acum. Se reduce óre originea acesteĭ legende alegorice despre nascerea Minerveĭ din capul luĭ Ζεύς la acéstă figură atât de archaică, atât de adorată și atât de unică în genul sĕŭ?

Noĭ credem, că da! Homer pune în părțile de nord ale Tracieĭ, la Istru, la Ὠκεανός ποταμός, originea tuturor deilor cunoscuțĭ și adorațĭ în ținuturile grecescĭ.

Simulacrul luĭ Ζεύς εὐρύοπα de la Pórta cea mare a Carpaților ne presintă încă un important simbol caracteristic.

Lângă umĕrul drept al Deuluĭ ni se înfățișéză în forme fórte regulate și bine conservate figura unuĭ scut gigantic.

Acest scut este unul din atributele cele maĭ principale și maĭ archaice ale divinitățiĭ supreme din timpurile eroice.

În cele maĭ vechĭ monumente ale literatureĭ grecescĭ, Deul cel mare al lumiĭ pelasge are epitetul de *αἰγίοχος*, adecă «cel ce ține egida», séŭ scutul [3]).

Iliada luĭ Homer ne descrie acest scut ca fórte prețios, pe care timpurile nu-l pot îmbĕtrâni, și care nu va peri nicĭ o-dată. De el eraŭ suspendațĭ o sută de ciucurĭ de aur împletițĭ fórte frumos, avênd fie-care ciucur o

---

[1]) **Pindari** Olymp. VII. v. 35-38:

ἀνίχ' Ἁφαίστου τέχναισιν
χαλκελάτῳ πελέκει πατέρος Ἀθαναία κορυφὰν κατ' ἄκραν
ἀνορούσαισ' ἀλάλαξεν ὑπερμάκει βοᾷ.
Οὐρανὸς δ' ἔφριξέ νιν καὶ Γαῖα μάτηρ.

[2]) **Homeri** Hymn. in Minervam.

[3]) **Homeri** Ilias, II. v. 375; V. v. 714, 733. — **Hesiodi** Theog. v. 11, 13, 25, 735, 920; Opera et Dies, v. 483. — Ibid. Fragm. 124.

valóre de câte 100 de boĭ [1]). Jur împrejur, acest scut al puterniculuĭ Ḑeŭ era încunjurat cu o frică religiósă. Pe el eraŭ representate «Cérta», «Bravura», «Tumultul cel îngroḑitoriŭ de rĕsboiŭ», și capul Gorgoneĭ, a monstruluĭ celuĭ sinistru și teribil [2]).

Acest scut a fost fabricat și dăruit luĭ Joe de Vulcan [3]). Însă după cum resultă din alt loc al Iliadeĭ, scutul mareluĭ Ζεύς era de pétră séŭ de stâncă [4]), și la acéstă particularitate se pare, că se refer cuvintele luĭ Homer, că timpurile nu-l pot îmbĕtrâni, și că el nu va peri nicĭ o-dată.

Acesta era scutul cel miraculos, care inspira, de o parte curagiul de luptă, de altă parte o teróre marțială, și da învingere tuturor acelora, în a căror tabĕră se afla.

După vechile tradițiunĭ, Joe a apărut maĭ ântâiŭ cu acest scut în luptele, ce le avuse cu Titaniĭ și cu Giganțiĭ.

În memorabilul rĕsboiŭ ce-l purtară Acheiĭ (Greciĭ) cu Troianiĭ, Joe trimise pe Apollo în ajutoriul Troianilor, i împrumută acest scut, spunêndu-ĭ sĕ-l scuture pe teatrul de rĕsboiŭ și va face pe Acheĭ sĕ se retragă înspăimêntațĭ la corăbiĭ [5]).

Minerva, în înțelegere cu Juna, încă luă acest scut, însă fără scirea luĭ Joe, și alergând cu el în tabĕra Grecilor i îndemnă la rĕsboiŭ în contra Troianilor [6]).

Egida luĭ Joe, după cum resultă din Homer, se purta pe umerĭ [7]), și tot ast-fel ne apare figurată ca atribut al mareluĭ simulacru din Carpațiĭ Dacieĭ.

Până târḑiŭ în timpurile istorice, credințele religióse eraŭ strîns legate de anumite simulacre legendare, cărora poporul în imaginațiunea sa le atribuia o putere supra-naturală.

Când Homer și Hesiod ne descriŭ figura cea maiestósă a luĭ Ζεύς εὐρύοπα, αἰγίοχος etc., dênșiĭ nu aveaŭ în vedere o putere divină abstractă, ci o imagine sensibilă, un simulacru consecrat prin o vechiă religiune; întocma după cum și Achile adresa rugăciunile sale luĭ Joe de la Dodona.

Minerva, ne spune Homer, s'a născut din capul luĭ Ζεὺς αἰγίοχος [8]), și aceste

---

[1]) **Homeri** Ilias, II. v. 446 seqq.

[2]) Ibid. V. 738 seqq.

[3]) Ibid. XV. v. 308.

[4]) Ibid. XVII. v. 593-594: αἰγίδα μαρμαρέην. Ca substantiv μάρμαρος la Homer n'are de cât simplul înțeles p é t r ă, s t â n c ă, ér maĭ târḑiŭ sub acest cuvênt se înțelegea numaĭ specia cea călcărósă, dură și lucitóriă, m a r m o r u l.

[5]) **Homeri** Ilias, XV. v. 229.

[6]) Ibid. II. v. 447.

[7]) Ibid. V. v. 738.

[8]) **Homeri** Hymn. in Minerv. — Ibid. Iliad. I. 202. — **Hesiodi** Theog. v. 920. 924.

cuvinte ale sale se refer incontestabil la principalul simulacru al religiunii ante-elene, la figura cea sacră atât de espresivă, din tóte punctele de vedere, a luĭ Ζεύς αἰγίοχος de pe Olympul cel vechiŭ al teogonieĭ, acoperit de regulă de néuă, de la nordul Istruluĭ de jos.

Aceeașĭ tradițiune o aflăm și în teologia romană.

După importantele estrase, ce ni le-a transmis Cicero din biblia cea sacră a păgânătățiĭ romane, Minerva, ḑeița, pe care o adora lumea pelasgo-grecéscă, a fost născută din Joe și din Coryphe, fiea Oceanuluĭ [1]).

'Ωκεανός ποταμός, părintele tuturor divinităților ante-elene în teogoniile antice, este Istrul «cel sfânt», pe care ceĭ vechĭ i-l considerau tot-o-dată de «cel maĭ mare rîŭ» al lumiĭ; ér Coryphe, la Homer este vîrful cel maĭ înalt al Olympuluĭ vechiŭ [2]), séŭ după Pindar însușĭ capul luĭ Joe, din care a eșit Minerva [3]).

Constatăm așa dar, că atât după legende, cum și după caracterele, ce ni le presintă importantul simulacru, ce-l reproducem maĭ sus, ḑeița Minerva s'a născut pe teritoriul cel sfânt al religiuniĭ vechĭ, din nordul Tracieĭ, în regiunea Istruluĭ, din capul luĭ Ζεύς αἰγίοχος.

Sciința era atributul Minerveĭ, și tradițiunile pun nascerea acesteĭ ḑeițe în Carpațiĭ Davieĭ, o împrejurare, pe care o confirmă și legenda luĭ Prometheŭ, despre care vom vorbi maĭ târḑiŭ.

Egida mareluĭ Ζεύς de la nordul Istruluĭ a avut tot-o-dată un rol estrem de important în viéța de stat a Pelasgilor. Ea ne apare ca paladiul esistențeĭ și independențeĭ politice a acesteĭ națiunĭ. În memorabilul rĕsboiŭ întêmplat pe țĕrmuriĭ Helespontuluĭ acest scut ne apare, acum în rêndurile Troianilor, acum în tabĕra Acheilor, după cum unele divinitățĭ protegiaŭ imperiul luĭ Priam, ér altele coalițiunea Acheilor.

Memoria unuĭ scut sfânt al mareluĭ Ḑeŭ se păstrase până în timpurile luĭ Numa și la triburile pelasge, ce emigrase în Italia.

Regele Numa, cel de ântâiŭ organisatoriŭ al cultuluĭ public la Romanĭ, doria din motive tradiționale, pe carĭ astăḑĭ nu le maĭ putem de ajuns cunósce, ca noul stat întemeiat pe țĕrmuriĭ Tibruluĭ sĕ aibă un scut protector al mareluĭ Ḑeŭ.

---

[1]) **Cicero**, De nat. Deor. lib. III. 23: quarta Minerva Jove nata et Coryphe Oceani filia.

[2]) **Homeri** Ilias, I. v. 499.

[3]) **Pindari** Olymp. VII. 36.

Dênsul, după cum ne spun legendele, urmând consiliele soției sale Egeria, rugă pe Ḑeul cel a tot puternic, pe saevus Jupiter [1]), pe Domnul tunetelor și al fulgerelor, sĕ descindă din înalta sa locuință la Roma, și aci sĕ-ĭ descopere, prin ce fel de riturĭ și ceremoniĭ, Romaniĭ vor puté în viitoriŭ sĕ împace mânia divină.

Marele Ḑeŭ național ascultă rugăciunea și se coborî din înălțimea sa la Roma, în pădurea cea sfântă de lângă Aventin. Vîrfurile acestuĭ munte se cutremurară și pămêntul se scufundă sub greutatea Ḑeuluĭ.

Aicĭ marea divinitate a Pelasgilor făcu cunoscut luĭ Numa sacrificiile rituale, prin carĭ poporul sĕŭ va puté, în casurĭ de trebuință, sĕ abată orĭ se împace mania divină, și tot-o-dată i promise, că în ḑiua următóriă i va da un semn evident pentru siguranța statuluĭ roman. Ér a doua ḑi, când sórele apăru pe orisont în tótă splendórea sa, și pe când Numa stând în fruntea poporuluĭ sĕŭ ridicase mânile în sus adresând rugăciunĭ divinitățiĭ supreme, ca sĕ-ĭ trimită darul promis, se vĕḑu de o-dată, cum ceriul se deschide și un scut legănat ușor de aer cade în jos. Numa ridică scutul și aduse sacrificiĭ de mulțămire Ḑeuluĭ. Apoĭ aducându-șĭ aminte, că sórtea imperiuluĭ roman este legată de acest scut, pe care î-l numi ancile, el dispuse a se face maĭ multe scuturĭ asemenea, pentru ca ómeniĭ rĕĭ și inimicĭ sĕ nu pótă răpi scutul cel divin, ér paḑa acestor lucrurĭ sfinte o încredință colegiuluĭ de preoțĭ, numițĭ Saliĭ [2]).

După cum resultă din acéstă tradițiune religiósă noul stat pelasg simțise o neapĕrată trebuință de a se pune sub scutuĭ protector al mariĭ divinitățĭ naționale, și Numa, un bărbat erudit în tóte sciințele divine și umane [3]), sciu sĕ procure pentru poporul sĕŭ o ast-fel de garanțiă sfântă, dată de însușĭ ḑeul cel puternic al gințiĭ pelasge.

Din punct de vedere istoric originea acesteĭ credințe se reduce la ținuturile de lângă Istrul de jos [4]).

În Laținĭ cele maĭ antice tradițiunĭ religiósesc păstrase la locuitoriĭ din Aricia. Acest trib pelasg al Aricinilor, celebru prin religiositatea sa [5]), înainte de a

---

[1]) La V. Maxim (I. 3. 2): Sabazius Jupiter; Macrobiu (Sat. I. 18) Sebazius; alte forme Sabadius, Sebadius, grec. Σαβάζιος. La Siliu Italic (VIII. 424) Sabus. În Pannonia: Savus augustus (C. I. L. III. 3896. 4009).

[2]) **Ovidii** Fast. III. v. 275 seqq. — **Dionysii Halic.** lib. II. c. 71.

[3]) **Livii** lib. I. c. 18.

[4]) Ancilele romane, aveaŭ după Varro (L. L. VII. 43), forma scuturilor trace, ér pe o monetă de bronz a împĕratuluĭ Antoniu Piul, figura unuĭ disc oval.

[5]) După cum ne spune Strabo (V. 3. 12) originea templuluĭ Dianeĭ din Aricia se reducea la Diana Taurică, și că întru adevĕr esistaŭ acolo, instituțiunĭ religióse

trece în Italia î-șĭ avuse locuințele sale lângă lacul Meotic [1]) și în urmă pe teritoriul Dacieĭ în apropiere de gurile Dunăriĭ, unde rĕmășițele sale etnice ne maĭ apar în timpurile istorice sub numele de Arrechi [2]).

Nimfa Egeria, care după cum ne spun tradițiunile, a fost soția și inspiratória luĭ Numa în tótă opera sa de organisare religiósă, era de origine din Aricia. În particular legendele i atribue dênseĭ idea pentru invitarea mareluĭ Ḑeŭ pelasg la Roma și misteriul cu scutul cel protector.

O reminiscență religiósă din patria cea vechiă a triburilor pelasge de la Dunărea de jos.

După Herodot, Zalmoxis, Ḑeul cel mare al Geților, maĭ era numit de uniĭ și Gebeleizis [3]).

Forma, sub care ni se presintă acéstă numire, este afară de orĭ-ce îndoiélă alterată. Herodot nu cunoscea bine dialectul nordic al Pelasgilor, după cum acésta se constată din diferite cuvinte scite, pe carĭ ni le-a transmis în mod eronat.

Imaginile cele maĭ vechĭ ale divinitățiĭ supreme representaŭ de regulă numaĭ figura capuluĭ.

În unele ținuturĭ ale Grecieĭ marele Ζεύς era adorat și sub numele de κεφαλή, cap [4]). La Beoțienĭ el maĭ avea epitetul de καραιός de la κάρα, cap [5]). În Italia Jupiter Latiaris maĭ era numit și Latiale caput [6]). Ér în Roma când se făceaŭ lectisternele, séŭ prasnicele cele marĭ, se așeḑaŭ pe pulvinaria și pe lectos imaginile ḑeilor numite capita deorum [7]), adecă chipurile sfinte, ce representaŭ numaĭ capetele séŭ busturile ḑeilor.

De asemenea și la Troianĭ, imaginea luĭ Jupiter fulgurator séŭ Jupiter

---

[1]) Între populațiunile de lângă lacul Meotic Strabo (XI. 2. 11) amintesce pe Ἀρρηχοί (codd. Ἀρριχοί). — La Pliniu (VI. 7. 1): Arrechi.

[2]) Brațul séŭ gura de nord a Dunăriĭ ne apare la Apolloniu Rhodiu sub numele de Ἄρηκος, ér în unele codice ale luĭ Ptolemeiu sub forma de Ἰναριάκιον (Ed. Didot, I. p. 460) întocmaĭ după cum teritoriul Arimilor pórtă la Virgiliu (Aen. IX. 716) numele de Inarime. În amêndouĕ casurile inițialul «In» este numaĭ o simplă prepositiune a dialectuluĭ pelasgo-getic de la Dunărea de jos.

[3]) **Herodoti** lib. XCIV: οἱ δὲ αὐτῶν τὸν αὐτὸν τοῦτον (Ζάλμοξιν) νομίζουσι Γεβελέϊζιν.

[4]) **Pauly**, Real-Encyclopädie, v. Jupiter, p. 596. — **Preller**, Gr. Myth. I. 99.

[5]) **Preller** Gr. Myth. I. p. 77.

[6]) **Lucani** Phars. I. 535-536:

...... et Arctois rapiens de partibus ignem,
Percussit Latiale caput .....

[7]) **Preller-Jordan** R. M. I. 149.

avus, era înfățișată numaĭ prin figura capuluĭ, după cum ne atestă specimenul de terra-cottă descoperit de Schliemann în săpăturile de la Troia [1]).

Gebeleizis este numaĭ o numire secundară a luĭ Zalmoxis, și incontestabil un cuvênt compus. Partea din urmă corespunde la Ζής, Ζές = Ζεύς și fórte probabil, că Gebeleizis esprimă numaĭ una și aceeașĭ ideă cu κεφαλή-Ζις = κίφαλή-Δίς séŭ κεφαλή-Διός, adecă «Capul-luĭ-Deŭ» după cum era înfățișat prin simulacrul cel enorm de pe arcul sud-ostic al Carpaților.

Figura cea titanică a luĭ Ζεύς ἄριστος μέγιστος εὐρύοπα, αἰγίοχος, de pe muntele Omul nu era o personificare abstractă a divinitățiĭ. Acest simulacru representa de fapt chipul uneĭ celebre personalitățĭ preistorice, a luĭ Saturn, Deul și Domnul ideal, al populațiunilor de rasă pelasgă.

După Caelus séŭ Uran, Saturn a fost divinitatea cea mare adorată pe teritoriul Dacieĭ până în timpul, când armele romane introduseră aicĭ religiunea oficială a imperiuluĭ.

Vechimea acestuĭ monument se reduce la timpurile cele marĭ de desvoltare etnică și politică a Pelasgilor, atuncĭ când destinele încă nu începuse sĕ persecute pe Pelasgiĭ orientalĭ, și când o parte însemnată din triburile latine încă nu emigrase în Italia.

Prin mărimea sa cea colosală, acest simulacru ne esprimă tot-o-dată, cât de fericite, cât de glorióse eraŭ timpurile acelea, și cât de vastă era puterea luméseă a aceluia, a căruĭ figură s'a eternisat prin stânca de pe muntele Omul.

8. *Figura luĭ Ζεύς Δακίη (ἄριστος μέγιστος, εὐρύοπα) și a luĭ Jupiter din Otricoli.*

Esistă o asemĕnare surprindĕtóriă între simulacrul luĭ Ζεύς Δακίη (Fig. 158) și între bustul luĭ Joe din Vatican descoperit la Otricoli (Fig. 159).

Încă din timpurile republiceĭ, Romaniĭ începură sĕ imiteze formele archaice pelasge în representarea iconică a divinităților sale.

Cele maĭ frumóse statue ale luĭ Saturn, Hercule, Apollo și Dianeĭ (Ianeĭ), ce ornaŭ templele cele marĭ ale Italieĭ și ale provinciilor cucerite, ne înfățișéză întru tóte, caracterele stiluluĭ archaic pelasg.

În general esista la Romanĭ principiul, de a considera și adora ca sfinte numaĭ chipurile consecrate prin tradițiunĭ și legende vechĭ naționale. Probă în acéstă privință ne sunt figurile Larilor și ale Penaților și simulacrul cel brut al Mameĭ marĭ de la Pessinus.

---

[1]) **Schliemann**, Ilios p. 806.

Care era însă tipul primitiv al luĭ Joe Romanul, numit în teologia latină Jupiter Optimus Maximus, și care era originea imaginilor sale, nicĭ un autor nu ne póte spune [1]).

Cel maĭ vechiŭ simulacru al luĭ Joe la Romanĭ se numia Jupiter Lapis [2]). Pe acest Joe-de-pétră se făceaŭ jurămintele cele maĭ înfricoșate, și se consecraŭ tractatele internaționale de pace și de alianță. Însă, ce formă și ce mărime a avut acest simulacru al timpurilor prisce-latine, noĭ cu siguranță nu putem sci.

159. — Jupiter din Otricoli. Bust de marmure aflat la Otricoli [3]), astădĭ conservat în Sala rotonda din Vatican. După Duruy, Hist. d. Grecs. II. p. 383.

Un fapt însă este pe deplin stabilit, că Joe Grecanicul (Ζεύς Ἑλλάνιος s. Πανελλήνιος), se distingea prin caractere cu totul speciale de Joe al Pelasgilor.

Homer vorbind de marele Ḑeŭ al timpurilor Troiane se esprimă ast-fel: «Fiul luĭ Saturn (Joe) ḑise și făcu un semn de aprobare cu

[1]) Pliniu ne spune numaĭ atât, că imaginea luĭ Joe din Capitol consecrată de Tarquiniu cel bĕtrân a fost de argilă, făcută de un așa numit Vulca séŭ Vulga din Veii (H. N. lib. XXXV. 157: et Vulcam Veiis accitum, cui locaret Tarquinius Priscus Iovis effigiem in Capitolio dicandam; fictilem eum fuisse. Textul după Preller. R. M. I. 1881. p. 218. — La Nisard: Turianumque a Fregellis accitum etc.)

[2]) Gellii N. A. I. 21: Iovem lapidem, quod sanctissimum iusiurandum est habitum paratus ego iurare sum (Cf. Cicero, Fam. VII. 12). Acel care depunea jurămêntul ținea în mână o pétră și după ce pronunța formula sacramentală o arunca: Si sciens fallo, tum me Diespiter, salva urbe arceque bonis ejiciat, uti ego hunc lapidem (Festus s. v. Lapidem). Același rit se maĭ observă și astădĭ în unele părțĭ la poporul român. «Țĕraniĭ când fac vre-un jurămênt séŭ legămênt iaŭ în mână o pétră séŭ un băț, etc. (Inv. A. Marinescu, com. Gălășescĭ, jud. Argeș. — Inv. C. Popescu, com. Mărgăritescĭ, jud. Romanațĭ).

[3]) Este vechiul oraș Otriculum din Umbria lângă Tibru, unde se maĭ vĕd și astădĭ ruinele templelor, aqueductelor, mormintelor, etc.

sprâncenele sale cele negre, ér pletele sale arginţiĭ, ce cădeaŭ în jos de pe capul nemuritoriŭ se mişcară şi Olympul cel mare se cutremură» [1]). Acésta era figura divinităţiĭ supreme adorate de Pelasgĭ. Greciĭ din contra până în timpurile luĭ Phidias înfăţişaŭ pe Joe din Olympia, cu un tip maĭ mult oriental, tuns pe cap, cu pĕrul inelat pe frunte, cu barba tăiată pe fălcĭ şi ascuţită înainte [2]). Romaniĭ însă urmară tradiţiunile archaice latine. Eĭ adoptară pentru suprema lor divinitate o figură pelasgă barbară, representând pe Joe cu pĕrul abundent, maĭ mult neîngrijit, cu pletele lăsate pe umerĭ, cu barba stufósă, cu o îmbrăcăminte simplă, şi cu pieptul de jumĕtate desvelit [3]).

Esaminând cu tótă atenţiunea caracterul general al formelor şi espresiunea diferitelor detaliurĭ, ce ni le presintă aceste două monumente, se pare, că figura cea barbară rustică a luĭ Joe din Otricoli a fost representată după tipul cel colosal al luĭ Ζεύς ἄριστος μέγιστος εὐρύοπα din Carpaţiĭ Dacieĭ, séŭ din ţéra Hyperboreilor celor sfinţĭ şi fericiţĭ. Încă din timpul luĭ Numa, tradiţiunile romane eraŭ strîns legate de Ḑeul pelasg de lângă Istru [4]).

---

[1]) **Homerĭ** Ilias I. v. 528-530.

[2]) A se vedé reproducerile de la Duruy, Hist. d. Grecs. I, p. 358. 794. — Cf. Pausania, lib. V. 22. 1; 24. 6 : Ζεὺς οὐκ ἔχων γένεια.

[3]) Fig. 159. — Acelaşĭ tip ni-l presintă Jupiter tonitrualis de pe columna luĭ Traian (Fröhner, I. pl. 49) şi o statuetă de bronz descoperită în Ungaria şi conservată în Museul britanic (Duruy, Hist. des Grecs, II. 637. Cf. Arnobius, VI. 25. — La Juvenal (Sat. XII. 86—87) încă se accentuéză individualitatea naţională a luĭ Jupiter Romanul:

> Hic nostrum placabo Jovem, Laribusque paternis
> Thura dabo . . .

[4]) Încă în anticitatea preistorică imaginile şi obiectele cele maĭ sacre se consideraŭ a fi cele din regiunile Dunăriĭ de jos şi ale Măriĭ negre. Oreste şi Pylade răpesc din Crimea chipul cel sfânt căḑut din ceriŭ al Dianeĭ Taurice şi-l duc la Atena (Eur. Iph. T. 79), orĭ după cum spune Pausania (III. 16. 7) la Sparta. — Ér după altă tradiţiune Oreste duse maĭ ântâiŭ imaginea cea sfântă a Dianeĭ Taurice la Aricia în Italia (Pauly, Real-Encyclopädie, V. Band p. 972) — Hercule, trimis de Eurystheu, regele Myceneĭ, vine la Hyperboreĭ, ca sĕ răpéscă merele cele sfinte de aur (Apoll. Bibl. II. 5. 11. 13). — Tot Hercule, din însărcinarea luĭ Eurystheu, vine în ţéra Istrieĭ, ca sĕ céră de la Diana cerbóica cu córnele de aur, pe care ĭ-o consecrase nimfa Taygeta, fica luĭ Atlas (Pindar, Olymp. III. 27). — Argonauţiĭ se asociéză, ca sĕ răpéscă lâna cea sfântă de aur consecrată ḑeuluĭ Marte. — Consulul M. Liciniu Lucull ridică la anul Romeĭ 682 din o insulă a Măreĭ negre una din cele maĭ archaice figurĭ ale luĭ Apollo, o statuă colosală de 30 coţĭ (13 m. 86 cm.), care apoĭ fu aşeḑată în Capitoliu, de unde s'a şi numit Apollo Capitolinus.

Jupiter Optimus Maximus era ḑeul național al Dacieĭ. Acésta o constată chiar monumentele epigrafice ale administrațiuniĭ romane.

Încă în timpul luĭ Hadrian, curênd după cucerirea Dacieĭ, o parte însemnată din populațiunea provincieĭ a fost ridicată și transferată departe în Britannia lângă vallum Hadriani, unde se formă din ea o trupă auxiliară sub numele de Cohors I Aelia Dacorum și care este amintită aicĭ până în seculul al V-lea. Din cele 23 de inscripțiunĭ votive ale acestor ostașĭ Dacĭ [1]), 21 sunt adresate luĭ Jupiter Optimus Maximus, una luĭ Marte și alte două luĭ Marte asociat cu Cocidius (cascus deus = vetus deus). Jupiter Optimus Maximus era așa dar o divinitate părintéscă fórte poporală a Dacilor.

Ca tip și ca ideal al maiestățiĭ divine figura cea consecrată a luĭ Ζεὺς εὐρύοπα, după cum ni-o înfățișéză stânca de pe vîrful munteluĭ Omul, se caracteriséză prin un pĕr abundent, ce descinde pe umerĭ în formă de plete lungĭ autoritare, ér de-asupra frunțiĭ, pĕrul se ridică în sus întocmaĭ ca și cóma unuĭ leŭ.

Aceeașĭ dispozițiune particulară a pĕruluĭ ne-o presintă și bustul din Otricoli.

Maĭ esistă încă o analogiă fórte caracteristică între aceste douĕ simulacre. Bustul luĭ Joe din Otricoli ne înfățișéză în tóte trăsurile fisionomieĭ sale, nu tipul italo-latin, ci o figură nordică barbară, un tip etnic, nobil, însă sever, din părțile Dunăriĭ de jos, după cum i-l vedem esprimat și pe monetele cele vechĭ ale Dacieĭ [2]).

În cult, Jupiter Optimus Maximus al Latinilor, era una și aceeașĭ divinitate cu Ζεὺς ἄριστος μέγιστος εὐρύοπα, Ḑeul cel mare al raseĭ pelasge [3]), căruia i adreséză Homer imnul sĕŭ [4]), ér Achile rugăciunile sale de pe câmpul Troieĭ [5]).

Chiar și epitetul de Latiaris, cu formele sale de Latius, Latioris [6]), ce-l avea Jupiter Optimus Maximus, se pare a corespunde maĭ mult la εὐρύοπα.

---

[1]) C. I. L. Vol. VII, nr. 806-827. 886. 975.

[2]) A se vedé tipul regeluĭ Dac de pe moneta reprodusă la pag. 127; ér la Gooss in Archiv des Vereines f. siebenb. Ldkde. N. F. XIII. Taf. XIV. fig. 1. 2.

[3]) Cicero De nat. deor. lib. II. 25: Sed ipse Jupiter... a majoribus nostris optimus, maximus; et quidem ante optimus, id est beneficentissimus (appellatus est).

[4]) Homeri Hymn. in Jovem.

[5]) Ibid. Ilias, XVI. v. 233.

[6]) În literatura antică modul de scriere a variat și fórte probabil și pronunciarea.

Și dacă peste tot acest epitet de Latiaris, Latius séŭ Latioris are un caracter etnografic, el desemna nu pe Jupiter al Latinilor din limitele cele ânguste de la Tibrul de jos, ci pe Jupiter al Proto-Latinilor, stabilițĭ în regiunile orientale ale Europeĭ înainte de emigrarea lor parțială în Italia.

Din punct de vedere archeologic, Joe din Otricoli ni se presintă ast-fel, numaĭ ca o simplă imitațiune a figureĭ celeĭ archaice a luĭ Ζεύς εὐρύοπα, orĭ cu alte cuvinte Jupiter din Otricoli este deul cel topic al Dacieĭ [1]).

Un cas analog ne presintă statua titanuluĭ Atlas din museul de la Neapole, care a fost modelată după columna cea colosală, ce se înalță pe muntele Bucegiŭ, în apropiere de simulacrul cel imposant al luĭ Ζεύς εὐρύοπα. Despre acéstă columnă atât de celebră în lumea preistorică vom vorbi în capitulele următóre.

9. *Rhea*, Ῥέα, Ῥέη, Ῥεῖα.

Pe când Saturn, în religiunea ante-homerică, era considerat ca personificarea ființeĭ supreme a ceriuluĭ, Rhea, soția sa, representa în o formă maĭ nouă, divinitatea pămêntuluĭ, care a născut tóte, pe Gaea, Tellus séŭ Terra.

Titlele sale de onóre pe teritoriul vecheĭ Elade eraŭ: Μεγάλη Μήτηρ τῶν θεῶν [2]), Μήτηρ τῶν θεῶν [3]), μεγάλη θεός [4]), Μᾶ [5]) și θεὰ παμμήτωρ Ῥείη [6]).

Latiaris la Liviu (XXI. 63); Latialis la Suetoniu (Calig. 22); Latius pe o inscripțiune la Henzen nr. 7415 (Pisaurum) și Latioris într'un manuscript (Lact. Epit. 23; la Preller-Jordan, R. M. I. 210).

[1]) Archeologul frances E. David, care a studiat și descris bustul luĭ Joe din Vatican, a constatat la acéstă figură o neregularitate artistică remarcabilă. O linia profundă orisontală, dice dênsul, separéză în două părțĭ fruntea, ceea ce produce o eminentă espresivă a părțiĭ superióre a craniuluĭ. Învêțatul archeolog este de părere, că artistul a voit sĕ represinte în partea superióră a frunțiĭ gestațiunea Minerveĭ (Larousse, Gr. Dict. univ. v. Jupiter). Bustul luĭ Joe din Otricoli se pare ast-fel modelat după un simulacru-tip, ce înfățișa tot-o-dată pe fruntea Deuluĭ urmele concepțiuniĭ Minerveĭ.

[2]) **Diodori Siculi** lib. III. 55. 9.

[3]) Ibid. lib. V. 49. 2. — **Goehler**, De Matris magnae apud Romanos cultu. Misniae, 1886 p. 69.

[4]) Cf. Pausania, lib. I. 31. 4.

[5]) **Stephanus Byz.** v. Μάσταυρα.

[6]) C. I. G. 6012c.

Ér la Romanĭ Rhea, în cultul public, era numită: Magna deum Mater [1]), Deum Mater [2]), Terra Mater [3]), Ops (séŭ Opis) și Maja [4]), acéstă numire din urmă (întocmaĭ ca și μεγάλη μήτηρ, magna deum mater) avênd sensul de móșă séŭ bunică.

Numele de Rhea în vechia limbă pelasgă era numaĭ un simplu apelativ, avênd înțelesul de «regină» [5]). În forma masculină, cuvêntul «Raiŭ» cu înțelesul de «împĕrat», s'a maĭ păstrat în unele cântece eroice române [6]). Același cuvênt sub forma de Ra (rege) i-l aflăm în terminologia hieratică a Egiptenilor, moștenită de la vechiĭ Pelasgĭ, carĭ se stabilise în epoca neolitică pe șesurile Niluluĭ [7]).

În legendele grecescĭ numele de Rhea este une orĭ înlocuit, orĭ maĭ bine dis interpretat, cu terminul de Basilea [8]), ér în cultul oficial roman prin apelativul de «regina» [9]).

Rhea, numită la Romanĭ și Opis, ér la Sciții-pelasgĭ Apia [10]), era în

---

[1]) **Lucretii** R. N. II. v. 591. — Sub acéstă numire ea ne apare adorată și în Dacia la Apulum (C. I. L. III. nr. 1100, 1101, 1102); ér pe locul, unde se înalță astădĭ turnul de la Severin se afla o-dată un portic dedicat divinitățiĭ Mater deum magna (C. I. L. III. nr. 1582).

[2]) **Ovidii** Metam. X. 103-104; 686. — **Livii** lib. XXIX. c. 10.

[3]) **Macrobii** Sat. I. c. 12: Affirmant quidam . . . hanc Majam cui mense Majo res divina celebratur, terram esse . . . sicut et Mater magna in sacris vocatur.

[4]) **Macrobii** Sat. I. 10: deam Opem Saturni conjugem crediderunt. — Pauli p. 187: Opis dicta est conjux Saturni per quam voluerunt terram significare. — **Ovidii** Fast. VI. v. 285. — C. I. L. VIII, nr. 2670.

[5]) Ops Regina. C. I. L. VIII. nr. 2670.

[6]) Într'un Descântec:

Sĕ vĕ luațĭ sĕ vĕ ducețĭ
La fata luĭ Raiŭ împĕrat . . .

Teodorescu, Poesiĭ pop., p. 362.

[7]) Ra, regele deilor și al ómenilor, domnul ceriuluĭ și al pămêntuluĭ, adorat în Theba Egipetuluĭ.

[8]) **Diodori Siculi** lib. III. c. 57: Γενέσθαι δ'αὐτῶν (luĭ Uran și Gaea) καὶ θυγατέρας, ὧν εἶναι δύο τὰς πρεσβυτάτας πολὺ τῶν ἄλλων ἐπιφανεστάτας, τήν τε καλουμένην Βασίλειαν καὶ Ῥέαν . . . Τούτων δὲ τὴν μὲν Βασίλειαν, πρεσβυτάτην οὖσαν . . . μεγάλην μητέρα προσαγορευθῆναι. — După numirea grecéscă de Basilea și numirea pelasgă de Rea, tradițiunea culésă de Diodor a format două personalitățĭ. Basilea și Rea, aŭ fost considerate de surorĭ, dintre carĭ cea de ântâiŭ fiind maĭ bĕtrână a primit numele de Mama mare.

[9]) C. I. L. VIII. nr. 2670: Saturno domino et Opi reginae. — **Macrobii** Sat. I. 12: Sunt, qui dicunt hanc Deam (Opem) potentiam habere Junonis, ideoque sceptrum regale in sinistra manu ei additum.

[10]) **Herodoti** lib. IV. 59: Ὀνομάζεται δὲ Σκυθιστὶ . . . Γῆ . . . Ἀπία.

general considerată ca deița agriculturcĭ [1], a viticultureĭ, ca întemeiătória orașelor și a cetăților [2].

Cu deosebire însă Rhea era venerată ca «Mama munților», ca domnind peste codriĭ, peste văĭ și peste isvóre, ca divinitatea protectóră a păstorilor, a turmelor, Μήτηρ ὀρεία, Mater montium [3], și stăpână peste animalele sĕlbatice, Mater ferarum [4].

În acéstă calitate, Mameĭ marĭ séŭ Rheeĭ i eraŭ cu deosebire consecrate înălțimile munților [5], isvórele, rîurile [6] și pescerile [7].

Simulacrele eĭ primitive esistaŭ pe piscurile munților încă din timpurile, ce trec peste tótă memoria.

Figura cea legendară a Niobeĭ de pe muntele Sipyl, chipul împetrit al Ariadneĭ din insula Naxos, imaginea cea tristă și acoperită pe cap de pe muntele Libanuluĭ, representaŭ în realitate numaĭ simulacrele străvechĭ ale divinitățiĭ Mameĭ marĭ [8].

Cultul Mameĭ marĭ séŭ al Rheeĭ a fost în anticitatea preistorică cu deosebire în mare onóre pe muntele Ida de lângă Troia, de unde ea se și numia Mater Idaca [9] séŭ Μήτηρ ἰδαία [10]. Tóte estremitățile acestuĭ munte aŭ fost în anticitate consecrate divinitățiĭ Mameĭ marĭ.

Frigieniĭ și Troianiĭ, carĭ locuiaŭ lângă muntele Ida, veneraŭ, după cum ne

---

[1]) **Macrobii** Sat. I. c. 10: quod Saturnus ejusque uxor (Ops) tam frugum, quam fructuum, repertores esse credantur, itaque omni jam foetu agrorum coacto, ab hominibus hos deos colĭ, quasi vitae cultioris auctores, quos etiam nonnullis coelum ac terram esse persuasum est.

[2]) In acéstă calitate Rhea avea numele de Mater turrita (Virgilii Aen. VI. v. 785. — Ovidii Fast. IV. v. 219). — Ér Varro (la Augustin, Civ. D. VI, 24) interpretéză acest atribut al Rheei ast-fel: quod tympanum habeat significari orbem terrae, quod turrem in capite oppida; quod sedens fingatur, circa eam cum omnia moventur, ipsam non moveri. — Cf. Lucretii R. N. II. v. 607.

[3]) **Diodori Siculi** lib. III. 58.

[4]) **Lucretii** R. N. lib. II. v. 590 seqq.

Principio, tellus habet in se corpora prima . . . .
Quare magna Deum Mater, materque ferarum
Et nostri genetrix haec dicta est corporis una.

[5]) Liber Coloniarum I, (Lachmanni Grom. vet.), p. 239: summa montium iure templi Idcae ab Augusto sunt concessa.

[6]) **Pausaniae** lib. VIII. 44 3.

[7]) Ibid. lib. X. 32. 4. — **Preller**, Gr. Myth. I. (1854) p. 404.

[8]) **Preller**, Gr. Myth. I, 409. 423; II, 269.

[9]) **Cicero**, De legibus lib. II. c. 9. — **Livii** lib. XXIX c. 10. — **Lucretii** lib. II. v. 612.

[10]) **Strabonis** Geogr. lib. X. 3. 12. — **Dionysii Halic.** lib. II. 19.

spune Strabo, cu deosebire pe Rhea, căreia i făceaŭ orgiĭ, și pe care o numiaŭ Mama mare, ér după diferitele localitățĭ, unde se aflaŭ sanctuarele sale, ea purta numele de Idaea, Dindymene, Pessinuntica și Cybele [1]).

Ca divinitate a munților și a agricultureĭ, Rhea séŭ Mama mare, a fost una din cele maĭ adorate și populare figurĭ în religiunea triburilor pelasge imigrate în Italia. În particular Rhea era considerată ca «Mama» séŭ «Născătória poporuluĭ latin».

Cărțile sibyline, a căror origine se reducea la cele maĭ vechĭ timpurĭ ale statuluĭ roman, conțineaŭ o tradițiune archaică cu privire la simulacrul cel sfânt și făcătoriŭ de minunĭ al Rheeĭ séŭ al Mameĭ marĭ, care ajunsese din cea maĭ obscură anticitate în proprietatea Frigienilor, întocmaĭ după cum imaginea Dianeĭ din peninsula Taurică se afla în posesiunea Pelasgilor din Cappadocia, după cum spuneaŭ dênșiĭ.

«Mama», scrie Ovid în Fastele sale, a iubit muntele Dindym, muntele Cybele, frumosul munte Ida cu isvórele sale și cetatea cea avută a Troieĭ. Când Enea a strămutat Troia pe câmpia Italieĭ, puțin a lipsit, ca deița sĕ nu urmeze și dênsa corăbiile, ce transportaŭ de acolo lucrurile cele sfinte. Maĭ târdiŭ însă, când Roma ajunse la putere, și-șĭ ridică capul peste lumea subjugată, preoțiĭ consultând oraculele cărților sibyline, eĭ cetiră acolo, după cum se spune, acest vers: «Mama lipsesce, te invit Romane sĕ cauțĭ pe Mama, și când va veni sĕ o primescĭ cu mânĭ curate». Însă părințiĭ conscrișĭ aĭ Romeĭ nu sciură cum sĕ interpreteze acest oracul misterios. Ce fel de mamă le lipsesce, și unde sĕ o caute, eĭ nu sciaŭ. Tradițiunea se perduse. Spre acest scop senatul decise a se consulta oraculul luĭ Apollo din Delphi și de acolo li se rĕspunse sĕ aducă pe Mama, care se afla pe muntele Ida. Romaniĭ trimit o legațiune în Asia mică, ca sĕ le aducă simulacrul cel celebru al Mameĭ marĭ de pe muntele Ida, și când regele Atal le predă chipul cel vetust al deițeĭ, dênsul i adresă următórele cuvinte: «Plécă! tu veĭ fi și de aci înainte a nóstră. Frigia este légănul eroilor Romanĭ» [2]).

În părțile din nordul Istruluĭ și ale Mărceĭ negre, cultul divinitățiĭ telurice, séŭ al Mameĭ marĭ, a fost preponderant încă din cele maĭ depărtate timpurĭ ante-istorice [3]).

---

[1]) **Strabonis** Geogr. lib. X. 3. 12.

[2]) **Ovidii** Fast. IV. v. 259. — Tot-o-dată, după cum ne spune Macrobiu (Sat. I. 12) Rhea séŭ Ops maĭ avea la poporul roman și numele de Maja adecă Móșă séŭ Bunică. — Cf. Lucretii R. N. lib. II. v. 598-9.

[3]) La Scițĭ ca Apia, la Svevĭ ca Hertha, și la Aestyi de lângă Marea svevică (baltică) ca Mater deum (Taciti Germ. c. 40. 45). — În părțile de nord-

Cu deosebire pe teritoriul Dacieĭ, Rhea séŭ Cybele asimilată cu Gaea a fost o divinitate de prima ordine.

Sanctuarele și templele acesteĭ ḑeițe purtaŭ în anticitatea greco-romană numele de Μητρῷον, lat. Matroum [1]), adecă loc sfânt, dedicat cultuluĭ religios al mariĭ divinitățĭ, numită Mama ḑeilor.

Acéstă numire de Μητρῷον séŭ Matroum, ce era considerată de archaică încă în timpurile luĭ Pausania [2]), ni se presintă pe teritoriul de odinióră al Dacieĭ sub o formă poporală fórte vechiă de Motru, și originea acestuĭ termin, în țĕrile nóstre, este incontestabil anterióra dominațiuniĭ romane.

Motru este și astăḑĭ numele unuĭ însemnat rîŭ din părțile de apus ale Românieĭ.

Motru este numele uneĭ mănăstirĭ situate lângă acest rîŭ în jud. Gorj.

O altă mănăstire așeḑată ca o cetățuiă pe colină de la confluența rîuluĭ Motru cu Jiul, și care s'a bucurat în timpurile istorieĭ române de o anumită celebritate, se numesce și astăḑĭ Motru séŭ Gura-Motruluĭ [3]).

În fine un munte din regiunea superióră a acestuĭ rîŭ și alte două délurĭ din părțile sale inferióre pórtă de asemenea numele de Motru.

Urme istorice prețióse, că o-dată în acéstă vale frumósă și fertilă a Motruluĭ aŭ esistat diferite Matrourĭ, un cult religios înfloritoriŭ al divinitățiĭ bine-făcătóre pelasge, Mama ḑeilor, personificațiunea pămĕntuluĭ [4]).

Acolo unde astăḑĭ se înalță pe nisce ruine vechĭ turnul de la Severin se construise în timpul dominațiuniĭ romane un portic pentru comercianțĭ și călĕtorĭ, dedicat Mameĭ marĭ [5]), o probă, că lângă acéstă colonadă a esistat în timpurile romane o piață comercială și un templu renumit, consecrate mariĭ divinitățĭ a păstorieĭ și agriculturéĭ.

Aceleașĭ urme de temple și sanctuare vechĭ dedicate Mameĭ ḑeilor, ni se

---

ost ale Galieĭ ni se presintă de asemenea importante urme archeologice despre cultul acesteĭ divinitățĭ încă din o epocă fórte depărtată. În cavernele sepulcrale de lângă riul Marne (în epoca romană Matrona) din Francia, se aŭ descoperit diferite baso-reliefurĭ neolitice representând o divinitate femenină (Cartailhac, France préhist. p. 242-243). Aceste tipurĭ, sculptate în acelaș gen ca figura 157 de maĭ sus, ne înfățișéză incontestabil simulacrul Mameĭ marĭ, după cum ne indică și numele rîuluĭ.

1) **Plinii** H. N. lib. XVI. 50. 2.

2) **Pausaniae** lib. V. 20. 9.

3) **Frunḑescu**, Dicționariŭ top. al Românieĭ, v. Motru.

4) Pe Tabula Peutingeriană în acéstă regiune este însemnată stațiunea Amutria = Ad Mutria, formă plurală de la Mutrium = Matrium, ca Dianium și Minervium. Pe aceeașĭ tabulă o stațiune din Rhaetia pórtă numele de Matreum.

5) C. I. L. III. nr. 1582.

presintă și în regiunea cea admirabilă a Oltuluĭ, atât în pădurile sale de bradĭ, cât și pe luncile sale cele nesfârșite. Aicĭ aceste sanctuare purtaŭ la populațiunea pastorală și rustică numele, unele de Motru și altele de Mamu [1].

Dintre tóte aceste locurĭ sfinte însă templul cel maĭ important al Mameĭ deilor se vede a fi fost acela de la Gura-Motruluĭ[2]. Istoria vechiă a acesteĭ mănăstirĭ a perit, însă resturile palatelor de aicĭ și construirea acesteĭ mănăstirĭ după usurile archaice, pe vêrfurile uneĭ coline ca o fortăréță [3], ne spun, că o-dată sanctuariul de la Gura-Motruluĭ, a avut un mare renume și un cult espansiv, întocma ca și magnificul templu al luĭ Apollo de la gurile Dunăriĭ.

Pe teritoriul vechiĭ Elade, cultul divinitățiĭ Pămêntuluĭ a avut tot de una caracterul uneĭ religiunĭ străine importate acolo din ținuturile barbare [4].

Suida ne-a conservat o prețiósă notiță istorică despre începutul cultuluĭ Mameĭ marĭ în Atica și în particular la Atena.

«Un om óre care», scrie dênsul, «numit Metragurtes (Μητραγύρτης), călĕtorind în Atica aŭ inițiat acolo femeile în cultul Mameĭ deilor, după cum spun aceștĭ locuitorĭ. Pe acesta Atenieniĭ î-l precipitară într'o adâncime și-l uciseră. Dar curênd după aceea urmă o epidemiă și oraculul i dojeni, ca sĕ reconcilieze sufletul celuĭ decedat. Atuncĭ eĭ construiră pe locul, unde aŭ ucis pe Metragurtes o casă de svat (séŭ curia) și împrejmuind'o, o consecrară Mameĭ deilor, ér luĭ Metragurtes i ridicară o statuă și adâncimea o umplură cu păment. Acest Matrou a fost întrebuințat apoĭ pentru depunerea și conservarea legilor [5].

---

[1]) Frundescu, Dicționariŭ top. al Românieĭ: Piciorul-Motruluĭ, munte în jud. Vâlcea; Mamu mănăstire cu 40 călugărițe în jud. Vâlcea, Mamu schit în jud. Romanați.

[2]) Pe teritoriul comuneĭ Filiașĭ, din vecinătate cu mănăstirea Gura-Motruluĭ aflăm de asemenea vestigii importante despre cultul antic al Rheeĭ. Motru este aicĭ numele unuĭ dél, ér alte două locurĭ sunt numite Siliștea de la Mănescĭ și Siliștea de la Mănóica. (M. Dict. geogr). Mane era titlul de onóre al luĭ Saturn, ér Mănésa ni se presintă ca o numire poporală a divinitățiĭ Mameĭ marĭ. Diferite înălțimĭ din Carpațĭ pórtă acest nume.

[3]) Marele Dicționar Geogr. al Românieĭ, Vol. III. p. 668: Gura-Motruluĭ, mănăstire frumósă în jud. Mehedințĭ . . . situată la póla déluluĭ la împreunarea riuluĭ Motru cu riul Jiul, într'o posiție pitorescă. Împrejurul acesteĭ mănăstirĭ se află ruinele unor vechĭ și frumóse palate . . . În acéstă mănăstire, care este încunjurată de un zid ca o cetate și cu porțĭ de fer, se închiseseră boeriĭ grecĭ la 1821 de frica luĭ Tudor Vladimirescu. — Columna luĭ Traian (Froener pl. 130) ne înfățișéz pe teritoriul Dacieĭ, în părțile Olteniеĭ de astădĭ, un templu circular al Mameĭ marĭ, unde se maĭ observă și doĭ preoțĭ aĭ deițeĭ, sacerdos tunicis muliebribus (Cf. poema luĭ Cyprian la Goehler, p. 21).

[4]) Platonis Cratylus (Ed. Didot.) I. p. 293. — Ibid. Timaeus, II. 211.

[5]) Suidas, v. Μητραγύρτης.

Acésta era după tradiţiunile grecescĭ, originea Matrouluĭ şi a cultuluĭ Mameĭ deilor la Atenienĭ.

Numele de Metragurtes nu este personal, ci o numire etnică, după localitatea, de unde era originar acest propagatoriŭ séŭ preot al Mameĭ marĭ [1]).

Acéstă formă de Metragurtes presupune o localitate cu numele de Μητρά-γυρα, după cum Greciĭ ceĭ vechĭ formaŭ numirile etnice de Gabalites de la Gabala şi Abderites de la Abdera [2]).

Însă o localitate cu numele de Μητρά-γυρα nicĭ pe teritoriul Grecieĭ, nicĭ al Asieĭ micĭ nu a esistat. Ea aparţine uneĭ regiunĭ barbare şi în particular pelasge, după cum ne-o atestă prima parte a cuvêntuluĭ.

Întocma după cum cultul luĭ Apollo se a estins către Delphi, către Delos şi Troia prin păstoriĭ din nordul Istruluĭ, prin profeţiĭ şi descântătoriĭ acestuĭ deŭ solar, tot ast-fel şi religiunea Mameĭ marĭ a fost importată în Grecia prin preoţiĭ ambulanţĭ din ţinuturile barbare, în particular de la Hiperboreiĭ ceĭ evlavioşĭ, ce trimiteaŭ darurile lor în spice de grâŭ către părţile meridionale.

Diferite amintirĭ, ce ni s'aŭ păstrat în tradiţiunile poporale (în legende, colinde, descântece) din religiunea Mameĭ deilor, precum şi numeróse urme de cultul şi de simulacrele acesteĭ divinităţĭ prin Carpaţiĭ Dacicĭ, ne spun, că religiunea Mameĭ marĭ, a Gaeĭ, Rheeĭ, séŭ a Pămêntuluĭ personificat, a fost o-dată religiunea principală a acesteĭ ţĕrĭ.

Pe monumentele antice divinitatea Pămêntuluĭ séŭ Mama deilor era de regulă represcntată şedênd, orĭ pe tron, ca o matronă séŭ domnitóriă (regină, Rhea); ér une orĭ ea era înfăţişată şedênd pe un car tras de leĭ.

Pe cap ea póртă un πόλος séŭ modius, de pe care descinde un vel séŭ o propódă, ale căreĭ capete acopere amendoĭ umeriĭ. În general deiţa ne apare în acelaşĭ costum caracteristic, ce-l póртă şi astădĭ femeile române din judeţul Romanaţĭ. Vestmintele eĭ eraŭ ornate cu petre scumpe şi cu diferite metale [3]), şi acésta ne revocă în memoriă, luxul şi costumul Agathyrşilor celor avuţĭ, numiţĭ şi χρυσοφόροι.

---

[1]) Unul din Dactylĭ, vechiĭ preoţĭ aĭ Mameĭ marĭ, purta numele de Scythes (Pauly, Real-Encyclopädie, v. Idaei Dactyli. p. 55). — Cecrops, cel de ântâiŭ rege al Aticeĭ, despre care spune Macrobiu (Sat. I. 10), că a consecrat acolo un altariŭ luĭ Saturn şi Rheeĭ, a fost după cum vom vedé maĭ târdiŭ, unul din eroiĭ raseĭ pelasge de la Istru.

[2]) Stephanus Byz. v. Ἄβδηρα.

[3]) Albericus de deorum imagine c. 12: cui (Cybelae) antiqui philosophi talem imaginem depinxerunt. erat enim virgo femina in curru sedens lapidibus pretiosis et metallorum diversorum varietate vestita Goehler, p. 35).

Celebra statuă, pe care Phidias, cel maĭ ilustru sculptor al Grecieĭ, o lucrase pentru Matroul din Atena, representa pe Mama ḑeilor șeḑênd pe tron, ținênd în mână un timpan (bucium séŭ surlă) ér în partea de jos a tronuluĭ eraŭ figurațĭ nisce leĭ [1]), ca emblemă a forțiĭ și a puteriĭ, și în particular ca un atribut, ce i se cuvenia ca dómnă peste tóte animalele pămêntuluĭ.

160. — Rhea (Cybele), Mama ḑeilor [4]). După Duruy, Hist. d. Grecs. II. 653.

Rheeĭ séŭ Mameĭ marĭ i era consecrat și bradul (pinus), un arbore, pe care noĭ î-l maĭ vedem și astăḑĭ figurând ca un ornament viŭ pe lângă intrările și altarele bisericilor din România, simbol primitiv sfânt al uneĭ religiunĭ dispărute pastorale-montane [2]).

Simulacrele primitive ale Mameĭ marĭ, ce aŭ esistat o-dată și în parte maĭ esistă și astăḑĭ în Carpațiĭ țerilor nóstre, pórtă, în general, numele de Babe (sing. Babă).

Originea acesteĭ numirĭ este fórte vechiă. Sensul primitiv al cuvêntuluĭ «babă» în limba română este «bunică» séŭ «mamă mare» [3]).

Acest termin esista și în limba poporală latină întocma ca și tată și papă (moș).

---

[1]) **Pausaniae** lib. I. 3. 5. — **Arriani** Periplus, IX. 1.

[2]) Scaunul (tronul), carul și buciumul, de aur, ale Rheeĭ sunt amintite și astăḑĭ în descântecele poporale române.

. . . Maica Domnuluĭ
Din pórta ceriuluĭ . . . .
Pe scară de argint
S'a scoborît
În scaun de aur o șeḑut,
Mândru a cuvêntat:

Nu te tângui,
Că eŭ te-oiŭ învrednici.
În mâna dréptă
Cu bucium într'aurit,
În patru cornurĭ de lume s'a rĕsuna
Tóte ḑinele s'or aduna . . .

Marianu, Descântece, p. 10. 100-102.

Și Maica Domnuluĭ . . .
Bucium de aur curat

În mâna dréptă că mi-a pus,
Trâmbița de aur în mâna stângă mi-a pus . . .

Marianu Vrăjĭ, p. 126-137.

Maica Domnuluĭ le a întâlnit
Și din carul eĭ de aur ast-fel le-a grăit . . .

Teodorescu, Poesiĭ pop., p. 391.

[3]) **Hasdeŭ**, Marele Dicționar, v. Babă.

[4]) Statuetă de marmure descoperită la Pircŭ în a. 1855, chiar în ruinele templuluĭ

La Plaut găsim tóte aceste espresiunĭ sub forma de Babae, Tatae, Papae [1]), un vocativ, în care diftongul final represintă incontestabil pe românescul *ă*.

Acelașĭ cuvênt ni se presintă și în nomenclatura geografică antică.

În Frigia séŭ în Pisidia o localitate purta numele de Baba, după cuvêntul etnic Βαβηνός, ce ni s'a transmis prin inscripțiunĭ; un Baba-nomon se afla în Pont spre apus de Amasia; Baba séŭ Babae era numele unuĭ oraș din Mauritania Tingitană, care în timpul împĕratuluĭ August căpĕtă drepturile de colonia romană; și în fine Babyle (Βαβύλη) o localitate de pe teritoriul Odrysilor în Tracia [2]).

În limba italiană acest cuvênt ne apare în forma masculină de «babbo», în dialectul sardines «babu», cu înțelesul de «tată» [3]); în limba grécă modernă βάβα [4]), ér la Slaviĭ din peninsula balcanică «baba» însemnéză «bunică» [5]).

Acéstă numire, sinonimă de altmintrelea cu μεγάλη μήτηρ, avea un caracter religios național.

Întocma după cum Saturn, venerat ca părintele ḑeilor și trupina genealogică a triburilor pelasge, era numit «Moșul» (avus, senex, πρεσβύτης) tot ast-fel și Rhea, divinitatea supremă femenină, era considerată ca Mama mare comună a ḑeilor și a genuluĭ uman [6]).

Mameĭ ḑeilor și astăḑĭ conservată în museul de la Louvre. Ḑeița e înfățișată șeḑênd pe un tron cu spate înalt, purtând pe cap drept scufă un polos séŭ modius, ér un capĕt al propódeĭ adus peste umĕr descinde până jos.

[1]) Stichus, V. 7. 3.

[2]) **Pauly-Wissowa** Real-Encyclopädie, v. Baba. — Pliniu (XIV. 8. 9) maĭ amintesce o localitate Babia în Italia de jos.

[3]) **Laurianu și Massimu**, Glosariŭ, v. Babă. — În județul Vâlcea, com. Băbenĭ, babu este un titlu de respect, pe care nepoțiĭ î-l daŭ unchiuluĭ.

[4]) **Cihac**, Dict. d'étym. daco-roum.

[5]) **Krauss**, Sitte und Brauch d. Süd-Slaven, p. 5.

[6]) După cum înălțimile cele maĭ maiestóse ale Carpaților aŭ fost o-dată consecrate divinitățiĭ supreme a ceriuluĭ, luĭ Saturn, sub numele de Tatăl, Tatra, Tartar (Tartaros), Manea, Moșul, Popău (Papaeus), tot ast-fel un numĕr fórte considerabil de culmĭ, pescerĭ și piramide naturale ale Carpaților aŭ fost dedicate o-dată cultuluĭ Mameĭ marĭ ca Terra Mater și Dea montium, sub numele de Tatóiă, Matra, Mamă, Tărtăróiă, Mănésă și Păpușă, formă femenină de la Papaeus, mac. r. pap și pap auș. Comparéză numele personale de Olympos și Olympusa (Apollod. II. 7. 8), Thoon și Thoosa (Iliad. V. 152. — Odyss. I. 71). — Mama mare ca divinitate a pămêntuluĭ a maĭ fost adotată în țĕrile nóstre și sub numirea archaică de Popina. În jud. Brăileĭ și al Buzĕuluĭ o parte din movilele funerare, situate pe văĭ

În legendele grecescĭ, ce ni le comunică Diodor, Rhea maĭ era numită şi πρεσβύτατη [1]).

Ca titlu de respect numirea de «babe» se atribuise în anticitate şi altor divinităţĭ naţionale pelasge.

La Homer Juna maĭ are şi epitetul de πρέσβα (= bĕtrâna), însă cu înţelesul de «venerată» [2]).

Sfântul Augustin [3]) amintesce de «baba Vinerea» a păgânilor (aviam Venerem). Ér pe o inscripţiune din Croaţia cetim o dedicare adresată DIBVS MAIORIBVS, unde epitetul de «majores», este numaĭ o interpretare oficială a numiriĭ poporale de «babe» séŭ «móşe» [4]).

10. *Rhea séŭ Mama mare adorată sub numele de Dacia, Terra Dacia şi Dacia Augusta.*

Pe monumentele istorice ale epoceĭ romane Rhea séŭ Mama mare ne apare în formă oficială ca o vechiă divinitate etnică a Dacieĭ.

La început ea a fost adorată aicĭ întocma ca şi în alte ţinuturĭ pelasge sub numele de Rhea.

şi pe locurĭ şese, pórtă la poporul român numele generic de popină. In dialectul modern grecesc din insula Thasos πώπινα însemnéză «bunică» séŭ «babă» după sensul anticat. Acéstă numire a fost aplicată apoĭ la tumulele funerare după statuele divinităţiĭ Pămêntuluĭ séŭ ale Mameĭ marĭ, ce se ridicaŭ ca un semn religios pe mormintele persónelor de distincţiune (Homeri Epigr. III) Originea numirii este archaică. În cultul vechiŭ al triburilor latine şi etrusce maĭ aflăm încă urme de adorarea uneĭ divinităţĭ babe (vidua) numită Juna Populonia, după caracterul sĕŭ primitiv identică cu Mama mare (Macrobii Sat. III. 11. — Preller-Jordan, R. M. I. 279). La Virgil (Aen. X. 172) ea ne apare sub numele de Populonia mater, ér pe o inscripţiune din Dacia este amintită ca o deiţă naţională suverană cu numele de Juno Regina Populonia Dea patria.

[1]) **Diodori Siculi** lib. III. c. 57. — Epitetul de παλαιά (antiqua) î-l avea şi Isis, fica Rheei (Ibid. I. 11. 4).

[2]) **Homeri** Ilias, V. v. 721; VII. v. 383.

[3]) **Augustini** De Civ. Dei. III. 2.

[4]) C. I. L. III. nr. 3939. — În Britania unde î-şĭ aveaŭ castrele sale stative diferite trupe compuse din Dacĭ, Sarmaţĭ, Tracĭ, Pannonienĭ şi Dalmaţĭ, aflăm o inscripţiune dedicată DIBVS VITIRIBVS, adecă Babelor, (C. I. L. VII. nr. 767), divinităţĭ identice cu Deae Majores din inscripţiunea Pannonieĭ superióre. — Cf. Ara m(atribus) veteribus (C. I. L. II. Hispania, nr. 2128).

Chiar și astădĭ maĭ esistă în părțile muntóse ale Daciei vechĭ unele sate numite Réa [1]) și Rêienĭ [2]), numirĭ ce ne atestă, că o-dată înălțimile din apropierea acestor sate aŭ fost consecrate Rheeĭ, divinitățiĭ supreme telurice a lumiĭ pelasge. Maĭ târdiŭ însă, Rhea ne apare venerată în nordul Dunăriĭ de jos sub numele de Δακία, Dacia și Terra Dacia, ea o divinitate națională, ea personificarea pămêntuluĭ acesteĭ țěrĭ.

După concepțiunile primitive pelasge, Rhea séŭ Mama mare, considerată ca o divinitate națională bine-făcătória și protectória, a avut la diferitele triburĭ pelasge diferite epitete geografice, după orașele, după ținuturile și munțiĭ, pe unde se aflaŭ sanctuarele orĭ simulacrele sale maĭ renumite.

În Frigia ea era adorată sub numele de θεὰ Φρυγία séŭ Phrygia Mater [3]), er pe teritoriul Troieĭ era venerată Mater Iliaea [4]).

De asemenea ea maĭ avea epitetul de Πλακιανὴ μήτηρ după orașul pelasg Placia de lângă Helespont în Mysia [5]), și Πεσσινουντία după orașul cel mare Pessinus din Frigia [6]).

Sub numele de «Dacia», Rhea séŭ Mama mare ne apare adorată la nordul Istruluĭ de jos în timpurile dominațiuniĭ romane. Pe una din inscripțiunile romane descoperită la Deva, ea este amintită ca divinitate sub numele de TERRA DACIA, ér locul eĭ de onóre este imediat după Jupiter Optimus Maximus și înainte de Genius Populi Romani [7]),

Despre cultul Mameĭ marĭ sub numele de «Dacia» maĭ esistă încă o importantă inscripțiune din timpul luĭ M. Antonin Piul.

În diua de 4 Aprile tribunul legiuniĭ a XIII-a gemine, inaugurézā la Apulum (Alba-Julia) un altariŭ orĭ sanctuariŭ dedicat religiuniĭ naționale a Dacieĭ.

---

[1]) Réa, sat în valea Hațeguluĭ, pe teritoriul vechiĭ Sarmizegetuse romane.

[2]) Cu numele de Rêienĭ cunóscem treĭ sate, tóte situate în părțile muntóse, unul în jud. Mehedințĭ, cătun al comuniĭ Ponorele, altul în Bănat spre SO. de Caransebeș și al treilea în Biharia lângă Crișul-negru spre apus de muntele Tărtarója.

[3]) Arnobii lib. II. 73. — C. I. L. II. nr. 179. — Strabonis lib. X. 3. 12: Φρυγίαν θεὸν μεγάλην.

[4]) Prudent. c. Symm. I. 629, la Goehler, De Matris magnae cultu, p. 31.

[5]) **Pausaniae** lib. V. 13. 4.

[6]) **Strabonis** lib. X. 3. 13.

[7]) C. I. L. III. nr. 1351:

I · O · M
TERRAE · DAC
ET · GENIO · P · R
ET · COMMERCI
. . . .

Aicĭ, în fruntea divinităților apare Jupiter Optimus Maximus, apoĭ se amintesc în comun Dii et deae immortales și în fine DACIA [1]). Întrégă inscripțiunea acéstă se refere la cultul particular al divinităților adorate în Dacia.

Jupiter Optimus Maximus din acéstă inscripțiune este Ζεὺς ἄριστος μέγιστος al Dacieĭ. Ér epitetul de «immortales» este un titlu caracteristic al divinităților homerice séŭ pelasge orientale.

Că acéstă divinitate numită «Dacia» și «Terra Dacia» representa în cultul public pe Rhea séŭ pe Magna Mater, se maĭ constată din împrejurarea, că sanctuariul din Alba, dedicat luĭ Jupiter Optimus Maximus și ḑițeĭ Dacia, a fost consecrat de tribunul legiuniĭ a XIII-a gemine în ḑiua de 4 Aprile, care după Fastele Juliane [2]) corespunde cu prima ḑi a sĕrbătorilor celor marĭ ale Mameĭ ḑeilor, ce țineaŭ șépte ḑile cu rugăciunĭ, cu procesiunĭ și jocurĭ.

În ce privesce representarea iconică a Mameĭ marĭ numită «Dacia» séŭ «Terra Dacia», ea ne apare pe o monetă a împĕratuluĭ Traian din consulatul al VI-lea, (a. 112 d. Chr.) figurată cu căciula națională Dacă pe cap. Scaunul sĕŭ este pe o stâncă. În mâna dréptă ea ține spice de grâŭ [3]), ér în stânga un sceptru imperial decorat în vêrf cu figura uncĭ aquile [4]). Lângă ea staŭ doĭ copiĭ, din carĭ unul i ofere spice de grâŭ, altul un strugure,

---

[1]) C. I. L. III. nr. 1063:

I O M
ET CETERIS DIIS
DEABVSQVE IM
MORTALIBVS ET DA
CIAE
PRO SALVTE DOMI
NI N M AVR ANTONI
NI PII FELICIS AVG N
C AVR SIGILLIVS TRIB
LEG · XIII · G · ANTONINI
ANÆ PRID NON APRIL
LÆTO II ET CERIALÆ p. C. 215.
COS

[2]) C. I. L. I. p. 390:

[3]) Cu spice în mâna dréptă era înfățișată si Mama mare.— Cf. Mueller-Wieseler, II. 807': quo Cybele a leonibus circumdata dextera spicas et papaver tenens conspicitur (Apud Goehler, De cultu Matris magnae, p. 29).

[4]) Cf. Juvenalis Sat. X. 43. — Suetonii Galba, 1. — Nu este un insemn militar,

atribute ale Mameĭ marĭ, ca ḑeiţă a agricultureĭ şi viticultureĭ, şi carĭ tot-o-dată ne indică şi fertilitatea pămêntuluĭ Dacieĭ [1]).

Este fórte importantă acéstă monetă. Încă în timpul împĕratuluĭ Traian noĭ vedem divinitatea DACIA represcntată în forma oficială cu onorĭ politice şi cu atribute telurice, tronând pe Carpaţĭ cu sceptrul imperial în mână ca Terra Mater [2]), ca o divinitate protectória a acesteĭ ţĕrĭ şi ca «Mamă» a locuitorilor, carĭ sub forma de doĭ prunci (Dacia superior et inferior) i aduc primiţiele din recoltele lor. Este fórte probabil, că în ultimul mare rĕsboiŭ dintre Romanĭ şi Dacĭ, la asaltul Sarmizegetuseĭ, divinitatea DACIA a fost evocată.

Diferite consecrărĭ de monumente publice, în onórea acesteĭ divinitățĭ, înfăţişările eĭ pe monetele imperiuluĭ într'o atitudine imposantă şi cu atribute suverane telurice, ni se presintă numaĭ ca o confirmare oficială despre împlinirea unuĭ vot solemn, când acéstă divinitate a fost evocată.

După un rit vechiŭ religios, Romaniĭ în rĕsbóiele, ce le purtaŭ cu popórele inimice, înainte de a face asaltul principal asupra capitalelor şi cetăţilor acestora, evocaŭ prin o anumită ceremonia religiósă pe divinităţile protectóre ale cetăţiĭ şi poporuluĭ inimic cu următória formulă consecrată: «Dacă e ḑeŭ, dacă e ḑeiţă, sub a căruĭ tutelă se află cetatea şi poporul (urméză numele gentil după localitatea respectivă), cu deosebire însă pe tine, care aĭ primit sub a ta tutelă cetatea şi poporul acesta, vĕ rog, vĕ ador şi vĕ cer ertare, că voĭ sĕ părăsiţĭ poporul şi cetatea acésta (numirea topică), sĕ lăsaţĭ locurile, templele, ceremoniile religióse şi cetatea lor şi sĕ plecaţĭ de la eĭ, sĕ escitaţĭ în spiritele lor frică, teróre şi uiluire (oblivionem), ér după ce i veţĭ fi părăsit şi lăsat fără ajutoriŭ, sĕ veniţĭ la Roma, la mine şi la aĭ meĭ; locurile, templele, ceremoniile religióse şi cetatea nóstră sĕ vĕ fie maĭ plăcute şi sĕ vĕ mulţăméscă maĭ mult, ca sĕ scim şi sĕ înţelegem, că voĭ sunteţĭ conducătoriĭ meĭ, aĭ poporuluĭ roman şi aĭ ostaşilor meĭ [3]), şi dacă veţĭ face ast-fel, eŭ fac vot, că voiŭ ridica temple şi voiŭ decreta jocurĭ publice în onórea vóstră».

După acéstă rugăciune, se imolaŭ victimele, apoĭ dictatorul séŭ împĕratul recita o nouă formulă, prin care blestema tóte oraşele şi oştirile inimice încheiând

după cum din erórc a presupus Eckhel (VI. 428). Insemnele legiunilor aveaŭ altă formă şi altă disposiţiune a emblemelor. O probă în acéstă privinţă ne sunt chiar speciminele de pe Columna luĭ Traian.

[1]) **Eckhel**, Doctrina numorum. Vol. VI. p. 428.—**Boliac**, Buciumul. An. I. (1862-3), p 112. 113.

[2]) **Macrobii** Sat. I. 12: Sunt, qui dicunt, hanc Deam (Opem) potentiam habere Junonis; ideoque sceptrum regale in sinistra manu ei additum. Cf. Preller-Jordan, R. M. I. 399.

[3]) **Macrobii** Sat. III. 9: mihi . que . populo . que . romano . militibus . que . meis . praepositi . sitis.

cu următórele cuvinte: «Ast-fel te rog pe tine Tellus Mater» şi atuncĭ atinge apămêntul cu mâna, şi pe tine «Jupiter» ridicând mânile către ceriŭ».

După cum ne spune Macrobiu, în Analele cele vechĭ ale Romeĭ se făcea amintire despre maĭ multe oraşe şi oştirĭ inimice ale Galilor, Hispanilor, Africanilor, Maurilor şi ale altor ginţĭ, în contra cărora s'aŭ întrebuinţat aceste formule de evocare şi de blestem [1]).

Legenda pe acéstă monetă este în jurul figureĭ: DACIA AVGVST. De desupt: PROVINCIA S. C. Pe alte esemplare: DACIA AVGVSTA orĭ AVGVSTI [2]). Forma şi lecţiunea corectă însă este AVGVSTA [3]). Nu numaĭ Saturn şi Rhea ca Mater deum [4]), dar şi alte divinităţĭ de o ordine inferióră şi peregrine, cum eraŭ Bedaius, Belestis, Belinus, *Iria, Noreia, Savus etc. [5]). aveaŭ epitetul de Augustus şi Augusta, termin sinonim în limba religiósă cu optimus maximus, optima maxima, sanctissimus, — a [6]).

Pe reversul uneĭ monete bătute în Dacia în timpul împĕratuluĭ Filip Arabul divinitatea DACIA, protectóră provincieĭ, (Fig. 161) este representată acoperită pe cap cu o căciulă naţională Dacă. În mâna dréptă ḑeiţa ţine sabia recurbată Dacă, ca simbol al puteriĭ sale de rĕsboiŭ [7]). De aceeaşĭ parte a figureĭ se observă un vexil militar implântat în pămênt cu numĕrul V al legiuniĭ macedonice, jos o aquilă cu o verigă (corónă?) în plisc privind către figura ḑeiţeĭ, probabil un atribut al sĕŭ caracteristic ca divinitate supremă montană şi ca Mater fera-

161. — Divinitatea «Dacia» [8]).

---

[1]) Macrobii Sat. III. 9.

[2]) Koeleseri, Auraria Romano-Dacica, p. 13. — Griselini, Geschichte d. Temesw. Banats, II. Tab. VI.

[3]) De acéstă părere se vede a fi şi Mommsen. C. I. L. III. p. 160.

[4]) C. I. L. III. nr. 1796. — Ibid. Vol. VIII. nr. 2230. 1776.

[5]) C. I. L. III. nr. 5581. 5572. 4773. 4774. 3032. 4806. 3896.

[6]) Faptul, că divinitatea peregrină a «Dacieĭ» ne apare recunoscută în mod oficial de abia în a. 112, se esplică prin împrejurarea, că organisarea particulară, civilă, religiósă şi militară a provincieĭ s'a putut începe de abia la a. 110 (C. I. L. III. nr. 1443), ér de altă parte, după cum scrie Tertulian (Apolog. 5): vetus erat decretum ne quis deus ab imperatore consecraretur nisi a senatu probatus.

[7]) Ca divinitate rĕsboinică era considerată Mama mare şi la Pelasgiĭ din Cappadocia (Strabo, XII. 2. 3). De asemenea la Troianĭ. Enea în lupta sa cu Turnus (Virgil, Aen. X. 252) adreséză Mameĭ marĭ următórea rugăciune:

Alma parens Idaea deom, cui Dindyma cordi,
Turrigeraeque urbes, bijugique ad frena leones;
Tu mihi nunc pugnae princeps . . .

[8]) După Boliac, Buciumul, An. 1863, p. 184.

rum [1]); în mâna stângă un alt vexil militar cu nr. XIII al legiunii gemine, jos un leŭ pășind, atributul clasic indispensabil al Mameĭ deilor. De desupt anul II, al ereĭ Dacc, carc corcspundc la a. Romeĭ 1001 séŭ 248 al ereĭ creștine [2]).

Acéstă monetă cste și maĭ esprcsivă. Ea ne înfățișéză pe divinitatea națională a Daciеĭ ca protectóra celor două legiunĭ romane, ast-fcl după cum se făccaŭ voturile solemne prin formula de evocare.

Cultul Mameĭ marĭ sub numele de «D a c i a» în nordul Istruluĭ de jos nu era o creațiune a administrațiuniĭ romane. El cra mult maĭ vechiŭ.

Nu aflăm în epigrafia romană niciĭ un esemplu pentru personificarea ca divinitate și cultul rcligios al provincielor, d. c. al Panonieĭ, Dalmațieĭ, Mcsieĭ, Tracieĭ, Grecieĭ și niciĭ chiar a Italieĭ.

În fine maĭ adaugem, că pe reversul uneĭ monete, probabil din timpul luĭ Domițian, divinitatea este representată cu tipul uneĭ femeĭ întristate, ședênd lângă un trofeŭ, și cu inscripțiunea ΔΑΚΙΑ [3]).

După cum S a t u r n în legendele vechĭ era numit D o k i u s C a c l i f i l i u s [4]), tot ast-fel sora și soția sa, Rhea, ne apare adorată în cultul public al Provincieĭ sub numele de Δακία, D a c i a, T e r r a D a c i a și D a c i a A u g u s t a. Ea era una din cele maĭ importante divinitățĭ topice ale Europeĭ orientale.

11. *Rhea séŭ Mama mare cu numele de Dochia și Dochiana în legendele române.*

Rhea séŭ Mama mare adorată de triburile pelasge din nordul Dunăriĭ de jos sub numele de Δακία și «D a c i a», ne apare în legendele și în cântecele poporale române numită «D o c h i a» și «D o c h i a n a».

În particular în legendele române ca este considerată ca o femeiă bătrână, numită «B a b a D o c h i a», care eșind pe la începutul primăvereĭ prea de timpuriŭ cu oile la munte, a fost înghețată și apoĭ prefăcută în stén de

---

[1]) Cf. Lucretii II. v. 605: A d j u n x e r e f e r a s etc. — E c k h e l crede, că aquila și leul de pe monetele Dacieĭ representaŭ emblemele legiunilor V m. și XIII g. O eróre. Aicĭ aquila și leul sunt figurate jos, pe pământ la picióre le deițeĭ, dar nu pe insemnele militare ale legiunilor.

[2]) Eckhel, Doctrina numorum veterum, II. p. 5.

[3]) Ibid. II. p. 4. — M i t t h e i l u n g e n d e r k. k. C e n t r a l - C o m m i s s i o n, f. Erforschung d. Baudenkmäler, VII. p. 165.

[4]) A se vedé maĭ sus p. 217.

pétră pe vêrfuurile orĭ pe cóstele munților, pe unde se aflaŭ, orĭ se maĭ află și astădĭ simulacrele sale vetuste.

Aprópe tóte aceste imaginĭ primitive femenine, sculptate prin stâncile Carpaților sunt considerate de popor, că representă pe «Baba Dochia» [1]).

O deosebită celebritate a avut până în seculul al XVIII-lea figura cea colosală a Babeĭ Dochia din Carpațiĭ Moldoveĭ [2]).

Acest simulacru, după cum resultă din descrierea Principeluĭ Cantemir, se afla pe turnul cel înalt de lângă vîrful cel maiestos al munteluĭ Céhlĕŭ.

Chiar și astădĭ munțiĭ, ce despărțesc țéra Moldoveĭ de țéra Ardéluluĭ sunt numițĭ de popor Munțiĭ Céhlĕuluĭ orĭ Munțiĭ Dochieĭ, fiind-că după cum spune o tradițiune «Dochia șéde în Céhlĕŭ» [3]).

Cele de ântâiŭ dile ale luneĭ luĭ Marte (de 1—12) sunt numite la poporul român «dilele Babeĭ Dochie» orĭ «dilele Babelor» [4]). O probă evidentă, că în vechia religiune a triburilor pelasge de la Istru, sĕrbătorile cele marĭ ale divinitățiĭ pămêntuluĭ, se celebraŭ în primele dile ale luneĭ luĭ Marte, ér nu pe la începutul luneĭ luĭ Aprile, întocma după cum la Romanĭ Matronalele séŭ Saturnalele femenine eraŭ sĕrbătorite în calendele luĭ Marte [5]).

Legendele române despre înghețarea și petrificarea în munțĭ a Babeĭ Dochie sunt în fond identice, și se reduc la aceeașĭ epocă, cu legendele despre statuele Niobeĭ, Ariadneĭ [6]), și a Vineriĭ din muntele Libanuluĭ, carĭ tóte representaŭ de fapt, numaĭ nisce simulacre archaice ale Mameĭ marĭ.

Sub o formă diferită și avênd un caracter maĭ puțin mitic, ni se presintă figura Dochieĭ séŭ a Mameĭ marĭ din Dacia în colindele române.

În aceste cântece poporale semi-religióse, ea este celebrată și astădĭ sub numele de «Dochiana», și înfățișată ca o virgină fórte frumósă, ce nu îmbĕtrânesce [7]). Averea eĭ părintéscă consistă din turme de oĭ, cirezĭ de boĭ,

---

[1]) Rĕspunsurĭ la Cestionariul istoric. Colecțiunea nóstră. — Hasdeu, Dicționarul l. ist. și pop. III. 2279. — Marianu, Sĕrbătorile la Românĭ, II, p. 94 seqq.

[2]) Cantemirii Descriptio Moldaviae (Ed. 1872) p. 24-25.

[3]) Respunsurĭ la Cestionariul istoric din com. Călugărenĭ, jud. Némțu.

[4]) Marianu, Ornitologia, I. p. 2796. — Albina Carpaților, IV. 11.

[5]) Festus, 242: Martias calendas matronae celebrabant.

[6]) Preller, Gr. Myth. I (1854) p. 269, 423.

[7]) Coconița Dochiana către părințiĭ sĕĭ:

Că de loc nu îmbĕtrânesc
Și mi drag sĕ maĭ fetesc
Până 'n dalba primăvară
Când florile-s maĭ în pară . . . .

Sbiera, Colinde, p. 11-12.

Din comuna Dăienĭ, jud. Constanța, ni se comunică: «Dochienĭ se dice la nisce

de vacĭ și hergheliĭ de caĭ. Mulțĭ pețitorĭ vin sĕ o céră, însă ea refusă a se mărita «până în dalba primăvară, când florile sunt maĭ in para.»

Aceleașĭ reminiscențe se păstrase despre Rhea séŭ Cybele și la populațiunile pelasge din Asia mică.

După tradițiunile neo-frigiene Rhea séŭ Cybele, a fost o virgină de o frumsețǎ estra-ordinară, și care dintr'un exces de virtute morală nu a voit sĕ se mărite [1]). În picturile vechĭ ea era representată ședĕnd în car, îmbrăcată în haine frumóse, pe carĭ străluciaŭ petrele scumpe și metalele [2]).

În aceste colinde române ea ne apare sub numele de «Nina Dochiană». Ea are viĭ cu strugurĭ și este fiica luĭ «Bădița Migdale» [3]).

În religiunea poporuluĭ roman Magna Mater maĭ era adorată și sub numele de «Dea Migale», un cuvênt, pe care autoriĭ i-l deriva de la μεγάλη, epitet al Mameĭ marĭ [4]).

În fine, în colindele numite «Urările cu plugul», prin carĭ se celebréză cu atâta frumusețǎ bunătățile agricultureĭ, Rhea, deița fertilitățiĭ pămêntuluĭ, ne apare sub numele de «Dochiana cea frumósă», ca o «mândră jupânésă» cu brațe dalbe», avênd tot-o-dată și titlul onorific de «Mamă» [5]).

Mocanĭ, numițĭ Moroienĭ, carĭ vin cu oile de ernéză în bălțile din prejma comuneĭ Dăienĭ. (Înv. Gr. Ionășescu).

[1]) **Diodori Siculi** lib. III. 58.

[2]) **Albericus**, De deorum imagine, c. 12. A se vedé nota 3 de la pag. 248.

[3]) Bădița Migdale
Treĭ fetițe are
Pe una o chiémă
Iléna Brăilénă,
Dar holdele eĭ
În zĕdar se coc . . .
Pe a doua o chiémă
Gréca Dungurénă,
Dar oile eĭ
În zĕdar fĕtară . . .
Pe a treia o chiémă
Nina Dochiană,
Dar strugurile eĭ
În zĕdar se coc,
Că vin pasărele
De iau strugurele
Și se duc cu ele! . . .
Sbiera, Colinde, p. 13-14.

În o altă variantă (Bârseanu, Cinci-deci de colinde, p. 31) Ardélul apare personificat prin o «dalbă Brașovéncă», al căreĭ simbol sunt spicele de grâŭ. «Romånca de țară» are turme de oĭ fĕtate, ér «Nalta Moldovéncă» viĭ cu strugurĭ. La aceste treĭ Dacie surorĭ din legende, ér nu la Daciele administrative (Malvensis, Apulensis și Porolissensis) se refere inscripțiunea votivă din Alba Iulia: DACIIS TRIBVS ET GENIO LEG XIII G. (C. I. L. III. nr. 995).

[4]) Ea dea (Mater deum magna) Migale appellatur (Fast. Praenest. C I. L. I. p. 316).

[5]) Étă mândra jupânésă
Dochiana cea frumósă . . .
Sufleca ea mâneceĭ albe
Și-arata brațele dalbe
Și cernia, mări cernea,
Ninsórea se așternea . . .
Apoĭ mama plămădia
Și lăsa până dospia,
Apoĭ colacĭ învêrtia . . .
Alecsandri, Poesii pop., p. 390.

În acéstă colindă agricolă română espresiunea de brațe-dalbe este o caracterisare

Nu esistă nicĭ un contrast în aceste dóue genurĭ de tradiţiunĭ poporale, cu privire la Baba Dochia cea împetrită şi la Dochiana cea frumósă.

În colindele române se celebrézã tinerețea, frumsețea estra-ordinară și castitatea Mameĭ marĭ, ér legendele se refer la a dóua parte a vieţeĭ sale, în particular la apoteosa sa [1]).

12. *Deciana şi Caloian. Cybele şi Attis. Sibylla Erythreă séŭ Dacică.*

Dochia séŭ Dochiana ne maĭ apare în tradiţiunile poporuluĭ român şi ca Mama cea întristată, care-şĭ caută în tóte părţile pe fiul sĕŭ iubit, numit «Caloian» (Scăloian, Călian), care se rătăcise prin o pădure şi ne maĭ putêndu-se întórce, a perit acolo.

Anume maĭ esistă şi astădĭ la poporul român o importantă datină religiósă din cultul Mameĭ marĭ.

Când primavara e secetă mare, fetele române fac o păpuşă mare de lut galben în formă de om, pe care o împodobesc cu panglicĭ, cu cârpe colorate şi cu florĭ, ér pe cap i pun drept căciulă o cójă de oŭ roşu. Pe alte locurĭ î-l îmbracă în straie ţĕrănescĭ, cu opincĭ şi cu căciulă [2]). Acéstă păpuşă, spun dênsele, represintă pe tênĕrul Caloian; ér Marţĭ, în sĕptămâna a treia după Pascĭ, fetele aşédă acéstă figură de lut într'un cosciug, o fată represintă pe popa, alta pe dascălul, o bocesc, o plâng, unele chiar cu lacremĭ, invocându-o în bocetele lor cu cuvintele: «Caloiane, trup de Deciană» [3]), adecă copil al Decianeĭ, séŭ «Scaloiene Scaloian, trupuşor de

---

distinctivă a Mameĭ marĭ, care cerne, plămădesce etc. Homer în compilaţiunea Iliadeĭ a aplicat acest epitet fără nicĭ un sens la Juna, numind'o λευκώλενος.

[1]) Dochia séŭ Dochiana din legendele şi din colindele poporale române nu are de a face absolut nimic cu aşa numita martiră creştină, Eudocia, care nu a avut in ţĕrile aceste nicĭ cult, nicĭ legende. Părinţiĭ bisericeĭ, spre a da un caracter creştin sĕrbătoriĭ poporale păgâne din 1-a Marte, numită Dochia la Istru, şi póte chiar în unele părţĭ ale Asieĭ micĭ, aŭ consecrat acéstă di uneĭ martire presupuse din Liban, cu numele de Eudocia. Este interesantă chiar şi istoria legendară a acesteĭ Eudocie. Compuitoriĭ Martyrologiuluĭ înfăţişéză pe împĕratul Traian, cuceritorul Dacieĭ, ca un persecutor al Eudocieĭ. — **Martyrologium romanum** Gregorii XIII: Kalendis Martii. Heliopoli (Fenicia Libanuluĭ) sanctae Eudociae Martyris, quae in persecutione Trajani .... percussa gladio martyrii coronam accepit.

[2]) Noua Revistă Română, 1900. II. p. 94.

[3]) După comunicările din comunele Cióra-Doicescĭ (Brăila), şi Seĭmeniĭ marĭ (Constanţa).

Dician» [1]). Apoĭ acest cortegiŭ de tênere vestale duce și înmormêntéză păpușa (orĭ păpŭșeĭĕ) într'un loc aprópe de apă, ér după înmormêntare i fac pomană. A treia ḑi după acéstă ceremoniă, fetele se duc érășĭ la mormêntul luĭ Caloian, i-l desgrópă, i-l boeesc de noŭ, i-l pun într'un coșciug de papură, i aprind lumînărĭ și-ĭ daŭ drumul pe Dunăre, orĭ pe altă apă [2]).

În unele locurĭ iaŭ parte la procesiunea acésta numaĭ fetele. În alte părțĭ, băiețĭ și fete împărțițĭ în grupe, după numĕrul mahalalelor (triburilor) din sat.

Apoĭ, după ce se termină și acéstă ceremoniă, se face o masă mare, o

---

[1]) Noua Revistă Română, 1900. II. p. 95. — Marian, Sĕrbătorile, III. p. 302. — În com. Grind (Ialomița): «Caloiene, Ian, trup de Dician».

[2]) Din aceste bocete reproducem aicĭ următórele:

Scaloiene Iene,
Trup de Deciene,
Te cată mă-ta
Prin pădurea rară
Cu inima amară;
Te cată mă-ta
Prin pădurea désă
Cu inima friptă arsă.

[Alte variante maĭ conțin și aceste versurĭ:

Și ea te plânge
Cu lacremĭ de sânge.
Cărăruiă de pe dél
Bătută de Caloian;
Cărăruiă de pe vale
Bătută de fată mare.]
Descuie portițele
Sĕ curgă ploițele,
Deschide ușițele
Sĕ curgă grăunțele.
Caloiene Iene,
Unde-ĭ da cu sapa
Sĕ curgă ca apa . . .

(Din colecțiunea nóstră).

Caloiene, Iene,
du-te 'n cer și cere
sĕ deschidă porțile,
sĕ slobódă ploile,
sĕ curgă ca gârlele
ḑilele și nopțile,
ca sĕ crescă grânele . . .

Teodorescu, Poesiĭ pop., p. 211.

Iani, Iani, Caliani!
Ia ceriuluĭ torțile
Și deschide porțile
Și pornesce ploile,
Curgă ca șuvóiele
Umple-se păraele
Printre tóte văile,
Umple-se fântânele
Sĕ rĕsară grânele,
Florile, verdețile,
Sĕ crescă fênațele . . .

Marian, Descântece, p. 299.

În alte localitățĭ se fac douĕ păpușĭ, una de sex bărbătesc, ce represintă pe «Tatăl sórelui» și alta de sex femeiesc înfățișând pe «Mama ploeĭ». Ambele sunt numite Scaloienĭ (comunele Gârla-mare și Dâlma, jud. Mehedințĭ, și com. Bârzeiŭ, jud. Gorj). Ér în comuna Scĭmeniĭ-marĭ din jud. Constanța se fac treĭ păpușĭ numite Scaloienĭ, și carĭ represintă pe un bărbat, o femeiă și un copil. — Păpușa de sex femeiesc este numită în bocete: «Scaloiana Iana, trup de Deciană» (com. Parachioĭ,

nouă pomană, numită «pomana Caloianuluĭ» [1]). Tineriĭ tocmesc lăutarĭ şi după pomană se începe o horă mare, care ţine până séra [2]).

După tradiţiunile poporale, acésta este ḑiua, în care a murit micul copil Caloian. Ea se serbéză de regulă în Joia a treia după Pascĭ. În acea ḑi, numită «Caloian» séŭ «Scaloian» nime nu lucréză. Originea acesteĭ credinţe şi datine religióse de la Dunărea de jos se reduce la vechile timpurĭ pelasge. Era o mare sĕrbătóre poporală de la începutul primăvereĭ pentru prosperarea vegetaţiuniĭ şi a cultureĭ agricole.

La Romanĭ acéstă festivitate purta numele de Caianus [3]). Ea începea la 28 Martie (INITIVM CAIANI) şi se termina în idele luĭ Maiŭ, când Vestalele în presenţa preoţilor şi a magistraţilor aruncaŭ de pe Pons Sublicius în Tibru 24 păpuşĭ séŭ simulacre de trestiă [4]), pe carĭ însă le numiaŭ Argaei, adecă figurĭ de lut.

Aceleaşĭ legende şi aceeaşĭ datină religiósă maĭ esistaŭ în anticitatea romană şi la populaţiunile de origine pelasgă ale Asieĭ micĭ.

Pe când în nordul Dunăriĭ de jos, Caloian este fiul rĕsfăţat al «Decianeĭ» séŭ al Mameĭ marĭ, în legendele Frigiene, el ne apare ca un tênĕr păstoriŭ estra-ordinar de frumos, numit Attis, de a căruĭ iubire se înflăcărase Mama mare, numită la dênşiĭ Cybele.

Acest Attis a fost, după legendele din Asia mică, fiul unuĭ Frigian cu numele Calaus [5]), ér pe mama sa o chiemase Nana [6]). Attis fiul luĭ Calaus, la Frigienĭ, este identic cu tînĕrul Caloian din legendele şi usurile religióse

j. Constanţa), orĭ «Caloiană Iana, cap de ţuţuiană» (com. Cartal, j. Constanţa). Tutulati, ne spune Varro (VII. 44) se numiaŭ în Roma aceia, carĭ în timpul sacrificielor se acoperiaŭ pe cap cu o căciulă orĭ scufă ţuguiată. Tutulati . . . qui in sacris in capitibus habere solent ut metam; id tutulus appellatur).

[1]) Iene Scaloiene,
Tinerel te-am îngropat,
De pomană, că ţi-am dat
Apă multă şi vin mult,
Sĕ dea Domnul ca un sfânt
Apă multă sĕ ne ude
Sĕ se facă póme multe . . .

Teodorescu, Poesiĭ pop., p. 212.

[2]) După datele primite la Cestionariul nostru istoric.

[3]) C. I. L. I. p. 390.

[4]) **Festus** p. 17. — **Varro**, L. L. VII. 48. — **Ovidii** Fast. III. 791; V. 625. — Festus le numesce «scirpeas effigies». La Varro: Argaei fiunt e scirpeis. Cu «trup de trestiă» este numită figura Caloianuluĭ într'un bocet din com. Ciória-Doicescĭ. (Colecţiunea nóstră).

[5]) **Pausaniae** lib. VII. 17. 9. Ἄττης δὲ ὅστις ἦν, οὐδὲν οἷός τε ἦν ἀπόρρητον ἐς αὐτὸν ἐξευρεῖν. Ἀλλὰ Ἑρμησιάνακτι μὲν τῷ τὰ ἐλεγεῖα γράψαντι πεποιημένα ἐστὶν ὡς οἷός τε ἦν Καλαοῦ Φρυγός.

[6]) Nana, fica regeluĭ Sangarius din Frigia la Arnobiu adv. G. IX. 5. 4.

ale poporuluĭ român, ér numele mameĭ sale de Nana ne apare în colindele române sub forma de Nina Dochiana [1]).

După cum Attis este fiul luĭ Calaus în legendele neo-frigiene tot ast-fel și Mama mare séŭ Cybele ne apare în inscripțiunile grecescĭ cu epitetul de Κοιλανή [2]), adecă Caloiana.

Tradițiunea este aceeașĭ. Deosebirea e numaĭ, că pe când legenda română și-a păstrat caracterul séŭ primitiv, religios-moral, în tradițiunile Asieĭ micĭ, influențate de spiritul erotic grecesc, tênĕrul Attis, fiul luĭ Calaus, ne apare ca favoritul Cybeleĭ séŭ al Mameĭ marĭ.

De asemenea a esistat și în Asia mică, până în epoca română, usul de a celebra înmormêntarea luĭ Attis, fiul luĭ Calaus, când pământul suferia de secetă.

În acéstă privință Diodor Sicul scrie:

«În Frigia întêmplându-se o-dată sĕ cadă o epidemiă asupra ómenilor, ér de altă parte suferind și pămêntul de secetă, ómeniĭ consultară oraculul asupra mijlócelor cum sĕ depărteze de la dênșiĭ aceste calamitățĭ, ér oraculul le rĕspunse, că sĕ înmormênteze corpul luĭ Attis și sĕ venereze pe Cybele ca divinitate. De óre-ce însă din causa vechimiĭ, din corpul luĭ Attis nu maĭ rĕmăsese nimic, Frigieniĭ aŭ făcut imaginea tênĕruluĭ, pe care apoĭ plângênd'o o înmormêntară îndeplinind și onorile funebre potrivite cu sórtea sa, și acéstă datină dênșiĭ o practică cu constanță până în dilele nóstre» [3]).

Important document pentru originea cultuluĭ Cybeleĭ séŭ al Mameĭ marĭ în Asia mică.

După cum scrie Diodor, oraculul ordonase Frigienilor sĕ înmormênteze corpul luĭ Attis și sĕ adoreze pe Mama mare, séŭ pe Cybele, ca sĕ fie apĕrațĭ de epidemiĭ și secetă. Orĭ cu alte cuvinte, cultul Cybeleĭ, a fost importat pe teritoriul Asieĭ micĭ din alte ținuturĭ pelasge, în particular din regiunea Dunăriĭ de jos, legată cu Asia mică prin o mulțime de relațiunĭ etnice, economice și religióse.

În fine maĭ esista în anticitatea greco-romană, încă o altă tradițiune, care punea patria Cybeleĭ la Hyperboreĭ, séŭ în nordul Istruluĭ de jos.

După acéstă tradițiune, a căreĭ origine se reduce tot la populațiunile pelasge ale Asieĭ micĭ, Apollo, aprins de iubire către frumósa Cybele, vagabundase cu dênsa de la Nysa până la Hyperboreĭ [4]).

---

1) A se vedé pag. 258.

2) C. I. G. 3886. D. 270 (Goehler, p. 69).

3) **Diodori Siculi**, III. 59. 7.

4) Ibid. III. 59. 6.

Care era însă originea numeluĭ de Cybele, a rĕmas până astădĭ o enigmă istorică.

Strabo în Geografia sa ne spune, că Mama deilor a fost numită ast-fel după muntele Cybele din Frigia, pe care era adorată [1]).

Însă cu totul alta este originea acesteĭ numirĭ [2]).

Încă din cele maĭ depărtate timpurĭ Gaea, séŭ Mama deilor, considerată ca o deiță bine-făcătóriă, a fost venerată și ca divinitate profetică [3]).

La umbra pădurilor și sub acoperemêntul stâncilor, preoțiĭ și preotesele Mameĭ marĭ practicaŭ în aceste timpurĭ estrem de religióse, arta divinațiuniĭ și sciințele primitive medicale [4]).

În descântecele poporale române Mama deilor ne maĭ apare și astădĭ sub numele de «Maica Domnuluĭ», ca protectóra viețiĭ și sănătățiĭ, care aduce ajutoriŭ și mângăiere bolnavilor

Numele de Cybele, atât după formă, cât și după sens, este identic cu terminul de Sibylla, un cuvênt archaic pelasg, ce însemnéză «profetitóriă» [5]).

Acest termin s'a maĭ păstrat încă până astădĭ ca o numire obscură topografică în unele regiunĭ muntóse ale Carpaților. O vechiă reminiscență despre sanctuarele Mameĭ deilor, unde se consultaŭ o-dată oraculele sale.

În părțile de nord ale Transilvanieĭ între vechiul district al Maramureșuluĭ și al Năsăuduluĭ, cel maĭ înalt munte pórtă și astădĭ numele de Țibleș [6]).

O altă înălțime din apropiere este numită Căliman (Kerus manus) și tot în acéstă regiune, unde ni se presintă diferite urme de mănăstirĭ vechĭ dispărute, se află și «Vêrful Sibileĭ» și «Valea Sibila» [7]). Un alt munte

---

[1]) **Strabonis** Geogr. XII. 5. 3.

[2]) **Daremberg**, Dictionnaire des antiquités. I. p. 1679: Mais ces monts Cybèle ... n'ont peut-être jamais existé que dans l'imagination de ceux, qui les premiers ont voulu expliquer le nom de Cybèle.

[3]) **Hesiodi** Theog. v. 463. — Un oracul al Gaeĭ a esistat din cele maĭ depărtate timpurĭ la Delphi (Paus. V. 14. 10). — **Cicero**, Divin. I. 36. 79: Terrae vis Pythiam Delphis incitabat, naturae Sibyllam. Aeschyl (Eum. 2.) numesce pe Gaea πρωτόμαντις cu înțelesul de prima profetitóriă.

[4]) **Heim**, Incantamenta magica. Lipsiae, 1892, p. 504: Carmen sic dicas:

> Dea sancta Tellus, rerum naturae parens,
> Quae cuncta generas et regeneras sub diu ...
> Herbas quascunque generat maiestas tua
> Salutis causa tribuis cunctis gentibus ...

[5]) Acésta resultă și din epitetul Mameĭ marĭ de Σιπυληνή.

[6]) De asemenea alte două vêrfurĭ de munțĭ dintre comitatul Bistrița-Năsĕud și județul Némț se numesc Țibleșul mare și Țibleșul mic.

[7]) Specialkarte d. oesterr.-ung. Monarchie. 1 : 75.000, f. 15. XXX. XXXI.

de pe teritoriul Româniel, în județul Gorj, pórtă de asemenea numele de «Sibille» [1]) În fine o comună de pe valea Oltuluĭ în apropiere de mănăstirea Cozia este numită «Jîblea» (= Șiblea) și unde se maĭ vĕd și astădĭ rĕmășițele uneĭ vechĭ cetățĭ și maĭ multe movile [2]).

Numele de Sibylla, după cum constată și Suida este latin [3]). De fapt însă proto-latin.

În anticitatea preistorică, când arta divinațiuniĭ a avut în viéța publică și privată, un rol atât de însemnat, aŭ esistat maĭ multe Sibylle celebre și ele aŭ rĕmas cunoscute timpurilor clasice după numele diferitelor ținuturĭ, de unde-șĭ trăgeaŭ originea lor.

Însă nicĭ una din aceste femeĭ profețitórie nu a fost originară din ținuturile grecescĭ. Sibyllele eraŭ inspirate de un sentiment adânc religios mistic, și acest caracter i lipsia spirituluĭ grecesc.

După cum ne spune Pausania, cele de ântâiŭ Sibylle aŭ fost la Delphi [4]), la templul și la oraculul cel renumit, întemeiate acolo în sînul stâncilor de păstoriĭ Hyperboreĭ [5]) din nordul Istruluĭ de jos.

Aicĭ î-șĭ practicase arta sa divinatória Sibylla numită Erythreă (Roșiană). Ea trăise, după cum spun uniĭ, înainte de rĕsboiul cel mare între Europa și Asia și profețise căderea Troieĭ [6]), ér după alțiĭ a fost posterióră acesteĭ epoce. Tradițiunile maĭ spuneaŭ despre acésta Sibyllă, că ea avuse o viéță legendară, trăise ḑece etățĭ de ómenĭ, nu maĭ puțin ca o miă de anĭ, ér după alțiĭ 120 anĭ [7]).

După cum ne spune Suida, acéstă Sibyllă a fost născută în satul Marmissos de lângă orașul Gergittion (la Strabo Gergitha), localitățĭ, ce se aflaŭ pe teritoriul o-dată supus dominațiuniĭ Troiene [8]).

Despre Sibylla Erythreă, după cum scrie Pausania, maĭ făceaŭ amintire și unele imne în onórea luĭ Apollo [9]).

În unele din aceste imne ea se numesce acum sora, acum nevasta, acum fica, adecă preotésa luĭ Apollo, al mareluĭ ḑeŭ al luminiĭ pelasge.

---

[1]) **Frunḑescu**, Dictionaru topograficu, p. 436.

[2]) **Lahovari**, Dict. geogr. jud. Argeș, p. 98.

[3]) **Suidas**, v. Σίβυλλα.

[4]) **Pausaniae** lib. X. 12. 1.

[5]) Ibid. lib. X. 5. 7.

[6]) **Apollodorus Erythraeus** la Lactantiu, Institt. I. 6.— **Suidas**, v. Σίβυλλα.— **Friedlieb**, Oracula Sibyllina, p. 69.

[7]) **Phlegontis Tralliani** frag. 29, in Fragm. Hist. gr. III. p. 610.

[8]) **Suidas** v. Σίβυλλα.

[9]) **Pausaniae** lib. X. 12. 2.

În alt imn însă dênsa ne face cunoscută originea sa prin următórele versurĭ:

Textul după Pausania:	*Traducerea după Dindorfius:*
Εἰμὶ δ' ἐγὼ γεγαυῖα μέσσον θνητοῦ τε θεᾶς τε,	Inter utrumque sequor medium divasque hominesque,
νύμφης ἀθανάτης, πατρὸς δὲ κητοφάγοιο,	Nympha immortali sata, cetophago genitore.
μητρόθεν Ἰδογενής, πατρὶς δέ μοί ἐστιν ἐρυθρὴ	Ida meae matri patria est, mihi patria rubra
Μάρπησσος, μητρὸς ἱερή, ποταμός τ' Αἰδωνεύς.	Marpessus, matri quae sacra, amnisque Aidoneus.

Sibyllele, carĭ da oraculele sale în momentele unor inspirațiunĭ séŭ estase divine, nu scriaŭ nicĭ o-dată sentințele lor. Eraŭ anumițĭ scriitorĭ din colegiul preoților de la sanctuarele respective, carĭ făceaŭ însemnărĭ de cuvintele, ce le rostia Sibylla în timpul furieĭ sale profetice, și despre carĭ dênsa după aceea nu-șĭ maĭ aducea aminte.

Fragmentul, ce ni-l presintă Pausania din imnul Sibylleĭ Erythree, este, din punct de vedere al sensuluĭ alterat, în mod evident, în primele sale versurĭ, numaĭ o simplă traducere grecéscă din vechia limbă pelasgă. Sibyllele preistorice de la Delphi nu aŭ pronunciat nicĭ o-dată oraculele lor în limba grecéscă.

Acest fragment însă ne presintă un deosebit interes istoric în ce privesce patria și naționalitatea Sibylleĭ Erythree.

Diferițĭ autorĭ aĭ vechimiĭ aŭ considerat pe Sibylla Erythreică ca originară de la muntele Ida lângă Troia. Însă în tótă literatura geografică a vechimiĭ nu aflăm un singur document autentic, care să confirme, că satele Erythrae, Marmessos și rîul Aidoneus aŭ esistat pe teritoriul vechiuluĭ Ilion.

Cu totul alta era patria acesteĭ glorióse Sibylle.

Întréga catenă Carpaților a fost o-dată, după cum am vĕdut, un domeniŭ sacru al marilor divinitățĭ pelasge.

Cu deosebire în regiunea Carpaților dintre Transilvania și Ungaria, în munțiĭ ceĭ avuțĭ de aur aĭ Arimaspilor și Agathyrșilor, noĭ aflăm urmele uneĭ prosperitățĭ materiale și ale uneĭ civilisațiunĭ morale fórte înaintate în timpurile ante-istorice.

Aicĭ ni se presintă patria Sibylleĭ Erythree, după tóte datele geografice, pe carĭ ni le-aŭ transmis autoriĭ vechimiĭ.

În partea de nord a orașuluĭ Hălmagiu, ce constitue punctul central al districtuluĭ Zarand, se maĭ află și astădĭ satul numit Mărmescĭ. (Marmissos la Suida, Mermessos la Stefan Byzantinul, și Marpessos la Pausania).

În apropiere nemijlocită de acest sat începe și se întinde pe lângă Crișul-negru o frumósă catenă de munțĭ, numită «Mama», séŭ Moma pe charta statuluĭ major austriac, μήτηρ ἱερή la Pausania.

Tot în aceeaşĭ regiune, în partea dréptă a Crişuluĭ-negru, se află închis între délurĭ și munțĭ un însemnat sat românesc numit Roșia [1]), ér în partea de răsărit a acesteĭ comune curge spre nord şi se varsă în Crişul repede rîul numit Iad séŭ al Iaduluĭ, Aidoneus la Pausania [2]).

Avem ast-fel în fragmentul de la Pausania patru date principale geografice cu privire la patria Sibylleĭ Erythree, și tóte aceste ni se presintă pe teritoriul Pelasgilor de nord, în ținuturile renumite o-dată pentru minele sale de aur, și unde treĭ rîurĭ însemnate pórtă și astădĭ numele de Criș (Χρύσειος).

Originea Sibylleĭ Erythree din ținuturile de la nordul Istruluĭ se maĭ confirmă și prin o altă serie importantă de date geografice.

Din fericire Suida în lexiconul sĕŭ istoric-literar a estras din diferițĭ autorĭ aĭ vechimiĭ câte-va prețióse notițe despre individualitatea istorică și patria acesteĭ ilustre Sibylle.

După cum ne spune dênsul, acéstă genială femeiă, care ocupă un loc atât de însemnat în istoria lumiĭ vechĭ, a fost născută pe teritoriul Roşienilor numit Batti [3]), maĭ târdiŭ însă s'a întemeiat acolo un oraș, care s'a numit Erythrae (Roșia).

Este fórte importantă acéstă notiță. Chiar și astădĭ un dél, ce se află imediat lângă acéstă comună maĭ pórtă numele de «Botiascu», ér alte două înălțimĭ din partea superióră a rîuluĭ Iad pórtă numele de Botea şi Bodea [4]).

Sibylla Erythreică, ne maĭ spune Suida, a fost numită de uniĭ Sardana, Gergithia, Libussa, Leucana, Samia, Rhodia şi Sicelana, numirĭ date după ținuturĭ și localitățĭ din aceeaşĭ regiune, unde ni se presintă şi numirile de Mărmescĭ, Mama, Roșia, Iad și Boti.

Sardana corespunde la Zarandana după numele districtuluĭ Zarand, în care se află satul Mărmescĭ. Gergithia corespunde la Gurguiata, un vêrf de dél în partea de sud-vest a comuneĭ Rêienĭ. Libyssa se reduce la satul Lăpușa [5]), Leucana la valea Leuca dintre munțiĭ Curcubeța

---

[1]) Specialkarte, fóia 18. 20. XXVII. — In a. 1858 comuna Roșia avea 990 locuitorĭ.

[2]) Rîul Iad isvoresce din muntele Vêrful Poieneĭ, și se întrebuințéză pentru transportarea plutelor, când apa sa e mare. Forma grecéscă de 'Αϊδωνεύς derivă de la 'Αΐδης séŭ "Αιδης, lumea inferióră, i a d. 'Αϊδωνεύς era şi un epitet al luĭ Pluto.

[3]) Suidas v. Σιβύλλα, 'Απόλλωνος καὶ Λαμίας κατὰ δὲ τινας 'Αριστοκράτους καὶ 'Υδάλης· ὡς δὲ ἄλλοι Κριναγόρου . . . 'Ερυθραία, παρὰ τὸ τεχθῆναι ἐν χωρίῳ τῶν 'Ερυθρῶν ὃ προσηγορεύετο Βάττοι, (var. Βάτας) νῦν δὲ αὐτὸ τὸ χωρίον πολισθὲν προσαγορεύονται 'Ερυθραί· τινὲς δὲ αὐτὴν Σικελήν· ἄλλοι Σαρδάνην· ἄλλοι Γεργιθίαν· ἄλλοι δὲ 'Ροδίαν· ἄλλοι δὲ Λίβυσσαν· ἄλλοι Λευκανήν· ἄλλοι Σαμίαν ἐδόξασαν.

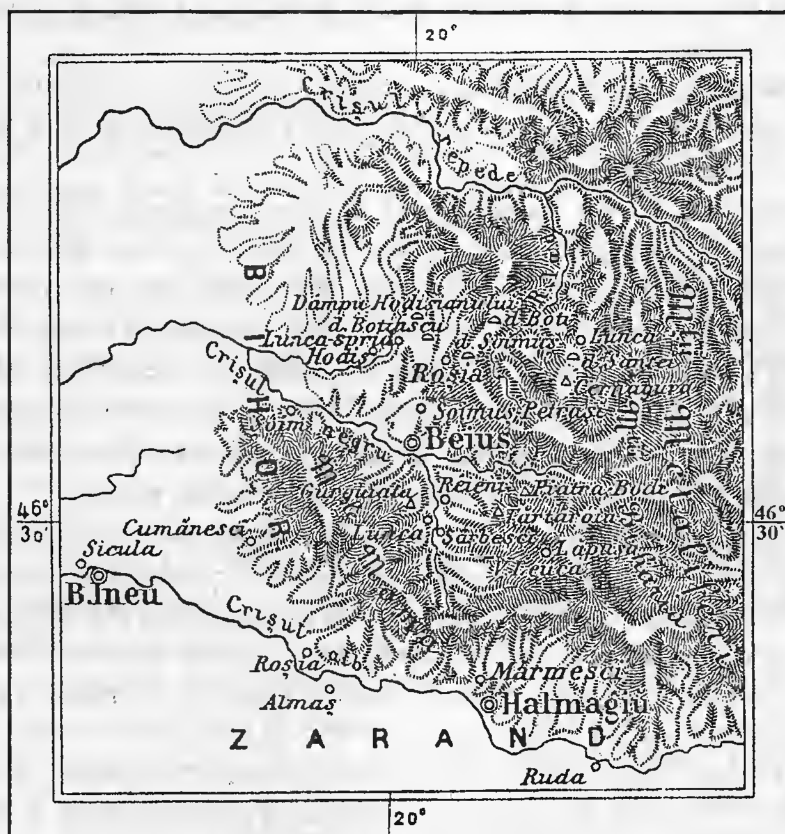
[4]) D. Boti (Specialkarte, f. 18. XXVII). Pétra Boghi (19. XXVII).

[5]) Vechea Sibyllă de la Mermessos (Mărmescĭ) era cunoscută și în ținuturile pe-

și Zănóga, Samia la satele Șoim orĭ Șoimuș; Rhodia la minele de aur din Zarand numite Ruda, Sicelana la localitatea Sicula.

Tot în acésta regiune, spre rĕsărit de isvórele rîuluĭ Iad, pe cósta munteluĭ Britea, se află locul păduros numit Sivla [1]), o numire, pe care n'o maĭ întêmpinăm în alte părțĭ, și care corespunde în mod evident la forma greco-latină de Sibylla séŭ Sibulla.

Întreg ținutul acesta, în care noĭ aflăm grupate la un loc tóte datele geo-

Scara 1 : 1.600.000.

162. — Patria Sibylleĭ Erythree (s. Roșiene).

grafice ale vechimiĭ cu privire la patria Sibylleĭ Erythree, a avut o-dată relațiunĭ importante comerciale și religióse cu țĕrile de la sud.

Sibylla Roșiană séŭ Erythreă a primit diferite numirĭ geografice după

lasge ale Asieĭ micĭ sub numele de Lampousa, Sarbis și Taraxandra (Suida, v. Σίβυλλα). Esistă o asemĕnare surprindĕtóriă între numele Sibylleĭ de Sarbis și numele satuluĭ Sârbescĭ, situat în apropiere de muntele Moma. O altă comună spre sud-ost de Mărmescĭ este numită Sârb.

[1]) Buteanu, Stana de vale (Gherla, 1887), p. 61.

diferite locurĭ, unde petrecuse maĭ mult timp în lunga și neliniscita sa viéță de femeiă inspirată.

Când Suida ne spune cu óre carĭ precauțiunĭ, că satul Marmiss-os și Gergittion se află între limitele teritoriuluĭ, peste care domnise o-dată Troianiĭ, în fond aceste date ale sale se refer la timpul mareluĭ imperiu troian, despre care amintesce și Herodot: că o-dată Troianiĭ trecând peste Bosphor în Europa aŭ supus pe toțĭ Traciĭ întindéndu-șĭ dominațiunea lor până la Marea Ionică [1]).

Maĭ rĕmâne acum sĕ esaminăm aicĭ și datele, ce se refer la genealogia Sibylleĭ Erythree.

După cum ne spune traducerea grecéscă, pe care ne-o comunică Pausania, tatăl Sibylleĭ Erythree a fost κητοφάγος, adecă mâncătoriŭ de chițĭ, séŭ de monstriĭ marinĭ.

Incontestabil, că aicĭ sensul primitiv al acestor cuvinte a fost alterat.

Singură acéstă imperfecțiune, justifică pe deplin, că imnul Sibylleĭ Erythree a fost tradus de un scriitoriŭ ignorant din o limbă poporală proto-latină.

De sigur că textul original esprimă cu totul altă ideă, și anume, că tatăl Sibylleĭ a fost un om, care se hrănia cu «pâne», cu «chită» în dialectul poporal al Românilor din Transilvania și Ungaria. Prin aceste cuvinte Sibylla î-l desemna ca un agricultor, după cum în anticitate clasele cele marĭ sociale se compuneaŭ din cultivatorĭ de pămênt și din păstorĭ.

Un alt autor grecesc [2]), care după cum se vede avuse înaintea sa acelașĭ text archaic al imnuluĭ, numesce pe tatăl Sibylleĭ Aristo-crates (un mare mâncătoriŭ, de la ἀριστάω și κρατύς). Sunt aceleașĭ cuvinte, însă o altă interpretare.

După cum spun alțiĭ, continuă Suida, tatăl Sibylleĭ Erythree s'a numit Crinagoras. Avem érășĭ o numire personală topică. Un munte înalt de lângă rîul Iad pórtă și astădĭ numele de Cernagura [3]).

La Pausania mama Sibylleĭ Erythree este numită Idogenes, la Suida Hydale și Hydole. Este acelașĭ cuvênt în forme grecescĭ diferite. În partea de apus a comuneĭ Roșia, pe valea cea frumósă a Holoduluĭ se află satul numit astădĭ Hodiș (Hoghiș), ér un dél însemnat de lângă Roșia pórtă numele de «Dâmpu Hodișanuluĭ» [4]). Când fragmentul comunicat de Pausania ne spune, că mama Sibylleĭ Erythree a fost Idogenă, este cert, că noĭ avem aicĭ o formă coruptă din Hodișiană, séŭ Hodigénă.

Originea geografică a Sibylleĭ Erythree este ast-fel pe deplin stabilită.

Pe basa acestor date geografice și genealogice, cum și pe basa mariĭ

---

[1]) **Herodoti** lib. VIII. 20.

[2]) **Suidas**, V. Σίβυλλα.

[3]) Specialkarte, f. 18. XXVII.

[4]) Ibid. 18. XXVI. XXVII.

mișcărĭ etnice și religióse pornite de la nord spre sud în aceste timpurĭ pelasge, noĭ putem constata aicĭ ca un adevĕr absolut istoric, că Sibylla Erythreă, cea maĭ gloriósă din câte aŭ purtat numele de Sibyllă, a fost originară din comuna Roșia, a petrecut maĭ mult timp în satul Mărmescĭ, de lângă muntele Mama séŭ Moma [1]), și prin cătunele de pe valea Iaduluĭ, localitățĭ situate în comitatele Zarand-Bihor. Ea a fost fica unuĭ cultivatoriŭ de pămênt, ér mama sa era de origine Hodișiană.

Revenim acum la fragmentul grecesc din imnul Sibylleĭ, pe care-l putem traduce ast-fel:

> Eŭ mi-sŭ născută între ómenĭ și între deițe,
> Sunt o femeiă nemuritóriă [2]), tatăl mieŭ se hrănia cu pâne (era agricultor),
> După mamă eŭ sunt Hodișiană și patria mea este Roșia,
> Mărmescĭ, loc sfânt al Mameĭ (marĭ), și riul Iaduluĭ.

Aceste versurĭ maĭ conțin încă o particularitate cu totul caracteristică. Sibylla se numesce aicĭ cu tótă convingerea religiósă o «femeiă nemuritóriă». Acésta nu era numaĭ o simplă credință individuală a Sibylleĭ. Dênsa esprimă aicĭ unul din principiele fundamentale ale religiuniĭ pelasge de la Dunărea de jos.

Geţiĭ eraŭ aceia, carĭ, după cum ne spune Herodot, se considerau de nemuritorĭ [3]).

Sibylleĭ Erythree i se atribuia în anticitate o colecțiune celebră de predicerĭ, cunoscută în tótă Grecia, și a căror redacțiune primitivă se reducea la timpurile ante-homerice.

Afară de oracule, după cum ne spune Suida, ea a maĭ scris despre palpitărĭ (tremurarĭ) și diferite cântece [4]).

Ér în alt loc acelașĭ autor ne spune, pe basa altor fântânĭ biografice, că Sibylla Erythreă a scris în versurĭ eroice treĭ cărțĭ despre Divinațiune și pe acelea le-a dus în Roma în timpul consulilor, séŭ după cum spun uniĭ în timpurile luĭ Tarquiniu, în speranță, că va puté avé un mare câștig cu ele. Când însă a vĕḑut, că e despreţuită, a ars două din cărțile, ce le adusese, și numaĭ una a maĭ rĕmas, pe care Romaniĭ aŭ cumpĕrat'o cu un mare preț [5]).

---

[1]) Probabil că la Mărmescĭ a esistat un sanctuariŭ renumit al Mameĭ marĭ.

[2]) La Pausania forma de νύμφης ἀθανάτης, ca genetiv, nu are înțeles, și este în evidentă contradicere cu versul al treilea. — La Hyperboreĭ femeile, după cum ne spune Diodor Sicul (III. 60) eraŭ numite νύμφαι. — Cf. Apollod. Bibl. II. 5. 11

[3]) **Herodoti** lib, IV. 93.

[4]) **Suidas**, v. Σίβυλλα.

[5]) **Suidas**, v. Ἡροφίλα. — După Pausania și Suida, numele personal al Sibylleĭ Erythree

Ér Dionysiu din Halicarnas maĭ adauge [1]), că regele Tarquiniu, uimit de resoluţiunea acesteĭ femeĭ, a consultat pe augurĭ asupra cărţilor rĕmase nearse, (după dênsul Sibylla adusese la Roma 9 cărţĭ din carĭ 6 le arsese). Auguriĭ esaminând restul cărţilor declarară luĭ Tarquiniu, că din anumite semne dênşiĭ aŭ ajuns la convingerea, că acele cărţĭ aŭ fost trimise de divinitate, şi s'a făcut fórte rĕŭ, că nu s'aŭ cumpĕrat tóte. Eĭ sfătuiră pe Tarquiniu sĕ plătéscă femeiĭ întreg preţul, ce-l cere. Acéstă femeiă apoĭ, după ce a predat cărţile rĕmase nearse, i-a sfătuit sĕ le păstreze cu sfinţeniă, a plecat şi nu s'a maĭ vĕḑut [2]).

Aceste cărţĭ ale Sibylleĭ, după cum resultă din tradiţiunĭ şi din respectul, ce le-aŭ arătat tot-de-una Romaniĭ, se caracterisaŭ prin o mare religiositate. Ele eraŭ conforme cu principiele tradiţionale ale teologieĭ vechĭ pelasge şi aŭ avut o influenţă imensă asupra vieţeĭ de stat a poporuluĭ roman [3]).

Sibylla Erythreă a fost ast-fel considerată de identică cu Sibylla numită Cumană [4]).

Un fapt însă î-l confirmă tóte isvórele istorice, că Sibylla, care a dus la Roma cărţile revelaţiuniĭ divine ale Pelasgiior, nu era din Italia [5]).

---

a fost Ἠροφίλα. O formă grecisată. Sibylla Erythreă nu a fost originară din ţinuturile Eladeĭ. Unul din numele personale femenine cele maĭ usitate la ţeraniĭ românĭ din Transilvania şi Ungaria este şi astăḑĭ Rafira

[1]) **Dionysii Halic.** lib. IV. 62.

[2]) În ce limbă eraŭ scrise aceste cărţĭ nicĭ un autor nu ne spune. Faptul, că Romaniĭ instituise anume un colegiŭ de preoţĭ pentru conservarea şi consultarea acestor cărţĭ, denotă, că se cereaŭ cunoscinţe speciale pentru interpretarea lor. (Livii lib. X. 8: Decemviros sacris faciundis, carminum Sibyllae ac fatorum populi hujus interpretes) — Cf. Plaut. Pseud. 1. 1. 23: Has (literas) . . . nisi Sibylla legerit, Interpretari alium potesse neminem.

[3]) După cum scrie Pliniu (XIII. 27) cartea a treia a Sibylleĭ, cumpĕrată de regele Tarquiniu Superb, a ars dimpreună cu Capitoliul în timpurile luĭ Sulla. — După acest desastru, Romaniĭ căutară în tóte părţile imperiuluĭ patria Sibylleĭ Erythree, în speranţă, că vor maĭ găsi un esemplariŭ din oracolele eĭ. Însă tóte cercetările aŭ rĕmas fără resultat. Cărţile sibylline posteriόre eraŭ numaĭ o simplă compilaţiune din diferite oracule, mare parte neautentice, scrise în limba grecéscă. Ele nu maĭ representaŭ doctrinele vechĭ pelasge. — **Taciti** Ann. VI. 12: Quod a majoribus quoque decretum erat, post exustum sociali bello Capitolium, quaesitis Samo, Ilio, Erythris, per Africam etiam ac Siciliam et italicas colonias, carminibus Sibyllae (una seu plures fuere), datoque sacerdotibus negotio, quantum humana ope potuissent, vera discernere.

[4]) Cf. Marc. Cap. II. 8 7: (Sibylla) quae Erythhris progenita etiam Cumis est vaticinata.

[5]) **Livii** lib. I. 7: ante Sibyllae in Italiam adventum. — Dionysiu (IV. 62) o numesce Γυνή τις . . . οὐκ ἐπιχωρία.

În vechile tradițiunĭ, Sibylla Erythreă maĭ era numită Amalthea și Albunea.

Ambele aceste numirĭ aŭ un caracter evident geografic. Ele se rapórtă la patria, séŭ cu alte cuvinte la ținuturile, de unde era originară acéstă legendară Sibyllă.

Amalthea [1]) este numaĭ o simplă formă etnică grecéscă, după numele orașuluĭ Hălmagiŭ [2]), punctul central al comitatuluĭ Zarand, lângă care se află satul Mărmescĭ. Amalthea Marpesia, cum o numesce Tibull [3]), desemna ast-fel pe Sibylla Erythreă de la Mărmesciĭ de lângă Hălmagiŭ.

O a doua numire, sub care era cunoscută Sibylla Erythreă în ținuturile de lângă Roma era Albunea [4]).

Pe teritoriul Italieĭ însă nu a esistat nicĭ o localitate (oraș séŭ sat), la care am puté reduce cu siguranță originea acesteĭ numirĭ [5]). Sivylla cunoscută în istoria romană era numaĭ o peregrină în Italia.

Numele de Albunea, ce i s'a dat acesteĭ femeĭ sfinte, ce venise în Italia din alte ținuturĭ, derivă incontestabil de la localitatea avută în mine de aur a Dacieĭ, numită în epoca romană Alburnus major [6]); și din care făcea parte comuna «Roșia» de astădĭ, vicus Pirustarum în limba oficială romană.

Se făcuse și în Italia o confusiune cu patria Sibylleĭ Erythree séŭ Roșiene.

---

[1]) După scholiastul luĭ Plato în Phaed. p. 315, la Stephanus, Thesaurus l. gr. v. Ἀμάλθεια. — **Lactantii** De falsa religione, c. 6: Septimam Cumanam nomine Amaltheam . . . quae ab aliis Herophile nominatur.

[2]) Litera ϑ corespundea în dialectul doric și eolic la sunctul σ și σϑ.

[3]) **Tibulli** Eleg. II. 5. 67-68:

Quidquid Amalthea, quidquid Marpesia dixit,
Herophile Phoebo grataque quod monuit . . .

[4]) **Lactantii** De falsa religione c. 6: Decimam (Sibyllam) Tiburtem nomine Albuneam, quae Tiburi colitur; ut dea, juxta ripas amnis Anienis, cujus in gurgite simulacrum ejus inventum esse dicitur, tenens in manu librum. — Cf. Virgilii Aen. VII. v. 34. — Diferite numirĭ geografice, ce s'aŭ atribuit uneĭ și aceleiașĭ Sibylle, aŭ avut de consecință, că autoriĭ posteriorĭ grecĭ și romanĭ aŭ multiplicat în mod arbitrar numĕrul lor. Acésta s'a întêmplat cu deosebire cu tipul Sibylleĭ Erythree; care a fost numită Frigiană séŭ de la Ida, Cumană, Libycă, Delphică, Siculă, Amalthea, Marpesia, Albunea etc.

[5]) Uniĭ aŭ voit a deriva numele de Albunea de la Aquae Albulae de pe șesul Latiuluĭ, însă sanctuariul dedicat Sibylleĭ Albunea se afla în munțiĭ ceĭ maĭ înalțĭ de la Tibur. (Cf. Pauly-Wissowa, R. E. v. Aquae Albulae: Die Beziehung der Albunea auf die A[quae] A[lbulae] ist sehr unwarscheinlich etc.)

[6]) C. I. L. III. p. 213.

Unele fântânĭ istorice o numesc Amalthea Marpesia, adecă din Mărmesciĭ de la Hălmagiŭ, cum se numesce și dênsa de la «Mărmescĭ» în fragmentul, ce ni-l comunică Pausania. Ér în alte tradițiunĭ ea este numită Albunca (Alburnea), adecă de la Alburnus séŭ Roșia de de lângă Abrud.

Numele acesteĭ nobile și măiestre Sibylle a strălucit în timpurile preistorice nu numaĭ la Delphi și în Lațiu, dar și în ținuturile pelasge ale Germanieĭ vechĭ.

Tacit ne spune, că în Germania într'o vechime depărtată (olim) a fost venerată, ca o divinitate, o femeiă profetitóriă numită Aurinia[1]). Wackernagel rectifică Albruna[2]). Aurinia orĭ Albruna (= Alburna) este una și aceeași Sibyllă sfântă din ținuturile avute de aur ale Dacieĭ, ce a fost adorată ca divinitate și la Tibur sub numele de Albunea[3]).

În fine maĭ esista despre Sibylla Erythreă încă o vechiă tradițiune romană. Enea plecând de la Troia spre a-șĭ căuta o nouă patriă în lumea cea mare pelasgă, a consultat, după usurile religióse ale acestor timpurĭ, oraculul pelasg de la Dodona, de asemenea dênsul a consultat și pe Sibylla Erythreă, că în ce parte a lumiĭ sĕ se stabiléscă cu Troianiĭ emigrațĭ, și că Sibylla Erythreă a fost aceea, care i-a sfătuit sĕ mérgă în țĕrile de apus[4]).

Ér după o altă tradițiune Enea plecând de la Troia a venit maĭ ântâiŭ în Tracia, la un popor «barbar» numit Crusaei[5]), séŭ în formă romanică Crușenĭ. Aceștia l'aŭ primit cu tótă ospitalitatea. Enea a rĕmas la dênșiĭ o érnă întrégă și apoĭ a plecat spre Italia.

---

[1]) **Taciti** Germania, c. 8: Sed et olim Auriniam et complures alias venerati sunt, non adulatione, nec tanquam facerent deas.

[2]) **Pauly-Wissowa**, R. E. v. Albruna.

[3]) O reminiscență despre acéstă renumită «maică bĕtrână» cum și despre învĕțăturile eĭ, o aflăm în următórele versurĭ poporale, ce ni se comunică chiar din ținuturile Crișuluĭ.

Nu lucra Dumineca,
Vinerea și Mercurea,
Că te bate (sfânta) lună;
Sĕ căutăm maica bĕtrână
Cu tăĭmănița în mână
Cu carte albă subsuóră;
Ea e călugăricióră
Și se tot ruga din carte
Pentru a omuluĭ pĕcate.

V. Sala, înv., Vascău în Bihor.

Simulacrul descoperit în albia riuluĭ Anio, înfățișa, după cum serie Lactantiu, pe Sibylla Albunea cu o carte în mână. Este important, că și în versurile recitative de maĭ sus, unul din atributele «maiceĭ bĕtrâne» este o «carte albă subsuóră». — La Virgil (Aen. VI. 321) Sibylla este numită: longaeva sacerdos; la Siliu (XIII. 494): gravida arcanis anus.

[4]) **Dionysii Halic.** lib. I. c. 55.

[5]) Ibid. lib. I. c. 47. 49.

Întêmpinăm în aceste tradiţiunĭ despre emigraţiunea Troianilor spre apus o coincidenţă curiósă, şi numele Sibylleĭ Erythree, care era originară în ţinuturile Crişurilor şi numele unuĭ popor din Tracia barbară, fórte ospital, numit Cruşenĭ.

Acéstă Sibyllă de la Roşia ni se presintă în istoria acestor timpurĭ depărtate ca o profetitóriă ambulantă în serviciul Mameĭ marĭ [1]) şi á puterniculuĭ Deŭ pelasg [2]) Inspirată de un mare entusiasm religios, ea călĕtoresce din o ţéră în alta, î-şĭ schimbă locuinţa de la un sanctuariŭ la altul, punêndu-şĭ talentul, arta şi vederile spirituluĭ sĕŭ în serviciul preoţilor de la oraculele respective. Ea a fost o peregrină la Delphi, la Delos şi la Dodona, o peregrină pe ţĕrmuriĭ Asieĭ micĭ şi în Laţiu, admirată şi respectată peste tot locul pentru înţelepciunea, sciinţa sa universală şi viéţa sa cea sfântă [3]).

Sibylla Erythreă nu a fost singura representantă a oraculelor nordice în ţinuturile meridionale.

În vechime era cunoscută o grupă întrégă de profeţĭ septentrionalĭ, după cum aŭ fost păstoriĭ Hyperboreĭ, carĭ aŭ întemeiat oraculul din Delphi [4]), după cum a fost Abaris Hyperboreul, care a scris un volum întreg de oracule, cunoscute sub numele de «Scythice», χρησμοὶ Σκυθικοί [5]), după cum aŭ fost întemeiătoriĭ anonimĭ aĭ oraculuĭ luĭ Apolo din Delos. În fine la aceeaşĭ categoriă de femeĭ sfinte din ţinuturile hyperboree aparţine Latona şi Ilithyia, adorate ca divinităţĭ, şi virginile Arge şi Opis, celebrate în cântările religióse ale Delienilor şi Ionienilor [6]).

Sibylla Erythreă atât după datele sale biografice, cum şi după principiele sale cele severe religióse, neînfluenţăte de spiritul grecesc, este o representantă ilustră a înţelepciuniĭ şi religiuniĭ Hyperboreilor sĕŭ Pelasgilor din nordul Istruluĭ [7]).

---

[1]) Cf. Ovidii Fast. IV. v. 239-240.

[2]) Cărţile Sibylleĭ se conservaŭ cu mare grijă pe Capitoliu, în o ladă de pétră, depusă în o boltă suterană de sub templul luĭ Jupiter optimus maximus.

[3]) Pliniu (H. N. VII. 33) vorbind de acéstă Sibyllă spune, că în ea a fost ceva divin şi un feliŭ de comuniune sfântă cu puterile ceresci: Divinitas, et quaedam caelitum societas nobilissima, ex feminis in Sibylla fuit. — **Lactantii** De ira Dei, cap 22: Sibyllas multas fuisse, plurimi et maximi auctores tradiderunt . . . . . Hi omnes praecipuam, et nobilem praeter caeteras Erythraeam fuisse commemorant.

[4]) **Pausaniae** lib. X. 5. 7.

[5]) **Suidas**, v. Ἄβαρις.

[6]) **Herodoti** lib. IV. 35.

[7]) În diferite manuscripte românescĭ din seculul al XVII-lea şi XVIII-lea, carĭ şi ele sunt numaĭ simple copiĭ sĕŭ traducerĭ de pe alte manuscripte maĭ vechĭ, se face amintire

«Ómenii din Elada mě numesc o femeiă din altă ţéră» ḍice dênsa în oraculele sale.

---

despre acéstă Sibyllă sub numele de «Savila». Ea este femeia cea maĭ înțeléptă a lumiĭ vechĭ. Pentru generositatea, nobleța și calitățile spirituluĭ sěŭ ea ajunge împěrătésă. (Lactantiu încă o numesce cea maĭ distinsă și cea maĭ nobilă din tóte Sibyllele). Cu deosebire însă ea ne apare ca o femeiă avută în aur și în petriĭ scumpe. Ea călătoresce și în Palestina, și încredințată în superioritatea spirituluĭ sěŭ, ea pune la încercare ințelepciunea luĭ Solomon. Patria eĭ este după unul din aceste manuscripte ţéra «Ugorescu», adecă ungurésca. Ast-fel într'un manuscript de la a. 1760 se spune despre acéstă Sibyllă: «că era de la marginea pămêntuluĭ, unde este aurul cel scump, ce se chiémă sufir», că «Savila era înţeléptă, atâta, cât și alțĭ împěrațĭ de pre marginea pămêntuluĭ trimetea de lua sfat și învěțătură de la dênsa . . . și dăruĭ bisericiĭ Sionuluĭ multe odóre scumpe și veșminte și aur și pietriĭ scumpe, și se duse în ţéra eĭ iarăși cu cinste mare». (Gaster, Literatura, p. 326; Chrestomatie, II. p. 71-72). — În acest manuscript patria Sibylleĭ se caracteriséză ca fórte avută de metale și petre prețióse. În acéstă privință sunt importante cuvintele luĭ Ammian (XXII. 8): Agathyrsi, apud quos adamantis est copia lapidis. — Agathyrsiĭ, la Herodot (IV. 104), maĭ sunt numițĭ și χρυσοφόροι. — Ér Frid-valszky în Mineralogia M. Principatus Transilvaniae, p. 174 scrie: Ad fines Transilvaniae cumprimis in Marmatia vulgatissimi sunt adamantes quorum aliqui orientalibus non sunt inferiores, Bohemicis vero duriores omnino.— În tradițiunile ebree acéstă divină «Savilă» este numită «regina de Saba» (Cart. reg. I. 10). Tot despre acéstă Sibyllă se vorbesce într'o Biblia românéscă manuscrisă din sec. al XVII-lea. Reproducem din acest manuscript estrasul publicat de Gaster în Literatura pop. rom., p. 338: «Ea ajunge împěrătésă. Într'o nópte vĕd boiariĭ eĭ din ţéra «Ugorescu» nóuă sorĭ, ce se ridică pe cer, fie care avênd o formă și o lumină deosebită. Savila le tălmăcesce acest vis, ḍicând că aceĭ nóuă sorĭ însemnéză nouă popóre, ce vor stăpâni lumea».— Cărțile vechĭ Sibylline ale Romanilor, după cum resultă din Tit Liviu, conțineaŭ esplicărĭ și profețiĭ pentru întêmplărĭ estra-ordinare, pentru prodigiĭ, casurĭ de pestilență, schimbărĭ violente în atmosferă, pentru iernĭ grele, secetă, fulgere, tunete, cutremure, etc., (lib. III. 10; IV. 21; V. 13; VII. 6. 27; XXI. 62; XXIV. 10. 44; XXV. 7; XXVI. 23; XXVII. 4; XXXVI. 37). Cu deosebire fulgerele și tunetele, după vechile ideĭ pelasge, eraŭ considerate ca o manifestare a voințeĭ divine. Încă din cele maĭ depărtate timpurĭ esista la populațiunile pelasge o doctrină fórte desvoltată despre fulgere și tunete, doctrină întemeiată pe o lungă observațiune a fenomenelor și evenimentelor. Întreg sistemul acesteĭ sciințe, cu privire la evenimentele viitóre, era espus în anumite cărțĭ sfinte numite libri fulgurales séŭ tonitruales, și pe carĭ Romaniĭ le împrumutase de la Pelasgiĭ nordicĭ séŭ Turseni (Etrusci). Ast-fel de cărțĭ, manuscrise și tipărite, aŭ esistat la poporul român până în seculele trecute sub numele de cărțĭ pentru cutremure, și Gromovnice, séŭ cărțĭ pentru tunete. Ele sunt redactate în același stil ca și cărțile sibylline și întemeiate pe principiĭ astronomice. Întocma ca și vechile cărțĭ ale Romanilor (împrumutate după cum se spune de la Etruscĭ) cărțile românescĭ fac deosebire între fulgerele de ḍi și cele de nópte. Originea acestor cărțĭ se reduce la o epocă fórte

XIII. ΙΕΡΟΙ ΒΩΜΟΙ. ALTARELE CYCLOPICE DE PE MUNTELE CARAIMAN.

Consecrăm acest capitul unor antiquissime altare de pe muntele Caraiman. Între valea Prahoveĭ și valea Ialomițeĭ, în dosul munteluĭ Caraiman, pe culmea ce duce către vêrful «Omuluĭ», séŭ către figura luĭ Ζεύς αἰγίοχος se întinde o frumósă pajiste, ér în mijlocul acesteĭ poienĭ se ridică o grupă însemnată de stâncĭ isolate cu forme neobicĭnuite, și carĭ ne presintă un aspect misterios.

---

depărtată. Ele derivă de sub imperiul religiuniĭ ante-crestine, când divinațiunea era încorporată la cultul public. Vom cita aicĭ câte-va esemple din aceste cărțĭ românescĭ relative la fulgere și cutremure. După Sbornicul Academieĭ române din 1799: Zodia Leuluĭ: De va tuna în numĕrul leuluĭ, în ómenĭ va fi mórte și în grâne stricăciune... Și în latura despre apus va fi durere între ómenĭ ... Iar de va tuna séŭ va fulgera într'amiédă-ḑi va fi plóie multă și va fi fómete; văile și părăile se vor umplea de apă ... La Râm va fi bine și rod pămêntuluĭ va fi într'acea lature... Iar de va fi cutremur, atuncĭ mulțĭ împĕrațĭ se vor turbura, și boeriĭ vor perí în rĕsbóie ... și va fi frică mare în laturea despre apus. Și rod va fi peste tot pămêntul, și într'acel loc unde se va cutremura pămêntul, iarna va fi grea; și se va scula un om mare óre cine, fórte puternic ... Iar de va fulgera séŭ tuna nóptea ... isvórele și păraiele se vor usca». Este de notat că în acest fragment se vorbesce de Râm, nu ca de capitala cea ilustră a unuĭ mare imperiŭ de la apus până la rĕsărit, ci numaĭ simplu ca de un oraș național maĭ însemnat din părțile de apus, ér Lațiul pare a fi numit aicĭ lature. Sub domnia piosuluĭ Numa, după cum spuneaŭ vechile Anale ale pontificilor romanĭ, se întêmplase fulgerele cele prodigióse, carĭ înspăimêntase pe poporul Romeĭ, în cât regele se vĕḑu silit după instrucțiunile, ce i le dase soția sa Egeria, sĕ se adreseze divinitățiĭ, cum ar puté sĕ evite urmările desastróse ale acestor prodigiĭ. Ovidiŭ, care s'a folosit în descrierea Fastelor romane de vechile cărțĭ religióse ale pontificilor, de călindarele și tractatele lor astronomice, ne înfățișéză (Fast. III. 285 seqq) acest prodigiŭ prin următórele cuvinte:

> Ecce Deûm genitor rutilas per nubila flammas
> Spargit et effusis aethera siccat aquis ...
> Rex pavet, et vulgi pectora terror habet.

Esistă o mare asemĕnare între cuvintele luĭ Ovidiu și între textul din Gromovnicul românesc: «plóie multă», «văile și păraiele se vor umplé de apă» ... «frica mare în laturea despre apus». Ast-fel redactarea primitivă a cărților românescĭ (grecescĭ și slave) despre tunete, fulgere și cutremure, se reduce incontestabil la nisce timpurĭ fórte depărtate. În particular trebue sĕ amintim aicĭ, că așa numitele cărțĭ etrusce, Libri Etrusci, eraŭ de origine hyperboreă. Caracterul dominant al Hyperboreilor era de a cunósce viitoriul. Eĭ eraŭ poporul cel sfânt al lumiĭ vechĭ, la prasnicele lor ve-

Aicĭ se maĭ vĕd și astădĭ resturile gigantice ale unuĭ loc sfânt preistoric, unde sanctuarele și altarele, unde statuele divinităților, atributele lor și scaunele destinate poporuluĭ eraŭ formate din masele naturale ale stâncilor. Aicĭ fie-care bucată de stâncă se pare, că a representat o-dată o anumită figură, fiind-că natura nu putea sĕ dee acestor petre forme atât de neobicĭnuite legilor sale.

Timpul însă a distrus aprópe tóte formele primitive ale acestor misteriόse figurĭ, însă cu tóte aceste, resturile lor par a ne spune, că mâna omuluĭ a contribuit necondiționat la formele aceste atât de curióse, că o-dată aicĭ a fost un loc sfânt (τέμενος) consecrat religiuniĭ preistorice, un loc de adunare comună pentru vechile triburĭ pastorale și agricole.

La poporul român, aceste steniurĭ enigmatice pórtă numele de «Babe» [1]), o numire tradițională, ce ne atestă, că o parte óre-care din aceste monumente primitive astădĭ desfigurate, aŭ representat o-dată simulacrele unor divinitățĭ montane numite în teologia romană din timpul imperiuluĭ Deae majores, Deae veteres. Și întru adevĕr una din aceste figurĭ informe, contemplată cu tótă atențiunea, se pare a ne spune, că ea a înfățișat o-dată simulacrul gigantic al uneĭ divinitățĭ femenine.

Singurele figurĭ, ce ne aŭ rĕmas până astădĭ în formele lor aprópe primitive din acest templu miraculos al vechimiĭ, sunt treĭ altare de dimensiunĭ gigantice, grupate tóte la un loc în forma unuĭ triunghiŭ [2]).

Fie-care altariŭ e format din o singură bucată de stâncă și tóte treĭ ne presintă aceeașĭ formă caracteristică a altarelor din epoca mycenă.

Aceste altare nu aŭ nicĭ inscripțiunĭ, nicĭ baso-reliefurĭ, și chiar dacă vor fi avut vre-o-dată ceva semne hieratice, timpul cel depărtat le-a nimicit.

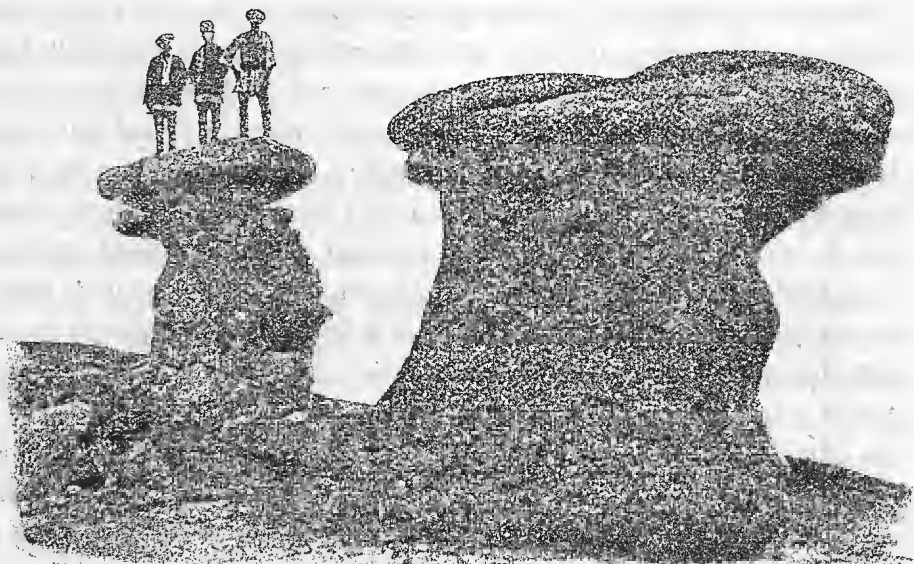
---

niaŭ toțĭ deiĭ, eĭ fundară cele de ântâiŭ oracule în Elada, în Asia mică și în Libya, eĭ representaŭ vocea divină în anticitate. Cât de vechiŭ a fost la poporul român usul acestor cărțĭ de fulgere, de tunete și cutremure, se constată din fragmentul unuĭ Gramovnic publicat de Cipariu în «Organulu Luminareĭ» de la 1847, p. 130, și care manuscript, după formele vorbiriĭ și după forma sa din afară, cum ne spune acest ilustru învĕțat, aparține la cele de ântâiŭ timpurĭ ale literatureĭ române, coeve cu Căzania din Brașov și cu Biblia de la Orĕștiă (1568-1582).

[1]) Înălțimea acestuĭ punct de asupra niveluluĭ măriĭ este de 2148 m.

[2]) Aceste altare nu pot fi considerate din nicĭ un punct de vedere ca o consecință a uneĭ simple erosiunĭ. Formele lor, maĭ mult orĭ maĭ puțin regulate, cu deosebire însă asemĕnarea lor unele cu altele, ne indică într'un mod destul de clar, că aceste figurĭ nu sunt opera uneĭ acțiunĭ disolvante a apeĭ și cu atât maĭ puțin a ghețarilor din epoca pliocenă séŭ quaternară. Ast-fel de altare tăiate în stâncă a aflat Pausania în timpul Antoninilor în Atica și în Pelopones (Descriptio Graeciae, I. 32. 1; II. 31. 3; 32. 7).—Cf. Altarsteine und Felsaltäre la Pauly-Wissowa, R. E. I. p. 1669.

Spaţiul, ce-l ocupă aceste treĭ altare, are o lungime de 11 m. Înălţimea altariuluĭ celuĭ mare (ara maxima) este de 3,50 m., a altariuluĭ despre apus de 3,50 m., a celuĭ de rĕsărit de 3,10 m. Diametrul piedestaluluĭ la altariul mare este de 3,80 m., al altariuluĭ al doilea, despre apus, de 2,30 m. şi al altariuluĭ despre rĕsărit de 2,20 m. Partea superióră séŭ masa de sacrificiĭ la două din aceste altare, la cel de ântâiŭ şi al treilea, are formă pătrată, ér la altariul al doilea rotundă, maĭ mult eliptică.

163. — Altarele cyclopice de pe muntele Caraiman (România). Vederea din partea de NO. După o fotografiă din a. 1899.

În anticitatea preistorică altarele destinate divinităţilor se aflaŭ pe aceleaşĭ înălţimĭ, ce le eraŭ consecrate.

Lângă aceste altare, acoperite numaĭ de bolta cea înaltă a ceriuluĭ, séŭ de crengile stejarilor şi ale fagilor, se celebra actul fundamental al cultuluĭ, rugăciunile şi sacrificiele. La picióre le acestor altare se făceaŭ jurămintele cele maĭ solemne, aci î-şĭ căutaŭ refugiul ceĭ persecutaţĭ, aci era locul de întrunire pentru afacerile comune ale triburilor, aci se celebraŭ festivităţile lor cele marĭ.

Pe vêrful cel maĭ înalt al munteluĭ Ida, numit Gargaron, după cum ne spune Homer, se afla un loc sfânt şi un altariŭ (τέμενος βωμός τε) consecrat supremeĭ divinităţĭ a timpurilor troiane [1]) luĭ Ζεύς πατρῷος séŭ Jupiter avus [2]).

---

[1]) **Homeri** Ilias, VIII. v. 48.

[2]) **Aeschyli** Fragm. nr. 169.

Pe teritoriul Atticeĭ, după cum scrie Philochor, Cecrops a fost cel de ântâiŭ, care a dedicat un altariŭ luĭ Saturn și Rheeĭ [1]).

Locuitoriĭ din Arcadia, emigrațĭ acolo încă în timpurile neolitice din părțile de nord ale Dunăriĭ de jos, adoraŭ divinitatea lor supremă pe vêrful munteluĭ Lycaeu, unde se afla ridicat un tumul de pămênt, drept altariŭ luĭ Ζεύς Λύκαιος, ér înaintea altariuluĭ în partea despre rĕsărit se înălțaŭ douĕ columne, pe carĭ eraŭ așeḑate douĕ aquile aurite [2]).

Însă cel maĭ celebru altariŭ consecrat mareluĭ Ζεύς se afla la Olympia din Pelopones, ridicat după cum spuneaŭ tradițiunile de Hercule, orĭ de alțĭ eroĭ maĭ posteriorĭ cu 2 vécurĭ. Acest altariŭ, după cum î-l descrie Pausania, era format din cenușă și din resturile arse ale victimelor. În timpul sĕŭ acest altariŭ avea la basă o periferiă de 125 picióre (38,53 m.) și era înalt de 22 picióre (6,78 m.). Hostiele se aduceaŭ până la piciorul altariuluĭ și aci se tăiaŭ, ér șoldurile se ardeaŭ pe vêrful altariuluĭ. De lângă piciorul altariuluĭ se ridicaŭ de amêndouĕ laturile până la partea superióră douĕ rêndurĭ de trepte formate din cenușa victimelor [3]). Femeiele și fetele se puteaŭ apropia numaĭ până la piciorul altariuluĭ, însă numaĭ bărbaților le era permis a se urca până în vêrf [4]).

În Italia cel maĭ vechiŭ altariŭ a fost dedicat luĭ Saturn. Regele Ianus, scrie, Macrobiŭ, voind sĕ înalțe și maĭ mult numele și onorile luĭ Saturn, care dispăruse, a dispus sĕ i se ridice un altariŭ, sĕ i se aducă sacrificiĭ și sĕ fie venerat ca un ḑeŭ [5]).

Maĭ esista în Latiu încă un alt altariŭ preistoric renumit, consecrat luĭ Hercule, în mijlocul uneĭ pădurĭ și care purta numele de Ara maxima, de sigur pentru dimensiunile sale cele enorme [6]).

Tóte aceste altare preistorice, de carĭ amintesc autoriĭ anticitățiĭ, ni se presintă în ținuturile ocupate o-dată de Pelasgĭ. Și întru adevĕr originea lor era pelasgă.

---

[1]) **Macrobii** Sat. I. 10. Philochorus, Saturno et Opi primum in Attica statuisse aram Cecropem dicit, eosque deos pro Jove Terraque coluisse.

[2]) **Pausaniae** lib. VIII. 38. 6.

[3]) Ibid. lib. V. 13. 8.

[4]) Aceleașĭ ideĭ religióse le maĭ aflăm și astăḑĭ la poporul român: «Femeia n'are voiă sĕ intre în altariŭ». (Șezătoarea, Fălticenĭ, III. 32).

[5]) **Macrobii** Sat. I. 7: (Ianus) aram deinde cum sacris tanquam deo (Saturno), condidit. — Ér Dionysiu din Halicarnas (I. 34. 38; VI. 1) scrie, că altariul luĭ Saturn a fost consecrat de Hercule și se afla pe cósta munteluĭ Capitoliu.

[6]) **Virgilii** Aen. VIII. 271:

Hanc aram luco statuit, quae maxuma semper
Dicetur nobis . . .

Ni se presintă acum importanta cestiune istorică, carĭ eraŭ divinitățile, cărora le aŭ fost consecrate altarele cele grandióse de pe muntele Caraiman.

Religiunea preistorică a Dacieĭ, înțelegem aceea din timpurile uranosaturnice, era formată pentru necesitățile triburilor pastorale și agricole.

Varro, unul din ceĭ maĭ erudițĭ și maĭ activĭ scriitorĭ romanĭ, ne face cunoscut numele divinităților, pe carĭ le adoraŭ agricultoriĭ latinĭ.

În tractatul sĕŭ de Re rustica, dênsul face următórea invocațiune: fiind-că D-ḑeiĭ ajută pe ceĭ ce lucréză, eŭ voiŭ invoca maĭ ântâiŭ pe ceĭ 12 ḑeĭ «consentes», însă nu pe ceĭ din orașe, ci mĕ voiŭ adresa la aceia, carĭ conduc maĭ cu sémă pe agricultorĭ, ast-fel voiŭ invoca în locul ântâiŭ Ceriul și Pământul, pe Jupiter (Saturn) și Tellus, de la carĭ provin tóte fructele agricultureĭ și carĭ se și numesc Părințĭ marĭ (Parentes magni), ér în locul al doilea voiŭ invoca Sórele și Luna, al căror curs î-l observéză agricultoriĭ și când sémĕnă și când culeg [1]).

Acelașĭ autor în tractatul sĕŭ despre Limba latină ne maĭ spune, că altarele, ce le consecrase în Roma regele Tatiu, de origine Sabin, aŭ fost dedicate divinităților Ops, Flora, luĭ Vedius, Jupiter, Saturn, Sóreluĭ, Luneĭ, etc. [2]).

În vechia religiune pelasgă Ops, ca ḑeița fertilitățiĭ pământuluĭ și Flora, ḑeița fecundităţiĭ, eraŭ aprópe identice, precum eraŭ identicĭ Vedius, Jupiter și Saturn. Sub diferite numirĭ sacre aceste divinitățĭ representaŭ Pământul și Ceriul.

Sciţiĭ, după cum scrie Herodot, onoraŭ dintre toțĭ ḑeiĭ maĭ mult pe Vesta, apoĭ pe Ζεύς (Saturn) și pe Gaea, credênd, că Pământul este soția luĭ Ζεύς, ér după aceștia eĭ adoraŭ pe Apollo și Vinerea ceréscă, pe Hercule și pe Marte [3]). În teologia antică Vesta (Ἱστίη, Ἑστία) era considerată ca una și aceeașĭ divinitate cu Gaea séŭ Rhea. Ea representa pământul ca tron al ḑeilor Olympicĭ, ca vatră comună și stabilă a universuluĭ.

În fine, maĭ amintim aicĭ, că regele Filip III, al Macedonicĭ (decedat 178 a. Chr.) în espedițiunea, ce o întreprinse asupra Dentheleților [4]), ridică,

---

[1]) **Varro**, R. R. I. 1: prius invocabo .... Deos, qui maxime agricolarum duces sunt. Primum qui omnes fructus agriculturae coelo et terra continent, Iovem et Tellurem. Itaque quod ii parentes magni dicuntur . . . Secundo Solem et Lunam, quorum tempora observantur, cum quaedam seruntur et conduntur.

[2]) Varro, L. L. V. 74: Et arae . . . quae Tati regis voto sunt Romae dedicatae, nam ut Annales dicunt, vovit Opi, Florae, Vedio, Jovi Saturnoque, Soli, Lunae etc. — Din punct de vedere istoric şi etimologic Vediovis séŭ Vejovis representa pe vetus deus. «Vij» în Transilvania însemnéză bĕtrân, moș.

[3]) **Herodoti** lib. IV. 59.

[4]) Popor lângă frontiera Mesieĭ (Ptol. III. 11).

după cum scrie Liviu, pe vêrful munteluĭ Hem două altare, unul consecrat luĭ Ζεύς şi altul Sóreluĭ [1]).

Pe basa acestor documente istorice noĭ putem presupune cu tótă probabilitatea, că altariul cel mare de pe muntele Caraiman a fost consecrat supremelor divinităţĭ ale timpurilor pelasge, Ceriuluĭ şi Pămêntuluĭ, séŭ luĭ Saturn, ca Ζεύς ἄριστος μέγιστος, domn al universuluĭ, şi Rheeĭ, ce representa pe Mama mare a ḑeilor, pe Gaea séŭ Pămêntul.

Pe aceeaşĭ culme a munteluĭ Bucegiŭ se află şi simulacrul cel fără rival în lumea pelasgă, al luĭ Saturn, şi care a trebuit incontestabil să aibă şi un altariŭ în apropierea sa.

Al doilea altariŭ de pe muntele Caraiman, a căruĭ parte superióră este rotundă, a fost fără îndoiélă consecrat Sóreluĭ şi Luneĭ (luĭ Apollo şi Dianeĭ), celor maĭ adorate divinităţĭ în religiunea pelasgă, după Pămênt şi Ceriŭ.

Locul de onóre al luĭ Apollo după ideile antice religióse era la drépta luĭ Ζεύς [2]), şi acéstă posiţiune o are altariul al doilea faţă de Ara maxima a luĭ Saturn.

În ce privesce destinaţiunea altariuluĭ al treilea, esplicaţiunea o aflăm în istoria religiósă a poporuluĭ Dac.

Marte séŭ Gradivus pater era una din divinităţile naţionale cele maĭ venerate la Geţĭ şi la Scythĭ [3]). Tot ast-fel şi la triburile italice Marte era adorat ca ḑeŭ al rĕsboiuluĭ şi al agricultureĭ tot-o-dată [4]). Ér ca divinitate femenină, cea maĭ apropiată de Marte a fost în tradiţiunile latine Anna [5]). Acesteĭ divinităţĭ, numite Anna, i eraŭ consecrate idele luĭ Marte, şi ea representa începutul primăvereĭ, identică cu Flora a Romanilor şi cu Vinerea ceréscă a Scythilor.

Pe aceeaşĭ culme a munteluĭ Bucegiŭ, în partea sa meridională, maĭ esistă încă o altă grupă de treĭ altare preistorice, formate de asemenea din stâncile naturale ale pămêntuluĭ [6]).

---

[1]) **Livii** lib. XL. 22: Tertio demum die ad verticem (Hemi montis) perventum... Duabus aris ibi Jovi et Soli sacratis.

[2]) **Preller** Gr. Myth. I. (1854) p. 172.

[3]) **Virgilii** Aen. III. 35: Gradivumque patrem, Geticis qui praesidet arvis.— **Valerii Flacci** Argon. V. 619: Ecce autem Geticis veniens Gradivus ab antris.— **Herodoti** lib. IV. c. 59. 62.

[4]) **Catonis** De re rustica. c. 141.

[5]) Feriae Annae Perennae. C. I. L. I, p. 388.— Cf. Ovidii, Fast. lib. III. v. 653.

[6]) Numĕrul de treĭ altare, după cum resultă din diferite date istorice, se basa pe un anumit principiŭ religios, însă pe care astăḑĭ nu-l maĭ putem precisa. Treĭ altare

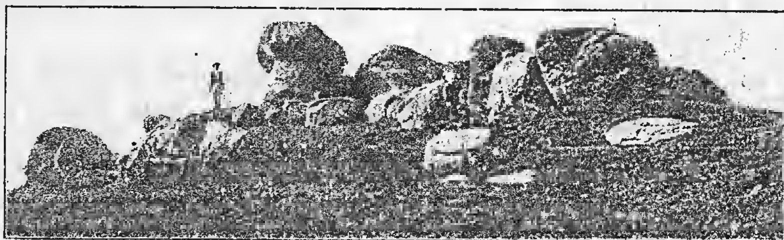
Din acéstă nouă triadă de altare, singur numaĭ unul este, care ne înfățișéză astădĭ o formă maĭ regulată pătrată.

Partea superiósă séŭ masa de sacrificiĭ a acestuĭ altariŭ are o lățime de 2,80 m. și o lungime de 4,11 m.

Înălțimea, ce dominéză asupra acestor treĭ altare pórtă numele de «Dorul» séŭ «Vêrful Doruluĭ» (2008 m.).

Fără îndoiélă, că acéstă numire nu este o espresiune poetică.

Pe una din inscripțiunile Africeĭ romane, unde a esistat din cele maĭ depărtate timpurĭ un strat etnic puternic pelasg, noĭ aflăm astădĭ o amintire obscură despre cultores *Doripatri [1].

164. — Altariul cyclopic de pe muntele Vêrful Doruluĭ, spre SSV. de muntele Caraiman (România, jud. Prahova). După o fotografiă din a. 1900.

«Dorus pater» este numele uneĭ divinitățĭ archaice, care maĭ rĕsună și astădĭ în una din colindele române [2]. Este aceeașĭ divinitate adorată și în Carminele Saliarĭ ale Romanilor ca duonus Cerus [3]) séŭ domnul ceriuluĭ.

Presupunând, că fie-care din aceste 6 altare aŭ fost de la început dedicate la câte două divinitățĭ, noĭ vom avé în aceste monumente urmele autentice despre cultul unor 12 divinitățĭ pastorale și agricole, întocma după cum Hercule consecrase în Olympia 6 altare pentru 12 divinitățĭ principale [4]) și după cum agricultoriĭ Italieĭ adoraŭ acelașĭ numĕr de deĭ și deițe, carĭ constituiaŭ divanul cel mare ceresc (Consentes).

amintesce Herodot (III. 156) în templul luĭ Apollo din insula de lângă orașul Buto în Egipet. Treĭ altare aŭ dedicat Heraclidiĭ în Pelopones luĭ Ζεὺς πατρῷος. Descântecele române, carĭ conțin elemente importante din timpurile preistorice, încă amintesc de o «biserică mare cu treĭ altare» (Alecsandri, Poesiĭ pop., p. 272. — Lupașcu, Medicina babelor, p. 32.)

[1]) C. I. L. VIII. nr. 9409: CVLTORIS (citesce cultores) *DORIPATRI.

[2]) Nu cânt împĕratuluĭ
Ci cânt numaĭ doruluĭ,
Doruluĭ și fiuluĭ,
Ceriuluĭ, pămêntuluĭ . . .

Mariencscu, Colinde, p. 46.

[3]) A se vedé maĭ sus p. 199, nota 5.

[4]) Herodori Fragm, 29 in Fragm. Hist, graec. II. 36.

Chiar dacă simulacrul cel grandios al luĭ Ζεὺς εὐρύοπα, nu ar maĭ esista astădĭ pe muntele Bucegiŭ, totuşĭ aceste altare ar puté singure sĕ ne spună, că o-dată aceste înălţimĭ ale Carpaţilor aŭ fost consecrate ca reşedinţă unor divinităţĭ principale pelasge.

Caracterul general al acestor altare este teogonic. Ele aparţin unor principiĭ religióse mult maĭ severe, mult maĭ archaice, de cum ni le presintă epoca luĭ Homer.

Întocma după cum simulacrul luĭ Ζεύς εὐρύοπα, este tăiat din stâncă viă pe vêrful munteluĭ Omul, tot ast-fel şi altarele divinităţilor adorate pe muntele Caraiman sunt formate din stâncile naturale eşite din sînul pămêntuluĭ. Gaea, séŭ pămêntul, era, după vechile doctrine pelasge, mama comună a deilor şi a ómenilor.

Fără îndoiélă, că pe Olympul cel vechiŭ al teogonieĭ aŭ esistat şi altarele divinităţilor, carĭ î-şĭ aveaŭ aci reşedinţa lor principală terestră [1]).

Unul din aceste altare divine î-şĭ avuse în timpurile ante-elene o deosebită celebritate religiósă şi istorică.

El era altariul cel sfânt, lângă care însuşĭ deiĭ îndepliniaŭ anumite acte religióse şi unde în casurĭ estra-ordinare eĭ depuneaŭ jurămêntul de fidelitate uniĭ faţă de alţiĭ.

Acesta era altariul principal, consecrat divinităţiĭ Pămêntuluĭ şi a Ceriuluĭ, fiind-că după cum ne spune Iliada, Odyssea şi imnul luĭ Apollo, jurămêntul cel mare pentru deĭ era «pe Pămênt, pe Ceriŭ şi pe apa rîuluĭ Styx» [2]).

După rĕsboiul cel mare cu Titaniĭ, figura acestuĭ altariŭ a fost eternisată prin o constelaţiune pe ceriŭ, numită la Theo θυτήριον, la Proclus θυμιατήριον, la Eratosthene νέκταρ (cuvênt de sigur corupt), ér în literatura latină Ara şi Altare.

Despre acest memorabil altariŭ al deilor, scrie gramaticul Hygin:

«După cum se spune, pe acest altariŭ aŭ făcut maĭ ântâiŭ deiĭ ceremoniele lor religióse şi conjuraţiunea lor, când se hotărîră sĕ încépă rĕsboiul cel greŭ cu Titaniĭ. Acest altariŭ î-l făcuse Cyclopiĭ. Apoĭ ómeniĭ urmând esemplul deilor aŭ introdus şi eĭ obiceiul, când voiaŭ sĕ întreprindă ceva, ca sĕ facă sacrificiĭ maĭ înainte de a se apuca de lucru» [3]).

---

[1]) **Hesiodi** Theog. v. 117. 124.

[2]) **Homeri** Ilias, XV. v. 36. — Odyss. V. v. 184. — Hymn. in Apoll. v. 84.

[3]) **Hygini** Poeticon Astronomicon, lib. II. v. Ara: In hac primum existimantur dij sacra et conjurationem fecisse cum Titanas oppugnare conarentur: eam

De asemenea scrie Eratosthene cel maĭ distins între învĕţaţiĭ alexandrinĭ: «Lângă acest altariŭ se aŭ legat ḑeiĭ cu jurămênt uniĭ faţă de alţiĭ, când Joe a plecat la rĕsboiŭ în contra luĭ Saturn, ér după ce câştigară învingerea, conform votuluĭ, ce-l făcuse, puseră acest altariŭ pe ceriŭ (ἔθηκον καὶ αὐτὸ ἐν τῷ οὐρανῷ εἰς μνημόσυνον). De acest altariŭ se folosesc ómeniĭ la óspetele (séŭ bĕuturile lor comune, συμπόσια) şi lângă acest altariŭ, sacrifică când fac societăţĭ şi festivităţĭ; atuncĭ eĭ ating altariul cu mâna credênd, că acesta este un semn de bună credinţă. Acest altariŭ are douĕ stele în partea sa de asupra şi alte dóue la basă. Peste tot are patru stele» [1]).

La poetul Marc Maniliu acéstă constelaţiune pórtă numele de templum mundi, ara victrix şi ara maxima.

«După Centaur, scrie dênsul, este «Templul lumiĭ» şi aicĭ se vede strălucind «Altariul», ce a fost victorios, după îndeplinirea ceremonielor religiósc, atuncĭ când Pămêntul înfuriat ridică asupra Ceriuluĭ cu armele pe Giganţiĭ ceĭ enormĭ, creaţĭ din crĕpăturile mameĭ lor, generaţiunĭ cu feţe diferite şi cu corpurĭ de diferite naturĭ. Atuncĭ chiar şi ḑeiĭ căutară alţĭ ḑeĭ maĭ superiorĭ. Se îndoia chiar Joe şi se temea, dacă este în stare sĕ facă, ceea ce putea sĕ facă. El vĕḑu Pămêntul ridicându-se şi credu, că întrégă natura s'a rĕsturnat cu fundul în sus, munţĭ grămădiţĭ ridicându-se mereŭ peste alţĭ munţĭ, în cât şi stelele fugiaŭ de aceste mase enorme, ce se apropiaŭ de ele. Joe nu maĭ vĕḑuse ast-fel de asaltărĭ ostile, şi nicĭ nu scia dacă maĭ esistă óre carĭ puterĭ divine maĭ superióre de cât ale sale. Atuncĭ Joe formă acest altariŭ din stele, care şi acuma strălucesce ca altariul cel maĭ mare . . . La piciórele acestuĭ altariŭ căḑură sacrificaţĭ Giganţiĭ, şi Joe luă fulgerul cel violent ca armă în mâna dréptă numaĭ după ce se constitui însuşĭ ca preot înaintea ḑeilor» [2]).

Altariul cel sfânt al ḑeilor, de care ne vorbesce Hygin şi Eratosthene, că era făcut de Cyclopĭ, că ḑeiĭ depusese lângă acel altariŭ jurămêntul lor cel mare, şi care se afla ast-fel pe Olympul cel vechiŭ séŭ uranic, este unul şi acelaş cu altariul cel mare de pe muntele Caraiman, consecrat după cum am vĕḑut, divinităţiĭ Ceriuluĭ şi a Pămêntuluĭ [3]).

Poetul roman Papiniu Statiu amintesce adese-orĭ de muntele cel sfânt al Dacieĭ şi laudă pe împĕratul Domiţian, că alungase pe Dacĭ de pe

---

autem Cyclopas fecisse. Ab ea consvetudine homines dicuntur instituisse sibi, ut cum aliquam rem efficere cogitarent, prius sacrificarent, quam agere coepissent.

[1]) **Eratosthenis** Catasterismi. Ed. Schaubach, 1795 c. 39.

[2]) **Manilii** Astronomicon, lib. I. v. 413 seqq.; V. v. 340 seqq.

[3]) In o baladă archaică română s'a maĭ păstrat până astăḑĭ amintirea despre acest memorabil altariŭ séŭ «masa mare de pétră». În fine s'a maĭ păstrat şi tradi-

crescetul acestuĭ munte, unde eĭ se juraseră împreună, și că în fine Domițian prin indulgența sa le-a dăruit érășĭ acest munte [1]).

Un alt poet contemporan, renumitul Marțial [2]) numesce triumful luĭ Domițian asupra Dacilor «triumf asupra Hyperboreilor» (Hyperboreus triumphus), ér în alt loc «triumf asupra Giganților» (Giganteus triumphus).

În fine același Marțial în altă epigramă a sa celebréză ast-fel învingerile luĭ Domițian:

«De treĭ orĭ a trecut peste córnele cele perfide (brațele legendare) ale Istruluĭ sarmatic; de treĭ orĭ șĭ-a scăldat calul sĕŭ asudat în néua Geților; și tot-de-una modest el a refusat triumfurile, ce le-a meritat, și nu aduse cu sine de cât numele, că a învins lumea Hyperboreilor» [3]).

După aceste învingerĭ ale sale asupra Dacilor, Domițian dede în Roma un festin magnific tuturor claselor sociale, patricienilor, cavalerilor, și poporuluĭ. Cu acéstă ocasiune, după cum scrie Marțial, Roma întrégă a gustat din ambrosia divină [4]). Domițian, care numaĭ după lupte lungĭ și grele cucerise muntele cel sfânt al Dacieĭ [5]), luase, după cum se vede, de la triburile pastorale ale acestuĭ munte și adusese la Roma și mâncarea națională a vechilor divinitățĭ Olympice, numită în tradițiunile grecescĭ «ἀμβροσία».

Ast-fel muntele cel sfânt, pe care Daciĭ se jurase împreună înainte de a începe rĕsboiul lor cu Romaniĭ, ne apare atât la Stațiu cât și la Marțial ca muntele cel faimos din țéra Hyperboreilor [6]), unde ḑeiĭ se legase cu jurămênt

---

țiunea despre ospețele séŭ bĕuturile comune, cum le numesce Eratosthene, ce le făceaŭ urieșiĭ lângă acest altariŭ, și care se afla pe muntele numit «Ceriŭ» de lângă Brașov:

Sus la munțĭ la ceriŭ gurea (urca)
La mijloc de fagĭ ședea
La masa mare de pétră
Beaŭ Novaciĭ, nu se 'nbată . . .

Frâncu, Moțiĭ, p. 197.

În alte balade publicate de Tocilescu (Materialurĭ folkl. I. 107. 108. 1238) aceiașĭ munțĭ, identicĭ cu Caraiman-Omul de astăḑĭ, ne apar sub numirea de Céridél, Cerdél și munțiĭ Steriĭ Déluluĭ (gr. στήλη, columnă, cu deosebire de pétră). Vom reveni asupra acestor balade, când vom vorbi despre tradițiunile române cu privire la Saturn. Homer încă amintesce de ospețele și bĕuturile comune, ce le făceaŭ ḑeiĭ pe Olymp și pe Uran (Iliad. I. 601; IV. 3; XXIV. 97 seqq.)

[1]) **Statii** Thebaid. I v. 19-20: bis adactum legibus Istrum Et conjurato deiectos vertice Dacos. — Ibid. Sylvae III. 3. v. 169: suum Dacis donat clementia montem.

[2]) **Martialis** Epigr. lib. VIII. 78. — Ibid. Epigr. VIII. 50.

[3]) Ibid. Epigr. lib. IX. 102: Victor Hyperboreo nomen ab orbe tulit.

[4]) Ibid. Epigr. VIII. 50:

Vescitur omnis eques tecum populusque patresque,
Et capit ambrosias cum duce Roma dapes.

[5]) Statii Sylvae, I. v. 80—81: tu tardum in foedera montem Longo Marte domas.— A se vedé legenda culésă de V. A. Urechiă, despre lupta luĭ Troian împĕratul cu Urieșiĭ în Buceġiŭ. Universul literar, nr. 38 din 1901.

[6]) A se vedé capitulul următoriŭ.

lângă altariul cel mare, sĕ lupte uniţĭ în contra Titanilor, şi, unde vechiĭ Giganţĭ asaltară pe ḑeiĭ Olympicĭ.

O amintire obscură despre altarele cele sfinte, ἱεροὶ βωμοί, ale marilor divinităţĭ olympice, o aflăm în scrierile luĭ Hesiod [1]).

Acelaşĭ autor ne maĭ spune, că pe Olympul — cel acoperit cu nóuă — de la marginile pămêntuluĭ, se afla şi un loc de adunare, ἀγορὴ [2]), a ḑeilor şi a ómenilor.

Aceste agore ale vechilor timpurĭ pelasge eraŭ de regulă decorate cu statuele şi cu altarele divinităţilor, cu scaune de pétră şi portice pentru popor. Încunjurate adese orĭ cu blocurĭ enorme de pétră, ele serviaŭ ca locurĭ de întrunire pentru deliberările comune ale triburilor, pentru festivităţile lor maĭ importante, pentru festine, jocurĭ publice şi têrgurĭ.

Acelaşĭ aspect al uneĭ agore preistorice, însă în o formă primitivă, gigantică, ni-l presintă şi locul de pe terasa cea frumósă a munteluĭ Caraiman, decorat şi astăḑĭ cu resturile unor statue desfigurate, numite Babe, şi cu altare de sacrificiĭ [3]).

Încheiăm:

După însemnătatea geografică, ce a avut'o în istoria migraţiuniĭ pelasge, colţul sud-ostic al Carpaţilor, cu deosebire însă după cultul cel estins al luĭ Ζεὺς αἰγιόχος, al căruĭ monument principal se află aci, aceste mese enorme de pétră de pe muntele Caraiman, ni se presintă întru tóte ca altarele cele sfinte ale vechiĭ teogonie [4]).

---

[1]) **Hesiodi** Opera et Dies, v. 136. — Ibid. Theog. v. 557.

[2]) **Hesiodi** Scut. Herc. v. 204. — Lângă altariul luĭ Saturn din Roma, încă se afla, după cum scrie Macrobiu (Sat. I. 8), un loc de sfătuire al bĕtrânilor. Habet (aedes Saturni) aram, et ante senaculum... Illic... capite aperto res divina fit: quia primo a Pelasgis, post ab Herculc ita eam a principio factitatam putant.

[3]) Tot cu privire la aceste altare scrie Cesar Boliae: «De dóue orĭ am venit aci de la Sinaia peste muntele Furnica către Ialomiţa, pe unde am întêmpinat treĭ mese marĭ de pétră în diferite distanţe, cărora n'am putut ghici altă destinaţiune, de cât că aŭ servit ca altare de sacrificiĭ» (Trompeta Carpaţilor, nr. 846). De şi cuvintele sale «treĭ mese marĭ de pétră la diferite distanţe» nu sunt destul de clare, ele însă se refer séŭ la altarele de lângă Vêrful Doruluĭ, séŭ la acele din dosul munteluĭ Caraiman.

[4]) Un alt altariŭ preistoric tăiat în stâncă se pare a fi fost «Masa» aşa numită a «luĭ Traian» (Troian) pe malul stâng al Oltuluĭ la strîmtórea Carpaţilor din sus de comuna Jiblea. Despre care scrie Boliac: «în sus de Cozia, la pétra, ce se ḑice masa luĭ Traian, şi care este necontestat un altar dac; de care se întêmpină fórte des prin Carpaţĭ — numaĭ de la Sinaia peste munte până la Pesceră se pot numĕra treĭ asemenea altare» (Trompeta Carpaţilor, nr. 939 din 1871, p. 2). Noĭ am vĕḑut în două rêndurĭ stânca numită «Masa luĭ Traian», însă forma primitivă a vechiuluĭ altariŭ astăḑĭ nu se maĭ póte distinge.

XIV. ΚΙΩΝ ΟΥΡΑΝΟΥ. COLUMNA CERIULUĬ DE PE MUNTELE ATLAS DIN ȚÉRA HYPERBOREILOR.

1. *Posițiunea geografică a munteluĭ Atlas după legendele eroice.*

Lângă simulacrul luĭ Ζεύς αἰγίοχος de pe vêrful cel maĭ înalt al munteluĭ Bucegiŭ (2508 m.), între judeţul Prahova și comitatul Brașovuluĭ, se ridică o columnă gigantică de stâncă, ce dominéză întreg colţul de sud-ost al Carpaţilor, ér lângă acéstă columnă, alte dóue vêrfurĭ de stâncĭ, eșite din sînul pămêntuluĭ în formă de monolite puternice, î-șĭ înalţă în aer capetele lor.

Întocma ca și figura luĭ Ζεύς αἰγίοχος, acéstă columnă a avut în anticitatea preistorică o celebritate particulară religiósă la tóte triburile pelasge, ce emigrase de la Carpaţĭ către Elada, către Asia mică și Egipet.

Ea a fost considerată în legendele meridionale ca columna cea miraculósă a pămêntuluĭ, care susţinea bolta cea înstelată a ceriuluĭ, séŭ polul nordic al universuluĭ.

Noĭ vom esamina maĭ ântâiŭ aicĭ vechile tradiţiunĭ elene cu privire la posiţiunea geografică a acesteĭ columne, vom espune apoĭ legendele și rolul însemnat, ce l'a avut acéstă columnă în credinţele religióse ante-homerice [1]).

După vechile tradiţiunĭ geografice grecescĭ, acéstă columnă legendară a ceriuluĭ se afla în părţile estreme, séŭ de nord, ale lumiĭ cunoscute, pe muntele cel înalt și vast din ţéra Hyperboreilor numit Atlas.

Acest Atlas este una din figurile cele marĭ ale timpurilor saturnice.

După cum spuneaŭ vechile fântânĭ istorice, de carĭ s'a folosit Diodor Sicul, Atlas a fost frate cu Saturn și ambiĭ fiiĭ luĭ Uran și aĭ Gaeeĭ. În particular titanul Atlas a fost un rege puternic și avut, care a domnit peste poporul Atlanţilor [2]), ce făceaŭ parte din familia cea mare a Hyperboreilor.

Despre acest Atlas se maĭ spunea, că el avuse turme de oĭ admirabil de elegante, de o colóre roșiatică-auriă [3]). Ér poetul Ovidiu ne înfăţișéză pe acest rege-păstoriŭ din timpurile teogonicĭ cu următórele cuvinte: «Miĭ de turme

---

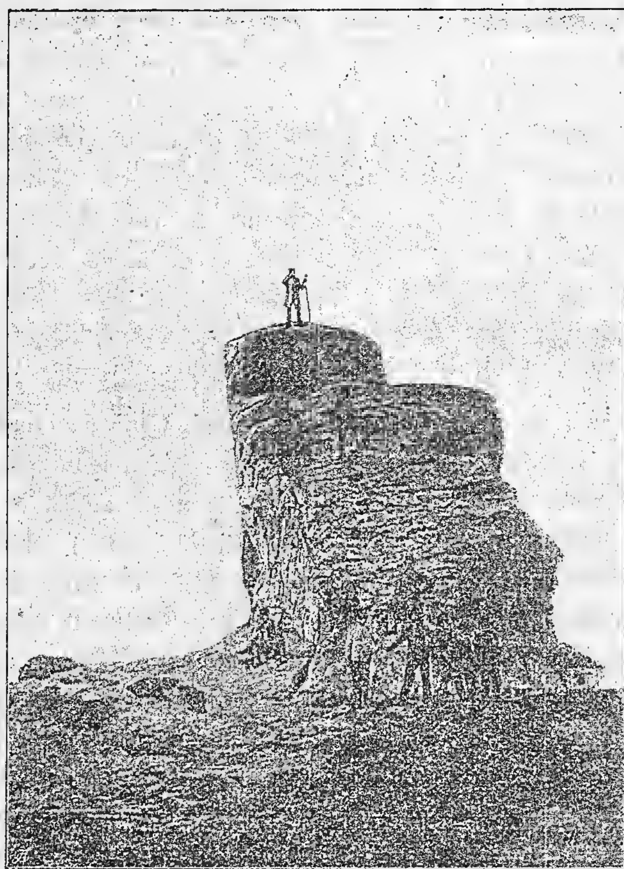
[1]) Din punct de vedere geologic, cele treĭ columne de pe vêrful munteluĭ «Omul» sunt formate dintr'un conglomerat fin cuarţos, care trece într'o veritabilă gresiă. Elementele acestuĭ conglomerat sunt legate printr'un ciment de calcar. După etatea sa, acest conglomerat aparţine epoceĭ cenomane.

[2]) Diodori Siculi lib. III. 57. 60.

[3]) Ibid. lib. IV. 27.

și cireḑĭ de vite rĕtăcesc pe câmpiele sale. Țéra sa nu e strimtorată din nicĭ o parte de hotarele vecinilor. Pe arboriĭ sĕĭ frunḑele cresc strălucind în aur, ramurile arborilor sunt de aur și tot de aur sunt și pómele, ce le acoper» [1]).

Acest Atlas, ca frate al luĭ Saturn, luase parte la rĕsboiul Titanilor în contra luĭ Joe, din care causă, după învingerea desĕvêrșită a acestuĭ noŭ

165. — Columna Ceriuluĭ (κίων οὐρανοῦ) de pe vechiul Atlas din țéra Hyperboreilor, astăḑĭ Vêrful Omuluĭ pe colțul sud-ostic al Carpaților. Vederea din partea de ONO. După o fotografiă din a. 1899.

monarch, el a fost condemnat la una din cele maĭ grele muncĭ, pe carĭ le cunósce istoria legendară a vechimiĭ, sĕ susțină ceriul cu capul și cu mânile sale neobosite [2]).

Gramaticul Apollodor din Atena, care trăise pe la a. 145 a. Chr., redactase o importantă scriere despre tradițiunile și legendele timpurilor eroice, și pe carĭ dênsul le estrăsese din poețiĭ cyclicĭ, din vechiĭ logografĭ și istoricĭ.

[1]) **Ovidii** Met. lib. IV. v. 634 seqq.

[2]) **Hesiodi** Theog. v. 517.

În acéstă lucrare a sa, de mare valóre pentre istoria timpurilor ante-homerice, noĭ aflăm următórele date geografice cu privire la regiunea, peste care domnise o-dată titanul Atlas.

Eurysteu, regele Myceneĭ, ne spune Apollodor, ceruse de la Hercule, ca sĕ-ĭ îndeplinéscă şi a un-spre-ḑecea lucrare, anume sĕ-ĭ aducă merele de aur de la Hesperide. Aceste mere însă, scrie Apollodor, nu eraŭ în Libya (séŭ în ţinuturile Africeĭ) după cum spun uniĭ, ci la muntele Atlas din ţéra Hyperboreilor [1]. Joe, cu ocasiunea nunţiĭ sale, dăruise aceste mere Junoneĭ, şi ele eraŭ păḑite aci de un bălaur nemuritoriŭ, cu una sută de capete, pe care-l născuse Echidna cu Typhon, şi acest bălaur se folosia de multe şi diferite feliurĭ de vocĭ. Hercule călĕtorind peste Libya ajunse până la Marea esternă, ér de acolo trecu cu corabia pe continentul din faţă, se duse la muntele Caucas, unde ucise cu săgeţile sale pe vulturul, ce-l născuse Echidna cu Typhon şi care ciupĭa ficatul luĭ Prometheu. Ast-fel dênsul liberă pe Prometheŭ din catenele sale, care acum în loc de catene luă coróna de olivă. Când veni însă Hercule în ţéra Hyperboreilor la Atlas, Prometheŭ î-l sfătui, sĕ nu mérgă dênsul în persónă după mere, ci sĕ trimită pe Atlas [2], ca sĕ i le aducă, ér el (Hercule) sĕ susţină în locul luĭ Atlas cu umeriĭ sĕĭ polul ceriuluĭ [3]. Hercule ascultă luă polul ceriuluĭ pe umeriĭ sĕĭ în locul luĭ Atlas, ér Atlas se duse la grădinele Hesperidelor, luă de acolo treĭ mere şi se întórse la Hercule [4]. Însă acum Atlas nu maĭ voia sĕ iee pe umeriĭ sĕĭ polul ceriuluĭ, ḑicênd, că va merge singur la Eurystheu, ca sĕ-ĭ ducă merele, ér Hercule sĕ rĕmână aci

---

[1]) **Apollodori** Bibl. lib. II. 5. 11: Ταῦτα (χρύσεα μῆλα) δὲ ἦν, οὐχ, ὥς τινες εἶπον, ἐν Λιβύῃ, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ Ἄτλαντος ἐν Ὑπερβορέοις. — Despre grădina Hesperidelor vom vorbi maĭ târḑiŭ în acest volum.

[2]) Scriitoriĭ grecescĭ perduse încă de timpuriŭ cunoscinţa esactă despre posiţiunea geografică a munteluĭ Atlas. Din acéstă causă uniĭ î-l localisară în Mauritania din Africa, alţiĭ în Italia şi în fine uniĭ în Arcadia din Pelopones. Însă nu a esistat în nicĭ o parte a lumiĭ vechĭ vre un alt munte cu numele Atlas, de cât numaĭ cel din ţéra Hyperboreilor. La populaţiunile indigene ale Africeĭ de nord-vest, numele de Atlas a fost cu desĕvêrşire necunoscut. Acéstă numire s'a dat cateneĭ muntóse de acolo numaĭ în scrierile literare grecescĭ. Cf. Pliniu (V. 1. 13) şi Strabo (XVI. 3. 2).

[3]) La Apollodor (II. 5. 11): τὸν πόλον. — Cicero, De nat. deor. II. 41: Extremusque adeo duplici de cardine vertex Dicitur esse polus.

[4]) Acéstă scenă e representată pe o metopă de la templul luĭ Joe din Olympia. Atlas vine la Hercule, care ţine ceriul în locul sĕŭ, şi-ĭ presintă merele luate de la Hesperide (Duruy, Hist. d. Gr. I. 85) Atlas e înfăţişat aicĭ cu pĕrul buclat, după obiceiul pastoral al Hyperboreilor (veḑĭ Fig. 139), ér pe cap el are un apex séŭ şapcă în acelaşĭ gen ca şi regele Dac de pe moneta Fig. 146.

şi sĕ susţină şi maĭ departe ceriul în locul sĕŭ. Hercule la început promise, că va face aşa după cum i ḑise Atlas, însă în urmă folosindu-se de o viclenia, ce-l învĕţase Prometheŭ, el puse érăşĭ ceriul pe umeriĭ luĭ Atlas Anume Hercule rugă după sfatul luĭ Prometheŭ, pe Atlas, ca sĕ susţină ceriul numaĭ pentru câte-va momente, până-şĭ va pune o perină pe cap. Atlas, în urma acesteĭ rugărĭ, puse merele jos şi luă érăşĭ ceriul asupra sa. Însă Hercule ridică merele de jos şi plecă maĭ departe.

Acésta este tradiţiunea cea maĭ vechiă şi tot-o-dată cea maĭ acreditată despre patria gigantuluĭ Altas, un rege din ţéra Hyperboreilor celor evlavioşĭ.

Hyperboreiĭ, locuitoriĭ uneĭ ţĕrĭ fórte fertile şi fericite, un popor pastoral şi agricol, ómenĭ plinĭ de virtuţĭ, religioşĭ şi drepţĭ, contemporanĭ cu ḑeiĭ Olympuluĭ, şi carĭ se considerau născuţĭ din rasa cea gloriósă a titanilor [1]), constituiaŭ o întinsă populaţiune pelasgă din nordul Istruluĭ şi al măriĭ negre [2]).

Maĭ târḑiŭ însă Atlas, acest puternic domnitoriŭ peste poporul Atlanţilor, a fost străformat în un munte imens, susţinênd şi maĭ departe cu crescetul sĕŭ polul nordic séŭ osia ceriuluĭ.

Legenda este următória:

Perseu, eroul mitic din Argos, fiul luĭ Joe şi al nimfeĭ Danae, este trimis de regele Polydecte din insula Seriphos, ca sĕ-ĭ aducă capul Gorgóneĭ Medusa, care avea putere magică sĕ împetréscă pe muritorĭ. Perseŭ sosesce la isvórele rîuluĭ Oceanos (cataractele Istruluĭ), unde se aflaŭ cele treĭ Gorgóne legendare [3]), taiă capul Meduseĭ, î-l pune în traistă şi plécă înapoĭ. În drumul sĕŭ, Perseu se abate pe la regele Atlas din ţéra Hyperboreilor, căruia i cere ospitalitate pentru o nópte. Atlas însă aducându-şĭ aminte de un vechiŭ oracul, că o-dată un fiŭ al luĭ Joe i va răpi pómele sale de aur, i respunse brusc: sĕ plece îndată maĭ departe, fiind-că alt-cum nu-l va scăpa de mânia sa nicĭ vitejiele sale mincinóse, nicĭ tatăl sĕŭ Joe. Atuncĭ Perseu scóse din traistă capul cel urît al Meduseĭ şi de o-dată Atlas — pe cât era de mare — fu prefăcut în un munte, capul sĕŭ deveni crescetul unuĭ pisc înalt [4]), ér corpul sĕŭ o catenă imensă [5]).

---

[1]) Scholiastul luĭ Pindar la Olymp. III. 28: τοὺς Ὑπερβορέους τοῦ Τιτανικοῦ γένους Φερένικός φησιν εἶναι (Boeckhius, Pindari opera, II. 96).

[2]) A se vedé maĭ sus pag. 85. După Pindar (Olymp. III. 14-17) Hyperboreiĭ locuiaŭ lângă isvórele (séŭ cataractele) Istruluĭ.

[3]) **Apollodori** Bibl. II. 4. 2. 8. — **Hesiodi** Theog. v. 274. 281. — **Preller**, Gr. Myth. II. (1854) p. 44.

[4]) **Ovidii** Metam. lib. IV. 627 seqq. — Pindar (Pyth. X. 50) încă amintesce de călĕtoria luĭ Perseu la Hyperboreĭ.

[5]) O legendă analógă esistă şi la poporul român: că figura de pe muntele «Omul»

Idea fundamentală în legendele luĭ Atlas este, că acest rege-păstoriŭ al lumiĭ vechĭ susținea cu capul și cu mânele sale polul, séŭ estremitatea nordică a osieĭ, în jurul căreia se învêrtesce sfera ceréscă.

Tot în regiunile de nord ale Europeĭ ne apare muntele Atlas în Teogonia luĭ Hesiod [1]), și în Eneida luĭ Virgil, amêndouĕ aceste opere fiind scrise pe basa datelor geografice ale literatureĭ sacre.

Mercuriŭ, ne spune acest autor din urmă, trimis de Joe în Africa cu ordin către Enea, ca sĕ plece fără întârḍiere în Italia, el sbóră peste țĕrĭ și mărĭ cu ajutoriul aripelor de la călțuniĭ sĕĭ. «În acéstă călĕtoriă a sa prin aer, Mercuriŭ vede căciula și cóstele cele prăpăstióse ale luĭ Atlas cel dur, care susține ceriul cu crescetul sĕŭ. Capul sĕŭ e încoronat de braḍĭ, și încins tot-de-una de norĭ negriĭ, bătut de vênturĭ și de ploĭ. Umeriĭ sĕĭ sunt acoperițĭ cu troiane de néuă, ér din fața bĕtrânuluĭ se precipitéză rîurĭ de apă, și barba sa cea înfiorătóriă e plină de ghiéță» [2]).

Am vorbit până aicĭ despre Atlas ca una din personalitățile cele marĭ ale timpurilor preistorice, ca despre un rege puternic, avut de turme și avut de aur, din țéra Hyperboreilor; am vorbit în fine despre Atlas, ca un munte însemnat din aceeașĭ regiune, și care representa după nume și după legende pe vechiul titan.

---

representă pe un păstoriŭ, pe care D-ḍeŭ pedepsindu-l pentru impietatea sa, l'a prefăcut in o stâncă puternică (Müller, Siebenbürgische Sagen, p. 174).

[1]) **Hesiodi** Theog. v. 518. 736. — **Ovidii** Met. IV. 130-131 . . . . ultima tellus Rege sub hoc, et pontus erat . . . .

[2]) **Virgilii** Aen. IV. v. 246 seqq.:

. . . . Jamque (Mercurius) volans apicem et latera ardua cernit
Atlantis duri, coelum qui vertice fulcit;
Atlantis, cinctum adsidue cui nubibus atris
Piniferum caput et vento pulsatur et imbri;
Nix humeros infusa tegit; tum flumina mento
Praecipitant senis, et glacie riget horrida barba.

În altă poemă a sa (Georg. III. 349 seqq.) Virgiliu maĭ amintesce lângă Istru de catena cea prelungită a munteluĭ Rhodope, (Carpațĭ), care se intórce înapoĭ în jurul osieĭ centrale a ceriuluĭ.

. . . . qua Scythiae gentes, Maeotiaque unda,
Turbidus et torquens flaventis Hister arenas,
Quaque redit medium Rhodope porrecta sub axem.
Illic clausa tenent stabulis armenta . . . .

Sf. Paulin în poema sa, dedicată episcopuluĭ Niceta din Dacia la a. 398 d. Chr., consideră de asemenea pe Dacĭ, că locuiaŭ sub polul nordic: Ibis Arctoos procul usque Dacos.

În anticitatea grecéscă însă, numirea de Atlas a maĭ avut încă un deosebit sens geografic.

La Herodot Atlas este numele unuĭ rîŭ însemnat, care curge din înălţimile Hemuluĭ vechiŭ (Carpaţĭ) şi se varsă în Istrul de jos [1]), identic cu Alutus fluvius al Romanilor [2]), şi cu rîul Olt de astădĭ (germ. Alt).

Acelaş înţeles archaic, ca munte şi ca rîŭ tot-o-dată, l'a avut în seculele trecute şi-l are încă astădĭ numele Olt la poporul român.

Importanta catenă a Carpaţilor meridionalĭ, carĭ o-dată aŭ servit de asil şi de putere pentru triburile pastorale pelasge, — începând din ţéra Bârseĭ (Burzenland) şi până la isvórele Motruluĭ, — maĭ pórtă şi astădĭ numele de munţiĭ Oltuluĭ [3]) şi munţiĭ Oltenilor [4]).

---

[1]) **Herodoti** lib. IV. 49: Ἐκ δὲ τοῦ Αἵμου τῶν κορυφέων τρεῖς ἄλλοι μεγάλοι . . . ἐσβάλλουσι ἐς αὐτὸν (τὸν Ἴστρον), Ἄτλας καὶ Αὔρας καὶ Τίβισις. — Gooss, Studien zur Geographie d. Trajanischen Daciens, p. 10: In Atlas erkennen wir die griechische Form der Alúta. — La Dio Cassiu, Carpaţiĭ sud-osticĭ sunt de asemenea numiţĭ Hem (lib. LXVII. 6).

[2]) Numele de Àlutus (gr. Ἄτλας) ni se presentă ca un vechiŭ cuvênt pelasg, al căruĭ sens primitiv a fost fără îndoiélă «aur spĕlat» şi locul, unde se spală aurul (lat. alluo, a spĕla, vorbind în particular despre ape). De aici şi legenda, că în regatul luĭ Atlas şi frundele de pe arborĭ eraŭ de aur. În timpurile luĭ Pliniu maĭ esista la spĕlătoriĭ de aur din Dalmaţia, terminul de alutatium, cu înţelesul de aurul, ce se găsesce pe suprafaţa pămêntuluĭ: Cum ita inventum est (aurum) in summo cespite alutatium vocant, si et aurosa tellus subest (H. N. XXXIII. 21. 2.) — Spĕlarea auruluĭ din nisipurile Oltuluĭ a fost în us în Ţéra-românéscă până cu puţin înainte de a. 1848 — Tunusli, Ist. politică şi geografică a Ţĕreĭ românescĭ. Trad. Sion, p. 37: «Aurul se exploatéză din nisipul rîurilor Olt, Topolog, Argeşul şi Dâmboviţa, de către ţiganiĭ domnescĭ numiţĭ Rudarĭ». — Sulzer, Geschichte d. transalp. Daciens I. 152-153: Zur Zeit der österreichischen Regierung im Krajowaer Banate lieferte die von Steinville errichte Goldwaschergesellschaft aus dem Altflusse gefischtes Gold, welches viel höher, reiner und schöner als das siebenbürgische war.

[3]) În poesiele poporale din Bănat «Vêrful Oltuluĭ» este muntele cel maĭ înalt despre Transilvania:

Peste vêrful Oltuluĭ
Suflă vêntul codruluĭ . . .

Hodoş, Poesiĭ pop. din Bănat, p. 127.

La Marienescu, Colinde, p. 133: Sus la munţiĭ Oltuluĭ . . .

În Transilvania munţiĭ Făgăraşuluĭ sunt numiţĭ şi munţiĭ Oltuluĭ. — În România maĭ întâmpinăm pe lângă rîul Oltuluĭ încă următórele numirĭ: Olt, dél spre NV. de Drăgăşanĭ. Olt, dél spre apus de com. Fiscălia (jud. Vâlcea). Olt, dél pe teritorlul com. Géměna (jud. Dolj).

[4]) La Teodorescu, Poesiĭ pop., p. 557:

Prin şesul Motrenilor
Sub munţiĭ Oltenilor . . .

În fine istoria legendară a luĭ Atlas, ne maĭ presintă şi un caracter archeologic. După vechile tradiţiunĭ elene, vêrful cel maĭ înalt al munteluĭ Atlas înfăţişa figura împetrită a acestuĭ puternic representant al raseĭ titanice. «Pe cât a fost Atlas de mare», scrie Ovidiu, «el a fost prefăcut într'un munte. Barba şi pletele sale deveniră acum pădurĭ, umeriĭ şi mânele sale nisce culmĭ întinse; ceea ce maĭ înainte a fost capul acum este crescetul munteluĭ celuĭ maĭ înalt; ósele sale se prefăcură în stâncĭ; şi apoĭ crescând în tóte părţile el a căpĕtat o estensiune imensă» [1]).

Tot asemenea amintesce şi Virgil de capul cel încoronat cu bradĭ şi încins de norĭ al luĭ Atlas, de umeriĭ sĕĭ acoperiţĭ cu troiane de néuă, de faţa cea mare a bĕtrânuluĭ, din care se precipitéză rîurĭ de apă şi de barba sa înfiorătóriă şi plină de ghiéţă.

Acéstă figură colosală împetrită, pe care ne-o descriŭ cu atâta realitate legendele luĭ Atlas, maĭ esistă şi astădĭ lângă columna, ce se înalţă pe vêrful munteluĭ Omul. Este simulacrul cel grandios al luĭ Ζεὺς αἰγίοχος, format din un pisc întreg de munte.

La aceeaşĭ figură se raporta cuvintele poetuluĭ roman Statiu, când vorbesce de Jupiter nubilus de pe osiele Hyperboreilor [2]).

Ne aflăm cu legendele luĭ Atlas în periodul al doilea al preistorieĭ, când vechile tradiţiunĭ despre locurile cele sfinte din nordul Istruluĭ se perduse în ţinuturile meridionale, când simulacrul cel miraculos al luĭ Saturn, ca Ζεύς εὐρύοπα, αἰγίοχος, de pe munţiĭ Oltuluĭ, a fost considerat ca figura cea împetrită a titanuluĭ Atlas. Este acelaşĭ monument al timpurilor ante-homerice, însă cu nume şi cu legende diferite [3]).

Ni se presintă acum ultima cestiune geografică din istória legendelor gigantuluĭ Atlas anume: care este originea numeluĭ de «Columna Ceriuluĭ», ce l'a avut piramida cea colosală de pe vêrful munteluĭ «Omul».

---

[1]) Ovidii Metam. IV. v. 656 seqq.

Quantus erat, mons factus Atlas: Jam barba comaeque
In silvas abeunt; juga sunt humerique, manusque;
Quod caput ante fuit, summo est in monte cacumen;
Ossa lapis fiunt: tum partes auctus in omnes
Crevit in immensum . . . . .

[2]) Statii Thebaid. lib. XII. v. 650: Qualis Hyperboreos ubi nubilus institit axes Jupiter. — Martial încă numesce triumful luĭ Domiţian asupra Dacilor Hyperboreus triumphus.

[3]) Acéstă lipsă de cunoscinţe geografice cu privire la ţinuturile din nordul Istruluĭ, o constată Herodot (V. 9) prin următórele cuvinte: «Spre nord de Thracia, ce fel de ómenĭ locuesc nimene nu póte spune cu siguranţă. Atâta însă se pare, că dincolo de Istru este un pământ deşert şi infinit».

La Aeschyl acest măiestos monument al lumiĭ pelasge, pórtă numele de κίων οὐρανοῦ τε καὶ χθόνος [1]), adecă «columna ceriuluĭ şi a pămêntuluĭ».

Ér Homer în Odyssea sa face numaĭ amintire despre «columnele cele lungĭ», κίονας μάκρας, de pe muntele Atlas, carĭ despărţesc ceriul de pămênt» [2]), însă fără de a ne spune numĕrul acestor columne.

La Hesiod însă Atlas susţine ceriul cu capul şi cu mânele sale neobosite, şi acest autor maĭ adauge tot-o-dată, că pe columna din mijloc a fost ferecat în lanţurĭ astutul Prometheu [3]).

Esistaŭ aşa dar, după vechile legende ale teogonieĭ, treĭ columne de pétră séŭ stâncă, pe muntele Atlas, dintre carĭ una, cea maĭ înaltă şi maĭ puternică, era considerată de columnă principală.

Treĭ columne cu forme particulare, ce aŭ representat o-dată anumite simbole sfinte, se maĭ vĕd şi astădĭ pe vêrful cel maĭ înalt al munteluĭ Omul, dominând de asupra figureĭ luĭ Ζεύς εὐρύοπα séŭ αἰγίοχος [4]).

Fără îndoiélă că la început numele de «Columna Ceriuluĭ» a fost numaĭ o simplă espresiune a geografieĭ sacre.

Ea desemna nu o columnă imaginară, miraculósă, care susţinea bolta cea înstelată a ceriuluĭ, ci o columnă reală, însă grandiósă, de pe muntele cel maĭ sfânt al vechimiĭ, numit în literatura grecéscă οὐρανός, μέγας οὐρανός, astădĭ Caraiman (Cerus manus) o columnă, ce a fost consecrată divinităţiĭ supreme a ceriuluĭ.

După tradiţiunĭ şi după datele positive archeologice, pe carĭ le avem, primele monumente religióse, pe carĭ omenimea le ridicase în onórea divinităţilor cerescĭ aŭ fost numaĭ simple columne de lemn orĭ de pétră.

Ast-fel columnele cele gigantice ale luĭ Hercule o-dată atât de faimóse în lumea vechiă, aŭ fost, după cum ne spune scholiastul luĭ Dionysiu Periegetul, consecrate maĭ ântâiŭ luĭ Saturn, adecă deuluĭ, care representa pe marea divinitate a ceriuluĭ celuĭ imens [5]).

---

[1]) **Aeschyli** Prometheus v. 349. — Cf. **Herodoti** lib. IV. c. 184: Τοῦτον (Atlantem) κίονα τοῦ οὐρανοῦ λέγουσι . . . εἶναι. — **Virgilii** Aen. VI. 797: coelifer Atlas Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.

[2]) Odyss. I. v. 53-54.

[3]) **Hesiodi** Theog. v. 521-522:

Δῆσε δ'ἀλυκτοπέδῃσι Προμηθέα ποικιλόβουλον
δεσμοῖς ἀργαλέοισι μέσον διὰ κίον' ἐλάσσας.

[4]) Din punct de vedere al formaţiuniĭ orografice piscul numit Omul a fost şi maĭ este şi astădĭ considerat numaĭ ca unul din vêrfurile munteluĭ Caraiman. Cf. Frundescu, Dict. top., p. VI.

[5]) Fragm. Hist. gr. (Ed. Didot) III. 640. 16.

Ér Pausania în Descrierea Greciei amintesce, că pe drumul de la Sparta către Arcadia se aflaŭ ṣépte columne (κίονες ἑπτὰ) ridicate după ritul cel vechiŭ (κατὰ τρόπον τὸν ἀρχαῖον) și despre carĭ se spunea, că representaŭ simulacrele celor 7 planete [1]).

Încă în seculul al doilea înainte de era creștină, gramaticul Apollodor din Athena stabilise pe basa unor texte maĭ vechĭ, că măiestosul munte Atlas, care susţinea polul nordic al ceriuluĭ, se afla, nu în Libya séŭ în Africa de nord-vest, ci în ţéra Hyperboreilor, o populaţiune întinsă pelasgă din nordul Tracieĭ séŭ al Istruluĭ de jos.

Același adevĕr î-l confirmă astăḑĭ numirile și descrierile geografice, precum și monumentele, de carĭ ne fac amintire legendele luĭ Atlas.

După tóte aceste diferite indicaţiunĭ geografice ale vechimiĭ, muntele cel imens Atlas, muntele pastoral al Hyperboreilor, corespunde la catena meridională a Carpaţilor, cunoscută în istoria română sub numele de munţiĭ Oltuluĭ [2]). În particular punctul culminant al vechiuluĭ Atlas (vertex, summo in monte cacumen) ni se presintă întru tóte ca identic cu vêrful cel măiestos, numit Omul, din masivul Bucegiŭ [3]), acel masiv pe care se află și simulacrul luĭ Ζεὺς αἰγίοχος, unde sunt altarele cyclopice, și unde se înalţă cele treĭ columne de pétră, despre ale căror legende vom vorbi în capitulele următóre.

[1]) Pausaniae lib. III. 20. 9.

[2]) După cum în anticitate devenise legendare turmele cele nenumĕrate ale titanuluĭ Atlas cu lâna lor cea auriă, tot ast-fel aŭ fost renumită până în ḑilele nóstre rasa oilor cu lână fină, scurtă și créţă din munţiĭ Făgărașuluĭ și aĭ Bârseĭ. Despre oile din munţiĭ Făgărașuluĭ scrie Fridvalszky (Mineralogia M. Pr. Transilvaniae, 1767 p. 6): Lana his densa et crispa, et quo crispa magis, tanto carior, chariorque . . . — Tot cu privire la turmele și cireḑile cele marĭ, ce împoporaŭ o-dată acéstă grupă de munţĭ, scrie Babeș, «Din plaiul Peleșuluĭ» p. 58-63. «Din timpurile preistorice, pe piscurile munţilor și în vêrfurile cele maĭ înalte ale Carpaţilor, se aduceaŭ la pășune nenumĕrate turme de oĭ, herghelii de caĭ și cireḑĭ de vite . . . . Eraŭ mocanĭ, carĭ posedaŭ herghelii de sute și chiar de miĭ de caĭ, alţiĭ aveaŭ turme de câte 10-20.000 oĭ . . . Rasele de oĭ predominante la noĭ sunt ţurcana séŭ bârsana și ţigaia . . . Óia ţigaiă se ţine de grupul oilor cu lână créţă și mĕruntă; ér după colóre ţigaia este albă, négră, roșcată saŭ fumuriă și seină». Colindele din Dobrogea încă fac amintire de oile mocănescĭ: mióre cu lâniţa gălbióră; cu lâniţa poleită; cu lâniţa de mătasă (Colecţiunea nóstră).

[3]) Piscurile Omuluĭ sunt și astăḑĭ de regulă acoperite de norĭ și de negurĭ, întocmaĭ după cum se spunea despre vechiul Atlas; ér sub adăpostul stâncelor sale néua stă vecĭnic ascunsă (Turcu, Escursiunĭ, p. 20. — Marele Dicţionar geogr. IV. p. 585). În legendele vechĭ, Atlas a fost considerat de cel maĭ înalt munte al lumiĭ cunoscute. Ast-fel la Ovidiu (Met. VI. 115) este numit: Maximus Atlas . . . aetherium qui fert cervicibus axem. La Virgil (Aen. IV. 482): maximus Atlas Axem

2. *Prometheu încatenat pe Columna Ceriuluĭ din Dacia.*

Pe columna principală de pe muntele Atlas, acelașĭ munte și aceeașĭ columnă, ce dominéză întreg colțul sud-ostic al Carpaților, a fost, după vechile legende ale teogonieĭ, încatenat Prometheŭ, geniul cel maĭ superior al lumiĭ pelasge.

Legenda luĭ Prometheu ne înfățișéză una din cele maĭ sublime imaginĭ ale civilisațiuniĭ născânde a poporuluĭ pelasg.

După ce Joe învinse pe bĕtrânul Saturn și luă dênsul în locul sĕŭ tóte onorile divine și politice, o gravă neînțelegere, după cum ne spun aceste legende, se produse între ómeniĭ muritorĭ și între noul autocrat.

Representantul lumiĭ nemulțămite era înțeleptul titan Prometheŭ.

În una din tragediile cele maĭ frumóse ale luĭ Aeschyl, Prometheu, părintele civilisațiuniĭ și amicul omenimiĭ, inculpă pe Joe ast-fel: că dênsul îndată, ce s'a urcat pe tronul părințesc, ca sĕ domnéscă peste ḑeĭ și ómenĭ, a împărțit tóte bunătățile numaĭ ḑeilor, ér de miseriĭ muritoriĭ nu a ținut nicĭ o socotélă, maĭ mult Joe a voit sĕ stingă întreg genul și sĕ creeze un alt gen, și la acest plan al luĭ Joe s'a opus numaĭ singur el, Prometheu [1])

Joe era puternic prin domnia sa de fapt peste ḑeĭ și peste ómenĭ, însă Prometheu era puternic prin înțelepciunea sa, superior prin forța cugetărilor sale, ér elementul pe care se întemeia dênsul, era omenimea. De aicĭ o jelosiă enormă și értă în consiliul ḑeilor între Prometheu și Joe.

Prima causă a discordieĭ între aceștĭ doĭ ḑeĭ, a fost, după cum ne spune Hesiod, următória:

Pe când ḑeiĭ și ómeniĭ ținuse o adunare comună la Mecone [2]) spre a se înțelege despre onorile și detorințele fie-căreĭ părțĭ, Prometheu aduse un boŭ mare pentru sacrificiŭ și propuse, ca sĕ-l împărțéscă. Apoĭ dênsul

---

humero torquet. Tot ast-fel se credea în seculul al XVIII-lea, că munțiĭ Clăbucet, Pétra Craiuluĭ și Bucegiŭ, constitue înălțimile principale ale Carpaților Dacieĭ (Fridvalszky, Mineralogia M. Principatus Transilvaniae. 1767, p. 11).

[1]) Aeschyli Prometheus vinctus, v. 228 seqq.

[2]) Μηκώνη s. Μυκώνη, localitate obscură. Ea a fost considerată de uniĭ autorĭ grecescĭ ca identică cu Sycion s. Sicyon din Pelopones (Strabo, VII. 6. 25). De óre-ce însă evenimentele teogonieĭ și în particular scena cea tragică a luĭ Prometheu, se petrec n nordul Istruluĭ, séŭ în Scythia, ast-fel tot în aceste părțĭ este de a se căuta și vechia localitate Mecone. Notăm aicĭ, că două sate din Transilvania, situate în apropiere de muntele «Omul», maĭ pórtă și astăḑĭ numele de Moeciŭ.

tăiând victima făcu dóuĕ părţĭ. În o parte el puse tótă carnea cu intestinele cele bune şi grăsimea, pe carĭ le acoperi cu burduful bouluĭ. Ér în altă parte el puse numaĭ ósele, pe carĭ le acoperi cu multă şiretenia cu o grăsime albă lucitória. Prin acésta Prometheu voia sĕ înşele pe Joe, ca sĕ alégă pentru ḑeĭ partea cea maĭ slabă. Cu tóte, că Joe observase îndată înşelăciunea, însă fiind-că şi aşa nu avea planurĭ bune faţă cu ómeniĭ de atuncĭ, el alese cu intenţiune partea cea maĭ rea, ca ast-fel sĕ aibă motiv de resbunare asupra muritorilor. Din acest timp, ḑice Hesiod, se introduse usul, ca ómeniĭ sĕ arḑă pe altarele ḑeilor numaĭ ósele. Acum Joe adânc supĕrat, că ḑeiĭ aŭ fost scurtaţĭ în onorile lor, denegă ómenilor usul foculuĭ [1]). Însă Prometheŭ avênd pornirĭ titanice, fură ḑin focul cel nestins al luĭ Joe câte-va scânteĭ, pe carĭ le aduse şi le dărui muritorilor [2]). Acum pasul cel mare pentru civilisaţiunea genuluĭ uman era făcut. Ómeniĭ începură a se bucura de beneficiele foculuĭ, ale acestuĭ element divin. Cele întêmplate nu se maĭ puteaŭ face nefăcute.

Ér Joe vĕḑênd acum din depărtare, cum flacările foculuĭ ard pe vetrele muritorilor se aprinse de mânia, şi fiind-că nu voia, ca prin acest dar, rivalul sĕŭ Prometheŭ sĕ câştige înaintea muritorilor o consideraţiune maĭ înaltă de cum o aveaŭ însuşĭ ḑeiĭ, se hotărî sĕ-l pedepséscă pentru acéstă faptă îndrăsnéţă a sa.

Ast-fel dede ordin luĭ Vulcan sĕ-l ferece pe stâncile cele înalte şi solitare ale munteluĭ Atlas de la marginea pămêntuluĭ sĕŭ din ţéra Scythilor.

«Atlas», scrie Hesiod, «susţine la marginile pămêntuluĭ cu capul şi

---

1) Ibid. Theog. 535 seqq. — Cf. Opera et Dies v. 47 seqq.

2) O completare a acesteĭ legende o aflăm la Hygin (Poëticon astronomicon. II. 6). După cum ne spune dênsul, ceĭ vechĭ avênd obiceiul sĕ facă sacrificiĭ ḑeilor cu ceremoniĭ fórte marĭ, ardeaŭ în flacările foculuĭ hostiele întregĭ, şi fiind-că din causa cheltuelilor prea marĭ ceĭ sĕracĭ nu puteaŭ face sacrificiĭ, Prometheŭ, care se distingea prin o escelenţă miraculósă a geniuluĭ sĕŭ, obţinu de la Joe favórea, ca sĕ fie permis muritorilor sĕ arḑă numaĭ o parte din carnea victimelor, ér restul sĕ-l întrebuinţeze pentru usul lor personal. Joe învoindu-se, Prometheu imolă doĭ taurĭ, depuse intestinele pe altariŭ, apoĭ adunând la un loc resturile cărniĭ de la amêndouĕ victimele, le acoperi cu pielea unuĭ taur, ér la mijloc puse la un loc tóte ósele, pe carĭ le acoperi cu cea-l-altă piele de boŭ. Apoĭ propuse luĭ Joe sĕ alégă una orĭ cea-l-altă parte, care sĕ fie arsă. Joe, care de şi era ḑeŭ, nu prevedea tóte, creḑênd, că fie-care parte representă resturile unuĭ taur, alese ósele în partea sa. În urmă însă ḑeul vĕḑênd, că a fost înşelat, luă focul de la muritorĭ (mortalibus eripuit ignem), ast-fel ca eĭ sĕ nu aibă nicĭ un folos de carnea victimelor neputênd-o ferbe. Însă Prometheu tot-de-una inventios cugetă, ca sĕ restitue ómenilor focul, ce li s'a răpit din causa sa, şi ast-fel se apropiă de locul, unde era depus focul luĭ Joe, luă câte-va scânteĭ, le puse în lăuntrul planteĭ numite ferula şi le aduse muritorilor.

cu mânile sale neobosite, ceriul cel vast, fiind constrîns la acésta din o dură necesitate. Acéstă sórte i-a destinat'o înțeleptul Joe, care a legat și a ferecat pe columna din mijloc cu catene gróse, indisolubile, pe astutul Prometheu. Ér asupra luĭ a trimis un vultur cu aripe marĭ, care i ciupĭa în continuu ficatul, ce nu se gata nicĭ o-dată, fiind-că peste nópte, ficatul sĕŭ crescea érășĭ la loc, în tóte părțile, pe unde-l ciupise în timpul dileĭ pasĕrea cu aripele cele late. Pe acéstă pasĕre a ucis'o Hercule, vitézul fiŭ al Alcmeneĭ, al deițeĭ cu piciorușele frumóse, și ast-fel eliberă pe Prometheu din suferințele sale» [1]).

Din punct de vedere istoric legendele luĭ Prometheu ne presintă un deosebit interes pentru originile civilisațiuniĭ europene în nordul Istruluĭ de jos, și pentru progresele acesteĭ civilisațiunĭ spre țĕrile meridionale.

După Hesiod, Prometheŭ a fost frate cu Atlas și ambiĭ fiĭ aĭ titanuluĭ Iapet, care dimpreună cu Saturn se aflaŭ la marginile lumiĭ cunoscute [2]).

Ér după cum ne spune istoricul Herodor, care a trăit inainte de Herodot, Prometheu a fost un rege din Scythia [3]). Sub acéstă numire geografică, — de Scythia, — la autoriĭ vechĭ aĭ Grecilor, când e vorba de evenimentele marĭ istorice, religióse orĭ politice, de regulă se înțelegeaŭ ținuturile din partea de nord a Istruluĭ și de la colțul de nord-vest al măriĭ negre. Chiar și la Herodot, Scythia vechiă se întindea pe lângă Istrul de jos, până în regiunile Oltuluĭ de astădĭ.

După legende, Prometheu, figura cea maĭ genială a lumiĭ preistorice, a dăruit ómenilor nu numaĭ beneficiul foculuĭ, dar și o mulțime de alte bunătățĭ, pe carĭ Aeschyl le enumeră ast-fel:

«Ómeniĭ», dice Prometheu, «eraŭ la început cu mintea de copiĭ, și eŭ i-am făcut înțelepțĭ și cu putere de judecată. La început, lucrurile, pe carĭ eĭ le vedeaŭ, le vedeaŭ în zĕdar, și cele ce le audiaŭ nu le audiaŭ. Timp îndelungat eĭ confundaŭ tóte lucrurile unele cu altele, întocma precum se confundă fantomele unor visurĭ. Ómeniĭ aceștia, urmézâ Prometheu, nu cunosceaŭ nicĭ modul, cum sĕ construéscă case de cărămidă, espuse la lumina sóreluĭ; eĭ

---

[1]) **Hesiodi** Theog. v. 517 seqq.

[2]) Ibid. Theog. v. 509-510. — Cf. Homeri Ilias, VIII, v. 479. — După Hesiod (Theog. v. 507) mama luĭ Atlas și a luĭ Prometheu a fost o fică a Oceanuluĭ (a vechiuluĭ Istru) numită Clymene.

[3]) **Herodori** fragm. 23: Ἡρόδωρος ξένος περὶ τῶν δεσμῶν τοῦ Προμηθέως ταῦτα· εἶναι γὰρ αὐτὸν Σκυθῶν βασιλέα φησί. (În Fragm. Hist. gr. II. p. 34). — Pe treĭ baso-reliefurĭ antice, dóue din palatul Mattei, și unul din villa Medicis, Prometheu apare îmbrăcat ca un rege barbar, și cu o mantiă largă pe dênsul.

nu sciaŭ nicĭ sĕ lucreze lemnul, ci locuiaŭ în suterane, ca furnicile cele agile, ascunșĭ în sînul cel întunecos al pescerilor; eĭ nu aveaŭ nicĭ un semn sigur nicĭ pentru începutul ernei, nicĭ al primăvereĭ, nicĭ pentru vară, când se coc fructele, ci trăiaŭ, fără nicĭ un fel de cunoscințe, până când eŭ i-am învĕțat sĕ cunóscă rĕsăritul stelelor și apunerea lor, lucru ce e maĭ greŭ de ținut în minte; eŭ am inventat sciințele cele maĭ folositóre, sistemul numerilor, eŭ am aflat modul de a combina literele, și cum se pot ține în memoriă lucrurile, acésta este mama sciințelor. Eŭ cel de ântâiŭ am prins vitele în jug, ca sĕ fie întrebuințate la transporturĭ . . . și tot eŭ, ér nu altul, am aflat corăbiile cu pânza spre a puté naviga pe mare . . . . Maĭ mult, când cine-va cădea morbos, el nu maĭ avea nicĭ un léc, și nicĭ un mijloc de traiŭ, și ómeniĭ muriaŭ din lipsa remedielor, până când eŭ cel de ântâiŭ i-am învĕțat modul de a compune medicamentele folositóre sănătățiĭ, prin carĭ sĕ se apere în contra tuturor morburilor; eŭ i-am învĕțat diferite modurĭ de profeția . . . . În fine cine ar puté ḑice óre, că a aflat maĭ înainte de mine lucrurile folositóre ómenilor, ce sunt ascunse sub pămênt, arama, ferul, argintul și aurul, și resumând tóte aceste în puține cuvinte: sĕ sciĭ, că tóte artele, ómeniĭ muritorĭ le-aŭ învĕțat de la Prometheŭ» [1]).

In legendele antice Prometheu ne maĭ apare tot-o-dată și ca creatoriul unuĭ noŭ gen uman. Prometheu, ne spune Apollodor, formă din apă și din pămênt pe ómenĭ și le dărui focul, ce-l furase de la Joe, și pe care-l aduse ascuns în planta numită ferula [2]).

O versiune maĭ completă a acesteĭ legende o aflăm la poetul Claudian: După cum spun legendele, ḑice dênsul, doĭ frațĭ gemenĭ, fii luĭ Iapetĭ formară din una și aceeașĭ materiă pe ceĭ de ântâiŭ strămoșĭ aĭ genulu, nostru uman, dar cu succese diferite. La ómeniĭ, pe carĭ i crease Prometheŭ cu multă grijă, dênsul le puse în lut maĭ mult spirit divin, și aceștia, fiind formațĭ de un meșter maĭ bun, cunosceaŭ cu mult maĭ înainte lucrurile, ce aveaŭ sĕ se întêmple, și ast-fel eĭ întêmpinaŭ pregătițĭ evenimentele, ce puteaŭ sĕ le aducă vre un rĕŭ. Al doilea autor însă al genuluĭ uman, pe care poețiĭ grecescĭ î-l numesc cu tot dreptul Epimetheŭ (s. cu mintea din urmă) fiind un meșter maĭ rĕŭ, alesese un lut de o calitate maĭ inferióră, și nu inspiră ómenilor formațĭ de dênsul nicĭ o esență

---

[1]) **Aeschyli** Prometheus vinctus, v. 443 seqq.

[2]) **Apollodori** Bibl. I. 7. 1. — Cf. Ovidii Met. I. 81. — Stephan Byzantinul (v. Ἰκόνιον) scrie: că în timpul luĭ Deucalion, când a fost diluviul, perind toțĭ ómeniĭ, și pămêntul devenind érășĭ uscat, Joe a dat ordin luĭ Prometheu și Minerveĭ, ca sĕ formeze idolĭ din lut, și apoĭ chiemând tóte vênturile le-a dat suflet și i-a făcut viĭ.

divină. Aceştia întocma ca şi dobitócele nu sciu sĕ evite periculele, eĭ nu prevĕd lucrurile, ce aŭ sĕ se întêmple, ér după ce sufer vre-o nefericire, atunci încep a se tângui şi deplâng lucrurile, carĭ s'aŭ întêmplat» [1]).

Care este adevĕratul sens istoric al acesteĭ legende despre creaţiunea omuluĭ din apă şi din pămênt, este astădĭ imposibil de a maĭ afla.

Originea acesteĭ credinţe se reduce la timpurĭ fórte vechĭ.

Este aceeaşĭ legendă, care a emigrat de la nord spre sud, care a trecut de la Carpaţĭ în Elada şi din Elada în Egipet, şi care maĭ târdiŭ a fost introduse de profetul Moise în cărţile cele sfinte ale Ebreilor.

Timpurile luĭ Prometheu sunt cu mult maĭ vechĭ de cât eliberarea poporuluĭ judaic din sclavia Egiptenilor ; în particular legenda nordică despre creaţiunea omuluĭ din apă şi pămênt este mult maĭ archaică de cât redacţiunea definitivă a cărţilor luĭ Moise.

În fine, maĭ avem încă un monument de o estremă importanţă archeologică, care ne atestă, că încatenarea luĭ Prometheu pe columna principală a munteluĭ Atlas se referă la stîlpul cel gigantic, ce dominéză întreg colţul de sud-ost al Carpaţilor.

Lângă acéstă maiestósă columnă de pe vêrful munteluĭ Omul î-şĭ ridică în aer capetele lor, după cum am amintit maĭ sus, alte dóue bucăţĭ de stâncĭ, în formă de dóue monolite archaice, şi carĭ aŭ avut o-dată anumite destinaţiunĭ religióse.

Una din aceste petre misteriόse ne înfăţişéză o sculptură megalitică, ce representă capul, gâtul, pieptul şi o parte din aripele unuĭ vultur gigantic întors cu faţa spre columna principală.

Acéstă monumentală figură este vulturul acel mitologic, căruia legendele anticităţiĭ i atribuise rolul de torturătoriŭ al luĭ Prometheŭ.

Acestuĭ vultur divin, pe care puternicul Joe î-l trimise asupra luĭ Prometheu, i se consecrase încă din cea maĭ obscură anticitate o constelaţiune în emisferul nordic, numită la autoriĭ grecescĭ ἀέτος, ér în literatura romană aquila [2]), aquila Promethei, tortor Promethei [3]).

Posiţiunea acesteĭ constelaţiunĭ este lângă altă grupă de stele, ce pórtă numele luĭ Prometheu séŭ Ingeniculus [4]).

---

1) Claudianus in Eutropium. II. v. 470 seqq.

2) Cicero, De nat. deor. II. 44. — Columella, R. R. II. 43.

3) Dupuis, Origine de tous les cultes. Tome VI, 467-8 şi Atlas, pl. 9. 13.

4) Lângă constelaţiunea vulturuluĭ se află şi grupa de stele numită Serpentariŭ. După uniĭ autorĭ aĭ vechimiĭ Serpentariul representa pe Carnubutas, regele Geţilor,

Figura unuĭ vultur enorm de pétră, lângă columna, pe care suferise după tradițiunĭ înțeleptul Prometheu, era cunoscută și autorilor vechĭ.

Ast-fel gramaticul Hyginus în Poema sa astronomică, ne comunică o parte din istoria legendară a acesteĭ făĭmóse aquile:

«Joe, dice dênsul, trimise asupra luĭ Prometheu aquila, ca sĕ-ĭ devoreze ficatul, ce se renăscea în fie-care nópte. Acéstă aquilă era născută după cum spun uniĭ, din Typhon și din Echidna, după alțiĭ din Pămênt (Terra) și Tartar. Însă ceĭ maĭ mulțĭ autorĭ susțin, că acéstă aquilă a fost făcută de Vulcan, ér Polyzeus demonstréză, că a făcut'o Vulcan, și că Joe i-a dat suflet» [1]).

Avem așa dar înaintea nóstră un specimen de sculptură din cele maĭ obscure timpurĭ ale civilisațiuniĭ ante-elene, o emblemă religiósă, care a fost considerată după tradițiunĭ, ca opera celuĭ maĭ genial maiestru al lumiĭ vechĭ, a luĭ Vulcan.

Cu tóte că acéstă figură archaică de pe vêrful cel înalt al Carpaților a fost espusă miĭ și miĭ de anĭ la cele maĭ aspre intemperiĭ, ea însă ne descéptă și astădĭ admirațiunea prin formele sale deosebit de elegante.

Acéstă aquilă sfântă a timpurilor preistorice nu este singurul tip de sculptură, ce ne-a rĕmas până și astădĭ de la acest divin artist.

Simulacrul cel colosal al luĭ Ζεύς εὐρύοπα, din apropiere de acéstă columnă, care se caracteriséză întru tóte ca o operă de eternă admirațiune, și care o-dată a dominat sentimentele religióse ale lumiĭ întregĭ, ne atestă întru tóte concepțiunea grandiósă și stilul aceluiașĭ maiestru incomparabil [3]).

---

care ucise pe Triptolem. Hygini Poeticon astronomicon (Ed. Basileae, 1549) lib. II. p. 68: Ophiuchus, qui apud nostros scriptores Anguitenens dictus est . . . tenens manibus anguem, medium corpus eius implicentem. Hunc complures Carnubutam dixerunt nomine, Getarum regem, qui sunt in Mysia regione, fuisse, qui eodem tempore regno est potitus, quo primum semina frugum mortalibus tradita esse existimantur. — Săgéta, cu care Hercule a ucis vulturul, ce devora ficatul luĭ Prometheu, a fost de asemenea pusă între constelațiunĭ sub numele de ὀϊστός, τόξον, sagitta. Ér după altă tradițiune (Hyginus, Poet. astr. lib. II. v. sagitta) acésta a fost săgéta, cu care Apollo ucisese pe Cyclopiĭ, carĭ fabricase fulgerele luĭ Joe. Apollo îngropase acéstă săgétă pe muntele Hyperboreilor (in Hyperboreo monte). însă vênturile o duseră éră șĭ la Apollo dimpreună cu cele de ântâiŭ fructe, ce se produsese atuncĭ. Din acéstă causă săgéta a fost pusă între stele.

[1]) Hygini Poeticon astronomicon lib. II., cap. Sagitta: Hanc autem aquilam nonnulli ex Typhone et Echidna natam, alii ex Terra et Tartaro, complures a Vulcano factam: Polyzeus autem Vulcani factam manibus demonstrat, animamque ei ab Jove traditam dicunt.

[2]) A se vedé maĭ sus pag. 227.

[3]) Vulcan ne apare în tradițiunile vechĭ nu numaĭ ca un faur ceresc, care fabrică cele maĭ admirabile obiecte de metal, cum aŭ fost sceptrul luĭ Joe, armele luĭ Achile, scutul

Când poetul Pindar în una din odele sale ne spune, că Vulcan a spart cu securea sa de aramă capul luĭ Joe, din care a eșit ḑeița inteligențeĭ Minerva, dênsul ne comunică prin aceste versurĭ ale sale numaĭ o parte din tradițiunea poporală că Vulcan a fost marele maestru, că a format imaginea séŭ capul cel sfânt al luĭ Ζεύς, pe care eraŭ simbolisate urmele acesteĭ creațiunĭ.

Ambele aceste dóue figurĭ, sunt monumente de artă națională a Pelasgilor nordicĭ.

Phidias aparține timpurilor istorice. Vulcan celor preistorice. Phidias Eladeĭ.

166. — Aquila luĭ Prometheu. Sculptură megalitică lângă Columna cea mare de pe Vêrful Omuluĭ. După legendele vechĭ opera luĭ Vulcan. Vederea din partea de SSV. În drépta un segment din Columna principală. Înălțimea de asupra fețeĭ pămêntuluĭ cam de 6,50 m. După o fotografiă din a. 1900 [1]).

Vulcan regiuniĭ de lângă Oceanos potamos, séŭ de lângă Istru. Phidias este un imitator celebru, Vulcan însă un creatoriŭ divin în arta sa.

De sigur, că destinațiunea primitivă a acesteĭ aquile megalitice, «născute din Pămênt» după cum spuneaŭ ceĭ vechĭ, a fost cu totul alta.

Acéstă figură representată în mod hieratic lângă columna, ce a fost consecrată Ceriuluĭ, esprimă la început numaĭ o simplă ideă religiósă, ea a fost numaĭ un simbol sfânt al maiestățiĭ și al forțiĭ divine.

---

luĭ Hercule ș. a, dar el este tot-o-dată și un măestru divin universal, un lucrătoriŭ în argilă, un sculptor (Hesiodi Op. 60. 70) și un architect. El construesce pe vechiul Olymp casele ḑeilor și porticele cele frumóse de pétră poleită (Iliad. I. v. 607; XX. 11.— După Iliada luĭ Homer (XVIII. v. 402) Vulcan a lucrat 9 anĭ lângă rîul Oceanos (Istru). Ér după Pausania (II. 31. 3) un fiŭ al luí Vulcan, care aflase fluera, avea numele de Ardalus.

[1]) Vederea acesteĭ figurĭ simbolice din cea-l-altă parte o reproducem maĭ la vale sub §. 6.

Pe muntele Lycaeu din Arcadia, de unde se vedea întreg Peloponesul, se afla, după cum ne spune Pausania, un grandios altariŭ de pămênt în forma unuĭ tumul, dedicat luĭ Ζεύς Λύκαιος, ér în partea de rĕsărit a acestuĭ altariŭ se înălțaŭ dóue columne (κίονες), pe carĭ se aflaŭ dóue aquile, însă fórte vechĭ.

Dintre tóte speciele de vulturĭ, ce dominéză astădĭ pe piscurile cele maĭ înalte ale Carpaților, specia cea maĭ frumósă și tot-o-dată maĭ remarcabilă prin caracterul sĕŭ violent este vulturul dis auriŭ, numit altmintrelea și céhlĕu (caelius), adecă vulturul ceriuluĭ [1]).

Este acelașĭ vultur, care în religiunea vechiă era consecrat divinitățiĭ supreme a luĭ Ζεύς, este aquila Olympuluĭ celuĭ vechiŭ (Olympus aetherius) numită în literatura poetică a anticitățiĭ χρυσαίετος (ἀέτος), aquila fulva, fulvus Jovis ales [2]), Jovis ales de plaga aetheria [3]), ér la Cicero: Nuntia fulva Jovis, miranda visa figura [4]).

Despre acest vultur, numit céhlĕu, maĭ esistă și astădĭ la poporul român o credință fórte înrudită cu legenda luĭ Prometheu, că acéstă pasĕre violentă vine nóptea la păstoriĭ vitelor de prin munțĭ și de pe câmpiĭ, le înfige clonțul sĕŭ de fer în piele și prin acésta le causéză marĭ durerĭ [5]).

După teogonia luĭ Hesiod, Prometheu sufere încatenat pe columna cea faimósă a munteluĭ Atlas.

La Apollodor, muntele Atlas este în țéra Hyperboreilor.

Ér Pindar ne spune, că Hyperboreiĭ eraŭ poporul, ce locuia lângă isvórele (cataractele) Istruluĭ [6]).

În fine în Dacia sunt stâncile luĭ Prometheu, și muntele cel fabulos (al Atlasuluĭ) ne spune și maĭ clar poetul latin Martial.

În una din cele maĭ frumóse epigrame ale sale, dedicată unuĭ ostaș roman, ce pleca în Dacia, dênsul se esprimă ast-fel:

«Marceline, ostașiule, tu plecĭ acum, ca sĕ ieĭ pe umeriĭ tĕĭ ceriul de nord al Hyperboreilor și astrele poluluĭ Getic, carĭ de abia se

[1]) În formă femenină cilihóie și cilióie (Marianu, Ornitologia, I. p. 176). Acest vultur este numit, în Transilvania sorliță. O deosebită semnificațiune are și acéstă numire. Eratosthene (Catasterismi, c. 30) spune, că acest vultur este singurul dintre pasĕrĭ, care sbóră către sóre, fără sĕ-l impedece radele. — Vulturiĭ din Bucegiŭ sunt renumițĭ pentru mărimea și audacia lor (Babeș, Din plaiul Peleșuluĭ, p. 72).

[2]) Virgilii Aen. XII. v. 247.

[3]) Ibid. Aen. I. v. 394.

[4]) Ciceronis De Leg. I. 1. 2.

[5]) Marianu, Ornitologia, I. p. 193.

[6]) Pindari Olymp. III. v. 14. 17.

mişcă. Étă şi stâncele luĭ Prometheu. Étă şi muntele acela faimos în legende. În curênd tu le veĭ vedé tóte aceste din apropiere cu ochiĭ těĭ propriĭ. Când tu veĭ contempla aceste stâncĭ, în care rěsună durerile imense ale bětrânuluĭ, veĭ dice: Da, el a fost încă maĭ dur de cât aceste petre dure, şi la aceste cuvinte tu veĭ puté încă sě maĭ adaugĭ: că acela, care a fost în stare sě sufere ast-fel de chinurĭ a putut întru adevěr sě formeze şi genul uman» [1]).

3. *Prometheu pironit pe muntele Caucas din Dacia.*

Încatenarea şi chinuirea luĭ Prometheu a format în anticitate obiectul unuĭ numěr însemnat de poeme, descrierĭ şi esplicărĭ.

Împrejurarea, că acéstă memorabilă scenă din istoria civilisaţiuniĭ ante-elene s'a petrecut pe teritoriul Dacieĭ, ne impune aicĭ tot-o-dată sarcina, ca sě analisăm din punct de vedere geografic şi a dóua legendă despre suferinţele luĭ Prometheu.

La diferiţĭ autorĭ grecescĭ, însă posteriorĭ epoceĭ luĭ Hesiod, Prometheu a fost ţintuit cu cuie pe muntele Caucas din Scythia.

Ast-fel gramaticul Apollodor scrie:

«Prometheu formând ómenĭ din apă şi din pământ, a furat foc, pe sub ascuns, de la Joe şi l'a adus în planta numită ferula. Dar Joe simţind acésta a dat ordin luĭ Vulcan, ca sě-ĭ bată corpul cu cuie pe muntele Caucas. Acest munte este în Scythia, unde Prometheu a rěmas pironit timp de maĭ multĭ anĭ» [2]).

Avem aşa dar aicĭ o nouă cestiune din geografia anticitățiĭ, şi anume: care este Caucasul, de care ne vorbesce legenda a dóua a luĭ Prometheu?

Acest Caucas al Scythieĭ, pe care a fost încatenat, orĭ a fost pironit

---

[1]) **Martialis** Epigr. lib. IX. 46:

Miles hyperboreos modo, Marcelline, Triones
Et Getici tuleris sidera pigra poli;
Ecce Prometheae rupes, et fabula montis,
Quam prope sunt oculis nunc adeunda tuis.
Videris immensis quum conclamata querellis
Saxa senis, dices: Durior ille fuit.
Et licet hoc addas: Potuit qui talia ferre,
Humanum merito finxerat ille genus

[2]) **Apollodori** Bibl. lib. I. 7. 1.

Prometheu, representantul civilisațiunii preistorice, a rĕmas un misteriŭ geografic chiar și pentru ceĭ maĭ distinșĭ autorĭ aĭ vechimiĭ.

Caucasul din legendele luĭ Prometheu, nu era de loc identic cu Caucasul albano-iberic, séŭ cu catena, ce se întinde între marea négră și marea caspică.

Unul din ceĭ maĭ distinșĭ învĕțațĭ aĭ secululuĭ al XII-lea, episcopul Eustathiu din Thessalonica, în Comentariele, ce le scrisese asupra Periegesei luĭ Dionysiu ne spune următórele:

«Însă Caucasul acela, pe care după legende a fost crucificat Prometheu, nu figuréză pe tabulele geografice, așa afirmă autoriĭ ceĭ vechĭ» [1]).

Avem așa dar aicĭ o constatare fórte prețiósă, făcută pe basa vechilor legende și fântânĭ geografice, că Caucasul luĭ Prometheu, nu era Caucasul din Asia, séŭ din partea de rĕsărit a măriĭ negre.

În acéstă privință epoca dominațiuniĭ romane în părțile de rĕsărit ale Europeĭ ne aduce o deplină lumină.

Îndată ce suveranitatea lumiĭ trecu în mânele Romanilor, cunoscințele geografice începură a face un progres imens. Fie-are espedițiune romană era tot-o-dată și o recunóscere geografică.

Cu deosebire, îndată ce legiunile romane ajunseră la Istru, regiunea de sud-ost a Carpaților ne apare în diferite monumente istorice și geografice sub numele de «Caucas».

Cel de ântâiŭ general roman, care ajunse la Dunăre, a fost Marc Liviu Drus în aniĭ 642 și 643 R. [2])

În scurt timp după aceea, fostul consul Piso, urmând aceeașĭ politică firmă, de a pedepsi, de a sdruncina pe barbarĭ și de a face recunóscerĭ militare în ținuturile lor, străbătu, după cum ne spune istoricul Florus, munțiĭ Rhodopuluĭ și munțiĭ Caucasuluĭ [3]).

În resumatul istoric al luĭ Florus, sub numele de Rhodope este a se înțelege întreg sistemul cel complicat de munțĭ aĭ Tracieĭ vechĭ, dimpreună cu Hemul séŭ Balcanul de astădĭ, după cum cu 70—80 anĭ maĭ târdiŭ poetul Virgil numia Rhodope nu numaĭ munțiĭ Tracieĭ dar și munțiĭ Scythieĭ din nordul Istruluĭ [4]).

Ér sub numele de Caucas la Florus figuréză, fără îndoiélă, un munte de pe teritoriul Scythieĭ vechĭ, séŭ catena meridională a Carpaților Dacieĭ.

[1]) **Eustathii** Commentarii in Dionysium, v. 663: Τὸν δὲ τοιοῦτον Καύκασον, περὶ ὃν καὶ ὁ τοῦ Προμηθέως πλάττεται ἀνασκολοπισμὸς, οἱ παλαιοὶ μὴ ἐγκεῖσθαί φασι τῷ τῆς περιηγήσεως πίνακι.

[2]) **Florus** lib. III. c. 5. — **Mommsen**, Röm. Gesch. II. 173.

[3]) **Florus** lib. III. 5: Piso Rhodopen Caucasumque penetravit.

[4]) **Virgilii** Georg. III. v. 351.

Acésta o confirmă o remarcabilă inscripţiune romană din timpul împĕratuluĭ Traian, unde grupa Carpaţilor de lângă Olt pórtă numele de Caucas.

Matronis | Aufanib(us) | C(aius) | Jul(ius) Mansue|tus M(iles) l(egionis) I. M(inerviae) | p(iae) f(idelis) v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito) fu(it) | ad Alutum | flumen secus | mont(em) Caucasi [1]).

este textul acesteĭ inscripţiunĭ de mare valóre pentru geografia Dacieĭ în timpurile ante-romane.

Sub numele de Caucas ne maĭ apar Carpaţiĭ Dacieĭ şi în diferite alte descrierĭ istorice şi geografice.

În seculul al V-lea d. Chr., geograful roman Juliu Honoriu compusese, pe basa unor fântâne maĭ vechĭ, un mic tractat de cosmografiă, şi în care dênsul face amintire de dóue catene de munţĭ cu numele de Caucas, una pe teritoriul Europeĭ în apropiere de muntele Hem, şi care corespunde la Carpaţiĭ de sud-ost aĭ Dacieĭ, şi alta pe teritoriul Asieĭ în partea de rĕsărit a mariĭ negre [2]).

O altă preţiósă constatare geografică o aflăm la Jornande, istoricul Geţilor, care probabil a fost născut în Mesia.

Caucasul, scrie dênsul, începe de la Marea Indică, el trece apoĭ în Syria, unde formând un unghiŭ rotund se întórce spre nord, se prelungesce peste ţinuturile Scythieĭ, se scobóră până în Pont, apoĭ adunându-şĭ înălţimile sale atinge şi cursurile Istruluĭ, acolo unde rîul se desparte şi curge în dóue direcţiunĭ [3]).

În fine sub numele de Caucas ne apar Carpaţiĭ şi în cea maĭ vechiă cronică ruséscă. atribuită călugăruluĭ Nestor, născut pe la a. 1056 d. Chr.

---

[1]) În museul de la Köln. **Henzen**, nr. 5939. — **Froehner**, La Colonne Trajane, I. p. 28, nr. 16.

[2]) **Iulii Honorii** Cosmographia (Excerpta) 28: Montes quos habet oceanus septentrionalis. Hyperborei Ripaei mons | Hypanis mons | Caucasus ex alia parte mons | Haemus mons | Taurus mons | item Caucasus mons | Amanus mons (Riese, Geogr. lat. min. p. 41). — Honoriu amintesce aicĭ lângă Caucasul din Europa şi muntele Hypanis. Notăm, că un munte de lângă Olt spre sud-ost de comuna Sâmbotenĭ, pórtă astăḑĭ numele de «Vêrful Upănaş». (Charta Românieĭ meridionale, 1864. Scara 1 : 57.600, f. 35.— General-Karte von Central-Europa, 1 : 300.000, f. N. 10).

[3]) **Jornandis** De reb. Get. c. VII: Caucasus ab Indico mari surgens .... Mox in Syriam curvato angulo reflexus ... in Boream revertens, Scythias terras ... pervagatur: atque ibidem opinatissima flumina in Caspium mare profundens ... ad Pontum usque descendit: consertisque collibus, Histri quoque fluenta contingit, quo amnis scissus dehiscens.

«În partea de nord a Pontuluĭ», scrie dênsul, «se află Dunărea, Nistru și munțiĭ Caucas séŭ munțiĭ ungurescĭ» [1]).

Caucasul luĭ Prometheu, séŭ Caucasul cel legendar al Scythieĭ, este ast-fel din punct de vedere al geografieĭ preistorice, unul și acelașĭ cu catena meridională a Carpaților numită la Apollodor Atlas din țéra Hyperboreilor, ér în inscripțiunea de la Köln Caucasus ad Alutum flumen [2]).

4. *Prometheu încatenat pe stâncile munteluĭ Pharanx (Parâng) din Dacia.*

După Eschyl, renumitul poet tragic al Grecieĭ, născut în secolul al VI-lea a. Chr., Prometheu, geniul cel maĭ puternic al timpurilor pelasge, a fost încatenat în Scythia, în țéra feruluĭ [3]), pe teritoriul cel depărtat al lumiĭ vechĭ [4]), într'o regiune muntósă nestrăbătută, pe nisce stâncĭ, carĭ în poema sa pórtă numele de φάραγγα, φάραγγος și φάραγγι [5]), forme flexionare de la nominativul φάραγξ, munte séŭ stâncă cu derîmăturĭ și prăpăstiĭ adâncĭ.

Din întrebuințarea constantă, ce o face Eschyl în tragedia sa de terminul Pharang-, spre a desemna stâncile și muntele, pe carĭ a fost crucificat Prometheu, resultă, că avem în casul de față nu un cuvênt generic, ci o numire particulară topică.

În apropiere de acest munte, numit Pharang-, pe care după legenda luĭ Eschyl se esecutase supliciul luĭ Prometheu, curgea după cum ne spune acelașĭ autor, rîul cel mare și divin al lumiĭ vechĭ numit Oceanos potamos séŭ Istrul din timpurile istorice [6]).

În ce privesce însă în particular situațiunea geografică a acestuĭ Pharang-, o deosebită importanță ne presintă itinerariul, ce-l prescrie Prometheu nimfeĭ Io.

---

[1]) **Schlözer**, Несторъ Russische Annalen. II. (Göttingen, 1802) c. II, pag. 22: Do Pont'skago moria na polunoscznyia strany, Dunaj, Dniestr, i Kaukasijskyja gory rekse Ugor'skyja.

[2]) **Hasdeu**, Istoria critică, p. 285. «Este dar un fapt înregistrat în șépte fântâne irecusabile, pe lângă carĭ Ovidiu e a opta și Strabone o să fie a noua, cum-că Carpațiĭ, începând din timpiĭ ceĭ maĭ depărtațĭ și până în evul mediŭ se chiămaŭ Caucas».

[3]) **Aeschyli** Prometheus vinctus, v. 2: Σκύθην ἐς οἶμον. — Cf. ibid. v. 301.

[4]) Cf. Herodot lib. V. 9.

[5]) **Aeschyli** Prometheus, v. 15. 142. 618. 1015.

[6]) Ibid. v. 284-285.

Têněra preotésă Io, fica regeluĭ Inach din Argos, persecutată de Juna, fiind-că era iubită de Joe, vine pe Pharang- la Prometheu cel restignit, care tot-o-dată era și primul profet al timpurilor sale, ca sě-ĭ descopere, câte suferințe și câte rětăcirĭ va maĭ avé dênsa sě îndure din causa persecutăriĭ puterniceĭ ḑeițe-regine.

Prometheu indică fecióreĭ persecutatc următoriul itinerariŭ:

«Maĭ ântâiŭ», ḑice dênsul către Io, «apucând de aicĭ drumul spre r ě s ă r i t veĭ trece peste c â m p i ĭ n e a r a t e și veĭ ajunge la S c y t h i ĭ p ă s t o r ĭ (nomaḑĭ), ómenĭ superbĭ, armațĭ cu săgețĭ, ce bat departe, și carĭ î-șĭ petrec viéța lor în care bine ferecate acoperite cu cobere. Eŭ însă te consiliez sě nu te apropiĭ de eĭ, ci sě te abațĭ către stâncile cele bătute de valurĭ ale măriĭ și sě-țĭ continuĭ drumul pe uscat. În partea stângă locuiesc C h a l y b i ĭ, f a u r i ĭ d e f e r, de carĭ sě te păzescĭ, sunt ómenĭ violențĭ și nu primesc bucuros pe străinĭ; de aci veĭ ajunge apoĭ la r î u l c e l v i o l e n t (ὑβριστὴν ποταμόν) numit ast-fel cu drept cuvênt, pe care însă sě nu-l trecĭ, fiind-că e periculos, până nu veĭ ajunge la C a u c a s, muntele cel maĭ înalt, unde se adună torențiĭ, ce se scurg de pe vêrfurile acestuĭ munte, și de unde apoĭ rîul duce violența lor în jos. De aci apoĭ trecând peste vêrfurile munteluĭ, ce se apropiă de stele, Ἀστρογείτονας κορυφὰς, sě apucĭ drumul spre méḑiă-și și veĭ ajunge la mulțimea A m a z ó n e l o r, ce urěsc pe bărbațĭ . . . Ele î-țĭ vor arăta calea cu tótă buna-voință, apoĭ veĭ ajunge la i s t m u l C i m m e r i c, de lângă gurile cele strimte ale l a c u l u ĭ M e o t i c. După ce veĭ părăsi acest istm, luându-țĭ curagiŭ în suflet, va trebui sě trecĭ peste gurile laculuĭ Meotic, și-țĭ va remâne o faimă neperitóriă în lume pentru trecerea acésta. În urma acestuĭ eveniment strimtorile laculuĭ Meotic se vor numi B o s p o r, apoĭ lăsând în urma ta pămêntul E u r o p e ĭ veĭ trece în continentul A s i e ĭ» [1]).

Resultă din acéstă nóuă legendă, ce ne-o comunică Eschyl, că stâncile, pe carĭ a fost ferecat marele eroŭ al civilisațiuniĭ ante-homerice, se aflaŭ în partea de apus a măriĭ negre, pe teritoriul Scythieĭ muntóse, lângă vechiul Oceanos potamos.

De asemenea resultă din acéstă legendă a luĭ Eschyl, că tragica scenă a luĭ Prometheu se petrecuse pe una și aceeașĭ catenă de munțĭ, care la Hesiod e numită A t l a s și la Apollodor C a u c a s.

O singură deosebire esistă numaĭ, că la Eschyl Golgotha preistorică este o altă grupă de munțĭ, P a r â n g u l, masivul cel grandios din partea de apus a Oltuluĭ, celebru prin sělbăticia stâncilor sale și prin văile sale cele solitare.

---

[1]) Aeschyli Prometheus, v. 707 seqq.

În legendele luĭ Eschyl Scythiĭ păstorĭ, ómenĭ superbĭ și bine armațĭ, sunt faimoșiĭ păstorĭ Hyperboreĭ, carĭ cutrierase o-dată lumea întrégă și carĭ dominaŭ munțiĭ și câmpiile cele nearate din părțile de nord ale Istruluĭ.

În apropiere de muntele Pharang- sunt renumițiĭ Chalybĭ [1]), faurĭ de fer, din timpurile preistorice. După formă și după înțeles, acest cuvênt este de origine pelasgă, sinonim cu germanul Hüttenarbeiter, lucrătorĭ în usinele de metale. Semnificațiunea originală însă a cuvêntuluĭ Χάλυβες a fost fără îndoiélă una și aceeașĭ cu românescul Colibașĭ, locuitorĭ în colibe [2]).

Până astădĭ o localitate de-sub pólele munteluĭ Parâng maĭ pórtă numele de Baia-de-fer, însă fără sĕ cunóscem timpul când începuse, când înflorise și încetase industria siderugică de aci. Tot ce maĭ cunóscem astădĭ, sunt, după cum spun descrierile nóstre geografice, urmele aprópe dispărute ale uneĭ fabricĭ vechĭ [3]).

Munțiĭ Parânguluĭ aŭ fost o-dată renumițĭ pentru avuțiele lor metalice. Regiunea Carpaților a fost în timpurile preistorice, țéra cea clasică a minelor, și este un fapt fórte remarcabil din punct de vedere istoric, că la Eschyl, partea de apus a măriĭ negre, adecă aceea pe lângă care curgea rîul Oceanos potamos, purta numele de «Mama feruluĭ» [4]).

Între muntele Pharang- și marea négră, legenda luĭ Eschyl maĭ face amintire de un rîŭ însemnat, ce curge din munțĭ însă celebru pentru violența cursuluĭ sĕŭ [5]).

Dintre tóte rîurile Carpaților, ce se vĕrsa în Dunărea de jos, rîul cel maĭ periculos în tradițiunile române este Oltul. El este rîul cel «turbat», rîŭ «blestemat», cu vêrtejurĭ violente. Când plóiă la munte, el vine umflat, turburat, mâniat, cu sânge amestecat, aducând plăghiĭ și butucĭ, trupurĭ de hăĭducĭ și căpestre de caĭ murgĭ [6]). În Olt, spun legendele poporale, trebue pe fie-care di, sĕ se înece cel puțin un om, și când trece vre-o di fără ca

---

[1]) **Aeschyli** Prometheus v. 715. — În altă tragediă a sa (Septem adversus Thebas, v. 729) Eschyl spune, că Chalybii eraŭ emigrațĭ din Scythia în părțile meridionale: Χάλυβος, Σκυθῶν ἄποικος. — Ér Suidas: Χάλυβες. ἔθνος Σκυθίας, ἔνθεν ὁ σίδηρος τίκτεται.

[2]) Diferite sate de pe teritoriul Românieĭ din județele Mehedințĭ, Gorj, Muscel, Dâmbovița și Râmnicul-sărat, pórtă numele de Colibașĭ.

[3]) Marele Dict. Geogr. Rom., v. Baia-de-fer.

[4]) **Aeschyli** Prometheus v. 301-302: τὴν σιδηρομήτορα . . . αἶαν.

[5]) **Aeschyli** Prometheus v. 717.

[6]) **Alecsandri**, Poesiĭ pop., p. 159 și Doinele XLIX. LIV. — **Teodorescu**, Poesiĭ pop. p. 320. 323. — **Mândrescu**, Literatura, p. 119. — Șezătoarea (Fălticenĭ) An. V. 93.

rîul sĕ-şĭ priméscă jertfa sa, atuncĭ el începe sĕ urle şi trebue sĕ se pădéscă cine-va, ca sĕ intre în el, fiind-că cere cap de om [1]).

Până în timpurile domnieĭ principeluĭ Bibescu, după cum scrie Margot, se credea cu neputinţă de a se stabili un pod peste acest rîŭ chiar şi la Slatina [2]).

Lângă rîul cel violent ne maĭ apare în geografia luĭ Eschyl şi muntele numit Caucas [3]), însă nu Caucasul din Asia, ci Caucasul din partea de apus a măriĭ negre. Este acelaşĭ munte, despre care ne vorbesce şi inscripţiunea romană din Brambach: Ad Alutum flumen secus montem Caucasi [4]).

După Caucas, punctul cel maĭ însemnat din partea de apus a măriĭ negre este în geografia luĭ Eschyl, muntele ale căruĭ vêrfurĭ se apropiă de stele [5]). Este vechiul Atlas al Hyperboreilor, despre care ne spune Virgil, că pórtă pe umeriĭ sĕĭ osia anume făcută, ca sĕ susţină stelele cele înflăcărate [6]).

«Ér după ce veĭ trece peste vêrfurile munteluĭ, ce se apropiă de stele, ḑice Prometheu către nimfa Io, sĕ apucĭ drumul spre méḑă-ḑi şi veĭ ajunge la mulţimea Amazónelor».

Aceste Amazóne aparţineaŭ ţinuturilor barbare. Homer amintesce despre ele numaĭ ca de o vechiă tradiţiune.

Patria lor originară a fost Scythia, şi în particular Scythia de lângă Dunărea de jos.

După tradiţiunile, ce le culesese istoricul roman Trog Pompeiŭ, Amazónele se lăudaŭ, că eraŭ «ficele ḑeuluĭ Marte» (după cum tot la Marte, ḑeul pelasg, î-şĭ reduceaŭ originea lor şi Romaniĭ), şi în fine, că ele «eraŭ din némul Scythilor» [7]).

La Virgil Amazónele pórtă de asemenea epitetul geografic de Threiciae [8]), ér după Hecateu [9]), ele vorbiaŭ limba tracă, adecă getică [10]).

---

[1]) Şezătoarea, An. III. p. 101.

[2]) **Margot**, O viatorie. Bucurescĭ, 1859, p. 56.

[3]) **Aeschyli** Prometheus, v. 719.

[4]) A se vedé maĭ sus p. 305.

[5]) **Aeschyli** Prometheus, p. 721.

[6]) **Virgilii** Aen. IV. v. 482.

[7]) **Justini** lib. II. c. 4: genitas se Marte praedicabant . . . Genus se Scytharum esse.

[8]) **Virgilii** Aen. XI. v. 659-660.

[9]) **Hecataei** Fragm. 352.

[10]) După Valeriu Flacc (Argon. IV. 602) strămoşul Amazónelor era Gradivus pater (Marte) ḑeul naţional al Geţilor: Inclyta Amazonidum, magnoque exorta Gradivo Gens . . . (Cf. ibid. V. 619. — Virg. Aen. III. 35).

Afară de Marte, divinitatea geto-thracă, Amazónele adoraŭ în particular pe deița Diana, a căreĭ reședință principală după Pindar se afla în Istria [1]), lângă gurile Dunăriĭ.

Pe vechile monumente ale arteĭ grecescĭ, reliefurĭ, statue și picturĭ de vase, ele sunt armate cu scuturĭ, cu arcurĭ și cu securea de rĕsboiŭ (bipennis). Pe cap ele pórtă coif séŭ o căciulă în genul dac [2]).

În fine fisionomia lor încă ne presintă un caracter național pelasg.

Pharang-ul luĭ Prometheu, ne apare ast-fel ca un munte din părțile de apus ale Oltuluĭ. După nume, după situațiune și descrierile sale, el corespunde întru tóte la muntele Parâng de astădĭ [3]).

5. *Columna Ceriuluĭ din Carpațĭ ca emblemă sacră a acropoleĭ din Mycena.*

Columna Ceriuluĭ de pe colțul sud-ostic al Carpaților, care-șĭ ascunde și astădĭ vêrful sĕŭ în norĭ, a avut în cele maĭ depărtate timpurĭ ale preistorieĭ, și în parte maĭ are și astădĭ, forma uneĭ piramide trunchiate în patru unghiurĭ.

Fie-care față a acesteĭ columne represcnta ast-fel forma unuĭ trapez, și fie-care față a fost o-dată decorată cu anumite figurĭ, din carĭ unele se maĭ cunosc și astădĭ de abia, și despre carĭ vom vorbi în capitulele aceste.

Dimensiunile acesteĭ columne, după cum le-am mĕsurat noĭ înși-ne în a. 1900, când am urcat vêrful Bucegiuluĭ spre a studia din punct de vedere istoric acest important monument al lumiĭ vechĭ, sunt:

înălțimea 9.99. m.

lățimea la basă a laturilor maĭ lungĭ 10.72 m. [4]).

Acéstă columnă a fost considerată în timpurile ante-homerice ca cel maĭ sacru simbol religios al întregeĭ lumĭ pelasge. Ea era represèntată în aceeașĭ

---

[1]) **Pindari** Olymp. III, v. 27.

[2]) **Jahn,** Über die Ephesischen Amazonenstatuen (în Berichte d. sächs. Gesellschaft d. Wissenschaften. Phil.-Hist. Cl. I. 1850. Taf. I-VI.)

[3]) Muntele Parâng se caracteriséză cu deosebire prin prăpăstiĭ enorme, dĕrîmăturĭ de stâncĭ și valurĭ formate din bolovanĭ giganticĭ. Sub vêrful numit Cârja (2520 m.) se ridică din aceste ruine de stâncĭ dóue spicurĭ, ca nisce columne informe, înalte de câte 10 m. Eschyl (Prom. v. 142) încă amintesce de nisce colțurĭ de stâncĭ (σκοπέλοι) de pe muntele Pharanx.

[4]) Laturele de SO. și de NV. fiind maĭ late, ér cele de SV. și de NO. maĭ ânguste.

formă pe monumentele religióse ale Eladeĭ şi ale Egipetuluĭ, în arta statuară a Romanilor, cum şi pe diferite specimene de pictură ceramică din epoca grecéscă şi etruscă.

Cea maĭ vechiă reproducere a acesteĭ columne o aflăm pe muriĭ cyclopicĭ, ce încunjuraŭ o-dată acropola atât de celebră a Myceneĭ din Pelopones.

Partea meridională a Eladeĭ, numită Pelopones, a fost o-dată o ţéră prin escelenţă pelasgă. Numele sĕŭ cel maĭ vechiŭ a fost Pelasgia [1]).

Una din provinciele cele maĭ însemnate ale Peloponesuluĭ a fost în vechime Argos, un şes vast, ce se întindea în partea de rĕsărit a acesteĭ peninsule, între munţiĭ Arcadieĭ şi marea egeă.

După legende şi după tradiţiunĭ, locuitoriĭ ceĭ maĭ vechĭ aĭ Argosuluĭ aŭ fost Pelasgiĭ [2]).

Şi fiind-că şesurile acesteĭ provincie eraŭ în timpurile vechĭ mlăştinóse şi aduceaŭ puţin folos economieĭ de oĭ, Pelasgiĭ stabiliţĭ aicĭ se ocupaŭ în deosebĭ cu ţinerea şi crescerea erghelielor de caĭ.

Homer numesce Argosul, ţinutul «unde se cresc caĭ» [3]).

La început esistaŭ în Argos dóue state, şi dóue oraşe principale, ca reşedinţe regale, Argos şi Mycena [4]). Maĭ târḑiŭ însă Mycena, sub domnia Pelopiḑilor, ridicându-se la o putere şi desvoltare maĭ mare, egemoniă peste Argos şi întreg Peloponesul ajunse în mânele sale. Ér în timpurile rĕsboiuluĭ Troian, în Mycena era rege Agamemnon şi puterea sa se întindea peste tótă Grecia [5]).

Homer numesce Mycena «oraş frumos edificat» [6]), «oraş cu strade late» [7]),

---

[1]) **Strabonis** Geogr. lib. V. 2. 4: Καὶ τὴν Πελοπόννησον δὲ Πελασγίαν φησὶν Ἔφορος κληθῆναι.

[2]) **Strabonis** Geogr. lib. V. 2. 4: Αἰσχύλος δ' ἐκ τοῦ περὶ Μυκήνας Ἄργους φησὶν ἐν Ἱκέτισιν ἢ Δαναΐσι τὸ γένος αὐτῶν (τῶν Πελασγῶν).

[3]) **Homeri** Iliad. II. 287: ἀπ' Ἄργεος ἱπποβότοιο. — Ibid. III. v. 75 şi XV. v. 30: Ἄργος ἐς ἱππόβοτον. — Odyss. III. v. 263. — Pelasgiĭ, a căror avuţiă consista de regulă în turme şi cireḑĭ întinse, eraŭ tot-o-dată renumiţĭ pentru ergheliile lor cele marĭ de caĭ frumoşĭ. Homer numesce pe Troianĭ «înblânḑitorĭ de caĭ» (Il. III. v. 131 et pass.) Ér în evul de mijloc Româniĭ din peninsula balcanică sunt amintiţĭ adese orĭ ca păstorĭ de iepe». (Hasdeu, Archiva, III. 119. 121). În fine despre mocaniĭ de lângă Braşov scrie Babeş (Din plaiul Peleşuluĭ p. 60): «Eraŭ mocanĭ carĭ posedaŭ herghelií de sute şi chiar de miĭ de caĭ».

[4]) **Strabonis** Geogr. lib. II. c. 6. 10.

[5]) **Pausaniae** lib. VIII. 33. 2. — Homer numesce pe Agamemnon ποιμένα λαῶν, păstoriul popórelor (Odyss. IV. 532.)

[6]) **Homeri** Ilias, II. v. 569: Μυκήνας . . . ἐϋκτίμενον πτολίεθρον.

[7]) Ilias, IV. v. 52: εὐρυάγυια Μυκήνη.

«Mycena avută de aur» [1]), și acelașĭ epitet de «avuțĭ în aur» se atribuie și locuitorilor sĕĭ.

Acropola Myceneĭ se afla situată pe o stâncă înaltă, ce avea forma unuĭ triunghiŭ neregulat [2]).

Acéstă citadelă era încunjurată cu murĭ cyclopicĭ [3]), din carĭ astădĭ maĭ subsistă încă unele resturĭ înalte de 10.50 m., gróse 4.80 m. [4]).

Ér în partea de sud-vest a citadeleĭ se afla orașul de jos al Myceneĭ, încunjurat de asemenea cu murĭ de maĭ puțină însemnătate, însă pe vatra acestuĭ oraș se maĭ află și astădĭ un numĕr óre-care de edificiĭ construite în stil cyclopic [5]).

Puterea construcțiunilor de aicĭ ne arată, că o-dată Mycena s'a bucurat de o populațiune imensă, disciplinată și opulentă.

La Euripide, Mycena este numită «opera Cyclopilor» [6]), «cetatea Cyclopilor» [7]), «Mycena cyclopică» [8]), «murĭ cyclopicĭ de pétră» [9]).

El numesce Peloponesul: «Pelasgia patria mea» [10]), și amintesce «de femeile iubite din Mycena, carĭ ocupă locul cel de ântâiŭ pe scaunele Pelasgilor din Argos» [11]).

Primele stabilimente ale Pelasgilor în Mycena se reduc la epoca neolitică.

Cultura materială și morală a acestor Pelasgĭ, în epoca neolitică, ne presintă din tóte punctele de vedere acelașĭ caracter etnic, aceeașĭ evoluțiune pe calea cea mare a industrieĭ și a artelor, ca și civilisațiunea Pelasgilor din nordul Tracieĭ, cu deosebire din Dacia.

Instrumentele lor de pétră [12]), daltele și săgețile de luptă [13]), descoperite sub

---

[1]) Ilias, VII. v. 180 și XI. v. 46: βασιλῆα πολυχρύσοιο Μυκήνης. — Odyss. III. v. 305.

[2]) **Schliemann**, Mycènes, p. 80.

[3]) **Pausaniae** lib. II. 16. 5. seqq.

[4]) **Schliemann**, Mycènes, p. 81.

[5]) **Schliemann**, Mycènes, p. 92. 94. Dintre aceste cea maĭ monumentală construcțiune cyclopică suterană este așa numitul «Tesaur al luĭ Atreu».

[6]) **Euripidis** Iphigenia in Aul. v. 1500-1501: Κυκλωπίων πόνον χερῶν.

[7]) **Euripidis** Herc. Fur. v. 15: Κυκλωπείαν πόλιν.

[8]) **Euripidis** Iphig. Aul. v. 265: Μυκήνας . . . τᾶς Κυκλωπίας.

[9]) **Euripidis** Electra, v. 1159: Κυκλώπειά τ' οὐράνια τείχε' — Ibid. Troades, p. 1088: τείχεα λάϊνα Κυκλώπι' οὐράνια.

[10]) **Euripidis** Iph. Aul. v. 1498-99:

Ἰὼ γᾶ μᾶτερ ὦ Πελασγία
Μυκηναῖαί τ' ἐμαὶ θεράπναι

[11]) **Euripidis** Orestes v. 1246-1247.

[12]) **Schliemann**, Mycènes, p. 144. 181. — **Perrot**, Grèce primitive, p. 119. 127.

[13]) Ibid. Mycènes, p. 144. 354. — **Perrot**, Grèce primitive, p. 116.

ruinele edificielor cyclopice, olăria lor archaică [1]) și ornamentica sa [2]), idoliĭ lor de lut [3]), ne presintă aceleașĭ tipurĭ, și aceeașĭ concepțiune nordică a industrieĭ și a arteĭ, ca și fabricatele aflate pe teritoriul Dacieĭ [4]).

O singură deosebire esistă numaĭ: technica vaselor de lut din Mycena și din Tirynt, ne apare inferióră celeĭ din Dacia.

Peste tot, Pelasgiĭ timpurilor cyclopice din Mycena aparțin după industria și după arta lor la aceeașĭ familiă, la aceeașĭ civilisațiune ca și Pelasgiĭ din regiunile Carpaților [5]).

În timpurile rĕsboiuluĭ Troian, orĭ cu alte cuvinte în epoca preistorică a metalelor, o civilisațiune cu totul particulară începe și înfloresce în ținuturile, ce constitue basinul oriental al Mediteraneĭ, o stare de cultură, care, după originea și desvoltarea sa, e cu totul deosebită de civilisațiunea Asyricĭ, Egipetuluĭ și chiar a Grecieĭ post-homerice.

Monumentele acesteĭ civilisațiunĭ le găsim cu deosebire representate în ruinele Myceneĭ, a orașuluĭ celuĭ avut de aur; și acéstă nóuă fasă în istoria progresuluĭ omenimiĭ, ce rĕmăsese necunoscută până în timpurile nóstre, a primit numele de civilisațiunea mycenică.

Statul, scrie Perrot, al căruĭ capitală a fost Mycena, se pare a fi fost cel maĭ puternic, ce s'a constituit în Grecia continentală în cele de ântâiŭ 4—5 secule anterióre învasiuniĭ dorice Acésta o atestă epopea prin rangul, ce se dă luĭ Agamemnon, regeluĭ din Mycena, aceluĭ Agamemnon, pe care-l pune în fruntea alianțeĭ principilor, ce se înarméză în contra Troieĭ. Ruinele incinteĭ și ale edificielor din Mycena sunt cele maĭ importante din câte se atribue epoceĭ eroice în Elada. În nicĭ un loc sĕpăturile făcute în ruine nu aŭ scos la lumină atâtea avuțiĭ din acéstă epocă depărtată, și nu ne-a dat o ideă atât de frumósă despre desvoltarea arteĭ și industrieĭ ca la Mycena. Din tóte descoperirile, câte se aŭ făcut de 30 de anĭ încóce, descoperirĭ, ce ne pun în vedere o lume de mult uitată și mult maĭ vechiă de cât Grecia luĭ Homer, nu aŭ fost nicĭ unele, carĭ sĕ aibă atâta resunet ca descoperirile făcute la acropola Myceneĭ. Aceste descoperirĭ ne aŭ oferit mijlócele spre a puté defini acéstă civilisațiune, spre a o distinge de civilisațiunea Egipetuluĭ și a Asieĭ, din care nu derivă, și de civilisațiunea propriŭ disă grecéscă, pentru care forméză numaĭ o prefață . . . Fără sĕ uităm

---

[1]) Ibid. Mycènes, p. 107. 243.

[2]) Ibid. Mycènes, p. 127. 130. 167. 191. 192.

[3]) Ibid. Mycènes, p. 61. 137. — Tocilescu, Dacia, p. 877.

[4]) A se vedé maĭ sus pag. 47-49.

[5]) Divinitățile cele marĭ ale locuitorilor din Argos eraŭ ca și ale Dacilor: Jupiter Optimus Maximus (Livii l. XXXIV. 24) séŭ Ζεύς πατήρ și Apollo (Iliad. II. 371. IV. 288). — În ce privesce tipul fisic al aristocrațieĭ din Mycena, judecând după

reservele, de carĭ trebue sĕ ne încunjurăm, noĭ ne vom considera fericiţĭ, dacă vom puté determina cu maĭ multă precisiune, de cum s'a făcut până astădĭ, caracterele principale ale acesteĭ stărĭ de cultură, pe care noĭ continuăm sĕ o numim: «civilisaţiune mycenică» [1].

Originea naţională a Pelasgilor din Pelopones şi în particular a celor din Mycena, se reduce la ţinuturile din nordul Istruluĭ, nu numaĭ după ocupaţiunile şi caracterul civilisaţiuniĭ lor, dar şi după tradiţiunile lor istorice şi credinţele lor religióse.

Între Argos, între Mycena şi între ţĕrile din nordul Istruluĭ, aŭ esistat din cele maĭ vechĭ timpurĭ raporturĭ continue familiare şi religióse.

Pelasg, regele cel legendar din Argos, a fost născut, după cum scrie poetul Asiu, care a trăit pe la a. 700 a. Chr., «pe munţiĭ ceĭ cu cómele înalte din Pămêntul negru» [2].

Pelops, întemeiătoriul dinastieĭ Myceneĭ, este un nepot al luĭ Atlas, al titanuluĭ din ţéra Hyperboreilor [3].

Eurysteu, regele Myceneĭ, trimite pe Hercule, marele eroŭ al timpurilor vechĭ, sĕ-ĭ aducă merele cele sfinte de aur din ţéra Hyperboreilor [4].

Tot din însărcinarea luĭ Eurysteu, a regeluĭ Myceneĭ, Hercule vine în Istria după cerbóica cea sfântă cu córnele de aur [5].

Putem presupune, că tot în părţile aceste trimise Eurysteu pe Hercule, ca sĕ-ĭ aducă de la Hippolyta, regina Amazónelor, brâul «ântâietăţiĭ», ce i-l dase Marte.

Acest puternic rege al Myceneĭ, se considera ast-fel, probabil pe basa uneĭ vechĭ genealogie, că avea óre-carĭ drepturĭ la anumite lucrurĭ sfinte din nordul Dunăriĭ de jos.

Oreste, fiul luĭ Agamemnon, persecutat de Furiĭ, fiind-că ucisese pe mama sa Clytemnestra, vine sĕ se purifice, ca sĕ-şi recâştige sănătatea, lângă altariul cel sfânt din Scythia [6].

---

mascele de aur, ce aŭ fost descoperite în mormintele acropoleĭ (Schliemann, Mycènes p. 300. 301. 371 şi 418), ea ne apare ca o rasă puternică, şi seriósă, dotată cu o mare inteligenţă, cu un spirit întreprindĕtoriŭ şi dominant; este un tip, care în trăsurile sale caracteristice se deosebesce cu totul de figurele grecescĭ din timpurile istorice.

1) **Perrot**, Grèce primitive, p. 133-134. — **Reinach**, L'origine des Aryens, p. 113: La population primitive de la Grèce, comme celle d'Italie, était pélasgique.

2) **Pausaniae** lib. VIII. 1. 4.

3) **Hygini** fab. 83.

4) A se vedé maĭ sus pag. 288.

5) **Pindari** Olymp. III. v. 27.

6) **Lucani** Phars. VII. v. 776:

Haud alias nondum Scythica purgatus in ara
Eumenidum vidit vultus Pelopeus Orestes.

Oreste, ne spun vechile tradiţiunĭ, după ce a fost liberat de Furiĭ, a fugit în Mace-

Tînĕra preotésă Io, persecutată de casta preoţilor din Argos, se refugiéză în munţiĭ din nordul Istruluĭ, de aicĭ trece la Amazóne, apoĭ la Pelasgiĭ din Scythia, apoĭ la ceĭ din Asia şi de aci la conaţionaliĭ sĕĭ din Egipet [1]).

Menelau, fostul rege din Sparta, frate maĭ mic al luĭ Agamemnon, se retrage la bĕtrâneţele sale în locurile cele sfinte părinţescĭ din nordul Istruluĭ.

«Sórtea ta», ḑice Proteu către Menelau, «nu este ca sĕ morĭ în Argos, unde se pasc caiĭ, ci ḑeiĭ nemuritorĭ te vor trimite în câmpul Elysiuluĭ la marginile pământuluĭ..... unde ómeniĭ duc o viéţă fórte uşóră, unde nu e nicĭ néuă, nicĭ érnă, nicĭ plóiă multă, şi unde Oceanul (Istrul) trimite tot-de-una zefiriĭ sĕĭ ceĭ blânḑĭ, ca sĕ reînsufleţéscă pe ómenĭ» [2]).

În fine Elena, frumósa eroină a timpurilor troiane, după mórtea luĭ Menelau, ne apare retrasă lângă templul din insula Leuce de la gurile Dunăriĭ, măritată după Achile, cum spun legendele [3]).

O gravură de pe o oglindă etruscă din Cabinetul Franciciĭ (Catal. nr. 3124) ne înfăţişéză pe Elena (Elinai) îmbrăcată într'un costum avut pelasg, şeḑênd pe tron şi întinḑênd mâna luĭ Agamemnon (Achmenrum), pe care-l primesce în regatul sĕŭ din insula Leuce. Între aceste dóue persóne este figurat Menelau (Menle) ca un om tînĕr, ţinênd în mâna dréptă o fială, ér în stânga o lance [4]).

Locurile din partea de nord a Istruluĭ, din ţéra Hyperboreilor celor piĭ şi fericiţĭ, eraŭ considerate în tradiţiunile Pelasgilor din Pelopones ca primele locurĭ ale istorieĭ lor sfinte, ca ţéra de reşedinţă a divinităţilor sale protectóre, admirată tot-o-dată pentru bunătăţile sale.

Un interes deosebit însă pentru originea Pelasgilor din Argos şi pentru originea civilisaţiuniĭ mycene, ne presentă emblema religiósă, ce decoréză muriĭ cyclopicĭ aĭ Myceneĭ.

---

donia şi a murit în Arcadia, în localitatea numită după dênsul Orestion, séŭ în formă femenină Orestis şi Orestias (Frag. Hist. graec. IV. 510. 10.—Strabo, XIII. 1. 3). Este de notat, că sub numele de «Arcadia» figuréză adese-orĭ la autoriĭ anticĭ un teritoriŭ din nordul Dunăriĭ de jos. Acéstă confusiune geografică o aflăm şi în legendele luĭ Atlas, care după uniĭ era un munte din Arcadia (Apollod. III. 10. 1; Dionys. Hal. I. 61). Probabil, că legenda despre mórtea luĭ Oreste în Orestion din Arcadia, se referia la început la oraşul Orestiă din Ardél (Transilvania). Enea plecând de la Troia vine din Tracia în Arcadia (Dionys. I. 49), de sigur că nu în Arcadia din Pelopones, aliată cu ceĭ alalţĭ principĭ aĭ Eladeĭ în contra Troianilor.

[1]) A se vedé maĭ sus p. 307.

[2]) **Homeri** Odyss. IV. 561. seqq.

[3]) **Pausaniae** lib. III. 19. 12. 13.

[4]) Reproducere la Duruy, Hist. d. Gr. I. p. 152.

De asupra porţiĭ principale a acropoleĭ din Mycena se află încadrată în muriĭ sĕĭ cyclopicĭ o lespede enormă de basalt, în forma unuĭ trapez, înaltă de 3 m., lată de 3.60 m. şi avênd o grosime de 0.60 m. [1]).

Este un fel de baso-relief, ce represintă la mijloc, în partea inferióră, treĭ altare, dóue în faţă şi unul în fund, însă de la acest din urmă numaĭ o parte a piedestaluluĭ e visibilă [2]). De pe altariul cel mare din fund se ridică în sus o columnă în stil doric. Ér de ambele laturĭ este figurat câte un leŭ cu faţa în afară, reḍimându-se cu piciórele dinainte pe lespeḍile, ce sunt aşeḍate pe mesele altarelor [3]).

167. — Emblema Myceneĭ. Baso-relieful, ce decora pórta principală a acropoleĭ. După Duruy, Hist. d. Grecs. I. p. 59.

Ne aflăm ast-fel în faţa unuĭ monument de sculptură religiósă anterior epoceĭ luĭ Homer.

Încă din timpurile erudituluĭ Creuzer, diferiţĭ archeologĭ aŭ cercat sĕ interpreteze sensul obscur al acesteĭ monumentale opere de sculptură, însă,

---

1) **Schliemann**, Mycènes, p. 87.

2) Schliemann ocupat maĭ mult cu cercetările de cât cu studiele archeologice a creḍut, că pe baso-relieful Myceneĭ e representat numaĭ un singur altariŭ (Mycènes, p. 87).

3) Prin aceste treĭ lespeḍĭ artistul a voit tot-o-dată sĕ indice şi numĕrul altarelor, carĭ şi aicĭ se vĕd dispuse în forma unuĭ triunghiŭ ▭ ▭▭, după cum sunt tăiate în stâncĭ şi altarele cyclopice (p. 277).

la un resultat satisfăcătoriŭ, întemeiat pe date positive, şi care sĕ corespundă cel puţin în parte ideeĭ originale, până astădĭ nu s'a putut ajunge.

«Se consideră în general», scrie Schliemann, «că acéstă figură are un sens simbolic. Dar care este acest sens? Asupra acestuĭ punct se aŭ făcut diferite conjecturĭ. Uniĭ cred, că columna face alusiune la cultul, cu care

168. — Emblema Myceneĭ. După forma vĕrsată din museul de la Berlin. După Perrot et Chipiez, Grèce primitive. Pl. XIV.

Perşiĭ adoraŭ sórele. Alţiĭ vĕd în acéstă columnă un simbol al foculuĭ sacru, şi în fine uniĭ sunt de părere, că ea representă pe Apollo Agyieus, păditoriul porţilor. Eŭ împărtăşesc opiniunea acésta din urmă» [1]).

Perrot, un alt distins archeolog modern, mărturisesce, că dificultăţile încep când e vorba sĕ interpreteze anumite detaiurĭ ale acesteĭ embleme. În fine

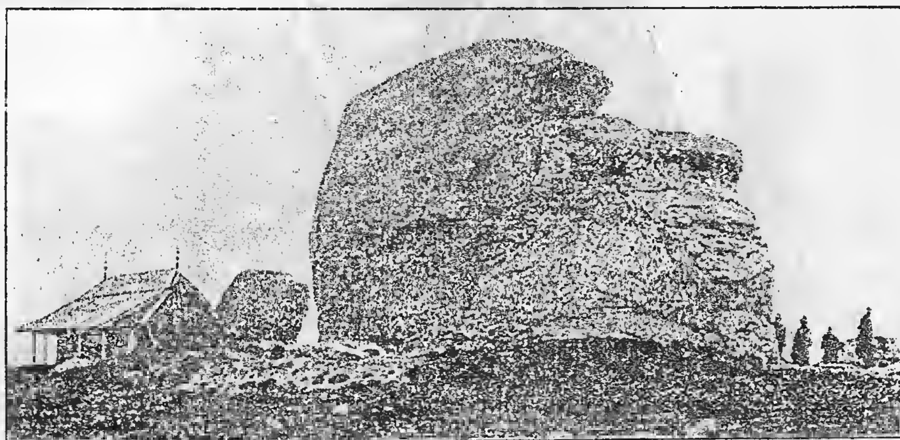
---

[1]) **Schliemann**, Mycènes, p. 87.

dênsul este de părere, că acéstă columnă este numaĭ o figurare în miniatură a palatuluĭ regilor Myceneĭ, ale căruĭ mase le supórtă, a aceluĭ palat, care o-dată încorona vêrful stânceĭ, pe care era clădită acropola Myceneĭ [1]).

Simple suposițiunĭ, în favorul cărora nu se pot aduce nicĭ texte, nicĭ vre-un specimen óre-care analog de archeologiă.

Emblema cea sacră de pe muriĭ cyclopicĭ aĭ Myceneĭ, representa ceva exotic pe pămêntul Eladeĭ, acésta o recunosc în general toțĭ archeologiĭ, carĭ s'aŭ ocupat studiul civilisațiuniĭ ante-homerice.

169. — Columna principală de pe Vêrful Omuluĭ (Carpațĭ). Vederea din partea de SO. După o fotografiă din a. 1900.

Primul punct, ce ni se presintă, când voim sĕ interpretăm sensul narativ al acestuĭ relief monumental, este: pentru ce artistul din Mycena a figurat acéstă lespede în forma unuĭ trapez, și acest punct a scăpat din vedere tuturor archeologilor criticĭ.

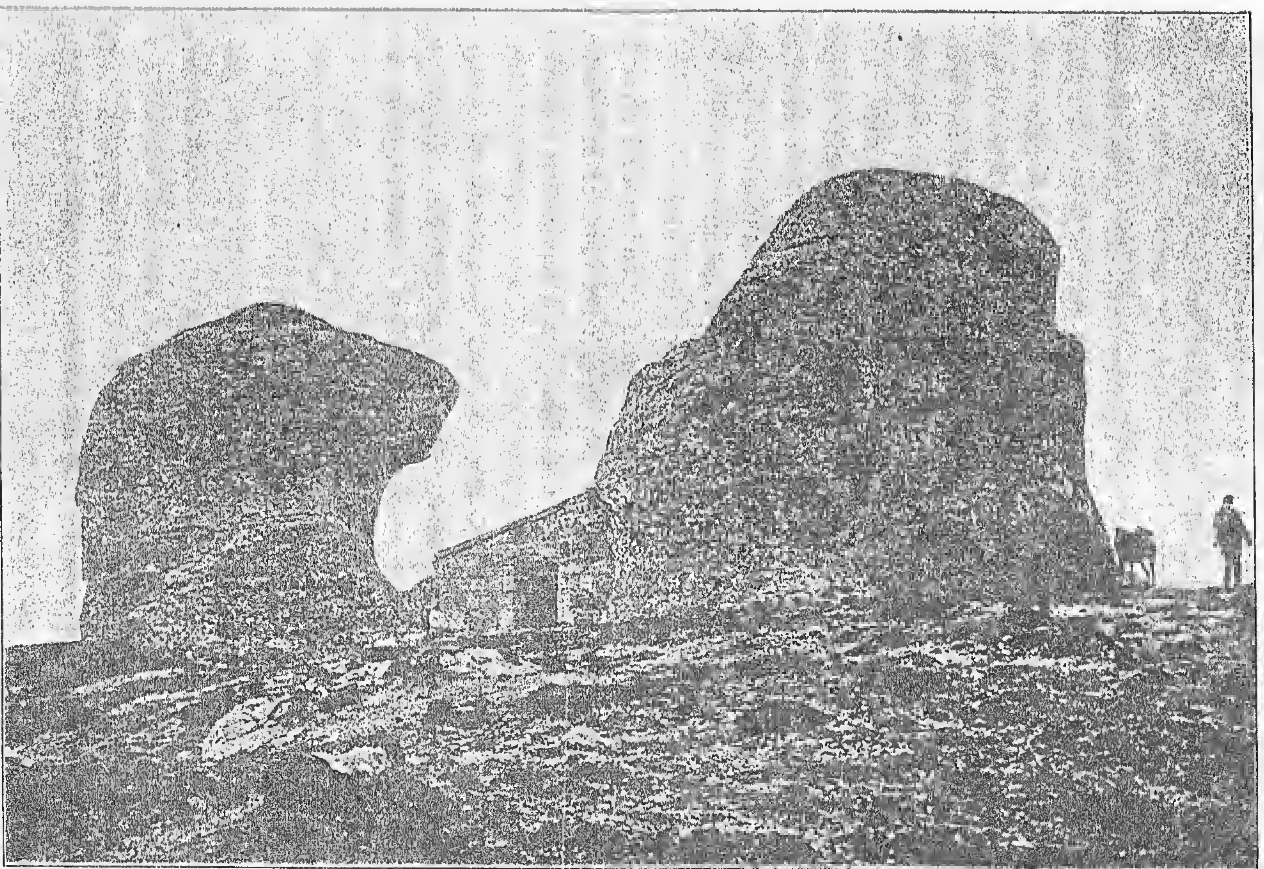
Artistul din Mycena a dat acesteĭ lespede aspectul uneĭ piramide trunchiate, séŭ figura unuĭ trapez, nu pentru că i-ar fi lipsit pétra, dar fiind-că era o necesitate hieratică imperiósă.

Intențiunea sa nu era de a esecuta o operă originală séŭ de imaginațiune, ci de a reproduce în mod pe cât se póte maĭ fidel formele uneĭ figurĭ sacre reale.

Chiar și proporțiunile relativ enorme, ce le-a dat artistul lespedeĭ și figurilor representate pe ea, arată, că el imita un model.

Cine a contemplat din apropiere, séŭ a vĕdut chiar și numaĭ din depărtare, figura cea grandiósă a columneĭ, ce se înalță pe vêrful munteluĭ

[1]) **Perrot**, Grèce primitive, p. 800-801. 875.

170. — **Columna Ceriuluĭ de pe Vêrful Omuluĭ în Carpațĭ.** Fața de SSV., pe care se maĭ pot cunósce încă urmele aprópe dispărute ale unuĭ **baso-relief**, ce representă o **columnă dorică**, de asupra profilul unuĭ **cap uman** cu plete. În stânga **aquila** luĭ **Prometheu**. După o fotografiă din a. 1899.

Omul, rĕmâne surprins de asemĕnarea cea mare, ce esistă între formele esteriόre ale acesteĭ columne și între lespedea-trapez, ce decorézǎ muriĭ cyclopicĭ aĭ Myceneĭ.

Chiar și proporțiunea dimensiunilor este aprόpe aceeașĭ: basa maĭ lungă de cât înălțimea.

Pe relieful cel gigantic al Myceneĭ, principalele figurĭ sacre sunt columna și altarele.

Esaminând cu tόtă atențiunea partea meridională a columneĭ de pe muntele Omul, vom ajunge, fără multă greutate, la convingerea, că o-dată mâna omuluĭ a esprimat pe acéstă columnă anumite cugetărĭ ale sale, că acéstă față a columneĭ a fost o-dată decorată cu anumite figurĭ simbolice ale vechiĭ religiunĭ.

Ochiĭ noștri maĭ ântâiŭ sunt atrașĭ de dόue liniĭ aprόpe paralele, carĭ începând de la basă, din fața pămêntuluĭ, se prelungesc în sus, ér de asupra acestor paralele se observă dόue liniĭ orisontale în forma uneĭ table (abacus), ast-fel că putem presupune, că acest baso-relief aprόpe dispărut de pe columna Carpaților, a representat o-dată forma uneĭ columne gigante dorice.

Alte urme vetuste se presintă în partea stângă a columneĭ.

Jos figura unuĭ altariŭ în acelașĭ stil ca și altarele de pe lespedea mycenă, ér de asupra câte-va puncte negre, și sub aceste puncte nisce liniĭ curbe, ce se ridică în sus, avênd aparența uneĭ figurĭ, ce a representat o-dată un cap de om séŭ de animal, cu privirea în afară.

Am vorbit până aicĭ de asemĕnarea, ce esistă între aceste dόue monumente, atât din punct de vedere al linielor, ce formézǎ conturul esterior, cât și din punct de vedere al figurilor.

Rĕmâne acum sĕ cunόscem, cum interpretaŭ ceĭ vechĭ acéstă emblemă cyclopică a Myceneĭ.

Euripide, care s'a ocupat în special cu legendele și cu etnografia preistorică a Argosuluĭ, numesce acropola Myceneĭ: τείχεα λάϊνα Κυκλώπι' οὐράνια, adecă: murĭ de pétră cyclopicĭ cerescĭ [1]); ér în alt loc Κυκλώπιά τ' οὐράνια τείχεα, murĭ cyclopicĭ și cerescĭ [2]).

Tot acest autor maĭ numesce Mycena și Κυκλώπων θυμέλας, altarele Cyclopilor [3]).

Aceste espresiunĭ figurate de murĭ cerescĭ și altare cyclopice, ce le întrebuințézǎ Euripide spre a desemna Mycena, sunt incontestabil

[1]) **Euripidis** Troades, v. 1088.

[2]) Ibid. Electra, v. 1138.

[3]) Ibid. Iphig. Aul. v. 152.

numaĭ o alusiune la emblema, ce caracterisa muriĭ pelasgicĭ aĭ acropoleĭ [1]).

Avem ast-fel un text positiv de la unul din ceĭ maĭ competenţĭ autorĭ cu privire la tradiţiunile Myceneĭ, text prin care se constată, că lespedea-trapez, ce făcea parte din muriĭ sĕĭ giganticĭ, nu representa pe Apollo Agyieus, nicĭ focul sacru al Perşilor, nicĭ palatul Atriḑilor; ci columna uranică séŭ columna Ceriuluĭ, de pe vechiul Atlas din ţéra Hyperboreilor, că ea maĭ represintă tot-o-dată şi altarele cyclopice ale ḑeilor olympicĭ, carĭ de fapt se aflaŭ pe acelaşĭ munte nu departe de figura luĭ Ζεύς αἰγίοχος [2]).

Orĭ cu alte cuvinte, aceia, carĭ aŭ construit muriĭ cyclopicĭ aĭ Myceneĭ aŭ voit prin acéstă emblemă sĕ represente tot-o-dată lucrurile cele maĭ sfinte strămoşescĭ din patria vechiă a dinastieĭ şi a locuitorilor Myceneĭ, columna ceriuluĭ şi altarele cyclopice.

171. — Intaliu representând columna ceriuluĭ, altarele cyclopice şi grifoniĭ hyperboreĭ. Mărime îndoită. Mycena. Perrot et Chipiez, Grèce primitive, p. 801.

În prima liniă relieful Myceneĭ representa un simbol religios. Muriĭ oraşelor şi aĭ citadelelor pelasge aŭ fost tot-de-una consideraţĭ de sacri.

Caracterul religios al acesteĭ embleme î-l confirmă diferite specimene glyptice din epoca mycenă.

Una din aceste petre gravate, descoperită în unul din cele maĭ vechĭ morminte ale Myceneĭ, ne înfăţişéză la mijloc o columnă, ér dinaintea sa dóue altare, unul maĭ mare şi altul maĭ mic, însă cu o variantă fórte caracteristică.

În locul celor doĭ leĭ, aicĭ sunt figuraţĭ doĭ grifonĭ, legaţĭ cu fire de aur de columna consecrată ceriuluĭ şi reḑimaţĭ cu piciórele dinainte pe altariul cel mare din fund.

Patria grifonilor era după legendele vechĭ în ţéra Hyperboreilor. Eĭ păḑiaŭ aurul Arimaspilor, şi Apollo Hyperboreul călĕtoria în ţĕrile de sud, la sĕrbătorile sale cele marĭ, încălecat pe un grifon, ceea-ce desemna, că patria mamă trimitea şi darurĭ în aur sanctuarelor din Elada.

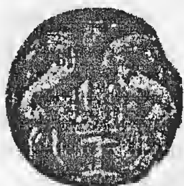
[1]) De asupra columneĭ representate pe relieful Myceneĭ se maĭ observă un specimen din muriĭ citadelelor preistorice, format din dóue lespeḑĭ şi patru trunchiurĭ transversale (Cf. Perrot et Chipiez, Grèce primitive, p. 479. — Froehner, La Colonne Trajane, Pl. 147-149). Artistul a voit prin acéstă composiţiune sĕ esprime, că susţinerea murilor acropoleĭ din Mycena este încredinţaţă columneĭ celeĭ sacre a ceriuluĭ.

[2]) A se vedé maĭ sus p. 80.

După Euripide stânca, ce se înălţa pe vechiul Olymp între ceriŭ şi între pământ, era legată jur împrejur cu catene de aur. O espresiune alegorică. Ea desemna munţiĭ ceĭ avuţĭ de aur, ce încunjuraŭ acéstă columnă.

Pe altc dóue petre gravate, ce aŭ fost descoperite, una în Creta şi alta în Mycena, columna de la mijloc a dispărut.

Unul din aceste specimine ne înfăţişéză dóue altare, unul maĭ mare şi altul maĭ mic, ér de asupra acestor altare o stea cu 12 raḑe, simbol al consecrăriĭ, prin care artistul a voit sĕ esprime, că aicĭ sunt representate altarele cyclopice ale ḑeilor olympicĭ, altare, ce aŭ fost puse între constclaţiunĭ.

172. — Pétră gravată în stil mycenic representând altarele cyclopice. Creta [1]).

Pe acéstă pétră gravată capetelc leilor, întocma ca şi ale grifonilor, sunt întórse înapoĭ. Este o înfăţişare forţată, esecutată ast-fel de sigur numaĭ spre a pune şi maĭ mult în evidenţă forma mistică de trapez, consecrată prin o vechiă tradiţiune şi care reprcsenta columna ceriuluĭ [2]).

173. — Pétră gravată. Mycena [3]).

Pe cea-l-altă pétră gravată artistul a representat numaĭ un singur altariŭ mare. Este ara maxima a teogonieĭ, aceea, lângă care ḑeiĭ olympicĭ făcuse conjuraţiunea lor în rĕsboiul cel greŭ cu Titaniĭ. Ér de ambele laturĭ ale acestuĭ altariŭ e figurat câte un leŭ, amêndoĭ însă avênd un singur cap.

Studiul archeologic al accstuĭ important monument din Carpaţĭ ne impune sarcina sĕ deschidem aicĭ o parentesă.

De asupra celor dóue liniĭ aprópe paralele, ce le vedem marcate atât de cspresiv pe acéstă columnă, se maĭ pot distinge şi astăḑĭ urmele aprópe dispărute, ce representă un enorm cap uman în profil. Figura privesce spre stânga, ér de lângă cap descind treĭ şuviţe lungĭ de pĕr sucit după usul archaic. Este o fisionomiă fórte curiósă. Partea superióră a profiluluĭ are o proeminenţă remarcabilă asupra părţiĭ inferióre.

Este acelaşĭ tip caracteristic, ce ni se presintă şi pe unele picturĭ de vase descoperite în casele cyclopice ale Myceneĭ [4]).

---

[1]) **Perrot** et **Chipiez**, Grèce primitive. Pl. XVI. 11.

[2]) Columnele funerare din Mycena aveaŭ de asemenea forma de trapez. Pe una din aceste stele funerare este figurată la mijloc o columnă, şi de ambele sale laturĭ catenele de aur ale stânceĭ de pe Olimp în forma unor funiĭ gróse, îndoite în zigzagurĭ undulante. (A se vedé figura de la Schliemann, Mycènes, p. 160).

[3]) **Perrot** et **Chipiez**, Ibid. Pl. XVI. 20.

[4]) **Schliemann**, Mycènes, p. 211. 217. — **Perrot**, Grèce primitive, p. 935. — **Duruy**, Hist. d. Grecs. I. 35.

Acéstă figură umană, care maĭ decoréză și astădĭ columna de pe Carpațĭ, era cunoscută și anticitățiĭ grecescĭ.

Diferite specimine de pictură ceramică ne înfățișéză stâlpul cel legendariŭ al ceriuluĭ în forma uneĭ columne ionice séŭ dorice, ér lângă acéstă columnă o figură umană în profil, avênd întru tóte acelașĭ tip caracteristic ca și cel de pe monumentul Dacieĭ.

Una din aceste picturĭ representă supliciul luĭ Prometheu pe muntele

174.—Supliciul luĭ Atlas și al luĭ Prometheu. Scenă susținută de columna cea gigantică a universuluĭ. Pictură de vas după Gerhard, Auserles. Vasenbilder. Taf. LXXXVI.

Atlas. Aicĭ eroul înțelepciuniĭ omenescĭ este legat cu mânele și piciórele de o columnă dorică. Vulturul cel torturatoriŭ i sfâșiă cu aviditate pieptul. Înaintea luĭ Prometheu stă Atlas, susținênd cu umeriĭ sĕĭ și cu genunchiĭ îndoițĭ greutatea cea imensă a ceriuluĭ sub forma unuĭ bolovan enorm. În stânga e înfățișat un șérpe mare, ce se ridică, iritat, în vêrful codiĭ, ca sĕ musce pe Atlas. De sigur artistul a voit sĕ represente pe bălaurul din grădina Hesperidelor, care, după legende, pădia merele de aur, ce le luase Atlas [1]). Fisionomia luĭ Prometheu și pletele sale cele lungĭ ne presintă aicĭ o curiósă asemĕnare cu capul uman, ale căruĭ urme se maĭ observă și astădĭ pe columna din Bucegiŭ.

Pe vêrful acesteĭ columne, de care este legat Prometheu, amicul omenimiĭ,

[1]) A se vedé maĭ sus p. 288.

vedem figurată o pasĕre de natură blândă, maĭ mică de cât vulturul. Este phoenix-ul celor vechĭ, orĭ altă pasĕre simbolică a ceriuluĭ, ce o vedem representată adese-orĭ în picturele antice, atât pe vêrful uneĭ columne, cât și pe alte scene ale ḑeilor olympicĭ [1]). În colindele romane se maĭ face și astăḑĭ amintire de o pasĕre, ce locuesce în raiŭ, admirată de Dumneḑeŭ și ângerĭ pentru cântecele sale cele dulcĭ melodióse [2]). În tot casul acéstă pasĕre mitică, superióră tuturor specielor sale, figurată în atitudine, ca și când ar cânta, ne indică, că Prometheu este legat de columna ceriuluĭ.

Întréga scenă acésta, ce ne înfățișéză supliciul cel doĭ titanĭ celebri, este susținută la basă de o altă columnă maĭ puternică. Prin acest noŭ motiv artistul a voit sĕ esprime, că figura luĭ Atlas, ce susține pe umeriĭ sĕĭ greutatea ceriuluĭ și figura luĭ Prometheu încatenat, eraŭ representate pe columna cea gigantică a lumiĭ.

O altă interpretare a figureĭ umane de pe columna din Dacia o aflăm pe un calice descoperit în Etruria în săpăturile de la Camposcala [3]).

Decorațiunea de pe acest calice antic ne înfățișéză nascerea Minerveĭ din capul luĭ Joe, esecutată de un artist din Italia după un model grecesc. Aicĭ marele Ζεύς e înfățișat în profil ședênd pe un tron (scaun cu spate). În dosul sĕŭ e representată o columnă ionică. Ḑeul e încins pe cap cu o corónă de laurĭ și patru plete sucite descind pe umeriĭ sĕĭ. Fisionomia sa ne presintă acelașĭ tip, ca și profilul archaic de pe monumentul Carpaților.

Acéstă columnă figurată de pe vêrful Omuluĭ, a fost așa dar fórte bine cunoscută artiștilor din anticitatea greco-romană. Ea era considerată ca cel maĭ sacru monument al lumiĭ vechĭ, simbol al tronuluĭ divin, model tradițional al pictureĭ hieratice.

Un simbol însă rĕmăsese enigmatic. Figura cea titanică, ale căreĭ urme slabe maĭ cunosc și astăḑĭ pe columna din Carpațĭ, ne aparc încă în timpurile istorice ale Grecieĭ atât de ștérsă, în cât uniĭ o consideraŭ, că înfățișéză pe Prometheu încatenat, alțiĭ pe Ζεύς, suveranul Olympuluĭ.

Revenim acum la emblema séŭ inscripțiunea cea figurată de pe muriĭ cyclopicĭ aĭ Myceneĭ.

Pe lângă simbolismul sĕŭ religios, acéstă emblemă maĭ avea tot-o-dată și caracterul uneĭ tradițiunĭ naționale. Ea atesta originea dinastieĭ și a triburilor, ce întemeiase o-dată puternica capitală a Argosuluĭ.

---

1) **Lenormant**, Élite d. mon. céramograph. I. pl. XXIX A., XXIX B; LXV A; LXXI.

2) **Teodorescu**, Poesiĭ pop. p. 89.

3) **Lenormant**, Élite des monuments céramographiques I. pl. LXIII.

Orașul Myceneĭ, după acest monument al timpurilor cyclopice, ne apare ca o coloniă întemeiată de locuitóriĭ din nordul Istruluĭ, de păstoriĭ pelasgĭ, ce trecuse de la Carpațĭ către țĕrile meridionale [1]).

În ce privesce condițiunile, sub carĭ se formaŭ și se guvernaŭ vechile coloniĭ ale Eladeĭ, scrie Curtius:

Aceste coloniĭ duceaŭ peste tot locul patria cu dênsele. Ele luaŭ focul din vatra orașuluĭ părintesc. De aci luaŭ și imaginile ḑeilor raseĭ sale. Aceste coloniĭ eraŭ însoțite de preoțĭ și de profețĭ descendențĭ din vechile familiĭ. Divinitățile protectóre ale metropoleĭ eraŭ invitate sĕ iee parte la acéstă nóuă stabilire, și aceștĭ coloniștĭ eraŭ tot-de-una inspirațĭ de dorința sĕ represinte în noua lor patriă tóte după modelul orașuluĭ natal, acropolă, templu, piețe și strade. Adesc orĭ colonia lua numele orașuluĭ-mame, orĭ numele unuĭ sat, ce-ĭ aparținea [2]).

Ast-fel orașul Myceneĭ, după cum ne esprimă într'un mod figurat acéstă emblemă, ne apare, în timpul întemeiăriĭ murilor sĕĭ cyclopicĭ, ca subordinat din punct de vedere religios cultuluĭ din Dacia.

Administrațiunea religiósă și politică însă, în aceste timpurĭ, era concentrată în aceleașĭ mâne. Mariĭ preoțĭ eraŭ tot-o-dată și regiĭ popórelor. Putem ast-fel presupune, că Mycena în timpurile ante-homerice nu numaĭ că era supusă hierarchieĭ religióse din nordul Dunăriĭ, dar că era tot-o-dată subordinată în anumite cestiunĭ politice la decisiunea patrieĭ-mame.

În rĕsboiul cel mare cu Troianiĭ, Mycena a avut rolul principal și decisiv.

Pelasgiĭ din Elada și din Tracia, aliațĭ cu Pelasgiĭ din nordul Istruluĭ [3]), se luptase cu Pelasgiĭ din Asia mică pentru imperiul mărilor, ce despărțiaŭ Europa de Asia. Troia a fost distrusă. Cetățeniĭ sĕĭ parte dușĭ în captivitate și parte mare silițĭ sĕ emigreze.

Însă istoria, acéstă divinitate rĕsbunătóriă a nedreptăților pe lume, a reservat Myceneĭ aceeașĭ tristă sórte.

«În Olympiada a 78-a» (468 a. Chr.), după cum scrie Diodor Sicul, «un rĕsboiŭ erupse între locuitoriĭ din Argos și între Mycena. Causa era următória. Locuitoriĭ din Mycena, mândriĭ pentru gloria cea vechiă a patrieĭ lor,

[1]) Atlas ne apare în vechile tradițiunĭ ca strămoșul maĭ multor dinastiĭ și familiĭ celebre din ținuturile pelasge meridionale, nu numaĭ din Pelopones (Mycena, Corinth, Sparta, Elis, Arcadia) dar și în alte ținuturĭ ale Eladeĭ, Asieĭ micĭ, Italieĭ și Africeĭ. Electra, una din ficele sale, este mama luĭ Dardan, patriarchul Troianilor. O altă fică a luĭ Atlas, Calypso, este mama luĭ Auson și a luĭ Latinus; și în fine fica sa Pasiphae este mama luĭ Ammon, a regeluĭ păstoriŭ din Libya și Egipet. (Cf. Pauly-Wissowa, R. E. v. Atlas, p. 2122.

[2]) Curtius, Histoire grecque. trad. par Bouché-Leclercq. I. 575.

[3]) A se vedé maĭ la vale capitulele relative la rĕsboiul troian.

nu voiaŭ sĕ recunóscă egemonia Argienilor, după cum făcuse cele-l-alte orașe din provincia Argolideĭ, ci eĭ se guvernaŭ după legile și instituțiunile lor propriĭ, ne avênd nimic comun cu obștea Argienilor. Mycenieniĭ maĭ eraŭ în cértă cu Argieniĭ și pentru templul Junoneĭ, cum și pentru ceremoniele religióse de la acel templu, și maĭ pretindeaŭ tot-o-dată, că lor le aparține direcțiunea și administrațiunea jocurilor Nemeice. Afară de aceea, Argieniĭ maĭ aveaŭ și un alt resentiment asupra Myceneĭ, din causă, că Argieniĭ luase hotărîrea, sĕ nu trimétă nicĭ un ajutoriŭ Spartanilor la Thermopyle, de cât numaĭ sub condițiune, ca sĕ le cedeze o parte din comandamentul suprem. Însă Mycenieniĭ singurĭ din toțĭ locuitoriĭ Argolideĭ trimiseră trupe în ajutoriul Spartanilor. În fine Argieniĭ se temeaŭ, ca nu cum-va crescând puterea Mycenienilor și încuragiațĭ de gloria lor cea cea vechiă, sĕ le contesteze egemonia. Din aceste cause Argieniĭ avênd invidiă asupra Myceneĭ, și fiind-că de mult doriaŭ sĕ distrugă acest oraș, eĭ credură, că acum e timpul bine-venit, maĭ ales vĕdênd, că Spartaniĭ, din causa situațiuniĭ lor grele, nu le puteaŭ da nicĭ un ajutoriŭ. Ast-fel adunară o óste numerósă, din Argos, cât și din alte orașe aliate, și o trimiseră asupra Myceneĭ. Locuitoriĭ Myceneĭ fiind învinșĭ se retraseră în lăuntrul murilor sĕĭ, unde fură asediațĭ. Cât-va timp eĭ susținură asediul cu energiă, dar în urmă fiind slăbițĭ, și fiind-că Spartaniĭ nu le puteaŭ trimite nicĭ un ajutoriŭ din causa resbóielor ce le aveaŭ, și a calamităților, de carĭ suferise în urma unor cutremure de pămênt, ast-fel Mycena, ne putênd căpĕta ajutoriŭ din nicĭ o parte, din lipsa ostașilor, fu luată cu asalt. Cetățeniĭ fură dușĭ în captivitate și Mycena asemĕnată cu pămêntul. Acest oraș, care în timpurile vechĭ se bucurase de o mare prosperitate, care a născut ómenĭ iluștriĭ și a îndeplinit fapte gloriόse, a fost ast-fel distrus și lipsit de locuitorĭ până în dilele nóstre» [1]).

Ér Pausania [2]) scrie:

După ce Perșiĭ aŭ fost alungațĭ din Grecia, Mycena și Tirynthul [3]) fură distruse de Argienĭ, și fiind-că Argieniĭ nu puteaŭ sĕ cuceréscă Mycena, din causa murilor sĕĭ, carĭ eraŭ fórte puternicĭ, construițĭ, după cum se spune, de Cyclopĭ, ca și muriĭ Tirynthuluĭ, locuitoriĭ Myceneĭ fură învinșĭ prin fóme și silițĭ sĕ părăsésca orașul și cetatea. Uniĭ se retraseră la Cleonae (între

[1]) **Diodori Siculi** lib. XI. 65.

[2]) **Pausaniae** lib. V. 23. 3; VII. 25. 6.

[3]) Tirynthul (Τίρυνς), un vechiŭ oraș pelasg nu departe de Argos în Argolida. «Argieniĭ», scrie Pausania (II. 25. 8), «isgoniră și pe locuitoriĭ din Tirynth . . . . Din tóte ruinele sale maĭ subsistă numaĭ singur muriĭ cetățiĭ, carĭ sunt opera Cyclopilor, construițĭ din petre netăiate, fie-care pétră fiind așa de mare, în cât nu se póte mișca din loc nicĭ bucata cea maĭ mică, prindênd chiar dóue animale în jug.

Corinth și Argos), alțiĭ fugiră la Cerynia în Arcadia și aprópe jumĕtate se retraseră în Macedonia.

Căderea și distrugerea Myceneĭ se întêmplase în timpul pe când trăia poetul Euripide. La acéstă sórte a Myceneĭ face dênsul alusiune în una din frumósele sale tragediĭ [1]).

Electra, fica regeluĭ Agamemnon, care după întórcerea sa de la Troia fu ucis de soția sa Clytemnestra și de adulterul eĭ Egisth, se lamentéză ast-fel: «O țéră a Pelasgilor (ὦ Πελασγία), eŭ încep sĕ te lamentez, și cu unghiele mele cele albe î-mĭ sgâriĭ fața sângerândă, și-mĭ bat capul, care ți se cuvine ție, frumósă regină a lumiĭ celeĭ alalte. Sĕ lamenteze împreună cu mine țéra Cyclopilor (γᾶ Κυκλώπια), sĕ-șĭ despletéscă cosițele sale și sĕ deplângă nefericirea caseĭ Atreilor. Acéstă lamentare li se cuvine pentru stingerea familieĭ, care a comandat o-dată armatele Grecieĭ. A perit, a perit întreg genul descendenților luĭ Pelops, s'a stins gloria, ce a încoronat capul acesteĭ case a feriçiriĭ. Ea a sucumbat din causa invidieĭ ḑeilor, și din causa sentințeĭ oștile și ucigătórie, ce a cuprins comunitatea Argosuluĭ. O! rasă deplorabilă a muritorilor, condemnată la suferințe, poțĭ vedé cum sórtea aduce pe neasceptate asupra nóstră, nefericirĭ peste nefericirĭ .... O! dacă a-șĭ putea sĕ mĕ duc la stânca aceea, ce se înalță între ceriŭ și între pămênt, la bucata aceea de pămênt din Olympul cel legat jur împrejur cu catene de aur și plângênd sĕ strig de acolo pe bĕtrânul părinte Tantal, care a născut pe strămoșiĭ némuluĭ meŭ» [2]).

---

[1]) **Euripidis** Orestes, v. 947 seqq.

[2]) Ibid. Orestes, v. 969-977:

μόλοιμι τὰν οὐρανοῦ καὶ
μέσον χθονὸς τεταμέναν
αἰωρήμασι πέτραν
ἁλύσεσι χρυσέαις φερομέναν
δίναισι βῶλον ἐξ 'Ολύμπου,
ἵν ἐν θρήνοισιν ἀναβοάσομαι
γέροντι πατρὶ Ταντάλῳ·
ὃς ἔτικεν ἔτεκε γενέτορας
ἐμέθεν δόμων . . .

Olympul luĭ Euripide este Olympul de lângă Oceanos potamos, părintele ḑeilor (Hom. Il. XIV. v. 201. 246. Hes. Theog. v. 119), Olympul Atlantiacus al luĭ Calpurniu (IV. 83) séŭ din țéra Hyperboreilor de la Istru, unde după Ovidiu, după Pliniu și Mela se aflaŭ cardines mundi, stâlpiĭ séŭ țîțînile universuluĭ. — **Ovidii** Pont. II. 10. 45: Ipse quidem extremi quum sim sub cardine mundi. — **Plinii** H. N. IV. 26. 11: Pone eos (Ripeos) montes . . . gens felix (si credimus) quos Hyperboreos appellavere, annoso degit aevo . . . Ibi creduntur esse cardines mundi (Cf. Mela. III. 5.) Ho-

Acéstă stâncă de pe vechiul Olymp, de la marginile lumiĭ, identică cu columna din Carpaţĭ, a avut aşa dar un rol imens în tradiţiunile şi în credinţele Pelasgilor din Argos. Ea a fost simbolul cel sfânt al patrieĭ, de unde î-şĭ trăgea originea sa dinastia Myceneĭ, şi acest simbol era figurat pe muriĭ sĕĭ cyclopicĭ, era representat pe stelele funerare ale aristocraţieĭ mycene şi pe petrele gravate, ce serviaŭ de sigile şi de amulete [1].

---

mer încă face amintire de ῥίον Οὐλύμποιο séŭ de stânca, ce forma vêrful Olympuluĭ (Il. VIII. 25).

[1]) Originea dinastieĭ mycene de lângă munţiĭ Bucegiuluĭ se maĭ confirmă şi prin vechia filiaţiune a familielor. Esistă o identitate de nume familiare între vechiul Argos şi între regiunea Carpaţilor de sud-ost. Ca representanţĭ aĭ familielor vechĭ pelasge din Argos ne apar: Perseu (Περσεὺς, έως) intemeiătoriul Myceneĭ (Paus. II. 15. 4), ér un fiŭ al sĕŭ purta numele de Sthenelos; Pelops (Πέλοψ) cel maĭ mare eroŭ al Eladeĭ, adorat şi de Hercule ca un semi-ḑeŭ (Paus. V. 13. 1. 2); domnia sa se întinsese peste întreg Peloponesul, de unde s'a dat acesteĭ peninsule numele dc Πελοπόννησος; Atreu (Ἀτρεύς), un fiŭ al luĭ Pelops, rege al Mycenei; Tantal (Τάνταλος) amic şi comesan al ḑeilor din Olymp, tatăl luĭ Pelops; fost rege în Sipylos (Apoll. II. 5. 6), însă de sigur nu în Sipylos din Frigia; căsătorit cu una din ficele luĭ Atlas (Dione séŭ Tagyete); un fiŭ al luĭ Tantal pórtă numele de Dasculos (Δάσκυλος); Inach (Ἴναχος) un fiŭ al rîuluĭ Oceanos (al Istruluĭ preistoric), rege mitic în Argos; Proetos (Προῖτος), rege în Argos, sub a căruĭ domniă Tirynthul a fost încins cu murĭ cyclopicĭ (Paus. II. 16. 5). În comunele române de sub pólele munteluĭ Bucegiŭ în Transilvania, maĭ esistaŭ după actele oficiale de la începutul seculuiuĭ trecut, şi póte maĭ esistă şi astăḑĭ, următórele vechĭ familiĭ: Pêrşoiŭ, Pleşa, Andreiŭ, Inescu, Preotésa, Turia, Stanciu, Stăniloiŭ şi Tătar. Numele de Tătar ne apare fórte vechiŭ în părţile din nordul Istruluĭ. Istoricul Herodor, care a trăit înainte de Herodot, amintesce de un Scyth cu numele de Teutaros, care învĕţase pe Hercule arta de a trage cu arcul (Frag. 5.) După cum vedem, esistă o asemĕnare remarcabilă între numele vechilor persóne princiare din Argos şi între numele unor familiĭ române de lângă Bucegiŭ, şi acéstă asemĕnare capĕtă o valóre istorică, când avem în vedere, că originea Pelasgilor din Argos se reduce, după monumente şi după tradiţiunĭ, în nordul Istruluĭ la aceeaşĭ grupă de munţĭ. Numele de Pelops se pare însă a corespunde maĭ mult la forma de Pelescu orĭ de Peleş. În fine în ce privesce numele de Atreu, forma sa originară a fost de sigur Andreiŭ, după cum acelaşĭ nume ne apare la poporul român şi în forma de Andreiŭ şi în forma de Udrea (În judeţele Prahova, Dâmboviţa şi Argeş esistă treĭ sate numite Udrescĭ). Andreiŭ a fost una din familiele celebre pelasge, carĭ se stabilise în Elada. Ast-fel Pausania ne spune (IX. 34. 6), că un anumit Andreiŭ (Ἀνδρεύς) a fost întemeiătoriul Orchomenuluĭ, oraş pelasg din Beoţia, care în timpurile preistorice ajunsese la aceeaşĭ stare de prosperitate ca şi Mycena. — În ce privesce numele de Mycena séŭ Mucena (gr. Μυκῆναι şi sing. Μυκήνη) Pausania scrie (II. 16. 4), că oraşul s'a numit ast-fel după Mycene, fica regeluĭ Inach, ér după poeţiĭ cyclicĭ Mycena, fica luĭ Inach, era o nepótă a Oceanuluĭ séŭ Istruluĭ (Homeri Carmina. Ed. Firmin-Didot p. 601. 3). În comitatul Făgăraşuluĭ, care se întinde până sub pólele munteluĭ Bucegiŭ, esistă numele familiar de

6. *Columna Ceriuluĭ din Carpaţĭ ca simbol al trinităţiĭ egiptene.*

Colonisarea şi domnia Pelasgilor în Africa de nord, începe în timpurĭ estrem de depărtate.

Cu deosebire Egipetul se caractetiséză prin o civilisaţiune neolitică europénă, civilisaţiune, al căreĭ caracter este pelasg [1]).

Despre coloniele pelasge din Africa amintesce şi Herodot.

În părţile de apus ale rîuluĭ Triton, séŭ în provincia numită «Africa» în timpul Romanilor, esista o populaţiune agricolă, numită Maxyes, carĭ, după cum spuneaŭ dênşiĭ, se trăgeaŭ din némul Troianilor [2]).

Carthagena însaşĭ a fost la început pelasgă, maĭ târdiŭ însă acest oraş ajunse în stăpânirea uneĭ colonie comerciale Tyriane [3]). Însă populaţiunea de pe teritoriul supus Carthageneĭ nu era feniciană. Ea rĕmase pelasgă, după cum acésta se cunósce din progresul cel mare, ce-l facu civilisaţiunea română în acéstă parte, precum şi din particularităţile limbeĭ latine poporale, ce se desvoltă aicĭ.

Alte triburĭ africane aveaŭ moravurĭ şi tradiţiunĭ europene.

Getuliĭ, cel maĭ numeros popor din Libya [4]), care începea de la ţĕrmuriĭ oceanuluĭ atlantic şi se întindea spre sud de Mauritania, de Numidia şi Cyrenaica, ne apar atât după nume, cât şi după tradiţiunile şi caracterul lor etnic, ca o populaţiune emigrată acolo din părţile de sud-ost ale Europeĭ.

Despre dênşiĭ scrie episcopul Isidor din Sevilla: «Getuliĭ, se spune, că aŭ fost Geţĭ, carĭ plecând din locurile lor în numĕr fórte mare cu corăbiile, aŭ ocupat Syrtele din Libya, şi fiind-că venise din teritoriul Geţilor, eĭ aŭ fost numiţĭ Getulĭ» [5]).

Mucia, ér în j. Prahova un sat pórtă numele de Mocescĭ, în Râmnicul-Sărat alte dóue sate Mucescĭ şi unul Muchenĭ în j. Brăileĭ.

1) **Morgan,** Recherches sur les origines de l'Égypte. L'âge de la pierre et les métaux. Paris, 1896-1897.

2) **Herodoti** lib. IV. c. 191.

3) **Silii Italici** Punica (Ed. Nisard), lib. XV. p. 444:

Urbs colitur, Teucro quondam fundata vetusto,
Nomine Carthago; Tyrius tenet incola muros.

4) **Melae** lib. I. c. 4: natio frequens multiplexque Gaetuli. — **Eustathii** Commentarii in Dionysium, v. 215: Γαιτοῦλοι ἔθνος μέγιστον Λιβυκόν.

5) **Isidori** Origines, lib. IX. 1. 118: Getuli Getae dicuntur fuisse, qui ingenti agmine a locis suis navibus conscendentes, loca Syrtium in Libya occupaverunt, et quia ex Getis venerunt, derivato nomine Getuli cognominati sunt.

Alte triburĭ pastorale, carĭ plecase de la Carpațĭ și Dunărea de jos, se stabilise în Etiopia încă în timpurĭ fórte depărtate.

Pliniu cel bĕtrân amintesce în părțile de sus ale Niluluĭ, în Etiopia, de un trib cu numele de Dochi, ér lângă aceștia se afla o altă populațiune cu moravurĭ și credințe pelasge, numită la autoriĭ grecescĭ Macrobiĭ [1]), adecă ceĭ ce aveaŭ o viéță îndelungată. În Europa sub acéstă numire eraŭ cunoscuțĭ Hyperboreiĭ, carĭ, după cum se spunea, trăiaŭ maĭ mult și maĭ ferićițĭ de cât orĭ care alt popor din lume [2]).

Între regiĭ etiopienĭ uniĭ pórtă până târḍiŭ numele de Ramhâi, Letem, Rêma și Armâh [3]), numirĭ, a căror origine se reduce la timpurile ante-romane.

Un deosebit rol însă l'aŭ avut în civilisațiunea Africeĭ Pelasgiĭ din Egipet.

Ammon, a fost unul din ceĭ maĭ vechĭ regĭ aĭ Libyeĭ și Egipetuluĭ.

Acest Ammon a fost, după cum ne spun tradițiunile, un mare păstoriŭ, un «om avut de oĭ» [4]), nepot al luĭ Atlas din țéra Hyperboreilor [5]), a aceluĭ Atlas, care ne apare tot-o-dată ca strămoșul maĭ multor dinastiĭ și familiĭ celebre din Elada, de la Troia și din Lațiu.

În textele cele sacre ale Egiptenilor, Ammon maĭ pórtă numele de Altaika [6]), o formă derivată de la Alutus, gr. Ἄτλας, și care corespunde la numirea etnică românéscă de «Oltean», adecă originar de la Olt.

El maĭ este numit Remrem [7]), adecă Râmlén, Arim séŭ Ariman, și Harmakhis séŭ Armakhis [8]), ce ne presintă numaĭ o formă egipténă a cuvêntuluĭ etnic grecesc Ἀριμάσπειος și Ἀριμασπός, care la rêndul sĕŭ era numaĭ o simplă variantă a numiriĭ de Ἀριμαῖος și Ἀριμφαῖος. Suida încă amintesce, că Ἀριμάνιος era ḑeul Egiptenilor [9]).

---

[1]) **Plinii** lib. VI. 35. 12: Ex adverso in Africae parte Macrobii . . . Ultra eos Dochi.

[2]) **Melae** lib. III. 5: Hyperborei . . . diutius quam ulli mortalium . . . vivunt.

[3]) **Drouin,** Les listes royales Éthiopiennes (Paris, 1882) p. 50-53.

[4]) **Tertulliani** De pallio. 3: Ammon . . . ovium dives.

[5]) După unele tradițiunĭ vechĭ, mama luĭ Ammon a fost Pasiphae, fica luĭ Atlas (Plutarchi Agis, c. 9.)

[6]) **Pierret,** Le livre d. morts, Ch. CLXV 1-3: O Ammon! O Ammon! . . Altaika-Sataika est ton nom.

[7]) Ibid. Ch. LXXV. 1. 2: j'arrive aux confins de la terre . . . je prends route vers les pylônes sacrés . . . je foule la demeure du dieu Remrem.

[8]) **Pierret,** Le Panthéon égyptien, p. 95: Ammon-Ra-Harmakhis dieu grand (Lepsius, Denkm. III. 125 d.).

[9]) **Suidas,** v. Ἄριμα: Ἀριμάνιος θεός παρ' Αἰγυπτίοις.

Theba cel maĭ vechiŭ și cel maĭ mare oraș al Egipetuluĭ și peste tot al lumiĭ întregĭ, centrul uneĭ prosperitățĭ fără părechiă în istoriă, scaunul străvechiŭ al dinastieĭ egiptene și metropola cultuluĭ luĭ Ammon, pórtă un nume pelasg.

Aceștĭ Thebanĭ după cum scrie Diodor, spuneaŭ, că eĭ sunt ceĭ maĭ vechĭ dintre toțĭ ómeniĭ muritorĭ [1]); ér unul din simbólele lor religióse era pasěrea prin escelență a munților înalțĭ, vulturul (aquila, ἀετὸς).

Ceĭ maĭ vechĭ regĭ aĭ Egipetuluĭ, de carĭ aminteaŭ archivele cele sacre ale templelor, aŭ fost Vulcan, fiul luĭ Vulcan, Saturn, (Osiris și Isis, fiiĭ luĭ Saturn), Typhon, Marte, Hercule și Apollo [2]), personalitățile cele marĭ ale istorieĭ pelasge din Europa și al căror nume nu era nicĭ grecesc, nicĭ egiptean.

Saturn, după cum scrie Polemon, domnise peste Libya și Sicilia și colonisase și ținuturile acestea [3]). Ér Diodor Sicul ne spune, că Saturn, fratele luĭ Atlas, domnise peste Sicilia, peste Libya, peste Italia și întinsese imperiul sěŭ peste tóte ținuturile din occident, stabilind peste tot locul garnisóne prin cetățĭ și prin locurile întărite [4]).

Încă în epoca neolitică numeróse triburĭ de Pelasgĭ plecând cu turmele lor cele marĭ de la Carpațĭ către Elada și Asia mică, ér din Asia mică întindêndu-se încet pe lângă cóstele Libanuluĭ în jos, trecură dimpreună cu alte triburĭ din Elada și din insule pe șesurile cele întinse ale Niluluĭ.

Popor disciplinat, religios, laborios și rěsboinic tot-o-dată, Pelasgiĭ păstorĭ și agricolĭ orĭ unde se stabiliaŭ în aceste timpurĭ depărtate, eĭ eraŭ stăpânĭ. De o-dată cu eĭ duceaŭ și instituțiunile lor naționale, o religiune strămoșéscă formată, divinitățile și preoțiĭ raseĭ lor. Acolo î-șĭ formaŭ și centrele lor politice.

Însă ţéra cea sfântă în religiunea pelasgă egipténă rĕmase cea de la marginile pământuluĭ, de la Oceanos potamos séŭ Istru.

În acéstă parte a lumiĭ era pentru vechiĭ Pelasgĭ din Egipet «regiunea divină», monumentele lor cele vechĭ religióse, imaginile ḑeilor seĭ protectorĭ, ţéra strămoșilor adorațĭ ca ḑeĭ.

Aicĭ eraŭ munțiĭ lor ceĭ sfințĭ.

Aicĭ eraŭ columnele ceriuluĭ.

Aicĭ după credințele vechĭ egiptene era regiunea divină a grâuluĭ [5]),

---

[1]) **Diodori Siculi** lib. I. 50. 1. — Ibid. I. 87. 9.

[2]) **Manethonis Sebennytae** Fragmenta in Müllerus Fragmenta Hist. graec. Tom. II. p. 526-531.

[3]) **Polemonis Iliensis** Fragm. 102 in Fragm. Hist. gr. III. 148.

[4]) **Diodori Siculi** lib. III. 61.

[5]) **Pierret**, Le livre d. morts. Ch. CXI. 5: la région divine de blé, j'en viens.

locul abundenţeĭ, unde grâul crescea înalt de 7 coţĭ, paiul de 4 şi spicul de 3 coţĭ.

Aicĭ era locul renasceriĭ, ţéra eternităţiĭ séŭ a vieteĭ eternc, pe care Hyperboreiĭ, ér maĭ târḑiŭ Geţiĭ şi Daciĭ, o predicaŭ cu atâta convingere religiósă.

Aicĭ emigraŭ sufletele celor decedaţĭ în Egipet spre a continua o viéţă nóuă şi fericită [1]), întocma după cum tot aicĭ veniaŭ după mórte sufletele eroilor Pelasgĭ din Elada.

Aicĭ era rîul cel mare divin, numit Nun, «părintele ḑeilor» [2]), care curgea de la apus spre rĕsărit, identic cu Oceanos potamos séŭ Istrul preistoric.

Întocma ca şi în legendele pelasge ale Grecieĭ sórele rĕsăria din rîul cel mare divin Nun (Oceanos) şi apunea tot în el [3]).

În cursul ḑileĭ discul sóreluĭ circula pe rîul Nun în barca sa divină [4]), ér nóptea el dispărea în strimtorile munţilor numite Dait, în umbrele cele sumbre ale nopţiĭ [5]).

Cu barca sóreluĭ treceaŭ peste rîul Nun în acéstă ţéră divină [6]), sufletele credincioşilor osiricĭ, după cum ne spun papirele, ca sĕ lucreze pămêntul, sĕ are, sĕ semene şi sĕ secere [7]).

Trecând peste rîul Nun, sufletele egiptene se presentaŭ maĭ întâiŭ înaintea judecăţiĭ ḑeilor [8]), în locul numit «regiunea adevĕruluĭ» [9]), unde se afla şi o incintă de fer, numită Rosta şi Rostau [10]).

[1]) **Pierret**, Le livre d. morts. Ch. LV. 1. Je suis Shou. J'attire les souffles devant les mânes des confins du ciel aux confins de la terre. — Ch. LXXV 1. 2: J'apparais à la porte, j'arrive aux confins de la terre.

[2]) **Pierret**, Le livre d. morts. Ch. XVII. 3-4: le Noun, père des dieux. — În Nun a fost înnecat bălaurul cel legendariŭ, Apap (Typhon), inimicul luĭ Osiris. Ibid. Ch. XXXIX. 1: Apap. Tu es submergé dans le bassin du Noun.

[3]) **Pierret**, Le livre. Ch. XV. 18: Adoration à toi qui t'es levé dans le Noun, qui as illuminé la double terre. — Ibid. 19: Grand illuminateur sorti du Noun.

[4]) **Maspero**, Égypte et Chaldée, p. 18.

[5]) Ibid. p. 19: Du soir au matin, il disparait dans les gorges du Dait.

[6]) **Pierret**, Le livre. Ch. I. 18. 19: Je traverse le Noun . . . j'avance dans la barque; mon âme n'est pas éloignée de son seigneur. — Ch. LXVII. 2: et j'arrive au naos de la barque du soleil.

[7]) **Pierret**, Le livre d. morts. Ch. LXXV. 1: j'arrive aux confins de la terre.— Ch. I. 10: je reçois l'office de labourer la terre. — Ch. XII. 1. 2: Je t'invoque Ra . . . Fais que je laboure la terre. — Ch. CIX. 13: J'y suis fort, j'y suis muni d'incantations favorables pour y peiner, pour y labourer, pour y moissoner, pour y ensemencer. — Ch. CXX. 2: Je me présente pour labourer la terre.

[8]) **Pierret**, Le livre. Ch. VI; XII; XVII. 95; LXIX. 5; LXXII; CXXV.

[9]) Ibid. Ch. CXXV 12-13, 31: terre de vérité . . . région de la vérité.

[10]) **Pierret**, Le livre d. morts: Ch. CXVII. 1: Ta route est vers Ro-sta. — Ch.

Ér după ce decedaţiĭ egipteni eraŭ cercetaţĭ, purificaţĭ şi inima lor ţinea equilibriul cumpeneĭ, eĭ treceaŭ în regiunea divină inferióră (submontană), pe care papirele egiptene o numesc locul renasceriĭ [2]), ţéra eternităţiĭ [3]).

Acéstă regiune era locuită de spiritele şi de ómeniĭ numiţĭ Manĭ (strămoşĭ) înalţĭ de câte 8 coţĭ [4]), ér în partea de rĕsărit se aflaŭ spiritele şi ómeniĭ numiţĭ Harmakhis [5]).

Aceste credinţe egiptene se basaŭ pe o vechiă doctrină pelasgă. Era instituţiunea misterielor celor marĭ, ale Hyperboreilor, pentru purificarea şi espiarea crimelor făcute în viéţă, misteriĭ, al căror scop era propagarea credinţeĭ în viéţa după mórte şi necesitatea de a ispăşi pĕcatele prin penitenţă.

Pelasgiĭ aŭ fost creatoriĭ şi organisatoriĭ celor de ântâiŭ misterie, cunoscute în anticitate.

Lor le aparţine înfiinţarea misterielor din Samothracia, din Creta şi Eleusis. Aceste misterie se basaŭ pe cultul divinităţilor sub-pămêntene (chtonice, inferióre), şi în numele acestor divinităţĭ se făcea purificarea. Ele se celebraŭ de regulă nóptea şi prin suterane spre a mişca şi maĭ mult imaginaţiunea celor iniţiaţĭ.

Despre instituţiunea misterielor celor marĭ Hyperboree din nordul Istruluĭ amintesce şi Plato.

Virginile Opis şi Hecaerge, trimise de Hyperboreĭ cu darurĭ la Delos, dusese acolo şi dóue table de aramă, carĭ conţineaŭ o descriere amĕnunţită a acesteĭ instituţiunĭ, în carĭ table se spunea, că sufletele celor decedaţĭ se duc maĭ ântâiŭ într'o locuinţă suterană, unde se află palatul luĭ Pluto. Intrarea, care conducea la acest palat este închisă cu un rosteiŭ de fer. Deschiḑêndu-se pórta, sufletele merg maĭ ântâiŭ înaintea judecătorilor Minos şi Rhadamanth în «Câmpul Adevĕruluĭ». Aicĭ judecătoriĭ cercetéză cu de amĕnuntul viéţa fie-căruĭ decedat, şi aflând că el în viéţă a fost condus de un geniŭ bun, atuncĭ i conferesc locuinţă în regiunea

CXIX. 2: Je constitue mon nom dans Ro-sta. — Ch. CXXVI. 4-5: Entre et sors dans Ro-sta . . . nous dissipons toutes les impuretés que tu a conservées. — Ch. CXXX. 9: Il . . . traverse l'enceinte de fer. — Rosteiŭ în limba română însemnéză gratiĭ, séŭ vergele de fer orĭ de lemn, îngrădite la fereştĭ, uşĭ, etc.

[1]) Ibid. Ch. VI. XV. 15. 21.

[2]) Ibid. Ch. LVIII. 2: lieu de renaissance. — Ibid. Ch. XVII. 79; şi p. 332.

[3]) Ibid. Ch. XV. 7: Je parviens à la terre d'éternité.

[4]) Ibid. Ch. XV. 15; LV. 1. CIX. 4-6; CXLIX. 4-5. 18 şi p. 332.

[5]) Ibid. Ch. CIX. 4-6; CXLIX 4-5; CXLI. 2.

celor piĭ, unde pămêntul produce tot felul de fructe şi câmpul e plin de florĭ, unde nu este nicĭ érna aspră nicĭ căldură escesivă, ci un aer temperat, încăldit de radele cele dulcĭ ale sóreluĭ, și unde sufletele petrec apoĭ în ospeţe și jocurĭ, în discuţiunĭ filosofice, și asistă la representaţiunĭ teatrale și audiţiunĭ de musică; în fine că tot aci aŭ fost iniţiaţĭ în aceste misterie Hercule și Dionysos séŭ Osiris [1]).

Din catena de munţĭ ce se întindea în nordul rîuluĭ Nun diferite înălţimĭ aveaŭ, după credinţele egiptene, o deosebită însemnătate religiósă.

Unul din aceste piscurĭ era «Muntele vieţiĭ» [2]), care purta și numele de Manu [3]). El se afla în partea de apus a rîuluĭ Nun și tot în acéstă parte se afla și pórta numită Ser (Fer), pe unde trecea séra discul sóreluĭ cu barca sa, ca în diua următóriă sĕ revină de noŭ pe orisont [4]).

Aicĭ în muntele Manu se culca Dómna Ceriuluĭ Nut, aci se culca și Ra-Harmakhis unindu-se cu mama sa Nut [5]).

Un alt vêrf de munte se afla în partea de rĕsărit a rîuluĭ Nun. Aci eraŭ stâlpiĭ ceriuluĭ [6]).

După vechile credinţe egiptene, ceriul era susţinut de patru columne, orĭ maĭ bine dis de patru stâlpĭ de arborĭ bifurcaţĭ [7]). Aceștĭ stâlpĭ isolaţĭ aŭ forma de Y și se vĕd adese orĭ reuniţĭ pentru a susţiné ceriul ast-fel: YYYY. Toţĭ aceștĭ stâlpĭ se aflaŭ la nord, în regiunea divină, aședaţĭ pe un singur pisc orĭ pe patru, însă legaţĭ unul cu altul prin o catenă neîntreruptă de munţĭ [8]).

Pe lângă acéstă catenă de munţĭ, pe care se redima ceriul, curgea rîul cel mare numit Nun, identic cu Oceanos potamos al Grecilor.

Între «Muntele de rĕsărit» și între rîul Nun se afla teritoriul numit în

---

[1]) Platonis Axiochus (Ed. Didot, tom. II, p. 561-562).

[2]) Pierret, Le livre des morts, Ch. XV. 36: en adorant Ra-Harmakhis lorsqu'il se couche dans la montagne de vie. — Ibid. Ch. XV. 16.

[3]) Maspero, Égypte et Chaldée, p. 18. 90. — Pierret, La livre d. morts. Ch. XV. 44.

[4]) Ibid. Ch. XVII. 21: Pour arriver à l'horizon, je passe par la porte Ser.

[5]) Ibid. Ch. XV. 16.

[6]) Pierret, Le livre d. morts: Ch. CIX 1. 3: Je connais cette montagne de l'Est du ciel, dont le sud est vers les bassin des oies Khar . . . ou Shou soulève les piliers du ciel.

[7]) Maspero, Égypte et Chaldée, p. 16-17.

[8]) După legendele poporuluĭ român, ceriul e ridicat pe unul, pe treĭ orĭ pe patru stâlpĭ. O colindă din comuna Cióra-Doicescĭ (jud. Brăila) conţine următórele versurĭ:

De când Domnul s'a născut
Și pămêntul l'a făcut
Și cerul l'a ridicat
În patru stâlpĭ de argint . . .

papirele egiptene Khar, Ker, Kherau, Cher, și acest ținut era locuit de spiritele și de ómenii numiți Harmakhis [1]).

Columnele ceriuluĭ după cele maĭ vechĭ dogme egiptene eraŭ susținute de marele deŭ Ammon-Ra.

Acest Ammon-Ra avea după tradițiunile și doctrinele egiptene dóue imperie, el domnia peste dóue regiunĭ séŭ lumĭ. În Egipet reședința sa principală era la Theba, însă reședința sa divină, unde era adorat de deĭ, se afla în partea de nord a rîuluĭ Nun în Paur. El este suveranul ceriuluĭ și domn al pămêntuluĭ, părintele deilor și autor al ómenilor, stăpân al apelor și al munților. El este producătoriul animalelor, autorul pășunelor, ce nutresc animalele și al plantelor nutritive pentru ómenĭ [2]). El susține cu brațele sale ceriul. El a ridicat ceriul în sus și a împins pămêntul în jos [3]).

Numele de Ammon séŭ Hammon cu aspirațiune, din limba egipténă nu se póte esplica [4]). Cuvêntul aparține fără îndoiélă limbeĭ pelasge. El corespunde la numele divinitățiĭ archaice numite în limba grecéscă Ὅμολος [5]), și amêndóue aceste variante de Ammon și de Ὅμολος se reduc la formele originare pelasge de Homo și Omul [6]).

---

[1]) Pierret, Le livre. Ch. I, 18; XVII, 89; CXXXVI, 1.—Grebaut, Hymne à Ammon-Ra. p. 8.

[2]) Grebaut, Hymne à Ammon-Ra (Paris, 1873) p. 4: I. — Adoration d'Ammon-Ra... chef de tous les dieux... Ammon-Ra! seigneur du trône de deux régions, résidant dans Thèbes... souverain du ciel et prince de la terre... père des dieux. Auteur des hommes..., producteur des plantes nutritives, auteur des herbes qui nourrissent les bestiaux... Les dieux sont en extase devant ses beautés, lui faisant des adorations dans Paour... (Ils lui disent:) Maître... qui fait croître les produits de la terre... ô père des dieux, qui soulèves le ciel et refoules la terre!... III. — Auteur des pâturages.... seigneur des trônes des deux mondes. — În ce privesce sensul geografic al cuvintelor de «dóue regiunĭ» séŭ «regiunea de sud și regiunea de nord» din papirele egiptene vom reproduce aicĭ următórele cuvinte ale luĭ Varro (R. r. I. 2): Eratosthene a făcut dóue părțĭ din globul pămêntuluĭ, avênd în vedere maĭ mult caracterul lor natural, una, care se întinde spre méḍă-ḍi și alta spre méḍă-nópte. Fără îndoiélă, că regiunea de nord este maĭ sănătósă și fiind maĭ sănătósă este tot-o-dată și maĭ fertilă.

[3]) Pierret, Le Panthéon égyptien, p. 96. (Pap. magique Harris. IV): Dieu... levant le bras et portant haut Atef (ceriul).

[4]) Pauly-Wissowa, R. E. v. Ammon, p. 1854: Die Etymologie des Namens Amûn (Ammon) ist unbekannt.

[5]) A se vedé maĭ sus pag. 221.—După legendele române, ângerul-titan Andreiŭ, sinonim cu Omul (a se vedé pag. 223), susține pămêntul cu capul sĕŭ. De asemenea: Der Omophorus ist unten und er ist es, der die Erde auf den Schultern trägt (Flügel, Mani, Leipzig. 1862, p. 8. 89. 221, la Hasdeu, Dict. l. rom. II. p. 1185).

[6]) Ammon, după cum scrie Pausania (IV. 23. 10), a fost un păstoriŭ, care construise

Acelaşĭ rol ca susţinătoriŭ al columnelor ceriuluĭ, s'a atribuit maĭ târḑiŭ ḑeuluĭ numit Şu, un fiŭ al luĭ Ammon.

După genealogiă şi după sens, ḑeul Şu, care simbolisa sórele ce rĕsare, era una şi aceaşĭ divinitate cu Ζεύς al Grecilor, cu Deus al Latinilor şi cu Ḑeu al Românilor.

Şu, ne spun papirele egiptene, susţine stâlpiĭ ceriuluĭ. El a despărţit ceriul de pămênt, a ridicat ceriul de asupra pămêntuluĭ şi l'a stabilit cu cele dóue mânĭ ale sale [1]).

Pămêntul personificat prin Seb, Sibu (séŭ Saturn), şi ceriul prin Nut, Nuît (séŭ Rhea), aŭ fost, după cum ne spune teogonia egipténă, numaĭ o perechiă de amanţĭ perduţĭ în Nun, apa cea întunecósă, şi carĭ se ţineaŭ îmbrăţişaţĭ, ḑeiţa de asupra ḑeuluĭ. Însă ḑiua creaţiuniĭ sosi. Noul ḑeŭ Şu se furişă între ceĭ doĭ ḑeĭ şi prinḑênd pe Nut cu amêndóue mânile sale o ridică de asupra capuluĭ sĕŭ. Pe când corpul înstelat al ḑeiţeĭ se lungia în spaţiŭ, capul la apus, cópsele la rĕsărit, piciórele şi mânile eĭ cădeaŭ de o parte şi de alta pe pămênt. Eraŭ ceĭ patru stâlpĭ aĭ firmamentuluĭ, însă sub altă formă. Conservarea fie-căruĭ stâlp era încredinţată la anumite divinităţĭ populare egiptene. Osiris séŭ Horus simbolisat la stâlpul meridional. Set la cel de nord, Toth la cel de apus, ér Sapdi, autorul luminiĭ zodiacale, la cel de rĕsărit. Sibu cercă sĕ se lupte în contra luĭ Şu şi picturile egiptene ni-l arată în posiţiunea unuĭ om, ce se descéptă, şi care se întórce de jumĕtate spre patul sĕŭ spre a se scula. Însă în momentul acesta creatoriul î-l lovi cu imobilitatea şi Sibu rĕmase ca petrificat în posiţiunea, în care se afla [2]). (A se vedé figurele de la pag. 338).

Imaginea, sub care vechia teologiă egipténă simbolisa stêlpul principal, séŭ de rĕsărit al ceriuluĭ, era numaĭ o copiă fidelă de pe faţa de nord a columneĭ, ce esistă şi astăḑĭ pe vêrful Omuluĭ.

După cum regiunea divină séŭ a ḑeilor în tradiţiunile şi credinţele egiptene era în părţile de nord ale lumiĭ, dincóce de rîul Nun séŭ de Istru, tot ast-fel de aicĭ adoptase teologia egipténă şi simbolul religios al creaţiuniĭ, repre-

---

un templu. Este aceeaşĭ tradiţiune, pe care o aflăm şi în «Numĕrătória cea mare» a poporuluĭ român despre «Omul mare», care a făcut o biserică mare. (A se vedé maĭ sus p. 225).

[1]) **Pierret**, Le Panthéon égyptien, p. 20-21: Shou a «séparé le ciel de la terre, il a élevé le ciel pour des millions d'années au dessus du sol, il a soulevé le ciel et l'a établi de ses deux mains» (Denkm. III. 234). — Idem, Livre d. morts. Ch. CIX. 1. 3. Je connais cette montagne de l'Est du ciel dont le sud est vers le bassin des oies Khar . . . ou Shou soulève les piliers du ciel.

[2]) **Maspero**, Égypte et Chaldée, p. 128-129.

sentat prin columna cea gigantică a ceriuluĭ de pe Carpațĭ, întocma după cum făcuse și Pelasgiĭ din Mycena.

Aceleașĭ forme esterióre le are fața de nord-vest a columneĭ din Carpațĭ și aceleașĭ contururĭ ni le presintă simbolul trinitățiĭ egiptene. Maĭ mult încă. Esistă o identitate absolută între simbolul egiptean și între columna din Carpațĭ, când esaminăm figurile, ce le vedem înfățișate pe aceste dóue monumente archaice.

În partea de asupra a columneĭ de pe vêrful Omuluĭ se maĭ cunosc și astădĭ conturele unuĭ corp de femeiă, în formă nudă, cu spatele în sus, cu fața în jos, cu capul la apus și cu cópsele la rĕsărit, o figură în acelașĭ stil, după cum ne înfățișéză simbolul epiptén pe Nut, dómna ceriuluĭ.

Maĭ aflăm aicĭ acelcașĭ particularitățĭ în linia, ce forméză conturul superior, ér linia inferióră marchéză și formcle picptuluĭ de femeiă.

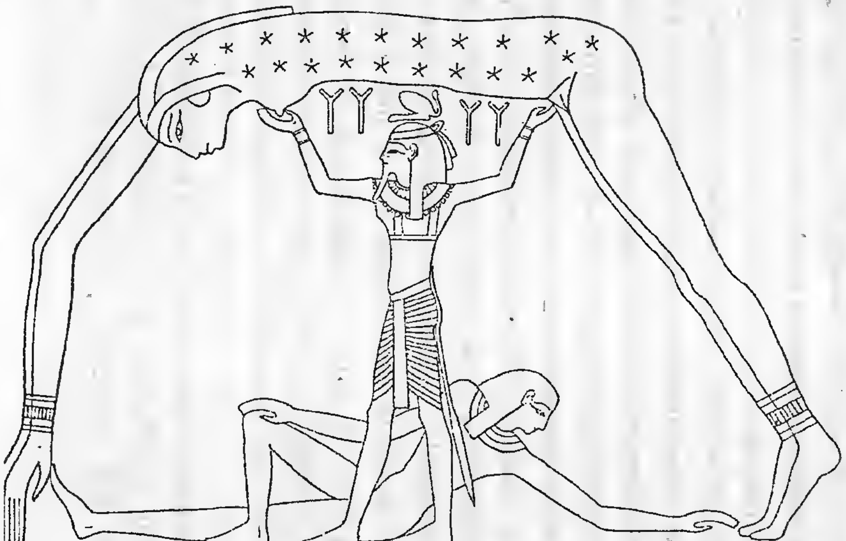
În fine pe aceeașĭ față a columneĭ, la mijloc în partea stângă, se maĭ pot cunósce și astădĭ, însă cu mare greutate, urmele aprópe dispărute din bustul divinitățiĭ Chnum, cu atributul capuluĭ de berbece.

Ce figurĭ vor fi fost încă rcpresentate pe acéstă față a columncĭ din Carpațĭ nu putem sci.

Acéstă laturc a columneĭ de pe vêrful Omuluĭ, pc carc teologia egipténă o adoptase ca simbol al regiuniĭ divine și al viețeĭ eterne, a suferit în partca sa inferióră o regretabilă deteriorare.

Societatea din Transilvania numită «Karpathenverein» a construit aicĭ în aniĭ din urmă o căsuță de adăpostire pentru turiștĭ, întrebuințând ca părete partea inferióră a acesteĭ columne. Dacă societatea din Transilvania ar fi lăsat cel puțin stânca ncatăcată. Însă aceștĭ ómenĭ, mare parte diletanțĭ, nesciind, orĭ uitând, că vêrfurile munților aŭ fost o-dată locurile cele maĭ sfinte ale omenimiĭ, că în munțĭ sc află și astădĭ nenumĕrate rcsturĭ de monumente importante preistorice, eĭ aŭ ras cu ciocanele întrégă partea inferióră a acesteĭ laturе începând de la coperiș în jos. Ast-fel s'aŭ distrus pentru tot-de-una puținele urme de baso-reliefurĭ, ce vor maĭ fi esistat pe acéstă partc a columneĭ, urme, pc carĭ le crutase până în dilele nóstre, în timp de atâtea miĭ de anĭ, și vênturile și ploile și ghețurile și păstoriĭ munților. Pare că esistă un spirit rĕŭ, care persecută tóte monumentele marĭ istorice ale omenimiĭ.

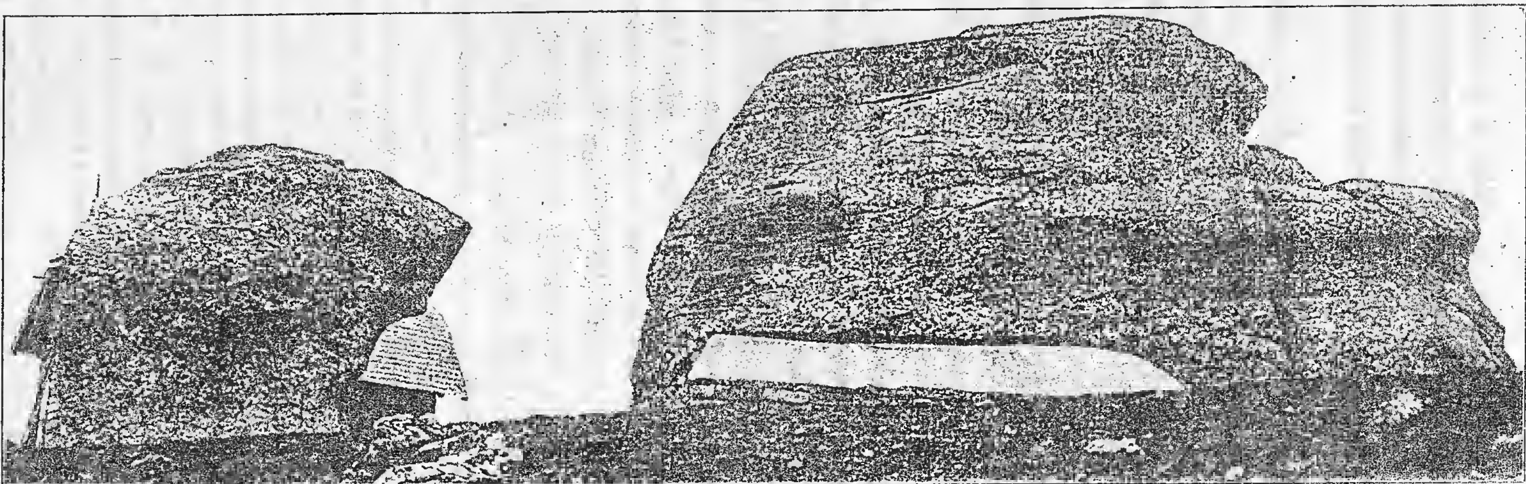
Simbolul trinitățiĭ egiptene, ne spune așa dar, că o emigrațiune puternică se opcrase în timpurĭ fórte depărtate de la Carpațĭ peste Elada, peste insulele măriĭ egee și pcste Asia occidentală către șesurile Niluluĭ.

5. — C o l u m n a C e r i u l u ĭ c a s i m b o l r e l i g i o s p e c u t i e l e m u m i e l o r E g i p t e n e. În partea de asupra, divinitatea femenină a ceriuluĭ N u t (Rhea), ale căreĭ mânĭ și picióre ating de o parte și de alta suprafața pămêntuluĭ. Jos, S i b u Saturn) simbolisând pămêntul. La mijloc, ḑeul Ș u sciparând ceriul de pămênt. De ambele sale laturĭ se vĕd figurațĭ ceĭ patru stâlpĭ aĭ universuluĭ. După P i e r r e t, Le Panthéon égyptien, p. 22.

176. — C o l u m n a C e r i u l u ĭ f i g u r a t ă î n s t i l u l h i e r a t i c e g i p t e a n. De ambele laturĭ se vĕd simbolisate divinitățile, ce îngrijesc pentru conservarea columneĭ. La mijloc, ḑeul Ș u susține cu mânile sale pe N u t, divinitatea ceriuluĭ, și este adorat de dóue suflete egiptene transformate în figura ḑeuluĭ C h n u m cu capul de berbece, maĭ târḑiŭ identificat cu A m m o n. Pictură pe un sarcofag din Boutchamon, în museul de la Turin. M a s p e r o, Égypte et Chaldée p. 129.

177. — C o l u m n a C e r i u l u ĭ d e p e v ê r f u l O m u l u ĭ (Carpațĭ). Fața de NV. adoptată în t e o l o g i a e g i p t é n ă c a s i m b o l a l r e g i u n i ĭ d i v i n e. — În partea superióră se maĭ pot distinge conturele, ce representaŭ pe N u t, divinitatea femenină a ceriuluĭ, din simbolul egiptén (A se vedé figurile de la p. 338). Jos, partea superióră a camereĭ de adăpost, ce a fost construită de Societatea carpatină din Transilvania. În drépta, columna a dóua de pe Vêrful Omuluĭ, séŭ stânca sculptată, ce represent̆ă A q u i l a c e r i u l u ĭ séŭ A q u i l a l u ĭ P r o m e t h e u, în dosul căreia se vede o parte din casa de adăpost construită de Eforia spitalelor române. După o fotografiă din a. 1900.

Acelașĭ fapt istoric ni-l pun în vedere și papirele din cutiele mumielor. Pelasgiĭ domnise peste Egipet în timpurile primitive ale istorieĭ [1]), precum eĭ domnise peste Elada și peste părțile de apus alc Asieĭ.

Se întêmplase însă cu Pelasgiĭ din Egipet aceeașĭ fatalitate, ca și cu Pelasgiĭ din Elada.

Peste vechiul strat pelasg, care făcuse din șesurile palustre ale Egipetuluĭ o țéră agricolă, care a pus acolo cele de ântâiŭ fundamente ale civilisațiuniĭ, se ridică maĭ târḑiŭ la domniă un noŭ element, o altă rasă de ómenĭ, adușĭ acolo probabil din regiunile superióre ale Niluluĭ. Era populațiunea faraonică, care în timpul, pe când ea se stabilise în Egipet, nu a fost nicĭ pastorală, și putem ḑice, nicĭ agricolă.

Fórte probabil, că aceștĭ Semițĭ ante-istoricĭ, aŭ fost adușĭ în Egipet de Pelasgĭ ca sclavĭ, pentru lucrările lor cele marĭ de irigațiunĭ, desecărĭ, pentru canalele, ce brăsdéză întreg Egipetul, pentru munca câmpuluĭ, pentru deschiderĭ de drumurĭ și clădirile lor cyclopice.

Aceste semne de sclaviă se vĕd esprimate chiar și în rugăciunile, ce le adreséză sufletele mumielor egiptene către divinitățile lor supreme, ce residéză în nordul Istruluĭ.

Aceștĭ Egiptenĭ faraonicĭ considerau, că ceĭ de ântâiŭ locuitorĭ de pe șesurile Niluluĭ aŭ fost ḑeiĭ, carĭ în timpurile preistorice domnise peste Egipet [2]), că patria și reședința principală a acestor ḑeĭ era în nordul Istruluĭ (Nun).

Către aceștĭ ómenĭ-ḑeĭ, carĭ o-dată domnise peste regiunile de sud și de nord (Africa și Europa) adreséză mumiele egiptene rugăciunile lor, ca sĕ le permită și pe ceca-laltă lume sĕ lucreze pămêntul, sĕ are, sĕ semene, sĕ secere, sĕ inundeze rîurile peste locurile lipsite de apă, sĕ transpórte năsip de la apus spre rĕsărit [3]), și eĭ sunt numițĭ în rugăciunile lor osirice **Ro-bi**, adecă sclavĭ [4]).

---

[1]) **Maspero**, Égypte et Chaldée, p. 47: L'Égyptien du type le plus noble était grand, élancé, avec quelque chose de fier et d'impérieux dans le port de la tête et dans le maintien. Il avait les épaules larges et pleines, les pectoraux saillants et vigoureux.

[2]) Homer încă numesce pe Pelasgĭ «divinĭ», adecă carĭ î-șĭ trăgeaŭ originea din ḑeĭ. Ilias, X. v. 429: Λέλεγες καὶ Καύκωνες δῖοί τε Πελασγοί. — Odyss. XIX. v. 177.

[3]) **Pierret**, Le livre d. morts. Ch. VI. 1: Osiris N. est jugé digne de faire dans la divine région inférieure tous les travaux qui s'y font.— Ch. VI. 3: Jugez-moi digne, pour chaque journée qui s'accomplit ici, de fertiliser les champs, d'inonder les ruisseaux, de transporter le sable de l'ouest à l'est. — Ch. XII. 2: Je t'invoque Ra . . . Fais que je laboure la terre. — Ch. CXX. 2: je me présente pour labourer la terre.

[4]) **Pierret**, Ibid. Ch. CIV. 2. 3: pour approvisionner l'essence des dieux grands qu'amène(nt) Ro-bi.

Acești Egipteni, descendenți ai lui Sem și Cham, se considerau fericiți sĕ lucreze ca sclavi pentru ḑeii lor, chiar și în viéța destinată repausului etern.

Era o religiune severă, cu un caracter politic și social, formată de casta preoțéscă a Pelasgilor stăpânitori, spre a ține în supunere o rasă de ómeni destinată unei servituți perpetue.

Cu ajungerea la domnie a rasei africane, istoria vechiă a Egipetului se transforméză.

Nóua familiă adoptase sub imperiul pelasg elementele unei vechi civilisațiuni înaintate, adoptase instituțiunile politice, sociale și principiele religióse ale stăpânitorilor sĕi, pe cari însă le modificase în mare parte și le îmbrăcase în forme potrivite cu caracterul sĕŭ african.

Pentru acest noŭ element în istoria Egipetului, regiunea geografică a nordului, domeniul cel vechiŭ al rasei pelasge, rĕmase o regiune mitologică. Ér Columna de pe Carpați, simbolisa pentru acești Egipteni osirici, teritoriul paradisului terestru [1]).

---

[1]) Mulțimea cea mare de sclavi a fost o proprietate periculósă pentru Pelasgi și în alte ținuturi. După cum scrie Herodot (lib. VI. 83) orașul Argos, în urma rĕsboiului, ce-l avuse cu Cleomene regele Spartei (519-490), rĕmânând lipsit de ómeni capabili de arme, sclavii lor le conduceaŭ și administraŭ tóte afacerile private și publice. Crescând însă mari copii celor periți în rĕsboiŭ, sclavii fură alungați din Argos. Isgoniți de aci, ei se retraseră la Tirynt, pe care-l ocupară cu rĕsboiŭ. Mai târḑiŭ însă veni la sclavi un profet cu numele Cleander, care i sfătui sĕ se ridice de noŭ cu armele asupra domnilor sĕi. Se începu apoi resbelul, care a ținut mai mult timp până în urmă Argienii cu mare greutate i învinseră. — Sclavii din Scythia cercară de asemenea sĕ iee locul stăpânilor sĕi pelasgi. După cum scrie Herodot (IV. 1-3) Scythii din Europa persecutând pe Cimmeri, făcură o irupțiune în Asia și ocupară imperiul Mediei, pe care-l ținură 28 de ani. După acest lung interval Scythii întorcându-se érăși în patria lor le eși înainte o armată a sclavilor sĕi, care li se opuse. După mai multe lupte fără succes, Scythii aruncară lăncile și arcurile și luând în mână sbicele, de cari aveaŭ respect sclavii lor, i aduseră ast-fel érăși la supunere și ascultare.

7. Titanul Atlas strămoș al Ausonilor. Columna Ceriuluĭ din Carpațĭ ca simbol al viețeĭ eterne în religiunea etruscă.

În tradițiunile italice, titanul Atlas, regele Hyperboreilor, ne maĭ apare și ca strămoș al Ausonilor, în particular al Latinilor și al Romanilor.

Eustathiu, archiepiscopul Thessaloniceĭ, scria, în secolul al XII-lea, pe basa unor fântânĭ maĭ vechĭ:

«După cum spun uniĭ, Auson, de la care î-șĭ trag numele lor Ausoniĭ, a fost cel de ântâiŭ, care a domnit în Roma, și acest Auson a fost fiul luĭ Atlas și al Calypseĭ, după cum ne spune autorul scrieriĭ despre numele ginților», adecă Stephan Byzantinul [1]).

La Hesiod Auson (Ναυσίνοος) este de asemenea un fiŭ al Calypseĭ [2]), care însă după Homer a fost fica, ér nu soția, titanuluĭ Atlas [3]).

Ausoniĭ formase în anticitatea preistorică populațiunea preponderantă a Italieĭ. Eĭ sunt caracterisațĭ de autoriĭ vechĭ, ca o rasă puternică și rĕsboinică. Cu deosebire în literatura poetică numele de Ausones se aplica la toțĭ locuitoriĭ Italieĭ, «Ausonia» desemna Italia întrégă [4]) și cuvêntul «Auson» era sinonim cu latin, italian, roman [5]).

O parte din populațiunea Dacieĭ ne apare sub numele de Ausonĭ până în secolul al V-lea al ereĭ creștine.

Istoricul byzantin Priscu, trimis de împĕratul Teodosiu cel tînĕr în legațiune la reședința luĭ Atila, care se afla pe șesurile Ungarieĭ de astădĭ dincóce de Tisa, numesce «Ausonĭ» pe supușiĭ acestuĭ rege barbar, carĭ locuiaŭ în regiunea, unde se afla palatul sĕŭ, carĭ vorbiaŭ o limbă romană rustică și trăiaŭ aci mestecațĭ cu Huniĭ și cu Goțiĭ [6]).

O parte din Româniĭ de la Sat-mar se maĭ numesc și astădĭ Oșenĭ [7]). Un

---

[1]) **Eustathii** Commentarii in Dionysium, v. 78. — Este de notat, că Romul, regele legendar al Romanilor, maĭ avea și numele de Altellus (Festus, p. 7), ér familia Iulii conumele de Altinus (Pauly-Wissowa, R. E. v. Altinus).

[2]) **Hesiodi** Theog. v. 1017.

[3]) **Homeri** Odyss. I. v. 50. — După Hesiod însă (Theog. 359) Calypso, este o fică a rîuluĭ divin Oceanos. În realitate aceeașĭ patriă.

[4]) **Virgilii** Aen. IV. 349: Ausonia Teucros considere terra.

[5]) **Ovidii** Pontica, lib. II. 2. 72: Promovet Ausonium filius imperium.—**Virgilii** Aen. XII. 834: sermonem Ausonii patrium moresque tenebunt.

[6]) **Prisci** Excerpta de legationibus (Ed. Bonnae, 1829) p. 190. 206.

[7]) Ambasadoriĭ luĭ Teodosiu, după ce trecură dincóce de Dunăre, aŭ trebuit sĕ călĕto-

chineziat românesc din Maramureș pórtă încă în seculul al XIV-lea numele de Ozon [1]); în fine o comună importantă din țéra Bârseĭ este numită și astădĭ Uzon; tóte treĭ numirĭ etnice, a căror formă originală a fost de sigur Osonĭ, Ozonĭ, Uzonĭ.

O tradițiune analógă maĭ esista în anticitate și despre originea Latinilor. După cum scrie Dionysiu din Halicarnas, Latinus, regele eponim al Latinilor, a fost un fiŭ al luĭ Hercule și al uneĭ fecióre hyperboree [2]). Ér după altă tradițiune regele Latinus a fost frate cu Auson și ambiĭ fiiĭ Calypseĭ [3]), aĭ ficeĭ luĭ Atlas [4]).

În fine maĭ esista în Italia și o altă tradițiune, care aducea în legătură începuturile Romeĭ cu descălecarea acolo a unuĭ trib pelasg venit de la muntele Atlas. Evandru, care întemeiase lângă Tibru un oraș numit Pallantium, din care s'a desvoltat maĭ târdiŭ Roma, ne apare după vechile genealogiĭ, ca un strănepot al luĭ Atlas [5]); ér patria luĭ Evandru a fost după aceeașĭ tradițiune, Arcadia, în care locuise și domnise Atlas; prin urmare nu Arcadia din Pelopones [6]).

réscă maĭ mult de opt dile spre nord, trecând peste câmpiĭ întinse, peste maĭ multe rîurĭ și locurĭ mlăștinóse, spre a ajunge la reședința luĭ Atila, care se afla într'o localitate, pe care Priscu o numesce sat fórte mare, μέγιστη κώμη, ér Jornande vicum, ad in star civitatis amplissimae (De Get. orig. c. 34). După cum resultă din descrierea ce ne-o presentă Priscu, acéstă reședință, nu era în Bănat, în apropiere de trupele romane, ce apărau linia Dunăriĭ, ci în părțile superióre ale Ungariei de astădĭ, la Sat-mar. În acéstă regiune aŭ trebuit sĕ se afle așa dar locuitoriĭ, ce vorbiaŭ o limbă romană rustică și pe carĭ Priscu i numesce Ausonĭ. Întru adevĕr o parte din comitatul Sat-maruluĭ se maĭ numesce și astădĭ țéra Oașuluĭ, ér locuitorii românĭ de aicĭ se numesc Oșenĭ (Comunicarea d. Titu Budu, vicariŭ în Maramureș). Tacit în Descrierea Germanieĭ (cap. 43) încă amintesce de un trib însemnat, ce locuia în dosul Marcomanilor și al Quadilor, uniĭ pe câmpiĭ, alțiĭ prin pădurĭ, pe văĭ și pe vêrfurĭ de munțĭ și carĭ purtaŭ numele de Osi. Eĭ eraŭ tributarĭ aĭ Quadilor și aĭ Sarmaților și vorbiaŭ limba pannonică séŭ dialetul vechiŭ pelasg de la Dunărea de mijloc. Ausoniĭ luĭ Priscu, Oșeniĭ de astădĭ, sunt ast-fel numaĭ o parte din vechiul trib pelasg de lângă Carpațiĭ de nord, numit la Tacit Osi. Un alt ram din acéstă populațiune se afla după Tacit (cap. 28) în Pannonia superióră, de dincolo Dunăre; și întru adevĕr Itinerariul împ. Antonin (Ed. Parthey, 263) amintesce între Acinquum (Buda) și între Sabaria (Stein am Anger) o localitate numită Osonibus (nom. pl. Osones).

[1]) **Kurz**, Magazin. II. 30. 6. 1361: Keneziatum possessionis Olachalis Ozon vocatae.

[2]) **Dionysii Halicarn.** lib. I. c. 43: Λατῖνον δ'ἐκ τινος ὑπερβορίδος κόρης.

[3]) Apollod. Epit. VII. 24.

[4]) Calypso (Καλυψώ) este forma grecéscă a unuĭ nume barbar. În comunele române situate lângă muntele Bucegiŭ în Transilvania, maĭ esistă și astădĭ familiele Coleș séŭ Coleșa. Ér Coleșanĭ este numele vechiŭ al satuluĭ Corbu din j. Râmnicul-sărat.

[5]) **Virgilii** Aen. VIII. 134-140.

[6]) **Dionysii Halic.** I. c. 31-33. 61. — Cf. maĭ sus pag. 315 nota.

Acest Evandru, după cum spuneaŭ tradiţiunile istorice, transportase în Italia maĭ multe divinităţĭ pastorale [1]), întemeiase acolo temple, introdusese sĕrbătorĭ, legĭ şi diferite industriĭ utile [2]).

Evandru şi soţiĭ sĕĭ descălecase aşa dar în Italia din o ţéră, care se bucura de o vechiă organisaţiune religiósă şi politică, peste tot de o civilisaţiune înaintată.

După vechile genealogiĭ etnice teritoriul titanuluĭ Atlas din ţéra Hyperboreilor ne apare ca patria originară a maĭ multor triburĭ şi a multor familiĭ princiare însemnate din Elada, din Asia mică, din Africa şi Italia.

Atlas, scrie Diodor Sicul, a avut maĭ multe fice, carĭ căsătorindu-se cu ceĭ maĭ distinşĭ eroĭ şi chiar cu ḑeĭ, aŭ avut fiĭ, carĭ pentru virtuţile lor s'aŭ numit eroĭ şi ḑeĭ, şi aŭ fost tot-o-dată autoriĭ maĭ multor ginţĭ [3]).

Pe un fragment de vas descoperit în Apulia, Atlas, domnul ţĕreĭ fericite, a Hyperboreilor, întemeiătoriul maĭ multor dinastiĭ pelasge meridionale, acel Atlas, în al căruĭ regat nu numaĭ fructele, dar şi ramurele arborilor, eraŭ de aur, este înfăţişat şeḑênd pe tron în deplin ornat regal [4]).

Fără îndoiélă, acéstă imagine avea un caracter genealogic. Artistul a voit sĕ represente aicĭ pe unul din strămoşiĭ ceĭ maĭ gloriosĭ aĭ vre-uneĭ familie ausonice din Apulia.

În ce privesce representarea mitologică a titanuluĭ Atlas, el este înfăţişat pe un vas din Apulia susţinênd ceriul figurat în forma unuĭ glob [5]). Tot asemenea ne apare Atlas şi pe o oglindă etruscă de la Vulci [6]).

Idea de a representa ceriul séŭ universul în forma unuĭ glob este fórte vechiă.

După Plato, Hyperboreiĭ aŭ fost ceĭ de ântâiŭ, carĭ aŭ considerat universul ca o sferă, în centrul căreia se afla pămêntul [7]).

Ér după Diodor Sicul, regele Atlas, al căruĭ imperiŭ se afla lângă Oceanos (potamos), avuse cunoscinţe fórte esacte de astrologiă, şi el a fost cel de ântâiŭ, care a privit universul ca un glob, din care causă se ḑicea, că întreg firmamentul se raḑimă pe Atlas [8]).

[1]) **Ovidii** Fast. II. v. 279: Transtulit Evander silvestria numina secum.

[2]) **Livii** Hist. lib. I. c. 5.

[3]) **Diodori Siculi** lib. III. c. 60.

[4]) **Roscher**, Lexikon der gr. u. röm. Mythologie. I. p. 710.

[5]) Ibid. I. p. 710.

[6]) **Daremberg**, Dict. d. ant. v. Atlas.

[7]) **Platonis** Axiochus (Ed. Didot. tom. II. p. 561).

[8]) **Diodori Siculi** lib. IV. 27. 5. — **Plinii** Hist. Nat. lib. II. 2: Formam eius (mundi) in speciem orbis absoluti globatam esse. — Id. lib. II. 6. 3: Sphaeram ipsam ante multo Atlas. — Id. VII. 57. 12: Astrologiam Atlas (invenit).

Cea maĭ celebră statuă a arteĭ romane, ce înfăţişa pe titanul Atlas cu globul în spate, este aceea din museul de la Neapole, desemnată în comun sub numele de Farnese.

Aicĭ Atlas ne apare sdrobit de greutatea sarcineĭ sale. El se radimă cu genunchiul drept pe un colţ de stâncă. Capul sĕŭ e apĕsat şi torturat sub glob, de sub care cu faţa obosită el privesce încă cursul constelaţiunilor [1]).

Statua titanuluĭ Atlas din musĕul de la Neapole nu era o operă originală, séŭ de imaginaţiune, a artistuluĭ italian.

Sub aceeaşĭ formă era simbolisat în arta egipténă şi ḑeul Şu, care susţinea pe cap ceriul în forma uneĭ semisfere concave, reḑimându-se cu genunchele drept pe pământ [2]).

O altă figură analógă a luĭ Atlas este reprodusă în magnifica ediţiune a Eneideĭ, publicată de ducesa Devonshire. Aicĭ puternicul titan susţine în spate cu amêndóue mânele columna ceriuluĭ în forma uneĭ piramide trunchiate, reḑimându-se cu genunchele stâng pe pământ [3]).

Ceea ce-ĭ dă însă statueĭ din Neapole o deosebită valóre istorică, ceea ce o distinge de alte representărĭ analóge, este, că acéstă operă de sculptură e modelată după un tip original, după piramida de lângă Istrul de jos, ce a fost considerată din cea maĭ depărtată vechime, ca stânca titanuluĭ Atlas, pe care se raḑimă ceriul, ca polul nordic al ceriuluĭ, ca osia Hyperboreilor, cardines mundi [4]).

Columna din Carpaţĭ era un simbol sacru, era cel maĭ celebru monument religios al lumiĭ pelasge.

---

[1]) La vechile imaginĭ religióse, ce representaŭ o divinitate cu ceriul pe cap, par a se reduce următórele versurĭ dintr'un descântec român:

Şi-ĭ puse (Maica Domnuluĭ)
În umereĭ doĭ lucefereĭ,
În cap ceru' cu stelili,
La picére pămêntu' cu florili . . .

Tocilescu, Materialurĭ folkl. I. 2. 1135.

La Ovidiu (Met. IV. 661): et omne Cum tot sideribus coelum requiet in illo (h. e. Atlante).

[2]) **Maspero**, Égypte et Chaldée, p. 127.

[3]) **Duruy**, Hist. d. Rom. II. p. 264. — Este însă greşită ideea, că acéstă figură ar representa pe Sisyph.

[4]) **Plinii** H. N. IV. 26. 11. Pone eos montes (Ripaeos) . . . gens felix (si credimus) quos Hyperboreos appellavere, annoso degit aevo, fabulosis celebrata miraculis. Ibi creduntur esse cardines mundi, extremique siderum ambitus . . . . Regio aprica felici temperie, omni afflatu noxio carens . . . discordia ignota et aegritudo omnis. — Id. lib. II. c. 64: et (caelum) cardini suo, hoc est terrae, undique incumbit. — **Macrobii** Somnium Scipionis, II. 7: regiones, quas praeterfluunt Tanais et Ister, omniaque super Scythiam loca, quorum incolas vetustas Hyperboreos vocavit.

Pe când fețele de sud și de sud-vest ale columneĭ din Carpațĭ aŭ servit maĭ mult de subiecte pentru picturele ceramografice, pe când teologia egipténă adoptase ca simbol al trinitățiĭ fața de nord-vest a acestuĭ stâlp al lumiĭ, artistul roman a figurat pe titanul Atlas susținênd sfera universuluĭ după fața de rĕsărit a acesteĭ piramide legendare.

178. — Titanul Atlas susținênd sfera universuluĭ. Statuă antică de marmure în museul de la Neapole. După Berthelot, La Grande Encyclopédie, Tome IV. p. 459.

Esistă o identitate, putem ḑice absolută, între conturele esterióre ale acestor dóue monumente, până la cel mic detaiŭ. Se maĭ cunosc pe columna din Carpațĭ chiar și urmele, ce par, că aŭ figurat o-dată brațele ridicate în sus spre a susținé în spate forma globuluĭ, ce representă bolta ceriuluĭ.

Probabil, că acéstă statuă atât de memorabilă a fost lucrată în timpul împĕratuluĭ Domițian, atuncĭ când armatele romane avură sĕ susțină o luptă lungă și grea pentru a cuceri muntele cel sfânt al Dacilor, numițĭ Giganțĭ și Hyperboreĭ, când legendele luĭ Atlas deveniră érășĭ populare

în Italia, când ceĭ maĭ distinșĭ poețĭ aĭ acesteĭ epoce, Statiu și Marțial, se ocupară cu osia ceriuluĭ din țéra Hyperboreilor și cu suferințele luĭ Prometheu pe acéstă stâncă [1]).

«Tu plecĭ acum Marcelline ostașule», dice Martial, «ca sĕ ieĭ pe umeriĭ tĕĭ ceriul de nord al Hyperboreilor și astrele poluluĭ getic, carĭ de abia se mișcă. Étă! și stânca luĭ Prometheu, étă! și muntele cel făimos în legende» etc. [2]).

179. — Columna Ceriuluĭ de pe Vêrful Omuluĭ (Carpațĭ). Fața de NO. representând în conturele sale esteriόre tipul original al statueĭ titanuluĭ Atlas din museul de la Neapole. A se vedé Fig. 178. După o fotografiă din a. 1900.

Afară de tradițiunile istorice și afară de legendele mitologice cu privire la titanul Atlas, maĭ esista în Italia și o credință religiósă archaică cu privire la columna ceriuluĭ din Carpațĭ.

Etrusciĭ eraŭ considerațĭ în epoca romană ca representanțiĭ vechilor

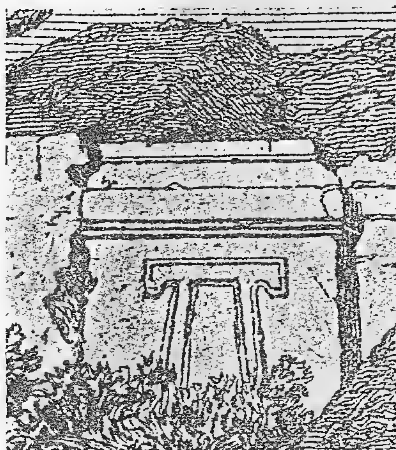
[1]) A se vedé maĭ sus pag. 283.

[2]) Cf. maĭ sus pag. 302.

doctrine teologice pelasge. Eĭ aveaŭ o preoţime instruită şi o literatură avută în rituale, pentru carĭ poporul roman arăta un deosebit respect.

Una din cele maĭ vechĭ necropole ale Etrurieĭ se afla în munţiĭ de la Axia (astădĭ Castel d'Asso) de pe teritoriul vechiuluĭ oraş Tarquinii, locul natal al luĭ Tarquiniu cel bĕtrân, şi metropola celor 12 oraşe confederate ale Etrurieĭ. Locuitoriĭ din Tarquinii aŭ fost, după cum ne spune Hierocle, originarĭ din ţinuturile Hyperboreilor[1]), de la aceĭ Hyperboreĭ, unde grifoniĭ le păḑiaŭ tesaurele cele marĭ de aur.

Camerele sepulchrale în necropola de la Axia sunt săpate în stâncă vią, ér pe frontalul, ce decoréză aceste sepulturĭ se află figurat de maĭ multe orĭ următoriul simbol religios (Fig. 180).

180.—Columna Ceriuluĭ, figurată ca simbol religios pe mormintele din necropola de la Axia (astăḑĭ Castel d'Asso) în vechia Etruriă. După Duruy, Hist. d. Rom. Tom. I. (1879), p. LXXVII.

Acest semn mystic, pe care archeologia preistorică până astăḑĭ nu l'a putut esplica, representă în partea sa inferióră columna ceriuluĭ în forma uneĭ piramide trunchiate (trapez), ér de asupra acesteĭ columne se află figurat ceriul în aceeaşĭ formă ca şi pe monumentele hieroglifice ale Egipetuluĭ, prin o liniă orisontală cu dóue tórte la marginĭ, în forma ⌐¬.

Acest simbol religios al vieţeĭ vitóre şi al regiuniĭ divine, ne spune aşa dar, că vechia religiune etruscă, era una şi aceeaşĭ cu religiunea Pelasgilor de la Istru, din Argos şi din Egipet[2]); în particular acest simbol esprima aceeaşĭ credinţă religiósă, că sufletele celor decedaţĭ se duc la reşedinţa ḑeilor (de la Oceanos potamos), unde era Olimpul Atlantiac, în ţéra Hyperboreilor celor juştĭ şi lung trăitorĭ, unde ceriul se reḑima pe pământ, unde era judeţul suprem, unde era locul fericiriĭ, regiunea celor piĭ.

---

[1]) **Stephanus Byz.**, v. Ταρχονία: Ταρχοναῖοι, ἔθνος Ὑπερβορέων, etc.

[2]) Disciplina etruscă î-şĭ luase începuturile sale în nisce ţinuturĭ muntóse afară de Italia. Ast-fel Pliniu vorbind de pasĕrile, ce serviaŭ de auguriŭ ne spune (lib. X. c. 17): că în disciplina etruscă se aflaŭ depinse maĭ multe genurĭ de pasĕrĭ, pe carĭ nimenĭ nu le a vĕḑut. — În ce privesce vechile locuinţe ale Etruscilor, este importantă tradiţiunea, ce ne-o comunică Pliniu (III. 81.), că oraşul Pisa din Etruria a fost întemeiat de Pelops séŭ de Teutani. După cum vom vedé maĭ la vale locuinţele vechilor Teutanĭ, séŭ Titanĭ, eraŭ lângă Istru.

8. *Columna Ceriuluĭ din Carpațĭ ca simbol al nemuririĭ la Pelasgiĭ din Sicilia.*

Columna Ceriuluĭ din Carpațĭ o aflăm representată pe dóue monumente antice ale Siciliei. Unul este o pictură ceramică și altul o stelă funerară. Vom vorbi aicĭ despre amêndóue aceste reliquie de mare importanță pentru istoria columneĭ ceriuluĭ din vechia țéră a Hyperboreilor.

Decorațiunea de pe vasul din Sicilia are un caracter mitologic. Ea ne înfățișéză la mijloc un stâlp enorm de stâncă, ale căruĭ forme sunt întru tóte identice cu fața de VNV. a columneĭ de pe Vêrful Omuluĭ. De asupra acesteĭ stânceĭ, ce o vedem figurată pe vasul sicilian, este așeḑat un crater enorm acoperit, avênd o formă aprópe sferică [1]). În partea dréptă a acesteĭ stâncĭ e figurat un bĕtrân cu barbă albă, îmbrăcat cu o mantiă și ținênd în mâna stângă măciuca de mesager. Este ḑeul Hermes (Mercuriŭ), care duce pe Prometheu, ca sĕ fie încatenat pe columna ceriuluĭ. Lângă Hermes se vede titanul Prometheu, ostenit și sdrobit sufletesce, șeḑênd pe o pétră. El ține în mâna stângă un obiect, ce semĕna cu tuleul uneĭ plante (ferula) de jumĕtate despicat. Hermes întinde mâna dréptă peste capul luĭ Prometheu și pronunță o formulă sacră. În semn de protestare Prometheu î-șĭ acopere capul cu mâna dréptă. În partea stângă a acesteĭ stâncĭ se vede o femeiă îmbrăcată cu o tunică talară și cu un hemi-diploidion. Este ḑeița Themis, personificarea ordiniĭ legale. Cu mâna dréptă dênsa face un semn imperativ către faurul Vulcan arătându-ĭ stânca, ér cu mâna stângă atinge curelele, carĭ pun în mișcare foiĭ faurărieĭ. Prin acésta ḑeița Themis comunică luĭ Vulcan ordinul luĭ Joe, ca sĕ ferece și sĕ pironéscă pe acéstă stâncă pe astutul Prometheu [2]). Faurul Vulcan înțelegând ordinul se întórce spre a pleca la faurăria sa, făcênd cu mâna stângă un semn de supunere și imediată esecutare [3]).

---

[1]) Despre acest crater vom vorbi maĭ la vale într'un capitul special relativ la monumentele metalurgieĭ și aurărieĭ preistorice.

[2]) După Eschyl (Prom. v. 12) gigantul Cratos (Puterea) însoțit de sora sa Bia (Violența), personalitățĭ simbolice ale teogonieĭ, conduc pe Prometheu la locul de supliciŭ, și Cratos comunică luĭ Vulcan ordinul luĭ Joe.

[3]) Uniĭ aŭ creḑut, că acéstă scenă representă un subiect din misteriele lemnice. Lenormant vede în acéstă pictură pe Vulcan în mijlocul Cyclopilor lângă muntele Etna. Esplicațiunĭ neadmisibile lipsite de un sens mitologic orĭ religios. Nu esistă nicĭ un

Artistul a maĭ voit tot-o-dată sĕ esprime, că acéstă scenă se petrece pe vêrful unuĭ munte inalt din regiunea norduluĭ. Spre acest scop el a tras o linie undulantă cu puncte albe până la jumătatea figurilor şi care desemnéză înălţimea troianilor de néua, ce acoperiaŭ culmea acestuĭ munte.

181. — Stânca, pe care a fost crucificat titanul Prometheu, identică după conturele sale cu stânca, ce forméză columna principală de pe Vêrful Omuluĭ (Fig. 182). De asupra pe vêrful acesteĭ stânci se vede aşedat un crater enorm acoperit. — Pictură cu figurĭ negre pe un vas sicilian. După Lenormant, Élite d. monuments céramographiques. Tome I. Pl. LI.

Din punct de vedere istoric importanţa, ce o are decoraţiunea de pe vasul sicilian este, că stanca figurată aicĭ ne presintă întru tóte aspectul feţeĭ de VNV. al columneĭ ceriuluĭ din Carpaţĭ.

Acéstă pictură însă ne maĭ pune tot-o-dată în lumină încă una din cestiunile cele marĭ, dar obscure, ale geografieĭ sacre din epoca pelasgă.

cyclop în acéstă composiţiune, nicĭ stâncă figurată nu presintă forma conică a vulcanuluĭ Etna. — O stâncă analógă, pe care şéde Joe, se vede representată în o pictură de vas din Apulia (Lenormant, Élite des monuments céramographiques, I. pl. XXIII).

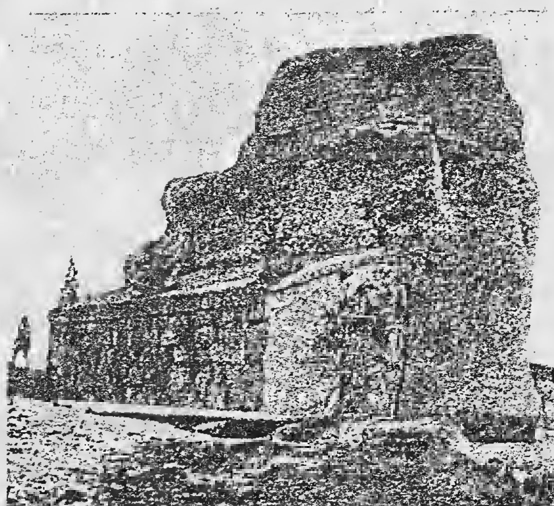
După Homer faurăria luĭ Vulcan se afla pe vechiul Olymp [1]).

Thetis, mama luĭ Achile, se adreséză cu următórele cuvinte către surorile sale:

«Eŭ mĕ duc pe Olympul cel mare, la Vulcan, artistul ilustru, ca sĕ facă fiuluĭ mieŭ arme frumóse lucitóre» [1]).

Pe vasul din Sicilia faurăria luĭ Vulcan este indicată în apropiere de stânca, la care este dus Prometheu, și acéstă stâncă, o repetăm aicĭ încă o-dată, ne înfățișéză întru tóte profilul de VNV. al columneĭ din Carpațĭ.

Avem așa dar aicĭ un important document din anticitatea italo-grecă, un document, prin care se constată cu certitudine absolută, că Olympul preistoric séŭ al teogonieĭ, Olympul de la marginile pămêntuluĭ

182.—Columna Ceriuluĭ din Carpațĭ, fața de VNV., identică după conturele sale cu stânca luĭ Prometheu, representată în pictura de pe vasul sicilian (Fig. 181). Jos: camera de adăpost construită de Societatea carpatină din Transilvania [3]).

după Hesiod, era muntele acela, pe care se aflaŭ columnele cele legendare ale ceriuluĭ, Atlas din téra Hyperboreilor, Olympus atlantiacus la Calpurniu [2]), astădĭ vêrful Omuluĭ de pe muntele Bucegiŭ lângă Istrul de jos, unde, afară de columne, ni se maĭ presentă încă o altă clasă de monumente celebre în istoria teogonieĭ, figura luĭ Ζεύς αἰγίοχος și altarele cyclopice.

Pe acest vêrf măiestos al Carpaților, după cum am amintit maĭ sus, se

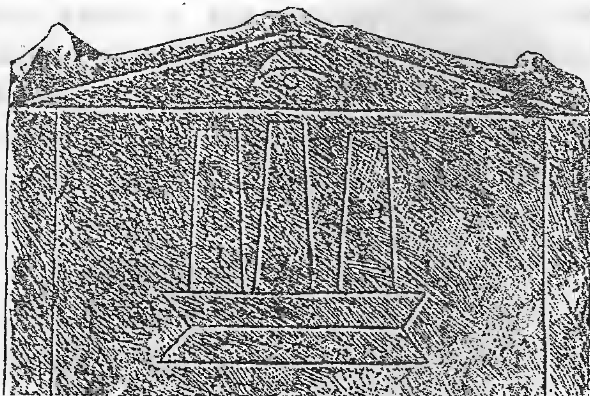
[1]) **Homeri** Ilias, XVIII. v. 140 seqq.

[2]) **Calpurnii** IV. v. 83.

[3]) După Dr. Ed. Myss, Wegweiser für Ausflüge in die Berge und Gebirge der Umgebung von Kronstadt. Kronstadt, Gabony, 1898.

înalţă şi astădĭ treĭ columne gigantice. Fie-care din aceste columne a representat în anticitate o deosebită figură, fie-care a avut un anumit sens simbolic.

Aceste treĭ columne, monumente importante consecrate divinităţiĭ principale a Ceriuluĭ încă în timpurile anteriore Troieĭ, Myceneĭ, Tiryntuluĭ şi Thebeĭ din Egipet, aŭ avut un rol însemnat şi în credinţele religióse ale Pelasgilor din Sicilia.

183. — Cele treĭ columne ale Ceriuluĭ ca simbol religios pe o stelă funerară din Lilybeu în Sicilia. După Perrot et Chipiez, Phénicie — Cypre, p. 309.

Pe o stelă funerară descoperită nu de mult pe teritoriul vechiuluĭ oraş Lilybeu din Sicilia vedem representate în partea superioră treĭ columne, cea din mijloc maĭ înaltă, cele de marginĭ maĭ miciĭ, ér de asupra acestor columne un triunghiŭ şi un simbol sideral.

Oraşul Lilybeu, după cum ne spune Diodor Sicul, a fost întemeiat de Carthagineniĭ, carĭ după resbelul cu Dionysiu, tiranul Siracuseĭ, strămutase aci resturile locuitorilor din Motya, un oraş, care se bucurase de o mare prosperitate [1]).

Aceste treĭ columne figurate în partea superioră a steleĭ din Lilybeu, representă cele treĭ columne ale ceriuluĭ din teogonia luĭ Hesiod [2]), numite, de autoriĭ romanĭ cardines mundi, pe carĭ se reḍima ceriul din ţéra Hyperboreilor [3]), sunt cele treĭ columne de pe «Vêrful Omuluĭ», al căror aspect în grupă, ni-l presêntă Fig. 184.

[1]) **Diodori Siculi** lib. XXII. 10. 4. — Pe ruinele Lilybeuluĭ se află astăḍĭ oraşul Marsala.

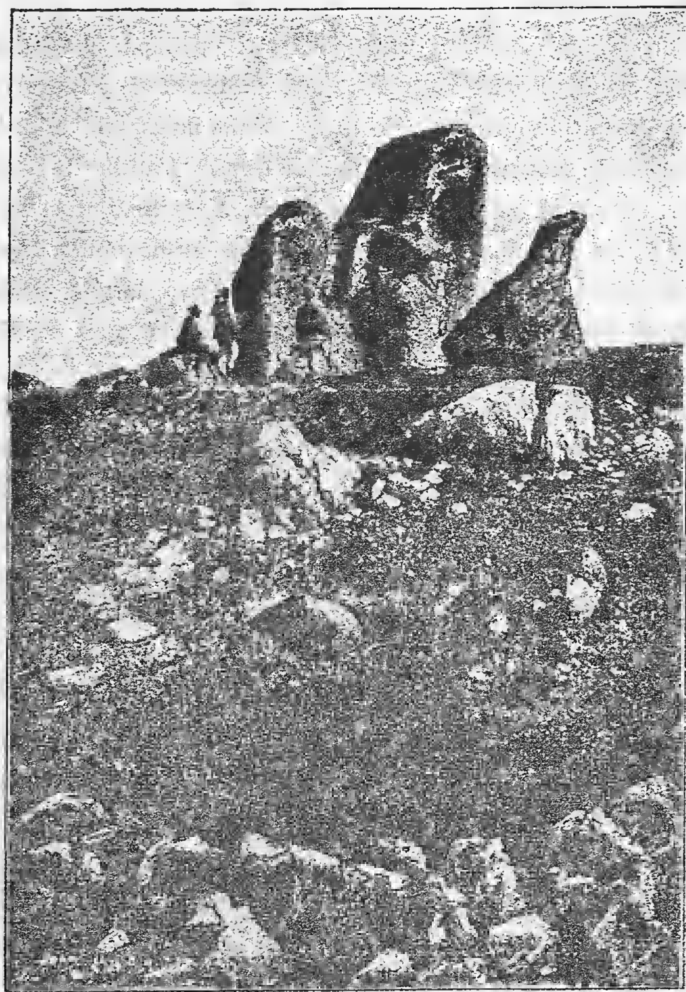
[2]) **Hesiodi** Theog. v. 522.

[3]) **Plinii** H. N. lib. IV. 26. 11: Ibi (apud Hyperboreos) creduntur esse cardines mundi. — Id. lib. II. c. 64: Namque in illo (caelo) cava in se convexitas vergit, et cardini suo, hoc est, terrae, undique incumbit.

Pelasgiĭ din Sicilia aveaŭ, după cum vedem, întogma ca și Pelasgiĭ din Grecia și din Italia, o credință în o supravețuire în altă regiune terestră deosebită, însă fericită.

Este doctrina Hyperboreilor.

Este aceeașĭ credință, pe care o esprimaŭ tabulele trimise de dênșiĭ la Delos, că sufletele celor decedațĭ se duc la judecata supremă într'un loc

184. — Cele treĭ Columne ale Ceriuluĭ de pe Vêrful Omuluĭ (Carpațĭ) vĕḑute în grupă. După o fotografiă de L. Adler (Brașov).

anumit din țéra lor, de unde apoĭ aceia, carĭ aŭ fost condușĭ în viéță de un geniŭ bun, trec în regiunea celor piĭ [1]).

[1]) **Platonis** Opera (Ed. Didot) Tom. II. p. 561.

Acéstă credinţă ne-o esprimă şi Hesiod sub forma, că sufletele eroilor căḍuţi în rĕsbóiele de la Theba şi de la Troia aŭ fost duse în insulele cele fericite de la marginile pămêntuluĭ, de lângă Oceanul cel cu vultorĭ adâncĭ [1]). Una din aceste insule fericite, după cum scim, era Leuce de la gurele Dunăriĭ [2]). Aicĭ ne înfăţişéză legendele şi picturele vechĭ pe Achile, pe Ajax, pe Telamon, Patroclu, Antiloch, pe Menelau, Helena şi Agamemnon, ducând o viéţă fericită şi eternă [3]).

Pelasgiĭ din Sicilia, numiţĭ Sicanĭ şi Siculĭ, ne apar în tradiţiunile grecescĭ şi romane ca ceĭ maĭ vechĭ locuitorĭ aĭ Italieĭ. Eĭ locuise maĭ ântâiŭ în Umbria şi în jurul Ariminiuluĭ [4]). Însă în urma invasiuniĭ Umbrilor eĭ fură siliţĭ sĕ-şĭ schimbe locuinţele lor şi trăiră maĭ mult timp în Latiu [5]). De aci împinşĭ de alte triburĭ pelasge, eĭ se strămutară cu locuinţele lor în Italia de jos, în Brutiu şi în Lucania [6]), de unde în urma nouelor curente, ce veniaŭ din părţile de sus ale Italieĭ, eĭ trecură peste mare în Sicilia [7]), care se numi ast-fel după numele lor (maĭ ântâiŭ Sicania, apoĭ Sicilia).

Imigraţiunea acestor Pelasgĭ în Sicilia sĕ operase aşa dar pe drumul continental al Italieĭ, de la Alpĭ spre sud. Eĭ veniaŭ însă de la centrul cel mare al lumiĭ pelasge, de la Carpaţĭ, de unde în urma uneĭ imense aglomerărĭ de triburĭ, şi póte în urma unor evenimente politice, eĭ se separară şi plecară cu turmele lor înainte.

Acésta o probéză simbolul lor naţional şi religios, columnele ceriuluĭ din Carpaţĭ. Pelasgiĭ din tóte părţile aŭ avut un deosebit cult pentru patria lor originară de lângă Istru.

Un vechiŭ oraş de pe ţĕrmurele de nord al Sicilieĭ purta în epoca romană numele de Agathyrson [8]), care desemna, că locuitoriĭ de acolo eraŭ din némul, séŭ din ţéra, Agathyrsilor. Eĭ păstrară până târḍiŭ un spirit de independenţă. Nu recunosceaŭ nicĭ legile nicĭ autoritatea altora. Liviu i numesce străinĭ şi aventurarĭ, adunaţĭ din tóte părţile lumiĭ, ómenĭ demnĭ de mórte, carĭ trăiaŭ din răpirĭ şi tâlhăriĭ, în cât consulul M. Valeriu Laevin se vĕḍu silit la a. 210 a. Chr. sĕ ridice 4000 locuitorĭ din Agathyrson şi sĕ-ĭ transpórte în

1) **Hesiodi** Opera et Dies, v. 161 seqq.

2) **Plinii** lib. IV. 27. 1: eadem Leuce et Macaron (a Fericiţilor) appellata.

3) **Pausaniae** lib. III. 19. 11-13.

4) **Plinii** H. N. lib. III. 19. 1.

5) Ibid. lib. III. 9. 4.

6) Ibid. lib. III. 10. 1.

7) **Dionysii Halic.** lib. I. 22.

8) La Stephan Byzantinul şi la Suida: Agathyrsa.— La Strabo (Ed. Didot, lib. VI. 2. 1.) Agathyrson. — În epoca romană maĭ purta şi numele de Agathyrnum.

Italia [1]). Un orășel întărit cu numele de Aegitharsus esista și lângă Lilybeu [2]).

Lângă făimosul Agathyrson de pe țĕrmurele de nord al Siciliei se maĭ afla încă un alt oraș pelasg înfloritoriŭ numit pe monetele sale Ἀλοντινοι [3]), o numire, ce ne presintă o curiósă asemĕnare cu forma de Alutani, rom. Oltenĭ.

Ér pe țĕrmurele de sud ale Siciliei se întemeiase încă din timpurĭ depărtate preistorice un oraș numit Cauconia [4]), probabil, că primiĭ sĕĭ locuitorĭ aŭ fost numaĭ un fragment din tribul Dac, ce pórtă la Ptolemeiŭ numele de Caucoenses.

În fine maĭ esista o tradițiune preistorică despre o emigrațiune de la Istrul de jos în acéstă insulă a mediteraneĭ.

Titanul Typhon, învins de Joe, fuge după cum ne spun autoriĭ grecescĭ, în Sicilia [6]).

9. *Columna Ceriuluĭ din Carpațĭ pe monumentele funerare ale Carthageneĭ.*

Aceeașĭ doctrină religiósă despre nemurirea și migrațiunea sufletelor în o altă regiune terestră maĭ fericită o aveaŭ și vechiĭ locuitorĭ aĭ Carthageneĭ.

Orașul Carthageneĭ înainte de a ajunge în mânele Fenicienilor a fost o colonia pelasgă [7]).

Numele cel vechiŭ al citadeleĭ era Byrsa, maĭ corect însă Byrsan [8]).

[1]) **Livii** Rer. Rom. lib. XXVI. c. 40.

[2]) **Ptolemaei** lib. III. 4. 3.

[3]) British Mus. Sicily, 30. — De asemenea și pe inscripțiunĭ: τῶν Ἀλοντίνων, in tit. nr. 5608. Boeckh.

[4]) **Ptolomaei** (Ed. Didot) lib. III. 4. 5. — Tot în partea meridională a Siciliei, maĭ în apropiere de Lilybeu, un rîuleț pórtă la Ptolemeiŭ numele de Isbur(os). Este unul și același cuvênt cu românescul isvor.

[5]) Ibid. lib. III. 8. 3.

[6]) **Apollodori** Bibl. lib. I. 6. 3.

[7]) **Silii Italici** Punica (Ed. Nisard) lib. XV. p. 444:

Urbs colitur, Teucro quondam fundata vetusto,
Nomine Carthago; Tyrius tenet incola muros.

[8]) În forma de Βύρσαν, ca acusativ, ne apare acéstă numire la Strabo, și în o formă analógă de Byrsam ni se presintă acest nume la Virgiliŭ și la Liviu. Încă începând din timpurile luĭ Eschyl, ceĭ vechĭ cercaŭ sĕ reproducă în scrierile lor numirile personale și geografice ale Barbarilor ast-fel, ca sĕ corespundă de o parte formeĭ originale, ér

Acéstă numire aparţine idiomeĭ pelasge de la Istrul de jos.

Bârsa séŭ Bîrsa este numele unuĭ rîŭ însemnat în istoria poporuluĭ român. El isvoresce din munţiĭ de lângă Bucegiŭ, traverséză o mare parte din şesul cel întins al Braşovuluĭ, care după acest rîŭ pórtă numele de ţéra Bârseĭ; ér locuitoriĭ acestuĭ ţinut sunt numiţĭ Bârsanĭ.

Chiar şi numele Carthageneĭ aparţine după forma sa grupeĭ etnice pelasge de lângă Dunărea de jos.

Treĭ sate de pe teritoriul Românieĭ pórtă şi astădĭ numele de Cârtojanĭ séŭ Cârtogianĭ (în j. Vlaşca); ér un oraş de pe şesurile Ungarieĭ, din părţile dincóce de Tisa, este numit Kardszag.

Nicĭ una din aceste localităţĭ nu este situată lângă un rîŭ óre-care navigabil, şi ast-fel nu avem nicĭ un motiv de a presupune, că ele ar fi fost vre o-dată coloniĭ comerciale fundate de Carthaginenĭ.

Carthagena însă, Byrsa séŭ Byrsan, nu era numaĭ un punct pelasg isolat pe continentul Africeĭ de nord.

Populaţiunea cea întinsă a Libyeĭ o formaŭ dintr'o vechime fórte depărtată Getuliĭ, ale căror locuinţe, după vechiĭ geografĭ, eraŭ între Mauritania, Numidia, Cyrenaica şi între marginile de nord ale deşertuluĭ celuĭ mare. Eĭ eraŭ imigraţĭ acolo din ţinuturile Geţilor. Aşa spuneaŭ despre dênşiĭ tradiţiunile [1]).

Columna ceriuluĭ ca simbol al vieţeĭ viitóre o aflăm representată şi pe monumentele funerare ale Carthageneĭ din timpul dominaţiuniĭ punice.

Unul din aceste vechĭ monumente este o stelă funerară descoperită în ruinele oraşuluĭ distrus de Romanĭ. Ea ne înfăţişéză în partea superióră o columnă în forma uneĭ piramide trunchiate [2]). La mijloc este figurat Prometheu ţinênd lângă pept figura de lut a omuluĭ creat de dênsul [3]); ér de

de altă parte legilor gramaticale ale limbeĭ, în care scriaŭ. — **Strabonis** lib. XVII. 3. 14: κατὰ μέσην δὲ τὴν πόλιν ἡ ἀκρόπολις, ἣν ἐκάλουν Βύρσαν, — **Virgilii** Aen. I. v. 366-367: novae Carthaginis arcem, Mercatique solum, facti de nomine Byrsam. — **Livii** lib. XXXIV. c. 62: Quicquid Byrsam sedem suam excesserint, vi atque injuria partum habere.

1) **Isidori Hispalensis** Originum lib. IX. 2. 118: Getuli Getae dicuntur fuisse, qui ingenti agmine a locis suis navibus conscendentes, loca Syrtium in Libya occupaverunt, et quia ex Getis venerunt, derivato nomine Getuli cognominati sunt.

2) Alte stele asemenea a se vedé la Perrot et Chipiez, Phénicie—Cypre, p. 458. 460.

3) Pe treĭ baso-reliefurĭ antice, dóue din palatul Mattei şi unul din villa Medicis, Prometheu ne apare îmbrăcat ca regiĭ barbarĭ cu o mantiă largă. Ér pe un sarcofag antic din museul de pe Capitol, ce ne înfăţişéză legenda creaţiuniĭ omuluĭ prin Prometheu, acesta ţine în braţele sale pe omul, ce-l forméză.

ambele laturĭ ale columneĭ, la drépta și la stânga, e representat în stilul pelasg de la Carpațĭ sórele, ce rĕsare, și sórele, ce apune [1]).

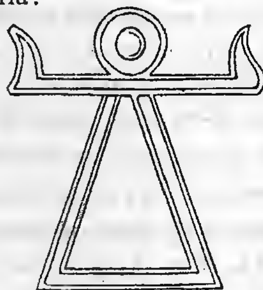
Acest simbol religios de pe stelele funerare ale Carthageneĭ înfățișa ceva real.

185. — Stelă funerară din Carthagena representând în partea superióră Columna Ceriuluĭ în forma uneĭ piramide trunchiate. — După Perrot et Chipiez, Histoire de l'art. Tome III. p. 53.

Cu deosebire, acéstă piramidă trunchiată ne presintă în formele sale o asemĕnare fórte caracteristică cu figura columneĭ principale din Carpațĭ și cu emblema Myceneĭ.

O altă stelă funerară din Carthagena ne înfățișéză emblema regiuniĭ divine sub forma următóriă:

186. — Stelă funerară din Carthagenă [2]).

Avem aicĭ înaintea nóstră un vechiŭ simbol religios și nicĭ de cum o figură umană sculptată în mod rudimentar.

Este figura uneĭ columne pelasge, a uneĭ piramide trunchiate, pe care

[1]) **Hampel,** A bronzkor emlékei Magyarhonban. I (1886) p. LXXIV. LXXXVIII.

[2]) **Perrot** et **Chipiez,** Histoire de l'art, Tome III. p. 79. — Conf. ibid. p. 52.

se radimă ceriul, simbolisat prin o liniă orisontală cu tórte la marginĭ, întogma ca şi pe monumentele funerare ale Egipetuluĭ şi pe cele de la Axia. Deosebirea este numaĭ, că pe simbolul Carthageneĭ tórtele ceriuluĭ sunt ridicate în sus, înfăţişând ast-fel bolta universuluĭ ca o barcă divină [1]), şi pe care e figurat discul sóreluĭ ca dux et moderator luminum [2]).

Principiul imortalităţiĭ dominéză în religiunea Hyperboreilor de la Istru, în religiunea Pelasgilor din Grecia, din Egipet, din Etruria, Sicilia, Carthagena [3]), şi putem dice şi a triburilor pelasge din Asia mică [4]).

Regiunea divină, unde migréză sufletele celor decedaţĭ spre a se purifica şi transforma de noŭ, este regiunea cea misteriósă a Hyperboreilor de la Carpaţĭ, ér ca simbol al imortalităţiĭ tuturor Pelasgilor este una şi aceeaşĭ columnă a ceriuluĭ de lângă Istru, de pe înălţimile, ce purtaŭ în teologia romană numele de: Cardines mundi.

Dóue columne grandióse marchéză originile poporuluĭ român. Una este Columna Ceriuluĭ de pe arcul sud-ostic al Carpaţilor şi altă Columna din forul luĭ Traian. Din aceste dóue monumente celebre ale vechimiĭ, cea maĭ glorióSă este fără îndoiélă columna, ce dominéză şi astădĭ pe Carpaţĭ, simbol maiestos al unităţiĭ naţionale şi religióse a tuturor Pelasgilor.

[1]) A se vedé barca sóreluĭ figurată în picturele şi desemnele egiptene la Maspero, Égypte et Chaldée, p. 161. 196. 197; 139 (Khopri), ér barca luneĭ la p. 93. Variante analóge ale simbolisăriĭ ceriuluĭ se vĕd representate pe stâncile de la Iasili-Kaia (Cappadocia) şi pe monumentul de la Eflatunbunar (Lycaonia) (Perrot et Chipiez, Hist. de l'art. T. IV. 639, 645, 731).

[2]) Globul ca simbol al universuluĭ î-l aflăm figurat şi pe columnele funerare ale Etrurieĭ. După cum scria Varro (la Pliniu lib. XXXVI. 19. 7) pe Mausoleul luĭ Porsenna din jos de oraşul Clusium eraŭ aşedate cincĭ piramide, 4 la colţurĭ şi una în mijloc fie-care avĕnd de asupra câte un glob de aramă. Columna ceriuluĭ, după cum am vĕdut maĭ sus, era representată şi pe mormintele etrusce de la Axia, ceea-ce ne indică, că aceste triburĭ înainte de imigrarea lor în Italia, locuise în regiunea Carpaţilor de lângă Dunărea de jos. Chiar şi numele de Porsenna se vede a fi numaĭ o formă coruptă, la autoriĭ vechĭ, în loc de Bârsan, Bursan séŭ Borsan, adecă originar din ţéra Bârseĭ, un teritoriŭ, care în regestele Ponticilor romanĭ din a. 1211 şi 1222 pórtă numele de terra Borza, Bursa, Burza, Bursza (Densuşianu, Documente privitóre la istoria Românilor. Vol. I. pag. 57. 74. 76.)

[3]) Vechiĭ Cartaginenĭ, după cum ne spune Diodor Sicul (IV. 66. 5; XIV. 77. 5.) adoraŭ pe Saturn, şi făceaŭ sacrificiĭ divinităţilor sale după ritul grecesc, adecă al Pelasgilor din părţile orientale ale Europeĭ. Maĭ notăm aicĭ, că Hannibal, după cum ni-l înfăţişéză Siliu Italic (I. 118) jóră pe Marte, ca pe un deŭ naţional (hanc mentem juro nostri per numina Martis.)

[4]) Columna ceriuluĭ în forma unuĭ stâlp puţin conic, de asupra cu un căpătâiŭ

10. *Legenda luĭ Prometheu în cântecele eroice române.*

Prima variantă.

Dacă Prometheu rivalul prin înţelepciune al luĭ Joe, a fost un eroŭ din părţile Dacieĭ, dacă scena cea tragică, care a mişcat aşa de mult anticitatea, s'a petrecut întru adevĕr în ţĕrile aceste, atuncĭ a trebuit fără îndoiélă, ca acest esemplu de chinuire şi de răbdare supra-omenéscă, ér în urmă de învingere, sĕ aibă un rĕsunet viŭ în părţile aceste, a trebuit ca tradiţiunile despre suferinţele acestuĭ amic nevinovat al omeniriĭ sĕ se păstreze mult timp în memoria generaţiunilor de lângă Carpaţĭ şi Istru.

Legenda luĭ Prometheu era cunoscută în anticitatea grecéscă în maĭ multe variante, carĭ tóte conţineaŭ diferite episóde consecrate istorieĭ acestuĭ mare geniŭ al timpurilor pelasge.

Una din aceste variante este representată prin poemele luĭ Hesiod.

Titanul Prometheu, după cum ne spune acest autor, scurtase pe ḑeĭ în drepturile şi în onorile, ce eĭ credeaŭ, că li se cuvin la sacrificiele ómenilor.

La adunarea comună dela Mecone, unde se întruniră ḑeiĭ şi ómeniĭ, ca sĕ discute şi stabiléscă drepturile şi datorinţele fie-căreĭ părţĭ, Prometheu ne apare ca un rex sacrificulus, ca marele preot al ceremonielor religióse. El alege, el aduce şi taiă tauriĭ de sacrificiŭ. El împărţesce carnea victimelor între ḑeĭ şi între ómenĭ, însă el sciu sĕ facă părţile aşa de bine, în cât ḑeiĭ se aleseră cu ósele, ér ómeniĭ cu carnea şi cu intestinele cele bune de mâncat [1]).

Ḑeiĭ se creḑură înşelaţĭ prin acéstă împărţire nepotrivită a victimelor.

În mânia sa Joe retrase ómenilor usul foculuĭ, ca eĭ sĕ nu pótă ferbe mâncările lor. Însă Prometheu, tot-de-una inventios, înşelă pe Joe a doua óră, răpind câte-va scânteĭ din focul ceresc. Acum întrégă mânia luĭ Joe se deslănţui asupra luĭ Prometheu şi a creaturelor sale. Titanul, amic al

quasi-doric, susţinută de câte un leŭ la ambele laturĭ, o vedem figurată şi pe un mormênt săpat în stâncă, ce face parte din necropola preistorică de la Ayazinn în vechia Frigiă. (Perrot et Chipiez, Histoire de l'art. Tome V. p. 111. — O sculptură religiósă de pe stâncile de la Iasili-Kaia ne înfăţişézǎ cele treĭ columne ale ceriuluĭ în forma uneĭ edicule, ér din columna de la mijloc se vede ridicându-se ḑeul Mithra (Perrot et Chipiez, Hist. de l'arts. IV. p. 639).

[1]) **Hesiodi** Theog. v. 521 seqq. — Id. Dies et Opera, v. 50 seqq.

omenimiĭ, fu legat pe columna din mijloc a ceriuluĭ, ér asupra ómenilor Joe trimise tóte relele și miseriele lumescĭ (ascunse în cutia Pandoreĭ).

A dóua legendă despre încatenarea luĭ Prometheu ne este transmisă de istoricul grecesc Herodor din Heraclea, care trăise înainte de Herodot.

Acest Herodor compusese dóue opere însemnate, una despre faptele luĭ Hercule și a dóua despre espedițiunea Argonauților.

Ca fântânĭ, afară de scrierile logografilor, Herodor maĭ folosise și cântecele epice vechĭ, carĭ însă s'aŭ perdut.

După tradițiunea, ce o aflăm la Herodor, Prometheu fusese un rege din Scythia [1]). În timpul domnieĭ sale se întêmplase, că rîul numit Aetos [2]) se revĕrsase și acoperise cu apă câmpurile. Fiind însă că Prometheu nu putea sĕ dee supușilor sĕĭ cele trebuinciόse pentru traiŭ, aceștia î-l puseră în catene, însă venind Hercule, abătu rîul în mare și liberă pe Prometheu din catenele sale.

Amêndóue aceste legende vechĭ, una a luĭ Hesiod și alta a luĭ Herodor, le maĭ aflăm și astădĭ representate într'un anumit cyclu de cântece eroice române.

În varianta română Prometheu, eroul preistoric al suferințelor, pórtă numele de Badiu, Badea și Badu. Βαθὺς ἀνήρ în vechia limbă grecéscă avea dóue înțelesurĭ: de om înțelept și de om avut.

Curțile erouluĭ român eraŭ peste Prut lângă drumul cel lung, — calea vechiă, care trecea prin pustiurile cele întinse ale Scythieĭ către Asia [3]).

[1]) **Herodori Heracleensis** Fragm. 23 in Frag. Hist. Graec. (Ed. Didot) II. p. 34: εἶναι γὰρ αὐτὸν (Προμηθέα) Σκυθῶν βασιλέα φησί. — Atlas și Prometheu aŭ fost după Hesiod (Theog. v. 507 seqq.) fiĭ aĭ luĭ Iapet și aĭ Clymeneĭ, ficeĭ Oceanuluĭ (s. Istruluĭ). Tot la Hesiod (Theog. v. 543) Prometheu este numit «cel maĭ ilustru dintre regi».

[2]) Sub numele de Ἀετὸς am puté presupune, că este a se înțelege rîul numit astă-dĭ Oituz din Moldova, care isvoresce în Transilvania și se vérsă în Trotuș. Însă șesul Moldoveĭ, pe unde trece rîul Oĭtuz este prea mic, pentru ca esundările sale sĕ pótă avé de consecință o calamitate publică atât de însemnată. Maĭ mult e de credut, că numele acestuĭ rîŭ din Scythia a fost alterat spre a i se da o semnificațiune grecéscă cu raport la legenda luĭ Prometheu (ἀετὸς, aquilă), și că forma originară a numeluĭ, ce l'a avut acest rîŭ în vechile legende grecescĭ a fost Ἄλτος, adecă Oltul. În colindele și în cântecele poporale române Oltul este rîul, care când se revarsă acopere câmpiele cu apă pe un spațiu întins; el este rîul, ale căruĭ isvóre, după ideile poetice ale poporuluĭ, ar trebui secate. (Tocilescu, Materialurĭ folkloristice. I. 387. — Frâncu, Moțiĭ p. 231. — Bibicescu, Poesiĭ pop. din Transilvania, p. 237. — Alexicĭ, Texte, I. 136).

[3]) După alte fragmente curțile domnescĭ ale luĭ Badea se aflaŭ în Bucures (Tocilescu, Materialurĭ, I. 511. 512).

După cum în legenda luĭ Hesiod, Prometheu ne apare ca un mare preot sacrificatoriŭ, care aduce și taiă victimele, tot ast-fel se spune despre eroul român, că el era măcelariŭ al Turcilor [1]), și haham al Ovreilor (care taiă carnea după ritul judaic), și că el avea lângă sine cincĭ-decĭ de măcelarĭ, tot agale (boierĭ) și Turcĭ marĭ. Asupra sa se ridică șépte sute Brăilenĭ, opt miĭ Carabinenĭ din Bugeac, carĭ ne apar tot-o-dată și ca tovarășĭ aĭ erouluĭ.

Causa nemulțămiriĭ lor nu o cunóscem.

Aceștĭ locuitorĭ din părțile de jos ale Dunăriĭ prind pe eroŭ și-l légă cot la cot, nu pe vêrful unuĭ munte, ci de stâlpul hornuluĭ [2]), la dugórea foculuĭ, unde-ĭ greŭ voiniculuĭ [3]), până când în fine vine Marcul Vitézul, frățiorul Bădiuluĭ, și-l liberéză. Marcul Vitézul representă în cântecele eroice române pe Marte, vechiul deŭ pelasg al resbóielor și al luptelor [4]), despre care spuneaŭ Geții, că se născuse la dênșiĭ [5]).

Plecarea luĭ Marcul Vitézul, ca sĕ libereze pe eroul și pe fratele sĕŭ Badiu cel legat, are în cântecele poporale române un caracter fórte archaic și întru adevĕr epic.

Bădulésă cere ajutoriul luĭ Marcul Vitézul în contra Turcilor.

Ér Marcul după ce-ĭ respunde:

Fă, 'nainte că te-ajung.
— Puse șéua pe-un cal murg
Și când s'a încălecat
Pămêntul s'a cutremurat,

[1]) În cântecele bĕtrânescĭ (eroice) ale poporuluĭ român, carĭ după conținutul lor se refer la epoce, la evenimente și personalitățĭ obscure, se face adese-orĭ amintire de luptele cu Turciĭ și cu Frânciĭ. Aceștĭ Turcĭ din vechile cântece eroice române nu sunt Osmaniĭ, ale căror invasiunĭ la Dunăre încep numaĭ în seculul al XIV-lea, ci sunt, după cum vom vedé maĭ târdiŭ Turciĭ preistoricĭ, Troianiĭ, numițĭ la autoriĭ grecĭ și romanĭ Τευκροί, Teucri, fie după vechiul lor rege Teucer, fie după numele unuĭ trib emigrat acolo din Tracia. Ér sub numele de Frâncĭ (sing. și Frâng la Tocilescu, Mater. I. 80) sunt a se înțelege Frigieniĭ (Φρύγες, Phryges).

[2]) Athenieniĭ numiaŭ Prometheeς (προμηθέες) pe fabricanțiĭ de óle, de cuptóre și de orĭ-ce obiecte lucrate din argilă.

[3]) Badea în cântecele române este tot-o-dată și un om avut de aur. Însă Turciĭ desprețuesc aurul sĕŭ și-l chinuesc tot maĭ mult. Este fórte importantă acéstă circumstanță. Horațiŭ încă amintesce (Odae, lib. II. 18. 35), că Prometheu aruncat de Joe în infern, nu a putut pe lângă tot aurul sĕŭ, sĕ înduplece pe Charon, ca sĕ-l readucă cu barca pe țĕrmurele lumiĭ.

[4]) A se vedé maĭ la vale capitulele relative la Marcul Vitézul.

[5]) Jornandis De reb. Get. c. 5: Adeo ergo fuere laudati Getae, ut dudum Martem . . . apud eos fuisse dicant exortum.

Norii s'aŭ împrăsciat,
Apa în Prut s'a turburat,
Și Turciĭ cându-l vedea
Din gură așa dicea:
Cine-mĭ este acel nebun?
Séŭ i nebun, séŭ turbat,
Séŭ i de femeĭ stricat.
— Nicĭ nu-ĭ nebun,
Nicĭ nu-ĭ turbat,
Nicĭ nu-ĭ de femeĭ stricat;
Ci-ĭ un negustoriŭ bogat,
Și-a vêndut ciredile
Și-șĭ cam bea dobêndile ... [1]).

Tot ast-fel ne apare figura luĭ Marte și în poema luĭ Valeriu Flacc, când plécă în contra Argonauţilor:

«Étă, că vine din munţiĭ Geţilor grozavul Marte, ridicând în urma sa un nor imens de pulvere peste câmpurile Scythieĭ» [2]).

După cum spuneaŭ legendele grecescĭ, Hercule liberase pe Prometheu, după ce luase ciredile cele numeróse de la făimosul Geryon și le predase luĭ Eurystheu, regeluĭ din Mycena [3]).

Tot ast-fel Bădulésă, spre a nu descoperi Turcilor numele cel îngrozitoriŭ al luĭ Marcu Vitézul, le spune numaĭ, că e un negustoriŭ bogat, care și-a vêndut ciredile și acum bea dobêndile [4]).

[1]) Comunicat de înv. V. Alexă din com. Vutcanĭ, j. Fălciŭ, în colecţiunea nóstră.

[2]) **Valerii Flacci** Argon. V. 619-620:

Ecce autem Geticis veniens Gradivus ab antris
Ingentemque trahens Arctoa per aequora nubem.

Cf. Homeri Ilias, V. v. 864 seqq.

[3]) **Apollodori** Bibl. lib. II. 5. 12.

[4]) Reproducem aicĭ părţile maĭ esenţiale din cyclul eroic despre Badiu:

I. Departe, vere departe,
Departe, nu prea departe,
Peste Prut, la drumul lung,
Aprópe de miĭ de miĭ (?)
De curţile Badiuluĭ,
Turciĭ că mi se ducea,
Marĭ la numĕr că era
Șépte sute Brăilenĭ,
Opt miĭ de Carabinenĭ,
Carabinenĭ din Bugeac,
Ce vin Badiuluĭ de hac.

II. — ei de cine-mĭ întreba?
tot de Badiul cârciumarul,
tot de Badiul măcelarul:
cârciumarul Francilor
măcelarul Turcilor,
spatiiul (var. chisagiul, hahamul) [Ovreilor ...
el diua cârciumăresce ...
ér nóptea măcelăresce,
cu cincĭ-decĭ de măcelarĭ,
tot agale și Turcĭ marĭ.

Eroul Badiu din cântecele poporale române, măcelariul Turcilor, spatiiul Ovreilor, pe care Brăilenii și Carabinenii î-l légă lângă foc, de stâlpul co-

Badiul tot măcelăresce,
găbenet că dobêndesce,
cu bănet se 'mbogățesce
mulțĭ dușmanĭ agonisesce ...
— Turciĭ, măre, că umbla . . .
până étă se 'ntémpla,
că la casă-ĭ nimeria . . .
pe Bădulésă găsia . . .
și la dênsa se ducea,
și la dênsa înăinta,
temenéle că-ĭ făcea . . .
și din gură șĭ-o întreba:
Bădulésă, mult frumósă . . .
cu statu de jupănésă . . .
cu ochĭ marĭ de puĭcă-alésă,
unde este Badiul tĕŭ,
de e 'n târg, la carne grasă,
ḍi-ĭ sĕ viĭă iute acasă,
de e dus Badiul la vie,
trimete ca-'n pas sĕ vie,
c'avem sfat de sfătuit,
ș'avem vorbe de vorbit! . . .
că ni-ĭ Badiul ca un frate:
la negoț negustorim
și cu el măcelărim,
gălbenet agonisim,
cu bănet î-l bogățim . . .
— Turcilor, agalelor,
cinstițĭ caimacanilor . . .
de-l cătațĭ cu rĕutate
nu v'ar face sfântul parte . . .
de-l cătațĭ pentru vr'un bine,
aflațĭ lucrul de la mine:
nu e 'n târg la carne grasă,
ca sĕ vie Badiu acasă,
nu e dus Badiu la vie
ca de-acolo 'n pas sĕ vie . . .

III. — Dar Badu mi s'a culcat
Și el când mi s'a culcat,
Pe sabie s'a jurat,
Că pe el cin' l'o scula
Frumos capul i-o tăia . . . .
Și el, măre, s'a culcat
Cu paloșu pus pe piept
Și-mĭ e frică sĕ-l descept!

V. — Așa Turciĭ c'auḍia . . .
Peste Badu că intra . . .
Frumușel că mi-l lega
Sfârc cu mânile 'ndĕrĕt,
Cu frânghie de mĕtasă,
Care e 'npletită 'n șésă . . .
Și bine mi-l priponia,
Tot de stâlpul coșuluĭ
(var. Tot de lemnul coșuluĭ)
În bătaia fumuluĭ,
În dogórea foculuĭ,
Unde-ĭ păs voĭniculuĭ! . . .

V. — Și Badiu așa ḍicea:
Surióră Bădulésă . . .
Ia covilița ca crăiță,
Cofele ca florile,
Și ia lungul ulițiĭ
La scursurile gârleĭ,
La curțile Marculuĭ,
Marculuĭ Vitézuluĭ,
Frățiorul Badiuluĭ.
— Bădulésa așa făcea
Și la Marcu c'ajungea . . .
— Marcule Vitézule,
Tu beĭ și te veselescĭ
Și de Badiu nu gândescĭ,
Că Turciĭ mi-l chinuesc
La piciorul hornuluĭ,
În duhórea foculuĭ,
Unde-ĭ greŭ voĭniculuĭ.
— Ér Marcu așa-ĭ ḍicea:
(Urméză versurile de maĭ sus, p. 361-362).

Fragmentele, ce le reproducem aicĭ, sunt estrase: I și V din balada, ce ni s'a comunicat de înv. V. Alexă, com. Vutcanĭ, j. Fălciŭ, în colecțiunea nóstră; — II de la Teo-

şuluĭ, este una şi aceeaşĭ personalitate preistorică cu Prometheu, care la adunarea din Mecone, figuréză ca un măcelariŭ ritual al ḑeilor şi al ómenilor, este una şi aceeaşĭ personalitate cu Prometheu, regele din Scythia, asupra căruia se ridicară şi-l puseră în catene supuşiĭ sěĭ.

11. *Legenda luĭ Prometheu în cântecele eroice române. A dóua variantă.*

Titanul Prometheu voind sě uşureze sórtea nefericiţilor ómenĭ, înşelase, după cum ne spune Hesiod, a dóua óră înţelepciunea luĭ Joe, răpind câte-va scânteĭ din focul ceresc, pe carĭ le ascunse în tubul planteĭ numite ferula, le aduse pe pămênt şi ast-fel aprinse de noŭ focul pe vetrele muritorilor.

Acésta a fost a dóua causă, pentru care Prometheu î-şĭ atrase asupra sa ura şi mânia luĭ Joe, a nouluĭ monarch al lumiĭ, care dede ordin luĭ Vulcan, sě-l ferece pe columna din mijloc a ceriuluĭ, şi apoĭ trimise asupra luĭ pe vulturul cel gigantic născut din Typhon şi Echidna, care sě-ĭ distrugă ficatul, sediul patimelor rele [1]), séŭ, după alte variante, sě-ĭ devoreze inima, originea înţelepciuniĭ şi a energieĭ [2]).

Despre suferinţele luĭ Prometheu maĭ esista în anticitate încă o a dóua legendă fórte respândită în popor, după care acest bine-făcătoriŭ al umanităţiĭ a fost maĭ ântâiŭ închis într'o pescere de pe vêrful munteluĭ Caucas [3]), orĭ de pe Pharang, de unde după un timp îndelungat el a fost scos érăşĭ la lumină, ferecat pe columna ceriuluĭ, séŭ pe un alt colţ de stâncă, când apoĭ Joe trimise asupra luĭ aquila cea flămândă, ca sě-ĭ sfâşie corpul şi sě-ĭ devoreze ficatul. «În mijlocul Caucasuluĭ», scrie Diodor Sicul, «este o stâncă, orĭ maĭ

dorescu, Poesiĭ pop., p. 538-540; — III şi IV de la Tocilescu, Materialurĭ folkloristice, Partea I. p. 1245-1246 şi 72. — Alte variante a se vedé la Alecsandri, Poesiĭ pop., p. 125. — Negoescu, Balade, p. 63. — Şezătoarea (Fălticenĭ) An. V. p. 61. — Alexicĭ, Texte, I. 28.

1) **Hesiodi** Theog. v. 520 seqq.

2) **Hygini** Fabularum lib. CXLIV: Ob hanc rem Mercurius Jovis iussu . . . aquillam apposuit, quae cor eius exesset, quantum die ederat tantum nocte crescebat, hanc aquillam post triginta annos Hercules interfecit, eumque liberavit. — **Fulgentii** Mythol. II. 9: Jecur vero Prometheum vulturi praebentem quod nos cor dicimus, quia in corde aliquanti philosophorum dixerunt esse sapientiam.

3) **Diodori Siculi** lib. XVII. 83. 1; — **Strabonis** lib. XV. 1. 8. — Cf. ibid. lib. XI. 5. 5.

bine dis o bucată de stâncă (πέτρα), cu o circumferință de 10 stadiĭ și înaltă de 4 stadiĭ [1]), și aicĭ locuitoriĭ din vecinătate arată spelunca (σπήλαιον) luĭ Prometheu, cuibul vulturuluĭ și urmele lanțurilor și ale cătușelor, cu care a fost ferecat.

Ér în poema luĭ Eschyl, Mercuriŭ adreséză luĭ Prometheu următórele cuvinte:

«Maĭ ântâiŭ părintele deilor va sfărîma cu tunetele și cu focul fulgerelor sale acest colț al Pharanguluĭ și corpul tĕŭ î-l va ascunde într'un sîn de pétră, ér după un interval lung de timp tu veĭ eși érășĭ la lumină și atuncĭ cânele cel cu aripĭ al luĭ Joe, aquila cea setósă de sânge, va sfâșia cu aviditate bucățĭ din corpul tĕŭ și se va nutri cu ficatul tĕŭ cel negru» [2]).

Acésta a dóua variantă despre suferințele luĭ Prometheu, care maĭ ântâiŭ a fost aruncat într'o pescere, orĭ într'un sîn adânc de pétră, și în urmă torturat de vulturul cel crâncen al luĭ Joe, o aflăm de asemenea representată în poesia eroică română.

În acéstă seriă de cântece epice, eroul român pórtă numele de Corbea vitézul, Corbea nevinovatul, de Badea, Mârza etc. [3])

El a fost, după cum ne spun textele poporale, «fecioraș de Domn», unul din boeriĭ ceĭ marĭ, un bărbat «isteț», un om cu o voce titanică, care «când vorbia, munțiĭ se cutremuraŭ».

Eroul român este închis și ferecat într'o «pescere afurisită, umedă și otrăvită, adâncă de 9 stânjinĭ în pământ», séŭ într'o «temniță de pétră în pământ adânc săpată». Aicĭ el zace «restignit cu fața în sus, cu mânile în cătușĭ și cu piciórele în butucĭ», séŭ după alte variante «în cătușĭ de oțel și în lanțurĭ de fer, pecetluit la pept cu 5 litre de argint».

Causele închisoriĭ sale sunt dóue. De o parte aspirațiunile sale la domniă, «fiind-că el a poftit și a purtat sabia împĕrătéscă, cuca împĕratuluĭ și caftanul Domnuluĭ», séŭ fiind-că «poftesce caftan de împĕrățiă».

[1]) Mĕsură de lungime. Un stadiŭ 180 metri.

[2]) **Aeschyli**, Prometheus vinctus, v. 1016 seqq.

[3]) Variantele consultate: **Teodorescu**, Poesiĭ pop., p. 517-536. — **Tocilescu**, Materialurĭ folkloristice. Vol. I. 147. 149. 179. 1225. — **Tocilescu**, Revista pentru istoriă, An. II, Vol. III. 399; VII. 2. 423. — **Densușianu Ar.**, Revistă critică literară, An. III., p. 60. — **Bibicescu**, Poesiĭ pop. din Transilvania, p. 329. — **Cătană**, Balade poporale, p. 17. — **Negoescu**, Poesiĭ pop., Balade, p. 201. — **Pompiliu**, Balade, p. 36. — **Bugnariu**, Musa Someșiană, Balade, p. 82. 87. — **Burada**, O călĕtorie în Dobrogea, p. 151. — **Marianu**, Balade române (1869) p. 38-43. — Idem, Poesiĭ pop. I. (1873), p. 116. -- **Daul**, Colindĭ, p. 30. — **Corcea**, Balade pop., 87. — Colecțiunea nóstră inedită.

Tot ca un rival al luĭ Joe pentru domnia lumiĭ ne apare titanul Prometheu și în legenda luĭ Hesiod [1]).

A dóua causă, pentru care eroul român sufere în pescerea sa, este o simbolisare fórte caracteristică a răpiriĭ foculuĭ.

Stefan Vodă, Domnul țěreĭ, inculpă pe eroul român, că-ĭ furase un cal nebun, roșu sglobiŭ, roșu ca focul, și atât de roșu, în cât sórele se închidea, un cal care se hrănia numaĭ cu jăratec aprins, care scotea scânteĭ pe nărĭ, care când bătea vêntul de vară, și adia vêntul de séră, el se înviora, în urma sa petrele scăpăraŭ și brasdă roșiă revěrsaŭ; era un cal năsdrăvan, un cal cu aripĭ; care când fugea, cu noriĭ se amesteca, ér când necheza munțiĭ se cutremuraŭ, copacĭ marĭ se resturnaŭ.

Pe acest cal, care se nutria numaĭ cu jăratec aprins, eroul român î-l ascunsese într'un grajdiŭ de pétră adânc de 7 stânjinĭ sub pămênt.

Este aceeașĭ ideă, pe care o aflăm și la autoriĭ anticĭ, că Prometheu răpind focul ceresc de la Joe, î-l ascunsese în tubul planteĭ numită ferula. Însă o altă figură.

Asupra luĭ Prometheu, Joe, părintele ḑeilor și al ómenilor, trimise vulturul cel sinistru, ca sě-l tortureze. În tradițiunile române însă eroul este chinuit la început, nu de un vultur, ci de o șerpóică infernală, care cu códa î-l încolăcia, ér când se întindea inima-ĭ cuprindea, o năpârcă urĭciósă, care i-a puĭat în sînu-ĭ, acolo puiĭ și-ĭ cresce, care din carne, orĭ din cóste, î-l ciupesce șĭ puiĭ și-ĭ adapă cu sângele eroului.

După legendele antice, Prometheu susține torturile sale în timp de 30 anĭ, și tot aceeașĭ lungă durată de anĭ o aflăm și în legenda română.

Eroul român este chinuit în pescerea sa cea otrăvită, séŭ în temnița cea de petră de sub pămênt, în timp de 27 anĭ și jumětate [2]), ér după alte variante el sufere 32 de anĭ [3]).

După acest lung interval de timp, de când eroul român stă închis, chinuit, uitat de tótă lumea, și în care timp, după cum ne spune dênsul, numaĭ corbiĭ i aduceaŭ hrana, se presintă la Domnul țěreĭ mama eroului, o věduvă bětrână, o «babă slabă și înfocată, dar la minte înțeléptă», și-l rógă «cu foc», ca sě-ĭ libereze din închisóre pe fiul sěŭ. Însă nemilosul Domn i respunde cu figurĭ ironice, că va erta pe fiul dênseĭ «sus pe malul

[1]) **Hesiodi** Theog. v. 534.

[2]) **Teodorescu,** Poesiĭ pop., p. 532:

de nóuă anĭ (și) jumětate,
de treĭ orĭ tot câte nóuă
'mĭ fac dóue ḑecĭ și șépte
de când în temniță zace . . .

[3]) **Bibicescu,** Poesiĭ pop., p. 330.

Oltuluĭ cu treĭ lemne a codruluĭ», că pe fiul eĭ l'a logodit cu o fată din Slatina, cu jupânésa Carpina din pădurea Cocala orĭ Cocana [1]), numaĭ din topor cioplită și din bardă bărduită, că i-a găsit și nănașĭ doĭ cloncanĭ surĭ (urieșĭ) de sus, carĭ din carne-ĭ se vor sătura și din sângele luĭ se vor adăpa, séŭ că va trimite asupra luĭ un vultur sur, ca sĕ-l chinuéscă [2]).

Patria erouluĭ român este ţéra Moldoveĭ, ér după alte variante el este un Muntean, orĭ un voinic de peste Olt.

Pescerea orĭ temniţa de pétră, în care dênsul este închis, e sus pe apa Nistruluĭ, ér după alte variante pe malul Dunăriĭ, în câmpul Bărăganuluĭ pe drumul Rusalimuluĭ, séŭ el este închis în temniţa luĭ Opriș, în temniţa luĭ Sanfius, orĭ în temniţa din Zărlat de peste Carpaţĭ.

În textele poporale române ca și în legendele grecescĭ, eroul ne apare ca omul cel maĭ chinuit pe lume, aruncat de Stefan Vodă, orĭ de împĕratul din Ţarigrad, într'o pescere otrăvită de 9 stânjenĭ sub pămênt, unde șerpiĭ ceĭ veninoșĭ ĭ-l stríng cu códele lor și-ĭ sug sângele, unde el zace ca un mare pĕcătos, nevinovat, nejudecat, și de tótă lumea uitat [3]).

Chinurile sale sunt atât de gróznice, în cât «el strigă așa de tare, de se aude peste mare, însă nime nu-l aude, numaĭ dulce maica sa» [4]).

Aceleașĭ versurĭ caracteristice ale suferinţelor luĭ Prometheu, deși astă-ḑĭ alterate în formă, aŭ esistat și în vechile cântece epice de la Dunăre. Noĭ le aflăm reproduse și în poema luĭ Apolloniu Rhodiu despre Argonauţĭ, care ne spune, că vaetele luĭ Prometheu, ferecat și torturat pe Caucas, resunaŭ și cutrieraŭ aerul așa departe, în cât le auḑiră și Argonauţiĭ de pe marea négră [5]).

[1]) Pădurile séŭ munţiĭ numiţĭ Slatina și Cocana, ne apar aicĭ ca reminiscenţe din vechile legende, după carĭ Prometheu a fost încatenat pe Atlas, orĭ pe Caucas.

[2]) În alt loc:

Vulturiĭ ce sbóră 'n vênt.	cu picióre gălbióre . . .
cu penele zugrăvite,	eĭ pe mine s'or lăsa,
cu boturĭ de pietre scumpe [(grifonii)	cu carnea-mĭ s'or sătura,
	cu sânge s'or adăpa . . .

Teodorescu, p. 520.

Ér la Bugnariŭ, Musa Someșiană, Balade, p. 82:

De o parte vêntu-'l bate,	Ér de-asupra prin prejur
De una sórele-'l arde,	Sbóră-un puiŭ de vultur sur.

[3]) În alte texte poporale eroul ne maĭ apare și sub numele de Badea ca în prima variantă română:

Tótă lumea slobodă,	Cu șépte perechĭ de fére,
Numaĭ Badea la închisóre	Ferele s'aŭ ruginit . . .

(Înv. D. Ștefănescu, com. Grind, j. Ialomiţa).

[4]) **Cătană**, Balade pop., p. 17.

[5]) **Apollonii Rhodii** Argon. lib. II. v. 1257 seqq.

Păḑitoriul temniţeĭ erouluĭ român este un aşa numit céuş Vâlcea [1]. O preţiósă reminiscenţă din nisce timpurĭ fórte depărtate.

Vâlcea din textele poporale române este celebrul faur Vulcan, căruia tradiţiunile vechĭ i atribuise tristul rol sĕ ferece şi sĕ pironéscă pe geniul cel maĭ profund al vechimiĭ, pe cel maĭ mare bine-făcătoriŭ al omenimiĭ.

În fine după lungĭ şi grele suferinţe eroul român triumféză peste puterea şi mânia severuluĭ Domn. El scapă din închisóre, séŭ din pescerea cea adâncă, prin isteţimea sa, şi ajunge în urmă Domn în ţéră [2], orĭ Domn mare pe tronul Ţărigraduluĭ [3].

După cum vedem tradiţiunea română ne presintă acelaşĭ episod din luptele vechilor titanĭ, aceeaşĭ acţiune eroică, aceeaşĭ desvoltare a evenimentelor ca şi legenda luĭ Eschyl şi a luĭ Diodor.

Cu deosebire elementul foculuĭ, ca o putere misterióśă şi bine-făcătóriă, este amintit şi simbolisat adese-orĭ în acest cyclu de cântece române.

Calul erouluĭ, un cal nĕsdrăvan, este roşu ca focul, atât de roşu, în cât se întunecă şi sórele; el se hrănesce numaĭ cu jăratec aprins, pe urmele sale petrele scapără şi o brasdă roşiă de foc se întinde. Mama sa este o babă slabă şi înfocată, dar la minte înţeléptă. Ea rógă cu «cu foc» pe Domnul ţĕreĭ, sĕ-ĭ libereze din închisóre pe fiul sĕŭ, «ca la vreme de slăbiciune sĕ-ĭ aducă d'un tăciune, sĕ-ĭ aţîţe un foc în vatră» [4].

Încă un resunet neperdut despre nisce fapte, pe carĭ aḑĭ nu le maĭ înţelegem, dar carĭ aŭ lăsat urme adâncĭ în spiritul poporuluĭ: că Prometheu adusese nefericiţilor ómenĭ scânteile foculuĭ ceresc, ascunse în tuleul planteĭ numite ferula.

În fine unele cântece române maĭ celebréză triumful erouluĭ şi prin următórele cuvinte: că suŏ pólele codruluĭ se vede o zare de foc, unde Corbea se încălḑesce [5].

Prometheu a fost una din cele maĭ populare figurĭ din timpurile eroice ale omenimiĭ. Tot ast-fel ne apare el şi în cântecele române. Ele ne es-

---

[1]) **Tocilescu** Materialurĭ folkl. I. p. 152. — După Homer (Il. XVIII. 397; Hymn. in Apoll. 317). Vulcan a fost schiop din nascere. Luĭ céuş Vâlcea i tócă piciórele, séŭ î-l lasă numaĭ cu un picior, eroul român.

[2]) **Tocilescu**, Revista, An. II. vol. III. p. 400.

[3]) Idem, Revista, Vol. VII. 2. 424.

[4]) **Tocilescu**, Materialurĭ folkl. I. 192.

[5]) **Marianu**, Poesiĭ pop., Tom. I. (1873), p. 116. — La **Teodorescu**, p. 535:

de pe cal descăleca
un foc mare c'aprindea . . .

primă sentimentele de durere ale poporuluĭ pentru nefericirea nemeritată a unuĭ eroŭ și bucuria pentru învingerea luĭ.

Sunt nisce accente vechĭ, ce resună din aceste cântece tradiționale.

Însă legenda română despre Prometheu a ajuns la noĭ numaĭ fragmentară.

Din marele tesaur de cântece epice, ce a resunat o-dată la nordul Istruluĭ, în ținuturile așa numite ale Hyperboreilor, a ajuns la noĭ numaĭ o mică parte.

Un eroŭ cu numele de Corbea era cunoscut și anticitățiĭ homerice.

Vechiul poet cyclic Lesches amintesce în «Iliada cea mică» despre un eroŭ legendar pelasg numit Coroeb(os), care luase parte la resboiul troian, ca aliat al luĭ Priam.

Aceeașĭ legendă o aflăm și la Virgil.

Când Enea povestesce regineĭ Dido luptele desperate, întêmplate în nóptea cea fatală, când Troia a cădut în mânile Grecilor, dênsul se esprimă ast-fel: «Inspirat de deĭ, eŭ mĕ arunc în mijlocul armelor și al flacărilor, peste tot locul unde mĕ chiamă trista Erinnys, furia luptelor și strigătele, ce se înălțaŭ la ceriŭ. În acelașĭ timp sosiră și aliațiĭ noștri Rhipeus și Epytus, omul cel maĭ bĕtrân în arme. La lumina luneĭ se strîng lângă mine Hypanis, Dymas și tînĕrul Coroebus, fiul luĭ Mygdon. El venise la Troia tocmaĭ în dilele aceste fatale, aprins de o iubire nebună pentru Cassandra, și ca ginere el aducea acum ajutoriŭ luĭ Priam și Frigienilor, nefericitul, care nu audise profețiele mireseĭ sale inspirate de divinitate» [1]).

O vechiă pictură de pe muriĭ de la Delphi înfățișa, după cum ne spune Pausania, distrugerea Troieĭ și plecarea floteĭ grecescĭ către casă. Între ceĭ căduțĭ în luptă se vedea aci și tînĕrul Coroeb(os), ér peste el Priam, Axion și Agenor [2]).

Numele eroilor Rhipeus și Hypanis, carĭ alergase, după cum ne spune Virgil, ca aliațĭ aĭ luĭ Priam la Troia, ne apar numaĭ ca simple numirĭ personale geografice. Rhipaei eraŭ munțiĭ Hyperboreilor séŭ Carpațiĭ de astădĭ. Virgil maĭ numesce pe Rhipeus, justissimus unus [3]), un epitet caracteristic al Hyperboreilor și al Geților [4]). Ér Hypanis este după Strabo numele rîuluĭ Nistru.

De aceeașĭ origine hyperboreă se vede a fi și eroul Coroebos.

Esista așa dar în anticitatea homerică o seriă de cântece epice despre

[1]) **Virgilii** Aen. II. v. 341.

[2]) **Pausaniae** lib. X. 27. 1: Κόροιβος ὁ Μυγδόνος.

[3]) **Virgilii** Aen. II. 426.

[4]) **Melae** lib. III. 5. — **Herodoti** lib. IV. 93.

un eroŭ fāimos pelasg, numit Coroebos, fără însă ca mythografiĭ grecescĭ sĕ pótă presupune, că acest eroŭ de lângă munţiĭ Rhipaei era una şi aceeaşĭ personalitate legendară cu figura cea mare a luĭ Prometheu din Scythia [1]).

12. *Prometheu ca θεὸς πυρφόρος, Mithras genitor luminis, Deus Arimanius.*

Prometheu a fost adorat ca ḑeŭ încă din timpurĭ preistorice fórte depărtate [2]).

Vechia teologiă pelasgă sciuse sĕ eterniseze, prin dogme şi prin misteriĭ, meritele şi suferinţele cele legendare ale acestuĭ Christ al lumiĭ vechĭ.

Urme despre cultul luĭ Prometheu, ca ḑeŭ, le aflăm şi pe teritoriul vecheĭ Elade.

La Sophocle, titanul Prometheu ne apare sub numele de θεὸς πυρφόρος, ḑeul aducătoriŭ al foculuĭ [3]).

Ér Pausania scrie:

«În Academia din Athena se află un altariŭ consecrat luĭ Prometheu.

---

[1]) Prometheu şi diluviul luĭ Deucalion. În vechile tradiţiunĭ grecescĭ Prometheu maĭ era adus în legătură şi cu diluviul, ce acoperise într'o epocă depărtată întreg pămêntul Greciеĭ. Este aşa numitul diluviŭ al luĭ Deucalion. Joe, după cum scrie Apollodor, (I. 7. 2.) hotărînd sĕ stingă întreg genul de aramă al ómenilor, Prometheu învĕţă pe fiul séŭ Deucalion (care părăsind Caucasul ajunsese rege în Thesalia), ca sĕ construiéscă o arcă, în care sĕ-şĭ pună tóte lucrurile necesare pentru traiŭ. Îndată după aceea Joe slobodind din ceriŭ torenţĭ de plóiă, acoperi cu apă partea cea maĭ mare a Greciеĭ, în cât aŭ perit toţĭ ómeniĭ, afară de aceia, carĭ fugise pe munţiĭ ceĭ maĭ înalţĭ din apropiere. Urmele acesteĭ legende Prometheice le maĭ aflăm şi astăḑĭ la poporul român. «Despre un jidov (urieş, titan), se povestesce, că dând Dumneḑeŭ potop, ca sĕ-ĭ prăpădéscă, el a pus un picior pe un munte, şi alt picior pe un alt munte, de o parte şi de alta a Oltuluĭ, dar punêndu-se pasĕrile ceriuluĭ pe el, a căḑut în apa Oltuluĭ. Acolo Oltul face şi acum un tălaz mare, formând o brasdă de a curmeḑişul apeĭ, ca şi cum ar trece peste un gard. Ómeniĭ numesc locul acesta «unde a căḑut urieşul» şi care se afla în judeţul Vâlcea din sus de Râmnic» (Înv. V. Marienescu, com. Ibănescĭ, j. Olt). După o altă variantă în fond identică cu cea precedentă: «Urieşiĭ aŭ perit de când cu potopul. Atuncĭ eĭ de frica îneculuĭ s'aŭ suit pe vêrfurile munţilor, ér pasĕrile ceriuluĭ, carĭ umpluse vĕsduhul cu mulţimea lor, ne avênd unde a se odihni, se aŭ pus pe urieşĭ, şi cum ele eraŭ flămânde i-aŭ tot ciugulit de carne, până ce i-aŭ isprăvit» (Înv. D. Basilescu, com. Drajna de sus, jud. Prahova).

[2]) La Eschyl (Prom. v. 92) Prometheu se numesce însuşĭ «un ḑeŭ» persecutat de ḑeĭ.

[3]) Sophoclis Oed. Col. v. 55-56: ὁ πυρφόρος θεὸς Τιτὰν Προμηθεύς.

Pe acest altariŭ (la sĕrbătória ḑeuluĭ) ómeniĭ aprind făcliele lor și apoĭ cu ele aprinse cutrieră orașul. Dacă în acéstă cursă de emulațiune se stinge cuĭ-va făclia, el cedéză victoria următoriuluĭ sĕŭ» [1].

Însă fórte rĕspândit ne apare cultul luĭ Prometheu sub numele de Mithras, Mithras genitor luminis, deus invictus Mithras, în ținuturile vechĭ pelasge de lângă Istru, carĭ în timpurile dominațiuniĭ romane ne sunt cunoscute sub numele de Dacia, Pannonia și Noric [2].

Originea și istoria cultuluĭ luĭ Mithra în părțile aceste a rĕmas însă o enigmă până în ḑilele nóstre.

Pe monumentele figurate din epoca romană, ḑeul Mithra este înfățișat ca un tênĕr de o frumusețĕ estra-ordinară sacrificând un taur într'o pescere. Pe aceste table de sacrificiŭ, ḑeul ne apare îmbrăcat în costumul național dac, cu o cămésă cevașĭ cam lungă, încins peste mijloc și avênd pe umerĭ o mantiă flușturândă, ce-ĭ ajunge până din jos de genunchĭ. Pe cap ḑeul pórtă căciula națională dacă, cu vêrful țuguiat, rotunḑit și plecat înainte, ér pe umerĭ i descind nisce plete lungĭ după datina pelasgă, orĭ un pĕr frumos buclat [3]. Cu mâna stângă el prinde viguros taurul de un corn, orĭ de bot, ridicându-ĭ capul în sus; cu genunchele stâng i apasă spatele, i-l încovóiă și supune la pămênt, ér cu mâna dréptă i înfige pumnalul în gât, îndreptându-șĭ în acelașĭ timp ochiĭ cătră ceriŭ [4].

[1]) **Pausaniae** lib. I. 30. 2.

[2]) **Corpus Inscriptionum latinarum**, Vol. III. Illyricum.— Cf. ibid. p. 1164, v. Mithras.— **Archaeologisch-epigraphische Mittheilungen**, II. 33; VI. 98. 101; VII. 200-225: Mithraeen und andere Denkmäler aus Dacien. — **Fabri**, De Mithrae Dei Solis invicti apud Romanos cultu. Elberfeldae, 1883. — **Lajard**, Introduction à l'étude du culte public et des mystères de Mithra. Paris, 1847. — **Lajard**, Recherches sur le culte public . . . de Mithra. Paris, 1867. — **Tocilescu**, Monumente epigrafice și sculpturale ale museuluĭ național din Bucurescĭ, I. p. 83-88. — **Kuzsinszky**, Az Aquincumi Mithraeum, in Arch. Értesitö. U. F. VIII (1888) p. 385-392. — **Bojničić**, Denkmäler des Mithras-Cultus in Kroatien (in Kroatische Revue, I. p. 139-152). — **Királyi**, Dacia Provincia Augusti. II. 134-151.

[3]) În diferite descrierĭ archeologice publicate asupra monumentelor mithriace din Dacia, Pannonia, Noric, Italia și Gallia, se amintesce adese orĭ în mod cu totul superficial de pileul frigian (phrygia tiara, die phrygische Mütze) a ḑeuluĭ și despre costumul sĕŭ semi-asiatic (asiatische Tracht in ihrer griechischen Stilisierung). Însă pileul séŭ căciula dacă, cum ne apare pe monumentele figurate din epoca luĭ Traian, se deosebesce prin o formă cu totul caracteristică de pileul frigian și de tiara Persilor.

[4]) Tot ast-fel ne înfățișéză cântecele eroice române pe Corbea în temniță:

ochiĭ la cer îndrepta,
la Dumneḑeŭ se gândia,
la Dumneḑeŭ se uĭta,
Dumneḑeŭ că se 'ndura,
Dumneḑeŭ l'învrednicia
și putere că i da . . . .

Teodorescu, Poesiĭ pop., p. 519.

Lângă ḑeŭ sunt figuraţĭ de o parte şi de alta doĭ tinerĭ adolescenţĭ îmbrăcaţĭ în acelaşĭ costum naţional dac; unul ţinênd în mână o făclia cu capĕtul aprins în sus, ér cel alalt cu capĕtul aprins în jos. Probabil aceştĭ Cautopaţĭ representaŭ sórele, ce rĕsare, şi sórele, ce apune, orĭ pe Phosphoros şi Hesperos.

Atât ḑeul cât şi tinerii figuraţĭ pe aceste baso-reliefurĭ ne presintă nisce tipurĭ eroice, nobile şi dulcĭ pelasge. Nimic asiatic, nicĭ în espresiunea figurelor, nicĭ în costumele lor.

Pe lângă figurele ḑeuluĭ şi ale Cautopaţilor maĭ vedem representate pe aceste monumente mithriace diferite alte scene caracteristice din viéţa ḑeuluĭ, diferite imaginĭ topografice, atribute şi semne simbolice, dintre carĭ unele sunt amintite în legendele vechĭ ale luĭ Prometheu, altele în legendele române.

Din aceste accesoriĭ şi ornamente simbolice noĭ vom aminti aicĭ pe cele maĭ remarcabile pentru originea şi istoria cultuluĭ luĭ Mithra.

Pe un baso-relief din Roma, ḑeul Mithra este înfăţişat suflând din gură, ca sĕ aprindă focul pe un altariŭ, ér de amêndóue părţile dênsul este încunjurat de şerpĭ, dintre carĭ unul se ridică în sus, ca sĕ-l muşce de cóste [1]).

Pe un alt baso-relief din Ostia se vĕd figurate de asupra pescerii, în care sacrifică Mithra, şésă altare, situate pe o culme întinsă şi pădurósă [2]). Avem aicĭ o indicaţiune topografică, că scena sacrificiuluĭ se petrece lângă altarele cyclopice séŭ lângă altarele teogonieĭ [3]).

O deosebită importanţă însă ne presintă un alt baso-relief, ce a fost descoperit în ruinele mithreuluĭ de la Sarmizegetusa. Aicĭ sunt figurate dóue grupe de altare lângă capul ḑeuluĭ, una în drépta şi alta în stânga. Fie-care grupă este compusă din câte treĭ altare [4]). Primul altariŭ fiind maĭ mare, cele-lalte gradat maĭ micĭ. Sunt cele dóue grupe de altare cyclopice, despre carĭ am vorbit maĭ sus.

O altă sculptură analógă se află în museul Báttyani din Alba-Iulia. Aicĭ de asupra pescerii se vĕd figurate şépte altare, şi lângă fie-care altariŭ câte un stâlp de lemn acoperit cu o căciulă dacă [5]). Avem érăşĭ o figurare simbolică, ca cele şépte altare se aflaŭ pe culmea unuĭ munte dac [6]).

---

[1]) **Lajard**, pl. LXXI.

[2]) **Lajard**, pl. LXXIX. 2. Lângă capul ḑeuluĭ constelaţiunea boreală a Urseĭ marĭ.

[3]) A se vedé maĭ sus p. 277.

[4]) Arch.-epigr. Mitth. VII. p. 207. — Şésă altare aŭ fost descoperite şi în sanctuariul ḑeuluĭ Mithra de la Deutsch-Altenburg (C. I. L. III. 4414).

[5]) **Lajard**, pl. LXXIX. 1.

[6]) În Transilvania tablele, ce representă sacrificiul luĭ Mithra, aŭ adese orĭ forma unuĭ

O altă indicațiune geografică despre locul unde se petrec scenele cele memorabile din viéța luĭ Mithra se vede esprimată prin figura mitologică a uneĭ importante divinitățĭ fluviale. Aicĭ deul rîuluĭ ne apare întins pe pămênt [1]), cu o barbă lungă și fluidă, care la mijloc se despică în dóue părțĭ [2]). Este, fără îndoiélă, representarea Istruluĭ, a rîuluĭ celuĭ mare și divin, despre care spuneaŭ vechile tradițiunĭ geografice, că lângă munțiĭ Dacieĭ el se despărțesce în dóue ramurĭ [3]).

Tablele cele sacre ale deuluĭ Mithra, aveaŭ, după cum vedem, și un caracter topografic. Pe lângă pescerea de sacrificiŭ ele maĭ represcntaŭ, prin figurĭ și prin monumente, pămêntul cel sfânt, pe care se petrecuse acțiunile luĭ Mithra.

Pe monumentele figurate din epoca romană deul Mithra este înfățișat cu diferite atribute.

Unele din aceste atribute amintiaŭ devotaților diferite episóde din viéța deuluĭ, ér altele simbolisaŭ virtuțile orĭ calitățile sale particulare.

Din tóte aceste embleme, corbul este unul din simbólele cele maĭ caracteristice și maĭ tradiționale, ce ni le presintă monumentele mithriace.

Pe una din aceste sculpturĭ se vede figurat un corb, ce intră în pescere prin o gaură séŭ spărtură a stânceĭ [4]).

Acelașĭ corb este înfățișat pe un alt monument mithriac într'o atitudine cu totul domestică. Intrând în pescere prin gaura séŭ spărtura stânceĭ, el plécă capul și strigă pe Mithra, ce sacrifică taurul [5]). Este o soliă, pe care o îndeplinesce acest corb.

Pe un alt monument mithraic din villa Torlonia se vede lângă bustul sóreluĭ un cal cu aripĭ [6]), despre care fac amintire și cântecele poporale române [7]). Patria cailor cu aripĭ era după legendele vechĭ Scythia, în particular ținuturile de lângă Istru [8]).

stâlp conic obtus (Arch.-epigr. Mitth. VII. Taf. VII). Este o simbolisare a Columneĭ principale a ceriuluĭ, pe care a fost încatenat Prometheu.

1) **Lajard**, pl. LXXVIII.

2) Arch.-epigr. Mitth. II. p. 119.

3) **Jornandis** De Get. orig. c. 7: Caucasus ... Histri quoque fluenta contingit, quo amnis scissus dehiscens.

4) **Lajard**, pl. LXXV.

5) **Lajard**, pl. LXXXVII.

6) **Lajard**, pl. LXXXII.

7) **Densușianu Ar.**, Revista critică-literară. III. 63.

8) **Plinii** l. X. 70. 1: Pegasos equino capite volucres ... in Scythia. — Cf. **Hesiodi** Theog. v. 282-283.

Alte figurĭ ne înfăţişéză pe ḍeul Mithra cu câte o cheiă în fie-care mână [1]). Sunt «cheile raiuluĭ», despre carĭ amintesc şi colindele mithriace române. Mithra ne apare pe aceste monumente ca ḍeul claviger, el are rolul luĭ Ianus, care deschide şi închide ceriul, noriĭ, pămêntul şi marea [2]).

O statuă de marmure descoperită la Ostia ne înfăţişéză pe ḍeul Mithra ca θεὸς πυρφόρος, ţinênd în mâna stângă tuleul uneĭ plante, ce fumegă [3]). Este νάρθηξ, séŭ ferula, în care Prometheu a adus ómenilor scânteile foculuĭ ceresc [4]).

În epoca romană, misteriele luĭ Mithra aveaŭ şépte grade de iniţiare, numite: Corax, Gryphus, Miles, Leo, Perses, Heliodromus şi în fine Pater patratus, care constituia capul hierarchieĭ mithriace [5]).

Se pare însă, că la inceput aceste numirĭ formase numaĭ simple epitete poporale ale ḍeuluĭ Mithra.

Corax, séŭ corbul, ne apare figurat aprópe pe tóte baso-reliefurile mithriace. În cântecele poporale române, eroul, ce represintă pe Prometheu în pescere orĭ în temniţă, pórtă de regulă numele Corbea. Corbiĭ după legendele române aduc, în temniţă orĭ în pescere, hrană acestuĭ martir poporal [6]), ér după alte variante un corb vine la feréstra erouluĭ închis (numit Gruia), trimis de tatăl acestuia, ca sĕ-l caute în tótă lumea [7]).

1) Lajard, pl. LXXI.

2) Ovidii Fast. I. v. 116 seqq.

3) Lajard, pl. LXX.

4) Pe unele baso-reliefurĭ, cu deosebire pe cele din Dacia, pescerea ḍeuluĭ Mithra este încunjurată cu o corónă de laurĭ, orĭ de olivă. Este simbolul învingeriĭ, séŭ liberăriĭ luĭ din catene, despre care amintesce şi Apollodor (II. 5. 11. 12). — Între accesoriele figurate lângă pescerea luĭ Mithra se maĭ vede şi o barcă cu un om eşind din undele apelor (Lajard, pl. XCIV). Se pare a fi arca luĭ Deucalion, ce a fost construită după consiliul luĭ Prometheu.

5) În epistola 107 către Laeta, Hieronym face amintire cu următórele cuvinte despre sanctuariul luĭ Mithra din Roma, ce a fost distrus în anul 376 orĭ 377: ante paucos annos propinquus vester Gracchus . . . quum praefecturam gereret urbanam, nonne specum Mithrae et omnia portentosa simulacra, quibus Corax, Gryphus, Miles, Leo, Perses, Helios Dromo (Heliodromus), Pater initiantur, subvertit, fregit, excussit? — Aicĭ enigmaticul Helios Dromo grecisat (Heliodromus) este numaĭ o simplă formă coruptă din invocaţiunea «Ilion şi-a nost Domn» (A se vedé maĭ sus p. 111, n. 2).

6) Burada, O călĕtorie în Dobrogea, p. 153.

7) Frâncu, Româniĭ din munţiĭ apusenĭ, p. 209:

Porni córba croncănind
Şi din aripĭ fâlfâind
Pân' la temniţa de pétră,
Tot în pente ferecată;
În feréstă că se puse
Şi începu a croncăni . . .

Este corbul cel legendar al luĭ Novac bĕtrânul, «de când era Gruia mic, scia sĕ

Al doilea grad de inițiare în misteriele luĭ Mithra pórtă numele de Gryphus, adecă grifon.

Vulturiĭ mithologicĭ, numițĭ grifonĭ, simbolisaŭ, după cum scim, țéra Hyperboreilor. Pe stolele, ce le îmbrăcaŭ ceĭ inițiațĭ în misteriele luĭ Mithra, după cum ne spune Apuleiŭ, maĭ eraŭ figurațĭ și grifoniĭ, fiind numițĭ espres: gryphes hyperborei [1]).

Se pare însă că numirea de Gryphus este numaĭ o formă alterată latină, și că ideea originală a fost la început cu totul alta.

În diferite cântece române eroul, ce represintă pe Prometheu cel încatenat, maĭ pórtă numele de Gruia, lat. grus [2]).

Este o probabilitate istorică, că Gryphus întocmaĭ ca și Corax, era numaĭ o simplă formă latinisată a uneĭ numirĭ, sub care figura eroul Mithra în tradițiunile poporale.

Al cincilea grad din misteriele luĭ Mithra, după cum scrie Hieronym, era numit Perses.

Sub numele de Perses, Mithra ne apare și la Porphyriu [3]). Ér poetul Statiu, amintesce de pescerea luĭ Mithra sub forma de «Persei antri» [4]).

Originea acesteĭ numirĭ a rĕmas până astădĭ obscură.

Cuvêntul «Perses», după forma, în care ni se presintă, nu are de loc caracterul uneĭ numirĭ etnice.

În legendele poporale române eroul sufere «în temnița luĭ Opriș» [5]). Este aceeașĭ suterană, pe care poetul Statiu o numesce «Persei antri». Este același cuvênt, identic din punct de vedere al legendelor cu forma literară latină de «Perses».

vorbéscă un pic». La Alexici (Texte, I. p. 19) aceleașĭ versurĭ despre solia corbuluĭ sunt de o frumusețĕ întru adevĕr clasică:

Corb din aripĭ fâlfâia
Și din gură foc țipa;
Șépte țĕrĭ el o sburat
Și de Gruia nu o dat,
Când era a șéptea țéră
Ostenit era sĕ móră,
Se puse sĕ croncănéscă,
Gruia când (l') o audit . . .

[1]) Appuleji Metam. XI. Ed. Garnier, I. p. 394.

[2]) Corcea, Balade poporale, p. 88:

La cea pétră muschiată
Unde bate gârla 'n pétră.
Multă țéră-ĭ adunată,
Ca pe Gruia sĕ î-l védă.
— Unde, Dómne, î-l lega?
La țépa luĭ Corbea,
Tot cu dosul către mare
Și cu fața către sóre . . .
La Gruia ce-mĭ tot venia?
Vre-o doĭ treĭ vulturcĭ . . .

Cf. Cătană, Balade poporale, p. 133.

[3]) Porphyrius, De antro Nympharum, 16; la Fabri, De Mithrae dei cultu, p. 32.

[4]) Statii Thebaid. I. 719-720.

[5]) Teodorescu, Poesiĭ pop., p. 517. — Tocilescu, Materialurĭ folklor. I. 147. 1256.

În teologia Pelasgilor de la Dunăre, Prometheu cel divinisat pórtă numele de Mithra (Μίθρας). Este érăşĭ o simplă numire epică din regiunile Istruluĭ.

În diferite cântece tradiţionale române eroul cel chinuit, însă nevinovat, Prometheu al anticităţiĭ, este celebrat sub numele de Mârza[1]), séŭ Mîrza[2]). Este una şi aceeaşĭ numire cu forma grecéscă de Μίθρας, cele dóue consonante de la mijloc fiind dislocate. Μίθρας în loc de Μίρθας = Μίρσας. În dialectul doric litera ϑ avea şi sunetul de σ[3]).

Prometheu, ca ḑeul Mithra, maĭ avea în anticitate diferite epitete. El maĭ era numit «deus invictus», ḑeul vitéz. Avuse aşa dar după legende óre-carĭ lupte grele, din carĭ reuşise învingătoriŭ.

În inscripţiunile romane din Pannonia el maĭ are epitetul de «patrius»[4]), adecă era un ḑeŭ vechiŭ naţional, al triburilor pelasge de la Dunăre.

O deosebită însemnătate istorică însă o are epitetul sĕŭ de Arimanius.

Pe dóue inscripţiunĭ din Aquincum (Buda) Mithra este numit DEVS ARIMANIVS[5]) adecă ḑeŭ din naţiunea Arimilor (Arimanilor) séŭ Râmlenilor celor vechĭ[6]).

Tot ca DEVS ARIMANIVS ne apare Mithra pe o inscripţiune din Roma[7]), şi este important, că acéstă numire i se dă aicĭ de către însuşĭ Pater patrum, de către marele cap al religiuniĭ mithriace din tot imperiul. Fără îndoiélă că acéstă glorificare a luĭ Mithra ca Arimanius maĭ avea şi caracterul uneĭ propagande religióse. Inscripţiunile cu Deus Arimanius din Roma şi din Aquincum puneaŭ în vedere poporuluĭ roman şi coloniелor din Pannonia, că acesta este ḑeul strămoşesc al Arimilor séŭ al vechilor Râmlenĭ.

Şi întru adevĕr ḑeul Mithra avea tradiţiunĭ puternice naţionale în Pannonia, în Dalmaţia şi în Dacia.

Împĕraţiĭ romanĭ din casele numite «Jovii» şi «Herculii» considerаŭ pe

[1]) **Bibicescu**, Poesiĭ poporale din Transilvania, p. 329:

Strigă, Dómne, cine strigă,
Strigă Mârza din temniţă
Şi-aşa strigă de cu jale,
Când sórele nu-ĭ rĕsare . . .

[2]) **Cătană**, Balade poporale, p. 17-18:

Strigă, Dómne, cine-mĭ strigă,
Mîrza 'n temniţă că-mĭ strigă,
Şi-aşa strigă el de tare,
De s'aude peste mare . . .

[3]) În documentele istorice Mursa (Mârsa) este numele uneĭ familie nobile române din ţéra Făgăraşuluĭ. An. 1518: honestae Dominae Stanka, filiae Mursae, Relictae quondam Theodori Popae. (Densuşianu, Monumente pentru istoria Ţĕrcĭ Făgăraşuluĭ, p. 74).

[4]) C. I. L. III, nr. 4802.

[5]) C. I. L. III, nr. 3414, 3415.

[6]) A se vedé maĭ sus p. 139.

[7]) C. I. L. VI, nr. 47.

la a. 307 d. Chr. pe Mithra ca un ḑeŭ strămoşesc, ca patron al domnieĭ séŭ al imperiuluĭ lor, fautor imperii sui [1]).

Din familia «Jovii» făceaŭ parte în timpul acesta: Diocletian, născut în Dalmaţia; Galeriu, născut la Sardica în Dacia Aureliană şi a căruĭ mamă era emigrată din Dacia vechiă [2]); Maximin Daia séŭ Daza, originar din Dacia vechiă [3]), Liciniu, tatăl, născut în Dacia Aureliană [4]) şi Liciniu, fiul.

Ér la familia «Herculii» aparţineaŭ Maximian, bĕtrânul, născut la Sirimiu şi fiul sĕŭ adoptiv Constanţiu Chlor, al căruĭ tată era din Dacia de peste Dunăre [5]), în fine Constantin (cel Mare), fiul luĭ Constanţiu Chlor.

Ca un ḑeŭ naţional, ca protector al imperiuluĭ şi al poporuluĭ roman, ne apare Mithra pe o inscripţiune din Apulum, unde i se face o dedicaţiune: pro salute imperii populique Romani et ordinis coloniae Apuli [6]).

Despre originea, caracterul şi estensiunea cultuluĭ luĭ Mithra în provinciele romane, ceĭ vechĭ aveaŭ ideĭ cu totul confuse. Eĭ nu aveaŭ nicĭ o cunoscinţă, că regiunile aşa numite barbare de lângă Istru formase dintr'o vechime fórte depărtată, pămêntul cel sfânt al religiuniĭ luĭ Mithra.

După Lactantiu Placid din seculul al VI-lea d. Chr., ca sĕ nu maĭ amintim aicĭ de Plutarch, religiunea luĭ Mithra era originară din Persia, de unde ea trecuse în Frigia, ér din Frigia la Romanĭ [7]).

În Frigia însă, şi peste tot pe teritoriul Asieĭ micĭ, noĭ aflăm numaĭ fórte puţine monumente consecrate ḑeuluĭ Mithra, dar şi aceste numaĭ în spiritul tradiţiunilor hyperboree [8]).

[1]) C. I. L. III, nr. 4413.

[2]) **Lactantii** De mort. pers. c. 9: mater eius Transdanubiana infestantibus Carpis in Daciam novam transjecto amne confugerat. — **Eutropii** lib. IX. c. 22: Maximianus Galerius in Dacia haud longe a Sardica natus.

[3]) **Lactantii**, De mort. pers. c. 18: Daiam adolescentem, quendam semibarbarum, quem recens jusserat (Maximianus) Maxinum vocari de suo nomine. — **Zosimus**, II. c. 8. — **Zonoras**, c. XII.

[4]) **Eutropii** lib. X. c. 4: Licinius imperator est factus, Dacia oriundus.

[5]) **Trebelii Pollionis** Divus Claudius, c. 13.

[6]) C. I. L. III, nr. 1114.

[7]) **Lactantius Placidus** in Operele luĭ P. Papiniu Statiu (v. 717-720, I. Thebaid.) Ed. Parisiis, 1618.

[8]) Cultul ḑeuluĭ Mithra a fost introdus în Persia dimpreună cu alte credinţe pelasge încă din timpul, când Scythiĭ ocupase Media. La Perşĭ însă religiunea luĭ Mithra ne apare cu totul heterodoxă. Ea se deosebia prin o mulţime de precepte, teoretice şi practice, de religiunea ortodoxă a luĭ Mithra de pe teritoriele pelasge. După cărţile teologice ale Perşilor, Mithra era o divinitate, subordinată, cu totul distinctă de Ahriman. Acest din urmă fiind considerat ca principiul rĕuluĭ, ca demon al tenebrelor. Ér după

Numĕrul cel mare de inscripţiunĭ mithriace, în afară de Italia, ni se presintă în Dacia, în Pannonia, în Noric şi în Britannia lângă valul luĭ Hadrian, unde aŭ fost espatriaţĭ o mare mulţime de Dacĭ, sub numele de Cohors I Aelia Dacorum [1]).

Istoria cultuluĭ luĭ Mithra aparţine de la originea sa raseĭ şi teritoriuluĭ pelasg de lângă Istru. Aicĭ maĭ resună şi astăḑĭ cântecele tradiţionale despre suferinţele luĭ Prometheu ca eroŭ, şi imnele religióse ale luĭ Mithra ca ḑeŭ [2]).

13. *Prometheu (Mithra) ca θεὸς ἐκ πέτρας, invictus de petra natus, în colindele române.*

În anticitatea greco-romană maĭ esista o legendă formată de teologia pelasgă de la Dunăre, care se ocupa cu nascerea ḑeuluĭ Mithra (Prometheu) din stâncă, numit în sens dogmatic θεὸς ἐκ πέτρας [3]) invictus de petra natus [4]).

Herodot (I. 131) la Perşĭ Μίτρα era o divinitate femenină. Peste tot ideile zoroastrice despre natura şi posiţiunea ḑeuluĭ Mithra în hierarchia divină eraŭ cu totul confuse.

[1]) Sanctuarele consecrate ḑeuluĭ Mithra se aflaŭ în suterane. Un ast-fel de templu suteran al luĭ Mithra a fost descoperit în a. 1837 la comuna Slăvenĭ, pe malul drept al Oltuluĭ, în j. Romanaţĭ (Annalile Soc. acad. T. XI. Sect. 2. p. 210-215. 250-256). Un alt sanctuariŭ al ḑeuluĭ Mithra construit de asemenea sub pămênt s'aŭ descoperit în a. 1881 în partea de sud a comuneĭ Grădisce (în ruinele Sarmizegetuseĭ romane) cu o mulţime de monumente mithriace, inscripţiunĭ, reliefurĭ, altare, statue şi columne (Arch.-epigr. Mitth. VI. 99. 101; VII. 202-225). Probabil că un Mithreŭ a esistat şi la Apulum, unde s'aŭ aflat maĭ multe baso-reliefurĭ şi inscripţiunĭ dedicate ḑeuluĭ Mithra (C. I. L. III. n-rii 1114 seqq.). Tot la regiunea Carpaţilor aparţine Mithreul descoperit la Aquincum, Buda-vechiă (Kuzsinszky, Az Aquincumi Mithraeum, in Arch. Értesitö. U. F. VIII. 385-392) şi un altul la Deutsch-Altenburg pe teritoriul vechiuluĭ Carnuntum.

[2]) Luĭ Mithra ca ḑeŭ al foculuĭ, i era consecrată în vechime sĕrbătórea, pe care poporul român o maĭ numesce şi astă-ḑĭ Sâm-Medru, Sâm-Miedru (în calendariul creştinesc Sf. Dumitru, 26 Oct.). În séra ajunuluĭ de Sâm-Miedru se maĭ fac şi astă-ḑĭ pe unele locurĭ focurĭ, la carĭ se adună băicţiĭ şi strigă: Haĭ! la focul luĭ Sâm-Miedru». (Ionneanu, Superstiţiĭ, p. 56). La poporul latin încă se celebra în ḑiua de V Id. Oct, (11 Oct.) o vechiă sĕrbătóriă naţională rustică numită «Meditrinalia». Varo şi Festus fără de a maĭ cerceta caracterul istoric al sĕrbătoriĭ, derivă acéstă numire de la mederi, a vindeca. De fapt însă Meditrinalia, după nume şi după luna în care se celebraŭ, ne apare ca una şi aceeaşĭ festivitate religiósă cu sĕrbătória numită la poporul român Sâm-Medru.

[3]) **Firmicus**, De err. prof. rel. c. 20: de idolatrarum lapide, de quo dicunt θεὸς ἐκ πέτρας.

[4]) **Commodianus**, Ed. Migne, Patr. curs. ser. prim. lat. V. 210-211.

Diferite statue și baso-reliefurĭ din epoca romană ne înfățișéză pe Mithra ca un tînĕr cu plete lungĭ, orĭ cu un pĕr buclat, gol orĭ îmbrăcat într'un fel de costum daco-frigian, ridicându-se séŭ eșind la lumină dintr'un stâlp de pétră, ér în jurul stâlpuluĭ se vede figurat un șérpe încolăcit [1]).

În fond eșirea la lumină a luĭ Prometheu, séŭ Mithra, dintr'un stâlp de pétră, se refere la aceeașĭ legendă antică, pe care ne-o comunică Eschyl.

Mercuriu trimis de Joc la Prometheu cel încatenat pe Pharang, i adreséză următórele cuvinte:

«Maĭ ântâiŭ părintele ḑeilor va sfărîma cu tunctele și cu focul fulgerelor sale acest colț al Pharanguluĭ și va ascunde corpul tĕŭ într'un sîn de pétră, ér după un interval lung de timp tu veĭ eși érășĭ la lumină și atuncĭ cânele cel cu aripĭ, al luĭ Joe, aquila cea setósă de sânge, va sfâșia cu aviditate bucățĭ din corpul tĕŭ și se va nutri cu ficatul tĕŭ cel negru» [2]).

După ce doctrina despre nascerea ḑeuluĭ Mithra dintr'un stâlp de pétră a fost stabilită ca o veritate religiósă absolută, teologia pelasgă atribui un caracter divin și stâlpuluĭ (puteriĭ creatóre) din care s'a născut ḑeul. «Petra genetrix» [3]) și «Petra genetrix domini» [4]), sunt amintite ca divinitățĭ pe dóue inscripțiunĭ din Pannonia superióră [5]).

Acest cult al luĭ Prometheu, séŭ Mithra, eșit orĭ născut dintr'un stâlp de pétră, se maĭ celebréză și astă-ḑĭ în colindele române.

În unul din aceste imne religióse se spune, că Dumneḑeŭ a fost închis într'un stâlp de pétră, ce se afla pe o înălțime, în partea de jos a cheieĭ raiuluĭ, orĭ esprimându-ne cu alte cuvinte, într'un stâlp de pétră din regiunea, pe care vechia teologiă romană o numia Cardines mundi.

[1]) O statuă, ce representă nascerea ḑeuluĭ Mithra din pétră, a fost descoperită la Sarmizegetusa, și este reprodusă în Arch.-epigr. Mitth. VII. p. 224. și la Király i, Dacia, II. p. 343. — Alte dóue monumente, ce înfățișaŭ pe θεὸς ἐκ πέτρας, aŭ fost descoperite la Apulum. Unul din aceste mutilat este reprodus la Henc. Beyträge z. dacischen Geschichte, Fig. 13.

[2]) Aeschyli Prometheus vinctus, v. 1016 seqq.

[3]) C. I. L. III, nr. 4424: Petrae Genetrici | P(ublius) Ae(lius) Nigri|nus Sarced(os) | v(otum) s(olvit).

[4]) C. I. L. III, nr. 4543.

[5]) La divinitatea Petra genetrix se refer următórele versurĭ din o colindă română de peste Carpațĭ:

La o pétră neslovată,
Leru-ĭ Dómne,
Șede Maica 'ngenunchiată,
Ca sĕ nască fiŭ din pétră,
Fiŭ din pétră și-o născut . . .
Reteganul, Colecț. manuscr. P. I, 237 (Acad. rom.)

Aceste versurĭ maĭ aŭ și un caracter iconografic. Titanul Atlas încă susține îngenunchiat sfera universuluĭ (p. 346).

Textul acesteĭ colinde române, care după conținutul sĕŭ ne apare fórte archaică, este următoriul:

Sus la cheia raiuluĭ
Bună cétă mi-e adunată
Tot de Sfințĭ de aceia sfințĭ
Și-mĭ citiaŭ, prooróciaŭ [1]),
Și-mĭ citiaŭ de Dumneḍeŭ
Și pe Dumneḍeŭ nu-l sciŭ.
— Ér Ion Sânt-Ion . . .
Din gură așa grăia . . .
Voĭ citițĭ, proorocițĭ,
Și-mĭ citițĭ de Dumneḍeŭ
Și pe Dumneḍeŭ nu-l scițĭ,
Ér eŭ viŭ și bine-l sciŭ
Jos la cheia raiuluĭ
În stâlp-chétră mi-e 'ncheiat.
— D'unde Sființiĭ c'auḍia,
Eĭ săltară și sburară,
Sus maĭ sus se ridicară,
Cu noriĭ s'amestecară,
Jos maĭ jos că se lăsa,
Pe stâlp de chétră cădea;
Când acolo c'ajungea
Cărțĭ pe brațe că-șĭ lua,
Și citia, proorocia,
De treĭ ḍile și treĭ nopțĭ,
Stâlp de chétră în patru crépă
Étă Dumneḍeŭ că scapă [2]).

După cum vedem, textul acesteĭ colinde, se ocupă cu închiderea ḍeuluĭ Mithra într'un stâlp de pétră și cu eliberarea luĭ prin puterea misteriósă a vechilor rugăciunĭ séŭ formule sacre [3]).

O altă varianta ne înfățișéză pe θεὸς ἐκ πέτρας în sensul legendelor posterióre, ca un Dumneḍeŭ născut din pétră.

O cétă de Sfințĭ mĕrunțĭ
Leruluĭ Dómne, Domn din ceriŭ,
Întreba de Dumneḍeŭ
Întrebară, nu-l aflară,

[1]) Adecă consultaŭ cărțile de oracule. După cum resultă din acéstă colindă, al căreĭ fond este epic-teogonic, triburile pelasge de lângă Dunărea de jos încă-șĭ aveaŭ cărțile lor cele sfinte de profețiĭ. Maĭ notăm, că Abaris, renumitul preot și profet al luĭ Apollo, încă scrisese, după cum ne spune Suida, o carte de oracule în limba Scythă.

[2]) Comunicată de învĕțătoriul T. Popescu din comuna Rașova, j. Constanța.

[3]) Rasa latină a avut tot-de-una o mare credință în puterea miraculósă a rugăciunilor si a formulelor vechĭ (Cf. Pliniu, II. 54; XXVIII. 3). Ér Virgil se esprimă ast-fel: Carmina vel coelo possunt deducere Lunam (Ecl. VIII. 69).

Dar Ilie [1]) bine-l scie . . .
Și-mĭ grăiră și mi-l spuse . . .
Vedețĭ voĭ cea stână de pétră,
De departe sĕ-mĭ cădețĭ
De-aprópe să vĕ rugațĭ,
Pétra în patru s'o făcețĭ,
Dumnedeŭ de-acolo nasce,
Dac'o nasce-l vețĭ cunósce,
În aripióre sĕ-l luațĭ,
Sus maĭ sus sĕ-l ridicațĭ,
Sus maĭ sus la lighion
Că-acolo-ĭ sfântu Ion . . . [2])

14. *Legenda luĭ Prometheu în istorie.*

Numele de Προμηθεύς, sub care ne apare în legendele grecescĭ acest vechiŭ representant al civilisațiuniĭ pelasge, era numaĭ un simplu epitet caracteristic al calităților sufletuluĭ sĕŭ [3]).

Cuvêntul «Prometheu» în forma sa originară nu avea alt înțeles de cât de: cel ântâiŭ la minte, om mintos, înțelept, cu sufletul adânc [4]).

Întocma după cum patria luĭ Prometeŭ era în regiunile din nordul Thracieĭ, în Scythia de apus, tot ast-fel și epitetul de Prometheu, ce s'a dat acestuĭ eroŭ al înțelepciuniĭ, nu era o creațiune grecéscă.

Originea cuvêntuluĭ este pelasgă nordică. În tradițiunile române s'a maĭ păstrat până astădĭ acest termin sub forma de «Preminte», însă aplicat la o personalitate biblică: «Preminte Solomon», adecă Solomon cel prea înțelept [5]).

Ast-fel forma grecéscă de Προμηθεύς (lat. Providus) ne apare nu numaĭ ca o modificare a cuvêntuluĭ primitiv pelasg de «Preminte», avênd însă, ca tóte împrumutările făcute din altă limbă, un sens ceva și maĭ depărtat de cât cel primordial [6]).

[1]) Este deul Helios (Sol), al căruĭ ochiŭ etern le vede tóte. Videt hic Deus (Sol) omnia primus (Ovid. Met. IV. 170. Cf. Homeri Hymn. in Cer. v. 62). Sub numele de «Ilion» este invocată divinitatea Sóreluĭ în o colindă română din Transilvania (Gaz. Trans. nr. 281. 1899).

[2]) Comunicată de înv. Băiculescu, com. Bălțațĭ, j. Râmnicul-sărat.

[3]) La Eschyl (Prom. vinct. v. 85) divinitatea Κράτος adreséză luĭ Prometheu următórele cuvinte: «Cu nume fals te numesc deiĭ Prometheu».

[4]) Teodorescu și Goroveĭ, O samă de cuvinte din munțiĭ Suceveĭ (Șezătoarea, III. 86): priminti, cel ântâiŭ la minte, mintos, înțelept.

[5]) Șezătoarea (Fălticenĭ) An. III. 84. 110; V. 4. 49.

[6]) În limba grecéscă cuvintele de Προμηθεύς și προμηθής aveaŭ înțelesul de «pre-

Legendele luĭ Prometheu, aceste tradițiunĭ religióse, istorice și poetice, ne presintă un deosebit interes pentru țĕrile de la Carpațĭ și Dunăre. Ele ne aduc o radă de lumină asupra uneĭ epoce pline de fapte și de evenimente marĭ, însă lipsită de istoriă.

După tradițiunile anticitățiĭ, Promethcu este representantul întregeĭ stărĭ de cultură din epoca de pétră și de la începutul epoceĭ metalelor.

El este omul de cea maĭ adâncă gândire și fericită combinațiune.

Prometheu învéță pe ómenĭ sĕ construiéscă locuințe la lumina sóreluĭ. El pune forța animalelor în serviciul omuluĭ. El face din elementul divin al foculuĭ agentul cel maĭ puternic al civilisațiuniĭ omenescĭ. El află modul de a puté învinge obstaculele apelor, dând curs corăbielor cu pânză pe suprafața cea întinsă a mărilor. El introduce cunoscința și usul metalelor. El pune mâna pe o mulțime de secrete ale natureĭ. El află puterile oculte ale plantelor spre a combate relele, ce atacă organismul omuluĭ [1]). El a cercat prin arta divinațiuniĭ sĕ pótă cunósce tainele viitoruluĭ și hotărîrile destinuluĭ. Maĭ mult. Prometheu a căutat sĕ pună mâna chiar și pe spiritul omuluĭ. El a creat tipurĭ nóue de ómenĭ din pămênt și din apă, și a cercat sĕ le dee chiar viéță, ceea ce, după cum spuneaŭ cărțile cele sfinte ale teologieĭ pelasge, i-a și succes [2]). Ast-fel că legenda ebraică, după care Jehova, a format pe om din pămênt, că i-a dat suflet și ințelepciune, ne apare numaĭ ca o copiă de pe o legendă mult maĭ vechiă a creațiuniĭ omuluĭ prin Prometheu.

Ceea-ce presintă însă o valóre positivă pentru sciință este, că după tóte aceste legende sacre, ce formézä cyclul Prometeic, începuturile desceptăriĭ genuluĭ uman, întrégă starea de cultură, anteriórä timpurilor troiane și timpurilor faraonice, se atribue unuĭ ilustru representant din țĕrile de nord ale Thracieĭ.

Aicĭ la Carpațĭ și la Dunărea de jos ne apare patria acestuĭ geniŭ titanic, martir tot-o-dată al sciințeĭ și al cugetărilor sale adâncĭ. Aicĭ după tóte fragmentele, ce aŭ maĭ rĕmas până astădĭ, din Biblia cea mare a păgânătățiĭ ante-istorice, ni se presintă légănul străvechiŭ al civilisațiuniĭ omenescĭ înainte de timpurile asiriene și egiptene.

vĕdătoriŭ» (providus) și numaĭ în a dóua liniă ele maĭ aveaŭ și noțiunea de «om înțelept». — Fulgentius, Myth. II. 9: Enimvero Prometheum, quasi προμήθειαν, quod nos latine providentiam dicimus, ex dei providentia et Minerva, quasi coelesti sapientia hominem factum (Frag. Hist. graec. 2. 292. fr. 92).

[1]) Aeschyli Prometheus vinctus, v. 447 seqq.

[2]) Apollodori Bibl. I. 7. 1.

15. *Titanul Atlas în cântecele eroice române.*

În anticitatea ante-homerică esista o legendă eroică, în care titanul Atlas, acest nepot al luĭ Oceanos potamos (Istruluĭ), şi rege din ţéra Hyperboreilor [1]), era înfăţişat ca un urieş al apelor, şi în particular al mărilor. Din acéstă legendă pelasgă s'a păstrat la Homer numaĭ un mic fragment, în care se spune, că titanul Atlas cunoscea tóte adâncimile mărilor [2]).

La următoriĭ luĭ Homer însă nu aflăm nimic maĭ mult în acéstă privinţă. O probă, că legenda despre Atlas, ca un urieş al apelor, nu era originară din ţinuturile meridionale.

Din fericire însă pentru studiul tradiţiunilor ante-homerice s'a păstrat până astăḑĭ la poporul român o mulţime de cântece eroice, al căror fond se reduce la o anticitate fórte depărtată.

O parte din aceste cântece tradiţionale române ne presintă în maĭ multe variante legenda homerică despre Atlas, ca urieş al Dunăriĭ şi al măriĭ [3]).

În acest cyclu de cântece bĕtrânescĭ faimosul titan Atlas pórtă numele de Tanislav orĭ Stanislav.

După origine, eroul este din părţile Moldoveĭ, orĭ ale Oltuluĭ, ér scena se petrece pe podmolul Dunăriĭ de jos, în ţinuturile Ialomiţeĭ şi ale Brăileĭ.

După textele poporale, ce le cunóscem până astăḑĭ, conţinutul acesteĭ legende este următoriul:

Turciĭ Dârstorenĭ, Giurgiuvenĭ şi Brăilenĭ, Turcĭ păgânĭ şi zurbagiĭ, plécă pe Dunăre sĕ prindă pe Stanislav vitézul, «om, ce cică e vătav», care-ĭ «mare la statură şi grozav la căutătură», pe care «Dunărea l'a crescut şi lat în spate l'a făcut». Sosind la întorsăturile gârleĭ, la podmolul Dunăriĭ, eĭ întâlnesc nisce «fete Craiovese, mândre ca nisce crăiese», orĭ eĭ vĕd nisce fete selinence, brăilence şi neveste ialomiţence înălbind pânḑele la apă, întinḑêndu-le şi încruşindu-le pe câmpurĭ la sóre. Întrebate dacă aŭ vĕḑut pe Tanislav vitézul, feciorul Mătuşeĭ, puiŭ de şérpe al Dunăriĭ, ele respund, că mama luĭ Tanislav se află maĭ în jos pe podmolul

[1]) După Hesiod (Theog. v. 507) Clymena (adecă «Vestita» de frumósă) fica Oceanuluĭ, a fost mama luĭ Atlas şi a luĭ Prometheu.

[2]) **Homeri**, Odyss. I. v. 52—53.

[3]) Colecţiunĭ consultate : **Teodorescu**, Poesiĭ pop. pag. 558-577. — **Tocilescu**, Materialurĭ folkl. I. 80. 84. — **Cătană**, Balade, p. 22. — **Negoescu**, Balade, p. 74. — Sezătoarea, An. V. p. 85. — Colecţiunea nóstră inedită. — În alte variante eroul ne apare sub numele de Vêlcan séŭ Vulcan (Teodorescu, p. 550; Alecsandri, Poesiĭ pop. p. 134).

Dunăriĭ, unde se adună gârlele de î-șĭ varsă apele. Ea spală armele și hainele luĭ Tanislav de sângele turcesc. Aceștĭ Turcĭ plecând apoĭ pe Dunăre în jos prind pe Mătușa, mama luĭ Tanislav, o légă, și o chinuesc, ca să le spună unde este fiul dênseĭ. Inspăimântata bĕtrâna le rĕspunde, că maĭ în jos pe Dunăre, la o salcie plecată cu ramurile până în apă și pe malurĭ resfirată, se află caicul luĭ Tanislav, priponit cu lănțușul de argint, ér în caic dórme Tanislav cu paloșul gol pe piept, cum e Tanislav descept. Plecând maĭ la vale Turciĭ găsesc pe Tanislav culcat în caicul sĕŭ, scris cu slove de argint, și cu paloșul gol pe piept, cum e Tanislav descept. Când eĭ vĕd însă pĕrul luĭ Tanislav flușturând în vênt, o grózá și fiorĭ recĭ i cuprind. Eĭ nu maĭ cutéză a se apropia de Tanislav, ci fug și se têrĕsc ca bróscele prin tóte livedile. Atuncĭ se presintă înaintea Turcilor sluga luĭ Tanislav, un fecior de grec pripășit, și le propune, ca să le vîndă legat pe stăpânul sĕŭ. Plătit de Turcĭ, el légă pe Tanislav, care încă dormia, cu 12 stréngurĭ de mĕtasă, ca pariĭ de fên de gróse. Ér după ce Tanislav este legat, un turc maĭ mic, orb de un ochiŭ și schiop de un picior, svătuesce pe tovarășiĭ sĕĭ, ca sĕ maĭ lége de gâtul luĭ Tanislav pétra moreĭ din țéra Moldoveĭ și apoĭ sĕ-l arunce în Dunăre, fiind-că «Dunărea l'a crescut și lat în spate l'a făcut, Dunărea sĕ-l prăpădéscă și viéța sĕ-ĭ sfârșéscă» [1]). Turciĭ aduc îndată pétra moreĭ din țéra Moldoveĭ, pe care o légă luĭ Tanislav după cap, orĭ între spete, și apoĭ rĕstórnă caicul în Dunăre, «unde-ĭ apa maĭ afundă, de nu se maĭ vede undă, ci cât ochiul î-mĭ zăria tot mare lată vedea, mare lată și pustiă și nicĭ o făptură viă, nicĭ luntre, nicĭ corabiă». Tanislav încă dórme când ajunge pe fundul Dunăriĭ și treĭ dile el stă în apă cu gura în năsip. După treĭ dile eroul se descéptă și simțindu-se legat cu pétră după cap, «la Dumnedeŭ se gândia, la Dumnedeŭ se ruga și Dumnedeŭ l'împuteria»; el pune mânile pe pétră, pétra pe pept o aședă, în picióre se proptesce, pétra în sus el o ridică [2]), apa în lăturĭ se retrage și de malurĭ se isbesce, apoĭ la fața apeĭ ese și voinicesce el înótă, că-cĭ «Dunărea î-l cunósce, ea pe el și el pe ea». Când étă se întêmplă, că «o fetiță rumeióră, cu cofița gălbióră» sosind cu cofele la Dunăre vede pe Tanislav înotând și greŭ suflând de ostenélă. Inspăi-

[1]) La Romanĭ esista și în timpul imperiuluĭ pedépsa tradițională, de a precipita pe ceĭ culpabiliĭ în rîŭ, legațĭ cu petre de gât (Suetonii. Octavius Augustus, c. 67).

[2]) Aceeașĭ imagine și aprópe cu aceleașĭ cuvinte o aflăm și în Odyssea luĭ Homer (XI, 595). «Și am vĕdut», dice Ulysse, «pe Sisyph trudindu-se cu muncile sale cele grele, prindĕnd și ridicând cu amêndouĕ mânele pétra cea gigantică; el adecă, se proptia cu mânele și cu piciórele, și împingea bolovanul cel enorm în sus către vêrful înălțimiĭ». Avem așa dar aicĭ încă o probă, că Iliada și Odyssea luĭ Homer represintă de fapt numaĭ o compilațiune de diferite episode estrase din vechile cântece epice poporale.

mântată ea trântesce cofele de pămênt și alergând repede acasă spune tatăluĭ sĕŭ, că Tanislav se înécă și să-l lase va fi pĕcat. Ér tatăl sĕŭ i rĕspunde: cum póte să se înece, când înótă ca un pesce, Dunărea în picióre o trece și se luptă în ea cât ḑece. Apoĭ acest bĕtrân cu suflet bun, luând în mână vêsla de argint alérgă la Dunăre, alege un caic de aramă și vĕḑênd pe Tanislav, cum se opintea și pétra de treĭ stânjinĭ în sus de asupra sa o ridica, el intră numaĭ de cât în Dunăre, tăiă sforile, pétra se scufundă, apa în două se desface, valurile se clătesc și treĭ césurĭ borborosesc. Acum Tanislav, liberat de greutate, apucă singur în mână vêsla caiculuĭ și când o înfige în undele Dunăriĭ, caicul saltă peste mal, rĕstórnă pe Tanislav, și-l întinde lung pe érbă.

Ér după altă variantă, Tanislav, după ce se descéptă în fundul apeĭ, simțindu-se legat, ferecat și cu pétra după cap, de o-dată se opintea, în fața apeĭ eșia, voinicesce înota, și la țĕrmure eșia, de treĭ stânjinĭ pe uscat, tot cu pétra după cap.

Aceste sunt părțile principale din legenda română despre Tanislav vitézul, fiul Mătuseĭ, figura cea maĭ titanică din câte ni-le presintă cântecele eroice române, gigantul, care dórme treĭ ḑile pe fundul Dunăriĭ, pe care Dunărea l'a crescut, lat în spate l'a făcut, pe care Dunărea-l cunósce, ea pe el și el pe ea [1]).

Admirabilă rapsodiă superióră în eloquență și în imaginĭ orĭ-căruĭ alt episod epic din Homer.

După cum vedem, personalitatea eroului român Tanislav séŭ Stanislav este identică cu figura titanuluĭ Atlas, care după Odysseă cunósce tóte adâncimile mărilor.

O imagine fórte caracteristică ne presintă legenda română, când ea ne spune, că Turciĭ i legase luĭ Tanislav vitézul o pétră după cap, și tot cu pétra după cap el ese pe uscat. Avem aicĭ o importantă reminiscență anteistorică despre simulacrele titanuluĭ Atlas, figurat cu un glob de pétră, séŭ cu sfera universuluĭ, după cap [2]).

Numele de Tanislav séŭ Stanislav [3]), sub care ne apare făimosul titan

[1]) Séŭ după altă variantă publicată la Teodorescu. (Poesiĭ pop. 552):

El cunósce Dunărea	El înótă ca un pesce
până 'n vale la Slina (Sulina)	și ca plutele plutesce . . . .
și malurile turcescĭ	de stă omul și-l privesce
și schelele bogdănescĭ.	șede 'n loc și se crucesce . . .

[2]) A se vedé maĭ sus fig. 178, p. 346.

[3]) Stanislav este numele uneĭ vechĭ familie boerescĭ din țéra Făgărașuluĭ (Densușianu, Monumente pentru ist. țĕreĭ Făgărașuluĭ, p. 151). Ér dincóce de Carpațĭ aflăm

Atlas în cântecele epice române, aparţine de asemenea timpurilor antehomerice. Unul din eroiĭ Dardanĭ, care se luptă la Troia în contra Grecilor pórtă în Iliada luĭ Homer numele de Sthenelaos [1]). În tradiţiunile istorice ale Romanilor eroul Tanislav era cunoscus sub numele de Tanus, şi despre dênsul se spunea, că a fost un rege al Scythilor de lângă munţiĭ Riphaei, adecă tot de lângă Carpaţĭ [2]).

16. *Cyclul epic despre Atlas, Medusa şi Perseu în tradiţiunea română.*

În cântecele eroice române despre titanul Atlas maĭ aflăm şi elementele principale ale vecheĭ legende despre Perseu, Medusa şi Atlas.

După cum ne spun tradiţiunile grecescĭ, Perseu renumitul eroŭ din Argos, un fiŭ al luĭ Joe şi al nimfeĭ Danae, a fost trimis de regele Polydectes din insula Seriphos, ca să-ĭ aducă capul Meduseĭ, a uneĭ din Gorgónele, ce locuiaŭ în părţile de nord ale făimosuluĭ rîŭ Oceanos [3]).

Perseu, după ce tăiă capul Meduseĭ, pe care o aflase dormind, se abate şi pe la Atlas, regele din ţéra Hyperboreilor [4]), i spune că dênsul este un fiŭ al luĭ Joe, i vorbesce de vitejiile sale miraculóse şi-ĭ cere ospitalitate pentru o nópte. Insă Atlas aducându-şĭ aminte de sentinţa unuĭ vechiŭ ora-

la a. 1247 pe un Szeneslaus, ca Woiauoda Olatorum (Densuşianu, Documente privitóre la Istoria Românilor, I, 251).

[1]) **Homeri** Il. XVI. v. 586.

[2]) **Isidori Hispal.** Originum lib. XIII. 20. 24: Tanus rex fuit Scytharum, primus a quo Tanais fertur fluvius nuncupatus, qui ex Riphaeis veniens silvis dirimit Europam ab Asia . . . atque in Pontum fluens. Avem în acest pasagiŭ al luĭ Isidor o simplă confusiune între numele cel vechiŭ al Dunăriĭ, Danusis la Stephan Byzantinul (v. Δάνουβις) şi rîul cel mare numit de autoriĭ grecescĭ Tanais, care se varsă în lacul Meotic. Însă Tanais, séŭ Donul de astă-dĭ, este un rîŭ de stepe şi isvórele sale nu se află în munţĭ. După Eschyl (Frag. 73) Istrul este rîul, care curge din ţinuturile Hyperboreilor şi din munţiĭ Rhipaei. Tot asemenea şi la Apoloniu Rhodiu (IV. 287) isvórele Istruluĭ se află în munţiĭ Rhipaei. În fine maĭ notăm aicĭ, că Dunărea figura sub numele de Istru numaĭ de la cataracte în jos (Strabo, VII. 3. 13). Numele de Tanais a fost aplicat la Istru chiar şi în legenda Argonauţilor. După cum ne spune scholiastul luĭ Apolloniu Rhodiu (IV. 282) Argonauţiĭ din Pontul euxin aŭ intrat în rîul Tanais, şi în urmă transportând corabia pe uscat aŭ eşit în marea cea mare.

[3]) **Hesiodi**, Theog. v. 274 seqq.

[4]) Poetul Pindar (Pyth. X. 50) încă amintesce de călĕtoria luĭ Perseu la Hyperboreĭ.

cul din Parnas, care-ĭ ḑicca: Atlas! va veni o-dată timpul, când arboriĭ tĕĭ vor fi despoiaţĭ de aurul lor şi acéstă gloriă e reservată pentru un fiŭ al Joe, denegă luĭ Perseu ospitalitatea, pe care o cerea. Perseu însă insistând asupra cererii sale, Atlas î-l invită sĕ plece imediat maĭ departe, fiind-că alt-cum nu-l va scăpa din mânele sale nicĭ gloria faptelor sale mincinóse, nicĭ chiar însuşĭ Joe. La aceste cuvinte, Perseu, care nu se putea mĕsura în puterĭ cu titanul Atlas, scóse din traistă capul Meduseĭ, ce avea proprietatea magică sĕ împetréscă pe ceĭ, carĭ i vedeaŭ faţa, şi ast-fel prefăcu de-o-dată pe Atlas într'un munte imens, capul titanuluĭ deveni vêrful unuĭ pisc înalt, ér ósele sale se transformară în petre. Acésta a fost voinţa ḑeilor, scrie Ovidiu, şi acum ceriul cu tóte stelele sale se raḑimă pe Atlas [1]).

187. — Medusa. În tradiţiunile române Mătuşa, mama erouluĭ Stanislav. Sculptura antică în museul Ludovisi din Roma. După Brunn, Denkmäler griech. u. röm. Sculptur. Taf. 238 [3]).

Numele celor treĭ Gorgóne, ce locuiaŭ pe ţĕrmurele de nord al rîuluĭ celebru, Oceanos, era după Hesiod, Stheno, Euryale şi Medusa [2]).

Despre Medusa maĭ spunea o variantă, că ca a fost fica unuĭ aşa numit Sthenelos, considerat ca rege al Myceneĭ [4]).

În tradiţiunea română însă Mătuşa este mama luĭ Stanislav [5]). Turciĭ, carĭ vin asupra luĭ Stanislav, prind maĭ ântâiŭ pe Mătuşa, o légă, o chinuesc, şi unul dintre eĭ, céuşul, séŭ căpitanul, aceteĭ glóte de Turcĭ, voesce să-ĭ taie capul [6]). Ér luĭ Stanislav orĭ Tanislav, ce represintă aicĭ pe titanul Atlas, Turciĭ i légă o pétră după cap.

Tradiţiunea este aceeaşĭ. Însă o deosebire esistă în formă. Elada fiind maĭ depărtată de teatrul evenimentelor, legenda grecéscă s'a alterat; ca a luat caracterul uneĭ simple povestirĭ fabulóse, pe când varianta română a păstrat caracterul sĕŭ fundamental istoric şi prin urmare o formă maĭ originală.

[1]) **Ovidii.** Metam. IV. 637 seqq.

[2]) **Hesiodi** Theog. v. 276.

[3]) După cea maĭ mare parte a mitologilor, Medusa a fost o fată de o frumuseţă estraordinară (Ovidii Metam. IV. v. 791; Procles Carthaginiensis, Frag. 1 in Frag. Hist. graec. IV. 483). Ea avea un pĕr magnific, ce strălucia ca aurul. Însă Minerva iritată de frumuseţea eĭ, i schimbă pĕrul în vipere, carĭ se impleteciaŭ în jurul capuluĭ.

[4]) **Apollodori** Bibl. lib. II. 4. 5.

[5]) **Negoescu**, Balade (1896) p. 75. De asemenea în cântecul bĕtrânesc, ce ni-s'a comunicat de înv. G. Teodorescu din com. Mănescĭ, j. Dâmboviţa.

[6]) **Teodorescu**, Poesiĭ pop. 565.

Tradiţiunea română despre Tanislav vitézul, Tanislav vătavul şi vestitul, «cel mare la statură şi grozav la căutătură» şi despre mama sa Mătuşa, contribue ast-fel a stabili, că titanul Atlas al mitologieĭ grecescĭ, acest representant al vecheĭ generaţiunĭ pelasge, a fost unul din eroiĭ legendarĭ de la Carpaţĭ şi Dunăre [1]).

[1]) Medusa (Mătuşa), una şi aceeaşĭ cu Clymena («Vestita» de frumósă), a fost la început o personalitate cu totul distinctă de Gorgóna cea legendară. După cum scrie Pliniu (VI. 36. 3. 4) Gorgónele eraŭ nisce femeĭ sĕlbatice pĕróse. Ér după Diodor Sicul (III. 54. 55) Gorgónele eraŭ un popor de femeĭ, ce se aflaŭ în rĕsboiŭ continuŭ cu Amazónele. Legenda vechiĭ Gorgóne, séŭ a Gorgóneĭ celeĭ teribile, o aflăm şi în cântecele eroice române. Ea este o «fată sĕlbatecă», ce locuesce în «câmpia Nistruluĭ» la «marginea mărilor». Ea are o figură cu totul sinistră, când cine-va o vede, fiorĭ de mórte î-l cuprind. Eroul cel maĭ rĕsboinic al tradiţiunilor române, Novac cel bĕtrân plécă, ca sĕ taie capul acesteĭ fete slĕbatice, pe care o află adormită, cum aflase Perseu pe Medusa. Novac o descéptă, se luptă cu dênsa, i taiă capul, pe care-l pune în suliţă şi-l duce acasă, ca semn de învingere (Catană, Balade, p. 108).

XV. ΣΤΗΛΗ ΒΟΡΕΙΟΣ. — COLUMNA BOREALĂ LÂNGĂ ISTRUL DE JOS.

În poema geografică, ce în comun se atribue luĭ Scymnus din Chio, se face amintire despre o columnă colosală, ce se înălţa pe culmea unuĭ munte de lângă Istrul de jos, şi care purta numele de Στήλη βόρειος, Columna boreală.

Textul acestuĭ important pasagiŭ pentru geografia preistorică a Dacieĭ vechĭ, este următoriul:

«În părţile cele maĭ estreme ale Celtilor esistă o Columnă, ce se numesce boreală. Ea este fórte înaltă şi culmea munţilor, pe care se află, se întinde către marea cea plină de valurĭ. În apropiere de acéstă columnă locuiesc ceĭ maĭ depărtaţĭ dintre Celţĭ, şi carĭ se estind numaĭ până aci. Maĭ locuiesc în vecinătatea acesteĭ Columne şi Eneţiĭ, precum şi Istrieniĭ de jos, carĭ de aicĭ se întind în lăuntru spre Adrian» [1]).

În timpurile din urmă diferiţĭ autorĭ aŭ cercat sĕ stabiléscă posiţiunea geografică a acesteĭ columne, uniĭ lângă strimtórea de la Gibraltar, alţiĭ în Alpĭ, în Pireneĭ, orĭ pe colţul estrem al peninsuleĭ numite Bretagne [2]).

Însă tóte aceste localisărĭ presintă dificultăţĭ enorme, geografice şi etnografice, pentru părţile de apus ale Europeĭ.

Orĭ cât de misteriós ne apar astădĭ monumentele cele primitive şi colosale din timpurile ante-homerice, ele însă sunt vestigiĭ importante ale civilisaţiuniĭ uneĭ lumĭ dispărute, şi noĭ nu vom puté evita nicĭ o-dată sarcina, ce ne-o impune istoria, de a studia pe cele ce maĭ subsistă astădĭ, de a

[1]) **Anonymi vulgo Scymni Chii** Orbis Descriptio, in Geographi graeci minores. Ed. Didot. Vol. I. v. 188-195:

Τούτων (τῶν Κελτῶν) δὲ κεῖται λεγομένη τις ἐσχάτη
στήλη βόρειος· ἔστι δ' ὑψηλὴ πάνυ
εἰς κυματῶδες πέλαγος ἀνατείνουσ' ἄκραν.
Οἰκοῦσι τῆς στήλης δὲ τοὺς ἐγγὺς τόπους
Κελτῶν ὅσοι λήγουσιν ὄντες ἔσχατοι
Ἔνετοι τε καὶ τῶν ἐντὸς εἰς τὸν Ἀδρίαν (Cod. Paris. Ἀνδρίαν)
Ἴστρων καθηκόντων· λέγουσι δ' αὐτόθεν
τὸν Ἴστρον ἀρχὴν λαμβάνειν τοῦ ῥεύματος.

Cuvintele Ἴστρων καθηκόντων însemnéză textual: «Istrieniĭ, carĭ se întind în jos», ér forma genetivuluĭ este condiţionată de ἔσχατοι.

[2]) A se vedé: **Müllerus**, Geographi graeci minores, I. p. 202-203. — **Bertrand**, La Gaule avant les Gaulois, p. 299-300.

fixa posiţiunea celor enigmatice şi de a pune în lumină caracterul şi însemnătatea lor primitivă.

În vechia literatură geografică, făimosul monument al lumiĭ preistorice despre care ne vorbesce Scymnus, purta numele de «Columna boreală». Ea se afla aşa dar situată în acele părţĭ ale continentuluĭ european, pe carĭ vechia geografiă le considera ca regiune a norduluĭ.

Ephor, unul din istoriciĭ grecescĭ, care cercase sĕ aducă o lumină asupra timpurilor ante-homerice, resumă ast-fel ideile celor vechĭ, despre divisiunile geografice şi etnografice ale pămêntuluĭ.

«Regiunea orientală o locuiesc Indieniĭ, cea meridională Ethiopiĭ, cea occidentală o ţin Celţiĭ, ér regiunea boreală o ocupă Scythiĭ. De altmintrelea, nu tóte părţile aceste sunt egale în mărime unele cu altele, fiind-că regiunile, ce le ocupă Scythiĭ şi Ethiopiĭ, sunt maĭ întinse, ér ale Indienilor şi ale Celţilor maĭ micĭ» [1]).

Columna boreală se afla aşa dar în regiunea geografică a Scythilor, însă în părţile de apus ale acestora, în apropiere de Celţĭ, după cum scrie Scymnus.

Despre situaţiunea acesteĭ gigantice Columne a lumiĭ vechĭ maĭ aflăm încă o indicaţiune importantă geografică la Scymnus.

După cum ne spune acest autor, culmea de munţĭ (ἄκρα), pe care se înălţa Columna boreală se întindea înainte spre marea cea plină de valurĭ, séŭ către marea cea furtunósă. O singură mare furtunósă prin escelenţă, era cunoscută de Greciĭ ceĭ vechĭ şi acésta era Πόντος ἄξεινος, marea inhospitală séŭ marea négră de astădĭ. Acelaşĭ Πόντος figuréză la Hesiod sub numele de marea cea furtunósă séŭ mâniósă [2]), ér la Herodot sub numele de βορηΐη θάλασσα, adecă marea boreală [3]). Resultă aşa dar, că aşa numita Columnă boreală se afla pe una din înălţimile munţilor, ce se întindeaŭ în partea de apus a Pontuluĭ euxin, numit de altmintrelea şi marea boreală.

Rĕmâne sĕ esaminăm acum datele etnografice, ce ni le presintă Scymnus cu privire la posiţiunea geografică a acestuĭ important monument preistoric.

După Scymnus, treĭ popóre cunoscute în istoria etnografică a lumiĭ vechĭ, se aflaŭ stabilite în vecinătatea Columneĭ boreale.

Ceĭ de ântâiŭ, pe carĭ i amintesce autorul acesteĭ geografie, eraŭ Celţiĭ

[1]) **Ephori** Fragm. 38, in Fragmenta Hist. graec. I. p. 243. — De asemenea şi la Scymnus regiunea geografică a norduluĭ aparţine Scythilor, v. 174: πρὸς βορρᾶν Σκύθαι.

[2]) **Hesiodi** Theog. v. 131-137.

[3]) **Herodoti** lib. IV. c. 37.

estremĭ, séŭ Celţiĭ ceĭ maĭ depărtaţĭ de trupina lor, şi carĭ, ḑice dênsul, se estindeaŭ numaĭ până aci.

După Diodor Sicul, Celţiĭ eraŭ respândiţĭ în vechime, în grupe maĭ mult, orĭ maĭ puţin, considerabile, până lângă Scythia [1]); ér după Stephan Byzantinul, Agathyrsiĭ, séŭ Turseniĭ ceĭ avuţĭ de aur, ce locuiaŭ lângă rîul Maris (Mureş din Transilvania), eraŭ consideratĭ ca un popor celt [2])

O a dóua grupă etnică, ce locuia în apropiere de Columna boreală, pórtă la Scymnus numele de Ἑνετοί.

Despre aceştĭ Eneţĭ maĭ aflăm la Scymnus încă o importantă notiţă geografică: eĭ eraŭ vecinĭ cu Thraciĭ numiţĭ Istrienĭ [3]).

De asemenea ne spune Scylax, că Eneţiĭ eraŭ stabiliţĭ lângă Istru şi lângă Istrienĭ [4]). După Herodot Eneţiĭ locuiaŭ dincóce de Istru, în nordul Thracieĭ şi eraŭ vecinĭ cu Sigynniĭ [5]), ér la Eustathiu, Eneţiĭ eraŭ vecinĭ cu Triballiĭ [6]), ce locuiaŭ lângă rîul Oescus (Isker) din Mesia de jos.

Avem aşa dar aicĭ o certitudine absolută istorică, că Eneţiĭ, de carĭ ne vorbesce Scymnus în textul de maĭ sus, eraŭ un popor de lângă Istrul de jos [7]).

Numele etnic al Eneţilor preistoricĭ, (Ἐνετοί, Ἑνετοί, Veneti), aŭ lăsat încă până astăḑĭ amintirĭ neşterse în topografia română. În părţile de apus ale Românieĭ de astăḑĭ, unele sate maĭ pórtă şi acum numele de «Vineţĭ» [8]).

1) **Diodori Siculi** lib. V. c. 32.

2) **Stephanus Byz.**, v. Τραυσοί, πόλις Κελτῶν, ἔθνος, οὓς οἱ Ἕλληνες Ἀγαθύρσους ὀνομάζουσι.

3) **Scymni** Orbis Descriptio, v. 391: Ἐνετῶν ἔχονται Θρᾷκες Ἴστροι λεγόμενοι.

4) **Scylacis** Periplus, c. 20.

5) **Herodoti** lib. V. 9. — Cf. Apollonii Rhodii lib. IV. 320.

6) **Eustathii** ad Hom. Il. v. 852: ἔθνος παρά Τριβάλλοῖς Ἐνετοί.

7) Homer (Il. II. 852) face amintire de Eneţiĭ din Paphlagonia, ca aliaţĭ aĭ Troianilor. De origine troiană eraŭ consideraţĭ şi Veneţiĭ din Italia, o mică grupă separată din tribul cel mare al Eneţilor (Venetos Trojana stirpe ortos, auctor est Cato. Plinii l. III. 23. 3). Aceleaşĭ ideĭ le aflăm şi la Strabo (XII. 3. 8). Eneţiĭ din Paphlagonia, scrie dênsul, după distrugerea Troieĭ se respândiră prin Tracia şi rĕtăcind aŭ ajuns până la Veneţia (Cf. Scymnus, v. 889 seqq.). Însă cu totul altmintrelea nĭ se presintă în istoriă curentul migraţiunilor dintre Europa şi Asia mică. Este un fapt positiv, că tóte triburile pelasge, ce le aflăm stabilite în Asia mică, cum eraŭ Brygiĭ, Bithyniĭ, Mysiĭ, Troianiĭ, Lelegiĭ, Cauconiĭ etc. imigrase acolo din peninsula Hemuluĭ şi din părţile Dunăriĭ de jos. Se pare ast-fel, că şi Eneţiĭ din Paphlagonia, ce locuiaŭ lângă ţĕrmuriĭ măriĭ negre în strînsă vecinătate cu aşa numiţiĭ Caucones, eraŭ numaĭ un fragment din grupa cea mare a Eneţilor de lângă Istru.

8) Vênăta sat, Tismana, jud. Gorj; Vênăta cătun, Roşiuţa, jud. Mehedinţĭ; Vineţĭ sat, Ceptura-de-jos, jud. Olt; Vineţi sat, Mircescĭ, jud. Olt; Vineţiĭ-de-jos şi de-sus, sate, Spineniĭ de sus, jud. Olt; Vineţesci sat, Oltenescĭ, jud. Fălciŭ, după cum se

În fine un al treilea popor, ce locuia în apropiere de Columna boreală eraŭ așa numiţiĭ Ἴστροι.

Sub numele de Ἴστροι ne apar aicĭ amintiţĭ locuitoriĭ din părţile de jos ale Istruluĭ, și nu sunt de a se confunda cu Ἰστριανοὶ [1]), locuitoriĭ orașuluĭ celuĭ avut și puternic numit Ἴστρος, Ἰστρία, Ἰστρίη, situat lângă gura cea vechiă a Istruluĭ [2]).

Aceștĭ «Istri», după cum ne spune Scymnus, făceaŭ parte din familia cea mare și importantă în istoriă a Thracilor [3]), și eĭ se întindeaŭ «în lăuntru» (ἔνθος) spre Adrian [4]). Formaŭ așa dar o grupă etnică considerabilă, omogenă și omoglotă cu locuitoriĭ din regiunea, pe care Scymnus o numesce Adrian.

Espresiunea geografică de «în lăuntru», ce o aflăm la Scymnus, desemna după sensul natural al cuvintelor un teritoriŭ maĭ depărtat de regiunea ceea deschisă a apelor marĭ, un teritoriŭ închis de tóte părţile cu munţĭ înalţĭ, în forma uneĭ incinte.

Jornande, istoricul Geţilor și al Goţilor, aplică de asemenea același

vede emigraţĭ din Oltenia; Vênăta, sat, Mărginescĭ, jud. Ialomiţa; Vênăta, moșiă, Mălăiescĭ, jud. Prahova; Vineţia, dóue sate, ţéra Făgărașuluĭ.

[1]) **Memnonis** Fragm. 21, in Fragmenta Historicorum graecorum (Ed. Didot), Vol. III, p. 537. — **Herodoti** lib. IV. c. 78.

[2]) **Herodoti** lib. II. 33. -- **Arriani** Periplus Ponti euxini, c. 35: Ἰστρία πόλις.— **Anonymi** Periplus Ponti euxini, c. 69: πόλις Ἴστρος. — La Pliniu (IV. 18. 5) și Mela (II. 2) Istropolis.

[3]) **Scymni Chii** v. 391 Ἐνετῶν ἔχονται Θρᾷκες Ἴστροι λεγόμενοι.—La Mela sub numele de Istrici se înţelege întrégă populaţiunea de la Dunărea de jos începând de lângă fluviul Tyras séŭ Nistru. (Axiaces proximus intra Callipidas Axiacasque descendit. Hos ab Istricis Tyra separat, surgit in Neuris. Melae. De situ Orbis, lib. II. c. 1).—Acciașĭ Ἴστροι séŭ Istrici figuréză la Trog Pompeiŭ și sub numele general de Istriani (Justini lib. X. 2: Erat eo tempore rex Scytharum Atheas, qui, cum bello Istrianorum premeretur, auxilium a Philippo per Apollonienses petit, in successionem eum regni Scythiae adoptaturus. Quum interim Istrianorum rex decedens, et metu belli, et auxiliorum necessitate Scythas solvit.

[4]) În Periegesa luĭ Scymnus ni se presintă de treĭ orĭ numirea geografică de Ἀδρίαν (ca acusativ). Tot ast-fel și la Theopomp (Frag. 143). Esista așa dar o raţiune sciinţifică, ce ne pune în evidenţă, că adevĕrata numire a teritoriuluĭ din cestiune nu era nicĭ de cum Ἀδρίας, ci o formă óre-care apropiată de modul de esprimare grecesc Adrian, orĭ Andrian după cum spune o variantă. Autoriĭ grecĭ și romanĭ aŭ cercat adese-orĭ, și esemple avem numeróse, ca sĕ asimileze diferite numirĭ personale și geografice ale barbarilor cu formele gramaticale ale limbeĭ, în care scriaŭ. În nicĭ un cas însă, sub terminul geografic de Adrian séŭ Andrian, pe care Scymnus i-l aduce în legătură cu Istru și cu Columna boreală, nu se pot înţelege ţinuturile din părţile de nord-ost ale măriĭ adriatice, precum nicĭ orașul Adria de pe șesurile rîuluĭ Padus (Po) în Italia.

termin de «intorsus» (în lăuntru) pentru regiunea interióră a Dacieĭ, pentru Ardélul de astăḑĭ [1]).

Cestiunea geografică devine ast-fel și maĭ clară. Regiunea, pe care Scymnus o numesce «în lăuntru» [2]), Adrian orĭ Andrian, și care se afla într'o continuitate etnică cu Istrienii de jos, nu putea sĕ fie alta de cât regiunea centrală a Dacieĭ Traiane, ad coronae speciem arduis Alpibus munita, séŭ Ardélul de astăḑĭ [3]).

Scymnus însă nu este singurul autor al anticitățiĭ, la care zona cea muntósă din nordul Istruluĭ de jos figuréză sub numele de Adrian.

Sub aceeașĭ numire geografică, de 'Αδρίαν și de 'Αδρίας, ne apare acest complex de munțĭ, de văĭ, de délurĭ, la Theopomp [4]), la Eratosthene [5]), în istoria luĭ Alesandru cel Mare [6]) și chiar la Herodot [7]).

Se presintă acum cestiunea principală istorică, anume sĕ scim, ce însemnătate a avut în credințele celor vechĭ așa numita Columnă boreală.

După ideile cosmografice ale Hyperboreilor, universul (κόσμος, mundus) era considerat ca o sferă concavă în centrul căreia se afla pămêntul [8]). Firmamentul cu tóte stelele sale se învêrtia necontenit în jurul pămêntuluĭ.

[1]) **Jornandis** De Getarum origine, c. 5: Introrsus illi (Danubio) Dacia est, ad coronae speciem arduis Alpibus munita.

[2]) Acéstă espresiune maĭ este și astă-ḑĭ in us la poporul român. Ceĭ carĭ călĕtoresc din România ca sĕ mérgă în Ardél, spun că se duc «în lăuntru».

[3]) Hyperboreiĭ, după cum scim, locuiaŭ în părțile de nord ale Istruluĭ de jos, ale Pontuluĭ euxin și dincolo de munțiĭ Ripaei séŭ de Carpațiĭ meridionalĭ. În cele maĭ vechĭ fântâne geografice însă în loc de Ripaei figura numele de Adria ('Αδρίας). «Ceĭ de ântâiŭ, carĭ aŭ descris regiunile pămêntuluĭ, ne spune Strabo (XI. 6. 2), numiaŭ Sauromațĭ și Arimaspĭ pe Hyperboreiĭ, ce locuiaŭ de asupra Pontuluĭ euxin, a Istruluĭ și a Adrieĭ». Este evident, că și aicĭ, sub numele de Adrias nu se înțelege teritoriul de lângă marea Adriatică. Nime nu amintesce de Arimaspĭ și Sauromațĭ în părțile acele. — Un suburbiŭ al Filipopoleĭ era numit pe la a. 227 d. Chr. vicus Ardilenus (C. I. L. VI. nr. 2799). Fórte probabil, că locuitoriĭ acestuĭ vicus aŭ fost emigrațĭ orĭ strămutațĭ acolo din părțile de nord ale Istruluĭ, din Ardél.

[4]) În pasagiul luĭ Scymnus relativ la Columna boreală se maĭ spune în ultimul vers: «De aicĭ (din ținuturile Istrienilor) se începe, după cum se ḑice, cursul Istruluĭ». Însă sub aceste cuvinte nu sunt nicĭ de cum de a se înțelege isvórele (πηγαί), ci cataractele Istruluĭ. După Strabo (VII. 3. 13) Dunărea se numia Istru numaĭ de la cataracte în jos.

[4]) **Theopompi** Fragm. 143 in Fragm. Hist. graec. I. p. 303.

[5]) **Strabonis** lib. VII. 5. 9.

[6]) **Strabonis** lib. VII. 3. 8.

[7]) **Herodoti** lib. V. 9.

[8]) **Platonis** Axiochus, Ed. Didot. Vol. II. p. 561.

Osia (axis) în jurul căreia se învêrtia ceriul, séŭ universul, se considera, că trece prin centrul pămêntuluĭ. Aveaŭ așa dar aceeașĭ osiă comună, ceriul și pămêntul [1]).

Părțile estreme ale osieĭ dintre pămênt și ceriŭ se numiaŭ Cardines mundi (țițînele lumiĭ), cele de nord Septentrio séŭ axis boreus, cele de sud Meridies [2]). Ele atingeaŭ de o parte și de alta suprafața globuluĭ terestru, și representaŭ ast-fel anumite puncte ale geografieĭ celeste și terestre.

După ideile astronomice și geografice ale anticitățiĭ clasice, polul nordic, numit și axis boreus séŭ cardines mundi, în jurul căruia se învêrtia sfera universuluĭ, atingea pămêntul lângă Istrul de jos pe teritoriul Hyperboreilor [3]), séŭ al Geților, în particular pe munțiĭ Rhipaei.

Poetul Ovidiu esilat la Tomi, se plânge în una din elegiele sale, că dênsul trebue sĕ-șĭ petrécă viéța sub axis boreus, pe pămêntul din stânga Pontuluĭ euxin [4]), ér în altă scrisóre, adresată amiculuĭ séŭ Macer din Roma, Ovidiu ne spune, că dênsul se află chiar sub Cardinele lumiĭ, și că adeseorĭ în ideă vorbesce cu amicul sĕŭ sub osia boreală (axis gelidus) în ţéra Geţilor [5]).

[1]) **Strabonis** Geogr. lib. II. c. 5. 2.

[2]) **Vitruvii** De architectura, lib. IX. 1 (4): Id (coelum) volvitur continenter circum terram atque mare per axis cardines extremos. Namque in his locis naturalis potestas ita architectata est collocavitque cardines tanquam centra, unum a terra et a mari in summo mundo ac post ipsas stellas septentrionum, alterum . . . sub terra in meridianis partibus. — **Isidori** Originum, III. 32. 1. 2: Sphaerae motus duobus axibus involvitur, quorum unus est septentrionalis, qui nunquam occidit, appellaturque Boreus; alter Australis, qui nunquam videtur et Austronotius dicitur. His duobus polis moveri sphaeram coeli dicunt. — Ibid. III. 36: Poli . . . Horum alter est septentrionalis . . . appellaturque Boreus; alter Australis. — Ibid. III. 37. Cardines coeli extremae partes sunt axis. Et dictae cardines eo, quod per eos vertitur coelum.— Ibid. XIII. 1. 8: Cardines autem mundi duo, Septentrio et Meridies, in ipsis enim volvitur coelum.

[3]) **Plinii** H. N. IV. 26. 11: Pone eos montes (Ripaeos) . . . gens felix (si credimus) quos Hyperboreos appellavere, fabulosis celebrata miraculis. Ibi creduntur esse cardines mundi, extremique siderum ambitus.

[4]) **Ovidii** Trist. lib. IV. 8. 41-42:

Vita procul patria peragenda sub axe Boreo,
Qua maris Euxini terra sinistra jacet.

[5]) **Ovidii** Pontica, lib. II. 10. 45-50:

Ipse quidem extremi quum sim sub cardine mundi . . .
Te tamen intueor, quo solo, pectore, possum,
Et tecum gelido saepe sub axe loquor . . .
Inque Getas media visus ab urbe venis.

La Marţial acelaşĭ punct geografic şi astronomic este numit Geticus polus [1]), la Statiu Hyperborei axes [2]), la Virgiliu Hyperboreus septentrio [3]). Acelaşĭ Virgiliu ne maĭ spune, că polul nordic se află în Scythia, pe munţiĭ Rhipaei, de unde se ridică în sus în forma unuĭ pisc de stâncă [4]).

După cum vedem din textele, ce le-am reprodus aicĭ, terminiĭ astronomicĭ şi geograficĭ de axis boreus, Geticus polus, Hyperborei axes, cardines mundi (apud Hyperboreos), eraŭ espresiunĭ identice, şi ele indicaŭ, că în regiunea Istruluĭ de jos se află acel punct însemnat geografic, în jurul căruia ceĭ vechĭ credeaŭ, că se învêrtesce sfera cerêscă.

Aceeaşĭ ideă geografică ni se presintă şi sub altă formă la autoriĭ anticităţiĭ.

După gramaticul Apollodor din Athena, titanul Atlas din ţéra Hyperboreilor susţine polul universuluĭ [5]). La Virgiliŭ: Gigantul Atlas învêrtesce pe umeriĭ seĭ osia cea înstelată a ceriuluĭ [6]). Ér la Ovidiu: Atlas încă se muncesce, el de abia susţine pe umeriĭ seĭ osia cea albă şi strălucitóriă a ceriuluĭ [7]).

Acéstă osiă septentrională a universuluĭ, numită şi polus Geticus, ce o susţinea titanul Atlas pe umeriĭ seĭ, era ast-fel identică cu Columna ceruluĭ de pe muntele Atlas, κίων οὐρανοῦ la Eschyl [8]), séŭ după cum se esprimă Homer, cu «columnele cele lungĭ, ce le supórtă Atlas şi carĭ ţin ceriul în jurul pământuluĭ» [9]).

[1]) **Martialis** Epigr. lib. IX. 46:

> Miles hyperboreos modo, Marcelline, Triones,
> Et Getici tuleris sidera pigra poli.

[2]) **Statii** Thebaid. lib. XII. v. 650-651:

> Qualis Hyperboreos ubi nubilus institit axes
> Jupiter . . .

[3]) **Virgilii** Georg. III. v. 381.

[4]) **Virgilii** Georg. I. v. 240-241:

> Mundus ut ad Scythiam Rhipeasque arduus arces
> Consurgit . . . .
> Hic vertex nobis semper sublimis.

Sub numele de «vertex» este amintită osia séŭ polul ceresc şi la Pliniu (II. 13. 15; 64. 1).

[5]) **Apollodori** Bibl. lib. II. 5. 11. 13: Ἄτλαντος τὸν πόλον.

[6]) **Virgilii** Aen. IV. v. 482: maxumus Atlas Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.

[7]) **Ovidii** Metam. lib. II. v. 297: Atlas en ipse laborat; Vixque suis humeris candentem sustinet axem.

[8]) **Aeschyli** Prom. vinct. v. 349.

[9]) **Homeri** Odyss. I. v. 53-54.

Am reprodus și am examinat aicĭ principalele texte cu privire la caracterul geografic al Columneĭ boreale.

Din tóte aceste date, fragmentare și risipite la autoriĭ anticitățiĭ, un adevĕr important istoric ne apare în lumină, că după ideile geografice ale timpurilor ante-homerice Columna numită Στήλη βόρειος de lângă Istrul de jos era unul și acelașĭ monument sacru tradițional cu Columna cea mare a teogonieĭ, séŭ κίων οὐρανοῦ, de pe arcul sud-ostic al Carpaților.

XVI. ΗΡΑΚΛΕΟΣ ΣΤΗΛΑΙ. — COLUMNELE LUI HERCULE.

1. *Vechile tradițiunĭ despre Columnele luĭ Hercule.*

În anticitatea greco-romană se păstrase o reminiscență despre dóue monumente celebre ale lumiĭ preistorice numite Ἡρακλέος στῆλαι séŭ Columnele luĭ Hercule, și carĭ se aflaŭ lângă o strimtóre de munțĭ în părțile de apus ale Oceanuluĭ homeric.

Despre originea și destinațiunea acestor columne circulaŭ în anticitate dóue versiunĭ.

După unele din aceste tradițiunĭ, faimósele columne ale luĭ Hercule eraŭ simple monumente comemorative, «laborum Herculis metae».

Hercule, după cum ne spune Pliniu, ajunsese până în locurile aceste, și fiind-că aicĭ munțiĭ din amêndóue părțile eraŭ împreunațĭ, dênsul a tăiat catena, a deschis strimtórea și a lăsat sĕ curgă în lăuntru marea, care era eschisă. În memoria acesteĭ espedițiunĭ și a faptelor sale neperitóre, indigeniĭ aŭ dat numele de Columnele luĭ Hercule la ceĭ doĭ munțĭ, ce formézá strimtórea de aci [1]).

După o altă tradițiune, tot asemenea de vechiă, representată prin poetul Pindar, Columnele luĭ Hercule eraŭ numaĭ simpliĭ termini, séŭ mete ale navigațiuniĭ pe Ocean și ale călĕtorieĭ pe uscat.

Hercule, scrie Pindar, a pus aceste columne ca nisce mărturiĭ celebre pentru terminul estrem al navigațiuniĭ, fiind-că el a supus monștriĭ marinĭ (spre a face marea navigabilă), el a scrutat vadurile apelor curgătóre până la capĕtul drumuluĭ și a însemnat tot-o-dată (prin mete) și pămêntul; ér dincolo de aceste columne nicĭ ceĭ înțelepțĭ, nicĭ ceĭ imprudențĭ, nu maĭ pot străbate [2]).

[1]) **Plinii** H. N. III. Proem.: Proximis autem faucibus utrinque impositi montes coercent claustra: Abila Africae, Europae Calpe, laborum Herculis metae. Quam ab causam indigenae columnas ejus dei vocant, creduntque perfossas exclusa antea admisisse maria, et rerum naturae mutasse faciem. — **Melae** lib. I. c. 5: Deinde est mons praealtus, ei quem ex adverso Hispania attollit, objectus: hunc Abylam, illum Calpen vocant, Columnas Herculis utrumque. Addit fama nomini fabulam, Herculem ipsum junctos olim perpetuo jugo diremisse colles, atque ita exclusum antea mole montium Oceanum, ad quae nunc inundat, admissum.—Cf. **Diodori Sic.** l. IV. 18. 4.—**Strabonis** l. III. 5.

[2]) **Pindari** Nem. III. v. 19-20; IV. v. 69-70. — Olymp. III. v. 46-48.—Pyth. III. v. 22.—Isthm. III. v. 30.

Aicĭ era aşa dar terminul estrem al navigaţiuniĭ pe vechiul Ocean, fiind-că după cum scrie Scylax, lângă columnele luĭ Hercule se întindea de la un ţĕrmure la altul o fâşiă de stâncĭ, dintre carĭ unele eraŭ isbite de valurĭ, ér altele ascunse sub suprafaţa apeĭ [1]).

Situaţiunea geografică a acestor columne, după cum resultă din sentenţicle oraculelor şi din unele descrierĭ topografice maĭ autentice, a fost în primele timpurĭ ale istorieĭ fórte bine cunoscută.

Maĭ târḑiŭ însă, când navigaţiunea pe apele cele marĭ a trecut din mânele Pelasgilor sub imperiul Fenicienilor, când Oceanul homeric a fost confundat cu marea esternă séŭ cu Oceanul iberic, adevĕrata posiţiune a Columnelor luĭ Hercule a devenit enigmatică pentru lumea grecéscă din părţile meridionale. Acéstă obscuritate geografică a făcut apoĭ pe o mare parte din autoriĭ grecescĭ sĕ presupună, că Columnele luĭ Hercule se aflaŭ, nu lângă Oceanul pelasgic, séŭ al teogonieĭ, ci lângă Oceanul iberic, care de altmintrelea numaĭ fórte târḑiŭ a început sĕ fie cunoscut lumiĭ comerciale din părţile de rĕsărit ale Mediteraneĭ.

Ast-fel se introduse în literatura grecéscă credinţa generală, că Columnele cele miraculóse ale luĭ Hercule trebuiaŭ sĕ se afle la strimtórea Mediteraneĭ dintre Spania şi Mauritania, şi fiind-că în aceste părţĭ nu esistaŭ, nicĭ tradiţiunĭ, nicĭ monumente privitóre la Hercule, numele de Columne a fost aplicat (în contra tuturor usurilor vechĭ) la cele dóue promontóre ale Europeĭ şi Africeĭ, cel din partea de nord fiind numit Calpe, ér cel de sud Abila.

Acéstă transposiţiune a Columnelor luĭ Hercule de la Oceanul homeric la Oceanul iberic aduse apoĭ o confusiune enormă în geografiă, în etnografia şi istoria timpurilor ante-herodotice.

Munţĭ şi rîurĭ, insule şi lacurĭ, popóre şi oraşe, legende şi evenimente istorice, fură dislocate din părţile de rĕsărit ale Europeĭ, şi aruncate pe tablele geografice ale estremuluĭ occident [2]).

Din secule în secule erorile se multiplicară, şi ficţiunea unor compilatorĭ şi poeţĭ, despre Columnele luĭ Hercule la strimtorile Mediteraneĭ, capĕtă un caracter geografic.

[1]) Scylacis Periplus, §. 112.

[2]) O probă curiósă în acéstă privinţă ne ofere Cosmographia luĭ Iuliu Honoriu. După acest tractat de geografiă scolastică, compilat în sec. V-VI, fără ordine, fără critică, dar care resumă în mare parte teoriele unor autorĭ maĭ vechĭ, munţiĭ Hem şi Rhodope, provincia Moesia, Sarmaţiĭ, Bastarniĭ şi Carpiĭ eraŭ consideraţĭ ca făcând parte din regiunea Oceanuluĭ occidental. Montes quos habeat oceanus occidentalis mons Pyrenaeus . . . . mons Haemus, mons Rhodope . . . . Provincias quas

2. *Tyrieniĭ caută Columnele luĭ Hercule lângă strimtórea Mediteraneĭ, Romaniĭ lângă Marea de nord.*

Tyrieniĭ, celebriĭ representanţĭ aĭ comerciuluĭ fenician, căutară, după cum ne spune Strabo, în treĭ rênduri Columnele luĭ Hercule lângă strimtorile de apus ale Mediteraneĭ, tot-de-una însă fără un resultat positiv. Locuitoriĭ din Gades, după cum ne spune acest autor, povestiaŭ, că Tyrieniĭ voind se întemeieze o colonia, aŭ consultat maĭ ântâiŭ oraculul, după cum eraŭ usurile religióse ale vechimiĭ, ér oraculul le rĕspunse că dênşiĭ sĕ fundeze colonia lor lângă Columnele luĭ Hercule. Ómeniĭ, pe carĭ i trimise Tyrieniĭ, ca sĕ visiteze locurile aceste, sosiră la Calpe, séŭ la strimtórea de apus a Mediteraneĭ. În credinţă, că în aceste părţĭ estreme este capĕtul pămêntuluĭ şi al espediţiunilor luĭ Hercule, eĭ cugetară, că tot acolo vor trebui sĕ fie şi columnele, de carĭ le vorbia oraculul. Făcură ast-fel un serviciŭ religios, însă resultatul sacrificiuluĭ fiindu-le nefavorabil, eĭ se întórseră înapoĭ acasă. După un timp óre-care, Tyrieniĭ trimiseră de noŭ pe alţĭ ómenĭ, la locul, ce le indicase oraculul. Aceştia trecură dincolo de strimtóre până la depărtare de 1500 de stadiĭ şi ajunseră la o insulă, ce era consecrată luĭ Hercule. În credinţă, că aicĭ trebue sĕ fie Columnele luĭ Hercule, eĭ făcură un sacrificiŭ ḑeuluĭ, însă victimele nu le aŭ fost favorabile nicĭ de astă dată şi ast-fel se întórseră acasă. În fine Tyrieniĭ maĭ trimiseră şi a treia óră o altă grupă de ómenĭ. Aceştia se stabiliră în insula numită Gadeira (Gades), unde întemeiară un templu în partea de rĕsărit, ér oraşul în partea de apus a insuleĭ. Din acéstă causă, ḑice Strabo, uniĭ cred, că părţile estreme ale strimtoriĭ ar fi aşa numitele Columne ale luĭ Hercule, alţiĭ din contră consideră, drept Columne ale luĭ Hercule, munţiĭ Calpe şi Abila, orĭ nisce insule maĭ micĭ din apropierea acestor munţĭ.

Însă Artemidor din Ephes, un investigatoriŭ renumit geografic, care navigase pe lângă ţĕrmuriĭ măriĭ mediterane şi în o parte a Oceanuluĭ estern,

habeat oceanus occidentalis. Hispania provincia, Baetica provincia .... Moesia provincia Noricum provincia .... Quae oppida in provinciis suis habeat oceanus occidentalis. Calpis oppidum, Corduba oppidum .... Naissos oppidum, Viminacium oppidum, Peuce oppidum, Singidunum oppidum, Sirmium oppidum ... Gentes occidentalis oceani. Tolosates gens, Novempopuli gens, Narbonenses gens ... Quadi gens, Sarmatae gens, Basternae gens, Carpi gens (Iulii Honorii Cosmographia, la Riese, Geographi latini minores, p. 34-41).

ne spune, că nu esistă la strimtórea Mediteraneĭ nicĭ un munte cu numele Abila. Ér Strabo maĭ adauge din partea sa, că nicĭ insulele, nicĭ munţiĭ de aicĭ nu aŭ aspectul unor columne, şi că ast-fel aŭ motive raţionale aceia, carĭ susţin, că aşa numitele Columne ale luĭ Hercule sunt de a se căuta în altă parte [1]).

Romaniĭ cucerise părţile meridionale ale Iberieĭ încă înainte de distrugerea Carthageneĭ (146 a. Chr.), însă nicĭ unul din generaliĭ romanĭ, carĭ străbătuse cu legiunile Italieĭ până lângă Oceanul de apus, nicĭ unul din comandanţiĭ flotelor, carĭ trecuse prin strimtorile Mediteraneĭ [2]), nu şĭ-aŭ atribuit gloria, că ar fi descoperit Columnele cele sacre ale luĭ Hercule şi că ar fi trecut cu aquila imperiuluĭ roman dincolo de terminiĭ estremĭ aĭ lumiĭ vechĭ.

Din contră la poporul roman era o tradiţiune generală, că legendarele columne ale luĭ Hercule se afla lângă un alt Ocean, ér lauriĭ pentru aflarea lor şi pentru estensiunea imperiuluĭ roman până la aceste marginĭ ale pămêntuluĭ a voit sĕ-ĭ câştige Drus Germanicul.

«Noĭ», scrie Tacit, «am cercat sĕ străbatem şi Oceanul din partea de nord, fiind după cum se vorbesce maĭ esistă şi astăḑĭ acolo columnele luĭ Hercule, fie că Hercule a fost şi pe acolo, fie că noĭ suntem obicĭnuiţĭ sĕ atribuim glorieĭ luĭ tóte lucrurile miraculóse, orĭ unde se află ele pe suprafaţa pămêntuluĭ. În acéstă privinţă nicĭ nu a lipsit curagiul luĭ Drus Germanicul, însă Oceanul i s'a opus, ca sĕ-l pótă cunóscc şi sĕ afle columnele luĭ Hercule. De atuncĭ nime nu a maĭ cercat sĕ caute aceste columne. De altmintrelea este mult maĭ religios şi maĭ respectuos sĕ credem în actele ḑeilor, de cât sĕ le cunóscem» [3]).

Ast-fel miraculósele Columne ale luĭ Hercule, căutate de Tyrienĭ şi de Artemidor la strimtórea Mediteraneĭ, ér la Drus Germanicul în Oceanul de nord, aŭ rĕmas o enigmă geografică în tot decursul anticităţiĭ greco-romane şi până în ḑilele nóstre.

[1]) **Strabonis** Geogr. lib. III. 5. 5.

[2]) Cf. Pliniu (V. 1. 8), Flor (II. 7), şi Orosiu VI. 21.

[3]) **Taciti** Germania, c. 34. Ipsum quin etiam Oceanum illa tentavimus: et superesse adhuc Herculis columnas fama vulgavit: sive adiit Hercules, seu quidquid ubique magnificum est in claritatem eius referre consuevimus. Nec defuit audentia Druso Germanico, sed obstitit oceanus in se simul atque in Herculem inquiri.

3. *Columnele luĭ Hercule lângă Oceanos potamos séŭ Istru.*

Columnele luĭ Hercule aŭ fost în anticitatea preistorică o realitate geografică. Acésta era părerea generală a vechilor geografĭ și istoricĭ.

Însă un fapt positiv resultă din tóte aceste tradițiunĭ, că așa numitele Columne ale luĭ Hercule nu se aflaŭ lângă Oceanul iberic, care până în seculul al VII-lea era necunoscut Fenicienilor și Grecilor, nicĭ lângă marea de nord séŭ baltică, care abia numaĭ din epoca luĭ Cesar începuse sĕ fie cunoscută lumiĭ vechĭ, — ci ele se aflaŭ lângă Oceanul archaic din nordul Thracieĭ, rîul cel mare al teogonieĭ [1]), acolo unde se petrec cele maĭ remarcabile acțiunĭ ale eroulu pelasg Hercule, în țéra cea fericită a Hyperboreilor, avuțĭ de aur, avuțĭ de turme, de ciredĭ miraculóse și de recolte fabulóse, — țéră, către care era îndreptată încă din cele maĭ vechĭ timpurĭ navigațiunea comercială a Pelasgilor meridionalĭ, a Egiptenilor, a Fenicienilor și a Grecilor.

Vom resuma aicĭ principalele fântâne geografice cu privire la Columnele luĭ Hercule de lângă Oceanos potamos séŭ Istru.

După Pindar, unul din ceĭ maĭ iluștriĭ poețĭ aĭ Grecieĭ, Columnele luĭ Hercule se aflaŭ în regiunea cea depărtată și legendară a Hyperboreilor celor piĭ și fericițĭ.

În una din cele maĭ frumóse ode ale sale, Pindar ne vorbesce de călĕtoria luĭ Hercule la isvórele (séŭ la cataractele) Istruluĭ din țéra Hyperboreilor, de la carĭ dênsul ceruse un oleastru (oliv sĕlbatic), ca sĕ-l planteze lângă templul luĭ Joe din Olympia, și care oleastru sĕ acopere cu umbră altarele cele sfinte ale divinităților și sĕ fie de încoronare pentru bărbațiĭ virtuoșĭ [2]).

În aceeașĭ odă, Pindar maĭ amintesce și de călĕtoria luĭ Hercule în țéra Istrianā, la Diana, călĕréța cea măiéstră, și de Columnele luĭ Hercule, ca un termin estrem al faptelor virtuóse [3]).

În fine în alte ode ale sale, Pindar ne maĭ spune, că Hercule pusese aceste Columne ca nisce mărturiĭ celebre pentru părțile estreme ale navigațiuniĭ; și, că ultimele puncte ale călĕtorieĭ pe apă și pe uscat eraŭ în regiunea Hyperboreilor [4]).

[1]) A se vedé maĭ sus pag. 91 seqq

[2]) **Pindari** Olymp. III. v. 11-19.

[3]) **Pindari** Olymp. III. v. 26. 45. — Isthm. III. 30.

[4]) **Pindari** Nem. III. v. 19-25. — Pyth. X. v. 29-30.

După noțiunile geografice, ce le vedem așa dar esprimate la Pindar, Columnele luĭ Hercule, aceste mete estreme ale navigațiuniĭ și ale faptelor virtuóse, se aflaŭ pe teritoriul Hyperboreilor [1]), la poporul cel just, sfânt [2]), înțelept [3]) și îndelung trăitoriŭ, de lângă Istru séŭ Dunărea de jos.

La Herodot aflăm de asemenea dóue indicațiunĭ importante despre situațiunea geografică a Columnelor luĭ Hercule.

După cum ne spune acest autor, Greciĭ de lângă Pontul euxin aveaŭ cunoscințe positive despre Columnele luĭ Hercule, carĭ se aflaŭ, după dênșiĭ, în afară de Pontul euxin, lângă rîul cel mare numit Oceanos [4]).

Ér în alt loc, Herodot ne vorbesce despre Columnele luĭ Hercule ca fiind situate în regiunea geografică a Istruluĭ.

«Istrul», scrie dênsul, «î-șĭ începe cursul sĕŭ din ținuturile Celților și curge prin mijlocul Europeĭ, pe care o taiă în dóue părțĭ. Celțiĭ însă locuesc dincolo de Columnele luĭ Hercule, și se mărginesc cu Cynesiĭ, carĭ sunt cel maĭ estrem popor în părțile de apus ale Europeĭ. Ér Istrul se varsă în mare lângă Istria, oraș, ce este locuit de o coloniă milesiană [5])».

Dacă așa dar Columnele luĭ Hercule se ar fi aflat în părțile meridionale ale Iberieĭ, între Africa și Europa, atuncĭ nicĭ Greciĭ de lângă Pontul euxin nu puteaŭ sĕ aibă în aceste timpurĭ cunoscințe autentice despre ele, nicĭ Herodot nu putea scrie, că dincolo de Columnele luĭ Hercule locuesc Celțiĭ, și în fine, că dincolo de Celțĭ se află Cynesiĭ, poporul cel maĭ estrem al Europeĭ în părțile de apus.

După fântânele geografice ale luĭ Herodot, Columnele luĭ Hercule se aflaŭ așa dar, nu lângă marea iberică, ci în o regiune continentală a Europeĭ, lângă Istru, în părțile de rĕsărit ale Celților, séŭ între Celțĭ și între Scythĭ, fiind-că după cum scrie Diodor Sicul, Celțiĭ éraŭ respândițĭ în grupe, maĭ mult orĭ maĭ puțin considerabile, până lângă Scythia [6]).

[1]) Cf. Boeckhius, Pindari Opera, II. 2. 140: qui (Hyperborei) ab illis columnis prope absunt.

[2]) **Pindari** Pyth. X. v. 42.

[3]) **Origenes** c. Cels. I. 16.

[4]) **Herodoti** lib. IV. 8: Ἑλλήνων δὲ οἱ τὸν Πόντον οἰκέοντες ὧδε (λέγουσι)· Ἡρακλέα ἐλαύνοντα τὰς Γηρυόνεω βοῦς ἀπικέσθαι ἐς γῆν ταύτην ἐοῦσαν ἐρήμην, ἥντινα νῦν Σκύθαι νέμονται. Γηρυόνεα δὲ οἰκέειν ἔξω τοῦ Πόντου, κατοικημένον τὴν Ἕλληνες λέγουσι Ἐρύθειαν νῆσον τὴν πρὸς Γηδείροισι τοῖσι ἔξω Ἡρακλέων στηλέων ἐπὶ τῷ Ὠκεανῷ.

[5]) **Herodoti** lib. II. c. 33: Ἴστρος τε γὰρ ποταμὸς ἀρξάμενος ἐκ Κελτῶν καὶ Πυρήνης πόλιος ῥέει μέσην σχίζων τὴν Εὐρώπην. Οἱ δὲ Κελτοί εἰσι ἔξω Ἡρακλέων στηλέων, ὁμουρέουσι δὲ Κυνησίοισι, οἳ ἔσχατοι πρὸς δυσμέων οἰκέουσι τῶν ἐν τῇ Εὐρώπῃ κατοικημένων. Τελευτᾷ δὲ ὁ Ἴστρος ἐς θάλασσαν τὴν τοῦ Εὐξείνου πόντου etc.

[6]) **Diodori Siculi** lib. III. 32. 1.

Un alt autor remarcabil din seculul al IV-lea d. Chr., poetul roman Avien, născut la Volsiniu în Etruria, fost proconsul al Africeĭ și al Achaieĭ, resumă ast-fel ideile geografice și astronomice ale celor vechĭ cu privire la Columnele luĭ Hercule:

«În părțile estreme ale pămêntuluĭ (cunoscut) se înălța până la ceriŭ Columnele (luĭ Hercule) cu o formă lungăréță. Aicĭ este locul numit Gadir, aicĭ se ridică superbul Atlas cel stâncos, aicĭ se rotesce ceriul în jurul uneĭ cardinĭ dure, aicĭ osia pămêntuluĭ și a universuluĭ este încinsă jur împrejur cu norĭ [1])».

Cardinele lumiĭ de pe muntele Atlas, numite și axis boreus, axis hyperboreus, polus Geticus, se aflaŭ, după cum am vĕḑut în capitulul precedent, în părțile de apus ale măriĭ negre, pe teritoriul Dacieĭ romane [2]). Columnele luĭ Hercule aparțineaŭ așa dar după vechile teoriĭ astronomice și geografice regiuniĭ boreale.

Acésta era și tradițiunea Romanilor, însă o tradițiune dificilă de înțeles pentru timpurile luĭ Drus Germanicul. El cércă sĕ afle Columnele luĭ Hercule lângă marea de nord [3]).

În fine, la triburile pelasge din Asia mică se păstrase până în timpurile luĭ Pausania o reminiscență istorică despre Geryon, regele cel avut de cireḑĭ admirabile, care locuia lângă Oceanos potamos, séŭ lângă Columnele luĭ Hercule.

«Lydieniĭ», scrie Pausania, «povestesc, că Geryon, fiul luĭ Chrysaor, locuia lângă torentul numit Oceanos potamos, și acolo într'o ruptură de munte se află și scaunul luĭ [4])».

Este așa dar un fapt positiv, confirmat prin legende, prin tradițiunĭ și descrierĭ geografice, că faimósele Columne ale luĭ Hercule se aflaŭ lângă rîul cel mare din nordul Thracieĭ, numit Oceanos potamos, séŭ Istru în epocele posterióre.

[1]) **Rufi Avieni** Descriptio orbis terrae, v. 98-104:

. . . . oraque terrae
Ultima proceras subducit in astra columnas.
Hic modus est orbis, Gadir locus, hic tumet Atlas
arduus, hic duro torquetur cardine coelum,
hic circumfusis vestitur nubibus axis.

[2]) A se vedé maĭ sus pag. 395.

[3]) A se vedé maĭ sus p. 400.

[4]) **Pausaniae** lib. I. 35. 7: Αὐτίκα δὲ λόγος ἦλθεν ἐς τοὺς πολλοὺς Γηρυόνου τοῦ Χρυσάορος εἶναι μέν τὸν νεκρόν, εἶναι δὲ καὶ τὸν θρόνον· καὶ γὰρ θρόνος ἀνδρός ἐστιν ἐνειργασμένος ὄρους λιθώδει προβολῇ· καὶ χείμαρρόν τε ποταμὸν Ὠκεανὸν ἐκάλουν.

4. *Insula Erythia séŭ Rușava lângă Columnele luĭ Hercule.*

În apropiere de Columnele luĭ Hercule se afla situată, după cum spun vechiĭ geografĭ, insula, pe care Greciĭ o numiaŭ Erythia (Roșia s. Rușava), și în care regele urieș, numit în legendele grecescĭ Geryon, î-șĭ ținea la pășune cireḑile salc cele minunate de boĭ și vacĭ, cu frunțile late și cu picióreIe flexibile [1]).

Între cele 12 lucrărĭ, pe care regele Eurystheu din Mycena le impuscse luĭ Hercule, se amintesce și aceea, ca sĕ-ĭ aducă cireḑile cele faimóse ale luĭ Geryon din insula Erythia.

Hercule, ne spune Apollodor, după ce sosesce lângă Oceanos, unde se afla insula Erythia, pune în munțĭ dóue columne, una în fața alteia, drept monumente ale călĕtorieĭ sale, apoĭ ucide pe boariul Eurythion și pe cânele acestuia numit Orthros, ia cireḑile luĭ Geryon și plécă. Geryon însă aflând despre acéstă răpire, alergă după Hercule și-l ajunge la rîul numit Anthemunta. Se începe lupta. Hercule trage cu săgéta asupra luĭ Geryon și-l așterne la pămênt, apoĭ trece cu cireḑile în Abderia și de aci în ținutul Lygienilor. Aci i eșiră înainte eroiĭ Alebion și Dercunos (Dercynos), carĭ voiaŭ sĕ-ĭ iee cireḑile. Însă Hercule i ucide și pe aceștia, apoĭ î-șĭ continuă drumul peste Tyrrhenia [2]).

Acéstă insulă, numită Erythia, în care regele Geryon î-șĭ ținea cireḑile sale cele magnifice, nu se afla în Oceanul estern, după cum presupuneaŭ din eróre geografiĭ grecescĭ din timpurile din urmă ale anticitățiĭ, ci ea se afla situată în apropiere de Pontul euxin în părțile de apus ale rîuluĭ numit Oceanos potamos séŭ Istru.

«Greciĭ, carĭ locuiesc lângă Pontul euxin», scrie Herodot, «povestesc, că Hercule aducând cireḑile de vite, ce le luase de la Geryon, a venit în țéra acésta, care atuncĭ era pustiă și pe care acum o stăpânesc Scythiĭ. Ér Geryon locuia în afară de Pontul euxin, în insula, pe care Greciĭ o numesc Erythia (Roșia, Rușava), situată lângă Gadira (Gedeira) în afară de Columnele luĭ Hercule, în Ocean» [3]).

După cum resultă din acéstă povestire, Greciĭ de lângă marea négră aveaŭ tradițiunĭ istorice despre luarea cireḑilor luĭ Geryon, eĭ aveaŭ cunoscințe

[1]) **Livii** lib. I. c. 7: boves mira specie. — **Hesiodi** Theog. v. 290-291.

[2]) **Apollodori** Bibl. lib. II. 5. 10.

[3]) **Herodoti** lib. IV. c. 8.

geografice positive despre locul, unde se aflaŭ Columnele luĭ Hercule, despre insula numită Erythia, situată în afară de Pontul euxin, lângă aceleaşĭ Columne.

Numele de «Erythia» sub care ne apare în vechia literatură geografică insula luĭ Geryon, ni se presintă numaĭ ca o simplă traducere grecéscă a uneĭ numirĭ indigene. Acéstă constatare o face însuşĭ Herodot prin cuvintele: «Greciĭ o numesc Erythia».

Un alt autor al vechimiĭ, celebrul Hecateu din Milet, care trăise în timpurile luĭ Darie Hystaspe, şi navigase pe lângă ţĕrmuriĭ Spanieĭ şi aĭ Italieĭ, declară de asemenea pe basa cunoscinţelor sale, că insula numită Erythia nu se afla la strimtórea iberică. «Geryon acela», scrie dênsul, «asupra căruia regele Eurystheu a fost trimis pe Hercule, ca sĕ-ĭ iee ciredile şi sĕ le aducă la Mycena, nu are de a face nimic cu regiunea Iberilor, nicĭ nu a fost, trimis Hercule la vre o insulă óre-care, Erythia, în afară de marea cea mare (Mediterană), ci la Geryon de pe continent, care era rege peste regiunea de lângă Ambracia şi Amphiloch» [1]).

În fine poema orphică despre Argonauţĭ ne spune, că insula Erythia se afla la strimtórea munţilor Caucas [2]). Ér sub numele de «Caucas», figuréză, după cum scim, Carpaţiĭ Dacieĭ, nu numaĭ în legendele luĭ Typhon, ale luĭ Prometheu şi ale Argonauţilor, dar şi pe o inscripţiune latină din timpul împĕratuluĭ Traian, în istoria Geţilor a luĭ Jornande şi în fine chiar şi la cronicariul rusesc Nestor.

Insula Erythia aşa dar, care era numaĭ o simplă ficţiune geografică la strimtórea de apus a Mediteraneĭ, despre care aveaŭ însă cunoscinţe positive Greciĭ comercianţĭ stabilițĭ lângă Pontul euxin, şi care era situată la strimtorile munţilor Caucas, în rîul cel mare de la nordul Thracieĭ (Oceanos potamos), nu putea sĕ fie alta, de cât insula de asupra cataractelor Istruluĭ, de lângă oraşul, numit în limba română poporală Ruşava, ér în formă oficială Orşova.

1) **Hecataei** Fragm. 349 in Fragm. Hist. graec. (Ed. Didot) I. p. 27: οὐδὲν τι προσήκειν τῇ γῇ τῶν Ἰβήρων, Ἑκαταῖος ὁ λογοποιὸς λέγει, οὐδὲ ἐπὶ νῆσόν τινα Ἐρύθειαν ἔξω τῆς μεγάλης θαλάσσης σταλῆναι Ἡρακλέα· ἀλλὰ τῆς ἠπείρου τῆς περὶ Ἀμβρακίαν τε καὶ Ἀμφιλόχους βασιλέα γενέσθαι Γηρυόνην, καὶ ἐκ τῆς ἠπείρου ταύτης ἀπελάσαι Ἡρακλέα τὰς βοῦς. — Artemidor încă denégă esistenţa insuluei Erythia la strimtórea Mediteraneĭ. Strabo de asemenea nu o cunósce (Geogr. III. 2. 11; 5. 4). — În fine aceeaşĭ constatare aŭ făcut'o istoriciĭ şi geografiĭ timpurilor maĭ noue: Les annotateurs de Méla ont été fort embarrassés pour trouver l'emplacement de cette île (d'Erythie): aussi Mariana, dans son histoire d'Espagne, s'est-il cru autorisé à avancer, sans preuves suffisantes, qu'elle avait été engloutie par la mer, et qu'il n'en reste plus aucun vestige (Pomponius Méla, Oeuvres complètes. Ed. Didot, p. 652).

2) **Orphei** Argonautica, v. 1048: Καυκάσιον παρὰ πρῶνα, διὰ στεινῆς Ἐρυθείας.

O indicaţiune fórte preţiósă despre numele, sub care figura insula Erythia la indigeniĭ de lângă Istru, o aflăm în genealogia luĭ Geryon.

În legendele grecescĭ, tatăl luĭ Geryon este numit Χρυσάωρ, adecă cel cu sabia de aur [1]). Lăsând afară aspiraţiunea aspră X, acest cuvênt ni se presintă sub forma de Rusaor. Avem aşa dar aicĭ un nume personal topografic după localitatea numită şi astă-ḑĭ Ruşava.

Încă din cele maĭ depărtate timpurĭ ale istorieĭ pelasge părţile de jos ale Istruluĭ eraŭ renumite pentru turmele, ciredile şi ergheliele cele estra-ordinar de frumóse ale locuitorilor sĕĭ.

Miĭ de turme şi tot atâtea miĭ de ciredĭ, spuneaŭ vechile legende, că rĕtăciaŭ prin păşunile cele intinse ale titanuluĭ Atlas, rege din ţéra Hyperboreilor [2]).

De asemenea scrie Theopomp, că în regiunea Peonilor, ce constituiaŭ un popor estins prin Macedonia şi Tracia, se aflaŭ boiĭ ceĭ admiraţĭ de Grecĭ [3]), ale căror córne de o mărime estra-ordinară se ferecaŭ cu aur şi cu argint spre a se întrebuinţa la banchetele solemne şi spre a servi ca ornamente preţióse.

În fine Daciĭ de pe ţĕrmuriĭ Dunăriĭ eraŭ renumiţĭ în seculul al IV-lea d. Chr., până în Italia, pentru avuţiile lor cele imense de boĭ [4]).

În timpurile cele vechĭ (séŭ în epoca pelasgă), scrie Pausania, ambiţiunea principală a ómenilor, în ce privesce averea, era, ca sĕ aibă ciredĭ magnifice de boĭ şi hergheliĭ de caĭ, şi faima mersese departe despre rasa cea nobilă de boĭ, a luĭ Geryon [5]).

[1]) **Hesiodi** Theog. v. 281-283.

[2]) **Ovidii** Metam. lib. IV. v. 633-634.

[3]) **Theopompi** Fragm. 43 in Frag. Hist. graec. I. 285.

[4]) Paulinus episcopul din Nola (a. 353-431 d. Chr.) în poema către Niceta episcopul Dacieĭ:

Et Gethae currunt, et uterque Dacus
Qui colit terrae medio vel ille
Divitis multo bove pilleatus
Accola ripae.

Avuţiele de turme, de ciredĭ şi ergheliĭ, se maĭ celebréză şi astă-ḑĭ în colindele şi în cântecele bĕtrânescĭ ale poporuluĭ român:

Mĭ cer turma cea de oĭ
Şi ciobaniĭ amêndoĭ,
Ciréda cu vacĭ cu boĭ
Şi văcariĭ amêndoĭ,
Herghelia cea de caĭ
Şi cu dênsa doĭ locaĭ . . .

Sbiera, Colinde, p. 11.

Ce am vĕḑut la Oprişanul,
N'am vĕḑut nicĭ la Sultanul,
Miĭ şi sute de mióre
Es în vară fĕtătóre . . .
Dóue, treĭ, cincĭ miĭ de epe
Tot alese şi sirepe . . .

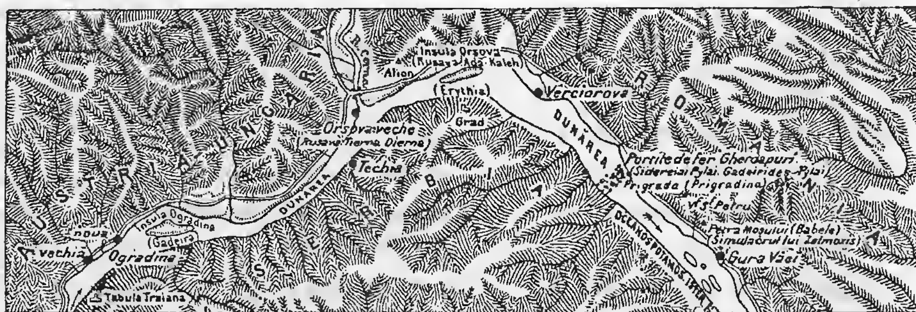
Alecsandri, Poesiĭ pop., p. 201-202.

[5]) **Pausaniae** lib. IV. 36. 3.

Legenda despre espedițiunea luĭ Hercule asupra luĭ Geryon avea un fundament istoric.

În cântecele eroice române maĭ resună și astă-ḍĭ amintirea despre Greciĭ, ce trecuse dincóce de Dunăre și răpise cireḍĭ de boĭ magnificĭ (surĭ, giganticĭ) din munțiĭ, ce despart România de Transilvania [1]).

În fine un alt cântec tradițional român amintesce despre un vechiŭ eroŭ, luptătoriŭ cu busduganul (Hercule), care luase din ținuturile de lângă Dunăre cincĭ miĭ de boĭ și-ĭ dusese la un rege (cadiu, khediv) din părțile meridionale [2]).

188. — Strimtórea Dunăriĭ de la Porțile-de-fer. Fretum Herculeum. Cu insulele Rușava (Erythia) și Ogradena (Gadeira). Scara 1 : 200.000.

Legenda luĭ Geryon avuse în anticitatea greco-romană o estensiune mult maĭ mare, de cum ne-o presintă episodul din acțiunile luĭ Hercule.

Geryon este unul din eroiĭ ceĭ marĭ aĭ epopeeĭ pelasge de la Dunăre.

În cântecele epice romane el figurézā sub numele de Gruia, Gruian și Iorguță [3]). El maĭ este numit Pană Rușiana, Român Grue Grozovanul [4]) și Roscovan [5]), epitete topografice după numele insuleĭ și al orașuluĭ «Rușava».

[1]) **Daul**, Colindĭ, p. 59:

Că, ḍio, veste le-o venit	Și din țéra Oltuluĭ,
Maĭ din jos din rĕsărit,	C'o intrat Greciĭ la munțĭ
Din craciĭ Argișuluĭ	Și-o strîns boĭ de ceĭ maĭ surĭ . . .

[2]) **Tocilescu**, Revista pentru istorie. Vol. VII. p. 419:

Acela-ĭ rudă cu noĭ
Ne-a adus cincĭ miĭ de boĭ. . . .

Hercule și Eurystheu încă eraŭ înrudițĭ, ambiĭ strănepoțĭ aĭ luĭ Perseu.

[3]) La Teodorescu (Poesiĭ Pop. 615): Gruia Pazavan Gruian; Γηρυόνης la Apollodor (II. 5. 10. 1); Γηρυονεὺς la Hesiod (Theog. v. 287. 982); Geryon, Geryoneus, Geryones la Varro (L. L. IX. 90).

[4]) **Alecsandri**, Poesiĭ pop. p. 77.

[5]) Colecțiunea nóstră. — Șezătoarea (Fălticenĭ) An. II. p. 34.

Gruia este «fecior de Domn», un «voinic ardelenesc» [1]), orĭ «din munţiĭ «de Ardél» [2]). El vine adese-orĭ la Dunăre, unde se plimbă pe luciul apeĭ în caic mândru gătit cu postav verde înflorit» [3]).

În ce privesce figura erouluĭ, el este de o frumuseţă epică, «de treĭ palme lat în frunte, lat în spate, nice nalt şi nice gros, cum e omul maĭ frumos, şi lumea de el se teme» [4]).

Însă autoriĭ grecescĭ aŭ esagerat într'un mod fantastic calităţile sale fisice, înfăţişându-l ca un tip monstruos, cu treĭ capete [5]), cu treĭ pepturĭ [6]), orĭ cu treĭ corpurĭ [7]).

Ast-fel din o frumósă poemă eroică a timpurilor pelasge, dênşiĭ aŭ creat numaĭ o confusiune din cele maĭ bizare imaginaţiunĭ, după cum tot în mod nenatural eĭ aŭ representat pe Giganţĭ, pe Cyclopĭ, pe Centimanĭ, pe Typhon şi pe alţĭ eroĭ nordicĭ.

După tradiţiunile române, eroul Gruia maĭ avea şi o soră cu numele de Rusanda [8]). Originea acesteĭ numirĭ se reduce incontestabil la insula Erythia séŭ Ruşava.

Rusanda este de asemenea o vechiă figură epică. Ea era cunoscută şi legendelor grecescĭ sub numirea corespondentă de Erythia [9]). Deosebirea este numaĭ, că în tradiţiunile grecescĭ Erythia (séŭ Rusanda) este fica, ér nu sora, luĭ Geryon.

[1]) **Frâncu**, Româniĭ din Munţiĭ apusenĭ, p. 207.

[2]) **Tocilescu**, Materialurĭ folkl. I. 106. — După poetul grecesc Stesichor din Sicilial (a. 630-550 a. Chr.), care compusese o poemă epică sub titlul de «Geryonis», erou. Geryon a fost născut pe continentul din partea opusă a insuleĭ Erythia (Strabo, III. 2. 11).

[3]) **Corcea**, Balade, p. 86-87. — **Tocilescu**, Materialurĭ folkl. I. 106.

[4]) **Cătană**, Balade poporale, p. 129-130. — **Marienescu**, Balade, I. 80. — În Theogonia luĭ Hesiod epitetul de «lat în frunte» este aplicat la boiĭ luĭ Geryon. Încă o probă, cât de alterată este compilaţiunea Theogonieĭ faţă de rapsodiele vechĭ poporale.

[5]) **Hesiodi** Theog. v. 287.

[6]) **Lucretii** R. N., V. v. 28: tripectora tergemini vis Geryonai.

[7]) **Apollodori** Bibl. II. 5. 10. 1. — **Pausaniae** lib. V. 19. 1. — Cu privire la fabula despre Geryon cel cu treĭ corpurĭ, scrie Trog Pompeiu (Justini lib. XLIV. 4): Porro Geryonem ipsum non triplicis naturae ut fabulis proditur, fuisse fertur; sed tres fratres tantae concordiae extitisse, ut uno animo omnes regi viderentur. — Tot ast-fel ne spune şi tradiţiunea română, că Gruia maĭ avea doĭ fraţĭ (Negoescu, Balade, p. 208).

[8]) **Bibicescu**, Poesiĭ pop. din Transilvania, p. 290. 310. — **Marienescu**, Balade, I. p. 69.

[9]) **Pausaniae** lib. X. 17. 5. — **Stephanus Byzantinus**, v. Ἐρύθεια. — De la insula Erythia (Ruşava) derivă şi numele boaruluĭ Eurytion. În o formă alterată ne apare şi numele câneluĭ Orthros, care păḑia cireḑile luĭ Geryon, spre a i se da ast-fel o semnificaţiune grecéscă (ὄρθρος, ortul ḑileĭ, revĕrsatul ḑiorilor). Câniĭ ceĭ marĭ aĭ păstorilor românĭ pórtă adese orĭ numele de «Ursu».

Legendele grecescĭ despre lupta luĭ Hercule cu Geryon maĭ făceaŭ încă amintire despre doĭ eroĭ distinşĭ aĭ vechimiĭ, unul cu numele de Alebion şi altul Dercunos, din ţinuturile Ligyenilor, ambiĭ fiiĭ luĭ Neptun. După genealogiă, Alebion şi Dercunos eraŭ ast-fel de lângă apele marĭ, peste carĭ domnia Neptun, ce avea epitetele particulare de θαλάσσιος şi ποντομέδων. Eĭ întîmpinase cu resboiŭ pe Hercule, ca sĕ-ĭ iee ciredile, probabil ca aliaţĭ naturalĭ aĭ luĭ Geryon [1].

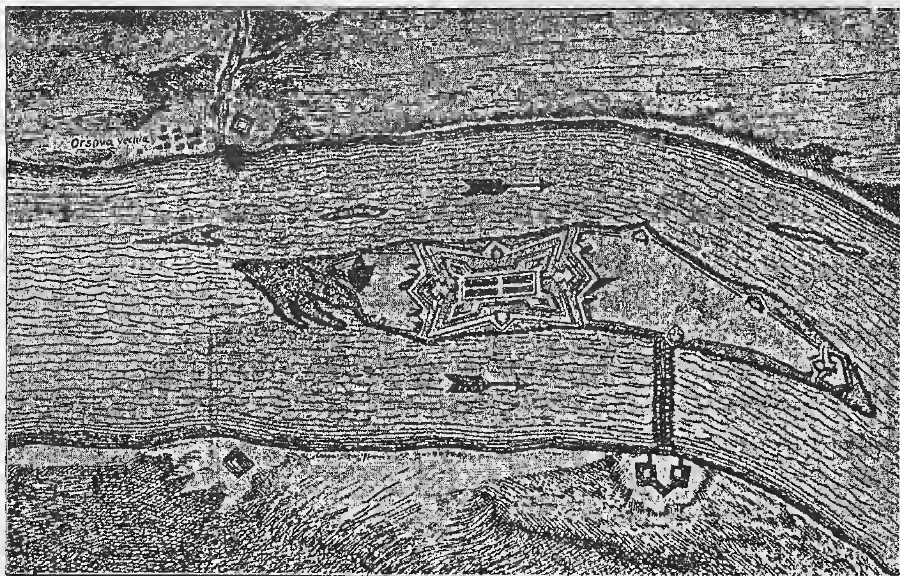
Despre eroul Dercunos ni s'aŭ păstrat până astă-dĭ în tradiţiunile române maĭ multe reminiscenţe. În vechilele cântece poporale el figurézā sub numele de Drăgan, séŭ Drăgan din Bărăgan [2], nepotul luĭ moş Stan [3].

[1]) Ligyeniĭ (Λίγυες) din legenda luĭ Geryon nu sunt de a se confunda cu Liguriĭ, numiţĭ de autoriĭ grecescĭ tot Λίγυες, pe carĭ i aflăm maĭ târdiŭ stabilițĭ lângă ţĕrmurele meridional al Galieĭ şi în ţinuturile vecine ale Italieĭ. Fără îndoiélă, că din punct de vedere etnografic aceste grupe formaŭ una şi aceeaşĭ seminţiă. Aristotele în una din scrierile sale (Theologumena) vorbia despre Ligyrei din Thracia (Macrobiu, Sat. I. 18). Èr Hesiod în Fragm. 132 amintesce de Ligyi (Λίγυες) ca un popor stabilit lângă Scythii ippomolgĭ. Teritoriul Ligyenilor (la Apollodor Λιγύη) din legendele despre Hercule şi Dercunos se pare a fi fost în partea de jos a Istruluĭ. După tradiţiunile, ce le aveaŭ Greciĭ de lângă Pontul euxin (Herodot, IV. 8), Hercule întorcându-se cu ciredile luĭ Geryon la Mycena a trecut prin Scythia, adecă prin părţile de apus ale măriĭ negre. În fine după cum ne spune Eschyl (fragm. 76), locul, unde a avut Hercule sĕ se lupte cu óstea «cea intrepidă» a Ligyenilor, era plin de smârcurĭ şi lipsit de petre. Un episod analog ni se presintă în cântecele tradiţionale române despre Drăgan, şi aicĭ locul cel mlăştinos ne apare lângă Dâmboviţă (Tocilescu, Materialurĭ folkl. I. 65-66).

[2]) Teodorescu, Poesiĭ pop., p. 688. — Tocilescu, Materialurĭ folkl. I. 65. — Negoescu, Balade, p. 176. Un cântec vechiŭ despre eroul «Drăgan din Bărăgan» a fost aplicat la postelnicul Drăgan, ce gonesce şi face sĕ pribegéscă din ţéră pe Radu-Vodă de la Afumaţĭ (Marienescu, Balade II. 98; Tocilescu, Materialurĭ I. 1234; Alexicĭ, Texte I. 23).

[3]) Acest «moş Stan» este unul din eroiĭ ceĭ maĭ vechĭ aĭ cântecelor poporale române. El ne apare identic cu Stanislav, «cel mare la statură şi grozav la căutătură, pe care Dunărea l'a crescut, pe care Dunărea-l cunósce, ea pe el şi el pe ea» (p. 384-385). În fine el maĭ este celebrat şi ca un mare măiestru în prinderea şi domesticirea cailor (Teodorescu Poesiĭ pop. 688; Negoescu, Balade 176; Tocilescu, Materialurĭ folckl. I. 125). Tipul epic al luĭ «moş Stan» ne presintă întru tóte caracterele speciale ale luĭ Poseidon (Neptun), deul meridional al apelor, care maĭ avea şi epitetul de εὐρυσθενής (de la σθένος, putere fisică) şi de ἵππιος, fiind-că era considerat ca cel de ântâiŭ, care introdusese usul cailor. Despre Poseidon maĭ spuneaŭ tradiţiunile grecescĭ întogma ca şi cântecele române despre Stanislav, «dass er fesste Massen aus dem Schoosse des Meeres hervorsteigen liess (Preller, G. M. I. 1854. 364). În reminiscenţele poporale române însă el este numaĭ un simplu «moş-eroŭ», o personalitate cu un caracter pur istoric, pe când în legendele Eladeĭ el este o figură mitologică (împrumutată ast-fel din ţĕrĭ maĭ depărtate), o divinitate, ce dominéză Pontul (ποντομέδων) şi fluviele, căile cele marĭ ale comerciuluĭ, şi de aicĭ respectul şi onorile, de carĭ se bucura în ţinuturile

Maĭ avem chiar un fragment, în care sunt amintiţĭ la un loc Iorgovan (Hercule), Drăgan şi Iorguţă Roşcovan (Geryon), aceştĭ iluştriĭ representanţĭ aĭ vechilor resbóie, ale căror nume resunase o-dată departe în lumea pelasgă [1]).

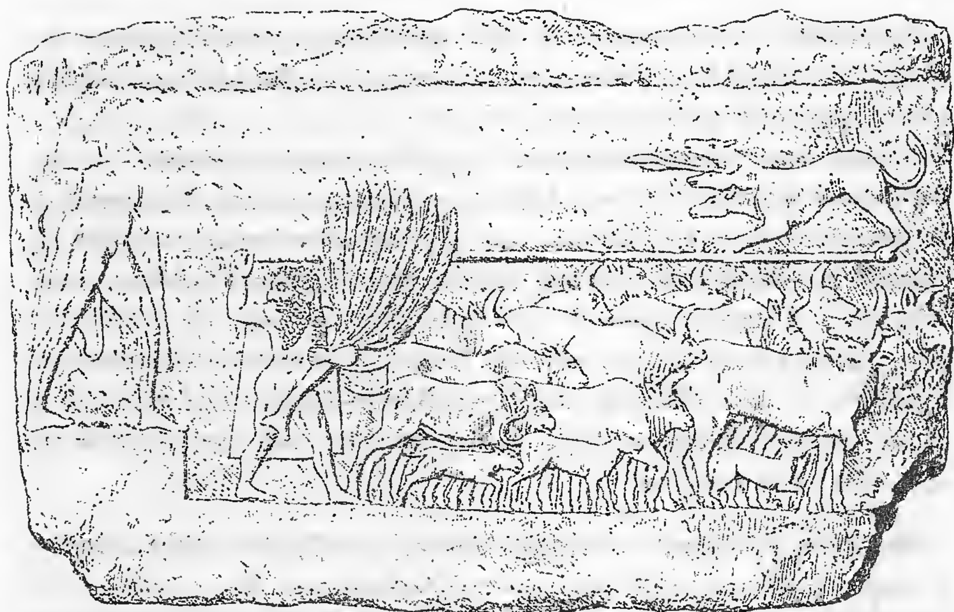
189. — Insula Ruşava (vechia Erythiă) din albia Dunăriĭ din sus de Porţile-de-fer. După o gravură din sec. XVIII. Urechiă, Ist. Rom. Tom. III.

Despre Dercunos séŭ Drăgan esistaŭ tradiţiunĭ istorice şi la Pelasgiĭ din părţile de apus ale Europeĭ.

grecescĭ acest puternic regent al apelor marĭ. În Italia Poseidon era onorat sub numele de Neptunus. Care era însă originea acesteĭ numirĭ, deşi forma este vechiă latină, autorii romanĭ nu ne pot spune. Varro (L. L. V. 72) cercă sĕ derive acéstă numire la nuptus, învĕlire, de unde nuptiae (nuntă). O etimologiă gresită, fiind-că literaţiĭ romanĭ negligiase în general studiul tradiţiunilor poporale. În ce privesce însă originea numeluĭ de Neptunus, şi istoria vechiă a aceste̮ĭ divinităţĭ a apelor, aşa de mult adorată în Grecia şi în insulele ionice, ne presintă o deosebită importanţă împrejurarea, că în cântecele tradiţionale române despre «Drăgan» şi «mos-Stan» ne apare într'un mod constant epitetul de «Nepotul», ce constitue ast-fel o parte a numelor. Acum «Drăgan din Bărăgan» este «nepotul luĭ moş Stan», acum «nea Stan din Bărăgan» este «nepotul luĭ moş Drăgan». Avem aşa dar înaintea nóstră elementele uneĭ vechĭ tradiţiunĭ istorice, anterióre migraţiuniĭ triburilor latine spre Italia.

[1]) Cântecul luĭ Iorgovan, ce ni s'a comunicat de înv. N. Corciova, com. Docanĭ, jud. Tutova:

Frundă verde odolean
Icĭ în vale, colo 'n dél,
La rateşul de sub mal
Bea Iorgovan cu Drăgan
Şi Iorguţă Roşcovan . . .

190.—Baso-relief descoperit la Athienau în Cypru represéntând a dęcea lucrare a luĭ Hercule, séŭ răpirea cireḑilor luĭ Geryon din insula Erythia, astă-ḑĭ Rușava (După Ceccaldi, Monuments antiques de Cypre, pl. V.) În stânga e înfățișat Hercule în momentul descinderiĭ sale la capĕtul din jos al insuleĭ, purtând pe spate pielea leuluĭ nemeic, a căruĭ códă i depinde între picióre. Partea superiórĕ a corpuluĭ și capul sunt șterse. Brațul drept, care în parte se maĭ vede, este îndoit. Eroul trage cu arcul asupra câneluĭ vigilant Orthros, cu treĭ capete, ce-l amenință. Eurytion, boariul luĭ Geryon, se grăbesce sĕ mâne cireḑile de boĭ, vacĭ și vițeĭ către capĕtul de sus al insuleĭ, ca sĕ trécă cu ele în not pe partea din apropiere a continentuluĭ. Cu mâna stângă el strînge lângă piept oleastrul (κότινος), arborele cel sfânt al insuleĭ, pe care-l smulsese și luase cu sine, ca sĕ nu-l răpéscă Hercule, ér cu mâna dréptă el face un semn de amenințare către Hercule, părênd a-ĭ esprima, că rĕsplata pentru acéstă fără-de-lege are sĕ-ĭ urmeze. Dincolo și dincóce de fășia acesteĭ insule, artistul ne înfățișéză dóue secțiunĭ aprópe luciĭ, ce represintă apele cele calme ale Dunăriĭ. În fund la marginea albieĭ se vĕd figurațĭ în contururĭ munțiĭ din apropiere, ce ne presintă aceleașĭ forme, ca și înălțimile de pe țĕrmurele meridional al Dunăriĭ din dreptul insuleĭ Rușava (A se vedé Fig. 191).

191.—Vederea actuală a insuleĭ Rușava. Vechia Erythia. În fund aceeașĭ grupă de munțĭ, ce o vedem representată și pe baso-relieful din Cypru (Fig. 190).

La Virgiliu, Dercennus este unul din regiĭ ceĭ vechĭ aĭ Laţiuluĭ, anterior luĭ Latinus. Movila sub care era inmormêntat dênsul forma o colină enormă acoperită cu stejarĭ umbroşĭ [1]).

La autoriĭ grecescĭ numele erouluĭ Drăgan (Dercunos) se alterase. O formă maĭ corectă însă o aflăm la poetul Avien. Dênsul amintesce de Ligienĭ şi de urmaşiĭ Drăganilor (Draganes pl.), ale căror locuinţe se aflaŭ în regiunea cea abundentă de néuă, séŭ în părţile Scythieĭ [2]). Aceste reminiscenţe, ce le aflăm în poemele luĭ Virgiliu şi Avien despre un vechiŭ rege séŭ eroŭ cu numele de Dercennus séŭ Draganes, ne atestă, că evenimentele legendare, ce forméză cyclul luĭ Hercule-Geryon-Dercunos, se reduc la o epocă, când migraţiunea triburilor pelasge de la Carpaţĭ spre ţinuturile de apus încă nu se încheiase.

Am espus aicĭ legendele şi tradiţiunile geografice ale celor vechĭ cu privire la insula Erythia de lângă Columnele luĭ Hercule.

Despre identitatea acesteĭ insule, Erythia, cu insula Ruşava de la strimtorile Dunăriĭ, dincolo de Porţile-de-fer, maĭ avem încă un preţios document archeologic.

Pe un baso-relief, descoperit în insula Cypru, şi care decorase o-dată piedestalul uneĭ statue colosale a luĭ Hercule, se vede representată scena răpiriĭ cireḑilor luĭ Geryon din insula Erythia.

Acest monument, pe care-l reproducem maĭ sus (Fig. 190), presintă o importanţă escepţională pentru identitatea insuleĭ Erythia cu insula de astă-ḑĭ a Ruşaveĭ.

Artistul din Cypru ne înfăţişéză în acéstă sculptură nu numaĭ forma cea lungăréţă a insuleĭ, după cum o descriaŭ ceĭ vechĭ [3]), dar el maĭ pune tot-o-dată sub ochiĭ spectatoruluĭ şi imaginea terenuluĭ din partea opusă a insuleĭ. În fund se vede representată prin conturur întrégă grupa de munţĭ ce completéză aspectul natural al insuleĭ Erythia. Esistă o asemĕnare surprinḑĕtóriă cu perspectiva reală, ce ne-o presintă şi astă-ḑĭ colinele şi munţiĭ din apropierea acesteĭ insule (Fig. 191).

[1]) Virgilii Aen. XI. 849-851.

[2]) Avieni Ora maritma, v. 196-198:

. . . . . . pernix Ligus
Draganumque proles sub nivoso maxime
Septentrione colocaverant larem.

Aicĭ «nivosus Septentrio» corespunde la «Scythia nivosa» (Ovid. Her. XII. 29).

[3]) Plinii H. N. IV. s. 36: altera insula est longa . . . Vocatur ab Ephoro (fr. 40) et Philistide Erythia, a Timaeo et Sileno Aphrodisias. — Aicĭ Aphrodisias se pare a fi

Ast-fel problema geografică a faimóseĭ insule Erythia, o problemă atât de dificilă pentru ceĭ vechĭ, ni se presintă astă-ḑĭ în o deplină lumină.

Insula Erythia, situată în vechiul Oceanos potamos de la nordul Thracieĭ, ne apare, după tradițiunĭ, după descrierile geografice cele maĭ demne de credință, cum și după imaginea chorografică, ce ne-o presintă baso-relieful din Cypru, ca una și aceeașĭ cu insula Rușava séŭ a Rușaveĭ de la strimtorile cele făimóse ale Dunăriĭ, din sus de Porțile-de-fer.

5. *Insula Erythia séŭ Rușava de lângă Columnele luĭ Hercule numită Κέρνη și Cerne.*

Insula Erythia séŭ Rușava de lângă Columnele luĭ Hercule ne maĭ apare în anticitate și sub numele de Κέρνη și Cerne.

Mult timp geografiĭ grecescĭ aŭ fost de părere, că acéstă insulă, Κέρνη séŭ Κέρνης, situată în vechiul Ocean, ἐν τῷ ωκεανῷ [1]), se ar afla la strimtorile de apus ale Mediteraneĭ, acolo unde dênșiĭ credeaŭ, că aŭ trebuit sĕ esiste o-dată și Columnele luĭ Hercule [2]).

Însă după cum în părțile de apus ale Mediteraneĭ, la strimtórea numită astă-ḑĭ Gibraltar, nu s'aŭ aflat nicĭ Columnele luĭ Hercule, nicĭ insula Erythia, tot ast-fel se constatase, că n'a esistat acolo nicĭ o insulă cu numele de Cerne. În acéstă privință Strabo scrie următórele: insula Cerne, pe care Erathosthene o amintesce lângă Columnele luĭ Hercule, nu esistă nicăirĭ [3]).

Ér Pliniu cel bĕtrân credea ce e drept în esistența acesteĭ insule, însă posițiunea eĭ i era enigmatică. Dênsul cercă maĭ ântâiŭ sĕ o localiseze în fața sînuluĭ persic, dar se vĕḑu silit sĕ declare, că nu se cunósce nicĭ mărimea, nicĭ depărtarea eĭ de continent. Apoĭ întemeiându-se pe

numaĭ o transformațiune grecéscă a numiriĭ indigene de «Grădisce». Este fórte probabil, că insula Rușaveĭ, care dominéză strimtórea Dunăriĭ a avut și în timpurile vechĭ un fel de «grădisce» séŭ fortificațiune primitivă. Ca simple forme grecisate ne apar şi numele localităților Ambracia și Amphilochos, ce sunt amintite la Hecateu, ca supuse dominațiuniĭ luĭ Geryon. Amphilochos pare a corespunde la numirea de Câmpul-lung, astă-ḑĭ numaĭ un simplu loc în munțiĭ în partea de nord-ost aĭ Rușaveĭ.

[1]) **Eustathii** Commentarii in Dionysium, ad. v. 218: Ταύτην δὲ τὴν Κέρνην οἱ μὲν νῆσον φασιν ἐν τῷ ὠκεανῷ.

[2]) **Hannonis Carthaginiensis** Periplus, c. 8. — **Scylacis** Periplus, 5. 112. — **Dionysii** Orbis Descriptio, v. 219. — **Palaephati** Incred. c. 33. — Cf. Geographi graeci minores, Vol. I. Ed. Didot, pag. 6-7.

[3]) **Strabonis** Geogr. lib. I. 3. 2.

mărturia luĭ Ephor, dênsul amintesce de nisce columne, ce se aflaŭ lângă acéstă insulă [1]). Eraŭ Columnele cele legendare ale luĭ Hercule.

[1]) **Plinii** H. N. lib. VI. c. 36. 1: Contra sinum Persicum Cerne nominatur insula adversa Aethiopiae, cujus neque magnitudo, neque intervallum a continente constat, Aethiopes tantum populos habere proditur. Ephorus auctor est, a Rubro mari navigantes in eam non posse propter ardores ultra quasdam columnas (ita appellantur parvae insulae) provehi. — După Pliniu, cum şi după alţĭ autorĭ aĭ anticităţiĭ, insula Cerne era locuită de Ethiopĭ. Însă ce fel de Ethiopĭ? O cestiune geografică, asupra căreia s'a scris fórte mult. Încă Homer amintesce de dóue grupe etnice de Ethiopĭ. Uniĭ din aceştia locuiaŭ la rĕsărit, ér alţiĭ lângă Oceanos potamos, acolo, unde apunea sórele după credinţele celor vechĭ. Ethiopiĭ aceştĭ din urmă maĭ sunt numiţĭ şi ἑσπερίοι, occidentalĭ, séŭ din ţinuturile hesperice (Strabo, II. 5. 15), ἔσχατοι ἄρδρων, ceĭ maĭ estremĭ din lumea cunoscută Grecilor, ἀμόμονοι séŭ virtuoşĭ, şi ἱεροί séŭ sfinţĭ. Ethiopiĭ occidentalĭ, séŭ de lângă Oceanos potamos, sunt ómeniĭ favoriţĭ aĭ ḑeilor. După Stephan Byzantinul (v. Αἰθίοψ), eĭ aŭ fost ceĭ de ântâiŭ, carĭ aŭ adorat pe ḑeĭ, ceĭ de ântâiŭ, carĭ s'aŭ folosit de legĭ; ér începătoriĭ civilisaţiuniĭ lor aŭ fost Mithra şi Phlegyas. Joe cu toţĭ ḑeiĭ iaŭ parte la banchetele lor solemne, când eĭ aduc sacrificiĭ de sute (hecatombe) de taurĭ şi de mieĭ (Odyss. I. 23. — Iliad. I. 428; XXIII. 205). La poetul Pindar, Ethiopiĭ aceştĭ din urmă figuréză sub numele de Hyperboreĭ (Pyth. X. 30 seqq.), ér la Dionysiu Periegetul sub numele de Macrobii, adecă ómeniĭ ceĭ îndelung trăitorĭ. Hesiod (Fragm. 132) pune pe Ethiopĭ în ordine geografică cu Ligyii şi cu Scythii ippomolgi (Αἰθίοπας, Λίγυας τε ἰδὲ Σκύθας ἱππημολγούς). După Eschyl (Prom. vinct. 808. 809) eĭ locuiaŭ lângă Arimaspii ceĭ avuţĭ de aur, ér după Dionysiu Periegetul în văile cele frumóse ale Cerneĭ, παρὰ τέμπεα Κέρνης (v. 218 seqq.), séŭ lângă Erythia de lângă muntele Atlas (Ibid. v. 558-560. — Avienus, v. 738 seqq.). — După Scylax eĭ eraŭ ceĭ maĭ frumoşĭ şi ceĭ maĭ înalţĭ din toţĭ ómeniĭ cunoscuţĭ. Eĭ purtaŭ haine cu diferite colorĭ, barbă şi pĕr lung, πωγωνοφόροι καὶ κομῆται, eraŭ călăreţĭ deprinşĭ, arcaşĭ şi luptătorĭ cu pilul. Comercianţiĭ feniceni le importaŭ sticle şi vase de pămênt, carĭ se vindeaŭ la sĕrbătorile libaţiunilor (Moşilor). Eĭ se nutriaŭ cu carne şi lapte, produceaŭ vin mult, pe care-l esportaŭ de la dênşiĭ Fenicieniĭ. Însă textele autorilor vechĭ cu privire la Ethiopii de lângă Oceanos potamos, în urma confusiuniĭ geografice, ce se făcuse cu Ethiopii din părţile Africeĭ, sunt pline de neesactităţĭ şi interpolărĭ. De unde derivă însă numele de Ethiopĭ, ce a fost aplicat la locuitoriĭ de lângă insula Cerne, séŭ de lângă cataractele Istruluĭ, în starea de astă-ḑĭ a cunoscinţelor vechĭ geografice şi etnografice, este greŭ a ne pronunţa. Atât însă este cert, că Greciĭ sub numele de Ethiopĭ, înţelegeaŭ în general pe ómeniĭ arşĭ de sóre, şi dênşiĭ aplicară acéstă numire nu numaĭ la o parte din Pelasgiĭ, ce locuiaŭ în nordul Istruluĭ, dar şi la Pelasgiĭ din insula Samothrace, şi la ceĭ din Lesbos (Pauly, R. E. I. [1839] v. Aethiopia). În vechile descrierĭ geografice Ethiopiĭ de lângă Columnele luĭ Hercule eraŭ înfăţişaţĭ ca un popor avut de aur (Mela, III. 9. — Herodot, III. 145. IV. 196). În acéstă privinţă merită sĕ amintim aicĭ, că o parte din Româniĭ de peste Carpaţĭ, anume aceia, carĭ se ocupă cu lucrarea minelor de aur, sunt numiţĭ în mod satiric Ţopĭ. Se pare a fi numaĭ un rĕsunet din vechia numire grecéscă de Αἰθίοπες. Ca forme grecescĭ ne apar şi numele de Criş (χρύσειος, χρυσορρόας), ce-l pórtă treĭ rîurĭ principale din munţiĭ auriferĭ aĭ Transilvanieĭ, şi numele oraşuluĭ Baiă-de-Criş (χρυσεῖον, χρυσεῖα).

În fine în alt loc al istorieĭ sale naturale, Pliniu consideră insula Cerne, ca situată în apropiere de Africa, însă într'un «Ocean» nedeterminat [1]).

În acéstă stare de confusiune a vechilor păreri geografice cu privire la situaţiunea insuleĭ Cerne, o lumină importantă ne aduce literatura orphică. În poema epică intitulată «Argonautica», ce se atribue luĭ Orpheu, şi al căreĭ fond geografic se reduce la timpurĭ fórte depărtate, se face amintire de insula numită Ἰερνὶς, situată în rîul cel mare Oceanos [2]) de la strimtorile munţilor Riphaei, din sus de stâncile cele periculóse pentru navigaţiune [3]).

După forma numeluĭ şi după posiţiunea sa geografică, insula Iernis din Argonauticele luĭ Orpheu, este una şi aceeaşĭ cu Κέρνη séŭ Cerne a luĭ Eratosthene, ér acésta ne apare întru tóte identică cu insula cea făimósă a luĭ Geryon, Erythia séŭ Ruşava [4]).

După vechile descrierĭ geografice, Erythia, intogma ca şi Cerne, este cea de ântâiŭ insulă de lângă Columnele luĭ Hercule, situată în strimtórea munţilor, dincolo de făşia cea periculósă de stâncĭ, ce se întindea prin albia apeĭ de la un ţĕrmure la altul.

Numele insuleĭ Cerne derivă incontestabil de la oraşul din apropiere. Pe teritoriul Ruşaveĭ séŭ al Orşoveĭ-vechĭ, acolo unde făimosul rîŭ Cerna î-şĭ varsă apele sale cele furióse în Dunăre, se afla situat în epoca romană oraşul numit Tierna, Tsierna, Δίερνα, Ζέρνης [5]).

[1]) **Plinii** H. N. X. 9. 2: In insula Africae Cerne in Oceano etc.

[2]) Aceia, carĭ aŭ considerat insula Iernis ca identică cu Hibernia (Irlandia) aŭ avut în vedere numaĭ simpla asemĕnare de nume, dar nicĭ de cum situaţiunea geografică, după cum ne-o înfăţişéză poema orphică.

[3]) **Orphei** Argonautica, Ed. Schneider. Ienae, 1803, v. 1166. 1181. Cf. Ibid. v. 1123:
Ἐν μὲν γὰρ Ῥίπαιον ὄρος καὶ Κάλπιος αὐχὴν
ἀντολίας εἴργουσιν . . . .

[4]) După Diodor Sicul (III. 54. 4) însula Cerne se afla lângă muntele Atlas în apropiere de Amazóne, prin urmare tot în regiuuea nordică. Ér după Palaephat (Incred. c. 33) Phorcys, tatăl Gorgónelor, al Hesperidelor şi al balaurului, ce păḑia merele de aur de lângă muntele Atlas, era originar din insula Cerne.

[5]) Pe tabula Peutingeriană Tierna. La Ulpian (lib. I. De censibus): In Dacia (cod. dicia) Zernensium colonia a divo Traiano deducta. La Ptolemeu (III. 8. 10) Δίερνα. Pe o inscripţiune de la Mihadie (C. I. L. III. 1568) statio Tsiernensis. În fine Stephan Byzantinul amintesce, pe basa unuĭ autor necunoscut, de Θέρνη πόλις Θρᾴκης, séŭ din Thracia cea vechiă, etnografică, care se întindea şi la nordul Dunăriĭ de jos. Este de notat, că în dialectele grecescĭ litera Θ represintă adese-orĭ pe Z (ast-fel Θυμβραῖος şi

La Herodot insula Cerne figuréză sub numele de Κύραυνις (Cyraunis). Ea era situată lângă Columnele luĭ Hercule. Se afla în posesiunea comercianţilor Carthagenienĭ. Era lungă de 200 de stadiĭ şi ângustă, plină cu olivĭ şi viţe de viă [1]). Avea aşa dar aceeaşĭ formă, pe care o presintă şi astă-ḑĭ insula Ruşaveĭ [2]).

În anticitate rîul Cerna avuse o celebritate particulară, după cum o maĭ are şi astă-ḑĭ în legendele române.

Culmea cea puternică a Carpaţilor, care se precipitéză de la nord-ost spre Dunăre şi separéză basinul Românieĭ de al Ungarieĭ, purta în vechia literatură geografică numele de Κεραύνια, Ceraunia [3]); fără îndoiélă numită ast-fel după Cerna, rîul principal al acesteĭ grupe de munţĭ.

La aceştĭ munţĭ Ceraunia, carĭ făceaŭ navigaţiunea atât de dificilă în părţile de sus ale Istruluĭ, se rapórtă următórele versurĭ scrise de poetul Ovidiu in Tomi:

«Dacă aşĭ maĭ puté sĕ trec în linia dréptă cu pânzele mele dincolo de munţiĭ Ceraunia, atuncĭ aşĭ puté fi dojenit, ca sĕ evit stâncile cele sĕlbatece. Însă astă-ḑĭ eŭ sunt un om, care a suferit naufragiŭ, şi ce-mĭ

Ζυμβραῖος). Oraşul Θέρνη al Thracieĭ vechĭ, despre care nu avem nicĭ o notiţă, că ar fi fost situat în părţile meridionale, corespunde ast-fel la Tierna séŭ Δίερνα, Zernensium colonia, Zernis in Not. Orient. (I. 109.) Zernes al luĭ Procopiu (De aedif. IV. 6).

[1]) Herodoti lib. IV. c. 195. 196. — Conferesce Comentariul din Geographi graeci minores (Ed. Didot) I. p. 7: Fama quaedam de Cerne ins. et de Carthaginiensibus in hac regione aurum merce commutantibus jam in Herodoti notitiam pervenerat. — În ce privesce valórea fonetică a litereĭ K din formele grecescĭ Κέρνη, Κύραυνις amintim aicĭ următoriul esemplu. După cum ne spune Herodot (IX. 20) Greciĭ numiaŭ Makistios pe un general al luĭ Xerxe, al căruĭ nume însă era Masistios.

[2]) După Corneliu Nepos (Pliniu, VI. 36) insula Cerne nu avea maĭ mult de 2000 de paşĭ (2958.52 m.) în circuit. Ér după Draghicescu lungimea actuală a insuleĭ Ada-Kaleh, séŭ a Ruşaveĭ, este cam de 1800 de paşĭ, şi lăţimea cam de 400 paşĭ (Dunărea de la gura Tiseĭ până la mare, p. 53).

[3]) Eustathii Comm. în Dion. v. 389: Εἰσὶ δὲ καὶ πρὸς ἄρκτον τοῦ βορείου Καυκάσου ὄρη Κεραύνια. — Despre Caucasul de lângă Istru a se vedé maĭ sus pag. 304. — Aceştĭ munţĭ Ceraunia séŭ Ceraunii, pe carĭ vechiĭ geografĭ i caracteriséză prin un «cursus brevissimus undis» şi ca «montes opaci» (Virg. Aen. III. 506-508), aŭ maĭ fost localisaţĭ lângă ţĕrmuriĭ Epiruluĭ şi la capul de sus al măriĭ roşie, o confusiune între sînul vechiuluĭ Oceanos, séŭ al Istruluĭ, de lângă insula Erythia şi între marea erythrea. În fine o alusiune la cele dóue columne de lângă munţiĭ Ceraunia o aflăm la Eustathiu (Comment. in Dionys. v. 389): τῆς Ἰλλυρικῆς χώρας πέρας αἱ ἠλίβατοι κολῶναι, τὰ Κεραύνια ὄρη.

maĭ póte folosi mie, care înot în mijlocul valurilor, se maĭ cunosc acum drumul, pe unde ar fi trebuit sĕ trec cu barca mea» [1]).

6. *Insulele numite Γάδειρα (Gadira) de lângă Columnele luĭ Hercule.*

În apropiere de Columnele luĭ Hercule, vechiĭ geografĭ maĭ făceaŭ amintire de dóue insule numite Γάδειρα, Gadira [2]), amêndóue situate în interiorul acesteĭ strimtorĭ [3]).

Una din aceste insule era considerată ca terminul estrem al navigaţiuniĭ pe vechiul Oceanos, de unde maĭ departe vasele comerciale nu puteaŭ străbate [4]).

După informaţiunile, ce le luase Herodot de la Greciĭ din Scythia, acéstă insulă estremă numită Gadira se afla în rîul cel mare numit Oceanos, dincolo de Columnele luĭ Hercule, în apropiere de insula Erythia [5]); orĭ cu alte cuvinte, insula Gadira era cunoscută şi comercianţilor de lângă Marea négră. Ea se afla aşa dar situată în părţile de nord-vest ale Thracieĭ.

Din punct de vedere al geografieĭ actuale, vechia insulă Gadira co-

1) **Ovidii** Pont. lib. II. 6. v. 9-12:

Quum poteram recto transire Ceraunia velo,
Ut fera vitarem saxa, monendus eram.
Nunc mihi naufragio quid prodest discere facto,
Quam mea debuerit currere cymba viam?

Claudian. în poema sa De bello Getico (v. 237 seqq.) încă amintesce de Porţile-de-fer, ce se deschideaŭ Geţilor (Ferrataeque Getis ultra se pandere portae), de stâncile cele inhospitale de la Cerna (inhospita Cyrni saxa, şi de strimtórea ce clocotia în spume (freto spumante) séŭ «Căzane», cum le numesce poporul. Însă situaţiunea acestor locurĭ dificile pentru comunicaţiunea europeană, devenind obscură în timpurile din urmă ale clasicităţiĭ, numele de Cyrnus, séŭ Cyrnos, a fost aplicat la Corsica.

2) **Scylacis** Periplus, §. 1: νῆσοι . . . . δύο, αἷς ὄνομα Γάδειρα. — Ibid. § 111.

3) **Dionysii** Orbis Descriptio, v. 450.

4) **Pindari** Nem. IV. 69.—Solinus o numesce extremum noti orbis terminum (la Stephanus Byzantinus, Ed. 1688: v. Gadira). — Pliniu (V. 17. 2): Gadibus extra orbem conditis.— La Eustathius (Commentarii in Dionysium, v. 451): νῆσος ἑσπεριωτάτη Γάδειρα.

5) **Herodoti** lib. IV. c. 8: ἔξω τοῦ Πόντου . . . Ἐρύθειαν νῆσον, τὴν πρὸς Γηδείροισι τοῖσι ἔξω Ἡρακλέων στηλέων ἐπὶ τῷ Ὠκεανῷ.

respundea la insula numită adĭ Ogradina din clisura Dunăriĭ, şi care este situată la o depărtare de 9 ½ chilometri din sus de insula Ruşaveĭ.

Originea şi forma numeluĭ «Ogradina» aparţine lexiconuluĭ proto-latin, séŭ vechiĭ limbe pelasge [1]). În apropiere de Syracusa, după cum ne spune Stephan Byzantinul, se afla insula numită 'Αχραδινή (Achradine). Este aceeaşĭ numire, pe care o are astă-dĭ insula Ogradina de lângă Porţile-de-fer.

Maĭ în sus de insula Gadira, spuneaŭ vechile tradiţiunĭ geografice, nu se putea naviga. Aicĭ păreţiĭ stâncilor eraŭ atât de apropiaţĭ uniĭ de alţiĭ, în cât după o notiţă, ce ne-o transmite Pliniu, un singur arbore putea sĕ împedece cu ramurile sale trecerea maĭ departe a vaselor de navigat [2]).

Tot ast-fel ni se presintă şi astă-dĭ făimósa strimtóre a Dunăriĭ din sus de insula Ogradina. Aicĭ munţiĭ de o parte şi de alta se înalţă în forma unor păreţĭ aprópe verticalĭ. Aicĭ albia fluviuluĭ este estrem de ângustă (113 metri), ér partea navigabilă de abia are o lărgime de patru metri [3]). Era ast-fel o esactitate geografică notiţa, pe care ne-o comunică Pliniu, că din sus de insula Gadira, ramurile unuĭ singur arbore puteaŭ sĕ împedice trecerea maĭ departe a vaselor plutitóre.

Maĭ târdiŭ însă, când adevĕrata posiţiune a Columnelor luĭ Hercule devenise obscură, insula Gadira, întocma ca şi insula Erythia séŭ Ruşava, întocma ca şi Columnele luĭ Hercule, a fost dislocată şi transferată în părţile de sud-vest ale Europeĭ. Şi fiind-că în interiorul strimtoriĭ dintre Europa

[1]) În limba română: Ograda, septum, hortus, loc închis cu gard.

[2]) **Plinii** H. N. lib. IX. 3. 1: In Gaditano Oceano arbor in tantum vastis dispansa ramis, ut ex ea causa fretum numquam intrasse credatur. — Acéstă tradiţiune geografică nu se putea aplica la strimtórea Gibraltaruluĭ, care la punctul sĕŭ cel maĭ ângust după cum scrie Strabo (II. 5. 19) era lată de circa 70 stadie, séŭ 12 chilom. 390 m., luând de basă stadiul attic de 177 m., orĭ de 14 chilom. 700 m., dacă vom presupune, că Strabo a avut în vedere stadiul ionic de 210 m.

[3]) **Niox**, Géographie militaire. IV. Autriche-Hongrie, p. 116: Le fleuve (Danube) sort du bassin hongrois et descend dans le bassin roumain par une étroite et longue brèche, qui commence à Bazias et se termine en aval d'Orsova. Ce sont les Portes de fer, que l'on distingue en Portes supérieures et Portes inférieures . . . Les Portes de fer supérieures commencent en aval de Goloubatz. Le fleuve, qui s'étalait sur une largeur de 2 à 3 kilomètres, se rétrécit jusqu'à 113 mètres, bordé par des murailles de 600 mètres de hauteur. La profondeur est 60 mètres en certains endroits; dans d'autres, au contraire, des rochers à fleur d'eau encombrent son lit, produisent des rapides dangereux et gênent la navigation; les canaux navigables n'ont pas plus de 4 mètres d'eau à l'létiage. Des bateaux à vapeur de construction spéciale peuvent seuls remonter le courant. — **Reclus**, Nouv. Géogr. univ., Tome XII, p. 316: les canaux navigables ont à peine 4 mètres de largeur dans cette Petite Porte de Fer.

și Africa, nu esista nicĭ o insulă similară, vechia Gadira a fost localisată în apele cele deschise ale Oceanuluĭ estern, lângă Hispania Baetica, la o depărtare de 25.000 pașĭ romanĭ (aprópe 37 chilometri) în afară de strimtórea Gibraltaruluĭ [1]).

Situațiunea Gadireĭ însă în Oceanul estern era numaĭ o simplă ficțiune. Ea nu corespundea din nicĭ un punct de vedere cu vechile tradițiunĭ geografice.

A dóua insulă, pe care geografiĭ grecescĭ o numiaŭ Gadira, era considerată ca identică cu Erythia, insula cea renumită pentru vegetațiunea sa exuberantă.

Erythia, scrie Apollodor, este o insulă, care astă-ḑĭ se numesce Gadira, în acéstă insulă locuia Geryon, fiul luĭ Chrysaor [2]).

Însă după poema geografică a luĭ Avien, nu insula Erythia, ci un loc din apropiere, și o fortăréță situată pe vêrful unuĭ munte, ce domina strimtórea, purta numele de Gadir [3]).

[1]) **Plinii** H. N. lib. IV. 36: In ipso vero capite Baeticae ab ostio freti passuum XXV mill. Gadis. — Ér după Strabo (III. 1. 8) acéstă insulă era depărtată de promontoriul de la gura strimtoriĭ cu 750—800 stadiĭ, séŭ 157 $^1/_2$ — 168 chilometri.

[2]) **Apollodori** Bibl. lib. II; 5. 10. 1. — Ér Priscian (v. 462-463) scrie:

Est igitur ponto tellus circumflua prima
Cui nomen Gadis. Statuas haec Herculis inter . . . .

La Stephan Byzantinul Γάδειρα este o insulă ângustă și lungăréță ca o fâșiă, ast-fel identică cu Erythia séŭ insula Rușaveĭ. Tot ast-fel la Eustathiu (in Dion. 64). Sub numele de Gadira (Gadis) apare Erythia și la alțĭ autorĭ aĭ anticitățiĭ (Strabo, III. 2. 11; 5. 4).

[3]) **Rufi Festi Avieni** Descriptio orbis terrae, v. 98-102:

In zephyrum tellus extenditur, oraque terae
ultima proceras subducit in astra columnas.
Hic modus est orbis, Gadir locus, hic tumet Atlas
arduus, hic duro torquetur cardine caelum,
hic circumfusis vestitur nubibus axis.

Idem v. 610:

Gadir prima fretum solida supereminet arce
attollitque caput geminis inserta columnis.
Haec Cotinusa prius fuerat sub nomine prisco.

Cea de ântâiŭ insulă de lângă Columnele luĭ Hercule (Erythia séŭ ins. Rușaveĭ) a fost, după cum ne spune Avien în versurile de maĭ sus (Pliniu, Dionysiu Periegetul și Priscian) numită în timpurile maĭ vechĭ Cotinusa, adecă insula olivilor sĕlbatecĭ, de la κότινος, oleastru. De asemenea scrie Pindar (Ol. III. 13-14), că Hercule călĕtorind la Hyperboreĭ, a luat de lâ fântânele cele umbróse ale Istruluĭ (séŭ de la cataracte, de unde fluviul curgea sub acest nume) un oliv sĕlbatec (Cf. Pausania, V. 7. 7.), pe care l'a adus și l'a plantat lângă templul luĭ Joe din Olympia, ca

Acest «locus» şi «arx Gadir» corespunde din punct de vedere al geografieĭ actuale la promontoriul meridional din faţa insuleĭ Ruşava, care pórtă şi astă-ḑĭ numele de Grad, şi unde se găsesc urmele uneĭ vechĭ fortificaţiunĭ [1].

Cuvêntul «grad» cu sensul de fortificaţiune (τεῖχος), nu este de origine slavonă. El aparţine idiomeĭ pelasge de la Dunăre [2]. În literatura clasică latină archaicul gradus maĭ avea încă sensul militar de «posiţiune tare, ocupată de combatanţĭ» [3].

sĕ umbréscă cu ramurile sale altarele ḑeilor şi sĕ fie pentru încoronarea ómenilor, ce se vor distinge prin faptele lor virtuóse. Oleastrul era aşa dar la Hyperboreĭ un arbore sfânt. De aceea vedem pe boariul luĭ Geryon, că luase cu sine şi strîngea lângă piept un oleastru, când Hercule venise sĕ prădeze insula Erythia. Părerea generală este, că olivul a fost importat din Asia în Grecia, Africa, Italia şi Ispania prin popórele, ce aŭ emigrat din părţile Orientuluĭ în ţinuturile acestea (Cf. Mommsen, Röm. Gesch. I. 187). Însă, după cele maĭ vechĭ tradiţiunĭ, olivul se afla în stare sĕlbatecă pe ţĕrmurele de nord al Istruluĭ încă pe la inceputul istorieĭ omenescĭ, după cum se maĭ află şi astă-ḑĭ în mare abundenţiă viţa de viă sĕlbatecă. Reminiscenţa măslinilor (olivilor, olea), smochinilor (ficus) şi a arborilor de lămâie (citrus), plante, ce aŭ stat o-dată în strînsă legătură cu instituţiunile religióse, maĭ resună şi astă-ḑĭ în poesia poporală a tuturor Românilor, din Transilvania, Ungaria, Ţéra-românéscă şi Moldova.

Peste dél, peste colină | Suflă vêntul şi-o clătină
Este-o créngă de măslină | Din vêrf până la tulpină . . . .

Iarnik şi Bârsanu, Doine din Ardél, p. 252.

Cf. Marian, Descântece p. 301-302. — Acelaşĭ autor, Nunta la Românĭ, p. 60.

În particular despre clima de la Mihadie, din regiunea Porţilor-de-fer, se esprimă ast-fel D-rul Popovicĭ: Că clima de aicĭ este maĭ moderată, dovedesce întregul tip al vegetaţiuniĭ; aicĭ în jurul acestor băĭ se află plante Tauru-Caucasice, precum şi multe de Istria şi câte unele dintre florile, ce cresc în partea de apus a Franciei şi în partea de rĕsărit a Apeninilor şi a Pireneilor. Aerul de aicea este maĭ móle şi maĭ lin de cât în alte părţĭ ale Bănatuluĭ şi ale Românieĭ . . . . Aicĭ via stă liber espusă tuturor furtunelor de iérnă şi totuşĭ pe la jumĕtatea luĭ August produce strugurĭ frumoşĭ şi copţĭ. Smochinul stă aicĭ tótă iérna desvelit, espus friguluĭ, fără să aibă cea maĭ puţină scădere în vegetaţiunea sa (Băile luĭ Hercule, Pesta, 1872. p. 65-68).

[1] Usul de a întemeia fortificaţiunĭ pentru apărarea căilor de navigaţiune pe anumite puncte maĭ importante a esistat şi în anticitatea preistorică. După cum ne spune Strabo în Geograficele sale (XVII. 1. 18) Milesieniĭ ocupând gura Niluluĭ numită Bolbitinon, aŭ construit acolo o fortificaţiune cu valurĭ şi şanţurĭ, τὸ Μιλησίων τεῖχος, adecă Grădiscea Milesienilor.

[2] În nomenclatura topică română s'a păstrat maĭ mult forma de «Grădisce», adecă locul unde a fost construită o vechiă fortificaţiune. Dar maĭ aflăm şi grad (Bel-grad séŭ Alba Iulia), de asemenea Grădeţ, ruinele uneĭ importante cetăţĭ preistorice din jud. Mehedinţĭ.

[3] Livii lib. VI. 32: hostes gradu demoti. — Ciceronis Off. lib. I. c. 23: tumul-

7. *Columnele luĭ Hercule numite Πύλαι Γαδειρίδες (Gherdapurĭ).*

Columnele luĭ Hercule pórtă la poetul Pindar numele de Πύλαι Γαδειρίδες [1]), adecă «Porţile Gadira».

Încă din cele maĭ depărtate timpurĭ, făimósa strimtóre, pe unde Dunărea, rîul cel urieş al lumiĭ vechĭ, străbate din basinul Ungarieĭ în basinul Românieĭ, a avut o deosebită importanţă comercială, politică şi militară.

În Iliada luĭ Homer, acéstă vestită pórtă a Europeĭ este cunoscută sub numele de σιδήρειαι πύλαι, adecă Porţile-de-fer, şi carĭ se aflaŭ în ţéra Arimilor, acolo unde a fost aruncat într'o pescere adâncă Typhon, legendarul bălaur al theogonieĭ [2]); ér la poetul Claudian ele figuréză sub numele de Ferratae portae ale Geţilor [3]).

De aicĭ înainte comunicaţiunea pe vechiul Oceanos potamos, séŭ Istru, ne apare estrem de dificilă pentru vasele de comerciŭ ale ţinuturilor meridionale.

Lângă Columnele luĭ Hercule, spuneaŭ ceĭ vechĭ, se afla o făşiă lungă şi lată de stâncĭ colţurate (ἕρμα, ἕρματα μεγάλα), unele visibile, ér altele ascunse sub suprafaţa apeĭ, şi carĭ se întindeaŭ de-a curmezişul prin vechiul Oceanos de la un ţĕrmure la altul [4]).

Aceste stâncĭ atât de periculóse navigaţiuniĭ până în ḑilele nóstre, şi pe carĭ poetul Ovidiu le numesce fera saxa de lângă munţiĭ Ceraunia (séŭ aĭ Cerneĭ [5]) maĭ purtaŭ în anticitate şi numele de Καταῤῥάκται.

Suida [6]), pe basa unuĭ autor necunoscut, le descrie ast-fel: «Cataractele sunt stâncĭ (πέτραι) în fluviul Istruluĭ, ce se ridică ca un munte sub suprafaţa apeĭ. Aicĭ Istrul, precipitându-se cu repeḑiune asupra acestor stâncĭ,

tuantem de gradu dejici. — **Cornelii Nepotis** Themistocles, c. 5: Interim (Xerxes) ab eodem (Themistocle) gradu depulsus est. -- La vechiul termin de grad séŭ gradus este a se reduce şi epitetul de Gradivus al luĭ Marte, ca ḑeŭ al castrelor, citadelelor şi al tuturor fortificaţiunilor. Conferesce la Silius Italicus (IV. 222): Gradivicolam celso de colle Tudertem.

1) **Pindari** Frag. 155 după Strabo, lib. III. 5. 5-6.

2) **Homeri** Ilias, VIII v. 15. — Cf. Ibid. II. v. 783. — **Hesiodi** Theog. v. 820 seqq.

3) În poema despre resbelul în contra Geţilor, v. 237.

4) **Scylacis** Periplus, §. 112.

5) **Ovidii** Pont. II. 6. 10.

6) **Suidas**, v. Καταῤῥάκται. — Cf. **Strabonis** Geogr. VII. 3. 13.

este isbit înapoĭ cu un sgomot enorm, apoĭ valurile trecênd peste ele cu un vuiet asurḑitoriŭ forméză vêrtejurĭ repeḑĭ, fluxurĭ și refluxurĭ, întocma ca nisce carybde, ast-fel că fluviul în locurile aceste nu se deosibesce mult de strimtórea Sicilieĭ».

Lângă acéstă barieră înfricoșată de stâncĭ, ce forma locul cel maĭ periculos al Istruluĭ, se afla pe ţĕrmurele de nord așa numita Pórtă-de-fer, σιδήρειαι πύλαι la Homer, Πύλαι Γαδειρίδες la Pindar, o strimtă potecă pentru călĕtoriĭ pe uscat, de sigur închisă o-dată cu o Pórtă de fer.

Care era însă originea numiriĭ de Πύλαι Γαδειρίδες?

După usul limbeĭ române obstaculele naturale, de stâncĭ și petre maĭ marĭ, ce se întind de-a curmezișul prin albia unuĭ rîŭ de la un mal la altul, și unde apa în cursul sĕŭ isbindu-se de ele forméză o liniă de talazurĭ, pórtă numele de «gard»[1]).

Tot ast-fel interpretaŭ și vechiĭ geografĭ numele locului Gadir, séŭ Γάδειρα, de lângă Columnele luĭ Hercule.

După autoriĭ romanĭ, Gadir în limba punică însemna «sepes», adecă «gard»[2]). Acéstă numire însă, care la autoriĭ grecescĭ ne apare sub forma de Γάδειρα (la Eratosthene τὰ Γάδειρα, la Steph. Byz. ἡ Γάδειρα) nu aparţinea idiomeĭ feniciene din Libya[3]). Vechia populaţiune a Africeĭ de nord, supusă în mare parte Carthageneĭ, era de origine pelasgă. Getuliĭ, locuitoriĭ ceĭ maĭ numeroșĭ aĭ Libyeĭ, emigrase acolo, după cum spuneaŭ tradiţiunile, din regiunea Geţilor europenĭ[4]).

Cuvêntul Gadir după forma și după sensul sĕŭ de «sepes», ce i-l daŭ textele latine, nu este de cât o reproducere alterată a terminuluĭ poporal pelasg de gard, pl. gardurĭ. De aicĭ numirea grecéscă (în formă plurală) τὰ Γαδείρα, de aicĭ numele de Πύλαι Γαδειρίδες, séŭ Pórta de lângă gardul de stâncĭ, ce tăia de-a curmezișul albia vechiuluĭ Oceanos.

Aceeașĭ interpretare a numeluĭ Γάδειρα, însă sub o altă formă, o aflăm și la vechiĭ autorĭ grecescĭ.

1) Conferesce maĭ sus. pag. 370, nota 1.

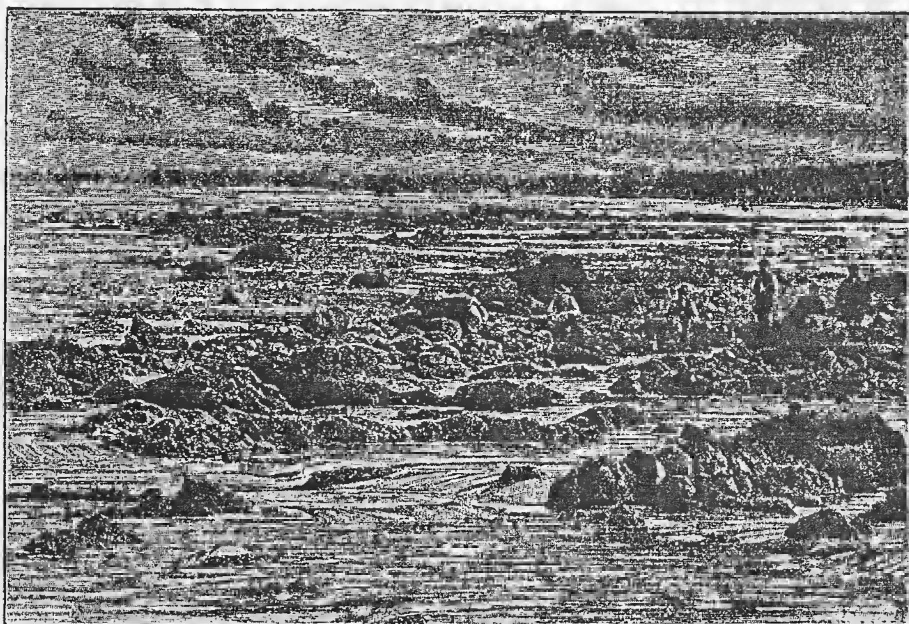
2) **Plinii** H. N. lib. IV. 36: Poeni Gadir (appellant), ita Punica lingua sepem significante. — **Avieni** Descriptio orbis, v. 614-615:

> Poenus quippe locum Gadir vocat undique septum
> aggere praeducto.

3) Claudius Iulius séŭ Iolaus, care scrisese o istoriă a Fenicienilor (Φοινικικά) cercase a deriva din limba feniciană cuvêntul Γάδειρα, însă dênsul nu a aflat pentru etimologia acésta nicĭ un cuvênt maĭ apropiat de cât γάδον, care însemna «mic» (Etym. M. p. 219, 32 v. Γάδειρα).

4) **Isidori Hispal.** lib. IX. 2. 118.

Hercule, ne spune Suida după un autor necunoscut, a aruncat petre enorme în gura Oceanuluĭ, ca sĕ împedece întrarea bestielor séŭ monștrilor [1]). El făcuse așa dar după legende un gard de petre de-a curmezișul prin albia fluviuluĭ Oceanos. Ér Apollodor scrie, că ḑeița Junona trimețênd o strechiă asupra cireḑilor luate de la Geryon, ele se împrăsciară prin munțiĭ Thracieĭ. Hercule însă atribuind acéstă calamitate rîuluĭ Strymon (Istruluĭ), i umplu albia sa cu petre, și-l prefăcu ast-fel dintr'un rîŭ navigabil în un rîŭ nenavigabil [2]).

192. — Cataractele Dunăriĭ din jos de Rușava (Orșova) lângă Porțile-de-fer, între Gura-Văieĭ și Vêrciorova (România). Desemn după o fotografiă, publicat de Reclus, în Nouvelle Géographie universelle, III. p. 319.

Numele de Γαδειρίδες πύλαι al comercianților și navigatorilor grecescĭ devenise o-dată fórte poporal în regiunea Porților-de-fer. Locuitoriĭ din Serbia maĭ numesc și astă-ḑĭ cataractele séŭ gardul de stâncĭ de lângă Porțile-de-fer Gherdapuri, o simplă formă alterată din vechia numire comercială Γαδειρίδες πύλαι.

[1]) **Suidas**, v. Ἕρμα.

[2]) **Apollodori** Bibl. lib. II. 5. 10. 12. — La Eschyl (Supplices v. 254-255) Strymon (Istrul) și Algos (probabil Oltul) ne apar ca dóue rîurĭ celebre ale mareluĭ imperiu pelasg. — Maĭ este de notat, că strechea, de care face aicĭ amintire Apollodor în legătură cu insula Erythia și cu rîul Strymon, este numaĭ o reminiscență a tradițiunilor grecessĭ despre muscele Columbace de lângă Istru.

8. *Columna luĭ Hercule numită Calpe lângă Porțile-de-fer.*

Tyrienii, ne spune Strabo, aŭ fost ceĭ de ântâiŭ, carĭ căutase Columnele luĭ Hercule spre a întemeia acolo o coloniă comercială.

Întru adevĕr celebra metropolă a Fenicieĭ, avea în mare parte a-șĭ mulțămi opulenția și prosperitatea sa, comerciuluĭ celuĭ viŭ cu regiunea Columnelor luĭ Hercule, avută de aur și de alte metale, avută de turme, de cirędĭ magnifice, de cereale și vin.

În templul cel mare al luĭ Hercule din Tyr eraŭ representate cele dóue Columne ale făimosuluĭ eroŭ pelasg.

Una din aceste columne, după cum ne spune Herodot, era de smaragd (séŭ de o culóre frumósă diafană, verde orĭ albastră). Ea representa ast-fel navigațiunea comercială pe apele cele marĭ, în particular pe divinul Oceanos potamos, părintele tuturor apelor. Ér a dóua columnă din metropola Tyruluĭ era de aur [1]). Ea înfățișa așa dar ceea-l-altă Columnă a luĭ Hercule de lângă bĕtrânul Oceanos, unde, după cum ne spune Herodot, tóte mărfurile feniciene se plăteaŭ în aur [2]).

193. — O monetă romană a Metropoleĭ Tyruluĭ representând cele dóue Columne ale luĭ Hercule, cu inscripțiunea Col(onia) Tyro Metr(opolis). De desupt o conchilă, în care suna magistrul corăbieĭ spre a anunța sosirea sa în port. După Rich, Dict. d. ant. rom. 1861, p. 181.

Cele dóue Columne ale luĭ Hercule maĭ formaŭ tot o-dată și emblema politică și comercială a Tyrienilor.

Pe o monetă din epoca romană figurézá ca insemne ale metropoleĭ Tyruluĭ cele dóue Columne ale luĭ Hercule.

Pe acéstă monetă, una din Columnele luĭ Hercule este înfățișată lângă un vas cu o materiă inflamată, séŭ lângă un far, ceea ce ne indică, că prima Columnă a luĭ Hercule era situată pe malul uneĭ ape navigabile, lângă Oceanos potamos. Acésta era columna, pe care Tyrieniĭ o reproduceaŭ în smaragd, séŭ în colóre azuriă.

După vechiĭ geografĭ, una din Columnele luĭ Hercule și în particular aceea, care se afla pe țĕrmurele de nord al strimtoriĭ, purta numele de Κάλπη, Calpe [3]). În vechia limbă grecéscă cuvêntul κάλπη și κάλπις insemna vas de

[1]) **Herodoti** lib. II. c. 44.

[2]) **Herodoti** lib. IV. c. 196.

[3]) **Strabonis** Geogr. lib. II. 1. 8. — **Plinii** lib. III. Proem. — **Avienus** v. 478. —

apă, urceor și urnă, după cum tot lângă un vas este indicată Columna Calpe și pe moneta Tyrului.

Κάλπις, după poema epică, ce se atribue luĭ Orpheu, era una din înălțimile de la strimtórea munților Rhipaei [1]), vechia numire a Carpaților, pe lângă carĭ curgea rîul Oceanos.

După vechile descrierĭ geografice acéstă Columnă numită Calpe se afla pe culmea unuĭ munte, din jos de insula Erythia (Cerne séŭ Rușava), lângă fâșia de stâncĭ, ce se întindeaŭ prin vechiul Oceanos, și lângă un promentoriŭ, ce fusese consecrat într'o vechime depărtată luĭ Saturn [2]). Ea se afla așa dar în apropiere de cataractele Dunăriĭ, séŭ lângă Porțile-de-fer. Aicĭ maĭ esistă și astă-dĭ o comună românéscă, ce pórtă numele de Vêrciorova; aicĭ esista în evul de mijloc o fortăréță importantă strategică numită în documentele Ungarieĭ Vrchov (= Urciow [3]), numirĭ, carĭ ne presintă o formă fórte apropiată de semnificațiunea originală a cuvêntuluĭ grecesc κάλπη și κάλπις, lat. urceus, rom. urceor [4]). Aicĭ în fine pe malul stâng al Dunăriĭ se înalță un frumos promontoriŭ pe vêrful căruia religiunea creștină a așeḑat «Crucea Sfântuluĭ Petru», unde se maĭ cunósce încă forma unuĭ scaun tăiat în pétră (este scaunul luĭ Geryon, cum î-l numesce Pausania [5]), și unde maĭ esistă și astă-ḑĭ simulacrul cel archaic al luĭ Saturn (Zalmoxis) tăiat în stâncă viă [6]). Acesta

Priscianus v. 335. — **Charax Pergamenus** fragm. 16 in Frag. Hist. graec. III. p. 649).

[1]) **Orphei** Argonautica (Ed. Schneider. Jenae, 1803) v. 1123-1124:

Ἐν μὲν γὰς Ῥίπαιον ὄρος καὶ Κάλπιος αὐχὴν
ἀντολίας εἴργουσιν . . . . .

După Trog Pompeiŭ (Justini, lib. II. c. 2) Rhipaei eraŭ munții de apus aĭ Scythieĭ. La Avien (Descr. Orbis v. 455-6) Riphaei sunt în partea de nord a Istruluĭ, tot acolo și Agathyrsi. Ér la Valeriu Flacc (Argon. v. 603-4) lângă Rhipaei sunt amintițĭ Geții.

[2]) **Orphei** Argonautica, v. 1167. — **Scylacis** Periplus, §. 112. — **Dionysii** Orbis Descriptio, v. 451. — **Rufi Avieni** Descriptio orbis. v. 111. 739—740. — **Prisciani** Periegesis, v. 334. 462. — Promontoriŭ consecrat luĭ Saturn după Avien, Ora maritima, v. 215. Cf. **Strabo**, III. 5. 3.

[3]) **Fejér**, Cod. dipl. V. 3. 157. 1283. — Ibid. X. 2. 444. 1396. — De asupra Vêrcioroveĭ se maĭ cunosc și astă-ḑĭ ruinele uneĭ vechĭ fortificațiunĭ, numite Cetatea Oréva», situată pe vêrful unuĭ munte de formă piramidală, fórte greŭ de suit, și care predominéză valea Dunăriĭ (Spineanu, Dict. geogr., v. Oreava. — Tocilescu, Revista p. istoria, I. 1. 165).

[4]) **Avieni** Ora maritima, 348: Calpe . . . . in Graecia species cavi teretisque usu nuncupatur urcei. — Schol. in Juvenal Sat. XIV. 279: Calpe urnae similis mons.

[5]) Descriptio Graeciae, lib. I. 35. 5.

[6]) A se vedé maĭ sus p. 403.

este promontoriul cel sfânt (ἱερὸν ἀκρωτήριον), de care amintesce Scylax în Periplul mărilor și Orpheu în poema Argonauților.

În anticitatea grecéscă se atribuiaŭ luĭ Hercule marĭ merite pentru facilitarea navigațiuniĭ pe diferite ape curgĕtóre.

Cu deosebire Hercule ne apare ca una din divinitățile, ce veghia asupra navigațiuniĭ pe Istru.

După cum scrie Trog Pompeiŭ: Filip II, regele Macedonieĭ, trimise o legațiune la Athea, regele Scythilor, din nordul Dunăriĭ de jos, prin care i făcea cunoscut, că pe când se afla dênsul ocupat cu asediarea Byzanțuluĭ, făcuse vot, ca sĕ ridice la gurile Istruluĭ o statuă de aramă luĭ Hercule, probabil pentru succesul favorabil al transporturilor de victuale de la Dunăre. Însă Athea temêndu-se, că sub acest pretext de religiune, regele Filip póte sĕ ascundă óre-carĭ planurĭ ostile, ceru, ca sĕ-ĭ trimétă dênsuluĭ statua, promițêndu-ĭ, că va îngriji nu numaĭ, ca acest monument sĕ fie așeḍat, dar sĕ rĕmână și în viitoriŭ neviolat [1]).

Ér istoricul grecesc Arrian din Nicodemia ne spune următórele: Alesandru cel Mare trecând peste Istrul de jos, după ce bătu pe Gețĭ și distruse orașul lor cel mare din apropiere, făcu un sacrificiŭ pe țĕrmurele Istruluĭ luĭ Joe Soter (mântuitoriul), luĭ Hercule și chiar Istruluĭ, «fiind-că i se arătase favorabilĭ în trecerea acésta» [2]).

În fine împĕratul Traian plecând cu resbel asupra Dacilor, Frațiĭ Arvali făcură în ḍiua de 25 Martie a. 101 un vot solemn de sacrificiĭ și luĭ Hercules Victor, pentru ca împĕratul sĕ se întórcă, sănĕtos, fericit și victorios din locurile și provinciele, la carĭ se va duce pe uscat și pe mare [3]).

Posițiunea Columnelor luĭ Hercule în apropiere de cataractele Dunăriĭ séŭ de Porțile-de-fer o maĭ confirmă și o vechiă tradițiune poporală.

După cum ne spune Pliniu, indigeniĭ de lângă Columnele luĭ Hercule povestiaŭ, că o-dată în aceste locurĭ munțiĭ din amêndóue părțile eraŭ împreunațĭ prin o catenă neîntreruptă, și că Hercule tăiând apoĭ jugul acestor înălțimĭ a lăsat sĕ curgă oceanul, séŭ marea, care era eschisă și în modul acesta el a schimbat fața natureĭ [4]).

[1]) **Justini** Historiarum Philippicarum ex Trogo Pompeio, lib. IX. c. 2.

[2]) **Arriani** De expeditione Alexandri, lib. I. c. 4.

[3]) **Henzen**, Acta fratrum arvalium, p. CXLII. — În fine maĭ notăm aicĭ, că tipul luĭ Hercule ne apare adese orĭ figurând pe monetele orașelor comerciale din apropierea Dunăriĭ, Tyras, Calatis și Tomi.

[4]) **Plinii** H. N. III. Proem.: Proximis autem faucibus utrinque impositi montes coercent claustra: Abila Africae, Europae Calpe, laborum Herculis metae. Quam ob causam

Câmpia Pannonică, după cum scim, a fost până târḑiŭ în epoca neolitică, acoperită de o mare de apă dulce, care se întindea de la Alpiĭ orientalĭ până lângă Carpaţiĭ Transilvanieĭ, şi al căreia nivel era mult maĭ ridicat de cât al măriĭ negre. Carpaţiĭ şi Balcaniĭ se aflaŭ în aceste timpurĭ în o legătură directă uniĭ cu alţiĭ, şi eĭ despărţiaŭ marea cea dulce séŭ albă de marea négră.

Locuitoriĭ romanĭ de lângă Porţile-de-fer maĭ povestesc şi astă-ḑĭ, că odată munţiĭ din partea de méḑă-nópte şi de méḑă-ḑi a strimtoriĭ formaŭ o liniă orografică neîntreruptă, şi că Dunărea în aceste timpurĭ î-şĭ avea cursul sĕŭ prin Serbia pe la Milanovaţ şi se întorcea pe valea Timoculuĭ în albia sa de astă-ḑĭ [1]). O altă tradiţiune din Bănat ne maĭ spune, că împĕratul Adrian (séŭ după altă variantă Troian), aŭ tăiat stâncile de la Ruşava, şi aŭ făcut ca apa, ce acoperia şesurile Banatuluĭ, sĕ se scurgă în Marea négră [2]).

indigenae columnas ejus dei vocant, creduntque perfossas exclusa antea admisisse maria et rerum naturae mutasse faciem. — **Melae** lib. I. 5: hunc Abilam, illum Calpen vocant, columnas Herculis utrumque. Addit fama nominis fabulam, Herculem ipsum junctos olim perpetuo jugo diremisse colles, atque ita exclusum antea mole montium Oceanum, ad quae hunc inundat, immissum. — Cf. **Diodori Siculi** lib. IV. 18. 4. — Pausania (VIII. 14. 3) încă amintesce de un vechiŭ canal (şanţ) în Arcadia, lung de 50 stadiĭ, ce a fost făcut, după cum se spunea, de Hercule pentru derivarea rîuluĭ Olbios.

1) Tradiţiune poporală culésă în satul Gura-Văiĭ de lângă Porţile-de-fer.

2) Ast-fel Lukas Ilič scrie (Mittheilungen der k. k Central-Commision zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmäler. X Band p. XXXIV): Die National-Ueberlieferung sagt: Kaiser Adrian (wahrscheïnlich nicht Hadrian) habe bei Reseve (Orsova) die Felsen durchbrochen und das Wasser (als die Banater Ebene das weisse oder süsse Meer ausmachte) in das schwarze Meer ausgelassen. — O altă tradiţiune din comuna Maidan în Bănat: «Am auḑit din bĕtrânĭ, că pămêntul, care-l locuim noĭ ar fi fost o mare de apă şi numaĭ la munţĭ aŭ locuit nisce ómenĭ sĕlbatecĭ, pe carĭ i-aŭ bătut strămoşiĭ noştri şi ne-aŭ aşeḑat pe noĭ aicĭ. Împĕratul nostru Troian a sloboḑit apa de aicĭ la Babacaia (Aur. Iana şi Sofr. Liuba). — Este de notat, că în legendele poporale ale Slavilor meridionalĭ şi chiar ale poporuluĭ român, Hercule figuréză adese orĭ sub numele de «Troian». Ast-fel într'o colindă română, ce ni se comunică de înv. I. Simionescu (com. Cióra-Radu-Vodă, j. Brăila) cetim următórele versurĭ:

Că Troian voinicul
bun cal hărănesce
bun cal şi-un ogar,
ş'un vênĕt şoimel;
Joĭ de diminétă
la vênat, că-mĭ ésă . . . .

Aicĭ «Troian voinicul», după cum vom vedé maĭ târḑiŭ şi din alte legende române, este una şi aceeaşĭ personalitate preistorică cu Iovan Iorgovan séŭ Hercule. Comparéză şi variantele din capitulul următoriŭ XVII. — Un Hercule cu epitetul de Ἰδαῖος (de la muntele Ida, séŭ Troian) era cunoscut şi anticităţiĭ (Pausania, V. 8. 1. VIII. 31. 3). — După Iliada luĭ Homer (XIV. 250) Hercule maĭ avuse şi un rĕsboiŭ cu Troia.

Întru adevĕr strîmtórea numita Clisură a Dunăriĭ ne presintă și astă-ḑĭ în diferite părțĭ ale sale aspectul, nu al uneĭ erosiunĭ naturale, ci al uneĭ tăierĭ de munțĭ séŭ opere grandióse a omuluĭ preistoric [1]).

În nicĭ un càs însă, vechia tradițiune despre tăiarea munților de lângă Columnele luĭ Hercule nu se póte aplica la strimtórea Gibraltaruluĭ, dintre Europa și Africa. Aicĭ lărgimea canaluluĭ chiar și la punctul sĕŭ cel maĭ ângust este de 13 chilometri, ast-fel că acest mare bosfor dintre Europa și Africa, nu póte fi considerat ca o lucrare de demolare a geniuluĭ și a mânilor omenescĭ.

9. *A dóua Columnă a luĭ Hercule numită Abyla (s. Abila) în munțiĭ de apus aĭ Româniеĭ.*

Pe moneta romană a metropoleĭ Tyruluĭ se maĭ vede representată și a dóua Columnă a luĭ Hercule (Fig. 193).

Pe când prima Columnă e înfățișată pe acéstă monetă lângă un far, adecă lângă o apă navigabilă, posițiunea Columneĭ a dóua e indicată în mod fórte clar prin un frumos arbore de munte; este un stejariŭ, specia caracteristică a Europeĭ centrale. Ast-fel Columna a dóua a luĭ Hercule se afla cevași maĭ depărtată de Oceanos potamos, în interiorul uneĭ pădurĭ seculare.

După Herodot Columna a dóua a luĭ Hercule din templul cel magnific de la Tyr era de aur [2]). Prin acéstă representare simbolică Tyrieniĭ voiaŭ sĕ esprime, că una din Columnele luĭ Hercule, séŭ de la emporiul cel mare al prosperitățiĭ lor comerciale, se afla situată în óre carĭ munțĭ celebriĭ pentru avuțiele lor de aur.

[1]) Tradițiunile poporale române, cu deosebire cele din Oltenia, maĭ amintesc de diferite tăierĭ de munțĭ făcute de Jidoviĭ preistoricĭ, confundațĭ adese orĭ cu urieșiĭ, pentru derivarea rîurilor și scurgerea lacurilor maĭ marĭ. Urme de acest gen de lucrărĭ se află în jud. Mehedințĭ de asupra comuneĭ Isvernea, pentru derivarea Cerneĭ pe valea Coșusteĭ, după cum se spune; la comuna Valea-Boeréscă pentru împreunarea Topolnițeĭ cu Cosuștea; in județul Gorj pe muntele Pleșa la Pétra-scobită pentru aducerea Jiuluĭ din Transilvania; la comuna Țimișanĭ pentru derivarea rîuluĭ Tismana în Dunăre (în Jilțul mare?). O altă tradițiune din comuna Vêrtop (j. Dolj) ne spune, că aceiașĭ Jidovĭ cercase sĕ taie un munte, ca sĕ abată apa Oltuluĭ și s'o reverse asupra Românilor, ca sĕ-ĭ prăpădéscă.

[2]) Herodoti lib. II. c. 44.

După vechile tradițiunĭ geografice Columna a dóua a luĭ Hercule purta numele de Abyla, Abila, Abyle séŭ Abile[1]).

Este un cuvênt de rădăcină pelasgă, séŭ proto-latină, ce nu avea alt înțeles de cât Albula[2]) séŭ Alba[3]) în limba latină, romănesce Alba, pl. Albe și Albele; ér în dialectul româno-istrian aba, pl. abe și abele[4]). O espresiune fórte usitată în nomenclatura topografică română sub forma de Pétra-albă, Petrele-albe, séŭ Albele[5]).

După ce vechile noțiunĭ geografice despre adevĕrata situațiune a Columnelor luĭ Hercule se perduse și amintire despre ele se păstrase numaĭ în cărțile cele sfinte ale unor timpurĭ depărtate; după ce vechiul Oceanos potamos a fost confundat cu Oceanul estern, ér Libya de la Istru cu Libya din Africa[6]), autoriĭ grecescĭ transferară pe țĕrmuriĭ Mauritanieĭ și Columna luĭ Hercule numită Abyla și muntele, pe care se afla acéstă columnă, numit de uniĭ Abylix, ér de Pliniu promontorium Album.

Însă celebrul geograf Artemidor din Ephes (pe la a. 104 a. Chr.), care visitase țĕrmuriĭ Africeĭ, Spanieĭ și Italieĭ, ne spune, că nu a esistat pe teritoriul Libyeĭ în apropiere de strimtórea Mediteraneĭ nicĭ un munte cu numele de Abilyx[7]), séŭ promontorium Album, cum î-l numesce Pliniu[8]).

De altă parte Charax Pergamenul și Dionysiu Periegetul ne

1) Abyla (Melae lib. I. 5. — Avieni Descr. Orb. v. 111. — Plinii lib. III. Proem. în edițiunile maĭ vechĭ). — Abila, variante la Pliniu și la Mela. — Ἀβύλη στήλη la Ptolemeiŭ (IV. 1) și în Comentariele luĭ Eustathiu la Dionysiu Periegetul (Geogr. gr. min. II. p. 228). — Ἀβίλη în codiciĭ ceĭ maĭ bunĭ aĭ luĭ Strabo. — Ἀλύβη la Charax Pergamenus, fragm. 16. — Ἀλβη cu υ scris de asupra la Dionysiu Periegetul.

2) Albula era numele vechiŭ a rîuluĭ Tibru, a căruĭ apă tot-de-una turbure are o colóre albă-gălbuiă (Livii lib. I. 3. — Plinii lib. III. 5. — Virgilii Aen. VIII. 330).

3) După cum ne spune Pliniu (III. Proem.) înălțimea, pe care se afla columna numită Abyla se numia promontorium Album.

4) **Maiorescu**, Itinerar în Istria, p. 83.

5) Pétra-albă, cătun în jud. Mehedințĭ. — Pétra-albă, dél în plaiul Cloșanĭ. — Petrele-albe, o parte din culmea Olanuluĭ, de sub vêrful Tatăluĭ. — Petrele-albe, munte în j. Buzĕŭ. — Albele, munte în j. Némțu. Diferite alte înălțimĭ cu aceste numirĭ a se vedé în Marele Dicționariŭ geogr. al Românieĭ și în Convențiunea de delimitare. Ed. Bucurescĭ, 1887, p. 99. 107. 119 și 253.

6) La Apollodor (Bibl. II. 5. 11. 11; 5. 10. 9) Λιβύη și Λιγύη. — Despre Ligyi de lângă Istru a se vedé maĭ sus pag. 409. — Liber generationis (la Riese, Geogr. lat. min. p. 162) încă presintă o variantă de libies în loc de ligyes. — De asemenea amintesce Liviu (V. 35) de un trib pelasg (liguric) din Italia de sus sub numele de Libui.

7) **Strabonis** Geogr. III. 5. 5.

8) **Plinii** H. N. III. Proem.

spun cevașĭ maĭ mult. După dênșiĭ columna numită Abyla nu se afla în Africa, ci pe teritoriul Europeĭ [1]).

Acéstă Columnă a luĭ Hercule, Abyla séŭ Abula trebuia sĕ se afle așa dar în aceeașĭ regiune a vechiuluĭ Oceanos potamos, în apropiere de strimtorile cele legendare ale acestuĭ fluviŭ, de unde maĭ departe călĕtoria pe apă și pe uscat era împreunată cu dificultățĭ atât de enorme.

Una din liniele principale de comunicațiune, care în epoca preistorică unia regiunea Porților-de-fer cu părțile interióre ale Dacieĭ (Transilvania), trecea din vălea Jiuluĭ pe valea Tismaneĭ, de unde urmându-șĭ cursul sĕŭ pe plaiurĭ, séŭ pe culmea délurilor și a munților, ajungea la Vêrful Oslea și Délul-negru, ér de aicĭ scoboria la Câmpul-luĭ-Nég în valea Jiuluĭ din Transilvania.

Acest drum public, comercial și militar, care lega cele maĭ importante țĕrĭ ale Dacieĭ, cu direcțiunea către centrele cele marĭ politice și industriale, Sarmizegetusa, Apulum și Alburnum, este astă-dĭ cu totul distrus și în mare parte acoperit cu arborĭ secularĭ. El maĭ servesce numaĭ de comunicațiune păstorilor și turmelor sale, a căror patriă, dintr'o vechime depărtată a fost Oslea și Retezatul.

Un alt ram al acesteĭ linie preistorice de comunicațiune trecea de la Tismana peste Baia-de-aramă, de aci la Isvernea, la Cireș și descindea la Vêrciorova séŭ Porțile-de-fer.

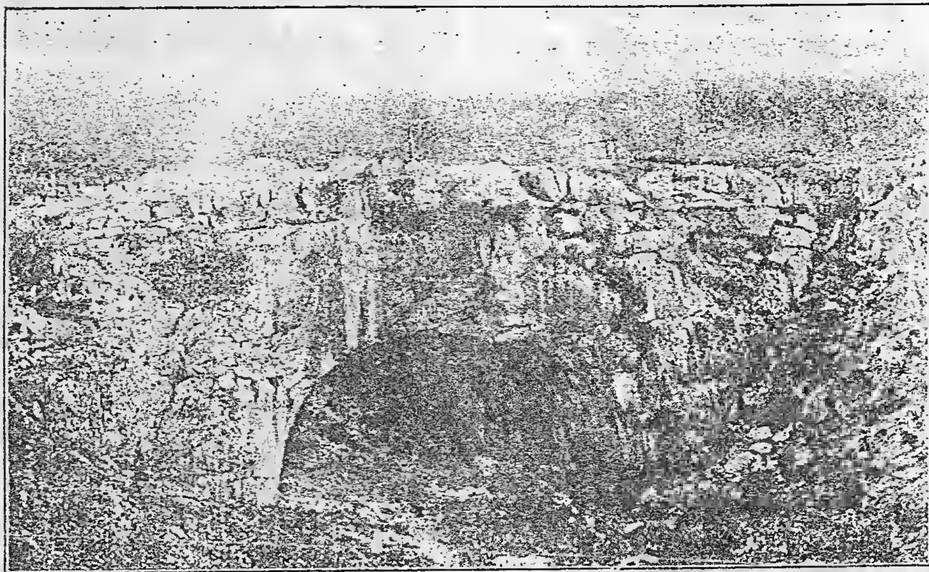
În tradițiunile poporale române acest vechiŭ drum de munte, deschis în unele locurĭ prin mijlocul stâncilor, pórtă numele de «drumul luĭ Iorgovan» [2]), séŭ al luĭ Hercule, și una din cele maĭ importante urme ale acestuĭ drum este maiestosul Pod tăiat în stâncă viă de la comuna Ponóre, între Baia-de-aramă și Isvernea, vechiŭ monument al lucrărilor și al timpurilor, pe carĭ tradițiunile le atribue luĭ Hercule [3]).

[1]) Schol. ad Dionys. Perieg. 641, de columnis Herculis: Ὄνομα δὲ τῇ μὲν Εὐρωπαίᾳ κατὰ μὲν βαρβάρους Κάλπη, κατὰ δὲ Ἕλληνας Ἀλύβη . . . ὡς Χάραξ ἱστορεῖ (in Frag. Hist. graec. III. p. 640). — Dionysii Orb. Descr. v. 334-336. Pe moneta romană a metropoleĭ Tyruluĭ, Columnele luĭ Hercule sunt representate avênd aceeașĭ basă comună fără a fi separate prin albia, orĭ cursul vre uneĭ ape, ceea ce ne arată, că amêndóue aceste columne principale ale luĭ Hercule se aflaŭ pe aceeașĭ parte a continentuluĭ.

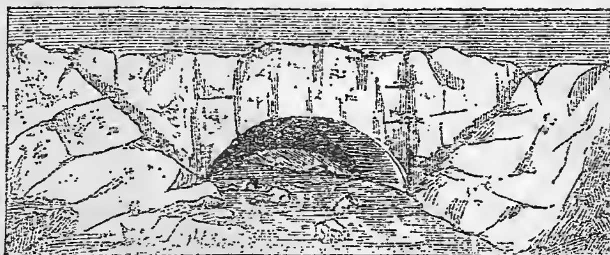
[2]) Spineanu, Dicționar geogr. al județuluĭ Mehedințĭ, p. 159: «Iorgovan: drum roman, cunoscut sub acest nume în județul Mehedințĭ, în plaiul Cloșanĭ și plasa Dumbrava». — Autorul acestuĭ Dicționar geografic consideră așa numitul drum al luĭ Iorgovan, ca roman, o eróre, de altmintrelea fórte scusabilă în starea actuală a cunoscințelor preistorice.

[3]) Acest pod se caracteriséză prin acelașĭ arc frumos circular, ce-l aflăm și la

Lângă linia principală a acestuĭ drum Herculan, la o distanţă de 4 óre de asupra Tismaneĭ (séŭ la o depărtare de 78 chilometri de la cataractele Dunăriĭ) se maĭ póte vedé şi astă-ḑĭ o columnă gigantică de pétră tăiată (gresiă calcară cu mică) şi care la lumina sóreluĭ presentă o albéţă strălucitóre [1]). Este

194. — Pod archaic (pelasgic) tăiat în stânca viă, calcară, lung de 30 m., larg de 3 m., înalt 12 m., la com. Ponóre, jud. Mehedinţĭ, pe drumul dintre Baia-de-aramă şi Isvernea. După o fotografiă din a. 1899.

195. — Acelaşĭ pod după schiţa publicată de Căpitanul N. Filip (Studiŭ de geografie militară asupra Olteniei, 1886 p. 116).

un monument obscur, cunoscut numaĭ păstorilor şi locuitorilor din apropiere, şi pe care tradiţiunile poporale î-l aduc în legătură cu faptele luĭ Hercule.

vechile construcţiunĭ romane, cum sunt d. e. Cloaca maxima, Pórta citadeleĭ din Faleria şi Pórta de la Volaterra (Duruy, Hist. d. Rom. I (Ed. 1877) p. 127, 237 şi XXXIX.

[1]) Este remarcabil, că Herodot (II. 44) încă spune despre columna de smaragd din templu luĭ Hercule de la Tyr, că strălucia nóptea într'un mod admirabil.

Astă-ḑĭ acéstă columnă monolită, ce a fost destinată o-dată sĕ eterniseze memoria uneĭ marĭ lucrărĭ a imperiuluĭ pelasg, este căḑută jos, după cum aŭ căḑut la pămênt nenumĕrate menhire din ţĕrile de apus ale Europeĭ şi obeliscurĭ ale oraşelor egiptene.

Din causa greutăţiĭ sale enorme, acéstă columnă archaică s'a rupt în treĭ bucăţĭ, însă fragmentele eĭ cele masive aŭ rĕmas până astă-ḑĭ nedislocate.

Am visitat în dóue rêndurĭ acéstă monumentală pétră, în aniĭ 1899 şi 1900.

Este o măiestósă columnă de pétră tăiată în formă conică, de o grosime considerabilă, cu feţele recurbate către basă, întocma ca şi columnele din Malta, ce aŭ fost consecrate luĭ Hercule de către Abdosir şi Osirsamar pe la începutul secululuĭ al doilea înainte de era creştină [1]).

Lungimea séŭ înălţimea acesteĭ columne este 4.90 m., ér diametrul de la basă de 2.31 m.

Nicĭ un ornament, nicĭ o figură, nicĭ o inscripţiune pc părţile columneĭ, ce sunt la lumina ḑileĭ, dacă nu cum-va timpul le-a făcut sĕ dispară. Ér laturea, pe care acéstă columnă este căḑută la pămênt, a rĕmas necsaminată, neavênd la disposiţiune mijlócele, spre a puté mişca din loc acest colos de pétră. Tóte aceste cercetărĭ şi studiĭ trebuind sĕ le facem numaĭ nostro Marte.

Acéstă columnă misteriósă din munţiĭ Tismaneĭ, nicĭ în ce privesce figura sa, nicĭ în ce privesce arta cu care este tăiată, séŭ lucrată, nu presintă caractercle epocelor istorice. Din contra ea ne înfăţişéză în tóte formele şi în tóte dimensiunile sale tipul columnelor feniciene ale luĭ Hercule.

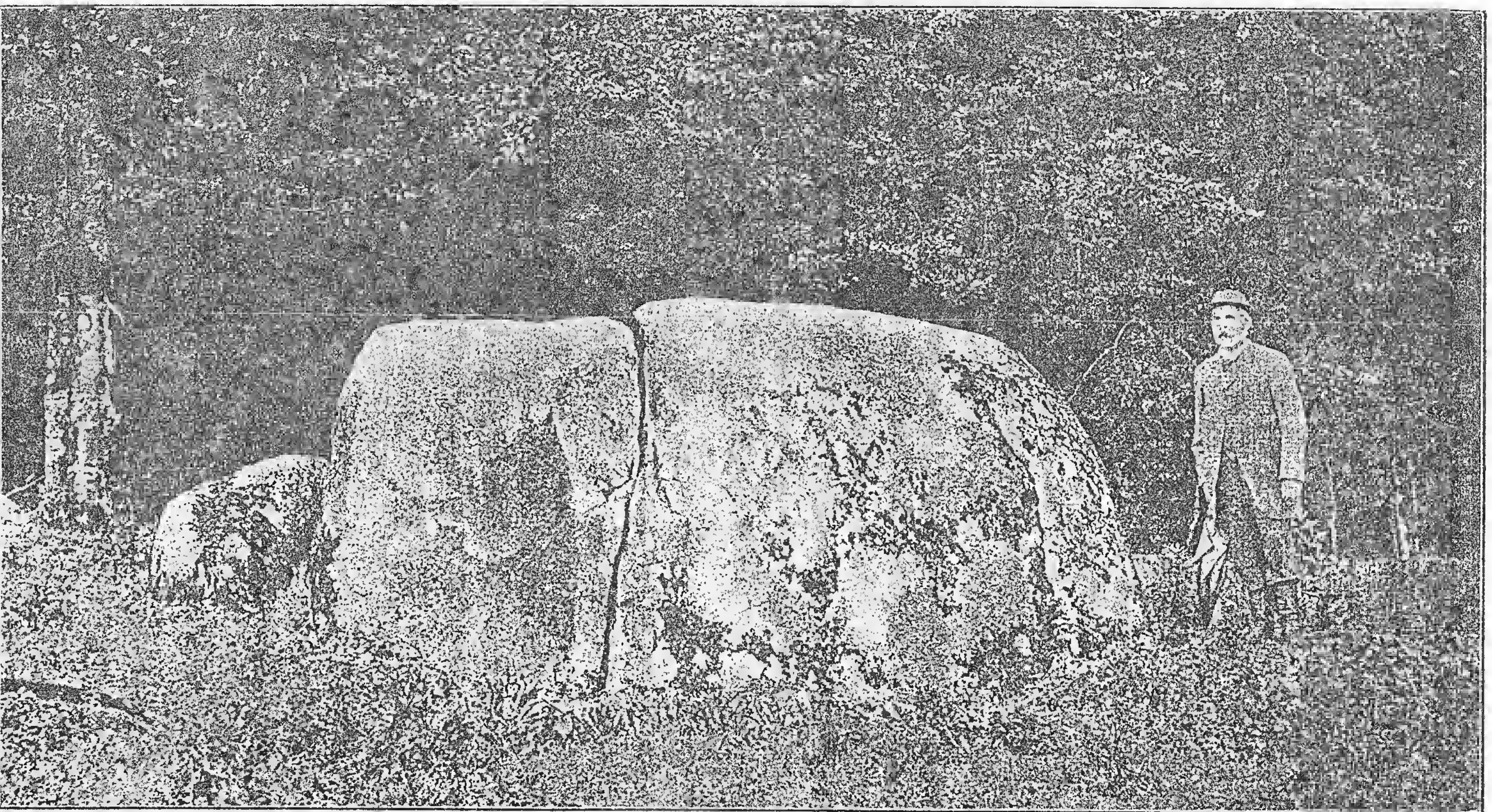
Cu deosebire acéstă columnă se caracteriséză prin dimensiunile cele enorme ale grosimiĭ sale.

Aceleaşĭ proporţiunĭ de înălţime şi grosime le aveaŭ şi vechile imitaţiunĭ ale Columnelor luĭ Hercule.

Pliniu cel bĕtrân ne comunică o importantă notiţă estrasă din scrierile filosofuluĭ grecesc Theophrast (sec. IV a. Chr.), după care columna cea de smaragd a luĭ Hercule din templul de la Tyr se distingea prin amplitudinea, séŭ circumferenţa sa considerabilă [2]).

[1]) Aceste columne avênd partea de jos arondată în formă ovală, eraŭ aşeḑate pe o o basă circulară concavă, după cum se vede din esemplarul, ce a fost reprodus de Perrot şi Chipiez (Phénicie-Cypre, p. 79).

[2]) **Plinii** lib. XXXVII. 19. 2. Se (Theophrasto) autem scribente, esse in Tyro Herculis templo stelen amplam e smaragdo, nisi potius pseudosmaragdus sit. — În templul Vinerii din Paphus în Cypru încă se afla o columnă conică, lată la basă şi subţiindu-se către vêrf (Taciti Hist. II. 3: continuus orbis latiore initio tenuem in ambitum, metae modo, exsurgens).

196. — Columna comemorativă, numită «Pétra-tăiată a luĭ Iorgovan» (Hercule), lângă drumul de munte, ce trece de la Tismana peste Carpațĭ în Transilvania. Astă-dĭ căḑută şi frântă în treĭ bucățĭ. După o fotografiă din a. 1900.

Acelaşĭ tip ni-l presintă şi Columnele luĭ Hercule, de pe moneta romană a Tyruluĭ. Aicĭ înălţimea ambelor columne este numaĭ cu puţin maĭ mare de cât diametrul îndoit al baseĭ.

În fine vom maĭ aminti aicĭ de pseudo-columnele luĭ Hercule, ce se aflaŭ în templul de la Gades (Cadix) în Hispania, simple imitaţiunĭ ale columnelor originale. După cum ne spune Strabo, aceste columne eraŭ înalte numaĭ de 8 coţĭ [1]), adecă cam de 5.09 m. [2]). Aveaŭ aşa dar aceeaşĭ înălţime, pe care o are şi columna din munţiĭ Tismaneĭ, a căreĭ lungime după mĕsurarea nóstră este de 4.90 m.

Poporul român numesce columnă cea archaică din plaiul Tismaneĭ «Pétra tăiată», şi reduce istoria eĭ la timpurile eroice ale luĭ Hercule.

Tradiţiunea este urmatória: Iovan Iorgovan (Hercule al vechimiĭ) plecând sĕ se lupte cu bălaurul cel gigantic, care se afla încolăcit pe lângă vêrful munteluĭ Oslea, şĭ-a cercat maĭ ântâiŭ paloşul în pétra acésta. Legenda română consideră ast-fel rupturile naturale ale acesteĭ columne ca tăiăturĭ făcute de paloşul luĭ Iorgovan.

Fără îndoiélă, că numirea de Pétra-tăiată avuse la început cu totul altă semnificaţiune. Era o pétră, pe care mâna omuluĭ o tăiase, spre a i se da o formă anumită.

Ni se presintă acum a dóua cestiune de interes istoric: care a fost în vechime destinaţiunea acesteĭ columne monumentale din munţiĭ de apus aĭ Românieĭ?

După vechile tradiţiunĭ păstrate de autoriĭ grecescĭ, Columnele luĭ Hercule eraŭ mete séŭ terminĭ, nu numaĭ pentru navigaţiunea pe rîul Oceanos, dar şi pentru călĕtoria pe uscat [3]), — laborum Herculis metae.

Încă în epoca pelasgă se începuse marea operă de desvoltare a activităţiĭ economice; un sistem întins de drumurĭ, care sĕ lege Europa cu Asia apusană. Una din liniele principale ale acestor căĭ publice continentale trecea pe la nordul Măriĭ-negre prin pustiurile cele pastorale ale Scythieĭ, un alt ram prin Thracia către Helespont, şi în fine al treilea drum se întindea de la Carpaţĭ către apus pe lângă valea Dunăriĭ, avênd probabil o linią laterală peste Alpĭ în Italia.

1) **Strabonis** Geogr. III. lib. 5 şi 6.

2) Lungimea cotuluĭ grecesc (πῆχυς) a fost fórte variată (Cf. Herodot, II. 149; I. 178). Luând însă de basă cotul moldovenesc, séŭ al comercianţilor de lângă Marea-négră, cu 0.637 m., înălţimea pseudocolumnelor luĭ Hercule de la Gades era aproximativ de 5.096 m.

3) **Pindari** Nem. III. — **Suidas**, v. Γάδειρα.

Aceste liniĭ preistorice de comunicaţiune purtaŭ în tradiţiunile poporale numele de drumurile luĭ Hercule [1]).

Tit Liviu ne spune în istoria sa romană, că după legendele mitologice esista prin «Alpĭ» un vechiŭ drum, a căruĭ construcţiune se atribuia luĭ Hercule.

O altă tradiţiune o aflăm la Diodor Sicul. Hercule, scrie dênsul, după ce luase cireḑile luĭ Geryon, voind sĕ trécă din ţinuturile celtice peste Alpĭ în Italia, a deschis şi aşternut cu petre drumurile cele rele şi grele, ca sĕ pótă trece pe acolo cu trupele şi cu tóte bagajiele, ce se aflaŭ pe carele sale de transport; şi fiind-că barbariĭ din ţinuturile aceste i atacase şi jăfuise trupele în strimtorile munţilor, Hercule a pedepsit cu mórte pe căpeteniile acestor făcătorĭ de rele, şi a făcut ca drumul acesta sĕ fie sigur pentru posteritate [2]). Aceeaşĭ tradiţiune o repetă Siliu Italic cu următórele cuvinte: Cel de ântâiŭ a fost Hercule din Tirynth, care a trecut peste aceste colţurĭ neaccesibile (ale Alpilor). Ḑeiĭ de sus l'aŭ vĕḑut urmându-şĭ calea sa prin norĭ, frângând prăpăstiele munţilor şi cu puterĭ estra-ordinare deschiḑênd prin stâncile neatinse, un drum necunoscut seculelor anterióre [3]).

În fine Ammian Marcellin ne spune, că cea de ântâiŭ cale prin Alpĭ a fost construită de Hercule, când acest eroŭ a mers, ca sĕ nimicéscă pe Geryon [4]).

După cum vedem, tradiţiunile preistorice, pe carĭ ni le-aŭ păstrat autoriĭ grecescĭ, vorbiaŭ în particular despre un drum prin Alpĭ şi pe care î-l aduceaŭ în legătură cu espediţiunea luĭ Hercule asupra luĭ Geryon. Sub numele de Alpes, gr. Ἄλπεις, de la albus (albĭ, séŭ acoperiţĭ cu néuă), ceĭ vechĭ înţelegeaŭ orĭ-ce sistem de munţĭ înalţĭ şi întinşĭ.

Este posibil, că Hercule sĕ fi deschis un drum şi prin Alpiĭ centralĭ aĭ

[1]) **Livii** lib. V. c. 34: Alpes inde oppositae erant .... nulla dum via (quod quidem continens memoria sit, nisi de Hercule, fabulis credere libet).

[2]) **Diodori Siculi** lib. IV. 19. 3. — În scrierea, pe care uniĭ o atribue luĭ Aristotele, sub titlul de Περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων, §, 85, se amintesce de asemenea, că din Italia conducea în Celtica, în Liguria şi Iberia un drum, care se numia al luĭ Hercule (Genthe, Über den etruskischen Handel nach dem Norden, p. 8).

[3]) **Silii Italici** lib. III. v. 513 seqq:

Primus inexpertas adiit Tirynthius arces (Alpium):
Scindentem nubes, frangentemque ardua montis
Spectarunt Superi, longisque ab origine seclis
Intemerata gradu magna vi saxa domantem.

[4]) **Ammiani** lib. XV. 1. 10: Primam (viam) Thebaeus Hercules ad Geryonem exstinquendum ut relatum est . . . prope maritimas composuit alpes.

Europeĭ, deşi Liviŭ ne spune fórte precis, că în acéstă privinţă nu esistă nicĭ o tradiţiune poporală; că despre drumul luĭ Hercule prin Alpĭ vorbiaŭ numaĭ legendele mitologice — nulla dum via, quod quidem continens memoria sit, nisi . . . fabulis credere libet.

Însă făimosul drum al luĭ Hercule, construit când luase cireḑile luĭ Geryon din insula Erythia, este acel din Alpiĭ Transilvanieĭ, carĭ pe Tabula Peutingeriană figuréză sub numele de Alpes Bastarnice, ér în documentele medievale ale Ungarieĭ Alpes Ultrasilvanae [1]).

De asemenea maĭ vorbiaŭ tradiţiunile anticităţiĭ şi despre un drum construit de Hercule lângă lacul Avern, în acelaşĭ timp când prădase insula Erythia [2]). Este aceeaşĭ liniă de comunicaţiune, ce duce de la Tismana peste Baia-de-aramă la Isvernea, o localitate fórte celebră în tradiţiunile vechimiĭ, după cum vom avé ocasiune a ne convinge maĭ târḑiŭ, şi pe care drum se află podul cel monumental pelasgic săpat cu multă artă în stânca nativă [3]).

Despre drumurile construite o-dată de Iorgovan, séŭ Hercule, în ţĕrile aceste maĭ amintesc şi astă-ḑĭ cântecele nóstre poporale [4]).

[1]) **Densuşianu**, Documente, Vol. I. p. 250-251 a. 1247: terram de Zeurino cum alpibus ad ipsam pertinentibus.—Ibid. p. 251: a fluvio Olth et Alpibus ultrasilvanis totam Cumaniam. — În aceleaşĭ documente de peste Carpaţĭ, Ţéra-românéscă ne apare sub numele de Terra transalpina, ér Domniĭ românĭ sunt numiţĭ Wayvodae Transalpini (Densuşianu, Documente, I. 2. p. 92-93. a. 1365. — Ibid. p. 359 a. 1395; p..472. 476, a. 1411).

[2]) **Diodori Siculi** lib. IV. 22.

[3]) Acest pod susţinea comunicaţiunea peste canalul, ce se vede deschis acolo, şi care după cum spun tradiţiunile poporale, servia pentru scurgerea laculuĭ, ce acoperia într'o epocă depărtată suprafaţa basinuluĭ din apropiere. Tot pentru scopul acesta a fost perforat şi délul, ce se află la capul canaluluĭ. Diodor Sicul (IV. 18. 6) încă amintesce o tradiţiune, după care câmpurile numite Tempe din Tesalia (τὰ καλούμενα Τέμπη τῆς πεδιάδος χώρας) fiind acoperite cu apă stagnantă, Hercule perforând délul a derivat şi scurs acest lac în rîul Peneu. Se pare a fi numaĭ una şi aceeaşĭ tradiţiune, pe care autoriĭ grecescĭ aŭ localisat'o în Tesalia. Τέμπεα şi Τέμπη ca apelativ în limba grecéscă însemna orĭ-ce vale frumósă.

[4]) Ast-fel un cântec eroic românesc despre Iovan Iorgovan conţine următórele versurĭ:

Că-cĭ un proclet şerpe
Chiar în drum î-mĭ şede,
Drumul închidea!
Iorga ce făcea . . . .
(El) aşa grăia:
Eŭ sĕ mĕ pornesc,
Proclet sĕ găsesc,
Proclet sĕ ucid,
Drumul sĕ deschid,
Lumea m'a vorbi
Şi m'a pomeni . . . .

Burada, O călĕtorie în Dobrogea, p. 145.

O amintire despre aceste drumurĭ vechĭ ale luĭ Iorgovan, o aflăm şi în Doinele

În fine mai adăugem aicĭ câte-va cuvinte cu privire la Columna Abyla. După cum ne spune Herodot columna a dóua din templul luĭ Hercule de la Tyr era din aurul cel maĭ curat [1]). O simplă simbolisare a regiuniĭ, unde se afla de fapt a dóua columnă a luĭ Hercule. Acéstă columnă nu avea așa dar nicĭ un raport cu navigațiunea, ci numaĭ cu munțiĭ, séŭ căile continentale, după cum tot ast-fel era representată și pe moneta romană a Tyruluĭ.

După tradițiunile poporale române regiunea Carpaților din partea de nord a Porților-de-fer purta o-dată numele de Munțiĭ-de-aur [2]). Chiar și astă-dĭ vêrful de sud-vest al Retezatuluĭ este cunoscut sub numele de Slata, adecă Muntele-de-aur [3]).

Ast-fel acéstă columnă monumentală de lângă drumul luĭ Iorgovan, ce trece peste culmea Carpaților în Transilvania, ne apare, atât după tradițiunĭ, cât și după tipul sĕŭ, ca una și aceeașĭ cu Columna a dóua a luĭ Hercule, numită Abyla séŭ Pétra-albă [4]).

române:

Taie lunca de din vale
Și rĕchita din cărare,
Ca sĕ se deschidă cale
Sĕ trécă Iorgu călare.

Șezătórea, (Fălticenĭ) I. p. 13.

Tu sĕ-mĭ taĭ așchia mare
S'o puĭ punte peste mare,
Sĕ trécă Iorgu călare.

Tocilescu, Materialurĭ folkl. I. p. 275.

Aceste versurĭ din urmă sunt satirice. Însă ele se esplică prin notița luĭ Diodor Sicul (IV. 19. 4), că Barbariĭ din ținuturile alpilor, pe unde î-șĭ construise Hercule drumul sĕŭ, i atăcase și jăfuise trupele în strimtorile munților; Hercule însă prinse și pedepsi cu mórte pe căpeteniele acestora. Un alt fragment ironic, însă în formă alterată, ni se comunică de la Vașcăŭ (comitatul Bihor):

Constantine Iorgovan,
Busdugan, săgețĭ ne dă . . .
Sĕ-țĭ păzim armadia . . .

[1]) **Herodoti** lib. II. c. 44.

[2]) «Că Iovan a venit din partea de la rĕsărit, ca sĕ caute o fată din Munțiĭ de aur» (Înv. D. Petrescu, com. Sâmburescĭ, j. Olt.) — A se vedé și capitulul următoriŭ despre legenda Hercule și Echidna.

[3]) Special-Karte d. oesterr.-ung. Monarchie, 1 : 75.000, Zone 24, Col. XXVII.

[4]) Columna luĭ Hercule numită Cynegetice. Despre numĕrul Columnelor luĭ Hercule esistaŭ în anticitate diferite părerĭ. După cum scrie Hesychiu, uniĭ vorbiaŭ de dóue, alțiĭ de treĭ, de una, orĭ de patru columne ale luĭ Hercule. Scylax în Periplul mărilor (§ 1) încă se esprimă ast-fel: «Voiŭ începe de la Columnele luĭ Hercule în Europa și voiŭ continua până la Columnele luĭ Hercule, ce sunt în Libya». Resultă așa dar din aceste cuvinte, că în literatura geografică maĭ vechiă se vorbia întru adevĕr de maĭ multe columne ale luĭ Hercule. Unul din istoriciĭ grecescĭ, Charax Pergamenul, care trăise în timpurile luĭ Hadrian și ale Antoninilor, consi-

10. *Argonauțiĭ întorcându-se în Elada pe Oceanos potamos (s. Istru) trec pe lângă Columnele luĭ Hercule.*

După Odyssea luĭ Homer, espedițiunea eroilor Argonauțĭ se întórce în Thesalia pe rîul cel mare, Oceanos potamos, și renumita lor corabiă, Argo, trece pentru prima óră cu deplin succes pe lângă stâncile cele periculóse din albia acestuĭ rîŭ.

«De primejdia acestor stâncĭ», scrie Homer, «nu a scăpat nicĭ o corabiă omenéscă din câte se aŭ încercat sĕ trécă pe aicĭ. Tablele lor s'aŭ sfărîmat și valurile apeĭ cu vêrtejurile lor cele violente le aŭ înghițit dimpreună cu corpurile ómenilor. Numaĭ o singură corabiă de mare s'a străcurat pe aicĭ, Argo, cea maĭ ilustră dintre tóte, când s'a întors de la Aeta, și ea de sigur ar fi fost isbită de petrele cele marĭ (μεγάλας ποτὶ πέτρας), însă deița Junona a ajutat'o ca să trécă, fiind-că iubia pe Iason» [1]).

Aceste stâncĭ atât funeste navigațiuniĭ din așa numitul Oceanos potamos eraŭ c a t a r a c t e l e I s t r u l u ĭ.

deră columna numită C a l p e ca identică cu Alybe (s. Abyle), ér despre columna a dóua dênsul ne spune, că Greciĭ o numiaŭ Κυνηγετικὴ și Barbariĭ Ἄβεννα (κατὰ μὲν Ἕλληνας Κυνηγετική, κατὰ δὲ βαρβάρους Ἄβεννα. Frag. Hist. graec. III. 640). În vechia limbă grecéscă cuvêntul κυνηγέω însemna a v ê n a; κυνηγὸς, v ê n ă t o r i ŭ și κυνεγετικὴ vênătóre. Avem așa dar aicĭ érășĭ o numire geografică alterată, spre a i se da o semnificațiune grecéscă. Posițiunea acesteĭ columne, numită Cynegetice era după Charax în Libya. Însă de sigur, că vechile isvóre vorbiaŭ nu de Libya africană, ci de Libya de lângă Istru (Conf. pag. 409 nota 1), ale căreĭ frontiere astă-dĭ nu le maĭ putem cunósce. Este însă de lipsă să amintim aicĭ un fapt important, că la comuna numită C â m p u l - l u ĭ - N é g din valea Jiuluĭ în Transilvania, unde cobóră drumul cel de munte al luĭ Iorgovan, o parte de hotar pórtă și astădĭ numele de «P é t r a l u ĭ I o r g o v a n». Se pare așa dar, că Κυνηγετικὴ, ce desemna una din cele treĭ, orĭ patru, Columne ale luĭ Hercule este numaĭ o formă coruptă din numirea topografică C â m p u l - l u ĭ - N é g. În fine în ce privesce numirea de Ἄβεννα, séŭ după o variantă Ἄβιννα, acésta este numaĭ o simplă traducere posterióră a cuvêntuluĭ grecesc Κυνηγετικὴ. Însă Charax a întrebuințat pentru substantivul grecesc Κυνεγετικὴ, v ê n ă t ó r e, infinitivul poporal: a v ê n a, (Ἄ βεννα séŭ Ἄ βιννα). Locuitoriĭ barbarĭ de lângă Columnele luĭ Hercule, din a căror limbă a luat Charax, orĭ predecesoriĭ sĕĭ, cuvêntul Ἄ βεννα, cu înțelesul de κυνεγέω, eraŭ așa dar un popor de origine proto-latină séŭ pelasgă. Se vorbia așa dar încă în timpurile luĭ Hadrian lângă Istru cu aceleașĭ forme gramaticale, cu carĭ se maĭ vorbesce astă-dĭ. Însă fórte probabil, că acéstă notiță a luĭ Charax derivă din timpurĭ anterióre cuceririĭ Dacieĭ.

[1]) **Homeri** Odyss. v. 66-72.

Însă eroiĭ Argonauțiĭ continuându-șĭ navigațiunea pe rîul Oceanos în sus, ajung cu corabia lor cea sfântă și la Columnele luĭ Hercule de la strîmtórea munților Rhipaei.

După poema epică, ce se atribue luĭ Orpheu, Argonauțiĭ întorcându-se cu lâna de aur în Elada, trec maĭ ântâiŭ cu corabia lor pe lângă Scythiĭ arcașĭ și pe lângă păstoriĭ Hyperboreĭ, apoĭ eĭ intră în valea cea lată a munților Rhipaei, ajung la strîmtórea acestor munțĭ, unde se afla înălțimea numită Calpis, de aci cuprinșĭ de frică și de fiorĭ estreme, eĭ trec pe lângă vultorile și stâncile, ce se aflaŭ în apropiere de insula Iernis (Cerne), apoĭ ajung la gura rîuluĭ Ternesos și se abat în port lângă țĕrmurele, pe care se aflaŭ Columnele luĭ Hercule [1]).

Ternesos de lângă Columnele luĭ Hercule, de care ne face aicĭ amintire poema orphică, este în fond una și aceeașĭ numire geografică, ce ne apare și în epoca romană, sub forma de Tierna, statio Tsiernensis, Dierna, Zernes, Zernensium colonia, un oraș important o-dată pe teritoriul Orșoveĭ de astă-dĭ [2]). Esistă însă o singură deosebire, în ce privesce

[1]) **Orphei** Argon. v. 1242—1243:

κῦμα διαπρήσσοντες ἀνὰ στόμα Τερνησσοῖο
ἱκόμεθα, στήλαισι δ' ἐκέλσαμεν Ἡρακλῆος.

După poetul Pindar (Pyth. IV v. 251) Argonauțiĭ trec din apele Oceanuluĭ în pontul roșu (ἔν τ' ὠκεανοῦ πελάγεσσι μίγεν πόντῳ τ' ἐρυθρῷ). Sub acéstă numire însă, de pontul roșu, este a se înțelege cotul séŭ sinul cel lat al Dunăriĭ de lângă insula Rușaveĭ (Erythia), ér nu Marea-roșiă dintre Arabia și Egipet. Pindar luase cuvintele de πόντος ἐρυθρός din o vechiă colecțiune de cântece eroice poporale, în carĭ «vadul Rușaveĭ» (Popoviciu, Băile luĭ Hercule, p. 41) se numia «podul Rușaveĭ», după cum sub acéstă numire ne maĭ apare și astă-dĭ într'un cântec tradițional românesc:

Iovan Iorgovan,
Braț de busdugan,
Și se preumbla
Și se prepurta
La vadul Dunăriĭ,
La podul Rușaveĭ...

Cătană, Balade pop. p. 49.

Herodot încă amintesce de o vechiă tradițiune, ce i-o comunicase preoțiĭ egiptenĭ, că regele Sesostris plecând cu o flotă compusă din corăbiĭ lungĭ, a supus pe locuitoriĭ de lângă Ἐρυθρά θάλασσα, de unde maĭ departe nu a putut naviga din causa strimtorilor (ὑπὸ βραχέων). Acest Sesostris este unul și acelașĭ cu Osiris, marele rege al Egiptenilor, care străbătuse cu oștirile sale până la isvórele (cataractele) Istruluĭ (Diodor I. 27. 5), Poema orphică încă amintesce de strimtórea Erythia (v. 1048) de lângă munțiĭ Caucas, séŭ Carpațĭ. — Pe când la Homer și în poema orphică, Istrul, pe care se întorc Argonauțiĭ în Elada, figuréză sub numele de ὠκεανός ποταμός și ἀκαλαρόος ὠκεανός, acelașĭ Istru la Apollodor (I. 9. 24. 4) ne apare sub numele de Eridan, ér la Diodor Sicul de Tanais Danuvius al Romanilor (A se vedé maĭ sus pag. 117 nota 3, și pag. 386 nota 2).

[2]) A se vedé maĭ sus pag. 415, nota 5.

aplicaţiunea acesteĭ numirĭ. Sub numele de στόμα Τερνησοῖο aicĭ sunt a se înţelege numaĭ gurile rîuluĭ Cerna, care se vérsă în Dunăre lângă Orşova.

Cu legenda despre cucerirea lâneĭ de aur se ocupase în timpurile din urmă ale anticităţiĭ încă doĭ poeţĭ celebri, Apolloniu Rhodiu (sec. III a. Chr.) şi Valeriu Flacc.

Amêndoĭ aceştĭ autorĭ se distingeaŭ prin erudiţiunea lor mitică şi geografică şi amêndoĭ recunosceaŭ, că rîul cel mare al geografieĭ ante-homerice, Oceanos potamos, şi care se vĕrsa în Pontul euxin, nu era altul de cât Istru.

Eroiĭ Argonauţĭ, după Apolloniu Rhodiu, se întorc în Elada cu lâna de aur pe apele Istruluĭ, numit Ἴστροιο μέγας ῥόος şi κέρας Ὠκεανοῖο [1]. Eĭ trec maĭ ântâiŭ pe lângă păstoriĭ ceĭ sĕlbatecĭ (ποιμένες ἄγραυλοι), pe lângă Thraciĭ mestecaţĭ cu Scythĭ, şi pe lângă Sigyniĭ [2], carĭ locuiaŭ după Herodot în părţile de nord ale Istruluĭ de jos.

Tot prin gurile cele vaste ale Istruluĭ se întorc Argonauţiĭ în patria lor şi după poema epică a luĭ Valeriu Flacc [3].

Ast-fel Columnele luĭ Hercule, pe carĭ poema orphică le pune la strîmtórea munţilor Rhipaei şi lângă rîul numit Ternesos, se aflaŭ în apropiere de catataractele Istruluĭ, lângă Cerna.

O importantă notiţă despre Columnele luĭ Hercule o maĭ aflăm şi la gramaticul roman Servius Maurus Honoratus din secolul al IV d. Chr., un literat cu cunoscinţe estraordinare anticare, istorice şi mitologice.

În comentariele, ce le scrisese Serviu asupra Eneideĭ luĭ Virgil, dênsul ne spune următórele: «După cum cetim, Columnele luĭ Hercule se află şi în regiunea Pontuluĭ şi în Hispania» [4].

Serviu, după cum vedem, maĭ adause aicĭ cuvintele «şi în Hispania», fiind-că acéstă ficţiune devenise consecrată în curs de maĭ multe secule pe tabulele geografice grecescĭ, cu tóte că Romaniĭ, carĭ cucerise Iberia şi Africa de nord, nu aflase acolo nicĭ o urmă, nicĭ o tradiţiune, despre Columnele luĭ Hercule.

[1]) **Apollonii Rhodii** Argon. lib. IV. v. 302. 282.

[2]) **Apollonii Rhodii** Argon. lib IV. v. 316 seqq.

[3]) **Valerii Flacci** Argon. VIII. v. 189-191:

. . . . sequemur
Ipsius amnis (Istri) iter, donec nos flumine certo
Perferat, inque aliud reddat mare.

[4]) **Servius** în Virgilii Maronis opera (Ed. Venetiis, 1544 p. 455 verso): Nam Columnas Herculis legimus et in Ponto et in Hispania.

11. *Emporiele Tartessos (s. Tertessus) și Cempsi lângă Columnele luĭ Hercule.*

În apropiere de Columnele luĭ Hercule, vechiĭ geografĭ și istoricĭ maĭ amintiaŭ pe basa unor tradițiunĭ anteriόre, de dóue emporiĭ, séŭ têrgurĭ, însemnate din punct de vedere industrial și comercial, unul cu numele Tartessos, séŭ Tertessus, și altul Cempsi [1]).

Aceste dóue emporiĭ tradiționale întogma ca și Columnele luĭ Hercule, ca și insulele de lângă aceste Columne, aŭ fost transportate în timpurile din urmă ale anticitățiĭ pe teritoriul Hispanieĭ, în apropiere de strîmtórea Gibraltaruluĭ. De fapt însă de la Pyreneĭ și până la țĕrmuriĭ meridionalĭ aĭ Iberieĭ nu a esistat nicĭ o localitate cu aceste numirĭ.

În lipsă de orĭ-ce urme positive istorice și de orĭ-ce tradițiunĭ locale, uniĭ din autoriĭ grecescĭ presupuneaŭ, că vechiul Tartessos sĕ ar fi aflat în delta rîuluĭ numit Baetis [2]). Alțiĭ însă din contră susțineaŭ că Tartessul preistoric ar fi fost identic cu orașul numit în epoca romană Carteia (astă-dĭ San-Roque) de lângă strîmtorile Mediteraneĭ [3]).

Însă un Tartessos pe teritoriul Carteieĭ era numaĭ o simplă ficțiune a autorilor grecescĭ, căreia administrațiunea publică romană și geografiĭ romanĭ nu-ĭ atribuiaŭ nicĭ o credință. Ast-fel Pliniŭ cel bĕtrân ne spune, că numaĭ Greciĭ numiaŭ Carteia Tartessos [4]). Ér geograful Mela, care era născut lângă Carteia, încă nu póte să ne spună nimic cu siguranță în acéstă privință, ci sĕ mulțumesce numaĭ sĕ reproducă părerile altora, însă cu un fel de îndoiélă din partea sa. «Carteia», dice dînsul, «care după cum socotesc uniĭ, a fost Tartessos» [5]).

Tartessos avuse un rol însemnat în istoria civilisațiuniĭ. El fusese unul din emporiele cele maĭ celebre ale lumiĭ vechĭ. Cu deosebire el ajunsese

[1]) **Rufi Avieni** Descr. orb. v. 478-480:

. . . . . . tumet illic ardua Calpe . . . .
Tartessusque super sustollitur, indeque Cempsi
gens agit.

[2]) **Strabonis** Geogr. III. 2. 11.

[3]) **Strabonis** Geogr. III 2. 4.

[4]) **Plinii** H. N. III. 3. 2: Carteia Tartessos a Graecis dicta.

[5]) **Melae** lib. III. 6: Carteia, ut quidam putant, aliquando Tartessos. — Cicero într'o epistolă a sa către Atticus (VII. 3) numesce in mod ironic pe senatorul Cornelius Balbus, care era originar din Ispania dela Gades, Tartessium istum.

la o importanţă imensă pentru comerciul Fenicienilor [1]). Ţinutul sĕŭ era estrem de avut în mine de argint, de aur, de aramă, de cositoriŭ, şi plumb [2]).

O interesantă notiţă despre tesaurele sale cele marĭ metalice o aflăm la Herodot. «Nisce comercianţĭ din insula Samos», scrie dênsul, «aruncaţĭ de vênturĭ în navigaţiunea lor şi rĕtăcind, ajunseră până la Tartessos dincolo de Columnele luĭ Hercule, ca şi când i-ar fi dus în părţile acele sórtea lor cea bună. În timpurele acele, acest emporiŭ era încă întreg. De acolo eĭ se întórseră cu cel maĭ mare câştig, ce l'aŭ făcut Greciĭ vre o-dată, după cum scim până astă-dĭ. Apoĭ Samieniĭ separară a decea parte din câştigul lor, în valóre de 6 talenţĭ, din care dispuseră a se face un crater de aramă, după modelul celuĭ Argos, şi în jurul căruia se ridicaŭ în sus nisce capete de grifonĭ [3]). Eĭ apoĭ dedicară acest crater în templul Junoneĭ, unde-l aşedară pe treĭ colóse de aramă, înalte de câte 7 coţĭ şi îngenunchiate» [4]).

După cum resultă din tóte aceste notiţe istorice şi geografice, vechiul emporiŭ Tartessos, celebru pentru avuţiele sale metalice, a fost un oraş de proprietarĭ şi de lucrătorĭ de mine.

În Carpaţiĭ Transilvanieĭ, cu deosebire în regiunea munţilor metaliferĭ, noĭ maĭ întîmpinăm şi astă-dĭ o mulţime de înălţimĭ păduróse, ce pórtă numele enigmatic de Certeş. Este un cuvênt de origine pelasgă, fiind-că-l aflăm în ţinuturile cele maĭ vechĭ ale Pelasgilor europenĭ; un cuvênt însă, al căruĭ sens primitiv astă-dĭ cu siguranţă nu-l maĭ putem cunósce.

În timpurile dominaţiuniĭ romane, un oraş din Pannonia inferióră, situat în apropiere de Dunăre, purta numele de Certis [5]), Certisia [6]), Κέρτισσα [7]). Ér în Transilvania o localitate cu numele de Certeş este până în dilele nóstre renumită pentru minele sale de aur şi de argint.

[1]) În istoria Fenicienilor numele Tartessos ne apare sub forma de Tarşiş.

[2]) Producţiunile metalifere ale Tartesuluĭ eraŭ după profeţiĭ Ieremia (10. 9). şi Ezechiel (27. 12) argint ciocănit, fer, cositoriŭ şi plumb; după Scymnus (v. 165-166) staniu, aur şi aramă fórte multă. După Stephan Byzantinul (v. Ταρτησσός şi Ἴβυλλα) argint, staniu şi aur. Ér ţinuturile Eladeĭ esportaŭ de aicĭ aramă (Herodot, IV. 152. Pausania, VI 19. 2).

[3]) Aceştĭ grifonĭ (γρύπες), simbol al ţĕreĭ Hyperboreilor, indicaŭ în mod fórte clar provenienţa metaluluĭ. **Isidori** Orig. XII. 2. 7: Gryphes . . . . hoc genus ferarum in Hyperboreis nascitur montibus.

[4]) **Herodoti** lib. IV. 152.

[5]) Tab. Peut. (Ed. Miller) Segm. VI. 2.

[6]) **Ravennatis** Cosmographia (Ed. Pinder et Parthey) p. 216.

[7]) **Ptolemaei** lib. II. 15. 4.

Făimosul Tartessos, orĭ maĭ corect Tertessus, după cum ne apare el în edițiunile cele maĭ vechĭ ale luĭ Priscian, aparținea așa dar după numele sĕŭ, la regiunea Carpaților, unde civilisațiunea metalurgică luase o desvoltare încă din cele maĭ depărtate timpurĭ. Numirea sa indigenă se vede a fi fost cu siguranță Certeș.

În ce privesce posițiunea sa geografică, «prea fericitul» Tartessos, cum î-l numesce Scymnus, se afla situat din sus de promontoriul Calpe [1]), însă maĭ depărtat de țĕrmurii rîuluĭ Oceanos séu Istru [2]).

Poetul epic Siliu Italic ne presintă următórea icónă a regiunii, în care se afla orașul Tartessos.

«Tot ast-fel părintele Oceanos cu apa sa cea mâniósă bate promontoriul Calpe ale luĭ Hercule, tot ast-fel vêrtejurile sale cu undele lor ce urlă, se precipitéză cu violență în cavitățile, ce se deschid în sînul acestuĭ munte, stâncile din albia rîuluĭ gem, ér undele sale se bat și resfrâng de cóstele cele stâncóse cu un sgomot așa de enorm, în cât l'aude și Tartessus, separat de țĕrmurĭ prin ținuturĭ întinse [3]).

După tóte fântânele istorice și geografice, Tartessos, orașul ómenilor celor avuțĭ, se afla în apropiere de Cerna.

În părțile de sud-vest ale Mihadieĭ, în apropiere de linia cea mare de comunicațiune a Dacieĭ, Dierna—Tibiscum, o grupă însemnată de munțĭ pórtă numele de Certeg [4]). În aceeașĭ regiune, cam la jumĕtatea drumuluĭ între Mihadiă și Orșova, pe valea cea frumósă a Cerneĭ, noĭ întîmpinăm astădĭ un sat însemnat românesc, al căruĭ nume este Toplețĭ. Este o numire, ce ni se presintă adese orĭ în ținuturile metalifere din Carpațĭ. Dóue sate din Transilvania, însemnate din punct de vedere al industrieĭ metalurgice, ne apar sub numele de Toplița, unul cu mine de aur și de argint, altul

[1]) **Prisciani** v. 335 337:

. . . Calpen quae summam sustinet unam
Herculis e statuis; quam supra dives et alta
Tartessus, Cempsique sedent . . .

Cf. Avieni Descr. Orb. v. 478-481.

[2]) Poetul Stesichor la Strabo, lib. III. 2. 11.

[3]) **Silii Italici** Pun. lib. V. v. 395 seqq.:

Ceu pater Oceanus quum saeva Tethye Calpen
Herculeum ferit, atque exesa in viscera montis
Contortum pelagus latrantibus ingerit undis,
Dant gemitum scopuli; fractasque in rupibus undas
Audit Tartessos latis distermina terris.

[4]) Special-Karte d. oesterr.-ung. Monarchie, 1: 75.000. Z. 26. C. XXVI.

cu mine de fer [1]). Tot în apropiere de Topleţĭ maĭ aflăm încă alte dóue înălţimĭ numite «Rudina» şi «Rudina-mare». Un al treilea dél cu numele de «Rudina» se află de asupra Orşoveĭ. Sunt nisce vechĭ numirĭ topografice, ce ne pun în evidenţă faptul, că o-dată în acéstă regiune aŭ esistat lucrărĭ întinse de mine [2]).

În părţile de jos ale Cerneĭ tradiţiunile poporale române despre Hercule sunt cu deosebire localisate pe teritoriul satuluĭ Topleţĭ.

După cum ne spune gramaticul Apollodor din Athena, Hercule, răpind cireḍile luĭ Geryon din insula Erythia, a trecut cu ele la Tartessos [3]). În aceste timpurĭ aşa dar, localitatea cea maĭ importantă din apropiere de Erythia séu de insula Ruşaveĭ era Tartessos.

Încă din o vechime fórte depărtată a esistat lângă satul Topleţĭ un vad principal de trecere peste rîul cel sĕlbatec şi periculos Cerna.

Aicĭ pe ambele malurĭ ale rîuluĭ călĕtoriul póte observa nisce podişurĭ naturale din stâncĭ, din carĭ unele se întind aprópe până în mijlocul albieĭ, ér pe aceste stâncĭ se maĭ pot cunósce până astă-ḍĭ diferite forme săpate, ce ne presintă o asemĕnare uimitóre cu urmele de om, de caĭ, de boĭ, de viţeĭ şi de cânĭ. Am esaminat în dóue rêndurĭ aceste vechĭ şi curióse vestigiĭ de la Topleţĭ, şi tot de una convicţiunea nóstră a fost, că e fórte greŭ a decide, dacă ele sunt formate de natură, de mâna omuluĭ, orĭ dacă ele sunt întru adevĕr mărturiĭ ale unor timpurĭ geologice depărtate. Tradiţiunile poporale ne spun, că pe aicĭ a trecut Iorgovan cu calul sĕŭ [4]). Fără îndoiélă, că acéstă tradiţiune despre urmele luĭ Hercule, ale caluluĭ sĕŭ (şi póte ale cireḍilor luĭ Geryon) imprimate în stâncile de la Topleţĭ î-şĭ are sorgintea sa în cultul cel vechiŭ al acestuĭ eroŭ lângă Cerna. Hercule, ne spune istoricul luĭ Alesandru cel Mare, Arrian din Nicomedia, era adorat în Tartessos [5]).

Maĭ aflăm la satul Topleţĭ de lângă Cerna încă o altă importantă tradi-

[1]) **Fridwaldszky**, Minero-logia (Claudiopolĭ, 1767) p. 83. — **Bielz**, Handbuch d. Landeskunde Siebenbürgens (1857) p. 274.

[2]) Diferite localităţĭ metalifere din Transilvania şi Ungaria pórtă astă-ḍĭ numele Ruda, Rudina şi Rodna. În vechia limbă latină rudus, séŭ raudus şi rodus, însemna o bucată de mineral de aramă şi peste tot aramă nelucrată (Varro, L. L. V. 34. - Festus, v. Rodus). Probabil, că în limba lucrătorilor de mine rudus séŭ rodus se aplica pentru tóte frustele de metal. De aicĭ în limba română Rudarĭ (Băiaşĭ), culegătorĭ de aur din năsipul rîurilor.

[3]) **Apollodori** Bibl. II 5. 10. 8.

[4]) **Popoviciu**, Băile luĭ Hercule (Pesta, 1872) p. 40.

[5]) **Arriani** De expeditione Alexandri, lib. II. 16. 4.

ţiune poporală, ce se pare a fi numaĭ un rest din legenda vechiuluĭ Tartessos.

În timpul, pe când luxul şi tot genul de plăcerĭ făcuse o violentă irupţiune în sînul societăţiĭ romane, unul din terminiĭ ceĭ maĭ aleşĭ, ce caracterisaŭ făimósele cine ale aristocraţieĭ de la Tibru, era «muraena Tartessia» [1]), séu mréna de Tartes. O espresiune maĭ mult legendară de cât geografică. În aceste timpurĭ de decadenţă a moravurilor vechĭ latine, însemnătatea industrială şi comercială a Tartessuluĭ dispăruse de mult, ér posiţiunea sa geografică devenise obscură.

Un fapt însă destul de instructiv resultă din acéstă tradiţiune romană, că mrenele cele luxóse de Tartessus î-şĭ avuse o-dată legendele lor particulare, că ele eraŭ socotite ca cele maĭ superióre în genul lor.

Întru adevĕr pe o medalià autonomă, ce pórtă numele de TARTES [2]), însă a căreĭ provenienţă nu o cunóscem, ne apare, ca un fel de emblemă a acestuĭ vestit oraş, un spic şi un pesce, de sigur o muraena Tartessia, simbol espresiv al uneĭ vechĭ legende.

După tradiţiunile poporuluĭ român, şi cu deosebire după cele de la Topleţĭ, mrenele cele legendare ale timpurilor eroice se aflaŭ în rîul Cerna. Iovan Iorgovan urmărind bălaurul cel urieş, aude lângă Topleţĭ glasul cel melodios al uneĭ fete ce cânta. Răpit de frumuseţea acesteĭ cântărĭ şi uitându-şĭ de bălaurul, pe care-l persecuta, el se adreséză Cerneĭ cu rugarea, să-şĭ înceteze urletul, promiţêndu-ĭ, că-ĭ va da o mrénă de aramă, o mrénă arginţiă, în fine o mrénă auriă [3]). Acéstă mrénă de aur, după cum ne spune poporul, se maĭ găsesce şi astă-ḑĭ în apele Cerneĭ. Pescariĭ adese-orĭ o prind, însă eĭ o lasă érăşĭ liberă în Cerna, temêndu-se de mânia acesteĭ furióse ape [4]).

[1]) **Auli Gellii** N. A. lib. VII. c. 17. — De Ταρτησία μύραινα amintia şi poetul comic Aristophane, născut pe la a. 444 a. Chr. (Suidas, v. Ταρτησσός).

[2]) **Mionnet**, Description d. médailles antiques, I p. 26. — Tartesul avuse o însemnătate nu numaĭ industrială dar şi politică. Ast-fel Herodot (I. 163) ne amintesce despre un rege al Tartesienilor, de pe la mijlocul sec. VI a. Chr., al căruĭ nume era Arganthonius (Sate cu numele de Argintóia, Argintoienĭ şi Argitoieni esistă în j. Dolj şi Romanaţĭ, ér lângă Tartessos se afla Muntele-de-argint. Cf. p. 446). Acest rege, celebru pentru avuţia sa estra-ordinară, a stat pe tron 80 anĭ. El trăise peste tot 120 anĭ şi se afla în relaţiunĭ fórte amicale cu Phocieniĭ din Elada, pe al căror teritoriŭ, după cum scim, se afla oraculul şi templul de la Delphi, întemeiate de Hyperboreiĭ de la Istru.

[3]) **Popoviciu**, Băile luĭ Hercule, p. 36-37. — **Spineanu**, Dict. geogr. Mehedinţĭ, p. 161.— **Marienescu**, Balade, II p. 13. — **Alexici**, Texte, I. p. 110.

[4]) **Popoviciu**, Băile luĭ Hercule, p. 40. — Mrenele de aramă, de argint şi de aur, ce ne apar în legendele Cerneĭ, simbolisaŭ tot o-dată şi avuţiele metalice ale acesteĭ regiunĭ.

În fine lângă satul Topleţĭ se maĭ vĕd şi astă-ḑĭ resturile unuĭ vechiŭ apeduct, 11 arcurĭ magnifice, pe carĭ însă archeologiĭ le consideră de romane.

Vechiul oraş Tartessos s'a aflat fără îndoiélă în apropiere de cataractele Dunăriĭ [1]). În timpurile luĭ Hercule Iberia n'a avut nicĭ o importanţă industrială şi comercială pentru civilisaţiunea de la Pont şi din părţile de rĕsărit ale Mediteraneĭ [2]).

[1]) Se pare, că o-dată numele de Certeş se maĭ auḑia în cântecele poporale române despre Iovan Iorgovan. Ast-fel într'o variantă, ce ni se comunică din jud. Teleorman, Iorgovan adresându-se Cerneĭ i ḑice:

Cértă-ţĭ urletul,	Ér Cerna:
Móie-ţĭ talaziĭ,	Urletu-şĭ certa . . .
Arată-ţĭ vadu.	Vadul şĭ-arăta . . .

După cum vedem, întîmpinăm aicĭ introduse într'un mod cu totul anormal cuvintele «Cértă-ţĭ» în loc de forma originală «Încétă-ţĭ». Un cas analog î-l aflăm într'un cântec eroic despre Gruia, unde epitetul sĕŭ geografic de «Ruşavanul», a devenit un calificativ al tipuluĭ sĕŭ fisic: «e cam negru roscoban», (Şezătoarea, II. 34).

[2]) Alte date geografice cu privire la posiţiunea celebruluĭ oraş Tartessos maĭ avem următórele. După Stephan Byzantinul oraşul (πόλις) Tartessos se afla situat lângă rîul, ce purta aceeaşĭ numire şi care curgea din Muntele-de-argint (ἀπὸ τοῦ Ἀργυροῦ ὄρους). Acelaşĭ munte în Argonauticele luĭ Apolloniu Rhodiu (IV. 323-324) ne apare sub numele de Anguron (Ἄγγουρον ὄρος), şi a căruĭ posiţiune era lângă strimtorile Istruluĭ. Ταρτεσσός ποταμὸς după poetul Stesichor (a. 630—550 a Chr.), care se ocupase în special cu legendele luĭ Geryon, curgea cam în faţa insuleĭ Erythia (Ruşava), şi avea nisce isvóre imense, ce eşiaŭ din o pescere, care se afla în Muntele numit Rădăcinĭ-de-argint (σχεδὸν ἀντιπέρας κλεινᾶς Ἐρυθείας Ταρτησσοῦ ποταμοῦ παρὰ παγὰς ἀπείρονας ἀργυροριζους ἐν κευθμῶνι πέτρας. La Strabo, III. 2. 11). Acest Tartessos potamos atât după gurile sale, ce eraŭ cam în faţă de insula Ruşaveĭ (Erythia), cum şi după isvórele sale, ce-l desemnéză în mod aşa de clar, era unul şi acelaşĭ cu Cerna. Rîul «Cerna», ne spune Marele Dicţionar geografic al Româniéĭ, «isvoresce în formă de bolboros dintr'o pescere din póla munteluĭ Gârdoman». Acest Gârdoman se pare a fi una şi aceeaşĭ numire cu Ἄργυρον ὄρος; ér Rădăcinile, de carĭ amintesce Stesichor ne indică muntele numit astă-ḑĭ Radoceaş (vecin cu Gârdomanul) şi din care curge un alt isvor al Cerneĭ. În nicĭ un cas însă oraşul Tartessos nu se află situat pe ţĕrmurile Istruluĭ séŭ pe teritoriul Orşoveĭ astă-ḑĭ. Itinerariul la Tartessos, după cum ni-l presintă Scymnus în Descrierea sa geografică (v. 145-166), era următoriul: După promontoriul (cel sfânt), pe lângă care aveaŭ să trécă vasele comerciale (astă-ḑĭ Vf. St. Petru de lângă cataracte) urma insula Erythia (Ruşava); în vecinătatea acesteĭ insule se afla legendarul oraş Gadira (aḑĭ «Grad» de pe teritoriul sêrbesc, séŭ vechia «Grădisce» a Orşoveĭ). Apoĭ la o depărtare de dóue orĭ aşa de mare, ca de la promontoriŭ până la Erythia, urma «prea fericitul târg» şi oraş Tartessos. Acéstă îndoită distanţă corespunde pe deplin la locul de pe valea Cerneĭ, unde se află astă-ḑĭ satul Topleţĭ. Este însă de lipsă sĕ notăm aicĭ, că lungimea acestor distanţe, pe care o aflăm la Scymnus calculată şi în ḑile de navi-

Dacă însă până astă-ḑĭ noĭ nu cunóscem încă adevĕratele ruine ale acestuĭ oraş, atât de fecund în industria sa metalurgică, este destul să amintim aicĭ, că nicĭ din zidurile splendiduluĭ Tyr, a capitaleĭ Fenicienilor, nu s'aŭ descoperit nimic până în ḑilele nóstre [1]), aşa că s'aŭ împlinit cuvintele profetuluĭ: «Ómeniĭ te vor căuta şi tu nu veĭ fi maĭ mult» [2]).

A dóua piaţă importantă de lângă Columnele luĭ Hercule pentru comerciul cu metale, era în timpurile preistorice Cempsi.

După Dionysiu Periegetul, după Avien şi Priscian, tribul, ce purta numele de Cempsi, îşĭ avea locuinţele sale din sus de Tartessus, pe nisce coline maĭ micĭ [3]), la pólele munţilor celor arşĭ, pe carĭ Greciĭ în limba lor i numiau Πυρηναῖα ὄρη, Pyrrhene [4]).

gaţiune, este cu totul neesactă, probabil o interpolare posterióră. O altă importantă notiţă geografică, cu privire la Tartessos o aflăm la Avien (Or. mar. v. 462). După cum ne spune dênsul, hotarele Tartessuluĭ se întindeaŭ până la oraşul Herna (Hic [ad Theodorum] terminus stetit Tartessiorum. Hic Herna civitas). O numire, ce corespunde la Κέρνη. Tierna, Dierna, astă-ḑĭ Orşova. În vechile descrierĭ geografice maĭ aflăm amintite şi câte-va triburĭ, ce locuiaŭ în apropiere de Tartessos. Ast-fel eraŭ după istoricul Herodor, care trăise înainte de Herodot, aşa numiţiĭ Elbysinii (Şteph. Byz. v. Ἰβερίαι), la Philist Elbesti, fórte probabil locuitoriĭ de pe valea rîuluĭ Apă-Albă (s. Bela-reca), care se varsă în Cerna, din sus de Topleţĭ. Un alt trib eraŭ Mastieni (la Avien, Or. mar. 416: Massieni), fără îndoiélă Moşteni, o clasă pastorală şi agricolă cu tradiţiunĭ fórte vechĭ, pe carĭ i maĭ găsim şi astă-ḑĭ nu numaĭ lângă Cerna, dar şi în alte părţĭ ale Românieĭ, constituind diferite cete şi cătune. În fine un alt trib de lângă Tartessos pórtă la Herodor numele de Rhodanos, de sigur un sat de băiaşĭ, de pe valea Cerneĭ, orĭ a Apeĭ-Albe, unde diferite délurĭ şi văĭ maĭ aŭ şi astă-ḑĭ numele de Rudină şi Rudariă.

1) Hengstenberg, De rebus Tyriorum, p. 92.—Perrot et Chipiez, Phénicie—Cypre, p. 325.

2) Ezechiel, c. 26. 21.

3) Prisciani Periegesis, v. 335-337:

. . . . quam (Calpen) supra dives et alta
Tartessus, Cempsique sedent qui collibus imis
Pyrrhenes, caelum quae tangit vertice summo.

Cf. Dionysii Orb. Descr. v. 338. — Avieni Descr. orb. v. 480-481.

4) Cu privire la originea numiriĭ de Pyreneĭ, Diodor Sicul (V. 35. 2) scrie: Şi fiind-că munţiĭ aceştia eraŭ acoperiţĭ cu pădurĭ întinse şi întunecóse din causa mulţimiĭ celeĭ enorme a arborilor seĭ, se întêmplase în timpurile vechĭ, după cum se spune, că păstoriĭ punênd foc a ars întrégă regiunea acésta muntósă. Focul continuând cu violenţă maĭ multe ḑile a ars tot, ce se afla pe suprafaţa pămêntuluĭ, din care causă aceştĭ munţĭ aŭ fost numiţĭ Πυρηναῖα, adecă arşĭ. Tot o-dată începu atuncĭ sĕ apară la suprafaţă o mare cantitate de argint, care topindu-se forma în unele părţĭ rîurĭ de argint curat. Însă locuitoriĭ de aicĭ necunoscând usul acestuĭ metal, Feniciеniĭ îndată ce aflară, cumpĕraŭ

Aceştĭ Pyreneĭ aĭ timpurilor preistorice, a căror posiţiune se afla lângă Columnele luĭ Hercule, nu eraŭ identicĭ cu Pyreneiĭ, ce despărţiaŭ Galia de Iberia, şi carĭ ne apar sub acéstă numire numaĭ în timpurile maĭ târḑie ale anticităţiĭ.

Chiar şi astă-ḑĭ una din înălţimile principale, ce forméză culmea cea muntósă a Mihadieĭ, pórtă numele de Arsana [1]).

Lângă acest munte, Arsana, care prin numirea sa maĭ păstréză încă memoria uneĭ vechĭ arderĭ, esista la a. 1535 un însemnat sat românesc, Canicia-de-sus şi Canicia-de-jos (astă-ḑĭ simplu Canicia).

În apropiere de acest sat Canicia se afla o-dată stabilit tribul, pe care ceĭ vechĭ î-l numiaŭ Cempsi [2]).

Cea de ântâiŭ probă în acéstă privinţă o aflăm la Strabo. După cum ne spune acest autor, una din grupele etnice, ce se aflaŭ stabilite lângă Pyreneiĭ din tradiţiunile grecescĭ, séŭ lângă Cempsi, purta numele de Conisci [3]). Aceştĭ Conisci aĭ geografieĭ preistorice eraŭ locuitoriĭ ceĭ vechĭ aĭ satuluĭ de astă-ḑĭ Canicia. În o formă grecisată, eĭ ne maĭ apar şi sub numele de Cynetes [4]) şi Cunetes [5]).

Însă cea maĭ importantă mărturiă despre locuinţele tribuluĭ Cempsi în apropiere de strimtorile Dunăriĭ o aflăm la istoricul byzantin Procopiu (sec. VI).

În lista diferitelor cetăţĭ şi fortificaţiunĭ, pe carĭ le întemeiase orĭ le reparase împĕratul Justinian, Procopiu amintesce lângă strimtorile Dunăriĭ următórele castele: Cantabazates (var. Cantabraza), Smornes, Campses,

argintul de la dênşiĭ în schimbul unor mărfurĭ de puţin preţ, pe care apoĭ transportându-l în Grecia, în Asia şi la tóte popórele, eĭ câştigară avuţiĭ imense.

[1]) Un alt munte cu numele de Arsana séŭ Arsanul ne apare din sus de satul Topleţĭ.

[2]) Pe teritoriul Caniceĭ maĭ aflăm încă o interesantă numire topografică, Délul Hamţi (Special-Karte d. oesterr.-ung. Monarchie, 1 : 75.000, Z. 25. C. XXVII).

[3]) **Strabonis** Geogr. lib. III. 12. 5. — Cu privire la aceştĭ Conisci se esprimă ast-fel Müllerus in Geographi graeci minores, II. p. 123: Ex Straboniana geographia Cempsorum vicinos dixeris Coniscos, nisi fortasse Conisci cum ipsis Cempsis componendi sunt. — De altmintrelea în vechile isvóre geografice se făcea amintire şi de un trib cu numele de Campsiani. Pe aceştia Strabo (VII. 1. 3) neputêndu-ĭ localisa în Iberia i-a aruncat pe ţĕrmurile Oceanuluĭ septentrional.

[4]) **Avieni** Or. mar. (200): inde Cempsis adjacent populi Cynetum.

[5]) **Justini** lib XLIV. c. 4. Saltus vero Tartesiorum .... incoluere Cunetes.— Cel maĭ vechiŭ rege al acestor Cunetĭ (autonomi) se numia Gargoris, după cum ne spune Trog Pompeiu.

Tanatas (Tunata? Taliata?), Zernes (Tierna) și Ducepraton [1]). Avem așa dar aicĭ un Campses nu departe de Zernes séŭ Orșova de astă-dĭ. Din punct de vedere geografic una și aceeașĭ localitate cu vechiul Cempsi de lângă Columnele luĭ Hercule.

Ce e drept, că la istoricul Procopiu castelul Campses este amintit în șirul fortificațiunilor de pe țĕrmurele meridional al Dunăriĭ. Însă în epoca luĭ Justinian ambele malurĭ aĭ Dunăriĭ constituiaŭ din punct de vedere militar și politic una și aceeașĭ «Ripa» [2]); de altă parte Procopiu a confundat fórte adese orĭ situațiunea geografică a castelelor, despre carĭ vorbesce, după cum el făcuse chiar și cu Zernes (s. Orsova) în textul, ce l'am citat maĭ sus [3]).

[1]) **Procopii** De aed. 4. 6. p. 2881: Μετὰ Νόβας δὲ φρούρια Κανταβαζάτης καὶ Σμόρνης τε καὶ Κάμψης καὶ Τανάτας καὶ Ζέρνης καὶ Δουκέπρατον, (probabil: După-pétră, vêrf de dél de asupra Orșoveĭ lângă «Rudina»).

[2]) În Novella a XI-a Justinian se esprimă ast-fel către Catellian, archiepiscopul primeĭ Justiniane: Cum igitùr in praesenti, Deo auctore ita nostra respublica aucta est, ut utraque ripa Danubii jam nostris civitatibus frequentaretur, et tam Viminacium, quam Recidua, et Literata, quae trans Danubium sunt, nostrae iterum ditioni subiectae sunt, etc.

[3]) Un al treilea oraș din regiunea Columnelor luĭ Hercule ne apare la Hecateu din Milet sub numele de Calathe, la Ephor Calathusa (Steph. Byz. v. Καλάθη). Era una și aceeașĭ localitate cu Cladova de astă-dĭ, punct însemnat comercial de pe țĕrmurele meridional al Dunăriĭ, în față de satul românesc Schela Cladoveĭ, ce este spre apus de Turnul-Severinuluĭ. Avien (Or. mar. v. 421) face numaĭ amintire de sinus Calacticus, adăugând tot o-dată, că până aci se întindeaŭ hotarele (politice) ale Tartesienilor (divites Tartessios, qui porriguntur in Calacticum sinum).

XVII. ΒΙΗΣ ΗΡΑΚΛΗΕΙΗΣ ΕΙΔΩΛΟΝ. — UN SIMULACRU PREISTORIC AL LUĬ HERCULE ÎN ALBIA RÎULUĬ CERNA.

Faima despre călĕtoriele și faptele luĭ Hercule în părțile de nord ale Istruluĭ maĭ trăesce și astă-ḑĭ în legendele poporuluĭ român.

Poetul Pindar în odele sale face amintire despre călĕtoriele luĭ Hercule la Hyperboreĭ [1]), despre persecutarea cerbóiceĭ cu córnele de aur până în țéra numită Istria de lângă Pontul euxin. Gramaticul Apollodor amintesce de asemenea despre venirea luĭ Hercule la muntele Atlas din țéra Hyperboreilor, unde el liberéză pe Prometheu din catenele sale. Hercule ia parte la espedițiunea Argonauților [2]) pentru a duce în țĕrile meridionale un vechiŭ paladiŭ al păstorilor pelasgĭ, lâna de aur din pădurea cea sfântă a luĭ Marte. Herodot ne comunică tradițiunea, după care Hercule apare ca protopărintele Agathyrșilor, Scythilor și Gelonilor, și amintesce de urma sa cea gigantică, lungă de doĭ coțĭ, imprimată în o stâncă de pe țĕrmurele rîuluĭ Tyras (Nistru).

În colindele poporale române acest ilustru eroŭ al timpurilor preistorice, este celebrat ca junele, care se luptă cu leul (Nemeic); în baladele române se cântă învingerea și tăiarea bălauruluĭ celuĭ gigantic al lumiĭ, luptele sale cu Marte (Marcociŭ = Mavors), relațiunile sale de amor cu Echidna, (Șerpóica), călĕtoria sa în părțile meridionale ale Dunăriĭ de jos pentru căutarea hergheliei de caĭ a regeluĭ Diomede din Thracia (Dobrișanul [3]), persecutarea cea strașnică a cerbóiceĭ cu córnele de aur (a ciuteĭ gălbióre) prin munțiĭ Jiuluĭ și aĭ Oltului. Peste tot în cântecele poporale române, el este eroul călĕtoriŭ [4]), după cum tot ast-fel î-l înfățișéză și tradițiunile grecescĭ.

Numele, sub care Hercule, acest nemuritoriŭ eroŭ al lumiĭ pelasge, figuréză în cântecele și legendele poporuluĭ român este Iovan Iorgovan [5]), braț de

[1]) **Pindari** Olymp. III. 14. 27.

[2]) **Orphei** Argon. v. 118.

[3]) Cântec eroic din comuna Gârla-mare, j. Mehedințĭ. Colecțiunea nóstră.

[4]) **Tocilescu**, Materialurĭ folkl. I. 34. 274. 1298.

[5]) Hercule sub numele de Iovan era cunoscut și anticitățiĭ clasice, însă autoriĭ grecescĭ și latinĭ aŭ preferat sĕ întrebuințeze o simplă formă tradusă în locul uneĭ forme poporale tradiționale. După teogonia pelasgo-grecéscă Hercule era fiul luĭ Joe. Ast-fel la Homer (Il. XIV. 250) și la Hesiod (Theog. v. 316) Hercule este numit numaĭ simplu Διὸς υἱὸς, adecă «fiul luĭ Joe», fără a i se maĭ adăuge și numele particular de Ἡρακλῆς, cu tóte că Joe avuse după legende o mulțime infinită de fiĭ. Tot ast-fel și la Virgil

busdugan, mândru falnic căpitan, Iovan cel tare și mare; el este eroul, care a cutrierat lumea în lung și în lat, și care a învins tóte halele séŭ monștriĭ din lume [1]).

Cu deosebire memoria faptelor luĭ Hercule este localisată în Oltenia și în părțile vecine ale Bănatuluĭ, unde el ne apare în epoca romană ca ḍeul tutelar al regiuniĭ Cerneĭ, adorat ca Hercules invictus, Hercules sanctus, Hercules salutiferus [2]), și unde se aŭ descoperit un numĕr însemnat de statue ale sale.

Aicĭ în mijlocul Cerneĭ, ne spun tradițiunile poporale române, a esistat o-dată un chip colosal al luĭ Hercule, un vechiŭ monument, pe care cântecele nóstre eroice î-l aduc în legătură cu legenda uneĭ frumóse fecióre, ce locuia într'o pescere din munțiĭ Cerneĭ.

Vom reproduce maĭ ântâiŭ tradițiunea antică despre relațiunile de amor ale luĭ Hercule cu nimfa Echidna, ce locuia în o regiune muntósă numită «Pădurósa» (Hylea) de lângă Scythia.

Greciĭ, carĭ locuiesc lângă Pontul euxin, scrie Herodot, povestesc următórele despre originea Scythilor. Hercule întorcându-se cu cireḍile, ce le luase

(Aen. VIII. 301), Hercule este numit numaĭ simplu Iovis proles. O vechiă inscripțiune din teritoriul Pelignilor (Abruzzo) este dedicată luĭ Herclo Iovio, și alta în Roma, din timpul imperiuluĭ, luĭ Herculi Iovio (Preller-Jordan, R. M. I. 1881 p. 187). Tóte aceste diferite date grecescĭ și romane ne arată, că în tradițiunile poporale Hercule se numia Iovan. Al doilea nume poporal al luĭ Hercule în legendele române este Iorgu, Iorga și Iorgovan, o numire, ce corespunde la forma grecéscă de Γεωργός, adecă arătoriul. Pe unele monete ale împĕratuluĭ Commod din a. 192, Hercule e înfățișat trăgând brasda Romeĭ cu un plug cu 2 boĭ (Eckhel, Doctr. num. VII. 131.—Taciti Ann. l. XII. 24). De asemenea esista în Italia o tradițiune despre Hercule, că el cel de ântâiŭ, a împărțit agriĭ ostașilor, carĭ se luptase în espedițiunile sale (Dionys. I. 22). Er în legendele române «Brasda» cea mare a luĭ Novac maĭ este numită și «Brasda luĭ Iorgovan» (Spineanu, Dict. geogr. Mehedințĭ, 161). În ce privesce însă numirea de Iorgovan, acésta nu este de cât o formă compusă din Iorgu și Iovan, o repetare finală a numeluĭ precedent, fórte usitată de altmintrelea în colindele și cântecele eroice române, ca: Novac Baba-Novac, Ion Sânt-Ion, Ilie Sânt-Ilie, spre a se da ast-fel o strălucire maĭ eroică, maĭ religiósă persónelor, cărora vechimea le-a acordat o deosebită celebritate. În evul de mijloc părințiĭ bisericiĭ aŭ cercat sĕ maĭ creeze și un Hercule creștin, pe Sf. George, care sĕ se lupte cu bălaurul. Însă hagiologiĭ criticĭ aŭ pus la îndoiélă, nu numaĭ patria Sfântuluĭ, dar și esistența sa. În Martirologiul roman nu se amintesce nimic despre acéstă luptă. Peste tot luĭ Sf. George începe a i se atribui luptă cu bălaurul numaĭ din seculul al XIV-lea încóce (A se vedé: Acta Sanctorum Hungariae. Tyrnaviae, 1743, II. 231. — Farlati Illyricum sacrum, I. 649. 681).

[1]) **Densușianu Ar.**, Revista crit.-lit. An. V. p. 26.

[2]) C. I. L. III, nr. 1566. 1569. 1570. 1571. 1573. 1573-a.

de la Geryon, a venit și în țéra acésta, pe care acum o locuiesc Scythiĭ, și care atuncĭ era pustiă. Însă ajungându-l o vreme grea și un ger, el se acoperi cu pelea leuluĭ și adormi. În acest timp epele de la carul sĕŭ, pe carĭ le slobodise, ca sĕ pască, dispărură, ca și când ar fi fost un destin divin [1]. Hercule desceptându-se începu sĕ-șĭ caute epele, și cutrierând tóte ținuturile din giur, sosi în urmă în o regiune, al căreĭ nume era Pădurósa (Hylea). Aci locuia într'o pescere nimfa Echidna (Vipera, Șerpóica), care avea o natură mixtă. De la brâŭ în sus era femeiă, ér de la brâŭ în jos șerpóică, și ea domnia peste Scythia întrégă. Hercule vĕḍênd'o a rĕmas uimit, apoĭ a întrebat'o dacă nu cum-va i-a vĕḍut epele sale rĕtăcite. Ea i rĕspunse, că epele sunt la dênsa și i le va restitui, dacă maĭ ântâiŭ se vor culca amêndoĭ. Hercule petrecu apoĭ maĭ mult timp la Echiḍna și avu cu dênsa treĭ fiĭ, pe Agathyrsos [2], pe Gelonos și pe Scythes [3]. În urmă Echidna restituindu-ĭ epele, Hercule plecă maĭ departe. Ceĭ treĭ fiĭ aĭ luĭ Hercule și aĭ Echidneĭ, aŭ fost, după tradițiunea, ce ne-o comunică Herodot, întemeiătoriĭ dinastielor regale, a Agathyrșilor (din Transilvania de astă-ḍĭ) a Gelonilor (din părțile Podolieĭ) și a Scythilor din nordul Măriĭ-negre.

Herodot crede, că regiunea numită Hylea séŭ Pădurósa, patria nimfeĭ Echidna, se afla în apropiere de rîul Borysthene (Nipru) în Scythia.

Însă după tradițiunile anteriόre epoceĭ luĭ Herodot, reședința Echidneĭ, a acesteĭ femeĭ legendare, nu se afla în ținuturile Scythieĭ din nordul Măriĭ-negre, ci în ținutul Arimilor de la nordul Istruluĭ.

«Echidna cea divină și cu inimă neînfrântă», scrie Hesiod, «era de jumĕtate nimfă cu ochĭ negriĭ și gene frumóse, ér de jumĕtate un șérpe gigantic. Ḍeiĭ i destinaseră ca locuință o pescere celebră sub o stâncă din o vale încunjurată de munțĭ, departe de ḍeiĭ nemuritorĭ și de ómeniĭ muritorĭ. Aicĭ în ținutul Arimilor se retrăsese sub pămênt misera Echidna, nimfă nemuritóre, și nesupusă bĕtrânețeĭ în tótă viéța sa» [4].

Vechia legendă despre întâlnirea luĭ Hercule cu Echidna s'a maĭ păstrat în parte până astă-ḍĭ în cântecele eroice ale poporuluĭ român.

---

[1]) Un rĕsunet din vechia tradițiune, pe care o amintesce aicĭ Herodot, î-l maĭ aflăm în următoriul fragment din ținutul Sucéveĭ:

Pe malul păreuluĭ	Murgul pasce și nechéză
Pasce murgul Iorguluĭ	Iorgu dórme și viséză.

Șezătoarea (Fălticenĭ) An. I. p. 12.

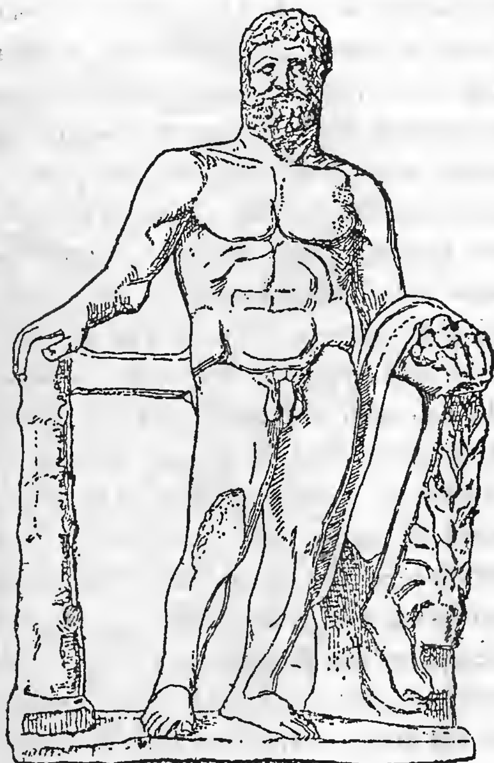
[2]) După alte tradițiunĭ vechĭ, Echidna a fost fica luĭ Agathyrsos I și mamă a luĭ Agathyrsos II (Roscher, Lexicon d. gr. u. röm. Myth. I. 1214).

[3]) **Herodoti** lib. IV. 8. 9.

[4]) **Hesiodi** Theog. v. 295 seqq.

Conținutul acesteĭ tradițiunĭ este următoriul [1]:

Iorgovan, un vitéz mare din părțile de rĕsărit, vine sĕ vêneze cerbĭ și căprióre în munțiĭ Cărunțĭ (aĭ Cerneĭ), orĭ după alte variante în munțiĭ Vergiĭ, orĭ Covergiĭ, Șovergiĭ, (Sarmațieĭ?), séŭ sĕ caute o fată frumósă din Munțiĭ-de-aur. Sosind la Cerna, Iorgovan plécă călare într'o Joĭ de diminéță pe malul apeĭ în sus, armat cu arc și săgețĭ și avênd cu sine șoimĭ de la Bogaz (de la gurile Dunăriĭ) și ogarĭ din Provaz, ér înaintea sa mergea luând sémă cățéua sa cea istéță numită Vija. În aceste timpurĭ însă Cerna era un rîŭ mare, sĕlbatec și cu apă négră. Talazurile sale eraŭ înalte ca mănăstirile și ea curgea cu un urlet înfiorătoriŭ. Cerna rĕpusese pe toțĭ voiniciĭ (eroiĭ vechĭ), câțĭ s'aŭ dus pe rîŭ în sus. Iorgovan negăsind nicĭ un vad, pe unde să pótă trece pe cel alalt mal al apeĭ, se adreséză Cerneĭ cu rugarea, sĕ-șĭ móie tălazele, sĕ-șĭ încete urletul, sĕ-ĭ arăte vadul, sĕ nu-l rĕpună și întru adevĕr sĕ-ĭ spună, pe unde póte trece, fiind-că dênsul a purces și a venit, după cum a fost ursit, ca sĕ găséscă aci și sĕ iee cu sine o fată sĕlbatecă mândră și voinică. La rugarea luĭ, Cerna i re-

197. — Hercule, tip pelasg, după idealul artiștilor romanĭ din periodul din urmă al anticitățiĭ. Statuetă de marmoră albă, înaltă de 0.28 m., aflată în a. 1876 la Alba-Regală, vechia Herculia din Pannonia inferióră. Eroul ține în mâna stângă merele luate de la Hesperide, ér mâna dréptă o radimă pe un puternic maiŭ (măciucă). De pe brațul stâng i atârnă în jos pelea cea mare a leuluĭ Nemeic. După Arch.-Epigr. Mittheilungen aus Oesterreich. Jhg. III. p. 125.

[1] Ca fântâne am întrebuințat următórele colecțiunĭ: Alecsandri, Poesiĭ poporale; Teodorescu, Poesiĭ populare; Tocilescu, Materialurĭ folkloristice (I. 1. 2.); Densușianu Ar., Revista critică-literară (An. V); Alexicĭ, Texte (I); Catană, Balade; Burada, O călĕtorie în Dobrogea; Șezătoarea (Fălticenĭ); în fine Colecțiunea nóstră inedită.

spunde: sĕ mérgă pe rîŭ în sus până se va osteni, până la treĭ paltineĭ — la délul rotat, la malul săpat — acolo trecând pe cel alalt ţĕrmure, dênsul va sĕ nimerćscă la o stană de pétră cu muschiul de o schiópă, unde este dusă, şi unde e ascunsă fata sĕlbatecă, mândră şi voinică. Iorgovan pornesce după cum l' învéţă Cerna, şi urcând pe vale în sus ajunge la treĭ păltineĭ, apoĭ trecând vadul sosesce în urmă la stana de pétră, cu muschiul de o schiópă, în sus ridicată [1]). Aci sub acéstă stâncă, la umbra adâncă, plângea ascunsă frumósa fecióră, cu faţa cá luna, cu pĕr aurit, pe umerĭ leit, cu un graiŭ frumos şi glas mângâios [2]). Iorgovan îndată, ce o vede, i spune, că dragostea eĭ l'a pedepsit amar pe acest pământ, că el a cutrierat lumea în lung şi în lat, şi n'a aflat pe alta, care sĕ semene cu dênsa, şi pe care s'o iee de soţiă. Ea însă i respunde, că Iorgovan sĕ-şĭ aducă bine aminte, că o-dată aŭ slujit amêndoĭ în casă la o mândră crăiésă [3]), că el a sărutat'o şi a însărcinat'o; însă de fala luĭ, de rĕul mameĭ şi de ruşinea taiciĭ, ea s'a pedepsit, s'a pustelnicit, s'a pribegit şi aci a venit pe o vale adâncă sub lespeḑĭ de pétră, de vênt nebătută, de nimenĭ vĕḑută [4]) şi unde s'a sĕlbătecit. Şi fiind-că tênĕra fecióră nu voia sĕ ésă din pescere, Iorgovan, perḑêndu-şĭ minţile [5]), asmuţă asupra acesteĭ nefericite fete, şoimiĭ, ogariĭ şi îndémnă pe Vija [6]), sĕ sape sub pétră, ca s'o scótă la lumina ḑileĭ. La voinţa stăpânuluĭ, şoimiĭ şi câniĭ se reped numaĭ de cât în pescere, încep sĕ sgârie faţa cea albă, nebătută de vênt şi nevĕḑută de om, a feciórеĭ pribegite.

---

[1]) Acésta este pescerea a sa numită Gaura Feteĭ situată pe linia frontiereĭ dintre România şi Bănat în partea de nord-vest a comuneĭ Costescĭ din judeţul Mehedinţĭ. Am visitat acéstă pescere în anul 1899 însoţiţĭ de preotul şi primarul comuneĭ Costescĭ. Poiana paltinilor (în cântecele luĭ Iorgovan, La treĭ păltineĭ) se află din jos de acéstă pescere, în partea despre Cerna.

[2]) În altă variantă română acéstă fecióră apare ca o nimfă frumos cântătóre. Ast-fel cetim în Dicţionarul geografic al judeţuluĭ Mehedinţĭ, de Spineanu (p. 161) următórele: «Aicĭ (la Gaura Feteĭ) Iorgovan atras de cântecul uneĭ ḑine s'a oprit puţin spre a o asculta. Dar fiind-că apa Cerneĭ urla prea tare, Iorgovan a ḑis către apa Cerneĭ următórele cuvinte: Încétă Cernă, încétă, s'aud glas de fată», etc.

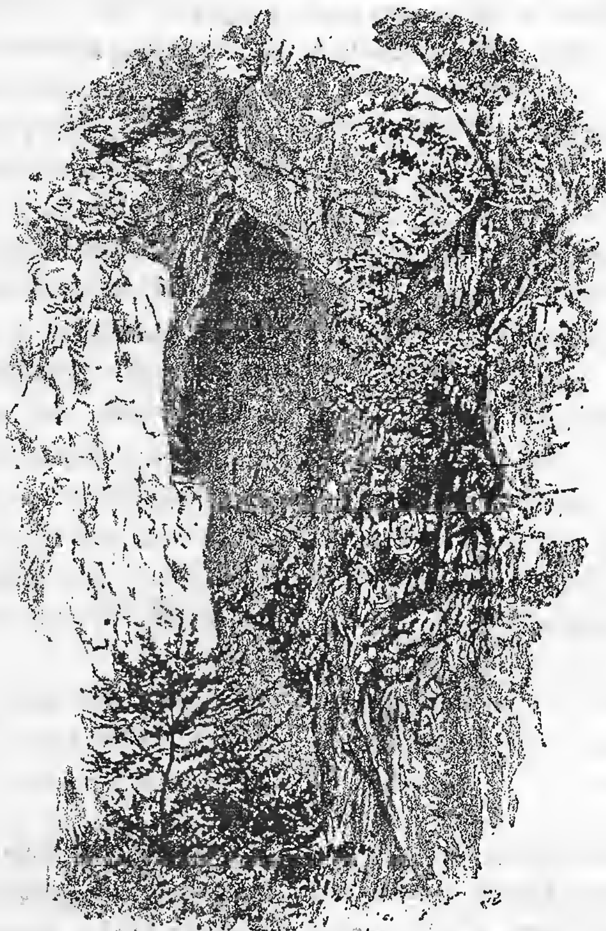
[3]) Legendele grecescĭ încă făceaŭ amintire, că Hercule fusese în serviciul uneĭ regine numite Omphale din Lydia (Apollodori Bibl. II. 6. 3).

[4]) La Hesiod (Theog. v. 302): «departe de ḑeiĭ nemuritorĭ şi de ómeniĭ muritorĭ».

[5]) După tradiţiunile grecescĭ Hercule, persecutat de ḑeiţa Junona, ajunsese de dóue orĭ în stare de furiă (Apollodori Bibl. II. 4. 12; 6. 2).

[6]) O statuă antică, ce a fost descoperită în anul 1736 la Băile de la Mihadiă încă ne înfăţişéză pe Hercule avênd lângă sine un câne puternic, care-şĭ îndreptéză cu atenţiune privirile sale asupra eroului, gata în tot momentul sĕ esecute ordinele sale. Se află reprodusă la Popoviciŭ, Băile luĭ Hercule, Tab. III.

În zĕdar ea plânge și rógă pe Iorgovan sĕ-șĭ chieme șoimiĭ și ogariĭ, carĭ o pișcă, o sgâriă, și copilașul i plânge. Însă Iorgovan înfuriându-se și maĭ mult

198.—Pescerea numită «Gaura Feteĭ» situată în apropiere de rîul Cerna, (spre NV. de com. Costescĭ, j. Mehedinţĭ), identică, după vechile tradițiunĭ geografice, și după legendele române, cu Pescerea nimfeĭ Echidna. După o fotografiă din a. 1899.

voiesce acum sĕ o rĕpună cu totul. Atuncĭ fata pribegită și pustelnicită în suferințele și desperarea eĭ blestémă ast-fel pe Iorgovan:

Iovane, Iovane,
Dare-ar Dumneḍeŭ,
Tu că mi-ĭ pleca,
Prin Cerna mi-ĭ da,
Cerna-ĭ apă rea.
Dare-ar Dumneḍeŭ
La mijloc de Cerna

Cal sĕ poticnéscă,
Pe tin' te trântéscă
Și sĕ mi te facĭ
Steniuleț de piétră
Cu muschiu de-o schiópă,
Călușelul tĕŭ
Rêndurică négră,
Pe Cerna sĕ-mĭ umblc,
Și séra sĕ tragă,
Pe tine sĕ-mĭ dórmă.
Blăstemul dc fată
E ca și ăl de tată,
Te ajunge îndată.
El că mi-șĭ pleca
Prin Cerna că da,
Calul poticnia,
Pe el mi-l trântia,
Precum ea ḑicea;
Și el se făcea
Steniuleț de pétră
Cu muschiul de-o schiópă,
Călușelul luĭ
Rêndurică négră,
Pe Cerna umbla,
Și séra trăgea,
Pe el se culca,
Precum ea ḑicca [1]).

Acésta este tradițiunea română despre «misera și nefericita» Echidnă, cum o numesce Hesiod, și care în alte fragmente ale poesieĭ nóstre poporale ne maĭ apare și sub numclc de «Șerpóică», acelașĭ cuvênt cu grecescul Echidna [2]).

---

[1]) Cântec eroic popular comunicat de înv. G. Vlădescu, din com. Vrata, j. Mehedințĭ. După ce Iorgovan s'a înecat, ne spune o altă variantă, tênĕra fecióră a fost măritată «c'un ficior de craiŭ tot de peste plaiŭ» (Teodorescu, p. 419). Este tradițiunea de la Herodot, care face din Echidna pe mama luĭ Agathyrsos.

[2]) La Alecsandri (Poesiĭ pop. p. 313) aflăm următoriul fragment:

Căprióra codruluĭ
Du-mĕ 'n valea Oltuluĭ,
Dór, oiŭ maĭ zări o-dată
Pe șerpóica cea de fată,
Care amar m'a înșelat
Și în codri m'a băgat . . . .

Alte urme despre originea mituluĭ grecesc, ce ne înfățișéză pe acéstă nimfă ca o semi-șerpóică, le aflăm în o baladă despre Iorgovan:

Cosicióra eĭ
Doĭ bălăureĭ
De gurĭ încleștațĭ
Pe spate lăsațĭ . . . .

Revista crit.-lit. 1897, p. 24.

Din punct de vedere istoric acéstă figură împetrită a luĭ Hercule nu putea sĕ fie de cât o statuă primitivă, săpată în stâncă viă [1]), ce în epoca preistorică a fost dedicată acestuĭ mare eroŭ, al căruĭ cult era o-dată atât de puternic în părţile Cerneĭ și unde astă-ḑĭ maĭ esistă atâtea legende despre dênsul.

În ţinuturile pelasge, Hercule, ca eroŭ naţional, avea simulacre încă din timpurile cele maĭ depărtate.

După cum ne spune Pliniu, cea maĭ vechiă statuă în Italia, a fost a luĭ Hercule din Forum Boarium, consecrată de Evandru [2]). Ér Pausania scrie, că în satul numit Hyett din Beoţia, locuit de Pelasgĭ, esista o statuă primitivă a luĭ Hercule și care de fapt nu era alt-ceva de cât un bolovan inform după obiceiurile bĕtrânescĭ, λίθος ἀργός κατὰ τὸ ἀρχαῖον [3]).

Legenda română despre statua cea colosală a luĭ Hercule din Valea Cerneĭ este tot o-dată și legenda apoteoseĭ acestuĭ eroŭ.

Despre ultimele evenimente din viéţa luĭ Hercule, nicĭ Homer, nicĭ Hesiod, nu amintesc nimic. Însă, după naraţiunile post-homerice culese de Apollodor, adevĕrata causă a morţiĭ luĭ Hercule a fost trecerea peste un rîŭ periculos de munte. În fond este aceeașĭ tradiţiune, pe care ne-o înfăţișéză și legendele române.

Hercule, scrie Apollodor, sosi cu frumósa Deianira, fica luĭ Oeneu, la rîul Even, o apă sĕlbatecă. Hercule trecu de a dreptul prin rîŭ fără frică, ér pe Deianira o încredinţă centauruluĭ Nessus, care pentru sentimentele sale de dreptate obţinuse de la ḑeĭ privilegiul, sĕ trécă pe călĕtorĭ peste acéstă apă fugătóre, firesce pe lângă o remuneraţiune órc-care. În timpul acesteĭ trecerĭ, Nessus admirând frumseţele Deianireĭ, cercă sĕ o siléscă, însă când ajunse pe cel alalt mal, Hercule trase cu arcul asupră-ĭ și-ĭ străpunse pieptul cu săgéta. În ultimele sale momente Nessus, ca sĕ-șĭ resbune asupra luĭ Hercule, învĕţă pe Deianira sĕ pregătéscă cu sângele înveninat din rana sa o alifiă de dragoste pentru Hercule. După un timp óre-care, Hercule avênd sĕ facă un sacrificiŭ luĭ Joe pe promontoriul Cenaeon din Eubea, Deianira, ca sĕ-ĭ câștige și maĭ mult iubirea, i trimise pentru acéstă ceremoniă o căméșă solemnă unsă cu alifia, ce o învĕţase Nessus [4]).

[1]) Tóte variantele române localiséză acéstă metamorfosă a luĭ Hercule în mijlocul rîuluĭ Cerna.

[2]) **Plinii** H. N. lib. XXXIV c. 16.

[3]) **Pausaniae** Descr. Gr. IX. 24. 3.

[4]) Numele centauruluĭ Nessos este de asemenea o formă alterată grecéscă. Într'un fragment, ce ni se comunică din com. Parachioĭ, j. Constanţa, despre mergerea luĭ Iorgovan pe valea Cerneĭ în sus, se amintesce de un «Niţă, fĕtul luĭ Mimiţă».

Se întêmplă însă, că în timpul sacrificiuluĭ, Hercule apropiându-se de foc, cămêșa se încălḑi și veninul de hydra, cu care a fost infectat sângele luĭ Nessus, pĕtrunse în corpul erouluĭ [1]). Hercule vĕḑênd acum, că nu maĭ póte scăpa cu viéță, î-șĭ construi singur, în mijlocul durerilor sale, un rog pe muntele Oeta, se așeḑă pe acest pat de lemne și începu sĕ róge pe trecătorĭ sĕ se îndure de dênsul și sĕ-ĭ pună foc. Însă nimenĭ nu cutezǎ. Un singur păstoriŭ cu numele Poias, care-șĭ căuta turmele sale rĕtăcite [2]), cuprins de milă pentru suferințele erouluĭ, i făcu acest ultim serviciŭ, ér Hercule drept mulțămită i dărui arcul sĕŭ [3]).

În fine maĭ aflăm la Herodot încă o altă tradițiune, după care rîul Dyras, din Thessalia, la vestea, că Hercule arde viŭ, eși din albia sa și alergă repede, către locul de suferință al erouluĭ, ca sĕ-ĭ salveze viéța cu apele sale, sĕ-ĭ stîngă rogul [4]).

Amêndóue aceste legende antice, aduc așa dar sfârșitul viețeĭ luĭ Hercule în legătură cu un rîŭ óre óre-care repede curgĕtoriŭ.

Esaminând fondul acestor narațiunĭ cu privire la ultimele momente ale erouluĭ, tradițiunea română ne apare ca fântână originală a mituluĭ grecesc, anume că rîul Cerna este acela, care a causat mórtea mareluĭ eroŭ pelasg.

Nimfa Deianira, cu care voiesce Hercule sĕ trécă peste un rîŭ sĕlbatec, nu este alt-ceva de cât Dierna [5]), numele cel vechiŭ al Cerneĭ; ér numirea de Even (Εὔηνος), pe care autoriĭ grecescĭ o daŭ rîuluĭ, peste

---

[1]) Legendara cămêșă a luĭ Hercule maĭ este și astă-ḑĭ amintită în unele fragmente ale poesieĭ nóstre poporale, însă sub o formă maĭ puțin mitică, ca o «cămêșă mândră flóre, spĕlată de fată mare, și uscată cu foc de la inimióră» (Șezătoarea, Fălticenĭ, I. 13; III. 153).

[2]) Ovidiu (Metam. IX. 233) numesce pe acest păstoriŭ «Poeante satum», adecă născut din Poeas. Numele de Poias, este fără îndoiélă un simplu epitet topic. În cântecele poporale române ceĭ maĭ distinșĭ ciobanĭ sunt de la Poienarĭ, séŭ Poiana din Transilvania (Pojana, eines der grössten rumänischen Dörfer mit 4030 Einwohnern, die bedeutende Viehwirthschaft treiben. Bielz, Handbuch der Landeskunde Siebenbürgens. 1857 p. 405).

Vin nouă ciobanĭ
De la Poienarĭ,
Tot prima-primarĭ,
Cu căciulĭ de urs,
Că nu sunt supușĭ,
Nalte și moțate
Pornite pe spate,
Cată (a) strinătate . . .

Tocilescu, Materialurĭ folkl. I. p. 3.

[3]) Apollodori Bibl. II. 7. 6. 5. — Ibid. II. 7. 7. 14.

[4]) Herodoti lib. VII. 198.

[5]) Ptolemaei Geogr. III. 8. 4: Δίερνα. — Pe Tabula Peutingeriană Tierna; ér pe o inscripțiune de la Mihadiă (C. I. L. III. nr. 1568) Statio Tsiernensis.

care trece eroul, este numele poporal al luĭ Hercule din nordul Istruluĭ, Ivan [1]) séŭ Iovan [2]).

Viéța sa ca păstoriŭ [3]), agricultoriŭ și luptătoriŭ cu arcul séŭ săgéta [4]), cu busduganul [5]), măciuca [6]), sabia séŭ paloșul, cu sulița, cu șoimiĭ și câniĭ; călĕtoriele sale prin lume, maĭ mult pe uscat de cât pe mare; un eroŭ care cutrieră munțiĭ după leĭ, porcĭ sĕlbatecĭ, cerbĭ, fete, bălaurĭ; epitetele sale de Râmlean [7]), Român [8]), Mocan [9]) și Craiovean, ce i se daŭ în legendele române; tradițiunile, carĭ î-l pun ca protopărintele Agathyrșilor, Gelonilor, Scythilor, și Latinilor [10]); forțele sale corporale, tipul sĕŭ fisic, cultul sĕŭ particular în ținutul Cerneĭ, — tóte aceste ne presintă pe un eroŭ pelasg din nordul Istruluĭ de jos [11]).

---

[1]) **Tocilescu**, Materialurĭ folkl. I. 34. — De asemenea și în colecțiunea nóstră, j. Teleorman.

[2]) Maĭ esistă încă o tradițiune română, care pune de asemenea sfîrșitul vieței luĭ Iorgovan, séŭ Hercule, în țĕrile aceste. «Iorgovan întorcându-se de la urmărirea bălauruluĭ ajunge la malul drept al Olteţuluĭ. De aci voind sĕ sară cu calul pe cel alalt mal a cădut și a murit, fiind-că se sleise și putcrile caluluĭ de atâta gónă» (Înv. D. Dogariu, com. Cânenĭ, j. Gorj). După altă legendă din com. Drăgoescĭ, j. Gorj, Iorgovan a cădut la pescerea de la Polovragĭ lângă Olteț, când a voit sĕ sară cu calul sĕŭ dintr'un dél în altul.

[3]) După legendele grecescĭ, Hercule până la etateă de 18 anĭ a fost păstoriŭ (Pauly, R. E. v. Hercules, p. 1159. 1160. — Apollodori Bibl. II. 4. 9).

[4]) Hercule, după cum spuncaŭ ceĭ vechĭ, a învĕțat arta de a trage cu arcul de la un păstoriŭ scyth, cu numele de Teutarus (Frag. Hist. graec. II, p. 29, frag. 5. 6).

[5]) În cântecele eroice române, arma principală a luĭ Hercule este busduganul, de unde și epitetul sĕŭ de «Braț-de-busdugan». Eroul Achile încă avea busdugan, pe care însă Homer î-l numesce «sceptru străpuns cu cuie de aur» (σκῆπτρον χρυσείοις ἥλοισι πεπαρμένον. Ilias, I. 245-246).

[6]) Poetul epic Pisandru din Rhodos, care trăise, după uniĭ înainte de Hesiod, după alțiĭ în Olympiada a XXXIII-a (648—645 a. Chr.) și scrisese o poemă despre faptele luĭ Hercule, aŭ fost cel de ântâiŭ, ne spune Suida (v. Πείσανδρος), care atribuise luĭ Hercule măciuca, ῥόπαλον.

[7]) «Ficior de Râmlean» (Alecsandri, p. 14. — Teodorescu, p. 420), adecă din națiunea Râmilor séŭ Arâmilor. Un Hercoles Romanillianus era adorat și în Roma (Fabretti Corpus Inscript. ital. p. 584).

[8]) Ca «Român vitéz» la Alexicĭ (Texte, I. 105) și în Colecțiunea nóstră (Bălescĭ, j. Dolj). Ca «viță de Rumân» într'un fragment de la Vașcăŭ (Bihor).

[9]) În numeróse variante ale cântecelor nóstre eroice, Iorgovan apare ca «Ficior de mocan, mocan năsdrăvan» etc., ér după o tradițiune din com. Găliciuica, j. Dolj, el maĭ purta și chică înodată.

[10]) **Dionysii Halic.** lib. I. c. 43.

[11]) Esistă însă unele tradițiunĭ poporale, carĭ ne spun, că Iorgovan era «fiŭ de împĕrat

Herodot în călĕtoriele sale prin Egipet și Fenicia, cercase cu deosebire a se informa despre originea tradițiunilor și a cultuluĭ luĭ Hercule. Însă, după cum ne spune dênsul, nu a putut sĕ afle, nicĭ de la Egipteni, nicĭ de la Feniciení, care a fost adevĕrata patriă a luĭ Hercule, de cât numaĭ atât, că cultul acestuĭ eroŭ era fórte vechiŭ [1]).

Poetul Homer în Odyssea sa consacră memorieĭ luĭ Hercule câte-va cuvinte, carĭ sunt de o valóre neprețuită pentru însemnătatea, ce o avuse într'o vechime fórte depărtată monumentul cel legendar din valea Cerneĭ.

Ast-fel dênsul amintesce de un curios simulacru a luĭ Hercule, de o figură reală, însă fără viéță a eroulu̯ĭ, pe care o numesce βίην Ἡρακληείην, εἴδωλον, idolul puteriĭ luĭ Hercule [2]).

Acéstă formă fără de suflet a luĭ Hercule, și care nu era o statuă cioplită de mâna omenéscă, se afla după Homer în părțile estreme ale rîuluĭ Oceanos potamos (s. Istru), acolo, unde la Plato ne apare patria Hyperboreilor celor piĭ [3]), și unde după cum ne spune Hesiod, Joe aruncase în o pescere adâncă pe bălaurul cel gigantic al lumiĭ vechĭ [4]).

Este așa dar fără îndoiélă, că idolul puteriĭ luĭ Hercule, de care ne vorbesce Homer, acéstă statuă primitivă de lângă Oceanos potamos (s. Istru) era unul și același simulacru tradițional cu figura cea împetrită a eroului de pe valea Cerneĭ, de care amintesc cântecele nóstre eroice [5]).

---

de la scăpătat» (Cătană, Balade, p. 56), séŭ că «venise din părțile de rĕsărit» (Sâmburescĭ j. Olt), orĭ «de peste Dunăre» (com. Ionescĭ, j. Dolj). Însă tóte aceste tradițiunĭ diferite române (precum și grecescĭ, feniciene, egiptene) î-și aveaŭ sorgintea lor în împrejurarea, că Iorgovan séŭ Hercule a fost un eroŭ călĕtoriŭ.

[1]) **Herodoti** lib. II. 43. 44.

[2]) **Homeri** Odyss. XI. 601. — Conf. **Hesiodi** Theog. 950.

[3]) **Platonis** Axiochus (Ed. Didot, Vol. II. p. 561).

[4]) **Hesiodi** Theog. v. 820—868.

[5]) Este de notat, că soldațiĭ romanĭ, carĭ lucraŭ la spargerĭ de stâncĭ, adoraŭ pe un Hercules Saxanus (Preller-Jordan, Röm. Myth. I. [1881] p. 1873), o numire, ce din punct de vedere religios și tradițional, nu putea sĕ aibă alt înțeles de cât de «Hercule cel prefăcut în stâncă».

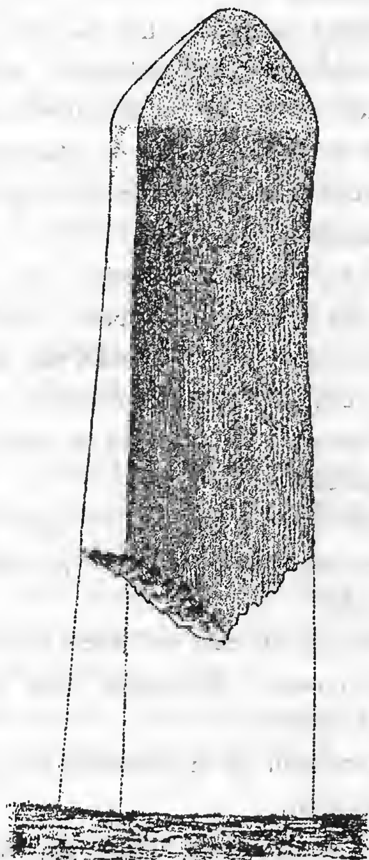
XVIII. OBELISCUL DE LA POLOVRAGI.

Între Jiŭ și Olt, în partea de nord-vest a Românieĭ, sub pólele Carpaților, se întinde șesul cel admirabil al comunelor Polovragĭ și Baia-de-fer.

Este o regiune, care în timpurĭ depărtate î-șĭ avuse o istoriă a sa particulară; unde noĭ întâmpinăm adĭ numeróse urme ale uneĭ civilisațiunĭ preistorice, începênd de la cele de ântâiŭ silințe ale omuluĭ de a eși din starea de barbariă, de la olăria archaică și fabricată cu mâna, până la instrumentele cele frumóse de pétră poleită și în fine până la estragerea feruluĭ din sînul pămêntuluĭ și prelucrarea acestuĭ metal.

Însă, o importanță deosebită archeologică o presintă colina din stânga rîuluĭ Oltețŭ, ce dominéză mănăstirea și comuna Polovragilor [1]).

Pe culmea de rĕsărit a acesteĭ coline, pe o poénă aplanată de mâna omuluĭ, ni se înfățișéză o întinsă necropolă preistorică, de unde am adunat noĭ înși-ne numeróse fragmente de olăriă neolitică, scóse la suprafață de căutătoriĭ de comorĭ, dimpreună cu diferite resturĭ de oseminte omenescĭ.

199. — Obeliscul de granit (colóre albă-cenușiă), ce a fost ridicat pe colina, ce dominéză șesul Polovragilor. După un desemn din a. 1902.

Ér în partea de apus a acesteĭ vechĭ necropole, se ridică punctul culminant al colineĭ, o posițiune fortificată de o parte de natură, cu părețĭ prăpăstioșĭ de stâncĭ, ér de altă parte încinsă de mâna omuluĭ cu valurĭ vechĭ de pămênt.

Pe vêrful acestuĭ pisc înalt, de unde se deschide un aspect magnific peste șesul Polovragilor, se maĭ póte vedé și astă-dĭ fragmentul unuĭ monument

---

[1]) Conferesce Buletinul oficial al Ministeriuluĭ instrucțiuniĭ publice. An. 1897, p. 1121.

archaic, unic în genul sĕŭ între monumentcle preistorice ale Europeĭ, ce le cunóscem până astă-ḑĭ.

Este o columnă monolită de granit, tăiată în patru feţe şi terminată la vêrf prin o mică piramidă; un obelisc în o formă puţin phallică, ce a fost înfipt în o basă de lespeḑĭ tăiate şi îngropate în pămênt. Tóte feţele acestuĭ important monument sunt frumos poleite, însă fără nicĭ o inscripţiune [1].

După calitatea petreĭ din carc este tăiat, după arta cu care este lucrat şi după posiţiunea maiestósă, pe care a fost aşeḑat, acest obelisc se vede că a fost ridicat pe tumulul unuĭ vechiŭ şi avut domnitoriŭ din acéstă regiune, séŭ că a fost destinat sĕ eterniseze memoria unuĭ însemnat eveniment.

Astă-ḑĭ acest obelisc este rupt şi scos din basă de către căutătoriĭ de tesaure.

Înălţimea părţiĭ superióre, ce o reproducem aicĭ este de 1.09 m., lăţimea de jos a feţelor principale de 0.45 m., ér fragmentul al doilea, séŭ partea inferióră a acestuĭ monolit, este perdut.

Vechimea acestuĭ monument, ce formézǎ un specimen unic între monumentele de pétră tăiată şi poleită ale Europeĭ, se reduce la timpurĭ fórte depărtate.

Cu tóte că granitul din care este tăiat acest obelisc, presintă o mare duritate, însă dungile sale pe unele locurĭ sunt tocite, róse de ploĭ şi de gheţurĭ.

În Egipet, cele maĭ vechĭ obeliscurĭ, ce s'aŭ aflat aşeḑate lângă camcrele funerare ale regilor, încă n'aŭ înălţimc maĭ mare de cât de 1 până la 4 metri.

Obeliscul de la Polovragĭ însă aparţine în tot casul epoceĭ preistoricc a metalelor.

În apropiere de acéstă importantă staţiune preistorică a Polovragilor se află situată comuna numită Baia-de-fer, o localitate, care după cum ne spune însuşĭ numele sĕŭ avuse o-dată o însemnată industriă siderugică.

În istoria ţĕrilor române începâ d din secului al XIII-lea încóce nu aflăm nicĭ o amintire de fabricaţiunea feruluĭ şi oţeluluĭ în părţile aceste [2]. Aŭ perit

---

[1]) După Pliniu (lib. XXXVI. 14. 1) obeliscurile egiptene eraŭ consecrate Sóreluĭ (Solis numini sacratos); ele eraŭ o imagine a raḑelor sóreluĭ şi tot acelaşĭ sens î-l avea numele lor în vechia limbă egipténă.

[2]) Sub numele Baia-de-fer, ne apare acéstă localitate şi într'un document de la Constantin Brâncoveanul din a. 1693. (Hasdeu, Dicţionarul limbeĭ istorice şi poporane a Românilor, v. Baia, p. 2346).

chiar și tradițiunile, ér urmele vechilor stabilimente de abia se maĭ pot cunósce astă-dĭ pe unele locurĭ [1]).

Însă, când a început înțěrile de lângă Carpațĭ epoca așa numită a feruluĭ?

În Egipet acest metal ne apare cunoscut încă în timpurile dinastielor V și VI, séŭ cu 4200—4650 anĭ înainte de era nóstră. Însă pe șesurile Niluluĭ ferul era importat. Cea maĭ vechiă populațiune a Egipetuluĭ, după cum scim, era compusă din triburĭ pastorale și agricole, ce emigrase o-dată de la Carpațĭ spre ținuturile meridionale.

De altă parte, după vechile tradițiunĭ grecescĭ, ceĭ de ântâiŭ lucrătorĭ de fer ne apar în ținuturile de apus ale Scytfiieĭ, orĭ cu alte cuvinte în părțile Românieĭ și ale Transilvanieĭ de astă-dĭ.

Homer amintesce lângă Oceanos potamos séŭ Istru de așa numitele Porțĭ-de-fer, σιδήρειαι πύλαι [2]), ca de un vechiŭ și celebru monument al lumiĭ ante-elene.

Ér Eschyl în poema sa dramatică despre încatenarea luĭ Prometheu ne spune, că între muntele așa numit Pharanx (Parâng) și între «Rîul cel turbat» (Oltul) locuiaŭ «Chalybiĭ, fauriĭ de fer» [3]), ceĭ maĭ remarcabilĭ metalurgĭ aĭ lumiĭ vechĭ [4]).

În aceeașĭ poemă a sa, Eschyl ne maĭ repetéză vechia tradițiune grecéscă, după care regiunea cea muntósă a Scythieĭ de apus, unde a fost crucificat Prometheu, era numită «țéra mama-feruluĭ», σιδηρομήτωρ αἶα [5]).

Vedem ast-fel, că ținuturile de lângă Marea egeă și cele de lângă Marea mediterană localisase originea industrieĭ feruluĭ în regiunea cea muntósă a Scythieĭ de apus, în Țéra-românéscă și în Transilvania de astă-dĭ.

La acéstă epocă a renumiților Chalybĭ, séŭ a lucrătorilor de fer și de aramă din Scythia de apus, se reduce etatea obelisculuĭ, pe care-l reproducem maĭ sus [6]).

---

[1]) **Vasiliu-Năsturel**, Dicționarul geogr. Gorj, p. 28.

[2]) **Homeri** Ilias, VIII. v. 15.

[3]) **Aeschyli** Prometheus vinctus, v. 714-715: σιδηροτέκτονες Χάλυβες.

[4]) Scholiastul luĭ Apolloniu Rhodiu (Arg. II. 375) ne spune, că Chalybiĭ î-șĭ reduceaŭ originea lor la Marte, adecă la deul național al Geților.

[5]) **Aeschyli** Prom. vinct. v. 301.

[6]) Carpațiĭ Dacieĭ formézä o regiune archeologică de o estremă importanță pentru timpurile ante-istorice. Afară de simulacrele și altarele primitive ale divinităților, săpate în stâncĭ, afară de columnele votive și comemorative de pe vêrfurile piscurilor, maĭ esistă în Carpațĭ încă o mulțime infinită de alte sculpturĭ megalitice, representând unele «Scaunele» divinităților, unele urmele unor eroĭ séŭ uricșĭ, altele figurĭ și urme de animale (cu deosebire chipul «Caluluĭ alb», consecrat Sóreluĭ), rĕmășițe de sub imperiul religiuniĭ urano-saturnice. De asemenea regiunea Carparților se maĭ caracteriséză prin o mulțime estra-ordinară de pescerĭ și caverne, ce ne presintă

XIX. CONSTRUCŢIUNILE PELASGE ÎN DACIA. ORIGINILE ARCHITECTUREĬ CYCLOPICE.

O altă clasă de monumente preistorice sunt construcţiunile cele gigantice, ce aŭ fost întrebuinţate pentru încunjurarea acropolelor şi oraşelor maĭ vechĭ şi pe carĭ autoriĭ grecescĭ le numesc cyclopice séŭ pelasge. Cele maĭ vechĭ clădirĭ de acest gen sunt formate din bolovanĭ poligonalĭ de stâncă, maĭ mult orĭ maĭ puţin în stare brută, aşedaţĭ uniĭ peste alţiĭ, fără ciment, fără o ordine aparentă şi fără nicĭ o legătură.

Alte construcţiunĭ de acest gen ne apar în o formă maĭ regulată. Cu tóte că muriĭ sunt formaţĭ din bolovanĭ colosalĭ, însă petrele aceste presintă órecarĭ urme de lucrare omenéscă. Aceste monumente însă aparţin uneĭ epoce maĭ târdie.

Resturĭ din aceste construcţiunĭ particulare, ce aŭ maĭ resistat până astă-dĭ timpurilor şi ómenilor, se maĭ află încă pe teritoriul Eladeĭ la Mycena [1]), Tirynth [2]), Orchomen [3]), la acropola Atheneĭ [4]), în diferite oraşe ale Creteĭ, de asemenea în Asia mică la Troia [5]) şi în numĕr considerabil în oraşele cele maĭ vechĭ din Laţiu, din Etruria şi de pe teritoriul Sabinilor [6]).

Ele sunt aceleaşĭ în Grecia, în Asia mică şi în Italia. Tóte ne arată aceeaşĭ destinaţiune, aceleaşĭ influenţe, şi orĭ-unde ni se presintă rĕmăşiţele acestuĭ gen de construcţiunĭ. istoria ne arată, că locurile acele aŭ fost din cea maĭ obscură vechime în posesiunea triburilor pelasge. Ele aparţin aşa dar, fără îndoiélă civilisaţiuniĭ acestuĭ popor.

în partea din afară nisce admirabile portale circulare orĭ colibate, lucrate de mâna omuluĭ, resturĭ ale epoceĭ, când aceste pescerĭ serviaŭ de capele pentru ceremoniile cultuluĭ, orĭ ca reşedinţe ale oraculelor.

[1]) **Euripidis** Iphig. in Aul. v. 265: Μυκήνας . . . τᾶς Κυκλωπίας.— **Schliemann**, Mycènes, Paris, 1879. p. 81-82.

[2]) **Pausaniae** lib. II. 25. 8: Τὸ δὲ τεῖχος (a Thirynthuluĭ) Κυκλώπων μέν ἐστιν ἔργον.— **Schliemann**, Tirynthe. Paris 1885.— **Perrot** et **Chipiez**, Grèce primitive, p. 258 seqq.— **Duruy**, Hist. d. Grecs. Nouv. Ed. Tome I. 1887, p. 66.

[3]) **Perrot** et **Chipiez**, Grèce primitive, p. 434 seqq.

[4]) **Pausaniae** lib. I. 28. 3.— **Strabonis** lib. V. 2. 4; IX. 2. 3.— **Boetticher**, Die Akropolis von Athen. Berlin, 1888, p. 60.

[5]) **Schliemann**, Ilios. Paris 1885, p. 237.

[6]) **Duruy**, Hist. d. Romains. Nouv. Ed. Tome I (1879), p. XXXIX.— L'Anthropologie Tome X. 1899. Paris p. 342.

Pelasgiĭ ne apar peste tot locul, la Mycena, la Tirynth, la Orchomen, la Athena, în Creta, în Samothracia [1]), la Troia și în Italia ca constructorĭ de opere cyclopice.

În vechia literatură grecéscă însă originea acestor construcțiunĭ gigantice se atribuia uneĭ clase de ómenĭ numițĭ Cyclopĭ.

Sub numele de Cyclopĭ în timpurile primitive ale Eladeĭ se înțelegea un anumit popor istoric, cu obiceiurĭ particulare, barbare.

Cele maĭ vechĭ notițe cu privire la patria și caracterul etnic al Cyclopilor le aflăm la Homer.

Cyclopiĭ aŭ fost după poetul ionic un popor prin escelență pastoral. Eĭ locuiaŭ pe munțiĭ ceĭ înalțĭ din nordul Thracieĭ, se distingeaŭ prin statura lor cea înaltă, gigantică, aveaŭ turme numeróse de oĭ și de capre; țéra lor era estraordinar de fertilă întru tóte, și eĭ nu făceaŭ nicĭ o întrebuințare de agricultură, nicĭ de navigațiune.

Pentru clarificarea situațiuniĭ vom estrage aicĭ următórele din descrierea, ce ne-o face Homer, în cartea IX a Odysseeĭ, despre țéra și modul de viéță al Cyclopilor [2]).

După ce Troia, puternicul oraș al Pelasgilor de pe țărmuriĭ Asieĭ micĭ a fost cucerit, jăfuit și distrus de Acheĭ, Ulysse cu soțiĭ sĕĭ plécă cu 12 corăbiĭ încărcate de o pradă enormă spre a se întórce în patriă, în insulele Ithaca, Cephallenia, Zacynt, etc. Însă vênturile i aruncă la cóstele meridionale ale Thracieĭ, lângă Ciconĭ. Eroiĭ rĕtăcițĭ atacă capitala Ciconilor, numită Ismaros, o prădéză, le maĭ răpesc câte-va femeĭ și în fine, după ce perdură maĭ mulțĭ ómenĭ, în lupta ce o avură cu Ciconiĭ, eĭ călĕtoresc maĭ departe. Acum însă i cuprinde vêntul norduluĭ Boreas, care i aruncă în marea, pe care Homer o numesce în continu πόντος. După ce dênșiĭ rĕtacesc maĭ multe ḑile încóce și încolo, «ajung lângă țéra superbilor Cyclopĭ» (Κυκλώπων ἐς γαῖαν ὑπερφιάλων), carĭ, ḑice Ulysse, «încredințându-se în bunănatea ḑeilor nemuritorĭ, trăiesc fără nicĭ o grijă, fiind-că eĭ nicĭ nu sădesc cu mânele lor vre-o plantă și nicĭ nu ară, ci pămêntul le produce acĭ tóte de sine, fără sĕmênță și fără arătură, grâŭ, orz și vițe încărcate cu strugurĭ marĭ, pe carĭ singur numaĭ plóia ceriuluĭ le face sĕ créscă. Eĭ nu aŭ nicĭ legĭ, nicĭ adunărĭ poporale, ci locuiesc prin speluncĭ (colibe) împrăsciațĭ pe vêrfurile munților celor înalțĭ,

---

[1]) O parte a murilor pelasgĭ din insula Samothracia (Σάμος Θρηικίη la Homer, Threicia Samus la Virgil) se póte vedé la Conze, Reise auf den Inseln des Thrakischen Meeres. Taf. XIV și p. 57.

[2]) Homeri Odyss. IX. v. 39 seqq.

ὑψηλῶν ὀρέων ναίουσι κάρηνα. În faţă de portul, pe unde se póte întra despre mare în ţéra Cyclopilor, se află situată o insulă mică şi pădurósă, care nu e nicĭ aprópe, nicĭ departe, ér în insula acésta se află o mulţime mare de capre sĕlbatece, pe carĭ nimic nu le turbură aci, nicĭ umbletul ómenilor, nicĭ vênătoriĭ, ce cutrieră cu atâtea greutăţĭ codriĭ şi vêrfurile cele înalte ale munţilor. Nicĭ nu este cineva, care sĕ îngrijéscă aci de ele. Nimenĭ nu ară în acéstă insulă, ci ea stă vecĭnic nearată, nesemĕnată şi lipsită de ómenĭ, singur numaĭ caprele pasc şi bălăesc pe aci. De altmintrelea insula acésta, continuă Ulysse, nu e cu totul neproductivă. Pe lângă ţĕrmuriĭ măriĭ albe (ἁλὸς πολιοῖο παρ' ὄχθας) se întind păşunĭ umede şi moĭ şi cresc viţe de viă, carĭ nu per nicĭ o-dată. Acéstă insulă maĭ are şi un port natural fórte favorabil, în care se póte abate cine-va fără sĕ aibă trebuinţă sĕ arunce ancorele, orĭ sĕ prindă corăbiile cu otgóne de ţĕrmurĭ. Corăbieriĭ rĕmân aci atât, cât le place şi până când încep sĕ sufle érăşĭ vênturile cele favorabile pentru navigaţiune. La insula acésta am sosit noĭ cu corăbiile nóstre, şi întru adevĕr, că un ḑeŭ óre-care ne-a condus aci într'o nópte întunecósă, când eram încunjuraţĭ de o céţă désă în cât nu puteam sĕ maĭ vedem nimic înaintea nóstră. A dóua ḑi, îndată ce s'a făcut diminéţa, noĭ am eşit din corăbiĭ, ne-am preumblat prin insulă, pe care am admirat'o, apoĭ împărţindu-ne în treĭ cete am vênat maĭ multe capre sĕlbatece... Aicĭ noĭ ne aflăm în faţă de ţéra Cyclopilor, carĭ eraŭ aprópe, de unde vedeam ridicându-se în sus fumul, auḑiam strigările lor, bălăitul oilor şi al caprelor. Apoĭ a doua ḑi, îndată ce s'a făcut diminéţă, eŭ am chiemat pe toţĭ prieteniĭ meĭ la adunare, şi le-am ḑis, că o parte din eĭ sĕ rĕmână aci, ér eŭ cu corabia mea şi cu soţiĭ meĭ mĕ voiŭ duce, ca sĕ vĕd, ce fel de ómenĭ locuesc în ţéra aceea, dacă eĭ sunt violenţĭ şi sĕlbatecĭ, orĭ dacă sunt iubitorĭ de străinĭ şi cu frică de ḑeĭ. Ḑicênd aceste, noĭ ne suirăm pe corabiă, soţiĭ meĭ desfăcură otgónele şi plecarăm veslând prin marea cea albă. Când am sosit însă în ţinutul acela, care era aprópe, am observat nu departe de ţĕrmurele măriĭ o speluncă înaltă (σπέος ὑψηλόν) acoperită cu crengĭ de dafin (colibă). Aci era locul, unde odihniaŭ turme marĭ de oĭ şi de capre, ér jur împrejur era construită pentru oĭ şi pentru capre o târlă înaltă (αὐλή ὑψηλή) încunjurată cu petriĭ lungĭ împlântate în pămênt, cu braḑĭ şi cu stejarĭ. Aicĭ locuia uriaşul, care era cel maĭ puternic între toţĭ Cyclopiĭ şi asemenea unuĭ ḑeŭ (Od. I. 70). El î-şĭ păscea singur turmele sale departe de ceĭ alalţĭ. Era un monstru înfiorătoriŭ şi nicĭ nu semĕna cu ómeniĭ, ce se nutresc cu pâne. Se părea, că este un pisc înalt de munte cu crescetul acoperit de pădurĭ». Ulysse şi cu soţiĭ sĕĭ intrară în stâna Cyclopuluĭ, pe

când acesta se afla dus cu turmele sale la păşune, şi eĭ rĕmaseră încântaţĭ de escelenta economiă pastorală a acestuĭ cyclop. Aicĭ tóte se aflaŭ în cea maĭ bună ordine, jur împrejur coşurĭ cu caş, staule pline cu mieĭ şi cu iedĭ, însă separaţĭ, ceĭ maĭ marĭ la un loc, în altă parte ceĭ mijlociĭ, şi érăşĭ deosebiţĭ ceĭ fĕtaţĭ maĭ în urmă. Tóte vasele eraŭ pline cu zer; găleţile şi scafele, lucrate din lemn, gata pentru muls. Deşi neinvitaţĭ, eroiĭ se pregătiră sĕ iee prândul în stâna Cyclopuluĭ. Eĭ aprinseră focul, sacrificară deilor, se înţelege din mieiĭ ceĭ maĭ graşĭ aĭ Cyclopuluĭ, apoĭ începură sĕ iee şi sĕ mănânce din caşul, pe care-l admirase aşa de mult. «Când se făcu séră, Cyclopul se întórse cu turmele sale de la păşune, aducând tot o-dată în spate, o sarcină mare de lemne uscate, ca sĕ-şĭ gătéscă cina. Ajungând înaintea colibeĭ, el trânti sarcina la pământ cu mare sgomot. Apoĭ el mână în târla sa cea largă (în strungă) tóte oile şi caprele cele grase, ca sĕ le mulgă [1]), lăsând afară numaĭ berbeciĭ şi ţapiĭ; închise intrarea de la târlă cu un bolovan enorm, fórte înalt, pe care nu l'ar fi putut mişca din loc nicĭ 22 de care, cu câte 4 róte [2]); apoĭ şedênd, el începu sĕ mulgă oile şi caprele aşa după cum se cade, punênd la fie-care sĕ sugă mielul orĭ iedul. Terminând cu mulsul, Cyclopul închiegă laptele, ér după ce laptele se strînse, î-l scóse din vase şi-l puse în străcurătorĭ ţesute. În urmă, după ce făcu tóte aceste, Cyclopul aprinse focul şi vĕdênd pe străiniĭ îndèsuiţĭ în fundul târleĭ, i întrebă, dacă eĭ sunt neguţătorĭ, orĭ rĕtăcesc încóce şi încolo pe mare, ca nisce tâlharĭ criminalĭ, carĭ fac rĕutăţĭ ómenilor de alt ném». Audind glasul cel apĕsat al Cyclopuluĭ, cutremurul i cuprinse pe eroĭ. Însă Ulysse luându-şĭ inima în dinţĭ i spuse Cyclopuluĭ, «că dênşiĭ sunt Acheĭ rĕtăciţĭ de la Troia; călĕtoresc spre casă, dar vêntul i-a aruncat în alte părţĭ, că eĭ sunt ómenĭ

---

1) Homer întrebuinţéză cuvintele de αὐλή, σπέος şi ἄντρον, fără o distincţiune clară, atât pentru târlă, cât şi pentru strungă, colibă şi comarnicul Cyclopuluĭ. Atât însă resultă din descrierea Odysseĭ (IX. v. 237 seqq.), că spelunca cea largă (εὐρὺ σπέος), în care Cyclopul î-şĭ mulgea séra oile sale, fără sĕ aibă altă lumină de cât a ceriuluĭ, nu era o pescere.

2) Târla Cyclopuluĭ de la gurile Dunăriĭ formată din bolovanĭ înalţĭ, din bradĭ şi stejarĭ, şi pe care séra o închidea cu un alt bolovan enorm, încă este un fel de construcţiune cyclopică. Un staul întru adevĕr cyclopic l'am vĕdut noĭ înşi-ne pe colina de rĕsărit, ce dominéză comuna Polovragilor, în apropiere de obeliscul, pe care l'aŭ descris maĭ sus la pag. 461. Acest staul este săpat de mâna omuluĭ în stâncĭ naturale. Are aprópe forma unuĭ paralelogram. Este lung de 18.10 m. şi lat de 12.10 m. Păreţiĭ sĕĭ sunt destul de înalţĭ, verticalĭ şi fracturaţĭ. Poporul î-l numesce «oborul jidovilor», adecă al urieşilor. Intrarea, care tot-o-dată servia şi pentru eşire, fiind maĭ largă, s'a pus la mijloc un bolovan enorm spre a o separa în dóue părţĭ, ast-fel că staulul séŭ oborul cyclopic de la Polovragĭ era întrebuinţat tot-o-dată şi ca strungă.

din óstea cea făimósă a luĭ Agamemnon, a bărbatuluĭ celuĭ maĭ glorios astă-ḑĭ pe pămênt, care a distrus un oraş aşa mare, şi a nimicit atâtea popóre; că eĭ aŭ venit la dênsul, ca sĕ le facă darurĭ, după cum este obiceiul, când vin străinĭ la cine-va, şi în fine Ulysse ameninţă pe Cyclop cu mânia şi cu rĕsbunarea ḑeilor», dacă el ar refusa cum-va sĕ le facă darurĭ. Auḑind aceste, situaţiunea deveni clară înaintea Cyclopuluĭ, care nu cunoscea de cât dóue clase de străinĭ, neguţătorĭ şi tâlharĭ criminalĭ, ce cutrieră mările şi fac rĕutate ómenilor de alt ném; ast-fel el tractă pe aceştĭ óspeţĭ pretenţioşĭ ca piraţĭ, ér nu ca eroĭ rĕtăciţĭ. Cunóscem în fine scenele fabulóse, ce se petrecură la stâna Ciclopuluĭ. Ulysse şi câţĭ-va din ómeniĭ sĕĭ nu putură sĕ scape din târla cea încunjurată cu bolovanĭ înalţĭ a Cyclopuluĭ de cât ascunşĭ sub lâna berbecilor maĭ marĭ.

Acésta este descrierea, ce o aflăm în Odyssea luĭ Homer despre «poporul cel superb şi fără de lege» al Cyclopilor, şi despre ţéra lor cea fericită, care producea fructe fără arătură [1]).

---

[1]) O altă tradiţiune despre Ciclopĭ o aflăm la Hesiod (Theog. 139 seqq.). La dênsul Cyclopiĭ sunt titanĭ, fiiĭ luĭ Uran şi aĭ Gaeei (acéstă numire din urmă fiind numaĭ o simplă personificare geografică despre care vom vorbi maĭ târḑiŭ). Întocma ca şi Homer, Hesiod numesce pe Cyclopĭ «cu inima superbă» şi tot-o-dată ne maĭ spune, că eĭ dederă luĭ Joe tunetul şi-ĭ fabricară fulgerele. Autoriĭ posteriorĭ desvoltară şi maĭ departe acéstă tradiţiune a luĭ Hesiod şi făcură din Cyclopĭ pe lucrătoriĭ luĭ Vulcan, carĭ fabricaŭ arme pentru ḑeĭ şi pentru eroĭ. Cu acest înţeles, Cyclopiĭ luĭ Hesiod fură identificaţĭ cu Chalybiĭ. Acéstă confusiune între primiĭ lucrătorĭ de metale şi între Cyclopiĭ păstorĭ se póte esplica prin imprejurarea, că uniĭ şi alţiĭ eraŭ din aceeaşĭ regiune, din ţéra numită Κυκλώπων γαῖα, că locuinţele şi ale unora şi ale altora eraŭ pe munţĭ, şi în fine că în timpurile vechĭ lucrătoriĭ de metale eraŭ maĭ mult în dependenţa triburilor pastorale pelasge, fórte avute şi rĕsboinice. Etimologia cuvêntuluĭ Cyclops este până astă-ḑĭ necunoscută. După Hesiod (Theog. v. 144) Cyclopiĭ se numiaŭ ast-fel, fiind-că aveaŭ un ochiŭ rotund în frunte, adecă de la κύκλος şi ὤψ. O simplă interpretare mitologică. Însă cu totul alta a trebuit sĕ fie originea acestuĭ cuvênt. Se-ar păré maĭ mult, că numirea grecéscă de Cyclops este a se reduce la cuvêntul barbar (pelasg) cucullus, rom. căciulă, cĕ caracteriséză în particular pe păstoriĭ din Carpaţĭ şi de la Dunăre. Ast-fel de esemplu scrie Reclus (Nouv. Géographie univ. I. 1875, p. 259): et même le berger valaque, avec sa haute cachoula (căciula) ou bonnet de poil de mouton, la large ceinture de cuir qui lui sert de poche, la peau de mouton jetée sur une épaule, et ses caleçons qui rappellent la braie des Daces sculptés sur la colonne de Trajan, impose par la noblesse de son attitude. În limba latină rustică esista un vechiŭ cuvênt cu o formă cam analogă, cocles, pe care-l aflăm în versurile luĭ Enniu (239—169 a. Chr.), unde dênsul amintesce de «ḑece Cocliţĭ, carĭ săpaŭ în munţiĭ ceĭ maĭ înalţĭ Rhipaei» (Varro, L. L. VII. 71: Apud Ennium Decem Coclites, ques montibus summis Rhipaeis fodere). Însă autoriĭ posteriorĭ, representaţĭ prin Varro, carĭ de altmintrelea aveaŭ cu-

Din punct de vedere geografic, Ulysse învălmășit de vêntul nordului, Boreas, rĕtăcesce în apele Mării-negre, pe care Odyssea o numesce în repețite rêndurĭ πόντος [1]). Insula caprelor celor sĕlbatece, unde furtuna aruncă pe Ulysse și pe soțiĭ sĕĭ într'o nópte plină de céță, și care se afla în părțile Pontuluĭ, ce se numiaŭ Marea-albă [2]), este insula, care maĭ târḑiŭ ne apare sub numele de Leuce, séŭ insula luĭ Achile, pe care tot ast-fel ne-o înfățișéză și Arrian din Nicomedia, ca o insulă lipsită de ómenĭ și locuită numaĭ de capre sĕlbatece [3]).

În fața acesteĭ insule se afla, după descrierea Odysseeĭ, țéra păstorilor cyclopĭ. Este regiunea cea clasică a timpurilor vechĭ pelasge, de la Carpațĭ și Dunăre, caracterisată prin văĭ fertile și plăcute, prin șesurĭ vaste și frumóse.

Cyclopiĭ luĭ Homer, ómenĭ de o constituțiune vigurósă, ale căror locuințe se aflaŭ pe vêrfurile «munților celor înalțĭ», sunt triburile pastorale de pe culmile cele măiestóse ale Carpaților, carĭ până în ḑilele nóstre și-aŭ păstrat încă în mare parte caracterul lor primitiv pelasg. O jumĕtate de an o petrec cu turmele lor cele numeróse pe alpiĭ Transilvanieĭ, ér altă jumĕtate lângă bălțile Dunăriĭ și pe malurile Măriĭ-negre [4]).

Delta Dunăriĭ a fost până în timpurile nóstre o regiune căutată și locuită

---

noscințe fórte slabe de limba latină poporală, asimilară acest cuvênt cu grecescul Cyclops. Spre a opera acéstă transițiune, maiestrul etimologist Varro identifică maĭ ântâiŭ pe cocles cu ocles (rom. ocheș), apoĭ încă un pas și ajunse la giganțiĭ cu un ochiŭ (Cocles ut ocles dictus, qui unum haberet oculum, Varro, L. L. VII. 71. Cf. Isidori Hisp. Orig. lib. X. 163). Însă în timpul luĭ Pliniu cel bĕtrân (H. N. XI. 55. 3) cocles nu maĭ avea înțelesul, ce î-l atribue Varro, și este sigur, că nu-l avuse nicĭ o-dată. Faptul positiv este, că la Enniu cuvêntul Coclites are înțelesul de ómenĭ (séŭ personificărĭ mitologice) «carĭ săpaŭ», și ast-fel vechiul latin cocles corespunde la românescul de astă-ḑĭ cioclu (fossor).

[1]) Strabo (Geogr. lib. I. 2. 10) constată de asemenea, că la Grecĭ sub numele de πόντος se înțelegea prin escelență Pontul euxin.

[2]) Sinul de nord-vest al Măriĭ-negre s'a numit din cea maĭ depărtată vechime marea albă (Reicherstorf, Moldaviae Chorographia, la Ilarianu, Tesaur, III. 135: qui quidem fluvius [Nester] in Mare album prope arcem Nester Fejérwar munitissimam continuo suo cursu influit).

[3]) **Arriani** Periplus Ponti euxini, c. 21. 2: Ἡ δὲ νῆσος (Λευκή) ἀνθρώπων μὲν ἐρήμη ἐστίν, νέμεται δὲ αἰξὶν οὐ πολλαῖς. — Conferesce maĭ sus p. 70 seqq.

[4]) Caracterul de mândri (superbi, venusti) și voinicĭ (valentes, corpore magni) î-l aŭ păstoriĭ românĭ și în vechile nóstre colinde:

Turme multe și bărbate
Venite tot de departe
Tocmaĭ de la médă-nópte (de la Carpațĭ);
Ciobanĭ mândri și voinicĭ,
Care nu sunt de aicĭ,
Ci veniți din lumea mare
Pe gorgane (délurĭ, munțĭ) și pe vale...
Colindă, s. Ungurenĭ, j. Tecuciŭ. Colecț. n. ined.

numaĭ de păstoriĭ ardelenĭ. Apolloniu Rhodiu în Argonauticele sale amintesce de asemenea lângă gurile Istruluĭ de păstoriĭ ceĭ sĕlbatecĭ, ποιμένες ἄγραυλοι [1]), carĭ sunt ast-fel identicĭ cu Cyclopiĭ de pe ţĕrmurele Pontuluĭ, despre carĭ ne vorbesce Odyssea.

Ţéra Cyclopilor poseda, după Homer, o putere de rodire escepţională. Aicĭ pămêntul, fără sĕ maĭ aştepte grija lucrătorilor, producea de sine grâŭ, orz şi viţe încărcate cu strugurĭ, fecundat numaĭ de ploile cele mâniόse ale ceriuluĭ. Este acceaşĭ regiune, care devenise legendară şi în anticitatea clasică pentru fertilitatea sa cea estra-ordinară; este pămêntul cel bine-cuvêntat al Hyperboreilor din nordul Istruluĭ, şi pe care Hecateŭ Abderita î-l descrie ast-fel: «Pămêntul acesteĭ ţĕrĭ este fόrte bun, şi fertil întru tόte, ér clima are o temperatură escelentă, din care causă fructele se produc aicĭ de dόue orĭ pe an» [2]).

Ér geograful Mela ne vorbesce despre regiunea Hyperboreilor, ca şi Homer despre ţéra Cyclopilor. El o numesce un «pămênt, care produce recoltele de sine» [3]), fără sĕ maĭ fie arat şi semĕnat.

Pămêntul Ţĕreĭ-românescĭ şi al Moldoveĭ s'a bucurat până în ḑilele nόstre de renumele uneĭ regiunĭ protegiate de ceriŭ, în ce privesce puterea sa de producţiune şi abundenţa recoltelor sale.

În a. 1599 Michaiŭ Vitézul, marele Domn al Ţĕriĭ românescĭ, aflându-se pe câmpul de la Şelimbru, declară nunţiuluĭ apostolic Malaspina, «că dênsul n'a intrat în Transilvania pentru pofta de domniă, orĭ ca sĕ verse sângele creştinilor, fiind-că dênsul putea sĕ trăéscă în deplină siguranţă şi fericit pe pămêntul sĕŭ, în Ţéra-românéscă, unde dacă ară cine-va o singură dată şi împrăsciă sĕmênţa, cresce grâul» [4]).

Ér cu cincĭ-ḑecĭ de anĭ maĭ târḑiŭ (1648), călugărul minorit Marcus Bandinus, archiepiscopul Marcianopoleĭ, sub a căruĭ administraţiune se aflaŭ şi bisericele catolice din Moldova, descrie ast-fel calităţile cele escelente ale acesteĭ ţĕrĭ: «Cât de mare este bunătatea pămêntuluĭ Moldovenesc

---

[1]) **Apollodori** Argon. IV. 317.

[2]) **Hecataei Abderitae** De Hyperboreis, fragm. 2 (ex Diodori Siculi lib. II. c. 47).

[3]) **Melae** De situ Orbis, lib. III. c. 5: Hyperborei super Aquilonem Rhipaeosque montes sub ipso siderum cardine jacent... Terra angusta, aprica per se fertilis.

[4]) Egli (Michele) mi replico, che non per libidine di dominare, nè per sete che havesse di sparger il sangue Christiano (avveniva in Transilvania).... e che a lui bastava di poter viver sicuro nella sua provincia di Valacchia, nella quale con una sola aratura spargendosi il seme, nasceva il formento (Scrisόrea nunciuluĭ Malaspina către cardinalul San Georgio din 14 Nov. 1599. Hurmuzaki, Documente, III. p. 511).

nu va puté sě o créḑă uşor cine-va, până nu vede cu ochiĭ. Aicĭ pămêntul se ară numaĭ o singură dată, chiar dacă n'a maĭ fost cultivat nicĭ când şi chiar dacă e plin cu mărăcinĭ. Îndată ce agricultorul a spintecat cu plugul faţa pămêntuluĭ şi a semĕnat grâŭ, orĭ alte sĕmênţe, el culege vesel un seceriş îmbelşugat. Ba încă se întêmplă une-orĭ, că un pămênt arat o singură dată se sémĕnă de dóue orĭ şi produce róde abundente . . . . Chiar şi viile, dacă le sapă cine-va numaĭ o singură dată într'un an întreg şi légă viţele încărcate de strugurĭ, este o muncă prea de ajuns . . . . Turmele de oĭ sunt aşa de numeróse, în cât sunt câţĭ-va boierĭ, dintre carĭ unul singur are câte 24 miĭ propriĭ ale sale, ér oile sunt aşa de marĭ, în cât străiniĭ privindu-le din depărtare, cred, că sunt boĭ séŭ vacĭ; singur numaĭ códa uneĭ oĭ moldovene are o greutate cât o jumĕtate de *óie* nemţéscă» [1]).

După cum vedem, ţéra cea făimósă a Cyclopilor, aceea unde singur numaĭ ceriul făcea sĕ germineze şi créscă recoltele, ni se presintă ca una şi aceeaşĭ regiune cu pămêntul cel atât de fecund al Ţĕreĭ-românescĭ şi Moldoveĭ.

Despre posiţiunea geografică a ţĕreĭ Cyclopilor maĭ avem încă un important document ante-istoric.

După cum ne vorbesce Homer în alt loc al Odysseeĭ sale, în vecinătate cu pămêntul Cyclopilor se afla ţéra numită Hyperea (Ὑπέρεια) de la ὑπέρ, şi *αἶα*, adecă «Ţéra-de-dincolo» [2]), o vechiă espresiune geografică, pe care o maĭ întrebuinţéză şi astă-ḑĭ poporul din Téra-românéscă şi Moldova, când vorbesce despre Ardél séŭ Transilvania.

Din cele espuse până aicĭ resultă aşa dar, că construcţiunile, pe carĭ autoriĭ grecescĭ le numiaŭ cyclopice, aparţin în ce privesce originea acestuĭ

---

[1]) **Marci Bandini** Visitatio generalis (Ediţiunea Academieĭ române, Bucurescĭ 1895), p. 135: quanta vero sit bonitas Moldavici soli, nisi quis oculis conspiciat, non facilè sibi persvadebit. Hic semel aratur terra, etiam si nunquam culta, herbisque inutilibus oppleta, modo findatur aratro, sive triticum, sive aliud quodcunque semen terrae concredatur copiosam laetus agricola messem trahere solet. Quinimo non semel accidit, ut semel arata tellus bis semina recipiat, et fructus copiose producat . . . Adeo numerosae oves, ut nonnulli sint ex Baronibus, quorum unus viginti quatuor millia suarum ovium recenset. Oves vero tam grandes, ut Advenae remotius intuendo boves aut vaccas esse putent. Sola cauda ovis Moldavicae medietatem ovis Germanicae ponderat. — Ér G. Reicherstorffer, care cunoscea fórte bine Moldova, caracteriséză acéstă regiune în broşura sa Moldaviae Chorographia publicată la a. 1541 (Ilarianu, Tesaur, III, 152) prin versurile următóre:

Sponte sua multos geminata messe racemos,
Laetaque non cultus munera reddit ager.

[2]) **Homeri** Odyss. VI. v. 4.

sistem de fortificaţiune, populaţiunilor pastorale de la nordul Istruluĭ de jos.

Întru adevĕr cel maĭ archaic gen de construcţiunĭ cyclopice, atât din punct de vedere technic, cum şi strategic, î-l aflăm la triburile pastorale ale Carpaţilor.

În apropiere de Sarmizegetusa, capitala Dacilor, Columna luĭ Traian ne înfăţişéză pe o culme înaltă şi prăpăstiósă, în sînul unor munţĭ greŭ de străbătut, o construcţiune cyclopică de o enormă estensiune [1]).

Muriĭ acesteĭ cetăţĭ ne presintă treĭ sisteme de construcţiune, fie-care sistem din o epocă diferită [2]).

Partea principală a acesteĭ periferiĭ murale este construită din petre poligonale, maĭ mult orĭ maĭ puţin brute şi aşedate unele lângă altele fără o linie orisontală aparentă. Aceştia sunt muriĭ primitivĭ aĭ acesteĭ marĭ acropole; incontestabil anteriorĭ murilor cyclopicĭ de la Mycena şi de la Tirynth [3]).

O a dóua parte din muriĭ acropoleĭ Dace este construită din petre tăiate în formă cubică şi aşedate în liniĭ regulate. Aceste petre, avĕnd în vedere proporţiunile lor faţă de înălţimea Porţiĭ principale, ne apar de aceeaşĭ mărime ca şi petrele cubice din muriĭ Myceneĭ. Chiar şi Pórta acropoleĭ Dace ne presintă acelaşĭ stil ca şi Pórta de la Mycena.

În fine ultima parte a circumferenţeĭ murale este formată din petre tăiate în

---

1) **Froehner**, La Colonne Trajane, Pl. 146-149.

2) Muriĭ acropolelor de la Mycena, Troia şi Athena încă presintaŭ diferite sisteme de construcţiune.

3) După cum vedem din specimenul, ce-l publicăm la pag. 475, muriĭ vechiĭ acropole Dace eraŭ formaţĭ din câte dóue séŭ treĭ straturĭ de petre neregulate şi câte un rênd de trunchiurĭ gróse de arborĭ aşedate în liniĭ transversale. Acéstă combinaţiune de petre şi de lemne în construcţiunile cyclopice séŭ pelasge, era o procedare technică fórte vechiă. În acéstă privinţă Perrot şi Chipiez (Grèce primitive, p. 479) scriŭ următórele: Enfin, et ceci est un des caractères originaux de la construction mycénienne, le bois n'y était pas seulement apposé ou superposé à la muraille . . . il y pénétrait, il s'y mêlait intimement. A Troie et à Tirynthe, lorsque l'on a examiné ce qui reste du mur . . . on y a remarqué des vides qui sont aujourd'hui remplis des cendres et des debris carbonisés; on a reconnu que ces vides representaient des poutres horisontales. Însă muriĭ primitivĭ aĭ Myceneĭ întocma ca şi ceĭ de la acropola Dacilor eraŭ formaţĭ din petre şi trunchiurĭ transversale ér nu orisontale, după cum acésta se constată din pétra cea monumentală de la pórta Myceneĭ (Fig. 168 p. 317), care ne înfăţişéză un specimen din vechiĭ murĭ aĭ acesteĭ cetăţĭ, susţinuţĭ în mod simbolic de Columna ceriuluĭ. În fine maĭ vedem lângă muriĭ acropoleĭ Dace şi o galeriă de lemn acoperită, cum a esistat la Tirynth şi la Athena, ér pe crésta murilor o serie de crenelurĭ, a căror origine de altmintrelea se reduce la primele începuturĭ ale fortificaţiuniĭ (Perrot et Chipiez, Grèce primitive, p. 663-664).

formă parelelopedică, şi acéstă porţiune aparţine fără îndoiélă unor timpurĭ preistorice maĭ târḑie.

Planul acesteĭ cetăţĭ preistorice, aĭ căreĭ murĭ ne înfăţişéză ast-fel treĭ epoce de architectură, ocupă jumĕtate din spirala Columneĭ. Fără îndoiélă că intenţiunea artistuluĭ Apollodor din Damasc a fost sĕ înfăţişeze lumiĭ romane o icónă cât se póte maĭ fidelă a acesteĭ puternice fortificaţiunĭ cyclopice.

Din nefericire Commentariele luĭ Traian despre greutăţile cele enorme ale rĕsboiuluĭ cu Daciĭ s'aŭ perdut, însă noĭ aflăm despre acéstă formidabilă cetate a Dacieĭ o notiţă fórte importantă în estrasele, ce ne-aŭ rĕmas din istoria luĭ Dio Cassiu. «Traian», ne spune acest autor, «î-şĭ dede tótă silinţa, ca sĕ ajungă pe înălţimile, de unde se apăraŭ Daciĭ, el luă o colină după alta cu perderĭ imense, ... şi ocupă munţiĭ lor ceĭ încunjuraţĭ cu zidurĭ, unde află armele, maşinele de rĕsboiŭ, captiviĭ şi insemnele, ce le luase eĭ de la Fuscus» [1]), în a. 86 d. Chr. [2]). Acestea se petrec în cursul primuluĭ rĕsboiŭ cu Daciĭ.

Esista aşa dar în Dacia o grupă întinsă de fortificaţiunĭ particulare pe vêrfurile unor munţĭ stâncoşĭ, şi carĭ constituiaŭ punctul cel maĭ deficil pentru cucerirea acesteĭ ţĕrĭ.

Cetatea cea uriaşă de pe Columna luĭ Traian, representa aşa dar tipul caracteristic al munţilor fortificaţĭ aĭ Dacieĭ, una din posiţiunile sale strategice, cele maĭ puternice.

Acéstă vastă fortificaţiune a Dacilor, ne presintă în partea sa maĭ archaică (Fig. 203, p. 475) acelaşĭ sistem de construcţiune, din bolovanĭ poligonalĭ, pe care-l aflăm şi la construcţiunile cele maĭ vechĭ cyclopice ale Troieĭ, la o parte din zidurile Myceneĭ şi la acropola Atheneĭ [3]).

Prin posiţiunea sa enorm de dificilă, prin întinderea sa estraordinar de mare, cum şi prin stilul sĕŭ architectonic, ea este o adevĕrată construcţiune de giganţĭ, după cum tot «Giganţĭ» [4]) numesce Marţial pe Dacĭ, când vorbesce despre rĕsboiul luĭ Domiţian.

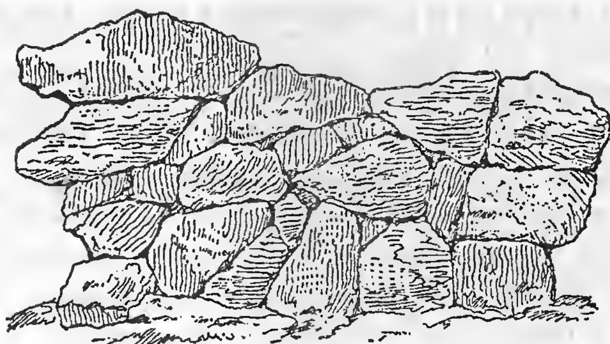
---

[1]) **Dion Cassius**, Histoire romaine. (Ed. Gros et Boissée), Tome IX, lib. LXVIII c. 8-9: Ὁ δὲ Τραϊανὸς ὄρη τε ἐντετειχισμένα ἔλαβε.

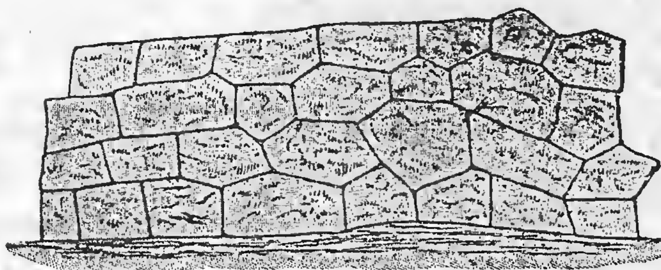
[2]) Corneliu Fusc, prefect al cohortelor pretoriane, fusese însărcinat de împ. Domiţian cu comanda generală a trupelor în resboiul al doilea cu Daciĭ (Suetonii T. Fl. Domitianus, c. 6. — Jornandis De Getarum origine, c. 13. — Eutropii lib. VII. 23: a Dacis Oppius Sabinus consularis, et Cornelius Fuscus praefectus praetorio, cum magnis exercitibus occisi sunt).

[3]) **Schliemann**, Mycènes, p. 81. — **Boetticher**, Die Akropolis von Athen, 1888, p. 60.

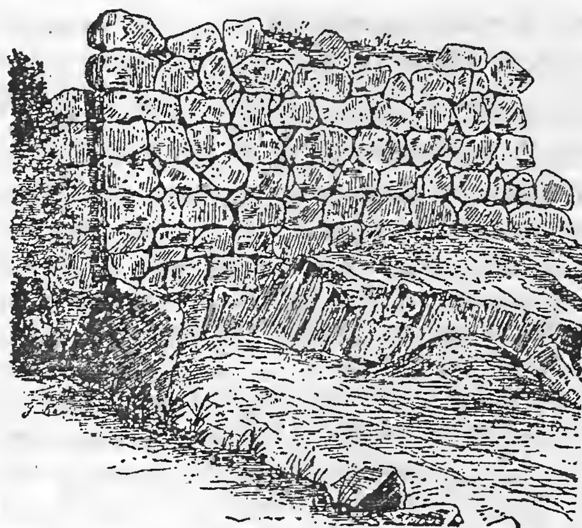
[4]) **Martialis** Epigr. VIII. 50.

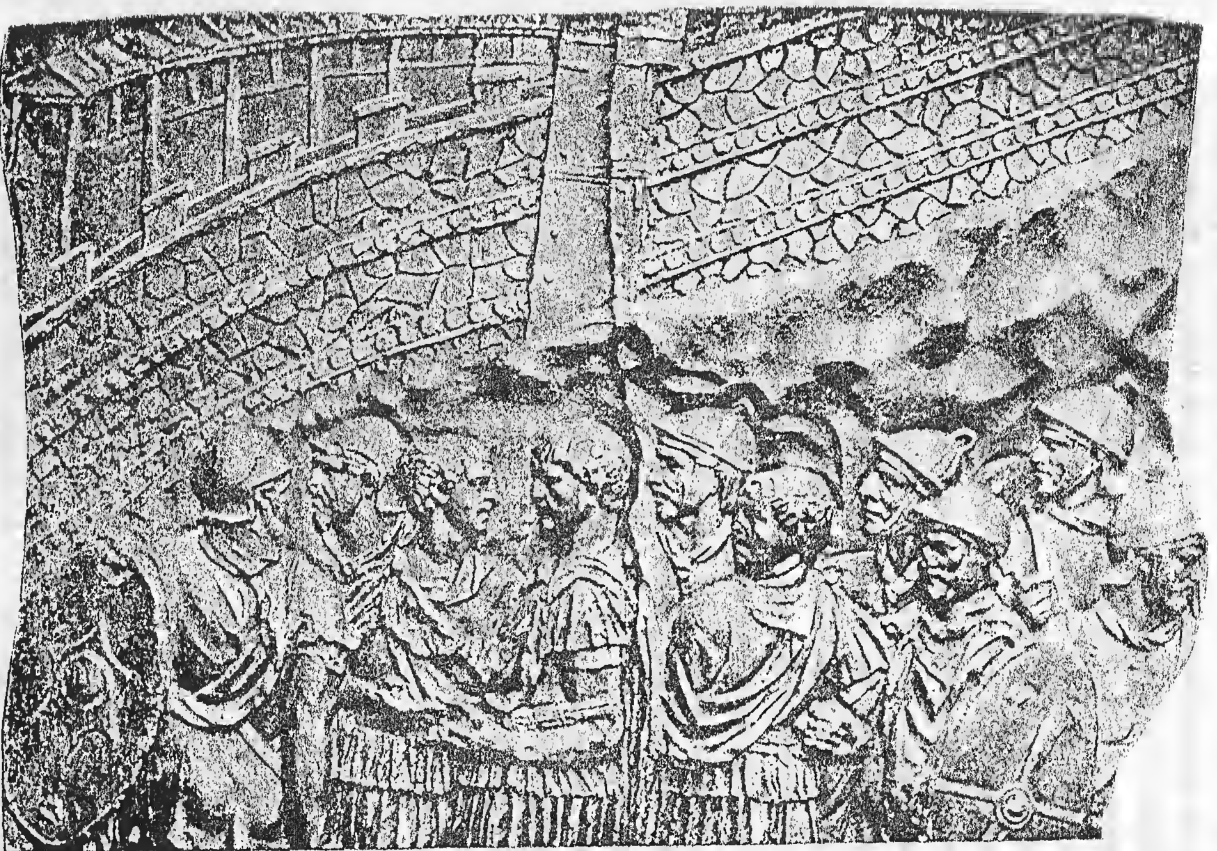
200. — Fragment din muriĭ primitivĭ aĭ acropoleĭ de la Bali-dag în Troada, presupusă de uniĭ a fi Pergamul luĭ Priam. După Schliemann, Ilios, p. 239. — Perrot et Chipiez, La Grèce primitive, p. 236.

201. — O parte din muriĭ acropoleĭ de la Mycena, forma din petre poligonale de mărime neegală şi ajustate cu deosebit artă. Alt-cum o simplă imitaţiune a stiluluĭ primitiv. Dup Schliemann, Mycènes, fig. 18.

202. — O parte din muriĭ aşa numiţĭ cyclopicĭ aĭ citadeleĭ de la Tirynth în Argolis. După Schliemann, Tirynthe, fig. 135.

203 — O parte din murii poligonali, cyclopici, ai unei vaste acropole Dace, construită pe o culme înaltă, stâncósă și prăpăstiósă. Din jos pe o colină mai mică se vede figura împĕratului Traian, încunjurat de statul sĕŭ major. Este momentul suprem al luptei. Împĕratul plin de îngrijire, ține pe mâna stângă gladiul și dirigéză operațiunile de asalt. În fața sa un principe mai tênĕr (Hadrian) pare a-i inspira curagiŭ. După Froehner, La Colonne Trajane, Pl. 147.

Ruinele acesteĭ superbe cetățĭ preistorice maĭ esistă în parte și astă-ḑĭ și ele forméză una din cele maĭ curióse anticitățĭ ale Transilvanieĭ [1]).

În partea meridională a acesteĭ țĕrĭ, pe masivul cel înalt și vast al Carpaților, ce se întinde între Turnul-roșu, Sibiŭ, Miercurea, Sebeș, Orĕstie, Hațeg și Vulcan, acolo unde pe chartele geografice noĭ nu vedem de cât pădurĭ și munțĭ nestrăbătuțĭ, cutrierațĭ și astă-ḑĭ numaĭ de păstoriĭ românĭ, se află cea maĭ importantă ruină de cetate a Transilvanieĭ. Este o intinsă acropolă în mijlocul uneĭ pădurĭ urieșe de fagĭ, construită pe crésta unuĭ dél înalt, numit Grădisce, a căruĭ lungime este de 3 óre, și a căruĭ lățime, unde poéna se lărgesce maĭ mult, este de 1 óră. În partea de sud și de nord, acéstă înălțime este apărată prin părețĭ de stâncĭ prăpăstioșĭ de o adâncime înfiorătóre. De ambele părțĭ curg dóue ape de munte, Rîul-alb la sud și Valea albă la nord. Ér jur împrejur o altă seriă de înălțimĭ fortificate, și văĭ strîmte, estrem de dificile nu numaĭ în timp de rĕsboiŭ dar și în timp de pace. Forma acesteĭ cetățĭ, pe care poporul român o numesce «Grădiscea de la Muncel», este circulară și ea are o periferiă de 1.200 pașĭ séŭ 560 stânjinĭ (1062.031 m.), ér după alte date 1280—1290 pașĭ (1141.68 m.).

După cum vedem, aria acropoleĭ de la Muncel este cu mult maĭ vastă de cât a acropolelor de la Troia, de la Tirynth, de la Athena și chiar de cât a Myceneĭ, a căreĭ periferiă este numaĭ de 925 metri [2]).

Masele zidurilor acesteĭ cetățĭ forméză astă-ḑĭ numaĭ grămeḑĭ enorme de ruine. Aceștĭ murĭ, după cum ne spun archeologiĭ Ackner și Neigebaur, eraŭ construițĭ din petre frumos tăiate în formă cubică séŭ paralelopipedă, și așeḑate unele peste altele fără nicĭ un ciment [3]). În unele locurĭ maĭ subsistaŭ încă aceste ziduri, pe la a. 1838, în înălțime de un stânjin și maĭ bine în vechia lor posițiune și construcțiune. Însă trebue să constatăm aicĭ, că nu

---

[1]) Archiv des Vereines für siebenb. Landeskunde, I (1844) 2. p. 17—33. — Ibid. N. F. Band XIV, p. 108—112. — **Neigebaur**, Dacien aus den Ueberresten des klassischen Alterthums, p. 96-104. — **Ackner**, Die röm. Alterthümer und deutschen Burgen Siebenbürgens, 1857, p. 11-12. — **Gooss**, Chronik d. arch. Funde Siebenbürgens, 1876, p. 39-40.

[2]) **Perrot** et **Chipiez**, Grèce primitive, p. 309: De toutes les acropoles dont les enceintes datent de cet âge reculé, celle de Mycènes est donc la plus spacieuse.

[3]) Ceĭ doĭ archeologĭ aĭ Transilvanieĭ, Ackner și Neigebaur, carĭ visitase pe la a. 1838 și 1847 ruinele acesteĭ Grădisce, aŭ avut după cum vedem maĭ multă atențiune la aceea parte din muriĭ fortăreței, ce era formată din petre tăiate cubice și paralelopipedice. Lucrul este esplicabil. În ochiĭ dênșilor acest mod de construcțiune înfățișa o stare maĭ înaintată de civilisațiune materială și morală, și credeaŭ ast-fel, că acéstă parte a construcțiuniĭ presintă un interes maĭ înalt istoric.

întréga fortificaţiunea acésta era formată din petre tăiate. O parte din murii acestei acropole a fost construită din bolovanĭ bruţĭ de stâncă, după cum acésta se constată din ruinele, ce s'aŭ aflat în interiorul şi esteriorul acestei cetăţĭ [1]). Esistaŭ aşa dar la cetatea de la Grădisce treĭ genurĭ de construcţiune întocma ca şi la muriĭ acropoleĭ Dace. Ele eraŭ ast-fel identice nu numaĭ după posiţiunea geografică, după tăria lor strategică dar şi după modul lor de construcţiune [2]).

Pórta principală a acropoleĭ de la Grădisce se afla în partea de méḍă-ḍi. Aicĭ se maĭ vedea pe la a. 1838 o deschiḍĕtură în zid, pe care poporul român o numia «La-Pórtă», ér în apropiere de acéstă intrare se aflaŭ căḍute jos dóue columne de porfir syenitic, avĕnd o formă cilindrică. Ele eraŭ lungĭ de 4′ (1.264 m.), ér grosimea lor avea un diametru de 2 ½′ (0.79 m.). Alte dóue porţĭ par a fi fost, una în partea de rĕsărit şi alta în partea de apus. În afară de periferia cetăţiĭ, însă în apropiere de ziduri, se maĭ vedeaŭ în partea de sud, resturile unuĭ templu antic de o formă rotundă cu un diametru de 15 stânjenĭ (28.447 m.). Maĭ subsistaŭ aicĭ şi basele de porfir, pe carĭ aŭ fost aşeḍate columnele templuluĭ, însă aceste columne pe la a. 1838 eraŭ dispărute, orĭ póte acoperite de ruine. Ér la o depărtare de 100 paşĭ de ruinele templuluĭ se maĭ vedeaŭ dóue altare frumóse, însă fórte simple, fără inscripţiunĭ, unul de porfir syenitic şi altul de marmoră albă. Se maĭ cunosceaŭ aicĭ resturile unuĭ vechiŭ apeduct, format din tuburĭ de lut ars, îmbrăcate pe din afară cu petre tăiate şi scobite; de asemenea şi rĕmăşiţele unuĭ circ (agora?) în afară de murĭ, ce fusese încunjurat cu un zid gros de 2 ½′ (0.79 m.) format din petre tăiate, avĕnd o periferiă de 115 paşĭ (101.777 m.) şi o lăţime de 90′ (28.447 m.). În fine s'aŭ maĭ aflat aicĭ urmele unuĭ stabiliment balnear, ce o-dată fusese pavat cu mosaic; precum şi basinul unuĭ lac artificial, pe lângă ale căruĭ marginĭ se vedeaŭ împrăsciate petre marĭ tăiate.

---

[1]) Archiv d. Vereines für siebenbürgische Landeskunde, I. 2. (1844), p. 19: Der Schutt inner der Burg und ausser derselben besteht aus einer mit Urfelsbruchstücken, Mörtel, ganzen und zerbrochenen Backsteinen, Mauer- und Hohlziegeln, Fragmenten von Urnen, irdenen Geschirren und Wasserröhren vermischten Erde.

[2]) Froehner (La Colonne Trajane, p. 21 nr. 90) face o confusiune între Grădiscea de la Muncel şi Grădiscea de la Haţeg (Várhely), şi acésta este causa, pentru care dênsul crede, că cetatea cea bĕtrână de pe Columna luĭ Traian ar fi însuşĭ Sarmizegetusa, capitala Dacilor. Însă Sarmizegetusa romană era construită pe şes, şi în jurul satuluĭ numit astă-ḍĭ Grădisce (între Haţeg şi Porţile-de-fer ale Ardélului) nu se află nicĭ o înălţime cu ruine dace orĭ romane. Acropola de pe Columna luĭ Traian este

Ca monumente de artă se-aŭ descoperit în ruinele acesteĭ acropole, un relief, ce representa un cap cu barbă, acoperit cu coif, ér de asupra capuluĭ o rosă, o sabiă Dacă, arc și săgețĭ. Un al doilea relief înfățișa un bărbat ținênd în mâna stângă o lance și călcând pe un om maĭ mic, ambele aceste figurĭ neîmbrăcate. S'a maĭ descoperit aicĭ un basin oval de porfir fórte frumos lucrat, lat de 3' (0.948 m.) și lung de 4½' (1.422 m.). Săpăturĭ sistematice însă aicĭ nu s'aŭ făcut, și ast-fel suntem încă departe de a cunósce întreg materialul sculptural al acesteĭ civilisațiunĭ. Aceștĭ munțĭ aŭ maĭ avut și o epocă neolitică. Se-aŭ aflat la Grădiscea de la Muncel dóue securĭ de serpentin și un ciocan de amfibol. Aŭ maĭ esistat în acéstă regiune și o industriă siderugică ante-romană. Lângă délul numit Sub-Cununĭ se-aŭ descoperit urmele uneĭ topitorĭ de fer, s'aŭ maĭ aflat în ruinele cetățiĭ de la Muncel o nicovală de fer de formă cubică, cu o greutate de 88 pfundĭ (49.280 chilogr.) și avênd patru colțurĭ prelungite, ca sĕ pótă fi așeḑată pe ele. Ea avea așa dar același tip cum este figurată pe monumentele sculpurale antice și nicovala luĭ Vulcan. Ér un dél în apropiere de «Grădisce» maĭ pórtă și astă-ḑĭ numele de «Ruda», un cuvênt, ce în vechia limbă poporală din Dacia desemna locul, de unde se estrăgeaŭ metalele [1]).

Acest oraș dispărut avuse așa dar o viéță de prosperitate fecundă în curs de o lungă serie de secule, și probabil că acéstă bĕtrână și puternică cetate a fost mama maĭ multor fortărețe pastorale pelasge din ținuturile meridionale. Viéța acropoleĭ de la Grădisce încetéză de o-dată cu cucerirea Dacieĭ. Columna din forul luĭ Traian ne înfățișéză trista icónă, cum soldațiĭ romanĭ după asaltul lor desperat, încep sĕ demoleze, din ordinul și sub ochiĭ împĕratuluĭ, muriĭ acesteĭ superbe și gloriόse cetățĭ, ce a fost stâlpul cel maĭ puternic de apărare al Dacieĭ. Probă că ea n'a maĭ fost reconstruită, este, că în ruinele sale nu s'aŭ descoperit nicĭ un obiect de artă romană [2]).

Acropola de la Muncel nu era însă singurul munte fortificat din acest vast masiv al Carpaților.

În partea de nord a acesteĭ măiestóse acropole se maĭ vĕd și astă-ḑĭ

un munte fortificat și Dio (lib. LXVIII, c. 8. 9) face anume deosebire între ἄκρα, ὄρη ἐντετειχισμένα și între βασιλεία Dacilor.

[1]) La Grădiscea de la Muncel se-aŭ maĭ descoperit pe la începutul seculuiuĭ trecut (1800—1806) cam la o miă monete de aur cu inscripțiunea ΚΟΣΩΝ, ér în apropiere, lângă culmea Anieșuluĭ, un alt numĕr însemnat de monete de aur cu inscripțiunea regeluĭ Lysimach din Macedonia.

[2]) Monetele romane, ce se-aŭ aflat aicĭ, încă nu trec maĭ departe de timpul luĭ Traian fără predicatul de Dacicus (Gooss, Chronik, p. 40).

ruinele uneĭ alte cetăţĭ antice, ce pórtă numele de Feţele-albe, amêndóue separate una de alta numaĭ prin o prăpastiă adâncă. O a treia fortificaţiune formată din bolovanĭ bruţĭ de stâncă (Bruchsteine) a fost, după cum ne relatéză archeologiĭ Ackner şi Neigebaur, nu departe la Pétra-roşiă, unde se-aŭ descoperit de asemenea resturile unuĭ apeduct antic şi petre tăiate risipite. În fine ruinele altor cetăţĭ din aceeaşĭ regiune şi înfiinţate după aceleaşĭ principiĭ strategice se maĭ vĕd pe înălţimile de la Ciata, Luncanĭ, Ocolişul-mic şi carĭ tóte pórtă numele de Grădisce.

Vechimea acropoleĭ de la Muncel şi a fortificaţiunilor dimprejur a inspirat un adevĕrat respect archeologilor de peste Carpaţĭ.

În acéstă privinţă scrie Ackner: «Eŭ am visitat regiunea acésta, cu deosebire masivul Carpaţilor dintre Valea Jiuluĭ, valea Mureşuluĭ, Sibiŭ şi Haţeg, în repeţite rênduri, dar maĭ în urmă însoţit de cavalerul Neigebaur, însă am trebuit sĕ ne convingem îndată, că începênd de la Vêrtope (séŭ din partea de nord-vest a Grădisceĭ Munceluluĭ) şi până la Maleia (lângă Petroşanĭ), cu deosebire diferitele ruine de cetăţĭ şi de oraşe, ce aŭ fost construite aicĭ pe piscurĭ înalte şi ascunse prin pădurĭ nestrăbătute, precum şi cele maĭ multe obiecte antice descoperite aicĭ ne presintă un caracter cu totul deosebit, de cum î-l aŭ anticităţile romane de pe locurile plane orĭ din alte părţĭ ale Transilvanieĭ. Aicĭ se-aŭ aflat maĭ multe monete grecescĭ cu deosebire de aur, maĭ multe fortăreţe cu o formă circulară, construite pe culmĭ şi pe piscurĭ înalte de munţĭ greŭ de urcat, ér cărămiḑile, ce se află în aceste ruine, sunt séŭ maĭ marĭ de cât cele romane, orĭ sunt de altă formă, în fine resturile vechilor construcţiunĭ, ce maĭ subsistă astă-ḑĭ ne presintă în orĭ-ce privinţă un tip cu totul deosebit» [1]).

Acestea sunt făimoşiĭ «munţĭ fortificaţĭ» séŭ «încinşĭ cu ziduri» aĭ Dacilor (ὄρη ἐντετειχισμένα), a căror cucerire enorm de grea aduse o gloriă imensă espediţiuniĭ luĭ Traian.

---

[1]) Ackner, Die römischen Alterthümer . . . in Siebenbürgen (Wien, 1857), p. 12: Da ich diese Gegend . . . . mit dem Ritter Neigebauer besucht habe, so mussten wir uns bald überzeugen, dass von Virtosz oder Vurtope bis Meleja, namentlich die inmitten auf den hohen Bergkuppen im Urwalde verborgenen Schloss- und Stadtruinen, und die meisten daselbst gefundenen Gegenstände aus der alten Zeit einen ganz anderen Charakter haben als die im Flachlande und auch sonst in Siebenbürgen vorkommenden römischen Alterthümer. Hier sind mehrere griechische und besonders Goldmünzen gefunden worden, mehrere Festungen auf hohen schwer ersteiglichen Bergrücken und Bergkuppen von abgerundeter Bauart, die Ziegel entweder viel grösser oder von anderer Form; die noch vorhandenen Überreste der alten Bauwerke haben in jeder Hinsicht einen

În acest vast complex de fortificaţiunĭ muntóse posiţiunea strategică cea maĭ importantă era Grădiscea de la Muncel. Pentru ca acest centru principal de apărare sĕ pótă fi espus unuĭ asalt, inimicul avea sĕ lupte cu o seriă de alte înălţimĭ fortificate şi tot cu atâtea pericule sĕ străbată prin o mulţime nenumĕrată de văĭ strimte şi înfundate.

Acelaşĭ sistem de apărare î-l aveaŭ şi triburile pastorale ale Thracieĭ, carĭ, după limbă, după obiceiurĭ şi rasă, constituiaŭ una şi aceeaşĭ naţiune cu Geţiĭ şi cu Daciĭ din nordul Istruluĭ.

În anul 26 d. Chr. «sub consulatul luĭ Lentul Getulicul şi al luĭ Calvisiu», scrie Tacit, «se acordară ornamente de triumf luĭ Poppaeu, care supusese triburile, ce locuiaŭ munţiĭ ceĭ înalţĭ aĭ Thracieĭ . . . . Anume se lăţise faima între locuitoriĭ aceştia, că Romaniĭ voiesc sĕ-ĭ împrăsciă prin ţĕrĭ depărtate şi sĕ-ĭ amestece cu alte naţionalităţĭ . . . . Eĭ însă declarară, că dacă Romaniĭ voiesc sĕ le impună jugul sclavieĭ ca la nisce învinşĭ, atuncĭ eĭ aŭ fer şi tinerime de ajuns, cu inimĭ gata, şi pentru libertate şi pentru mórte. Tot o-dată eĭ arătară fortăreţele lor ridicate pe stâncĭ, unde î-şĭ retrăsese părinţiĭ şi familiele lor, şi ne ameninţaŭ cu un rĕsboiŭ de munte teribil şi sângeros» [1]. Căpeteniele acestor Thracĭ muntenĭ, purtaŭ după Tacit numele de Dinis, Turesis şi Tarsa, numirĭ pelasge

După cum vedem caracterul munţilor fortificaţĭ aĭ Dacieĭ, şi în particular al acropoleĭ de la Muncel, era, că aceste incinte de apĕrare, prin înălţimea şi posiţiunea lor cea tare, eraŭ aprópe inespugnabile, dificile nu numaĭ la asalt, dar dificultăţile de apropiere eraŭ marĭ chiar şi în timp de pace. Ele ne apar ca fortificaţiunile uneĭ grupe sedentare de păstorĭ, adăpostiţĭ în dosul Parânguluĭ, departe de starea de barbariă, ajunşĭ pe un grad înaintat de civilisaţiune şi constituiţĭ aci în o viéţă urbană plină de prosperitate. Nicăirĭ pe teritoriul Eladeĭ şi al Troieĭ nu ni se presintă un sistem de apĕrare în o formă atât de vastă şi puternică ca în Dacia [2]. Incintele murale ale

---

ganz anderen Typus. — Conf. Neigebaur, Dacien, p. 97 seqq. — Gooss, Chronik der archäologischen Funde Siebenbürgens, p. 39.

[1]) Taciti Annal. lib. IV. c. 46-50.

[2]) Nu numaĭ masivul cel puternic de la Parâng, dar întrégă linia Carpaţilor este plină de fortificaţiunĭ ridicate pe vêrfurile stâncilor (apoĭ reparate şi folosite în diferite epoce), şi pe carĭ poporul român le numesce cetăţile urieşilor. O vechiă fortificaţiune de lângă comuna numită Tălmaciŭ în Transilvania, unde Oltul începe sĕ taie linia Carpaţilor, a fost construită, după cum ne spun tradiţiunile locale, de către urieşĭ (Müller, Siebenb. Sagen, p. 7), ér gigantul, ce locuia în acéstă cetate, se numia Tursan (Torreschöng). Cu privire la acéstă numire notăm aicĭ, că în petiţiunea Scaunelor Sălisce şi Tălmaciŭ înaintată în a. 1871 ministruluĭ ung. de interne V. Thot, ne apare într'un act

Tirynthuluĭ, ale Troieĭ şi Atheneĭ eraŭ aşeḑate pe înălţimĭ mediocre [1]) şi ele ni se presintă din punctul de vedere strategic defensiv numaĭ ca o copiă slabă a munţilor fortificaţĭ din Dacia.

Resumăm :

Originea construcţiunilor de apĕrare, pe carĭ autoriĭ grecescĭ le numesc cyclopice, a acelor fortificaţiunĭ murale, ce încoronaŭ cóstele stâncóse ale délurilor şi munţilor [2]), se reduce atât după nume, după principiele de apĕrare, cum şi după sistemul de construcţiune la γαῖα Κυκλώπων, séŭ la regiunea păstorilor pelasgĭ din nordul Istruluĭ de jos [3]).

---

de la 1823 (pag. 29) un martore din comuna Cacova cu numele de Iacob Turs. Un caracter cyclopic se pare a-l avé şi cetatea aşa numită, Zidina Dachilor, construită pe vêrful unuĭ pisc înalt (Gradeţ) din j. Mehedinţĭ, despre care scrie Bolliac: «Cu marĭ greutăţĭ am putut urca şi nicĭ o altă cetate Dacă până aci, cu aşa întindere şi tăriă, pe o aşa înălţime n'am întêmpinat . . . Aci pétra este ruptă din munţiĭ vecinĭ şi aruncată pre acest pisc cu forţă de titan, apoĭ aşeḑată prin grămădire şi încleştată printr'un ciment ca şi pétra (Esc. arch. din 1869, p. 60-61). Epoca neolitică o aflăm representată şi la Zidina Dachilor. În împrejurimile aceste cetăţĭ s'aŭ aflat un topor séŭ târnăcop de serpentin (Fig. 14, p. 35) şi un ciocan-topor găurit fórte elegant (Fig. 28, p. 37. A se vedé şi Tromp. Carp., Nr. 1010 din 1872, p. 3).

[1]) **Perrot et Chipiez**, La Grèce primitive, p. 660: les acropoles de Troie, de Tirynthe et d'Athènes, n'ont, au regard de la plaine, qu'une très faible élévation.— Singur numaĭ acropola Myceneĭ avea o importanţă strategică. Ea era strimtorată între munţĭ şi muriĭ eĭ încoronaŭ maĭ mult séŭ maĭ puţin cóstele abrupte (Perrot et Chipiez, Grèce primitive, p. 661).

[2]) Studiele făcute asupra murilor de la Mycena şi Tirynth aŭ constatat, că adevĕratul caracter al construcţiunilor numite cyclopice nu consistă în mărimea bolovanilor. Petrele poligonale din muriĭ Myceneĭ nu aŭ de loc proporţiunĭ colosale. Tot ast-fel şi petrele din muriĭ de la Tirynth încă nu eraŭ aşa de masive cum le descric Pausania. Ér Troianiĭ la început construise cu materiale micĭ (A se vedé Schliemann, Tirynthe, p. 166 seqq.— Perrot et Chipiez, Grèce primitive, p. 474).

[3]) După Aristotele, Cyclopiĭ (adecă păstoriĭ ceĭ violenţĭ homericĭ) aŭ fost ceĭ de ântâiŭ, carĭ aŭ construit turnurĭ, séŭ fortificaţiunĭ de apărare pe înălţimĭ. Plinii H. N. VII. 57: Turres, ut Aristoteles, Cyclopes (sc. primi aedificarunt).

MONUMENTELE PREISTORICE ALE ARTEI TOREUTICE IN DACIA.

XX. ORIGINILE METALURGIEI.

În anticitatea grecéscă esistaŭ dóue tradiţiunĭ principale despre începutul industrieĭ minelor şi amêndóue aceste tradiţiunĭ reduceaŭ originea metalurgieĭ la ţĕrile din nordul Istruluĭ de jos.

După tradiţiunea pelasgă, şi care este cea maĭ vechiă, divinul Prometheu a fost cel de ântâiŭ, care a cunoscut valórea metalelor, a auruluĭ, argintuluĭ, arameĭ, feruluĭ, şi el cel de ântâiŭ a inventat arta de a pune aceste elemente în serviciul omuluĭ.

«Cine póte spune, că ar fi aflat maĭ înainte de mine, arama, ferul, argintul şi aurul, aceste lucrurĭ folositóre ascunse în sînul pămêntuluĭ? Sciŭ bine, că nime nu va puté susţiné acésta, dacă nu cum-va ar voi sĕ se laude într'un mod cutezătoriŭ» [1]). Ast-fel se esprimă Prometheu în tradiţiunile, ce le culesese vechiul poet tragic Eschyl. Şi acest Prometheu este representantul primeĭ civilisaţiunĭ europene, ér patria sa după tóte legendele meridionale ne apare în nordul Istruluĭ de jos, în ţĕrile vecheĭ Dacie (A se vedé maĭ sus p. 295 seqq.).

O a dóua tradiţiune o aflăm la Hesiod. După cum ne spune acest autor în Theogonia sa, ceĭ de ântâiŭ lucrătorĭ de mine şi de metale aŭ fost Cyclopiĭ, fiiĭ luĭ Uran şi aĭ Gaeei. La început Cyclopiĭ luĭ Hesiod locuiaŭ în interiorul pămêntuluĭ. În resbelul cu Titaniĭ eĭ fabricară fulgerele luĭ Joe şi-ĭ dederă tunetul [2]); Eĭ aveaŭ aşa dar óre-carĭ cunoscinţe înaintate de chimiă pyrotechnică, cunoscinţe, carĭ maĭ târḑiŭ s'aŭ perdut. Cyclopiĭ luĭ Hesiod eraŭ maeştriĭ în diferite lucrărĭ de artă [3]). Oraşele resunaŭ departe de sunetul ciocanelor sale [4]). Patria acestor Cyclopĭ, séŭ titanĭ de a dóua ordine, se afla în nordul orisontuluĭ grecesc, dincóce de rîul cel mare şi celebru, numit Oceanos potamos (Istru), acolo unde era originea tuturor ḑeilor.

Maĭ târḑiŭ Cyclopiĭ luĭ Hesiod, aceştĭ săpătorĭ şi lucrătorĭ de metale,

---

[1]) **Aeschyli** Prometheus vinctus, v. 500—504.

[2]) **Hesiodi** Theog. v. 141. 504.

[3]) **Hesiodi** Theog. v. 146.

[4]) **Valerii Flacci** Argon. IV. 286 seqq.

despre carĭ maĭ spuneaŭ legendele, că aveaŭ un ochiŭ rotund în frunte [1]), aŭ fost confundaţĭ cu Arimaspiĭ (Arimasciĭ), un popor istoric, ce forma un ram din naţiunea cea mare a Hyperboreilor. Arimaspiĭ locuiaŭ lângă munţiĭ Rhipaei [2]), de lângă Istru [3]), ce formaŭ în timpurile maĭ târdie frontiera de apus a Scythieĭ [4]) şi pe carĭ Stephan Byzantinul i numesce «munţiĭ Hyperboreilor» [5]). Poetul epic Aristea, care trăise, după cum ne spun uniĭ autorĭ, înainte de Homer, caracteriséză ast-fel pe poporul cel legendar şi vitéz al Arimaspilor: «resboinicĭ nenumĕraţĭ şi voinicĭ, avuţĭ de hergheliĭ de caĭ, avuţĭ de oĭ şi vite, cu plete stufóse, ceĭ maĭ puternicĭ din toţĭ ómeniĭ, avênd fie-care în fruntea cea frumósă câte un ochiŭ» [6]). O alusiune mitologică la podóbele de aur şi de petre scumpe, ce le purtaŭ Arimaspii în pletele lor, cu deosebire de asupra frunţiĭ [7]).

Ţéra, în care se aflaŭ locuinţele Arimaspilor avuse în anticitatea preistorică o celebritate estra-ordinară pentru avuţiele sale imense de aur. Aicĭ, după cum spuneaŭ legendele grecescĭ, aurul î-l scoteaŭ din cunicule (ocne) grifoniĭ (γρῦπες), ér Arimaspii se aflaŭ în resboiŭ continuŭ cu aceste pasĕrĭ mitologice, de la carĭ sciaŭ cum sĕ fure aurul [8]).

[1]) Uniĭ autorĭ sunt de pĕrere, că sub acest ochiŭ mitologic este de a se înţelege lampa, ce o aveaŭ legată pe frunte aceia, carĭ lucraŭ în suteranele întunecóse. Conf. Diodor Sicul, lib. III, 12.

[2]) **Damastis Sigensis** fragm. 1 în Fragm. Hist. graec. II. 65. — După geograful Mela (lib. II, c. 1) munţiĭ Rhipaei aparţineaŭ Europeĭ. În apropriere se află o regiune fórte fertilă (regio ditis admodum soli), apoĭ urmaŭ Scythii şi Arimaspiĭ.

[3]) După Apolloniu Rhodiu (Argon. IV. 287) isvórele cele murmurătóre ale Istruluĭ (cataractele) se aflaŭ în munţiĭ Rhipaei.

[4]) **Justini** Hist. Philipp. lib. II. c. 2.

[5]) **Stephani Byz.**, v. Ῥιπαία, ὄρος Ὑπερβορέων.

[6]) Aceste sunt versurile, ce ni le aŭ conservat Tzetzes din poema luĭ Aristea numită Arimaspea. Vorbesc Issedoniĭ:

ἡμῖν δ' ἄνθρωποι εἰσὶν καθύπερθεν ὅμουροι
πρὸς βορέω, πολλοί τε καὶ ἐσθλοὶ κάρτα μαχηταί,
ἀφνειοὶ ἵπποισι, πολύρρηνες, πολυβοῦται — —
χαίτῃσι λάσιοι, πάντων στιβαρώτατοι ἀνδρῶν·
ὀφθαλμὸν δ' ἕν' ἕκαστος ἔχει χαρίεντι μετώπῳ.

După Tomaschek, Sitzungsberichte d. kais. Acad. d. Wiss. CXVI Bd. p. 758.

[7]) A se vedé maĭ la vale capitulul despre tesaurul de la Petrósa. — Cf. Isidori Orig. l. XIX. 30. 3: Athenienses enim cyclades (κυκλάς, circulariŭ) aureas gerebant partim in vertice, nonnulli in fronte.

[8]) **Plinii** H. N. VII. 2. 1: Arimaspi, quos ut diximus uno oculo in fronte medio insignes: quibus assidue bellum esse circum metalla cum grypis. — Grifoniĭ eraŭ o specie de animale fabulóse ale anticităţiĭ. Eĭ aŭ însă o istoriă reală, fiind-că formaŭ o

În anticitatea grecéscă se maĭ păstrase óre-carĭ amintirĭ istorice despre ţinuturile, unde luase maĭ ântâiŭ nascere industria metalelor.

Ast-fel după cea maĭ vechiă tradiţiune aurul, aurum, χρύσος, a fost descoperit de Sol (Sóre), fiul Oceanuluĭ [1]), séŭ al Istruluĭ.

Ér arta de a topi şi vĕrsa arama (aes, aeramen, χαλκός), o inventase, după cum ne spune o altă tradiţiune culésă de Aristotele, Lydus (Lud) din Scythia [2]), adecă din regiunea cea muntósă şi fericită a Scythieĭ europene, séŭ din Carpaţĭ, fiind-că, după cum ne scrie Herodot, Scythiĭ din nordul Măriĭ-negre nu făceaŭ întrebuinţare de aramă [3]).

Lucrarea minelor de aramă în ţĕrile Dacieĭ se reduce la timpurĭ preistorice fórte depărtate. Aicĭ se-aŭ descoperit şi se găsesc în continuŭ adevĕrate tesaure, de obiecte, de arme şi instrumente economice, lucrate din aramă pură, maĭ multe ca în orĭ-ce altă ţéră a Europeĭ [4]). Aicĭ industria acestuĭ metal era indigenă. Arama era unul din metalele prin escelenţă ale Dacieĭ. Aicĭ a esistat o epocă preistorică, numită din punct de vedere

credinţă stabilă a lucrătorilor din minele de aur. După cum auḑise naturalistul Aelian (Hist. anim. IV. 27) grifoniĭ aveaŭ un corp ca de leŭ, ghiare puternice, pene negre pe spate, pe pept roşie, ér aripele albe. După Ctesias, eĭ aveaŭ pe spate pene vinete, cap de vultur şi ochĭ fulgerătorĭ. Grifoniĭ î-şĭ făceaŭ cuiburile lor pe munţĭ, de unde era imposibil de a le lua. Eĭ păḑiaŭ aurul, î-l săpaŭ singurĭ, şi-şĭ făceaŭ din aur cuiburile lor (Seeburg, Die Sage von den Greifen bei den Alten, p. 20). După Isidor din Sevilla (Orig. XII. 2. 17) grifoniĭ se nĕsceaŭ în munţiĭ Hyperboreilor (adecă Rhipaei s. Carpaţĭ). În tradiţiunile de astă-ḑĭ ale poporuluĭ român, vechiul grifon apare sub numele de găină. «Vidreniĭ» din munţiĭ de apus aĭ Transilvanieĭ, scrie Frâncu şi Candrea (Moţiĭ, p. 67) «spun, că în timpul când şi în munţiĭ Bihareĭ se lucraŭ băile, o găină de aur eşia din băĭ spre a se aşeḑa în vêrful munteluĭ pe cuibul sĕŭ, în care eraŭ ouĕle sale de aur. Vidreniĭ atraşĭ de frumseţa ne maĭ pomenită a găineĭ s'aŭ încercat s'o prindă, ea însă a fugit în jurul minelor de aur de la Roşia (lângă Abrud). De atuncĭ ne maĭ putêndu-se găsi aur în băile din acest ţinut al Bihăriĭ, Moţiĭ aŭ încetat de a le maĭ lucra, fiind-că găina din poveste era Vâlva băilor (fiinţa divină, care supraveghiéză şi distribue aurul. Ibid. p. 40) şi ea a dus aurul cu sine în părţile unde a sburat». De aicĭ numele de «Găina», ce-l are unul din munţiĭ ceĭ maĭ înalţĭ aĭ Bihăriĭ. — O altă tradiţiune din Transilvania vorbesce de o comóră de la satul Volcan lângă Sighişóra, şi care e păḑită de o cloşcă (găină), ce şéde pe puĭ (Müller, Siebenb. Sagen. p. 67).

1) **Plinii** lib. VII. 57. 6: Auri metalla et conflaturam . . . ut alii (putant) Sol Oceani filius (invenit).

2) **Plinii** lib. VII. 57. 6: Aes conflare et temperare, Aristoteles Lydum Scythen monstrase, ... aerariam fabricam alii Chalybas, alii Cyclopas.

3) **Herodoti** lib. IV. c. 71.

4) **Pulszky**, Die Kupferzeit in Ungarn (B. Pest, 1884, p. 10): Ingwald Unstedt

archeologic, de aramă, pe care n'aŭ avut'o nicĭ ţĕrile meridionale, nicĭ cele de nord, nicĭ cele din apusul Europeĭ.

De altă parte, ferul (ferrum, σίδηρος) este unul din metalele căruia anticitatea grecéscă i atribuise o origine scythică. Ceĭ de ântâiŭ lucrătorĭ. cunoscuţĭ aĭ feruluĭ, aŭ fost, după tradiţiunile vechĭ grecescĭ, Chalybiĭ [1]) Unul din centrele lor cele maĭ însemnate de fabricaţiune, se afla, după cum ne spune Eschyl, între muntele Pharanx (Parâng) din nordul Istruluĭ şi între «rîul cel violent şi greŭ de trecut» [2]), Oltul din tradiţiunile poporale române.

Aceştĭ Chalybi maieştriĭ renumiţĭ în fabricarea feruluĭ, eraŭ consideraţĭ în părţile meridionale, în Grecia, în insulele Măriĭ-egee şi în Asia mică, ca emigraţĭ şi stabiliţĭ acolo din ţinuturile Scythieĭ [3]). La poetul Eschyl, regiunea cea muntósă a Scythieĭ, aceea unde a suferit divinul Prometheu, pórtă numele de «Ţéra mama-feruluĭ» [4]). Ér după Stephan Byzantinul

spricht sich in seinem Werke über das Bronzealter in Ungarn über die Kupferfrage folgendermassen aus: «Was die allgemeine Aufmerksamkeit auf das Bronzealter in Ungarn richtete, war der merkwürdige Umstand, dass hier (înţelege Ungaria şi Transilvania) Gegenstände aus reinem Kupfer in grösserer Menge gefunden werden, als in jedem anderen Lande Europa's. — Ibid. p. 92: Kupfergegenstände kommen sporadisch in ganz Europa vor, in Frankreich, Italien, Deutschland und dem skandinavischen Norden, ebenso wie in Irland und in den Pfahlbauten der Alpenseen; diese sind aber . . . . in so geringer Zahl, dass in allen diesen Ländern von einer besonderer Kupferzeit kaum gesprochen werden kann. Hingegen kommen in Ungarn Kupfergegenstände in solcher Menge vor . . . . von Pressburg und Kroatien bis nach Maros-Vasarhely (Transilvania) überall . . . dass wir daher vollberechtigt sind für Ungarn (înţelege: und Siebenbürgen) ein besonderes Kupferzeitalter aufzustellen, dessen Grenze nach Norden und Osten die Gebirgskette der Karpathen bestimmt. — «În Dacia», scrie Bolliac (Tromp. Carp. Nr. 1255 din 1876), «a esistat acéstă epocă a arămiĭ . . . . . judecând de pre diferitele obiecte, pe carĭ le posed eŭ din timpiĭ preistoricĭ».

[1]) **Ammiani** l. XXII. 8: Chalybes, per quos erutum et domitum est primum ferrum.

[2]) **Aeschyli** Prom. vinct. v. 714-715: οἱ σιδηροτέκτονες . . . Χάλυβες.

[3]) **Aeschyli** Septem. adv. Thebas, v. 729: Χάλυβος Σκυθῶν ἄποικος. — Am arĕtat maĭ sus (p. 308) că numele de Chalybĭ, pe care Greciĭ i-l dă fabricanţilor de fer din părţile Scythieĭ, derivă de la cuvêntul vechiŭ pelasg «colibă» (cabane), unde se reduce şi terminul metalurgic german de «Hütte» (Anlage zur Erzeugung oder Verarbeitung eines Metalls). Despre sensul, ce l'a avut în Ţéra-românéscă cuvêntul «colibă», încă pe la mijlocul seculuiuĭ trecut, reproducem aicĭ următórele cuvinte ale luĭ Moltke (Campagnes des Russes, I. [1854] p. 34): Aujourd'hui encore ces villages (din Ţéra românéscă) n'ont ni jardins, ni arbres . . . . les habitations appellées kolibis étant pour la plus part creusées dans le sol, et couvertes seulement de branchages.

[4]) **Aeschyli** Prom. vinct. v. 301: τὴν σιδηρομήτορα . . . ἐς αἶαν. — Cf. Ibid. Prom. 2.

ferul avuse în anticitatea grecéscă atributul calificativ de scythic [1]).

Primele începuturĭ ale istorieĭ argintuluĭ (argentum, ἄργυρος) se reduc de asemenea la ţinuturile cele metalifere ale Scythieĭ.

După tradiţiunile culese de Hyginus, cel de ântâiŭ, care aflase importanţa metalică a argintuluĭ a fost Indus (Sindus), un rege din Scythia, ér Erichtoniŭ, fiul luĭ Vulcan, a fost cel de ântâiŭ, care a dus de aicĭ argintul la Athena [2]).

Alte tradiţiunĭ atribuiaŭ descoperirea acestuĭ preţios metal, unuĭ incendiŭ estra-ordinar întêmplat în munţiĭ ceĭ clasicĭ Rhipaei [3]). Aicĭ pădurile cele urieșe și bĕtrâne aprinḑêndu-se și focul luând estensiunĭ imense, argintul din straturile superióre ale pămêntuluĭ se topise și eșind la suprafaţă începuse a curge în formă de adevĕrate rîurĭ. Acéstă tradiţiune o aflăm reprodusă și la poetul didactic Lucreţiŭ, care reduce începutul cunoscinţeĭ tuturor metalelor la «Munţiĭ ceĭ marĭ» (Montes magni, Οὔρεα μακρὰ la Hesiod), o numire, sub care în timpurile ante-herodotice se înţelegeaŭ cu deosebire la Rhipaei séŭ Carpaţiĭ.

«În resumat», ḑice Lucreţiu, «arama, aurul, ferul, masele de argint și plumbul cel greŭ, aŭ fost descoperite în Munţiĭ ceĭ marĭ, unde flacările foculuĭ distrusese pădurile cele imense, fie, că ele s'aŭ aprins de fulgerele ceriuluĭ, fie, că ómeniĭ purtând rĕsboiŭ prin pădurĭ uniĭ cu alţiĭ aŭ pus foc la inimic ca sĕ-ĭ inspire teróre, fie, că eĭ atrașĭ de bunătatea pămêntuluĭ voiaŭ sĕ-șĭ deschidă poenĭ noue pentru cultivare și se prefacă locurile de pășune în câmpurĭ arate. În fine, orĭ-care va fi fost causa, flăcările fo-

---

[1]) **Stephanus Byz.** v. Σκύθαι: Σκύθης, ὁ σίδηρος. — Eschyl (Septem c. Thebas v. 816—817) amintesce de fer scythic bătut cu maiul, σφυρηλάτῳ Σκύθῃ σιδήρῳ. — Alte tradiţiunĭ atribue descoperirea și lucrarea feruluĭ și peste tot a metalelor unor vechĭ colegiĭ semi-religióse, ce purtaŭ numele de Dactyli, Cureţĭ, Corybanţĭ și Cabirĭ. Originea tuturor acestor societăţĭ se reduse la părţile din nordul Istruluĭ de jos. După scholiastul luĭ Apolloniu Rhodiu, Dactyliĭ eraŭ de origine barbară séŭ scythă. Unul din Dactylĭ și pórtă numele de Scythes (Pauly, R. E. Idaei Dactyli, p. 55). Ca lucrătorĭ maeștriĭ de metale se maĭ amintesc și Telchiniĭ. Numele acestora însemna după uniĭ «topitorĭ», ér alţĭ autorĭ î-l derivă de la χαλκός (Schrader, Sprachvergleichung, 236). Un resunet de numele metalurgilor Telchinĭ i-l aflăm în Telki-bánya din com. Aba-uj și în localitatea numită Telcĭ nu departe de Rodna-vechiă în Transilvania. O altă localitate din Zarand, unde esistă urme de lucrărĭ vechĭ de mine, pórtă și astă-ḑĭ numele de Curetĭ, incontestabil un cuvênt de aceeașĭ origine cu vechia numire Κουρῆτες.

[2]) **Hygini** Fab. 274: Indus rex in Scythia argentum primus invenit, quod Erichtonius Athenas primum attulit.

[3]) Ast-fel gramaticul grecesc Athenaeus (lib. VI) scrie: Καὶ τά τε πάλαι μὲν Ῥιπαῖα καλούμενα ὄρη, εἶθ' ὕστερον Ὄλβια προσαγορευθέντα, νῦν δὲ Ἄλπια αὐτομάτως ὕλης ἐμπρησθείσης ἀργύρῳ διερρύη (Fragm. Hist. Graec. Ed. Didot, III. 273).

culuĭ aŭ consumat cu trosniturĭ înfiorătóre codriĭ ceĭ înalţĭ până în rădăcinĭ, şi focul a copt până în adâncime pămêntul, ér vinele sale topindu-se, aŭ început sĕ curgă pe suprafaţă rîurĭ de argint, de aur, de plumb şi de aramă, carĭ adunându-se în cavităţile pămêntuluĭ se-aŭ închiegat. Ér maĭ târḑiŭ ómeniĭ vĕḑênd aceste mase sleite strălucind pe suprafaţa pămêntuluĭ, atraşĭ de colórea lor cea frumósă şi vĕḑênd, că aceste metale luase aceeaşĭ figură ca şi cavităţile în carĭ se adunase, atuncĭ lor le veni idea, că topind aceste metale în foc sĕ pótă forma din ele orĭ-ce vor voi» [1]).

Aceste sunt principalele tradiţiunĭ ale lumiĭ grecescĭ despre regiunile, unde valórea economică a metalelor a început sĕ fie maĭ ântâiŭ cunoscută.

Tot în părţile de nord ale Istruluĭ de jos ne apar în timpurile preistorice şi centrele cele marĭ de fabricaţiune a metalelor, cum aŭ fost Alybe, Temesa, Tartesos, şi Chalcis séŭ Baiă-de-aramă.

În Iliadă, poetul Homer face amintire de minele cele renumite însă depărtate de la Alybe, din ţinutul Halizonilor, unde după cum ḑice dênsul s'a născut argintul [2]).

Halizoniĭ luĭ Homer, popor pelasg, aliaţiĭ luĭ Priam, numiţĭ la Herodot Alazoni [3]), locuiaŭ pe ambele ţĕrmurĭ ale rîuluĭ Hypanis (Bug în guvernămêntul de aḑĭ Cherson). Eĭ se întindeaŭ însă până în regiunea Carpaţilor de sus aĭ Transilvanieĭ [4]). Un centru însemnat al lor se pare a fi fost oraşul, ce pórtă numele de Halitz, lângă Nistru. În aceste părţĭ de rĕsărit ale Carpaţilor, sunt a se căuta celebrele mine de argint, Alybe, ale luĭ Homer.

Cuvêntul Alybe nu este grecesc, el aparţine idiomeĭ pelasge vorbite în părţile de nord ale Istruluĭ. Forma originală a acesteĭ numirĭ a fost în tot casul Albile séŭ Albiile.

În evul de mijloc cele maĭ productive mine de argint din zona Carpaţilor se aflaŭ la Rodna-vechiă în părţile de nord-ost ale Transilvanieĭ [5]).

Tot în acéstă regiune a Carpaţilor de rĕsărit, tradiţiunile poporale din seculul al XVIII-lea amintiaŭ de un munte întreg de argint, de unde

---

[1]) **Lucretii** De rer. nat. V. v. 1240 seqq.

[2]) **Homeri** Ilias, II. v. 857.

[3]) **Herodoti** lib. IV. 17. 52.

[4]) La Valeriu Flacc (Argon. VI. v. 100—104) Alazonii apar ca vecinĭ cu Ba(s)ternii şi pórtă scuturĭ alb-lucitóre (albentes parmas), alusiune la minele lor de argint, Alybe.

[5]) La Magister Rogerius (Carm. mis. A. 1241): diuitem Rodanam inter magnos montes positam .... regis argenti fodinam, in qua morabatur innumera populi multitudo. — Ér în relaţiunea oficială «De Proventibus regiis in Transilvania». A. 1552: Sunt Fodinae Argenti omnium testimonio excelentes apud Possessionem Rodna (Engel, Allg. Welthistorie, XLIX Th. 3. Bd., p. 7).

se puteaŭ culege cantitățĭ enorme de cele maĭ avute stufe de aur și de argint; reminiscențe ale uneĭ epoce depărtate. Acest miraculos munte de argint al Carpaților se afla, după istoricul Sulzer, în partea de apus a județuluĭ Némțu, la frontiera dintre Moldova și Transilvania [1]). În actele internaționale pentru delimitarea frontiereĭ dintre Moldova și Transilvania din a. 1791, acéstă importantă culme metaliferă a Carpaților ne apare sub numele de Albiele [2]), ér de către poporul român ea se numesce astă-ḑĭ Albia, Albele [3]), maĭ corect Albiele (1597 m. [4]). În apropiere nemijlocită de acéstă culme, ce pórtă în general numele de Albiele, se află pe teritoriul Moldoveĭ muntele numit «Piciorul Argintărieĭ» și «Părĕul Argintărieĭ» [5]); ér în partea de sud-vest, séŭ pe teritoriul Transilvanieĭ, o altă înălțime cu numele de asemenea caracteristic «Pétra Argintărieĭ», din care isvorĕsce și curge spre méḑă-ḑi un alt rîuleț de munte numit «Părĕul Argintărieĭ» [6]). În fine la apus și la nord de acéstă grupă întinsă formată din munțiĭ Albiele, Piciorul Argintărieĭ, Pétra Argintărieĭ și Păreiele Argintărieĭ, se află înălțimile, ce pórtă numele de Arsița (dóue), Délul Arsurilor, «Pétra arsă» în Transilvania, și Arsița Șiraguluĭ în Moldova, numirĭ ce ne indică, că o-dată nisce flacărĭ vaste și puternice consumase codriĭ ceĭ bĕtrânĭ, ce acoperiaŭ aceștĭ munțĭ.

La acest important munte al Dacieĭ vechĭ se rapórtă următoriul text al învĕțatuluĭ gramatic Athenaeu din sec. II d. Chr.: că în muntele ce purta în vechime numele de Rhipaea, maĭ târḑiŭ Olbia, ér acum Alpia, pădurile aprinḑêndu-se din întêmplare, aŭ curs rîurĭ de argint [7]).

Acéstă făimósă regiune de argint, unică în tradițiunile poporale, compusă din munțiĭ Albiele, Piciorul Argintărieĭ, Pétra Argintărieĭ și Păreiele Argintărieĭ,

[1]) **Sulzer**, Geschichte d. transalpinischen Daciens, I (1881) p. 143: Sobald mein Leser und ich Baja verlassen, und unsern Weg in den Gebirgen hinter der Festung Niemts hinunter fortsetzen: sogleich werden ihm die dort herumwohnenden Bauern, sowohl Walachen als Ungarn, vieles von einem ganz silbernen Berge in die Ohren zischen, den sie, wo mir recht, auf ungarisch Alscho-Felschö (rom. Arsu), das ist, das Obere-Untere nennen; sie werden ihm ganz leise erzählen, dass man dort die reichsten Gold- und Silberstufen auf dem Dache mit Metzen sammle.

[2]) Espunere de motive la Convențiunea de delimitare, Bucurescĭ, 1887, p. 246. 267.

[3]) Marele Dicționar geografic al Românieĭ. Vol. I. p. 36.

[4]) Acest masiv se compune din vêrfurile Albia și Albiuța.

[5]) Charta Moldoveĭ (Instit. geogr. al armateĭ) S. 1 : 50.000, și minuta orig. inedită.

[6]) Specialkarte d. oesterr. ung. Monarchie. (1 : 75.000), fóia Z. 17., C. XXXIII.

[7]) Fragm. Hist. graec. III. (Ed. Didot) p. 273: Καὶ τά τε πάλαι μὲν Ῥιπαῖα καλούμενα ὄρη εἶθ᾽ ὕστερον Ὄλβια προσαγορευθέντα νῦν δὲ Ἄλπια αὐτομάτως ὕλης ἐμπρησθείσης ἀργύρῳ διερρύη.

este incontestabil identică cu minele cele celebre de la Alybe, unde, după cum ne spune Homer, se născuse argintul, orĭ cu alte cuvinte, unde argintul eșise din sînul pămêntuluĭ la suprafață. Cu privire la Alybe maĭ adăugem aicĭ încă o circumstanță geografică. În partea meridională a acestuĭ vast masiv de munțĭ argentiferĭ curge rîul numit Bistricióră, ce se vĕrsa în Bistrița Moldoveĭ, o numire, care de asemenea o vedem reflectată în numele, ce-l dă Homer erouluĭ de la Alybe, Epistrophos.

Țĕrile Dacieĭ se caracteriséză până în epoca romană prin o mare abundență de argint, ér de altă parte Scythii din nordul Măriĭ-negre, după cum ne spune Herodot, nu făceaŭ nicĭ o întrebuințare de argint, lucru natural fiind-că șesurile Sarmațieĭ europene aŭ fost tot-de-una lipsite de mine [1]).

O a dóua piéță însemnată pentru avuțiele sale metalice a fost în timpurile ante-helene la Temesa (Τεμέσῃ).

În Odyssea luĭ Homer, ḑeița Minerva se esprimă ast-fel către Telemach fiul luĭ Ulysse: «Am fost cu corabia peste Marea négră la Temesa după aramă, însă aduc fer lucitoriŭ» [2]), adecă oțel.

Avem aicĭ o indicațiune geografică fórte prețiósă. Drumul comercianților grecescĭ, carĭ navigaŭ la Temesa, ca sĕ cumpere aramă și fer, era peste Marea-négră séŭ Pontul euxin.

O a dóua notiță importantă despre situațiunea Temeseĭ o aflăm la poetul Ovidiu. După dênsul itinerariul celor ce navigaŭ la Temesa, trecea prin strimtórea cea abruptă și dificilă navigațiuniĭ, numită o-dată Ceraunia (munțiĭ de la Cerna), și pe lângă un oraș barbar astă-ḑĭ necunoscut numit Romechium [3]). Avem aicĭ dóue numirĭ topografice, pe carĭ poetul Ovidiŭ le estrăsese din vechile descrierĭ geografice, fără ca dênsul, în timpurile sale sĕ-șĭ pótă da bine sémă de adevĕrata situațiune a Temeseĭ homerice. Fără îndoiélă, că acéstă făimósă piéță de metale a timpurilor preistorice,

---

[1]) Bolliac, intemeiătoriul archeologieĭ preistorice române, încă remâne surprins de cantitățile cele marĭ de argint, ce le posedaŭ Daciĭ. «De unde», ḑice dênsul, «scoteaŭ Daciĭ atâta argint pentru atâta numerariŭ și cum de numerariul lor nu era nicĭ aur, nicĭ aramă . . . . De unde vine acésta, că monetele cele maĭ vechie ale Dacieĭ sunt de billon, argint, aramă și puțin aur, de multe orĭ și plumb? Cu cât înaintéză remâne argintul fórte lămurit și se găsesc mulțime de monete Dace, drachme, didrachme și tetradrachme maĭ ales imitațiunĭ, dară localisate» (Tromp. Carp. Nr. 846). — Despre minele de argint și de aur de la orașul Baia din Moldova a se vedé Cogălniceano, Album istoric, p. 54.

[2]) **Homeri** Odyss. I. 187.

[3]) **Ovidii** Met. XV. 520. — Despre posițiunea geografică a munților și a strimtoriĭ numită Ceraunia a se vedé maĭ sus p. 416.

de unde ținuturile meridionale cumpĕraŭ arama trebuinciósă pentru edificiele și obiectele destinate cultuluĭ divin, se afla în regiunea cea abundentă de metale din nordul Istruluĭ de jos, acolo unde eraŭ concentrate cele maĭ principale și cele maĭ productive mine ale lumiĭ vechĭ [1]). Diferite localitățĭ de lângă pólele Carpaților (în Ungaria și Transilvania) aŭ purtat unele în timpurile trecute și altele maĭ pórtă și astă-ḑĭ numele de Timiș (Temes). Din aceste vom aminti aicĭ singur dóue: Timișóra, cetate vechiă și vestită, orașul cel maĭ principal și maĭ comercial al Bănatuluĭ, situat spre méḑă-ḑi de rîul Timiș, care în documentele maĭ vechĭ ale Ungarieĭ figuréză sub numele de castrum Temes [2]), și un sat românesc astă-ḑĭ dispărut din districtul Mihadieĭ, care pe la a. 1408 purta numele de Temes [3]).

Un al treilea emporiu al timpurilor preistorice renumit pentru avuțiele sale minerale a fost la Tartesos (Certeș), lângă Columnele luĭ Hercule, în apropiere de Cerna, isvorul cel imens de prosperitate comercială a Tyrienilor [4]).

În fine Stephan Byzantinul maĭ amintesce în regiunile Scythieĭ de o localitate cu numele Chalcis (Χαλκὶς), adecă Baiă-de-aramă [5]).

Numele de Chalcis î-l avuse în nisce timpurĭ depărtate ale anticitățiĭ diferite localitățĭ. În particular acest nume se atribuise unuĭ oraș important, unde după anumite tradițiunĭ se lucrase maĭ ântâiŭ arama. După tóte probabilitățile, acest celebru oraș, numit în formă grecéscă Chalcis, unde se începuse maĭ ântâiŭ industria minelor de aramă se afla în regiunea cea abundentă de metale a Scythieĭ, fiind-că după vechile tradițiunĭ Lydus (Lud, nume pelasg) din Scythia descoperise maĭ ântâiŭ arta de a topi și vĕrsa arama [6]). Originea arămiĭ era în tot casul scythică, după cum acésta o constată și

---

[1]) Uniĭ aŭ credut, că Temesa (Τεμέση) luĭ Homer ar fi fost identică cu orașul din Italia de jos numit în epoca romană Tempsa și Temsa (Plinii lib. XIV. 8; III. 10. 2. — Livii lib. XXXIV. 44). Însă nicĭ numele, nicĭ posițiunea geografică nu corespunde tradițiunilor homerice, și nicĭ nu s'aŭ constatat până astă-ḑĭ pe teritoriul acestuĭ oraș din Bruțiu vre o urmă óre-care de lucrărĭ archaice de mine.

[2]) **Fejér** Cod. dipl. III. 1. 124. 1212: castrum Temes. — **Pesty**, Várispánságok, p. 500-502: castrum Tymys, și castrum de Tymes. — Obiecte preistorice de aramă pe teritoriul Bănatuluĭ, după cât cunóscem, se-aŭ găsit în comitatul Timișóreĭ și la Segedin (Pulszky, Kupferzeit, p. 19. 22); vase și maĭ multe table marĭ de aramă la Măidan lângă Oravița (Liuba și Iana, Topografia s. Măidan, p. 56).

[3]) **Pesty**, A Ször. Bánság. II. 543.

[4]) A se vedé maĭ sus pag. 441.

[5]) **Stephanus Byz.**, v. Χαλκὶς.

[6]) A se vedé maĭ sus pag. 484, nota 2.

epoca așa numită a arămiĭ, ce caracteriséză Carpațiĭ Dacieĭ [1]). În particular orașul Chalcis din Scythia, de care face amintire Stephan Byzantinul, nu putea să fie altul, de cât așa numita Baiă-de-aramă din părțile de apus ale Românieĭ, unde administrațiunea austriacă constatase încă pe la a. 1719, că aceste mine lucrate încă din timpurile cele vechĭ eraŭ aprópe sleite [2]), unde pe tóte colinele și pe tóte văile dimprejur se maĭ pot cunósce și astă-ḑĭ nenumĕrate urme de ocne séŭ escavărĭ după sistemul archaic, unde am vĕḑut noĭ înși-ne în aniĭ 1892, 1899 și 1900 irugele unor vetuste apeducte săpate în stâncĭ și deposite grandióse de sgură topită, acoperite pe unele locurĭ cu un strat aluvial de pămênt de un metru și maĭ bine.

Este un fapt positiv, că industria minelor, acéstă creațiune a geniuluĭ și a cultureĭ pelasge, avuse în timpurile ante-elene o imensă desvoltare în țĕrile Dacieĭ. Este singura regiune de pe continentul Europeĭ, unde după tóte datele geografice și archeologice, după tóte condițiunile geologice, a esistat o puternică civilisațiune metalurgică, o civilisațiune, care prin produsele și fabricatele sale metalice a dominat în timpurile cele sacre pelasge, nu numaĭ țĕrile meridionale, dar și cele de apus, de nord și în parte de rĕsărit [3]).

---

[1]) Uniĭ autorĭ, între aceștia Pliniu (IV. 21. 3) și Stephan Byzantinul aŭ fost de părere, că bĕtrânul oraș Chalcis, unde s'a descoperit maĭ ântâiŭ arama, ar fi fost așa numitul Chalcis din insula Eubea în Marea egeă. Nu numaĭ că nu avem nicĭ o notiță positivă despre lucrarea arămiĭ in Eubea, dar acéstă insulă după părerile unora, nicĭ nu conține straturi metalice (Schrader, Sprachvergleichung u. Urgeschichte, p. 284).

[2]) Instrucțiunile date în timpul ocupațiuniĭ austriace (1719) cu privire la Baia-de-aramă din jud. Mehedințĭ cuprind următórele: Weillen das zu Baia di arame befindente Bergwerkh von Alters hero zimlih ausgehauen, vorhin aber, wie auch anjetzo, nicht von dem Landesfürsten, sondern denen Inwohnern des Markts Baia di arame auch umbliegenden Dorffleuthen cultivirt worden . . . hat es bei diesen allen eben auch sein Verbleiben. (Wenzel, Magyarorsz, Bányászatának kritikai története, p. 243). – Archidiaconul Paul de Aleppŭ, care a călĕtorit prin Moldova și Țéra-românéscă între a. 1650-1660, scrie despre aceste mine următórele: «În Țéra-românéscă se afla o frumósă baiă de aramă, din care metalul se estrage din puțurĭ fórte adâncĭ în forma uneĭ petre negre și apoĭ se manufacturéză cu multă artă» (Hasdeu, Arch. ist. Tom. I. P. 2. p. 105). — Ér I. Ionescu, (Agricultura jud. Mehedințĭ, p. 49) scrie: «Multe minerale s'aŭ scos din aceste hrube (cunicule) judecând dupre sgure, dupre resuflătorile și frămêntăturile de pămênt, ce se vĕd pe aicĭ . . . . Sgurele și irugele (săpate în pétră) ocnele și drumurile sunt semne positive, că aicĭ s'aŭ scos și topit mine multe. Minele însă sunt vechĭ» etc. Pe teritoriul județelor Mehedințĭ și Gorj se găsesc în numĕr considerabil diferite obiecte și instrumente de aramă, ceea ce probéză, că în timpurile preistorice a esistat în acéstă regiune un centru, unde se estrăgea și fabrica acest metal.

[3]) În a. 1580 un anumit Basilius Transalpensis în o petițiune adresată sul-

Aicĭ noĭ aflăm peste tot locul urme infinit de numeróse de lucrărĭ archaice de mine: spĕlărĭ de aur, băĭ părăsite, topitorĭ de metale, câmpurĭ de sgură, table de aramă, bucățĭ informe de plumb și de aur topit și diferite instrumente necesare industrieĭ metalurgice [1]).

În timpurile homerice teritoriul Eladeĭ a fost cu totul lipsit de mine. Greciĭ ceĭ vechĭ nu se ocupaŭ cu estragerea metalelor din pămênt. Avem numaĭ esemple, că eĭ se ocupaŭ cu schimbarea lor [2]).

În Sarmația europénă nu aŭ esistat mine nicĭ de aramă nicĭ de argint, precum nicĭ de aur, orĭ de fer.

Tot ast-fel și în Germania. «Dacă ḑeiĭ ceĭ bunĭ», scrie Tacit, «orĭ ḑeiĭ ceĭ nefavorabilĭ le-aŭ denegat Germanilor aurul și argintul nu pot spune,

tanuluĭ descrie ast-fel avuțiele metalice ale Transilvanieĭ: esse regnum quoddam sub imperio Sereni^s^ V^rae^ Transyluaniam nuncupatum, regnum sane inaestimabile, in quo quotcunque genera metallorum in mundo sunt, omnium fodinae inueniuntur, fodina auri et argenti, ferri et cupri, stanni et plumbi, calybis et viui argenti, sulphuris et salis . . . et omnibus ad vitam humanam necessarys aburdantissimum, cuiusque vtilitatem et fertilitatem lingua humana effari et enumerare nequit (Hurmuzaki, Documente III, p. 57—58). — Treĭ rîurĭ însemnate, ce isvorĕsc din Carpațiĭ de apus aĭ Transilvanieĭ pórtă numele de Criș (χρύσειος), un altul Arieș, corespunḑĕtoriŭ cu latinul Aureus, ér Oltul (Alutus), care descinde din Carpațiĭ de rĕsărit este după numele sĕŭ de asemenea un rîŭ de aur. Numele rîuluĭ Arieș î-l aflăm încă pe la a. 1075 tradus cu latinescul Aureus (Fejér, Cod. dipl. I. 437). Căderea luĭ *u* după *A* nu este un fenomen isolat. În limba latină vulgară încă se ḑicea Arelius în loc de Aurelius și agustus în loc de augustus, ér rom. Agustin în loc de Augustin. În limba albanesă cuvêntul aur încă s'a prefăcut în âr. Arieșul pare a fi acelașĭ rîŭ, care la Herodot (IV. 49) figurézâ sub numele de Auras. Cuvêntul Alutum ca termin metalurgic însemna în timpurile vechĭ aur spĕlat, de la alluo. După Pliniu (XXXIV. 47) minele de aur din Lusitania și Gallaecia se numiaŭ, alutia vulg. aluta; ér aurul ce se afla în stratul superior al pămêntuluĭ alutatium (ibid. XXXIII. 21).

[1]) Cântecele tradiționale românescĭ maĭ amintesc de epoca, când, pe lângă turme și cirḑĭ de vite, ómeniĭ avuțĭ maĭ posedaŭ și morĭ de aur și morĭ de argint:

și-șĭ avea Tudor ș'avea	Că-mĭ dă taica mie (zestre)
nouă morĭ în rîurel	Bunătățĭ o mie,
de macină aurel	Nouĕ morĭ în vênt,
nouă morĭ pă su pămênt	Nouĕ în pămênt
dă macină la argint . . .	Macină argint . . .
Șeḑătoarea (Fălticenĭ), An. III, p. 212.	Negoescu, Balade, p. 195.

[2]) În acéstă privință învĕțatul italian E. Saglio încă se esprimă ast-fel (Dict. des antiquitées gr. et rom. v. Caelatura p. 784, nota 51): Nulle part il n'est question dans les poèmes d'Homère de l'exploitation des mines (pe teritoriul Eladeĭ): les métaux que les Grecs possèdent leur sont venus par le commerce ou par la rapine.

dar nicĭ nu pot afirma, că nu ar fi în Germania vre-o vênă de aur séŭ de argint, că-cĭ cine a esplorat pămêntul acesta. Fer încă este puţin la eĭ, după cum se póte judeca din armele lor» [1]).

În Galia obiectele de metal aŭ fost în general importate prin comerciŭ, nu însă prin comerciul maritim, ci pe drumul cel mare continental al migraţiunilor etnice preistorice [2]). Ér Britaniĭ după cum ne spune Iuliu Cesar se folosiaŭ de aramă importată [3]).

Din contră triburile pelasge de la Carpaţĭ aŭ fost din cele maĭ depărtate timpurĭ ale civilisaţiuniĭ europene făimóse nu numaĭ pentru avuţiele lor în turme, ciredĭ, ergheliĭ, nu numaĭ pentru câmpiele lor prodigios de mănóse, dar şi pentru opulenţa lor metalică.

Aicĭ eraŭ Arimaspii ceĭ legendarĭ, de pe ale căror plete străluciaŭ podóbele de aur şi de petre scumpe [4]).

De aicĭ călĕtoria ḑeul Apollo spre ţinuturile meridionale încălecat pe un grifon, simbol al avuţielor de aur [5]).

Aicĭ eraŭ Agathyrsiĭ ceĭ luxoşĭ cu costumele lor încărcate de aur [6]).

Chiar şi în timpurile luĭ Domiţian şi Traian avuţiele metalice ale Dacieĭ avuse un renume estra-ordinar.

---

[1]) **Taciti** Germania c. 5: Argentum et aurum propitii an irati dii negaverint, dubito. Nec tamen affirmaverim nullam Germaniae venam argentum aurumve gignere: quis enim scrutatus est. — În alt loc Tacit (Germ. 45) vorbind despre poporul Aestyilor de lângă Marea baltică, ḑice despre dênşiĭ: Rarus ferri, frequens fustium usus.

[2]) **Bertrand**, La Gaule avant les Gaulois, p. 6: La métallurgie n'a point pris naissance dans nos contrées. — Ibíd. p. 195—196: une époque existe, où les métaux, le bronze et l'or (exceptionellement l'argent et le fer) font leur apparition chez nous, apportés par le commerce. Ér în alt loc (p. 204): La grande civilisation n'a donc pénétré par mer ni en Gaule, ni en Espagne . . . . . Le grand mouvement, qui a transformé le pays est venu par voie de terre, continuation du mouvement, auquel nous avions dû l'introduction dans le pays des monuments mégalitiques. — Maĭ adăugem în fine aicĭ, că după Diodor Sicul (V. 27. 1) în Galia nu aŭ esistat mine de argint.

[3]) **Caesaris** B. G. V. 12: (Britanni) aere utuntur importato.— Despre Africa, archeologul Morgan se esprimă ast-fel: que ce n'est pas en Afrique qu'il faut rechercher le foyer du fer (Congr. int. ant. et arch. préh. Paris, 1889, p. 286). Ér despre India scrie Pliniu: India neque aes neque plumbum habet (H. N. XXXIV. 48. 3).

[4]) **Lucani** Phars. III. 278-279: auroque ligatas Substringens, Arimaspe, comas.

[5]) A se vedé maĭ sus pag. 80.

[6]) **Herodoti** lib. IV. c. 104. — Până la finele seculuiuĭ al XVI Boiariĭ românĭ eraŭ încă adevĕraţĭ chrysophorĭ. Veranţiu, fost locotenent regal al Ungarieĭ († 1573) scrie despre Moldova ast-fel: Boiariĭ . . . se împodobesc cu inele multe, cu haine de mĕtase, aurite . . . apoĭ cu catene de gât şi cu alte asemenea ornamente, carĭ tóte

Regele Decebal, după cum ne spune Dio Cassiu, î-şĭ ascunse tesaurele sale cele făimóse de aur, argint şi diferite lucrurĭ preţióse sub albia rîuluĭ Sargetia, ce curgea pe lângă capitala sa. Traian însă cu ajutoriul luĭ Bicile, unul din amiciĭ intimĭ aĭ luĭ Decebal, descoperi secretul şi ridică aceste imense avuţiĭ [1]).

Columna luĭ Traian ne înfăţişéză de asemenea câte-va scene caracteristice, cum soldaţiĭ romanĭ, după înfrângerea puteriĭ Dacilor, aduc înaintea împĕratuluĭ Traian nisce caĭ robuştĭ de munte încărcaţĭ cu vase preţióse de aur şi de argint.

Despre prada cea imensă în aur şi argint, ce o ridicase împĕratul Traian din Dacia, aflăm o importantă notiţa la istoricul Ion Laurentiu Lydus din secului al VI-lea.

Împĕratul Justinian, ne spune acest autor, grăbindu-se să facă ceva folositoriŭ pentru stat, se hotărî să înfiinţeze demnitatea de prefect al Scythieĭ; anume fiind el un om înţelept şi studiind cele scrise, aflase, că regiunea Scythieĭ a fost în timpurile vechĭ fericită, nu numaĭ pentru avuţiile sale, dar şi pentru ómeniĭ sĕĭ ceĭ vitezĭ, şi că tot ast-fel se află ea acum precum fusese o-dată. Acéstă regiune o subjugase maĭ ântâiŭ înaltul principe Traian, când Decebal a fost rege al Geţilor, de la carĭ dênsul a luat ca prada de rĕsboiŭ 5.000.000 libre de aur (5.071.400.000 fr.) şi 10.000.000 libre de argint (897.354.684 fr. [3]), afară de pahare şi de vase, ce eraŭ maĭ pe sus de orĭ ce preţ, şi afară de turme, de arme şi maĭ mult ca 500.000 ómenĭ, bărbaţiĭ ceĭ maĭ rĕsboinicĭ dimpreună cu armele lor, după cum acésta a afirmat'o Crito, care a fost de faţă în acest resboiŭ. Ast-fel Justinian nevoind să fie maĭ inferior de cât Traian în nicĭ o privinţă, se hotărî să ţină sub puterea sa şi părţile médă-nópte, carĭ o-dată se desfăcuse de jugul Romanilor [4]).

se lasă în jos de la umĕrul stâng peste pept sub braţul drept până la cópse (De situ Transsylv. Mold. Transalp. la Ilarianu, Tesaur, III, p. 181).

Ér în poesia nóstră populară aflăm următórele amintirĭ:

La coşarul derîmat
Stă boierul reḑimat
Numaĭ aur îmbrăcat.
Teodorescu, Poesiĭ pop., p. 326.

ce te porţĭ aşa gătit
numa'n aur şi argint
din crescet până 'n pămênt?
Ibid., p. 326.

[1]) Dion Cassius, Hist. rom. (Ed. Gros et Boissée) lib. LXVIII. c. 14.

[2]) Avênd în vedere pondul libreĭ romane cu 327,1873 grame şi proporţiunea dintre argint şi aur în timpul luĭ Domiţian cu 11,303 : 1.

[3]) Lydi De Magistr. II. c. 8: ἥν (χώραν) πρῶτος ἑλὼν σὺν Δεκεβάλῳ τῷ Γετῶν ἡγησαμένῳ Τραϊανὸς ὁ πολὺς πεντακοσίας μυριάδας χρυσίου λιτρῶν, διπλασίας δὲ ἀργύρου ἐκπωμάτων ἄνευ καὶ σκευῶν τιμῆς ὅρον ἐκβεβηκότων ἀγελῶν τε καὶ ὅπλων . . . .

Împĕratul Traian ridicase aşa dar din Dacia, afară de sumele enorme în monete şi în diferite mase de aur şi de argint, încă şi o mulţime prodigiósă de vase preţióse. Valórea lor, ḑice Crito, era necalculabilă. Şi fără îndoiélă, că aceste obiecte de aur, de argint şi de petre scumpe, lucrate în stilul Hyperboreilor séŭ Arimaspilor, aveaŭ în acéstă epocă de opulenţă şi de lux a Romanilor, un preţ ne maĭ pomenit [1]).

În fine, dacă pe lângă prada, ce a fost ridicată pentru erariul statuluĭ, vom avé în vedere şi jafurile imense comise de tribunĭ, de centurionĭ şi soldaţĭ, carĭ toţĭ devenise ómenĭ avuţĭ în urma acestuĭ rĕsboiŭ, şi dacă vom socoti, ca întrégă naţiunea Dacă a fost spoliată de averile sale, atuncĭ vom puté ḑice, că prada de rĕsboiŭ ridicată din Dacia în metale preţióse s'a urcat la cel puţin la 10 bilióne (miliarde) de francĭ.

Ce valóre representaŭ aceste sume în epoca luĭ Traian, ne putem face o ideă din cele ce ne spune Pliniu, că până în timpurile sale tesaurul public al statuluĭ roman, ce se conserva în templul luĭ Saturn, nicĭ o-dată nu a fost maĭ mare de 1.620.829 libre de aur [2]), orĭ cu alte cuvinte, visteria metalică a imperiuluĭ roman, după atâtea resbóie fericite şi după atâtea imposite asupra ţĕrilor subjugate, nu făcea nicĭ chiar a treia parte din prada de aur şi de argint, ce se luase de la Dacĭ.

Prada luĭ Traian din Dacia întrece prin avuţiă şi magnificenţă tot ce vĕḑuse până aci poporul roman. Era triumful cel maĭ mare al Romeĭ, nu numaĭ asupra puteriĭ şi vitejieĭ unuĭ popor temut [3]), dar şi asupra avuţiilor de aur şi de argint ale uneĭ ţĕrĭ «fericite», avuţiĭ acumulate aicĭ în curs de atâtea secule şi miĭ de anĭ.

Din aceste spolie prodigióse construi împĕratul Traian aria séŭ Forul sĕŭ cel vast [4]), decorat cu diferite statue şi figurĭ de Dacĭ, for, pe care se afla arcul sĕŭ de triumf, ce representa diferite scene din resboiul Dacic, Basilica Ulpia, Columna luĭ Traian, cele două Bibliotece Ulpia, şi un templu al împĕratuluĭ, o construcţiune, pe care Marcellin o numesce unică în

---

[1]) Homer (Iliad. XXIV, 234) încă amintesce de un pahar magnific de aur al luĭ Priam, ce-l primise ca dar de la Thracĭ, când fusese în legaţiune la eĭ. — La ceĭ vechĭ sub numele de Thracĭ se înţelegea întreg poporul Geţilor din partea de sud şi de nord a Dunăriĭ de jos, dimpreună cu Scythii (Steph. Byz. v. Σκύθαι, ἔθνος Θρᾴκιον. — Cf. Herodot, IV. 93; VII. 20.)

[2]) Plinii H. N. lib. XXXIII. c. 17.

[3]) Cf. Lucani Phars. II, 54: Hinc Dacus premat, inde Getes. — Ibid. VIII. 423.

[4]) După cum scrie Gellius (Noct. Attic. XIII. 24) pe lângă estremităţile Foruluĭ luĭ Traian maĭ eraŭ aşeḑate diferite simulacre şi insemne militare aurite, avĕnd de desupt inscripţiunea: Ex manubiis, adecă din sumele provenite din vênḑarea prăḑiĭ.

univers și demnă chiar de admirațiunea deilor, care întrecea orĭ-ce descripțiune, și pe care nicĭ un muritoriŭ nu va maĭ fi în stare să o reproducă [1]).

Dar ceea ce presintă o caracteristică particulară al avuțieĭ acesteĭ țĕrĭ în obiecte prețióse de artă, este, că pe lângă tóte spoliările Romanilor și ale Barbarilor, pămêntul Dacieĭ este și astădĭ o fântână nesecată de aurăriĭ și argintăriĭ preistorice, ast-fel că tesaurele luĭ Priam, ale dinastielor din Mycena și din Orchomen, ne apar ce e drept ca visteriĭ prețióse familiare, însă în tot casul modeste față de comorile imense, ce s'aŭ descoperit până astă-dĭ pe teritoriul Transilvanieĭ, Ungarieĭ și al țĕrilor române, din carĭ însă nicĭ a decea parte nu aŭ fost colectate și conservate cu îngrijire.

Civilisațiunea metalurgică, care deschide o nouă eră de prosperitate în istoria omenimiĭ, începe, după cum vedem, în nordul Dunăriĭ de jos, pe teritoriul D a c i e ĭ.

Aicĭ se aflaŭ în timpurile preistorice centrele cele marĭ de producțiunĭ metalifere. Aicĭ ne apare prima fasă a fabricațiuniĭ obiectelor de metal, a armelor, instrumentelor și ornamentelor, o industriă care face din ce în ce progrese tot maĭ însemnate [2]). De aicĭ aceste fabricate, cu deosebire cele de aramă, de bronz și de fer iaŭ o estensiune prodigiósă. Transportate cu migrațiunile preistorice, și rĕspândite prin comerciŭ în tóte părțile Europeĭ, în Asia și Africa de nord, ele ne presintă prin formele, prin semnele simbolice și une orĭ prin inscripțiunile lor, una și aceeașĭ o r i g i n e [3]), unul și acelașĭ t i p caracteristic al industrieĭ metalice de la Carpațĭ [4]).

---

[1]) **Ammiani** lib. XVI. c. 10.

[2]) **Pulszky**, Magyarorszag Archaeologiája, I. p. 141: U n s t e d t I n g w a l d ily szép szavakban fejezi ki lelkesedesét a m a g y a r o r s z á g i ö s k o r i e m l e k e k r ö l (Études sur l'âge de bronze de la Hongrie. Christiania, 1880, p. 40 seqq.): A z o r s z á g, m e l y a K á r p á t o k t ó l d é l r e t e r j e d, u g y j e l e n t k e z i k e l ö t t e m m i n t a r é g é s z e t i c s o d á k o r s z á g a, oly nagy a formák gasdagsága, melyek itt megleptek, oly nyomatékos azon eredmények súlya, melyekkel itt találkoztam, midön Europa praehistorikus civilisatiójának történelmét tanulmányoztam.

[3]) **Bertrand**, La Gaule avant les Gaulois, p. 222: Un fait important sur lequel on ne saurait trop insister, est l'air de parenté de tous ces bronzes en E u r o p e, la certitude qu'à l'origine des rapports commerciaux reliaient entre eux les pays aussi éloignés . . . Les découvertes faites dans ces différents pays démontrent, sans doute possibille, que les b r o n z e s p r i m i t i f s, danois, lacustres, gaulois, italiens, avaient u n e o r i g i n e c o m m u n e.

[4]) Distinsul archeolog M o n t e l i u s din Svedia constată de asemenea, că obiectele preistorice de a r a m ă p u r ă aflate pe teritoriul S c a n d i n a v i e ĭ aŭ fost importate acolo din regiunea A u s t r o - U n g a r i e ĭ (Correspondenzblatt d. deutsch. Gesellsch. f. Anthropologie u. Urgeschichte, Jhg. 1894 p. 128-129). — Cf. P u l s z k y, Magyarország Archaeologiája, I (Budapest, 1897, p. 137)

XXI. TABLELE ESCHATOLOGICE ALE HYPERBOREILOR.

Între cele maĭ principale monumente ale metalurgieĭ preistorice din părţile de nord ale Dunăriĭ de jos se amintesc Tablele de aramă ale Hyperboreilor, trimise prin virginele Opis şi Hecaerge ca dar la templul luĭ Apollo din insula Delos.

Despre aceste Table Socrate vorbesce ast-fel la Plato:

«Étă şi o altă naraţiune, pe care mi-a comunicat'o magul Gobryas. După cum î-mĭ spunea dênsul, în timpul când Xerxe trecuse cu armata sa în Europa (an. 480 a. Chr.), moşul sĕŭ, care purta acelaşĭ nume (de Gobryas) a fost însărcinat ca sĕ apere insula Delos, unde se născuse ceĭ doĭ ḑeĭ (Apollo şi Diana). Aicĭ dênsul a luat cunoscinţă de conţinutul unor table de aramă, pe carĭ le adusese (virginele) Opis şi Hecaerge de la Hyperboreĭ [1]): că sufletul omuluĭ, după ce părăsesce corpul, se duce într'un loc necunoscut, în o locuinţă suterană, unde se află reşedinţa regală a luĭ Pluto şi care nu e maĭ mică de cât palatul luĭ Joe. Pórta, care servesce de intrare la drumul, ce duce la reşedinţa luĭ Pluto, e închisă cu 200 lacăte şi chieĭ; ér după ce se deschide acéstă pórtă, sufletul ajunge la rîul Acheron, apoĭ la rîul Cocyt, şi după ce trece peste aceste rîurĭ, el trebue sĕ fie dus la Minos şi la Rhadamanth. Aicĭ judecătoriĭ ţin şedinţă şi întrébă pe fie-care din ceĭ carĭ vin, că ce viéţă aŭ dus şi cu ce fel de lucrărĭ s'aŭ ocupat până era în corp. Înaintea acestor judecătorĭ este peste putinţă sĕ pótă minţi cine-va. Apoĭ aceia, carĭ aŭ fost conduşĭ de un geniŭ bun până când aŭ trăit, capĕtă locuinţă în regiunea celor piĭ, unde anutimpurile produc cu abundenţă tot feliul de fructe, unde curg isvóre cu apă limpede, unde câmpurile sunt acoperite cu tot feliul de florĭ de primăvéră, unde el asistă la conversărĭ filosofice, la representaţiunĭ teatrale de ale poeţilor, concerte de musică, ospeţe cu cântece şi musică, unde sunt mese întinse cu bucate pregătite de sine, petrecerĭ inocente şi o viéţă plăcută. Aicĭ nu e nicĭ iérnă aspră, nicĭ căldurĭ marĭ, ci o climă temperată, îndulcită de raḑele cele blânde ale sóreluĭ. Aceia carĭ aŭ fost iniţiaţĭ (în aceste misterie) aŭ un loc maĭ de frunte şi eĭ îndeplinesc aicĭ ceremoniele

---

[1]) **Platonis Axiochus:** ΣΩ. Εἰ δὲ καὶ ἕτερον βούλει λόγον, ὅν ἐμοὶ ἤγγειλε Γωβρύης. ἀνὴρ μάγος ἔφη κατά τὴν τοῦ Ξέρξου διάβασιν τὸν πάππον αὐτοῦ καὶ ὁμώνυμον, πεμφθέντα εἰς Δῆλον, ὅπως τηρήσειε τὴν νῆσον, ἐν ᾗ οἱ δύο θεοὶ ἐγένοντο, ἐκ τινῶν χαλκέων δέλτων, ἃς ἐξ Ὑπερβορέων ἐκόμισαν Ὦπις τε καὶ Ἑκαέργη, ἐκμεμαθηκέναι etc.

religióse. Se spune, că aicĭ aŭ fost inițiațĭ Hercule și Bach (Osiris [1]) înainte de ce eĭ ar fi descins în infern. Ér aceia, carĭ aŭ petrecut viéța lor în fapte rele, sunt dușĭ de Furiĭ prin Tartar la Ereb și Chaos, în regiunea celor impiĭ, unde ficele luĭ Danaus cércă necontenit sĕ umple vasul cel fără de fund, unde se vede Tantal, ce sufere de sete, unde vulturiĭ (séŭ șerpiĭ) sfâșiă ficatul luĭ Tityus, unde Sisyp se trudesce în zĕdar sĕ urce pe un munte un bolovan enorm de pétră, ér după ce ajunge la capĕt, el trebue sĕ încépă de noŭ munca sa cea grea; unde monștriĭ ling jur împrejur corpurile făcătorilor de rele; unde divinitățile pedepselor i ard cu făcliĭ aprinse și unde eĭ sufere tot feliul de supliciĭ eterne. Aceste mi le-a comunicat Gobryas».

După cum vedem, aceste table de aramă, a căror formă era triunghiulară, δέλτοι [2]), conțineaŭ doctrina teologică a Hyperboreilor despre destinele omuluĭ după mórte [3]).

Acéstă doctrină se întemeia, după cum vedem, pe principiul viețeĭ eterne a sufletuluĭ, pe un județ suprem, pe o resplată dincolo de mormênt, a faptelor bune și a faptelor rele; ideĭ anterióre vechiuluĭ și noului Testament, pe carĭ Hyperboreiĭ, séŭ Pelasgiĭ din nordul Istruluĭ, le rĕspândise departe în tótă lumea antică, și carĭ ast-fel devenise basa fundamentală a religiuniĭ poporale din Elada, din Egipet, din părțile de apus ale Asieĭ și maĭ târdiŭ din imperiul roman.

Aceste celebre table epigrafice ne presintă tot-o-dată și o icónă despre forma, cum eraŭ organisate misteriele cele marĭ ale Hyperboreilor, misteriĭ, carĭ se celebraŭ într'o locuință suterană, unde eraŭ înfățișate curțile luĭ Pluto, județul din urmă în frunte cu mariĭ legislatorĭ Minos și Rhadamanth [4]), regiunea celor piĭ, séŭ locurile fericiriĭ eterne, și Tartarul cu tóte ororile sale.

Pelasgiĭ și cu deosebire Hyperboreiĭ, aŭ fost singurul popor al vechimiĭ,

---

[1]) **Diodori Siculi** lib. I. 11. 3: Τῶν δὲ παρ' Ἕλλησι παλαιῶν μυθολόγων τινὲς τὸν Ὄσιριν Διόνυσον προσονομάζουσι. — Egiptenii, dice Herodot (II. 42) spun, că Osiris este Bach.

[2]) δέλτος, οι, tablă de scris, fiind-că în vechime aceste table aveaŭ forma unuĭ Δ (δέλτα).

[3]) După poetul Ovidiu (Met. XV. 809-810) in palatul Parcelor încă se aflaŭ nisce table imense de aramă și de fer, pe carĭ eraŭ scrise destinele neschimbăciόse ale omuluĭ.

[4]) Minos și Rhadamanth apar după legendele vechĭ ca fiiĭ luĭ Joe. Despre Minos, se spunea, că a fost un rege just, remarcabil prin inteligența sa, un simbol al legislațiuniĭ anterióre civilisațiuniĭ grecescĭ. El domnise după vechile tradițiunĭ peste Creta peste insulele din Marea egeă și peste litoralul Asieĭ. Invidiând pe fratele sĕŭ Rhadamanth pentru gloria sentimentelor de dreptate, î-l trimise în părțile estreme ale imperiuluĭ sĕŭ (εἰς τὰς ἐσχατιὰς τῆς χώρας. Diodor, V. 84. 2). După mórte amêndoĭ aŭ fost constituițĭ ca judecătorĭ în imperiul celeĭ alalte lumĭ.

carĭ aŭ escelat prin sciinţa de a organisa misteriele şi oraculele, mijlóce fórte puternice pentru propagarea credinţeĭ în o viéţă viitóre şi tot-o-dată o şcólă de filosofiă morală şi religiósă.

Cele maĭ vechĭ sunt misteriele Hyperboreilor din nordul Istruluĭ, carĭ după cum ne spun Tablele trimise la Delos aŭ esistat încă în timpurile luĭ Hercule şi Osiris, iniţiaţĭ şi dênşiĭ în aceste misterie, şi ast-fel transformaţĭ în fidelĭ devotaţĭ aĭ acesteĭ religiunĭ. Şi întru adevĕr, că paradisul şi infernul osiric, după cum vom vedé maĭ târḑiŭ, sunt localisate tot în acéstă regiune a Hyperboreilor de la Istru.

Templul luĭ Apollo din Delos, întocma ca şi templul şi oraculul de la Delphi aŭ fost întemeiate de Hyperboreiĭ din nordul Istruluĭ [1]). De aicĭ plécă Latona cea persecutată şi nasce în insula Delos pe Apollo şi pe Diana.

Din aceste timpurĭ depărtate Hyperboreiĭ se află în relaţiunĭ continue religióse cu sanctuarele din Delos, o insulă, locuită de triburĭ pelasge emigrate de la Carpaţĭ.

În fie-care an Hyperboreiĭ, acest popor avut şi pios, trimit la sanctuarele din Delos darurĭ învĕluite în spice de grâŭ. La început Hyperboreiĭ, după cum ne spune Herodot, trimiteaŭ aceste darurĭ cu dóue virgine, însoţite pentru siguranţă de cincĭ fruntaşĭ Hyperboreĭ [2]). În cea de ântâiŭ misiune sacră la Delos aŭ fost virginele Opis şi Hecaerge [3]), carĭ aŭ dus darurĭ preţióse Ilityeĭ, ce dase ajutoriŭ Latoneĭ la nascerea celor doĭ ḑeĭ [4]).

După Socrate tot aceste dóue virgine, Opis şi Hecaerge, aŭ dus la Delos şi tablele legeĭ despre judeţul din urmă. O notiţă fórte importantă despre vechimea acestor table monumentale. Etatea lor se reducea ast-fel la timpurile Latoneĭ, séŭ la cele de ântâiŭ timpurĭ ale întemeiăriĭ sanctuarelor din Delos.

Aceste table eschatologice ale Hyperboreilor, carĭ aŭ avut o influenţă imensă asupra religiuniĭ din Delos şi din insulele Măriĭ-egee aŭ fost ast-fel fabricate şi scrise în ţĕrile din nordul Istruluĭ, în Dacia.

Textul lor, a fost de sigur redactat în limba cea sacră a Pelasgilor, după cum tot în acéstă limbă aŭ fost scrise la început tóte cărţile cele sfinte de pe teritoriul Eladeĭ, după cum vom vedé maĭ târḑiŭ [5]).

---

[1]) Despre întemeierea templuluĭ din Delos a se vedé maĭ sus p. 81 şi 122.

[2]) **Herodoti** lib. IV. c. 33.

[3]) **Herodoti** lib. IV. c. 35.

[4]) Darul făcut Ilithyei pentru ajutoriul, ce-l dase Latoneĭ, a fost după tradiţiunile vechĭ un lanţ magnific împletit din fire de aur (Preller, Gr. Myth. I, p. 154).

[5]) Se pare, că locuitoriĭ din părţile de nord ale Istruluĭ, urmând obiceiul strămoşesc, continuară de a trimite darurĭ la Delos cu 2 virgine până aprópe în timpul, când oraşul

XXII. ΧΑΛΚΕΙΟΣ ΚΙΩΝ. — COLUMNA CEA ÎNALTĂ DE ARAMĂ DIN REGIUNEA MUNŢILOR ATLAS (OLT).

Un al doilea monument important al metalurgieĭ din părţile de nord ale Istruluĭ a fost în timpurile preistorice o columnă înaltă de aramă ridicată sub culmile munţilor Atlas.

Despre acéstă columnă scrie Dionysiu Periegetul (sec. III—IV d. Chr.) pe basa unor fântâne geografice maĭ vechĭ.

«Lângă Oceanul esperic, în apropiere de Gadira cea din părţile estreme, sub culmea munţilor Atlas, ce se întind departe, staŭ ca termine columnele luĭ Hercule, un mare miracul. Tot aicĭ se ridică la ceriŭ o Columnă înaltă de aramă acoperită cu norĭ deşĭ» [1]).

După cum scim, Atlas, muntele cel făimos din legendele vechimiĭ, se afla în ţéra Hyperboreilor [2]). El representa cu deosebire catena meridională a Carpaţilor, pe care rîul Olt, numit Atlas la Herodot [3]), o tăiă și separéză în dóue grupe însemnate. Ér Columnele luĭ Hercule [4]) și Gadira [5]), punctele cele estreme, până unde se putea naviga pe lângă Atlas, în timpurile preistorice, se aflaŭ în părţile de apus ale celebruluĭ Oceanos potamos, séŭ Istru, numit fórte adese orĭ numaĭ simplu Oceanos [6]).

şi templele de aci aŭ fost jăfuite şi distruse de Menophan, un general al luĭ Mithridate, în a. 87 a. Chr. A se vedé cele dóue table de marmură din sec. II. a. Chr. reproduse la Tocilescu, Monumente epigrafice (I. 436 seqq.) cu privire la virginile Martina şi Heraclea. Virgil (Aen. IV. 146) încă amintesce pe picti Agathyrsi la sĕrbătorile din Delos.

[1]) **Dionysii** Orb. Descr. v. 63—68:

. . . . . . ἀφ' ἑσπέρου 'Ωκεανοῖο·
ἔνθα τε καὶ στῆλαι περὶ τέρμασιν 'Ηρακλῆος
ἑστᾶσιν, μέγα θαῦμα, παρ' ἐσχατόωντα Γάδειρα,
μακρὸν ὑπὸ πρηῶνα πολυσπερέων 'Ατλάντων,
ἧχί τε καὶ χάλκειος ἐς οὐρανὸν ἔδραμε κίων,
ἠλίβατος, πυκινοῖσι καλυπτόμενος νεφέεσσιν.

[2]) **Apollodori** Bibl. II. 5. 11. 2: ἐπὶ τοῦ Ἄτλαντος ἐν Ὑπερβορέοις. — După Diodor Sicul (V. 21. 32) lângă vechiul Oceanos, care nu este de cât Istru, se afla şi munţiĭ Hercyniciĭ (τὸ Ἑρκύνιον ὄρος).

[3]) **Herodoti** lib. IV. 49. — Cf. Gooss, Studien z. Geographie u. Geschichte d. Traj. Daciens, p. 10: Im Atlas erkennen wir die griechische Form der Aluta.

[4]) A se vedé mai sus pag. 397 seqq.

[5]) A se vedé maĭ sus pag. 417 seqq.

[6]) A se vedé maĭ sus pag. 91 seqq.

Acéstă columnă de aramă se afla așa dar în regiunea de apus a Românieĭ de astă-ḑĭ în apropiere de Porţile-de-fer.

Despre acéstă columnă nu scim nimic maĭ mult. Nu scim la ce divinitate era consecrată, dacă ea a fost vĕrsată din o singură masă de metal, orĭ compusă din maĭ multe table, dacă avea vre-o inscripţiune [1]), orĭ era decorată cu figurĭ simbolice religióse.

În tot casul acéstă columnă ne apare ca un colos al metalurgieĭ Hyperboreilor, fiind-că munţiĭ Atlas, eraŭ prin escelenţă munţiĭ Pelasgilor de nord, numiţĭ Hyperboreĭ.

Așeḑată în apropiere de cataractele Istruluĭ, ea se pare a fi fost opera lucrătorilor metalurgĭ de la Baia-de-aramă [2]), un monument din epoca de înflorire a acestor mine, destinat sĕ eterniseze memoria celor de ântâiŭ începuturĭ ale fabricaţiuniĭ arameĭ în aceste părţĭ.

Un esemplu analog ni-l oferă în istoria insuleĭ Rhodos. În timpurile cele maĭ vechĭ acéstă insulă a fost locuită de făimoșiĭ lucrătorĭ de metale numiţĭ Telchinĭ, carĭ după cum ne spun autoriĭ grecescĭ fabricaŭ aicĭ fer și aramă [3]).

Numele de Rhodos, ce-l avea acéstă insulă pelasgă [4]), precum și numele grecesc al alteĭ insule din apropiere, Chalcia [5]), ne spun de asemenea, că în timpurile vechĭ esistase aicĭ o industriă metalurgică înfloritóriă. La a. 300—285 a. Chr., aceștĭ metalurgĭ ridică lângă portul insuleĭ Rhodos un adevĕrat colos metalic, o statuă de aramă, ce representa pe Helios (Sórele), înaltă de 70 de coţĭ și care cu tot dreptul a fost considerată ca una din cele șépte minunĭ ale lumiĭ antice [6]).

Columna cea de aramă de lângă muntele Atlas avuse de asemenea dimensiunĭ considerabile, acésta o confirmă și împrejurarea, că ea devenise celebră în lumea antică și căpĕtase o însemnătate geografică [6]).

---

[1]) Istoria faptelor împĕratuluĭ August încă a fost scrisă pe dóue columne de aramă (in duobus ahenis pilis, quae sunt Romae positae). C. I. L. III. Monumentum Ancyranum, p. 774 și 788.

[2]) A se vedé maĭ sus pag. 490.

[3]) **Strabonis** Geogr. lib. XIV. 2. 7.

[4]) În limba latină raudus și rodus, bucată de metal, în particular de aramă. În jud. Mehedinţĭ (România) pétra din care s'a scos arama se ḑice rudă (Hasdeu, Dicţionar, v. Aramă, p. 1451).

[5]) **Plinii** H. N. lib. XVII. 3. 6.

[6]) **Plinii** lib. XXXIV. 18. 3: Ante omnes autem in admiratione fuit Solis colossus Rhodi, quem fecerat Chares Lindius . . . . Septuaginta cubitorum altitudinis fuit . . . Maiores sunt digiti, quam pleraeque statuae. — După epitetul caracteristic de

XXIII. CRATERUL CEL ENORM DE PE COLUMNA CERIULUĬ ÎN CARPAȚĬ.

Un vas antic descoperit în Sicilia ne înfățișéză ca decorațiune stâlpul cel făimos de stâncă de care avea să fie legat Prometheu. Este Columna ceriuluĭ din Carpațĭ, pe vêrful căreia se vede figurat un crater enorm (Fig. 181, pag. 350).

Acest crater [1]) dedicat și așeḑat pe cea maĭ religiósă columnă a raseĭ pelasge, a trebuit sĕ aibă o deosebită însemnătate istorică.

O amintịre despre un crater colosal de aramă din părțile Scythieĭ o aflăm la Herodot.

După cum ne spune dênsul, un rege al Scythilor, cu numele Ariantan [2]), voind sĕ cunóscă numĕrul supușilor sĕĭ a dat ordin, ca fie-care Scyth sĕ-ĭ aducă câte un vêrf de săgétă, amenințând cu mórte pe ceĭ ce nu vor asculta. Adunându-se ast-fel o mulțime imensă de vêrfurĭ de săgețĭ, și Ariantan voind sĕ lase un monument pentru posteritate, a îngrijit sĕ se facă din aceste vêrfurĭ de săgețĭ un crater de aramă, pe care l'a dedicat în Exampaeu, séŭ în căile cele sfinte. Acest crater, după cum ne spune Herodot, avea o capacitate de 600 amfore (15,880 litre) și o grosime de 6 degete [3]).

Însă, în care epocă a trăit regele Ariantan și peste carĭ Scythĭ anume? Herodot nu ne spune. Tot ce ne comunică dênsul pare a avé numaĭ caracterul uneĭ simple tradițiunĭ orale, culese de la Greciĭ din Olbia.

Despre originea acestuĭ crater aflăm însă la Herodot următórele cuvinte memorabile: Τοῦτο (χαλκήϊον) ὦν ἔλεγον οἱ ἐπιχώριοι ἀπ' ἀρδίων γενέσθαι, «acest crater, după cum spun indigeniĭ a fost făcut ἀπ' ἀρδίων». După ce premite aceste cuvinte, Herodot povestesce apoĭ tradițiunea cu vêrfurile de săgețĭ. In limba grecéscă ἄρδις însemnéză, ce e drept, vêrf de săgétă.

ἠλίβατος, ce-l are, la Dionysiu, columna de aramă de lângă muntele Atlas, se-ar păré, că acest monument a fost de asemenea consecrat Sóreluĭ (Helios). Anume după uniĭ etimologia cuvêntuluĭ ἠλίβατος, s'ar reduce la ἥλιος sóre și βαίνω a trece peste, adecă luminată de sóre.

[1]) La ceĭ vechĭ vasele de o capacitate maĭ mare (de lut, orĭ de metal), ce eraŭ destinate pentru temple, orĭ pentru locurile sfinte, de și aveaŭ forme diferite, pórtă însă de regulă numele de κρατήρ, κρατῆρες.

[2]) Herodot ne transmite acest nume numaĭ în formă de acusativ grecesc.

[3]) Herodoti lib. IV, c. 81.

Se pare însă, că la început cuvintele ἀπ' ἀρδίων din tradițiunea luĭ Herodot avuse numaĭ o semnificațiune topografică, anume, că acest crater era făcut de locuitoriĭ din Ardia [1]) séŭ Adria (Ardél), ἀπ' Ἀρδιαίων, o numire pe care apoĭ Greciĭ din Olbia o confundase cu ἀπ' ἀρδίων, séŭ vêrfurĭ de săgețĭ. Chiar și numele regeluĭ Ariantan se pare a fi numaĭ o formă coruptă.

În tot casul, faptul ne apare positiv: pe Columna ceriuluĭ din Carpațĭ se afla așeḑat în timpurile ante-herodotice un crater enorm de metal, fie că acest crater este cel amintit de Herodot, fie că a fost un altul.

Craterele avuse la poporul pelasg o deosebită însemnătate religiósă. Ele formaŭ darurile cele maĭ prețióse ale regilor și ale principilor, pentru temple și pentru căile sfinte [2]). De regulă ele eraŭ așeḑate pe columne, orĭ piedestale, și conțineaŭ apa sfântă lustrală.

Unul din sanctuarele cele maĭ vechĭ și maĭ însemnate ale Pelasgilor meridionalĭ era la Dodona în Epir, unde se afla templul și oraculul cel renumit al luĭ Joe Pelasgicul. Aicĭ se afla de asemenea un crater misterios așeḑat pe o columnă. După cum ne spune Polemon Periegetul, un literat din șcóla alesandrină, și care trăise în sec. II. a. Chr., la Dodona se aflaŭ dóue columne paralele și aprópe una de alta. Pe una se afla așeḑat un crater de aramă asemenea unuĭ lebes (vas de metal cu marginĭ arondate). Ér pe altă columnă era așeḑat un prunc, ce ținea în mână un sbiciŭ. În partea dréptă a acestuĭ prunc se afla columna cu vasul. Când sufla vêntul, sforile de aramă ale sbiciuluĭ, carĭ eraŭ flexibile întogma ca cele naturale, se mișcaŭ și le băteaŭ fără întrerumpere vasul până când înceta vêntul [3]).

---

[1]) Strabo amintesce după fântânele vechĭ de o regiune geografică muntósă numită Ἀρδία (lib. VII. 5. 2), pe care însă dênsul o confundă cu o parte a Dalmațieĭ. De asemenea după cum ne spune Strabo (XI. 6. 2) vechiĭ autorĭ maĭ vorbiaŭ de Sarmatiĭ, de Arimaspiĭ séŭ Hyperboreiĭ, ce locuiaŭ de asupra Istruluĭ și a Adrieĭ, o regiune, care în tot casul nu putea sĕ fie lângă marea adriatică, unde nu se aflaŭ nicĭ Sarmațĭ, nicĭ Arimaspĭ.

[2]) **Herodoti** lib. I. c. 14. 25. 51. 70.

[3]) **Stephanus Byz.**, v. Δωδώ.

XXIV. ΣΤΗΛΗ ΧΡΥΣΗ ΜΕΓΑΛΗ. — COLUMNA CEA MARE DE AUR CONSECRATĂ LUĬ URAN, SATURN ȘI JOE.

1. *Evhemer despre Columna de aur dedicată luĭ Uran, etc.*

Un alt monument de o importanță capitală istorică, ce a esistat în timpurile vechĭ pe teritoriul locuit de Dacĭ, a fost Columna cea mare de aur, ridicată în onórea luĭ Uran, Saturn și Joe, despre care ne vorbesce istoricul Evhemer din Mesena, bărbat de o vastă erudițiune, care după Pliniu a trăit în epoca după Herodot [1]), ér după alțiĭ pe la a. 316 a. Chr.

Acest Evhemer, un discipul al șcóleĭ filosofice Cyrenaice, scrisese o istoriă sacră (ἱερὰ ἀναγραφή) pe basa documentelor și inscripțiunilor, ce le culesese în diferite călětoriĭ ale sale.

În literatura antică cartea luĭ Evhemer se bucurase de o mare véḍă, și după cum ne spune Varro, poetul Enniu făcuse o traducere de pe ea [2]). Din nefericire însă din acéstă importantă istoriă sacră a luĭ Evhemer nu ne-a rěmas de cât puține estrase, dar și aceste transformate și interpolate de ceĭ ce s'aŭ folosit de ele, fie, că nu cunosceaŭ regiunile, de carĭ vorbia Evhemer, fie că nu eraŭ de ajuns familiarisațĭ cu numirile geografice obscure, ce le întrebuința acest filosof.

În acéstă scriere a sa, Evhemer vorbia de o columnă de aur dedicată luĭ Uran, luĭ Saturn, Joe, Apollo și Dianeĭ, în o regiune numită de dênsul «Arabia de la Ocean», séŭ «Arabia fericită», și locuită de Doi, de Scythĭ, Oceanițĭ și Pancheĭ (Peucinĭ).

Vom reproduce maĭ ântâiŭ aicĭ o parte din pasagele luĭ Evhemer, ast-fel după cum le aflăm estrase și intercalate în istoria luĭ Diodor Sicul [3]). «În acéstă regiune» — autorul ne vorbesce de Arabia de la Ocean — «se află maĭ multe sate și orașe însemnate, din carĭ o parte sunt așeḍate pe valurĭ marĭ de pămênt (spre a fi apěrate de esundarĭ), ér altele pe coline, orĭ pe câmpiĭ. Orașele cele maĭ marĭ aŭ palate magnifice, o mare mulțime de locuitorĭ și abundanță de averĭ. Întreg ținutul acesta (Πᾶσα ἡ χώρα) e plin de

---

[1]) Plinii H. N. lib. XXXVI. 17. 2.

[2]) Varro, De agricultura, I. 43.

[3]) Diodori Siculi lib. V. c. 41—46.

turme numeróse de diferite genurĭ. El produce o recoltă copiósă, dar tot-o-dată este abundant în locurĭ de pășune pentru turme de oĭ și cireḑĭ de vite. Ținutul acesta este traversat de o mulțime de rîurĭ, carĭ umeḑesc în un mod favorabil suprafața pămêntuluĭ și contribue ast-fel la o deplină desvoltare a fructelor. Acésta este causa, pentru care acéstă parte a Arabieĭ, care prin bunătatea sa întrece cele-l-alte părțĭ, se numesce Fericită (εὐδαίμων), o numire, ce i corespunde întru adevĕr. La estremitățile acestuĭ ținut, din partea de jos a Oceanuluĭ, se află maĭ multe insule, din carĭ treĭ anume merită o descriere istorică. Cea de ântâiŭ se numesce insula sfântă (Ἱερά) și în care nu e permis de a înmormênta pe ceĭ decedațĭ. Altă insulă (a dóua) e depărtată de cea de ântâiŭ numaĭ cu 7 stadie (1 chilom. 470 m.), și în acésta se transportă și înmormêntéză ceĭ decedațĭ . . . . . Afară de aceste (dóue insule) maĭ esistă încă o insulă mare (a treia) depărtată la 30 stadie (6 chilom. 300 m.) de cea precedentă . . . Ea este situată în partea de rĕsărit a Oceanuluĭ (εἰς τὸ πρὸς ἕω μέρος τοῦ Ὠκεανοῦ κειμένη) și are o lungime de maĭ multe stadie. De pe promontoriul, ce se întinde spre rĕsărit se ḑice, că se vede regiunea Indică (Ἰνδική) ca și cum ar fi învĕluită în céță din causa depărtăriĭ sale celeĭ marĭ. În Panchea (acesta este numele insuleĭ celeĭ marĭ și al regiuniĭ din apropiere) se află maĭ multe lucrurĭ demne, ca sĕ fie memorate în o descriere istorică. Locuitoriĭ din Panchea parte sunt autochtonĭ (αὐτόχθονες) și aceștia se numesc Pancheĭ, parte sunt venițĭ acolo, anume Oceanițĭ, Indienĭ, Cretenĭ și Scythĭ. În Panchea se afla un oraș celebru numit Panara și care în privința prosperitățiĭ sale întrece pe tóte cele-l-alte orașe. Locuitoriĭ de aicĭ se numesc rugătoriĭ luĭ Joe Trifyliu (τοῦ Διὸς τοῦ Τριφυλίου) și sunt singuriĭ din tótă populațiunea Pancheei, carĭ trăesc după legile lor (αὐτόνομοι) și fără sĕ aibă vre un rege (ἀβασίλευτοι) . . . . Pe o câmpie deschisă, la o depărtare cam de 60 stadiĭ (12 chilom. 600 m.) de acest oraș se află templul luĭ Joe Trifyliu și care se bucură de o mare venerațiune pentru anticitatea și construcțiunea sa cea magnifică . . . . . . Acest sanctuariŭ e construit din pétră albă, are o lungime de dóue pletre (70 m.) și o lățime potrivită cu lungimea sa. El este așeḑat pe columne înalte și masive decorate cu sculpturĭ esecutate de maestriĭ celebriĭ. Aci se află și statuele cele memorabile ale ḑeilor, sculptate cu cea maĭ mare artă și admirabile prin colosele lor . . . . . De la templu se întinde un drum așternut cu petre avênd o lungime de 4 stadie (840 m.) și o lățime de un pletru (35 m.). Pe ambele marginĭ ale acestuĭ drum sunt aseḑate vase marĭ de aramă (χαλκεῖα μεγάλα) pe base patrate . . . . . Dincolo de

câmpul acesta se afla un munte înalt consecrat deilor și care se numesce Scaunul luĭ Uran și Olympul Trifyliu (Οὐρανοῦ δίφρος καὶ Τριφύλιος Ὄλυμπος). Anume se spune, că Uran cel bĕtrân, în timpul când ținuse dênsul imperiul lumiĭ, petrecea cu plăcere în locurile aceste și că din vêrful cel maĭ înalt al acestuĭ munte dênsul observa ceriul și stelele. Maĭ târdiŭ însă acest munte a primit numele de Olympul Trifyliu, fiind-că locuitoriĭ eraŭ compușĭ din treĭ gințĭ, anume din Pancheĭ, Oceanițĭ și Doĭ, carĭ maĭ târdiŭ aŭ fost espulsațĭ de aicĭ de Ammon. Anume se spune că acest Ammon, nu numaĭ că a alungat de aicĭ pe poporul acesta, dar a și distrus cu totul și asemĕnat cu pămêntul orașele lor Doia și Asterusa. În fie-care an preoțiĭ fac pe muntele acesta o festivitate óre-care cu multă sfințeniă . . . . Se maĭ află în acéstă insulă treĭ orașe marĭ însemnate anume Hyracia, Dalis și Oceanis. Întrégă regiunea acésta (Τὴν δὲ χώραν ὅλην) produce fructe în abundență. Cu deosebire se face aicĭ vin mult de tóte felurile. Bărbațiĭ sunt resboinicĭ și se folosesc în lupta de care, după obiceiul cel vechiŭ. Întrégă organisarea lor socială se compune din treĭ părțĭ. Clasa cea de ântâiŭ este a preoților (ἱερεῖς) și tot de clasa acésta se țin și meseriașiĭ. Clasa a doua e compusă din agricultorĭ (γεωργοὶ), ér în clasa a treia sunt ostașiĭ (στρατιῶται); de acéstă clasă se țin și păstoriĭ (νομεῖς). Conducătoriĭ tuturor sunt preoțiĭ. Aceștia desbat judecățile asupra controverselor, ce se ivesc și aŭ putere peste tóte lucrurile, ce se petrec în popor. Agricultoriĭ lucréză pămêntul, însă fructele le adună și pun în comun. Er când se împărțesce recolta, acela care a lucrat pămêntul maĭ bine capĕtă partea cea mare (după judecata preoților) . . . . De asemenea și păstoriĭ daŭ în comun cu tot devotamentul victimele și cele-l-alte lucrurĭ destinate pentru usul public . . . . În general nu e permis nimeruĭ sĕ aibă ceva ca proprietate particulară, afară numaĭ de casă și de grădină. Preoțiĭ primesc tot ce fată dobitócele, tóte productele, și dênșiĭ distribue apoĭ fie-căruĭ, ce i se cuvine după drept . . . . Ca îmbrăcăminte locuitoriĭ întrebuințéză vestminte moĭ, fiind-că oile lor se disting prin o lână de calitate fină. Atât bărbațiĭ, cât și femeile, pórtă ornamente de aur. Anume î-șĭ pun lanțurĭ împletite în jurul gâtuluĭ și brățare la mânĭ . . . . Ostașiĭ primesc léfă pentru serviciile ordinare, ce le fac; eĭ sunt împărțițĭ în cete, apără patria, o întăresc cu castre și propugnacule . . . Preoțiĭ îndeplinesc serviciul religios pentru deĭ maĭ mult cu imne și encomiĭ, lăudând prin versurĭ faptele sĕvêrșite de eĭ și bine-facerile lor pentru ómenĭ. Némul lor după cum povestesc eĭ, se trage din Creta, de unde aŭ fost adușĭ de Joe în Panchea pe când acesta trăia între ómenĭ și ținea domnia pămêntuluĭ. Ca o probă

despre acésta eĭ aduc modul lor de vorbire, arătând, că în limba lor sunt multe cuvinte rĕmase de la Cretenĭ. Buna-voinţă şi ospitalitatea, ce o aŭ faţă de aceştia, spun că le-a rĕmas de la strămoşĭ, şi acéstă tradiţiune s'a propagat din generaţiune în generaţiune la urmaşĭ. Eĭ maĭ arată chiar şi inscripţiunĭ (ἀναγραφάς), după cum spun redactate chiar de Joe, în timpul când acesta trăia cu muritoriĭ şi pusese fundamentul templuluĭ de acolo. Se maĭ află în ţinutul acesta (χώρα) mine abundente de aur, de argint, de aramă, de staniŭ şi de fer, însă din aceste nu e permis de a se esporta nimic afară din insulă . . . . Se maĭ află în templul acela o mare mulţime de darurĭ sfinte de aur şi de argint consecrate în onórea ḑeilor şi carĭ se conservă adunate în grămeḑĭ din o vechime depărtată . . . . Patul séŭ Scaunul ḑeuluĭ (ἡ κλίνη τοῦ θεοῦ) este lung de 6 coţĭ, lat de 4 coţĭ; el este întreg de aur şi fie-care parte a sa e lucrată cu multă artă. Lângă pat se află aşeḑată masa ḑeuluĭ, tot ast-fel de magnifică şi sumptuósă ca şi cele-l-alte aparate. La mijlocul patuluĭ se află aşeḑată o columnă enormă de aur, scrisă cu litere, pe carĭ Egiptenil le numesc sacre. Cu aceste litere sunt descrise faptele luĭ Uran şi ale luĭ Joe, şi la acéstă inscripţiune Mercur a adaus şi descrierea faptelor Dianeĭ şi ale luĭ Apollo» [1]).

---

[1]) **Diodori Siculi** lib. V. c. 46. 7: Κατὰ δε μέσην τὴν κλίνην ἕστηκε στήλη χρυσῆ μεγάλη. γράμματα ἔχουσα τὰ παρ' Αἰγυπτίοις ἱερὰ καλούμενα, δι' ὧν ἦσαν αἱ πράξεις Οὐρανοῦ τε καὶ Διὸς ἀναγεγραμμέναι, καὶ μετὰ ταύτας αἱ 'Αρτέμιδος καὶ 'Απόλλωνος ὑφ' 'Ερμοῦ προςαναγεγραμμέναι. — În alt loc Diodor Sicul resumă de noŭ descrierea luĭ Evhemer despre Arabia fericită, despre insula Panchea şi Columna luĭ Uran cu următórele cuvinte: «Ceĭ vechĭ», ḑice Diodor, «aŭ lăsat urmaşilor seĭ dóue concepţiunĭ diferite despre ḑeĭ, anume, că uniĭ sunt eternĭ, carĭ nu vor peri nicĭ o-dată, cum sunt sórele, luna şi cele-l-alte astre ale ceriuluĭ, de asemenea vênturile şi altele de natura acésta, de óre-ce fie-care din acestea are o origine şi durată eternă. Ér alţĭ ḑeĭ, ne spun dênşiĭ, sunt pămêntenĭ, carĭ aŭ câştigat cult şi onorĭ divine pentru bine-facerile aduse ómenilor, cum sunt Hercule, Bach, Aristeu şi alţiĭ asemenea acestora . . . . Anume Evhemer, amicul regeluĭ Cassandru (din Macedonia), care avuse sĕ îndeplinéscă în interesul acestuĭ rege, óre-carĭ legaţiunĭ şi sĕ facă călĕtoriĭ depărtate, spune, că îmbarcându-se din Arabia fericită a navigat maĭ multe ḑile pe Ocean, şi în fine a sosit la nisce insule încunjurate de ape marĭ, din carĭ una este maĭ însemnată şi care se numesce Panchea. Acolo dênsul a vĕḑut pe locuitoriĭ numiţĭ Pancheĭ, carĭ esceléză prin pietatea lor şi veneréză pe ḑeĭ cu pregătirĭ şi sacrificiĭ magnifice precum şi cu cele maĭ alese darurĭ de aur şi de argint. Acéstă insulă este sfântă (ἱερά) ḑeilor şi are maĭ multe lucrurĭ demne de admirat, atât pentru vechimea lor cât şi pentru escelenţa arteĭ, lucrurĭ pe carĭ noĭ le-am descris în particular în cartea nóstră precedentă. Anume se află în acéstă insulă un dél înalt, ér pe vêrful seŭ templul luĭ Joe Trifyliu, construit de el însuşĭ pe când trăia între ómenĭ şi ţinea imperiul lumiĭ pămêntescĭ. În acel templu se vede o columnă de aur,

Aceste sunt datele principale geografice şi etnografice, ce ne-aŭ rĕmas de la Evhemer cu privire la «Arabia fericită» de lângă Oceanos și la regiunea orĭ insula numită Panchea.

Istoria sacră a luĭ Evhemer avuse în anticitate mulţĭ adversarĭ din causa tendinţelor, ce le urmăria acest filosof cyrenaic, care voia sĕ esplice mitologia prin istoriă și cu deosebire voia sĕ probeze, că o parte din ḑeiĭ ceĭ marĭ aĭ religiuniĭ vechĭ aŭ fost simpli muritorĭ, carĭ pentru meritele și puterea lor câștigase onorĭ divine.

Aceștĭ antagoniștĭ aĭ sistemuluĭ, ce-l introdusese Evhemer în istoria sfântă a vechimiĭ, declarară de mincinósă întrégă descrierea, ce o făcuse dênsul despre regiunea numită Panchea, despre poporul cel fericit și model de pietate, ce locuia în aceste estremităţĭ ale lumiĭ vechĭ [1]). Motivele lor aveaŭ óre carĭ aparenţe convingătóre. Ca probă, aceștĭ adversarĭ aĭ doctrinelor cyrenaice aduceaŭ împrejurarea, că în Oceanul arabic, acolo unde căutaŭ dênșiĭ acest pămênt fericit al luĭ Evhemer, nu aŭ esistat nicĭ popórele, nicĭ orașele, nicĭ instituţiunile, nicĭ insulele, de carĭ vorbia acest filosof ateist, care în definitiv nu voia nicĭ maĭ mult, nicĭ maĭ puţin, de cât sĕ rĕstórne vechia religiune grecéscă.

Noĭ vom esamina aicĭ acéstă importantă relatare a luĭ Evhemer, din punct de vedere istoric și geografic, spre a ne puté da sémă de esistenţa și situaţiunea adevĕrată a acesteĭ memorabile regiunĭ.

---

care conţine o descriere sumară cu litere Pancescĭ a faptelor ilustre sĕvêrșite de Uran, de Saturn și de Joe (Ἐν τούτῳ τῷ ἱερῷ στήλην εἶναι χρυσῆν, ἐν ᾗ τοῖς Παγχαίοις γράμμασιν ὑπάρχειν γεγραμμένας τάς τε Οὐρανοῦ καὶ Κρονοῦ καὶ Διὸς πράξεις κεφαλαιωδῶς). Dênsul (Evhemer) maĭ adauge, că Uran a domnit cel de ântâiŭ dintre toţĭ, fiind un bărbat cu înalte sentimente de dreptate, cu o bună-voinţă fórte mare și fórte instruit în ce privesce cursul stelelor. El cel de ântâiŭ a adorat divinităţile cerescĭ cu victime și din acéstă causă a fost numit Οὐρανὸς, Ceriŭ» (Diod. Sic. Ed. Didot. lib. VI. c 2). — Punênd faţă în faţă aceste dóue estrase făcute de Diodor unul în cartea a V și altul în cartea a VI a istorieĭ sale, avem înaintea nóstră o mică imagine despre confusiunea, ce s'a introdus în textul original al luĭ Evhemer chiar și numaĭ din partea luĭ Diodor Sicul. În primul estras insula Sfântă este diferită de Panchea, în al doilea ele sunt identice. În primul estras columna luĭ Uran era scrisă cu litere, pe carĭ Egiptenìĭ le numiaŭ sacre, în al doilea cu litere naţionale Pancescĭ. În cartea a V-a Diodor spune, că templul luĭ Joe Trifyliu se afla pe o câmpiă, ér în cartea a VI-a pe un dél, confundând ast-fel magnificul sanctuariŭ cu muntele dedicat ḑeilor séŭ cu Olympul Trifyliu.

[1]) **Polybii** lib. XXXIV. 5. 9. — **Strabonis** lib. II. 4. 2. — **Plutarque**, D'Isis et d'Osiris. Citām traducţiunea francesă din 1784, Tome XI, p. 309: qui seroit ouvrir de grandes portes à la tourbe des mescreants atheistes . . . . , et donner manifeste ouverture et

2. *Patria luĭ Uran în regiunea munţilor Atlas. Arabia fericită a luĭ Evhemer lângă rîul Oceanos (s. Istru).*

După cum ne spune Evhemer, bĕtrânul rege Uran, pe când dênsul ţinea imperiul lumiĭ, petrecea adese-orĭ în regiunea numită Panchea, ce forma o parte din Arabia fericită.

Care era însă patria luĭ Uran? Este prima cestiune, ce ni se presintă aicĭ spre a ne puté orienta asupra situaţiuniĭ geografice a Arabieĭ fericite.

După cum ne spune Diodor, locuitoriĭ de lângă muntele Atlas (Oltuluĭ), stăpânitoriĭ «ţĕriĭ fericite» (χώρα εὐδαίμων), carĭ escelaŭ prin pietatea lor deosebită şi prin ospitalitatea lor faţă cu toţĭ veciniĭ, se glorificaŭ, ca ḑeiĭ lumiĭ vechĭ s'aŭ născut la dênşiĭ.

Anume eĭ spuneaŭ, că cel de ântâiŭ rege al lor a fost Uran [1]), adecă Cerіul în înţelesul posterior al cuvêntuluĭ, în realitate însă «Muntean» [2]), că acest Uran a adunat maĭ ântâiŭ în societate pe ómeniĭ rĕslăţiţĭ şi i-a făcut sĕ constitue comune; că el le-a dat legĭ şi i-a oprit sĕ trăiéscă în fără-de-legĭ, orĭ după modul férelor sĕlbatece; el i-a învĕţat sĕ cultive fructele bune şi sĕ le conserve; că el a supus cea maĭ mare parte a lumiĭ, cu deosebire ţinuturile despre apus şi nord; că el devotându-se cu un zel particular în a observa cursul stelelor, ajunsese sĕ pótă preḑice multe, ce se puteaŭ întêmpla în univers, că el a stabilit legile anuluĭ după cursul sóreluĭ şi le-a adus la cunoscinţa ómenilor; dênsul a împărţit anul în lunĭ după cursul luneĭ şi după anumite ore . . . . Numele luĭ apoĭ a fost aplicat la ceriŭ, nu numaĭ din causă, că el cunoscuse adânc rĕsăritul şi apusul stelelor şi alte fenomene cerescĭ, dar tot-o-dată pentru a face cunoscute lumiĭ meritele sale».

Domnia luĭ Uran în părţile de nord ale Istruluĭ ne apare nu numaĭ în tradiţiunea Hyperboreilor de lângă muntele Atlas, pe care ne-o comunică

---

grande licence aux impostures et tromperies de Evemerus le Messenien, lequel . . . a respandu par le monde universel toute impieté, transmuant et changeant tous ceulx que nous estimons dieux, en noms d'admiraulx, grands capitains, et de roys . . .

[1]) **Diodori Siculi** lib. III. 56: Ἀτλάντιοι τοὺς παρὰ τὸν Ὠκεανὸν τόπους κατικοῦντες καὶ χώραν εὐδαίμονα νεμόμενοι . . . τὴν δὲ γένεσιν τῶν θεῶν παρ' αὐτοῖς γενέσθαι φασί . . . . Μυθολογοῦσι δὲ πρῶτον παρ' αὐτοῖς Οὐρανὸν βασιλεῦσαι.

[2]) Numele ḑeuluĭ Uran (Οὐρανός) derivă de la οὖρος (în formă ionică) munte.

Diodor, dar ea formézǎ tot-o-datǎ fundamentul celor maĭ vechĭ legende pelasge cuprinse în poemele luĭ Homer şi Hesiod. Originea tuturor ḍeilor, ne spune Homer, era la Oceanos potamos [1]).

Arabia cea fericitǎ a luĭ Evhemer, traversatǎ de o mulţime de rîurĭ, o ţérǎ, ce se caracterisa prin recoltele sale abundente, avutǎ de turme, de mine de aur, de argint, de aramǎ şi de staniŭ, cu ómeniĭ sěĭ ceĭ piĭ şi cu organisarea sa cea patriarchalǎ, este una şi aceeaşĭ cu χώρα εὐδαίμων, séŭ cu regiunea cea fericitǎ a locuitorilor de lângǎ muntele Atlas, unde era patria şi reşedinţa luĭ Uran, primul întemeiǎtoriŭ al mareluĭ imperiŭ pelasg.

Ca o regiune geograficǎ, Arabia de la Istru, séŭ de la Pontul euxin, o întêmpinǎm adese orĭ amintitǎ la autoriĭ anticitǎţiĭ.

Încǎ în cele maĭ vechĭ legende grecescĭ Istrul, Ἴστρος, ne apare ca un fiŭ al Egipetuluĭ şi al Arabieĭ [2]). Esista aşa dar o Arabiǎ lângǎ Istru încǎ în timpurile mitologice.

De altǎ parte la poetul Eschyl, mulţimea cea belicósǎ de lângǎ muntele Caucas, unde suferise Prometheu, şi pe unde curgea rîul Oceanos, este numitǎ «flórea marţialǎ a Arabieĭ» [3]).

Tot ast-fel poetul latin Plaut, care trǎise în seculul al III-lea a. Chr. amintesce de o Arabia lângǎ Pontul euxin, o ţérǎ, ḍice dênsul, unde cresce în abundenţǎ absintul séŭ pelinul [4]). Arabia Ponticǎ a luĭ Plaut se întindea de la muntele Hem pe lângǎ ţěrmuriĭ mǎriĭ negre în sus pânǎ cǎtre apele rîuluĭ Borysthene séŭ Nipru, o regiune despre care poetul Ovidiu scrie: cǎ-l înfiórǎ, câmpurile eĭ cele deşerte acoperite numaĭ cu absintul cel trist, seceriş amar, demn de pǎmêntul, ce l'a produs [5]). Aceeaşĭ Arabiǎ europeanǎ a luĭ Plaut o maĭ aflǎm şi în seculul al XVII-lea tot ast-fel descrisǎ de archidiaconul Paul din Alepp. «În Moldova» ḍice dênsul, «în Ţéra-românéscǎ şi pânǎ la Moscova, spaţiul câmpiilor dintre tóte erburile e acoperit maĭ ales cu absint» [6]).

---

[1]) **Homeri** Ilias, XIV. v. 201.

[2]) **Apollodori** Bibl. lib. II. 1. 5. 4.

[3]) **Aeschyli** Prom. vinct. v. 420: Ἀραβίας τ᾽ ἄρειον ἄνθος.

[4]) **Plauti** Comoediae, Trinumus. Actul al III-lea: Syc. Omnium primum in Pontum aduecti ad Arabiam terram sumus. Charm. Eho, An etiam in Ponto Arabiast. Sy. Est: non illa ubi tus gignitur. Sét ubi apsinthuim fit ac cunila gallinacea.

[5]) **Ovidii** Ep. ex Ponto. III. 1. 23-24:

Tristia per vacuos horrent absinthia campos
Conveniensque suo messis amara loco.

[6]) **Hasdeu** Arch. ist. I. 2. 79.

Afară de genealogia mitologică a Istruluĭ, fiŭ al Arabieĭ, și afară de notițele geografice, ce ni le-a transmis Eschyl și Plaut, noĭ maĭ aflăm unele amintirĭ obscure despre Arabia din părțile de nord-vest ale măriĭ-negre și la alțĭ autorĭ.

La geograful Ptolemeu litoralul Măriĭ-negre începând de la brațul de nord al Dunăriĭ până la gurile rîuluĭ Borysthene și mărginit la apus cu rîul Hierasus séŭ Siret, era locuit de o populațiune, ce purta numele de Arpii [1]). Ér la Ammian Marcellin același ținut ne apare sub numele de Arabia [2]).

În fine eruditul archeolog Bessonov din Rusia maĭ scrie următórele: «Tot ce se numesce din vechime, însă într'o epocă deja istorică Kara-Vlachŭ în înțelesul cel maĭ larg al cuvêntuluĭ, pórtă în poesia poporală a Bulgarilor numele de Arab, ér poesia poporală a Sêrbilor este și maĭ esplicită». D. Bessonov citéză maĭ multe legende sêrbe și bulgare, prin carĭ î-șĭ întăresce aserțiunea. Bună óră. Într'o baladă, făimosul crăișor Marcu, eroul favorit al eposuluĭ bulgaro-sêrb, și inimic înverșunat al marceluĭ Mircea, este descris răpind de la Arabĭ tóte orașele până la Pont [3]).

La tóte aceste fântânĭ geografice vechĭ despre Arabia de lângă Istru, noĭ vom adauge aicĭ încă o împrejurare caracteristică, că în evul de mijloc însemnele eraldice ale Țĕreĭ-românescĭ eraŭ treĭ capete negre, ér ale Moldoveĭ dóue capete negre, adecă arabe [4]).

După cum vedem, numele de Arabia era aplicat la regiunea dintre Carpațĭ, Istru și Pontul euxin încă din timpurĭ fórte obscure. Partea principală a acesteĭ Arabie pontice orĭ oceanice (istrice), și anume aceea de lângă muntele Atlas ne apare la Evhemer ca Arabia fericită (ἡ εὐδαίμων Ἀραβία). Conumele de «fericită» i se atribuise acesteĭ regiunĭ favorisate de ceriŭ încă din timpurĭ fórte depărtate [5]). La acéstă numire face alusiune Pliniu când scrie: gens felix, si credimus, quos Hyperboreos appellavere [6]), și tot de acest titlu consecrat prin tradițiunĭ vechĭ î-șĭ adusese aminte împĕratul Aurelian, când bătuse monetele cu inscripțiunea DACIA FELIX [7]).

---

[1]) **Ptolemaei** Geogr. lib. III. c. 10. §. 7.

[2]) **Ammiani** lib. XXXI c. 3: Athanaricus Therwingorum dux . . . . castris denique prope Danasti (Nistru) margines . . . metatis, Mundericbum ducem limitis postea per Arabiam . . . misit hostium (Hunnorum) speculaturos adventum.

[3]) **Hasdeu,** Ist. crit. Vol. I (Ed. 2.) p. 98.

[4]) La Homer Hyperboreiĭ ceĭ piĭ de lângă Oceanos apar sub numele de Ethiopĭ (Ilias, I. 22. — Cf. Aeschyli Prom. vinct. v. 808).

[5]) Odyss. IV. 563 seqq. IX. v. 109 seqq. — **Aeschyli** Choeph. v. 373—374: μεγάλης δὲ τύχης καὶ ὑπερβορέου μείζονα.

[6]) **Plinii** lib. IV. 26. 11.

[7]) **Eckhel,** Doctr. numm. VII. 481.

Avem de a mulţămi numaĭ confusiuniĭ, ce o făcuse autoriĭ grecescĭ din epoca de decadenţă a geografieĭ, că numele de «Arabia fericită» a fost atribuit uneĭ părţĭ a Arabieĭ asiatice. Dar însuşĭ Pliniu cel bĕtrân constată, că acest conume era fals [1]). Arabia asiatică, acoperită de deşerturĭ vaste, cu o climă arḑĕtóre, cu munţĭ stâncoşĭ şi sterpĭ, cu un pămênt puţin productiv chiar pe lângă mare, lipsită chiar şi de păşunĭ, unde nu esistă nicĭ un rîŭ, care sĕ aibă un curs continuŭ de apă, de cât numaĭ când plóuă, lipsită de metale nobile, şi peste tot regiunea cea maĭ sĕracă a Asieĭ afară de Iranul oriental, o ţéră, pe care nicĭ Romaniĭ nu avură ambiţiunea sĕ o cuceréscă, şi care încă până astă-ḑĭ este în mare parte un pămênt necunoscut, nu a putut nicĭ o-dată sĕ capete numele de Arabia «fericită».

3. *Insula numită Panchea (Peuce) în istoria sacră a luĭ Evhemer.*

Lângă regiunea, pe care Evhemer o numesce «Arabia fericită» dênsul maĭ face amintire de un teritoriŭ cu oraşe însemnate, cu munţĭ şi câmpiĭ întinse numit Panchea (Παγχαία) şi care se afla în partea de rĕsărit a apeĭ Oceanos.

Textul luĭ Evhemer cu privire la acéstă parte a Arabieĭ fericite nu este destul de clar. Panchea figuréză la dênsul acum ca χώρα, séŭ ca regiune continentală, acum ca νῆσος, séŭ insulă. O probă că Panchea luĭ Evhemer forma de fapt numaĭ o continuitate geografică a Arabieĭ fericite, şi nu se afla situată în apele cele deschise ale măriĭ marĭ.

Ceĭ vechĭ, cu tóte că avuse înainte întreg textul acestuĭ istoric-filosof, însă nu eraŭ nicĭ dênşiĭ pe deplin orientaţĭ în ce privesce caracterul geografic a acesteĭ regiunĭ.

La Polybiu, Panchea luĭ Evhemer este numita regiune [2]), la Strabo ţéra [3]), ér la Diodor Sicul ea ne apare ca χώρα şi ca νῆσος. În tot casul Panchea luĭ Evhemer este o insulă, însă nu maritimă.

Delta Dunăriĭ ne apare în literatura geografică grecéscă, încă începênd

---

[1]) Plinii lib. XII. c. 41: et tamen Felix appellatur Arabia, falsa et ingrata cognominis.

[2]) Polybii Hist. lib. XXXIV. 5. 9: Ὁ (Εὐήμερος Μεσσήνιος) μέντοι γε εἰς μίαν χώραν, τὴν Παγχαίαν, λέγει πλεῦσαι.

[3]) Strabonis Geogr. lib. II. c. 4. 2: χώραν τὴν Παγχαίαν. — Ibid. lib. VII. 3. 6: παρ' Εὐημέρῳ δὲ τὴν Παγχαίαν γῆν . . .

din seculul al III-lea a. Chr., sub numele de Peuce (Πεύκη), o numire, pe care Eratosthene o derivă de la specia de arborĭ πεύκη (brad), ce crescea în acéstă insulă [1]). În realitate însă Πεύκη era numaĭ o formă grecisată a uneĭ numirĭ indigene.

În poema epică despre Argonauţĭ, ce se atribue luĭ Orpheu, se amintesce lângă gurile rîuluĭ Oceanos séŭ ale Istruluĭ de locuitoriĭ aşa numiţĭ Pacti [2]), şi carĭ nu eraŭ alţiĭ de cât Pancheiĭ luĭ Evhemer.

Diferite numirĭ topografice similare ni se presintă până în dilele nóstre în părţile de jos ale Dunăriĭ. Din aceste vom aminti aicĭ următórele: Pangalia, unul din oraşele cele maĭ însemnate ale Dobrogeĭ în evul de mijloc, situat spre sud de Constanţa pe ruinele vechiuluĭ Calatis [3]); Panga, vale spre nord de comuna Dăienĭ; Păncescĭ, têrg în judeţul Roman; alte treĭ comune numite Păncescĭ în judeţele Putna, Bacăŭ, Roman; Panciu, o comună urbană în judeţul Roman; Pancea, dél în judeţul Prahova.

Putem aşa dar stabili cu o deplină convingere istorică, că numirea de Peuce, pe care geografiĭ grecescĭ din timpurile din urmă ale anticităţiĭ o atribuise insuleĭ formate de braţele Dunăriĭ, este una şi aceaşĭ numire geografică cu Panchea luĭ Evhemer. Însă filosoful Cyrenaic estinde acéstă numire şi la o parte însemnată din Scythia mică, séŭ Dobrogea [4]).

Se maĭ presintă aicĭ încă o circumstanţă geografică, pe care nu putem trece cu vederea. După cum scrie Evhemer, regiunea, séŭ insula, numită Panchea, se afla situată în apropiere de altă insulă maĭ mică, considerată însă de sfântă, şi care nu póte fi alta de cât insula Leuce, căreia până în timpurile din urmă ale anticităţiĭ i se atribuise epitetul de sacră [5]), divină şi luminósă [6]).

---

[1]) **Stephanus**, Thesaurus gr. L. v. Πεύκη. Nomen insulae ab arboris nomine derivat Eratosth. ap. schol. Apoll. Rh.: διὰ τὸ πολλὰς ἔχειν πεύκας. — Cf. Scymnus, v. 785-790.

[2]) **Orphei** Argonautica (Ed. Schneider, 1803) v. 1070-1073:

. . . . διὰ στόματος κίεν Ἀργώ . . .
λείπομεν ἔνθα καὶ ἔνθα βροτῶν ἀπηνέα φῦλα
Πακτῶν Ἀρκτείων τε γένος Λελίων τ' ἀγερώχων.
τοξοφόρους τε Σκύθας . . . .

[3]) **Jireček**, Gesch. d. Bulg. 1876, p. 400. — În un portulan manuscris din a. 1351 în Biblioteca Laurenciană din Florenţia: Pangalla.

[4]) Într'o vechime fórte depărtată gura principală a Dunăriĭ se afla mult maĭ spre sud. Astfel Herodot (II. 34), care după cum se vede avuse înaintea sa nisce fântânĭ geografice mult maĭ vechĭ, ne spune, că Istrul se vĕrsa în mare în faţă de oraşul Sinope al Asieĭ micĭ. — Cf. Aristotele, Meteor. d. I. 13; si De generat. anim. VIII. 28.

[5]) **Scylacis** Periplus c. 68: Λευκή, ἱερὰ τοῦ Ἀχιλλέως.

[6]) A se vedé maĭ sus p 97.

Regiunea, orĭ insula, Panchea, situată în apropiere de mare, între Scyţĭ şi Geţĭ, ne apare încă din timpurile luĭ Evhemer ca un colţ fericit de pămênt, unde interesele economice şi interesele comerciale făceaŭ sĕ se întâlnéscă şi stabiléscă diferite grupe de locuitorĭ din ţinuturile vecine şi din insulele măriĭ egee.

Populaţiunea Pancheeĭ, ne spune Evhemer, afară de locuitoriĭ autochtonĭ, carĭ se numiaŭ Pancheĭ, se maĭ compunea din următórele triburĭ, ce imigrase maĭ târḑiŭ acolo, anume Scythĭ, Oceaniţĭ (séŭ locuitorĭ din părţile superióre ale Oceanuluĭ, Istruluĭ), Cretenĭ, Indienĭ şi în fine Doĭ.

Aceştĭ Doĭ, despre carĭ ne spune Evhemer, că locuisc o-dată în numĕr considerabil în Panchea, de unde eĭ aŭ fost apoĭ espulsaţĭ, nu sunt de cât Daiĭ luĭ Strabo [1]), un nume, sub care ceĭ vechĭ înţelegeaŭ pe Dacĭ, séŭ triburile pastorale de la Carpaţĭ. Tot ale lor aŭ fost după cum resultă din Evhemer oraşele Doia şi Dalis, din carĭ cel de ântâiŭ se pare a fi identic cu Dausdava al luĭ Ptolemeŭ, situat între braţele Dunăriĭ [2]), ér al doilea a fost probabil comuna cea însemnată de păstorĭ, numită astă-ḑĭ Dăienĭ în Dobrogea.

În ce privesce pe Creteniĭ imigraţĭ în Panchea, eĭ nu sunt de cât premergătoriĭ preistoricĭ aĭ coloniilor comerciale Milesiene de la Dunărea de jos. Însuşĭ Miletul, acest oraş înfloritoriŭ şi puternic de pe ţĕrmuriĭ Asieĭ micĭ, a fost la început numaĭ o colonia Creténă.

În fine Evhemer în descrierea Pancheeĭ maĭ face amintire de o grupă de locuitorĭ imigraţĭ, pe carĭ dênsul i numesce Indi. După Apolloniu Rhodiu, pe câmpul cel vast şi deşert, ce se întindea de la gurile Istruluĭ în sus, locuiaŭ în timpurile maĭ vechĭ aşa numiţiĭ Sindi [3]). Indi luĭ Evhemer imigraţĭ în insula Panchea şi Sindi luĭ Apolloniu Rhodiu din sus de gurile Dunăriĭ ne apar ca unul şi acelaşĭ popor de rasă pelasgă. După cum ne spune Pliniu, rîul cel mare al Asieĭ, Indus, era numit de locuitoriĭ indigenĭ Sindus [4]). De aicĭ se esplică pentru ce geografiĭ vechĭ identificaŭ numirea de Sindi cu Indi. Despre locuitoriĭ numiţĭ Indi de la Istru maĭ avem şi o tra-

---

[1]) **Strabonis** lib. VII. 3. 12: Δακοὺς ... οὓς οἶμαι Δάους καλεῖσθαι τὸ παλαιόν ἀφ' οὗ καὶ παρὰ τοῖς Ἀττικοῖς ἐπεπόλασε τὰ τῶν οἰκετῶν ὀνόματα Γέται καὶ Δάοι.

[2]) **Ptolemaei** Geogr. III. 10. 6: Μεταξὺ δὲ τοῦ ποταμοῦ πόλεις αἵδε· Δαούσδαυα νγ' μδ' γο''; Τιβίσκα νε' μζ' γ''.

[3]) **Apollonii Rhodii** lib. IV. v. 322. — După istoricul Timonax câmpul Sindilor (τῶν Σίνδων πεδίον) se întindea până la punctul, unde Istrul se despărţia în dóue albiĭ séŭ până la cataracte, după cum vom vedé maĭ târḑiŭ (Fragm. Hist. graec. IV. 522. 1).— O altă grupă de Sindi locuia după Scylax (§. 72) lângă lacul Meotic: Μετὰ δὲ Μαιώτας Σίνδοι ἔθνος. La aceştia se refere pasagiul luĭ Evhemer, unde scrie, că după cum se spune, din Panchea se póte vedé Indica (Ἰνδική), ca şi învĕluită în céţă.

[4]) **Plinii** lib. VI. 23. 1: Indus incolis Sindus appellatur.

dițiune geografică. În o vechiă baladă sêrbéscă teritoriul actual al Țěreĭ-românescĭ pórtă numele de India [1]).

Ca centre maĭ însemnate ale populațiuniĭ din Panchea, afară de Doia și Dalis, Evhemer maĭ amintesce orașele Hyracia, Oceanis și Panara.

Hyracia parc a fi vechiul oraș încunjurat cu murĭ Heraclea, ce esistase o-dată în apropiere de gurile Istruluĭ, care însă în timpurile luĭ Pliniu era dispărut [2]). Ér Oceanis este probabil vechiul Axium séŭ Axiopolis, de pe țěrmurelc drept al Dunăriĭ, lângă Rașova de astă-dĭ. În fond Oceanis și Axium era una și aceeașĭ numirc.

În ce privcscc organisațiunea politică și socială a locuitorilor din Panchea, ea ne presintă întru tóte caracterele instituțiunilor tradiționale ale Hyperboreilor și Dacilor.

În tóte orașele Panchceĭ, după cum ne spune Evhemcr, clasa orĭ casta dominantă o formaŭ preoțiĭ. Eĭ eraŭ nu numaĭ miniștriĭ altarelor, dar tot-o-dată și cârmuitoriĭ poporuluĭ. Pe lângă funcțiunile sacerdotale, preoțiĭ din Panchea maĭ concentrase în mânile lor tóte puterile politice și juridice.

Aceeașĭ formă de guvernare o aflăm și la Hyperboreĭ. După cum ne spune Hecateu, descendențiĭ regeluĭ Boreas aveaŭ nu numaĭ domnia politică peste insula cea sfântă a Hyperboreilor, dar eraŭ tot-o-dată și administratoriĭ templuluĭ celuĭ mare al luĭ Apollo [3]). Aceleașĭ instituțiunĭ naționale teocratice le aveaŭ și Daciĭ [4]).

În fine comuniunea de averĭ, ce o aflăm la triburile agricole și pastorale din Panchea, are între tóte caracterul vechilor instituțiunĭ pelasgo-gete.

---

[1]) **Hasdeu**, Etymologicum magnum Romaniae. Tom. IV. Introducere, p. CXXXV.

[2]) **Plinii** lib. IV. 18. 5: Jamque Thracia altero latere a Pontico littore incipiens, ubi Ister amnis immergitur, vel pulcherrimas in eo parte urbes habet . . . . Heracleam habuit, et Bizonen terrae hiatu raptam.— Acéstă Heracleă parc a fi fost situată lângă brațul de sud al Istruluĭ, numit astă-dĭ al Sf. George, ér la Ptolemeu (III. 10. 2) Inariacion stoma, unde regele Filip II al Macedonieĭ voise sě ridice o statuă luĭ Hercule (Justini lib. IX. 2: vovisse se [Philippum] statuam Herculi, ad quam in ostio Istri ponendam se venire). Conferesce și notița luĭ Arrian despre sacrificiul, ce-l face Alesandru cel Mare lângă Delta Dunăriĭ luĭ Joe Soteros, luĭ Hercule și Istruluĭ (De exp. Alex. I. 4· 5).— Maĭ este de notat aicĭ, că una din gurile Niluluĭ încă era consecrată luĭ Hercule și purta numele de stoma Heracleoticon (Taciti Ann. II. 60. — Strabo, II. 1. 35.— Diodor, I. 3. 37).

[3]) **Diodori Siculi** lib. II. 47: Βασιλεύειν δὲ τῆς πόλεως ταύτης καὶ τοῦ τεμένους ἐπάρχειν τοὺς ὀνομαζομένους Βορεάδας.

[4]) **Strabonis** lib. VII. 3. 11; XVI. 2. 39.— Jornandis De Get. orig. c. 5.— O constituțiune analógă o aflăm și la triburile pelasge ale Cappadocieĭ (Strabo, XII. 2. 3).

Ne sunt cunoscute următórele versurĭ ale luĭ Horațiŭ: Maĭ bine trăesce poporul cel rigid al Geților, ale căror moșiĭ nehotărnicite produc recolte pentru toțĭ. Aicĭ nime nu cultivă pămêntul maĭ mult de un an; ér după ce unul și-a îndeplinit munca sa, până când el se odihnesce, vine altul și-l înlocuiesce cu asemenea îndatorire[1]). Ér Criton, care trăise în timpul luĭ Traian și scrisese o istoriă a Geților, ne spune într'un fragment al sĕŭ, ce a rĕmas la Suida, că o parte din Gețĭ aveaŭ să îndeplinéscă lucrările de agricultură, iar ceĭ ce urmaŭ pe rege în rĕsboiŭ, adecă militariĭ, îngrijiaŭ de castele[2]).

Originea comuniuniĭ de averĭ la poporul pelasg se reducea la timpurile cele fericite ale luĭ Saturn.

În acéstă privință scrie Trog Pompeiŭ: că Saturn a fost un rege cu sentimente de dreptate așa de înalte, în cât în timpul, când domnise dênsul, nime nu a servit unul altuia, și nicĭ nu a avut cine-va vre-o avere particulară, ci tóte eraŭ comune și neîmpărțite, ca un singur patrimoniu al tuturor[3]).

4. *Olympul Triphyliu din insula Pancheeĭ.*

În insula Panchea, după cum ne spune Evhemer, se afla un munte consecrat ḑeilor, care maĭ ântâiŭ se numise Scaunul luĭ Uran, ér maĭ târḑiŭ Olympul Triphyliu.

Acest munte sfânt al Pancheeĭ purta după Evhemer conumele de Τριφύλιος, fiind-că locuitoriĭ acesteĭ memorabile insule se compuneaŭ din treĭ ginţĭ, τρίς și φυλή, trib. O etimologiă viciósă. Triphylul din insula Panchea nu putea sĕ fie de cât un Trimonțiu séŭ Τρίφυλλον, de la τρίς și φύλλον, fóia, în casul de fațā vêrf séŭ pisc, după cum în timpurile luĭ Pliniu un munte al

---

1) **Horatii** Od. lib. III. 24:

Campestres melius Scythae . . .
Vivunt et rigidi Getae;
Immetata quibus jugera liberas
Fruges et Cererem ferunt . . . .

2) **Suidas**, v. Βοωτίαις.

3) **Justini** Hist. ex Trogo Pompeio, lib. XLIII. 1: rex Saturnus tantae justitiae fuisse traditur, ut neque servierit sub illo quisquam, neque quicquam privatae rei habuerit: sed omnia communia et indivisa omnibus fuerint, veluti unum cunctis patrimonium esset.

Campanieĭ se numia Trifolium[1]) și după cum un munte cu numirea de Trifoiŭ se află în județul Prahova (România) spre nord-vest de cătunul Scurtescĭ [2]).

Încă din cea maĭ obscură anticitate, credințele poporale atribuise o putere mistică numěruluĭ combinat de treĭ. Trinitatea este o vechiă dogmă religiósă, pe care o aflăm esprimată în mod simbolic în formele rituale și pe diferite monumente ale epoceĭ pelasge. Marele deŭ din Panchea se numise Τριφύλιος, séŭ maĭ corect Τριφύλλιος, nu după numěrul ginților din Panchea, ci după cele treĭ înălțimĭ ale munteluĭ sfânt, întocmaĭ, după cum la Grecĭ Joe avea conumele de Ὀλύμπιος, la Troianĭ Idaeus și la Romanĭ Capitolinus, după munțiĭ, ce eraŭ consecrațĭ maiestățiĭ divine ca o reședință demnă pe pământ.

O reminiscență religiósă despre Olympul Triphylliu din părțile de jos ale Istruluĭ, o aflăm și astă-dĭ în tradițiunile locuitorilor românĭ din Dobrogea. Colindele române din acéstă parte a Dunăriĭ de jos celebréză cu deosebită pietate pe Maica Domnuluĭ, care luând în brațe pe fiul de curênd născut, plécă sě urce ceĭ treĭ munțĭ sfințĭ, vechia reședință a divinităților antecreștine din acéstă regiune.

Reproducem aicĭ un specimen din aceste colinde particulare ale Dobrogeĭ:

Ér Maica sfântă Maria
Fiŭ la brațe că-șĭ lua,
Cărăruia și-o lua,
Cărăruia la triĭ munțĭ,
Urcă-șĭ munte, urcă-șĭ doĭ,
Când fuse la munte de triĭ
Puse jos sě s'odihnéscă,
Coconaș sě-șĭ premenéscă . . . [3]).

De asemenea maĭ aflăm și astă-dĭ în aceste părțĭ ale Istruluĭ de jos unele resturĭ importante din vechiul cult al luĭ Ζεύς Τριφύλλιος. Tradițiunile poporale de pe teritoriul Dobrogeĭ, cum și din unele părțĭ ale județelor vecine, Brăila și Covurluĭ, atribue o deosebită importanță religiósă unuĭ sfânt cu numele de Trif séŭ Triful, ale căruĭ caractere însă sunt cu totul antecreștine. Acest sfânt Trif séŭ Triful este după credințele poporale române divinitatea, care dă rod pămêntuluĭ. El fructifică țérinele séŭ câmpurile de

[1]) Plinii H. N. lib. XIV. 8. 9.

[2]) Un oraș cu numele de Τρίφουλον este amintit la Ptolemeŭ (III. 8) în Dacia, în regiunea de sus a Prutuluĭ.

[3]) Comunicată de înv. I. Negrescu, com. Parachioĭ, jud. Constanța. O variantă la Burada (O călětoriă în Dobrogea, p. 51—53), ér alte variante din acelașĭ județ în colecțiunea nóstră inedită.

arătură, grădinile, pomiĭ, viile; le apără de distrugerea gadinilor și a férelor sĕlbatece; el este maĭ mare peste turme și vite, favoriséză producțiunea livedilor, peste tot el este protectorul întregeĭ economiĭ rurale și pastorale [1]).

Cultul luĭ Trif séŭ Triful întrece după cum vedem pe al tuturor celoralalțĭ sfințĭ crestinĭ. El este un fel de conducătoriŭ al natureĭ. El maĭ are și astă-dĭ o parte din atributele divinitățiĭ supreme, a luĭ Ζεύς εὐρύοπα, care după Hesiod, face pămêntul sĕ producă cele trebuinciόse pentru traiul ómenilor, face sĕ crésca în munte ghinda pe stejarĭ, înmulțesce albinele, face ca oile sĕ fie încărcate cu lâna, și câmpurile sĕ producă recolte abundente [2]). Atât după nume, cum și după caracterele cultuluĭ sĕŭ, Trif séŭ Triful este identic cu marea divinitate, pe care Evhemer o numesce Ζεύς Τριφύλιος.

În fine în alte colinde române, carĭ se ocupă cu lucrările și bine-facerile agricultureĭ, s'a maĭ conservat o importantă reminiscență despre un stâlp misterios de aur, unde se adunaŭ și trieraŭ recoltele de pe câmpurile arate:

Apoĭ carele pornia
La stâlpul de aur
Cu aria de argint,
Ca și care nu maĭ sunt;
Grâul pe ariă-l întindea . . . [3])

Séŭ în altă variantă:

S'o dus la stâlpul de aur,
La aria de argint,
Unde boierĭ nu maĭ sunt . . . [4])

Este afară de orĭ-ce îndoiélă, că acest stâlp de aur, de care fac amintire colindele agrare române, nu era o ficțiune poetică, ci o columnă reală istorică de o însemnătate particulară, ridicată în timpurile preistorice lângă un templu óre-care. Agricultoriĭ din Panchea, ne spune Evhemer, lucréză pămêntul, ér fructele le aduc și pun în comun, pe carĭ apoĭ preoțiĭ le împărțesc între agricultorĭ după meritele și activitatea fie-căruĭ. Însă dacă acest stâlp de aur al tradițiunilor române este identic cu columna de aur, de care ne vorbesce Evhemer, nu putem sci. Noĭ ne mărginim a constata aicĭ numaĭ

---

1) După respunsurile primite la Cestionariul nostru istoric din comunele Gârliciŭ, Gârdănescĭ, Oltina, Seimeniĭ-marĭ, j. Constanța, și Gârla-mare, j. Mehedințĭ.

2) Hesiodi Opera et Dies, v. 230 seqq.

3) Mândrescu, Literatură și obiceiurĭ poporane, p. 220.

4) Reteganul, Colecțiune inedită. Partea I. Datinele Crăciunuluĭ, p. 435, în Biblioteca Academieĭ române.

faptul, că în ţĕrile române maĭ esistă şi astă-ḑĭ reminiscenţa unuĭ celebru stâlp de aur al timpurilor archaice, cântat în colindele plugarilor [1]).

Inscripţiunea de pe columna cea memorabilă de aur, de lângă rîul Oceanos, séŭ Istru, consecrată marilor divinităţĭ pelasge, luĭ Uran, Saturn, Joe, Apollo şi Dianeĭ, conţinea, după Evhemer, o descriere sumară a evenimentelor marĭ politice şi religióse, ce se petrecuse în timpurile acesteĭ dinastiĭ divinisate. Cu alte cuvinte acéstă inscripţiune cuprindea istoria întemeiăriĭ mareluĭ imperiŭ pelasg, despre care vom vorbi maĭ târḑiŭ; monument de o estremă importanţă pentru civilisaţiunea vechiă europénă, şi care fórte probabil a dispărut pentru tot-de-una.

---

[1]) În colindele române, în carĭ se cântă magnificenţa Mănăstiriĭ albe, din insula de lângă gurile Dunăriĭ, se maĭ face amintire, în unele de un «jeţ de aur scris», în care şede Dumneḑeŭ, ér în altele de «jeţurĭ de aur scrise», în carĭ şed Bunul Dumneḑeŭ şi Moş Crăciun. În Babilon, după cum ne spune Herodot (I. 183) încă se afla un mare simulacru de aur, ce representa pe Joe şeḑênd. Lângă ḑeŭ se afla aşeḑată o masă mare de aur, un scăunel pentru picióre şi un tron, tot de aur.

XXV. ΧΡΥΣΕΑ ΜΗΛΑ — MERELE DE AUR ALE GAEEI.

După vechile tradițiunĭ grecescĭ a un-spre-ḑecea lucrare, pe care regele Eurystheu din Mycena o impusese luĭ Hercule a fost sĕ-ĭ aducă merele de aur, χρύσεα μῆλα, din grădina ḑeilor, ce se afla lângă muntele Atlaş din ţéra Hyperboreilor.

Despre originea tradiţională a acestor mere istoricul Pherecyde din sec. V a. Chr. scrie următórele: că la căsătoria luĭ Joe cu Junona, Gaea, séŭ Terra, adusese ca dar nisce mere de aur cu ramurĭ, pe carĭ ḑeiţa Junona admirându-le fórte mult a dat ordin să le planteze în grădina ḑeilor[1]), numită și grădina Hesperidelor[2]), de lângă muntele Atlas, în ţéra Hyperboreilor, și fiind-că fetele luĭ Atlas culegeaŭ în continu merele acestea pe furiș, ḑeiţa Junona puse un bălaur gigantic, ca păḑitoriŭ al grădineĭ.

Hercule, după ce primesee de la Eurysteu însărcinarea, ca sĕ-ĭ aducă merele de aur de lângă muntele Atlas, plécă din Argos, călĕtoresce peste Macedonia, Illyria, și vine în ţéra Hyperboreilor, unde liberéză maĭ ântâiŭ pe Prometheu din catenele sale. În semn de mulţumire Prometheu sfătuesce pe Hercule, ca sĕ nu mérgă în persónă după mere, ci sĕ róge pe Atlas, ca sĕ i le aducă. Hercule plécă la Atlas, i enaréză însărcinarea, ce o primise de la Eurysteu și-l rógă sĕ-ĭ aducă cele treĭ mere de la Hesperide. Atlas i îndeplinesce dorinţa, ér Hercule ia merele și le duce la Eurystheu[3]).

Acum însă începe o nóuă fasă în istoria răpiriĭ acestor mere de aur.

Regele Eurystheu, se convinge în fine, că s'a sĕvêrșit un act de impietate eu răpirea acestor mere și le dăruesce luĭ Hercule. Acesta la rêndul sĕŭ avênd aceleașĭ scrupule nu voiesce sĕ ţină merele pentru sine, ci le dă Minerveĭ, care le aduce înapoĭ la locul de unde aŭ fost luate, fiind-că era un sacrilegiŭ, ḑice Apollodor, că acele mere sĕ fie duse în altă parte.

După alte tradiţiunĭ Hercule plécă din Argos cu oștire numerósă ca sĕ pótă lua de la Hyperboreĭ aceste darurĭ preţióse și sfinte.

Era o espediţiune formală de rĕsboiŭ, στρατεία[4]), întocma precum a fost

---

[1]) **Pherecydis** lib. I. frag. 33 a: εἰς τὸν τῶν θεῶν κῆπον, ὃς ἦν παρὰ τῷ Ἄτλαντι. — Cf. ibid. fragm. 33 in Fragmenta Hist. graec. I. p. 78—79.

[2]) Despre Hesperidele de lângă riul Oceanos, orĭ de lângă Atlas și Rhipaci, vom vorbi maĭ la vale, într'un capitul special.

[3]) **Apollodori** Bibl. II. 5. 11. — A se vedé maĭ sus la pag. 453 figura luĭ Hercule ţinênd merele luate de la Hesperide.

[4]) **Strabonis** Geogr. lib. III. 2. 14.

espedițiunea pentru luarea cirеḑilor luĭ Geryon și a Argonauților pentru răpirea și transportarea în Thesalia a lâneĭ de aur.

Acésta este pe scurt istoria legendară a merelor de aur din țera Hyperboreilor.

După cum ne spune Pherecyde, aceste făimóse mere de aur, ce se păstraŭ într'un loc sfânt de lângă muntele Atlas, constituiaŭ un dar nupțial, ce-l făcuse Gaea la căsătoria nepoților sěĭ, Joe cu Junona. Avem aicĭ un act caracteristic din vechile ceremoniĭ ale căsătorieĭ pelasge.

Datina de a se da mireseĭ la încredințare unul séŭ dóue mere s'a maĭ păstrat până în ḑiua de astă-ḑĭ la poporul român, cu deosebire în ținuturile de peste Carpațĭ.

În acéstă privință părintele Fl. Marian din Bucovina scrie următórele: «În alte părțĭ ale Transilvanieĭ, și anume despre Maramureș, pețitoriĭ (adecă ómeniĭ de încredere aĭ tîněruluĭ, care voiesce a se căsători) după ce maĭ ântâiŭ iaŭ pe departe pe părințiĭ feteĭ și cunosc din vorbele acestora, că ar voi sě-șĭ mărite fata, unul scóte de sub suman o ploscă de rachiŭ, ér cel alalt un măr și le pun pe masă. Plosca e ca tóte ploscele, însă mărul se deosibescc mult de alte mere. În el sunt băgațĭ de regulă vreo doĭ, treĭ, talerĭ, vr'o cățĭ-va puișorĭ (banĭ měrunțĭ de argint) și cel puțin un galbin... și fie-care ban trebue sě fie noŭ. La vederea acestora toțĭ ceĭ din casă se conving pe deplin, că óspețiĭ aceștia sunt pețitorĭ. Toțĭ o sciŭ, că mărul e semnul încredințăriĭ.... în aceste părțĭ încredințarea se face printr'un măr. Pețitoriĭ daŭ feteĭ în mână un măr înzestrat cu banĭ[1])».

Se presintă acum cestiunea, dacă aceste mere, cărora vechimea le maĭ atribuia și o putere fermecătóriă, aŭ fost întru adevěr de aur, adecă obiecte prețióse consecrate ḑeilor, orĭ dacă ele aŭ fost numaĭ simple fructe naturale.

Chiar și istoria răpiriĭ acestor treĭ mere, trimiterea uneĭ espedițiunĭ, în frunte cu cel maĭ celebru eroŭ al vechimiĭ; ca sě le pótă lua; ducerea lor în părțile meridionale ale Grecieĭ și în fine aducerea lor érășĭ înapoĭ, ne pun în evidență faptul, că aceste mere nu eraŭ nisce fructe naturale, supuse stri-

---

[1]) Marianŭ, Nunta la Românĭ, p. 104. — În Bucovina acéstă ceremoniă se face cu dóue mere:

Constantine Bălucele!
Légă calul de zebrele
Și-ĭ dă fên cu floricele,
Și-l adapă în covățele,
Și ia 'n mână dóue mere
Vin' la mama și mě cere.

Marianŭ, Nunta la Românĭ, p. 152.

În alte părțĭ ale Transilvaniei sub decursul ospětuluĭ maĭ face nunul încă o cinste fineĭ sale, predându-ĭ adecă un măr mare și chindisit cu crucerĭ (Ibid. p. 753).

căciunii, ci obiecte prețióse de artă cu tradițiunĭ vechĭ și cu o însemnătate religiósă particulară [1]).

În cântecele tradiționale române se maĭ face și astă-dĭ amintire de obiceiul, ce era introdus la familiele princiare de a se da mireseĭ orĭ mireluĭ ca semn de încredințare un măr întru adevĕr de aur [2]).

Tot de aur aŭ fost ast-fel și merele, pe carĭ le dăruise Gaea Junoneĭ în aceste timpurĭ vechĭ ale fericiriĭ pelasge, numite alt-cum și vécul de aur.

Memoria acestor mere de aur, ca dar făcut din partea uneĭ divinitățĭ, s'a maĭ păstrat încă până astă-dĭ în tradițiunile române.

Ast-fel într'o colindă poporală română, Hercule figuréză sub numele de Troian, după cum tot ast-fel figuréză și în alte tradițiunĭ de la Carpațĭ și Balcanĭ [3]). Acest Hercule-Troian după ce se închină diminéța la icónă, Dumnedeŭ i aruncă în pólă dóue mere de aur, întocma cum Jupiter Elicius, în urma rugăciunilor luĭ Numa, face sĕ-ĭ cadă din ceriŭ scutul cel memorabil, de care era legată sórtea imperiuluĭ roman.

[1]) Tradițiunea despre cele dóue orĭ treĭ mere de aur din țéra Hyperboreilor nu este identică cu legenda despre arborele mitologic, ce producea mere de aur; o confusiune, care de altmintrelea se făcuse și în anticitatea clasică.

[2]) **Marienescu**, Balade II, p. 71—72:

Dară socrul mare vine
Cu triĭ fete ca și dine
Și la mire sĕ uita
Și din graiŭ i cuvênta:
— «Numaĭ una e mirésă
Pentru Răducan alésă,
Dacă vrea s'o dobêndéscă,
Trebuie să și-o cunóscă».!
— Răducan în grijĭ se bagă,
Că nu-ĭ lucru cam de șagă . . .
— Apoĭ Iancu Sibinian
(Dascălul luĭ Răducan),
Om vitéz dar cam iclén,
Măr de aur 'mĭ scotea
Și pe masă î-l punea;
P'urmă sabia trăgea,
Către fete așa dicea:
— «Care e din voĭ mirésă
Sĕ ie mărul de pe masă,
Dară care nu mi fină
Sĕ-șĭ ia séma de a sa mână;
Și mirésa mâna întinde,
Mărul be pe masă-l prinde.
— Toțĭ privia se minuna,
Sĕ trăéscă le striga,
De ospĕț se apuca
Multe dile s'ospĕta . . .

Din contra obiceiul, ca fetele sĕ dee mere de aur celuĭ ales, î-l aflăm amintit în următoriul cântec tradițional:

Ștefan Vodă ce-mĭ făcea?
Fetele că le 'mbrăca,
Tóte la un port era,
Mere de aur le da
Și el că le 'nvĕța:
— Care voue vi s'o părea
Merișóre le vețĭ da . . .
Tocilescu, Mater. folkl. I. 180.

De asemenea maĭ aflăm într'o colindă, ce ni s'a comunicat din com. Grind, j. Ialomița, și refrenul: Mĕr de aur junilor.

[3]) A se vedé maĭ sus p. 427.

Dar maĭ an s'a sculat
Bădică Troian,
Pe ochĭ negri s'a spălat,
La icónă s'o închinat,
Dumnedeŭ că i-ajutat,
Dóue mere de aur
În pólă i-a aruncat . . . [1])

Séŭ în altă variantă:

Bucuraţi-vĕ boierĭ marĭ,
Cum s'a bucurat Troian ımperat,
Când cele treĭ mere de aur
În pólă la Sfântul George le-a aruncat . . . [2])

După acéstă variantă din urmă Troian primesce de la Dumnedeŭ merele de aur, pe carĭ dênsul le dăruiesce apoĭ Sfântuluĭ George. După cum vedem, sub numele de Sfântul George, ca protector al agricultureĭ (Γεωργός), figurézä în acéstă colindă Eurystheu, celebrul rege al Myceneĭ.

În fine, în alte variante acelașĭ Eurystheu ne apare sub numele de Irod, și el dăruesce merele de aur plugarilor:

Dar când a înserat
Pe la Irod împĕrat am umblat,
El în odae ne-a chemat
Și mâna în busnariŭ a băgat,
Și a scos dóue mere de aur înfundate,
Pe de o parte ne-a făcut și nouă dreptate
Ca sĕ umblăm cu plugul pân' la mórte . . . [3])

Că aceste mere legendare de aur aŭ fost o-dată obiecte consecrate în un templu óre-care, probabil al luĭ Apollo (Helios, Phoebus, Sórele) din ţéra Hyperboreilor, maĭ resultă din următórea colindă.

Maica Domnuluĭ (Latona pelasgă) dice către fiul sĕŭ:

Tacĭ copile, nu maĭ plânge,
Că mama ţie ţi-a da
Dóue mere într'aurele,
Ca sĕ te tot jocĭ cu ele . . . [4])

---

[1]) Comunicată de înv. G. Năstăsescu din com. Puiescĭ, j. Tutova.

[2]) Comunicată de înv. G. Urechiă din com. Buda, j. Tecuciŭ.

[3]) Comunicată de înv. Pr. I. Ștefănescu, com. Havârna, j. Dorohoiŭ.— În altă variantă primită din com. Rădenĭ, j. Botoșanĭ:

Ér Irod împĕrat s'a bucurat,
Plugărașiĭ a numĕrat
Dóue mere de aur le-a aruncat . . .

[4]) Bârseanu, Cincĭ-decĭ de colinde, p. 7.—Gazeta Transilvanieĭ, Nr. 268 din 1895.—

Faima despre merele de aur din ţĕrile Dacieĭ străbătuse departe în epoca preistorică, nu numaĭ până la Mycena din Pelopones, dar încă până la Pelasgiĭ de la Marea baltică.

La Litvanĭ, popor vechiŭ pelasg, se maĭ cânta încă din prima jumĕtate a secululuĭ trecut, şi póte că se maĭ cântă şi astă-ḍĭ următórea doină poporală:

Astă-ḍĭ noĭ bem alus (olavină),
Ér mâne plecăm de aicĭ
Şi mergem în Ţéra-unguréscă,
Acolo rîurile sunt de vin,
Acolo-s merele de aur
Şi pădurile-s grădinĭ [1]).

După cum ni se comunică din com. Hăngulescĭ (j. Râmnicul-sărat) unele colinde poporale din ţinutul de acolo sunt adresate «Măruluĭ, merişor de aur», cuvinte, sub carĭ este a se înţelege, nu pomul, ci un obiect consecrat de aur, în forma unuĭ măr. — În alte colinde religióse române se maĭ amintesce, cum Iuda biruind a intrat în raiŭ şi a luat luna, sórele, crucea şi bulzul, séŭ mărul, de aur, al junilor (Bârseanu, Colinde p. 11. 3).

[1]) Rhesa, Dainos, oder Litthauische Volkslieder, Berlin, 1843, p. 57:

Heute trinken wir Alus;
Morgen zieh'n wir wandernd
In das Land der Ungarn
(I Wengerújû Źémę);
Wo die Ströme Wein sind,
Wo die goldnen Aepfel
(Aukso Oboláczei),
Und die Wälder Gärten.

XXVI. ΧΡΥΣΕΙΟΝ ΚΩΑΣ.—LÂNA DE AUR CONSECRATĂ ḌEULUĬ MARTE ÎN REGIUNEA MUNTÓSA NUMITĂ COLCHIS (COLȚĬ).

1. *Legenda grecéscă despre Phrixus și Helle. Argonauțiĭ plécă spre Colchis.*

Legenda Argonauților se reduce la o vechime fórte depărtată. Însușĭ Homer amintesce de acéstă espedițiune ca de un eveniment archaic.

De legenda Argonauților sunt legate o mulțime de cestiunĭ istorice, etnice și geografice cu privire la țĕrile din partea de jos a Istruluĭ. Cu deosebire se face amintire în legenda Argonauților de o stare de cultură fórte înaintată a populațiuniĭ de la Istru (Oceanos potamos), și de o serie de monumente fórte remarcabile din punct de vedere al arteĭ, al religiuniĭ și al moravurilor.

Conținutul acesteĭ legende este următoriul:

A t h a m a s, un rege vechiŭ pelasg din Theba Beoțieĭ, ținuse maĭ ântâiŭ în căsătoriă pe Ino, fica luĭ Cadm. Însă după un timp óre-care dênsul repudiéză pe Ino din ordinul oraculuĭ, apoĭ ia în căsătoriă pe N e p h e l e și are cu dênsa un fiŭ cu numele P h r i x u s și o fică cu numele H e l l e. Însă Nephele móre, ér Ino, care ajunge de noŭ soția luĭ Athamas și la putere în casa dênsuluĭ, începe sĕ persecute pe copiiĭ Nepheleĭ. În aceste timpurĭ o secetă și fómete mare întêmplându-se în Beoția, Ino sfătuesce pe Athamas sĕ consulte oraculul din Delphi. Pe de altă parte însă, Ino lucréză pe sub mână ca oraculul sĕ dee respunsul, pe care-l doria dênsa, și anume că acéstă calamitate, ce bântuie Beoția, nu va înceta de cât numaĭ atuncĭ, când regele Athamas va sacrifica pe unul din copiiĭ sĕĭ. Athamas, după ce primesce rĕspunsul oraculuĭ, chiémă de la câmp pe fiiul sĕŭ Phrixus, ér pentru formă i ḍice sĕ aducă tot-o-dată și berbecele cel maĭ frumos din turmă. Acest berbece însă, după darul uneĭ divinitățĭ, începe sĕ vorbéscă și descopere luĭ Phrixus și suroreĭ sale tóte planurile insidióse ale mameĭ lor mascere, și apoĭ îndémnă pe copiĭ sĕ încalece pe dênsul, ca sĕ le scape viéța din pericul.

După altă variantă a acesteĭ vechĭ legende, regele Athamas silit de lucrătoriĭ câmpurilor, carĭ suferiaŭ din causa acesteĭ secete, duce pe Phrixus la altariŭ, însă Nephele trimite un berbece cu lâna de aur, ce-l primise ca dar de la Mercuriu, ca sĕ-ĭ transpórte copiiĭ prin aer, peste pămênt și mare,

până în ţinutul numit Colchis. Helle cade în mare la strimtórea dintre Europa şi Asia, care în urma acesteĭ nefericirĭ primesce numele de Hellespont, ér Phrixus ajunge în ţinutul Colchilor. Aicĭ dênsul în semn de mulţămire pentru scăparea sa, sacrifică berbecele luĭ Joe Phyxios, ér pelea o dăruiesce regeluĭ Aiete, din ţéra numită Aia, care apoĭ o ţintuesce în Colchis pe un stejariŭ din pădurea consecrată ḑeuluĭ Marte şi unde era păḑită de un bălaur neadormit [1]).

Acésta este pe scurt tradiţiunea legendară, grecéscă, despre originea lâneĭ séŭ pelceleĭ de aur din ţinutul Colchilor.

În timpurile aceste domnia peste Iolcus din partea de sud-ost a Thesalieĭ regele Pelias, care usurpase coróna acestuĭ mic ţinut înlăturând pe fratele sĕŭ vitreg Eson. Ca sĕ scape însă şi de fiul acestuia Iason, Pelias î-l trimite, ca sĕ-ĭ aducă lâna cea sfântă de aur din pădurea cea umbrósă a ḑeuluĭ Marte din Colchis.

Iason se adreséză către ceĭ maĭ celebri eroĭ aĭ epoceĭ sale, ca sĕ-l însoţéscă în acéstă călĕtoriă. După vechile legende luară parte la acéstă espediţiune: Hercule, Castor şi Pollux fiiĭ luĭ Joe, Theseu fiul luĭ Egeu, Anceu fiul luĭ Lycurg, Leit fiul luĭ Alector, Orpheu marele cântăreţ, Zete şi Calais fiiĭ luĭ Boreas din regiunea Geţilor [2]) şi în fine alţĭ eroĭ tinerĭ din Iolcus, din Orchomen şi Pylos.

Toţĭ aceştĭ eroĭ doritorĭ de gloriă, 54 la numĕr, numiţĭ de altmintrelea şi Minyĭ [3]), se imbarcă pe corabia numită Argo, ce o construise spre acest scop Iason cu ajutoriul Atheneĭ, şi în care ḑeiţa pusese o bucată din stejariul cel profetic al Pelasgilor de la Dodona.

Înainte de plecare eroiĭ argonauţĭ depun cu toţiĭ jurămêntul de credinţă şi supunere faţă de Iason. În acest jurămênt eĭ invócă maĭ ântâiŭ divinitatea vechiuluĭ Oceanos séŭ Istruluĭ, a Pontuluĭ şi ale apeĭ celeĭ estreme Thetys, apoĭ pe Proteu şi Triton, divinităţĭ de o ordine secundară de lângă acelaşĭ Ocean homeric [4]).

---

[1]) **Apollodori** Bibl. I. cap. 9. — **Apollonii Rhodii** Argonauticon. Ed. Didot. 1878. — **Orphei** Argonautica, Ed. Schneider, Jenae, 1803. — **Diodori Siculi** lib. IV. c. 40 seqq: — **Philostephani Cyrenaei** fragm. 37 in Fragmenta Hist. graec. Vol. III (Ed. Didot). p. 34.

[2]) **Silii Italici** Punica, lib. VIII. v. 501—502.

Calais, Boreae quem rapta per auras
Orithyia vago Geticis nutrivit in antris.

[3]) Ceĭ maĭ mulţĭ Argonauţĭ î-şĭ reduceaŭ originea lor la Minyas, un vechiŭ şi avut rege, care întemeiase oraşul Orchomenos din Beoţia, şi a căruĭ mamă a fost Callirrhoe, fica Oceanuluĭ (Istruluĭ).

[4]) **Orphei** Argonautica, v. 333.

2. *Regiunea muntósă numită Colchis lângă Istrul de jos.*

Evenimentul din timpurile eroice cunoscut sub numele de espedițiunea Argonauților pentru cucerirea lâneĭ de aur avuse în lumea antică un mare resunet.

În fond acéstă legendă se referia la o țéră miraculósă, superióră în civilisațiune ținuturilor meridionale. Locuitoriĭ regiuniĭ, peste care domnia făimosul rege Aiete, se bucurau de o escelentă bună-stare economică, pastorală și agricolă, precum și de avuțiĭ enorme metalice [1]).

Avuțiele de aur ale regeluĭ Aiete, ce domnia peste Colchis, aŭ fost fabulóse în tótă anticitatea.

Pliniu amintesce de camerele de aur ale acestuĭ rege, de grindile, de columnele și stâlpiĭ de argint aĭ palatuluĭ sĕŭ [2]). În camerele sale de aur, dice Mimnermus, eraŭ închise radele sóreluĭ [3]).

Ér Argonauțiĭ, după cum ne spune poema orphică, sosind la capitala luĭ Aiete, rĕmaseră uimițĭ, când vĕdură pe acest rege preumblându-se pe malul rîuluĭ într'un car de aur, pe care dênsul strălucia întocmaĭ ca un sóre, că-cĭ hainele sale revĕrsaŭ numaĭ lumină [4]).

Vom esamina maĭ ântâiŭ legenda argonautică din punct de vedere al tradițiunilor geografice, pentru ca sĕ putem pĕtrunde în secretele istorice ale acestuĭ eveniment legendar.

Încă în anticitatea grecéscă se observase, că cele maĭ vechĭ date geografice despre espedițiunea Argonauților nu corĕspundeaŭ la părțile de rĕsărit ale Mării-negre, séŭ la ținuturile de lângă Caucasul asiatic.

După vechile legende, mama regeluĭ Aiete era fica mareluĭ fluviu Oceanos, séŭ a Istruluĭ. Însușĭ regele Aiete ia în căsătoriă pe Idyia o fică a Oceanuluĭ [5]); ér splendida sa reședință se afla tot lângă rîul Oceanos séŭ Istru [6]).

Phrixus, după cum ne spune Hesiod, fugind de persecuțiunile mameĭ sale mascere vine în Scythia [7]); ér nicĭ de cum în Colchis din părțile meridionale a Caucasuluĭ asiatic, care de fapt nu aparținea nicĭ Scythieĭ europene, nicĭ Scythieĭ asiatice.

---

1) **Strabonis** Geogr. lib. I. 2. 39.
2) **Plinii** H. N. lib. XXXIII. 15.
3) **Strabonis** Geogr. lib. I. 2. 40.
4) **Orphei** Argonautica, v. 811 seqq.
5) **Hesiodi** Theog. v. 956 seqq. — **Apollodori** Bibl. I. 9. 23. 6.
6) **Homeri** Odyss. X. 137. — **Strabonis** Geogr. I. 2. 10.
7) **Hesiodi** Fragm. LIX.

În poema epică a luĭ Valeriu Flacc teatrul evenimentelor celor maĭ însemnate din legenda argonautică este Scythia europeană. Aiete este un rege al Scythieĭ [1]), regatul sĕŭ se afla sub Ursa cea mare, orĭ cu alte cuvinte în aceeașĭ parte din regiunea norduluĭ [2]), pe care vechile geografiĭ o atribuiaŭ Geţilor.

În templul cel magnific al Sóreluĭ, ce forma cu deosebire splendórea capitaleĭ luĭ Aiete, Argonauţiĭ vĕd statua robustuluĭ Atlas, de aĭ căruĭ genunchĭ se frângeaŭ undele Oceanuluĭ, ér pe porţile de aramă ale acestuĭ templu era represcntată învingerea, ce o reportase Geţiĭ asupra regeluĭ egiptean Sesostris [3]). Capitala regeluĭ Aiete se afla așa dar în ţéra poporuluĭ celuĭ vitéz al Geţilor, de lângă Istru.

Regiunea geografică, peste care domnia regele Aiete, pórtă la autoriĭ vechĭ numele de Αἶα, adecă «Ţéră» [4]). Însușĭ numele regeluĭ Αἰήτης este numaĭ o formă derivată din Αἶα [5]), cu înţelesul de «Ţĕran» [6]). Acéstă

---

[1]) **Valerii Flacci** Arg. I. 2: Scythici . . . Phasidis oras. — Ibid. I. v. 43—44: ferus Aeetes Scythiam Phasinque rigentem Qui colit. — Ibid. v. 345: scythicus rex. — Ibid. v. 503. — Ibid. VIII. 185: ingens Scythici ruit exitus Istri.

[2]) **Valerii Flacci** Arg. lib. V. v. 318: Soligenam Aeetem media regnare sub Arcto.

[3]) **Valerii Flacci** Argon. lib. V. v. 408 seqq.:

. . . . ast illi propere monstrata capessunt
Limina . . . .
. . . . stat ferreus Atlas
Oceano, genibusque tumens infringitur unda . . . .
Ad geminas fert ora fores, cunabula gentis
Colchidos hic ortusque tuens: ut prima Sesostris
Intulerat rex bella Getis; . . . .

[4]) **Pauly-Wissowa,** R. E. v. Aia. — **Stephanus Byz.,** v. Φᾶσις: Φᾶσις πόλις τῆς Αἴας.

[5]) **Stephanus Byz.,** v. Αἶα.

[6]) Cuvêntul de «aian», pl. «aienĭ», cu înţelesul de pămêntenĭ, autochtonĭ, ni se maĭ presintă și astă-ḑĭ în poesiele eroice române din Dobrogea:

Ér aeniĭ Chiustengii
Și boeriĭ Dobrogii . . . .
Haraciŭ mare că-mĭ dedea . . . .
— Da 'mpĕratul ce făcea?
Carte mândă că scria:
De-ĭ găsi oĭ aenescĭ
Să le scriĭ împĕrătescĭ.

Burada, O călĕtorie în Dobrogea, p. 120-125.

În altă baladă, la Buradă p. 127:

Cărucer m'oiŭ face
Și pe drum oiŭ trece
Cu mărfurĭ aenescĭ,
Aenescĭ și domnescĭ.

Cuvêntul «aian» introdus probabil de coloniile comerciale Milesiene, a trecut și în limba turcéscă, însă perḑêndu-șĭ înţelesul primitiv și avênd numaĭ semnificaţiunea de

Aia séŭ «Ţéra» renumită pentru avuţiele sale fabulóse este ţinta espediţiuniĭ Argonauţilor [1]).

Însă unde era Colchis?

În tradiţiunile argonautice Colchis ne apare numaĭ ca o regiune muntósă din regatul cel întins al luĭ Aiete, numit în particular Aia, séŭ Ţéră, şi în general Scythia [2]).

După poetul Ovidiu, poporul cel marţial al Colchilor locuia în partea de nord a Dunăriĭ de jos. Numaĭ acest fluviu mare, ne spune dênsul, separă regiunea oraşuluĭ Tomis de regiunea Colchilor, unde o-dată venise eroul cel legendar Iason, ca sĕ răpéscă lâna de aur. «Aruncat în mijlocul unor populaţiunĭ ostile, scrie Ovidiŭ din esiliul sĕŭ, eŭ sufer aicĭ cele maĭ estreme chinurĭ şi nicĭ nu este vre un esilat maĭ departe de patria sa de cum sunt eŭ. Numaĭ eŭ singur sunt trimis la gurile Istruluĭ celuĭ cu şépte braţe, unde polul de ghiaţă al norduluĭ se radimă pe umeriĭ meĭ. Apele Istruluĭ de abia maĭ pot sĕ formeze o barieră între mine şi între Iasigĭ, Colchĭ, órdele Meteree şi Geţĭ» [3]).

«notabil». Că acest termin esistase pe teritoriul Dobrogeĭ încă înainte de invasiunea turcéscă, avem o probă la geograful Ptolemeu, care amintesce spre sud de gurile Dunăriĭ, séŭ de insula Peuce, pe aşa numiţiĭ Οἰτήνσιοι (III. 10. 4), unde avem o formă greco-latină a cuvêntuluĭ românesc păstrat în Dobrogea de Aienĭ (Αἰήτες).

[1]) În legendele posteriore despre Argonauţĭ, teritoriul, unde se afla reşedinţa Aiete, maĭ pórtă şi numele de Cytaea, adecă Cutaea (Κυταιΐς γαῖα. Apoll. Rh. IV. 511); Cytaea terra (Val. Flac. VI. 693); Cytaeis (Κυταιΐς. Steph. Byz. v. Κύτα). Aceeaşĭ populaţiune este amintită la Ptolemeŭ (III. 8) sub numele de Κοτήνσιοι, avênd locuinţele sale pe teritoriul Dacieĭ, în părţile din jos ale Siretuluĭ. Pe o inscripţiune romană (C. I. L. VI. nr. 2831) ne maĭ apar şi Cives Cotini ex provincia ..... Mommsen suplinesce: Moesia superiore, în loc de inferiore, căreia i se atribuise în timpurile din urmă ale imperiuluĭ şi părţile de rĕsărit ale Dacieĭ. Chiar şi astă-dĭ maĭ întimpinăm în Moldova conumele de Cotin (Şezătoarea, Fălticenĭ, An. II. p. 14). — Se maĭ presintă în regiunile Buzĕuluĭ şi Siretuluĭ încă o numire topografică analógă cu forma vechiă de Κυταιΐς. Ast-fel aflăm în apropiere de Colţĭ, pe teritoriul comuneĭ Păltinenĭ, un munte însemnat avênd numirea de Cătiaş. Tot acolo un pĕrăŭ Cătiaş şi un sat Cătiaş, cătun al comuneĭ Chiosd, situat spre S. V. de comuna Colţĭ; ér pe teritoriul com. Filescĭ lângă gura Siretuluĭ avem balta Cătuşa. În fine Cătieşenĭ este numele uneĭ cete de moşnenĭ din com. Păltinenĭ.

[2]) După poema orphică (v. 821—824, 1006—1012) Aiete avea domnia peste ţéra Cytea, Κυτηΐδα γαῖαν, şi peste ţinutul Colchilor, Κόλχων χῶρον. Numaĭ ca un simplu ţinut din regiunea Aia ne apare Colchis şi la Stephan Byzantinul (v. Φᾶσις).

[3]) Ovidii Trist. lib. II. 1. v. 191—192:

Iazyges, et Colchi, Metereaque turba, Getaeque
Danubii mediis vix prohibentur aquis.

Tot ast-fel, în părţile de apus ale Măriĭ-negre, séŭ între munţiĭ Riphaci şi

Ér în alt loc acelaşĭ poet latin se esprimă ast-fel: «Consideră, că în părţile aceste venise o-dată fiul luĭ Eson, şi cu ce laude marĭ î-l încărcase posteritatea, cu tóte că greutăţile luĭ aŭ fost mult maĭ uşóre şi maĭ micĭ de cât ale nóstre»[1]).

În fine în altă poemă a sa, Ovidiu ne înfăţişéză pe Medea rostind următórele cuvinte către Iason: «ér tatăl meŭ (Aiete) domnesce peste întrégă regiunea din partea stângă a Pontuluĭ până în Scythia cea acoperită de néuă»[2]).

Colchiĭ poetuluĭ Ovidiu, carĭ locuiaŭ lângă un alt trib resboinic numit de dênsul Meterea turba, eraŭ ast-fel identicĭ cu făimoşiĭ Colchĭ din legendele argonautice.

Originea şi înţelesul numiriĭ topice de Colchis aŭ rĕmas până astă-ḑĭ neesplicate.

În regiunile superióre ale Carpaţilor, locuite o-dată de trıburĭ pastorale pelasge, noĭ întîmpinăm fórte adese orĭ numirea orografică de Colţĭ, un cuvênt a căruĭ semnificaţiune este: vêrfurĭ de stâncĭ ascuţite şi proeminente.

Acelaşĭ înţeles î-l avuse în timpurlle preistorice şi numirea grecéscă de Colchis, ce ne apare în legenda Argonauţilor[3]).

Ceraunii (Cerneĭ), ne apare posiţiunea geografică a Colchilor la Mela (I. 19) şi la Pliniu (VI. 11. 1). Însă faţă de confusiunea enormă geografică, ce o făcuse autoriĭ grecescĭ dela Herodot încóce, nicĭ Pliniu, nicĭ Mela, nu maĭ sciaŭ cu siguranţă, în ce parte a Măriĭ-negre se aflaŭ Riphaei şi Ceraunii.

[1]) Ovidii Ep. ex Ponto. I. 4. v. 23—26.

Adspice, in has partes quod venerit Aesone natus,
Quam laudem a sera posteritate ferat.
At labor illius nostro leviorque minorque.

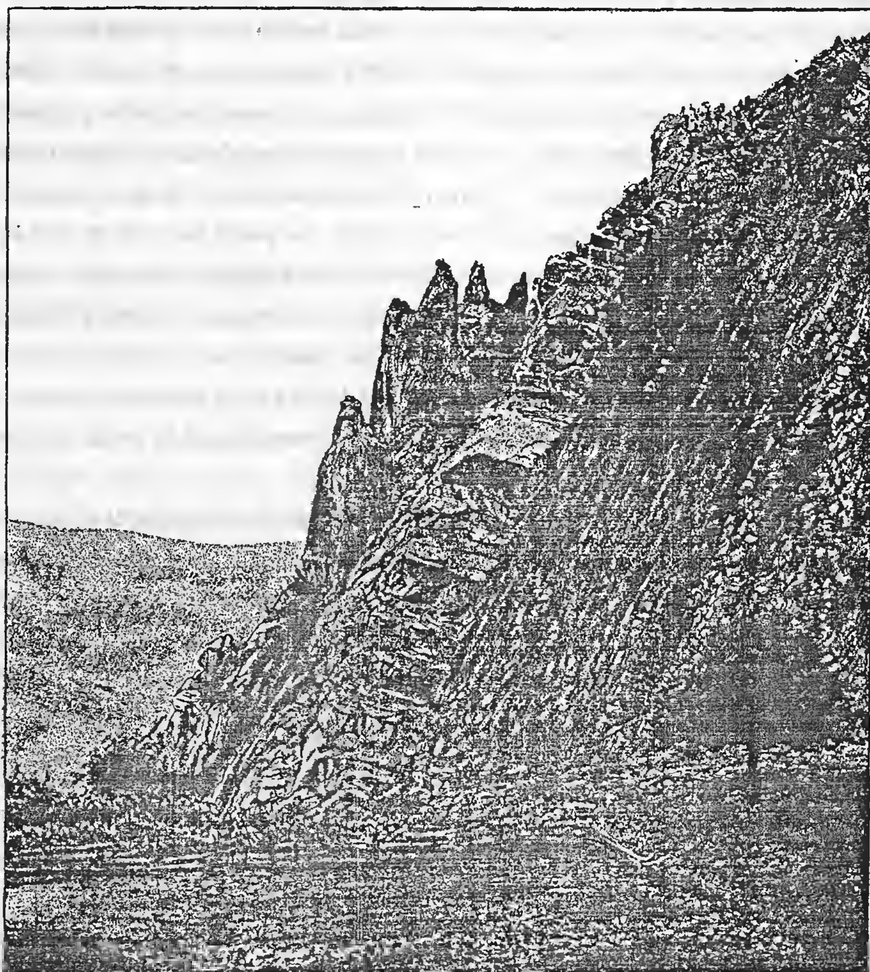
[2]) Ovidii Heroid. XII. v. 27.

. . . . . Scythia tenus ille (pater meus Aeetes) nivosa
Omne tenet Ponti qua plaga laeva jacet.

La Ovidiu, ca şi la ceĭ alalţĭ geografĭ grecescĭ, partea stângă a Pontuluĭ euxin era cea de apus. (Trist. I. 8. v. 39. — I. 11. v. 31.).

[3]) Limba grecéscă ne avênd sunetele pelasge, séŭ barbare, de ч şi ц, le esprima fórte adese orĭ prin litera χ. Ast-fel autoriĭ grecescĭ scriaŭ Κολχὶς, un cuvênt, care în limba română se pronunţă astă-ḑĭ Colţĭ şi care de sigur tot ast-fel se pronunţase de indigenĭ şi în vechime. Un alt esemplu analog î-l aflăm la istoricul Nicolae Damasceenul din timpul împĕratuluĭ August. Pe lângă legaţĭ, pe carĭ i trimesese regele Por (Pandion) din India, ca sĕ încheie un tractat de alianţă cu Romaniĭ, se afla, după cum ne spune acest autor, şi un Indian, care ajungând la Athena şi acum urîndu-i-se sĕ maĭ trăiéscă, rîḑênd se desbracă în pelca gólă, se unse, apoĭ se urcă pe rog şi se arse, ér pe mormêntul sĕŭ a fost pusă următórea inscripţiune în limba grecéscă: «Sărmanul Ţĕgan, Indian din Bargosa (Ζάρμανος χήγαν, Ἰνδὸς ἀπὸ Βαργόσης), care urmând obiceiul strămoşesc

După Apolloniu Rhodiu, eruditul poet alexandrin, poporul cel resboinic al Colchilor locuia pe colțurile, σκόπελοι, munteluĭ Caucas [1]). Intîmpinăm

204. — Colțiĭ (σκόπελοι), stâncĭ enorme cu forme piramidale în comuna Colțĭ (Κόλχοι, Colchi) din jud. Buzĕŭ în România. După o fotografiă din a. 1900. A se vedé pag. 532.

aicĭ acelașĭ Caucas, celebru în legendele și tradițiunile vechimiĭ. Este Caucasul de lângă Istru, séŭ din părțile de nord ale Thracieĭ.

---

al Indienilor s'a trecut singur la Dumnedeĭ» (Strabo, Ed. Didot, lib. XV. 1. 74 fine. Cf. ibid. p. 1034). După cum resultă din textul satiric al acesteĭ inscripțiunĭ cuvêntul Țĕgan orĭ Cegan (χήγαν) nu este un nume propriŭ personal, ci un cuvênt etnic, identic în formă și în ințeles cu numirea de Țîgan.

[1]) **Apollonii Rhodii** lib. III. v. 1275-6.

O deosebită importanţă economică şi strategică o avuse în timpurile vechĭ zona cea muntósă a judeţuluĭ Buzĕŭ, în apropiere de gurile Dunăriĭ şi de oraşele comerçiale ale Scythieĭ micĭ (Dobrogeĭ). Pe valea rîuluĭ Buzĕŭ, care taiă în douĕ arcul de sud-ost al Carpaţilor se afla vechia liniă de comunicaţiune între Marea-négră şi între părţile interióre ale Transilvaniеĭ, ale acesteĭ corone făĭmóse de munţĭ, avută de turme, de cereale, de vinurĭ escelente şi metale.

În acéstă regiune a Buzĕuluĭ, acoperită de pădurĭ seculare, cu păşunĭ escelente, fênaţe şi islasurĭ întinse, cu stâncĭ prăpăstióse, piscurĭ înalte şi ascuţite, se află situată o comună însemnată românéscă, ce pórtă numele de Colţĭ, avênd o populaţiune de 2080 locuitorĭ şi 4 bisericĭ. Légănul acesteĭ comune i-l formézǎ satul aşa numit Colţĭ, aşedat la piciórele unor stâncĭ sĕlbatece cu formele de colţĭ (fig. 204) şi carĭ de fapt pórtă acéstă numire [1]). Un alt cătun al acesteĭ comune Colţĭ pórtă numele de Măţerea, ér în partea de sud a comuneĭ Colţĭ se află muntele numit de asemenea Măţerea acoperit numaĭ cu puţină pădure [2]).

Aceste dóue sate, Colţĭ şi Măţerea, din plaiul Buzĕuluĭ, sunt «Colchi, Metereaque turba» aĭ luĭ Ovidiu, triburĭ pastorale, carĭ trecând cu turmele lor pe teritoriul Scythieĭ micĭ, inspiraŭ o-dată atâta terórе poetuluĭ obicĭnuit să trăiéscă numaĭ în viéţa cea moleşită a Romeĭ imperiale, departe de populaţiunile cele severe şi belicóse ale munţilor.

Phasis. — Pe lângă teritoriul Colchilor, după cum ne spun legendele anticităţiĭ, curgea rîul cel repede numit Phasis şi care avea o deosebită importanţă economică şi comercială. Lângă Phasis, ne spune Suida, se producea rasa cea frumósă de caĭ [3]), admirată de Greci. Lângă Phasis se stabilise încă din timpurĭ fórte depărtate anumite coloniĭ comerciale ionicne (Milesiene).

După cum am avut ocasiunea a ne convinge maĭ adese orĭ, o mulţime infinită de numirĭ topografice, de cursurĭ de apă, triburĭ, comune şi oraşe de pe teritoriul Barbarilor, aŭ fost alterate în literatura geografică grecéscă, unele modificate numaĭ în formă, ér altele schimbate cu totul, vechiĭ geografĭ, istoricĭ şi poeţĭ, întrebuinţând în locul numirilor originale numaĭ simple

---

[1]) Teritoriul comuneĭ Colţĭ ne apare locuit şi în epoca neolitică. Lângă stâncile de la fig. 204 ţĕraniĭ găsesc adese orĭ aschiĭ de silex şi hârburĭ cu cenuşă. Un monument, ce aparţine de asemenea timpurilor primitive, se află în cătunul Aluniş pendente de comuna Colţĭ. Este o bisericuţă săpată din întregul în o stâncă de pétră. După tradiţiunea poporală, acest vechiŭ sanctuariŭ a fost săpat în stâncă de către un pĕcurariŭ (cioban).

[2]) Iorgulescu, Dicţ. geogr. jud. Buzĕŭ, p. 317.

[3]) Suidas, v. Φασιανοί.

traducțiunĭ grecescĭ, ceea ce a causat și va causa și în seculele viitóre dificultățĭ enorme sciințeĭ istorice.

Acelașĭ cas ni se presintă și cu numirea rîuluĭ Phasis în geografia Argonauților. Phrixus sosind în Colchis, ne spun legendele vechĭ, sacrifică berbecele cel miraculos luĭ Ζεύς Φύξιος (Phyxios, Phuxios [1]), adecă luĭ «Joe protectorul fugeĭ», cum ne esplică autoriĭ grecescĭ acest epitet; ér pelea Phrixus o dăruesce regeluĭ Aiete, care o țintuesce în templul, séŭ în pădurea consecrată ḍeuluĭ Marte.

Acest epitet, orĭ conume, de Phuxios, ce se atribuia luĭ Joe, ne apare pentru prima óră în legenda Argonauților. El este fără îndoiélă un epitet local al mariĭ divinitățĭ, pe care o adoraŭ Colchiĭ, o numire după altarele, séŭ templul, unde Phrixus sacrificase berbecele. De fapt, originea cuvêntuluĭ Phuxios se reduce, atât după formă cât și după circumstanțiele geografice, la aceeașĭ numire topică indigenă, ce în literatura grecéscă ni se presintă sub forma de Phasis, fiind-că, după cum ne spun vechiĭ geografĭ maĭ esista și un oraș cu numele Phasis, situat la punctul, unde rîul Phasis eșia din strimtorile munților, oraș întemeiat de Milesienĭ [2]). Greciĭ ceĭ vechĭ schimbaŭ fórte adese orĭ sunetul β cu φ, cu deosebire în cuvintele Pelasgilor din părțile de nord ale Eladeĭ. Ast-fel eĭ ḍiceaŭ Φρύγες în loc de Βρίγες [3]), Philippos în loc de Bilippos, Phalacros în loc de Balacros, Pherenice în loc de Berenice, după cum de fapt pronunțaŭ Macedoneniĭ. Eĭ maĭ ḍiceaŭ Φύσιος în loc de Βύσιος la luna séŭ timpul, în care era usul de a se consulta oracul hyperboreu de la Delphi [4]).

Numele adevĕrat al rîuluĭ Phasis, atât după situațiunea geografică a teritoriuluĭ Colchis, după posițiunea orașuluĭ Phasis, cum și după epitetul local de Phuxios, ce se atribuia mareluĭ ḍeŭ de la Colchis, nu putea sĕ fie în limba grecéscă de cât Buxios, orĭ maĭ corect Buzios, adecă Buzĕul de astă-ḍĭ, rîul cel important, ce trece din o țéră în alta prin arcul de sud-ost al Carpaților.

Acéstă identitate între rîul Phasis și Buzĕŭ se maĭ confirmă și prin poema argonautică a luĭ Apolloniu Rhodiu, care amintesce ca popor vecin cu Colchiĭ, séŭ lângă Phasis, pe Βύζηρες (Buzeres [5]), la Pliniu și Mela Buxeri [6]), o numire fără îndoiélă formată după numele rîuluĭ Buzĕŭ. Se maĭ confirmă

---

[1]) **Apollodori** Bibl. lib. I. 9. 1. 6.

[2]) **Melae** lib. I. c. 19. — **Stephanus Byz.**, v. Φάσις. — După Scylax (Peripl. 81.) Phasis era un oraș grecesc.

[3]) **Herodoti** lib. VII. 73.

[4]) **Plutarque**, Oeuvres. (Ed. 1784) Tome XIII. Demandes gr. p. 105.

[5]) **Apollonii Rhodii** lib. II. v. 396. 1244.

[6]) **Plinii** lib. VI. 11. — **Melae** lib. I. 107. La Pauly-Wissowa, R. E. v. Buxeri.

și prin împrejurarea, că rîul Phasis în regiunile sale superióre, avea numele de Boas[1]), și în fine, că orașul Phasis se afla situat la punctul unde rîul Phasis eșia din strimtorile munților[2]), adecă acolo unde noĭ avem astă-ḑĭ orașul Buzĕu.

Saranges. — Făimosul Phasis din geografia Argonauților maĭ avea și un afluent important, care purta numele de Saranges[3]). Amêndoue aceste rîurĭ ne apar aprópe de aceeașĭ mărime, cu deosebire, că Phasis era repede[4]), lat și cu vultorĭ[5]), ér Saranges domol.

Rîul Saranges din poema orphică ne apare la Pliniu sub numele de Surius[6]), de fapt unul și acelașĭ cu Siretul de astă-ḑĭ, al căruĭ curs se împreună cu Buzĕul lângă comuna Măxinenĭ, pe câmpia cea vastă de lângă Dunărea de jos.

Aceeașĭ fisionomiă, pe care o avuse în vechime Phasis și Saranges, ne o presintă astă-ḑĭ Buzĕul și Siretul. Panta, pe care curge rîul Buzĕŭ, ne spune Dicționarul Societățiĭ geografice române, fiind fórte înclinată, face ca Buzĕul să fie unul din rîurile cele maĭ repeḑĭ ale țěreĭ[7]). Albia sa fiind acoperită cu bolovanĭ marĭ face dificilă trecerea prin vad. Lărgimea albieĭ sale atinge 300 și 400 metri[8]). Ér despre Siret, ne spune colonelul Iannescu în Geografia sa militară: Fundul rîuluĭ Siret nisipos în partea superióră, devine nămolos în partea inferióră a cursuluĭ sĕŭ. Inclinarea albieĭ este mică, din care causă cursul rîuluĭ este domol[9]).

Maĭ este de remarcat, că în judeţul Buzĕuluĭ noĭ maĭ întîmpinăm și astă-ḑĭ o comună, ce póртă numele de Șarînga[10]). O probă destul de evidentă, că în nomenclatura geografică din ținuturile aceste, Saranges era o formă usitată.

---

[1]) **Procopii** Bell. Pers. II. 29. — Ibid. Bell. Goth. IV. 2. — Lecțiunea corectă se pare a fi Bosa nu Boas, după cum Unguriĭ din Transilvania numesc și astă-ḑĭ Bodza cursul superior al acestuĭ rîŭ.

[2]) **Plinii** lib. VI. 4. 4: (Oppidum habuit) in faucibus Phasin.

[3]) **Orphei** Arg. v. 1052.

[4]) **Ovidii** Met. lib. VII. v. 6.

[5]) **Apollonii Rhodii** lib. II. v. 400--401. 1261. — **Eustathii** Comm. in Dionys. v. 689.

[6]) **Plinii** lib. VI. 4. 5; II. 106. 5.—Rîul numit de Pliniu Surius și care se vărsa în Phasis la punctul, de unde corăbiile marĭ nu puteaŭ merge maĭ departe în sus, corespunde ast-fel numaĭ la Siret și nu este in nicĭ un cas de a se confunda cu Șiriu, un alt afluent al Buzĕuluĭ în munțĭ și în apropiere de isvórele acestuia.

[7]) Marele Dicț. geogr. al Românieĭ. Vol. II p. 130.

[8]) **Iannescu**, Geografia militară, I (1889), p. 126.

[9]) **Iannescu**, ibid. p. 162.

[10]) **Iorgulescu**, Dicț. p. 477.

Lângă Saranges, acest afluent considerabil al rîuluĭ Phasis, ne spune poema orphică, se afla stabilită și o grupă de Sindi [1]). Este aceeașĭ populațiune numită și la Apolloniu Rhodiu Sindi, care î-șĭ avea locuințele sale din sus de gurile Dunăriĭ [2]).

În fine încă o circumstanță hidrografică. După Hecateu și Pindar, rîul Phasis (împreunat cu Saranges) nu se vĕrsa de a dreptul în mare (εἰς τὴν θάλασσαν), ci în fluviul cel admirabil și gingantic al lumiĭ vechĭ, Oceanos [3]), séŭ Istru. Tot în Dunăre se varsă și apele Buzĕuluĭ unite cu ale Siretuluĭ. Este însă de remarcat, că Siretul cel domol, îndată de la confluența sa cu Buzĕul cel repede, î-șĭ schimbă direcțiunea sud-ostică și curge de aci înainte spre rĕsărit pe albia naturală a Buzĕuluĭ. Acésta este causa, că în anticitate Phasis, séŭ Buzĕul de astă-ḑĭ, a fost considerat ca rîŭ principal, ér Saranges, séŭ Siretul, numaĭ ca un afluent al sĕŭ [4]).

---

[1]) **Orphei** Arg. v. 1046.

[2]) **Apollonii Rhodii** lib. IV. v. 322.

[3]) **Hecataei** fragm. 187. 339 în Frag. Hist. graec. I. p. 13. 26. — **Pindari** Pyth. IV. 211. 251. — La Hesiod (Theog. v. 340) Phasis este un fiŭ al fluviuluĭ Oceanos.

[4]) Alte date geografice cu privire la regiunea vechilor Colchĭ. După Apolloniu Rhodiu rîul Phasis isvoria departe din munțiĭ Amarantilor (II. v. 399—400: Ἀμαραντῶν τηλόθεν ἐξ ὀρέων) Amaranți luĭ Apolloniu Rhodiu sunt un popor, un trib Numele lor ni s'a conservat până astă-ḑĭ sub forma de Mărunțiș, comună situată în sînul Carpaților pe ambele malurĭ ale rîuluĭ Buzĕŭ. După Eratosthene însă, rîul Phasis isvoria din munțiĭ așa numițĭ Mosci (Pliniu, VI. 4. 4: Phasis ... Oritur in Moschis. La Strabo, XI. 14. 1: Μοσχικὰ ὄρη. La Mela, I. 19: Moschici). În părțile superióre ale jud. Buzĕŭ, lângă frontiera Transilvanieĭ, o grupă însemnată de munțĭ pórtă și astă-ḑĭ numirile de Mușa mare, Mușa mică și Mușica. Pe lângă aceștĭ munțiĭ curge unul din afluențiĭ rîuluĭ Buzĕŭ, numit Bâsca mică (Iorgulescu, Dicț. geogr. Buzĕŭ, p. 343—344). După cum ne spune Scylax (c. 82) dincolo de poporul Colchilor î-șĭ avea locuințele sale tribul numit Buzeres, la Pliniu și Mela Buxeri. Eĭ locuiaŭ după Strabo (XII. 3. 18) pe muntele cel stâncos Σκυδίσης, ale căruĭ ramificațiunĭ se împreunaŭ cu munțiĭ numițĭ Moschica, situațĭ de asupra Colchilor. Scudises din Geografia luĭ Strabo, după nume și posițiune, se vede a fi unul și acelașĭ cu muntele cel vast din sus de Cheile Buzĕuluĭ, numit Spediș. Dincolo de Buzeres locuia, după cum ne spune tot Scylax (c. 83), un alt trib numit Ἐκεχειριεῖς (Ekechiries). Avem aicĭ o formă etnică după numele uneĭ localitățĭ. Întru adevĕr din sus de muntele Spediș, în partea stângă a rîuluĭ Buzĕŭ, aprópe de frontiera Transilvanieĭ, se află muntele numit astă-ḑĭ Tehereu (Charta Românieĭ meridionale, 1856, scara: 57,600, fóia 72). Un alt munte din apropiere și care face parte din masivul Tătaruluĭ ne apare pe Charta specială a Statuluĭ major austriac cu numele de Chichereu. LocuitoriĭI numițĭ de Scylax Ekechiries sunt așa dar grupele pastorale de pe munțiĭ Tehereu orĭ Chichereu, din părțile superióre ale rîuluĭ Buzĕŭ. În poema luĭ Valeriu Flacc despre Argonauțĭ (VI. 130. 155) se maĭ face amintire de triburile colchice Cessææ și Coastes.

3. *Capitala și reședința regeluĭ Aiete (Dia, Dioscurias, Sevastopolis, astă-ḑĭ Tirighina).*

Capitala și reședința regeluĭ Aiete, se afla după cele maĭ esacte fântâne istorice, situată la gurile rîuluĭ Phasis[1]), al căruĭ afluent important era Saranges.

Poema orphică ne descrie ast-fel splendórea acestuĭ memorabil oraș:

«Din aintea palatuluĭ și a rîuluĭ celuĭ încântătoriŭ se ridică împreșmuirea neaccesibilă a cetățiĭ, înaltă de 9 stânjenĭ, apărată de turnurĭ și mase puternice de petre tăiate frumos, și încunjurată cu 7 murĭ circularĭ. Treĭ porțĭ urieșe de aramă se aflâ în zidurile cetățiĭ, ér murul, ce trece pe deasupra lor, e încoronat cu crenele aurite. De asupra pe grinda porților se

Aceștia se par a fi vechiĭ locuitorĭ din comunele numite astă-ḑĭ Tisău și Chiosd, situate în părțile muntóse ale Buzĕuluĭ. Rîul Phasis coborîndu-se din munțiĭ Amarantilor, ne spune Apolloniu Rhodiu, trecea prin câmpul Circeu (πεδίον Κιρκαῖον. II. 400—401). Este o numire, ce ni se presintă adese-orĭ în regiunea, unde rîul Buzĕŭ ese din strimtorile munților. O «poénă Cârcea» se aflâ pe teritoriul comuneĭ Viperescĭ de lângă rîul Buzĕuluĭ. «Chirculésca» este numele uneĭ moșiĭ de pe teritoriul comuneĭ Similésca situată pe malul drept al Buzĕuluĭ. O altă moșiă «Chirculésca» în apropiere de cea de ântâiŭ se aflâ pe teritoriul comuneĭ Costescĭ. Tot în aceste părțĭ amintesce istoricul Fotino de un rîŭ numit Cârcea, ce isvoria din plaiul Slăniculuĭ și se varsa în Buzĕŭ (Iorgulescu, Dict. geogr. Buzĕŭ, 179. 162. 564). Pliniu (VI. 4. 5) și Stephan Byzantinul (v. Αἶα) amintesc încă de dóue afluente ale rîuluĭ Phasis, unul cu numele de Hippos și altul Cyaneos, și carĭ par a fi identice cu Valea Caluluĭ (probabil o albiă vechiă a Slăniculuĭ) și Călnău, ce amêndóue se varsă în Buzĕŭ. În apropiere de orașul Phasis și de rîul Γυηνός (Cyaneos). Scylax (§. 81) maĭ notéză încă dóue ape curgătóre, Χερόβιος ποταμὸς și Χόρσος ποταμὸς, ce par a corespunde la păreiele de astă-ḑĭ Rușavețĭ și Ursóe, de pe teritoriul satelor cu aceleașĭ numirĭ. Stephan Byzantinul maĭ face amintire de o localitate, din regiunea Colchilor, numită Τυῆνις. Este fără îndoiélă aceeașĭ comună, care ne apare astă-ḑĭ sub numele de Tohanĭ în partea de sud-vest a jud. Buzĕŭ. La acéstă localitate se pot aplica cuvintele luĭ Arrian (Peripl. 6), că Tyana din Cappadocia (?) a fost o-dată numită Thoana. O altă localitate din ținutul Colchilor avea după Stephan Byzantinul numele de Πυῆνις. În regiunea Carpaților numirea topică de Poienĭ este fórte usitată. Un cătun al comuneĭ Colțĭ maĭ pórtă și astă-ḑĭ numele de Poiénă, avênd 35 case. Regiunea de jos a rîuluĭ Phasis ne apare la autoriĭ vechĭ plină de mlaștinĭ și lacurĭ fluviale, întocma după cum este și astă-ḑĭ câmpia Buzĕuluĭ. Apolloniu Rhodiu face amintire de unul din aceste lacurĭ prin cuvintele: Φάσιδος εἱαμενὴν Ἀμαραντίου (III. 1220). Fără îndoiélă, că fântânele geografice, de carĭ se folosise Apolloniu, se referiaŭ la cel maĭ considerabil lac de lângă tĕrmuriĭ rîuluĭ Phasis, séŭ Buzĕŭ, un lac, care maĭ pórtă și în timpurile nóstre numirea de «Balta Amară».

[1]) **Apollonii Rhodii** Argon. lib. II v. 402-403. 1267. — **Orphei** Argon. v. 763-764.

află așeḑată statua divinităţiĭ, pe care Colchiĭ o adoréză sub numele de Diana (Artemis). Ea este ḑeiţa Portilor, călăréţa cea sgomotósă, aţintită cu privirile în depărtare și revĕrsând o lumină tremurătóre întocma ca o văpaiă de foc» [1]). Când Iason sosesce cu soţiĭ sĕĭ la gurile rîuluĭ Phasis, Aiete cu ficele sale, Chalciope, vĕduva decedatuluĭ Phrixus și cu Medea încă nemăritată, eșise la preumblare pe câmpul de lângă rîŭ «într'un car de aur, pe care Aiete strălucia întocma ca un sóre, că-cĭ aurul de pe hainele sale revĕrsa numaĭ lumină; pe cap el purta o corónă de raḑe strălucitóre, sceptrul sĕŭ lucea întocma ca un fulger, ér de ambele sale laturĭ ședeaŭ ficele sale». [2]).

Despre cetatea și palatul cel magnific al luĭ Aiete maĭ aflăm încă următórele notiţe la Apolloniu Rhodiu [3]):

Iason, însoţit de copiiĭ luĭ Phrixus și de doĭ eroĭ aĭ trupeĭ sale, intră în orașul și în palatul luĭ Aiete. «Eĭ se opresc maĭ ântâiŭ în vestibul și Iason admiră aicĭ muriĭ luĭ Aiete, porţile cele largĭ, columnele, ce se înălţaŭ pe lângă păreţiĭ de pétră aĭ palatuluĭ decorat în partea superióră cu triglife de aramă (capete de grinḑĭ). Apoĭ eĭ trec în tăcere peste prag, de lângă care se ridicaŭ în sus viţe de viă cu foĭ verḑĭ și pline de florĭ, ér de sub viţe curgeaŭ în continuŭ patru fântânĭ săpate și construite de Vulcan, una de lapte, alta de vin, a treia de mir frumos mirositoriŭ și a patra de apă. Din partea de apus a acesteĭ fântânĭ din urmă curgea apă caldă, în care se scăldaŭ figurele Pleiadelor, ér din partea de rĕsărit curgea din o stâncă apa rece ca ghiaţa. Ast-fel de lucrurĭ divine, sciuse se esecute măiestrul Vulcan în palatul regeluĭ Aiete» [4]).

În fine, în orașul luĭ Aiete, ne spune Valeriu Flacc, se aflaŭ și altarele

---

[1]) **Orphei** Argon. v. 896.

[2]) **Orphei** Argon. v. 798 seqq.

[3]) **Apollonii Rhodii** lib. III. v. 210 seqq.

[4]) În diferite colinde religióse române, ce le avem din părţile de jos ale Dunăriĭ, cu deosebire din judeţele Buzĕŭ, Brăila și Constanţa, se maĭ celebréză și astă-ḑĭ magnificenţa unor «curţĭ», unor «domniĭ», unor «înalte împĕrăţiĭ», în carĭ eraŭ făcute «treĭ rîurĭ, treĭ pârcurĭ», unul de vin, altul de mir, și al treilea de apă limpegióră; în acest din urmă se scăldă și băiéză Bunul Dumneḑeŭ (Teodorescu, Poesiĭ pop. p. 33. — Alte variante din judeţele Brăila și Constanţa în colecţiunea nóstra inedită). În o colindă românéscă din Bucovina acéstă baiă legendară este localisată lângă Buzĕŭ:

Colo'n vale la Buzĕŭ	Și se scaldă Dumneḑeŭ,
Este un mândru feredeŭ	Dumneḑeŭ cu fiul sĕŭ...

Marianŭ, Sĕrbătorile la Românĭ, I. 21.

In fine maĭ esistă și un cântec nupţial despre unele curţĭ sumptuóse, construite în

Sóreluĭ, ér templul acesta era atât de strălucitoriŭ, atât de inundat de lumină, în cât se putea crede, că este însușĭ palatul Sóreluĭ [1]).

Acesta era aspectul miraculos al capitaleĭ luĭ Aiete, domn peste regiunea numită «Aia», séŭ «Țéră» și peste ținuturile cele muntóse ale Colchilor.

Ne putem acum întreba, în ce parte a vechiuluĭ Oceanos potamos, séŭ a Istruluĭ, se afla situată acéstă magnifică capitală, ale căreĭ fortificațiunĭ, palate și temple, prin modul lor de construcțiune și splendórea lor fabulósă, uimise lumea eroică, o reședință a unuĭ rege atât de glorios, de avut și luxos, în cât el căpĕtase ilustrul titlu de «fiŭ al Sóreluĭ».

Făimósa capitală a regeluĭ Aiete se afla, după cum am amintit maĭ sus, situată pe înălțimile, unde cele dóue rîurĭ memorabile, Phasis unit cu Saranges, (adecă Buzĕul împreunat cu Siretul) se vĕrsaŭ în Oceanos potamos séŭ Istru.

205. — Charta împrejurimilor Tirighineĭ. După Charta Românieĭ meridionale din a. 1856, scara 1:57,600. Col. XIII. Scr. 2.

Într'adevĕr pe țĕrmurele stâng al Siretuluĭ apró pe de punctul, unde apele sale se unesc cu ale Dunăriĭ, se aflaŭ încă până în ḑilele nóstre ruinele uneĭ vechĭ și puternice cetățĭ, ce maĭ pórtă și astă-ḑĭ numele de Tirighina.

În a. 1836 și 1837 profesorul Seulescul din Iașĭ, unul dintre ceĭ maĭ erudițĭ bărbațĭ românĭ aĭ epoceĭ sale, studiase cu deosebit interes aceste ruine antice

---

acelașĭ gen ca și palatul regeluĭ Aiete, numit și «Fiul Sóreluĭ»:

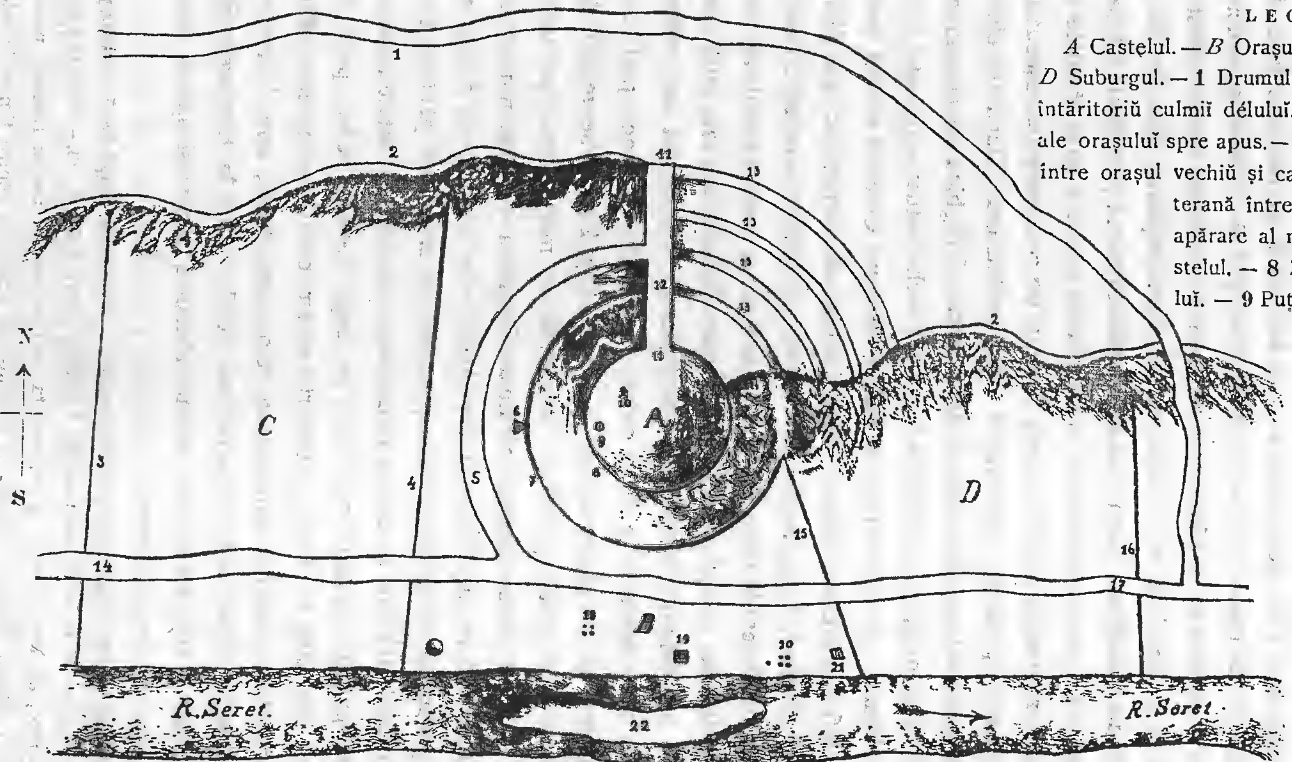
Unde șede nunul mare
Par'că sórele rĕsare . . .

De la pórta nunuluĭ
Pân' la pórta finuluĭ
Merge un riŭ de lapte dulce.

De la pórta finuluĭ
Pân' la pórta nunuluĭ
Curge rîu de vin roșu . . .

Marianŭ, Nunta la Românĭ, p. 753.

[1]) Valerii Flacci Argon lib. V. v. 404.

LEGENDA

A Castelul. — *B* Orașul vechiŭ. — *C* Orașul noŭ. — *D* Suburgul. — **1** Drumul spre Barboșĭ. — **2** Val și zid întăritoriŭ culmiĭ déluluĭ. — **3**, **4** Zidurile de apărare ale orașuluĭ spre apus. — **5** Drumul de comunicațiune între orașul vechiŭ și castel. — **6** Comunicațiune suterană între oraș și castel. — **7** Zidul de apărare al movileĭ, pe care se află castelul. — **8** Zidul de apărare al casteluluĭ. — **9** Puțul de comunicațiune cu drumul suteran. — **10** Catacombele. — **11** Porțile casteluluĭ. — **12** Drumul de întrare în fortăréță. — **13** Valurile, séŭ șanțurile, apărătore. — **14** Drumul spre Brăila. — **15**, **16** Zidurile de apărare ale orașuluĭ spre rĕsărit. — **17** Drumul spre Galațĭ. — **18** Templul Cybeleĭ. — **19** Postamentul unuĭ monument roman. — **20** Ruinele unuĭ templu (Cupido). — **21** Baiă cu țevielele de plumb. — **22** Insula.

206. — Planul general al citadeleĭ și orașuluĭ Tirighina (Dia, Dioscurias, Dinogetia, Diogetia, Diogenia), vechia capitală a regeluĭ Aiete. După săpăturile făcute în a. 1836 și 1837 de Prof. G. Seulescul (Descrierea istorico-geografică a cetățeĭ . . . Ghertina. Tab. 1).

de la gura Siretuluĭ şi dênsuluĭ avem de a-ĭ mulţumi preţiósele date, ce le avem astă-ḑĭ despre resturile architectonice ale acesteĭ cetăţĭ atât de glorióse [1]).

Spre médă-ḑi de Galaţĭ, scrie dênsul, la o depărtare de o jumĕtate de mil de acest oraş, se află ruinele situate pe ţĕrmurele stâng al Siretuluĭ, aprópe de gura, unde acest rîŭ se varsă în Dunăre. Aceste ruine pórtă în ḑilele nóstre numele de Ţiglina, séŭ Triclina (maĭ corect însă Tirighina). Acest oraş prin posiţiunea sa cea favorabilă şi prin lucrările de fortificaţiune, ce-l încunjuraŭ, se pare, că a fost capitala acesteĭ provincie. Abia numaĭ în seculul al XVIII-lea aŭ început a se ataca ruinele acestuĭ oraş spre a se construi cu materialele de aci fortificaţiunile dela Brăila şi unele biserici din Galaţĭ; tot asemenea se aŭ folosit ómeniĭ şi în ḑilele nóstre, ca sĕ estragă din aceste ruine petrele trebuinciόse pentru a pava stradele şi calea naţională a acestuĭ oraş din urmă. Lucrărĭ de construcţiune esecutate într'un gen cu totul particular încunjuraŭ acest vechiŭ oraş. După temeliele descoperite cu ocasiunea ultimelor săpăturĭ, vechia Tirighină se compunea dintr'o cetăţuiă şi oraş, ce se împărţia în oraşul vechiŭ situat sub castel şi în oraşul noŭ, alăturea cu cel vechiŭ, în partea de apus. Cetăţuia se află pe o movilă (fig. 206, A), a căreĭ înălţime, după cum se afla surpată pe la a. 1837 era cam de 40 stânjenĭ, ér padina formată de ruinele cetăţiĭ presintă o estensiune cam de 35 stânjenĭ în diametru. Pólele ca şi zarea acesteĭ movile aŭ fost încunjurate şi întărite cu zid. Movila, pe care se afla cetăţuia, este eşită spre améḑĭ ca un promontoriŭ către şesul Siretuluĭ şi împreunată cu podişul vecin prin un istm închis între dóue ziduri paralele. Pe culmea podişuluĭ din partea dréptă şi din partea stângă a istmuluĭ (fig. 206, 2) se vedeaŭ de asemenea temeliĭ de ziduri şi valurĭ. În partea de médă-nópte, pe unde apropiarea era maĭ îndemânatică, cetăţuia Tirighineĭ era încunjurată cu 4 valurĭ semi-cerculare (fig. 206, 13). De lângă valul cercular al doilea se întindea în partea de rĕsărit, pe coboriş în jos, un zid drept până în apa Siretuluĭ (fig. 206, 15). Un al doilea mur asemenea celuĭ de ântâiŭ începea în partea de apus din sprâncéna déluluĭ prelungindu-se şi acésta până în rîpa Siretuluĭ (fig. 206, 4). Ér la o depărtare cam de 100 stânjenĭ se aflaŭ construite alte dóue ziduri în direcţiunea celor precedente, unul la rĕsărit şi altul la apus, întinḑêndu-se de la culmea déluluĭ până în ţĕrmurele Siretuluĭ (fig. 206, 3. 16), ast-fel, că oraşul rĕmânea închis şi apărat spre

---

[1]) Seulescul, Descrierea istorico-geografică a cetăţiĭ... Ghertina. (Iaşĭ) 1837. — **Asaky**, Nouvelles historiques de la Moldo-Roumanie, I Partie, Iassy, 1859, p. 23. — Seulescul era însă de părere, că aceste ruine ar representa vechiul oraş al Dacieĭ romane numit Caput Bubali (Caput Bovis). O erόre de altmintrelea scusabilă pentru timpurile sale.

méză-nópte, spre răsărit şi apus de înălţimea délurilor, a castelului şi de fortificaţiunile pe uscat, ér în partea de médă-di se află încins cu apa Siretuluĭ, care aicĭ în mărimea sa cea maĭ cumplită face un semi-cerc şi o insulă (fig. 206, 22) dinaintea Tirighineĭ. În interiorul castelului, ale căruĭ temeliĭ până la a. 1837 încă nu se sfărîmase, s'a descoperit, după cum ne spune Seulescul, o criptă suterană alcătuită din catacombe (fig. 206, 10). Forma acesteĭ cripte era patrată, cu laturele de câte 2 stânjinĭ, în care din lipsa spaţiuluĭ mormintele eraŭ clădite rêndurĭ, unele peste altele, cum sunt celulele faguruluĭ. Însă pe la a. 1837 bolţile catacombelor eraŭ surpate şi tóte rĕmăşiţele împrăsciate. Baso-relicfurĭ, urne, lămpĭ şi alte ornamente preţióse, aflate în catacombe, probéză, că persónele ale căror resturĭ fusese depuse aicĭ aparţineaŭ claselor maĭ înalte ale societăţiĭ. În partea de apus a oraşuluĭ vechiŭ se maĭ vedeaŭ încă pe la a. 1836 temeliele unuĭ templu (fig. 206, 18), pe ale căruĭ ruine zăceaŭ împrăsciate trunchiurĭ de columne şi diferite bucăţĭ de capitelurĭ, de ordine ionică şi corintică. Se aŭ maĭ descoperit aci o mică columnă de marmură porfiriă, o statuetă de aramă a Cybeleĭ ţinênd în mâna stângă cornul abundenţeĭ, şi maĭ multe lespedĭ dreptunghiulare de marmoră (12 $\times$ 24 cm.) cu reliefurĭ, ce representaŭ diferite scene din resbóiele, ce le avuse acest oraş. Probabil că aceste table servise o-dată spre a decora păreţiĭ templului. Lustrul, măiestritatea şi mărimea acestor clasice bucăţĭ, continuă Seulescul, dovedesc magnificenţa templuluĭ, ce înfăţişa óre când maiestatea uneĭ divinităţĭ.

Alte notiţe, cu privire la construcţiunile şi opulenţa acesteĭ cetăţĭ dispărute, ne comunică învĕţătoriul G. A. Murgeanu din comuna Filescĭ, pe al căreĭ teritoriŭ se află aceste ruine. După cum scrie dênsul: «în jurul cetăţiĭ Tirighina se află un şanţ adânc, avênd aceeaşĭ formă ca şi şanţul numit Troian. Cetatea are conturnul rotund şi ocupă capul unuĭ dél. Bĕtrâniĭ, de la carĭ am luat aceste informaţiunĭ, aŭ săpat înşişĭ de beilic (din ordinul autorităţiĭ) găsind aicĭ banĭ vechĭ, petre cu inscripţiunĭ şi alte odóre, carĭ le-aŭ luat Ruşiĭ şi în parte Părcălabia Galaţilor. La cetatea Tirighina poporul bĕtrân i-ar fi dis Cetatea urieşilor».

Am espus aicĭ principalele resultate ale cercetărilor serióse făcute de profesorul Seulescul la Tirighina în aniĭ 1836—1837. Ele ne presintă o valóre reală nepreţuită pentru sciinţa istorică, cu atât maĭ mult, că aspectul terenuluĭ de aicĭ astă-dĭ s'a schimbat cu desăvêrşire, resturile acestor interesante fortificaţiunĭ aŭ dispărut de pe suprafaţa pămêntuluĭ, chiar şi rîul Siretuluĭ şi-a schimbat aicĭ cursul sĕŭ.

Prin descrierea sinceră şi fidelă, ce o face Seulescul, se constată în mod

destul de clar, că vechia cetate de lângă gurile Siretuluĭ, încunjurată cu 9 murĭ de diferite sisteme, representa metropola o-dată fericită a regeluĭ Aiete de lângă gurile rîuluĭ Phasis, încinsă, după cum ne spune poema orphică, cu 7 rênduri de murĭ circularĭ.

O deosebită considerare în studiul acestor ruine o merită împrejurarea, că vechile tradițiunĭ din poema orphică, despre avuțiele imense ale regeluĭ Aiete, maĭ resună și astă-dĭ în narațiunile locuitorilor de lângă Tirighina. «Am audit de la maĭ mulțĭ locuitorĭ bĕtrânĭ, ne scrie învĕțătoriul G. A. Murgeanu din comuna Filescĭ, că în partea de rĕsărit a cetățiĭ Tirighina, în fața de gara Bărboșĭ, se află un beciŭ cu porțĭ strașnice, că în lăuntrul acestuĭ beciŭ ar fi statue de aur, înfățișând pe împĕratul ședênd în trăsură și caĭ de aur» [1]).

Rĕmâne acum a ne da sémă despre numele vechiŭ al acestuĭ important oraș de la confluența Siretuluĭ cu Dunărea.

În tradițiunile poporale române ruinele orașuluĭ și ale cetățiĭ de lângă gurile Siretuluĭ pórtă numele de Tirighina (la Seulescul Terighina) și Gherghina [2]). Adevĕrata și singura esplicațiune a acestor numirĭ archaice o aflăm numaĭ în legenda Argonauților.

După diferitele versiunĭ argonautice, așa cum le aflăm la Pindar, la Apolloniu Rhodiu [3]) și la gramaticul Apollodor, Iason sosind la rîul Phasis trage corabia în port și se duce la regele Aiete, ca sĕ-ĭ espună însărcinarea, ce o primise de la Pelias, cerând lâna de aur. Aiete promite luĭ Iason a i-o da, dacă dênsul va fi în stare se îndeplinéscă anumite lucrărĭ, ce i le va impune. Ast-fel maĭ întâiŭ regele Aiete aduse un plug de oțel, fabricat de Vulcan, și doĭ taurĭ renumițĭ pentru sĕlbătăcia și mărimea lor, ce-ĭ primise ca dar de la Vulcan. Aceștĭ taurĭ aveaŭ unghiele de aramă și suflaŭ foc pe nărĭ. Aiete i prinse maĭ ântâiŭ singur în jug și trase câte-va brasde drepte, înalte de un stânjin pe suprafața pămêntuluĭ (o alusiune la brasda cea uriașă dintre Șerbescĭ și Tulucescĭ, ce acopere spre apus și spre médă-nópte cetatea Tirighiniĭ, și care se consideră ca o prelungire a brasdeĭ luĭ Novac din Țéra-românéscă). Apoĭ Aiete rostesce următórele cuvinte: când conducătoriul corăbieĭ va face acésta, atuncĭ póte lua cu dênsul lâna cea de aur, care nicĭ o-dată nu se strică. Iason, ajutat în secret de farmecele Medeeĭ, supune tauriĭ în jug și ară 4 iugere din câmpul numit al luĭ Marte

[1]) Din Rĕspunsurile la Cestionariul nostru istoric.

[2]) Cantemirii Descr. Mold. Ed. 1877, p. 13. — Seulescul, Descrierea istorico-geografică a Ghertinceĭ p. 2. 4.

[3]) Pindari Pyth. IV. — Apollodori Bibl lib. I, 9. 20.

(πεδίον Ἀρήϊον). Acum regele Aiete impune luĭ Iason o nóuă lucrare, sĕ semene peste brasdele arate dinţĭ de bălaur, din aceia, pe carĭ i semĕnase Cadm. la Theba. Medea însă aprinsă de iubire către Iason, care i promisese, că o va lua şi duce ca soţiă în Thesalia, i descopere erouluĭ, că din dinţiĭ de bălaur, ce-i va semĕna peste brasde, vor rĕsări din pămênt ómenĭ urieşĭ înarmaţĭ, carĭ vor cerca sĕ-l atace, însă dênsul sĕ arunce petre între ómeniĭ aceştia, carĭ apoĭ vor începe a se bate între sine, şi atuncĭ dênsul sĕ atace pe fie-care în parte, până i va ucide pe toţĭ. Lucrurile după legende se şi petrec ast-fel [1]). Aceştĭ urieşĭ eşiţĭ din sînul pămêntuluĭ, pe câmpul de lângă capitala luĭ Aiete, sunt numiţĭ în legenda argonautică Γηγενέες [2]), ér la autoriĭ latinĭ Terrigenae [3]), adecă ómenĭ născuţĭ din pămênt. Numirea de Tirighina séŭ Terighina, ce o maĭ pórtă şi astă-dĭ cetatea ruinată de lângă gurile Siretuluĭ, este ast-fel numaĭ o formă archaică poporală a cuvêntuluĭ pelasgo-latin Terrigena [4]). În fine încă o circumstanţă. În tradiţiunile poporale române Tirighina se maĭ numesce şi «Cetatea urieşilor», şi tot cu epitetul de cetate a urieşilor, Τιτανίς [5]), ne apare capitala luĭ Aiete şi la Apolloniu Rhodiu.

Putem ast-fel stabili cu o deplină convingere istorică, că făimósa capitală şi reşedinţă a luĭ Aiete se afla situată pe malul stâng al Siretuluĭ, acolo unde până la a. 1837 se maĭ cunosceaŭ împrejmuirile oraşuluĭ şi ale cetăţiĭ Tirighina, dispărută din istoriă şi despoiată de monumentele şi de splendórea sa.

---

[1]) O legendă analogă o aflăm în cântecul tradiţional român despre Badiu (Prometheu):

Turciĭ scrum că se făcea . . .
scrum pe vênturĭ se ducea . . .
pe câmpurĭ se semĕna,
în cârdurĭ că rĕsăria,
Turcĭ la loc că se făcea . . .
De mergea şi pomina
d'aicĭ până'n Ianina (Epir),
din Ianina 'n Ţarigrad
şi d'acolo la Bagdad,
că Badiul ĭ-a semĕnat
şi pămêntul ĭ-a înviat . . .

Teodorescu, Poesiĭ pop. p. 549.

[2]) Apollonii Rhodii Argon. lib. III. v. 799. 1338. 1342. 1355.

[3]) Ovidii Met. lib. VII. v. 141: Terrigenae pereunt per mutua vulnera fratres. — Ibid. Heroid. VI. v. 35: Terrigenas populos civili marte peremtos.

[4]) Prof. Vaillant (La Romanie. III. 1844. 456) încă derivă numele Tirighina de la terrigena, însă fără a cunósce istoria legendară a acesteĭ capitale de la Dunărea de jos. Pliniu amintesce lângă Phasis de un oraş celebru însă dispărut Tyndarida (Tyndaris), ér la Arrian, care a localisat în mod frivol intrégă geografia Colchilor în Asia, acelaşĭ oraş este numit Tyndaridae. Herodot (IV. 145; IX. 73) are dóue tradiţiunĭ despre Tyndaridae. După una, eĭ aŭ fost aliaţĭ cu Argonauţiĭ. După alta, eĭ aŭ năvălit cu óste mare în Attica, ca se céră înapoĭ pe Helena, nesciind în care parte a fost dusă.

[5]) Apollonii Rhodii lib. IV. v. 131.

Acéstă cetate-regină de la gurile Siretuluĭ prin posiţiunea sa favorabilă prin fortificaţiunile sale puternice între Delta Dunăriĭ şi Carpaţĭ. dominase o-dată întreg Pontul occidental, de la Hem şi până în părţile superióre ale Moldoveĭ de astă-ḑĭ[1]). Capitala unuĭ stat puternic riveran, ea a fost în timpurile eroice cheia mareĭ mişcărĭ comerciale pe Dunăre; ea avuse chiar şi drepturĭ de suveranitate asupra Pontuluĭ euxin.

Eruditul poet alexandrin, Apolloniu Rhodiu, amintesce de stâlpiĭ ceĭ vechĭ din oraşul luĭ Aiete, pe carĭ se aflaŭ descrise drumurile şi limitele mărilor şi ale ţĕrilor pentru instruirea celor ce vor voi sĕ călĕtoréscă în orĭ-ce părţĭ[2]). Acéstă preponderanţă particulară a cetăţiĭ Tirighina asupra navigaţiuniĭ pe Pontul euxin o maĭ confirmă şi monumentele numismatice.

Pe o monetă de bronz, ce a fost descoperită în timpurile luĭ Seulescul în ruinele acesteĭ cetăţĭ, se vede pe avers figurată o femeiă călăréţă apărându-se cu sabia recurbată (naţională Dacă) în contra unuĭ eroŭ, ce o persecută. Este lupta uneĭ Amazóne cu Hercule. Lângă capul femeieĭ ne apare litera Δ, ér în jur inscripţiunea:

ΜΗΤΡΟ. ΠΟΝΤΟΥ ΤΟΥ ΕΥΚΣ

Μητρό(πολις) Πόντου τοῦ Εὐκσ(είνου.)

Din fericire, spre a ne puté da sémă de valórea istorică a acesteĭ monete s'a maĭ descoperit în derîmăturile acesteĭ cetăţĭ încă un al doilea esemplar de bronz, cu calificaţiunea de Metropolă a Pontuluĭ euxin. Acéstă a dóua monetă ne înfăţişéză pe avers bustul unuĭ împĕrat roman cu inscripţiunea:

ΑΥΤΚΜΑΥΡΣΕ. ΑΛΕΞΑΝ.

Αὐτ(οκράτωρ) Κ(αῖσαρ) Μ(άρκος) Αὐρ(ήλιος) Σε(βῆρος) 'Αλέξαν(δρος) [Σεβαστός].

Ér pe revers, figura uneĭ divinităţĭ femenine, ţinênd în mâna stângă cornul abundenţeĭ, şi în drépta o pateră. Este Cybele, séŭ Dea Mater[3]). Sub piciórele ḑeiţeĭ ne apare litera Δ, ér în jur inscripţiunea:

ΜΗΤΡΟ. ΠΟΝΤΟΥ ΤΟΗ ΕΥΞ

Μητρό(πολις) Πόντου τοῦ Εὐξ(είνου[4]).

---

[1]) **Ovidii** Heroid. XII. v. 27-28:

. . . . Scythia tenus ille (pater meus Aeetes) nivosa
Omne tenet Ponti qua plaga laeva jacet.

[2]) **Apollonii Rhodii** Argon. lib. IV. v. 277 seqq.

[3]) O inscripţiune descoperită la Filescĭ (în Moldova, dar nu Füzesd în Transilvania) conţine dedicaţiunea: TERRaE MATRI (C. I L. III. nr. 1559). Iason, ne maĭ spune Apolloniu Rodiu (II. 1273), îndată ce sosesce lângă capitala luĭ Aiete, face libaţiunĭ în onórea divinităţiĭ Gaea (Terra), a ḑeilor indigenĭ şi a sufletelor eroilor decedaţĭ.

[4]) A se vedé figurile acestor dóue monete reproduse la Seulescul în Descrierea Ghertineĭ. Tab. 3.

Diferite orașe autonome ale anticitățiĭ, cu deosebire din provinciele Asieĭ micĭ și ale Syrieĭ, purtaŭ numele, orĭ titlul, de Metropolis, unele fiind-că se aflaŭ sub tutela particulară a divinitățiĭ Cybele, a Mameĭ ḑeilor, altele fiind-că eraŭ cetățĭ-mame ale colonielor, orĭ capitale ale provincielor.

Demnitatea de ΜΗΤΡΟΠ. ΠΟΝΤΟΥ ne apare maĭ ântâiŭ pe monetele împěratuluĭ Traian, însă fără altă indicațiune locală. Maĭ târḑiŭ acest titlu de Metropola a Pontuluĭ și-l atribuiră orașele Amasia și Neocaesarea din Asia mică, precum și Tomis din Mesia [1]). Nu trebue însă sě perdem din vedere, că nicĭ unul din aceste orașe, nicĭ Tomis, nicĭ Amasia, nicĭ Neocaesarea, nu se numesc Metropole ale Pontuluĭ euxin, ci simplu numaĭ metropole ale Pontuluĭ, adecă ale litoraluluĭ séŭ Provincieĭ de lângă Marea négră (Pontica terra [2]).

Cu totul altă semnificațiune o avea titlul de metropolă a Pontuluĭ euxin și pe care î-l aflăm esclusiv numaĭ pe monumentele descoperite la Tirighina. Aicĭ avem un titlu de suveranitate maritimă. Aiete ne apare ca cel maĭ puternic rege al Scythieĭ vechĭ. El era în stare, după cum ni-l descrie Apolloniu Rhodiu, sě se ridice cu rěsboiŭ și asupra Grecieĭ. Renumele séŭ străbătuse departe în apus până la marea adriatică. De altă parte, Pontul euxin este adese-orĭ numit de autoriĭ anticitățiĭ Scythicus Pontus, Scythicum și Sarmaticum mare [3]), adecă supus suveranitățiĭ regilor Scythicĭ.

Însă cum se esplică litera isolată Δ pe aceste monete descoperite în ruinele Tirighineĭ. Ea este fără îndoiélă litera inițială din numele orașuluĭ autonom orĭ suveran, care bătuse aceste monete.

Gloriósa capitală a luĭ Aiete ne apare la geografiĭ anticitățiĭ sub numele de Dia [4]), Dioscurias [5]), Sebastopolis, adecă σεβαστὴ πόλις, orașul venerabil,

---

[1]) **Eckhel**, Doctr. num. Pars I, Vol. II. p. 344.

[2]) Pe o inscripțiune romană din a. 161—168 d. Chr. Tomis ne apare ca Civitas pontica Tomitanorum (C. I. L. III, nr. 753).

[3]) **Valerii Flacci** Argon. I. v. 331: scythicum pontum polumque metuens. Ibid. II. v. 576. — **Statii** Thebaid. XI. v. 436-437: Scytha Pontus. — Ovidii Ex Ponto. lib. IV. 10. 39: Sarmaticum mare.

[4]) **Stephanus Byz.**, v. Δία, πόλις . . . Σκυθίας περὶ τῷ Φάσιδι. — Dia era o vechiă divinitate pelasgă, ḑeița protectóră a câmpurilor, identică cu Rhea (Cybele) séŭ Mama ḑeilor. La Romanĭ cultul eĭ era administrat de colegiul Fraților arvalĭ. În literatura grecéscă ea ne apare sub numele de Δηὼ (Apoll. Rh. III. 413; IV. 896), însă era considerată ca identică cu Demeter (Ceres). Templul principal din orașul pustiit de la gurile Siretuluĭ era dedicat Cybeleĭ, adecă Dieĭ.

[5]) **Stephanus Byz.**, v. Διοσκουριάς. — **Plinii** lib. VI. 5. 1: urbe Colchorum Dioscuriade. — Cf. Ibid. VI. 4. 6.

sfânt, séŭ august. Acest oraş ruinat de lângă gurile Siretuluĭ maĭ esista şi în epoca romană, însă despre numele sĕŭ adevĕrat avem numaĭ simple variante. La Ptolemeu ne apare ca Dinogetia, Diogetia, Dinogenia, Diogenia [1]); în itinerarul luĭ Antonin Diniguttia [2]), in Notitia Orientis Dirigothia [3]); la Ravennas Dinogessia [4]).

Putem presupune aşa dar, că litera Δ de pe monetele descoperite la Tirighina cu inscripţiunile de μητρόπολις Πόντου τοῦ Εὐξείνου, ne indică numele vechiŭ al acestuĭ oraş, Dia, prefăcut de geografiĭ grecescĭ în Dioscurias, ér în epoca romană în Dinogetia, Dinogenia, Diniguttia, Dirigothia [5]).

În fine maĭ avem încă un important monument numismatic cu privire la capitala regeluĭ Aiete. Este o monetă autonomă aflată în ţĕrile române şi probabil în părţile Tirighineĭ.

---

1) **Ptolemaei** Geogr. (Ed. Didot) I p. 458.

2) Itinerarium Antonini Aug. (Ed. Parthey et Pinder) p. 105.

3) Notitia Orientis (Ed. Boecking) p. 79.

4) **Ravennatis** Cosmographia (Ed. Pinder et Parthey) p. 178.

5) Într'un cântec eroic românesc maĭ aflăm şi astă-ḑĭ un resunet despre sosirea la gurile Siretuluĭ a uneĭ miceĭ corăbiĭ, cu intenţiunĭ ostile. Se pare a fi numaĭ un fragment modificat din o vechiă poemă poporală despre Argonauţĭ. Chiar şi numĕrul trupeĭ de 50 enicerĭ este aprópe acelaşĭ cu al eroilor argonauţĭ.

La gura Siretuluĭ
Pin postul sân Petruluĭ,
Ean, mări, că s'a ivit
Un caic lung poleit (aurit),
Cu postav verde 'nvelit.
Dar în el cine-mĭ era?
Era Suliman Aga
Cu cincĭ-ḑecĭ de Enicerĭ,
Care pórtă 'n brâŭ hangerĭ.
Eĭ venia încet, încet,
De la Dunărea 'n Siret,
Vadurile străbătând
Malurile cercetând . . .

Alecsandri, Poesiĭ pop. p. 134.

O altă baladă poporală română amintesce de curţile marĭ bezadescĭ (princiare) din părţile de jos ale Moldoveĭ, de la întorsătura gârleĭ (séŭ Cotul Tirighineĭ):

Jos în ţéra Moldoveĭ
La întorsătura gârleĭ
La curţĭ marĭ, curţĭ românescĭ,
La curţile bezedescĭ,
La curtea luĭ Tudurel
Multă jale-ĭ şi oftare . . .
Şi Tudur averĭ avea . . .
Avea turme, avea voinicĭ . . .
Avea ciredĭ şi glotaşĭ,
Avea lăḑĭ de gălbinaşĭ,
Paĭ-spre-ḑece morĭ de vênt
Şi nouă pe sub pămênt,
Care macină argint . . .
Treĭ sute de moşióre
Şi pe atâtea sătişóre . . .
Şi cincĭ miĭ de iepuşóre
Pe sub póle rotogóle . . .
Curţĭ de pétră întărite
Cu podele poleite (aurite) . . .

Marianŭ, Poesiĭ pop. Tom. I, p. 30.

Notăm aicĭ, că în legendele argonautice ne apar renumiţĭ caiĭ de lângă rîul Phasis şi în particular caiĭ luĭ Aiete, ce-ĭ dăruise Sórele.

Cesar Bolliac, distinsul archeolog și numismat român, publicase în Nr. 939 al «Trompeteĭ Carpaților» din a. 1871, o serie de monete Dace, din carĭ una de argint (fig. 43) ne presintă un deosebit interes istoric.

Pe avers, acéstă monetă ne înfățișéză bustul uneĭ divinitățĭ femenine, pe Cybele séŭ Dea Mater, o figură, ce ca tip presintă o mare asemĕnare cu statueta Cybeleĭ descoperită de Sĕulescul în ruinele Tirighineĭ. Ér pe reversul moneteĭ se vede figurat un leŭ, atributul particular al ḍeițeĭ Cybele. De asupra leuluĭ inscripțiunea maĭ mult de jumĕtate ștérsă:

. . . . . . ΡΑΣΣ

Er sub picióreie leuluĭ: ΑΙΗΤ

În tot casul acéstă monetă nu este din timpul legendaruluĭ rege Aiete. Ea însă se raportă la capitala și la teritoriul peste care domnise o dată Aiete.

Primul șir conține fără îndoiélă numele particular al orașuluĭ și al doilea al poporuluĭ séŭ confederațiuniĭ. Noĭ vom restitui și ceti acéstă inscripțiune ast-fel:

(Διοσκου)ρ(ι)ὰς Σ(εβαστὴ) [πόλις] Αἰήτ(ων)

adecă: Dioscurias, orașul venerabil al Aienilor.

4. *Lâna de aur un paladiu al triburilor pelasge pastorale și agricole.*

Iason cu ajutorul Medeeĭ, a celebreĭ fermecătóre, învinge și balaurul cel teribil din pădurea consecrată ḍeuluĭ Marte și răpesce lâna de aur.

Acéstă lână avea după legende o origine divină [1]). Ea avea o deosebită importanță religiósă, economică și politică, pentru vechile triburĭ pelasge de la Carpațĭ și pentru triburile, ce se stabilise pe pămêntul Eladeĭ.

După cum ne spune Pindar, oraculul pelasg din Castalia lângă Delphi ordonase luĭ Pelias se pregătéscă o espedițiune, ca se aducă înapoĭ lâna de aur a berbeceluĭ, cu care fugise Phrixus [2]). Ér Valeriu Flacc ne înfățișéză pe Pelias adresând următórele cuvinte luĭ Iason: «Tu, care aĭ energia și curagiul bărbătesc, plécă scumpul meŭ, și adă înapoĭ pentru cupóla templuluĭ grecesc pielea cu lâna oieĭ nephelee [3])». În fine după un alt oracul, regele Aiete avea să-șĭ piérdă domnia, când i se va fura lâna de aur [4]).

---

[1]) **Menecratis Tyrii** fragm. in Fragm. Hist. graec. II. p. 344.

[2]) **Pindari** Pyth. IV. v. 164.

[3]) **Valerii Flacci** Argon. I. 55 seqq.

[4]) **Pauly-Wissowa,** Real-Encyclopädie, v. Aietes. — **Diodori Siculi** lib. IV. 47. 6.

După cum vedem, diferite destine, de bună stare economică [1]) și politică eraŭ legate de posesiunea acesteĭ lâne de aur.

Ne aflăm aicĭ în fața uneĭ cestiunĭ enigmatice istorice, dacă acéstă lână dedicată ḑeuluĭ Marte în pădurile Colchilor era numaĭ o simplă pelcea naturală de berbece [2]), orĭ un obiect consecrat de metal și ast-fel nesupus stricăciuniĭ.

Aurul în cultul și în sacrificiele pelasge a fost tot de una materialul cel maĭ prețios.

Gaeea, marea divinitate a poporuluĭ pelasg, presintă la nunta luĭ Joe cu Junona merele tradiționale în aur.

Vulcan divinul măiestru al anticitățiĭ dăruesce luĭ Joe, părinteluĭ ḑeilor și al ómenilor, o viță cu foĭ și cu strugurĭ de aur, lucrată cu multă artă de dênsul [3]). Croesus renumitul rege al Lydieĭ dăruesce templuluĭ din Ephes boĭ de aur [4]).

Paladiul protector al Scythilor agricolĭ a fost, după cum ne spune Herodot, un plug, o secure cu dóue tăișurĭ și o fială de aur, obiecte, ce căḑuse din ceriŭ [5]).

Din acest gen de obiecte prețióse de artă, cu origine divină, făcea parte și lâna de aur dedicată ḑeuluĭ Marte în țéra cea avută a regeluĭ Aiete.

Poetul Pindar numesce acéstă lână de aur a Colchilor ἄφθιτον στρῶμναν, adecă nesupusă stricățiuniĭ, neperitóre [6]). După Valeriu Flacc ea a fost un monument, din metalul, séŭ aurul, cel maĭ pur [7]). Ér după altă tradițiune, ce o aflăm la poetul Ovidiu, nu numaĭ lâna, dar și berbecele a fost de aur [8]). Și întru adevĕr, valórea neprețuită a acesteĭ lâne o aflăm esprimată în forma alegorică prin cuvintele, că era păḑită de un bălaur neadormit, întocmaĭ ca și făimósele mere de aur ale Gaeeĭ.

---

[1]) Marte (Mavors al poeților latinĭ, Ares la Grecĭ) căruĭ i era consecrată lâna de aur, a fost în timpurile vechĭ divinitatea protectóre a păstorieĭ și agricultureĭ.

[2]) În cultul vechiŭ pelasg lâna, orĭ pielea de óie cu lână, aŭ avut tot de una un rol însemnat (Cf. Pausania, VIII. 43. 11. — Polemonis Iliensis frag. 88 în Fragm. Hist. graec. III. 144. — Servius în Aen. IV. 374). — La poporul român maĭ esistă și astă-ḑĭ usul religios, ca la pomana, ce se face după înmormêntarea celuĭ decedat, să se dée preotuluĭ o piele de óie séŭ de berbece (Marianŭ, Înmormêntarea, p. 363).

[3]) **Homeri** Ilias parva, ed. Didot, fr. 3. p. 595.

[4]) **Herodoti** lib. I. 92.

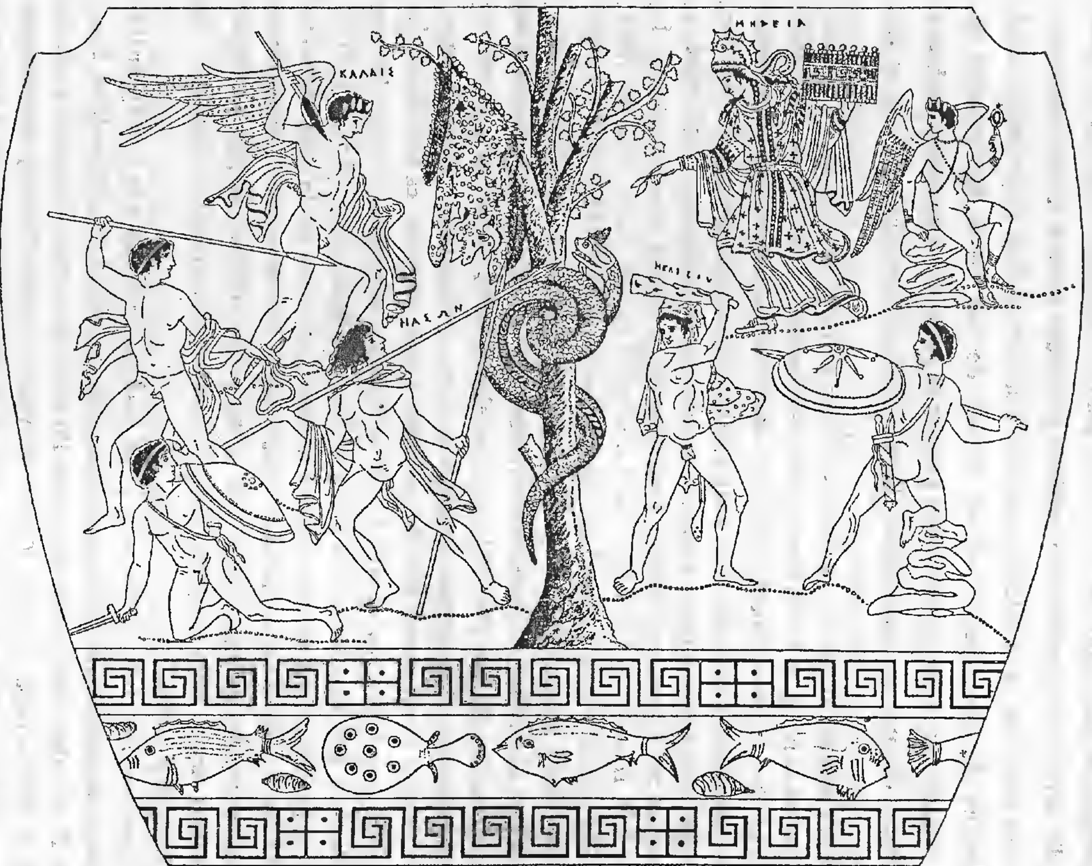
[5]) **Herodoti** lib. IV. c. 5.

[6]) **Pindari** Pyth. IV. 23.

[7]) **Valerii Flacci** Argon. lib. V. v. 231: ardenti quercum complexa metallo.

[8]) **Ovidii** Heroid. XII. 202. 203. Medea către Iason:

Aureus ille aries villo spectabilis aureo
Dos mea..

207. — Lupta Eroilor Argonauţi cu bălaurul din Colchis (Colţi) ajutaţi de Medea.
(A se vedé p. 550, nota 1).

În fine nu trebue să perdem din vedere importanţa estra-ordinară a acestei lâne: celebrul oracul pelasg de la Delphi ordónă aducerea acestei lâne şi pentru esecutarea acestei sentinţe se aliéză tóte dinastiele pelasge de pe teritoriul Eladei [2]).

Espediţiunea Argonauţilor în Colchis pentru aducerea lânei de aur face parte din seria cea legendară de misiuni şi acţiuni pentru luarea obiectelor sacre din ţěrile de la nordul Istrului de jos, cum a fost însărcinarea dată lui Hercule de Eurysteu, ca să iee merele de aur de la Hyperboreii de lângă Atlas; se aducă din «ţéra Istrianǎ», séŭ din «Istria», cerbóica cu córnele de aur, pe care nimfa Taygeta o dedicase Dianei [3]), şi se iee

---

[1]) Lupta Argonauţilor cu bălaurul Colchic pentru lâna de aur (A se vedé pictura de vas de la pag. 549 după Monum. dell' Instit. archeol., V. tav. XII). — În mijlocul scenei e înfăţişat un arbore înalt şi puternic de stejariŭ. Pe unul din ramurele sale, în partea stângă, e suspendată lâna de aur. Bălaurul, păḍitoriul lânei, věḍênd pe Argonauţi se încolăcesce furios pe lângă trupina arborelui. În partea stangă Iason (ΗΑΣΩΝ) avênd în fie-care mână câte o lance, atacă bălaurul. El pare însă obosit de luptă, înfiorat şi desperat. În partea dréptă Hercule (ΗΡΑ.LIV), avênd o atitudine dispusă pentru retragere, ridică maiul, ca sě lovéscă bălaurul. Pe marginele scenei, în partea de jos, se věd încă alţi trei Argonauţi, unul isbit la pămênt, ér doi cércă sě mai lupte din depărtare, însă cu puţin curagiŭ. Lupta se pare aprópe perdută pentru eroii Argonauţi. În acest moment critic se vede în secţiunea superióră Medea (ΜΗΔΕΙΑ) într'un splendid costum istrian, alergând repede pe culmea délului în jos în ajutoriul Argonauţilor. În mâna stângă ea ţine caseta cu farmecele, ér cu mâna dréptă aruncă dóue foi descântate asupra bălaurului, ca sě-l adórmă. În drépta şi în stânga Medeei sunt eroii Geţi, fiii lui Boreas, purtând aripe în spate (pennas genitoris. Ovid. Met. VI. 713). Calais (ΚΑΛΑΙΣ) plin de resoluţiune şi cu o privire firmă aruncă asupra bălaurului arma cea înfricoşată naţională, pilul cu fer lat. În dosul Medeei se vede Zetes, fratele lui Calais, ţinênd în mâna stângă o oglindă magică (simbolul lunei; Suidas, v. Θετταλὴ γυνή) şi avênd privirile aţintite asupra vrăgitórii. În partea inferióră este înfăţişat un rîŭ mare şi lin curgătoriŭ (Oceanos potamos) cu ornamente de pesci fluviatili şi marini.

[2]) Figura berbecelui lui Phrixus a fost pusă pe ceriŭ între constelaţiunile, sub cari se fac sěměnăturile (Eratosthenis c. 19. — Hygini Fab. 138. — Idem, Poet. astron. II. 20. — Manilii Astron. III. v. 302; IV. v. 515; V. v. 33. — Columellae R. R. lib. X. v. 155). — După Dupuis (Origine de tous les cultes, VI. 271) berbecele lui Phrixus numit la autorii latini: aries, princeps zodiaci, ductor exercitus zodiaci, dux gregis, princeps signorum, ovis aurea, Jupiter libycus, este faimosul miel al religiunii creştine şi sub numele de «mielul Pascilor» în religiunea Jidovilor. Mai adăugem, că după Columella (XI. c. 2) în 16 ale Calendelor lui Aprilie (17 Martie) sórele intră în constelaţiunea berbecelui. Cf. Isidori Hisp. lib. III. 24: in Martio mense, qui est anni principium, solem in eo signo (arietis) cursum suum agere (Gentiles) dicunt.

[3]) Pindari Olymp. III. 27 seqq. — Schol. Pindari, Olymp. III. 52: Θήλειαν δὲ εἶπε (τὴν

de la Hippolyta, regina Amazónelor, brâul cel prețios (ζωστὴρ), ce i-l dăruise ḑeul Marte, ca simbol al ântâietățiĭ [1]).

5. *Argonauțiĭ răpind lâna de aur se întorc spre Elada. Cele dóue cursurĭ preistorice ale Istruluĭ, unul spre Adria (Adrian), altul spre Pontul euxin.*

Iason răpesce lâna de aur, ia cu dênsul și pe Medea, fica luĭ Aiete, apoĭ îmbarcându-se cu soțiĭ sĕĭ pe corabia Argo plécă spre Elada.

Despre întórcerea Argonauților spre părțile meridionale ale peninsuleĭ, esistaŭ în anticitate maĭ multe versiunĭ.

Cea maĭ vechiă tradițiune este, că eroiĭ Argonauțĭ se intorc cu corabia lor Argo, navigând spre apus, pe apele frumosuluĭ rîŭ Oceanos [2]). Eĭ călĕtoresc pe valea munților Rhipaei, trec pe lângă stâncile cele periculóse ale fluviuluĭ Oceanos (cataracte), apoĭ prin strimtórea munților Rhipaei [3]), și prin Pontul erythreu (Podul Rușaveĭ [4]); ér din Oceanos, Argonauțiĭ transportă pe umerĭ renumita lor corabiă în timp de 12 ḑile trecênd peste délurĭ pustiĭ până când ajung în apele măriĭ interne (mediterane).

După a dóua versiune, pe care o aflăm la Apolloniu Rhodiu și la Valeriu Flacc, Argonauțiĭ se întorc cu corabia lor către Elada pe apele Istruluĭ în sus.

Este una și aceeașĭ tradițiune, numaĭ cu numirĭ geografice maĭ modernisate. Oceanos potamos din timpurile ante-homerice și Istrul din timpurile istorice, eraŭ unul și același fluviŭ gigantic al lumeĭ vechĭ. Apele și văile sale servise ca drum spre apus pentru triburile pelasge încă în epoca neolitică, anterióră Argonauților [5]).

În legenda despre întórcerea Argonauților pe Istru în sus ni se presintă

ἔλαφον) καὶ χρυσόκερων ἀπὸ Ἰστρίας· ὁ γὰρ Θησηΐδα γράψας τοιαύτην αὐτὴν λέγει καὶ Πείσανδρος ὁ Καμειρεὺς καὶ Φερεκύδης (Hesiodi Carmina. Ed. Didot. p. 7).

[1]) **Apollodori** Bibl. lib. II. 5. 9.

[2]) **Pindari** Pyth. IV. — Schol. Apollonii Rhodii la IV. v. 259: Ἡσίοδος δὲ καὶ Πίνδαρος . . . καὶ Ἀντίμαχος ἐν Λυδῇ διὰ τοῦ Ὠκεανοῦ φησὶν ἐλθεῖν αὐτοὺς εἰς Λιβύην καὶ βαστάσαντας τὴν Ἀργὼ, εἰς τὸ ἡμέτερον πέλαγος γενέσθαι.

[3]) **Orphei** Argon. v. 1079. 1123.

[4]) **Pindari** Pyth. IV. 251. — La **Orpheu** (Arg. 1048): διὰ στεινῆς Ἐρυθείας.

[5]) După o altă versiune, pe care o aflăm la Timaeu (în Diodor Sic. IV. 56) Argonauțiĭ ar fi navigat pe fluviul Tanais în sus. Tanais, este aicĭ numaĭ o altă numire, sub care figureză Istrul în geografia vechiă. — A se vedé maĭ sus p. 386 nota 2.

dóue cestiunĭ importante geografice, despre carĭ s'a scris mult, dar carĭ aŭ rĕmas obscure până în ḑiua de astă-ḑĭ.

Istrul, ne spune acéstă versiune din urmă, avea dóue ramurĭ, séŭ braţe; din carĭ unul se vărsa în Pontul euxin, ér altul curgea spre interiorul Adrieĭ, şi fiind-că regele Aiete aflând de răpirea ficcĭ sale, ocupase îndată gurile Pontuluĭ, Iason aducându-şĭ aminte de învĕţăturile preoţilor din Theba Egipetuluĭ [1]), că fluviul Istruluĭ se compune din dóue braţe, din carĭ unul curge spre apus, dênsul a trecut cu corabia Argo din Pontul euxin dea-dreptul în Marea adriatică. Avem aicĭ o simplă fabulă poetică.

Acéstă ficţiune despre împreunarea Pontuluĭ euxin cu Marea adriatică prin mijlocirea Istruluĭ î-şĭ luase originea sa dintr'o simplă neînţelegere a vechilor fântâne geografice. Vom reproduce aicĭ cele maĭ autentice texte.

Istrul, ne spune geograful Scymnus, divisându-se în dóue albiĭ, un ram al sĕŭ curge spre interiorul Adrieĭ, εἰς τὸν Ἀδρίαν [2]), Aceleaşĭ ideĭ geografice le vedem esprimate şi la istoricul Theopomp din sec. IV a. Chr. [3]), la geograful Hipparch din sec. II a. Chr. [4]) şi la scholiastul luĭ Apolloniu Rhodiu [5]), că una din gurile, orĭ unul din cursurile Istruluĭ, se vărsa spre Adria, εἰς τὸν Ἀδρίαν.

Tóte aceste texte aŭ una şi aceeaşĭ origine. Nicĭ unul din geografiĭ şi literaţiĭ amintiţĭ maĭ sus nu vorbesc despre Ἀδριατικὸν πέλαγος, séŭ de Marea adriatică, ci numaĭ despre o regiune enigmatică, nedefinită maĭ de aprópe, εἰς τὸν Ἀδρίαν, tot-de-una cu forma semnificativă de acusativ [6]).

Însă în ce parte a lumiĭ vechĭ se afla situată acéstă regiune, maritimă orĭ continentală, pe care autoriĭ grecescĭ o numesc în mod constant numaĭ Ἀδρίαν, tot-de-una cu un fel de nesiguranţă şi precauţiune geografică?

Vom cerca maĭ ântâiŭ se cunóscem în ce parte a vechiuluĭ continent european, fluviul cel mare, Dunărea, se despărţia în dóue ramurĭ.

Istrul, ne spune Apolloniu Rhodiu, îndată ce intră pe hotarele Thracilor

---

[1]) **Apollonii Rhodii** Arg. IV. v. 260. 282 seqq.

[2]) **Scymni** Orb. Descr. v. 776: κάὶ δυσὶ δὲ περισχιζόμενος (ὁ Ἴστρος) καὶ εἰς τὸν Ἀδρίαν ῥεῖ.

[3]) **Strabonis** lib. VII. 5. 9: φησὶ δὲ ὁ Θεόπομπος . . . καὶ τὸ τὸν Ἴστρον ἑνὶ τῶν στομάτων εἰς τὸν Ἀδρίαν ἐμβάλλειν.

[4]) **Hipparch** la Strabo lib. I. 2. 15.

[5]) Schol. Apollonii Rhodii, IV. p. 321: Κατὰ δὲ τὸ τῶν Σίνδων πεδίον σχίζεται ὁ ποταμὸς Ἴστρος, καὶ τὸ μὲν αὐτοῦ ῥεῦμα εἰς τὸν Ἀδρίαν, τὸ δὲ εἰς τὸν Εὔξεινον πόντον εἰσβάλλει (Frag. Hist. Graec. IV. p. 522). — **Diodori Siculi** lib. IV. 56: Τούτους γὰρ ὁ χρόνος ἤλεγξεν ὑπολαβόντας, τὸν ἐν τῷ Πόντῳ πλείοσι στόμασιν ἐξερευγόμενον Ἴστρον καὶ τὸν εἰς τὸν Ἀδρίαν ἐκβάλλοντα τὴν ῥύσιν ἔχειν ἀπὸ τῶν αὐτῶν τόπων.

[6]) A se vedé maĭ sus pag. 392 nota 4 şi pag. 355 nota 8.

și ale Scythilor se divizéză în dóue brațe, din carĭ unul se varsă în marea Ionică [1]. Maĭ clar ne vorbesce Jornande istoricul Geților și al Goților. Muntele Caucas, scrie dênsul, începe de la Marea Indică, se prelungesce către Syria, ér din Syria întorcându-se spre méḑă-nópte cobóră la Pontul euxin, trece peste Scythia, unde se numesce Taurus, și atinge apoĭ și cursul Istruluĭ la punctul, unde rîul acesta se despărțesce în dóue ramurĭ [2].

Resultă aşa dar din aceste date precise, ce le aflăm la Apolloniu Rhodiu și Jornande, că regiunea geografică, unde Istrul se despărția în dóue cursurĭ de apă, se afla la strimtorile Carpaților lângă cataracte, și întru adevĕr, că aicĭ se începeaŭ în timpurile vechĭ hotarele geografice, de o parte ale Thracieĭ, de altă parte ale Scythieĭ vechĭ.

Chiar și brațul al doilea al Dunăriĭ, care «se arunca în lăuntru (orĭ în afară) spre Adrian» pórtă la geografiĭ grecescĭ numele de Istru.

Ast-fel Hipparch scrie: «Esistă un rîŭ, ce pórtă acelașĭ nume cu Istru, și care se aruncă în afară spre Adrian [3]». Ér Strabo se esprimă ast-fel: «Uniĭ cred, că un rîŭ óre-care Istru, luându-șĭ începutul sĕŭ din Istrul cel mare, curge în afară spre Adrian [4]».

Acest braț mitologic al Istruluĭ, care curgea prin regiunea numită Adria, séŭ Adrian, se întorcea iarășĭ, după un circuit óre-care, în albia fluviuluĭ principal. «Dunărea, ne spune Cosmografia luĭ Juliŭ Honoriŭ, «isvoresce din Alpĭ și urmându-șĭ cursul sĕŭ înainte se desparte în dóue, apoĭ ambele aceste cursurĭ se împreună din noŭ formând un singur fluviŭ [5]».

Este așa dar evident: în vechile texte ale geografieĭ Istruluĭ, ce se ocupaŭ numaĭ cu litoralul și cu afluențiĭ acestuĭ mare fluviŭ comercial, nu putea fi vorba de Marea adriatică, séŭ de sinul Ionic, ci de o regiune óre-care muntósă, numită Adria, séŭ Adrian, a căreĭ posițiune geografică se afla în nemijlocită apropiere de hotarele Thracieĭ și ale Scythieĭ.

Întru adevĕr din unul și acelașĭ masiv vast, séŭ nod orografic, unde catena

---

1) **Apollonii Rhodii** Arg. IV. v. 285.

2) **Jornandis** De Get. orig. c. 8: Caucasus ab Indico mari surgens . . . ad Pontum usque descendit: consertisque collibus, Histri quoque fluenta contingit, quo amnis scissus dehiscens.

3) **Hipparch** la Strabo (I. 3. 15): εἶναί τινα ὁμώνυμον τῷ Ἴστρῳ ποταμὸν ἐκβάλλοντα εἰς τὸν Ἀδρίαν.

4) **Strabonis** lib. I. 2. 39: οἱ δὲ καὶ ποταμὸν Ἴστρον ἐκ τοῦ μεγάλου Ἴστρου. τὴν ἀρχὴν ἔχοντα ἐκβάλλειν εἰς τὸν Ἀδρίαν φασί.

5) **Julii Honorii** Cosmographia (in Riese, Geographi latini minores, p. 38): Fluvius Danuvius nascitur ex Alpibus. procedens geminatur, hoc est, efficiuntur duo, [qui intra se includunt Pannoniorum civitates]. redeunt ad unum qui fuerant facti duo, et

Carpaților atinge Istrul, î-șĭ ia începutul sĕŭ, un rîŭ însemnat al Ardélulu͏ĭ (Transilvanieĭ) numit Streiŭ (g. Strell, m. Sztrigy), de fapt numaĭ o formă diminutivă din Ister[1]). El isvoresce în apropiere de basinul celor dóue Jiurĭ ale Transilvanieĭ. De la comuna Petros cursul sĕŭ ia direcțiunea spre interiorul Ardéluluĭ, traverséză țéra Hațeguluĭ, se vérsă în Mureș, cu Mureșul în Tisa și apoĭ cu Tisa împreună în Dunăre.

Acesta este rîul cel enigmatic, numit de geografiĭ grecescĭ al doilea Istru, ce «se arunca în lăuntru (orĭ în afară) spre Adrian» séŭ Ardél, și despre care se maĭ spunea, că se întorcea érășĭ în Istrul cel mare.

Realitatea geografică este așa dar evidentă. Regiunea cea muntósă din nordul Istruluĭ de jos, séŭ Ardélul, figuréză în tradițiunile argonautice sub numele de Adrian, întocmaĭ după cum tot cu acéstă numire constantă de «Adrian» ni se presintă Ardélul și în geografia luĭ Scymnus[2]) și în istoria despre resbelul luĭ Alesandru cel Mare cu Gețiĭ[3]).

Acéstă confusiune geografică despre cele dóue brațe ale Dunăriĭ, unul cu direcțiunea spre Adrian și altul spre Pontul euxin, s'a putut forma numaĭ pe basa uneĭ vechĭ charte topografice a preoților din Theba Egipetuluĭ, o chartă pe care Streiul, séŭ Istrul cel mic din Ardél, era înfățișat, din eróre, numaĭ ca o simplă ramificațiune a Istruluĭ celuĭ mare.

6. *O mulțime enormă de locuitorĭ din Regatul luĭ Aiete persecută pe Argonauțĭ până la Adriatică. Eĭ rĕmân și se stabilesc în Istria.*

Originea și limba Românilor Istrienĭ.

După tradițiunile, ce le aflăm la autoriĭ grecescĭ și romanĭ, vechiĭ locuitorĭ aĭ Istrieĭ eraŭ de origine din regatul luĭ Aiete. Eĭ se stabilise acolo în timpurile Argonauților.

«Gintea Istrienilor», scrie Trog Pompeiŭ, «î-șĭ trage originea sa de la Colchiĭ, pe carĭ i trimisese regele Aiete, ca sĕ persecute pe Argonauțĭ și pe răpitoriĭ ficeĭ sale. Acești Colchĭ trecură din Pont în apele Istruluĭ

per non parva solus procurrens efficitur in oblongam rutunditatem, quae rutunditas oppidum Peuce includit.

[1]) Ca și costeiŭ (l. castellum), albeiŭ, negreiŭ (l. nigellus din niger).

[2]) A se vedé maĭ sus p. 389 nota 1.

[3]) **Strabonis** lib. VII. 3. 8: φησὶ δὲ Πτολεμαῖος ὁ Λάγου κατὰ ταύτην τὴν στρατείαν συμμῖξαι τῷ Ἀλεξάνδρῳ Κελτοὺς τοὺς περὶ τὸν Ἀδρίαν φιλίας καὶ ξενίας χάριν.

apoĭ luând urmele Argonauţilor, eĭ înaintară pe albia rîuluĭ Sava până aprópe de isvórele sale, ér din Sava î-şĭ transportară corăbiele lor peste culmile munţilor până la ţĕrmuriĭ Măriĭ adriatice, aflând că tot ast-fel făcuse maĭ înainte şi Argonauţiĭ din causa corăbieĭ lor celeĭ marĭ. Însă aceştĭ Colchĭ ne maĭ putênd sĕ găséscă pe Argonauţĭ, şi fie, că le era frică de mânia regeluĭ Aiete, dacă se vor întórce înapoĭ fără resultat, fie, că li se urîse de o călĕtoriă atât de lungă şi dificilă, eĭ se aşeḑară lângă Aquileia şi aŭ fost numiţĭ Istri după numele rîuluĭ, pe care navigase de la mare încóce» [1]).

Aceeaşĭ tradiţiune preistorică despre vechia populaţiune a Istrieĭ o aflăm reprodusă şi la cronicariul Isidor din Sevilla (sec. VI—VII). «Gintea Istrienilor», scrie dênsul, «î-şĭ trage originea sa de la Colchiĭ, carĭ aŭ fost trimeşĭ sĕ persecute pe Argonauţĭ. Eĭ, după ce eşiră din Pont, intrară în apele Istruluĭ şi după numele rîuluĭ, pe care venise de la mare încóce, aŭ fost numiţĭ Istri» [2]).

În acéstă tradiţiune, aşa după cum ne-o comunică aceştĭ doĭ autorĭ latinĭ, întîmpinăm dóue erorĭ principale.

Trog Pompeiŭ şi Isidor din Sevilla, maĭ eraŭ întru cât-va de părere, că vechile locuinţe ale Colchilor din regatul luĭ Aiete se-ar fi aflat în părţile de rĕsărit ale Măriĭ negre. Aceste eraŭ întru adevĕr ideile geografice cele maĭ rĕspândite în timpurile din urmă ale anticităţiĭ, cu privive la Colchiĭ din legenda argonautică. O neesactitate, pentru care nu putem face responsabilĭ nicĭ pe Trog Pompeiŭ, nicĭ pe Isidor din Sevilla, carĭ nu se ocupase în special cu partea istorică a acesteĭ legende.

O a dóua eróre, ce ni se presintă în tradiţiunea luĭ Trog Pompeiŭ, este, că Colchiĭ stabiliţĭ lângă sînul măriĭ Adriatice se ar fi numit Istri după fluviul Istruluĭ, pe care navigase după ce eşise din Pont. Avem aicĭ o simplă ipotesă lipsită de orĭ-ce valóre scientifică şi care de sigur, că nu mulţimea nicĭ pe învĕţatul Trog Pompeiŭ.

---

[1]) **Justini** Hist. Philipp. ex Trogo Pompeio, lib. XXXII c. 3: Istrorum gentem fama est originem a Colchis ducere, missis ab Aeeta rege ad Argonautas, raptoresque filiae persequendos: qui ut a Ponto intraverunt Istrum, alveo Savi fluminis penitus invecti, vestigia Argonautarum insequentes, naves suas humeris per juga montium usque ad littus Adriatici maris transtulerunt; cognito, quod Argonautae idem propter magnitudinem navis priores fecissent: quos ut avectos Colchi non reperiunt, sive metu regis, sive taedio longae navigationis, juxta Aquileiam consedere; Istrique ex vocabulo amnis, quo a mari concesserant, appellati. — Cf. **Apollodori** Bibl. lib. I. 9, 24. 25.

[2]) **Isidori** Origines, lib. IX. c. 83: Istrorum gens originem a Colchis ducit, qui missi ad Argonautas persequendos ut a ponto recesserunt intraverunt Istrum fluvium, a vocabulo amnis, quo a mari recesserunt appellati sunt.

Numele de Istri ne apare, încă din o epocă fórte depărtată, ca un apelativ etnografic general pentru tóte triburile pelasge, ce locuiaŭ pe câmpiele, văile și în regiunile cele muntóse ale Istruluĭ de jos.

În vechile genealogiĭ ale popórelor preistorice se formase chiar un părinte mitologic, sub numele de Istros [1]), pentru Istrieniĭ din părțile de jos ale Dunăriĭ. Thraciĭ și Geţiĭ de la Dunărea de jos sunt numițĭ în poema geografică a luĭ Scymnus, Istri [2]); la Trog Pompeiŭ eĭ ne apar ca Istriani [3]). În fine la Mela sub numele de Istrici figuréză locuitoriĭ din părțile de jos ale Dunăriĭ până lângă rîul Tyra séŭ Nistru [4]).

Trupele, ce le trimise regele Aiete cu vasele plutitóre, ca sě persecute pe Argonauțĭ, aŭ fost, după cum ne spune Apolloniu Rhodiu, într'un numěr atât de enorm, în cât de mulțimea lor cea mare resunaŭ tóte apele [5]).

Acești locuitorĭ din regiunea cea muntósă a Colchilor, orĭ maĭ bine ḍis din regatul luĭ Aiete, ne maĭ putênd sě aducă înapoĭ pe Medea, rěmaseră lângă Adriatică. O parte din eĭ se stabili în peninsula Istrieĭ și în cele dóue insule vecine numite în anticitate Apsoros [6]), astă-ḍĭ Cherso și Ossero [7]), ér alțiĭ în insula cea fecundă și plăcută a Pheacilor, astă-ḍĭ Veglia [8]), și în insula din apropiere numită Arbe [9]). În fine o altă parte însemnată

---

[1]) **Apollodori** Bibl. lib. II. 1. 5. 4.

[2]) **Scymni** Orb. Descr. v. 391: Θρᾷκες Ἴστροι λεγόμενοι. — Cf. maĭ sus p. 389.

[3]) **Justini** lib. IX. 2: Istrianorum rex.

[4]) **Melae** De situ Orbis, lib. II. c. 1.

[5]) **Apollonii Rhodii** lib. IV. v. 236—241. 1001.

[6]) **Ptolemaei** Geogr. lib. II. 16. 8. — **Orphei** Argon. v. 1033: Ἀψορτίδες. — **Plinlu** (III. 140): insulae Absortium. — **Stephanus Byz.**: Ἀψυρτίδες.

[7]) **Hygini** Fab. XXIII: Colchi qui cum Absyrto venerant, timentes Aeetam illic remanserunt, oppidumque condiderunt, quod Absyrti nomine Absorin appellaverunt. După vechile tradițiunĭ Apsyrtos a fost fiul regeluĭ Aiete din nimfa Asterodea. Este un nume familiar. În regiunea muntósă a județuluĭ Buzěŭ maĭ esistă și astă-ḍĭ în comunele Mănescĭ și Sărulescĭ dóue cete și dóue cătune de moșnenĭ, numite Apostarĭ. La aceste triburĭ se reduce fără îndoiélă numele locuitorilor stabilițĭ în insulele Apsortides.

[8]) În Odyssea luĭ Homer insula Pheacilor este numită Σχερίη (Scheria). La Apolloniu Rhodiu (IV. v. 984—990) ea pórtă numele de Δρεπάνη (Secere), Δηοῦς ἅρπη (Secerea Diciĭ, Cybeleĭ), Κουρῆτις χθών (Curetum terra). În inscripțiunile romane insula Veglia este numită Curictae, la Strabo Ceryctice și Cyrictice. Lucan (IV. 406) amintesce de populațiunea acesteĭ insule sub numele de: belaci gente Curetum. Ér la Cesar (B. C. III. 10) ea ne apare sub numele de Corcyra.

[9]) La Apolloniu Rhodiu ea figuréză sub numele de Δηοῦς ἅρπη; o confundă însă cu insula Pheacilor (Veglia). În C. I. L. III. nr. 2931 este numită Arba.

din trupele cele numeróse ale regeluĭ Aiete î-șĭ alese locuințe pe țĕrmuriĭ Illyrieĭ, uniĭ pe teritoriul ocupat de Nestii [1]), lângă gurile rîuluĭ Naro, astă-dĭ Narenta, alțiĭ întemeiară orașele Oricum lângă golful Avloneĭ [2]) și Cholchinium séŭ Olchinium, astă-dĭ Dulcigno în regiunea Montenegruluĭ [3]).

În ce privesce vechimea acestor Istrienĭ de lângă Marea adriatică, faptul este positiv, că eĭ ne apar stabilițĭ în acéstă regiune încă din timpurĭ fórte obscure.

Cea de ântâiŭ amintire geografică despre dênșiĭ o aflăm la istoricul Hecateu din Milet născut pe la a. 549 a. Chr. [4]).

Maĭ esistă însă o tradițiune importantă despre vechimea lor în părțile aceste la istoricul Timaeu din Sicilia (sec. IV a. Chr.).

După căderea Troieĭ, ne spune acest autor, eroul Diomede (cel maĭ brav după Achile și Aiax) întorcându-se la Argos, a scăpat numaĭ cu mare greutate, ca sĕ nu fie ucis de soția sa. Atuncĭ el se întórse spre Italia și avu sĕ lupte în părțile aceste cu bălaurul Colchic, care devasta insula Pheacilor [5]).

După istoricul Timaeu așa dar, migrațiunea și descălecarea Istrienilor în părțile de sus ale Adriaticeĭ aparținea timpurilor anterióre resboiuluĭ troian.

Din acéstă tradițiune, care de altmintrelea face parte din ciclul eroilor homericĭ, maĭ resultă tot-o-dată, că bălaurul cel legendar, care pădia merele de aur de la muntele Atlas în țéra Hyperboreilor, bălaurul, cu care avură sĕ lupte Argonauțiĭ pentru răpirea lâneĭ de aur, bălaurul, care urmărise pe Argonauțĭ până la Adriatică, și în contra căruia avu sĕ lupte Diomede, ca eroŭ mercenar în insula Pheacilor, a fost bălaurul cel glorios, cu o falcă în sus, cu alta în jos, de la Istru, stégul de rĕsboiŭ al triburilor Dace, în contra căruia trimiseră și Romaniĭ atâtea espedițiunĭ marĭ dincóce de Dunăre.

Afară de tradițiunĭ și afară de numirea etnografică de Istri, ce s'a dat acestor triburĭ pelasge de la Adriatică, noĭ maĭ aflăm încă unele urme im-

---

[1]) **Apollonii Rhodii** lib. IV. v. 1215.

[2]) **Apollonii Rhodii** Argon. IV. 1214. — Plinii lib. III. 26. 4: Oppidum Oricum a Colchis conditum.

[3]) **Plinii** lib. III. 26. 3: Olchinium, quod antea Colchinium dictum est, a Colchis conditum.

[4]) **Stephanus Byz.** v. Ἴστροι.

[5]) **Timaei** fragm. 13 in Fragm. Hist. graec. (Ed. Didot) I. p. 195: τὸν Κολχικὸν δράκοντα λυμαινόμενον τὴν Φαιακίδα ἔκτεινε.

portante despre originea acesteĭ populaţiunĭ şi în topografia istorică a Istrieĭ.

O vechiă localitate din părţile de rĕsărit ale Istrieĭ, séŭ din regiunile Alboneĭ, pórtă la Pliniu numele de Alutae[1]). Un alt oraş pe ţĕrmurele Adriaticeĭ, nu departe de Aquileia, era numit în epoca romană Altinum[2]). Sunt dóue apelative etnice pentru cele de ântâiŭ triburĭ, carĭ aŭ întemeiat aceste localităţĭ. Etimologia acestor numirĭ se reduce fără îndoiélă la Aluta séŭ Alutus fluvius din Dacia.

O altă grupă stabilită în părţile de rĕsărit ale peninsuleĭ pórtă la Pliniu numele de Mentores[3]), adecă Muntenĭ[4]). Aicĭ, în silaba din urmă avem un rotacism *(r* în loc de *n)*, ér cea laltă parte a cuvêntuluĭ este o formă coruptă de autoriĭ grecescĭ[5]). Însuşĭ Pliniu, atât de ilustru prin cunoscinţele sale cele vaste, se plânge, că-ĭ este ruşine, că dênsul trebue sĕ se foloséscă în descrierea Italieĭ cu datele grecescĭ[6]).

Afară de triburile numite la Pliniu Mentores în interiorul Istrieĭ, navigatoriul şi geograful grecesc Scylax, care trăise în timpurile luĭ Dariu Hystaspe maĭ amintesce în golful Adriaticeĭ şi insulele Mentorides[7]), adecă Muntenescĭ.

Originea numiriĭ etnografice de Mentores se reduce la Istrul de jos. În poema geografică a luĭ Scymnus din sec. I a. Chr. figuréză sub numele de Mentores o populaţiune, ale căreĭ locuinţe se aflaŭ de asupra «Thracilor numiţi Istri»[8]). Aicĭ fără îndoiélă e vorba de locuitoriĭ din «Muntenia» geografică de la Istru (Ţéra muntenéscă, Valachia montana, Transalpina, Multany la autoriĭ polonĭ[9]).

---

1) **Plinii** lib. III. 25. — Un sat cu numele de Altini se află astă-ḑĭ în Istria spre nord-vest de valea Montoneĭ (Special-Karte, f. Z. 24. C. IX).

2) Maĭ notăm aicĭ o curiósă conexiune. Altinum era aşeḑat lângă fluviul numit în vechime Silis, astă-ḑĭ Sil şi Sille. Aceeaşĭ numire, orĭ maĭ bine ḑis aceeaşĭ etimologiă istorică, o are Jiul (germ. Schill, ung. Sill, Zsil), rîul principal din regiunea centrală a Olteniei de la Istru. Se pare, că triburile de Oltenĭ aşeḑate la Altinum, aŭ dus şi localisat lângă Adriatică şi numele rîuluĭ Jiu.

3) **Plinii** lib. III. 25. 1.

4) O formă analógă de muntarĭ o aflăm la Româniĭ din munţiĭ apusenĭ aĭ Transilvanieĭ. Muntarĭ, sunt ceĭ însărcinaţĭ cu păḑirea vitelor la munte (Francu, Româniĭ din munţiĭ apusenĭ, p. 25).

5) Ptolemeu (III. 14. 35) amintesce de muntele Minthe (Μίνθη ὄρος) în Pelopones.

6) **Plinii** lib. III. 20. 8: Pudet a Graecis Italiae rationem mutuari.

7) **Scylacis** Periplus, §. 21.

8) **Scymni** Orb. Descr. v. 394.

9) O Munteniă în Dacia ne apare şi la Strabo (VII. 3. 1). Ţéra Geţilor, scrie dênsul,

Terminul geografic de Munteni devenise în anticitate un apelativ etnic pentru diferite triburi pelasge, Liguri [1]) și Istrieni, ce emigrase în timpuri depărtate de la Carpați și se stabilise în regiunile de sus ale peninsuleĭ italice. În inscripțiunile romane maĭ aflăm și conumele familiare de Montanus în Montona, Montanus și Montania în Aquileia, Muntana în Verona [2]), Montana în Senia în fața insuleĭ Veglia, Montanus în Iader (Zara), Muntana în Salona [3]). Sunt apelative geografice ereditare, aplicate unor triburĭ séŭ familiĭ emigrate. Ele ne indică, că originea primitivă a acestor familiĭ a fost într'o regiune numită Montania, adecă Muntenia. Alăturea de Montanus și Montana noĭ maĭ aflăm pe teritoriul Istrieĭ și în regiunea vecină conumele geografice de Messius în Piquentum, un alt Messius pe teritoriul Veneților, un Messius, Dacco și Decia în Aquileia și o femeiă supranumită Dacia în Verona [4]). Maĭ notăm aicĭ, că un vechiŭ oraș Istrieĭ, situat în apropiere de Pinguente, pórtă astă-dĭ numele de Montona. În fine, Slaviĭ din peninsula Istrieĭ numesc până în dilele nóstre Bresanĭ, adecă Muntenĭ, pe locuitoriĭ din districtul Capodistria și pe ceĭ din comunele vecine ale districtuluĭ Pinguente [5]). O numire, pentru care literațiĭ Istrieĭ nu pot se afle nicĭ o esplicațiune, nicĭ în configurațiunea terenuluĭ, nicĭ în tradițiunile locale.

O a treia numire geografică din regiunea Istrieĭ, a căreĭ origine se reduce la Istrul de jos este Tergeste, cu variantele sale de Tregeste și Tregesten [6]), séŭ Triestul de astă-dĭ. Tregeste a fost în epoca romană unul din orașele maritime cele maĭ importante ale Istrieĭ, o mare piață de deposite pentru importul, ce se făcea din regiunile barbarilor și esportul către ținuturile meridionale.

Care era însă originea istorică a numeluĭ de Tergeste, nicĭ un autor nu ne póte spune.

---

care la început e ângustă, întindêndu-se pe lângă Istru cuprinde în partea sa meridională și o parte óre care a munților (μέρος τι τῶν ὀρῶν), apoĭ începe a se deschide spre médă-nópte.

[1]) **Plinii** lib. III. 24. 3: Vagienni Ligures, et qui Montani vocantur. — **Ciceronis** Agr. II. 35: Ligures, montani, duri atque agrestes. — În o inscripțiune din regiunea Milanuluĭ Montunates vicani (C. I. L. V. nr. 5604). — Cf. Liviu (XXVIII. 46) și Tacit (Hist. II. 12).

[2]) C. I. L. Vol. V. nr. 423. 1241. 1307. 3808.

[3]) C. I. L. Vol. III. nr. 3017. 2927. 2624.

[4]) C. I. L. Vol. V. nr. 449. 210. 1298. 1645. 1252. 3647.

[5]) **De-Franceschi**, Sulle varie popolazioni dell' Istria (în diariul «L'Istria» a. 1852, p. 225). — Numele de Berchini și Montanari se maĭ atribue și locuitorilor din districtul Castelnuovo (L'Istria. 1851, p. 80; 1852, p. 231).

[6]) **Ravennatis** Cosmographia. Ed. Pinder, p. 255. 257.

Geografiĭ Strabo și Ptolemeu amintesc în părțile de rĕsărit ale Dacieĭ o grupă etnică însemnată cu numele de Tyregetae (cu variantele de Tyrigetae, Tyragetae, Tyrangitae, Tyrangotae [1]). Locuințele acestor Tyregețĭ se aflaŭ după Strabo maĭ depărtate de mare, ἐν τῇ μεσογαίᾳ, însă în apropiere de gurile Istruluĭ, lângă Peucinĭ, Britolagĭ [2]) și Harpi séŭ Carpĭ.

Apelativul de Tyregetae, după cum o probéză terminațiunea geografică de της și ται, este o formă grecéscă și care corespunde la forma latină de Tyregenae. O probă decisivă în acéstă privință o avem în numele orașuluĭ de la gurile Siretuluĭ, care ne apare sub formele de Dinogetia și Dinogenia, Diogetia și Diogenia [3]). Ast-fel, că după nume și după posițiunea lor geografică, Tyregețiĭ (s. Tyrangoțiĭ) luĭ Strabo și aĭ luĭ Ptolemeu, eraŭ locuitoriĭ de lângă gurile Siretuluĭ, al căror centru politic a fost Dinogetia, numită în manuscriptele vechĭ și Dirigothia, séŭ Tirighina, o-dată capitala cea opulentă și puternică a regeluĭ Aiete [4]).

Orașul numit Tergeste, séŭ Tregeste, al Istrieĭ ne apare ast-fel întemeiat de anumite triburĭ de Tyregețĭ, ce emigrase în timpurile preistorice de la Dunărea de jos.

O inscripțiune romană din Pannonia inferióră amintesce de un Domatius Tergitio (Tergitius) negociator [5]) adecă un comerciant din Tergitia, séŭ Tergeste. Un Trygetus libertus [6]) ne apare pe o inscripțiune de la Milan. Un alt Trygetus este amintit pe o inscripțiune din Dyrrachium [7]), oraș situat între Olchinium și Oricum, în regiunea, unde după Apolloniu Rhodiu și după Pliniu se stabilise o parte din Colchiĭ, ce emigrase în timpurile Argonauților.

În fine noĭ maĭ aflăm pe teritoriul Istrieĭ vechĭ o localitate ce pórtă numirea, în formă grecéscă de Peucetiae [8]), ér în formă latină de Paucinum și Pucinum [9]). Peuce era, după cum scim, numele insuleĭ celeĭ marĭ din delta Dunăriĭ, ér Peucinĭ se numiaŭ locuitoriĭ acesteĭ insule.

Cestiunea istorică, ce ne ocupă în casul de față, devine ast-fel clară.

---

1) **Strabonis** Geogr. (Ed. Didot) lib. II. 5. 12; III. 4. 17; VII. 4. 17. — **Ptolemaei** Geogr. (Ed. Didot) lib. III. 10. 7.

2) Britolagiĭ locuiaŭ «deasupra gurilor Dunării», probabil lângă lacul Brateș.

3) **Ptolemaei** Geogr. Ed. Didot. Vol. I. p. 458.

4) Numele Tyregeților nu derivă de la riul Tyra (Nistru), și nicĭ nu eraŭ stabilițĭ acolo.

5) C. I. L. Vol. III. nr. 4251.

6) C. I. L. Vol. V. nr. 5891.

7) C. I. L. Vol. III. nr. 619.

8) **Plinii** lib. III. 25. 1.

9) **Ptolemaei** Geogr. (Ed. Didot) lib. III. 1. 24.

Vechiĭ locuitorĭ aĭ Istrieĭ eraŭ originarĭ de la Dunărea de jos nu numaĭ după tradițiunĭ, și după numele lor geografic de Istri, dar și după topografia istorică a acesteĭ peninsule [1]).

În ce privesce naționalitatea séŭ filiațiunea etnică a acestor Istrienĭ de la Adriatică, eĭ ne apar încă în timpul republiceĭ romane ca un ram al familieĭ latine, însă al familieĭ latine estra-italice.

În anul 221 a. Chr. Romaniĭ cuceriră peninsula Istrieĭ și cea de ântâiŭ grijă a lor a fost sĕ consolideze în părțile aceste autoritatea statuluĭ roman și sĕ asigure calea cea mare de comunicațiune pe uscat între Italia, Illyria și Pannonia. Pentru acest scop, senatul roman întemeiă în a. 182 lângă golful Triestuluĭ orașul Aquileia cu fortificațiunĭ puternice, care însă după numele sĕŭ de Ἀκυλήΐα (Achillea) se vede, că esistase și maĭ înainte ca un port comercial al Adriaticeĭ.

Însă acum se ivi în sînul senatuluĭ roman o cestiune importantă politică: dacă e maĭ bine se trimită la Aquileia o colonia latină, orĭ o colonia romană. În fine părințiĭ conscrișĭ se hotărîră pentru o colonia latină [2]). În cursul timpuluĭ Romaniĭ maĭ acordară apoĭ «drepturile poporuluĭ latin» locuitorilor din Alutae și Flanates în Istria [3]), precum și orașelor Fertinates și Curictae din Veglia [4]).

Faptele în sine sunt destul de eloquente. Populațiunea indigenă pe care Romaniĭ o aflase stabilită în regiunea Aquileieĭ, în Istria și în insula Curictae, astă-ḑĭ Veglia, era, în ce privesce religiunea, instituțiunile sale naționale și simpatiele politice, maĭ aprópe de păstoriĭ latinĭ de cât de elementele heterogene însă latinisate ale Romeĭ.

Vechile orașe ale Istrieĭ, cu tóte că nu eraŭ întemeiate de Romanĭ, pórtă

---

1) Maĭ notăm aicĭ următórele: Buzeres și Sapires, după cum scim, formaŭ dóue triburĭ însemnate din regatul luĭ Aiete. Un sat numit Buzari și un cătun Puzzeri se află în distr. Capodistrieĭ (Special-Orts-Repertorium d. oesterr.-illyr. Küstenlandes, 1894, p. 75. 80). Ér Anonimul din Ravena amintesce în Istria orașul Siparis, la Guido Sapara.

2) **Titi Livii** lib. XXXIX. c. 55: Illud agitabant, uti colonia Aquileia deduceretur; nec satis constabat, utrum Latinam, an civium romanorum, deduci placeret. Postremo latinam potius coloniam deducendam Patres censuerunt.

3) Flanațiĭ séŭ locuitoriĭ din Flanona adoraŭ pe ḑeul vechiŭ latin Ianus (C. I. L. III. nr. 3030).

4) **Plinii** lib. III. 25. — Alte orașe din Istria căpĕtară prerogativele cetățenieĭ romane. Oppida Istriae civium rom. Aegida, Parentium, colonia Pola . . . quondam a Colchis condita (Pliniu, III. 23. 2). De asemenea și colonia Tergeste (Pliniu, III. 22. 2). Beneficiele cetățenieĭ romane aŭ maĭ fost acordate orașelor «întemeiate de Colchĭ» în Dalmația, Colchinium s. Olchinium (Pliniu, III. 26. 3) și Oricum.

însă aprópe tóte nume latine: Parentium, Capris, Albona, Ruginum (Rugvigno, Ruigno), Ningum, Piranum, Flanona, Pola, Alutae, Silvum (Silvium) Arsia etc.

În ce privesce numele vechiŭ național al locuitorilor indigenĭ din Istria, acésta se pare a fi fost Râmĭ cu diferitele sale variante de Râmnĭ, Remĭ, Rimĭ, Rumĭ, Râmlenĭ, Armânĭ, Arimanĭ.

Ast-fel noĭ întêmpinăm în inscripțiunile romane din regiunile aceste următórele conume personale: Romulus în Montona [1]), Romulus Bizegoni f. în Aquileia [2]), Romulus și Romulianus în Concordia spre apus de Aquileia lângă rîul Romatinus [3]), Rominus pe teritoriul Mediolanuluĭ [4]), Remus în Vicetia și Trident [5]), Remmius, Remmia în Patavium, Vicetia și Verona [6]), Remmia în Arbe [7]), Rhome în Salona [8]) Rumno, Rumia fica luĭ Tatuca Vervex, și Roma în Noric [9]), Armonia în Pola [10]) și Arminu [11]) în Brixia [12]).

---

[1]) C. I. L. vol. V. nr. 423.

[2]) C. I. L. vol. V. nr. 1045.

[3]) C. I. L. vol. V. nr. 8669. 8662.

[4]) C. I. L. vol. V. nr. 5662.

[5]) C. I. L. vol. V. nr. 3180. 5033.

[6]) C. I. L. vol. V. nr. 2837. 8110, 285. 320. 321. 3701.

[7]) C. I. L. vol. III. nr. 3125.

[8]) C. I. L. vol. III. nr. 2083.

[9]) C. I. L. vol. III. nr. 4966. 5350. 5667.

[10]) C. I. L. vol. V. nr. 41. — Armonia este un nume familiar etnic întocma ca și Histria mater, Hister libertus (C. I. L. vol. V. nr. 243. 1444).

[11]) C. I. L vol. V. nr. 4844. — Numele de Arimanni și Arcmanni î-l aflăm întrebuințat pentru populațiunea vechiă romanică din Italia superióră până în sec. XII. Privil. Henr. II. reg. Germ. ann. 1014: Cunctos Aremannos in civitate Mantuae (Du Cange, Gloss. med. latin. v. Herrimanni).

[12]) Teritoriul cel vast al Veneților cu orașele Aquileia, Concordia, Patavium, Vicetia, Verona și cu ținuturile alpine ale Carnilor, forma în epoca romană, dimpreună cu Istria, una și aceeașĭ regiune etnografică, ér în evul de mijloc una și aceeașĭ provincia eclesiastică. **Farlatus**, Illyrici sacri Tom. I. (1751) p. 128-129: maritimam Venetiae partem, quae suberat Patriarchae Gradensi, olim denominatam fuisse Istriam supra mare. Nec vero dubium est quin Istria etiam Aquilejam, cum universa Carnia, Venetiamque omnem comprehenderet; id quod vetustissima monumenta declarant etc. . . . Immo Hundius ex antiquis Chartophylaciis Veronam nominat alpestrem Istriae urbem . . . . Ferdinandus Ughellus tom. V. Ital. sac. de Patriarch. Aquil. Tridentum etiam Istriae attributum fuisse existimat. — Despre numele Istrieĭ estins și la Dalmația, Farlatus (I. 129) se esprimă ast-fel: Hoc tamen interest, quod in aliquibus Catalogis Istria supra mare in ipsam Dalmatiam Il-

Un vechiŭ oraș din părțile aceste, probabil în Istria, care însă dispăruse în timpurile Romanilor, pórtă la Pliniu numele de Iramine [1]). De sigur, că forma vechiă națională a acesteĭ numirĭ a fost Arimini, însă o localitate diferită de Ariminium din Umbria. Un sat de lângă Pola purta pe la a. 990 d. Chr. numele de Rumianum [2]); alte diferite cătune de pe teritoriul Istrieĭ ne apar astă-dĭ sub numele de Rim (Roma), Rimnjak, Rumațĭ, Romeo [3]).

Sunt numirĭ, carĭ după cum vom vedé maĭ târdiŭ, nu derivă nicĭ de la Roma, care cucerise cu armele ținuturile aceste, nicĭ de la vechiul trib Ramnes de lângă Tibru, ci de la un apelativ archaic al raseĭ pelasge, ale căreĭ centre puternice aŭ fost Arimi de la Istru [4]) și Aramaei (séŭ Aramani în forma latină) de la nordul Măriĭ negre [5]).

La acéstă vechiă populațiune pelasgă a Istrieĭ se vede, că a aparținut și grupa de locuitorĭ, care incepând de pe la finele sec. XVII-lea ne apare în literatura etnografică și linguistică sub numele de Românii Istrienĭ.

Numĕrul acestor Românĭ a fost o-dată fórte însemnat, nu numaĭ în peninsula Istrieĭ, dar și în regiunile vecine. Nu esistă un district în părțile Istrieĭ, în care noĭ sĕ nu întêmpinăm, aprópe la tot pasul, numirĭ românescĭ de locurĭ, de délurĭ, de munțĭ și de văĭ, orĭ urme de limbă românéscă în dialectele Slavilor de acolo, în fine tradițiunĭ, că o-dată acéstă populațiune rustică pelasgă a fost respândită peste întréga Istriă. Astă-dĭ acest ram vechiŭ al trupineĭ române de la Istru este aprópe dispărut. Pe la a. 1887 când noĭ am călĕtorit o parte însemnată a Istrieĭ, maĭ vorbiaŭ românesce toțĭ locuitoriĭ din satele Bêrdo, Șușnevița, Gradine, Letaĭ, Villanova, Jeianĭ (Žejane), și numaĭ o parte din locuitoriĭ de la Senovic și Posert [6]).

Când aŭ emigrat aceștĭ Românĭ din patria lor cea vechiă de la Istrul de jos, orĭ cu alte cuvinte, când s'aŭ stabilit acești Românĭ lângă Adriatică, nu aflăm nicĭ o amintire istorică, nicĭ în cronicele Țĕrilor românescĭ, nicĭ în do-

lyricam . . . . jus suum ac nomen protendat . . . In ea quippe Notitia, cujus confectio ad Pontificatum Caelestini tertii refertur, una cum Gradensi Patriarchatu, duo Archiepiscopatus Dalmatici, Jadrensis et Spalatensis, in Istria supra mare positi este dicuntur.

1) **Plinii** H. N. lib. III. 23. 4.

2) Codice diplomatico Istriano. Tom. I. an. 990.

3) Special-Orts-Repertorium d. oesterr.-illyr. Küstenlandes, 1894, p. 89. 90. 92. 97.

4) **Hesiodi** Theog. v. 304. — **Homeri** Ilias, II. v. 783. — Cf. maĭ sus pag. 139.

5) **Plinii** lib. VI. 19. 1: Ultra sunt Scytharum populi . . . illos . . . antiqui Aramaeos (appellavere).

6) Pe la a. 1698 se maĭ vorbia românesce în satele Opchiena (Opcina), Tribichiano (Tribiciano) și Gropada de lângă Triest (Ireneo, Hist. di Trieste, p. 334).

cumentele Transilvaniei, Ungariei, Croației, Istriei, Veneției, nici în actele patriarchatului din Aquileia.

Opiniunile, ce le avem până astă-ḍĭ despre originea geografică și despre vechimea acestor Românĭ din Istria — emigrațĭ, după uniĭ în sec. al XIV-lea, ér după alțiĭ în seculul al X-lea al ereĭ nóstre [1]) — sunt absolut lipsite de orĭ-ce fundament real. Ele nu se baséză nicĭ pe cercetărĭ istorice, nicĭ pe studiul individualitățiĭ etnice a acestuĭ popor la fața loculuĭ. Din contra, *până unde putem străbate înapoĭ cu făclia documentelor istorice, noĭ întêmpinăm* în continuŭ urme de esistența acesteĭ naționalitățĭ vlache pe teritoriul Istrieĭ și în insulele vecine.

Încă în timpurile republiceĭ romane esista în părțile de sus ale Italieĭ, cum și în insula Veglia, o vechiă populațiune blacă.

Pe arcul de triumf de la Susa (Segusium), ridicat în onórea împĕratuluĭ August la a. 8 a. Chr., se amintesce o grupă însemnată de locuitorĭ din Alpiĭ Cotticĭ, ce purtaŭ numele de Belaci [2]). Este fără îndoiélă una și aceeașĭ numire etnografică cu forma de Blaci, ce ne apare și în cursul evuluĭ de mijloc în diferite regiunĭ, în carĭ o-dată locuisc națiunea cea mare și puternică a Pelasgilor.

Acelașĭ cuvênt de «bellaci», însă cu un sens etnografic și etimologic tot-o-dată, î-l aflăm întrebuințat de poetul epic Lucan spre a caracterisa populațiunea cea rĕsboinică din insula Cureților séŭ Veglia:

Illic (Antonius) bellaci confisus gente Curetum,
Quos alit Adriatico tellus circumflua ponto . . . . [3]).

Prin acest epitet de bellax, séŭ în formă aplicată de bellaci gente Curetum, poetul Lucan voiesce sĕ esprime, că populațiunea indigenă din insula Veglia era din némul așa numit al Belacilor, séŭ că eraŭ eĭ înșișĭ Belacĭ, séŭ Blacĭ [4]).

[1]) După Miklosich din Major Vlachia, o regiune de lângă frontierele Bosnieĭ și Corbavieĭ (Wanderung d. Rum. p. 6). După Hasdeu din Pannonia (Dict. l. ist. III. p. XXX), ér literatul istrian Kandler consideră pe Româniĭ din Istria ca urmașĭ aĭ colonielor militare romane (L'Istria, An. I. nr. 11. 12. An. VII. 18. 19. 20).

[2]) C. I. L. vol. V. nr. 7231.

[3]) **Lucani** Phars. lib. IV. v. 406—407.

[4]) O populațiune blacă séŭ română a esistat și în insula Arbe vecină cu Veglia. În o scrisóre cu data din Arbe, 10 luglio 1852, subsemnată D. Spiridone Murvar, și anexată la Statutum Arbensis Civitatis din Biblioteca Academieĭ de la Agram (nr. II. d. 4.) citim următórele: Se vi sono traccie in quest' Isola della Popolazione Valacca o Rumena, ciò si potrà deduire dal linguaggio, comme anche dal vestito si di Maschi che di Femmine. Maĭ aflăm în «Statutum Arbensis Civitatis» din a. 1331—1336 și unele disposițiunĭ, prin carĭ se interḍice femeilor de pe teri-

Numele naţional al locuitorilor românĭ din regiunile Triestuluĭ şi din Valdarsa, a fost, după cum ne asigură literaţiĭ Istrienĭ, până pe la finele seculuĭ al XVII-lea Rumerĭ (Rumârĭ) şi Râmlenĭ [1]). Astă-d̦ĭ însă aŭ dispărut şi numirile aceste. S'a maĭ conservat însă apelativul de Rumăr numaĭ ca un simplu conume familiar.

Terminul de Romarius (Româr) începe să ne apară în părţile de sus ale Italieĭ încă din seculul al IX-lea încóce. O diplomă imperială din a. 895 amintesce de satul numit Romariascum ca proprietate a mănăstiriĭ Bobbio din provincia Pavieĭ [2]). Ér în actele sinoduluĭ de la Campostella în Campania (a. 1114) se face amintire de «Mercatores Romarii et peregrini» [3]). Fără îndoiélă, că aceştĭ Mercatores Romarii eraŭ din părţile de sus ale Adriaticeĭ, unde se aflaŭ concentrate liniile cele marĭ comerciale ale Europeĭ centrale [4]).

În alt document de la a. 1102 locuitoriĭ din părţile de rĕsărit ale Istrieĭ sunt numiţĭ Latinĭ [5]). În timpurile aceste sub numele de Latinĭ se înţelegea în ţinuturile Istrieĭ şi Dalmaţieĭ o populaţiune deosebită de Slavĭ, şi care vorbia o limbă latină rustică. Latiniĭ Presbyteruluĭ Diocleas sunt Vlachĭ [6]). Slaviĭ din Istria numesc până în d̦ilele nóstre Latinĭ pe foştiĭ Vlachĭ din

---

toriul oraşuluĭ: pro mortuo boccare.... et.... ad plangendum supra monumentum mortuorum; plângerĭ funebre caracteristice ale poporuluĭ român.

[1]) **Ireneo della Croce**, Historia della citta di Trieste. Venetia, 1698, p. 334: I nostri Chichi (locuitoriĭ de pe Carsul Istrieĭ) addimandansi nel proprio linguaggio Rumeri. — **Antonio Covaz** în D̦iariul L'Istria din 1846, p. 7: Nella Valdarsa ..... abita un popolo, che sè stesso altravolta Rimgliani (Romani) chiamava, e che oggi adottando il nome, che gli estranei gli danno, si dice Vlahi. La lingua che parlava e che ancora parla famigliarmente non è slava, non l'italiana, ma un latino rustico comunque frammisto a voci slave .... e che essi (Cicci) dicevansi Rumeri (Rumeni).

[2]) Historiae patriae monumenta. Chartarum t. I. col. 81 D, 82 A (la Jubainville, Les premiers habitants de l'Europe, II. p. 62).

[3]) **Du Cange**, Glossarium med. et inf. latinitatis, v. Romarius: Synodus Campostell. ann. 1114 can. 23: Mercatores Romarii et peregrini non pignorentur.

[4]) Forma de Rumărul în loc de Românul o aflăm şi în regiunile de la Carpaţĭ, într'un document al Moldoveĭ din a. 1489 (Hasdeu, Arch. ist. I. 1. 155). Maĭ notăm aicĭ, că un oraş din părţile de nord-ost ale Dacieĭ pórtă la Anonimul din Ravenna numele de Ermerium (Ed. Pinder, p. 178). De sigur, că forma poporală indigenă a fost Armârĭ.

[5]) Codice diplomatico Istriano, I. an. 1102. Comitele Wodalrico dăruiesce Bisericeĭ din Aquileia moşiele sale din Istria: castrum Pinquent, ... castrum Baniol... et castrum Letai... et villa ubi dicitur cortalba inter latinos, castrum Veneris, villam cuculi, et villam mimilliani ... et villam petre albe.

[6]) **Presbyter Diocleas**, Regn. Slav. c. 5: totam Provinciam Latinorum, qui illo tempore Romani vocabantur, modo vero Mauro-Vlachi, hoc est Nigri Latini

Dignano și pe ceĭ din Valle [1]), ér literațiĭ Istricĭ aŭ considerat tot-de-una dialectul Românilor de la Adriatică ca o limbă latină rustică [2]). În fine pe lângă forma de Rumâr (Romarius) ni se maĭ presintă în documentele Alboneĭ de la a. 1170, 1341, 1363 [3]), și conumele de Rumin, Rumen, ér în documentele insuleĭ Veglia Romanus (a. 1248 [4]), numirĭ ce sunt caracteristice pentru populațiunea română séŭ blacă din părțile de rĕsărit ale Europeĭ meridionale.

Din cele espuse până aicĭ resulta așa dar, că vechia populațiune a Istrieĭ era de origine estra-italică, că ea aparținea la trupina cea puternică și estinsă a Pelasgilor orientalĭ, la naționalitatea Arimilor de la Istru [5]); în fine, că Româniĭ așa numițĭ Istrienĭ sunt a se considera din punct de vedere istoric numaĭ ca descendențĭ din vechile triburĭ, ce în timpurĭ depărtate emigrase de la Carpațĭ și cucerise Istria cu insulele vecine.

Limba națională a acestor Românĭ de la Adriatică este și astă-ḑĭ în formele sale fundamentale mult maĭ arcbaică de cât cele maĭ vechĭ texte, ce le cunóscem până astă-ḑĭ din cărțile bisericescĭ române.

În particular dialectul Românilor din Istria, se caracterisézá prin rotacismul consonanteĭ *n* între dóue vocale. Esistența acestuĭ fenomen pe teritoriul Istrieĭ, al Aquileeĭ și al Veneţieĭ, o putem urmări până departe în timpurile romane. În actele sinoduluĭ de la Campostella (a. 1114 d. Chr.) se face amintire, după cum am vĕḑut, de Mercatores Romarii din regiunile superióre ale Adriaticeĭ. Cu dóue secule maĭ înainte, la a. 895, aflăm satul numit Romariascum ca proprietate a mănăstiriĭ Bobbio. O insulă din golful Adria-

vocantur. — Ibid. c. 9: Igitur omnes congregati, tam latina, quam et sclavonica lingua qui loquebantur.

[1]) **Biondelli**, Studii linguistici, Milano, 1856, p. 57-59: Reliquie d'una colonia valacca sembrano ancora nell' Istria i 4080 abitanti di Dignano, non che i 1130 di Valle, i quali dagli Slavi che li circondano sono chiamati Latini.

[2]) **Kandler** în L'Istria (A. 1848, p. 226): lingua romanica o valacca, la quale non è altra che la lingua romana rustica. — **Biondelli**, Studii linguistici, Milano 1856, p. 57—59: in alcune vallete, distinte nel linguaggio dell' isola (Veglia) col nome di Poglizze . . . serbano tuttavia l'incerta tradizione, che un tempo gli avi loro parlassero un latino sermone. — Appunti storico-etnografici sull isola di Veglia. Trieste, 1882, p. 12: I Vegliani parlavano fino allo scorso secolo un dialetto ladino o romancio.

[3]) Codice dipl. Istriano, Vol. I. An. 1275. 1363. — L'Archeografo Triestino, N. S. vol. I. p. 6. An. 1341.

[4]) **Kandler**, Inscrizione romana del secolo IV. in Veglia. Trieste, 1862, p. 23.

[5]) A maĭ esistat în Istria și numirea etnică de Armânĭ. Unul din satele Istrieĭ, în care o-dată se vorbia românesce, pórtă și astă-ḑĭ numele de Armani (Burada, p. 63. — Orts-Repertorium, 1894, p. 140) Ér un cătun și munte de lângă Portole este numit Armagna.

ticeĭ ne apare în Cosmographia luĭ Ravennas (sec. VII d. Chr.) sub numele de Tenaria și Teraria [1]). O grupă din vechiĭ locuitorĭ aĭ Istrieĭ (probabil Montanari de astă-dĭ) ne apar în fântânele geografice grecescĭ și romane sub numele de Mentores, unde *r* din ultima silabă represintă de sigur pe un *n* primitiv.

Încă în epoca romană esista o disposițiune particulară a limbeĭ latine din Istria și din regiunile vecine pentru întrebuințarea litereĭ *r*.

În cele maĭ bune manuscripte ale geografieĭ luĭ Ptolemeiŭ și Mela, numele orașuluĭ Tergeste ne apare sub formele de Tergestron și Tergrestum cu intercalarea unuĭ *r* inutil [2]). În inscripțiunile romane ale Veroneĭ găsim cuvintele cereberrimus în loc de celeberrimus [3]) și haustrum în loc de haustum [4]), unde érășĭ avem un esemplu de influența spirituluĭ dialectal.

Acest dialect, în care litera *r* substitue fórte adese orĭ pe *n*, a fost o-dată fórte respândit în părțile Moldoveĭ și în regiunea superióră a Transilvanieĭ. O probă în acéstă privință ne sunt vechile monumente de limbă: Faptele Apostolilor de la Voronețĭ, Psaltirea Scheiană, Psaltirea de la Voronețĭ și fragmentele de la Măhacĭ.

Originea acestuĭ fenomen limbistic aparține epoceĭ ante-romane. Încă înainte de cucerirea Dacieĭ dialectul pelasg (înțelegem daco-get) de la Dunărea de jos se caracteriséză prin o întrebuințare multiplă a sunetuluĭ *r*. Litera *r* este care dă asprime cuvintelor, și désa eĭ întrebuințare face ca o limbă sĕ fie dură.

La acéstă particularitate a limbeĭ vorbite în regiunile de nord ale Istruluĭ se refer cuvintele luĭ Ovidiu, când numesce limba Geților: vox fera, vox ferina, barbara verba, murmur in ore [5]); când el întrebuințéză pentru caracterisarea poporuluĭ Get espresiunile de: rigidos Getas, duros Getas, diros Getas, ferox Getes, feros Getas, trux Getes, fera gens, turba Getarum, barbara turba [6]), séŭ când combinéză la adresa

---

[1]) **Ravennatis Anonymi** Cosmographia. Ed. Pinder, p. 408.

[2]) **Ptolemaei** Geogr. lib. III. 1. 23 (Ed. Didot, p. 336).

[3]) C. I. L. vol. V. nr. 3332. — Un vechiŭ oraș din Veglia apare în codiciĭ luĭ Ptolemeu (II. 16. 8. Ed. Didot) sub numele de Fulfinion și Furfinion.

[4]) C. I. L. vol. V. nr. 3683.

[5]) **Ovidii** Trist. V. 7. 17; V. 12. 55. — Ibid. Ex Ponto, IV. 13. 20. 36. — În acéstă privință maĭ sunt remarcabile următórele versurĭ ale luĭ Ovidiu:

Sarmatico cogor plurima more loqui (Trist. V. 7. 56).
Omnia barbariae loca sunt, vocisque ferinae,
Omnia sunt Getici plena timore soni (Trist. V. 12. 55—56).

[6]) **Ovidii** Trist. lib. V. 1. 46; III. 10. 5; IV. 6. 47; III. 3. 48. — Ibid. Ex Ponto, lib. I. 5. 12; I. 2. 82; II. 1. 66; IV. 15. 40; I. 7. 12; II. 2. 38.

Geților un vers plin de rotacisme: Vox fera, trux vultus, verissima Martis imago [1]).

Substituirea luĭ *r* în locul litereĭ nasale *n* era în us și în dialectul, ce se vorbia în regatul preistoric al luĭ Aiete. Maĭ multe localitățĭ séŭ triburĭ situate în apropierea capitaleĭ acestuĭ rege, pórtă numirĭ evident rotacisate: Philyres, Bechires, Sapires, Buzeres [2]), unde litera *r* din terminațiunea geografică corespunde la un *n* original.

Vechimea Românilor din Istria se reduce însă, nu numaĭ după documente, dar și după caracterul lor etnografic, la timpurĭ fórte obscure.

Întru adevĕr, dacă noĭ studiăm la fața loculuĭ condițiunile fisice și morale ale acesteĭ grupe de Românĭ, ne convingem fără multă greutate, că eĭ nu maĭ aŭ astă-ḑĭ nimic specific românesc, de cât dialectul lor archaic. Tipul lor, în general romanic, a perdut astă-ḑĭ caracterul particular al Românilor de la Carpațĭ. Numele lor vechiŭ național este uitat. Reminiscențele originiĭ perdute. Poesia lor eroică stînsă [3]). Din cântecele nupțiale și din bocete numaĭ puține resturĭ. Melodiele naționale aprópe dispărute. Ritmul lor în învorbire atât de alterat, în cât conversațiunea lor nu sémĕnă a fi romanică, nicĭ chiar atuncĭ, când tóte elementele vorbiriĭ sunt româneścĭ. Portul lor de asemenea schimbat. Din economia domestică a Românelor Istriene aŭ dispărut țesăturele și cusăturele cele frumóse cu rîurĭ și altițe, ce căpĕtase o-dată în literatura grecéscă renumele de «Istriene» séŭ din părțile Scythieĭ [4]).

Tóte aceste circumstanțe reale ne probéză, că separațiunea acestor Romanĭ de trunchiul lor original de la Istru se reduce la timpurĭ fórte vechĭ.

Dacă însă limba Românilor din Istria a rĕmas aprópe staționară, dacă filiațiunea acestuĭ dialect față cu limba română de la Carpațĭ este și astă-ḑĭ atât de strînsă, singura esplicațiune o aflăm în istoria particulară a limbeĭ române.

Limba romană, ast-fel cum se vorbesce la Dunărea de jos și în Istria, nu este o limbă formată în momentul cuceririĭ romane, nicĭ în cursul evuluĭ de mijloc. Ea nu este o modificare a limbeĭ latine italice, nu este născută din amestecul limbeĭ latine rustice cu o limbă óre care indigenă și eterogenă, și nicĭ nu este compusă din diferite dialecte ale unor trupe schimbătóre.

---

1) **Ovidii** Trist. V. 7. 17.

2) **Apollonii Rhodii** lib. II. v. 393—395.

3) Tradițiunea despre Novac cel bĕtrân se pare, că aŭ avut'o și Românii din Istria. Un cătun al comuneĭ Montona pórtă numele Sella di Novaco (Special Orts-Repertorium, p. 147).

4) După Hesychiu: Ἰστριάνιδας vocari τὰς Σκυθικὰς στόλας (H. Stephanus, Thes. gr. I, ad v. Ἴστρος).

Limba românéscă de la Istru și Carpațĭ a eșit de mult din periodul sĕŭ de formațiune. Ea a ajuns la forme regulate, la un grad de consolidare și stabilitate, cu mult maĭ înainte de limbile romanice apusene, carĭ față de limba română sunt întru adevĕr limbe noue. O probă în acéstă privință ne este, că pe teritoriul vechiĭ Dacie, începând de la șesurile cele maĭ deschise invasiunilor și până în sînurile cele maĭ nestrĕbătute ale Carpaților, noĭ nu aflăm nicĭ o variațiune de limbă românéscă. Ea ne apare uniformă în tóte regiunile, de la Morava și din pustele Ungarieĭ până departe prin stepele meridionale ale Rusieĭ europene, însă cu un dialect rotacisat al aceleiașĭ limbe.

Peste tot în ce privesce originea istorică și formațiunea limbeĭ române, ea nu este o limbă neolatină, orĭ un dialect al limbeĭ italice de la Tibru; din contra ea este în fond numaĭ o continuare a limbeĭ pelasge de la Carpațĭ, de unde aŭ emigrat în diferite timpurĭ preistorice o mulțime de triburĭ unele spre apus, ér altele spre ținuturile meridionale.

Ast-fel se esplică, pentru ce diferite forme ale limbeĭ române, chiar și cele cu articulul postpus, le aflăm și în anticitatea grecéscă, după cum vom vedé maĭ târḑiŭ; pentru ce în limba română de la Carpațĭ esistă și astă-ḑĭ o mulțime de cuvinte cu un sens mult maĭ primitiv de cum î-l aŭ aceleașĭ cuvinte în limba latină clasică, orĭ în limba rustică a Lațiuluĭ, pe cât acésta ne este cunoscută.

Limba romană de la Carpațĭ a putut în cursul seculelor sĕ schimbe unele vocale, sĕ móie orĭ sĕ elimineze unele consonante, sĕ scurteze terminațiunile, sĕ pérdă unele cuvinte și sĕ adopteze altele, sĕ modifice unele forme ale verbelor, acésta este o revoluțiune normală, prin care trece fie-care limbă. Și dacă în limba Românilor din Istria noĭ aflăm astă-ḑĭ particularitățĭ, din carĭ unele sunt comune limbeĭ daco-române, altele dialectuluĭ macedo-român, acésta este numaĭ o probă directă, că separațiunea acestor triburĭ, stabilite lângă Adriatică, a urmat într'o epocă, când deosebirea între limba vorbită la Carpațĭ și cea de la Pind nu era atât de mare.

Maĭ rĕmâne încă o cestiune de esplicat.

Limba Românilor din Istria și-a conservat aprópe nealterat caracterul sĕŭ archaic oriental, séŭ românesc. La acésta a contribuit în prima liniă împrejurarea, că o-dată întrégă Istria și ținuturile vecine ale Aquileeĭ, Veroneĭ și ale Carnilor [1]) eraŭ locuite în mase compacte de una și aceeașĭ populațiune omogenă și omoglotă; a contribuit maĭ departe isolarea geografică

---

[1]) Carni locuiaŭ în părțile muntóse de asupra Triestuluĭ. De la dânșiĭ derivă și numele Carinthiei (Kärnthen). Pe o inscripțiune din timpul luĭ Adrian eĭ se numesc Carni cives Romani (C. I. L. III. nr. 2915).

a acestor Românĭ în peninsula Istrieĭ şi în insulele vecine, în fine ocupaţiunile lor pastorale, carĭ i făceaŭ sĕ ducă maĭ mult o viéţă restrînsă de triburĭ [1]).

---

[1]) **Din Gramatica dialectuluĭ istro-român.** Reproducem aicĭ câte-va forme din gramatica limbeĭ istro-române, ast-fel după cum le-am studiat şi cules noĭ înşi-ne în Istria la a. 1887.

Declinaţiunea I-a.

Fără articul: Sing. n. a. feta (fată); g. d. fete. Plur. n. g. d. a. fete.

Cu articul: Sing. n. feta; g. a fete-leĭ *s.* a lu feta, de feta; d. fete-leĭ *s.* lu feta, lu fete; v. fet'o! Plur. n. fete-le; g. a fete-lor *s.* de fete-le; d. fete-lor *s.* lu fete, lu fete-le, lu fete-lor; v. fete-lor!

Declinaţiunea a II-a.

Genul masculin. *Fără articul:* Sing. n. g. d. a. filiŭ. Plur. n. g. d. a. filĭ.

Cu articul: Sing. n. a. filiu (cu *u* întreg fără *l);* g. a filiu-luĭ, *s.* de filiu, a lu filiu; d. filiu-luĭ *s.* lu filiu; v. filiu-le. Plur. n. fili-i; g. a fili-lor *s.* de fili-i, d. fili-lor *s.* lu fili-i; v. fili-lor!

Genul neutru: cap, pl. capete, ér capure, când se vorbesce de vite.

Declinaţiunea a III-a.

Genul masculin. *Fără articul:* Sing. n. g. d. a. şarpe. Plur. n. g. d. a. şarpĭ *s.* şĕrpĭ.

Cu articul: Sing. n. a. şarpe-le; g. a şarpe-luĭ *s.* de şarpe-le; d. şarpe-luĭ *s.* lu şarpe. Plur. n. şarpi-i *s.* şĕrpi-i; g. a şarpi-lor *s.* de şarpi-i, lu şarpi; d. şarpi-lor *s.* lu şarpi-i.

În monumentele, ce ne aŭ rĕmas despre limba română vorbită în insula Veglia, aflăm şi forma: nume-lu în loc de nume-le.

Verbe ausiliare.

Am.—Pres. ind.: Sing. io am, tu aĭ, ie a *s.* aŭ, av. Plur. noĭ am, voĭ aţĭ, ielĭ (eale) aŭ *s.* av.

Pres. opt.: Sing. io raşĭ *s.* réşĭ, tu raşĭ *s.* réşĭ, raĭ, ie ra *s.* ré. Plur. noĭ ram *s.* rem, voĭ raţĭ *s.* reţĭ, ielĭ ra *s.* ré.

Voĭ.— Pres. ind.: Sing. io voĭ, tu verĭ, ie va. Plur. noĭ 'rem, voĭ vreţĭ, ielĭ vor.

Sûm.—Pres. ind.: Sing. io sûm *s.* escu, tu escĭ, sti, -stĭ, -sĭ; ie ie, iaste, i, -ĭ. Plur. noĭ smo *s.* esmo, voĭ ste, ielĭ scu *s.* î-sŭ (nu esistă forma sunt).

Imperfectul şi *Perfectul simplu* lipsesc.

Perfectul compus: am fost *s.* fost-am.

Futurul I: voĭ fi *s.* fi-voĭ. *Futurul II:* voĭ fi fost.

Pres. conj.: Sing. neca fiu io, fiĭ tu, fie ie. Plur. neca fim noĭ, fieţĭ voĭ, fie ielĭ.

Pres. opt.: Sing. se raşĭ fi, raĭ fi, ra fi, ram fi, raţĭ fi, ra fi.

Perf. II opt.: Sing. se fusera io, fuserĭ tu, fusera ie. Plur. se fuseram noĭ, fuseraţĭ voĭ, fusera ielĭ.

În limba română din Istria esistă patru clase de verbe, séŭ 4 conjugaţiunĭ, cu infinitivele în á, é, e şi í întocma ca şi în limba română de la Carpaţĭ. Spre a nu ne estinde însă cu formele gramaticeĭ prea departe, ne mărginim aicĭ numaĭ la câte-va esemple

Din Conjugaţiunea I-a.

Ind. Pres.: Sing. lucru, lucri, lucre *s.* lucra. Plur. lucram, lucraţĭ. lucru *s.* lucra.

Imperf.: Sing. lucraiam, lucraiaĭ, lucraia. Plur. lucraiam, lucraiaţĭ, lucraia.

Perfectul simplu lipsesce la tóte conjugaţiunile.

Perfectul compus: am lucrat *s.* lucrat-am. Maĭ usitată forma a doua.

Limba Romanilor din Istria maĭ are tot-o-dată și o importanță capitală spre a ne puté da sémă de archaismul și locul, ce se cuvine limbeĭ române în genealogia limbelor romanice. Ea este un monument antic, între grupele latine ale apusuluĭ și între trunchiul cel vechiŭ al raseĭ pelasge de la Istru [1].

Din limba Românilor de la Istria noĭ nu avem până astă-dĭ de cât un mic numĕr de cuvinte isolate și fórte puține texte, dar și aceste rĕŭ audite și rĕŭ transcrise [2].

Ca sĕ putem însă apreția și maĭ bine caracterele istorice ale acesteĭ limbe, noĭ reproducem aicĭ următórele specimine comparative din «Parabola fiuluĭ perdut», texte, pe carĭ le-am cules noĭ înșine din graiul viŭ al poporuluĭ în treĭ localitățĭ ale Istrieĭ.

Prea-perfectul simplu în sem lipsesce. *Prea-perfectul compus:* am fost lucrat.

Futurul I: voĭ lucrá *s.* lucrá-voĭ. *Futurul III:* voĭ fi fost lucrat.

Imperativ: Sing. lucra tu, lucre *s.* lucra ie. Plur. lucrațĭ voĭ, lucre ielĭ.

Pres. conj.: che io lucru; în cele-lalte ca Presentele indicativ.

Pres. opt.: Sing. io rașĭ lucrá, tu rașĭ lucrá, ie ra lucrá, noĭ ram lucrá, voĭ rațĭ lucrá, ielĭ ra lucrá. Esistă și forma: io rașĭ vré lucrá.

Gerundiu: lucrandu și lucrându. *Infinitivul* în re lipsesce la tóte conjugațiunile

Pronumele personale: Sing. n. io, tu, ie, ea; g. — — a luĭ, lieĭ; d. mie, me, mi, mĭ, -m, ție, tĭ, a luĭ, luĭ, lieĭ, li, lĭ, ĭ; a. me, mire, te, tire, ie, lŭ, se, sire, ea, o (vo). Plur. n. noĭ, voĭ, ielĭ, eale; g. — — a lor; d. noue, a noĭ, ne, ni, nĭ; voue, a voĭ, ve, vi; lor, le, li, lĭ; a. noĭ, ne, voĭ, ve, iell, eale, i, le, se.

Pronumele posesive: Sing. m. meu, teu, seu (*s.* mev, tev, sev; a mevo, a tevo fără substantiv); f. mé, té *s.* ta, sé *s.* sa; nostru, vostru, nostra, vóstra. Plur. m. melĭ, telĭ, selĭ; f. mele, tele, sele; g. d. melora *s.* meloré, selora *s.* seloré; nostri, vostri, nostre, vóstre.

Numerale. Card. ur, doĭ, treĭ, patru, cincĭ, șase (*s.* șóse), șapte (*s.* șópte), opt (*s.* osan), nuc (*s.* devet), dece (*s.* deset). Ord.: cela m'ancele, doile, treile, patrule, cincile, șasele, etc.

[1]) Studiele făcute până astă-dĭ cu privire la etimologiele cuvintelor românescĭ sunt în mare parte lipsite de valóre scientifică. Vom aminti aicĭ un esemplu. Dóue cătune de pe teritoritoriul Istrieĭ, aparținênd la com. Antignana și Valle, pórtă numele de Ciobani și Ciubani, ér în comuna românéscă Bêrdo esistă și familia numită Ciubón (Cioban). Însă după părerile unor literațĭ, carĭ se aŭ ocupat cu originea cuvintelor românescĭ, terminul de cioban (berger) ar fi de origine turcéscă (Cihac, Dict. II. p. 565). Se ar puté presupune ast-fel, că Româniĭ din Istria ar fi descălecat acolo după invasiunea Turcilor în Europa. Însă cuvêntul cioban aparține timpurilor archaice ale limbeĭ române. El a emigrat de la Carpațĭ spre Italia încă cu maĭ multe sute de anĭ înainte de era creștină. Pliniu amintesce de cașul ciobănesc, făcut maĭ cu sémă din lapte de oĭ, ce venia în Roma de la Liguriĭ din Italia de sus. Coebanum (caseum) hic e Liguria mittit ovium maxime lactis (IX. 97. 1).

[2]) **Maiorescu** (I.), Itinerar în Istria. Iașĭ, 1874. — **Miklosich**, Ueber die Wanderungen der Rumunen (Denkschr. Akad. d. Wiss. Band. XXX). De acelașĭ autor: Istro- und macedo-rumunische Spachdenkmäler (Ibid. Band. XXXII). — **Weigand**, Istrisches (Erstes Jahresbericht d. Instituts f. rum. Sprache, Leipzig, p. 122 seqq.)

PARABOLA

(din

TRADUCERE ÎN DIALECTUL ROMÂNILOR DIN ISTRIA

După graiul românesc din Bêrdo.

11. Și ḑis'a. Un (*s.* ur) om avut-a doĭ filĭ.

12. Și ḑis'a cela maĭ tirĕru de ielĭ lu ciace: Ciacio, da-mĭ porționu de tot a tev (*s.* paretu de té avé; de té imanie), ce mie mere (*s.* ce mie cade). Și spartit-a lor a sa avé.

13. Și nu după ciuda [1]) ḑile poverit-a cela maĭ tirĕru filiu tot a sev, și mess-a în at loc largo (*s.* în ată provincia largo), și colé (*s.* colo) spendit-a tot a sev, viiundu grumbo în pecațĭ [2]).

14. Și după cea ce a consumeit, făcut-s'a mare fome în cela loc, și ie îns pocĭnit-a pati.

15. Și mess-a, și s'a pùs con un de celĭ ce în cela loc staie (*s.* con ur din cetate de cela loc); si l'a trimis în sé vila che ra pasce porciĭ (*s.* neca pasce porciĭ).

16. Și ie jelit-a sev fole avé plir de mechine, ce porciĭ muncaia (*s.* și ie jelit-a satura-se de mechine etc.) și nicĭ ur nu-lĭ [3]) daia.

17. Cân a pac [4]) în sire verit ḑis-a: Câțĭ tejațĭ (*s.* câte slughe) în casa lu ciace meu abundescu pâre, io pac ancĭ moru de fome (*s.* poghinescu [5] de fome, *s.* de home).

18. Sculá-me-voĭ și voĭ mere la meu ciace (*s.* la ciace meu), și voĭ ḑice a luĭ: ciace, pecat-am [6]) în cer și în tire (*s.* la tire, întru tire);

După graiul românesc din Șușnevița.

11. Și ḑis'a. Ur om avut doĭ filĭ (*s.* doĭ filĭ avut).

12. Și cela maĭ tirĕru ḑis-a luĭ ciace: Ciacio, da-m mé parat ce mere, și ie respartit (*s.* rĕspărtit-a) lu selĭ filĭ.

13. După zalic ḑile cela tirĕru filiŭ [1]) tot a sev pohităit, și mess-a largo în loc și tot a sev poidit-a cia [2]), și jivit-a cu curbele.

14. Când a tot poidit, mare fome fost-a în cela loc.

15. Și mess-a, și s'a legat cu ur om din cela loc (*s.* slujit-s'a cu ur om), și trimes-l'a porchele pasce.

16. Și ie jelit-a cu mechine satura sev tarbuch (*s.* folele [3]), ce porciĭ muncat (*s.* av muncat), și nicĭ ur nu li-a dat.

17. Atunce resmislit-a și ḑis-a: Câțĭ tejațĭ a lu mev ciace aru ciuda pâre, io crep de fome.

18. Sculá-me-voĭ și voĭ mere (*s.* voĭ i) catr'a mev ciace, și voĭ ḑice a luĭ: Ciacio, io am zagreșit contra de cer și tru'n tire (*s.* de tire);

---

1) multe. 2) sing. pecat. 3) lĭ = i *s.* luĭ. 4) însă. 5) a suferi lipsă de lucrurile necesare; germ. darben. 6) io pecu, tu pechĭ, ie peca, noĭ pecam, voĭ pecațĭ, ielĭ peca.

1) În limba istriană posițiunea adiectivelor este de regulă înaintea substantivelor. Ér la verbe formele maĭ usitate pentru Perfectul compus și Futurul I sunt cele cu ausiliariul la urmă. 2) acolo. 3) În Șușnevița cuvêntul fóle se întrebuințéză numaĭ pentru animale, ér pentru ómenĭ tarbuch.

PERDUT

. XV).

NE CU TEXTUL ROMÂNESC DE LA A. 1561—1562.

După graiul românesc din Jeianĭ (Žejane [1]).	*După Evangeliariul românesc tipărit de Diaconul Coresi în a. 1560/61.*
11. Și av [2]) ḑis. Ur om av avut doĭ filĭ.	11. Ḑise . . . Unŭ omŭ avea doĭ feciorĭ ·
12. Și cela maĭ tirĕru av ḑis a lu cióia: Da-mĭ cióio, ce ie a mé parte de primojenie (s. ce ie a mev), și cela av raspartit [3]) a lor parte.	12. și ḑise celŭ maĭ tînĕrŭ părinteluĭ · Părinte, dă-mĭ ce mi se cade partea deîn avuție · și înpărți lor avuția ·
13. După mârva [4]) ḑile a sberit cela tirĕru filiŭ tot, și mers-aŭ în departe dejélă [5]), și ancĭ a rastreșit tótă a sa primojenie, jivit-a po stertarit cu curbele [6]).	13. și nu după multe ḑile · adună totŭ celŭ feciorŭ micŭ · se duse întru o parte departe · și acolo risipi avuția luĭ · viin cu curvele ·
14. După ce av tot zapravit, fost-a mare fóme [7]) pre cea dejélă, și ie a pocĭnit stradaĭ.	14. resipi alŭ luĭ totŭ · fu foamete tare întraceea parte · și acesta începu a flămânḑi ·
15. Și mers-a, și ie s'a legat cu ur om din cea dejélă, și ie trimes-l'a a sale în polĭe [8]) porchele [9]) pasce.	15. și merse lipi-se de unulŭ ce lăcuia întraceea parte · și tremese elŭ la satulŭ luĭ se pască porciĭ ·
16. Și ie au jĕlit [10]), che sev naponi [11]) fólele cu posiĭ [12]), ciale ce porchele av muncat [13]), ali [14]) nicĭ ur nu lĭ-av dat.	16. și jeluia sĕ-șĭ sature mațele luĭ de rădăcinile ce mânca porciĭ · și nemică nu déde luĭ ·
17. După ce s'a promislit ḑis-aŭ: câțĭ a mev cióie are tejațĭ, carli aru ciuda pâre, io de fóme moru.	17. întru el mérse · ḑise · câțĭ năemnicĭ la tatălŭ mieŭ mănâncă pâine · eu pierĭ de foame ·
18. Io me voĭ sculá și voĭ i [15]) la mev cióie, ... ḑice: Cióie, io am greșit sub	18. scula-mĕ-voiŭ de mĕ voiŭ duce către părintele mieu · și ḑice-voiŭ luĭ · părinte · greșiĭ la cerĭ și naintea ta ·

[1]) Numele satuluĭ Jeianĭ derivă fără îndoiélă de la ... numit S e i i, fórte respândit în epoca romană pe ... al Adriaticeĭ. Conumele de S e i u s, ...orĭ în inscripțiunile latine de ... ...m (C. I. L. vol. V).
[2]) În tóte treĭ comunele, Bêrdo, Șușnevița și Jeianĭ, esistă o oscilațiune între a v și a ŭ chiar și în graiul aceleiașĭ persóne. [3]) v. io raspartez. [4]) puține. [5]) țéră.

[6]) curvele. [7]) Forma fómete nu esistă. [8]) câmp. [9]) ura porcă, o scrófă. [10]) dorit. [11]) implé. [12]) terițe. [13]) În Jeianĭ nu aŭ forma imperfectuluĭ, care de altmintrelea esistă în Bêrdo. [14]) însă. [15]) Infinitivul istrian al verbuluĭ ire (a merge); io voĭ i, tu verĭ i, etc. Perfectul însă este format cu mers. [16]) ceriŭ.

După graiul românesc din Bêrdo.

19. Cmo [1]) nu sûm vredcn clemá-me tev filiŭ, fé-me ca și ur de telĭ tejațĭ (*s.* de telĭ slughe).

20. Sculându-se verit-a la ciace seu. Cân a [2]) înca largo fost vĕḑut-l'a ciace luĭ, și de milina gânit-s'a [3]), și têrlinda [4]) căḑut-a pre gutu luĭ (*s.* pre cerbice a luĭ) și bușnit-l'a.

21. Și ḑis-a luĭ filiu: Ciace, pecat-am în ceru și în tire, cmo nu sûm vreden (*s.* deniu) clemá-me filiu teu (*s.* tev).

22. Ḑis-a pac ciace lu seu slughe: vred [5]) duceṭĭ (*s.* purtațĭ) cela maĭ bur vestitu (*s.* cela maĭ mușat vestitu), și învestiți-l, și daiețĭ pêrstenu în mâra luĭ, și încăṭațĭ piciorele luĭ.

23. Și dopelcițĭ [6]) graso vițelu, și ucidețĭ, și mucam și se veselimu.

24. Cân (*s.* che) av cesta filiu meu mortu fost, și verit-a viiu (*s.* viiu s'a facut); plierdut-s'a și aflat-s'a, și pocĭnit-a [7]) veseli-se.

25. Fost-a pac a luĭ filiŭ cela maĭ betêru în campaniă, și cân a verit și maĭ aprope de casa auḑit-a mujica și choru (*s.* jocu).

26. Și clemat-a un de slughele și întrebat-a ie, ce ra césta fi.

27. Și cela li a ḑis: Fratele tev verit-a, și ciace teu ucis-a vițelu grasu, che l'a sâr [8]) primit.

28. Mâniat-s'a [9]) și n'a vrut mere în nutru. Ciace pac a luĭ mess-a fară și pocĭnit-a rugá-l (*s.* pocĭnit l'a rugá).

[1]) Prescurtare din acmoce. [2]) a, auxiliariŭ la fost. [3]) io me gânesc, lat. moveor. [4]) têrlinda, gerundiu adverbial, alergând înainte. [5]) Vred, adv. repede. [6]) dopelei, v. a aduce, germ. führen. [7]) pocĭní, v. a începe. [8]) sănatos. [9]) Constatăm aicĭ, că esistă și în dialectul Românilor din Istria vocalele întunecate *ă* și *â* (*î*), precum și vocalele diftongice *é* (ea) și *ó* (oa).

După graiul românesc din Șușnevița.

19. Și nu sûm vreden clemá a tev filiŭ vechĭ [1]), (*s.* nu sûm rentie [2] destoien a tev filiŭ fi), fé-me ca și un tejac a tev.

20. Ie sculat-s'a și pac a mess catre a sev ciace, și când a fost largo de casa l'a zagledit a luĭ ciace, și durut-a irima ciaceluĭ de ie (*s.* l-a durut irima), și a têrlit catre ie, pac l'a cățat (*s.* l'a acățat [3]) pe după gut și bușnit-l'a.

21. Și filiu ḑis-a lu ciace: Ciacio, io am zagreșit contra de cer și tru'n tire, și nu sûm vreden clemá a tev filiŭ vechĭ.

22. Atunce ciace ḑis-a lu sele slughe: Ducețĭ (*s.* Aducețĭ [3]) ocĭa [4]) cea maĭ bură róba, și învestiți-l, și purcțĭ pêrstenu pre a luĭ géget, și încăṭațĭ a luĭ picióre.

23. Și ucidețĭ ur gras viță [5]), che rem muncá și veseli.

24. Că [6]) cesta filiu a mev mort a fost, și pac i viiu; și plierdut a fost, și pac s'a aflat.

25. Filiu cela betêru fost-a în polĭe, și când verit și própe de casa a fost, a avḑit mujica și jucá [7]).

26. Și clemat-a ur de hlapețĭ și întrebat-a, că ce-ĭ cea.

27. Și cela ḑis'a: A tev frate verit-a, și tev ciace ur gras vițel ucis-a, că-l are sâr.

28. Ie s'a mâniat pac, și n'a vrut în luntru i. Ciace a luĭ iese fară (*s.* afară) și rogă-lu.

[1]) vechĭ, adv. maĭ mult. [2]) rentie, adv. înainte, de aci înainte. [3]) Esistă în Șușnevița tendința de a elimina pe *a* inițial, ast-fel de esemple avem aicĭ în cuvintele: acață, aflá, aduce, afară. [4]) ocĭa, aicĭ. [5]) viță, séŭ vițel, m., art. vițelu; vițea f. [6]) Se observă în graiŭ oscilațiunea între che și că. [7]) jucá, ca substantiv.

După graiul românesc din Jeianĭ (Žejane).

19. Și nu sûm vișe [1]) vreden, che io me clemu a tev filiŭ, fé-me ur tejac a tev.

20. Ie s'av scolat și mers-aŭ la sev cióie, și când aŭ fost colé departe l'aŭ vĕḑut cióie a luĭ, și l'av durut irima, și aŭ têrlit [2]) catre ie, și l'aŭ acățat de după cap, și atunce l'aŭ șutcat (*s.* sutcat-l'aŭ [3]).

21. Nego filiu î-lĭ ḑice: Cióie, io am greșit sub nebo și între tire, și nu sûm vișe vreden, che io me clemu a tev filiŭ.

22. Nego cióie ḑis-aŭ a seloré hlapțĭ [4]): aducețĭ cea maĭ mușata róba și învestiți-l, și dațĭ-î-lĭ arelu pre géget, și postóle [5]) pre picióre.

23. Și dopeléițĭ pitait [6]) vité (*s.* gras vité), și zacoliți-l și muncanda [7]) na rem veselí [8])

24. Ca ccsta filiu a mev a fost mort, și viiu [9]) s'a făcut; și plierdut a fost, și pac' s'aŭ aflat, și se pocĭnez veselí (*s.* și s'a pocĭnit veselí).

25. Nego [10]) cela maĭ betêru filiŭ a fost in polĭe, și când era aprópe de casă atunce avḑit-aŭ cântá [11]) și jocu.

26. Și ie clemat-av ur hlapeț a luĭ, și întrebat-aŭ, ce ra cea fi.

27. Ie î-lĭ pac ḑice, a tev frate av verit, și zacolit-aŭ a tev cióie ur pitait vité, che l'are încă sâr.

28. Și atunce a fost mânios, și n'a vrut i în nuntru. Atuncea a verit a luĭ cióie afară și l'aŭ rugat.

După Evangeliarul românesc tipărit de Diaconul Coresi în a. 1560/61.

19. și de acmu nu sûntŭ destoinicŭ se me chemŭ fiiulŭ tĕu · fă-me ca unulŭ de în năemnicii tĕĭ ·

20. și se sculă duse-se cătră părintele luĭ · încă elŭ departe era vĕḑu-lŭ elŭ părintele luĭ și-i fu milă dinsul (d'insul) · și curse căḑu pre cerbicea luĭ și sărută elŭ ·

21. ḑise luĭ fiiulŭ · părinte greșiĭ la cerĭ și înaintea ta · și de acmu nu sûntŭ destoinicŭ a me chema fiiulŭ teu ·

22. ḑise părintele catre robiĭ luĭ · aduceţĭ veșmêntulŭ de ântaiŭ · și îmbrăcațĭ elŭ · și dațĭ inelulŭ la mâna lui · și călțunĭ la picióre ·

23. și aduceţĭ vițelulŭ hrănitŭ de-lŭ junghiéțĭ · și se mâncămŭ sĕ ne veselimŭ ·

24. că fiiulŭ mieŭ acesta mortŭ era și învise · și pierdutŭ era și se află și începură a se veseli ·

25. era fiiulŭ lui cela maĭ marele la sate · și ca vine apropie-se către casă auḑi cântărĭ și glasurĭ ·

26. și chemă unulŭ de în feciorĭ întrebă ce sûntŭ acestea ·

27. elŭ ḑise luĭ · că fratele tĕu au venit · și junghe părintele tĕu vițelul hrănitŭ · că sănătosŭ elŭ priimi ·

28. mânie-se si nu vrea sĕ între · părintele luĭ eși ruga el ·

---

1) vișe, maĭ, maĭ mult. 2) fugit. 3) șutcá, a săruta. 4) a seloré (*s.* selora) hlapțĭ, a hlapților seĭ. Hlapĕt, muncitoriŭ cu ḑiua, pl. hlapțĭ. 5) sing. postolă, incălțăminte, germ. Schuh. 6) îngrășat. 7) muncanda, gerundiu adverbial. 8) na corespunde la ne pron. pers. 9) viiu, cu doĭ *i*. 10) *s.* pac, însă. 11) substantiv format din infinitiv, d. e. o mușată cântá, o frumósă cântare.

După graiul românesc din Bêrdo.

29. Și respunḑendo (*s.* respundendo) ḑis-a lu ciace sev: Veḑĭ câta anĭ slujescu ție, și n'am nic dar pritrecut tev mandat (*s.* zapovet), și nic dar [1]) nu mi-aĭ iedu dat, de rașĭ (*s.* che rașĭ) cu prieteliĭ melĭ me veselí.

30. Ma după cea acesta tev filiŭ, carle a poidit [2]) tot a seu avé cu curvele verit, ucis-aĭ a luĭ vițelu grasu (*s.* ĭ-aĭ ucis).

31. Ma ie îns ḑis-a luĭ filiu: tu 'stĭ [3]) cu mire în tota vreme, și tot a mev ie a tev.

32. Bire ie acmoce jucá și veseli-se, ca av cesta fratele tev mortu fost și viiu s'a făcut, plierdut fost, și aflat-s'a.

(Scrisă de noĭ în a. 1887 după traducerea, ce ne-a făcut'o din textul Vulgateĭ, Părintele Ant. Miceticĭ, preot în Rozzo, român din comuna Bêrdo).

[1]) nicĭ o-dată. [2]) v. poidesc. [3]) sti, 'stĭ, 'sĭ — estĭ.

După graiul românesc din Şuşnevița.

29. Și ie odgovoria (*s.* ie odgovorit-a) luĭ sev ciace: Cavtă, câtĭ anĭ te slujez, și nic dar n'am a tele zapovite falit, și nu mi-aĭ vrut da ur ied, se rașĭ io cu a melĭ priatelĭ veselí.

30. Ma zacĭ [1]) a verit a tev filiŭ, carle a tot poidit cu curbele, li ucis-aĭ gras vițé.

31. Ma ciace ḑis-a lu filiu: Tu sti în tota vrema (*s.* va vec) cu mire.

32. Bire ie, că noĭ ne veselin (= veselim), și că smo [2]) de bura volia, che a mev filiu fost-a mort și viiu-ĭ acmo, plierdut a fost, și flat-s'a (*s.* aflat-s'a).

(Traducere făcută în a. 1887 cu doĭ țĕranĭ românĭ din comuna Şuşnevița. — Atât în Şuşnevița cât și în Jeianĭ ne-am folosit la acéstă traducere numaĭ de textul german al Societățiĭ bibl. britanice).

[1]) zacĭ, după ce, însă. [2]) suntem, sĕ fim.

DIN PLÂNGERILE I

După graiul românesc din Bêrdo [1]).

1. Adă ție (*s.* aduce ție) la minte, Dómne, ce a pre noĭ verit. Cautâ și veḑĭ nostra rușire.

2. Nostra avé de ciaciĭ nostriĭ dat-s'aŭ lu ailțiĭ, și casele nostre la celiĭ din ate [2]) locure . . . .

4. Apa nostră beiem cu pineziĭ; lemnele nostre cu draghinia [3]) amo cumperat.

5. Pre cerbicea nostră vor iarâmu [4]) pure, și la celĭ ce lucrat-aŭ, nu s'a dat o-[illegible]i . . . .

Ciaciĭ nostriĭ pecat-aŭ și nu 'scŭ [5]), și [illegible]ĭ a lor marì pecațĭ portat-amo.

8. Hlapțiĭ nostriĭ s'a pus preste noĭ, și n'a fost carle ra na cumpera de lor mârĭ . . . .

15. Finit-a (*s.* smincheit-a) bură volia de irima nostră, și jocu nostru s'a tornat în planctu (*s.* în jale).

16. Caḑut-a cruna de capu nostru, și vaĭ a noĭ che am pecat.

17. Din cea s'a irima nostră rejalit, si ocliĭ nostriĭ s'aŭ înclis.

21. Tornă-ne, Dómne, la tire, și noĭ 'rem turna la tire; fé nove ḑilele nostre ca și cum m'antĭe [6]) fost.

[1]) Traducere de Păr. Ant. Miceticĭ din Rozzo.
[2]) alte. [3]) preț mare. [4]) jugul. [5]) sunt.
[6]) *s.* m'anche, maĭ înainte.

După graiul românesc din Jeianĭ (Žejane).

29. Ie odgovore și ḍice a luĭ ciόie: Veḍĭ a câta anĭ î-țĭ slujez, nic dar n'am prilomit încă a tev zapovit, mie n'aĭ încă nic dar iedu dat, se me réșĭ cu a melĭ (*s.* c'a melĭ) priatelĭ veseli.

30. De cea ce a verit a tev filiŭ, carle av a sa primojenie (*s.* parte) cu curbele prăpădit, tu lĭ-aĭ zacolit pitait vițé.

31. Ie av a luĭ ḍis: Filiu a mev, tu-șĭ în totă vrema (*s.* vâ vâc) la mire, și tot ce ie a mevo ie a tevo.

32. Ie bire (*s.* treba) s'a veseli și de bura volia fi, che a tev frate a fost mort și viu s'aŭ făcut, și ie aŭ [1]) fost plierdut, și pac s'aŭ aflat [2]).

(Traducere făcută în a. 1887 cu patru țĕranĭ românĭ din comuna Jeianĭ). Parabola fiuluĭ perdut, tradusă în 12 dialecte poporale italiane din diecesa Como, se află publicată de Monti, in Vocabolario dei dialetti della città e dioecesi di Como (Milano, 1845) p. 410—423.

După Evangeliariul românesc tipărit de Diaconul Coresi în a. 1560/61.

29. el respunse ḍise˙ părinte · étă câțĭ anĭ lucraĭ ție · și nemică ḍisa ta călcaĭ · și mie nece dinioară mi dedeșĭ o capră de cu soțiĭ mieĭ sĕ mĕ veselescŭ ·

30. e când fiiulŭ teŭ acesta de la curvie vine · junghiéșĭ luĭ vițelulŭ hrănitŭ ·

31. el ḍise luĭ · fii · tu pururea eștĭ cu mine · și toate ale mele ale tale sûntŭ ·

32. sĕ te veselescĭ și sĕ te bucurĭ cade-ți-se · că fratele tĕŭ acesta, mortŭ era și învise · și pierdutŭ era și se află ·

IEREMIA, CAP. V.

După Biblia tipărită la Blașiŭ în a. 1795.

1. Adu-țĭ aminte Dόmne ce s'au făcutŭ nόuă, privesce și veḍĭ ocara nόstră.

2. Moscenirca nόstră s'au mutatŭ la străinĭ, casele nόstre la ceĭ din afară.

4. Apa nόstră cu argint o am beut, lemnele nόstre cu schimbŭ au venitŭ.

5. Preste cerbicea nόstră ne amŭ gonitŭ, ostenit'am, nu ne am odihnit.

7. Părințiĭ noștriĭ au pĕcătuitŭ, și nu sûntŭ, noĭ făr-de-legile lor amŭ purtatŭ.

8. Robiĭ ne au stăpânit pre noĭ, mântuit nu este din mâinile lorŭ.

15. Stricatu-s'aŭ bucuria inimii nόstre, intorsu-s'aŭ întru plângere jocul nostru.

16. Căḍut-au cununa capuluĭ nostru, și vaĭ nόuă că am pĕcătuitŭ.

17. Pentru acésta s'au făcutŭ durere, intristată este inima nόstră, pentru acesta s'au întunecat ochiĭ noștriĭ.

21. Întόrce-ne pre noĭ Dόmne către tine si ne vomŭ întόrce, si înnoiesce ḍilele nόstre, ca și maĭ înainte.

---

[1]) Oscilațiune între a, aŭ séŭ av, din a 3-a persόnă sing. a perfectuluĭ compus. [2]) După cum vedem, dialectul din Istria este unul singur, el nu are varietățĭ. Singura deosebire, ce se observă este, că unele cuvinte românescĭ și forme de verbe aŭ dispărut din o comună, pe când ele se află în graiul alteĭ comune.

7. *Legenda despre răpirea lânei de aur în cântecele eroice române.*

În anticitate, după cum ne spune gramaticul Apollodor, maĭ esistase încă o tradițiune cu privire la Argonauțĭ, după care, conducătoriul espedițiuniĭ ar fi fost Hercule[1]), însă nu Iason.

Sub acéstă formă noĭ maĭ aflăm și astă-dĭ unele resturĭ importante din legenda Argonauților la poporul român. În tradițiunile române, Hercule, acest mare eroŭ al timpurilor pelasge, ne apare de regulă sub numele de Iovan Iorgovan, braț de busdugan, mândru falnic căpitan. Fórte adese orĭ însă el este numit în colinde și în cântecele bĕtrânescĭ Iorgu, Gheorghe, Gheorghiță, Gheorghelaș[2]). Cu deosebire sub aceste numirĭ din urmă se cântă călĕtoriele, aventurile și viteziele sale în părțile de jos ale Moldoveĭ.

Conținutul versiuniĭ române este următoriul:

Căpitan Gheorghiță, voinic tênĕr și gingaș, înarmat la brêŭ cu iatagan, în stânga cu busdugan și în drépta cu o măciucuță, nicĭ lunguță nicĭ scurtuță, nestrujită, necioplită și numaĭ din topor făcută (arma de predilecțiune a luĭ Hercule), urcă în timpul mițuituluĭ pe muntele Istrița în sus, și de aicĭ pe plaiul Buzĕuluĭ, umblând din stână în stână, din perdea în perdea[3]) sĕ-șĭ alégă o pelcea, sĕ-șĭ facă cușmă din ea, cușmuliță țurcănéscă, ca nime sĕ nu-l cunóscă. Căpitan Gheorghiță ajunge în urmă la pășunea luĭ Macoveiŭ de la «Fântâna braduluĭ» (pe teritoriul comuneĭ Nehoiaș de lângă Colțĭ), unde află pe Moș Radu Barbă-sură, păstoriul luĭ Macoveiŭ[4]). Căpitan Gheorghiță se plânge luĭ Moș Radu Barbă-sură, că a servit șépte anĭ ca argat luĭ Macoveiŭ[5]), în urmă însă Macoveiŭ l'a despoiat de tótă averea, ce o agonisise, și acum e silit sĕ umble din perdea în perdea, sĕ adune la pelcele, sĕ se negustorăscă cu ele, însă dacă ar prinde pe Macoveiŭ, sĕ scie

---

[1]) **Apollodori** Bibl. lib I. 9. 19. 7.

[2]) A se vedé maĭ sus pag. 450, nota 5.

[3]) perdea, adăpost pentru oĭ, făcut din bârne séŭ scândurĭ.

[4]) Diferite variante ale acestuĭ cântec eroic sunt publicate la: **Teodorescu**, Poesiĭ pop. p. 591. 594; **Bibicescu**, Poesiĭ poporale din Transilvania, p. 335; **Tocilescu**, Revista p. istorie, Vol. VII. 420; **Tocilescu**, Materialurĭ folkl. Vol. I. 155; **Negoescu**, Balade, p. 172. Altele inedite în colecțiunea nóstră.

[5]) Viéța luĭ Hercule ca eroŭ se caracteriséză prin servituțile sale. Din ordinul oraculuĭ de la Delphi el servesce 12 anĭ regeluĭ Eurysteu din Mycena, care i impune cele 12 lucrărĭ grele; apoĭ treĭ anĭ ca sclav la regina Omphale din Lydia.

că ar fi dus dintre ceĭ viĭ. Apoĭ căpitan Gheorghiţă tot cere luĭ Moş Radu sĕ-ĭ aducă la pelcele, pe cele mĕrunte le aruncă, pe cele marĭ le alege, când étă, că zăresce în fundul stâneĭ pe Macoveiŭ, începe sĕ-l judece, î-l prinde de chică, î-l învêrtesce prin stână, î-l lovesce cu măciuca, grea de ḑece ocale, şi-l silesce sĕ-ĭ înapoieze tótă averea luată, în urmă i răpesce şi turmele de oĭ[1]).

Avem aicĭ o parte din legenda Argonauţilor, însă în o formă acomodată timpurilor moderne, şi din care aŭ dispărut tóte elementele păgânismuluĭ. Pelea berbeceluĭ cu lâna de aur, τὸ χρυσόμαλλον δέρας, este aicĭ înlocuită cu simple pelcele naturale de mieĭ, orĭ de berbecĭ. Din toţĭ eroiĭ Argonauţĭ, este amintit în acéstă poemă rapsodică română numaĭ căpitanul Hercule sub numele de Gheorghiţă séŭ Gheorghelaş, ér ḑeul Marte figuréză aicĭ sub numele de Macoveiŭ[2]). Bălaurul cel legendar, Lado séŭ Ladon,

---

[1]) Reproducem aicĭ următoriul estras din varianta publicată la Teodorescu, p. 594 seqq.:

Fóiă verde şi-o crăiţă,
cine-mĭ urcă la Istriţă?
Sevaĭ, căpitan Gheorghiţă . . .
şi voĭnicul tot silia
la Istriţa de-mĭ suia . . .
la fântâna braduluĭ,
la păşunea Raduluĭ,
Raduluĭ mocanuluĭ,
Raduluĭ pândariuluĭ . . .
Radul, măre, că-mĭ pleca
cu Gheorghiţă alăturea.
Mult pe munte nu suia
pân' la stână c'ajungea . . .
turme de berbecĭ scotea
luĭ Gheorghiţă le-arăta . . .
ér Gheorghiţă ce-mĭ făcea?
Mâna p'un berbec punea,
numa 'n frunte că-l tundea:
î-l tundea, orĭ nu-l tundea . . .
î-mĭ zăria pe Macoveiŭ,
feciorul luĭ Moş Mateiŭ
de la vêrful luĭ Urseiŭ . . .
Gheorghelaş, décă vedea
tot pelcele că-ĭ cerea,
şi moş Radu l'asculta,
la grămadă că-l ducea,
Gheorghelaş se tot uita,
pieĭ mĕrunte c'arunca,
P'ale marĭ le alegea . . .
până bine că-ĭ venia
la Macoveiŭ alerga . . .

Caracterul archaic al cântecelor nóstre eroice a fost până astă-ḑĭ cu totul ignorat. Teodorescu, unul din ceĭ maĭ bunĭ culegătorĭ aĭ poesieĭ nóstre poporale, era de pĕrere, că eroul (voinicul) Gheorghiţă din acéstă poemă poporală ar fi trăit în prima jumĕtate a seculuĭ al XIX-lea. Teodorescu, căḑuse în acéstă eróre, fiind-că nu-şĭ putea da sémă de vechimea poesieĭ nóstre eroice, şi nicĭ nu se ocupase, ca sĕ aducă într'o sintesă, cel puţin rapsodică, dacă nu istorică, întreg ciclul eroic român despre Iorgu, Gheorghe şi Gheorghiţă. Maĭ multă pĕtrundere avuse Anton Pan (O şeḑătóre la ţéră. P. II. p. 72), care publicând o variantă despre Ghiţă Cătănuţă face următórea întroducere: «Ăst cântec nu e d'acuma, copilăresc, d'ale noĭ, ci este din alte vécurĭ, rĕmas de la ceĭ bĕtrânĭ, cântecele pe atuncea ast-fel eraŭ la Românĭ».

[2]) În tradiţiunile române Macoveiŭ este numele ḑeuluĭ Marte. «Lunĭ e Lunciŭ, Marţĭ e Macoveiŭ» séŭ «Marcoveiŭ» (Marianu, Nunta la Românĭ, p. 256.—Şeză-

care păḑia merele de aur, probabil unul și acelașĭ cu bălaurul, ce păḑia și lâna de aur, ne apare în acéstă serie de cântece tradiționale sub numele de Moș Radu Barbă-sură [1]). Lado și Radu este una și aceeașĭ numire din acelașĭ ciclu eroic [2]).

Reminiscențele geografice încă sunt identice. Scena se petrece în regiunile superióre ale rîuluĭ Buzĕŭ, séŭ ale vechiuluĭ Phasis, și în apropiere de comuna Colțĭ (Colchi séŭ Colchis). Eroul Iason călĕtoresce pe Istru în sus. Căpitan Gheorghiță urcă pe Istrița în sus, ér de la stâna luĭ Macoveiŭ el î-șĭ urméză drumul pe poteca munților către Ardél (Adria din legendele grecescĭ).

8. *Medea în cântecele tradiționale române.*

În o seriă de cântece eroice ale poporuluĭ român, Medea, fica luĭ Aiete, ne apare sub numele de Nedea.

După legendele grecescĭ, Medea a fost cea maĭ făimósă fermecătóre dintre femeĭ [3]). Mamă-sa Idyia (s. Hecate) o instruise în tóte secretele sciințelor magice [4]).

În tradițiunile românescĭ, Medea esceléză nu numaĭ prin frumuseța sa neîntrecută, și prin costumul sĕŭ «numaĭ aur și argint, din crescet până în pămênt», dar ea ne apare tot-o-dată ca cea maĭ renumită cântăréță a timpurilor vechĭ [5]).

La cântecele eĭ se ivesce mândra lună, rĕsar stelele și tótă natura se mișcă.

---

tórea, Fălticenĭ, An. V. 80). — După calendariul poporal, Macoveiŭ este și «cap de post» în mezul păresimilor, adecă în luna luĭ Marte (Codrescu, Uricarul, Vol. XII. 437). Etimologia numeluĭ derivă de la μαχή (μάχομαι) și βιός, adecă cel ce trăiesce din lupte.

[1]) În pictura de vas, pe care am reprodus'o maĭ sus la pag. 549, bălaurul Colchic încă e înfățișat cu un fel de barbă sură. Putem presupune ast-fel, că acest cântec poporal despre Moș Radu Barbă-sură, era cunoscut și anticitățiĭ grecescĭ.

[2]) După Pisandru (fragm. 16) Lado a fost născut ἀπὸ τῆς γῆς, o espresiune geografică, al căreĭ înțeles primitiv a fost «din țéră». Γῆ (poet. Γαῖα) era numele regiuniĭ dintre Istrul de jos și Carpațĭ. Sensul geografic maĭ târḑiŭ dispărând, autoriĭ grecescĭ sub cuvintele ἀπὸ τῆς γῆς înțelegeaŭ «din pămênt».

[3]) **Suida** v. Μήδεια: φαρμακεστάτη γυναικῶν.

[4]) **Diodori Siculi** lib. IV. c. 46. 1.

[5]) **Marienescu**, Balade I, p. 12. — **Alecsandri**, Poesiĭ pop., p. 24. — **Teodorescu**, Poesiĭ pop., p. 627. 632. — **Bibicescu**, Poesiĭ poporale din Transilvania, p. 320. 323. — **Tocilescu**, Materialurĭ folkl. I. p. 137. 108. 171. 173. 199. 207. 1065. 1247. — **Burada**, O călĕtoriă în Dobrogea, p. 195. — **Marianu**, Poesiĭ pop. I. p. 161. — **Mândrescu**, Literatura

Nedea, în poesiele poporale române, este o «copiliță», o «dalbă mândruță» a eroului têněr și frumos, Ghiță Cătănuță, a luĭ Hercule din timpurile legendare, primul căpitan al espedițiuniĭ argonautice, după cum ne spun unele tradițiunĭ [1]).

Eroul Ghiță Cătănuță se plimbă cu Nedea, frumósa luĭ mândruță, pe culmița déluluĭ, déluluĭ Ardéluluĭ, și o rógă sě-ĭ cânte un cântecel, sě trécă codrul cu el. Ea însă i respunde, că are un glas femeiesc, puternic la cântat, se aude 'ndepărtat, că de va prinde a cânta:

Ceriu 'n lacremĭ s'a scălda,
Văĭ adâncĭ mi-or rěsuna,
Munțiĭ s'or cutremura,
Malurĭ marĭ s'or surupa,
Rîpele s'or risipi,
Petrile s'or despica,
Ape marĭ s'or turbura,
Fântânĭ recĭ s'or astupa,
Vadurile or seca,
Copaciĭ s'or despica,
Pădurile s'or clătina,
Livedile s'or culca,
Vulturiĭ s'or aduna,
Stelele or eși,
Mândra lună s'a ivi,
Tâlhariĭ s'or descepta

Și pe dênsa o va lua Păunașul codrilor, voinicul voinicilor, orĭ Gruia Căpitan, Gruia Pazavan Codrean.

În fine Nedea la rugămintele luĭ Ghiță Cătănuță cedéză și când ea începe a cânta cu glasul eĭ de foc:

Codriĭ verdĭ se scutura,
Văĭ adâncĭ că rěsuna,
Munțiĭ se cutremura,

și obiceiurĭ pop., p. 181. — Cătană, Balade pop., p. 100. — **Bugnariŭ**, Musa Someșană, I. Balade, p. 32. — **Rădulescu-Codin**, Din Muscel. Cântece, p. 274. — Alte variante din jud. Covurluĭ, Dâmbovița, Prahova și Vâlcea în Respunsurile, ce ni s'aŭ trimis la Cestionariul nostru istoric. — În unele variante ale acestuĭ cântec, eroul Ghiță Cătănuță ne apare sub numele de Petrea orĭ Stoian. Sunt numirĭ fără îndoiélă formate din vechĭ epitete ale luĭ Hercule. Așa d. e. πατρῷος (la Paus. IV. 8. 2); Hercules inpetra(bilis) (C. I. L. vol. V, nr. 5768, 5769).

[1]) În cântecele române, Nedea ne maĭ apare și ca o têněră «nevastă» a luĭ Ghiță Cătănuță. Istoricul Timonax în cartea I despre Scythĭ încă ne spune, că Iason, pe când se afla în țéra Colchilor, luase în căsătoriă pe Medea, pe care i-o logodise însușĭ regele Aiete (Fragm. Hist. graec. IV. 522).

Malurĭ marĭ că se surpa,
Ape marĭ se turbura,
Vêntu 'n cale se opria,
Copaciĭ se sdruncina,
Petrele se despica,
Isvóre se turbura,
Livedĭ se înfiora,
Tótă frunḑa tremura,
Florĭ la florĭ se aduna,
Érba verde se pârlia,
Ceriŭ 'n lacremĭ se scălda,
Tóte stelele-aŭ eșit,
Mândra lună s'a ivit.

Dar étă că Păunașul Codrilor, séŭ după altă versiune, Gruia Căpitan, aude cântecul cel dulce și fermecătoriŭ al Nedeĭ, codriĭ și văile resunând. El ese înaintea luĭ Ghiță Cătănuță, ca sĕ-ĭ răpéscă pe acéstă seducătóre femeiă ce-ĭ turburase inima încă de când era micuță. În lupta dintre aceștĭ doĭ eroĭ, Nedea însă se arată viclénă față de Ghiță Cătănuță. Însă acesta reușesce sĕ învingă pe rivalul sĕŭ, și apoĭ pedepsesce cu mórte pe Nedea pentru necredință eĭ. În urmă Ghiță Cătănuță plécă pe culmea ardelenéscă, pe cărarea voinicéscă, către ţéra unguréscă, ca acolo sĕ haiducéscă.

Despre Medea, ca o măiéstră cântăréță, nu aflăm nicĭ o amintire în tótă literatura mitologică și poetică a anticitățiĭ de cât numaĭ la Ovidiu.

În cartea a VII-a a Metamorfoselor sale, poetul roman esilat la Tomi ne înfățișéză pe Medea rostind următórele cuvinte:

«Voĭ stelelor, carĭ dimpreună cu luna cea auriă liniscițĭ focul cel arḑĕtoriŭ al ḑileĭ, voĭ cântece și măiestriĭ magice, tu pămênt, ce producĭ erburile cele puternice pentru vrăjitóre, voĭ adierĭ dulcĭ și vênturĭ, rîurĭ și lacurĭ, voĭ tóte divinitățile codrilor și ale nopțiĭ, fi-țĭ lângă mine; cu ajutoriul vostru când voiŭ voi, eŭ fac ca rîurile sĕ se întórcă la isvórele lor, în cât malurile sĕ se uĭméscă; cu cântecele mele eŭ liniscesc vadurile cele agitate, și pun în mișcare apele stătătóre; eŭ risipesc și adun noriĭ, mân și întorc înapoĭ vênturile, mișc stâncile cele viĭ, smulg din rădăcinĭ copaciĭ, fac sĕ se cutremure munțiĭ, pămêntul sĕ mugéscă și moșiĭ sĕ ésă din morminte» [1]).

---

[1]) Ovidii Metam. lib. VII. v. 191-204.

. . . . quaeque, diurnis
Aurea cum Luna succeditis ignibus, astra,
. . . . cantusque artesque magarum, . .
. . . . Dique omnes noctis adeste:
Quorum ope, quum volui, ripis mirantibus, amnes

Tóte ideile, tóte imaginile, ce le esprimă în versurile aceste poetul Ovidiu, aŭ un caracter original poporal. Ele sunt versurĭ naturale, instinctive, pline de viéță și de armoniă, însă nu versurĭ artificiale. Ele ne oglindéză moravurile și viéța rustică a gintiĭ pelasge, scene, ce ni se presintă și astă-dĭ în regiunea Carpaților, când târdiŭ în amurgul sereĭ, la lumina luneĭ, văile și codriĭ resună până în depărtare de cântecele cele dulcĭ, sentimentale, ale fetelor și nevestelor, ce se întorc în grupe către casele lor, de la munca câmpuluĭ.

Versurile luĭ Ovidiu despre Medea, care prin cântecele sale liniscesce vadurile agitate, turbură apele stătătóre, mână și întórce noriĭ, mișcă stâncile, desrădăcinéză copaciĭ, cutremură munțiĭ, sunt în fond numaĭ simple estrase din poesiile eroice de la Istrul de jos. La Ovidiu însă ele sunt intercalate numaĭ în mod fragmentar în legenda Medeeĭ, fără raport cu episodele, ce le preced, séŭ le urméză, fără legătură naturală în text, fără nicĭ o esplicațiune logică, ast-fel că rĕmân numaĭ simple figurĭ poetice, frumóse, dar neînțelese. Ovidiu, după cum scim, făcuse în esilul sĕŭ de la Tomi ultima revisiune a Metamorfoselor sale și aicĭ dênsul a profitat de cântecele poporale ale Geților, ca sĕ completeze tradițiunile mitologice grecescĭ [1]).

Nedea, făimósa cântăréță din poesiele eroice române este Medea fermecătórea timpurilor argonautice [2]).

In f o n t e s redire suos; concussaque sisto,
Stantia concutio c a n t u f r e t a; n u b i l a pello,
N u b i l a q u e induco; v e n t o s abigoque, vocoque, . . .
V i v a q u e s a x a, sua convulsaque r o b o r a terra,
Et s i l v a s moveo; jubeoque tremiscere m o n t e s;
Et mugire solum, manesque exire sepulchris.

În aceste versurĭ cuvêntul c a n t u s are înțelesul sĕŭ propriŭ, originar, de c â n t e c, c â n t e c e, ér nu de formule magice. Tot ast-fel și în Heroidele luĭ Ovidiu (XII, v. 167).— În unele variante române, M e d e a ne apare sub numele de V i d a (Vidra, Vidrusca). O confusiune cu numele mameĭ sale I d y i a (Ἰδυῖα, Iduia), o fică a Oceanuluĭ séŭ Istruluĭ.

[1]) După pomelnicul Mitropolieĭ din Bucurescĭ eraŭ o-dată în us la poporul român și numele femeiescĭ de M a i d a și N e d a (H a s d e u, Arch. ist. I. 90).

[2]) În cântecele tradiționale despre N e d e a maĭ aflăm și o r e m i n i s c e n ț ă g e o g r a f i c ă din vechia legendă a Argonauților. După Diodor Sicul (IV. 48) codriĭ séŭ pășunile cele renumite ale deuluĭ Marte, unde se afla suspendată lâna de aur, nu eraŭ departe de reședința regală numită S y b a r i s din ținutul Colchilor. Un Sabar, séŭ Sybaris, ne apare și în rapsodiele române. Eroul G h i ț ă C ă t ă n u ț ă, după cum ne spune una din aceste variante, trece cu Nedea, délul A r d é l u l u ĭ, valea S a b a r u l u ĭ și câmpul S e v e r i n u l u ĭ (T o c i l e s c u, Mat. folkl. I, p. 169). Sybaris și Sabarul din aceste fragmente epice este una și aceeașĭ numire geografică. La Diodor însă ca oraș și reședința regală (πόλις, βασιλεία), ér în balada română numaĭ simplu ca o vale. Sabarul din tradițiunea română este fără îndoiélă apa cea repede, care isvoresce din județul Dâmbovițeĭ, curge

9. *O reminiscență despre numele eroilor Argonauți în cântecele tradiționale române.*

Continuăm cu tradițiunile românescĭ despre Medea.

După legendele vechĭ, Medea a fost răpită din palatul cel splendid al luĭ Aiete, din care curgeaŭ patru isvóre admirabile, săpate și construite de Vulcan, un isvor de lapte, altul de vin, al treilea de mir frumos mirositoriŭ și al patrulea de apă caldă și rece [1]).

Aceeașĭ tradițiune despre Medea o aflăm în o seriă de colinde românescĭ, carĭ, după cât cunóscem noĭ, se cântă numaĭ în părțile de jos ale Dunăriĭ.

Conținutul acesteĭ legende este următoriul:

În nisce curțĭ domnescĭ înalte, din carĭ curg în jos la țéră treĭ isvóre, șede în légăn de argint una din cele maĭ frumóse eroine ale cântecelor poporale. Ea cósă, chindisesce și împletesce fir de aur, când étă, că în partea de jos a rîuluĭ se ivesce un caic, cu postav verde învelit, pe de asupra poleit (aurit). Este o cétă de eroĭ străinĭ. Eĭ vin de peste marĭ să răpéscă pe frumósa fetiță, să o trécă peste munțĭ, la alte curțĭ, la alțĭ părințĭ. Și pe când ea vĕrsa lacremĭ duióse pentru despărțirea eĭ de casa părintéscă și de sórtea, ce are s'o aștepte în o țéră necunoscută, eĭ o consoléză că nu o duc, ca róbă sĕ le fie, ci noră bună părinților, Dómnă Dómnelor și stăpână argaților [2]).

---

prin județul Ilfov, spre SV. de Bucurescĭ, și se varsă în Argeș lângă satul Ghimpațĭ.

[1]) **Apollonii Rhodii** Argon. lib. III. v. 322 seqq.

[2]) Reproducem aicĭ o variantă din comunele Dragoslăvenĭ și Hăngulescĭ (jud. Râmnicul-Sărat):

Sus în vêrf la ceste curțĭ
Treĭ isvóre curg spre jur,
Se scobóră jos la țéră . . .
Dar în légăn cine-mĭ șade?
Tot (cutare) D'ochiĭ-șĭ-negri,
'Mĭ cosia și-mĭ chindisia . . .
Ia uitați-vĕ la vale
Pe sub zare, pe sub sóre!
Și-mĭ vĕdură d'un caic
Cu postav verde 'nvelit . . .
Pe de-asupra poleit.
Ăla vine sĕ mĕ ia,
Sĕ mĕ ia din ceste curțĭ,
Ceste curțĭ, de l'aștĭ părințĭ . . .
Ia tacĭ Dómnă nu maĭ plânge!
Nu te iaŭ róbă sĕ-mĭ fiĭ,
Și te iaŭ Dómnă sĕ-mĭ fiĭ,
Dómnă mie, curților,
Nor' bună părinților,
Stăpână argaților.

Séŭ în altă variantă din com. Brădeanu (jud. Buzĕŭ):

Sĕ fie Dómna Dómnelor
Stăpâna argaților.

Frumósa eroină, pe care o celebréză acéstă serie de colinde, pórtă diferite numirĭ.

Stăpâna argaților?

Acéstă espresiune ni se repetă în continuŭ, în mod nevariabil, în tóte cântecele tradiționale române, ce se refer la răpirea acesteĭ încântătóre principese din curțile înalte domnescĭ de lângă vadul Brăileĭ.

Încă în timpurile clasice, etimologia terminuluĭ epic de Ἀργοναῦται ajunsese sĕ fie cu totul neînțelésă. Iason și ceĭ alalțĭ soțĭ aĭ sĕĭ, ne spun autoriĭ vechĭ, s'aŭ numit Argonauțĭ, fiind-că eĭ călĕtorise cu corabia Argo [1]). Însă de unde derivă numele corabieĭ Argo? A rĕmas o enigmă [2]).

Cu totul altă semnificațiune și altă formă a trebuit sĕ aibă la început în poesia poporală cuvêntul Ἀργοναῦται.

După cum scim, inițiativa espedițiuniĭ asupra Colchilor și a capitaleĭ luĭ Aiete o luase Pelasgiĭ din Thessalia.

În epoca homerică Thessalia, renumită pentru câmpiile și pășunile sale fertile, ne apare sub numele de Argos, Ἄργος Πελασγικόν. Maĭ mult încă, Elada întrégă a fost o-dată numită Argos [3]). În Iliada luĭ Homer, locuitoriĭ Eladeĭ ne apar sub numele de Ἀργεῖοι, ér într'o epocă maĭ depărtată eĭ eraŭ numițĭ Ἀργειάδαι, Argeadae.

După geograful Strabo, Ἄργος era un cuvênt de origine macedonică și thessalică, adecă pelasgă. Înțelesul sĕŭ în timpurile din urmă ale anticitățiĭ era câmp (πεδίον), ér după Stephan Byzantinul tóte câmpurile situate lângă mare se numiaŭ ἄργος [4]).

În limba română argațĭ (sing. argat) se numesc lucrătoriĭ moșielor séŭ câmpuluĭ [5]); un cuvênt, însă, pe care-l aflăm întrebuințat numaĭ în părțile de lângă Marea négră și Dunăre.

Ea maĭ are și epitetul de «Ochiĭ-șĭ negriĭ». Regele Aiete avuse dóue fice. Cea maĭ mare măritată după Phrixus, pórtă în poemele greceseĭ numele de Chalciope adecă «Ochĭ-albastri». Despre o eroină cu acelașĭ epitet de «Ochĭ-albastri» amintesc și poesiele nóstre poporale (Teodorescu, p. 83—87). A dóua fică a regeluĭ Aiete a fost Medea. Tipul eĭ, după cum resultă din vechile tradițiunĭ, a fost negricios. Ast-fel după cum scrie Pliniu, una din gemele cele maĭ prețióse ale anticitățiĭ era négra și purta numele de Medea (Medea nigra est a Medea illa fabulosa inventa. Pliniu, XXXVII. 63). În anticitate adevĕrata valóre a gemelor consistă în strălucirea lor. Este ast-fel probabil, că Medea, care dase nume uneĭ geme negre scânteietóre, sĕ fi avut în rapsodiele vechĭ și epitetul de Ochĭ-negri, după cum de altă parte sora sa era numită Chalciope séŭ Ochĭ-albastri.

[1]) **Suidae** Lex. v. Ἀργοναῦται.

[2]) **Diodori Siculi** lib. IV. 41.

[3]) **Strabonis** Geogr. lib. VIII. 6. 5.

[4]) **Strabonis** Geogr. lib. VIII. 6. 9.— **Pausaniae** lib. VII. 7. 1. — **Stephanus** Byz. v. Ἄργος.

[5]) **Laurianu** și **Massimu**, Dictionariulu l. rom. v. Argatu.

Esistă fără îndoiélă un raport de filiațiune între «argații» din cântecele eroice române și între «Argonauții» vechilor legende. Supușiĭ, peste carĭ are sĕ domnéscă frumósa eroină răpită din curțile de lângă vadul Brăileĭ, sunt numițĭ argațĭ. Eroul, care vine sĕ răpéscă pelcele de berbecĭ din munțiĭ Buzĕuluĭ, ne spune, că a fost șépte anĭ argat [1]). Putem ast-fel presupune cu tótă probabilitatea, că sub numirea de «argațĭ», astă-dĭ modificată în formă și în înțeles, se înțelegeaŭ o-dată Argonauțiĭ ceĭ legendarĭ, originarĭ din Argos, séŭ din Thessallia și Elada, carĭ venise sĕ prădeze țĕrile cele fericite de la Istrul de jos.

10. *Nephele séŭ Nebula în tradițiunile române.*

A dóua soțiă a regeluĭ Athamas purta la poețiĭ grecescĭ numele de Nephele, un cuvênt, care în limba română însemnéză nor séŭ negură și pe care autoriĭ latinĭ î-l traduceaŭ cu Nebula [2]).

Care a fost însă patria Nepheleĭ séŭ Negureĭ, cine aŭ fost părințiĭ eĭ, nicĭ un autor nu ne spune. Atât însă pare a fi cert, că Nephele séŭ Nebula, nu-șĭ trăgea originea din familiele thessalice.

Împrejurarea, că Phrixus și Helle persecutațĭ de Ino, mama lor masceră, fug în ținutul Colchilor séŭ în nordul Istruluĭ de jos, ne face a presupune, că eĭ î-șĭ căutase un asil sigur, nu într'o țéră cu totul străină, ci la rudele mameĭ lor, că regiunea Colchis, unde se afla depusă lâna de aur a berbeceluĭ legendar, a fost tot-o-dată și patria natală a Nepheleĭ séŭ Nebuleĭ, un nume personal, care în limba poporuluĭ de la Istrul de jos nu putea sĕ fie de cât Néga.

În zona cea muntósă a județuluĭ Buzĕŭ, cu deosebire în apropiere de comuna «Colțĭ» maĭ esistă și astă-dĭ o tradițiune despre o «Dómnă» legendară, despre o «împĕrătésă» din timpurĭ fórte depărtate, numită Néga. Însă despre soțul eĭ nicĭ o amintire.

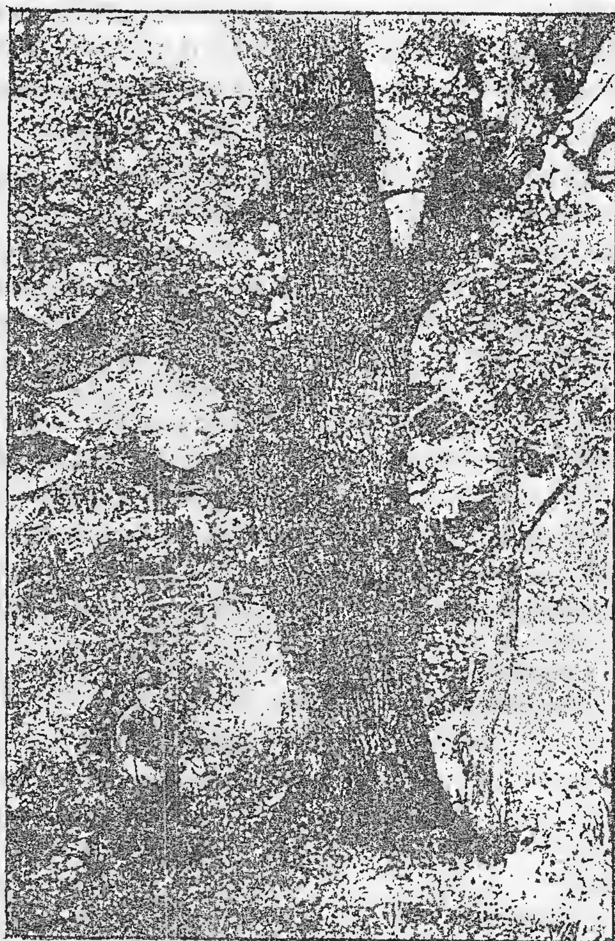
Dómna Néga, după tradițiunile locale, trăise în timpurile Tătarilor, însă a Tătarilor celor vechĭ, a Titanilor preistoricĭ. După mórtea părinteluĭ sĕŭ, Dómna Néga rĕmase singură stăpânitóre pe țéra acésta. Pe lângă aureola «împĕrătéscă», pe lângă renume, avuțiă, pietate, se maĭ atribue Dómneĭ Néga o mare mulțime de diferite construcțiunĭ sumptuóse, palate luxóse, grădinĭ, drumurĭ, aleie etc.

---

[1]) A se vedé pag. 578.

[2]) **Hygini** Fab. 1: Athamas Aeoli filius, habuit ex Nebula uxore filium Phrixum et filiam Hellen.

Pe teritoriul comuneĭ Cislău, în apropiere de cătunul Buda, și în mijlocul uneĭ pădurĭ seculare, se maĭ cunosc și astă-dĭ ruinele unuĭ palat fortificat, numit adese orĭ cetatea Dómneĭ Néga, de unde țĕraniĭ scoteaŭ până în dilele

208. — Stejariul cel bĕtrân de lângă ruinele palatuluĭ Dómneĭ Néga în cătunul Buda, comuna Cislău. După o fotografiă din a. 1900 [1]).

nóstre petre cioplite pentru trebuințele lor; ér lângă ruinele acoperite de mușchiŭ ale acestuĭ palat se înalță maiestos un gorun de o vechime, ce nu se póte calcula. Acest palat, după cum ne spun tradițiunile poporale, servia Dómneĭ Néga ca loc de scăpare în timpurĭ de retriste.

[1]) Acest gorun urieș, cunoscut și respectat în tot plaiul Buzĕuluĭ pentru vechimea sa tradițională, are o periferiă cam de 5 metri și un diametru de 2 metri (Iorgulescu, Dict. geogr. Buzĕŭ, p. 349. — Respunsurile la Cestionariul nostru istoric, c. Glodeanu, jud. Buzĕŭ). Dacă acest arbore străvechiŭ, crescut, orĭ plantat, lângă pórta unuĭ palat legendar, a avut la început vre o destinațiune, orĭ vre o istoriă a sa particulară, nu putem

Despre personalitatea istorică a acesteĭ făimóse Dómne nu aflăm nicĭ o urmă în documentele române. Din contră totul pare a confirma, că ruinele cele vechĭ ale palatelor sale din munţiĭ Buzĕuluĭ construite din petre cioplite, că drumurile Dómneĭ Néga tăiate prin stâncĭ înalte, grădinele şi aleiele sale cele legendare, se reduc la o epocă fórte depărtată de opulenţă şi de linisce [1]).

Légănul familiar al Dómneĭ Néga pare a fi fost în apropiere de Colţĭ în

sci. Însă după aspectul sĕŭ, el sémĕnă fórte mult cu stejariul din pictura de vas, ce ne înfăţişéză lupta Argonauţilor cu bălaurul Colchic (A se vedé pag. 549). La poporul pelasg şi chiar la Romanĭ stejariĭ aŭ fost tot-de-una fórte onoraţĭ. Plantaţĭ înaintea unuĭ templu, lângă pórta uneĭ cetăţĭ, a unuĭ palat, orĭ lângă un mormênt, eĭ eraŭ consideraţĭ de religioşĭ. Încă în anticitate se atribuia stejarilor o etate estra-ordinară. Iliada luĭ Homer (VII. 60; XI. 170) ne spune, că lângă Pórta Scheă de la Troia se afla un gorun înalt (φηγός, cu înţelesul de stejariŭ), consecrat «părinteluĭ Joe, ţinătoriuluĭ de egidă». Naturalistul Theophrast (Hist. Plant. IV, 14) născut în seculul al IV-lea a. Chr. amintesce între arboriĭ celebriĭ pentru vechimea lor şi despre goruniĭ (φηγοί) plantaţĭ pe mormêntul luĭ Ilus de la Troia, despre carĭ vorbiaŭ şi mitologiĭ. Pliniu cel bĕtrân scrie de asemenea (XVI. 88), că lângă oraşul Ilium, séŭ vechia cetate a Troieĭ, maĭ esistaŭ încă în timpul sĕŭ goruniĭ (quercus), carĭ, după cum spuneaŭ tradiţiunile, aŭ fost săditĭ pe mormêntul luĭ Ilus atuncĭ, când oraşul acesta a început sĕ se numéscă Ilium. Pausania (VIII. 23. 5) amintesce, că în timpul sĕŭ (sec. II. d. Chr.) maĭ trăia încă stejariul cel profetic al Pelasgilor de la Dodona, a căruĭ vechime devenise mitologică. La Heraclea, din Pontul Thracieĭ, după cum scrie Pliniu (XVI. 89. 1), Hercule plantase doĭ gorunĭ (quercus) lângă altarele, ce eraŭ consecrate luĭ Jupiter Stratius. În ţinutul Colchilor lâna de aur se afla suspendată de un stejariŭ (φηγός), pe care poema orphică î-l numesce sacru (v. 890). Gorunul (quercus) de la Mambra, sub care locuise patriarchul Avram, a esistat, după cum scrie Isidor din Sevilla (Orig. XVII. 7. 38) până în timpurile împĕratuluĭ Constans. În fine maĭ notăm aicĭ, că în curtea bisericeĭ celeĭ vechĭ de la Pociovalisce în jud. Gorj, am vĕḑut noĭ înşi-ne la a. 1892 doĭ gorunĭ fórte bĕtrânĭ, unul lângă altariŭ, altul lângă uşa bisericeĭ, cu un diametru de câte 1.50 m. Aceştĭ gorunĭ eraŭ consideraţĭ de religioşĭ. După credinţa poporuluĭ, acela care ar cerca sĕ-ĭ taie se îmbolnăvesce îndată şi în scurt timp móre. (Cf. Vasiliu-Năsturel, Dict. geogr. Gorj, p. 275). Sciinţa nu a putut până astă-ḑĭ sĕ stabiléscă cu óre care certitudine, care póte sĕ fie etatea cea maĭ îndelungată a stejarilor séŭ gorunilor. Tot ce se scie este, că acest gen de arborĭ cresce încet şi are o vieţă fórte vigurósă Póte că în scurt timp gorunul cel străvechiŭ de lângă palatul distrus al Dómneĭ Néga, va dispăré şi dênsul. Am creḑut ast-fel necesar, sĕ-ĭ conservăm aicĭ figura pentru timpurile viitóre. El este un represcntant al unor vechĭ ideĭ şi usurĭ religióse.

[1]) Uniĭ din scriitoriĭ maĭ noĭ s'aŭ încercat sĕ reducă vechimea istorică a Dómneĭ Néga la seculul al XVI-lea al ereĭ nóstre, un secul plin de miseriĭ, politice şi sociale, care nu póte sĕ corespundă la palatele şi grădinile cele magnifice, atribuite Dómneĭ Néga. În tot casul dacă în seculul al XVI-lea a esistat vre-o Dómnă, orĭ jupânésă, numită Néga, ea nu este identică cu Néga cea legendară, al căreĭ vast domeniu familiar, înfrumseţat cu palate strălucite a fost plaiul Buzĕuluĭ.

comuna Nehoiaș, séŭ Negoiaș [1]), o localitate, care o-dată se bucurase de o escelentă bună stare materială. Ea are și astă-ḑĭ 3030 locuitorĭ, 4 bisericĭ și 4 têrgurĭ anuale. Aicĭ, după tradițiunĭ, î-șĭ căutase Dómna Néga scăparea, când o urmăriaŭ Tătariĭ, ca sĕ-ĭ iee țéra; aicĭ se aflaŭ ómeniĭ seĭ ceĭ maĭ încreḑuțĭ, rudele sale [2]).

Originea etimologică a numeluĭ de Nehoiaș se reduce la una din cele maĭ vechĭ, maĭ numeróse și maĭ distinse familiĭ din plaiul Buzĕuluĭ, Nég séŭ Négul, de unde formele derivate de Negoiŭ, Negoiaș, Negoiță, Negoșina etc. [3]). Nehoicnĭ maĭ este și astă-ḑĭ numele uneĭ cete de moșnenĭ, din comuna Păltinenĭ în apropiere de Nehoiaș; alte dóue cete de moșnenĭ numite Negoșanĭ, esistă, una în comuna Cânescĭ și alta în comuna Policiorĭ [4]).

Fuga luĭ Phrixus în părțile din nordul Istruluĭ și espedițiunea cea sfântă a Pelasgilor meridionalĭ pentru luarea lâneĭ de aur, o espedițiune, în fruntea căreia se aflaŭ Thessalieniĭ, ne pun în evidență comunitatea de rasă, de religiune și legăturilele vechĭ familiare, ce aŭ esistat o-dată între Pelasgiĭ de la Pind și între Pelasgiĭ de la Carpațĭ.

Eroul Iason, după cum resultă chiar din Homer, nu era de naționalitate grec, dar nicĭ numele sĕŭ nu era grecesc. Mama luĭ Iason, după istoricul Pherechyde, a fost fica unuĭ așa numit Φύλακος (Phulacos [5]). Era ast-fel din tribul cel estins al Pelasgilor thessalienĭ, numit Fulacĭ, un cuvênt care după cum vom vedé în capitulele următóre, este identic în formă și în înțeles cu terminul etnic de Vlacĭ séŭ Vlachĭ.

În fine spre a completa, pe cât ne este astă-ḑĭ posibil, aceste amintirĭ vechĭ despre Dómna Néga, noĭ reproducem aicĭ în notă o tradițiune română, prin care se constată, că acéstă remarcabilă Domnitóre, retrasă în plaiul Buzĕuluĭ, a fost una și aceeașĭ personalitate preistorică cu Nephele séŭ Nebula, mama luĭ Phrixus din legenda Argonauților [6]).

---

[1]) Sub acéstă formă ne apare la Sulzer, Gesch. d. transalp. Daciens I (1781) p. 311.

[2]) Maĭ notăm aicĭ, că la poetul Lucan (IX. v. 956) Helle pórtă conumele de Nepheleias (adecă fica Nepheleĭ), un epitet cu o formă fórte apropiată de numele comuneĭ Nehoiaș.

[3]) Pe teritoriul acesteĭ comune se află muntele Negoiul, apa Negoiul și părêul Nehoiaș (Negoiaș), numirĭ a căror etimologiă se reduce la conumele uneĭ vechĭ cete de moșnenĭ, Négu séŭ Négul.

[4]) **Iorgulescu**, Dict. geogr. Buzĕŭ, p. 559.

[5]) Fragm. Hist. gr. Vol. I. 87. 59.

[6]) Acéstă importantă tradițiune este publicată de Odobescu în scrierea sa intitulată Ψευδο-Κυνηγετικὸς (Ed. 1887, p. 175 seqq.) «În vremea de demult», ne spune acéstă narațiune, «pe când ómeniĭ de pe lumea asta sciaŭ și puteaŭ maĭ mult . . . . trăia în

11. *Phrixus (Φρίξος), un nume vechiŭ patronimic în nordul Dunăriĭ de jos.*

După cum numele de Nephele era numaĭ o simplă traducţiune grecéscă, tot ast-fel autoriĭ grecescĭ alterase şi numele luĭ Φρίξος.

Greciĭ ceĭ vechĭ, după cum scim, schimbaŭ adese orĭ pe B al Pelasgilor în Φ ḑicând: Φρύγες în loc de Βρίγες, Φίλιππος în loc de Βίλιππος, Φερενίκη în loc de Βερενίκη, Φύξιος în loc de Βύξιος etc. [1]).

Tot ast-fel eĭ aŭ modificat şi numele pelasg al luĭ Phrixus.

În comuna Nehoiaş din plaiul Buzĕuluĭ maĭ esistă până astă-ḑĭ o cétă de Moşnenĭ, ce pórtă un nume vechiŭ strămoşesc de Briciŭ [2]). Moşneniĭ din părţile muntóse ale Ţĕreĭ-românescĭ şi ale Moldoveĭ formézā din punct de vedere istoric cele maĭ vechĭ familiĭ nobile, autochtone ale acestor ţĕrĭ. Eĭ maĭ păstrézā până astă-ḑĭ instituţiunea caracteristică a devălmăşieĭ daco-gete cu privire la proprietatea imobiliară rĕmasă de la strămoşĭ [3]).

---

plaiul Buzĕuluĭ o împĕrătésă tare şi mare, pe care o chiema Dómna Néga. Ea î-şĭ avea palatele eĭ tocma colo, în codriĭ Cislăuluĭ, unde se vĕd şi astă-ḑĭ pe o măgură mare .... temeliele de zid, ale cetăţiĭ eĭ .... Din toţĭ copii, câţĭ D-ḑeŭ i dase şi-ĭ luase înapoĭ la sine, Dómna Néga rĕmăsese în vĕduvie cu un ficior, pe care-l iubia ca lumina ochilor .... El înţelegea şi graiurile tăinuite ale pasĕrilor şi fiérelor ... Mama sa î-l trimite sĕ colinde lumea. El cu boieriĭ marĭ apucă pe apa Buzĕuluĭ în sus ... Când sosiră la înfurcitura Bâscĕĭ, el dede pintenĭ calului sĕŭ fugar, trecu în sbor cu fugariul spumegând ... peste stâncĭ şi ape, calul sbura ca nebun cu cóma şi narea în vênt, ér călăreţul se simţia dus ca vêntul şi ca gândul peste stâncĭ, peste verdéţă, peste gol şi érbă créţă ... El este un copil rĕtăcitoriŭ prin pădurĭ» etc. — Ca un rĕtăcitoriŭ prin pădurĭ ne apare Phrixus şi în tradiţiunea luĭ Hyginus (Fab. 3): Phrixus et Helle insania a Libero obiecta cum in silva errarent. — Despre Néga cea legendară maĭ esistă şi unele cântece tradiţionale române. În unul din aceste ea este numită «împĕrătésă» întocma ca şi în tradiţiunea culésă şi publicată de Odobescu:

Astă-ḑĭ eştĭ împĕrătésă
Mâne te vĕd fără casă ....

(Tocilescu, Mat. folkl. 46).

[1]) A se vedé maĭ sus pag. 533.

[2]) Iorgulescu, Dicţ. geogr. Buzĕŭ, p. 554.

[3]) Cetele cele numeróse de Moşnenĭ (Moştenĭ, Moşinaşĭ) stabilite în regiunea superióră a rîuluĭ Buzĕŭ (Phasis) eraŭ cunoscute şi în geografia antică sub numele de Moscheni, Mossyni şi Mossynoeci (Pliniu, lib. VI. 10. 3; 4. 2; 4. 4; V. 33. 4. — Scylax, §. 86. — Steph. Byz. v. Μοσσύνοικοι). După Strabo (XII. 3. 18), eĭ locuiaŭ în regiunea munteluĭ Scudises, astă-ḑĭ Spediş în plaiul Buzĕuluĭ, şi făceaŭ parte din o populaţiune de muntenĭ, οἱ ὄρειοι. La Apolloniu Rhodiu (II. v. 379) Mossynoeci sunt amintiţĭ în apropiere de Amazóne şi de Colchĭ. Locuinţele lor se

După tradițiunile poporale din plaiul Buzĕuluĭ, esista între Dómna Néga cea legendară și între familia Briciŭ din comuna Nehoiaș óre-carĭ legăturĭ vechĭ de înrudire [1]). De fapt însă, noĭ avem aicĭ numaĭ una și aceeașĭ familiă mare Negoiéscă.

209. — Phrixus, fiul regeluĭ Athamas și al Nepheleĭ, încălecat pe berbecele cu lâna de aur, trece peste valurile cele agitate ale măriĭ și peste câmpiĭ întinse spre a-șĭ căuta siguranța vieţeĭ în Colchis. Pictură de vas după Gerhard, Phrixos der Herold, Berlin, 1842 [2]).

---

aflaŭ într'un ținut păduros în partea de jos a uneĭ regiunĭ muntóse (δλήεσσαν ἐξείης ἤπειρον, ὀπωρείας τε νέμονται). Avem aicĭ érășĭ numaĭ o perifrasă a numeluĭ vechiŭ geografic de «Muntenia». Casele acestor Mossynoeci eraŭ de lemn, însă de o architectură particulară. Ele eraŭ înalte și construite în forma turnurilor, séŭ cum se numesc astă-ḑĭ cule. Aceștĭ Moșnenĭ (Moscheni, Mossynoeci) întocma ca și Colchiĭ, veciniĭ lor, ca și Amazónele, ca și Chalybiĭ, aŭ fost dislocațĭ în epoca de decadență a geografieĭ grecescĭ și transportațĭ pe țĕrmurele de sud-ost al Măriĭ negre, unde numele lor a fost aplicat la nisce triburĭ obscure de lângă frontierele de nord ale Armenieĭ. O altă grupă de Moștenĭ este amintită în geografia vechiă lângă Columnele luĭ Hercule, séŭ cataractele Istruluĭ (Μαστιηνοί la Stephan Byzantinul și Massieni la Avienus, Or. marit. v. 421 seqq.).

[1]) Dómna Néga, ne spune o tradițiune poporală, urmărită de Tătarĭ fuge în Nehoiaș la familia Vlădoian, din care î-șĭ trage originea sa familia Briciŭ.

[2]) Acéstă pictură de vas, în stil etrusc, ne înfățișéză una din cele maĭ frumóse re-

Putem ast-fel susţiné cu tótă probabilitatea, că din punct de vedere istoric şi etimologic numele Phrixus din legenda argonautică este identic cu numele ceteĭ de moşneni, Briciŭ din comuna Nehoiaş.

12. *Legenda Helleĭ în versiunea română.*

Despre Helle legenda grecéscă ne spune numaĭ fórte puţin. Totul se reduce aicĭ la o simplă amintire, că tênĕra princésă cercând sĕ fugă cu fratele sĕŭ Phrixus de persecuţiunea mameĭ sale mascere, Ino, a cădut de pe berbecele cu lâna de aur la strimtórea dintre marea egeă şi marea de Marmara, care în urma acesteĭ nefericirĭ s'a numit Hellespont, adecă Marea Helleĭ.

Helle în legenda argonautică, nu are absolut nicĭ un rol, dar cu tóte acestea ea a trebuit sĕ fie o figură fórte interesantă poporală, fiind-că, după cum ne spun mitologiĭ, ea a dat numele uneĭ mărĭ.

În cântecele istorice ale poporuluĭ român maĭ esistă şi astă-dĭ o tradiţiune despre o tênĕră fecióră numită Iléna, care se aruncă în mare. Însă aicĭ sórtea eroinceĭ mişcă maĭ adânc inimile de cât în legenda grecéscă. Iléna este o frumuseţă ideală a cântăreţilor românĭ şi figura eĭ se distinge tot-o-dată prin un caracter nobil, moral [1]).

---

presentărĭ a legendeĭ luĭ Phrixus. Tip nobil pelasg, figură sveltă, Phrixus ne apare aicĭ încins pe cap cu o diademă (panglică albă), ca emblemă a descendenţeĭ sale din o familiă regală. Pĕrul sĕŭ buclat, ce-ĭ ajunge până pe umerĭ, i dă figureĭ sale o deosebită graţiă. Acelaşĭ tip ne maĭ apare şi astă-dĭ la păstoriĭ românĭ din Valea Haţeguluĭ, de pe Retezat-Parângu şi din munţiĭ Moldoveĭ. Cu mâna stângă, Phrixus se ţine de gâtul berbeceluĭ, ér cu mâna dréptă ridică în sus căciula naţională Dacă şi varga cea legendară de aur (τὴν χρυσῆν ῥάβδον. Apollod. Bibl. III. 10. 2. 8), simbol magic al păstorieĭ, al prosperităţii şi al păciĭ. Ca vestmênt Phrixus are cu sine numaĭ o haină uşóră cu vĕrgĭ negre pe margine, în forma unuĭ paliu séŭ toge primitive. Este un fel de suman fără mânecĭ, cum se maĭ pórtă şi astă-dĭ în părţile muntóse ale Olteniéĭ şi Moldoveĭ. Făimosul berbece Colchic, ast-fel cum ne apare representat în pictura de vas, ce o reproducem maĭ sus, aparţine la rasa oilor cu córnele belciugate din regiunea Carpaţilor. Este rasa oilor Dace, ce le vedem figurate şi pe reliefurile Columneĭ luĭ Traian (Froehner, Pl. 35. 54. 76 şi 133).

[1]) **Marienescu**, Balade I. (1859) p. 6. 45. — **Teodorescu**, Poesiĭ pop., p. 635. — **Cătană**, Balade pop., p. 140. — **Alexicĭ**, Texte. I. p. 70. — **Iarnik-Barseanu**, Doine, p. 491. — **Marianu**, Poesiĭ pop., Tom. I. (1873) p. 86. — **Bibicescu**, Poesiĭ poporale din Transilvania, p. 261. 267. 271. 273. — **Tocilescu**, Materiale folkl. I. 35. 1248. 1269. 1273. — **Densuşianu Ar.**, Revista critică-literară, An. 1895, p. 24. — **Bugnariu**, Musa Someşiană. I. Balade, p. 57. 65. — **Popp**, Lira Bihoruluĭ, p. 19. — Gazeta Transilvanieĭ, Nr. 37 din 1888; Nr. 96 din 1895. — Şezătoarea (Fălticenĭ) An. I. 43. 76. An. II. 137. An. III. 211.

Conținutul variantei române este următoriul:

Iléna (Ilinca, Lénca, Lina) fica Sandului, o nepótă de împěrat, era întocma ca un sóre de vederósă, și de cât ea mai mândruță flóre pe câmp nu era. Despre farmecul frumuseței sale vestea mersese departe peste țěri și mări și chipul ei săgetase multă lume. Într'o Joi de diminéță, těněra fecióră, cu ochi negri, se duce la Dunăre, cu cofele ca florile, și privind spre rěsărit ea vede înspăimântată venind pe apă în sus un caic cu postav roșu învelit, cu covóre împodobit, pe din afară poleit și de arme strălucind. Eraŭ Turcii Țărigradeni cu feciorul de împěrat. Ei veniaŭ să o răpéscă. La început Iléna, cea vestită de frumósă, nu scia, dacă lângă țěrmurii Dunării sunt macii înfloriți, ori sunt Turcii înveliți, tot cu roșu împodobiți. Apoi înfricoșată ea aruncă vedrele la pământ și alergând la părinți le dice plângând și suspinând. Maică, măiculița mea, ascundeți-mě unde-va, că vin Turcii sě mě ia! Turcii sosind se duc îndată la casele cele frumóse ale Sandului și găsesc pe těněra Ilincuța ascunsă în grădiniță sub o tufă de romaniță. Ei o smulg din sînul familiei, o pun în caic și plécă cu dênsa pe apele Dunării în jos. Desperată de o despărțire atât de violentă de lângă sînul mamei sale, și de sórtea, ce are s'o ascepte în casa răpitoriului sěŭ, nobila fetiță se aruncă în Dunăre, ori după alte versiuni în mare, că-ci de cât róba Turcilor și Dómnă păgânilor, mai bine hrană pescilor și rugină petrelor.

Patria adevěrată a acestei frumóse eroine a fost, după cele mai multe variante române, lângă Dunăre, acolo unde sosesce caicul cel făimos, ér curțile Sandrului, ale părintelui sěŭ, se par a fi fost la Tirighina. Comuna Filesci, unde se mai věd ruinele acestei avute acropole preistorice, mai pórtă și astă-di numele vechiŭ de Șăndreni.

Acéstă interesantă rapsodiă de la Istrul de jos era cunoscută și anticităţii. După cum Ovidiu intercalase în legenda Medeei cele mai frumóse versuri din cântecele poporale despre Nedea, cântăréța cea vestită, tot ast-fel făcuse și poetul epic Valeriu Flacc din sec. I d. Chr., care în Argonauticele sale reproduce episode întregi din poema tradițională a Ilenei celei frumóse de la Istru.

Iason, după cum ne spune Valeriu Flacc, sosind cu corabia la gurile rîului Phasis ordónă eroilor Argonauți sě iee armele, apoi în diminéța următóre dênsul cu 9 soți ai sěi părăsesce corabia spre a se duce în orașul lui Aiete. În aceeași di diminéța, pe când rěsăria sórele, Medea merge la țěrmurele rîului Phasis și privind în depărtare ea vede de o-dată pe acești Argonauți înaintând încet pe lângă țěrmure în sus. Se opresce îndată. Apoi întristată și cuprinsă de frică dice către crescătórea sa: ce trupă este acésta

măĭculiţă? de sigur eĭ vin ca sĕ mĕ céră, eŭ n'am maĭ vĕḑut nicĭ arme, nicĭ îmbrăcăminte, cum aŭ ómeniĭ aceştia, te rog, vină sĕ fugim, sĕ ne ascundem unde-va în tufe, ca sĕ nu ne găséscă.

Ér bĕtrâna Henioche i ḑice: nu te înfricoşa, nu te înspăĭmênta, eĭ nu sunt duşmanĭ, carĭ sĕ te ameninţe, orĭ sĕ-ţĭ facă vre-un rĕŭ; după cum vĕd, eĭ aŭ haine roşiĭ ca flacăra, eĭ pórtă panglice şi frunḑe de olive, eĭ sunt Grecĭ, asemenea întru tóte luĭ Phrixus, care încă venise din Grecia [1]).

Ce e drept legenda Ileneĭ celeĭ frumóse, însă neferícite, de la Dunărea de jos, ne presintă în partea ântâiă o mare asemĕnare cu legenda epică a Medeeĭ. Maĭ mult, ea este o eroină din aceeaşĭ cetate preistorică, de unde era şi Medea [2]).

Însă în tot casul Iléna, cea «fără de sémĕn în lume», fica Sanduluĭ, pe care o celebréză cântecele poporale române, nu este Medea, fermecătórea cea făimósă a anticităţiĭ. Avem aicĭ un alt tip, şi un alt ciclu epic, ce ne apare în legendele grecescĭ, numaĭ în formă fragmentară, sub numele de Helle.

Este probabil, că în cele maĭ vechĭ variante grecescĭ, Helle nicĭ nu figura ca sora luĭ Phrixus. Acésta o confirmă şi pictura de vas, ce o reproducem maĭ sus (pag. 591), unde ne apare numaĭ Phrixus, fără sĕ aibă lângă dênsul şi pe Helle.

---

[1]) **Valerii Flacci** Argonauticon, V. v. 342 seqq.:

. . . . . . fluvios ripamque (Medea) petebat
Phasidis . . . .
Ut procul extremi gelidis a fluminis undis
Prima viros tacito vidit procedere passu,
Substitit, et moesto nutricem affata timore est:
Quae manus haec, certo ceu me petat agmine, mater,
Advenit haud armis, haud unquam cognita cultu?
Quaere fugam, precor, et tutos circumspice saltus . . .
Non tibi ab hoste minae, nec vis, ait (Henioche), ulla propinquat,
Nec metus; externo jam flammea murice cerno
Tegmina, jam vittas frondemque imbellis olivae.
Graius adest . . . . . .

[2]) După altă variantă, Iléna cea frumósă, «cum nu maĭ era în lume», se lasă de bună voiă, ca sĕ fie răpită, fiind-că mama-sa murise, tatăl-sĕŭ îmbĕtrânise, şi el rĕŭ o necăjia. Avem aicĭ aceeaşĭ tradiţiune legendară, ca şi despre Nephele şi Athamas. Eroul, care răpesce pe Iléna, o pune lângă dênsul pe cal, şi întocma ca Phrixus cu sora-sa Helle, el alérgă de nicĭ nu maĭ atinge pămêntul.

Şi trecură peste munte . . .
Şi trecură peste ape
Ca de tatăl sĕŭ sĕ scape . . .
Marienescu, Balade, I. p. 8.

XXVII.—ΗΦΑΙΣΤΟΣ. VOLCANUS.—PATRIA ŞI OPERELE SALE CELEBRE ÎN TRADIŢIUNILE ROMÂNE.

După tradiţiunile homerice, istoria arteĭ vechĭ metalice era încorporată în cel maĭ genial technic al timpurilor eroice, numit de Grecĭ Hephaistos, de Egiptenĭ Opas [1]), ér de Romanĭ Volcanus şi Vulcanus.

Patria luĭ Vulcan a fost în regiunea cea fericită din nordul peninsuleĭ thracice, acolo unde se născuse toţĭ ḑeiĭ, lângă Oceanos potamos, numit şi părintele ḑeilor [2]).

Vulcan, după cum ne spune Homer, precipitat din Olymp de mamă-sa Junona, fiind-că se născuse diform, petrecuse 9 anĭ într'o speluncă, séŭ făurisce, de lângă fluviul Oceanuluĭ, acolo unde rîul murmură şi spumegă cu un vuiet imens, adecă lângă cataractele Istruluĭ. Aicĭ el se ocupa lucrând agrafe, inele, brăţare, cerceĭ şi colane [3]).

210. — Făurăria luĭ Vulcan. Baso-relief din Museul Capitolin. Vulcan bate cu ciocanul o bucată de metal. Lângă dênsul doĭ cyclopĭ (Bronte şi Sterope) i daŭ ajutoriŭ, un al treilea (Arges) suflă cu foiĭ. După Müller, Manuel d'archéologie, Pl. 32, fig. CV.

Pe monumentele de sculptură ale epoceĭ romane, Vulcan este înfăţişat cu o căciulă Dacă pe cap. Aspectul făurărieĭ sale este în general acelaşĭ din nordul Istruluĭ de jos. El lucră cu aceleaşĭ instrumente simple, pe carĭ le maĭ vedem şi astă-ḑĭ la ferariĭ din regiunea Carpaţilor, doĭ foĭ, clesce, ciocane şi o nicovală în forma celeĭ descoperite la Grădiscea Munceluluĭ, aşeḑată pe un butuc de lemn nelucrat.

[1]) Ciceronis Nat. Deor. lib. III. c. 22.

[2]) Homeri Ilias, XIV. v. 201.

[3]) Homeri Ilias, XVIII. v. 400.

Cu privire la patria luĭ Vulcan, noĭ maĭ aflăm o importantă notiță la Pindar și la autorul pocmeĭ epice Danais. După cum ne spun dênșiĭ, Vulcan eșise la lumina din țéră, ἐκ γῆς [1]). Avem aicĭ érășĭ numele poporal geografic al regiuniĭ dintre Carpațiĭ meridionalĭ și Istru: Téra.

Regiunea de la Dunărea de jos aŭ format în tóte timpurile pămêntul cel clasic al producțiunilor metalifere. Aicĭ începe metalurgia, aicĭ arta de a fabrica metalele. Aicĭ, maĭ mult întêmplările, de cât cercetările archeologice, aŭ făcut și fac a se descoperi nenumĕrate tesaure dc obiecte de aramă, de bronz, aur și argint, cele maĭ multe de o technică admirabilă, mărturiĭ ale uneĭ puternice civilisațiunĭ dispărute, ale uneĭ arte, care nu cra nicĭ grecéscă, nicĭ etruscă. De altă parte pămêntul Eladeĭ și al Asieĭ micĭ a fost tot-de-una sĕrac de mine și sĕrac de faurĭ. Chalybiĭ, Dactyliĭ, Curcțiĭ și Telchiniĭ, maiçștriĭ în topirea și în lucrarea metalelor, ne apar la dênșiĭ numaĭ ca coloniĭ séŭ migrațiunĭ scythe, de multe orĭ ca un fel de alchimiștĭ și vrăjitorĭ.

Un fiŭ al luĭ Vulcan era cunoscut în vechile tradițiunĭ grecescĭ sub numele de Ardalos (Ardalus [2]). Avem aicĭ o numire etnică, care după cum vom vedé maĭ la vale, corespunde la eponimul de Ardelean, séŭ din Ardél [3]). Eponimele eraŭ în timpurile vechĭ grecescĭ fórte usitate. Ast-fel avem: Aegyptos, Thessallos, Istros etc.

Despre fiul luĭ Vulcan, numit Ardalus, se maĭ spunea, că dênsul a fost acela, care aflase fluera (αὖλον):

Fluera ne apare ca cel maĭ vechiŭ și maĭ plăcut instrument de musică al Pelasgilor. La poporul latin și la Romanĭ fluera era prescrisă la tóte ceremoniele religióse și politice, la sacrificiĭ, la procesiunĭ, la jocurile publice, la ospețe, la resbóie, la triumfurĭ, la nunțĭ și la înmormêntărĭ [4]). Cu fluera

---

[1]) **Harpocr.** v. Αὐτόχθονες: 'Ο δὲ Πίνδαρος καὶ ὁ τὴν Δαναΐδα πεποιηκώς φασιν 'Εριχθόνιον καὶ Ἥφαιστον ἐκ γῆς φανῆναι (Homeri Carmina, Ed. Didot. p. 586).

[2]) **Pausaniae** lib. II. 31. 3.

[3]) Numele poporal de Ardél, ce-l are Transilvania séŭ regiunea centrală a' Dacieĭ vechĭ, este, după cum am vĕḑut maĭ sus, fórte vechiŭ. Un vicus Ardilenus este amintit în epoca romană lângă Filipopole (C. I. L. VI. nr. 2799), probabil o colonia de păstorĭ ardelenĭ. De asemenea se pare a fi fost o colonia de Ardelenĭ și în Roma, despre carĭ amintesce Phaedru, fabulistul născut în Thracia: Est ardelionum quaedam Romae natio (lib. II. fab. 5), și Martial în epigramele sale (I. 80. II. 7); ómenĭ de altmintrelea fórte activĭ, dintre carĭ uniĭ se ocupaŭ cu arta declamațiuniĭ, cu advocatura, istoria, poesia, gramatică, astrologia. Însă, după cum ne spune Phaedru, eĭ eraŭ tot-de-una nemulțămițĭ și fórte urgisițĭ în Roma.

[4]) **Mommsen**, Röm. Gesch. I. 220: Auch sie (die Flötenbläser) fehlten bei keinem Opfer, bei keiner Hochzeit und bei keinem Begräbniss; und neben der uralten öffentlichen Priesterschaft der Springer steht gleich alt, obwohl im Range bei weitem

se acompaniaŭ după terminarea festinelor cântecele pentru lauda ḑeilor, a eroilor şi a bărbaţilor iluştri [1]).

Şi astă-ḑĭ culmile şi văile Carpaţilor maĭ rĕsună întocma ca în timpurile pelasge de cântecul cel dulce al fluerelor pastorale. Fluera este, care dă şi astă-ḑĭ solemnitate ospeţelor, nedeilor şi petrecerilor poporale în părţile cele muntóse ale ţĕrilor locuite de Românĭ. Cu fluera se însoţesc cântecele vitezescĭ despre Novac, Gruia şi Iorgovan, ce daŭ meselor poporale un caracter festiv tradiţional. În fine cu fluera se acompaniéză bocetele femeilor pentru ceĭ ce trec în altă lume [2]).

Între operele cele maĭ renumite de artă ale luĭ Vulcan, ceĭ vechĭ aminteaŭ o viţă de aur încărcată cu foĭ şi cu strugurĭ, pe care o fabricase Vulcan pentru părintele sĕŭ Joe, şi pe care acesta o dăruise apoĭ luĭ Laomedon, regeluĭ Troieĭ [3]). Vulcan, după cum ne spune Iliada luĭ Homer, maĭ lucrase, cu deosebită măiestrie, scaune poleite pentru ḑeiĭ din Olymp [4]), şi un tron de aur pentru Junona [5]).

Maĭ esista însă o legendă importantă religiósă despre unele obiecte sacre

---

niedriger, die Pfeifergilde (collegium tibicinum). — **Mommsen**, ibid. p. 230: Die einheimische Flöte liess man sich gefallen, aber die Lyra blieb geächtet.

[1]) **Ciceronis** Tusc. IV. c. 2: gravissimus auctor in Originibus dixit Cato, morem apud majores hunc epularum fuisse, ut deinceps qui accubarent, canerent ad tibiam clarorum virorum laudes atque virtutes.

[2]) Iubirea tradiţională, ce o aŭ păstoriĭ românĭ pentru flueră, o aflăm esprimată, în mod admirabil, în următórele versurĭ poporale:

Ér la cap sĕ-mĭ puĭ
Fluieraş de fag,
Mult ḑice cu drag!
Fluieraş de os,
Mult ḑice doios!
Fluieraş de soc,
Mult ḑice cu foc!
Vêntul când o bate
Prin ele-a rĕsbate
Ş'oile s'or strînge
Pe mine m'or plânge
Cu lacremĭ de sânge.

Alecsandri, Poesiĭ pop., p. 2.

După legendele române fluera e «blagoslovită». Ea este făcută de Dumneḑeŭ, când a păscut oile pe pămênt (Şezătoarea, Fălticenĭ, An. I. 156). Înţelege aicĭ pe Apollo séŭ Sórele. Figura Sóreluĭ o maĭ vedem şi astă-ḑĭ representată pe fluerele păstorilor românĭ, ca ornamentaţiune sub formă de discurĭ cerculare.

[3]) Ilias parva, frag. 3. — Acéstă viţă de aur a trecut maĭ târḑiŭ în posesiunea regilor Persieĭ, la Cyr şi la Dariu Hystaspe (Cf. Pliniu, lib. XXXIII. c. 15; Herodot, lib. VII. c. 27).

[4]) **Homeri** Ilias, XX. v. 11. — După Diodor Sicul (V. 74) Vulcan a aflat nu numaĭ modul cum se póte lucra ferul, arama, aurul şi argintul, dar el este autorul technic al tuturor operaţiunilor industriale, la carĭ focul jócă un rol principal.

[5]) **Homeri** Ilias, XVII, v. 238-239.

ale Scythilor, o tradiţiune, ce stă în raport fórte strîns cu lucrările miraculóse, pe carĭ anticitatea le atribuia luĭ Vulcan.

În timpurile primitive, ne spune acéstă legendă, pe când domniaŭ la Scythĭ regiĭ Lipoxais, Arpoxais şi Colaxais, aŭ cădut din ceriŭ pe pămêntul Scythicĭ următórele obiecte de aur: un plug, un jug, o secure cu dóue tăişurĭ şi o pateră [1]. Aceste obiecte preţióse formaŭ aurul cel sacru al Scythilor, pe care, după cum scrie Herodot, î-l conservaŭ însuşĭ regiĭ cu cea maĭ mare pietate şi îngrijire. În fie-care an sĕ faceaŭ întrunirĭ publice şi sacrificiĭ marĭ la locul, unde se aflaŭ depuse aceste darurĭ sfinte. Aceste obiecte sacre cădute din ceriŭ ni se presintă ast-fel ca nisce vechĭ paladiĭ naţionale ale Scythilor. Ele aveaŭ o însemnătate nu numaĭ religiósă, dar tot-o-dată politică şi economică. Plugul cel sfânt simbolisa de sigur întroducerea binefăcătóre a agriculturei, gloria cea vechiă a naţiuniĭ pelasge; jugul, domesticirea animalelor trebuincióse la cultura pămêntuluĭ; securea de resboiŭ, apărarea în contra inimicilor, ér patera, sacrificiĭ şi libaţiunĭ deilor.

În ce privesce plugul cel miraculos de aur al Scythilor maĭ e de lipsă sĕ amintim aicĭ încă o vechiă tradiţiune, pe care o aflăm la Apolloniu Rhodiu. Vulcan, după cum ne spune acest erudit poet alexandrin, fabricase pentru regele Aiete, domnul Scyticĭ, şi al părţilor de apus ale Pontuluĭ, un plug de adamant, séŭ de oţel, şi doĭ taurĭ cu piciórele de aramă. Cu acest plug, regele Aiete trase câte-va brasde înalte de câte un stânjin pe câmpul cel inţelenit de lângă reşedinţa sa [2]. Este una şi aceeaşĭ tradiţiune la Herodot şi la Apolloniu Rhodiu, însă sub forme deosebite. Vulcan este autorul technic al pluguluĭ celuĭ sfânt al Scythilor. Luĭ Vulcan, după cum ne spune Suida, i atribuiaŭ vechile tradiţiunĭ, fabricarea celor de ântâiŭ instrumente agricole, γεωργικὰ ἐργαλεῖα.

Despre viţa şi despre plugul de aur maĭ esistă şi astă-dĭ la poporul român diferite reminiscenţe [3].

---

[1]) **Herodoti** lib. IV. c. 5. 7. — O tradiţiune analógă despre un clopot lăsat din ceriŭ, o aflăm într'o «Urare» românéscă «cu plugul» din comuna Ancescĭ, jud. Tecuciŭ:

Bucuraţi-vĕ boierĭ, bucuraţi-vĕ
Cum s'a bucurat Troian împĕrat
De clopot vĕrsat
Drept de la Dumnedeŭ lăsat.

Aicĭ sub numele de «Troian împĕrat» nu este a se înţelege «Traian» cuceritoriul Dacicĭ, ci Novac Troian séŭ Hercule cel legendar (Cf. p. 427, nota 2, şi p. 599).

[2]) **Apollonii Rhodii** lib. III. v. 230-233. — **Pindari** Pyth. IV.

[3]) O viţă de aur era trasă pe făşia Domnuluĭ sfânt:

Dumnedeŭ e mititel
mititel şi înfăşăţel
Cu fasuţa de mĕtasă
C'o viţă de aur trasă.

Şezătoarea (Fălticenĭ), An. I, p. 148.

Despre vérga de aur, aflăm diferite notiţe la autoriĭ de peste Carpaţĭ. Ea se găsia

Cu deosebire se spune despre plugul de aur, că eroul mitic Novac Troian a fost acela, care a tras de-alungul ţĕrei de la apus spre rĕsărit o brasdă uriaşă cu un plug de aur şi pe care dênsul l'a têrît cu mânele sale fără ajutoriul boilor [1]. Un principe al Transilvaniei, ne spune altă tradiţiune, a început sĕ are cu un plug de aur, însă venind inimicii şi trebuind sĕ părăséscă lucrul, dênsul a îngropat plugul de aur în pămênt şi a fugit [2]. În comuna Romos din Transilvania, după cum ne spune poporul, se ar fi descoperit un plug de aur şi diferite obiecte în forma instrumentelor de agricultură [3]; în comuna Cufóia şi în Şardul-unguresc dóue pluguri de aur în miniatură [4], ér în comuna Gostoveţi din judeţul Romanaţi un plug de aur şi diferite obiecte antice [5].

Aruncând acum o privire generală asupra acestor diferite tradiţiuni poporale, noi vom puté considera ca un fapt istoric, că la Scythii din regiunile agricole a esistat întru adevĕr un plug de aur, ca obiect sacru de veneraţiune, ca un paladiu naţional al esistenţei lor politice şi economice.

---

prin viile, ce se cultivă în regiunile aurifere ale Transilvaniei şi Ungariei.—**Petri Ranzani** Epit. rer. Hung. Index II. Ed. Floriani, p. 154: Et quod mirabile in vinetis in aurifero loco satis, aureae virgunculae .... quandoque leguntur. Cuius generis complures nos vidisse fatemur. La acest text Florianus face următórea notiţă: In Transilvania aureae virgulae in vinetis nascuntur. De asemenea scrie **Fridwalszky**, Minero-logia Transilvaniae (1767) p. 26: videre mihi datum est, in Augustissimo Domus Austriacae Cymeliarcho virgam auream e montibus Tokaj erutam, viti adnatam implexamque, longam si distendatur, facile unius et medii pedum. Confercsce în acéstă privinţă şi Benkö, Transilvania, I (1778) pag. 95. Fără îndoiélă, noi avem aici numai simple credinţe poporale, ce nu se pot prin nimic justifica; însă aceste credinţe se reduc la timpuri fórte depărtate. Despre varga de aur se face amintire şi într'o colindă poporală română.

Pare-că era
Ici în curtea mea
Un lac chiserac
Şi 'nprejur de lac
Vérgă ca de aur,
Cu ochi de bălaur.

Marienescu, Colinde, p. 152.

[1]) Cestionariul istoric. Respunsuri din com. Sâmburesci, jud. Olt.

[2]) **Müller**, Siebenbürgische Sagen, p. 75: Bei Neudorf (lângă Sighişóra) . . . pflügte einmal Fürst Apafi und zwar mit goldenem Pfluge. Da kamen die Kurutzen und zwangen ihn die Arbeit aufzulassen . . . Zuvor aber vergrub er den goldenen Pflug.

[3]) **Ackner**, Die römischen Alterthümer in Siebenbürgen, p. 13: Von Romos oder Rams, östlich von Broos gelegen, wird erzählt, dass daselbst schwer goldene, einem Pfluge und Ackerwerkzeugen ähnliche Gegenstände gefunden und von dort weggeführt worden seien.

[4]) Cestionariul istoric. Respunsuri din comuna Geaca în Transilvania.

[5]) **Frundescu**, Dicţionariul topogr. al României, p. 221. — O altă tradiţiune la Lehoczky (Beregvármegye, III. 276).

Însă de o parte, numĕrul cel mare de tradițiunĭ, ce le aflăm, despre plugul de aur în țĕrile locuite de Românĭ, de altă parte importanța, ce se atribue acestuĭ simbol al agricultureĭ în reminiscențele poporuluĭ nostru, ne fac a presupune, că tradițiunea luĭ Herodot se referia la țĕrile Dacieĭ.

Ce e drept, Scythiĭ din Olbia povestiaŭ luĭ Herodot, că țéra, unde se aflaŭ depuse aceste obiecte sacre se afla situată în părțile despre médă-nópte. Însă după ideile și după cunoscințele geografice vechĭ, regiunea Dacieĭ, cu munțiĭ sĕĭ ceĭ înalțĭ, după carĭ se ascundea sórele, era considerată ca cea maĭ nordică; ea se afla situată tocmaĭ sub Ursa cea mare; pe ea se redima polul boreal al ceriuluĭ, Geticus polus [1]. Maĭ mult, în poesia poporală română din Moldova se maĭ spune și astă-dĭ, că turmele cele frumóse ale păstorilor ardelenĭ vin tocmaĭ de la «médă-nópte» [2].

Însă cea maĭ importantă tradițiune despre operele cele faimóse ale luĭ Vulcan o aflăm în o colindă română din munțiĭ apusenĭ aĭ Transilvanieĭ. Lucrătoriĭ minelor de aur din aceste părțĭ, o-dată atât de fericite, ale Transilvanieĭ, maĭ celebréză și astă-dĭ în colindele lor pe faurul cel măiestru al anticitățiĭ, căruia dênșiĭ i atribue găsirea vițeĭ de aur, fabricarea pluguluĭ de aur, a fluieruluĭ de aur și a scaunelor pentru céta cea alésă a sfinților.

Textul acesteĭ memorabile colinde este în părțile sale esențiale următoriul:

Ferice de ĕst Domn bun,
De treĭ fiĭ ce-o d'avut....
Unul d'umblă cu plugul,
Unul pasce oile,
Unul sapă viile.
Tot săpând și îngropând
Găsi vița de d'aur
Și se 'nvĕță bun faur,
De mi-șĭ lucra la d'aur.
Și do el, mi-șĭ maĭ făcea
La cel frate plugărel
Tot un pluguț de d'aur
În cătr'o cu plug pornia
Tóte cóstele resturna...
Și do el, mi-șĭ maĭ făcea
La cel frate pĕcurar

---

[1]) **Martialis** Epigr. lib. IX. 46. v. 2.

[2]) turme multe și bărbate
venite tot de departe
tocmaĭ de la médă-nópte;
ciobanĭ mândri și voinicĭ,
care nu sunt de aicĭ,
ci veniți din lumea mare
pe gorgane și pe vale
până la curțile tale.
(Cătunul Ungurenĭ, jud. Tecuciŭ).

Tot un fluer de d'aur,
În cătro cu oĭ pornia
Tóte hóncile rĕsuna,
De codriĭ se legăna . . . [1]).
Şi ḑo el mi-şĭ maĭ făcea
Tot jilţurĭ (jeţurĭ) părinţilor
Şi scaune sfinţilor,
De ḑo eĭ se-mĭ hodinéscă
La Pascĭ şi la ḑile marĭ
La sfintele Duminecĭ
La dalbele bisericĭ . . . [2]).

În acéstă colindă, după cum vedem, se face amintire despre obiectele cele maĭ miraculóse de artă ale anticităţiĭ preistorice, despre viţa de aur, pe care Vulcan o dăruise luĭ Joe, despre plugul de aur din tradiţiunile luĭ Herodot şi Apolloniu Rhodiu, despre fluerul de aur, a căruĭ invenţiune se atribuia luĭ Ardalus, unuĭ fiŭ al luĭ Vulcan, despre tronurile (jilţurile) şi scaunele cele minunate, pe carĭ acest neîntrecut maiestru al arteĭ pelasge, le făcuse părinţilor sĕĭ şi ḑeilor din Olymp [3]).

În acéstă colindă din regiunea minelor celor maĭ avute de aur, Vulcan ne apare numaĭ sub numele de «faur» (faber), ce «lucra la d'aur», însă el este cântat ca un «bun» faur. Este acelaşĭ epitet, pe care-l dă Homer luĭ Vulcan sub forma de κλυτοτέχνης, adecă maiestru celebru.

Avem ast-fel aicĭ un fragment fórte preţios dintr'un cântec religios în onórea luĭ Vulcan, un imn poporal, ce vedem că a resunat în continuŭ, din nóptea timpurilor până în ḑilele nóstre, despre patria şi operele celebre ale acestuĭ nemuritoriŭ părinte al artelor.

---

[1]) În tradiţiunile române fluerul de aur este atributul «Bunuluĭ Dumneḑeŭ» (Apollo), ca păstoriŭ de oĭ:

Dér, după oĭ cine umblă?
Umblă bunul Dumneḑeŭ
Cu fluer de aurel . . .
Bârseanu, Colinde, p. 18.

Cf. Daul, Colindi, p. 8.

[2]) **Frâncu-Candrea**, Româniĭ din munţiĭ apusenĭ, p. 188. — După cum scrie Pliniu (VI. 35. 8) un fiŭ al luĭ Vulcan se numia Aethiops. Fórte probabil, el este unu şi acelaşĭ cu Ardalus. Locuitoriĭ minelor din munţiĭ apusenĭ aĭ Transilvanieĭ se maĭ numesc şi Ţopĭ. Despre Aethiopiĭ de lângă fluviul Oceanuluĭ, lângă văile Cerneĭ amintesce Dionysiu Periegetul (v. 219). Aceiaşĭ Aethiopĭ după Priscian (v. 570) locuiaŭ în Erythia lângă muntele Atlas. Ne întrebăm însă de care Erythia póte sĕ fie vorba aicĭ? De Ruşava séŭ Orşova, orĭ de minele cele avute de aur de la Roşia (Verespatak) lângă Abrud?

[3]) Homer nu ne spune, dacă scaunele cele poleite din porticele Olympuluĭ eraŭ de pétră orĭ de metal. Însă colindele române fac o deosebire. În dalbele mănăstirĭ eraŭ

XXVIII. — TESAURUL ARIMASPIC SÉU HYPERBOREIC DE LA PETRÓSA.

1. *Comuna Petrósa și importanța sa archeologică. Descoperirea tesaurului.*

În județul Buzĕuluĭ, acolo, unde catena meridională a Carpaților începe a se recurba spre médă-nópte, se ridică în forma unuĭ vast amfiteatru, muntele Istrița cu stâncile sale cele abrupte și cu pădurile sale seculare, ér pe o mică terasă de sub pólele acestuĭ munte, se află situată comuna Petrósa.

Muntele Istrița, care dominéză până în depărtare linia cea vechiă de comunicațiune dintre Moldova și Téra-românéscă, forméză o posițiune strategică de prima ordine, și de sigur, că acest punct escelent de observațiune și de apărare a fost utilisat încă de cele de ântâiŭ triburĭ resboinice pelasge, ce se așeḍase în valea cea frumósă a Dunăriĭ de jos.

Pe vêrful cel maĭ înalt al acestuĭ munte se maĭ cunosceaŭ încă înainte de a. 1847 urmele unuĭ val cercular, cu un diametru de 20″ (6 m. 32), care purta numele enigmatic de «Șura de aur».

Cu ocasiunea săpăturilor, ce se făcuse aicĭ în seculul trecut, s'aŭ descoperit, în lăuntrul acestuĭ val, un pavagiŭ de pétră, ér împrejur fundamente de edificiĭ, table subțirĭ de marmoră și fragmente de sticlăriă. Probabil, că noĭ avem aicĭ ruinele unuĭ vechiŭ templu și care la trebuință servia și de fortărétă [1]).

O stâncă de pe muntele Istrița maĭ păstréză încă până în ḍilele nóstre forma unuĭ cal alb, ér culmea, pe care se ridică acéstă figură simbolică, se numesce de popor «Piscul Caluluĭ alb». Fără îndoiélă, că avem aicĭ un monument votiv consecrat divinitățiĭ Sóreluĭ, luĭ Apollo, ḍeuluĭ hyperboreŭ, încă din timpurile când simulacrele și atributele divinităților se tăiaŭ în stâncă viă pe vêrfurile munților, adese orĭ în proporțiunĭ colosale.

---

dóue felurĭ de scaune: «ježurĭ stoborite pentru sfințĭ maĭ mĕrunțeĭ, și «ježurĭ de aur scrise» pentru bunul Dumneḍeŭ, pentru Moș Crăciun, Ion Sânt-Ion, Maica Precesta etc. (Marian, Sĕrbătorile, I. 48—49. — Cestionariul istoric. Respunsurĭ din com. Găvănescĭ, jud. Buzĕŭ).

[1]) Neigebaur, Dacien. Aus den Ueberresten des klassischen Alterthums. Kronstadt, 1851, p. 122.

Alte dóue stâncĭ de pe muntele Istriţa pórtă fie-care numele de «Pétra Şoimuluĭ». În una din acestese află săpată o căsuţă «din vremile de demult», séŭ «de urieşĭ», cum dice poporul, înaltă şi largă de câte un stânjin (1 m. 89). Ér în apropiere se află o «urmă mare de urieş» [1]).

O altă înălţime de pe muntele Istriţa se numesce «Cuibul Corbuluĭ», un isvor de acolo «Fântâna Vulturuluĭ», ér în apropiere se află «Lacul Vulturuluĭ».

Resturile uneĭ alte construcţiunĭ antice de apărare se află sub pólele munteluĭ Istriţa, însă fundamentele sale sunt astă-dĭ în mare parte acoperite de casele sătenilor din Petrósa. Forma acesteĭ fortificaţiunĭ este patrunghiulară, ér lungimea laturelor sale este de 226 m. şi 180 m. [2]). Distinsul archeolog Bock, care visitase pe la anul 1861 acéstă localitate, ne spune, că muriĭ acesteĭ puternice fortificaţiunĭ de la Petrósa, aveaŭ o grosime cyclopică [3]), şi că laturile acesteĭ cetăţuĭ eraŭ apărate cu 4 turnurĭ urieşe. Pe la a. 1866 însă, aceste turnurĭ eraŭ distruse şi în locul lor se vedeaŭ numaĭ movile enorme de ruine.

Un deosebit interes archeologic ne presintă şi câmpiile de aicĭ.

De sub pólele munteluĭ Istriţa se întind întocma ca nisce rade, lungĭ şirurĭ de movile, unele către părţile de jos ale Moldoveĭ, altele spre Dunăre, ér de la Dunăre ele se prelungesc pe cel alalt ţĕrmure către peninsula balcanică. Avem aicĭ în mare parte tumule funerare ale epoceĭ preistorice, ridicate pe lângă căile de comunicaţiune ale Pelasgilor de la Carpaţĭ.

Însă nu numaĭ muntele Istriţa cu colinele, cu văile şi câmpiile sale, dar întrégă regiunea Buzĕuluĭ formézá un district fórte important pentru studiele archeologice.

Aprópe nu esistă o comună în acest interesant judeţ al Românieĭ, unde să nu se găséscă o mulţime enormă de fragmente de ceramică primitivă, bucăţĭ marĭ şi gróse de vase stricate, urne cu cenuşă, olane pentru aducerea apeĭ de pe cóstele munţilor, arme de metal, ornamente de bronz, verigĭ de gût, cerceĭ, mărgele, catene, în fine urme de fortificaţiunĭ şi de edificiĭ antice,

---

[1]) Respunsurĭ la Cestionariul archeologic, jud. Buzĕŭ, p. 344, 367, 556 (Bibl. Acad. rom. Ms.).

[2]) Planul acesteĭ fortificaţiunĭ ridicat în a. 1866 se află reprodus la Odobesco (Le Trésor de Pétrossa, III. p. 20). Originalul în Biblioteca Academieĭ române în volumul «Vederĭ din Buzĕŭ» (nr. cat. A. 28). Pe acest plan grosimea zidurilor este indicată cu 2 metri. La Iorgulescu (Dict. jud. Buzĕŭ, p. 390) cu 2.20 m.

[3]) Die Fundamente eines «Tatarenschlosses . . . . in ihrer cyclopischen Dicke (Mittheilungen der k. k. Central-Commission zur Erhaltung der Baudenkmale. XII. Jhrgg. 1868, p. 128).

maĭ tóte, după cum ne spune poporul, din vremile Tătarilor celor marĭ, séŭ ale urieșilor [1]). Prețióse resturĭ archeologice din timpurĭ depărtate, cărora până astă-ḍĭ nu li s'a dat atențiunea cuvenită, dar carĭ ne fac a medita cu multă seriositate asupra trecutuluĭ depărtat al țĕrilor de la Dunărea de jos.

211. — Mama mare (Cybele) încălecată pe un leŭ. Alăturea cu ḍeița, tênĕrul Attis (fiul luĭ Calaus) séŭ Caloian în legendele române. Statuetă de bronz descoperită pe teritoriul comuneĭ Năienĭ lângă Petrósa. Înălțimea 15 cm., lungimea 12 cm. (Museul național de anticitățĭ în Bucurescĭ [2]).

Între cele maĭ interesante anticitățĭ, ce caracteriséză acéstă regiune, noĭ vom reproduce aicĭ o mică statuetă de bronz, ce a fost descoperită în comuna Năienĭ, aprópe de Petrósa, și care se distinge prin formele eĭ întru adevĕr remarcabile. Acéstă statuetă representă pe Cybele séŭ Mama mare, încălecată pe un leŭ, ér lângă dênsa se vede în partea dréptă, stând în picióre tênĕrul Attis, fiul luĭ Calaus, numit în tradițiunile române Caloian.

Fără îndoiélă, că din aceste ruine de fortificațiunĭ de diferite sisteme, din acéstă mulțime enormă de resturĭ ale uneĭ industriĭ antice, variată în technică și variată în forme, se reflectéză dóue epoce diferite de civilisațiune, una preistorică séŭ pelasgă, și alta, care corespunde timpurilor romane.

Venim acum la cestiunea făimóselor obiecte de aur, ce aŭ fost descoperite în seculul trecut pe cóstele de rĕsărit ale munteluĭ Istrița și carĭ astă-ḍĭ

[1]) Respunsurile la Cestionariul nostru istoric: «Se maĭ găsesc în moșia Alicenĭ la un loc, ce-ĭ ḍice «Podul Tătăranĭ», nisce bucățĭ marĭ și micĭ de vase stricate și hârburĭ gróse, maĭ ales sunt de mirare nisce tórte marĭ de vase, gróse ca mâna unuĭ om și de lungime ca de 3 și 4 decimetri și late aprópe un decimetru, (se trimite desemnul), ér hârburile sunt gróse ca de dóue degete și se vĕd, că fac parte din vase destul de marĭ Sunt unele acoperite cu fel de fel de figurĭ și litere. Ómeniĭ se miră, că nu pot ara locul din pricina acestor ciopurĭ» (Învĕțătorul I. Voiculescu din com. Zilișténca).

[2]) Acéstă statuetă ne înfățișéză pe Mama mare séŭ Cybele ca o divinitate a res-

sunt cunoscute în literatura archeologică sub numele de «Tesaurul de la Petrósa», obiecte a căror epocă, provenienţă şi importanţă istorică a rĕmas până astă-dĭ obscură [1]).

În a. 1837 doĭ ţĕranĭ românĭ din comuna Petrósa, cu numele Ion Lemnariul şi Stan Avram, ce lucraŭ pe cóstele munteluĭ Istriţa, ca sĕ estragă petrele trebuinciόse pentru construirea unuĭ pod, descoperiră sub un bolovan de pétră, la o mică adâncime în sînul pămêntuluĭ, o colecţiune fórte preţiósă de diferite vase şi ornamente de aur.

La început ceĭ doĭ ţĕranĭ cercară sĕ ascundă obiectele găsite, însă maĭ târdiŭ partea cea maĭ însemnată din acest tesaur trecù în mânile unuĭ speculant albanes, numit Anastase Verussi, care frânse cu ciocanul şi cu securea aprópe tóte aceste nepreţuite obiecte, ca ast-fel sĕ le deformeze şi sĕ scape de prescripţiunile legilor române cu privire la tesaure.

Unele din aceste obiecte eraŭ ornate cu petre fine şi cristale, de diferite colorĭ, roşiĭ, albastre, verdĭ, galbine şi albe; însă fiind-că gemele aceste eraŭ considerate de puţină valóre, ele aŭ fost în mare parte scóse din obiectele, pe carĭ le ornaŭ.

Abia în a. 1838 guvernul ţĕreĭ informat despre descoperirea acestuĭ important tesaur, ordonă o cercetare. Însă pe lângă tóte perquisiţiunile, şi pe

boiuluĭ. Deiţa pórtă pe cap un coif şi este îmbrăcată cu o tunică strînsă pe corp şi iţarĭ bărbătescĭ. Coiful avuse la început o créstă de asupra. Cu mâna stângă deiţa se ţine de cómă, ér cu mâna dréptă prinde códa leuluĭ aruncată pe spate spre a-l guverna. Tênĕrul Attis, favoritul deiţeĭ, se ţine cu mâna dréptă de cóma leuluĭ, ér cu mâna stângă îmbrăţişéză pe la spate corpul deiţeĭ. El pórtă dóue chicĭ lungĭ pe umere şi una pe spate. Acoperemêntul capuluĭ nu se póte bine distinge, figura fiind în partea acésta cam tocită. Se pare însă, că a fost figurat cu o căciulă plecată spre stânga. Pe vechile monumente de sculptură şi pictură, Attis era tot-de-una representat cu o căciulă (frigiană) pe cap. O altă figură se afla în partea stângă a statueteĭ. Ea a fost însă ruptă orĭ separată, probabil de preoţiĭ ortodoxĭ aĭ Cybeleĭ. Se maĭ cunósce numaĭ un fragment din palma şi degetele mâneĭ drepte, cu care se ţinea de códa leuluĭ.

[1]) Dintre publicaţiunile maĭ de valóre, carĭ s'aŭ ocupat cu descrierea şi studiul tesauruluĭ de la Petrósa, vom aminti aicĭ: Spicuitoriul Moldo-Român sub direcţiunea luĭ G. Assaky, An. 1841, p. 60—67 cu dóue stampe. — **Arneth**, Die antiken Gold- und Silber-Monumente des k. k. Münz- und Antiken-Cabinettes in Wien, 1850, Abth. II. III, p. 83. — **Charles de Linas**, Histoire du travail à l'exposition universelle de 1867. Paris, 1868, p. 183—197. — Notice sur la Roumanie. Paris, 1868, p. 359—404. — Canonicus **Dr. Fr. Bock** în Mittheilungen der k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale. Wien, 1868. XIII. Jhrgg., p. 105—124. — **Charles de Linas**, Les origines de l'orfèvrerie cloisonnée. Arras et Paris. 1877—1887. Tome I. III. — **Odobesco**, Le trésor de Pétrossa. Tom I. II. III. în un singur volum. Paris, 1889—1900.

lângă tóte mĕsurile întru adevĕr severe, ce se luară, de abia se maĭ putù salva numaĭ o parte din acéstă monumentală comóră archeologică. Aprópe jumĕtate dacă nu maĭ mult din aceste obiecte antice dispăruse.

Procesul în contra luĭ Ion Lemnariul și Stan Avram, carĭ descoperise, împărțise și vênduse tesaurul, precum și în contra Albanesuluĭ Anastase Verussi și a complicilor sĕĭ, carĭ voiaŭ sĕ ascundă, sĕ deformeze și înstrăineze obiectele cumpĕrate, se continuă până la a. 1842.

Din diferitele deposițiunĭ ale inculpaților și ale martorilor, ce se află consemnate într'un voluminos dosariŭ, depus în archivele statuluĭ din Bucurescĭ, resultă, că tesaurul de la Petrósa în momentul descopeririĭ sale se compunea din cel puțin 22 obiecte de aur, de mărime și de forme diferite.

Însă pe lângă tot zelul comisiuniĭ, ce se instituise, și pe lângă tóte mĕsurile estrem de riguróse, ce se luase, nu se maĭ putù constata cu esactitate locul, unde se descoperise aceste obiecte. Tot ce s'a putut stabili în acéstă privință a fost, că tesaurul de la Petrósa a fost descoperit pe cóstele de rĕsărit ale munteluĭ Istrița, la colțul de sud-vest al loculuĭ numit pe atuncĭ «Via Ardelenilor».

În fine la a. 1842 principele M. Ghica, pe atuncĭ mare vornic, séŭ ministru de interne, al țĕreĭ, depuse în museul național din Bucurescĭ 12 bucățĭ din acest tesaur, atât se constatase prin actele procesuluĭ, că s'aŭ maĭ putut regăsi din aceste prețióse reliquiĭ ale timpurilor trecute.

Noĭ vom specifica aicĭ aceste obiecte, nu după aspectul lor esterior — din aur simplu și din aur cu petre prețióse — după cum s'a făcut până acum, ci după valórea, ce se póte atribui astă-dĭ acestor anticitățĭ ca monumente istorice.

Ele sunt următórele:

I. Un disc (discus sive lanx) în forma uneĭ strachine marĭ rotunde, avênd un diametru aprópe de 56 cm.

II. O pateră ciselată (patera, écuelle circulaire), avênd o statuetă la mijloc, ér pe marginĭ o serie de figurĭ și simbóle, representând sĕrbătórea Hyperboreilor în onórea divinitățiĭ Mameĭ marĭ. Diametru 257 mm.

III. O fibulă séŭ agrafă mare (fibula major) în forma pasĕreĭ sacre phoenix, ornată pe suprafață cu diferite petre prețióse de diferite colorĭ. Lungimea fără pendeloce $0^{m}27$, ér lărgimea corpuluĭ $0^{m}105$.

IV. V. Dóue fibule mijlociĭ (fibulae utriusque humeri), ornate cu grenate, și representând figura uneĭ pasĕrĭ sacre, necunoscute. Dimensiunile: lungimea corpuluĭ fără pendeloce $0^{m}25$ și $0^{m}235$, ér lărgimea $0^{m}080$ și $0^{m}065$.

VI. O fibulă séŭ agrafă maĭ mică (fibula minor), avênd forma pasĕriĭ

sacre ibis, și decorată cu petre prețióse de diferite colorĭ. Lungimea 0^m175, lărgimea 0^m055.

VII. O verigă mare simplă de aur masiv (torques); avênd și o inscripțiune. Diametru 0^m153.

VIII. O verigă mare simplă (torques) mult maĭ subțire ca cea precedentă, fără inscripțiune și cu un diametru de 170 mm.

IX. Un urcioraș séŭ cană (capis) pentru usul templelor antice, decorată pe partea din mijloc cu liniĭ undulante de sus în jos și imitând în forma sa figura uneĭ columne. Înălțimea 36 cm., ér diametru în partea maĭ largă de 10 cm.

X. Un colan séŭ ornament de gât (collare), decorat cu petre prețióse. Diametrele 0^m20 și 0^m15.

XI. XII. Dóue corfițe cu câte dóue tórte (calathus), una cu 8 laturĭ, alta analógă cu 12 laturĭ [1]). Cea de ântâiŭ avênd diametrul mare 0^m185, diametrul mic 0^m165. A dóua: diametrul 0^m175 [2]).

Noĭ vom esamina acum aicĭ vechimea, proveniența și valórea istorică a celor maĭ importante obiecte din acest tesaur.

---

[1]) Odobesco în publicațiunea sa «Le trésor de Pétrossa» caracteriséză aceste corfițe cu numele de cantharos. Însă cantharele vechĭ eraŭ cupe de bĕut pentru usul bărbaților, pe când cele dóue obiecte din tesaurul de la Petrósa aŭ forma de corfițe pentru lucrările femeiescĭ, orĭ pentru fructe. Maĭ notăm aicĭ, că aceste obiecte, cu laturile lor străpunse, de și găurile eraŭ împlute cu petre prețióse, nu puteaŭ în nicĭ un cas sĕ fie destinate, ca să conțină liquide.

[2]) Obiectele dispărute din tesaurul de la Petrósa. După cum resultă din mărturisirile, ce le făcuse Ion Lemnariul, precum și din alte acte ale procesuluĭ, tesaurul descoperit la Petrósa se compunea la început din 22—26 obiecte de aur. Din aceste următórele aŭ rĕmas pentru tot-de-una înstrăinate:

XIII. O verigă simplă de aur (torques), avênd mărimea cât un fund de pălăriă și grosimea ca dóue pene de gâscă (Părechea la cea de sub nr. VIII).

XIV. O verigă simplă (torques), avênd grosimea ca de dóue degete și pe care se aflaŭ litere, ce nu se puteaŭ citi (Părechia la nr. VII).

XV. O verigă simplă (torques) cu un diametru ca un fund de pălăriă, la mijloc maĭ grósă și la estremitățĭ maĭ subțire.

XVI. XVII. Dóue verigĭ (torques) de mărimea unuĭ fund de pălăriă, una avênd o lățime ca de dóue degete, alta tot asemenea de grósă însă rotundă, subțiindu-se către mijloc. Amêndóue ornate la estremitățĭ cu petre prețióse fórte micĭ.

XVIII. XIX. Dóue brățare pentru mână (armillae), avênd în centru o proeminență rotundă destinată pentru o pétră prețiósă, ér în jurul acesteĭ proeminențe se aflaŭ aședate petre micĭ roșiĭ de mărimea unuĭ grăunte de meiŭ.

XX. Un urcioraș séŭ cană (capis), avênd o capacitate cam de 2 ocale de apă (Părechia la nr. IX).

2. *Discul cel mare din tesaurul de la Petrósa.* (I. *Discus sive lanx*).

Acest disc masiv de aur ne înfăţişéză după technica şi decoraţiunile sale, caracterul cel maĭ archaic din tóte obiectele descoperite la Petrósa, ér prin dimensiunile sale el forméză cea maĭ grandiósă reliquiă din acest nepreţuit tesaur. Diametrul sĕŭ este aprópe de 56 centimetri, greutatea sa de 7 chilograme 1540, ér valórea sa în aur pur de 24.000 fr.

Întrégă decoraţiunea acestuĭ vas este formată din dóue grupe de motive, una pe marginea interióră şi alta la mijloc.

Decoraţiunea de pe marginea interióră se compune din dóue şirurĭ de perle formate din corpul vasuluĭ, ér în lăuntrul acestor şirurĭ serpentéză jur împrejur o liniă duplă, ale căreĭ unghiurĭ ascuţite sunt acoperite cu liniĭ paralele verticale.

Este un gen archaic de ornamentaţiune, ce ne apare şi pe ceramica neolitică din ţinuturile pelasge.

Cu deosebire acéstă formă de ornamentare ne presintă o perfectă ase-

---

XXI. O fibulă în forma uneĭ paserĭ maĭ micĭ (fibula minor), ornată cu petre preţióse (Părechia la nr. VI).

XXII. O pateră simplă (patera), séŭ strachină rotundă, de mărimea celeĭ de sub nr. II.

XXIII. O catenă de aur lungă cam de dóue palme şi puţin maĭ grósă ca o pénă de gâscă. Ion Lemnariul, descoperitoriul tesauruluĭ, declarase în cursul procesuluĭ, că cele dóue fibule mijlociĭ aŭ fost legate cu o catenă de aur. Se pare a fi aceeaşĭ. Din acéstă catenă însă, după cum scrie Odobesco, nu maĭ esistă astă-ḑĭ de cât o mică bucată cam de 11 cm.

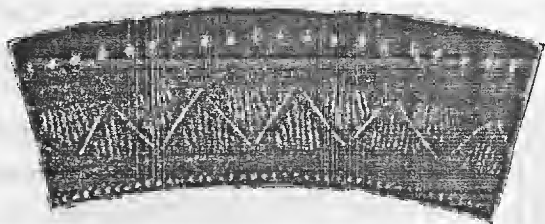
După raportul logofĕtuluĭ Kyr Iacov, arendaşul mănăstiriĭ St. George-noŭ din Bucurescĭ, adresat în 12 Iulie 1838, se maĭ aflaŭ între obiectele, ce compuneaŭ tesaurul de la Petrósa:

XXIV. XXV. Dóue strachine de aur (patellae) de forma unor fărfuriĭ de cositoriŭ, şi

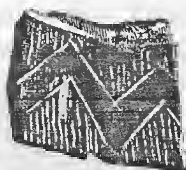
XXVI. Un al treilea urcioraş (capis) de aceeaşĭ mărime ca cele de sub nr. IX. XX.

Dacă vom face acum o comparaţiune între obiectele, ce s'aŭ putut regăsi şi între acelea, carĭ aŭ rĕmas înstrăinate, atât în ce privesce numĕrul cât şi feliul lor, se pare a resulta, că importantul tesaur de la Petrósa, a fost împărţit în dóue jumĕtăţĭ aprópe egale, din carĭ numaĭ o parte s'a putut reafla în cursul procesuluĭ, ér ceea laltă jumĕtate a rémas pentru tot-de-una înstrăinată. Tot ast-fel scrie şi Iorgulescu (Dict. jud. Buzĕŭ, p. 389): «Arendaşul moşieĭ, Frunḑă-Verde, aflând, vine şi imparte cu găsitoriĭ obiectele, ce i s'aŭ presentat . . . . apoĭ vinde repede unele obiecte, ascunḑênd ceea ce i s'a cuvenit».

mĕnare cu desemnul de pe un vas de lut descoperit de Schliemann în prima cetate preistorică de pe colina de la Hissarlik (Troia).

212. — Decorațiunea de pe marginea interióră a discului celuĭ mare de la Petrósa.

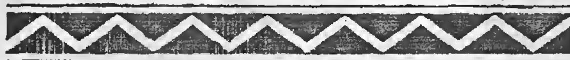

213. — Fragment de ceramică din ruinele primeĭ cetățĭ preistorice de la Hissarlik (Troia). După Schliemann, Ilios, p. 266, fig. 33.

Am puté presupune așa dar, că din punct de vedere al decoruluĭ și al arteĭ, aceste dóue obiecte aparțin la una și aceeașĭ epocă preistorică de civilisațiune.

În acéstă privință maĭ avem și un alt specimen important de comparațiune.

O vechiă pictură de vas ne înfățișéză pe Apollo ținênd în mâna dréptă o pateră, decorată pe marginĭ cu aceleașĭ forme de liniĭ. simple dar elegante, ce le presintă și discul cel grandios de la Petrósa.

214. — Decorațiune pe marginea esterióră a uneĭ patere apollinice. Formă mărită. După Lenormant, Élite de mon. cér. II. pl. XXXVI.

Avem aicĭ așa dar o decorațiune esecutată după regulele hieratice ale timpurilor eroice, séŭ vechĭ pelasge.

Acest desemn se maĭ bucură până în ḑilele nóstre de favórea poporuluĭ român ca un vechiŭ simbol tradițional. El face parte din ornamentica națională a populațiuniĭ pastorale de la Carpațĭ.

Pe scórțele de casă lucrate de țĕrancele române din comuna Moroienĭ (județul Dâmbovița) am vĕḑut noĭ înșine în anul 1903 următórele decorurĭ.

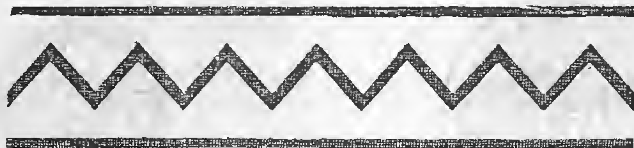

Fig. 215.

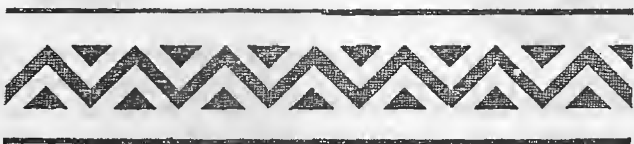

Fig. 216.

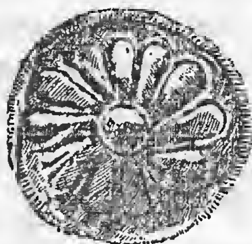
215, 216.—Specimine de ornamentațiune pe țesăturele țĕrancelor române din comuna Moroienĭ, jud. Dâmbovița în România.

Idea fundamentală a acestuĭ desemn cercular, ce decoréză marginile vasuluĭ sacru de la Petrósa, î-șĭ are originea sa în sistemul de architectură al poporuluĭ pelasg. Este numaĭ o simplă imitațiune a formelor esterióre, ce le presintă muriĭ circularĭ aĭ vechilor cetățĭ pelasge séŭ cyclopice (A se vedé pag. 475).

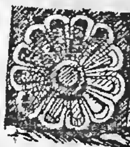

217. — Roseta din centrul disculuĭ celuĭ mare de la Petrósa.

Un caracter archaic î-l are și decorațiunea de la mijlocul disculuĭ. Ea este formată din dóue rosete concentrice. Roseta maĭ mică, representă un vechiŭ simbol al sóreluĭ. Ea se compune din 24 foĭ de petale, și este, după stilul séŭ întru tóte asemenea rosetelor de pe vec'i'e monumente de architectură și aurăriă ale Myceneĭ, Orchomenuluĭ și Troieĭ.

218. — Rosetă în o diademă de aur descoperită în ruinele acropoleĭ din Mycena. După Perrot et Chipiez, La Grèce primitive, p. 969, fig. 539.

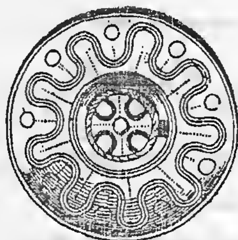
219. — Rosetă sculptată pe plafondul uneĭ camere funerare preistorice din Orchomen în Beoția. După Perrot et Chipiez, La Grèce primitive, p. 543, fig. 220.

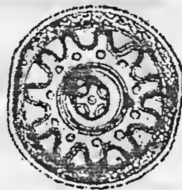
220. — Roseta uneĭ agrafe de aur din ruinele acropoleĭ preistorice de la Hissarlik (Troia). După Schliemann, Ilios, p. 616.

Ér roseta cea maĭ mare e formată din o liniă duplă, ce se recurbéză ca un rîŭ în drépta și în stânga în jurul roseteĭ celeĭ maĭ micĭ.

Acelașĭ model de ornamentațiune ni se presintă fórte adese orĭ pe armele de bronz, ce s'aŭ descoperit pe teritoriul Dacieĭ (Fig. 221. 222).

221. — Decorațiune pe mâneriul uneĭ sabie de bronz descoperite în comitatul Hăiducilor pe teritoriul Ungarieĭ din cóce de Tisa. După Hampel, Alterth. d. Bronzzeit. Pl. XXIV, fig. 5.

222. — Decorațiune pe mâneriul uneĭ sabie de bronz descoperite în Transilvania pe teritoriul districtuluĭ Rupea (Reps), în apropiere de Olt. După Archiv de Vereines f. siebenb. Lndskunde, N. F. XIII. Pl. II. 1-a.

Discul cel mare de la Petrósa nu are caracterul unuĭ vas de lux, pentru usurile domestice. După forma și ornamentațiunea sa, el era destinat serviciuluĭ religios și aparținea fără îndoiélă unuĭ vechiŭ templu pelasg din nordul Dunăriĭ de jos [1]).

Astă-ḑĭ acest disc este tăiat în patru bucățĭ, de mărime aprópe egală, încă din timpul, când el ajunse în mânile destructoruluĭ Anastase Verussi.

3. *Patera decorată cu figurĭ din tesaurul de la Petrósa representând sĕrbătórea Hyperboreilor în onórea Mameĭ marĭ. Mammes vindemia.*

Ianus (*Ἰάων, Ἴων*) *figurat pe patera de la Petrósa ca primul rege al Hyperboreilor.*

(II. *Patera. Φιάλη*).

Acéstă pateră forméză una din cele maĭ venerabile reliquie ale tesauruluĭ din Petrósa, nu numaĭ prin arta, cu care este lucrată, dar tot-o-dată și prin subiectul, ce-l representă ornamentele sale.

Din tóte obiectele, ce constitue inventariul tesauruluĭ de la Petrósa, acéstă pateră a suferit maĭ puțin de peripețiele, prin carĭ a trecut acest prețios tesaur. Ea se află și astă-ḑĭ în o stare aprópe perfectă de conservațiune. Se ar păré, că și destructoriĭ acesteĭ monumentale comorĭ aŭ avut óre-care respect religios de frumseța deosebită a acestuĭ vas.

Forma patereĭ e circulară. Înălțimea sa dimpreună cu suportul este de 0^{m}112, ér diametrul de 0^{m}257.

Întrégă decorațiunea acestuĭ vas ne înfățișéză o mare sĕrbătóre religiósă în onórea divinitățiĭ Gaea, Terra Mater, ce dă róde pămêntuluĭ.

223. — Statuetă de aur representând pe Gaea séŭ Terra Mater tronând în mijlocul patereĭ de la Petrósa. Mărime originală.

Figura principală în acéstă decorațiune o forméză o statuetă de aur a divinitățiĭ Gaea, înaltă de 0^{m}075, ce se ridică în mijlocul acesteĭ frumóse patere. Ḑeița e înfățișată șeḑênd. Ea pórtă o tunică lungă fără mânecĭ, e încinsă peste mijloc și ține cu amêndóue mânile lângă pept un pahar de

[1]) O pateră de bronz descoperită la Pompeji cu asemenea motive de ornamen-

formă conică. Tronul sĕŭ este rotund, fără spate, și ornat cu o viță de aur, încărcată cu foĭ și cu strugurĭ. Deița se distinge prin o figură nobilă, maiestósă și plină de bunătate. Tipul eĭ nu este nicĭ grecesc, nicĭ gotic. După trăsurile sale caracteristice el representă o fisionomiă de la Istrul de jos.

În jurul acesteĭ statuete se vĕd sculptate în corpul patereĭ o serie de figurĭ simbolice: un păstoriŭ, care fiind culcat pe pămênt, se deștéptă înaintea maiestățiĭ divine și rediămându-se pe mânĭ, cércă sĕ se ridice în sus; lângă păstoriŭ un câne, urméză apoĭ un mâns de asin, un leŭ, doĭ asinĭ față în față [1]) și un leopard.

În cultul cel vechiŭ al raseĭ pelasge, Gaea séŭ Terra Mater, Magna deum Mater, era tot-o-dată divinitatea particulară a munților, μήτηρ ὀρήα, mama păstorilor, μήτηρ νεμεία, și stăpâna férelor sĕlbatece, Mater ferarum [2]). Acest caracter primitiv al divinitățiĭ Gaea ni-l pune în evidență și medalionul, ce încunjură statueta.

Pe cele maĭ vechĭ monumente de sculptură și pictură, Gaea era representată ședênd, ca matrónă, ca dómnă și stăpână, séŭ după cum se esprimă Varro: «ea era înfățișată ședênd, fiind-că, pe când tóte se mișcă în jurul eĭ, singură stă nemișcată» [3]).

Pe teritoriul Dacieĭ vechĭ, Gaea séŭ Terra Mater ne apare în teogoniĭ, în legende, precum și în cult, ca o divinitate primordială. Patria eĭ era lângă Oceanos potamos, séŭ Istru. În timpurile romane, Gaea era adorată în Dacia ca o divinitate principală, sub numele de TERRA MATER [4]). Aicĭ ea maĭ pórtă și numele de TERRA DACIA și locul eĭ de onóre este imediat după Jupiter Optimus Maximus și înainte de Genius Populi Romani [5]).

tațiune, se află reprodusă la Rich, Dict. d. antiq. rom. et grecq. 1861, pag. 461.

[1]) Eroul Perseu călĕtorind pe la Hyperboreĭ, după cum ne spune poetul Pindar (Pyth. X. 30), i aflase pe aceștia sacrificând deuluĭ Apollo hecatombe de asinĭ. Ér Clemens Alexandrinus (Protrept. p. 25, edit. Oxon.) scrie: Φοῖβος Ὑπερβορέοισιν ὄνων ἐπιτέλλεται ἱροῖς. — Păstoriĭ românĭ de la Carpațĭ maĭ țin și astă-dĭ pe lângă turmele lor cele marĭ un anumit numĕr de asinĭ. Acest animal rĕmâne tot-de-una nedespărțit de turme și este întrebuințat de păstorĭ pentru transportul obiectelor necesarĭ în timpul dileĭ.

[2]) Férele sĕlbatice, scrie Apolloniu Rhodiu (I. v. 1144), se umiliaŭ pe lângă piciórele Mameĭ marĭ.

[3]) Varro, la Augustin, De civitate Dei, VI. 24: quod sedens fingatur, circa eam cum omnia moveantur, ipsam non moveri.

[4]) C. I. L. vol. III, nr. 996. 1284. 1285. 1364. 1152. 1154. — Cf. ibid. nr. 1063. 1100. 1101.

[5]) C. I. L. vol. III, nr. 1351:

I · O · M
TERRAE · DAC
ET · GENIO · P · R

224. — Segment din patera de la Petrósa. Apollo, ḑeul luminei, al păstoriei și armoniei, asistă la sĕrbătórea Hyperboreilor în onórea divinitățiĭ Terra Mater. Lângă ḑeŭ se vede figurat Ianus, regele Hyperboreilor, avênd pe cap ornamente arimaspice, în mâna dréptă o diademă, ca insemne ale demnitățiĭ, în stânga un arc cu córda înfășurată și jos ca atribut un delfin, emblema puteriĭ sale peste mărĭ. Lângă Ianus un prunc, personificațiunea anuluĭ noŭ, aduce ca dar un coș cu un spic mare de grâŭ, ér în mâna stângă ține o palmă, simbol al tuturor succeselor fericite. — După reproducțiunea fototipică de Soden Smith, The Treasure of Petrossa. (London, 1869) Pl. I.

Reminiscențe din cultul eĭ cel vechiŭ le maĭ aflăm și astă-ḑĭ în ținuturile de la Istru și la Carpațĭ. În descântecele tradiționale ale poporuluĭ român, vechia Mamă a ḑeilor este adorată ca Maica Domnuluĭ. Ea șéde pe un scaun (tron) de aur, dă ajutoriŭ celor suferinḑĭ și are acelașĭ atribut, un pahar de aur, orĭ de argint [1]), după cum ne-o înfățișéză și statueta de pe patera de la Petrósa.

A dóua parte a ornamentațiuniĭ, ce decoréză patera de la Petrósa, se compune din o serie de 16 figurĭ, de ḑeĭ și ḑeițe, ce forméză un cerc solemn pe marginea interióră a vasuluĭ, aducând omagiele lor supremeĭ divinitățĭ pelasge Gaea, ce tronéză în mijlocul patereĭ. Ér de asupra acesteĭ frumóse serie de figurĭ se întind pe marginea vasuluĭ, ca un decor, patru vițe de viă, încărcate cu foĭ și cu strugurĭ, în cea maĭ frumósă desvoltare a lor.

O parte din aceste divinitățĭ archaice se maĭ pot ușor recunósce, după tipul, după atitudinea, după locul și simbólele lor, și noĭ putem chiar sĕ precisăm însemnătatea lor religiósă la Dunărea de jos.

Cea de ântâiŭ figură, ce dominéză în acéstă decorațiune sacramentală e Apollo. Locul sĕŭ de onóre este în fața divinitățiĭ Gaea. El este înfățișat șeḑênd, îmbrăcat în formă antică cu un vestmênt larg, ce-ĭ acopere numaĭ partea din jos a corpuluĭ. În mâna stângă acest ḑeŭ național al Hyperboreilor ține lira Getică [2]) reḑimată pe genuche, ér în mâna dréptă o mică vergea, plectrum, destinat a face sĕ vibreze córdele instrumentuluĭ. La piciórele mareluĭ ḑeŭ al luminiĭ se vede figurat un grifon culcat, însă vigilând. El simbolișéză munțiĭ de aur aĭ Arimaspilor și Hyperboreilor, și caracterișéză în particular pe Apollo Hyperboreul.

Religiunea luĭ Apollo, ca ḑeŭ al luminiĭ fisice și intelectuale, este originală a gintiĭ pelasge. Primul centru al cultuluĭ sĕŭ a fost la Hyperboreiĭ de la Carpațĭ și Dunăre [3]).

Aicĭ lângă marea négră se afla templul sĕŭ cel maĭ ilustru. De aicĭ, după cum ne spun tradițiunile vechĭ religióse, plecase Latona persecutată de Junona, și după ce rĕtăci maĭ mult timp prin lume neprimită de nime, în

---

[1]) Ast-fel într'un descântec publicat de Teodorescu (Poesiĭ pop. p. 386):

este un scaun de aur
dar pe scaun cine șede?
șede Maica Domnuluĭ . . .
Cu păhar în mâna stângă.

Ibid. p. 384:

Irodița cea maĭ mare
C'un păhar de-argint în póle . . .

[2]) **Statii** Silv. III. 1. 17.

[3]) **Diodori Siculi** lib. II. c. 47. — Despre adorarea luĭ Phoebus lângă Pontul euxin amintesce și poetul Maniliu (Astronomicon. lib. IV. v. 753).

urmă feciόra hyperboreă află un asil în insula cea pustiă Delos, unde născu pe Apollo şi pe Diana. În fie-care an, séŭ după alte legende, la fie-care nouă-spre-ḑece anĭ, Apollo venia la Hyperboreĭ, la adoratoriĭ sĕĭ favoriţĭ. Ér după altă legendă, Apollo supĕrându-se pe Joe a părăsit Olympul şi a venit la «gintea cea sfântă a Hyperboreilor» [1]).

De la Carpaţĭ şi de la Istru religiunea luĭ Apollo, dusă de triburile pastorale pelasge se propagă şi estinse peste Elada, Asia mică şi Egipet.

Apollo este un ḑeŭ tutelar al regiuniĭ de la Carpaţĭ şi Dunărea de jos. Pe o mulţime de monete bătute în Dacia înainte de cucerirea Romanilor, Apollo este figurat ca ḑeul luminiĭ încălecat pe calul Sόreluĭ [2]), séŭ, după cum î-l numesc colindele nόstre, este «Sόre tênĕr călare» [3]). Pe una din aceste monete el pόrtă numele de ΑΠΛΥΣ (Aplus) în limba naţională a Pelasgilor hyperboreĭ [4]).

În epoca romană, Apollo are în Dacia epitetul de «Deus Bonus» [5]), după cum sub numele de «Bunul Dumneḑeŭ» maĭ este cântat şi astă-ḑĭ în colindele, ce ne reamintesc vechiul cult apollinic al poporuluĭ român.

A dόua divinitate, ce se pόte bine recunόsce în acéstă seriă de figurĭ (nr. 6), este Ops séŭ Opis, orĭ Apia, după cum o numiaŭ Pelasgiĭ din Scythia [6]). Ea este representată ca o matrόnă venerabilă şeḑênd pe un tron cu spate şi învelită pe cap. Simbolul putereĭ sale este un sceptru scurt [7]) cu o flόre în vêrf. Opis, în religiunea cea vechiă a Pelasgilor din Italia, era o divinitate fόrte apropiată de Flora [8]). Ea representa consivia Terra, pămêntul, care primesce seminţe şi le restitue cu fructe.

A opta divinitate figurată pe marginile vasuluĭ de la Petrόsa, este ḑeul Marte, un tip robust, ţinênd în mână o diademă regală.

Lângă dênsul ne apare Venus, cea maĭ tênĕră şi cea maĭ frumόsă dintre tόte ḑeiţele representate pe acéstă pateră. Este un tip cu o espresiune atât de viă şi atrăgătόre, în cât ne face sĕ contemplăm lung acéstă figură şi

1) **Apollonii Rhodii** Argon lib. IV. v. 612.

2) Archiv d-Vereines f. siebenb. Landeskunde, N. F. XIII Band, Taf. XIV.— Trompetta Carpaţilor, nr. 939 (din 1871) pag. 4.

3) Cestionariul nostru istoric. Respunsurĭ din com Ciόra-Radu-Vodă, j. Brăila.

4) A se vedé maĭ sus pag. 127, nota 1.

5) C. I. L. vol. III, nr. 1133: Deo bono puero Posphoro Apollini Pythio.— Ibid. vol. VIII, nr. 2665: Deus bonus puer.

6) **Herodoti** lib. IV. c. 59.

7) **Macrobii** Sat. I. 12: Sunt qui dicant hanc deam (Opem) potentiam habere Junonis, ideoque sceptrum regale in sinistra manu ei additum.

8) **Ovidii** Fast. lib. V. v. 263 seqq. — Cf, Varro. L. L. lib. V. 74.

admirăm, cât de maiestru a fost artistul, care a esecutat decoraţiunea acesteĭ patere sacre.

A 11-a figură este Hercule. El şéde pe capul vĕruluĭ erymantic şi ţine în mâna dréptă busduganul.

Urméză apoĭ Castor şi Pollux (nr. 13. 14) avênd fie-care în mână câte un sbiciŭ, simbol al domesticiriĭ cailor sĕlbaticĭ [1]).

Fără îndoiélă că şi cele-lalte 9 figurĭ intermediare representaŭ óre-carĭ divinităţĭ vechĭ pelasge. După ideile severe religióse ale poporuluĭ pelasg nicĭ nu se putea sĕ aibă loc pe o pateră de sacrificiŭ alte figurĭ de cât ale deilor. Însă noĭ aflăm aicĭ un alt sistem de divinităţĭ, de cum î-l formase mitologia grecéscă. Formele lor iconografice şi atributele lor difer. De aceea caracterisarea acestor divinităţĭ din urmă presintă maĭ multe dificultăţĭ.

După cum scim, o mare parte din vechile divinităţĭ ale raseĭ pelasge eraŭ ex ordine avorum, strămoşĭ vechĭ, cărora pentru binefacerile şi gloria lor neperitóre li se acordase un cult religios.

Între aceste figurĭ de deĭ şi deiţe, ce decoréză patera cea sfântă de la Petrósa, se distinge prin tipul sĕŭ eroic, prin costumul sĕŭ resboinic şi prin atitudinea sa maiestósă un rege hyperboreŭ. Locul sĕŭ de onóre este imediat după Apollo. Ne apare aşa dar, într'un rang maĭ înalt şi cu o putere maĭ mare de cât tóte cele-lalte divinităţĭ representate pe patera de la Petrósa, cum sunt Opis, Marte, Venus, Hercule, Dioscurii etc., cu escepţiune însă de Gaea şi de Apollo.

În ce privesce imaginea sa, acest rege venerat al Hyperboreilor, e figurat ca un om cu barbă, îmbrăcat într'o tunică frumósă de zale, de formă Getică, şi încins peste mijloc; peste tunică, el pórtă o chlamidă flotantă, ce-ĭ acopere numaĭ spatele; are pantalonĭ strimţĭ, séŭ iţarĭ, şi un fel de călţunĭ de formă Dacă, ce-ĭ acopere numaĭ partea din jos a piciórelor. Ér jos lângă piciórele sale se vede figurat un delfin. Ca simbol principal, regele hyperboreŭ are în mâna stângă un arc puternic, a căruĭ córdă e infăşurată pe lângă lemn, ér în mâna dréptă ţine diadema sa regală, de sigur în semn de veneraţiune către Gaea şi Apollo. La stânga lângă regele hyperboreŭ se vede figurat un mic băiat (puer), neavênd alte haine pe dênsul de cât un mic suman pe spate, ér pe cap el pórtă un coş cu un spic mare de grâŭ, şi în mâna stângă o palmă.

Fără îndoiélă, că acest glorios rege, figurat pe patera cea sacră de la

---

[1]) Pe monetele oraşuluĭ Istros se vĕd adese orĭ representate dóue capete tinere, ce se cred a fi Dioscurii. Eĭ aŭ avut un cult particular în oraşele Pontuluĭ (Eckhel, Doctr. num. P. I. vol. II, pag. 14.)

Petrósa, represintă pe un strămoş al ginţiĭ hyperboree, căruia pentru meritele sale i se acordase onorile uneĭ apoteose şi o ântâietate faţă de cele maĭ multe divinităţĭ naţionale ale Hyperboreilor.

Tradiţiunile istorice, ce ne aŭ rĕmas despre ceĭ maĭ distinşĭ regĭ aĭ naţiuniĭ pelasge, ér de altă parte, reminiscenţele religiuniĭ archaice, ce maĭ rĕsună şi astă-ḑĭ în colindele române, ne uşurézǎ sarcina, ca sĕ putem recunósce şi acéstă figură enigmatică.

Unul dintre ceĭ iluştriĭ strămoşĭ aĭ ginteĭ pelasge, contemporan cu Saturn, a fost Ianus, primul rege al Italieĭ. După originea sa, acest Ianus era din ţéra Hyperboreilor. Urmând curentul cel vechiŭ de migraţiune al semintiilor pelasge, Ianus trecuse cu o parte din Hyperboreĭ în Italia încă înainte de Saturn.

Despre dênsul scrie Plutarch: «După cum ne spun istoriciĭ, Ianus venise din Perrhaebia şi trecând în Italia el se aşeḑă între barbariĭ de acolo, le schimbă limba şi modul de viéţă, i învaţă şi aduse, ca sĕ trăiéscă împreună în mod onest şi sĕ lucreze pămêntul» [1]). Perrhaebia, despre care vorbiaŭ în anticitate fântânele istorice, la carĭ se provocă Plutarch, nu este alta de cât regiunea Hyperboreilor de la Carpaţĭ şi Dunăre. Aşa numiţiĭ Perrhaebĭ, ce locuiaŭ în partea de nord a Thessalieĭ eraŭ numaĭ triburĭ emigrate, μετανάσται [2]), din munţiĭ şi câmpiele Hyperboreilor.

În acéstă privinţă maĭ avem şi alte date importante istorice. Unul din vechiĭ Pontificĭ romanĭ, Praetextatus, care luase parte cu Constantin cel Mare la întemeierea Constantinopoluluĭ, spunea, după cum scrie Lydus, că imperiul divin al luĭ Ianus se aflase în regiunea celor dóue Urse [3]). După ideile vechĭ geografice, sub constelaţiunea celor dóue Urse se aflaŭ locuinţele Geţilor şi ale Dacilor. Tot în regiunea nordică a ceriuluĭ era localisat Ianus şi la Marcianus Capella.

Ianus, după Fastele luĭ Ovidiu, învêrtesce polul nordic al ceriuluĭ [4]), numit de alţĭ autorĭ Geticus polus, Geticum plaustrum [5]). Ér Roscher, unul din ceĭ maĭ distinşĭ mitologĭ moderni, constată cu multă dreptate, că este o împrejurare fórte remarcabilă, că sanctuariul luĭ Ianus din Roma se afla situat în partea de nord-ost a foruluĭ.

---

[1]) **Plutarchi** Quaest. Rom. c. 22.

[2]) **Strabonis** Geogr. lib. IX. 5. 12.

[3]) **Lydi** De mensibus lib. IV. 2: δύναμιν αὐτὸν εἶναι τίνα βούλεται ἐφ' ἑκατέρας ἄρκτου τεταγμένην.

[4]) A se vedé pag. 618, nota 6.

[5]) **Martialis** Epigr. IX. 46. 1—2. — **Claudiani** Bell. Get. v. 268.

În ce privesce genealogia sa, Ianus era după vechile tradițiunĭ un fiŭ al luĭ Apollo [1]), al ḑeuluĭ prin escelență hyperboreŭ, de lângă Istru.

Venim acum la istoria religiósă a luĭ Ianus.

După cum scrie Macrobiu, în timpul domnieĭ luĭ Ianus tóte casele eraŭ cuprinse de religiune și vêrtuțĭ, — o epocă cu moravurĭ fericite, — pentru carĭ i se decretase onorĭ divine. Ianus a fost cel de ântâiŭ, care a întemeiat temple în Italia și a introdus riturĭ pentru serviciele divine [2]). Din acéstă causă, la ceremoniile religióse, Ianus era invocat tot-de-una cel de ântâiŭ în rugăciunĭ, ca prin dênsul sĕ se pótă apropia de divinitatea, căreia i se aducea sacrificiŭ. Sunt uniĭ, continuă Macrobiu, carĭ spun, că Ianus este unul și acelașĭ cu Apollo și Diana, și că sub numele luĭ se esprimă amêndóue aceste divinitățĭ. În cântecele cele maĭ vechĭ ale Salilor, el era celebrat ca deorum deus și era invocat în ceremoniele sacre romane ca Ianus pater, adecă părintele ḑeilor și al ómenilor.

Peste tot Ianus era considerat și adorat ca cel maĭ vechiŭ dintre ḑeĭ, antiquissimus divum [3]), vetustissimus deorum [4]).

Ianus era păḑitoriul porților ceriuluĭ, el închidea și deschidea mările, el era părintele isvórelor și al rîurilor [5]). Poetul Ovidiu, în Fastele sale, ne înfățișéză pe Ianus rostind următórele cuvinte: «Tot ce veḑĭ, ceriul, marea, noriĭ și pămêntul staŭ sub mânile nóstre, sĕ le închidem și deschidem. Eŭ unul singur am dreptul sĕ învêrtesc polul ceriuluĭ. Eŭ veghiez la porțile ceriuluĭ . . . însușĭ Joe nu póte sĕ intre și sĕ ésă fără voia mea» [6]).

---

[1]) **Duruy**, Histoire des Romains, I (1870) p. 83: Au commencement régnait, sur les Aborigènes du Latium, un roi étranger, un fils d'Apollon, Janus, dont la demeure s'élevait sur le Janicule.

[2]) **Macrobii** Sat. I. 9: Janum in Italia primum diis templa fecisse, et ritus instituisse sacrorum . . . . sunt, qui Janum eundem esse, atque Apollinem et Dianam, dicant.

[3]) **Juvenalis** Sat. VI. 393.

[4]) **Augustini** De civ. Dei (Ed. 1569, p. 242): vetustissimus hic (Janus) esset omnium deorum, ideo initijs praeesse creditus est.

[5]) **Ovidii** Fast. I. v. 269. — C. I. L. I. p. 399: Janus pater fuit Tiberini. — După Arnobiu (III. 9) tatăl luĭ Fontus.

[6]) **Ovidii** Fast. I, p. 116—117:

Quidquid ubique vides, coelum, mare, nubila, terras,
Omnia sunt nostra clausa patentque manu.
Me penes est unum vasti custodia mundi:
Et jus vertendi cardinis omne meum est . . .
Praesidio foribus coeli cum mitibus Horis;
It, reddit officio Jupiter ipse meo.

Simbolul principal al regeluĭ pelasg Ianus era arcul, după cum tot arcul este și atributul regeluĭ figurat pe patera de la Petrósa. Pe un medalion al împĕratuluĭ Commod, Ianus este figurat ţinênd în mâna dréptă un arc, pe sub care trec patru Hore, personificaţiunile celor patru anutimpurĭ [1]). Pe acelașĭ medalion în partea stângă a ḑeuluĭ Ianus este înfaţișat un băiat (puer), fără haine pe el, purtând pe cap un coș plin cu fructe. Avem aicĭ o simbolisare a anuluĭ noŭ, pe care o aflăm represcntată în acelașĭ mod și pe patera de la Petrósa.

Un alt simbol al regeluĭ Ianus era delfinul [2]). Ianus era o divinitate primordială a mărilor. Delfinul este un atribut principal și al regeluĭ hyperboreŭ represcntat pe patera de la Petrósa, o alegoriă, a căreĭ semnificaţiune este, că imperiul acestuĭ rege divinisat se estindea și asupra mărilor.

Ianus era tot-o-dată și ḑeul resbóielor fericite. Templul sĕŭ din Roma, după tradiţiunile vechĭ religióse ale Latinilor, era deschis în timp de resbóie și închis în timp de pace. Despre acest templu scrie Suetoniŭ, că de la fundaţiunea Romeĭ și până în timpul luĭ August a fost numaĭ de dóue orĭ închis [3]), o-dată sub Numa, și a dóua óră după primul resboiŭ cu Cartaginenii, Romaniĭ în curs de 700 de anĭ aflându-se apróp continuŭ în resbóie.

În onórea luĭ Ianus, Romaniĭ consecrară luna luĭ Ianuariŭ. Sĕrbătórea sa principală era stabilită pe ḑiua de 7 Ianuarie [4]). Ér după introducerea religiuniĭ creștine, părinţiĭ bisericeĭ substituiră în locul festivităţiĭ celeĭ poporale a luĭ Ianus adoraţiunea Sfântuluĭ Ion «Botezătoriul».

Resultă așa dar din vechile tradiţiunĭ și din legendele religióse ale Romanilor, că Ianus, primul rege al Italieĭ, avea o origine pelasgă orientală; el era un fiŭ al luĭ Apollo, al ḑeuluĭ luminiĭ, pe care-l adora cu deosebită pietate și cu un cult magnific, gintea cea sfântă a Hyperboreilor; că acest Ianus emigrase în Italia din regiunea situată sub cele dóue Urse, unde după ideile vechĭ geografice și astronomice se învêrtia polul ceriuluĭ, adecă din ţéra Hyperboreilor séŭ a Geţilor; că Ianus era considerat de triburile latine ca părinte al ḑeilor și strămoș al întregeĭ rase umane (pelasge), el era invocat

[1]) Roscher, Lexicon d. griech. u. röm. Mythologie, v. Janus, p. 51. — Deecke, Etr. Forschungen, II: Er (Janus) sei der Gott des Bogens (Preller-Jordan, Röm. Myth. I. 1885, p. 169.) — Janus în limba clasică latină are și sensul de arc, arcadă, boltitură.

[2]) Eckhel, Doctr. num. vet.. Pars I. Vol. I, p. 94.

[3]) Suetonii Oct. Augustus, c. 22.

[4]) În Fastele luĭ Philocal ḑiua de 7 Ianuarie apare consecrată luĭ Iano patri (C. I. L. I. p. 334).

în rugăciunĭ cel de ântâiŭ între divinitățile romane, chiar și înaintea luĭ Joe; că Ianus era o personificațiune a sórelui, a anutimpurilor și tot-o-dată un deŭ resboinic; atributele sale principale eraŭ arcul și delfinul; că în vechile sale imaginĭ era figurat lângă dênsul un copil purtând un coș cu fructe pe cap, simbol al anuluĭ noŭ cu tóte darurile sale, pe carĭ le aducea Ianus. Tot ast-fel ne apare representat regele Hyperboreilor și pe patera de la Petrósa.

Am vorbit până aicĭ de legendele și cultul religios al luĭ Ianus la semințiele pelasge, ce imigrase în Italia.

Însă Ianus era nu numaĭ o divinitate italică, el este tot o-dată și un rege divinisat al Pelasgilor orientalĭ.

Aicĭ el ne apare ca un strămoș venerat al unor triburĭ de Hyperboreĭ, ce emigrase de la Carpațĭ spre Elada. Stabilițĭ maĭ ântâiŭ în Thessalia, cĭ trecură din Thessalia în Attica, din Attica în Pelopones, ér din Pelopones în Delos, Naxos și în insulele vecine. Numele luĭ Ianus la aceste semințiĭ pelasge emigrate de la Carpațĭ și Istru era Ἴων séŭ Ἰάων. După genealogia sa, acest Ἴων era un fiŭ al luĭ Apollo și al aceleiașĭ mame Creusa, întocma ca și Ianus. El învĕțase pe Athenienĭ riturile religióse, întocma după cum se spunea despre Ianus în Italia, că el introdusese acolo cele de ântâiŭ ceremoniĭ pentru serviciele divine.

Aceștĭ Pelasgĭ hyperboreĭ stabilițĭ în insulele meridionale ale Măriĭ egee, carĭ considerau pe Ἴων [1]), séŭ Ἰάων [2]), ca un strămoș și patron divin al lor, pórtă la autoriĭ grecescĭ numele național-religios de Ἴονες, Ἰάονες [3]) și Ἰάνες [4]).

Sĕrbătórea cea mare națională a acestor Ionĭ séŭ Iaonĭ maritimĭ se celebra în timpurile vechĭ în insula Delos.

Despre acéstă festivitate în onórea mareluĭ deŭ Apollo, se esprimă ast-fel Homer într'un imn al sĕŭ: «Tu (Apollo) aĭ multe temple și grădinĭ îmfrumsețate cu arborĭ . . . . însă tu te desfĕtezĭ maĭ mult în Delos, unde se adună Iaoniĭ îmbrăcațĭ în talare (haine lungĭ) aducând cu dênșiĭ pe copiĭ și nevestele lor cele caste, și unde aceștia te sĕrbătoresc cu lupte, chore și cântece. Când se adună acolo Iaoniĭ ar puté dice cine-va, că întâlnesce numaĭ figurĭ divine, ómenĭ, ce nu îmbĕtrânesc nicĭ-o-dată, că-cĭ i vede pe toțĭ plinĭ de

[1]) **Herodoti** lib. VII. 94; VIII. 44.

[2]) În comentariele luĭ Eustathiu asupra luĭ Dionysiu Periegetul (v. 92) Ianus apare sub numele de Ἰάων, om din Italia, carele ar fi avut un fiŭ cu numele Adrias. Scim, că sub numele Adria în geografia timpurilor preistorice figuréză cu deosebire Ardélul (Transilvania).

[3]) **Homeri** Ilias, XIII. v. 685. — **Aeschyli** Pers. v. 178. 563.

[4]) **Aeschyli** Pers. v. 949. — În Italia Janus maĭ era numit și Janes (Tertullianus, Adv. gent. c. 10).

graţiă, în cât sufletul şi inima omuluĭ se desfătéză privind pe bărbaţĭ şi nevestele lor cele frumos încinse» [1]).

După Virgil la aceste sĕrbătorĭ Ioniene din Delos luaŭ parte şi Agathyrsiĭ de la Carpaţĭ, îmbrăcaţĭ în haine cusute cu florĭ [2]).

Sub numele de Ion séŭ Iuon se vede, că a fost adorat Ianus şi în Italia. Macrobiu ne spune, că în cărţile cele sacre Ianus era invocat şi cu epitetul de Iunonius [3]), unde noĭ avem de sigur numaĭ o formă latinisată séŭ coruptă a numeluĭ de Iuon.

Venim acum la reminiscenţele istorice despre Ianus séŭ Ἴων în patria sa natală de la Carpaţĭ şi Istrul de jos.

La poporul român cultul luĭ Ianus se reduce la timpurĭ fórte depărtate. În colindele poporale române, ce aparţin cicluluĭ apollinic, vechiul Ianus ne maĭ apare şi astă-ḑĭ ca una din cele maĭ sacre, şi maĭ populare figurĭ, investit cu tóte caracterele sale cele vechĭ. În aceste cântece religióse el este celebrat sub numele de Ion Sânt-Ion. Locul sĕŭ de onóre în unele din aceste cântece este înainte de «Bunul Dumneḑeŭ» [4]), séŭ de ḑeul luminiĭ (Apollo), ér în altele lângă «Bunul Dumneḑeŭ» [5]). Atributul sĕŭ este arcul, după cum e figurat Ianus şi pe patera de la Petrósa. El maĭ are şi epitetul de «arcaş mare» [6]).

---

1) **Homeri** Hymn. in Apoll. v. 134 seqq.

2) **Virgilii** Aen. lib. IV. v. 152 seqq.:

Qualis, ubi . . . .
. . . . . Delum maternam invisit Apollo
Instauratque choros, mixtique altaria circum
Cretesque, Dryopesque fremunt pictique Agathyrsi . . .

3) **Macrobii** Saturn. lib. I. c. 9.

4) Ast-fel într'o colindă la Bibicescu, Poesiĭ populare din Transilvania, p. 234:

Supt pólele ceriuluĭ . . .
frumósă masă e întinsă.
Dar la masă cine şede?
Şede Ion Sf. Ion
şi cu bunul Dumneḑeŭ
şi judecă pe Adam.

5) Şeḑătoarea (Fălticenĭ) An. IV. 1896, p. 7:

Lângă bunul Dumneḑeŭ (Apollo)
Şade Sfintele Ion (Ianus).
Lângă Sfintele Ion
Şade bĕtrânul Crăciun (Saturn).
Lângă bĕtrânul Crăciun
Şade Maica Prćcesta (Ops) . . .

După tradiţiunile române Ion Sânt-Ion a fost frate vitreg orĭ frate de cruce cu Moş-Crăciun.

6) Din maĭ multe variante vom cita aicĭ următórele:

O Ioane arcaş mare
Trage arcu cam napoĭ,
Că nu-sŭ eŭ ce ţie-ţĭ pare . . .
Reteganul, Datinele Crăciunuluĭ, p. 201 (Ms. Acad r.)

Cu D'Iuon, cu Sânt-Iuon
Luă-şĭ d'arcul încordat
Pe cel dél îndelungat . . .
Daul, Colinḑĭ, p. 35.— Cf. ibid. 24.

Despre Ion Sânt-Ion, la poporul român, tradiţiunile religióse sunt identice cu acelea, ce le aveaŭ vechiĭ Latinĭ despre Janus pater şi Janus Junonius. Anume se spune şi se cântă despre Ion Sânt-Ion: că până a trăit pe pământ a învĕţat pe ómenĭ numaĭ la bine, ér după ce s'a urcat în ceriŭ, séŭ după apoteosă, el pune cuvinte pe lângă Dumneḑeŭ sĕ ierte pĕcatele ómenilor [1]); că el este de un mare ajutoriŭ luĭ Dumneḑeŭ pentru buna sporire a rodurilor pămêntuluĭ [2]), că el a zidit jos la ţéră o mănăstire cu 9 altare spre rĕsărit de sóre, că el ţine în mână cheile mănăstirilor [3]), el închide şi deschide ceriul, el este acela, care veghiéză pe ape, aşéḑă vênturile şi alină mările [4]). În fine el este patronul pruncilor [5]).

Cu privire la Ianus, figura cea măréţă a naţiuniĭ pelasge s'a păstrat la poporul român de la Dunărea de jos importante tradiţiunĭ istorice şi religióse.

După cum vechile triburĭ pelasge, stabilite în insulele măriĭ egee şi pe ţĕrmuriĭ Asieĭ micĭ, considerau pe Ἴων, ca pe un strămoş ilustru al lor şi purtaŭ cu pietate numele de Ionienĭ, tot ast-fel s'a păstrat cu religiositate numele de Ἴων până în ḑilele nóstre în titlele oficiale ale Domnilor Ţĕreĭ-românescĭ şi Moldoveĭ, drept simbol al uneĭ succesiunĭ ereditare, legitime, din dinastia cea vechiă, gloriósă şi sfântă a luĭ Ἴων.

[1]) Cestionariul nostru istoric. Respunsurĭ din com. Suchăreu, j. Dorohoiŭ.

[2]) Cestionariul istoric. Respunsurĭ din com. Râsleţi-Vieroşiŭ.

[3]) **Marian**, Sĕrbătorile la Românĭ, I. p. 223. 224:

Jos la ţéră-a coborit	Jos la ţéră duce-m'oiŭ
Şi-o mănăstire-a zidit	Cheĭ în mână prinde-voiŭ
Către rĕsărit de sóre	Mănăstirĭ deschide-voiŭ . . .
Cu nouă uşĭ, cu nouă altare	Slujbe sânte face-voiŭ . . .

Avem aicĭ aceeaşĭ icónă despre Ion Sânt-Ion, pe care o aflăm şi la Albericus, De deorum imaginibus, De Jano: Hic autem taliter figurabatur . . . Iuxta illum quoque erat templum, et in manu ei dextra habebat clavem, qua templum ipsum aperire se monstrabat.

[4]) Maica Domnuluĭ către Ion Sânt-Ion, după o colindă din Zarand:

Iuane, Iuane,	Eĭ mine-or rugat
De ce n'aĭ venit,	Vêntul sĕ-l aşeḑ,
Când ţi-am poruncit.	Marea s'o alin,
De ce n'am putut,	Vênt'am aşeḑat,
Că cŭ mi-am vĕḑut	Mare-am alinat,
Treĭ abrudăreĭ (luntraşĭ)	La marginĭ i-am ţipat (aruncat) . . .
Pe mare perind . . .	Reteganul, Datinile Crăciunuluĭ (Ms. Acad. rom.)

[5]) **Marian**, Sĕrbătorile, I. p. 221. — Maĭ notăm aicĭ, în epoca romană se aduceaŭ ca darurĭ, séŭ sacrificiĭ, luĭ Ianus şi banĭ vechĭ de aramă (aera vetusta. Ovid. Fast. IV. 216), tot ast-fel aruncă Româniĭ şi astă-ḑĭ câţĭ-va banĭ de aramă în căldăruşa cu apă sfinţită, când preotul umblă cu crucea în ajunul Bobotezeĭ.

Însemnătatea politică și religiósă a acestuĭ nume devenise în tradițiunile române atât de mare, în cât predicatul de «Ion», ca un titlu sacramental și nume genealogic, se punea tot-de-una înaintea numelor propriĭ ale marilor voivodĭ. Ast-fel în Țéra-românéscă: Ion Dan Voevod (1385), Ion Mircea mare Voevod (1399), Ion Michail Voevod (1599) etc., în Moldova: Ion Roman Voevod (1392), Ion Alexandru Voevod (1428), Ion Ștefan Voevod (1485) etc.

Principele Cantemir scrie în acéstă privință: Esistă o tradițiune constantă la noĭ, ca Dragoș î-șĭ trăgea originea sa din dinastia regală a Moldoveĭ, de la Bogdan, fiul luĭ Ion, de la care toțĭ principiĭ se îndatinéză a se numi tot-de-una Ion în titlele lor» [1]).

Cantemir însă comite aicĭ o eróre, de altmintrelea scusabilă pentru timpurile sale. Dênsul, era de credință, că tradiționalul Ion, capul cel venerat al dinastieĭ regale din Moldova ar fi fost Ion, tatăl luĭ Bogdan. Cantemir însă uitase, orĭ credușe că nu maĭ e de lipsă sĕ amintéscă, că afară de Domniĭ Moldoveĭ maĭ purtaŭ și Domniĭ Țĕreĭ-românescĭ numele de «Ion» în titlele lor oficiale [2]).

O tradițiune analógă se pare a fi esistat și la triburile pelasge din Italia. Împĕrațiĭ romanĭ, după cum scim, se aŭ numit cu toțiĭ Cesarĭ, după numele luĭ Iuliu Caesar, care puse nouele fundamente ale monarchieĭ romane. De altă parte Suetoniu ne spune, că atuncĭ, când senatul roman conferi împĕratuluĭ Octavian titlul sacramental de Augustus, aŭ fost uniĭ, carĭ susțineaŭ, că Octavian trebue sĕ se numéscă Romulus, de órc-ce și dênsul póte fi considerat ca un întemeiătoriŭ al Romeĭ [3]).

După cum numele luĭ Ianus séŭ Ion, al acestuĭ rege divinisat de la Dunărea de jos, a fost eternisat în titlele oficiale ale Domnilor Țĕreĭ-românescĭ și Moldoveĭ, tot ast-fel s'aŭ păstrat în țĕrile aceste usurĭ particulare tradiționale din cultul religios, cu care o-dată vechile triburĭ pelasge de la Dunăre adoraŭ pe Ianus, séŭ Ἴων.

Cea maĭ solemnă sĕrbătóre națională a Țĕreĭ-românescĭ și a Moldoveĭ a fost până pe la aniĭ 1830 ḑiua de 6 Ianuarie, numită în cărțile bi-

[1]) Cantemirii Descr. Mold. Ed. 1872, p. 40: Dragoss, licet ejus genealogiam nostri annales non deducant, e regia tamen veterum Moldaviae stirpe, patre Bogdano, Ioannis filio, a quo principes omnes semper Ioannes suis in titulis scribi solent, ortum fuisse, constans apud nos est traditio.

[2]) Seyvert, Von dem walachischen Wappen (Ungrisches Magazin, I. Band, 1781, p. 370). Den Namen Johann führen alle Walachische und Moldavische Fürsten, die Ursache aber ist mir unbekannt.

[3]) Suetonii Oct. Augustus, c. 7: quibusdam censentibus, (Octavianum) Romulum appellari oportere, quasi et ipsum conditorem Urbis praevaluisset.

sericescĭ «Botezul Domnuluĭ prin Ion», o festivitate, care după ideile vechĭ religióse ale poporuluĭ român era numaĭ o sërbătóre întru amintirea și lauda luĭ Ion [1]).

Archidiaconul Paul din Aleppo, care pe la mijlocul seculuiuĭ al XVII-lea însoțise pe patriarchul Macarie din Antiochia în călĕtoria sa prin Moldova și Ţéra-românéscă, ne descrie cu un fel de admirațiune magnificența ceremonielor religióse, oficiale, militare și poporale, ce se obicĭnuiaŭ la acéstă sërbătóre în Têrgovisce, în vechia capitală a Munteniеĭ.

«La Bobotéză» — scrie dênsul — «se adună aci, din tóte părțile Țĕreĭ-românescĭ și din țĕrile limitrofe miĭ de egumenĭ, preoțĭ, călugărĭ, diaconĭ, cu mitropolitul din Têrnova, carele servesce in acéstă ocasiune și cu alțĭ mitropolițĭ... Ceremonia se face așa: Séra după rugăciunea asupra apeĭ, clericiĭ î-șĭ umplu urciórele și căldărușele dintr'însa și îmbrăcându-se în φελόνια iaŭ crucile în mânĭ și merg maĭ ântâiŭ la palatul principeluĭ, pe care-l stropesc fie-care la rêndul sĕŭ și separat... apoĭ merg la mitropolitul local și de acolo pe la casele tuturor miniștrilor și ale cetățenilor maĭ avuțĭ pentru a-ĭ stropi ... Tot în acest mod banda musicanților cu tobe, cu fluere, cu torțe aprinse, cutrieră orașul în cursul nopțiĭ și în nóptea următóre, făcând serenade boierilor ... Mulțimea și bucuria glótelor în Ţéra-românéscă la Bobotéză întrece tot, ce se petrece la curțile celor maĭ marĭ principĭ aĭ creștinătățiĭ... În diminéța sërbătoriĭ... plecarăm (la liturghiă) cu mare pompă, trupele fiind înșirate la drépta și la stânga de la mănăstire până la palat ... fâlfâind stégurile lor cele cu crucĭ. De câte orĭ descărcaŭ muschetele lor, fumul se ridica de asupra capetelor. Numĕrul total al trupelor, după cum ne-am informat maĭ în urmă, fu cam la 100.000 .... Apoĭ intrarăm în biserică .... Când principele sărută crucea, se dede semn trupelor și ele aŭ descărcat tóte muschetele lor de bubuia prin aer, și noĭ ne temeam sĕ nu cadă pe noĭ biserica și urechile nóstre asurdiră de tot etc.» [2]).

Tot în acelașĭ timp, un alt superior bisericesc, Marcus Bandinus, archiepiscopul Marcianopoleĭ, întreprinse și dênsul o călĕtoriă prin Moldova — un fel de visitațiune canonică pe la bisericile catolice din acest principat —

---

[1]) Ast-fel resultă din o seriă de colinde române, ce se cântă la Bobotéză:

Apoĭ toțĭ sĕ ne-adunăm
Și pe Ioan sĕ-l lăudăm,
Lângă apă când vom sta:
Toțĭ sĕ ne rugăm așa:
— Oh! cerescule 'mpĕrate
Spală și-a nóstre pĕcate ...

Marian, Sërbătorile, I. p. 198.

[2]) Hasdeu, Arch. ist. II. 92 seqq.

și étă cum ne descrie dênsul solemnitatea sĕrbătoriĭ de 6 Ianuarie, ce se celebra în capitala Moldoveĭ.

«După un us și obiceiŭ tradițional se adună în ajunul Bobotezeĭ la Iașĭ, în capitala și reședința Voivoduluĭ, toțĭ vlădiciĭ séŭ episcopiĭ schismaticĭ din țéra acésta, patru la numĕr dimpreună cu Mitropolitul, făcând voivoduluĭ serviciŭ divin, cu tămâiă, cu apă sfințită, cu sĕrutarea cruciĭ și cu alte ceremoniĭ și urându-ĭ prin cântărĭ: domniă fericită, anĭ fericițĭ, prosperitate și succese fericite în tóte lucrurile» [1]).

Caracterul adânc religios, al acesteĭ festivitățĭ solemne, care prin strălucirea ceremonielor sale, bisericescĭ, oficiale și militare, întrecea tóte usurile religióse de la Nascerea și Învierea Domnuluĭ, fără îndoiélă, că nu aparținea riturilor și tradițiunilor creștine. Miile de egumenĭ, de preoțĭ, călugărĭ și diaconĭ cu mitropolitul de la Têrnova și cu alțĭ mitropolițĭ, precum și mulțimea glótelor din tótă Țéra-românéscă, ce se adunaŭ la Têrgovisce în ḑiua de 6 Ianuarie, în fine acelașĭ caracter imposant al acesteĭ sĕrbătorĭ la Iașĭ, în ceea laltă capitală românéscă, ne revócă în memoriă întrunirile și solemnitățile marĭ anuale ale Ionienilor, și ale Hyperboreilor la templele luĭ Apollo.

După splendórea estra-ordinară, cu care se celebra acéstă ḑi în amêndóue Principatele române, după felicitările oficiale, ce se adresaŭ cu acéstă ocasiune Domnilor — numițĭ Ion — pentru un an bun favorabil, fericit și norocos, ḑiua de 6 Ianuarie ne apare la poporul român ca o solemnitate religiósă și politică pentru începutul anuluĭ noŭ, ca o sĕrbătóre mare tradițională în onórea luĭ Ianus séŭ Ἴων, care deschide anul noŭ, care aduce prosperitate și abundență în tóte, și fericirea la toțĭ [2]).

Vechimea acesteĭ sĕrbătorĭ naționale în Dacia o putem urmări până în epoca romană.

Martirologiul roman consacră ḑiua de 7 Ianuarie pentru Dacia, episcopuluĭ Niceta al Dacieĭ (a. 398. 402 d. Chr.), care după cum se esprimă

[1]) **Marci Bandini** Visitatio generalis a. 1647: Ex usu et receptâ consvetudine in Vigilia Epiphaniae omnes Vladicae, sive Episcopi Schismatici hujus Provinciae (qui sunt quatuor cum Metropolita) Iassium ad Sedem Metropolitanam Vajvodae conveniunt, thure, aquâ benedictâ, osculo crucis et aliis ceremoniis eidem solemnizantes, et felix regimen, felices annos, fortunatos rerum progressus, decantantes (Codex Bandinus. Ed. Acad. rom., Bucurescĭ, 1895 p. 141).

[2]) Ḑiua de 7 Ianuarie (septimo Idus Ianuarii) avuse și la Romanĭ o însemnătate tradițională. Era o ḑi de bun auguriu, adevĕratul început al anuluĭ noŭ politic. În aceea ḑi, consecrată luĭ Ianus, luase Cesar fascele puteriĭ, și tot în ḑiua de 7 Ianuarie luase nepotul sĕŭ Octavian cârma imperiuluĭ roman. (C. I. L. I. p. 383).

textul acestuĭ martirologiŭ a îmblânḑit și adus la ascultare ginţile sĕlbatice predicându-le cuvintele evangelieĭ [1]).

Se atribuia așa dar Sfântuluĭ Niceta în Dacia același rol civilisatoriŭ, pe care î-l avuse într'o vechime depărtată Ianus séŭ Ἴων, veneratul strămoș al naţiuniĭ pelasge [2]).

Sĕrbătorile creștine aŭ înlocuit, după cum scim, pe altele maĭ vechĭ. Însă caracterul poporal al festivităţilor aŭ rĕmas peste tot locul aceleașĭ, numaĭ numirile s'aŭ schimbat. Ḑiua de 7 Ianuarie, avuse așa dar la Carpaţĭ și la Dunărea de jos o însemnătate particulară religiósă încă în epoca romană. După călindariul oficial al imperiuluĭ roman, ḑiua de 7 Ianuarie, era ḑiua festivă a luĭ Ianus, ér în menologiele biserice̋ creștine orientale ea este consecrată memorieĭ luĭ Ion Botezătoriul.

De numele luĭ Ianus, după cum vedem, sunt legate începuturile politice ale raseĭ pelasge nu numaĭ în părţile de apus, dar și în părţile de rĕsărit ale Europeĭ.

Revenim acum la patera de la Petrósa.

Acéstă importantă reliquiă deschide înaintea nóstră un câmp vast de vederĭ, de cercetărĭ și meditaţiunĭ.

Vom esamina acum acest preţios document și din punct de vedere al particularităţilor sale etnografice.

Costumele divinităţilor, representate pe acéstă frumósă pateră, nu sunt nicĭ grecescĭ nicĭ asiatice. Ele aŭ din contră un caracter archaic pelasg, însă pelasg nordic. Același caracter î-l aŭ și atributele divinităţilor: arcul, busduganul, sbicele, corbul, făcliele, paterele și coșurile cu fructe.

Cu deosebire, ne atrage atenţiunea, împrejurarea, că regele hyperboreŭ, Ianus, precum și alte șése divinităţĭ figurate pe acéstă pateră, pórtă ornamente preţióse în pĕr, unele de asupra frunţiĭ, altele pe vêrful capuluĭ. Tot ast-fel, cu o decoraţiune rotundă de asupra frunţiĭ, e înfăţișat Ianus pe un vechiŭ as séŭ libră română.

Fără îndoiélă, noĭ avem aicĭ ornamentele caracteristice ale Hyperboreilor și Arimaspilor.

Hyperboreiĭ, după cum i numiaŭ Greciĭ, constituiaŭ un popor pelasg fórte estins în părţile de nord ale peninsuleĭ Thracice [3]). O parte din aceștĭ Hyperboreĭ, aceia, carĭ escelaŭ cu deosebire prin pietatea și viéţa lor pacĭnică, î-șĭ

---

[1]) Martyr. rom. Septimo Idus Januarii (7): In Dácia sancti Nicétae Episcopi, etc.

[2]) Pe un relief descoperit la Turda (Potaissa) în Transilvania, și reprodus în Archaeologisch-epigraphische Mittheilungen, XVII, p. 16, Esculap, fiul luĭ Apollo, ne apare figurat în același costum, și aprópe în aceeașĭ atitudine ca ḑeul Marte pe patera de la Petrósa.

[3]) Apollonii Rhodii Argon. II. v. 675.

aveaŭ locuințele sale lângă gurile Dunăriĭ; ér în partea de apus, lângă aceștĭ Hyperboreĭ legendarĭ se aflaŭ stabilițĭ Arimaspiĭ ceĭ belicoșĭ. Locuințele acestor Arimaspĭ, ne spun cele maĭ vechĭ fântânĭ geografice, se aflaŭ lângă Oceanos potamos, ῥόος Ὠκεανοῖο, séŭ Istru [1]), ér de asupra lor se întindea catena munților Ripaei séŭ Carpațĭ [2]). La Dionysiu Periegetul, aceștĭ Arimaspĭ de lângă Oceanos potamos sunt amintițĭ cu epitetul caracteristic de ἀρειμανίοι [3]). În fond acest epitet, de Arimanii, este numaĭ un termin sinonim cu Arimaspi, o formă alterată de autoriĭ grecescĭ în loc de Arimasci [4]) și care corespunde din punct de vedere geografic și etnografic la Arimi din Iliada luĭ Homer [5]) și din Theogonia luĭ Hesiod [6]).

Din punct de vedere etnic, Arimaspiĭ formaŭ cu veciniĭ lor Hyperboreiĭ numaĭ una și aceeașĭ naționalitate mare pelasgă. Arimaspiĭ, ne spune

---

[1]) **Dionysii** Orb. Descr. v. 27—33.— În Argonauticele luĭ Orpheu (v. 1063) Arimaspii sunt amintițĭ în apropiere de Getĭ și eĭ locuiaŭ lângă Maeotis (înțelege aicĭ Matoas, numele vechiŭ al Istruluĭ. Stephanus Byz., v. Δάνουβις).

[2]) Damastes din Sigeion, un contemporan al luĭ Herodot, în cartea περὶ ἐθνῶν: ἄνω δ' Ἀριμασπῶν τὰ Ῥίπαια ὄρη, ἐξ ὧν τὸν βορέαν πνεῖν.—Pescerile luĭ Boreas din munțiĭ Ripaei se aflaŭ, după cum scim, în ținutul Geților. Silii Italici Pun. VIII. 501 seqq.:

. . . . Calais, Boreae quem rapta per auras
Orythia vago Geticis nutrivit in antris.

Cu privire la locuințele Arimaspilor în părțile de nord ale Istruluĭ maĭ aflăm următórele date în geografia luĭ Strabo: «Ceĭ de ântâiŭ, carĭ aŭ descris regiunile, spuneaŭ, că de asupra Pontuluĭ euxin, a Istruluĭ și a Adrieĭ (Ardéluluĭ) locuiaŭ Hyperboreiĭ, Sauromatiĭ și Arimaspiĭ (οἱ δ' ἔτι πρότερον διελόντες τοὺς μὲν ὑπὲρ τοῦ Εὐξείνου καὶ Ἴστρου καὶ τοῦ Ἀδρίου κατοικοῦντας Ὑπερβορέους ἔλεγον καὶ Σαυρομάτας καὶ Ἀριμασποὺς. Strabonis lib. XI 6. 2). — Mela (II. 1) încă amintesce pe Arimaspĭ între cele de ântâiŭ popóre ale Scythieĭ europene, ér după Arimaspĭ urmaŭ Essedoniĭ până la Meotida: Scythia Europaea. Hominum primi sunt Scythae, Scytharumque, quis singuli oculi esse dicuntur, Arimaspae. Ab eis Essedones usque ad Moeotida.— Tomaschek însă neținênd sémă de vechile isvóre geografice și voind a aduce o lumină în etnografia preistorică numaĭ pe basa unor etimologie cu totul arbitrare rĕtăcesce căutând pe Hyperboreĭ și pe Arimaspĭ până prin regiunile cele maĭ depărtate ale Asieĭ centrale (Sitzungsberichte, Akad. d. Wiss. hist.-phil. Classe, CXVI B. pag. 757 seqq.).

[3]) **Dionysii** Orb. Descr. v. 31: πρὸς βορέην, ἵνα παῖδες ἀρειμανέων (ἀρειμανίων) Ἀριμασπῶν. — Cf. Eustathii Commentarium v. 31.

[4]) Sufixul antic pelasg în ascus, asci, ce corespunde la românescul escu, escĭ, maĭ esista și în epoca romană la Liguriĭ din Italia superióră, și el s'a maĭ păstrat până astă-ḑĭ la o mulțime de localitățĭ din ținuturile de acolo. D. e. Rimasco, Romagnasco etc. (Cf. Jubainville, Les premiers habitants, II. 46).

[5]) **Homeri** Ilias, II. v. 783.

[6]) **Hesiodi** Theog. v. 304.

Stephan Byzantinul, eraŭ un popor din gintea Hyperboreilor [1]). Însă domnia politică peste Hyperboreiĭ ceĭ pacĭnicĭ de la Istrul de jos o aveaŭ veciniĭ lor de apus Arimaspiĭ ceĭ rĕsboinicĭ.

Poetul epic Pherenicos din Heraclea, ne descrie ast-fel pe Hyperboreĭ: «Hyperboreiĭ locuesc în părţile estreme (τὰ ἔσχατα), sub templul luĭ Apollo. Eĭ sunt cu totul nedeprinşĭ la rĕsboiŭ, şi se trag, după cum spun tradiţiunile, din nému1 Titanilor celor vechĭ [2]); eĭ sunt stabilițĭ sub cursul cel recé al luĭ Boreas şi adoréză pe un rege din némul Arimaspilor [3])».

Atât Hyperboreiĭ de lângă gurile Istruluĭ, cât şi Arimaspiĭ veciniĭ lor, devenise făimoşĭ înaintea Grecilor pentru avuţiele lor cele enorme, în turme, în cireḑĭ de vite şi în metale preţióse, dar cu deosebire în aur.

După poetul Pindar, Hyperboreiĭ purtaŭ pe cap coróne aurite de laurĭ [4]), ér Arimaspiĭ î-şĭ legaŭ pletele lor cu şireturĭ de aur [5]) şi purtaŭ de asupra frunţiĭ ornamente strălucitóre în formă de stele séŭ florĭ.

Acest lux national, prin care se distingeaŭ cu deosebire Arimaspiĭ ceĭ avuţĭ de aur, făcuse pe poeţiĭ grecescĭ sĕ caracteriseze pe Arimaspĭ într'un mod satiric séŭ mitologic, ḑicând despre dênşiĭ, că pórtă un ochiŭ în frunte.

Ast-fel poetul şi istoricul Aristea, care trăise înainte de Herodot, ne descrie pe Arimaspĭ în modul următoriŭ: «rĕsboinicĭ mulţĭ şi puternicĭ, avuţĭ de ergheliĭ, de turme şi cireḑĭ de vite, bărbaţĭ cu plete stufóse, ce fâlfâie în aer, ceĭ maĭ robuştĭ din toţĭ ómeniĭ, avênd fie-care câte un ochiŭ în fruntea sa cea frumósă» [6]).

---

[1]) **Stephanus** Byz., v. Ἀριμασποί, ἔθνος Ὑπερβορέων.

[2]) În tradiţiunile poporale române vechiĭ Titanĭ ne apar sub numele de Tătariĭ ceĭ marĭ, séŭ urieşĭ. Despre eĭ se vorbesce, că ar fi locuit o-dată şi pe teritoriul comuneĭ Petrósa. «Bĕtrâniĭ spun, că în acéstă localitate (Petrósa) ar fi locuit altă dată Tătarĭ, şi că-şĭ aveaŭ chiar şi biserica lor în mijlocul satuluĭ, unde astă-ḑĭ se află construit un zid de pétră, un han, unde, când s'a săpat beciul s'a găsit o mulţime de oseminte, maĭ marĭ de cât mărimea naturală a omuluĭ, şi care se ḑic, că sunt óse de Tătarĭ» (Respunsurĭ la Cestionariul istoric). De regulă în tóte locurile aceste, unde poporul ne spune, că aŭ locuit o-dată Tătarĭ, se găsesc resturĭ vechĭ de construcţiunĭ, arme de bronz, fragmente de ceramică preistorică, şi instrumente de pétră.

[3]) **Pherenicos** la Boeckhius Pindari opera, I. 1. 96.

[4]) **Pindari** Pyth. X. 30.—Veḑĭ şi Eckhel despre Ianus, in Doctr. num. vet. Vol. V. p. 215.

[5]) **Lucani** Phars. lib. III. v. 295: auroque ligatas substringens Arimaspe, comas.

[6]) **Tzetzes** la Tomaschek in Kritik d. ältesten Nachrichten über den scythischen Norden (Sitzungsb. d. Acad. d. Wiss. Phil.-hist. Cl. Wien, CXVI B. 758.) — Atheniениĭ, carĭ se consideraŭ ca o vechiă colonia a luĭ Ἴων séŭ Ianus (Plato, Euthydemus, Ed. Didot, vol. I. p. 227. 24. — Stephanus Byz., v. Ἰωνία), încă purtaŭ pe vêrful capuluĭ, séŭ pe frunte, ornamente de formă circulară, cyclade (Isidori

Pe vechile monumente de artă, Arimaspiĭ eraŭ înfăţişaţĭ ca un popor cu caracter eroic, însă violent. Eĭ pórtă pe cap o căciulă ţurcănéscă cu vêrful plecat înainte; aŭ o cămésă lungă, ce le trece până peste genunchĭ şi un fel de ismene séŭ pantalonĭ maĭ strimţĭ (anaxyrides, bracae [1]). Nicĭ o-dată însă, pe aceste monumente vechĭ, Arimaspiĭ nu sunt figuraţĭ cu un ochiŭ în frunte.

În fine maĭ amintim aicĭ, că în colindele apolinice române s'aŭ păstrat încă până astă-dĭ unele reminiscenţe, că o-dată în ţinuturile de la Carpaţĭ şi de la Istrul de jos se purtaŭ ornamente arimaspice pe cap, orĭ de asupra frunţiĭ [2]).

După cum am vĕdut maĭ sus, patera de la Petrósa ne înfăţişéză prin decoraţiunile sale hieratice sĕrbătórea cea mare a Hyperboreilor şi a Arimaspilor în onórea divinităţiĭ Terra Mater, a pămêntuluĭ productiv, mama cea fecundă a tuturor fiinţelor.

Timpul acesteĭ importante festivităţĭ anuale se vede indicat pe pateră în mod destul de espresiv. O viţă frumósă de vită cu strugurĭ decoréză tronul de aur al Mameĭ marĭ; alte patru viţe de viă, încărcate cu strugurĭ ajunşĭ la maturitate, încing jur împrejur patera cea sfântă; în fine lângă regele Ianus este înfăţişat un mic prunc, ce aduce ca dar un spic de grâŭ de o mărime estraordinară.

Avem aşa dar aicĭ o mare festivitate anuală întru lauda şi preamărirea

---

Etymologiarum lib. XIX. 30. 3). — Dioscurii, fiĭ luĭ Tyndareus, pe carĭ i vedem figuraţĭ şi pe patera de la Petrósa, pórtă ornamente preţióse, séŭ stele, pe vêrful capuluĭ. La Valeriu Flacc eĭ sunt numiţĭ Astrocomantes Tyndaridae (Argon. lib. V. v. 367—368). Dioscurii, după cum se spune, întemeiase vechia capitală a regeluĭ Aiete, numită şi Dioscurias, aceeaşĭ unde astă-dĭ se află ruinele Tirighineĭ (Cf. Pliniu, V. 5).— În cântecele eroice române Tyndareus, părintele Dioscurilor ne apare sub numele de Tudor Tudorel. Despre cyclul epic al Tyndaridilor la poporul român vom vorbi maĭ târdiŭ.

[1]) **Daremberg**, Dictionnaire des antiquités, v. Arimaspi.

[2]) Şezătoarea (Fălticenĭ) An. I. p. 148:

În cap are o scufie
şi scufia-ĭ de scumpie
şi de desupt de scumpie
este o pétră despicată
de se vede lumea tótă . . .

În altă variantă de la Teodorescu, Poesiĭ pop., p. 21:

. . . . o pétră nestimată
de pe fruntea-ĭ coronată.

Ornamente în formă de steluţe de asupra frunţiĭ se vĕd şi la unele tipurĭ representate pe monetele vechĭ ale Dacieĭ (Bolliac, Trompetta Carpatilor, nr 939, an. 1871, fig. 49. — Vechiĭ Domnĭ aĭ Ţĕriĭ-românescĭ încă purtaŭ pe căciulă, de asupra frunţiĭ orĭ în partea dréptă, medalióne rotunde, ornate cu petre preţióse.

divinităţiĭ Terra Mater, după ce se termină secerişul câmpurilor şi când începe culesul viilor.

În Fastele luĭ Philocal (d. Ch. 354), ce ne înfăţişéză călindariul oficial din timpurile din urmă ale imperiuluĭ, diua de 5 Septembre (Nonis Septembris) ne apare consecrată prin cuvintele MAMMES · VINDEMIA (sĕrbătórca Mamcĭ. Culesul viilor [1]). «Mammes» este aicĭ un cuvênt eminamente pelasg, însă în formă grecisată. După Stephan Byzantinul, Rhea identificată cu Terra Mater era numită şi Mă [2]), de sigur un simplu vocativ (Mam'!), după cum acelaşĭ cuvênt î-l aflăm şi la Eschyl: Μᾶ Γᾶ (Mater Terra! [3]).

Împrejurarea, că sĕrbătórea principală religiósă a Hyperboreilor, în onórea divinităţiĭ Terra Mater, se celebra în luna luĭ Septembre, după strîngerea recoltelor, şi că între divinităţile, ce iaŭ parte la acéstă mare solemnitate vedem şi personificarea anuluĭ noŭ, ne face a presupune, că Hyperboreiĭ şi Arimaspiĭ, ce adoraŭ pe Terra Mater şi pe Apollo, ca o divinitate a sóreluĭ, aveaŭ un călindariŭ agricol şi pastoral; că la dênşiĭ anul noŭ începea în luna luĭ Septembre, întocmaĭ după cum în Septembre începea anul noŭ la Hyperboreiĭ de la Delphi, la triburile pelasge din Creta, din Cypru, din Asia mică, şi într'o epocă depărtată la Romanĭ şi Volsinĭ [4]).

Terminând aicĭ acéstă esaminare a patereĭ de la Petrósa, care prin figurile sale hieratice ne înfăţişéză o vechiă sĕrbătóre pelasgă numită în călindariul imperiuluĭ roman «Mammes vindemia», ne întrebăm, dacă acest vas de sacrificiŭ a putut avé, din punct de vedere al festivităţilor agricole, vre un raport óre care cu regiunea de la Carpaţĭ şi Istru.

În părţile de apus ale Măriĭ negre, cultura viţcĭ de viă se reduce la timpurĭ fórte depărtate. Centrul cel puternic al cultuluĭ luĭ Liber Pater (Bacchus) era în ţinuturile locuite de Geţĭ. O monetă romană din timpul luĭ Traian representă pe DACIA personificată şedênd pe o stâncă, avênd pe cap o căciulă naţională Dacă şi ţinênd în mâna dréptă spice de grâŭ, ér lângă dênsa se vĕd figuraţĭ doĭ copiĭ, dintre carĭ unul i ofere un mănunchiŭ de spice, ér cel alalt un strugure [5]).

Tot ast-fel şi în timpurile istorice maĭ noue, ţĕrile române de la Istru aŭ fost tot de una renumite pentru calitatea cea escelentă a cerealelor şi a vinurilor sale. Vechiul judeţ numit Săcuienĭ, astă-dĭ desfiinţat, pe al căruĭ teri-

[1]) C. I. L. vol. I. p. 401. — În călindariul creştin: 8 Sept. Nascerea Maiciĭ Domnuluĭ.

[2]) **Stephanus** Byz. v. Μάσταυρα: Ἐκαλεῖτο δὲ καὶ ἡ Ῥέα Μᾶ. — Cf. Strabo, lib. XII 2. 3.

[3]) **Aeschyli** Suppl. v. 890.

[4]) **Livii** R. R. lib. VIII. 3.

[5]) **Eckhel**, Doctr. num. vet. Vol. VI, p. 428.

toriŭ se afla comuna Petrósa, a purtat ca emblemă o ciorchină de strugurĭ [1]).

Putem ast-fel presupune, că acéstă pateră magnifică a fost de la început destinată ca un vas sacru, pentru un templu óre-care, din regiunea cea viticolă și agricolă a Geților, séŭ a vechilor Hyperboreĭ, de la Dunărea de jos.

4. *Fibula în formă de phoenix din tesaurul de la Petrósa.*
(Ill. *Fibula maior).*

Vom vorbi aicĭ despre un al treilea obiect din tesaurul de la Petrósa, despre o fibulă, ce representă figura uneĭ pasĕrĭ sacre de mărimea unuĭ șoim.

Întrégă suprafața acesteĭ pasĕrĭ de aur se afla în momentul descopeririĭ tesauruluĭ decorată în mod strălucit cu diferite petre fine și cristale, de colóre roșiă, verde, albastră și galbenă.

De asupra, pe cap, acéstă pasĕre avea ca moț un granat roșu, ochiĭ eraŭ formațĭ din petre roșie, ér de códă, se aflaŭ suspendate cu lănțușóre fine de aur, patru globule de petre albe în formă de oușóre.

Întreg aspectul acesteĭ pasĕrĭ era de o frumseță estra-ordinară. Ea representa în tot casul o pasĕre miraculósă a religiuniĭ antice.

Pasĕrile aŭ avut în credințele și superstițiunile poporuluĭ pelasg un rol fórte important, cu deosebire la Etruscĭ și Latinĭ. Din aceste pasĕrĭ unele eraŭ considerate de bun auguriu ér altele de reu auguriu séŭ ominóse.

Aparițiunea, cântecul și sborul lor în anumite timpurĭ și locurĭ eraŭ semne, ce prevestiaŭ intențiunea bună, orĭ rea, a divinităților.

În ritualele etrusce, se aflaŭ depinse maĭ multe speciĭ de pasĕrĭ, pe carĭ, după cum scrie Pliniu, nime nu le-a vĕdut, și carĭ e mirare dicea dênsul, că lipsesc, când vedem, că sunt în abundență chiar și acele, pe carĭ le distruge în continuŭ gura omenéscă [2]).

Rĕmâne însă afară de orĭ-ce îndoiélă, că ornamentarea pasĕreĭ celeĭ marĭ de aur din tesaurul de la Petrósa nu se datoresce nicĭ de cum spirituluĭ de imaginațiune al artistuluĭ.

La poporul pelasg, cu deosebire în cultul religios, tóte î-șĭ aveaŭ formele sale tipice, tradiționale, de la carĭ nu era permis nimĕnuĭ a se abate. Putem

---

[1]) Grecianu, Eraldica română, p. 149.— Ér Iorgulescu în Dict. geogr. Buzĕŭ, p. 89, scrie: Viile în acest județ (al Buzĕuluĭ) se cultivă din timpurĭ depărtate și reputațiunea lor e stabilită din vechime, ceea ce a făcut pe Domnul Țĕreĭ, Constantin Brâncoveanu sĕ-șĭ aibă via sa Domnéscă în délul Dumbrăviĭ».

[2]) Plinii H. N lib. X. c. 17.

ast-fel presupune, că noĭ avem aicĭ figura uneĭ pasĕrĭ, căreia artistul i-a dat ființă după un model tradițional.

O particularitate însă atrage cu deosebire atențiunea archeologuluĭ și istoriculuĭ. Pe pieptul acesteĭ pasĕrĭ misteriόse se vede figurat un lectulum, un pat, orĭ légăn, format din lamine subțirĭ de aur, ér cavitățile intermediare ale acestuĭ légăn se aflaŭ împlute cu petre prețiόse, când tesaurul a fost scos la lumină din sînul pămêntuluĭ [1]). În mijlocul acestuĭ légăn se vedea așeḍată o pétră mare albastră de forma unuĭ oŭ [2]). În fine pasĕrea e figurată cu aripele strînse sub piept și cu cόda întinsă, séŭ în atitudinea descinderiĭ sale din sbor.

Ce fel de pasĕre religiόsă era acésta, vom cerca sĕ aflăm cu ajutoriul descrierilor, ce ni le-aŭ transmis autoriĭ grecĭ și romanĭ.

Cea maĭ nobilă, și tot-o-dată cea maĭ fenomenală pasĕre a tradițiunilor vechĭ, a fost phoenixul.

Acéstă pasĕre, după cum spunea teologia antică, era numaĭ una singură în tόtă lumea (unica semper avis). Ea era consecrată sόreluĭ (Solis avis) și trăia, după cum scriaŭ uniĭ, 700 anĭ, după alțiĭ 509 anĭ. Când se apropia de sfârșitul lungeĭ sale viețĭ, ea î-șĭ construia din ramurĭ și plante frumos mirositόre un pat séŭ cuib, se așeḍa pe acest cuib, și ast-fel î-șĭ termina viéța; apoĭ din mĕdua sa se forma îndată un oŭ și din care se născea un noŭ phoenix.

Vom reproduce aicĭ principalele date, ce le aflăm menționate la autoriĭ

---

[1]) Descrierea canoniculuĭ **Dr. Fr. Bock**: gerade dieses Objekt ehemals eine äusserst reiche Ausstattung besass . . . . . Namentlich bemerkt man auf der Brust ein grosses rechteckiges lectulum, welches von einem Kranze von kleineren, unregelmässig polygonen Fassungen umgeben ist.

[2]) **Odobesco**, Le Trésor de Pétrossa, I. 16: Déposition des paysans Nicolas Baciu, Georges, son fils, Ion Lemnar et Achim, fis de Nicolas, faite le 10 juillet 1838: un oiseau, grand comme un épervier, ou plus grand qu'un merle, couvert de pierres bleues, rouges et vertes. — Interrogatoire de l'Albanais Anastase Vérussi: Le grand oiseau avait un bec, sur lequel ou reconnaissait la trace des pierres qui avaient disparu. — Raport du logothète Kyr-Iacov. . . . adressé le 12 juillet 1838: Cinq oiseaux, dont l'un, grand comme un pigéon, portait sur le dos (ventre) un gros rubis balais, de forme ovale et de la grosseur d'un oeuf, tandis que son corps était recouvert dex diverses pierres, rouges, bleues, vertes, jaunes et blanches. — Déposition de Ion Lemnar (16 juillet 1838): Un oiseau de la grosseur d'un merle, sans ailes ni piedes, sa tête était recourbée vers la voussure du dos, qui était ornée de trois rangées de pierres rouges, vertes et bleues, les unes grosses comme des noisettes et les autres plus grosses encore . . . et sur le jabot se trouvait une pierre bleue ovale, de la grosseur de deux noisettes. Cet oiseau était creux à l'intérieur, et par toutes les cavités d'où les pierres étaient tombées il s'échappait une poussière noire. Aux yeux, il avait des pierres rouges de la dimension d'une lentille.

vechĭ cu privire la acéstă pasĕre fabulósă; ele ne vor servi spre a ne puté da sémă de caracterul și importanța istorică a acestuĭ obiect unic, în tóte tesaurele archeologice, câte ne sunt cunoscute până astă-dĭ.

Vom începe maĭ ântâiŭ cu Herodot. Dênsul scrie:

«Maĭ esistă și altă pasĕre sacră, numită phoenix, pe care eŭ ce e drept nu am vĕdut'o, de cât numaĭ depinsă. Ea visitéză fórte rar Egipetul, numaĭ la câte un interval de 500 anĭ, dupa cum spun Heliopolitaniĭ. Ea vine, după cum se spune, numaĭ atuncĭ, când a murit tatăl eĭ. Mărimea și forma eĭ, dacă pictura o representă esact, sunt ast-fel: unele din penele sale aŭ colóre auriă, altele roșiă, ér după formă și după mărime, ea séměnă fórte mult cu aquila. Acest phoenix, după cum se spune . . . . . plécă din Arabia, transportéză în templul sóreluĭ corpul părinteluĭ sĕŭ învĕluit în smirnă și-l înmormêntéză în templul sóreluĭ. Transportarea o face în modul următoriŭ: maĭ ântâiŭ alcătuesce din smirnă o formă de oŭ, de o greutate, cât póte sĕ o ducă, apoĭ se încércă maĭ ântâiŭ, dacă e în stare sĕ transporte greutatea acésta, și după ce a făcut esperimentul acesta, ea escavéză oul, pune în lăuntru resturile părinteluĭ sĕŭ, ér partea escavată a ouluĭ pe unde a pus în lăuntru rĕmășițele părinteluĭ sĕŭ, o astupă érășĭ cu altă smirnă. Ast-fel, că greutatea părinteluĭ sĕŭ învĕluit în smirnă este aceeașĭ cu a ouluĭ. Apoĭ lipind acest oŭ jur împrejur, ea î-l transportă în templul sóreluĭ [1])».

Ér la Pliniu aflăm următórele:

«Cea maĭ nobilă pasĕre este phoenixul din Arabia, însă nu sciŭ, dacă nu cum-va e numaĭ o fabulă, că ea ar fi una singură în tótă lumea, și că numaĭ rar se póte vedé. După cum se spune, ea este de mărimea uneĭ aquile, gâtul jur împrejur i strălucesce ca aurul, ér pe cea laltă parte a corpuluĭ este roșiă, códa e albastră întrețesută cu pene roșiĭ, sub gât are bărbiĭ și pe cap un moț. Cel de ântâiŭ dintre Romanĭ, care a vorbit despre acéstă pasĕre este Maniliu, un senator distins prin cunoscințele sale, ce singur și le-a câștigat. Dênsul spune, că în Arabia acéstă pasĕre e consecrată Sóreluĭ, că träesce 509 anĭ, ér când îmbĕtrânesce î-șĭ construesce un cuib cu ramurĭ de canele și de tămâiă, î-l umple cu mirosurĭ, se așédă pe acest cuib și móre. Apoĭ din ósele și din mĕduva sa se nasce maĭ ântâiŭ un verme, din care se desvóltă un puiŭ, și cea de ântâiŭ grijă a acestuĭ noŭ phoenix este, sĕ îndeplinéscă onorile funerare pentru cel de ântâiŭ. El transportă cuibul întreg în apropiere de Panchea în orașul Sóreluĭ și-l depune aci pe altariŭ. Același Maniliu ne maĭ spune, că de-o-dată cu viéța acesteĭ pasĕrĭ se termină și revoluțiunea anuluĭ celuĭ mare, și că atuncĭ începe un

[1]) **Herodoti** lib. II. c. 73.

noŭ period cu aceleașĭ caractere pentru anu-timpurĭ și pentru constelațiunĭ. Corneliu Valerian scrie de asemenea, că sub consulĭĭ Q. Plautiu și Sex. Papiniu (a. R. 789, d. Chr. 36) phoenixul a sburat în jos spre Egipet. Acéstă pasĕre a fost adusă în Roma, pe când principele Claudiu era censor, în anul 800 al Romeĭ (47 d. Chr.), ea a fost arătată în comițiĭ și s'a încheiat un proces-verbal asupra acestuĭ cas, însă nimenea nu se îndoia, că era numaĭ un phoenix fals [1])».

Alte importante notițe le aflăm la **Tacit**, care scrie:

«Sub consulatul luĭ Fabiu și al luĭ L. Viteliu (a. R. 788; d. Chr. 34), după un lung period de secule, a sosit în Egipet pasĕrea phoenix. Venirea eĭ aicĭ a servit ca materiă pentru ceĭ maĭ învĕțațĭ bărbațĭ din țéra acésta și din Grecia, ca sĕ discute acest miracul. Eŭ voiŭ raporta aicĭ faptele, despre carĭ în general părerile sunt uniforme, precum și alte date maĭ puțin sigure, carĭ însă presintă un interes, ca sĕ fie cunoscute. Acéstă pasĕre este consecrată sóreluĭ, și toțĭ câțĭ aŭ descris forma eĭ spun, că are o figură și pene deosebite de cele lalte pasĕrĭ. Despre lungimea viețeĭ sale părerile variéză. După cum spun ceĭ maĭ mulțĭ, ea trăesce 500 anĭ, sunt însă uniĭ carĭ afirmă, că ea are o viéță până la 1461. Cel de ântâiŭ phoenix s'a arătat, după cum se spune, în timpul luĭ Sesostre, al doilea în timpul luĭ Amasis, al treilea sub Ptolemeu Macedonianul, ce a domnit peste Egipet; că acéstă pasĕre a sburat în orașul, al căruĭ nume este Heliopolis, însoțită de maĭ multe cârdurĭ de alte pasĕrĭ, uimite și ele de acestă formă necunoscută. Însă vechimea este întunecată. Între Ptolemeŭ și Tiberiu aŭ fost maĭ puțin de 250 anĭ, din carĭ causă uniĭ cred, că acéstă pasĕre nu a fost phoenixul cel adevĕrat și că nicĭ nu a venit din țĕrile Arabilor, de óre-ce nu avea nicĭ unul din caracterele confirmate de tradițiunile vechĭ. Acéstă pasĕre, când se împlinesce numĕrul de anĭ al viețeĭ sale și când i se apropiă mórtea, î-șĭ construesce în țĕrile sale un cuib, pe care î-l fecundéză cu puterea generatóre, din care apoĭ se nasce un puiŭ, care îndată, ce a crescut mare, maĭ ântâiŭ se îngrigesce sĕ înmormênteze pe tatăl sĕŭ, și acésta o face nu fără o consciință óre-care, ci ea ridică maĭ ântâiŭ greutatea cu smirnă, și încércă o cale maĭ lungă, dacă póte sĕ ducă sarcina și sĕ facă acéstă călĕtoriă, apoĭ ia corpul tatăluĭ sĕŭ și-l duce la altariul sóreluĭ, unde-l arde. Dar datele aceste sunt nesigure și pline de fabule. Cu tóte acestea în Egipet ómeniĭ nu se îndoesc, că acéstă pasĕre se vede câte o-dată pe acolo» [2]).

De asemenea scrie poetul **Ovidiu**, care se ocupase în particular cu vechile tradițiunĭ religióse ale timpurilor preistorice.

---

[1]) **Plinii** H. N. lib. X. c. 2.

[2]) **Taciti** Annal. lib. VI. c. 28.

«Phoenixul», dice dênsul, «după ce a împlitit cele cincĭ sute de anĭ ale vieţeĭ sale, î-şĭ construesce cu unghiele şi cu ciocul un cuib format din cojĭ aromatice, din canele frumos mirositóre, din spice de nard, din smirnă galbenă şi din cinam, se culcă pe acest pat şi-şĭ termină viéţa în mijlocul parfumelor; apoĭ din corpul sĕŭ, după cum se spune, se nasce un alt phoenix tênĕr, destinat sĕ trăéscă tot atâtea sute de anĭ, şi după ce etatea i-a dat puterĭ de ajuns, ca sĕ pótă transporta o greutate, el ridică de pe arborele cel înalt cuibul de surcele cu greutatea sa, şi apoĭ luându-şĭ avênt cu un sbor uşor transportă cu pietate légănul sĕŭ şi cosciugul părinteluĭ sĕŭ, şi-l depune în templul luĭ Hyperion, înaintea uşilor celor sacre» [1]).

În fine poetul Claudian, care trăise în seculul al IV-lea d. Chr. descrie acéstă pasĕre ast-fel:

«Ochiĭ sĕĭ scânteiă de o lumină secretă, în jurul gâtuluĭ penele i strălucesc ca flacăra, de asupra capuluĭ are o créstă roşiă, al căreĭ vêrf lucesce ca o stea şi revarsă în întunerecul nopţiĭ o lumină senină, piciórele sale sunt roşiĭ ca purpura de Tyr, un cerc azur trece peste aripele sale, ér partea superióră i este decorată cu pene auriĭ» [2]).

Dóue cestiunĭ importante de geografiă se presintă acum înaintea nóstră. Cea de ântâiŭ este: în ce părţĭ ale lumiĭ vechĭ trăia acéstă pasĕre miraculósă? Şi a dóua: unde transporta, după legendele vechĭ, acéstă pasĕre cuibul, orĭ patul cu osemintele părinteluĭ sĕŭ?

După Suida, care avuse înaintea sa un numĕr considerabil de isvóre mitologice şi istorice, astă-dĭ însă perdute, phoenixul venia în Egipet «dintr'un loc necunoscut» [3]).

După poetul Claudian, phoenixul trăia într'o pădure încunjurată de apele cele curgătóre ale Oceanuluĭ (Oceanos potamos [4]). Acelaşĭ Claudian maĭ numesce phoenixul «pasĕre Titanică» (Titanius ales), orĭ cu alte cuvinte phoenixul figura la autoriĭ vechĭ ca o pasĕre din ţinuturile Titanilor celor legendarĭ.

După geograful Mela, patria phoenixuluĭ era în Panchea, — lângă Oceanos potamos, — în apropiere de munţiĭ Ceraunicĭ séŭ aĭ Cerneĭ de astă-dĭ [5]).

[1]) **Ovidii** Metam. lib. XV. v. 397. seqq.

[2]) **Claudiani** Phoenix.

[3]) **Suidas**, v. Φοῖνιξ.

[4]) **Claudiani** Phoenix, v. 1.

[5]) **Melae** Descr. Orb. lib. III. c. 8. Extra sinum verum in flexu tamen non modico, Rubri maris . . . partem Panchaei habitant . . . De volucribus praecipue praeferenda

După poetul Ovidiu, phoenixul trăia pe o colină din locurile cele frumóse ale Elysiuluĭ [1]), una și aceeașĭ regiune geografică a timpurilor preistorice cu Valea cea admirabilă a Jalesuluĭ din Romănia, care începe din sus de Arcanĭ, și despre care vom vorbi maĭ târdiŭ.

Resultă așa dar din tradițiunile geografice, ce le avem, că phoenixul, pasĕrea cea făimósă a religiuniĭ ante creștine, trăia în regiunea cea legendară din emisfera nordică, sub orisonul cel pur și senin al Istruluĭ, în apropiere de munțiĭ Ceraunicĭ, séŭ aĭ Cerneĭ, în părțile cele apărate de vênturile recĭ și violente ale norduluĭ.

Ne întrebăm acum unde-șĭ transporta acéstă pasĕre măiéstră cuibul și cosciugul cu resturile părinteluĭ sĕŭ.

După Pliniu, phoenixul se ducea în orașul Sóreluĭ, ce era situat în apropiere de Panchaea (prope Panchaeam in Solis urbe [2]). Acelașĭ oraș, urbs Solis, se afla după geografia luĭ Mela chiar pe teritoriul Pancheeĭ în apropiere de munțiĭ Ceraunicĭ. Er după Tacit, phoenixul transporta corpul părinteluĭ sĕŭ la Heliopole (orașul Sóreluĭ). Însă Tacit ca un istoric precaut, se feresce sĕ afirme, că phoenixul se ducea la Heliopole din Egipet, fiind că esistaŭ, în diferite părțĭ ale lumiĭ, maĭ multe orașe, pe carĭ Greciĭ le numiaŭ Heliopolis. După Ovidiu, phoenixul se ducea la templul luĭ

---

phoenix, semper unica . . . . Ipsum promontorium quo id mare clauditur, a Cerauniis saltibus invium est. — Aicĭ Rubrum mare este numaĭ o simplă confusiune geografică cu πόντος ἐρυθρός și ἐρυθρά θάλασσα de la cotul Istruluĭ, numit în cântecele eroice române «podul Rușaveĭ». A se vedé maĭ sus pag. 404—417 și 439 nota 2.

[1]) **Ovidii** Amor. lib. II. 6. v. 49 seqq.

Colle sub Elysio nigra nemus illice frondet,
Udaque perpetuo gramine terra viret.
Si qua fides dubiis, volucrum locus ille piarum
Dicitur, obscenae quo prohibentur aves.
Illic innocui late pascuntur olores
Et vivax Phoenix, unica semper avis.

Numele de phoenix, ce se atribuia acesteĭ pasĕrĭ, nu este nicĭ egiptean, nicĭ grecesc; el nu putea fi de cât din limba Pelasgilor, la carĭ pasĕrile sacre aŭ avut un rol atât de însemnat. Întru adevĕr, după cum ne spune Ovidiu, la Assyrienĭ, séŭ póte la un alt popor ascus sub acest nume, phoenixul era numit phoenica (Metam. lib. XV. v. 393: Assyrii Phoenica vocant). Fără îndoiélă, că noĭ avem aicĭ numaĭ o numire, ce aparține la trupina vechiă a limbelor romanice. În realitate «phoenica» este una și aceeașĭ numire cu forma românéscă de «păunica», genul femenin al păunuluĭ. Figura cea nobilă a phoenixuluĭ, capul sĕŭ elegant (cu moț), ce se séměna cu al păunuluĭ, varietatea și frumseța estra-ordinară a penelor sale, cu deosebire strălucirea lor în aur, tóte aceste aŭ putut face pe ceĭ vechĭ sĕ considere phoenixul ca o speciă maĭ mică a păunilor.

[2]) **Plinii** H. N. lib. X. 2.

Hyperion (al Sórelui-Tată). Însă unde se afla acest sanctuariŭ, dênsul tace [1]). Ér după poetul Claudian, phoenixul transporta corpul părintelui sĕŭ în urbe Titana séŭ în orașul Titanilor [2]). După cum vedem, orașul Heliopole din legenda phoenixului este cu totul deosebit de cel din Egipet. Pentru clarificarea acestei cestiuni este de lipsă să mai adaugem aici, că însuși Herodot, care visitase Egipetul, nu amintesce cu un singur cuvênt, că preoții din Heliopolis i-ar fi spus, că acéstă pasĕre străină numită phoenix se ar fi arătat vre-o-dată la templul de acolo. Templul cel mai ilustru al lui Apollo, ca divinitate a Sórelui, se afla, după cum scim, nu în Egipet, ci în părțile de nord a lumii vechi, în regiunea Hyperboreilor celor pii.

E evident așa dar, că pasĕrea, care prin escelență era consecrată Sórelui, séŭ lui Apollo, nu putea după credințele celor vechi, sĕ călĕtorească la alt templu, de cât la sanctuariul cel mai renumit al timpurilor preistorice, din regiunea fericită a Hyperboreilor celor sfinți, acolo unde călĕtoria însuși ḑeul Apollo [3]).

Despre templul și orașul Sórelui de la Dunărea de jos mai avem și alte date importante. După tradițiunile argonautice, sanctuariul cel miraculos al Sórelui se afla în orașul regelui Aiete, care domnia peste Colchi, adecă pe teritoriul așa numiților Hyperborei. În camerile cele aurite ale lui Aiete se aflaŭ, după poetul Mimnermus, raḑele cele strălucitóre ale Sórelui [4]). Însuși capitala acestui rege avut pórtă numele de «Solis urbs» [5]). Ea se mai numesce și Titania (Τιτηνὶς Αἶα [6]), ér poetul Claudian ne spune, că phoenixul transporta resturile părintelui sĕŭ în orașul Titana. Mai notăm că lângă Istrul de jos se afla teritoriul numit Panchaea și regiunea cea făimósă pentru bunătățile sale, Arabia felix [7]).

În fine e de lipsă sĕ amintim aici încă un fapt important. Județul Buzĕului, din România, pe al cărui teritoriŭ s'a descoperit tesaurul de la Petrósa, pórtă ca emblemă un templu în stilul architecturei religióse a Dacilor, ér pe frontispiciul acestui templu se vede figurată o pasĕre în momentul descinderii

---

[1]) **Ovidii** Metam. lib. XV. v. 405 seqq.:

> Fertque pius cunasque suas, patriumque sepulcrum
> Perque leves auras Hyperionis urbe potitus,
> Ante fores sacras Hyperionis aede reponit.

[2]) **Claudiani** Phoenix, v. 92.

[3]) **Diodori Siculi** lib. II. c. 47.

[4]) **Valerii Flacci** Argon. lib. V. v. 409—416.— **Mimnermus** la Strabo, Geogr. lib. I. c. 2. 40.

[5]) **Valerii Flacci** Argon. lib. V. v. 225.

[6]) **Apollonii Rhodii** Argon. lib. IV. 131.

[7]) A se vedé mai sus pag. 509.

séŭ sosiriĭ sale acolo. După vechile ideĭ religióse pe un locaș sfânt nu putea sĕ fie figurată de cât o pasĕre sfântă.

În alte specimene ale sale, acéstă emblemă ne înfățișéză o biserică cu treĭ turnurĭ, ér jos dinaintea acesteĭ catedrale se vede figurată o pasĕre întórsă cu fața spre ușa principală, și avênd legat de picióre un obiect de formă rotundă [1]).

225.—Marca Județului Buzĕŭ (România) representând un templu, pe care descinde o pasĕre (phoenix). După sigilul judecătorieĭ jud. Buzĕŭ din a. 1851. Colecț. nóstră.

Fără îndoiélă, că elementele acesteĭ embleme sunt antice, după cum sunt fórte vechĭ insemnele maĭ multor județe din Téra-românéscă și Moldova [2]). Marca județuluĭ Buzĕŭ ne înfățișéză așa dar, după cum vedem, legenda vechiuluĭ phoenix, care sburând se așéză pe frontispiciul unuĭ templu de formă ante-creștină, séŭ care după cum ne spune Ovidiu, depunea înaintea ușilor celor sacre resturile părinteluĭ sĕŭ învĕluite într'un oŭ de smirnă [3]).

Am vorbit până aicĭ despre legendele și patria misteriósă a pasĕriĭ phoenix, pe care autoriĭ latinĭ o maĭ numiaŭ și solis avis, ignea ales, unica semper avis, vivax phoenix, aeterna avis.

Rĕmâne sĕ stabilim acum care este caracterul adevĕrat al fibuleĭ celeĭ marĭ de la Petrósa.

După forma și ornamentațiunea sa, acéstă pasĕre de aur, figurată cu un lectulum pe piept, și avênd în acest légăn o pétră prețiósă de forma unuĭ oŭ gălbuiŭ orĭ albastru, ne înfățișéză tipul unuĭ phoenix tênĕr, ce transpórtă la altariul sóreluĭ, cuibul și rĕmășițele părinteluĭ sĕŭ învĕluite într'un oŭ de smirnă, după cum spuneaŭ ceĭ vechĭ [4]).

[1]) Grecianu, Eraldica română, p. 147.

[2]) Orașele autonome î-șĭ aveaŭ încă în anticitatea preistorică insemnele lor religióse.

[3]) Maĭ notăm aicĭ, că celor vechĭ le era cunoscut și un Apollo cu epitetul de Φύξιος (Pauly-Wissowa, v. Apollo), o numire, ce ne indică un cult deosebit al luĭ Apollo lângă apa Buzĕuluĭ. Cf. maĭ sus pag. 533.

[4]) Charles de Linas era de părere, că acéstă fibulă representă o aquilă, orĭ un șoim (fibule en forme d'aigle ou d'épervier), fără sĕ aibă în vedere dóue împrejurărĭ decisive, că dacă artistul ar fi voit întru adevĕr sĕ represente pe una din aceste pasĕrĭ, atuncĭ de sigur, că dênsul, ca un technic celebru în lucrarea metalelor și petrelor prețióse, ar fi fost în stare sĕ dee acesteĭ pasĕrĭ o formă maĭ asemĕnată cu aquila, orĭ cu șoimul, și în acest cas de sigur, că nu și-ar fi decorat lucrarea sa cu petre roșii, albastre și verdĭ. — În fine maĭ e de lipsă sĕ facem aicĭ amintire de o particularitate importantă. Ion Lemnariul, descoperitoriul tesauruluĭ, ne spune, că interiorul acesteĭ pasĕrĭ

În timpurile dín urmă s'a discutat fórte mult, dacă emblema Țěreĭ-românescĭ represintă în scutul sěŭ un corb séŭ o aquilă.

Faptul însă e positiv, că figura acesteĭ pasěrĭ eraldice, variéză pe scutul Țěreĭ-românescĭ încă începând din seculul al XIV-lea. Amintim acest secul, fiind-că numaĭ de atuncĭ încep sě ne fie cunoscute cele maĭ vechĭ specimine ale acesteĭ embleme. Întru adevěr pe unele steme și pecețĭ domnescĭ, ne apare un corb, însă pe altele noĭ vedem figurată o pasěre, care după formele și atitudinea sa nu este nicĭ corb, nicĭ aquilă, cum aŭ credut în timpul din urmă maĭ mulțĭ literațĭ românĭ, de sigur sub influența ideilor naționale, că poporul român fiind format din coloniĭ romane, nu putea sě aibă alte insemne politice și militare de cât aquila.

Însă maĭ ântâiŭ e de lipsă să stabilim aicĭ, care este în general caracterul istoric al emblemelor naționale române.

Atât simbólele Țěreĭ-românescĭ cât și ale Moldoveĭ, Transilvanieĭ și Banatuluĭ [1]) sunt apolinice. În tóte aceste ne apare figurat sórele și luna nouă. Însă câte o-dată, pe lângă sóre și pe lângă lună, noĭ maĭ vedem în emblemele Țěreĭ românescĭ representată și Ursa mare (ἄρκτος) cu 9 orĭ 6 stele. Ea simboliséză așa numitul Geticum polum, Hyperboream Ursam, Geticum plaustrum [2]), cardinem mundi [3]), care după vechile ideĭ geografice și astronomice se rădima pe munțiĭ ceĭ înalțĭ aĭ Dacieĭ, pe columna cea legendară a munteluĭ celuĭ imens Atlas séŭ Oltuluĭ [4]).

Vom vorbi acum în particular despre cele dóue pasěrĭ diferite, ce ne apar figurate, când una, când alta, în emblemele Țěreĭ-românescĭ.

Corbul în legendele vechĭ era de asemenea un simbol al luĭ Apollo [5]).

---

era gol, ér în cavitățile din carĭ cădușe petrile se afla un fel de prav negru, care, după cum ne spune Verussi, când cădea pe foc producea un miros ca de puciósă; fórte probabil, că eraŭ substanțe aromatice decompuse.

[1]) **Sulzer**, Geschichte d. Transalp. Daciens, III. 680—681: Will man aber mit dem Ingenieur Friedrich Schwanz . . . glauben: der Seweriner Banat habe im Anfang nur Sonn und Mond im Wappen geführt.

[2]) **Martialis** Epigr. lib. IX. 46 v. 1—2. — **Lucani** Phars. lib. V. 23. — **Claudiani**, Bell. Get. v. 268. — Statii Thebaid. XII. v. 650. — Ér în poema luĭ Paulin către Niceta: Ibis Arctoos procul usque Dacos.

[3]) **Plinii** lib. IV. 26: gens felix, quos Hyperboreos appellavere . . . Ibi creduntur esse cardines mundi.

[4]) **Virgilii** Aen. IV. 482: maxumus Atlas axem humero torquet stellis ardentibus aptum.

[5]) **Eratosthenis** Catast. 41. — **Herodoti** lib. IV. 15. — Statii Silv. II. 4. 17: Phoebeius ales.

El însoția pe deul luminei în călĕtoriele sale [1]). Herodot amintesce de tradițiunea, că poetul Aristea din Proconnes, care compuse o poemă epică despre Arimaspĭ, urmase pe Apollo în formă de corb până la Metapontion în Italia de jos [2]). Corbul este pasĕrea cea sfântă a deuluĭ Mithra adorat așa de mult în regiunile Dacieĭ [3]). Corbul ne apare figurat și pe patera cea sacră de la Petrósa; peste tot el este un simbol al divinităților hyperboree, séŭ din nordul peninsuleĭ thracice [4]).

Ne întrebăm acum, ce represintă în emblema Țĕreĭ-românescĭ a dóua figură de pasĕre, cu un aspect blând și nobil, care nu sémĕnă nicĭ cu forma cea vulgară a corbuluĭ, nicĭ nu are caracterele uneĭ pasĕrĭ rĕpitóre, cum este aquila. Ea nu are nicĭ dimensiunĭ puternice, nicĭ forme masive, nicĭ ghiare robuste și desvoltate, nicĭ cioc brusc cârligat, nicĭ picióre acoperite cu pene până la ghiare, carĭ sunt caracterele particulare și bine marcate ale genuluĭ aquileĭ.

În Pravila tipărită la Govora în a. 1640, acéstă pasĕre se vede figurată în momentul, când ea î-șĭ depune cuibul de asupra unor flacărĭ. Se póte chiar distinge, în mijlocul cuibuluĭ și între ghiarele pasĕriĭ, forma unuĭ oŭ alb (Fig. 226, p. 641).

Acéstă pasĕre eraldică e figurată și în Liturgia românéscă tipărită la Bucurescĭ în a. 1680, stând aicĭ pe vêrful unuĭ arbore (phoenix), ér lângă acest arbore se vĕd treĭ altare păgâne (Fig. 227, p. 641). Pe un alt specimen din 1682 se vĕd de asemenea figurate treĭ altare păgâne [5]) și phoenixul depunêndu-șĭ cuibul pe altariul cel mare din față, care arde (Fig. 228, p. 641).

Putem așa dar stabili aicĭ cu o deplină siguranță, că a dóua pasĕre simbolică din emblemele cele vechĭ ale Țĕreĭ-românescĭ ne înfățișéză aceleașĭ caractere, pe carĭ ceĭ vechĭ le atribuiaŭ phoenixuluĭ, și că ea represintă întru adevĕr un phoenix. Încă o probă așa dar, că patria adevĕrată a acesteĭ pasĕrĭ consecrate sóreluĭ a fost în țĕrile de la Dunărea de jos, după cum acésta o confirmă și tradițiunile, pe carĭ le-am esaminat maĭ sus.

---

[1]) După legendele române, corbul a fost alb la început și penele sale s'aŭ înegrit de arșița sóreluĭ (Marian, Ornit. II. 5).

[2]) **Herodoti** lib. IV. c. 15.

[3]) Cf. maĭ sus pag. 373.

[4]) **Bolliac**, Trompetta Carpatilor, Nr. 939 (a. 1871): «Corbĭ de bronz se găsesc... deșĭ în Dacia .... Observ însă, că corbiĭ nu sunt făcuțĭ în dimensiunĭ spre a servi drept alt-ceva de cât ca amuletĭ séŭ ornamente».

[5]) A se vedé cele treĭ altare cyclopice de la pag. 277 in acest volum.

226. — Phoenixul, ca pasĕre eraldică, în insemnele Ţĕreĭ-românescĭ, representat în momentul, când î-şĭ depune cuibul de asupra unor flacărĭ. În partea de asupra sórele, luna şi Ursa mare compusă din 9 stele [1]. După Pravila tipărită la Govora în a. 1640. Cf. Bianu şi Hodoş, Bibliografia românéscă vechiă, Tom. I, p. 110.

227. — Phoenixul ca emblemă a Ţĕreĭ-românescĭ, representat pe un palmier (phoenix), lângă care se vĕd treĭ altare de formă antică. După Lyturgia tipărită la Bucurescĭ în a. 1680. Cf. Bianu şi Hodoş Bibliografia românéscă vechiă, I, 231.

228. — Insemnele Ţĕreĭ-românescĭ de la a. 1682, înfăţişând treĭ altare de formă antică şi phoenixul depunĕnd cuibul sĕŭ pe altariul cel mare din faţă, care arde. După Evangelia tipărită la Bucurescĭ în 1682. Cf. Bianu şi Hodoş, Bibliografia rom. v., I. 247.

[1]) Semiluna încunjurată de 7 stele ale Urseĭ marĭ e representată şi pe un denariŭ roman, din timpul republiceĭ, purtând numele L. Lucretius Trio. Duruy, Hist. d. Grecs, I (1887) p. 24. — Maĭ notăm aicĭ, ca scutul din armele Ţĕreĭ-românescĭ, cum este figurat în Pravila de la Govora, are forma plăceĭ de bronz descoperite la Dodona, ce representă disputa luĭ Hercule cu Apollo pentru tripedul de la Delphi (Carapanos, Dodone, pl. XVI. 1).

În fine încă o particularitate.

Pasĕrea cea eraldică a Țĕreĭ-românescĭ este figurată transportând în plisc o cruce, une orĭ simplă, alte orĭ duplă.

În Octoichul slavonesc tipărit la a. 1575, acéstă cruce are în partea superióră forma uneĭ svastice vechĭ pelasge, simbol al sóreluĭ renăscut, séŭ al sóreluĭ de primăvară. Tot ast-fel în Psaltirea slavo-română de la a. 1577 [1]).

Phoenixul în religiunea cea vechiă era simbolul nemuririĭ, al eternitățiĭ [2]). Poetul Claudian o și numesce aeterna avis. Tot ast-fel în religiunea creștină crucea este simbolul reînviereĭ, séŭ al viețeĭ eterne.

5. *Veriga cu inscripțiune d'in tesaurul de la Petrósa.*
(VII. *Torques* [3]).

În tesaurul descoperit pe cóstele munteluĭ Istrița, la a. 1838, se aflaŭ și dóue verigĭ marĭ de aur (colane), avênd fie-care câte o inscripțiune.

Din aceste dóue verigĭ, una a fost înstrăinată încă înainte de ce autoritățile române ar fi început cercetările lor. Despre natura inscripțiuniĭ sale nu avem alte date, de cât o simplă declarațiune a țĕranuluĭ Ion Lemnariul, care descoperise tesaurul, că amêndóue verigele eraŭ gravate cu litere, ce nu se puteaŭ ceti.

A dóua verigă cu inscripțiune, al căreĭ diametru era de 0m153, a scăpat nevĕtămată din primejdiele, prin care trecuse acest tesaur în a. 1838; însă

---

[1]) **Bianu** și **Hodoș**, Bibliografia rom. Tom. I. 61 (1575), 67 (1577).

[2]) **Northcote** et **Brownlow**, Rome souterraine, Paris 1872, pag. 302: Il ne faut pas croire, du reste, que tous les oiseaux que l'on voit représentés dans les peintures et les inscriptions des catacombes soient de colombes . . . D'autres représent peut-être le phénix. Les actes de sainte Cécile racontent qu'elle fi sculpter un phénix comme symbole de la résurrection, sur le sarcophage du martyr Maximus . . . On le sculptait sur les tombeaux païens . . . on le voit, de même, souvent représenté debout sur le palmier symbolique (φοῖνιξ, en grec, veut dire en même temps palmier et phénix) . . . Peut-être faut-il voir une image du phénix dans ceux des oiseaux des catacombes qui portent dans leur bec non un branche d'olivier, mais un branche de palmier.

[3]) Secchi o numesce colana d'oro; Micali torques, κρίκος; Arneth torques; Charles de Linas armilla séŭ torques; Soden-Smith Neckring; argintariul Telge din Berlin Halsring, Odobescu o consideră ca armilla (brățară), însă avênd în vedere dimensiunile cele marĭ ale lărgimiĭ, acéstă verigă nu putea fi întrebuințată nicĭ chiar pentru partea superióră a brațuluĭ.

din fatalitate, ea a avut sĕ sufere maĭ mult, după ce a intrat în museul naţional din Bucurescĭ.

În nóptea din 20 Nov. 1875, acéstă verigă dimpreună cu cele-l-alte obiecte, ce aparţineaŭ tesauruluĭ de la Petrósa, aŭ dispărut din museul naţional, furate de un individ pervers şi îndrăsneţ, cu numele de Pantazescu.

Cercetările se încep îndată şi autorităţilor române le succede sĕ descopere pe acest făcătoriŭ de rele, şi sĕ readune érăşĭ în museŭ aceste preţióse anticităţĭ, însă de astă-dată în o stare mult maĭ deteriorată, de cum ele scăpasc la 1838 din mânele destructoruluĭ Verussi. Sceleratul Pantazescu predase veriga cu inscripţiune unuĭ complice al sĕŭ, argintariŭ din Bucurescĭ, care a tăiat'o în maĭ multe bucăţĭ şi a frânt'o chiar pe la mijlocul inscripţiuniĭ. Astă-ḑĭ din acéstă monumentală verigă nu maĭ esistă de cât dóue micĭ bucăţĭ, — ce pórtă inscripţiunea, — un fragment în lungime de 0m10, altul de 0m185; ér cele dóue estremităţĭ ale verigeĭ aŭ dispărut.

Prin mutilarea, la care a fost espusă acéstă verigă în a. 1875, a fost distrusă numaĭ o singură literă de la mijloc ᛟ, precum şi partea de asupra a litereĭ a treia de la fine. Din fericire însă forma acestor dóue caractere ne este astă-ḑĭ pe deplin cunoscută. Încă înainte de a. 1875 se publicase atât în ţéră, cât şi în străinătate, maĭ multe facsimile de pe acéstă inscripţiune, ér pentru museul din Berlin se făcuse de pe originalul verigeĭ şi o reproducere galvanoplastică.

Noĭ vom reproduce aicĭ maĭ ântâiŭ acéstă inscripţiune după următórele treĭ facsimile, relativ cele maĭ bune, din câte s'aŭ publicat până la a. 1875. (A se vedé p. 644).

În ce privesce interpretarea adevĕrată a acesteĭ inscripţiunĭ, dificultatea cea maĭ mare era în a cunósce şi a fixa caracterul etnografic al elementelor, ce formaŭ textul inscripţiuniĭ, de óre-ce de la natura acestuĭ alfabet depinde şi valórea, ce este a se atribui fie-căreĭ litere în parte.

Ceĭ de ântâiŭ, carĭ aŭ esaminat în mod maĭ obiectiv, inscripţiunea verigeĭ de la Petrósa, şi-aŭ avut vederĭ maĭ clare, în ce privesce forma paleografică a literelor, aŭ fost învĕţaţiĭ italienĭ.

În anul 1843 Părintele iesuit *Secchi* făcuse o comunicare Institutuluĭ archeologic din Roma asupra descopeririĭ tesauruluĭ de la Petrósa. Dênsul numesce acéstă verigă un colan de aur, şi consideră caracterele inscripţiuniĭ ca litere clare şi neîndoióse *eugane* [1]).

---

[1]) Bolletino dell'Instituto di Corrispondenza archeologica per l'anno 1843, (Roma), p. 92: collana d'oro trovata in Vallachia su cui leggesi una chiara ed indubita iscrizione euganea.

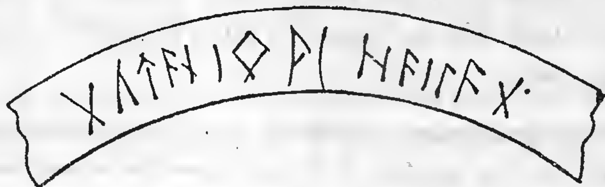
În anul următoriŭ, 1844, se ocupă cu acéstă verigă un alt distins archeolog din Italia, Micali. Dênsul declară, că acest colan, séŭ torques în ce privescc forma sa, nu presintă ceva rar, însă ceea ce-l face cstrem

229. — Inscripţiunea de pe veriga de la Petrósa, ast-fel cum a fost publicată de Micali în Monumenti inediti (Firenze, 1844. Tav. 53) şi reprodusă de Fabretti in Corpus inscr. ital. (1867) nr. 62.

230. — Inscripţiunea de pe veriga de la Petrósa, după reproducerea galvanoplastică, făcută pentru museul din Berlin în a. 1855—56. După Henning, Die deutschen Runendenkmäler, 1889. Taf. II. 3.

231. — Inscripţiunea de pe veriga de la Petrósa reprodusă de C. Bolliac în Trompetta Carpatilor, nr. 939 din 1871.

de rar este inscripţiunea gravată, a căreĭ lectură e obscură, deşi caracterele prin forma lor sunt fórte apropiate de cele euganc [1]).

În anul 1850 Ioseph Arneth, directorul museuluĭ imperial de anticităţĭ din Viena, face şi dênsul o descriere a monumentelor de aur descoperite la Petrósa, şi reproduce în facsimile inscripţiunea acesteĭ verige. Arneth adoptéză întru tóte părerile învĕţaţilor italienĭ, că caracterele acesteĭ inscripţiunĭ sunt asemĕnate întru tóte cu cele pelasge şi chiar cu cele eugane [2]).

[1]) Micali, Monumenti inediti. Firenze, 1844; 2 vol., Nr. 337 şi Tav LIII. 3.

[2]) Arneth, Die antiken Gold- und Silber-Monumente des k. u. k. Münz- und Antiken-

Însă cu totul alte păreri aveaŭ literaţiĭ din Germania.

Seduşĭ prin asemĕnarea unor caractere cu aşa numitele rune anglo-saxone, dênşiĭ eraŭ de credinţă, că inscripţiunea de pe veriga de la Petrósa este runică, şi că ea conţine cuvinte gotice, orĭ cel puţin germane posterióre epoceĭ Goţilor.

Cel de ântâiŭ, care emise acéstă părere, a fost Iuliu Zacher din Halle la a. 1855. După dênsul caracterele, ce formézā inscripţiunea de pe veriga de la Petrósa, ar fi numaĭ o variaţiune a runelor anglo-saxone, pe carĭ dênsul le califică ca adevĕrate rune gotice [1]). Basat pe aceste vederĭ, Zacher era de părere, că inscripţiunea se póte citi ast-fel:

G..aniovihailag.

De aicĭ se începe apoĭ o lungă generaţiune de erorĭ, cu privire la textul inscripţiuniĭ şi la provenienţa tesauruluĭ de la Petrósa, erorĭ, cărora a cădut jertfă în timp de o jumĕtate secul un mare numĕr de literaţĭ, uniĭ maĭ iluştriĭ, şi alţiĭ maĭ obscurĭ.

În anul 1856 filologul german Wilhelm Grimm face asupra tesauruluĭ de la Petrósa o comunicare Academieĭ din Berlin. În oposiţiune cu teoria luĭ Zacher, Grimm susţine, că ceva gotic în inscripţiunea verigeĭ nu se póte afla, din contra, dice dênsul, se pare maĭ mult, că acéstă inscripţiune conţine cuvinte, ce aparţin dialectuluĭ teuton (altdeutsche Worte [2]). Grimm consideră inscripţiunea ca runică, declară cele dóue caractere estreme × — × ca simple crucĭ, orĭ semne decorative, şi citesce inscripţiunea ast-fel:

+ utan nothi haila +

Pe care o traduce în limba germană prin cuvintele:

Glück, frei von Bedrängniss.

În anul 1857 un alt distins literat, Massmann, citesce inscripţiunea:

Gut annôm hailag.

şi o esplică prin cuvintele:

Den gothischen Jahrgeldern heilig,

séŭ

Der Gothen Jahrgeld unverletzt [3]).

Cabinettes in Wien. Wien, 1850, p. 86: Ein Goldring... mit nachstehender, schon etwas schwer zu unterscheidender Schrift (urmézā facsimilul literelor), welche den pelasgischen oder auch den euganischen Charakteren gleichen.

[1]) **Zacher**, Das gothische Alphabet Vulfilas und das Runenalphabet. Leipzig, 1855, p. 44-50.

[2]) **Grimm** in Monatsberichte der k. Preuss. Akad. d. Wiss. 1856, p. 602: Etwas gothisches ist hier nicht zu finden, vielmehr sind es ganz entschieden altdeutsche Worte.

[3]) **Massmann**, Der Bukarester Runenring (in Germania, Vierteljahrsschrift für deutsche Alterthumskunde, II Jahrgang. Stuttgart, 1857), p. 209—218.

În acelaşĭ an (1857) Lauth e de părere, că acéstă inscripţiune conţine cuvintele:

Gutani od hailag

Wodan's heiliges Gut [1]).

În 1861 Dietrich propune o nouă interpretare:

Guta niothi hailag

Divino cultui sacer [2]).

Însă în a. 1866 dênsul consideră veriga a fi de provenienţă gotică, î-şĭ modifică părerea, ce o avuse maĭ înainte cu privire la sensul cuvintelor de maĭ sus, pe carĭ acum le traduce

Dem Gothenbedürfniss heilig [3]).

La a. 1867 un alt învĕţat, Dr. Georg Stephens, profesor de limba şi literatura englesă la universitatea din Copenhaga, esprimă părerea, că inscripţiunea este a se citi:

Gutanio wi hailag

La al Goţilor templu consecrat.

Însă la anul 1884 Stephens face o nouă împărţire a cuvintelor

Guta nio wi hailag [4]),

pe carĭ acum le traduce:

Dedicat nouluĭ templu al Goţilor.

La a. 1878 P. I. Cosijn publică asupra tesauruluĭ de la Petrósa o notiţă în Memoriele Academieĭ de sciinţe din Amsterdam şi esplică textul presupus de Gutanio wi hailag prin cuvintele:

Heilig wijgeschenk van gotische vrouwen [5]),

Dar consecrat din partea femeilor gote.

În aniĭ 1884—1889 profesorul Henning de la universitatea germană din Strassburg se ocupă şi dênsul cu studiul verigeĭ de la Petrósa, pe care la a. 1884 o numesce «unicul monument runic german» [6]), ér la

---

[1]) **Lauth**, Das germanische Runenfuthark. München, 1857, p. 76—81.

[2]) **Dietrich**, De inscriptionibus duabus runicis ad Gothorum gentem relatis. Marburg, 1861.

[3]) Germania de Pfeiffer, XI. 1866, p. 202.

[4]) **Stephens**, The Old-Northern Runic Monuments of Scandinavia and England. London, 1867—1884. Tom. II, p. 567—573. Tom. III, p. 265—266.

[5]) **Cosijn**, De Runeniscriptie van den Bucharester Ring (in Verslagen en Mededeelingen der k. Akademie van Wetenschapen. 2de Reeks. Amsterdam, 1878, p. 354—364.)

[6]) **Henning**, în scrisórea sa către Telge: Strassburg, 23 Juli, 1884. Wie oft hatte ich danach verlangt, diess einzige deutsche Runendenkmal, welches ich nicht mit eigenen Augen gesehen, im Original kennen zu lernen! (Telge, Prähistorische Goldfunde, p. 24).

a. 1889 o consideră ca «cel maĭ vechiŭ obiect principal din monumentele runice germane» [1]).

Henning adoptéză lectura luĭ Stephens:

Gutanio wi hailag

al căreĭ înțeles ar fi după dênsul

Das gothische heilige (unverletzliche) Göttereigen (Tempelgut [2]).

În fine maĭ e de lipsă sĕ amintim aicĭ și părerile preotuluĭ lutheran Rudolf Neumeister din Bucurescĭ (1861—1866).

Dênsul propunea treĭ interpretărĭ diferite pentru textul acesteĭ inscripțiunĭ, care dacă se ar citi

Gutaniowi hailag

ar însemna

Dem Wodan heilig.

Separând însă cuvintele în forma de:

Gutani owi hailag

și avênd în vedere că Goțiĭ numiaŭ Scythia «Ovim», atuncĭ înțelesul ar fi

Dem guten Scythenland heilig.

Cetindu-se însă

Gutani o wi hailag

atuncĭ ar însemna

Dem guten Vaterlande wie heilig (gewidmet [3]).

Ipotesa, că inscripțiunea de la Petrósa ar fi în limba gotică, orĭ în limba germană vechiă (teutonică), nu a putut da până astă-dĭ nicĭ o interpretare satisfăcătóre.

«Cuvêntul hailag», scrie Bock, «nu se găsesce în limba gotică (în traducțiunea biblieĭ făcută de Ulphila) și acest cuvênt aparține de sigur dialectuluĭ german teuton și nicĭ nu póte sĕ corespundă aceluĭ secul depărtat (al invasiuniĭ Goților). Când noĭ am trimis un facsimil de pe acéstă inscripțiune distinsuluĭ linguist Dr. Parmet, docent privat de filologiă la Academia din Münster, și i-am esprimat dorința sĕ ne comunice părerea sa cu privire la cetirea acesteĭ inscripțiunĭ, dênsul după un studiŭ aprofundat ne-a declarat, că aicĭ nu avem de a face cu rune, ci cu litere vechĭ grecescĭ, carĭ pe lângă tóte, că gravorul neîndemânatic (?) nu scia sĕ facă de cât liniĭ drepte, totușĭ aŭ perdut numaĭ fórte puțin din forma lor adevĕrată originală» [4]).

---

[1]) **Henning**, Die deutschen Runendenkmäler. Strassburg, 1889, p. 27: Der Ring von Pietroassa, das älteste Hauptstück unserer Runendenkmäler.

[2]) **Henning**, Die d. Runendenkmäler, p. 43.

[3]) Mittheilungen d. Central-Commission (Wien). XIII (1868) p. 115—117.

[4]) **Bock**, Der Schatz d. Westgothenkönigs Athanarik (Mitth. d. Central-Commission XIII. 1868), p. 117: Als wir nähmlich diesem anerkannt tüchtigen Sprachforscher (Dr.

De altă parte L a b a r t e, distinsul archeolog frances, vorbind despre caracterul artistic și originea etnografică a tesauruluĭ de la Petrósa se esprimă ast-fel:

«În nicĭ un cas nu se póte presupune, că aceste obiecte prețióse ar fi fost fabricate de industriașĭ Goțĭ. Goțiĭ eraŭ cultivatorĭ de pământ, și soldațĭ, și peste tot jăfuitorĭ desfrênațĭ. Aceste calitățĭ bune și rele ale lor nu se unesc în nicĭ un cas cu artele, și nu e posibil sĕ fi esistat vre o-dată în colibele lor din mijlocul pădurilor ateliere, carĭ sĕ pótă fabrica obiecte așa elegante de aur și de un preț atât de mare» [1]).

Revenim acum la textul acesteĭ interesante inscripțiunĭ.

În esaminarea critică a caracterelor grafice, ce le presentă acéstă verigă, nu trebue să perdem din vedere, că aceleașĭ forme de litere le aflăm în inscripțiunile vechĭ grecescĭ, în cele italice și peste tot locul, pe unde s'a estins o-dată poporul pelasg. Alfabetul așa numit runic nu conține de cât numaĭ o parte din elementele vechiuluĭ alfabet pelasg, a poporuluĭ celuĭ mare, puternic și înaintat în civilisațiune, care în epoca neolitică și în epoca de bronz a fost reslățit nu numaĭ peste părțile meridionale ale Europeĭ, dar și peste ținuturile Germanieĭ, Galieĭ, Svedieĭ, Norvegieĭ și Britanieĭ [2]).

Parmet) ein Facsimile der Inschrift mit dem Wunsche vorlegten, uns seine Ansicht über ihre Lesung mitzutheilen, erklärte derselbe nach eingehenden Studien, dass wir hier nicht mit Runen sondern mit altgriechischen Buchstaben zu thun hätten.

[1]) **Labarte**, Histoire d. arts industriels. I. p. 332—333: On ne peut d'ailleurs supposer, en aucun cas, que tous ces beaux bijoux aient été fabriqués par des ouvriers goths . . . Les Goths étaient cultivateurs et soldats et surtout pillars effrénés. Ces bonnes et mauvaises qualités ne s'allient pas avec les arts, et il n'est pas possible que des ateliers pouvant fabriquer des bijoux d'or d'un tel prix aient jamais pu exister dans leurs cabanes au millieu des forêts.

[2]) Cuvêntul «r u n a» séŭ «r h u n a», după cum resultă din vechiĭ autorĭ, era la început numaĭ o numire generală pentru caracterele grafice, ce se întrebuințaŭ în ținuturile locuite de Celțĭ, de Germanĭ și de Pelasgiĭ din nordul Dunăriĭ. Originea și înțelesul acestuĭ cuvênt nu se póte esplica, nicĭ din limba celtă, nicĭ din limba germană. Din contră se pare maĭ mult, că acest termin are un c a r a c t e r e t n o g r a f i c, după numele vechiuluĭ popor pelasg, numit R î m ĭ, A r i m ĭ, séŭ R â m n ĭ. În părțile Asieĭ, după cum scrie Berger (Hist. de l'écriture, p. 205), alfabetul a fost propagat sub forma și sub numele A r a m i l o r, după originea lor, o vechiă populațiune pelasgă, stabilită în munțiĭ și în văile Sirieĭ și ale Mesopotamieĭ. Archeologul danes, O l a u s W o r m i u s († 1654) ne spune de altă parte, că așa numitele rune se maĭ numiaŭ și R a m r u n e r (D u C a n g e, Gloss. med. et inf. lat. ad vocem Alyrumnae); probabil avem aicĭ o espresiune danesă formată după numele de Râmlenĭ. Episcopul V e n a n ț i u F o r t u n a t din Gallia (sec. al VI-lea) numesce aceste

Încă în timpurile luĭ Cesar, în părțile meridionale ale Germanieĭ și în Galia, nu eraŭ în us de cât literele vechĭ pelasge [1]), pe carĭ însă autoriĭ romanĭ, cu un termin general și maĭ ușor de înțeles, le numiaŭ litere grecescĭ. Vom reproduce aicĭ următórele cuvinte ale luĭ Iuliu Cesar.

«În castrele Hèlvețienilor», scrie dênsul, «se aŭ aflat óre-carĭ tabule (registre) scrise cu litere grecescĭ și carĭ aŭ fost aduse la Cesar».

Ér în ce privesce pe Galĭ, acelașĭ Cesar scrie, că Druidiĭ învĕțaŭ de rost o mulțime mare de versurĭ (psalmĭ) și dênșiĭ eraŭ de credință, că nu e bine sĕ pună acele versurĭ în scris; însă în cele-lalte afacerĭ publice ale lor și în socotelile private eĭ se folosiaŭ de literele grecescĭ [2]).

În acéstă privință noĭ aflăm și la Tacit următórea notiță:

«În confiniele Germanieĭ și ale Rhețieĭ, după cum se spune, maĭ esistă și acuma óre carĭ monumente și tumule scrise cu litere grecescĭ» [3]).

Usul literelor vechĭ pelasge în părțile de nord ale Eladeĭ, séŭ în ținuturile așa numite ale Barbarilor, se reduce la timpurĭ fórte depărtate. «Ionieniĭ,» după cum scrie Herodot, «numiaŭ încă din vechime cărțile scrise (τὰς βίβλους [4]) pei rase, din causă, că lipsindu-le papirul, eĭ întrebuințaŭ pentru

---

caractere «barbara rhuna» (Carm. lib. VII. 18. 19), adecă litere ale Barbarilor, ér nu ale Germanilor, și după cum scim, sub numele de Barbarĭ, se înțelegea cu deosebire populațiunea indigenă din părțile de nord ale Eladeĭ. În fine maĭ este de lipsă sĕ amintim aicĭ, că Unguriĭ încă în sec. al XIII-lea numiaŭ literele cirilice, litcrae Blackorum, séŭ românescĭ (Kéza, Gesta Hung. I. 4. 15), cu tóte că în timpurile aceste se scria cu așa numitele cirilice maĭ mult în limba slavonă de cât românéscă. Chiar și în seculul al XVIII-lea și al XIX-lea literele cirilice eraŭ numite de Ungurĭ oláh betük și de Românĭ slove românescĭ.

[1]) **Plinii** H. N. VII. 57. 3: In Latium eas (literas) attulerunt Pelasgi.

[2]) **Caesaris** Bell. Gall. I. 29: In castris Helvetiorum tabulae repertae sunt literis graecis confectae et ad Caesarem relatae. — Ibid. lib. VI. c. 14: Magnum ibi numerum versuum (Druides) ediscere dicuntur . . . Neque fas est esse existimant, ea litteris mandare, quum in reliquis fere rebus publicis, privatisque rationibus, graecis utantur litteris. — Cu privire la acest pasagiŭ, istoricul H. Martin (Histoire de France, I, 1860, p. 67) scrie: Cette écriture, qu'on retrouve sur quelques monnaies gauloises et dans quelques inscriptions . . . se rapproche beaucoup de la grecque, mais de la grecque primitive, c'est-à-dire pélasgique: elle appartient à cette famille d'alphabets antiques qui comprenait, avec le pélasgique, l'étrusque, le samnite, l'osque, le latin ancien, le celtibérien et l'ombrien. — Tot ast-fel scrie Pliniu (VII. 58. 1): Veteres graecas (literas) fuisse easdem paene quae nunc sunt latinae.

[3]) **Taciti** Germania, c. 3: monumentaque et tumulos quosdam Graccis literis inscriptos, in confinio Germaniae Rhaetiaeque adhuc extare.

[4]) Acest cuvênt derivă fără îndoiélă, de la adiectivul pelasgo-latin bubulus, d. e. coria bubula, pieĭ de vită, de unde apoĭ s'a format grecescul βίβλος carte, βιβλίον,

scris peĭ de capre și de oĭ. Chiar și acum în etatea mea, mulțĭ din Barbarĭ scriŭ pe ast-fel de peĭ» [1]).

Însă cu stingerea elementuluĭ pelasg de pe teritoriul Germanieĭ ajunge în desvetudine în părțile acestea și usul scrieriĭ.

Diferitele populațiunĭ de rasă celtă și germană, ce ocupară, după Pelasgĭ, teritoriul Germanieĭ și al Scandinavieĭ, nu avuse nicĭ un fel de scrisóre, nicĭ particulară, nicĭ comună. Tot ast-fel resultă și din cuvintele luĭ Tacit despre Germanĭ: literarum secreta viri pariter ac feminae ignorant [2]).

Ér în alt loc același Tacit scrie:

«Dacă deiĭ ceĭ bunĭ, orĭ deiĭ ceĭ rĕĭ, le-aŭ denegat Germanilor argintul și aurul, nu sciŭ. Dar nicĭ nu pot sĕ afirm, că nu ar esista în Germania vre o vênă de aur, séŭ de argint, fiind-că cine a scrutat pămêntul acesta? Dar eĭ nicĭ nu arată vre un interes, ca sĕ aibă și sĕ întrebuințeze aceste metale. Vasele de argint, ce se vĕd la eĭ, sunt date ca darurĭ la ambasadoriĭ și principiĭ lor, dar eĭ nu le prețuesc maĭ mult de cât vasele de pămênt» [3]).

După cum am vĕdut maĭ sus, pentru literațiĭ germanĭ, cuvêntul «hailag» presenta cea maĭ mare garanțiă, că inscripțiunea de pe veriga de la Petrósa are un caracter și înțeles german.

Dorind cu orĭ-ce preț a scóte la lumină cuvinte gotice din inscripțiunea de la Petrósă, literațiĭ germanĭ se aŭ perdut, în timp aprópe de 50 anĭ, numaĭ în etimologiĭ arbitrare asupra unor cuvinte întru adevĕr imaginare, fără sĕ aibă în vedere, că cele maĭ vechĭ inscripțiunĭ de pe monumentele și obiectele de artă nu conțin formule de consecrare, ci de regulă ele ne arată numele maiestrilor, carĭ aŭ esecutat aceste lucrărĭ, cum aflăm d. e. Duenos med feced pe cea maĭ vechiă inscripțiune latină [4]), Novios Plautios med Romai feced pe o lamină de aramă din Roma [5]), C. Ovio(s) Ou(fentina) fecit [6]) pe un bust de aramă a Meduseĭ din Roma, séŭ pe monumentele grecescĭ: Μηνόφαντος ἐποίει; Ἐπάγατος ἐποίει; Χιερόν ἐποίεσεν etc.

---

pl. βιβλία cărticică. Același înțeles î-l avuse la început și cuvintele charta bibula (χάρται βιβλίων). Maĭ târdiŭ Greciĭ aplicară numele de βίβλος, βύβλος, βύβλον, βύβλιον la scórța planteĭ numite papyrus, pe care scriaŭ Egipteniĭ.

[1]) **Herodoti** lib. V. 58: Καὶ τὰς βίβλους διφθέρας καλεῦσι ἀπὸ τοῦ παλαιοῦ οἱ Ἴωνες... ἔτι δὲ καὶ τὸ κατ' ἐμὲ πολλοὶ τῶν βαρβάρων ἐς τοιαύτας διφθέρας γράφουσι.

[2]) **Taciti** Germ. c. 19.

[3]) **Taciti** Germ. c. 5.

[4]) **Bréal**, La plus ancienne inscription latine (Revue arch. août 1882) p. 16.

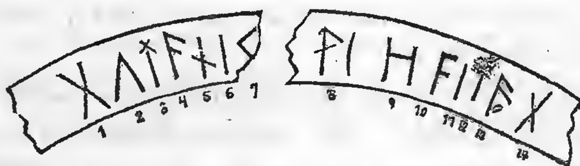
[5]) C. I. L. vol. I. nr. 54.

[6]) C. I. L. vol. I. nr. 24.

În fine dacă interpreţiĭ germanĭ ar fi supus la un esamen serios însuşĭ originalul acesteĭ verigĭ; dacă dênşiĭ nu s'ar fi mulţămit numaĭ cu simple copiĭ făcute de ómenĭ neversaţĭ în punctele cele delicate ale archeologieĭ şi paleografieĭ; cu deosebire însă, dacă nu ar fi negligiat comparaţiunea literelor de pe verigă cu alte inscripţiunĭ, atuncĭ ar fi putut uşor sĕ ajungă la convingerea, că ultimele litere ale inscripţiuniĭ de la Petrósa nu aŭ putut, în nicĭ un cas, sĕ conţină cuvêntul «hailag».

Noĭ am esaminat în museul din Bucurescĭ în diferite rêndurĭ originalul acesteĭ verige. Gravura literelor e în general uniformă şi bine esecutată, ér sgărieturile superficiale şi percusiunile întêmplătóre, la care a fost supusă acéstă verigă de la 1838 încóce, se pot uşor deosebi de trăsurile drepte şi adâncĭ ale literelor, făcute cu un instrument ascuţit.

Noĭ reproducem aicĭ un desemn de pe acéstă inscripţiune, ast-fel după cum ni se presintă ea astă-ḑĭ.

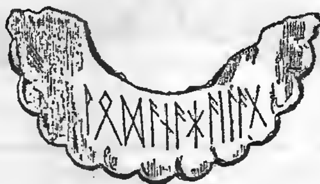

232. — Inscripţiunea de pe veriga de la Petrósa, în starea sa actuală.

Ultimele cincĭ litere ale acesteĭ inscripţiunĭ (10—14) le vedem figurate aprópe în aceeaşĭ formă şi pe alte dóue monumente, ce aŭ fost considerate de runice, anume, pe o fibulă descoperită la Osthofen între Worms şi Mainz

ᛗᛁᛚᛗᚷ [1]

şi pe o altă fibulă, ce se conservă în museul de la Mainz (Fig. 233).

233. — Inscripţiunea gravată pe fibula descoperită la Kerlich, astă-ḑĭ în museul de la Mainz, avênd la fine aceleaşĭ caractere grafice, ce ni ni se presintă şi pe veriga de la Petrósa. După Henning, Die deutschen Runendenkmäler, p. 156 [2]).

[1]) **Henning**, Die deutschen Runendenkmäler, p. 70 şi Taf. II. 5.

[2]) Henning, care în ce privesce descifrarea inscripţiunilor runice, se află într'un labirint de erorĭ, declară fibula din museul de la Mainz ca falsificată, însă fără nicĭ un motiv serios.

Cele cincĭ litere finale constitue așa dar un cuvênt de sine stătătoriŭ și ele vor trebui sĕ fie separate, din punct de vedere al interpretăriĭ, de ceea laltă parte a textuluĭ. De altmintrelea putem observa chiar pe corpul verigeĭ o separațiune marcantă între litera H și între ultima grupă formată de cincĭ litere.

Cea de ântâiŭ literă în acest cuvênt final, FI𐌗ᛒX, are sus în partea dréptă dóue liniĭ paralele orisontale. Ea representa așa dar pe un F din alfabetul Volscilor și al Latinilor.

A dóua literă este un I etrusc și latin.

A treia literă a suferit în anul 1875 o deteriorare. În partea de asupra ea a fost rósă, de clescele argintariuluĭ, complice cu Pantazescu, care pilise și tăiase veriga pe la mijlocul inscripțiuniĭ.

Însă acéstă literă astă-ḑĭ pe jumĕtate ștérsă ne apare sub forma de Γ séŭ Ր în tóte facsimilele, câte s'aŭ publicat de la 1841 până la 1875. Ea representă în vechiul alfabet ionic și eolo-doric litera γ, căreia Etruscii și Volscii i-aŭ dat valórea de C (K [1]).

A patra literă este formată din un trunchiŭ drept, are sus în partea dréptă dóue liniĭ înclinate, ér maĭ jos alte dóue linióre scurte în formă de puncte ovale, pe carĭ însă le-aŭ trecut cu vederea, orĭ le-aŭ desconsiderat, toțĭ aceia, carĭ aŭ copiat până astă-ḑĭ acéstă inscripțiune. Singur numaĭ în facsimilul publicat de Micali în a. 1844, cele dóue linióre micĭ apar sub forma unuĭ singur punct (pag. 644). Avem aicĭ așa dar un E, care sub forma acésta de ᛒ ni se presintă și pe inscripțiunea pelasgă din Lemnos [2]).

[1]) În facsimilul, ce ni-l presintă Henning, după reproducțiunea luĭ Telge, se maĭ

234. — Inscripțiunea verigeĭ de la Petrósa după reproducțiunea luĭ Telge, la Henning, Die d. Runendenkmäler, p. 29.

vede lângă trunchiul acesteĭ litere, esprimată o pétă, ca și când acéstă literă ar avé dóue picióre sub forma de ᛚ (L), însă după cum se póte convinge orĭ-cine, care va esamina originalul, acest semn, nu forméză o linióră gravată, ci este numaĭ urma uneĭ simple lovirĭ întêmplătóre, de carĭ se află maĭ multe pe corpul acesteĭ verige, chiar și in părțile acele, unde nu esistă nicĭ o literă.

[2]) Bulletin de Correspondance hellénique, X. p. 1. — Un Ẹ cu un punct de desupt ne apare și pe o inscripțiune din Italia superióră (Fabretti, Corp. inscr. ital., nr. 31.)

Ultima literă X represintă pe un T din epigrafia Italieĭ superióre. Cu deosebire T ne apare ca X în alfabetul așa numit cadmic, în inscripțiunile Umbrilor, Salașilor și Rheților [1]).

Resultă așa dar, că ultimul cuvênt din textul inscripțiuniĭ de la Petrósa corespunde la literele latine

FICET,

adecă *fecit*.

Tot FICET este ultimul cuvênt și pe cele dóue fibule de la Osthofen și Kerlich (pag. 651), considerate din nesciință ca runice.

În fine noĭ maĭ cunóscem încă dóue inscripțiunĭ presupuse de runice, în carĭ ultimul cuvênt FICET, orĭ FECIT, ne apare sub forma prescurtată, inversă, de FↃ (Fig. 235. 236, pag. 659).

«În loc de FECIT», scrie Fabretti, «ceĭ vechĭ scriaŭ câte o dată FC în formă abreviată, ér pe titlele greco-romane se citesce ΦHKIT și rar ΦIKIT» [2]).

Dacă așa dar ultimul cuvênt din inscripțiunea verigeĭ de la Petrósa este un FICET (fecit) — și acest adevĕr nu se maĭ póte contesta, — atuncĭ de sigur, că cea-laltă parte a textuluĭ conținea numele măiestruluĭ, care a fabricat veriga.

Vom esamina acum și restul de 9 litere, ce forméză începutul și partea de mijloc a inscripțiuniĭ.

Cele maĭ multe caractere din acéstă parte a textuluĭ nu presintă aprópe nicĭ o dificultate în ce privesce valórea lor adevĕrată.

A dóua literă de la început este un Λ (L), pe care-l aflăm întrebuințat sub forma acésta în alfabetul pelasgo-grec, în particular însă la Faliscĭ, la Etruscĭ și pe monetele vechĭ ale Dacieĭ.

A treia literă este un ↑ = χ = ch, pe care-l aflăm și în alfabetul din partea de nord-ost a Etrurieĭ [3]). Forma acesteĭ litere ne maĭ apare și pe inscripțiunea pelasgă din Lemnos [4]).

---

[1]) **Daremberg**, Diction. d. ant. gr. et rom. v. Alphabetum, p. 199, 212, 214, 218. — **Fabretti**, Corp. inscr. ital. p. CCCXV. — **Mommsen**, Die nordetruskischen Alphabete. Taf. III (in Mitth. d. antiquar. Gesellschaft in Zürich, VI. Band., 1853, p. 199 seqq.).

[2]) **Fabretti**, Corpus inscr. ital. p. 458: Pro fecit aliquando FC per compendium scribebant veteres. In titulis graeco-romanis legitur ΦHKIT, raro ΦIKIT. — Forma de ficet și ficit o întimpinăm adese orĭ în limba latină vulgară (Schuhardt, Vokal. I. 311).

[3]) **Berger**, Hist. de l'écriture, p. 149. — **Lenormant**, Étude sur l'origine et la formation de l'alphabet grec. 49. — **Pauly-Wissowa**, R. E. v. Alphabet, p. 1618.

[4]) Bulletin de Correspondance hellénique, X. p. 2, 3.

A patra literă cu brațul superior maĭ lung de cât cel de desupt representă pe un Ƒ, adecă A, din alfabetul Rheților și Salasilor [1]).

A cincea literă este un T de formă eugubină. A șésea un I etrusc și latin. A șéptea un O format din patru liniĭ drepte, cum ne apare și pe inscripțiunile din Italia superióră, pe monumentele vechĭ latine, și pe cele din Tomi, cu singura deosebire, că pe veriga de la Petrósa acéstă literă are dóue liniĭ prelungite în jos, după tipul ionic.

A opta literă este un Σ (S) în formă archaică de M cum ni se presintă în alfabetul eolo-doric, etrusc și vechiŭ roman [2]).

O singură dificultate se pare a o presenta inițiala X. Insă dacă observăm cu atențiunea cuvenită modul cum artistul a gravat acest semn grafic, atuncĭ faptul ne apare evident, că noĭ avem aicĭ o literă combinată, un V consonantă cu un V vocală.

Usul de a lega împreună dóue, orĭ maĭ multe litere, este anterior epigrafieĭ latine.

Proba ne este și numeralul X compus din dóue semne V, unul avênd liniórele în sus, altul în jos. În fine un V sub forma de X, avênd partea de asupra maĭ deschisă, ne apare și pe un grafit, ce a fost descoperit în ruinele vechiuluĭ Aquincum din Pannonia [3]). Avem așa dar aicĭ următórele litere:

VULCHATIOS . FICET [4]).

Terminațiunea în *os* în loc de *us* la substantive, nume propriĭ și adiective, este o caracteristică a timpurilor archaice. În limba umbrică noĭ aflăm: çerfos (servus), manos (manus), alfos (albus) salvos (salvus), ér în inscripțiunile vechĭ latine: Volcanos [5]), Duenos, Novios, Plautios etc.

Împrejurarea, că pe inscripțiunea de la Petrósa, litera M (S) din Vulchatios ne apare maĭ depărtată de literele precedente, nu forméză nicĭ de cum un cas isolat. În epigrafia latină avem o mulțime infinită de esemple, unde S final, la numele propriĭ, este aruncat la o parte, ca și cum ar fi fost o literă, care de mult nu se maĭ pronunța. D. e. VRSV S, VIBIANV S etc. [6]).

---

[1]) **Daremberg**, Dict. d. antiquités, v. Alphabetum, p. 214. — **Fabretti**, Corp. inscr. ital. Tab. 1.

[2]) **Daremberg**, ibid. v. Alphabetum, p. 196—198. — **Lenormant**, Études sur l'origine de l'alphabet grec, p. 55. — **Fabretti**, Corp. inscr. ital. p. CCCXV. — C. I. L. vol. I, p. 255.

[3]) **Rómer**, Kiadatlan Római feliratok. Budapest, 1875, p. 30.

[4]) Volcatius, ca nume familiar, ne apare atât în istória Etruscilor cât și a Romanilor. Forma este archaică, pelasgă.

[5]) C. I. L. vol. I. 20.

[6]) C. I. L. vol. III. nr. 4778. — Cf. ibid. nr. 4785.

Rĕmâne acum sĕ esaminăm valórea și înțelesul litereĭ H, a căreĭ posițiune, după cum vedem, este isolată între cele dóue cuvinte Vulchatios și ficet.

Care era, în inscripțiunea de la Petrósa, caracterul fonetic al acesteĭ litere, ne-o spun alte dóue inscripțiunĭ pelasge, considerate în mod unilateral de runice germane. Pe una din aceste inscripțiunĭ litera, ce precedéză cuvêntul FICET ne apare sub forma ᛯ (ᛯᚠᛁᛚᚠᚷ Fig. 233, p. 651). Acest semn grafic în alfabetul Pelasgilor din Lycia ⟩|(, represéntă pe un O [1]). Că întru adevĕr litera H, pe veriga de la Petrósa, are valórea uneĭ vocale, a unuĭ O, și că nu este o abreviațiune, o confirmă inscripțiunea de pe fibula de la Osthofen, ce am reprodus'o la pag. 651, unde acest H este înlocuit cu ᛟ (O) înainte de FICET, sub forma de ᛟᛗᛁᛚᛗᚷ [2]).

Ca sĕ putem însă ajunge la o conclusiune pe deplin sigură cu privire la acest H, e de lipsă sĕ esaminăm aicĭ valórea fonetică a acesteĭ litere și în alfabetul Pelasgilor meridionalĭ, de pe teritoriul Eladeĭ și al Asieĭ micĭ.

În vechiul alfabet cadmic litera H se întrebuința atât ca aspirațiune cât și ca vocală. Însă în alfabetul ionic-attic H era o literă pentru sunetul ionic *e* și care corespundea la grecescul primitiv *a* [3]).

Resultă așa dar, că acest H isolat, care în alfabetul ionic-attic corespundea unuĭ *e* séŭ *a*, ér în alfabetul Pelasgilor de nord este înlocuit prin ᛟ (O), avea întru adevĕr valórea uneĭ vocale, a unuĭ O, și probabil, că era un *o* aspirat.

Avem așa dar determinate tóte caracterele acestuĭ text. Întrégă legenda inscripțiuniĭ de pe veriga de la Petrósa este:

VULCHATIOS O FICET [4]).

După cum vedem, noĭ avem aicĭ un text epigrafic — priscis literis verbisque scriptum — și care ne presintă o particularitate linguistică demnă de atențiunea filologilor noștri. Ne întrebăm acum, care este rolul gramatical al acestuĭ *o*, identic, în ce privesce derivațiunea sa, cu primitivul grecesc *a*.

Este el un verb ausiliar la FICET, persóna a treia sing. de la verbul *am* (habeo), ca în limba românéscă: *o* făcut séŭ *a* făcut? Orĭ este acusativul femenin al pronumeluĭ personal III, un *o* născut din *la*, cu înțelesul de *illam*

---

[1]) **Daremberg**, Dict. d. antiquités, v. Alphabetum, p. 209.

[2]) Că in acest cuvênt a doua literă de la fine represéntă pe un E este cert (Cf. Henning, p. 151).

[3]) **Pauly-Wissowa**, R. E. v. Alphabet, p. 1615. — **Lenormant**, p. 14.

[4]) Legenda inscripțiuniĭ de pe veriga de la Petrósa: VULCHANOS O FICET. Învĕțatul german Wilhelm Grimm în comunicarea, ce o făcuse la anul 1856, Academieĭ de sciințe din Berlin, cu privire la textul inscripțiuniĭ de pe veriga de la Petrósa.

v. *ollam* (fecit)? Noĭ înclinăm pentru acéstă posibilitate din urmă, avênd cu deosebire în vedere formulele analoge de pe inscripţiunile vechĭ latine şi

---

declară, că singur numaĭ litera a şésea din inscripţiune, I, nu este destul de sigură, de óre-ce se póte observa o linià transversală peste mijlocul acesteĭ litere (Henning, Die deutschen Runendenkmäler, p. 29: Auf ein deutliches N [ᚾ runic] folgt sodann an sechster Stelle ein Buchstabe, von dem Wilh. Grimm bemerkte, es sei der einzige nicht ganz sichere, doch lasse sich ein Querstrich in der Mitte des Hauptstabes noch erkennen). Massmann întocmaĭ ca şi Grimm consideră pe acest I ca un ᚾ. Noĭ am esaminat la diferite ocasiunĭ acéstă literă din punct de vedere paleografic pe originalul verigeĭ şi tot ce am putut constata, este numaĭ o linióră fórte subţire, aprópe imperceptibilă, ce se întinde, nu peste mijlocul, ci spre partea din jos a luĭ I, avênd aceeaşĭ direcţiune cu linia transversală de pe litera precedentă. Însă convingerea nóstră este, că acéstă linióră microscopică nu este făcută din partea artistuluĭ, care a gravat în mod uniform şi destul de adânc tóte cele-lalte litere ale inscripţiuniĭ. Dar presupunênd, că acéstă linióră, aprópe invisibilă, ar fi întru adevĕr o parte integrantă a luĭ I, atuncĭ cele dóue caractere ᚾ ⅃ (5 şi 6) ar constitui numaĭ o singură literă şi atuncĭ am avé aicĭ acelaşĭ tip, pe care-l aflăm şi între semnele de proprietate, séŭ în alfabetul plutaşilor din Moldova, sub forma de N = N. În acest cas, citirea inscripţiuniĭ de pe veriga de la Petrósa ar fi: VULCHANOS O FICET. — Numele de Vulcan ne apare sub forme analóge şi pe alte monumente. Velchanu pe o inscripţiune etruscă, Felchanos pe o inscripţiune din Creta şi Volcanos pe un ban din Aesernia. După Iliada luĭ Homer, Vulcan (Hephaistos) petrecuse timp de 9 anĭ într'o speluncă de lângă marele rîŭ Oceanos (Istru), lucrând agrafe, inele, brăţare, cerceĭ şi colane. În particular se spunea despre Vulcan, că dênsul fabricase un colan de aur pentru soţia luĭ Cadm, numită Ἁρμονία, după legende o fică a luĭ Marte şi nepótă a luĭ Atlas. Cuvintele luĭ Apollodor (Bibl. lib. III. cap. 4. 2) sunt: «Şi Cadm i dede, Harmonieĭ, colanul cel de Vulcan-făcut» (ἔδωκε δὲ αὐτῇ Κάδμος καὶ τὸν Ἡφαιστότευκτον ὅρμον). În tradiţiunile vechĭ acest ornament de gât are o istorià particulară, sinistră. De la Harmonia colanul cel de «Vulcan-făcut» a trecut la Polynice, care l'a dăruit Eriphyleĭ, ca sĕ înduplece pe bărbatul sĕŭ Amphiaraus sĕ iee parte la resboiul celor şépte căpitanĭ asupra Thebeĭ din Beoţia, şi Amphiaraus a trebuit sĕ plece, cu tóte, că scia, că are sĕ péră acolo. Pentru resbunarea morţiĭ luĭ Amphiaraus, Eriphyle a fost ucisă de un fiŭ al sĕŭ, apoĭ acest colan funest a trecut la Arsinoe soţia acestuia, de la Arsinoe la Phegeus şi la soţia sa Callirrhoe, causând peste tot locul discordiĭ, certe şi omorurĭ. În urmă, după ce Phegeus a fost ucis de fiĭ sĕĭ, colanul Harmonieĭ a fost consecrat luĭ Apollo şi depus în templul de la Delphi (Apoll. Bibl. III. 4—7. — Diod. IV. 64—65). Însă acest curios ornament nu încetă sĕ causeze nefericirĭ şi de aci înainte. Tiranul Paylus, fiind înduplecat de o amantă a sa, răpi colanul din templul luĭ Apollo, însă îndată copilul sĕŭ înebuni şi-ĭ aprinse casa. Dacă veriga de aur, descoperită la Petrósa şi care dimpreună cu alte obiecte preţióse a fost consecrată unuĭ templu al luĭ Apollo, ar fi întru adevĕr identică cu veriga, séŭ colanul, cel de «Vulcan-făcut», dăruit luĭ Cadm şi Harmonieĭ (amêndoĭ înmormêntaţĭ după tradiţiunĭ lângă Porţile-de-fer), atuncĭ ómeniĭ superstiţioşĭ ar puté susţiné, că acest colan a continuat

grecescĭ: Duenos med feced; Novios Plautios med Romai fecid; Χάρις μ' ἔγραψε; Τιμωνίδας μ' ἔγραφε etc.

Resultă aşa dar, că ipotesa runelor germane, pe care se întemeiéză textul imaginar de «*gutani owi hailag*», este, şi nu póte sĕ fie de cât căḑută.

Nu esistă o singură literă pe veriga de la Petrósa, care sĕ nu fie archaică pelasgă, însuşĭ conţinutul textuluĭ este pelasg, séŭ ca sĕ fim bine înţeleşĭ pelasgo-latin. Avem aicĭ formele unor elemente grafice, ce aparţin alfabetuluĭ barbar, séŭ nordic pelasg, care a format veriga de unire între alfabetul din Archipelag, numit ionic, şi între caracterele rhetice, salassice şi ale Italieĭ superióre.

Usul acestor litere a fost general în timpurile archaice, Cesar şi Tacit le numesc litere grecescĭ; Liviu litere bĕtrânescĭ (priscae literae); Pliniu litere ionice şi litere grecescĭ [1]).

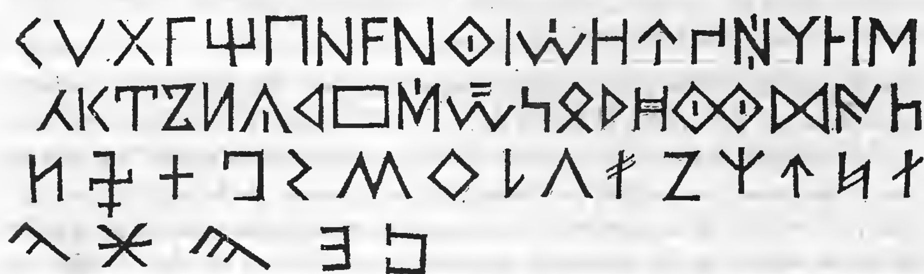
sĕ aibă consecinţe fatale pentru posesoriĭ sĕĭ, şi după ce a fost descoperit pe cóstele munteluĭ Istriţa. Étă ce scrie Odobescu pe basa actelor oficiale: Les poursuites violentes exercées, lors du procès, contre toutes les personnes qui avaient été plus ou moins impliquées dans l'affaire, ont laissé chez les habitants de la localité des souvenirs si terrifiants, qu'aujourd'hui encore les paysans hésitent, semble-t-il, à parler des jours néfastes, où le mauvais esprit poussa quelques-uns des leurs à céder aux tentations de la fortune. Le veillard Stan Avram et son gendre Ion Lemnar sont morts tous les deux en prison, avant la fin même du procès, qui dura jusqu'en 1842. Tous leurs compartageants, paysans ou citadins, furent réduits à la misère et périrent en peu de temps (Le Trésor, I. 12). Pantazescu, care în 1875 furase acéstă verigă din museul de la Bucurescĭ dimpreună cu cele-lalte obiecte ale tesauruluĭ depuse acolo, după ce a fost condemnat la 6 anĭ reclusiune, fu în urmă ucis de o sentinelă, pe când cercase sĕ fugă din închisórca de la Cozia. — Vulcan era cunoscut şi vechilor locuitorĭ din părţile de nord ale Istruluĭ, ca cel maĭ renumit măiestru în lucrarea metalelor, cu deosebire a obiectelor de aur. În colindele române el este cântat ca un bun faur, ce lucréză la d'aur. În tradiţiunile eroice germane (Grimm, Die deutsche Heldensage, v. Wieland) el figureză sub numele de Wayland, Walland, Weland, Wieland, Wielant, Valland, Völund, Velint: el maĭ apare şi ca un nepot al regeluĭ Vilkinus; ér făurăria sa se afla în muntele Glogensachsen séŭ Gökelsass (womit wohl der Koukesas gemeint wird. Grimm, Heldensage, p. 196). Sub numele de Caucas, după cum scim, figuréză în timpurile preistorice Carpaţiĭ Dacieĭ. După aceleaşĭ tradiţiunĭ germane, el lucréză diferite obiecte de aur, sculptéză geme şi pahare preţióse într'un oraş necunoscut Germanilor, în «urbe Sigeni» (Grimm, Heldensage, p. 41). Notăm aicĭ, că într'o colindă românéscă de anul-noŭ (urare cu plugul) cel maĭ renumit faur este din têrgul Sibiuluĭ (Colecţiunea nóstră). Urbs Sigeni şi Têrgul Sibiuluĭ, numit în alte părţĭ ale Transilvanieĭ Sighiu şi Sibiniŭ, se pare a fi numaĭ una şi aceaşĭ localitate din istoria legendară a celuĭ maĭ mare faur al vechimiĭ.

[1]) **Plinii** lib. VII. c. 58. 1: Gentium consensus tacitus primus omnium conspiravit, ut Ionum litteris uterentur. Veteres graecas fuisse easdem pacne quae nunc sunt latinae.

Cu deosebire în părţile Daciei usul acestui vechiŭ alfabet pelasg se reduce la timpurĭ fórte obscure.

Plutaşiĭ românĭ de pe malul Bistriţeĭ în Moldova maĭ întrebuinţéză şi astă-ḑĭ în mod tradiţional aceleaşĭ litere, însă fără valóre fonetică, numaĭ ca semne distinctive pentru cherestelele, séŭ lemnele de construcţiune, ce le transpórtă [1]).

Reproducem aicĭ o parte din aceste semne al căror caracter pelasgo-latin este evident. Tóte aceste semne sunt formate din liniĭ drepte. După aspectul lor, atât în general cât şi în particular, ele sunt caractere grafice, carĭ pe lângă tóte că astă-ḑĭ şi-aŭ perdut valórea lor fonetică, aŭ însă o origine istorică; ele nu sunt nicĭ de cum semne voluntare, inventate de fie-care plutaş în parte.

Nu esistă în acest alfabet archaic al plutaşilor Românĭ din munţiĭ Moldoveĭ aprópe nicĭ un caracter, pe care sĕ nu-l aflăm tot-o-dată în runele scandinave, în cele anglo-saxone şi în alfabetele Rheţilor şi Salassilor.

Înainte de a încheia acest capitul asupra verigeĭ de la Petrósa, noĭ vom reproduce aicĭ încă dóue inscripţiunĭ. Ele ne vor pune şi maĭ mult în evidenţă faptul, că aşa numitele rune scandinave şi anglo-saxone nu sunt de cât resturile archaice ale alfabetuluĭ nordic pelasg.

Una din aceste inscripţiunĭ ni se presintă pe un vêrf de lance, fabricat de bronz, ce a fost descoperit la Torcello lângă Veneţia. Literele sunt formate din steluţe şi din cercurĭ micĭ, stampate în liniĭ gravate (Fig. 235, pag. 659). Archeologiĭ italienĭ aŭ considerat acéstă inscripţiune ca etruscă.

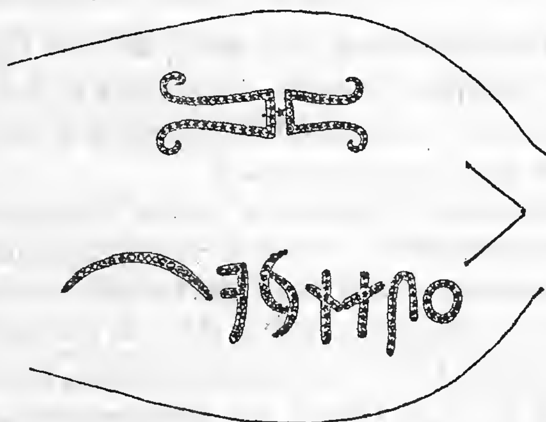
A dóua inscripţiune e gravată pe un alt vêrf de lance, material de fer, ce a fost descoperit la Müncheberg, în marchionatul Brandenburg (Fig. 236, pag. 659).

Amêndóue aceste vêrfurĭ de lăncĭ pórtă decoraţiunĭ simbolice, o svastică şi un triquetru.

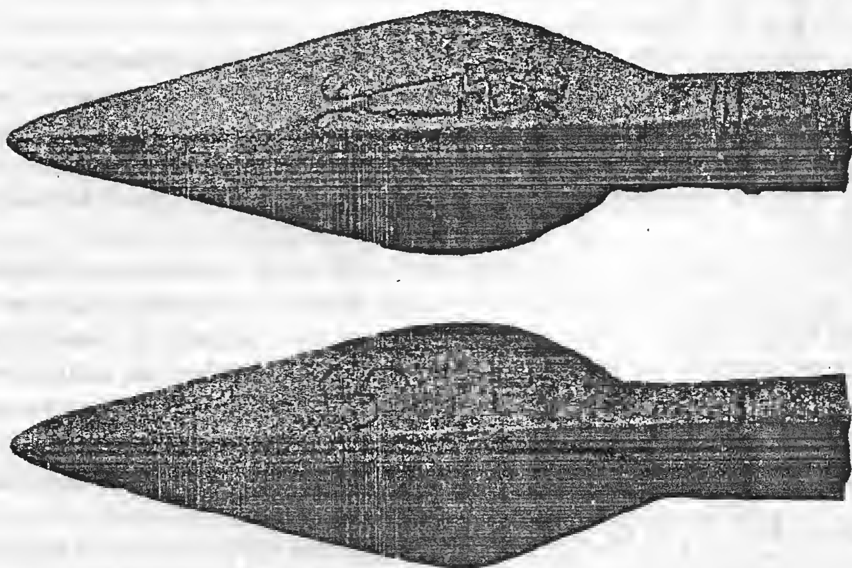
---

[1]) **Burada,** Despre crestăturile plutaşilor pe cherestele. Iaşĭ, tip. Goldner, 1880.

Svastica, sub cele dóue forme ale sale, 卐 卍, representa în timpurile archaice, sórele de primăvară și sórele de tómnă. Aceste semne ieratice ne

235. — Inscripțiunea de pe vêrful de lance de la Torcello. Henning, Die d. Runendenkmäler, pag. 22.

236. — Vêrful de lance de la Müncheberg. Henning, Die d. Runendenkmäler, Taf. I. 2.

apar în diferite părțĭ ale lumiĭ vechĭ, pe unde se estinsese o-dată rasa pelasgă, în Europa, Asia și Africa de nord.

Cultul svasticeĭ esista în țĕrile Dacieĭ și în epoca romană. Un monument votiv descoperit în Turda și dedicat Dianeĭ (soreĭ luĭ Apollo) pórtă de asupra

semnul ꟷ [1]). Esilaţiĭ Dacĭ duseră cu sine în Britannia acest simbol al credinţelor sale religióse. Pe o inscripţiune a Cohorteĭ I Aelia Dacorum din Amboglanna, lângă valul luĭ Hadrian [2]), aflăm semnul cruciĭ încunjurat de un cerc şi semnul svasticeĭ cu braţele spre rĕsărit, ⊕ 卐 ⊕.

Ca un simbol tradiţiţional amêndóue aceste forme ale svasticeĭ maĭ sunt şi astă-ḑĭ întrebuinţate la poporul român, pe crucile de la morminte [3]) şi pe cusăturile femeilor ţĕrane din Transilvania [4]).

O deosebită importanţă archeologică o presintă în fine faptul, că pe cele dóue vêrfurĭ de lăncĭ figuréză ca embleme ale stabilimentuluĭ, fulgerele, ce le fabricase în anticitate Cyclopiĭ pentru Joe. Forma lor este archaică [5]).

Amêndóue inscripţiunile, de pe cele dóue vêrfurĭ de lăncĭ, sunt de la drépta spre stânga, un mod de scriere, ce era comun Umbrilor, Etruscilor, Oscilor, vechilor Latinĭ, şi care ni se presintă şi pe monumentele archaice grecescĭ. Ultimele dóue litere sunt FC, şi lectura întregeĭ inscripţiunĭ ar fi:

OLETOS F(*e*)C(*it* [6]),

---

[1]) Archaeologisch-epigraphische Mittheilungen, II, p. 81.

[2]) C. I. L. vol. VII. nr. 825.

[3]) Comuna Gârla-mare, jud. Mehedinţĭ. — Svastica şi diferite alte caractere grafice de formă antică figuréză cu miile pe petrele cioplite, din carĭ e construită monumentala biserica «Trisfetitele» din Iaşĭ. Ele se află reproduse la Tocilescu, Revista pentru istorie, I (1883), p. 242.

[4]) Swastica şi alte semne accadice în revista «Tinerimea română». N. S. Bucurescĭ, 1898. Vol. I, p. 418.

[5]) Semnele simbolice, fulgerele luĭ Joe şi svastica, le aflăm une-orĭ întrebuinţate ca chrismurĭ la începutul chrisóvelor séŭ diplomelor domnescĭ din Ţéra-românéscă în sec. al. XVI-lea şi al XVII-lea, de sigur pe basa unor tradiţiunĭ, pe carĭ astă-ḑĭ nu le maĭ cunóscem. Ast-fel pe un chrisov al luĭ Michaiŭ Vitézul din a. 7104 (1596), al căruĭ original se află în biblioteca Academieĭ, chrismul ne apare sub forma unuĭ fulmen archaic ꟷ. Pe alte dóue chrisóve, unul de la Radul Şerban din a. 7115 (1607), altul de la Radul, fiul luĭ Michnea, din a. 7120 (1612), ambele în biblioteca Academieĭ române, chrismul este înlocuit cu o svastică în spirale avênd următórele forme:

[6]) În ce privesce descifrarea acestuĭ cuvênt maĭ notăm aicĭ, că un E sub forma de F se află şi pe inscripţiunea pelasgă din Lemnos (Bull. d. Corresp. héll. X. 3). Ér în Corpus inscr. lat. III, nr. 14799¹ găsim un Ꞅ = E. — Polybiu (X. 10. 11) amintesce de un Aletes, despre care spuneaŭ tradiţiunile vechĭ, că ar fi descoperit mincle de argint, şi din care causă i se acordase onorĭ divine. În legendele antice, un Oletis figuréză ca demon

Terminăm aicĭ cu acest studiŭ asupra verigeĭ de la Petrósa.

Noĭ am esaminat şi esplicat acéstă inscripţiune pe basa fântânilor istorice. Tot-o-dată am reprodus ca auxiliare încă alte 3—4 inscripţiunĭ, ce pórtă un caracter evident pelasg, însă pe carĭ învĕţaţiĭ germanĭ le-aŭ declarat de runice, fără sĕ se intereseze, dacă sensul interpretăriĭ, ce l'aŭ dat, póte sĕ stee în faţa uneĭ judecăţĭ critice orĭ nu.

Resumăm:

Tesaurul de la Petrósa nu este nicĭ gotic, nicĭ byzantin, nicĭ după forma, nicĭ după genul de ornamentare al obiectelor, nicĭ după figurile mitologice, ce le represintă; în fine nicĭ după inscripţiunea de pe veriga cea masivă de aur [1].

---

al lumiĭ inferióre (Roscher, Lexikon, v. Oletis). — Conferesce şi inscripţiunea Aletios de pe un alt vêrf de lance descoperit la Suszyczno în Volhinia şi reprodus la Henning (Die d. Runendenkmäler, Taf. I. Fig. 1). — Henning însă spre a puté scóte un cuvênt german în rune din inscripţiunile de la Fig. 237—8, declară literele O şi ⌒ de la început şi de la fine ca simple semne de ornamentaţiune, şi ast-fel dênsul citesce prima inscripţiune RNNNGA, ér a dóua RANNGA. Un adevĕrat non-sens.

[1]) Ipotesa despre provenienţa gotică a tesauruluĭ de la Petrósa. Aceia, carĭ susţineaŭ, că inscripţiunea de pe veriga de la Petrósa e formată din rune gotice, şi că acéstă inscripţiune conţine un text german (gutani owi hailag), spre a da maĭ multă credinţă acesteĭ ipotese se vĕḑură siliţĭ sĕ declare, că şi figurile, ce decoréză patera de la Petrósa nu representă alt-ceva de cât divinităţile panteonuluĭ german Walhalla. Apollo ḑeul pelasg, primi în noul botez numele de Balder, fiul luĭ Odin, ḑeiţa Opis fu numită Verdandri, Venus Freya, Hercule Thor, ér Ianus, fiul luĭ Apollo, părintele ginţiĭ pelasge, fu identificat cu spiritul cel rĕŭ Aegir, căruia i se maĭ conferi şi demnitatea de Neptun al Goţilor etc. (Notice sur la Roumanie, 1868, p. 382). Spre a ne convinge cât de superficiale şi nepotrivite eraŭ aceste caracterisărĭ, noĭ vom reproduce aicĭ următórea icónă, ce ne-o face eruditul Grimm despre aşa numitul Aegir. Autorul scrie: In einer altn. saga findet sich ein ..... dämon Grîmr aegir genannt, weil er im wasser wie auf dem lande gehen kann, er speit gift und feuer, trinkt das blut aus menschen und thieren (Deutsche Mythologie. II, 1854, p. 969). Şi acest Grîmr Aegir, care scuipa venin şi foc, care bea sângele ómenilor şi al animalelor, capĕtă din graţia acestor învăpăiaţĭ runiştĭ un loc de onóre pe o pateră de sacrificiŭ, imediat lângă Apollo, ḑeul lumineĭ binefăcătóre, şi în faţa mariĭ divinităţĭ Terra Mater, isvorul cel abundent al tuturor bunătăţilor. — Credem tot-o-dată, că e locul aicĭ sĕ amintim în puţine cuvinte şi despre conţinutul ultimeĭ publicaţiunĭ a luĭ Odobescu, întitulată «Le Trésor de Pétrossa» (Paris, 1900). Odobescu nu s'a distins nicĭ o-dată prin studiele sale istorice şi archeologice. Pentru dênsul istoria antică, istoria artelor, archeologia, epigrafia, aŭ fost tot-de-una numaĭ simple ocupaţiunĭ de distracţiune. Lipsit de cunoscinţe maĭ intensive, şi peste tot lipsit de darul de a puté pĕtrunde în misteriele sciinţelor istorice şi archeologice, asupra sa făcuse o deosebită impresiune părerile păstoriuluĭ evangelic din Bucurescĭ, Neumeister, că textul inscripţiuniĭ de pe veriga de la Petrósa ar fi «gutani owi hailag», şi al căreĭ sens ar fi «dem guten Scythenland heilig»; o ipotesă, pe care

Acest important monument de aurăriă, unic în lume, aparţine uneĭ alte civilisaţiunĭ, unor altor ideĭ religióse. Totul ne apare aicĭ archaic, începând de la

apoĭ Odobescu în tóte scrieriie sale a cercat, după cum singur mărturisesce, numaĭ sĕ o desvolte şi s'o completeze (une nouvelle interprétation proposée par M. R. Neumeister ... que nous développerons et complétcrons. Notice sur la Roumanie, 1868, p. 371). După ce diferitele articule şi notiţe, ce le publicase Odobescu asupra tesauruluĭ de la Petrósa în cursuĭ anilor 1865—1877, aŭ rĕmas fără nicĭ un resunet în lumea sciinţifică, dênsul în ultimiĭ anĭ aĭ vieţeĭ sale, scóse la Paris în limba francesă o lucrare voluminósă, în forme maĭ mult luxóse, de cât sciinţifice, sub titlul de: «Le Trésor de Pétrossa», un aglomerat incoherent de compilaţiunĭ despre diferite obiecte de artă, din diferite epoce, fără nicĭ un fond de erudiţiune, fără nicĭ o sintesă critică şi ce este maĭ elementar, fără ca autorul sĕ-şĭ pótă da sémă de caracterul distinctiv al fie-căreĭ epoce în parte; o lucrare în care dênsul propunea următórele treĭ interpretărĭ capriciόse pentru textul tot aşa de imaginar «gutani ocwi hailag»: 1° «A Odin la Scythie consacrée»; 2° «Le (peuple) Goth n'(a-t-il) pas consacré la Scythie?» 3° Pour un Goth la Scythie n'(est-elle) pas consacrée? (Le Trésor de Pétrossa. Tome I. p. 414—415). Pentru acéstă interpretare fantastică scrisese Odobescu un volum atât de mare. Ér în ce privesce conclusiunea finală a opereĭ sale, dênsul o formuléză ast-fel: Les pièces qui constituent le trésor trouvé a Pétrossa proviennent d'un peuple germanique, professant le paganisme, et très probablement des Goths, qui habitèrent la Dacie du III au V-e siècle de l'ère chrétienne (!?) (Tom. III, p. 6). — Tot o-dată spre a da o aparenţă de veritate acesteĭ teoriĭ eronate, Odobescu ne înfăţişéză figurile de pe patera de la Petrósa sub un aspect barbar (Tom. II. 33), atât din punct de vedere al arteĭ, cât şi al tipurilor, pe când de altă parte învĕţatul Dr. Bock constatase încă la a. 1868, că acéstă pateră e opera unuĭ măiestru de mare merit (erkennen wir hier auf den ersten Blick das Werk eines geschulten Künstlers ... und der es namentlich in technischer Beziehung zu einer vollendeten Meisterschaft gebracht hatte. (Mitth. d. k. k. Central-Commission. XIII. 109). Odobescu maĭ creă şi o literă nouă neesistentă în textul verigeĭ, pe <, pe care în facsimilele sale formate ad-hoc o înfăţişă în forme fórte marcante; şi spre a da maĭ multă credinţă alegaţiuniĭ sale cu privire la acéstă literă imaginară, dênsul afirmă, că veriga a fost ruptă în a. 1875 tocmaĭ asupra literelor ᛟ şi < (Le Trésor de Pétrossa, I, p. 358, 376, 397, 398 şi Pl. II) pe când în realitate fractura a fost numaĭ asupra litereĭ ᛟ. În fine ca sĕ obscurcze pe cât e posibil caracteruĭ pelasg, orĭ grecesc, al patereĭ, Odobescu aşéḍă pe Apollo ca cel din urmă între divinităţile figurate pe pateră (Le Trésor de Pétrossa, II, p. 39). Atât credem, că este de ajuns pentru caracterisarea opereĭ luĭ Odobescu. — Ipotesa, că tesaurul de la Petrósa ar fi de origine gotică, a fost în timpuĭ din urmă abandonată chiar şi de archeologuĭ frances De Linas, care în publicaţiunea sa de la 1887, «Origines de l'orfèvrerie cloisonnée», declară, că diferitele figurĭ grupate în interioruĭ patereĭ de la Petrósa nu aŭ nicĭ un raport cu mitologia Goţilor. — Aceeaşĭ părere o esprimase încă pe la a. 1868 canonicul Dr. Fr. Bock: Das jedoch möchte wohl keines besonderen Beweises bedürfen, dass wir hier nicht mit Gestalten der nordischen, sondern der griechischen oder überhaupt classisch-antiken Götterwelt zu thun haben (Mitth. d. Central-Commiss. XIII, p. 110).

discul cel grandios. de aur cu ornamente apollinice, de la patera cu figurĭ, între carĭ Terra Mater și Apollo Hyperboreul aŭ rolul principal, de la fibula-phoenix și până la veriga séŭ colanul cu caractere grafice pelasge. Fără îndoiélă, că noĭ avem aicĭ resturile unuĭ tesaur religios, compus din diferite obiecte prețióse, ce aŭ fost consecrate în timpurĭ depărtate unuĭ templu ilustru, al Mameĭ-marĭ, orĭ al luĭ Apollo Hyperboreul, în țările de la Dunărea de jos.

Nu suntem ceĭ de ântâiŭ, carĭ avem aceste convingerĭ.

Încă la a. 1870 Cesar Bolliac, inițiatoriul studiilor archeologice în România, esprimase următórea părere: «dică cine orĭ-ce va dice, svêrcoléscă-se orĭ cât vor puté archeologiĭ noștri, vasele de la Petrósa sunt vase Dace, cu stil Dacic, pentru un cult din Dacia» [1]).

Ér în alt loc dênsul scrie: «Sunt multe caractere pe cărămidile și petrele de la Slon, carĭ ar avé analogiă cu caracterele de pe brățara (veriga) din aurăria (de la Petrósa), pe care de la aflarea eĭ și până astă-dĭ eŭ am credut'o ș'o cred încă Dacă» [2]).

Bolliac, esplorase din punct de vedere archeologic, diferite ținuturĭ ale țéreĭ. Dênsul vedea numaĭ un șir neîntrerupt în civilisațiunea preistorică a Dacieĭ, începând din epoca petreĭ lustruite și până în timpurile romane. Acéstă civilisațiune Bolliac o atribuia Dacilor, pe carĭ i considera ca populațiunea aborigenă, séŭ de obêrșiă, a acestor țerĭ.

[1]) **Bolliac**, Trompetta Carpaților, An. 1870, nr. 876, pag. 3.

[2]) **Bolliac**, Trompetta Carpaților. An. 1871, nr. 939, p. 3 și 4.

XXIX. ΣΙΔΗΡΕΙΑΙ ΠΥΛΑΙ. PORȚILE DE FER.

Usul de a închide cu porțĭ de fer pasurile munților maĭ înalțĭ a esistat și în timpurile preistorice. Aceste porțĭ, ce eraŭ tot-o-dată apărate și de castele situate pe vêrfurile stâncilor, aveaŭ destinațiunea sĕ împedece incursiunile glótelor inimice.

Despre cea maĭ vechiă Pórtă de fer face amintire Homer [1]). Ea se afla lângă Oceanos potamos, séŭ Istru, acolo, unde după Hesiod a fost aruncat într'o cavernă adâncă, bălaurul cel legendar, care înspăimêntase și pe ḑeiĭ Olympuluĭ [2]).

Acéstă pórtă de fer forma, după cum resultă din Homer și Hesiod, nu numaĭ o barieră puternică, dar era tot-o-dată, și o lucrare demnă de admirațiune. Ea era cunoscută comercianților meridionalĭ din Elada și Asia mică. Ea devenise un punct geografic important.

Locul, unde se aflaŭ Porțile de fer ale luĭ Homer, este identic cu strimtórea cea făimósă de lângă cataractele Dunăriĭ, numită și astă-ḑĭ Porțile de fer.

La Pindar aceleașĭ Porțĭ pórtă numele de Γαδειρίδες πύλαι [3]), astă-ḑĭ Gherdapurĭ în limba locuitorilor din vecinătate.

În timpurile romane, aceste Porțĭ de fer eraŭ cunoscute sub numele de Portae Caucasiae, de óre-ce, Carpațiĭ meridionalĭ după cum scim, purtaŭ numele de Caucas, nu numaĭ în tradițiunile vechĭ, dar și în geografia militară a Romanilor [4]).

Pliniu cel bĕtrân, ne descrie Porțile de fer séŭ Caucasice ca «o operă gigantică a natureĭ. Aicĭ catena munților se întrerumpea de-o-dată. Porțile eraŭ formate din grinḑĭ îmbrăcate cu fer, ér pe sub ele curgea un pêrêŭ, din care exhala un miros fórte greŭ. Dincóce (în partea de apus), aceste Porțĭ eraŭ apărate de un castel așeḑat pe vêrful stâncilor spre a împedeca trecerea

---

[1]) Homeri Ilias. VIII. v. 13: σιδήρειαι πύλαι.

[2]) Hesiodi Theog. v. 746, 790 (695), 811 seqq., 864. — La Hesiod (Theog. v. 811) aceleașĭ Porțĭ monumentale figuréză sub numele de μαρμάρεαι πύλαι. Se pare, că Hesiod face aicĭ o confusiune geografică cu Porțile de fer dintre Bănat și Țéra Hațeguluĭ, carĭ în limba poporuluĭ român de acolo se numesc «La Marmore» (ung. Vaskapu).

[3]) Pindari fragm. 25 (la Strabo, III. 5. 5).

[4]) Jornandis De Getar. orig. c. 7: Caucasus... Histri quoque fluenta contingit. — Flori H. R. lib. III. 5: Piso Rhodopen Caucasumque penetravit. — Inscripțiunea ostașuluĭ Mansuetus din Leg. I. Minervia: ad Alutum flumen secus montis Caucasi (Froehner, Col. Trajane, p. 156).

ginţilor nenumĕrate». Ele se aflaŭ aşa dar situate în drumul cel mare al migraţiuniĭ ginţilor barbare către părţile de apus ale Europeĭ. De lângă Porţile Caucasice se începeaŭ munţiĭ Gordyaei, locuiţĭ de populaţiunĭ nesupuse, Valli şi Suarni, earĭ se ocupaŭ cu lucrarea minelor de aur; ér de lângă triburile aceste şi până la Pontul euxin, se întindeaŭ maĭ multe seminţiĭ de Heniochĭ. «Acésta, ne spune Pliniu, «este fisionomia acestuĭ sîn de pămênt, unul din cele maĭ celebre» [1]).

Tot-o-dată Pliniu mai face aicĭ următórea rectificare. Mulţĭ, dice dênsul, numiaŭ acéstă trecătóre Porţile Caspice (Portae Caspiae), ceea ce este o mare erróre geografică.

Porţile de fer de la Istru aveaŭ în epoca romană o îndoită însemnătate. Ele formaŭ o despărţire geografică. Pentru apus, ele eraŭ porţile orientuluĭ, ér pentru rĕsărit eraŭ porţile apusuluĭ.

În istoria romană cea de ântâiŭ amintire despre aceste Porţĭ o aflăm în timpul luĭ Nero.

Nero, cum ne spun autoriĭ romanĭ, decretase o espediţiune asupra Sarmaţilor, séŭ Scyţilor europenĭ, earĭ devenise o calamitate permanentă pentru statul roman încă din timpurile republiceĭ. Pentru scopul acesta, dênsul strînse o mare mulţime de óste, din Britannia, Germania şi Illyria, pe care o trimise la strimtorile Caucasice [2]). Însă legatul pro-pretor al Mesieĭ Plauţiu Elian (a. 57 d. Chr.) termină repede acéstă espediţiune asupra Sarmaţilor, maĭ înainte de ce împĕratul ar fi sosit cu legiunile sale la Porţile de fer. Inscripţiunea, ce formézā epitaful acestuĭ brav general, ne spune, că dênsul sili pe câţĭ-va regĭ, până aci necunoscuţĭ, sĕ trécă pe cel alalt ţĕrmure al Dunăriĭ şi sĕ închine înaintea stégurilor romane, apoĭ el puse în libertate pe fiiĭ regilor, ce domniaŭ peste Bastarnĭ, peste Roxolanĭ şi pe fratele regeluĭ Dac, asigurând şi estindênd în modul acesta pacea şi liniscea provinciеĭ [3]).

---

[1]) Plinii lib. VI. 12. 1: portae Caucasiae, magno errore multis Caspiae dictae, ingens naturae opus montibus interruptis repente, ubi fores obditae ferratis trabibus, subter medias amne diri odoris fluente, citraque in rupe castello communito ad arcendas transitu gentes innumeras . . . A portis Caucasiis per montes Gordyaeos, Valli, Suarni indomitae gentes, auri tamen metalla fodiunt. Ab iis ad Pontum usque Heniochorum plura genera . . . Ita se habet terrarrum sinus e clarissimis. — Heniochiĭ, carĭ ne apar şi în legendele argonautice, sunt din punct de vedere geografic şi etnografic unul şi acelaşĭ popor cu Arimaspii, ceĭ cu un ochiŭ.

[2]) Suetonii Nero Claudius, c. 19: Parabat et ad Caspias portas expeditionem.—Cf. Taciti Hist. I. 6. — Plinii lib. VI. 15. 6: Et Neronis principis comminatio, ad Caspias portas tendere dicebatur, quum peteret illas (Caucasias) quae... in Sarmatis tendunt.

[3]) C. I. L. vol. XIV nr. 3608.

Tot lângă Istru se aflau Porţile Caspice şi după poetul Papiniu Staţiu [1]).

Aceste porţĭ, cc formaŭ basa dc operaţiunc a trupclor de apus asupra Sarmaţilor, se aflaŭ, după cum scrie Pliniu, în masivul de munţĭ numit Ceraunius [2]), adecă al Cerneĭ.

A dóua grupă de munţĭ, Gordyaei, carĭ după dcscrierea luĭ Pliniu începcaŭ dc lângă Porţile de fer, sunt identicĭ cu munţiĭ districtuluĭ Gorjŭ, din părţile de nord-vest ale Ţĕreĭ-românescĭ. [3]). De asemcnea s'a maĭ păstrat în toponimia română şi numele triburilor Valli şi Suarni, de carĭ face amintire Pliniŭ. Cea de ântâiŭ localitatc dc lângă Porţile de fer pórtă numele dc Gura Văiĭ, adccă a Valiĭ celeĭ marĭ, séŭ a clisurcĭ Dunăriĭ. Ér numele Suarnilor s'a conservat până astă-ḑĭ în numele comunelor românescĭ Şovarna-de-jos, şi Şovarna-de-sus din plaiul Cloşanilor, o regiunc, unde se lucraŭ minele încă din timpurile ante-romane [4]).

Accleaşĭ Porţĭ dc fer maĭ sunt amintite şi în secululal IV-lea al ereĭ creştine sub numele de Ferratae Portae, şi ele scrviaŭ, după cum ne spune Claudian, ca basă de operaţiune pentru incursiunile Geţilor în părţile de apus ale imperiuluĭ roman [5]).

---

[1]) **Statii** Silv. lib. IV. 4. v. 56 seqq.

At tu si longi cursum dabit Atropos aevi . . . . .
Forsitan Ausonias ibis frcnare cohortes,
Aut Rheni populos, aut nigrae litora Thules,
Aut Istrum servarc latus, metuendaque portae
Limina Caspiacae.

[2]) **Plinii** lib. V. 27. 3. — Cf. maĭ sus pag. 416.

[3]) Confusiunea între Porţile Caspice din Asia şi între Porţile Caucasice de la Istru maĭ produse o nouă rĕtăcire în geografia antică. Munţiĭ Gordyaei furĕ transportaţĭ şi localisaţĭ în părţilc meridionale ale Armenieĭ, în apropriere de Tigru. — De altmintrelea o expcdiţiunc a Romanilor asupra Sarmaţilor din Europa, cu trupe din Britania, din Germania şi Illyria prin Caucasul asiatic, ar fi fost în contra celor maĭ clementare principiĭ de strategiă.

[4]) Lângă Şovarna-de-jos se află délul numit Rudină (adecă, din care se estrăgeaŭ metale). — Părêul, pe care Pliniu î-l numesce amnis diri odoris, pórtă astă-ḑĭ numele de Slatinic, adecă pêrêŭ cu apă sĕrată, séŭ mocirlos; el curge in Dunăre tocmaĭ prin acelaşĭ loc, unde se aflaŭ în vechime Porţile de fer.

[5]) **Claudiani** Bell. Get. v. 235 seqq:

Nonne videbantur, quamvis adamante rigentes,
Turribus invalidis fragiles procumbere muri,
Ferrataeque Getis ultro se pandere portae?

XXX. INELE CU GEME DIN STÂNCA LUI PROMETHEU.

Pliniu în istoria sa naturală vorbind despre originea gemelor, și cum aŭ ajuns ele la o admirațiune așa de mare, ne spune următórele:

«După povestirile poporale, primul us, ce s'a făcut cu gemele, începe de la stânca din Caucas (a luĭ Prometheu). Ómeniĭ voind sĕ simboliseze încatenarea și suferințele luĭ Prometheu aŭ început sĕ lege jur împrejur cu fer câte un fragment din stânca acésta și sĕ-l pórte în deget. Acésta este începutul inelului și acésta a fost pétra prețiósă séŭ gema» [1]).

Despre aceeașĭ tradițiune scrie și Hygin: «Joe, ca sĕ nu-șĭ calce jurămêntul, ce-l făcuse, că nu va libera nicĭ o-dată pe Prometheu din catenele sale, i puse în mână un inel, din acelașĭ metal ca și catenele, și în care, dênsul a maĭ pus și un fragment din stânca Caucasuluĭ» [2]).

Stânca luĭ Prometheu, care formézá și astă-ḑĭ cel maĭ important monument al Carpaților, se bucurase în anticitatea preistorică de o mare venerațiune. Ea era emblema Panteonuluĭ pelasg. Acéstă stâncă era figurată de asupra porților cyclopice ale Myceneĭ; ea era representată ca un simbol sfânt al eternitățiĭ pe stelele funerare ale Sicilieĭ, Cartageneĭ și chiar în catacombele creștine ale Romeĭ [3]).

O altă stelă funerară, ce a fost descoperită în necropola preistorică de la Bologna, ne înfățișéză de asemenea o imitațiune a formeĭ, ce o are acéstă legendară stâncă din Carpațĭ [4]).

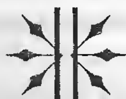
---

[1]) Plinii H. N. lib. XXXVII. 1: Quae fuerit origo gemmarum . . . . . Fabulae primordium a rupe Caucasea tradunt: Promethei vinculorum interpretatione fatali: primumque saxi hujus fragmentum inclusum ferro, ac digito circumdatum, hoc fuisse anulum, et hoc gemmam.

[2]) **Hygini** Astronom. II. 15. — Cf. Servius in Eclog. VI. 42.

[3]) O pictură din crypta Lucineĭ (sec. I—II) în catacombele Romeĭ ne înfățișéză acéstă stâncă în aceeașĭ formă, orĭ cu alte cuvinte în acelеașĭ fețe, cum se află reprodusă maĭ sus la pag. 350. (A se vedé Northcote et Brownlow, Rome souterraine, 1877, p. 325).

[4]) **Bertrand** et Reinach, Les Celtes, p. 165—166.

PELASGII SÉU PROTO-LATINII (ARIMII).

XXXI. INCEPUTURILE POPORULUI PELASG.

1. *Vechimea rasei pelasge.*

Încă înainte de imigrațiunea Grecilor, Celților și a Germanilor în ținuturile Europeĭ, cea maĭ mare parte a acestuĭ continent, era ocupată de o rasă de ómenĭ veniţĭ din Asia, pe carĭ autoriĭ grecescĭ i numiaŭ în general Pelasgĭ și Tursenĭ.

Aceștĭ Pelasgĭ formase în timpurile ante-elene, cel maĭ întins, maĭ puternic, și maĭ remarcabil popor, o națiune, care din punct de vedere moral și material a schimbat fața Europeĭ archaice.

Pelasgiĭ ne apar în fruntea tuturor tradițiunilor istorice, nu numaĭ în Elada și în Italia, dar și în regiunile din nordul Dunăriĭ și ale Măriĭ negre, în Asia mică, în Asyria și în Egipet. Eĭ representă tipul originar al popórelor așa numite arice, care a introdus în Europa cele de ântâiŭ beneficiĭ ale civilisațiuniĭ.

Urmele estensiuniĭ lor etnografice, precum și ale activitățiĭ lor industriale, le maĭ aflăm și astă-ḑĭ pe cele treĭ continente ale lumiĭ vechĭ; începând din munțiĭ Norvegieĭ până în pustiurile Sahareĭ, de la isvórele rîurilor Araxe și Oxus până la Oceanul atlantic.

Însă istoria lor politică și istoria civilisațiuniĭ lor sunt acoperite de întunerecul vechimiĭ.

Puţinele date, ce ne-aŭ rĕmas asupra Pelasgilor, ne înfăţişéză pe acest mare şi admirabil popor numaĭ în ultimul period al istorieĭ sale, atuncĭ când independenţa sa politică era distrusă aprópe peste tot locul şi când numele sĕŭ începe sĕ dispară. Din nefericire însă, chiar şi aceste puţine date, fragmentare, ce ne-aŭ rĕmas despre Pelasgĭ, ne sunt transmise de ceĭ, carĭ i-aŭ cucerit, i-aŭ distrus, i-aŭ persecutat, i-aŭ împrăsciat, şi în urmă i-aŭ calumniat. Ast-fel că istoria epoceĭ lor de înflorire, de putere şi estensiune teritorială, în Europa, Asia şi Africa, istoria imperielor şi instituţiunilor sale, a artelor şi industrieĭ lor, a rĕmas înmormêntată. Cu deosebire istoria politică a Pelasgilor meridionalĭ se încheiă cu căderea Troieĭ. De aicĭ încolo tot ce maĭ aflăm despre aceştĭ Pelasgĭ din jurul Măriĭ egee, sunt numaĭ simple amintirĭ de resturĭ micĭ şi împrăsciate, silite de inimiciĭ lor sĕ emigreze din o ţéră în alta, spre a-şĭ căuta o nouă patriă.

Pentru poporul grecesc, Pelasgiĭ eraŭ ceĭ maĭ vechĭ ómenĭ de pe pămênt. Rasa lor li se părea atât de archaică, atât de superióră în concepţiunĭ, puternică în voinţă şi în fapte, atât de nobilă în moravurĭ, în cât tradiţiunile şi poemele grecescĭ atribuiaŭ tuturor Pelasgilor epitetul de «divinĭ», δῖοι, [1]) adecă ómenĭ cu calităţĭ supranaturale, asemenea ḑeilor, un nume, ce eĭ întru adevĕr l'aŭ meritat prin darurile lor fisice şi morale.

Greciĭ î-şĭ perduse de mult tradiţiunea, când, cum, şi de unde aŭ venit eĭ în ţinuturile Eladeĭ; însă eĭ aveaŭ o tradiţiune, că înainte de dênşiĭ a domnit peste pămêntul ocupat de eĭ un alt popor, care a desecat mlaştinile, a scurs lacurile, a dat cursurĭ nóue rîurilor, a tăiat munţiĭ, a împreunat mările, a arat şesurile, a întemeiat oraşe, sate şi cetăţĭ, a avut o religiune înălţătóre, a ridicat altare şi temple ḑeilor, şi că aceştia aŭ fost Pelasgiĭ.

După vechile tradiţiunĭ grecescĭ, Pelasgiĭ locuise în părţile Grecieĭ încă înainte de cele dóue diluviĭ legendare, ce se vĕrsase peste Attica, Beoţia şi Thessalia, unul în timpul regeluĭ Ogyges [2]) şi altul în timpurile luĭ Deucalion [3]). Eĭ domnise aşa dar peste continentul grecesc încă înainte de timpurile luĭ Noe.

Un ram al poporuluĭ pelasg, Arcaḑiĭ, ce locuiaŭ pe culmile şi văile din centrul Peloponesuluĭ, aveaŭ tradiţiunea, că dênşiĭ aŭ fost pe pămênt încă

---

[1]) **Homeri** Ilias, X. v. 429; Odys. XIX. v. 177: δῖοι τε Πελασγοί. — **Aeschyli** Suppl. v. 967: δῖε Πελασγῶν. — După Dionysiu din Halicarnas (I. 18) Pelasgiĭ de lângă Dodona eraŭ consideraţĭ ca sfinţĭ (ἱεροί), cărora nime nu cuteza a le face resboiŭ.

[2]) În timpul diluviuluĭ luĭ Ogyges domnia peste Argos Phoroneu, tatăl luĭ Pelasg (Eusebius, Praep. Evang. X. 10. p. 489, in Fragm. Hist. gr. I. 385. 8).

[3]) **Herodoti** lib. I. c. 56. — **Apollodori** Bibl. lib. VIII. 2.

înainte de ce luna ar fi apărut pe ceriŭ [1]). Cu privire la acéstă importantă tradițiune, scholiastul luĭ Apolloniu Rhodiu se esprimă ast-fel: «Se pare, că Arcadiĭ aŭ esistat încă înainte de lună, după cum scrie Eudoxus în scrierea sa Περίοδος. Ér Theodor scrie, că luna a apărut pe ceriŭ cu puțin înainte de resboiul luĭ Hercule cu Giganțiĭ. Tot ast-fel ne spun Aristo din Chios și Dionysiu din Chalcida în cărțile lor despre Originĭ» [2]).

În fine Ephor, unul din scrutătoriĭ ceĭ maĭ diligențĭ aĭ anticitățiĭ și istoric iubitoriŭ de adevĕr, care trăise în seculul al IV-lea a. Chr. scrie: «Tradițiunea ne spune, că Pelasgiĭ aŭ fost ceĭ maĭ străvechĭ, carĭ aŭ domnit peste Grecia» [3]).

2. *Civilisațiunea preistorică a raseĭ pelasge.*

Când Pelasgiĭ apărură pentru prima óră pe pămêntul Eladeĭ, eĭ nu aflară aci, după cum ne spun tradițiunile, de cât o populațiune rară și sĕlbatecă, risipită prin munțĭ și pădurĭ, trăind în caverne, fără societate, fără legĭ, fără religiune și fără cunoscințe utile.

Arcadii, popor pastoral și vitéz, ceĭ maĭ vechĭ locuitorĭ în Elada, povestiaŭ, după cum ne spune Pausania, că cel de ântâiŭ om născut pe pămênt a fost Pelasg, un bărbat, care se distingea prin mărimea, prin puterea și frumseța figureĭ sale și care întrecea pe toțĭ ceĭ alalțĭ muritorĭ prin facultățile spirituluĭ sĕŭ; că acest Pelasg, după ce a început sĕ domnéscă, a fost cel de ântâiŭ, care a învĕțat pe ómenĭ sĕ-șĭ construiéscă colibe (καλύβας) spre a se apăra de incomoditățile friguluĭ, ale ploilor și căldurilor; că el a învĕțat pe ómenĭ sĕ-șĭ facă haine din pieĭ de óie, le-a interdis, ca sĕ se nutréscă și maĭ departe cu frunde, cu buruenĭ și rădăcinĭ, din carĭ unele eraŭ periculóse sănătățiĭ; că el a învĕțat pe ómenĭ, ca sĕ nu maĭ mănânce tot feliul de ghindă, ci numaĭ ghindă de fag [4]).

Ér vechiul poet epic Asiu scrie despre acest Pelasg, că el a fost născut

---

[1]) **Apollonii Rhodii** Argon. lib. IV. v. 263—265. — **Ovidii** Fast. lib. II. v. 289—290:

Ante Jovem genitum terras habuisse feruntur
Arcades, et luna gens prior illa fuit.

[2]) Schol. Apoll. Rh. IV. 264 (in Fragm. Hist. Graec. III. 325, frag. 4.)

[3]) **Ephori** fragm. 54: Οἱ δὲ Πελασγοὶ τῶν περὶ τὴν Ἑλλάδα δυναστευσάντων ἀρχαιότατοι λέγονται. — **Herodoti** lib. I. c. 56: τὸ ἀρχαῖον τὸ μὲν Πελασγικὸν . . . ἔθνος. — Cf. ibid. lib. VII. 161. VIII. 44.

[4]) **Pausaniae** Graeciae Descr. lib. VIII. 1.

din «Pămêntul cel negru», pe culmile cele înalte ale munţilor, ca sĕ fie începătoriŭ genuluĭ muritoriŭ [1]).

Un alt representant al vechiĭ civilisaţiunĭ pelasge a fost divinul Prometheu, fiul luĭ Iapet, fiul Gaeeĭ.

Poetul Eschyl, în una din cele maĭ frumóse lucrărĭ ale sale, ne înfăţişéză pe Prometheu espunênd singur beneficiile, ce le-a adus dênsul omenimiĭ.

«Aceştĭ ómenĭ,» dice Prometheu, «nu cunosceaŭ nicĭ arta cum sĕ construiéscă case de cărămidĭ la lumina sóreluĭ, nicĭ modul cum sĕ lucreze lemnele, ci locuiaŭ pe sub pămênt în ascunsurile cele întunecóse ale cavernelor, întocmaĭ ca furnicile cele agile; eĭ nu aveaŭ nicĭ un semn sigur, ca sĕ cunóscă, când are sĕ fie érnă, când are sĕ sosécă primăvara, anutimpul florilor, când are sĕ fie vară, anutimpul fructelor, ci duceaŭ o viéţă de pe o di pe alta, lipsiţĭ cu desăvârşire de orĭ-ce cunoscinţe, până când eŭ i-am învĕţat sĕ cunóscă rĕsăritul stelelor şi apusul lor, lucrurĭ de altmintrelea greŭ de însemnat. Afară de acestea, eŭ i-am învĕţat sistemul tuturor sciinţelor utile; eŭ am aflat modul de scriere, şi cum ómeniĭ, pot sĕ ţină în minte tóte sciinţele; eŭ cel de ântâiŭ am prins în jug animalele, ce pot servi la transporturĭ. Nime altul, de cât eŭ singur am inventat corăbiile cu pânze, ca ómeniĭ sĕ pótă trece peste mare . . . . . Maĭ înainte, dacă se întêmpla, ca cine-va sĕ se bolnăvéscă, el muria din lipsa mijlócelor de vindecare, până când eŭ le-am arătat, cum aŭ sĕ compună medicamentele şi cum se pot vindeca de tóte bólele; eŭ am introdus diferite modurĭ de a cunósce viitoriul . . . . . şi în fine cine póte sĕ afirme, că ar fi aflat maĭ înainte de mine lucrurile cele folositóre ascunse sub pămênt, cum sunt arama, ferul, argintul şi aurul»? [2]).

Pelasg şi Prometheu sunt personificarea vechiĭ culturĭ pelasge, şi tot ce ne spun tradiţiunile, că a inventat, orĭ creat spiritul lor, aparţine geniuluĭ întreguluĭ popor.

De asemenea esista în Creta o vechiă tradiţiune, ca Dactyliĭ şi Corybanţiĭ, triburĭ pelasge, aŭ fost ceĭ de ântâiŭ în acéstă insulă, carĭ aŭ învĕţat pe ómenĭ sĕ formeze turme de oĭ, sĕ domesticéscă şi alte genurĭ de animale, porcĭ, capre, vite, caĭ; că eĭ aŭ învĕţat pe ómenĭ măiestria de a arunca cu lancea (arma naţională pelasgă) şi de a trăi în societate comună; că eĭ cu deosebire aŭ fost autoriĭ buneĭ înţelegerĭ, a vieţiĭ regulate şi cumpĕtate [3]).

---

[1]) **Pausaniae** lib. VIII. 1. 4.

[2]) **Aeschyli** Prometheus vinctus, v. 450 seqq.

[3]) **Diodori Siculi** lib. V. c. 64.

Datele, ce le avem despre istoria vechiă a Pelasgilor, corespund pe deplin cu faptele, ce ni le procură archeologia din epoca neolitică.

Pelasgiĭ ne apar după vechile tradițiunĭ istorice ca una și aceeașĭ populațiune cu neoliticiĭ, carĭ introduc în Europa cele de ântâiŭ elemente ale civilisațiuniĭ, animalele domestice, cultura cerealelor și o artă industrială maĭ progresată. Chiar și olăria neolitică, pórtă semne de ornamentațiune și simbóle mistice pelasge.

Tot ast-fel tradițiunile grecescĭ atribue Pelasgilor cel de ântâiŭ cult al deilor în Europa.

Cu deosebire se spunea despre Arcadĭ, că dênșiĭ aŭ fost ceĭ de ântâiŭ, carĭ aŭ făcut sacrificiĭ și ceremoniĭ religióse deilor [1].

Greciĭ de altă parte, după cum scim, împrumutase principalele lor divinitățĭ de la Pelasgĭ [2].

Joe cel vechiŭ al Romanilor purta în mână o pétră în loc de fulgere [3], și pe acest Jupiter Lapis Romaniĭ făceaŭ cele maĭ obligatóre și maĭ solemne jurăminte ale lor [4]. Chiar și în ritul jurămintelor, Romaniĭ păstrară până târdiŭ usul petrilor sfinte de silex [5].

Din punct de vedere istoric așa dar faptul este positiv:

Înainte de civilisațiunea grécă și egipténă, o civilisațiune mult maĭ vechiă se revĕrsase asupra Europeĭ. Acésta a fost civilisațiunea morală și materială a raseĭ pelasge, și care a deschis un vast câmp de activitate genuluĭ omenesc. Influențele acesteĭ culturĭ pelasge aŭ fost decisive pentru sórtea muritorilor pe acest pămênt.

Pelasgiĭ aŭ fost adevĕrațiĭ fundatorĭ aĭ stăriĭ nóstre actuale.

---

[1]) **Hygini** Fab. 274: Arcades res divinas primi Diis fecerunt.—**Herodoti** lib. II. c 52: Ἔθυον δὲ πάντα πρότερον οἱ Πελασγοὶ θεοῖσι ἐπευχόμενοι.

[2]) **Herodoti** lib. II. c. 51 și 53. — **Platonis** Cratylus (Ed. Didot, vol. II. p. 293). — Romaniĭ încă atribuiaŭ Pelasgilor riturile lor religióse. Ovidii Fast. lib. II. v. 281—282:

Inde Deum colimus, devectaque sacra Pelasgis
Flamen adhuc prisco more Dialis agit.

[3]) **Arnobii** lib. IV. 25. — **Augustini** De civit. Dei, II. 29.

[4]) **Festus**, v. Lapidem. — **Ciceronis** Fam. 7. 12. — **Gellii** lib. I. 21. — Și astă-dĭ în unele părțĭ locuite de Românĭ, țĕraniĭ jóră cu o pétră în mână, orĭ punênd mâna pe pétră (jud. Covurluĭ, com. Căvădinescĭ și Mestécănĭ).

[5]) **Livii** lib. I. 24; IX. 5; XXX. 43. — **Polybii** lib. III. 26.

XXXII. PELASGII MERIDIONALI.

1. *Pelasgiĭ în peninsula Hemuluĭ.*

Pelasgiĭ, poporul cel estins al lumiĭ vechĭ, domnise în timpurile ante-istorice, nu numaĭ peste continentul Eladeĭ, dar peste întrégă peninsula Hemuluĭ. Noĭ vom resuma aicĭ diferitele date, ce le aflăm în acéstă privinţă la autoriĭ grecescĭ.

Thessalia, teritoriul cel maĭ fertil şi maĭ frumos al Grecieĭ vechĭ, situat între munţiĭ Olymp, Ossa, Pelion şi Pind, purta o-dată numele de Pelasgicon Argos [1]), Pelasgicon pedion [2]), adecă câmpia Pelasgilor, şi Pelasgia [3]).

Epirul, ţéra luĭ Pyrrhus, o regiune cu văĭ adâncĭ, sĕlbatece şi în parte fertile, a fost o-dată locuit de Pelasgĭ [4]). Aicĭ se afla Dodona, metropolă religiósă a Pelasgilor din epoca homerică [5]), unde suprema divinitate, ce guverna pămêntul şi ceriul, era adorată sub numele naţional de «Joe al Pelasgilor», Ζεύς Πελασγικὸς [6]).

Întreg Peloponesul, o ţéră acoperită cu pădurĭ vaste, brăsdate de rîurĭ şi pâraie numeróse, şi în condiţiunĭ fórte favorabile pentru o viéţă pastorală, se numise în vechime Pelasgia, după cum ne spun istoriciĭ Acusilau [7]) şi Ephor [8]).

Arcadia, o regiune încunjurată de tóte părţile cu munţĭ şi locuită de un popor pastoral, cu moravurĭ simple şi patriarchale, avuse o-dată numele de «Pelasgia» [9]).

---

[1]) **Homeri** Ilias. II. v. 681: Πελασγικὸν Ἄργος. — Strabonis Geogr. VIII. 6. 5.

[2]) **Strabonis** Geogr. IX. 5. 22: Πελασγικὸν πεδίον.

[3]) **Hecataei** Fragm. 334: Ἡ Θεσσαλία δὲ Πελασγία ἐκαλεῖτο ἀπὸ Πελασγοῦ τοῦ βασιλεύσαντος (Fragm. Hist. graec. I. Ed. Didot p. 25. — Cf. ibid. vol. IV. p. 501. — Eustathii Comm. in Dionysium v. 427.)

[4]) **Strabonis** lib. V. 2. 4: πολλοὶ δὲ καὶ τὰ Ἠπειρωτικὰ ἔθνη Πελασγικὰ εἰρήκασιν.

[5]) **Strabonis** lib. VII. 7. 10.

[6]) **Homeri** Ilias XVI. 233.

[7]) **Acusilai** fragm. 11: Πελασγὸς ..... ἀφ' οὗ ἡ Πελοποννήσου χώρα, ἡ καὶ Ἀπία λεγομένη, μέχρι Φαρσαλίας καὶ Λαρίσσης, Πελασγία ἐκλήθη (Frag. Hist. graec. I. p. 101.)

[8]) **Ephori** fragm. 54: Καὶ τὴν Πελοπόννησον δὲ Πελασγίαν φησὶν Ἔφορος κληθῆναι (Ibid. p. 248). — **Plinii** lib. IV. 5. 1: Peloponnesus appellata et Pelasgia.

[9]) **Steph. Byz.**: Ἀρκαδία· ἐκαλεῖτο δε Πελασγίη, ὡς Νικόλαος πέμπτῃ. — **Herodoti** lib. I. 146: Ἀρκάδες Πελασγοί. — Conferesce cu privire la Pelasgiĭ din Elada şi Bruck, Quae

Argosul, regatul luĭ Agamemnon, celebru prin orașele sale Mycena și Tirynt, unde s'aŭ descoperit în timpurile nóstre tesaure neprețuite ale uneĭ civilisațiunĭ înmormêntate pelasge, a fost de asemenea o patriă a Pelasgilor. La Eschyl și Euripide, Argosul pórtă numele de Pelasgia [1]).

Beoția de asemenea, o țéră avută de turme de oĭ, de cireḑĭ de vite, și ergheliĭ de caĭ, unde se aflaŭ făimoșiĭ munțĭ Parnas și Helicon cu văile lor cele frumóse dedicate divinităților, a fost în vechime locuită de Pelasgĭ [2]).

Tot ast-fel și Attica, o simplă provinciă agricolă, ne apare la începutul istorieĭ sale ca o regiune locuită de Pelasgĭ [3]). Athena, centrul viețeĭ intelectuale și politice a Grecieĭ vechĭ a fost întemeiată de Pelasgĭ. În timpul când Pelasgiĭ domnise peste Grecia, scrie Herodot, Athenieniĭ aŭ fost Pelasgĭ [4]). Zidul cel puternic, ce încunjura o-dată acropola Atheneĭ, era construit de Pelasgĭ, Πελασγικὸν τεῖχος [5]). Chiar și în timpurile imperiuluĭ roman o parte din orașul Atheneĭ purta numele de Palasgicon [6]).

Macedonia întrégă, o țéră cu ideale marĭ politice, și stăpâna lumiĭ în timpurile luĭ Alesandru cel Mare, avuse în vechime o populațiune pelasgă [7]). Macedo, patriarchul național al Macedonieĭ, ne apare în vechia genealogiă a popórelor din peninsula Hemuluĭ, ca un descendent al luĭ Pelasg [8]). De asemenea scrie Herodot, că Pelasgiĭ, ce locuiaŭ în regiunea Pinduluĭ, se numiaŭ Macedonĭ [9]).

Vechile populațiunĭ ale Illyrieĭ, eraŭ de aceeașĭ naționalitate cu Macedoneniĭ [10]). Diferitele ginți ale acesteĭ regiunĭ, Liburniĭ, Dalmațiĭ, Iapoḑiĭ,

---

veteres de Pelasgis tradiderint. Dissertatio inauguralis historica, Vratislaviae, 1884.

[1]) **Aeschyli** Prom. v. 860; Suppl. v. 250 seqq. — **Euripidis** Ὀρέστης v. 675. 849. 1611; Ἰφιγένεια ἡ ἐν Αὐλίδι, v. 1494; Ἡρακλῆς μαινόμενος, v. 462. — **Eustathii** Comm. in Dionysium, 347: Εὐριπίδης δὲ καὶ τοὺς Ἀργείους Πελασγοὺς οἶδεν εἰπών. Πάλαι Πελασγοί, Δαναΐδαι δὲ δεύτερον. — **Strabonis** lib. VIII. 6. 9.

[2]) **Strabonis** lib. IX. 2. 25: εἴρηται δ' ὅτι τὴν Βοιωτίαν ταύτην ἐπῴκησάν ποτε Θρᾷκες, βιασάμενοι τοὺς Βοιωτούς, καὶ Πελασγοὶ καὶ ἄλλοι βάρβαροι. — Ibid. IX. 2. 3.

[3]) **Herodoti** lib. I. c. 57: τὸ Ἀττικὸν ἔθνος ἐὸν Πελασγικόν. — Cf. ibid. lib. VI. 137; VII. 94.

[4]) **Herodoti** lib. VIII. 24.

[5]) **Herodoti** lib. V. 64. — Fragm. Hist. graec. II. 111. 17; IV. 457. 3.

[6]) **Strabonis** lib. IX. 2. 3. — Cf. ibid. V. 2. 3; V. 2. 8.

[7]) **Justini** lib. VII. 1. 1: Macedonia . . . Emathia cognominata est . . Populus Pelasgi.

[8]) **Apollodori** Bibl. lib. III. 8. 1.

[9]) **Herodoti** lib. I. 56: οἴκεε ἐν Πίνδῳ Μακεδνὸν (ἔθνος) καλεύμενον.

[10]) **Appiani** Bell. Mithr. 55.

Dindarii, Brygii, Byllionii, Taulanții, Dasareții, Ardieiĭ, Dardanii etc. aŭ nume, moravurĭ și tradițiunĭ pelasge.

Illyria așa numită «barbara» purta din timpul luĭ August, numele de Illyris Romana.

În fine întreg teritoriul Thracieĭ, care într'o vechime depărtată cuprindea și populațiunile omoglote din nordul Dunăriĭ de jos a fost de asemenea o țéră pelasgă [1]). Troianiĭ și Mysieniĭ, ne spune Herodot, făcuse în timpurile preistorice o mare espedițiune în Europa, și dênșiĭ supusese întrégă Thracia până la Marea ionică [2]). O probă așa dar, că Thraciĭ constituiaŭ în aceeașĭ epocă una și aceeașĭ naționalitate etnică cu Pelasgiĭ din Asia mică.

În fine poetul Eschyl ne înfățișéză următórea icónă despre estensiunea dominațiuniĭ pelasge în părțile de sud-ost ale Europeĭ. Regele Pelasg din Argos se esprimă ast-fel către Danaos: «Eŭ sunt Pelasg ..... Domnul acesteĭ țĕrĭ. Gintea Pelasgilor, numită ast-fel cu tot dreptul după numele mieŭ, regele lor, stăpânesce acéstă țéră. Eŭ domnesc peste tot pământul, din care se scobóră rîul Algos (Altos ?) și Strymonul, ce curge din partea de unde apune sórele. Între hotarele împĕrățieĭ mele se află și țéra Perrhebilor (din nordul Thessalieĭ) și ținuturile dincolo de Pind lângă Paeonĭ și munțiĭ Dodoneĭ (Epirul). Marea întrerupe, ce e drept, hotarele țĕreĭ mele, însă domnia mea se estinde și dincolo de mare, ér numele țĕreĭ acesteia este Apia» [3]). Rîul cel important, de care ne vorbesce aicĭ Pelasg, ce curgea de la marginea lumiĭ, de unde apune sórele, care îngheța în timpul ierneĭ [4]) și care se afla în zona de unde suflă vênturile cele recĭ [5]), nu este nicĭ de cum Strymonul Thracieĭ, ci Istrul cel făimos al Europeĭ [6]).

---

[1]) În timpurile maĭ târḑiĭ se maĭ amintesc în peninsula munteluĭ Athos unele resturĭ ale vechilor Pelasgĭ (Herodot, I. 57. — Strabo, VII. 35.—Thucydides, IV. 109).— Scymnus din Chio (Orb. Descr. v. 585) încă vorbesce de Pelasgioțiĭ emigrațĭ din Thracia în insulele Scyros și Schiathos. — Cf. Giseke, Thrakisch-Pelasgische Stämme der Balkanhalbinsel, pag. 25. 31. — Gooss (Skizzen zur vorrömischen Culturgeschichte der mittleren Dunaugegenden, in Archiv d. Ver. f. siebenb. Lndskunde, N. F. XIV, p. 118): welche (Illyrier, Thraker) mit den Pelasgern Griechenlands und den Siculern Italiens identisch sind.

[2]) Herodoti lib. VII. 20. — Strabo (XIII. 1. 31) de altă parte constată, că multe nume propriĭ sunt comune la Thracĭ și la Troianĭ. — Mysieniĭ (Μυσοί), ce emigrase din Thracia în Asia mică, eraŭ de aceeașĭ origine și limbă cu Moesi séŭ Mysii dintre Dunăre și Hem. (Strabo, XII. 3. 3; VII. 3. 2; XIII. 1. 8).

[3]) Aeschyli Suppl. v. 250.

[4]) Aeschyli Persaeus, v. 497.

[5]) Aeschyli Agamemnon, v. 192.

[6]) Pindari Olymp. III. 18.

În timpurile vechĭ rîurile cele marĭ, cu deosebire Istrul cel sfânt, (căruia i sacrifică şi Alesandru cel Mare), serviaŭ în locuţiunile oficiale spre a înfăţişa mărimea, puterea şi trăinicia unuĭ imperiŭ.

Regiĭ ceĭ vechĭ, după cum ne spune Dinon, da ordin sĕ aducă apă din Istru şi din Nil, pe care o conservaŭ în tesaurul lor, ca sĕ probeze mărimea imperielor, şi în consecinţă, că eĭ sunt domniĭ tuturor [1]). Aceleaşĭ cugetărĭ voiesce sĕ le esprime Pelasg, şi acesta este adevĕratul înţeles al tradiţiuniĭ, pe care ne-a transmis'o Eschyl [2]).

2. *Pelasgiĭ în insulele Măriĭ egee.*

De la Carpaţĭ şi din peninsula Hemuluĭ, Pelasgiĭ se respândise încă în cele maĭ depărtate timpurĭ preistorice prin tóte insulele principale ale Archipelaguluĭ.

Insula Lemnos consecrată deuluĭ pelasg Vulcan, cum şi insula vecină Imbros, amêndóue situate în apropiere de Dardanele, aŭ fost locuite de Pelasgĭ, din o vechime fórte obscură [3]).

Insula Samothrace din aceleaşĭ părţĭ ale măriĭ egee, celebră prin cultul Cabirilor séŭ Corybanţilor, şi unde descălecase maĭ ântâiŭ Dardan, al doilea patriarch al poporuluĭ troian, avuse la început o populaţiune pelasgă [4]).

---

[1]) **Dinonis** fragm. 16 (in Fragm. Hist. gr. II. 92).

[2]) Părerea luĭ Niebuhr despre Pelasgiĭ din Europa (Römische Geschichte, I Theil. Berlin, Verlag Reimer, 1833 p. 56): Ich stehe an dem Ziel, von wo aus sich der Kreis überschaut, worin ich pelasgische Völker . . . als fest angesessene, mächtige, ehrenvolle Nationen, in jener Zeit gefunden und erwiesen habe, die grösstentheils, vor unsrer hellenischen Geschichte liegt. Nicht als Hypothese, sondern mit voller historischer Uberzeugung, sage ich, dass eine Zeit war wo die Pelasger, vielleicht damals das ausgedehnteste aller Völker in Europa, vom Padus und Arnus bis gegen Bosphorus wohnten . . . dass die nördlichen Inseln im ägäischen Meer die Kette zwischen den Tyrrhenern Asiens, und dem pelasgischen Argos erhielten. — Niebuhr este singurul dintre istoriciĭ germanĭ, care începuse sĕ aibă vederĭ maĭ clare asupra epoceĭ pelasge. Însă icóna etnografică, ce ne-o presintă dênsul, nu e completă. În cercetările şi studiele sale asupra vechilor Pelasgĭ, dênsul avuse în vedere numaĭ peninsula italică şi balcanică. Atât i se părea de ajuns pentru istoria sa romană.

[3]) **Herodoti** lib. VI. 140: Μιλτιάδης ὁ Κίμωνος . . . νηΐ κατανύσας ἐξ Ἐλαιοῦντος τοῦ ἐν Χερσονήσῳ ἐς Λῆμνον προηγόρευε ἐξιέναι ἐκ τῆς νήσου τοῖσι Πελασγοῖσι. — **Strabonis** lib. V. 2. 4: Ἀντικλείδης δὲ πρώτους φησὶν αὐτοὺς (Πελασγούς) τὰ περὶ Λῆμνον καὶ Ἴμβρον κτίσαι. — **Herodoti** lib. v. 26. — **Strabonis** lib. VII. frag. 35: ᾤκησαν δὲ τὴν χερρόνησον ταύτην (τοῦ Ἄθωνος) τῶν ἐκ Λήμνου Πελασγῶν τινες, εἰς πέντε διῃρημένοι πολίσματα.

[4]) **Herodoti** lib. II. 51. — **Strabonis** lib. VII. fragm. 49. 50.

Tot ast-fel și Delos, insula cea sfântă a anticităţiĭ grecescĭ, unde Latona, pelasgă, persecutată de Junona, născuse pe ḑeul cel poporal al lumiĭ vechĭ, se numise o-dată Pelasgia, după cum scrie Nicanor Alexandrinul [1]).

Insula Creta, regatul luĭ Minos, a celuĭ maĭ mare legislator din epoca ante-troiană, patria adoptivă a Cureţilor séŭ Corybanţilor, ni se presintă de asemenea locuită de Pelasgĭ [2]).

Insula Samos, patria filosofuluĭ Pythagora, a fost în vechime pelasgă [3]). Dionysiu Periegetul numesce acéstă insulă reședinţa Junoneĭ pelasge [4]).

Insula Lesbos, patria maĭ multor bărbaţĭ erudiţĭ și escelenţĭ, de unde eraŭ filosofiĭ Pittac, Theophrast, Phanias, istoriciĭ Hellanic și Theophane, cântăreţiĭ Arion și Terpander, poetul Alceu și poetesa Sapho, încă se numise o-dată Pelasgia [5]).

Chiar și insula Rhodos, unde se afla una din cele șépte minunĭ ale lumiĭ vechĭ, statua cea colosală de aramă consecrată Sóreluĭ (Solis colossus), a fost la început pelasgă [6]).

De asemenea aŭ fost locuite de Pelasgĭ, insula Scyros [7]) și insula Chio [8]), aĭ căreĭ locuitorĭ se glorificaŭ, că bĕtrânul cântăreţ Homer a fost unul din cetăţeniĭ lor.

În fine o insulă pelasgă a fost și Eubea. Aicĭ, după cum ne spun tradiţiunile, descălecase Hellops, un fiŭ al luĭ Ion séŭ Ianus, și de la acest Hellops insula Eubea a fost numită maĭ ântâiŭ Hellopia [9]).

3. *Pelasgiĭ în Asia mică, în Syria, Mesopotamia și Arabia.*

Încă din timpurile primitive ale istorieĭ, rasa pelasgă se estinsese departe nu numaĭ în continentul Europeĭ dar și în regiunile Asieĭ micĭ, pe câmpiile

---

1) Nicanoris Fragm. 11: Δῆλος ..... ἐκαλεῖτο ..... καὶ Πελασγία. (Cf. Fragm. Hist. graec. III. 633).

2) Homeri Odys. XIX. 177. — Herodoti lib. I. 173.—Diodori Siculi lib. V. 64. 80. 81.— Dionysii Halic. lib. I. 18. 1.

3) Herodoti lib. I. 142. — Cf. ibid. lib. VII. 94.

4) Dionysii Orb. Descr. v. 534.

5) Strabonis lib. V. 2. 4: καὶ γὰρ τὴν Λέσβον Πελασγίαν εἰρήκασι. Herodoti lib. V. 26.

6) Diodori Siculi lib. V. 55 seqq. — Strabonis lib. X. 3. 7; XIV. 2. 7.

7) Diodori Siculi lib. XI. 60.

8) Strabonis lib. XIII. 3. 3.

9) Stephanus Byz., v. Ἑλλοπία.

cele fertile ale Tigruluĭ şi Eufratuluĭ şi pe ţĕrmurele oriental al Mediteraneĭ [1]).

În ce privesce Asia mică, geograful Strabo, născut în Cappadocia, scrie următórele: «că Pelasgiĭ aŭ fost un popor mare, se póte documenta şi cu alte isvóre. Anume Menecrat Elaita, în cartea sa despre «Originile oraşelor» ne spune, că întreagă regiunea maritimă, ce se numesce acum Ionia, începênd de la Mycale şi de la insulele vecine a format o-dată locuinţele Pelasgilor» [2]). Tot ast-fel ne scrie Herodot, că Ionieniĭ, carĭ trecuse din Achaia şi din Pelopones pe ţĕrmurele Asieĭ micĭ (în Lydia şi în Caria) eraŭ de naţionalitate Pelasgĭ.

Între oraşele cele maĭ renumite ale Pelasgilor Ionienĭ aŭ fost Efesul şi Miletul.

În Efes se afla templul cel magnific al Dianeĭ Efesene, una din minunile lumiĭ vechĭ, unde acéstă divinitate era înfăţişată, nu ca o virgină, ci după ideile religióse pelasge, ca o mamă nutritóre a tuturor fiinţelor viĭ; avênd peptul sĕŭ acoperit cu un mare numĕr de ţiţe [3]).

Cu deosebire Miletul ajunsese la un grad înalt de prosperitate. În curs de maĭ multe secule, Miletul figurézǎ ca primul oraş maritim şi comercial al lumiĭ vechĭ, rival al Fenicienilor, Cartagenienilor şi al Etruscilor. Încă înainte de timpurile argonautice, Milesieniĭ devenise intermediarĭ între porturile Mediteraneĭ şi între ţinuturile cele avute de turme, de cereale, de vin şi de metale, din nordul Măriĭ negre şi al Dunăriĭ de jos. Cu deosebire în părţile despre Dacia, Milesieniĭ întemeiase o mulţime de agenţiĭ, de stabilimente comerciale şi têrgurĭ permanente.

Din Milet era Thales, unul din ceĭ 7 înţelepţĭ aĭ lumiĭ vechĭ şi istoricul Hecateu.

---

[1]) Diefenbach, Origines europaeae, p. 78: Zunächst hinter diesem thrakischen Stamme, wohnt, jenseits an Iranier und Semiten grenzend, der pelasgische, d. i. der (damals noch einheitliche) griechisch-italische Stamm.

[2]) Strabonis lib. XIII. c. 3. 3: ὅτι δ' οἱ Πελασγοὶ μέγα ἦν ἔθνος, καὶ ἐκ τῆς ἄλλης ἱστορίας οὕτως ἐκμαρτυρεῖσθαί φασι· Μενεκράτης γοῦν ὁ Ἐλαΐτης ἐν τοῖς περὶ κτίσεων φησὶ τὴν παραλίαν τὴν νῦν Ἰωνικὴν πᾶσαν, ἀπὸ Μυκάλης ἀρξαμένην, ὑπὸ Πελασγῶν οἰκεῖσθαι πρότερον καὶ τὰς πλησίον νήσους. — Cf. ibid. lib., XIV. 2. 27. — Herodoti lib. VII. c. 94: Ἴωνες δὲ ὅσον μὲν χρόνον ἐν Πελοποννήσῳ οἴκεον . . . . . ἐκαλεῦντο Πελασγοὶ Αἰγιαλέες. — Bruck, Quae veteres de Pelasgis tradiderint, Vratislaviae, 1884, p. 49: Jam vero in Asia minore Pelasgi magnum atque continuum spatium obtinebant. Nam tota fere ora ad occasum vergens quondam Pelasgis impleta fuisse putabatur: In Caria ante Cares Pelasgos et Leleges habitasse; totam oram Ioniam . . . . . Pelasgorum fuisse etc. Despre Pelasgiĭ din Caria amintesce şi Mela (I. 16). După Steph. Byz. v. Νινόη, Lelegiĭ (carĭ locuiaŭ în Pisidia şi Caria) eraŭ de naţionalitate Pelasgĭ.

[3]) Pausaniae lib. IV. 31. 6; VII. 5. 2.

O altă grupă însemnată de Pelasgĭ stabilițĭ pe litoralul Asicĭ micĭ, din sus de Ionienĭ, o formaŭ Eolii [1]). Eĭ eraŭ rĕspândițĭ prin tótă regiunea Troieĭ de la Cyzic până în apropiere de rîul Hermus în Lydia [2]) și aveaŭ aceeașĭ limbă ca și Pelasgiĭ din Lesbos și din Arcadia. După tradițiunĭ Eoliĭ eraŭ însă de origine din Thessalia. Cel maĭ avut, și maĭ puternic oraș pe teritoriul acestor Eolĭ a fost Troia, cetate pelasgă încunjurată cu ziduri vechĭ cyclopice, construite după legendele grecescĭ de Apollo și Neptun [3]).

Alte semințiĭ vechĭ pelasge pe teritoriul Asieĭ micĭ eraŭ Mysieniĭ [4]), Bithyniĭ [5]), Phrygieniĭ [6]) și Cauconiĭ [7]), populațiunĭ pastorale, carĭ încă din timpurĭ fórte obscure emigrase acolo, uniĭ din Mesia de la Dunăre, alțiĭ din Scythia, din Thracia și din Macedonia.

De aceeașĭ origine cu Mysieniĭ și Cariĭ eraŭ Lydieniĭ [8]), o populațiune avută, întinsă și vitéză, stabilită pe țĕrmurele de apus al Asieĭ micĭ [9]) O parte din aceștĭ Lydienĭ, după cum ne spune Herodot, trecuse în Italia sub numele de Tursenĭ [10]).

Urme numeróse despre estensiunea etnică a Pelasgilor pe teritoriul Asieĭ micĭ maĭ aflăm în Lycia [11]), Paphlagonia [12]), Pisidia [13]) Lycaonia, Cilicia și Cappadocia [14]).

---

[1]) **Herodoti** lib. VII. 95: Αἰολέες . . . . . καὶ τὸ πάλαι καλεόμενοι Πελασγοί.

[2]) **Strabonis** lib. XIII. 1. 3. — Cf. **Pausania** lib. X. 24. 1.

[3]) **Jubainville**, Les pr. habit., I. p. 93. seqq.—**Flor**, Ethn. Untersuchung ü. d. Pelasger. p. 14.

[4]) **Strabonis** lib. VIII. 3. 2; XIII. 8. 1. — **Plinii** lib. V. 32.

[5]) **Herodot** lib. VII. 75. — **Strabonis** lib. XII. 3. 3.

[6]) **Herodoti** lib. VII. 73; V. 49; II. 2.

[7]) **Strabonis** lib. VIII. 3. 17; XII. 3. 5.

[8]) **Herodoti** lib. I. 171.

[9]) Numele etnic de Λυδός, Λυδοί (întocmaĭ ca și Σύρος, Σύροι etc., corespunde, în ce privesce vechia pronunțare, la forma Ludos, Ludi. Vechia patria a Lydienilor înainte de stabilirea lor în Asia mică se pare a fi fost în nordul Dunăriĭ de jos. Aristotele amintia, ca un Scit cu numele Lydus aflase arta de a topi arama (Plinii VII. 57. 6: Aes conflare et temperare, Aristoteles Lydum Scythen monstrasse). În țéra Făgărașuluĭ numele familiar de Lud maĭ esistă și astă-ḑĭ fórte rĕspândit. În districtul Săliseiĭ și Tălmaciuluĭ se amintesce la a. 1383 un «Knez Lud» (Fejér, X. 1. 134).

[10]) **Herodoti** lib. I. 94.

[11]) **Diodori Siculi** lib. V. 81. 2.

[12]) **Strabonis** lib. VIII. 3. 17.

[13]) Lelegiĭ, carĭ locuiaŭ în Pisidia eraŭ de naționalitate Pelasgĭ întocmaĭ ca și Lelegiĭ din regiunile Troieĭ și Carieĭ. Cf. Steph. Byz. v. Νινόη. — Strabonis lib. XIII. 1. 59. — În Iliadă (X. 426) Lelegiĭ sunt amintițĭ lângă Cauconĭ și «diviniĭ Pelasgĭ».

[14]) După vechiĭ autorĭ, Cappadociĭ eraŭ numaĭ un ram din aceeașĭ trupină etnică cu

Tradițiunea, că locuitoriĭ din Lycaonia eraŭ înrudițĭ de aprópe cu Romaniĭ o aflăm esprimată și în Novela 25 a împĕratuluĭ Justinian: Lycaonum gentem . . . tradiderunt nobis qui vetera conscripserunt et naraverunt, quoniam est cognatissima Romanorum [1]).

Maĭ notăm aicĭ că istoricul Ephor din Eolia [2]) amintesce în Asia mică ca populațiunĭ barbare (séŭ emigrate din părțile de nord ale Eladeĭ) pe Cilicĭ, Lyciĭ, Pamphylĭ [3]), Bithynĭ, Paphlagonĭ, Mariandynĭ, Troienĭ, Carĭ, Pisiḑĭ, Mysienĭ, Chalybĭ, Phrygienĭ și Milyenĭ [4]).

Vechiĭ locuitorĭ aĭ Armenieĭ eraŭ, după cum ne spune Herodot, descendențĭ aĭ Phrygienilor [5]). Însă după Strabo originea Armenilor era din Thessalia. Un anumit Armenus, originar din orașul Armenium în Thessalia, luase parte la espedițiunea Argonauților. Acest Armenus colonisă apoĭ pe ómeniĭ, ce-ĭ luase cu sine, în părțile de sus ale Eufratuluĭ și Tigruluĭ și de aicĭ numele de Armenia [6]).

În Syria și în Mesopotamia întêmpinăm de asemenea o mulțime de localitățĭ, ce pórtă numirĭ vechĭ pelasge. Ast-fel aflăm în Syria: orașele Balaneae, Deba, Chaonia, Arimara, Larissa, Mamuga, Chalybon, Barbarissus; munțiĭ Amanus, Casius și Libanus [7]). In Mesopotamia [8]) orașele: Deba, Ombrea, Dorbeta și Nisibis [9]).

Frigieniĭ (Diefenbach, Orig. 44). — Unul din orașele Cappadocieĭ despre Armenia era Dacusa Euphratis (Riese, Geogr. lat. min. 92). — O altă vechiă localitate a Cappadocieĭ purta numele de Rimnena, séŭ Romnena (Strabo, XII. 1. 4. Ed. Didot). — Eĭ adoraŭ pe Mama-mare sub numele de Mă și pe Joe sub numele de Ζεὸς Δακίη (Strabo, XII. 2. 3, și 5. 1).

[1]) **Osenbrüggen**, Corpus Iur. civ. P. III. 177. Nov. 25. — În vechile genealogiĭ ale popórelor, Lycaoniĭ eraŭ considerațĭ ca descendențĭ din Lycaon, fiul luĭ Pelasg. — Numele vechiŭ al Lycaonilor a trebuit sĕ fie în formă pelasgă Lucaoni și Lucani. Acésta resultă nu numaĭ din modul cum scriaŭ Greciĭ numele Lycaonilor cu $y = u$, dar se confirmă și prin înrudirea lor cu locuitoriĭ din Lucania (Oenotrii), carĭ încă se consideraŭ ca descendențĭ din Lycaon (Pherecydis fragm. 85).

[2]) **Ephori** fragm. 80 in Frag. Hist. graec. I. p. 258.

[3]) Pamphyliĭ după Herodot (VII. 91) eraŭ rĕmășițe ale Troianilor.

[4]) La Pliniu (V. 25. 1): Thracum soboles, Milyae.

[5]) **Herodoti** lib. VII. 73. — **Steph. Byz.** v. v. Ἀρμενία.

[6]) **Strabonis** lib. XI. 4. 8.

[7]) **Ptolemaei** lib. V. c. 14.

[8]) **Ptolemaei** lib. V. c. 17.

[9]) Nisibis, la Philo Nasibis, la Uranius Nesibis, ar fi însemnat în limba Fenicienilor «petre adunate și grămădite» (Steph. Byz. v. Νίσιβις). Însă maĭ mult e de creḑut, că în limba propriă a Pelasgilor acest cuvênt avea aceeașĭ însemnare, pe care o are și astă-ḑĭ în limba română: năsip, nesip, séŭ nisip (arena), adecă pămênt arid, năsipos.

Locuitoriĭ primitivĭ aĭ Palestineĭ înainte de invasiunea Ebreilor sunt descrișĭ în vechiul Testament ca ómenĭ rĕsboinicĭ și avênd o statură gigantică [1]. O parte însemnată din vechile localitățĭ ale Palestineĭ pórtă nume pelasge. Din aceste cităm aicĭ următórele: În Samaria: Scythopolis, Thirza, séŭ Tharsae; în Judea: Lydda, Rama séu Arimathia; în Perea, séŭ în ținutul dincolo de Jordan: Raphana și Scythopolis, despre care ne spune Pliniu, că era o colonia de Sciţĭ [2].

În Arabia vechile numirĭ topografice încă aŭ în mare parte un caracter pelasg. Ptolemeu amintesce aicĭ orașele: Istriana, Satula; Rhadu (sat), Lugana, Carna, Sata, Domana, Bacba, Latha, Albana, Amara, Draga, Saraca, Deva, Dela, Lysa, Petra, Medana, Lydia, Suratha, Gavara, Aurana, Sora etc. [3]. Ér la Pliniu maĭ aflăm și orașele: Thatice, Sandura, Nasaudum și Rhemnia [4].

După cum vedem Pelasgiĭ într'o epocă depărtată, după ce copleșiră cu triburile și cu turmele lor întreg teritoriul Asieĭ micĭ, făcură o mișcare de espansiune maĭ departe. Din Asia mică eĭ străbătură în Syria, Assyria, Palestina, până în regiunile cele maĭ fertile ale Arabieĭ de lângă oceanul meridional, întemeiând peste tot locul diferite centre marĭ ale vieţeĭ lor pastorale, agricole și comerciale.

4. *Pelasgiĭ în Egipet și Libya.*

Curentul migrațiuniĭ pelasge către părțile de sud se estinse și peste regiunea de nord a Africeĭ.

Încă din primele timpurĭ neolitice, am puté dice, chiar din ultimele timpurĭ ale epoceĭ paleolitice [5] numeróse triburĭ pastorale pelasge trecură de pe continentul Europeĭ și al Asieĭ anterióre pe câmpiile cele fertile ale Niluluĭ și de aicĭ în regiunile cele vaste ale Libyeĭ.

În Libya încă aflăm un trib numit Nisibes și o localitate Arina; ér pe teritoriul Românieĭ de astă-dĭ întâmpinăm cincĭ sate numite Nisipĭ, Nisipósa și Nisipurĭ.

1) Deuteron. Cap. 2. 10—20; Cap. 3. 3—11. — Iosua, 12 4.

2) **Plinii** lib. V. 16.

3) **Ptolemaei** lib. VII. 7; V. 16 și 18.

4) **Plinii** lib. VI. 35. 1.

5) Silexe paleolitice admirabil frumos tăiate, avênd tipul Saint-Acheul, aŭ fost descoperite nu de mult în Algeria lângă satul Remchi (L'Anthropologie, Ann. XI, 1900, p. 1 seqq.).

Aceste triburĭ pastorale și rĕsboinice tot-o-dată, însă dotate cu calităţĭ marĭ civilisatóre, întemeiară cea d'ântâiŭ domniă politică peste Egipet.

Cea maĭ vechiă dinastiă egipténă, așa numită a «ḑeilor» era de naţionalitate pelasgă [1]). Greciĭ, după cum scim, încă atribuiaŭ epitetul de δῖοι, séŭ «divinĭ», numaĭ Pelasgilor [2]).

Saturn, unul din strămoșiĭ ceĭ maĭ iluștri aĭ rascĭ pelasge, domnise, după cum ne spun tradiţiunile istorice, nu numaĭ în Europa dar și peste Egipet și Libya [3]).

Theba cea maĭ vechiă și maĭ grandiósă capitală a Egipetuluĭ pórtă un nume pelasg. Homer o numesce cetatea cu averĭ imense și cu 100 de porţĭ [4]). Maĭ esista încă tradiţiunea, că orașul Theba din Egipet a fost întemeiat de un rege pelasg, Ogygus din Beoţia [5]), care trăise înainte de diluviul cel mare al luĭ Deucalion (Noe). În fine Thebaniĭ, după cum scrie Diodor, aveaŭ aceeașĭ tradiţiune ca și Pelasgiĭ din Europa, că eĭ sunt ceĭ maĭ vechĭ ómenĭ de pe pămênt [6]).

Religiunea cea vechiă a Egiptenilor încă pórtă caracterul naţionalităţiĭ pelasge.

Egipteniĭ, după cum ne spune Diodor, adoraŭ la început cerul și pămêntul, séŭ pe Uran și Gaea, pe care o numiaŭ Mamă [7]). De asemenea maĭ aflăm în Egipet și cultul luĭ Saturn, al luĭ Amon, al Latoneĭ, al luĭ Apollo, Dianeĭ și Ilithyieĭ, divinităţĭ pelasge [8]).

În vechile papyre, pe carĭ preoţiĭ egiptenĭ le depuneaŭ lângă corpul mumielor, se face adese-orĭ amintire de ţéra cea fericită și divină din părţile de nord ale lumiĭ vechĭ, situată lângă rîul cel mare și sfânt, unde se aŭ născut ḑeiĭ și unde migréză sufletele celor decedaţĭ [9]).

Vechiĭ locuitorĭ aĭ Egipetuluĭ aveaŭ aceeașĭ credinţă a vieţeĭ după mórte, pe care o aveaŭ și Pelasgiĭ din Europa, cu deosebire Hyperboreiĭ. Columna Ceriuluĭ de pe Carpaţĭ figuréză și pe cutiele mumielor egiptene ca simbol al vieţeĭ eterne și fericite [10]).

---

[1]) Cf. **Manethonis** Fragmenta in Frag. Hist. graec. II. p. 526 seqq. — **Diodori** lib. I. c. 13.

[2]) Vedĭ pag. 669.

[3]) **Diodori Siculi** lib. I. 13.

[4]) **Homeri** Ilias IX. v. 381—383.

[5]) **Tzetzes** in Lycophron v. 1206.

[6]) **Diodori Siculi** lib. I. 50.

[7]) **Diodori Siculi** lib. I. 12.

[8]) **Herodoti** lib. II. 155. 156. — **Diodori Siculi** lib. II. 12—13. — **Ptolemaei** lib. IV. 5. — **Plinii** lib. V. 11. 1.

[9]) **Pierret**, Le livre des morts des anciens Égyptiens. Paris, Leroux, 1882.

[10]) Vedĭ maĭ sus pag. 329.

În aceleașĭ texte religióse ale papyrelor egiptene ni se presintă numeróse cuvinte de origine pelasgă, despre carĭ vom vorbi maĭ târḑiŭ.

Primul period al istorieĭ egiptene este pelasg. Acest period se distinge prin caractere bine determinate, religióse, etnice și politice, de epocele următóre. Pe lângă vechile tradițiunĭ, ce ne-aŭ rĕmas la scriitoriĭ anticitățiĭ, documentele noue archeologice confirmă pe fie-care ḑi, că înainte de Egipetul faraonic a esistat un Egipet pelasg [1]).

Suntem în timpurile espansiuniĭ teritoriale a Pelasgilor.

Venim acum la teritoriul cel vast al Libyeĭ, care se întindea din părțile de apus ale Egipetuluĭ până la marea atlantică.

Cea maĭ vechiă și maĭ numerósă populațiune a acesteĭ regiunĭ o formaŭ Getuliĭ. Locuințele lor se aflaŭ în părțile de nord ale desertuluĭ african, spre sud de Mauritania, de Numidia și Cyrenaica.

Getuliĭ eraŭ înfățișațĭ de către autoriĭ vechĭ ca un popor barbar și violent. Împărțițĭ în maĭ multe triburĭ și îmbrăcațĭ în pieĭ, séŭ cojóce, eĭ cutrieraŭ cu turmele lor oasele desertuluĭ celuĭ imens; ér unele semințiĭ trăiaŭ din vênat și răpirĭ. Călărețĭ escelențĭ, eĭ nu întrebuințaŭ frêŭ la cal.

O cronică africană scrisă, după cum ne spune Salustiu, de Hiempsal regele Numidieĭ conținea despre Getulĭ următórele: «Africa aŭ ținut'o maĭ ântâiŭ Getuliĭ și Libyeniĭ, popóre dure și neculte, ce se nutriaŭ cu carne de fére sĕlbatice și cu ierburĭ întocmaĭ ca și turmele lor. Eĭ nu se guvernaŭ nicĭ prin moravurĭ, nicĭ prin legĭ, nicĭ prin autoritatea cuĭ-va. Tot-de-una migratorĭ și fără locuințe stabile, eĭ se culcaŭ acolo, unde-ĭ cuprindea nóptea» [2]).

După tradițiunĭ, Getuliĭ emigrase în Africa din părțile Dunăriĭ de jos. Isidor din Sevila scrie: «Despre Getulĭ se spune, că aŭ fost Gețĭ, carĭ în numĕr fórte mare aŭ plecat cu corăbiile din locurile lor și aŭ ocupat Syrtele din Lybia, și fiind-că venise din ținuturile Geților li s'a aplicat numele derivat de Getulĭ [3]).

---

[1]) Cantu, Hist. univ. I. (1865) 631: Il faut dire cependant, que la civilisation pélasgique, commune à l'Asie occidentale et à la Thrace, aux îles et à l'Italie, était antérieure à l'influence égyptienne. — Ibid. p. 399: Malgré l'antiquité prétendue des Égyptiens, tout démontre que leur pays reçut du dehors ses habitants et sa civilisation.

[2]) Salustii B. Jug. c. 17: Africam initio habuere Gaetuli et Libyes, asperi, inculti, etc.

[3]) Isidori Orig. lib. IX. 2. 118: Getuli Getae dicuntur fuisse, qui ingenti agmine a locis suis navibus conscendentes, loca Syrtium in Libya occupaverunt, et quia ex Getis venerunt, derivato nomine Getuli cognominati sunt.

De origine europénă eraŭ și așa numiţiĭ Libyenĭ. Eĭ trecuse în Africa din regiunile Măriĭ negre probabil tot în aceleașĭ timpurĭ obscure cu Getuliĭ.

În partea de rĕsărit a rîuluĭ Triton, scrie Herodot, se află Libyeniĭ agricolĭ, carĭ aŭ locuinţe stabile și pórtă numele de Maxii. Eĭ î-șĭ lasă plete în partea dréptă a capuluĭ, ér în partea stângă le tund și susţin, că se trag din Troienĭ [1]). Femeile Libyene purtaŭ peptare de piele și Herodot crede, că de la aceste femeĭ Libyene î-șĭ are originea bocitul, ὀλολυγή [2]). Ér Hecateu spunea, că ele purtaŭ ștergare pe cap [3]).

După alte texte însă, Libyeniĭ locuise într'o epocă fórte depărtată lângă Dunărea de jos.

Odyssea luĭ Homer amintesce de Libya care se afla situată lângă Erembĭ (Arimiĭ de la Istru [4]).

Ér după genealogia vechiă a popórelor preistorice, Libya personificată era o fiică a rîuluĭ Oceanos, adecă a Istruluĭ [5]).

În Ţéra Făgărașuluĭ precum și în regiunile vechĭ ale Ţĕreĭ românescĭ, numele familiar Lébu este și astă-dĭ fórte usitat [6]).

Aceste populaţiunĭ pastorale și agricole ale Libyeĭ transmarine adoraŭ cu deosebire pe Saturn, marele deŭ pelasg. Cel maĭ usitat epitet al sĕŭ era «dominus» și «domnus» [7]), un termin a căruĭ esplicaţiune o aflăm în tradiţiunile vechĭ, că Saturn domnise o-dată și peste Libya, unde stabilise maĭ multe coloniĭ [8]).

Urme numeróse istorice, că pe teritoriul Libyeĭ locuise o populaţiune întinsă pelasgă ni se presintă în numirile topografice ale acesteĭ regiunĭ [9]).

---

[1]) **Herodoti** lib. IV. 191. — Pindar (Pyth. V. v. 82—86) încă susţine, că faimosul oraș Cyrene din Africa a fost întemeiat de Troianĭ.

[2]) **Herodoti** lib. IV. c. 198.

[3]) **Hecataei** fragm. 329 in Fragm. Hist. graec. I. 25.

[4]) **Homeri** Odyss. IV. v. 85.

[5]) **Andronis Halicarnassensis** fragm. 1 in Frag. Hist. Graec. II, p. 349.

[6]) În vechia inscripţiune egipténă de la Karnak, Libyeniĭ sunt numiţĭ Rebu, adecă Lebu (De Rouge, Les attaques dirigées contre Égypte par les peuples de la méditerranèe p. 6). În judeţul Olt din România cunóscem numele familiar de Liba. În Bănatul Severinuluĭ se amintesce la a. 1404 satul Liban, ér la a. 1447 un chines cu numele Lyuban (Pesty, A Ször. Bánság, II. 295).

[7]) C. I. L. VIII. nr. 9329 et passim. — **Bertholon**, Les premiers colons de souche européenne dans l'Afrique du Nord, p. 22: le souvenir de Chronos demeura religieusement gravé dans le coeur des Libyens. — Cf. Bulletin arch. du Comité 1889 p. 207. — Tutain, De Saturni Dei in Africa Romano cultu.

[8]) **Polemonis Iliensis** fragm. 102 in Fragm. H. gr. III. 148. — Cf. Diodori lib. III. 61.

[9]) A se vedé: C. I. L. vol. VIII. — **Ptolemaei** lib. IV. — **Plinii** lib. V. — **Ravennatis**

Vom aminti aicĭ următórele esemple din geografia epoceĭ romane.

Orașe și sate: Aquis Dacicis, Amuncla, Arimantis vicus, Arina, Aripa, Armonaca (Armoniacum), Arsinna, Baba (Babba), Badea, Banasa, Bescera, Boballica, Bobisciani, Bunobora, Burca, Calefacelenses, Capsa, Caputvada (Κεφαλή βράχους, adecă Capul vaduluĭ [1]), Cerbica, Cotuza (Cotuzani [2]), Floria, Galybe, Gelanus, Geva, Magura, Mansat, Masclianis [3]), Musol (Musula), Nigira, Colonia Oea (s. Oaca), Orbita, Oviscae (Ovisce), Pisciana, Ruscada (Rusicade), Rusconia, Rusuccuru (Rusucurrus, Rusucurium [4]), Scythopolis [5]), Setrenses, Silice, Siur (portus), Sudava, Thabba, Themisua, Thicba, Thibinis, Thimisa, Turza, Urbara, Uzycath, Vacca, Velisci (Velesci), Vala, Zaratha, Zurmentum etc. Maĭ multe numirĭ de localitățĭ sunt compuse cu Casae, d. e. Casae Aniciorum, Casae Silvanae, Casae Calanenses, Casae nigrae. Munțĭ: Albus, Aurasius, Buzara, Cirna, Cotes promontorium, Durdus, Mandrus, mons Pastorianensis, Salthi, Septem Fratres, Stoborrum promontorium. Fluviĭ: Alba, Agna, Ardalio, Armua, Asarath, Salathus [6]), Chulchul, Cosenus, Ger, Lathon, Malva (Malba), Nigris, Sala, Savus, Tusca, Valo(n), Vior [7]), Zilia. Lacurĭ: Laccos, Marca, Ad oculum marinum. Insule: Cercina, Gaia, Lopadusa. Triburĭ: Asaracae, Babii, Banturarii, Buzenses, Zyges [8]), Caletae, Cauni, Cirtesii, Dauchitae, Dolopes, Eropaci, Gongalae, Iobacchi, Masices, Miaedii, Mideni, Misulani, Musuni (Musonii, Mussini), Myceni, Nisibes (Nisives), Salassii, Sittiani, Sorac, regio Scythiaca (var. Sciathica), Verveces, Zegrenses [9]).

Cosmographia, Ed. Pidner, p. 139. — Itinerarium Ant. Augusti. — Tab. Peutingeriana. — Caesaris Bell. Gall.. — Melae Descr. orbis, lib. I și III. — Riese, Geogr. lat. minores.

[1]) **Procopii** B. V. lib. I. 14.

[2]) După cum ne spune Pliniu (IV. 18. 6), Barbariĭ de la Dunăre numiaŭ «Cattuzi» pe pygmeiĭ séŭ piticiĭ, ce locuiaŭ spre sud de gurile Dunăriĭ (Cf. Strabo, VII. 5. 12). Astă-ḑĭ în limba română esistă numaĭ conumele «Cotuțŭ».

[3]) O numire omonimă, «Masclianis» o aflăm și pe teritoriul Dacieĭ, în Bănatul de astă-ḑĭ (Tab. Peut.).

[4]) În județul Prahova din România încă se află un munte și stână cu numele de Curu-roșu (Frunḑescu, Dict. top. 153).

[5]) **Alexandri Polyhistoris** fragm. 119—132 in Fragm. Hist. graec. III, p. 238.

[6]) Conferesce Riese (Geogr. lat. min., p. 5): flumen salsum si flumen salat.

[7]) În poesiele poporale române diferite rîurĭ sunt numite adese-orĭ «apă vióră», adecă albastră, vinețiă. Șezătoarea (Fălticenĭ) An. I. 47: Prutule, apă vióră, face-te-aĭ négră cernélă!

[8]) Dionysiu Periegetul numesce pe Heniochĭ și pe Zygii de lângă Colchĭ: posteritate a raseĭ pelasge (v. 687: Ἡνίοχοι Ζύγιοί τε, Πελασγίδος ἔκγονοι αἴης.)

[9]) Fără îndoiélă că autoriĭ grecĭ și romanĭ nu ne aŭ transmis forma esactă a acestor numirĭ. Însuși Pliniu mărturisesce (lib. V. 1) că numele populațiunilor și al orașelor din Libya aprópe nu se pot pronunța, de cât numaĭ în limba acestor popóre.

De asemenea aflăm pe teritoriul Libyeĭ urmele uneĭ limbe rustice de origine latină, ce nu are însă caracter italic. Citămurmătórele esemple: annu, berbex şi berbece, camara, casae, cerbus, coniiuga, santus, sepellita, serbus, silban, socra, vetranus [1]) mamma, tata [2]). La aceste vom adauge şi cuvintele din nomenclatura topografică: asarath şi zaratha, baba, bescera, mandrus, oea, stoborrum, zurmentum, vacca, vior.

În fine o inscripţiune votivă din Numidia ne presintă următoriul text: C. C. Primus, sac(erdos) Saturni, agnu tauro domino, ovicla Teluri, berbece Iovo..... edu Merc(urio), aedua Veneri [3]).

Maĭ notăm aicĭ încă următórele particularităţĭ caracteristice. Sibilarea luĭ *c, d* şi *t* înainte de *i,* când maĭ urma şi altă vocală. În limba plebeiă a Libyeĭ sunetul *v* trecea fórte adese-orĭ în *b,* d. e. berbece, *l* între doĭ *i* aprópe dispărea. Ast-fel aflăm de treĭ orĭ fius = filius în codicele palatin al Evangelielor, scris în Africa în seculul al IV-lea séŭ V-lea. Sunetul *e,* când urma imediat, orĭ în a dóua silabă, un *a,* se pronunţa ca un diftong, *ae = ea,* d. e. edu, aedua, rom. ed, édă = eadă, séŭ ied, iédă. Limba africană forma câte o-dată femeninele numelor propriĭ în *ica* (d. e. Colonica, Matronica), maĭ avea diminutive în *ic* şi omitea pe *s* final în cuvintele flexibile (d. e. veteranu, maritu, agnu tauru, edu [4]). O asemĕnare uimitóre cu limba română vorbită la Carpaţĭ şi Dunărea de jos. Urme neîndoióse, că elementul latin din Africa este anterior dominaţiuniĭ romane în părţile aceste; că păstoriĭ de pe teritoriul Libyeĭ vorbiaŭ o limbă archaică de familiă latină, ce nu deriva din sermo plebeius al Italieĭ şi al căreĭ caracter era barbar-oriental, séŭ thraco-danubian [5]).

---

[1]) C. I. L. vol. VIII, pag. 1108 seqq.

[2]) Juvenalis Epigr. lib. I. 101 1: Mammas atque tatas habet Afra.

[3]) C. I. L. vol. VIII, nr. 8247.

[4]) Conferesce C. I. L. vol. VIII. pag. 1108 seqq. — Suchhardt, Der Vokalismus des Vulgärlateins. I. 98. 99; II. 279.

[5]) Dr. Bertholon (Les premiers colons de souche européenne dans l'Afrique du Nord. Paris, 1899) esaminând toponimia geografică a Africeĭ de nord din punct de vedere al originiĭ vechilor populaţiunĭ stabilite aci, încă vine la următórea conclusiune: qu'au temps d'Hérodote, et même à celui de Ptolémée, la Province Afrique (Afrique du Nord) était un pays thraco-phrygien (pag. 110 şi 94).

5. *Pelasgiĭ în Italia.*

Italia, care a lăsat de moscenire lumiĭ noue o civilisaţiune şi direcţiune politică neperitóre, a fost la început pelasgă.

Încă cu miĭ de anĭ înainte de căderea Troieĭ o mare parte din Pelasgiĭ de la Carpaţĭ şi Dunărea de jos, din peninsula Hemuluĭ, cum şi din regiunile de apus ale Asieĭ micĭ, trecuse, uniĭ peste Alpĭ, ér alţiĭ peste mare, în Italia, uniĭ mânaţĭ de necesităţile vieţeĭ pastorale, alţiĭ din instinctul inerent de espansiune al raseĭ pelasge, şi alţiĭ în fine persecutaţĭ şi alungaţĭ din ţĕrile, în carĭ locuise şi peste carĭ eĭ domnise o-dată.

Stabilirea triburilor pelasge în Italia se întêmplă în diferite epoce. Tradiţiunile istorice, atât ale Grecilor cât şi ale Romanilor, amintesc de o lungă serie de migraţiunĭ pelasge în Italia, unele din părţile de rĕsărit ale Europeĭ, altele de pe litoralul Asieĭ micĭ: a Oenotrilor, Peuceţilor şi Iapygilor, conduşĭ de Oenotriu, Peuceţiu [1]) şi Iapyx [2]), toţĭ treĭ nepoţĭ aĭ luĭ Pelasg, a luĭ Tursen, care trecu din Lydia în Italia cu numeróse cete de Pelasgĭ Tursenĭ şi se stabili pe teritoriul Etrurieĭ vechĭ [3]); a luĭ Ianus, care din împrejurărĭ necunoscute emigră din ţéra Hyperboreilor în Italia; a luĭ Saturn, care după o luptă de 10 anĭ fu detronat şi alungat din imperiŭ de către fiiĭ sĕĭ; a puterniculuĭ Typhon din ţéra Arimilor, învins într'o luptă formidabilă de Joe noul stăpânitoriŭ al lumiĭ vechĭ [4]); a luĭ Hercule, care după ce a luat cireḑile cele admirabile de vite ale luĭ Geryon, trecu în Italia în fruntea uneĭ oştirĭ numeróse şi întemeiă aci maĭ multe coloniĭ agricole [5]); a luĭ Evandru, care se aşeḑă cu o parte din Pelasgiĭ Arcadieĭ pe ţĕrmuriĭ Tibruluĭ; a Istrilor, carĭ persecutând pe Argonauţĭ î-şĭ formară o nouă patrie lângă golful Adriaticeĭ, şi în fine a luĭ Enea, care se stabili în Laţiu cu o parte din nobilimea troiană.

---

1) **Pherecydis** fragm. 85 in Fragm. Hist. graec. I. 92. — **Apollodori** Bibl. lib. III. 8. 1.— **Strabonis** lib. VI I. 4.

2) **Anton.** lib. XXXI (la Pauly, R. E. v. Japyx).

3) **Herodoti** lib. I. 94. — **Hellanici** fragm. 1 in Fragm. Hist. graec. I. 45. — **Strabonis** lib. V. 2. 2. — Probabil, că o parte din coloniele tursene sĕ fi trecut în Italia de pe litoralul Asieĭ micĭ, însă curentul cel mare al migraţiuniĭ Tursenilor a fost din părţile Istruluĭ (Despre Tursenĭ, Tyrrhenĭ séŭ Etruscĭ vom vorbi în special în capitulele următóre).

4) **Pherecydis** fragm. 14.

5) **Dionysii Halic.** lib. I. 39—42.

Între tóte aceste seminții pelasge, ce formézǎ primele colonii istorice ale peninsuleĭ italice, Liguriĭ ne apar ca ceĭ maĭ vechĭ. Pliniu atribue Ligurilor mele de antiqua stirps [1]). Patria lor primitivă, înainte de a se stabili pe teritoriul Italieĭ, a fost lângă Carpațĭ și Dunărea de jos.

Hesiod face amintire de Liguriĭ (Λίγυες), ce locuiaŭ în apropiere de Sciţiĭ hipomolgĭ [2]). Archiepiscopul Eustathiu din Thessalonica în comentariele sale asupra geografieĭ luĭ Dionysiu ne spune, că se aflaŭ Ligurĭ și în ținutul Colchilor [3]). Aristotele în sec. III ne vorbesce de o populațiune numită Ligyrei pe teritoriul Thracieĭ vechĭ [4]), în fine o parte din Liguriĭ emigrațĭ se aflaŭ în Asia mică lângă Cappadocĭ [5]).

În ce privesce pe Liguriĭ din părțile de apus ale Alpilor, unul din cele maĭ rĕsboinice triburĭ ale lor eraŭ așa numițiĭ Deciates [6]), o numire grecisată, ce corespunde la forma latină vulgară Deciani [7]). Acești Deciațĭ ocupaŭ o regiune întrégă a Alpilor maritimĭ [8]). Unul din orașele lor principale era Antipolis [9]), căruia Romaniĭ i acordară dreptul cetățenieĭ latine [10]).

Alte triburĭ ligure stabilite în Alpĭ ne apar sub numele de Montani [11]), Stoeni [12]), Belaci [13]), Comati séŭ Capilati. Acestora împĕratul Nero le conferi de asemenea privilegiul dreptuluĭ latin [14]).

Acești Ligurĭ, înainte de migrațiunea lor spre părțile de apus ale Europeĭ,

---

1) Plinii lib. III. 21. 1: (Colonia) Augusta Taurinorum, antiqua Ligurum stirpe.

2) Hesiodi fragm. CXXXII.

3) Eustathius in Dionys. Perieg. v. 76.

4) Macrobii Sat. I. 18: Nam Aristoteles scripsit ... etiam apud Ligyreos ... in Thracia esse adytum Libero consecratum.

5) Herodoti lib. VII. 72.

6) Plinii lib. III. 7. 1.

7) La Ravennas Dicei. Însă o localitate din Hispania Tarraconensis, lângă Pyreneĭ, pe unde se estinsese de asemenea Liguriĭ, pórtă numele Deciana (Rav. Cosm. p. 339—341). Dacia sub formă de Dicia ne apare și într'un manuscript al luĭ Ulpian (C. I. L. vol. III. p. 169).

8) Plinii lib. III. 5. 5: Regio Deciatium (în părțile, unde se află astă-ḑĭ orașul Nice, în timpurile romane Nicaea).

9) Ptolemaei lib. II. 10. 5.

10) Plinii lib. III. 5. 5.

11) Plinii lib. III. 24. 2: Ligures ... qui Montani vocantur. — Aicĭ Montani este un apelativ etnic. Cf. C. I. L. vol. VII. nr. 3808. Iulie Muntane.

12) C. I. L. vol. I. Acta Triumphorum, pag. 460 a. 637: De Liguribus Stoeneis. Aceștia se aflaŭ în apropiere de Euganĭ.

13) A se vedé maĭ sus pag. 564.

14) Plinii lib. III. 24. 2.

formase o parte din populaţiunea cea întinsă şi rĕsboinică a Arimilor de la Carpaţĭ şi Dunărea de jos. Un vechiŭ oraş întemeiat de Ligurĭ, pe când aceştia locuiaŭ în centrul Italieĭ maĭ purta şi în epoca romană numele de Ariminium (adĭ Arimini).

Vechia populaţiune rustică de pe teritoriul Ligurieĭ pórtă în legile longobarde numele de Arimani [1]. Avem aicĭ o numire, a căreĭ origine istorică este archaică. După cum ne spune Strabo, născut pe la a. 50 a. Chr., diferitele semințiĭ ligure din valea Paduluĭ, maĭ purtaŭ pe lângă numirile lor etnice particulare, şi numele comun de Romanĭ (Ῥωμαῖοι [2]), în realitate însă de Arimanĭ, după cum resultă cu deplină certitudine din monumentele evuluĭ de mijloc. In fine o localitate pe teritoriul acestor Ligurĭ din Alpĭ ne apare în epoca romană sub numele de Rama [3].

Din vechia limbă naţională a Ligurilor, stabilițĭ între Alpĭ şi Apeninĭ, ne-a rĕmas numaĭ fórte puţine urme; dar şi aceste resturĭ ne sunt suficiente spre a ne forma convingerea, că idioma acestor Ligurĭ aparţinea ramureĭ orientale a Pelasgilor, şi în particular celeĭ de la Dunărea de jos.

Geograful grecesc Metrodor Scepsius spunea, că rîul Padus în limba Ligurilor se numia Bodincus; un cuvênt a căruĭ semnificaţiune în limba latină era «fundo carens» [4]. Avem aicĭ un termin aprópe sinonim în formă şi înţeles cu românescul «adânc» séŭ «afund» (profundus). După cum ne spune Pliniu, Liguria trimetea la Roma caşul anumit ciobănesc (coebanum caseum) făcut maĭ cu sémă din lapte de oĭ [5]. Un vechiŭ, oraş al Ligurilor purta numele de Luna [6]. Alte dóue oraşe eraŭ numite Alba; ér numele cel vechiŭ al Alpilor, după cum ne spune Strabo, a fost Albia [7].

---

[1]) **Du Cange**, Gloss. med. et inf. lat. v. Herimanni, Arimani: Ita dicebatur apud Longobardos certus hominum genus, quos humilioris fuisse conditionis quidam rentur.— **Baluzii** Capitularia, T. II. 899: neque Sculdasius ab arimanis suis aliquid per vim exigat praeter quod constitutum legibus est, sed neque per suam fortunam in mansione arimani se applicet etc.

[2]) **Strabonis** lib. V. 1. 10.

[3]) Itin. Hierosolym. 269.

[4]) **Plinii** lib. III. 20. 8: Ligurum quidem lingua amnem ipsum (Padum) Bodincum vocari, quod significet fundo carentem. La Polybiu găsim forma Bodencus. În ce privesce pronunţarea acestuĭ cuvênt vedem aicĭ o oscilaţiune între *i* şi *e*. Ligurіĭ aveaŭ aşa dar un sunet obscur nasal, când vocala era urmată de *n* cu altă consonantă.

[5]) **Plinii** lib. XI. 97. 1: Coebanum (caseum) hic e Liguria mittit, ovium maxime lactis.

[6]) **Frontini** Stratag. III. 21: Lunam Ligurum oppidum.

[7]) **Strabonis** lib. IV. 6. 1: τὰ γὰρ Ἄλπια καλεῖσθαι πρότερον Ἄλβια.

Mai aflăm pe teritoriul vechilor Ligurĭ un Vadum Sabatium și un munte numit Mancelus, séŭ Manncelus [1]), rom. muncel.

În obiceiurile lor naționale, Liguriĭ eraŭ fórte tenacĭ. O parte din eĭ maĭ purta și în timpul luĭ August chice și plete; de unde și numele lor de Comati și Capillati.

Diodor Sicul, vorbind despre moravurile Ligurilor din Alpĭ și Apeninĭ, scrie despre dênșiĭ: «Eĭ locuesc un pămênt aspru și steril. Ocupațĭ tot-de-una cu munca și avênd sĕ supórte în continuŭ greutățile lucrărilor publice, eĭ duc o viéță grea și plină de necasurĭ. Regiunea acésta este acoperită de arborĭ. Uniĭ din eĭ taiă tótă ḑiua la lemne, cu securĭ puternice și grele; ér ceĭ, carĭ se ocupă cu agricultura, aŭ sĕ lupte maĭ mult cu spargerea petrelor. Pămêntul aicĭ e atât de sĕlbatic, în cât eĭ nu pot să scótă nicĭ chiar o gliă cu instrumentele lor, de cât numaĭ pétră..... La suportarea acestor greutățĭ, eĭ aŭ de părtașĭ pe femeile lor, deprinse și ele la lucrărĭ întocma ca bărbațiĭ lor» [2]).

Cu tóte că Liguriĭ, pe acest pămênt ingrat, eraŭ supușĭ la o viéță atât de dură, laboriósă și obositóre, literatul Nigidiu Figul, contemporan cu Cicero, le atribue epitetul de fallaces», înșelătorĭ [3]). De sigur, că avem aicĭ numaĭ o alusiune satirică la numele de Belaci, ce-l purtaŭ uniĭ dintre aceștĭ Ligurĭ [4]).

Un rĕsunet de numele Ligurilor pe teritoriul de la Carpațĭ î-l maĭ aflăm încă în documentele medievale ale Ungarieĭ. Un sat, astă-ḑĭ dispărut, din comitatul Carașuluĭ, situat în apropiere de Dunăre, purta pe la anul 1421 numele de Ligorocĭ (lygoroch [5]). Alte dóue localitățĭ de pe teritoriul Ungarieĭ sunt numite: una Ligyr [6]) la a. 1311, și alta Igor și Igol [7]) la 1193.

---

[1]) C. I. L. vol. V. nr. 7749.

[2]) **Diodori Siculi** lib. V. 39.

[3]) La Micali, L'Italia avanti il dominio dei Romani, I (1826), p. 89.

[4]) A se vedé maĭ sus pag. 564.

[5]) **Pesty** Krassó vármegye, III, p. 296 a. 1421: (possesionem) lygoroch cum piscaturis fluuy danoby.

[6]) **Knauz**, Monum. Eccl. Strig. II. 1311, p. 651: Iohannes et Paulus filij Ligyr de eadem. — De asemenea ne apare la a. 1219 în Transilvania lângă Mureș villa Liquj (Ibid. pag. 223). Aicĭ forma adevĕrată a numeluĭ nu póte sĕ fie de cât Liguj (= Ligurĭ).

[7]) **Knauz**, Mon. Eccl. Strig. I. 1193, p. 142. 145. — Se pare, că în timpurile vechĭ *l* urmat de *i*, în numele Ligur și Ligus, se pronunța muiat, de óre-ce o parte din Ligurĭ se numiaŭ Igaunĭ (Mela, II. 4, Albigaunum). Un oraș de pe teritoriul Umbrilor, o-dată locuit de Ligurĭ, se numia Iguvium. — Numele familiar de Igu, Igul și Igă maĭ esistă și astă-ḑĭ la poporul român, atât în Transilvania cât și în România. Eroul legendar al Rusieĭ meridionale, Igor, are tot un nume ligur.

În ce privesce pe vechiĭ Aborigenĭ, aĭ Italieĭ, eĭ formase numaĭ unul și acelașĭ popor cu Latiniĭ. După alțĭ autorĭ însă, Aborigeniĭ ar fi fost coloniĭ de ale Ligurilor [1]).

Tot din regiunile, ce aparțin Carpaților, emigrase în Italia și așa numițiĭ Umbri, un trib vechiŭ și faimos pelasg [2]). Ptolemeŭ face amintire de o populațiune, din Sarmația europeană, numită Ombrones [3]), ale căreĭ locuințe se aflaŭ între isvórele Vistuleĭ și muntele Carpathos (Tatra). Fără îndoiélă, că noĭ avem aicĭ numaĭ resturĭ din familia cea vechiă a Umbrilor, ce emigrase spre Italia [4]). Din punct de vedere al genealogieĭ etnice, Scymnus pune pe Latinus ca protopărinte al Umbrilor [5]); ér istoricul Zenodot spunea, că Umbri ar fi numele cel vechiŭ al Sabinilor [6]).

Ast-fel Pelasgiĭ ocupară succesiv, sub diferite numirĭ, și în curs de maĭ multe miĭ de anĭ, tóte regiunile Italieĭ de la Alpĭ și până în estremitățile de sud ale peninsuleĭ: Istria, Liguria, Veneția, Umbria, Etruria, teritoriul Sabin, Lațiu, Campania, Apulia, Iapygia, Lucania, Brutiu și insulele vecine Corsica, Sardinia și Sicilia.

Tóte aceste populațiunĭ, carĭ pun fundamentul celeĭ de ântâiŭ viețĭ politice pe pământul Italieĭ, unele maĭ dure, maĭ rĕsboinice și maĭ faimóse, altele maĭ pacinice și maĭ laborióse, cum eraŭ Aborigeniĭ, Liguriĭ, Istriĭ, Vencțiĭ, Umbriĭ, Turseniĭ (Etrusciĭ), Sabiniĭ, Latiniĭ, Ramniĭ, Oenotriĭ, Peucetiĭ, Iapygiĭ, Siculiĭ, Sicaniĭ, aparțineaŭ, după cele maĭ vechĭ tradițiunĭ ale Grecilor și Romanilor, la familia cea mare a raseĭ pelasge.

În aceste timpurĭ depărtate, peninsula italică pe lângă unitatea sa etnografică, ne maĭ presentă și o unitate de civilisațiune, de limbă și religiune [7]).

---

1) **Dionysii Halic.** lib. I. 9—10.

2) **Plinii** lib. III. 19. 1: Umbrorum gens antiquissima Italiae existimatur.

3) **Ptolemaei** lib. III. 5. 8. — Scriitoriĭ grecescĭ numiaŭ Umbria ἡ Ὀμβρικὴ.

4) În inscripțiunile romane referitóre la Dacia noĭ aflăm pe un Cocceius Umbrianus, pontifex civitatis Paralisensium Provinciae Daciae, și pe un Aur. Umbrianus (C. I. L. III. nr. 2866 și 864). Dacă aceștia eraŭ originarĭ din Dacia nu putem sci.

5) **Scymni** Orb. Descr. v. 225. — Cel maĭ important document despre limba umbrică sunt Tablele de aramă așa numite eugubine (Tabulae Iguvinae) descoperite la a. 1444 în o suterană a orașuluĭ Gubbio (Iguvium). Cu tóte că aceste Table nu representă idioma populară a Umbrilor, ci o limbă coruptă urbană, cam de pe la a. 400 a. Chr., ele însă ne arată, că Umbriĭ eraŭ de aceeașĭ origine cu Latiniĭ. — Bertrand et Reinach, Les Celtes dans les vallées du Pô et du Danube, p. 7: La linguistique a établi que la langue de ces tables (eugubines) appartient à la même famille que l'osque et le latin. — Cf. Bréal, Les Tables eugubines, I (1875) p. XXVIII.

6) **Dionysii Halic.** lib. II. 49.

7) **Helbig** (la Bertrand, Les Celtes, p. 70): Au-dessous de la civilisation étrusco-

6. *Pelasgiĭ în Gallia de sud și în Iberia.*

Încă cu mult înainte de invasiunea Celților în Europa, întreg teritoriul Galliciĭ era ocupat de un număr însemnat de triburĭ, ce vorbiaŭ una și aceeașĭ limbă, aveaŭ aceleașĭ instituțiunĭ și moravurĭ, și aparțineaŭ la una și aceeașĭ rasă pelasgă.

În acest capitul, noĭ ne vom ocupa numaĭ cu teritoriul cel vast al Gallieĭ meridionale, cuprins între Alpĭ, Mediterană, Pyreneĭ, Ocean și rîul Loire.

Un ram al Ligurilor ocupase, după cum am vědut, încă cu mult înainte de timpurile troiane, o parte însemnată a peninsuleĭ italice; ér alte triburĭ ligure, părăsind regiunile Alpilor, se revarsă, în cursul seculelor, cu turmele lor cele numeróse peste câmpiile Gallieĭ meridionale [1]); și în fine, unele semințiĭ trecură chiar dincolo de Pyreneĭ.

La Eratosthene (sec. III a. Chr.) întrégă peninsula occidentală a Europeĭ pórtă numele de Liguria, ἡ Λιγυστικὴ [2]); ér Marea mediterană din părțile de sud ale Galieĭ era numită la autoriĭ grecescĭ Λιγυστικὸν πέλαγος [3]) și de autoriĭ romanĭ Ligusticum mare [4]).

În fine, rîul cel mare al Galieĭ, care astă-dĭ curge pe lângă Orleans, Tours și Nantes, purta în vechime numele de Liger (Loire). Era așa dar un rîŭ al Ligurilor.

De o-dată cu stabilirea Ligurilor în părțile meridionale ale Gallieĭ se estinse peste regiunile aceste și numele lor cel vechiŭ național de Arimani.

După cum ne spune Pliniu, Aquitania, provincia cea maĭ însemnată a Galieĭ meridionale, care se întindea de la Liger până la Pyreneĭ, era numită la început Aremorica [5]). Avem aicĭ numaĭ o numire geografică derivată din

---

hellénique ..... existe, en Italie, un couche antérieure uniforme. — Duruy se află așa dar pe căĭ rĕtăcite, când vorbind de timpurile primitive ale Italieĭ susține: L'Italie a été de tous les points de l'Europe celui, où se sont rencontrées le plus de races étrangères (Hist. d. Rom. I. 1870, p. 17).

[1]) Arbois de Jubainville, distinsul istoric frances, care s'a ocupat în special cu timpurile preistorice ale Europeĭ, estinde dominațiunea Ligurilor în epoca ante-celtică peste întreg teritoriul Gallicĭ. «Après les Ibères, avant les Celtes, ils (les Ligures) ont dominé dans le pays, qu'on a plus tard appellé Gaule» (Les premiers habitants, I. pag. 382).

[2]) **Strabonis** lib. II. 1. 40.

[3]) **Strabonis** lib. II. 4. 4; 5. 19. — **Ptolemaei** lib. III. 1.

[4]) **Columellae** R. R. lib. VIII. 2. — **Plinii** lib. II. 46. 4.

[5]) **Plinii** IV. 31. 1: Aquitania Aremorica antea dicta.—La Cesar Armorica (Bell.

terminul etnic de Arimari [1]) = Arimani, după cum erau numiţĭ vechiĭ locuitorĭ aĭ Liguriel şi în legile Longobarḑilor.

Limba vulgară, ce se vorbia în părţile meridionale ale Gallieĭ, era numită, până târḑiŭ în evul de mijloc, lingua romana [2]). Originea acesteĭ numirĭ aparţine uneĭ vechimĭ depărtate. Ea nu se datoresce civilisaţiuniĭ, orĭ acţiuniĭ de asimilare a Romanilor.

Acéstă limbă romană, care domnise o-dată peste tóte părţile meridionale ale Gallieĭ până la Liger, era fórte apropiată de limba latină.

O mărturisire importantă avem în acéstă privinţă la Cicero. În dialogul sĕŭ despre ceĭ maĭ celebri oratorĭ romanĭ, dênsul amintesce, că limba, ce se vorbia pe teritoriul Gallieĭ, diferia, numaĭ în ce privesce lipsa de urbanitate, de limba, ce se vorbia în Roma. «Când tu Brute, veĭ merge în Gallia», ḑice Cicero, «veĭ auḑi acolo unele cuvinte, carĭ nu sunt usitate la Roma, însă aceste se pot schimba şi se pot desvĕţa» [3]).

Romaniĭ, după cum scim, cucerise părţile meridionale ale Gallieĭ până la Rhodan numaĭ cu 75 anĭ înainte de timpul, când Cicero scria cuvintele aceste. Faptul este aşa dar evident, că limba vulgară latină, ce se vorbia în Gallia meridională, nu era o limbă importată, orĭ formată sub imperiul dominaţiuniĭ romane [4]).

Gall. lib. VII. 75: universis civitatibus, quae Oceanum attingunt, quaeque eorum consvetudine Armoricae appellantur (quo sunt in numero Curiosolites, Rhedones, Ambibari, Caletes, Osismii, Lemovices, Veneti, Unelli) etc.

[1]) A se vedé maĭ sus (p. 565) formele de Romarii şi Romariascum. Predilecţiunea, ce o avea dialectul ligur de a schimba pe *n* în *r*, între dóue vocale, se estinsese şi în părţile meridionale ale Galieĭ. Varro (R. R. I. 32): quae alii legumina, alii (ut Gallicani quidam) legaria appellant.

[2]) Canonul al XVII-lea al Conciliuluĭ de la Tours (sec. VII) cuprinde următórele: Easdem homilias quisque episcopus aperte transferre studeat in romanam rusticam linguam aut theotiscam, quo facilius cuncti possint intelligere quae dicuntur (Labbe, Concilia. T. IX. 351). — În evul de mijloc acest teritoriŭ meridional al Gallieĭ, unde se vorbia limba vulgară romană, ne apare adese-orĭ sub numele de Languedoc. Ceĭ maĭ mulţĭ literaţĭ francesĭ consideră acest termin geografic numaĭ ca o caracterisare a populaţiuniĭ din părţile meridionale ale Francieĭ, care întrebuinţa cuvêntul *oc* în loc de *oui*. Însă originea numiriĭ este maĭ vechiă. Unul din triburile ligure, ce trecuse din Gallia peste Pyreneĭ, póртă în inscripţiunile romane ale Hispanieĭ numele de Longeidoci. Acéstă populaţiune, o-dată fórte estinsă în Gallia meridională, cu deosebire în regiunile locuite de Volcĭ, a dat ast-fel nume teritoriuluĭ Languedoc.

[3]) Cicero, Brut. 46: Id tu, Brute, iam intelliges, cum in Galliam veneris. Audies tu quidem etiam verba quaedam non trita Romae, sed haec mutari dedisci que possunt.

[4]) De fapt esista pe întreg teritoriul Gallieĭ, în epoca ante-celtică, una şi aceeaşĭ

Geograful Strabo, care trăise în acelaşĭ secul cu Cicero, constată de asemenea, că populaţiunea rustică, stabilită în timpurile sale pe ţĕrmurele de rĕsărit al Rhodanuluĭ, era romană, nu numaĭ prin limbă şi moravurĭ, dar şi prin tipul sĕŭ fisic [1]).

Se presintă însă acum cestiunea, care era vechia origine geografică a acesteĭ populaţiunĭ ligure de pe teritoriul Gallieĭ meridionale, care încă înainte de timpurile cuceririĭ romane vorbia o limbă latină rustică.

Noĭ vom resuma aicĭ datele principale, ce le putem avė în acéstă privinţă până astă-ḑĭ.

Unul din triburile, ce locuiaŭ pe teritoriul Aquitanieĭ, séŭ în vechia Aremorica, purta numele de Datii (ed. Rom. Dacii [2]). În apropiere de aceştĭ Datii, noĭ maĭ aflăm în părţile de sud, lângă de Tolosa, o localitate numită Sarmati [3]); ér ca vecinĭ în părţile despre nord figuréză aşa numiţiĭ Petrucorii, probabil o populaţiune de aceeaşĭ origine şi limbă cu Daci Petoporiani din regiunile de rĕsărit ale Daciei traiane.

O altă grupă de Dacĭ, numiţĭ de geografiĭ grecescĭ Deciates, séŭ în formă latină Deciani [4]) î-şĭ avea locuinţele sale lângă Alpiĭ maritimĭ. Deciaţiĭ era un trib rĕsboinic şi iubitoriŭ de independenţă. Eĭ începuse cele de ântâiŭ lupte cu Romaniĭ în Gallia, şi Pliniu cel bĕtrân i numĕră între cele maĭ celebre popóre ligurice [5]).

De ceea laltă parte a Rhodanuluĭ se întindea pe lângă cóstele Măriĭ mediterane până la Pyreneĭ o populaţiune numită Volcae Arecomici. Fără îndoiélă, că noĭ avem aicĭ numaĭ o numire alterată de Greciĭ din Massilia în loc de Volcae Aremorici, după cum Aremorica se numia întréga Aquitania şi după cum Romaniĭ până în timpurile luĭ August numise «Provincia romana» cóstele meridionale ale Gallieĭ. Volciĭ Arecomicĭ se bucuraŭ de o autonomiă naţională chiar şi în timpul dominaţiuniĭ romane. Eĭ se administraŭ singurĭ, după legile lor propriĭ, fără sĕ fie supuşĭ guvernuluĭ provincial [6]). Oraşul lor principal era Narbo, astă-ḑĭ Narbonne.

La periodul ante-celtic avem sĕ reducem şi originea numirilor Ardelay,

limbă latină barbară. Însă în părţile de nord ale Gallieĭ, acéstă limbă, în urma contactuluĭ cu Celţiĭ şi Germaniĭ, se corupse maĭ repede şi se divisă in o mulţime de dialecte.

[1]) **Strabonis** Geogr. lib. IV. 1. 12.

[2]) **Plinii** lib. IV. 109. — **Müllerus**, Ptolemaei Geogr. I. 206.

[3]) Tab. Peut. Segm. II. 1. 2.

[4]) În unele tradiţiunĭ poporale române vechiĭ Dacĭ sunt numiţĭ Decienĭ. Compară numele Deceneu şi Decebal.

[5]) **Plinii** lib. III. 7. 1: Ligurum celeberrimi ultra Alpes Salluvii, Deciates, Oxubii.

[6]) **Strabonis** lib. IV. 6. 4.

Ardelles, Ardelu, Ardeuil, Ardillats, Ardilleux, Ardillières [1]), ce le maĭ pórtă și astă-ḑĭ diferite comune de pe teritoriul meridional al Franciеĭ.

Lucrarea minelor se începuse pe teritoriul Gallieĭ meridionale încă din timpurĭ fórte obscure, cu deosebire în părțile de apus ale Alpilor.

Unul din centrele cele maĭ importante ale acestor lucrătorĭ de mine a fost în timpurile ante-celtice orașul Rhoda [2]), o numire de origine pelasgă, de la care derivă numele Rhodanuluĭ. O altă localitate situată în apropiere de Rhodan purta în epoca romană numele de Boxs(ani [3]), adecă Cărbunarĭ (rom. bocșă, cărbunariă). Un alt oraș din părțile de jos ale Rhodanuluĭ este numit la geografiĭ vechĭ Taruscon séŭ Tarasco [4]). În aceeașĭ regiune muntósă a Alpilor maĭ aflăm lângă Deciațĭ un trib cu numele Albioeci [5]); ér de ceea laltă parte a Rhodanuluĭ lângă Volcae Arecomici eraŭ așa numițiĭ Helvii.

Este important, că omonimele acestor localitățĭ ni se presintă în regiunile cele avute de metale ale Ardéluluĭ séŭ Transilvanieĭ: Ruda, Rodna (mine celebre de argint numite în evul de mijloc și Rhodana), Bocșa, Bocșanĭ, Trăscău (ung. Toroczkó), Albac (Albăcenĭ) și Ilva-mare de lângă Rodna.

Din vechia idiomă, ce o vorbiaŭ semințiile pelasge ale Gallieĭ meridionale, ne aŭ rĕmas numaĭ puține cuvinte, cu deosebire în numirile topografice. Elemente din acéstă limbă aremorică ne presenta localitățile: Alba, Boxsani, Piscenae, Raurica séŭ Raurici, Rhoda, Ursulae, Vadum Sabatium [6]), Vesuna; fluviele: Arauris, Argenteus amnis, Druentia [7]), Oltis, Varus; munțiĭ: Albia [8]), Gaura [9]), Mancelus, Matrona, Stura [10]) și Vesulus [11]). Un trib din Aquitania stabilit lângă rîul Oltis (aḑĭ Lot) ne apare sub numele de Cocosates [12]).

---

1) **Jauin**, Dict. d. communes de France. 1851, p. 19. — O comună cu numele de Ardauli se află și în Sardinia (pr. Cagliari-Oristano).

2) **Plinii** lib. III. 5. 2: Rhoda... unde dictus Rhodanus amnis.

3) C. I. L. vol. XII. nr. 1783.

4) **Strabonis** lib. IV. 1. 12.

5) **Strabonis** lib. IV. 6. 4.

6) Se ar păré, că avem aicĭ o formă coruptă. Într'un manuscris al luĭ Strabo (Ed. Didot, p. 965) acéstă localitate e numită Σαβάτου Οὔαδα. Pe teritoriul Românieĭ se află o comună numită Vadul-săpat.

7) În România: Drînce, sat și pĕrêŭ.

8) **Strabonis** lib. IV. 6. 1.

9) Itin. Hierosol., p. 555.

10) **Plinii** lib. III. 20. 4.

11) Vesulus, muntele din care isvoresce rîul Padus (Plinii lib. III. 20. 3).

12) Omonime pe teritoriul locuit de Românĭ: Alba, Bocșanĭ, Pescéna, Ruda,

Vechile populaţiunĭ ale Gallieĭ, întocmaĭ ca Românii de la Carpaţĭ, ḑiceaŭ marga [1]) la pămêntul calcaros şi lutos, ce se întrebuinţéză pentru îngrăşarea arăturilor şi fênaţelor. Pentru legume (legumina) eĭ aveaŭ cuvêntul legaria [2]). Ér pe o inscripţiune descoperită pe teritoriul Volcilor Arecomicĭ, scrisă cu litere grecescĭ (pelasge), se póte ceti fórte clar cuvêntul ΔΕΔΕ = dedit. [3])

Tóte aceste cuvinte aparţin, după cum vedem, la acelaşĭ dialect archaic, pe care-l maĭ vorbesce şi astă-ḑĭ (se înţelege cu transformările normale) poporul român de la Carpaţĭ.

Ca o conclusiune istorică putem ast-fel stabili, că originea geografică a celor maĭ multe triburĭ de pe teritoriul Gallieĭ meridionale se reduce la munţiĭ şi la şesurile Dacieĭ vechĭ.

Venim acum la peninsula iberică.

Înainte de Ligurĭ, o altă grupă însemnată pelasgă locuia pe teritoriul Gallieĭ meridionale, începênd de la Rhodan şi până la Pyreneĭ. Aceştia eraŭ Iberiĭ.

Urméză invasiunea Celţilor. O parte din Liguriĭ de la Alpĭ şi de la Rhodan, strimtoraţĭ de acest popor până aci necunoscut, ocupă locurile Iberilor din Gallia meridională şi-ĭ alungă pe aceştia dincolo de Pyreneĭ.

Iberiĭ din părţile de apus ale Europeĭ, formaŭ, după cum ne spune gramaticul Apollodor, unul şi acelaşĭ popor cu Iberiĭ de lângă Caucasul asiatic [4]).

Despre aceştĭ din urmă scrie Tacit în Analele sale: «Iberiĭ şi Albaniĭ (din părţile de rĕsărit ale Măriĭ negre) locuesc ţinuturĭ muntóse şi eĭ s'aŭ obicĭnuit cu greutăţile şi cu suferinţele. Eĭ spun, că sunt de origine Thessalienĭ» [5]). Resultă aşa dar, că Iberiĭ de rĕsărit şi Iberiĭ de apus aparţineaŭ la una şi aceeaşĭ generăţiune a raseĭ pelasge.

Tot ast-fel şi vechile genealogiĭ etnice consideraŭ pe Iberiĭ de apus ca fraţĭ bunĭ cu locuitoriĭ primitivĭ aĭ Italieĭ [6]).

Ursóie, Gaura, Muncel, Stura, Cocoşaţĭ şi Vesul. Arauris este acelaşĭ cuvênt cu românescul Riurĭ avênd prostesa luĭ *a* înainte de *r*, ca în Arimanĭ.

[1]) **Plinii** lib. XVII. 4. 1.

[2]) **Varronis** R. R. lib. I. 32.

[3]) **Monin**, Monuments d. anciens idiomes gaulois. Paris, 1861, p. 17.

[4]) **Apollodori** fragm. 123 şi 161. După acest autor Iberiĭ de la Caucas ar fi fost un popor emigrat din Iberia de la Pyreneĭ. — Cf. Varro la Pliniu, lib. III. 3. 3.

[5]) **Taciti** Annal. lib. VI. 34: Nam Iberi Albanique saltuosos locos incolentes, duritiae patientiaeque magis insuevere. Feruntque se Thessalis ortos.

[6]) **Isidori** Orig. lib. IX. 2. 26—29: Filii igitur Iaphet... Iuvan a quo Iones... Tubal a quo Iberi qui et Hispani, licet quidam ex eo et Italos suspicentur.

În timpurile romane însă numele Iberilor din peninsula pyreneică dispăruse aprópe cu totul.

Când legiunile romane păşesc pentru prima óră pe pămêntul Hispanieĭ, majoritatea populaţiuniĭ de aci, o formaŭ alte seminţiĭ, alte coloniĭ de păstorĭ, de agricultorĭ şi lucrătorĭ de mine, carĭ de fapt nu maĭ făceaŭ parte din familia cea vechiă a Iberilor.

La acéstă nouă serie de migraţiunĭ pelasge aparţineaŭ următórele triburĭ şi ginţĭ: Albocenses, Ambirodaci, Ablaidaci, Arevaci, Argeli, Aurienses, Barbarii (Barbarium promont.), Berones, Bibali, Bursaonenses, Calnici, Comanesciqi, Cosetani, Dagences, Deciani, Ergavicenses, Gruii, Ilergetes (Ilergetae, Ilaraugatae), Indigetes, Laeetani séŭ Letani, Longeidoci, Lunarii (Lunarium promont.), Pelendones, Ossigi, Orienses (Aurienses), Turdetani, Turduli, Tarraconenses, Vaccaei, Vascones, Virvesci şi Vloqi.

Între tóte aceste seminţiĭ, rangul principal, ca numĕr şi ca stare socială, î-l aveaŭ Turdetaniĭ. Eĭ se aflaŭ stabilițĭ în părţile meridionale ale Hispanieĭ, în regiunile de astă-ḑĭ ale Sevilleĭ şi Granadeĭ. Turdetaniĭ se ocupaŭ în mare parte cu lucrarea minelor de aur, de argint, de fer şi de staniu [1]), şi formaŭ unul şi acelaşĭ popor cu aşa numiţiĭ Turduli, la Pliniu Turduli veteres din Lusitania (Portugalia [2]).

Turdetaniĭ, scrie Strabo, sunt ceĭ maĭ învĕţaţĭ dintre toţĭ Hispaniĭ. Eĭ se folosesc de gramatică; aŭ o descriere a tradiţiunilor sale istorice; aŭ poeme şi legĭ scrise în versurĭ, vechĭ, după cum spun dênşiĭ, de 6000 anĭ [3]).

După nume, moravurĭ, ocupaţiunĭ şi particularităţile idiomeĭ lor, Turdetaniĭ se vĕd a fi fost originarĭ din părţile de rĕsărit ale Europeĭ, de la Carpaţĭ.

Urme de vechile lor locuinţe, şi resturĭ de numele lor, maĭ aflăm şi astă-ḑĭ în Transilvania şi Ungaria.

Turda (ung. Torda) este unul din cele maĭ vechĭ oraşe ale Transilvanieĭ [4]). Situată lângă pólele munţilor de aur aĭ Transilvanieĭ şi pe malurile rîuluĭ Arieş (Aureus), Turda a fost în curs de treĭ secule (XIV—XVII) capitala legislativă a Transilvanieĭ; o prerogativă, care a trebuit fără îndoiélă sĕ aibă drept fundament o tradiţiune vechiă istorică. Sĕ nu perdem aicĭ din

[1]) **Strabonis** lib. III. 2. 3; 2. 8; 2. 9.

[2]) **Plinii** lib. IV. 35. 1.

[3]) **Strabonis** lib. III. 1. 6: σοφώτατοι δ' ἐξετάζονται τῶν Ἰβήρων οὗτοι (οἱ Τουρδητανοί), καὶ γραμματικῇ χρῶνται, καὶ τῆς παλαιᾶς μνήμης ἔχουσι συγγράματα καὶ ποιήματα καὶ νόμους ἐμμέτρους ἑξακισχιλίων ἐτῶν, ὥς φασι.

[4]) În jurul oraşuluĭ Turda se găsesc adese-orĭ diferite obiecte, ce aparţin epoceĭ de pétră.

vedere o coincidență caracteristică, că Turdetaniĭ, cel maĭ civilisat popor al Hispanieĭ, se glorificaŭ a avé un codice de legĭ, vechĭ de 6000 anĭ [1]).

La aceașĭ origine se reduc și numirile altor localitățĭ din regiunile interióre ale Carpaților. Dóue sate situate pe valea Mureșuluĭ, pórtă numele de Turdaș, unul lângă Orestie, și altul în apropiere de Aiud. Turdașul de lângă Orestie formézǎ tot-o-dată și una din cele maĭ însemnate stațiunĭ neolitice ale Transilvanieĭ [2]). Un al treilea sat, Turda, se află pe valea Someșuluĭ în părțile de nord ale Transilvanieĭ. Alte treĭ sate cu numele Turda în comitatele Bihor, Becheș și Zabolțĭ. Ér al șéptelea sat, Tordat, pe teritoriul de rĕsărit al Transilvanieĭ, în Secuime [3]). În fine, numele de familiă Turdea se află până astă-ḑĭ respândit pe valea cea frumósă a rîuluĭ de aur (Arieș) din Transilvania [4]).

Întreg teritoriul Hispanieĭ, era fórte abundent de metale [5]).

În părțile de nord ale peninsuleĭ, cele maĭ celebre mine figuraŭ în epoca romană sub numele de metalla Alboc(ensia [6]); o numire, ce ne presintă o deosebită importanță, când cercetăm originea geografică a triburilor metalurgice din Hispania. Pe teritoriul Transilvanieĭ, Albac este numele uneĭ însemnate comune românescĭ. Locuitoriĭ sĕĭ, Albăcenĭ, se ocupă din timpurĭ, ce trec peste tóte memoriele ómenilor, cu lucrarea minelor de aur. De aicĭ isvoresce și rîul numit Arieș.

Între tóte populațiunile hispanice, ce locuiaŭ sub pólele Pyreneilor, ceĭ maĭ viguroșĭ, ceĭ maĭ iubitorĭ de independență, și maĭ bine organisațĭ din

---

1) Numele de Turdetanĭ, formă derivată din Turdi, este numaĭ o simplă imitațiune grecéscă, după cum Volci din Italia eraŭ numițĭ și Volcentani (Arch.-epigr. Mitth. XI. 104). Turdetaniĭ se maĭ numiaŭ și Turti și Turtutani (Steph. Byz. v. Τουρδιτανία). Mela, întocmaĭ ca și Pliniu, întrebuințéză numaĭ forma de Turduli. Maĭ notăm aicĭ, că în Hispania esista și o regiune numită Turta: Turtam regionem dicit Cato apud Charisium, 2. p. 190 (Müllerus, Ptolemaei Geogr. I. 107).

2) Gooss, Chronik d. arch. Funde Siebenbürgens, pag. 56—59.

3) De asemenea maĭ aflăm astă-ḑĭ satele numite Torda (com. Torontal), Tordincze, (Syrmiu), Torda (com. Iaurin), Tordács (com. Alba regală), Turdanitsch (Carintia), ceea-ce ne indică, că linia de migrațiune a Turḑilor séŭ Turdetanilor a fost peste Pannonia către Alpĭ.

4) La a. 1213 se face amintire lângă Tisa de un locus cum populo, numit Tordi (Wenzel, Cod. dipl. Arpad. cont. I. 131).

5) **Strabonis** lib. III. 2. 8—9. — **Justini** lib. XLIV. 1. — **Plinii** lib. IV. 34.

6) C. I. L. vol. II. nr. 2598: procurator metallorum Alboc(ensium). Hübner crede Alboc(olensium). Însă Albocola, in Itin. Ant. Albocela, este în tot casul numaĭ o formă diminutivă, ce presupune o localitate mamă, sub numele de Albocum.

punct de vedere militar, eraŭ aşa numiţiĭ Pelendones [1]). Stabiliţĭ lângă isvórele rîuluĭ Durius (Duero), eĭ susţinură, împreună cu veciniĭ lor Arevaciĭ, un rĕsboiŭ eroic de 20 anĭ cu Romaniĭ. Numanţia forma centrul lor cel puternic de apărare, pe care o distruseră Romaniĭ în a. 133. a. Chr.

După nume, Pelendoniĭ Hispanicĭ se vĕd a fi fost unul şi acelaşĭ popor cu Pelendoniĭ Dacieĭ [2]). O localitate cu numele Pelendoua, séŭ maĭ corect Pelendona, o aflăm amintită pe Tabula Peutingeriană. Ea se afla situată în Dacia Malvensă, pe drumul, ce ducea de la Amutria (Gura Motruluĭ) către Romula (Reşca).

În apropiere de Pelendoniĭ ceĭ energicĭ aĭ Hispanieĭ se afla oraşul numit în inscripţiunile romane «Uxama». Despre vechiĭ întemeiătorĭ aĭ Uxameĭ maĭ esista încă în timpurile romane tradiţiunea, că eĭ aŭ fost originarĭ din părţile de rĕsărit ale Europeĭ, de pe teritoriul Sarmaţilor.

Siliu Italic numesce Uxama un oraş încunjurat cu murĭ Sarmaticĭ; tot-o-dată ne maĭ spune, că aceştĭ locuitorĭ aveaŭ şi obiceiurĭ sarmate [3]). Acelaşĭ oraş figurézá la Ptolemeu sub numele de Uxama Argelae [4]), ér pe o inscripţiune latină din Lusitania se face amintire de o femeiă cu epitetul local de Uxame(n)sis Argelorum [5]), adecă din Uxama Argelorum. În fine o altă inscripţiune din Tarraconia ne vorbesce despre un magister Larum din Uxama, că era din gintea Ambirodacilor [6]). După cum vedem, locuitoriĭ Uxameĭ sunt numiţi în timpurile romane, acum Sarmaţĭ, acum Argelĭ, acum Ambirodacĭ. Fără îndoiélă, că eĭ constituiaŭ un trib emigrat de pe teritoriul Sarmaţieĭ europene. Numele de Sarmaţĭ, ce li se da în general, şi numele de Argelĭ, cum se numiaŭ eĭ singurĭ, ne arată, că acest trib a fost o-dată emigrat din regiunea scythică, numită şi astă-ḑĭ de poporul român Ardél séŭ Transilvania [7]).

Aceştĭ locuitorĭ din Uxama î-şĭ conservară până târḑiŭ caracterul lor primitiv. În inscripţiunile romane, ce se refer la Uxama, noĭ aflăm o serie de

---

[1]) **Plinii** lib. III. 4. 10. — **Ptolemaei** lib. II. 6. 53 şi 55.

[2]) Tab. Peut. Segm. VII. 4.

[3]) **Silii Italici** Pun. lib. III. v. 384 seqq.: Sarmaticos adtollens Uxama muros.

[4]) **Ptolemaei** lib. II. c. 6. 55. (Ed. Didot). Variante: Uxama Argaela s. Argaelae.

[5]) C. I. L. vol. II. nr. 696: Cornelia . . . Uxame(n)sis Argelorum.

[6]) C. I. L. vol. II. nr. 4306: C. Titius) magister Lar(um) Uxamens(is) Ambirodacus. Uxamenii adoraŭ cu deosebire pe Hercule (C. I. L. Vol. II, p. 387).

[7]) Cu privire la numele Ardél, Wolff în articulul sĕŭ «Die Landesnamen Siebenbürgens» (in Korresp.-Blatt d. Vereines f. sieb. Landeskunde, X. 50) se esprimă ast-fel. Das rumänische Ardial, Ardeal, ist der uralte Landname Dakiens . . . und das magyarische Erdel ist eine blosse Nachbildung des Ardeal. — Cf. maĭ sus p. 695.

nume barbare cu totul singulare. Numele personale sunt de regulă terminate în *o* cum sunt: Arraedo, Atto, Crastuno, Docilico, Eburaneo, Magulio, Ranto, Urcico; ér ca numirĭ de ginţĭ séŭ némurĭ se amintesc următórele cătune: Calnici, Coronici, Corovesci, şi Comenesciqi [1].

Aceleaşĭ numirĭ de cătune şi comune ni se presintă şi astă-qĭ pe teritoriul de apus al Ţĕreĭ-românescĭ sub formele de Câlnic, Cornescĭ, Corobescĭ, şi Comănescĭ. Tot în părţile de apus ale Românieĭ, de unde se revĕrsară atâtea coloniĭ pelasge către Apeninĭ şi Pyreneĭ, maĭ esistă chiar în timpurile nóstre satul Ergheviţa, omonim cu Ercavica (Ergavicenses, Ergevicenses) din Tarraconia [2]. Putem presupune ast-fel cu o deplină siguranţă, că triburile hispanice, ce purtaŭ numele de Pelendones, Calnici, Coronici, Corovesci, Comenesciqi şi Ergevicenses, eraŭ emigrate din regiunile de apus ale Dacieĭ vechĭ, de pe teritoriul Olteniei de astă-qĭ.

Afară de Numanţia, acropola cea renumită a Pelendonilor, o altă cetate puternică şi avută a Hispanieĭ Tarraconense a fost Saguntul, situat în apropiere de ţĕrmuriĭ Măriĭ mediterane. Locuitoriĭ din Sagunt aveaŭ şi dênşiĭ o tradiţiune, că părinţiĭ lor emigrase în timpurĭ depărtate din părţile de rĕsărit ale Europeĭ, din Ardea. Liviu presupune Ardea din Laţiu [3]. În realitate însă era aceeaşĭ Ardia, séŭ Adria, din părţile de nord ale Istruluĭ, de care se face amintire şi în istoria luĭ Alesandru cel Mare [4]; aceeaşĭ Ardea, de unde-şĭ trăgeaŭ originea lor şi locuitoriĭ din Uxama Argelae séŭ Argelorum [5]. Tradiţiunile geografice la ceĭ emigraţĭ se păstréză de regulă după numele ţĕrilor séŭ al ţinuturilor [6].

---

[1]) C. I. L. vol. II. p. 387.

[2]) C. I. L. vol II. 4203. — **Plinii** lib. III. 4. 8.

[3]) **Livii** lib. XXI. 7: (Saguntini) oriundi a Zacyntho insula dicuntur, mixtique etiam ab Ardea Rutulorum quidam generis. — Fabula cu insula Zacynth derivă din forma grecéscă Ζάκανθος a numeluĭ de Sagunt.

[4]) A se vedé maĭ sus pag. 393.

[5]) Este locul sĕ amintim aicĭ, că în numele de Uxama noĭ avem numaĭ un simplu termin geografic celtisat. Pe o inscripţiune latină din Hispania maĭ aflăm şi forma de Uxenensis în loc de Uxamensis (C. I. L. vol. II. nr. 3125), ceea ce ne arată, că maĭ esista şi numirea de Uxena séŭ Uxana. La Appian (Hisp. 17) aflăm întru adevĕr Ἀξείνια. Tot ast-fel şi locuitoriĭ din Sagunt originarĭ din una şi aceeaşĭ Ardea séŭ Argela cu Uxeniĭ, maĭ eraŭ numiţĭ şi Ausonii (Ausonia Saguntus la Liviu, XXI. 7. 14. — Siliu Ital. I. 291. 332). În părţile Dacieĭ numele de Ausonĭ î-l aveaŭ locuitoriĭ din comitatul Sat-maruluĭ, astă-qĭ Oşenĭ (A se vedé maĭ sus pag. 343).

[6]) Aurelius Victor (Caes. c. 13) face amintire de Saci, adecă Sacani, din Dacia. Pe teritoriul ţĕrilor române aflăm astă-qĭ localităţile numite Zagon, Zăgan m., Zăgance, Zăgaia (etim. Zăgania).

La aceeașĭ familiă cu locuitoriĭ ceĭ vechĭ aĭ Uxameĭ și aĭ Saguntuluĭ aparţineaŭ și némurile séŭ ginţile numite în inscripţiunile romane Ambirodaci, Ablaidaci, Longeidoci, Arronidaeci și Couneidoqi [1]). Incontestabil, că noĭ avem aicĭ numaĭ nisce seminţiĭ liguro-dace (Deciates, Decii, Datii, Deciani, Daci), ce trecuse din regiunile Alpilor și ale Gallieĭ meridionale în peninsula iberică.

Ambirodaciĭ [2]), după cum i arată numele, se par a fi fost numaĭ o fracţiune din Deciaţiĭ séŭ Deciĭ, carĭ trăise o-dată în vecinătate, orĭ comunitate cu Ambariĭ de lângă Rhodan [3]). De aceeașĭ origine eraŭ probabil și Ablaidaciĭ [4]), un trib pastoral de Deciĭ séŭ Deciaţĭ, ce părăsise vêrfurile cele stâncóse ale Alpilor (τὰ Ἄλβια la Strabo). Longeidoci [5]) din Hispania aparţineaŭ fără îndoiélă la populaţiunea cea numerósă a Volcilor din Gallia meridională, unde numele geografic de Languedocia ni se presintă până târḑiŭ în evul de mijloc [6]). Despre Couneidoqi [7]) putem presupune, că formaŭ numaĭ o mică grupă din populaţiunea, ce a dat nume munteluĭ Caunus în regiunea Pelendonilor; ér Arronidaeci [8]) sunt probabil un fel de Dacĭ Arimĭ séŭ Arâmnĭ [9]).

Faptul este positiv, că pe teritoriul Hispanieĭ esista o vechiă populaţiune de origine daco-getică și illyrică. Acésta o probéză și numele orașuluĭ Deciana de lângă pólele Pyreneilor, numele familiare Decianus, Davus și Docius [10]) din inscripţiunile hispane, și în fine un alt trib cu numele Dagences séŭ Dagenses [11]), forma identică cu Dagae, numele Dacilor orientalĭ de pe Tabula Peutingeriană [12]).

---

1) Sunt numirĭ etnice compuse după același sistem ca și numirile de Celtoligures, Celtiberi, Gallograeci, Galatosarmatae, Massagetae, Carpodacae etc.

2) C. I. L. vol. II. nr. 4306.

3) Livii lib. V. 34. — Caesaris Bell. Gall. I. 2.

4) C. I. L. vol II. nr. 2710. 5731.

5) C. I. L, vol. II. nr. 3121; (D)ru(ttius) Satullus, Druttia Festiva, Longeidocum.

6) A se vedé maĭ sus pag. 693 nota 2.

7) C. I. L. vol, II. nr. 5779.

8) C. I. L. vol. II. nr. 2697.

9) Rhyndacus, comandantul trupelor din Uxama în resbóiele cu Romaniĭ (Sil. Ital. III. v. 390), încă pórtă un nume de ginte. Probabil avem aicĭ un Rhym-Dacus. (A se vedé maĭ la vale capitulul despre Arimĭ).

10) C. I. L. vol. II. nr. 941. 4970[162], 2623.

11) C. I. L. vol. II. nr. 3082.

12) În poema epică germană «Rabenschlacht» se face amintire de Tubal, patriarchul legendar al populaţiunilor primitive hispane, sub numele de «Tibalt von Siebenbürgen» (Grimm, D. Heldensage, 104. 212).

La aceeașĭ origine geografică aparțineaŭ și triburile numite Ilergetes (Ilergetae, Ilaraugatae [1]), Indigetes [2]) și Misgetes [3]). Probabil, că Ilergetiĭ constituiaŭ o populațiune formată din Gețĭ și Illyrĭ emigrațĭ către părțile de apus. Dóue orașe din Hispania, unul în Baetica, altul în Tarraconia, pórtă numele de Iluro. Un al treilea oraș Iluro se afla peste Pyreneĭ în Aquitania, cam în față de Ilergetae séŭ Ilaraugatae [4]). De la Dunărea de jos se par a fi și Indigetes (Sindi-getae) și Misgetes (Myso-getae). Ilergețiĭ și Indigețiĭ, se aflaŭ stabilițĭ în vecinătate uniĭ cu alțiĭ, sub pólele Pyreneilor, și constituiaŭ numaĭ una și aceeașĭ naționalitate omogenă. În luptele lor cu Romaniĭ, eĭ aŭ una și aceeașĭ istoriă și aceeașĭ sórte comună. Orașul principal a Indigeților purta numele de Deciana [5]).

Originarĭ de la Carpațĭ se vĕd a fi fost și așa numițiĭ Tarraconĭ (Tarraconenses). Maĭ multe sate cu numele de Tárkány ni se presintă în comitatele Bihor, Heves, Zemplin, Borsod, și chiar până dincolo de Dunăre în comitatele Iaurin și Tolna [6]), ceea ce ne indică, că în regiunea acésta a format o-dată locuințele unuĭ trib însemnat, ce purta numele de Tărcanĭ [7]).

În fine maĭ aflăm pe teritoriul Hispanieĭ și urmele uneĭ ginţĭ pelasge, ce pórtă numele caracteristic de Vloqi = Vloci. Pe o inscripțiune sepulcrală din Tarraconia, descoperită în apropiere de Madrid, se face amintire de un Britto, fiul luĭ Daticus, din gintea Vloqilor [8]).

Vechia populațiune a Hispanieĭ se afla în timpurile ante-romane divisată în o mulțime de semințiĭ și triburĭ independente, întocmaĭ ca și rasa pelasgă din Galia, Thracia, Illyria și din peninsula italică.

---

1) La Pliniu și Liviu Ilergetes, la Strabo și Ptolemeu Ilergetae, la Hecateu (frag. 15) Ilaraugatae.

2) La Pliniu Indigetes, la Ptolemeu Indigetae.

3) **Hecataei** fragm. 12.

4) O populațiune emigrată din Illyria se vĕd a fi fost și așa numiții Ilercaones, la Liviu Ilercaonenses, la Caesar Illurgavonenses. Cauniĭ, la geografiĭ grecescĭ Chaones, formaŭ în vechime unul din principalele popóre pelasge ale Epiruluĭ. Ast-fel că după tóte probabilitățile Ilercaoniĭ constituiaŭ numaĭ un trib emigrat de Illyro-Chaonĭ. Nu departe de Ilercaonĭ se afla muntele Caunus, din care isvoria rîul Durius. La gintea Chaonilor aparțineaŭ și Couneidoqi séŭ Cauno-Daciĭ. O monetă barbară din regiunile inferióre ale Dunăriĭ pórtă inscripțiunea COVNV, un alt esemplar COVNVS (Archiv. d. Ver. f. siebenb. Lndskunde, N. F. XIV. 85).

5) **Ptolemaei** lib. II. 6. 72. — La Ravennas Deciana și Diciana.

6) **Lipszky**, Rep. loc. Hungariae, p. 672. — **Hornyánsky**, Geogr. Lex. d. K. Ungarn, p. 371.

7) În particular satul Tárkány din districtul Beiușuluĭ este numit astă-dĭ în limba română Tărcaia, ce presupune forma vechiă de Tărcanĭa.

8) C. I. L. vol. II. nr. 6311.

Istoria politică a acestor triburĭ hispanice noĭ nu o cunóscem. Însă după moravurĭ, după instituţiunĭ şi religiune, ele aparţineaŭ la una şi aceeaşĭ civilisaţiune, la una şi aceeaşĭ rasă. Caracterul lor etnic era în general «barbar»; însă barbar în sensul geografilor grecescĭ; adecă făceaŭ parte din familia cea mare a populaţiunilor stabilite în părţile de nord ale Eladeĭ, în Thracia, în Illyria şi în Scythia. Cu deosebire populaţiunile cele resboinice din părţile de nord ale peninsuleĭ, aveaŭ, după cum ne spune Strabo, obiceiurĭ comune cu Galiĭ, cu Scyţiĭ şi cu Thraciĭ [1]. Un promontoriu al Hipanieĭ din părţile de médă-nópte pórtă în geografia vechiă numele de Scythicum [2], de sigur după racterul etnic al triburilor, ce locuiaŭ în acéstă regiune. Un oraş al Cantabrilor era numit în epoca romană Decium [3] adĭ Dax. Aşa numiţiĭ Concani, carĭ formaŭ de pe teritoriul Cantabrieĭ un trib independent, eraŭ, după cum ne spune Siliu Italic, de origine Massageţĭ [4], adecă Scyţĭ. In fine noĭ maĭ aflăm la Cantabriĭ un obiceiŭ particular hyperboreŭ. Când ómeniĭ aceştia ajungeaŭ la o etate maĭ înaintată, eĭ se precipitaŭ de pe vêrfurile stâncelor, ca ast-fel sĕ evite slăbiciunile bĕtrâneţelor [5]. Instrumentul principal de musică al acestor populaţiunĭ barbare de pe teritoriul Hispanieĭ era fluera pastorală a Pelasgilor. Strabo scrie: «Pe când uniĭ îşĭ petrec bênd, alţiĭ jócă în hore la sunetul flueriĭ şi al trâmbiţeĭ [6]..... Alţiĭ, din ceĭ carĭ locuesc din părţile de nord, se adună séra cu familiele lor înaintea porţilor şi aicĭ întind la hore până nóptea târdiŭ» [7]. În particular, în ce privesce pe Callacciĭ din părţile de apus ale Pyreneilor, eĭ aveaŭ în jocurile lor naţionale strigăturĭ în versurĭ, şi săltaŭ bătênd pămêntul, acum cu un picior, acum cu altul [8]; usurĭ şi petrecerĭ sociale, pe carĭ le aflăm şi astă-dĭ la poporul român de la Carpaţĭ. Ér femeile hispane purtaŭ tot-de-una haine cu florĭ şi aveaŭ vĕlurĭ pe cap [9].

---

[1]) **Strabonis** Geogr. lib. III. 4. 17.

[2]) **Melae** Orb. Descr. lib. III. 1: ad septentriones toto latere terra (Hispaniae) convertitur a Celtico promontorio ad Scythicum usque.

[3]) **Melae** Orb. Descr. lib III. 1.

[4]) **Silii Ital.** III. v. 360—61: (Concanus) Massageten monstrans feritate parentem.

[5]) **Silii Italici** l. III. v. 325. — Despre Hyperboreĭ Mela (III. 5).

[6]) **Strabonis** lib. III. 3. 7.

[7]) **Strabonis** lib. III. 4. 16.

[8]) **Silii Italici** lib. III. v. 345 seqq:

. . . . misit dives Callaecia pubem,
Barbara nunc patriis ululantem carmina linguis
Nunc, pedis alterno percussa verbere terra.

[9]) **Strabonis** lib. III. 3. 7; 4. 17.

Vechile populaţiunĭ ale Hispanieĭ, vorbiaŭ una şi aceeaşĭ idiomă naţională. Însă în timpurile cuceririĭ romane limba primitivă hispanică era în mare parte coruptă prin amestecul de diferite cuvinte şi forme celtice, grecescĭ şi asiatice.

Acéstă limbă rustică barbară, ce se vorbia pe teritoriul Hispanieĭ, aparţinea la familia limbeĭ latine vulgare.

Limba Turdetanilor, cu deosebire a celor de lângă rîul Baetis, devenise în timpurile luĭ Strabo (sec. I a. Chr.), aprópe o limbă latină italică [1]). Tacit face amintire în Analele sale, că în timpul luĭ Tiberiu un ţĕran din Tarraconia vorbise înaintea tribunaluluĭ roman în limba părinţilor sĕĭ, sermone patrio [2]). Ér Tit Liviu ne relatéză despre dóue conversărĭ, ce le avuse în a. 209 a. Chr. Scipio Africanul în Hispania: una cu soţia luĭ Mandoniu, un frate cu regele Ilergeţilor, şi alta cu un principe celtiber, Alluciu, a căruĭ logodnică, de o frumseţă estraordinară, a fost adusă captivă la Scipio [3]). După cum resultă din espunerea, ce ne o face Liviu, aceste conversărĭ se urmase fără ajutoriul vre unuĭ interpret; ast-feĭ că, Scipio Africanul putea fórte bine sĕ înţelégă idioma Ilergeţilor, ér de altă parte şi aceştia puteaŭ fără multă greutate sĕ pricépă idioma latină vulgară, în care de sigur le vorbise Scipio.

Ca elemente din acéstă limbă naţională a triburilor hispanice avem următoriĭ terminĭ de localităţĭ: Alba, Argenteola, Arsa şi Arsi, Baniana, Banienses, Blanda s. Blandae, Ceresus, Ceret [4]), Lancia, Plumbariĭ şi Plumbaria ins., Rhode (Rhoda), Turbula, Urson s. Ursaone [5]), Vacca, Vama şi Vesperies; munţĭ: Argenteus mons, Cuneus prom. [6]) şi Lunarium prom.; fluviĭ: Alba, Florius, Pisoraca [7]) şi Vacca [8]).

În ce privesce terminologia metalurgică a triburilor hispanice, sunt caracteristice numirile de localităţĭ: Argenteola, Argenteus mons, Baniana, Banienses [9]), Plumbarii, Plumbaria, Rhode s. Rhoda.

---

[1]) **Strabonis** Geogr. lib. III. 2. 15.

[2]) **Taciti** Annal. lib. IV. 45.

[3]) **Livii** lib. XXVI. c. 49—50.

[4]) **Eckhel**, Doctr. num. I. 60.

[5]) C. I. L. vol. II. p. 191.

[6]) **Plinii** lib. IV. 35. 4. — **Strabonis** lib. III. 1. 4.

[7]) C. I. L. vol. II. nr. 4883.

[8]) A se vedé nomenclatura geografică a Hispanieĭ la **Pliniu** (III. IV), **Strabo** (III) şi **Ptolemeu** (II. c. 4—6).

[9]) Baniana din Turdetania (Ptol. II. 4. 9) şi Banienses din Lusitania (tit. nr. 760) ni se presintă numaĭ ca simple derivaţiunĭ din forma radicală Bania (la Românii din Transilvania bania şi baia, locul de unde se estrag metalele). În Lusitania maĭ esista

Alte resturĭ din idioma lucrătorilor de mine în Hispania, le aflăm la Pliniu. Din acestea estragem următórele:

a l u t a t i u m, aur aflat pe suprafaţa pămêntuluĭ, adecă adus de aluviunĭ [1]);

a l u t i a, minele, în carĭ se întrebuinţa apa pentru spĕlarea şi alegerea auruluĭ din substanţe de altă natură; aceleaşĭ cuvinte aŭ esistat o-dată şi în Dacia [2]); probă este numele rîuluĭ A l u t u s (Olt), din care o-dată se spĕla aurul cel maĭ bun;

b a l u c e m (balux s. baluca), grăunţe maĭ micĭ de aur aflat în nisipul rîurilor, rom. b e u ţ ă, petrică albă adusă de curentul apelor;

p a l a c r a s (palacra), bucăţĭ maĭ marĭ de aur masiv [3]). În limba lucrătorilor de mine în Transilvania p ă r ă c l ă u, ciocan pentru spargerea petrelor, şi p ă r ă c l u i r e, spargerea petrelor [4]); cuvinte, ce presupun forma de p ă r a c l ă pentru petrele sparte cu părăclăul;

g a l e n a, sulfură de plumb [5]), rom. g a l i ţ ă, oxyd de fer.

Maĭ adăugem aicĭ cuvêntul

c u n i c u l u s, galeria suterană pentru estragerea metalelor [6]), rom. c u l c u ş [7]), inclinaţiunea vêneĭ [8]).

La fondul primitiv al limbeĭ hispanice maĭ aparţin încă următórele cuvinte:

c a s a [9]), rom. c a s ă,

c a t a r e = v i d e r e [10]), rom. a c ă t a séŭ a c ă u t a;

şi un rîŭ cu numele B a e n i s (S t r a b o, III. 3. 4). Despre un alt oraş al Hispanieĭ B a e n a e face amintire Ukert (Iber. 464) după o inscripţiune la Muratori. Acelaşĭ cuvênt sub forma de V a l e b a n a e ni se presintă şi pe teritoriul Gallieĭ (A u s o n i i Epigr. 69. 1).

[1]) **Plinii** lib. XXXIII. 21: (aurum inventum) in summo cespite a l u t a t i u m vocant.

[2]) **Plinii** lib. XXXIV. 47: Invenitur (plumbum) et in aurariis metallis, quae a l u t i a vocant, aqua immissa eluente calculos nigros.

[3]) **Plinii** lib. XXXIII c. 21: Inveniuntur ita massae (aureae) ... P a l a c r a s Hispani, alii p a l a c r a n a s; item quod minutum est b a l u c e m vocant.

[4]) **Frâncu şi Candrea**, Românii din munţiĭ apusenĭ, pag. 43.

[5]) **Plinii** lib. XXXIII. c. 21.

[6]) **Plinii** lib. XXXIV. 47.

[7]) **Frâncu şi Candrea**, ibid. p. 42.

[8]) C u n i c u l u s avea în limba latină literară dóue înţelesurĭ: g a l e r i ă s u t e r a n ă şi i e p u r e d e c a s ă. Cu sensul din urmă, cuvêntul era după Varro (R. R. III. 12. 6) de origine hispanică, fiind-că iepuriĭ de casă, ḑice dênsul, fac gropĭ în pămênt, în carĭ se ascund. Etimologia cuvêntuluĭ cuniculus, sub amêndóue înţelesurile, este de la c u n a e, légăn, séŭ culcuş, ast-fel că terminul de c u l c u ş u l v ê n e ĭ la metalurgiĭ românĭ ne apare ca unul şi acelaşĭ cuvênt cu forma latină şi hispanică c u n i c u l u s, galeriă suterană, pentru estragerea metalelor.

[9]) **Isidori** Orig. lib. XV. 12. 1.

[10]) **Isidori** Orig. XII. 2. 38.

cusire [1]), rom. a cóse;

domno [2]), rom. domnuluĭ;

esca [3]), rom. éscă;

lancia, rom. lance; după Varro acest cuvênt nu este latin, ci hispanic [4]).

porca [5]), brasdă, séŭ pământ scos de ferul pluguluĭ, rom. pórcă, gropiță în pământ în jocul copiilor de-a pórca;

tubracus [6]), rom. turéc;

Lucem dubian, ast-fel numiaŭ, după Strabo, locuitoriĭ din Hispania meridională un sanctuariŭ dedicat Luneĭ luminătóre [7]). Orientalistul Movers presupune Lucem divinam [8]). Însă, în mitologia vechiă Lux divina este maĭ mult un termin literar și teologic de cât poporal. Dacă cuvintele Lucem dubian, ar fi avut o formă curat latină, de sigur că Strabo nu le aducea ca o particularitate dialectală a Hispanilor. Noĭ înclinăm maĭ mult a crede: Lucem du bia(n [9]), adecă Luna, care luminéză calea călĕtorilor [10]), după cum tot ast-fel este invocată luna și în poesiele tradiționale române [11]).

Maĭ adaugem aicĭ numele personale: Domnina și Florica [12]).

Din cele espuse vedem, că vechia limbă hispanică avea aceeașĭ sorginte originară cu limba latină rustică a Italieĭ [13]), cu o singură deosebire, dar fórte importantă, că era maĭ aprópe de limba, ce se vorbesce și astă-ḑĭ la Carpațĭ și Dunăre.

În ce privesce originea limbeĭ hispanice maĭ notăm aicĭ, că alfabetul național al populațiunilor din Tarraconia [14]) era unul și acelașĭ cu vechiul al-

---

[1]) Isidori Orig. la Diez, Etym. Wörterbuch (1853) p. 119.

[2]) C. I. L. vol. II. nr. 4442: Iovi Domno; nr. 6273. Domno.

[3]) Isidori Orig. XVII. 10. 18.

[4]) Gellii Noct. Att. lib. XV. 30.

[5]) Isidori Orig. lib. XV. 15. 6: sed porca quod in arando extat, quod defosum est. Cf. Varro, L. L. V. 39: quo ea terra jacta id est projecta, porca.

[6]) Isidori Orig. lib. XIX. 22. 30.

[7]) Strabonis lib. III. 1. 9.—Diana séŭ Luna cu epitetul de Lucifera la Cicero, N. D. III. 17.

[8]) Phoeniz. II. 652.

[9]) Finalul *n* este numaĭ forma acusativuluĭ grecesc.

[10]) În inscripțiunile latine ale Hispanieĭ aflăm biator pentru viator (C. I. L. II, nr. 5418), de unde resultă, că esista și forma de bia pentru via; ér particula *du* corespunde la *do* = *de* din limba hispanică de astă-ḑĭ.

[11]) Între versurile, ce le recitéză copii românĭ de la țéră aflăm și următórele: Lună, lună, vêrgă-lună, eșĭ în cale cu lumină etc.

[12]) C. I. L. vol. II. nr. 1836. 4994.

[13]) Diefenbach (Orig. 115) încă se esprimă ast-fel: Unter den von den Alten aufbewahrten hispanischen Wörtern sind die meisten nur lateinische Idiotismen.

[14]) C. I. L. vol. II. nr. 4424, 4318a.

fabet al Dacieĭ, ale căruĭ urme se aŭ maĭ păstrat până astă-ḑĭ la plutașiĭ românĭ de pe malurile Bistrițeĭ [1]).

În fine încă un fapt demn de remarcat. Sistemul administrațiuniĭ interióre, ce-l aplicară Romaniĭ în Hispania, încă ne pune în evidență, că populațiunile vechĭ ale acesteĭ provincie aparțineaŭ familieĭ latine. În timpurile luĭ Pliniu cel bĕtrân, 50 de orașe ale Hispanieĭ aveaŭ dreptul cetățeniĭ vechĭ latine, jus Latii antiqui séŭ veteris [2]); ér în a. 75 d. Chr. împĕratul Vespasian acordă Hispanieĭ întregĭ privilegiul dreptuluĭ latin [3]).

Resultă așa dar, că instituțiunile politice, civile și religióse ale populațiunilor hispane, eraŭ în general identice cu ale vechilor Latinĭ. Peninsula iberică conținea o populațiune de rasă latină preesistentă cuceririĭ romane.

Stabilim ast-fel din punct de vedere istoric, că Pelasgiĭ, emigrațĭ în mare parte de la Carpațĭ, aŭ fost ceĭ de ântâiŭ importatorĭ aĭ civilisațiuniĭ în Gallia meridională și în Hispania [4]).

---

[1]) A se vedé maĭ sus pag. 658.

[2]) **Plinii** lib. III. 3. 1; 4. 1; IV. 35. 5.

[3]) **Plinii** lib. III. 4. 15: universae Hispaniae Vespasianus imperator... Latium tribuit.

[4]) Afară de numirile de ginți amintite maĭ sus, toponimia peninsuleĭ iberice ne presintă o mulțime de omonime cu localitățile și rîurile de la Carpațĭ și de la Dunărea de jos. Din aceste noĭ reproducem aicĭ următórele:

În Hispania:	*În Transilvania și România:*	*În Hispania:*	*În Transilvania și România:*
Acinipo	Asinip	Ergavicenses (Ercavica)	Erghevița
Alba	Alba	Gerunda	Grind
Alboc(um)	Albac	Gruii	Gruia
Areva fl.	Oréva fl.	Ieso	Ieșĭ, Iașĭ
Argenteus m. . . .	Argintariŭ m.	Laclia	Lelescĭ
Arsa, Arsi	Arsa, Arșĭ	Laminium . . .	Lemniu, Lémna
Balsa.	Balșa	Lunarium prom. .	Luna
Bania, Banienses . .	Baniă, Baiă	Murgi (Murgis) . .	Murgaș, Murgescĭ, Murgenĭ
Barca	Barca, Bărcănescĭ	Ossigi	Osica, Gura Usiceĭ
Batorensis (Batora) .	Bator (com. Bihor, Heveș, Zabolți)	Rhode (Rhoda) . .	Ruda
Brana	Bran	Sacili (Sacilis) . . .	Săcele
Bursaonenses . . .	Bursan, Bursanĭ	Salacia	Sălașĭ (Sĕlagiŭ)
Burum	Buru	Samus fl.	Someș, Șomuz fl.
Cauca (aḑi Coca) .	Coca	Tuati	Tuhat
Caunus m.	Căun	Turbula	Turbura, Turburea
Ceresus	Cireș	Turta	Turda
Ceret	Ceret	Ucia	Ucea
Decium	Decia	Ursaone	Ursóia
Deciana	Decianĭ	Vama	Vama
Deva fl.	Deva		

În tot casul, numĕrul acestor omonime ar fi mult maĭ mare, dacă noĭ am avé o topo-

XXXIII.—PELASGII DIN PĂRȚILE DE NORD ALE DUNĂRII ȘI MĂRII NEGRE.

1. *Titaniĭ* (*Τιτᾶνες, Τιτῆνες*).

Ceĭ maĭ vechĭ, și ceĭ maĭ glorioșĭ, între tóte triburile pelasge aŭ fost Titaniĭ. Eĭ sunt numițĭ la autoriĭ vechĭ genus antiquum Terrae și Terrae filii [1]).

După theogonia luĭ Hesiod, ceĭ de ântâiŭ copiĭ, pe carĭ i-a născut Terra, séŭ Gaea, cu Uran, aŭ fost Titaniĭ, doĭ-spre-ḑece la numĕr, șése bărbațĭ și șése femeĭ; ér numele lor eraŭ următórele: Oceanos, Coeos, Crios, Hyperion, Iapetos, Cronos (Saturn), Rhea, Tethys, Themis, Thia, Mnemosyne și Phoebe [2]).

De fapt, cele maĭ multe din aceste numirĭ represintă numaĭ simple personificărĭ de regiunĭ geografice, de rîurĭ și de munțĭ [3]). Vechia familiă a

nimiă maĭ autentică și maĭ completă a Hispanieĭ vechĭ. Însă literațiĭ romanĭ, adoptară în general nomenclatura localităților din Hispania ast-fel cum o aflase la autoriĭ grecescĭ, apoĭ administrațiunea romană la rêndul sĕŭ alteră și dênsa o mare parte din vechile numirĭ. Sunt memorabile cuvintele luĭ Pliniu. În descrierea geografică a provinciei Baetica, dênsul ne spune, că va aminti numaĭ localitățile maĭ însemnate și pe acelea, al căror nume se póte pronunța maĭ ușor în limba latină; ér Mela (III. 15) scrie, că se află la Cantabriĭ maĭ multe populațiunĭ și rîurĭ, ale căror nume nu pot pronunța în gura Latinilor.

1) **Virgilii** Aen. lib. VI. v. 580. — **Servius** ibid.

2) **Hesiodi** Theog. v. 133—136.

3) Hyperion, un cuvênt, al căruĭ înțeles este «om de dincolo», represcnta regiunea de peste munte, Transilvania de astă-ḑĭ, séŭ «țéra de dincolo», cum o numesce poporul din România (La Anonymus Belae reg. notarius, cap. 24 și 26: terra ultrasilvana și Ultra siluas). Odyssea (VI. 4) încă face amintire de Hyperia, séŭ «Țéra de dincolo», situată în apropiere de Cyclopĭ, și de unde emigrase Pheaciĭ.— Tethys (Τηθύς), în ce privesce vechia pronunțare, corespunde la formele de Tetsys și Tezys. În vechia limbă grecéscă litera ϑ avea un sunet șuerătoriŭ; pe lângă *t* se maĭ auḑia și un *s*; ér une-orĭ acéstă literă represcnta pe *z*, ast-fel că Ζεύς era în realitate unul și acelașĭ cuvênt cu ϑεός. După legendele vechĭ, Tethys a fost măritată cu Oceanos potamos, séŭ Istru, și ast-fel aŭ dat nascere la o mulțime de numirĭ de rîurĭ marĭ și însemnate, pe lângă carĭ se aflaŭ stabilite diferite populațiunĭ pelasge (Hesiodi Theog. v. 337). Atât după nume, cât și după geografia legendelor teogonice, Tethys (Tetsys séŭ Tezys) este numaĭ o personificare a rîuluĭ celuĭ mare, care curge în părțile de apus ale Dacieĭ vechĭ și se varsă în Dunăre, numit la Jornande Tysia, la Ravennas Tisia, la Constantin Porphyrogenitul Τίτζα (Adm. imp. c. 40), ér în documentele și cronicele medievale ale Ungarieĭ Titia, Tisza, Tiza, Tyscia,

Titanilor se compunea ast-fel din 12 ginţĭ. Patria Titanilor a fost, după tóte tradiţiunile istorice, în părţile de nord ale Thracieĭ, lângă rîul Oceanos potamos. Cel de ântâiŭ Titan şi pórtă numele de Oceanos, adecă Istru.

Ca descendenţĭ din genul Titanilor eraŭ consideraţĭ Hyperboreiĭ, carĭ locuiaŭ, după cum scim, în nordul Dunăriĭ de jos [1]). Atlas, regele cel puternic al Hyperboreilor, care maĭ tar̦diŭ a fost prefăcut într'un munte imens, era şi dênsul un Titan; orĭ cu alte cuvinte, tribul dominant în regatul sĕŭ î-l formaŭ Titaniĭ. Latona, virgina hyperboreă, care fiind persecutată de Junona pribegesce în lume, şi apoĭ nasce în insula Delos pe Apollo şi pe Diana, era şi dênsa fica unuĭ titan.

Titaniĭ aŭ avut în istoria primuluĭ imperiŭ pelasg un rol fórte însemnat. Eĭ formézǎ cea maĭ vechiă, cea maĭ nobilă şi maĭ energică clasă în hierarchia socială din timpul luĭ Uran şi Saturn. Ceĭ de ântâiŭ regĭ aĭ statuluĭ pelasg eraŭ din familia Titanilor. Titaniĭ administrézǎ tóte funcţiunile publice. Eĭ sunt tot-o-dată şi căpeteniile religióse ale statuluĭ pelasg, din care causă eraŭ numiţĭ şi d̦eiĭ Titanĭ [2]). Titaniĭ formézǎ pe lângă regiĭ vechĭ pelasgĭ un consiliŭ patriarchal de stat, întemeiat de o parte pe dreptul divin, de altă parte pe vechimea familielor. Titaniĭ detronézǎ pe Uran şi daŭ imperiul luĭ Saturn; apoĭ susţin o luptă grea de d̦ece anĭ cu Saturn în contra luĭ Joe. Însă Saturn e învins şi Joe ocupă tronul luĭ Uran.

Thiscia. Epitetele d̦eiţeĭ Tethys de «cana, candida, fecunda, şi magna» încă sunt numaĭ calificative ale aceluiaşĭ rîŭ.—Themis. Patria acesteĭ d̦eiţe se afla în părţile de nord ale Illyrieĭ (Apollod. II. 5. 11. 4), lângă isvórele rîuluĭ Oceanus (Pindarus ap. Clem. Str. VI. p. 731) séŭ Istru. Din punct de vedere geografic Themis personifica în vechime rîul numit astă-d̦ĭ Timiş, Τιμήσης la Const. Porfyrogentul (Adm. imp. 40), ce isvoresce din Carpaţiĭ de sud-vest aĭ Transilvanieĭ şi se varsă în Dunăre. Una din ficele d̦eiţeĭ Themis era numită Dice, d̦eiţa dreptăţiĭ. Ea representa, după nume şi atribuţiunile sale, regiunea numită Dacia (Dicia la Ulpian). Geţiĭ, séŭ Daciĭ, eraŭ după Herodot (V. 93) ceĭ maĭ juştĭ, δικαιότατοι, dintre Thracĭ; ér după Homer (Il. III. 3) locuitoriĭ din nordul Thracieĭ eraŭ ceĭ maĭ juştĭ dintre ómenĭ, δικαιότατοι ἄνθρωποι.—Thia (Θεία, pronunţă Tsia, Zia) ne apare în vechile teogoniĭ ca soţia luĭ Hyperion (Hesiodi Theog. 374), séŭ a «Ţĕreĭ de dincolo». De fapt Thia este numaĭ o personificare a rîuluĭ numit astă-d̦ĭ Jiu, ce curge din părţile de sud-vest ale Transilvanieĭ, străbate Carpaţiĭ pe lângă pasul Vulcanuluĭ, traversézǎ Oltenia şi se varsă în Dunăre.—Phoebe are la Hesiod (Fragm. 177) şi epitetul de μάμμα (bunică, móşă). După forma numeluĭ şi după interpretarea, ce vedem, că i-o dă Hesiod, Phoebe se pare a fi numaĭ personificarea unuĭ munte, ce în vechia limbă pelasgă purta numele de «Babă» séŭ «Babe».

[1]) După scholiastul luĭ Pindar la Olymp. III. 28: Hyperboreiĭ eraŭ ἀπὸ τοῦ Τιτανικοῦ γένους (Frag. Hist. graec. II. 387. 3). La Hyperboreĭ se născuse şi d̦eiĭ. Cf. Diod. III. 56.

[2]) Homeri Hymn. in Apoll. v. 335: Τιτῆνες θεοί. — Hesiodi Theog. v. 630. 668.

Nemulţămiţĭ cu acéstă schimbare, Titaniĭ se ridică de noŭ sub conducerea luĭ Atlas, ca sĕ alunge pe Joe din imperiŭ şi se restitue în domniă pe Saturn. Însă destinul le este nefavorabil. Eĭ sunt învinşĭ a dóua óră [1]), şi acum clasa lor întrégă e esterminată. Uniĭ sunt închişĭ într'o pesceră adâncă şi vastă, numită Tartaros [2]); ér alţiĭ părăsesc regiunile de lângă Istru, emigréză şi se risipesc prin diferite ţinuturĭ pelasge.

237.—Figura unuĭ Titan după planisferul egiptean al luĭ Kircher; la Dupuis, Origine de tous les cultes, Atlas Pl. 6.

Lupta Titanilor cu Joc se întêmplă în pădurile de la Tartesiu [3]), lângă Cerna, adecă pe teritoriul vechiĭ Dacie, în aceeaşĭ regiune, care la Homer figuréză sub numele de σιδήρειαι πύλαι [4]), séŭ în munţiĭ de lângă cataractele Dunăriĭ.

De asemenea aflăm la Dio Cassiu următórea tradiţiune: «Generalul roman Crassus în lupta, ce o avuse cu Geţiĭ (a. 29—28 a. Chr.), prinse pe fratele regeluĭ Dapyx (Dabigia), apoĭ dênsul plecă asupra pesceriĭ numite Cira, o cavernă vastă şi puternică, unde se retrăsese un mare numĕr din locuitoriĭ acestuĭ ţinut, luând cu dênşiĭ obiectele lor cele maĭ preţióse şi turmele lor; în această pescere, după cum ne spun legendele, î-şĭ căutase refugiŭ Titaniĭ, când aŭ fost învinşĭ de ḑeĭ» [5]).

Etimologia şi forma numeluĭ de Τιτᾶν nu e grecéscă. În ce privesce vechiul înţeles al acestuĭ cuvênt, Homer ne spune, că Titaniĭ eraŭ «proto-

---

[1]) **Hygini** Fab. 150: Titanosque (Iuno) hortatur, Iouem ut regno pellant, et Saturno restituant. Hi cum conarentur in coelum ascendere ..... eos Iouis praecipites in Tartarum deiecit. Atlanti autem, qui dux eorum fuit, coeli fornicem super humeros imposuit.

[2]) **Hesiodi** Theog. v. 717.

[3]) **Justini** lib. XLIV c. 4: Saltus ..... Tartesiorum in quibus Titanas bellum adversus deos gessisse proditur, incoluere Cunetes: quorum rex vetustissimus Gargoris, mellis colligendi usus primus invenit. Marca judeţuluĭ Mehedinţĭ, pe al căruĭ teritoriŭ se află Porţile de fer, maĭ are şi astă-ḑĭ o albină ca emblemă. Ér Herodot (V. 10) scrie: «Thraciĭ spun, că pămêntul dincolo de Istru e ocupat de albine, şi din causa acésta ómeniĭ nu pot călători maĭ departe».

[4]) **Homeri** Ilias, VIII. 15. — **Hesiodi** Theog. v. 814.

[5]) **Dion Cassius**, Histoire rom. (Ed. Didot) lib. LI. 26.

părinţiĭ deilor şi aĭ ómenilor distinşĭ [1]); ér în imnul orfic al 37-lea, Titaniĭ sunt numiţĭ protopărinţiĭ părinţilor noştri, ἡμετέρων πρόγονοι πατέρων [2]). Avem aşa dar esplicaţiunea cuvêntuluĭ Τιτᾶνες cu înţelesul de patres şi progenitores. Etimologia acesteĭ numirĭ se reduce ast-fel, după forma şi după semnificaţiunea sa, la radicalul τάτα séŭ τέττα, tată séŭ părinte. Resultă aşa dar, că terminul de Τιτᾶνες, după originea şi înţelesul sĕŭ, este identic cu forma românéscă tătânĭ (pluralul de la tată).

Cu alungarea luĭ Saturn din imperiŭ încetéză şi rolul politic al aşa numiţilor Titanĭ. Clasa lor cea numerósă, avută, puternică şi superbă este stinsă cu desăvêrşire. Uniĭ sunt nimiciţĭ în marele rĕsboiŭ civil, care se termină cu catastrofa de la Tartesiu, alţiĭ sunt închişĭ în pescerĭ întunecóse (Tartaros), ér aceia carĭ putură sĕ scape de mânia învingătorilor, sunt siliţĭ sĕ-şĭ caute o nouă patriă. Uniĭ se refugiéză în Italia, alţiĭ se risipesc prin Elada, Asia mică, Hispania şi prin părţile de nord ale Europeĭ (Germanieĭ).

Între cele maĭ vechĭ triburĭ ale Romeĭ, tradiţiunile istorice ne amintesc pe aşa numiţiĭ Tatienses (Taties, Titienses şi Tities).

Aceştĭ Tatienĭ formaŭ dimpreună cu alte dóue triburĭ, numite Ramnes şi Luceres, cea maĭ avută, cea maĭ nobilă şi maĭ înaltă clasă socială a Romeĭ vechĭ [3]). Eĭ pórtă numele de patres, maĭ târdiŭ patricii, şi sunt consideraţĭ ca antiquissimi cives [4]). Tóte afacerile publice ale statuluĭ roman eraŭ pe mâna acestor patres. Eĭ singurĭ administréză în curs de maĭ multe secule tóte demnităţile preoţescĭ, civile şi militare. La început eĭ se consideraŭ ca singuriĭ mijlocitorĭ între deĭ şi stat; eraŭ un fel de Τιτῆνες θεοί. Eĭ formaŭ în statul roman un consiliŭ permanent de guvernămênt. Eĭ aveaŭ dreptul sĕ desemneze pe succesorul regeluĭ. Lor li se cuvenia decisiunea asupra resboiuluĭ şi păciĭ. Superbĭ pe gloria lor cea vechiă, eĭ se consideraŭ în fine ca o clasă de alt ném şi de un alt sânge, de cât ceĭ alalţĭ cetăţenĭ sĕracĭ, neculţĭ şi de origine obscură [5]), pe carĭ i numiaŭ plebs. Numele lor tradiţional şi privilegiat de patres este amintit şi în cele XII Tabule: Ne patribus cum plebe connubium sit [6]).

---

[1]) **Homeri** Hymn. in Apoll. v. 335—337: Τιτῆνες τε θεοὶ . . . τῶν ἐξ ἄνδρες τε θεοί. — Cf. ibid. Ilias, XIV. v. 201: Ὠκεανόν τε θεῶν γένεσιν.

[2]) **Pauly**, Real-Encycl. v. Titanes, p. 2003.

[3]) **Varronis** L. L. lib. V. 55: Ager Romanus primum divisus in parteis tris, a quo tribus appellata Tatiensium, Ramnium, Lucerum etc.—Tities şi Taties sunt numaĭ simple forme literare.

[4]) **Cicero** pro Caecina c. 35.

[5]) **Livii** lib. IV. 4; VI. 42; IX. 26; X. 15.

[6]) Tab. XI. frag. 1.

Originea acesteĭ instituţiunĭ patriarchale, a acestuĭ senat compus din representanţiĭ unor anumite familiĭ vechĭ, era fără îndoiélă anterióră epoceĭ luĭ Romul. Ea aparţinea organisăriĭ primitive a societăţiĭ pelasge. Orĭ cu alte cuvinte, constituţiunea fundamentală a Romeĭ era aceea, pe care o avuse Pelasgiĭ în timpul Titanilor.

Poetul Persiu numesce pe patriciĭ ingentes Titos [1]), o alusiune evidentă la vechiĭ Tatienses, Taties séŭ Tities şi la originea lor din genul cel puternic şi ilustru al Titanilor.

Poporul roman, ne spune Suetoniu, maĭ numia pe aceştĭ patres şi Orcini [2]), adecă carĭ aŭ fost o-dată închişĭ în Orcus séŭ Tartaros; ér Plutarch scrie, că li se atribuia şi epitetul satiric de Charonitae [3]), adecă carĭ trecuse o-dată cu barca luĭ Charon în Tartaros séŭ infern. În fine, poetul Juvenal face o alusiune ironică la aceĭ Romanĭ, de sigur patricienĭ, carĭ î-şĭ reduceaŭ originea lor la vechiĭ Titanĭ [4]). Maĭ notăm aicĭ, că Pisa, unul din cele maĭ vechĭ oraşe etrusce, încă a fost întemeiat de o colonia de emigraţĭ din părţile orientale ale Europeĭ, numiţĭ Teutani [5]).

Ne aflăm aşa dar în faţa unuĭ fapt istoric positiv. Vechiul trib roman cunoscut sub numele de Tatienses (Taties, Tities şi Titienses) constituia numaĭ o mică grupă din gintea cea puternică şi gloriósă a timpurilor pelasge, numită Titanes séŭ Titenes, o comunitate de familiĭ, carĭ scăpând din resboiul cel nefericit de la Carpaţĭ trecuse în peninsula italică şi se stabilise acolo lângă un alt fragment de Râmnĭ séŭ Arimĭ, emigraţĭ şi aceştia de la Dunărea de jos.

Alte resturĭ din tribul cel nobil şi făimos al Titanilor le aflăm risipite în jurul Măriĭ egee.

După cum ne spune Philochor, unul din vechiĭ Titanĭ se aşeḑase în Attica [6]).

Un uriaş puternic, cu numele de Tityus, fiŭ al Gaeeĭ, este amintit ca rege al Eubeeĭ [7]).

---

[1]) **Persii** Sat. I. 20.

[2]) **Suetonii** Oct. Aug. c. 35: quos (Senatores) Orcinos vulgus vocabat.

[3]) **Plutarque** Oeuvres, (Paris, 1784) T. VII. c. 15, p. 131.—Suetoniu şi Plutarch sunt de părere, că originea acestor numirĭ satirice derivă din epoca luĭ Iuliu Cesar; o esplicaţiune fără nicĭ un fundament istoric.

[4]) **Juvenalis** Sat. lib. VIII. v. 131—133:

. . . . altaque si te
Nomina delectant, omnem Titanida pugnam
Inter majores . . . . . ponas.

[5]) **Plinii** lib. III. 8. 2: Pisae . . . . ortae a Teutanis, graeca gente.

[6]) **Philochori** fragm. 157: ἀπὸ Τιτηνίου, ἑνὸς τῶν Τιτάνων (Fragm. Hist. gr. I. p. 410).

[7]) **Apollodori** Bibl. lib. I. 4. 1. 3. — Odyss. VII. v. 324; XI. v. 576—81.

Un frate al regeluĭ Priam de la Troia pórtă numele de Tithonus [1]).

În Gallia aflăm pe un principe barbar Tatinos [2]).

În fine un trib cu numele de Titti (Dittani) ne apare pe teritoriul Hispanieĭ încă în timpul, când acéstă peninsulă nu era cucerită de Romanĭ. Eĭ aveaŭ o deosebită simpatiă pentru poporul roman; tot ast-fel și părinţiĭ Romeĭ pentru eĭ [3]). Legaţiĭ lor sunt admișĭ în senat, și cu tóte că eraŭ barbarĭ, li se permite sĕ vorbéscă în limba lor naţională.

Reminiscenţe despre numele vechilor Titanĭ de la Dunărea de jos ni s'aŭ păstrat și în documentele medievale ale Ungarieĭ; un sat cu numele de Tathen este amintit la 1295 în apropiere de Buda, adĭ Tétény. Un alt sat Tathun se afla pe la a. 1279 în comitatul Simigiu [4]). O familiă avută și puternică de comiţĭ, ale căreĭ posesiunĭ se aflaŭ între rîurile Drava și Sava, este amintită în documentele Ungarieĭ sub numele de genus Thethen [5]); ér unul din membriĭ acesteĭ familiĭ pórtă numele de Deschen (Decian?).

În fine un Tetenius [6]) ne apare pe o inscripţiune romană din Dalmaţia [7]).

Venim acum la patria cea legendară a Titanilor, la teritoriul Dacieĭ.

În tradiţiunile poporale române vechiĭ Titanĭ figuréză sub numele de Tătarĭ. Despre aceștĭ Tătarĭ se spune, că formase o-dată un popor puternic. Eĭ locuise pe pămêntul Ţĕreĭ-românescĭ după uricșĭ, și înainte de Românĭ; ér Daciĭ, carĭ se aflaŭ la munte, eraŭ numaĭ un fel de Tătarĭ [8]).

Acestor Tătarĭ vechĭ li se atribue diferitele resturĭ de olăriă primitivă (neolotică), ce se găsesc pe teritoriul ţĕreĭ; mormintele cu petre marĭ, nelucrate; chiliile săpate prin stâncĭ; cetăţile vechĭ de pămênt și de zid; fântânile și conductele de apă, ce se descoper prin ruinele acestor fortificaţiunĭ; cărămidile gróse, pe carĭ le scot ţĕraniĭ cu plugurile de pe câmpurile de arătură; caldarîmurile séŭ drumurile împetrite; movilele, cele marĭ, ce se întind în șirurĭ lungĭ către Dunăre și către părţile de jos ale Moldoveĭ; în fine un numĕr însemnat de sate pustiite, pe unde se găsesc resturĭ de construcţiunĭ antice, și carĭ se numesc seliscĭ tătărescĭ.

---

1) Homeri Ilias, XX. v. 237.

2) Mionnet, Description des médailles antiques. Suppl. Tome I. 161.

3) Polybii lib. XXXV. 2.

4) Jerney, Thesauri l. hung. I. p. 137. 140.

5) Wenczel, Cod. dipl. Arp. cont. vol. VI. 457. a. 1228. — Altă familiă nobilă cu numele de Téten la Fejér, Cod. dipl. X. 4. 419.

6) Lucii Inscriptiones Dalmaticae. Venetiis, 1673, p. 25.

7) Dóue sate din Stiria pórtă astă-dĭ numele de Tettenhengst (Sp.-Ortsrepertorium f. Steiermark, 1893, 430). De sigur o etimologiă greșită în loc de Tetenest

8) Respunsurĭ la Cestionariul nostru istoric (j. Gorj, Dolj, Olt, Prahova și Buzĕŭ).

Este evident, că acești Tătarĭ, cărora tradițiunile române le atribue resturile civilisațiuniĭ primitive ale acestor țĕrĭ, nu aŭ de a face nimic cu órdele cele vagabunde ale Cumanilor din nordul Măriĭ negre (sec. XII—XIII) și cu Mongoliĭ luĭ Gingischan (1241—43).

Terminul de «Tătarĭ» în tradițiunile istorice române, este numaĭ o simplă formă dialectală a cuvêntuluĭ tătânĭ.

Încă din cele maĭ depărtate timpurĭ esista la Carpațĭ și la Dunărea de jos o idiomă pelasgă particulară, care se caracterisa prin trecerea luĭ *n* în *r* între dóue vocale [1]).

Acéstă particularitate fonetică s'a păstrat pe teritoriul Dacieĭ vechĭ, până târdiŭ în evul de mijloc. Vom cita câte-va esemple. În codicele Voronețian, scris pe la începutul seculuruĭ al XVI-lea, aflăm următórele forme ale cuvêntuluĭ tătân:

Pag. 18: «Dumereca 7 a sântților tătări», adecă a sânților părințĭ.

Pag. 38: Legea tătâréscă = legea părințéscă.

Pag. 102: «obicniteloru tătăresci» = obiceiurilor părințescĭ [2]).

În fine maĭ notăm aicĭ, că într'o vechiă baladă poporală română părințiĭ, séŭ senatoriĭ orașuluĭ Brașov din Transilvania, sunt numițĭ «Tartoriĭ têrguluĭ» [3]) și este de notat, că acéstă numire li se atribue într'un sens tradițional bun, dar nicĭ de cum ironic.

În nordul Dunăriĭ de jos terminul de Tătar are o vechime fórte depărtată.

Istoricul grecesc Herodor ne spune, că Hercule a învĕțat arta de a trage cu arcul de la un Scyth cu numele de Teutarus [4]). Acest păstoriŭ, din nordul Dunăriĭ de jos, era așa dar din genul vechilor Titanĭ.

În teogoniile grecescĭ, Saturn maĭ are și epitetul de Tartaros [5]), adecă tatăl séŭ tătân. La Egiptenĭ însă Saturn era numit ceva maĭ corect, Tatunen [6]), și era invocat în următoriĭ terminĭ: «Părintele părinților, mare de la prima dată» etc.

---

[1]) Vedĭ maĭ sus pag. 567.

[2]) **Sbiera**, Codicele Voronețean (Ed. Acad. Rom.) 1885. — Ibid. p. 74: upovăința (speranța) ceea ce e către tătârĭ giuruită.

[3]) **Tocilescu**, Materialurĭ folkl. I. p. 1238:

Frumósă masă e întinsă,
De mulțĭ boerĭ e cuprinsă
Dar la masă cine șede?

Tot buniĭ Brașovuluĭ
Și tartoriĭ têrguluĭ.

Aicĭ *buniĭ* aŭ înțelesul de moșĭ și *tartoriĭ* de părințĭ.

[4]) Fragm. Hist. graec. Vol. II. 29, fr. 5.

[5]) Vedĭ pag. 208.

[6]) **Pierret**, Le Panthéon égyptien, p. 6. 55.

În fine, Apollo, ḑeul sóreluĭ, care maĭ avea şi epitetul de Titan, era adorat în unele părţĭ ale Romeĭ sub numele de Tortor, după cum ne spune Suetoniu [1].

Din punct de vedere etnic, Titaniĭ aparţineaŭ la familia raseĭ pelasge. În genealogia popórelor preistorice, Titan, protopărintele Titanilor, figuréză ca un nepot al regeluĭ Pelasg [2].

2. *Giganţiĭ* (*Γίγαντες*).

O altă generaţiune titanică, de care fac amintire vechile teogoniĭ grecescĭ, aŭ fost Giganţiĭ (Γίγαντες). Eĭ eraŭ născuţĭ din Terra séŭ Gaea şi din Uranus ca şi Titaniĭ; orĭ cu alte cuvinte, amêndóue triburile eraŭ din aceeaşĭ ţéră şi din acelaşĭ popor.

La epiciĭ grecescĭ, Giganţiĭ sunt înfăţişaţĭ ca un gen de ómenĭ superbĭ, violenţĭ şi impiĭ, fiind-că nu aveaŭ credinţă în ḑeĭ [3]. Statura lor era de o mărime uimitóre. Ei aveaŭ arme lucitóre, şi lăncĭ lungĭ în mânĭ [4].

«Gaea séŭ Terra, «scrie gramaticul Apollodor», supěrându-se pentru sórtea nefericită a Titanilor, născu din Uran pe Giganţĭ, carĭ se distingeaŭ prin mărimea corpuluĭ şi prin enormitatea puteriĭ lor; eĭ aveaŭ o faţă teribilă şi plete lungĭ le cădeaŭ în jos de pe cap şi de pe barbă; aveaŭ pe picióre solḑĭ ca de balaurĭ şi aruncaŭ asupra ceriuluĭ cu petre şi cu lemne aprinse [5]).

Giganţiĭ formaŭ prin escelenţă un popor de munte. În rĕsboiul ce-l avură cu Joe, noul cârmuitoriŭ al imperiuluĭ pelasg, eĭ ridicară munţĭ peste munţĭ, ca să se urce în Olymp; imensul Atlas se cutremură la asaltul lor; şi pe lângă tóte că Joe arunca asupra lor cu fulgerele sale, ḑeiĭ n'aŭ fost în stare sĕ-ĭ învingă, de cât numaĭ după ce aŭ cerut ajutoriul unuĭ om muritoriŭ, al luĭ Hercule.

Patria lor se afla pe teritoriul Dacieĭ, lângă Oceanos potamos, în aceeaşĭ regiune, unde se născuse şi fraţiĭ lor maĭ marĭ, Titaniĭ.

În epoca romană, Daciĭ eraŭ consideraţĭ ca o posteritate a vechilor Titanĭ şi Giganţĭ.

---

1) **Suetonii** Oct. Aug. c. 70: Apollinem ... Tortorem, quo cognomine is deus quadam in parte Urbis colebatur.

2) **Apollodori** Bibl. lib. III. 8. 1.

3) **Macrobii** Sat. I. 20: Gigantes autem quid aliud fuisse credendum est, quam hominum quandam impiam gentem, Deos negantem.

4) **Hesiodi** Theog. v. 186. — Batrachomyomachia, v. 170—171.

5) **Apollodori** Bibl. lib. I. 6. 1.

Împěratul August face amintire în testamentul sěŭ (Monumentum Ancyranum), că a condus însușĭ în persónă o espedițiune asupra Dacilor; că după ce a învins și respins invasiunea, ce o făcuse acest popor pe teritoriul roman, oștirile sale aŭ trecut dincóce de Dunăre și a silit pe Dacĭ sě fie supușĭ la ordinele poporuluĭ roman [1]. În urma acestor succese, Horațiu celebréză pe August ca al doilea învingătoriŭ al Titanilor [2]. După rěsboiul cu Daciĭ, împěratul August ridică în forul sěŭ un templu magnific dedicat luĭ Marte rěsbunătoriul, Mars Ultor. Despre acest templu scrie poetul Ovidiu în Fastele sale: «Grandios e monumentul, grandiósă e statua ḑeuluĭ și demne de trofeele luate de la Giganțĭ» [3].

Împěratul Domițian întreprinse și dênsul, după cum scim, o mare espedițiune asupra Dacilor. Marțial, unul din poețiĭ sěĭ favorițĭ, î-l celebréză ca pe un învingătoriŭ al Giganților [4]; ér poetul Arruntiu Stella, care poseda o avere însemnată, dede un banchet magnific, prin care solemnisă învingerea luĭ Domițian asupra Dacilor ca un triumf asupra Giganților [5].

Locuințele Giganților, după cum ne spun logografiĭ grecescĭ, se aflaŭ în regiunile munteluĭ Phlegra [6], unde se întêmplase și lupta lor cea eroică cu ḑeiĭ.

Poetul roman Stațiu [7], care se ocupă adese-orĭ cu triumful luĭ Domițian asupra Dacilor, confirmă și dênsul, că memorabila Phlegra, unde se luptase Giganțiĭ cu ḑeiĭ, se afla pe teritoriul Dacieĭ [8].

---

[1]) Monumentum Ancyranum (C. I. L. III, p. 796): Quod Dacorum transgressus exercitus meis auspiciis profligatus victusque est, et postea trans Danuvium ductus exercitus meus Dacorum gentes imperia populi romani perferre coegit.

[2]) Horatii Od. III. 4.

[3]) Ovidii Fast. lib. V. v. 552 seqq.:

Et deus est ingens, et opus (templum): debebat in urbe
Non aliter nati Mars habitare sui.
Digna Giganteis haec sunt delubra tropaeis.

[4]) Martialis Epigr. lib. VIII. 50:

Quanta Gigantei memoratur mensa triumphi . . .
Tanta tuas, Caesar, celebrant convivia laurus;
Exhilarant ipsos gaudia nostra Deos . . .

[5]) Martialis Epigr. lib. VIII. 78. v. 1—3:

Quos cuperet Phlegraea suos victoria ludos . . .
Fecit Hyperborei celebrator Stella triumphi.

[6]) Apollodori Bibl. lib. I. 6. 1.

[7]) Statii Thebaidos lib. III. v. 595: Geticae și fas est credere Phlegrae.

[8]) După Argonauticele luĭ Orpheu (v. 1125) muntele Phlegra se afla în apropiere de strimtórea munților Rhipaei (Clisura Dunăriĭ, Porțile de fer).

Acéstă regiune muntósă, care devenise atât de celebră în legendele grecescĭ, și-a păstrat încă până astă-ḑĭ numele sĕŭ cel vechiŭ.

Pe teritoriul Ţĕreĭ-românescĭ, în apropiere de Cerna, se află muntele așa numit Pregleda. Lipsit de pădure, din causa unor evenimente depărtate, suprafaţa sa este acoperită numaĭ cu stâncĭ calcaróse și arse. Este vechia Phlegră din istoria Giganţilor, care, după cum ne spun autoriĭ grecescĭ, primise numele acesta, fiind-că a fost arsă de fulgerele luĭ Joc [1]).

Identitatea munteluĭ Pregleda cu Phlegra din legenda Giganţilor o confirmă tóte datele geografice, ce le avem în acéstă privinţă.

Lângă Phlegra Giganţilor se afla pescerca cea renumită a vechimiĭ numită Avernus, gr. Ἄορνος, Ἀουερνίς. Lângă pólele munteluĭ Pregleda se află astă-ḑĭ o comună românéscă de moșnenĭ numită Isvernea, cu o pesceră imensă, estrem de complicată și întunecósă, despre care vom vorbi în special maĭ târḑiŭ. Lângă Phlegra din geografia timpurilor eroice, aŭ fost acoperiţĭ cu stâncĭ și munţĭ, Giganţiĭ ceĭ învinșĭ [2]), numiţĭ Avernii [3]); ér în cóstele munteluĭ numit Pregleda de la Isvernia se maĭ vede și astă-ḑĭ o surpătură, estraordinară, séŭ o tăietură gigantică și uimitóre, unică în felul sĕŭ, ce se spune, că a fost făcută de un urieș [4]).

[1]) Diodori Sic. l. V. 75. — După alte tradiţiunĭ, lupta Giganţilor cu ḑeiĭ s'ar fi întêmplat în poiana de la Phlegra (τὸ Φλεγραῖον πεδίον), séŭ la Pallene orĭ Ballene, de altmintrelea identică cu Phlegra. Probabil, că acest câmp deschis în pădurile de la Phlegra este așa numita Poiana Beletin de lângă muntele Pregleda, unde se maĭ cunosc și astă-ḑĭ urmele unor vechĭ fortificaţiunĭ de pămênt.

[2]) Strabonis l. VI. 3. 5. — Val. Flacci Argon. II. 16. — Silii Italici lib. XII. v. 151.

[3]) În geografia luĭ Strabo (VI. 3. 5; Ed. Didot) Giganţiĭ, carĭ se luptase la Phlegra cu ḑeiĭ, maĭ sunt numiţĭ și Λευτερνίοι, în codicele Veneţian Λευερνίοι (ibid. p. 980), formă coruptă în loc de Ἀουερνίοι (Veḑĭ Diodor, IV. 22).

[4]) Gramaticiĭ Apollodor (Bibl. I. 6. 2) și Hygin (Fab. 1) ne comunică numele maĭ multor Giganţĭ, carĭ s'aŭ distins în luptele lor cu ḑeiĭ. Între aceștia aflăm pe Coemse Pallas, Phorcus, Ienios, Alemone, Gration și Poliboetes. Sunt nume, ce le maĭ aflăm și astă-ḑĭ la poporul român sub formele de: Comșa, Bala, Porcu, Ianeș, Aleman și Crăciun. Polyboetes (adecă cel cu cireḑĭ marĭ de vite) este o formă grecisată. Boeţiu, ca nume familiar, ni se presintă și astă-ḑĭ în regiunea Guganilor din plaiul Cloșanĭ. S-tul Paulin în poema sa către Niceta, episcopul Dacieĭ, încă amintesce de locuitoriĭ ceĭ avuţĭ de cireḑĭ de vite de la Dunărea de jos:

Te patrem dicit plaga tota Boreae;
Ad tuos fatus Scytha mitigatur . . .
Et Getae currunt, et uterque Dacus:
Qui colit terrae medio, vel ille
Divitis multo bove pileatus
Accola ripae.

Ne aflăm așa dar în regiunea geografică a vechilor Giganțĭ.

De la Pregleda spre nord începe masivul cel maiestos al Retezatuluĭ, un vast labirint de piscurĭ înalte și cu adâncimĭ prăpăstióse, de pădurĭ seculare cu văĭ închise și întunecóse; o cetate naturală puternică, care rĕmăsese aprópe necucerită și în epoca romană [1]).

În acelașĭ masiv, în partea de sud-vest a Retezatuluĭ se afla muntele așa numit Gugu, care în casul de față ne presintă un deosebit interes. În jurul

238. — Lupta între Neptun și gigantul Polyboetes. Pictura esecutată cu multă îngrijire de artistul Aristophane pe o cupă din fabrica luĭ Erginos. Gigantul Polyboetes, o figură nobilă marțială, e înfățișat avênd pe cap un coif cu créstă; el pórtă peste cămĕșă un peptariŭ cusut cu florĭ și cu dóue steluțe la umerĭ; lângă laturea stângă are o sabiă suspendată cu o încingătóre peste pept, și ține în mâna stângă un scut rotund și o lance. La spatele deuluĭ apare Terra séŭ Gaca; espresiunca fețeĭ și gesturile arată adânca sa durere și înfiorare. După Gerhard, Trinkschalen u. Gefässe d. k. Museums zu Berlin (Trinkschalen, Taf. II. III).

acestuĭ munte trăesce din cele maĭ depărtate timpurĭ o populațiune de păstorĭ, ómenĭ robuștĭ, bărbațĭ și femeĭ de o statură înaltă, adese-orĭ uimitóriă, cu tip, cu port și cu tradițiunĭ particulare. Eĭ sunt numițĭ Guganĭ.

O parte însemnată din aceștĭ păstorĭ Guganĭ, se află rĕspândițĭ, încă din timpurĭ depărtate, prin regiunile muntóse ale județelor Mehedințĭ și Gorj. Aicĭ eĭ formézä cătunele și comunele lor propriĭ, ducând o viéță maĭ mult isolată de trib, ca și când eĭ se ar considera maĭ vechĭ, maĭ de ném, și cu alt trecut istoric, de cât ceĭ alalțĭ locuitorĭ aĭ acesteĭ țĕrĭ. Tradițiunile poporale spun despre aceștĭ Guganĭ, că eĭ sunt originarĭ din țéra gugănéscă, care se află peste munte.

[1]) C. I. L. vol. III. nr. 1579. 1585.

Limba acesteĭ populaţiunĭ de Guganĭ se distinge prin unele particulărĭ fonetice caracteristice, ce se reduc la o epocă fórte vechiă. Guganiĭ nu aŭ pe ş şi j, în locul cărora eĭ întrebuinţéză numaĭ pe s şi z. Ast-fel eĭ esprimă *si, sede, septe, zoc, zos.* Eĭ pronunţă pe z format din *d* ca *dz: dzece.* Ér sunetul *ce* şi *ci* are o şuerare móle, după cum se pronunţă de poporul român de la Haţeg, din Bănat şi de locuitoriĭ din Trastevere în Roma [1]).

239. — Dóue figurĭ de Giganţĭ (anguipeḑĭ), un tênĕr şi un bĕtrân. Indignaţĭ şi plinĭ de încredere în drepturile lor, eĭ amenință cu crengĭ de arborĭ puterile nevĕḑute ale ḑeilor [2]). Relief pe un sarcofag din Vatican. După Stark, Gigantomachie auf antiken Reliefs. Heidelberg, 1869.

Numele de Guganĭ, ce se aplică la aceştĭ locuitorĭ muntenĭ, era cunoscut şi anticitățiĭ greceseĭ. O localitate din regiunea, unde se luptase Giganţiĭ cu ḑeiĭ, purta numele de Gigonus [3]). Hercule, ale căruĭ legende sub numele de Iorgovan sunt strîns legate de munţiĭ Mehedinţilor, maĭ avea la Egiptenĭ şi epitetul de Gigon [4]). În tradiţiunile române el este numit «ficior de mocan» [5]), séŭ de păstoriŭ de pe culmile Carpaţilor.

[1]) Satele de pe teritoriul Românieĭ, în carĭ se maĭ întrebuinţéză acest dialect, sunt următórele: Bărăiac, Şipot, Cracul-munteluĭ, Cloşanĭ, Obêrşa, Isvernia, Sĕlisce, Gornoviţa, Preşna, Costeseĭ, Gornenţĭ, Podenĭ, Cireş, Marga, Godean, Bala şi Cernavêrf, tóte situate în plaiul Cloşanilor din jud. Mehedinţĭ.

[2]) Cele maĭ vechĭ opere de artă ne înfăţişéză pe Giganţĭ ca figurĭ umane (eroice, robuste) fără nicĭ un amestec cu alte caractere; însă maĭ târḑiŭ eĭ se vĕd representaţĭ cu piciórele transformate în şerpĭ, de unde şi epitetele lor de anguipedes şi serpentipedes.

[3]) Stephanus Byz. (Ed. Berkelius, 1688, p. 273), v. Γίγωνος.

[4]) Hesychius v. Γιγνῶν.

[5]) Teodorescu, Poesiĭ pop., p. 415: Iovan Iorgovan, ficior de mocan.

De asemenea era cunoscut numele de Guganĭ și în epoca romană. O localitate a Dacieĭ vechĭ, situată pe drumul dintre Ad Mediam (Meadie) și Tiuisco (Caransebeș), pórtă pe Tabula Peutingeriană numele de Gaganis, adecă Gagani [1]). Liguriĭ (emigrațĭ de la Carpațĭ), ce locuiaŭ în Italia pe un teren stâncos, aveaŭ un fel de caĭ și catârĭ numițĭ γυγήνιοι (adecă gugănescĭ, séŭ de munte), după cum ne spun cele maĭ vechĭ manuscrise ale luĭ Strabo [2]).

Stabilind ast-fel regiunea geografică, unde î-șĭ avea locuințele sale acest trib de ómenĭ înalțĭ, superbĭ și violențĭ, putem acum sĕ ne dăm séma și despre originea numeluĭ grecesc de Γίγαντες.

Ceĭ maĭ mulțĭ din poețiĭ, gramaticiĭ și istoriciĭ grecescĭ, derivaŭ acéstă numire de la cuvêntul γηγενεῖς, adecă născuțĭ din pămênt [3]); un epitet, care de altmintrelea se aplica în vechime la întreg poporul pelasg. Acéstă etimologiă însă nu este esactă. Cuvêntul γίγας, γίγαντες, nu este de origine grecéscă.

Numele personal (și familiar) de Gyges, adecă Guges, era fórte usitat în timpurile primitive pelasge.

Unul din vechiĭ Gigantĭ (hecatonchir) pórtă numele de Gyges, adecă Guges [4]).

Un alt uriaș al lumiĭ vechĭ a fost așa numitul Ogyges (Ὁ Γύγης), rege al Beoțieĭ, orĭ după alte tradițiunĭ un rege al ḑeilor [5]).

Un Gyges, fiŭ al luĭ Dascylos, este amintit ca rege al Lydienilor [6]). Acesta ridicase favoriteĭ sale, după cum ne spune Herodot, o movilă funerară de o mărime estra-ordinară, ca sĕ o pótă vedé toțĭ Lydieniĭ.

După Iliada luĭ Homer, eroul cel maĭ teribil din toțĭ muritoriĭ a fost originar de lângă lacul Gygaea în Meonia [7]).

În fine o localitate din Africa romană numită Gigantes o maĭ aflăm scrisă și în forma de Gygantes [8]), adecă Gugantes.

Terminul de Γίγαντες, ce-l întêmpinăm în legendele vechĭ grecescĭ, este

---

[1]) Tab. Peut. Segm. VII. 4. — O comună cu numele de Gogani se află astă-ḑĭ în Transilvania în munțiĭ despre Moldova.

[2]) **Strabonis** Geogr. (Ed. Didot) lib. IV, 6, 2, și pag. 965.

[3]) **Isidori** Orig. lib. XI. 3. 13: Gigantes dictos iuxta graeci sermonis etymologiam, qui eos γηγενεῖς existimant, id est terrigenas. — **Timaei** fragm. 10, in Fragm. Hist. graec. I. 195. — **Diodori** lib. IV. 21. 7.

[4]) **Suidae** Lex, v. Τριτοπάτορες.

[5]) Schol. Hesiod. Theog. 806.

[6]) **Herodoti** lib. I. 14. — **Clearchi** fragm. 34, in Fragm. Hist. gr. II. 314.

[7]) **Homeri** Ilias, XX. 390.

[8]) **Ravennatis** Cosmogr. Ed. Parthey, p. 162.

numaĭ o simplă numire etnică din nordul Dunăriĭ de jos. Forma originală a acestuĭ cuvênt a fost în tot casul Guganĭ, de la radicalul Gugu, gr. Γύγες [1]).

Giganțiĭ, carĭ în timpurile primitive pelasge ajunsese la o celebritate așa de mare, sunt amintițĭ și în tradițiunile ebraice. Aicĭ eĭ figuréză sub numele de Gog și Magog. Cea maĭ vechiă legendă cu privire la Gog și Magog o aflăm la Ezechiel.

240. — Dóue statue colosale, cunoscute sub numele de Gog și Magog, ce decoréză sala cea mare a palatuluĭ municipal (Guildhall) din Londra. Vechimea lor se reduce la timpurĭ depărtate. Figura din stânga, probabil un rege-pontifice, pórtă pe cap o corónă, ce pare a înfățișa un phoenix în mijlocul flacărilor [2]), ér în mâna dréptă ține o lance cu treĭ vêrfurĭ dispuse în formă de cruce [3]). A dóua figură, cu o corónă de laurĭ pe cap, pórtă îmbrăcăminte și arme scythice. După Berthelot, La Grande Encycl. vol. XVIII, p. 1168.

În una din profețiile sale, Ezechiel amenință pe Ebreĭ, că Iehova va aduce asupra țěreĭ lor pe regele Gog din țéra Magog, cu óstea sa cea frumósă de caĭ și călărețĭ, înarmațĭ cu scuturĭ, coifurĭ, săbiĭ, lăncĭ, pilurĭ, arcurĭ și săgețĭ. Aceștia venind din fundul méḑă-nopțiĭ, însoțițĭ de alte popóre multe, călărind pe caĭ, vor năvăli ca o furtună asupra țěreĭ luĭ Israel,

---

[1]) Numele de Gugu, Gugă, Gogă și Gogan sunt și astă-ḑĭ în us la țěraniĭ românĭ, maĭ cu sémă la ceĭ de la munte.

[2]) Phoenixul, pasĕrea cea rară și miraculósă a anticitățiĭ, era venerată și în nordul Dunăriĭ de jos. A se vedé pag. 640.

[3]) Vechiĭ regĭ romanĭ încă aveaŭ o lance (hasta) ca emblemă a puteriĭ suverane. — Justini lib. XLIII. 3: Per eadem tempora (Romani) reges hastas pro diademate habebant, quas Graeci sceptra dixere.

ca sĕ o prădeze și devasteze. Eĭ, vor cutriera pămêntul în triumf, vor duce pe Ebreĭ în captivitate, apoĭ împlinindu-șĭ misiunea lor, vor fi distrușĭ cu toțiĭ de mânia ceriuluĭ [1]).

Profeția luĭ Ezechiel avea, fără îndoiélă, în vedere tradițiunile vechĭ despre înfricoșatul rĕsboiŭ al Giganților, când aceștia urmărind pe ḍeĭ i alungase până în Egipet.

Profetul Ierimia, care trăise cu puțin înainte de Ezechiel, vorbesce despre același popor [2]), pe care-l numesce numaĭ simplu, prĕdătoriul ginților (praedo gentium), care va veni din o țéră depărtată din părțile de médă-nópte, de la capĕtul pămêntuluĭ; popor de călărețĭ și arcașĭ, vitéz, puternic și vechiŭ [3]), vorbind o limbă, pe care Ebreiĭ nu o înțeleg. Eĭ sunt un popor mare, cruḍĭ și fără milă; vocea lor mugesce ca marea, și vin pe caĭ maĭ iuțĭ de cât vulturiĭ, toțĭ în șirurĭ, ca ómenĭ de rĕsboiŭ. Eĭ vor împresura cetatea Ierusalimuluĭ, vor distruge tóte cetățile cele întărite ale luĭ Iuda și vor preface țéra Ebreilor într'o pustietate, în cât nu va maĭ rĕmâne om în Ierusalim; ér Ebreiĭ vor ajunge sĕ fie sclavĭ străinilor într'un pămênt, care nu este al lor [4]).

Cu șése secule în urma luĭ Ezechiel, face amintire de Gog și Magog Apocalipsul luĭ Ioan Theologul.

Vorbind despre timpurile cele din urmă ale lumiĭ, autorul Apocalipsuluĭ ne spune, că atuncĭ când se vor împlini o miă de anĭ, de când a fost închis într'un adânc bălaurul cel vechiŭ (Typhon, diavolul, satana), atuncĭ acesta va fi deslegat și eșind din închisórea sa va aduna pe lângă sine și va conduce la rĕsboiŭ pe popórele Gog și Magog, ce sunt respândite în cele patru colțurĭ ale lumiĭ, și al căror numĕr este cât năsipul măriĭ [5]). Aceștia se vor revĕrsa peste suprafața pămêntuluĭ, vor asedia cetatea cea iubită a Ierusalimuluĭ; în urmă însă, focul ceresc va cădé asupra lor și-ĭ va nimici [6]).

În Apocalips, după cum vedem, noĭ avem numaĭ o simplă variantă din tradițiunile, de carĭ ne vorbesce Ieremia și Ezechiel, orĭ cu alte cuvinte din legenda cea vechiă a Giganților, séŭ a Pelasgilor de la Carpațĭ.

Sub numele de Gog și Magog, ceĭ vechĭ înțelegeaŭ cu deosebire pe Gețĭ și Massagețĭ.

---

[1]) Cartea luĭ Ezechiel, c. 38. 39.

[2]) Cartea luĭ Ieremia, c. 4—6.

[3]) Cf. Virgiliu, Aen. VI. 580: Hic genus antiquum Terrae, Titania pubes.

[4]) Despre captivitatea Ebreilor la Gog și Magog, vom vorbi maĭ târḍiŭ.

[5]) După cum vedem, Apocalipsul consideră pe Gog și Magog ca popórele mame, din carĭ descindeaŭ tóte ginților pelasge, respândite în diferite părțĭ ale lumiĭ vechĭ.

[6]) Apocalipsul S. Ioan Teologul, c. 20, 7—10.

Însă Sântul Augustin, maĭ mult teolog de cât istoric, a cercat sĕ interpreteze pasagele Apocalipsuluĭ, cu privire la Gog și Magog, maĭ în mult sens eclesiastic. Însă cu tóte acestea, cuvintele sale sunt remarcabile; ele constată un adevĕr istoric, că o parte din autoriĭ vechimiĭ, credincioșĭ tradițiunilor moscenite, înțelegeaŭ, sub Gog și Magog, pe Geţĭ și Massageţĭ. «Ginţile acestea», scrie dênsul, «pe carĭ Apocalipsul le numesce Gog și Magog, nu sunt a se înțelege ast-fel, ca și cum ar esista în unele părţĭ ale pământuluĭ óre-carĭ barbarĭ constituiţĭ sub numele acesta, séŭ precum i numesc uniĭ Geţĭ și Massageţĭ» [1]).

Tot ast-fel resultă din oraculele sibylline, că ţĕrile, în carĭ locuiaŭ popórele Gog și Magog, se aflaŭ situate la nordul Thracieĭ [2]).

Tradiţiunea despre Gog și Magog ni se presintă și în legendele epice despre Alesandru cel Mare [3]).

Ţéra popórelor numite Gog și Magog e descrisă în naraţiunile acestea, ca neospitală, sĕlbatică și sterilă; ea este espusă vênturilor, ploilor și geruluĭ de méḑă-nópte; însă câte o-dată ţinuturile aceste sunt înfăţișate ca un pământ fecund și avênd o climă fórte blândă.

Ginţile Gog și Magog, ne spun aceste legende epice, făcuse o invasiune către părţile meridionale. Ele închiseră pe Alesandru în Macedonia și-l făcură prisoneriŭ. Însă Alesandru scapă, apoĭ strîngând o oștire nenumĕrată plecă și cuceri ţéra acestor popóre, care se afla situată lângă strîmtorile Caucasuluĭ [4]). Ceĭ învinșĭ se retraseră între dóue catene de munţĭ, carĭ se înălţaŭ până la ceriŭ. Alesandru însă, ca sĕ împedice pe viitoriŭ incursiunile acestor popóre, închise pasul acesta cu o pórtă înaltă, lată și puternică de bronz, orĭ de fer [5]). De aicĭ aceste ginţĭ vor eși numaĭ la capĕtul lumiĭ spre a face invasiune asupra ţĕreĭ luĭ Israel.

Dimpreună cu Gog și Magog, Alesandru cel Mare închise cu porţile sale de bronz, séŭ de fer, încă alte 37—40 popóre, ale căror nume le aflăm în mare parte, în aceeașĭ regiune geografică, unde locuiaŭ vechiĭ Giganţĭ, séŭ Guganĭ de astă-ḑĭ.

---

[1]) **Augustini** De civit. Dei, lib. XX. c. 11: Gentes quippe istae, quas appellat Gog et Magog, non sic sunt accipiendae, tamquam sint aliqui in aliqua parte terrarum barbari constituti, sive quos quidam suspicantur Getas et Massagetas etc.

[2]) **Friedlieb**, Oracula Sibyllina, lib. III. v. 508—513. — Ibid., p. XXXIII.

[3]) La legenda di Gog e Magog, la **Graf**, Roma nella memoria e nelle immaginazioni del medio evo. Torino, 1883. Vol. II. p. 507—563.

[4]) Veḑĭ maĭ sus pag. 664.

[5]) De fapt, numaĭ o simplă variantă ebreă din legenda Titanilor, carĭ aŭ fost închișĭ sub pământ cu un zid puternic și cu porţĭ de aramă (Hesiodi Theog. v. 715—735).

Noĭ reproducem aicĭ numele acestor popóre după versiunea intitulată Revelationes din sec. VIII—IX, ce se atribue luĭ Metodiu; adaugem unele variante din naraţiunea luĭ Pseudo-Callisthene, anterióră sec. VIII d. Chr., şi punem tot-o-dată în comparaţiune numirile actuale ale maĭ multor localităţĭ din România, cẹ ni se par, a fi maĭ mult orĭ maĭ puţin, identice cu cele din legendele sus amintite.

Lista popórelor din familia Gog şi Magog după legenda epică a luĭ Alesandru cel Mare.	*Numirĭ actuale de localităţĭ în părţile de apus ale Românieĭ.*
1. Gog şi Magog [1])	1. —
2. Marson [2])	2. Mârşanĭ (jud. Dolj).
3. Mosach	3. Mozăcenĭ (Argeş şi Teleorman).
4. Thubal [3])	4. —
5. Anog (Anugi, Nunii *Ps. Cal.*)	5. —
6. Ageg (Egi *Ps. Cal.* [4]).	6. Ogean (Dolj).
7. Athenal	7. Antina (Romanaţĭ); Oltenĭ (Vâlcea).
8. Cephar	8. Ceparĭ (Romanaţĭ şi Argeş).
9. Pothim (Photinaei *Ps. Cal.*)	9. Putineĭ (Mehedinţĭ şi Dolj).
10. Hei	10. (Hau, nume familiar [5]).
11. Libii	11. Libicescĭ (Mehedinţĭ).
12. Cumei	12. Cămuescĭ (Mehedinţĭ).
13. Pharilei (Pharizaei *Ps. Cal.*)	13. Făurescĭ (Vâlcea).
14. Ceblei	14. Ceple (Dolj).
15. Lamarchiani (Zarmantiani *Ps. Cal.*)	15. —
16. Charchanii	16. Gorganĭ (Olt).
17. Amathartae	17. Amarade, rîŭ, vale, plasă (Gorj).
18. Agrinardi (Agrimardi *Ps. Cal.*)	18. Atârnaţĭ (Mehedinţĭ, Dolj).
19. Alan (Alani *Ps. Cal.*)	19. Olan (Mehedinţĭ), Olănescĭ (Vâlcea).
20. Anufagi séŭ Cynocephali	20. Afumaţĭ? (Olt, Dolj), Cânenĭ (Vâlcea).

---

[1]) Dóue sate cu numele de Mocod se afla în regiunea de nord a Carpaţilor, unul în districtul Năsăuduluĭ şi altul în comitatul Zabolţĭ.

[2]) Numaĭ în Oraculele sibylline (Ed. Friedlieb) lib. III. v. 512.—Aceştĭ Marsonĭ, séŭ Marsanĭ, aŭ constituit probabil in vechime poporul nedivisat, din care făceaŭ parte triburile, ce le aflăm risipite maĭ târḍiŭ: Marsi în Apeninĭ, Marsi de lângă pădurea teutoburgică şi Marsigni, ce locuiaŭ lângă Riesengebirge în Silesia de astă-ḍĭ.

[3]) Mosach (Mesech, Mesoc, Mosoc) şi Tubal ne apar şi în tradiţiunile biblice. Amêndoĭ eraŭ fiiĭ luĭ Iapet, care domnia peste munţiĭ Scythieĭ şi regiunile de nord (Chronicon pict. Vindob. cap. 1). Din Mosach descindeaŭ Cappadociĭ (Ibid. c. 1). După alte tradiţiunĭ Illyriĭ şi Mossyniĭ (Riese, Geogr. lat. min. 161. 165). — Patria luĭ Tubal era, după legendele germane, Transilvania (Tibalt von Siebenbürgen. Grimm, Deutsche Heldensage, p. 104. 212). Din Tubal descindeaŭ Hispaniĭ (Chron. pict. Vindob. c. 1).

[4]) În Oraculele sibylline Aggon (=Agonĭ), in Liber generationis Aggei lângă Gangini (Riese, 164, XLVIII). Se pare, că numele de Agathyrsi ne indică pe Aggei Tyrseni. Un rege vechiŭ al Scyţilor purta numele de Agaëtes (Steph. Byz. v. Παντικάπαιον).

[5]) Jipescu, Opincaru, (Bucurescĭ, 1881), p. 21.

21. Caribei	21. Corobăĭ (Mehedinţĭ), Corobescĭ (Gorj).
22. Thasbei (Tarbaei *Ps. Cal.*)	22. Tărbescĭ (Romanaţĭ).
23. Phisolomici (Phisolonicaei *Ps. Cal.*)	23. Fişcalia (Fişcălenĭ) ? (Vâlcea).
24. Arceni	24. Arcanĭ (Gorj).
25. Saltarei (Saltarii *Ps. Cal.*)	25. Slătăreĭ (Vâlcea); Slătarĭ (Dolj).

La acestea maĭ adaugem încă următórele triburĭ din Pseudo-Callisthene[1]):

26. Phonocerati	26. Pângăraţĭ (numaĭ în Moldova).
27. Syriasori	27. Siliscióră (Gorj, Romanaţĭ).
28. Ionii	28. Ionescĭ (Gorj, Olt, Vâlcea).
29. Catamorgori (De sub măgurĭ?)	29. —
30. Campani	30. Câmpenĭ (Romanaţĭ, Olt).
31. Samandri	31. Şumandra (Mehedinţĭ).
32. Ippii	32. Călăraşĭ (Dolj).
33. Epambori	33. Iepuranĭ (Olt).
34. Diphar	34. Dêrvari (Mehedinţĭ, Dolj).
35. Caloni, var. Chalonii	35. Caloiŭ (Mehedinţĭ), Căluiŭ (Romanaţĭ).
36. Exenach	36. —
37. Imantopodi (= Carĭ aŭ piciórele încinse cu curele).	37. —

După cum vedem diferitele triburĭ aliate cu Gog şi Magog î-şĭ aveaŭ locuinţele lor pe teritoriul Olteniei de astă-dĭ; eraŭ aşa dicând vecine cu Guganiĭ [2]).

În fine maĭ amintim aicĭ încă dóue variante cu privire la legenda despre Gog şi Magog.

În una din aceste, de origine germană, al căreĭ fond este fórte vechiŭ, populaţiunile Gog şi Magog ne apar sub numele de Rimtursi [3]) adecă Arimiĭ Tursenĭ.

La Homer şi Hesiod, Giganţiĭ, carĭ se luptaŭ cu Typhon în contra deilor, încă sunt din ţéra numită Arimi [4]), situată în partea de nord a Dunăriĭ de jos. Tot ast-fel şi la poetul Claudian patria Giganţilor pórtă numele de Inarime [5]), o simplă imitaţiune a formeĭ grecescĭ εἰν Ἀρίμοις.

[1]) **Pseudo-Callisthenes** (Ed. Mullerus), lib. III, c. 26. 29.

[2]) După Cosmographia luĭ Aethicus Istricus (Graf, Roma, II. p. 534), aceste populaţiunĭ aveaŭ o metropolă vastă şi puternică, ce purta numele de Tareconta (var. Taracont). Ea se afla situată în o insulă a Oceanuluĭ (séŭ a Istruluĭ, din timpurile pelasge), care curgea pe lângă ţările Gog şi Magog. Alesandru cel Mare, în cursul rĕsboiuluĭ cu Gog şi Magog, a venit până la o distanţă de 20 miliare de acéstă metropolă. Am puté crede, că sub numele de Tareconta este a se înţelege vechia Tirighina de lângă gurile Sirctuluĭ. În părţile acestea a trecut Alesandru cel Mare Dunărea, când a avut resbel cu Geţiĭ. Tot în regiunea acésta, de la mare până la Siret, locuia poporul numit Tyragetae, var. Tyrangottae (Ptolemaei lib. III. 10. 7. Ed. Didot).

[3]) **Graf**, Roma nella memoria del medio evo. II. 560.

[4]) **Homeri** Ilias II v. 783. — **Hesiodi** Theog. v. 304.

[5]) **Claudianus**, Panegiricul despre consulatul VI al luĭ Honoriu. Praef. v. 18.

După altă legendă, ginţile Gog şi Magog se aflaŭ sub dominaţiunea luĭ Popa Ion (presbyter Johannes, prest Ian), un principe, a căruĭ putere se estindea şi peste o parte mare a Asieĭ [1]).

Fără îndoélă, noĭ avem aicĭ numaĭ o reminiscenţă despre regele atât de onorat în istoria poporuluĭ pelasg, Ianus, care înainte de a trece în Italia, domnise peste Arimĭ [2]), şi al căruĭ tip ni se presintă şi pe monetele Dacieĭ.

3. *Hecatonchiriĭ* (*Ἑκατογχείρες*, *Centimani*).

La familia Giganţilor aparţineaŭ după tradiţiunile grecescĭ şi aşa numiţiĭ Hecatonchirĭ, Ἑκατογχείρες, o generaţiune superbă, ómenĭ, de o statură colosală, ceĭ maĭ puternicĭ din toţĭ fii pământuluĭ.

Hecatonchiriĭ eraŭ numaĭ treĭ la numĕr. Numele lor era Cottus [3]), Briareus şi Gyas séŭ Gyges [4]). Eĭ daŭ ajutoriŭ luĭ Joe în contra Titanilor [5]); ér după terminarea acestuĭ rĕsboiŭ nefericit pentru rasa pelasgă, ei sunt însărcinaţĭ sĕ păḑéscă pe Titaniĭ învinşĭ în închisórea numită Tartaros [6]).

Hecatonchiriĭ, după cum resultă din Hesiod, nu formaŭ un trib séŭ ginte deosebită. Eĭ eraŭ numaĭ representanţiĭ séŭ căpeteniile puteriĭ militare a statuluĭ pelasg, «ceĭ maĭ puternicĭ din toţĭ fii pământuluĭ» [7]).

Pe lângă atribuţiunile lor militare, Hecatonchiriĭ maĭ aveaŭ tot-o-dată şi funcţiunĭ judecătorescĭ. Ei eraŭ chiemaţĭ sĕ judece ca arbitri în procesele cele maĭ însemnate [8]). Închisorile publice erau sub autoritatea lor. Originea numeluĭ de Hecatonchirĭ, după înţelesul cuvêntuluĭ ἑκατόν, şi după esplicaţiunea, ce ne-o dă Hesiod, se reduce la numĕrul de 100.

---

[1]) **Graf**, ibid. vol. I, p. 258; II, p. 548—557.

[2]) A se vedé maĭ sus pag. 617.

[3]) O familiă regală a Geţilor din Thracia purta numele Cotys=Cotus. Un Cotiso este rege al Dacilor în timpul rĕsboiuluĭ civil dintre Octavian şi Antoniu. La Ptolemeu un trib al Dacieĭ are numele de Cotenses. Numele familiare de Cotu séŭ Cotul şi Cotea sunt rĕspândite şi astă-ḑi la poporul român.

[4]) Γύης la gramaticul Apollodor, Gyas la Horaţiu, Gyges la Ovidiu şi Hygin.— Guiul, ca nume personal la poporul român ne maĭ apare şi în documentele istorice (Hasdeu, Cuvente, I. 131).

[5]) **Hesiodi** Theog. v. 714.

[6]) **Hesiodi** Theog. v. 734—5.—**Apollodori** Bibl. I. 1. 4.

[7]) **Hesiodi** Theog. v. 154—155.—Caracterul militar al Hecatonchirilor resultă şi din Eneida luĭ Virgil, l. X. v. 565.

[8]) După cum ne spune Pausania (II. 1. 6), hecatonchirul Briareus a fost luat ca judecătoriŭ-arbitru în procesul, ce l'a avut Neptun cu Sórele pentru istmul Corintuluĭ.

Noï avem aicï numaï urmele uneï instituţiunï vechï pelasge, care se întemeia pe centuriï, séŭ pe numĕrul de 100 familiï, şi care ni se presintă în o lumină ceva maï clară în istoria primelor secule ale poporuluï roman.

Cea maï vechiă constituţiune militară şi politică a Romeï a fost întemeiată pe centuriï, séŭ pe numĕrul de 100 familiï [1]).

La început fie-care trib, séŭ comunitate de familiï stabilite pe teritoriul Romeï, avea sĕ dee câte o centuriă, séŭ 100 de călăraşï, celeres [2]). În fruntea fie-căreï centurie militare se afla câte un centurio [3]) séŭ centenarius [4]); la Dionysiu ἑκατοντάρχης [5]).

Pe lângă aceştï centurionï séŭ căpitanï de centuriï, ni se maï presintă în organisaţiunea vechiă a poporuluï roman încă o altă clasă de demnitarï, sub numele de Centumviri. Membriï acestuï colegiŭ eraŭ aleşï după triburï, câte treï pentru fie-care trib.

Caracterul primitiv al acesteï instituţiunï antiquissime era militar, întocma ca al centurionilor séŭ căpitanilor de centuriï.

Centumviriï constituiaŭ la început un înalt tribunal militar, numit judicium hastae (de sigur cu înţelesul de jùdecătoria óste'ï). Insemnele demnităţiï Centumvirilor eraŭ hasta séŭ lancea. Înaintea tribunaluluï centumviral era împlântată o hasta. Martial numesce colegiul Centumvirilor, «gravis hasta» [6]), adecă tribunal (ostăşesc) de o înaltă autoritate; Silviu Staţiu i dă numele de «moderatrix hasta» [7]), adecă tribunal (ostăşesc), care guvernéză.

Însă în timpurile din urmă ale republiceï, colegiul cel ponderos al Centunvirilor ajunse a fi numaï o umbră a însemnătăţiï sale de o-dată; un simplu tribunal de arbitriï, chiemat să judece maï cu sémă în cestiunile de ereditate, unde se tracta de originea familiară a averilor.

Centuriele, séŭ comunităţile militare administrative de câte o 100 de familiï, aŭ format basa dreptuluï public în tóte ţinuturile pelasge, încă din cea maï obscură vechime.

---

1) **Mommsen**, Röm. Gesch. I. 65.

2) **Livii** lib. I. 13.

3) **Varronis** L. L. lib. V. 35: Centuriae qui sub uno centurione sunt, quorum centenarius justus numerus.

4) **Vegetii** lib. II. 8: Erant etiam centuriones, qui singulas centurias curabant: qui nunc centenarii nominantur.

5) **Dionysii** lib. II. 13.

6) **Martialis** Epigr. VII. 63. 7: miratur adhuc centum gravis hasta virorum.

7) **Statii** Silv. IV. 4. 43: Cessat centeni moderatrix judicis hasta.

În Hispania, comunitățile naționale sub numele de centuriae, aŭ continuat sĕ subsiste chiar și în timpul dominațiuniĭ romane; aicĭ fie-care centuriă corespundea din punct de vedere al organisațiuniĭ politice unuĭ pagus roman [1].

La a. 415 d. Chr. împĕratul Honoriu promulgă o lege, prin care desființéză pentru tot-de-una în imperiul de apus instituțiunea cea nelegală a centenarilor, carĭ, după cum ne spune textul acesteĭ legĭ, î-șĭ atribuiaŭ dreptul sĕ împărțéscă poporul păgân în centuriĭ [2]. În Gallia, în provinciele germane de lângă Ren și pe teritoriul Ligurilor, ni se presintă de asemenea centena séŭ centuria, ca cea din urmă subdivisiune administrativă. În fruntea uneĭ centene se afla un centenariŭ, cu atribuțiunile unuĭ judecătoriŭ maĭ mic, séŭ jude de sat [3].

Acelașĭ sistem de administrațiune comunală î-l avuse și Româniĭ din peninsula balcanică. Aicĭ centenele ne apar sub numele de κατουνοτόπια [4], întocma după cum pe teritoriul Românieĭ se numesc și astă-dĭ cătune subdivisiunile administrative ale uneĭ comunitățĭ rurale.

La populațiunea de origine pelasgă din Dalmația autoritatea civilă și militară a comunelor era constituită în evul de mijloc tot pe basa centenelor [5].

Pe teritoriul Transilvanieĭ și al Ungarieĭ, Româniĭ au format încă din timpurĭ depărtate o miliță stabilă pentru apărarea castrelor și frontierelor, juxta antiquam et laudabilem consuetudinem. Aceste comunitățĭ militare și-au avut centurioniĭ, séŭ centenariĭ sĕĭ, până în secolul al XIII-lea [6].

---

[1]) C. I. L. vol. II. nr. 1064.

[2]) Codex Theodosianus (Ed. Godofredi, a. 1665) Tom. VI. 291. an. 415: Impp. Honorius et Theodosius AA..... Chiliarchas insuper, et Centonarios, vel qui sibi plebis distributionem vsurpare dicuntur, censuimus removendos.

[3]) Baluzii Capitularia reg. Franc. Tom. I (Ed. 1677) p. 19: «Decretio Childeberti regis data circa annum 595: Si quis Centenarium aut quemlibet judicem noluerit super malefactorem ad prindendum adjuvare, etc. — Cf. Ibid. Tom. I. p. 690. — Du Cange, Gloss. med. et inf. lat. v. Centena: singuli comitatus, pagi seu territoria et regiones dividebantur in Centenas, quibus praeerant minores judices... qui a Centena Centenarii appellabantur... Dicta vero Centena a centum familiis quibus constabat.

[4]) Nicetas in Alexium III. 2, după un anumit codice (Vedĭ Du Cange Gloss. med. et inf. graecitatis v. κατοῦνα). — Tomaschek, Zur Kunde der Hämus-Halbinsel (Sitz.-Ber. Akad. d. Wiss. Phil. hist. Classe, XCIX B. 486): Unter Isaakios II Angelos (1185 fg.)..... bargen doch noch immer die Schluchten des Haemus und der Rhodope zahlreiche wlachische κατουνοτόπια.

[5]) Lucio, Hist. di Dalmatia (Venetia, 1674) p. 212: Vengono anco iui nominati alcuni Setnici, il che in Croato si dice Satnitk, e significa capo di 100, huomini, e è il medesimo che Centurio, in Latino, e di questi ve n'erano anticamente molti.

[6]) Regestr. Varad. § 44. An. 12.: quod praenominatus Vaiavoda... cum esset

O tradiţiune importantă istorică despre instituţiunea centenarilor, séŭ cătunarilor, la populaţiunea română de la Carpaţĭ o aflăm în cea maĭ vechiă cronică medievală a Raguseĭ.

Reproducem aicĭ partea privitóre la aceste căpeteniĭ vechĭ ale triburilor pastorale române :

«În an. 743 a venit şi s'a stabilit (pe teritoriul Raguseĭ) popor fórte mult din Bosnia . . . şi aŭ maĭ venit şi Murlacĭ din pădurile de asupra Narenteĭ, maĭ mulţĭ Cătunarĭ, dintre carĭ unul era cap peste toţĭ, şi venise cu o mare mulţime de animale domestice de diferite rase . . . . . An. 744. Ér după ce aŭ venit ómeniĭ Valachĭ din Dogiu [1]), eĭ începură sĕ pună la cale ca sĕ separeze pe fie-care generaţiune pentru sine însaşĭ, fiind ómenĭ cu averĭ marĭ, de aur, argint, vite şi alte lucrurĭ, între carĭ eraŭ mulţĭ Cătunarĭ, şi fie-care din aceştia se considera ca un comite, avênd fie-care directoriĭ sĕĭ. Unul era maĭ mare peste caĭ, altul peste vitele cele marĭ, altul pentru animalele maĭ micĭ, altul peste porcĭ; unul pentru rênduéla caseĭ, şi altul, care sĕ dee ordine la supuşiĭ amintiţĭ maĭ sus. Apoĭ era unul peste toţĭ, care se chiema Marele Cătunariŭ şi acesta era din némul Păstorilor, fiind-că ast-fel se numiaŭ eĭ, considerându-se ca nobilĭ, atât eraŭ eĭ de avuţĭ de vite, şi maĭ cu sémă de oĭ. Aceştĭ Cătunarĭ amintiţĭ maĭ sus făcură un sbor (consiliŭ general) şi împărţiră poporul în treĭ clase, după starea fie-căruia. În o parte se aflaŭ ómeniĭ de ném (nobiliĭ), în alta ómeniĭ din popor, iar în a treia servitorimea, fiind-că venise din Valachia atâtea slugĭ pentru vite, încât formaŭ o mulţime mare de ómenĭ» [2]).

---

eorum centurio et ipsi castrenses. — Ibid. § 254. a. 1216: Castrenses de Clus de centurionatu Agad.

[1]) Aicĭ sub numele Dogiu, înlocuit maĭ la vale prin terminul de Vulachia, avem a înţelege teritoriul Dacieĭ vechĭ.

[2]) Cronica la più antica di Ragusa, scritta, per quanto pare, nel XIIII secolo, ricopiata da un Ms. molto antico, e consumato. Manuscris în Biblioteca Academieĭ jugo-slave din Agram sub Nr. II. d. 160: (An.) 743. Vensero asai gente de Bosna... et eziam vensero de Murlachi da bosco sopra Narenta, più Catunari, fra li quali era uno capo sopra tuti, e vensero con grande multitudine de bestiame de diverse raxon . . . (An. 744). Et dopo che sono venuti homeni de Dogiu Valasi, de queli tora (hora) comenzarno far modo di spartir ogni generazion per si (se). Perche parici Valasi esendo richi de avere, d'oro, d'argento, bestiame, et altre cosse; fra li quali erano molti Chatunari, che ognuno se stimava come Conte, et ogni uno aveva soi Naredbenizi (direttori). Chi era governator di cavali, chi alo bestiame grande, chi alo menuto, chi ali porzi, chi servia a la ordinazion de la casa, chi stava per comandar ali diti subjecti. Pur era uno sopra tuti, qual si cjamava Chatunar

După cum vedem, Analele cele vechĭ ale Raguseĭ fac amintire de treĭ grupe de migraţiunĭ pastorale, carĭ se stabilise pe teritoriul acestuĭ district. O grupă de păstorĭ venise din Bosnia, alta din pădurile de asupra Narenteĭ; ér a treia, cea maĭ numerósă, maĭ avută şi maĭ bine organisată, era compusă din păstoriĭ valachĭ, carĭ venise din Dogiu, séŭ din Valachia, de la Dunărea de jos.

Acéstă migraţiune din urmă este în tot casul anterióră ereĭ creştine. Noĭ avem aicĭ numaĭ un resunet al unor evenimente din timpurĭ depărtate, o tradiţiune despre mişcarea cea mare a triburilor pelasge de la Carpaţĭ către părţile de apus ale Europeĭ.

Ca nume şi ca instituţiune, Hecatonchiriĭ luĭ Hesiod corespund la Centumviriĭ din timpurile vechĭ ale Romeĭ şi la mariĭ Cătunarĭ aĭ triburilor pastorale de la Carpaţĭ [1]).

4. *Arimi (Arimani, Rami, Arimaspi, Arimphaei) în Dacia.*

Cea maĭ estinsă, maĭ civilisată şi maĭ rĕsboinică populaţiune pelasgă în părţile de nord ale Dunăriĭ şi ale Măriĭ negre, aŭ format'o în timpurile primitive ale istorieĭ aşa numiţiĭ Arimĭ.

Arimiĭ ridicară la cea maĭ înaltă gloriă puterea militară şi politică a Pelasgilor.

Teritoriul ocupat o-dată de acéstă naţiune în Europa, Asia şi Africa, a fost fórte vast, şi numele Arimilor, Arimanilor, Ramilor séŭ Ramnilor, cum se maĭ numiaŭ eĭ, a rĕmas prin tradiţiunĭ, prin legende şi prin numirĭ de localităţĭ, în memoria diferitelor populaţiunĭ din cele treĭ continente.

Cea maĭ vechiă amintire despre Arimiĭ de la Carpaţĭ şi Istru, noĭ o aflăm

---

grande, et era della stirpe Perorale (Pecorale); perche si cjamavano cusci (cuxi) per nobiltà, tanto erano richi de bestiame macxime pecore. Quali diti Catunari fezero fare un sboro (consiglio generale) et per suo chasa (chaso) fezero spartia de populacio in tre parti: in una parte gentilomeni, in altra populi, in terza servidori; perche tanti servidori erano venuti de Vulachia con bestiame, che erano gran quantita de homini (A se vedé şi Cronica publicată de Makušev în Изслѣдованія объ историческихъ памятникахъ и лѣтописателяхъ Дубровника. St.-Peterburg, 1867, p. 305—315).

[1]) O legiune romană avea în timpurile vechĭ 55 de centurionĭ séŭ centenarĭ (Vegetiu, II. 8). Când Hesiod ne spune aşa dar, că Hecatonchiriĭ aveau fie-care câte 50 de capete, este afară de orĭ-ce îndoiélă, ca dênsul voiesce prin acéstă espresiune figurată să indice, că fie-care Hecatonchir avea sub ordinele sale alţi 50 hecatonchirĭ séŭ centenarĭ maĭ micĭ.

la Homer [1]), care ne spune, că teribilul gigant Typhon, — care ajungea cu o mână la rĕsărit, cu alta la apus [2]) — care se luptase cu Titaniĭ și cu Giganțiĭ în contra coalițiuniĭ ḑeilor, — a fost din țéra Arimilor.

Acest Typhon, un adversar violent și neîmpăcat al populațiunilor de altă rasă, umpluse de teróre, prin incursiunile și rĕsbóiele sale, tóte regiunile Asieĭ anterióre și ale Egipetuluĭ.

În tradițiunile naționale ale Grecilor, el este înfățișat ca un monstru înfiorătoriŭ, care după ce cucerise lumea de la rĕsărit până la apus, voia sĕ domnéscă și peste ceriŭ [3]). În religiunea osirică, el este representațiunea idealistă a spirituluĭ rĕŭ [4]); ér la popórele dintre Euphrat și Indus, séŭ în religiunea luĭ Zoroastru, Typhon e demonul inimic al genuluĭ uman, principiul rĕuluĭ și al întunereculuĭ, anticristul păgânătățiĭ; și aicĭ el este desemnat sub numele sĕŭ național de Ariman, Ἀρειμάνιος, Ἀρειμάνης [5]).

Un alt eroŭ al anticitățiĭ pelasge era adorat pe teritoriul Panonnieĭ și în suburbele Romeĭ sub numele de Arimanius [6]). Acesta era Prometheu, regele martir al Scythieĭ de la Carpațĭ, representantul civilisațiuniĭ pelasge din epoca de pétră, numit în limba religiósă Mithras.

La Umbriĭ, pe al căror teritoriŭ noĭ aflăm un vechiŭ oraș numit Ariminum, Joe, părintele ḑeilor și al ómenilor, maĭ avea și epitetul de Ařmunus [7]), adecă Jupiter al Arimilor, întocmaĭ după cum la vechiĭ Romanĭ divinitatea supremă a ceriuluĭ era numită și Jupiter Ruminus; ér la Capadocĭ Ζεὺς Δακίη [8]).

În fine, Marte, puternicul ḑeŭ al rĕsbóielor, a căruĭ reședință se afla pe teritoriul Geților [9]), încă purta epitetul de Arimanios [10]); ér o fică a sa era numită Ἁρμονία.

La familia etnică a Arimilor de la Dunăre aparținea și populațiunea cea avută de aur din regiunile centrale ale Carpaților.

---

[1]) **Homeri** Il. v. 783: εἰν Ἀρίμοις, ὅθι φασὶ Τυφωέος ἔμμεναι εὐνάς.

[2]) **Apollodori** Bibl. lib. I. 6. 3.

[3]) **Hesiodi** Theog. v. 836 seqq.—**Apollodori** Bibl. lib. I. 6 3.

[4]) **Lepsius**, Über den ersten ägypt. Götterkreis, p. 48 — **Plutarchus**, De Isid. c. 41.

[5]) **Plutarchus**, De Isid. c. 46.

[6]) C. I. L. vol. III. nr. 3414. 3415. — Ibid. vol. VI. nr. 47.—Cf. maĭ sus pag. 370.

[7]) **Huschke**, Die Iguvischen Tafeln. II-a. 7. pag. 20. 322.

[8]) **Strabonis** lib. XII. c. 2. 5. — Cu epitete naționale, Joe era adorat la Dodona ca Ζεὺς Πελασγικός, pe vêrful munteluĭ Alban ca Jupiter Latialis și în Caria ca Ζεὺς Κάριος.

[9]) **Val. Flacci** Argon. VI. v. 619: Ecce autem Geticis veniens Gradivus ab antris.

[10]) **Plutarchus**, Themist. c. 28 fine. — Ḑeul Marte sub numele de Hirmin este amintit și în cronica medievală a luĭ Witechind: quia Hirmin ..... graece Mars dicitur (Grimm, D. Myth. I. 1854, p. 327).

După tradiţiunile culese de Herodot de la Greciĭ de lângă Marea négră, A g a t h y r s u s, protopărintele Agathyrşilor de langă rîul Μάρις (adĭ Mureş), a fost un fiŭ al Echidneĭ [1]); ér după Hesiod Echidna era din ţéra A r i m i l o r [2]).

În Odyssea luĭ Homer, Arimiĭ de la Dunăre sunt amintiţĭ sub numele de E r e m b i [3]), séŭ A r a m b i, după cum rectifică acéstă numire Posidoniu, filosoful stoic din sec. II a. Chr. [4]). Aicĭ litera *b* represents un sunet nasal, pe *n*, Arambi = A r a m n i [5]).

241.—Figura unuĭ A r i m a n, după planisferul egiptean al lui Kircher.—D u p u i s, Origine de tous les cultes, Atlas Pl. 6.

Aceiaşĭ Erembĭ ne apar la Dionysiu Periegetul cu epitetul de m u n t e n ĭ, ὀρεσκῷοι Tot-o-dată Dionysiu maĭ face în poema sa geografică o alusiune destul de evidenţă, că Erembiĭ locuiaŭ lângă munţiĭ R h i p a e i [6]) şi că eraŭ din genul T i t a n i l o r [7]).

În tradiţiunile epice ale anticităţiĭ, noĭ maĭ aflăm şi alte amintirĭ importante despre ţéra Arimilor din nordul Thracieĭ.

La Hesiod, regiunea de lângă muntele Atlas — séŭ ţéra Hyperboreilor — aceea, unde se afla bălaurul, care păḍia merele de aur, este numită ἐ ρ ε μ ν ή γ α ῖ α [8]).

Sub numele de ἐρεμνή γαῖα ne apare în Odyssea lui Homer [9]) şi teritoriul cel legendar al Hyperboreilor, unde se retrăgeaŭ sufletele eroilor decedaţĭ spre a se bucura de o viéţă eternă şi fericită [10]).

Aicĭ terminul de ἐρεμνή aplicat la γαῖα, este — în ce privesce originea şi semnificaţiunea sa — numaĭ un simplu epitet geografic, format din numele etnic al Arimilor, Arimanilor séŭ Arâmnilor.

Autoriĭ grecescĭ au cercat în tóte timpurile sĕ reproducă în scrierile sale

---

[1]) **Herodoti** lib. IV. 9. — E c h i d n a maĭ apare şi ca fica luĭ Agathyrsos I şi mama luĭ Agathyrsos II (Roscher, Lex. d. gr. u. röm. Myth. I. 1214).

[2]) **Hesiodi** Theog. v. 304.

[3]) **Homeri** Odyss. IV. 84.

[4]) **Strabonis** lib. XVI. 4. 27. — După A v i e n u s (Descr. Orb. v. 271) n i g r i E r e m b i locuiaŭ în apropiere de Gades. Cf. maĭ sus pag. 417.

[5]) **Schuchardt** (Vokal. d. Vulgärlat. III. 93—4): Samnium = sabnium; somnus = sobnus; scamnum — scabnum.

[6]) **Dionysii** Per. v. 962—3: πρὸς ἀντιπέραιαν ὑπαὶ ῥιπὴν ζεφύροιο | λυπρὸν ὀρεσκῴων παρυφαίνεται οὖδας Ἐρεμβῶν.

[7]) **Dionysii** Per. v. 180: τιταίνεται οὖδας Ερεμβῶν. — **Hesiodi** Theog. v. 209.

[8]) **Hesiodi** Theog. v. 334.

[9]) **Homeri** Odyss. XXIV. v. 106.

[10]) **Platonis** Axiochus, la fine.

numirile etnice și geografice ale Barbarilor sub o formă, care sĕ aibă dóue înțelesurĭ, unul originar grecesc și altul derivat barbar [1]. Ἐρεμνή γαῖα cu înțelesul sĕŭ geografic este țéra Eremnilor séŭ Arâmnilor; ér cu înțelesul etimologieĭ grecescĭ, ἐρεμνή γαῖα este țéra cea negurósă, négră și înfiorătóre [2].

Acelașĭ epitet geografic, însă sub forma de ἐρυμνός, ni se presintă și în Argonauticele luĭ Orpheu. Aicĭ cetatea cea puternică a luĭ Aiete, care domnia și peste, regiunea Colchilor, este numită τεῖχος ἐρυμνόν [3]. În aceeașĭ poemă, rîul Phasis, séŭ Buzĕul de astă-ḑĭ, este numit Φᾶσις ἐρυμνός și Φᾶσις εὐρυμενής [4]. Caracterul geografic al acestuĭ epitet î-l aflăm și maĭ bine precisat la Dionysiu Periegetul, care ne spune pe basa unor fântânĭ vechĭ, dar astă-ḑĭ dispărute, că rîul Phasis isvoresce din muntele Armenios, ἀπ' οὔρεος Ἀρμενίοιο [5].

Arimiĭ, sub forma de Armenĭ, ni se presintă și la Pliniu. Într'o notiță geografică, estrasă nu scim din ce autor vechiŭ, dênsul amintesce în apropiere de munțiĭ Ceraunicĭ, séŭ de munțiĭ Cerneĭ, pe Armenochalybes [6], séŭ pe fauriĭ de fer din țéra Arimilor. Sunt aceeașĭ măiestriĭ celebriĭ în lucrarea metalelor, pe carĭ Eschyl i numesce în o formă alterată cu intențiune, Χάλυβες ἀνήμεροι [7], dând ast-fel cuvêntuluĭ de Armenĭ séŭ Arimenĭ înțelesul grecesc de ἀνήμεροι, adecă barbarĭ, inhumanĭ.

Arimiĭ de la Dunărea de jos ni se presintă în fântânile geografice vechĭ și sub numele de Rami.

După Ptolemeu, unul din orașele cele maĭ însemnate ale Dacieĭ meridionale purta numele de Ramidava [8], adecă cetatea Ramilor séŭ Râmilor. După distanțele de longitudine și latitudine, ce le aflăm la Ptolemeu, orașul

---

[1] **Micali**, L'Italia avanti il dominio dei Romani (Ed. 1826) I. 40: i Greci . . . ebbero mai sempre vaghezza far convenire al proprio idioma le voci straniere che dinotavan l'origine e i costumi delle nazioni . . . nè solamente le città e le province, ma i mari, i fiumi e gli uomeni etc.— **Platonis** Critias (Ed. Didot, Vol. II. 254).

[2] Schimbarea luĭ *a* în *e* în numele Arimanilor ni se presintă și în părțile de apus ale Europeĭ; ast-fel în o diplomă a imp. Conrad din 1039 în loc de arimanos și arimanas aflăm erimanos și erimanas (Baluzii Capit. II. 899).

[3] **Orphei** Arg. v. 764.

[4] **Orphei** Arg. v. 85. 1052.

[5] **Dionysii** Per. v. 694.—Tot ast-fel ne spune Procopiu (Bell. Pers. II. 29), că rîul Phasis, care în părțile sale de sus se numia Boas (Bosa) isvoresce ἐν Ἀρμενίοις. Cf. ibid. Bell. Goth. IV. 2.

[6] **Plinii** lib. VI. 11. 1: Ultra sunt Colchicae solitudines, quarum a latere ad Ceraunios verso, Armenochalybes habitant.

[7] **Aeschyli** Prom. vinct. v. 715—716.

[8] **Ptolemaei** Geogr. lib. III. 8. 4.

Ramidava se vede a fi fost așeḍat în regiunea de astă-ḍĭ a Buzĕuluĭ și a Siretuluĭ de jos.

O altă grupă de Ramĭ î-șĭ avea locuințele sale în apropiere de catenele Caucasuluĭ [1]). Acéstă notiță o aflăm la Pliniu. Însă nu putem sci, dacă fântânile geografice grecescĭ, de carĭ s'a folosit autorul roman, nu înțelegeaŭ cum-va aicĭ Caucasul Dacieĭ.

O populațiune cu numele de Ryndaci, înțelege Rym-Daci [2]), era stabilită lângă Colchĭ, în apropiere de rîul Phasis [3]), séŭ cu alte cuvinte în aceeașĭ regiune geografică, unde se aflaŭ vechiĭ Arimĭ.

În Argonauticele luĭ Orpheu aflăm un oraș numit Ἑρμιονία, situat în apropiere de strimtórea munților Rhipaei și unde locuiaŭ ómeniĭ ceĭ maĭ dreptĭ, δικαιότατοι ἄνθρωποι [4]), epitet istoric cunoscut al Geților și al Hyperboreilor.

Ἑρμιονία din Argonauticele luĭ Orpheu se pare a fi una și aceeașĭ localitate cu orașul amintit de Ovidiu sub numele de Romechium [5]), a căruĭ posițiune geografică se află tot lângă strimtórea munților Ceraunicĭ, séŭ aĭ Cerneĭ.

În fine un oraș din părțile meridionale ale Dacieĭ, purta în timpurile administrațiuniĭ romane numele de Romula. Avem aicĭ de sigur numaĭ o formă latinisată. O parte din ruinele acestuĭ municipiu înfloritoriŭ, unde se întâlniaŭ patru drumurĭ importante romane, se maĭ cunosc și astă-ḍĭ pe teritoriul satuluĭ Rășca (= Râmsca) din județul Romanațĭ. Originea numiriĭ este fără îndoiélă anterióră epoceĭ romane.

Vechiĭ Arimĭ din nordul Thracieĭ, contemporanĭ cu ḍeiĭ ceĭ marĭ aĭ poporuluĭ pelasg, Uran, Ianus, Saturn, Marte și Apollo, maĭ figuréză în fântânile posterióre grecescĭ și sub numele de Arimaspĭ, adecă Arimascĭ [6]), o simplă formă dialectală a numeluĭ de Arimĭ.

---

1) **Plinii** lib. VI. 7. 2: Sunt qui circa Maeotin ad Ceraunios montes has tradant gentes... et ad juga Caucasi Icatalas, Imaduchos, Ramos.

2) Înlocuirea luĭ *m* cu *n* înaintea unuĭ *d* ni se presintă adesc-orĭ în limba latină, ast-fel: eundem, quendam, quorundam.

3) **Riese**, Geogr. lat. min. p. 45. Pentru formă veḍĭ Ermingaulo (ibid. p. 33). — În Hispania aflăm pe un Rhyndacus comandant al locuitorilor din Uxama Argelorum, carĭ emigrase în timpurile preistorice de pe teritoriul Dacieĭ. Cf. maĭ sus pag. 699.

4) **Orphei** Arg. v. 1136.

5) **Ovidii** Met. lib XV. v. 705.

6) Sufixul antic pelasg în ascus, asca, s'a maĭ păstrat până astă-ḍĭ în ținuturile ligurice ale Italieĭ, unde aflăm localitățile numite Rimasco, Romagnasco (Veḍĭ maĭ sus p. 627). Pe o monetă a Carnuților, din Gallia, carĭ aparțineaŭ la naționalitatea Arimilor, aflăm numele de Arimacios (La Grande Encycl. v. Gaule, p. 611). La poporul român sufixul ascu s'a păstrat in numele familiarĭ: Ionașcu, Dumitrașcu, Lupașcu etc.

După Stephan Byzantinul, Arimaspiĭ aparţineaŭ la gintea Hyperboreilor, Ἀριμασποί, ἔθνος Ὑπερβορέων [1]).

Aristea din Proconnes, celebrul poet şi profet al luĭ Apollo, care trăise după uniĭ în timpurile luĭ Homer, caracterisézá ast-fel pe Arimaspĭ: «Rĕsboinicĭ mulţĭ şi fórte puternicĭ, avuţĭ de erghelĭĭ, de turme şi ciredĭ de vite; bărbaţĭ cu pletele stufóse, ce fâlfâe în aer; ceĭ maĭ robuştĭ din toţĭ ómeniĭ, avênd fiecare câte un ochiŭ în fruntea sa cea frumósă» [2]).

242. — Un Arimasp în luptă cu grifonul păḍitoriŭ de aur. Artistul ne înfăţişéză tipul Arimaspuluĭ ca o figură înaltă, sveltă şi titanică, plină de energie şi seriositate, cu pletele lăsate pe umerĭ, purtând pe cap o căciulă turcănéscă plecată cu vêrful înainte, îmbrăcat cu o căméşă lungă până la genunchĭ, încins peste mijloc şi ţinênd cu mâna stângă un scut rotund [5]). Desemn de pe o teracotă din museul de la Louvre. Daremberg et Saglio, Dict. d. antiq. Tome I, 424.

Arimaspiĭ locuiaŭ în părţile meridionale ale munţilor Rhipaei, séŭ Carpaţĭ, după cum ne spune istoricul Damaste din Sigeu [3]), care trăise în timpurile luĭ Herodot [4]).

De asemenea scrie Piniu: Arimaspiĭ, după cum ne spun uniĭ, sunt vecinĭ cu popórele din părţile de méḍă-nópte; eĭ locuesc în apropiere de

1) Stephani Byz., v. Ἀριμασποί.

2) Sitzungsb. d. k. Akad. d. Wiss. Phil.-Hist. Cl., CXVI Band, p. 758.

3) Damastis Sigensis frag. 1, in Fragm. Hist gr. II. 65. — Eustathii Comm. in Dionys. v. 32.

4) La Orpheu (Arg. v. 1063), Arimaspiĭ sunt vecinĭ cu Sauromaţiĭ şi cu Geţiĭ. — După poetul Lucan (Phars. III. v. 295) Arimaspiĭ locuiaŭ între Pontul euxin şi Columnele luĭ Hercule. — Cf. Strabo, XI. 6. 2.

5) După Pliniu, Arimaspii aŭ fost numiţĭ maĭ înainte Cacidari (IV. 19: Arimaspi antea Cacidari [appellati]); o numire, care nu este nicĭ grecéscă, nicĭ latinisată, şi care aparţine idiomeĭ, ce se vorbia în regiunile locuite de Arimaspĭ. După Dio Cassiu (LXVIII. 8) şi după Jornande (Get. 10), Daciĭ eraŭ împărţiţĭ în dóue clase sociale. Ceĭ maĭ de ném şi maĭ avuţĭ eraŭ pilophori séŭ pileati, adecă accia, carĭ purtaŭ căciule, după cum i vedem representaţĭ pe monumentele de artă ale Romanilor; ér a dóua clasă o formă poporul de jos, Capillati, Comati, κομῆται. Arimaspiĭ, carĭ purtaŭ căciule pe cap şi-şĭ legaŭ pletele lor cu fire de aur, aparţineaŭ în mare parte la clasa cea nobilă a pilophorilor. Terminul de Cacidari, cum î-l aflăm în ediţiunile luĭ Pliniu, nu ne este transmis esact. Vechiĭ copiatorĭ aĭ manuscriselor aŭ considerat pe *ol=d*, cetind Cacidari în loc de Caciolari. Cuvêntul grecesc πιλοφόροι este numaĭ o simplă traducere a numeluĭ vechiŭ indigen Caciolari. Chiar şi astă-ḍĭ poporul român numesce Căciularĭ, pe ceĭ ce pórtă căciule înalte ţurcănescĭ.

pescerea din care suflă aquilonul (Boreas, séŭ vêntul de nord), și care loc se numesce Gesclitos (probabil un cuvênt corupt în loc de Desclitos, deschis). Acești Arimaspĭ sunt în rĕsboiŭ continuŭ pe lângă mine, cu grifoniĭ, un gen de animale sburătóre, carĭ după cum ne spun legendele, estrag aurul din cavitățile pămêntuluĭ, și-l apără cu o nespusă înverșunare în contra Arimaspilor, carĭ cércă sĕ-l răpéscă [1]).

Pescerea luĭ Boreas, lângă care locuiaŭ Arimaspiĭ, se afla după Iliada luĭ Homer în munțiĭ Rhipaei [2]); după Siliu Italic pe teritoriul Geților [3]).

La Dionysiu Periegetul [4]), Arimaspiĭ maĭ aŭ și epitetul caracteristic de arimani și arimanii (ἀρειμανεῖς s. ἀρειμάνιοι); un cuvênt, care, după terminațiunea și după forma sa radicală, nu aparține limbeĭ grecescĭ.

Prin terminul de arimani séŭ arimanii, Dionysiu ne pune în lumină numele vechiŭ național al Arimaspilor; de altă parte însă, dênsul voiesce, ca acéstă numire sĕ aibă și un sens etimologic grecesc: că Arimaspiĭ eraŭ arimanĭ, adecă ómenĭ resboinicĭ, séŭ inspirațĭ de ḑeul Marte [5]).

Același epitet de arimani î-l aplică Appian și Colchilor [6]), celor făimoșĭ pentru lâna lor de aur, ale căror locuințe se aflaŭ, după cum scim, în regiunea geografică a Carpaților, séŭ a vechilor Arimĭ.

Istoricul evreŭ Flavius Josephus, care trăise în sec. I d. Chr., numesce arimanĭ pe Lusitanĭ și pe Cantabriĭ [7]). În alt loc dênsul ne spune, că Iberiĭ ceĭ vechĭ, Ἴβηρες οἱ πάλαι, adecă populațiunile barbare ale Hispanieĭ, se numiaŭ Ῥωμαῖοι, adecă Romanĭ [8]), cu tóte că după cum scim, Hispania, de abia în timpul luĭ August, a fost pe deplin cucerită. Avem aicĭ aceeașĭ numire etnică de arimani, însă sub o formă maĭ nouă.

Numele de Arimanĭ, ce se atribuia în general populațiunilor pelasge din peninsula iberică, ne pune în lumină faptul, că ele aparțineaŭ la familia cea mare a Arimilor séŭ Arimanilor, din părțile de rĕsărit ale Europeĭ, de unde emigrase în timpurile preistorice [9]).

---

1) **Plinii** lib. VII. 2. 2.

2) **Homeri** Ilias XV. 171; XIX. 356.

3) **Silii Ital.** Pun. lib. VIII. 500—501:

. . . . . Calais, Boreae quem rapta per auras
Orithyia, vago Geticis nutrivit in antris.

4) Orbis Descr. v. 31: παῖδες ἀρειμανέων (Var. ἀρειμανίων) Ἀριμασπῶν.

5) **Eustathii** Comm. in Dionys. v. 31.

6) **Appiani** Mithr. c. 15: Κολχοῦς, ἔθνος ἀρειμανές.

7) **Fl. Josephi** Bell. Jud. II. c. 16. 4: φῦλα τε Λυσιτανῶν καὶ Καντάβρων ἀρειμάνεια.

8) **Fl. Josephi** c. Apionem lib. II. 4: Ἴβηρες γοῦν οἱ πάλαι καὶ Τυρρηνοὶ καὶ Σαβῖνοι Ῥωμαῖοι καλοῦνται.

9) A se vedé maĭ sus p. 692 seqq.

Arimiĭ de la Dunărea de jos ne maĭ apar la autoriĭ romanĭ şi sub numele de Arimphaei; la Herodot Ὀργιεμπαῖοι.

Despre aceştia scrie Pliniu: Acolo, unde se termină catena munţilor Rhipaei (adecă în apropiere de Marea nĕgra), aflăm, că locuesc óre-carĭ Arimphaei [1]), un popor, ce nu se deosebesce de Hyperboreĭ. Arimphaei locuesc prin pădurĭ; se nutresc cu fructele arborilor, şi aŭ moravurĭ blânde. Din care causă, eĭ sunt consideraţĭ ca sfinţĭ chiar şi de triburile barbare ale populaţiunilor vecine, carĭ nu le fac nicĭ un rĕŭ, nicĭ lor, nicĭ acelora, carĭ vin sĕ-şĭ caute un asil la dênşiĭ. Ér dincolo de Arimphaei, pe câmpiĭ deschise, locuesc Scyţiĭ şi Cimeriĭ [2]).

În acéstă notiţă etnografică, terminul de Arimphaei este numaĭ o simplă transformare fonetică în loc de Arimnaei. Un sat românesc din Bănat, Ramna, ne apare în documentele istorice şi sub forma de Rampna şi Rafna [3]).

În fine, Arimiĭ, vechiĭ locuitorĭ aĭ Dacieĭ, maĭ eraŭ numiţĭ Rumonĭ şi Rumunĭ. Acésta resultă din numele principeluĭ dac Rumon [4]) şi din numele localităţiĭ Sclavinum Rumunnense [5]), astă-ḑĭ Slăvenĭ în jud. Romanaţĭ. Originea acestor forme este în tot casul anterióră ocupaţiuniĭ romane [6]).

Venim acum la tradiţiunile poporuluĭ român cu privire la făimoşiĭ Arimĭ, ce locuise o-dată pe teritoriul Dacieĭ vechĭ.

Unele din aceste tradiţiunĭ ne înfăţişéză pe Româniĭ de astă-ḑĭ ca autochtonĭ la Carpaţĭ şi la Dunărea de jos, ca descendenţĭ aĭ unuĭ popor vechiŭ, numit Râmlenĭ şi Râmnĭ, carĭ locuise o-dată în regiunile acestea.

«Româniĭ», ne spun aceste tradiţiunĭ, «nu aŭ venit de nicăirĭ, ci s'aŭ pomenit aicĭ» [7]) — «Româniĭ, de când sunt eĭ, aŭ stat tot pe aceste locurĭ» [8])

---

[1]) O cétă de moşnenĭ din (j. Buzĕŭ) maĭ pórtă şi aḑĭ numele de Rîmbeĭ (Iorgulescu, Dict. geogr. 150. 561.

[2]) **Plinii** lib. VI. 14. 2: Ibique (ubi Rhipaeorum montium deficiunt juga) Arimphaeos quosdam accepimus, haud dissimilem Hyperboreis gentem. Sedes illis nemora, alimenta baccae, capillus juxta feminis virisque in probro existimatur: ritus clementes. Itaque sacros haberi narrant, inviolatos esse etiam feris accolarum populis: nec ipsos modo, sed illos quoque qui ad eos profugerint. Ultra eos plane jam Scythae, Cimmerii etc.

[3]) **Pesty**, A Ször. Bánság. II. p. 470.

[4]) **Ammiani** lib. XVII. c. 12: Duxerat (Zizais)..... cum ceteris Sarmatis etiam Rumonem et Zinafrum, et Fragiledum subregulos (a. 358 d. Chr.)

[5]) **Jornandis** De Get. orig. c. 5: a Civitate nova et Sclavino Rumunnensi, et lacu qui appellatur Musianus, usque ad Danastrum.

[6]) A se vedé capitulele următóre.

[7]) **Densuşianu**, Cest. ist. Respunsurĭ. Com. Michăescĭ (Muscel).

[8]) Ibid. com. Jorescĭ (Covurluĭ).

— «eĭ sunt aicĭ de la începutul lumiĭ» [1], — că «sĕmênța nóstră este de la uricșĭ» [2] — și în fine, că «Româniĭ de astă-dĭ s'aŭ numit maĭ înainte Râmnĭ și Râmlenĭ» [3].

Sub numele de Râmlenĭ ne apar Româniĭ de la Carpațĭ și în fragmentele, ce ne aŭ maĭ rĕmas din poesia nóstră vechiă eroică. În orațiunile, ce se țin la nunțile țĕrănescĭ — după un rit vechiŭ, numit «lege românéscă», — colăceriĭ mireluĭ, ne spun în dialogurĭ rimate, că eĭ sunt voinicĭ de călărime, că vin pe caĭ maĭ iuțĭ ca smeĭ, cu capete de leĭ (grifonĭ), și că sunt ostenĭ, carĭ se chiémă Râmlenĭ [4].

În cântecele bĕtrânescĭ, Iovan Iorgovan, unul și același cu Hercule din timpurile pelasge, este numit «ficior de Râmlean» [5] și «căpitan Râmlean» [6]. În alte variante, epitetul sĕŭ de Râmlean este înlocuit prin cuvintele maĭ ușor de ințeles «Român» [7] și «mocan».

Aceștĭ Râmlenĭ, din tradițiunile poporale române, nu aŭ de a face nimic, cu vechiĭ locuitorĭ aĭ Romeĭ, nicĭ cu vechiĭ cetățenĭ aĭ imperiuluĭ roman; eĭ representă după ideile poporuluĭ român numaĭ o naționalitate străvechiă și autochtonă a acestor țĕrĭ.

Cuvêntul Râmlean din punctul de vedere al etimologieĭ sale, este numaĭ o transformare fonetică a terminuluĭ vechiŭ de Râmnean.

Trecerea luĭ *n* în *l* și a luĭ *l* în *n* este unul din fenomenele vechĭ ale limbelor romanice [8]. O localitate din Bănat, numită adĭ Radimna, ne apare în documentele istorice și sub forma de Radumlya [9].

Terminul de Râmlean era cunoscut în imperiul roman încă înainte de invasiunea Slavilor.

Pe o vechiă inscripțiune din museul Capitolin ne apare un Hercoles Romanillianus [10]. Este acelașĭ epitet de Râmlean, pe care î-l are Iovan Iorgovan, séŭ Hercule, și în cântecele eroice ale poporuluĭ român. O loca-

---

[1]) Ibid. com. Cosmescĭ (Tecuciŭ).

[2]) Ibid. com. Bordeiul-verde (Brăila), Podenĭ (Prahova).

[3]) **Densușianu**, Cest. ist. Respunsurĭ. Com. Drajna de sus (Prahova).

[4]) **Marianu**, Nunta la Românĭ, pag. 476. 480.—**Teodorescu**, Poesiĭ pop. 177.

[5]) **Teodorescu**, Poesiĭ pop., p. 419.

[6]) **Alecsandri**, Poesiĭ pop., p. 14.

[7]) Gazeta Transilvanieĭ, Nr. 140 din 1894.

[8]) **Schuchardt**, Vokal. d. Vulgärlat., I. 143: Uebertritt des *l* in *n* und des *n* in *l* ist in den romanischen Sprachen häufig.

[9]) **Pesty**, Krassóvármegye, Tom. II. 15.

[10]) **Guasco** Mus. Capit. I. 60. nr. 30 (Orell. nr. 1607).—**Fabretti**, Corp. inscr. ital. p. 584.

litate numită Romulianum [1]) esista în Dacia ripensă și alta cu numele de Ramlum în Thracia.

Arimiĭ de la Dunăre, după cum am vĕḑut, aŭ fost numițĭ în anticitatea grecéscă și Armenĭ.

Forma acesteĭ numirĭ ni s'aŭ maĭ păstrat încă până astă-ḑĭ. Cu deosebire în Moldova, numele de Armanĭ și Armenĭ este aplicat la locuitoriĭ «dintre bălțĭ», séŭ din delta Dunăriĭ [2]).

În unele tradițiunĭ și legende, făimoșiĭ Arimĭ de la Dunărea de jos ne maĭ apar și sub numele de Rohmanĭ, Rocmanĭ, Rogmanĭ și Rachmanĭ.

Aceștĭ Rohmanĭ, după cum ne spun tradițiunile țĕranilor din Bucovina și Moldova, aŭ fost Românĭ, ca și noĭ. Eĭ aŭ avut o-dată țéra lor numită Țéra Rohmanilor, care era situată spre miéḑă-ḑi de Moldova [3]), și nu tocmaĭ departe [4]). Eĭ aŭ fost ómeniĭ din vechime, pe carĭ i-aŭ înlocuit Româniĭ de astă-ḑĭ [5]).

Un anumit trib din aceștĭ Rohmanĭ forma o clasă socială deosebită. Ducând o viéță ascetică, eĭ credeaŭ, că vor ajunge la o viéță eternă. Aceștĭ Rohmanĭ sunt înfățișărĭ ca un fel de eremițĭ, ómenĭ de o pietate și bunătate deosebită, venerabilĭ și sfințĭ, carĭ maĭ trăesc încă și astă-ḑĭ. În memoria lor, țĕraniĭ românĭ din Moldova, din Besarabia și Bucovina serbéză a șéptea ḑi după Pascĭ, sub numele de Pascile Rohmanilor [6]). Eĭ locuiesc lângă gurile rîurilor, ce curg din Moldova — lângă apele cele marĭ, în carĭ se vérsă tóte rîurile — în ostróvele mărilor — séŭ în o pustietate de pe țĕrmuriĭ măriĭ; eĭ nu aŭ case, ci trăesc sub umbra arborilor, se nutresc cu pómele pustiuluĭ, se întâlnesc cu femeile lor numaĭ o singură dată pe an, atuncĭ petrec 9 ḑile împreună, apoĭ éră și se despărțesc și trăesc deosebițĭ, bărbațiĭ în o

[1]) **Aur. Victor**, Epit. 40.

[2]) **Tocilescu**, Materialurĭ folkl. I. 1319:

Vĕd o fată di arméncă.
Nu-ĭ arméncă-ĭ Moldovéncă,
Moldovéncă dintre bălțĭ.

O tradițiune analógă ni se comunică din jud. Constanța, com. Dăienĭ: «Se spune de bĕtrânĭ, că aicĭ (în Dăienĭ) eraŭ maĭ înainte nisce ómenĭ numițĭ Armenĭ» (Cest. ist. Resp.) Numele de Arman sinonim cu Român î-l aflăm și într'un cântec epic din Moldova:

La crâșmuța de sub dél
Bea Bugcan și Vărgan
Cu treĭ fete de arman
Și una de Moldovan.

Sevastos, Cântece mold. 1888. p. 385.

[3]) **Densușianu**, Cest. ist. Resp. com. Bogdănescĭ (Tutova).

[4]) Ibid. com. Christescĭ (Sucéva).

[5]) Ibid. com. Golăescĭ (Iașĭ).

[6]) **Marianu**, Sĕrb. la Rom., vol. III, p. 171 seqq. — **Miklosich**, Wand. d. Rum. 18.

parte, femeile în altă parte. Aceștĭ Rohmanĭ anachoreţĭ î-șĭ petrec viéţa lor maĭ mult în devoţiunĭ religióse; sunt ómenĭ fórte bunĭ, și cu moravurĭ blânde, din care causă se numesc «Bunĭ» [1]) și «Blăjinĭ»; eĭ sunt ferițĭ de orĭ-ce pĕcat, nu fac stricăciunĭ nimĕnuĭ, dar nicĭ pe eĭ nu-ĭ supĕră nimenĭ; și fiind-că sunt sfinţĭ, eĭ merg după mórte de a dreptul în raiŭ și se numesc «Fericiţiĭ Blajinĭ». Rohmaniĭ aveaŭ o presimţire de césul morţiĭ; se pregătiaŭ singurĭ pentru ultimul moment al vieţeĭ lor; se îmbrăcaŭ în haine de mórte, veniaŭ preoţiĭ, rudele și pretiniĭ, se făcea ceremonia de despărţire; apoĭ acela, căruĭ i-a sosit césul, trecea singur după un dél cu trup cu tot, ér ceĭ alalţĭ se întorceaŭ acasă [2]).

Acéstă legendă, conţine după cum vedem, elemente importante istorice. Rohmaniĭ ceĭ bunĭ, evlavioșĭ și sfinţĭ, pentru carĭ ţĕraniĭ românĭ din Moldova, din Besarabia și Bucovina maĭ aŭ și astă-ḑĭ un respect religios, se vĕd a fi unul și acelașĭ popor cu Arimphaei luĭ Pliniu [3]) și Mela [4]), carĭ locuiaŭ prin pădurĭ, se nutriaŭ cu fructele arborilor; carĭ îșĭ petreceaŭ viéţa numaĭ în rugăciunĭ și în adorarea ḑeilor, și eraŭ consideraţĭ ca sfinţĭ, chiar și de triburile barbare ale popórelor vecine; sunt aceiașĭ cu Hyperboreiĭ religioșĭ de lângă munţiĭ Rhipaei, carĭ trăiaŭ un lung véc de anĭ, și când viéţa li se părea o sarcină grea, eĭ făceaŭ ultimul ospĕţ, se îmbrăcaŭ într'un lux bĕtrânesc și apoĭ se aruncaŭ de pe stâncĭ în mare [5]).

După alte legende locuinţele Rohmanilor se aflaŭ la Macarele [6]), înţelege Μακάρων νῆσοι, insulele Fericiţilor.

Între tóte insulele «fericite» ale anticităţiĭ, cea maĭ sfântă și cea maĭ celebră a fost, după cum scim, insula Leuce, de lângă gurile Dunăriĭ, astă-ḑĭ insula Șerpilor [7]). Leuce a fost insula consecrată eroilor pelasgĭ [8]). Aicĭ petreceaŭ, sufletele fericite ale luĭ Achile, Patroclu, Aiax ș. a.

Alte urme despre locuinţele Arimilor la Carpaţĭ și Dunărea de jos ni se presintă în terminologia topografică. Din aceste notăm aicĭ numaĭ următórele:

---

[1]) Cf. Buonomae (Orph. Arg. v. 1045) și Euergetae (Făcătorĭ de bine) la Steph. Byz.

[2]) Ibid. com. Bolescĭ (Roman).

[3]) **Plinii** lib. VI. 14. 2.

[4]) **Melae** Orb. Descr. lib. I. 2. 19.

[5]) **Plinii** lib. XXVI. 11. 12. — **Melae** lib. III. 5.

[6]) **Densușianu**, Cest. ist. Respunsurĭ. Com. Dolhescii marĭ (Sucéva).

[7]) **Plinii** lib. IV. 27. 1: eadem Leuce et Macaron appellata. — **Rufi** Descr. Orb. v. 723: Leuce sedes animarum.

[8]) **Dionysii** Orb. Descr. v. 543. — Cf. **Diod. Sic.** lib. II. 47. — **Prisciani** Periegesis v. 557—561.

Râma (Rîma), sat (Vâlce).
Râma, pĕrĕŭ (Gorj).
Râmna, 2 sate (Râmnicul-sărat).
Ramna a. 1475, 2 sate (Bănat).
Râmescĭ, 2 comune (Vâlce).
Rama, cătun (Brăila).
Rymna, localitate, 1274 (Gömör, Ung.)
Rima-Szombat, séŭ Rimanska Sobota, oraş lângă rîul Rima (Gömör, Ungaria).
Rigmanĭ, s. (Transilvania).
Roma, cătun (Buzĕŭ).
Romlia, etim. Romnia, s. (Transilv.)
Romos, în documentele medievale Rams [1]), s. (ibid).
Romosz şi Wolczek, 2 cătune apropiate (Sokal, Galiţia).
Rum, oraş (Vasvár, Ungaria).
Ruma, orăşel (Sirmiu, Ungaria).
Rumno, s. (Rudki, Galiţia).
Rumno, moşiă (ibid.).
Arămescĭ, 3 sate în Moldova.
Oromescĭ, cătun (Argeş).
Haram (Aramĭ), a fost în sec. XIV oraşul principal al unuĭ districtus valachicalis din Bănat [2]). În apropiere pe ţĕrmurele Serbieĭ se află ruinele unuĭ castel numit Ram [3]).
Arimănésa, loc (Brăila).
Armeniş (Armenys), s. (Bănat).
Ormeniş, s. (Transilvania).
Râşca, etim. Râmsca, maĭ multe sate în Transilvania şi România. Lângă satul Râsca din jud. Romanaţĭ se află ruinele vechiuluĭ oraş dacic, numit Romula în geografia oficială romană.
Râşcanĭ, 4 sate în Moldova [4]).

Diferinţele de forme sunt numaĭ simple dialectale [5]).

Legendele şi tradiţiunile Germanilor ne spun de asemenea, că locuinţele urieşilor vechĭ se aflaŭ în ţinuturile numite Runtalo, Rimlo (Rim-land) şi Rimis [6]); ér Hrîmnir, Hrîmgrîmr, Hrîmgerdr, sunt nume propriĭ de Giganţĭ [7]).

---

[1]) Numirile cu *s* séŭ *ş* final (Romos, Armeniş, Ormeniş) sunt forme rĕmase din timpurĭ antice, când se pronunţaŭ de regulă cu o propoşiţiune, ad Romos, in Armenis, ca în Tarquinios (Italia), Remis în loc de Remi (Gallia), Petris (Dacia).

[2]) În idiomele vulgare ale limbeĭ latine încă aflăm aspiraţiunea vocalelor la inceputul cuvintelor, maĭ cu sémă sub influenţa luĭ *r*, p. e.: harena, harida, harundo, haruspex, hircus, honerare etc.

[3]) Aram şi Arim, numele unuĭ eroŭ naţional în poesia poporală română (Teodorescu, P. p. 627. — Hasdeu, Dict. II. 1660). În aceleaşĭ cântece vechĭ, voinicii, carĭ luptă sub ordinele eroluĭ, sunt numiţĭ Haraminĭ («Voĭ vitejilor, Haraminilor»; «Voĭ voinicilor, Haraminilor». Alecsandri, Poesiĭ pop. 64 – 69). Acest termin desemna la început naţionalitatea ómenilor, ce devenise renumiţĭ prin virtuţile lor ostăşescĭ; însă de la finele evuluĭ de mijloc încóce sub numele de haraminĭ (serb. haramija) se înţelegeaŭ cetele de haiducĭ din peninsula balcanică, carĭ făceaŭ incursiunĭ şi luptaŭ pe socotéla lor propriă.

[4]) Pe o inscripţiune romană de la Igliţa T. Rascanius Fortunatus (C. I. L. III. nr. 6203).

[5]) Acelaşĭ caracter etnic î-l aŭ şi numirile de jocurĭ ţĕrănescĭ: Romnia în Ţéra-românéscă (Jipescu, Opincaru, 52), Armănésca şi Arminésca în Moldova (Sevastos, Nunta, 280).

[6]) Mitth. d. C.-Commission z. Erforsch. d. Baudenkm. XV. Wien, (1870), 143.

[7]) Grimm, D. Myth. I. (1854), 498: heissen alle riesen hrîmthursar (Râmĭ-tursenĭ).

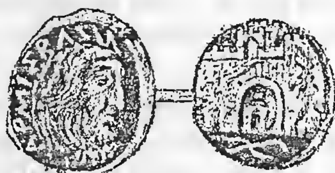
Monetele archaice ale Daciei. Seria Armis.

A. *Monetele cu legenda* ΑΡΜΙΣ și ΣΑΡΜΙΣ ΒΑΣΙΛ(εως).

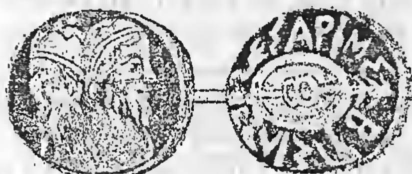
Esistența unor monete vechĭ cu legendele ΑΡΜΙΣ și ΣΑΡΜΙΣ a fost cunoscută archeologilor și istoricilor Transilvanieĭ încă pe la finele sec. al XVI-lea. Esemplarele, de carĭ fac amintire autoriĭ de peste Carpațĭ, sunt următórele:

1. O monetă de argint, despre care raportéză archeologul transilvan Steph. Zamosius (sec. XVI-lea), că din causa vechimiĭ era atât de ștérsă, încât se cunosceaŭ numaĭ puține litere, dar și acelea róse (numisma argenteum, annis ab hinc plus quam 160 Zamosio in Dacia visum, ita tamen vetustate detritum, ut paucas literas graecas, easque abrasas haberet: ΑΡΜΙΣ ΣΙΛΕ. — Benkö, Transsilvania, Ed. 1778, pag. 10). Se pare, că despre aceeașĭ monetă scrie Troester (Dacia, Nuernberg, 1666, 129): «Da auch dieses Königes Sarmitz Müntz noch gefunden wird, mit der Überschrift: ΣΑΡΜΙΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣ. Auf der andern Seiten ist eines wilden Schweins Kopff gepräget, der in dem Rüssel einen Pfeil hält. Zamosius». Soterius (sec. XVIII) încă amintesce, că moneta luĭ Sarmis avea ca emblemă un porc sĕlbatic cu o săgétă în gură (Schmidt, Die Geten und Daken, p. 60).

2. O monetă de aur, descoperită în 1826 pe câmpurile de arătură de la Turda (Fig. 243). *Av.* Un tip cu barbă; legenda ΑΡΜΙΣ ΒΑΣΙΑ(εως). — *Rev.* Perspectiva uneĭ vaste cetățĭ cu murĭ construițĭ din pétră tăiată; înaintea porțiĭ semnul svasticeĭ, după cum se vede adese orĭ pe teracotele de la Troia; în drépta figura de jumĕtate a unuĭ boŭ cu capul ridicat în sus.

243. — O vechiă monetă de aur cu legenda ΑΡΜΙΣ ΒΑΣΙΑ descoperită în a. 1826 la Turda în Transilvania. După Hene, Beyträge z. dacischen Geschichte. Tab. 1.

244.—Altă monetă antică de aur cu legenda ΣΑΡΙΜΣ ΒΑΣΙΑ descoperită în a. 1826 la Turda în Transilvania. După Hene, ibid. Tab. 1.

3. O monetă de aur descoperită în a. 1826 la Turda (Fig. 244). *Av.* Un tip cu dóue fețe, fără epigrafă. *Rev.* O bróscă țestósă, ale căreĭ picióre dinainte se confundă în parte cu dóue litere din legenda ΣΑΡΙΜΣ ΒΑΣΙΑ(εως).

4. O medaliă, aur (calitate transilvană), care pe la a. 1848 se afla în colecțiunile conteluĭ Eszterhazy din Viena, descoperită, după cum ne spune archeologul Neigebaur, la Grădisce (Sarmizegetusa) în Transilvania. Despre acéstă medaliă, Neigebaur a făcut o comunicare în ședința Institutuluĭ archeologic din Roma la 4 Febr. 1848 (Bulletino dell' Istituto di coresp. arch. a. 1848, p. 50). Acéstă medaliă avea legenda: ΣΑΡΜΙΣ ΒΑΣΙΑ și ca simbol o bróscă țestósă. Diametrul era de 1 deget (1 Zoll) și grosimea de $^1/_4$ deget (Neigebaur, Dacien, p. 39).

5. O monetă de aur în greutate cam de treĭ ducațĭ representând: *Av.* Un cap cu legenda ΣΑΡΜΙΣ ΒΑΣΙΛΕΩΣ. *Rev.* Un templu avênd în lăuntru un altar, pe care arde focul; de o parte o figură umană, de alta un asin, jos dóue cuțite (Arneth, Sitz.-Ber. Akad. d. Wiss. Phil.-hist. Cl. VI B. 307).

6. O monetă de argint. *Av.* Un cap cu dóue fețe, cam în forma cum este representat Ianus. *Rev.* ΣΑΡΜΙΣ ΒΑΣΙΑ. O bróscă țestósă, pe care se vede un scut și pe scut o lance. De ambele laturĭ Σ (Arneth, Sitz.-Ber. ibid.).

7. O altă monetă, care face parte din acéstă grupă, se află astă-ḑĭ în colecțiunile museuluĭ de la Gotha și represintă ca tip un cap cu dóue fețe, ér pe avers pórtă o monogramă, ce pare a fi ☧ (Kenner, Wien. Num. Zeitschr., XXVII B., 71). Acéstă monogramă ar conținé ast-fel literele ΑΡ. ΑΓ. (Ἀρμῆς ἀγήτωρ = ἡγήτωρ). Ultimul cuvênt, cu înțelesul de *dux*, este epitetul homeric al luĭ Hermes séŭ Armes (Hymn. in Merc. v. 14. — Cf. Paus. VIII. 31. 7).

După cum vedem din aceste date, pe carĭ le aflăm la autoriĭ de peste Carpațĭ, monetele cu legenda ΑΡΜΙΣ ΒΑΣΙΑ se deosebesc prin tipurile, prin legendele, prin metalul din carĭ sunt fabricate, și prin greutatea lor, de monetele cu inscripțiunea ΣΑΡΙΜΣ, orĭ ΣΑΡΜΙΣ ΒΑΣΙΑ; ast-fel, că noĭ avem aicĭ dóue varietățĭ de monete, cu tipurĭ și legende diferite, ce se refer la unul și același rege. Din punct de vedere onomastic, Armis și Sarmis este același nume, *S* de la început fiind numaĭ o simplă aspirațiune dialectală.

Archeologiĭ și istoriciĭ transilvanĭ, Zamosius, Soterius, Hene și Neigebaur, aŭ considerat esemplarele, pe carĭ le vĕḑuse, ca autentice, atribuindu-le luĭ Sarmis, întemeiătoriul presupus al Sarmizegetuseĭ, identic cu Syrmus, regele Triballilor și al Geților, care avuse un rĕsboiŭ cu Alesandru cel Mare lângă Dunăre.

În a. 1851 consiliarul Arneth face o comunicare Academieĭ de sciințe din Viena despre monetele cu legenda ΣΑΡΜΙΣ, pe carĭ dênsul le consideră de false; însă fără sĕ ne indice urmele reale ale uneĭ falsificărĭ, fie în ce privesce technica fabricațiuniĭ, calitatea metalelor, orĭ forma tipurilor și caracterul literelor. Singurul motiv, pe care-l vedem esprimat la Arneth, că nu cunóscem până astă-ḑĭ nicĭ un rege dac cu numele Sarmis, nu se póte considera ca decisiv. Câte monete antice, cu nume de regĭ și de principĭ necunoscuțĭ, nu s'aŭ descoperit până astă-ḑĭ în diferite părțĭ ale lumiĭ, fără ca sĕ putem susținé din punct de vedere istoric, că tóte aceste esemplare sunt apocrife.

In ce privesce cestiunea autenticitățiĭ acestor monete, maĭ este de lipsă sĕ relevăm aicĭ, că în Transilvania, cel puțin până la mijlocul seculuiuĭ trecut, nu a esistat nicĭ un comerciŭ cu monete false antice, fiind-că, după cum observă fórte just Troester, în regiunile aceste, se descoper în continuu așa de multe monete antice, prin ruinele cetăților, pe câmpurile de arătură și prin viĭ, încât le scot din pământ, nu numaĭ ómeniĭ cu plugurile, dar și porciĭ când rîméză.

Despre monetele cu numele ΑΡΜΙΣ, carĭ încep sĕ ne fie cunoscute încă de pe la finele sec. XVI-lea, Arneth nu face nicĭ o amintire.

Monetele cu legendele ΑΡΜΙΣ și ΣΑΡΜΙΣ ΒΑΣΙΛ(εως) nu constitue o grupă isolată în numismatica vechiă a Dacieĭ; din contra ele formézá numaĭ o verigă importantă din o lungă serie de monete ante-romane ale acesteĭ țĕrĭ, carĭ ne înfățișéză sub diferite forme tipul și atributele regeluĭ divinisat Armis.

În deosebĭ tipul cu dóue fețe i-l aflăm reprodus și pe alte monete vechĭ ale Dacieĭ și Gallieĭ; ér brósca țestósă și verul erymantic sunt simple simbóle astronomice, ce ni se presintă și în numismatica altor triburĭ pelasge stabilite în Gallia, Italia și Pelopones.

Numele Armis, ce-l aflăm pe dóue esemplare din monetele specificate maĭ sus, maĭ este și astă-dĭ usitat la țĕraniĭ românĭ de pe teritoriul vechiĭ Sarmizegetuse, sub forma de Armie ca nume personal și Armioniŭ ca nume familiar (în particular în comunele Grădisce, Rea, Ostrov, Păucinescĭ, Ciula, Ciulișóra).

Din punct de vedere istoric, esistența unuĭ vechiŭ rege al Dacieĭ cu numele de Arimus, séŭ Armes, este afară de orĭ-ce îndoiélă. Logograful Xantos, care trăise pe la a. 500 a. Chr. ne spune, că peste regiunile, unde Typhon purtase rĕsboiŭ cu deiĭ, domnise un rege cu numele de Arimus (Arimûn) (Fragm. Hist. gr. I. 37. fr. 4). După cum scim, luptele cele seriόse ale Titanilor și Giganților cu noul stăpânitoriŭ al Olympuluĭ se întêmplase pe teritoriul din nordul Thracieĭ, în apropiere de σιδήρειαι πύλαι, séŭ Porțile de fer (Il. VIII. 15). În acéstă parte a lumiĭ vechĭ domnise așa dar regele Arimus. Despre acelașĭ rege ne vorbesce și Valeriu Flac, unul din preoțiĭ însărcinațĭ cu păzirea cărților sibyline. În Argonauticele sale, Valeriu Flac amintesce de un Armes din Scyția, adorat ca deŭ de populațiunile pastorale ale acestor ținuturĭ, și care devenise făimos prin actele sale de violență și prin deprinderile sale fraudulóse de a răpi ciredile și turmele de oĭ ale altora (Arg. VI. v. 530).

245. — Statuetă de bronz înfățișând pe tênĕrul Hermes (Armes) cu brósca țestósă în mână. Mărime originală [1]). După Arch.-epigr. Mitth. II. Taf. V.

Acéstă tradițiune, o aflăm maĭ pe larg desvoltată în literatura epică grecéscă, ce se refere la Hermes, deul cel vechiŭ al păstorilor pelasgĭ, numit în poemele homerice și Hermias, Hermeas, ér la Hesiod Hermaôn. Imnul luĭ Homer în onórea luĭ Hermes ne înfățișéză acéstă legendă sub forma următóre. Hermes, mesagerul deilor și autorul lucrurilor folositóre, a fost fiul nimfeĭ Maia, un copil astut, înșelătoriŭ cu vorbe dulcĭ, prădătoriŭ, lotru de boĭ, spionătoriŭ în timpul nopțiĭ și pânditoriŭ pe la porțĭ. Hermes născut diminéța, se ridică în aceeașĭ di séra din légăn, merge în ascuns la pășunile luĭ Apollo și-ĭ fură ciredile cele admirabile de boĭ cu capetele ridicate în sus. Întorcându-se înapoĭ la mama sa, Hermes află înaintea pesceriĭ, în care se născuse, o broscă țestósă de munte (χέλυς ὄρεσι ζώουσα). Tênĕrul deŭ consideră acéstă întêmplare, ca un bun auguriŭ, ridică de jos brósca, o despoiă de țestul, séŭ de scutul sĕŭ, din care apoĭ face o liră frumos sunătóre.

---

[1]) Acéstă statuetă a fost descoperită la Ó-Szöny lângă Komorn (Brigetio), în părțile de sus ale Pannonieĭ, peste carĭ domnise Dacĭĭ în timpurile luĭ Boerebista. În templul luĭ Apollo din Argos, încă se afla o statuă, ce represenia pe Hermes, meditând sĕ facă o liră din brósca țestósă (Pausania, II. 19. 7).

Resultă aşa dar din legenda, ce o aflăm la Homer, că ḑeul Hermes, care avuse un rol aşa de însemnat în cultul Pelasgilor din părţile de rĕsărit ale Europeĭ, este unul şi acelaşĭ cu Armes, ḑeul populaţiunilor pastorale ale Scyţieĭ, despre care ne face amintire Valeriu Flac; că este unul şi acelaşĭ cu Armis, séŭ Sarmis, figurat pe monetele, despre carĭ am vorbit maĭ sus, şi carĭ ne presintă atributele caracteristice ale ḑeuluĭ Hermes, un boŭ cu capul ridicat, o bróscă ţestósă şi un porc sĕlbatec.

Patria ḑeuluĭ Hermes, adorat de Pelasgiĭ meridionalĭ, a fost, după legendele cele maĭ vechĭ în nordul Thracieĭ lângă Oceanos potamos, unde se născuse toţĭ ḑeiĭ (Hom. Il. XIV. 201). Mama sa este nimfa Maia, fica titanuluĭ Atlas, a puterniculuĭ rege hyperboreŭ; ér tatăl sĕŭ a fost Ζεύς αἰγίοχος, marele ḑeŭ al Dacieĭ, despre care am vorbit maĭ sus (pag. 226), unul şi acelaşĭ cu I. O. M. Despre Hermes ne maĭ spune Homer, că dênsul cânta şi glorifica cu o voce plăcută pe γαῖα ἐρεμνή, în care se născuse ḑeiĭ; că în urmă împăcându-se cu Apollo pentru boiĭ, ce-ĭ furase, acesta i dărui o vargă de aur cu treĭ foĭ, simbol al prosperităţiĭ şi al tuturor succeselor. Din acéstă causă, Homer i maĭ atribue luĭ Hermes şi epitetul de χρυσόῤῥαπις (etim. de la χρυσός aur şi ῥάβδος vargă), un termin, care după forma sa şi după modul, cum ceĭ vechĭ sciaŭ sĕ făurésca epitetele, se pare a ascunde numele dinastieĭ dace, Zarabi (Jorn. Get. c. 5). În vechia literatură epică, Hermes maĭ are epitetele caracteristice de ἐριούνιος, aducătoriŭ de bine; δίκαιος, făcătoriŭ de dreptate. El maĭ este numit ὁρμαίνων δόλον, care meditéză la înşelăciunĭ; ἡγήτωρ ὀνείρων conducătoriul viselor, de fapt însă ἡγήτωρ Ὀνείρων, Ducele Onirilor (înţelege Arimilor). După Argonauticele luĭ Orpheu, poporul Onirilor, ὁ δῆμος Ὀνείρων, î-şĭ avea locuinţele sale în apropiere de oraşul cel întărit cu murĭ Ἑρμιονία (Hermionia), situat lângă munţiĭ Ripheĭ (Orph. Arg. v. 1142. — Cf. Odyss. XXIV. v. 12. — Dionys. Per. v. 714).

Urme despre un cult fórte vechiŭ în onórea divinităţiĭ Armin maĭ esistă şi astă-ḑĭ la Carpaţĭ. Prima ḑi a luneĭ luĭ Maiŭ este una din cele maĭ solemne sĕrbătorĭ poporale ale păstorilor şi ţĕranilor românĭ din Transilvania şi Bănat. Ea se celebréză cu riturĭ tradiţionale ante-creştine şi are numele de Arminden. Cuvêntul se vede a fi compus din Armin şi den, fórte probabil cu înţelesul de aniversarea morţiĭ luĭ Armin (Cf. lat. feriae denicales; gr. θανή, mórte). Părinţiĭ bisericeĭ creştine consecrară acéstă ḑi profetuluĭ Ieremiă. Pe teritoriul Sarmizegetuseĭ, sĕrbătórea cea mare a Armindenuluĭ se celebréză la Densuş, unde maĭ esistă până astă-ḑĭ cel maĭ vechiŭ monument architectonic al Transilvanieĭ, un mausoleŭ de formă ante-creştină, a căruĭ istoriă nu o cunóscem, dar care se vede, că a fi fost restaurat în cursul evuluĭ de mijloc tot în stilul antic. În ajunul acesteĭ sĕrbătorĭ se înfige în pămênt lângă pórta fie-căreĭ case românescĭ o prăjină lungă de fag, séŭ de stejariŭ, cu crengĭ şi frunḑe la vêrf, numită de asemenea arminden. Ea rĕmâne lângă stâlpul porţiĭ până când se seceră grâul, séŭ se face cea de ântâiŭ pâne nouă; atuncĭ de regulă, femeile române, în semn de mulţămită luĭ D-ḑeŭ, fac o pogace cóptă în ţest, ars cu lemne din arminden. In Attica şi Arcadia, unde elementul pelasg rĕmase mult timp preponderant, sĕrbătorile poporale în onórea luĭ Hermes se numiaŭ Ἑρμαῖα; la porţile edificielor publice şi ale caselor private se puneaŭ stâlpĭ séŭ armindenĭ, numiţĭ Ἑρμαῖ (Ἑρμῆς στροφαῖος, Ἑρμῆς ὁ πρὸς τῇ πυλίδι). Maĭ notăm aicĭ, că numele de arminden pentru stâlpiĭ luĭ Hermes era cunoscut şi în anticitate. Autoriĭ grecescĭ însă transformară acest cuvênt în Ἑρμαθήνη, cu înţelesul de statuă séŭ pilastru, ce înfăţişa lângă o-laltă, capul luĭ Hermes şi al Atheneĭ (Cf. Cic. ad Att. I. 9). In ce privesce vechile representărĭ ale luĭ Hermes, el ne apare adese orĭ figurat cu barbă, une orĭ cu dóue, treĭ

și patru capete. În cultul roman sĕrbătórea cea mare în onórea luĭ Hermes (Mercuriu) era în ḑiua de 15 Maiŭ; ér pentru Maia, mama luĭ Hermes, sacrificiile se făceaŭ în prima ḑi a luĭ Maiŭ, adecă la Arminden (Macrob. Sat. I. 12).

Despre Armes, séŭ Hermes, se păstrase unele tradițiunĭ istorice și la triburile arimice, ce emigrase de la Carpațĭ în Italia. Faunus, vechiul rege al Latinilor, a căruĭ reședință se aflase pe muntele Aventin din Roma, maĭ avea, după cum ne spune Diodor Sicul (VI. 5. 2), și numele de Ἑρμῆς (Ἑρμῆν), de sigur însă în dialectele italice sub forma de Armes și Armen. Soția luĭ Faun a fost o fată din țéra Hyperboreilor (Dionys. I. 43), și el are, în mare parte, aspectele tradiționale ale luĭ Armes [1]). Unele din monetele vechĭ ale Romeĭ pórtă pe o față tipul luĭ Ianus, pe alta tipul luĭ Hermes. Probabil, că Armes séŭ Hermes, este ḑeul ocult, sub a căruĭ protecțiune specială se afla cetatea Romeĭ (Macrob. Sat. III. 9). La Faun, séŭ la Hermes, cum î-l maĭ numesce Diodor, apeléză Numa, când voesce sĕ înduplece mânia luĭ Joe (Ovid. Fast. III. 491).

După cucerirea Dacieĭ, Hermes, séŭ Armes, rĕmase și maĭ departe o divinitate protectóră a Sarmizegetuseĭ și a întregeĭ provincie. În inscripțiunile latine însă, numele sĕŭ cel vechiŭ național, este tot-de-una înlocuit cu numele altor divinitățĭ similare romane.

Cea de ântâiŭ alusiune la vechiul fundator și patron al Sarmizegetuseĭ o aflăm în inscripțiunea monumentală a legatuluĭ imperial M. Scaurianus, despre întemeiarea colonieĭ Sarmizegetusa. Textul acesteĭ memorabile inscripțiunĭ, ast fel cum a fost copiat înainte de a. 1465, când momentul era aprópe întreg, și cum se află transcris în cele maĭ vechĭ codice epigrafice, are următórea cuprindere:

I · O · M
ROMVLO · PARENTI
MARTI · AVXILIATORI
FELICIBVS·AVSPICIIS·CAE
SARIS · DIVI · NERVAE
TRAIANI · AVGVSTI
CONDITA · COLONIA
DACICA
SARMIZ
PER
M · SCAVRIANVM p. Chr. 110.
EIVS · PRO · PR [2]).

În acéstă inscripțiune, Romulus cu epitetul de «Parens» figuréză ca o divinitate protectóre a colonieĭ Sarmizegetusa, imediat după Jupiter Optimus Maximus; ér Marte, o divinitate superióră olympică, unul din ceĭ 12 Consentes, este amintit numaĭ în locul al treilea, în urma unuĭ simplu eroŭ, séŭ semiḑeŭ, și numaĭ cu epitetul modest

---

[1]) Armes ca ḑeŭ al păstorilor și protector al turmelor avea ca simbol caracteristic dóue córne pe cap. Tot ast-fel era representat și Faunus (Val. Flacci Arg. VI. v. 530—533: inglorius Armes..... frontem cum cornibus auxit. — Ovidii Fast. III. v. 312: quatiens cornua Faunus). —Una din monetele vechĭ ale Dacieĭ (Fig. 246, nr. 11) ne înfățișéză de asemenea pe Armis cu dóue cornițe de asupra frunțiĭ.

[2]) C. I. L. vol. III. nr. 1443. — Am omis aicĭ rectificările și suplinirile luĭ Mommsen în linia 4: *ex auctoritate imp.*, și în linia 11: *leg(ionem) V. M(acedonicam)*, de óre-ce conjecturile sale adese orĭ nu aŭ fost satisfăcătóre. De altmintrelea însușĭ recunósce, că întregirea, ce o propune, cu privire la linia 11, nu are o basă destul de sigură.

de «auxiliator» Se ar păré, că vechia hierarchia dogmatică este resturnată în acéstă inscripțiune; și ne întrebăm, se póte óre, ca teologia romană, atât de severă și consequentă în forme, sĕ degradeze o divinitate olympică?

Romul, în calitate de conditor urbis (Romae), era, ce e drept, venerat cu numele «Quirinus» pe cele șépte coline de lângă Tibru. Însă nu putea sĕ esiste nicĭ un motiv religios, ca Romul sĕ fie decretat în cultul public al Dacieĭ, ca «Parens» al colonieĭ Sarmizegetusa, care nu purta nicĭ cel puțin numele adoptiv de «Romula», orĭ «Romulea». Este așa dar afară de orĭ-ce îndoiélă, că numele de «Romulus Parens» din acéstă inscripțiune se referă la altă divinitate, nu însă la «Romulus Quirinus».

Esplicațiunea acesteĭ misterióse inscripțiunĭ o putem afla numaĭ în tradițiunile religióse și istorice ale Dacieĭ. Sarmiz-egetusa purta de fapt numele luĭ Armis séŭ Sarmis, care avea un cult religios vechiŭ nu numaĭ în Dacia, dar și în Scyția, în Thracia etc. La a. 110 d. Chr. se pune fundamentul noueĭ coloniĭ. Senatul roman hotăresce a se păstra numele istoric al acesteĭ capitale, și ast-fel noua coloniă este consecrată sub numele de Sarmiz-egetusa. O-dată numele cel vechiŭ al cetățiĭ fiind adoptat, era o condițiune indispensabilă a dreptuluĭ public sacral sĕ se respecteze și drepturile vechilor divinitățĭ tutelare, cu atât maĭ mult, că în rugăciunile de evocare, se făcea acestor divinități o promisiune solemnă, că ele vor rĕmâné și pe viitoriŭ protectóre ale poporuluĭ și ale ostașilor romanĭ (Macrob. Sat. III. 9).

Legatul imperial Scaurian face în inscripțiunea de inaugurare a colonieĭ numaĭ o schimbare de formă. Numele luĭ Armis séŭ Sarmiz, al vechiuluĭ întemeiătoriŭ și patron al Sarmizegetuseĭ, a fost substituit în acéstă inscripțiune prin divinitatea equivocă a luĭ «Romulus Parens», un nume, care din punct de vedere istoric și dogmatic se referia la Armis, ér din punct de vedere politic onora pe Romul, numit de altmintrelea în legendele evuluĭ de mijloc și Armelus (Graf, Roma nella memoria del medio evo, I. p. 107). Cele-lalte divinitățĭ protectóre ale Colonieĭ Sarmizegetusa, aveaŭ de asemenea tradițiunĭ religióse la Dunărea de jos. Jupiter Optimus Maximus representa de fapt pe Ζεύς ἄριστος μέγιστος, εὐρύοπα, divinitatea cea vechiă tutelară a Dacieĭ (Vedĭ maĭ sus p. 226). O probă în acéstă privință ne sunt cele 24 inscripțiunĭ ale Cohorteĭ Ī Aelia Dacorum din Britannia, din carĭ 21 se vĕd dedicate luĭ I. O. M. (C. I. L. vol. VII, nr. 806—826, 975). În fine Marte, era ḑeul protector al câmpiilor getice (Virgiliu, Aen. III. 35: Gradivum patrem Geticis qui praesidet arvis).

Hermes, pe care Romaniĭ î-l asimilară maĭ târḑiŭ cu Mercuriu, ne maĭ apare a divinitate protectóre a colonieĭ Sarmizegetusa și pe un stâlp tetragon, séŭ pe un arminden antic (hermathene), ce a esistat în sec. XVI-lea în biserica românéscă din Hațeg cu inscripțiunea: Mercurio et Minervae dis tutelaribus (Neigebaur, Dacien, p. 88, 1; 29, 48).

Despre Hermes, ca părinte al raseĭ romane și despre raporturile sale filiale față cu Dacia maĭ avem încă o inscripțiune de o importanță deosebită, al căreĭ înțeles însă până astă-ḑĭ a rĕmas cu totul obscur. Acéstă inscripțiune pusă pe un altar votiv, s'a păstrat întrégă până în ḑilele nóstre (C. I. L. vol. III, nr. 1351, 7853).

---

[1]) Chipul tradițional al luĭ Romul se vede a fi fost representat în aceeașĭ formă, ca și al luĭ Hermes, dóue penașe pe cap. Virgil, Aen. VI. v. 779—80:

Romulus; Assaraci quem sanguinis Ilia mater
Educet: viden' ut geminae stant vertice cristae?.

Textul dedicațiunii este următoriul:

I · O · M
TERRAE · DAC
ET · GENIO · P · R
ET · COMMERC
FELIX · CÆS · N · SEr
VIL · SATO PONT NC
PROM S EX ST MIC
EX · VI ///////

I(ovi) O(ptimo) M(aximo), Terrae Dac(iae) et Genio P(opuli) R(omani) et commerci(i) Felix Caes(aris) n(ostri) se[r](vus) vil(icus) statio(nis) pont(is) Aug(usti) promot(us) ex st(atione) Mic(ia) ex vi.....

În acéstă inscripțiune Terra Dacia, Mama cea mare a timpurilor preistorice. (Cf. p. 251), identică tot-o-dată cu Maia, mama lui Hermes (Macrob. Sat. I. 12), ocupă locul vechimii și al demnității înainte de Genius Populi Romani et commercii. Ne întrebăm însă, cine este acest mare Geniŭ tutelar, fiind-că sub numele acesta după cum vedem, se vorbesce aici, numai de o singură divinitate, însă cu dóue calități principale, una ca Părinte al Poporului Roman și alta ca Părinte al comerciului. De fapt, noi avem aici o simplă perifrasă. Geniul, séŭ divinitatea, la care se refer aceste cuvinte, este Hermes (Hermias), unul și același cu Armes al Scyției și cu Armis al Sarmizegetuscĭ, numit și Romulus Parens în inscripțiunea legatului imperial Scaurian. Ne aflăm așa dar aici în fața unor tradițiuni cu forme oficiale și religióse, cari atribue vechiului Hermes, séŭ lui Armis al Daciei, onórea de Părinte al Poporului Roman.

Monetele cu inscripțiunile ΑΡΜΙΣ și ΣΑΡΜΙΣ ΒΑΣΙΛ aŭ fost, fără îndoiélă, bătute în timpurile mai târḑii ale Daciei, când Armis devenise o personalitate legendară și avea un cult religios. Tipul sĕŭ pe aceste monete ne înfățișéză numai efigia unei divinități protectóre a Daciei, a unui Domn glorios, ce a ilustrat acéstă țéră.

B. *Monetele cu legenda* A*(rmi)*S IO*(n)*.

O altă grupă de monete archaice ale Daciei, ce se descoper adese-ori în părțile de sud-vest ale Transilvaniei, sunt fabricate din aramă mestecată cu argint și puțin aur. Aceste monete se caracteriséză prin forma lor scufată, séŭ fórte concavă; aŭ un diametru de 30—36mm., o grosime de 1—2mm. și presintă o colóre galbenă-cenușiă (Fig. 246).

Cele mai multe din aceste monete ne înfățișéză pe revers, séŭ pe partea concavă, figura unui cal cu picióre de pasĕre. Călărețul este indicat în mod simbolic prin o simplă cârjă, séŭ prin un bățiŭ avĕnd un caduceu în partea de asupra, atributul principal al ḑeului Hermes. La început, varga cea de aur a lui Hermes avuse forma unei simple nuiele cu trei foi, ῥάβδος χρυσείη τριπέτηλος (Hymn. in Merc. v. 529). Mai târḑiŭ însă, acéstă vargă ne apare sub forma unei cârje pastorale (ceryx). Cele două foi superióre fură apropiate mai mult una de alta și în urmă transformate în șerpi; o alusiune la fabula, că Hermes vĕḑĕnd doi șerpi bătĕndu-se i-a despărțit cu varga sa. Sub forma acésta, după cum ne spune Pliniu (l. XXIX. 12. 2), varga lui Hermes era usitată la popórele barbare, ca simbol al reconciliării, al concordiei și al păcii. Pe unele din

246. — Vechile monete ale Dacieĭ. Grupa Armis-Ion [1]).

[1]) După Archiv d. Vereines f. siebenb. Landeskunde. N. F. XV. Bd. Taf. I—III. V. — Denkschriften d. Wiener Akademie, Phil.-hist. Cl. IX. Bd., p. 402. 9. — Alte varietățĭ din acéstă categoriă se pot vedé la Bolliac, Trompetta Carpaților, Nr. 939 din 1871, și la Froehner, La Colonne Trajane, t. I, p. VIII.

aceste monete, în locul caduceuluĭ figuréză o liră archaică cu treĭ córde, atributul musical al luĭ Hermes. Cóma caluluĭ e formată de regulă din șépte globule séŭ steluțe, numĕrul Pleiadelor, din carĭ făcea parte Maia, mama luĭ Hermes. Une orĭ aceste steluțe se vĕd grupate lângă o-laltă în forma constelațiuniĭ Pleiadelor [1]).

Adese orĭ pe reversul acestor monete ni se presintă și unele monograme, séŭ inscripțiunĭ abreviate. Literele însă aŭ de regulă o formă simbolică. Ast-fel, că una din varietățile aceste (Fig. 246, 1) ne înfățișéză pe revers un patrat lungăreț divisat de a lungul în dóue secțiunĭ ◫. De fapt, noĭ avem aicĭ o literă archaică, și fiind-că reversul acesteĭ monete pórtă ca simbol un caduceu, va trebui să considerăm maĭ ântâiŭ acest semn grafic ca un 𐌇, literă inițială din numele lui Hermes, după cum ceĭ vechĭ scriaŭ MAMϤ℈ABH = Ἑρμᾶς [2]). Pe un alt revers (Fig. 246, 7) vedem imprimată litera ◊, care sub forma acésta corespunde în prima liniă la Θ(εὸς).

Rĕmâne sĕ esaminăm acum aversul, séŭ partea convexă a acestor monete.

Pe acéstă față se vede imprimat tipul principal, un cap viril, care la primul aspect se ar păré, că a fost desemnat și gravat în un stil cu totul capricios și barbar. Însă forma acésta singulară a capuluĭ, nu se datoresce în nicĭ un cas barbarieĭ arteĭ, ci noĭ avem aicĭ un tip hieratic tradițional, compus ast-fel din maĭ multe semne și figurĭ simbolice, după nisce doctrine vechĭ metafisice.

În partea de jos a capuluĭ se vede litera ⅋ séŭ ⋀ = A, ornată cu globule séŭ steluțe (Fig. 246, 3, 8). Din aintea frunțiĭ este litera S avênd forma de la drépta spre stânga, orĭ vice-versa. Pe un alt specimen, litera A ne apare sub o formă maĭ archaică ⊤, ce corespunde la un A latin. Ast-fel că avem aicĭ dóue litere isolate, una inițială și alta finală, ce ne indică numele regeluĭ A*(rmi)*S, după cum același nume ne apare indicat și pe revers prin semnul grafic ◫ (H*[ermes]*). Maĭ esistă încă o varietate din aceste monete (Fig. 246, 3), unde înaintea luĭ A se vedé și litera ▽ (D*[eus])*, ce corespunde la ◊ (Θεὸς) de pe reversul de sub nr. 7.

Despre Hermes maĭ spuneaŭ legendele vechĭ, că dênsul a fost autorul limbeĭ vorbite; că el a dat voce celor de ântâiŭ ómenĭ, séŭ facultatea de a-șĭ esprima gândirile prin cuvinte [3]), din care causă, maĭ avea și epitetele de λόγιος și ἑρμηνεύς. Acéstă legendă teologică, care ne înfățișéză pe Hermes ca verbum, séŭ ca inteligență divină a anticitățiĭ, o vedem esprimată în un mod fórte clar pe aversul acesteĭ grupe de monete. Capul regeluĭ Armis, séŭ Hermes, este figurat aicĭ cu buzele deschise sub forma unuĭ *V* (verbum) séŭ *Λ* (λόγος), ca și cum el ar învĕța pe cineva primele elemente ale esprimăriĭ cuvintelor.

După cum vedem, cele maĭ multe din aceste monete vechĭ ale Dacieĭ, ne presintă pe avers capul hieratic al regeluĭ Armis, sub forma luĭ Ἑρμῆς ἑρμηνεύς, ér pe revers aflăm atributele luĭ Hermes ca nunțiu al ḑeilor, cârja pastorală, orĭ cârja cu formă de

---

[1]) Un caracter simbolic î-l are și forma particulară concavă a acestor monete. Avem aicĭ o emblemă teologică a brósceĭ țestóse din legenda luĭ Hermes, și într'un sens maĭ vast a bolțiĭ ceriuluĭ (Servius, Virg. Aen. I. 505).

[2]) Lenormant, L'origine et la formation de l'alph. gr., pag. 13. 25.

[3]) Hesiodi Opera et dies v. 78. — Horatii Od: I. 10. — Ovidii Fast. V. v. 669. — Macrobii Sat. I. 19.

caduceŭ şi calul sĕŭ ceresc, uşor şi repede, numit şi equus ales, Arion, Scythius, (Dupuis, Orig. d. tous les cultes, VI. 480—83).

Hermes întocmaĭ ca şi alte divinitățĭ avea în anticitate diferite numirĭ [1]. Ast-fel unele din aceste monete concave ale Dacieĭ pórtă pe avers numele luĭ A*(rmi)*S, ér pe revers numele luĭ IO*(n)* séŭ Ianus [2]. La acéstă categoriă aparține specimenul dela (Fig. 246, 6) unde monograma Ⅲ ne apare sub forma de I□ = IO. Pe un alt specimen (nr. 2) aflăm literele I□I. Este acelaşĭ nume de I□(ν), însă sub o formă mistică de ἰωή, = vox, verbum, clamor, flatus [3]. De altmintrelea chiar şi monograma ◈ (Θεὸς), de la Fig. 246, 7, ne înfățişéză sub acéstă formă şi o combinațiune din I◇ = IO(ν). În alfabetul plutaşilor românĭ de la Rucăr (j. Muscel) monograma ◈ se folosesce spre a indica numele personale, ce încep cu *Io* (Ion, Iosif).

În fine, maĭ e de lipsă să notăm aicĭ, că numele de IΩ (Ἴων) se maĭ vede indicat pe aceste monete prin semnul astronomic al cumpeneĭ ♎, şi prin forma caduceuluĭ ⚕ şi ⚕.

Afară de tipurile şi afară de legendele abreviate, despre carĭ am vorbit până aicĭ, maĭ aflăm pe aceste monete diferite simbóle astronomice, carĭ ne probéză în mod pe deplin cert, că acest Armis, representat pe monetele concave ale Dacieĭ, era una şi aceeaşĭ personalitate preistorică cu Ianus séŭ Ἴων.

Ast-fel vedem, că cele maĭ multe varietățĭ din aceste monete ne presintă pe revers un atribut cu totul particular, treĭ globule séŭ steluțe, împreunate prin o linie dréptă şi avênd forma uneĭ măciuce cu treĭ noduri o—o—o. De asemenea se vĕd şi pe avers maĭ multe globule séŭ steluțe, ce încunjură tipul luĭ Armis în formă circulară, séŭ semicirculară.

Una din constelațiunile boreale cele maĭ frumóse, a fost consecrată în anticitate luĭ Ianus şi purta numele sĕŭ. Acéstă constelațiune compusă din 25 stele visibile, se caracteriséză cu deosebire prin treĭ stele frumóse de mărime secundară, aşeḍate în liniă dréptă şi num te în era creştină bastonul luĭ Iacob.

Arabiĭ, carĭ ne-aŭ transmis în evul de mijloc cunoscințele astronomice, ce le primise în diferite timpurĭ de la Grecĭ şi de la triburile pelasge ale Asieĭ, numiaŭ întrégă constelațiunea acésta Aramech. Cu deosebire se da acest nume steleĭ celeĭ maĭ strălucitóre din cele treĭ aşeḍate în linia dréptă (Dupuis, t. VI. 411). Ast-fel sub forma de Aramech, Arabiĭ ne aŭ păstrat numele luĭ Armis, séŭ Armes, pentru constelațiunea atribuită luĭ Ianus [4].

Numele luĭ Ianus, sub forma de Ionos, ne maĭ apare şi pe altă monetă din acéstă serie.

Una din aceste varietățĭ, pe care o reproducem aicĭ sub Fig. 246, 12, ne înfățişéză pe avers tipul luĭ Armis cu buzele deschise (ἑρμηνεύς). Pe revers vedem representat pe acelaşĭ Armis în calitate de Fatuus, séŭ profet al păstorilor (Hymn. v. 566), şeḍênd pe un tron decorat cu stele, şi avênd în mâna stângă un sceptru de globule séŭ steluțe,

---

[1]) Cicero, N. D. I, 30: In Pontificum libris Deorum non magnus numerus, nominum magnus.

[2]) Archeologul Kenner din Viena, vorbind despre o serie de monete barbare, ce aparțin în mare parte Dacieĭ, constată de asemenea acelaşĭ fenomen, dóue nume pe una şi aceeaşĭ monetă (Wiener Num. Zeitschr. XXVII B. p. 71).

[3]) Constelațiunea luĭ Ianus se maĭ numia şi clamans, clamator, vociferator (Dupuis, VI. 411).

[4]) În anticitatea greco-latină numită şi Bootes (Boariul), la Hesychiu Orion.

ér in mâna dréptă ţinênd o pasĕre, pe care o privesce în faţă (avem aspiciens). În partea dinainte a figureĭ legenda $\overset{B}{A}$ ΣΙΛΕΥ(ς), ér în dos A . MI IONOϷ [1]), adecă dóue nume unul A(ϱ)MI(ς) şi al doilea fórte clar ΙΟΝΟΣ.

După cum vedem, noĭ ne aflăm aicĭ în faţa unor date positive, că în timpul când se bătuse aceste monete, tradiţiunile teologice ale Dacieĭ identificaŭ pe Armis, vechiul rege al acesteĭ ţĕrĭ; séu pe Hermes al Pelasgilor meridionalĭ, cu Ion séŭ Ianus, numit de Juvenal antiquissimus divûm, şi despre care spuneaŭ tradiţiunile italice, că domnise maĭ ântâiŭ în părţile de rĕsărit ale Europeĭ [2]). De altmintrelea aŭ esistat şi in teologia greco-romană raporturĭ fórte apropiate între Ianus şi Hermes. Amêndoĭ sunt rectores viarum; amêndoĭ păḑitoriĭ porţilor; amêndoĭ mijlocitorĭ intre ómenĭ şi ḑeĭ; amêndoĭ aveaŭ ca atribut cârja séŭ varga; amêndoĭ eraŭ consideraţĭ ca una şi aceeaşĭ divinitate a sóreluĭ (Macrobii Saturnal. I. 9. 19); amêndoĭ înfăţişaţĭ cu dóue feţe, Hermes în părţile de rĕsărit ale Europeĭ şi Ianus în părţile de apus. În fine maĭ notăm aicĭ, că unele emisiunĭ ale aşilor romanĭ purtaŭ pe o faţă tipul luĭ Ianus şi pe alta tipul luĭ Hermes séŭ Mercuriu [3]).

Aceste monete concave ale Dacieĭ, ne înfăţişéză ast-fel, cea maĭ archaică formă oficială a numeluĭ, séŭ conumeluĭ, de IO(n), ce-l avuse primul rege divinisat al acesteĭ ţĕrĭ, un nume glorios, pe care l'aŭ păstrat, ca un titlu sfânt şi tradiţional, Domniĭ românĭ până în ḑilele nóstre; însă de sigur fără sĕ-şĭ pótă da séma de originea, de vechimea şi strălucirea estraordinară a acestuĭ nume adoptiv.

Pe unele din aceste monete (nr. 6) ne maĭ apare ca simbol şi figura unuĭ câne , desemnat în acelaşĭ mod elementar archaic ca şi figurile de animale pe pristenele descoperite la Troia. Cânele era animalul sacru al luĭ Hermes séŭ Mercuriu, simbol al vigilanteĭ şi fidelităţiĭ. Un vechiŭ as libral, ce a fost atribuit oraşuluĭ Hadria din Picenum, ne înfăţişéză pe avers tipul luĭ Ianus, încins peste frunte cu o diademă de treĭ stele o—o—o, alăturĭ se vede legenda HAT, ér pe revers un câne culcat. După cum ne spune Ovidiu (Fast. V. 129 seqq.), vechiĭ ḑeĭ tutelarĭ aĭ Romeĭ, numiţĭ Lares praestites, a căror sĕrbătóre religiósă era în 1-a ḑi a luneĭ Maiŭ (séŭ la Arminden), încă aveaŭ ca simbol un câne lângă picióre, de óre-ce, după cum scrie Ovidiu, Lariĭ aceştia, dimpreună cu cânele, veghéză pentru siguranţa poporuluĭ roman şi a murilor cetăţiĭ.

Acest atribut al ḑeuluĭ Hermes representa de fapt constelaţiunea australă, numită κύων, canis, séŭ cânele ceresc, compusă din 20 stele, între carĭ se află Sirius, stéua cea maĭ frumósă şi maĭ strălucitóre a ceriuluĭ, consecrată în particular luĭ Hermes, şi pe care Arabiĭ o numiaŭ aliemini şi aliaminio (Dupuis, VI. 509). Rolul, ce l'a avut în teologia vechiă a Dacieĭ, acéstă constelaţiune (cuius sideris effectus amplissimi in terra sentiuntur. Pliniu. II. 40.) se constată prin figura simbolică, ce o reproducem aicĭ (Fig. 247).

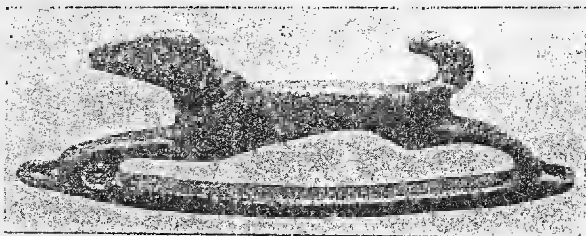
---

1) Acéstă monetă face parte din colecţiunea Prokesch-Osten. Desemnul s'a publicat maĭ ântâiŭ în Denkschr. d. Wien. Akad., IX. Bd., p. 402, nr. 9. Neavênd la în demână publicaţiunea vienesă, noĭ reproducem la p. 749, nr. 12 tipul acesteĭ monete după Tocilescu, Dacia înainte de Romanĭ (Ed. Acad. rom.) Tab. I, nr. 9.

2) La Bulgariĭ de astă-ḑĭ, carĭ representă în mare parte numaĭ populaţiunea slavisată a Mesieĭ vechĭ, aflăm o mulţime de cântece bĕtrânescĭ despre un eroŭ mitic, numit Ianeul voivod valach şi Ianeula lunac (vitézul), a căruĭ atribute sunt un cal năsdrăvan séŭ fugaciŭ, o atea de séră şi o pasĕre măiéstră (Şezătoarea, Fălticenĭ, 1896, p. 142, 209.)

3) Se pare, că teologia romană cunoscea numele de Armis a luĭ Ianus. Diferite alusiunĭ la acest nume aflăm la autoriĭ vechĭ Cf. Liviu (I. 19): (Ianus) apertus ut in armis esse civitatem significaret. — Ovidiu, Fast. I. 254; V. 665.

În partea din ainte, sub piciorul stâng al cânelui, se observă o mică cavitate de formă circulară, destinată pentru o pétră lucitóre, séŭ steluță emblematică. Tot ast-fel era representată constelațiunea Sirius și după învĕțatul ebreŭ Aben Ezra: Figura Canis, in cuius sinistro pede anteriore lucerna (Dupuis, VII. 53). Arcul, pe care se rădimă figura,

247. — Canis sidereus, simbolul constelațiunii australe Sirius. Figură de bronz descoperită în România. Mărime originală. Colecțiunea nóstră.

este perforat la ambele capete, de unde resultă, că acest simbol astronomic a fost destinat sĕ fie țintuit pe un obiect de formă emisferică.

Monetele cu tipul luĭ Ianus eraŭ cunoscute încă din cea maĭ depărtată anticitate. După tradițiunile istorice ale Romanilor și ale Grecilor, Ianus a fost cel de ântâiŭ, care a bătut monete de aramă; ér poetul Lucan (Phars. VI. 405) scrie, că Iton (înțelege Ion), care domnise peste pămêntul thessalic (séŭ al Pelasgilor), a fost cel de ântâiŭ, care a pus argintul în flacărĭ, care a bătut monete de aur și a topit aramă în cuptórele sale cele imense [1]).

Cele maĭ vechĭ monete, ce aparțin acestei grupe, aŭ fost bătute, fără îndoiélă, în timpurile, când tradițiunile și doctrinele teologice ale Daciei formase din Armis o personalitate divină, când misteriele religióse de la Carpațĭ ajunsese în deosebită flóre, și când influența lor — condusă de proselitism — începuse a se estinde și la Pelasgiĭ meridionalĭ [2]). Acéstă epocă este în tot casul anterióră ultimelor migrațiunĭ arimice către apus și méḍă-ḍi.

În Gallia Belgică, unde emigrase din timpurĭ depărtate diferite triburĭ arimice, noĭ vedem imitată forma concavă a monetelor dace. Lângă Sequana și Rhodan se reproduc în mod arbitrar tipurile, simbólele, une-orĭ și litera S de pe monetele luĭ Armis, fără a se ținé sémă de valórea particulară istorică, ce o aveaŭ aceste semne pe monetele originale. Gallia vechiă nu a avut, după cum scim, o creațiune propriă de tipurĭ monetare. Caracterul esențial al monetelor sale a fost, până la începutul dominațiuniĭ romane, copiarea și imitațiunea tipurilor italicne, siciliene și hispanice, și chiar a monetelor din Thracia și Macedonia.

În Italia, cele maĭ vechĭ monete de aramă purtau numele de *As*; un cuvênt a căruĭ origine a rĕmas până astă-ḍĭ obscură. De asemenea nu putem sci cu siguranță, nicĭ până astă-ḍĭ, în care parte a Italieĭ de mijloc aŭ început a se bate cele de ântâiŭ monete numite așĭ. Un fapt însă, ce merită tótă atențiunea nóstră, este, că așiĭ ceĭ vechĭ aĭ Italieĭ centrale ne presintă fórte multe forme simbolice și chiar litere imitate, orĭ

[1]) Plutarch. Quaest. Rom. — Macrob. Sat. I. 7. — Athenaeus, lib. XV.

[2]) Cf. Platonis Axiochus la fine. — Hermes era personalitatea principală și în cultul mistic al Samothraciei (Preller, Gr. Myth. I. 241).

copiate, de pe monetele luĭ Armis-Ianus din Dacia. Ast-fel unele emisiunĭ ale aşilor romanĭ pórtă pe avers efigia luĭ Ianus şi pe revers a luĭ Hermes. O altă serie de aşĭ cu tipul luĭ Hermes aparţin oraşuluĭ Ardea. O monetă autonomă a Albeĭ din Laţiu are pe avers capul luĭ Hermes şi pe revers figura Pegaşuluĭ fugind de la drépta spre stânga. Pe un alt as italic cu legenda HAT vedem reproduse cele treĭ stele simbolice ale Dacieĭ o—o—o, decorând ca o diademă capul luĭ Ianus. În fine, pe un as roman, de sistem libral, aflăm literele combinate ΛÅ, o simplă imitaţiune a monogrameĭ ΛĀ (Maia) de pe monetele de la Carpaţĭ [1]).

După cum vedem, cele maĭ vechĭ monete ale Dacieĭ şi Italieĭ pórtă tipurile şi atributele aceleiaşĭ divinităţĭ, a luĭ Ianus-Armis; însă, in ce privesce vechimea şi concepţiunea simbolică, prioritatea o aŭ monetele Dacieĭ.

C. *Monetele dace, tipul Maia.*
Unele speciminc avênd pe revers figura mesagerulul călare
şi legenda IANVM(S) ARIM*(us).*

La acéstă grupă de monete aparţin dóue catagoriĭ.

Unele sunt fabricate din acelaşĭ metal, ca şi cele precedente, din aramă mestecată

248. — Diferite monete concave ale Dacieĭ. Tipul Maia [2]).

[1]) A se vedé pag. 755, fig. 250.

[2]) După Archiv d. Vereines f. siebenb. Landeskunde. N. F. XI Bd. Taf. IV—VI.

cu argint. Forma lor este concavă și aparțin la clasa drachmelor și tetradrachmelor dace (Fig. 246). Greutatea efectivă variéză între 15/32—18/32 după lotul vienes.

Aceste monete, descoperite în Transilvania, ne presintă pe avers tipul nimfeĭ Maia, une orĭ cu o grupă de 6—8 globule séŭ steluțe, simbolul constelațiunii Pleiadelor, între carĭ locul vechimiĭ și al onoriĭ î-l avea Maia, fica luĭ Atlas. Pe una din aceste monete, nimfa Maia este figurată cu fața în formă de pasĕre (Fig. 248, 3), o alusiune la numele poporal al constelațiuniĭ Pleiadelor: gallina cum pullis suis.

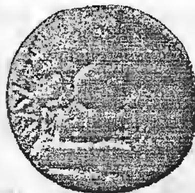

249. — Monetă dacă, tipul Maia, avênd pe revers legenda IANVM(S) ARIM*(us)*. După Archiv d. Vereines f. siebenb. Ldskde, 1877. Taf. XIV. 10 [2]).

Pe revers se vede imprimată figura caluluĭ ceresc cu diferite simbóle, cârja pastorală a luĭ Hermes, cele treĭ stele séŭ globule din constelațiunea luĭ Ianus împreunate cu o linióră dréptă, grupa de stele a Pleiadelor, carĭ une-orĭ forméză cóma caluluĭ, alte orĭ sunt așeḑate în cerc în jurul alteĭ stele centrale [1]).

A dóua categoriă din acéstă grupă de monete se caracteriséză prin o artă maĭ progresată, în ce privesce desemnarea și imprimarea tipurilor. Aceste monete sunt de argint și aŭ o greutate efectivă între 16.685 — 17 gr.

Pe avers se vede imprimat un bust de femeie, tip nobil și inteligent, cu pĕrul frumos inelat. De ambele laturĭ ale tipuluĭ câte o fóie de mălin. Este Maia, mama «gloriosuluĭ» Hermes, căreia Homer (Hymn. in Merc. v. 4) i dă epitetul de εὐπλόκαμος, cu pĕrul frumos buclat (Fig. 249).

250.—Monetă dacă. *Av.* Tipul Maia cu atributul foilor de mălin și legenda ΜΑ (Maia). După Wien. Num. Zeitschr. 1895. Taf. III. 15.

251.—Monetă dacă, tipul Maia. Revers cu legenda IANVM(S) ARIM*(us)*. Cabinetul numism. imp. din Viena, nr. 26724.

Reversul acestor monete ne înfățișéză de regulă figura unuĭ călăreț în fugă mare, ținênd în mână un ram de mălin cu treĭ frunḑe [3]). Este Hermes, mesagerul ḑeilor, cu varga sa homerică [4]).

---

[1]) Pe aceste monete, une orĭ calul ceresc e representat fără cap și fără gât. Cf. Aratus: exoriems virgo.... occidit.... Equinum caput, occidit etiam collum (Dupuis, VII. 4). La piciórele Virgineĭ se află stéua numită Ianus (Ibid. VI. 317).

[2]) Împrumutăm acest desemn din Archivul de peste Carpațĭ; însă după cum amintim în text, nu tóte literele legendeĭ sunt reproduse exact, cu deosebire ultima literă din grupa de jos.

[3]) La Horațiu (Od. II. 7. 13) Mercuriu, séŭ Hermes, are și epitetul de «celer»; un cuvênt, care în timpurile vechĭ avuse înțelesul de călăraș (eques). — Cf. Fulgentii Myth. lib. I. — Vechile monumente de artă ale Grecieĭ înfățișaŭ pe Hermes cu aripĭ la pălărie, orĭ la picióre, ca ast-fel sĕ pótă trece nu numaĭ peste uscat, dar și peste mărĭ. Însă la Pelasgiĭ de nord, după cum se constată din monumentele numismatice și din ornamentele urnelor funerare, Hermes alérgă călare.

[4]) Mălinul, numit în unele părțĭ scumpiă și liliac (syringa vulgaris), este un gen de arbuștĭ, cu florĭ de colóre lila (vênătă-roșietică) și albe, ce decoréză primăvara în luna luĭ Maiŭ, nu numaĭ grădinele cele modeste dar și parcurile cele luxóse. Originea geografică a acestuĭ arborel se reduce după nouele cercetărĭ la Carpațiĭ de rĕsărit (Transilvania și Ungaria). In datinele religióse ale poporuluĭ român, mălinul are un rol particular; el este flórea Armindenuluĭ, séŭ a sĕrbătoriĭ celeĭ marĭ poporale din ḑiua de 1 Maiŭ (Hasdeu, Dict. I, p. 1710).

Maĭ multe esemplare din acéstă specie de monete se află în colecţiunile cabinetuluĭ imperial din Viena. Unele aŭ fost descoperite în anul 1776 la Poşon (Pressburg) în Ungarla; altele în anul 1855 la Deutsch-Jahrendorf în comitatul Moşon lângă ţĕrmurele drept al Dunăriĭ (Pannonia de sus); în fine alte esemplare aŭ fost aflate în anul 1880 [1]) la Simmering în Viena.

Distinşiĭ archeologĭ Seidl şi Kenner din Viena, carĭ s'aŭ ocupat cu descrierea acestor monete, aŭ trecut cu vederea importanţa istorică a tipurilor numismatice, pe carĭ dênşiĭ le caracteriséză numaĭ prin cuvintele, «un cap de femeie» şi «un călăreţ». În ce privesce însă legenda de pe revers, dênşiĭ eraŭ de părere, că acésta conţine numele unuĭ principe barbar necunoscut de pe teritoriul Pannonieĭ superióre, IANTVMARVS. Acéstă descifrare a legendeĭ, sub forma de IANTVMARVS, nouă ni s'a părut încă de la primul aspect al desemnuluĭ, ce se publicase, ca nesatisfăcătóre. Din acéstă causă am credut, că e necesar sĕ avem informaţiunĭ maĭ positive despre tóte esemplarele acestor monete, câte se păstréză astă-dĭ în colecţiunile cabinetuluĭ numismatic imperial din Viena. După comunicările, ce a bine-voit a ni le face în acéstă privinţă, Direcţiunea museuluĭ imperial, legenda este uniformă pe tóte esemplarele acesteĭ monete, compusă din dóue grupe de litere, una în partea de sus, la drépta, şi alta în partea de jos, fie-care grupă conţinênd aceleaşĭ litere. Tot-o-dată Direcţiunea museuluĭ imperial a bine-voit a ne pune la disposiţiune şi o copiă în ipsos de pe reversul esemplariuluĭ celuĭ maĭ bine conservat, şi al căreĭ desemn noĭ î-l reproducem aicĭ sub Fig. 251.

Intru adevĕr, îndoielile, ce le avusem încă de la început, despre esactitatea descifrăriĭ acesteĭ epigrafe, aŭ fost pe deplin întemeiate. IANTVMARVS, că legenda numismatică, este o simplă eróre.

Însă maĭ înainte de a esamina conţinutul acesteĭ legende, este de lipsă sĕ facem aicĭ o constatare. Monetele dace î-şĭ aŭ particularităţile lor naţionale, în ce privesce forma tipurilor şi a simbólelor, forma alfabetuluĭ şi esecuţiunea epigrafică a legendelor. Adese-orĭ, literele imprimate pe aceste monete aŭ formă simbolică, ca sĕ corespundă maĭ mult, orĭ maĭ puţin, caracterelor dogmatice ale divinităţilor tutelarĭ. Ast-fel vedem, că pe monetele din grupa Armis-Ion atât simbólele, cât şi literele, aŭ caractere astronomice; tóte sunt ornate cu steluţe séŭ globule, fiind-că globul era forma primitivă dogmatică, din care se născuse Ianus (Ovid., Fast. I, v. 110: Tunc ego [Ianus] qui fueram globus). Pe alte monete, literele sunt formate din linióre neîmpreunate, maĭ gróse la basă şi maĭ subţirĭ la vêrf, avênd aspectul unor corniţe simbolice; adese-orĭ alfabetul legendelor este compus din litere de formă latină, mestecate cu caractere archaice pelasge; în fine, se maĭ întêmplă, că unele părţĭ ale literelor sunt aşa de slab imprimate, încât pot să rĕmână neobservate şi de ochiĭ ceĭ maĭ deprinşĭ cu cetirea legendelor numismatice. Tóte aceste particularităţĭ epigrafice ale vechilor monete dace, produc dificultăţĭ seriόse şi adese-orĭ rĕtăcirĭ în descifrarea esactă a legendelor.

Revenim acum în particular la inscripţiunea, ce o vedem imprimată pe reversul acestor monete (Fig. 249. 251).

În ce privesce prima grupă de litere, IAVVM· , vom face aicĭ o constatare de fapt.

---

[1]) Seidl, Beiträge zu einer Chronik der arch. Funde der oesterr. Monarchie, in Archiv f. Kunde d. oesterr. Geschichtsquellen, XV (1856) p. 303.—Kenner, Der Münzfund v. Simmering, in Wiener Num. Zeitschrift. XXVII B. p. 57 seqq.

După esaminările, ce a bine-voit a le face distinsul archeolog d-l W. Kubitschek din Viena, nu esistă nicĭ cea maĭ mică urmă de vre un T legat cu N pe nicĭ unul din cele cincĭ esemplare ale museuluĭ imperial; şi acésta se confirmă şi prin copia în ipsos, ce ni s'a trimis (Fig. 251). A dóua cestiune paleografică este, că litera M, prin care termină acéstă primă parte a legendeĭ, nu are nicĭ de cum valórea unuĭ M latin, ci este una din literele caracteristice ale alfabetuluĭ cadmic pelasg, dacic, etrusc, şi retic, represintând pe σὰν (= Σ); ast-fel, că prima parte a legendeĭ de la Fig. 249 şi 251 conţine numele de INVM = IANVS [1]).

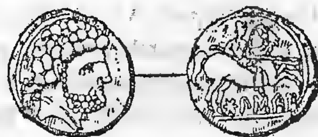
A dóua grupă de litere, ce se vede în partea de jos a reversuluĭ, are pe esemplarul cel maĭ bine conservat al museuluĭ din Viena (Fig. 251) forma de ARM, unde litera R este însemnată de asupra cu un globuleţ, ast-fel că represintă aicĭ valórea unuĭ RI. În ce privesce însă ultima literă M, acésta nu este un VS, după cum aŭ presupus archeologiĭ Seidl şi Kenner, ci avem aicĭ numaĭ un simplu M în gen archaic, cu piciorul dinainte fórte subţire (care a rĕmas neobservat). Spre a pune maĭ bine în evidenţă acéstă împrejurare, noĭ vom reproduce aicĭ câteva specimine despre forma acesteĭ litere în alfabetul cadmic-fenician, cadmic-grecesc, şi din manuscrisele ce aparţin primeĭ perióde a evuluĭ de mijloc: ꟽ ꟽ ꟽ M m M M ; ele vor servi spre a lumina şi maĭ bine cestiunea, că acest caracter epigrafic, ce a fost considerat într'un mod eronat ca VS, nu este de cât un simplu M.

Ultima grupă de litere de pe monetele Fig. 249. 251 ne presintă aşa dar numele de ARIM*(us)*.

Istoricul Xantus (fr. 4) încă amintesce despre un rege cu numele Arimus (Arimûn), care domnise peste ţinuturile, unde Typhon purtase rĕsboiŭ cu deiĭ.

Pe monetele de aur ale Dacieĭ, maĭ aflăm forma de ΑΡΜΙΣ [2]).

O vechiă monetă de bronz, pe care numismaticiĭ o atribue oraşuluĭ Ariminum din Italia, ne presintă pe avers un cap cu barbă şi căciulă conică, ér pe revers numele ARIM (Mionnet, Descr. d. méd. Suppl. T. I, p. 208).

252. — O monetă a Ilergeţilor din Hispania, bătută la Osca, represintând pe revers tipul călăreţuluĭ dacic cu legenda ΧΡΜΑΝ [3]). După Berthelot, Gr. Encycl. t. XVI. 354.

O monetă a Ilergeţilor din peninsula iberică, ne înfăţişéză pe revers figura călăreţuluĭ dacic cu legenda ΧΡΜΑΝ (Orman), ér pe avers tipul luĭ Ianus cu globule pe cap şi pe barbă.

---

[1]) În cântecele eroice tradiţionale ale poporuluĭ român, vechiul Hermes, mesagerul deilor din Olymp, încă pórtă numele de Iuănaş. Gazeta Trans. Nr. 160 din 1905:

Colop mândru înstruţat,
In jos către Bĕlgărad,
Cine fuge şi se duce
Pe murg negru călărind? . . .
Da se duce Iuănaş,
Voinic mândru din Milaş.

Aicĭ primul vers ne indică pe Hermes, al căruĭ atribut în mitologia grecéscă era o pĕlăriă cu a ipĭ séŭ cu pene.

[2]) Maĭ esistă încă unele monete dace, ce pórtă pe revers figura călăreţuluĭ (Hermes) cu monograma AR şi cu legendele EICCAIO, ECCAIO, HCCAIO şi SVICCA (Arch. d. Ver. a. 1877, p. 85—86). Notăm aicĭ, că monograma AP o maĭ aflăm şi pe unele monete ale regeluĭ Filip II din Macedonia şi a fiuluĭ sĕŭ Alesandru cel Mare însoţită de tipul, orĭ atributele, luĭ Hermes (Mionnet, Planches, LXX. 2. 4. — Prokesch-Osten, Wien. numism. Zeitschr. 1869. nr. 115). Însă pe tóte aceste monete, monogramele AR şi AP, ce staŭ în raport imediat cu numele principilor, aŭ numaĭ un sens genealogic. Regiĭ Thracieĭ, ne spune Herodot, considerau pe Hermes ca protopărintele lor.—Arcadiĭ adoraŭ pe o vechiă divinitate sub numele de Ζεύς Χάρμων (Paus. VIII. 12. 1).

[3]) Cu o suliţă în mână, în loc de varga simbolică, este figurat călăreţul şi pe diferite monete ale Dacieĭ. Cf. Archiv d. Vereînes, a. 1877, p. 85; şi Fig. nr. 253, pag. 758.

Întréga legendă de pe reversul acestor monete de argint (Fig. 249. 251) conține așa dar numele de IANVS ARIM*(us)*, după cum amêndóue aceste nume ne apar și pe monetele concave ale Dacieĭ sub forma de A*(rmi)*S IO*(n)* [1]).

Aceste monete, cu legenda IANVM(S) ARIM*(us)*, cu tóte că aŭ fost descoperite lângă frontierele Pannonieĭ de sus, aparțin însă, după divinitățile și după simbólele, ce le înfățișéză, la clasa monetelor vechĭ naționale a Dacieĭ [2]). Dominațiunea Dacilor se estinsese în timpurile din urmă ale republiceĭ romane și peste Pannonia de sus. În acéstă privință vom aminti aicĭ de espedițiunea luĭ Boerebista, contemporanul luĭ Cesar, care cucerise teritoriul Boilor din Pannonia de sus și al Tauriscilor din părțile de rĕsărit ale Noriculuĭ [3]).

Maĭ rĕmâne sĕ amintim aicĭ încă de o varietate a monetelor dace, ce face parte din grupa Maia (Fig. 253). Acéstă monetă ne înfățișéză pe revers tipul călărețuluĭ dac, avênd de desupt o legendă, ce a rĕmas până astă-dĭ nedescifrată. Unele părțĭ din literele, ce compun legenda, se vĕd a fi fost sterse, orĭ maĭ slab imprimate, ast-fel că desemnul, ce-l reproducem aicĭ după Archivul din Transilvania, este întru cât-va defectuos. Însă dacă facem o comparațiune cu monetele IANVM(S) ARIM*(us)*, descoperite la Deutsch-Jahrendorf și la Poșon, putem ușor recunósce, că legenda de pe revers este INVM, adecă Ianus [4]).

253.—Moneta dacă, tipul Maia. Pe revers figura călărețuluĭ dac și legenda IANVM(S). După Archiv d. Vereines f. sieb. Ldskde, 1877. Taf. XIV. 12.

În resumat, tóte aceste monete antice ale Dacieĭ, cu legendele ΑΡΜΙΣ ΒΑΣΙΛ(εύς); ΑΡ(μις) ΑΓ(ήτωρ), A*(rmi)*S IO*(n)*, A*(ρ)*MI*(ς)* ΙΟΝΟΣ și IANVM(S) ARIM*(us)*, glorifică, după cum vedem pe marele părinte al gintiĭ arimice de la Carpațĭ, pe Armis, séŭ Hermes, interpretul deilor, dascălul cel genial al lumiĭ vechĭ, autorul alfabetuluĭ și al astronomieĭ, despre care vom vorbi și maĭ târdiŭ [5]).

---

1) În tesaurul descoperit la Deutsch-Jahrendorf, pe lângă monetele cu legenda IANUM(S) ARIM*(us)* s'a aflat și dóue esemplare cu inscripțiunea AINORIX (Wiener Num. Zeitschr. a. 1895, p. 58). Aicĭ, primele dóue litere sunt transpuse. Forma originală a numeluĭ este IANORIX (Ianorix). Tot ast-fel ne spune Suida, că Ἰανουάριος ca divinitate era numit și Αἰωνάριος. La Eschyl (Suppl. 574) este invocat Ζεύς αἰῶνος κρέων (Jupiter aeterne regnans).

2) Eckhel, Doctr. num. I. 2. 4: verisimiliter tamen in hoc tractu (Daciae) signati sunt numi tetradrachmi fabricae rudis ..... qui ..... illinc (pe revers) equitem sistunt ... quorum magna in hunc diem copiam in Transilvania, quae veteris Daciae nobiliorem partem constituit, eruitur; quorsum et pertinent numi Biatec, Busu, Nonnos, Suicca, alii que. — Despre monetele Biatec descoperite în Transilvania scrie Hene (Beyträge zur dacischen Geschichte. Hermannstadt, 1836, p. 82): Vor einigen Jahren habe Ich Gelegenheit gehabt einige in Fel-Gyogy (Transilvania) ausgegrabene Biastechs oder Bia-theks zu sehen, welche für patriotische Münzen gehalten wurden: Allein aus 30—40 Stücken, konnte Ich mit Mühe entziffern, dass die convexe Form eine Münze, und in der Concaven eine kleine Erhöhung, die aufgehende Sonne bedeuten soll.

3) Strabonis lib. VII. 3. 11.—După Tacit (Germ. 1) teritoriul Dacilor era vecin cu al Germanilor.— Conf. ibid. Hist. IV. 54.

4) Pe aversul aceste monete, vedem figurat tipul nimfeĭ Maia, sub formă de Terra mater (Macrob. I. 12), avênd pe cap un coif craticulat și de asupra legenda DVTEVTE. Nu putem sci, dacă legenda de pe acéstă față este esact reprodusă, și ast-fel nu ne putem pronunța, dacă avem aicĭ un nume al divinitățiĭ, orĭ numele moneteĭ, séŭ póte o devisă în limba națională a Arimilor din Dacia.

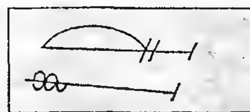
5) Un relief de marmură descoperit pe la începutul seculuuĭ trecut la Grădisce, în ruinele Sarmizegetuseĭ, represintă figura unuĭ călăreț în aceeașĭ posițiune, cum ne apare și pe monetele Dacieĭ. Desemnul acestuĭ

Înainte de a încheia acest studiu asupra vechilor monete ale Daciei, credem, că presintă un deosebit interes sĕ reproducem aicĭ unele date istorice despre varga de aur a luĭ Hermes, ca emblemă a puteriĭ suverane a Domnilor românĭ.

În acéstă privință Fotino (Ἱστορία τῆς παλαῖ Δακίας, II. 6) scrie: După ce Negru Vodă şi-a estins domnia sa peste tótă Ţéra muntenéscă, a venit la dênsul Banul Craioveĭ (din familia Basarabilor), i s'a închinat şi supus de bună voiă, ér Negru Vodă a lăsat pe Banul Craioveĭ autonom în cârmuirea celor cincĭ judeţe şi i-a conferit vargă de argint (ἄργυραν ῥάβδον). Fotino estrage acéstă notiţă din o vechiă cronică sêrbéscă. De aicĭ resultă aşa dar, că varga de aur era în timpurile aceste simbolul autorităţiĭ superióre a Domnilor românĭ.

În afară de cronica sêrbéscă, pe care o citéză Fotino, maĭ avem în acéstă privinţă şi altă fântână istorică.

Un manuscris latin din sec. XVII intitulat «Historica relatio de statu Valachiae, 1679—1688», publicat de J. C. Engel in Geschichte d. Walachey. p. 109, ne înfăţişéză paloşul şi varga luĭ Hermes (Fig. 254) ca insemnele naţionale ale puteriĭ şi demnităţiĭ suverane a Domnilor Ţĕreĭ românescĭ. Despre atributele luĭ Hermes scrie Albericus (De deorum imaginibus): sua laeva virgam tenebat... quae erat serpentibus circumsepta, et gladium curvum, quem harpen homo vocabat.

254. — Atributele luĭ Hermes ca insemne ale Domnilor Ţĕreĭ românescĭ.

Resultă aşa dar, că varga de aur a fost în timpurile maĭ vechĭ sceptrul tradiţional al Domnilor românĭ.

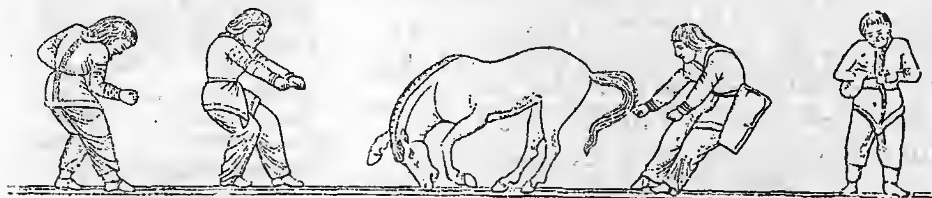
---

monument este publicat în revista unguréscă «Tudományos Gyüjtemény» (Pest, 1836, t. IV, p. 114) sub titlul: A' Várhelyi régi lovag (Vechiul călăreţ de la Grădisce). Este personalitatea cea legendară a luĭ Hermes, şi probabil că acest relief forma o icónă sfântă pentru un templu orĭ sanctuariŭ de penaţĭ.

5. *Arimiĭ (Aramaei, Sarmatae, Sauromatae) în Scyția europeană.*

Numele cel vechiŭ național al Scyților a fost, după cum ne spune Pliniu, Aramaei [1]), o numire modificată după usul limbeĭ grecescĭ, ce corespunde la o formă latină de Aramani, după cum Greciĭ diceaŭ Ῥωμαῖοι în loc de Romani.

În altă notiță geografică, acelașĭ Pliniu vorbind despre regiunile Europeĭ dincolo de munțiĭ Rhipaei, ne spune, că o parte a Scyțieĭ europene se numia Raunonia [2]), adecă Ramnonia, cu *m* prefăcut în $v = u$ [3]).

255. — Figurĭ de Scyțĭ păstori. Scena representată pe un vas de argint descoperit în un tumul de lângă Nicopol, pe țĕrmurele de apus al Nipruluĭ de jos (Eremitagiul imp. din St. Petersburg).

256. — Figurĭ de Scyțĭ regalĭ (Σκύθαι βασιλήϊοι). Scene gravate pe un vas de electru descoperit la Chercĭ (Panticapaeum s. Bosphorus) în Crimea. În stânga doĭ rĕsboinicĭ conversézā; unul rădimat pe lance are arcul legat de brêŭ, al doilea se radimă pe scut și pe lance. Urmézā apoĭ un alt Scyt, care pune o córdă la arc. Spre a se apĕra in contra intemperiilor, cĭ pórtă căciule (cucullos) pe cap. Vestmintele lor aŭ ornamentațiunĭ pelasge (Eremitagiul imp. din St. Petersburg).

O altă numire analogă, o aflăm la Eustathiu, învĕțatul archiepiscop al Thessaloniceĭ. În comentariele sale asupra luĭ Dionysiu Periegetul, dênsul scrie,

[1]) **Plinii** lib. VI. 19. 1: Persae illos (Scytharum populos) Sacas in universum appellavere a proxima gente, antiqui Aramaeos.

[2]) **Plinii** lib. IV. 27. 3: Insulae complures sine nominibus (in Oceano septentrionali)..... Ex quibus ante Scythiam, quae vocatur Raunonia, unam abesse diei cursu.

[3]) Ca la Romanĭ Mavors în loc de Mamors, și în Bănat Rafna în loc de Ramna.

că Scyţiĭ aŭ fost un popor de origine thracă, carĭ s'aŭ numit şi Λημναῖοι [1]). Aici Λ este numaĭ o schimbare fonetică în loc de P [2]); Λημναῖοι = Ῥημναῖοι, séŭ Rhemnaei, după cum resultă şi din fântânile geografice, pe carĭ ni le comunică Pliniu [3]).

La autoriĭ grecescĭ, vechiĭ locuitorĭ aĭ Scyţieĭ, maĭ eraŭ numiţĭ şi Sauromatae, ér de Romanĭ Sarmatae [4]).

Originea acesteĭ numirĭ se reduce de asemenea la poporul Arimilor séŭ Arameilor.

În cuvêntul Sauromatae, *S* de la început este numaĭ o simplă aspiraţiune usitată în timpurile vechĭ la popórele, ce aparţineaŭ raseĭ pelasge [5]). În cosmografia luĭ Iuliu Honoriu maĭ aflăm pentru terminul de Sarmatae şi variantele de Auromatae şi Rumate [6]). La Stephan Byzantinul, Sarmaţia este numită şi Armatia [7]). La acelaşĭ geograf, sub numele de Χαριμάται figuréză o populaţiune stabilită lângă Pontul euxin, probabil una şi aceeaşĭ cu vechiĭ Arimaspĭ. Aicĭ iniţialul Χ ţine numaĭ locul uneĭ aspiraţiunĭ maĭ aspre de cât *h*.

În ce privesce silaba finală *tae* din numirile de Sauromatae, Auromatae, Rumate şi Χαριμάται, ea corespunde sufixuluĭ latin *ani;* ast-fel că din punct de vedere istoric şi filologic cuvêntul Sauromatae, orĭ Sarmatae, este numaĭ o formă dialectală grecisată a terminuluĭ de Sauromani séŭ Sarmani.

Alte urme etnografice despre Arimiĭ séŭ Armaniĭ din Scyţia le aflăm în numirile de triburĭ şi localităţĭ.

Pliniu amintesce între populaţiunile, ce locuiaŭ în partea meridională a Scyţieĭ, pe Rhymozoli şi pe Rami [8]).

La Ptolemeu aflăm pe Ῥύμμοι, séŭ Ἐρύμμοι, cu locuinţele de asupra Măriĭ caspice [9]).

---

[1]) **Eustathii** Comm. in Dionys. v. 728: Ἦσαν δὲ Σκύθαι καὶ Θράκιον ἔθνος, οἳ καὶ Λημναῖοι ἐκαλοῦντο (Ed. Didot. Cod. Paris. L, 2708). Cf. Ephorus, fr. 78; Scymnus, v. 350.

[2]) Ca şi la Romanĭ Lemuria în loc de Remuria (Ovid. Fast. V. 421. 483).

[3]) Un Ἀριμναῖος ne apare ca vechiŭ rege al Cappadocieĭ (Diod. lib. XXXI. 19. 2).

[4]) **Plinii** lib. IV. 25. 1. Sarmatae, Graecis Sauromatae.

[5]) *S* se adăugea înaintea cuvintelor, carĭ începeaŭ cu un spiritus asper, d. e.: ὗς = σῦς (eol.) = sus, ἅλς = sal, ἕξ = sex, ἑπτά = septem, ἕρπω = serpo.— În limba italiană *s* ca aspiraţiune se aude şi înaintea luĭ *r*. D. e. sradicare (Vocab. d. Crusca, Ed. 1738, lit. *R*).

[6]) **Riese**, Geogr. lat. min. p. 45.

[7]) **Stephanus Byz.**, v. Ἀλάνος, ὄρος Ἀρματίας. — La Eusthatiu in Dionys. v. 305: Ἀλανὸς, ὄρος Σαρματίας.

[8]) **Plinii** lib. VI. 7. 2.

[9]) **Ptolemaei** lib. VI. c. 14.

Ammian Marcellin (sec. IV) ne spune, că cea maĭ feroce și maĭ neumană populațiune din peninsula taurică o formau Arinchi [1].

Jornande amintesce despre óre-carĭ femeĭ vrăjitóre scyte, numite Aliorumnae [2], probabil Ario-Rumnae. După Tacit, Arii constituiaŭ un trib resboinic și barbar stabilit lângă Vistula de mijloc (în Polonia ruséscă). Trupele lor aveaŭ un aspect înfiorătoriŭ și lugubru. Scuturile lor eraŭ negre, corpurile văpsite cu negru, și eĭ î-șĭ alegeaŭ nopțile întunecóse, ca sĕ atace pe inimicĭ [3]. Aceștĭ Ariĭ făceaŭ parte din familia etnică a Herminonilor, séŭ Arimilor din Germania [4].

O localitate de lângă gurile rîuluĭ Tyras (Nistru) purta numele de Ἑρμώνακτος κώμη [5]. Lângă Bosphorul cimmeric esista orașul Ἑρμώνασσα, întemeiat de o femeiă cu acelașĭ nume [6]; ér pe cóstele de rĕsărit ale peninsuleĭ taurice se afla Hermisium [7], astă-dĭ Armiansky.

În fine un vechiŭ oraș de lângă Nipru (Borysthene) ne apare la Ptolemeu sub numele de Serimon [8], unde prima literă este numaĭ o simplă aspirațiune, ca în Σαρματία (Ἀρματία); Σόργις (Ὕργις) fl. în Scyția; Σερμυλία (Ἑρμυλία), localitate în Thracia; Sarminium, oraș în Pannonia [9]; Sardiaei (Ardiaei), populațiune din Dalmația.

Venim acum la etimologia numeluĭ de Σκύθης, Σκύθαι. Herodot ne spune, că numele de Σκύθαι l'aŭ dat Grecĭĭ [10].

Rasa pelasgă, popor numeros și puternic, care cucerise prin civilisațiunea și prin armele sale cea maĭ mare parte a lumiĭ vechĭ, a avut încă în timpurile eroice o organisațiune militară escelentă [11]. Toțĭ eraŭ deprinșĭ în arme, toțĭ eraŭ obligațĭ la serviciĭ militare, fie pentru apărare, fie pentru cucerire. Însă fie-care popor séŭ trib î-șĭ avea usurile sale particulare de luptă. Uniĭ eraŭ

---

[1]) **Ammiani** lib. XXII c. 8: Tauri ..... inter quos immani diritate terribiles Arinchi, et Sinchi, et Napaei.

[2]) **Jornandis** Get. c. 24: Filimer rex Gothorum ..... qui et terras Scythicas cum sua gente introisset ..... reperit in populo suo quasdam magas mulieres, quas patrio sermone Aliorumnas is ipse (Orosius) cognominat.

[3]) **Taciti** Germ. c. 43.

[4]) **Melae** Descr. orb. III. 3. — **Plinii** lib. IV. 28.

[5]) **Straboiis** Geogr. lib. VII. 4. 16.

[6]) **Eustathii** Comm. in Dionys. 553.

[7]) **Melae** lib. II. 12.

[8]) **Ptolemaei** lib. III. 5.

[9]) **Ravennatis** Cosmogr. p. 218.

[10]) **Herodoti** lib. IV. 6: Σκύθας δ' Ἕλληνες ὠνόμασσαν.

[11]) În tradițiunile germane (Vilkinasaga, c. 328, 329) maĭ aflăm încă o reminiscență de aceste trupe formidabile numite Ostacia séŭ Ostansia (Grimm, D. M. p. 1008).

maĭ deprinşĭ a se bate din depărtare, alţiĭ din apropiere. Uniĭ eraŭ armaţĭ cu arcurĭ şi scuturĭ, alţiĭ cu lăncĭ orĭ sulițe, uniĭ luptaŭ pedestri alţiĭ călare. De aicĭ numirile de arcarii (ἀρκᾶτοι med.), scutarii, scutati, sagittarii, lanccarii, hastati, pedites, celeres (equites) [1]), la Egiptenĭ καλασίριες [2]).

Scutul a fost una din armele cele sfinte ale popórelor de la Dunăre şi Marea négră. Marele ḑeŭ de la Carpaţĭ este Ζεύς αἰγίοχος, Joe purtătoriul de scut [3]). Juno Sospita [4]) şi Juno Curulis [5]) eraŭ representate cu scuturĭ în mână.

Paladiul naţional al Romeĭ a fost un scut divin [6]).

Întrégă călărimea de resboiŭ a Latinilor vechĭ purta scuturĭ, equites scutati omnes [7]). Ér Lydus ne spune, că Romul separă din armată 300 de scutati (σκουτάτοι), pentru paḑa persóneĭ sale [8]). Avem aşa dar aicĭ un fel de scutaşĭ regalĭ.

Samniţiĭ aveaŭ scuturĭ elegante, ornate cu aur şi argint; Liguriĭ scuturĭ de aramă; Marsiĭ o specie de scuturĭ marĭ [9]). Bruţiĭ, Lucaniĭ şi Etruscii, toţĭ purtaŭ în resboiŭ scuturĭ, cu forme maĭ mult orĭ maĭ puţin identice. Scutul a fost arma permanentă defensivă a legionariuluĭ roman.

Trupele naţionale ale Celtiberilor — emigraţĭ în timpurile vechĭ de la Carpaţĭ — eraŭ compuse maĭ mult din scutaşĭ [10]).

În general, scutul a fost o vechiă armă naţională a popórelor arimice. Homer numesce scutul mareluĭ Ζεύς, ἐρεμνὴν αἰγίδα [11]), adecă scut înfiorătoriŭ, după etimologia grecéscă, séŭ scut arimic, cu înţelesul etnic barbar.

Scyţiĭ aŭ fost la început un popor de scutaşĭ [12]). Etimologia numeluĭ derivă de la scut (lat. scutum; gr. σκῦτος, pelea de animal, cu care se acoperiaŭ scuturile).

Vechiĭ Arcaḑĭ încă aŭ fost un popor de arcaşĭ [13]).

---

1) Festus p. 42: Celeres antiqui dixerunt, quos nunc equites dicimus.

2) Herodoti lib. II. 166. 168.

3) Veḑĭ maĭ sus p. 226.

4) Ciceronis De Nat. Deor. I. 29.

5) Servius; I. 17.

6) Livii lib. I. 20.

7) Virgilii Aen. IX. 370.

8) Lydi De magistr. I. 9.

9) Livii lib. IX. 40. — Strabonis lib. IV. 140. — Festus v. Albesia scuta.

10) Livii lib. XXVIII. 2: Erant autem in Celtibero exercitu quatuor millia scutatorum et ducenti equites.

11) Homeri Il. IV. 167.

12) Despre scuturile Scyţilor amintesce Aelianus, De nat. anim. II. 16.

13) După Suida (v. Ἀρκάδας), Arcaḑiĭ aŭ fost ceĭ maĭ belicoşĭ dintre popórele Eladeĭ. Numele ginţiĭ, după cum resultă din Stephan Byz., a fost Arcas. Numele vechiŭ patro-

Samniţiĭ î-şĭ aveaŭ numele lor după suliţele (gr. σαύνια), ce le purtaŭ [1]).

Sabiniĭ, unul din cele maĭ vechĭ popóre ale Italieĭ, aŭ fost numiţĭ Curites (Quirites), adecă hastati, după arma naţională curis (quiris) = hasta [2]).

Între tóte populaţiunile scyte, ceĭ maĭ bravĭ, maĭ puternicĭ şi maĭ distinşĭ aŭ fost Scyţiĭ regalĭ, Σκύθαι βασιλήϊοι, de carĭ amintesce Herodot [3]). Întocmaĭ ca şi scutati luĭ Romul, Scyţiĭ regalĭ constituiaŭ un fel de miliţiă permanentă, a căror plată consista în anumite porţiunĭ de pămênt; aceeaşĭ organisaţiune, pe care o aveaŭ şi aşa numiţiĭ καλασίριες din Egipet [4]).

Semnificaţiunea numeluĭ Scythes o maĭ aflăm şi într'o notiţă etnografică a luĭ Herodot.

Perşiĭ, ne spune dênsul, numiaŭ pe Scyţĭ Sacae [5]). În limba vechiă grecéscă, σάκος însemna scut; probabil că şi în limba Medilor; ast-fel că în fond cuvintele Scythes şi Saces aveaŭ unul şi acelaşĭ înţeles de scutaş [6]).

După tradiţiunĭ şi moravurĭ, Scyţiĭ aparţineaŭ la unitatea etnică pelasgă. Eĭ se consideraŭ, ca ceĭ maĭ vechĭ ómenĭ de pe pămênt [7]), întocmaĭ ca şi Pelasgiĭ din Grecia, din insulele Măriĭ egee, din Asia şi Egipet. În deosebĭ, Scyţiĭ eraŭ de aprópe înrudiţĭ cu Thraciĭ şi cu Geţiĭ de la Dunărea de jos [8]). După o tradiţiune culésă de Herodot, Scythes, vechiul representant al poporuluĭ scyt, a fost un fiŭ al Echidneĭ [9]) din ţéra Arimilor [10]), frate bun cu Agathyrsus, primul rege al Agathyrşilor de lângă rîul Maris.

Popor cu riturĭ simple, dar caste, şi cu sentimente înalte de dreptate, Scyţiĭ avuse la început aceleaşĭ doctrine religióse ca şi Romaniĭ.

După cum ne spune Herodot, Scyţiĭ nu aveaŭ usul sě ridice deilor nicĭ statue, nicĭ temple, nicĭ altare [11]).

---

nimic era Arcasidae în loc de Arcadides şi femeninul Arcasis. Pe un ban vechiŭ din tesaurul regilor Franciеĭ se afla, după cum spune Spanhemius, legenda: TOIC APKACI (Steph. Byz. Ed. Berkelius, 1688 v. Ἀρκάς).

[1]) **Festus** în Samnites: Samnites ab hastis appellati sunt, quas Graeci σαύνια appellant, has enim ferre assueti erant.

[2]) **Virgilii** Aen. VII. v. 710.— **Ovidii** Fast. II. 477: hasta curis (var. quiris) est dicta Sabinis.

[3]) **Herodoti** lib. IV. 20.

[4]) **Herodoti** lib. II. 168.

[5]) **Herodoti** lib. VII. 64.

[6]) **Eustathii** Comm. in Dionys. 749: Sacas illos quidam aiunt inventores fuisse σακέων, scutorum (Trad. Müllerus).

[7]) **Justini** lib. II. 1: Scytharum gens antiquissima semper habita.—**Ammiani** lib. XXII. 15. 2.

[8]) **Stephanus** Byz., Σκύθαι, ἔθνος Θρᾴκιον.

[9]) **Herodoti** lib. IV. 9.

[10]) **Hesiodi** Theog. v. 304.

[11]) **Herodoti** lib. IV. 59.

Tot ast-fel ne spune Varro, că Romanii, aŭ adorat pe deĭ maĭ mult de 150 de anĭ fără simulacre séŭ idolĭ [1]).

Un singur simbol era în deosebită onóre la Scyţĭ: sabia de fer a luĭ Marte [2]), deul naţional al poporuluĭ getic.

Acelaşĭ cult simbolic î-l aflăm şi la Romanĭ.

Istoricul Trog Pompeiŭ, care trăise în timpul luĭ August, ne spune, că Romaniĭ aŭ adorat la început lăncile (hastele), ca simulacre ale divinităţilor [3]). Cu deosebire însă, Romaniĭ aveaŭ un cult tradiţional religios pentru hasta luĭ Marte [4]).

În fruntea divinităţilor scyte aflăm pe Vesta (Ἱστίη), o deitate prin escelenţă pelasgă. Vesta avea şi la Romanĭ un cult principal. Ea simbolisa atotputernicia natureĭ, focul şi pămêntul.

Scyţiĭ adoraŭ pe Terra sub numele Apia, la Romanĭ Ops, séŭ Opis mater; şi pe Apollo, marele deŭ al Hyperboreilor, de lângă Dunăre.

257. — Terra mater. Figura colosală de pétră (Babă), cum se află adese orĭ pe tumulele din Rusia: în parcul oraşuluĭ Novo-Cerkask, lângă estremitatea de nord a laculuĭ Meotic. Costumul se caracterisézā prin vĕlul de pe cap şi prin cătrinţa din ainte cu ornamente particulare ale portuluĭ românesc. După Th. Schiemann, Russland, Polen u. Livland. I. 1866. p. 31.

Vinerea ne apare la Scyţĭ sub numele de Ἀρτίμπασσα, Ἀργίμπασσα, Ἀρίπασσα [5]), o formă dialectală, orĭ coruptă, în loc de Arimnassa, unde ασσα este numaĭ un simplu sufix femenin. La Grecĭ, Marte era numit şi Arimanios [6]) şi Venus era considerată ca soţia luĭ Marte al Geţilor [7]); de aicĭ conumele eĭ de Ἀρεία [8]), ér la Scyţĭ de Artimpassa, ce de fapt corespunde la Arimnassa.

[1]) **Augustini** De civ. Dei, IV. 31: Dicit etiam Varro antiquos Romanos plus quam annos centum et quinquaginta deos sine simulacris coluisse.

[2]) La Herodot (IV. 62) ἀκινάκης σιδήρεος; la Q. Curţiu (VII. 8) hasta

[3]) **Justini** lib. XLIII. 3: Nam et ab origine rerum pro diis immortalibus (Romani) hastas coluere.

[4]) **Servius** in Virg. Aen. VIII. 3: Nam is qui belli susceperat curam, sacrarium Martis ingressus, primo ancilia commovebat, post hastam simulacri ipsius, dicens: Mars vigila. — După Juvenal (XIII. 79) Romaniĭ juraŭ (per) Martis frameam. În o poesiă eroică română: Dar Badu mi s'a culcat (şi) Pe sabiă s'a jurat (Tocilescu, Mater. folkl. I. 1245).

[5]) **Herod.** lib. IV. 59. — Cf. Ὀργιεμπαῖοι, Ἀργιμπαῖοι şi Ἀργιππαῖοι în loc de Arimphaei.

[6]) A se vedé maĭ sus p. 731.

[7]) **Statii** Silv. I. 2. 53: Getici . . . mariti (Veneris).

[8]) **Preller**, Gr. Myth. I (1854) 215.

6. *Arimiĭ (Herminones, Arimani, Alamanni, Alemanni) în Germania.*

Cea maĭ vechiă populaţiune a Germanieĭ marĭ, séŭ barbare, care se întindea de la Rhen până la Vistula şi cuprindea tot-o-dată peninsulele numite astă-dĭ Danimarca, Suedia şi Norvegia, aŭ format'o Arimiĭ.

În timpurile luĭ Tacit, întrégă populaţiunea Germanieĭ marĭ se află divisată în treĭ grupe principale.

În ce privesce originea istorică a acestor seminţiĭ, Tacit scrie:

«Germaniĭ celebréză prin cântece vechĭ pe Tuisto, deŭ născut din Terra, şi pe fiul sĕŭ Mannus, autorul şi întemeiătoriĭ ginţiĭ lor. Eĭ atribue luĭ Mannus treĭ fiĭ, şi după numele acestora, locuitoriĭ ceĭ maĭ apropiaţĭ de mare s'aŭ numit Ingaevones, ceĭ din părţile interiόre Herminones, ér ceĭ alalţĭ Istaevones» [1]).

Din cuvintele luĭ Tacit, «e quorum nominibus — Ingaevones — Herminones — Istaevones vocentur», resultă, că ceĭ treĭ fiĭ aĭ luĭ Mannus, întemeiătoriĭ vechilor seminţiĭ germane s'aŭ numit Ingaevo, Hermino şi Istaevo.

La familia Ingevonilor aparţineaŭ, după Pliniu, Cimbri, Teutoni şi Cauci, stabiliţĭ pe litoralul Oceanuluĭ, de la Rhen şi până la Elba. La familia Hermi(n)onilor, carĭ formaŭ cel maĭ estins şi maĭ puternic popor al Germanieĭ marĭ, aparţineaŭ Suevi, Hermunduri, Chatti şi Cherusci; ér din seminţia Istevonilor, carĭ locuiaŭ în Westphalia, Nassau şi Hessen, Pliniu amintesce numaĭ pe Sigambri [2]).

[1]) **Taciti** Germ. c. 2: (Germani) Celebrant carminibus antiquis (quod unum apud illos memoriae et annalium genus) Tuistonem deum, Terra editum, et filium Mannum, originem gentis conditoresque. Manno tres filios assignant, e quorum nominibus proximi Oceano Ingaevones, medii Herminones, ceteri Istaevones vocentur. — Istevoniĭ din Germania se par a fi fost numaĭ o fracţiune dintr'un trib maĭ numeros pelasg. Pliniu (VI. 19. 1) amintesce între populaţiunile scyte din Asia pe Histi. În Samniu aflăm un oraş numit Histonium (Pliniu, III. 17. 1), séŭ Istonii în Liber coloniarum. În Eubea esista un vechiŭ oraş numit Hestiaea şi o parte a Thessalieĭ se numise Hestiaeotis.

[2]) **Plinii** lib. IV. 28. 2: Germanorum genera quinque: Vindili: quorum pars Burgundiones, Varini, Carini, Guttones. Alterum genus, Ingaevones: quorum pars Cimbri, Teutoni ac Chaucarum gentes. Proximi autem Rheno, Istaevones: quorum pars Cimbri (Sigambri). Mediterranei Hermiones, quorum Suevi, Hermunduri, Chatti, Cherusci. Quinta pars Peucini, Basternae, supradictis contermini Dacis. — Pliniu, după cum vedem face aicĭ amintire încă de dόue familiĭ etnice ale Germanilor: a patra sub numele de Vindili (Vandali), subdivisaţĭ în Burgundiones, Varini, Carini şi Guttones. Însă aceste triburĭ ne

Aceeașĭ tradițiune istorică, pe care ne-o transmite Tacit, ne apare maĭ târḑiŭ sub o formă maĭ desvoltată și acomodată împrejurărilor etnografice din timpul migrațiuniĭ celeĭ marĭ a popórelor.

Este tabela numită «Generatio regum», redactată probabil în timpul celor de ântâiŭ Merovingĭ, cam pe la a. 520 d. Chr. Ea conține pe lângă numele regilor tradiționalĭ și o grupare etnică a populațiunilor germane de pe la începutul seculuĭ al VI-lea.

După acéstă tabelă genealogică, cel de ântâiŭ om, care a venit în Europa, séŭ maĭ corect în Germania, a fost un așa numit Alanus, primul rege al Romanilor, înțelege al Romanilor (s. Arimilor) de pe teritoriul Germanieĭ.

Acest Alanus din genealogia de la a. 520 este unul și acelașĭ cu Mannus din varianta luĭ Tacit [1]). Însă forma cea maĭ vechiă a numeluĭ e Manus, ér Alanus un simplu conume séŭ epitet etnic.

La Tacit, Manus, orĭ Mannus, este fiul luĭ Tuisto (deus terra editus). Etimologia și înțelesul cuvêntuluĭ Tuisto a rĕmas până astă-ḑĭ obscură pentru literațiĭ germanĭ.

Din acelașĭ părinte cu Mannus, descinde și Alanus. În tabela genealogică din timpul Merovingilor, Alanus este fiul luĭ Fetuir, Fetebir séŭ Fadir = Vater, o simplă traducere a cuvêntuluĭ pelasg Tuisto, rom. tuțiŭ séŭ tată [1]).

Acest Alanus, întocma ca și Mannus din varianta luĭ Tacit, a avut treĭ fiĭ. Numele lor sunt aceleașĭ. La Tacit Hermino, Ingaevo, Istaevo; în tabela merovingică Erminus, Inguo, Istio. Maĭ notăm aicĭ, că în cele maĭ multe manuscrise ale tabeleĭ medievale, Erminus este numit Armen, Armeno, Armenon, Armenio, Armenion cu *A* în loc de *E;*

---

apar ca Suevĭ, și ast-fel se pot considera ca făcând parte din familia Herminonilor; și a cincia familiă cuprindea pe Bastarniĭ din Carpațiĭ de nord și pe tribul Peucinilor de la gurile Dunăriĭ. Însă Bastarniĭ eraŭ Gețĭ (Appiani De reb. Mac. IX. 16). O parte din Bastarnĭ, după cum ne spune Strabo (VII. 3), purtaŭ numele de Atmoni, probabil o formă coruptă în loc de Armoni; ér Peucini, séŭ locuitoriĭ din delta Dunăriĭ, sunt numițĭ în tradițiunile române Armânĭ. Confusiunea a urmat ast-fel din causa numeluĭ. Vechiĭ Herminonĭ aĭ Germanieĭ, aŭ format, ce e drept, una și aceeașĭ familiă cu Arimiĭ de la Carpațĭ. Însă Germaniĭ din timpurile luĭ Pliniu constituiaŭ un popor cu totul transformat.

[1]) Mannus (Manus) din notița etnografică a luĭ Tacit nu este un cuvênt de origine teutonică. Pelasgiĭ din Lydia aveaŭ și eĭ o tradițiune analógă, că în timpurile unuĭ vechiŭ rege al lor, Atys fiul luĭ Manes (ἄττις = tată. Fragm. Hist gr. III. 592), o parte din poporul Lydieĭ emigrând aŭ descălecat în Umbria, unde s'aŭ numit apoĭ Tursenĭ (Herodot I. 94). Un alt Manus ne apare ca întemeiătoriul orașuluĭ Manesion din Frigia (Fragm. Hist. gr. III. 233). Romaniĭ încă aveaŭ un Deus Manus séŭ Manes. Veḑĭ maĭ sus p. 207—208.

ér Inguo ne apare maĭ mult în forma de Negue, Nigueo, Negno, Neugio, Neguio și Neugrio, adecă cu *Ne* în loc de *In* [1]).

Reproducem aicĭ textul acesteĭ memorabile tabele etnografice, ast-fel cum a fost publicat de K. Müllenhoff în Memoriele Academieĭ de sciințe din Berlin și punem tot-o-dată în paralelă variantele din Historia Britonum a luĭ Nennius (sec. VII), precum și din alte manuscrise ale evuluĭ de mijloc, în carĭ aflăm unele forme maĭ corecte ale numelor propriĭ.

Tabela Merovingică.

După Mommsen și Müllenhoff, Verzeichniss d. röm. Provinzen um 297 [2]).	*Variante după Nennius, Historia Britonum, c. 17; etc.*
1. INCIPIT GENERATIO REGUM (ITEM DE REGIBUS ROMANORUM *B* [3]).	
2. PRIMUS REX ROMANORUM ALANEUS (Allanius *B*) dictus est.	Primus homo venit ad Europam de genere Iafeth Alanus
3. Alaneus genuit Papulo (Pabolum *B* [4]).	
4. Papulus (Pabolus *B*) genuit Egetium [5]).	
5. Egetius genuit Egegium.	
6. Egegius genuit Siagrium [6]) (Fadiru *A*).	
7. per quem Romani regnum perdiderunt (et ipsum Romani perdiderunt *A*).	
8. TRES fuerunt fratres unde sunt gentes:	cum tribus filiis suis, quorum nomina sunt [7])

[1]) *In*, ca particulă negativă, se prefăcea în limba latină une-orĭ în *ne:* infandus, nefandus; infaustus, nefastus; inscius, nescius; ér în limba română negativul *in* are tot-de-una forma de *ne*.

[2]) In Abhandlungen d. königl. Akad. d. Wissenschaften zu Berlin, 1862.

[3]) Siglele manuscriselor: *A*, Sangall 732 din sec. IX.—*B*, Paris 4628 din sec. X, și Ottobonian 3081 sec. XV.—*C*, Vatican 5001, Legile Longobarde sec. XIII/XIV. — *D*, Paris 609, sec. IX. — *E*, ms. La Cava. Legile Longobarde, sec. XI. — *F*, Reichenau 229 in Karlsruhe, sec. VIII/IX; *bcdefghi* = Ms. Stevenson la San-Marte *BGKLNPRa*.

[4]) După Diodor (II. 43), Scythes, părintele legendar al Scyților, a avut doĭ fiĭ, pe Palus și Napes.—La Romanĭ Pales, divinitatea protectóre a păstorilor, a turmelor și a pășunilor, maĭ avea și caracter masculin.

[5]) Un rege vechiŭ al Scyților, contemporan cu Aiete, care domnia peste Colchĭ, purta numele de Agaetes (Steph. Byz. v. Παντικάπαιον).

[6]) Aicĭ textul este evident alterat. Syagrius a fost comandantul trupelor romane din Gallia după căderea luĭ Romulus Augustulus. Cugetăm la Agrius, fratele luĭ Latinus după Hesiod.

[7]) La Nennius, fiiĭ luĭ Alanus sunt amintițĭ în ordinea: Hessitio, Armeno, Negue. Noĭ însă reproducem aceste variante în paralelă cu textul publicat de Müllenhoff.

9. Erminus (Ermenius *B*, Ermenus *D*, Armen *E*, Ermenone *F*). Inguo (Ingo *B*, Igngus *D*, Tingus *E*, Nigueo *F*). et Istio (Escio *B*, Scius *D*, Ostjus *E*, Hisisione *F*) frater eorum.	Armeno (Armenio *b*, Armenon *ehi*, Armenion *gf*) Negue (Negno *e*, Neguo *fgh*, Neugio *i*, Neugrio *Flavigny*) Hessitio (Hessicio *b*, Hisicion *ei*, Ysicion *g*, Usicion *h*).
10. Erminus (Ermenius *BC*, Ermenus *D*, Armen *E*) genuit	Armenon autem habuit quinque filios:
11. Gotos [Walagotos] Wandalus, Gipedes et Saxones.	Gothus Valagotus Gebidus Burgondus Longobardus
12. haec sunt gentes V [1]).	
13. Inguo (Ingo *BC*, Tingus *E*, Niguco *F*) frater eorum genuit	Neugo autem habuit tres filios:
14. Burgundiones Thoringus Langobardus Baioarius	Wandalus Saxo Boguarus (Boguarus Targus *cdefgi*)
15. haec sunt gentes IV.	
16. Istio (Escio *BC*, Sciut *D*, Hostjus *E*) frater eorum genuit	Hissitio autem habuit filios quattuor:
17. Romanos Brittones Francus Alamannus	hi sunt Francus Romanus Britto Albanus (Romanus Allemannus et Brito a quo primo Brittannia habitata est *ce*).
18. haec sunt gentes IV.	Alanus autem ut aiunt fuit filius Fetebir («Fetuyr». Mon. hist. Germ. SS VIII. 314) filii Ougomun filii Thoi [2]) etc. hanc peritiam inveni ex traditione veterum, qui incolae in primo fuerunt Britanniae.

[1]) Avem aici o vechiă tradițiune pelasgă. Hermes (Ἑρμῆς, Ἑρμάων, Ἑρμᾶν), era considerat în timpurile preistorice ca un strămoș divin al multor semințiĭ arimice. Pe o inscripțiune romană de la Mannheim lângă Rhen, Hermes, numit de Romanĭ Mercurius, maĭ are și epitetul etnic de Alaunius séŭ Alaunus (Genio Mercur*[ii]* Alauni. La Pauly-Wissowa, R. E. v. Alaunius). Forma de Alaunus corespunde aicĭ la Alanus, ca în limba reto-romană christiaun la christianus (Cf. Schuchardt, Vulgärlat. II. 318). Este ast-fel clar, că Erminus séŭ Armen, fiul luĭ Alanus orĭ Alaneus din tradițiunile germane, este una și aceeașĭ personalitate legendară cu Hermes, séŭ Mercurius Alaunus din inscripțiunea de la Mannheim. După Val. Flac, care murise înainte de cucerirea Dacieĭ (c. a. 87 d. Chr.), Alaniĭ locuiaŭ în timpurile argonautice lângă Istrul de jos (per saevos Ister descendit Alanos. Argon. VIII. 219). Lângă Istru pune pe Alanĭ și poetul Seneca (Thyeste). Cf. Dionys. Per. v. 305.—Geții de la Istru avuse așa dar în timpurile preistorice și numele de Alanĭ. Resultă ast-fel, că Armen, fiul luĭ Alanus, este unul și acelașĭ cu Hermes al Pelasgilor meridionalĭ, care ne apare tot-o-dată ca un rege glorios și divinisat al Dacieĭ (p. 742 seqq.), ca întemeiătoriŭ al dinastiilor thrace (Herodot, V. 7) și ca un rege plin de merite al Aborigenilor (Diod. VI. 5. 2).

[2]) Ζεός (mit. germ. Zio) maĭ avea și epitetul de Ὁμονῶος (C. I. Gr. 3569).— Cf. maĭ sus p. 221.

După cum vedem, acéstă tabelă reduce originea triburilor germane la aceiaşĭ strămoşĭ, de carĭ ne vorbesce şi Tacit: la Erminus séŭ Armen (Hermino), Inguo (Ingaevo) şi Istio (Istaevo).

Tabela merovingică maĭ stabilesce tot-o-dată ca principiŭ, că vechia populaţiune a Germanieĭ a fost de origine arimică. Ea vorbesce numaĭ «De regibus Romanorum», între carĭ Alaneu (Alanus séŭ Mannus) figuréză ca primus rex Romanorum. Aicĭ terminul de «Romani», aplicat la primele seminţiĭ germane, este numaĭ o formă latinisată a numeluĭ de Herminones, séŭ a vechilor Arimanĭ; un popor, care a lăsat reminiscenţe adâncĭ în tradiţiunile germane [1]).

După acéstă genealogiă, de la Erminus séŭ Armen î-şĭ trăgeaŭ originea lor Goţiĭ, Walagoţiĭ, Wandaliĭ, Gepiḑiĭ şi Saxoniĭ [2]); din Inguo séŭ Neguo descindeaŭ Burgunḑiĭ, Thuringiĭ, Langobarḑiĭ şi Bavariĭ; ér Istio este părintele comun al Romanilor de lângă Rhen, al Britonilor, Francilor şi Alamanilor.

Goţiĭ, după cum scim, emigrasc din Scandinavia; şi eĭ sunt consideraţĭ în tabela merovingică ca făcând parte din familia luĭ Armen séŭ a Herminonilor.

Tot la familia Herminonilor aparţineaŭ populaţiunile scandinave şi după autoriĭ romanĭ.

Germania mare séŭ barbară, a luĭ Tacit, maĭ cuprindea, şi teritoriul cel vast al Suedieĭ şi Norvegieĭ, considerat în timpurile aceste numaĭ ca o insulă mare în sînul Oceanuluĭ [3]).

---

[1]) În tradiţiunile şi legendele germane maĭ aflăm amintirĭ şi despre alţĭ regĭ, aşa numiţĭ aĭ «Romanilor», cum sunt: Dietwart, römischer König; Dietmâr, care domnesce peste Rômisch lant şi Rômiş marc; Diether, der junge künic von Roemisch lant; Otnit, Römischer keiser; Künic Lwdwig von Ormanie, şi Ermanaricus (Airmanareiks), împĕrat la Romaborg (Grimm, D. Heldensage, p. 113. 133. 168. 185. 189. 190. 290. 329). Fără îndoiélă că sub numele de «Rômisch lant», «Rômisch marc» şi «Ormanie», vechile cântece séŭ tradiţiunĭ poporale nu înţelegeaŭ imperiul cel istoric al Romanilor, ci diferitele regate naţionale ale Herminonilor séŭ Arimilor de pe teritoriul Germanieĭ.

[2]) Aceiaşĭ Erminus ne apare în unele manuscrise ale bibliotecelor din Cambrigia şi Paris sub numele de Boerinus. El ar fi avut 9 fiĭ pe: Cinrincius, Gothus, Jutus, Suethedus, Dacus, Wandalus, Ehecius (séŭ Gethus) Fresus şi Geathus. O notă marginală adauge, că de la aceştĭ fiĭ descind cele nouă popóre nordice, carĭ aŭ ocupat Britannia, anume Saxoniĭ, Angliĭ, Iütiĭ, Daciĭ (Danesiĭ?) Norvegiĭ, Goţiĭ, Vandaliĭ, Geaţiĭ şi Frisiĭ, (Bessell, Üeber Pytheas von Massilien. Göttingen, 1858, p. 213).

[3]) **Taciti** Germ. c. 1: Germania omnis a Gallis Rhaetisque et Pannoniis, Rheno et Danubio fluminibus, a Sarmatis Dacisque mutuo metu aut montibus separatur. Cetera Oceanus ambit, latos sinus et insularum immensa spatia complectens.

În particular Tacit ne vorbesce de o populaţiune numită Suiones din Oceanul nordic, séŭ Scandia [1]). Aceştĭ Suionĭ formaŭ însă numaĭ o mică ramură din seminţia Suevilor; ast-fel, că făceaŭ parte din familia Herminonilor. Mela estinde de asemenea pe Hermi(n)onĭ şi în Scandinavia [2]); ér Jornande amintesce între populaţiunile Scanzieĭ pe Raumaricae şi pe Raugnaricii [3]), triburĭ, carĭ, după cum vedem, constituiaŭ unul şi acelaşĭ popor de Romarici [4]).

258. — Germania magna.

După tóte aceste tradiţiunĭ, al căror fond de altmintrelea se reduce la timpurĭ fórte depărtate, tabela genealogică a vechilor populaţiunĭ ale Germanieĭ ni se presintă sub următórea formă.

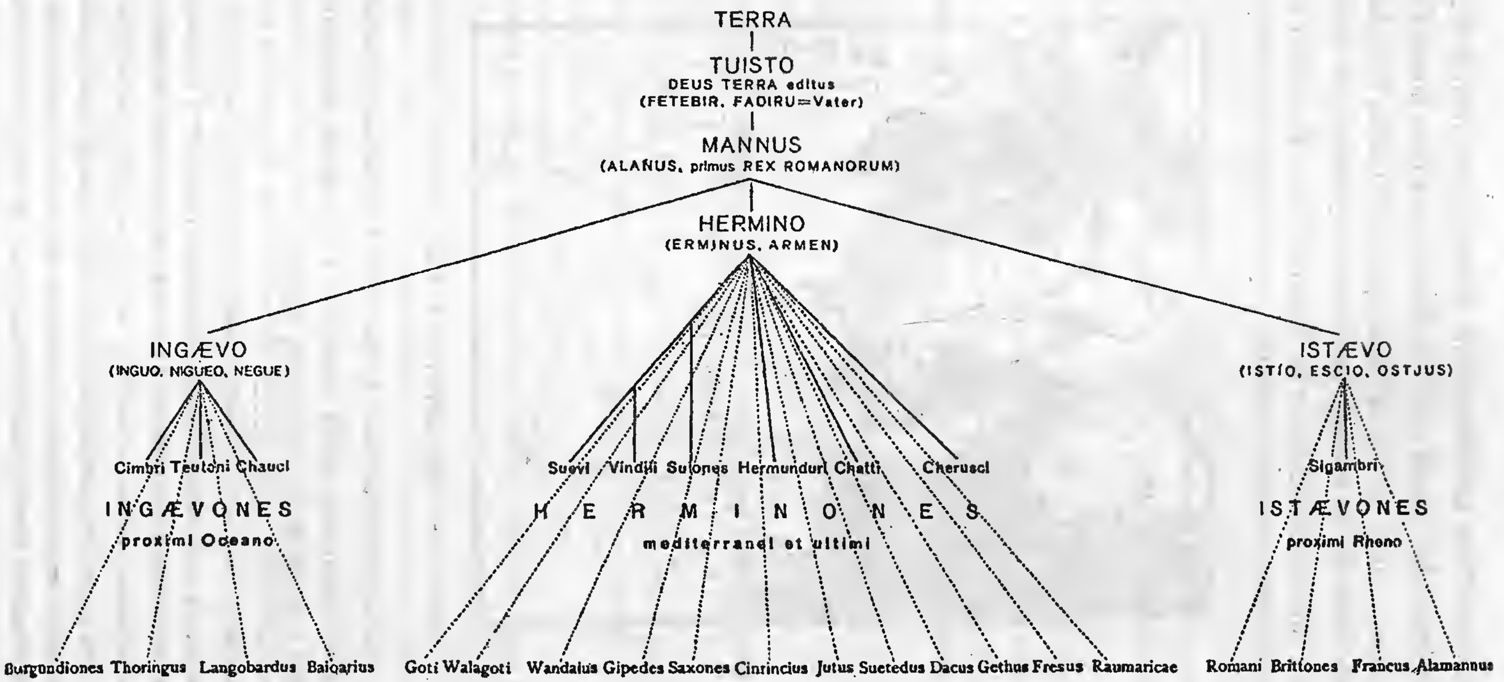
1) **Taciti** Germ. c. 44: Suionum hinc civitates, ipso in oceano.

2) **Melae** lib. III. c. 3: In eo (Codano sinu) sunt Cimbri et Teutoni: ultra, ultimi Germaniae Hermiones. — Ibid. lib. III. c. 6: In illo sinu, quem Codanum diximus, ex insulis Scandinovia, quam adhuc Teutoni tenent. Mela pune aşa dar pe Teutonĭ în Scandinavia şi pe Hermionĭ dincolo de Teutonĭ în aceeaşĭ insulă (peninsulă).

3) **Jornandes**, Get. c. 3: Sequuntur deinde (in Scanzia) diversarum turba nationum... Sunt ex his exteriores Ostrogothae, Raumaricae, Raugnaricii, Finni mitissimi.

4) Forma acesteĭ numirĭ ni se presintă şi pe teritoriul Francieĭ la a. 870: Romerici mons (Baluzii Capit. II. 223).

Tabela genealogică a vechilor populațiuni germane.

Herminoniĭ constituiaŭ în timpurile romane cea maĭ numerósă și maĭ puternică populațiune de pe teritoriul Germanieĭ. Eĭ se întindeaŭ de la isvórele Rhenuluĭ și ale Dûnăriĭ peste Württemberg, Bavaria, Boemia, Saxonia, Prusia [1]), Moravia, Silesia, Polonia, Litvania și Danimarca; ér dincolo de Ocean séŭ de Marea baltică, eĭ eraŭ respândițĭ în triburĭ numeróse prin Suedia și Norvegia.

Forma cea vechiă a numeluĭ Herminones a fost în tot casul Armini (Armani și Aramani) fără aspirațiune; după cum fără aspirațiune este numele luĭ Erminus, séŭ Armen [2]), precum și alte nume familiare, de origine etnică, ce le aflăm în regiunile aceste.

Făimosul liberatoriŭ al Germanieĭ, care învinse pe Varrus în pădurea teutoburgică, este numit de autoriĭ romanĭ Arminius, la Strabo și la Dio Armenios [3]). El era din gintea Cheruscilor; ér Cheruscii formaŭ, după cum ne spune Pliniu, numaĭ un ram din familia cea mare a Herminonilor [4]).

În Noric, unde locuise o-dată o mare parte de Herminonĭ, aflăm de asemenea numele personale Ariomanus, Arimanus și Armianus [5]).

Dionysiu Periegetul numesce pe toțĭ locuitoriĭ Germanieĭ ἀρειμανέες [6]); un epitet, ce ne indică în mod fórte clar, că numele național al acestor populațiunĭ a fost în vechime Arimanĭ.

Sub numele de Arimani, Eremani și Erimani, ne apar vechiĭ locuitorĭ aĭ Alpilor și în legile Francilor și ale Longobarḑilor [7]).

Un port al măriĭ nordice, situat în apropiere de Rhen, pórtă la Ptolemeu numele de Μαραρμανίς λιμήν (Mar armanis portus), adecă al Măriĭ armanice [8]). Aceeașĭ regiune maritimă se numesce la Pliniu în formă latinisată Germanicum mare [9]).

---

[1]) Herminoniĭ din Prusia ne apar maĭ târḑiŭ sub numele de Hermini (Diefenbach, Orig. europ. p. 192).

[2]) În acest nume propriu, *A* neintonat din prima silabă a trecut sub influența luĭ *r* în *e* și ast-fel s'aŭ născut formele de Eremani, Erimani, Ermani, Ermeni și Ermini. A se vedé pag. 733 nota 3.

[3]) **Strabonis** lib. VII. 1. 4. — **Dionis Cassii** vol. VIII (1866 p. 52).

[4]) O princesă a Cheruscilor pórtă numele de Rhamis (Strabo, VII. 1. 4).

[5]) C. I. L. III. nr. 4880: Ariomanus Terti et Qvarta Mascli f(ilia); nr. 11502 Arimanus filius Arionis; 5289: Armianus; nr. 5350: Adiatullus..... Tatucae Verveci filiae uxori et Rumae f(iliae); nr. 4966: Rumno; in Pannonia, nr. 4594: Ariomanus Iliati f(ilius).

[6]) **Dionysii** Orb. Descr. v. 285: φῦλα ἀρειμάνέων Γερμανῶν.

[7]) A se vedé pag. 689, nota 1. — Despre cetățeniĭ din Mantua, Muratori, Antiquit. IV. p. 15: praedictos cives, videlicet eremanos.

[8]) **Ptolemaei** (Ed. Didot) lib. II. c. 11. 1. (var. în maĭ mulțĭ codicĭ din Paris, Vatican și Florenția).

[9]) **Plinii** lib. IV. 30. 2.

Arimaniĭ séŭ Aramaniĭ din părţile de sus ale Rhenuluĭ şi ale Dunăriĭ încep sĕ ne apară în seculul al III-lea al ereĭ creştine sub numele de Alamanni şi Alemanni[1]). O simplă transformaţiune fonetică: Alamani şi Alemani în loc de Aramani şi Aremani prin schimbarea luĭ *r* în *l*.

Forma acesteĭ numirĭ e fórte vechiă. Unul din Giganţiĭ ceĭ făimoşĭ de la munţiĭ Rhipeĭ, carĭ se ridicase sĕ restabiléscă în domniă pe Saturn, pórtă la Hygin numele de Alemone. Acéstă luptă se întêmplase, după cum scim, pe teritoriul Arimilor; şi Neviu, poetul epic roman, pune în fruntea legiuniĭ Giganţilor pe un aşa numit Runcus (Rumcus), probabil unul şi acelaşĭ cu Alemone.

În fine, numele de Aliman, ca o rĕmăşiţă din timpurĭ vechĭ, s'a maĭ păstrat până astă-ḑĭ în onomastica ţĕranilor românĭ şi în terminologia topografică a acestor ţĕrĭ [2]).

Venim acum la originea şi la forma numeluĭ de «Germanĭ».

Numele de Germania, scrie Tacit, este noŭ şi introdus numaĭ de curênd; fiind-că ceĭ de ântâiŭ, carĭ aŭ trecut Rhenul şi aŭ alungat pe Galĭ din locuinţele lor aŭ fost Tungriĭ de astă-ḑĭ, numiţĭ atuncĭ Germanĭ, . . . în urmă acest nume naţional s'a estins la tóte populaţiunile Germanieĭ [3]). Ér Strabo scrie: Romaniĭ aŭ fost ceĭ de ântâiŭ, carĭ aŭ dat numele de Germanĭ la populaţiunile, ce locuiaŭ în părţile de rĕsărit ale Rhenuluĭ [4]).

Faptul rĕmâne însă positiv, că pe teritoriul Germanieĭ nu a esistat nicĭ un trib, nicĭ o populaţiune, care sĕ fi avut numele de Germanĭ [5]).

Acest termin este numaĭ o simplă latinisare a numeluĭ etnic de Herimani séŭ Hermani, unde Romaniĭ din anumite consideraţiunĭ politice aŭ prefăcut pe *H* în *G*, numind populaţiunile dintre Rhen şi Vistula Germani, adecă ómenĭ de acelaşĭ ném, séŭ fraţĭ, γνήσιοι, ἀδελφοί, după cum ne

---

[1]) **Steph. Byz.**: Ἀλαμανοί, ἔθνος Γερμανοῖς πρόσχωρον. — După cum la Pliniu Suevi sunt Hermionĭ, la Ravennas (p. 230) Suavi sunt Alamanĭ.

[2]) Aliman com. (Constanţa), Aliman dél (R.-Sărat), Aliman dél (Vâlcea), Aliman moşie (Teleorman), Aliman plaiŭ (Gorj), Alimănescĭ com. (Olt şi Argeş).

[3]) **Taciti** Germ. c. 2: ceterum Germaniae vocabulum recens et nuper additum. — Numele Germaneis (Germanis) ne apare maĭ ântâiŭ în Fast. Capit. la a. 222 a. Chr.

[4]) **Strabonis** Geogr. lib. VII. 1. 2.

[5]) **Pauly's** Real-Encyclopädie d. kl. Alterth. v. Germani, p. 773—774. Der Name Germanen, dessen Sinn wir mit den Mitteln unserer heutigen Sprachkenntnisse nicht bestimmen können, ist kein Appellativum, sondern ein Nomen proprium . . . . . Es findet sich in den Mundarten des jetzigen Deutschlands keine Spur, dass irgend ein deutscher Stamm, oder das deutsche Volk sich jemals den Namen Germanen . . . . . als Eigenname beigelegt hätte.

esplică cei vechi înțelesul acestei numiri etnice [1]). Într'un codice parisian al lui Eustathiu din Thessalonica se mai spune, că Germanii se numiaŭ și hermen [2]).

În timpurile lui Cesar, locuitorii Germaniei constituiaŭ un popor mai mult pastoral de cât agricol. Ei nu aveaŭ orașe, dar nici case în vecinătate unii cu alții, ci locuiaŭ mai mult rĕspândiți pe lângă fântâni, pe lângă păduri și pe câmpii. Arma lor națională era sulița séŭ lancea pelasgă, pe care o numiaŭ framea. Pe un ban al împĕratului Domițian, «Germania învinsă» e personificată ședênd tristă pe un scut lung, ér jos lângă piciórele sale se vede o lance frântă [3]).

În timp de rĕsboiŭ fie-care sat avea sĕ dee câte 100 luptători; ceea ce ne arată, că esista și la dênșii instituțiunea centenelor ca o vechiă moscenire pelasgă [4]).

Credințele și tradițiunile lor religióse eraŭ de asemenea pelasge. Ei nu aveaŭ nici idoli, nici alte imagini, cari sĕ represinte divinitățile sub forme sensibile.

Tuisto (cu înțelesul de «tuțŭ» séŭ «tată») era ḑeul suprem și părintele populațiunilor germane. După tradițiunile vechi naționale, el era deus Terra editus [5]), adecă născut din aceeași mamă, ca și divinitățile cele mari pelasge.

Germanii vechi adoraŭ pe Terra mater (Hertha), Sórele și Luna. Ei veneraŭ pe Saturn, Mercur (Hermes), Hercule, Castor, Pollux, și aveaŭ un cult particular pentru Marte, pe care î-l numiaŭ Guôdan Wôdan [6]) și Geat [7]); Mars Geticus la Romani [8]).

Vechii Saxoni (popor din familia Herminonilor), cari pe la începutul seculului al VI-lea ocupase Britannia sub conducerea lui Hengist și Horsa, adoraŭ cu deosebire pe strămoșul lor divin, Hermes séŭ Armen, sub numele de Irmin séŭ Hirmin.

---

[1]) Strabonis lib. VII. 1. 2.

[2]) Eustathii Comm. in Dionys. Ed. Didot (Cod. Paris. 2723), v. 285: Γνήσιοι δὲ κατὰ Ῥωμαίων γλῶσσαν οἱ Γερμανοὶ ὀνομάζονται ἢ ἕρμην.

[3]) Eckhel, Doctr. num. VI. 379.

[4]) Taciti Germ. c. 6: ex omni juventute delectos ante aciem sistunt. Definitur et numerus: centeni ex singulis pagis.

[5]) Cuvintele lui Tacit despre Tuisto, «deus Terra editus», corespund la epitetul grecesc γηγενής. La început, acéstă espresiune avuse un sens curat geografic și nici de cum fabulos. Sub Γῆ, Γαῖα séŭ Terra, din genealogiile pelasge, se înțelegea o regiune anumită geografică, dar nici de cum pămêntul întreg.

[6]) Wôdan, nici după nume, nici după caracterele sale speciale, nu represintă o divinitate națională teutonică. Acésta o confirmă și Paul Diaconul, când scrie: Wodan sane, quem adiecta litera Gwôdan dixerunt..... longe anterius, nec in Germania, sed in Graecia fuisse perhibetur (Grimm D. M. I. 123). Diferiți munți din regiunile Carpaților mai pórtă și astă-ḑi numele de Godean.

[7]) Grimm, D. M. I. (1854) p. 149.

[8]) Statii Silv. I. 2. 53.

În onoarea luĭ Irmin se afla la Erisburg în Westphalia ridicată o columnă de lemn, numită Irminsûl, Ermensûl și Ormensûl (sulul luĭ Irmin), séŭ cu alte cuvinte un vechiŭ arminden pelasg [1]. Acéstă columnă a fost arsă în a. 772 de Carol cel Mare, când învinse pe Saxonĭ [2]. Din timpul acesta cultul luĭ Irmin (s. Armen) a fost interḑis.

Despre locuințele Arimilor pe teritoriul Germanieĭ vechĭ ni s'aŭ maĭ păstrat încă până astă-ḑĭ numerόse amintirĭ în terminologia topografică a acestor regiunĭ.

Din aceste cităm aicĭ următórele:

Armansberg	Ramlingen	Ramsbach	Řimau (Řimov)
Harmening	Ramma-Gau	Ramschen	Rimberg cu s. Heřmanetz [3]
Ram (Ramm)	Rammelsberg	Ramshausen	
Rambach	Rammenau	Ramsthal	Řimowitz în distr. Vlašim, Boemia
Ramberg	Rammingen	Ramstorf	
Ramels	Rammispere	Rems	Ruhmland
Ramelsen	Rammo	Remesen	Romsdal, Norvegia.
Ramelsloh	Ramolt	Řemešin	Rumburg
Ramesbach	Rams	Remse	Rumelant
Raming	Ramsau	Rimai	Rumlingen [4].

După cum vedem, Germania de astă-ḑĭ, cu țĕrile sale surorĭ, pórtă încă urmele numerόse ale uneĭ rase preistorice, anteriόre raseĭ teutone, care a brăsdat pentru prima óră pămêntul dintre Vistula și Rhen, și care și-a înscris numele sĕŭ pe munțiĭ, pe colinele și pe văile acesteĭ regiunĭ [5].

Resumăm:

Forma primitivă a poporuluĭ german a fost cu totul alta, de cum ne-o presintă fisionomia timpurilor actuale și după cum ne apare în timpurile luĭ Cesar.

Ceĭ maĭ vechĭ locuitorĭ aĭ Germanieĭ aŭ fost din rasa pelasgă, în mare parte Râmĭ séŭ Arimĭ.

---

[1] **Rudolf von Fuld** (ap. Grimm, D. M. I. 106): frondosis arboribus ..... venerationem exhibebant ..... truncum quoque ligni ..... in altum erectum sub divo colebant, patria eum lingua Irminsul appellantes.

[2] **Grimm**, D. M. (Ed. 1854) p. 105—106. 116. 324—328.

[3] În Bohemia sunt cu deosebire numerόse localitățile formate cu numele Hermanĭ (Ermanĭ = Armanĭ), cum sunt: Heřman, Heřmaň, Heřmanč, Heřmanetz, Heřmanice, Heřmanitz Hermanov, Heřmann, Heřmanovice etc.

[4] **Pott**, Die Personennamen unter Berücksichtigung d. Ortsnamen, Leipzig, 1859. — **Bacmeister**, Alemannische Wanderungen, Stuttgart, 1867, I. 96. — Special-Orts-Repertorium von Böhmen, Wien, 1893. — Special-Orts-Repertorium von Schlesien, Wien, 1894.

[5] Despre vici Romanisci din Bavaria vedĭ Jung, Rom. Landsch p. 460.

Acéstа o probéză tradiţiunile istorice, credinţele religióse, numirile de localităţĭ, în fine urmele materiale ale civilisaţiuniĭ preistorice, ce le aflăm respândite pe teritoriul Germanieĭ de la Rhen şi până la Vistula şi chiar dincolo de Ocean, în peninsula scandinavică.

Însă, o fatalitate nemilósă urmăresce şi pe Arimiĭ din Germania, întocmaĭ ca pe cele lalte populaţiunĭ pelasge din Scyţia, din Asia, din peninsula Hemuluĭ şi din Egipet.

Pe la finele epoceĭ eroice, în tot casul înainte de resboiul troian, o nouă invasiune de popóre, venite, după cum spuneaŭ ceĭ vechĭ, de la ultimele marginĭ ale pământuluĭ, se revarsă peste regiunile dintre Tanais şi Oceanul atlantic, peste Scyţia, Germania, Gallia şi Britannia.

Faţa Europeĭ pelasge începe a se schimba.

Ceĭ de ântâiŭ, carĭ apar în fruntea acesteĭ migraţiunĭ în mase, sunt Celţiĭ, popor până aci nevĕḑut şi necunoscut în Europa. Mişcaţĭ şi împinşĭ de evenimente, ce nu le putem întrevedé, aceştĭ barbarĭ năvălitorĭ, resboinicĭ şi aventurierĭ — carĭ nu se ocupaŭ nicĭ cu păstoria, nicĭ cu agricultura — părăsesc regiunile cele depărtate ale Asieĭ, apoĭ îndreptându-se pe drumul cel mare al lumiĭ vechĭ către apus, eĭ se opresc cât-va timp pe câmpiile Scyţieĭ, unde duc o viéţă necunoscută istorieĭ; de aci trec peste Vistula, pĕtrund pe teritoriul Arimilor şi produc aicĭ o nouă dislocare a triburilor pelasge.

Cu câte-va secule maĭ târḑiŭ în urma invasiuniĭ Celţilor, fórte probabil după resboiul troian, un alt ram al familieĭ indo-europene se ivesce la frontierele de nord-ost ale Germanieĭ. Aceştia eraŭ predecesoriĭ Germanilor de astă-ḑĭ. Dacă aceştĭ ómenĭ veniaŭ din Asia, séŭ din nordul Europeĭ, nu scim. Însă tipul, tradiţiunile şi limba lor, ni-ĭ înfăţişéză ca o ginte, care trăise mult timp sub o climă boreală. Eĭ eraŭ din aceeaşĭ familiă etnică cu Celţiĭ. Se deosebiaŭ însă de Celţĭ, după cum ne spune Strabo, că eraŭ maĭ barbarĭ, aveaŭ corpurĭ maĭ înalte, şi pĕr galbin-roşietic; în tóte cele lalte însă, în formă şi în moravurĭ, eraŭ asemenea Celţilor.

Acest noŭ popor, impetuos, violent şi resboinic, obicĭnuit sĕ trăéscă numaĭ din vênat şi pradă, străbate pe teritoriul Germanieĭ, aruncă triburile pelasge şi celte unele peste altele, restórnă vechia stare de lucrurĭ şi devine stăpân peste o mare estensiune din teritoriul Germanieĭ vechĭ; apoĭ încet, încet, se substitue populaţiuniĭ pastorale şi agricole a Arimilor, adoptând civilisaţiunea, religiunea, instituţiunile, o parte însemnată din tesaurul de limbă şi tradiţiunĭ ale poporuluĭ supus.

Vechile triburĭ pelasge espulsate din locuinţele lor, sunt împinse mereŭ către méḑă-ḑĭ şi apus; unele trec peste Alpĭ în Italia, altele peste Rhen în Gallia,

orĭ peste Ocean în Britannia, ér aceia, carĭ maĭ rĕmaseră, fură deposedaţĭ asimilaţĭ, orĭ aserviţĭ, şi numele de Arimanĭ deveni acum în Germania sinonim cu terminul de clăcaşĭ séŭ ţĕranĭ feudalĭ (Herimani).

Încă până târḑiŭ în epoca romană, diferitele triburĭ ale Germanieĭ, cele vechĭ şi cele noue, se aflaŭ în lupte şi în resbóie necontenite unele cu altele; locuinţele lor se schimbă mereŭ, şi migraţiunea de pe teritoriul Germanieĭ, cu deosebire către Gallia, se continuă fără întrerupere.

Cicero, în memorabilul sĕŭ discurs despre Provinciele consulare, caracterisézǎ ast-fel popórele Germanieĭ şi ale Gallieĭ din timpurile sale: «Cesar a purtat resbóie fericite cu popórele cele maĭ violente şi maĭ temute prin curagiul şi prin numĕrul lor, cu Germaniĭ şi cu Helveţiĭ; ér pe cele lalte le-a strivit, le-a învins, le-a subjugat şi le-a obicĭnuit sĕ asculte de ordinele poporuluĭ roman; acest împĕrat al armateĭ nóstre a străbătut cu legiunile şi cu armele poporuluĭ roman regiunĭ şi popóre, despre carĭ până aci nu ajunsese la noĭ nicĭ o scire, nicĭ în scris, nicĭ prin vorbă viă, dar nicĭ cel puţin prin svonul public. Întru adevĕr, Părinţĭ conscrişĭ, tot ce stăpâniam noĭ până în timpurile aceste în Gallia, era numaĭ o mică potecă; ér cele lalte părţĭ eraŭ cuprinse de naţiunĭ, séŭ inimice, séŭ necredinciόse, séŭ necunoscute, orĭ cel puţin teribile prin figurile lor cele marĭ, barbare şi resboinice, în cât nu era nime, care sĕ nu doréscă, ca aceste popóre sĕ fie înfrânte şi supuse..... Este o bunătate nemărginită a providenţeĭ, că natura a fortificat Italia în părţile de nord cu Alpiĭ, căcĭ dacă acéstă intrare ar fi fost deschisă la mulţimea cea nenumĕrată şi îngrozitóre de barbarĭ aĭ norduluĭ, nicĭ o-dată Roma nu ar fi fost în stare, ca sĕ fie centrul şi reşedinţa acestuĭ mare imperiŭ al lumiĭ» [1]).

Acéstă invasiune succesivă şi violentă, a dóue popóre noue şi barbare, în părţile de nord ale Europeĭ, transformă din fundament vechia stare de lucrurĭ în Germania. Încă pe la începutul ereĭ actuale, elementul pelasg din Germania era în mare parte espulsat, ér restul descompus. Independenţa politică şi personalitatea etnică a vechilor Arimĭ de pe teritoriul Germanieĭ încetéză, şi tipul lor se stinge.

În timpurile pe când Marcu Ulpiu Traian guverna provinciele romane de la Rhenul de jos, puţinĭ maĭ eraŭ din Arimiĭ Germanieĭ, carĭ sĕ vorbéscă limba lor naţională, şi puţinĭ, carĭ sĕ maĭ aibă consciinţa despre înrudirea lor cu Romaniĭ.

Singurul popor din părţile de nord ale Dunăriĭ de sus, care î-şĭ păstrase timp maĭ îndelungat caracterul arimic, se vĕd a fi fost Hermunduriĭ [2]).

[1]) **Ciceronis** De provinciis consularibus, c. 13—14.

[2]) Pe tabula Peutingeriană, Hermunduri ne apar sub numele de Armalausi, o

Despre aceştia scrie Tacit:

«Dacă vom urma acum cursul Dunăriĭ, ceĭ maĭ apröpe de noĭ sunt Hermundurii, popor credincios Romanilor. Din acéstă causă, eĭ sunt singuriĭ dintre Germanĭ, carĭ aŭ dreptul sĕ facă comerciŭ cu noĭ, nu numaĭ pe ţĕrmuriĭ Dunăriĭ, dar şi în părţile interióre, precum şi în coloniile cele splendide ale provincieĭ Reţia. Eĭ trec la noĭ pe unde le place şi fără să fie păḑiţĭ, şi pe când comandanţiĭ noştriĭ arată celor alalte ginţĭ germane armele şi castrele nóstre, noĭ deschidem Hermundurilor casele şi vilele nóstre, fără ca eĭ sĕ aibă dorinţa sĕ ni le iee» [1]).

7. *Migraţiunile Arimilor în Gallia (Aremorici, Remi).*

Migraţiunile triburilor pelasge către apus începuse încă în timpurile primitive ale istorieĭ, cu mult înainte de invasiunea Celţilor.

O probă în acéstă privinţă ne sunt diferite fabricate ale industrieĭ neolitice descoperite pe teritoriul Gallieĭ, carĭ, după forma, după technica şi ornamentaţiunea lor, aparţin civilisaţiuniĭ archaice pelasge.

În timpul, când senatul roman însărcinase pe Iuliu Cesar, cu apărarea frontierelor de nord ale Italieĭ, cele maĭ vechĭ triburĭ pelasge ale Gallieĭ se aflaŭ dislocate şi împinse înainte de migraţiunile posterióre până în părţile estreme de lângă Oceanul cel mare.

Aceste regiunĭ de apus şi de nord ale Gallieĭ purtaŭ în geografia oficială romană numele de Aremorica; un termin, ce ne indică tot-o-dată numele de Aremori pentru cea maĭ vechiă naţionalitate pelasgă de pe pământul Gallieĭ. Din punct de vedere al etimologieĭ, numele de Aremorĭ este numaĭ un simplu rotacism archaic în loc de Aremonĭ.

Sub acéstă formă terminul este fórte vechiŭ.

Un Ἀρχέμορος (unde χ represintă numaĭ o aspiraţiune guturală) ne apare în legendele epice despre resboiul celor 7 în contra Thebeĭ ca un fiŭ al principeluĭ Lycurg din Nemea [2]).

În Roma maĭ esistaŭ în seculul al IV-lea unele părţĭ ale oraşuluĭ vechiŭ, ce

formă, ce presupune numele de Armalausa pentru teritoriul locuit de acest popor. Sufisul topic usa ni se presintă adese orĭ în numirile de localităţĭ ale Reţieĭ (Steub, Über d. Urbewohner Rätiens, 161 seqq.) În Cosmografia luĭ Aethicus, Armalausi sunt numiţĭ Armolai (Riese, Geogr. lat. min. 40. 84). Un munte din regiunea vecină a Bohemieĭ pórtă numele Hromolan.

[1]) Taciti Germ. c. 41.

[2]) Apollodori Bibl. lib. III. 6. 1.

purtaŭ numele de vicus Archemonium séŭ Archemorium și forum Archemorium [1]).

Remora [2]) și Remona [3]), séŭ Remoria [4]) și Remonia [5]), se maĭ numia pe la începutul ereĭ creștine partea cea maĭ înaltă a munteluĭ Aventin, unde, după cum spuneaŭ tradițiunile, Rem, fratele luĭ Romul, voise sĕ fie construită cetatea Romeĭ.

Remores, ne spune Aureliu Victor, se numise în vechime un gen órecare de ómenĭ [6]).

259. — Gallia.

Remuria séŭ Remoria [7]), era o vechiă sĕrbătóre națională a Romanilor în onórea strămoșilor bunĭ și iluștriĭ. Aceeașĭ solemnitate, cu riturĭ nocturne, se maĭ serbéză și astă-ḑĭ la Carpațĭ, sub numele de Alimorĭ, cu deosebire în Bănat și în regiunile de apus ale Transilvanieĭ [8]); ér în Bucovina și Moldova aceeașĭ strămoșĭ din vechime (Remorĭ séŭ Alimorĭ) sunt numițĭ Rahmanĭ și Rohmanĭ [9]).

[1]) **Sexti Rufi**, De reg. urb. Romae. Regio VII.

[2]) **Ciceronis** De div. c. 4: Certabant (Romulus et Remus) urbem Romam Remoramne vocarent.

[3]) **Fabretti** Gloss. ital. p. 1158.

[4]) **Dionysii** lib. I. 86: λόφος Αὐεντῖνος καλούμενος, ὡς δὲ τινες ἱστοροῦσιν, ἡ Ῥεμορία.

[5]) **Plutarque**, Oeuvres, Romulus.

[6]) **Aur. Victor**, Orig. gent. rom. 21: homines ab antiquis Remores dicti.

[7]) **Ovidii** Fast. lib. V. 480—481.

[8]) **Hasdeu** Etym. magn. Rom. v. Alimorĭ.

[9]) **Miklosich**, Über d. Wand. d. Rumunen, p. 18. — **Marian**, Sĕrbătorile, III. p. 171.

În Gallia, cea maĭ însemnată grupă de Aremorĭ o formaŭ locuitoriĭ din Aquitania, séŭ din Aremorica vechiă [1]); o regiune, care din punct de vedere al elementuluĭ etnic, al idiomeĭ și al administrațiuniĭ, cuprindea teritoriul de apus al Gallieĭ de la Pyreneĭ până la rîul Liger (Loir). În acéstă parte de sud-vest a Gallieĭ domnise, în tot cursul evuluĭ de mijloc, o idiomă latină poporală, numită lingua romana (la langue romane).

În ce privesce originea geografică a acestor Aremoricĭ stabilițĭ între Pyreneĭ și Liger, S. Ieronim în comentariele sale asupra epistoleĭ S. Paul către Galatenĭ, ne spune, că Aquitaniĭ (séŭ Aremoriciĭ) se glorificaŭ a fi de origine grecéscă [2]); adecă din părțile de rĕsărit ale Europeĭ, ce se aflaŭ în timpurile aceste în sfera de influență a civilisațiuniĭ grecescĭ.

O altă grupă considerabilă de Aremorĭ séŭ Aremoricĭ se afla stabilită în părțile de nord-vest ale Gallieĭ, în apropiere de Ocean, între rîurile Liger și Samara [3]). Cesar numesce districtele aceste Armoricae civitates. La Jornande, eĭ sunt numițĭ Armoritiani [4]) și la Procopiu Arborychi [5]). Între aceștĭ Aremoricĭ, ceĭ maĭ estremĭ eraŭ așa numițiĭ Ostiones séŭ Ostiaei, ér insulele din apropiere purtaŭ numele de Oestrymnicae [6]).

Armorica din părțile de nord-vest ale Gallieĭ cuprindea în deosebĭ peninsula numită astă-ḑĭ Bretagne, o regiune importantă archeologică, unde ni se presintă cele maĭ grandióse și maĭ frumóse monumente megalitice ale Gallieĭ: menhire, peulvane, alinierĭ, dolmene și cromlechurĭ [7]).

---

[1]) **Plinii** IV. 17: Aquitanica, Aremorica antea dicta. — Etimologia celtică din *ar* (= ad séŭ ante) și *mór* (= mare) e lipsită de orĭ-ce fundament istoric. — La Ausoniu (Epist. 9. 35) aflăm și Aremoricus pontus. — **Schnakenburg**, Idiomes populaires de la France, p. 40: dans l'Auvergne (pe teritoriul vechiĭ Aquitanie séŭ Aremorice) . . . On remarque de fortes aspirations gutturales; le *r* remplace souvent *l* et la lettre *a* à la fin des mots prend un son sourd et inarticulé qui ressemble à l'*ai*.

[2]) S. **Hieronymi** Comment. in epist. ad Galatos, lib. II. c. 3: maxime cum Aquitania Graeca se jactet origine.

[3]) **Caesaris** B. G. lib. VII. 75: universis civitatibus, quae Oceanum attingunt, quaeque eorum consuetudine Armoricae appellantur (quo sunt in numero Curiosolites, Rhedones, Ambibari, Caletes, Osismii, Lemovices, Veneti, Unelli). — Cf. Ibid. B. G. lib. V. 53. — **Eutropii** lib. IX. 21. per tractum Belgicae et Armoricae.

[4]) **Jornandis** De reb. Get. c. 36.

[5]) **Procopii** Bell. Goth. I. 12.

[6]) **Avieni** Or. mar. v. 130.

[7]) **Cartailhac**, La France préhistorique (Ed. 1889) p. 201: Les monuments mégalitiques, de la vieille Armorique ne sont pas seulement les plus grandioses; il y sont accumulés sous toutes leurs formes. — Cf. Bertrand, La Gaule, p. 124.

O altă populaţiune pelasgă a Gallieĭ, care făcea parte din familia Arimilor, se afla stabilită între cursurile superióre ale rîurilor Liger şi Arar (Saône). Acest trib figuréză în actele oficiale ale republiceĭ romane sub numele de Aedui.

Eduiĭ, ne spune Cesar, aŭ avut tot-de-una primul rang între popórele Gallieĭ [1]). Senatul roman recunoscuse la diferite ocasiunĭ în mod oficial, că Eduiĭ formaŭ un popor din vechia familiă latină, din care causă le-a şi conferit titlul onorific de «fratres et consanguinei» [2]), fraţĭ şi popor de acelaşĭ sânge cu Romaniĭ; ér Cicero i numesce: fratres nostri Aedui [3]).

A patra grupă numerósă de Arimĭ se afla stabilită în Gallia Belgica, lângă rîurile numite Axona (Aisne) şi Matrona (Marne).

În timpurile luĭ Cesar, semințiile arimice ale Belgieĭ se aflaŭ unite între dênsele prin confederaţiunĭ şi clientele particulare, însă preponderanța politică o aveaŭ aşa numiţiĭ Remĭ. Când Cesar se apropiă cu legiunile romane de frontierele Gallieĭ Belgice, Remiĭ aŭ fost ceĭ de ântâiŭ, carĭ i trimiseră o deputaţiune şi-ĭ făcură cunoscut, că dênşiĭ se predaŭ cu tóte ale lor în credinţa şi în puterea poporuluĭ roman [4]).

Remiĭ, scrie Cesar, s'aŭ bucurat tot-de-una de o onóre principală înaintea sa [5]), că eĭ se aflaŭ pe gradul al doilea al demnităţiĭ între popórele Gallieĭ, ér rangul ântâiŭ î-l aveaŭ Eduiĭ [6]). Strabo numesce pe Remĭ, ceĭ maĭ nobiliĭ, între popórele de nord ale Gallieĭ [7]); ér senatul roman le acordă titlul de foederati, cu alte cuvinte, o autonomiă administrativă, stabilită, prin tractate speciale.

Oraşul lor principal se numia Durocorter şi Remi. Aicĭ se afla reşedinţa legatuluĭ imperial al Gallieĭ Belgice.

---

[1]) Caesaris B. G. lib. I. 43: omni tempore Galliae principatum Aedui tenuissent, prius etiam quam nostram amicitiam appetissent.

[2]) Caesaris B. G. I. 33: Aeduos, fratres consanguineosque saepenumero ab Senatu appellatos.

[3]) Cicero ad Atticum, I. 19. — La Eduĭ, după cum ne spune Cesar (B. G. I. 16), cel maĭ inalt magistrat se numia vergobretus. Etimologia propusă de uniĭ, de la cymr. guerg (efficax) şi braut (judicium), nu are nicĭ o basă în terminologia instituţiunilor vechĭ. Din contra, noĭ credem, că avem aicĭ numaĭ o formă coruptă, dialectală, a unuĭ cuvênt vechiŭ pelasg, ce corespunde terminuluĭ latin de rector (civitatis), rom. deregătoriŭ.

[4]) Caesaris B. G. II. 3.

[5]) Caesaris B. G. lib. V. 54: quos (Remos) praecipuo semper honore Caesar habuit.

[6]) Caesaris B. G. VI. 12: Eo tum statu res erat, ut longe principes haberentur Aedui, secundum locum dignitatis Remi obtinerent.

[7]) Strabonis lib. IV. c. 3. 5.

Remiĭ, întocmaĭ ca și Eduiĭ, avuse încă înainte de cucerirea Gallieĭ tradițiunĭ naționale vechĭ, că eĭ, în ce privesce originea lor, ar fi din aceeașĭ familiă etnică cu poporul roman.

În timpul dominațiuniĭ romane, o pórtă a orașuluĭ era consecrată ḑeuluĭ Marte. Acéstă pórtă maĭ subsistă în parte și astă-ḑĭ. Prima arcadă, numită a luĭ Rem, represintă pe Rem și pe Romul sub lupóică; la drépta se vede Faustul, la stânga Acca Laurentia. Este un monument, care, după cum vedem, consecrase o vechiă tradițiune, că Remiĭ eraŭ frațĭ din aceeașĭ sânge cu Romaniĭ.

În evul de mijloc maĭ aflăm, despre originea Remilor, încă o legendă fórte respândită în apus, care spunea, că Rem, separandu-se de fratele sĕŭ Romul, a trecut în Gallia, unde a întemeiat orașul Remi, care prin avuția și frumseța sa întrecuse cu mult cetatea luĭ Romul de lângă Tibru [1]).

Se pare însă, că Remiĭ maĭ aveaŭ și alte reminiscențe istorice, că originea lor geografică se reducea la părțile de rĕsărit ale Europeĭ, după cum aceeașĭ tradițiune o aflăm la Aremoriciĭ din Aquitania și la diferite triburĭ pelasge, ce se stabilise pe teritoriul Hispanieĭ. Faptul ce ni se presintă este următoriul.

În catedrala de la Reims (Remi), ce avuse un rol fórte însemnat în istoria religiósă și politică a Franciеĭ, se păstrase încă până în secolul al XVIII-lea un evangeliar scris în limba slavonă, pe care regiĭ Francieĭ depuneaŭ jurămêntul lor la ceremonia încoronăriĭ, și care din causa acésta căpĕtase numele de evangelia consecrăriĭ, Le texte du sacre [2]). Acest evangeliar se compunea din dóue părțĭ, una scrisă cu litere cirilice, și alta cu litere glagolitice séŭ dalmatine. Porțiunea scrisă cu caractere cirilice era de fapt numaĭ o copiă făcută în Țéra românéscă pe la începutul secoluluĭ al XIV-lea (1300—1310) de pe un alt esemplar scris în Moldova pe la finele secoluluĭ al XII-lea (1180—1200). Acest manuscris a trecut apoĭ din Țéra românéscă în Dalmația, unde a fost legat cu un alt fragment evangelic scris cu litere glagolitice. Evangeliarul ast-fel legat ajunse apoĭ în posesiunea împĕratuluĭ Carol IV (1348—1378), care-l dărui mănăstiriĭ Emmaus din Praga, de unde după a. 1390 manuscrisul trecu în Francia, nu scim cum; unde s'a păstrat cu religiositate în catedrala de la Reims și ajunse la atâta venerațiune, în cât dóue dinastiĭ succesive regale, a Valesilor și Burbonilor, juraŭ la ceremonia încoronăriĭ pe acest evangeliar, scris în parte pe teri-

---

[1]) Legenda Athis et Prophilias (la Graf, Roma nella memoria del medio evo. I. 101):

Et Remus s'en ala en France
Une cite (Rains) fist par poissance . . .

[2]) Hasdeu, Textul sacruluĭ de la Reims (în ḑiariul «Traian», a. 1869, Nr. 64—69).

toriul ţĕrilor române, cu litere bĕtrânescĭ séŭ cirile şi cu unele particularitățĭ ale limbeĭ românescĭ [1]).

Veciniĭ cu Remi din Gallia Belgică eraŭ în timpul luĭ Cesar aşa numițiĭ Viromandui séŭ Veromandui. Oraşul lor principal era Augusta Viromandorum, numită de Ptolemeu πόλις Αὐγούστα Ῥομάνδων [2]). Forma maĭ corectă a numeluĭ era aşa dar Romandi, nu Veromandui, unde inițialul *V* substitue numaĭ pe un *H* ca aspirațiune, întocmaĭ ca în Veneti (Ἐνετοί), Vesta (Ἑστία).

Un alt trib din Gallia Belgică î-l formaŭ aşa numițiĭ Oromansaci [3]); un termin, pe care geografia romană ni l'a transmis de sigur numaĭ în formă barbarisată.

La aceeaşĭ unitate de rasă şi la aceeaşĭ confederațiune politică aparțineaŭ în Gallia Belgică şi Suessioniĭ, pe carĭ veciniĭ lor, Remiĭ, i numiaŭ «frațĭ şi popor de acelaşĭ sânge» [4]).

În fine, veciniĭ cu Remiĭ, eraŭ aşa numițiĭ Bellovaci, carĭ, după cum ne spune Cesar, formaŭ în Gallia Belgică poporul cel maĭ puternic, prin curagiul, prin autoritatea şi numĕrul lor. Eĭ puteaŭ sĕ pună în arme 100.000 ómenĭ luptătorĭ [5]). După nume şi după caracterul lor, Bellovaciĭ, se pare, că formaŭ unul şi acelaşĭ popor cu Belaci, un alt trib rĕsboinic pelasg, ce-şĭ avea locuințele sale în Alpĭ [6]).

Diodor Sicul, care trăise în timpul luĭ Cesar şi August, ne spune că esista între Gallĭ şi Romanĭ o înrudire etnică, din timpurĭ fórte depărtate [7]); ér Strabo numesce pe toțĭ Galliĭ popor arimanic [8]).

[1]) Acéstă importanță deosebită, ce s'a acordat în Reims unuĭ evangeliar scris în parte cu litere bĕtrânescĭ şi în o limbă neînțelésă pentru clerul, de altmintrelea destul de instruit, al Francieĭ, nu se póte esplica de cât prin o vechiă tradițiune. Probabil, că evangeliarul din sec. XIV a substituit numaĭ pe un altul maĭ vechiŭ, scris cu caractere pelasge (séŭ grecescĭ, cum le numia Tacit), însă perdut orĭ distrus din causa evenimentelor.

[2]) **Ptolemaei** (Ed. Didot) lib. II. 9. 6 (var. în diferițĭ codicĭ).

[3]) **Plinii** lib. IV. 31.

[4]) **Caesaris** B. G. II. 3: Remi, qui proximi Galliae ex Belgis sunt, ad eum (Caesarem) legatos ..... miserunt, qui dicerent ..... ne Suessiones quidem, fratres consanguineosque suos, qui eodem jure et eisdem legibus utantur, unum imperium, unumque magistratum cum ipsis habeant, deterrere potuerunt, quin cum his (reliquis Belgis) consentirent. — Un oraş vechiŭ cu numele Suessa se afla în Lațiu.

[5]) **Caesaris** B. G. II. 4. — Cf. Strabo, lib. IV. 4. 3.

[6]) C. I. L. vol. V. nr. 7231.

[7]) **Diodori Siculi** lib. V. 25: ὧν (τῶν Γαλατῶν) ἐστιν ἐν πρὸς Ῥωμαίους ἔχον συγγένειαν παλαιὰν καὶ φιλίαν τὴν μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων διαμένουσαν.

[8]) **Strabonis** lib. IV. c. 4. 2: Τὸ δὲ σύμπαν φῦλον, ὃ νῦν Γαλλικόν τε καὶ Γαλατικὸν καλοῦσιν ἀρειμάνιόν ἐστι καὶ θυμικόν.

În fine, la vechia populațiune a Arimilor se reduce originea maĭ multor numirĭ de localitățĭ de pe teritoriul Francieĭ de astă-dĭ.

Din acestea însemnăm aicĭ următórele:

Aramon	Ramecourt	Réméréville	Reméray
Arembécourt	Ramicourt	Rémering	Rimay
Armancourt	Ramonchamp	Rem'gny	Rimancourt
Armenonville	Ramous	Reminiac	Rimogne
Ermenonville	Ramousies	Remiremont	Rimon
Harmonville	Ramville	Remois	Roumens
Ormancey	Rémeling	Remoncourt	Rumigny
Ormenans	Remenoville	Remonville	Rumont [1]).

8. *Migrațiunile Arimilor în peninsula iberică.*

Din regiunile Alpilor și din Gallia de sud, o parte din triburile arimice trec și se estind în peninsula iberică.

Istoricul Flaviu Ioseph, care trăise în timpurile luĭ Vespasian, numesce pe Cantabriĭ din Pyreneĭ, și pe Lusitaniĭ de lângă marea de apus (pe vechiĭ locuitorĭ aĭ Portugalieĭ) triburĭ arimanice [2]); un termin, care, după cum am vĕdut maĭ sus, avea la autoriĭ grecescĭ dóue ințelesurĭ, unul indica rasa, séŭ familia etnică, a acestor popóre, și altul moravurile lor rĕsboinice barbare.

Același autor ne maĭ spune, că Iberiĭ ceĭ vechĭ, Ἴβηρες οἱ πάλαι [3]), întocmaĭ ca Etrusciĭ și Sabiniĭ, se numiaŭ Ῥωμαῖοι. Aicĭ Flaviu Ioseph, după cum vedem, întrebuințéză și pentru Arimaniĭ din Iberia terminul generaĭ, politic, de Romanĭ.

Despre esistența uneĭ vechĭ populațiunĭ arimice pe teritoriul Hispanieĭ maĭ avem încă următórele date.

Un trib, séŭ ginte, din Pyreneĭ pórtă în inscripțiunile romane numele de

---

[1]) **Janin**, Dict. d. com. d. France. Paris, 1851. — Ca nume personale de origine arimică notăm aicĭ: Ariamnes, un Gal avut emigrat în Asia (Phylarcus in Fragm. Hist. gr. I. 334); ΗΡΟΜΗΛΟΣ (Eromelos), numele unuĭ principe pe o monetă a Senonilor (Monin, Mon. d. anc. idiomes gaul. 36); în o vechiă legendă francesă, Romul încă este numit Heromulus (Graf, Roma, I. 223); Ramellenus séŭ Chramullenus, ex genere romano, unul din duciĭ luĭ Dagobert I (Mon. hist. Germ. SS. II. 160); Chramnus (Dahn, Urgesch. d. rom. u. germ. Völk. III. 92. 4); Ramno (s. Ramnus) episcopus Helenensis, a. 876 (Baluzii Capit. II. 1497); Ramnulfus, dux Aquitaniae, a. 889.

[2]) **Flavii Josephi** Bell. Jud. lib. II. 16. 4.

[3]) **Flavii Josephi** c. Appion. lib II. 4.

Viromenici [1]); de sigur, o simplă formă dialectală în loc de Romenici, séŭ *(H)* Romenici, după cum Romandi din Gallia eraŭ numițĭ Viromandui în geografia oficială romană.

Argamonici (maĭ corect însă Aramonici) este numele uneĭ alte ginţĭ din Tarraconia [2]). Probabil, că aparțineaŭ la aceeașĭ familiă cu Viromenici.

Un oraș de pe teritoriul Vacceilor se numia în epoca romană Hermandica [3]); un termin, ce corespunde la o formă maĭ vechiă de *(H)* Armantica; în itinerariul luĭ Antonin Salmantica, astă-ḍĭ Salamanca (cu *S* ca aspirațiune și cu un *l* format din *r*).

Catena principală a munților din părțile de sus ale Lusitanieĭ purta în epoca romană numele de Herminius mons [4]), în evul de mijloc Arminna. După cum vedem, triburile pastorale arimice ocupase încă din timpurĭ fórte depărtate acéstă regiune muntósă.

Ruinele uneĭ vechĭ cetățĭ din munțiĭ Lusitanieĭ se maĭ numesc și astă-ḍĭ Aramanha séŭ Aramenha [5]).

Pe dóue inscripțiunĭ redactate în idioma națională a unuĭ trib din Lusitania aflăm cuvintele Arimo și Arimom; probabil numele uneĭ localitățĭ [6]).

În părțile de sud-ost ale Pyreneilor esistă un vechiŭ oraș al Ilergeților, numit Osca, unde se bătuse cele de ântâiŭ monete naționale ale Hispanieĭ, cunoscute sub numele de argentum Oscense. Unul din acești denarĭ ne înfățișéză pe revers figura luĭ Armis al Dacieĭ, ca mesager al ḍeilor, și avênd de desupt inscripțiunea ✱PMAN (Orman) (v. pag. 757, fig. 252). Alte dóue monete din Tarraconia, de asemenea anterióre cuceririĭ romane, ne presintă numele unor principĭ naționalĭ, scrise cu litere vechĭ pelasge: ᚹᛏᛖᚩᛋᚲᛚᛗc (Ramescyus) și ᚹᛏᛖᛁ.. [7]).

În fine, maĭ aflăm la vechiĭ locuitorĭ aĭ Hispanieĭ numele personale de Armonicus și Harmonicus, Armonia, Harmonia și Ramnia, după cum ni le aŭ transmis inscripțiunile romane [8]); unde noĭ vedem aceeașĭ vaccilare între formele aspirate și neaspirate, întocmaĭ ca în numirile de triburĭ și localitățĭ, despre carĭ am vorbit maĭ sus.

---

[1]) C. I. L. vol. II. nr. 5741.

[2]) C. I. L. vol. II. nr. 2856.

[3]) Livii lib. XXI. 5.

[4]) Suetonii Caes. c. 54.

[5]) C. I. L. vol. II, p. 21.

[6]) C. I. L. vol. II. nr. 738. 739.

[7]) Mionnet, Descr. d. méd. ant. Suppl. I. Pl. IV. nr. 71. 72.

[8]) C. I. L. vol. II. nr. 3892. 4. 4008. 4373797. 920.

9. *Migrațiunile Arimilor în Italia.*

Cel maĭ vechiŭ trib pelasg, pe care-l aflăm stabilit lângă cele șépte coline ale Romeĭ, pórtă în tradițiunile istorice ale Etruscilor numele de Ramnes și Ramnenses [1].

După Dionysiu din Halicarnas, partea superióră a munteluĭ Aventin se numise o-dată Remoria [2], la Plutarch Remonium și Remonia [3]. Aceeașĭ tradițiune o aflăm și în epopea națională a luĭ Enniu: Romul și Rem se certaŭ, cum se numéscă noua cetate de lângă Tibru, Roma séŭ Remora [4].

Remores, scrie Aureliu Victor, era în vechime numele unuĭ gen óre-care de ómenĭ [5].

Acelașĭ termin ne maĭ apare și sub forma de Archemores și Archemones, după cum resultă din numirile de Vicus Archemorium séŭ Archemonium, și Forum Archemorium [6], ce le aveaŭ unele părțĭ maĭ vechĭ ale Romeĭ.

Romilia, probabil însă că la început Romiria, era numele unuĭ vechiŭ trib roman, care avea primul rang al demnitățiĭ între triburile așa numite rustice [7]. Teritoriul acestuĭ trib începea de lângă muriĭ Romeĭ și se întindea până la mare.

Încă cu mult înainte de întemeierea Romeĭ, întréga regiune centrală a Italieĭ se vede a fi fost locuită de triburĭ arimice.

Tibrul, care despărția teritoriul Etruscilor de al Umbrilor, de al Sabinilor și Latinilor, era numit în cărțile vechĭ religióse Rumon [8], séŭ Rumor în formă rotacisată, după cum resultă din Eneida luĭ Virgiliu [9]. Acéstă numire archaică, de origine etnică, ne pune în evidență faptul, că în tim-

---

[1]) **Varronis** L. L. lib. V. 55: Sed omnia haec vocabula Tusca (Tatienses, Ramnenses, Luceres), ut Volnius, qui tragoedias Tuscas scripsit, dicebat.

[2]) **Dionysii Halic.** lib. I. c. 85—87. — **Festus** (v. Remurinus ager): sed et locus in summo Aventino Remoria dicitur, ubi Remus de urbe condenda fuerat auspicatus.

[3]) **Plutarque**, Oeuvres, vol. I. (Ed. 1784) Romulus, p. 79. 81.

[4]) Enniu (la Cicero De div. I. 48): Certabant (Romulus et Remus) urbem Romam Remoramne vocarent.

[5]) **Aur. Victor**, Orig. gent. Rom. c. 21: homines ab antiquis Remores dicti. — O vechiă divinitate națională a Romanilor purta numele de Remureina (C. I. L. vol. I. nr. 812).

[6]) **Sextus Rufus**, De reg. urb. Romae. Regio VII.

[7]) **Varro**, L. L. lib. V. 1.

[8]) **Servius** ad Aen. VIII. 63.

[9]) **Virgilii** Aen. VIII. 90.

purile primitive ale istorieĭ italice amêndóue ţĕrmurile Tibruluĭ eraŭ locuite de o populaţiune arimică, pastorală şi agricolă.

Unul din cele maĭ vechĭ oraşe de pe teritoriul Umbrilor purta numele de Ariminum. O monetă antică de bronz a acestuĭ oraş ne înfăţişéză pe avers un cap cu barbă şi căciulă conică, ér pe revers legenda ARIM. Alte dóue monete ne presintă acelaşĭ tip, ér pe revers inscripţiunea ARIMI şi ARIMNO [1]).

În vechia religiune a Umbrilor, Jupiter maĭ era adorat şi cu epitetul de armunos séŭ armunis [2]).

Pădurile cele vaste ale Apeninilor, carĭ despărţiaŭ pe Umbri, pe Sabinĭ, şi pe Etruscĭ, purtaŭ încă din timpurĭ obscure numele de montes Romani [3]). Din aceştĭ munţĭ isvoria Tibrul, numit în vechime Rumon şi Rumor. În aceştĭ munţĭ locuise o-dată poporul primitiv al Italieĭ, aşa numiţiĭ Aborigines [4]); un termin etnic alterat, probabil în loc de Aremorici, séŭ Aremoricenses, ca la Procopiu Arborychi în loc de Armorici. Faunus, regele cel înţelept şi plin de merite al Aborigenilor, se maĭ numise, după cum ne spune Diodor Sicul [5]), şi Ἑρμῆς (Ἑρμῆν).

În fine, maĭ notăm aicĭ, că întreg teritoriul Umbrieĭ, dimpreună cu părţile de nord, până lângă ţĕrmuriĭ de jos aĭ Paduluĭ, purta în evul de mijloc numele de Romania şi Romaniola [6]). Fără îndoiélă, că originea acesteĭ numirĭ este anterióră dominaţiuniĭ romane, după cum acésta se probéză şi din numele cel vechiŭ al oraşuluĭ «Ariminum» [7]).

În Laţiu, triburile arimice se aflaŭ, încă din timpurĭ fórte depărtate, respândite prin diferite părţĭ ale acesteĭ regiunĭ, începênd de la mare şi până lângă Apeninĭ.

Cu deosebire, Rutuliĭ, a căror capitală era Ardea, ni se presintă în tradiţiunile naţionale ale Latinilor, ca un popor de origine arimică. Virgiliu amintesce pe un Rhamnes, ca rege şi augur al Rutulilor [8]),

---

1) **Mionnet**, Descr. d. méd. Suppl. Tome I, p. 208. — C. I. L. vol. I, nr. 23.

2) **Huschke**, Die Iguv. Taf. II-a 7. p. 322—323.

3) **Siculi Flacci**, De condit. agr. (Grom. vet. Ed. Lachmann, p. 137): În Piceno et in regione Reatina . . . . . montes Romani appellantur. — Liber Coloniarum I (Campania), ibid. 239: priuati possident montes nomine Romanos.

4) **Dionysii Hal.** lib. I. 9: Ἀβοριγῖνες . . . οἳ τὸ μὲν πρότερον ἐπὶ τοῖς ὄρεσιν ᾤκουν ἄνευ τειχῶν κωμηδὸν καὶ σποράδες.

5) **Diodori Siculi** lib. VI. 5. 2.

6) **Muratorii**, Scriptores, Tom. X. p. 381.

7) Despre Arimani, séŭ Aremani, din părţile superióre ale Italieĭ am vorbit maĭ sus.

8) **Virgilii** Aen. IX. v. 325—327: superbum Rhamnetem aggreditur . . . . Rex idèm et regi Turno gratissimus augur.

şi pe un alt eroŭ legendar al acestuĭ popor cu numele de Remus [1]).

Oraşul Tibur, situat la colţul de rĕsărit al Laţiuluĭ, care devenise o cetate puternică, înfloritóre şi «superbă», cu mult înainte de întemeierea Romeĭ, era de asemenea o coloniă arimică. Unul din vechiĭ representanţĭ aĭ acestuĭ municipiu pórtă la Virgiliu numele de Remulus [2]).

În istoria Laţiuluĭ, elementul arimic ne apare dominant încă înainte de întemeierea Romeĭ. Unul din regiĭ ceĭ vechĭ aĭ Laţiuluĭ este numit la Liviu Romulus Sylvius [3]), la Orosiu Aremulus [4]) şi la Plutarch Romis [5]).

În regiunile cele muntóse ale Apeninilor, veciniĭ cu Latiniĭ şi Campaniĭ locuiaŭ Samniţiĭ, un popor pastoral şi agricol, iubitoriŭ de gloriă şi independenţă. Eĭ făceaŭ parte din una şi aceiaşĭ seminţiă arimică cu Sabiniĭ şi Osciĭ. Cea maĭ vechiă şi maĭ puternică cetate a lor se chiema Romulea, după cum o numesce Liviu [6]), situată pe ŭn vêrf de munte, pe care însă Romaniĭ o asemĕnară cu pămêntul.

În Enotria, séŭ în părţile inferióre ale peninsuleĭ italice, domnise o-dată, după cum ne spun tradiţiunile, regele numit Italus, un principe glorios din familia arimică. Un fiŭ al luĭ Italus purta numele de Romus [7]), şi o fică a sa se chiamă Roma [8]). Hecateu (sec. VI. a. Chr.) maĭ amintesce aicĭ şi un oraş cu numele de Erimon [9]).

La familia Arimilor aparţineaŭ şi vechile triburĭ ale Sicilieĭ. Sicaniĭ séŭ Siculiĭ, popor de origine barbară, locuise în timpurile maĭ vechĭ în Umbria, apoĭ în Laţiu. Din Laţiu espulsaţĭ de Aborigenĭ şi de alte triburĭ pelasge, eĭ trecură în Lucania, ér din Lucania în Sicilia, cam cu 80 de anĭ înainte de rĕsboiul troian [10]).

În timpurile luĭ Antoniu, după cum ne spune Cicero, Sicilieniĭ aŭ fost declaraţĭ de cives Romani [11]). Fără îndoiélă, că acéstă lege avea de basă o tradiţiune vechiă naţională, că amêndóue aceste popóre, Romaniĭ şi Siculiĭ,

---

1) **Virgilii** Aen. IX. v. 330.

2) **Virgilii** Aen. lib. IX. v. 360.

3) **Livii** lib. I. c. 3.

4) **Orosii** Hist. lib. I. 20.

5) **Plutarque**, Oeuvres, vol. I, Romulus, p. 62.

6) **Livii** lib. X. 17.

7) **Dionysii Hal.** lib. I. 72.

8) **Plutarque**, Oeuvres I (1784), Romulus.

9) **Stephanus** Byz. v. Ἔριμον.

10) **Dionysii Hal.** lib. I. 9, 22. — **Plinii** lib. III. 19. — După Thucydide (VI. 2), Siculiĭ aŭ trecut în Sicilia, cam cu 300 anĭ înainte de prima imigrare a Grecilor în acéstă insulă, adecă cu vre o 1000 anĭ a. Chr.

11) **Ciceronis** Epist. ad Att. XIV: Antonius fixit legem ..... qua Siculi cives Romani.

avuse o-dată aceeașĭ origine, aceeașĭ limbă, aceleașĭ locuințe și acelașĭ nume comun.

În părțile meridionale ale insuleĭ, Pliniu amintesce rîul numit Hirminium [1]), la Philist Ὑρμινὸς [2]), de sigur o vale locuită în timpurile preistorice de o grupă însemnată de păstorĭ arimĭ.

După cum vedem, triburile arimice ale peninsuleĭ italice ne apar la autoriĭ vechĭ sub diferite numirĭ dialectale.

Pe basa elementelor, de carĭ am vorbit maĭ sus, noĭ resumăm și reconstituim aicĭ aceste numirĭ sub următórele forme:

În Etruria, vechiĭ Arimĭ eraŭ numițĭ Ramnes; în Umbria, Arimini și Armuni; în părțile de sus ale Tibruluĭ, Rumones și Rumores; pe cele șépte coline ale Romeĭ, Remones, Remores, Archemones și Archemores; în Lațiu Ramnes, Remi [3]), Romi și Rumi; în Lucania, Erimones (Arimones); ér în Sicilia, Hirmini séŭ Hurmini.

În fine maĭ esista în Italia de mijloc și forma archaică de Rumini, după cum acésta resultă din numirile divinităților Jupiter Ruminus [4]), Dea Rumina [5]), precum și din numele locurilor vicus Ruminalis [6]), ficus Ruminalis [7]) séŭ Rumina ficus [8]).

10. *Migrațiunile Arimilor în Thracia.*

Thracia, în timpurile primitive ale istorieĭ, cuprindea din punct de vedere etnografic întreg nordul Europeĭ de asupra Thessalieĭ și Epiruluĭ.

Macedonia era considerată numaĭ ca o parte a Thracieĭ [9]); ér Herodot scrie, că Troianiĭ, în timpurile lor de putere și mărire, cucerise Thracia întrégă până lângă sînul ionic [10]).

---

1) **Plinii** lib. III. 14. 4.

2) Fragm. Hist. graec. I. 186. fr. 8.

3) Cf. C. I. L. vol. I: M. Ramnius (nr. 571) și C. Remis = Remius (nr. 946).

4) **Augustini** Civ. Dei, lib. VII. 11.

5) **Augustini** Civ. Dei, lib IV. 11. — **Varro**, L. L. lib. II. 11. 5: divae Ruminae sacellum. — Cf. Cicero, N. D. lib. I. 29: Romana Juno, h. e. quae ab Romanis et Romano ritu colebatur.

6) **Sexti Rufi** De reg. urb Romae. VII.

7) **Livii** lib. I. 4. — La Tacit, Ann. XIII. 58: Ruminalis arbor.

8) **Ovidii** Fast. II. v. 411.

9) **Hecataei** fragm. 115.

10) **Herodoti** lib. VII. 20.

În părțile de nord, Scyții eraŭ considerați de asemenea ca un popor de origine thracică [1]).

«Națiunea Thracilor», scrie Herodot, «este, după Indienĭ, cea maĭ mare dintre tóte națiunile lumiĭ, și dacă aceștĭ Thracĭ ar fi sub domnia unuĭ singur om, séŭ dacă se ar puté înțelege între dênșiĭ, eĭ ar fi neînvinșĭ și ceĭ maĭ puternicĭ dintre tóte popórele. Însă acest lucru e imposibil sĕ se întêmple vre o-dată, din care causă eĭ sunt slabĭ. După diversitatea regiunilor, în carĭ locuesc, eĭ pórtă nume diferite, însă cu toțiĭ aŭ aceleașĭ moravurĭ și aceleașĭ instituțiunĭ» [2]).

Din punct de vedere al originiĭ etnice, vechile populațiunĭ ale Thracieĭ aparțineaŭ aprópe în total familieĭ arimice.

Homer amintesce în Iliadă pe un Rigmus (Ῥίγμον), care alergase în ajutoriul Troianilor, ἐκ Θρήκης ἐριβώλακος, adecă din Thracia, unde plugul scóte gliĭ marĭ și grase de pămênt [3]). În alt loc Homer caracteriséză regiunea, numită ἡ Θρήκη ἐριβῶλαξ ca μήτηρ μήλων, mama oilor [4]), — cuvinte carĭ în nicĭ un cas nu se pot aplica la Thracia de lângă Marea egeă, ci numaĭ la basinul cel vast, fertil și avut de turme al Dunăriĭ de jos.

Un alt rege din timpurile luĭ Alesandru cel Mare, care domnise peste Triballiĭ din părțile de apus ale Mesieĭ, pórtă la istoricul Arrian numele de Sirmus [5]); un nume, care, din punct de vedere al etimologieĭ, este identic cu Rimus, însă cu transposițiunea luĭ *R* (= Irmus) și cu *S* la început ca aspirațiune dialectală.

Pausania maĭ amintesce pe un rege al Tursenilor, cu numele Arimnestus, care cel de ântâiŭ dintre barbarĭ, a trimis darurĭ pióse luĭ Joe din Olympia [6]). Dacă acest Arimnestus domnise peste Tyrseniĭ din părțile de rĕsărit ale Macedonieĭ (Herod. I. 57), orĭ peste Traușiĭ séŭ Agathyrșiĭ de la Carpațĭ, nu putem sci. Probabil, că nicĭ Pausania nu putea sĕ ne spună maĭ mult.

De asemenea aflăm la Suida o amintire despre un Ἕρμων ὁ Πελασγῶν βασιλεύς [7]), care trăise în timpul luĭ Dariu și domnia peste insula Lemnos situată lângă țĕrmuriĭ de sud aĭ Thracieĭ [8]).

---

[1]) **Stephanus Byz**: Σκύθαι, ἔθνος Θρᾴκιον.

[2]) **Herodoti** lib. V. 3.

[3]) **Homeri** Il. XXV. 485. — În timpurile romane un centurion din Mesia inferióră pórtă numele de L. Messius Rimus (C. I. L. III. nr. 7420).

[4]) **Homeri** Il., XI. v. 222.

[5]) **Arriani** De exp. Alex. I. 4. 6.

[6]) **Pausaniae** lib. V. 12. 5.

[7]) **Suidae** Lex., v. Ἑρμώνιος χάρις.

[8]) **Diod.** lib. X. 19. 6. — Fragm. Hist. gr. III. 643. 30.

Un Roemetalces este rege al Thracilor în timpul luĭ August și un alt Roemetalces în timpul luĭ Caligula.

După cum vedem, diferițĭ regĭ aĭ Thracieĭ, uniĭ din părțile de sud, alțiĭ din părțile de nord ale Hemuluĭ, pórtă nume arimice, începênd încă din timpurile antehomerice.

Faptul în sine e destul de remarcabil și are drept fundament o vechiă tradițiune istorică.

Regiĭ Thracieĭ, după cum ne spune Herodot, adoraŭ între toțĭ deiĭ maĭ mult pe Ἑρμῆς (Ἑρμῆν), pe care-l cosideraŭ tot-o-dată ca începătoriul dinastieĭ lor [1]). Este acelașĭ Hermes, numit și Hermias, Hermaon, Herman și Armis, pe care-l vedem representat pe monetele Sarmizegetuseĭ, identic cu Armen, părintele divin al Herminonilor din Germania, cu Ἑρμῆς (Ἑρμῆν) numit și Faunus, regele cel mitic al Aborigenilor, și cu Orman, ce figuréză pe monetele Ilergeților din Hispania.

Ca descendențĭ din Hermes se maĭ consideraŭ Filip II al Macedonieĭ și fiul sĕŭ Alesandru cel Mare. Amêndoĭ aceștĭ regĭ întrebuințéză, pe unele monete ale lor, monograma *R*, une-orĭ cu efigia, alte orĭ cu atributele luĭ Hermes [2]).

Aceleașĭ tradițiunĭ genealogice se pare că le avuse și familia cea puternică română din Târnova, care înființase și reînființase imperiul româno-bulgar.

O cronică armenéscă pretinde, că împĕratul româno-bulgar Samuil (a. 976—1014) ar fi fost de origine Armean [3]). Hasdeu crede, cu tot dreptul, că n'a fost Armean, ci Armân, cum se numesc Macedo-Româniĭ. Noĭ însă maĭ adaugem aicĭ, că un fiŭ al luĭ Samuil numit «Arménul» se chiema Roman (a. 1015), că un vĕr al acestuĭ Samuil are numele de Armonius [4]), și un fiŭ al împĕratuluĭ Petru I, se chiema de asemenea Roman [5]) (976—1002).

În numirile de localitățĭ aflăm de asemenea urme importante despre estensiunea triburilor arimice pe teritoriul Thracieĭ.

Întrégă regiunea cea fertilă dintre Hem și Adrianopol pórtă pe tabula Peutingeriană numele de Rimesica [6]); o numire geografică de origine etnică, ca și Aremorica, Belgica etc.

---

[1]) Herodoti lib. V. 7.

[2]) Mionnet Descrip. d. méd.: Tom. VI. pl. LXX. nr. 2. 4. 9.

[3]) Mateiŭ de Edessa, ap. Hilferding, Gesch. d. Serben und Bulgaren, Bautzen, 1864, p. 61. (Hasdeu, Etym. magn. II. 1705).

[4]) Wenzel, Cod. dipl. Arpad. cont. VI. 29.

[5]) Wertner, A középkori délszláv uralkodók, p. 132, 145.

[6]) Tab. Peut. Segm. VIII. 3.

Pe drumul cel mare al Thracieĭ de la Filipopol către Adrianopol aflăm în timpurile romane dóue localitățĭ cu nume arimice, una Ramlum [1]) și alta Rhamae (mutatio Rhamis), astă-ḑĭ Harmanli [2]). În apropiere de muntele Athos esista un vechiŭ oraș numit Σερμυλία și Ἑρμυλία, amintit încă de Hecateu în sec. VI. a. Chr. [3]), ér pe cóstele meridionale ale Thracieĭ se amintesce Rumbodunum, situat între rîurile Nestus și Strymon [4]).

După cum vedem, regiunile din părțile meridionale ale Hemuluĭ, unde domnise o-dată Odrysiĭ, poporul cel maĭ civilisat și maĭ puternic al Thracieĭ, ne presintă un strat fórte vechiŭ arimic, nu numaĭ pe văile Marițeĭ (Hebruluĭ) și ale Tungeĭ (Tonzus), numite în timpurile romane Rimesica, dar și pe grupele cele muntóse de lângă Marea egeă.

Venim acum la o cestiune importantă a geografieĭ preistorice.

Încă începênd din sec. V, întreg imperiul roman oriental se maĭ numia și Romania, gr. Ῥωμανία [5]); un termin geografic, ce-l aflăm întrebuințat pentru imperiul constantinopolitan în tot cursul evuluĭ de mijloc, la cronicarĭ, în bulele Papilor, cum și în actele oficiale ale statelor de apus [6]).

Originea acesteĭ numirĭ este în tot casul poporală, însă fórte vechiă. Ea nu este nicĭ politică, nicĭ literară.

O prețiósă indicațiune în acéstă privință o aflăm la Virgiliu. În Eneida sa, care se ocupă cu primele timpurĭ ale istorieĭ romane, dênsul amintesce dóue regiunĭ marĭ geografice, ce eraŭ destinate ca moscenire pentru descendențiĭ luĭ Enea, una sub numele de regnum Italiae și alta sub numele de Romana tellus [7]).

Numele de țéra rumică (Rum séŭ Rum-ili) a rĕmas, prin tradițiune, la populațiunile Asieĭ anterióre, ca o numire geografică pentru peninsula balcanică chiar și după căderea imperiuluĭ byzantin. Încă în primele timpurĭ ale domnieĭ turcescĭ dincóce de Helespont, Thracia, Macedonia și Mesia aveaŭ numele comun de Rumili, séŭ Rumelia; ér în sec. XIX-lea, marele gu-

---

[1]) Tab. Peut. Segm. VIII. 2.

[2]) Itin. Hierosol. p. 269: mutatio Rumbodona.

[3]) **Steph. Byz.**, v. Σερμυλία. — **Tomaschek** în Sitz.-Ber. XCIX Bd. 475.

[4]) Itin. Hierosol. p. 284.

[5]) Chron. Idatii a. 295: Carporum gens universa in Romania se tradidit. — **Jornandis** Get. c. 25: Vesegothae ..... legatos ad Romaniam direxere, ad Valentem imperatorem ... ut partem Thraciae, sive Moesiae ... si illis traderet ad colendum etc. —**Malalae** Chronogr. lib. XVI p. 378.—**Du Cange**, Gloss. med. lat. v. Romania: Bromptonus in Richardo I: Caput Rumaniae est civitas Constantinopolis.

[6]) **Fejér**, Cod. dipl. III. 1. 204. 1217. — Mon. Germ. SS. XIV. 660.

[7]) **Virgilii** Aen. IV. 274—276: Ascanium surgentem, et spes heredis Juli Respice, cui regnum Italiae Romanaque tellus Debentur.

vernămênt al Rumelieĭ maĭ cuprindea și regiunile de sus și de mijloc ale Albanieĭ de astă-dĭ [1]).

În părțile de rĕsărit ale Thracieĭ, vechia populațiune arimică î-șĭ păstrase caracterul sĕŭ național până pe la începutul sec. XIV-lea.

În timpurile împĕratuluĭ Andronic Paleologul (1282—1328), după cum scrie Pachymer, Blachiĭ din Thracia se întindeaŭ de la suburbiele Constantinopoluluĭ până la Byzia și maĭ departe. Aceștĭ Blachĭ locuiaŭ maĭ mult în ținuturĭ muntóse; eraŭ ómenĭ deprinșĭ în arme, avuțĭ de turme și cireḑĭ de vite și se înmulțise în numĕr atât de considerabil, încât inspiraŭ îngrijirĭ seriόse, că se vor alia în contra imperiuluĭ cu Scyțiĭ de la Dunăre (Româniĭ luĭ Basarab cel Mare), avênd acelașĭ mod de viéță și probabil aceeașĭ origine. Spre a întêmpina un ast-fel de pericul, împĕratul Andronic a creḑut, că lucrul cel maĭ nimerit este, sĕ strămute pe acest popor, de pe continentul de apus în cel de rĕsărit, dincolo de Helespont, pe țĕrmuriĭ Asieĭ, dar tot-o-dată sĕ le sleiéscă și puterile materiale, prin diferite extorsiunĭ, ca nu cum-va cunoscându-șĭ forțele, de carĭ dispun, eĭ sĕ devină prea audacĭ. Amêndóue aceste lucrurĭ, ne spune Pachymer, s'aŭ și esecutat apoĭ cu o rigóre estremă; s'aŭ aruncat asupra lor tributurĭ imense, carĭ s'aŭ și încasat cu o severitate ne maĭ auḑită. Sateliţiĭ administrațiuniĭ grecescĭ siliră pe aceștĭ Blachĭ într'un mod nemilos sĕ plece numaĭ decât dincolo de Helespont; ast-fel că eĭ aŭ perdut o mare parte din averile, pe carĭ nu le puteaŭ transporta; s'a maĭ întêmplat, că acéstă strămutare a lor se esecută sub asprimile ierneĭ, în cât a perit o mare parte din ómenĭ și din turmele lor [2]).

Pachymer numesce pe aceștĭ vechĭ locuitorĭ aĭ Thracieĭ Blachĭ; însă numele lor național a fost Râmĭ, Râmnĭ și Armânĭ. Acésta resultă și din descrierea geografuluĭ arab Idrisi (finele sec. XII), care amintesce între Șumla și Sliven un oraș însemnat cu numele de Aγermînĭ și o altă localitate, situată între Șumla și Anchial, cu numele de Fremniac [3]).

Maĭ resultă, în fine, din împrejurarea, că diferitele grupe române din

---

[1]) La Arabĭ și la alte popóre orientale, terminul geografic de Rum séŭ Rum-ili (țéra Rum), avea, în ce privesce părțile Europeĭ, dóue semnificațiunĭ. Ca numire generală, Rum cuprindea în regiunile Europeĭ: teritoriul Spanieĭ, Francieĭ, Italieĭ, Germanieĭ, Polonieĭ, Bohemieĭ, Anglieĭ, Ungarieĭ și întrégă peninsula balcanică. În particular însă, sub numele de Rum, séŭ Rum-ili, se înțelegeaŭ provinciele europene supuse dominațiuniĭ turcescĭ. În fine, în sens maĭ restrîns, Rum, séŭ Rum-ili, era numele, ce se aplica la Thracia și Grecia (Cantemiru, Ist. imp. otom. Vol. I (Bucurescĭ 1876), p. 27. 45. 101.

[2]) Pachymeris De Andronico Palaeologo (Ed. Bonnae) lib. I. 106.

[3]) Tomaschek în Sitzungsberichte, CXIII Bd. p. 301—317.

Macedonia, Thessalia, Epir și Albania de mijloc se maĭ numesc și astă-ḑĭ Armânĭ, Arămânĭ și Arămenĭ [1]).

După tradițiunile vechĭ grecescĭ, originea geografică a populațiunilor thrace era din părțile de nord ale peninsuleĭ Hemuluĭ. În genealogiile popórelor antice, Thracia ne apare ca o fică a rîuluĭ Oceanos, séŭ a Istruluĭ.

11. *Migrațiunile Arimilor în Illyria vechiă (Rascia, Rama).*

Rascia. — În evul de mijloc, întreg teritoriul Mesieĭ de sus, aprópe acelașĭ cu al Serbieĭ de astă-ḑĭ, pórtă numele de Rascia [2]), Rasia, Raxia, Rassa, Rasa, terra Racy [3]), ung. Rácz-ország.

Vechimea acesteĭ numirĭ geografice, o putem urmări până în epoca romană.

Unul din cele maĭ însemnate orașe ale Mesieĭ superióre, situat pe țĕrmurele drept al Dunăriĭ, în fața cu Calafatul de astă-ḑĭ al Românieĭ, purta numele de Raetiaria, Retiaria, Reciaria, Ῥαζαρία [4]), maĭ tărḑiŭ Colonia Ulpia Ratiaria.

După părăsirea Dacieĭ traiane, orașul Retiaria devine capitala Dacieĭ ripense, care din punct de vedere al administrațiuniĭ politice, se întindea de lângă Cuppae (Golubațĭ) până lângă rîul Utus (Vid), ér spre méḑă-ḑi până lângă Balcaniĭ de apus.

Tocmaĭ acéstă importantă regiune a Dacieĭ aureliane — unde Ratiaria avuse o egemonia politică și religiósă, unde elementul românesc forméză și astă-ḑĭ majoritatea — ne apare pe charta luĭ Sebastian Münster din 1550 cu numele particular de Rascia.

Ca estensiune geografică, Rascia din evul de mijloc cuprindea întreg teritoriul Mesieĭ de sus și o parte a Illyrieĭ până lângă frontierele Dalmațieĭ.

În aceste timpurĭ esista între Rascia și Serbia o deosebire geografică și etnică.

Serbia vechiă nu era Serbia de astă-ḑĭ.

Adevĕrata Serbiă cuprindea numaĭ un mic teritoriŭ situat în părțile meridionale ale Bosnieĭ și care constituia din punct de vedere politic o simplă dependență a Rascieĭ.

---

[1]) **Weigand**, Die Aromunen, II. pag. VIII.

[2]) **Densușianu**, Documente, II. 5. 522. 1563. Ep. Verançiu: Servia olim nunc Rascia. — **Thurocz**, P. IV. 35: Seruiae regnum, quod communi vocabulo Rasciam vocant.

[3]) **Densușianu**, Doc. I. 2. 268. 1379. — Presbyter Diocleas, c. 9. 15. — **Philippi de Diversis** Situs Ragusii, p. 131. — Anon. Belae reg. notarius, c. 45. — **Fejér**, Cod. dipl. Hung. passim. — **Wenzel**, Cod. Arpad. cont. T. V. 187. 1298 et passim.

[4]) **Ptolemaei** (Ed. Didot), III. 9. 3. — **Hierocles** p. 655. — C. I. L. vol. III, p. 1020.

La a. 1298 Papa Bonifaciu VIII face anume deosebire între Serbia, Rascia, Dalmaţia, Croaţia şi Bosnia [1]); ér la anul 1443, Stefan Toma se intitulézã: Nos Stephanus D. G. Rasciae, Serviae, Bosnensium seu Illyricorum, Primordiae, partium Dalmatiae, Corbaviae etc. rex [2]).

În ce privesce populaţiunea Rascieĭ vechĭ, acésta ne apare, în cronicele şi în actele oficiale ale apusuluĭ, până pe la mijlocul sec. XIX-lea, sub numele tradiţional de: Rascii, Rasciani, Rasceni, Rassiani, Rasseny [3]), germ. Razen, Räzen, Raitzen, Rätzen, Raizen şi Rascier.

Din punct de vedere istoric, noĭ avem aicĭ aceeaşĭ numire etnică, sub care figurézã în timpurile romane Raeti séŭ Rhaeti din Elveţia, aĭ căror descendenţĭ sunt astă-ḑĭ Romanciĭ din districtul Graubünden în Tyrol şi din Lombardia de nord [4]).

La aceeaşĭ familiă cu Reţiĭ din Alpĭ aparţineaŭ şi vechiĭ Etruscĭ, carĭ, după cum ne spune Dionysiu din Halicarnas, se numise în primele timpurĭ ale istorieĭ italice Rasennae [5]).

Din punct de vedere al etimologieĭ, terminul geografic de Rascia este numaĭ o simplă formă dialectală în loc de Ramscia, după cum diferite localităţĭ de pe teritoriul Dacieĭ vechĭ maĭ pórtă şi astă-ḑĭ numele de Râsca, o simplă abreviaţiune în loc de Râmsca [6]).

Pe o inscripţiune romană din Igliţa aflăm numele patronimice de Rascanius şi Rascania [7]), şi care ne indica pe un Rascanus ca autor al acesteĭ familie.

Un rege al Thracieĭ din timpul luĭ August purta numele de Rhescuporis şi Rascuporis; un nume ce corespunde din punct de vedere al etimologieĭ şi al înţelesuluĭ la forma latină Rasci-puer, adecă fiul luĭ Rascu. Un frate al acestuĭ Rascuporis se numia chiar Rascus [8]).

---

[1]) **Wenzel**, Cod. Arp. cont. Tom. V. 187: 1298: Bonifacius etc. . . . . in partibus . . . . . Servie, Rasie, Dalmatie etc.

[2]) **Pesty**, Az eltünt várm. II. 343. 1443:

[3]) **Presb. Diocleas**, c. 45.—Mon. Hung. (epoca regeluĭ Mathia) I. 49—50. —Cod. dipl. Andeg. I. 639. 1311.—Chron. Dubnicense, c. 207.— **Hasdeu**, Etym. magn. IV. p. CCXXX.

[4]) Reţiĭ eraŭ consideraţĭ şi de Romanĭ ca popor illyric. Cf. Appiani De reb. Illyr. c. 29.

[5]) Că terminiĭ de Râscianĭ (Riscianĭ) şi Arimanĭ eraŭ omogenĭ şi aveaŭ la ceĭ vechĭ aceeaşĭ înţeles, o probézã dóue manuscrise ale luĭ Dionysiu Per (Ed. Didot) v. 285, unde în loc de ἀρειμανέων Γερμανῶν ne apare varianta de ἐρισθενέων Γερμανῶν. Aicĭ epitetul de ἐρισθενέες, cu sensul de valde robusti, ne indică prin forma sa şi pe Germanĭ ca un popor riscian.

[6]) **Dionysii Halic.** lib. I. 30.

[7]) C. I. L. vol. III, nr. 6203.

[8]) **Appiani** De bell. civ. lib. IV. 87.

O deosebită importanță, în ce privesce originea istorică a acesteĭ numirĭ, o presintă faptul, că în peninsula balcanică, terminul de Risciani a fost tot-de-una sinonim cu terminul de Vlasi [1]). În chrisovul împĕratuluĭ Dușan din a. 1348, χрнцıанн este un sat românesc de lângă Prizren [2]), vechiă reședință a țaruluĭ Dușan.

O parte însemnată a comitatuluĭ Posega din Croația, așa numită «Valachia mică» maĭ purta în evul de mijloc și numele particular de Rascia [3]).

O altă Rasciă se afla lângă frontariele de sud-vest ale Serbieĭ de astă-ḑĭ, și se caracteriséză în particular prin grupa de munțĭ numită și astă-ḑĭ Rașca, prin rîul, valea și têrgulețul Rașca, la Constantin Porphyrogenitul Rasa. Acéstă regiune frumósă a Serbieĭ vechĭ purta în evul de mijloc numele de Stara-Vlaska. În acéstă Rasciă séŭ «Valachiă-vechiă», esista după cum ne spun poemele sêrbescĭ, una din cele maĭ pióse și maĭ monumentale bisericĭ numită Iania [4]). Astă-ḑĭ Valachia-vechiă forméză un sangiac administrativ al Turcieĭ; ea pórtă însă și numele tradițional de Rascia. Capitala acestuĭ district este Novibasar séŭ Ienipasar.

Diferite localitățĭ ale Mesieĭ de sus ne apar și în epoca romană cu nume vechĭ arimice.

În Dacia mediterană se afla Romesiana (Tab. Peut.), numită în Itinerariul Antonin Remesiana, la Procopiu Rumisiana. În timpurile luĭ Justinian, orașul Remesiana (situat, unde se află astă-ḑĭ Ak-Palanca) formase capitala unuĭ important district militar, «Regio Remesiensis», avênd 29 castele și turnurĭ de apărare. Lângă Serdica (astă-ḑĭ Sofia), capitala Dacieĭ mediterane, Procopiu amintesce castelul Romania. Pe valea Timoculuĭ se maĭ afla în timpurile romane și castelul Romulianum (Romyliana), unde a fost născut și înmormêntat împĕratul Galeriu; ér lângă Dunăre în față de Palanca-nouă maĭ subsistă și astă-ḑĭ ruinele unuĭ vechiŭ castel, numit în cursul evuluĭ de mijloc Ram [5]), în timpurile nóstre Rama.

În fine, în apropiere de vechiul Sirmiu (Mitrovițĭ), unde se născuse împĕrațiĭ Aurelian, Prob și Gratian esistă și astă-ḑĭ un orășel, ce pórtă numele de Ruma.

Resumăm:

Întreg teritoriul Mesieĭ de sus ne presintă și în cursul evuluĭ de mijloc

[1]) **Kaznačić**, Bosnia (Zara, 1862) p. 20—21: esistono in Bosnia tre nazionalità..... i Turchi..... i Latini (denominati anche Kérstjani) cioè i cattolici; ed i Serbiani (detti Riščani e dispregievolmente Vlasi), cioè i greco-orientali.

[2]) Chrisovul imp. Dușan, a. 1348 (Hasdeu, Arch. ist. III. 94. 95).

[3]) **Pesty**, Az eltünt várm. II. 206—207.

[4]) **Talvi**, Volkslieder der Serben, II (1826), p. 192.

[5]) **Jireček**, Die Heeresstrasse v. Belgrad nach Constantinopel, p. 17.

resturile uneĭ populaţiunĭ vechĭ pelasge, robuste, rĕsboinice, cu moravurĭ simple, cu superstiţiunĭ şi credinţe religióse antecreştine, cutrierând munţiĭ şi văile cu turmele şi cu ergheliile sale întocmaĭ ca în timpurile archaice, şi trăind după anumite legĭ tradiţionale, ce nu eraŭ nicĭ romane, nicĭ grecescĭ, nicĭ slave. Aceştia sunt aşa numiţiĭ Rascĭ séŭ Vlachĭ, pe carĭ i-aŭ rărit rĕsbóiele române, şi în urmă i-aŭ cutropit şi sufocat valurile invasiuniĭ slave.

Rama. — În evul de mijloc, Bosnia şi o mare parte a Herţegovineĭ purtaŭ numele de Rama [1]); un termin geografic, ce ne indică, că acest teritoriŭ al Illyrieĭ «romane» séŭ «barbare», a fost în timpurĭ depărtate locuit de o populaţiune arimică.

Hecateu, care trăise cu 70—80 anĭ înainte de Herodot, amintesce în părţile Illyrieĭ un oraş cu numele de Orgomenae [2]).

O tradiţiune poporală din Bosnia ne vorbesce de asemenea despre un făimos oraş din părţile acestea, numit Ermenia [3]), care ar fi avut 18.000 case şi se afla situat spre sud de Saraievo, pe ţĕrmuriĭ Drineĭ, unde este astă-ḑĭ Gorazda.

Lângă frontierele de nord-vest ale Bosnieĭ se afla în timpurile romane o vechiă localitate numită în geografia oficială Romula (Tab. Peut.).

Spre rĕsărit de Saraievo, se ridică muntele cel legendar al Bosnieĭ Romania Planina, unde, după cum ne spun cântecele vechĭ sêrbescĭ, petrecea o-dată eroul român Novac cel bĕtrân cu fiul sĕŭ Gruiţă şi cu fratele sĕŭ Radivoiŭ [4]).

Un alt munte al Bosnieĭ, de lângă Costainiţa, este numit de Romanobreg, ér în părţile de sud ale Montenegruluĭ, în apropiere de Dulcigno, se înalţă figura cea imposantă a munteluĭ Rumia, care în geografia luĭ Vibiu Sequester (sec. V—VII) ne apare sub numele de Rhamnusium [5]).

În fine, în părţile de sus ale Herţegovineĭ, valea cea maĭ frumósă, şi maĭ fertilă se numesce şi astă-ḑĭ Rama.

Triburile arimice aŭ imprimat, după cum vedem, în timpurile preistorice numele lor la diferiţĭ munţĭ, rîurĭ şi văĭ, pe unde necesităţile vieţeĭ pastorale le-a făcut sĕ se aşeḑe cu casele, cu sălaşele, colibele şi turmele lor.

Vlachiĭ păstorĭ aĭ Bosnieĭ şi aĭ Rascieĭ ne apar adese-orĭ amintiţĭ în documentele medievale ale Raguseĭ sub numele de Vlachi regis Bossine, Vlachi domini imperatoris (Sclavoniae), ér ceĭ din Herţegovina sub

---

[1]) Densuşianu, Documente. Vol. II. 5. 1563, p. 522: Rama est quae nunc Bosna dicitur.

[2]) Hecataei fragm. 152.

[3]) Sitzungsber. d. Wien. Akad. Phil.-hist. Cl. XCIX Bd. p. 884.

[4]) Gerhard's Gesänge der Serben (1877), p. 160.

[5]) Riese, Geogr. lat. min. p. 157.

numele de Vlachi de terra Chelmo, și Vlachi Sandali Voivodae etc. [1]).

Numele cel vechiŭ al populațiuniĭ pastorale din Bosnia și Herțegovina se vede a fi fost Ramĭ, Rumĭ și Armânĭ, după cum resultă din numirile topografice de Orgomenae, Ermenia, Rama, Rumia și Ὅρμος [2]), séŭ Vrăm în documentele sêrbescĭ [3]), o localitate situată spre rĕsărit de Trebinie.

Acésta o confirmă și cronicariul dalmatin din sec. XII, Presbiterul din Dioclea, că în timpul invasiuniĭ Bulgarilor, așa numițĭ Morlacĭ din munțiĭ Bosnieĭ, aĭ Dalmațieĭ și Croațieĭ, se numiaŭ Romanĭ [4]); de sigur numaĭ o formă latinisată, a unuĭ nume poporal maĭ vechiŭ.

12. *Migrațiunile Arimilor în Elada.*

Diferite localitățĭ ale Thessalieĭ, ale Eladeĭ propriu ḍise, și Peloponesuluĭ pórtă încă din timpurĭ fórte depărtate nume arimice.

În Iliadă, Homer face amintire de un oraș cu numele Ὀρμένιον, situat în Thessalia lângă vêrfurile cele înalte ale munteluĭ Titan [5]).

La Hecateu aflăm în Thessalia o localitate cu numele grecisat de Εὐρυμέναι [6]). Pliniu vorbesce de dóue orașe ale Thessalieĭ, cu nume arimice, unul Orchomenus și altul Hormenium [7]); ér Strabo amintesce în Thessalia un Ὀρμένιον séŭ Ὀρμίνιον [8]) lângă sînul Pegasetic, un Ἀρμένιον pe drumul dintre Pherae și Larisa și al treilea oraș cu numele de Ἐρυμναί lângă mare [9]), probabil unul și acelașĭ cu Εὐρυμέναι, din geografia luĭ Hecateu.

---

1) Archiva Raguseĭ, An. 1361. 1403. — Cf. Jireček, Die Wlachen in d. Denkm. v. Ragusa, p. 3 seqq.

2) **Constantini Porphyr.** De adm. imp. c. 31.

3) Cf. Daničić, Rječnik.

4) **Presbyter Diocleas**, c. 5: totam provinciam Latinorum, qui illo tempore Romani vocabantur, modo vero Moroulachi, hoc est Nigri Latini vocantur.—**Lucio**, Hist. di Dalm. (Venetia 1674), p. 279: Erano detti Vlachi, ò Morlacchi in quel tempo (1362) li Pastori delle montagne, che diuidono la Bosna dalla Croatia. — **Felix Petantius** (Schwandtner, SS. rer. hung. I. 868): Valachi montana (incolunt), genus agreste hominum, hi gregibus tantum pollent et armentis. — Maĭ notăm aicĭ, că pe teritoriul vecin al Pannonieĭ se vorbia o limbă poporală romană, séŭ latină vulgară, încă în timpurile luĭ August, séŭ înainte de subjugarea definitivă a acesteĭ provincie. Cf. **Velleii Paterc.** II. 110: In omnibus autem Pannoniis linguae..... quoque notitia Romanae.

5) **Homeri** Il. II. 2. 734.

6) **Hecataei** fragm. 111.

7) **Plinii** lib. IV. 15. 1; 16. 1.

8) **Strabonis** lib. IX. 5. 18; XI. 4. 8.

9) **Strabonis** lib. IX. 5. 22.

Un alt Orchomenos (Ὀρχομενός) se afla în timpurile troiane în Beoţía, situat pe ţĕrmurele lacului Copais [1]), întemeiat, după cum se spunea de un rege cu numele de Orchomenos [2]). Acest Orchomenos al Beoţieĭ devenise în timpurile pelasge unul din cele maĭ avute şi maĭ celebre oraşe ale Eladeĭ.

Când Agamemnon trimite pe Ulysse şi pe Aiax în tabĕra luĭ Achile, ca sĕ-l îndupleee a lua parte activă la rĕsboiŭ în contra Troianilor, acesta le rĕspunde, că nu va renunţa la mânia sa, nicĭ chiar dacă Agamemnon i va da tóte averile Orchomenuluĭ din Beoţia şi ale Thebeĭ din Egipet [3]).

Afară de Orchomenul, cel avut de aur al Beoţieĭ, Homer maĭ amintesce aicĭ încă o altă localitate cu numele de Ἅρμα; probabil în formă poporală pelasgă Ἁρμένη (Armenĭ), după cum resultă din cuvintele luĭ Homer: οἵ τ'ἀμφ' Ἅρμ' ἐνέμοντο [4]).

Un comandant al cetăţenilor din Platea Beoţieĭ, în luptele cu Mardoniu, (479 a. Chr.) are numele de Ἀρίμνεστος [5]).

Un al treilea oraş străvechiŭ cu numele Orchomenos se află în Arcadia, construit şi fortificat pe vêrful unuĭ munte [6]). Acest Orchomenos are la Homer epitetul caracteristic de πολύμηλος, adecă avut în turme de oĭ [7]).

O altă localitate din Arcadia ne apare la Stephan Byzantinul sub numele de Rhamnus [8]).

Pelasgiĭ din Arcadia adoraŭ pe un Ζεὺς χάρμων [9]), probabil una şi aceeaşĭ divinitate cu Jupiter Ruminus al Romanilor şi cu Jupiter armunos din religiunea vechiă a Umbrilor.

În fine, un al patrulea oraş numit Orchomenos se afla în Eubea, şi despre care face amintire Strabo [10]).

În Argos, afară de cele dóue cetăţĭ făimóse cyclopice, Mycena şi Tirynth, maĭ esistă încă un oraş străvechiŭ situat lângă mare, numit Ἑρμιόνη, întemeiat, după cum ne spune Pausania, în timpurile mitice de un aşa numit Ἑρμίων. Întrégă partea meridională a acesteĭ provinciĭ, se numia Ἑρμιόνη, ér sînul măriĭ din apropiere κόλπος ὁ Ἑρμιονικὸς [11]).

---

[1]) **Homeri** Ilias II. v. 511.

[2]) **Apollonii** Rh. II. 654. 1093. — În genealogiile antice, Orchomenos apare ca un nepot al luĭ Pelasg (Apollodori Bibl. III. 8. 1).

[3]) **Homeri** Ilias IX. v. 381.

[4]) **Homeri** Ilias, II. v. 499.

[5]) **Pausaniae** lib. IX. 4. 2. — **Herodoti** lib. IX. 72.

[6]) **Pausaniae** lib. VIII. 3. 8.—**Apollodori** Bibl. lib. III. 8. 1.—Fragm. Hist. gr. II. 475. fr. 26.

[7]) **Homeri** Ilias II. 605.

[8]) **Stephanus Byz.** v. Σχοινοῦς.

[9]) **Pausaniae** lib. VIII. 12. 1.

[10]) **Strabonis** lib. IX. 2. 42.

[11]) **Pausaniae** lib. II. 34. 5. — **Strabonis** lib. VIII. 6. 3.

Epeiĭ, carĭ locuiaŭ în părţile de nord-vest ale Peloponesuluĭ, în provincia Elis, maĭ aveaŭ şi numele de Ὅρμιναι [1]). Homer amintesce aicĭ oraşul numit Ὑρμίνη [2]). În timpurile luĭ Strabo acéstă localitate nu maĭ esista, însă munţiĭ din apropiere maĭ purtaŭ încă numele de Ὁρμίνα şi Ὕρμινα [3]). Maĭ notăm aicĭ, că în părţile de rĕsărit ale provincieĭ Elis începea culmea cea făimósă de munţĭ, numită Erymanthus, ce despărţia Arcadia de Achaia.

Un frate al bĕtrânuluĭ Nestor din Pylos (în Messenia) are la Homer numele de Χρομίος [4]).

Pe teritoriul Atticeĭ se afla orăşelul numit Rhamnus, cu templul cel renumit al Nemeseĭ, care, după cum spuneaŭ tradiţiunile, a fost o fiică a bĕtrânuluĭ Oceanos potamos séŭ Istruluĭ [5]). O altă localitate a Atticeĭ ne apare la Stephan Byzantinul sub numele de Ἅρμα, la Suida Ἕρμος [6]).

Formele de Ὁρμένιον, Ὀρμίνιον, Ὁρμιναι, Ὀρχομενός, Εὐρύμεναι, Ἑρμιόνη şi Ὑρμίνη, ce ni se presintă în topografia istorică a Eladeĭ, sunt de fapt numaĭ simple variaţiunĭ de pronunţare şi de ortografiă. Ele se reduc, în ce privesce derivaţiunea etimologică, la numirile etnice maĭ vechĭ, însă şi maĭ corecte, de Armeni, Armini, Aromeni, Arumeni şi Armiones.

Turciĭ, după cucerirea peninsuleĭ balcanice, întrebuinţară terminul de Rum ca o numire particulară geografică pentru teritoriul Eladeĭ [7]).

De fapt, avem aicĭ numaĭ o tradiţiune vechiă etnografică.

Romaniĭ consideraŭ şi dênşiĭ provinciele Eladeĭ ca un pămênt al raseĭ latine. Timp îndelungat, legatiĭ Grecieĭ aŭ trebuit sĕ vorbéscă în senatul roman numaĭ în limba latină; ér în a. 198 a. Chr., comisiunea de organisare, trimisă din Roma, se presentă la festivitatea cea mare a jocurilor isthmice, şi făcu aicĭ publicaţiunea numaĭ în limba latină: că senatul roman şi generalul T. Quincţiu acórdă deplină libertate tuturor popórelor, ce aŭ fost maĭ înainte supuse regeluĭ Filip din Macedonia [8]).

Limba grecéscă a fost ast-fel ignorată şi tot-o-dată ignorată şi individualitatea politică a unuĭ stat grecesc.

---

[1]) **Stephanus Byz.** v. Ὑρμίνη

[2]) **Homeri** Il. II. v. 616.

[3]) **Strabonis** lib. VIII. 3. 10.

[4]) **Homeri** Il. IV. 295. — Odyss. XI. v. 286.

[5]) **Plinii** lib. IV. 11. 2. — **Pausaniae** lib. I. 33. 2—3. — În Creta, locuită în vechime de Pelasgĭ, încă se află un oraş şi port cu numele de Rhamnus (Plin. IV. 20. 3; Ptol. III. 15).

[6]) **Steph. Byz.** v. Ἅρμα. — **Suidas** ad voc.

[7]) **Cantemiru**, Ist. imp. ottom. (Ed. 1876) p. 101, nota 16.

[8]) **Livii** lib. XXXIII. c. 32.

13. *Migraţiunile Arimilor în Asia mică şi Armenia.*

Troia, capitala cea avută a Pelasgilor din Asia mică, situată lângă ţěrmurii Helespontuluĭ, ni se presintă în vechile tradiţiunĭ ale Eladeĭ şi Italieĭ ca o cetate arimică.

Un fiŭ al luĭ Priam pórtă la Homer numele de Χρομίος [1]); probabil este unul şi acelaşĭ cu fiul luĭ Priam numit Aromachus, de care face amintire Hygin (Fab. 90).

Un alt eroŭ troian are de asemenea numele de Χρομίος [2]).

La Homer maĭ aflăm doĭ eroĭ troianĭ cu numele de Ὄρμενος, unul pe care-l ucide eroul grec Teucros, şi altul, care cade învins de Polypoete din Thessalia [3]).

Enea, după cum ne spune unul din ceĭ maĭ vechĭ istoricĭ grecescĭ, avuse patru fiĭ, pe Ascaniu, Euryleonte, Romul (Ῥωμύλος) şi Rom (Ῥῶμος [4]).

O altă tradiţiune o aflăm la Hellanic (sec. V. a. Chr.), că Roma î-şĭ primise numele sěŭ dela o femeiă troiană (Ῥώμη), care venise cu Enea în Laţiu [5]).

Virgiliu reduce de asemenea originea Romanilor la Troia: Pater Aeneas Romanae stirpis origo [6]). Este o simplă fabulă grecéscă, pe care Romaniĭ o adoptară din motive politice spre a se înfăţişa înaintea populaţiunilor Asieĭ micĭ, ca succesorĭ legitimĭ aĭ Troianilor [7]). Acéstă fabulă capětă maĭ târḑiŭ o formă oficială. Împěratul Claudiu, după cum scrie Suetoniu, acordase pentru tot-de-una cetăţenilor din Iliul-noŭ libertatea de imposite, în considerare, că eĭ aŭ fost autoriĭ gintiĭ romane [8]).

Un duce al Mysienilor din Asia mică, aliat cu Troianiĭ în resboiul cu Greciĭ, avea de asemenea un nume arimic, Χρόμις [9]).

Adramyttion, unul din cele maĭ vechĭ oraşe ale Mysieĭ, a fost întemeiat, după cum se spunea, de un aşa numit Ἕρμων, séŭ Adramyn, cum se pronunţa acest nume în limba frigiană [10]).

---

[1]) Homeri Ilias, V. v. 160.

[2]) Homeri Ilias, VIII. v. 275.

[3]) Homeri Ilias, VIII. v. 274; XII. v. 187.

[4]) Dionysii Halic. lib. I. c. 72.

[5]) Hellanici frag. 53.

[6]) Virgilii Aen. XII. v. 168. — Cf. I. v. 234.

[7]) Cf. Cauer, Die röm. Aeneassage, Leipzig, 1886, p. 98.

[8]) Suetonii Claudius, 25: Iliensibus quasi Romanae gentis auctoribus in perpetuum tributa remisit.

[9]) Homeri Ilias, II. v. 858.

[10]) Stephani Byz. v. Ἀδραμύττειον.

Un oraş al Lyciei era numit 'Ερυμναὶ [1]). Un principe al Lyciei aliat cu Troianii avea numele de Χρομίος, şi un alt eroŭ din Lycia este numit de asemenea Χρομίος şi cu epitetul de «figură divină» [2]). În aceste nume proprii, gutturala χ este numai o simplă aspiraţiune aspră a lui ρ, după cum aceleaşi nume ni se presintă la autorii grecesci din epoca romană sub formele de Ῥωμύλος şi Ῥῶμος.

În părţile de răsărit ale Bithyniei, Ptolemeu amintesce muntele Orminius, sub care locuia un trib pastoral pelasg, numit Caucones [3]).

Pe lângă muntele Olymp al Asiei mici, care despărţia Bithynia de Mysia, curgea rîul numit Ryndacus. Un afluent al sĕŭ purta numele de Rymus [4]).

Unul din regii cei mai vechi ai Lydiei avuse numele de Ἕρμων, Adramyn la Stephan Byzantinul, Adramon la Hesychiu.

Regatul Lydiei — de unde o parte însemnată a populaţiunii trecuse în Umbria sub numele de Turseni, cum scrie Homer — se formase lângă rîul numit Hermus. Acelaşi rîŭ are la geografii români numele de Ermunas şi Hermunas [5]).

Un rege cu numele de Ἕρμων este amintit şi pe o monetă a Ephesului. Acelaşi nume de Ἕρμων ne mai apare şi pe o monetă a oraşului Erythrae, situat pe ţĕrmurele mării în faţă de insula Chios [6]).

În fine mai esistă în Lydia un oraş cu numele de Εὔρυμνά [7]).

Vechia dinastiă a Cappadociei, după cum amintesce Diodor Sicul, a fost întemeiată de un rege cu numele de Arimnaeus [8]).

O provinciă a Cappadociei, după cum ne spune Strabo, se numia Rimnena séŭ Romnena [9]), încă în timpurile regilor, ce domnise înainte de Archelau (sec. I d. Chr.).

În Pont, lângă frontiera de nord a Cappadociei, ne apare localitatea numită Rogmi [10]). Un port al Ciliciei avea de asemenea numele de Rogmi [11]), probabil identic cu Rhegma, despre care ne vorbesce Strabo [12]).

---

[1]) Steph. Byz. v. 'Ερυμναὶ.

[2]) Homeri Ilias V. v. 677; XVII. v. 218. 534.

[3]) Ptolemaei lib. V. 1.

[4]) Hecataei fr. 202.

[5]) Riese, Geogr. lat. min., p. 44. 86. 87. 101.

[6]) Mionnet, Descr. d. méd. Suppl. VI. 129.

[7]) Steph. Byz, v. Τράλλις.

[8]) Diodori Siculi lib. XXXI. c. 19.

[9]) Strabonis Geogr. (Ed. Didot) lib. XII. 1. 4.

[10]) Tab. Peut. Segm. X. 1: Rogmorum.

[11]) Stephanus Byz. v. Ῥωγμοί.

[12]) Strabonis lib. XIV. 10. 10.

În Paphlagonia, situată între Bithynia și Pont, se afla un sat cu numele de Armene [1]).

Armenia, una din cele maĭ importante țěrĭ ale Asieĭ, a fost colonisată, după cum scrie Strabo, de un așa numit Armenus din Thessalia, care luase parte la espedițiunea Argonauților [2]).

Românii din Thessalia, din Epir și Macedonia maĭ pórtă și astă-dĭ, după cum scim, numele de Armânĭ și Armenĭ.

O tradițiune analógă despre începuturile Armenieĭ o aflăm la Flaviu Ioseph. Armenia, scrie dênsul, a fost întemeiată de un fiŭ al luĭ Aram [3]), fiŭ al luĭ Sem, fiŭ al luĭ Noe.

Erzerum, capitala Armenieĭ, situată lângă isvórele rîuluĭ Euphrat, a fost încă din cele maĭ depărtate timpurĭ, unul din cele maĭ importante centre industriale și comerciale între Persia și Europa. În limba arabă, Erz însemnéză țéră; așa că Erzerum are înțelesul de țéra Rumilor [4]).

În fine maĭ notăm aicĭ, că inscripțiunile egiptene din timpul luĭ Tudmes III (sec. XVI a. Chr.) fac amintire de o țéră muntósă, situată pe continentul nordic și numită Remen [5]). Brandes crede, că aicĭ e vorba de Armenia. Se pare însă, că acéstă numire geografică preistorică se raporta maĭ mult la teritoriul din nordul Thracieĭ, numit la Homer εἰν Ἀρίμοις.

14. *Migrațiunile Arimilor în Syria și Palestina.*

Una din provinciele cele maĭ importante ale Romanilor în Asia a fost Syria, ce constituia de fapt o frontieră militară întinsă a imperiuluĭ în părțile despre Orient, cu deosebire în contra Parților.

Limitele acesteĭ provincie eraŭ: la nord muntele Taurus, la rĕsărit Euphratul, la sud Arabia și Egipetul. Palestina și Fenicia aŭ fost une-orĭ anexate la Syria, alte orĭ separate.

Greciĭ numiaŭ pe locuitoriĭ acesteĭ vaste regiunĭ Syrĭ (Συροί). Însă numele lor național, după cum ne spune Strabo [6]) și Flaviu Ioseph [7]), a fost Aramaei.

---

[1]) **Stephanus Byz.** v. Ἀρμένη.

[2]) **Strabonis** Geogr. lib. XI. 14. 13.

[3]) **Flavii Josephi** Ant. Jud. I. 6. 4.

[4]) **Cantemiru**, Ist. imp. ottom. (Ed. 1876) p. 101.

[5]) **Brandes**, Über d. geogr. Kenntnisse d. alten Aegypter, p. 46: Nur ausnahmsweise reichte die Macht Aegyptens bis nach Remenen (Armenien) mit seinen Gebirgen. Tauudmes III. zählt unter den tributpflichtigen Ländern im Nordosten Remenen auf.

[6]) **Strabonis** lib. I. 2. 34: τοὺς γὰρ ὑφ' ἡμῶν Σύρους καλουμένους ὑπ' αὐτῶν τῶν Σύρων Ἀραμμαίους καλεῖσθαι. — Cf. ibid. lib. XVI. 4. 27.

[7]) **Flavii Josephi** Antiq. Jud. lib. 1. 6. 4.

În tradiţiunile cele sacre ale Ebreilor pămêntul Syrieĭ figurézā sub numele de Aram.

După genealogia mosaică, Aram a fost un fiŭ al luĭ Sem, fiul luĭ Noe [1]). Descendenţiĭ luĭ Aram se aŭ estins apoĭ în cursul timpurilor peste Syria, Armenia, Mesopotamia şi Arabia, ast-fel că tóte seminţiile aceste constituise la început numaĭ unul şi acelaşĭ popor numit Arameĭ şi Arimĭ [2]).

O parte din Arameiĭ Syrieĭ ne apar în epoca romană sub numele de Rhamaeenses [3]).

Nomaḍiĭ de lângă Euphrat, ne spune Strabo, se maĭ numiaŭ şi Rhambaei [4]); de sigur o variaţiune de pronunţare în loc de Ramnaei.

Un ostaş din regiunile Palmyreĭ este amintit pe o inscripţiune romană din Dacia cu numele de Salmas Rami [5]), adecă fiul luĭ Ram. De asemenea trebue sĕ considerăm ca syrian şi pe Abillahas Rummei miles coh. II Sardorum [6]).

În fine Laodicea, unul din oraşele principale ale Syrieĭ, se numise maĭ înainte Ramitha şi Ramanthas, după cum spune Stephan Byzantinul [7]).

În timpul dominaţiuniĭ romane, unele triburĭ ale Syrieĭ maĭ aveaŭ órĭ-carĭ tradiţiunĭ vechĭ, că ele făceaŭ parte din una şi aceeaşĭ familiă etnică cu Romaniĭ.

Zenobia, fica unuĭ principe cu numele Amru de lângă Euphrat, făimósa regină a Palmyreĭ şi a Orientuluĭ, vorbia şi dênsa o limbă poporală romană; spunea însă, că i ruşine sĕ converseze în limba literară latină. Ea dede fiilor seĭ, Timolau, Herennian şi Balbat (Vaballath) o educaţiune romană, şi le impuse sĕ vorbéscă numaĭ în limba latină [8]). Ea însăşĭ se presenta în adunările poporuluĭ în costumul împĕraţilor romanĭ. Ea voia sĕ facă din Palmyra o rivală a Romeĭ în Orient, şi spunea, că după origine, descinde din regiĭ ceĭ vechĭ aĭ Macedonieĭ.

Cât de puternic a fost o-dată elementul arimic în Asia mică şi în regiunile Euphratuluĭ resultă şi din împrejurarea, că în timpurile maĭ vechĭ sub numele de Arameĭ şi Arimĭ se înţelegeaŭ tóte popórele Asieĭ de la Tigru până la

1) Genesa, c. 10.

2) **Strab.** l. XIII. c. 4. 6: οἱ δὲ τοὺς Σύρους Ἀρίμους δέχονται, οὓς νῦν Ἀραμαίους λέγουσι.

3) Bramb. 1236 şi 895 la Harster, Die Nationen d. Römerreiches, p. 45. — Una din provinciele Persieĭ, dincolo de Tigru (sec. IV. d. Chr.) purta numele de Rhemene (Zosim, III. 31) séŭ Rehimena (Ammian, XXV. 7).

4) **Strabonis** lib. XVI. 2. 10.

5) C. I. L. vol. III. nr. 837.

6) C. I. L. vol. VIII. nr. 9198.

7) **Steph. Byz.**, v. Λαοδίκεια.

8) **Treb. Pollionis** XXX tyr. 26. 27. 29. — **Fl. Vopisci** Aurel. c. 38.

Mediterana; ér în evul de mijloc se numia Romania, în particular, întreg teritoriul Asieĭ supus imperiuluĭ byzantin [1]); un termin geografic de o formă maĭ nouă, ce substituia în realitate pe un altul maĭ vechiŭ.

După vechile tradițiunĭ grecescĭ, originea populațiuniĭ arimice din Asia se reducea la părțile de rĕsărit ale Europeĭ, în particular la Dunărea de jos. După teogonia luĭ Hesiod, Asia era o fică a rîuluĭ Oceanos séŭ a Istruluĭ celuĭ bĕtrân [2]).

Tot ast-fel după istoricul Andron din Halicarnas: Thracia, Europa, Libya și Asia [3]), aŭ fost fice ale rîuluĭ Oceanos.

Palestina. — Până la invasiunea Ebreilor în sec. XVI a. Chr., regiunile de rĕsărit și de apus ale Iordanuluĭ, acoperite în mare parte cu pădurĭ și pășunĭ întinse, avuse o populațiune arimică. În vechiul testament se face amintire de maĭ multe cetățĭ și orașe întărite, ale populațiuniĭ indigene a Canaanuluĭ, pe carĭ le ocupase Ebreiĭ veniți din Egipet [4]).

Din aceste însemnăm aicĭ următórele.

În regiunea dincolo de Iordan:

În Galead. — Ramoth, Ramath-Haram, Ramatha (Aramatha séŭ Arimanus), Armatha (Ramatha, Ramatho, Aramatho).

Dincóce de Iordan:

În tribul Naphtali. — Rama (Ruma), Horem.

În tribul Zabulon. — Remon.

În tribul Beniamin. — Rama (Ruma s. Arimathia).

În tribul Dan. — Gat-Rimon.

În tribul Iuda. — Rimon (s. Remon) și Horma.

În tribul Simeon. — Remon, Arma séŭ Horma.

Un ram al Anti-Libanuluĭ, ce se întindea în părțile de nord ale Palestineĭ, pórtă în cărțile cele sacre ale Ebreilor numele de Ermon séŭ Hermon. De la Ermon către Euphrat începea regiunea Basanuluĭ, unde în timpurile luĭ Moise și Iosua domnia regele cel făimos, Og, din rĕmășița urieșilor [5]).

Un alt munte din regiunea Moabilor, în părțile de rĕsărit ale Măriĭ mórte, unde domnise, în timpurile luĭ Moise, regele Balac, purta numele de

[1]) **Du Cange**, Gloss. med. lat. v. Romania: Romania appellata etiam ea Asiae pars, quae Graecis Byzantinis parebat. — Ibid. Apud Tudebodum lib. 7. p. 781: Nicaea Bithyniae urbs Romaniae caput appellatur.

[2]) **Hesiodi** Theog. v. 359.

[3]) Fragm. Hist. gr. II. pag. 349. 1. — **Apollodori** Bibl. I. 2. 2.

[4]) Cf. Cartea luĭ Iosua, cap. 12. 13. 15 și 24. — **Flavius Josephus**, Antiq. Jud.

[5]) Ibid. cap. 12: Og, regele Basanuluĭ, din rĕmășița urieșilor, domnind în muntele Ermon, în Salca și în tot Basanul.

Abarim [1]). Pe muntele acesta, după cum ne spun tradițiunile cele sacre ale Ebreilor, a murit Moise, înainte de a trece cu poporul luĭ Israil în țéra promisă [2]).

După cum vedem, topografia istorică a Canaanuluĭ ne arată, cât de vechiă este forma numeluĭ Remon și Rimon, întrebuințat de Ebreiĭ din Egipet ca o denumire etnică pentru Pelasgiĭ arimĭ.

Același nume ni se presintă și în inscripțiunile egiptene din sec. XVI-lea a. Chr. sub forma de Remen; ér în cărțile cele sfinte ale Romanilor sub forma de Rumon și Ruminus.

Populațiunea cea maĭ numerósă și maĭ resboinică a Palestineĭ, o formaŭ în timpurile invasiuniĭ Ebreilor, așa numițiĭ Amorraei (Ἀμορραῖοι); un termin etnografic transformat din Aromaei = Aramaei [3]), după cum se numise o dată în general tóte populațiunile Syrieĭ, Assyrieĭ, Mesopotamieĭ, Babylonieĭ și Arabieĭ.

O interesantă icónă despre starea etnografică a Palestineĭ, în timpul invasiuniĭ Ebreilor ne o presintă Cartea luĭ Iosua, care formézá, așa dicând, epopea cuceririĭ Canaanuluĭ.

În capitulul 24 al acesteĭ cărțĭ aflăm următórea cuvêntare a luĭ Iosua, către bětrâniĭ, căpeteniile și judecătoriĭ Ebreilor:

«Ast-fel vorbesce Iehova către poporul luĭ Israel: Și v'am scos pe voĭ și pe părințiĭ voștriĭ din Egipet..... și eŭ v'am adus în pămêntul Amoreilor, carĭ locuiaŭ dincolo de Iordan..... și eĭ se luptară cu voĭ, și eŭ i-am dat în mânile vóstre și voĭ ațĭ stăpânit pămêntul lor..... și Balac..... regele Moabuluĭ (din părțile de sud-ost ale măriĭ Iordanuluĭ) s'a sculat și s'a luptat contra luĭ Israel..... și v'am scăpat din mânile sale. Și trecurățĭ Iordanul și venirățĭ la Ierichon și se luptară cu noĭ locuitoriĭ Ierichonuluĭ, Amoreiĭ etc..... și eŭ i-am dat în mânile vóstre,..... și am gonit dinaintea vóstră pe ceĭ doĭ regĭ aĭ Amoreilor; dară nu cu sabia vóstră și nicĭ cu arcul vostru; și eŭ v'am dat un pămênt, pentru care voĭ nu v'ațĭ ostenit, și cetățĭ, pe carĭ nu le-ațĭ zidit, și voĭ locuițĭ în ele; și viĭ și olive, pe carĭ nu le-ațĭ plantat, voĭ le mâncațĭ..... alegeți-vă astă-dĭ cuĭ voițĭ a servi: séŭ deilor, cărora aŭ servit părințiĭ voștri dincolo de rîŭ, séŭ deilor în al căror pămênt locuițĭ?».

La acéstă cuvêntare a luĭ Iosua, poporul respunse: «Departe de noĭ de a părăsi pe Iehova spre a servi altor deĭ..... Iehova a gonit pe tóte popórele dinaintea nóstră, pe Amoreĭ, locuitoriĭ pămêntuluĭ».

---

[1]) Despre Abarimonĭ séŭ Arimiĭ albĭ, a se vedé pag. 810 seqq.

[2]) Deuteron. c. 32. 49.

[3]) Un esemplu analog de transpunerea consonantelor îl aflăm în cuvêntul latin *forma*, gr. μορφή.

15. *Migrațiunile Arimilor în Arabia.*

În anticitate, Arabiĭ eraŭ considerațĭ ca un popor, ce făcea parte din rasa Arameilor [1]).

Pliniu estinde numele Arabieĭ și în părțile de sus ale Euphratuluĭ, până lângă Armenia [2]), adecă, și peste regiunile de rĕsărit ale Syrieĭ, ce eraŭ locuite de Arameĭ. Ér Strabo scrie, că numele de «Arabĭ» este asemenea numeluĭ de «Arameĭ» și póte, că o-dată Greciĭ aŭ numit Arabĭ pe Arameĭ [3]).

După Hesiod [4]), Arabus a fost un fiŭ al luĭ Ἑρμάων, Ἑρμῆς (Hermes séŭ Armis al Dacieĭ). De la acest Arabus, crede Strabo, că derivă numele Arabieĭ [5]).

De fapt, terminologia etnică și topografică a Arabieĭ vechĭ ne presintă diferite numirĭ arimice.

Un trib arab, ce locuia în colțul de sud-vest al peninsuleĭ, pórtă la Strabo numele de Rhammanitae [6]). Un alt trib al Arabieĭ fericite avea numele de Hamirei. Eĭ locuiaŭ lângă așa numițiĭ Homeritae [7]). Probabil, că amêndóue aceste triburĭ autonome, formaŭ numaĭ una și aceeașĭ familiă, unul și acelașĭ popor, după cum resultă din numele și din vecinătatea lor.

Pliniu maĭ face amintire de dóue triburĭ, unul cu numele de Charmaei [8]), și altul cu numele de Ramisi [9]); locuințele acestor din urmă se aflaŭ în deșerturile Arabieĭ. Un alt trib, séŭ oraș, al Arabieĭ, pórtă la Ravennas numele de Coromanis, în unele manuscrise Romanis [10]).

Pe țĕrmuriĭ de rĕsărit aĭ Arabieĭ, lângă sînul persic, se afla orașul Regma [11]), probabil una și aceeașĭ localitate cu Raama de astă-dĭ.

Tot în acéstă regiune a Arabieĭ de sud-ost se afla și orașul Istriana [12]), întemeiat, după cum se vede, de o coloniă comercială, de la Dunărea de jos [13]).

---

1) **Plinii** lib. VI. 32. 1.

2) Chronographus, a. p. Chr. 354 (Riese, Geogr. lat. min.): Aram ex quo Arabes.

3) **Strabonis** lib. I. 2. 34.

4) **Hesiodi** fragm. XXXII.

5) **Strabonis** lib. I. 2. 34.

6) **Strabonis** lib. XVI. 4. 24.

7) **Plinii** lib. VI. 32. 15.

8) **Plinii** lib. VI. 32. 14.

9) **Plinii** lib. VI. 32. 1.

10) **Ravennatis** Cosm. p. 57.

11) **Ptolemaei** lib. VI. 7. 14.

12) **Ptolemaei** lib. V. 7.

13) Despre Arimiĭ din Egipet și Ethiopia vom vorbi maĭ târdiŭ.

16. *Migrațiunile Arîmilor albĭ (Abiilor séŭ Abarimonilor) din Sarmația asiatică în Europa.*

Munțiĭ așa numițĭ Uralĭ, carĭ se întind în liniă continuă până la Oceanul cel înghețat și despărțesc continentul Asieĭ de al Europeĭ, aŭ fost locuițĭ în timpurile străvechĭ de o populațiune pelasgă.

În timpurile romane, întrégă partea meridională a acestor munțĭ, acoperițĭ cu pădurĭ și cu pășunĭ escelente, purta numele de τὰ Ῥύμμικα ὄρη [1]), séŭ Munțiĭ rumicĭ.

Din acéstă grupă de munțĭ isvoresce rîul numit Ῥύμμος la Ptolemeu [2]), Ῥύμος la Eustathiu [3]) și Ῥύμνος la Agathemer [4]), astă-ḑĭ însă Ural, și care se varsă în Marea caspică.

În părțile de jos ale acestuĭ fluviu locuia în vechime poporul numit la Ptolemeu Ῥύμμοι și Ἐρύμμοι [5]), la Pliniu Rhymnici [6]) și pe Tabula Peutingeriană Rumi Scythae [7]).

În regiunile aceste maĭ aflăm încă până târḑiŭ în evul de mijloc resturile uneĭ populațiunĭ autochtone, de rasă romanică.

Călugărul minorit Wilhelm de Rubruquis, trimis în a. 1253 de Ludovic IX, regele Francieĭ la Tătariĭ séŭ Mongoliĭ din Asia, carĭ devastase în aniĭ 1241 o mare parte din țĕrile Europeĭ, ne relatéză următórele: «Am sosit in fine la Etilia (Volga), un fluviu fórte mare ... ér a doua ḑi, după sĕrbătórea Sfinteĭ Crucĭ, am continuat maĭ departe călĕtoria, călare, și am mers în continuu, spre rĕsărit, până la sĕrbătórea numită Toțĭ Sfințiĭ. În tot cuprinsul acesteĭ țerĭ, dar și maĭ departe, locuiesc așa numițiĭ Cangle, un popor înrudit cu Romaniĭ [8]). În partea de nord se află situată Bulgaria mare (de unde curge rîul Volga), ér în partea de méḑă-ḑi Marea caspică. După ce am călĕtorit ast-fel, timp de 12 ḑile, dela Etilia spre rĕsărit, am ajuns la un rîŭ mare, pe care locuitoriĭ de acolo î-l numesc Iagag (Iaik). Acest rîŭ curge din părțile de méḑă-nópte din țéra Pascatir (Baschiria), și se varsă

---

[1]) **Ptolemaei** lib. VI. 14. — Unul din punctele cele maĭ înalte ale Uralilor de mijloc pórtă și astă-ḑĭ numele de Iremel, formă coruptă din Arămenĭ.

[2]) **Ptolemaei** lib. VI. 14.

[3]) **Eustathius** ad Odyss. XXIV, p. 843 séŭ 1967.

[4]) **Agathemeri** lib. II. 10.

[5]) **Ptolemaei** lib. VI. 14.

[6]) **Plinii** lib. VI. 14. 10.

[7]) Tab. Peut. Segm. XII. 1. 2.

[8]) La Ascelin (a. 1246), acelașĭ popor este numit Kangitae.

în Marea caspică. Lângă ţéra Pascatir locuiesce poporul Ilak, un nume identic cu Blac, însă Tătariĭ nu pot sĕ pronunţe pe *B*. De la aceştĭ Ilac aŭ venit aceia, carĭ locuesc în ţéra luĭ Asan. Amêndóue popórele aceste se numesc Ilac [1]..... Ast-fel am călĕtorit prin ţéra Cangle de la sĕrbătórea Sfinteĭ Crucĭ până la sĕrbătórea Tuturor Sfinţilor, făcând pe fie-care ḑi un drum, cam aşa de lung cum este de la Paris până la Orlean... În fine în ajunul sĕrbătoriĭ Tuturor Sfinţilor am părăsit drumul de rĕsărit şi am călĕtorit timp de 8 ḑile spre méḑă-ḑi, trecând prin nisce munţĭ înalţĭ. Aicĭ am întrebat de cetatea numită Thalas, în care locuiaŭ şi Germanĭ... Când am sosit însă la cetatea luĭ Mangu Cham, am aflat că Mangu i transferase pe aceştia de la Thalas spre rĕsărit la un sat numit Bolac, departe de aci cale de o lună de ḑile, şi unde eĭ lucréză la minele de aur.

O altă grupă însemnată din familia Scyţilor séŭ Arameilor asiaticĭ pórtă la autoriĭ vechimiĭ numele de Abii, οἱ Ἄβιοι Σκύθαι [2]).

Locuinţele acesteĭ populaţiunĭ pelasge se aflaŭ, după cum ne spune Ptolemeu, în părţile de méḑă-nópte ale Asieĭ de rĕsărit, dincolo de isvórele rîuluĭ Iaxarte în Scythia extra Imaum.

Muntele Imaus, după credinţele celor vechĭ, se întindea în linia meridiană prin părţile interióre ale Asieĭ şi forma numaĭ o ramură din masivul cel vast şi puternic al Himalaieĭ, numit de Grecĭ şi Romanĭ Emodus. Abii locuiaŭ aşa dar, după Ptolemeu, în părţile de rĕsărit ale munteluĭ Imaus séŭ în regiunile de apus ale Thibetuluĭ, ale Turchestanuluĭ-oriental, Mongolieĭ şi în Siberia orientală.

Pe Tabula Peutingeriană, Abii ne apar sub numele de Abyoscythae [3]) şi eĭ ne înfăţişéză aicĭ cel maĭ nordic popor din părţile cunoscute ale Asieĭ [4]).

[1]) **Densuşianu**, Documente, Vol. I, a. p. 272—279: Venimus tandem ad Etiliam maximum flumen..... Et secunda die, post exaltationem sanctae Crucis, incepimus equitare... versus orientem vsque ad festum Omnium sanctorum; per totam illam terram, et adhuc amplius habitabant Cangle, quaedam parentela Romanorum. Ad aquilonem habebamus maiorem Bulgariam, et ad meridiem praedictum mare Caspium. Postquam iveramus duodecim diebus ab Etilia, inuenimus magnum flumen, quod vocant Iagag, et venit ab aquilone de terra Pascatir descendens in praedictum mare..... et iuxta Pascatir sunt Ilac, quod idem est quod Blac, sed *B* nesciunt Tartari sonare; a quibus venerunt illi qui sunt in terra Assani. Vtrosque enim vocant Ilac. — Cf. Fejér, C. dipl. IV. 2. 261 seqq. — Despre Vlachiĭ de lângă Baschiriĭ şi Madsariĭ din Asia amintesce şi Abulgasi (Hist. généal. d. Tatares. Leyde, 1726) p. 45.

[2]) **Ptolemaei** lib. VI. 15.

[3]) Tab. Peut. Segm. XII. 3.

[4]) Avienus (Descr. Orb. v. 937) amintesce în Asia orientală, dincolo de **Serĭ**, pe Epetrimĭ (Ultima Epetrimos tellus habet).

Abii constituiaŭ, după Arrian din Nicomedia (sec. II. d. Chr.), un popor autonom. Eĭ se guvernaŭ după legile lor naţionale, nu eraŭ supuşĭ nimeruĭ, eraŭ ómenĭ sĕracĭ, însă dreptĭ [1].

La geografiĭ anticităţiĭ, Abii maĭ pórtă numele de Barbari albi şi Leucofirimanae [2] (citesce Leucoarimanae, adecă Arimaniĭ albĭ).

Din punct de vedere al înţelesuluĭ şi al etimologicĭ, terminul de Abii — după cum resultă de altmintrelea şi din sinonimele de sus — este numaĭ o simplă formă dialectală în loc de Albi, după cum Româniĭ din Istria maĭ dic şi astă-dĭ *abĭ* în loc de *albĭ* [3].

În timpurile luĭ Alesandru cel Mare, Abii de lângă muntele Imaus ne maĭ apar şi sub numele de Abarimon, adecă Arimoniĭ albĭ. Seminţiile scyte, scrie Pliniu, atât cele din Asia, precum şi cele din Europa, aŭ avut în vechime numele comun de Aramaei, adecă Aramamĭ.

Abarimoniĭ séŭ Aramoniĭ albĭ, locuiaŭ, după cum raportase Beton inginerul militar al luĭ Alesandru cel Mare, în o vale întinsă a munteluĭ Imaus, unde eĭ duceaŭ o viéţă nomadă, cu totul primitivă [4].

Aceste triburĭ pelasge, din nordul munţilor Himalaia, aŭ fost numite Abii, Barbari albi, Leucoarimanae, şi Abarimones, de sigur numaĭ în antitesă cu populaţiunile scyte séŭ arimice, din părţile meridionale, carĭ se deosebiaŭ prin un colorit maĭ negricios [5].

În regiunile meridionale ale Ganguluĭ, scrie Pliniu, ómeniĭ sunt maĭ atinşĭ de sóre, însă eĭ nu sunt aşa de arşĭ ca Ethiopeniĭ. Dar cu cât triburile aceste sunt maĭ apróape de rîul Induluĭ, cu atât colórea negriciósă se manifestă maĭ mult [6].

Cu migraţiunile triburilor pelasge din regiunile Asieĭ către apus, numele Abiilor séŭ Abarimonilor trece şi se estinde şi pe continentul Europeĭ.

Homer amintesce pe Abii, ce locuiaŭ în vecinătate cu Thraciĭ şi cu Mysiĭ de la Dunărea de jos [7].

[1]) **Arriani** Exp. lib. IV. I. 1. — Cf. Curtii Rufi lib. VII. 6.

[2]) **Riese**, Geogr. lat. min. p. 87—88: Oceanus septentrionalis habet gentes barbaros albos ..... Scythei Cumi ..... Leucofirimanas.

[3]) De asemenea şi în dialectul ionic litera λ cădea adese orĭ.

[4]) **Plinii** lib. VII. 3. 3: Super alios autem Anthropophagos Scythas, in quadam convalle Imai montis, regio est quae vocatur Abarimon, in qua silvestres vivunt homines ..... passim cum feris vagantes ..... Baeton itinerum ejus (Alex. Magni) prodidit.

[5]) Conferesce terminul turcesc Kara Iflac (Românĭ negri), mediogrecescul μαυρόβλαχος, la Sêrbĭ karavlah şi în documentele latine ale Dalmaţieĭ morovlachi, moroblachi, ital. morlacchi.

[6]) **Plinii** lib. XXII. 6.

[7]) **Homeri** Il. XVI. v. 5—6. — Cf. Aeschyli Prom. fr. 72. — Albenĭ şi Albescĭ

Eroiĭ ceĭ maĭ distinșĭ aĭ ginţiĭ pelasge, ale căror suflete petrceeaŭ în insula cea fericită de lângă gurile Dunăriĭ, ne apar la Hesiod cu epitetul de ὄλβιοι [1]), cu înţelesul de «fericiţĭ» în limba grecéscă, însă tot-o-dată cu indicaţiunea de albĭ, în ce privesce rasa séŭ familia lor etnică.

Marcellin amintesce pe Abiĭ, ce locuiaŭ în părţile de rĕsărit ale Măriĭ caspice [2]). Însă, Abiĭ ocupase un teritoriŭ vast și dincóce de Marea caspică.

Wilhelm de Rubruquis, călugărul minorit, trimis de regele Franciceĭ în legaţiune la Tătariĭ din Asia, scria pe la a. 1254: că întrégă regiunea, ce se mărginea la rĕsărit cu Marea caspică, la apus cu Lacul meotic și la nord cu Oceanul, se numise o-dată Albania [3]).

Acéstă importantă notiţă geografică a luĭ Rubruquis se întemeia pe date positive etnografice.

În evul de mijloc întrégă partea de nord a Rusieĭ europene era locuită de un popor numit Biarmi. O simplă formă abreviată a numeluĭ de Abarimonĭ séŭ Arimaniĭ albĭ, despre carĭ am vorbit maĭ sus. Locuitoriĭ Islandieĭ numiaŭ Biarmaland [4]) întreg teritoriul Rusieĭ de nord, încépĕnd de la ţĕrmuriĭ Măriĭ albe și aĭ Măriĭ îngheţate până la gurile rîuluĭ Dvina și până la Uralĭ.

Aceștĭ Biarmĭ (numiţĭ și Parmiĭ) aŭ format o-dată naţiunea dominantă în nord-ostul Europeĭ. Teritoriul lor maĭ cuprindea și Uraliĭ de nord, séŭ peste tot guvernamentele numite astă-ḑĭ Perm, Vologda și Archangel. La cronicariĭ evuluĭ de mijloc, Biarmiĭ ne apar ca un popor avut, puternic și civilisat, care cunoscea agricultura și artele industriale. Pe ţĕrmuriĭ rîuluĭ Vișera din regiunea centrală a Uralilor se maĭ găsesc și astă-ḑĭ urmele unor localităţĭ întărite, ale unor construcţiunĭ de apĕrare, făcute de acest popor, care, după cum se vede, avuse o vechiă organisaţiune socială, politică și militară.

Biarmiĭ, după cum ne spune Nestor, nu vorbiaŭ limba slavă [5]). Astă-ḑĭ însă, eĭ sunt cu totul desnaţionalisaţĭ și tipul lor aprópe stins.

În vechile tradiţiunĭ ale Polonilor și Rutenilor, aceștĭ Biarmĭ ne apar sub numele de Olbrimĭ. Seminţiile slave din părţile de nord ale Europeĭ aŭ

---

sunt numele maĭ multor comune din România. Alba este o numire caracteristică pentru femeile române de la munte (Alecsandri, P. p. p. 267).—Cantemirii Descr. Mold. c. 1: Turcae enim ... Moldavis primo Ak Ulach (Ak Iflak, Românĭ albĭ) nomen indiderunt.

[1]) **Hesiodi** Op. v. 170.

[2]) **Marcellini** lib. XXIII. 25.

[3]) **Densușianu** Documente I. 271. 1254: Tota illa regio a latere istius maris (Caspii) occidentali usque ad oceanum aquilonarem et paludes Maeotidis, vbi mergitur Tanais, solebat dici Albania.

[4]) **Schlözer**, Несторъ. Russ. Annalen, 1802, p. 44.

[5]) Несторъ (Ed. Schlözer) c. 17.

fost o-dată supuse Olbrimilor. În legendele polone, eĭ sunt înfăţişaţĭ ca nisce urieşĭ înspăimêntătorĭ pentru triburile slave; domnia lor se întinsese la apus până în Gallia, ér la nord fórte departe [1]).

Acéstă tradiţiune o confirmă şi vechile descrierĭ geografice.

Dionysiu Periegetul, care trăise în sec. I d. Chr., numesce populaţiunile germane de lângă oceanul de nord: λευκά φῦλα ἀρειμανέων Γερμανῶν [2]), adecă triburile albe ale Germanilor arimanĭ, orĭ cu alte cuvinte ale Arimanilor albĭ.

În Cosmografia luĭ Ravennas, părţile de nord ale Germanieĭ, situate în apropiere de Danimarca sunt numite Albis patria [3]); ér la Other, navigatorul norvegian din sec. X, teritoriul Prusieĭ ne apare sub numele de Witland, adecă terra alba [4]).

De pe continentul Europeĭ Abii séŭ Arimoniĭ albĭ trec încă în timpurile preistorice în Britannia mare, care, după cum ne spune Pliniu, se numise la început Albion [5]), adecă ţéra Albilor.

Din Britannia şi probabil din părţile de nord ale Rusieĭ europene, Arimiĭ albĭ se estind peste Islandia, de unde apoĭ unele grupe trec şi maĭ departe peste mare către apus în insulele vecine ale Groenlandieĭ.

Cântecele epice ale Islandieĭ celebréză pe un vechiŭ eroŭ al acesteĭ insule numit Arimarsson; un nume, pe care autoriĭ modernĭ l'aŭ tradus cu Arius Maris filius; însă forma corectă a numeluĭ se vede a fi Arimars-son, adecă Arimari filius.

Acest fiŭ al luĭ Arimar emigréză din Islandia şi ajunge după o navigaţiune de 6 ḑile către apus în insula, séŭ ţéra, numită Hvitramanalandia = terra alborum hominum [6]), maĭ corect însă ţéra Arămanilor albĭ.

---

[1]) **Lelewel** (ap. Ossolinski, Vincent Kadlubek. Warschau, 1822, p. 513 seqq.): Die Slawen wurden von den Olbrimen bedrückt ... Bey den Lachen wurde dieser furchtbare Name zur Bezeichnung der Riesen gebraucht, der im Altpolnischen Obrzym jetzt Olbrzym heisst. — Cf. Mickiewicz, Les prem. siècles de l'hist. de Pologne, (Paris, 1868) p. 34.

[2]) **Dionysii** Descr. Orb. v. 285. — La Theophanes (555 d. Chr.) simplu Ἑρμηχιόνες.

[3]) **Ravennatis** lib. I. c. 11: (Daniae) ad frontem ... patria Albis.

[4]) **Schlözer**, Gesch. v. Littauen (Allg. Weltgeschichte, L. Theil, p. 10). — **Schlözer**, Несторъ, p. 55.

[5]) **Plinii** lib. IV. 30. 1: Albion ipsi Britanniae nomen fuit. — Suetoniu (Caligula c. 44) amintesce de un rege al Britanilor cu numele Adminius (= Arminius). Despre schimbarea luĭ *r* în *d* veḑĭ Schuchardt, Vulgärlat. 1. 142. — Cea maĭ vechiă dinastiă a Irlandieĭ a fost a Heremonilor.

[6]) **Rafn**, Antiquitates Americanae (Hafniae, 1837) p. 208—215.

În poemele epice germane încă se vorbesce de un eroŭ celebru din părţile de nord cu numele de Râmunc von Islande [1]).

Poetul Juvenal, amintesce de asemenea un fapt fórte caracteristic pentru condiţiunile etnografice ale Islandieĭ vechĭ, numite în geografia grécă şi romană Thule. Se vorbesce, dice dênsul, că locuitoriĭ din Thule voiesc sĕ ducă la dênşiĭ un profesor [2]), care sĕ-ĭ înveţe a vorbi corect şi frumos limba latină.

În fine maĭ notăm aicĭ, că Islandia se numia în limba vechiă germană Valland, întocmaĭ ca Francia şi Italia [3]).

După cum vedem, ne aflăm aicĭ în faţa unuĭ noŭ capitul din etnografia şi civilisaţiunea lumiĭ vechĭ. Ne oprim de astă-dată aicĭ, lăsând pentru alte timpurĭ, orĭ póte pentru alţiĭ, urmărirea migraţiunilor pelasge dincolo de Marea atlantică.

Acum însă vom puté pricepe adevĕrata importanţă a tabeleĭ etnografice a luĭ Ephor din sec. IV a. Chr., că întrégă regiunea de nord a lumiĭ vechĭ, a fost ocupată de Scyţĭ, numiţĭ o-dată, după cum ne spune Pliniu, Arameĭ [4]).

17. *Migraţiunile Arimilor în peninsula cea mare a Indieĭ.*

Arimiĭ aŭ format încă din o vechime fórte depărtată elementul dominant şi civilisatoriŭ şi în cele dóue peninsule marĭ ale Asieĭ meridionale, în India dincóce şi în India dincolo de rîul Gang.

Cea maĭ vechiă poemă epică a Indieĭ glorifică pe un aşa numit Rama, (sec. XV a. Chr.), în care se întrupase Vişnu, spiritul cel bun, ce străbate întreg universul.

După legendele indiene, Rama a fost un fiŭ al regeluĭ indian Dasaratha (al căruĭ strămoş era Sórele), şi el purtase rĕsbóie fericite în contra popórelor conduse de spiritul cel rĕŭ, numit Ravana.

Istoricul şi geograful grecesc Megasthene, care trăise în sec. III a. Chr. ne spune, că în timpurile sale esistaŭ în India treĭ ginţĭ séŭ popóre maĭ însemnate, ce trăiaŭ după anumite precepte filosofice şi religióse. Numele lor era Brachmanes, Garmanes şi Pramnae [5]). Între aceste popóre

---

[1]) Grimm, D. Heldensage, p. 140. 197.

[2]) Juvenalis Sat. XV. 111—112: De conducendo loquitur jam rhetore Thyle.

[3]) Schlözer, Несторъ, p. 57.

[4]) Ephori fragm. 38, în Fragm. Hist. gr. I, p. 243.

[5]) Strabonis lib. XV. 1. 59 seqq.

ceĭ maĭ religioșĭ eraŭ Brachmaniĭ [1]). Eĭ duceaŭ o viéță frugală, trăiăŭ numaĭ cu fructe și cu apă, eraŭ ómenĭ devotațĭ filosofieĭ, adoraŭ cu deosebire sórele, petreceaŭ tótă viéța lor sub ceriul liber și consideraŭ mórtea ca o nascere pentru o viéță maĭ fericită.

Brachmaniĭ aŭ avut din cele maĭ depărtate timpurĭ supremația socială și superioritatea religiósă în cele dóue peninsule marĭ ale Asieĭ meridionale. Brachmaniĭ nu formaŭ o simplă castă, orĭ sectă religiósă, ci constituiaŭ un popor fórte numeros divisat în maĭ multe semințiĭ [2]). De la eĭ derivă construcțiunile cele prodigióse ale Indieĭ și templele tăiate în stâncă vie. Orașul lor principal se numia, după Diodor, H a r m a t e l i a [3]).

Din punct de vedere al etimologieĭ, numele de Brachmanĭ, Garmanĭ și Pramnĭ se vede a fi numaĭ o formă coruptă a terminuluĭ maĭ vechiŭ de *(H)*A r m a n ĭ, R a h m a n ĭ și R a m n ĭ. La cronicariul rusesc Nestor, Brachmaniĭ ne apar sub numele de R a c h m a n e [4]), ér Clemente Alexandrinul numesce pe Garmanĭ S a r m a n a e [5]) (cu *S* ca aspirațiune).

Ptolemeu, care trăisc în secolul II d. Chr., amintesce în părțile de apus ale Induluĭ un popor cu numele de R a m n a e [6]). Un alt trib cu acelașĭ nume de R a m n a e î-șĭ avea locuințele sale în regiunile centrale ale Indieĭ, lângă muntele Vindius [7]).

Pliniu maĭ face amintire încă de un alt munte al Indieĭ cu numele de O r o m e n u s, renumit pentru minele sale de sare [8]); probabil, că aci se afla și un trib cu numele de O r o m e n i.

În părțile meridionale ale Indieĭ, în fața de insula Ceylan, se află ținutul R a m n a d, care formase o-dată un principat puternic; ér partea de lângă mare, peninsula Ramnad se termină în forma unuĭ vêrf de lance în promontoriul numit și astă-dĭ R a m e n [9]).

În limba cea vechiă a Indieĭ, numită sanscrită, ce representa limba cea sacră vorbită de Brachmanĭ, ni s'aŭ păstrat încă o parte din formele preistorice ale maĭ multor cuvinte latine. Acéstă limbă însă, așa cum ne-o presintă vechile monumente literare ale Indieĭ, se vede a fi fost alterată de

---

[1]) sing. Βραχμάν și Βραχμήν, pl. Βραχμᾶνες, Βραχμῆνες.

[2]) **Plinii** lib. VI. 21. 9: multarum gentium cognomen B r a c h m a n a e.

[3]) **Diodori** lib. XVII. 102.

[4]) Несторъ (Ed. Schlözer) c. 13.

[5]) **Clemens Alex.** (Ed. Potter) p. 359.

[6]) **Ptolemaei** lib. VI. 21: τὰ πρὸς τῷ Ἰνδῷ κατέχουσι Ῥάμναι (var. Ῥᾶμναι).

[7]) **Ptolemaei** lib. VII. 1. 65.

[8]) **Plinii** lib. XXXI. 39. 3.

[9]) **Reclus**, Nouv. Géogr. univ. VIII. 575.

influenţele altor idiome străine, carĭ aŭ distrus şi aicĭ societatea pelasgă, precum aŭ distrus'o şi în alte părţĭ.

Limba sanscrită, cum ne-o înfăţişéză cărţile cele sfinte ale Indieĭ, nu este nicĭ mama, dar nicĭ sora, limbeĭ latine; ea însă conţine elemente suficiente spre a cunósce, că cele maĭ vechĭ triburĭ ale Brachmanilor aŭ format la început un popor arimic.

Noĭ estragem aicĭ din acéstă idiomă următórele cuvinte de origine latină [1]. Ele ne vor pune în vedere, cum eraŭ formele acesteĭ limbe, în momentul când o nouă invasiune de diferite popóre se revĕrsă asupra Indiilor şi limba cea vechiă a Brachmanilor, Rachmanilor, séŭ Ramnilor se stinse.

Aceste specimine sunt:

Sanscrită	*Latină*	*Română*
ûnas	unus	unu
dvi	duo	doĭ
tri	tres	treĭ, triĭ
ćatur (ciatur)	quatuor	patru
pańćan (pancian)	cinque	cincĭ
şaş	sex	şasă
saptan	septem	şepte; *istr.* şapte
aştan	octo	opt; *istr.* osan
navan	novem	nouă
daçan	decem	ḑece
çatan	centum	sută
tâtas	pater, tata	tată
mâ, mâtar	mater	mamă
vidhava	vidua	vĕduvă
priyas, prayat	amicus, amator	prietin
sûris	sol	sóre
ap	aqua	apă
udan	udum, aqua	undă, apă
vár, varşas, *v.* varş	aqua pluvialis	apă de plóie; a vĕrsa
dharâ	terra	ţéră, ţară
çikhâ	cacumen	ciócă
masa	mensis	lună
nas, násâ	nasus	nas
jivâ, *v.* jiv.	vita, vivere	viéţa, *v. istr.* jivi
sarpas	serpens	şérpe, şarpe
saras	serum	zĕr, zară
svanas	sonus	sunet, svon
manyus	*gr.* μῆνις	mâniă
dharşas	trux, audax	dârz
vid	video	vĕd
dâ	dare	a da
mri	mori	a muri
martis	mors	mórte
martas	mortuus	mort

[1] **Eichhoff**, Parallèle des langues de l'Europe et de l'Inde. Paris, 1836.

Sanscrită	*Latină*	*Română*
asmi	sum	sunt, îs, 'sŭ
asti	est	este, ieste
smas	sumus	(săm) suntem; *istr.* smo, esmo
santi	sunt	sûnt, sânt
ady	hodie	adĭ
hyas	heri	ierĭ
upa	post; *gr.* ὑπό	după.

Rîul Induluĭ, ce isvoresce în părţile de nord ale Himalaieĭ, şi are un curs fórte lung, se numia în limba indigenilor Sindus [1]). Alesandru cel Mare, dupa cum spuneaŭ istoriciĭ sĕĭ, de abia a putut termina navigaţiunea pe Ind în curs de cincĭ lunĭ şi câte-va ḑile, cu tóte că făcea pe fie-care ḑi o călĕtorie de 600 stadiĭ (110 chilom.).

De alungul acestuĭ fluviu locuiaŭ pe amêndóue ţĕrmurile sale o mulţime de populaţiunĭ scyte; şi întrégă acésta regiune vastă se numise o-dată Indo-scythia [2]).

Din aceste părţĭ ale Indieĭ se vĕd a fi emigrat Sindi de lângă Lacul meotic [3]), Sindi de la Istru [4]), Sinti din Thracia [5]), şi aşa numiţiĭ Sinties, adoratoriĭ luĭ Vulcan, din insula Lemnos, despre carĭ ne vorbesce încă Homer [6]).

În părţile de jos ale Induluĭ maĭ locuiaŭ şi popórele aşa numite Umbrae, Umbrittae şi Mesae [7]), dintre carĭ unele grupe puternice, după cum ne arată numele, trecuse în timpurile migraţiuniĭ pelasge şi se stabilise pe continentul Europeĭ, sub numele de Umbri şi Mesĭ.

Dacă vechile populaţiunĭ arimice din cele dóue Indiĭ aŭ fost pămêntene, orĭ imigrate din alte părţĭ ale Asieĭ, cu siguranţă nu putem sci. Diodor Sicul ne spune, că India avênd o estensiune fórte mare şi fiind locuită de diferite popóre, tóte aceste ginţĭ se consideraŭ ca autochtone, şi că nicĭ una din ele nu era venită din altă parte, dar nicĭ nu trimisese coloniĭ în afară de India [8]). Însă valórea istorică a acestor tradiţiunĭ se reduce numaĭ la un

[1]) **Plinii** lib. VI. 23. 1: Indus incolis Sindus appellatus.

[2]) **Ptolemaei** l. VII 1. — **Dionysii** Per. v. 1088. — **Eustathius** ad Dionys. ibid. — Cf. Avienus, Descr. Orb. v. 1287—8: at flumen ad Indum auroraeque latus Scytha ... accolit.

[3]) **Hellanici** fragm. 92. — **Strabonis** lib. XI. 2. 11.

[4]) **Apollonii Rh.** IV. 322.

[5]) **Strabonis** lib. XII. 3. 19; VII. fr. 36.

[6]) **Homeri** Il. I. v. 590; Odyss VIII. 294. — **Hellanici** fr. 112. 113. — În Transilvania, Bănat şi România maĭ aflăm şi astă-ḑĭ numirile de comune: Sint (Turda) cu morminte presupuse preistorice, Sintescĭ (Căraş), Sintescĭ (Ialomiţă) şi Sintescĭ (Ilfov).

[7]) **Plinii** lib. VI. 23. 6—7.

[8]) **Diodori** lib. II. 38. — **Arriani** Indica c. 9. — **Plinii** lib. VI. 6. 17.

singur fapt positiv, că tóte aceste diferite populaţiunĭ ale Indieĭ se aflaŭ stabilite acolo încă din timpurile cele maĭ archaice. Fórte probabil însă, că Brachmaniĭ séŭ Ramniĭ din cele dóue peninsule ale Indieĭ aŭ fost numaĭ o simplă migraţiune, însă fórte vechiă, din Sarmatia asiatică.

Când legiunile romane trecură Euphratul şi cutrierară victorióse Armenia, Assyria şi Mesopotamia, Brachmaniĭ şi regiĭ Indieĭ se declarară de aliaţĭ naturalĭ aĭ Romanilor, întocmaĭ cum făcuse şi Remiĭ din Gallia în timpurile luĭ Cesar.

Împěratul August în testamentul sěŭ amintesce, că regiĭ Indieĭ i-aŭ trimis adese-orĭ legaţiunĭ [1]); ér istoricul grecesc Nicolae Damascenul ne spune, că dênsul a întâlnit în Antiochia o legaţiune, pe care o trimisese Indieniĭ la August. În epistola scrisă pe pergamen în limba grecéscă, Por ḑicea, că deşi dênsul domnesce peste 600 de regĭ, totuşĭ preţuesce fórte mult amiciţia împěratuluĭ şi este gata sě-ĭ concédă intrare în ţéra sa, orĭ pe unde ar voi, şi sě-l ajute în tóte lucrurile bune şi cuviinciόse. Între diferitele darurĭ, pe carĭ le trimesese Por împěratuluĭ August, se afla şi un Herman (Ἑρμᾶν) cu braţele tăiate încă de când a fost mic; acéstă legaţiune maĭ era însoţită şi de un filosof indian, numit Sarmanus [2]), adecă din gintea Sarmanilor séŭ Garmanilor.

Expediţiunile luĭ Bach, Hercule şi Alesandru cel Mare către acéstă ţéră depărtată din regiunile de rěsărit ale Asieĭ, renumită pentru moravurile, legile, instituţiunile şi civilisaţiunea sa, se par că aŭ fost numaĭ resultatul unor sentimente naţionale, de a uni, dacă se póte sub un singur guvern tóte grupele etnice pelasge.

La India cugeta şi împěratul Traian.

După ce învinse pe Parţĭ, el navigă pe Tigru în jos până la Ocean, şi aicĭ věḑênd o corabiă trecând pe dinaintea sa către India esclamă: «O! dacă aşĭ fi maĭ têněr, aşĭ merge şi în India [3]).

Şi întru adevěr, după cum ne spune Eutropiu, el dede ordin sě i se construéscă o flotă în sînul persic, ca sě plece, sě devasteze (cucerécă) India [4]). Însă primind scire, că provinciile, pe carĭ le supusese maĭ înainte, aŭ început a se revolta, el se întórse la Babylon.

---

[1]) Monum. Ancyr. (C. I. L. III, p. 796) c. 31.

[2]) Strabonis lib. XV. 1. 4 şi 74.

[3]) Dionis Cassii lib. LXVIII. c. 29.

[4]) Eutropii lib. VIII. 2.

18. *Latinii. Vechia genealogiă a triburilor latine.*

Triburile latine din Italia constituiaŭ la început numaĭ o mică ramură din familia cea mare a ginţiĭ latine, rĕspândită în timpurile preistorice prin diferite regiunĭ ale Asieĭ şi Europeĭ.

După cele maĭ vechĭ tradiţiunĭ, pe carĭ le aflăm la autoriĭ grecĭ şi latinĭ, originea geografică a Latinilor din Italia se reducea la părţile de rĕsărit ale Europeĭ.

Una din aceste tradiţiunĭ, care de altmintrelea se pare a fi cea maĭ vechiă, ne este transmisă de Dionysiu din Halicarnas: că Hercule, după expediţiunea sa asupra luĭ Geryon, a trecut în Italia şi aicĭ a avut un fiŭ cu numele Latinus, născut din o fată hyperboreă, pe care o luase ca ostatecă de la părinţiĭ sĕĭ [1]).

În acéstă tradiţiune etnografică, Latinus figuréză ca patriarchul eponim al ginţiĭ latine. Genealogia sa este genealogia poporuluĭ latin din timpurile ante-romane. Hercule, după cum scim, este eroul cel mare naţional al Pelasgilor de la Dunărea de jos. Aicĭ se aflaŭ şi locuinţele Hyperboreilor celor legendarĭ, carĭ avuse un rol aşa de însemnat în cultul luĭ Apollo (sóreluĭ). De aicĭ, de la Dunărea de jos, luase Hercule aşa dar pe fecióra hyperboreă, cu care trecuse în Italia.

O altă tradiţiune ne înfăţişéză pe Latinus ca fiŭ al luĭ Hercule, însă născut din soţia [2]), orĭ din fica [3]), regeluĭ Faunus. Acéstă legendă însă este de fapt numaĭ o simplă variantă a celeĭ de ântâiŭ. Soţia luĭ Faunus, care a născut pe Latinus, a fost, după Dionysiu din Halicarnas una şi aceeaşĭ cu «fata» (κόρη) hyperboreă, de care am vorbit maĭ sus.

A treia tradiţiune despre originea Latinilor o aflăm la Suida, al căreĭ conţinut este: că Hercule a avut un fiŭ cu numele Telephus, supranumit Latinus, care domnise peste Cetiĭ (Κητίοι), şi că din timpul domnieĭ luĭ Latinus, Cetiĭ aŭ început a se numi Latinĭ [4]).

---

[1]) **Dionysii Halic.** lib. I, 43: Λέγουσι δὲ τινες αὐτὸν (Ἡρακλέα) καὶ παῖδας ἐν τοῖς χωρίοις τούτοις..... ἐκ δύο γυναικῶν γενομένους καταλιπεῖν· Πάλλαντα μὲν ἐκ τῆς Εὐάνδρου θυγατρὸς ᾗ Λαῦναν ὄνομά φασιν εἶναι· Λατῖνον δ᾽ ἔκ τινος ὑπερβορίδος κόρης ἣν πατρὸς εἰς ὁμηρείαν δόντος ἐπήγετο..... καὶ ὅτε δὴ ἀπαίρειν εἰς Ἄργος ἔμελλε, τῷ βασιλεῖ τῶν Ἀβοριγίνων Φαύνῳ γυναῖκα ποιήσασθαι δίδωσι· δι᾽ ἣν αἰτίαν τοὺς πολλοὺς τὸν Λατῖνον τούτου υἱὸν νομίζειν, οὐχ Ἡρακλέους.

[2]) **Dionis Cassii** lib. I—XXXVI fr. 8. — [3]) **Justin.** XLIII. 1: Fauno fuit uxor nomine Fatua.... Ex filia Fauni et Hercule... Latinus procreatur.

[4]) **Suidas**, v. Λατῖνοι: Τήλεφος γὰρ υἱὸς Ἡρακλέους, ὁ ἐπικληθεὶς Λατῖνος, μετωνόμασε τοὺς πάλαι Κητίους λεγομένους Λατίνους.

Prima cestiune, ce ni se presintă în esaminarea acesteĭ tradiţiunĭ, este: cine a fost în timpurile preistorice Telephus-Latinus, şi carĭ sunt ţinuturile, peste carĭ domnise el?

În vechile poeme şi legende epice, Telephus ne apare ca un rege al Mysieĭ. Telephus şi fiul sĕŭ luase parte activă la rĕsboiul troian ca aliaţĭ aĭ luĭ Priam. Uniĭ din autoriĭ vechĭ aŭ credut, că aicĭ e vorba de regiunea Mysieĭ din Asia mică, însă Dio Chrysostomul din Bithynia, care, în timpurile luĭ Domiţian, se retrăsese la Geţiĭ de la Dunărea de jos şi scrisese o istoriă a Dacilor sub numele de Γετικά, ne spune, că acest Telephus a fost un rege al Geţilor; că regatul sĕŭ avuse o estensiune fórte mare; că el domnise peste întreg teritoriul numit Mesia, care se mărginea la rĕsărit cu gurile Dunăriĭ, la apus cu Istria, la sud cu Macedonia şi la nord cu Dunărea [1]); orĭ, cu alte cuvinte, că Telephus-Latinus din timpurile troiane domnise peste Mesia, Illyria, Dalmaţia, Pannonia şi Noric.

Tóte aceste tradiţiunĭ vechĭ, ce ne înfăţişéză pe Hercule ca cel de ântâiŭ strămoş al Latinilor, sunt în realitate numaĭ un simplu fragment din o tabelă genealogică a uneĭ grupe maĭ marĭ de popóre, şi în care Hercule, eroul naţional al Pelasgilor din nordul Eladeĭ, figuréză tot-o-dată ca părinte al Agathyrşilor, Gelonilor şi Scyţilor.

Acéstă a doua parte a tradiţiuniĭ istorice, de care ne ocupăm aicĭ, o aflăm la Herodot (IV. 9—10).

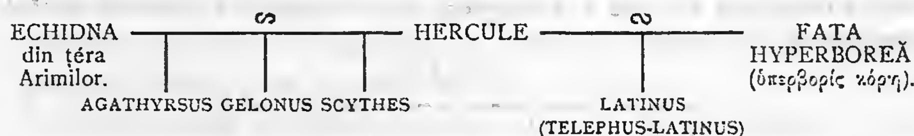
Greciĭ de la Marea négră, ne spune Herodot, povestesc următórele despre originea Scyţilor: că Hercule, după ce luase ciredile de vite ale luĭ Geryon, a venit în Scyţia, unde perdêndu-şĭ caiĭ, i-a aflat în fine după multe şi îndelungate cercetărĭ la virgina Echidna, ce domnia peste ţéra acésta. Hercule a petrecut maĭ mult timp la Echidna şi a avut cu dênsa treĭ fiĭ: pe Agathyrsus, Gelonus şi Scythes; de la carĭ după tradiţiunile vechĭ, î-şĭ trăgeaŭ originea lor dinastiile Agathyrşilor, Gelonilor şi Scyţilor.

Patria Echidneĭ, după cum ne spune Hesiod, a fost ţéra Arimilor [2]). După Herodot însă, Echidna era din o regiune a Scyţieĭ, numită Hylea (Silvosa), un termin geografic tradus, orĭ grecisat, care, după cum resultă din înţelesul numiriĭ, se vede a indica una din regiunile cele muntóse ale Dacieĭ vechĭ, Transilvania (ung. Erdély, adecă Pădurósa), orĭ Ţéra românéscă (Muntenia, Transalpina, ung. Havasalföld).

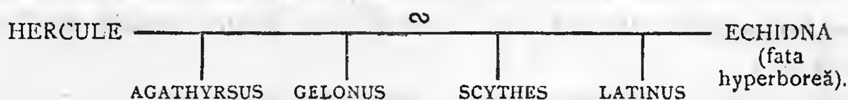
[1]) **Jornandis** De Get. orig. II. c. 9: hic Dio regem illis (Getis)... commemorat, nomine Telephum... Huius (Telephi, filii Herculis)... regnum Moesiam appellavere majores. Quae provincia ab oriente ostia fluminis Danubii, a meridie Macedoniam, ab occasu Histriam, a septentrione Danubium habet.

[2]) **Hesiodi** Theog. v. 304: Ἡ δ' ἔρυτ' εἰν Ἀρίμοισιν ὑπὸ χθόνα λυγρὴ Ἔχιδνα.

După tóte aceste tradițiunĭ etnografice, dóue italice, și dóue pontice, genealogia celor patru popóre vechĭ, de carĭ ne ocupăm aicĭ, ni se presintă sub următórea formă:

Dacă vom esamina acum maĭ de aprópe aceste versiunĭ — carĭ tóte fac parte din unul și acelașĭ ciclu epic, Hercule-Geryon — legenda genealogică a Latinilor devine maĭ clară și acordul primitiv între diferitele versiunĭ se restabilesce ușor: că virgina hyperboreă este una și aceeașĭ cu Echidna din țéra Arimilor și că forma vechiă a acesteĭ tabele etnografice era următórea:

După aceste tradițiunĭ genealogice, Agathyrșiĭ din Transilvania, Scyțiĭ de lângă Marea négră, Geloniĭ, ce locuiaŭ dincolo de Borysthene până lângă Uralĭ, și în fine Latiniĭ din peninsula italică aŭ constituit în timpurile preistorice patru ramurĭ ale uneĭ și aceleiașĭ familiĭ pelasge, arimice [1].

Venim acum la legenda creștină despre originea populațiunilor așa numite latine.

După cap. X al Geneseĭ: din Iavan, fiul luĭ Iaphet, fiŭ al luĭ Noe, s'aŭ născut Elisa, Tharsis și Dodanim.

Tradițiunea mosaică însă, avea după cum scim, în vedere numaĭ populațiunile de lângă basinul de răsărit al Mediteraneĭ și din jurul Măriĭ negre. Cunoscințele geografice ale luĭ Moise eraŭ încă fórte restrînse.

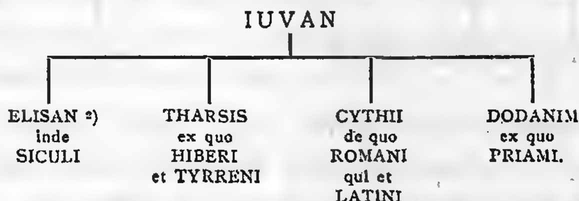
După o lungă serie de secule însă, când creștinismul cu doctrinele și tradițiunile ebraice se estinse peste întrégă lumea greco-romană, genealogia biblică despre originea popórelor nu maĭ corespundea împrejurărilor etnografice. Din acéstă causă, cronicariĭ evuluĭ de mijloc se vĕdură siliți, ca sĕ completeze tradițiunea biblică despre descendența și înrudirea po-

---

[1]) Horațiu, în una din odele sale (II. 20), amintesce ca popóre de limbă latină pe locuitoriĭ de la Bosphor, pe Getuliĭ din Africa, pe Hyperboreĭ, pe Colchĭ, Dacĭ, Gelonĭ, Iberĭ, pe Volciĭ și Liguriĭ de la Rhodan. — Că Hyperboreiĭ aŭ fost un popor latin, resultă și din numele deițeĭ hyperboree Latona, gr. Λητώ, dor. Λατώ.

pórelor cu alte date noue, pe carĭ le oferiaŭ, de o parte tradiţiunile vechĭ, de altă parte cunoscinţele lor istorice.

În modul acesta, tradiţiunea biblică despre popórele, al căror protopărinte era Iuvan (séŭ Hercule al Pelasgilor) căpĕtă în evul de mijloc [1]) următórea formă:

Tradiţiunile creştine ne înfăţişéză aşa dar pe Iuvan (séŭ Hercule al timpurilor eroice, rom. Iovan) ca protopărinte al întregeĭ ginte latine meridionale: al Siculilor, Iberilor, Tursenilor, Romanilor, Latinilor şi Troianilor.

După acéstă tabelă etnografică, Romaniĭ şi Latiniĭ sunt numaĭ descendenţiĭ unuĭ popor maĭ vechiŭ, ce pórtă în tradiţiunile ebraice numele de Cythii (Cuthii).

Tot ast-fel ne spune şi tradiţiunea, ce ne o transmite Suida: că Cetiĭ aŭ început a se numi Latinĭ numaĭ din timpurile regeluĭ Telephus-Latinus [2]).

Ne întrebăm însă, în ce parte a lumiĭ vechĭ se aflaŭ locuinţele Cetiilor, carĭ, după cum se vede, aŭ trebuit sĕ fie un popor celebru în timpurile ante-mosaice.

În tradiţiunile argonautice, sub numele de Cytaei figuréză locuitoriĭ din regatul cel vast al luĭ Aiete, care domnise peste Colchĭ şi peste o mare parte a Scyţieĭ de lângă Marea négră.

La Apolloniu Rhodiu, regiunea Scyţieĭ, peste care domnia Aiete, maĭ are şi numele de Κυταΐς γαῖα, Cytaea terra [3]); însuşĭ regele Aiete are epitetele de Κυταιεύς şi Κυταῖος [4]), ér capitala sa [5]) se afla, după cum scim, lângă Dunărea de jos [6]).

In Odyssea luĭ Homer [7]), locuitoriĭ Mesieĭ, peste carĭ domnia Telephus, încă

[1]) Riese, Geogr. lat. min., Liber generationis, p. 161. 168.

[2]) Sub numele de Elisa din tabula etnografică a luĭ Moise, se înţelegeaŭ, în primele timpurĭ ale creştinismuluĭ, locuitoriĭ primitivĭ aĭ Eladeĭ (Pelasgiĭ) şi triburile pelasge emigrate din părţile aceste în Italia şi Sicilia. — Cf. Isidori Orig. lib. IX. 2. 34.—Dlugossi Hist. Polon. I (1871) p. 4.

[3]) Apollonii Rh. IV. 511.

[4]) Apollonii Rh. II. 403. 1094; III. 228.

[5]) O tradiţiune analógă o aflăm la Hesiod (Theog. v. 1013), după care Latinus a fost un fiŭ al nimfeĭ Circe, nepótă a luĭ Oceanos potamos (Istru) şi soră a regeluĭ Aiete.

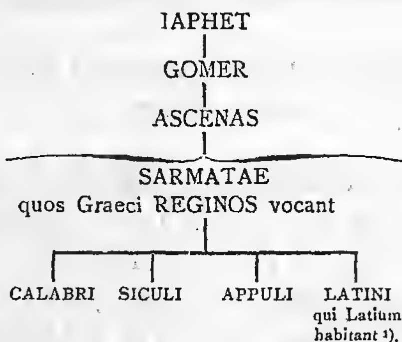
[6]) A se vedé maĭ sus p. 536.

[7]) Odyss. XI. v. 521.

sunt numiţĭ Cetei (Κήτειοι), ér după Dio Chrysostomul, Telephus a fost regele Geţilor şi imperiul sĕŭ se întindea peste regiunea de la gurile Dunăriĭ până la Istria.

Latiniĭ vechĭ eraŭ aşa dar, după tradiţiunile creştine, un popor din regatul cel mare de la Dunărea de jos, peste care domnise în timpurile Argonauţilor Aiete, ér în timpurile troiane Telephus.

O altă variantă a tradiţiuniĭ creştine despre originea poporuluĭ latin o aflăm la istoricul polon Dlugos († 1480). Acéstă versiune, al căreĭ fundament î-l forméză genealogia biblică, ni se presintă sub următórea formă:

După acéstă tabelă, ce ne-o comunică Dlugos, originea triburilor latine din Italia, a Calabrilor (Enotrilor), Siculilor (Sicanilor), Apulilor şi Latinilor din Laţiu se reducea la Scyţiĭ séŭ Sarmaţiĭ din Europa, şi anume la acea parte din populaţiunea Scyţilor, pe carĭ Greciĭ i numiaŭ Reginĭ.

Ne întrebăm însă, cine eraŭ Sarmaţiĭ, pe carĭ Greciĭ i numiaŭ Reginĭ?

O importantă amintire despre acest popor misterios o aflăm în notiţele istorice relative la viéţa sf. Dumitru, ce aŭ fost descoperite în mănăstirea Castamonitu.

Pasagiul respectiv din aceste manuscrise are următoriul cuprins: «în ḑilele împĕraţilor iconomachĭ (726—780), popórele, carĭ locuiaŭ în regiunile de lângă Dunăre, aşa numiţiĭ Rechinĭ séŭ maĭ bine ḑis Blacho-Rechinĭ şi Sagudaţiĭ, profitând de anarchia, ce urmase din causă, că nepioşiĭ împĕraţĭ aĭ Romanilor făcuse rĕsboiŭ icónelor sfinte, după ce supuseră Bulgaria, se estinseră puţin câte puţin şi în diferite alte părţĭ, cuprinseră Macedonia şi în fine veniră până la muntele Athos» [2]).

---

[1]) **Dlugossi** Hist. Polon. T. I. (1711) p. 4: Porro tres filii Gomer (filii Japhet): Primus Ascenas, a quo Sarmatae seu Sauromatae, quos Graeci Reginos vocant, ex quibus processerunt Calabri, Siculi, Appuli, et Latini, qui Latium habitant.

[2]) **Uspenskiĭ**, Ist. Athona, III. 311 (Sitz.-Ber. XCIX, p. 476): κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν εἰκονομάχων βασιλέων τὰ ἔθνη, ἀπὸ τὰ παραδουνάβια μέρη ... οἱ λεγόμενοι Ῥηχῖνοι καὶ ἁπλούστερον Βλαχορηχῖνοι καὶ Σαγουδάτειοι, ἐξουσιάσαντες τὴν Βουλγαρίαν καὶ ἁπλώσαντες ἀπὸ ὀλίγον

Așa dar Blacho-Rechiniĭ din notițele istorice ale mănăstiriĭ Castamonitu eraŭ un popor, ce locuia lângă Dunărea de jos. După nume, după locuințe și tradițiunĭ, eĭ sunt identicĭ cu Sarmațiĭ Reginĭ, de carĭ ne vorbesce Dlugos [1]).

Din tóte aceste tradițiunĭ resultă așa dar, că Latiniĭ din Italia eraŭ numaĭ o ramură a poporuluĭ pelasg din părțile de rĕsărit ale Europeĭ, a Hyperboreilor de la Dunărea de jos; că eĭ formaŭ una și aceeașĭ familiă etnică cu Agathyrșiĭ din Transilvania, cu Scyțiĭ ceĭ vechĭ de la Marea négră și cu Geloniĭ, ce locuiaŭ dincolo de Borysthene și chiar dincolo de Tanais.

19. *Tradițiunile poporale române despre Latiniĭ de la Istru.*

La poporul român — cu deosebire în regiunile de lângă Dunăre — maĭ esistă și astă-dĭ unele tradițiunĭ despre Latiniĭ preistoricĭ.

Aceștĭ Latinĭ, din părțile de rĕsărit ale Europeĭ, ne apar în poesiă poporală eroică din Bănat sub numele de «Latânĭ, de ceĭ bĕtrânĭ» [2]). Este de fapt acelașĭ nume, pe care-l aflăm și în tradițiunile vechĭ italice, sub forma de «Prisci Latini» [3]).

O altă tradițiune poporală, ce o aflăm în județul Teleorman din România, ne spune, că Latiniĭ ceĭ vechĭ aŭ locuit în regiunile aceste maĭ înainte de venirea Românilor [4]).

În județul Mehedințĭ, din părțile de apus ale Românieĭ, maĭ esistă și astă-dĭ urmele unor vechĭ fortificațiunĭ de pămênt, ce pórtă numele de «Cetatea Latinilor». Este o stațiune importantă preistorică, unde, după cum ne spune Bolliacu, unul din ceĭ maĭ distinșĭ archeologĭ aĭ noștri, abundéză ceramica dacă, și unde nu se găsesce nimic roman, orĭ daco-roman [5]).

κατ' ὀλίγον εἰς διάφορα μέρη, ἐκυρίευσαν καὶ τὴν Μακεδονίαν, τέλος ἦλθόν εἰς τὸ Ἅγιον ὄρος. Sub numirea de Sagudatei figuréză aicĭ locuitoriĭ din părțile meridionale ale Transilvanieĭ, unde se maĭ află și astă-dĭ lângă Olt satul românesc numit Săcădate.

[1]) Forma maĭ corectă a numeluĭ de Rechini și Regini se vede a fi fost în tot casul Remini séŭ Remni. Cf. la Homer Rigmon în loc de Rimon și numele localităților din Asia mică Rogmi și Regma.

[2]) **Corcea**, Balade poporale; Caransebeș, 1899, p. 81:

Prin oraș, prin Țărigrad
Propórtă-se, umblăse,
Treĭ fecioreșĭ de Lătânĭ,
De Lătânĭ, de ceĭ bĕtrânĭ.

[3]) **Paulus ex Festo**, p. 226: Prisci Latini appellati sunt ii, qui prius quam conderetur Roma, fuerunt.

[4]) **Densușianu**, Cest. ist. Respunsurĭ, P. II; com. Voivoda, j. Teleorman.

[5]) **Bolliacu**, Trompeta Carpaților, Nr. 1137, a. 1874, p. 1.

În părţile de jos ale Dunăriĭ, în Dobrogea actuală, se vorbesce de asemenea, că în ţinuturile de acolo aŭ locuit, înainte de Românĭ, Latiniĭ séŭ Letiniĭ, un popor puternic; şi că tóte cetăţile vechĭ din regiunile acele aŭ fost construite de Latinĭ [1]); însă ce fel de ómenĭ aŭ fost, nu se scie [2]).

Venim acum la una din cele maĭ importante tradiţiunĭ poporale române despre Latiniĭ de la Dunărea de jos. Acéstă tradiţiune ni s'a păstrat într'o rapsodiă poporală despre Iancul Vodă şi Letinul bogat, rĕspândită în o mulţime de variante prin diferite părţĭ ale Românieĭ de astă-ḑĭ [3]).

Iancul Vodă din Bucurescĭ, a căruĭ personalitate istorică nu o putem fixa, voesce sĕ se căsătoréscă; dênsul se pregătesce de nuntă şi plécă cu o mândră óste de călăraşĭ şi pedestrime (séŭ cu o sută de nuntaşĭ), ca sĕ iee fata Letinuluĭ bogat, ale căruĭ curţĭ întărite cu şépte ziduri se aflaŭ dincolo de Dunăre, în Dobrogea, la Rasova, orĭ la Hârşova. Iancul Vodă trece cu óstea sa dincolo de Dunăre. Însă când se apropiă de curţile Letinuluĭ bogat, acesta închide şi zăvoresce porţile; apoĭ se urcă în foişor şi de aci strigă luĭ Iancu Vodă, sĕ-şĭ alégă din nuntaşĭ, din nuntaşĭ din călăraşĭ, ca sĕ sară zidurile sĕ deschidă porţile. Iancul Vodă auḑind aceste se îngrijesce şi întristéză. Greutăţile, ce avea sĕ le învingă, eraŭ marĭ; în fine zidurile sunt sărite şi porţile descuiate. Dar Letinul bogat nu se mulţămesce; el cere de la mire şi de la óstea sa noue probe de curagiŭ, noue fapte de vitejie.

Întreg conţinutul acesteĭ poeme poporale ne presintă o asemĕnare uimitóre cu legenda italică despre căsătoria luĭ Enea cu fica regeluĭ Latinus.

În Eneida luĭ Virgiliu, întreg rĕsboiul luĭ Enea cu regele Latinus este de fapt numaĭ o simplă afacere de căsătoriă.

Latinus, după cum ne spune acéstă epopeă naţională a Romanilor, avea numaĭ o singură fică de măritat, şi pe care o peţiaŭ mulţĭ din «Laţiul cel mare» şi din «tótă Ausonia» [4]). Când regele Latinus aude, că Troianiĭ

---

[1]) **Densuşianu**, Cest. ist. Respunsurĭ. P. I, j. Tulcea, com. Grecĭ şi Văcărenĭ; j. Constanţa, com. Beilic.

[2]) Unele localităţĭ de pe teritoriul Românieĭ maĭ pórtă şi aḑĭ numele de: Lătenĭ s. (Ialomiţa), Lătăĭ s. (Botoşanĭ), Lătin c. (Brăila), Litenĭ s. (Sucéva), Letescĭ s. (Némţu). — În Bucovina: Litenĭ s. — În Bănat: Leteniţa, sat dispărut (Pesty, A Ször. Báns. II. 295). — În Ungaria de sus: Leton séŭ Latina villa în com. Zips (Fejér, V. 2. 128, 582); Lythene şi Lethene în com. Şaroş, an. 1411. 1430 (Fejér, X. 7. 230).

[3]) **Teodorescu**, Poesiĭ pop., p. 653. 656. — **Alecsandri**, Poesiĭ pop. (Ed. 1866) p. 175.— **Burada**, O calĕtoriă în Dobrogea, p. 211-217.—Colecţiunea nóstră (Cest. ist. Rĕspunsuri, P. II, j. Constanţa, c. Turcóia) — **Tocilescu**, Mat. folkl. I, p. 110. 112. 1260. 1268.

[4]) **Virgilii** Aen. VII, v. 52 seqq.

aŭ sosit la Tibru și aŭ debarcat pe teritoriul Lațiuluĭ, el nu cugetă de cât la căsătoria ficeĭ sale [1]). Enea, îndată după debarcarea sa pe țĕrmuriĭ Lațiuluĭ, trimite 100 de oratorĭ, cu panglicĭ și năfrămĭ în mânĭ, ca sĕ ducă darurĭ regeluĭ Latinus și sĕ încheie cu dênsul un tractat de alianță [2]). Regele Latinus primesce darurile, aduce însă îndată pe tapet cestiunea mărităriĭ ficeĭ sale; dênsul respunde oratorilor luĭ Enea, că are o singură fică, pe care însă nu o póte mărita după un bărbat din gintea sa, fiind-că oraculele și semnele cerescĭ nu-ĭ permit; crede însă, că Enea este acela, pe care sórtea i l'a destinat sĕ-ĭ fie ginere [3]). La acéstă căsătoriă însă se opune Amata, soția regeluĭ Latinus; dênsa crede, că numaĭ Turnus, regele Rutulilor din Ardea, este demn de fica sa. Întreg Lațiul se revoltéză și luptele încep între Troianĭ și Latinĭ.

Întocmaĭ după cum în rapsodia română, Iancul Vodă este supus la treĭ încercărĭ grele de vitejie, tot ast-fel și Enea are sĕ susțină treĭ lupte, până în fine i succede sĕ cuceréscă cetatea luĭ Latinus și sĕ iee în căsătoriă pe fica acestuia, pe tênĕra Lavinia.

În poema română, Iancul Vodă se întristéză și încremenesce, când aude, că Letinul bogat i strigă din foișorul curților sale sĕ-șĭ alégă din nuntașĭ, din nuntașĭ din călărașĭ, sĕ sară zidurile și sĕ descuie porțile.

Tot ast-fel ne înfățișéză și poema luĭ Virgiliu pe Enea, cuprins de întristare, de frică și desperare, când vede stégul de rĕsboiŭ înălțat pe cetatea regeluĭ Latinus [4]).

---

[1]) Virgilii Aen. VII. v. 253.

[2]) Virgilii Aen. VII. v. 153, 237.

[3]) Virgilii Aen. VII. v. 272.

[4]) Virgilii Aen. VIII. v. 1 și 18—19. — Aicĭ versurile luĭ Virgiliu sunt numaĭ o simplă parafrasă a textuluĭ, ce-l aflăm în rapsodiile poporale. Ca probă cităm aicĭ următórele rêndurĭ:

Variantele române.	*Eneida, VIII v. 19 seqq.*
Iancu Vodă de audia, Iancu Vodă încremenia . . . D'ale fine Iancule, Ia ține-țĭ inima Și nu te maĭ întrista.	Cuncta videns, magno curarum fluctuat aestu; Atque animum nunc huc celerem, nunc dividit illuc . . .

De altmintrelea maĭ aflăm în Eneidă introdus încă un alt fragment din rapsodia porală de la Dunărea de jos:

O variantă română.	*Eneida, VII v. 107 seqq.*
O bucată așa mergând, La mijlocul loculuĭ, La puțul porumbuluĭ, Și măre, poposia, Frumósă masă 'ntindea.	Corpora sub ramis deponunt arboris altae; Instituuntque dapes, et adorea liba per herbam Subjiciunt epulis . . .

Acest popas ne apare în poema română cu totul natural și bine intercalat; Virgiliu însă cércă sĕ dee acesteĭ mese un caracter profetic, ce nu apare de loc justificat.

Pe Iancul Vodă î-l încuragiéză naşul sĕŭ Michnea Vodă; ér pe Enea î-l îmbărbătéză figura cea maiestósă a luĭ Tiberinus, un vechiŭ rege divinisat al Laţiuluĭ.

Iancu Vodă se apropiă cu óstea sa de călăraşĭ şi pedestraşĭ de curţile Letinuluĭ bogat; apoĭ însuşĭ Iancul Vodă, orĭ Michnea Vodă, î-şĭ repede calul, sare zidurile şi descuiă porţile.

Tot ast-fel ni se presintă decursul acţiuniĭ în poema luĭ Virgiliu. Enea merge cu trupele sale de cavalerie şi pedestrime asupra cetăţiĭ regeluĭ Latinus. Cetele Troianilor, în frunte cu Enea, daŭ asalt asupra porţilor. Enea însuşĭ este cel de ântâiŭ, care se urcă pe vêrfurile zidurilor. În fine cetatea este cucerită şi Enea ia în căsătoriă pe fica regeluĭ Latinus [1]).

În poema nupţială română, socrul luĭ Iancul Vodă este numit în mod constant «Letinul bogat» séŭ «de blagă bogat». Acelaşĭ epitet caracteristic, sub forma de «praedives», î-l are şi regele Latinus în Eneida luĭ Virgiliu [2]).

În poema română, Letinul bogat maĭ este numit Sava [3]) şi Savalat (Sava-Lat). La Virgiliu însă, Sabinus [4]), la Siliu Italic Sabus, este unul din strămoşiĭ regeluĭ Latinus.

În cântecele române, Letinul bogat este numit «de lege lăpĕdat». La Virgiliu acelaşĭ epitet, sub forma de «contemptor deom», se dă luĭ Mezentius, regeluĭ etrusc, aliat cu Rutuliĭ şi cu Latiniĭ în contra luĭ Enea [5]).

După cum vedem, tradiţiunea din cântecele epice române şi tradiţiunea şi din poema eroică a luĭ Virgiliu aŭ acelaşĭ fond comun. Chiar şi numele eroilor principalĭ, Aeneas şi Latinus praedives, Iancul Vodă şi Letinul bogat, sunt aceleaşĭ.

Virgiliu, după cum scim, întrebuinţase pentru compunerea epopeiĭ sale naţionale diferite legende şi tradiţiunĭ. Cucerirea Troieĭ şi rĕtăcirea luĭ Enea pe mare este luată după isvórele grecescĭ [6]). În ce privesce însă partea a doua a poemeĭ sale, debarcarea luĭ Enea în Laţiu şi luptele acestuia cu regele

---

[1]) Virgilii Aen. XI, 17, 304, 381, 621; XII, 577, 595, 597, 698.

[2]) Virgilii Aen. XI, v. 213.

[3]) Acest nume are o origine istorică. Un vechiŭ popor din Thracia purta numele de Sabi (Eustathii Comm. ad Dionys. v. 1069: Ἦσαν δὲ καὶ ἔθνος Θρακικὸν Σαβοί).

[4]) Virgilii Aen. VII. v. 178.

[5]) Virgilii Aen. VIII. v. 7. — Despre vechia deosebire religiósă între Albanĭ (Latinĭ) şi Romanĭ compară Liviu, I. 31.

[6]) Macrobiu (Saturn. V. c. 17) despre imitările luĭ Virgiliu: quia non de unius racemis vindemiam sibi fecit, sed bene in rem suam vertit quidquid ubicumque invenit imitandum. — Cf. Cauer, Die röm. Aeneassage (Leipzig, 1886) p. 176.

Latinus, peste tot desfăşurarea acţiuniĭ, acésta se întemeiéză esclusiv pe rapsodiile poporale, ce le aflăm şi astă-ḑĭ la Dunărea de jos. Se póte, că acéstă vechiă rapsodiă de la Istru sĕ fi trecut în cursul seculelor, cu migraţiunile triburilor pelasge, şi în Italia, după cum aŭ trecut şi s'aŭ rĕspândit în regiunile de sud ale Gallieĭ şi în peninsula iberică multe cântece poporale de la Dunărea de jos [1]).

Însă Virgiliu, în poema sa naţională, a schimbat caracterul primitiv tradiţional al legendeĭ luĭ Latinus praedives. Dintr'un rit străvechiŭ nupţial, dintr'un simplu simulacru de lupte eroice, ce se făceaŭ o-dată la Dunărea de jos cu ocasiunea solemnităţilor de căsătoriă [2]), poetul roman a făurit şi pus la cale un rĕsboiŭ epic, înverşunat, între cele dóue ginţĭ, Troianĭ şi Latinĭ.

Letinul bogat, după tradiţiunile poporale române, a fost un domnitoriŭ peste o vechiă ţéră românéscă, situată la sud de gurile Dunării [3]). El ne apare aicĭ identic cu regele Telephus Latinus, care, după cum spuneaŭ poeţiĭ cyclicĭ şi Dio Chrysostomul, domnise peste Mysia cea vechiă séŭ peste nordul peninsuleĭ balcanice începĕnd de la gurile Dunăriĭ şi până la Istria [4]).

O influenţă a legendelor luĭ Telephus o aflăm şi în poema epică a luĭ Virgiliu.

Telephus, scrie gramaticul Apollodor, a fost espus, după nascerea sa, în un munte, unde din graţia providenţeĭ divine a fost lăptat de o cerbóică (ἔλαφος), ér păstoriĭ aflându-l i-aŭ pus numele Telephos [4]).

Urmele acesteĭ legende le aflăm şi în poema epică a luĭ Virgiliu.

---

[1]) Acest cântec poporal român a trecut şi la Sêrbĭ. În colecţiunea luĭ Karadžić se află o variantă sub titlul Însurătórea luĭ Duşan» (Cf. Hasdeu, Magn. Etym. Rom. IV p. CXVII). O traducţiune germană e publicată în Gerhard's Gesänge der Serben, 2te Aufl. Leipzig, 1877.

[2]) Principele Cantemir (Descr. Mold. Ed. 1872 p. 132—133) descrie ast-fel acest frumos rit nupţial: Die dominica ad accersendam sponsam ..... legatos ... praemittunt sponsi adventum nunciaturos. His insidias in via struunt ad sponsam convocati, eosque, antequam ad illius aedes pervenerint, intercipere student, ut caveant, legati celerrimis uti solent equis. Si autem capti fuerint ... quasi sub custodia ad illius (sponsae) usque domum ducuntur. Eo cum pervenerint, interrogati, quid sibi vellent, respondent se missos esse ad bellum indicendum, militem autem expugnandae arci sufficientem statim adfuturum .... Tandem cum in sponsae domo utrinque convocati convenerint, equorum instituitur certamen, et praemium proponitur.

[3]) **Densuşianu**, Cest. ist. P. II. Respunsurĭ, j. Romanaţĭ, com. Mărgăritescĭ: «Ţĕrile românescĭ, de carĭ vorbesc bĕtrâniĭ sunt: Ţéra-Românéscă, Moldovenéscă şi Dobrogenéscă, peste care domnia Letin bogat, cel de lege lăpĕdat» — Haşdeu (Etym. magn. Rom. Tom. IV, p. CIII seqq.) confundă pe «Letinul bogat», personalitate preistorică, al căruĭ regat se afla dincolo de Dunăre, cu Lythen Woyvoda, care domnise după a. 1272 în Ţéra românéscă (ultra alpes).

[4]) **Apollodori** Bibl. lib. II, 7, 4; III, 9. 1.

În cartea a VII-a a Eneideĭ, Virgiliu face amintire de un cerb de o frumseță admirabilă, ce se afla în turmele regeluĭ Latinus. Tênĕrul Ascaniu (Iulus), âmblând într'o ḑi la vênătóre, trage cu săgéta asupra blânduluĭ animal, ce păscea pe lângă țĕrmuriĭ Tibruluĭ, și-l rănesce. Păstoriĭ regeluĭ Latinus se înfuriéză, se înarméză cu bâte noduróse și cu măciucĭ pârlite în foc și daŭ, din tóte părțile, semnalul de rĕsboiŭ asupra Troianilor. Acésta, ḑice Virgiliu, a fost cea de ântâiŭ causă a calamităților, ce aŭ devastat Lațiul și aŭ aprins flacăra rĕsboiuluĭ în inimile țĕranilor latinĭ [1]).

20. *Latiniĭ în peninsula balcanică.*

Regele Telephus [2]), supranumit Latinus, domnise, după cum ne spune Dio Chrysostomul, peste părțile de nord ale peninsuleĭ balcanice. Mesia, Thracia, Illyria de nord, Pannonia și Noricul formase așa dar în timpurile troiane un regat al raseĭ latine.

Urme vechĭ, despre locuințele Latinilor în peninsula balcanică, ni se presintă și în epoca romană.

Regiunea cea fertilă, dintre Hem și Adrianopol, ne apare pe tabula Peutingeriană sub numele de Letica [3]).

Două localitățĭ, una cu numele de Mutatio Latina și alta Translitae [4]), le aflăm în Mesia de sus, în apropiere de Remesiana, pe linia cea mare de comunicațiune dintre Naissus și Sardica (Niș-Sofia).

Lete era numele unuĭ vechiŭ oraș din Macedonia.

Un popor, ce aparținea conventuluĭ (jurisdicțiuniĭ) din Scardona, purta în timpurile luĭ Pliniu numele de Lacinienses [5]).

În fine, tradițiunile poporale din Serbia și Bulgaria maĭ atribue și astă-ḑĭ Latinilor și Rumilor tóte ruinele de castele vechĭ, construite pe délurĭ, orĭ pe vêrfurĭ de stâncĭ, precum și mormintele vechĭ formate din lespeḑĭ marĭ de pétră necioplită. Aceștĭ Latinĭ, după cum ne spun legendele de peste Dunăre, au fost o generațiune de ómenĭ uriașĭ, înalțĭ de 6′ [6]).

---

[1]) **Virgilii** Aen. VII, v. 483 seqq.

[2]) La Serviu (Aen. VIII. 478): Telesus.

[3]) După un cântec poporal eroic (Revista crit.-lit. IV. 27), reședința Letinuluĭ bogat era în Odriu séŭ Adrianopol.

[4]) Itin. Hierosol. p. 266.

[5]) **Plinii** lib. III. 25. 1. — Un trib dispărut din Lațiu ne apare sub numele de Latinienses (ibid. III. 9. 16).

[6]) **Kanitz,** Donau-Bulgarien, I, p. 51: In seinem (Belogradčik's) höher gelegenen Theile,

Poetul Virgiliu, în prima carte a Georgicelor sale, ne înfăţişéză acéstă vechiă legendă din peninsula balcanică sub următoarea formă profetică: «De două orĭ am vĕḑut oştirile romane luptându-se unele în contra altora pe câmpurile de la Philippi cu aceleaşĭ arme; de două orĭ ḑeiĭ de sus aŭ suferit, ca Thessalia, Macedonia şi câmpurile cele late ale Hemuluĭ (et latos Haemi campos) sĕ se îngraşe cu sângele nostru; însă va veni un timp, când ţĕranul, brăzdând cu plugul sĕŭ pămêntul din ţinuturile aceste, va afla bucăţĭ de arme mancate de rugină; se va lovi cu grapa de coifurile cele grele şi góle şi va admira óseele cele marĭ ale acestor ómenĭ scóse din morminte» [1]).

Poetul Virgiliu întrebuinţéză aicĭ cuvintele de latos Haemi campos ca o numire geografică. Probabil, că sub acéstă espresiune, dênsul înţelegea una şi aceeaşĭ regiune, care, pe Tabula Peutingeriană, ne apare sub numele de Letica.

Venim acum la amintirile, ce ne-aŭ rĕmas, despre Latiniĭ din Elada continentală şi insulară. Aicĭ aflăm oraşele Litae în Laconica [2]), Ledon în Phocis [3]), Lato în Creta [4]) şi insulele numite Letoia lângă Creta [5]), Letoia lângă Epir [6]) şi Lade (Laden) séŭ Late, situată lângă ţĕrmuriĭ Asieĭ micĭ, în faţă cu Miletul [7]).

Unul din principiĭ ceĭ vechĭ aĭ Pelasgilor meridionali pórtă la Homer numele de Lethus Pelasgus [8]).

Însă, o mare parte din numele propriĭ pelasge, ce indicaŭ originea séŭ familia latină a persónelor, a suferit în vechea literatură grecéscă o completă metamorfosă. Aceste nume propriĭ etnice aŭ fost pur şi simplu traduse prin cuvêntul grecesc εὐρύς, *lat*, adăugându-se la fine un al doilea nume, orĭ o terminaţiune corĕspunḑĕtóre limbeĭ grecescĭ. Ast-fel, fiul luĭ Telephus-Latinus ne apare la Homer sub numele de Eurypylos adecă fiul luĭ Lat(in); Eurymedon este regele giganţilor din Epir; Eurytion,

... fand ich Substructionen von Thürmen und Mauern, die jedenfalls einer weit zurückliegenden Vergangenheit angehören. Nach der Meinung der uns begleitenden türkischen Orts-Notabeln sollen sie von den «Latinski» herrühren.... Türken und Slaven bezeichnen gewöhnlich mit diesem Namen alle Bauten, deren Ursprung sie nicht kennen. — Cf. ibid. III. 67 şi 91. — Kanitz, Reise in Süd-Serbien, p. 33.

1) **Virgilii** Georg. I. v. 493 seqq.

2) **Apollod.** fragm. 168 (Fragm. Hist. gr. I. 457).

3) **Pausaniae** lib. X, 33. 1.

4) Frag. Hist. gr. IV. 528. 7.

5) **Ptolemaei** lib. III. 15. 8.

6) **Ptolemaei** lib. III 13. — **Plinii** lib. V. 19. 3.

7) **Plinii** lib. V. 37. 1.

8) **Homeri** Il. II. 843.

un centaur din Thessalia; Eurytion, păstoriul ciređilor luĭ Geryon; Eurydamas, un principe troian; Eurymachos, ducele Phlegienilor din Thessalia; Eurynome, o fică a Oceanuluĭ séŭ a vechiuluĭ Istru; Eurydice, nevasta legendariuluĭ Nestor, al căruĭ frate se chiema Χρομίος.

Cu deosebire, insula Ithaca, din marea ionică, se vede a fi fost locuită în timpurile străvechĭ de un trib latin, ce se bucura de un renume particular. În tradiţiunile posthomerice, Ulysse, regele cel viclean din Ithaca şi nimfa cea faimósă, Circe, sora regeluĭ Aiete de lângă Pontul euxin, figuréză ca părinţĭ aĭ regeluĭ Latinus [1]). De sigur, că autoriĭ grecescĭ, voiaŭ sĕ indice prin acéstă genealogiă, că Latiniĭ din Italia constituiaŭ un popor format din două ramurĭ pelasge, unul meridional şi altul nordic.

În acéstă privinţă merită o deosebită atenţiune numele propriĭ ale nobilimiĭ din Ithaca, pe carĭ ni le-a transmis Odyssea luĭ Homer. Eurylochus este cumnatul luĭ Ulysse; Eurybates, un aprod al sĕŭ; Eurymachos, Eurydamas, Euryades, Eurynomos sunt peţitorĭ aĭ Penelopeĭ; Euryclia este crescătórea luĭ Ulysse şi Eurynome, economa sa.

Analisa istorică a acestor nume personale formate cu εὐρύς, de altă aparte genealogia antică, ce ne înfăţişéză pe Ulysse ca părinte al regeluĭ Latinus, ne indică în mod destul de clar, că populaţiunea primitivă a insuleĭ Ithaca aparţinea familieĭ latine.

În fine, maĭ notăm aicĭ, că în aceeaşĭ regiune maritimă cu Ithaca, se afla şi insula numită Letoia.

21. *Latiniĭ în regiunile Măriĭ baltice.*

Diferite triburĭ latine se aflaŭ rĕspândite prin regiunile de nord ale Europeĭ, încă din timpurĭ fórte depărtate.

Cea maĭ însemnată grupă a Latinilor de lângă Marea baltică o formaŭ populaţiunile aşa numite letice: Litvaniĭ, Livoniĭ, Iaţĭvingiĭ şi Pruşiĭ ceĭ vechĭ, astă-đĭ desnaţionalisaţĭ.

Despre aceste populaţiunĭ scrie istoricul polon Dlugos († 1480), care cunoscea fórte bine relaţiunile etnografice, nu numaĭ ale patrieĭ sale, dar şi ale ţĕrilor vecine:

«Cum, când şi în ce calitate, a venit gintea Litvanilor şi a Samogiţilor în ţinuturile aceste de nord, unde locuiesce astă-đĭ, şi din ce feliŭ

---

[1]) Hesiodi Theog. v. 1011.

de trunchiŭ i- s trage originea sa, fórte puțin se scie, fiind-că nicĭ un autor nu a scris nimic în acéstă privință. Esistă însă o presumțiune probabilă și pe care o confirmă forma limbeĭ, modul lor de vorbire și conclusiunile, ce resultă din alte împrejurărĭ și fapte, că Litvaniĭ și Samogițiĭ sunt un popor de ném latin, și dacă cu tóte acestea, originea lor nu derivă de-a dreptul dela Romanĭ, eĭ se trag însă din un popor latin; și că aŭ părăsit pămêntul strămoșesc al Italieĭ și vechile lor locuințe în timpul rĕsbóielor civile, ce s'aŭ întêmplat maĭ ântâiŭ între Mariu și Sulla, apoĭ între Iuliu Cesar și Pompeiŭ cel Mare și următoriĭ acestora. Din causa acestor calamitățĭ civile, eĭ temêndu-se, ca întrégă populațiunea Italieĭ sĕ va pustii, aŭ venit cu femeile, cu turmele și cu familiile lor în regiunile aceste de nord, vaste, pustiĭ, și străbătute numaĭ de fere sĕlbatece. ... Litvaniĭ și Samogițiĭ, înainte de primirea creștinismuluĭ, aveaŭ aceeașĭ religiune, aceleașĭ divinitățĭ, aceleașĭ riturĭ religióse și aceleașĭ ceremoniĭ, pe carĭ le-aŭ avut și Romaniĭ ceĭ păgânĭ; anume, eĭ adoraŭ focul cel sfânt, pe care în credința lor deșértă î-l consideraŭ etern, după cum și în Roma focul cel sfânt era păzit de virginele Vestale, carĭ eraŭ pedepsite cu mórte, când focul se stingea din negligența lor. Litvaniĭ și Samogițiĭ maĭ aveaŭ și pădurĭ numite sfinte și credeaŭ, că nu numaĭ e pĕcat, dacă cine-va le atinge cu ferul, dar că faptul acesta aduce și pericul de mórte. ...Eĭ adoraŭ viperele și șerpiĭ, ceea ce ne arată, că aveaŭ cultul ḑeuluĭ Esculapiu, sub formă de șérpe. Și cu tóte că prin credințele și datinele aceste religióse, eĭ nu înfățișaŭ în mod destul de clar pe Romanĭ și pe Italienĭ, însă imitau, în mare parte cultul acestora. Pe când Litvaniĭ, eraŭ încă dominațĭ de negura păgânismuluĭ și maĭ țineaŭ la obiceiurile lor părințescĭ, eĭ se adunaŭ în fie care an, pe la începutul luneĭ luĭ Octobre, cu femeile și cu familiele lor în nisce pădurĭ, ce le credeaŭ sfinte, și aicĭ în curs de treĭ ḑile făceaŭ sacrificiĭ ḑeilor sĕĭ părințescĭ, arḑêndu-le victime întregĭ, boĭ, vițcĭ, berbecĭ și alte animale, ér după ce îndepliniau sacrificiul acesta, î-șĭ petreceaŭ în ospețe, în jocurĭ și hore. Acest sacrificiu era considerat ca festivitatea cea maĭ principală și maĭ solemnă a lor, de la care nu era permis nimĕruĭ sĕ absenteze. ....Insă de o parte, pămêntul, pe care locuiesc eĭ și natura climeĭ, sub care trăiesc, de altă parte viețuirea lor la un loc cu Ruteniĭ și amestecul lor cu aceștia, le-aŭ schimbat în multe privințe natura cea antică, însă nu le-a stins'o cu totul. ....Litvaniĭ, Samogițiĭ și Iațvingiĭ, cu tóte că aŭ numirĭ etnice deosebite și cu tóte că sunt divisațĭ în maĭ multe familiĭ, aŭ format însă o-dată un singur popor, care-șĭ trăgea originea sa dela Romanĭ și din Italia, constituind ast-fel o națiune, ce a rĕmas timp îndelungat necunoscută și obscură. ....La început, eĭ trăiaŭ după bunul lor plac, și fiind-că vecinii

lor nu le puneaŭ nicĭ o pedecă, eĭ se sporiră și înmulțindu-se în continuu împoporară și țéra de jos despre Prusia, pe care, după natura limbeĭ lor, o numiră Samogithia, ceea ce însemnéză țéra de jos; în urma eĭ ocupară şi țéra vecină cu Polonia, pe care o numiră Iaraczones. Limba lor este latină, și se deosebesce de acésta numaĭ prin o mică varietate, fiind-că din causa comerciuluĭ, ce-l aveaŭ cu popórele vecine, eĭ aŭ adoptat în idioma lor și cuvinte slavone. Óstea lor e compusă în cea maĭ mare parte din sclavĭ. Pe aceștia i țin în edificiile lor, i întrebuințéză la serviciile de casă și apoĭ i daŭ ca zestre ginerilor sĕĭ. Adese orĭ ajung în sclavia lor și ómenĭ liberĭ, uniĭ pentru datoriile, ce le-aŭ contractat înșișĭ, alțiĭ pentru că aŭ dat garanțiă, și în urmă aŭ fost condamnațĭ de justițiă sĕ fie sclavĭ, fiind-că n'aŭ fost în stare sĕ facă plățile [1]).

Până aicĭ Dlugos.

La aceeașĭ familiă etnică cu Litvaniĭ, Samogițiĭ și Iațĭvingiĭ aparțineaŭ, după Cromer († 1591), și Livoniĭ séŭ Lețiĭ, ce locuesc pe țĕrmuriĭ de rĕsărit aĭ sinuluĭ Riga.

«Livoniĭ, Samogițiĭ, Litvaniĭ și Prușiĭ, dice Cromer, sĕ folosesc aprópe de una și aceeașĭ limbă poporală, diferită cu totul de limba slavă și în care se află nu puține cuvinte de origine latină, însă în mare parte corupte și avênd un caracter maĭ mult italic și hispanic de cât latin. Însă, când s'a amestecat limba latină cu idioma poporală a Prusienilor, Litvanilor și Livonilor, nu putem sci» [2]).

---

[1]) **Dlugossi** Hist. Pol. (Ed. 1711) lib. X col. 113—118: Lithuanos et Samogithas Latini generis esse, etsi non a Romanis, saltem ab aliqua gente Latini nominis descendisse, et sub tempore bellorum civilium, quae primum inter Marium et Sullam, deinde inter Iulium Caesarem et magnum Pompeium eorumque successoribus efferbuerant, sedibus veteris, et solo patrio ...derelictis ...ad plagam septemtrionalem cum coniugibus, pecore, et familiis venisse ...Sermo his latinus modica varietate distinctus. Qui etiam ex commercio gentilium vicinorum, ad proprietatem vocabulorum Sclauonicorum defluxit.—Pruthenorum gens.... speciale habens (saec. X-o) idioma, a Latino tamen aliquantulum derivatum, et quod cum Lithuanico habet concordantiam aliquam, eosdemque paene ritus, deos et sacra eadem colentes, unum et eundem sacrorum Pontificem apud ciuitatem eorum pro metropoli habitam Romoue vocatam, residentem, a Roma intitulatam, venerabantur .... Vnius et moris et linguae, cognationisque Prutheni et Lithuani, Samogitaeque fuisse dinoscuntur. — Cf. Taciti Germ. 43 seqq. — Limba vechiă prusiană a dispărut pe la finele sec. XVII-lea, ér a Iațĭvingilor (din voiv. Bielsk séŭ Podlachia) și maĭ înainte (Diefenbach, Orig. europ. 203).

[2]) **Cromeri** De orig. et reb. gest. Pol. lib. III. p. 42: Liuones, Samagitae, Lituani et Prussi .... eadem penè se lingua vulgò adhuc vtentes, Slauicae prorsus dissimili,

După cum vedem, Dlugos era de părere, că Litvaniĭ, Samogiţiĭ şi Iaţĭvingiĭ, eraŭ popóre de origine latină, emigrate de pe teritoriul Italieĭ în cursul calamităţilor celor marĭ civile din ultimele timpurĭ ale republiceĭ romane [1]).

Întru adevĕr, este un fapt pe deplin cunoscut, că în timp de o jumĕtate de secul, dela Mariu şi până la Octavian, populaţiunea agricolă a Italieĭ a fost preschimbată cu totul. Proscrierile luĭ Sylla şi ale următorilor sĕĭ se estinseră asupra peninsuleĭ întregĭ. Poporul Italieĭ fu împrăsciat până în cele maĭ depărtate regiunĭ. În timpurile aceste, tóte drumurile peninsuleĭ eraŭ pline de emigranţĭ; uniĭ fugiaŭ spre sud şi alţiĭ spre nord. Pămênturile ţĕranilor le ocupară veteraniĭ şi bandele de mercenarĭ, adunaţĭ din tóte provinciele şi din tóte némurile. Atuncĭ se stinse rasa cea vechiă a Italieĭ, atuncĭ peri naţiunea Etruscilor cu sciinţa şi cu literatura sa, atuncĭ dispăru şi vechia idiomă a Laţiuluĭ.

Poetul Virgiliu, în una din eclogele sale, compusă pe la finele rĕsbóielor civile, ne înfăţişéză pe un ţĕran din Italia rostind următórele cuvinte mişcătóre:

«Alungaţĭ de pe moşiile nóstre părinţescĭ, de pe câmpiile nóstre cele frumóse, noĭ trebue sĕ părăsim acéstă patriă.... Uniĭ ne vom duce în ţinuturile cele lipsite de apă ale Africeĭ, alţiĭ în Scyţia, uniĭ pe ţĕrmuriĭ rîuluĭ celuĭ torenţial Oaxe din Creta, alţiĭ în ţéra Britanilor despărţiţĭ cu totul de lumea acésta.... Soldatul fără de lege va stăpâni în viitoriŭ câmpurile ce le-am lucrat noĭ şi barbarul va culege semĕnăturile nóstre! Étă, unde discordia a adus pe nefericiţiĭ cetăţenĭ» [2]).

Însă, cu tóte că unele grupe italice aŭ fost silite în timpurile acestor sguduirĭ politice sĕ-şĭ caute o nouă patriă în pustietăţile cele vaste ale Scyţieĭ,

---

sed quae non paucas habeat admixtas Latinas voces, corruptas ferè etc. — La Ptolemeu (II. 11. 16), Levoni apar ca un trib din Scandia.

[1]) Litvaniĭ, atât bărbaţĭ, cât şi femeĭ, formézā o rasă frumósă de ómenĭ. În timpurile maĭ vechĭ, până nu eraŭ încă aşa mestecaţĭ cu diferite triburĭ slave, eĭ aveaŭ o statură maĭ înaltă şi sĕ aflaŭ între eĭ chiar şi figurĭ uriéşe. Litvaniĭ sunt aprópe cu toţiĭ blondĭ şi în anumită mĕsură albĭ în tinereţe, însă cu cât înaintézā în etate, pĕrul lor devine maĭ închis. Ochiĭ sunt albaştriĭ. Nasul are o formă antică şi presintă cu fruntea o liniă dréptă. Bărbaţiĭ pórtă maĭ mult pĕr lung retezat deasupra frunţiĭ (Brennsohn, Zur Anthrop. d. Litauer. Dorpat, 1883 p. 18—19. — Pauly, Descr. etnogr. des peuples de la Russie. St.-Pétersb. 1867, p. 123).

[2]) Virgilii Bucolicon, Ecl. 1, v. 3 seqq.:

Nos patriae fines et dulcia linquimus arva.
Nos patriam fugimus.....
At nos hinc alii sitientis ibimus Afros;
Pars Scythiam....

stratul primitiv al populaţiuniĭ din Litvania şi din regiunile vecine aparţine unor timpurĭ mult maĭ depărtate [1]).

Acésta o probéză condiţiunile morale şi sociale ale poporuluĭ litvan, o probéză elementele şi formele limbeĭ litvane, ce aparţin, fără îndoiélă, unuĭ fond primitiv latin, însă extraitalic.

Noĭ reproducem aicĭ [2]) următórele elemente latine din idioma actuală a Litvanilor.

Litvană	*Latină*	*Română*
vĕnas, f. vĕna (viᵃnas, viᵃna)	unus, -a	unŭ, -ă
du, f. dvi	duo, duae	doĭ, douĕ
trys (triis)	tres	treĭ, triĭ
şeşi	sex	şésă, şasă
septyni	septem	şépte
deşimtis şi deşimt	decem	ḑece
şimtas	centum	sută
pirmas, f. pirma	primus, -a	primă *(comp.)*
antras, f. antra	secundus, alter	al doilea, alt
alĕjus (=aliᵃius)	oleum	oleiŭ
angĕlas (angiᵃlas)	angelus	ânger
ariu	arare	ara
augştas, f. augşta	altus, augustus	—
ausis	auris, auricula	urechiă
auşa	aurora	zorĭ
avis	ovis	oie
bernas	verna	servitoriŭ, sclav
daina	cantilena	daină, doină
dĕna (diᵃna)	dies	ḑi
dĕvas (deᵃvas)	deus	ḑeŭ, dumneḑeŭ
drasus	trux	dârz
ĕdu (eᵃdu)	edere	mânca
iaunas, f. iauna	juvenis	june, jună
iauna-marte, nutaka	nova nupta	de curĕnd măritată
kada	quando	când
lanka	pratum	luncă
laukas	locus, campus	loc
marti	nupta	măritată, nevastă
mama	mater, mamma	mamă
melzu	mulgere	mulge

[1]) Litvania (litv. Letuva, lat. med. Litava şi Lithvania) ne apare la cronicariĭ românĭ sub numele de Litva. La poporul român, cuvêntul litfă este sinonim cu terminul de latin séŭ letin şi însemnéză: om păgân, séŭ care nu este de o lege cu noĭ. Sub forma de litfă, cuvêntul e fórte vechiŭ. Soţia luĭ Hercule, după cum ne spune Cedrenus (I. p. 245), s'a numit Λότβη (adecă Latina). În timpul luĭ Diocletian aflăm pe un Aur. Litva ca praeses Prov. Mauritaniae Caesariensis (C. I. L., vol. VIII, nr. 8924, 9041 şi 9324).

[2]) După Schleicher, Litauische Grammatik (Glossar). Prag, 1856—1857. — In locul ortografieĭ, cu semne particulare ale autoruluĭ, noĭ transcriem aicĭ cuvintele litvane cu ortografiă română.

Litvană	*Latină*	*Română*
mënesis (meanesis)	mensis	lună
midus	mulsum	mied
mundras, f. mundra	laetus, animosus	mândru
murmu	murmurare	murmura
naktis	nox	nópte
nosis	nasus	nas
oras	aura	aer
ratas	rota	rótă
rona	vulnus	rană
saule	sol	sóre
sëdzu (seadzu)	sedere	ședé
sëmens (seamens)	satus	semënătură
senis	senex	bëtrân
smertis	mors	mórte
ugnis	ignis	foc
vynas	vinum	vin
viras	vir	bărbat
żakas (jakas)	saccus	sac [1]).

22. *Vechile triburĭ latine din Germania și Gallia.*

Pe teritoriul Germanieĭ marĭ, de asemenea în părțile de rĕsărit și de nord ale Gallieĭ, ni sĕ presintă încă din timpurĭ fórte depărtate, douĕ ramurĭ marĭ ale familieĭ pelasge, așa numițiĭ Arimanĭ (Herminones, Alamanni), carĭ avuse la început o suprematiă politică, și diferite triburĭ latine, maĭ puțin numeróse, ce ne apar la autoriĭ romanĭ și grecĭ sub numele general de Laeti și Leti.

Cu invasiunea cea mare a Celților și a Teutonilor, condițiunea politică și socială a Arimanilor și Leților, de pe teritoriul Germanieĭ și al Gallieĭ, începe a se schimba încetul cu încetul.

Până în sec. VI al ereĭ creștine, Lețiĭ din Germania și Gallia î-șĭ maĭ păstrase încă individualitatea lor etnică. Eĭ eraŭ considerațĭ ca un popor, ca o naționalitate cu tradițiunĭ și obiceiurĭ particulare. Aceștĭ Lețĭ locuiaŭ în mase, maĭ mult orĭ maĭ puțin compacte, în anumite regiunĭ și fie care trib forma pentru sine o societate deosebită.

Eumeniu în panegiricul, ce-l rostise în onórea luĭ Constanțiu pe la a. 297 d. Chr. amintesce, că în urma disposițiunilor sale, Lețiĭ desmoscenițĭ de pe teritoriul Nerviilor și al Trevirilor aŭ fost restabilițĭ de nou în posesiunea

---

[1]) Diferite localitățĭ din Litvania, Curlandia, Samogiția și Prusia orientală pórtă până în ḑilele nóstre numele de: Laten, Laden, Lade, Ladenghof, Latu, Leteniski, Ledence, Lediken.

moșiilor sale părințescĭ [1]). Aceștĭ Lețĭ din Gallia Belgică eraŭ vecinĭ cu Remi și cu Romandi séŭ Viromandui.

Legea luĭ Honoriu din a 400 d. Chr. amintesce de Laeti Alamanni [2]), carĭ făceaŭ imperiuluĭ roman serviciĭ militare voluntare.

Grupe însemnate de Lețĭ se aflaŭ stabilite în sec. IV d. Chr. pe amêndouĕ părțile Rhenuluĭ de mijloc și ale Rhenuluĭ de jos.

Ammian numesce pe Lețiĭ de pe teritoriul Germanieĭ Laeti barbari [3]), ér pe ceĭ, carĭ se aflaŭ pe țĕrmurele de apus al Rhenuluĭ Laeti barbarorum progenies [4]). O importantă notiță despre Lețiĭ din Gallia o aflăm la istoricul grecesc Zosim, care ne spune, că împĕratul Magnențiu (350—353) era de origine barbar, și că el primise o educațiune și instrucțiune latină la Lețiĭ, ce formaŭ un popor în Gallia [5]). După Zosim așa dar, Lețiĭ din Gallia constituiaŭ o populațiune barbară de rasă latină.

Notitia Dignitatum utriusque imperii amintesce în Gallia: un Praefectus Laetorum Teutonicianorum, un Praefectus Laetorum Batavorum, un Praefectus Laetorum Francorum, un Praefectus Laetorum Lingonensium, un Praefectus Laetorum Nerviorum, un Praefectus Laetorum Lagensium etc. [6]).

Generalul roman, Ațiu, născut la Dorostena (Silistria) în Mesia de jos, pregătindu-se sĕ respingă órdele cele înfricoșate ale luĭ Attila din Gallia, maĭ adunase pe lângă trupele romane, dupĕ cum scric Iornande, și o óste ausiliară compusă din Francĭ, Sarmațĭ, Armorițianĭ și Litianĭ [7]), adecă Lețĭ.

Un oraș din Gallia Belgică, situat în apropriere de Bellovacĭ, ne apare în itinerarul luĭ Antonin sub numele de Litanobriga, adecă cetatea Litanilor [8]).

Armorica, regiunea din partea de nord-vest a Gallieĭ, astă-ḑĭ Bretagne, maĭ avea în evul de mijloc și numele de Letavia [9]).

---

[1]) Eumenii Panegyricus Constantio Caesari dictus, c. 21: tuo, Maximiane Auguste nutu, Nerviorum et Treverorum arva iacentia Laetus postliminio restitutus.... excoluit.

[2]) Codex Theodos. lib. IV. tit. 20. 12. (Ed. I. Gothofredi), Tom. II (1665), p. 434.

[3]) Ammiani lib. XVI. 11.

[4]) Ammiani lib. XX. 8.

[5]) Zosimi Hist. II. c. 54: (Μαγνέντιος) γένος μὲν ἕλκων ἀπὸ βαρβάρων μετοικήσας δὲ εἰς Λετοὺς, ἔθνος Γαλατικὸν, παιδείας τε τῆς Λατίνων μετάσχων.

[6]) Böcking, Not. Dign. II p. 119* seqq.

[7]) Jornandis De reb. Get. c. 36.

[8]) În părțile de nord-ost ale Franciei maĭ există și astă-ḑĭ unele localitățĭ cu numele de: Latainville, Ledingshem, Lethuin, Létang-la-ville, Létanne, Littenheim (Janin, Dict. d. comm. de France, Paris. 1852).

[9]) Din viéța Sf. Gilda (Acta SS. Jan. 2. 961): Cum dei jussu pervenisset in Armo-

Leţiĭ (Litianiĭ, Litaniĭ) de pe teritoriul Germanieĭ şi al Gallieĭ se estinseră în cursul timpurilor şi în Britannia mare. Ravennas amintesce aicĭ localităţile numite Litana, Ledone şi Litinomago [1]).

Du Cange, care trăise în sec. XVII-lea, consideră pe Leti séŭ Laeti ca populi septentrionales, ca popóre nordice, şi dênsul era de părere, că Leţiĭ împreună cu Franciĭ şi cu alte naţiunĭ barbare, străbătênd pe teritoriul Germanieĭ şi al Gallieĭ, aŭ primit în urmă de la împĕraţiĭ romanĭ pămênturĭ, pentru aşeḑare şi cultivare, însă cu obligamentul serviciuluĭ militar [2]).

Acéstă părere din urmă a luĭ Du Cange este însă, din punct de vedere al cronologieĭ şi al istorieĭ, eronată.

Leţiĭ, Litianĭ séŭ Litaviĭ ne apar stabiliţĭ pe teritoriul Gallieĭ barbare încă înainte de timpurile luĭ Cesar.

Unul din conducătoriĭ Gallilor din Aquitania pórtă la Cesar numele de Litavicus [3]); era aşa dar originar din Litavia. Pe unele monete gallice, anterióre dominaţiuniĭ romane, ne apare numele de LITA şi LITAV [4]). Şi în fine, o populaţiune de lângă Rhen pórtă la Cesar numele de Latobrigi, maĭ corect însă Latovici [5]).

Numele de Laetus séŭ Letus, care, după cum am vĕḑut, avuse la început numaĭ un simplu caracter etnografic, cu înţelesul de Latinus, ajunge în cursul evuluĭ de mijloc, sub formele de letus, litus, ledus, lidus [6]), un termin feudal cu înţelesul de colon, arendaş de pămênt, om semi-liber, clăcaş. Leţiĭ devin acum o clasă socială subjugată, desmoştenită şi tributară; un fel de cetăţenĭ imperfecţĭ, din punct de vedere al drepturilor civile. Eĭ aveaŭ sĕ plătéscă Francilor, Frisilor şi Saxonilor, a treia parte din recoltele lor [7]).

---

ricam, quondam Galliae regionem, tunc autem a Britannis, a quibus possidebatur, Letavia dicebatur. — Cf. Du Cange, Gloss. med. lat. v. Leti. — Glück, Die Keltischen Namen. München, p. 121.

1) **Ravennatis** Cosm. p. 435—6. — Un trib cu numele de Laeetani séŭ Letani se afla şi în provincia Tarraconieĭ din Hispania (Ptol. II. 6. 8).

2) **Du Cange**, Gloss. med. et inf. lat.: v. Leti, sive Laeti. Populi septentrionales, qui cum Francis aliisque nationibus barbaris in Gallias et Germaniam irrumpentes, ibi tandem imperatorum concessione consederunt, acceptis ad excolendum agris, ita ut delectibus et servitio militari obnoxii essent.

3) **J. Caesaris** B. G. lib. VII. 37. 38. — **Dion. Cassii** lib. XL. 37.

4) **Duchalais**, Descr. d. méd. gaul. p. 115. 354—357.

5) **J. Caesaris** B. G. I. 5. 28. — Cf. Glück, Kelt. Namen, p. 112.

6) În legea salică e scris lidus, ledus, litus, letus, laetus, ér în traducţiunea latină a codiceluĭ Speculum Saxonum, Latinus. (Böcking, Not. Dign. II. p. 1050*).

7) În Legea salică dela a. 798, terminul de lidus ne maĭ apare încă ca o numire

Până în timpurile luĭ August, o parte óre-care din triburile latine, ce locuiaŭ în regiunile Germanieĭ de lângă Elba, maĭ vorbiaŭ încă un fel de limbă latină poporală; după cum acésta o constată și istoricul polon Dlugos, că idioma națională a Litvanilor din părțile de rĕsărit ale Vistuleĭ, maĭ era și în sec. al XV-lea un fel de sermo latinus.

Despre limba latină, ce se vorbia în Germania de nord, Suetoniu ne relatéză următoriul cas: «Drusus .... comandantul trupelor romane în rĕsboiul cu Germaniĭ, a fost cel de ântâiŭ general, care a navigat în Oceanul de nord .... apoĭ trecênd peste Rhen a bătut în repețite rândurĭ și a respins pe inimic până în fundul pustietăților, și n'a încetat sĕ-l urmăréscă de cât în momentul, când i eși înainte o femeiă barbară de o mărime extraordinară și care adresându-i-se în limba latină, opri pe acest comandant vitéz sĕ înainteze maĭ departe» [1].

Aceeașĭ întêmplare o relatéză și Dio Cassius [2] sub următórea formă: «Drusus dorind sĕ estindă și maĭ departe puterea Romanilor în Germania de nord, străbătu până la Elba. Când voi însă sĕ trécă cu óstea sa dincolo de rîŭ, i eși înainte o femeiă de mărime estraordinară, care-ĭ ḑise: Unde mergĭ în ruptul capuluĭ nesăturatule Druse? Sórtea ta nu-țĭ permite sĕ veḑĭ țéra acésta întrégă. Întórce-te înapoĭ, fiind-că aĭ ajuns la capĕtul faptelor și al vieţeĭ tale!. Drusus se întórse înapoĭ, dar încă înainte de a sosi la Rhen, el se îmbolnăvi și încetă din viéță» (a. 9 a. Chr.) [3].

---

națională séŭ etnică: Si hominem Francum occiderit. — Ibid.: Si vero Romanus vel lidus .... occisus fuerit, huius compositionis medietas solvatur. — De asemenea în Capitulariele dela a. 813: Qui hominem Francum occiderit .... pro fredo solidos ducentos componat.... qui lidum occiderit solidos centum componat. (Baluzii Capit. I. 310, 311, 511).

[1] **Suetonii** T. Claudius, c. 1: Drusus ... dux Raetici deinde Germanici belli, Oceanum septemtrionalem primus romanorum ducum navigavit: trans Rhenum ... hostem etiam frequenter caesum, ac penitus in intimas solitudines actum, non prius destitit insequi, quam species barbarae mulieris, humana amplior, victorem tendere ultra, sermone latino prohibuisset.

[2] **Dionis Cassii** lib. LV. 1.

[3] Riul Elba (Albis) isvoresce din munțiĭ numițĭ Riesengebirge (Sudețĭ), ce despart Boemia de Silesia; curge prin Boemia, Saxonia prusiană, Hanovera și se varsă în Marea de nord. In regiunile Boemieĭ, elementul latin se vede a fi fost o-dată fórte estins, după cum acésta resultă din următórele numirĭ de localitățĭ (Spec.-Orts-Repertorium v. Böhmen):

Ladung	Ledeč	Letňan	Letti
Latschen	Ledetz	Letnik	Lety
Latschnau	Ledska	Letow	Liteň
Lattenhäusel	Letin	Letowy	Litensky Mlyn
Ledenitz	Letiny	Lettendorf	Liteňmühle.

Cf. Pič (Zur rum.-ung. Streitfrage. Leipzig, 1886, p. 92): unterhalb des Riesengebirges,

În acéstă privință merită atențiune și următórele cuvinte ale luĭ Seneca. «Livia», scrie dênsul, «a perdut pe fiul sĕŭ Drusus, care promitea a fi un principe mare în viitoriŭ, și care ajunsese încă de acum, sĕ fie un comandant mare. El străbătu până în fundurile Germanieĭ și plântă insemnele romane (tropeiĕle) pe locurile, unde de abia se maĭ scia, că există óre carĭ Romanĭ [1]).

În fine, încă un alt exemplu despre cunoscința limbeĭ latine în părțile de nord ale Germanieĭ.

La a. 16 d. Chr., Germanicus străbate cu legiunile romane pe teritoriul Cheruscilor până lângă Veser, și așeḑă aci castrele sale. Peste nópte, scrie Tacit, unul din inimicĭ, care scia limba latină (unus hostium, latinae linguae sciens) se repede cu calul sĕŭ până lângă fortificațiunile romane și începe a striga în gură mare, că Ariminiu promite fie căruĭ ostaș roman, care va trece la dênsul, că-ĭ va da femeĭ, pămênturĭ de cultivat și câte 100 sesterțĭ (20 leĭ) pe fie-care ḑi în tot timpul cât va ține rĕsboiul [2]).

23. *Latiniĭ, un ram din familia Arimilor albĭ.*

Latiniĭ ceĭ vechĭ, numițĭ în tradițiunile poporale române Latânĭ de ceĭ bĕtrânĭ, ér în Italia Prisci Latini, formaŭ din punct de vedere etnografic numaĭ un ram din familia cea mare și estinsă a Arimilor.

După locuințele și migrațiunile lor, după tipul lor fisic și viéța lor maĭ mult păstorală, Latiniĭ ceĭ vechĭ aparțineaŭ grupeĭ arimice celeĭ maĭ de nord séŭ Arimilor albĭ.

În Europa, afară de Italia, esistaŭ în timpurile primitive, doue grupe maĭ însemnate de Latinĭ.

Una din aceste grupe o formaŭ populațiunile letice de lângă Baltică și Marea de nord: Biarmiĭ, Olbrimiĭ și «triburile cele albe al Germanilor arimanĭ»; ér grupa a doua, cea maĭ importantă, o aflăm în părțile de nord ale peninsuleĭ balcanice, lângă Dunărea de jos, peste care domnise în timpurile troiane Telephus, supranumit Latinus.

---

in der Umgegend von Hochstadt (Boemia nord-ostică) wurden noch in der neuester Zeit walachische Weihnachtslieder gesungen.

[1]) **Seneca** în Consolatio ad Marcianam, c. 3; Intraverat (Drusus) penitus Germaniam et ibi signa Romana fixerat, ubi vix ullos esse Romanos notum erat.

[2]) **Taciti** Ann. lib. II c. 13.

Aceștĭ Latinĭ de la Dunărea de jos, întocma ca și populaţiunile letice de lângă Baltică și Marea de nord, făceaŭ parte din familia cea numerósă a Abiilor, pe carĭ Homer i amintesce în vecinătate cu Mysiĭ și cu Scyţiĭ crescătorĭ de caĭ [1]). Abiĭ, scrie Stephan Byzantinul, sĕ estinsese în timpurile vechĭ și peste Thracia [2]).

După tipul lor fisic, Latiniĭ din părţile de nord ale Europeĭ, ne apar în general ca o rasă de ómenĭ de o statură înaltă, vigurósă și aprópe gigantică. Femeia, care după cum ne spune Suetoniu, eșise înaintea luĭ Drusus lângă rîul Elba (Albis) și-ĭ vorbise în limba latină, era de o mărime supraomenéscă; tot ast-fel ne apar și Litvaniĭ ceĭ vechĭ, figurĭ înalte, une orĭ uriașe, cu piele albă, pĕr blond, în tineréţă maĭ mult alb.

Ca un popor de urieșĭ ne apar în tradiţiunile Sêrbilor și Bulgarilor și vechiĭ Letinĭ din peninsula balcanică [3]).

Aceleașĭ caractere fisice și morale le aveaŭ și Latiniĭ din Italia.

Virgiliu ne înfăţișéză pe eroiĭ latinĭ din timpurile luĭ Enea ca ómenĭ de o statură înaltă și grozavă [4]), ér pe tinerimea latină cu pĕr și cu barbă blondă [5]).

Unele triburĭ din Laţiu au numele de Albani, Albenses, Bolani, Abolani [6]) De multe orĭ autoriĭ vechĭ înţeleg sub terminiĭ de Albani și Albanenses întreg poporul latin. La Virgiliu, tóte orașele Laţiuluĭ sunt urbes Albanae [7]).

În cele maĭ vechĭ inscripţiunĭ ale Laţiuluĭ ni sĕ presintă adese-orĭ numele familiar de Albus și Albius [8]). Alba era un vechiŭ rege al Laţiuluĭ; după Liviu, fiŭ al regeluĭ Latinus Silvius [9]).

În fine maĭ notăm aicĭ, ca religiunea naţională a Latinilor din Italia se numia lex Albana [10]), de sigur în antitesă cu lex Romana și cu mos Romanus.

---

[1]) **Homeri** Il. XIII v. 6.

[2]) **Steph. Byz.** v. Ἄβιοι.

[3]) Formele de Laetinus, Letinius, Laetina și Letina le aflăm și în inscripţiunile romane ale Hispanieĭ, Dacieĭ, Dalmaţieĭ și Laţiuluĭ (C. I. L. vol. II, nr. 1067, 2342; III, nr. 811, 1866, 2618; VI, nr. 141; XIV, nr. 723) — Cicero (Verr. III, 43) amintesce de o localitate Letini în Sicilia.

[4]) **Virgilii** Aen. VIII. 330; X. v. 312. 318.

[5]) **Virgilii** Aen. X. 324; XII. 605.

[6]) **Plinii** lib. III. 9. 16. — [7]) **Virgilii** Aen. VII. 601—602.

[8]) C. I. L. vol. I. nr. 122. 129. 468. 830. — Albaniĭ de lângă Caucas se considerau a fi de aceeașĭ origine cu triburile din Laţiu (Justini lib. XLII. c. 3. — Taciti Ann. VI. c. 34. — Strabonis lib. XI. 4. 4). — Cf. Isidori Orig. XIX. 23. 7: Nitent Albani albentibus crinibus.

[9]) **Livii** lib. I. 3. — **Dionys. Hal.** I. 71.

[10]) C. I. L. vol. I. nr. 807: (A)ara leege Albana dicata.

24. *Turseniĭ, Etrusciĭ și Agathyrșiĭ.*

Vechiĭ Etruscĭ, numițĭ de grecĭ Τυρσᾶνοι, Τυρσηνοί, Τυρρηνοί, de Romanĭ Etrusci și Tusci, — popor de origine pelasg [1]) — formase la început numaĭ un ram din familia cea mare, puternică și civilisată a Arimilor.

Etrusciĭ, ne spune Flaviu Ioseph, întocmaĭ ca și vechiĭ locuitorĭ aĭ Ibericĭ (Hispanieĭ) și ca Sabiniĭ, se numiaŭ Romanĭ [2]); înțelege însă, sub acéstă denumire politică, numele cel vechiŭ și general de Arimĭ, Arămanĭ și Arimanĭ.

Roma, scrie Dionysiu din Halicarnas, a fost la început un oraș etrusc [3]).

Tibrul, numit în cele maĭ vechĭ cărțĭ sfinte ale Italicĭ Rumon, ne apare la Virgiliu ca un rîŭ etrusc [4]). Un alt rîŭ al Etrurieĭ, ce curge pe lângă Vulci, se numia Armina séŭ Armine în formă grecisată.

Un vechiŭ rege al Tursenilor barbarĭ — nu putem sci cu siguranță, al Tursenilor din Italia, orĭ al Tursenilor din părțile de rĕsărit ale Europeĭ — avuse numele de Arimnestus [5]).

Însușĭ Romul, după cum ne spune o tradițiune italică, a fost un împĕrat etrusc [6]).

Amêndouĕ aceste popóre posedaŭ aceleașĭ caractere ale civilisațiuniĭ primitive. Între Etruscĭ și Romanĭ aŭ existat încă din cele maĭ vechĭ timpurĭ o unitate de religiune și o mare afinitate de rasă.

Romaniĭ aŭ considerat tot de una religiunea etruscă, ca cea maĭ antică și maĭ ortodoxă religiune națională. Riturile și ceremoniile religióse ale Etruscilor eraŭ recunoscute ca cele maĭ sfinte; templele romane tot-de-una pline de ornamente etrusce; leturgia romană etruscă; și preoțiĭ etruscĭ venerațĭ ca ceĭ maĭ învĕțațĭ în secretele cele marĭ ale religiuniĭ antice. La tóte fenomenele estraordinare, ce îngrijiaŭ pe poporul cel superstițios al Romeĭ, eraŭ chemațĭ profețiĭ și preoțiĭ etruscĭ, ca sĕ le interpreteze și espieze. Numaĭ eĭ singurĭ aveaŭ sciința sĕ esplice avertismentele ḑeilor și sĕ induplece mânia lor. Nicĭ un act mare de stat nu se putea întreprinde, nicĭ un rĕs-

---

1) **Hellanici** fragm. 1 în Fragm. Hist. gr. I p. 44.

2) **Fl. Josephus** c. Apion. II. 4.

3) **Dionysii Halic.** lib. I. 29.

4) **Virgilii** Aen. VII. v. 242. — Ibid. Georg. I. v. 499.

5) **Pausaniae** Descr. Gr. lib. VI. 3.

6) **Servius,** Virg. Georg. II. 530: Etrusci bellicosissimi, apud quos Romuli imperium fuit.

boiŭ nu se putea declara, nicĭ o pace nu se putea încheia, fără de a consulta pe preoţiĭ etruscĭ.

Ca popor de origine arimică, ne apar Turseniĭ şi în tradiţiunile etnografice ale Germanilor. Uriaşiĭ, genul cel vechiŭ şi puternic de ómenĭ din timpurile primitive ale istorieĭ, figuréză în legendele şi în tradiţiunile Germanilor sub numele de hrimthurs, hrimthursar, hrimthurse [1]), adecă Arimĭ tursanĭ.

Despre originea geografică a Etruscilor séŭ Tursenilor din Italia, aŭ esistat în anticitatea grecéscă două tradiţiunĭ.

Una din aceste versiunĭ o aflăm la Herodot (I. 94), că un aşa numit Tyrsenos, fiul regeluĭ Atys din Lydia, emigrând cu o parte din locuitoriĭ acesteĭ ţĕrĭ a debarcat pe ţĕrmuriĭ Italieĭ şi s'a stabilit în Umbria, unde, după numele regeluĭ conducatoriŭ, eĭ aŭ început a se numi Tursenĭ.

Lydia formase, după cum scim, încă din cele maĭ vechĭ timpurĭ un teritoriu arimic (pag. 803); ast-fel, că Turseniĭ din Italia ne apar şi după tradiţiunea luĭ Herodot, numaĭ ca un ram al familieĭ arimice.

O altă tradiţiune, despre originea geografică a Etruscilor, o aflăm la Dionysiu din Halicarnas (I. 28), că Tyrrhenus, primul rege al Tursenilor, carĭ aŭ descălecat în Italia, a fost un fiu al regeluĭ Telephus.

După acéstă versiune din urmă, locuinţele cele vechĭ ale Etruscilor se par a fi fost în părţile de médă-nópte ale peninsuleĭ balcanice, în acea regiune, peste care domnise o-dată Telephus, supranumit Latinus.

Amêndouĕ aceste versiunĭ, după cum resultă din ocupaţiunile, din formele civilisaţiuniĭ şi din moravurile Etruscilor, se vĕd a fi avut un fundament istoric.

Cu tóte, că din punct de vedere al raseĭ, Etrusciĭ ceĭ vechĭ formaŭ un popor omogen, eĭ ne apar însă în istoria italică sub două aspecte diferite.

O parte din vechiĭ locuitorĭ aĭ Etrurieĭ, şi anume triburile tursene stabilite pe lângă litoralul de apus, ni se presintă, încă din timpurĭ fórte depărtate, ca un popor făimos de navigatorĭ, comercianţĭ şi piraţĭ [2]).

Întrégă regiunea Mediteraneĭ, cuprinsă între Italia, Corsica, Sardinia şi Sicilia, avea în vechime numele de Marea tursenică, Τυρσηνὶς θάλασσα, Tyrrhenum Mare, Mare Tuscum. Fórte probabil ast-fel, că acéstă populaţiune de comercianţĭ şi navigatorĭ îndrăsneţĭ, din părţile de apus ale Etrurieĭ, să fi fost o emigraţiune din Lydia şi din insulele Archipelaguluĭ, fiind-că Lydieniĭ, după cum ne spune Diodor Sicul (VII. 13), aŭ fost ceĭ de ântâiŭ, carĭ aŭ domnit peste mare, după rĕsboiul troian.

[1]) **Grimm,** D. Myth. (1854) p. 487 seqq.

[2]) **Livii** lib. V. 33.

În ce privesce însă regiunile continentale ale Etruriei, elementele etnice difer. În loc de triburĭ, carĭ sĕ se ocupe cu marca, noĭ aflăm aicĭ un popor viguros de păstorĭ și țĕranĭ, avênd o civilisațiune antică, o organisare puternică militară și o forță estremă de resistență; putem dice un popor cu altă origine geografică, cu altă istoriă.

Aceste triburĭ etrusce se par a fi întru adevĕr numaĭ o emigrațiune din părțile de rĕsărit ale Europeĭ, de lângă Hem și Carpațĭ, orĭ cu alte cuvinte din regatul cel vechiŭ al luĭ Telephus, după cum ne indică numele lor cel archaic de Rasennae séŭ Rasenni [1]), rĕmas ca moscenire în peninsula balcanică, și după cum de altă parte resultă din o notiță istorică a luĭ Pliniu, că Rețiĭ din Alpĭ aŭ fost un popor etrusc, séŭ Turseniĭ, carĭ se retrăsese acolo sub conducerea unuĭ așa numit Rhaetus [2]).

Maĭ notăm aicĭ, că Romaniĭ ceĭ vechĭ, după cum ne spune Cicero, aŭ considerat tot-de-una pe Etruscĭ ca un popor barbar [3]); o numire, pe care autoriĭ grecescĭ o aplicaŭ de regulă la populațiunile pelasge, ce aparțineaŭ civilisațiuniĭ nordice.

Diferite resturĭ din o vechiă populațiune tursenă ne maĭ apar în peninsula balcanică până târdiu în timpurile romane.

O grupă însemnată de Pelasgĭ-Tursenĭ se maĭ află încă pe la a. 435—400 a. Chr. în peninsula munteluĭ Athos [4]).

Un popor de origine getică, cu numele de Trausi [5]), la Nic. Damascenul Trausiani, î-șĭ avea locuințele sale în regiunile centrale ale munților Rhodope (Despoto-dag), unde după legende petrecuse Orpheu.

Pe la a. 26 d. Chr., după cum scrie Tacit, Romaniĭ avură un rĕsboiŭ înverșiunat cu populațiunile cele feroce din munțiĭ ceĭ înalțĭ aĭ Thracieĭ, unde aveaŭ pentru apărarea lor un numĕr însemnat de castele construite pe vêrfurĭ de stâncĭ prăpăstióse. Doĭ comandanțĭ aĭ acesteĭ populațiunĭ muntene, energice și iubitóre de independență, purtaŭ nume tursene, unul Turesis și altul Tarsa [6]).

Pe țĕrmuriĭ Măriĭ negre, între Tomis și Dionysopolis, se afla pe vêrful unuĭ promontoriu un castel puternic Tirizis, la Ravennas Tirisa (var. Trissa și Turisia). În geografia luĭ Hecateu, Trizi figuréză ca un popor din părțile meridionale ale Istruluĭ [7]).

---

1) **Dionysii Hal.** lib. I. 33.

2) **Plinii** l. III. 24. 1: Rhaetos Tuscorum prolem arbitrantur, a Gallis pulsos duce Rhaeto.

3) **Ciceronis** Nat. Deor. II, 4: At vos Tusci, ac barbari, auspiciorum populi Romani jus tenetis? — Cf. ibid, De republ. II. 4.

4) **Thucydidis** lib. IV. 109. — **Herodoti** lib. I. 57.

5) **Livii** lib. XXXVIII. c. 41. 6.

6) **Taciti** Annal. lib. IV. 46—50.

7) **Steph. Byz.** v. Τριζοί.

În Macedonia, după cum ne spune gramaticul Stephan Byzantinul, esista orașul Tirsae, numit ast-fel după Tirse, o femeiă macedoneană.

În Attica, în Argos și în Lemnos aflăm de asemenea resturĭ din o vechiă populațiune pelasgă, ce aparținea la familia Tursenilor [1]).

Homer amintesce pe Tursenii, carĭ se ocupaŭ cu pirateria pe marea négră [2]). În fine, Tursenii din regiunile de rĕsărit ale Mediteraneĭ sunt amintițĭ și pe o inscripțiune egipteană din sec. XIV a. Chr., sub numele de Tursa și Turisa [3]).

Am vorbit până aicĭ de migrațiunile tursene în Italia și de resturile acesteĭ populațiunĭ în peninsula balcanică și în insulele măriĭ egee.

A esistat însă un strat considerabil din o vechiă populațiune tursenă în părțile de nord ale Dunăriĭ de jos și ale Măriĭ negre.

In acéstă regiune, faimósă în timpurile preistorice, grupa cea maĭ importantă și maĭ civilisată o formaŭ așa numițiĭ Agathyrșĭ de lângă rîul Maris (Mureș) în Transilvania, numițĭ de Stephan Byzantinul Trausi [4]). Agathyrșĭ, le ḑiceaŭ autoriĭ grecescĭ [5]).

Din acéstă familiă, o-dată fórte numerósă, a Traușilor séŭ Agathyrșilor de la Carpațĭ, se vede, că făceaŭ parte și Traușiĭ din munțiĭ Rhodope, numițĭ de Hesychiu, ἔϑνος Σκυϑικòν. Rasa dacică, scrie Dio Cassiu (l. 51. 22) stabilise o-dată coloniĭ în munțiĭ Rhodope.

Agathyrșiĭ și Etrusciĭ ne apar, de altmintrelea, în multe privințe, ca douĕ popóre, ce avuse o-dată aceeașĭ civilisațiune comună.

În timpurile romane, Etrusciĭ séŭ Tursenii din Italia eraŭ considerațĭ ca ceĭ maĭ perfecțĭ măieștriĭ în architectura militară. Locuințele lor aveaŭ formă de turnurĭ, τύρσις=turris [6]).

Ca întemeietorĭ de cetățĭ ne apar și Agathyrșiĭ dela Carpațĭ.

Cetatea cea vechiă dela Tălmaciŭ (Landscron), situată în față cu pasul dela Turnul roșu, se aflase o-dată, după cum ne spune o tradițiune poporală [7]), în posesiunea unuĭ uriaș cu numele Toreșan = Turșan [8]).

---

[1]) **Thucydidis** lib. IV. 109. — **Dionysii Hal.** lib. I. 25.

[2]) **Homeri** Hymn. VI. 8.

[3]) **Rougé,** Les attaques dirigées contre l'Égypte, XIV-e s., p. 25.

[4]) **Steph. Byz.** v. Τραυσοί. — Trăușanĭ, un sat din j. Argeș. (Lahovari, Dict. 71).

[5]) În Bănat, lângă Oravița, se amintesce la a. 1690—1700 satul Agatis, adĭ Agadicĭ. Pesty (Krassó várm. II. 4) observă, că aprópe jumĕtate din locuitoriĭ acesteĭ comune pórtă conumele Turc. (A se vedé pag. urm.).

[6]) **Dionysii Halic.** lib. I. 26.

[7]) **Müller,** Siebenb. Sagen, p. 8.

[8]) Turs, ca nume de familiă, ne apare în districtul vecin al Săliscеĭ.

Un oraș vechiŭ al Dacieĭ, situat în părțile meridionale ale Transilvanieĭ, pórtă la Ptolemeu numele de Tiriscum (Tilișca de lângă Sălisce, orĭ póte Cetatea de la Muncel?).

Maĭ multe castre séŭ cetățĭ preistorice din Transilvania și Ungaria aŭ purtat în evul de mijloc, și unele ruine maĭ pórtă până în adĭ, numirĭ tursenc.

Turch (=Turcĭ), Theurch, Töresvár, Türtzburg (cetatea Töres), este în documentele istorice ale Ungarieĭ și Transilvanieĭ numele cel vechiŭ al castelului, ce închidea pasul Branuluĭ în părțile de sud-ost ale Transilvanieĭ. În tablele eugubine, Tursce=Turce este forma dativuluĭ dela Turscos=Tuscus [1].

Turuskou castrum, Toroczkovár și Troskovár (cetatea Trusculuĭ, Trăscăuluĭ) este numele istoric al unuĭ vechiŭ castel din munțiĭ Arieșuluĭ în părțile de apus ale Transilvanieĭ. În tablele eugubine forma de Turskum corespunde la Tuscum [2].

Un alt castel străvechiŭ cu numele de Thursch (Turucz și Turocz) se afla în Carpațiĭ de apus aĭ Ungarieĭ și forma cetatea principală pentru apărarea comitatuluĭ Thurocz.

În fine, Turschan lapis [3] (pétra séŭ cetatea Turșanuluĭ) era, pe la a. 1263, numele unuĭ munte din Carpațiĭ de nord aĭ Ungarieĭ.

Agathyrșiĭ cunosceaŭ metalurgia și eraŭ renumițĭ pentru costumele lor cele fine, frumóse, și cusute cu florĭ. După cum scrie Herodot, eĭ eraŭ fórte luxoșĭ și purtaŭ în mare parte ornamente de aur, χρυσοφόροι [4]. O probă evidentă despre gradul de civilisațiune a acesteĭ națiunĭ.

Tot ast-fel ne apar și Etrusciĭ ceĭ vechĭ séŭ Turscniĭ din Italia: un gen de ómenĭ, ce iubia fastul și magnificența, după cum scrie Dionysiu din Halicarnas [5].

Etrusciĭ, carĭ în timpurile maĭ vechĭ, purtaŭ plete lungĭ, maĭ aveaŭ în us și corónele de aur ca recompense civile și militare [6]; ér tineriĭ nobilĭ etruscĭ purtaŭ la gât ornamente de aur (Hetruscum aurum).

Isidor din Sevilla scrie, că Greciĭ și Etrusciĭ aŭ fost ceĭ de ântâiŭ, carĭ aŭ scris pe table cerate [7].

---

1) **Huschke,** Die Iguv. Taf. VII *a*. 12. p. 267.

2) **Huschke,** Die Iguv. Taf. I *b* 17. p. 238.

3) **Wenzel,** Codex dipl. Arpad. cont. III. 41.

4) **Herodoti** lib. IV 104: Ἀγάθυρσοι δὲ ἁβρότατοι ἄνδρες εἰσὶ καὶ χρυσοφόροι τὰ μάλιστα. — **Avienus,** Orb. Descr. v. 447: Praecintique sagis semper pictis Agathyrsi.

5) **Dionysii** lib. IX. 16: Ἀβροδίαιτον γὰρ δὴ καὶ πολυτελὲς τὸ τῶν Τυρρηνῶν ἔθνος.

6) **Plinii** lib. XXI. 4. 1; XXXIII. 4. 4; XXXVI. 19. 7. — **Juvenalis** Sat. V. 164.

7) **Isid.** Orig. VI. 9. 1: Graeci autem et Tusci primum ferro in ceris scripserunt.

Ca material de scris, tablele cerate le aflăm întrebuințate, în timpul dominațiunii romane, și la minele de aur ale Dacieĭ [1]; un us, care pare, că s'a continuat aicĭ încă din timpurile Agathyrșilor.

Pe monetele cele vechĭ ale Tursenilor din Italia figuréză adese orĭ tipul luĭ Hermes (Armis al Dacieĭ, Armes al Scyțicĭ), precum și atributele sale: brósca țestósă, caduceul, calul cel miraculos al timpurilor mitice pelasge, boul și verul sĕlbatec.

Musica națională a Etruscilor era pastorală. Se cânta cu fluera și tineriĭ etruscĭ esecutaŭ saltărĭ grațióse însoțite de strigărĭ în versurĭ, întocmaĭ după cum este și astă-dĭ usul la poporul român dela Carpațĭ.

Aceștĭ jucătorĭ, carĭ i-șĭ câștigase o mare reputațiune în Italia, eraŭ numițĭ de Romanĭ histriones [2], un termin etnic, ce reducea originea acestor jocurĭ etrusce la populațiunile de la Dunărea de jos, Istri séŭ Istriani, cum se numiaŭ în timpurile eroice [3].

În Transilvania și în regiunile vecine ale Carpaților maĭ întîmpinăm până astă-dĭ o mulțime de nume familiarĭ, ce ne indică, că o-dată esistase în părțile aceste o populațiune de familiă tursenă. Din aceste notăm aicĭ următórele:

În Transilvania și Bănat:

Turs	Turșa	Târsu	Tușcă
Tursa	Tursan	Târșa	Tușcan
Tursea	Turșan	Târsea	Trișcă
Turzea	Târs	Târsean	Truț.

În România:

Târsu	Târsan	Târziman	Trușcă
Târsa, Târsea	Târsean	Târzoman [4]	Trușcoiŭ.

În documentele istorice ale Transilvanieĭ și Ungarieĭ:

Tarsa	Turs	Turzo	Turuzo	Ters
Torsa	Torsol	Turzol	Tusk [5]	Tyrch=Tircĭ [6].

[1]) C. I. L. vol. II, p. 921 seqq.

[2]) Livii lib. VII. 2.

[3]) După cum artiștiĭ și meseriașiĭ din Phrygia eraŭ numițĭ phrygiones.

[4]) Cf. Lacus Trasimenus în Etruria, cu înțelesul de lac tursenic la Sil. Ital. IX. 11.

[5]) Numele de Tuscĭ a trecut cu migrațiunile pelasge din Asia în Europa. Seneca (Cons. ad Helv. 6): Tuscos Asia sibi vindicat.

[6]) Notăm aicĭ următórele localitățĭ cu numirĭ tursenice: Târsenĭ s. (Muscel); Târsenĭ s. (Mehedințĭ); Târsescĭ s. (Argeș); Târsu cătun (Roman); Tresescĭ séŭ Trisescĭ s. (Bănat); Trusculescĭ s. (Vâlcea); Trusenĭ s. (Basarabia); Grindul Tursanuluĭ mov. (Romanațĭ); Tuscia s. (Hațeg); Tuscurescĭ pichet (Brăila); Turțŭ s. (Ugocea); Turzinésca m. (Gorj); Șelimbru s. (Sibiu); Salembrum op. la Guido (Etruria); Selymbria op. (Thracia, lângă Propontis); Tarquinii, Tarcynia, Tarconia op. (Etruria); în timpurile preistorice Tarcynaei, popor hyperboreu (Steph. Byz.); Locul, unde se afla vechiul oraș Tarquinii din Etruria, are astă-dĭ numele Turchina

Cu deosebire în Ţéra Făgăraşuluĭ şi în fostul Ducat al Amlaşuluĭ maĭ esistă până astă-ḑĭ o mulţime de nume familiarĭ tursene, cum sunt:

În Transilvania	*În Elruria*
Bârsan, Borzan, Bursan (orig. din ţ. Bârseĭ, terra Borza),	Porsena
Călin	Calenus
Cluş, Clóşa (Clójă)	Clausus (Claudius)
Hêrşu, Hêrza, Hêrsan	Hersenna
Lehu, Lehul	Leehu (Lichas. Virg.)
Ludu	Lydius
Măican	Maecenas
Mămulea	Mammula
Manta	Mantus
Marciu	Marcius
Meternea	Mastarna (numele etr. al reg. Serviu Tuliu)
Metea	Metas
Moşoiŭ, Muşină	Musonius
Olia	Olenus
Onia	Annius, Aunus
Pepelea	Perperna
Picu [1]), Pica	Picus (rex Tyrrheniae. Lact.)
Popăneceĭ, Popeneceĭ	Cupenei (Sabinorum sacerdotes)
Sinea	Sena (opp.)
Tarcea	Tarco
Terhenu, Tirhenia	Tyrrhenus
Tósgă, Tocşă	Tuscus
Togan	Tages
Turia	Turianus
Vâlsan; Volso, Volzan (doc. ist.)	Volsinii, Vulsinii (opp.)
Volcan, Vulcan	Volcanus, Vulcanus
Vulcu	Vulci (opp.)

Din vechia idiomă tursenă s'a maĭ păstrat în colindele religiósc ale Românilor din Transilvania cuvêntul lariŭ (lar), cu înţelesul de «păstoriŭ-stăpân», după cum acelaşĭ caracter î-l avuse cuvêntul lar şi în cultul cel vechiŭ al regiuniĭ etrusco-romane [2]).

---

[1]) Florent, Szelistyei fiókszék községei, 9. Csatolm. p. 24.

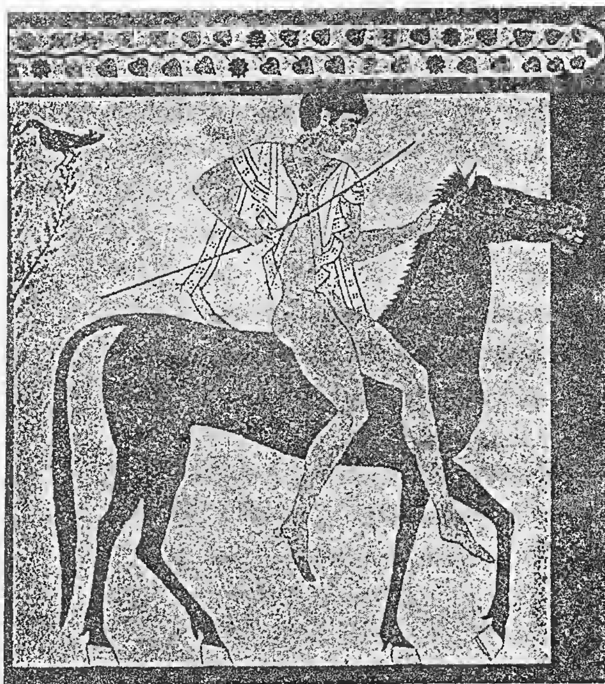
[2]) Colinde din c. Ciubanca, comit. Dobâceĭ (Colecţiunea nóstră):

Sus în plaiu munteluĭ
Sunt treĭ larĭ, pecurarĭ...

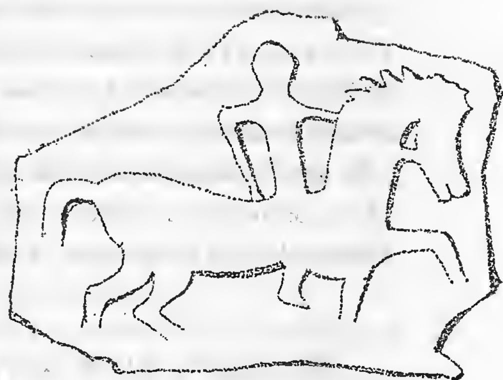
Strigă 'n lume, strigă 'n ţéră
Strigă D'Ana D'Argheliana...
Din cetatea mohorîtă,
Cine 'n lume s'a d'afla,
Sĕ-ĭ inveţe-un murg din stévă
Fără frêŭ, fără căpĕstru,
Fără léc de şea pe dênsul.
Nime 'n lume nu s'afla
Num' on lariŭ, un pĕcurariŭ
Cum veni, pe murg sări...

Colindă din c. Bora, j. Ialomiţă (România):

E un lar de pĕcurar
Cu fluere de lucre,
Când în fluere ḑicea
Tóte oile plângea...

260.—Pictură simbolică etruscă, descoperită în camerele sepulcrale de la Tarquinii (Corneto), representând călĕtoria sufletuluĭ după mórte. (Museul din Vatican).

261.— Călăreţul din doctrinele tursene, figurat pe o urnă funerară, descoperită la Zimnicea (România), simbol al călĕtorieĭ sufletuluĭ pe ceea laltă lume [1]).—Bolliacu, Trompetta Carpaţiloru, nr. 1137.

262.—Pictură etruscă din necropola suterană dela Tarquinii, înfăţişând o devoţiune înaintea urnelor funerare părinţescĭ, între carĭ se vede aşeḑat un crater mare. (Museul din Vatican).

[1]) Acest simbol însă are o dualitate; el represintă nu numaĭ sufletul celuĭ decedat, dar şi imaginea luĭ Hermes, domnul şi conducătoriul sufletelor pe ceea laltă lume, figurat ca mesager călare. Acelaşĭ simbol ni se presintă şi pe unele monumente funerare din Serbia. (Arch.-epigr. Mitth. X. 213—5.—Kanitz, Röm. Stud. in Serbien. 139).

Larii, ca deiĭ tutelarĭ aĭ satelor, oraşelor şi câmpurilor, eraŭ adoraţĭ în pădurĭ. Fraţiĭ Arvalĭ sacrificaŭ Larilor 2 berbecĭ şi Mamcĭ Larilor 2 oĭ [1]). Simbolul Larilor era un câne dinaintea picióreļor.

Cuvêntul lar maĭ era tot-o-dată şi un titlu onorific la Etruscĭ, d. e. Lar Porsena, Lar Tolumnius, Lar Herminius.

O altă populaţiune numerósă din familia tursenă o formaŭ aşa numiţiĭ Thyrsagetae [2]). Locuinţele lor se aflaŭ lângă rîul Tanais, în vecinătate cu Budiniĭ şi Geloniĭ. Arma lor naţională de rĕsboiŭ era lancea (hasta), ér ca instrumente de musică, fluera (tibia) şi timpanele.

În fine, maĭ notăm aicĭ, că regele cel înţelept a Scyţilor din nordul Istruluĭ, în contra căruia venise cu rĕsboiŭ Darie, regele Perşilor, pórtă la Herodot numele de Idanthyrsus, adecă Munteanul tursan [3]).

25. *Placĭ, Blacĭ, Belacĭ, Belce (Belcae), Feacĭ etc.*

Diferite triburĭ şi populaţiunĭ păstorale pelasge ne apar încă din timpurĭ fórte depărate cu numirile etnice de Placĭ, Blacĭ, Belacĭ, Belce etc.

În acéstă privinţă vom reproduce aicĭ următórele date.

O localitate pelasgă din Asia mică, situată lângă muntele Olymp din Bithynia, era numită Πλακία [4]).

Aceştĭ Placĭ, după cum ne spune Herodot (I. 57), emigrase o-dată de pe teritoriul Atheneĭ, a căreĭ populaţiune o formase în vechime Pelasgiĭ. După Artemidor însă, care trăise pe la a. 100 a. Chr., locuitoriĭ de lângă muntele Olymp în Bithynia aŭ fost o colonia a Mysienilor (Geţilor) din nordul Dunăriĭ de jos [5]). Suida maĭ amintesce pe teritoriul Atticeĭ o localitate, numită în forma literară grecéscă, Πλακιάδαι.

Placiĭ de lângă muntele Olymp, în Bithynia, adoraŭ cu deosebită pietate

---

[1]) **Henzen,** Acta fr. Arv. p. 145.

[2]) **Val. Flacci** Argon. VI. 134.

[3]) **Herodoti** lib. IV. 76. — Ἴδα, ion. ἴδη, munte păduros.

[4]) **Melae** lib. I. 19: Placia et Scylace, parvae Pelasgorum coloniae, quibus a tergo imminet mons Olympus. — **Scylacis** Peripl. c. 94. — **Plinii** lib. V. 40. 2. — **Burada,** O călĕtorie la Româniĭ din Bithinia (Iaşĭ, 1893), p. 3 seqq.: audind . . . că s'ar afla maĭ mulţĭ Românĭ în Asia mică şi anume în Bithinia la pólele munteluĭ Olimp în apropiere de oraşul Brusa . . . . am ajuns la Brusa . . . . Aicĭ . . . . mĭ-aŭ spus că (aceĭ păstorĭ din muntele Olimp) se numesc Armânĭ, că eraŭ fórte mulţĭ . . . . dar de vre-o dece anĭ încóce nu se maĭ vĕd cu oile prin munte.

[5]) La Strabo, libr. XII. 8. 1.

pe Mama mare séŭ Mama ḍeilor (Terra Mater), suprema divinitate a lumiĭ vechĭ pelasge, venerată în particular ca stăpâna munților, pădurilor și pășunilor, dómna turmelor și a păstorilor (μήτηρ ὀρεία). Sanctuariul Mameĭ marĭ din Placia, numit Μήτηρ Πλακιανή, ajunsese în anticitate la o deosebită celebritate.

O importantă grupă pelasgă de Placĭ locuia în timpurile preistorice lângă muntele Ida, ce domina câmpiile cele frumóse ale Troieĭ.

După Homer, partea meridională a munteluĭ Ida se numia Πλάκος. Orașul principal al populațiuniĭ pastorale de aicĭ era Theba, numită la Homer Theba de sub muntele Placos, Θήβη ὑποπλακίη; Theba cea sfântă, Θήβη ἱερή [1]; la Dicearch Thebe Placia [2].

Începuturile istorice ale acesteĭ cetățĭ «sfinte» și cu «porțĭ înalte» se reduceaŭ așa dar la timpurile cele mitice ale gințiĭ pelasge.

Din Theba, de sub muntele Placos, era originară Andromache, admirabilă soțiă a luĭ Hector, a primuluĭ eroŭ troian, a căreĭ devoțiune familiară, Homer ne-o înfățișéză ast-fel:

«Și când Hector ajunse la Pórta Scheă, i alergă înainte soția sa Andromache, care i adusese o zestre mare. Ea era fica luĭ Ietion, care locuia sub codrul, numit Placos, în Theba de sub muntele Placos, un principe ce domnia peste vitejiĭ din Cilicia. Anume, fica acestuia se măritase după Hector, cel cu armele de bronz. Andromache, urmată de o servitóre, i alergă înainte ținênd în brațe pe micul sĕŭ fiŭ, întocmaĭ ca o stea de frumos... Ea se apropiă de Hector vĕrsând lacrimĭ, și pe când acesta o ținea de mână, ea i ḍise aceste cuvinte: O, bărbat minunat, pe tine te va perde virtutea ta, și ție nu-țĭ este milă de fiul tĕŭ cel mic și de mine amărîta, care acușĭ voiŭ rĕmâné vĕduvă, fiind-că pe tine te vor ucide Grecii, carĭ năvălesc cu toțiĭ asupra nóstră; ér eŭ, lipsită de tine, maĭ bine ar fi sĕ între de viă în pământ, că-cĭ nu voiŭ avé maĭ mult nicĭ o mângâiere, dacă tu veĭ muri, ci numaĭ întristărĭ. Eŭ astă-ḍĭ nu maĭ am nicĭ tată, nicĭ mamă iubită, fiind-că pe tatăl meŭ l-a ucis divinul Achille, când a devastat Theba cea cu porțĭ înalte și plină de popor; atuncĭ el a ucis și pe tatăl mieŭ Ietion, însă nu l'a despoiat de armele sale, ci avênd un sentiment de pietate pentru dênsul, l'a ars dimpreună cu armele, ce i le făcuse fauriĭ.... ér pe mama mea, care domnia peste codrul Placos, Achille a luat'o captivă, a dus'o cu tótă averea eĭ și nu a liberat'o, de cât după ce i s'a plătit un preț de rĕscumpĕrare enorm de mare; însă Diana, care trimite săgețĭ asupra ómenilor, a lovit'o, și ea a

---

[1]) Homeri Il. I. 366 seqq.; VI. v. 397.

[2]) Dicearchi fr. 11, în Frag. Hist. gr. II. 238.

încetat din viéţă în casele tatăluĭ meŭ; ast-fel, că tŭ eştĭ astă-ḑĭ pentru mine tată, mamă şi frate şi tot-o-dată bărbatul mieŭ în flórea vieţeĭ sale. Dar fie-ţĭ acum milă şi rĕmânĭ în casele tale cele înalte, ca sĕ nu laşĭ pe copilul tĕŭ orfan şi pe nevasta ta vĕduvă» [1]).

Presimţirea tristă, ce o avea Andromache se împlinesce îndată. Hector este ucis de Achille, şi când Andromache primesce acéstă durerósă scire, ca sĕ lamentéză ast-fel:

«O! Hectore, o! nefericita de mine, în ce cés rĕŭ ne-am născut amêndoĭ, tu în Troia, în casele luĭ Priam, ér eŭ în Theba sub codrul Placuluĭ, în casa luĭ Ietion, care m'a crescut pe când eram mică, nefericitul pe o ființă nefericită. O! de nu m'ar fi născut. Acum tu te ducĭ în ascunsele pămêntuluĭ şi pe mine mĕ laşĭ vĕduvă în casă, în jéleà cea maĭ mare; ér fiul tĕŭ, pe care l'am născut noĭ amêndoĭ nefericiţiĭ, este numaĭ un copil de tot mic; şi el nu va maĭ avé nicĭ un ajutoriŭ de la tine şi nicĭ tu dela el, fiind-că deşi va scăpa din rĕsboiul acest funest al Grecilor, el va avea tot-de-una sĕ sufere numaĭ calamităţĭ şi rele. Acéstă ḑi nefericită va lipsi pe acest copil de toţĭ ceĭ asemenea luĭ; faţa luĭ va fi tot-de-una întristată şi ochiĭ luĭ plinĭ de lacrimĭ... Lipsit se va duce copilul acesta la soţiĭ părinteluĭ sĕŭ; însă pe el i-l va alunga de la masă un alt copil, aĭ căruĭ părinţĭ trăesc; îl va îmbrânci şi-l va persecuta cu injuriĭ strigându-ĭ: «du-te de aicĭ, că tatăl tĕŭ nu e la masă cu noĭ» [2]).

Andromache [3]), a căreĭ mamă se numia Laothoe [4]), ne apare ca una din cele maĭ nobile figurĭ ale Iliadeĭ. Model de iubire conjugală şi maternală, ea este tipul femeieĭ biace de lângă Troia, religiósă, superstiţiósă, presimţitóre, şi neîncredĕtóre în străinĭ. Plângerile eĭ se par a fi numaĭ lamentările funebre ale uneĭ femeĭ române din ḑilele nóstre [5]).

[1]) **Homeri** Il. VI. 390 seqq.

[2]) **Homeri** Il. XXII v. 477 seqq.

[3]) Andromache, nume grecisat. Forma maĭ corectă se vede a fi fost Aromache, după cum un fiŭ al luĭ Priam se numia Aromachus (Hygini Fab. 90).

[4]) **Homeri** Il. XXI. 85.

[5]) Reproducem aicĭ câteva estrase din bócetele femeilor române dela Carpaţĭ (după Marian, Înmormêntarea la Românĭ, p. 123, 505 seqq.):

La pórtă la ţintirim
Noĭ astă-ḑĭ ne despărţim,
Sĕ stăm dar sĕ maĭ vorbim,
Unde sĕ ne întâlnim.

—

Mult iubitul mieŭ bărbat,
De cum de te-aĭ îndurat,
Copilaşiĭ de aĭ lăsat,
Pe mine m'aĭ vĕdănit.

—

Că noĭ de astă-ḑĭ încolea
Tătuţă n'om maĭ avé;
Nicĭ tătuţă, nicĭ miluţă,
Nicĭ pe mine cu priinţă.

—

Cine mi te-o sfătuit,
Pe astă cale de aĭ pornit,
Sĕ mi te ducĭ în pămênt.

—

Un alt teritoriŭ cu numele de Βλακεία se afla, după cum ne spune Aristotele [1]), pe ţĕrmuriĭ Asieĭ micĭ, în apropriere de oraşul Cyme, patria luĭ Homer, spre nord de gurile rîuluĭ Hermus séŭ Hermuna.

Mama luĭ Priam, a ultimuluĭ rege al Troieĭ, are la Apollodor numele de Placia [2]). Ea a fost fica regeluĭ Atreu din Mycena, oraşul cel străvechiŭ, cyclopic, avut de aur şi făimos al Peloponesuluĭ, capitala luĭ Agamemnon.

Pelasgiĭ formase, după cum am vĕḑut (pag. 681), în timpurile preistorice populaţiunea primitivă a Egipetuluĭ.

În prefectura Alexandrieĭ, lângă gurile Niluluĭ, se afla întrodus, după cum ne spune Suida, un imposit — de sigur din timpurĭ fórte vechĭ — numit Blachennomium, pe care aveaŭ sĕ-l plătéscă regilor egipteni astrologiĭ, ca sĕ pótă profeţi poporuluĭ de jos evenimentele, ce li se vor întêmpla în cursul vieţeĭ [3]). Maĭ notăm aicĭ, că lângă delta Niluluĭ se aflaŭ stabilite încă din timpurĭ fórte obscure diferite triburĭ pastorale pelasge. (Cf. Βουκολικὸν στόμα la Herod. II 17. 164).

Blachennomium era aşa dar un imposit consuetudinar asupra veniturilor, ce le aveaŭ astrologiĭ dela păstoriĭ şi ţĕraniĭ pelasgĭ, tot-de-una curioşĭ să cunóscă succesiunea evenimentelor şi destinele sorţiĭ lor.

Numele de «Blachĭ» se pare, că a fost o-dată o numire generală pentru locuitoriĭ de pe şesurile Niluluĭ.

Clasele de jos ale populaţiuniĭ egiptene, de la ţéră cât şi de la oraşe, cu deosebire lucrătoriĭ de pămênt, ne maĭ apar şi astă-ḑĭ sub numele de Felahĭ şi Fulahĭ; un termin, pe care Turciĭ î-l întrebuinţéză ca expresiune de desconsiderare pentru Egipteni.

Felahiĭ forméză din punct de vedere etnografic, cea maĭ vechiă rasă a populaţiuniĭ din Egipet; eĭ sunt descendenţiĭ locuitorilor primitivĭ aĭ acesteĭ

Cum de mi te-aĭ îndurat,
Şi copiĭ ţi-aĭ lăsat
Mititeĭ şi neînvĕţaţĭ,
În séma nimĕruĭ daţi?
Că eĭ s'or treḑi o-dată,
Că n'aŭ milă de la tată.

De or eşi din casă afară
La toţi le-or fi de ocară,
De or intra de afară în casă
La toţĭ le-or fi de probază.

Dacă nu-ĭ fi dumnia-ta,
Străiniĭ că ne or mustră!
Da de cum te-aĭ îndurat
Şi prin străinĭ ne-aĭ lăsat,
Tot de chin şi de necaz
Şi cu lacrimĭ pe obraz;
Că noĭ cât om maĭ trăi
Nime nu ne-a milui;
Tot cu «du-te» şi cu vină,
Că la nime n'avem milă.

1) **Suidas**, v. Βλᾶκα: οἱ δ' ἀπὸ τοῦ πρὸς τῇ Κύμῃ χωρίου τῆς Βλακείας (Βλακίας. Etym. M.) οὗ μνημονεύει καὶ Ἀριστοτέλης.

2) **Apollodori** Bibl. III. 12. 3. 11; III. 12. 5. 1.

3) **Suidas** v. Βλᾶκα: καὶ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ δὲ τέλος τι βλακεννόμιον, ὃ οἱ ἀστρολόγοι τελοῦσι, διὰ τὸ τοὺς μωροὺς εἰσιέναι πρὸς αὐτούς.

ţĕrĭ. Calităţile lor fisice sunt remarcabile: un cap frumos dolichocefal cu o frunte lată eşită înainte, ochĭ negrĭ strălucitorĭ şi o gură bine formată. În fine, numele de Felahĭ se maĭ aplică până în ḑilele nóstre şi la vechiĭ locuitorĭ aĭ Syrieĭ de lângă cóstele Mediteraneĭ.

În Palestina, care înainte de invasiunea Ebreilor, era locuită de Pelasgiĭ Amoreĭ, cărţile testamentuluĭ vechiŭ ne amintesc pe un Balac séŭ Balacus, ca rege al Moabilor, de lângă muntele Abarimon (al Arimonilor albĭ). O insulă de lângă colţul de sud al Indieĭ are la Petolemeu numele de Balaca [1]).

Polybiu amintesce în părţile de apus ale Peloponesuluĭ, în Trifylia, un orăşel cu numele de Bolax [2]), formă identică cu Bălacĭ, sate în România.

La Homer, numele de Πλάκος ne maĭ apare şi sub forma de Ὕλακος [3]), unde sunetul υ represintă pe un digama eolic şi care se înlocuia une orĭ cu β, ου şi ο [4]).

Adese orĭ, numele de Ὕλακος ne apare sub forma de Φύλακος [5]), ce corespunde din punct de vedere al etimologieĭ la Vulacos. Localităţĭ, cu numele grecisat de Φυλάκη, ni se presintă în diferite ţinuturĭ locuite în vechime de Pelasgĭ: în Thessalia, în Epir, în Arcadia etc.

În Chersonesul tauric (Crimea) exista de asemenea, încă înainte de timpurile luĭ Traian, un district cu numele de Placia [6]). Un rege scyt din acéstă localitate, contemporan al luĭ Mithridate cel Mare (131—63 a. Chr.), ne apare la autoriĭ grecescĭ cu numele de Palaços [7]).

Formele grecescĭ de Placos, Placia şi Palacos corespund din punct de vedere al etimologieĭ la Blacos, Blacia şi Balacos. Greciĭ ceĭ vechĭ schimbaŭ adese orĭ sunetul β cu π. Eĭ ḑiceaŭ: πάλλειν în loc de βάλλειν (a jacé), πατεῖν în loc de βατεῖν (a urca), Ἀμπρακία în loc de Ἀμβρακία [8]) etc. Ptolemeu numesce insulele britanice Πρεττανικαὶ νῆσοι, ér istoricul byzantin Chalcocondyla afectând şi dênsul usul cel vechiŭ grecesc, scrie Πόγδανος în loc de Βόγδανος.

Scyţiĭ, popor cu moravurĭ, cu instituţiunĭ şi credinţe religióse pelasge, ne apar la autotiĭ anticităţiĭ sub două numirĭ etnice generale. «Ceĭ vechĭ», scrie

1) **Ptolemaei** lib. VII. 4. 12.
2) **Polybii** lib. IV. 77 şi 80.
3) Cf. Odyss. XIV. 204.
4) Un munte din Bithynia se numia Olachas (Plin. XXX. 18).
5) **Homeri** Il. II. 705. — **Herodoti** l. VIII. 85. — **Apollod.** Bibl. I. 9. 4.
6) **Plinii** lib. IV. 26. 7: Taurorum civitas Placia.
7) **Strabonis** lib. VII. 4. 3.
8) Cf. Pherecydis fragm. 101. — Steph. Byz. v. Ἀμβρακία.

Pliniu, «aŭ numit pe Scyţĭ Arameĭ», adecă Arămanĭ; fără îndoiélă, acesta era numele lor naţional; ér geograful Mela ne spune, că aprópe tóte populaţiunile Scyţieĭ aŭ fost numite în general Belcae [1]); o numire de origine străină și care corespunde la forma de «Belacae», orĭ «Balacae».

Despre așa numiţiĭ Arimphaei, carĭ locuiaŭ «sub pólele munţilor celor înalţĭ aĭ Scyţieĭ» (lângă Carpaţĭ), maĭ aflăm la Herodot o importantă notiţă etnografică, că ómeniĭ aceștia, după cum spuneaŭ Greciĭ, eraŭ *φαλακροί* [2]); un termin, care de fapt ne indică rasa séŭ familia acestuĭ popor, dar care sub forma acésta maĭ avea în limba grecéscă și înţelesul de: ómenĭ fără pĕr pe cap, adecă pleșugĭ.

Un locuitoriŭ din Dacia este amintit pe o inscripţiune din Delos cu numele de Balacros [3]).

Un fiu al regeluĭ Amynta III din Macedonia (392—368 a. Chr.) are de asemenea numele Balacros. Un alt Balacros, Macedonean, se afla în garda luĭ Alesandru cel Mare, și în fine un al treilea Balacros era comandantul trupelor sale ușóre [4]).

Pe arcul triumfal dela Susa, una din populaţiunile ligure, ce locuia în Alpiĭ de apus, în regatul luĭ Cottius, ne apare sub numele de Belaci [5]). Pe inscripţiunile dela Nicaea (Nizza), unde locuiaŭ Deciaţiĭ séŭ Decianiĭ, maĭ aflăm numele de Vellacco și Velacus Blaisicius [6]); identice de altmintrelea cu Belacus.

Aprópe tóte populaţiunile Gallieĭ meridionale eraŭ cunoscute încă din timpurĭ fórte obscure sub numele general de Volcae.

Pliniu amintesce lângă gurile Rhodanuluĭ, insula Blascorum [7]), adecă a Blascilor, numită de Ptolemeu în formă grecéscă Βλασκῶν [8]).

În Hispania, o vechiă ginte din provincia Tarraconieĭ purta numele de

---

[1]) **Melae** lib. III. 5: Scythici populi fere omnes in unum Belcae appellati. Cf. Pauly-Wissowa Real-Encycl. v. Belcae.—În regiunile Germanieĭ de lângă Scyţia, Cesar amintesce pe Volcae, aceeașĭ numire cu Belcae. (B. G. VI. 24: loca, circum Hercyniam silvam, Volcae Tectosages occupaverunt, atque ibi consederunt).

[2]) **Herodoti** lib. IV c. 23: οἰκέουσι ὑπώρεαν οὐρέων ὑψηλῶν ἄνθρωποι λεγόμενοι εἶναι πάντες φαλακροὶ .... Οὔνομα δὲ σφί ἐστι 'Οργιεμπαῖοι.

[3]) **Pauly-Wissowa**, Real-Encycl. v. Dacia.

[4]) Cf. Arriani De exp. lib. I. 29. 3, II. 12. 2; III. 12. 3.

[5]) C. I. L. vol. V. 7231.—Numirile de Bălaciŭ și Bălacĭ le maĭ aflăm și astă-ḑĭ pe teritoriul Davieĭ vechĭ: Bălaciŭ n. p. (Gorj), Bălacĭ c. (Teleorman), Bălacĭ cât. (Vâlcea).

[6]) C. I. L. vol. V. 7845. 7888. 7897.

[7]) **Plinii** lib. III. 79.

[8]) **Ptolemaei** lib. II. 10. 9.

Vloqui). În Baetica aflăm o femeiă cu numele de Cornelia Vallata, ér în Asturia un Blecaenus alăturea cu un Docius [1]).

Numele Belacilor séŭ Blacilor ne maĭ apare sub diferite forme dialectale în părţile de nord ale Germanieĭ şi ale Gallieĭ.

În timpurile luĭ Carol cel Mare (797), întrégă regiunea cuprinsă între Rhenul de jos şi Elba forma douĕ provinciĭ: una în partea de apus, numită Vestfalahi, alta în partea de rĕsărit, Oostfalahi [2]), adecă Falahiĭ de apus şi de rĕsărit.

O insulă de lângă gurile Rhenuluĭ era numită în evul de mijloc Walacra.

În Gallia Belgică, cuprinsă între rîurile Sena, Rhen şi Marea de nord, populaţiunea cea maĭ numerósă şi maĭ puternică o formaŭ în timpurile luĭ Cesar aşa numiţiĭ Bellovaci, la Strabo în douĕ manuscrise Balloaci [3]). Fără îndoiélă, că aceştĭ Bellovacĭ séŭ Balloacĭ aparţineaŭ la aceeaşĭ familiă cu Belaciĭ din Alpĭ şi cu Falahiĭ din părţile de rĕsărit ale Rhenuluĭ de jos.

În fine, maĭ este de lipsă sĕ amintim aicĭ, ca pe unele monete, anterióre dominaţiuniĭ romane, ce aŭ fost descoperite în regiunile Armoriceĭ, séŭ ale Gallieĭ de nord-vest, aflăm numele Vlatos [5]) şi care în tot casul este identic cu Vlacos.

În peninsula italică, numele Blacilor ne apare sub diferite forme, încă din timpurĭ fórte vechĭ. Unele din numirile aceste se reduc la timpurile migraţiunilor pelasge, altele însă sunt introduse prin scrierile geografice ale autorilor greceseĭ. În acéstă privinţă sunt memorabile cuvintele luĭ Pliniu: că simţesce o adevĕrată ruşine sĕ facă descrierea geografică şi etnografică a Italieĭ după autoriĭ grecescĭ [5]).

La Dionysiu din Halicarnas, Oblacus este numele unuĭ Etrusc din Volsinii séŭ Vulsinii; un comandant vitéz, care se distinsese în rĕsboiul cu Pyrrhus, făimosul rege al Epiruluĭ [6]).

Divus pater Falacer era o vechiă divinitate romană, cu un cult particular. Marele preot se numia Flamen Falacer. Etimologia numeluĭ se reduce în tot casul la φαλακροί, de lângă munţiĭ ceĭ înalţĭ aĭ Scyţieĭ, despre carĭ ne vorbesce Herodot, şi la numele propriĭ de origine etnică, Balacros, ce le aflăm în Dacia şi în Macedonia.

---

[1]) C. I. L. vol. II, nr. 6311. 1798. 2633.

[2]) **Baluzii** Capitularia, Tom. I (Ed. 1687) p. 275.

[3]) **Strab.** Geogr. (Ed. Didot) p. 173.

[4]) Revue celtique, t. XII, 404. — Cf. ibid. t. XIV, 179.

[5]) **Plinii** lib. III. 20. 8: Pudet a Graecis Italiae rationem mutuari.

[6]) **Dionysii Hal.** lib. XIX. 12.

Un vechiŭ oraş etrusc se numia Felathri. O altă localitate numită Falacrinum, în formă grecisată Palacrinis (Tab. Peut.), se afla pe teritoriul Sabinilor.

Diferite alte triburĭ italice, ce aparţineaŭ familieĭ vechĭ pelasge, purtaŭ numele de: Volci în Lucania, Volsci în Laţiu [1]) Volci, Vulci, Volsinii şi Falisci în Etruria. Este o linie etnografică, care trecea din Italia de jos peste Laţiu şi Etruria; de aci se prelungia la Belaciĭ séŭ Velaciĭ din Alpĭ, la Blasciĭ de lângă gurile Rhodanuluĭ, la aşa numiţiĭ Volcae din Gallia meridională, la Falahiĭ de lângă Rhen şi la Bellovaciĭ séŭ Balloaciĭ de lângă Marea de nord.

Maĭ rĕmâne acum sĕ ne ocupăm aicĭ cu originea şi semnificaţiunea etnică a numeluĭ familiar Flaccus, pe care-l întêmpinăm adese orĭ, în Italia şi în diferite provinciĭ ale imperiuluĭ roman.

De fapt, Flaccus, ca nume de familiă, este numaĭ o simplă formă literară în loc de Vlacus. În vechia limbă latină, sunetul *v* se schimba adese orĭ cu *f;* ast-fel aflăm Folcatius şi Volcatius, falvae şi valvae, Felathri la Etruscĭ şi Volaterrae la Romanĭ, patria natală a celebruluĭ poet satiric Aulus Persius Flaccus.

În nici un cas, etimologia acestuĭ nume familiar nu se póte reduce la cuvêntul latin flaccus, «om cu urechile blegoşate» (auribus flaccis), cum aŭ cercat sĕ ni-l esplice o parte din autoriĭ romanĭ.

Una din familiele cele maĭ numeróse şi maĭ ilustre ale Romeĭ a fost gintea numită Cornelia, din care a eşit un numĕr însemnat de bărbaţĭ marĭ, carĭ aŭ înălţat gloria poporuluĭ roman şi între carĭ ceĭ maĭ celebriĭ aŭ fost Scipioniĭ. Unele ramurĭ ale acesteĭ familie purtaŭ conumele de Blasio, Flaccus, Balbus, Barbatus, Dolabella, Lentulus, Lupus, Mammula, Maluginensis, Merula, Niger, Cethegus, Corculus, Crus, Rufus, Rufinus, Sisenna, Sylla, Vatia etc. Numele de Blasio şi Flaccus sunt amêndouĕ sinonime şi amêndouĕ identice cu Vlacus [2]). Multe secule, Cornelii patricianĭ ţinură sĕrbătorile lor particulare tradiţionale; eĭ maĭ

---

[1]) În limba Volscilor, numiţĭ o-dată Volosci şi Volusci, aflăm formele: vinu în loc de vino *(abl.)* şi fasia în loc de faciat, unde guturalul *c (k)* a trecut în consonantă sibilantă şi finalul *t*, litera caracteristică a persóneĭ a treia, a dispărut. (Corssen, De Volscorum lingua, p. 1. 48. 50).

[2]) În limba Slavilor din peninsula balcanică, Românii sunt numiţĭ Vlasi. — La Anonymus Belae reg. notarius, Blaciĭ din Transilvania încă sunt numiţĭ Blasii (cap. 25: terre illius [ultrasilvane] .... homines essent .... blasii et sclavi). — Cf. Parčić, Voc. illir.-ital. (Zara, 1858): Vlasĕ, giovine vallaco.

păstrase încă până în timpurile luĭ Cicero ritul cel vechiŭ de îmormêntare, ca sĕ așeḑe în sînul pămêntul, séŭ sĕ înhumeze, corpurile celor decedațĭ, punênd dinaintea mormintelor inscripțiunea: «Hic situs est» (Aicĭ odihnesce). Dictatorul Sylla a fost cel de ântâiŭ din acéstă familiă, care, după cum scrie Cicero, a dispus, ca corpul sĕŭ sĕ fie ars în foc, temêndu-se ca inimiciĭ sĕ nu-ĭ desmormênteze și risipéscă osemintele, după cum făcuse dênsul cu rĕmășițele luĭ Caiŭ Mariu. În ce privesce pe Cornelii Cethegĭ, aceștia aŭ arĕtat tot-de-una un despreț pentru tunica greco-romană, pe care nu a purtat'o niciĭ un membru al acesteĭ familiĭ. În țéra Făgărașuluĭ maĭ esistă și astă-ḑĭ vechile familiĭ boierescĭ, ce pórtă numele: Cornea, Balbu, Barbu, Bărbat, Léneul, Lupul, Mămulea, Mărginean, Negrea, Cotigă, Cocóră, Cârșă (Cârjă)[1], Roșu, Sĕsarmă, Silea, Bâțĭa[2]. În comuna Botenĭ de lângă Câmpulung aflăm și familia Dolbea, ér în munțiĭ de apus aĭ Transilvanieĭ, familia Mălăgeanu[3]; aceleașĭ nume cu Dolabella și Maluginensis.

Gintea Cornelia, care făcea parte din minores gentes, séŭ din cele așeḑate maĭ târḑiŭ în Roma[4]), a fost considerată și în timpul imperiuluĭ ca un ném străin, care nu sĕ asimilase încă cu moravurile, cu obiceiurile și credințele religióse ale celor alalte familiĭ vechĭ romane.

Poetul Juvenal, care trăise în timpul luĭ Domitian, ne înfățișéză pe Cornelia, mama Gracchilor, ca o femeiă superbă, ce desprețuia pe Latinĭ, asemĕnând'o cu Niobe, care se considera maĭ nobilă de cât gintea Latoneĭ

---

[1]) Ceĭ vechĭ derivaŭ numele familieĭ Scipio de la cuvêntul scipio (σκίπων), baston lung al uneĭ persóne însemnate, sceptru (Isid. Orig. XVIII. 2. 5). Cu înțelesul acesta, numele de Scipio este sinonim cu numele familieĭ boierescĭ din Țéra Făgărașuluĭ Cârșă=Cârjă (în l. rom. cârjă, baston al unuĭ om avut, séŭ înalt demnitariŭ: etim. χρύσειον [σκῆπτρον] la Homer). Se póte, că aceeașĭ însemnare a avut-o la început numele familieĭ Crus (din gintea Cornelia), pe care ceĭ vechĭ nu l'aŭ putut esplica. În limba francesă, crosse, cârjă

[2]) Despre familiele boierescĭ ale Făgărașuluĭ a se vedé publicațiunea nóstră, Monumente p. ist. Ț. Făgărașuluĭ, Bucurescĭ, 1885, și Revista crit.-lit. I. p. 477 seqq.

[3]) Cf. Alessandrescu, Dicț. geogr. Muscel. p. 43.—Frâncu, Moțiĭ, p. 118.

[4]) Gintea Cornelia, forma, după cum vedem, o grupă socială compusă din maĭ multe familiĭ patriciene și plebeie, carĭ nu derivaŭ de la unul și același strămoș comun; carĭ eraŭ însă unite între dênsele prin tradițiunĭ, prin moravurĭ, prin obiceiurĭ, prin credințe religióse și origine geografică comună, și carĭ tóte recunosceaŭ superioritatea, ér la început, de sigur, și autoritatea militară a familieĭ Cornelia. — Cu gintea Cornelia se maĭ afla în relațiunĭ familiare apropiate și gintea Aemilia, din care un ram purta conumele de Barbula. Notăm aicĭ, că în Țéra Făgărașuluĭ, în comuna Ilenĭ, unde se află légănul familieĭ boierescĭ Cornea, maĭ esistă și astă-ḑĭ familia boieréscă Milea, și care pe la a. 1711 avea un ram cu numele de Barbu Milea.

și-ĭ ḍice: sĕ-șĭ iee pe Annibal al sĕŭ, sĕ iee pe Syphax, regele cel învins al Numidieĭ, pe care Scipio l'a dus ca prisonериŭ la Roma, sĕ-șĭ ice în fine tótă Carthagena (înțelege aicĭ familia sa) și sĕ migreze [1]).

În altă satiră a sa, în contra nobilimiĭ istorice, Juvenal face alusiune la familiele patriciane din Roma, carĭ i-șĭ reduceaŭ originea lor la triburile cele rĕsboinice ale Titanilor din regatul luĭ Atlas și la fratele acestuia Prometheu.

Putem ast-fel presupune, că gintea Cornelia cu ramurile sale Flaccus și Blasio — maĭ ales însă după gruparea familielor din carĭ era compusă — aparținea la trunchiul cel vechiŭ pelasg, din nordul Dunăriĭ de jos, și în particular nobilimiĭ din Dacia.

Cu această ocasiune vom face aicĭ amintire și de un Publiu Corneliu, originar din Dacia.

La a. 260, împĕratul Valerian cade în captivitatea Perșilor. În diferite părțĭ ale împĕratuluĭ se ridică o mulțime de concurențĭ, carĭ voiaŭ sĕ dispute fiuluĭ sĕŭ, luĭ Gallien, purpura, tronul și imperiul. Unul din aceștĭ competitorĭ a fost Regalian (s. Regillian), născut în Dacia traiană, și care pretindea, că se trage din familia regală a Dacieĭ [2]).

În timpul domnieĭ luĭ Valerian, Regalian fusese comandant general (dux) peste trupele romane din Illyria; el bătuse în repețite rêndurĭ pe Sarmațiĭ Iazygĭ și recucerise aprópe de noŭ Illyria pentru imperiul roman. Esistă o scrisóre, pe care împĕratul Claudiu, pe când se afla în viéță privată, o adresase luĭ Regalian și în care i ḍice: că este o fericire pentru imperiul roman, că are un bărbat atât de espert în lucrurile militare, cum este dênsul, și că ar fi demn de triumf, dacă ar maĭ esista timpurile vechĭ. În general, Regalian era considerat în armata imperiuluĭ ca un bărbat cu talente escelente militarĭ și demn pentru tronul imperiuluĭ. Trupele din Mesia, la care aparțineaŭ în timpurile aceste și părțile de sud-ost ale Dacieĭ, proclamară pe la a. 263 pe Regalian ca împĕrat; însă el a fost ucis de Roxolanĭ în înțelegere cu trupele romane, carĭ se temeaŭ de cruḍimile luĭ Gallien.

De la acest Regalian esistă câte-va monete de argint, ce ne înfățișéză pe avers tipul împĕratuluĭ cu coróna de raḍe pe cap și cu inscripțiunea: IMP*(erator)*. C. [3]) P*(ublius)* C*(ornelius)* REGALIANVS (*s.* REGALIANV) AVG*(ustus)* [4]).

---

[1]) **Juvenalis** Sat. VI. 169—170: Tolle (Cornelia, mater Gracchorum) tuum .... Anibalem, victumque Syphacem In castris, et cum tota Carthagine migra.

[2]) **T. Pollio,** XXX tyr. 9: Regillianus... gentis Daciae, Decebali ipsius, ut fertur, affinis.—La Câmpulung (mah. Marcușea) esista pe la a. 1850 familia Rĕghiloiŭ.

[3]) Aicĭ lit. *C* póte avé diferite semnificațiunĭ, de Caesar, Caius și Cnaeus.

[4]) **Eckhel,** Doctr. num. VII. 461.—Arch.-epigr. Mitth. XVI. 239.

Unele esemplare din aceste monete ne înfățișéză pe revers figura deuluĭ Apollo-Sórele cu legenda: ORIENS AVG*(ustus)*; de unde vedem, că Regalian voia sĕ formeze din provinciele romane de rĕsărit, dela Adriatică și până la frontierele Persieĭ, dela Carpațĭ până la cataractele Niluluĭ [1]), un imperiu deosebit al Orientuluĭ, alăturea cu imperiul provincielor de apus, unde se ridicase alțĭ pretendențĭ. Gallien însă, după ce învinse pe toțĭ competitoriĭ sĕĭ, bătu unele monete, pe carĭ puse inscripțiunea: restitutor Orientis (recuceritoriul Orientuluĭ).

Regalian este în tot casul un nume latinisat. Însă, rĕmâne în mare parte o enigmă istorică, pentru ce Regalian, acest representant al vechiĭ familiĭ regale din Dacia, se asociase la gintea Cornelia din Roma.

În tot casul, nu se póte contesta, că esistaŭ în Dacia óre carĭ tradițiunĭ vechĭ și credințe nouĕ, că imperiul roman î-șĭ datoresce în mare parte succesele sale strălucite, póte chiar și începuturile sale, elementuluĭ celuĭ energic dac.

Cu 42 anĭ după proclamarea luĭ Regalian ca împĕrat al Orientuluĭ, tronul imperiuluĭ roman trece la Galeriu Maximian; un bărbat escelent în arta militară, plin de curagiŭ și superb. Mama sa a fost originară din părțile de dincóce ale Dunăriĭ. Când Carpiĭ începură sĕ devasteze ținuturile Dacieĭ vechĭ, dênsa trecu peste Dunăre și fugi în Dacia nouă [2]).

Galeriu distingându-se în continuŭ prin virtuțile sale militare, trecu repede prin tóte gradele. Împĕratul Diocleţian i conferi titlul de Cesar și-ĭ dede comandamentul general peste trupele din Illyria și Thracia, apoĭ i-l făcu ginere al sĕŭ. În a. 296, Galeriu fu însărcinat cu rĕsboiul în contra Perșilor; dênsul strînse o armată puternică din Illyria și Mesia, întêmpină pe Narse, regele Perșilor, în Armenia mare, i-l respinse dincolo de frontierele imperiuluĭ și-ĭ luă o pradă imensă. După ce învinse însă pe Narse, scrie Lactanțiu, el devenise și maĭ ambițios; el voia acum sĕ fie considerat și numit pe față ca fiu al luĭ Marte și ca un alt Romul [3]). Apoĭ, îndată ce luă titlul de împĕrat (după abdicarea luĭ Diocleţian), el se declară pe față de inimic al numeluĭ roman și voia sĕ schimbe și titlul oficial, ca sĕ nu sĕ maĭ numéscă imperiu roman, ci imperiu dacic [4]).

---

[1]) Regalianu era considerat ca unul: qui a rep. defecit. (Pollio, Claudiu, c. 7).

[2]) **Lactantius,** De morte pers. c. 9: Mater eius Transdanubiana infestantibus Carpis in Daciam novam transjecto amne confugerat...

[3]) **Lactantius,** ibid. c. 9: Exinde insolentissime agere coepit, ut ex Marte se procreatum et vederi et dici vellet, tamquam alterum Romulum.

[4]) **Lactantius,** ibid. c. 27: Olim quidem ille (Galerius Maximianus) ut nomen imperatoris acceperat, hostem se Romani nominis erat professus, cuius titulum immutari volebat, ut non Romanum imperium, sed Daciscum cognominaretur.

Continuăm a ne ocupa aicĭ cu terminul etnic Flaccus în loc Vlacus. Cruciaţiĭ din a doua jumĕtate a sec. XII-lea laudă avuţiile regiuniĭ numite Flachia, care nu era departe de Thessalonică [1]).

Dominicus Marius Niger numesce pe păstoriĭ vlachĭ, din peninsula munteluĭ Athos, Flacci [2]); într'un document latin al jud. din Braşov, de la a. 1534, maĭ aflăm şi forma de «flaccice» în loc de «vlachice» [3]); urme evidente despre un us vechiŭ, ce a esistat în limba latină, de a scrie Flaccus în loc de Vlacus.

În tradiţiunile preistorice, Flacciĭ séŭ Vlaciĭ din nordul Dunăriĭ de jos ne maĭ apar şi sub numele de Feacĭ (Φαίακες, Φαίηκες).

Homer în Odyssea sa [4]) ne vorbesce despre un popor numit Feacĭ, carĭ locuiaŭ în o insulă depărtată, Scheria; una şi aceeaşĭ cu insula cea frumósă din Adriatică, Veglia, numită în timpurile romane Curicte şi Corcyra [5]).

Aceştĭ Feacĭ, ne spune autorul Odysseeĭ, locuisc maĭ înainte ἐν εὐρυχόρῳ Ὑπερείῃ, în ţéra cea lată Hyperia (s. De dincolo), lângă Cyclopiĭ ceĭ superbĭ [6]). Însă neliniscițĭ în continuŭ din partea acestora, eĭ emigrară şi se stabiliră în insula Scheria, unde deveniră apoĭ navigatorĭ celebri.

După tipul, după moravurile şi obiceiurile lor, Feaciĭ aparţineaŭ familieĭ pelasge din părţile de rĕsărit ale Europeĭ. Homer ne înfăţişéză pe Feacĭ ca un popor de eroĭ. Eĭ aveaŭ doisprețece ducĭ (ἡγήτορες, voivodĭ), peste carĭ era maĭ mare regele Alcinou (Altinou?); eĭ aveaŭ un for, séŭ loc comun de adunare (ἀγορά); consiliul intim al regeluĭ i-l formaŭ ceĭ maĭ de frunte din bĕtrânĭ (γέροντες); eĭ adoraŭ cu deosebire pe Hermes şi credeaŭ în sórtea omuluĭ, cum i-aŭ destinat-o ursitele; aveaŭ o aversiune în contra străinilor, eraŭ însă miloşĭ; compătimeaŭ pe ceĭ nefericiţĭ, pe carĭ valurile măriĭ i aruncaŭ la ţĕrmuriĭ lor şi le da tot ajutoriul spre a se întórce éraşĭ în patria lor. Femeile lor eraŭ măiestre în arta de ţesut şi de cusut. În sala de consiliu a luĭ Alcinou,

[1]) **Ansberti** Expedit. Friderici I imp. (ed. Tauschinski et Pangerl): Fridericus Advocatus de Berge — invasit regionem opulentam, Flachiam dictam, non multum a Thessalonica distantem.

[2]) **Dominicus Marius Niger**, Comm. Geographiae (Ed. 1557) lib. 11: item Antigonea Psaphara cognomine, cuius nunc ager a pastoribus vicatim habitatus, quos Morias, sive Flaccos appellant (Tomaschek, Zur Kunde d. Haemus-Halbinsel, c. 4).

[3]) **Densuşianu**, Documente p. ist. Românilor Vol. II. 4. 65.

[4]) **Homeri** Odyss. VI v. 4 seqq.

[5]) **Caesaris** B. C. lib. III. 10. — Cf. C. I. L. vol. III, p. 398.

[6]) Ţéra Cyclopilor era Dacia. (A se vedé pag. 464). — Imp. Maximin cel bĕtrân (a. 235), aĭ căruĭ părinţĭ aŭ fost originarĭ din Dacia traiană — un om aspru, superb, despreţuitoriŭ şi, după cum scrie J. Capitolin, iubit numaĭ de Geţĭ, ca concetăţian al lor — maĭ era numit în mod ironic şi Cyclop, Typhon şi Gyges, adecă om din némul Cyclopilor şi al Titanilor (J. Capitolinus, Maximini duo, c. 1—8).

jur împrejurul păreților, se aflaŭ suspendate diterite țesăturĭ și haine de ceremonie (culmĭ). În palatul regeluĭ Alcinou, putea orĭ cine sĕ intre, fără să aștepte la ușă. Regina Feacilor ședea de regulă lângă vatra focului depănênd la torturĭ de lână roșiă. Un străin, care intra în casă, lua loc lângă vatra foculuĭ; ér dacă era din ceĭ maĭ de frunte, era invitat sĕ șédă pe scaun. La ospețele Feacilor se cântaŭ laudele bărbaților renumițĭ. Petrecerile tinerimiĭ eraŭ luptele, jocul și alergările. Feaciĭ aveaŭ lângă curțile lor grădinĭ marĭ cu perĭ, cu merĭ, smochinĭ, olivĭ, vițe de viă și cu tot felul de fructe; ér în partea estremă a grădinilor eraŭ straturile pentru legume. Este aceeașĭ civilisațiune, acelașĭ mod de viéță domestică, aceeașĭ organisare politică și militară, care a esistat, și în parte maĭ esistă și astă-dĭ la poporul român de la Carpațĭ.

Numele de Feacĭ (Φαίακες) este identic cu Flaccĭ séŭ Flacĭ; derivă însă din formele de Balacĭ = Falacĭ cu trecerea sufisuluĭ *ac* în *iac* [1]) și cu disparițiunea luĭ *l* [2]).

În epoca romană, populațiunile din părțile meridionale ale Dacieĭ ne maĭ apar și sub numele de Bastarnae și Basternae.

Pentru prima óră, numele acesta se ivesce în istoriă pe la a. 182 a. Chr.

Locuințele Bastarnilor se aflaŭ pe țĕrmurele de nord al Dunăriĭ. Liviu ne spune, că Bastarniĭ eraŭ vecinĭ cu Thraciĭ și cu Scordisciĭ [3]), adecă se întindeaŭ pe lângă cursul Dunăriĭ, dela Marea négră până în regiunile Pannonieĭ de sud. De asemenea ne spune Dio, că Bastarniĭ se aflaŭ în față cu provincia Mesieĭ [4]). Lângă Dunărea de jos i amintesce și Ovidiu [5]).

Bastarniĭ formaŭ un popor numeros și rĕsboinic; eĭ dispuneaŭ de o forță mare în călărime și pedestrime.

Pe la a. 182 a. Chr., Filip din Macedonia ceruse ajutoriul Bastarnilor în contra Romanilor și planul sĕŭ era: că după ce va estermina pe Dardanĭ, inimiciĭ Macedonenilor, sĕ trimită pe Bastarnĭ ca sĕ devasteze Italia [6]).

Pe tabula Peutingeriană, Bastarniĭ ne apar sub numele de Blastarni [7]). În cosmografia luĭ Iuliu Honoriu, eĭ sunt numițĭ și Uasternae = Vasternae [8]).

---

[1]) Ca în rom. Poliac, ital. Polacco, germ. Palak.

[2]) Ca în limba italiană: bestemmia, lat. blasphemia; mai pensieri, tai cose, în loc de mali, tali; rom. aiŭ, lat. alium.

[3]) **Livii** lib. XLI. 19. — Cf. Strabo, VII. 3. 2.

[4]) **Dionis Cassii** lib. LI. c. 23.—La Steph. Byz.: v. Βαστάρναι, ἔθνος ὑπὲρ τὸν Ἴστρον οἰκοῦν.

[5]) **Ovidii** Trist. II. 1. 197.

[6]) **Livii** lib. XL. 57.

[7]) La Tacit și Pliniu ne apar sub numele de Bastarnĭ și locuitoriĭ Dacieĭ din părțile despre Germania.

[8]) **Riese**, Geogr. lat. min. p. 40. 84.

Sunt forme dialectale, maĭ mult séŭ maĭ puţin alterate, ale numeluĭ «Blacĭ» [1]).

Terminul de Blastarni—orĭ Blasterni, cu *e* în silaba a doua, după analogia Basternae — este variantă cea maĭ puţin coruptă, şi care corespunde la forma de Blasca(n)ni, Blasec(n)ni (rom. Vlăscanĭ, Vlăsecnĭ), după cum corespunde Blachernae la Blachennae = Blacenae [2]).

În limba populaţiunilor slave din peninsula balcanică, Ţéra românéscă se numesce Vlaska zemlia; un district al Românieĭ, din părţile de lângă Dunăre maĭ are şi astă-ḑĭ numele de Vlaşca; ér o tradiţiune română ne spune, că ómeniĭ de la munte ḑiceaŭ celor de la vale Vlăsecnĭ [3]).

Mama mare a ḑeilor, Μήτηρ Πλακιάνὴ séu ἡ ἐκ Πλακίας [4]), maĭ era numită, după cum scrie Pausania, şi Πλαστηνὴ μήτηρ [5]), adecă Mater Plastena = Blastena, nume identic cu Blasecna séŭ Vlasecna.

Înainte de a încheia acéstă recensiune, despre formele numeluĭ «Blac» în anticitate, maĭ este de lipsă sĕ facem amintire aicĭ de epitetele de bellax şi bellaces, pe carĭ uniĭ autorĭ latinĭ, le aŭ întrebuinţat cu intenţiune anumită, spre a indica caracterele etnice ale unor populaţiunĭ barbare de origine pelasgă.

Ast-fel aflăm la Priscian numirile de: Sarmata bellax, Germani bellaces şi Pannonii bellaces [6]). Acelaşĭ termin î-l întrebuinţéză poetul epic Lucan pentru locuitoriĭ din insula Curicte (Veglia), sub forma de «bellaci genti Curictum [7]).

În anticitate, aprópe tóte populaţiunile scyte, după cum ne spune Mela, eraŭ cunoscute sub numele de Belcae. Aceeaşĭ numire ne apare la Priscian sub forma de Sarmata bellax. Pe teritoriul Germanieĭ între Rhen şi Elba esistaŭ douĕ grupe însemnate de Falahi. La Priscian aflăm pe Germani bellaces. Cele maĭ vechĭ cronicĭ ale Ungarieĭ fac amintire de Blaciĭ din Pannonia [8]) ér Priscian vorbesce de Pannonii bellaces. Fără îndoiélă, că epitetele de «bellax» şi «bellaces», în textele de maĭ sus, ne indică, nu numaĭ

---

[1]) Despre naţionalitatea Bastarnilor a se vedé maĭ sus. p. 766.

[2]) Blachernae, partea Constantinopoluluĭ de lângă Cornul de aur, unde se afla un palat luxos al împĕraţilor byzantinĭ. — Formă analogă, rotacisată, Perpenna şi Perperna

[3]) Cest. ist. Rĕspunsurĭ. Comuna Préjba, jud. Vlaşca.

[4]) C. I. G. 3657.

[5]) Pausaniae Descr. Gr. lib. V. 13. 7.

[6]) Prisciani Descr. Orb. v. 274. 294. 314.

[7]) Lucani Phars. IV. 406. — Despre Vlachiĭ séŭ Româniĭ din ins. Veglia veḑĭ Miklosich, Wand. d. Rum. p. 4.

[8]) Anonym. Belae reg. not. c. 9. — Simon de Keza, Chron. Hung. 3. 4.

caracterul marţial al Sarmaţilor, al Germanilor (Herminonilor) şi Pannonilor, dar tot-o-dată şi rasa séŭ naţionalitatea lor antică.

O alusiune la numele de Valacĭ al Ligurilor, din Italia de sus, o aflăm la poligraful roman Nigidiu Figul, care trăise pe la a. 59 a. Chr.

Liguriĭ din Alpĭ şi din Apeninĭ, carĭ până în timpurile luĭ August maĭ purtaŭ plete lungĭ şi eraŭ numiţĭ Capillati şi Comati, ne apar la Nigidiu Figul cu epitetul de fallaces [1]), cu tóte că aceştĭ Ligurĭ, după cum scrie Diodor Sicul, duceaŭ o viéţă fórte grea; eraŭ ómenĭ săracĭ, însă laborioşĭ. Este afară de orĭ ce îndoiélă, că prin terminul de «fallaces», aplicat la Ligurĭ, Nigidiu Figul ne indică, sub o formă muşcătóre, numele lor etnic de Belacĭ [2]), care, nu scim cum, ajunsese încă din timpurĭ fórte obscure sĕ fie o espresiune de dispreţ pentru populaţiunile pastorale pelasge.

26. *Leges Bellagines. Lex antiqua Valachorum.*

I

Ne-am ocupat în capitulul precedent cu vechimea şi cu estensiunea geografică a numeluĭ Blac până în timpurile homerice.

Rĕmâne acum sĕ vorbim de o colecţiune vechiă de legĭ ale Dacieĭ, cunoscută în sec. VI-lea al ereĭ creştine sub numele de Leges Bellagines; o denumire, care, sub forma acésta, ne indică numele Belacilor séŭ Blacilor din Dacia.

După tóte tradiţiunile istorice, ce ne-aŭ rĕmas, legile cele maĭ vechĭ, carĭ aŭ guvernat societatea omenéscă, aŭ fost de origine pelasgă.

În particular însă, primele începuturĭ ale istorieĭ dreptuluĭ şi legislaţiuniĭ se reduc la regiunile de nord ale Dunăriĭ de jos.

Homer ne înfăţişéză populaţiunile pelasge din părţile de nord ale Thracieĭ, pe Mysĭ, pe Scyţĭ şi pe Abiĭ, ca ceĭ maĭ drepţĭ ómenĭ de pe faţa pămêntuluĭ, δικαιότατοι ἄνθρωποι [3]).

Acelaşĭ caracter moral i-l atribue populaţiunilor barbare din părţile de méḑănópte şi geograful Strabo, când ne spune, că Greciĭ, carĭ aŭ trăit înainte de timpurile sale, aŭ judecat pe Scyţiĭ ceĭ vechĭ tot ast-fel, după cum i înfăţişéză şi Homer ; că în timpurile vechĭ era o credinţă generală, că Nomaḑiĭ, carĭ

---

[1]) **Nig. Figulus:** Ligures.... fallaces. (Micali, Italia av. il dom. d. Romani, t. 1 [1826] p. 89).

[2]) A se vedé pag. 855.

[3]) **Homeri** Il. XIII. v. 6—7.

locuiaŭ maĭ depărtaţĭ de ceĭ alalţĭ ómenĭ, eraŭ ceĭ maĭ drepţĭ dintre toţĭ [1]).

Plato (sec. V—IV a. Chr.) amintesce de legea Scyţilor, ὁ τῶν Σκυθῶν νόμος, care conţinea disposiţiunĭ cu privire la instrucţiunea militară [2]); ér Clearch din Solos ne spune, că Scyţiĭ aŭ fost ceĭ de ântâiŭ, carĭ se aŭ folosit de legĭ comune [3]).

În fine Herodot scrie, că Geţiĭ eraŭ ómeniĭ ceĭ maĭ vitejĭ, dar tot-o-dată și ceĭ maĭ jusţĭ dintre toţĭ locuitoriĭ Thracieĭ [4]).

Codificaţiunea cea maĭ vechiă de legĭ a lumiĭ ante-homerice, despre care ne vorbesc tradiţiunile greco-romane, a esistat în părţile de nord ale Dunăriĭ de jos; în o regiune, care începênd din timpurile primitive ale istorieĭ ne apare succesiv sub diferite numirĭ geografice, ca: Gaea (Terra) în legendele Titanilor; ţéra Arimilor (εἰν Ἀρίμοις, Inarime), ţéra Hyperboreilor (ἐν Ὑπερβορέοις); ţéra, peste care domnise titanul Atlas; regiunile dincolo de Oceanos potamos (Istru); părţile estreme ale lumiĭ vechĭ (τὰ ἔσχατα), Hyperia (ţéra de dincolo), Hesperia, ţéra Cyclopilor (Κυκλώπων γαῖα), Aetheria, Munţiĭ ceĭ înalţĭ (Οὔρεα μακρὰ), Munţiĭ Ripeĭ (τὰ Ῥιπαῖα ὄρη); în fine Scyţia și Scyţia «mama feruluĭ», fiind-că populaţiunile din nordul Dunăriĭ de jos adese orĭ aŭ fost considerate numaĭ ca un ram din familia cea mare a Scyţilor.

În regatul luĭ Atlas, care domnise peste Hyperboreiĭ din nordul Thracieĭ, aŭ esistat, după cum scrie Plato, cele maĭ vechĭ legĭ de origine divină, scrise cu litere pe o columnă de aramă [5]).

Însă o mare parte din autoriĭ vechimiĭ atribuiaŭ redactarea acestor legĭ luĭ Hermes (Armis al Dacieĭ, séŭ Armes al Scyţieĭ), care ţinuse în căsătoriă pe Maia, fica luĭ Atlas.

Hermes, după tradiţiunile anticităţiĭ, a fost secretariul ḑeilor din Olympul cel vechiŭ, în particular secretariul luĭ Saturn, și era considerat ca întemeiătorul tuturor instituţiunilor sociale, politice și religióse, ca dascălul și măiestrul tuturor sciinţelor și al artelor. În deosebĭ se spunea despre Hermes, că dênsul a scris din ordinul divinităţiĭ supreme legile, ce aŭ fost destinate sĕ

---

1) **Strabonis** Geogr. l. VII. 3. 8—9. — Cf. Pliniu (IV, 26, 11; VI, 14, 2—3). — **Bessel,** De reb. Get. p. 40: inde a primis historiae temporibus gentes septentrionales sanctas, justas, pacificas esse habitas.

2) **Platonis** Leges VII. (ed. Didot, vol. II. 370).

3) **Clearchi Sol.** fragm. 8: Μόνον δὲ νόμοις κοινοῖς πρῶτον ἔθνος ἐχρήσατο τὸ Σκύθων (Fragm. Hist. gr. II. 306).

4) **Herodoti** lib. IV. 93: οἱ δὲ Γέται . . . Θρηΐκων ἐόντες ἀνδρηϊώτατοι καὶ δικαιότατοι.

5) **Platonis** Critias (ed. Didot, II. 259): ὡς ὁ νόμος αὐτοῖς (Ποσειδῶν) παρέδωκε καὶ γράμματα ὑπὸ τῶν πρώτων ἐν στήλῃ γεγραμμένα ὀρειχαλκίνῃ. — Cf. ibid. p. 201.

conducă guvernul tuturor fiinţelor viĭ. Cărţile luĭ Hermes conţineaŭ o serie vastă de precepte morale, religióse, politice şi civile; se maĭ ocupaŭ cu astronomia, cosmografia, geografia, medicina şi cu tóte invenţiunile sciinţelor [1]).

În timpurile aceste, dominaţiunea raseĭ pelasge se estinsese departe, şi legile din regatul luĭ Atlas, séŭ legile luĭ *Hermes*, emanate în numele divinităţiĭ, devenise universale pentru tóte ţinuturile locuite de Pelasgĭ.

Acéstă codificaţiune, după care se conducea guvernarea lumiĭ vechĭ, pórtă la Hesiod numele de lege archaică, νόμος ἀρχαῖος [2]); la Sophocle legĭ archaice, ἀρχαῖοι νόμοι [3]); la Eschyl «lege divină», νόμος θεῶν [4]); ér la Ovidiu sacrata jura parentum şi jura sacerrima [5]).

Despre legile cele vechĭ ale Dacieĭ face amintire şi Aristotele (sec. IV a. Chr). Agathyrşiĭ — carĭ locuiaŭ lângă rîul Maris în Transilvania — scrie Aristotele, aveaŭ obiceiul sĕ cânte legile lor; şi dênsul sĕ întrebă cu acéstă ocasiune, dacă nu cumva usul acesta particular al Agathyrşilor a fost introdus, pentru ca legile sĕ nu fie uitate? [6]).

Acéstă datină, de a cânta legile divine ca imne, are caracterele vieţeĭ religióse archaice.

După cum scrie Hesiod, musele séŭ cântăreţele cele vestite, ce locuiaŭ pe Olympul de lângă Oceanos potamos, cântaŭ cu voce plăcută la palatul luĭ Joe şi la ospeţele deilor faptele ómenilor vitejĭ, luptele Giganţilor şi legile tuturor popórelor, μέλπονται πάντων νόμους [7]).

Cu migraţiunile triburilor pelasge către părţile de apus ale Europeĭ, legile cele divine din nordul Dunăriĭ de jos trecură şi în peninsula Apeninilor şi a Pyreneilor.

Saturn, fratele luĭ Atlas [8]), — care după Hesiod şi Diodor, domnise la început lângă Oceanos potamos, séŭ Istru [9]) — fiind alungat din imperiul sĕŭ, trecu în Italia şi aicĭ introduse aceleaşĭ legĭ şi instituţiunĭ, carĭ esistase şi în patria sa cea vechiă [10]).

---

[1]) **Diodori** lib. I. 16; 43, 6; V. 75, 1. — **Philonis Byblii** fr. 2.

[2]) **Hesiodi** fragm. 193.

[3]) **Sophoclis** Oed. Col. v. 1382.

[4]) **Aeschyli** Eum. 172.

[5]) **Ovidii** Heroid. 9. 159; Met. X. 340.

[6]) **Aristotelis** Probl. Sect. XIX. 28: Διὰ τί νόμοι καλοῦνται οὓς ᾄδουσιν; . . . ὥσπερ ἐν Ἀγαθύρσοις ἔτι εἰωθᾶσιν?

[7]) **Hesiodi** Theog. v. 66.

[8]) **Diodori** Sic. III. 60.

[9]) **Hesiodi** Op. v. 169. Idem, Theog. v. 695. — **Diodori** lib. III 56. 60.

[10]) **Virg.** Aen. VIII. 319 seqq.: Primus ab aetherio venit Saturnus Olympo, Is genus indocile ac dispersum montibus altis Composuit legesque dedit. — **Macrob.** Sat. VII. 17.

În Hispania, aflăm de asemenea urmele acesteĭ legislaţiunĭ archaice. Turditaniĭ séŭ Turduliĭ, carĭ emigrase în timpurĭ depărtate, din regiunile de apus ale Transilvanieĭ (p. 697), aveaŭ, după cum scrie Strabo, o colecţiune de legĭ scrise în versurĭ, vechĭ după cum spuneaŭ dênşiĭ, de 6000 anĭ [1]. Acéstă dată, care se întemeia, fără îndoiélă, pe o vechiă cronologiă a preoţilor ibcricĭ, corespunde aproximativ la epoca, în care trăise Saturn, Atlas şi Hermes.

Legile Turditanilor eraŭ în tot casul tradiţionale, şi cle nu puteaŭ fi diferite de legile cele sfinte ale anticităţiĭ pelasgc, pe carĭ Hesiod le numesce «universale» şi «archaice».

Despre colecţiunea cea vechiă de legĭ a Dacieĭ amintesce şi episcopul got, Iornande, din sec. VI, născut şi crescut în Mesia dc jos.

Istoricul got însă atribue redacţiunea acestuĭ codice de legĭ luĭ Deceneu (Decianul), care pusese basa instituţiunilor politice şi religióse ale Dacieĭ, şi care în tot casul se vede a fi identic cu Dokius filius Caeli [2], adecă Saturn.

Reproducem aicĭ cuvintele luĭ Iornande:

«Acest Deceneu, fiind un bărbat fórte învĕţat în sciinţele filosofice, introduse la Geţĭ o disciplină morală, ca ast-fel sĕ îmblânḑéscă moravurile lor cele barbare; el i învĕţă sĕ cunóscă regulele cele nestrămutate ale lumiĭ fisice, făcându-ĭ sĕ trăiéscă amĕsurat ordiniĭ de lucrurĭ stabilite de natură, şi după legile lor propriĭ, pe carĭ le aŭ scrise până în ḑilele nóstre şi le numesc Leges Bellagines; el i-a învĕtat sĕ pótă deosebi lucrurile adevĕrate de cele neadevĕrate (logica), şi ast-fel i-a făcut superiorĭ altor popóre în privinţa judecăriĭ lucrurilor, îndemnându-ĭ tot-o-dată sĕ-şĭ petrécă viéţa în fapte bune; el i-a făcut sĕ cunóscă secretele astronomieĭ, le a esplicat cele 12 semne ale zodiaculuĭ, şi în particular, cum trec planetele prin semnele aceste, cum cresce şi scade luna, cum se numesc cele 344 stele şi prin ce semne anume trec ele, când rĕsar şi când apun; apoĭ el alese din tincriĭ ceĭ maĭ nobilĭ, pe ceĭ maĭ descepţĭ, i învĕţă teologia, riturile şi ceremoniile cum sĕ venereze anumite divinităţĭ şi cum să facă serviciul religios în temple; din aceştia apoĭ le formă preoţĭ, cărora le dede numele de pileaţĭ» [3].

---

[1]) **Strabonis** l. III 1. 6: οὗτοι (Τουρδοῦλοι) . . . καὶ τῆς παλαιᾶς μνήμης ἔχουσι συγγράμματα καὶ ποιήματα καὶ νόμους ἐμμέτρους ἑξακισχιλίων ἐτῶν, ὥς φασι.

[2]) **Plinii** lib. VII. 57. 4.

[3]) **Jornandis** Get. orig. c. 11: Qui (Diceneus) .... omnem pene philosophiam eos instruxit; erat enim huius rei magister peritus. Nam ethicam eos erudivit, ut barbaricos mores ab eis compesceret: physicam tradens naturaliter propriis legibus

După cum vedem, Iornande, ne vorbesce aicĭ despre acelașĭ sistem vast de sciințe umane și divine, despre acelașĭ complex de legĭ morale, religióse, politice și civile din nordul Dunăriĭ de jos, pe carĭ cu mult înainte de dênsul, autoriĭ grecĭ și romanĭ le atribuiaŭ luĭ Hermes.

Maĭ notăm în fine, că Stephan Byzantinul [1]) și Eustathiu din Thessalonica [2]) fac de asemenea amintire de legile matrimoniale și fețiale ale Geților (Νόμοι Γετῶν, Νόμος Γετικὸς).

II

Pe acéstă codificațiune archaică de legĭ din nordul Thracieĭ, care în diferite epoce figuréză ca legĭ ale Atlanților séŭ Hyperboreilor, ale Scyților, Agathyrșilor și Geților, s'a întemeiat și vechia legislațiune grecéscă [3]).

Cea de ântâiŭ compilațiune de legĭ a Eladeĭ a fost a orașuluĭ Sparta din Pelopones, făcută de Lycurg în sec. IX a. Chr.

Spartaniĭ, scrie Herodot, aŭ fost singuriĭ din toțĭ locuitoriĭ Grecieĭ, carĭ aveaŭ legile cele maĭ rele; din care causă Lycurg, membru al familieĭ regale, se hotărî sĕ introducă în patria sa un sistem de legĭ maĭ bune. Pentru scopul acesta, dênsul consultă oraculul dela Delphi, fiind-că în timpurile maĭ vechĭ, orĭ ce legislațiune avea trebuință de scutul religiuniĭ. Pythia séŭ preotésa luĭ Apollo dela Delphi, după cum spuneaŭ uniĭ din istoriciĭ vechĭ, a comunicat apoĭ luĭ Lycurg legile și instituțiunile de organisare, de carĭ se folosiaŭ Spartaniĭ și în timpurile luĭ Herodot [4]).

În acéstă privință, filosoful creștin Clemente Alexandrinul scrie, că Lycurg mergând adese orĭ la oraculul luĭ Apollo dela Delphi a învĕțat dela acesta legile; acelașĭ fapt î-l menționéză Plato, Aristotele și Ephor [5]).

Oraculul de la Delphi, după cum scim, a fost întemeiat de Hyperboreĭ [6]),

---

vivere fecit, quas usque nunc conscriptas Bellagines nuncupant: logicam instruens, eosque rationis supra caeteras gentes fecit expertos .... omnemque astronomiam contemplari edocuit .... Elegit et eis tunc nobilissimos prudentiores viros, quos theologiam instruens .... fecitque sacerdotes nomen illis Pileatorum contradens.

[1]) **Stephani Byz.** v. Γετία.

[2]) **Eustathii** Comm. ad Dionys. 304.

[3]) Legislațiunea luĭ Minos, care după tradițiunile vechĭ, domnise peste Creta, încă avea un caracter hyperboreu. Cf. Plato, Axiochus; Diodor. V. 84. 2.

[4]) **Herodoti** lib. I. 65. — **Pausaniae** lib. III. 2. 4.

[5]) **Clemens Alex.**, Stromat. I. 26. — **Aristotelis** Respubl. fr. 156.

[6]) **Pausaniae** lib. X. 5. 7 seqq.

și mult timp acest sanctuariŭ renumit al luĭ Apollo s'a aflat esclusiv sub administrațiunea și conducerea preoților și profeților hyperboreĭ.

Pe aceleașĭ principiĭ vechĭ, cuprinse în dreptul public al Scyților, și al Agathyrșilor, s'aŭ întemeiat în mare parte și legile Athenienilor, pe carĭ le compilase Solon (sec. VII a. Chr.).

Pe când Solon, scrie Plutarch, era ocupat cu redactarea legilor sale, dênsul face cunoscință în Athena cu Anacharsis, celebrul filosof al Scyților păstorĭ și unul din ceĭ 7 înțelepțĭ aĭ lumiĭ vechĭ. Solon, admirând înțelepciunea luĭ Anacharsis, i-l ținŭ câtva timp la sine în casă, și cu acéstă ocasiune discută cu dênsul proiectul sĕŭ de legĭ [1]).

Acéstă cestiune presintă un deosebit interes pentru vechia civilisațiune și organisare a țĕrilor de la nordul Dunăriĭ de jos. Noĭ vom esamina aicĭ textele, ce le avem despre patria și naționalitatea luĭ Anacharsis, ca sĕ putem ajunge în acéstă privință la maĭ multă lumină, de cum o avem până astă-ḑĭ.

Anacharsis, după datele ce le avem despre viéța și operele sale, ne apare ca unul din ceĭ maĭ învĕțațĭ ómenĭ de legĭ din părțile de nord ale Istruluĭ.

Ephor, care trăise în sec. al IV-lea a. Chr., ne spune în unul din fragmentele sale, că Anacharsis, în ce privesce patria și naționalitatea sa, a fost din Scyțiĭ păstorĭ [2]).

După Homer, Scyțiĭ păstorĭ, Hippomolgiĭ și Galactophagiĭ [3]), eraŭ vecinĭ cu Mysiĭ din nordul Thracieĭ. Tot ast-fel și după Eschyl [4]), locuințele Scyților păstorĭ se aflaŭ în regiunile din nordul Thracieĭ: lângă Caucasul de lângă Istru (Oceanos patamos), în Scyția, numită «mama feruluĭ», și în apropiere de rîul cel violent și greŭ de trecut, ce curge din munțiĭ ceĭ înalțĭ (Atlas, Alutus, Olt).

Scyțiĭ păstorĭ aĭ luĭ Homer și Eschyl, formaŭ așa dar o populațiune cu totul deosebită de Scyțiĭ nomaḑĭ aĭ luĭ Herodot, rĕspândițĭ prin regiunile din nordul Laculuĭ meotic, lângă porțile cele deschise ale Asieĭ marĭ, unde nime nu ara, nime nu semăna, unde nu eraŭ nicĭ sate nicĭ orașe [5]).

---

[1]) **Plutarque**, Oeuvres, Tom. I (1784), Solon, p. 280.

[2]) **Ephori** fragm. 78.

[3]) **Homeri** Il. XIII. 5.

[4]) **Aeschyli** Prom. v. 709.

[5]) De altmintrelea resultă chiar și espunerile luĭ Herodot (VI. 84; IV. 99. 125), că locuințele Scyților păstorĭ, asupra cărora venise cu rĕsboiŭ Darie, regele Perșilor, începeaŭ de lângă Dunăre și Carpațĭ. — Maĭ adăugăm, că Scytiĭ de lângă Pontul euxin, spuneaŭ, după cum scrie Herodot (IV. 76), că eĭ nu sciŭ cine a fost Anacharsis.

Numele luĭ Anacharsis, sub aspectul, cum ni-l presintă autoriĭ grecescĭ. nu corespunde formelor onomastice din nordul Dunăriĭ de jos. În tot casul, noĭ nu avem aicĭ un singur nume, ci o numire compusă: Ana Charsis. Sub forma acésta, numele luĭ Anacharsis aparține onomasticeĭ poporale din nordul Dunăriĭ de jos.

Ónă [1]) și Cârsă (s. Cârjă) sunt nume de botez și de familiă fórte rĕspândite în părțile meridionale ale Transilvanieĭ. În Țéra Făgărașuluĭ, Cârșă (gr. Chryses) este numele uneĭ vechĭ familiĭ boierescĭ, care pe la anul 1862 cuprindea 7 părințĭ de familiă. Cu deosebire, în familia boierésca Cârșă, numele Óna se vede a fi rĕmas până în seculul al XVIII ca o moscenire din timpurĭ depărtate. În documentele moșnenilor din Câmpulung, carĭ constitue de fapt numaĭ o vechiă emigrațiune din Țéra Făgărașuluĭ, noĭ aflăm în aniĭ 1792/93 pe doĭ moșnenĭ cu acelașĭ nume de «Óncea Cârșa», unde «Oncea» este un simplu diminutiv din Ónă, ca la Romanĭ Ancus din Anus.

În ce privesce familia luĭ Anacharsis, aflăm la autoriĭ grecescĭ maĭ multe date genealogice, ce ne presintă un deosebit interes, pentru istoria politică și istoria civilisațiuniĭ Dacicĭ, înainte de cucerirea Romanilor.

După scholiastul luĭ Plato, Anacharsis a fost fiul luĭ Γνούρου (Γνούρος) — adecă al luĭ Niuru — un rege al Scyților [2]), înțelege păstorĭ.

După Diogeniu Laerțiu, care trăise pe la a. 190 d. Chr., Anacharsis a fost fiul luĭ Γνούρου (Niuru) și frate cu regele Scyților Cathuidos [3]). Suida însă, care se folosise de alte fântânĭ istorice, probabil maĭ vechĭ, ne spune, că Anacharsis a fost fiul luĭ Γνύρου și frate cu Caduias, regele Scyților [4]).

După cum vedem, tatăl luĭ Anacharsis este numit Γνούρου séŭ Γνούρος la scholiastul luĭ Plato și la Diogeniu Laerțiu. Suida însă scrie, Γνύρου (Γνύρος). cu o mică variațiune de ortografiă.

---

[1]) In formă latină: Annus, Annius, Anius, Ania (C. I. L. v. I. 78), etr. Annaeus. În munțiĭ de apus maĭ există și astă-ḍi amêndouĕ formele, Ana și Óna, ca nume de familiă (Francu, Moțiĭ, p. 116). In Moldova Ónă Ureacli la 1445 (Uric. IX. 137).

[2]) Scholiastul luĭ Plato, ed. Didot III, p. 333: Ἀνάχαρσις Γνούρου υἱὸς τοῦ βασιλέως Σκυθῶν.

[3]) **Diogenis Laertii** lib. I. c. 8: Ἀνάχαρσις, ὁ Σκύθης Γνούρου μὲν ἦν υἱός, ἀδελφὸς δὲ Καθουίδου (var. Καδουίδα) τοῦ Σκυθῶν βασιλέως . . . οὗτος ἐποίησε τῶν παρὰ τοῖς Σκύθαις νομίμων καὶ τῶν παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, εἰς εὐτέλιαν βίου καὶ τὰ κατὰ τὸν πόλεμον, ἔπη ὀκτακόσια.—Cf. Suidae Lex., ed. Bernhardy, v. Δίγλωσσος.

[4]) **Suidas**: Ἀνάχαρσις, Γνύρου . . Σκύθης, φιλόσοφος, ἀδελφὸς Καδουΐα τοῦ Σκυθῶν βασιλέως. Ἔγραψε Νόμιμα Σκυθικὰ δι᾽ ἐπῶν. Ibid. v. Δίγλωσσος.

Numele Niuru séŭ cu terminaţiunea grecéscă Niuros are în tot casul o formă latină barbară.

În dialectul neapolitan niro, calabru niguru şi în cel sicilian niuru însemnéză «negru» [1]).

Tatăl luĭ Anacharsis avea aşa dar numele de Niuru séŭ Negru, orĭ cu alte cuvinte, era din familia numită «Negru»; el maĭ era tot-o-dată un rege al Scyţilor, după cum ne spune scholiastul luĭ Plato. Ne aflăm aşa dar în faţa unor preţióse documente pentru istoria ţĕrilor dela Dunărea de jos înainte de timpurile luĭ Traian.

Negru este familia cea vechiă şi legendară a voivoḑilor românĭ din ţéra Făgăraşuluĭ. Afară de Negru Vodă, despre care ne spun cronicele românescĭ că î-şĭ strămutase scaunul domnieĭ dela Făgăraş la Câmpulung (a. 1290), documentele şi tradiţiunile istorice ne maĭ vorbesc şi despre alţĭ voivoḑĭ românĭ din aceeaşĭ familiă şi cu acelaşĭ nume. Un Negru Vodă domnise pe la a. 1232 după vechile acte de posesiune ale comuneĭ Reşinarĭ de lângă Sibiu [2]). Un Negru Vodă construiesce pe la a. 1215 biserica cea mare domnéscă de la Câmpulung. Uu Negru Vodă trăise pe la a. 1185, după cum ne spune genealogia familieĭ Monea din Vineţia Făgăraşuluĭ. În cântecele epice ale poporuluĭ român se maĭ face amintire de un Negru Vodă, din epoca când domnise peste Dobrogea Letinul bogat (Telephus, supranumit Latinus) [3]). Un alt Negru Vodă trăise în timpurile mitice. El construesce mănăstirea cea renumită de la Argeş, după un rit păgânesc; pe care apoĭ o dedică ḑeuluĭ Marte, după cum resultă din textul uneĭ rapsodiĭ poporale [4]).

Acéstă vechiă familiă a voivoḑilor românĭ din Ţéra Făgăraşuluĭ maĭ există şi astă-ḑĭ ca familiă boieréscă în comuna Poşorta, cu numele de Negrea, şi cuprindea pe la a. 1862 două ḑecĭ şi opt părinţĭ de familiă [5]). Pe teritoriul aceleiaşĭ comune, în apropiere de satul numit Bréza, se maĭ vĕd şi astă-ḑĭ, pe o stâncă înaltă, ruinele uneĭ fortificaţiunĭ din timpurĭ obscure, pe care poporul o numesce Cetatea luĭ Negru Vodă [6]).

---

[1]) **Mortillaro**, Nuovo Diz. siciliano-italiano, Palermo (1876) p. 747: Niuru.... opposto al bianco, nero.

[2]) **Hasdeu**, Etym. Magn. Tom. IV. p. CII.

[3]) **Tocilescu**, Mater. folkl. I. p. 1268.

[4]) **Tocilescu**, Mater. folkl. I. p. 18. 20. 25.

[5]) Forma femenină a conumelor, cum sunt d. e.: Bunea, Cornea, Codrea, Lupea, Puia Mămulea, Negrea, Băsărabă etc., se refere la familia séŭ la trupina, din care făceaŭ parte persónele respective, ca la Romanĭ: ex gente séŭ ex tribu Cornelia.

[6]) Herodot (IV. 76) scrie, că Anacharsis întorcându-se din Grecia, sĕ ar fi retras ἐς τὴν κελευμένην Ὑλαίην. O comună boieréscă, numită Ilenĭ, sĕ află în Ţéra Făgăraşuluĭ nu departe de Poşorta, légănul familieĭ Negru.

În ce privesce patria luĭ Anacharsis, maĭ aflăm o notiță istorică importantă la Lucian din sec. II d. Chr., care numesce pe Anacharsis fiul luĭ Dauketes [1]), adecă al Dacianuluĭ, după cum Strabo și Iornande numesc Deceneu (Δεκαίνεος) pe unul din mariĭ civilisatorĭ aĭ Dacieĭ vechĭ.

Se presintă acum o interesantă cestiune din istoria vechiă a limbeĭ române: dacă cuvêntul «niuru» aparține limbeĭ poporale, ce se vorbia o-dată în Dacia; séŭ dacă în sec. VI a. Chr., se dicea în Țéra Făgărașuluĭ, «niuru», în loc de «negru», după cum vorbesc astă-dĭ Sicilieniĭ.

Tot ce aflăm în acéstă privință este, că într'o epocă fórte depărtată se dicea, atât în Bănat cât și în Țéra Hațeguluĭ, neru, f. neră (s. néră) în loc de «negru, -ă». Ast-fel, în vechile nóstre cântece poporale despre Iovan Iorgovan, apa Cerna, care curge pe la Mehadiă, este numită neră [2]), adecă «négră». Un alt rîŭ, ce isvoresce din munțiĭ de apus aĭ Mehadieĭ, maĭ pórtă și adĭ numele de Nera. Douĕ sate românescĭ din Bănat, astă-dĭ dispărute, pórtă în documentele istorice dela 1598 și 1636, unul numele de Ner și altul Nerescĭ [3]). În fine, Nera se numise o-dată și apa Cerneĭ, care curge în Transilvania pe lângă Hinedóră [4]).

Rĕmâne însă deschisă întrebarea, dacă nu cum-va datele, de carĭ s'aŭ folosit autoriĭ grecescĭ pentru biografia luĭ Anacharsis, sĕ fi fost împrumutate dela Pelasgiĭ, ce locuiaŭ pe lângă țĕrmuriĭ Măriĭ mediterane și carĭ pronunțaŭ, póte, niuru în loc de «negru».

Fratele luĭ Anacharsis, după fântânile istorice, de carĭ s'a folosit Suida, se numia Caduias; și el ne apare ca rege al Scyților. Caduias devenise așa dar succesor al tătăluĭ sĕŭ Gnuru.

În Țéra Făgărașuluĭ maĭ esistă și astă-dĭ (în comuna Șercăița) familia numită Codâia. Aflăm așa dar, în una și aceeașĭ regiune: familia Negru (Niuru), familia Carșă (Charsis) și familia Codâia (Caduias).

Dacă a maĭ existat vre-o familiă cu numele «Codâia» și în alte părțĭ ale Transilvanieĭ, orĭ ale Românieĭ, noĭ până astă-dĭ nu avem nicĭ o cunoscință [5]).

---

[1]) **Luciani** lib. XXIV (Scytha), c. 4.

[2]) **Alecsandri,** Poesiĭ pop. (ed. 1866), p. 14:

Pe mal se opresce,	Neră, limpedie,
Cu Cerna grăesce,	Stăĭ de-mĭ spune mie...

[3]) **Pesty,** A Ször. Báns. II. p. 376. 377.

[4]) După cum resultă din numele comuneĭ Meria séŭ Mneria de lângă isvórele acestuĭ rîu. Pe charta luĭ Lipszky de la 1806, valea Cerneĭ, din aceeașĭ regiune, ne apare cu numele de Valle Miria; ér doue sate românescĭ (Lunca Cerneĭ de sus și de jos) din aceeașĭ vale, se maĭ numesc și astă-dĭ unguresce Nyires-falva.

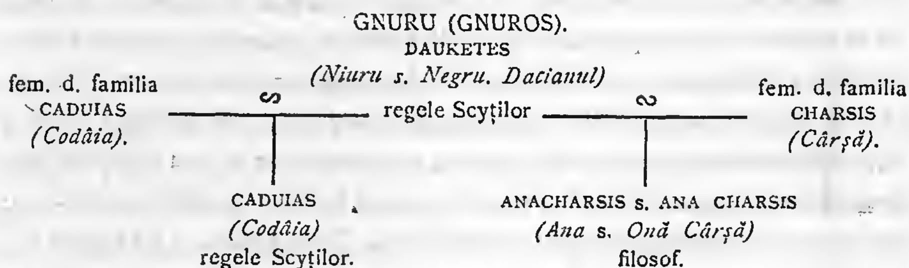
[5]) După Diog. Laerțiu (I. 101), fratele luĭ Anacharsis se chiema Cathuidos (var.

Amêndoĭ fiĭ luĭ Gnuru (Niuru), după cum vedem din datele, pe carĭ le-am esaminat până aicĭ, pórtă nume familiare, unul Cârșă și altul Codâia.

În timpurile vechĭ esistase la tóte populațiunile barbare de rasa pelasgă, cu deosebire însă la Gețĭ, la Thracĭ și la Scyțĭ o lege națională, licențiósă de căsătorie: ca bărbațiĭ sĕ pótă avé în același timp maĭ multe femeĭ séŭ soțiĭ [1]). Copiĭ născuțĭ din aceste căsătoriĭ simultane cu maĭ multe femeĭ, purtaŭ, pe lângă numele propriu, ce-l avea fie-care, și numele de familiă al mamelor sale [2]).

Resultă așa dar, că regele Gnuru din seculul al VII—VI a. Ch. avuse și dênsul, după obiceiul Geților și al Scyților, maĭ multe femeĭ; că mama luĭ Anacharsis a fost din familia numită Cârșă, ér mama frateluĭ sĕŭ din familia Codâia.

Dupĕ tóte aceste date, de carĭ ne-am ocupat până aicĭ, genealogia a luĭ Anacharsis ni se presintă sub următórea formă:

La Herodot însă, care trăise cu o sută de anĭ în urma luĭ Anacharsis, maĭ aflăm încă unele notițe importante despre familia luĭ Anacharsis, și carĭ tot-o-dată ne revarsă o deosebită lumină în ce privesce istoria dinastieĭ regale a Agathyrșilor din Dacia.

Ca tată al luĭ Anacharsis, Herodot amintesce pe Gnuru (Niuru), ca moș pe Lykos (Lupul), ca strămoș pe Spargapithes, regele Agathyrșilor de lângă Maris în Transilvania, ca frate pe Saulios, rege al Scyților, și ca nepot pe Idanthyrsus [3]), regele Scyților, din timpurile, când Darie, fiul luĭ Hystaspe, venise cu rĕsboiŭ asupra Scyților păstorĭ.

Caduidas). Este de notat însă, că în aceeașĭ comună a Țěreĭ Făgărașuluĭ, unde noĭ aflăm familia Codâia, maĭ există, după documentele ce le avem, și familia vechiă Candit. Se pare a fi același nume cu Cathuidos.

[1]) A se vedé maĭ la vale Lex Valachorum, p. 888.

[2]) **Diodori** Sic. lib. III. 57. — **Micali**, L'Italia, II. (1826), 92: Il nome materno.... per antichissima usanza de' Toscani era costantemente incluso nella nomenclatura de' figli.

[3]) **Herodoti** lib. IV. 76.

Numele Spargapithes ne apare numaĭ la Herodot. Din punct de vedere etnic însă, are un caracter agathyrsic și getic.

Un Spargapithes este un rege al Agathyrsilor, din sec. VII. a. Chr., strămoșul luĭ Anacharsis. Un alt Spargapithes este regele Agathyrsilor din seculul al V-lea a. Chr. [1]); în fine un al treilea Spargapizes (aicĭ cu *z* în loc de *th*) este fiul regineĭ Tomyris, care domnise peste Masageţĭ în timpurile luĭ Cyr [2]).

Numele Spargapithes, în forma, cum ne-o presintă Herodot, ne apare cu totul alterat de pronunţarea și de ortografia grecéscă; maĭ mult însă de mania, ce o aveaŭ autoriĭ grecescĭ, de a helenisa numele barbarilor; în cât putem ḑice, că noĭ avem aicĭ numaĭ un mod de scriere al acestuĭ nume, însă nicĭ de cum forma sa adevĕrată originală.

În acest nume, care, după cum am vĕḑut, aparţine populaţiuniĭ agathyrse, litera π din silaba ântâiă și a treia ţine locul luĭ β, după cum în acéstă privinţă avem exemple numeróse la autoriĭ grecescĭ, chiar și la Herodot; ér litera γ este o numaĭ simplă aspiraţiune guturală grecéscă, provenită din causa luĭ ρ din silaba precedentă, ca în 'Οργιεμπαῖοι=Arimphaei=Arimbaei, ca în Regma în loc de Rema, Rogmi în loc de Romi, Rogmanĭ în loc de Romanĭ. În fine είθης este un simplu sufix nominal grecesc, ce corespunde pentru regiunile dela Dunărea de jos la terminaţiunile *escus* și *iscus*, ce le aflăm în diferite nume personale, etnice și topice, cum sunt: Andriscus, Daciscus, Threciscus, Teurisci, Scordisci, Ardescos, Securisca, Transmarisca.

Rectificând ast-fel ortografia grecéscă a luĭ Herodot, vom avé următórele forme de reconstruire ale acestuĭ nume: Spargapithes=Sbar(g)abithes=Sbarabithes, unde forma radicală séŭ patronimică este Sbarab. În fine înlocuind terminaţiunea είθες (ithes) cu sufisul greco-latin *ita*, séŭ cu terminaţiunea *iscus* orĭ *escus* din regiunile Carpaţilor, vom căpĕta formele de Sbarabita, Sbarabiscus și Sbarabescus [3]).

---

[1]) **Herodoti** lib. IV. c. 78.

[2]) **Herodoti** lib. I. 211.

[3]) Justin (II. 4) amintesce, după fântânile grecescĭ, de un Scolopitus din familia regală a Scyţilor, care emigrând se stabilise în Cappadocia încă înainte de timpurile Amazónelor. Scolopitus corespunde la forma românéscă Scorobeţiŭ, numele uneĭ familiĭ ţĕrănescĭ din com. Streja-Cârţișóra în Ţéra Făgărașuluĭ. Numele regeluĭ scyt Ariapithes, care avuse în căsătoriă o femeiă Istriană (Herod. IV. 70), se pare a fi identic cu numele vechiĭ familiĭ boierescĭ Arăpescĭ=Arăbescĭ din Moldova (Cantemirii Descr. Mold. P. II. c. 15). — Despre Boerebistas (Byrebistas, Birebystas, Byrbistas, Boroista, Buruista, Burvista), din causa formelor sale multiple și nesigure, nu ne putem pronunţa; în tot casul sufisul *istas, ista*, corespunde patronimiculuĭ *iscus, escus*.

Avem aşa dar aicĭ óre-carĭ urme maĭ positive despre forma cum se pronunţa numele acesta.

Spargapithes, după cum resultă din datele, ce le aflăm la Herodot, nu este un nume individual, ci un nume de familiă séŭ de ném al dinastieĭ regale din ţéra Agathyrsilor.

Cestiunea, ce ni se presintă acum este, dacă maĭ întîmpinăm şi la alţĭ autorĭ aĭ anticităţiĭ vre-o amintire óre-care despre numele acesteĭ dinastiĭ regale?

Istoricul got Iornande ne comunică un pasagiŭ din scrierea perdută a luĭ Dio Chrysostomul τὰ Γετικά, în care acest autor ne spune, că toţĭ regiĭ Dacilor eraŭ din familia séŭ némul aşa numit al Zarabilor [1]. Avem aicĭ o formă fórte apropiată de numele familiar al regilor agathyrşĭ: Spargapithes (Sbarabita, Sbarabiscus) dela patronimicul Sbarab.

Este însă de observat, că nicĭ Dio Chrysostomul, nicĭ Iornande, nu reproduc destul de esact numele dinastieĭ dace.

În textul luĭ Dio şi Iornande, numele de Zarabi ne apare numaĭ ca o simplă formă trunchiată în loc de Bazarabi, întocmaĭ după cum în istoria byzantină a luĭ Chalcocondyla, Dan, voivodul Ţĕreĭ românescĭ de la a. 1444, maĭ era numit «fiul luĭ Saraba» (Σαραμπα), în loc de Basaraba [2].

Spre a pune şi maĭ mult în lumină cestiunea, că autoriĭ grecescĭ aŭ alterat aprópe cu totul forma acestuĭ nume, este de lipsă sĕ amintim, că pe teritoriul Dacieĭ nu aflăm nicĭ cea maĭ mică urmă positivă, despre Zarabiĭ luĭ Dio şi Spargapiţiĭ luĭ Herodot. Dacă aceste forme onomastice ar fi esistat întru adevĕr, atuncĭ ar fi trebuit, ca cel puţin un ram óre-care din acéstă familiă întinsă, o localitate, un munte, o ruină de cetate, în fine o tradiţiune óre-care, sĕ ne fi păstrat vre-o slabă amintire despre numele Zarabilor şi al Spargapiţilor. Însă, nicĭ un rĕsunet maĭ mult, nicĭ în numele de familiă, nicĭ în terminologia topică.

În istoria poporuluĭ român de la Dunărea de jos, némul cel maĭ nobil, maĭ vechiŭ şi maĭ puternic a fost al Basarabilor.

Din acéstă trupină, care pe la finele evuluĭ de mijloc era rĕspândită dincolo şi dincóce de Carpaţĭ în o mulţime de ramurĭ de chinesĭ, boierĭ, moşnenĭ şi nobilĭ, se alegeaŭ vechiĭ banĭ aĭ Severinuluĭ, aĭ Craioveĭ şi domniĭ Ţereĭ românescĭ. În cronice, în biografiĭ şi în diferite alte lucrărĭ istorice, familia

---

[1]) **Jornandis** De reb. Get. c. 5: Qui (Dio) dixit primum Zarabos Tereos, deinde vocitatos Pileatos hos, qui inter eos generosi exstabant: ex quibus eis (Getis) et reges, et sacerdotes ordinabantur.

[2]) **Stritterus,** Memoriae pop. II. 918 nota *e*.

domnitóre a Basarabilor ne maĭ apare cu numele de némul Basarabesc séŭ Basarabescii[1]). Ţéra românéscă, peste care domniaŭ Basarabiĭ, este numită în fântânile istorice italiane, sêrbescĭ şi polone Bessarabia şi Besserabia; ér locuitoriĭ ţěreĭ sunt: Bessarabeni[2]), Bessarabitae[3]) şi Bessarabisci[4]).

Numele Basarabilor, ca familia domnitóre, sĕ întinde cu multe vécurĭ înapoĭ în istoria ţĕrilor de la Dunărea de jos.

Diodor Sicul amintesce pe un rege, numit Barsaban *(ac.)*, care domnise pe la a. 149 a. Chr. peste părţile de nord ale Thracieĭ[5]). În acest pasagiŭ, forma de «Barsaban» corespunde la «Basraban» — aceeaşĭ numire cu Basarabă — litera ρ în dialectele grecescĭ î-şĭ schimbă adesc orĭ locul sĕŭ.

Un rĕsunet depărtat despre o «Bessarabiă» preistorică, ni se reflectéză în toponimia italică.

Pliniu amintesce între vechile populaţiunĭ ale Calabrieĭ pe Deciani, Aletini şi Basterbini[6]); fără îndoiélă, că noĭ avem aicĭ o grupă de triburĭ emigrate în timpurĭ fórte obscure din alte regiunĭ geografice, unde putem intrevedé fórte uşor numele Decienilor, al Oltenilor séŭ al locuitorilor de lângă Olt (Alutus) şi al Basarabenilor, originarĭ din Besserabia séŭ Bessarabia, cum se numia Ţéra românéscă în fântânele italiene şi polone, în cele din urmă secule ale evuluĭ de mijloc.

În fine geograful Ravennas, pe basa isvórelor grecescĭ, face amintire de douĕ popóre învecinate: Bassarini şi Melanglini[7]), ale căror locuinţe se aflaŭ în părţile de nord ale Scyţieĭ marĭ. După ideile geografice ale autorilor maĭ vechĭ, regiunile Dacieĭ sĕ aflaŭ situate de-a dreptul sub polul nordic, numit şi «polus Geticus»; ast-fel că Bassariniĭ luĭ Ravennas ne apar din punct de vedere al geografieĭ şi al numeluĭ ca acelaşĭ popor cu

---

[1]) **Hasdeu,** Etym. Magn. III. 2541. 2555.

[2]) **Sommersberg,** Siles. rer. script. II. 82: MCCLIX. Thartari subiugatis Bessarabenis (ap. Hasdeu, E. M. III. 2544).

[3]) O scrisóre a mareluĭ duce litvan Vitold din a. 1429: Walachi Bessarabite.... attulerunt nobis quandam descriptionem granicierum et locorum per woyewodam Moldwanum uti asserunt occupatorum et a Bessarabitis abstractorum (Ulianitzkiĭ, Матеріалы, în Uricarul, vol. XI. 39).

[4]) Instrucţiunea dată ambasadorilor polonĭ trimişĭ la imp. Sigismund, a. 1430: woyewoda Dan Bessarabie, adunatis sibi exercitibus gentium Bessarabicorum et nonnullorum Turcorum (Ibid. Uricarul, vol. XI p. 41.)

[5]) **Diodori Sic.** libr. XXX—XL fr. 16: Βαρσαβὰν τὸν Θρακῶν βασιλέα.

[6]) **Plinii** lib. III. 16. 7.

[7]) **Ravennatis** Cosmogr. ed. Pinder, p. 174.

locuitorii din nordul Thraciei, peste cari domnia dinastia Basarabilor. În ce privesce pe Melanglinĭ, eĭ sunt Melanchlaeni autorilor grecescĭ, ómenĭ cu haine negre; triburĭ păstorale, rĕspândite în timpurile vechĭ prin diferite regiunĭ ale Scyţieĭ meridionale. În deosebi însă, Melanglinii luĭ Ravennas — vecinĭ cu Bassariniĭ — se par a fi identicĭ cu aşa numiţiĭ Mărgineni, cari i-şĭ avuse în evul de mijloc un ducat al lor propriu (al Omlaşuluĭ) şi cari maĭ păstréză încă până astă-dĭ acelaşĭ port caracteristic de haine negre, orĭ închise [1]).

Am vĕdut în cele precedente, cât de vechiŭ este numele Basarabilor, nu numaĭ în istoria politică, dar şi în terminologia geografică, a ţĕrilor dela Carpaţĭ şi dela Dunărea de jos.

Resultă aşa dar, că din punct de vedere istoric, Spargapiţiĭ luĭ Herodot — regiĭ Agathyrşilor — sunt identicĭ, ca familiă şi ca dinastiă, cu Barsabaniĭ luĭ Diodor, cu Zarabiĭ luĭ Dio şi cu Basarabiĭ séŭ Basarabesciĭ din evul de mijloc, carĭ domnesc în Ţéra Haţeguluĭ ca chincsĭ, în Bănat şi Oltenia ca banĭ, în Ţéra românéscă ca voivodĭ, ér peste Făgăraş şi Omlaş ca domnĭ şi ca ducĭ [2]).

În fine încă o notiţă din istoria dinastieĭ Agathyrşilor.

Herodot amintesce pe doĭ regĭ aĭ Agathyrşilor; amêndoĭ cu numele de Spargapithes, care se vede a fi fost un nume de familiă, ereditar şi istoric.

Aceleaşĭ esemple le aflăm şi în istoria Basarabilor românĭ.

Pe inscripţiunea de la Câmpulung din 1364, Alesandru Basarab este numit «fiul mareluĭ Basarabă voivod». Maĭ târdiŭ, fiul luĭ Vladislav (III) Basarab se numesce numaĭ «tênĕrul Basarabă voivod, fiul bunuluĭ Basarabă voivod». Tot ast-fel şi Négoe, din ramura Dănescilor, îndată ce ajunge domn la 1512, începe a se scrie pretutindinea «Basarabă voivod, fiul prea bunuluĭ Basarabă voivod» [3]), ca şi când «Basarab» séŭ «Băsărabă» ar fi fost, nu numaĭ un nume dar şi un titlu sacru pentru domnitoriĭ acesteĭ ţĕrĭ. Însă ne oprim aicĭ, nu ne putem estinde maĭ departe [4]).

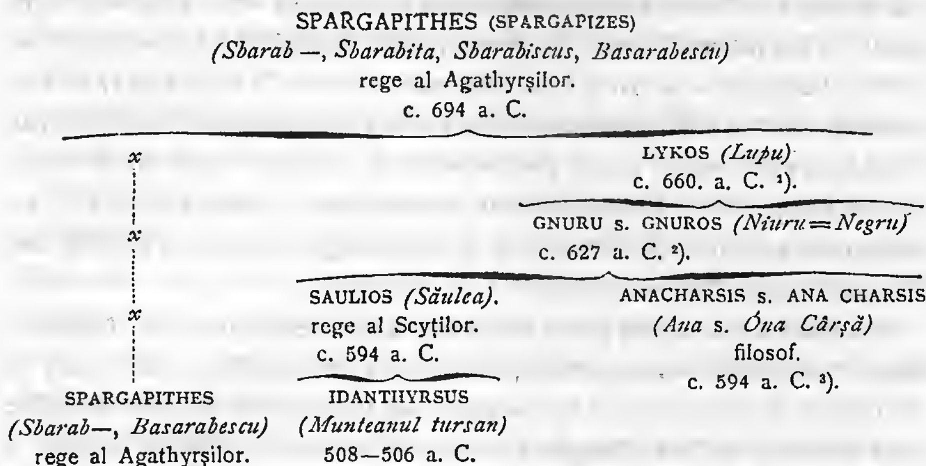
[1]) **Diaconovich**, Encicl. rom. III. 204: Mărgineni, se numesc în Ardeal locuitoriĭ din Sălisce şi satele din jur.... Mărginenii maĭ înainte se ocupaŭ în mĕsura mare cu oieritul, cutrierând cu turmele lor câmpiile Românieĭ, Basarabieĭ şi Rusieĭ sudice.

[2]) Cf. Pauli Iovii Hist. lib. XL p. 210: In primis Valacchiae regulos antiquissimae stirpis ferunt repetita origine. — Uriil Năsturel în stichurile sale din Pravila tipărită la Govora în a. 1640 încă numesce dinastia Basarabilor: «casă prea luminată şi preantică».

[3]) **Hasdeu**, Etym. Magn. III. p. 2546. — **Venelin**, Влахо-Болгарскія Грамматы, p. 111. a 1472. — Archiva ist. I. 1. 142.

[4]) Cf. formele: Βασσαρεύς, Βασσάροι, Βασσαρίδες; în doc. ung. Basaras, Bazaras, Bazarad, Basarath, Bassaratus.

Despre familia luĭ Anacharsis avem așa dar după datele, ce le culesese Herodot, următórea tabelă genealogică:

Avem așa dar după notițele luĭ Herodot, un Gnuru (Niuru) séŭ Negru (rege al Scyților păstorĭ), care trăise pe la a. 627 a. Chr., și avem un Spargapithes, adecă un Sbarab, Basarab séŭ Basarabescu, ca rege al Agathyrșilor, séŭ al părților de apus ale Transilvanieĭ, care domnise pe la a. 694 a. Chr., în aceleașĭ timpurĭ cu Numa Pompiliu al Romeĭ.

Anacharsis, după cum ne spun fântânele grecescĭ, maĭ compuse și o lucrare în versurĭ despre legile Scyților păstorĭ.

Despre legile Agathyrșilor, scrise în versurĭ, am vĕḑut, că amintesce și Aristotele.

În tot casul redacțiunea legilor scyțe séŭ agathyrșe, ce se atribue luĭ Anacharsis, era cu mult maĭ vechiă.

Turduliĭ séŭ Turditaniĭ din peninsula iberică, carĭ emigrase în timpurĭ fórte

---

[1]) La acéstă genealogiă aparține și notița ce o aflăm la Apollodor (III. 10. 1), că o fică a titanuluĭ Atlas, numită Celaeno (Négra), a fost mama unuĭ așa numit Lykos (rege?), trecut la viéță nemuritóre în insulele Fericiților (dela gurile Dunăriĭ).

[2]) Negru Vodă, descălecătoriul Țĕreĭ romănescĭ, încă era din familia Basarabilor, după cum resultă din un chrisov al luĭ Mateiŭ Basarab de la a. 1636 și din inscripțiunile mănăstiriĭ de la Câmpulung.

[3]) Suida ne spune, că Anacharsis ar fi fost contemporan al luĭ Croesus, care a trăit în timpul de la a. 595—525 a. Chr. Noĭ am luat însă pentru viéța luĭ Anarcharsis ca dată maĭ sigură a. 594, când Solon a fost ales ca archont, cu misiunea sĕ compileze și redacteze legĭ noue pentru Athenienĭ, în care timp, dênsul primise visita luĭ Anacharsis. În ce privesce cronologia ascendenților luĭ Anacharsis, noĭ am avut în vedere legea stabilită de Herodot (II, 142; VI, 98) și de alțĭ autorĭ modernĭ, că treĭ generațiunĭ fac o sută de anĭ.

obscure din părţile de apus ale Transilvanieĭ, încă aveaŭ, după cum ne comunică Strabo, un codice de legĭ scris în versurĭ, vechĭ, după cum spuneaŭ dênşiĭ, de 6000 anĭ.

Putem ast-fel considera ca un fapt positiv, că legile luĭ Solon aŭ fost în mare parte o compilaţiune şi imitaţiune după legile politice şi civile ale Scyţilor de la Carpaţĭ şi Dunărea de jos; instituţiunĭ, carĭ aveaŭ din o vechime depărtată auctoritatea unor legĭ divine, carĭ tot-o-dată maĭ eraŭ şi legĭ strămoşescĭ pentru concetăţeniĭ luĭ Solon, fiind-că după cum scrie Plato, Athenieniĭ i-şĭ reduceaŭ originea lor la Atlantis, séŭ la regatul cel vechiŭ al luĭ Atlas din nordul Istruluĭ.

III

Venim acum în particular la colecţiunea cea vechiă de legĭ a Dacieĭ, numită la Iornande Leges Bellagines, carĭ se maĭ aflaŭ încă scrise pe la jumĕtatea seculuĭ al VI-lea d. Chr.

În documentele istorice ale Transilvanieĭ, Ungarieĭ, Polonieĭ, Ţĕreĭ românescĭ şi Moldoveĭ, se face adese orĭ amintire de o lege particulară a Românilor dela Carpaţĭ, numită:

În Bănat: antiqua et approbata lex districtuum volahicalium universorum [1]); jus Wolachie [2]); lex et approbata consuetudo [3]); antiqua consuetudo [4]); doctrina nobis a deo data [5]);

În Ţéra Făgăraşuluĭ: lex Valachorum [6]); antiqua lex huius terre [7]); vetus huius terre consuetudo; jus et consuetudo vetus; a vidéknek régi törvények, legile cele vechĭ ale ţinutuluĭ [8]);

---

[1]) **Pesty,** Oláh kerületek, 82. 1478: Nos .... vice Bani Zewrinienses ... Quod ipse prefatus Georgius duodecimo se personis sacramentum deponere teneatur juxta antiquam et approbatam legem districtuum volahicalium universorum.

[2]) **Pesty,** A Ször. Báns. III. 134—5. 1500. Nos .... Bani Zewrinienses .... quod nullo ampliori documento edem partes sua allegata: Jure volachie requirente coram nobis probare potuerunt. — Ibid. 1500. 136: omnes dotes .... ab eodem Nobili Georgio Gaman .... Jure wolachie requirente rehabere et recipere sperarent.

[3]) **Pesty,** A Ször. Bánság. III. 253. 1548.

[4]) **Pesty,** A Ször. Báns. III. 273. 1555.

[5]) **Pesty,** A Ször. Báns. 116. 1494.

[6]) **Kolozsvári és Kelemen,** Monum. Hung. juridico-historica, I. 173. 1508: quia in lege Valachorum hereditates sexum femineum non concernunt.

[7]) **Densuşanu,** Monumente p. ist. Ţ. Făgăraşuluĭ (1885), p. 74.

[8]) **Densuşanu,** Monum. p. ist. Ţ. Făgăraşuluĭ, p. 17. 21. 76. 80.

În Ungaria: antiqua Valachorum lex et consuctudo [1]); mos Valachorum ;

În Polonia: jus valachicum [2]); jus et consuetudo Valachorum [3]);

În Ţéra românéscă într'un document de la 1591: lege Dumnedeéscă [4]); ér în prefaţa Legiuiriĭ luĭ Ion Caragea de la 1818: «pravilnicésca condică scrisă», ce aŭ avut'o Ţéra românéscă «din vechime» [5]), cu totŭl deosebită de pravilele împĕrătescĭ ale Romanilor ;

În Moldova: lege bĕtrână [6]);

În Serbia: законь Влахwмь, legea Românilor [7]), şi старыи законъ, legea vechiă [8]).

Acéstă lege, după cum resultă din textele oficiale ale documentelor, conţinea diferite disposiţiunĭ din domeniul dreptuluĭ public: cu privire la organisarea politică, judiciară, fiscală şi militară a bănatelor, voivodatelor, provincielor, districtelor, chinesiatelor şi comunelor românescĭ ; regule cu privire la drepturile şi obligămintele diferitelor clase ale societăţiĭ, ale preoţilor, voivodilor, chinesilor, boierilor şi militarilor, însărcinaţĭ cu apărarea cetăţilor séŭ castrelor, a frontierelor, vadurilor şi drumurilor, de asemenea cu privire la condiţiunea ţĕranilor (vecinilor, iobagilor, clăcaşilor) faţă de clasele privilegiate. Maĭ aflăm în acéstă lege un sistem de disposiţiunĭ din domeniul dreptuluĭ privat: cu privire la proprietate şi posesiune, la obligaţiunĭ, succesiunĭ, drept matrimonial şi procedură înaintea instanţelor judecătorescĭ.

---

[1]) **Pič**, Abstammung d. Rumänen, 142. 1493: eisdemque (Valachis pertinentiarum Krayna) more solito ... Vojvodam, quem maluerint pro se eligere permittatis .... Praeterea antiqua eorum lege vitulum trium annorum .... ab eisdem .... exigatis.

[2]) **Hasdeu**, Arch. ist. II. 117. 1569 : Sigismundus (concede întemeiarea unuĭ sat rom. în căpit. Zambor) ad ea onera dacias et tributa pendenda quae aliae Villae nostrae... in eodem jure Walachico locatae nobis pendere consueverunt.—**Hasdeu**, Ist. Coloniilor rom. în Galiţia, p. 79 a. 1532: Nos Sigismundus .... pollicemur quod incolae villae ejusdem (in distr. Sanoca) non alio jure nisi ipso Valachico a nobis et successoribus nostris judicabuntur. — Ibid. p. 98 a. 1572: Nos Sigismundus .... rex Poloniae .... damus et concedimus facultatem .... in omnibus et singulis causis parvis et magnis tam ratione fundi, injuriarum, quam ratione criminis cujuscumque jure Valachico, judicandi, sententiandique poenisque .... afficiendi.

[3]) **Pič**, Abst. d. Rum. p. 142. 1493.

[4]) Влахо-Болгарскія грамоты, p. 232 (ap. Hasdeu, Arch. ist. III. 147).

[5]) Legiuirea luĭ Io Ioan George Caragea VV. din 1818. (Prefaţa şi pitacul către isprăvniciĭ judeţelor).

[6]) Chrisov de la Stefan al V-lea, cel Tênĕr (Uricarul, I. 139).

[7]) Chrisovul Ţaruluĭ Duşan, a. 1348 (Hasdeu, Archiva ist. III. 120):

[8]) **Hasdeu**, Archiva ist. III. 143.

În fine unele dispoziţiunĭ se referiaŭ la penalităţile, ce aveaŭ sĕ se aplice făcătorilor de rele. Cu deosebire, acéstă lege era fórte severă faţă cu ceĭ ce distrugeaŭ recoltele şi carĭ furaŭ vitele dela păşune, orĭ din turme.

Din acéstă codificaţiune imemorială, numită «Lex antiqua Valachorum», ni s'aŭ păstrat unele importante fragmente în aşa numitele Statute şi Constituţiunĭ ale Ţĕreĭ Făgăraşuluĭ din sec. XVI şi XVII, carĭ prin dispositiunile, ce le conţin, şi prin forma lor de redacţiune, se deosebesc de statutele, constituţiunile şi legile particulare ale celor alalte naţionalităţĭ din Transilvania, Ungaria şi Polonia.

Noĭ vom reproduce aicĭ câte-va disposiţiunĭ din acéstă «Lex antiqua Valachorum», punĕndu-le tot-o-dată în paralelă cu unele fragmente din legile celor XII tabule romane, cum şi cu alte percepte din legile vechĭ ale poporuluĭ pelasg.

Leges XII tabularum şi diferite alte dispositiunĭ din dreptul consuetudinar antic.

Lex antiqua Valachorum [1].

1.

Dacă boieriul încetéză din viéţă fără sĕ aibă moscenitorĭ în linie bărbătéscă, moşiile sale ereditarĭ vor trece la fraţiĭ condivisionalĭ; în lipsa acestora, succesiunea în averea imobiliară se cuvine domnuluĭ pămĕntesc, fiind-că după legea românéscă, moşiile nu trec la sexul femeiesc.

Tab. V:

Si intestato moritur cuius suus heres nec (escit), agnatus proximus familiam habeto. [2]

Si agnatus nec escit, gentilis familiam nancitor.

Lex Romana Utinensis:

Ille homo qui sic moritur, qui testamentum non faciat sua ereditas.... si filii non sunt, ad suos propincos qui de patre sunt (debet pervenire)... nam ipsa hereditas ad feminas venire non potest (Schupfer, L. R. U. p. 96).

De legitima patroni hereditate. (Digest. l. XXXVIII. 16. 3).

Statuta Distr. Fogaras (173):

Quando Boyaronem mori contigerit et heredes non habuerit.... Si.... masculo caruerit: et filiam habuerit.... fratres diuisionales.... puellam (cum quarta parte puellari) contentant et hereditates.... ad se redimant. Casu vero quod fratribus diuisionalibus deficeret..... Dominus terrestris.... puellam de talibus hereditatibus excludere valeat..... Quia in lege Valachorum hereditates sexum femineum non concernunt.

Aceeaşĭ ordine de succesiune la nobilimea română din Bănat şi Maramureş. (Cf. Pesty, A Ször. Bánság. III. IV. — Mihályi, Dipl. Maram. p. 257. 1421 et passim).

---

[1] O parte din disposiţiunile legale, ce urméză aicĭ, sunt luate din Statutele Ţĕreĭ Făgăraşuluĭ (Fogarasvidéki Statutumok) din a. 1508 şi din Constituţiunile Districtuluĭ Ţĕreĭ Făgăraşuluĭ (Constitutiones Districtus Terrae Fogaras), compilate în sec. XVI—XVII şi publicate în Monumenta Hungariae juridico-historica de Dr. Kolozsvári Sándor şi Dr. Óvári Kelemen, (Tom. I, Budapest, 1885). Paginele Statutelor şi Coostituţiunilor indicate maĭ sus se refer la acéstă colecţiune.

[2] A se vedé Goodwin, Le XII Tavole dell' antica Roma (Città di Castello, 1887) şi Dirksen, Uebersicht d. bisherigen Versuche zur Critik u. Herstellung d. Zwölftafel-Fragmente (1824).

2.

Despre dreptul țěranilor la ghindă din pădurile domnilor pămêntescĭ și ale boierilor.

Plinii lib. XVI. 6:

Cautum est praeterea, lege XII tabularum, ut glandem in alienum fundum procidentem liceret colligere.

Statuta Distr. Fogaras (p 175):

dum glandines fertiles erunt .... nec domini Terrestres, nec Boyarones a colonis exigere waleant quicquam.

3.

Pedepse judiciare în contra celor ce distrug valul orașuluĭ și mormintele.

Tab. X:

Ne forum sepuleri bustumque usucapiatur. (Cf. Cicero, Leg. II. 24).

Cicero, De Leg. II. 9:

Deorum Manium jura sacra sunto. Hos leto datos, divos habento (Leg. sacr.).

Herodot, IV. 127: Idanthyrsus, regele Scyților păstorĭ, către Darie, regele Perșilor: «Dacă tu voescĭ sĕ ajungĭ cât maĭ în grabă la o luptă cu noĭ, atuncĭ sĕ scii, că avem morminte părințescĭ; vedĭ de le caută și dacă le veĭ găsi, cércă sĕ le distrugĭ și atuncĭ veĭ vedé, dacă noĭ ne vom lupta cu voĭ pentru morminte, orĭ nu?»

Constit. T. Fogaras (p. 321):

Contra Valli circa Oppidum jacentis et Sepulcri diruptores poena declaratur.

4.

Despre cel ce ocupă în mod ilegal casa séŭ curtea altuia dela sate, orĭ dela moșiĭ.

Tab. VII:

Hortus. — Haeredium. — Tugurium.

Statuta Distr. Fogaras (171):

Qui domum vel curiam vel hortum in aliqua villa, vel terris, agris, siue pratis eiusdem .... absque Juris ordine potentialiter occupauerint etc.

5.

Despre limitarea pămênturilor vecine.

Virgilii Aen. XII. 897:

Saxum antiquum ingens .... Limes agro positus, litem ut discerneret arvis. (Cf. Homeri Il. XXI. 405).

Constit. T. Fogaras (p. 323):

quicumque .... runcatas Terras habent, cum vicinis et commetaneis suis in bona harmonia signent, magnis et praestantibus lapidibus. (Cf. ibid. p. 323).

6.

Controversele de hotare între moșiile vecine se reguléză prin arbitriĭ.

În controversele «de finibus regundis», legile celor XII tabule dispuneaŭ a se da treĭ arbitri ca judecătorĭ.

Cicero, De leg. I. 21:

Controversia nata est de finibus: in qua ....(ex XII tabulis) tres arbitri fines regemus.

In actione finium regundorum, illud

Pesty, Krassó várm. tört. III, 25. 1347:

Ita ereccionem ipsarum metarum ordinassent .... quod partes adducent communiter quatuor probos viros .... Quiquidem .... iusticiam inter ipsas partes observent, vadant et videant illas veras et rectas metas erectas exantiquo. (Cf. Pesty, A Ször. Báns. III. 55. 1448).

observandum esse, quod ad exemplum quodammodo eius legis (XII tab.) scriptum est (Dig. l. X. 1. 13).

Pesty, A Ször. Bánság, III. 145. 1503:

Banus Zewriniensis .... vtrasque partes amonuimus, vt certos probos nobiles viros ad id sufficientes iuxta ritum (legem) Volahie eligant et adoptent etc.

Despre reambulacio et metarum ereccio iuxta modum Olachorum în Maramureş, se face amintire într'un document publicat de Mihályi, Dipl. Maram. 31. 1353.

7.

Despre cel ce insultă pe cine-va înaintea tribunalului.

Tab. VIII:

Si injuriam faxit alteri viginti quinque aeris poenae sunto.

Statuta Distr. Fogaras (p. 174):

In sede Judiciaria alter alteri verba dehonestatoria dixerit, tunc ille conuincatur in floreno vno. (Cf. Constit. T. Fogaras, p. 305).

8.

Despre boierii, cari se substrag dela plătirea contribuţiunilor şi în modul acesta păgubesc pe ţěranii lor.

Tab. VIII:

Patronus si clienti fraudem fecerit sacer esto.

Constit. T. Fogaras (p. 326):

.... quicunque .... inter Boërones in dolo deprehensi fuerint (quod in miserae Plebis maximam ruinam contributionem subterfugiant) eorum domos .... occupare possint illi qui pro talibus fraudulenti(i)s tributum deposuerint.

9.

Când vitele cui-va, mari ori mici, fac stricăciuni pe locurile altuia.

Si quadrupes pauperiem fecisse dicatur, actio ex lege duodecim tabularum descendit (Dig. l. IX. 1. 1).

Constit. T. Fogaras (p. 317):

Si pecora de die aliqua Loca invaserint interdicta, nec adeo notabilem damnum intulerint, singulum Pecus redimatur Den. 1. (Cf. Statuta, p. 171).

Ibid. p. 317:

Si (pecora) vero noctu intraverint, neque adeo magnum damnum fecerint, pariter a singulo pecore solvantur den. 2.

10.

Despre cei ce pasc cu vitele lor semĕnăturile şi livedile altuia, ori fură de pe câmpuri iérbă, ovĕs şi bucate.

Plinii H. N. lib. XVIII. 3. 4:

Frugem quidem aratro quaesitam furtim noctu pavisse, ac secuisse, puberi XII tabulis capitale erat: suspensumque Cereri necari jubebant, gravius quam in homicidio convictum: impubem Praetoris arbitratu verberari, noxiamque duplione decerni.

Constit. T. Fogaras (p. 317):

Si quis potentiose .... sua pecora in vetita aliorum Loca videlicet segetes, pratum, impelleret, ... in tali casu ipse et pecora ejus capiantur et se redimat fl. 12. insuper damnum juxta aestimationem solvat.

Constit. T. Fogaras (p. 320):

. . . . qui Herbam, Avenam, ac cuiuscunque generis, et speciei frumentum ex campis.... invehunt.... ac qui suspicioni obnoxiantur, (Portarii) eos significent. (Cf. ibid. p. 318).

11.

Despre furul, care sparge casele, orĭ intră pe ferêstră.

Tab. VIII:

Si nox furtum factum sit si im occisit iure caesus esto. (Cf. Macrob. Saturn. I. 4).

Statuta Distr. Fogaras, (p. 175):

Qui domos aliorum foderint, wel de fenestra intrauerint, capite priuentur.

12.

Despre furul, care se ridică asupra celor ce voiesc sě-l prindă.

Cicero pro M. Tullio, fragm. 10:

Atque ille legem mihi de XII tabulis recitavit, quae permittit ut furem noctu liceat occidere, et luci si se telo defendat.

Cicero pro Milone, c. 3:

Quod...duodecim tabulae nocturnum furem, quoquo modo; diurnum autem, si se telo defenderit, interfici impune voluerunt.

Constit. T. Fogaras (p. 318):

Si quis vero insurgeret, et se capi, aut pecora sua ex loco vetito impelli non sineret, eotum contumax in fl. 24. convincatur.

Indreptarea legeĭ (ed. 1652), c. 247:

Cela ce va ucide furul, cându-l va găsi furându-ĭ bucatele, acela nu se va certa .... de se va afla, că aŭ sărit asupra stăpânuluĭ cu bucatele.

13.

Pedépsă de mórte pentru ceĭ ce fură oĭ, porcĭ séŭ alte vite, marĭ orĭ micĭ.

Gaius, Comment. III. §. 189:

Poena manifesti furti ex lege XII tabularum capitalis erat.

Justini lib. II. 2:

Nullum scelus apud eos (Scythas) furto gravius: quippe sine tecto munimentoque pecora et armenta inter syluas habentibus, quid salvum esset, si furari liceret?

Statuta Distr. Fogaras (p. 174):

Ex parte furum obseruetur antiquis modis, ita videlicet, quod si vnum ouem vel porcum, sive alias pecudes et pecora furauerit duodecies tamen soluat, et sic caput suum redimat a patibulo, sicuti hucusque consuetum fuit in talibus. [1])

Un document din a. 1509:

Quod agiles Mussatt et Komsa.... coram nobis (Capitaneo T. Fogaras).... sunt confessi in hunc modum, quomodo... fratrem ipsorum carnalem Man vocatum in quoddam furticinium, pro quo de iure suspendi debebat, incidisse etc. (Colecţ. nóstră inedită).

---

[1]) In Zaconicul luĭ Ştefan Duşan din a. 1349 aflăm de asemenea unele precepte împrumutate din Lex antiqua Valachorum. Aceste disposiţiunĭ ale legiĭ vechĭ românescĭ, trecute în Zaconicul luĭ Duşan, sunt de regulă rěŭ traduse, alterate şi defectuóse, după cum resultă în particular din comparaţiunea articulelor 37, 52, 55, 65 şi 87 cu textul Statutelor şi al Constituţiunilor Ţěreĭ Făgăraşuluĭ. O traducere germană a codiceluĭ luĭ Duşan se află la Engel în Allg. Welthistorie, XLIX Th. 3 Bd. p. 293, şi alta francesă la Ami Boué în La Turquie d'Europe, T. IV. (Ed. 1840) p. 426.

14.

Despre ceĭ ce pun foc la casele, fênul, ovĕsul orĭ paiele altuia.

Gaius, l. IV. ad legem XII. tabularum:

Qui aedes acervumve frumenti iuxta domum positum combusserit, vinctus, verberatus igni necari iubetur (Dig. l. XLVII. 9. 9).

Constit. T. Fogaras (p. 322):

in Protocollo de praecautione eorundem (incendiorum) nonnulli inserti habeantur articuli.... 1º Nemo versus Platcam in ordine Domorum, Faenum, aut Avenam, stramen.... collocet.

Statuta Distr. Fogaras (173):

Incediary..... Ignis Incendio conburantur.

15.

Despre rănirĭ.

Tab. VIII:

Si membrum rupsit, ni cum eo pacit talio esto (Festus).

Propter os vero fractum aut collisum trecentorum assium poena (ex lege XII tab.) erat (Gaii Comm. III. 223).—Cf. Instit. D. Iustiniani, l. IV. 4.

Statuta Distr. Fogaras (p. 171):

Prius erat consuetudo, quod pro effusione sanguinis florenos 13 pro birsagio exigebant.

Constit. Distr. T. Fogaras (p. 316. 330):

.... si .... rusticum Nobilis incruentaverit (mulctetur) fl. 3.

16.

Despre ceĭ ce vor ucide pe alțiĭ cu arma, venin, orĭ cu vrăjĭ.

Si quis hominem liberum dolo sciens morti duit paricidas esto. (Leges regiae).

Tab. VIII:

Qui malum carmen incantasset — — Malum venenum.

Statutum Comitatus Hunyadiensis, a. 1773. (p. 494):

Quicunque e praedestinata malitia .... aliquem quocunque telo, pharmaco, aut arte magica occiderit.... capitis amputatione puniatur.

17.

Despre ceĭ ce întrebuințéză farmece, ca sĕ iee mana din sĕmĕnăturile altuia.

Tab. VIII:

Qui fruges excantassit — — Neve alienam segetem pellexeris.

Teodorescu, Poesiĭ pop. (p. 384):

Descântec pentru desfăcutul farmecelor: «Fapt cu luatul maniĭ vacilor și a oilor .... fapt cu luatul maniĭ grâuluĭ și a păpușoiuluĭ și a tóte sĕmĕnăturile .... Lună luminată, sĕ viĭ sĕ ieĭ faptul din țarina mea, din grădina mea etc.»

Credința, despre luarea maneĭ din sĕmĕnăturĭ cu vrăjĭ, a existat, după cum vedem, și la poporul român; a trebuit astfel, că vechia lege românéscă sĕ conțină o dispoșițiune penală și în privința acésta, după cum era cuprinsă în cele XII tabule și în Lex Baiuvariorum, tit. XII: si quis messes alterius initiaverit maleficis artibus etc.

18.

Despre trădătorĭ și ceĭ ce se ridică în contra autorităților.

Lex duodecim tabularum iubet, eum qui hostem concitaverit, quive civem hosti tradiderit, capite puniri (Dig. l. XLVIII. 4. 3).

Cicero pro M. Tullio, fragm. 10:

recitavit... legem antiquam de legibus sacratis, quae jubeat impune occidi eum, qui tribunum plebis pulsaverit.

Statuta Distr. Fogaras (p. 170):

Proditores, infideles Castri, capite priventur.

Ibid. (p. 175):

Qui.... contra Castellanos vel Officiales et homines eorum insurgere auderent ex tunc capite priventur.

19.

Despre ceĭ carĭ fug din luptă în timpul resboiuluĭ.

Livii l. XXIV, 20:

et recepti perfugae trecenti septuaginta; quos cum Romam misisset consul, virgis in comitio caesi omnes, ac de saxo dejecti.

Ibid. l. XXX, c. 43:

De perfugis gravius, quam de fugitivis, consultum; nominis latini qui erant, securi percussi, Romani in crucem sublati. (Cf. Dionys. VII. 40).

Schard, Script. rer. Germ. (Ed. 1574), p. 1276:

Haec est Valachorum consuetudo, ut eos omnes qui ex pugna evadentes domum revertuntur suppliciis gravioribus, quam si in bello cecidissent afficiant.

20.

In țéra Făgărașuluĭ, pedépsa pentru perderea capuluĭ se putea pronunța numaĭ de tribunalul superior al acestuĭ ținut.

Tab. IX:

De capite civis nisi per maximum comitiatum.... ne ferunto (Cic. Leg. III. 4 și 19).

Constit. T. Fogaras (p. 328):

Quod in hoc Districtu Terrae Fogaras non aliud Forum sit, quod Jus Gladii haberet (quam Fogarasiensis Sedes Superior, quae etiam Sedes Capitaneatus appellari solet).

21.

Legea vechiă interdice leșinarea în biserică peste corpul celuĭ decedat.

Tab. X:

Mulieres.... neve lessum funeris ergo habento.

Statutum Arbensis civ. (sec. XIV), l. IV. 12:

quod mulieres non possint pro aliquo mortuo boccare: nisi illo die quo moriétur.... Insuper nullus homo audeat se projicere supra aliquem mortuum in ecclesia. (Bibl. Acad. din Agram. Ms. Nr. II. d. 4). [1]

---

[1] În scrisórea anexată la acest manuscris, D. Spiridone Murvan scrie: Se ui sono traúie in quest' Isola (Arbe) della Popolazione Valacca o Rumena.

22.

Esiliul, ca pedépsă judiciară, pentru ceĭ ce aŭ comis anumite furturĭ, orĭ aŭ devastat moșiile altora cu ómenĭ armațĭ străinĭ.

Esiliul, sub forma de «aquae et ignis interdictio», a esistat la Romani încă înainte de cele XII tabule. (Cf. Dionys. Hal. II. 53).

O sentință a tribunaluluĭ din Făgăraș dela a. 1500:

quod cum.... in oppido Fogaras iudicium facere consedissemus... in nostrum iudicium extitit inducta (sic), quod filius quondam Juga de Beriwoy nomine Man per furticinium suum amisisset.... Boieronatum suum.... idem fuisset in exilium positus.... vt mos predecessorum fuit etc. (Col. nóstră inedită).

În Maramureș, sentința pentru trimiterea cuĭ-va în esiliu se pronunța în adunarea generală a întregeĭ nobilimĭ și a fruntașilor comitatuluĭ.

Mihályi, Dipl. Maram. p. 363. 1453):

Nos.... Comes.... et universi nobiles Comitatus Maramarosiensis.... nobiles viros Michaelem et Georgium Ficze dictos... ratione et pretextu.... quorundam latronum alienorum.... et depopulacionis possessionis nobilis Petri Gerhes.... cum universis proceribus prescripti Comitatus.... (in) exilium duximus ponendos.... ipsos.... exules captivare et possessiones eorum depopulare commiseramus.

23.

Pedepse judiciare pentru femeile bețive.

Lactantii Div. Inst. lib. 1:

Clodius.... refert, Fauni hanc uxorem (Fatuam Faunam) fuisse: quae quia contra morem.... clam vini ollam ebiberat, et ebria facta erat; virgis myrteis a viro usque ad mortem caesa.

Plinii lib. XIV. 14. 2:

Non licebat id (vinum) feminis Romae bibere.... Egnatii Mecenii uxorem, quod vinum bibisset e dolio, interfectam fusti a marito.

Constit. T. Fogaras (p. 333):

Faemina ebria inventa prima vice fl. 1., secundo vero in Cippum inclusa verberibus afficiatur.

24.

Legea vechiă interdice căsătoria între boierĭ și țĕranĭ.

Tab. XI:

Ne patribus cum plebe connubium sit.

Legile cele vechĭ tradiționale (nescrise) ale Brachmanilor din India conțineau de asemenea dispositiunea, că nu se putea lua în căsătoriă o femeiă din alt trib. (Diodor. II. 41. — Strabo, XV. 1. 49).

În Țéra Făgărașuluĭ, căsătoriĭ intre boierĭ și țĕranĭ nu se făceaŭ.

În România, căsătoriĭ între rędașĭ și clăcașĭ nu se fac (Hasdeu, Columna, IX. 178).

25.

După legea vechiă românéscă, căsătoria simultaneă cu două orĭ maĭ multe femeĭ era permisă.

Scopul suprem al căsătorieĭ, din punct de vedere al legislațiuniĭ, a fost în timpurile archaice înmulțirea némuluĭ și conservarea statuluĭ.

Uranos (Muntcanul), cel maĭ vechiŭ rege al locuitorilor de lângă muntele Atlas și de lângă Oceanos potamos (Istru), avuse 45 copiĭ cu maĭ multe femeĭ (Diod. III. 57).

Priam, ultimul rege al Troiei, povestesce luĭ Achille, că a avut 50 copiĭ, din carĭ 19 de la o singură femeiă, ér pe ceĭ alalțĭ cu femeile din casă (Homer, Il. XXIV. 495).

Regiĭ Scyților aveaŭ maĭ multe femeĭ (Herod. IV. 78).

La Thracĭ și Gețĭ esista un vechiŭ obiceiŭ, ca fie-care bărbat sĕ aibă câte 2—12 și chiar maĭ multe femeĭ (Strabo, VII. 3. 4. — Herod. V. 5).

Acest obiceiŭ a fost o-dată aprópe general la tóte populațiunile de rasă pelasgă. Tacit (Germ. 18) scrie: nam (Germani) prope soli barbarorum singulis uxoribus contenti sunt, exceptis admodum paucis, qui .... ob nobilitatem plurimis nuptiis ambiuntur.

Aceleașĭ moravurĭ esistaŭ de fapt și în armata romană, recrutată din provinciĭ, după cum resultă din privilegiile date veteranilor, prin carĭ li se conferesce jus connubii numaĭ cu o femeiă: dedit et connubium cum uxoribus, dum taxat singuli singulas; séŭ: dum taxat singulis et primis uxoribus (C. I. L. vol. III).

In unele părțĭ ale Transilvanieĭ, a maĭ esistat încă până în sec. XVI, obiceiul de a avé maĭ multe femeĭ. Dela a. 1543 încóce însă, legislațiunea Transilvanieĭ începe a lua mĕsurĭ severe în contra acestor moravurĭ.

Mon. Hung. jur.-hist. I. 513:

Ex communi tocius Vniversitatis Saxonum congregatione (a. 1543): Conclusum est, quod .... Valachi vxores legitimas habentes, et alias superinde ducentes capitis poena plecti debent.

Statutum Com. Hunyad. a. 1773 (p. 494):

Quicunque (Valachus) Crimine .... Bigamiae, aut Polygamiae semet contaminaverit, ac polluerit, gladio ferietur.

Decisiunea dieteĭ Transilvanieĭ din a. 1554:

(În terra Fogaras) viri duas uxores habentes .... solita poena puniantur (Densusianu, Doc. priv. ist. Rom. II. 5. 168).

Verancii Exp. Solimani (ap. Ilarianu, Tesauru, III. 160):

Licet enim cis (Valachis) omnibus communiter et duas et tres uxores habere, nobilibus ac potioribus etiam plures; vaivodis vero quot volunt, liberum est; .... illarum quoque liberi, nihil obstante quod concubinarum speciem prae se ferant .... pro legitimis habentur, successionesque dominationis sortiuntur. (Cf. ibid. p. 179).

Anon. Belae reg. not. c. 11:

Menumorout (dux byhoriensis) .... plurimas habebat amicas.

Mircea cel Mare, Domnul Țĕreĭ românescĭ, încă a avut copiĭ de la maĭ multe femeĭ (Engel, Geschichte d. Walachey, p. 162).

26.

Legea vechiă românéscă permitea desfacerea căsătorieĭ legitime prin repudiare.

Plutarch, Romul. c. 22:

O ordonanță a luĭ Romul permitea bărbatuluĭ despărțirea de femeiă și fără causă legitimă, sub condițiune, ca jumĕtate din

Statuta Distr. Fogaras (p. 172):

Boyarones siue rustici valachi vxoribus proprys matrimonialiter Juncti, si maritus wel uxor verum matrimo-

averea bărbatuluĭ sĕ fie adjudecată femeieĭ, ér ceea laltă jumĕtate deițeĭ Ceres.

In Grecia, bărbatul putea orĭ când sĕ repudieze femeia, sub condițiune, ca sĕ-ĭ restitue lucrurile ce le adusese, orĭ sĕ-ĭ plătéscă lunar câte 9 obolĭ ca interese pentru fie-care mină grecéscă. (Pauly, Real-Encycl. II [1842] v. Divortium).

Cele XII tabule, permiteaŭ de asemenea repudiarea, sub condițiune, de a se da femeieĭ lucrurile, ce le adusese. (Cic. Phil. II. 28: suas res sibi habere jussit ex duodecim tabulis. Claves ademit; exegit).

nium non obseruaret; Extunc talis pars non obseruans, portionem suam in hereditatibus, quam in rebus amittat, portio vero pars (partis) obseruantis vna cum hereditatibus suis sola (salva) remaneat.

Statuta Distr. Fogaras (p. 172):

Boyarones more et lege ipsorum vxores a se abycere vellent et cum easdem (sic) amplius manere nollent, pars separans, castellano .... soluat pro birsagio florenum vnum. Rusticus Valachus similiter, uxorem abycere voluit .... boyaroni suo .... soluat asporas nouem.

Gratiani De I. Heraclide Despota (Ed. 1759) p. 21:

Matrimonia viri (Valachi) vel minimis de causis saepe solvunt remisso uxori nuncio pensisque fisco duodecim denariis.

Wrancii De situ Transsylvaniae, Moldaviae etc. (ap. Ilarianu, Tesauru, III. p. 179):

matrimonia ... dato repudii libello, et pecunia quadam admodum modica, in signum dissolutae desponsationis uxori reddita, dirimere nullum nefas est.

27.

După legea vechiă românescă, căsătoriile străinilor cu femeĭ române, în cuprinsul teritoriuluĭ român, eraŭ prohibite. O ast-fel de căsătorie nelegitimă nu putea sĕ conferéscă străinuluĭ și copiilor seĭ nicĭ drepturĭ politice, nicĭ civile, pe pămêntul românesc.

Seneca, De Benef. IV. 35:

Promisi tibi filiam in matrimonium; postea peregrinus apparuisti; non est mihi cum externo connubium. Eadem res me defendit, quae vetat. (Cf. Liviu, lib. XLIII. 3.

Revista nouă, An. III. 302. Chrisovul luĭ Ion Ștefan Michaiŭ Raeoviță din a. 1764:

De vreme ce străinii, cariĭ vin aicĭ în țéră .... sĕ și însóră, ce iaŭ femeĭ de aicĭ de pămênt și fete de boiarĭ și cu multe felurĭ de mijlocirĭ intră și în rêndul boiarilor cu diregatoriĭ .... obiceiŭ, ce rĕŭ s'a înrădăcinat aicĭ în pămêntul țĕreĭ, hotărîm Domnia mea, că de acum înainte nimenĭ din străinĭ sĕ nu sĕ maĭ însóre aicĭ în pămêntul țĕreĭ și se ia fată de pămêntean și pămênteniĭ iarășĭ să nu îndrăsnéscă a-șĭ da pe fiă sa saŭ alte rudeniĭ după străinĭ, măcar orĭ cine ar fi, pentru că orĭ care de acum înainte va face peste porunca și hotărîrea acésta a Domnieĭ mele sĕ scie, că ceĭ însurațĭ sĕ vor isgoni din pămêntul țĕreĭ împreună cu femeia, și tótă averea lor se va lua pe séma Domnieĭ etc.

28.

După vechia lege românéscă, străinii eraŭ incapabili de a câştiga şi stăpâni avere imobiliară pe teritoriul districtelor, ori al ţĕrilor românescĭ.

Tab. III (s. VI):

Adversus hostem aeterna auctoritas.

Cicero, De off. I. 12:

Hostis enim apud majores nostros is dicebatur, quem nunc peregrinum dicimus. Indicant duodecim Tabulae: «ut status dies cum hoste», itemque: «adversus hostem aeterna auctoritas».

Ast-fel străinul (hostis), după cele XII tabule, nu avea nicĭ drepturile publice, nicĭ drepturile civile ale cetăţianuluĭ roman. În particular, el nu avea dreptul de a cumpĕra, de a poseda şi de a vinde în mod legitim (jus commercii).

În contra străinuluĭ, dreptul de proprietate şi de posesiune, al cetăţianuluĭ şi al statuluĭ roman, nu se prescria în vecĭ.

Pesty, A Szörény vármegyei oláh kerületek, p. 73—74. a. 1457:

Nos Ladislaus Dei gr. Hungarie .... Rex .... omnia et singula eorundem Valachorum et Keniziorum priuilegia.... perpetuo valitura, roboramus .... Et .... decreuimus a modo in posterum in prefatis octo districtibus (Valachorum) nullo unquam tempore alicuio extraneo possessiones et villas donare.

Pesty, A Ször. Bánság. III. 300. 1561:

Nicolaus pobora invniversitatis dominorum nobilium Comitatus Zewriniensis (nomine) asserens: habere ipsam vniversitatem nobilium efficacia priuilegia, ne videlicet maiestas Regia cuipiam in Comitatu ipso Zewriniensi Bona non habenti Bona conferre possit.

Acéstă disposiţiune a legiĭ românescĭ este archaică. O inscripţiune romană din a. 201 d. Chr. amintesce de legile antice ale locuitorilor din Tyra (Cetate albă, Ak-herman), după carĭ singurĭ numaĭ representanţiĭ municipiuluĭ Tyra, nu imperatul, puteaŭ sĕ conferéscă unuĭ străin dreptul de cetăţian în acéstă localitate.

C. I. L. vol. III. nr. 781:

Epistula imp. Severi et Caracallae ad Heraclitum: quod attinet ad ipsos Tyranos quique ab iis secundum leges eorum in numerum civium adsumpti sunt, ex pristino more nihil mutare volumus.

În a. 1525, bĕtrâniĭ tĕrguluĭ Vasluiŭ cer de la Ştefan Vodă cel tênĕr sĕ le facă dreptate pe legea bĕtrână, se iee din mânile Armenilor, Jidovilor şi Grecilor locurile de casă, fênaţele şi prisecile, fiind-că, după legea bĕtrână, străiniĭ nu aŭ drept sĕ cumpere ocinĭ, locurĭ de casă, de fênaţe, de prisecĭ. Ér Domnul hotăresce: «ma ocinĭ nimenĭ, verĭ care străin, fire-ar şi Grec, n'are volnicie in pămêntul nostru moldovenesc a ţine verĭ a birui» (Uricariul, I. 139).

29.

După legea vechiă românéscă, Sâmbĕta era diua legală destinată pentru audienţe înaintea tribunaluluĭ.

Lex Alamannorum, tit. XXXVI:

1. Conventus autem secundum consvetudinem antiquam fiat in omni centena coram Comite... et coram Centenario.

2. Ipsum placitum fiat de sabbato in sabbatum.

Constit. Distr. T. Fogaras (p. 304):

Juxta antiquum et in praesens usque retentum modum ac consvetudinem terminus Celebrationis Sedis Judiciariae praefixus est dies Sabbathi.

Incă înainte de întroducerea creştinismuluĭ esista la poporul roman un ciclu calendaristic de 7 dile, despre care însă vechiĭ autorĭ nu fac aprópe nicĭ o amintire. A şéptea di din acest ciclu se numia sabbatum.

In acéstă privinţă, Suida (v. Σάββατον) scrie: Sâmbĕta era a şéptea di din ciclul de şépte dile, pe care o venerau Romaniĭ».

Filosoful Seneca, născut în Hispania la a. 3 d Chr., amintesce de asemenea (Epist. 95), că esista un obiceiŭ vechiŭ la Romanĭ sĕ aprindă candelele în diua de Sâmbĕtă (Accendere aliquem lucernam sabbatis).

După Ovidiu (R. Am. 219) însĕ, Sâmbetele eraŭ venerate de către peregrinĭ (peregrina sabbata); o numire generală, care după cum vedem se raporta la toţĭ străiniĭ, nu numaĭ la Ebreĭ.

Un vechiŭ oraş cu numele Sabata se află situat pe teritoriul Etrurieĭ, lângă un lac frumos, în apropiere de Roma (Strabo, V. 2. 9). Liviu (XXVI 33) amintesce de o grupă de locuitorĭ numiţĭ Sabatini de pe teritoriul Campanieĭ.

Este afară de orĭ ce îndoiélă, că la populaţiunile de rasa pelasgă, numele dileĭ sĕptĕmânale «Sâmbĕtă» este anterior creştinismuluĭ, şi că prin urmare nu este biblic.

Sabiniĭ şi Umbriĭ adoraŭ pe o vechiă divinitate naţională, sub numele de Sabus (Dionys. II. 49. — Sil. Ital. VII. 424). Acelaşi Sabus, numit de Virgiliu Sabinus, ne maĭ apare ca un strămoş al regeluĭ Latinus (Aen. VII. 178).

In Thracia, după cum ne spune Macrobiu (Sat. I. 18), Liber pater séŭ Bacchus era adorat ca divinitate a sóreluĭ sub numele de Sebazius, Sabazius, Sabadius, (un cuvênt compus din Saba(s) şi dius, Saba deul); unde maĭ avea şi un templu de formă rotundă pe o colină, numită Zilmissus.

Acest Sabadius séŭ Sabazius al Thracilor, orĭ cu alte cuvinte al populaţiunilor gete, ne apare ca una şi aceeaşĭ divinitate cu Sabus al Umbrilor, Sabinilor şi Latinilor. Aceste divinităţĭ solare sĕ vede, că a fost consecrată la seminţile vechĭ pelasge diua a şéptea din sĕptĕmână, sabbatum, rom. Sâmbĕta.

In dialectul veneţian, Sâmbĕta se numesce şi astă-dĭ Sabo (Boerio, Diz. d. dial. venez. 1861, p. 590), adecă diua consecrată luĭ Sabus. In provincia Neapoluluĭ se maĭ aude şi în timpurile nóstre espresiunea caracteristică pentru acéstă di: nun c'è sabetto senza sole, «nu e Sâmbĕtă fără sóre» (Andreoli, Voc. napol.-ital. p. 578).

In Transilvania maĭ aflăm încă unele urme importante despre cultul divinităţiĭ Sabus. Una din mănăstirile cele maĭ vechĭ şi maĭ celebre ale Ţereĭ Făgăraşuluĭ a fost cea de la Sâmbĕtă, o localitate, al căreĭ nume derivă fără îndoiélă dela un vechiŭ sanctuariŭ al divinităţiĭ adorate o-dată acolo.

In dialectele medievale ale Galliei (Franciei), ḑiua Sâmbeteĭ se numia sambba-di (Littré, Dict. v. Samedi), un termin, în care vechia divinitate Sabus ne apare sub numele de Sambba.

In Transilvania, se maĭ auḑia pe la începutul sec. XIX-lea cuvêntul Sâmbea şi sfântul Sâmbean, ca o formulă de întărire séŭ dejurămênt (Lexicon valach.-lat., Budae, 1825, v. Sîmbé).

Cele 9 nimfe (muse), carĭ însoţiaŭ pe Sabazius în călĕtoriile sale (Diod. IV. 4. 1) se numesc în descântecele române «nouă sâmbe albe» (Schmidt, Das Jahr u. s. Tage, p. 15). Probe evidente, că Saba-zius al Thraco-Geţilor era identic cu Sabus şi cu Sâmbea, de la care derivă numele ḑilei Sâmbĕta.

Vechiul us, de a ţiné judecăţile în ḑiua de Sâmbĕta, i-l aflăm conservat şi în Lex Alamannorum.

In fine aceeaşĭ consuetudine a esistat o dată şi în părţile de sus ale Italieĭ. In provincia Boloniei se maĭ aude şi astă-ḑĭ espresiunea: «mancar un sabet a on» (i lipsesce cuĭ-va Sâmbĕta), cu înţelesul de: «non aver tuto il suo giudizio», adecă «a rĕmâné scurtat în drepturile sale» (Berti, Voc. bologn.-ital. II. 275).

Din acéstă disposiţiune a legiĭ vechĭ resultă aşa dar, că Sabus séŭ Saba-zius a fost o divinitate principală a triburilor pelasge din nordul Dunăriĭ de jos.

Nume personale şi de familie Savu, Savul şi Săulea sunt până astă-ḑĭ fórte rĕspândite în ţéra Făgăraşuluĭ şi în judeţul Muscelului din România. Pe la a. 1679 aflăm pe un Sava Basarab (Hasdeŭ, Etym. magn. III, 2543).

Fratele luĭ Anacharsis (594 a. Ç.) pórtă la Herodot numele de Saulios (Săulea). Sfântul creştin Sava (Sabas), înecat în apa Buzĕuluĭ (Musaeus), încă a fost originar din Dacia (Acta S. Sabae martyr. în Acta Sanct. Hung. I. p. 199).

IV

După cum vedem, acéstă legiuire vechiă a poporuluĭ român, numită «Lex antiqua Valachorum», «antiqua et approbata lex districtuum volahicalium universorum», «Jus Volahie» şi «Jus valahicum», ce conţinea disposiţiunĭ din tóte ramurile dreptuluĭ public şi privat, se reduce la o vechime fórte depărtată.

Fără îndoiélă, că acéstă constituţiune tradiţională a poporuluĭ român este în fond una şi aceeaşĭ cu aşa numitele Leges Bellagines din sec. VI, despre carĭ ne face amintire Jornande [1].

---

[1] Statutele Ţĕreĭ Făgăraşuluĭ (Fogarasvidéki Statutumok) din 1508, ne apar, în ce privesce particularităţile limbeĭ, numaĭ ca o simplă traducere latină de pe un text românesc maĭ vechiŭ, după cum acésta resultă din espresiunile: grauitates Boyaronum (greutăţile boierilor); filiam prefacere haeredem masculinum; fur iste solito more vocatur Induspes (fur, care intră pe din dos); proditione domus (prădăciunea casei); humanitatem amittant (sĕ pérdă omenia), una pinta vini (o pintă séŭ cupă de vin).

Aicĭ cuvêntul Bellagines are însă o semnificaţiune etnică [1]); este o espresiune identică cu Bellacenae séŭ Bellacorum, adecă Legile Bellacilor, cum se maĭ numiaŭ în epoca romană unele triburĭ barbare ale familieĭ pelasge.

Terminul geografic de Blacena ni se presintă la Dunărea de jos încă cu 200 anĭ maĭ înainte de timpurile luĭ Jornande.

În actele conciliuluĭ ţinut la Sardica (Sofia) în a. 343, aflăm pe lângă alţĭ episcopĭ aĭ Dacieĭ aureliane şi pe un Athenodorus a Dacia de Blacena [2]). Aicĭ «Blacena» póte sĕ fie numele oraşuluĭ de reşedinţă al episcopuluĭ Athenodor; însă póte sĕ fie şi numele eparchieĭ sale. În tot casul, «Blacena» este o numire topografică dela Dunărea de jos, şi care ne indică că acest oraş, orĭ ţinut, a fost locuit de Blacenĭ încă înainte timpurile luĭ Jornande.

Acelaşĭ înţeles cu numele de Leges Bellagines şi Lex Valachorum î-l avea în sec. III a. Chr. şi terminul grecesc de Blacennomion (τέλος, vectigal), derivat din Blaconnomos, o lege tradiţională, după care se guvernaŭ Blachiĭ stabiliţĭ în părţile de jos ale Niluluĭ [3]).

In ce privesce manuscrisul al doilea, sub numele de Constitutiones Districtus Terrae Fogaras, acesta conţinea în mare parte numaĭ simple estrase din o condică maĭ vechiă de articule şi edicte (Protocollares articuli et edicta. Tit. XIX. art. 9), şi care se păstra la Căpitănatul Ţĕreĭ Făgăraşuluĭ. Unele disposiţiunĭ din Constituţiunile aceste pórtă datele de 1635 şi 1690; altele însă amintesc de Dux séŭ Ducele Făgăraşuluĭ (Tit. XIX, art. 4), şi de vajvodales homines, un fel de comisarĭ judecătorescĭ aĭ voivoduluĭ; o numire ce se vede a fi rĕmas din timpurĭ vechĭ, de óre ce Căpitanul T. Făgăraşuluĭ, care ţinea maĭ târdiŭ locul Voivoduluĭ de o-dinióră, avea dreptul să pedepséscă pe aceştĭ comisarĭ; eraŭ aşa dar însărcinaţiĭ sĕĭ (quos [vajvodales homines] Dominus Capitaneus, legaliter puniat. Tit. VII, art. 2). Resultă aşa dar, că o parte din articulele acestor Constituţiunĭ avuse putere de lege şi în timpurile, când Făgăraşul constituia un Ducat séŭ Voivodat.

[1]) Esemple analóge sunt: Lex Salica, Lex Burgundiorum, Lex Alamannorum, etc.

[2]) **Migne**, Patrologiae cursus. Ser. lat. T. LVI. p. 54.—**Binii Severiul** Concilia generalia. Lutetiae. 1636. I. 523—524.—Maĭ notăm, că Blacaenus, ca nume familiar, adecă de origine din o Blacaena óre-care, ne apare şi pe o inscripţiune romană din Asturia (C. I. L. II. 2633), unde după cum am vĕdut maĭ sus, se aflaŭ triburĭ emigrate din regiunile Scyţieĭ încă înainte de cucerirea peninsuleĭ iberice de către Romanĭ.

[3]) Un cuvênt compus, în care ultima parte ne apare ca un adiectiv neregulat format din νόμος, lege. Impositul fiscal din Alexandria era basat, pe ὁ τῶν Βλακῶν νόμος, după cum dările fiscale ale Românilor din Transilvania, Ungaria, Polonia şi Serbia încă se întemeiaŭ pe Lex antiqua Valachorum. Cf. Henr. Stephanus, Thesaurus l. gr. v. Βλακεννόμιον: Quoniam scilicet in legibus erat ut τῶν Βλακῶν nomine id penderent qui sciscitatum eos adibant (Etym. Magn. p. 199. 10. Sch. Βλακοιννόμιον).—**Pič**, Abst. d. Rum. 142. 1493: antiqua eorum (Valachorum) lege... vitulum trium annorum exi-

V

În ce privesce istoria legislaţiunii vechi pelasge ne presintă un deosebit interes asemĕnarea cea mare, ce esistă între Lex antiqua Valachorum și între fragmentele, ce ne-aŭ mai rĕmas din cele XII Tabule ale Decemvirilor romani.

Ambele legislaţiuni se baséză pe aceleași principii juridice. Ele se refer la aceleași timpuri archaice, la aceeași constituţiune a societăţii, în fine la același mod de viéţă și la aceleași trebuinţe.

Istoricul Paul Joviu, născut pe la finele sec. al XV-lea, avuse óre-cari cunoscinţe despre acest vechiŭ codice de legi al Românilor, fiind că dênsul a rĕmas surprins de caracterul antic al acestor legi, pe cari le credea că sunt în realitate numai legi vechi romane [1]).

Despre cele XII tabule ale Decemvirilor se credea în general, că ele aŭ fost împrumutate din Grecia, în particular din legile Athenienilor [2]).

Polybiu însă, născut pe la a. 204 a. Chr., ne spune cu totul alt ceva: că vechia constituţiune și administraţiune a Athenei nu se asemĕna, nici în fond, nici în formă, cu instituţiunile Romei. Poporul Athenei, dice dênsul, a fost tot-de-una asemenea unor corăbii fără guvernatori [3]). De asemene scrie și Dionysiu din Halicarnas: că legile celor XII tabule eraŭ cu mult mai escelente și mai bune de cât legile Grecilor [4]); ér Tacit, la rêndul seŭ, scrie, că Decemvirii însărcinaţi sĕ presinte un proiect de legi pentru Romani, aŭ cules din tóte părţile, unde aŭ putut sĕ afle ceva bun [5]).

În fine, mai aflăm la Serviu o importantă notiţa istorică, că Faliscii din

gatis.—**Hasdeu**, Coloniile române din Galiţia, p. 43, 1541: census, omnem daciam, more aliarum villarum Valachicarum dabit quolibet anno.

[1]) **Pauli Jovii** Hist. libr. XL (ed. Basiliae, 1567, tom. II. p. 310): Apud Valachos enim, non Romanae modo disciplinae certi mores et leges vigent, sed ipsa quoque Latinae linguae vocabula seruantur.

[2]) **Livii** l. III. 31: missi legati... jussique inclutas leges Solonis describere, et aliarum Graeciae civitatium instituta, mores, juraque noscere.—Ibid. III 33: Decemviri creati.... His proximi habiti legati tres, qui Athenas ierant.... simul peritos legum peregrinarum ad condenda nova jura usui fore credebant.

[3]) **Polybii** lib. VI. 43—51.

[4]) **Dionysii** lib. XI. 44.

[5]) **Taciti** Ann. III. 27: creatique decemviri, et, accitis quae usquam egregia, compositae Duodecim Tabulae.—**Krueger**, Histoire des sources du droit romain (Paris, 1894) p. 17: il faut se garder d'attribuer une origine grecque à la plus grande partie des dispositions des Douze Tables.... les fragments que nous possedons ne laissent pas de doute à cet égard.

Etruria aŭ fost numiţĭ ómenĭ «dreptĭ», fiind-că Romaniĭ aŭ trimes la dênşiĭ pe Decemvirĭ, şi aceştia aŭ copiat de aicĭ multe disposiţiunĭ legalĭ şi aŭ maĭ luat şi unele suplimente la cele XII tabule [1]).

Faliscii, scrie Strabo, aveaŭ o idiomă particulară, eĭ aveaŭ ciredile şi turmele cele maĭ frumóse şi câmpurĭ fórte bune de păşune [2]). Probabil, că aceştĭ Faliscĭ, popor maĭ mult pastoral, carĭ maĭ aveaŭ şi un renume tradiţional de ómenĭ «dreptĭ» (epitet particular al Geţilor), sĕ fi fost numaĭ o grupă de Blacĭ séŭ Vlascĭ [3]), emigraţĭ din regiunile Carpaţilor şi ale Istruluĭ de jos.

Faptul însă rĕmâne positiv, că cele XII tabule ale Romeĭ nu conţineaŭ nimic original; ele eraŭ numaĭ o simplă operă de compilaţiune din legile şi consvetudinile cele vechĭ ale triburilor pelasge, carĭ, după credinţa generală, maĭ aveaŭ şi autoritatea unor legĭ «sfinte», rĕmase din bĕtrânĭ.

Populaţiunile de rasă pelasgă aŭ avut tot-de-una o deosebită veneraţiune pentru instituţiunile lor vechĭ, séŭ strămoşescĭ (vetus mos).

Romul, scrie Dionysiu din Halicarnas, după ce a pus primele fundamente ale Romeĭ, după ce a fortificat'o cu şanţurĭ şi murĭ, a convocat la adunare pe cetăţeniĭ nouluĭ oraş, şi punêndu-le în vedere, că liniscea şi fericirea fiecăruĭ stat depinde de la forma guvernuluĭ, a cerut sĕ-şĭ dea părerea: că după ce fel de constituţiune voesc sĕ fie guvernaţĭ: dacă voiesc sĕ asculte numaĭ de unul, orĭ de maĭ puţinĭ, séŭ dacă voiesc sĕ încredinţeze pădirea legilor întreguluĭ popor; ér eĭ rĕspunseră: Noĭ nu avem trebuinţă sĕ fim guvernaţĭ după forme noue, ci voim sĕ fim guvernaţĭ în modul, după cum strămoşiĭ noştriĭ aŭ aflat că e maĭ bine, şi modul acesta, care ne-a rĕmas de la bĕtrânĭ, noĭ nu-l vom schimba, nicĭ nu ne vom depărta de aşedămintele lor, carĭ credem, că aŭ fost stabilite cu multă înţelepciune [4]).

În Roma, maĭ vedem, că legile Decemvirilor se promulgă cu aceleaşĭ formalităţĭ tradiţionale ca şi în Dacia.

În regatul luĭ Atlas — din părţile meridionale ale Dacieĭ — cele maĭ vechĭ legĭ din timpurile preistorice aŭ fost gravate pe o columna de aramă galbină [5]).

Tot ast-fel ne spune Dionysiu, că legile Decemvirilor, la început numaĭ

[1]) **Servius**, Aen. VII. 695: Justos (Faliscos) autem dicit, quia populus Romanus missis decem viris, inde multa jura collegit, et nonnulla supplementa duodecim tabularum accepit.

[2]) **Strabonis** Geogr. lib. V. 2. 9.

[3]) Cf. pag. 863.

[4]) **Dionysii Hal.** lib. II. 3—4.

[5]) **Platonis** Critias (Ed. Didot, vol. II. p. 259).

10 tabule, corectate, primite de senat și votate de popor, aŭ fost gravate pe columne de aramă, expuse în for și aduse ast-fel la cunoscința publică [1]).

În fine, maĭ aflăm la Romanĭ încă un alt obiceiŭ juridic, împrumutat fără îndoiélă din Dacia.

Agathyrșiĭ, de lâng rîul Maris (Mureș), aveaŭ obiceiul, cum scrie Aristotele, sĕ cânte legile lor [2]), fie din causă, că le considerau ca legĭ sfinte, orĭ póte numaĭ din motivul, după cum presupune Aristotele, ca legile sĕ nu fie uitate.

Acelașĭ mod de veneraţiune î-l vedem introdus și la Romanĭ pentru legile celor XII tabule. Tineriĭ Romanĭ, scrie Cicero, învĕţaŭ, până în timpurile sale, sĕ cânte legile celor XII tabule: discebamus enim pueri XII (tabulas), ut carmen necessarium [3]); un obiceiŭ, care de sigur a fost împrumutat de la Agathyrșĭ, singurul popor, care în timpurile vechĭ î-șĭ cânta legile sale.

VI

O parte din legile cele sacre ale Romanilor, anteriόre celor XII tabule, o formaŭ, după cum spune Dionysiu, legile feţiale (jura fetialia), ce conţineaŭ prescripţiunile cele sacre: cum sĕ céră satisfacţiune dela inimicĭ, cum sĕ declare rĕsbóiele și cum sĕ încheie tractatele de pace.

Romaniĭ împrumutase aceste legĭ în timpurile luĭ Numa, orĭ ale luĭ Ancu Marciu, dela alte seminţiĭ pelasge; însă pe la finele republiceĭ nu se maĭ scia cu deplină siguranţă de la carĭ popóre anume. Tradiţiunile vechĭ aminteaŭ numaĭ de două popóre, de Faliscĭ (Aequicoli) și de locuitoriĭ din Ardea, de la carĭ se credea, că aŭ fost copiate aceste legĭ [4]).

În acéstă privinţă, Dionysiu scrie:

Falisciĭ și Fesceniĭ maĭ păstréză încă până astă-ḑĭ unele urme puţine ale originiĭ lor pelasge. În orașele aceste aŭ esistat timp îndelungat multe instituţiunĭ archaice; ast-fel, de câte orĭ aceste orașe aveaŭ trebuinţă sĕ pórte rĕsboiŭ cu alţiĭ și sĕ respingă agresiunile lor dincolo de hotarele sale, eĭ trimeteaŭ în fruntea trupelor sale óre-care preoţĭ feţialĭ fără arme [5]).

Aceștĭ feţialĭ aveaŭ sĕ îngrijéscă, că poporul roman sĕ nu facă un rĕsboiŭ pe nedrept cu alt popor federat, și în cas dacă un alt popor a violat le-

[1]) **Dionysii Hal.** lib. X. 57.
[2]) **Aristotelis** Probl. Sect. XIX. 28.
[3]) **Ciceronis** Leg. II. 23.
[4]) **Dionysii Hal.** lib. II. 72.
[5]) **Dionysii Hal.** lib. I. 21.—**Livii** lib. I. 32.

găturile internaționale, poporul roman sĕ trimită legațĭ, carĭ sĕ céră prin graiŭ viŭ repararea nedreptățiĭ, și numaĭ în cas dacă cererile aceste rĕmâneaŭ nesatisfăcute atuncĭ poporul român sĕ le declare rĕsboiŭ.

Modul, cum î-șĭ îndepliniaŭ fețialiĭ misiunea lor, era următoriul: Unul, doĭ, treĭ orĭ patru fețialĭ, îmbrăcațĭ în veștminte de ceremonia și luând cu dênșiĭ insemnele cele sfinte, mergeaŭ la orașul celor ce aŭ făcut nedreptate poporuluĭ roman. Ajungând la hotarul inimiculuĭ, unul din fețialĭ, punênd pe cap un vĕl de lână, începea sĕ strige: «Audĭ Joe, audițĭ voĭ hotarelor, audițĭ voĭ (aci rostia numele orașuluĭ și al poporuluĭ inimic), audĭ și tu Dreptate, eŭ sunt trimisul public al poporuluĭ roman și vin la voĭ cu o misiune dréptă și sĕ credețĭ în cuvintele mele»; apoĭ făcea expunerea cereriĭ, și invoca de noŭ pe Joe și pe ceĭ-alalțĭ deĭ ca mărturiă. După ce rostia aceste cuvinte, fețialul pleca înainte către orașul poporuluĭ inimic, și repeta din noŭ aceleașĭ jurăminte și declarațiunĭ către cel de întâiŭ cetățean, orĭ țĕran, pe care-l întâlnia în drumul sĕŭ pe teritoriul inimiculuĭ; ajungând apoĭ la pórta orașuluĭ, el invoca de noŭ pe deĭ și repeta aceleașĭ cererĭ către portariŭ, orĭ către acela, pe care-l întâlnia aci; în fine se ducea în forul orașuluĭ străin și aci aducea la cunoscința magistraților causa veniriĭ sale, repetând tot de una aceleașĭ jurăminte, aceleașĭ cererĭ și blesteme. În cas, dacă cererea sa se îndeplinia, fețialul se retrăgea ca amic de la un popor amic, ér dacă poporul inimic cerea timp pentru deliberare, atuncĭ i se concedeau 30 cel mult 33 dile, și în fine dacă trecea și acest interval fără resultat, fețialul invoca de noŭ pe deiĭ de sus și de sub pămênt ca mărturiĭ pentru nedreptatea ce s'a făcut poporuluĭ roman, se întorcea la Roma și raporta senatuluĭ, că s'aŭ îndeplinit tóte cele prescrise de legile sfinte, și dacă acum senatul voiesce sĕ declare rĕsboiŭ, deiĭ i permit acésta. Dacă în urma acestor formalitățĭ sacre, senatul hotăria declararea rĕsboiuluĭ, atuncĭ se trimitea un fețial, ca sĕ anunțe inimiculuĭ în mod solemn, că poporul roman i declară rĕsboiŭ. Fețialul lua cu sine o hastă (lance) ferecată, séŭ o hasta sângerată și pârlită în flacărĭ, mergea la hotarul inimiculuĭ și aicĭ rostia următórele cuvinte: «De óre-ce poporul și ómeniĭ (indica numele orașuluĭ séŭ națiuniĭ inimice) aŭ lucrat în contra poporuluĭ roman, poporul roman a hotărît sĕ facă rĕsboiŭ cu poporul și cu ómeniĭ (numele inimiculuĭ), ér senatul poporuluĭ roman a consimțit și a aprobat sĕ se facă rĕsboiŭ cu poporul și cu ómeniĭ (numele); din acéstă causă eŭ și poporul roman declar și fac rĕsboiŭ poporuluĭ și ómenilor (numele orașuluĭ orĭ al poporuluĭ)», și după ce rostia aceste cuvinte, el arunca lancea sângerată pe hotarul inimicilor [1]).

[1]) **Dionysii Hal.** lib. II. 72.—**Livii** lib. I. 32.

Aceste formalităţĭ îndeplinite, Romaniĭ numiaŭ rĕsboiul, ce aveaŭ sĕ-l pórte, bellum justum et pium; just, fiind-că era întemeiat, legitim; şi pium, fiind-că era declarat cu formele cele sfinte, prescrise de religiune.

VII

Originea istorică a legilor feţiale se vede a fi fost în părţile de rĕsărit ale Europeĭ, şi în particular în ţĕrile de lângă Dunărea de jos.

Urmele acesteĭ instituţiunĭ le aflăm la Geţĭ în o formă mult maĭ religiósă, şi prin urmare maĭ archaică.

După Stephan Byzantinul, legea Geţilor era, că legaţiĭ, pe carĭ i trimeteaŭ la inimic, sĕ mérgă bătênd citerile séŭ cobzele [1]).

În ţĕrile de lângă Oceanos (potamos) şi de la munţiĭ Ripheĭ, orĭ cu alte cuvinte de la Dunărea de jos şi Carpaţĭ, citerele eraŭ instrumente de musică religiósă.

Cu citerele se acompaniaŭ aicĭ imnele religióse, pe carĭ le cântaŭ Hyperboreiĭ în onórea luĭ Apollo [2]).

O altă amintire despre feţialiĭ Geţilor o aflăm la Iornande [3]).

«După cum scrie Dio», ḑice istoricul got, «Filip (regele Macedonieĭ, tatăl luĭ Alesandru cel Mare) fiind strimtorat din lipsa banilor, strînse armata ce o avea disponibilă şi plecă sĕ prădeze oraşul Udisitana din Mesia, ce se afla în vecinătate cu oraşul Thamiris de lângă Dunăre, şi care în timpurile aceste se afla sub stăpânirea Geţilor. Insă, pe când Filip se apropia cu trupele sale de oraşul, pe care voia sĕ-l prădeze, observă de o-dată, că nisce preoţĭ de aĭ Geţilor, din clasa celor, carĭ se numesc pii, deschid porţile cetăţiĭ şi-ĭ vin înainte îmbrăcaţĭ în haine albe şi bătênd citerele. În rugăciunile lor, ce le cântaŭ cu vocea, preoţiĭ aceştia invocaŭ pe ḑeiĭ lor strămoşescĭ sĕ le fie în ajutoriŭ şi sĕ respingă de la dênşiĭ departe pe inimicĭ. Macedoneniĭ vĕḑênd pe preoţĭ, că le vin înainte cu atâta încredere, sunt cuprinşĭ de uimire, şi putem ḑice, că aceştĭ ómenĭ armaţĭ aĭ luĭ Filip sunt opriţĭ în loc de ómenĭ fără de arme. Armata luĭ Filip, ce se afla acum pusă în ordine de luptă, î-şĭ desface îndată rêndurile sale, renunţă sĕ prădeze oraşul şi nu numaĭ că se retrage, dar restitue Geţilor şi pe ómeniĭ, pe carĭ i prinsesc în afară de zidurile cetăţiĭ. Apoĭ Macedoneniĭ încheiară un tractat de pace cu Geţiĭ şi se întórseră în apoĭ». [4]).

---

[1]) **Steph. Byz.** v. Γετία.—**Theopompi** fr. 244.

[2]) **Diodori Siculi** lib. II. 47.

[3]) **Jornandis** De reb. Get. c. 10.

[4]) La Romanĭ, feţialiĭ formaŭ o corporaţiune anumită religiósă. Feţialul tri-

În fine, Aureliu Victor (sec. IV), care avuse la îndemână unele isvóre maĭ vechĭ, atribue înfiinţarea instituţiuniĭ feţialilor unuĭ aşa numit Rhesus [1]).

După Homer, Rhesus, fiul luĭ Ioneu (Ἠϊονεύς), a fost un rege avut din timpurile troiane. El domnise peste Thraciĭ din părţile cele maĭ estreme ale peninsuleĭ (ἔσχατοι ἄλλων), séŭ peste regiunile din nordul Dunăriĭ de jos, numite adese orĭ în poemele epice τὰ ἔσχατα. Rhesus luase parte la rĕsboiul troian, ca aliat al luĭ Priam, avênd cu dênsul un car de rĕsboiŭ, lucrat din aur şi argint, şi arme uriaşe de aur şi argint, carĭ, după cum dice Homer, se potriviaŭ maĭ mult pentru deĭ de cât pentru ómenĭ [2]).

---

mis sĕ céră satisfacţiune de la inimic este numit la Liviu nuncius publicus (I. 32). La Cicero, eĭ sunt oratores fetiales (Leg. II. 9). În ce privesce forma numeluĭ, Romaniĭ scriaŭ maĭ mult feciales de cât fetiales; Grecil însă numaĭ cu τ, φιτιάλοι, φετιάλοι, φητιαλεῖς. Despre originea numeluĭ fecialis orĭ fetialis, ceĭ vechĭ nu eraŭ pe deplin în clar. Festus (v. Fetiales) ne pune cu deosebire în vedere cuvêntul facere, fiind-că feţialiĭ aveaŭ dreptul sĕ facă pace şi rĕsboiŭ. Varro cércă sĕ derivĕ numele feţialilor dela fides, credinţă, şi foedus, tractat internaţional (L. L. lib. V. 86). Simple etimologiĭ arbitrare, după asemĕnarea cuvêntuluĭ «fetialis» cu alte cuvinte latine. În Transilvania, îngrijitoriul şi păditoriul bisericeĭ sĕ maĭ numesce şi astă-dĭ fĕt, lat. aedituus. Aicĭ fĕtul trebue sĕ fie o persónă onorabilă; el este păditoriul vaselor sfinte, al ornamentelor preoţescĭ, şi el ajută în altariŭ pe preot la cele trebuincióse pentru îndeplinirea serviciuluĭ divin. Fĕtul maĭ servesce ca trimis al preotuluĭ pe la poporeniĭ sĕĭ şi duce circularele bisericescĭ pe la preoţiĭ din satele vecine; peste tot, este un ministru al cultuluĭ religios. În Moldova şi în unele părţĭ ale Transilvanieĭ, fĕtul se numesce ţîrcovnic. Acelaşĭ cuvênt цръкъвьникъ în limba slavă vechiă însemnéză ecclesiae defensor, clericus; în limba bulgărescă homo pius; ér în limba polonă ortodox şi preot ortodox (Cihac, Dict. d'étym. daco-romane, II. 435). — O altă numire, pe care o aflăm în Transilvania, este aceea de fiĭ aĭ bisericeĭ. Aceştia sunt curatoriĭ séŭ administratoriĭ averiĭ bisericescĭ. În fine, se maĭ numesc în Transilvania feţe bisericescĭ persónele cu un caracter religios, cum sunt preoţiĭ, archiereiĭ şi diaconiĭ. În sens maĭ larg, acéstă numire se maĭ aplică şi la cântăreţiĭ, feţiĭ şi fiĭ bisericeĭ. La Geţĭ, după cum ne spune Iornande, clasa preoţilor, carĭ îndepliniaŭ funcţiunile de feţialĭ, se numiaŭ pii (De reb. Get. c. 10). Romaniĭ numiaŭ bellum pium rĕsboiul declarat cu îndeplinirea formalităţilor prescrise de legile feţiale (Varro, De vita pop. rom. II. 13. — Cicero, De off. I. 11). Aicĭ terminul «pium» are fără îndoiélă un raport istoric, nu cu «bellum», cum credeaŭ Romaniĭ, ci cu instituţiunea cea vechiă a preoţilor, numiţi «pii». După cum vedem, există o legătură intimă între instituţiunile bisericescĭ, ce le aflăm în Dacia, şi între instituţiunea feţialilor romanĭ. Originea cuvêntuluĭ însă se pare a se reduce la terminul «fĕt», după cum resultă din cântecul bĕtrânesc (pag. 901, nota 2) şi din etimologia, ce o propune Varro, sub forma de «foedus» (L. L. V. 86).

[1]) **S. Aur. Victor**, De vir. illustr. 5: (Ancus Marcius) jus fetiale, quo legati ad res repetendas uterentur, ab Aequiculis transtulit, quod primus fertur Rhesus excogitasse.

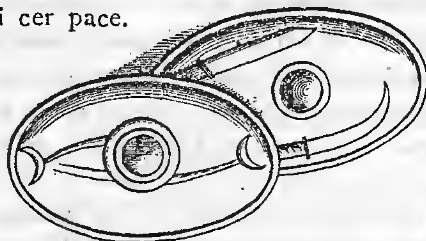
[2]) **Homeri** Il. X. 441.

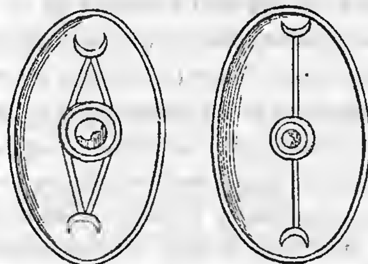
Legaţiĭ trimişĭ în anticitate sĕ céră satisfacţiune de la inimic, orĭ se încheie un tractat internaţional, purtau ca insemne ale misiuniĭ lor un caduceu, saŭ o vergea înfăşurată la un capĕt cu doĭ şerpĭ, ca simbol al concordieĭ, al păciĭ şi al prosperităţiĭ [1]). Aceste insemne, ne spune Pliniu, aŭ fost cu deosebire în us la populaţiunile barbare; înţelege însă, de rasă pelasgă [2]).

263.—Caduceul pe monetele anteromane ale Dacieĭ. (V. p. 748 seqq.)

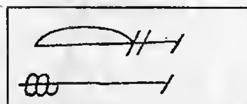
Caduceul ne apare în anticitatea pelasgă ca atribut particular al luĭ Hermes séŭ Armis al Dacieĭ şi figurézǎ sub diferite forme mistice ca emblemă naţională pe monetele anteromane ale Dacieĭ.

Caduceul în forma uneĭ carje simple, orĭ cu două proptele, este figurat şi pe scutul unuia din ceĭ doĭ regĭ aĭ Daciei, carĭ îngenunchézǎ înaintea luĭ Traian şi cer pace.

264.—Scuturile celor doĭ regĭ aĭ Dacieĭ, carĭ cer pace dela imp. Traian.—După Froehner, La Col. Traj. pl. 102.

265—266. — Alte scuturĭ dace. Froehner, pl. 104, 168.

In fine, caduceul în o formă fórte archaică, ca un simplu baston, înfăşurat cu doĭ şerpĭ la capetul de jos ne apare şi ca atribut tradiţional al Domnilor Ţĕreĭ românescĭ din sec. al XVII-lea [3]).

267. — Insemnele tradiţionale ale puteriĭ suverane a Domnilor Ţĕreĭ românescĭ. (V. p. 759).

1) Cic. De orat. I. 46.—Varro, Vita p. r. l. II.—Liv. l. I. 20; LXXXI. 38.—Suida, v. 'Ακηρυκτεί.

2) Plinii l. XXIX. 12. 2: Hic... complexus anguium... causa videtur esse, quare exterae gentes caduceum in pacis argumentis circumdata effigie anguium fecerint.

3) Despre cârja séŭ toiagul tradiţional al regilor vechĭ din ţĕrile aceste maĭ amintesc şi astă-ḑĭ colindele religióse române. Toiagul de argint a fost dăruit de Crăciun bĕtrânul (Saturnus senex) luĭ Ion (Hermes, Armis, Ion, Ianus), ca simbol al puteriĭ peste ceriŭ şi pămênt.

Iar Crăciun bĕtrânul
Din gură grăia:
— Eŭ oiŭ fi maĭ mare
Şi maĭ de de mult
Pe negrul pămênt;
Ióne, Ióne,
De când te aĭ născut
Pe negrul pămênt,
Eŭ m'am prilegit
Şi ţĭ-am dăruit
Toiag de argint,
Pólă de vesmênt,
Sĕ stăpânescĭ cerul,
Cerul şi pămêntul.

Cestionariŭ ist. II. Resp. căt. Sipenĭ, j. Covurluiŭ.

După legïle feţiale ale Romanilor, fie, că aceste legï aŭ fost împrumutate de la Faliscï, orï de la locuitoriï din Ardea Italieï, fie póte de a dreptul din părţile de rĕsărit ale Europeï, din Ardia séŭ Ardélul dela Carpaţï, cea din urmă formalitate pentru declararea solemnă a rĕsboiuluï se îndeplinia prin aruncarea uneï lăncï sângerate pe hotarele inimiculuï.

În Transilvania, sabia sângerată, ca simbol marţial, a avut de asemenea un rol însemnat până în ultimele timpurï ale constituţiuniï medievale (a. 1848). În aceste părţï ale Dacieï vechï, de câte orï se ivia necesitatea sĕ se aducă la cunoscinţa locuitorilor, că rĕsboiul s'a proclamat, se purta din comitat în comitat, din district în district şi din oraş în oraş o sabiă dréptă, cu doue tăişurï, orï o ţépă sângerată, în semn de proclamare oficială, că toţï cetăţeniï şi iobagiï obligaţï la óste sĕ prindă fără întârdiere armele şi sĕ plece la locurile lor de concentrare [1]).

Se pare însă, că aruncarea săbieï, orï a lănciï sângerate, pe hotarele inimiculuï, a fost o-dată în us şi în ţerile de la Carpaţï.

O reminiscenţă în acéstă privinţă, o aflăm într'un cântec bĕtrânesc din Moldova, care se termină prin cuvintele: «Saï Ştefane la hotare, c'a intrat sabia în ţéră!» [2]).

Douĕ eraŭ aşa dar insemnele solemne, ce le întrebuinţaŭ feţialiï romanï pentru îndeplinirea misiuniï lor: caduceul (toiagul séŭ cârja), atributul luï Armis séŭ Hermes, ca simbol al păciï, si hasta orï sabia, atributele de rĕsboiŭ ale luï Mars Gradivus (Geticis qui praesidet arvis) [3]).

---

[1]) **Szabó**, Székely Oklevéltár, I. p. 197: Constitutiones exercituales a. 1463: si necessitate ingruente generalis Insurrectio sive literis Domini Wajuodae Transylvaniensis, sive ense cruento... velociter promulgetur.—**Olahus**, Hungaria, l. I. 3. 2: Nostra quoque tempestate, haec circumlatio ensis vel pali cruore aspersi, observari solet.

[2]) **Alecsandri**, Poesiï pop. ed. 1866, p. 170. Ştefan Vodă către rezeşul Burcel:

— Măï Burcele, fĕtul micŭ!
Iată ce hotăresc eŭ...
Ia-ţï movila rĕzăşie
Ca s'o aï de plugărie...
Şi Tătariï de-ï vedea,
C'aŭ intrat în ţéra mea,
Tu sĕ strigï cât i putea:
— Săï Ştefane, la hotare
C'a intrat sabia 'n ţéră!

La Romanï, în timpurile maï târdiï, feţialiï aruncaŭ lancea sângerată de pe o mică înălţime de lângă aşa numitul «ager hostilis» (Ovid. Fast. VI. 201); tot ast-fel face la a. 178 însuşï împĕratul Marc Antonin, când plécă cu rĕsboiŭ asupra Scyţilor (Dio, l. LXXI. 33). La început însă de sigur, că lancea sângerată sĕ arunca de pe o movilă de lângă hotarul inimiculuï. În ce privesce cuvintele din versurile de maï sus: «Tu sĕ strigï cât i putea», compară terminiï feţialï: clarigare, şi clarigatio, a face reclamaţiunile solemne cu voce clară şi sonoră, adecă «a striga».

[3]) După Gelliu (X. 27. 3), Romaniï trimiseră Cartaginenilor hasta şi caduceul, ca sĕ-şï alégă.

Amêndouě aceste simbóle le vedem figurate pe scuturile celor doĭ regĭ aĭ Dacieĭ, carĭ cer pace dela Traian, și amêndouě ne apar și în sec. XVII-lea ca insemne tradiționale ale puteriĭ suverane a Domnilor Țěreĭ românescĭ [1]).

VIII

Limba latină a celor maĭ vechĭ legĭ romane se caracteriséză în deosebĭ prin unele cuvinte și forme gramaticale, ce aparțin maĭ cu sémă trupineĭ romanice din părțile de rĕsărit ale Europeĭ.

Ast-fel aflăm în cele XII tabule formele: occisit în loc de «occiderit», legassit în loc de «legaverit», excantassit în loc de «excantaverit», rupsit în loc de «ruperit», escit și escunt în loc de «erit» și «erunt», faxit în loc de «fecerit», occentaverit, «a făcut cântece», un termin de formă extraitalică, pe care Decemviriĭ aflară necesar sě-l esplice chiar în textul celor XII table prin cuvintele: sive carmen condiderit.

Una din dispozițiunile celor XII tabule conținea cuvintele: Mulieres.... neve lessum funeris ergo habento.

Cu privire la acéstă disposițiune din legile Decemvirilor, Cicero scrie: vechiĭ interprețĭ, S. Eliu și L. Acilliu, spuneaŭ, că nu înțeleg bine cuvêntul lessum și eĭ presupuneaŭ, că însemnéză un gen óre-care de vestminte funebre (vestimenti aliquod genus funebris); ér L. Eliu (al treilea interpret) era de părere, că lessum însemnéză un fel de bocire séŭ lamentare lugubră (lugubrem ejulationem), și «cu cred», scrie Cicero, «că acesta este sensul adevĕrat, fiind-că legile luĭ Solon interdiceaŭ bocirile la înmormêntărĭ» [2]).

Avem așa dar aicĭ numaĭ simple presupunerĭ despre înțelesul adevĕrat al cuvêntuluĭ «lessum» (întrebuințat de autoriĭ romanĭ tot-de-una numaĭ sub formă de acusativ). Și este de remarcat, că Cicero vorbesce aicĭ de vechiĭ interprețĭ aĭ celor XII tabule, cu tóte că dela promulgarea acelor legĭ și până în timpurile sale nu trecuse maĭ mult de 3½ secule, în care interval nu putem de loc admite, că limba romană să se fi schimbat așa de mult, în cât sě nu maĭ pricépă unele disposițiunĭ ale acestor legĭ nicĭ vechiĭ interprețĭ. Cuvêntul «lessum» a trebuit așa dar sě esiste chiar în textul original al legilor, pe carĭ le copiase Decemviriĭ, precum sě aflase de sigur în textul acelor legĭ și cuvêntul occentaverit în forma sa poporală, și pe care Decemviriĭ aŭ trebuit sě-l esplice prin «sive carmen condiderit».

---

[1]) A se vedé pag. 900.

[2]) Cicero, De leg. II. 23.

De fapt însă, cuvêntul «lessum» din cele XII tabule, pe care comentatoriĭ ceĭ vechĭ nu-l înţelegeaŭ şi pe care nu-l pricepea nicĭ însuşĭ Cicero, maĭ esistă şi astă-ḑĭ, aprópe în aceeaşĭ formă, în limba poporuluĭ român dela Carpaţĭ. Aicĭ însă, acest cuvênt nu însemnéză nicĭ vestminte de jéle, nicĭ bocire, ci simplu leşin (deliquium, defaillance), după cum acest înţeles resultă din o altă disposiţiune cuprinsă în legile Vlachilor din insula Arbe: că nimenea sĕ nu se arunce séŭ sĕ leşine în biserică peste corpul celuĭ mort [1]).

IX

Aceeaşĭ codificaţiune vechiă din timpurile pelasge, numită în Dacia Leges Bellagines, în Egipet ὁ Βλακῶν νόμος, în evul de mijloc Lex antiqua Valachorum şi jus Volachie, ne apare în părţile de apus ale Europeĭ ca o lege tradiţională imemorială, numită de autoriĭ romanĭ vetus lex romana [2]), leges romanae [3]), une orĭ vetus mos [4]) şi Romanus mos [5]).

În Gallia, aceeaşĭ lege tradiţională, politică, socială şi religiósă, are caracterul unuĭ obiceiŭ naţional consecrat şi este numită îndată după invasiunea cea mare a barbarilor vetustissima paganorum consuetudo [6]), consuetudo antiqua [7]) consuetudo prisca [8]) antiquum jus [9]) leges antiquae [10]) şi în mod vag lex romana şi leges romanae [11]).

---

[1]) Din punct de vedere al etimologieĭ, lessum este de aceeaşĭ origine cu letum séŭ lethum «mórte», de la gr. λήθη «uitare» (Cf. ληθαργία). Despre trecerea luĭ *t* în *s* veḑi Schuchardt, Vokalismus, I, 146; III, 79.

[2]) **Nonius** p. 531: Nubentes veteri lege Romana. — **Marianŭ**, Nunta, p. 594: Şi-o dă 'n legea românéscă, C' aşa-ĭ dată la nevastă.

[3]) **Juvenalis** Sat. XIV. 100.

[4]) **Cicero**, De republ. l. V. 1.

[5]) **Servius**, Aen. III. 222.

[6]) Veḑĭ nota 1. p. 904.

[7]) Lex Alamannorum (Baluzii Capit. I. 66).

[8]) În legile Longobarḑilor prisca consuetudo (Muratori, SS. II. P. 1. 256). — La prisca consvetudo a provincialilor, în ce privesce prestaţiunile datorite erariuluĭ, se provócă şi legea luĭ Theodosiu din a. 393 (Cod. Theodos. XI. 1. 23).

[9]) Chlotarii r. Constitutio generalis a. 560: jubemus ut in omnibus causis antiqui juris forma servetur (Baluzii Capit. I. 7).

[10]) **Du Cange**, Gloss. med. et inf. lat. v. Lex antiqua.

[11]) Chlotarii r. Constit. gen. a 560. — Lex Ripuariorum, tit. 58 şi 61 (ap. Baluzium, Capit. I. 9. 42. 46).

Ast-fel în Prefața cea vechiă, ce esistă la Capitularele luĭ Dagobert din a. 630, sĕ spune, că legile barbare, numite Lex ripuaria, Lex Alamannorum și Lex Baiuvariorum, aŭ fost compilate în mare parte, în timpurile regeluĭ Teodoric (sec. V) și a succesorilor sĕĭ, din «legibus antiquis», avêndu-se tot-o-dată în vedere și «vetustissima paganorum consvetudo» [1]).

Aceste legĭ și obiceiurĭ particulare ale provincielor, pe carĭ le subjugase invasiunea ce mare a barbarilor, nu sunt legile imperiuluĭ roman, de carĭ se deosebiaŭ în principiĭ și în formele de procedură, ci sunt legile cele vechĭ naționale ale populațiunilor autochtone ale acestor provinciĭ, legĭ, carĭ aŭ subsistat și în timpul dominațiuniĭ romane alăturea cu legile oficiale. În limbă poporală a provincielor, ele se numiaŭ adese orĭ «lex romana», nu pentru că aparțineaŭ legislațiuniĭ romane, ci fiind-că aŭ fost legile cele vechĭ ale populațiunilor arimice, orĭ arimane, rĕspândite încă din timpurĭ fórte obscure dela rĕsărit până lângă țĕrmuriĭ Oceanuluĭ de apus.

Din aceeașĭ fântână a legislațiuniĭ archaice î-șĭ compilase și Decemviriĭ legile lor.

Ast-fel Cathulph în o scrisóre adresată luĭ Carol cel Mare dice, că Lex romana a fost cea de întâiŭ lege a lumiĭ întregĭ [2]).

De asemenea se spune în Suplimentele Capitularelor, că Legea romană a fost mama tuturor legilor omenescĭ [3]).

X

La familia acestor legĭ «romane», de carĭ ne fac amintire legile barbarilor din sec. VI și VII-lea, aparține și un vechiŭ codice de legĭ al evuluĭ de mijloc, cunoscut astă-dĭ sub numele de Lex Romana Utinensis [4]).

---

[1]) Praefatio ad Leges Ripuariorum, Alamannorum et Bajuvariorum: Theodoricus Rex Francorum, cum esset Catalaunis, elegit viros sapientes, qui in regno suo legibus antiquis eruditi erant . . (et) jussit conscribere legem Francorum etc. . . . Et quicquid Theodoricus Rex propter vetustissimam paganorum Consuetudinem emendare non potuit . . . Chlotarius Rex perfecit . . . (et) Dagobertus Rex (a. 630) . . . omnia vetera legum in melius transtulit.

[2]) **Du Cange,** Gloss. med. et inf. lat. v. Lex Romana. Cathwlpho in Epistola ad Carolum M. Imp. dicitur totius mundi prima . . . Hac porro lege, utebantur praesertim Galli Romani, id est qui a veteribus Galliae incolis . . . . ortum ducebant.

[3]) **Baluzii** Capitularia. Additio quarta. Tom. I. (1677) p. 1226: lex Romana, quae est omnium humanarum mater legum.

[4]) **Canciani,** Barbarorum leges antiquae. Tom IV. 469—540.—**Walter,** Corpus jur. germ. antiqui. Tom. III.—**Schupfer,** La legge romana udinese (Memorie. Scienze morali, vol. VII).

La început, acéstă lege, dice Haenel, nu a fost scrisă în limba latină, ci într'o limbă romană barbară din părţile de apus [1]).

Ca specimine de limba, în care a fost redactată la început acéstă lege, aflăm cuvintele: tima şi tema în loc de «timor» (rom. témă); furor în loc de «fur», ce corespunde la o formă românéscă de furol = furul cu *l* trecut în *r* [2]); atta şi atto cu înţelesul de moş, un cuvênt, care se maĭ află şi astă-dĭ în us la Romancii din Tyrol, ér într'o vechime depărtată esista la păstoriĭ séŭ Placiĭ de pe muntele Olymp din Bythinia, sub forma de ἄττις (cum scriŭ autoriĭ grecescĭ) şi cu înţelesul de «moş» [3]). Maĭ aflăm în acéstă lege favelant, cu înţelesul de «vorbesc», un cuvênt, ce aparţine în deosebĭ dialectuluĭ volsc. La Festus: Obsce et volsce fabulantur, nam latine nesciunt.

În acéstă lege, numită «romană», dar care nu conţine nimic italic, tóte preposiţiunile sunt întrebuinţate cu acusativ, d. e.: «a culpam», «cum suum», «de tertium digitum», «pro mortuum», «sine voluntatem»; preposiţiunea *de* servesce spre a indica genetivul şi *a* dativul: «sine consensu de suos patrianos», «per negligentiam de suos tutores», «a curialem hominem non licet», «a principem dicendum est».

În ce privesce obiceiurile şi instituţiunile ţéreĭ, pentru care a fost destinată la început acéstă lege, este de notat, că noĭ aflăm aicĭ: o clasă propriă de ostaşĭ, sub numele de «milites» şi «personae altae», cu un for judecătoresc particular; eĭ nu puteaŭ fi traşĭ în judecată de cât numaĭ înaintea principeluĭ [4]), întocma ca şi nobiliĭ românĭ din Bănat [5]).

În judecarea proceselor, după acéstă lege, aveaŭ un rol fórte însemnat aşa numiţiĭ ómenĭ bunĭ (boni homines); eĭ funcţionéză ca asesorĭ aĭ judecă-

[1]) **Haenel** (ap. Schupfer, 67): ut liber non latina, sed alia quadam lingua scriptus videatur, quae everso romano imperio in Occidentis aliqua parte ... paulatim ficta est.

[2]) Cf. Hasdeu, Cuvinte, I. 152: robol = robul; şerbo = şerbu.

[3]) **Arriani Nicom.** (in Fragm. Hist. gr. III. 592) fr. 30.—Cf. Diodor, III. 58.

[4]) **Schupfer,** L. R. U. p. 54: I militi ... avevano un foro speciale davanti ai loro principi.

[5]) **Pesty,** A Ször. *Bánság. III.* 197—199. 1531: Ioannes d. gr. Rex Hungarie ... Capitulo Ecclesie orodiensis ... mandamus ... prelibatum franciscum fyat in dominium Earundem (possessionum in districtu Karansebes existentium) statuat ... contradictores vero si qui fuerint Euocet eosdem ... Juxta consuetudinem Nobilium illius districtus In Curiam nostram Regiam ... Racionem contradictionis eorundem Reddituros. — Ibid. III. 212—213. 1539: Comes Georgius Pesthyeny ... Judex curie ... Comiti districtus Karansebes ... Committatis Eidem (Gregorio Wayda, de prefata Karansebes) ... vt ... Comparere debeat ... Judicium in premissis, a sua Maiestate, More Curie Sue Militaris Recepturus.

torilor, ca martorĭ și ca ómenĭ de bună credință [1]), întocma după cum aceeașĭ instituțiune a «ómenilor bunĭ», ca arbitriĭ și ca martorĭ, o aflăm și în dreptul vechiŭ românesc, numit în documentele evuluĭ de mijloc «jus Volachie» [2]).

Primul esemplar al acesteĭ legĭ «romane» a fost descoperit în archiva catedraleĭ din Udine, însă aparținuse la început bisericeĭ catedrale din Aquilea. Învĕțatul Bethmann este de părere, că originea acesteĭ legĭ trebue căutată în Istria [3]), de óre ce conține unele disposițiunĭ judiciare, ce corespund la stările de lucrurĭ, cum aceste se presintă în cursul evuluĭ de mijloc în Istria.

Locuitoriĭ Istrieĭ, după cum am vĕḑut maĭ sus, formase la început numaĭ o emigrațiune de la Dunărea de jos, după cum acésta ne-o indică de altmintrelea și numele lor. De altă parte și idioma, în care a fost scrisă acéstă lege la început, are unele particularitățĭ caracteristice ale limbeĭ vorbite la Carpațĭ și pe țĕrmuriĭ Măriĭ negre. Chiar și principiele fundamentale ale acesteĭ legĭ sĕ întemeiéză pe «lex antiqua Valachorum».

Cele de ântâiŭ legĭ politice, civile, religióse și militarĭ aparțin așa dar familieĭ pelasge din nordul Dunăriĭ de jos.

Aceste legĭ aŭ fost scrise în limba națională a acestuĭ popor.

Hermes, ne spune Lactanțiu, a scris întru adevĕr multe cărțĭ, în ce privesce cunoscința lucrurilor divine, și în carĭ susținea, că esistă numaĭ un singur Dumneḑeŭ maĭ pre sus de tóte, și pe care i-l numia ca și noĭ «deum» și «patrem» [4]).

Schupfer L. R. U. p. 85. I. 6. 2: Quicumque iudex . . . cum bonus homines (bonis hominibus) . . . suum iudicium donet. — Ib. I. 4: qui majorem numerum habuerit de bonos homines, ipse in judicio secundum legem suam causam vincat.

[2]) **Hasdeu,** Arch. ist. III. 146. Un raport moldovenesc din sec. XVII-lea: care județ l'aĭ ales Maria ta dinaintea divanuluĭ, sĕ punem doispreḑece ómenĭ bunĭ bĕtrânĭ sĕ jure, precum le-aŭ fost uricul Bălășescilor. — Ibid. I. 1. 66. 1490: căcĭ s'aŭ sculat Petru de aŭ jurat cu 12 boierĭ și aŭ luat hotarul de jos, dar pre urmă érășĭ s'a sculat și starețul Mateiŭ (din Tismana) de aŭ jurat cu 24 boierĭ de aŭ recâștigat acel hotar de jos. — **Hasdeu,** Cuvinte din bĕtrânĭ, I. 26. 1577: și eŭ o am vêndut luĭ Dumitru Tehni (o parte de ocină din sat din Brăhăseștĭ) . . . și în tocmélă ne aŭ fost Ona sulițașul . . . și mulțĭ ómenĭ bunĭ. — Cf. ibid. I. 72. 1596. — **Pesty,** Krassó vármegye tört. II. 25. 1347: Quiquidem quatuor probi viri Jurando . . . iusticiam inter ipsas partes obseruent. — Ibid. 70. 1364: quicquidem illi Sex probi viry . . . arbitrarentur sew Iudicarent. — Cf. ibid p. 153. a. 1378; p. 282 a. 1416; p. 284 a. 1418; p. 364 a. 1424. — **Pesty,** Oláh kerületek, p. 60 a. 1428.

[3]) **Hegel,** Storia della costituzione dei municipii italiani, (1861), p. 421: nell' Istria avrebbe avuto origine, secondo Bethmann la lex romana (Utinensis).

[4]) **Lactantius,** Div. Instit. l. I. 8: Hic (Hermes) scripsit libros et quidem multos, ad

În acéstă limbă vechiă a Pelasgilor aŭ fost scrise și legile cele sacre ale Athenienilor, în carĭ se maĭ păstrase, până în timpurile luĭ Varro, cuvintele κάπρῳ și πόρκῳ [1]).

Resumăm așa dar, că legile cele vechĭ ale Grecilor și ale Romanilor, precum și legile așa numite barbare din părțile de apus ale Europeĭ, se întemeiéză în fond pe una și aceeașĭ legislațiune archaică, modificată în cursul seculelor, în diferite țĕrĭ, după trebuințele vieţeĭ sociale și politice, însă păstrând peste tot locul numele comun de «lex antiqua» și «lex romana».

Cu deosebire însă, vechiul codice de legĭ politice, civile și religióse al Dacieĭ, numite «leges Bellagines», ni se presintă după resturile, ce s'aŭ maĭ păstrat, și după principiele ce le conținea, ca tipul cel maĭ vechiŭ și maĭ puțin alterat al acesteĭ legislațiunĭ anteromane.

27. *Forma vechiă poporală a numeluĭ «Pelasgĭ».*

I.

Pelasgiĭ, scrie Dionysiu din Halicarnas, și-aŭ primit numele lor dela Pelasg, fiul luĭ Joe și al Niobeĭ [2]).

Aceeașĭ tradițiune o aflăm la poetul Eschyl, care ne înfațișéză pe Pelasg rostind următórele cuvinte: «Eŭ sunt Pelasg, fiul luĭ Palaechton, născut din Terra (Gaea), domnul acesteĭ țĕrĭ, și după mine regele sĕŭ, s'a numit, cu drept cuvênt, gintea Pelasgilor, ce stăpânesce acest pământ» [3]).

Aicĭ, «Pelasg», după cum vedem, este numele național al unuĭ rege ilu-

---

cognitionem divinarum rerum pertinentes, in quibus majestatem summi ac singularis dei asserit, iisdemque nominibus appellat, quibus nos, deum et patrem.

[1]) **Varro,** L. L. V. 97: quod Athenis in libris sacrorum scripta κάπρῳ καὶ πόρκῳ.— Ast-fel de cuvinte, ce aparțin după formele lor la trunchiul vechiŭ romanic din părțile de rĕsărit ale Europeĭ, ni se presintă și în legile Ripuarilor, Alamannilor, Baiuvarilor și Francilor salicĭ. În particular însă cuvêntul barones (sing. baro), cu înțelesul de «primores», «optimates», «homines regis» (Baluzius, Capit. II. 692. 774), ce nu se póte esplica din instituțiunile de apus, corespunde după formă și după înțelesul sĕŭ la românescul boiariŭ (boyaro, boyarones). Cf. Baluzius, Capit. II. 774 a. 1285: praesente novo Rege et ... pluribus ... baronibus et personis.—Statuta T. Fogaras, 1508. 169: Castellanus castri nostri Fogaras cum Boyaronibus universisque valachis.

[2]) **Dionysli Halic.** lib. I. 11 și 17.

[3]) **Aeschyli** Supplices, v. 250—251:

Τοῦ γηγενοῦς γάρ εἰμ' ἐγὼ Παλαίχθονος
Ἶνις Πελασγός, τῆσδε γῆς ἀρχηγέτης.

stru, care a pus fundamentele celuĭ de ântâiŭ stat puternic cu o destinaţiune morală în Europa.

Insă, înainte de a căuta sĕ ne dăm séma despre forma cea vechiă a numeluĭ «Pelasgĭ», este de lipsă sĕ cunóscem, în care parte anume a lumiĭ vechĭ a fost patria acestuĭ mare civilisatoriŭ al némuluĭ pelasg.

În vechia literatură grecéscă, patria orĭ naţionalitatea persónelor maĭ celebre, din timpurile mitice, se indica adese orĭ în o simplă formă genealogică. Se personificaŭ ţĕrile, ţinuturile, munţiĭ, rîurile, pescerile şi se spunea d. e., că strămoşul unuĭ trib, un rege séŭ eroŭ, a fost fiul Thracieĭ, al Libyeĭ, al munteluĭ Atlas, orĭ al rîurilor Oceanos, Scamandros, Alpheos etc.

O ast-fel de genealogiă geografică a avut-o şi Pelasg, ce-l de ântâiŭ rege tradiţional al poporuluĭ pelasg.

După una din aceste tradiţiunĭ [1]), Pelasg a fost un strănepot al luĭ Oceanos potamos (Istruluĭ) şi al afluentuluĭ sĕŭ maĭ mare Tethys (Tiseĭ), ambele aceste rîurĭ personificând ţinuturile dela Carpaţĭ şi Dunărea de jos.

O altă genealogiă alegorică o aflăm la poetul Asiu din Samos, care trăise cu 700 anĭ înainte de era creştină. După acéstă tradiţiune: Pelasg, «cel asemenea deilor», a fost născut «în ţ é r a n é g r ă, pe munţiĭ ceĭ cu culmile înalte» [2]).

Aicĭ, mama luĭ Pelasg este ţéra, séŭ pămentul cel «negru», o numire de altmintrelea fórte vechiă.

La Hesiod, regiunea cea fericită, situată în părţile de nord ale rîuluĭ Oceanos, unde pămêntul înfloria şi producea fructe de treĭ orĭ pe an, se numesce Γαῖα μελαίνα [3]).

---

[1]) A se vedé pag. 911, nota 1.

[2]) **Asii** fragm. la Pausania, lib. VIII. 1:

> Ἀντίθεον δὲ Πελασγὸν ἐν ὑψικόμοισιν ὄρεσσι
> γαῖα μέλαιν' ἀνέδωκεν, ἵνα θνητῶν γένος εἴη.

La Homer (Odyss. IX. 113) ὑψηλῶν ὀρέων, la Hesiod (Theog. v. 127) Οὔρεα μακρά (munţiĭ ceĭ lungĭ şi înalţĭ). C a r p a ţ i ĭ, sub numele de «m u n ţ i ĭ î n a l ţ ĭ» figuréză şi în colindele religióse române (T e o d o r e s c u, Poesiĭ pop. p. 19):

Noĭ ne am nimerit . . . Şi te am ridicat Sus la n a l ţ i ĭ m u n ţ ĭ . . .	Şi te am scoborît 'n ţéra ungurésca Şi 'n ţéra săsésca.

[3]) **Hesiodi** Theog. v. 69. — Ibid. Dies et Opera, v. 171. — Numirea de γαῖα μελαίνα nu derivă de la tipul fisic, orĭ dela colórea locuitorilor, ci de la calitatea geologică a zonei de pămênt, negru, gras şi estraordinar de productiv Cf. N e u m a n n, Die Hellenen im Skythenlande, p. 14, 20: Von den K a r p a t h e n aus erstreckt sich durch das südliche Russland ein Granitlager . . . mit einem Gemisch von s c h w a r z e r D a m m e r d e und schwerem Thon . . . Auch der nördliche hügelige und wohl bewässerte Theil der Moldau und Bessarabiens gehört zur Zone des s c h w a r z e n E r d r e i c h s und zeichnet sich

Aceeașĭ numire ni s'a păstrat în o formă tradițională și în cursul evuluĭ de mijloc pentru anumite părțĭ ale Dacieĭ vechĭ.

În timpul, când domnia peste Ungaria regele Stefan, numit «cel sfânt» (a. 997—1038), Transilvania ne apare sub numele Ungria Nigra [1]).

Aicĭ, importanță adevĕrata în istoriă o are numaĭ epitetul de Nigra, ér «Ungria», dacă nu este cum-va o simplă formă coruptă din «Nigra», ne apare cel mult numaĭ ca o denumire politică, datorită autoruluĭ, fiind-că Transilvania nu a avut nicĭ o-dată numele particular geografic de «Ungria».

Dela țéră, epitetul de «negri» trece asupra Românilor.

În cronica luĭ Fazel-ullach-Rașid de pe la 1303, Româniĭ din părțile de sud ale Carpaților sunt numițĭ Kara-Ulaghĭ, adecă «Valachiĭ negri» [2]).

Turciĭ numesc Țéra românéscă Kara-Iflak și Moldova Kara-Bogdan [3]).

În poemele epice ale Slavilor meridionalĭ, Țéra românéscă este zemlja karablaska [4]).

În actele patriarchatuluĭ constantinopolitan, dintre aniĭ 1390—1400, Moldova figuréză ca Μαυροβλαχία [5]). La Chalcocondyla însă Μελανὴ Πογδανία [6]).

În fine o a treia tradițiune despre patria luĭ Pelasg o aflăm la Eschyl.

În poema sa Ἱκέτιδες (Supplices), Eschyl ne spune, că Pelasg a fost fiul luĭ Palaechton (al vechiuluĭ pămêntean), născut din Γαῖα séŭ Terra [7]).

În literatura vechiă grecéscă, epitetul de «Palaechton» i-l avea numaĭ deul

---

durch ungemeine Fruchtbarkeit aus. — Însă, trebue sĕ recunóscem, că concepțiunea geologică și etnografică a acesteĭ espresiunĭ o vedem confundată, încă din cea maĭ depărtată vechime, chiar și la Homer.

1) **Ademar Chabaniensis**, Historiar. III. 33: Stephanum etiam rex Ungariae, bello appetens Ungriam Nigram, tam vi quam timore et amore ad fidem veritatis totam illam terram convertere meruit. — **Hunfalvy**, Ethnographie von Ungarn, p. 217 și 417: Zur Zeit Stephan des Heiligen nannte man diesen Theil (Siebenbürgen) Schwarz-Ungarn, welchem Namen wir öfters begegnen.

2) **D'Ohsson**, Histoire des Mongols. La Haye, 1834, t. II, 627—8 (ap. Hasdeu, Ist. critică, pag. 63).

3) **Cantemir**, Cronicul vechimiĭ Româno-Moldo-Vlahilor (ed. 1901) p. 307.—Cf. Hasdeŭ. Ist. crit. p. 107.

4) **Miladinovitzi**, 203 (ap. Hasdeŭ, Ist. crit. 110).—**Karadzit'**, Srpske narodne pjesme, III (Becz) 1846, p. 54 (ap. Hasdeŭ, Ist. crit. 83).

5) Acta Patriarchatus Constantinopolitani, II, nr. 404. 435. 444. 454. 461. 465, 468, 472, 487, 495, 514, 516, 660. — **Codinus**, De officiis magnae eccl. (Paris, 1625, p. 130).

6) **Chacocondylas**, lib. IX, p. 514.

7) **Aeschyli** Suppl. v. 250.

Marte [1]), numit de poeţiĭ latinĭ Geticus [2]) şi protector al câmpiilor getice [3]).

Se presintă însă aicĭ o a doua cestiune, pentru ce ḑeul Marte, protectorul câmpiilor gete, se numia «vechiul pămêntean», orĭ cu alte cuvinte se spunea că Marte, era originar din Ţéra cea vechiă?

Sub numele de Terra antiqua ne apare în geografia timpurilor pelasge o regiune óre-care făimósă pentru ómeniĭ sĕĭ ceĭ rĕsboinicĭ şi pentru avuţia producţiunilor sale [4]).

Despre acéstă «Ţéra vechiă» vorbesce şi Virgil, care ne spune tot-o-dată, că Greciĭ o maĭ numiaŭ şi Hesperia, séŭ «ţéra de la scăpĕtat» [5]).

Numele de «Terra antiqua» este o espresiune geografică poporală.

«Ţéra vechiă» este antitesa ţĕrilor nouĕ; orĭ cu alte cuvinte, «Ţéra vechiă» este ţéra mamă a triburilor păstorale pelasge, carĭ emigrând în cursul uneĭ lungĭ seriĭ de secule spre sud şi apus, î-şĭ maĭ aduceaŭ încă aminte de o ţéră vechiă, séŭ de locurile de unde venise părinţiĭ lor, după cum aceeaşĭ semnificaţiune o maĭ are şi în timpurile nóstre numirea de «satul vechiŭ», orĭ «bĕtrân», faţă de «satul noŭ».

Din acéstă «Ţéră vechiă», o-dată puternică în rĕsbóie şi binecuvêntată prin ródele pămêntuluĭ sĕŭ (potens armis atque ubere glebae), a fost originar aşa dar Marte, numit Palaechton, tatăl regeluĭ Pelasg.

---

[1]) **Aeschyli** Sept. c. Th., v. 105.—La Homer (Il. II. 842), duciĭ Pelasgilor aliaţĭ cu Troianiĭ încă sunt numiţĭ: descendenţĭ aĭ luĭ Marte.

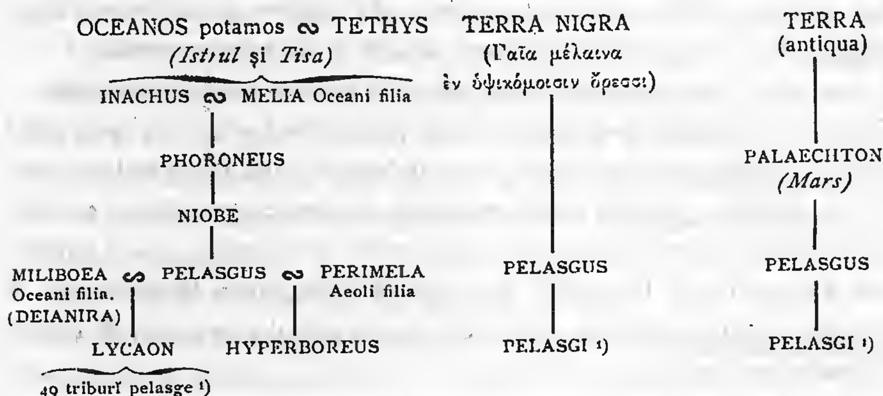
[2]) **Statii** Silv. I. 2. 53.—[3]) **Virgilii** Aen. X. 542.—[4]) Cf. Homer, Hymn. XXX. 2.

[5]) **Virgilii** Aen. I. v. 530; III. v. 163 seqq:

Est locus, Hesperiam Graii cognomine dicunt,
Terra antiqua, potens armis, atque ubere glebae. . . .

Despre originea numiriĭ Hesperia, scrie Diodor Sicul (IV. 27), că Atlas — vechiul rege al Hyperboreilor (Apollod. II. 5. 11)—împărţise moscenirea părintéscă cu fratele sĕŭ Hesperus, ér partea peste care domnia acest din urmă s'a numit Hesperia. Resultă aşa dar, că după tradiţiunile timpurilor maĭ vechĭ, Hesperia se aflase în nemijlocită vecinătate cu regatul luĭ Atlas de la munţiĭ Atlas (aĭ Oltuluĭ), in părţile de nord ale Istruluĭ. Din punct de vedere geografic, numele de Hesperia se rapórtă în tot casul la ţinuturile situate dincolo de munţiĭ Carpaţĭ, carĭ formaŭ linia de despărţire între regiunile de rĕsărit şi de apus ale Dacieĭ vechĭ; după cum resultă şi din Rufus Avienus (Descr. Orb. v. 738—739); Propter Atlantei tergum. . . . Hesperides habitant. În cântecele eroice române, ce se reduc la o vechime fórte depărtată, maĭ aflăm şi astă-ḑĭ unele amintirĭ despre ţéra de la scăpĕtat, identică cu Ardélul. Ast-fel în ciclul epic despre Novac cel bĕtrân se spune, că cerdacul seŭ se afla la scăpĕtat (Catană, Balade pop. 108); în alte variante însă, fiiĭ sĕĭ sunt numiţĭ «voinicĭ ardelenescĭ» (Şezătoarea, I. 44). Iovan Iorgovan, «ficior de mocan», este numit în unele variante «ficior de împĕrat, de la scăpĕtat». Tot ast-fel se spune despre fata rĕtăcită în munţiĭ Cerneĭ, că era «fică de împĕrat, de la scăpĕtat» (Cătană, ibid. 56).

Avem așa dar aicĭ următórele genealogiĭ, în ce privesce patria luĭ Pelasg, a celuĭ de ântâiŭ monarch, care domnise peste poporul cel mare al Pelasgilor.

Resultă așa dar, că după tradițiunile anticitățiĭ, Pelasg, vechiul representant al poporuluĭ pelasg, era originar din părțile de nord ale Istruluĭ.

II

Cunóscem așa dar Ţéra cea vechiă (Terra antiqua) a poporuluĭ pelasg, situată în părțile de nord ale Istruluĭ.

Rĕmâne acum, sĕ ne ocupăm aicĭ cu forma numeluĭ Πελασγοί, după cum ni sĕ presintă în literatură vechia grecéscă.

Însă înainte de tóte, este de lipsă sĕ facem aicĭ o constatare.

Despre forma numeluĭ Πελασγοί, așa cum ni se presintă la autoriĭ grecescĭ, nu aflăm nicĭ cea maĭ mică urmă în nomenclatura topică vechiă, nicĭ pe teritoriul Elladeĭ, nicĭ al Asieĭ micĭ și nicĭ în peninsula italică, unde, după cum scim, sĕ stabilise o-dată așa de multe triburĭ pelasge [2]).

Probă evidentă așa dar, că numele Πελασγοί, cum vedem, că-l întrebuințase încă Homer, nu corespunde uneĭ forme adevĕrate poporale; că noĭ avem aicĭ numaĭ un termin corupt de modul de pronunțare și de modul de scriere al autorilor grecescĭ.

Geograful grecesc Strabo, originar din Asia mică, voind sĕ indice o etimologiă a numeluĭ Πελασγοί — însă cu totul neseriósă — ne spune, că locuitoriĭ din Attica în timpurile maĭ vechĭ numiaŭ pe acest popor Πελαργοί, (ciconiae, adecă berze), fiind-că eĭ migraŭ dintr'un loc într' altul [3]).

[1]) **Diodori Sic.** lib. I. 11. 17. — **Acusilai** fragm. 11 și 14. — **Pherecydis** fragm. 85. — **Hecataei** fragm. 375. — **Apollod.** Bibl. III. 8. 1. — **Pausaniae** Gr. Descr. l. VIII. 1.

[2]) Numirile de Πελασγία și Πελασγιῶτις, pe carĭ autoriĭ grecescĭ le aplică la diferite ținuturĭ din Ellada, locuite în vechime Pelasgĭ, nu aŭ caracterul unor forme poporale exacte.

[3]) **Strabonis** Geogr. lib. V. 2. 4.

Aceeașĭ idee o vedem esprimată și la Diodor Sicul [1]), care întrebuințéză pentru Pelasgĭ epitetul de πλανώμενοι, «vagabundĭ», dela πλανάω, a rĕtaci. Însă tóte încercările vechĭ și noue de a afla originea acestuĭ nume, după forma grecéscă Πελασγοί, nu aŭ putut ajunge la un resultat serios.

În realitate, forma originală a numeluĭ «Pelasgĭ» a fost cu totul alta. Greciĭ împrumutase acest termin dela populațiunile barbare ale peninsuleĭ Hemuluĭ; î-l împrumutase și-l deformase; și dacă noĭ vom avé în vedere transformările fonetice grecescĭ, atuncĭ este ușor sĕ cunóscem, că forma corectă, usuală a acestuĭ nume, în graiul populațiunilor meridionale, a fost fără îndoiélă Balasci, séŭ Belasci, unde Greciĭ după natura limbeĭ lor, ca în multe alte casurĭ, aŭ înlocuit pe B cu Π, ér din sufisul *ascus, asci,* aŭ format unul maĭ aspru gutural, ασγος, ασγοι.

După cum scim, în anticitatea preistorică aŭ esistat numaĭ două grupe marĭ de Pelasgĭ, una a Arimilor, o numire, care în diferite regiunĭ ni se presintă sub diferite forme de: Rami (Ramnes), Remi, Romi, Rumi, Aramaei, Arimi, Arimani, Remores, Aremorici, Ormini, Orchomeni etc., și altă grupă, numită a Abiilor séŭ Arimilor albĭ (Abii, Abarimones), la care aparțineaŭ locuitoriĭ Lațiuluĭ (Albani, Bolani, Abolani) și diferite alte triburĭ pelasge, rĕspândite dela rĕsărit până la apus prin cele treĭ continente, sub numele de: Balaci, Belaci, Bolaci, Bellovaci, Belloaci, Blasci, Blaci, Placi, Palaci, Blaceni, Belcae, Volcae, Volsci, Vloqui etc.

Că forma de «Balasci» séŭ «Belasci», ca numire etnică, a fost o-dată usitată în peninsula balcanică, o probéză terminul de balascae, cum eraŭ numițĭ Thraciĭ în prima jumĕtate a evuluĭ de mijloc [2]).

Țéra românéscă, în limba Slavilor meridionalĭ, se numesce și astă-dĭ Vlaska zemlia. Un district al Țĕreĭ românescĭ pórtă numele de Vlașca. Maĭ aflăm aicĭ satele Bălacĭ (s. Bĕlacĭ) și numele familiare Bălaciŭ și Bălașcu [3]). În fine, sĕ maĭ numesce Valaska și partea Moravieĭ, unde în timpurile vechĭ se afla stabilită o însemnată grupă de Românĭ.

Sufisul *ascu* nu este grecesc, nicĭ slav. Acest sufis a esistat și în limba vechiă a populațiuniĭ pelasge, cu același înțeles, ca *escu* în limba română de astă-dĭ

---

[1]) **Diodori Siculi** l. V. 80.

[2]) **Tomaschek**, Die alten Thraker, II. 4: balascae, Θρᾷκες. Gloss. Labb. ad Goetz, II. 28.--Aceeașĭ numire o maĭ aflăm sub forma de Bolax, un sat în provincia Elis din Pelopones (Polyb. IV. 77. 80).

[3]) **Hasdeŭ**, Etym. Magn. III. 2992, 2943. — In ce privesce etimologia cuvêntuluĭ bălașcu (ibid. 2926): «Din băl (= bĕl, blond, alb) prin sufixul *aș* se forméză masculinul bălaș, din care apoĭ vine bălașcu».

Pe o inscripţiune romană descoperită la Genova pe teritoriul vechilor Ligurĭ, găsim amintite rîurile Neviasca, Tulelasca, Veraglasca, Vinelasca, de sigur după numele unor vechĭ localităţĭ ligure [1]).

Tabula alimentară din Veleia menţionéză de asemenea două numirĭ de localităţĭ, terminate în *ascus:* fundus Areliascus (Aureliascus) şi fundus Caudalascus [2]). In fine maĭ aflăm şi astă-ḑĭ în părţile de sus ale Italieĭ un numĕr însemnat de localităţĭ, ce se termină prin sufisele *asca* şi *asco.*

Ast-fel sunt în provinciele Genova şi Porto Maurizio: Caiasca, Marinasco, Morasca, Bagnasco.

În provincia Alexandria: Fabiasco, Martinasco.

În Novara şi în Emilia din Lombardia: Rimasco, Romagnasco, Barbarasco, Sarmadasco, Romasco etc. [3]).

Aceleaşĭ sufise ni se presintă şi în nomenclatura topică din Elveţia, Tirol, Bavaria de sus, Alsaţia, Lorena, Francia, Corsica, Spania şi Portugalia [4]).

Resumăm ast-fel: forma cea vechiă poporală a numeluĭ Pelasgĭ a fost Belasci şi Balasci; ér patria cea vechiă, centrul puteriĭ de acţiune şi espansiune a acestuĭ popor a fost, în Europa, la Carpaţĭ şi la Dunărea de jos.

---

[1]) C. I. L. vol. V. nr. 7749 l. 9. 10. 19. 21.

[2]) C. I. L. vol. XI. p. 215, nr. 1147, p. 5. l. 21.

[3]) **De Jubainville,** Les premiers habitants. Tome II. 46 –59.

[4]) **De Jubainville,** ibid. II. p. 68. 86. 99.

MARELE IMPERIU PELASG.

XXXIV.—PATRIA CELOR DE ÂNTÂIU REGI PELASGI. REGIUNEA DE LA OCEANOS POTAMOS.

I.

Vechile tradițiunĭ istorice ale Grecilor, Egiptenilor, Fenicienilor și Assyrienilor, amintiaŭ de un vast imperiu, al raseĭ pelasge, care în epoca sa de putere și de mărire se estinsese peste o mare parte din Europa, Asia și Africa [1]).

Însă, istoria acestor timpurĭ primitive, pelasge, este învĕluită în o mulțime de legende și miturĭ.

Ceĭ de ântâiŭ regĭ aĭ raseĭ pelasge aŭ escelat cu deosebire prin virtuțile lor personale, prin meritele lor politice, și peste tot prin binefacerile lor față de genul uman. Eĭ aŭ fost ceĭ de ântâiŭ, carĭ aŭ adunat în societate familiele și triburile rĕspândite prin caverne, prin munțĭ și pădurĭ, aŭ întemeiat sate și orașe, aŭ format cele de ântâiŭ state, aŭ dat supușilor sĕĭ legĭ și aŭ introdus în modul lor de viéță moravurĭ maĭ blânde; peste tot aŭ îndreptat întréga activitatea lor spre o esistență maĭ bună, fisică și intelectuală, și ast-fel aŭ deschis o nouă cale pentru destinele omenimiĭ pe acest pământ.

În semn de recunoscință pentru aceste merite neperitóre ale lor, aceștĭ regĭ aĭ raseĭ pelasge aŭ fost divinisațĭ și onorațĭ cu un cult religios; uniĭ după

---

[1]) Cf. **De Jubainville**, Les premiers habitants de l'Europe. I. 77: Cet empire (pélasgique), à l'époque de sa puissance, sans parler de ses colonies en Italie et en Afrique, comprenait une partie de l'Asie-Mineure, la Grèce; il s'étendait au nord de la Grèce sur une portion de la vallée du Danube.

mórte, cum aŭ fost Uran și Saturn, ér alțiĭ încă până trăiaŭ, cum a fost d. e. Joe.

Vechia teologiă pelasgă a considerat apoĭ pe aceștĭ regĭ civilisatorĭ aĭ lumiĭ vechĭ ca asemenea ḑeilor, maĭ mult ca adevĕrațĭ ḑeĭ, descinșĭ din ceriŭ pe pământ, le-a ridicat temple și altare, le-a instituit sacrificiĭ și sĕrbătorĭ, le-a compus imne, legende și riturĭ, le-a înființat colegiĭ de preoțĭ și oracule; și în fine, numele lor aŭ fost eternisate pe sfera ceréscă, atribuite la anumite constelațiunĭ.

Ast-fel acești regĭ, carĭ avuse o esistență muritóre, încep sĕ fie numițĭ ḑeĭ [1]); eĭ devin capĭ aĭ religiuniĭ vechĭ și privegheză chiar după mórtea lor, ca nisce strămoșĭ glorioșĭ, asupra popórelor sale.

Îndată ce natura divină a acestor regĭ — carĭ aŭ pus cele de ântâiŭ fundamente ale fericiriĭ omenescĭ — ajunse sĕ fie proclamată, epoca lor începe a se întuneca. Tradițiunile istorice, redactate de colegiile preoților, sĕ schimbă în legende miraculóse. Ființa lor începe, tot maĭ mult, a fi adusă în legătură dogmatică cu formațiunea lumiĭ și ast-fel istoria lor devine mitică-teologică [2]).

Ceĭ vechĭ, scrie Evhemer, aŭ transmis posterităţiĭ două noțiunĭ diferite despre ḑeĭ: anume, că uniĭ aŭ fost și sunt eternĭ, adecă nesupușĭ peririĭ, precum sunt sórele, luna și astrele; ér' alțiĭ aŭ fost ómenĭ pământenĭ, carĭ pentru binefacerile lor față de genul uman, aŭ câștigat onorĭ divine și cult religios. Uran a fost cel de ântâiŭ rege, care a domnit; un bărbat cu sentimente înalte de dreptate și un mare binefăcătoriŭ pentru toțĭ. El era tot-o-dată și un om adânc instruit în ce privesce cursul astrelor și cel de ântâiŭ care a întrodus jertfele cu victime pentru divinitățile cerescĭ; din care causă a și fost numit Ceriŭ (οὐρανὸς). Luĭ Uran i-a urmat apoĭ în domniă Saturn; ér după Saturn a domnit Joe [3]).

Tot ast-fel se spunea în vechime despre Saturn, că a fost un simplu muritoriŭ; că el a fost cel de ântâiŭ, care a adunat în societate, în sate și în

---

[1]) Ḑeificarea se continuă în epoca romană sub formă de apoteosă, ér în timpurile nóstre sub formă de canonisare.

[2]) Aceia, carĭ caută în legendele vechĭ numaĭ simbolisme séŭ personificarea forțelor elementare ale natureĭ, sunt pe căĭ rĕtăcite. În anticitatea preistorică, cugetările ómenimiĭ aŭ fost predominate de faptele reale, nicĭ de cum însă de imaginațiunile personale.

[3]) **Diodori Siculi** lib. VI. 2. — **Cicero,** De nat. Deor. II. 24: Suscepit autem vita hominum, consuetudoque communis, ut beneficiis excellentes viros in caelum fama ac voluntate tollerent. — Ibid. De nat. Deor. lib. III. 21: hos Deos, ex hominum genere in caelum translatos, non re, sed opinione esse dicunt, quos auguste omnes sancteque veneramur.

oraşe, pe ómeniĭ rĕspândiţĭ prin munţiĭ ceĭ înalţĭ şi le-a dat legĭ [1]. Ianus, scrie Macrobiu, a fost cel de ântâiŭ, care a ridicat altare luĭ Saturn ca unuĭ ḑeŭ, şi a dispus sĕ fie considerat ca cea maĭ înaltă auctoritate religiósă, fiind că dênsul a fost începătoriul unuĭ mod de viéţă maĭ bun [2].

De asemenea scrie Tertullian, că dintre toţĭ autoriĭ, carĭ s'aŭ ocupat cu cercetarea anticităţiĭ preistorice, nu esistă nicĭ unul singur, nicĭ Diodor Grecul, nicĭ Thallus, nicĭ Cassiu Sever, nicĭ Corneliu Nepos, care sĕ fi înfăţişat pe Saturn altmintrelea, de cât numaĭ ca un simplu om [3].

Cercetările archeologice, făcute în ceĭ din urmă cincĭ-ḑecĭ de anĭ, constată de asemenea, că a esistat în timpurile preistorice o unitate de noţiunĭ religióse şi de precepte morale, acelaşĭ gen de instituţiunĭ politice, civile şi militare, aceeaşĭ direcţiune a activităţiĭ omenescĭ, peste tot o unitate de civilisaţiune, care în resultatele sale pentru progresele omenimiĭ, a fost mult maĭ fecundă şi maĭ intensivă de cât civilisaţiunea egipteană şi greco-română, ce s'aŭ întemeiat şi desvoltat numaĭ pe substratul celeĭ de ântâiŭ.

Însă, înainte de a începe a ne ocupa cu istoria celor de ântâiŭ regĭ tradiţionalĭ aĭ raseĭ pelasge, este de lipsă sĕ cunóscem léganul, unde vedem că se descéptă şi se desvoltă cele de ântâiŭ noţiunĭ ale vieţeĭ sociale vechĭ, şi unde se manifestă centrul cel mare şi puternic al vieţeĭ politice pelasge.

---

[1] **Virgilii** Aen. VIII. 321:

Is genus indocile, ac dispersum montibus altis
Conposuit, legesque dedit . . .

Cf. Diodor Siculi lib. V. 66.

[2] **Macrobii** Saturn. lib. 1. 7: Cum inter haec subito Saturnus non comparuiset, excogitavit Janus honorum eius augmenta . . . aram deinde cum sacris, tanquam deo, condidit . . . Observari igitur eum (Saturnum) jussit majestate religionis, quasi vitae melioris auctorem. Simulacrum eius indicio est: cui falcem, insigne messis, adjecit.

[3] **Tertulliani** Apolog. 10: Saturnum, itaque, quantum literae docent, neque Diodorus Graecus, aut Thallus, neque Cassius Severus, aut Cornelius Nepos, neque ullus commentator ejusmodi antiquitatum, aliud quam hominem promulgarunt. Tot aceea o spune Lactanţiu († 13), şi Minuţiu Felix în Octavio (p. 24, ed. 1652). — Regina Chrothilda a Francilor, voind sĕ induplece pe soţul sĕŭ, regele Chlodovich (a. 481—511), sĕ priméscă legea creştinéscă, dupĕ cum scrie episcopul Gregoriu de Tours († 594), i adreséză următórele cuvinte: dii, quos colitis . . . . sunt enim aut ex lapide, aut ex ligno, aut ex metallo aliquo sculpti; nomina vero, quae eis indidistis, homines fuere, non dii . . . . deus vero vester, nec de deorum genere esse probatur (Greg. Tur. 2. 29—31, ap. Grimm, D. Myth. I. 1854, p. 96).

II

După Homer și Hesiod, patria celor de ântâiŭ regĭ divinisațĭ aĭ lumiĭ vechĭ a fost în părțile estreme ale orisontuluĭ grecesc, în nordul Thracieĭ séŭ al Istruluĭ, numit în legendele grecescĭ Oceanos potamos, părintele ḍeilor [1].

Vechiul «Oceanos potamos» din geografia timpurilor pelasge, nu era o mare internă, dar nicĭ esternă cum s'a creḍut maĭ târḍiŭ, ci un simplu rîŭ, ῥόος [2]; mediteran, μέσσῳ; mare, μεγάλος ποταμός [3]; adânc curgătoriŭ, βαθυῤῥόος [4]; care-șĭ avea isvórele [5], cataractele [6] și vultorile sale [7] și care, după cum ne spune Homer, nu se putea trece cu piciórele, ci numaĭ cu corabiĭ orĭ cu luntri bine construite [8].

Dincolo de Oceanos potamos, adecă în regiunile despre nord, maĭ esista încă o parte considerabilă din continentul european, cu alte rîurĭ, cu munțĭ înalțĭ, stâncĭ, pădurĭ [9], câmpiĭ întinse și mănóse [10], numită adese orĭ în geografia acestor timpurĭ τὰ ἔσχατα, și πείρατα γαίης, adecă regiunile estreme; la Ovidiu [11] «ultima terra» [12].

---

[1]) Homeri Il. XIV v. 201: Ὠκεανόν, θεῶν γένεσιν. — După Homer (Il. XIV. 227), Junona trece peste munțiĭ Thracieĭ ca sĕ vină la Oceanos potamos.

[2]) Homeri Il. XVIII. 402. — Odyss. XI. 21, 639; XII. 1. — Hesiodi Op. 566.

[3]) Homeri Odyss. XI. 157—158.

[4]) Homeri Odyss. XI. 13.

[5]) Hesiodi Theog. v. 282.

[6]) Homeri Il. XVIII. 403. — Orphei Argon. v. 1069. 1160. — Strabo, I. 1. 7.

[7]) Homeri Odys. X. 511.

[8]) Homeri Odyss. XI. 158.

[9]) Homeri Odyss. X. 508 seqq. — Hesiodi Theog. v. 129.

[10]) Homeri Il. XVIII. 541 seqq.

[11]) Trist. III. 4. 52: Heu! quam vicina est ultima terra mihi!

[12]) Este o interpretare cu totul greșită a tradițiunilor vechĭ geografice, că Oceanos potamos ar fi fost un rîŭ, séŭ mare curgătóre, ce încunjura părțile estreme ale întreguluĭ pămênt. Homer, nu spune nicăirĭ, că Oceanos ar fi fost o mare esternă. De altmintrelea în timpurile aceste, Greciĭ nu cunosceaŭ nicĭ Oceanul de apus, nicĭ cel de nord. Ce e drept, că Homer (Hymn. in Ven. 228) și Hesiod (Theog. 79. 282) ne spun, că Oceanos potamos curgea pe lângă Gaea séu Terra; însă sub acéstă expresiune nu este a se înțelege întreg continentul pămêntuluĭ, ci numaĭ o regiune anumită geografică, Γαῖα séŭ Terra, pămêntul séŭ țéra cea fericită, care formézĕ teatrul legendelor și al evenimentelor celor marĭ tradiționale din timpurile pelasge, după cum Istrul séŭ Dunărea de jos încunjură și astă-ḍĭ de treĭ părțĭ, în formă de arc, teritoriul numit «Țéră» și «Țéra romă-

In legendele argonautice, Oceanos potamos este unul și același rîŭ lin curgătoriŭ cu Istrul din timpurile maĭ târḑiĭ.

După Hesiod, Pindar, Antimach și Orpheu, Argonauțiĭ trec din Pontul euxin în Mediterană, navigând pe Oceanos potamos [1]); ér după Apolloniu Rhodiu și Valeriu Flac, eĭ se întorc pe aceeașĭ cale către apus, însă navigând pe Istru, numit și *κέρας Ὠκεανοῖο* [2]).

Rîul cel mare, numit Oceanos potamos, venia din regiunĭ depărtate [3]), curgea către Pontos, de la apus spre rĕsărit, trecea prin strîmtorile cele înguste ale munților Ripheĭ [4]), séŭ Carpațĭ, unde forma o mulțime de vertegiurĭ adâncĭ și fórte periculóse pentru navigațiune [5]). Din aceiașĭ munțĭ, Ripheĭ, curgea, după Eschyl, și Istrul [6]). Lângă Ripheĭ și lângă Istru locuiaŭ Agathyrsiĭ [7]).

---

néscă» și care din punct de vedere geografic și al numirii sale este identică cu «Gaea» séŭ «Terra» din legendele vechimiĭ (v. p. 920). Aceeașĭ ideă geografică o vedem esprimată și în textul Iliadeĭ. Pe scutul luĭ Achille, după cum ne spune Homer, Vulcan a representat de fapt, nu întreg globul terestru, ci numaĭ pămêntul cel fecund din părțile de nord ale Thracieĭ, Γαῖα (Terra), unde se învêrtesce constelațiunea «Urseĭ» séŭ a «Caruluĭ», numită altcum și «polus Geticus»; unde unlĭ ară câmpiile cele grase și late, ér alțiĭ seceră semĕnăturile cele abundente, unde sunt viĭ cu strugurĭ escelențĭ, auriĭ și negri, pe carĭ î-ĭ culeg în coșurĭ, fetițe și tinerĭ, cântând cu voce grațiósă și bătênd în cadență pămêntul cu picióreIe. Lângă acest pămênt, atât de avut în recoltele sale și atractiv prin datinele și festivitățile sale păstorale și agricole, Vulcan, după cum ne spune Iliada, a înfățișat pe marginea scutuluĭ și rîul Oceanos potamos.—În vechile poeme grecescĭ, Oceanos potamos maĭ are și epitetul de ἀψοῤῥόος (Hom. Il. XVIII. 399. Odyss. XX. 65), un cuvênt al căruĭ sens adevĕrat este, că apa cea curgătóre a rîuluĭ Oceanos se întorcea în unele locurĭ înapoĭ séŭ forma vultorĭ. Adese orĭ, același termin este înlocuit cu epitetul βαθυδίνης, cu vârtejurĭ adâncĭ (Hom. Odyss. X. 511, Hesiod. Theog. v. 133). În ce privesce vechile semnificațiunĭ geografice ale cuvêntuluĭ Oceanos, putem distinge treĭ periódе. În primul period, séŭ antehomeric, se înțelegea sub numele de «Oceanos» Pontul, séŭ Marea négră, o numire, din care s'a maĭ păstrat până târḑiŭ epitetul de ἄξεινος, însă avênd în limba grecéscă un înțeles cu totul diferit de cel primitiv, ér Istrul era considerat în timpurile aceste numaĭ ca un golf al Oceanuluĭ (Strabo, I. 1. 7.). Un alt golf al acestuĭ Ocean î-l forma Lacul meotic (Pliniu, II. 67). În al doilea period geografic, séŭ în timpurile homerice și hesiodice, Marea négră este Πόντος, ér Istrul ne apare sub numele de Ὠκεανὸς ποταμὸς și ῥόος Ὠκεανοῖο. In fine, în al treilea period, numirile de «Oceanos» și «Oceanos potamos» se confundă și terminul de «Oceanos» se aplică numaĭ la marile esterne.

1) **Hesiodi** Fragm. 57.

2) **Apollonii Rhodii** Argon. IV. 288.— **Val. Flacci** Argon. VIII. 185.

3) **Aeschyli** Prom. v. 284.

4) **Orphei** Argon. v. 1080. 1123. 1201.

5) **Orphei** Argon. v. 1083.

6) **Aeschyli** fragm. 73.

7) **R. Avieni** Descr. Orb. v. 455.—Val. Flaccus (V. 603) amintesce lângă Ripheĭ pe Geţĭ.

Oceanos potamos, după ce părăsia apoĭ strîmtorile cele prăpăstióse ale munţilor Ripheĭ, curgea prin valea séŭ basinul acestor munţĭ Ripheĭ [1]), trecea pe lângă câmpiĭ cu păşunĭ întinse, unde locuiaŭ ómeniĭ ceĭ maĭ drepţĭ [2]) şi triburĭ numeróse pastorale de Scyţĭ, Hyperboreĭ, Geţĭ, Sauromaţĭ, Sindĭ, Arimaspĭ etc. [3]).

Pe Oceanos potamos în sus, corabiile cu pânze navigaŭ cu ajutoriul vêntuluĭ de nord, Boreas [4]).

La Hesiod, Oceanos potamos este un rîŭ «sfânt», ἱερὸς ῥόος [5]), orĭ cu alte cuvinte, el aparţinea istoricĭ religióse a timpurilor primitive. Maĭ târḑiŭ acelaşĭ epitet se moscenesce asupra Istruluĭ [6])

Lângă Oceanos potamos se aflaŭ «insulele celor fericiţĭ», μακάρων νῆσοι, destinate ca locuinţe eterne pentru bărbaţiĭ ceĭ iluştriĭ căḑuţĭ la Theba şi la Troia [7]).

Între aceste insule «fericite», cea maĭ făimósă a fost în timpurile homerice Leuce [8]), astă-ḑĭ «Insula şerpilor», situată lângă gurile Dunăriĭ, şi unde după legende a fost înmormêntat Achille, marele eroŭ al timpurilor troiane.

În apropiere de Oceanos potamos î-şĭ aveaŭ locuinţele lor Pygmeiĭ ceĭ legendarĭ, carĭ, după cum ne spune Homer, se aflaŭ în rĕsboiŭ continuu cu stolurile de gruie, carĭ fugind de iérna şi de ploile cele multe din părţile de nord, sburaŭ către méḑă-ḑi peste apele curgătóre ale Oceanuluĭ [9]). Aceiaşĭ Pygmeĭ ne apar şi în notiţele geografice ale luĭ Pliniu ca stabiliţĭ în părţile de sud ale Istruluĭ de jos, séŭ pe teritoriul Dobrogeĭ actuale [10]).

Este aşa dar, afară de orĭ ce îndoiélă, că fluviul cel renumit al timpurilor antehomerice, Oceanos potamos, care curgea în părţile de nord ale Illyrieĭ şi Thracieĭ, între apus şi rĕsărit, era identic cu rîul cel mare şi sfânt al anticităţiĭ greco-romane, numit Istros şi Danubius.

III

Câmpiile cele întinse şi mănóse de lângă Oceanos potamos se numesc în teogoniile şi în poemele epice ale anticităţiĭ Γαῖα séŭ Terra, ér munţiĭ din părţile de nord, carĭ încingeaŭ ca o corónă fruntea acesteĭ ţĕrĭ, aŭ la

---

[1]) Orphei Argon. v. 1079.

[2]) Orphei Argon. v. 1136.

[3]) Orphei Argon. v. 1062 seqq.

[4]) Homeri Odyss. X. 97.

[5]) Hesiodi Opera et dies, v. 566.

[6]) Dionysii Descr. orb. v. 298.

[7]) Hesiodi Opera et dies. v. 171.

[8]) Plinii lib. IV. 27. 2: eadem Leuce et Macaron appellata.

Hesiod numele de Οὔρεα μακρὰ, «munţiĭ ceĭ lungĭ şi înalţĭ», la Homer «munţiĭ ceĭ înalţĭ» şi la Asiu «munţiĭ cu culmile înalte» [1]).

Pămêntul acesta avuse încă din timpurile cele maĭ vechĭ renumele uneĭ ţĕrĭ fericite [2]), înzestrate în abundenţă cu tóte darurile natureĭ şi cu o putere de producţiune extraordinară [3]).

Aicĭ, scrie Homer, pămêntul produce tóte, fără sĕmênţă şi fără arătură, grâŭ, orḍ şi viţe cu strugurĭ marĭ [4]). Lângă Oceanos (potamos), ne spune Hesiod, pămêntul înfloresce şi produce fructe de treĭ orĭ pe an [5]).

La Homer, Oceanos potamos este numit «părintele ḍeilor» (θεῶν γένεσις), înţelege al regilor vechĭ divinisaţĭ. La Hesiod însă, genealogia acestor regĭ se reduce la Gaea, ţéra cea fericită de lângă Oceanos potamos. În fine după poetul Asiu, Pelasg cel de ântâiŭ rege al ginţiĭ pelasge, identic de altmintrelea cu Uranos, a fost născut pe «Munţiĭ ceĭ cu culmile înalte», de pe teritoriul, numit Γαῖα μέλαινα, adecă din «Ţéra cea négră».

După cum vedem, noĭ avem aicĭ una şi aceeaşĭ tradiţiune istorică despre aceeaşĭ regiune geografică, pe care Homer o caracteriséză prin Oceanos potamos, Hesiod prin câmpiile cele fecunde, numite Γαῖα, séŭ Terra, ér poetul Asiu prin «Munţiĭ ceĭ cu cómele înalte şi întinse».

În ce privesce configuraţiunea geografică a acesteĭ ţĕrĭ, filosoful stoic, Posidoniu (sec. II a. C.), ne spune, că Terra saŭ Gaea avea forma uneĭ prascie, maĭ lată în partea de mijloc, şi maĭ îngustă în partea de rĕsărit şi de apus [6]).

Aceaşĭ figură geografică o avea după Strabo şi ţéra Geţilor, ἡ Γετῶν γῆ, care la început era îngustă, apoĭ se prelungia în partea meridională pe lângă Istru, ér în partea opusă, séŭ de méḍă-nópte, se întindea până la pólele munţilor Hercynicĭ, maĭ cuprinḍênd şi o porţiune din munţiĭ aceştia; în fine în părţile de nord (înţelege de rĕsărit) se deschidea până la Tyregeţĭ [7]).

Despre ţéra Geţilor, considerată în anticitate ca identică cu ţéra de

---

[1]) **Hesiodi** Theog. v. 129.—**Homeri** Odyss. IX. 114.—**Asii** frag. la Pausania, lib. VIII. 1.

[2]) **Diodori Siculi** lib. III. 56.

[3]) In timpurile antehomerice, temperatura ţĕrilor dela Dunărea de jos era mult maĭ favorabilă vegetaţiuniĭ; acésta resultă din o mulţime de date fragmentariĭ, ce le aflăm la autoriĭ grecescĭ şi în papirele egiptene, în carĭ se face amintire de patria ḍeilor celor marĭ ḍin regiunea norduluĭ.

[4]) **Homeri** Odyss. IX. 109.

[5]) **Hesiodi** Opera, v. 169.—La Hyperboreĭ, scrie Diodor (II. 47), pămêntul produce de douĕ orĭ fructe pe an.—Cf. Chronicon Dubnicense (Ed. Florianus) c. 28: quod optimus fluvius esset Danubius, terraque melior in mundo non esset partibus illis.

[6]) **Posidonii** fragm. 69 (in Fragm. Hist. gr. III. 282).—**Dionysii** Orb. Descr. 7.

[7]) **Strabonis** Geogr. lib. VII. 3. 1.

lângă Oceanos, maĭ avem o importantă notiţă geografică. Astronomul Pytheas din sec. IV a. Chr. numise ţéra Geţilor Παρωκεανῖτις, adecă ţéra de lângă Oceanos potamos, și dênsul susţinea acéstă numire geografică întemeiându-se pe vechile descrierĭ astronomice și geometrice [1]).

Nu sufere ast fel îndoiélă, că teritoriul, numit Gaea séŭ Terra, din legendele anticităţiĭ, care maĭ avea și epitetul de ὀρέστερα, «munténă» [2]) și πελώρη, «ţéra uriașilor» [3]), era identică cu regiunea din nordul Dunăriĭ de jos, care până în ḑilele nóstre maĭ pórtă numele de «Ţéră», și «Ţéra muntenéscă», ér în legendele poporale «ţéra uriașilor».

IV

După alte tradiţiunĭ istorice, imperiul cel mare al raseĭ pelasge și-a avut începuturile sale lângă muntele cel înalt Atlas, din părţile de nord ale zoneĭ grecescĭ, situat în regiunea geografică Gaea séŭ Terra [4]).

Titanul Atlas, după teogoniile grecescĭ, a fost frate cu Oceanos potamos [5]), orĭ frate cu Saturn [6]), ér după alte genealogiĭ frate cu Prometheu [7]).

Atlas luase parte la luptele Titanilor în contra luĭ Joe, din care causă, noul stăpânitoriŭ al lumiĭ vechĭ î-l condamnase sĕ susţină ceriul cu umeriĭ și cu mânile sale neobosite [8]). Însă maĭ târḑiŭ, Atlas a fost prefăcut într'un munte imens, pe care se reḑima polul nordic al ceriuluĭ, numit cardines mundi, septentrio [9]), Rhiphaeus axis [10]), Hyperborei axes [11]) și Geticus polus [12]).

---

1) **Strab.** Geogr. VII. 3. 1.

2) **Sophoclis** Philoctetes, v. 391.

3) **Hesiodi** Theog. v. 731.

4) **Hesiodi** Theog. v. 517—8: Ἄτλας... πείρασιν ἐν γαίης — **Diodori Siculi** lib. III. 60.

5) **Aeschyli** Prom. v. 347 seqq.

6) **Diodori Siculi** lib. III. 60. — Fragm. Hist. Gr. III. 567. 14.

7) **Hesiodi** Theog. v. 509—510.

8) **Hesiodi** Theog. v. 517—519.

9) **Plinii** lib. IV. 26 11: Ibi (apud Hyperboreos) creduntur esse cardines mundi. — **Isidori** Orig. XIII. 1. 8. — **Ovidii** Pont. lib. II. 10: Ipse quidem extremi quum sim sub cardine mundi.

10) **Claudiani** lib. XXXVIII. v. 30—31. — Cf. Virg. Aen. IV. 481—482: Maximus Atlas Axem humero torquet.

11) **Silvii** Thebaid. XII. v. 650. — **Melae** lib. III. 5: Hyperborei sub ipso siderum cardine jacent.

12) **Martialis** Epigr. lib. IX. 46. v. 1—2. — Pe ceriŭ, acest pol era representat prin cele 7 stele, numite Ursa mare séŭ Carul.

Din punct de vedere al posițiunii geografice, muntele Atlas din legendele vechimii represeniă catena meridională a Carpaților, prin mijlocul căreia străbate rîul numit astă-ḍi Olt, la Herodot Atlas și în epoca romană Alutus [1]).

Pe cele mai vechi monete ale Daciei, Maia, fica titanului Atlas, este adese ori representată ca o divinitate protectóră a acestei țĕri [2]).

Țéra, peste care domnise titanul Atlas, este numită în tradițiunile grecesci Atlantis [3]), identică după nume și după posițiunea geografică cu regiunile de lângă muntele ori de lângă fluviul Atlas, astă-ḍi Oltenia și țéra Oltului, dincóce și dincolo de Carpați.

Despre locuitorii acestui ținut, numiți Atlantes (Olteni), Diodor Sicul scrie: Atlanții, cari locuiesc în ținuturile de lângă Oceanos (potamos), stăpânitorii țĕrei celei fericite, se disting, după cum se vorbesce, între tóte popórele vecine prin pietatea și ospitalitatea lor deosebită. Ei se glorifică, că ḍeii s'aŭ născut la dênșii și spun, că cel de ântâiŭ rege al lor a fost Uranos (Munteanul), care a adunat în sate și în orașe pe ómenii ce locuiaŭ risipiți, și le-a interḍis ca sĕ mai trăiéscă și de aci înainte în fară-de-legi și după modul férelor sĕlbatice. Acest Uran, a avut sub stăpânirea sa partea cea mai mare a lumii, cu deosebire regiunile despre apus și méḍă-nópte [4]).

O altă narațiune istorică despre locuitorii de lângă muntele Atlas o aflăm la Plato, estrasă dintr'un manuscris al lui Solon, ce rĕmăsese în posesiunea familiei Critias.

Solon, ilustrul archont al Athenei, născut pe la a. 639 d. Chr., făcuse în viéța sa mai multe călĕtorii, în scop de a cunósce starea de civilisațiune și moravurile popórelor vecine. Visitând și Egipetul, Solon avusese cu acéstă ocasiune o interesantă convorbire cu preoții din Sais, oraș situat în delta Nilului.

Unul din preoții aceștia se exprimă ast-fel către Solon [5]): Tóte evenimentele mari și memorabile, a căror faimă a ajuns până în Egipet, aŭ fost încă din timpurile cele mai depărtate scrise, și aceste documente s'aŭ conservat apoi

---

1) Geografia timpurilor preistorice nu este geografia timpurilor greco-romane. O mulțime de numiri geografice, dimpreună cu legendele și cu tradițiunile lor, aŭ migrat, unele spre apus, altele spre miéḍă-ḍi, de o-dată cu triburile pastorale pelasge. Muntele Atlas din legendele teogoniei nu este nici de cum muntele Atlas din părțile de nord-vest ale Africei; după cum acésta resultă din poemele lui Homer și Hesiod și după cum ne-o spune de altmintrelea în mod fórte clar și gramaticul Apollodor (Bibl. II. 5. 11).

2) V. pag. 754.

3) Platonis Critias, pag. 251 seqq.

4) Diodori Siculi lib. III. 56.

5) Platonis Timaeus, (ed. Didot, II. 199 seqq.).

în archivele templelor nóstre. Anume, se află scris în analele nóstre cele vechĭ, că Athena înfrânsese o-dată o mare putere, care plecase de la apa cea mare, atlantică, supusese maĭ multe ţinuturĭ şi ajunse sĕ fie stăpână peste Libya până în Egipet şi peste Europa până în Tyrrhenia. Acéstă ţéră, numită Atlantis, î-şĭ adunase o-dată tóte puterile sale ca sĕ cuceréscă şi ţéra nóstră (Egipetul) şi ţéra vóstră (Ellada). Atuncĭ oraşul vostru, Solóne, care se distingea prin vêrtutea şi puterea sa, punêndu-se în fruntea celor alalţĭ Ellenĭ a raportat o învingere strălucită asupra acestor învasorĭ, şi ast-fel a scăpat de sclaviă pe ceĭ ce nu eraŭ încă subjugaţĭ, şi a liberat de domnia acestora tóte popórele, ce locuiesc dincóce de columnele luĭ Hercule. Însă, după ce trecură aceste evenimente marĭ de rĕsboiŭ, urmară nisce cutremure de pămênt, însoţite de inundaţiunĭ, şi ţinutul Atlantis, dispăru într'o singură ḑi şi nópte sub talasurile apelor, aşa că nicĭ până astă-ḑĭ nu se maĭ póte naviga în părţile acele, din causa nămoluluĭ celuĭ mult, ce l'a depus ţinutul scufundat [1]).

Manuscrisul luĭ Solon despre convorbirile sale, cu preoţiĭ din Sais, se ocupa apoĭ cu istoria politică, militară şi economică a ţēriĭ, numite Atlantis. Din aceste notiţe, noĭ estragem aicĭ următórele:

La început, ḑeiĭ (regiĭ din dinastia divină a Pelasgilor) împărţise între dênşiĭ întreg pămêntul prin sorţĭ şi eĭ guvernaŭ genul muritorilor după înţelepciunea lor, întocma ca şi conducătoriĭ unor corăbiĭ. Atuncĭ Neptun (Posidaon) căpĕtase prin sorţĭ ţinutul numit Atlantis, pe care apoĭ l'a împărţit între ceĭ ḑece fiĭ aĭ sĕĭ. Partea cea maĭ bună a acesteĭ ţērĭ, dênsul o dede luĭ Atlas, fiiuluĭ sĕŭ maĭ mare, pe care l'a pus sĕ fie rege peste ceĭ alalţĭ fraţĭ, ér pe aceştia i numise comandanţĭ de oştĭ (ἄρχοντας), dând fie-căruĭ domeniĭ întinse şi-o putere de guvernare peste o mulţime mare de ómenĭ.

[1]) In acéstă naraţiune istorică, cum o reproduce Plato, nu tóte espresiunile grecescĭ corespund în mod esact înţelesuluĭ primitiv. Dacă vom analisa din punct de vedere critic textul grecesc al acesteĭ descrierĭ, este fórte uşor sĕ ne convingem, că în traducerea grecéscă a luĭ Solon s'aŭ schimbat nu numaĭ forma originală a numelor personale (cea ce o recunósce şi Plato), dar s'aŭ modificat sub influenţa ideilor maĭ nouĕ şi înţelesul primitiv al maĭ multor terminĭ geograficĭ. Ast-fel vedem d. e., că în traducerea grecéscă a luĭ Solon, Atlantis figuréză ca νῆσος, adecă «insulă», find-că era situată dincóce de Oceanos (potamos); însuşĭ fluviul Oceanos, care curgea pe lângă Atlantis, este confundat cu Oceanul de apus, din care causă este numit une orĭ πέλαγος, alte orĭ θάλασσα (Cf. şi Aristotele, De mundo, c. 3). De altmintrelea, terminul de νῆσος se aplica în timpurile maĭ vechĭ şi la ţinuturĭ, ce nu formaŭ adevĕrate insule, cum era d. e. Πελοπόννησος (Eustath. Comm. ad Dionys. 403). Spre a nu continua şi maĭ departe cu aceste erorĭ geografice, noĭ am tradus aicĭ terminul νῆσος prin cuvintele «ţinut» şi «ţéră», întemeiându-ne în acéstă privinţă pe textul luĭ Diodor Sicul, la care Atlantis figuréză ca χώρα, şi nicĭ de cum ca «insulă».

După numele luĭ Atlas, întreg ținutul acesta și apa cea mare de acolo s'a numit «Atlantică». Regiunea acésta era avută de tot feliul de minerale, ce se estrăgeaŭ din sînul pămêntuluĭ în stare solidă orĭ fluidă; cu deosebire însă sĕ scotea din minele de acolo un fel de aramă galbenă (aurichalcum), care în timpurile acele se considera ca metalul cel maĭ prețios după aur [1]). Ținutul acesta maĭ era avut de tot feliul de lemne trebuinciόse pentru construcțiunĭ, ér pămêntul producea aci recolte abundente de douĕ orĭ pe an. Întrégă regiunea acésta era formată din **câmpie**, cea maĭ frumόsă din tόte câmpiile, înzestrată cu tόte darurile natureĭ, și încunjurată cu o corónă de munțĭ, ce descindeaŭ până la apa mare. Prin estensiunea, prin mărimea și frumusețea lor, munțiĭ aceștia întreceaŭ pe toțĭ munțiĭ cunoscuțĭ până atuncĭ. În aceștĭ munțĭ se afla o mare mulțime de sate avute, cu rîurĭ, lacurĭ și pășunĭ abundente, și cu tot feliul de animale blânde și sĕlbatice. Câmpia era plană și privită de la mare, ea avea aspectul unuĭ șes ridicat. În partea sa cea maĭ mare, câmpia acésta avea forma unuĭ patrat lungăreț cu direcțiunea de la sud-vest către nord-ost, aflându-se situată pe linia vêntuluĭ de nord. Una din laturile acestuĭ pătrat avea o lungime de 3000 stadiĭ (540 chlm.), ér lărgimea de la mijloc, începând de la apa cea mare în sus, era de 2000 stadiĭ (360 chlm.). În fine, perimetrul acesteĭ câmpiĭ avea o lungime aproximativă de 10.000 stadiĭ (1800 chlm.) [2]).

După cum resultă din aceste notițe geografice, teritoriul numit Atlantis avea aceeașĭ configarațiunc ca și țéra de lângă Oceanos potamos, despre care ne spune Posidoniu, că avea forma uneĭ **prașcie**; de asemenea ca și țéra Geților, cum ne o înfățișéză Strabo, ângustă la început, séŭ în partea de apus și deschisă spre nord-ost; în fine ca și figura geografică a Țĕriĭ românescĭ din timpurile nόstre, a căreĭ lungime de la Porțile de fer până la Marea négră este în liniă dréptă de 551 chlm., și care ne presintă o circumferință aproximativă de 1611 chlm.; fiind ast-fel aprόpe egală în formă și în mărime cu țéra numită de ceĭ vechĭ Atlantis.

Manuscrisul luĭ Solon despre convorbirile, ce le avuse cu preoțiĭ din Sais, se termină ast-fel: În curs de maĭ multe secule, locuitoriĭ acesteĭ țĕrĭ (Atlantis) fiind condușĭ de cele maĭ nobile sentimente de dreptate au fost moderațĭ și înțelepțĭ: pentru virtute, eĭ disprețuiaŭ tόte lucrurile lumescĭ. Însă, după ce partea divină a început sĕ dispară din eĭ și natura umană a învins, eĭ cădură în depravare și atuncĭ Joe, deul deilor, care domnesce prin legĭ,

---

[1]) Intr'o colindă românésca din j. Constanța (colecț. nόstră) se face amintire de acelașĭ metal: «scaun de **chier galbin**, pe care șéde D-deŭ».

[2]) **Platonis** Critias (Ed. Didot, II. 255 seqq.).

înțelegând, că un gen bun de ómenĭ a devenit plin de rĕutățĭ, a cugetat sĕ le aplice o pedépsă, ca pedepsițĭ, eĭ sĕ devină maĭ moderațĭ [1]).

[1]) Din acéstă ultimă parte a narațiuniĭ resultă așa dar, că din punct de vedere istoric aicĭ nu póte fi vorba de o dispariţiune séŭ submersiune totală a țeriĭ orĭ a ținutuluĭ numit Atlantis, ci numaĭ de o inundare estraordinară, însă trecătóre. O proba în acéstă privință, o avem la Diodor (III. 57), care ne vorbesce de unele tradițiunĭ istorice ale Atlanților (séŭ ale locuitorilor de lângă Atlas), culese mult maĭ târḑiŭ de timpurile cele depărtate, despre carĭ vorbiaŭ preoțiĭ din Sais. — In colindele religióse ale poporuluĭ român s'aŭ maĭ păstrat încă până astă-ḑĭ unele amintirĭ despre o reversare estraordinară a apelor Oltuluĭ (Atlas, Alutus). Acéstă catastrofă a căpĕtat în multe privințe un caracter mitic; ea aparține așa dar timpurilor archaice. Din aceste colinde, noĭ reproducem următórele versurĭ:

Alergat'aŭ, alergat,
Doĭ sfințĭ împodobițĭ,
Pân' pe Domnul l'aŭ aflat
Intr'o chilie de tămâia,
Cu ușa de alămâiă.
Cum ședea și socotia
Și cetia vanghelia
Cum sĕ sece Oltul mare.
(Bibicescu, Poesiĭ pop. 237).

Cf. Teodorescu, Poesiĭ pop. 61:

Oltul mic, mare a venit
Și de mare, marginĭ n'are.

Despre Olt și Mureș maĭ avem încă următórele legende: «Bĕtrâniĭ (din com. Gârlamare, jud. Mehedințĭ) povestesc, că Oltul și Mureșul aŭ fost doĭ frațĭ de cruce. Intr'una din ḑile plecând amêndoĭ sĕ-șĭ caute câte un loc de moșie, fiind-că fusese urgisițĭ de părințiĭ lor, aŭ ajuns până la o pădure în țéra Ardéluluĭ, unde voind sĕ maĭ odihnéscă, Mureșul a adormit, ér Oltul s'a sculat și a fugit spre Mărul roșu (Erytheia, cotul Dunăriĭ de la Rușava). Mureșul însă desceptându-se și vĕḑênd, că Oltul nu maĭ este, a creḑut că l'aŭ mâncat férele sĕlbatice și a plecat plângând spre sóre-apune; maĭ târḑiŭ aceștĭ frațĭ s'aŭ găsit érășĭ unul pe altul și ca frațĭ aŭ format o împĕrațiă mare; însă eĭ aŭ fost omorîțĭ de un vitéz Fĕt-frumos, care a plecat după smeul cu 12 aripe (Boreas), care răpise pe logodnica sa.» Aceeașĭ legendă ni se comunică din com. Sirinésa (j. Vâlcea) sub următórea formă: «Mureșul a fost frate de cruce cu Oltul, și eĭ s'aŭ luat la întrecere, care va ajunge maĭ înainte la vĕrsare orĭ încotro. Oltul căutând maĭ drept s'a repeḑit numaĭ la munțĭ, a zăbovit vre-o cât-va până ce i-a spart și în urmă ca un fulger s'a aruncat în Dunăre, dar Mureșul maĭ ocolind a rĕmas maĭ domol etc.» — După cum vedem, fondul comun al acestor douĕ legende se reduce la timpurile, când basinul transilvan al Oltuluĭ și al Mureșuluĭ formaŭ douĕ lacurĭ marĭ, fără sĕ aibă vre-un loc de eșire. De altmintrelea chiar și numele Mureșuluĭ ne indică, că acest riŭ formase odată o apă stagnantă séŭ mórtă, morusa (Cf. Pliniu IV. 13 [27]: Morimorusa, hoc est mortuum mare). In aceleașĭ timpurĭ se vede, că — în urma unor cutremure extraordinare — s'a rupt și catena munților de la Jiŭ: («Jiul mare a venit, căcĭ de mare, marginĭ n'are». Burada, Călăt. în Dobrogea, 102). In fine merită sĕ reproducem aicĭ următoarea tradițiune poporală, pe care o aflăm la Margot (O viatorie, p. 52): «La porțile orașuluĭ (Craiova), mergând spre Jiul, se vede o mare baltă, numită Craiovița. Tradițiunea póртă, că orașul era zidit în vechime în acel loc, că în urma unuĭ mare cutremur de pămênt fu cufundat cu totul, înnecat și apele bălțiĭ î-l cuprinseră».

După cum vedem ţéra, orĭ ţinutul, numit de autoriĭ grecescĭ Atlantis, aparţine regiuniĭ geografice din nordul Thracieĭ. Istoria politică a raseĭ pelasge începe ast-fel la Carpaţĭ şi la Dunărea de jos.

Dacia cu munţiĭ sĕĭ ceĭ înalţĭ, cu câmpiile sale mănóse, cu rîurile sale cele multe şi frumos curgătóre, cu avuţiile sale cele făimóse de aur, de argint şi aramă, şi în fine cu populaţiunile sale ospitale, religióse, juste, viteze şi fericite, este ţéra cea legendară a timpurilor preistorice.

XXXV.—DOMNIA LUI URAN (ΟΥΡΑΝΟΣ, MUNTEANUL).

1. *Uran, cel de ântâiŭ rege al locuitorilor de lângă muntele Atlas în Dacia, c. 6000 a. C.* [1]).

Cel de ântâiŭ rege, care a domnit peste ţinuturile de lângă muntele Atlas, în nordul Istruluĭ, a fost după tradiţiunile vechĭ istorice Uranos (Munteanul).

[1]) Despre epoca, în care au domnit ceĭ de ântâiŭ regĭ aĭ dinastieĭ divine pelasge, avem, la diferiţĭ autorĭ, diferite cronologiĭ. Un deosebit interes ne presintă în acéstă privinţă cronologiile egiptene, ce le aflăm la Manetho, Diodor Sicul, Herodot (II. 142) şi Plato (ed. Didot, II, 201. 251. 285), fiind-că ceĭ de ântâiŭ regĭ din dinastia divină pelasgă, Uran şi Saturn, domnise şi peste Egipet. Ast-fel, preotul egiptean Manetho (sec. III a. C.) calculase o durată totală de 24.925 anĭ pentru cele treĭ dinastiĭ divine, a ḑeilor, semi-ḑeilor şi Manilor séŭ moşilor, carĭ domnise la început peste şesurile Niluluĭ (Fragm. hist. gr. II. 526 seqq.); şi dacă vom adauge la acéstă cifră încă 5264 după Eusebiu pentru dinastiile următóre, începând dela Menes până la Artaxerxe Ochus şi în fine alţĭ 340 anĭ până în timpurile luĭ August, când s'a născut Christos, atuncĭ vom avé un total de 30.529 anĭ până la începutul ereĭ nóstre. De asemenea scrie Diodor Sicul (I. 26), că preoţiĭ egiptenĭ calculaŭ aproximativ 23.000 anĭ de la domnia Sóreluĭ (Ἥλιος = Uran) până la trecerea luĭ Alexandru cel Mare în Asia (334 a. C.). Însă, adevĕrata valóre a acestor date cronologice nu se póte stabili, fiind-că nu putem sci, nicĭ chiar cu o probabilitate óre care, ce durată avuse anul teologic în diferitele epoce ale istorieĭ vechĭ egiptene. Ast-fel, după uniĭ cronologiştĭ, anul vechiŭ egiptean din timpul domnieĭ regilor divinisaţĭ ar fi fost de o ḑi (Malalas), orĭ de o lună (Eusebiu şi Diodor); iar în timpul semi-ḑeilor şi al Manilor de 3 şi de 4 lunĭ (Pandor, Diodor, Syncellus). Va trebui ast-fel, pentru resolvarea acesteĭ cestiunĭ complexe şi dificile, sĕ aflăm o altă cale, ca sĕ ne putem da séma, cel puţin cu aproximaţiune, de epoca în care domnise peste câmpiile Niluluĭ ceĭ de ântâiŭ regĭ divinisaţĭ, Uran şi Saturn. În primele timpurĭ ale istorieĭ egiptene, după cum ne spune Manetho, domnise peste Egipet treĭ dinastiĭ divine succesive, a ḑeilor semi-ḑeilor şi Manilor, séŭ a regilor «nemuritorĭ», după carĭ aŭ urmat apoĭ dinastiile umane séŭ ale regilor «muritorĭ», carĭ încep cu regele numit Menes, Mena séŭ Manis. De la Menes până la Alesandru cel Mare, preoţiĭ egiptenĭ numeraŭ 5000 de anĭ. Acéstă cifră resultă din datele, ce le aflăm la Diodor (I. 26. 44—45), că preoţiĭ egiptenĭ calculaŭ 23.000

Atlanțiĭ (séŭ locuitoriĭ de lângă muntele Atlas, lângă Oceanos potamos), scrie Diodor Sicul, exceléză între tóte popórele vecine prin pietatea lor deosebită și prin ospitalitatea lor. Eĭ se glorifică, că ḑeiĭ (regiĭ ceĭ vechĭ divinisațĭ) s'aŭ născut la dênșiĭ, și anume povestesc: că cel de ântâiŭ, care a domnit la dênșiĭ, a fost Uran; că acesta a adunat pe ómeniĭ, ce trăiaŭ risipițĭ, și i-a făcut să locuiéscă în sate și orașe; le-a interḑis sĕ trăiéscă și maĭ departe în fără-de-legĭ, după modul férelor sĕlbatice; i-a învĕțat sĕ cultive pămêntul și sĕ păstreze fructele, ce sunt bune de mâncare, și multe alte lucrurĭ folositóre pentru viéța de tóte ḑilele. Domnia sa se estinsese peste partea cea maĭ mare a lumiĭ, maĭ cu sémă în regiunile de apus și de méḑă-nópte. Observând și studiând cu deosebită atențiune cursul astrelor, Uran profeția multe fenomene, ce aveaŭ sĕ se întêmple pe ceriŭ. El a învĕțat poporul sĕ cunóscă sistemul anuluĭ după cursul sóreluĭ și a stabilit lunile fie-căruĭ an după cursul luneĭ și după anumite óre din an. Din acéstă causă, poporul de rênd, care nu cunoscea mersul regulat al astrelor, admirând esactitatea, cu care se

anĭ de la începutul dinastieĭ divine până la Alexandru cel Mare, din care cifră, 18.000 anĭ aparțineaŭ esclusiv dinastiilor divine înainte de Menes. Acest Menes orĭ Manis, figuréză însă în istoria egipténă ca un mare legislator, ca unul care a regulat cultul ḑeilor și a întreprins expedițiunĭ în țĕrĭ depărtate, astfel că, după nume, după modul sĕŭ de guvernare și după faptele istorice, ce i se atribue, Manis ne apare ca una și aceeașĭ personalitate cu Cronos séŭ Saturn, numit Manes la Pelasgiĭ turseni din Lydia, Minos în Creta, deus Manes la Romanĭ și Mannus la Arimiĭ din Germania. În modul acesta vom avé un total de 5000 + 332 = 5332 anĭ de la Menes (pe care noĭ î-l considerăm ca identic cu Saturn) până la începutul ereĭ creștine. Aceeașĭ analogiă o aflăm și în datele cronologice ale luĭ Manetho. Monarchia dinastiilor umane, începând de la Menes până la finele domnieĭ luĭ Nectanebo II (341 a. C.), cuprindea după preotul și istoricul egiptean un total aproximativ de 6000 anĭ, după Eusebiu 5264 anĭ, adecă 5605 anĭ până la începutul ereĭ creștine. Aprópe aceeașĭ cifră o aflăm și la egiptologiĭ modernĭ. După Champollion (L'Univers, p. 269) cea de ântâiŭ dinastiă umană a Egipetuluĭ începe să domnéscă pe la 5867 a. C.; ér după studiile cronologice ale luĭ Boeckh, Menes ar fi domnit pe la a. 5702 a. C. (cf. Fragm. Hist. gr. II. p. 600). Vom socoti așa dar începutul domnieĭ pelasge în Egipet, cu aproximățiune, pe la 6000 înainte de era creștină. Acéstă dată se maĭ confirmă și prin alt isvor, cu totul independent de cronologia egipteană. Turditaniĭ din Hispania, un popor care emigrase în timpurĭ depărtate din părțile de rĕsărit ale Europeĭ, aveaŭ după cum scrie Strabo (III. 1. 6) un codice de legĭ scris în versurĭ, vechiŭ cum spuneaŭ dênșiĭ de 6000 anĭ. Aceste legĭ ale Turditanilor, scrise în versurĭ, eraŭ în tot casul identice în fond, și póte chiar în formă, cu legile cele scrise în versurĭ ale Agathyrșilor de la Carpațĭ, orĭ cu alte cuvinte, ele aparțineaŭ la aceeașĭ legislațiune vechiă pelasgă, ce se atribuia luĭ Hermes, care trăise în timpurile luĭ Uran și Saturn. Vom considera ast-fel anul 6000 a. C. ca data cea maĭ verosimilă pentru începutul monarchieĭ divine pelasge.—Cf. Maspero, Égypte et Chaldée, p. 45.—Henri Martin, Opinion de Manéthon sur la durée totale de ses trente dynasties égyptiennes.

îndepliniaŭ lucrurile, ce le prevestia dênsul, şi-a format credinţa, că acest profet are întru adevĕr o parte din natura divină; ér după ce a încetat din viéţă i-a atribuit onorĭ divine, atât pentru meritele, ce le avea, cât şi pentru cunoscinţele sale astronomice şi a aplicat apoĭ numele de Οὐρανός (Munteanul) la ceriŭ, de o parte fiind-că cunoscea fórte bine rĕsăritul şi apusul astrelor, cum şi alte fenomene cereseĭ, ér de altă parte ca sĕ înalţe meritele luĭ şi toţĭ sĕ-l numéscă rege pentru veciă [1]).

Despre Uran se spune, că a avut 45 copiĭ cu maĭ multe soţiĭ, dintre carĭ 22 cu soţia sa Titaea (Titana), mama Titanilor, care pentru meritele şi înţelepciunea sa, a fost pusă după mórte între deĭ, dându-i-se numele de Gaea [2]).

În timpul luĭ Uran, statul pelasg avuse, după cum resultă din legendele şi tradiţiunile vechĭ, o organisaţiune puternică, politică şi militară.

Cea de ântâiŭ clasă a nobilimiĭ o formaŭ aşa numiţiĭ Titanĭ, cu epitetul de χθόνιοι, pămêntenĭ [3]); ἀγαυοί, glorioşĭ [4]); şi θεοί, divinĭ [5]), fiind-că după tradiţiunĭ, eĭ aparţineaŭ la familia cea puternică şi ilustră a dinastieĭ regale.

O altă clasă a societăţiĭ pelasge din timpurile aceste o formaŭ meseriaşiĭ, carĭ se ocupaŭ de tot feliul de lucrărĭ industriale (μηχαναὶ ἦσαν ἐπ' ἔργοις) şi carĭ figuréză la Hesiod sub numele de Cyclopĭ [6]).

Puterea militară a statuluĭ era representată prin Centimanĭ, Ἑκατόγχειρες [7]). După Hesiod, eraŭ numaĭ treĭ centimanĭ; fie-care centiman avênd câte 50 capete, înţelege căpitănii. Resultă aşa dar, că în primele timpurĭ ale domnieĭ luĭ Uran, regatul sĕŭ se compunea numaĭ din treĭ comandamente séŭ circumscripţiunĭ militare, după cum şi în timpurile dominaţiuniĭ romane, Dacia era împărţită în treĭ provinciĭ administrative.

Constituţiunea statuluĭ era teocratică. Tóte afacerile publice se conduceaŭ în numele divinităţiĭ. Uran este un monarch absolut. El unesce în mânele sale întrégă puterea politică, administrativă, judiciară, militară şi sacerdotală.

Οὐρανός, ca nume personal, este un simplu apelativ geografic, ce derivă de la ὄρος [8]), cu sufisul ionic ανος şi cu înţelesul de «om de la munte» (Munteanul),

---

1) **Diodori Siculi** lib, III. 56; VI. 2. 7.

2) **Diodori Siculi** lib. III. 57.

3) **Hesiodi** Theog. v. 697.— Cf. Marianŭ, Nunta, p. 107, 168, 325: boierĭ pămêntescĭ.

4) **Hesiodi** Theog. v. 632.

5) **Hesiodi** Theog. v. 630.

6) **Hesiodi** Theog. v. 139. In Odysseă însă, Cyclopiĭ sunt păstori.

7) **Hesiodi** Theog. v. 150.

8) Conexitatea numeluĭ Οὐρανὸς cu οὖρος, ὄρος, munte, o recunoscuse şi Grimm, D. M. I (1854) 319. Aristotele (De mundo, c. 6) derivă numele luĭ Uranus de la ὅρος (margine): Οὐρανοῦ ἐτύμως καλοῦμεν, ἀπὸ τοῦ ὅρου εἶναι τῶν ἄνω.

după cum și soția sa Gaea avea epitetul de ὀρεστέρα, adecă «Munteana». Tot ast-fel ne spune Diodor Sicul, că deiĭ ceĭ vechĭ aŭ fost ómenĭ și că uniĭ din aceștia aŭ primit numele lor de la regiunile peste carĭ domnise [1]).

2. *Uran sub numele de «Pelasgos».*

In tradițiunile istorice, Uran, cel de ântâiŭ rege al raseĭ pelasge, ne maĭ apare și sub numele de Pelasgos (Πελασγὸς).

Acest Pelasg, după o tradițiune de la Pausania, se distingea prin mărimea corpuluĭ sĕŭ, prin puterea și frumusețea sa și întrecea pe toțĭ ceĭ alalțĭ muritorĭ prin darurile sufletuluĭ sĕŭ [2]).

La Eschyl, Pelasg este fiul Gaeeĭ séŭ al Terreĭ [3]); ér poetul Asiu (c. sec. VII a. Chr.) scrisese despre dênsul următórele versurĭ: Téra cea négră (Γαῖα μέλαινα) a născut pe Pelasg, cel asemenea deilor, pe munțiĭ ceĭ cu culmile înalte, ca sĕ fie începătoriul genuluĭ omenesc» [4]).

Pelasg, cum ne spune Pausania, a fost cel de ântâiŭ, care a învĕțat pe ómenĭ sĕ-șĭ construiéscă colibe (καλύβας) spre a se apăra în contra friguluĭ, a ploilor și a căldurii; tot el i-a învĕțat sĕ-șĭ facă haine cusute din pieĭ de óie, le-a interdis sĕ se maĭ nutréscă și în viitoriŭ cu frunde verdĭ, cu buruienĭ și cu rădăcinĭ, din carĭ unele, nu eraŭ bune de mâncare, ér altele periculóse sănătățiĭ; în fine, în ce privesce diferitele speciĭ de ghindă, Pelasg le-a permis sĕ întrebuințeze pentru mâncare numaĭ ghinda de fag.

În acéstă tradițiune, după cum vedem, Pelasg are aceeașĭ genealogiă, aceeașĭ patriă și aceleașĭ caractere civilisatóre ca Uran.

Pelasg este «asemenea deilor»; el este fiul Gaeeĭ séŭ al Terreĭ, născut pe munțiĭ cu culmile înalte; începătoriul genuluĭ uman și primul monarch al lumiĭ vechĭ. Peste tot, are aceleașĭ merite și aceeașĭ calificațiune ca Uran.

După gramaticul Apollodor, Pelasg este strămoșul Titanilor [5]), după cum la Hesiod, Uran este părintele Titanilor.

După uniĭ autorĭ maĭ vechĭ [6]), Pelasg este cel de ântâiŭ strămoș al Hyperboreilor, de lângă muntele Atlas [7]), după cum la Diodor, Uran este cel de ântâiŭ rege al locuitorilor de lângă acelașĭ munte, Atlas [8]).

[1]) **Diodori Sic.** lib. VI. 2. 12.

[2]) **Pausaniae** Graeciae Descr. lib. VIII. 1.

[3]) **Aeschyli** Suppl. v. 842. 901.

[4]) **Pausaniae** lib. VIII. 1.

[5]) **Apollodori** Bibl. lib. III. 8. 1.

[6]) Schol. Pind. Ol. III. 28. (in Fragm. Hist. gr. II, 387).

[7]) **Apollodori** Bibl. lib. II. 5. 11. — [8]) **Diod. Sic.** III. 56.

3. *Domnia luĭ Uran peste regiunile de rĕsărit și de nord ale Europeĭ.*

Imperiul pelasg, întemeiat la Dunărea de jos, avuse încă în timpurile luĭ Uran o estensiune geografică considerabilă.

După Diodor Sicul, domnia luĭ Uran se estindea maĭ cu sémă peste părțile de apus și de médă-nópte ale lumiĭ vechĭ [1]).

După cât putem culege însă din tradițiunile celor vechĭ, Uran domnise în Europa peste regiunile de la Oceanos potamos (Istru séŭ Dunărea de jos); peste plaiurile munților celor înalțĭ, *Οὔρεα μακρά*, séŭ Carpațĭ [2]), unde se afla centrul cel puternic, politic și militar, al imperiuluĭ pelasg; peste Pontos, considerat ca fiŭ al Gaeeĭ séŭ Terreĭ [3]); peste Scyția, unde era adorat sub numele de Papaeus, «moș» [4]), și peste teritoriul cel vast al Germanieĭ, unde în timpurile luĭ Tacit maĭ era venerat sub numele de Tuisto deus, Terra editus [5]).

Spre sud de Oceanos potamos, domnia luĭ Uran se estindea peste întrégă peninsula Hemuluĭ. În Macedonia și în Thracia, Uran era venerat ca *Ζεὺς Οὔριος* [6]) și *Ζεὺς ἄναξ*, identic cu Jupiter Imperator al Romanilor. Jupiter Urius, scrie Eschyl, este marele începătoriŭ al genuluĭ omenesc, împĕrat (*ἄναξ*) prin puterea sa proprie [7]).

Un vechiŭ sanctuariŭ, dedicat luĭ Jupiter Urius (încă din timpurile Argonauților), se afla pe țermuriĭ Bosphoruluĭ thracic, la strîmtorile Pontuluĭ euxin [8]). Aicĭ trebuiaŭ să aducă sacrificiĭ luĭ Jupiter Urius toțĭ navigatoriĭ, carĭ intraŭ cu vasele lor în Pontul euxin, ca sĕ aibă vĕnt favorabil, după credința generală [9]); însă în realitate, acest sacrificiu nu era de cât o vamă séŭ taxă de liberă navigațiune și comerciŭ pe apele Măriĭ negre. Pontul euxin aparținea în aceste timpurĭ imperiuluĭ pelasg de la Dunărea de jos.

---

[1]) **Diodori Siculi**, l. III. 56.

[2]) **Hesiodi** Theog. v. 129.

[3]) **Hesiodi** Theog. v. 132.

[4]) **Herodoti** l. IV. 59. La Herodot, Vesta (Terra) este soția luĭ Papaeos, la Evhemer (Diod. VI. 2. 8) soția luĭ Uran.

[5]) **Taciti** Germ. 2.

[6]) Dela οὖρος, în dialectul ionic, munte.

[7]) **Aeschyli** Suppl. v. 589—594.

[8]) **Arriani** Peripl. Pont. eux. c. 12.

[9]) Greciĭ numiaŭ οὖρος vĕntul de munte, favorabil navigățiuniĭ; este acelașĭ pe care poporul român î-l numesce «munteanul». Pe la a. 1863, Bolliac scria: «Am maĭ avut oca-

Despre Ζεὺς Οὔριος aflăm la Cicero o importantă notiță istorică.

Acusând pe Verres, făimosul despoiătoriŭ al templelor din Sicilia, Cicero se esprimă astfel: «Ce? aŭ nu aĭ luat tu din templul luĭ Joe de la Syracusa statua cea maĭ religiósă a luĭ Jupiter Imperator, pe care Grecii î-l numesc Urios, o operă de cea maĭ escelentă frumuseță. Cu câtă onóre era venerat Jupiter Imperator în templul sĕŭ, vĕ puteţĭ închipui, dacă vĕ aduceţĭ aminte, cu câtă pietate a fost respectată o statuă de aceeașĭ formă și frumuseță, pe care a adus'o ca trofeŭ Flaminiu din Macedonia și a așeḍat-o în Capitoliu. În tótă lumea eraŭ cunoscute numaĭ treĭ statue ale luĭ Jupiter Imperator, tóte treĭ lucrate în acelașĭ gen și de cea maĭ minunată frumuseță. Una din aceste a fost cea din Macedonia, pe care noĭ o vedem astă-ḍĭ așeḍată în Capitoliu; alta este statua dela strîmtórea Pontuluĭ euxin; ér a treia se afla în Syracusa înainte de pretura luĭ Verres. Cea de ântâiŭ (statuă din Macedonia) a ridicat-o Flaminiu din templul, unde era așeḍată, ca s'o aducă în Capitoliu, adecă sĕ o așeḍe în casa terestră a luĭ Joe. Aceea, care se aflá astă-ḍĭ la intrarea Pontuluĭ euxin,

268. — O statuă presupusă a luĭ Jupiter Imperator (Urius), descoperită în ruinele de la Tindari pe cósta septentrională a Sicilieĭ, astă-ḍĭ în museul de la Palermo, restaurată de sculptorul Villa-reale. — După Abeken, Di Giove imperatore ossia Urio. Roma, 1839.

siune a spune, că Urieșiĭ ca și Urus (bourul) nu însemnéză alt de cât muntean, și vine de la vorba dorică Urios, de unde și urios anemos, vêntul muntean (Buciumulu, An. I, p. 131).

s'a conservat întrégă și neviolată până în ḑilele nóstre, pe lângă tóte rĕsbóiele, ce aŭ venit de la Pont, orĭ aŭ intrat în marea acésta. A treia statuă se afla la Syracusa, pe care o adoraŭ nu numaĭ cetăţeniĭ şi locuitoriĭ Syracuseĭ, dar mergeaŭ acolo şi străiniĭ ca s'o venereze, însă pe acésta a luat-o Verres [1]).

La Dodona din Epir, orașul cel sfânt al Pelasgilor din părţile meridionale ale peninsuleĭ, Uran maĭ era venerat sub numele de Ζεὺς ἄναξ Πελασγικὸς (Jupiter Imperator Pelasgus).

În Iliada luĭ Homer, Achille ridicând ochiĭ spre ceriŭ (οὐρανὸν εἰς), invocă pe Ζεύς ἄναξ Πελασγικὸς de la Dodona, rugându-l sĕ dee învingere trupelor sale în luptele ce le vor avé cu Troianiĭ [2]). Ζεύς ἄναξ Πελασγικὸς era așa dar o divinitate identică cu Uranos [3]); în deosebĭ însă după epitetele sale de ἄναξ și Πελασγικὸς, el ne apare ca un strămoș divin al lumiĭ vechĭ, identic cu Pelasg, pe care Eschyl î-l numesce ἄναξ Πελασγῶν și «Domn peste munţiĭ de la Dodona» [4]).

4. *Domnia luĭ Uran peste Egipet. Romiĭ, ceĭ maĭ vechĭ locuitorĭ pelasgĭ pe şesurile Niluluĭ.*

După tradiţiunile anticităţiĭ, domnia luĭ Uran se estindea în părţile meridionale și dincolo de Mediterană, pe șesurile Niluluĭ.

Încă din timpurĭ fórte depărtate, triburile pastorale pelasge, în migraţiunile lor de la Carpaţĭ spre sud, ocupase și regiunile de méḑă-nópte ale Africeĭ.

Aceste grupe de păstorĭ, avute și rĕsboinice [5]), transportase cu dênsele în Africa cele de ântâiŭ elemente ale civilisaţiuniĭ preistorice; ele întemeiară aci cele de ântâiŭ sate și orașe, construiră cele de ântâiŭ temple și oracule,

---

[1]) Ciceronis c. Verr. 10. c. 67: Quid? ex aede Jovis religiosissimum simulacrum Jovis Imperatoris, quem Graeci Urion nominant, pulcherrime factum, nonne abstulisti?... Etenim tria ferebantur in orbe terrarum signa Jovis Imperatoris, uno in genere pulcherrime facta: unum illud Macedonicum, quod in Capitolio videmus; alterum in Ponti ore et angustiis, tertium quod Syracusis, ante Verrem praetorem, fuit.

[2]) Homeri Il. XVI. 232.

[3]) Greciĭ, în timpurile maĭ vechĭ, încă adorase pe Uran ca supremă divinitate ceréscă; ast-fel se explică, pentru ce terminul de οὐρανὸς, care la început avuse numaĭ un înţeles etnic-geografic, ajunse la dênșiĭ sinonim cu «bolta ceriuluĭ».

[4]) Aeschyli Suppl. v. 327 și 258.

[5]) Păstoriĭ de la Dunărea de jos maĭ umblaŭ înarmaţĭ și în timpurile luĭ Ovidiu (Trist. V. 10. 25): «sub galea pastor junctis pice cantat avenis». De asemenea aflăm următórele versurĭ într'un cântec poporal românesc:

Și ciobanĭ tot înarmaţĭ,
Cu postavurĭ îmbrăcaţĭ,
De nu credĭ că sunt ciobanĭ,
Ci chiar neaoșĭ Căpitanĭ.
(Alecsandri, P. p. 201).

desecară mlaştinile Nilului, fertilisară o mare parte a deşerturilor şi puseră ast-fel fundamentele celeĭ de ântâiŭ vieţĭ politice în părţile acele.

Aceştĭ locuitorĭ primitivĭ aĭ Egipetuluĭ se numiaŭ Romĭ [1]), şi aparţineaŭ după credinţele lor religióse, după tradiţiunile şi dialectul ce-l vorbiaŭ, la familia cea vechiă şi puternică a Arimilor din nordul Thracieĭ.

Regiĭ ceĭ vechĭ aĭ Egipetuluĭ, aŭ fost, după cum spuneaŭ preoţiĭ egiptenĭ, din ném în ném Piromi, un cuvênt, care, după cum scrie Herodot, însémna în limba grecéscă «om onest şi generos» [2]).

La început, terminul de Pi-Romis (Πίρωμις) a fost numaĭ o simplă denumire etnică, unde *Pi* este un articul egiptean prepus [3]).

De la Pi-Romĭ, orĭ maĭ bine ḑis Pi-Ramĭ, derivă numele Piramidelor, a vechilor monumente funerare ale regilor egiptenĭ, pe carĭ Arabiĭ le numesc maĭ corect, Haram [4]), adecă morminte arimice [5]).

Caracterul acestor monumente funerare nu este specific egiptean. In realitate, piramidele nu ne presintă decât format radiţională, însă maĭ luxósă, a movilelor funerare pelasge [6]).

Piramidele cele maĭ renumite se află la Gizeh, lângă Memphis, minunĭ, carĭ aŭ uimit anticitatea şi lumea din timpurile nóstre.

---

[1]) **Maspero,** Égypte et Chaldée, p. 43. — Forma de Romĭ ni se maĭ presintă şi în numele personale Χρόμος şi Χρομίος, ce le aflăm la Troianĭ şi la alte populaţiunĭ pelasge din Asia mică şi Pelopones. (Homeri Ilias, II. 858; IV. 295, VIII. 275; XVII. 218; Odyss. XI. 286). In Italia aflăm de asemenea numele personal Romus (Dionys. I. 72). Maĭ mulţĭ regĭ egiptenĭ din familia Romilor pórtă în inscripţiunĭ şi la autoriĭ vechĭ numele de Rama-tu, Ramen, Ramen-ter, Ramen-ma, Ramesses, Armesses, Armais şi Armaeus (Fragm. Hist. gr. II. 573—589). In listele regilor din Ethiopia aflăm de asemenea numele de Rhamâi, Remâ, Armâh şi Letem (Drouin, Les listes royales éthiopiennes, p. 50—53). Un vechiŭ oraş din Egipet era numit Ῥομοῦιν (ac.), cum scrie Steph. Byzantinul (v. Ἑρμούπολις). Pliniu (VI. 178.179) amintesce o localitate Aramam séŭ Aramun spre sud de Syene. În cartea I a luĭ Moise (c. 47. 11) cetim, că Iosif aşeḑă pe părintele sĕŭ şi pe fraţiĭ sĕĭ în partea cea mai bună a Egipetuluĭ în pămêntul Raamzes. Pliniu (VI. 35. 1) amintesce în Ethiopia oraşul Rhemnia. In fine maĭ notăm, că după Steph. Byzantinul, Egipetul se numise în vechime şi Ἑρμοχύμιος, probabil o numire coruptă. Theophane face amintire în Chronografia sa, sub anul lumiĭ 6056 (555 d. C.), de Ἑρμηχίωνες (Hermiones), o populaţiune din provinciele interióre ale Germanieĭ.

[2]) **Herodoti** lib. II. 143.

[3]) **Lepsius,** Über d. ersten ägypt. Götterkreis, p. 7.

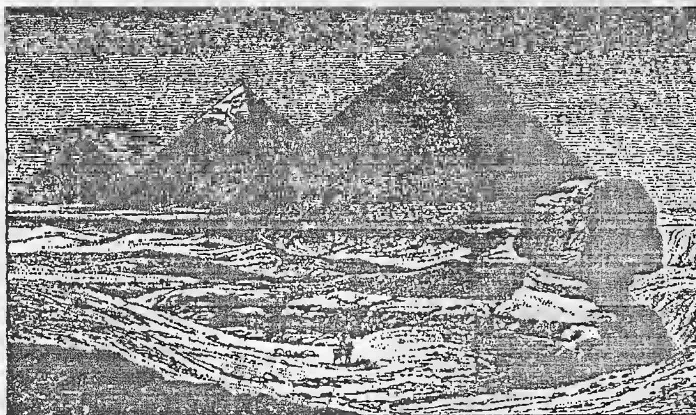
[4]) **Pauly,** R.-Encycl. VI (1852) p. 297: Haram ist der arab. Name für Pyramiden.

[5]) Ortografia cu υ (πυραμίς) şi etimologia de la gr. πῦρ sunt greşite. In ritul funerar al Egiptenilor, focul n'a avut nicĭ un rol.

[6]) O reminiscenţă despre acest gen de morminte o aflăm într'o invocaţiune poporală

Vechimea acestor piramide se reduce la timpurĭ fórte depărtate. Champollion le consideră anterióre epoceĭ de 5000 a. C.

Memoria vechiĭ populaţiunĭ din Egipet, numite «Romĭ», maĭ trăesce până astă-ḍĭ în părţile de sus ale Egipetuluĭ.

269. — Grupa piramidelor dela Gizeh (Memphis). Pe planul anterior sfinxul cel colosal Montu-Ra-Harmakhis în semi-profil.

Ţinutul cel frumos al Ethiopieĭ, numit Bogos, situat în apropiere de Marea roşiă, ne spune Reclus, a fost după tradiţiunĭ locuit de Romĭ, carĭ sunt celebraţĭ şi astă-ḍĭ în cântecele de acolo ca nisce resboinicĭ vitejĭ şi atât de îndrăsneţĭ în cât aruncaŭ cu lăncile lor în contra ceriuluĭ. Osemintele lor sunt acoperite cu morminte de petre, în carĭ, după cum se spune, sunt îngropate tesaure, pe carĭ le păḍesc spiritele cele rele [1]).

Descendenţiĭ acesteĭ populaţiunĭ primitive a Egipetuluĭ maĭ pórtă şi astă-ḍĭ numele de Felahĭ, un simplu revers al numeluĭ de Arimĭ séŭ Romĭ, ér caracterul acestor Felahĭ, după cum ne spun etnografiĭ modernĭ, se resumă în treĭ cuvinte: ospitalitate şi inimă bună [2]).

Cea maĭ vechiă dinastiă, care a domnit peste câmpiile Niluluĭ, a fost, după listele monumentale şi după analele preoţilor egiptenĭ, a ḍeilor séŭ a regilor pelasgĭ divinisaţĭ.

---

de la anul noŭ: Sóre, sóre, frăţióre! Nu resări pe munţĭ, pe codri, pe curţĭ zugrăvite, pe movilĭ clădite, resai pe satul mieu. (Lupaşcu, Medicina Babelor, p. 25).

[1]) **Reclus,** Nouv. Géographie univ. t. X. p. 233: D'après la tradition, l'ardmirable contrée qu'habitent aujourd'hui les Bogos (în Ethiopia) était la patrie des Rom, que les chants célèbrent encore comme des vaillants guerriers «si hardis qu'ils jetaient leur lance contre le ciel». Aceleaşĭ moravurĭ le aflăm la Geţĭ, carĭ aruncaŭ cu săgeţile asupra ceriuluĭ când tuna şi fulgera (Herod. IV. 94).

[2]) **Reclus,** Nouv. Géogr. univ. X. 229.

Pelasgiĭ aŭ fost singurul popor al lumiĭ vechĭ, căruia i s'a atribuit o origine divină. În Iliada luĭ Homer, eĭ figurézā sub numele de *δῖοι Πελασγοί* [1]), și întru adevĕr, că în acele timpurĭ primitive, eĭ aŭ meritat acest nume, pentru inteligența lor estraordinară, pentru calitățile lor morale și fisice, carĭ se păreaŭ că aŭ în sine ceva divin; în fine, pentru acțiunile și operele lor întru adevĕr grandióse și uimitóre [2]).

In amintirea dominațiuniĭ gloriόse a acestor triburĭ pastorale, Faraoniĭ Egipetuluĭ, purtaŭ, încă din timpurile luĭ Osiris, ca insemne tradiționale ale suveranității lor: cârligul de păstoriŭ și sbiciul boarilor [3]), după cum aceleașĭ insemne le maĭ pórtă și astă-ḑĭ stăpâniĭ turmelor și cireḑilor de la Carpațĭ [4]).

Cel de ântâiŭ rege din dinastia divină, care a domnit peste Egipet, a fost, după cele maĭ vechĭ liste monumentale, Montu séŭ Mentu [5]). Este acelașĭ nume, care în teogoniile grecescĭ ne apare sub forma de Uranos, adecă Munteanul.

Légănul acesteĭ tradițiunĭ istorice a fost Theba din Egipetul de sus, reședința străvechiă a luĭ Montu și a dinastieĭ divine, orașul cel maĭ avut și maĭ mare al lumiĭ vechĭ. Theba, după cum ne spune Homer, avuse 100 de porțĭ. Pe fie-care pórtă puteaŭ sĕ ésă de o-dată câte 200 de ómenĭ cu caĭ și care de rĕsboiŭ séŭ peste tot 20.000 luptătorĭ.

Thebaniĭ, la început popor pastoral, consideraŭ oile (berbeciĭ) ca sfinte [6]) și spuneaŭ tot-o-dată, că eĭ sunt ómeniĭ ceĭ maĭ vechĭ de pe fața pămên-

---

[1]) **Homeri** Il. X. 429. — Odyss. XIX. 177.

[2]) La numele regilor ethiopenĭ se adăugea înainte cuvêntul *Za* (Drouin, p. 15). Acelașĭ exemplu ni se presintă în Arabia, unde la numele principilor homerițĭ se maĭ punea o particulă specială: *Dzu, Dzul, Dhu* și *Du* (ibid. p. 3. 33). In tot casul, avem aicĭ numaĭ forme vechĭ dialectale din lat. deus, rom. «ḑeu» și «dzeu». Ethiopeniĭ, ne spune Strabo (XVII. 2. 2) adoraŭ pe regĭ ca ḑeĭ. O tradițiune română ne maĭ spune: La Jidovĭ (semițĭ), care era maĭ bogat, acela era D-ḑeŭ. I-șĭ făcea chipul de pétră séŭ de metal și toțĭ se închinaŭ la dênsul. (Cest. ist. II. c. Mârlean, j. Constanța).

[3]) **Pierret,** Le Panthéon égyptien, p. 58.

[4]) **Alecsandri,** Poesiĭ pop., p. 201:

Ce-am vĕḑut la Oprișanul,
N'am vĕḑut nicĭ la Sultanul,
Că el are în câmp la sóre
Miĭ și sute de mióre...
Oprișan din Stoenescĭ
Cu averĭ împĕrătescĭ,
El în curte a intrat,
De zebrea a aninat
Un cârlig de împĕrat,
Cu petre scumpe lucrat,
Ce lucesce ca un sóre
Intr'o ḑi de sĕrbătóre.

[5]) **Lepsius,** Über den ersten ägyptischen Götterkreis (Berlin, 1851) p. 15: fast alle monumentalen Listen (stellen) die Götter Mentu (Month) und Atmu (Tum) an die Spitze der Reihe. Cf. ibid. p. 17.

[6]) **Herodot,** II. 42. — In Moldova, țĕranii românĭ consideră și astă-ḑĭ óia ca sfântă.

tuluĭ, că eĭ aŭ inventat filosofia şi aŭ adus în ordine anul şi lunile [1]). Este aceeaşĭ tradiţiune, pe care o aveaŭ şi locuitoriĭ de lângă muntele Atlas, séŭ din părţile de nord ale Istruluĭ.

Montu, cel de ântâiŭ domn al Egipetuluĭ, maĭ avea şi epitetul de Ra, rege, [2]), şi era înfăţişat cu sabiă strâmbă, cu busdugan, cu arc şi săgeţĭ [3]); el purta aşa dar armele naţionale ale Pelasgilor din nordul Istruluĭ şi în particular ale Dacilor [4]).

Pe vechile monumente egiptene maĭ aflăm personificată şi patria luĭ Montu, sub numele de Ka, Kai şi Tera, cuvinte identice cu Gaea şi Terra din legendele greco-romane.

Ast-fel pe o columnă de altariŭ din timpurile dinastieĭ a VI-a, ce se păstréză în museul de la Turin, divinitatea Kai figuréză cea de ântâiŭ în ordinea ḑeilor marĭ, carĭ aŭ domnit peste Egipct [5]), după cum în teogoniile grecescĭ, Gaea séŭ Terra este mama cea mare a ḑeilor, θεῶν μήτηρ, şi tot-o-dată soţia luĭ Uran.

Montu-Ra séŭ Uran, «regele suduluĭ şi al norduluĭ», maĭ figuréză în istoria vechiă a Egipetuluĭ cu diferite alte numirĭ şi epitete, ce staŭ în legătura de aprópe cu legendele grecescĭ şi cu tradiţiunile istorice din părţile de nord ale Istruluĭ.

---

[1]) **Diodori Siculi** lib. I. 50.

[2]) Este greşită opiniunea luĭ Maspero: Ra... signifiait soleil, rien de plus (Études d. myth. II. 7). — În limba Ţiganilor (numiţĭ Egipteni în diferite ţerĭ), ráy séŭ raya însemnéză domn, Herr, seigneur (Wlislocki, Die Sprache d. transs. Zigeuner, p. 114. — Vaillant, Gramm. de la langue romanne, p. 124). După cum la Grecĭ, numele de Uranos fu aplicat la ceriŭ, tot ast-fel la Egipteni, Ra a fost identificat cu sórele.

[3]) **Pierret,** Le Panthéon égyptien, p. 43.—Cf. Maspero, L'Égypte et Chaldée, p. 101.

[4]) Memoria luĭ Uran, sub numele de «Raiŭ împĕrat», o aflăm şi în tradiţiunile poporale române: «Se ḑice, că Raiŭ împĕratul a fost cel de întâiŭ împĕrat pe faţa pămĕntuluĭ» (Cest. ist., c. Bogdănescĭ, jud. Tutova).

[5]) **Lepsius,** Über d. ersten ägypt. Götterkreis, p. 29: In einer . . . Darstellung des Götterkreises, die ich hier anführen will, wird derselbe Gott (Ka oder Kai) nochmals genannt, und zwar an der Spitze der ganzen Reihe. Es findet sich auf einer granitenen Altarsäule in Turin . . . auf diesen (Gott Kai) folgt der oberägyptische Atmu; hinter diesen werden zwei andere Götter Tera und Terer, die auch in anderen Götterlisten an derselben Stelle vorkommen, hinzugefügt.—Este de notat, că în legendele egiptene, Pămĕntul séŭ Terra figuréză ca divinitate masculină (cf. Pierret, Le Panthéon, p. 53). Forma Caia în loc de «Gaea» ni se maĭ presintă şi astă-ḑĭ în regiunea Carpaţilor. In Bănat, din jos de orăşelul Moldova nouă, unde Dunărea intră în pasul Porţilor de fer, se maĭ vede şi astă-ḑĭ în mijlocul fluviuluĭ o stâncă cu o figură particulară, numită de popor Baba Caia, un simulacru primitiv al Gaeeĭ divinisate.

În cele maĭ vechĭ liste monumentale şi în papirele egiptene, Montu séŭ Uran ne maĭ apare sub numele de Tum, Tumu[1]), Atmu, Atumu[2]), la Plato Thamus[3]), ér în listele ethiopene Tomâi[4]). Reşedinţa cea vechiă a luĭ Tum se afla în ţĕrile de médă-nópte. Vêntul de nord venia de la Tum[5]). La Manetho, Montu este numit Helios (Sol, sórele)[6]), şi era onorat în teogonía egipteană cu titlul de Μῶς, un cuvênt, ce nu este egiptean (lat. avus, rom. moş)[7]).

Montu-Ra séŭ Tum maĭ avea în tradiţiunile preoţilor egiptenĭ şi numele de Harmaku séŭ în formă grecéscă Harmachis, Armakhis, Harmais şi Armais[8]), adecă «Arimul», «Armanul». Harmakhis pórtă pe fruntea sa diadema suduluĭ şi a norduluĭ[9])

Sfinxul cel colosal de la Gizeh, tăiat în stâncă naturală, cu figură de om şi cu picióre de leŭ, ne înfăţişéză imaginea luĭ Harmakhis séŭ Montu, şi conţinea, după tradiţiunea ce ne o comunică Pliniu, mormêntul sĕŭ[10]). În inscripţiunea de pe stela Meternich se spune, că «piciórele leuluĭ» sunt piciórele luĭ Montu»[11]), ér în alt text religios aflăm cuvintele: «Ah! imagine a luĭ Montu! Oh! leule!»[12]).

[1]) **Pierret,** Le Panthéon égypt. 39. 112. **Maspero,** Études de myth. et d'arch. égypt. II 281.

[2]) **Lepsius,** ibid., p. 31: die beiden Götter Mentu und Atmu . . . (bedeuten) nichts anderes als eine Spaltung dieses Gottes in seine zwei Hauptphasen, die aufgehende und die untergehende... Sonne.

[3]) **Platonis** Phaedrus, c. 59.—In forma Atmu în loc de Tamu (Thamus), noĭ avem numaĭ o simplă dislocare a vocaleĭ *a*, întocma ca în numele regilor ethiopenĭ: Asgad şi Sagad, Asfar şi Safar etc. (Cf. Drouin, p. 50—52); la Egiptenĭ: Armesses şi Ramesses.

[4]) **Drouin,** Les listes royales éthiopiennes, p. 50, liste B.

[5]) **Pierret,** Le livre d. morts, p. 300. 525.

[6]) Despre identitatea luĭ Helios cu Montu séŭ Uran, maĭ avem şi unele fântânĭ grecescĭ, fórte vechĭ. La Hesiod, titanul Hyperion este fiul Uran, ér la Homer acelaşĭ Hyperion este fiul luĭ Helios (Odyss. XII. 263).

[7]) Intr'un fragment, ce ne-a rĕmas de la Ioan Antiochenul, estras, după cum se vede din o listă maĭ vechiă a luĭ Manetho, se amintesce, după Helios, un rege egiptean cu numele de Σῶς. Lepsius constată, pe basa monumenteĭor egiptene, că forma esactă a acestuĭ nume în textele grecescĭ a trebuit să fie Μῶς (Über d. ersten ägypt. Götterkreis p. 14). Însă acest cuvênt se vede a fi fost numaĭ un titlu particular al luĭ Helios, ér nicĭ de cum numele unuĭ rege deosebit, după cum resultă şi din împrejurarea, că în Vetus Chronicon şi la Eusebiu acest cuvênt a fost omis cu totul, ér Syncellus l'a substituit prin grecescul Agathodaemon séŭ pe românesce Bun şi Bunic (moş, lat. avus, manes).

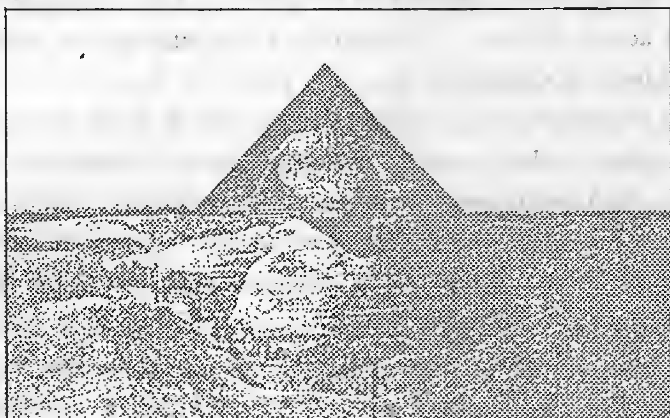
[8]) **Pierret,** Le Panthéon égypt. 95. 112.—**Maspero,** Études. I. 257. II. 448.—**Brugsch,** Hist. d'Égypte, I. (2-e édit.) p. 57.—**Grébaut,** Hymne à Ammon-ra, p. 12.

[9]) **Pierret,** Le livre d. morts, p. 40. — [10]) **Plinii,** lib. XXXVI. 17.

[11]) **Pierret,** Panthéon. p. VII. — [12]) **Maspero,** Étud., II. 452: Ah! image de Mentu!... Oh! lion!

În fine, preoţiĭ egipteni aŭ maĭ considerat pe Tum ca identic cu Ammon, omul cel avut de turme, onorat ca ḑeŭ suprem al Thebeĭ, căruia i-aŭ atribuit şi epitetul de «Altaika» [1]) (originar de la muntele Atlas?)

În vechia teologiă egipteană, Montu, Tum, Harmakhis, Ammon, ne apar ca una şi aceeaşĭ personalitate şi ne presintă din punct de vedere istoric şi dogmatic acelaşĭ tip şi aceleaşĭ caractere ca Uran în teogoniile grecescĭ.

270. — Sfinxul cel colosal dela Gizeh, tăiat în stânca viă, representând figura luĭ Montu-Ra-Harmakhis (Uran), cu pântecele şi picióręle de leu, desvělit pentru a şésa óră, în a. 1886, de sub masele cele enorme de năsip, ce se adună în continuŭ în jurul piramidelor de o lungă serie de secule. — După Maspero, Égypte et Chaldée, p. 249. [2])

Montu-Tum-Harmakhis-Ammon este «eşit din pămênt» (din Terra), o ex-expresiune identică cu γηγενής a autorilor grecescĭ, şi «Terra editus» la Tacit. El este: domnul domnilor, regele ḑeilor, părintele părinţilor, puterea puterilor, marele ḑeŭ, stăpânul ceriuluĭ, al pămêntuluĭ şi infernuluĭ, al apelor, al

[1]) Pierret, Le livre d. morts, p. 569.

[2]) După Pliniu (36. 17) circumferinţa capuluĭ peste frunte era de 102′ (30 m. 17 cm.); lungimea corpuluĭ de 143′ (42 m. 29 cm.), ér inălţimea de la pântece până în vêrful capuluĭ de 62′ (18 m. 33 cm.) Din corpul de leu al statueĭ, astă-ḑĭ nu maĭ există de cât forma generală. Despre acest vechiŭ monument istoric, Maspero scrie: Des mamelouks fanatiques lui ont mutilé le nez et la barbe à coups de canon; la teinte rouge qui avivait les traits s'est effacée presque partout. Et pourtant, l'ensemble garde jusque dans sa détresse une expression souveraine de force et de dignité. Les yeux regardent au loin devant eux avec une intensité de pensée profonde, la bouche sourit encore, la face entière respire le calme et la puissance.

munților, începutul formelor, autorul ómenilor, creatoriul tuturor speciilor de animale, autorul pășunilor pentru animale și al plantelor nutritive pentru ómenĭ; el domnesce peste două regiunĭ séŭ lumĭ, peste méḑă-ḑi (sud) și peste méḑă-nópte (nord). Unul din însemnele suveranităţiĭ și puteriĭ sale era «sbiciul» [1]).

5. *Detronarea luĭ Uran.*

Uran, după cum ne spun tradiţiunile grecescĭ și feniciene, a fost detronat și alungat din imperiu de către fiul sĕŭ maĭ mic, numit de Grecĭ Cronos și de Romanĭ Saturnus.

Causele detronăriĭ sale aŭ fost, după cum resultă din teogonia luĭ Hesiod, de o parte neînţelegerile, ce existaŭ între dênsul și soţia sa Gaea séŭ Terra, ér de altă parte ura, ce o avusese Uran asupra Titanilor, a fiilor sĕĭ născuţĭ din Gaea, pe carĭ i aruncase în închisorĭ suterane în cât gemeaŭ sinurile pămêntuluĭ de mulţimea lor.

După instigaţiunile Gaeeĭ, scrie Hesiod, Saturn, cel maĭ tînĕr dintre Titanĭ, atacă pe neasceptate, în timpul nopţiĭ, pe tatăl sĕŭ Uran, i tăiă genitalele cu o sabiă strâmbă de oţel, din care causă, acesta și încetează din viéţă [2]).

Aceeașĭ tradiţiune o aflăm în scrierile cele sfinte ale preoţilor fenicienĭ, atribuite luĭ Sanchoniaton. Preotul și analistul Sanchoniaton trăise, după cum spuneaŭ uniĭ, înainte de timpurile troiane, și compusese — pe basa isvórelor feniciene, egiptene și a altor elemente vechĭ — o istoriă a Fenicianilor, scrisă cu multă sîrguinţă și iubire de adevĕr, pe care apoĭ în sec. II d. Chr. a tradus'o în limba grecéscă Herenniu Philo din Byblus [3]).

Despre detronarea luĭ Uran, Sanchoniaton scria următórele: Uran, avuse o soră cu numele Gaea, pe care o luase în căsătoriă, ér cu alte femeĭ avuse o mare mulţime de copiĭ. Din acéstă causă Gaea, cuprinsă de gelosiă, după maĭ multe neînţelegerĭ, se despărţi de Uran, însă cu tóte acestea, dênsul o primia adese orĭ în casă la sine. Când însă Uran cercă sĕ ucidă pe Titanĭ, séŭ pe fii născuţĭ din Gaea, acésta ceru ajutoriul trupelor armate, ce le avea la disposiţiune, și se opuse la tóte încercările sale. Maĭ târḑiŭ însă, după ce Saturn ajunse la maturitate, acesta î-șĭ propuse sĕ-șĭ rĕsbune asupra tatăluĭ

---

[1]) **Pierret,** Le livre d. morts, p. 247: Je suis Toum, auteur du ciel . . . . sorti de la terre . . . . qui enfante les dieux. — Ibid. p. 48: Père des dieux.

[2]) **Hesiodi** Theog. v. 154 seqq.

[3]) **Philonis Byblii** fragm. 2 din Phoenicum Historia (in Fragm. Hist. gr. III. 567).

sĕŭ pentru injuriile, ce le făcuse mameĭ sale, şi ast-fel, ajutat de secretariul sĕŭ Hermes Trimegistul (de treĭ orĭ marele), începu rĕsboiul cu Uran, pe care-l alungă din împĕrăţiă şi ocupă scaunul domnieĭ. Însă, după un timp óre care, Uran, esilat din imperiul sĕŭ, trimise pe ficele sale Astarte, Rhea şi Dio la Saturn, ca sĕ-l piérdă prin înşelăciunĭ şi mijlóce ascunse. Însă, Saturn le cuceri inimile prin dragoste şi blândéţă şi le luă în căsătoriă. Uran inventase şi un fel de petre ce aveaŭ spirit (λίθοι ἔμψυχοι), numite Baetulia, pe carĭ le fabricase cu deosebită înţelepciune [1]); şi apoĭ încercă un noŭ rĕsboiŭ cu Saturn. Însă în anul al 32-lea al domnieĭ sale, Saturn prinse pe tatăl séŭ Uran într'un loc óre-care mediteran, unde-ĭ pregătise anume curse, şi-ĭ tăiă genitalele. Sângele curgându-ĭ în isvóre şi în rîurĭ, spiritul sĕŭ se despărţi de corp. Acest loc, ne spune apoĭ Sanchoniaton, a fost maĭ târḑiŭ consecrat luĭ Uran.

6. *Uran în legendele şi tradiţiunile poporuluĭ român.*

La poporul român s'aŭ păstrat încă până astă-ḑĭ unele tradiţiunĭ fórte vechĭ despre ceĭ de ântâiŭ regĭ aĭ raseĭ pelasge, carĭ domnise la Carpaţĭ şi Dunărea de jos.

Unele din aceste tradiţiunĭ sunt cuprinse în colindele religióse, ce se cântă la sĕrbătorile Crăciunuluĭ şi în prima sĕptĕmână a anuluĭ noŭ; ér alte amintirĭ le aflăm în cântecele eroice poporale, numite şi «cântece bĕtrânescĭ».

În colindele religióse (ce nu sunt decât imne festive ante-creştine), aceştĭ monarchĭ glorioşĭ din timpurile pelasge, ne apar ca personalităţĭ divine, ca semi-ḑeĭ scoborîţĭ din ceriŭ, carĭ domnesc de o-dată peste pământ şi peste ceriŭ.

Aceste colinde aŭ fost la început opera colegielor de preoţĭ şi teologĭ şi ele aŭ devenit poporale numaĭ în cursul timpurilor. Aprópe în fie-care din aceste colinde religióse se rĕsfrâng cestiunile dogmatice ale teologieĭ vechĭ

---

[1]) Pliniu (XXXVII. 51) încă face amintire de o specie de petre din clasa ceraunielor séŭ fulguritelor, carĭ se întrebuinţaŭ la espugnarea cetăţilor şi a flotelor (quae nigrae sint et rotundae, sacras esse, urbesque per illas expugnari et classes, easque betulos vocari). Se pare însă, că numele de βαιτύλια, ce-l aveaŭ aceste petre «cu spirit» (explosive), destinate anume pentru rĕsbóie, se reduce la un cuvênt vechiŭ pelasg de aceeaşĭ formă cu rom. «bătăliă». In evul de mijloc, terminul acesta era fórte usitat în ţĕrile romanice. La Adamantius Martyrius aflăm batualia, quae vulgo battalia dicuntur (Diez, E. W. I. ed. 1853, p. 49).

pelasge. Spiritul și forma solemnă, în care sunt redactate, ne arată tendința, ce se urmăria cu aceste cântece: de a desvolta sentimentele morale ale poporuluĭ și de a intemeia un cult religios pentru anumite personalitățĭ, cărora li se atribuise onorĭ divine.

Una din aceste colinde conține următórele versurĭ:

Când s'a coborît
Domnul pe pămênt
Sate a rĕsădit
Hotare a împărțit.
Domnul împărția
Până se 'nsera.
Dacă se 'nsera,
Domnul că pleca
Sus la drumul mare,
Unde a căpĕta
Cină și lumină,
Sălaș de odihnă [1]).

Esaminând acum cu tótă atențiunea elementele istorice ale acesteĭ vechĭ colinde poporale, noĭ aflăm aicĭ aceeașĭ tradițiune despre originea societățiĭ omenescĭ, pe care o avuse și locuitoriĭ de lângă muntele Atlas: că Uran adunase pe ómeniĭ ce trăiaŭ risipițĭ și i făcuse să locuéscă în sate și în orașe, că dênsul i-a învĕțat sĕ cultive pămêntul, orĭ cu alte cuvinte, le-a împărțit hotare.

Memoria luĭ Uran (s. Munteanul), a celuĭ de ântâiŭ rege tradițional de la Dunărea de jos, se maĭ celebrézá în o datină festivă poporală din ajunul anuluĭ noŭ.

În orațiunea solemnă, ce se recitéză cu ocasiunea acesteĭ serbărĭ poporale, Uran ne apare sub numele de «Toma cel bogat», după cum în istoria egìpteană, Uran séŭ Montu maĭ are și numele de Thamus și Tum.

Ceĭ de ântâiŭ regĭ aĭ timpurilor pelasge aŭ fost păstorĭ, stăpânĭ de turme, de ciredĭ și de hergheliĭ admirabile.

«Toma cel bogat» din tradițiunile române î-șĭ petrece viéța sa prin munțĭ; el cutrieră văile, luncile și câmpiile cu turmele, cu ciredile și cu hergheliile sale cele minunate. Ca insemne, Toma pórtă un «sbiciŭ de foc înfocat», simbol al autoritățiĭ și cârmuiriĭ sale pastorale.

În regiunile cele muntóse ale Bucovineĭ, acéstă festivitate poporală în memoria și în onórea luĭ «Toma cel bogat» se petrece în următoriul mod: săteniĭ, tinerĭ și bĕtrânĭ, carĭ voiesc sĕ-șĭ petrécă în ajunul anuluĭ noŭ după obiceiul strămoșesc (sĕ sĕrbătorésca Vergelul), sĕ strîng în aceeașĭ séră, îndată ce se întunecă, la casa unuĭ țĕran maĭ avut și cu trecere în sat. Semnalul de adunare se dă cu buciume și cu trâmbițe pastorale. Pe masă se asceme o față albă curată, peste care se așédă un ciubĕraș cu apă neîncepută; ér juniĭ șĭ fetele, carĭ iaŭ parte la acéstă serbare, pun fie-care câte

[1]) Din Valea Hațeguluĭ. (Gazeta Transilv. Nr. 282 din a. 1892).

un sĕmn în vasul cu apă, inelc, mărgele, cerceĭ, banĭ, cuţitaşe ş. a. Apoĭ se începe sorocirea. Unul din săteniĭ maĭ isteţĭ, numit vergelătoriul (profetul) ţinênd în fie-care mână câte o vergea verde atinge cu ele încetişor vasul cu apă şi recitéză următórele versurĭ:

Cine trece şi petrece?
  Irodia Dómnel
Trece Toma cel bogat,
Cu biciŭ de foc înfocat,
Văile cu oile,
Pórtă Toma cârmele,
Luncile cu juncile,
Pórtă Toma vacile;
Vacile î-s bune fórte,
Toma póte să le pórte;
Prin tóte câmpiile
Pórtă Toma oile;
Oile sunt marĭ ca boĭ,
Luĭ Toma stă după oĭ.
Toma umblă tot pe munţĭ
Alegându-şĭ tot caĭ iuţĭ;
Dintr'a luĭ hergheliĭ marĭ
Î-şĭ alege doĭ caĭ tarĭ
Şi după vin se pornesce
Către slugĭ aşa grăiesce...
Acum dragiĭ mieĭ ficiorĭ...
Anul vechiŭ ia se sfârsesce
Şi cel noŭ ia se ivesce,
Mergeţĭ măĭ, tăiaţĭ un boŭ,
Că-cĭ mânĭ este Anul noŭ
Şi fripturĭ bune făcând
Să bem vinul gâlgăind;
Semnele din acest vas
Să vĕ fie tot de tras,
De tras sorţĭ de bucurie
Din anul, ce o să vie;
Scóte-un semn şi-mĭ spune drept:
Mâne, care an încep? [1])

După ce se termină cu recitarea acestor versurĭ solemne, un băiat de 10—13 anĭ scóte un sĕmn din vasul cu apă şi vergelătoriul profeţesce celuĭ care l'a depus, ce fel de noroc are sĕ-ĭ aducă prima ḑi din anul noŭ. Apoĭ se repetéză aceeaşĭ ceremoniă. Vergelătoriul atinge de noŭ vasul cu vergelele, se recitéză aceleaşĭ versurĭ, se scóte al doilea semn şi vergelătoriul profeţesce celuĭ care l'a depus, ce fel de noroc are sĕ-ĭ aducă ḑiua de Bobotéză din anul care vine, şi se urméză ast-fel până se scot tóte semnele din vasul cu apă, făcându-se pe rênd amintire de tóte sĕrbătorile maĭ însemnate de peste an, carĭ aŭ să aducă fericire, prosperitate şi bucuriă pentru toţĭ, şi în particular pentru ceĭ carĭ aŭ venit sĕ afle destinele nouluĭ an [2]).

Întreg spiritul acesteĭ serbărĭ tradiţionale are un caracter istoric fórte vechiŭ.

«Toma cel bogat», a căruĭ memoriă se celebréză în versurile de maĭ sus,

---

[1]) **Marian,** Sĕrbătorile la Românĭ. I. 53 seqq. — Şezătórea (Fălticenĭ), II. 209.

[2]) În formula oraţiuniĭ poporale de maĭ sus, vedem, că se invócă după fie-care vers «Irodia Dómna» séŭ «Arodia Dómna». Este personificarea generaţiuniĭ séŭ rodiriĭ universale, pe care Hesiod o amintesce sub numele grecisat de Ἔρος (Amor), ce urméză imediat după Chaos, de o-dată cu Terra, însă fără să aibă vre-o legătură genealogică.

ne apare ca un strămoș venerat. El este un păstoriŭ legendar, avut, care învață pe ómeniĭ sĕĭ sĕ cunóscă, când se începe anul noŭ, carĭ sunt sĕrbătorile maĭ însemnate de peste an și profețesce evenimentele fericite pentru ceĭ ce depun sorțĭ în vasul tradițional cu apă neîncepută, simbol al prosperitățiĭ și divinațiuniĭ.

Este aceeașĭ reminiscență, pe care o aveaŭ într'o vechime depărtată și locuitoriĭ de lângă muntele Atlas séŭ Oltuluĭ: că Uran, care domnise peste ținuturile aceste, i învĕțase sĕ cunóscă întreg sistemul anuluĭ, și că dênsul le profeția multe lucrurĭ din cele ce aveaŭ sĕ se întêmple pe ceriŭ [1]).

În ritul acesteĭ serbărĭ poporale maĭ aflăm încă unele elemente importante din cultul cel vechiŭ al luĭ Uran.

La Dodona din Epir, Uran era adorat sub numele de Ζεὺς ἄναξ Πελασγικὸς. Aci, el avea un templu străvechiŭ și un oracul făimos. La templul acesta, scrie Aristide, se aflaŭ douĕ columne. Pe una era așeḑat un vas de aramă, ér pe a doua era figurat un băiat ținĕnd în mâna dréptă un sbiciŭ cu sforĭ subțirĭ de aramă. Când vêntul sufla, sforile cele flexibile de aramă se puneaŭ în mișcare și atingeaŭ vasul, care rĕsuna timp îndelungat [2]). Aceste vibrațiunĭ ale vasuluĭ se interpretaŭ apoĭ ca rĕspuns pentru ceĭ ce consultaŭ oraculul de acolo. Aceleașĭ elemente le aflăm și în serbarea datineĭ poporale din ajunul anuluĭ noŭ: vasul, pruncul, atingerea, sunetul și rĕsunetul vasuluĭ; în fine o amintire în textul orațiuniĭ, de «biciul de foc înfocat».

Preoțiĭ și profețiĭ de la Dodona se numiaŭ τομοῦροι [3]) séŭ după cum scrie Strabo τομάρουροι [4]), ér délul, lângă care se afla sanctuariul de la Dodona, se numia Tomaros, numirĭ, a căror origine, după cum vedem, se reduce fără îndoiélă la cultul cel străvechiŭ al luĭ Uran sub numele de Toma [5]).

Cu totul sub alt aspect ni se presintă aceștĭ strămoșĭ glorioșĭ aĭ ginţiĭ pelasge în cântecele eroice ale poporuluĭ român. În colinḑele religióse, eĭ ne apar ca personalitățĭ sfinte; în cântecele eroice însă, carĭ sunt opera cântăreților lumescĭ [6]), eĭ aŭ un caracter, maĭ mult profan, maĭ mult istoric de cât teologic.

Aicĭ, eĭ sunt înfățișațĭ ca ómenĭ doritorĭ de gloriă, cu patimĭ și cu slăbi-

1) **Diodori Sic.** lib. III. 56.

2) **Steph. Byz.** v. Δωδώνη.

3) **Homeri** Odyss. XVI. 403.

4) **Strabo,** Geogr. lib. VII. 7. 11.

5) Misiunea, pe care o trimeteaŭ Hyperboreiĭ de la Dunărea de jos, ca să ducă darurĭ din recoltele lor la templul luĭ Apollo din Delos, încă trecea maĭ ântâiŭ pe la Dodona (Herodot, IV. 33).

6) La Hesiod (Theog. v. 95) ἄνδρες ἀοιδοὶ (viri cantores).

ciunĭ omenescĭ. Eĭ se iubesc, se despreţuesc şi se luptă uniĭ cu alţiĭ. Eĭ petrec de regulă la mese marĭ, în ospeţe şi veseliĭ, de unde apoĭ plécă îndată la rĕsbóie, orĭ în aventurĭ amoróse.

În aceste cântece tradiţionale române, personalitatea luĭ Uran ne apare sub numele de Toma Alimoş, «Toma al luĭ Moş» sĕŭ «Toma Lumoş» (luĭ Moş) [1]), după cum în oraţiunea solemnă, ce se recitéză în ajunul anuluĭ noŭ, el este numit «Toma cel bogat»; ér în tradiţiunile egiptene «Thamus», «Tum» şi «Moş» (p. 937).

Toma al luĭ Moş este un «voinic nalt la stat, un vitéz cum n'a maĭ stat». El are turme de oĭ, cireḑĭ de vite şi ergheliĭ de caĭ, aşa de multe, în cât pasc tóte erbile şi beaŭ tóte apele pe unde trec.

În aceleaşĭ cântece eroice, carĭ ne vorbesc despre Toma al luĭ Moş, Saturn figuréză sub numele de Manea, după cum el este numit Manes, fiul Gaeeĭ, în tradiţiunile istorice ale Pelasgilor turseni din Asia mică [2]); Menes, Mena séŭ Manis în Egipet [3]), Minos în Creta [4]), Mannus la Arimiĭ din Germania [5]) şi Manes orĭ Manes deus în cărţile cele sfinte ale Romanilor [6]). Maĭ notăm, că în aceste poeme populare române, Manea maĭ

---

[1]) In anticitatea preistorică, întemeiătoriĭ dinastiilor eraŭ onoraţĭ cu titlul de moşĭ şi veneraţĭ cu un cult religios. Troianiĭ considerаŭ pe Joe (înţelege Uran) ca «moş» al lor (Jove Dardana pubes gaudet avo. Virg. Aen. VII. 220.) Latiniĭ ceĭ vechĭ adoraŭ ca «moşĭ» (ex ordine avorum) pe Italus, Sabinus, Saturnus (Virg. Aen. VII. 177; VI. 891). Scyţiĭ veneraŭ pe Uran sub numele de Papaeos = moş (gr. πάππος, lat. pappus); în limba macedo-română «papauş», moş bĕtrân (Delametra, Dict. mac.-rom., 162). In Egipet, a treia dinastiă divină, a fost, după Manetho, a Moşilor séŭ Manilor (Fragm. Hist. gr. II. 526), o numire, care de altmintrelea se refere la familia întrégă a regilor ḑeĭ, carĭ domnise în timpurile primitive peste şesurile Niluluĭ. În tradiţiunile grecescĭ, Uran sub numele de Jupiter Urius încă era considerat ca «începătoriul genuluĭ omenesc», adecă moş. În poesia tradiţională română, epitetul de «moş» i-l are şi D-ḑeŭ (Ene, Ene Scaloene, Du-te la Moş D-ḑeŭ! — Cest. ist. j. Vlaşca). În limba română moş, pl. moşĭ, corespunde la forma vechiă latină maios, maioses în loc de maior, maiores (Festus, p. 472: *R* pro *S* littera saepe antiqui posuerunt).

[2]) **Herodoti** l. I. 94; IV. 95.—**Dionysii Hal.** l. I. 27.

[3]) **Herodoti** l. II. 4. 99.—**Plutarchus**, De Isid. et Osirid.—**Diodori** l. I. 45.

[4]) Legislatoriul tradiţional al Pelasgilor din Creta. Imperiul sĕŭ se estindea şi în părţile de nord séŭ extreme. Cf. Plato (ed. Didot) I. 623. — Diodor, V. 84. 2. — Identitatea luĭ Saturn cu Minos din Creta maĭ resultă şi dintr'o odă a luĭ Pindar (Olymp. II. 136), unde în loc de Minos şi Rhadamanth figuréză ca judecătorĭ pe cea laltă lume Saturn şi Rhadamanth.

[5]) Veḑĭ p. 207—208.

[6]) In teologia egipténă se numia Manu partea cea muntósă a regiuniĭ divine unde apunea sórele (Pierret, Livre d. morts. 48).

este numit «înșelătoriul Domnilor», după cum Cronos séŭ Saturn are în teogoniile grecescĭ epitetul de «astut» séŭ «înșelătoriŭ» (ἀγκυλομήτης, versutus).

Toma al luĭ Moș este un vitéz din Țéra de jos, adecă din părțile de rĕsărit ale Țĕreĭ românescĭ [1]), ér Manea domnesce peste părțile de apus și este numit «stăpânul Jiilor».

Venim acum la rapsodia poporală română, ce ne descrie lupta luĭ Manea cu Toma al luĭ Moș, și care ni se presintă ca una din cele maĭ frumóse și maĭ importante poeme tradiționale.

Manea încunjurându-șĭ moșiile găsesce erbile păscute și apele bĕute de turmele cele numeróse ale luĭ Toma; î-l atacă pe neasceptate și-l taiă cu paloșul pe la furca peptuluĭ, pe la încinsul brâuluĭ.

Textul acesteĭ poeme după versiunea din Bănat [2]) este următoriul. Pentru completare, noĭ reproducem aicĭ și variantele maĭ importante, ce ne sunt cunoscute [3]).

La gropanul cu cincĭ ulmĭ,
Cu cincĭ ulmĭ dintr'o tulpină,
Tăbărît-a, nimerit-a,
Voinic Toma Alimoș,
Ficior din țéra de jos...

Var. 1. Ședea Toma Alimoș,
Boeriŭ din țéra de jos.
» *2.* Șéde Toma Alimoș,
Nalt la stat, mare la sfat
Și vitéz cum n'a maĭ stat.
» *3.* Săvaĭ Toma d'Alimoș,
Săvaĭ din țéra de jos.
» *4.* D'al de Toma d'Alimoș,
Sava din țéra de jos [4]).
» *5.* Nemerit, mi-au tăbărît
Ș'incă (Șincă?) Toma d'Alimoș.

---

[1]) ung. Havas-Alföld, Țéra muntenéscă de jos.

[2]) **Corcea**, Balade pop., p. 15.

[3]) Cf. **Teodorescu**, Poesiĭ pop., p. 581. — **Alecsandri**, Poesiĭ pop., p. 72. — **Tocilescu**, Materiale folkl. p. 38. — **Alexici**, Texte din lit. pop. rom. I. 34. — **Arbore**, Basarabia, p. 186. — **Bugnariu**, Musa Someșiană, p. 94. — **Rădulescu-Codin**, Din Muscel, p. 263—267. — **Caranfiliu**, Cântece pop. p. 21. — Calendaru ist. și pop. pe a. 1860. Bucurescĭ, p. 149.

[4]) Aicĭ Sava (var. Savaĭ Săvaĭ) ne apare numaĭ ca un simplu titlu al demnitățiĭ suverane și corespunde la terminul grecesc σεβαστός, venerat, lat. augustus.—Eschyl (Choeph. 157) încă întrebuințéză cuvêntul σέβας ca un titlu onorific ce se da regeluĭ: κλύε . . . σέβας ὦ δέσποτα (audi, venerande rex). Acelașĭ cuvênt se maĭ presintă și ca nume propriu. Sabus, fiul luĭ Sancus, în tradițiunile italice este intemeiătoriul ginții Sabinilor (Dionys. II. 49. — Sil. VIII. 424). In inscripțiunile egiptene Saturn încă figuréză sub numele de Seb.

Tot ședea, câtu-mĭ ședea,
Ș'încă fómea l'ajungea...
Și-începea de a se gosta...
Și din gură așa dicea:
«Mult mi-ar păré mie bine
S'am un voinic lângă mine,
Să beau un păhar de vin,
Că n'am la cine sĕ-închin.
Inchinare-așĭ, închina,
Inchinare-așĭ armelor,
Armelor și bâtelor,
Armele sunt fere recĭ,
Băgate în lemne secĭ,
Nu pot ca sĕ-mĭ mulțuméscă,
Nu pot nimic sĕ-mĭ vorbéscă.
Inchinare-așĭ, închina,
Inchinare-așĭ murguluĭ,
Murguluĭ și soțuluĭ;
El are urechĭ de audit,
N'are gură de vorbit.
Inchinare-așĭ, închina,
Inchinare-așĭ frundelor,
Frundelor și crengilor.»

Var. 1. «Inchina-voiŭ codrilor,
Ulmilor și fagilor,
Bradilor, paltinilor,
Că-mĭ sunt mie frățiorĭ.»

» *2.* «Inchina-voiŭ ulmilor,
Uriеșiĭ culmilor,
Ce sunt gata sĕ-mĭ rĕspundă
Cu frémĕt voios de frunde
Și 'n vĕzduh s'or clătina
Și mie s'or închina.»

Vêntul mare abura,
Crengile se aplecau,
Frundele se scuturau,
Luĭ păreau că-ĭ mulțămiau.

Var. 1. Ér ulmiĭ când audia
Pólele și le lăsa,
Vîrfurile le apleca
Și luĭ Toma mulțumia.
Armele din loc eșia,
Éră calul recheza.

Plosca la gură punea...

Ér cu ochiĭ se uita,
Ce vedea, tare-ĭ plăcea,
Un voinic, el î-mĭ vedea
Și pe el î-l cunoscea,
Că era voinicul Manea.
Var. 1. Tocma (Toma?) Manea al câmpiilor,
Stăpânul Jiilor,
Stăpânul moșiilor,
Drăgăstoșul fetelor,
Iubitul nevestelor [1]).
» 2. Săvaĭ Mane al câmpiilor...
Inșelătoriul Domnilor.
La Toma î-mĭ ajungea,
Bună ḑiua, că i da
Și din gură-l dosădia:
«Tomo din țéra de jos,
Cin' pe tine te-a adus,
Au negre pĕcate a mele,
Au ḑile scurte a tale?»
Var. 1. «Măĭ Toma cu turmele,
Tu apele mi-aĭ bĕut
Și ierbile mi-aĭ păscut.»
» 2. «Ce ne calcĭ moșiile
Și ne stricĭ fênețele?»
Dar Toma așa-ĭ grăia:
«Eĭ tu Maneo, frate Maneo,
Lasă-te tu de mânie,
Vină 'n cócĭ la veselie,
Se bem un păhar de vin,
Că n' am cu cine se 'nchin».
Dar Manea . . . .
. . . . așa ḑicea:
«Dacă ți-așa drag de mine,
O sĕ viu eu lângă tine,
Tu cu plosca se închinĭ,
Ochiĭ la min' se nu-ĭ ținĭ».
Și Toma î-l asculta,
Că luĭ frică nu-ĭ era,
Plosca la gură punea
Și cu ochiĭ nu căta;
Éră Manea se punea,
Săbióra î-șĭ trăgea,
Peste fóle î-l lovia,
Mățișórele-ĭ vĕrsa.

[1]) Cf. pag. 940.

Var. 1. Manea stânga-şĭ întindea
Sĕ ia plosca şi sĕ bea,
Ér cu drépta ce-mĭ făcea?
Paloş mic că resucea,
Pântecele-ĭ atingea.
» *2.* Manea cu stânga lua,
Cu drépta se înarma,
Paloşul din sîn scotea
Şi aşa bine-l învêrtia
Şi aşa bine mi-l chitia,
Că pe Toma mi-l tăia.
Pe la furca peptuluĭ
La încinsul brâuluĭ,
» *3.* C'o mână plosca-mĭ ţinea,
Cu alta ageru-şĭ trăgea [1]).
» *4.* Când sórili îndisară,
Pi Toma că mi-el obóră.

Şi unde fuga că-mĭ da?
Sub cea rîpă surupată [2]),
Unde-a maĭ scăpat odată.
Şi săracu de Toma
La maţe se slobodia
Şi începea de le strîngea
Şi în fóle le băga
Şi cu cârpa le lega,
Către murg aşa dicea:
«Murgule, murguţul mieŭ,
Ascultă-mĕ ce-ţĭ dic eŭ:
Vină tu până la mine,
Ca sĕ mĕ suiŭ eŭ pe tine,
După Manea sĕ me iau...
Că mi-a scurtat dilele
Şi m'a tăiat muieresce,
Dar l'oiŭ tăia voinicesce».
Murgul î-l înţelegea,
Pân' la Toma î-mĭ venia,
Puţinel îngenunchia,

[1]) Hesiod, după cum resultă din Theogonia sa (v. 178—182), încă avuse cunoscinţă de o variantă din acest cântec poporal, fiind-că unele versurĭ ale sale se vĕd a fi numaĭ o simplă imitaţiune după cântecul bĕtrânesc, reprodus maĭ sus. Cu deosebire cuvintele: ὠρέξατο χειρὶ | σκαιῇ, δεξιτερῇ δὲ πελώριον ἔλλαβεν ἅρπην, | μακρὴν, καρχαρόδοντα (se întindea cu mâna stângă, ér cu drépta prindea paloşul cel grozav, lung şi cu dinţĭ ascuţiţi) arată împrumutarea făcută dintr'un text poporal.

[2]) Muntele Pregleda séŭ Pregreda de asupra Isverneĭ (România, j. Mehedinţi). Cf. p. 717.

Toma pe el se suia,
După Manea se lua.
Unde Dómne-l ajungea,
In dóuě î-l despica,
Mort acolo î-l lăsa
Și 'napoĭ că se 'ntorcea,
La gropan că ajungea
Și din gură așa ḑicea:
«Murgule, murguțul mieu,
Acușĭ mě prăpădesc eu.

Var. 1. «Murgule, murguțul mieŭ,
Vaĭ, trăi-te-ar Dumneḑeŭ,
Lângă mine, ca se staĭ,
Veḑĭ la nópte c'oiŭ sě mor».
» *2.* «Și ca gândul să mě ducĭ
Colo'n zarea celor culmĭ,
La gropana cu cincĭ ulmĭ».

Daca eŭ m'oiŭ prăpădi,
Cu copita tu sě-mĭ rascĭ
Și-o grópă tu sě-mĭ facĭ,
Cu dințiĭ în ea sě mě tragĭ,
Vêntul mare o abura,
Multă frunḑă o pica,
Pe mine m'a astruca»....
Puțină vreme trecea,
De loc Toma că muria.
Și murguțul se punea,
Cu copita reschira,
Puțină grópă făcea,
Cu dințiĭ în ea-l trăgea,
Vêntul mare abura
Multă frunḑă că pica,
Pe Toma î-l astruca [1]).

Var. 1. Sufletul că-șĭ dedea,
Codrul se cutremura,
Ulmĭ și braḑĭ se clătina,
Fagĭ și paltinĭ se pleca,
Fruntea de i-o recoria,
Mâna de i-o săruta
Și cu frémět î-l plângea.

[1]) In varianta publicată de Rădulescu-Codin, rolurile sunt schimbate. Aicĭ Toma Damolschĭ taiă pe Manea, ér pe Manea cel căḑut î-l învělesc frunḑele de ulmĭ. Tradițiunea sub forma acésta era cunoscută și vechilor Egipteni. Pierret, Le Panthéon égyptien, p. 54: Seb (Saturn) est souvent figuré couché à terre, tous les membres couverts de feuillage.

După cum vedem, noĭ avem aicĭ aceeașĭ tradițiune vechiă, pe care o aflăm și în teogonia grecéscă.

După Hesiod, Saturn, cel «astut», atacă nóptea pe Uran și-ĭ taiă genitalele cu un paloș séŭ sabiă strîmbă dințată (agcră). Tot ast-fel în tradițiunea română, Manea, «înșelătoriul Domnilor», atacă, pe neasceptate pe Toma al luĭ Moș cu un paloș séŭ «ager», i taiă pântecele și apoĭ fuge la rîpa surupată, unde a maĭ scăpat o-dată.

În cântecul bĕtrânesc de maĭ sus, Toma al luĭ Moș este «frățiorul codrilor, al bradilor și ulmilor», după cum la Hesiod, Uran este frate cu «Munțiĭ ceĭ înalțĭ» (Οὔρεα μακρά). Toma al luĭ Moș încetéză nóptea din viéță, ca și Uran, orĭ pe când apune sórele [1], după cum Tum (Montu séŭ Uran) din teologia egipténă era numit și «sórele ce apune» [2].

In teogoniile vechĭ grecescĭ și în poema poporală română caracterele sunt aceleașĭ și scena se petrece în acelașĭ mod.

Pe Toma, când închină, î-l salută, și luĭ i mulțămesc culmile munților cu arboriĭ lor ceĭ urieșĭ și cu vêntul cel mare; ér când el încetéză din viéță, se clătină codriĭ, se pléca și-l plâng ulmiĭ, bradiĭ, fagiĭ și paltiniĭ cu frémĕtul lor, ér vêntul cel mare î-l acopere cu frundele lor.

Aicĭ Toma al luĭ Moș are ceva măiestos și divin. El este o personalitate superióră tuturor eroilor anticitățiĭ.

In acéstă poemă eroică, Toma are caracterele simbolice ale luĭ Ζεύς ἄναξ Πελασγικὸς de la Dodona, întocma ca în ceremoniile serbăriĭ poporale din ajunul anuluĭ noŭ.

La Dodona, cel maĭ vechiŭ rit de profeție era, de a observa și asculta frémĕtul frundelor și al crengilor unuĭ fag orĭ stejariŭ înalt (φηγὸς) [3], după cum aceleașĭ manifestărĭ simbolice ni se presintă și în poema eroică de maĭ sus. Peste tot acțiunea vêntuluĭ era principiul divinațiuniĭ de la Dodona.

---

[1]) **Arbore**, Basarabia, p. 187.

[2]) Despre identitatea luĭ Toma al luĭ Moș cu Tum séŭ Montu din Egipet, maĭ avem o reminiscență importantă. In varianta publicată de Corcea (Balade, p. 20) se maĭ spune la fine, că Toma avuse un frate în țéra turcéscă, care venind a ridicat osemintele luĭ Toma de la Gropana cu cincĭ ulmĭ, pe carĭ apoĭ le-a dus și înmormêntat cu mare pompă la un sat mare din țéra turcéscă. Theba din Egipet, reședința luĭ Montu, Tum séŭ Thamus, se numia de Egipteni, după cum ne spune Plato (Phaedrus, c. 59), μεγάλη πόλις, adecă orașul mare, un nume, ce se vede a fi identic cu «satul mare» din cântecul poporal românesc. In limba vechiă românéscă, cuvêntul, «sat» se aplica și la orașe. (Cf. Alexicĭ, Texte. I. 169).

[3]) **Herodoti** l. II. 55. — **Homeri** Odyss. XIV. 327; XIX. 296. — **Aeschyli** Prom. v. 832. — **Sophoclis** Trach. v. 171.

XXXVI. — DOMNIA LUI SATURN (ΚΡΟΝΟΣ).

1. *Domnia luĭ Saturn în Europa.*

Despre domnia luĭ Saturn asupra lumiĭ vechĭ, tradiţiunile locuitorilor de lângă muntele Atlas, spuneaŭ, după cum scrie Diodor, următórele:

După mórtea luĭ Uran, puterea suverană asupra imperiuluĭ a trecut la fiica sa Basilea (lat. Regina), care luase în căsătoriă pe fratele sĕŭ maĭ mare Hyperion. Însă, Hyperion încetând din viéţă, ceilalţĭ fiĭ aĭ luĭ Uran împărţiră între dênşiĭ imperiul părinteluĭ sĕŭ. Între aceştĭ fiĭ se distingeaŭ cu deosebire Atlas şi Saturn. Atlás primi regiunile de lângă rîul Oceanos (Istru), ér Saturn, care luase în căsătoriă pe Rhea, sora sa a doua, a domnit peste Sicilia, Libya, Italia şi maĭ cu sémă peste regiunile de la scăpĕtat, ἐν τοῖς πρὸς ἕσπεραν τόποις [1]), înţelege părţile de apus ale munteluĭ Atlas, numite de ceĭ vechĭ Hesperia [2]).

În timpul domnieĭ luĭ Saturn, ca şi în timpurile luĭ Uran, centrul politic şi militar al imperiuluĭ se afla în părţile de nord ale Istruluĭ, în regiunile munteluĭ Atlas, séŭ ale Dacieĭ vechĭ.

La Homer şi la Hesiod, Saturn este înfăţişat ca rege al Titanilor, séŭ al nobilimiĭ celeĭ vechĭ şi puternice de la Oceanos potamos [3]).

Zalmoxe, filosoful şi legiuitorul cel mare al Geţilor, a fost, după tradiţiunile grecescĭ, unul şi acelaşĭ ca Saturn [4]).

Pliniu face de asemenea amintire de un civilisator al lumiĭ vechĭ, numit Dokius, filius Caeli (Dacianul, fiul luĭ Uran), care după cum resultă din acéstă genealogiă nu póte sĕ fie altul decât Saturn.

Intrégă peninsula Hemuluĭ, deşi probabil se afla împărţită în maĭ multe state micĭ, aparţinea din punct de vedere politic imperiuluĭ pelasg. Saturn, după cum scrie Philo, dăruise ficeĭ sale Athena regatul Atticeĭ [5]). Sĕrbătorile luĭ Saturn, numite Cronia, eraŭ celebrate cu deosebită onóre în tótă Elada, maĭ cu sémă însă în Athena [6]).

---

[1]) **Diodori Siculi** III. c. 57—61. 66; V. 66. 5.

[2]) Cf. **Ovidii** Metam. IV. 618: Constitit Hesperio regnis Atlantis in orbe.

[3]) **Homeri** Il. VIII, 479; XIV, 203. 279, XV, 225. — **Hesiodi** Theog. v. 851. — **Apollonii Rhodii** Arg. I. 507. — **Apollodori** Bibl. I. 1. 4.

[4]) **Mnaseas** in Fragm. Hist. gr. III. 153. 23.

[5]) **Philonis** fragm. 2, in Fragm. Hist. gr. III. 569.

[6]) **Macrobii** Sat. I. 7 la fine.

Suveranitatea luĭ Saturn se estindea şi asupra Germanilor. In cântecele lor istorice, după cum scrie Tacit, Germaniĭ celebrau pe Tuisto, «deus Terra editus» (Uran) și pe fiul sĕŭ Mannus (Saturn), ca întemeiătorĭ aĭ naţiuniĭ.

Franciĭ, popor de origine germană, adoraŭ, după cum scrie Gregoriu din Tours pe Saturn [1]). Saxoniĭ vechĭ de asemenea. Hengist, unul din duciĭ triburilor saxone, carĭ debarcase în Britannia (c. 445), se exprimă astfel către regele Vortigern: «noĭ adorăm divinitățile părinţilor noştri, pe Saturn şi pe ceilalţĭ ḑeĭ, carĭ guvernéză lumea» [2]).

Galliĭ şi alte naţiunĭ apusene, scrie Dionysiu din Halicarnas, sacrificau luĭ Saturn victime umane [3]).

Marea de nord séŭ înghețată se numia de geografiĭ vechĭ Marea luĭ Saturn, Κρόνιος Ὠκεανός, Κρόνιος πόντος, Mare Cronium [4]).

2. *Domnia luĭ Saturn peste Africa de nord.*

Saturn, întocma ca Uran (Montu), domnise şi peste Egipet [5]).

In listele monumentale ale regilor egiptenĭ, Saturn figuréză sub numele de Seb [6]), un nume, ce corespunde la forma vechiă latină Sabus.

La Manetho însă, care scrisese istoria Egipetuluĭ în limba grecéscă, Saturn este numit Cronos.

În alte tradițiunĭ istorice, Saturn, ca rege al Egipetuluĭ, ne apare sub numele de Manis, Men, Menes, Min, ér în textul uneĭ inscripţiunĭ din Theba Mena, după cum sub acelaşĭ nume, Saturn figuréză şi în tradiţiunile istorice ale Pelasgilor din Creta, din Lydia, la Hyperboreĭ, la Germanĭ şi în cântecele eroice tradiţionale ale poporuluĭ român.

Acest Manis séŭ Mena era considerat de preoţiĭ templelor din Memphis ca începătoriul dinastiilor umane în Egipet; ca un rege rĕsboinic, care condusese oştirile sale în afară de frontierele Egipetuluĭ şi se făcuse renumit prin gloria faptelor sale [7]). Manis séŭ Mena a fost cel de ântăiŭ, care a ese-

---

1) **Gregorii Tur.** II, 29—33.

2) **Galfredus Monemut.**, lib. VI. ed. 1587, p. 43, ap. Grimm, D. M. 116.

3) **Dionys. Hal.** I. 38.

4) **Ptolem.** Geogr. I. 1. — **Plinii** l. IV, 27, 4; 30. 3. — După Apolloniu Rhodiu (IV. 323) însă, Marea luĭ Saturn se afla în regiunile, unde Istrul se despărţia în două ramuri, séŭ pe şesurile Ungarieĭ de astă-ḑĭ. Cf. Orph. Arg. v. 1081.

5) **Diodori Siculi** lib. I. 13.

6) **Lepsius,** Über d. ersten ägypt. Götterkreis, p. 11 şi 30.

7) **Diodori Siculi** I. 45. — Fragm. Hist. gr. II. 539 (540).

cutat lucrări colosale pentru canalisarea Niluluĭ; el a organisat Egipetul din punct de vedere militar, a învĕţat pe locuitorĭ sĕ adoreze pe ḑeĭ, a introdus sacrificiile şi a întemeiat o nouă capitală în Egipetul de jos, Memphis[1]), în limba ebreă Manufi, la Arabĭ Manuf[2]), o numire, ce ne indică pe un rege Manu, ca fundatoriŭ al acesteĭ reşedinţe.

Pe continentul de nord al Africeĭ, domnia luĭ Saturn maĭ cuprindea şi teritoriul cel vast al Libyeĭ[3]), de la frontierele Egipetuluĭ până la Oceanul de apus.

Incă înainte de estensiunea dominaţiuniĭ romane în Africa, Saturn era divinitatea principală a populaţiunilor supuse Carthageneĭ. Uniĭ dintre Carthagineniĭ, scrie Plato, sacrificaŭ pe fiĭ lor luĭ Saturn[4]).

Cultul şi religiunea luĭ Saturn rĕmaseră dominante în Libya şi după cucerirea Romanilor.

În Mauritania, în Numidia şi în Africa proconsulară, Saturn era adorat ca o vechiă divinitate naţională sub numele de dominus şi domnus Saturnus[5]), unde titlul de «dominus» ni se presintă numaĭ ca o simplă reminiscenţă istorică despre domnia gloriósă a luĭ Saturn peste Africa de nord[6]).

Probabil, că în timpurile aceste ale luĭ Uran şi Saturn, aŭ fost strămutaţĭ şi stabilițĭ în dosul Mauritanieĭ aşa numiţiĭ Getulĭ, despre carĭ scrie Isidor, că emigrase din ţinuturile Geţilor, fiind transportaţĭ cu corăbiile peste mare[7]).

3. *Saturn domnesce peste Asia.*
(Chaldeiĭ şi originile sciinţeĭ astronomice).

I

Saturn domnise şi peste Fenicia.

In templele feniciene se păstrase până în timpurile luĭ Adrian, o colecţiune despre sciinţa lucrurilor cerescĭ şi despre legile ce guvernéză lumea, numită Sanchoniaton, scrisă, după cum spuneaŭ preoţiĭ templelor, de Taaut, din ordinele luĭ Saturn, şi întregită cu alte comentariĭ pesteriórе.

---

[1]) **Herodoti** l. II. 99.

[2]) **Pauly,** R. E. ad voc. Memphis.

[3]) **Polemonis Iliensis** fragm. 102 în Fragm. Hist. gr. III. 148. — **Diodor.** III. 61.

[4]) **Plato,** Minos. c. 5. — **Diodor.** V, 66. 5; XIII, 86. 3; XX, 14. — **Dionysii Hal.** I. 38.

[5]) C. I. L. VIII. nr. 8452. 8461. 9329. Cf. nr. 6353: ex imperato domini Saturni.

[6]) In inscripţiunile latine ale Dacieĭ ni se presintă fórte adeseorĭ titlul maiestatic de «Dominus» pentru împĕraţiĭ romanĭ, de la L. Sept. Sever şi până în timpurile luĭ Gallien (C. I. L. vol. III. nr. 858, 875, 877, 884, 950, 1062, 1063, 1129, 1343, 1602).

[7]) **Isidori** Orig. l. IX. 2. 118.

Aceste cărţĭ vorbiaŭ cu un deosebit respect, despre viéţa şi faptele luĭ Saturn, ca rege al Fenicieĭ.

Fenicieniĭ numiaŭ pe Saturn El [1]), un nume pe care-l aflăm şi în cărţile luĭ Moise, aplicat la suprema divinitate a Ebreilor [2])

Ebreiĭ, scrie Tacit, celebraŭ ḑiua a şéptea, în onórea luĭ Saturn [3]), după cum spuneaŭ uniĭ.

Epitetul de Sabaoth, ce se atribue maiestăţiĭ divine în testamentul vechiŭ, încă nu se póte esplica din limba ebreă [4]).

Autoriĭ anticităţiĭ consideraŭ acéstă denumire ca identică cu Sabazius [5]). Însă amêndoue formele aceste, «Sabaoth» şi «Sabazius», derivă din Sabus şi Seb, numele luĭ Saturn.

II

În aceste timpurĭ, domnia politică a raseĭ pelasge se întindea şi dincolo de Fenicia, peste Eufrat şi Tigru, până în regiunile cele maĭ depărtate ale Asieĭ orientale.

Regatul Babilonieĭ, întemeiat pe şesul cel fertil al Mesopotamieĭ de jos, forma în timpurile luĭ Saturn o parte integrantă din imperiul pelasg.

Ca întemeiătoriŭ al acestuĭ regat, ceĭ vechĭ amintiaŭ pe un aşa numit Belus [6]), care colonisase părţile de jos ale Eufratuluĭ şi Tigruluĭ şi a fost cel de antâiŭ, care încunjurase Babilonul cu murĭ [7]).

---

[1]) **Philo Byblius,** Phoen. Hist. în Fragm. Hist. gr. III. 562 seqq.—Cf. Diod. II. 30. 3.

[2]) **Isidori** Orig. l. VII. 1. 3: Primum apud Hebraeos Dei nomen El dicitur. — Nume incontestabil pelasg. Vechiul întemeiătoriŭ al Troieĭ a fost după Homer Ilos.

[3]) **Taciti** Hist. l. V. 4.

[4]) După Hieronym (Epist. 136 ad Marcellam), ceĭ 70 de interpreţĭ aŭ tradus cuvêntul Sabaoth prin Aquila exercituum. — **Isidori** Orig. l. VII. 1. 7. Quartum nomen (Dei) dicitur Sabaoth, quod vertitur in Latinum exercituum.

[5]) **Val. Maximi** Fact. mem. I. 3. 2: C. Cornelius Hispallus praetor peregrinus... Chaldaeos abire ex Urbe atque Italia jussit... Idem, qui Sabazii Jovis cultu simulato mores Romanos inficere conati sunt, domos suas repetere coegit

[6]) După cărţile cele sfinte ale Fenicianilor, Belus a fost fiul luĭ Saturn I şi frate cu Saturn II (Philonis Byblii Phoen. Hist. fragm. 2. 21.

[7]) Unul din cele maĭ vaste oraşe ce aŭ esistat, încins cu un zid, lat de 50 coţĭ şi înalt de 200 coţĭ (Herodot, I. 178—185). La mijlocul cetăţiĭ se afla curtea regală, vastă şi puternică, în altă parte templul cel renumit al luĭ Belus, construit în formă patrată, avênd fie-care lature o lungime de câte 2 stadiĭ. Din mijlocul templuluĭ se înălţa un turn, lat şi lung de câte un stadiu, pe care eraŭ clădite alte 8 turnurĭ, unul peste altul.

Coloniile cele vechĭ ale Babilonieĭ, ne spune Diodor Sicul, aŭ fost luate din Egipet [1]). În tot casul însă, acéstă notiţă istorică a luĭ Diodor se rapórtă numaĭ la clasele de jos ale populaţiunii, compuse din elemente de diferite popóre subjugate, din sclavĭ de rĕsboiŭ şi din triburĭ semitice, strămutate pe şesurile Babilonieĭ, pentru esecutarea lucrărilor publice, pentru muncĭ agricole şi meseriĭ.

Încă până târḑiŭ în timpurile istorice, numĕrul sclavilor publicĭ şi particularĭ la popórele de origine pelasgă a fost enorm de mare, şi acéstă mulţime imensă de coloniĭ de sclavĭ şi de lucrătorĭ, formate din triburĭ şi popóre învinse, unele têrîte din părţile meridionale, altele din nordul estrem, aduse apoĭ mestecarea limbelor şi ruina civilisaţiuniĭ pelasge nu numaĭ pe teritoriul Chaldeeĭ, Feniciei şi al Egipetuluĭ dar şi în Elada [2]).

În ce privesce însă clasele superióre séŭ privilegiate ale Babilonieĭ, a preoţilor, militarilor, proprietarilor de moşiĭ şi păstorilor, aceste le formaŭ încă de la început numaĭ Titaniĭ şi Giganţiĭ, cuceritoriĭ ceĭ vechĭ aĭ acesteĭ regiunĭ, veniţĭ din părţile de nord ale Istruluĭ. Aceştia representaŭ pe adevĕraţiĭ cetăţenĭ. Puterea politică şi militară, precum şi administraţiunea cultuluĭ public se aflaŭ în mânile lor.

Giganţiĭ, carĭ aŭ locuit pe teritoriul Babilonieĭ, scrie Alexandru Polyhistor, aŭ fost prăpădiţĭ de D-ḑeŭ prin diluviu din causa împietăţiĭ lor, ér ceĭ carĭ aŭ putut scăpa din catastrofa acésta au construit apoĭ turnul Babilonuluĭ, care în urmă distrugându-se, Giganţiĭ s'aŭ împrăsciat [3]).

De asemenea scrie istoricul Thallus, că Belus cu Titaniĭ, stabiliţĭ pe teritoriul Babilonieĭ, a dat ajutoriŭ luĭ Saturn în rĕsboiul ce-l avuse cu Joe [4]).

Résultă aşa dar, că regatul Babilonieĭ, în cele maĭ vechĭ timpurĭ ale esistenţeĭ sale politice, a fost guvernat de Titanĭ, şi că acest regat constituia de fapt numaĭ un stat vasal, supus autorităţiĭ suverane a dinastieĭ divine.

În timpurile luĭ Saturn, imperiul cel vast al raseĭ pelasge era în mare parte guvernat prin regĭ provincialĭ. Teritoriile supuse suveranităţiĭ dinastieĭ

Acesta era făimosul turn al Babilonuluĭ. In partea de nord a cetăţiĭ se afla piramida cea grandiósă, séŭ Mormêntul luĭ Belus, care deşi este distrusă presintă însă şi acum o formă gigantică şi face o impresiune puternică.

[1]) **Diodor. Sic.** l. I. 28. 1.

[2]) Despre sclaviĭ din Scyţia şi Elada aflăm unele notiţe la Herodot (VI. 83; IV. 1—4). Heloţiĭ din Sparta aŭ fost de asemenea prisonerĭ de rĕsboiŭ. Despre sclaviĭ domesticĭ aĭ Chaldeilor amintesce Berosus (fr. 3), ér despre sclaviĭ Germanilor Tacit (Germ. 25).

[3]) **Alex. Polyhistoris** fr. 3 şi 4.

[4]) **Thalli** fr. 2. în Fragm. Hist. gr. III. 517.

divine eraŭ prea depărtate de centrul imperiuluĭ, ca ele să pótă fi cârmuite de la metropolă.

Aceştĭ regĭ provincialĭ, ca representanţĭ aĭ puteriĭ esecutive, eraŭ de regulă aleşĭ din aristocraţia cea vechiă a Titanilor, séŭ din membriĭ familieĭ domnitóre. Ast-fel în regatul Babilonieĭ, Saturn avea ca locuţiitoriŭ pe Belus, (fiŭ, orĭ nepot al sĕŭ), în Egipet pe Thoth, considerat ca identic cu Hermes séŭ Mercuriu [1]. In Italia guvernéză Janus sub dependenţa luĭ Saturn, ér peste regatul Atticeĭ domnia fica luĭ Saturn, Athena.

III

Locuitoriĭ ceĭ maĭ vechĭ aĭ Babilonieĭ eraŭ numiţĭ de Orientalĭ Chaldeĭ (Χάλδοι, Χαλδαῖοι).

Aceştĭ Chaldeĭ nu aparţineaŭ raseĭ semitice [2]. Eĭ formaŭ de fapt numaĭ resturile nobilimiĭ celeĭ vechĭ şi rĕsboinice, a Titanilor şi Giganţilor, carĭ cucerise în timpurile luĭ Uran şi Saturn Mesopotamia de jos. Maĭ târḑiŭ însă, sub numele de Chaldeĭ se înţelegea numaĭ clasa preoţilor, carĭ se ocupaŭ cu observaţiunile şi profeţiile astronomice. Acéstă sciinţă se moscenia la Chaldeĭ din ném în ném ca o tradiţiune familiară. Fiul o învĕţa de la părintele sĕŭ şi el era ast-fel în stare de a cunosce tóte secretele acesteĭ filosofiĭ, fără sĕ i se ascundă ceva. Chaldeiĭ aplicaŭ cu deosebire observaţiunile lor astronomice la cele 5 stele, numite planete, cărora, afară de sóre şi de lună, eĭ le atribuiaŭ cea maĭ mare influenţă asupra pământuluĭ şi a ómenilor, şi pe carĭ eĭ le numiaŭ stele tâlcuitóre ale voinţeĭ ḑeilor. Între aceste planete, cea maĭ mare consideraţiune o avea Saturn, pe care î-l numiaŭ Heliu, şi care, după cum spuneaŭ dênşiĭ, prevestia fenomenele şi evenimentele cele maĭ multe şi cele maĭ marĭ [3]. După doctrinele Chaldeilor, sufletul omuluĭ este nemuritoriŭ [4], o credinţă vechiă, al căreĭ légăn î-l aflăm la Hyperboreĭ [5], la Geţĭ şi Dacĭ [6]. Doctrina nemuririĭ sufletelor nu era de origine semitică; ea nu ne apare nicĭ chiar în legile luĭ Moise.

---

[1]) **Philonis Byblii** fragm. 2.

[2]) Cartea II-a a Regilor, 18. 26. — Isaia, 36. 11. — Daniel, II. 4.

[3]) **Diodori Siculi** l. II. c. 29—31. — **Censorini** De die natali, c. 8.

[4]) **Pausanias**, l. IV. 32.

[5]) **Platonis** Axiochus (ed. Didot. II. p. 561).

[6]) **Herodoti** lib. IV. 94.

În ce privesce patria cea vechiă a Chaldeilor, tradițiunile grecescĭ spuneaŭ, că eĭ locuise maĭ înainte în ținuturile Barbarilor [1]); După altă notiță istorică, ce o aflăm la Cicero, Chaldeiĭ eraŭ originarĭ din Caucas [2]), înțelege însă aicĭ Caucasul din timpurile preistorice, sistemul cel vast de munțĭ din nordul Dunăriĭ de jos [3]).

Din punct de vedere istoric, légănul sciințelor astronomice a fost în regiunile Barbarilor din nordul Istruluĭ.

Uran, cel de ântăiŭ rege al locuitorilor de lângă muntele Atlas, ne spune Diodor, se ocupase timp îndelungat cu observarea fenomenelor cerescĭ; el cunoscea adânc cursul astrelor și profeția multe lucrurĭ din cele ce aveaŭ să se întêmple pe ceriŭ [4]).

Alte tradițiunĭ și legende atribuaiŭ începuturile astrologieĭ luĭ Atlas, regeluĭ celuĭ făimos din țéra Hyperboreilor, despre care scrie Diodor [5]), că avuse cunoscințe esacte de mișcările astrelor, că a fost cel de ântăiŭ, care a considerat lumea fisică ca o sferă, din care causă anticitatea îșĭ formase opiniunea, că întreg universul se radimă pe umeriĭ luĭ.

După cum ne spune istoricul arab Abulfaragiu, Chaldeiĭ, când făceaŭ rugăciunile lor, se întorceaŭ cu fața către polul nordic [6]), care, după cum scim, se maĭ numia «Ursa Getică» și «polus Geticus», și era representat pe pământ prin columna de pe muntele Atlas [7]).

---

1) **Steph. Byz.** v. Χαλδαῖοι.

2) **Ciceronis** Div. I. 19.

3) Unul din regiĭ ceĭ vechĭ aĭ Chaldcilor, păstoriŭ, anterior cu patru generațiunĭ diluviuluĭ celuĭ mare al luĭ Xisuthru, purta numele de Daos, adecă «Dacul» (Abydeni fragm. 1).

4) **Diodori Siculi** lib. III. 56. 3.

5) **Diodori Siculi** III. 60. 2. — **Alex. Polyhistoris** fr. 3 (in Fragm. Hist. gr. III. 212): Ἕλληνας δὲ λέγειν τὸν Ἄτλαντα εὑρηκέναι ἀστρολογίαν. — **Isidori** Orig. libr. III. c. 24. 1.

6) **Dupuis,** Origine de tous les cultes, I. 14.

7) Din punct dc vedere etimologic, numele Chaldeilor (gr. Χαλδαῖοι și Χάλδοι) ne apare în strînsă conexitate cu numele munteluĭ Atlas și al rîuluĭ numit de Herodot Atlas (lat. Alutus, rom. Olt). In diferite idiome din părțile de nord-vest ale Asieĭ, aurul se numesce altun (Schrader, Sprachvergleichung, p. 247, 253), un cuvênt, care a esistat o-dată și în limba metalurgilor pelasgĭ din Europa (Cf. Pliniu, XXXII. 21). Diferițĭ munțĭ și délurĭ din regiunile Carpaților pórtă numele de Aldea (Cf. Marele Dicț. geogr. v. Alghia). In Transilvania se dice haldină și holdină la grămedile de petre rele, scóse din minele de aur. Tot în regiunile aceste ale Transilvanieĭ maĭ aflăm și numele familiare de Găldău, adecă lucrătoriŭ la minele de aur, după cum din forma cea vechiă alt (altun) s'a născut și germanul Gold. Strabo (XII. 3. 19) ne spune de asemenea, că lucrătoriĭ de la minele cele renumite din Alybe se maĭ numiaŭ și Χαλδαῖοι.

Lângă muntele Atlas esistase, încă din timpurile primitive ale istorieĭ, șcóla cea renumită a astrologieĭ.

Hercule, după cum ne spun istoriciĭ grecescĭ, Herodor și Diodor, învĕțase astrologia și arta divinațiuniĭ de la titanul Atlas [1]).

Despre studiul și învĕțămêntul sciințeĭ astronomice la Dacĭ ne vorbesce și Iornande: că Diceneu, unul din mariĭ preoțĭ și filosofĭ aĭ Geților, le desvelise acestora tóte secretele astronomieĭ, le esplică cele 12 semne ale zodiaculuĭ, cum î-șĭ urmézá planetele cursul lor prin semnele aceste, cu cât globul de foc al sóreluĭ este maĭ mare de cât pămêntul, cum cresce și scade luna; el îĭ învĕță să cunóscă numele celor 344 de stele și prin ce semne trec ele, când se apropiă și când se depărtéză de polul ceriuluĭ, în cursul lor de la rĕsărit spre apus [2]).

În tot casul, acest Diceneu (la Strabo Decaeneos) aparține uneĭ epoce mult maĭ depărtate de cât timpurile luĭ Boerebista [3]).

O mare parte din monetele cele vechĭ ale Dacieĭ, anterióre dominațiuniĭ romane, sunt acoperite de simbole astronomice [4]), ca și când țéra acésta de la Carpațĭ ar fi fost pusă o-dată sub protecțiunea religiuniĭ astrelor.

Ceramica preistorică a Dacieĭ ne presintă de asemenea unele urme fórte semnificative despre cultul astrelor în părțile aceste.

Cele maĭ multe fragmente din acéstă ceramică, cu simbole astronomice, se găsesc maĭ cu sémă în pescerile Carpaților, carĭ se vĕd a fi fost destinate într'un timp óre care oraculelor poporale și superstițiunilor astrologice.

Resultă așa dar, ca forma originală a numeluĭ Χαλδαῖοι a fost Ἀλδαῖοι, unde X ține loculŭ uneĭ simple aspirațiunĭ ca în χλαῖνα = λαῖνα, χλαρὸς = λαρὸς. In definitiv, numele Χαλδαῖοι ne apare la Orientalĭ ca un simplu apelativ geografic pentru locuitoriĭ de la muntele Atlas, orĭ maĭ corect Altas. Acéstă origine a numiriĭ Χαλδαῖοι se maĭ confirmă și prin faptul, că Titaniĭ de la muntele Atlas aŭ fost ceĭ maĭ vechĭ locuitorĭ aĭ Babilonieĭ; în fine, că maĭ esistă și astă-dĭ în țéra Făgărașuluĭ de lângă vechiul Atlas, o mulțime de nume familiare boierescĭ Aldea.

[1]) **Herodori Heracl.** fragm. 24 în Fragm. Hist. gr. II. 34. — **Diodori Siculi** l. IV. 27.

[2]) **Jornandis** De Goth. orig. 11. Qui (Diceneus) omnem pene philosophiam eos (Getas) instruxit... theoricen demonstrans, signorum duodecim, et per eam planetarum cursus, omnemque astronomiam contemplari edocuit; et quomodo lunaris orbis augmentum sustinet, aut patitur detrimentum, edixit: solisque globus igneus quantum terrenum orbem in mensura excedat, ostendit: aut quibus nominibus, vel quibus signis in coeli polo vergentes, aut revergentes CCCXLIIII stellae ab ortu in occasum praecipites ruant, exposuit. (Cf. Strabo, VII. 3. 11).

[3]) «Diceneus» este un apelativ geografic de la Dicia, cum se maĭ numia Dacia la autoriĭ vechĭ. Saturn încă era numit Dokius (Pliniu, VII. 57).

[4]) A se vedé maĭ sus pag. 749. 754.

271. — Fragmente din ceramica preistorică a Daciei cu ornamente astronomice. Pe unele fragmente (nr. 2—5), stelele sunt representate prin buburuze, ér radele lor prin trasurĭ oblice, umplute une-orĭ cu un ciment alb. Pe fragmentul nr. 5, stelele sunt împărțite în constelațiunĭ prin liniĭ convergente formând unghiurĭ ascuțite în partea de jos (hexagone). Alte ornamente ce ni se presintă pe fragmentele aceste sunt: calea albă (via lactea), formată din liniĭ paralele punctate, fluviul ceresc, cloșca cu puiĭ și sórele ce rĕsare [1]).

[1]) După Teutsch, Prähist. Funde aus d. Burzenlande, p. 190 (nr. 1. 2. 3), — Téglás, Ujabb bar-

În fine maĭ aflăm şi astă-dĭ în limba şi în credinţele poporuluĭ român unele elemente tradiţionale fórte importante din sistemul de cunoscinţe al astronomieĭ şi astrologieĭ vechĭ.

Cu deosebire nomenclatura stelelor şi a constelaţiunilor la poporul român este în mare parte aceeaşĭ pe care o aflăm în literatura grecă şi romană. Din acéstă terminologiă astronomică [1]) notăm aicĭ următórele:

Numirĭ vechĭ	Numirĭ poporale românescĭ
1. Stele principale: *Sol, Luna (nova, plena).*	*Sórele, luna (nouă, plină).*
2. *Ursa, ursa minor.*	*Ursul mare, mic.* Acéstă numire lipsesce la Germanĭ şi Slavĭ.
Ursa Hyperborea [2]).	
Ursa Getica [3]). Ἄρκτος.	
Plaustrum, plaustrum minus, Geticum plaustrum (Claudian. B. G. 269).	*Carul mare* şi *carul mic;* cel din urmă maĭ avênd numele de *Pluguşorul şi grapa.*
Septemtriones (dela *trio,* bou de plug).	*Şépte boĭ.*
Hyperborei triones.	
Septem boves.	
Lycaonia Arctos, Lycaonius axis. Ursa mare, considerată ca fica luĭ Lycaon (Ovid. Fast. III. 793; Trist. III. 2. 2.)	*Lupul,* stéua din urmă a Caruluĭ mare.
Polus. Geticus polus (Martial. IX. 46).	
Cardo coeli, mundi; columna, κίων (stéua polară).	*Stâlpul* (stéua polară, cea din urmă a Caruluĭ mic).
Indieniĭ numesc constelaţiunea Urseĭ *Marea de aur.* Pe sfera Ebreilor figurézā aicĭ *verul sĕlbatic* (al Erymanthuluĭ).	*Impĕrat* [4]). *Ţâgâra, Ţagâra* [5]). La Arabĭ, *Tzegel* [6]) este Saturn.
3. *Bootes, bubulcus, arcturus, arctophylax.* La Arabĭ *aramech.*	*Văcariul.*
4. *Draco.*	*Bălaurul, smeul.*
5. *Taurus.* La Chaldeĭ *tauro,* la Syrienĭ *thauro,* la Arabĭ *altaur* şi *thaur.* La Perşĭ şi Indienĭ *ghao.*	*Taurul, gonitoriul.*

langok, p. 53 (nr. 4). — Hampel, Alterth. d. Bronzezit in Ungarn, p. LXXXVIII (nr. 7. 8). Fragmentele nr. 5 şi 6 aŭ fost descoperite de noĭ în pescerea luĭ Iorgovan de la Băile Mihadieĭ (Bănat), cu ocasiunea săpăturilor ce le-am făcut acolo, în vara a. 1907.

[1]) **Otescu,** Credinţele poporuluĭ român despre cer şi stele. Bucureştĭ, 1907.—**Densuşianu,** Cestionar istoric. Rĕspunsurĭ. Partea II (colecţiune inedită).

[2]) **Lucani** Phars. I. V. 23.

[3]) **Statii** Theb. I. IV. 422.

[4]) Reşedinţa divinităţiĭ supreme se afla pe polul nordic, séŭ pe osia hyperboreă, susţinută de muntele Atlas (Lucan. I, 53; IV. 72; V, 4. — Stat. Theb. VII, 650. — Cicero Div. I, 12).

[5]) După Otescu, în com. Uscaţĭ, j. Némţu.

[6]) In limba Ţiganilor din Transilvania şi România, thágár séŭ tagar însemnézā: Führer, König, empereur (Wlislocki, Die Sprache d. transsilv. Zigeuner, p. 123.—Vaillant, Gramm. de la langue rommane des Sigans, p. 130).

6. *Pleiades* (Πλειάδες, Πληϊάδες), şépte fice ale titanuluĭ Atlas şi ale nimfeĭ Pleione. La Homer (Hymn. 7. 7) ἑπταπόροι (carĭ umblă pe şépte căĭ).
Gallina cum pullis suis.

Găina, găinuşa, cloşca cu puĭ; neogr. πούλια. La Romancii din Graubünden *clotschas.* La Sêrbĭ *Vlašici.*
Pe planisferul egiptean al luĭ Kirker, acéstă constelaţiune este representată de asemenea prin o cloşcă cu puĭ. Tot ast-fel o numiaŭ Ebreiĭ şi Arabiĭ. Adevĕrata etimologiă a cuvêntuluĭ Πλειάδες se reduce, nu la ἀπὸ τοῦ πλείστου (pluralitate), cum scrie Isidor, nicĭ la πλεῖν, a naviga, cum cred uniĭ, ci la o formă vechiă poporală din aceeaşĭ rădăcină cu lat. *pullus,* fr. *poulet,* prov. *polet,* după cum acésta resultă şi din numele de ἑπταπόροι, ce-l aflăm la Homer, cuvênt, care la început avuse semnificaţiunea de «şépte puĭ», dar nu de şépte drumurĭ». In limba latină vechiă *por* = puer, de unde *pullus* (p. puellus).

7. *Hyades* (de la ὗς, porc, scrofă), *parilicium, suculae* (sucula, scrofă tĕnĕră). Stéua maĭ mare numită de Ptolemeu *hypocirros.*

Porciĭ, scrófa cu purceĭ.

8. *Lucifer, stella Veneris.*
Hesperus, Vesperus, Vesper.

Lucéfĕrul de diminéţă, lucéfĕrul boilor.
Lucéfĕrul de séră, stéua ciobanuluĭ, lucéfĕrul cailor.

Pe monumentele mithraice din Dacia, Lucifer (Phosphorus) şi Hesperus, ca şi ḑeul Mithra, care sacrifică taurul, sunt representaţĭ în costume de păstorĭ dacĭ.

9. *Lyra* (luĭ Hermes). Stéua principală din acéstă constelaţiune este numită de Arabĭ *vega* şi *al-nesr al-wâki,* o numire alterată din o formă vechiă poporală, ce o aflăm astă-ḑĭ la Românĭ.

Vaca. Maĭ are şi numele *Ciobanul cu oile.*

10. *Cepheus.* La Arabĭ *Ciobanul cu oile,* înfăţişat cu încingătóre şi căciulă (tiara); stéua de asupra umĕruluĭ stâng se numesce *aderaimin, alderamin.*

La Românĭ, *Ciobanul cu oile* se află în constelaţiunea Lyreĭ.

11. *Gemini.* — *Gemeniĭ, fraţiĭ.*
12. *Cancer.* — *Racul.*
13. *Virgo.* — *Fecióra.*
14. *Libra* (fr. Balance). — *Cântariul.*
15. *Arcitenens. Centaurus. Chiron.* La Arabĭ *al-rami.* — *Arcaşul. Rĕsboinic roman.*

Posiţiunea Centauruluĭ este sub constelaţiunea Cântariuluĭ séŭ a Libreĭ, care la ceĭ vechĭ representa simbolul justiţieĭ. Centaurul Chiron avea de asemenea caracterul înţelepciuniĭ şi justiţieĭ. Originea numiriĭ acesteĭ constelaţiunĭ, Κένταυρος, la autoriĭ grecescĭ, se reduce fără îndoiélă la o formă vechiă poporală, ce corespunde la

numele românesc *Cântariul* (libra), neogr. καντάρι.	
16. *Scorpius.*	*Scorpia.*
17. *Caper, hircus, capricornus.*	*Țapul, cornul capreĭ.*
18. *Aquarius, fusor aquae.*	*Vĕrsătoriul.*
19. *Vultur. Jovis ales.*	*Vulturul. Vulturul Domnuluĭ.*
20. *Falx.*	*Cósa.*
21. *Perseus.* In acéstă constelațiune se află și *caput Medusae.*	*Căpățina.*
22. *Cassiope. Sella, solium, sedes regalis,* θρόνος.	*Scaunul luĭ D-ḑeŭ.*
23. *Ara, altare. Mundi templum.*	*Mănăstirea,* un nume al Cassiopeĭ.
24. *Leo.*	*Leul. Gavădul mare, calul.*
25. *Pegasus, Equus gorgoneus, fontis Musarum inventor.*	*Gavădul mic* [1]. *Puțul cu sghiab.*
26. *Auriga,* cu stelele *Capra* și *Hoedi* [2])	*Vizitiul.* Una din aceste stele *Capra,* alte treĭ maĭ micĭ *Ieḑiĭ.*
Orsilochus (cel de ântăiŭ care a inventat carele).	*Trăsura. Carul luĭ D-ḑeŭ.*
Sphaereus.	*Sfredelul.*
27. *Corona, corona borealis.*	*Cununa ceriuluĭ.*
28. *Anguifer, anguitenens, Ophiucus.*	*Șérpele.*
29. *Pisces.*	*Pesciĭ.*
30. *Orion (Arion), Orionis baltheus. Baculus Iacob.*	*Brâul luĭ Arion. Cingătórea regeluĭ* (craiuluĭ). *Toiagul. Plugul.*
31. *Canis magnus, canis siderius. Sirius.*	*Cânele mare. Porcariul.* (Transilv. *Boian).*
32. *Canicula, canis parvus.* La Grecĭ *Procyon* (care precede Cânele mare), de unde la Romanĭ *Antecanis.*	*Cânele mic. Lucéfĕrul porcilor. Porcariul* este «Cânele mare».
33. *Area.* Seneca (Qu. Nat. I. 2): tales splendores (circulos circa solem), Graeci *Areas* vocavere, quia fere terendis frugibus loca destinata sunt rotunda.	*Areă,* numele uneĭ constelațiunĭ la poporul român (Hasdeu, Etym. m. III. 1638).
34. *Cetus.*	*Chitul.*
35. *Axis coeli. Hyperborei axes* [3]),	*Osia,* împrejurul căreia se învĕrtesce ceriul.
36. *Circuli (zonae) coeli.* După Isidor [4]), ceriul avea 5 *zonae* séŭ *circuli,* carì se deosebiaŭ prin temperatura lor. Cel de ântăiŭ se numia ἀρκτιτὸς (de méḑănópte); al doilea θερινὸς τροπικὸς (de vară), al treilea ἡμερινὸς (de ḑi) etc.	*Crângurile ceriuluĭ.* In limba română, cuvêntul *crâng,* ca termin de astronomiă poporală, are diferite semnificațiunĭ. In prima liniă, sub *crâng* se înțelege prefacerea séŭ schimbarea timpuluĭ în bine séŭ rĕŭ: «s'a schimbat crângul în secetă», «merge crângul spre vară», «s'a mărit crângul ḑileĭ» [5]).

[1]) In dialectul sicilian, cavàddu și cavàdd însemnéză equus, cal (Mortillaro, Diz. sicil.-ital., 1876, p. 209. — Roccella, Vocabolario d. lingua parlata in Piazza Armerina, 1875. p. 79.)

[2]) **Varro,** R. R. II. 3. — **Vitruv.** IX. 6.

[3]) **Stat.** Thebaid. XII. 650.

[4]) **Isidori** Orig. l. III. 43. 1.

[5]) **Densușianu,** Rĕspunsurĭ la Cest. ist. II. (Colecțiunea nóstră).

sunt axium *cycli* (Isid. Orig. III. 36).	*Crângul, clugul* séŭ *crugul ceriuluĭ* se maĭ numesce *osia* împrejurul căreia se învêrtesc ceriul, sórele, luna şi stelele.
38. *Polus* (stéua polară). Vitruviu (IX. 6): stella quae dicitur *polus* elucet circa caput maioris septentrionis.	*Crângul ceriuluĭ* se maĭ numesce stéua polară, după care se conduc nóptea călĕtoriĭ.
39. *Candidus circulus, lacteus circulus,* κύκλος γαλαξαῖος.	*Crângul ceriuluĭ* se maĭ ḑice la *calea albă* de pe ceriŭ.
40. *Circulus pluvialis, coelestis arcus.*	Numele de *crângul ceriuluĭ* se maĭ aplică şi la *curcubeŭ,* un cuvênt compus cu b e u. Acéstă formă este vechiă: *bibit* arcus, pluet hodie (Plaut. Curcul. I. 2). Purpureus pluvias *cur bibit* arcus aquas (Propert. II. 5. 32).
41. *Circuli* circa solem (Seneca, Qu. Nat. I. 2).	*Cércăn.* Comp. lat. circen, circinus; span. cercen.
42. *Stellarum numeri.* După Seneca, Greciĭ (Pelasgiĭ) aŭ dat numerĭ stelelor cu 1500 anĭ înainte de timpurile sale [1]. La Ausoniu (Parent. IV. 17) *coeli numeri.*	*Numĕrul stelelor* [2].
43. *Cometes,* altă formă latină *cometa;* gr. κομήτης.	*Stea comată.* (Teodorescu, P. p. 21).

După cum vedem din esemplele, ce le reproducem aicĭ, numirile stelelor şi ale constelaţiunilor, aşa cum le aflăm la poporul român de la Carpaţĭ sunt anterióre anticităţiĭ clasice; şi aceste numirĭ ne maĭ probéză tot-o-dată, că terminologia astronomică greco-romană se întemeiază pe o nomenclatură poporală mult maĭ vechiă.

Contemplarea ceriuluĭ a fost încă din cele de ântâiŭ timpurĭ ale civilisaţiuniĭ omenescĭ o trebuinţă indispensabilă a vieţeĭ pastorale şi agricole. Numirile de Car, Plug, Boĭ, Taur, Vacă, Porcĭ, Găinuşă, Cioban cu oile, Cânele, Berbecele, Capra, Ieḑiĭ şi Calul sunt probe evidente, că păstoria şi agricultura aŭ fost puse în timpurile vechĭ sub patronagiul constelaţiunilor [3].

---

[1] **Seneca,** Qu. Nat. VII. 25: Nondum sunt anni mille quingenti, ex quo Graecia... stellis n u m e r o s et nomina fecit.

[2] **Marianu,** Nunta, p. 454: El ne-a trimes pe c r â n g u l c e r i u l u ĭ... pe n u m ĕ r u l s t e l e l o r, pe lumina luceferilor.—Ibid. p. 481: Şi ne-a trimes înainte, să călătorim ferbinte pe n u m ĕ r u l s t e l e l o r. — In alte variante românescĭ, în loc de «numĕrul stelelor», aflăm espresiunile «clipirea», «clipetul» şi «lumina stelelor», de unde resultă, că stelele aŭ fost clasificate şi numerotate, după lucirea séŭ mărimea lor, încă din cea maĭ depărtată vechime. Acésta o confirmă de altmintrelea şi notiţa de maĭ sus a luĭ Seneca.

[3] **Marianu,** Mitologia daco-română (Albina Carpaţilor, III. p. 104): In séra de Sf. Vasile (Anul noŭ), ţeraniĭ es afară şi se uită la stele şi lună, ca din lucirea şi posiţiunea lor să cunóscă cum va fi anul viitoriŭ.

Aceste numirĭ poporale române maĭ aŭ o istoriă a lor cu totul particulară; ele ni se presintă numaĭ ca resturĭ din o vechiă sciinţă astronomică, dispărută de la Carpaţĭ.

Vechiĭ preoţĭ şi filosofĭ aĭ Dacieĭ, pe lângă studiile şi doctrinele lor despre nemurirea sufletelor, se maĭ ocupau tot o-dată şi cu sciinţa despre fenomenele ceresci, despre natura astrelor şi influenţa lor secretă asupra vieţeĭ, a fericiriĭ şi nefericiriĭ omenescĭ.

Astrologia de la Carpaţĭ nu are origine exotică. Ea era numaĭ o parte din sistema teologică de la Dunărea de jos.

După credinţele ce le maĭ aflăm şi astă-ḑĭ la ţĕraniĭ românĭ de la Carpaţĭ, fie-care om capĕtă la nascerea sa o stea, şi până când stéua acésta lucesce pe bolta ceriuluĭ, până atuncĭ trăiesce şi individul, ér când i cade stéua de pe ceriŭ, atuncĭ se curmă şi firul ḑilelor sale [1]). Sórele e stéua din D-ḑeŭ, ér luna stéua Maiceĭ Domnuluĭ [2]). Stelele maĭ marĭ sunt ale ómenilor maĭ marĭ, ale împĕraţilor şi domnilor. Când se ivesce pe bolta ceriuluĭ o stea cu códă séŭ comet, e un semn, că s'a născut un om mare, orĭ că va fi rĕsboiŭ [3]).

Unele stele principale, în numĕr de 9, sunt considerate ca sfinte, şi sunt invocate în descântecele poporale sub numele de «stele logostele», orĭ «stele gostele», ca să dea ajutoriŭ la stéua omuluĭ [4]). Invocarea lor se face de regulă Sâmbĕta, în ḑiua luĭ Saturn (Sabus).

Divinaţiunea din observarea stelelor a avut o-dată un rol însemnat la Carpaţĭ. Acest mod de profeţire se maĭ numesce şi astă-ḑĭ în limba poporuluĭ român «căutarea în stele» şi «cetirea pe stele» [5]), precum maĭ esistă şi astă-ḑĭ în regiunile aceste profeţĭ poporalĭ, fermecătorĭ şi ghicitorĭ, carĭ sciŭ să citéscă pe stele, să desvĕlĕscă secretele trecutuluĭ şi ale viitoriuluĭ, pentru ceĭ ce vin să consulte sciinţa lor tradiţională astrologică [6]).

---

[1]) **Marianu**, Nascerea la Românĭ, p. 62.

[2]) **Şezătoarea** (Fălticenĭ), I, 232; II, 192.

[3]) **Şezătoarea**, I. 233. — Cf. Pliniu, II. 6 şi 23.

[4]) **Marianu**, Vrăjĭ, p. 36. 39. 40. — Familia, a. 1892, p. 122.

[5]) Albina Carpaţilor, a. III. 363. — **Marianu**, Vrăjĭ, p. 3.

[6]) Intr'un vechiŭ descântec românesc, numit «Numĕrătórea cea mare», ce se rostesce la patul unuĭ bolnav pe mórte, se face amintire de: un Om mare (Uran), care a făcut o biserică mare, pe câmpul mare, cu 9 uşĭ cu 9 altare, cu ferestrele spre sfântul sóre, cu 9 turnurĭ, cu 9 turnurele, ca se caute la stele (Şezătoarea, I. 177. — Sevastos, Poveştĭ, p. 81. — Reteganul, Colecţiunea msă, P. II, 272, în Bibl. Acad. rom. — Colecţiunea nóstră inedită). Este aşa dar vorba aicĭ de un vechiŭ templu, destinat cultuluĭ sideral.

IV

In timpurile luĭ Saturn, imperiul raseĭ pelasge séŭ arimice se estindea și dincolo de Tigru, peste Assyria, Persia, Bactria și celelalte regiunĭ ale Asieĭ vechĭ.

Despre domnia luĭ Saturn peste continentul cel vast al Asieĭ locuite, aflăm la un vechiŭ cronicariŭ byzantin următórele:

«Am maĭ fost și altul de o statură gigantică, Saturn, fiul unuĭ Coelus și al Vineriĭ, care a avut sub stăpânirea sa Syria, Persia și cele l-alte regiunĭ ale Orientuluĭ. Acesta, ajungând la o putere mare, șĭ-a estins domnia sa peste maĭ multe popóre și a fost cel de ântâiŭ, care a introdus arta de a guverna și modul cum pot fi subjugate alte popóre. Acesta a fost cel de-ântâiŭ, care a domnit peste regatul Syrieĭ (Assyrieĭ) în curs de 56 anĭ, și făcând începutul cu Syria și-a întins stăpânirea sa peste întrégă Persia. Soția sa a fost Semiramis, pe care Assyrieniĭ o numiaŭ Rhea, de la care dênsul a avut doĭ fiĭ... pe unul Joe și pe cel-alalt Ninus. Pe fica sa a chemat-o Junona, pe care a luat-o în căsătoriă fratele sĕŭ Picus, numit și acesta Joe... Acest Jupiter Picus, fratele luĭ Ninus, a ținut regatul Italieĭ» [1]).

Primele începuturĭ pentru cucerirea Assyrieĭ se făcuse de Chaldeiĭ din Babilonia în timpurile luĭ Saturn [2]), din care causă, Assyria se numise maĭ înainte Chaldea [3]).

Ca întemeiătoriŭ al dinastiilor assyriene figurézā la ceĭ vechĭ Belus, regele Babilonieĭ, fratele luĭ Saturn.

Elementele arimice formase și aicĭ clasele dominante. O parte însemnată din populațiunea acesteĭ țĕrĭ pórtă la Ptolemeu numele de Garamaei [4]), la Stephan Byzantinul Choramnaei, forme corupte din numirea cea vechiă de Aramaei. În acéstă privință Strabo scrie: «Aceia, pe carĭ noĭ i numim

---

[1]) Anonymi Chronologica (în Ioannis Malalae Chronographia. Ed. Bonnae, 1831, trad. lat. p. 17): Exstitit et alius giganticae staturae, Coeli cujusdam et Veneris filius, Saturnus... dictus, qui Syriam, Persidem, reliquasque Orientis regiones sibi subiectas habuit. Hic, cum ad potentiam magnam esset evectus, imperioque suo multos subjecisset, primus regnandi modum, aliosque sub jugum mittendi ostendit. Qui cum Syriae regno primus per annos LVI potitus fuisset, Persidem sibi omnem facto a Syria initio subjecit. Uxor huic fuit Semiramis, apud Assyrios Rhea appellata etc.

[2]) **Abydeni** fr. 11 și 12 (Fragm. Hist. gr. IV. 283—5).

[3]) **Xenocratis** Chronica, in Frag. Hist. gr. IV. 530.

[4]) **Ptolemaei** Geogr. lib. VI. 1.

Syrienĭ, Syrieniĭ i numesc Aramaei» [1]). Ér în testamentul vechiŭ sub numele de Aram se înțelegea Syria, Assyria, Mesopotamia și Palestina.

În religiunea cea vechiă a Assyrienilor maĭ aflăm și unele urme importante despre cultul divinităților de la Dunărea de jos.

Ninive, capitala cea vastă a regilor assyrienĭ, se afla situată în față cu délul, ce pórtă și astă-ḑĭ numele caracteristic de «Mossul».

Pe acéstă înălțime, care formase în timpurile vechĭ numaĭ o suburbe a Niniveĭ, s'aŭ descoperit în seculul trecut o serie întinsă de sale cu păreții acoperițĭ cu ornamente archaice. După forma, după înțelesul și aplicațiunea sa geografică, cuvêntul «Mossul» aparține limbeĭ poporale, ce se vorbesce și astă-ḑĭ în nordul Dunăriĭ de jos. In regiunile Carpaților, diferite înălțimĭ maĭ pórtă și astă-ḑĭ numele de Moșul [2]), lat. avus. Ele aŭ fost odată consecrate divinitățiĭ supreme [3]), numite de Scyțĭ «Papaeos», adecă «moșul».

Vechiĭ Assyrienĭ adoraŭ pe un așa numit «Ramman», ca divinitate a fenomenelor meteorologice, identic cu Harmakhis al Egiptenilor și cu Jupiter (Ruminus) al Romanilor, care, după cum scrie Enniu, representa vêntul, noriĭ și apa de plóie [4]). După numele și după caracterul sĕŭ de fecundifate, ḑeul Ramman al Assyrienilor corespunde la vêntul de primăvară, numit o-dată la Carpațĭ Roman și Romon [5]).

Sistemul religiuniĭ assyriene era de origină chaldaică.

O inscripțiune romană, descoperită în ruinele de la Sarmizegetusa, amintesce pe lângă Belus și o vechiă divinitate syro-assyriană cu numele de Manavat [6]). Este aceeașĭ personalitate legendară, pe care Turseniĭ din

---

[1]) **Strabon.** I. 2. 34.

[2]) **Lipszky,** Repert. loc. r. Hung. II. 95. — Spezialkarte d. oest.-hung. Monarchie, M. 1: 75,000. — Marele Dict. geogr. al Românieĭ, v. Dealul.

[3]) Ptolemeu (IV. c. 7) amintesce un Μόσυλον ἄκρον καὶ ἐμπόριον lângă Marea roșiă în Ethiopia. — Cf. Riese, Geogr. lat. min. p. 59.

[4]) **Varro,** L. L. lib. V. 65.

[5]) **Marian,** Poesiĭ pop. rom. I. 116. — **Pompiliu,** Balade pop. 81. — In o colindă din Transilvania (Gazeta, nr. 273 a. 1895), Rouărița Romani apare ca ḑina rourăriĭ (Aurora). Alte colinde din Zam aŭ de asemenea refrenul Răoriță Romoniță (Col. nóstră).

[6]) Arch.-epigr. Mitth. VI. 109:

DIIS · PATRIIS ·
MALAGBEL · ET BEBELLAHA
MON · ET BENEFAL · ET MANA
VAT · P · AEL · THEIMES II VIRAL
COL TEMPLVM FECIT SOLO ET
INPENDIO SVO · · · · · · · ·

Belus a fost adorat maĭ târḑiŭ de populațiunea semită a Babilonieĭ ca Domnul ceriuluĭ și al lumineĭ. In inscripțiunea de maĭ sus, Malag, corespunde la epitetul grecesc

Asia mică o numiaŭ (Manes fiul Terreĭ), Indieniĭ Manu, Egipteniĭ Mena, Creteniĭ Minos, Germaniĭ Mannus, și care ne apare în cântecele tradiționale române sub numele de Manea-Vodă, despre care vom vorbi maĭ târḑiŭ.

Saturn maĭ avuse sub stăpânirea sa Persia și cele lalte părțĭ ale Orientuluĭ, după cum ne spune cronica anonimă byzantină.

Acéstă domniă a dinastieĭ divine (arimice) asupra Asieĭ marĭ, autoriĭ grecescĭ din timpurile maĭ târḑiĭ, o atribuise Scyților.

În fond, însă, noĭ avem aicĭ numaĭ una și aceeașĭ tradițiune istorică.

Scyțiĭ, se numise în timpurile maĭ vechĭ «Aramaei», ér originea lor se reducea, la regina Echidna, din țéra «Arimilor», lângă Oceanos potamos.

Scyțiĭ, scrie Diodor Sicul, după ce supuseră maĭ multe popóre dintre Scyția și Nil, î-șĭ întórseră armele lor asupra Asieĭ; ocupară Media, Syria și Assyria, pe carĭ le colonisară; apoĭ î-șĭ întinseră dominațiunea lor maĭ departe până la Oceanul oriental [1]).

Aceeașĭ tradițiune o aflăm și la Trog Pompeiŭ, că Scyțiĭ aŭ cercat în treĭ rênduri să domnéscă peste Asia, că eĭ aŭ întemeiat imperiul Parthieĭ și al Bactrieĭ și că Asia a rĕmas tributară Scyților timp de 1500 anĭ [2]).

La aceeașĭ epocă depărtată trebue să reducem și cuvintele luĭ Herodot, că Scyțiĭ din Europa aŭ domnit o-dată peste Asia întrégă [3]).

μειλίχιος, ce-l avea Joe la Fenicienĭ (Philo, fr. 2. 8), însă probabil, că înțelesul primitiv al cuvêntuluĭ «Malag» sĕ fi fost μεγάλος, μέγας, mare. Bebellahamon represintă aicĭ nu pe Belus Hammon, cum aŭ credut uniĭ, ci pe unul din fiiĭ luĭ Belus, numit Belus séŭ Babylon (Cf. Al. Polyhistor, Abydenus și Philo), orĭ pe Belbanu, un rege al Assyrieĭ din timpurĭ fórte obscure (Berthelot, Gr. Encycl. III. 339), acelașĭ nume cu Bălaban din cântecele eroice române, despre carĭ vom vorbi maĭ la vale. Benefal este Bin séŭ Ben, divinitatea fenomenelor atmosferice, identic cu Ramman. Împrejurarea, că Mana-vat (Saturn) figuréză aicĭ în locul al 4-lea, nu modifică întru nimic cestiunea istorică. Un esemplu analog ni se presintă în «Cartea morților» a vechilor Egiptenĭ, unde Montu séŭ Mentu (cel de ântâiŭ în lista ḑeilor marĭ) este amintit numaĭ în locul al 9-lea (Pierret, Livre d. morts, p. 434).

[1]) **Diodori Sic.** l. I. 43.

[2]) **Justini** lib. II. 3: Imperium Asiae ter quaesivere ... Parthicum et Bactrianum imperium ipsi (Scythae) condiderunt... Asiam perdomitam vectigalem fecere... His igitur Asia per mille quingentos annos vectigalis fuit. — Despre domnia luĭ Saturn (numit de Chaldeĭ și Zerovan) asupra Medieĭ și Bactrieĭ aflăm încă următórele la **Moses Chorenens.** Hist. Arm. 1. 5: Sibylla Berosiana ... haec dicit: Ante turrim ac priusquam generis humani sermo multiplex factus est ... Zerovanus (Saturnus), Titan (Atlas) ac Japetosthes (Japethus) principatum terrae tenuere.... quem (Zerovanum).... Bactrianorum regem, fuisse dicit, qui fuit Medorum principium ac deorum pater etc. (Fragm. Hist. gr. II. 502).

[3]) **Herodoti** lib. I. 104; VII. 12.

Poemele și cărțile cele sfinte ale Persieĭ, Bactrieĭ și Indieĭ sunt pline de reminiscențe istorice despre domnia dinastieĭ arimice peste regiunile de acolo.

Saturn, sub numele de Manu și Manuspitar, este representat în cea maĭ vechiă tradițiune indiană (Veda) ca o personalitate de origine divină, ca părintele-moș și regenăratoriul raseĭ umane distruse prin diluviu. Manu a fost cel de ântâiŭ, care a introdus sacrificiile pentru ḑeĭ, cel de ântâiŭ legislatoriŭ și organisatoriŭ al societățiĭ omenescĭ. O vechiă colecțiune de legĭ scrise a Indienilor [1], pórtă la dênșiĭ numele de «Cartea legilor luĭ Mânu (Manava-Dharma-Sâstra). Aceste legĭ conțin tot ce privesce purtarea civilă și religiósă a omuluĭ, și sunt considerate ca instituțiunĭ divine.

Astă-ḑĭ este greŭ de a determina, până unde se întindea imperiul arimic în Asia; însă dacă vom avé în vedere monumentele vechĭ ale literatureĭ asiatice, putem sĕ afirmăm, că autoritatea politică a luĭ Saturn se întinsese peste tóte regiunile locuite ale Asieĭ vechĭ, și ast-fel ne putem esplica tradițiunile grecescĭ și feniciene, că Uran și Saturn domnise peste lumea întrégă, adecă peste Europa, Asia și Africa de nord.

4. *Rĕsboiul luĭ Saturn cu Osiris.*

Saturn, după ce ajunse acum stăpân peste partea cea maĭ mare a lumiĭ vechĭ, avu să susțină două rĕsbóie lungĭ și seriόse, unul cu Osiris, care se proclamase ca rege al Egipetuluĭ și altul cu fiul sĕŭ, Joe, rĕsbóie, ce avură consecințele cele maĭ fatale pentru sórtea imperiuluĭ pelasg.

Osiris, numit de Grecĭ și Dionysos [2], era de origine African din Ethiopia. Tatăl sĕŭ, după cum susținea dênsul, a fost Ammon (Uran), regele Libyeĭ și al Egipetuluĭ [3].

După unele tradițiunĭ, Osiris a fost crescut la Nysa din Arabia, ér după alțĭ autorĭ la Nysa de lângă fluviul Triton în Libya, unde dênsul primise o instrucțiune îngrijită în tóte ramurile sciințelor vechĭ.

Despre rĕsboiul luĭ Saturn cu Dionysos-Osiris aflăm la Diodor următórele notițe:

Saturn, după ce ocupă regatul luĭ Ammon, plecă cu trupele sale asupra

---

[1]) **Pauthier,** Les livres sacrés de l'Orient. Paris, 1843.

[2]) **Herodoti** lib. II. 144. — **Diodori Sic.** lib. I. 11.

[3]) **Diodori Sic.** lib. I. 15. 6; III. 68 și 70. — In inscripțiunea de pe mormêntul luĭ Mycerinus, Osiris este coelitus-oriundus (Bunsen, Fragm. H. gr. II. 551). — In «Livre d. morts» (ed. Pierret, p. 23), Osiris este născut din Tum (Ammon s. Uran).

luĭ Dionysos-Osiris, care se proclamase la Nysa ca fiŭ legitim al luĭ Ammon [1]) și unde-șĭ adunase o armată numerósă, compusă maĭ ales din elemente africane. După o luptă înverșunată de amêndouĕ părțile, Saturn fiind rănit și învins se retrase cu trupele Titanilor în locurile, pe carĭ le stăpânise Ammon maĭ înainte, ér Dionysos-Osiris luând cu sine pe Titaniĭ, ce-ĭ făcuse prisonierĭ, se întórse la Nysa. Aicĭ, dênsul se proclamă ca «deŭ» (rege peste Egipet); apoĭ ceru de la Titaniĭ, pe carĭ i făcuse captivĭ, să-ĭ depună jurământul, că-ĭ vor presta serviciĭ militarĭ credinciόse, ca să pótă îndeplini opera începută, și plecă din noŭ cu trupele sale asupra luĭ Saturn și a celor alalțĭ Titanĭ, carĭ se aflaŭ la orașul luĭ Ammon, πόλις 'Αμωνίων séŭ Theba.

Saturn, cu trupele Titanilor, întêmpină pe Dionysos-Osiris înaintea zidurilor cetățiĭ, însă fu învins și de astă-dată. Peste nópte, Saturn cercă să dea foc orașuluĭ și apoĭ fugi. Însă Osiris prinse pe Saturn și pe Rhea și-ĭ liberă numaĭ după ce dênșiĭ î-l adoptară ca fiŭ, cu drepturile de moscenire asupra imperiuluĭ [2]).

5. *Rĕsboiul luĭ Saturn cu Joe.* *(Titanomachia).*

Pe când Saturn se afla acum în etate înăintată (Saturnus senex) și obosit de espedițiunile sale multe [3]) și prin țerĭ depărtate, ca să întemeieze o singură monarchiă peste întrégă lumea vechiă, acelașĭ guvern, aceleașĭ legĭ și aceeașĭ religiune, și se introducă în tóte părțile imperiuluĭ beneficiile agricultureĭ, dênsul avu să susțină cu fiul sĕŭ Joe un rĕsboiŭ lung și înverșunat, în timp de 10 anĭ, care apoĭ se termină cu detronarea sa și cu distrugerea totală a nobilimiĭ celeĭ vechĭ pelasge, a Titanilor.

Causele acestuĭ rĕsboiŭ aŭ fost, după tradițiunile grecescĭ, de o parte neînțelegerile ce esistaŭ între Saturn și soția sa, Rhea, ér de altă parte severitatea luĭ Saturn față de clasa cea puternică a Titanilor, cu ajutorul cărora, dênsul detronase pe Uran, dar pe carĭ i aruncase érășĭ în închisorĭ subterane, fiind-că aceștĭ Titanĭ, eraŭ tot-de-una în conspirațiune, tot-de-una voiaŭ să fie dênșiĭ stăpânĭ asupra tronuluĭ.

---

[1]) **Diodori Sic.** l. III. 71—72.

[2]) **Pierret,** Le livre d. morts, p. 116: Je suis Osiris, qui a enfermé son père Seb (Saturn) avec sa mère Nout (Rhea). — Ibid. p. 213: Il est Osiris, l'aîné des cinque dieux, héritier de son père Seb. — Ibid. p. 397: Osiris . . . premier fils de Seb.

[3]) **Philo,** Phoen. Hist. fr. 2. 24. — **Tertullianus** adv. Gentes, c. 10.

Însă maĭ mult de cât generaţiunea cea superbă a Titanilor, a contribuit la desfăşurarea acestor funeste evenimente discordiele familiarĭ.

Saturn, după cum ne spun ceĭ vechĭ, fiind prevestit din partea oracululuĭ, că unul din fiĭ sĕĭ i va lua domnia cu puterea [1]), cercase în repeţite rêndurĭ să ucidă pe copiiĭ, pe carĭ i născuse soţia sa, Rhea.

Însă, pe lângă tóte precauţiunile sale, hotărîrile destinuluĭ se împlinesc.

Rhea, simţindu-se însărcinată pentru a şésa óră, ca să scape acum de furiile luĭ Saturn, fuge în insula Creta şi aci, într'o pescere, numită Dicte, dênsa nasce în ascuns pe Joe, pe care-l încredinţéză nimfelor, séŭ muntenelor de acolo, ca sĕ-l créscă şi Cureţilor sĕ-l păzéscă.

Ajungând însă la maturitate, Joe î-şĭ propune să-şĭ rĕsbune asupra tatăluĭ sĕŭ pentru violenţele comise asupra Titanilor şi a fiilor sĕĭ propriĭ. Ast-fel, dênsul chiamă în ajutoriŭ pe Centimanĭ (conducătoriĭ oştilor), pe Cyclopĭ, măieştri în tot felul de lucrărĭ mecanice, carĭ i fabricară fulgerele şi tunetele şi liberéză din închisorĭ pe Titaniĭ nemulţumiţĭ cu domnia luĭ Saturn. Probabil însă, că partea cea maĭ numerósă a trupelor sale era compusă din elemente adunate de prin ţĕrile meridionale, unde dênsul a fost educat şi unde-şĭ câştigase deosebite simpatiĭ.

În primul rĕsboiŭ, Saturn este învins şi silit a se retrage la Ianus în Italia, un regat, ce se afla sub dependenţa imperiuluĭ pelasg.

Tradiţiunile italice, cele maĭ vechĭ, vorbesc despre Saturn cu un deosebit respect. El este înfăţişat ca civilisatoriul acesteĭ ţĕrĭ. El învaţă pe locuitoriĭ Italieĭ să cunóscă bunătăţile agricultureĭ şi introduse aicĭ cele de ântâiŭ legĭ de origine divină [2]).

Însă, după un timp óre-care, Saturn dispare din Italia.

Indignat de revoluţiunea, ce se ridicase în imperiu, Saturn chiamă din noŭ pe Titanĭ în arme, cerênd să-ĭ dea tot ajutoriul, ca să se alégă într'o parte, care este sórtea destinuluĭ [3]).

---

[1]) **Hesiodi** Theog. v. 463. seqq. — **Apollodori** Bibl. I. 1. 5. — **Diodori** l. V. 70.

[2]) **Virgilii** Aen. VIII. 319: seqq.:

> . . . venit Saturnus . . . .
> Arma Jovis fugiens, et regnis exsul ademtis.
> Is genus indocile, ac dispersum montibus altis
> Conposuit, legesque dedit . . . .

Cf. Tertull., Adv. gentes, c. 10.—Isid. Orig. XIV. c. 4. 18.—Macrobii Sat. I. 7.

[3]) **Ovid.** Fast. III. 796:

> Saturnus regnis ab Jove pulsus erat.
> Concitat iratus validos Titanas in arma;
> Quaeque fuit fatis debita, poscit opem.

Cf. Hygini Fab. 150.

Saturn rĕmase însă și de astă dată învins. El fu prins, pus în lanțurĭ [1]) și închis în pescerea, séŭ adâncimea cea întunecósă, numită în fântânile grecescĭ Tartaros, ér în papirele egiptene Tatu.

În acest rĕsboiŭ, după cum ne spune istoricul Thallus, Belus, regele Babilonieĭ și al Assyrieĭ, a dat ajutoriŭ luĭ Saturn și s'a luptat cu Titaniĭ din regatul sĕŭ în contra luĭ Joe și a celorlalțĭ aliațĭ cu Joe [2]).

Poemele grecescĭ ne înfățișéză acest rĕsboiŭ ca o comoțiune generală, a ómenilor muritorĭ, a ómenilor ḑeĭ și a tuturor elementelor natureĭ.

Vuietul rĕsboiuluĭ, scrie Hesiod, se înalță până la ceriŭ, Joe asvêrlia în continuŭ din Olymp cu fulgerele sale, pămêntul se cutremură și începu să urle, focul cuprinse pădurile cele imense, Oceanul (Istrul) și Pontul cel vast clocotiau, caosul întreg se aprinse și se părea, că ceriul s'a amestecat cu pămêntul [3]).

Aceeașĭ icónă o aflăm la poetul Quintus: că ceriul î-șĭ vărsă asupra Titanilor tótă puterea foculuĭ sĕŭ; pămêntul se aprinse și flacările încinseră de tóte părțile pe Titanĭ; fluviul cel vast al Oceanuluĭ începu să clocotéscă din adâncimile sale, isvórele secară și periaŭ tóte animalele, pe carĭ le născuse pămêntul [4]).

Locul, unde se petrecuse aceste evenimente estraordinare de rĕsboiŭ, a fost, după cum resultă din tradițiunile și legendele vechĭ, lângă Oceanos potamos (Istru), în apropiere de muntele Atlas [5]), pe teritoriul Dacieĭ vechĭ.

Cetele Titanilor învinse se retrag spre apus în regiunea cea muntósă, numită Tartaros [6]), la Egiptenĭ Tatu [7]), unde sunt Porțile de fer, la Homer σιδήρειαι πύλαι [8]), în papirele egiptene «Porta Ser» [9]), unde sunt munțiĭ

---

[1]) **Cicero**, N. D. II. 24: vinctum autem Saturnum a filio Jove. — Ibid. II. 25. — **Plato**, Euthyphro, c. 6.

[2]) **Thalli** fragm. 2, in Fragm. Hist. gr. III. 517.

[3]) **Hesiodi** Theog. v. 678 seqq.

[4]) **Quintus**, Posthomer. V, 104; VIII, 461 seqq.

[5]) **Hesiodi** Theog. v. 746. — **Hygini** Fab. 150.

[6]) **Homeri** Il. XIV. 279.—Ibid. VIII. 481.—Ibid. Hymn. Apoll. v. 335—6. — **Hesiodi** Theog. v. 721.

[7]) **Pierret**, Le Livre d. morts, p. 62: les âmes qui sont dans Tatou. — Ibid. p. 134: Je (le défunt) vis dans Tatou. — Ibid. p. 61: Osiris entre dans Tatou.

[8]) **Homeri** Il. VIII. 13—15: ῥίψω ἐς Τάρταρον ἠερόεντα, | τῆλε μάλ', ἧχι βάθιστον ὑπὸ χθονός ἐστι βέρεθρον, | ἔνθα σιδήρειαι τε πύλαι.

[9]) **Pierret**, Le livre d. morts, p. 58: La porte Ser est celle où le dieu Shou (Atlas) soulève (le ciel). — Ibid. p. 242: la porte qui conduit à Tatou. — La Claudian (sec. IV), în poema despre resbelul cu Getiĭ, Ferratae portae (v. 237).

ceĭ înalţĭ, Ripheiĭ, după carĭ sórele trece în altă lume geografică, a întunereculuĭ séŭ a nopţiĭ [1]).

În sînul acestor munţĭ, «acoperiţĭ cu céţă şi cu pădurĭ întunecóse», cetele cele gloriόse ale Titanilor cercă sĕ maĭ susţină ultimele lupte de apărare, dar ele sunt învinse şi copleşite de trupele luĭ Joe şi de flacărele pădurilor aprinse.

Acéstă grupă de munţĭ, numită de ceĭ vechĭ «Tartaros» şi «Tatu» se vede a fi citadela cea puternică, formată de culmea de apus a Cerneĭ, unde treĭ vêrfurĭ principale maĭ pórtă şi astă-ḑĭ aceleaşĭ nume: unul Tatul [2]), altul Tătoiă (fem.) şi al treilea Tătar [3]), o formă vechiă dialectală în loc de «Tatăl şi «Tătân».

Memoria acestor evenimente preistorice, petrecute în acéstă regiune, se maĭ păstrézǎ până astă-ḑĭ în o mulţime de legende, tradiţiunĭ şi cântece bĕtrânescĭ ale poporuluĭ român.

Istoricul Dio Cassiu, care trăise în sec. II d. C., amintesce şi dênsul de o pescere de pe teritoriul Geţilor, numită Κείρην (ac.), vastă şi puternică [4]), unde ḑice dênsul, se retrăsese Titaniĭ, bătuţĭ de ḑeĭ, după cum spuneaŭ legendele [5]).

Acest rĕsboiŭ se termină cu distrugerea desăvêrşită a nobilimiĭ celeĭ vechĭ şi ilustre a Titanilor [6]), numiţĭ θεοὶ Τιτῆνες [7]), genus antiquum Terrae şi Terrae filii [8]), ceea ce, de altmintrelea, se vede că a fost şi planul coaliţiuniĭ meridionale, fiind-că Titaniĭ şi Giganţiĭ, pusese pe cele lalte popóre sub jugul celeĭ maĭ grele robiĭ, după cum spuneaŭ ceĭ vechĭ.

Autoriĭ grecescĭ atribuiră luĭ Joe epitetul onorific de Τιτανοκτόνος, omoritoriŭ al Titanilor [9]), şi întreg rĕsboiul acesta fu celebrat în literatura vechiă grecéscă, sub numele de Τιτανομαχία, ca o învingere divină asupra acesteĭ rase puternice şi arogante.

O parte din Titaniĭ, credincioşĭ luĭ Saturn, aŭ fost închişĭ de viĭ în pe-

---

[1]) Orphei Argon. v. 1123. — Hesiodi Theog. v. 748. — Homeri Odyss. XI. 14. seqq.

[2]) Espunere de motive la Convenţiunea de delimitare. 1887, p. 253—257.

[3]) Generalkarte v. Central-Europa, 1: 300.000, foia «Orsova». — Specialkarte d. oesterr.-ung. Mon. 1: 75.000, foia «Korniareva».

[4]) Fără indoială o pescere din sînurile cele adâncĭ ale munţilor de la Cerna. Cf.: Spineanu, Dicţ. geogr. jud. Mehedinţĭ, p. 67 : Cerna... isvoresce... dintr'o pescere.

[5]) Dionis Cassii Hist. rom. l. 51, c. 26.

[6]) Despre etimologia cuvêntuluĭ Τιτάν de la «tătân», cu înţelesul de părinte, a se vede p. 714. — La Plaut (Men. 5. 2. 101), apelativul Titanus încă însemnézǎ bĕtrân, moş.

[7]) Homeri Il. XIV. 378—279.

[8]) Virgilii Aen. VI. 580. — Servius, ibid.

[9]) Homeri Batr. v. 282.

scerile, séŭ adâncimile cele întunecóse, numite «Tartaros». Ér aceĭ, carĭ putură să scape de mânia nouluĭ stăpânitor, emigrară și se risipiră prin diferite părțĭ ale lumiĭ de apus.

Numele lor genealogic, de Titanĭ, adecă din rasa séŭ din familia Titanilor, ne maĭ apare și în epoca romană și până târḑiŭ în evul de miljoc, prin diferite regiunĭ ale Italieĭ, Gallieĭ, Dalmațieĭ și Pannonieĭ [1]).

Despre locul, unde a fost înmormêntat Saturn, tradițiunile celor vechĭ nu sunt destul de clare. După unele amintirĭ, ce le aflăm la Homer și Hesiod, Saturn a fost aruncat sub pămênt lângă Oceanos potamos [2]), orĭ a fost închis de viŭ, dimpreună cu ceĭ-lalțĭ Titanĭ, în prăpastia séŭ caverna cea enormă și întunecósă, numită Tartaros [3]).

În fine, maĭ aflăm o tradițiune la Hesiod, și care ne înfățișéză pe Saturn petrecând în insulele fericite de la Oceanos potamos, unde dênsul domnesce peste sufletele eroilor decedațĭ [4]).

Cea maĭ renumită, între aceste insule fericite, a fost, după cum scim, Leuce, séŭ «insula Șerpilor» de lângă gurile Dunăriĭ, numită și «locuința sufletelor», sedes animarum [5]), unde, după cum spunea poetul Arctinos [6]), a fost adusă și înmormêntată cenușa luĭ Achille [7]).

---

[1]) După Ravennas (ed. Parthey, p. 292), Alpiĭ de langă Marea gallică se maĭ numiaŭ și Montes Titani (var. Tytani). Aceștĭ munțĭ eraŭ locuițĭ de Ligurĭ, între carĭ avuse un rol principal așa numițiĭ Deciates (var. Decietes, Dicaei). Cf. Florus, lib. II. 3.—Un Tetenius este amintit pe o inscripțiune din Dalmația (Lucius, Inscr. Dalm. p. 25),— un Tatinos pe o monetă ante-romană din Gallia (Mionnet, Descr. d. méd. Suppl. t. I. 161). — În Ungaria, diferite familiĭ vechĭ purtaŭ numele nobilitar de Teten (Tathun). **Wenzel,** Cod. Arp. cont. VI. 457. 1228: Comitem Petrum ... de genere Thethen et totam generationem suam.—**Fejér,** Cod. dipl. X. 4. 419. 1405: Sigismundus Rex Hungariae pro familia Téten arma gentilitia concedit. — **Fejér,** ibid. V. 2. 534. 1279: villa Tathun. — Cf. Cod. dipl. patrius. II. 125—127. 1373.

[2]) **Homeri** Il. XIV. 204.

[3]) **Homeri** Il. VIII, 482; XIV, 274 seqq. — **Hesiodi** Theog. v. 851. — **Aeschyli** Prom. vinct. v. 219. — **Apollonii Rh.** I. 507.

[4]) **Hesiodi** Op. v. 169. — **Pindari** Olymp. II. 136.

[5]) **Avieni** Descr. orb. v. 724: — [6]) **Homeri** Carmina, (ed. Didot) p. 583.

[7]) După Philochor (fr. 184), Saturn ar fi fost înmormêntat în Sicilia (Σικελία). O simplă confusiune geografică. Aicĭ, terminul de Σικελία este pus în loc de Θρινακία séŭ Τρινακρία. La Homer însă, Θρινακίη νῆσος este o insulă de la Oceanos potamos. (Odyss. XI, 107; XII, 127; XIX, 275). La Apolloniu Rhodiu (IV. 84), πόντος τρινάκριος este marea, unde se varsă brațul de rĕsărit al Istruluĭ (cel de apus curgea în marea ionică). La același Apolloniu Rhodiu (IV. 310), delta Dunăriĭ (Peuce) este numită τριγλωχίς, adecă triangulară.

XXXVII. — DOMNIA LUI TYPHON.

(SETH, SET NEHES, NEGRU SET).

1. *Rĕsboiul luĭ Osiris în contra luĭ Typhon.*

După detronarea luĭ Saturn, liniscea internă a mareluĭ imperiŭ pelasg se turbură din noŭ şi un noŭ rĕsboiŭ mult maĭ violent, şi maĭ întins se începe între fiiĭ luĭ Saturn pentru domnia lumiĭ vechĭ.

Saturn avuse, după tradiţiunile vechĭ, treĭ fiĭ [1]), carĭ însă pórtă în teogoniile vechĭ diferite numirĭ. Unul din aceştia e numit de autoriĭ grecescĭ Typhon [2]), de Egipteniĭ Set [3]), ér în tradiţiunile religióse ale Persieĭ şi Bactrieĭ Ahriman. Al doilea fiŭ a fost Osiris, numit de Grecĭ şi Dionysos, un African, de origine obscură, însă adoptat de Saturn cu drepturile de moscenire asupra imperiuluĭ. În fine, al treilea fiŭ a fost Joe, crescut şi acesta în ţĕrile meridionale.

Rĕsboiul, ce-l purtase Osiris şi Joe în contra luĭ Typhon pentru stăpânirea lumiĭ vechĭ, pórtă în literatura vechiă grecéscă numele de Gigantomachia, séŭ lupta cu triburile cele superbe şi feroce ale Muntenilor Guganĭ, ἄγρια φῦλα Γιγάντων [4]), de lângă Oceanos potamos.

Despre aceste evenimente depărtate, carĭ ni se presintă ca începutul uneĭ noue fase în istoria civilisaţiuniĭ omenescĭ, noĭ avem douĕ tradiţiunĭ: una egipténă, care ne înfăţişéză pe Osiris ca învingătoriul şi distrugătoriul Giganţilor, şi alta grecéscă, în care tóte victoriile şi tóte onorile sunt atribuite luĭ Joe, nu luĭ Osiris.

Fie-care din aceste douĕ versiunĭ ne presintă date importante, geografice şi istorice; carĭ se completéză în multe privinţe unele cu altele.

Noĭ ne vom ocupa aicĭ maĭ ântâiŭ cu versiunea egipténă séŭ cu résboiul luĭ Osiris în contra luĭ Typhon, numit în papirele şi în inscripţiunile egiptene Set.

După detronarea luĭ Saturn, părţile de nord ale imperiuluĭ pelasg rĕmaseră de fapt în stăpânirea luĭ Typhon, a căruĭ reşedinţă se afla în ţéra

---

[1]) **Homeri** Il. XV. v. 187.
[2]) **Philonis** H. Ph. fr. 2. 21. — **Plutarchi** De Is. — **Diodori** l. I. 13. 21.
[3]) **Plutarchi** De Is. c. 41: τὸν Τυφῶνα Σὴθ ἀεὶ Αἰγύπτιοι καλοῦσιν.
[4]) **Homeri** Odyss. VII. 59—60. Batr. v. 285.

Arimilor [1]), spre nord de Oceanos potamos (Istru), de unde și numele sĕŭ de Ahriman [2]) la populațiunile Persieĭ și ale Bactrieĭ.

Peste Egipet însă, usurpase domnia, un aventurier african, numit Osiris, care la început susținea, că este un fiŭ natural al luĭ Ammon (Uran) [3]), ér maĭ tărḑiŭ spunea, că este fiul cel maĭ mare al luĭ Saturn și că acesta i-a transmis dênsuluĭ întrégă moscenirea imperiuluĭ [4]).

Despre espedițiunea luĭ Osiris în Asia și în Europa pentru cucerirea lumiĭ vechĭ aflăm la Diodor Sicul următórele date, culese de la preoțiĭ egiptenĭ: Osiris, cuprins de dorința, ca să-șĭ câștige prin binefacerile sale o gloriă neperitóre, strînse o armată numerósă cu intențiunea să călĕtorés că prin tótă lumea locuită și să învețe peste tot locul genul omenesc să planteze vița de viă, să cultive grâul și orzul, a căror bunătate, spunea, că o descoperise dênsul și soția sa Isis. După ce pregăti ast-fel tóte cele necesare pentru espedițiune, Osiris încredință administrațiunea regatuluĭ soțieĭ sale Isis, căreia i dede de consiliariŭ pe Hermes, ér în calitate de comandant militar pe Hercule. Apoĭ punĕndu-se în mișcare cu trupele sale, trecu din Egipet în Ethiopia, de aci în Arabia și înaintă până la marginile cele locuite ale Indieĭ. Din India se întórse la cele-lalte popóre ale Asieĭ, trecu peste Hellespont în Europa, supuse Thracia și Macedonia, și în urmă el se întórse în Egipet aducând cu sine darurile cele maĭ frumóse, pe carĭ le primise de la popórele subjugate. În memoria acesteĭ espedițiunĭ, după cum spuneaŭ uniĭ, se afla la Nysa din Arabia ridicată o columnă cu următórea inscripțiune: «Tatăl mieŭ a fost Saturn, cel maĭ tênĕr dintre toțĭ ḑeiĭ, ér eŭ sunt Osiris, regele acela, care a condus oștirile sale în tóte regiunile până în ținuturile cele nelocuite ale Indienilor și de acolo către părțile Urseĭ, până la isvórele riuluĭ Istru, și de aci maĭ departe în cele-lalte părțĭ ale pământuluĭ până la Ocean. Eŭ sunt, după etate, fiul cel maĭ mare al luĭ Saturn... Nicĭ nu este vre-un loc în lume, unde să nu fi ajuns eu, și am împărțit tuturor bunătățile, pe carĭ însu-mĭ le-am descoperit [5]).

Osiris cucerise așa dar, după tradițiunile vechĭ, nu numaĭ Thracia și Macedonia, dar și regiunile centrale ale Europeĭ, până la Oceanul de apus.

---

[1]) **Homeri** Il. II. 783: εἰν Ἀρίμοις, ὅθι φασὶ Τυφωέος ἔμμεναι εὐνάς.

[2]) **Dupuis,** Orig. d. tous les cultes, IV. 410: Typhon est incontestablement l'Ahriman des Perses.

[3]) **Pierret,** Le Panthéon égypt. p. 23. 107.

[4]) **Pierret,** Le livre d. morts, p. 213: Osiris, l'aîné des cinq dieux, héritier de son père Seb. — Cf. ibid. p. 83. 395. 488.

[5]) **Diodori Siculi** l. I. c. 17 și 27.

XXXVII. — DOMNIA LUI TYPHON.

(SETH, SET NEHES, NEGRU SET).

1. *Rĕsboiul luĭ Osiris în contra luĭ Typhon.*

După detronarea luĭ Saturn, liniscea internă a mareluĭ imperiŭ pelasg se turbură din noŭ şi un noŭ rĕsboiŭ mult maĭ violent, şi maĭ întins se începe între fiiĭ luĭ Saturn pentru domnia lumiĭ vechĭ.

Saturn avuse, după tradiţiunile vechĭ, treĭ fiĭ [1]), carĭ însă pórtă în teogoniile vechĭ diferite numirĭ. Unul din aceştia e numit de autoriĭ grecescĭ Typhon [2]), de Egipteniĭ Set [3]), ér în tradiţiunile religióse ale Persieĭ şi Bactrieĭ Ahriman. Al doilea fiŭ a fost Osiris, numit de Grecĭ şi Dionysos, un African, de origine obscură, însă adoptat de Saturn cu drepturile de moscenire asupra imperiuluĭ. În fine, al treilea fiŭ a fost Joe, crescut şi acesta în ţĕrile meridionale.

Rĕsboiul, ce-l purtase Osiris şi Joe în contra luĭ Typhon pentru stăpânirea lumiĭ vechĭ, pórtă în literatura vechiă grecéscă numele de Gigantomachia, séŭ lupta cu triburile cele superbe şi feroce ale Muntenilor Guganĭ, ἄγρια φῦλα Γιγάντων [4]), de lângă Oceanos potamos.

Despre aceste evenimente depărtate, carĭ ni se presintă ca începutul uneĭ noue fase în istoria civilisaţiuniĭ omenescĭ, noĭ avem douĕ tradiţiunĭ: una egipténă, care ne înfăţişéză pe Osiris ca învingătoriul şi distrugătoriul Giganţilor, şi alta grecéscă, în care tóte victoriile şi tóte onorile sunt atribuite luĭ Joe, nu luĭ Osiris.

Fie-care din aceste douĕ versiunĭ ne presintă date importante, geografice şi istorice; carĭ se completéză în multe privinţe unele cu altele.

Noĭ ne vom ocupa aicĭ maĭ ântâiŭ cu versiunea egipténă séŭ cu résboiul luĭ Osiris în contra luĭ Typhon, numit în papirele şi în inscripţiunile egiptene Set.

După detronarea luĭ Saturn, părţile de nord ale imperiuluĭ pelasg rĕmaseră de fapt în stăpânirea luĭ Typhon, a căruĭ reşedinţă se afla în ţéra

---

[1]) **Homeri** Il. XV. v. 187.

[2]) **Philonis** H. Ph. fr. 2. 21. — **Plutarchi** De Is. — **Diodori** l. I. 13. 21.

[3]) **Plutarchi** De Is. c. 41: τὸν Τυφῶνα Σὴθ ἀεὶ Αἰγύπτιοι καλοῦσιν.

[4]) **Homeri** Odyss. VII. 59—60. Batr. v. 285.

mane ale Svevilor făceaŭ sacrificiĭ divinităţiĭ Isis. Originea acestuĭ cult egiptean în ţĕrile germane se reduce fără îndoiélă la timpurile luĭ Osiris [1]).

Însă Typhon, crescut în tradiţiunile vechĭ arimice, un caracter superb, cutezătoriŭ, rĕsboinic şi cu pasiunĭ energice, se considera ca singurul moscenitoriŭ legitim al luĭ Saturn, şi nu putea suferi ca un bastard, cum numia dênsul pe Osiris [2]), să domnéscă peste imperiul părinteluĭ sĕŭ.

În timpurile aceste, forţele cele maĭ escelente ale imperiuluĭ pelasg, nobilimea cea vechiă a Titanilor, se stinsese. Uniĭ perise în espediţiunile şi luptele cele multe ale luĭ Saturn, ér alţiĭ se risipise prin diferite ţĕrĭ, în cât acum singura putere de rĕsboiŭ a imperiuluĭ pelasg o forma generaţiunea Giganţilor, a triburilor celor feroce de la Oceanos potamos, muntenĭ, carĭ prin făptura lor cea înaltă şi prin puterea lor întreceaŭ cu mult figurile cele mijlociĭ şi pigmeice ale indigenilor africanĭ.

În contra acesteĭ invasiunĭ meridionale se ridică acum Typhon cu triburile Giganţilor.

Osiris este învins şi silit a se retrage peste Istru, ér Typhon î-l urmăresce cu cetele călăreţe ale Giganţilor până în Egipet.

Textele religióse egiptene ne spun, că Osiris şi alţĭ aliaţĭ aĭ sĕĭ se transformară în animale, îndată ce vĕdură că Typhon străbătuse cu oştirile sale în Egipet [3]); o simplă alusiune la figurile de animale, sub carĭ eraŭ înfăţişate divinităţile osirice.

În fine, Typhon prinse pe Osiris şi-l tăiă în bucăţĭ [4]), ceea ce, după cum ne spune Suida, a căusat o mare jale Egiptenilor, carĭ aŭ celebrat apoĭ în tóte timpurile memoria acesteĭ sfăşiărĭ [5]).

După tradiţiunile egiptene, Osiris a fost ucis de Typhon în Egipet. După tradiţiunile române însă, despre carĭ vom vorbi maĭ la vale, tăiarea luĭ Osiris s'a întêmplat pe teritoriul din nordul Istruluĭ de jos [6]).

---

[1]) **Taciti** Germ. c. 9: pars Suevorum et Isidi sacrificat.

[2]) **Plutarchi** De Is. c. 19. 54. — **Lepsius,** Über d. ersten ägypt. Götterkreis, p. 53.

[3]) **Pierret,** Le livre d. morts, p. 78.

[4]) **Diodori** l. I, 21; III, 62, 6. — **Macrobii** Somn. Scip. I. 12. — [5]) **Suidas,** v. Ὄσιρις.

[6]) Uniĭ din preoţiĭ egiptenĭ atribuiaŭ acéstă espediţiune luĭ Sesostris séŭ Sostris. un rege, a căruĭ personalitate şi cronologiă până astă-dĭ nu s'a putut fixa. După Malala (l. II), Sesostris a trăit în timpurile luĭ Hermes. El a fost aşa dar un contemporan al luĭ Saturn şi Typhon, şi ast-fel identic, din punct de vedere cronologic, cu Osiris. După Herodot (II. 103), Justin (II. 3) şi Strabo (XV. 1. 6), Sesostris a fost cel de ântâiŭ rege egiptean, care a subjugat tóte popórele Asieĭ, pe la carĭ ajunsese, apoĭ din Asia a trecu peste Hellespont în Europa, a supus pe Thracĭ şi pe Scyţĭ. Însă, după textele religióse egiptene, cea de ântâiŭ espediţiune în Asia şi Europa se atribue luĭ Osiris şi pe acéstă

Typhon restabilesce acum din noŭ autoritatea imperiuluĭ pelasg în Africa de nord și domnesce peste Egipet, în curs de 29 anĭ, ca un rege legitim din dinastia divină. În acest timp, el construesce, lângă delta Niluluĭ, în partea despre Arabia, una din cele maĭ vaste fortificațiunĭ ale Egipetuluĭ, numită în teologia egipténă Abaris și Cetatea luĭ Typhon, cu o periferiă de de 10.000 jugere (1000? = 46 chlm.), după cum spunea Manetho [1]). Acéstă fortificațiune cu dimensiunĭ atât de gigantice era destinată pentru retragerea armateĭ și a populațiuniĭ pelasge în casul unuĭ noŭ rĕsboiŭ cu indigeniĭ africanĭ.

Din Egipet, Typhon trece apoĭ cu cetele Giganților în Asia, ca să pedepséscă aicĭ pe clienții luĭ Osiris și elementele cele turbulente, carĭ se aliase cu glótele africane în contra domnieĭ pelasge. El cuceresce Palestina, înființéză regatul Judeeĭ și întemeiază capitala numită Ierusalim [2]).

Despre espedițiunea Giganților în Palestina amintesc și cărțile cele sfinte ale Ebreilor. Profeții Ieremiă și Ezechiel [3]) amenință pe Ebreĭ cu invasiunea cea teribilă a unuĭ popor ce vine din fundul médănopțiĭ, numit «prădătoriul ginților» și «domniĭ pămêntuluĭ». Regele acestora, Gog din țéra Magog, va năvăli asupra Ebreilor cu óstea sa cea frumósă de călărețĭ, înarmațĭ cu arcurĭ, săbiĭ, coifurĭ, scuturĭ și paveze. Eĭ vor lua cu dênșiĭ ca aliațĭ pe popórele Libyeĭ și Ethiopieĭ; locuitoriĭ orașelor și cetăților vor fugi de vuietul călăreților și al arcașilor; apoĭ vor cutriera pămêntul în triumf și vor duce pe Ebreĭ în captivitate.

Poetul Maniliu amintesce de rĕsboiul luĭ Typhon pe teritoriul Babilonieĭ [4]).

Din Babilonia, Typhon înaintéză victorios peste Persia, străbate apoĭ în Bactria [5]) și devine atot puternic peste Asia. Regiĭ ceĭ noĭ se plécă la piciórele sale. Typhon ajunge acum cu o mână la rĕsărit și cu alta la

---

gloriă a sa se întemeiéză întreg sistemul religiuniĭ osirice și mândria națională a Faraonilor egiptenĭ. Maĭ notăm aicĭ, că după Val. Flac (Argon. V. 418), Sesostris a fost cel de ântâiŭ, care a venit cu rĕsboiŭ asupra Geților, însă, înspăimêntat de înfrângerea oștiriĭ sale, el se întórse repede la Theba pe țĕrmuriĭ Niluluĭ, însoțit numaĭ de puținĭ aĭ sĕĭ.

[1]) **Josephus** c. Apion. I. 26. — Numele acesteĭ cetățĭ nu este egiptean. Un Abaris, de naționalitate Hyperboreu, ne este cunoscut ca un profet celebru al luĭ Apollo. Virgiliu (Aen. IX. 344) încă amintesce de un Abaris, ostaș în armata luĭ Turnus.

[2]) Ast-fel trebue să ne esplicăm tradițiunea de la Plutarch (c. 31), că Typhon a născut pe Hierosolymos și Judaios.

[3]) Cartea luĭ Ieremia, c. 4 și 6. Cartea luĭ Ezechiel, c. 38. 39.

[4]) **Manilii** Astron. IV. 580. — **Ovidii** Fast. II. v. 462.

[5]) La acéstă moscenire vechiă cugetaŭ și Romaniĭ. Propertii l. III, el. I. 15: Multi, Roma, tuas laudes annalibus addent. Qui finem imperii Bactra futura canant. — Cf. Statii Silv. l. IV. 1. 40.

apus, după cum scrie Apollodor. El cucerise din noŭ întrégă lumea vechiă.

Terórea ce o rĕspândise Typhon cu Giganţiĭ la popórele, carĭ se plecase domnieĭ ilegitime a luĭ Osiris, a rĕmas legendară la Egipteni şi Ebreĭ, la Perşĭ [1]) şi la Grecĭ.

El este inimicul cel maĭ înfricoşat al popórelor meridionale de rasă nepelasgă, un rĕsbunătoriŭ sever al tatăluĭ sĕŭ şi al nobilimiĭ celeĭ vechĭ, a Titanilor.

După uciderea luĭ Osiris, se forméză în contra luĭ Typhon, o nouă coaliţiune a popórelor meridionale. Isis, sora şi nevasta luĭ Osiris, ajutată de fiul sĕŭ Horus şi de seminţiile meridionale, inimice raseĭ pelasge, se ridică, ca să rĕsbune mórtea luĭ Osiris şi să recâştige domnia imperiuluĭ [2]).

În acest rĕsboiŭ, Horus a fost rănit de Typhon la un ochiŭ [3]). După alte tradiţiunĭ, el a fost ucis de Titanĭ (Giganţĭ) [4]).

Despre Typhon, se spune, că a fost învins, prins şi legat, însă Isis l'a pus érăşĭ în libertate [5]). Se începe apoĭ un noŭ rĕsboiŭ, în care Typhon a fost învins, alungat, orĭ ucis [6]).

Însă, cu totul altmintrelea ni se presintă faptele după monumentele vechĭ egiptene, şi anume: că Horus nu a putut să detroneze pe Typhon, că după lupte multe şi îndelungate s'a stabilit în urmă între Typhon şi Horus o frăţietate intimă, ast-fel, că dênşiĭ împărţiră imperiul lumiĭ vechĭ în două jumĕtăţĭ, Set séŭ Typhon domnind peste regiunile de nord, ér Horus peste cele de sud [7]).

II

Cu rĕsbóiele luĭ Osiris şi Horus în contra luĭ Typhon se începe în ţĕrile meridionale o revoluţiune generală în contra dominaţiuniĭ şi civilisaţiuniĭ vechĭ pelasge.

---

[1]) În religiunea naţională a Persieĭ şi a Bactrieĭ, întemeiată de Zoroastru, Typhon, sub numele de Ahriman, este înfăţişat ca principiul rĕuluĭ şi al întunereculuĭ, care se află în luptă continuă cu Oromazes, ḑeul bineluĭ şi al lumineĭ. El este representat sub formă de bălaur, care a încercat să se mĕsure cu ceriul.

[2]) **Diodori** l. I. 21.

[3]) **Plutarchi** De Is. c. 55. — **Pierret**, Livre d. morts, p. 252, 281, 299. 338, 345.

[4]) **Diodori** l. I. 25. 6.

[5]) **Lepsius**, Über d. e. ägypt. Götterkreis, p. 55.

[6]) **Diodori** l. I, 21, 3; 88, 4.

[7]) **Maspero**, Études, II. 329: s'il y a un fait connu des Égyptologues... c'est le lien de fraternité étroite qui attachait Horus à Sît dans les temps fort anciens... Ils se partageaient le monde par moitiés... et les deux moitiés d'Horus et de Sît... constituaient le royaume entier du Pharaon, c'est-à-dire le monde entier.—Cf. Lepsius, p. 51. — Pierret, Le Panthéon égypt. 49.

În timpurile aceste, Egipetul, Fenicia, Palestina, Chaldea, Assyria și Media conțineaŭ o imensă populațiune servilă, formată din rase subjugate și din elemente de origine obscură, adunate de prin nisipurile deșerturilor și din diferite ținuturĭ sĕlbatice.

Aceste coloniĭ de sclavĭ, particularĭ și publicĭ, eraŭ de regulă întrebuințate pentru desecarea lacurilor și a mlaștinilor [1]), pentru canalisarea rîurilor, deschiderea drumurilor, fortificarea orașelor, construirea palatelor, templelor, turnurilor, piramidelor [2]), și transportarea aparatelor de rĕsboiŭ, în fine pentru serviciĭ păstorale și muncĭ agricole.

Vechia monarchiă arimică, întocma ca și familia vechiă pelasgă, se caracterisa numaĭ prin stăpânĭ și sclavĭ.

În textele religióse egiptene, Osiris și Horus ne apar numaĭ ca representanțiĭ raselor subjugate din Egipet, din Libya, Ethiopia și Arabia. Eĭ voiaŭ să libereze populațiunile indigene de opresiunea aristocrațieĭ pastorale pelasge.

Pe al doilea plan însă, Osiris și Horus voiaŭ să smulgă din mânile luĭ Typhon sceptrul dinastieĭ divine și se aducă la valóre suprematia elementelor de sud asupra raseĭ celeĭ superbe, luxóse și despotice din părțile de nord.

Acésta este causa, pentru care Osiris trece din Egipet în Ethiopia, ér de aci în Arabia și în cele-lalte provinciĭ meridionale ale Asieĭ, ca să revolteze maĭ ântâiŭ ținuturile maĭ depărtate de centrul imperiuluĭ; apoĭ din Asia, el se întórce asupra Europeĭ, urmat de o mulțime imensă de elemente străine, ca să ocupe scaunul cel vechiŭ și glorios al dinastieĭ divine [3]).

De o-dată cu domnia luĭ Osiris peste Egipet se începe aicĭ și persecuțiunea divinităților, moravurilor și a claselor dominante pelasge.

În locul luĭ Uran (Montu) și a luĭ Saturn (Seb), Osiris se proclamă în Egipet ca suveran al tuturor ḑeilor. În locul religiuniĭ celeĭ vechĭ pelasge, preoțiĭ luĭ Osiris propagă și înalță religiunea primitivă a semințiilor indigene africane, o superstițiune stupidă, care adora divinitățile sub forme de animale [4]), care proclamase ca principiu, că după încetarea din viéță a cor-

---

[1]) **Herodot** (II. 4. 99) scrie, că în timpul domnieĭ luĭ Mena (Saturn), Egipetul, afară de districtul Thebeĭ, era numaĭ un lac.

[2]) La piramida luĭ Cheops, după cum scrie Herodot (II. 124), lucraŭ pe fie-care trimestru câte 100.000 ómenĭ.

[3]) După «Cartea morților» (Pierret, p. 136), Osiris se luptase în contra luĭ Typhon (Apap) în alianță cu toțĭ ḑeiĭ suduluĭ, norduluĭ, apusuluĭ și rĕsărituluĭ.

[4]) **Gibbon,** Hist. d. décad. d. l. l'empire rom. (ed. 1835) I. 19: De toutes les religions, celle des Égyptiens était la plus vile et la plus méprisable. — Cf. Dion, I. 40. 53. — Val. Maxim. I. 3.

puluĭ omenesc, sufletul intră în alte animale ce se nasc în momentele acelea, şi numaĭ după ce sufletul trece prin tóte animalele terestre, marine şi sburătóre, într'un lung period de 3000 anĭ, se întórce apoĭ de noŭ în corpul altuĭ om [1].

Regele Amenophis, unul din faraoniĭ ceĭ maĭ vechĭ aĭ Egipetuluĭ, dede ordine să se distrugă tóte icónele regilor din vechia dinastiă divină şi sĕ ştérgă numele lor de pe tóte monumentele publice [2].

Acéstă persecuţiune era îndreptată maĭ cu sémă în contra numeluĭ şi icónelor luĭ Ammon (Uran, Tum).

În Theba, după cum scrie Plutarch, esista o columnă ce conţinea blăsteme în contra regeluĭ Minis (Saturn), care cel de ântâiŭ abătuse pe Egipteniĭ de la o viéţă simplă şi sobră [3], pe când în tradiţiunile vechĭ pelasge, Saturn este celebrat ca autorul unuĭ mod maĭ bun de viéţă, «vitae melioris auctor».

Cu deosebire însă, aŭ fost şterse de pe tóte monumentele publice, numele şi figura luĭ Set séŭ Typhon [4].

În locul şi peste chipul luĭ Set au fost zugrăvite în mormintele regilor egipteni icónele luĭ Osiris şi Ḥorus, şi acéstă persecuţiune a memorieĭ luĭ Set s'a continuat până în timpurile dinastieĭ a 21-a.

În teologia osirică, Typhon e înfăţişat ca un distrugătoriŭ şi pustiitoriŭ a tot puternic şi neînvins [5]; el sguduie din fundament şi ruinéză tóte; el distruge şi nimicesce învĕţăturile cele sfinte ale luĭ Osiris; el este sórele séŭ seceta ce usucă şi arde; este spiritul cel rĕŭ, care a umplut pămêntul şi marea de miseriĭ; este întunerecul şi minciuna, un calumniator, care acusase pe Osiris, că a fost născut din o căsătoriă nelegitimă; în fine el este şerpele cel mare, care locuesce în apa primordială Nun (Oceanos, Istru) şi e asemĕnat cu Python [6], bălaurul, născut din Gaea séŭ Terra, inimicul ḍeilor, pe care l'a ucis Apollo.

La Feniceniĭ şi Egipteniĭ, Typhon maĭ era numit şi Σμὺ (Smu) [7], un nume ce nu se póte esplica din limbile meridionale, dar care corespunde la forma românéscă «smeu» (demon uriaş ce aruncă foc, bălaur, lat. draco) [8].

---

1) **Herodoti** lib. II. 123.

2) **Lepsius**, ibid. p. 40—43.

3) **Plutarchi** De Iside, c. 8.

4) **Lepsius**, ibid. p. 52.

5) **Lepsius**, ibid. p. 53.

6) **Pierret**, Panth. égypt. p. 57. 98. — Le livre d. morts, p. 23. 46. 135—137.

7) **Plutarchus**, De Isid. c. 62.

8) În cântecele bĕtrânescĭ, eroiĭ românĭ sunt adese orĭ numiţĭ smeĭ (Alecsandri, Poesiĭ pop. p. 153. 196).

Preoţiĭ egipteni maĭ atribuise luĭ Typhon şi constelaţiunea nordului séŭ Ursa mare[1]). După concepţiunile geografice ale anticităţiĭ, cele două «Urse» eraŭ constelaţiunile particulare ale Dacieĭ, numite Ursa Getica, Geticum plaustrum, Geticus polus (p. 960). Acéstă regiune era ast-fel indicată în geografia preoţilor egipteni ca patria luĭ Typhon [2]).

În fine, preoţiĭ egipteni maĭ consecrase luĭ Typhon şi unul din cometiĭ ceĭ maĭ teribilĭ. Esistă, scrie Pliniu, un comet fatal pentru popórele Ethiopieĭ şi Egipetuluĭ, cunoscut sub numele de Typhon, un rege din timpurile vechĭ. Acest comet are o aparenţă de foc, o formă sucită în spirale şi un aspect înfricoşat, ast-fel, că se póte considera maĭ mult ca un nod de foc de cât ca o stea adevěrată [3]).

Typhon maĭ era numit de Egipteni şi Set nehes, adecă Set Negrul. Sub acéstă numire, el era representat în hieroglifele egiptene prin un corb cu urechile ridicate în sus şi ciuntite la vêrf. Corbul luĭ Set se maĭ întrebuinţa adese orĭ ca cel de ântâiŭ semn grafic spre a indica pe «Negri» şi «ţéra Negrilor» [4]).

Corbul, după cum scim, a fost un simbol religios al Hyperboreilor de la Carpaţĭ; el era însoţitoriul luĭ Apollo Hyperboreul ca ḑeŭ al luminiĭ [5]).

Ca un simbol principal religios, corbul maĭ este figurat şi pe tesaurul hyperboreŭ de la Petrósa, ce se conservă astă-ḑĭ în Museul naţional din Bucurescĭ [6]).

În fine, corbul maĭ era consecrat în anticitate luĭ Saturn şi luĭ Mithra.

Epitetul de nehes, «negru», ce-l întrebuinţaŭ Egipteniĭ pentru caracterisarea luĭ Typhon, era de fapt numaĭ un vechiŭ atribut etnografic al semintiilor arimice de la Dunărea de jos. Typhon, după poetul Quintus, era din Γαῖα μέλαινα, Terra nigra [7]). Corbul, simbolul cel sacru al luĭ Apollo Hyperboreul, încă ne presintă numaĭ un raport emblematic la «ţéra négră» séŭ «ţéra Negrilor» de la Dunărea de jos.

---

1) **Plutarchus**, De Is. c. 21, ed. Parthey, p. 36: Τὰς δὲ ψοχὰς ἐν οὐρανῷ λάμπειν ἄστρα, καὶ καλεῖσθαι ... τὴν δὲ Τυφῶνος Ἄρκτον. — Cf. Dupuis, II. 357. — Maspero, Études, II. p. 49.

2) După tradiţiunile germane (Grimm, Heldens. p. 30, 80, 340), Oserich séŭ Osiris a fost ucis de Vildifer (Wildebär, Ursul sělbatic). Fără îndoiélă, că acest nume ne indică pe Typhon.

3) **Plinii** l. II. 23. 2. — Cf. Manethonis fragm. 84.

4) **Lepsius**, ibid. p. 51. — Nergal, ḑeul destructor al vechilor Assyrieni, se vede a fi unul şi acelaşĭ cu Set Negrul.

5) **Eratosthenis** Cataster. 41. — **Herodoti** l. IV. 15. 2.

6) A se vedé Odobesco, Le trésor de Pétrossa. II. 33.

7) **Quinti Smyrnaei** Posthom. V. 485.

În fine, luĭ Typhon i maĭ era consecrat și asinul [1]), animalul caracteristic al păstorilor hyperboreĭ de la Carpațĭ.

Pindar, în una din odele sale, amintesce de ospețele cele făimóse ale Hyperboreilor, carĭ sacrificaŭ luĭ Apollo hecatombe de asinĭ, κλειτὰς ὄνων ἑκατόμβας [2]).

Pe un papir gnostic din Leiden, Set este înfățișat cu capul de asin, ținênd în fie-care mână câte o lance, arma națională a Giganților. Pe piept e scris numele: CHΘ, ér de desubt ϢEPBHT și BOΛXOCHΘ [3]).

Ultimele cuvinte sunt compuse: ϢEP-BHT BOΛXO-CHΘ. Oieriŭ, în limba românéscă, însemnézä «stăpân de turme» și «păstoriŭ, de oĭ» (pastor). De altmintrelea scim din istoria luĭ Manetho, că Egiptenіĭ numiaŭ pe regiĭ vechĭ pelasgĭ «păstorĭ». In ce privesce însă partea a doua a acestuĭ cuvênt, BHT, esplicațiunea este maĭ dificilă, ér BOΛXO-CHΘ este fără îndoiélă: Seth Volchul séŭ Valachul.

Figura capuluĭ de asin maĭ era întrebuințată în anticitate și ca emblemă a Dacieĭ.

Pe unele monete din timpul împĕratuluĭ Traian Deciu (a. 249), Dacia, personificată ca divinitate, este înfățișată ținênd în mâna dréptă o lance séŭ o suliță în vêrful căreia se vede implântat un cap de asin [4]).

O deosebită venerățiune i s'a arătat însă luĭ Set în timpurile dinastieĭ a 19-a. Maĭ mulțĭ regĭ din acéstă dinastiă primiră numele de Set. Adese-orĭ Set maĭ era onorat și cu numele de Sutex [5]).

La Fenicienĭ, unul din vechiĭ Titanĭ era numit Συδὺκ (var. Συδὲκ), un cuvênt, care, după cum ne spune istoricul Philo, însemna δικαῖος [6]), adecă «justus», maĭ corect însă judex, rom. «jude», «judec» și «județŭ» [7]).

---

[1]) **Lepsius,** ibid. 53—54. — Despre crucifixul creştinilor cu cap de asin a se vedé Northcote et Brownlow, Rome souterraine, p. 334.—La Tertullian, Apol. c. 16: Deus Christianorum Ononychites. Capul de asin era în anticitate unul din simbolele inteligențeĭ. Asinul era consecrat și luĭ Saturn (Dupuis, VII. 214). Secta gnosticilor înfățișa pe Sabaot (Sabazius) cu cap de asin (Dupuis, III. 531).

[2]) **Pindari** Pyth. X. v. 33. — Maĭ notăm aicĭ, că sub figura simbolică a asinuluĭ, Egiptenіĭ înțelegeaŭ cu deosebire pe inimiciĭ din regiunile de nord (Lepsius, ibid. p. 54).

[3]) **Lepsius,** ibid. p. 55.

[4]) Mitth. d. k. k. Central-Commission z. Erforsch. d. Baudenkmale, VII. 225.

[5]) **Lepsius,** ibid. p. 49. — **Pierret,** Le livre d. morts, p. 173.

[6]) **Philo,** H. Phoen. fr. 2.

[7]) O-dată a esistat și în limba română substantivul masculin judec (judex), după cum resultă din forma femenină «judecésă» (Tocilescu, Mater. folkl. p. 1019). — Cf. Barcianu, Grammatik (1858) p. 38. — Hasdeu, Cuvinte, I. 286.

În fine, maĭ avem o inscripţiune din timpurile luĭ Ramses II, în care se face amintire de representanţiĭ maĭ multor oraşe, numiţĭ Sutex [1].

Terminul de Sutex desemna aşa dar în timpurile luĭ Typhon o demnitate superióră administrativă şi judiciară [2], în tocmaĭ după cum în cele de ântâiŭ timpurĭ ale republiceĭ romane, consuliĭ maĭ eraŭ numiţĭ şi judices [3].

III

Venim acum la versiunea grecéscă despre luptele cu Giganţiĭ, evenimente, pe carĭ popórele, ce aŭ fost o-dată supuse Pelasgilor, le celebrase în curs de o lungă serie de secule, ca o rĕsbunare divină asupra acestor cuceritorĭ şi despoţĭ aĭ lumiĭ vechĭ.

După autoriĭ grecescĭ, rĕsboiul cel mare cu Giganţiĭ î-l purtase Joe, ér nu Osiris. Învingătoriŭ este Joe, ér Osiris, numit de Grecĭ Dionysos, luptase numaĭ sub ordinele luĭ Joe [4].

«Greciĭ», scrie Philo din Byblus (sec. II), «şi-aŭ atribuit lor înşişĭ maĭ multe fapte istorice din acéstă epocă, şi fiind-că autoriĭ lor voiaŭ să desfeteze urechile şi inimele ómenilor prin dulcéţa fabulelor, ast-fel dênşiĭ aŭ esagerat peste mĕsură lucrurile prin o mulţime de ficţiunĭ şi îmfrumseţărĭ. Cu deosebire, Hesiod şi poeţiĭ ciclicĭ aŭ inventat din propria lor fantasiă diferite fapte şi lupte de ale Giganţilor şi Titanilor şi în modul acesta, eĭ aŭ întunecat adevĕrul» [5].

Giganţiĭ eraŭ, după Hesiod, un popor de origine divină, născuţĭ din sângele (némul) luĭ Uran şi din Gaea séŭ Terra. După patria séŭ mama lor, eĭ eraŭ numiţĭ γηγενεῖς Γίγαντες [6], Terrae filii, filii Terras, Terrigenae [7].

---

[1]) **Lepsius**, ibid. p. 50.

[2]) In colindele românescĭ din Dobrogea se maĭ aude şi astă-ḑi refrenul: «Judeş mare, Leroiŭ Dómne»! (jud. Constanţa, com. Saraiŭ).

[3]) **Livii** Hist. rom. l. III. 55: judicem enim consulem appellari. — Şi fiind-că ne ocupăm în acest capitul cu terminul de Sutex, Sudec (rom. judec) la Egipteni şi Fenicienĭ, maĭ este de lipsă să notăm aicĭ următórele: Cuvêntul Judea, după cum resultă din datele istorice de maĭ sus, nu este ebraic, ci se pare maĭ mult a fi numele uneĭ provinciĭ, guvernate în timpul dominaţiuniĭ pelasge prin un Judex séŭ «Jude» superior. Acésta se confirmă şi prin genealogia geografică: că Typhon a fost părintele luĭ Judaios şi Hierosolymos.

[4]) **Apollodori** Bibl. I. 6. — **Diodor. Sic.** IV. 5.

[5]) **Philo**, H. Ph. fr. 2, fine. — Cf. Diodor. I. 23. 8.

[6]) **Homeri** Batr. v. 7. — **Diodori** l. I. 21.

[7]) **Naevius** De Bell. Pun. — **Val. Flacci** Argon. II. 18.

Giganții aveaŭ o statură uriașă, mult maĭ înaltă de cât cele ordinare. Eĭ purtaŭ plete lungĭ și barbă, ér în luptă întrebuințaŭ arme lucitóre și lăncĭ lungĭ [1]).

Giganțiĭ, ne maĭ spun autoriĭ grecescĭ, eraŭ un popor superb și scelerat, nisce triburĭ sĕlbatice de munte, carĭ uriaŭ pe ómeniĭ de altă naționalitate [2]). Locuințele lor se aflaŭ în părțile de nord ale rîuluĭ Oceanos potamos (Istruluĭ), lângă țéra Arimilor, în apropiere de locurile, unde aŭ fost bătuțĭ Titaniĭ, lângă Tartaros, astă-ḑĭ, Tatul și Tătar, la frontiera de apus a Țereĭ românescĭ [3]).

La Hesiod, luptele cu Giganțiĭ sunt înfățișate numaĭ prin rĕsboiul luĭ Typhon cu Joe. Typhon însușĭ este cel maĭ înfricoșat dintre Giganțĭ [4]).

Reședința luĭ Typhon se afla în țéra Arimilor, εἰν Ἀρίμοις [5]), séŭ după Quintus: în «Țéra cea négră», Γαῖα μέλαινα [6]).

La autoriĭ grecescĭ, Typhon este o figură monstruósă. El avea o natură mixtă de féră sĕlbatică și de om. Prin mărimea corpuluĭ și prin tăria sa, el întrecea pe toțĭ, pe câțĭ i născuse până aci pămêntul. Cu o mână ajungea la apus, cu alta la rĕsărit. Pletele și barba i fâlfâiaŭ în aer și focul strălucia din ochiĭ sĕĭ [7]).

În primele lupte cu Joe, Giganțiĭ sunt învingătorĭ. Joe, vĕḑênd că nu póte resista la asaltul cel violent al luĭ Typhon, se grăbi sĕ fugă cu aliațiĭ sĕĭ în Egipet, unde se schimbară cu toțiĭ în diferite forme de animale, ca Typhon, care i persecuta, sĕ nu-ĭ pótă cunósce. Urmă apoĭ o nouă luptă la muntele Casiu, în care Joe a fost rănit și învins. Aci, Typhon prinse pe Joe, apoĭ luându-l pe umerĭ î-l trecu peste apă și-l închise în pescerea Coryciu din Cilicia [8]). Însă Joe scapă din închisóre cu ajutoriul uneĭ femeĭ, care-l păḑia.

În urma acesteĭ înfrângerĭ, Joe vĕḑênd că nu póte învinge pe Giganțĭ ceru ajutoriul luĭ Hercule [9]). Rĕsboiul î-l conduce de aci înainte Hercule, ér nu Joe.

---

[1]) **Diodor.** IV. 21. 7. — **Hesiod.** Theog. v. 185 seqq. — **Apollodor.** Bibl. 1. 6. — **Apollon. Rh.** III. 499.

[2]) **Homer.** Odyss. VII. 22. 206. Batrach. v. 285. — **Macrob.** Sat. I. 20. — **Eustathii** Comment. ad Dionys. v. 327.

[3]) **Hygini** Fab. Principium. — Sunt așa numițiĭ Gugani, carĭ în mare parte se disting și astă-ḑĭ de ceĭ-lalțĭ locuitorĭ aĭ Carpaților prin o statură înaltă și robustă. — Veḑĭ p. 718.

[4]) **Hesiodi** Theog. v. 820. — **Claudiani** Gigant. v. 32. — **Hygini** Fab. Principium.

[5]) **Homeri** Il. II. 783.

[6]) **Quinti,** Posthom. V. 416.

[7]) **Apollodori** Bibl. I. 6. 3.

[8]) A se vede nota 4, pag. 988.

[9]) **Apollodori** Bibl. I. 6. 1. 6.

Cele din urmă lupte cu Giganții, după cum ne spun autorii grecesci, se întêmplară în poéna de la Phlegra, séŭ lângă délul, muntele, și satul Phlegra, πεδίον Φλέγρας [1]), πεδίον Φλεγραίον ἀπὸ τοῦ λόφου [2]), Φλεγραία πλάξ [3]), Φλέγρα τόπος καὶ κώμη [4]), Phlegraea juga [5]).

Giganții, scrie Timeu, aflând despre venirea luĭ Hercule, î-șĭ adunară tóte puterile lor, se puseră în ordine de bătae și plecară înaintea luĭ Hercule. Se începe apoĭ între amêndouĕ părțile o luptă înverșunată, după cum eraŭ și puterile și îndârjirea Giganților [6]).

În urmă, Giganțiĭ se retraseră într'un loc bine întărit, la stânca și pescerea numită de autoriĭ grecescĭ Aornos și Avernis [7]), de poețiĭ romanĭ Avernus. Hercule atacă acĭ în treĭ rêndurĭ pe Giganțĭ, însă fără succes. În urmă însă, el se retrase din causa unor cutremure marĭ de pămênt și a altor fenomene prodigióse [8]).

După alte tradițiunĭ, Hercule învinse și distruse la Phlegra cu desĕvârșire pe Giganțĭ [9]).

Giganțiĭ se luptară în contra luĭ Joe și a aliaților sĕĭ cu bucățĭ de lemne aprinse, cu bolovanĭ enormĭ, cu lăncĭ, săbiĭ și reteveie (busdugane) de aramă; Joe întrebuință în contra lor fulgerele și tunetele, ér Vulcan i lovi cu globurĭ de metal aprinse [10]). Câmpiile și pădurile, unde se întêmplase acéstă luptă, s'aŭ aprins și ars, din care causă muntele acesta s'a numit Phlegra, adecă «Arsul», de la φλέγειν, a arde [11]).

Giganțiĭ, ne spun legendele, maĭ aruncară asupra adversarilor și un bălaur înfricoșat, a căruĭ amintire se eternisă apoĭ prin constelațiunea, numită «Balaurul», de lângă polul nordic [12]). Fără îndoiélă, că aicĭ e vorba de insemnele de rĕsboiŭ ale Giganților în formă de bălaurĭ, pe carĭ le maĭ întrebuințară și Daciĭ în luptele lor cu Romaniĭ.

---

[1]) **Pindari** Nem. I. 67. — **Diodori** l. IV. 21. 5.

[2]) **Timaei** fr. 10, in Fragm. Hist. gr. I. p. 195.

[3]) **Aeschyli** Eum. v. 295.

[4]) Schol. luĭ Pindar (la Boeckhius II. 434).

[5]) **Propertii** Eleg. III. 9. 48.

[6]) **Timaei** fragm. 10. in Fragm. Hist. gr. I. 195.

[7]) Ἀορνίς la Dio Cassiu (XLVIII. 50).

[8]) **Arriani** Indica, c. 5. — **Strabonis** l. XV. 1. 8. — **Diodori** l. XVII. 85. 2.

[9]) **Eustathii** Comm. ad Dionys. v. 327. — **Steph. Byz.** v. Παλλήνη și Βέσβικος. — **Ephori** fragm. 70.

[10]) **Apollodori** Bibl. I. 6.

[11]) Cf. Diodor, V. 71. 4. — Strabo, XIII. 4. 11. — Hesiod, Theog. v. 859.

[12]) **Dupuis,** Origine de tous les cultes, II. 199.

Revenim acum în particular la situaţiunea geografică a munteluĭ Phlegra.

Autoriĭ grecĭ şi romanĭ, din timpurile maĭ din urmă ale anticităţiĭ, cercară să strămute teatrul luptelor cu Giganţiĭ în regiunile de lângă Marea mediterană, uniĭ în Syria, Asia mică, Thracia, Thessalia, Epir şi în insulele grecescĭ, ér alţiĭ în Campania Italieĭ.

Însă, după fântânele cele maĭ vechĭ istorice, aceste evenimente se desfăşură pe teritoriul Dacieĭ vechĭ.

Muntele cel vestit Phlegra, care umpluse de grózá pe Joe şi pe aliaţiĭ seĭ, se afla situat în părţile de nord ale Istruluĭ, în regiunile locuite de Geţĭ. Poetul Staţiu numesce acéstă localitate Getica Phlegra [1]).

Cu deosebire însă, poeţiĭ romanĭ considerau rĕsbóiele cu Daciĭ, ca o continuare istorică a luptelor cu Giganţiĭ.

Astfel poetul Horaţiu celebréză pe împĕratul August, care avuse un rĕsboiŭ cu Daciĭ [2]), ca învingătoriŭ al Titanilor şi al Giganţilor [3]).

Împĕratul Domiţian î-şĭ propuse de asemenea să cucerésca Dacia. Acéstă espediţiune însă se termină cu retragerea legiunilor romane de pe teritoriele, ce le stăpâniaŭ Daciĭ. Cu tóte aceste, amiciĭ luĭ Domiţian solemnisară învingerile sale presupuse ca un triumf asupra Giganţilor [4]).

Numele şi însemnătatea istorică a munteluĭ Phlegra, unde s'aŭ petrecut cele din urmă lupte cu Giganţiĭ, s'aŭ păstrat încă până astă-dĭ în toponimia şi în amintirile istorice de la Dunărea de jos.

Phlegra din legendele Giganţilor este muntele séŭ délul, numit astă-dĭ Pregleda şi Pregreda, situat lângă comuna Isvernea din judeţul Mehedinţĭ. În acest munte se află şi pescerea cea făimósă a anticităţiĭ, numită de autoriĭ grecescĭ Aornos şi Avernis, de Romanĭ Avernus. Numele sĕŭ î-l maĭ păstréză şi astă-dĭ comuna Isvernea [5]), sat compus din moşnenĭ românĭ, situat lângă pólele munteluĭ Pregleda [6]).

---

[1]) Statii Theb. III. 595.—După Orpheu (Argon. 1125) lângă strîmtorile munţilor Ripheĭ.

[2]) Monum. Ancyr. c. 30.

[3]) Horatii Od. III. 4.

[4]) Martialis Epigr. VIII. 50 şi 78.

[5]) Cu tóte că în limba latină, nominativul era Avernus, însă poeţiĭ romanĭ maĭ întrebuinţaŭ şi pluralul neutru Averna (Virg. Aen. III. 442), intemeiându-se, de sigur pe o vechiă fântână geografică. — În anticitatea homerică, locul şi pădurile unde se afla pescerea Avernus eraŭ consecrate Persephoneĭ (Proserpineĭ), regineĭ lumiĭ celeĭ-lalte (Odyss. X. 499. Diod. IV. 22), un nume, pe care-l maĭ păstréză până astă-dĭ comuna Preşna, vecină cu Isvernea, şi unde hramul bisericeĭ este şi astă-dĭ al «Adormiriĭ Maiceĭ Domnuluĭ».

[6]) Nu numaĭ Pregleda, dar aprópe tóte înălţimile şi culmile din regiunile superióre

Vechile tradițiunĭ grecescĭ maĭ spuneaŭ, că fulgerele luĭ Joe aŭ surpat aicĭ munțiĭ și că o parte din Giganțĭ aŭ fost acoperițĭ la Phlegra cu pămênt, cu trunchiurĭ de arborĭ și cu dărîmăturile stâncilor [1].

După alte tradițiunĭ însă, a fost Hercule, care astrucase aicĭ pe Giganțiĭ învinșĭ cu cantitățĭ enorme de pămênt [2].

Cuvêntul Phlegra, din punct de vedere limbistic, este numaĭ o simplă numire grecisată. Încă în anticitatea greco-romană maĭ esista pentru acelașĭ munte și numele de Prochyta [3], o formă, care se apropiă și maĭ mult de numirea actuală «Pregleda» și «Pregreda» [4].

Surpătura cea legendară de la Phlegra séŭ Prochyta, cu care se termină luptele cele făimóse cu Giganțiĭ, se maĭ vede până astă-ḑĭ în délul séŭ muntele Pregleda de lângă Isvernea. Este o dărîmătură gigantică și misteriósă, și care se pare a fi maĭ mult o lucrare esecutată de mânĭ omenescĭ, de cât o simplă ruină de stâncĭ și de pămênt, produsă de cutremure, orĭ de alte accidente naturale [5].

---

ale Cerneĭ ne maĭ presintă și astă-ḑĭ aspectul unuĭ vast complex de munțĭ, ce a fost o-dată pradă unuĭ incendiu extraordinariŭ. Preoțiĭ egipteni, scrie Plato (ed. Didot. II. 200), se esprimaŭ ast-fel către Solon: ceea ce se vorbesce la voĭ, că în timpul luĭ Phaeton s'aŭ aprins și aŭ ars cele ce eraŭ pe suprafața pămêntuluĭ, cu tóte că s'ar păré a fi numaĭ simple fabule, însă aŭ fost lucrurĭ adevĕrate. — «În timpul urieșilor», ne maĭ spune o tradițiune poporală din județul Vlașca (c. Michăilenĭ), «munțiĭ și câmpiile aŭ ars treĭ anĭ, apoĭ urieșiĭ (jidoviĭ) aŭ fost înecațĭ de o plóie mare, care a ținut mult timp».

[1]) **Lucilii** Aetna, v. 62.

[2]) **Silii Ital.** lib. XII. 151: Tradunt Herculeo prostratos mole gigantas Tellurem injectam quatere. — **Val. Flacci** Arg. II. 19: Quos (Gigantes) scopulis, trabibus, parens (Terra) miserata, jugisque Induit... — **Strabonis** Geogr. l. VI. 3. 5.

[3]) **Silii Ital.** l. VIII. 542. — **Statii** Silv. II. 2. 76. — **Virgilii** Aen. IX. 715. — **Plinii** l. II. 89. 3: provolutis montibus extitisse Prochytem.

[4]) Tot în regiunile aceste se află și muntele Casios, unde Joe a fost învins și prins (p. 985). Însă, adevĕratul nume al acestuĭ munte a fost Cos, nu Casios. După Apollodor, lupta luĭ Neptun cu gigantul Polybotes s'a intêmplat la insula, înțelege muntele, Cos. O altă tradițiune ne spune, că Hercule, după ce cucerise insula (muntele) Cos, s'a dus la Phlegra (Apoll. Bibl. I, 6, 2, 4; II, 7, 1—3. Pherecydis fr. 35). Este așa dar evident, că muntele Casios, orĭ maĭ bine ḑis Cos, din istoria Giganților, se afla în aceeașĭ regiune orografică cu Phlegra. A se vede maĭ sus p. 143 seqq.

[5]) După o tradițiune culésă de noĭ în Isvernea, escavațiunea din muntele Pregleda a făcut-o un novac (uriaș), care voia să abată apa Cerneĭ pe valea Coșusteĭ. Este aceeașĭ tradițiune, pe care o aflăm și la autoriĭ vechĭ — modificată însă în cât-va — că Hercule esecutase lângă Avernul din Campania unele lucrărĭ de pămênt, ca să scutéscă locurile de acolo de revărsările măriĭ (Diod. IV. 22. I. — Strabo, V. 4. 6. Ibid. VI. 3. 5).

Una din grămeḑile cele enorme de pământ, provenită din acéstă excavaţiune, pórtă astă-ḑĭ numele de «Cósta Ranciĭ». Avem aicĭ un nume personal, «Rancea», orĭ maĭ corect «Ramcea» [1]), identic în tot casul cu «Runcus», cum se chiema unul din ceĭ maĭ distinşĭ Giganţĭ, care se luptase la Phlegra.

Despre Typhon, legendele vechĭ conţineaŭ diferite versiunĭ: că el a fost acoperit cu surpăturile munteluĭ Prochyta (Pregleda) [2]), că a fost aruncat în Tartaros [3]), orĭ că a fugit în Italia [4]), după alţiĭ în Sicilia [5]).

În memoria acestuĭ rĕsboiŭ, autoriĭ grecescĭ atribuiră luĭ Joe epitetul de γιγαντολέτης séŭ γιγαντολέτωρ, omoritoriul Giganţilor [6]).

IV

Între ceĭ maĭ de frunte Giganţĭ, carĭ luase parte la acest rĕsboiŭ, autoriĭ vechĭ amintesc pe:

1. Porphyrion (Apollod. I. 6), la Neviu Purpureus. Se pare însă a fi identic cu Typhon, pe care Plutarch î-l numesce πυῤῥὸς τῇ χρόᾳ, roscoban.

2. Runcus séŭ Rhuncus (Naev.) Forma primitivă a fost însă Rumcus. O vechiă familiă stinsă din Isvernea se numia Rancea.

3. Coemse (Hygin. Fab.) In onomastica română, Comşa este un nume familiar fórte usitat.

4. Alemone (Hygin. Fab.). Alăman este nume de familiă la poporul român. Forma primitivă a fost Arăman.

5. Phorcus (Hygin. Fab.), un nume ce corespunde la forma rustică Porcus, ca porphyra = purpura.

6. Ienios (Hygin. Fab.) In onomastica Românilor de la Haţeg şi din munţiĭ Cloşanilor Ianeş şi Ene. După Tertullian, Janus era numit şi Janes.

7. Enceladus (Hygin. Fab. şi Apollod. 1. 6), nume compus din Ence şi Ladus.

8. Capeleus [7]), nume grecisat, ce corespunde la forma latină Capillatus. Despre Liguriĭ, numiţĭ «Capillati», amintesce Pliniu (III. 7. 1). Clasa de jos a Geţilor încă era numită κομῆται şi «Capillati».

---

[1]) Ca princeps din primceps = primus capio.

[2]) **Silii Ital.** VIII. 542.

[3]) **Hesiodi** Theog. v. 868. — **Pindari** Pyth. I. 15.

[4]) **Pherecydis** fr. 14. — Fragm. Hist. gr. I. 72.

[5]) **Apollod.** Bibl. I. 6. 3. 32. — **Val. Flacci** Argon. II. 24.

[6]) **Luciani** Philopat. 4. — Ibid. Tim. 4.

[7]) **Ersch** u. **Gruber,** Allg. Encycl. d. Wissenschaften. 1 Sekt., 67. Th. p. 169.

9. Eurymedon, unul din regiĭ ceĭ vechĭ aĭ Giganţilor, părintele celeĭ maĭ frumóse femeĭ, numită Periboea (Odyss. VII. 58). Eurymedon, nume grecisat, este compus din εὐρὺς lat, şi μέδων, domn, împĕrat. Încă din timpurile luĭ Homer, grecisarea numelor devenise o lege literară pentru autoriĭ grecescĭ. În formă românéscă, Eurymedon ar însemna Lat séŭ Lad Domnul, orĭ Latin Domnul. Regele Telephus séŭ Latinus, care domnia peste regiunile din sudul Istruluĭ (p. 820), are la Tzetzes (Antehom. 270) epitetul de εὐρυμέδων (late regnans), format, cum vedem, după numele etnic «Latinus».

10. Oromedon, gr. Ὀρομέδων (Propert. III. 9. 48), cu înţelesul de «Domn al munţilor», séŭ «Domn muntenesc». Se pare a fi o personalitate deosebită de Eurymedon.

11. Damysus [1]).

12. Briareus (Hom. Il. I. 404), gr. βριαρός, tare, puternic. În părţile muntóse ale judeţuluĭ Mehedinţĭ (c. Ponóre) esistă familia Briana.

13. Pallas (Hygin. Fab., Claud. Gig.). In formă rustică de sigur Ballas. La Românĭ, Balea (din Bala) este un nume familiar destul de rĕspândit. Maĭ multe sate românescĭ pórtă numele de «Bala», «Bălenĭ» şi «Bălescĭ».

14. Mimas (Hom. Od. III. 4. Sil. Ital. XII. 157). El a fost acoperit sub ruinele de la Prochyta. O familiă de moşnenĭ din Isvernea maĭ are şi astă-ḑĭ numele Mimiş.

15. Foetus (Φοιτος) pe o pictură de vas [2]). Se pare a corespunde la numele familiar românesc Fătu (Fĕtu).

16. Polybotes séŭ Poliboetes (Apollod. I. 6. Hygin Fab.), adecă «cel cu cireḑĭ multe de vite». În plasa Cloşanĭ (jud. Mehedinţĭ), Boeţiu e nume familiar.

17. Otus şi Ephialtes s. Ephialta (Odyss. X. 307. Apollod. Bibl. I. 6. Sidon. Apollin. Carm. II. 25). În părţile meridionale ale Carpaţilor, Otu a fost o-dată nume familiar, după cum resultă din numirile satelor Otescĭ (jud. Olt şi Buzĕŭ). Al doilea nume, Ephialta, se vede a fi compus. Alta, în onomastica română, corespunde la «Aldea».

18. Alkyoneus, pe care Pindar (Istm. V. 30—31) îl numesce gigantul «boariŭ» (βουβότης). Un sat ce formézǎ comună cu Isvernea pórtă numele Canicea.

19. Antlas Caeneus [3]). Probabil un locuitor de lângă muntele Atlas.

---

[1]) La Ptol. Hephaestion (Ersch u. Gruber, ibid. p. 169).

[2]) Gerhard, Trinkschalen d. k. Museums z. Berlin. — Cf. Schol. luĭ Hesiod (Ersch u. Gruber, ibid. 169).

[3]) Theog. luĭ I. Tzetzes (Ersch. u. Gruber, ibid. p. 169).

La rĕsboiul Giganţilor, scrie Neviu [1]), luase parte şi magni Atlantes (Oltenii cei înalţi).

20. Musaeus (Diod. V. 1. 3) este unul din Giganţii de la Phlegra, care în mijlocul lupteĭ î-şĭ părăsise soţiĭ şi trecuse în partea luĭ Joe.

21. Besbicus (Steph. Byz. v. Βεσβικός). Forma primitivă a fost în tot casul Bebiscus.

22. Gration (Apollod. I. 6), maĭ corect Kration (rom. Crăciun?).

23. Erylus = Erulus (Hygin. Fab.) corespunde la numele de familiă Iaru (art. Iarul), ce-l aflăm şi astă-dĭ la boieriĭ românĭ din ţéra Făgăraşuluĭ (după analogia «vara», lat. «ver»; «iarbă», lat. «herbă»).

XXXVIII. — MEMORIA LUI SATURN ÎN TRADIŢIUNILE ISTORICE ROMÂNE.

1. *Vécul de aur al luĭ Saturn în colindele religióse ale poporuluĭ român.*

În colindele şi în legendele religióse ale poporuluĭ român, Saturn figuréză sub numele de Crăciun, bĕtrânul Crăciun, Moş Crăciun şi Moş Crăciun bĕtrânul.

Moş Crăciun, a fost, după cum ne spune o tradiţiune poporală din regiunile muntóse ale Ţĕreĭ românescĭ, Dumnedeul poporuluĭ, care a locuit înainte de Românĭ aicĭ... şi a căruĭ sĕrbătóre o ţineaŭ în acelaşĭ timp, în care creştiniĭ serbéză Nascerea Domnuluĭ [2]).

După alte tradiţiunĭ poporale, Moş Crăciun a fost un rege păstoriŭ: un cioban fórte avut, căpetenia ciobanilor, stăpânul stăpânilor.

În timpurile domnieĭ luĭ Saturn a fost, după tradiţiunile vechĭ, epoca cea fericită a omenimiĭ, etatea de aur pe pămênt, când puterea de producţiune a pămêntuluĭ se caracterisa prin o fertilitate exuberantă, clima era maĭ dulce şi primăverile maĭ lungĭ (ver aeternum, antiquum ver), când câmpiile produceaŭ de sine tot felul de fructe, multe şi în abundenţă, ér ómeniĭ trăiaŭ fără grijĭ, fără necasurĭ, fără miseriĭ şi cu sufletul deplin liniscit [3]).

În timpurile luĭ Saturn, scrie Plato, modul de guvernare şi modul de viéţă al societăţiĭ omenescĭ aŭ fost din cele maĭ fericite, şi faima despre acéstă epocă fericită a omenimiĭ a ajuns până la noĭ. Atuncĭ, natura oferia

---

[1]) **Naevius,** De bello Punico: Titani, bicorpores Gigantes, magnique Atlantes, Rhuncus atque Purpureus filii terras.

[2]) Com. Găleşescĭ, j. Argeş.

[3]) **Hesiodi** Op. v. 109 seqq. — **Ovidii** Metam. I. 89. seqq. — **Diodori** l. V. 66.

de sine şi în abundenţă tóte cele necesare vieţeĭ. Adevĕrata causă a acesteĭ stărĭ de lucrurĭ, a fost, după cum se spune, următória: Anume, Saturn înţelegând, că natura omenéscă, dacă va fi lăsată a se administra de sine, după arbitriul sĕŭ propriu, se va umplé de insolenţe şi nedreptăţĭ, şi ast-fel cugetând asupra acesteĭ stărĭ de lucrurĭ, dênsul a pus regĭ şi guvernatorĭ peste statele nóstre, nu ómenĭ de rênd, ci geniĭ dintr'un ném maĭ superior şi maĭ divin, după cum facem şi noĭ astă-ḑĭ cu turmele nóstre domestice, că nu punem boĭ să conducă pe boĭ şi nicĭ capre ca să conducă caprele, ci peste aceste speciĭ de animale domnim noĭ, un gen maĭ superior. În modul acesta, Saturn în iubirea sa pentru binele omenimiĭ, a pus sĕ ne guverneze un ném de geniĭ mult maĭ escelent, de cum suntem noĭ, şi aceştia purtând o mare grijă pentru binele nostru aŭ introdus la noĭ pacea, ruşinea, ascultarea de legĭ şi ceă maĭ întinsă domniă a dreptăţiĭ. În modul acesta dênşiĭ aŭ făcut, ca genul omenesc să fie fericit şi scutit de revoluţiunĭ... de aceea este trebuinţă, ca şi noĭ sĕ imităm întru tóte acest mod de viéţă, ce se spune că a fost în timpul domnieĭ luĭ Saturn, şi în cât esistă în noĭ un spirit nemuritoriŭ să urmăm în viéţa publică şi în viéţa privată îndemnurile acestuĭ spirit şi sĕ administrăm ast-fel casele, oraşele şi statele nóstre [1]).

Memoria acestor timpurĭ depărtate şi fericite, numite «vécul de aur al luĭ Saturn», maĭ rĕsună şi astă-ḑĭ în colindele tradiţionale ale poporuluĭ român, ce se cântă cu ocasiunea sĕrbătorilor Crăciunuluĭ.

În aceste imne religióse poporale se celebréză perfecţiunea şi sfinţenia moravurilor vechĭ, fericirea casnică şi fericirea publică a omenimiĭ din aceste timpurĭ de prosperitate legendară, numite «vécul cel bun».

În ce privesce etimologia cuvêntuluĭ «Crăciun», uniĭ din autoriĭ modernĭ aŭ credut, că acest termin derivă de la adiectivul latin crastinus (dies), ḑiua de mâne, orĭ dela cuvintele Christi-jejunium, ajunul luĭ Christ [2]). Simple derivaţiunĭ literare, lipsite de orĭ ce fundament istoric. În realitate însă, noĭ avem aicĭ o personalitate istorică, ce represintă pe unul din ceĭ maĭ iluştri strămoşĭ aĭ popórelor de rasă latină, considerat ca începătoriul şi propagatoriul fericiriĭ omenescĭ [3]).

---

[1]) **Plato,** Leges, IV (ed. Didot, II. 324). — Cf. ibid. Politicus, I. p. 585—6.

[2]) **Hasdeu,** Etym. m. Romaniae, I. 615.

[3]) Crăciun, ca nume propriu, se pare a fi esistat şi în anticitatea preistorică. Unul din Giganţiĭ, carĭ luptase la Phlegra, este numit de Apollodor (Bibl. I. 6. 2) Γρατίων, séŭ după Pyl şi Wieseler maĭ corect Κρατίων (Stark, Gigantomachie, 14). În inscripţiunile romane ale Dacieĭ aflăm pe un aşa numit Chrestion, care ridică un monument votiv ḑeuluĭ Mithra (Sol invictus, a căruĭ sĕrbătóre era în 25 Dec.). Un Crastuno ne apare şi pe inscripţiunile romane ale Lusitanieĭ (CIL. II. p. 387).

În tradiţiunile italice, acéstă figură glorióśă a timpurilor vechĭ pelasge, ne apare sub numele de Saturnus, un cuvênt, al căruĭ înţeles şi origine geografică au rĕmas până astă-ḑĭ obscure.

Varro, unul din ceĭ maĭ distinşĭ literaţĭ romanĭ, era de părere, că numele luĭ Saturn derivă de la satus, sĕmĕnătură [1]). O simplă asemĕnare de forme, însă nicĭ de cum o derivaţiune istorică.

O altă etimologiă o aflăm la Cicero, care reduce numele luĭ Saturn la verbul saturare. Interpretarea însă, pe care ne-o dă acest erudit autor, e forţată şi greşită. Sub influenţa ideilor teologice grecescĭ, Cicero cércă sĕ aducă numele luĭ Saturn (derivat de la «saturare») într'o legătură maĭ apropiată cu grecescul Κρόνος (= χρόνος, timp): Saturnus... est appellatus, quod saturetur annis, adecă: s'a numit Saturn, fiind-că era sătul de anĭ [2]).

În părţile de sus ale Moldoveĭ, precum şi în regiunile de lângă delta Dunăriĭ, personalitatea cea legendară a luĭ Saturn se maĭ numesce şi astă-ḑĭ Crăciun sătulul şi Crăciunul sătul, de óre-ce, cum ne spun aceste tradiţiunĭ, Moş Crăciun vine încărcat cu tot feliul de bunătăţĭ; el aduce îndestulare şi bucuriă ómenilor [3]). Cicero cunoscea aşa dar, fie din tradiţiunile vechĭ ale Italieĭ, fie din cărţile cele sfinte ale Romanilor, epitetul de satur, ce-l atribuise anticitatea preistorică acestuĭ representant al epoceĭ legendare de fericire [4]), un epitet, care maĭ târḑiŭ a devenit în literatura religiósă a Romanilor un nume propriu, sub forma de Saturnus.

Resultă aşa dar, că originea geografică şi istorică a numeluĭ «Saturn» se reduce la patria cea vechiă a dinastieĭ divine, la regiunea de la Carpaţĭ.

2. *Numele şi personalitatea luĭ Saturn în poemele tradiţionale române.*

I

In anticitatea greco-romană, Saturn avuse la diferite popóre diferite numirĭ. De Grecĭ, el era numit Κρόνος, la Romanĭ Saturnus, la Egiptenĭ Seb, la Fenicienĭ El şi la Dacĭ Zalmoxis (Ḑeul moş).

---

1) **Varro,** L. L. V. 64: ab satu est dictus Saturnus.

2) **Cicero,** N. D. II. 25. — Ibid. N. D. III. 24: Saturnus, quia se saturat annis.

3) Com. Cotuşca şi Şuhărău j. Dorohoiŭ; Dobrenĭ j. Némţu; Turcóia, j. Tulcea. — Cf. Teodorescu, P. p. 31: «săturat'am toţĭ flămânḑiĭ» etc. (Saturnalele).

4) La Eschyl (Choephr. v. 375), vécul de aur al lumiĭ vechĭ se numesce «fericirea hyperboreă». — Cf. Mela (Descr. orb. III, 5) şi Pliniu (IV. 26. 11).

Sub numele de Κρόνος, Saturn maĭ avea în teogoniile grecescĭ şi epitetul de νεώτατος (de la νέος), cu înţelesul de «cel maĭ tênĕr» între fii luĭ Uran, orĭ «cel maĭ tênĕr» între deĭ [1]).

Sub acéstă numire particulară, figurézā Saturn şi în poemele epice ale poporuluĭ român, a căror vechime se reduce la timpurĭ fórte depărtate. În aceste cântece tradiţionale, Saturn este numit Novac, un cuvênt, care în limbile slave meridionale însemnézā tênĕr. «Novac» corespunde ast-fel, după forma şi înţelesul sĕŭ, la grecescul νέος, de unde se formase în literatura grecéscă epitetul de νεώτατος [2]).

În aceste poeme epice poporale, el maĭ este numit Novac cel bĕtrân, «bĕtrânul Novac, ce trăesce acum de un véc» şi Novac, moş bĕtrân [3]), după cum în tradiţiunile grecescĭ Κρόνος maĭ avea şi epitetul de πρεσβύτης şi πρεσβύτατος [4]), la Romanĭ senex [5]).

Sub acelaşĭ nume de «Novac cel bĕtrân», Saturn era cunoscut şi în literatura cea sacră a vechilor Egipteni. În imnele religióse egiptene, a căror vechime se reduce, cel puţin, la seculul al XV-lea a. C., Saturn maĭ este numit şi «Tênĕrul bĕtrân», Jeune aîné (traducţiunea luĭ Maspero) [6]), o numire, a căreĭ origine nu se póte esplica de cât prin forma tradiţională românéscă de «Novac (tênĕrul) cel bĕtrân».

---

[1]) **Apollod.** Bibl. I. 1. 3: νεώτατον ἁπάντων Κρόνον. — **Diodor.** I. 27. Κρόνος νεώτατος θεῶν ἁπάντων.

[2]) În ce privesce poemele epice despre Novac, notăm aicĭ următórele colecţiunĭ: **Marienescu,** Balade. I. Pesta, 1850. — **Corcea,** Balade pop., Caransebeş, 1899. — **Marian,** Poesiĭ pop. I. (1873) — **Negoescu,** Poesiĭ pop. Balade. Bucurescĭ, 1896. — **Tocilescu,** Materialurĭ folkl. Bucurescĭ, 1900. — **Bibicescu,** Poesiĭ pop. din Transilvania. Bucurescĭ, 1893. — Şezătórea (Fălticenĭ). An. I, II, III. — **Alexici,** Texte din lit. pop. rom. I. Budapesta, 1899. — **Frâncu,** Românii din Munţiĭ apusenĭ. Bucurescĭ, 1888. — **Hasdeu,** Columna luĭ Traianu, a. 1882. — Cf. Hasdeu, Etym. magn. Rom. t. III. p. 2256 seqq. — **Gerhard's** Gesänge d. Serben, 2-te Aufl. Leipzig, 1877. — Colecţiunea nóstră inedită.

[3]) Cu acelaşĭ înţeles, el maĭ este numit şi Baba Novac (Cf. Hasdeu, Etym. magn. Rom. III. 2264). In baladele sêrbescĭ, Novac maĭ are şi epitetul de starina (bĕtrân), care e sinonim cu «Baba».

[4]) **Aeschyli** Eum. v. 638. — **Luciani** Sat. 5. — **Diodori** l. V. 66.

[5]) Despre Saturn, scrie Albericus, De deor. imag.: Saturnus pingebatur, ut homo senex, canus, prolixa barba, curuus.—Aceeaşĭ figură o are Novac cel bĕtrân şi în cântecele epice române. El este: înalt şi cocoşat, de pept cam găvănat şi cu barba albă până la brêŭ (com. Glâmbocata, j. Dâmboviţa; Surdila Găisénca, j. Brăila; Bragadir, j. Teleorman).

[6]) **Maspero,** Études d. myth. et d'arch. égypt. II. 449. — În alt imn (Maspero, Études, II. 457), aceste cuvinte sunt interpretate ast-fel: Enfant (Jeune) qui nais chaque jour, Veillard dans les bornes du temps.

Sub numele de Noachus şi Noë, Saturn ne apare şi în legendele poporale din părţile de apus ale Europeĭ [1]).

În tradiţiunile istorice ale Italieĭ, Saturn era considerat ca unul din ceĭ maĭ vechĭ întemeiătorĭ aĭ Romeĭ.

Acéstă amintire istorică ne apare de noŭ în cursul evuluĭ de mijloc la diferiţĭ autorĭ şi în diferite scrierĭ. În aceste tradiţiunĭ medievale, descălecătoriul cel vechiŭ al Romeĭ, fundătoriul Capitoliuluĭ, figurézā, nu sub numele de Saturn, ci sub numele de Noachus şi Noë [2]). În tot casul, noĭ avem aicĭ o tradiţiune poporală, care nu este de origine creştină, care a trecut din anticitate în evul de mijloc şi care ni se presintă numaĭ ca un simplu rĕsunet al unor legende vechĭ şi cântece istorice poporale. Substituirea luĭ Saturn prin Noe séŭ Noach, nu se póte considera ca o simplă ficţiune a autorilor creştinĭ, după cum nu putem reduce la cărţile cele sfinte ale Ebreilor nicĭ epitetul de «neotatos», ce-l avea Saturn în tradiţiunile grecescĭ, nicĭ numele sĕŭ de «Jeune aîné» în imnele religióse egiptene.

În fine, sub numele de Noë, Saturn era adorat şi în cultul religios al seminţiilor pelasge de pe teritoriul Gallieĭ vechĭ. Sĕrbătórea cea făimósă a Saturnalielor, care amintia vécul cel fericit, séŭ de aur, din timpul domnieĭ luĭ Saturn, se maĭ numesce şi astă-ḑĭ în diferitele regiunĭ ale Francieĭ Noël, cu deosebire însă la Bressonĭ Noyé, la Picarḑĭ Noué, ér la Vallonĭ Noié [3]),

[1]) Noe din legendele religióse ale Ebreilor este aceeaşĭ personalitate cu Saturn. După tradiţiunile chaldee, diluviul biblic se întêmplase în timpurile luĭ Saturn (Fragm. Hist. gr. V. 280). — După Ioan Antiochenul, Saturn era un descendent al luĭ Noe. În limba vechiă ebreă, noah încă avea înţelesul de «noŭ» (têněr).

[2]) **Graf,** Roma nella memoria del medio evo. Vol. I, p. 81: Il più antico è la *Graphia aureae urbis Romae.* Quivi si narra come il patriarca Noè, dopochè la sua pervertita discendenza ebbe edificata la torre di Babele, entrò co' figliuoli in una nave e approdò in Italia. Non lunge dal luogo dove poi sorse Roma, costrusse una città cui diede il suo nome. — Ibid. (Graf, Roma. Vol. I) pag. 86—87: In certe Cronache latine, le quali si stendono dal diluvio sino all' anno 625 dell' èra volgare, contenute in un codice della Nazionale di Torino, segnato H, V, 37 si legge (f. 13 v., 14. r.)... Et iusta locum ubi nunc est Roma ipse Noe civitatem construxit quam ex suo nomine Noecam appellavit.—Ibid. p. 83: Theodoricus Engelhusius, Chronicon: Hoc tempore Noë, cum filii contra Dei et suam voluntatem turrim construere coepissent, ipse cum filio suo Jonico ratem adscendens, pervenit ad locum Europae ubi nunc est Roma, et ibi constructo palatio, juxta Albulam (Tiberim) resedit... ad Janiculum, a nomine filii sui Jano. — **Nieupoort,** Rituum... apud Romanos succincta explicatio (ed. 1783), p. 225: alii Noachum per eum (Saturnum) adumbratum putant. — Juvenal (Sat. VI. 11) numesce lumea din timpurile luĭ Saturn orbis novus, o alusiune, după cum se vede, la numele poporal al luĭ Saturn.

[3]) **Littré,** Dict. d. l. langue française, v. Noël.

o numire, ce nu se póte considera ca o simplă contracțiune din substantivul latin «natalis» (ḑiua nascerii). Etimologia luĭ «Noël» se reduce fără îndoiélă la forma latină novellus, cu înțelesul de «têněr»; ital. novello, giovine; friul. novèll, neonato, ultimonato [1]); în dialectul de la Como, novêl, giovane [2]).

Resumăm așa dar: în cele maĭ vechĭ tradițiunĭ grecescĭ, Saturn are epitetul de neotatos, de la «neos», têněr; la Egiptenĭ, el este numit Têněrul bětrân (Jeune aîné); în tradițiunile medievale ale Italieĭ, el este Noachus și Noë; în cultul religios al semințiilor pelasge de pe teritoriul Gallieĭ era adorat ca Noël, Noyé și Noié; ér în cântecele epice ale poporuluĭ român, el figuréză ca Novac, cu aceeașĭ numire tradițională ca cele precedente.

II

În ce privesce naționalitatea luĭ Novac, el ne apare în cântecele epice românescĭ ca un vitéz din Lătâniĭ ceĭ bětrânĭ (Prisci Latini) [3]), ca un Român vitéz, numit Novac Kara-Iflak (Novac Negrul Valach) [4]).

Ca personalitate istorică, el este un Domn român [5]), un fecior de împěrat [6]), și împěrat. În fine, maĭ este numit Ḑeŭ-împěrat [7]); aparține prin urmare dinastieĭ divine, vechĭ pelasge.

Saturn, după cum ne spun tradițiunile vechĭ, avuse maĭ multe espedițiunĭ și călětorise prin tótă lumea locuită. În cântecele epice române, Novac, care represintă tipul cel vechiŭ al luĭ Saturn, se esprimă ast-fel către fiul sěŭ: «Nouă țěrĭ am și umblat, Nouă țěrĭ, tot românescĭ» [8]).

Numěrul de 9 țěrĭ pelasge séŭ arimice era cunoscut și preoților egiptenĭ din timpurile Faraonilor.

---

[1]) **Pirona**, Vocab. friulano. 1871. — [2]) **Monti**, Vocab. dei dialetti di Como. Milano, 1845.

[3]) **Corcea**, Balade, p. 81:

Prin oraș, prin Țarigrad,
Propórtă-se, umblă-se
Treĭ feciorașĭ de Lătânĭ,
De Lătânĭ de ceĭ bětrânĭ...
. . . ăl de bate 'n căruntețe
E bětrânul de Novac.

Paulus ex Fest. ed. Müll. 266: Prisci Latini proprie appellati sunt ii, qui prius quam conderetur Roma, fuerunt. — O tradițiune din com. Beilic (Constanța): «Înainte de Românĭ, spuneaŭ bětrâniĭ, că prin locurile aceste aŭ trăit Latiniĭ. Ce fel de ómenĭ eraŭ, nu scim».

[4]) Com. Rășvad, j. Dâmbovița.

[5]) **Corcea**, Balade, p. 94: Ci-să bětrânul de Nŏvac, Domn român și pe-al těŭ véc.

[6]) **Hasdeu**, Columna luĭ Traianu, An. 1882, p. 354.

[7]) A se vedé poemele epice ce le publicăm maĭ la vale. — O tradițiune poporală din com. Măldar (Olt): Novac, se ḑice, că a fost împěratul urieșilor (ómenilor marĭ).

[8]) **Hasdeu**, Col. l. Traianu. 1882. 620.

În sistemul cel vechiŭ al hieroglifelor, popórele barbare, inimice Egiptenilor, eraŭ representate prin 9 arcurĭ simbolice [1]). Imperiul pelasg din timpurile luĭ Saturn conţinea ast-fel 9 ţĕrĭ arimice.

Saturn a fost unul din ceĭ maĭ rĕsboinicĭ regĭ aĭ dinastieĭ divine. Aceeaşĭ tradiţiune o avem în cântecele epice române despre Novac. El spune fiuluĭ sĕŭ, că până a fost încă tênĕr: «şépte rĕsbóie a spart, şi la rĕsboiŭ când pleca, gróznic la duşmanĭ era» [2]).

În tradiţiunile italice, Saturn este representantul istoric al cultureĭ câmpurilor. El introduse în peninsula italică cele de ântâiŭ noţiunĭ agricole, cultura cerealelor şi a arborilor fructiferĭ. În inscripţiunile romane ale Africeĭ, el este numit: Deus frugum Saturnus frugifer Augustus [3]).

De asemenea ne apare Novac, în cântecele epice române, ca începătoriul şi patronul lucrărilor agricole. El este numit adese orĭ «Manea câmpiilor» şi el consideră binefacerile agricultureĭ în maĭ mare onóre de cât arta şi meseria rĕsboiuluĭ [4]).

III

După poemele epice românescĭ, genealogia familieĭ Novac se presintă sub următória formă:

Iancul împĕrat, tatăl luĭ Novac cel bĕtrân [5]).

Novac cel bĕtrân, fecior de împĕrat, împĕrat şi ḑeu-împĕrat.

Treĭ fiĭ aĭ luĭ Novac: unul Ioviţă séŭ Iova, altul Gruia, ér numele celuĭ de al treilea nu-l cunóscem [6]).

Rusanda, fica luĭ Novac [7]).

Ioviţă séŭ Iova, fiŭ ilegitim al luĭ Novac.

Ioviţă séŭ Iova, nepot.

---

[1]) **Pierret**, Le Panthéon égypt. p. 29. — [2]) **Cătană**, p. 110. **Bibicescu**, p. 303.

[3]) C. I. L. vol. VIII, nr. 4581. Cf. nr. 2666.

[4]) Intr'un cântec tradiţional românesc, Novac sfătuesce ast-fel pe fiul sĕŭ Gruia:

Lasă-te de pribegie
Şi te dă la plugărie,
Dă-ţĭ paloşul pe doĭ boĭ
Şi sabia pe alţĭ doĭ,
C'acasă maĭ avem doĭ,
Facem plug cu şésă boĭ
Şi-om plugări amêndoĭ.
(Gruia Vitézul. Gherla, 1894, p. 5).

Cf. Marienescu, Balade I. 69.—Bibicescu, Poesiĭ pop. p. 290. 310.—Corcea Balade, p. 92.

[5]) A se vedé maĭ la vale poema epică română despre Iancu împĕrat şi Novac (p. 1002).

[6]) Şezătoarea (Fălticenĭ) I. 45.—Cf. Homeri Il. XV. 187.—Philo, Ph. H. fr. 2.

[7]) În tradiţiunea grecéscă, Rusanda figuréză sub numele de Erythea şi este mama luĭ Eurytion, care păḑia cireḑile luĭ Geryon (Hellanic, fr. 41).

Radivoiŭ, frate cu Novac [1]). Unul și acelașĭ cu Rhadamanth, fratele luĭ Minos (Saturn) [2]).

Bălăban, alt frate al luĭ Novac, identic cu Belus, regele Chaldeeĭ și al Assyrieĭ [3]).

50 de unchĭ bĕtrânĭ, «tot voinicĭ néoșĭ românĭ» [4]); 50—70 de verișorĭ, «făcuțĭ din două surorĭ»; 50—80 nepoțeĭ.

După cum vedem, în cântecele tradiționale române, se face amintire de treĭ Iovițe: unul este fiŭ legitim, altul fiŭ nelegitim și al treilea nepot al luĭ Novac.

Teologiĭ din timpurile cele vechĭ, scrie Cicero, încă numĕraŭ treĭ Iovĭ [5]). Însă genealogia lor difere. Unul este unchiul luĭ Saturn, al doilea frate și al treilea fiŭ.

În poemele istorice române, dintre toțĭ fiiĭ luĭ Novac, Gruia a fost cel maĭ mic și cel maĭ iubit al părinteluĭ sĕŭ.

Ca personalitate istorică, Gruia este unul și acelașĭ cu Typhon séŭ Set din tradițiunile grecescĭ și egiptene. El prădéză țĕrile meridionale în lung și în lat, și este numit «Gruia luĭ Novac, care bate țĕrile». El se aruncă asupra adversarilor sĕĭ ca un vênt înviforat [6]). El vine, trece și se duce ca un diavol, cu capul ridicat în sus [7]), și inspiră inimicilor sĕĭ o teróre ne maĭ pomenită, din care causă e numit și Român Grue Grozovanul [8]) și Gruia Grozavul [9]). El este acela, care a tăiat pe un împĕrat [10]) din țĕrile meridionale (Osiris). Încă până a fost tênĕr, el «s'a bătut cu 9 craĭ, pe toțĭ 9 i-a bătut și a se bate ar fi maĭ vrut» [11]).

---

[1]) **Hasdeu,** Columna luĭ Traianu. An. 1882, p. 622: Novac cu frate-so Radivoiŭ, Ómenĭ de-ĭ vechĭ amêndoĭ.

[2]) **Pindari** Ol. II. 83. — Cf. Homeri Il. XIV. 322. Odyss. IV. 564.

[3]) **Philo,** Ph. H. fr. 2.

[4]) **Marian,** Poesiĭ pop. (ed. 1873) p. 142.

[5]) **Cicero,** N. D. III. 21: Principio Joves tres numerant ii qui theologi nominantur.

[6]) **Alecsandri,** Poesiĭ pop. (1866), p. 88. — Cf. Hesiod, Theog. v. 869.

[7]) **Marienescu,** Balade, I. 71.

[8]) **Alecsandri,** Poesiĭ pop. (1866), p. 77. — Altă variantă din j. Olt (Col. nóstră).

[9]) După nume și genealogiă, Gruia (la Teodorescu, p. 614: Gruia Gruian) maĭ este identic și cu Geryon din tradițiunile grecescĭ, numit de Hesiod Γηρυονεύς τρικάρηνος (cu treĭ capete, fiind-că eraŭ treĭ frațĭ), ér pe o inscripțiune din Gallia (Orelli nr. 1993) Trigaranus, avênd ca simbole treĭ gruie. In limba vechiă grecéscă γέρανος și în limbile neo-celtice garan însemnéză grue, lat. grus. La Hesiod, Geryon este fiul luĭ Chrysaor (= cel cu armele de aur). În cântecele epice române, Novac, tatăl luĭ Gruia, maĭ are și numele de Cres, din care s'a format apoĭ grecescul Chrysaor.

[10]) **Bibicescu,** Poesiĭ pop. d. Transilvania, p. 287.

[11]) **Marianu,** Poesiĭ pop. I. p. 175.

Mesagerul luĭ Gruia și al tatăluĭ sĕŭ este corbul[1]), acelașĭ simbol, pe care-l avea și Typhon (Set) în hieroglifele vechĭ egiptene.

IV

În poemele epice românescĭ, patria luĭ Novac se numesce în general: Țéră românéscă[2]), «Țéra cea română de la Dunărea bĕtrână»[3]). Este aceeașĭ numire geografică, pe care o aflăm la Homer și la Hesiod sub forma de εἰν 'Αρίμοις (Țéra Arimilor), unde era patria luĭ Typhon și a regineĭ Echidna, a mameĭ luĭ Agathyrsus[4]).

Aceeașĭ numire o aflăm și în cântecele epice ale Slavilor meridionalĭ.

În poemele sêrbescĭ, locuința luĭ Novac este pe muntele cel înalt Romania de lângă Seraievo[5]), un termin geografic, care, după cum vedem, e nedespărțit de numele luĭ Novac.

Reședința luĭ Novac se numesce în cântecele epice românescĭ «D'albă Curte»[6]), și «Cerdacul luĭ Novac»[7]). Ea se afla situată în «munțiĭ de Ardél»[8]), numițĭ și Staridél, Steridél[9]), Cearidél, și Cerdél[10]), din care causă, Novac și fiiĭ sĕĭ sunt adese orĭ numițĭ «voinicĭ ardelenescĭ».

La Pindar, curțile luĭ Saturn sunt numite τύρσις[11]). Ele aveaŭ așa dar forma unuĭ turn (castel) de zid séŭ de lemn, construit pe un vêrf de dél,

---

[1]) **Alexici**, Texte. I. p. 18:

(Novac) De când era Gruia mic,
Avea un corb, vorbia un pic:
«Corbule, pasere négră,
Du-te sbóră lumea 'ntrégă
Să-mĭ daĭ scire de ficior,
Că de doru luĭ maĭ mor!»
Corb din aripĭ fâlfâia
Și din gură foc țipa,
Șapte țĕrĭ, el a sburat
Și de Gruia nu a dat,
Când era a șéptea (opta) țéră,
Ostenit era să móră,
Se puse să croncănéscă,
Când și când să maĭ ciuléscă;
Gruia când a audit...

Cf. Marienescu, Balade. I. 85.

[2]) **Cătană**, Balade pop. p. 139. — **Alexici**, Texte d. lit. pop. rom. I. 12.

[3]) **Corcea**, Balade, p. 94.

[4]) **Homeri** Il. 783. — **Hesiodi** Theog. V. 304. — **Herodoti** lib. IV. 9.

[5]) **Gerhard's** Gesänge d. Serben (2-te Aufl.), p. 142.

[6]) Sezătoarea (Fălticenĭ), IV. 7.

[7]) Cerdac, casă mică și înaltă cu târnațiŭ, de pe care se póte vedé în depărtare.

[8]) **Tocilescu**, Mat. folkl. 106. 173.

[9]) **Hasdeu**, Columna l. Traianu, 1882. 619. — **Corcea**, Balade, 118. — **Alexici**, Texte, I. 29. — **Tocilescu**, Mat. folkl. 1238.

[10]) **Tocilescu**, Mat. folkl. 107—108.

[11]) **Pindari** Ol. II. 77. — Cf. cuvêntul θύρσος, rom. têrș (dumus, frutex).

orĭ munte, după sistemul architectureĭ tursenice şi al triburilor pelasge, numite Mosyhecĭ [1]).

«Cerdacul luĭ Novac» se afla în apropiere de Braşov [2]), ér după alte variante lângă frontiera de apus a Ţěreĭ romănescĭ, orĭ pe délul Feléculuĭ, lângă Cluş în Transilvania etc.

3. *Rěsboiul luĭ Saturn cu Osiris în cântecele tradiţionale române.*

Primul rěsboiŭ, ce-l avuse Saturn cu Osiris, a fost, după tradiţiunile culese de Diodor Sicul, pentru posesiunile africane din regiunile Niluluĭ, un rěsboiŭ care s'a terminat cu înfrângerea luĭ Saturn şi cucerirea Thebeĭ, a reşedinţeĭ regale din Egipetul de sus (p. 969).

La aceste evenimente depărtate se rapórtă una din cele maĭ importante poeme istorice române, şi pe care o publicăm maĭ la vale.

În forma sa primitivă, acéstă poemă tradiţională maĭ avea tot-o-dată şi un caracter cosmogonic. Ea aducea în combinăţiune întemeiarea lumiĭ cu cea de ântâiŭ generaţiune de ómenĭ şi cu începutul domnieĭ dinastieĭ divine.

După ce s'a întemeiat pămêntul, ne spune acest cântec epic, Dumneḑeŭ a dat putere luĭ Iancu şi fiuluĭ sěŭ Novac: să fie împěraţĭ puternicĭ peste tótă lumea. «Iancul împěrat» întemeiază apoĭ în părţile meridionale o reşedinţă regală, pe care o încunjură în mod miraculos cu un zid lat şi puternic, într'o singură ḑi, şi numaĭ prin puterea cuvêntuluĭ sěŭ.

Acéstă făimósă reşedinţă meridională a dinastieĭ divine se numesce în poema istorică română Ţeligrad (Ţărigrad). Este însă, din punct de vedere al situaţiuniĭ sale geografice, al cronologieĭ şi al istorieĭ sale legendare cu totul diferită de Ţeligradul medieval séŭ de Cetatea luĭ Constantin cel Mare.

Ţeligradul, întemeiat de Iancul împěrat şi de fiul sěŭ Novac, ne apare ca una din cele maĭ vechĭ cetăţĭ ale lumiĭ. Ea a fost construită îndată după formaţiunea pămêntuluĭ şi se afla situată pe un şes, în apropiere de regiunile locuite de Ethiopĭ séŭ de triburile negre africane [3]). Acest Ţeligrad preistoric

[1]) **Dionysii Halic.** I. 26. — **Strabonis** l. XII. 3. 18.

[2]) **Tocilescu,** Mater. folkl. 1238:

Munţiĭ Steriĭ Déluluĭ,
La cerdacul luĭ Novac...
Frumósă masă-ĭ întinsă,
De mulţĭ boerĭ e cuprinsă...
Tot buniĭ Braşovuluĭ
Şi tartoriĭ têrguluĭ.

Cf. V. Flac (Argon. I. 827): Cardine sub nostro... Tartarei sedet aula patris. — Veḑĭ maĭ sus capitulul despre «Columna ceriuluĭ» pe munţiĭ de lângă Braşov.

[3]) **Corcea,** Balade, p. 106. — Cf. Tocilescu, Mat. folkl. p. 1241.

corespunde ast-fel la Theba cea magnifică din Egipetul de sus, cetatea cea maĭ vechiă [1]) şi maĭ avută a lumiĭ [2]), reşedinţa meridională a dinastieĭ divine, despre care se spunea, că stăpânise pămêntul de la începutul sĕŭ [3]).

Maĭ este aicĭ de notat, că în poemele istorice române din ciclul luĭ Novac, se face amintire de două Ţeligradurĭ; unul se afla în munţiĭ Ardélului, la cerdacul luĭ Novac [4]), ér alt Ţeligrad, despre care ne vorbesce poema ce o publicăm maĭ la vale, se afla situat în părţile meridionale, în apropiere de teritoriul Negrilor africanĭ.

Despre două reşedinţe ale dinastieĭ divine se face amintire şi în textele cele vechĭ religióse egiptene [5]). Una din aceste reşedinţe era Theba, cetatea cea făimósă pelasgă din regiunile de sus ale Egipetuluĭ [6]), ér alta, mult maĭ importantă, din punct de vedere dinastic şi religios, se afla situată în regiunile de nord, sub constelaţiunile Urseĭ.

Ţeligradul meridional, după cum ne spune poema epică română, a fost cucerit încă în timpurile luĭ Iancu şi Novac, de o mulţime imensă de Turcĭ. Aicĭ, sub numele de «Turcĭ», avem o influenţă a geografieĭ şi a etnografieĭ medievale. Poemele epice aŭ un caracter narativ. Ele se ocupă

---

[1]) **Diodori Siculi** lib. I. 50.

[2]) La Homer (Il. IX, 381): «Theba Egipetuluĭ, in care se află avuţii fórte marĭ şi are o sută de porţĭ». În cântecele epice române: «Ţărigradu-ĭ oraş mare, Multă bunătate are» (Şezătoarea. IV. 8).

[3]) **Pierret**, Le Panthéon égypt. p. 96.

[4]) Într'o poemă poporală din com. Slăvescĭ (Vâlcea): In munţiĭ luĭ Ţeligrad, La căsuţa luĭ Novac, Că-ĭ căsuţă cu umbrar. — Cf. Alexicĭ, Texte de lit. pop. I. 7—8. Istoricul grecesc Zosim (sec. V.) amintesce lângă Eufrat, pe teritoriul Chaldeei vechĭ, un orăşel numit Zaragardia, unde se afla un tron de pétră, pe care locuitorii de acolo î-l numiaŭ tronul luĭ Traian, ceea ce ne pune în vedere faptul, că în general numele geografic de Ţărigrad, orĭ Ţeligrad, este anterior invasiuniĭ slavice în peninsula balcanică. De altmintrelea se pare, că şi forma primitivă a slaviculuĭ Ţarigrad (cetate imperială) a fost Starigrad, «cetatea vechiă», după cum în unele poeme epice române, Ardélul e numit: Staridél, Cearidél şi Cerdél. — Cf. la Virgiliu: antiqua urbs (Aen. XI. 540), Troja antiqua (ibid. I. 375).

[5]) **Grébaut**, Hymne à Ammon-Ra, p. 5. 7. — **Pierret**, Livre d. morts, p. 445: Osiris dans sa demeure de la terre méridionale, Osiris dans sa demeure de la terre septentrionale.

[6]) Theba Egipetuluĭ se maĭ numia la geografiĭ grecescĭ şi Cetatea luĭ Joe (Dios-polis). Urmele aceste numirĭ le aflăm şi în cântecele poporale românescĭ:

Tu Marcule, fĕtul mieŭ...
Când de acasă aĭ eşit,
La tine că a venit
Iovu din Ţeligrad
Şi cetatea ţi-o spart.
Rev. crit.-lit. II. 268.

Resultă aşa dar, că Ţeligradul preistoric era identic cu Theba, numită şi «Cetatea luĭ Joe» (Dios-polis).

cu acţiunile eroilor şi cu evenimentele maĭ însemnate istorice din timpurile vechĭ. Din acéstă causă, cântăreţiĭ poporalĭ, ca să fie maĭ bine înţeleşĭ, aŭ schimbat adese orĭ numirile geografice şi etnografice, substituindu-le cu altele maĭ noue şi maĭ apropiate de timpurile, în carĭ trăiaŭ dênşiĭ. În acéstă privinţă ne presintă un esemplu eloquent poemele istorice germane. Aicĭ, vechiĭ locuitorĭ aĭ Dacieĭ (Arimiĭ, Titaniĭ, Giganţiĭ şi Turseniĭ) sunt adese orĭ numiţĭ Hunĭ (Hünen, Hunî) [1]), fiind-că Huniĭ ocupase Dacia pe la finele sec. IV-lea şi eĭ devenise de asemenea celebri prin rĕsbóiele lor.

Din acéstă poemă istorică, în care se cântă întemeierea şi căderea Ţeligraduluĭ preistoric, noĭ avem numaĭ o singură versiune, ce ni s'a comunicat din ţéra Haţeguluĭ [2]).

Cântăreţul, de la care a fost culesă acéstă poemă, a recitat partea ântâiă numaĭ în prosă, fiind-că nu o maĭ scia în versurĭ. E de mult, spunea dênsul, de când audise acest cântec de la un moş al sĕŭ. Orĭ cum însă, este o fericire pentru noĭ, că ne-aŭ rĕmas şi aceste douĕ fragmente după o serie aşa vastă de secule.

Reproducem acum acest cântec ast-fel după cum ni s'a comunicat.

Partea ântâiă.

Întemeiarea Ţeligraduluĭ (a Thebeĭ din Egipet).

Iancu a avut fiŭ pe Novac şi li s'a dat lor lumea, de s'a întemeiat pămêntul. Dumneḑeŭ le-a dat putere să fie tarĭ împĕraţĭ. Până eĭ aŭ împĕrăţit, Ţeligradul s'a făcut. Iancu împĕrat o poruncă mare a dat, ca un om pe cal călare sĕ mérgă într'o ḑi de vară cât o puté mere şi să vină séra pe alt loc. El séra a tras îndĕrĕt. Insă nu a maĭ putut mere înainte pe murg. N'a maĭ putut mere de un zid fórte mare şi ţépăn. Înaintea caluluĭ a fost un zid fórte mare, în urma caluluĭ venia zidul zidindu-se singur; éră omu a grăit: eŭ, Dómne! unde am plecat... că eŭ am plecat pe drum dirept şi acum înaintea mea e zid fórte tare şi mare, şi în urma mea vine zidul zidindu-se singur, nevĕḑênd pe nime lucrând, nicĭ zidind. Ér Iancu împĕrat a grăit: Poşişorul (?) mieŭ... feri-te într'o parte, ca zidu să se întâlnéscă, precum am poruncit. Călăreţul se feria şi zidul se 'ntâlnia, Ţeligradul se făcea [3]).

[1]) Grimm, D. Myth. (1854) p. 489: Niederdeutschland, vorzüglich Westfalen, gebraucht hüne gleichbedeutig mit riese.

[2]) Prin învĕţătoriul St. Ţarină din com. Păucinescĭ.

[3]) O tradiţiune analogă era cunoscută şi luĭ Lucreţiu (V. 1116). După întemeierea lumiĭ, regiĭ începură să construéscă cetăţĭ:

Condere coeperunt urbeis, arcemque locare
Praesidium reges ipsei sibi perfugiumque;
Et pecudes et agros divisere...

Cf. pag. 941.

Partea a doua.

Căderea Ţeligraduluĭ.

Dacă Ţĕligradu se făcea,
Lor în cărţĭ că le venia,
Că Ţeligradul sĕ-l pérdă.
Dar săracu de Novac,
El nu bea, nicĭ nu mânca,
Nicĭ voiă bună nu-şĭ da.
Iancu séma că-ĭ băga
Şi din gură aşa-ĭ grăia:
«Puiul taichiĭ, Novace,
Ce ţi ţie tot pe cap?
De când Ţeligradu am gătat,
Tu n'aĭ bĕut, n'aĭ mâncat,
Voia bună nu ţi-aĭ dat».
Sărac tiner[1]) de Novac,
Tinerel şi bun la cap,
El din gură aşa-mĭ grăia:
«Taică, taică Iancule,
Voia bună să mi-o daŭ?
Turciĭ Ţeligradu-l iaŭ!»
Iancu din gură grăia:
«Puiul taichiĭ, Novace,
Nu te teme tu nimic,
De când eŭ am 'mpĕrăţit
Pe min' nime nu m'o bătut».
Da săracu de Novac,
Tinerel şi bun la cap,
El din gură aşa-mĭ grăia:
«Taică, taică Iancule,
C'acum nu-ĭ ca pân' acum,
Las' sĕ fiŭ eŭ împĕrat,
Ţeligradu sĕ nu-l las.
De cât fără Ţeligrad,
Maĭ binĭ, taică, fără cap».
Iancu din gură grăia:
«Impĕrăţia nu-ţĭ daŭ.
Écă, eŭ î-sŭ moş bĕtrân,
Şi eŭ cu ce o să mĕ ţin».
Da săracu de Novac,
El din gură aşa-mĭ grăia:
«Taică, taică Iancule,
Noĭ cu împĕrăţia ta,
Noĭ vom perde Ţeligradu».
Iancu din gură grăia:
«Puiul taichiĭ, Novace,
Nu te teme tu nimic».
Da 'mpĕratul hăl turcesc,
El un sol că trimetea:
«Ţeligradu să mi-l dea,
Orĭ la rĕsboiŭ să ésă».
Solu turcesc cum venia,
Novac paloşu trăgea,
Turciĭ pe loc amuţia,
(Iancu din gură grăia)»:
«Novace, tu eşĭ afară»!
Novac afară eşia,
Turculuĭ fire venia.
Iancu, ca un om bĕtrân,
Făcu scrisóre la Turcĭ,
Că triĭ ómenĭ maĭ voinicĭ
Triĭ ḑile sĕ taie 'n Turcĭ,
Ce-a udi[2]) de la triĭ ḑile,
Atât eĭ sĕ stăpânéscă.
Şi atâta Turc o venit,
Că 'n triĭ ḑile or tot tăiat,
Ce o fost tăiând,
Alt-fel venind.
Triĭ ḑile s'or deplinit
Şi Turcĭ tot or maĭ udit,
Şi ca vorba să nu-şĭ calce,
El pe Turcĭ, că i-o lăsat
De 'n Ţeligrad s'or băgat.
Da săracu de Novac,
Tinerel şi bun la cap,
Aşa rĕŭ s'o supĕrat,
Că de tată s'o lăsat
Şi 'napoĭ el s'o băgat
Pe murgit în Ţeligrad...
Prinse Novac a tăia,

[1]) Epitet esplicativ al numeluĭ «Novac».
[2]) Udire, v. a rĕmâné.

Turcimea aşa pica,
Cum pică buruiana,
Când o atingĭ cu cósa,
Ş'atâta o tot tăiat,
Până singur s'o mirat,
De asupra de Ţeligrad,
Norii de ce s'or ruşat.
Atuncĭ Iancu o venit
Către Novac o grăit:
«Puiul taichiĭ, Novace,
Da aicea tu ce facĭ?»
Şi săracu de Novac,
Tinerel şi bun la cap,
El din gură aşa-mĭ grăia:
«Taică, taică Iancule,
Pagubă, că e pĕcat,
Ş'a tĕŭ cap de ar fi tăiat,
De cât fără Ţeligrad,
Maĭ binĭ eŭ fără de cap».
Iancu dacă-mĭ audia,
Pe Novac î-l mulcomia,
Turciĭ de a nu maĭ tăia.
Şi Novac se nĕcăja
Şi cu paloşu trăgea
Tot în zidu Ţeligrad,
Nime nu mi-l maĭ vedea[1]).
Novac din gură grăia:
«Fie cine o fi împĕrat
Sĕ fie tot blăstemat...
La Novac sĕ se gândéscă»...

D'oĭ! seracu de Novac,
Când era el împĕrat,
Lumea atuncea nu muncia,
Nici banĭ nu cheltuia,
Bine lumea atuncĭ trăia.

Saturn, scrie Diodor Sicul, după ce a fost învins de Dionysos-Osiris, a cercat peste nópte să dea foc oraşuluĭ, şi apoĭ a fugit.

Memoria acestuĭ episod ne apare şi în poema istorică română.

După ce Turciĭ (Arabiĭ africanĭ) ocupă Ţeligradul, Novac intră în cetate, în timpul sereĭ, începe din noŭ lupta şi taiă o mulţime imensă de Turcĭ, în cât se miră şi dênsul, de ce s'aŭ roşit noriĭ de asupra Ţeligraduluĭ. În fine intervine Iancul pentru pace, ér Novac supĕrat începe sĕ dărâme zidurile cetăţiĭ[2]).

Iancul, care în poema de maĭ sus ne apare ca tatăl luĭ Novac, este din punct de vedere istoric una şi aceeaşĭ personalitate cu Ianus din tradiţiunile anticităţiĭ, al căruĭ nume poporal a fost şi la Romanĭ Iancus.

În unul din cântecele cele vechĭ saliare ale Romanilor aflăm refrenul:

---

[1]) Aceeaşĭ legendă, însă modificată după împrejurările geografice şi etnografice, a esistat cu privire la fortificaţiunile de la Troia. După Homer, muriĭ ceĭ puternicĭ aĭ cetăţiĭ Troia aŭ fost construiţĭ de Neptun şi Apollo, ér după ce Greciĭ cuceriră Troia şi se întórseră cu corabiile în patrià, Neptun şi Apollo distruseră cu un diluviu zidul cel mare, pe care-l construise Greciĭ lângă Hellespont, şi care a dispărut ast-fel cu totul (Hom. Il. VII, 454; XII, 17; XXI, 445).

[2]) Urmézà apoĭ în literatura poporală română o altă serie de cântece epice. Gruia, fiul maĭ mic al luĭ Novac (Typhon), începe de noŭ luptele la Ţeligrad şi despre dênsul se spune, că a prădat de treĭ orĭ Ţeligradul şi ţéra Ţeligraduluĭ în lung şi în lat (Marienescu, Balade, I. p. 75. — Bibicescu, Poesiĭ pop. 299—303. — Frâncu, Româniĭ din munţiĭ apusenĭ, p. 199—226. — Cătană, Balade, p. 130 — Şezătoarea (Fălticenĭ), I. 108.

Iancus Ianes duonus cerus es, dunus Ianus, adecă, «Iancu, Ianeş Dómne, ceriul eştĭ, Dómne Ianu» [1]).

În acest refren, după cum vedem, preoţiĭ saliarĭ întrebuinţéză treĭ forme ale aceluiaşĭ nume: Iancus, Ianes (de care amintesce şi Tertullian) şi Ianus, fiind-că, după principiile teologieĭ romane, se considera ca o nepietate, ca o lipsă de respectul religios datorit divinităţiĭ, dacă în rugăciunile ce i se adresaŭ, se omitea vre-unul din numele, sub care a fost adorată vre o-dată [2]).

Despre domnia luĭ Ianus peste ţĕrile din nordul Dunăriĭ de jos, maĭ avem o tradiţiune, estrasă din cărţile cele sfinte ale Romanilor: că Ianus avuse o putere, séŭ domniă, stabilită în regiunile celor două Urse [3]), constelaţiunĭ, carĭ la astronomiĭ şi geografiĭ vechĭ maĭ purtaŭ şi numele de «Ursa Getica», «Geticum plaustrum» şi «Geticus polus» (v. p. 960).

Ianus, ca rege al Scyţieĭ, ne apare şi în alte tradiţiunĭ istorice. Romuald II, archiepiscopul din Salerno (1153—1181), pe basa unor fântânĭ maĭ vechĭ începe Cronica sa ast-fel: «Cea de ântâiŭ etate a lumiĭ este dela Adam până la diluviu... În acéstă etate se ridică regatul Scyţilor, unde cel de ântâiŭ rege a fost Ihannus» [4]).

---

[1]) Terenţiu Varro, (L.L. VII. 26), citéză următórele versurĭ dintr'un cântec saliar:
Cozeulodori eso (var. Cozeulodoizeso). omina vero ad patula coemisse.
Iancus Ianes duonus cerus es. dunus Ianus
ve vet pom melios eum recum.
(Bergkius, Commentatio de Carm. Saliar. reliquiis.—Nisard, Varron, l. VII. 26).
Versul al doilea este un simplu refren, ce conţinea numele divinităţiĭ Iancus-Ianus. în onórea căruia se cânta acest imn religios. Că duonus cerus are aicĭ inţelesul de «Domnul ceriuluĭ» se constată şi prin refrenul colindelor române: «Dómne Ler, Domn din ceriŭ», séŭ «Leru-I Dómne, Domn din ceriŭ», şi prin cuvintele luĭ Macrobiu: «alii Janum coelum esse voluerunt» (Sat. I. 9). În timpurile luĭ August, cântecele saliare nu maĭ eraŭ înţelese, nicĭ chiar de preoţĭ. Din acéstă causă, s'aŭ mestecat în textele aceste nu numaĭ cuvintele, dar şi literele cuvintelor. Copiştiĭ nepricepêndu-le le transcriaŭ greşit. Cuvintele nedivisate Cozeulodoizeso, prin care se începe cântecul saliar de maĭ sus, sunt a se rectifica în forma: Colo-ze(s)u-doi-zeso, şi corespund ast-fel la primul vers din cele maĭ multe colinde române ale Transilvanieĭ: Colo 'n jos, maĭ din jos. In ce privesce cuvintele: omina vero ad patula coemisse... ve vet pom melios eum recum», ele ne presintă o mare asemĕnare cu unele versurĭ din o colindă română: «Jos la umbra lor (a merilor), duşue, mişue d'un pat încheiat... vênt de vară c'a bătut prin pometul raiuluĭ» etc. (Teodorescu, P. p. 77).

[2]) Forma «Iancus» ne apare şi în numele oraşuluĭ Janiculum.

[3]) Lydi De mens. IV. 2: ὁ δὲ Πραιτέξτατος ὁ ἱεροφάντης... δύναμιν αὐτὸν (Ἰανὸν) εἶναι τίνα βούλεται ἐφ' ἑκατέρας ἄρκτου τεταγμένην.

[4]) Chronicon Romualdi II Archicp. (Muratorii Rer. ital. SS. VII. 8, ed. Mediol. 1725): Prima mundi aetas est ab Adam usque ad diluvium... Hac aetate Scitharnm reg-

În fine, încă o cestiune din doctrinele cele vechĭ ale teologieĭ pelasge. După textul poemeĭ de maĭ sus, în fruntea dinastieĭ divine figurézá Iancul séŭ Ianus, considerat în cântecele saliarĭ și la Macrobiu ca o divinitate primordială, ca o personificare a ceriuluĭ, Cerus séŭ Coelus, și ast-fel identic cu Uranos din cosmogonia grecéscă.

Aicĭ, începutul domnieĭ luĭ Iancu se aduce în legătură cu întemeierea lumiĭ și cu cea de ântâiŭ generațiune de ómenĭ. Aceeașĭ tradițiune teo- și cosmogonică o aflăm și la autoriĭ romanĭ. După cum scrie Augustin (Civ. Dei, VI. 9): et ipse Varro commemorare et enumerare deos coepit a conceptione hominis, quorum numerum exorsus est a Jano.

4. *Infrângerea și mórtea luĭ Osiris.*

În unele poeme epice românescĭ se maĭ celebrézá și astă-ḑĭ memoria înfrângeriĭ luĭ Osiris în țĕrile de la Dunărea de jos și mórtea sa.

În aceste cântece tradiționale, Osiris este înfățișat ca un Negru african, fanatic și ambițios, numit Gol.-Negru de Dârviș [1]), adecă călugăr mahomedan din rasa Negrilor, fără haine pe el [2]).

După tradițiunile egiptene, Osiris a fost prins și tăiat în bucățĭ de Typhon, fiul luĭ Saturn. Însă, în cântecele istorice române, el este învins și tăiat de însușĭ Saturn, care figurézá aicĭ, ca și în alte poeme române, sub numele sĕŭ tradițional de Novac.

Stilul, séŭ forma poetică, a acestor cântece bĕtrânescĭ este în genul epic al anticitățiĭ. Rĕsboiul luĭ Osiris cu Saturn este înfățișat numaĭ prin lupta singulară a celor doĭ căpitanĭ adversarĭ, după cum în Iliada luĭ Homer, Achille se luptă cu Hector (Greciĭ în contra Troianilor), ér la Virgiliu, Enea cu Turnus (Troianiĭ în contra Latinilor) etc.

---

num oritur, ubi primns regnavit Ihannus. — La Arrian din Nicomedia Ἴανδυσος = Ἰάνουσος, unde litera a patra (o) avuse probabil în manuscrisul vechiŭ grecesc o formă triangulară, din care causă a fost confundată cu delta.

[1]) Despre triburile africane ale Negrilor din părțile de sus ale Niluluĭ scrie Brugsch Bey (Hist. d'Égypte, I, 2-e ed. p. 8): A la plus haute antiquité leurs tribus (les Negres) s'étendaient jusqu'à la frontière de l'Égypte; à un certaine époque de l'histoire d'Égypte... les Nègres appelés dans les textes Kar ou Kal, peut-être les ancêtres des Galla de nos jours, habitaient la contrée la plus méridionale du Soudan pharaonique.

[2]) Osiris-Dionysos, scrie Diodor Sicul, a fost crescut în o pescere de la Nysa sub conducerea ḑeițeĭ Minerva (care se destinase fecioriei perpetue) și unde dênsul avuse ca magistru pe un așa numit Aristeu. Probabil, că acéstă pescere a fost un fel de casă religiósă séŭ mânăstire preistorică. Numaĭ ast-fel ne putem esplica fanatismul lui Osiris și numele sĕŭ de călugăr, «Dârviș», ce i-l atribue poemele epice românescĭ.

Textul acesteĭ poeme după o variantă din Bănat [1]), este următoriul:

Colea jos şi maĭ din jos,
La cea rară de şuşară,
La cea mică de ciupară,
Nu sciu, Dómne, ce s'aude?
Ce ţipă şi chiotesce
Şi cu dinţiĭ tot scrâşnesce,
Şi de chiotele luĭ
Pică frunḑa codruluĭ,
Cine, Dómne, î-mĭ ţipa?
Ţipă-mĭ Gol de Dârviş,
Tot ţipă şi chiotesce
Şi cu dinţiĭ tot scrâsnesce
Şi din gură aşa vorbesce:
«Dar crep, Dómne, şi pocnesc,
Cu Novac se me 'ntâlnesc,
Puterea se-mĭ ispitesc,
Ḑilele se-mĭ odihnesc!»
Nime 'n lume nu-l aude,
Făr' bĕtrânul de Novac
Din frumosul sĕŭ cerdac.
El din gură aşa ḑicea:
«Eĭ tu, Gruio, puiul neichiĭ,
Ean, tu bine să te ducĭ,
Colo 'n vale 'n codru verde,
Nu sciu bine ce s'aude,
Că ţipă şi chiotesce
Şi cu dinţiĭ tot scrâsnesce
Şi de chiotele luĭ
Pică frunḑa codruluĭ».
Gruia cum î-mĭ auḑia,
Sus pe cal se arunca
Şi prin codru î-mĭ pleca,
Nicĭ prea mult nu î-mĭ umbla,
Dar cu cine se 'ntâlnia?
Cu Gol-Negru de Dârviş,
Golu-ĭ, Dómne, 'n pelea gólă,
Pele négră ca de smólă [2]),
Pelea négră î-mĭ plesnesce,
Sângele î-mĭ podidesce,
Sabia 'nţêmplată 'n şold,
Tot vorbia şi-o tot mâna:
«Dar crep, Dómne, şi pocnesc,
Cu Novac să mĕ 'ntâlnesc,
Puterea să-mĭ ispitesc,
Ḑilele se-mĭ odihnesc».
Când Gruia că mi-l vedea,
Gând de mórte î-l prindea
Şi-înapoĭ că se'ntorcea,
La Novac că se ducea
Şi aşa din graiŭ grăia:
«Auḑĭ, taică, dragă taică,
Când pe mine m'aĭ făcut
Maĭ bin' capu se-mĭ fi rupt,
De cât eu sĕ fi vĕḑut
Pe Gol-Negru de Dârviş,
Că-ĭ gol, taică, 'n pelea gólă,
Pele négră ca de smólă,
Pelea négră i plesnesce,
Sângele î-ĭ podidesce,
Şi aşa din gură vorbesce:
«Dar crep, Dómne, şi pocnesc
Cu Novac să mĕ 'ntâlnesc
Puterea să-mĭ ispitesc,
Ḑilele sĕ-mĭ odihnesc».
Când Novac î-mĭ auḑia,
În chilie se băga,
Lapĕdă ţóle domnescĭ
Şi-îmbracă călugărescĭ.
Călugăre se făcea,
Sus pe cal se arunca
Şi prin codru î-mĭ pleca.
Tot mergea, câtu-mĭ mergea,
La şuşară ajungea,
Cu Dârviş se întâlnia.
Când Dârviş că mi-l ochia,
Bună ḑiua că mi-ĭ da

[1]) **Corcea**, Balade poporale, Caransebeş, 1899, p. 95—100. — Alte variante la Marianu, Poesiĭ pop. I. (1873) p. 73; Alexicĭ, Texte, I. p. 1.

[2]) Cea maĭ vechiă statuă a luĭ Osiris încă era de colóre négră. — Athenodori Tarsensis fr. 80: μελάντερον τὸ χρῶμα τοῦ ἀγάλματος (Frag. Hist. gr. III. 488). — Cf. Pierret (La Gr. Encycl. t. XXV, p. 639): Dans quelques anciens manuscrits, il (Osiris) est représenté avec un visage noir.

Și din gură așa striga:
«Morțiĭ têĭ, mĕĭ gugă négră,
Să sciĭ că te-omor, nu-ĭ șagă,
Că de-acas' când am plecat
Așa tare am jurat:
Cine-o veni 'naintea mea
La toțĭ capul jos le-o sta!»
Dar Novac așa-ĭ ḑicea:
«Că eu nu sunt gugă négră,
Ci sunt mic de covăcel,
D'ales ferul din oțel.»
Și Dârviș când auḑia,
Așa bine că-ĭ părea
Și din gură așa ḑicea:
«Mĕĭ, tu mic de covăcel,
D'ales ferul din oțel,
Ean, na tu sabia mea,
Multă blagă-am dat pe ea,
Veḑĭ bună o fi de ceva».
Novac sabia lua,
De nicovală mi-o da,
De doĭ stânjinĭ se lungia,
De treĭ palme se lăția,
O-dată o flușturа
Și din gură așa ḑicea:
«Mĕĭ, Gol-Negru de Dârviș,
Ea, sĕ nu tĕ maĭ căiescĭ,
Cât pe lume maĭ trăescĭ,
Cățĭ banĭ pe sabiă-aĭ dat;
Ci tu bine te căiesce,
Pe-a cuĭ mână se găsesce,
Că nu-sŭ mic de covăcel
D'ales ferul din oțel,
Ci-sŭ bĕtrânul de Novac,
Ea, te uită, ce-o sĕ-țĭ fac!»
Sabia de cic lua
Și 'n douĕ o îndupleca
Ș'unde în Dârviș că î-mĭ da,
Pe douĕ locurĭ î-l tăia,
În treĭ dărabe-l făcea.
Dârviș rĕŭ î-mĭ maĭ căuta
Și din gură așa ḑicea:
«Că nimic nu m'o strica!»
Dar Novac i rĕspundea:
«De nimic nu ți-o strica,
«Ean, clintește-te o țiră!»
Când Dârviș mi se clintia,
În treĭ dărabe pica...
Pleca Novac șuerând,
Cu murgușul boestrând...
Ceva'n minte-șĭ aducea
Și din gură așa grăia:
«Uite, bată-l Precesta,
Dar că bine l'am tăiat
Și 'n inimă n'am căutat,
Că ce inimă-o avut.
Patru-ḑecĭ de verĭ am avut
Pe toțĭ, el mi-a perdut».
Înapoĭ că se'ntorcea
Și pe loc î-l despica,
Inima'n douĕ tăia.
Din inimă ce eșia?
O năpârcă î-mĭ săria,
După Novac se lua,
Novac fugia,
Năpârca curea.
Unde Novac tăbăria,
Pe spate î-mĭ cădea,
Sabia lângă picior punea,
Când năpârca-l ajungea
Dintr' o-dată-l înghița,
Sabia 'n lăturĭ trăgea
Și năpârca-o despica.
Din năpârcă ce eșia?
Treĭ bârdăunĭ î-mĭ săria,
După Novac se lua,
Tot fugia, câtu-mĭ fugia,
La un plug se abătea,
Grapa de la plug lua,
Bârdăuniĭ omora.
La cerdac că se ducea,
Cu Gruia se întâlnia,
Mare gostie făcea.

În acest cântec tradițional, în care se comemoréză rĕsboiul cel mare al lumiĭ meridionale în contra lumiĭ de nord, ne presintă un deosebit interes elementele istorice ale religiuniĭ osirice.

Principiul acesteĭ transformărĭ a individuluĭ, după mórte, era înfățișat prin figura simbolică a unuĭ scarabeu (scărăbuș, bărdăun), insectul cel sacru al religiuniĭ osirice [1]), al căruĭ tip se maĭ găsesce și astă-dĭ în regiunile superióre ale Niluluĭ (Ethiopia, Nubia).

În vechile morminte egiptene, se punea în pieptul mumieĭ un scarabeu tăiat din pétra dură și ferecat cu aur [2]), simbol magic al acesteĭ metamorfose.

În fine, maĭ notăm aicĭ, că în vechia religiune egipténă, Osiris, ca divinitate a sóreluĭ, maĭ era indicat prin figura scarabeuluĭ și a unuĭ șérpe urieș, după cum spunea preotul și istoricul Manetho [3]).

5. *Rĕsboiul luĭ Joe cu Saturn în poemele epice române.*

În literatura poporală română maĭ avem încă o serie de poeme epice, în carĭ se cântă rĕsboiul cel făimos, al luĭ Joe în contra luĭ Saturn.

În aceste poeme, Saturn figuréză sub numele sĕŭ tradițional de Novac, ér Joe este numit Ioviță și Iova.

Acest Ioviță este un fiŭ natural al luĭ Novac. Mama sa, una din cele maĭ făimóse femeĭ de lume, este numită Litva, Lidva, Livda, Lida și Lița.

Litva era cunoscută și în tradițiunile grecescĭ. Ea este una din curtisanele celebre ale timpurilor antehomerice. Aventurile eĭ se vĕd a fi fost fórte multe.

La Cedren, ea figuréză sub numele de Lytva [4]) și este mama luĭ Teleph, supranumit Latinus, al căruĭ regat se afla în părțile meridionale ale Dunăriĭ [5]).

Sub numele de Leda [6]) și Lyda [7]), ea este una din ibovnicile cele maĭ distinse ale luĭ Joe și Hercule, ér sub numele de Libya [8]), ea este o fică a Oceanuluĭ (Istruluĭ), pe care o luase în căsătoriă Neptun.

[1]) Pierret, Le Panthéon égypt. p. 66.

[2]) Pierrot, Le livre d. morts, p. 201: un scarabée de pierre dure, façonné, enduit d'or, sera placé dans la poitrine de l'homme.

[3]) Manethonis fragm. în Fragm. Hist. gr. II. 614.

[4]) Cedrenus, I. 245.

[5]) Într'un cântec bĕtrânesc din Mănescĭ (Dâmbovița), ea este numită: «O litvă cârcimăriță», adecă femeiă latină.

[6]) Homeri Hymn. 16, 3; 33, 2.—Apollon. Rh. Argon. I. 146.—Apollod. Bibl. III. 10. 5.

[7]) Pausaniae Gr. Descr. II. 31. 3.

[8]) Andronis Halic. fragm. 1 în Fragm. Hist. gr. II. 349. — Ioannis Antiocheni Chronica, fr. 15 în Fragm. Hist. gr. IV. 544.

În fine, se maĭ numiaŭ în anticitate Lydae (Λύδαι) preutesele luĭ Bacchus [1]), carĭ celebraŭ cultul acestuĭ ḑeŭ în timpul nopţiĭ, când comiteaŭ tóte escesele, tóte scandalele şi tóte infamiile.

Istoricul Philo din Byblus ne spune de asemenea, că ḑeiţele cele vechĭ aŭ fost de regulă curtisane publice, cari-şĭ vindeaŭ pentru câştig iubirea şi favórea lor la toţĭ, pe câţĭ i întâlniaŭ [2]).

Lupta luĭ Novac cu Ioviţă se petrece, după poemele epice române, în aceeaşĭ regiune a Dacieĭ, unde se întêmplase şi lupta luĭ Saturn cu Joe, la Muntele sec [3]) de lângă Cerna, din care face parte şi délul numit Pregleda, gr. Phlegra.

Scenele de rĕsboiŭ sunt înfăţişate şi aicĭ numaĭ prin luptele singulare ale căpitanilor.

Textul acesteĭ poeme, după o variantă din Muntenia [4]), este următoriul:

Sub seninul ceruluĭ,
La aripa noruluĭ,
La ceardacu luĭ Novac,
Mare masă-mĭ este întinsă,
Dar la masă cine-mĭ şade?
Şade bĕtrânul Novac,
Cu frate-sĕŭ Balaban,
Vesel beaŭ şi ospĕtaŭ,
Témă de nimenĭ n'aveaŭ.
Când fuse cam la beţie,
Colea 'n dalba veselie,
Novac, măre, se scula,
Afară că-mĭ şi eşia,
Cu urechia că trăgea.
Colea la Muntele sec,
Unde voiniciĭ [5]) se 'ntrec,
Tare strigă d'un voinic,
Strigă nóptea tot şoimesce
Şi încă ḑiua voinicesce:
Cu cine sĕ se lovéscă,
Inima sĕ-şĭ isbândéscă?
In casă, Novac intra
Şi luĭ frate-so spunea:
«Aleĭ! frate Balabane,
Nu mĕ veḑĭ c'am măturit
Ş'alt voinic nu m'a rĕsbit.
Colea la Muntele sec,
Unde voiniciĭ se 'ntrec,
Tare strigă d'un voinic,
Strigă nóptea tot şoimesce,
Încă ḑiua voinicesce:
Cu cine sĕ se lovéscă
Inima sĕ-şĭ isbândéscă».
Novac atuncĭ ce-mĭ făcea?
În celar că mi-şĭ întra,
Din cincĭ sute busdugane
Alegea unul maĭ mare,
La cântar că mi-l punea
Cincĭ sute oca trăgea,
De genunche că-l trântia,
De rugină-l scutura,
Ca laptele î-l făcea,
Ca sórele strălucia,
În busunar că-l băga,

[1]) Athen. V. 198 (ap. Pauly, R.-Encycl. v. Lydae).

[2]) Philonis Hist. Phoen. fragm 2, în Fragm. Hist. gr. IV. 566.

[3]) Charta Românieĭ meridionale (1856), Col. I. Ser. 4.

[4]) Ţara nouă, revistă. An. III (1887) p. 124. — Alte variante ale acesteĭ poeme ni s'aŭ comunicat din com. Găvănescĭ (Buzĕŭ), Glâmbocata şi Mănescĭ (Dâmboviţa), Bragadir şi Tătărescĭ (Teleorman).

[5]) In poesia eroică română, cuvêntul «voinic» este sinonim cu «vitéz». In varianta dela Mănescĭ (Dâmboviţă): Tot la Muntele sec, | Und' vitejiĭ se întrec.

De loc dosu că mi-șĭ da
Și din guriță striga:
«Aleĭ! tu voinic sărac,
Ce n'aĭ minte de leac,
Ce tot strigĭ la viteaz bun,
Cu care sĕ te lovescĭ,
Inimeĭ sĕ-țĭ isbândescĭ?
Nu mĕ vedĭ c'am măturit
Ș' alt voinic nu m'a rĕsbit,
De Novac n'aĭ audit?»
— «Dacă eștĭ credĭ tu Novac,
Nu-țĭ bag sémă ca la un dovleac,
O sĕ-țĭ trag un busdugan
Sĕ mĕ țiĭ minte un an!».
Dar Novac se nĕcăjia,
Busduganu că scotea,
De codiță-l apuca
Și 'n voinic î-l îndrepta,
Mergea pe cer văpăind
Ca Sfete-Petre trăsnind.
Dar voinicul sărac
În călcâiŭ se rĕsucia,
Busduganu că-l prindea
Și-îndĕrĕt că-l trimitea;
De tare ce l'a svêrlit,
Treĭ penițe i-aŭ sărit,
Pe Novac mi l'a lovit,
L'a lovit, l'a mântuit,
La treĭ dile s'a tredit.
Când el, frate, se tredia,
Busduganu că-șĭ lua,
După el că-mĭ și-l trăgea,
La ceardac că ajungea
Și din gură că-mĭ dicea:
«Aleĭ! frate Balabane,
Nu mĕ vedĭ c'am măturit
Ș'alt voinic nu m'a rĕsbit?
Dară asta ce sĕ fie?»
Balaban nu adăsta,
În celar că mi-șĭ intra,
Din opt sute busdugane
Alegea pe cel maĭ mare,
La cântar că mi-l punea,
Trăgea opt sute oca.
De genunche mi-l trântia,
Ca laptele î-l făcea,
Ca sórele strălucia,
La Muntele sec alerga,
Tare din gură striga:
«Aleĭ! tu voinic sărac,
Care n'aĭ minte de leac,
Ce strigĭ nóptea tot șoimesce,
Diua încă voinicesce,
Mereŭ strigĭ la viteaz bun,
Cu care sĕ te lovescĭ,
Inimeĭ sĕ-țĭ isbândescĭ?
Nu mĕ vedĭ c'am măturit
Ș'alt voinic nu m'a rĕsbit,
De Balaban n'aĭ audit?»
— «Mĕĭ, frăție Balaban,
Când ți-oĭ da un busdugan,
O să mĕ țiĭ minte un an!»
Balaban se nĕcăjia,
Mâna'n bușunar băga,
Busduganu că scotea
În voinic că-l îndrepta,
Mergea pe cer vîjăind,
Ca Sfete-Petre trăsnind[1],
Dar voinicul sărac
În călcâiŭ se rĕsucia,
Busduganul că-l prindea
Și-îndĕrĕt î-l asvêrlia,
De tare ce l'a asvêrlit,
Cincĭ penițe i-aŭ sărit.
Pe Balaban l'a lovit,
L'a lovit, l'a mântuit,
Ceas de mórte l'a găsit,
Pulberea l'a acoperit,
La opt dile s'a tredit.
Dacă el se descepta,
Busduganul că-șĭ lua,
De codiță că-l trăgea
La ceardac că mi-șĭ mergea
Și luĭ Novac că-ĭ dicea:
«Aleĭ! frate credĭ[2]) Novace,
Dar acésta ce sĕ fie?

[1]) O formă epică poporală a legendeĭ despre fulgerele, ce le aruncase Joe asupra Titanilor.

[2]) Eróre, în loc de «Cres Novace», cum este numit Novac și alte poeme tradiționale române.

Haĭ frate, sĕ-l întrebăm,
Cu de-adins sĕ-l cercetăm,
C' orĭ ne-o fi vr'un verişor,
Orĭ frate, vr' un nepoţel,
Că prea este viteaz el» [1]).
Acolo, eĭ decĭ mergeaŭ
Şi pe voinic întrebaŭ:
«Aleĭl tu voinic sărac,
Care n'aĭ minte de leac,
Am venit sĕ te 'ntrebăm,
Cu din adins sĕ cercetăm,
C'orĭ ni-ĭ fi vr'un verişor
Orĭ frate, vr'un nepoţel,
Că-cĭ tu vedĭ c'am măturit
Ş'alţĭ voinicĭ nu ne-aŭ rĕsbit?»
Voinicul le rĕspundea,
Că Ioviţă ĭ-l chema,
Ş'apoĭ, mâre, cuvênta:
«Aleĭl bĕtrâne Novace,
Şi tu frate Balabane,
Maica mi-a fost vĕduviţă,
La uliţă,
La drumu Ţărigraduluĭ,
La schelea împĕratuluĭ.
Maicăĭ că i-a nimerit,
Într'o di că i-a sosit,
Doĭ deliĭ împĕrătescĭ [2]):
Unul nalt şi subţirel,
Par' că-ĭ tras printr'un inel;
Altul nalt şi cocoşat
Şi de piept mi-e găvănat,
De genunche apropiat,
Barba-ĭ era cât grapa,
Sĕmĕna cu Dumnia-ta,
Cu maica s'a măritat,
Din cel voinic sunt eu fapt».
Var. «(Şi la Litva) aŭ nimerit,
Aŭ nimerit şi poposit,
Treĭ deliĭ împĕrătescĭ:
Unul bĕtrânul Novac,
De care teme un împĕrat;
P'altul chema Bălăban,
De care teme un divan;
Altu-ĭ Ioviţă, fĕt frumos,
Care 'n lume n'a maĭ fost,
Aŭ cerut vin nemĕsurat...
Vin nemĕsurat le-a dat...
Şi de doĭ că s'a curat,
Da, de unul n'a scăpat,
De Săvaĭ bĕtrân Novac,
Şi-a dormit cu el în pat,
Diminéţa s'a sculat,
I-a dat apă s'a spĕlat.
Ca unuĭ Zeŭ bărbat
(*Ibid.* Ca unuĭ Zeŭ împĕrat).
Şi pe mine că m'a fapt» [3]).
Novac séma că-ĭ lua,
Inelul că-l cunoscea,
În braţe că mi-l lua,
În faţă ĭ-l săruta,
Cu toţĭ la ceardac mergea...

Aşa în varianta din Glâmbocata: «C'ăla e Cres Novac, Cres Novac, Baba Novac». După Arrian din Nicomedia (fragm. 70), Κρής a fost un rege din Creta, care ascunsese pe Joe, fiul luĭ Saturn în muntele numit Dicte. Esista aşa dar încă în anticitatea grecéscă o conexitate tradiţională între Saturn, tatăl luĭ Joe, şi regele numit Cres. Maĭ notăm, că Frigieniĭ numiaŭ pe Saturn Acrisias (v. Tocilescu, Dacia, p. 553).

[1]) În voturile, ce le făceaŭ Fraţiĭ Arvalĭ pentru învingerile împĕraţilor romanĭ, se maĭ învoca şi ajutoriul luĭ Iovis victor, considerat ca divinitate deosebită de Iuppiter optimus maximus. A se vedé la Henzen voturile Fraţilor Arvalĭ din a. 101, când Traian plécă la rĕsboiŭ asupra Dacilor.

[2]) Deliia (turc.), ostaş călăreţ, cu deosebire din garda imperială, eroŭ. — In alte variante românescĭ, în loc de 2—3 «delii împĕrătescĭ», aflăm cuvintele: «Treĭ voinicĭ închiveraţĭ, călărĭ pe treĭ puĭ de haţĭ».

[3]) După varianta din Mănescĭ (Dâmboviţa) în colecţiunea nóstră inedită.

În acéstă poemă se maĭ face amintire de un episod particular din timpurile străvechĭ. După istoricul Thallus (sec. I), Belus, regele Chaldeeĭ și Assyrieĭ, dase ajutoriŭ luĭ Saturn în rĕsboiul ce-l avuse cu Joe [1].

Acest Belus figuréză în poema epică de maĭ sus sub numele de Balaban. El este frate cu Novac, după cum, la istoricul Philo, Belus este frate cu Saturn II.

Belus, sub numele de Baligân, ne apare și în poema istorică germană Biterolf [2]). Mama luĭ Belus a fost, după tradițiunile vechĭ, Libya, fica Oceanuluĭ [3]) séŭ Istruluĭ. In poema germană, Baligân este din Libîâ (Libya). Belus domnesce peste Chaldea și Assyria, Baligân peste Persia [4]), ast-fel că numele «Baligân» din poema germană ne indică, cât de vechiă și rĕspândită a fost o-dată forma de «Balaban» în poesia poporală eroică [5]).

În fine, maĭ este de remarcat caracterul epic archaic al poemeĭ istorice române de maĭ sus. Armele eroilor sunt prodigióse; ele întrec armele ḑeilor și eroilor luĭ Homer; forme vechĭ de stil, destinate sĕ înalțe și maĭ mult virtutea și gloria eroilor.

Cuvinte și espresiunĭ vechĭ, aflăm în textul acesteĭ poeme: măturit = înăintat în etate, fapt = făcut, măritat = însurat, teme = se teme, s'ă curat = a scăpat, zeŭ bărbat și zeŭ împĕrat.

6. *Saturn sub numele de Cronos, Carnubutas și Vodă.*

Grecĭĭ numiaŭ pe Saturn Cronos, și teologia grecéscă a cercat maĭ tărḑiŭ se identifice acest nume cu χρόνος, înfățișând pe Saturn ca un simbol al timpuluĭ.

Originea numeluĭ însă nu este grecéscă. Forma primitivă a acestuĭ cuvênt aparținea limbeĭ poporale barbare, séŭ din părțile de nord ale Eladeĭ.

Unul din regiĭ ceĭ maĭ vechĭ aĭ Geților a fost Carnubutas [6]), un nume, care la Sophocle ne apare numaĭ cu forma de genetiv, Χαρναβῶντος [7]).

---

[1]) **Thalli** fragm. 2 în Fragm. Hist. gr. III. 517.

[2]) **Grimm,** Deutsche Heldensage, p. 149: und Baligân von Libîâ, der haet uz Persia | wol ahtzec tûsent heiden.

[3]) **Malalas,** Chronogr. p. 30. — Fragm. Hist. gr. IV. 544. 15.

[4]) Numele luĭ Belus străbătuse departe în Asia. După Cicero (N. D. III. 16), al 5-lea Hercule era numit în India Belus.

[5]) De notat, că un fiŭ al luĭ Belus ne apare sub numele de Babylon (p. 966, notă 5).

[6]) **Hygini** Astron. II. 14: ... Carnubutam Getarum regem ... qui eodem tempore regno est potitus, quo primum semina frugum mortalibus tradita existimantur.

[7]) **Sophoclis** fragm. 339: Καὶ Χαρναβῶντος, ὃς Γετῶν ἄρχει τανῦν.

După Hygin, Carnubutas trăise în timpurile când s'aŭ distribuit ómenilor cele de ântâiŭ semênțe de cereale. Carnubută a fost așa dar unul și acelașĭ cu Saturn séŭ Cronos, numit în teologia romană: deus frugum Saturnus frugifer Augustus.

Sub forma de «Carnubutas», noĭ avem aicĭ un nume compus.

În limba română, cârn (adiectiv) însemnéză strâmb [1]), gârbovit, lat. curvus, gr. κορωνός, germ. krumm, cuvênt ce se întrebuințéză adese-orĭ spre a indica diformitățile fisice ale corpuluĭ omenesc [2]).

Saturn, după cum scrie monachul Albericus, era înfățișat în picturile antice, ca un om bĕtrân, cărunt, cu barba lungă și gârbovit [3]).

Aceleașĭ calitățĭ fisice le are și Saturn sub numele de Novac. În poemele epice române, el este: nalt, cocoșat, de genunchĭ apropiat, de piept cam găvănat și cu barba până la brâŭ [4]).

După cum vedem, terminul dn Cronos a fost la început numaĭ un simplu epitet al luĭ Saturn, ce indica diformitățile sale fisice, ca «homo curvus» (κορωνός, cocoșat, cârn), după cum un simplu epitet poporal a fost și numele de «Saturn» la Romanĭ. Aceeașĭ părere o avuse în anticitate și scriitoriul Olympiodor, că numele luĭ Κρόνος derivă dela κορωνός, strâmb séŭ cârn [5]).

Venim acum la a doua parte a acestuĭ nume compus: la Hygin butas, la Sophocle βῶντος, forme maĭ mult, séŭ maĭ puțin, alterate.

Aceste cuvinte corespund la un termin vechiŭ poporal, identic cu românescul «Vodă».

Pe o inscripțiune romană, descoperită la Sarmisegetusa, se face amintire de o divinitate assyriană Mana-vat (pag. 966), un nume ce ne apare și în cântecele epice române sub forma de Manea Vodă [6]).

---

[1]) Cf. Francu, Românii din munții apusenĭ, p. 274: Cârnă-lemne = Strâmbă-lemne.

[2]) În limba slavă vechiă, krănu, *mutilus*, derivă cu totul din altă rădăcină, de la sanscr. kr = tăiare.

[3]) **Albericus,** De deor. imag. De Saturno: Saturnus pingebatur ut homo senex, canus, prolixa barba, curvus etc.

[4]) Cantec epic din com. Glâmbocata, j. Dâmbovița: Voinicii sunt în treĭ chipurĭ Unu-ĭ nalt și cocoșat, | De genunchĭ apropiat | Și de piept cam găvănat. — **Teodorescu,** Poesiĭ, pag. 582: Manea slutul și uritul, | Manea grosul și arțăgosul.

[5]) **Henr. Stephani** Thesaurus gr. linguae, v. Κρόνος: Κρόνος a κορωνός ductum esse opinabatur Olympiod.

[6]) Fragment dintr'un cântec epic (com. Surdila-Găiséuca, j. Brăila):

In Curtea luĭ Manea Vodă
Nemerit-au, poposit-au,
Unul nalt și cocoșat,
Ăla-ĭ bĕtrânul Novac.

Din acest fragment resultă, că numele de Manea séŭ Manea Vodă l-l maĭ avuse și un alt membru din familia luĭ Novac. — Cf. pag. 1016 la fine.

Originea cuvêntuluĭ «Vodă», ca titlu de suveranitate, se reduce la timpurĭ fórte depărtate.

În religiunea cea vechiă a Germanilor, Wod, Wode, Woda, Wêda, Woatan, Wuodan şi Wôdan [1]), este numele divinităţiĭ supreme, care guvernéză lumea. Acest Wod séŭ Wôdan are în legendele vechĭ germane aceleaşĭ calităţĭ şi aceleaşĭ caractere, fisice, istorice şi mitologice ca şi Saturn. El este numit senex, grandaevus şi are barbă lungă. El face sĕ créscă şi sĕ rodéscă semĕnăturile câmpurilor; el înfiinţéză cele de ântâiŭ sanctuare şi temple; el pórtă rĕsbóiele; el dă virtute omuluĭ în contra inimicilor. În sculpturĭ, el era înfăţişat armat, ér poemele germane vorbesc despre călătoriile sale prin lume, cum vorbiaŭ ceĭ vechĭ despre călătoriile luĭ Saturn [2]).

În tot casul nu putem presupune, că terminul de «Woda» séŭ «Wuodan» ar fi trecut la Germanĭ de la Slavĭ. La Slavĭ nu aflăm nicĭ o divinitate cu acest nume; ér în limba slavă vechiă, ca şi în limbile slavice moderne, cuvêntul «voda» însemnéză «apă».

Greciĭ adoraŭ pe un Ζεύς στρατηγός [3]), conducătoriŭ al oştilor în rĕsboie, Latiniĭ, Etrusciĭ şi Romaniĭ onoraŭ încă din timpurile cele maĭ vechĭ pe un Vedius, Vediovis séŭ Vejovis (forma primitivă Vedijovis). Acest Vediovis era o divinitate rĕsboinică şi pacifică. Locul sĕŭ de onóre era înaintea luĭ Joe [4]). Puterea sa sta în arme (fulgere şi săgeţĭ). Simulacrul sĕŭ se afla în fortăréţa cea vechiă de pe Capitoliu (in arce). În timpul rĕsboiuluĭ al doilea punic, pretorul L. Furiu invócă ajutoriul luĭ Vedius în lupta, ce o avuse cu Galliĭ la Cremona [5]). Resultă aşa dar, că Vedius al Romanilor avea întru tóte caracterele luĭ Woda séŭ Wôdan al Germanilor [6]).

---

[1]) **Grimm**, D. Myth. (1854) p. 120 seqq.

[2]) Că numele de «Woda» séŭ «Wôdan» din tradiţiunile germane era numaĭ un simplu titlu de suveranitate resultă şi din împrejurarea, că aceeaşĭ numire se maĭ atribuia luĭ Marte şi luĭ Mercuriu (Grimm, D. M. p. 109).

[3]) Cu acest nume pe monetele din Amastris (Combe, N. M. Brit. ap. Pauly, R.-E. IV. 622).

[4]) **Varro**, L. L. V. 74: arae ... Tati regis voto sunt Romae dedicatae ... Opi, Florae, Vedio, Iovi Saturnoque. — C. I. L. vol. I. nr. 807: (A)ara leege Albana dicata Vediovei patrei. Gentiles Juliei.

[5]) **Plinii** H. N. XVI. 79. — **Livii** l. XXXI. 21. **Mart. Capell.** II. 40. — **Pauly**, R.-E, ad voc. Vejovis, p. 2427.

[6]) Poetul Ovidiu (Fast. III 445) asimiléză pe Vejovis cu Jupiter juvenis, ér noĭ (la p. 279) am redus etimologia acestuĭ nume la cuvintele vetus deus, cum este numit Saturn la Virgiliu (Aen. VII. 203) şi în inscripţiunile romane ale Britanieĭ, unde a fost esilată o mare parte din populaţiunea Dacieĭ şi a peninsuleĭ balcanice (C. I. L. vol. VII, nr. 511 seqq.) Se pare însă, că formele de Vedius, Vediovis corespund ma. mult la numirile de Voda, Vêda şi Vod, ce le are Saturn în poemele române şi germaneĭ

În cărţile cele sfinte ale Indienilor, Manu al 7-lea are numele patronimic de Vaivaswata, ce însemnéză «fiul luĭ Vivasvat», adecă al Sóreluĭ[1]. Acest Manu Vaivaswata, identic cu Manavat de pe inscripţiunea de la Sarmisegetusa, trăise după legendele vedice în timpurile ultimuluĭ diluviu, adecă în epoca luĭ Saturn.

În fine sub numele de «Vodă», ne apare Saturn şi în alt cântec tradiţional român[2].

Putem ast-fel stabili, că partea a doua din «numele Carnu-butas» şi «Charna-bontos» ni se presintă numaĭ ca simple forme alterate ale cuvêntuluĭ «Vodă» din cântecele epice vechĭ, relative la Saturn.

---

[1]) **Pauthier**, Les livres sacrés de l'Orient. Paris, 1843, p. 337.

[2]) Gazeta Transilvanieĭ, Nr. 284 din 1906:

Pe drumu Braşovuluĭ
Merg carele Iovuluĭ.
— «Da zo, cine le mâna?»
Pogănicĭ de ceĭ voinicĭ,
La tot caru câte cincĭ».
— «Şi de dus, pe cin' ducea?»
Da, pe fata Iovuluĭ,
Că pe ea mi-o mărita
După Vodă voinicu,
Voinicu, nemernicu;
Că zo, el cum mi-o ducea,
În casă mi-o închidea,
În zăvóre mi-o 'ncuia,
Zestrea tótă l-o mânca
Şi cu alta să lubia.
Fata Iovuluĭ ḑicea:
«Bărbate, dragă bărbate,
Grijĭ, că D-ḑeŭ te-a bate,
Că facĭ prea multe păcate,
Că pe min' mĕ zăvorescĭ,
Cu alta bine trăiescĭ
Şi zestrea mi-o cheltuiescĭ;
Grijĭ, bărbate, blăstĕmate,
Când o fi în miez de nópte,
Limbĭ străine or veni
Şi de tot te-or robăli;
Limbĭ străine or intra
Şi pe tine te-or lega
Şi tóte ţi le-or lua».
Dară Vodă voinicu,
Voinicu, nemernicu,
Nicĭ s'o audă nu-mĭ vrea,
Făr' din noŭ, mi-o încuia
În grătele subţirele,
Să trăiéscă 'n dor şi jele.
Frunḑă verde, nu mi-l crede,
Da 'ntr'o nópte î-mĭ vinia
Străineĭ înarmăţeĭ
Şi pe Vodă mi-l prindea
Şi pe Vodă mi-l lega
Şi ce găsia, tot lua.
— Apoĭ cu el ce-mĭ făcea?»
— Da, pe el mi-l încuia
In loc la nevastă-sa,
Sĕ vadă cum i aşa.

Aicĭ Vodă «nemernicul» este Κρόνος ἀγκυλομήτης (Saturnus astutus, versutus), care aruncase pe fraţiĭ şi surorile sale în închisorĭ suterane; ér sub numele de Iov este a se înţelege Jovis, fiul luĭ Caelus, fratele luĭ Saturn (Cic. Nat. Deor. III. 16 şi 21). Limbile străine, carĭ vin asupra luĭ Vodă, carĭ î-l prind şi închid, sunt oştirile luĭ Osiris şi Joe, adunate de prin ţĕrile meridionale.

În alte cântece epice, Novac (Saturn) este numit Minea-Vodă şi Mihnea-Vodă (Tocilescu, Mater. folkl. p. 110, 1236).

XXXIX. — DECADENŢA IMPERIULUI PELASG.

1. *Domnia luĭ Hermes (Armis).*

I

După detronarea luĭ Saturn, marele imperiu pelasg începe a merge cu paşĭ repeḑĭ spre declin.

Unitatea politică a diferitelor părţĭ ale imperiuluĭ se sdruncinéză; epoca cea legendară de bunăstare şi fericire a poporuluĭ pelasg încetéză şi monarchia cea mare a lumiĭ vechĭ, se desfiinţéză încet cu încetul.

Acéstă decadenţă a fost, în prima linie, efectul estensiuniĭ celeĭ enorme a acesteĭ monarchiĭ.

Tóte órdele sĕlbatice şi vagabunde de pe la marginile imperiuluĭ se aliéză cu popórele subjugate şi cu coloniile cele imense de sclavĭ în contra domnieĭ şi civilisaţiuniĭ pelasge, care reformase lumea vechiă prin legĭ, prin religiune, prin sciinţe şi pusese ast-fel capĕt barbarieĭ, ignoranţeĭ şi miserieĭ primitive a genuluĭ omenesc.

De altă parte, forţele cele vechĭ ale imperiuluĭ pelasg scăḑuse. Nobilimea cea puternică a «divinilor» Titanĭ, genus antiquum terrae, «putemiciĭ timpuluĭ, ca stâlpiĭ pământuluĭ» din cântecele epice române [1]), se risipise. Triburile cele falnice ale Giganţilor muntenĭ, carĭ cutrierase o-dată cu Typhon, lumea cea vechiă în triumf, se rărise şi slăbise.

Peste Egipet începe a se revĕrsa invasiunea cea enormă a triburilor africane din părţile de sus ale Niluluĭ. Theba, capitala cea vechiă pelasgă a Egipetuluĭ, cu averile sale cele imense, este cucerită de ordele luĭ Osiris şi domnia peste câmpiile cele mănóse ale Niluluĭ, pe carĭ le canalisase şi desecase Pelasgiĭ, trece acum de la regiĭ păstorĭ la regiĭ faraonĭ.

Cât-va timp, părţile de nord ale imperiuluĭ rĕmaseră încă supuse dinastieĭ vechĭ arimice. Însà, încet cu încetul se desfiinţéză şi acéstă unitate politică. Diferitele provinciĭ ale Europeĭ, guvernate în mare parte prin regĭ tributarĭ, încep sĕ formeze state independente, orĭ ajung, unele sub clientela altora.

II

Cu mórtea luĭ Typhon, linia cea vechiă a dinastieĭ divine se stinge, şi domnia legitimă trece acum la linia a doua, în fruntea căreia figuréză Hermes [2]), numit în Dacia Armis şi Sarmis, la Scyţĭ Armes, la Fenicienĭ Taaut şi la Egiptenĭ Thot [3]).

[1]) Negoescu, Balade, p. 26. — [2]) Lepsius, Über den ersten ägypt. Götterkreis, p. 25.

[3]) Philo Byblius, Phoen. Hist. fr. 1 (Fragm. Hist. gr. III. 563). — Cicero, N. D III. 22.

După cele maĭ vechĭ liste egiptene, Hermes domnesce imediat după Horus şi Set (Typhon) [1]. După analele feniciene însă, Hermes a fost numit rege al Egipetuluĭ încă de Saturn [2].

În timpul espedițiuniĭ luĭ Osiris, Hermes este consiliariul regineĭ Isis, ér după mórtea luĭ Osiris, el figurézā ca mijlocitoriŭ de pace între Horus, fiul regineĭ Isis, şi între Typhon [3].

Pe cele maĭ vechĭ monete ale Dacieĭ, Hermes ne apare cu numele de Armis şi Sarmis (pag. 742), ér istoricul Xanthus din Lydia amintesce pe un aşa numit Arimun, care domnise peste ținuturile, unde se luptase Typhon cu Joe [4].

Hermes era originar din Dacia. După genealogiile vechĭ, el a fost născut din Maia, fica titanuluĭ Atlas.

Reşedința luĭ Hermes, ca rege peste părțile de nord ale imperiuluĭ [5], se afla sub constelațiunea celor două Urse [5], în regiunea de sud-vest a Transilvanieĭ de astă-ḑĭ.

Numele de Sarmisegetusa, ce-l avea în geografia Romanilor capitala cea vechiă a Dacieĭ, este un termin grecisat, compus din «Armis» séŭ «Sarmis» cu aspirațiune (v. p. 742) şi din titlul grecesc al luĭ Armis: ἡγήτωρ séŭ ἡγήτης, duce al popórelor séŭ al oştirilor [6]; ér usa este o terminațiune toponimică, usitată la Grecĭ şi în diferite alte provinciĭ pelasge [7].

Numele de Sarmis-eget-usa (la Orelli, nr. 3527: Zermiegete) are ast-fel înțelesul de «Curtea» séŭ «reşedința» luĭ (S)Armis egetes», a luĭ Sarmis ducele [8].

Vechia Sarmisegetusa a Dacilor, nu era situată pe şesul de la Grădisce (Várhely), unde se maĭ văd şi astă-ḑĭ unele resturĭ din ruinele Sarmisegetuseĭ romane, întemeiate de Traian.

Σαρμισεγέθουσα βασίλειον din timpurile anteromane se afla la o depărtare de 17 chlm., spre nord-ost de Grădisce, acolo unde este astă-ḑĭ oraşul

---

[1]) Papirul din Turin (Fragm. Hist. gr. II. 528).

[2]) **Philo Byblius**, Phoen. Hist. fragm. 2. (Fragm. Hist. gr. III. 569).

[3]) **Pierret**, Le Panthéon égypt. p. 49.

[4]) **Xanthi** fragm. 4 (în Fragm. Hist. gr. I. p. 36). — [5]) **Pierret**, Le livre d. morts, p. 4.

[6]) **Homeri** Hymn. II in Merc. v. 14. — În papirele egiptene, după Maspero (Études, II. 448): Aâh-Thoth (= Ag-Thoth), en ton nom de «Marchant à la tête»!

[7]) Cf. Steph. Byz. v. Argennusa şi Syracusae. — In Tyrol maĭ multe localitățĭ de origine etruscă aŭ terminațiunea în usa. Steub, Über die Urbewohner Rätiens, p. 161 seqq. (ap. Hasdeu, Cuvente, III. 88).

[8]) În codicele m-se ale luĭ Ptolemeu aflăm maĭ mult forma Sarmisegethusa de cât Sarmisegethusa. In inscripțiunile romane maĭ mult cu t neaspirat.

Haţeg, după care, întreg ţinutul din partea de sud-vest a Transilvaniei, de la pasul Vulcanuluĭ până la Mureş, se numesce şi astă-dĭ ţéra Haţeguluĭ.

La geograful Ravennas, numele cel vechiŭ al Sarmisegetuseĭ ne apare sub forma de Sarmazege = Sarm-azege, unde partea a doua a acestuĭ termin ne indică numele oraşuluĭ Aţeg, séŭ cu aspiraţiune Haţeg [1]).

Despre onorile, ce se atribuise aicĭ luĭ Hermes, maĭ avem unele amintirĭ importante istorice.

În sec. al XVI-lea, aŭ fost descoperite în bisericele de la Haţeg doue inscripţiunĭ romane. Una din aceste ne indică pe Hermes ca o divinitate tutelară a acestuĭ oraş [2]). Ér a doua inscripţiune conţinea o dedicaţiune luĭ Mercurius Augustus [3]), séŭ maiestăţiĭ imperiale divine a luĭ Hermes.

Alte douĕ inscripţiunĭ, cu privire la reşedinţa cea vechiă a luĭ Hermes, le avem din Rheţia. Una din aceste conţine o dedicaţiune făcută luĭ Mercurius Arcecius [4]), unde ultimul cuvênt este numaĭ un simplu epitet local, identic cu Sargetius.

După Dio Cassiu, rîul, care curgea pe lângă vechia capitală a Dacieĭ, era numit Sargetia [5]), astă-dĭ în limba poporuluĭ român «Apa Haţeguluĭ». Notăm, că în sec. XIII, ţéra Haţeguluĭ se maĭ numia şi terra Harsoc [6]), după cum are numele de ţéra Harţaguluĭ şi în unele cântece epice române [7]).

O a doua inscripţiune din Rheţia face amintire de reşedinţa luĭ Mercuriu (s. Hermes) prin cuvintele: «cuius sedes Atep (var. Atergo) sunt» [8]); probabil, că noĭ avem aicĭ o formă coruptă a numeluĭ «Aţeg» séŭ Haţeg [9]).

În fine maĭ avem o reminiscenţă importantă istorică din evul de mijloc, că Haţegul a fost o-dată reşedinţă regală.

Într'o carte de judecată din a. 1418, emanată din partea celor 12 chinezĭ juraţĭ aĭ districtuluĭ Haţeg, se spune, că dênşiĭ întrunindu-se la diua hotărîtă, aŭ ţinut tribunal «în palatul regal» de la Haţeg, «in domo regia, in

[1]) Forma de Aţeg, fără aspiraţiune, vedĭ Hasdeu, Etym. m. Rom. II, v. Aţegan. — Marsilius, Danubius Pannonico-Mysicus, vol. II: districtus Azakiensis.

[2]) Mercurio et Minervae dis tutelarr. s. (După Zamosius, Analecta lapidum vestustorum, Patavii 1593. De asemenea la Koeleseri, Auraria Romano-Dacica).

[3]) C. I. L. vol. III. nr. 1434.—[4]) C. I. L. vol. III. nr. 5768.—[5]) **Dionis** H. R. lib. 68. 14.

[6]) **Theiner,** Mon. hist. Hung. I. 208—211. — [7]) **Pompiliu,** Balade, p. 64.

[8]) C. I. L. vol. III. nr. 5793.

[9]) În codicele Nr. 1404 al Bibliotecеĭ regale din Paris, numele Sarmisegetuseĭ e scris ast-fel: Σαρμι∧τεγέθουσα (Sarmiategethusa). — Un vechiŭ as libral, ce a fost atribuit oraşuluĭ Hadria din Picenum, ne înfăţişéză pe avers capul luĭ Hermes-Janus, încins peste frunte cu o diademă de 3 stele, un simbol astronomic al Dacieĭ (v. p. 751), şi avênd pe margine inscripţiunea HAT, ér pe revers figura unuĭ câne culcat, atribut caracteristic al luĭ Hermes.

eadem Haachak (= Haciak) habita», și acéstă amintire istorică se repetéză din noŭ la finele documentuluĭ: «datum in predicta Hachak in domo regia» [1]). La Ptolemeu, Sarmisegethusa cea vechiă încă este numită «reședință regală», τὸ βασίλειον (Regia).

Atât despre domnia luĭ Hermes în Dacia.

Regiĭ din Thracia, după cum scrie Herodot, încă venerau pe Hermes ca strămoșul și începătoriul dinastieĭ lor. La Scyțiĭ păstorĭ, el era numit Armes [2]).

Hermes domnise și peste regiunile centrale ale Europeĭ.

În tradițiunile istorice ale Germanilor, el figuréză sub numele de Hermon, Hermann [3]), Armen, Armeno și Armenon și era considerat ca fiŭ al luĭ Alanus, care a fost cel de ântâiŭ «rege al Romanilor», înțelege al Arimilor: Primus rex Romanorum Alaneus (var. Alanus) fuit [4]).

Epitetul de Alaunius (fiul luĭ Alanus), î-l avea Mercuriu séŭ Hermes și în inscripțiunile romane de pe teritoriul Germanieĭ [5]), ér sub numele de «Alani», figuréză populațiunile getice de la Dunărea de jos încă în primul secul al ereĭ creștine [6]).

III

În tradițiunile istorice ale anticitățiĭ, Hermes era considerat ca întemeiătoriul tuturor sciințelor divine și umane. Luĭ i se atribuia invențiunea literelor și a astronomieĭ. El aduse în ordine cultul ḑeilor și sacrificiile; el introduse din ordinul divinitățiĭ în diferite părțĭ ale imperiuluĭ cele de ântâiŭ legĭ morale și politice. În teologia și filosofia vechiă, Hermes era privit ca isvorul cugetăriĭ. El era logos-ul personificat. Despre dênsul se spunea, că a dat ómenilor vocea și facultatea de a-șĭ esprima gândirile [7]), și a pus nume la maĭ multe lucrurĭ, ce până aci nu avuse nume [8]).

---

[1]) A Hunyadm. tört. Évk. II. 32. — [2]) Val. Flacci Argon. VI. 530.

[3]) Gesner în Mithridates, Tur. 1555. p. 28: audio veteres Germanos Lunum quoque deum coluisse et appellasse hermon... quod... aliqui ad Hermann i. e. Mercurium transtulerunt (Grimm, D. Myth. 3 Ausg. p. 666). — Vechiĭ Egipteni încă adorau pe un Hermes (Thot) Lunus. — Cf. Pierret, Le Panthéon égypt. p. 14. — Ibid. Le livre d. morts, p. 252.

[4]) Tabula Merovingica, la Mommsen în Verzeichniss der röm. Provinzen, p. 532.

[5]) C. J. L. XII. 1517.

[6]) Val. Flacci Argon. VIII. 219. — Cf. Dionysii Per. v. 305. — Nicephorus Gregoras, Ann. M. 6791—6836.

[7]) La Macrobiu (Sat. I. 17): sermonis auctor.

[8]) Plato (ed. Didot), vol. I. 342. 733. — Cicero, N. D. III. 22. — Diodor. Sic., lib. I. 16.

In religiunea greco-romană, Hermes avea în multe privinţe caracterele luĭ Janus. Amêndoĭ învaţă pe ómenĭ cele de ântâiŭ riturĭ sacre. Amêndoĭ eraŭ consideraţĭ ca legislatorĭ, ca intermediarĭ între ómenĭ şi ḑeĭ, ca mijlocitorĭ de pace, întemeiătorĭ aĭ astronomieĭ şi adese orĭ Hermes era înfăţişat cu două feţe, ca Janus, o espresiune simbolică a domnieĭ lor universale peste lumea de sud şi lumea de nord.

Pe monetele cele vechĭ ale Dacieĭ, Hermes maĭ are tot-o-dată şi numele de Ion (pag. 748). Aicĭ el este identic cu Janus. De asemenea este confundat cu Sf. Ion (s. Janus) şi în colindele religióse române.

Luĭ Hermes, i atribuiau tradiţiunile grecescĭ cea de ântâiŭ mĕsurătóre a pămêntuluĭ, γεωμετρίαν [1]). Acelaşĭ rol, î-l are Thot séŭ Hermes în papirele vechĭ egiptene. Aicĭ, el ne apare ca «mĕsurătoriul ceriuluĭ şi al pămêntuluĭ» [2]), şi este organisatoriul celor două lumĭ, de sud şi de nord [3]).

Hermes, sub numele de «Sf. Ion», figurézá şi în colindele religióse române ca «mĕsurătoriŭ al ceriuluĭ şi al pămêntuluĭ» [4]), şi ca «aducătoriŭ al legilor divine [5]).

2. *Domnia luĭ Marte.*

După domnia luĭ Hermes, succesiunea la tronul imperiuluĭ pelasg trece la Marte, pe care Greciĭ î-l numiaŭ Ares.

---

[1]) **Apollodori** fragm. 30 (in Fragm. Hist. gr. I. 433).

[2]) **Pierret,** Le Panthéon égypt. p. 13: (Thot) «Calculateur du ciel et de ses astres, de la terre, et de ce qu'elle contient, dieu mesureur de la terre». — Cf. Ibid. Livre d. morts, p. 382. — [3]) **Maspero,** Études, II. 448.

[4]) Colindă din com. Brădeanu (Buzĕŭ):

Este (Ion) Sfântul Ion,
Trimis de la D-ḑeŭ,
Ca să mĕsóre pămêntul,
Pămêntul cu umbletul
Şi cerul cu fulgerul;
Şi umblară, cât umblară,
Tot pămêntul mĕsorară.
(Colecţ. nóstră inedită).

Apolloniu Rhodiu în Argonauticele sale (IV. 279) ne spune, că în Aea, capitala Colchilor (care se afla pe teritoriul Dacieĭ), se păstraŭ nisce columne strămosescĭ, pe care eraŭ indicate tóte drumurile şi limitele estreme, pentru ceĭ ce călătoriaŭ în orĭ ce parte, pe mare şi pe uscat.

[5]) Teodorescu, Poesiĭ pop. p. 40:

Ci sunt sfânt, sfântul Ion,
Şi-sŭ trimis de Dumneḑeŭ
Cu treĭ legĭ peste pămênt:
Una-ĭ legea cruceĭ sfinte,
Alta-ĭ legea cununieĭ
Şi alta a sfântuluĭ botez;
Dumneḑeŭ că m'a trimes,
Pămêntul sĕ i-l mĕsor,
Pămêntul cu umbletul
Şi ceriul cu cugetul.

Acéstă mĕsurare a pămêntuluĭ stă în legătură cu formarea primelor comune, cu introducerea agricultureĭ şi împărţirea hotarelor. Cf. pag. 941: Când s'a pogorît | Domnul pe pămênt, | Sate a resădit, | Hotare a împărţit. — Aceeaşĭ tradiţiune la Lucreţiu, V. 1109: Et pecudes et agros divisere.

În cele maĭ vechĭ liste egiptene, pe carĭ le aflăm la Manetho, Marte ne apare, ca domnitoriŭ peste Egipet, imediat după Typhon și Horus [1]).

In Arabia, Marte era adorat sub numele de Θεὺς Ἄρης [2]), la Tertullian Dysares = Dus Ares [3]); în Chaldea, el era una din cele 12 divinitățĭ marĭ, ér în Assyria era considerat ca un rege vechiŭ al acesteĭ țerĭ, care domnise după Ninus, fiul luĭ Saturn [4]).

Marte domnise și peste Scyția. După Herodot, a fost singurul între deĭ, căruia Scyțiĭ i ridicaŭ temple și altare [5]).

Autoritatea și cultul luĭ Marte se estinsesc și peste țĕrile de apus.

În Italia, Marte a fost venerat ca cea maĭ vechiă și maĭ populară divinitate a triburilor pelasge: ante omnes Martem coluere priores [6]).

Ca divinitate principală figuréză Marte și la Germanĭ [7]).

În deosebĭ însă, Marte a fost considerat ca un rege vechiŭ național al Geților și Dacilor. El este numit Mars Geticus [8]), Mars Dahus [9]), și Arimanius [10]), séŭ din țéra Arimilor. Pe fica sa o chiema Ἁρμονία (= Arimana, Armâna). Reședința luĭ Marte se afla în munțiĭ Geților [11]). El este domnul și protectorul câmpiilor getice [12]).

După Ovidiu, Gețiĭ eraŭ adoratoriĭ luĭ Marte [13]), și întréga făptura lor era espresiunea cea maĭ fidelă a figureĭ și a calităților luĭ Marte [14]).

Gețiĭ, scrie Iornande, aŭ fost în vechime așa de renumițĭ, în cât se spunea, ca Marte, ḑeul rĕsboiuluĭ, se născuse la dênșiĭ [15]).

La Homer, Marte este numit: «ducele ómenilor celor maĭ dreptĭ» [16]); ér

---

[1]) **Manethonis** Fragmenta în Fragm. Hist. gr. Vol. II. p. 531 seqq. — Cf. Herodot, II. 62. 64.

[2]) **Suidae** Lex. ad. voc. Θεὺς Ἄρης.

[3]) Apolog. 24.

[4]) **Ioann. Antiocheni** Chron. fragm. 5. — **Cedreni** Hist. comp. (ed. Bonn.) Vol. I. 30.

[5]) **Herodoti** l. IV. 59—62.

[6]) **Ovidii** Fast. III. 79.

[7]) **Taciti** Hist. IV. 64.

[8]) **Ausonii** Epigr. I. 7. — La Stațiu, Silv. I. 2. 54: Geticus maritus (Veneris).

[9]) Revue arch. Ann. 1882. 2. p. 352. Inscripțiune romană descoperită la Gourdain în Haute-Garonne.

[10]) **Plutarch.** Them. 28 fine.

[11]) **Val. Flacci** Argon. VI. 619: Geticis veniens Gradivus ab antris.

[12]) **Virgilii** Aen. III. 35: Gradivum patrem, Geticis qui praesidet arvis.

[13]) **Ovidii** Trist. V. 3. 22: Marticolam Geten.

[14]) **Ovidii** Trist. V. 7. 11—17.

[15]) **Jornandis** De Get. orig. c. 6: Adeo ergo fuere laudati Getae, ut dudum Martem . . . apud eos fuisse dicunt exortum.

[16]) **Homeri** Hymn. VII. 1—5: Ἄρης . . . δικαιοτάτων ἀγὲ φωτῶν.

ómeniĭ ceĭ maĭ drepţĭ aĭ anticităţiĭ aŭ fost, după cum scim, Abii, Hyperboreiĭ şi Geţiĭ [1]), popóre, carĭ în mare parte, locuiaŭ în regiunile de nord ale Istruluĭ de jos.

Despre Marte, maĭ spuneaŭ ceĭ vechĭ, că a fost cel de ântâiŭ, care a învĕţat pe ómenĭ sĕ fabrice arme de metal, care a înfiinţat oştĭ armate [2]), şi le-a învĕţat cum sĕ lupte în rĕsboiŭ, din apropiere şi din depărtare, în rênduri strînse, uniĭ lângă alţiĭ [3]).

Memoria luĭ Marte maĭ este şi astă-dĭ în deosebită onóre la poporul român. În tradiţiunĭ şi în cântecele naţionale epice, el figuréză sub numele de Marcu (art. Marcul), o formă vechiă poporală a numeluĭ latin Mars [4]). La Romanĭ, eraŭ numiţĭ Marci aceia, carĭ se nasceaŭ în luna luĭ Marte [5]).

Urmele acestuĭ nume le aflăm în Transilvania încă înainte de cucerirea Romanilor. Una din cetăţile vechĭ ale Dacieĭ, situată lângă Mureş în apropiere de Uióra (Salinae), pórtă la Ptolemeu numele de Marcodava (cetatea luĭ Marcu).

În cântecele şi în tradiţiunile poporale române, numele sĕŭ consecrat este Marcul Vitézul, după cum, el este numit în inscripţiunile romane Mars Victor, ér la Homer Νίκης εὐπολέμοιο πατήρ [6]), părintele învingeriĭ în rĕsbóie. În deosebĭ, spun tradiţiunile române, că el a fost «Vitézul păgânilor» [7]) şi «voinicul voinicilor» (eroul eroilor).

Marcul Vitézul are «oştire, câtă frundă, câtă érbă» [8]); el îngrijesce de apărarea naţională a Românilor [9]), o tradiţiune, pe care o avuse ca o moscenire vechiă şi Romaniĭ. Comandanţiĭ legiunilor romane, înainte de a pleca în rĕsboiŭ, intraŭ în sanctuariul luĭ Marte; aicĭ atingeaŭ lancea şi scuturile sale cele sfinte şi pronunţaŭ cuvintele solemne: «Mars vigila!», Marte îngrijesce de noĭ! [10]).

---

[1]) **Homeri** Il. XIII. 6. — **Melae** l. III. 5: Hyperborei ... cultores justissimi. — **Herodoti** lib. IV. 93.

[2]) **Diodori** lib. V. 74. — **Statii** Silv. V. 2. 128.

[3]) **Aeschyli** Choeph. v. 160.

[4]) Une orĭ, el este numit Mărcociŭ, la Romanĭ Mavors, Mavortius.

[5]) Auct. Epit. de nom. rat. (o scriere ce se atribuia luĭ Val. Maxim): Marci, Martio mense geniti (Forcellini Lex. v. Marcus) — Cf. Mommsen, C. I. L. vol. I. p. 10: praenomen Marcus a Marte.

[6]) **Homeri** Hymn. VII. 4.

[7]) Com. Urlescĭ (Covurluĭ).

[8]) **Tocilescu**, Mat. folkl. p. 1228.

[9]) Revista crit.-lit. IV. 29:

Marcule, Vitézule, | Că vin Turcĭ şi vin păgânĭ
Tu ... de oştĭ nu maĭ grijescĭ, | Şi tot duce din Românĭ.

[10]) **Servius**, Virg. Aen. VIII. 3.

Marcul Vitézul maĭ are în poemele istorice române și epitetul de Bolunul [1]), un cuvênt, ce corespunde la o formă vechiă latină, Bellonus, după cum sora, orĭ soția, luĭ Marte era numită de Romanĭ Bellona.

«Marcul Bolunul» este aceeașĭ personalitate legendară cu Mars Bellicus la Ovidiu [2]), πολεμικός θεὸς la Plato [3]), πολέμων θεὸς la Cedren [4]) și Mars Beladon în inscripțiunile romane [5]).

Cetatea și reședința luĭ Marcul Vitézul se afla în Transilvania, în țéra Streiuluĭ [6]); din care causă, el este numit adese orĭ «Marcul, cel din Ardél» [7]), ér în poemele germane Marcholt von Sibenbürgen [8]).

După unele tradițiunĭ, Marcul Vitézul a fost un «Craiŭ» al țĕrilor românescĭ de la Dunărea de jos [9]). El detronéză pe Iov, împĕratul din Țeligrad, și ajunge stăpân peste imperiu [10]).

Marte maĭ avea în anticitatea grecéscă și epitetul de πελώριος, gigantul [11]), după cum tot ast-fel e înfățișat Marcul Vitézul în poemele epice române:

Și când s'a încălecat,
Pămêntul s'a cutremurat,
Noriĭ s'aŭ împrăsciat,
Apa 'n Prut s'a turburat [12]).

Marcul Vitézul, întocma ca și Marte, este tipul erouluĭ just; el este apărătoriul dreptățiĭ și rĕsbunătoriul injurielor [13]).

---

[1]) Revista crit.-lit. An. II. p. 378. — Cf. ibid. An. III. 94. 301. 335.

[2]) **Ovid.** Fast. III. 1.

[3]) **Platonis** Cratylus (ed. Didot. I. p. 300).

[4]) **Cedreni** Hist. compend. Vol. I. (Ed. Bonn.) p. 30.

[5]) C. I. L. vol. XII. 503.

[6]) **Marienescu,** Balade. I. 40: Sus la țéra Streiului, | In cetatea Marculuĭ. — **Tocilescu,** Mat. folkl. p. 1071.

[7]) **Bugnariu,** Musa Someșana. Balade. I. (1892) p. 72. — Gazeta Trans. Nr. 234 din 1887.

[8]) **Grimm,** D. Heldens. (Göttingen, 1829) p. 212.

[9]) Com. Albenĭ (Gorj); Rahman (Constanța).—La Virgiliu, Marte este rex Gradivus și Gradivus pater, Geticis qui praesidet arvis (Aen. X, 542; III, 35).

[10]) A se vedé cântecul tradițional, ce-l publicăm maĭ la vale.

[11]) **Homeri** Il. VII, 200; XXI, 407.

[12]) Com. Vutcanĭ (Fălciŭ).—Aceleașĭ versurĭ poporale le întrebuințéză și poetul Quintus (Posthomer. I. 686 seqq.), când ne descrie sosirea luĭ Marte la Troia, ca sĕ lupte în contra Grecilor: τοῦ δ' ὑπὸ ποσσὶν | ἄγκεα κίνυτο μακρά, βαθύρρωχμοί τε χαράδραι, | καὶ ποταμοὶ, καὶ πάντες ἀπειρέσιοι πόδες Ἴδης |, «sub piciórele luĭ se cutremurară văile cele lungĭ ale munteluĭ Ida, adâncimile isvórelor, rîurile și tóte temeliile cele vaste ale munteluĭ.

[13]) La Cătană (Balade, p. 33—34), Marcul se esprimă ast-fel: Că de când sunt eŭ pe lume, | Nimenea nu póte spune, | Sĕ-ĭ fi făcut ceva rĕŭ.

La Scyţi, simbolul luĭ Marte era o sabiă vechiă de fer, ἀκινάκης σιδήρεος ἀρχαῖος, cărcia, dênşiĭ i oferiaŭ jertfe de animale şi o parte din prisoneriĭ de rĕsboiŭ [1].

Ca simbol sfânt, era adorată sabia luĭ Marte şi de Romanĭ. După Juvenal, Romaniĭ făceaŭ jurăminte pe sabia luĭ Marte [2].

O lance sfântă a luĭ Marte se păstra în Roma, în palatul cel vechiŭ al regilor de lângă muntele Palatin [3].

Tradiţiunĭ despre sabia cea vechiă a luĭ Marte aŭ esistat în ţĕrile de la Dunărea de jos şi în cursul evuluĭ de mijloc.

Istoricul Priscus, trimis de Teodosiu cel Tênĕr în legaţiune la Attila, care se afla în Dacia, ne spune, că în timpurile aceste, un păstoriŭ aflase din întêmplare, sabia cea sfântă a luĭ Marte, îngropată în pămênt, pe care ducând-o la Attila, acesta s'a bucurat fórte mult de darul ce i se făcuse, credênd, că acum dênsul e destinat sĕ domnéscă peste lumea întrégă [4].

O altă tradiţiune ne spune, că Ardélul începe de la «Sabia Vitézuluĭ» încolo, ér de acolo incóce este ţéra Bârseĭ [5]) séŭ districtul Braşovuluĭ.

În onórea luĭ Marte, anul cel vechiŭ al Romanilor începea cu luna a treia a călindariuluĭ de astă-ḑĭ [6].

În luna luĭ Marte se începea o-dată anul agricol şi civil şi la poporul român [7]. Atuncĭ se făceaŭ solemnităţile pentru întórcerea primăvereĭ, şi se recitaŭ colindele cele frumóse agrare pentru eşirea ţĕranilor cu plugurile la câmp; atuncĭ se făceaŭ urările de anul noŭ, cu ramurĭ de pomĭ înmuguriţĭ, orĭ înfloriţĭ — sorcove morcove [8] — ceremoniĭ, carĭ se celebréză astă-ḑĭ într'un mod anormal, în timpul erneĭ, la începutul luneĭ luĭ Ianuarie.

---

[1]) **Herodoti** l. IV. 62.

[2]) **Juvenalis** Sat. XIII. 79. — **Arnobius**, Adv. gentes, lib. VI:

[3]) **Gellii** N. A. IV. 6. — **Servius**, Virg. Aen. VIII. 3.

[4]) **Jornandis** De Get. orig. c. 35: effossumque (gladium, pastor) protinus ad Attilam defert. Quo ille munere gratulatus, ut erat magnanimus, arbitratur se totius mundi principem constitutum. — La poporul român maĭ esistă şi astăḑĭ tradiţiunea, că regiĭ păgânilor, carĭ locuise maĭ înainte în aceste ţĕrĭ, aveaŭ ca moscenire sabia D-ḑeuluĭ, care purta rĕsbóiele (Rĕspunsurĭ la Cestionarlul nostru istoric).

[5]) Com. Drajna de sus (Prahova).

[6]) **Ovid.** Fast. III. 75: A te (Marte) principium Romano ducimus anno. — **Censorini** De die natali, c. 20. — **Macrobii** Sat. I. 12.

[7]) În Moldova, până în timpul luĭ Alesandru cel Bun, anul oficial începea în luna luĭ Martie. Veḑĭ, Onciul, Datele cronicelor moldovenescĭ, p. 6 (206).

[8]) La Romanĭ, prima ḑi a luneĭ luĭ Martie încă era onorată cu frunḑe verḑĭ. Ovid. Fast. III. 138: frondes sunt in honore novae.

Marcul Vitézul după tradiţiunile române a fost contemporan cu Iancul împĕrat şi cu fiul sĕŭ Novac [1]). Soţia sa a fost Ana [2]), identică cu Ennyo, deiţa rĕsbóielor la Grecĭ și cu Anna Perenna a Romanilor, a căreĭ sĕrbătóre era în 15 Martie [3]).

Marte, părintele luĭ Romul și Rem, pe care Romaniĭ î-l adoraŭ cu atâta onóre, a fost așa dar originar din Dacia. El este unul din representanţiĭ ceĭ maĭ ilustri din linia a doua a dinastieĭ divine [4]).

3. *Rĕsboiul luĭ Marcu Vitézul cu Iov împĕratul.*

În literatura poporală română, Marcul Vitézul, întocma ca Novac, î-șĭ are ciclul sĕŭ epic particular, în care se celebréză rĕsbóiele, luptele și învingerile sale.

Originea acestor cântece istorice e fórte vechiă. Ele aparţin timpurilor eroice. Ele aŭ trecut din generaţiunĭ în generaţiunĭ până în ḑilele nóstre, se înţelege, cu modificărĭ, maĭ mult, orĭ maĭ puţin, esenţiale, în conţinut și limbă, însă fondul lor este archaic.

Cele maĭ importante poeme din acest ciclu se rapórtă la lupta Marcul Vitézul cu Iov împĕratul.

---

[1]) În poemele epice române, Marcu apare ca nănașul luĭ Novac. Alexicĭ, Texte, I. p. 10. — De asemenea în cântecul, ce ni s'a trimis din ţéra Haţeguluĭ, despre întemeierea Ţeligraduluĭ.

[2]) Revista crit.-lit. II. 334. — Cf. Hasdeu, Etym. m. Rom. II. 1149.

[3]) **Ovid.** Fast. III. 576: venit Gradivus ad Annam.

[4]) Marcul Vitézul (séŭ Marte al anticităţiĭ) este și astă-ḑĭ eroul principal în poesia epică a Slavilor de sud, unde el figuréză sub numele de Marko Kraljević (Marcul, fiŭ de rege). Însă, cântăreţiĭ peninsuleĭ balcanice aŭ format din tipul luĭ Marte (din Marko Kraljević cel vechiŭ) un eroŭ naţional slav, pe care apoĭ l'aŭ confundat cu un așa numit Marko, fiul regeluĭ Vucașin (1367—1395). Despre acest Marko din urmă, istoria ne vorbesce fórte puţin. După ce a fost alungat de rivaliĭ sĕĭ naţionalĭ din moscenirea părintéscă, el a intrat în serviciile armateĭ turcescĭ și s'a luptat ca vasal al Turcilor în contra creștinilor. El luase parte la rĕsboiul luĭ Baiazet în contra luĭ Mircea cel Mare și a căḑut în lupta sângerósă întêmplată în 10 Oct. 1394 la Rovine, în apropiere de Craiova, când se spune, că norĭ de săgeţĭ, aruncate de ostașiĭ luĭ Mircea, acoperise ceriul. Cu tóte că în poemele sêrbescĭ, despre Marko Kraljević, s'aŭ amestecat multe evenimente din timpurile maĭ noue, ele însă maĭ conţin și astă-ḑĭ unele elemente importante din legendele cele vechĭ despre Marte și din poemele epice ale poporuluĭ român. Chiar și epitetul de «Kraljević» (fiŭ de rege, Königssohn) este numaĭ o simplă traducere slavică a cuvintelor românescĭ «ficior de împĕrat», un titlu, pe care unele poeme române î-l atribue luĭ Novac și luĭ Iovan Iorgovan (Saturn și Hercule).

Saturn a fost detronat de Joe, după cum ne spun tradiţiunile vechĭ. Însă domnia politică a luĭ Joe peste ţĕrile din nordul Istruluĭ, n'a fost nicĭ o-dată recunoscută [1]). Imperiul sĕŭ se estindea numaĭ în părţile meridionale, peste Elada, Egipet şi Fenicia.

În poemele române despre Marcul Vitézul, Joe figurézá sub numele de Iov împĕratul. Reşedinţa sa este în Ţeligradul preistoric, în Theba din Egipetul de sus, numită de autoriĭ grecescĭ şi Diospolis, adecă Cetatea luĭ Joe.

Iov împĕratul, ca sĕ-şĭ afirme drepturile sale de singur stăpânitoriŭ al lumiĭ vechĭ, vine cu rĕsboiŭ asupra ţĕrilor din nordul Dunăriĭ de jos, în timpul, pe când Marcul Vitézul se afla dus într'o espediţiune, în părţile de apus.

Iòv dĕrâmă şi pustiesce Cetatea Marculuĭ din ţéra Streiuluĭ, robesce pe soţia acestuia şi piécă înapoĭ la Ţeligrad.

Marcul însă întorcându-se din rĕsboiŭ şi aflându-şĭ Cetatea dĕrâmată, alérgă îndată la Ţeligrad, ca sĕ-şĭ rĕsbune asupra luĭ Iov pentru injuriile şi devastările, ce i le făcuse.

Acéstă luptă a luĭ Marcu cu Iov este înfăţişată într'o poemă poporală din Transilvania în modul următoriŭ. Mama sa i ḑice:

«Tu Marcule, fĕtul mieŭ,
Maĭ bine nu te-aşĭ fi avut eŭ!
Când de-acasă aĭ eşit,
La tine că a venit
Iovu din Ţeligrad
Şi cetatea ţi-o spart,
Nevasta ţi-o luat
Şi pe mine m'o călcat
Cu potcóva caluluĭ
Pe faţa obrazuluĭ».
Apoĭ Marcu aşa ḑicea,
«Tacĭ mamă, nu blăstĕma,
Că Dumneḑeŭ de mi-o ajuta,
Nicĭ oiŭ bé, nicĭ oiŭ mânca,
La Ţeligrad oiŭ alerga
Şi pe Iov l'oiŭ aşeḑa!
Apoĭ pe cap se fărinoşa,
Peste haine vitejescĭ,
Lua negre călugărescĭ,
Murgul că şi-l închinga
Şi pe el încăleca....
Nicĭ prânzu că nu trecea,
În Ţeligrad se opria,
În mijlocul piaţuluĭ,
Chiar la curtea Iovuluĭ;
Şi de afară că striga:
«Iovule, Măria ta,
M'aşĭ ruga de Dumnia-ta,
Sĕ mĕ ajutorĭ cu ceva,
Că mi s'o spart mânăstirea,

---

[1]) Păstoriul cyclop din nordul Thracieĭ rĕspunde luĭ Ulysse, că eĭ nu aŭ nicĭ o frică de Joe, pe care î-l adorézá aceia, carĭ locuesc în ţinuturĭ depărtate (Odyss. IX. 275). Un alt gigant din regiunile Măriĭ negre rĕspunde Argonauţilor, că «Joe domnesce peste alte ţinuturĭ» (Val. Flacc. Argon. IV. 219: aliis rex Jupiter oris). În religiunea cea vechiă a Germanilor, încă nu aflăm nicĭ o urmă despre cultul luĭ Joe. Grimm, D. M. p. 108: Das auffallendste ist, dass Jupiter (als Gottheit im ältesten Deutschland) nicht vorkommt.

De nu maĭ pot sluji într'însa».
Iovu, dacă-l audia,
O feréstră deschidea
Şi din gură aşa dicea:
«Precum dicĭ, te-aşĭ ajuta,
Da, mĕ tem că mi 'nşelă,
Că-mĭ pare că murgul tĕŭ
L'am maĭ vĕd(u)t unde-va eŭ».
Éră Marcu aşa dicea:
«Póte că l'aĭ maĭ vĕdut,
C'aséră l'am dobêndit,
Când pe Marcu l'am prohodit...
Dacă nu credĭ, vino şi vedĭ,
Ia pomana Marculuĭ,
Tocma de la capu luĭ,
Pomană din comândare,
O-am adus de arătare».
Iovu afară că eşia,
Pomana că o lua
Şi din gură cuvênta:
«Te, cânii oraşuluĭ,
Mâncaţĭ pomana Marculuĭ»!
Pe Marcu 'n lontru-l băga,
Bĕuturĭ domnescĭ i da
Şi mâncărĭ împĕrătescĭ.
Iovu afară mergea,
Şi 'n oraş aşa dicea:
«C'am ajuns acele dile,
C'o perit Marcu din lume;
Acum oiŭ trăi cum oiŭ vrea,
Că-ĭ lumea pe mâna mea».
Iovu în lontru că intra,
Tare rĕŭ se supăra
Şi din gură cuvênta:
«De treĭ dile şi treĭ nopţĭ,
Beĭ bĕuturĭ domnescĭ
Şi mănâncĭ mâncărĭ împĕrătescĭ,
Orĭ să jocĭ, orĭ să plătescĭ».
Éră Marcu aşa dicea:
«De-or juca călugăriĭ,
Or răgni ca bivoliĭ,
Că tu nicĭ nu te gândescĭ,
Că cu cine vorovescĭ».
Către uşă se 'ntorcea,
Numa-un pic se scutura,
Ţipă haine călugărescĭ,
Rĕmân albe vitejescĭ.
Iovu că se 'nspăimênta
Şi din gură aşa dicea:
«Lasă-mĕ nevĕtămat,
Cum Dumnedeŭ m'o lăsat,
Că io ţie î-ţĭ voiŭ da
Împĕrăţia jumĕtate
Şi averea a treia parte
Şi poţĭ fi craiŭ lângă mine
Şi-ĭ trăi bugat de bine».
Éră Marcu aşa dicea:
«Sciŭ io bine că mi-aĭ da,
Da ţie nu m'oiŭ ruga,
De io singur mi-oiŭ lua
Avuţie cât oiŭ vrea;
Împĕrăţia a fi a mea,
C'amu escĭ pe palma mea».
Paloşul că mi-l scotea,
Micĭ dăraburĭ i-l tăia
Pe ferésta-l arunca.
Marcu umbla prin Ţeligrad,
Gândeaĭ, că el e împĕrat! [1]).

Marcul Vitézul avuse maĭ multe rĕsbóie şi cutrierase aprópe tóte ţĕrile lumiĭ vechĭ. În una din poemele epice române, el dice despre sine:

Cu câte oştĭ aŭ fost pe pămênt,
Cu tóte, eŭ m'am bătut [2]).

---

[1]) Comunicat de Părintele Ion Pasca din com. Geaca, comitatul Solnoc-Dobâca în Transilvania.—Cf. Revista crit.-lit. An. II. 264.—Variante, la Tocilescu, Mat. folkl. p. 1071.—Jarnik şi Bârseanu, Doine, p. 485.

[2]) Com. Mărgineniĭ de sus (Prahova).

Rĕsbóiele luĭ Marte (Marcul Vitézul) avuse de scop restabilirea autorităţiĭ şi integrităţiĭ imperiuluĭ divin pelasg.

Memoria acestor lupte şi învingerĭ a resunat miĭ de anĭ în cântecele şi n tradiţiunile tuturor popórelor.

4. *Domnia luĭ Hercule* (Ἡρακλῆς, *Hercules*, *Herclus*).

Ceĭ maĭ vechĭ regĭ, carĭ aŭ domnit peste Egipet, nu eraŭ de origine africană. Eĭ aparţineaŭ populaţiuniĭ celeĭ imense pastorale din nordul Thracieĭ, care în curs de maĭ multe secule se revĕrsase fără întrerupere peste ţĕrile de amédă-dĭ şi de apus.

În aceste timpurĭ, valea Niluluĭ séŭ Egipetul constituia numaĭ o simplă provincia a mareluĭ imperiu pelasg, supus dinastieĭ Arimilor séŭ Piromilor.

Noĭ vom urma ast-fel în acest studiu, seria regilor vechĭ, carĭ aŭ domnit peste părţile de sud şi peste părţile de nord, la Nil şi la Dunărea de jos, după cum ne-o presintă anticităţile egiptene, ér de altă parte cântecele nóstre epice, singurele fântânĭ indigene, ce ne-aŭ rĕmas din aceste timpurĭ obscure despre viéţa şi faptele acestor regĭ.

După Marte, domnia politică peste valea Niluluĭ trece la Hercule; aşa ne spun fragmentele, ce ne-aŭ rĕmas din istoria preotuluĭ Manetho.

Hercule, contemporan cu Saturn şi Atlas, cu Joe şi Osiris, a avut un rol însemnat în istoria civilisaţiuniĭ pelasge.

În fântânile grecescĭ şi în tradiţiunile române însă, el ne apare maĭ mult ca un căpitan mare de oştĭ în serviciul regilor meridionalĭ, carĭ aspiraŭ la tronul şi la moscenirea luĭ Saturn.

În timpul espediţiuniĭ luĭ Osiris, Hercule este însărcinat cu apărarea militară a Egipetuluĭ; ér în rĕsboiul cu Giganţiĭ, el este căpitanul suprem peste oştirile, ce le adunase Joe din părţile meridionale ale imperiuluĭ.

Maĭ târdiŭ, el ne apare în serviciile regeluĭ Eurysteu din Mycena. Din ordinul acestuia, Hercule esecută maĭ multe lucrărĭ grele, numite de autoriĭ latinĭ aerumnas, şi întreprinde maĭ multe espediţiunĭ în regiunile din nordul Eladeĭ.

El este cel de ântâiŭ, care a intrat cu o flotă puternică de rĕsboiŭ în apele Dunăriĭ, ca să ocupe ţéra luĭ Geryon. Pentru acéstă espediţiune grea, după cum scrie Diodor, el pregăti o flotă magnifică de rĕsboiŭ şi strînse o mulţime mare de trupe alese, demne de acéstă espediţiune, fiind-că se rĕspândise faima prin tótă lumea, că Chrysaor (tatăl luĭ Geryon) î-şĭ căpătase numele sĕŭ de la averile sale cele imense, şi că avea treĭ fiĭ, renumţĭ

pentru virtutea lor fisică corporală și pentru vitejiile lor în rĕsbóie. Geryon, și ceĭ doĭ frațĭ aĭ sĕĭ, î-șĭ împărțise forțele lor cele marĭ de rĕsboiŭ în treĭ corpurĭ, însă Hercule i învinse pe toțĭ treĭ în lupte singulare, le cuceri țéra și le luă ciredile cele făimóse de boĭ [1].

În aceste timpurĭ, regiunile din părțile de apus ale munteluĭ Atlas (séŭ ale Carpaților meridionalĭ) se numiaŭ Hesperia [2], «țéra de la scapătat», la Virgiliu: juxta solem cadentem. Asupra acesteĭ regiunĭ, care ajunsese celebră pentru avuțiile sale cele marĭ de aur și de turme, a fost îndreptată espedițiunea cea legendară a luĭ Hercule, pe care poețiĭ vechĭ ne-o înfățișéză sub numele de «Răpirea merelor de aur de la Hesperide».

Sub o formă poetică, ni s'a păstrat și memoria uneĭ alte espedițiunĭ a luĭ Hercule în Istria [3], la Hyperboreĭ, orĭ în Scytia, când Hercule urmăresce cerbóica cu córnele de aur, pe care o fică a regeluĭ Atlas o consecrase Dianeĭ.

Probabil, că în aceste regiunĭ s'aŭ petrecut și luptele sale cu Zetes și Calais, fii regeluĭ Boreas, și rĕsboiul ce-l avuse dênsul cu Hippolyta, regina Amazónelor, o fică a luĭ Marte.

Despre Hercule se maĭ spunea, că a tăiat munțiĭ ceĭ înalțĭ ca sĕ deschidă un drum către părțile de apus [4], numit maĭ târdiŭ «calea luĭ Hercule», că el a derivat rîurĭ, a desecat lacurĭ și bălțĭ și a ucis cele maĭ periculóse fére sĕlbatice [5].

Luĭ Hercule i se maĭ atribuia și ridicarea celor două columne grandióse de lângă Oceanos, séŭ din țéra numită Atlantis; fie, că aceste columne eraŭ monumente ale espedițiuniĭ sale în contra luĭ Geryon, fie, că ele eraŭ destinate sĕ indice stâncile și strâmtorile cele periculóse ale rîuluĭ Oceanos séŭ punctele estreme, până unde se putea naviga pe acest fluviu, atât de important în istoria lumiĭ vechĭ.

Despre Hercule se maĭ spunea, că el cutrierase întrégă lumea vechiă până în India și până la Oceanul de apus; espedițiunĭ, al căror scop politic a fost, fără îndoiélă, să readucă érășĭ vechile provinciĭ ale imperiuluĭ pelasg sub o singură autoritate, sub o singură monarchiă.

La Homer, el are titlul de ἄναξ [6]; în inscripțiunile grecescĭ este numit βασιλεύς [7], ér în cele romane maĭ are și epitetul de Augustus [8].

---

[1]) **Diodor. Sic.** l. IV. 17 și 18.

[2]) **Ovidii** Metam. IV. 628: Constitit Hesperio, regnis Atlantis, in orbe. — Ibid. (IV. 214), polul nordic al ceriul (Geticus polus) este numit Axis Hesperius.

[3]) **Pindari** Ol. III. 45.

[4]) În scrierea, atribuită luĭ Aristotele, Mirab. auscult. § 85. — **Livii** Hist. Rom. V. 34. 6. — **Silii Ital.** III. 495. — [5]) **Plato,** Critias (Ed. Didot, v. II, 255. 45).

[6]) **Homeri** Hymn. XIV. — [7]) C. I. Gr. nr. 5986. — [8]) C. I. L. vol. III. nr. 1025, 1339.

La Herodot, el figurézǎ ca pǎrintele luĭ Agathyrsus, care domnise peste regiunile de lângǎ Mureş, al luĭ Scythes, cel de ântâiŭ întemeiătoriŭ al dinastieĭ naţionale a Scyţilor şi al luĭ Gelonus, primul rege al Gelonilor.

Hercule străbătuse şi ţinuturile cele vaste ale Scyţieĭ şi Germanieĭ. La Scyţĭ era venerat ca un ḑeŭ [1]) şi era cântat la Germanĭ ca cel de ântâiŭ eroŭ al timpurilor vechĭ [2]).

În Dacia [3]), era adorat ca un geniu local al apelor calde, ce isvoresc din munţiĭ Mihadieĭ [4]). Herodot amintesce, ca un fel de anticitate memorabilă, urmele sale lungĭ de douĭ coţĭ, imprimate în o stâncă de lângă rîul Tyras (Nistru).

Hercule avuse o autoritate supremă în regiunile de la Carpaţĭ şi Marea négră. În acéstă calitate, el se folosise ca un adevĕrat despot de puterea şi prestigiul sĕŭ. El detronézǎ şi distribue regate, organisézǎ viéţa publică, socială şi religiósă a ţinuturilor ocupate şi pedepsesce cu severitate pe ceĭ impiĭ şi neascultătorĭ. Ne putem ast-fel esplica, pentru ce el ne apare în istoria luĭ Manetho ca un rege al Egipetuluĭ, ér în inscripţiunile grecescĭ cu titlul de βασιλεύς.

Armele sale obicinuite eraŭ cele din nordul Istruluĭ de jos: arcul, paloşul (ἅρπη) şi măciuca (busduganul). El învĕţase arta de a încorda şi trage cu arcul de la un Scyt cu numele Teutarus şi a fost considerat ca cel maĭ vestit arcaş al timpurilor preistorice.

După genealogiile grecescĭ, Hercule a fost fiul luĭ Joe, însă al luĭ Joe celuĭ maĭ vechiŭ [5]), şi era numit în inscripţiunile latine: Herclus Jovius şi Hercules Jovius [6]).

---

[1]) Herodoti lib. IV. 59.

[2]) Taciti Germ. c. 2: Herculem memorant, primumque omnium virorum fortium ituri in praelia canunt. — [3]) C. I. L. vol. III nr. 1566.

[4]) După tradiţiunile poporale din Bănat, Iovan Iorgovan (Hercule) petrecea în pescerea de lângă băile cele vechĭ ale Mihadieĭ, numită «Pescerea luĭ Iorgovan». Aicĭ, la apele cele calde de lângă Cerna, este localisată şi legenda despre uciderea leuluĭ (orĭ leilor) din pădurile Nemeeĭ.

El din pescere-mĭ pleca
Şi la Cerna dobora...
Treĭ leĭ că se scălda...
Pe tus-treĭ î omoria
Şi pieile le lua,
Cu ele se îmbrăca
Şi maĭ departe pleca.
(De la un cântăreţ poporal din Pecinéaca).

Stephan Byzantinul (v. Ἀπάτουρον) încă amintesce de o pescere din regiunile Giganţilor, în care petrecuse Hercule.

[5]) Cicero, N. D. III. 16: antiquissimum (Herculem), Jove natum, sed antiquissimo item Jove.

[6]) A se vedé maĭ sus p. 451.

În tradițiunile poporale române, el figuréză sub numele de «Iovan Iorgovan, braț de busdugan», «Iorgovan, cel tare și mare» [1]) și este unul din eroiĭ naționalĭ ceĭ maĭ iluștriĭ aĭ țĕrilor de la Dunărea de jos.

Numele sĕŭ de Iovan ne indică, că era fiul luĭ Iov (Jovis antiquissimi), ér conumele sĕŭ de Iorgovan corespunde la forma grecéscă de Γεωργὸς (Agricola), fie, că el însușĭ a tras cele de ântâiŭ brasde cu plugul, fie, că era considerat ca fiu al luĭ Ζεὺς Γεωργὸς [2]).

În cântecele epice române, el este numit «ficior de Râmlean» [3]), Căpitan Râmlean [4]) și un «Român vitéz» [5]), după cum ne apare și în inscripțiunile romane cu numele de Hercoles Romanillianus [6]).

Un fiŭ al sĕŭ se numia Chromis (Χρόμις) [7]); la Siliu, cu formă de acusativ, Chromin [8]).

Mama sa era numită de autoriĭ grecescĭ Alcmene; formă coruptă din Al(c)mana = Armana, după cum însușĭ Hercule era numit Almannus de Germaniĭ ceĭ vechĭ [9]).

În fine, el este numit și «fiŭ» de împĕrat» [10]).

După originea sa, Hercule era așa dar un fiŭ al patrieĭ barbare din nordul Istruluĭ de jos și de naționalitate Arim.

Icóna luĭ Hercule, ca emblema a vitejieĭ și a învingeriĭ, se pare că a fost în us și în țerile Dacieĭ. Două stégurĭ de rĕsboiŭ al luĭ Stefan cel Mare, carĭ se păstréză astă-dĭ în mănăstirea Zographos din muntele Athos, ne înfățiséză imaginea sfântuluĭ George (Hercule) cu hydra cea fabulósă învinsă și căḑută sub piciórele sale. La a. 394, Theodosiu cel Mare, în lupta ce o avuse cu Eugeniu, care usurpase tronul luĭ Valentinian II, adresându-se către ostașiĭ sĕĭ le ḑice: în fruntea oștirilor nóstre este crucea, ér în fruntea glótelor inimice este imaginea luĭ Hercule» [11]).

---

[1]) **Tocilescu**, Mater. folk. p. 1271.

[2]) C. I. Gr. nr. 523.

[3]) **Teodorescu**, Poesiĭ pop. p. 419.

[4]) **Alecsandri**, Poesiĭ pop. p. 14.

[5]) **Cătană**, Balade, p. 49.—**Alexicĭ**, Texte, I.—Ca Hercules Victor în Acta fr. Arv. (Henzen, p. CXLII).

[6]) **Fabretti** Closs. ital. p. 584. (Orell. nr. 1607).

[7]) **Statii** Theb. lib. VI. 346. — [8]) **Sil. Ital.** Pun. I. 442.

[9]) **Dupuis**, Origine d. tous les cultes. Tome VI. 442: L'Hercule agenouillé... Chez les anciens Germains, almannus.

[10]) **Cătană**, Balade, p. 56.—**Alexicĭ**, Texte, I, p. 109.—Gazeta Trans. Nr. 140. 1894.

[11]) **Theodoreti** Ep. Cyri Eccl. Hist. lib. V. c. 24: Hunc enim exercitum crux; hostiles vero copias imago Herculis antecedit.

O cestiune maĭ dificilă ne presintă numele sĕŭ grecesc de Ἡρακλῆς, în limba latină Hercules, Hercoles și Hercles, ér în inscripțiunile etrusce Hercele, Herce și Ercle [1]).

Forma acestuĭ nume nu se póte esplica, nicĭ din limba egipteană, nicĭ din ce-a grecéscă.

În tot casul însă, noĭ avem aicĭ numaĭ un simplu epitet, după cum sunt aprópe tóte numirile, ce le avuse ḑeiĭ anticitățiĭ.

Hercule, sub numele de Ἄρχλης, figuréză și în listele egiptene ale regilor din dinastia păstorilor» [2]), după cum, el este numit «ficior de mocan» și în poesia populară română [3]). Fără îndoiélă, că Ἄρχλης este acelașĭ nume cu Hercles la Romanĭ și cu Ercle la Etruscĭ.

După Homer, Hercule a fost cel maĭ mare măiestru în lupta cu arcul [4]). El maĭ avea la Grecĭ și epitetul de τοξοφόρος [5]), rom. arcaș.

Apollo, care avea de asemenea epitetul de τοξοφόρος [6]), maĭ era numit de Grecĭ și Ἄρκας [7]), cu tóte că, după origine, nu era din Arcadia.

Epitetul de «arcaș mare», î-l are Hercule și într'o colindă religiósă din Bănat, unde însă numele sĕŭ epic a fost înlocuit cu al sfântuluĭ «Petre» [8]).

Se pare ast-fel, că etimologia numeluĭ Ἡρακλῆς, lat. Hercules, se reduce la un cuvênt vechiŭ pelasg, format din aceeașĭ rădăcină cu românescul «arcaș» [9]).

5. *Domnia luĭ Apollo* (Ἀπόλλων, *Apulu*, *Aplus*, *Belis*).

După Hercule, în listele luĭ Manetho figuréză Apollo, ca rege al Egipetuluĭ [10]).

La Homer, Apollo are adese orĭ titlul de ἄναξ (rex, imperator) și domnesce «peste toțĭ muritoriĭ» [11]), ér în inscripțiunile grecescĭ este numit și βασιλεύς [12]).

[1]) Fabrotti Gloss. Ital. p. 583.

[2]) Manethonis Fragm. (în Fragm. Hist. gr. II. 568. 570).

[3]) Teodorescu, Poesiĭ pop. p. 415. — [4]) Homeri Odyss. VIII. 225.

[5]) Euripidis Troad. 802.

[6]) Homeri Hymn. in Apoll. 13. 126.

[7]) Fragm. Hist. gr. II. 133. — [8]) Alexicĭ, Texte, I. p. 155.

[9]) În limba grecéscă, forma vechiă pelasgă «arcus» se prefacuse în ἕρκος (armele, carĭ încingeaŭ óre-cum corpul). În limba poporală română aflăm și forma de harc = arc.

[10]) Fragm. Hist. gr. II. 531.

[11]) Homeri Hymn. I. Apoll. 29: πᾶσι θνητοῖσιν ἀνάσσεις. — Cf. ibid. 69.

[12]) C. I. Gr. nr. 1946.

După origine, Apollo a fost Hyperboreu, séŭ din regiunile de nord ale Istruluĭ de jos [1]). Mamă-sa, o fată hyperboreă [2]), era numită Latona, gr. Λήτω, Λατὼ şi Λάτων, adecă femeiă de origine latină.

Diana, sora luĭ Apollo, după cum ne spune poetul Pindar, încă petrecea în ţéra de la Istru [3]). Pe o inscripţiune romană de pe ţermuriĭ Dunăriĭ de jos, ea este numită «Diana regina» [4]).

Templul cel renumit al luĭ Apollo Hyperboreul se afla în insula cea sfântă de la gurile Dunăriĭ [5]), numită în vechime Leuce (Alba), astă-ḑĭ «insula Şerpilor».

Apollo, scrie Maniliu, a fost adorat cu deosebită onóre în tóte regiunile Pontuluĭ euxin [6]).

Inscripţiunile grecescĭ şi cele romane amintesc de cultul sĕŭ în oraşele Istros, Calatis şi Tomis.

Păstoriĭ hyperboreĭ din munţiĭ Ripheĭ, i sacrificaŭ în fie-care an ecatombe de asinĭ [7]). Săgéta luĭ Apollo, cu care ucisese Cyclopiĭ, carĭ fabricase fulgerile luĭ Joe, a fost îngropată în munţiĭ Hyperboreilor (Carpaţĭ), după cum spun legendele vechĭ [8]).

Apollo, ca divinitate a sóreluĭ, este representat adese orĭ pe monetele naţionale ale Dacieĭ sub numele de ΛΠΛVΣ = Aplus şi ΛKV = L(u)cu [9]).

La Grecĭ, el era numit şi Δικαῖος (justus, juris peritus) [10]), probabil avêndu-se în vedere originea sa din ţĕrile Dacieĭ (Dicia la Ulpian), după cum la Homer, Abiĭ din nordul Thracieĭ, ér la Herodot, Geţiĭ, eraŭ numiţĭ δικαιότατοι ἀνθρώπων şi δικαιότατατοι Θρηΐκων.

Apollo este înfăţişat şi pe patera cea frumósă din tesaurul de la Petrosa, cu grifonul Hyperboreu odihnind lângă picióreie sale [11]).

---

1) Ciceronis N. D. III. 23: tertius (Apollo) Jove tertio natus, et Latona, quem ex Hyperboreis Delphos ferunt advenisse. După poetul Antimach, Hyperboreiĭ, eraŭ acelaşĭ popor cu Arimaspiĭ, adecă Arimiĭ (Suida, v. Ἀριμασποὶ şi Ὑπερβόρεοι). — Diodori Sicul. II. 47.

2) **Herodoti** lib. IV.

3) **Pindari** Olymp. III. 26—27: γαῖαν Ἰστρίαν

4) C. I. L. vol. III. nr. 7423.

5) **Diodor. Sic.** II. 47. — Cf. maĭ sus p. 77.

6) **Manilii** Astron. IV v. 753.

7) **Pindari** Pyth. X. v. 33 seqq.

8) **Hygini** Astron. II, v. Sagitta. Hanc autem sagittam in Hyperboreo monte Apollinem defodisse...

9) Archiv d. Vereines f. siebenb. Lndkde. XIII. Taf. XIV. 1. 2. — **Froehner**, La Colonne Trajane, pag. VIII. — Veḑĭ maĭ sus p. 127.

10) **Plinii** lib. XXIV. 8. — **Preller**, Gr. Myth. I. 172.

11) A se vedé p. 613.

În oraşul Apulum al Dacieĭ, Apollo era ḑeul cel maĭ adorat după Jupiter optimus maximus. Aicĭ el este invocat sub numele de Apollo; deus Apollo praestantissimus; Deus bonus puer posphorus Apollo Pythius; Bonus puer; Bonus deus puer posphorus [1]) Fără îndoiélă, că Apollo era ḑeul tulelar al oraşuluĭ Apulum, numit la Ovidiu Apulus [2]). Am putea chiar să presupunem, că reşedinţa cea vechiă a luĭ Apollo se aflase la Apulus séŭ Apulum, cu atât maĭ mult, că grifonul Hyperboreilor ne indică munţiĭ ceĭ avuţĭ de aur aĭ Dacieĭ şi carĭ sunt în nemijlocită apropiere de vechiul Apulum.

Numele sĕŭ de 'Απόλλων, nu este grecesc. Acest cuvênt aparţine limbeĭ pelasge, ce se vorbia în nordul Thracieĭ, şi avuse la început înţelesul de Albus (rom. alb, art. albul, ér ca nume familiar Albul).

La Enniu, albu' este un epitet al Sórelui. Latiniĭ, scrie Macrobiu, numiaŭ pe Apollo «Sórele» [3]). Sabiniĭ, ne spune Festus, ḑiceaŭ alpus [4]), în loc de «albus», ér la Etruscĭ séŭ Turseniĭ, Apollo era numit Apulu şi Aplus [5]), după cum ne apare şi pe monetele naţionale ale Dacieĭ, putem ḑice, ale Agathyrşilor.

În părţile de sus ale Italieĭ, Apollo maĭ era numit şi Belis [6]), un cuvênt, ce avea acelaşĭ înţeles cu albus, rom. «bĕl.» [7])

În vechia literatură grecéscă, Apollo maĭ avea şi epitetul de Λύκιος [8]), un cuvênt, ce deriva de la λευκός, «alb», «luminos», după cum la Romaniĭ, Apollo era numit şi deus lucoris [9]), ér pe monetele naţionale ale Dacieĭ ΛΚV = L(u)cu.

Atributele sale caracteristice erau: grifonul, simbol al domnieĭ sale peste munţiĭ de aur aĭ Hyperboreilor, corbul luĭ Novac (Saturn) şi şoimul luĭ Montu (Uran) [10]).

---

[1]) C. I. L. vol. III nr. 986. 989. 990. 991. 1130—1138.

[2]) Ovidii Consol. ad Liv. v. 588:

Danubiusque rapax, et Dacius orbe remoto
Apulus...

[3]) Macrob. Sat. I. 17; latinitas eum... Solem vocavit.—În legendele mitologice române: «Şi Albul, ce domnesce pe douĕ-ḑecĭ de raiurĭ» (Hasdeu, Etym. M. I. 762).

[4]) Festus (ed. De Ponor, p. 3): album quod nos dicimus, Sabini tamen alpum dixerunt.

[5]) Corssen, Sprache d. Etr. I. 817. — Preller-Jordan, Röm. Myth. I (1881), 302.

[6]) Herodiani Hist. Rom. VIII. 7.

[7]) Vechiul Apulum (pe Tab. Peut. Apula) este numit în documentele medievale Alba, ér în graiul poporuluĭ român Bĕlgrad.

[8]) Macrob. Sat. I. 17. — [9]) Preller-Jordan, Röm. Myth. I. (1881), 264.

[10]) Homeri Odyss. XV. 526. — Pierret, Le Panthéon égypt. 43.

Apollo după cum ne spun tradițiunile grecescĭ, servise în tinerețele sale ca păstoriŭ la regele Admet din Thessalia și pădise ciredile de boĭ ale regeluĭ Laomedon din Troia.

Acéstă tradițiune o aflăm și în literatura poporală română.

Într'un cântec epic bĕtrânesc [1]), el figuréză ca cioban séŭ păstoriŭ de oĭ. În acéstă poemă, ne spune dênsul, că în urma rĕsmiriților, ce se întêmplase în acéstă țéră, a rĕmas fără părinți, ast-fel, că a trebuit sĕ se facă cioban. În acéstă calitate, dênsul a servit 9 anĭ la treĭ stăpânĭ; el este frate cu Tipocraiŭ (Typhon din trădițiunile grecescĭ) și amêndoĭ sunt fiĭ «Domnuluĭ Mihnea Vodă», înțelege: Manea-Vodă (Novac cel bĕtrân, Saturn). Ca semn al descendențeĭ sale din familia domnéscă, el avea scris pe spate un lucéfĕr și alțĭ doĭ pe umerĭ [2]).

In colindele poporale române, resturĭ ale unor imne vechĭ religióse, Apollo este celebrat ca divinitate a sóreluĭ și a lumineĭ, ca «Bunul Ddeu, cel mititel și înfășețel» [3]), numit Bonus deus puer în inscripțiunile Dacieĭ și este invocat sub numele de: «Leer, Leer și-a nost Domn» [4]), «Ler Domn, Domn de al nostru» [5]), și «Leru-ĭ, Dómne, tinerel» [6]).

Curțile, în carĭ se află dênsul, sunt domnescĭ, d'albe împĕrătescĭ, înalte împĕrățiĭ.

În aceste colinde, cuvêntul Leer séŭ Ler este numaĭ un epitet archaic al luĭ Apollo. Forma cea vechiă a cuvêntuluĭ era în limba latină Liber, cu înțelesul de «prunc» séŭ «copil mic» (parvulus).

După cum ne spune Cicero, Apollo maĭ era numit și Liber în ținuturile grecescĭ, adecă în părțile de rĕsărit ale Europeĭ [7]). Romaniĭ însă î-l confundară cu «Liber pater», un nume, pe care dênșiĭ î-l atribuiaŭ luĭ Bacchus.

Sub numele de Liber, figuréză Apollo și pe o inscripțiune romană din Dacia [8]) Sora luĭ Apollo, Diana, încă este numită Libera [9]).

---

[1]) Tocilescu, Mater. folkl. p. 1236:

D'aveam d'un tată bĕtrân,	D'aveam și d'un frățior,
Î-l chiema Domn Mihnea-Vodă;	Îl chiema Domn Tipocraiŭ.

Ca fiŭ al luĭ Saturn, ne apare Apollo și în Analele feniciene. (Fragm. Hist. gr. III. 568. 2. — Cf. Diodor. I. 13).

[2]) Plinii l. XXII, 2: maresque etiam apud Dacos et Sarmatos corpora sua inscribunt.

[3]) Teodorescu, Poesiĭ pop. — Sbiera, Colinde. — Colecțiunea nóstră inedită.

[4]) Colindă din com. Ciubanca (Transilvania).

[5]) Colinda din j. Vlașca (Col. nóstră). — [6]) Daul, Colindĭ, p. 44.

[7]) Cicero, Verr. IV. 5: Quid? ex aede Liberi simulacrum Aristaei non tuo imperio palam ablatum est?... Aristaeus, qui, ut Graeci ferunt, Liberi filius.

[8]) C. I. L. vol. III. nr. 1680.

[9]) C. I. L. vol. III. nr. 1095: Triformis Libera. — Cf. Virg. Aen. IV. 511.

Frigieniĭ, după cum ne spune Macrobiu, celebraŭ la începutul primăveriĭ, în ḑiua a 8-a a calendelor luĭ Aprile, o sĕrbătóre solară, sub numele de Hilaria[1]). Pe o inscripțiune romană de la Naissus, din Mesia de sus, Diana figuréză sub numele de Hilara. O fică a luĭ Apollo are în Carminele cyprice numele de Hilaira [2]). Se pare ast-fel, că aceste numirĭ, de «Hilaria», «Hilara» și «Hilaira», sunt numaĭ simple forme literare ale unor invocațiunĭ poporale, ce se adresaŭ divinităților lumineĭ, după cum în colindele române, Apollo («Liber» séŭ «Ler Domnul») este invocat și sub formele de: «Haĭ Leru-mĭ Dómne», «Aler oiŭ Dómne» și «Eler Dómne» [3]).

6. *Alțĭ regĭ din dinastia divină.*

I. Vulcan (Ἥφαιστος, Opas).

În vechile tradițiunĭ egiptene și feniciene se maĭ face amintire și de alțĭ regĭ din dinastia divină, a căror ordine cronologică nu se póte fixa, însă ale căror nume maĭ resună și astă-ḑĭ în cântecele epice române.

După Manetho, cel de ântâiŭ rege, care a domnit peste valea Niluluĭ, anterior chiar luĭ Montu séŭ Uranos, a fost Vulcan [4]), considerat de Egiptenĭ ca ḑeŭ al foculuĭ, al sóreluĭ și al lumineĭ.

Patria luĭ Vulcan a fost, după Homer, lângă Oceanos potamos, acolo unde se născuse toțĭ ḑeiĭ. Un fiŭ al luĭ Vulcan se numise Ardalus [5]), termin eponim, ce ne indică, că Ardélul, séŭ Transilvania de astă-ḑĭ, a fost patria originară a luĭ Vulcan și a fiuluĭ sĕŭ.

Acest Ardalus, după cum ne spun tradițiunile grecescĭ, inventase fluera (αὐλὸν), instrumentul cel maĭ vechiŭ de musică al popórelor de ginte latină, ale căruĭ sunete dulcĭ și melodióse rĕsună departe [6]).

---

[1]) **Macrobii** Sat. I. 21: celebratur laetitiae exordium a. d. octavum Kalendas Aprilis: quem diem Hilaria appellant, quo primum tempore sol diem longiorem nocte protendit. -- Cf. Vopisc. Aur. c. 1. — [2]) C. I. L. v. III nr. 1680. — Cypria carmina. 7.

[3]) Colecțiunea nóstră inedită. — **Cantemir**, Hronicul, ed. 1901, p. 217: ni-aŭ povestit un voinic, Preda Stambol, Român, din țéra Muntenéscă... precum în țéra Românéscă, aprópe de Dunăre, pe malul Oltuluĭ sĕ se fie vĕḑĕnd nisce temeliĭ ca de Cetate, cărora țĕraniĭ de pre acolo... din bĕtrâniĭ lor apucând le ḑic curțile luĭ Ler împĕrat, precum și în colindele anuluĭ noŭ, și astă-ḑĭ aŭ luat de pomenesc Ler Aler Domnul. — O tradițiune poporală din comuna Cióra-Doicescĭ (Brăila): se ḑice, că Ler a fost un împĕrat, de la care aŭ început colindele.

[4]) **Manethonis** Fragmenta (in Fragm. Hist. gr. II. 527).

[5]) **Pausaniae** Gr. Descr II. 31. 3.

[6]) Aceeașĭ tradițiune și în colindele religióse române, cu deosebire, că «fluera de aur,

La Greci[1]), Vulcan era numit Hephaistos, ér la Egipteni Opas[1]); un nume ce aparține limbei poporale pelasge din părțile de nord ale Istrului.

Grecii, după cum scrie Herodot, onorau sĕrbătórea lui Vulcan cu o ceremonia caracteristică. Cei ce luau parte la acéstă festivitate alergau pe strade cu lămpile aprinse[2]).

În anticitate, Vulcan era venerat nu numai ca ḑeŭ al faurilor, dar tot-o-dată și ca ḑeŭ al flacării, ca flamma lucens.

Sĕrbătórea lui Vulcan la Greci, numită λαμπαδηφορία, era așa dar o sĕrbătóre a lămpilor.

În limba poporală de peste Carpați, lampa tradițională a țĕranului român, se numesce opaițiŭ și hopaițiŭ, de la «hopaiă» séŭ «văpaia»[3]), lat. flamma.

Grecii și Egiptenii împrumutase așa dar sĕrbătórea hopaițelor (λαμπαδηφορία) de la triburile păstorale ale Pelasgilor și ei aplicară divinității numele caracteristic al sĕrbătorii poporale Ἥφαιστος, dor. Ἅφαιστος[4]), în limba egipténă Opas.

În tradițiunile istorice ale Germanilor, Vulcan figuréză sub numele de Wielant, Wêland și Valland[5]) și este nepot al regelui Vilkinus.

Wielant, după cum spun poemele medievale, a fost un duce din Hûnaland, din țéra Hunilor lui Attila. Esilat din patria sa de către doi uriești, carĭ i ocupase țéra, și apoi ajungênd în miseria, el s'a dus la pitici, unde a învĕțat arta făurării și a devenit în urmă cel mai renumit faur de aur. După tradițiunile germane, el lucra în Kallova séŭ Ballova din muntele Caucas (Gôikelsas, Gloggensachsen) și sculpta cu multă măiestria păhare de bĕut «in urbe Sigeni»[6]).

o făcuse faurul cel renumit în lucrarea aurului (Vulcan) și pe care dênsul o dăruise fratelui sĕŭ. (Frâncu, Moții, p. 118).

[1]) Cicero, Nat. Deor. III 22: secundus (Vulcanus)..Opas, ut Aegyptii appellant, quem custodem esse Aegypti volunt.

[2]) Herodoti lib. VIII. 98.

[3]) Cf. Tocilescu, Mater. folkl. p. 1576, 1602.

[4]) C. I. Gr. nr. 1179.

[5]) Aici Vulcan este confundat cu Valens, tatăl lui Mercuriu (Cicero, N. D. III. 22): Mercurius unus Caelo patre, Die matre natus... alter Valentis, et Phoronidis filius, is qui sub terris habetur.

[6]) Grimm, Die d. Heldensage (Göttingen, 1829), p. 29. Die Vilk. S. erzählt, dass er in seiner Jugend... von den zwei Zwergen in die Lehre genommen, der kunstreichste Schmied geworden sey. — Ibid. 196: «Wielant — war auch ein schmid in dem berg zu gloggensachsen womit wohl der Koukesas gemeint ist. — Cf. ibid. p. 210. 288. 341.

Caucasul din legendele germane este Caucasul de la Istru. Sub numele de «Kallova» a esistat până în seculele trecute un sat în munţiĭ Bănatuluĭ [1]), ér «urbs Sigeni» este fără îndoiélă «Sibiul» [2])

Aceeaşĭ tradiţiune o aflăm şi la Homer: că Vulcan, alungat de Joe din Olymp (înţelege din Olympul de pe muntele Atlas), a lucrat 9 anĭ într'o pescere de la Oceanos potamos (Istru), în jurul căreia, fluviul cel imens curgea murmurând şi spumegând [3]).

Tradiţiunea poemelor germane, că Vulcan umblase prin ţéra piticilor este vechiă.

Herodot [4]) scrie, că în templul ce-l magnific al luĭ Vulcan din oraşul Memphis în Egipet, simulacrul acestuĭ ḑeŭ era înfăţişat sub figura unuĭ πάταικος, pigmeu [5]).

În cântecele epice române, acelaşĭ Vulcan, pe care Egipteniĭ î-l veneraŭ ca pe un vechiŭ rege şi apărătoriŭ al lor (custodem Aegypti), ne apare numaĭ ca un simplu Căpitan.

---

[1]) **Pesty**, A. Ször. Báns. II. 101.

[2]) Fauriĭ din Sibiu (Sighiu, Sibiniu, în doc. Scibinium) aŭ fost o-dată renumiţĭ ca măestrii în lucrarea feruluĭ. Într'o colindă agrară din Moldova aflăm următórele versurĭ: Şi-a găsit un băetan | din têrgu Sibiuluĭ, | din nému1 capcânuluĭ, | ţipă feru 'n mâna luĭ. (Rev. crit.-lit. IV. 224).

[3]) **Homeri** Il. XVIII v. 402. — Într'o poemă epică română (Teodorescu, p. 551):

Jos în vale la cismea,
und' s'aude Dunărea,
la cisméua luĭ Bălan
şedea muma luĭ Vêlcan.

[4]) **Herodoti** l. III. 37.

[5]) Existenţa uneĭ rase pigmeice în timpurile preistorice, este astă-ḑĭ afară de orĭ ce îndoiélă. În regiunile Africeĭ centrale, séŭ în părţile de sud-vest ale Niluluĭ s'aŭ descoperit, în timpurile din urmă, resturile uneĭ vechĭ populaţiunĭ de piticĭ. Caracterele antropologice ale uneĭ rase de pigmeĭ, s'aŭ constatat şi în Francia de sud, în munţiĭ Elveţieĭ şi pe teritoriul Rusieĭ europene de lângă Marea négră. Se presupune că în timpurile preistorice emigrase din Africa către părţile de sud ale Europeĭ un numĕr însemnat de pigmeĭ (Corresp.-Blatt d. deutsch. Gesellsch. f. Anthropologie, 1894, p. 144). Într'o doină poporală de la Vaşcău, se face amintire de acéstă invasiune a piticilor africanĭ (Nicolae, dragul mieŭ, | vin piticiĭ tot mereŭ, | . . . că piticu-ĭ ném de câne). În legendele germane, piticiĭ figuréză ca măieştriĭ în arta făurărieĭ (Grimm, D. M. 416). După tradiţiunile poporale din Bănat, minele părăsite de acolo aŭ fost lucrate în timpurile vechĭ de piticĭ. O coloniă de piticĭ se aflase în timpurile homerice spre sud de gurile Dunăriĭ, lângă Marea négră. **Plinii** l. IV. 18. 6: Totum eum tractum (ubi Ister amnis immergitur) Scythae Aroteres cognominati tenuere. Eorum oppida: Aphrodisias... Gerania, ubi Pygmaeorum gens fuisse proditur: Cattuzos Barbari vocant. (Cf. Hom. Il. III. 6).

Despre dênsul, se esprimă ast-fel soţiĭ sĕĭ de luptă din ţĕrile meridionale, carĭ venise sĕ-l caute la Dunărea de jos:

Am avut de Căpitan
pe vitézul de Vêlcan,
puişor de ortoman,
om de trébă şi chipos,
copt la minte, copt la os,
cu mustaţa 'n barbaric,
cum stă bine la voinic,
cu chica împletită 'n códă,
cu barba, ce 'n brêŭ o înódă...
El nu scie ce e frica,
habar 'n'are de nimica,
că-ĭ voinic, vitéz de frunte,
nalt ca bradul de la munte...
dar de când s'a hainit
şi de când ne-a oropsit,
maĭ de tot am calicit...
Partea luĭ de nouă anĭ,
parte 'n vite, parte 'n banĭ,
am mâncat'o de săracĭ,
am plătit'o de haracĭ [1]).

II. Mizraim (Mesrem, Misor, Misir).

Un alt rege, care a domnit peste valea Niluluĭ, a fost după fântânile egiptene şi ebree Mizraim [2]), numit şi Mestraim [3]) séŭ Mestraimus [4]) Mestrem [5]), Mesrem [6]), în limba asiriană Misir, în analele feniciene Misor [7]), şi unde el figurézä ca tată al luĭ Taaut séŭ Hermes, ér pe fratele sĕŭ î-l chiema Sydekk (Judec).

După numele sĕŭ, Egipetul se numia în limba ebreă Mestrem [8]) şi Mestre [9]), un cuvênt, care nu e nicĭ de origine egipténă, nicĭ ebreă [10]).

În ce privesce cronologia sa, se spune, că el domnise peste Egipet înainte de Hermes [11]).

---

[1]) **Teodorescu**, Poesiĭ pop. p. 550. -- Un rĕsunet despre pribegirea luĭ Vulcan prin pustietăţile Africeĭ se pare, că ne-a rĕmas în următórele versurĭ:

n'am dat ochiĭ cu Vêlcan,
de-ĭ maĭ bine de un an;
nu scim dusu-s'a 'n pustiă,
orĭ e dus în hăiduciă.

Ibid. p. 541.

[2]) Genesa, cap. 10.

[3]) **Syncellus**, p. 53. — Alex. Polyhistor fragm. 3.

[4]) **Flavii Iosephi** Ant. I. 6. 2.

[5]) **Ioann. Antiocheni** Chron. fr. 1. 21 (în Fragm. Hist. gr. IV. 539. 21.

[6]) Anonymi Chronologica, p. 21.

[7]) **Philo Byblius**, fragm. 2. 8.

[8]) **Ioann. Antiocheni** fragm. 1. 21.

[9]) **Flavii Iosephi** Ant. I. 6. 2.

[10]) **Brugsch-Bey**, Hist. d'Égypte, 2-e éd. (Leipzig, 1875) p. 11: Malgré tous les efforts qu'on a fait pour expliquer l'origine égyptienne des noms Mizrajim (d'où l'arabe Misr, au singulier) chez la Hébreux, Muşur... dans les cunéiformes... pour Égypte, aucun savant n'a réussi jusqu'à présent à en démontrer le protctype égyptien.

[11]) Anonymi Chronologica, p. 21.

În poemele tradiționale-române, regele Misraim, Misir séŭ Misor, figuréză sub numele de Mezăr craiŭ [1]), Domnul Mizil-craiŭ séŭ «Misil-craiŭ de dincolo de plaiŭ» [2]).

Aflăm în aceste cântece bĕtrânescĭ nu numaĭ elemente istorice, dar și mitologice, ceea ce ne arată, că personalitatea luĭ Mezăr-Craiŭ aparținuse timpurilor vechĭ eroice.

Mezăr-craiŭ are douĕ reședințe, una «dincolo de plaiŭ» (în Transilvania), alta în Țéra românéscă. Fetele sale sunt un fel de amazóne. Ele se pórtă voinicesce, î-șĭ lasă chica deliesce, încalecă pe caĭ cu arme vitejescĭ și plécă sĕ facă serviciĭ militare.

Faptul, că memoria acestuĭ rege s'a păstrat în cântecele poporale până astă-dĭ, și că o-dată Egipetul se numise «țéra luĭ Mizraim», ne arată, că el a fost unul din regiĭ ceĭ iluștri aĭ dinastieĭ divine.

III. Neptun (Ποσειδῶν, Ποσειδάν).

Neptun, după cum ne spun tradițiunile grecescĭ, domnise la început peste regiunile dela muntele Atlas din țéra Hyperboreilor séŭ din nordul Istruluĭ de jos.

După detronarea luĭ Saturn, scrie Plato [3]), imperiul cel mare al lumiĭ vechĭ împărțindu-se, Neptun căpĕtase prin sórte teritoriul numit Atlantis (de la muntele Atlas în țéra Hyperboreilor), care, din punct de vedere geografic, cuprindea ținuturile din partea meridională a Carpaților și în particular Oltenia de astă-dĭ.

Neptun avuse în anticitate o îndoită onóre [4]). El era considerat ca stăpânitoriul și deul apelor marĭ (regnator Marum). Despre el se maĭ spunea, că a domesticit rasa cea nobilă a cailor, că a fost cel de ântâiŭ, care a întrodus modul de calărit și prinderea cailor la care.

Încă din timpurile cele maĭ vechĭ, Neptun a fost confundat cu titanul Atlas, atât în ce privesce genealogia, cât și atribuțiunile sale. Ast-fel ne spune Odyssea luĭ Homer, că Atlas, care susținea columnele cele înalte, ce despărțiaŭ ceriul de pămênt, maĭ cunoscea și tóte fundurile măriĭ [5]).

Acéstă confusiune între personalitatea preistorică a luĭ Neptun și a luĭ Atlas o aflăm și în cântecele epice române, al căror fond tradițional, este fără îndoiélă archaic.

---

[1]) **Alexici**, Texte I. p. 56. — [2]) **Negoescu**, Balade, p. 7. — **Tocilescu**, Mater. folkl. 126. 128. — **Teodorescu**, Poesiĭ poporale, p. 686. — [3]) **Platonis** Critias (ed. Didot. II, p. 255).
[4]) **Homeri** Il. XV, 190; XXIII, 307. — Ibid. Hymn. 21. 5. — [5]) **Homeri** Odyss. I. 52.

În aceste cântece epice, Neptun figurézä sub numele de Tanislav și Stanislav [1]), după cum avea și la autorii grecesci epitetul de εὐρυσθενής [2]), «prea puternic», de sigur o simplă formațiune literară după numele sĕŭ epic poporal.

În poemele române, — întocma ca în Odyssea luĭ Homer — acest Stanislav represintă figura titanuluĭ Atlas; el are însă tot-o-dată și caracterele tradiționale ale luĭ Neptun, ca stăpânitoriŭ al apelor marĭ.

Stanislav este măiestrul cel mare în arta de înnotat și de vêslat.

El î-șĭ petrece viéța sa pe luciul Dunăriĭ. El se hodihnesce și dórme pe Dunăre, în caicul sĕŭ, scris cu slove de argint și priponit cu un lănțuș de argint. Despre el ne spun poemele românescĭ: că «Dunărea l'a crescut și lat în spate l'a făcut», că «Dunărea î-l cunósce, ea pe dênsul, el pe ea; el înnótă ca un pesce, Dunărea în picióre o trece și se luptă în ea cât dece». Prins și legat de inimiciĭ sĕĭ cu o pétră de móră la gât, și aruncat apoĭ în Dunăre, unde apa era maĭ adâncă și de unde se maĭ vedea numaĭ ca o «mare lată», el dórme treĭ dile pe fundul Dunăriĭ, legat cu pétra după cap, ér după treĭ dile desceptându-se se ridică și înnótă pe suprafața apeĭ alte treĭ dile, tot cu pétra după cap.

Acéstă legendă era cunoscută și anticitățiĭ. Cicero în tractatul sĕŭ despre natura divinităților, ne spune, că numele luĭ Neptun derivă de la nando, «înnotând» [3]). Aceeașĭ espresiune cu aceeașĭ formă gramaticală, o aflăm și în cântecele epice române: «Stanislav înnotând» [4]).

Neptun, cel maĭ vestit «înnotătoriŭ» al lumiĭ vechĭ, maĭ era tot-o-dată celebrat și ca măiestrul cel mare în arta de vêslat.

Sophocle i adresézä următórele versurĭ: Tu, cu mânile tale, aĭ mânat corabiile cu vêsle, cu atâta putere, în cât le făceaĭ să salte pe suprafața apeĭ [5]).

Aceleașĭ versurĭ le aflăm și într'o poemă epică română. Stanislav dice către unul din prietiniĭ sĕĭ:

adă vêsla ta la mine,
sĕ-ți arăt cum se veslesce
Dunăriĭ ce-ĭ trebuesce....
și când vêsla înfigea....
de treĭ pașĭ caic mergea,
la mal iute că-l ducea,
peste mal că-l ridica
și caicul când sălta,
Stanislav se rĕsturna,
lung pe érbă că cădea [6]).

La Grecĭ, Neptun maĭ avea și epitetul de πετραῖος, «cel cu pétra», orĭ

---

[1]) Revista «Țară nouă», An. II. p. 366. — **Cătană**, Balade pop. p. 22. — **Teodorescu**, Poesiĭ pop. p. 688. — Colecțiunea nóstră inedită. — [2]) Odyss. XIII. 140.

[3]) **Cicero**, N. D. II. 26: ut Portunus a portu, sic Neptunus a nando.

[4]) **Teodorescu**, P. p. 569. — [5]) **Soph.** Oed. Col. v. 715. — [6]) **Teodorescu**, ibid. p. 570.

«cel cu stânca» [1]). În poemele epice române, «pétra» este un atribut caracteristic al luĭ Stanislav, în amêndouĕ calitățile sale, atât când el ne înfățișéză figura cea legendară a titanuluĭ Atlas, cât și în rolul luĭ Neptun, ca stăpânitoriŭ al apelor marĭ.

Despre Neptun, ca domnitoriŭ peste țéra cea renumită Atlantis, spuneaŭ tradițiunile vechĭ egiptene: că el a fost cel de ântâiŭ, care a organisat acest teritoriŭ din punct de vedere politic, militar și religios; că dênsul împărțise acéstă țéră în ḑece districte, fiind-că avuse ḑece fiĭ; pe fiul sĕŭ maĭ mare, Atlas, î-l făcuse rege peste țéra întrégă, ér pe ceilalțĭ fiĭ i numise archonțĭ séŭ căpitanĭ districtualĭ; că Neptun dase legĭ acesteĭ țĕrĭ, carĭ aŭ fost gravate pe o columnă de aramă galbenă, așeḑată în templul sĕŭ. Sub domnia regilor din familia luĭ Neptun, țéra numită Atlantis a ajuns, în curs de maĭ multe secule, la o stare înfloritóre de prosperitate economică și de putere politică [2]).

După o notiță geografică, ce o aflăm la Pliniu, teritoriul, care la Plato este numit Atlantis, purtase la început numele de Aetheria [3]), un cuvênt pelasg, alterat în literatura grecéscă, însă sinonim cu «Terra» séŭ Γαῖα, la Apolloniu Rhodiu ἀπειρέα γαῖαν [4]).

Domnia politică a luĭ Neptun se estinsese și în afară de frontierele teritoriuluĭ Atlantis. La Eschyl, el este numit ποντομέδων ἄναξ, la Homer πόντιος, stăpânitoriŭ al Pontuluĭ (euxin).

Familia Stanislav domnise o-dată peste părțile de rĕsărit ale Țĕreĭ românescĭ.

În monumentele istorice ale Vaticanuluĭ se amintesce la a. 1247 Szeneslaus Woiauoda Olatorum [5]), stăpânind Țéra românéscă de dincóce de Olt, vecină cu teritoriul órdelor cumane de lângă Marea négră.

Numele de «Stanislav», orĭ «Szeneslaus», este patronimic și aparține timpurilor primitive. Homer, în Iliada sa, amintesce de un Troian cu numele Stenelaus, pe care-l ucide Patroclu, lovindu-l cu o pétră în cap [6]). Se pare, că Homer împrumutase atât numele, cât și idea, din o poemă poporală despre Stanislav, «cel cu pétra după cap».

---

[1]) **Preller,** Gr. Myth. I (1854) p. 356. 363.

[2]) **Platonis** Critias, ed. Didot, vol. II, p. 255 seqq.

[3]) **Plinii** l. IV. 25. 5: Universa vero gens Aetheria appellata est, deinde Atlantia.

[4]) **Apollonii Rh.** Argon. II. 375.

[5]) **Theiner,** Monumenta hist. Hung. t. I p. 208—211, a. 1247: a fluvio Olth et Alpibus Ultrasilvanis totam Cumaniam..., excepta terra Szeneslai Woiauode Olatorum.

[6]) **Homer.** Il. XVI. 585.

Despre Neptun maĭ spuneaŭ tradiţiunile vechĭ, că el a fost cel de ântâiŭ, care a fabricat şi a pus frênele în capul cailor; că el a introdus arta de călărit şi prinderea cailor la care [1]). În memoria acesteĭ glorie, luĭ Neptun i eraŭ consecraţĭ caiĭ şi el avea epitetul de ἵππιος, equester, călăreţul.

Ceĭ maĭ renumiţĭ caĭ aĭ luĭ Neptun aŭ fost după poeţiĭ grecescĭ: Pegasus, «calul cu aripĭ», despre care se spunea, că purta fulgerele luĭ Joe [2]), Xanthus şi Balius, «caiĭ ceĭ nemuritorĭ», carĭ «sburaŭ ca vêntul», de carĭ se folosise Achille în rĕsboiul de la Troia.

Pegasus, scrie Hesiod, a fost născut lângă isvórele rîuluĭ Oceanos [3]) séŭ Istru, carĭ în timpurile vechĭ se credeaŭ a fi din sus de cataracte. El maĭ era numit şi «Scythius» [4]), adecă din Scyţia.

Pegasus ne apare figurat şi pe monetele naţionale ale Dacieĭ: pe una, cu c‹ ma ridicată în sus în forma uneĭ aripe, ér pe alta, avênd de asupra sa o linią lungă serpentină simbolisând fulgerele ceriuluĭ [5]). Numele de «Pegasos» nu derivă de la substantivul grecesc πηγή, «isvor», cum a cercat Hesiod sĕ ne esplice etimologia acestuĭ cuvênt, ci noĭ avem aicĭ un termin vechiŭ pelasg, ce corespunde la forma românéscă din Moldova pag (bălţat), în documentele istorice ale Ungarieĭ peg [6]), în Transilvania peiŭ (de colóre palidă, gălbuią), un termin ce se aplică cu deosebire la caĭ [7]).

Caiĭ ceĭ magnificĭ din timpurile troiane, Xanthus şi Balius (Galben şi Bălan), din carĭ unul scia sĕ vorbéscă, aŭ fost născuţĭ, cum scrie Homer, pe câmpiile de lângă Oceanos potamos [8]). Eĭ aŭ fost domesticiţĭ de Neptun, care i-a dăruit regeluĭ Peleu.

În cântecele poporale române, Neptun, ca cel de ântâiŭ domolitoriŭ al caluluĭ crescut în libertate, figuréză sub numele de «Moş Stan din Bărăgan» [9]). Acest «Moş Stan» este identic cu Stanislav, care represintă în cântecele epice române figura cea legendară a luĭ Neptun, ca stăpânitoriŭ al apelor marĭ.

---

[1]) **Sophoclis** Oed. Col. v. 711. — **Homeri** Il. XXIII. 307. — Ibid. Hymn. XXI. 4. — **Pausaniae** lib. VII. 21. 8. — [2]) **Hesiodi** Theog. v. 284. — [3]) **Hesiodi** Theog. v. 281.

[4]) **Dupuis**, Orig. d. tous l. cultes, VI. 481. — **Servius**, Virg. Georg. I. 13.

[5]) **Archiv** d. Ver. f. siebenb. Lnkde. XIII. Taf. XIV. 4. — **Froehner**, La Colonne Trajane, p. VIII.

[6]) **Fejér**, Cod. dipl. IX. 6. 133. 1364: equus coloris peg.

[7]) **Hasdeu**, Etym. M. III, 3082. — Lesicon (Buda, 1825). — **Laurianu şi Massimu**, Glos.

[8]) **Homeri** Il. XVI. 149. — La Macedo-românĭ: baliu, cal cu o steluţă albă în frunte (Hasdeu, Etym. m. III. p. 2937). — **Apollodori** Bibl. II. 13. 5. 5.

[9]) **Teodorescu**, Poesiĭ pop. 688. — **Cătană**, Balade p. 22. — **Rev.** Ţara nouă, An. II. p. 366. — **Tocilescu**, Mater. folkl. p. 124. 1250.

Cât ţinea sĕptĕmâna, sĕptĕmâna şi luna, Moş Stan, după cum ne spun poemele române, împletia numaĭ la arcane, ca să prindă caiĭ ceĭ minunaţĭ, ce veniaŭ sĕ se adape la o fântâna de pe câmpia cea pustiă a Bărăganuluĭ, ér după ce-ĭ prindea şi-ĭ domolia, le punea frêne în cap, i lega cu arcanele, punea şéua pe unul din eĭ, încăleca, i repeḑia la fuga şi apoĭ î-mĭ sălta şi î-mĭ sbura peste pustiul cel întins şi misterios al Bărăganuluĭ.

Tradiţiunea despre caiĭ ceĭ diviniĭ aĭ luĭ Neptun, numiţĭ Pegasus, Xanthus, şi Balius (Pag, Galben şi Bălan), o aflăm şi în poemele poporale române. Eĭ sunt: «caĭ tretiorĭ (de câte 3 anĭ), de colóre gălbiorĭ, cu dungĭ negre pe spinare, pintenogĭ de treĭ picióre, cu steluţĭ de câte-o nare, unde-ĭ vede moş Stan móre».

Unde le veḑĭ umbletul,
Ţi se perde cumpĕtul
Şi ţi-aĭ da şi sufletul [1]).

Aceştĭ cârlanĭ fugeaŭ peste câmp «ca gândul», ér când svăpăiaŭ din picióre: «apele se turbura, liveḑĭ verḑĭ se încurca, munţiĭ se cutremura» [2]). Mama lor, Şarga (de colóre galbenă închisă) era: «fruntea cailor, idoma nălucilor». La Homer, ea este numită Podarge, adecă «iute de picióre», ér la poetul Quintus δῖα, divină [3]). Aceştĭ «tretiorĭ gălbiorĭ» aŭ fost prinşĭ cu arcanul pe câmpia Bărăganuluĭ, la o fântână numită puţul luĭ «Cioropină», după cum se spunea despre Pegasus, că a fost prins la fântână, numită «Pirină» [4]). În fond aceeaşĭ numire topică, însă sub altă formă.

După legendele grecescĭ, Neptun şi Medusa aŭ fost părinţiĭ caluluĭ cu aripĭ Pegasus [5]). În poemele române însă, Mătuşa este mama luĭ Stanislav, a mareluĭ măiestru în arta de notat şi de vêslat, adecă a luĭ Neptun din timpurile preistorice [6]).

După cum vedem, tradiţiunile grecescĭ despre Neptun aŭ fost împrumutate din nordul Dunăriĭ de jos; însă, autoriĭ grecescĭ aŭ esagerat şi aŭ prefăcut în fabule ideile cele frumóse poetice ale cântecelor poporale vechĭ, ca sĕ descepte şi maĭ mult curiositatea şi plăcerea cetitorilor. Una din aceste fabule este, că Neptun lovind pămêntul cu tridentul, a făcut sĕ ésă din pămênt cel de ântâiŭ cal sburdalnic [7]). Aicĭ, poeţiĭ grecescĭ aŭ alterat cu

---

1) **Hasdeu**, Etym. magn. III. 2481. — Rev. Ţara nouă, An. II. 749.
2) **Tocilescu**, Mater. folk. p. 124.
3) **Quintus**, Posthom. III. 750.
4) **Euripid.** El. 475. — **Pindar.** Ol. XIII. 90.
5) **Ovidii** Metam. IV. 797. — **Apollod.** Bibl. II. 4. 2. 12.
6) Rev. «Ţara nouă. An. II., p. 366. — Variantă din c. Mănescĭ (Colecţ. nóstră).
7) **Virgilii** Georg. I. 13.

totul înțelesul adevĕrat al unor versurĭ poporale. Forma primitivă a acesteĭ ideĭ o maĭ aflăm și astă-dĭ în cântecele epice române. Nu calul, ci furca fântâneĭ, de care eraŭ legate arcanele, a eșit din pămênt [1]).

Un așa numit Στάαν figuréză și în lista regilor păstorĭ [2]), carĭ aŭ domnit în timpurile vechĭ peste Egipet și carĭ eraŭ identicĭ cu regiĭ dinastieĭ divine, ce începe cu Montu séŭ Uran.

Onorĭ imperiale i se atribue luĭ Moș Stan și în poemele epice române. El a fost înmormêntat în «grădina împĕrătéscă» din Moldova [3]), un loc de rĕpaus și de fericire eternă, ce corespunde la «grădinele viețiĭ de vecĭ» din tradițiunile pelasge, grecescĭ și egiptene, carĭ la început aŭ fost privilegiul esclusiv al unuĭ numĕr mic de regĭ, de eroĭ și ómenĭ nobilĭ.

În literatura grecéscă, Neptun este numit Ποσειδῶν și Ποσειδάν [4]); însă etimologia acestuĭ nume a rĕmas până astă-dĭ obscură.

În limba ruséscă de astă-dĭ, cuvêntul posaditi, însemnéză «a face pe cine-va sĕ încalece» (faire monter quelqu'un à cheval), ér sub cuvêntul posadka se înțelege ținuta, orĭ șederea unuĭ călăreț pe cal (tenue, assiette d'un chevalier à cheval). Amêndouĕ [5]) aceste cuvinte însă nu aŭ de a face nimic cu verbul posaditi, «a plânta» (planter), fiind-că nu derivă din aceeașĭ rădăcină.

În forma sa primitivă, cuvêntul Ποσειδῶν, orĭ Ποσειδάν, se vede a fi compus din ἵππος, «cal» și din ἕδομαι, șed (ἕδος, scaun), după cum la Pindar, Diana are epitetul de ἱπποσόα, equorum agitatrix [6]). Ποσειδῶν are ast-fel înțelesul de «equo sedens» séŭ «equo insidens», cel ce șéde pe cal séŭ călărețul, după cum acésta se confirmă și prin epitetele de ἵππιος și equester; aceeașĭ numire, însă sub altă formă.

IV. Dardan (Dercunos, Draganes).

Un alt rege, care domnise în nordul Dunăriĭ de jos a fost Dardan, nepot al regeluĭ Atlas din țéra Hyperboreilor séŭ dela munțiĭ Ripheĭ (Carpațĭ).

După Diodor Sicul, Dardan a fost un rege al Scyților (păstorĭ) și el ĭ-șĭ părăsise țéra, fiind-că Joe ucisese pe un frate al sĕŭ [7]).

---

1) **Teodorescu**, Poesiĭ pop. p. 689: când din cap se scutura, furca din pămênt eșia.

2) **Manethonis** Fragmenta, în Fragm. hist. Gr. II. 567—568.

3) **Teodorescu**, Poesiĭ pop. p. 692. — 4) C. I. Gr. nr. 1335. 2254.

5) **Makaroff**, Dict. russe-français (1900), p. 679.

6) **Pindari** Olymp. III, 27; Isthm. IV. 35.

7) **Diodori Sic.** IV, 43: Δαρδάνου τοῦ Σκυθῶν βασιλέως. — **Apollod.** Bibl. III. 12. 1.

Emigrând din Scyția în insula Samothrace, ér de aci trecând în Asia mică, Dardan a întemeiat lângă țĕrmuriĭ Hellespontuluĭ orașul Dardanum séŭ Dardania, numit maĭ târḍiŭ Troia, și a devenit ast-fel primul părinte și fundatoriŭ al dinastieĭ troiane [1]). Pe sora-sa o chemase Ἁρμονία [2]), adecă Armana, Arimana (din țéra Arimilor).

Dardan în tradițiunile grecescĭ, maĭ figuréză și sub numele Dercunus [3]), ér la poetul Avienus, el este numit Draganes, unde se spune tot o-dată, că descendențiĭ sĕĭ se aflaŭ stabilițĭ în țĕrile cele friguróse ale norduluĭ [4]).

Acest Dardanus, Dercunus, orĭ Draganes, nepot al titanuluĭ Atlas, este numit în poemele tradiționale române «Drăgan din Bărăgan, nepotul luĭ Moș Stan» [5]), al aceluiașĭ Stan, care, după cum am vĕḍut maĭ sus, represintă în cântecele epice române pe Atlas, și pe Neptun.

Drăgan din poemele poporale române, întocma ca și moșul sĕŭ Stan, se ocupă numaĭ cu împletirea arcanelor și prinderea cailor liberĭ, ce rĕtăciaŭ pe campia Bărăganuluĭ [6]).

Aceeașĭ viéță postorală o aveaŭ la început și descendențiĭ luĭ Dardan de pe țermuriĭ Hellespontuluĭ. Homer ne spune, că fiul luĭ Dardan, Erichthoniu, avea 3000 epe, ce păsceaŭ pe câmpiile cele palustre de lângă Hellespont, din carĭ 12 epe eraŭ din rasa cea nobilă Βορέας (de méḍă-nópte); ele săltaŭ peste spicele semĕnăturilor fără sĕ le atingă și treceaŭ în cursul lor cel repede peste valurile înfuriate ale măriĭ celeĭ vaste [7]).

Ast-fel, după tradițiunile istorice, vechiĭ locuitorĭ aĭ orașuluĭ Dardan din Asia mică, se vĕḍ a fi fost numaĭ o simplă colonia a Scyților păstorĭ, a crescătorilor de caĭ de lângă Istrul de jos.

---

[1]) **Virg.** Aen. VIII. 134: Dardanus, Iliacae primus pater urbis et auctor, | Electra... Atlantide cretus.

[2]) **Arianni Nicomed.** fr. 65.—**Diod. Sic.** IV, 75; V, 48. — [3]) **Apollod.** Bibl. lib. II. 5. 10. 9.

[4]) **Avieni** Ora mar. v. 196—198: pernix Ligus | Draganumque proles sub nivoso maxime septentrione collocaverant larem.

[5]) **Teodorescu,** P. p. 688.—Rev. Țara nouă, An. II. p. 749.—**Tocilescu,** Mater. 1271.

[6]) Rev. Țara nouă. An. II. p. 749:

Ér Drăgan din Bărăgan,
Nepoțelul luĭ moș Stan...
Numaĭ la harcan pletea...
El la puț că mi-șĭ venia...
Arcanele că 'ntindea
Și pe furcă-mĭ fășura.

[7]) **Homer.** Il. XX. 215. — Cf. ibid. Il. XIV. 307. Ideă împrumutată din cantecele poporale ale Pelasgilor de la Istru. Negoescu, Balade, p. 21:

Murgule, voinicule,
Haide 'n pas cu mult maĭ tare,
Sĕ trec Dunărea ast' mare.
Murgul pasul că l'a dat,
Peste Dunăre a sburat.

Troianiĭ, descendenţiĭ luĭ Dardan, aŭ de asemenea la Homer epitetul de ἱππόδαμοι, equum-domitores [1]).

V. Danaus (Armais).

În istoria timpurilor pelasge se face adese-orĭ amintire de un rege vechiŭ, din familia Arimilor, numit Danaus, al căruĭ nume adevĕrat, după cum ne spune istoricul ebreŭ Flaviu Ioseph, a fost Armais [2]).

Danaus este un fiŭ al luĭ Belus, care în cântecele epice române e numit Balaban.

Despre acest Danaus se spunea, că el domnise în Libya şi avuse 50 de fete din maĭ multe soţiĭ. Una din soţiile sale era numită Atlantia [3]), adecă din regatul luĭ Atlas.

Persecutat de fratele sĕŭ Aegyptus, pentru neînţelegerile ce le avuse în privinţa drepturilor de domniă, Danaus fuge cu fetele sale către părţile de nord ale imperiuluĭ. El vine în ţéra numită Argos, peste care domnia Pelasg, şi cere de la acesta protecţiune şi un loc pentru descălecare, spunêndu-ĭ că după origine, dênsul încă este tot din némul locuitorilor din Argos [4]). În urmă, Danaus ajunge Domn peste ţéra acésta.

Sub numele de Argos, autoriĭ grecescĭ înţelegeaŭ de regulă provincia Argolis din Pelopones. A esistat însă un Argos şi în Scyţia şi un alt Argos pe teritoriul Pheacilor, carĭ locuiaŭ în apropiere de Cyclopĭ [5]), orĭ cu alte cuvinte în nordul Thracieĭ.

«Argos», în limba grecéscă, însemnéză «câmpiă», «şes de arătură» şi «teritoriu locuit de o populaţiune agricolă».

Din punct de vedere istoric, Argosul din tradiţiunile despre Danaus este unul şi acelaşĭ cu teritoriul numit «Gaea» şi «Terra» din nordul Thracieĭ, lângă Oceanos potamos. Aşa spre esemplu, după Stephan Byzantinul, caiĭ luĭ Neptun, păsceaŭ în Argos, ér după tradiţiunile homerice şi hesiodice lângă Oceanos potamos din nordul Thracieĭ. Ţéra numită «Argos», în care descalecă Danaus, are la Eschyl numele de Apia; la Herodot însă, Apia are acelaşĭ înţeles cu Γῆ sĕŭ Terra, teritoriul cel divinisat de la Oceanos potamos.

Istoria epică a luĭ Danaus se petrece pe pămêntul Elladeĭ şi în regiunile de la Dunărea de jos.

La Homer, Greciĭ sunt numiţĭ adese orĭ Danai, după numele luĭ Danaus, care domnise peste Ellada.

---

[1]) **Homer.** Il. II. 230. — [2]) **Flavius Ioseph.** c. Ap. I. 15.

[3]) **Apollod.** Bibl. lib. II. 1. 5. — [4]) **Aeschyli** Suppl. v. 12 seqq.

[5]) **Steph. Byz.** v. Ἄργος.

În cântecele epice bulgărescĭ, acest Danaus ne apare sub numele de Dan ban, Dan voivodul, Dan voivodul român și Dan voivodul Valachieĭ, maĭ tot-de-una încălecând și gata sĕ plece [1]). El are maĭ multe stăpânirĭ, pe malul măriĭ, pe malul Dunăriĭ și pe munțĭ. Poemele bulgărescĭ maĭ vorbesc despre fetele sale și despre fuga sa în Țéra românéscă. Ast-fel într'o colindă din fundul Bulgarieĭ se ḑice: Se gândesce óre voivodul Dan să fugă în Țéra românéscă, orĭ să facă pradă? Nevasta luĭ este adusă din «țéră străină», de lângă Marea négră; o alusiune, după cum se vede, la soția sa numită de autoriĭ grecescĭ Atlantia.

Acest Dan figurézá în cântecele bulgărescĭ maĭ mult de cât toțĭ cei-lalțĭ voivoḑĭ românĭ la un loc. Amintirile sale epice sunt legate maĭ mult de teritoriul de dincolo de Dunăre, de Mesia vechiă, unde se vede că domnise la început. Tóte elementele, ce ni le presintă aceste poeme bulgărescĭ, sunt antice, ast-fel, că personalitatea istorică a luĭ «Dan ban» aparține unor timpurĭ fórte depărtate.

În istoria Țĕreĭ romănescĭ, familia Danilor este vechiă.

Un Dan-vodă domnise în Oltenia încă înainte de întemeierea statuluĭ românesc prin Negru Vodă.

Despre acéstă familiă scrie Archiepiscopul Strigonuluĭ, Nicolae Olahus următórele: «Încă din timpurile strămoșilor noștriĭ și până în ḑilele nóstre aŭ fost douĕ familiĭ în țéra acésta (Valachia mare), formate la început din aceeașĭ casă, una a Danilor de la Dan Voivodul și alta a Drăgulescilor de la Dragul Voivodul (séŭ a Basarabilor). Din aceste douĕ familiĭ se aleg voivoḑiĭ legitimĭ aĭ acesteĭ țĕrĭ» [2]). «Cronica nóstră cea vechiă», scrie Nicolae Olahus în alt loc, «ne spune, că teritoriul Dacieĭ unguréscĭ a fost o-dată locuit de Danĭ, însă înspăimêntațĭ de venirea Hunilor, eĭ aŭ emigrat cu familiile și cu ómeniĭ lor în ținuturile maritime de méḑă-nópte, carĭ se numesc astă-ḑĭ Dania și Norvegia» [3]).

Tot ce putem culege din acéstă tradițiune istorică este, că familia Dan ar fi domnit în Țéra românéscă și în timpurile Hunilor.

---

[1]) Șezătoarea (Fălticenĭ). An. IV. p. 11. 15. — **Hasdeu,** Etym. magn. Tom. IV. Introducere, p. CLVI.

[2]) **Olahus,** Hungaria et Atila (Vindob. 1763) p. 55: In hac provincia (Valachia magna) a maiorum nostrorum temporibus, ad nostram aetatem, duae fuerunt familiae, in initio ex eadem domo ortae; altera Dana a Dano Vaivoda, altera a Dragula, Dragulana... Ex his legitimi creantur Vaiuodae.

[3]) **Olahus,** ibid. p. 12: Tradit vetus nostrum Chronicon, Daciae huius Hungaricae regionem, olim Danos coluisse, hosque metu postea Hunnorum advenientium perculsos, ad ea maritima septentrionis loca, ubi nunc Dania est et Norvegia, cum suis migrasse.

XL. — DURATA MARELUI IMPERIU PELASG.

Încheiăm aicĭ seria celor maĭ iluştri regĭ din dinastia divină a imperiuluĭ pelasg.

În timpurile preistorice, gintea pelasgă avuse o estensiune vastă geografică. Ea formase tot-o-dată şi o mare unitate politică, un imperiu enorm.

Reşedinţa principală a acestor regĭ se afla în nórdul Dunăriĭ de jos, pe pămêntul Dacieĭ vechĭ. Acésta o confirmă tradiţiunile geografice, ce le aflam la Homer şi Hesiod, şi acésta resultă din istoria cea sacră a Egiptenilor, Fenicienilor, Assyrienilor şi Perşilor.

Memoria acestor regĭ glorioşĭ trăesce şi astă-ḑĭ în tradiţiunile poporale ale ţĕrilor române de la Dunărea de jos.

În cântecele epice şi religiόse ale poporuluĭ român se vorbesce despre puterea şi virtutea lor cea mare, despre rĕsbóiele şi faptele lor gloriόse, cum şi despre fericirea cea legendară a genuluĭ uman în timpurile aceste.

Eĭ sunt onoraţĭ cu titlul de împĕraţĭ [1]), de zeĭ-împĕraţĭ [2]), ficiorĭ de împĕraţĭ; [3]), craĭ [4]), Domnĭ, vitejĭ şi căpitanĭ [5]). Eĭ se luptă pentru onorĭ împĕrătescĭ [6]) şi pórtă insemne împĕrătescĭ [7]). Cur-

[1]) Novac cel tênĕr, şi tatăl sĕŭ Iancu, p. 1003:

Taică, taică Iancule...
Las' sĕ fiu eŭ împĕrat...
Ţeligradul sĕ nu-l las...
Impĕrăţia nu ţi-o daŭ,
Écă, io î-s moş bĕtrân
Şi eŭ cu ce o sĕ mĕ ţin.

Iov împĕratul către Marcul Vitézul (p. 1028):

Că io ţie î-ţi voiŭ da
Impĕrăţia jumĕtate
Şi averea a treia parte.
Marcul rĕspunde:
Impĕrăţia o fi a mea,
C'acum eştĭ pe palma mea.

[2]) A se vedé maĭ sus p. 1012. — [3]) Familia, An. 1886 p. 236. — Cf. p. 1032. — **Marienescu** (la Hasdeu, Etym. magn. III. 2261):

Plecat'a, Dómne, plecat,
Un fecior de împĕrat
Şi de viţă de vitéz,
Cel Novac etc.

[4]) **Tocilescu,** Mater. folk. 1067:

Aḑĭ e Lunĭ şi mâne-ĭ Marţĭ,
Poimâne-ĭ têrg de împĕraţĭ,
Dară craiul hăĭ maĭ mare
Aḑĭ şi mâne nunta are.

[5]) Iovan Iorgovan (la Alecsandri, Poesiĭ pop. p. 15) este numit: Căpitan Râmlean.—Teodorescu, Poesiĭ pop. p. 552: Am avut de căpitan, | Pe vitézul de Vêlcan.

[6]) **Tocilescu,** Mater. folkl. 149. Eroul Corbea:

Poftesc căftan de 'mpĕrăţie
Şi dugealîc de Domnie.

[7]) **Teodorescu,** Poesiĭ pop. p. 532. Acelaşĭ eroŭ:

zace-mĭ Corbea vinovat,
c'a poftit şi c'a purtat
gugiumanul de domniă,
sabia de împĕrăţie,
cuca împĕratuluĭ
şi căftanul Domnuluĭ.

țile lor sunt înalte împĕrătescĭ [1]). Eĭ cutrieră tótă lumea și se luptă cu tóte oștile de pe pămênt [2]). Eĭ sunt numițĭ Domnĭ aĭ pămêntuluĭ, Domnĭ aĭ tuturor și aĭ Românilor [3]) și sunt înmormêntațĭ în grădina împĕrătéscă de la Dunărea de jos, orĭ din Moldova [4]). Cântecele, în carĭ celebréză memoria lor, sunt cântece împĕrătescĭ [5]). Dómnele și fetele lor sunt împĕrătese, domnițe împĕrătițe și fete de împĕrat [6]).

---

[1]) **Teodorescu,** Poesiĭ pop. p. 30:

Icea Dómne 'n ceste curțĭ,
'n ceste curțĭ, ceste domniĭ,
'n ceste 'nalte împĕrățiĭ.

Ibid. 81:

Icea, Dómne, colea Dómne,
'n ceste curțĭ, ceste domniĭ,
'n ceste dalbe împĕrățiĭ.

[2]) Marcul Vitézul (pag. 1028):

Cu câte oști sunt pe pămênt,
Cu tóte, eŭ m'am bătut.

[3]) **Teodorescu,** Poesiĭ pop. 12:

«Dómne», numele-ĭ om pune,
dătător de fapte bune,
Fiă stăpân ceruluĭ
și Domn al pămêntuluĭ

Ibid. p. 19: Domn al tuturor | și-al Românilor.

[4]) **Teodorescu,** Poesiĭ pop. p. 443:

și la Dunăre i ducea
și în Dunăre-ĭ spĕla,
cosciuge că le făcea
și frumos i îngropa
în grădina împĕrătéscă.

Ibid. p. 692:

Er nea Stan din Persica
(*var.* Moș Stan din Bărăgan)
maĭ trăia, măre, trăia...
până de bĕtrân muria
și 'n Moldova-l îngropa
în grădina împĕrătéscă
vestea 'n lume sĕ pornéscă.

[5]) **Teodorescu,** Poesiĭ pop. 83:

Impĕrătésa d'audia...
și din gură mi-ĭ grăia:
tacĭ . . . nu maĭ cânta,
că nu e de séma ta,
cântecul nu-ĭ mojicesc,
ci-ĭ cântec împĕrătesc.

Ibid. p. 84.

Șéde fata Raduluĭ,
Slujnica împĕratuluĭ,
Tot horesce 'mpĕrătesce
și 'mpletesce brâŭ șerpesce.

[6]) **Teodorescu,** Poesiĭ pop. p. 84:

draga mea, stăpâna mea,
înălțată împĕrătésă,
Dómnă mândră și alésă.

Ibid. p. 82:

Tacĭ Domniță 'mpĕrătiță,
nu te iaŭ róbă sĕ-mĭ fiĭ,
ci te iaŭ Dómnă sĕ fiĭ.

Ibid. p. 422:

nu suntem lebede albe,
ci treĭ fete de 'mpĕrat
și tăicuța ne-a mânat,
sĕ mĕsurăm pămêntul,
pămêntul cu umbletul
și ceriul cu cugetul.

După cum vedem, personalitățile acestor regĭ-împĕrațĭ sunt istorice, nu simple imaginațiunĭ. Uran séŭ Montu, Saturn, Joe, Typhon, Marte etc., aŭ fost ómenĭ; eĭ aŭ avut o esistență muritóre. Faptele lor, după cum le descriu tradițiunile istorice — dar nu fabulele grecescĭ — aŭ un caracter real, uman.

Avea așa dar dreptate filosoful Euhemer din Mesena, care întemeiat pe inscripțiunile și documentele, ce le culesese în regiunile barbarilor, susținea, că ḍeiĭ ceĭ vechĭ aĭ lumiĭ, Uran, Saturn, Joe etc. aŭ fost ómenĭ superiorĭ divinisațĭ, cărora li s'aŭ atribuit, după mórte, cult și onorĭ divine pentru binefacerile și faptele lor cele marĭ. Tot ast-fel i vorbiaŭ luĭ Solon și preoțiĭ din Egipet [1]).

O cestiune importantă, însă dificilă, ni se presintă acum în ce privesce durata imperiuluĭ pelasg.

Ne aflăm aicĭ pe terenul cronologieĭ preistorice cu diferite sisteme de anĭ. Datele positive ne lipsesc. Tot ce avem, sunt numaĭ tradițiunĭ istorice. Vom cerca ast-fel pe basa acestor tradițiuni sĕ stabilim aicĭ, cel puțin cu aproximațiune, durata mareluĭ imperiu pelasg. În acéstă privință avem două fântânĭ cronologice, una egipténă și alta romană; acésta din urmă probabil de origine scytică.

După istoria cea sacră a luĭ Manetho, dinastia divină, care a domnit peste Egipet, a fost compusă din treĭ seriĭ succesive de regĭ:

Prima, a fost dinastia ḍeilor (θεῶν), numițĭ și «ḍeiĭ ceĭ marĭ»;

A doua, dinastiă semi-ḍeilor (ἡμιθέων), eșițĭ din dinastia I-a; și

A treia, dinastia Manilor séŭ Moșilor (νεκύων), eșițĭ din dinastia a II-a [2]).

Dinastia ḍeilor — înțelege a ḍeilor de pe pămênt — domnise peste Egipet, după cum scrie Manetho, 13900 anĭ, ce, după Eusebiu, sunt a se considera ca anĭ lunarĭ, de câte 30 ḍile.

Urméză apoĭ o altă generațiune, dinastia a doua séŭ a semi-ḍeilor, care domnise 5212 anĭ, pe carĭ noĭ, întocma ca Eusebiu, i vom considera tot ca anĭ lunarĭ, de câte 30 ḍile.

Vom avé ast-fel:

13900 + 5212 = 19112 anĭ primitivĭ egiptenĭ, carĭ corespund la

19112 × 30 : 365 = 1567 anĭ solarĭ usualĭ și 31 ḍile.

Resultă așa dar, că dinastia divină a ḍeilor și a semi-ḍeilor, care domnise peste părțile de sud și de nord ale lumiĭ vechĭ, avuse o durată de 1567 anĭ solarĭ usualĭ și 31 ḍile.

---

[1]) **Plato,** Timaeus (Ed. Didot. vol. II, p. 199 seqq). — Cf. Isidor. Orig. VIII. 11. 1.

[2]) **Manethonis** Fragmenta, in Fragm. Hist. Gr. II, p. 526.

Acéstă cifră despre durata imperiuluĭ pelasg, se maĭ confirmă şi prin tradiţiunea istorică, ce o aflăm în textul istorieĭ luĭ Trog Pompeiŭ.

Scyţiĭ din Europa, după cum scrie Herodot, domnise o-dată peste Asia întrégă[1]). Aceştia eraŭ Scyţiĭ păstorĭ dela Dunărea de jos (Aramaei, Arimi), ceĭ maĭ civilisaţĭ, maĭ avuţĭ şi maĭ rĕsboinicĭ, a căror memoriă o aflăm şi în tradiţiunile istorice ale Perşilor, Indienilor şi Chinesilor[2]).

Acéstă domniă a Scyţilor din Europa peste continentul Asieĭ, avuse, după Trog Pompeiŭ, o durată de 1500 anĭ[3]). Este aprópe acelaşĭ numĕr de anĭ, pe care-l aflăm şi în cronologia egipténă.

O altă tradiţiune istorică, ce merită sĕ fie luată în consideraţiune, o aflăm la poporul român.

Acéstă tradiţiune ne spune, că în ţĕrile de la Carpaţĭ şi de la Dunărea de jos locuise maĭ înainte un popor vitéz şi fórte rĕsboinic, un ném de ómenĭ înalţĭ, carĭ venise «despre rĕsărit» şi carĭ aŭ stăpânit tótă lumea. Aceştĭ ómenĭ, înalţĭ de statură, aŭ făcut movilele, aŭ introdus plugăria şi credeaŭ, că sunt însişĭ Dumneḑeĭ adevĕraţĭ. Din némul acestor ómenĭ a fost Novac cel bĕtrân. Eĭ însă, nu aŭ stat mult timp aicĭ, ci s'aŭ dus înainte către apusul pămêntuluĭ, orĭ, că au veţuit numaĭ 300 de anĭ şi Dumneḑeŭ i-a înnecat cu potopul. În legendele şi în tradiţiunile române, acéstă rasă vigurósă de ómenĭ pórtă numele de urieşĭ şi tot-o-dată se maĭ spune, că ţéra acésta se numise în vechime ţéra urieşilor[4]).

Aceştia sunt titaniĭ şi giganţiĭ teogonieĭ grecescĭ. În cartea I-a a luĭ Moise, eĭ sunt «puterniciĭ ceĭ din vechime, ómeniĭ cu renume» (hominum potentissimi, gigantes, homines ab omni memoria celebres), ér în poemele epice române sunt numiţĭ:

Puterniciĭ timpuluĭ,
Ca stâlpiĭ pămêntuluĭ[5]).

---

[1]) **Herodot.** lib. I. 104: οἱ δὲ Σκύθαι τὴν Ἀσίην πᾶσαν ἐπέσχον.

[2]) **Gibbon,** Hist. de la déc. de l'empire rom. I (1835) p. 616—618: Les annales de la Chine éclaircissent l'état et les révolutions des tribus pastorales, qu'on peut toujours distinguer sous la dénomination vague de Scythes ou de Tartares, successivement vassaux, ennemis et conquérans d'un grand empire... De l'embouchure du Danube à la mer du Japon, la longitude de la Scythie s'étend à peu près à cent dix degrés, qui comprennent dans cette direction plus de dix-sept cents lieues... Les tribus pastorales du Nord avaient fait deux fois la conquête de la Chine.

[3]) **Justini** Hist. Philip. ex Trogo Pompeio, lib. II. 3: (Scythae) Imperium Asiae ter quaesivere... His igitur Asia per mille quingentos annos vectigalis fuit.

[4]) Comunele Stroescĭ (Bucovina), Bogdănescĭ (Sucéva), Hudesciĭ marĭ, Bivolul mare (Dorohoiŭ); Timişescĭ (Némţu); Hoisescĭ (Iaşĭ); Bănésa (Covurluiŭ); Haimanale (Prahova); Michăiescĭ (Muscel); Popescĭ (Vâlcea); Sâmburescĭ, (Olt). — [5]) **Negoescu,** Balade, p. 26.

Acest ném de ómenĭ, care stăpânise lumea întrégă, după cum ne spune tradițiunea română, nu aŭ stat maĭ mult de 300 anĭ în țĕrile Dacieĭ. E vorba aicĭ, de prima dinastiă divină, care, după cum scrie Herodot, a fost compusă din 8 ḑeĭ, numițĭ «ḑeiĭ ceĭ marĭ», între carĭ figuréză Montu (Uran), Saturn (Cronos, Seb) și Typhon (Seth) [1]).

Herodot stabilise ca lege cronologică: 3 domniĭ séŭ 3 generațiunĭ pe fie-care 100 de anĭ. Dacă aplicăm acum acéstă lege pentru domnia celor 8 ḑeĭ marĭ, noĭ vom avea un total de 266 anĭ și 8 lunĭ.

Resultă așa dar, că durata mareluĭ imperiu pelasg în timpul domnieĭ dinastieĭ I și II divine, a ḑeilor și a semi-ḑeilor, a fost de 1500—1567 anĭ, și că în particular, ceĭ 8 ḑeĭ marĭ, din familia titanilor, aŭ domnit numaĭ 266—300 anĭ.

XLI. — LIMBA PELASGA.

1. *Limba Pelasgilor după tradițiunile biblice și homerice.*

În cele maĭ vechĭ timpurĭ ale migrațiuniĭ triburilor pastorale pelasge, limba națională a acestuĭ popor era rĕspândită peste partea cea maĭ mare a Asieĭ de apus, a Europeĭ și a Africeĭ de nord.

După detronarea luĭ Saturn, însă, vechia limbă națională a Pelasgilor începe a se diferenția în maĭ multe dialecte. De o parte, estensiunea cea enormă a populațiunilor pastorale pelasge, ér de altă parte, amestecul lor cu elemente de alte rase, cu popóre supuse și tributare, avu de consecință formarea maĭ multor idiome pelasge.

După tradițiunile religióse ale Ebreilor, a esistat, — până la întemeierea Babilonuluĭ — numaĭ o singură limbă usuală peste întreg pămêntul.

«Și era peste tot pămêntul o singură limbă și vorbire» — ne spune cartea I a luĭ Moise. În timpurile aceste, o parte din generațiunile luĭ Noe plecând spre rĕsărit aflară o câmpie în pămêntul Șinar, și ḑiseră: haidețĭ sĕ zidim o cetate și un turn cu vêrful până la ceriŭ și sĕ ne facem nume. Atuncĭ Iova (Iehova) se pogorî ca să vadă cetatea și turnul. «Și Iova ḑise: éca un singur popor este și toțĭ o limbă aŭ și ce începură a face... Venițĭ dar sĕ le amestecăm acolo limba lor, ca eĭ sĕ nu înțelégă unul limba celuĭ lalt. Și ast-fel i împrăsciă pe eĭ de acolo peste fața a tot pămêntul... că Iova acolo amestecă limba a tot pămêntul» [2]).

[1]) **Herodot.** lib. II. 145.

[2]) **Biblia sacra** ex interpretatione Sebastiani Castellionis (Lipsiae, 1778). Gen. c. 11:

Din punct de vedere istoric, Iehova din religiunea Ebreilor séŭ Iova în cele maĭ bune texte biblice, represintă pe Jupiter séŭ Iovis al dinastieĭ divine, pe Iova séŭ Iov împĕratul din cântecele epice române.

Mestecarea limbelor coincide așa dar, după tradițiunea mosaică, cu detronarea luĭ Saturn, cu risipirea Titanilor și a Giganților și cu ridicarea elementelor meridionale în contra dominațiuniĭ politice a Pelasgilor de nord.

Însă date maĭ positive istorice despre limba cea vechiă a Pelasgilor, începem să avem numaĭ din timpurile luĭ Homer.

«În orașul cel mare al luĭ Priam», ne spune Iliada, «se aflaŭ mulțĭ, carĭ venise în ajutoriul Troianilor din diferite ținuturĭ depărtate, uniĭ de o limbă, alțiĭ de altă limbă»...[1]). «În óstea Troianilor nu era numaĭ o singură strigare de rĕsboiŭ și un singur graiŭ, ci limba era mestecată, fiind-că venise luptătorĭ chemațĭ din multe ținuturĭ»[2]).

Homer maĭ amintesce în particular de limba a douĕ popóre pelasge. Locuitoriĭ din Caria, în Asia mică, ne spune dênsul, vorbiaŭ o limbă barbară (βαρβαρόφωνοι)[3]), ér Pelasgiĭ din Lemnos (Sintii) aveaŭ o limbă sĕlbatică, rustică (ἀγριόφωνοι)[4]), adecă tot barbară.

2. *Pelasgiĭ, după Herodot, vorbiaŭ o limbă barbară.*

Alte notițe istorice despre limba cea vechiă a Pelasgilor le avem la Herodot.

«De ce limbă, s'aŭ folosit Pelasgiĭ» scrie dênsul, «eŭ cu siguranță nu pot să afirm; dar dacă ne este permis sĕ facem o conclusiune după Pelasgiĭ, ce maĭ esistă și astă-dĭ în orașul Crestonia de asupra Tursenilor (în partea orientală a Macedonieĭ, lângă mare) și carĭ locuiaŭ o-dată în regiunea numită astă-dĭ Thessaliotis... de asemenea dacă vom avé în vedere limba Pelasgilor, carĭ aŭ întemeiat orașele Placia și Scylace din Hellespont și carĭ locuise maĭ înainte la olaltă cu Athenieniĭ, atuncĭ vom putea face conclusiunea, că Pelasgiĭ s'aŭ folosit de o limbă barbară... În

---

Quum autem universus orbis terrarum eodem sermone atque oratione vteretur... instituerunt urbem aedificare et turrim quae fastigio caelum attingeret... Ad illam urbem et turrim, quae ab hominum genere construebatur, visendam descendit Ioua. Sic enim dicebat, en populus vnus, qui eodem sermone cunctus vtitur, haec audet facere... Age iam, descendamus, et ibi eorum sermonem ita confundamus ut alii aliorum orationem non intelligant. Itaque eos illinc per omnes terras dissipavit.

[1]) **Homeri** Il. II. 803. — [2]) **Homeri** Il. IV. 436. — [3]) **Homeri** Il. II. 867. — [4]) Odyss. VIII. 294. — [5]) **Herodoti** lib. I. 57 și 58. — Cf. ibid. I. 173.

ce privesce însă némul Hellenilor, aceștia încă de la începuturile lor s'aŭ folosit tot-de-una de aceeașĭ limbă, însă diferită de a némuluĭ pelasg... Pelasgiĭ înșișĭ eraŭ un popor de ném barbar» [5]).

Herodot vorbesce aicĭ după cum vedem, numaĭ de Pelasgiĭ, carĭ locuise o-dată pe teritoriul Elladeĭ și de coloniile acestor Pelasgĭ, stabilite pe țĕrmuriĭ de nord aĭ Măriĭ egee.

Resultă așa dar din notițele, ce le aflăm la Homer și la Herodot, că limba barbară, ce o vorbiaŭ Pelasgiĭ de pe teritoriul Elladeĭ, era o limbă esternă.

Masa cea mare a națiuniĭ Barbarilor o formaŭ populațiunile pelasge din nordul frontierelor grecescĭ, cu deosebire însă cele din nordul Istruluĭ de jos și al Măriĭ negre.

Aceeașĭ numire etnică și geografică o adoptase și Romaniĭ.

În primele timpurĭ ale imperiuluĭ roman se înțelegea sub numele de Barbaria, Barbaricum, Barbaricum solum și terra Barbarorum teritoriul cel vast Europeĭ din nordul Istruluĭ până la Ocean și până la frontierele Asieĭ.

Traian, scrie Sextus Rufus, a cucerit Dacia, care era situată pe pămêntul Barbarieĭ și a prefăcut-o în provincia [1]).

Întreg pămêntul cel vast al Scyțieĭ, cuprins între Dunărea de jos și Lacul meotic, se numia, după Isidor, terra barbarica [2]).

Părțile de rĕsărit ale Mesieĭ sunt numite la Ovidiu barbariae loca și barbara terra [3]). La Ammian, tóte țĕrile din nordul Pannonieĭ figurézǎ sub numele de Barbarorum terrae, Barbaricum și Barbaria [4]).

3. *Caracterul etnic al limbeĭ barbare vechĭ.*

Venim acum la una din cele maĭ importante cestiunĭ cu privire la limba Pelasgilor, și anume: carĭ eraŭ caracterele limbeĭ barbare, după ideile celor vechĭ?

Autoriĭ romanĭ aŭ început a face, încă din timpurile luĭ Cicero, o deosebire maĭ clară între limba barbară și limba peregrină.

---

[1]) **Sext. Rufi** Brev. c. 8: limes inter Romanos et Barbaros ab Augusto per Vindeliciam, per Noricum, Pannoniam ac Moesiam, est constitutus. Trajanus Dacos sub rege Decebalo vicit; et Daciam trans Danubium in solo barbarico provinciam fecit.

[2]) **Isidori** Orig. XIV. 4. 3: Prima pars Europae regio Scythia inferior, quae a Maeotidis paludibus incipens, inter Danubium et Oceanum septentrionalem usque ad Germaniam porrigitur, quae terra generaliter ... barbarica dicitur.

[3]) **Ovid.** Trist. V, 12, 55; III. 3. 46.— [4]) **Ammiani** lib. XVII. 12.—**Böcking**, Notit. Dign. 91: Contra Bononiam in Barbarico. — Ibid. II. 96: contra Acinco in Barbarico.

Espresiunile de: barbare loqui şi peregrinitas, ne apar în literatura clasică latină ca două concepţiunĭ cu totul diferite.

După Quintilian, caracterele moduluĭ de vorbire barbar eraŭ următórele: se adăugaŭ la cuvintele latine, orĭ se lăsaŭ afară, unele litere séŭ silabe, orĭ în fine, se schimba o literă cu alta, séŭ se strămuta din locul sĕŭ [1]).

După Isidor din Sevilla, se numia barbarism modul de vorbire al ginţilor barbare, carĭ nu sciaŭ sĕ pronunţe cuvintele latine în tótă întregimea lor. Eraŭ barbarisme cuvintele latine corupte, fie prin literele ce le conţineaŭ, fie prin sunetul cu care se pronunţaŭ [2]).

Cuvintele numite de autoriĭ romanĭ «barbare», eraŭ aşa dar cuvinte de origine latină, însă forma lor era maĭ lungă, orĭ maĭ scurtă; une orĭ literele eraŭ dislocate, orĭ se pronunţaŭ cu alte sunete.

Peste tot, autoriĭ romanĭ consideraŭ ca limbă barbară idiomele populaţiunilor, de rasă pelasgă, din Africa, Hispania, Gallia, Germania de nord, Rheţia, Dacia, Sarmaţia meridională, Thracia, Macedonia, Mesia şi Illyric, în care se maĭ cuprindea Pannonia, Noricul şi Vindelicia.

Încă în timpurile luĭ Enniu (239—169 a. C.), limba naţională a populaţiunilor din peninsula iberică era considarată ca o limbă romană coruptă — Hispane non Romane loqui [3]) — cu tóte, că Romaniĭ de abia în timpurile aceste intrară pentru prima óră cu legiunile lor în peninsula pyreneică.

Ca barbarĭ, eraŭ consideraţĭ şi Galliĭ [4]), ér limba lor, «Gallicus sermo», era privită ca o limbă rustică romană [5]).

De asemenea se vorbia în părţile de nord ale Germanieĭ o limbă barbară latină.

Drus, fiul adoptiv al luĭ August, ne spune Suetoniu, cutrierase cu legiunile romane aprópe întrégă Germania, şi el nu încetă sĕ urmăréscă în con-

---

[1]) **Quintiliani** Inst. I. 5: barbarismum pluribus modis accipimus. Unum, in gente, quale sit, si quis Afrum vel Hispanum Latinae orationi nomen inserat... Tertium est illud vitium barbarismi... ut verbo, cuilibebit, adjiciat litteram syllabamve! vel detrahat; aut aliam pro alia, aut eamdem alio, quam rectum est, loco ponat.

[2]) **Isidori** Orig. I. 31. 1: Appellatur autem barbarismus a barbaris gentibus, dum orationis latinae integritatem nescirent. — Ibid. I. 31. 3: Barbarismus autem fit scripto et pronunciatione. Scripto... si quis in verbo litteram vel syllabam adiiciat, mutet, transmutet vel minuat. Pronunciatione autem fit in temporibus, tonis, aspirationibus etc.

[3]) Enniu la Charisius, Inst. Gramm. II (Keil, Gr. Lat. I. 200).

[4]) **Justin.** l. XLIII. 4.

[5]) **Hieronymi** Epist. ad Rusticum: misit (infantem) Romam.... ut ubertatem Gallici ...sermonis gravitas Romana condiret.

tinuu pe Germanĭ până în momentul, când i eşi înainte o femeiă barbară, care vorbindu-ĭ în limba latină î-l dojeni să nu îndrăsnéscă a merge maĭ departe [1]).

Sarmaţiĭ formaŭ unul din popórele cele marĭ «barbare».

Mesieniĭ eraŭ numiţĭ «Barbari Barbarorum».

Bessiĭ, pe carĭ Florus i numesce «Thracum maximus populus», aveaŭ aceleaşĭ insemne militare şi aceleaşĭ obiceiurĭ ca Romaniĭ; eraŭ însă priviţĭ ca «Barbari» şi «barbarus populus».

Tóte aceste populaţiunĭ, după cum vom vedea îndată, aveaŭ o limba naţională barbară latină.

Senatul roman, după cum ne spune Cicero [2]), însărcina adese-orĭ pe auguriĭ Barbarilor sĕ cerceteze şi sĕ-şĭ dea părerea, dacă auspiciile maĭ importante ale consulilor romanĭ s'aŭ făcut în conformitate cu prescripţiunile vechĭ religióse [3]).

---

[1]) **Sueton.** in Claud. 1: Drussus... Oceanum septemtrionalem primus Romanorum ducum navigavit... trans Rhenum... hostem etiam frequenter caesum... non prius destitit insequi quam species barbarae mulieris... victorem tendere ultra, sermone latino prohibuisset.

[2]) **Cicero,** N. D. II. 4: An vos Tusci, ac Barbari, auspiciorum populi Romani jus tenetis, et interpretes esse comitiorum potestis?

[3]) Vechiul înţeles al cuvêntuluĭ βάρβαρος nu se póte esplica din limba grecéscă. Originea cuvêntuluĭ trebue căutată tot în limba barbară. La început, acest termin se vede a fi fost la Grecĭ numaĭ un simplu epitet caracteristic al triburilor pastorale din nordul Elladeĭ. Cuvêntul βάρβαρος, în forma cum ne-aŭ transmis'o autoriĭ grecescĭ, este din aceeaşĭ rădăcină cu latinul barbatus, adecă «om ce pórtă barbă». Vechile triburĭ pelasge aveaŭ un obiceiŭ naţional, ce se perde în nóptea timpurilor, sĕ pórte bărbĭ netăiate şi lăsate în jos, promissa, prolixa barba, ca un semn esterior al demnităţiĭ şi al valoriĭ personale. Eĭ eraŭ nimiţĭ βάρβαροι, fiind-că purtaŭ bărbĭ lungĭ, după cum alte triburĭ eraŭ numite κομῆται, Comati, Capilati, cu plete lungĭ; πιλοφόροι, carĭ purtaŭ căciule; bracatae nationes, carĭ purtaŭ pantalonĭ lungĭ şi largĭ; Melanchlenĭ, cu mantele negre etc. Barba barbarice demissa era o espresiune caracteristică în timpul imperiuluĭ (Capit. Ver. 10). Tradiţiunile grecescĭ ne înfăţişéză pe Typhon şi pe Giganţĭ cu bărbĭ lungĭ şi oribile, ce flusturaŭ în aer. Saturn era representat în icónele vechĭ cu barbă lungă lăsată în jos (barba prolixa). Jovem semper barbatum (Cic. N. D. I. 30). Acelaşĭ obiceiŭ de a purta barbe naturale î-l aveaŭ şi Romaniĭ (Liv. V. 41. — Varro, R. R. II. 11. — Plin. VII. 59). Cicero amintesce de bărbile oribile, ce se vedeaŭ la statuele şi icónele vechĭ, illa horrida (barba), quam in statuis antiquis et imaginibns videmus (Cael. 14). Barbatus, la Cicero, însemnéză «om cu barba mare», după obiceiul antic; unum aliquem te ex barbatis illis, exemplum imperii veteris, imaginem antiquitatis (Cic. Sext. 8). Despre Geţĭ, scrie Ovidiu, că eĭ nu-şĭ taiă, nicĭ pĕrul, nicĭ barba, non coma, non ulla barba resecta (Trist. V. 7). Pe Columna luĭ Traian, Geţiĭ şi Daciĭ sunt representaţĭ cu bărbĭ naturale, atât nobiliĭ, cât şi clasa ţĕranilor. În poemele poporale române, eroiĭ

4. *Limba latină considerată ca limbă barbară.*

Aceleașĭ ideĭ despre caracterul latin al limbeĭ barbare le aveaŭ și Greciĭ. Eĭ numiaŭ pe Romanĭ barbarĭ, nu pentru că eraŭ inferiorĭ Grecilor în civilisațiune, dar, fiind-că aparțineaŭ, după origine și după limbă, la familia popórelor barbare.

«Greciĭ», scrie Pliniu, «ne numesc și pe noĭ barbarĭ și ne insultă cu cuvinte mult maĭ spurcate de cum insultă pe Opicĭ» [1]).

De asemenea ne spune Papa Nicolae I într'o scrisóre adresată la a. 865 împĕratuluĭ byzantin Michail III, că Greciĭ numiaŭ limba latină o limbă barbară și scytă [2]).

În istoria luĭ Polybiu, Romaniĭ figuréză sub numele de «barbarĭ» [3]).

Dionysiu din Halicarnas numesce pe Sicilienĭ popor barbar, βάρβαροι Σικελοί [4]), ér după Diodor Sicul, limba Sicilienilor vechĭ, era o limbă «barbară» [5]).

Insă, nu numaĭ Greciĭ, dar și autoriĭ romanĭ din timpurile clasice, consideraŭ limba latină poporală séŭ rustică, ca o limbă barbară.

Plaut (sec. II a. c.) numesce pe Neviu «poetam barbarum» [6]), și întrebuințéză cuvintele de: Barbaria pentru Italia și «barbaricae urbes» pentru Italienĭ.

Quintilian scrie: «adese orĭ teatrele și glótele din circ fac esclamațiunĭ în limba barbară [7]), adecă vulgară. Tot ast-fel și Cicero numesce barbaries domestica limba poporală, ce se vorbia în casele cetățenilor romanĭ [8]).

---

vechĭ, pórtă adesea orĭ numele lor după barbile, ce le decoréză chipul: Voiniciĭ sunt în treĭ chipurĭ, Barba albă colilie, Barba négră, minte întrégă (com. Glâmbocata, Dâmbovița). Despre Novac cel bĕtrân, ne spun poemele epice române, că: «barba-ĭ bate brâiele și pĕrul călcâiele», și că «barba cu brêu și-o încingea». În fine, maĭ notăm aicĭ, că în limba latină medievală «barbaria» însemna «barbitonsoris officina (Du Cange).

[1]) Cato la Pliniu (XXIX. 1. 14): nos quoque dictitant (Graeci) barbaros, et spurcius nos quam alios Opicos appellatione foedant.

[2]) **Du Cange**, Gloss. med. lat. (ad. v. Obsequiare): Hanc (latinam), quam barbaram et Scythicam linguam appellatis. — Jaffé, Regesta Pontif. rom. p. 247.

[3]) **Polybii** Hist. lib. IX. 38. 5 și 7.

[4]) **Dionys. Halic.** lib. II. 1.

[5]) **Diodor. Sic.** lib. V. 6. 5.

[6]) **Plautus**, Mil. glor. II. 258. — De asemenea scrie Plaut despre sine (Asin. prol. 11): Plautus vortit barbare.

[7]) **Quintil.** Inst. I. 6: tota saepe theatra et omnem circi turbam exclamasse barbare scimus.

[8]) **Cicero**, Brutus, s. 74.

Cetăţeniĭ din Brundusiu, scrie Gelliu, î-şĭ adusese din Roma un profesor de limba latină; însă acesta citia pe Virgiliu într'un mod barbar şi ignorant [1]).

Limba barbară avea aşa dar după autoriĭ romanĭ caracterele limbeĭ latine vulgare séŭ rustice.

Gelliu constată de asemenea, că limba barbară era una şi aceeaşĭ cu limba latină rustică. «Când dicem astă-dĭ», scrie dênsul, «că cineva vorbesce o limbă barbară, aceea nu este alt-ceva de cât limba rustică» [2]).

5. *Limba peregrină.*

Limba barbară era cu totul diferită de limba aşa numită peregrină (peregrinitas).

După ideile autorilor romanĭ, limba barbară era o limbă negramaticală, o limbă rustică, pe care o vorbiaŭ populaţiunile autochtone din cele-lalte provinciĭ ale Europeĭ, Africeĭ şi Asieĭ, de aceeaşĭ origine naţională cu Romaniĭ.

Limba peregrină însă era limba unuĭ popor străin de naţionalitatea română.

Cicero caracteriséză aceste două genurĭ de limbă prin cuvintele: «rustica asperitas» şi «peregrina insolentia» [3]).

Greciĭ nu eraŭ socotiţĭ între Barbarĭ. Eĭ eraŭ peregrinĭ şi limba lor «peregrină».

Ast-fel Quintilian face deosebire între limba rustică şi limba peregrină. Pe cea de ântâiŭ o atribue Barbarilor, ér pe a doua Grecilor [4]). La Ovidiu [5]) aflăm aceeaşĭ separaţiune: între Grecĭ (Graii) şi între Barbarĭ (barbara turba).

Tot ast-fel scrie Plato: Greciĭ toţĭ sunt din aceeaşĭ familiă şi înrudiţĭ între sine, éră faţă de barbarĭ, eĭ sunt străinĭ şi nu sunt de acelaşĭ ném, γένος ὀθνεῖον καὶ ἀλλότριον [6]).

---

[1]) **Gellii** Noct. Att. XVI. 6: Legebat barbare insciteque Virgilii septimum (librum).— **Cicero,** Tusc. II. 4: si grammaticum se professus quisquam barbare loquatur... hoc turpior sit, quod in eo ipso peccet, cuius profitetur scientiam.

[2]) **Gellii** XIII. 6: Quod nunc autem barbare quem loqui dicimus, id vitium sermonis non barbarum esse, sed rusticum, et cum eo vitio loquentes rustice loqui dictitabant.

[3]) **Ciceronis** De orat. III. 12: neque solum rusticam asperitatem, sed etiam peregrinam insolentiam fugere discamus.

[4]) **Quintiliani** Inst. I. 5: verba aut latina, aut peregrina sunt. — Ibid. XI. 3. 30: (oratio) vitio carebit, si fuerit os facile... in quo nulla neque rusticitas neque peregrinitas resonet; non enim sine causa dicitur barbarum, Graecumve.

[5]) **Ovidii** Trist. V. 10. 27. — [6]) **Platonis** Civitas. lib. V. p. 97 (Ed. Didot.)

De notat, că după Herodot, Pelasgiĭ nu făceaŭ parte din aceeaşĭ familiă etnică cu Greciĭ, şi el considera limba Pelasgilor cu totul deosebită de a Grecilor [1]).

6. *Limba latină barbară numită şi «lingua prisca».*

Cea maĭ vechiă limbă latină, ne spune Isidor, a maĭ fost numită de uniĭ autorĭ şi lingua prisca, adecă limbă bĕtrână.

«Limba priscă», scrie dênsul, «a fost aceea, de care s'aŭ folosit locuitoriĭ ceĭ maĭ vechĭ aĭ Italieĭ în timpurile luĭ Ianus şi Saturn. Acéstă limbă însă nu avea forme regulate şi stabile, după cum se póte vedea din carminele saliare» [2]).

De asemenea scrie Festus: «Prisci Latini aŭ fost aceia, carĭ aŭ esistat înainte de întemeierea Romeĭ» [3]).

Limba priscă aşa dar, care se vorbise, după tradiţiunile vechĭ, în timpurile luĭ Ianus şi Saturn, nu se formase în Italia. Ea a fost limba triburilor pastorale, arimice şi latine, ce se vorbise în timpurile mareluĭ imperiu pelasg, şi era ast-fel identică cu limba barbară vechiă.

Acésta resultă şi din împrejurările, ce ni le comunică Cicero, că senatul roman însărcina la diferite ocasiunĭ pe auguriĭ Barbarilor se cerceteze şi sĕ-şĭ dea părerea, dacă consuliĭ romanĭ aŭ făcut auspiciile lor după tóte formele prescrise de vechia religiune [4]).

Însă, încet cu încetul, sub curentul ideilor grecescĭ, limba priscă fu considerată în Italia ca o limbă nenobilă, barbară, nedemnă de poporul roman, şi ast-fel eliminată din usul literar [5]). Ea rĕmase însă şi maĭ departe limba cântecelor religióse vechĭ, fiind-că textele acestor cântece eraŭ consecrate prin un us antic religios şi nu se maĭ puteaŭ schimba [6]).

7. *Limba Geţilor şi a Dacilor.*

Pentru istoria ţĕrilor de la Dunărea de jos ne presintă o deosebită importanţă limba Geţilor şi a Dacilor înainte de cucerirea romană.

---

[1]) **Herodoti** lib. I. c. 58.

[2]) **Isidori** Orig. l. IX. 1. 6: Latinas autem linguas quatuor esse quidam dixerunt, id est Priscam, Latinam, Romanam, Mixtam. Prisca est, qua vetustissimi Italiae sub Iano et Saturno sunt usi, incondita, ut se habent carmina Saliorum.

[3]) **Festus:** Prisci Latini... qui prius quam conderetur Roma, fuerunt.

[4]) **Ciceronis** N. D. II. 4. 10.

[5]) **Macrobii** Sat. I. 5: mille denique verborum talium est, quae, cum in ore priscae auctoritatis crebro fuerint, exauctorata tamen a sequenti aetate repudiataque sunt.

[6]) **Quintiliani** Inst. I. 6: Saliorum carmina, vix sacerdotibus suis satis intellecta. Sed illa

Cele maĭ multe notiţe despre caracterul limbeĭ barbare, ce se vorbia la Dunărea de jos, le aflăm în poemele luĭ Ovidiu, scrise în esiliul sĕŭ de la Tomi. În «Ponticele» şi în «Tristele» sale, Ovidiu amintesce adese-orĭ de modul de vorbire al Geţilor şi al Sarmaţilor, o limbă, pe care dênsul o învĕţase în timp de 6 anĭ aşa de bine, încât adese orĭ î-şĭ atribue chiar titlul de poet dac şi sarmat.

«Şi nicĭ nu trebue sĕ te mirĭ», ḑice dênsul către amicul sĕŭ Carus, «dacă veĭ afla defecte în poesiile, ce le fac, şi carĭ sunt aprópe opera unuĭ poet get. Şi oh! mi-e ruşine, am scris o poemă în limba getică, şi am construit în metrele nóstre cuvintele barbare; dar felicitéză-mĕ, poema le-a plăcut şi am început sĕ am un nume de poet între Geţiĭ aceştia neumanĭ. Póte, că mĕ veĭ întreba, ce subiect am tractat. Am cântat laudele împĕratuluĭ August şi bunul Dumneḑeŭ mi-a ajutat şi în acéstă nouă încercare. Eŭ am arătat în versurile aceste, că corpul împĕratuluĭ şi părinteluĭ August, a fost muritoriŭ, însă esenţa divină s'a dus în locaşurile cerescĭ, şi că fiul sĕŭ (Tiberiu), care a luat în mânile sale frênele imperiuluĭ, deşi le-a refusat de maĭ multe orĭ, este asemenea tatăluĭ sĕŭ în virtuţĭ... După ce am cetit Geţilor acéstă poemă, scrisă, nu în limba patrieĭ mele, şi am ajuns la ultima pagină, toţĭ î-şĭ mişcară capetele, tolbele lor pline de săgeţĭ rĕsunară şi un murmur lung eşi din gurile lor; ér unul dintre eĭ î-mĭ ḑise: «Tu, fiind-că scriĭ lucrurile aceste despre împĕratul, trebue sĕ te intorcĭ tot în împĕrăţia luĭ [1]).

În altă elegiă, Ovidiu scrie: «Mi se pare, că eŭ însu-mĭ am uitat limba latină şi am învĕţat sĕ vorbesc ca Geţiĭ şi Sarmaţiĭ» [2]).

În alt loc:

«Pentru ce óre sĕ port eu atâta grijă, ca sĕ netezesc versurile mele? Sĕ mĕ tem eŭ óre, că nu le vor plăcea Geţilor? Se póte, că am o pretenţiune prea mare, dar eŭ mĕ felicit, că în ţinutul de la Istru nu esistă un

---

mutari vetat religio, et consecratis utendum est.—Cf. Varro, L. L. VII. 1. 80.— Horat. Ep. 2. 1. 86. — Liv. I. 20. 4.

[1]) Ovidii Ex Ponto, l. IV. 13 v. 16—22:

Nec te mirari, si sint vitiosa, decebit
Carmina, quae faciam paene poeta [Getes.
Ah pudet! et Getico scripsi sermone [libellum,
Structaque sunt nostris barbara [verba modis.
Et placui, gratare mihi, coepique poetae
Inter inhumanos nomen habere Getas.
Materiam quaeris? laudes de Caesare dixi.

[2]) Ovidii Trist. V. 12. v. 57 seqq.:

Ipse mihi videor jam dedidicisse [latine,
Jam didici getice sarmaticeque [loqui.

geniu maĭ mare de cât mine. În ținutul acesta, unde am sĕ-mĭ petrec ḑilele mele, este suficient, dacă pot sĕ ajung a fi poet între Geţiĭ neumanĭ» [1]). «Eŭ însu-mĭ, poet român, sunt silit sĕ vorbesc adese-orĭ în modul sarmatic. Şi mi-e ruşine sĕ mărturisesc, că printr'o lungă desuetudine abia î-mĭ maĭ vin în minte cuvintele latine. Nu mĕ îndoiesc, că s'aŭ furişat şi în acéstă carte nu puţine cuvinte barbare. Vina nu este a omuluĭ, ci a loculuĭ. Dar, ca sĕ nu perd cu totul deprinderea în limba latină şi pentru ca vocea mea sĕ pótă pronunţa sunetele limbeĭ părinţeştĭ, eŭ vorbesc cu mine însu-mĭ şi repetez cuvintele, de carĭ mĕ desvĕţasem [2]).

Geţiĭ, după cum ne spune Ovidiu, aveaŭ o mare putere de asimilare. Elementul grecesc din Tomi se contopise aprópe cu totul în masa cea mare a poporuluĭ get.

In paucis remanent Graiae vestigia linguae:
Haec quoque jam Getico barbara facta sono [3]).

«Dacă cine-va», ḑice Ovidiu în o scrisóre a sa, «ar fi silit pe Homer sĕ trăiéscă în ţéra acésta, vĕ asigurez, că şi el ar fi devenit Get» [4]).

După cum vedem, esista o mare asemĕnare între limba Geţilor şi limba latină. Fondul ambelor limbe era comun.

Limba Geţilor era, după Ovidiu, o limbă barbară, însă o limbă barbară latină. Am vĕḑut maĭ sus, cum singur ne spune, că în Tristele şi în Ponticele sale s'aŭ furişat multe cuvinte barbare, getice şi sarmatice; că poemele sale latine, scrise lângă gurile Dunăriĭ, sunt aprópe opera unuĭ

---

[1]) **Ovid.** Pont. I. 5. 62 seqq.:
Cur ego sollicita poliam mea carmina cura?
An verear ne non adprobet illa Getes?
Forsitan audacter faciam, sed glorior [Istrum
Ingenio nullum majus habere meo.
Hoc, ubi vivendum, satis est si consequor, [aevo,
Inter inhumanos esse poeta Getas.

[2]) **Ovid.** Trist. V. 7. 55.
Ille ego Romanus vates, ignoscite, Musae,
Sarmatico cogor plurima more loqui.
En pudet, et fateor; jam desuetudine longa,
Vix subeunt ipsi verbo Latina [mihi.
Nec dubito, quin sint et in hoc non pauca [libello
Barbara: non hominis culpa, sed ista loci

Ibid. Trist. III. 14. 47 seqq.:
Threicio Scythicoque fere circum- [sonor ore,
Et videor Geticis scribere posse modis.
Crede mihi, timeo ne sint immista Latinis,
Inque meis scriptis Pontica verba legas.

[3]) **Ovid.** Trist. V. 7. 51—52.

[4]) **Ovid.** Pont. IV. 2. 21—22:
Si quis in hac ipsum posuisset Homerum,
Esset, crede mihi, factus et ille Getes.

poet get, că în timp de 6 anĭ, el s'a deprins aşa de mult cu limba acésta, încât acum i vin cu greŭ în minte cuvintele latine şi în fine, că a compus chiar o poemă maĭ lungă (libellus) în limba Geţilor, şi prin care şi-a câştigat un nume de poet la dênşiĭ.

Limba Dacilor avea un caracter latin şi după Horaţiu, contemporanul luĭ Ovidiu.

În una din odele sale, dedicate luĭ Mecena, dênsul se esprimă ast-fel:

«Eŭ, care sunt un copil născut din părinţĭ săracĭ, şi pe care, tu Mecena, î-l onorezĭ cu iubirea ta, eŭ nu voiŭ muri... Peste puţin timp, şi încă maĭ repede decât Icar, fiul luĭ Dedal, eŭ voiŭ vedé ţĕrmuriĭ Bosporuluĭ, carĭ mugesc, şi ca o pasere frumos cântătóre voiŭ sbura prin deşerturile cele nisipóse ale Getulilor şi prin câmpiile Hyperboreilor. Pe mine mĕ vor cunósce locuitoriĭ din Colchis şi Daciĭ, carĭ se prefac, că nu se tem de armele nóstre, precum şi Geloniĭ de la estremităţile Europeĭ; pe mine mĕ vor învĕţa Iberiĭ ceĭ isteţĭ şi ceĭ carĭ beaŭ apă din Rhodan[1]).

Étă aicĭ o listă de popórele barbare, carĭ maĭ vorbiaŭ şi în timpurile luĭ August o limbă rustică latină: locuitoriĭ din Bosporul cimeric, Getuliĭ, Hyperboreiĭ, Colchiĭ, Daciĭ, Galliĭ de lângă Rhodan şi Iberiĭ din peninsula de apus!

Câmpiile Hyperboreilor, de carĭ amintesce Horaţiu în acéstă odă, eraŭ şesurile cele întinse de la Dunărea de jos. Poetul Marţial încă pune pe Hyperboreĭ în Dacia. Colchiĭ, asupra cărora venise cu rĕsboiŭ Argonauţiĭ, locuiaŭ, după Ovidiu, în părţile de nord ale Dunăriĭ de jos, lângă pólele Carpaţilor. Dincolo de Colchĭ, în Transilvania de astă-ḍĭ, Horaţiu amintesce pe Dacĭ. Daciĭ, eraŭ consideraţĭ aşa dar, în timpurile luĭ August, ca un popor cu o limbă bărbară latină.

O deosebită importanţă pentru cestiunea ce ne ocupă aicĭ, cu privire la limba Geţilor, ne presintă două baso-reliefurĭ de pe columna luĭ Traian.

Una din aceste icóne ne înfăţişéză o deputaţiune de ţĕranĭ Dacĭ (Comaţĭ), carĭ vĕḍêndu-se ameninţaţĭ de legiunile puterniculuĭ imperiu roman, se presintă înaintea împĕratuluĭ, ca să céră pace. Cu gesturile agitate ale mânilor sale şi în atitudinea unor ómenĭ, carĭ î-şĭ espun nevinovăţia lor, eĭ se adreséză de-a dreptul împĕratuluĭ, fără interpreţĭ, şi tot fără interpreţĭ le rĕspunde şi Traian [2]).

---

[1]) **Horatii Od. II. 20. v. 13 seqq.:**

Jam Daedaleo ocior Icaro
Visam gementis litora Bospori,
Syrtesque Gaetulas canorus
Ales Hyperboreosque campos.

Me Colchus, et qui dissimulat metum
Marsae cohortis Dacus, et ultimi
Noscent Geloni; me peritus
Discet Iber, Rhodanique potor.

[2]) Froehner, La Colonne Trajane, pl. 52—53.

Un al doilea relief ne înfăţişéză momentul cel maĭ important din primul rĕsboiŭ. Treĭ regĭ aĭ Dacilor, urmaţĭ de o imensă deputaţiune (pilOforĭ şi comaţĭ) se presintă înaintea împĕratuluĭ spre a declara în formă solemnă supunerea lor. Toţĭ depun armele lor jos pe pământ. Uniĭ cad în genunchĭ, întindênd mânile lor către tribunalul împĕratuluĭ, rugându-l pentru pace, alţiĭ staŭ în picióre, cu mânile împreunate înainte, orĭ la spate, în modul, cum sunt representaţĭ pe monumentele antice prisoneriĭ de rĕsboiŭ. Şi de astă dată, columna luĭ Traian ne înfăţişéză pe Dacĭ adresându-se împĕratuluĭ de-adreptul, fără mijlocirea vre-unuĭ interpret óre-care [1]).

Acéstă scenă din urmă se ilustréză în mod şi maĭ clar prin următorul pasagiŭ din istoria luĭ Dio Cassiu. După terminarea primuluĭ rĕsboiŭ, scrie dênsul, Traian trimise pe câţĭ-va representanţĭ aĭ Dacilor la senat, ca sĕ confirme pacea. «Ambasadoriĭ luĭ Decebal fură introduşĭ în senat, unde după ce depuseră armele, împreunară mânile lor după modul captivilor, rostiră óre-carĭ cuvinte, precum şi rugarea ce o făceaŭ, apoĭ consimţiră la pace şi î-şĭ ridicară armele de jos» [2]).

Deputaţiunea dacă se rosti aşa dar înaintea senatuluĭ roman în limba naţională a ţĕriĭ, pe care de sigur că o pricepeaŭ mulţĭ dintre senatorĭ, maĭ ales aceia, carĭ ocupase funcţiunĭ înalte în provinciile limitrofe şi eraŭ deprinşĭ cu limba poporală. De altmintrelea, nicĭ nu se póte admite, din punct de vedere al dreptuluĭ public, ca senatul roman sĕ fi considerat de valabile nisce promisiunĭ de supunere, rostite în o limbă pe care nu o pricepea.

Limba Geţilor se estinsese în timpurile maĭ vechĭ peste întrégă partea de rĕsărit a peninsuleĭ până la marea egeă.

În Mesia, stratul fundamental al populaţiuniĭ î-l formaŭ Geţiĭ, şi limba lor domina întréga Mesia de jos [3]).

La Ovidiu, întreg ţĕrmurele de apus al Măriĭ negre, este numit Geticum litus [4]).

După Herodot, Thraciĭ eraŭ de aceeaşĭ naţionalitate cu Geţiĭ [5]); ér dupa Strabo, limba Thracilor era identică cu a Geţilor [6]). Maximin cel bĕtrân,

---

[1]) Ibid. I. pl. 102--104.

[2]) **Dionis Cassii** lib. LXVIII. c. 8 şi 9.

[3]) **Ovidii** Trist. III. 9. 3—4.

Huc quoque Mileto misí venere coloni,
Inque Getis Graias constituere domos.

Cf. **Dionis Cassii** lib. 41. 27.

[4]) **Ovid.** Pont. IV. 4. 8. — Ibid. IV. 3. 61.

[5]) **Herodoti** lib. IV. c.

[6]) **Strabonis** Geogr. lib. VII. 3. 10.

născut într'un sat aprópe de Thracia şi păstoriŭ de oĭ în copilăria sa, după cum scrie Capitolin, dorind sĕ iee şi dênsul parte la jocurile militare, se adresase pentru scopul acesta împĕratuluĭ Sever, vorbindu-ĭ maĭ mult în o limbă thracă de cât latină [1]).

8. *Limba sarmată.*

In poemele luĭ Ovidiu, Geţiĭ şi Sarmaţiĭ ne apar ca două popóre vecine şi înrudite, avênd aceleaşĭ moravurĭ [2]) şi aceeaşĭ limbă barbară latină.

«Mi se pare», ḑice dênsul, «că eŭ însu-mĭ am uitat limba latină şi am început să vorbesc ca Geţiĭ şi Sarmaţiĭ» [3]). «Eŭ însu-mĭ poet roman, sunt silit să vorbesc limba Sarmaţilor» [4]). «Óre, scrierile mele le vor ceti Geţiĭ şi Sarmaţiĭ?» [5]). «Roma sĕ nu mĕ numere între poeţiĭ sĕĭ. Eŭ rĕmân un poet de geniu între Sarmaţĭ» [6]).

---

1) **Capitol.** Maximini duo, c. 1: Hic (Maximinus senior) de vico Thraciae vicino... genitus... vix adhuc Latinae linguae, prope Threcica imperatorem publice petiit.

2) **Ovidii** Trist. II. 198—199:
Hactenus Euxini pars Romana sinistri:
Proxima Basternae Sauromataeque [tenent.
Ibid. Trist. III. 10. 4—5:
Me sciat in media vivere barbarie.
Sauromatae cingunt, ferra gens, Bessi- [que Getaeque.
Ibid. Trist. III. 3. 5—7:
Quid mihi nunc animum dira regione jacenti
Inter Sauromatas esse Getasque putas?

3) **Ovidii** Trist. V. 12. 55 seqq.:
Omnia barbariae loca sunt, vocisque [ferinae,
Omnia sunt Getici plena timore soni.
Ipse mihi videor jam dedidicisse la- [tine,
Jam didici getice sarmaticeque [loqui.

4) Ibid. Trist. V. 7. 55 seqq.:
Sarmatico cogor plurima more loqui.
Eu pudet, et fateor: jam desuetudine longa
Vix subeunt ipsi verba Latina [mihi.
Nec dubito, quin sint et in hoc non pauca [libello
Barbara...

5) **Ovidii** Trist. IV. 1. 94:
An mea Sauromatae scripta Getaeque legent?

6) **Ovidii** Trist. V. 1. 74:
Nec me Roma suis debet conferre poetis
Inter Sauromatas ingeniosus ero.

Ovidiu scria aceste versurĭ pe la finele carriereĭ sale. După şése anĭ de esiliu la Tomi, el cunoscea fórte bine limba populaţiunilor barbare de la Dunărea de jos; acésta ne-o spune singur. Ast-fel, cuvintele sale, despre asemĕnarea ce esista între limba getă, sarmată şi latină, merită tótă încrederea şi ne presintă tótă gravitatea, ce caracterisézǎ scrierile acestuĭ erudit poet.

În timpurile imperiuluĭ roman, sub numele de Sarmaţĭ se înţelegeaŭ tóte populaţiunile Scyţieĭ europene. Dialectul sarmatic însă, de care ne vorbesce Ovidiu, era numaĭ cel de la ţĕrmuriĭ de apus şi de nord aĭ Măriĭ negre. În cele-lalte părţĭ ale Scyţieĭ europene esistaŭ şi alte idiome [1]), maĭ mult, orĭ maĭ puţin, depărtate de cel de la gurile Istruluĭ.

O preţiósă notiţă istorică despre limba, ce o vorbiaŭ Scytiĭ de lângă Pontul euxin, o aflăm în scrierile luĭ Lucian, născut pe la a. 120—135 d. C. Un om din Barbariĭ de la Pontul euxin, ḑice dênsul, şi care după ném se trăgea din o familiă regală, venise la împĕratul Nero pentru óre-carĭ afacerĭ; aicĭ el, dimpreună cu alţiĭ, privia cu atâta pricepere pe acest săltătoriŭ când juca, în cât deşi nu putea sĕ prindă tóte cuvintele, ce le cânta, înţelegea însă tóte [2]).

Stephan Byzantinul ne spune de asemenea, că Scytiĭ eraŭ un popor thracic, ἔθνος Θρᾴκιον [3]), adecă vorbiaŭ aceeaşĭ limbă cu Getiĭ, pe carĭ Herodot i numesce «ceĭ maĭ viteĭ şi maĭ drepţĭ dintre toţĭ Thraciĭ».

Între popórele sarmate, ce vorbiaŭ o limbă barbară latină, Horaţiu maĭ amintesce pe locuitoriĭ din Bosporul cimeric (Crimea) şi pe Geloniĭ de la estremităţile Europeĭ.

Geloniĭ, după o tradiţiune vechiă a Grecilor, eraŭ din aceeaşĭ familiă cu Agathyrsiĭ de la rîul Maris (Mureş). Eĭ emigrase din ţéra Arimilor în timpurile luĭ Hercule şi locuiaŭ de asupra Laculuĭ meotic, la o depărtare de 15 ḑile [4]).

9. *Limba barbară în Macedonia şi în provinciile Illyriculuĭ.*

Macedoneniĭ eraŭ de asemenea un popor pelasg [5]). Limba lor însă nu era atât de latină, cum era dialectul Dacilor şi al Sarmaţilor, fiind-că nicĭ Macedoneniĭ, nicĭ populaţiunile Illyriculuĭ nu figurézǎ în lista popórelor barbare latine, pe care o aflăm Horaţiu. Cu tóte aceste, avem următórele date importante despre caracterul latin al limbeĭ Macedonenilor.

[1]) **Herodoti** lib. IV. 24. — [2]) **Luciani** Opera (ed. Biponti, 1790), vol. V. p. 158—159.
[3]) **Steph. Byz.** v. Σκύθαι. — [4]) **Herodoti** l. IV. 10. 21. 108. 109. — [5]) **Justini** lib. VII. 1.

În a. 196 a. C., după ce Romanii învinseră pe regele Filip al Macedoniei, se celebrară cu mare solemnitate jocurile aşa numite isthmice, unde se adunase o mulţime imensă de locuitori din tóte ţinuturile, ce-aŭ fost supuse regeluĭ Filip din Macedonia. Cu acéstă ocasiune, proconsulul Titu Quinctiu Flaminiu şi comisariĭ romanĭ ocupând locurile, ce le eraŭ destinate la acéstă festivitate, heroldul păşind în mijlocul areneĭ, rosti în limba latină aceste cuvinte: că Senatul roman şi generalul Titu Quincţiu Flaminiu învingând pe regele Filip, ordonă sĕ fie liberĭ, scutiţĭ de tóte dările şi sĕ trăiéscă după legile lor toţĭ locuitoriĭ din provinciile, ce aŭ fost sub domnia regeluĭ Filip. Audind vocea heroldului, o bucuriă extra-ordinară, cuprinse întrégă mulţimea. Eĭ nu puteaŭ crede, dacă aŭ înţeles bine cele ce li se spuneaŭ şi se priviaŭ uniĭ pe alţiĭ cu mirare, ca şi cum tóte aceste ar fi numaĭ ilusiunile unuĭ vis deşert... şi neputĕnd crede urechilor sale propriĭ, eĭ întrebaŭ pe ceĭ maĭ de aprópe. Heroldul fu din noŭ chemat, de óre-ce fie-care doria nu numaĭ sĕ audă, dar sĕ şi vadă pe cel ce le anunţă libertatea; apoĭ heroldul pronunţă de noŭ aceleaşĭ cuvinte. Atunci mulţimea în escesul sĕŭ de bucuriă începu să aplaude cu strigăte repetate, ce păreaŭ că nu se maĭ termină, în cât era uşor de a pricepe, că pentru mulţime, cea maĭ scumpă din tóte bunătăţile este libertatea [1]).

Tot în limba latină se făcu publicaţiunea pentru noua organisare a Macedonieĭ şi în a. 167 a. C. Consulul Emiliu Paul, după ce învinse pe regele Perseu al Macedonieĭ, convócă o adunare la Amphipolis. Aicĭ, în mijlocul uneĭ imense mulţimĭ de Macedonenĭ şi fiind de faţă ceĭ 10 comisarĭ trimişĭ din Roma ca să reguleze afacerile ţĕriĭ cucerite, consulul Emiliu Paul le espuse în limba latină voinţa senatuluĭ şi decisiunile sale, ér pretorul Cn. Octaviu, care încă era present, repetă aceleaşĭ cuvinte, interpretându-le în limba grecéscă [2]). Ambele proclamaţiunĭ aşa dar, atât cea de la a. 196, cât şi cea de la a. 167, se făcuse în limba latină, poporală, nu ca sĕ impună celor liberaţĭ limba naţională a învingătoriuluĭ, dar fiind-că idiomele lor eraŭ barbare latine.

O limbă barbară latină se vorbia şi în provinciile Illyriculuĭ încă înainte de cucerirea Romanilor. Sub numele de Illyria, se înţelegeaŭ în timpurile maĭ vechĭ tóte ţinuturile spre apus de Thessalia şi Macedonia până la mare şi până la Istria; ér în timpurile imperiuluĭ, făceaŭ parte din Illyric Noricul, Pannonia, Dalmaţia, Mesia şi cele două Daciĭ de peste Dunăre [3]).

---

[1]) **Livii** Hist. rom. l. XXXIII. 92. — [2]) **Livii** Hist. rom. l. XLV. 29.

[3]) **Sextus Rufus,** Breviarium, c. VIII. — Cf. Böcking, Not. Dign. II 6.

Illyriĭ, după Suida, eraŭ un popor de naţionalitate thracică, ér Thraciĭ, după Strabo, vorbiaŭ aceeaşĭ limbă cu Geţiĭ [1]).

Pannonia a fost cucerită numaĭ în a. 9 al ereĭ creştine; ér cu 21 anĭ după acéstă cucerire, Velleiŭ Patercul scria următórele:

«În tóte Pannoniele, esistă nu numaĭ obiceiurĭ şi moravurĭ romane, dar şi un fel de limbă romană şi mulţĭ se ocupă şi cu literatura» [2]).

Limba romană aşa dar, ce se vorbia de locuitoriĭ Pannonieĭ în timpurile luĭ Patercul, era o limbă vechiă naţională, nu impusă de civilisaţiunea cuceritoriului. Ea rĕmase până în timpurile împĕratuluĭ Iulian (361—363) o limbă paene barbara, după cum ne spune istoricul Aureliu Victor [3]).

10. *Elemente de limbă latină barbara.*

Ca sĕ putem avé o lumină maĭ viă despre caracterele limbeĭ vechĭ barbare, noĭ vom reproduce aicĭ o serie de cuvinte de origine latină, ce aparţinuse idiomeĭ naţionale a populaţiunilor, carĭ formase substratul etnic în provinciile supuse dominaţiuniĭ romane, cuvinte, carĭ nu derivă, nicĭ din limba grecéscă, nicĭ din limba italică.

Aceste resturĭ de limbă vechiă, ne-aŭ fost transmise, unele de autoriĭ grecescĭ şi latinĭ, ér altele ni s'aŭ păstrat în papirele mortuare egiptene. Se înţelege însă, că aceste cuvinte trecute prin alt mod de pronunţare, supuse altor legĭ gramaticale şi scrise cu un alfabet străin, nu puteaŭ sĕ ajungă la noĭ de cât în o formă, maĭ mult, orĭ maĭ puţin, alterată.

Ceea ce presentăm aicĭ este numaĭ un specimen de limba latină barbară, în cât ne permit paginele acesteĭ cărţĭ. Un glosar însă maĭ general, care ar conţiné şi cuvintele latine barbare, ce aŭ trecut în limbile slavice, în limba germană, gallică, britanică şi hispanică ar fi pentru studiile filologice o adevĕrată lumină spre a cunósce fundamentele, pe carĭ s'a desvoltat, de o parte limba rustică italică, ér de altă parte limbile romane ale provinciilor.

În cercetarea originiĭ uneĭ limbe, precum şi în aprecierea elementelor şi a formelor sale, nu se póte proceda de cât în mod istoric; orĭ ce altă sistemă, fiind lipsită de fundament, nu póte duce la adevĕr.

---

[1]) **Suida:** Ἰλλυριοί, βάρβαροι Θρᾳκικοί.

[2]) **Vell. Paterculus,** II. 110. 5: In omnibus autem Pannoniis non disciplinae tantummodo, sed linguae quoque notitia Romanae, plerisque etiam litterarum usus.— Cf. Vopiscus, Aurel. c. 24.

[3]) **Aur. Vict.** De Caes. 37. 7. — Schuchardt, Der Vokalism. d. Vulgärlat. III. 44: Dass in Pannonien und Illyricum das Latein wirklich Volkssprache gewesen und als solche sich ziemlich lange behauptet hat glaube ich etc.

Din esemplele, ce le reproducem maĭ la vale, se va vedé, că o mulţime de cuvinte romănescĭ, considerate de uniĭ ca provenite din limba slavonă, aŭ fost de fapt proprietatea limbeĭ pelasge, barbare, încă cu multe sute de anĭ, maĭ înainte de venirea Slavilor în Europa.

A.

Aapas in limba Oscilor, lat. aquas?, rom. apă, (Fabr. Gloss. 10). Aphas, rîu în Epir (Plin. 4. 1. 3). Ponte Abei, localitate în Asturia (Rav.); sard. abba apă.

Aaru şi **Anru**, câmp de semĕnăturĭ, champ des moissons, în regiunile de nord ale lumiĭ vechĭ, unde, după legendele religióse egiptene, palul grâuluĭ era de 7 coţĭ, ér spicul de 2 coţĭ. Il circule dans les champs d'Aarou, où lui sont donnés le blé et l'orge (Pierret, Le livre d. morts, p. 8. 225. 331. 335. 508). Cuvêntul derivă din radăcina aro, gr. ἀρόω, a ara, de unde ἄρουρα, loc de arătură.

ababa, mamă, în limba Thracilor. Maximinus senior de vico Thraciae vicino, barbaro etiam patre et matre genitus... Et patri quidem nomen Micea, matri Ababa fuisse dicitur (Capit. Maximini duo). Derivaţiunea de la o formă vechiă ab-ava = abavia. v. *Baba.*

Ababus pe o inscripţiune latină în loc de abavus (Reines, Synt. Inscr. lat. I, 10, 6, 71).

'Αϐϐᾶ, tată, lat. pater (Suida). Cuvêntul a esistat şi în limba vechiă pannonică. Rex Samuel (c. 1040), qui pro sua pietate Oba vocabatur (Anonym. Bel. reg. not. 32). v. Ἄππα.

Abbæ, tată, în limba locuitorilor din Bogos în Ethiopia, întrebuinţat însă numaĭ în vocativ. Bogos este teritoriul cel frumos, situat la pólele munţilor de nord aĭ Ethiopieĭ. După tradiţiunile locale, locuitoriĭ ceĭ maĭ vechĭ din ţinutul acesta aŭ fost 4 fraţĭ, carĭ venise cu turmele lor şi ocupase tóte păşunile de aci. Unul din aceşti fraţĭ se numia Lammachälli (Rammaşelli), altul Beleqa (Sitzungsber. XCIX B. 583). Amêndouĕ aceste nume indică, că stăpânitoriĭ ceĭ maĭ vechĭ aĭ ţinutuluĭ Bogos aŭ fost Arimiĭ şi Belaciĭ. În idioma locuitorilor din Bogos maĭ găsim şi astă-ḑĭ unele resturĭ din vechia limbă pelasgă, ér în cântecele lor naţionale, eĭ maĭ celebréză şi acum pe Romiĭ ceĭ vechĭ «comme des vaillants guerriers si hardis qu'ils jetaient leur lance contre le ciel (Reclus, Geogr. X. 233). v. 'Αββᾶ, Ἄπα şi Ἄππα.

Ἄϐιοι (Abii), popor migratoriŭ de păstorĭ, carĭ venind din Asia în Europa se divisară în douĕ curente, unul înaintând spre apus pe lângă ţermuriĭ Măriĭ de nord, altul pe lângă Carpaţĭ şi Dunăre. La Homer, Abii apar în nordul Thracieĭ, lângă Mysĭ şi Scyţĭ (Il. XIII. 6). Forma numeluĭ corespunde la Albi (Arimiĭ albĭ). În dialectul ionic, *l* cădea adese orĭ. In limba istroromână ab, abĭ = alb, albĭ. Abus, fluviu în Britannia (Ptol. II. 3. 4). Aba Decelia = Alba Decilia (Rav.), Alba Docilia (Tab. Peut.), localitate în Liguria.

Ἄϐος (Abus), o parte a munteluĭ Taurus din Armenia de nord, unde sunt isvórele Euphratuluĭ (Ptol.)

Ἄϐουλα (Abula), un oraş al Hispanieĭ în regiunea locuită de Bastitanĭ (Ptol.)

Accion. După Avien (Or. mar. 683), Lacul Leman din Elveţia se numise în vechime Accion: vetus mos Graeciae vocitavit Accion. Cuvêntul era aşa dar un termin general în părţile de rĕsărit ale Europeĭ pentru lacurile marĭ. v. 'Ωκεανὸς.

Aker, ast-fel se numesce în papirele egiptene teritoriul cel fertil, regiunea divină, din părţile de nord ale imperiuluĭ pelasg. Roi de la contrée Aker; région Aker (Pierret, Livre d. m. 47. 19. 7, 570). Cuvêntul corespunde la forma latină ager, germ. Acker, după cum resultă din interpretarea acestuĭ cuvênt în papirele egiptene. Sĕrbătórea cea mare agricolă, «La fête Haker», este numită şi «grande fête du labourage» (Pierret, ibid. 84. 85). v. *Aaru.*

aoh şi **aoha,** cuvinte vechĭ barbare, cu înţelesul de a q u a, a p ă. In Rheţia şi pe teritoriul Germaniei, unde locuiaŭ o parte din Pelasgiĭ arimĭ (Hermioniĭ, Arminiĭ, Alamaniĭ), a c h este cuvêntul final din numele maĭ multor rîurĭ, cum sunt A l t a c h, K r o n a c h etc. (Grimm, D. W., Jung, Römer). Acelaşĭ cuvênt ni se presintă în limba germană şi sub forma de A c h e, A a c h e, şi O c h e.—A u c h a fl. în Dacia, la locul numit Galtis, unde regele Goţilor Ostrogotha a învins pe regele Gepiḑilor Fastida (Jornand. Get. 17). A a c h e n, vechiul oraş de încoronare a regilor germanĭ, se numia în limba latină medievală A q u a e şi U r b s A q u e n s i s. v. Ἀχαΐα şi Ὠκεανός.

Ἀχαΐα (A c h a i a), în timpurile maĭ vechĭ, un termin general geografic pentru ţinuturile situate lângă mare. La Homer, A c h a i a este une orĭ numele Elladeĭ. În sens maĭ restrîns se numia A c h a i a o provincĭă din Pelopones, situată în nordul peninsuleĭ, lângă golful Corinthuluĭ. O altă A c h a i ă era în Thessalia lângă Marea egeă, care, spre deosebire de cea de ântâiŭ, se numia Phthiotis şi avea de capitală Larissa. Etim. de la a c h a, aqua, apă. v. *ach.*

Ἀχελῷος (A c h e l o u s), un rîu al Thessalieĭ, ce curgea din Pind. Alte fluviĭ cu acelaşĭ nume în Phrygia, Arcadia, Achaia, Thessalia. La poeţĭ, acest cuvênt se întrebuinţéză aprópe pentru orĭ ce apă curgătóre. v. *ach.*

ἄκων, lance de aruncat (Hom.). În l. rom. a c o n i ŭ, instrument de fer subţire şi ascuţit.

Ἅδης şi Ἀΐδης (Hom.), O r c u s, T a r t a r u s, rom. i a d. Formă vechiă românéscă a d u (Cod. Voroneţ.) În Predicele Mitrop. Varlaam din 1643: Diavoliĭ legaţĭ, a d u l deşert (Buciumul rom. I). La poetul Virgiliu, A v e r n u l este numit şi h i a t u s. Spelunca alta fuit vastoque immanis h i a t u (Aen. VI. 237). I a d a, o localitate din România (Fălciu), unde esistă o r î p ă m a r e (Dicţ. geogr.)

aesar în limba Etruscilor ḑeŭ, lat. d e u s. Quod a e s a r... etrusca lingua deus vocatur (Suet. Oct. 97). La Hesychiu αἰσοί: αἰσοί, θεοὶ ἀπὸ τῶν Τυρρηνῶν. In limba Geţilor A n s e s, semiḑeĭ. (Getae) proceros suos... non puros homines, sed semideos, id est A n s e s vocavere (Jorn. c. 13). A n x u r, conumele luĭ Joe la Romanĭ, adorat ca J u p i t e r p u e r (Serv. Aen. 7. 799). Forme dialectale ale unuĭ singur cuvênt. Rom. â n g e r; lat. a n g e l u s; fr. a n g e (=anj); bress. a n z o; burguig. a i n g e; port. a n j o.

ἀήρ, a e r, atmosferă (Hom.).

Aeternitate(m) imperi(i), t r ă i n i c i a i m p e r i u l u ĭ (Henzen, Acta Fr. arv.) In vechia limbă rustică, cuvêntul a e t e r n u s nu avea înţelesul de «sempiternus», ci însemna numaĭ d i u v i v e r e, a trăi îndelungat. Ast-fel în panegiricul luĭ Pliniu către Traian (83): per a e t e r n i t a t e m tuam salutemque.

ἀγέλη, turmă, mulţime, lat. g r e x. La Homer cireḑĭ de vite, a r m e n t u m. În limba română a r g h e l i ă, a r g e l ă (Marienescu), hârgeliă (Lex. Bud.), hergeliă, ergheliă, equorum grex, equorum armentum; a r g e l a r, pl. a r g e l a r ĭ, proprietarul séŭ păḑitorul ergheliĭ (Marienescu, Bal. I). În limba română, cuvêntul derivă de la rădăcina «arg» (ἀργός), câmp nelucrat, destinat pentru păşunea cailor. La Homer: ἀπ' Ἀργέος ἱπποβότοιο, ex Argo equos-pascente (Il. II. 287).

ἀγών, loc de adunare, spaţiul pentru jocurile de luptă, locus congregationis, locus certaminis (Hom., Herod.). Rom. o g o i ŭ, sphaeristerium, spaţiu pentru jocul cu pila.

ἀγός, d u x e x e r c i t u s, d u c e (Hom. Il. IV. 519). La Plato, ἄγις (Cratyl. 15). În Deuteronom: O g, î m p ĕ r a t u l (regele) Amoreilor, cel din urmă din némul urieşilor. In cântecele epice române, cuvêntul a g u are înţelesul de î m p ĕ r a t:

La A g u se ducea,	*Var.*
La feréstră că bătea,	Fuga la î m p ĕ r a t u l da
Iară A g u ce grăia?	Şi pricina-ĭ povestia,
(com. Bragadir, Teleorm.)	Da î m p ĕ r a t u l ce ḑicea?

În limba Sĕcuilor din Transilvania, carĭ aŭ împrumutat fórte multe cuvinte de la Românĭ, aflăm verbul á g á l, jócă séŭ face pe d o m n u l, adecă pe a g u l, de la inf. ágálni (Kriza, Vadrózs. 493). Într'un vechiŭ papir egiptean, Hermes (ἡγήτωρ) este numit A â h-

Toth, unde titlul sěŭ de Aâh (= Ag) mai este esplicat şi prin cuvintele «Marchant à la tête» (Maspero, Ét. II. 448). La rădăcina agu (ἄγος), se pare, că se reduce şi cuvêntul latin Augustus (Agustus), ce-l adoptase Octavian ca titlu imperial. Acéstă onóre se conferia de senat; însă împěraţiĭ proclamaţĭ de oştire luau numaĭ de cât titlul de «Augustus»; o probă, că acest termin avuse în limba poporală înţelesul de dux, imperator. Ovidiu şi Festus sunt de părere, că «Augustus», era un cuvênt sinonim cu «sanctus»; în tot casul însă, acesta era un înţeles maĭ depărtat.

ἀγρός, la Homer câmp şi ţinutul de la ţéră în oposiţiune cu oraşul. În limba latină: ager. În limba română: câmp în general, agru, câmp cultivat (Hasd.). În Bănat: agru, holdă, loc de arat. În România (Ialomiţă): pămênt de arătură. În limba macedo-română, câmp, unde se află semĕnate cereale (Hasd.) În Lexiconul luĭ Mardarie de la 1649: ţarină. În Cod. Voroneţian, agru are inţelesul de ogor: «celor ce aŭ lucrat agrele vóstre». Tot ast-fel la Isidor: Ager Latine appellari dicitur, eo quod in eo agatur aliquid (Orig. 15. 13). v. ἄργος.

αἶα, avênd acelaşĭ înţeles cu γαῖα, terra, tellus, pămênt, ţéră (Hom.). În poesia poporală din Dobrogea aienĭ, pămêntenĭ, autochtonĭ. «Iar aieniĭ Chiustengiĭ şi boieriĭ Dobrogiĭ» (Burada, Dobrogea, p. 125).

αἰετὸς, vultur (Hom.) În l. rom. arete şi erete, pasere din genul uliilor.

ἄλα, equus, cal, în limba Pelasgilor din Caria (St. Byz. v. Ἀλάβανδα). La Romanĭ, ala era un corp de cavaleriă, compus din 500 ómenĭ. La Româniĭ din Basarabia: hăl = cal (Arbore, Besarabia, 189). Cuvêntul a fost în vechime usitat şi în părţile de nord ale Dunăriĭ de jos. De la «ala» derivă numele Alanilor de la Istrul de jos, pe carĭ Dionysiu Periegetul î numesce πολύϊπποος Ἀλανοός, Alaniĭ ceĭ avuţĭ de caĭ (Eustath. p. 305). La Isidor (XIX. 23): sine equis inertes existunt Alani. În timpurile luĭ Honoriu, Alaniĭ eraŭ consideraţĭ ca popor latin. In Latios ritus transistis Alani (Claudian. Cons. IV. Honor.). Mortem petendam Pro Latio docuit gentis praelatus Alanae (Claudian, Resb. cu Goţiĭ).

Ἄλβα (Alba), numele cel vechiŭ al riuluĭ Tibru (Diod.). v. *Albula.*

Alba, oraş în Hispania (Ptol.). **Alba Helvorum,** oraş în Gallia Narbonensă (Plin.). **Alba Decilia** (Rav.), **Alba Docilia** (Tab. Peut), oraş în Liguria.

Alba (Vopisc. Prob.), la Tacit **Albis,** rîul cel mare al Germanieĭ, care despărţia pe Cherusciĭ de Sueviĭ, adĭ Elba. Albim, numele unuĭ rîu la Rutheniĭ din Žabie (Miklosich, Denkschr. t. XXX).

Ἄλβακος (Albacus), un munte în Caria din Asia mică (Ptol. V. 2. 320). Albac, munte, rîŭ şi sat în Transilvania.

Ἀλβανὸν ὄρος (Albanus mons), un munte în Pannonia de sud (Ptol.)

albeum în loc de alveum, rom. albiă. Padus relicto albeo suo (Grom. vet. 50).

Ἄλβια ὄρη (Albii montes), era numele cel vechiŭ al Alpilor (Strabo). v. *Alpes.*

Ἄλβιον ὄρος (Albius mons), un munte pe teritoriul Iapodilor lângă Alpĭ (Strabo).

Albion, a fost numele Britannieĭ marĭ în timpurile maĭ vechĭ. Albion ipsi (Britanniae) nomen fuit (Plin.). În timpurile primitive, aceste insule aŭ fost ocupate de Abiĭ séŭ Arimiĭ albĭ.

Albocola, localitate în Lusitania. Metalla Albocolensia (C. I. L. vol. II). La Ptol. Albocella. Itin. prov. Albocela.

Albula, numele vechiŭ al Tibruluĭ. Tiberis antea Tybris appellatus est et prius Albula. (Plin.) Cf. Strabo. v. Ἄλβα.

Album promontorium în Africa lângă strimtórea Gaditană (Plin. III, Proem.)

Albus, Albanus, Albonus, Albicus, Albicianus, conume personale în Hispania (C. I. L. vol. II).

alces, o specie de cerb în Germania, fr. élan. Cuvêntul se pare a fi numaĭ o formă diminutivă din ala, cal. Septentrio fert et equorum greges ferorum ... praeterea alcem ... jumento similem (Plin. VIII. 16. Cf. Caes. B. G. VI. 26). În dialectul Românilor din Meglena, Alcĭa nume de cal, de colóre roşiatică (Papahagi, Megl.-Rom. II. 36). La Macedoromânĭ algiĕ şi algiu.

ἀλφός, lat. albus, rom. alb, în dialectul iguvin alfos (Huschke, Iguv. Taf.), retorom. alf.

ἀλφός, pete albe pe piele, lat. vitiligo.

ἄλλος, alius, altul (Hom.)

Alpes (sing. Alpis), numele cateneĭ celeĭ înalte de munţĭ din nordul peninsuleĭ italice. Cuvêntul derivă din albus. După Strabo, numele cel vechiŭ al Alpilor a fost Ἄλβια ὄρη (Albii montes). Alpes a candore nivium dicti sunt (Fest.). Schimbarea luĭ *b* în *p* ni se presintă şi în limba română: alpia în loc de «albia» (Marienescu, Bal., II. 15).

Ἄλπις (Alpis), numele unuĭ rîŭ în regiunile de asupra Umbrilor, al căruĭ curs era spre méḍă-nópte (Herod.). În epoca romană Alba, Albis, astă-ḍĭ Elba.

alpus în limba Sabinilor, lat. albus, rom. alb. Album quod nos dicimus, Sabini... alpum dixerunt (Fest.).

Altanus, numele unuĭ vênt în limba rustică latină. Alios (ventos) quos vocant Altanos e terra consurgere (Plin. I. 44. 2). La Româniĭ din Bănat, vêntul, care suflă de la munte, se numesce vêntul Oltuluĭ. In provincia Romagna din Italia, vêntul, ce vine din partea Grecieĭ, se numesce Grech.

Ἀλτηναί (Altenae), un castel lângă Dunăre spre rĕsărit de Transmarisca (Procop. Aed.), în regiunile Olteniţeĭ de astă-ḍĭ.

alutatium (aurum), aşa numiaŭ vechiĭ lucrătorĭ de mine aurul, ce se găsia în straturile de la suprafaţa pămêntuluĭ, «in summo cespite» (Plin. 33. 4. 2).

alutia, mine de aur, în limba locuitorilor din Lusitania. Auraria metala, quae alutia vocant (Plin. 34. 47). In limba cumanică: altun, aur (Kuun, Cod. Cum.)

Alutum flumen, numele rîuluĭ Olt, într'o inscripţiune romană din timpul luĭ Traian (Froehner, Col. Traj.) La Herodot Atlas, la Ptolemeu Aluta.

Ἀμαία (Amaia), un nume al divinităţiĭ Ceres (Suida). La Romanĭ Maia, Terra Mater.

amalusta, numele uneĭ plante la Dacĭ, pe care locuitoriĭ din Campania o numiaŭ amalocia (Apul.)

ἀμάρακος, numele uneĭ plante la locuitoriĭ din Cyzic lângă Propontis (Diosc.), lat. amaracus. In limba română, ca formă similară mărăcină, crataegus oxyacantha. *L.*

ἀμέλγειν, lat. mulgere, rom. a mulge.

Ἀμνίας (Amnias), un rîu în Paflagonia. In limba latină amnis, curs de apă, fluviu.

Ἀμνισός, (Amnisus), rîŭ şi port în Creta (Odyss.)

ἀμνός, fem. ἀμνή, unius anni agnus (Istri fragm. 53). In limba română miel şi mnel.

ἀμολγός, amurgul sereĭ, crepusculum. La Homer: νυκτὸς ἀμολγῷ, séra.

ἀμύνω, a respinge, a abate. Χεῖρες ἀμύνειν εἰσὶ καὶ ἡμῖν, «şi noĭ avem mânĭ de apărare» (Hom. Il. XIII. 814). De notat, că la Homer, cuvêntul este adus în legătură cu «mânile». Rom. a amâna, proferre, differe, procrastinare.

ἀναξύρις, întrebuinţat numaĭ în pl. ἀναξύριδες, ciorecii séŭ pantaloniĭ ceĭ lungĭ şi largĭ aĭ Scyţilor (Herod.), lat. braccae. Cuvêntul corespunde la românescul nădragĭ, pantaloniĭ, ceĭ largĭ ţĕrănescĭ, ce se maĭ pórtă şi astă-ḍĭ în unele părţĭ ale Românieĭ (Vlaşca, Teleorman).

ἀγκύλος, strâmb, curbat (Hom.), lat. angulus, rom. unghiŭ.

Ἀνεμώρεια (Anemoria), un oraş lângă Delphi pe o colină înaltă (Homer., Steph. Byz.) La Homer νέμος, lat. nemus, pădure cu păşune pentru vite. Varro (L. L. 5. 36): Graeci νομὰς, nostri nemora.

Ἀνίγριδαι νύμφαι (Anigridae nymphae). In provincia Elis din Pelopones, după cum scrie Pausania, ómeniĭ, carĭ aveaŭ pete negre, orĭ albe, pe corp, adresaŭ rugăciunile lor nimfelor numite Anigridae (Descr. Gr. 5. 5. 11). *v.* Ἄνιγρος.

Ἄνιγρος (Anigrus), fluviu în Triphylia din Pelopones (Strabo).

anti şi **ankh**, în papirele mortuare ale Egiptenilor cu înţelesul de unguentum, oleum, butyrum. Je suis, oint de l'anti des membres divins et d'essence ankh (Livre d. m. 470). Cuvêntul corespunde la forma rom. unt, lat. unctum. Codicele Voroneţian, 134: ungând el cu untu.

Anxurus, conumele luĭ Joe, adorat ca Jupiter puer (Serv. Aen. 7. 799). Cuvêntul apar-

ţine limbeĭ rustice, barbare, şi corespunde la rom. ânger (după Luciu, istoricul dalmat, † 1684, rom. ansul), romaniol anzul (Mattioli, Diz.), lat. angelus.

Ἄπα, titlu al preoţilor egipteni. *Ἄπα*, est un mot copte, qui designe les prêtres; on le retrouve dans les plus anciennes inscriptions de la Thébaïde (Bul. d. arch. crist. III. 59). v. Ἀββᾶ şi Ἄππα.

Apammari, o localitate în Mesopotamia lângă Euphrat (Tab. Peut.). Cuvêntul corespunde la forma românéscă de Apă mare. In limba persică, ap însemnéză de asemenea apă, lat. aqua (Kuun, Cod. Cum. 310). v. *Apo.*

ἀπαρχή, primae anni fruges. Rom. pârghie.

Aphas, un riŭ din Epir (Plin. 4. 1. 3). In limba latină aqua, rom. apă. *v. ach* şi *acha.*

Aplu, numele luĭ Apollo la Etrusci. Pe monetele naţionale ale Dacieĭ Aplus.

Apo fl. (Tab. Peut.), un fluviu al Dacieĭ, ce se vĕrsa în Dunăre lângă drumul roman, ce venia de la Viminaciu către Sarmizegethusa. La Ravennas Appion, la Guido Apion. v. formele *Aapas, Apammari, Aphas.*

Ἄππα = πάππας, ἄττα, tată la Calimach.

Ἄψοῤῥος (Apsorrhus), un fluviu în Cappadocia (Ptol. 5. 6). *Ἄψορος* (Apsorus) un riŭ al Pontuluĭ (Scylax). In limba poporuluĭ român, apşóră şi apuşóră, forme diminutive din apă, lat. aqua, (Tocil. Mat. II. 85. — Colecţ. nóstră inedită). Apşóră, un pârâu în România lângă Muntele sec în Mehedinţi (Spezialk. 1: 75.000. 26. XXVII).

Apulum şi **Aplum**, numele unuĭ oraş al Dacieĭ în inscripţiunile romane. La Ptolemeu Ἄπουλον, pe Tab. Peut. Apula. Forma numeluĭ corespunde la A(l)bulum, A(l)bula. In evul de mijloc Alba Transilvaniae.

aræsá în limba locuitorilor din Bogos (Ethiopia) arătoriŭ, plugariŭ, lat. arator, germ. Ackersmann (Sitzungsber. XCIX B).

arborria, numele uneĭ plante la Dacĭ; la Grecĭ κισσός μέλας; ér la locuitorĭ Italieĭ hedera nigra (Apul.).

ἀρκάλη şi *ἀρκάνη*, lemnul, de care se legaŭ firele séŭ sfórele pentru a prinde orĭ trage ceva. Rom. arcan.

Ἀρκάς, pl. *Ἀρκάδες* (Arcas, Arcades), locuitoriŭ din Arcadia. După Suida, Arcadiĭ aŭ fost ceĭ maĭ rĕsboinici între toţĭ Greciĭ. La început, eĭ duceaŭ o viéţă militară (Strabo 5. 2. 4). La Athenienĭ esista o clasă de militarĭ cu numele de Ἀργαδεῖς (Herod. 5. 66). Pausania amintesce şi arcaşĭ între luptătoriĭ Arcadieĭ (4. 4. 3). Fără îndoiélă, că la început, Ἄρκας avuse acelaşĭ înţeles cu românescul arcaş, sagittarius, gr. τοξότης. In Maramureş: arcaş, vênătoriŭ, orĭ soldat înarmat cu arcul (Ţiplea, Poesii pop.)

Ἀργέταρες (Argetares), un castel fortificat de imp. Iustinian în regiunile Timoculuĭ (Procop. Aed.)

ἀργίλλα, subterraneum aedificium, locuinţă suterană în limba Cimmeriilor (din Crimea). Eph. fr. 85. — In limba română argea, lat. cella subterranea.

ἄργιλλος, şórece, în limba Thracilor, lat. mus. (Heraclides, fr. 42).

ἀργός, agru, câmp, pămênt nelucrat, ţinutul de la ţéră (Hom.). La vechiĭ Macedonenĭ şi Thessalĭ, ἄργος = πεδίον (Strabo, VIII. 6. 9. — Paus. VIII. 7. 1). Cuvêntul era cu deosebire în us la Pelasgi. Πελασγικὸν Ἄργος, câmpia Thessalieĭ (Hom. Il. II. 681). Πεδίον Ἀργὸν séŭ πεδίον τοῦ Ἀργοῦ, un şes din Arcadia (Paus. VIII. 7 şi 8). In limba română, argat, om plătit pentru lucrările agricole; gr. ἀργάτης, dor. ἐργάτης.

ἄριμα, cuvênt scytic, lat. unus, rom. unu (Herod.). Sub o formă apropiată, acest cuvênt s'a maĭ conservat în versurile poporale, ce le recitéză copii din ţinuturile ungurescĭ ale Pannonieĭ vechĭ, unde aflăm formele unuma (unoma, onoma) şi dunuma, cu însemnarea de «unu», «doĭ» (Kiss Ár., Gyermekjáték-Gyüjt.), ér în versurile ce le recitéză copii românĭ: una mia, una-ĭ mara (Teodor.), anaramă (Alexicĭ, T. I.). Ἄριμα în limba scytică este un cuvênt rotacisat, ca la Istro-Românĭ ur, unu.

Arius, fluviu lângă Ind, ce curgea pe lângă Alexandria, întemeiată de Alexandru cel Mare (Plin.). Mrom. ariu, Fluss (Weigand, Arom.).

ἀρόω, lat. arare, rom. a ara (Hom.)

ἀροτήρ, lat. arator, cel ce ară, plugariŭ.

῎Αροτος, lat. aratus, rom. arat, arătură (Hom.). La Hesiod ἀροτός, tempus arationis, timpul aratuluĭ.

ἄροτρον, aratrum, plug. ῎Αρουρα (Hom.), lat. arvum, arata terra, ager, campus; rom. câmp de arătură, loc arat.

ἀρραβῶν, pretium cautionis gratia datum ab emptoribus; rom. arvună. Dela Românĭ, cuvêntul a trecut în limba Ruthenilor sub forma de arawona (Miklosich, Denkschr. Bd. 30).

ἄρρην, mas, masculus, animal de sex masculin. In limba latină ares și aries. Rom. arete, ariete și ireu, berbece nejugănit (Frâncu, Moțiĭ, 101).

῎Αρσα (Arsa), un castel în Dardania în timpul luĭ Iustinian (Procop. Aed.).

῎Αρσενα (Arsena), un castel în regiunile Illyrieĭ, restaurat în timpul luĭ Iustinian (Procop. Aed.). O formă analogă în descântecele române: codriĭ Arsinilor (Marian).

῎Αρζος (Arzus), un oraș și fluviu în Thracia, ce se vărsa în Propontis (Ptol.) ῎Αρζον, castel în munțiĭ Rhodope (Procop. Aed.). In regiunile Carpaților Ars și Arsul, numele maĭ multor munțĭ (M. Dict. geogr.).

᾿Ασαράκαι (Asaracae), un popor din regiunea Getulilor în Libya (Ptol. IV. 6. 296). Assaracus n. pr. (Hom. Il.). Seraca (var. Saraca), localitate în Media (Ptol. VI. 2).— In l. rom. sărac, pauper, infelix.

᾿Ασαράθ (Asarath), fluviu în Mauritania (Ptol.). Ζάραθα (Zaratha), localitate în Mauritania (Ptol.). Σάλαθος (Salathus), fluviu în Libya (Ptol.) Pe teritoriul român de la Carpațĭ, maĭ multe păreie și localitățĭ Sărata.

ἄσχυ (aschu). După cum scrie Herodot, Orgiempei (Arimaspii) din Scyția făceaŭ din fructele arboreluĭ «ponticon» un fel de must, ér din tĕrițele fructelor un fel de pâne, pe carĭ le numiaŭ ἄσχυ (lib. IV. 23). Este acelașĭ cuvênt cu latinul esca, nutriment alimente. In l. cumanică as, cibus (Kuun, Cod. Cum.)

᾿Ασίλβα (Asilba), un castel lângă Istru, restaurat în timpurile luĭ Iustinian (Procop. Aed.) O formă barbară a cuvêntuluĭ silva, pădure.

ἄτερος, alter, altul (Suida).

῎Ατλας (Atlas), un rîŭ, ce curgea în Istrul de jos (Herod.) In epoca romană Alutum, Aluta. In documentele medievale ale Ungarieĭ Olt și Olta. In l. română Olt.

ἄττα, alocuțiune de respect a unuĭ tênĕr către altul maĭ bĕtrân (Suida). In limba locuitorilor din Bithynia ἄττις avea înțelesul de πάπας, tată (Arrian. Nicomed. fr. 30). In limba rustică latină atta. Attam pro reverentia seni cuidam dicimus (Festus). Cuvêntul a fost in us și în Dacia: C. Sex(tus) Atta pro salute filiorum (C. I. L. III. 1435). Aici Atta corespunde la Tata din inscripțiunea de la Palestrina, pusă pe mormêntul unuĭ copil de 3 anĭ, de Primitiva Mat(er) și Arius Tata (Torquati, Orig. d. l. ital. 304). In dialectul comasc din Italia atta, tată. La Elvețienĭ ätte, la Romancĭ at, în cuvêntul bis-at, strămoș (Diez, W. 340). In limba Cumanilor, ata, pater (Kuun, Cod. Cum.)

αὐλή, lat. aula, curtea uneĭ case. La Româniĭ din Bănat avliă, curte, ogradă; avlia curțiĭ = oborul curțiĭ, ocol (Mangiuca în «Familia», 1882. 468.—Hasdeu, Etym. M. Rom.)

αὔρη, ion. αὔρα, aer (Hom.). Lat. aura, suflarea ușóră a aeruluĭ. In dialectul Românilor din Meglena aură, rĕcóre, lat. refrigerium (Papahagi, Mgl.-Rom. II).

Austravia (var. **Austrania**), numele uneĭ insule din Marea suevică, renumită în timpurile vechĭ pentru succinul (electrum), ce se aducea de acolo (Plin. XXXVII. 12. 2). Austravia corespunde la Ostravia. Priscian, I, 52: pro *o au*, ut austrum pro ostrum, ausculum osculum: frequentissime hoc faciebant antiqui. Rom. ostrov, insulă.

῎Αξενος și ῎Αξεινος (Axenus séŭ Axinus). Un nume vechiŭ al Pontuluĭ euxin. O formă grecéscă alterată a cuvêntuluĭ ocean(os). v. ᾿Ωκεανός.

᾿Αξιός (Axius), un rîŭ al Mesieĭ de jos (Aelian. 14. 25), ce curgea în Dunăre, lângă baltă numită Ociŭ de la Rașova. — ᾿Αξιός, rîul cel mare al Macedonieĭ, adĭ Vardar (Hom. Liv. Plin.) — ᾿Αξιός, fluviu în Syria, lângă care se afla orașul Apamea (Sozom.) — **Axium** fl. în Britannia (Rav.) — **Axon**, rîu în Caria de sud (Plin.) — **Axona**, fluviu în Gallia Belgica, la frontierele Remilor (Caes. B. G. II). Cuvinte, ce ni se presintă și sub formele de: Oaxes, fluviu în Creta; Oxus, fluviul cel maĭ important al Asieĭ după Ind

şi Gange; Accion, numele laculuĭ Leman (Avien.), carĭ tóte se reduc la aqua, aha, oche; rom. ociŭ. v. *ach* si 'Ωκεανὸς.

AXBVCTE. Un grafit descoperît în basilica S. Alesandru din via Nomentană la Roma, a căruĭ vechime se reduce cel mult la sec. IV d. C., conţine în prima sa parte literele alfabetuluĭ în următórea ordine:

AXBVCTESDR
FQGPH.... M.

Încă învĕţatul archeolog Garrucci observase, că în acéstă serie de litere, A este unit cu X şi B cu V şi tot ast-fel maĭ departe. Un alt grafit, ce a fost descoperit în termele dela Stabiae lângă Pompei, conţine literele alfabetuluĭ aprópe în aceeaşĭ ordine: AXBVCTDSER (Zangemeister in Bull. dell' Ist. 1865, p. 192). Alte esemple asemenea s'aŭ descoperit pe pereţiĭ din Pompeii şi Herculanum, oraşe înmormêntate sub cenuşa Vesuvuluĭ în a. 79 a. C. In fine, ilustrul numismat Eckhel a constatat şi dênsul, că pe unele seriĭ din denariĭ Republiceĭ romane se vĕd imprimate notele AX, BV, CT, DS, ER, FQ, GP, HO, IN, KM (Doctr. num. V. 76). Archeologul Cavedoni a fost cel dc ântâiŭ, care a presupus, că acéstă combinaţiune curiósă de litere se reduce la un us vechiŭ didactic, de a face pe copiĭ sĕ repeteze literele alfabetuluĭ nu numaĭ în ordinea lor stabilită (A, B, C, D, E, F, G, H, I, K, L, M, N, O, P, Q, R, S, T, V. X), dar şi în modul de a sări de la litera de ântâiŭ la cea din urmă, de la a doua la penultimă şi aşa maĭ departe (Bullelino di arch. crist. 3-a serie, VI, p. 132 seqq.) Ceea ce Cavedoni a fost presupus numaĭ, se confirmă pe deplin prin următórele cuvinte ale S. Hieronym: După cum noĭ citim alfabetul grecesc în ordinea sa obicinuită până la litera din urmă, tot ast-fel, ca sĕ imprimăm în mintea copiilor şi maĭ bine memoria literelor, noĭ avem obiceiul sĕ intervertim ordinea cetiriĭ şi să adăogăm la literele de la început pe cele din urmă, dicând alpha Ω, BetaPsi (în Ierem. XXV, 26). In grafitele şi esemplele de maĭ sus, litera A este combinată cu X, care, după uniĭ, a fost introdusă în alfabetul latin în timpurile luĭ Cicero, după alţiĭ, ale lul August. Insă înainte de împrumutarea luĭ X, dela Grecĭ, cum se spunea, cea din urmă literă a alfabetuluĭ latin a fost Z (Cf. C. I. L. vol. VIII. 20. 21). Fără îndoiélă, că a esistat aşa dar şi o combinaţiune a luĭ A cu Z, în forma AZBVCTDSERFQ. Prin us îndelungat, acéstă ordine mixtă a literelor ajunse apoĭ se formeze un fel de grupe séŭ cuvinte AZ, BUCTE, DSERFQ, carĭ s'aŭ aplicat în urmă ca nume particulare pentru unele litere, după cum se constată din numirile ce le-aŭ literele din alfabetul vechiŭ românesc, numit din eróre cirilic:

А = Az (AZ).
Б = Buchie (BVCT şi BVCTE).
Ч (care corespunde la Ч = *ce* din epigrafia romană) numit cerfă (DSERFQ).

Episcopul Isidor din Sevilla încă ne spune, că numele literilor eraŭ de origine barbară. Nomina autem literarum gentes a sono proprie dederunt (Orig. lib. I. 4. 17). Maĭ târdiŭ, acéstă combinaţiunc de litere, AZ—BVCTE, ajunse în graiul populaţiunilor barbare să fie numele alfabetuluĭ, ér litercle, în general, au fost numitc de Românĭ şi Slavĭ buchĭ (germ. Buchstabe). Greciĭ împrumutase litcrele alfabctuluĭ dcla Barbariĭ saŭ Pelasgiĭ Europcĭ, nu dela Fcnicienĭ. Acésta resultă din asemănarca litercIor vechĭ grecescĭ cu literele latinc. Veteres graecas (litteras) fuissc casdem paene, quac nunc sunt latinae (Plin. VII. 58). Şi acéstă asemĕnare de formc făcuse pe Cesar să crédă, că Hclvcţiĭ şi Druidiĭ se folosiaŭ de litercle grecescĭ (B. G. I, 29; VII, 14). Vcchia terminologiă a arteĭ grafice are de altmintrelea un caracter barbar, pastoral şi agricol. La Grecĭ, modul vechiŭ de scrierc se numia bustrophedon (βουστροφηδόν), adccă «după cum se întorc boiĭ la arat» (Paus. 5. 18). Primul rênd se scria dela stânga spre drépta, al doilea dcla drépta spre stânga şi fiecare linie următóre înccpea de unde se terminase cea precedentă. Pentru terminul de «a scrie», Greciĭ întrebuinţaŭ cuvêntul γράφειν (în formă vechiă γράπειν), «a sgăria», «a grava», «a ascunde sub pămênt», cuvênt identic cu rom. «a grăpa», «occare agrum». Tot ast-fel şi Romaniĭ diceaŭ adese-orĭ exarare în loc de «scribere», adecă, a imita modul de a ara. Greciĭ numiaŭ mate-

rialul, pe care se scria, βίβλος, maĭ corect βύβλος = διφθέρα (pellis rasa, pellis bubula) «piele lucrată», fiind-că barbariĭ, cum ne spune Herodot, scriaŭ pe pieĭ de animale. In ce privesçte acum numele primelor litere din alfabetul grecesc, Ἄλφα corespunde la adectivul fem. umbric alfa; retorom. alf, alva; sab. alpa; lat. şi rom. alba; ér Βῆτα este fără îndoiélă acelaşĭ cuvênt, din care derivă forma italus (bos, taurus), rom. vită, fr. bête şi béta (Littré). De asemenea scrie Varro (L. L. VIII. 64): alpha etc. non esse vocabula nostra sed penitus barbara. Din limba Pelasgilor, şi, póte, prin mijlocirea Grecilor, numele acestor litere aŭ trecut şi la Ebreĭ sub formele de aleph şi beth.

B.

Βάαλ (Baal), un rege al Tyrienilor, care a domnit după Itobalus (Menandr. Eph. fr. 2). In limba semitică, cuvêntul avea inţelesul de dominus (Pauly-Wissowa). In limba Pelasgilor din Frigia βαλήν, rege. Sub forma de balus, cuvêntul a fost întrebuinţat şi în limba oficială romană ca titlu pentru vitézul rege al Dacilor, care silise imperiul roman sĕ-ĭ plătéscă un tribut anual. Un manuscris al luĭ Dio esplică numele Decebal prin cuvintele regele Dacilor. Δεκεβαλῷ, τῷ Δακῶν βασιλεῖ (Gross, Dion. Cass. 67. 6). Că «Decebal» nu era un nume propriu, resultă şi din scrisórea luĭ Pliniu II către poetul Caniniu, că numele Dacilor sunt barbare şi sĕlbatice, şi maĭ cu sémă, însuşĭ numele regeluĭ (barbara et fera nomina, in primis regis ipsius. Epist. 8. 4).

Βάαυ (Baau) în limba feniciană, nópte, gr. νύξ (Philo, fr. 2). In l. română, bau, espresiune de intimidare pentru copiĭ, în timpul sereĭ, orĭ la întunerec.

Baba, o personalitate din timpurile mitice (Seneca, Ep. XV). In poemele epice române, Baba cu înţelesul de bĕtrân: Baba-Novac = Novac cel bĕtrân. Gr. πάππος. La Varro, pappus este senex, la Ausoniu avus. It. babo, sard. babu, tată (Diez, Wb.). La Macedoromânĭ babă, tată (Dalametra, Dict.) La Retorom. báb, tată: Deûs ilg Bab, Gott der Vater (Conradi, Roman. Gramm.). In limba română, băbac şi băbacă, tată (Hasdeu, Dicţ. II. 2253). Cuvêntul a esistat şi în limba rustică din Italia. La Plaut aflăm esclamaţiunea: Babae, Tatae, Papae!

Baba, divinitate egipténă, păḑitoriul palatuluĭ luĭ Osiris din regiunile de nord ale imperiuluĭ (Pierret, Livre d. m.)

Βάβας (Babas), un comandant al trupelor romane, originar din Thracia (Procop. B. G.)

Βαβύλη (Babule), oraş pe teritoriul Odrysilor din Thracia (Steph. Byz.) In limba română babă, mamă (Viciu, Glos.), bunică, femeiă bĕtrână, lat. mater, avia, anus, vetula. Babă, pl. Babe, colţurĭ de stâncĭ în diferite regiunĭ ale Carpaţilor şi carĭ ne presintă din depărtare o asemĕnare, maĭ mult, orĭ maĭ puţin, apropiată cu figura uneĭ femeĭ bĕtrâne.

Βάβα (Baba), oraş în Mauritania (Ptol.), numit în timpul luĭ August Colonia Campestris Julia Babba. **Baba**, localitate în Mesopotamia (Tab. Peut.).

Βέβια ὄρη (Bebii montes), o parte din munţiĭ Pannonieĭ de sus (Ptol.). Numele corespunde la forma românéscă: Munţiĭ Babeĭ.

Βάβας (Babas), castel în Macedonia, restaurat în timpul luĭ Iustinian (Procop. Aed.).

Baku, gr. Βάκχος (Bacchus), numele thracic al luĭ Dionysus, la Egipteniĭ Osiris. In papirele egiptene, Baku este un titlu al luĭ Osiris (Maspero, Études, I. 41). In inscripţiunile grecescĭ, Βάκχος şi Βάκχιος este un epitet al luĭ Dionysus-Osiris (C. I. Gr.) La Macrobiu, Bacchus, după unele fântânĭ istorice, este identic cu Osiris (Somn. Scip. I. 12). Cuvênt barbar cu înţelesul de taur. In Actele Fraţilor arvalĭ aflăm forma femenină, bacca séŭ baccha = vacca (Henzen, Acta Fr. arv.). In limba latină poporală a esistat şi forma masculină boca séŭ boaca. Bocas dicunt esse boves marinos (un fel de pesce) quasi boacas (Isid.). In papirele egiptene, Osiris (Dionysus, Bacchus) este numit taureau d'Amenti; taureau au sein d'Égypte (Pierret, Livre d. m.). La Sophocle, Bacchus are epitetul de βουκέρως, «cu córne de bou» şi ταυροφάγος, «care mănâncă taurĭ» (Fragm. 363. 364). In limba română, bic, bică, taur.

βαιτύλια (Baetulia), animati lapides, petre cu spirit, despre carĭ spuneaŭ ceĭ vechĭ, că aŭ fost inventate de Uran (Philo); probabil un fel de esplosivc întrebuințate la rĕsboiŭ. Cuvênt barbar, ce derivă dc la battuo, a bate. Batualia, quae volgo battalia dicuntur, exercitationes militum vel gladiatorum significant (Adamant. la Cassiodor). It. battaglia, fr. bataille, rom. bătaiă şi bătăliă.

Βαίτυλος (Baetulus), un fiu al luĭ Uran, frate cu Saturn (Philo). In unele cântece epice române, Ioviță, fiul ilegitim al luĭ Novac cel bĕtrân (Saturn), figuréză numaĭ cu numcle de Băiatul (Dâmbovița, Mănescĭ). «Baetulus» este o numire tradițională barbară, după cum rcsultă şi din cuvintcle gramaticuluĭ Priscian (Inst. V. 19): lapis ille, quem Saturnus vorasse traditur pro ioue, quem Graeci βαίτυλον vocant; unde cuvêntul βαίτυλον se raporta în textele maĭ vechĭ la «ioue» (Iovis), nu însă la «lapis».

Βάλαν (Balan) în formă de acusativ. După Procopiu (B. G.), Barbariĭ numiaŭ Βάλαν, calul negru şi cu fruntea albă, cum a fost calul luĭ Belisariu în rĕsboiul cu Goțiĭ din Italia. Rom. cal bălan, séŭ simplu bălan, cal alb.

βαλήν în limba Frigienilor, rege. Βαλὴν ἀρχαῖος, βαλὴν ἴθι, o rex, antique rex, vade (Aeschyl. Pers. 657). v. Βάαλ şi *Banus*.

Βαλίος (Balius), unul din caiĭ, de carĭ se folosise Achille în rĕsboiul de la Troia (Hom.). La Românĭ, cal bălan şi cal băl. La Macedoromânĭ, cal baliu, cu o steluță albă în frunte (Hasd. Dicț. II. 2937). In dialectul din Meglena, balĭu = bălan (Papahagi, Mgl. R. II).

βάλλε, ultimul cuvênt în numele compus Μαυρόβαλλε, castel restaurat de Iustinian în rcgiunile thraco-illyrice (Procop. Aed.). Rom. vale, lat. vallis.

Balthutha şi **Balduota**, în limba latină medievală din regiunile Geneveĭ lac pressum (Du Cange, Gloss.). Cuvêntul aparține limbeĭ latine barbare. Rom. lapte bătut, lat. lac batutum.

Baltia, o insulă vastă în marea nord, probabil Suedia. A littore Scytharum tridui navigatione, insulam essc immensae magnitudinis, Baltiam (Plin. IV. 27). La Pytheas, Abalus. Numele «Baltia» provine fără îndoiélă dela numele barbar al măriĭ. Gr. βάλτη, lat. palus, rom. şi mrom. baltă (lac). Cuvêntul a esistat şi în limba autochtonilor din Pannonia, după cum resultă din numele laculuĭ Balaton, ce presupune o formă poporală băltoniŭ = baltă mare.

balucem (acus. de la balux), prav de aur, în limba poporală din Hispania. Iidem Hispani, aurum quod minutum est balucem vocant (Plin. XXXIII. 21. 11). In Cod. Thcodos. balluca. Rom. beuță, petricică rotundă albă, ce se găsesce în albia rîurilor (Frâncu, Moțiĭ, 98). La Macedoromânĭ bal şi bel (Laur.-Mass. şi Dalametra).

βάναυσος, cel ce lucréză la cuptoriŭ séŭ camin; qui caminum accendit, ad conficienda sua opera; qui igne ad conficienda sua opera utitur; qui ad fornacem opus facit (Cf. Suida). Rom. băniaş séŭ bălaş, mineriŭ. v. βαῦνος.

βάνδα în limba barbară a Pelasgilor din Caria, învingere, lat. victoria (Steph. Byz. v. Ἀλάβανδα). Rom. isbândă, sinonim cu «învingere» (Cogălniceanu, Cron. III, 70. — Mag. ist. I. 235).

Baniana, oraş în Hispania Baetica (Ptol.). **Banienses**, municipiu în Lusitania (C. I. L. II). Hispania a fost în anticitate renumită pentru minele sale de aur. Numirile topice, «Baniana» şi «Banienses», ca şi cuvintele românescĭ baniă séŭ baiă, lat. metallifodina, se reduc la acceaşĭ rădăcină cu gr. βαῦνος, fornax, caminus, de unde βαναῦσος, cel ce lucră la cuptoriŭ, la camin. Arenas coquunt in fornacibus (Plin. 34. 47). In regiunile thraco-illyrice Βάνες (Banes), un castel restaurat de împ. Iustinian (Procop. Aed.).

Βάννας, după cum scrie Hesychiu, însemna la locuitoriĭ din părțile de jos ale Italieĭ, «rege» séŭ demnitatea politică şi militară cea maĭ înaltă. Βάννας, βασιλεύς παρὰ Ἰταλιώταις, ὁ δὲ μέγιστος ἄρχων. In părțile de rĕsărit ale Europeĭ, cuvêntul, sub forma de ban, este fórte vechiŭ. v. *banus* şi Πάν.

banus. Un rege al Alanilor de lângă Istru este numit la Jornande Sangibanus. Partea din urmă a acestuĭ nume, banus, ne indică o demnitate națională politică ca şi rix în «Boiorix». Alaniĭ eraŭ vecinĭ cu Daciĭ. La Românĭ, ban cste titlul cel

vechiŭ al Domnilor din ţéra Ardélului (Transilvania). «Petru a Banuluĭ din ţéra Ardéluluĭ» (Pomp:l. Bal). Baniĭ Ardéluluĭ sunt amintiţĭ şi în poesia epică a Sêrbilor... bana Hrdelĭiča, Hrdelĭskoga bana (Bogisić, Narod. piesm. 93). Banĭ, se numiaŭ şi Domniĭ ceĭ vechĭ din ţéra Severinuluĭ. In poesia tradiţională română, Banul maĭ avé şi titlul suveran de Domn. «Iar la stânga Domnuluĭ, | Domnuluĭ şi Banuluĭ, | Şed Buzesciĭ şi Căplesciĭ (Teodor. P. p. 475). In poesia epică bulgară, ban» este sinonim cu «craiŭ». Do tri Bana, do tri Kralia», rom. «vre-o treĭ banĭ, vre-o treĭ craĭ»; «Kralĭovitza Banovitza», rom. «Craiésa Bănésa» (Miladinovitzi, p. 246. 258, ap. Hasd. Dicţ. III. 2412). Miklosich scrie: ban kroat., serb.; bulg, nur im Liede, Aus der geringen Verbreitung ergibt sich mir der nicht slavische Ursprung des Wortes (Die slav. El. im Magy.). v. Βάννας.

βάρβιτον (barbitum), instrument vechiŭ de musică, de care se folosise poetésa hyperboreă Sapho (Euphorion. fr. 8).

βασκάνων la Barbarĭ, remediu pentru fermecare. Tertullian (De vel. virg.): Nam est aliquid etiam apud ethnicos timendum, quod fascinum vocant. Rom. boscóna.

βάθρον, pl. βάθρα, scala, sedes, seamnum, subsellium (Plato, Protag. 7. 8). Rom. vatră, locul, unde arde focul; lat. focus.

batocura. Un grafit descoperit pe păreţiĭ unuĭ lupanar din Aquincum (Pannonia), conţine câte-va rêndurĭ în limba latină, scrise de un anonim la adresa luĭ Gratus, despre care se spune, că are relaţiunĭ de amor cu o Grecóică, servitórea luĭ Lupus, ér altul notéză alăturea cuvêntul Batocura (Rómer, Kiadatl. r. felir.) Rom. batjocură, lat. derisus, ludibrium, contumelia.

βάττος (battus), rege, rex, în limba locuitorilor din Libya. Λίβυες γὰρ βασιλέα βάττον καλέουσι (Herod.) In timpurile luĭ August, doĭ căpitanĭ de rĕsboiŭ aĭ populaţiunilor din Pannonia pórtă numele de Bato şi Batto. Belli summa et caput Bato (Ovid. Pont. II. 1. 46). Duobus Battonibus ducibus (Vel. Paterc. II. 110). In chronica luĭ Turoczi (II, 39): Primus autem inter Hungaros, nomine Vatha, de castro Belus, dedicavit se Demoniis (c. 1050). In limba română din codicele Voroneţian (72—73) aflăm vătahul (neart. vătah) cu înţelesul de împĕrat şi august.

βάτραχος, lat. rana, batrachus; rom. bróscă, brotac.

βαῦνος, fornax, caminus, cuptoriŭ pentru topirea metalelor. In limba română banią séŭ baiă, locul, unde se estrag şi se purifică metalele, lat. metallifodina.

βέκκος în limba frigiană, lat. panis, rom. pâne (Herod. II. 2). Se pare a fi acelaşĭ cuvênt cu lat. victus (etim. de la «vivo»), alimente, nutremênt, fr. vivres.

βέδυ (bedu), aer, în limba religiósă a vechilor Macedonenĭ (Neantes Cyz. fr. 27). Rom. vĕzduh, atmosferă, însă în Codicele Voroneţian, vĕzduh cu înţelesul de «aer».

βέδυ (bedu), aqua, apă, în limba Frigienilor (Didym. la Clem. Alex. Strom. V). Viada, var. Viadus, fluviu în Germania (Ptol.), considerat ca identic cu Odera. Vidua fl. in Hibernia (Ptol.). Βάδυ (Badu), numele unuĭ rîŭ în provincia Elis din Pelopones (Paus. 5. 32). Cuvêntul a esistat şi în ţĕrile Dacieĭ. Vede, art. Vedea, un rîŭ ce isvoresce în j. Argeş şi se varsă în Dunăre, lângă Petroşanĭ. Sêrb. vodă, apă.

bela, óie, lat. ovis (Fabretti, Gloss. 245). Rom. belă, numire ce se dă oilor în general, şi în particular oilor bălane. (Laur.-Mass.) In forma diminutivă, cuvêntul a trecut şi în limba unguréscă a Secuilor din Transilvania: belicze, miel cu totul alb. (Kriza, Vadrózs.).

Βῆλος (Belus), regele Chaldeeĭ şi Assyrieĭ, contemporan cu Saturn. In cântecele epice române Balaban. Rom. şi mrom. bĕl (băl), alb, bălan; lat. bellus. Belu, Bela şi Beluţă, nume şi conume personale române.

berbeces în Actele Fraţilor arvalĭ în loc de «verveces» (Henzen). Berbicem (Lex Sal. 286), berbecibus (Baluz. Capit. t. 83). Rom. berbece, pl. berbecĭ. In latina gallică, berbiz şi berbis (Chevalet, L. fr. I). Cuvêntul a esistat, sub forma acésta, şi în Pannonia. In dialectul unguresc din comitatul Vasvár: berbecz şi berbets, căciulă din piele de miel (Tájszót.).

βηρούνος, lat. vir unus. Suida ad v.: Noricorum agrum ingentis magnitudinis

aper... aliquando vastabat, donec vir quidam aprum prostratum in humeros sustulit... Norici igitur sua lingua exelamarunt βηροόνος, i. e. vir unus. Este acelaşĭ cuvênt cu fr. v. ber, hisp. baro, robust, puternic, lat. fortis, gael. bar, erou. Macedorom. bură, Mann, Held (Weigand). In l. română vechiă: biruire, domniă; biruitoriŭ, vitéz (Mardarie, Lex. a. 1649, p. 89).

Besoera, o localitate în Numidia. In registrele episcopilor din a. 482: Berceritanum episcopum; la a. 411: episcopus Vesceritanus (C. I. L. VIII. 276. 278). Rom. pescere, lat. specus, caverna, antrum.

betisare. Imp. August, după cum ne spune Suetoniu, scria betisare în loc de «languere». Rom. a se betegi, aegresco; betég, lat. aegrotus, morbidus. Ca substantiv, împrumutat de la Românĭ, cuvêntul s'a păstrat în limba Secuilor din Transilvania: bétia, nagynyavalya = epilepsiă (Kriza, Vadrózs.).

βίβλος, maĭ corect βύβλος, materialul pe care se scria în vechime, numit de Ionienĭ διφθέρα, piele lucrată (pellis rasa), fiind-că Ionieniĭ, după cum ne spune Herodot (II. 58), scriaŭ pe pieĭ de capră şi de óie, cum scriaŭ tot ast-fel mulţĭ barbarĭ şi în timpurile sale. Cuvêntul βίβλος, din care s'a format apoĭ βιβλίον, carte, era ast-fel de origine barbară şi corespunde la adiectivul latin bubulus (corium bubulum, pellis bubula).

Blandus, conume în Pannonia (C. I. L. III). Blandiana, localitate în Dacia între Germizera şi Apula (Tab. Peut.) Rom. blând, lat. blandus, mitis, clemens.

blastema, în loc de «blasphema». In Analele archeologice ale Provincieĭ rhenane (Jahrb. d. Ver. von Alterthumsforsch. im Rheinlande, 63. Taf. IV) se vĕd reproduse diferite picturĭ pe sticlă din timpurile creştine maĭ vechĭ. Intre alţiĭ, este figurat aicĭ şi Iov, zăcând pe gunoiŭ, căruia femeia sa i adreséză cuvintele: IOB BLASTEMA. Sunt cuvintele din Cartea luĭ Iov, c. 2, când femeia sa i ḑice: «Blastemă pe D-ḑeŭ şi morĭ».

βληχή, balatus ovium, sberatul oilor (Hom.). Rom. blehăi, lat. balare şi belare.

βλής (bles), numele uneĭ plante la Dacĭ, la Romanĭ blitum (Dioscor.). Cuvêntul corĕspunde la rom. vreş (vrej), ramură de plantă despărţită de trupină. Sêrb. vriež, gr. βρίξ, Lattich, Salat (Tomaschek).

bodincus, în limba Ligurilor din Italia insemna «fără fund». Ligurum lingua... ipsum Padum Bodincum vocari, quod significat fundo carentem (Pliniu, după Metrodor Scepsius, H. N. III. 10). Rom. adânc, lat. profundus.

βοητὺς, strigare (Hom.). Rom. vuet, lat. strepitus, clamor, tumultus.

βόλας, durerile nasceriĭ (Procop. B. G.). Rom. bólă, lat. morbus.

βολεοί (sing. βολεός), lectorum lapidum strues, grămeḑĭ de petre adunate (Paus. II. 36. 3). Rom. bolovan, pétra mare brută, lat. rudis lapis, saxum ingens, bolus.

βορέας şi βοῤῥας, aquilo, vêntul cel rece şi violent de méḑă-nópte. Rom. bură. negură, aĭ căreĭ aburĭ înghiaţă când cad pe pământ; lat. pruina, nebula. La Macedoromânĭ bóră, furtună, plóie mare şi cu vênt (Dalametra). In dialectul Românilor din Meglena, boari, vênt. (Papahagi, Mgl.-R.)

Boxs(ani) vicani, o comunitate de locuitorĭ lângă ţĕrmuriĭ Rhodanuluĭ, aprópe de Alpĭ (C. I. L. XII. 1783). Rom. bocsă, cărbunăriă; lat. fornax, carbonaria. Bocşanĭ, o localitate din Bănat cu mine vechĭ.

βράβυλον, numele uneĭ plante la locuitoriĭ din Rhodus şi Sicilia; la Grecĭ κοκκύμηλον, mărul cuculuĭ (Clearch. Sol.). Forma numeluĭ corespunde la rom. baraboiŭ, chaerophyllum bulbosum.

braca (pl. **bracae** şi **braccae**), gr. ἀναξυρίδες, cióreciĭ séŭ nădragiĭ ceĭ lungĭ şi largĭ. ce eraŭ în us la populaţiunile barbare, cu deosebire la Sciţĭ şi Gallĭ (Plin. II. 5). Cicero numesce pe barbarĭ braccatae nationes (Fam. 10. 15). Gallia de sud era numită de Romanĭ şi Gallia braccata, din causa vestmintelor barbare, ce le purtaŭ locuitoriĭ sĕĭ (Plin. III. 4). De Sarmaticis bracis amintesce Val. Flac. (Arg. V. 425). De braccata turba Getarum Ovidiu (Tr. IV. 6. 47). In limba română, avem din aceeaşĭ rădăcină formele: brăcire, cingulum; brăcinariŭ, cingulum braccarum; a îmbrăca, induere, vestire; a desbrăca, exuere.

braoile lat. med., rom. bracire. Cingulum, quod vulgo bracile dicitur (Bolland. Act. SS. Febr. III. 265).

branoa, ghiară. La Gromaticiĭ romanĭ: branca lupi şi branca ursi, semne pe pietrele de hotare (Lachmann, Grom. vet.) In limba română: brâncă, mână; ér la animalele răpitóre, brâncă, pl. brâncĭ, piciórele dinainte; brânca ursuluĭ, o plantă, Heracleum spondilium. In limba prov. şi retorom. branca, ghiară, germ. Kralle.

brandonum (Dominica) se numia în limba medievală Dumineca înainte de începerea Paresimilor séŭ a Postuluĭ mare (Potthast, Wegweiser, Suppl. 449), ér brandones era prima sĕptĕmână a acestuĭ post. Brandones appellabant nostri primam quadragesimalis Jejunii hebdomaden (Du Cange). In latina medievală, cuvêntul brando avea înţelesul de fax, taeda, rom. facliă, bucată de lemn aprinsă. In aceste ḑile, de la începutul postuluĭ mare, se aprindeau focurĭ marĭ şi tineriĭ jucaŭ în jurul lor. La poporul român, Dominica brandonum se numesce Dumineca lăsatuluĭ de brânḑă. Brânḑa, lat. caseus friatus. După cum vedem, Dominica brandonum şi Dumineca lăsatuluĭ de brânḑă se caracteriséză prin aceeaşĭ numire, însă cu înţelesurĭ diferite. In tot casul, sensul primitiv al numiriĭ a fost cel pastoral, românesc.

Βραθύ (Brathy = Brathu), un munte în Fenicia (Philo). Βάρδητον ὄρος, var. Βάρδητος (Bardetus mons) în Ethiopia (Ptol. 4. 8). In limba română: brad, abies, pinus, larix; brădet, pinetum, silva pinea. In dialectul Românilor din Meglena bardet, pădure de brăḑĭ (Papahagi, Mgl.-R. II).

bratus, o specie de arbore în părţile meridionale ale Assyrieĭ. asemenea cypresuluĭ, cu ramurile întinse şi desfăcute. Petunt igitur (Arabes) in Elymaeos arborem bratum cypresso fusae similem (Plin. 12. 39). In altă notiţă, împrumutată de la Metrodor Scepsius, Pliniu ne spune, că Galliĭ, numiaŭ Padi, arboriĭ ce conţineaŭ rĕşină. Arbor picea, qualis Gallice vocatur Padi (H. N. 3. 20. 8). In limba română brad, lat. abies, pinus, larix.

βρεχίων, brachium, rom. braţ (Hom.)

βρέμω, lat. fremo, murmuro; rom. a mugi, a murmura (despre valurile mării), a produce sunete confuse şi prelungite, a vijăi, a urla (despre vênt şi vifore). Ζεὺς ὑψιβρεμέτης, Joe, care tună puternic (Hom.). Rom. vreme, timp rĕŭ cu plóie, ninsóre şi vênt, lat. tempestas; vreme tare, tempestas tonitrualis (Gewitter, Donnerwetter). Ca vb. impers. vremuesce, tempestas pluvia, tempestas nivalis.

Bruda (pe Tab. Peut. din eróre Brucla), o localitate în Dacia între Apula şi Salinae, care, după distanţe, corespunde la locul de trecere peste Mureş, numit de poporul român brudă şi brudină, pod umblătoriŭ, lat. pons mobilis. Ital. proda (p. sponda, riva), fr. bord. Esemple de confusiunea luĭ *d* cu *cl*, ca în Brucla = Bruda, aflăm şi în manuscrisele Itinerariuluĭ luĭ Antonin: «Cobucla» şi «Cobuda», Semunçla» şi «Semunda» etc.

βρυώνη şi βρυωνία, o plantă din familia curcubetóselor (Plin. XII. XXIII). Rom. buruiană, herba inutilis. In dialectul din Calabria burrajena, lingua di bove (Pellegrini, Dial. greco-calabro); ital. borrano. Mrom. burane (sing.) urḑicĭ ferte.

Brundulus, un port de la gurile rîuluĭ Pad, în Italia de sus (Plin. III. 20. 7). Rom. prund, lat. vadosum vel arenosum littus.

βύας, un gen de păsĕrĭ nocturne (Suida). Rom. buhă, lat. bubo, noctua.

βουβών, îmflătura lângă genitale. Rom. buboniŭ şi buboiŭ, lat., ulcus, tumor.

βυκάνη, lat. buccina, rom. bucium.

Βουκάτια (bucatia), se numia în anticitatea grecéscă banchetul séŭ sacrificiul, ce se da la Delphi în onórea luĭ Ζεὺς πατρῷος. (Bull. Corresp. héllén. XIX, 1895. 11. 33. 63). Aci se afla şi oraculul cel renumit al luĭ Apollo, întemeiat de Hyperboreĭ. In limba română, bucată, pl. bucate, cibus. Cuvêntul a trecut şi în limba unguréscă. La Secuiĭ din Transilvania, bukáta însemnéză «traistă», şi fel-bukátázni, «a pune în traistă alimente pentru drum» (Tájszót.)

βουκόλος, păstoriŭ de vite. In limba română, cuvêntul s'a păstrat numaĭ ca nume personal, Bucur, în us maĭ cu sémă la locuitoriĭ munteni, carĭ se ocupă cu economia

de vite. Ca toţĭ terminiĭ pastoralĭ, cuvêntul nu e de origine grecéscă. Nu esistă în limba grecéscă nicĭ un verb, de la care ar puté sĕ derive finalul κόλος, care se reduce la forma latină curo şi colo, a îngriji.

βουδάλλα, numele uneĭ plante la Dacĭ, la Romanĭ lingua boum (Diosc.) Cuvênt compus, dacă nu este cum-va un cuvent corupt din bubula (La Cato, R. R. c. 40: lingua bubula). Prima parte ne arată, că esista în limba Dacilor cuvêntul βου = bou, ér partea a doua δάλλα, dela, orĭ dula (ca în numele altor plante la Dacĭ, diodela, propedula) corespunde la gr. θάλος de la θάλλω a înflori; θαλία, flóre, germ. Blüthe, după cum planta μοριόφυλλος la Grecĭ, millefolium la Italĭ (Diosc.), este numită în dialectul kymric milddail, brit. mildelyen şi milfler, fr. millefleur (Cf. Diefenb. Orig. 253).

Βούνος (Bunus), Βουναία (Bunaea). In Corinth se afla un templu dedicat Junoneĭ Bunaea, întemeiat, cum scrie Pausania, de Bunus, fiul luĭ Hermes (Descr. Gr. 2. 4).

βοῦς, şi βοός, pl. βόες (Hom.), bou, lat. bos. In cuvintele compuse se întrebuinţa numaĭ forma de βου: βουβότης, βουκόλος, păstoriŭ de vite. După Varro, praefixul βου (bu) esprima în cuvintele compuse grecescĭ idea de «mare», «enorm». Graeci assueti magnis et amplis rebus praeponere βου, a magnitudine scilicet bovis (R. R. 2. 5. 4).

butyrum, unt de vacă. Butyrum barbararum gentium lautissimus cibus. Plurimum e bubulo, et inde nomen (Plin. 28. 35). Cuvênt compus: βοῦς fem. vacă şi τύρος, caş la Homer.

C. K. Ch.

caballus, cal, lat. equus, în deosebĭ calul întrebuinţat la economia agricolă (Lucil. in Non., Horat., Juven.). La Petroniu cavallus. Si quis caballum caballicaverit (Baluz. Capit. I. 296). Forma «caballus» a fost întrebuinţată şi în Dacia. La Secuiĭ din Transilvania: kabala, épă bĕtrână (Tájszót.).

κάκις, un fel de pâne la Egipteni (Strabo, 17. 2. 5). Rom. cócă, lat. libum, placenta, pasta.

κάδος, amfora (Philoct.). Lat. cadus, rom. cadă.

Καλασίριες, o clasă de ostaşĭ în Egipet, cărora pentru subsistenţă li se da o anumită porţiune de pămênt (Herod.). Instituţiune militară pelasgă. Câte o miă de ostaşĭ din acéstă clasă avea să facă pe fie-care an serviciĭ militare în garda regeluĭ. Cuvêntul se pare a avé acelaşĭ înţeles cu lat. Celeres (equites). v. *Celeres.*

calatores (sing. **calator**), servitorĭ la colegiul Fraţilor arvalĭ şi la augurĭ, însărcinaţĭ maĭ cu sémă sĕ aducă orĭ sĕ ducă la destinaţiune lucrurile ce li se încredinţaŭ. Fruges libantes cum calatoribus et publicis ad aram retulerunt, deinde tuscanicas (ollas), contigerunt, quas per kalatores domus suas miserunt (Henzen, Acta Fr. arv.). Pontifices sacrificaturi praemittere calatores suos solent etc. (Serv. Georg. I. 268). Cuvêntul este identic cu «viator» (Plin. 18. 4). Καλήτωρ, numele unuĭ Troian şi al unuĭ Grec la Homer. Rom. călĕtoriŭ, viator; a calĕtori, iter facere.

καλύβα şi καλύβη, colibă, lat. tugurium (Paus.). Κάλύβη (Calybe), o localitate în Thracia şi alta Γαλύβη (Galybe) în Libya (Ptol.)

Καμάρα (Camara), oraş în insula Creta (Steph. Byz.) La autoriĭ grecescĭ καμάρα, cameră boltită, lat. camara şi camera. Cuvênt barbar. In regiunile Pontuluĭ euxin se numiaŭ καμάραι, corăbiile maĭ micĭ şi uşóre, construite din bârne fără legăturĭ de metal; ér când valurile măriĭ se agitaŭ, se puneaŭ scândurĭ de amêndouĕ laturile până se închideaŭ în forma unuĭ coperiş (Tacit. Hist. 3. 47. Strabo, 11, 2. 12). Rom. cămară, odaie, în care se păstréză vestminte şi alte lucrurĭ necesare. Cămară, diferite cătune micĭ în România.

campana, în limba poporală din Hispania şi Italia, instrument pentru mĕsurarea greutăţilor; statera unius lancis (Isid. 16. 24). Rom. cumpănă.

κάμπτω, a modula vocea în cântece, a cânta cu tonurĭ variate; in cantandis carminibus vocem varie inflectere, cantica modulare (Suida). Cuvênt împrumutat din limba barbară. Rom. a cânta, lat. canto.

camus, un fel de frêu tare. Camus, genus asperi freni est, quo caballi superbi coerceri solent, dictus a curvitate, χαμὸν enim Graeci curvum dicunt (Isid.) In limba grecéscă κημός, dor. καμός, genus freni vel capistrum, frêu, căpĕstru (Suida). Rom. ham. Se pare însă, că în limba barbară era în us numaĭ forma ham, de óre-ce Isidor derivă pe «camus» de la χαμός (curvus), nu de la κημός, dor. καμός (frenum).

cana (κανᾶ), coş pentru pâne, fructe şi florĭ. Cana dicunt Graeci, nos canistra et per diminutionem canistella (Fest.). Rom. cană, urceor, lat. urceus.

κάνναβις în limba Scyţilor şi a Thracilor, cânepă, lat. cannabis (Herod.)

κανθήλιος ὄνος (Plato), asin maĭ mare, întrebuinţat la transporturĭ. Cuvênt barbar, trecut şi în limba latină sub forma de cantherius şi canterius, cal jugănit (Plaut., Lucil., Cic., Seneca). Rom. catâr (mulus).

Καπόμαλβα (Capomalva), castel în Dardania (Procop. Aed.). O numire cu formă latină barbară.

Capua şi **Capye**, oraş în Etruria; înţelesul fiind campestris ager (Liviu, IV. 36). Capua a campo dicta (Plin. III. 5. 39). Rom. câmpie.

κάραβος, carabus la Pliniu, hisp. caraba, barcă mică. In limba lat. med. curabii şi garabi (lintres celeresque galeac). Murat. SS. VI. 113. — Rom. corabiă, în Codicele Voroneţian, curabiă, lat. navis.

καροπίθλα, numele uneĭ plante la Dacĭ. La Romanĭ herba philicla (Diosc.). Pare a fi dianthus caryophyllus, rom. garófă, garofiţă, cech. karafilat.

Καρπάτης ὄρος (Carpates mons), punctul cel maĭ înalt al cateneĭ de munţĭ din părţile de nord ale Dacieĭ (Ptol.) La Homer, o insulă situată între Creta şi Rhodus se numesce Κράπαθος. După forma întrebuinţată de Homer, numele munteluĭ «Carpates» corespunde la participiul romănesc crepat, lat. crepatus, cu *r* dislocat, ca în κάρτος şi κράτος. In limba română poporală, se numesc crepaturĭ, sing. crepatură, munţiĭ stâncoşĭ şi prăpastioşĭ. Acelaşĭ înţeles î-l aflăm şi la Avienus; Carpathus (Crapathus), hic rupes attolitur (Descr. Orb. 671).

κασσίτερος, plumb alb, lat. stannum, cassiterus, rom. cositoriŭ. După Herodot, plumbul şi electrul veniau din părţile estreme barbare, ἐξ ἐσχάτης. Vechia terminologiă metalurgică este de origine barbară. Κασσίτερος pare a proveni de la verbul a cóse (consuere), a lega, a împreuna; s. cusătoriŭ.

Κασήερα (Caseera), un castel în munţiĭ Rhodope, restaurat de împ. Iustinian (Procop. Aed.) Rom. căşăria, locul séŭ stabilimentul, unde se prepară, orĭ se vinde, caşul; mrom. câşarĭ, stână; lat. casearia officina, sp. quesera, port. queijeria. Pe teritoriul Românieĭ, maĭ multe locurĭ pórtă numele Căşărie (Frundescu, Dict.).

Cattuzi, aşa numiaŭ Barbariĭ pe piticiĭ, ce locuiaŭ spre sud de gurile Dunăriĭ, lângă mare. Pliniu: (Pigmaeos) Cattuzos Barbari vocant. Cotuţŭ, conume personal în părţile de apus ale Românieĭ (Oltenia).

καῦκα şi καῦκος, pateră, lat. caucus şi caucius, ansatus calix ad hauriendam aquam fontibus (Bolland. A. SS. II. Mart. 272). Rom. cauc, vas de scos apă pentru bĕut.

Caucalandensis regio, o regiune muntósă în Dacia (Ammian.). Cocala, în cântecele epice române, numele uneĭ pădurĭ în munţiĭ de lângă Olt (Teod.)

cavo şi **cavus** avuse în limba barbară vechiă înţelesul de caballus, cavallus, cal. Cavallus antea cavo dictus. Cavallus antea a cavo dictus (Isidor. Orig. Codicele din Wolfenbüttel, ed. Otto, p. 377). De unde în limba română covaciŭ, potcovariŭ, qui ferreas soleas fabricatur. Mrom. câvala, călare, cal di câvala, cal de încălecat.

Cebanus caseus, un fel de caş, ce se aducea din Liguria la Roma (Plin. 11. 9. 71). Cebenna mons, lângă Rhodan (Riese, Geogr. lat. min.). Xuban, o divinitate în regiunile pyreneice (Desjard. Geogr. hist. d. l. Gaule II. 394). In limba română, cioban, ovium pastor. Cioban, nume de délurĭ şi văĭ în România.

Celeres (sing. celer, gr. κέλης şi κέληρ), equites. In timpurile maĭ vechĭ corpul de

cavaleriă al Romanilor, era compus din ceĭ maĭ avuțĭ cetățenĭ și purta numele de Celeres, ér comandantul cavalerieĭ se numia magister Celerum. Cuvêntul se reduce la rădăcină cal (equus) și corespunde la un termin vechiŭ militar din limba română, călariŭ (Cod. Voron. 56). In poemele epice române, Maĭ mare al călărilor (Teodor.) este aceeașĭ numire cu Magister Celerum. In limba grecéscă vechiă, κέλης însemna cal de călărit (Odyss. 5. 371. Paus. 6. 12. 1). Κέλης (Suida), la Eolĭ κέληρ, maĭ avea și ințelesul de călăreț. Rom. călărĭ și călărașĭ.

κέλευθος, cale, lat. via, iter. Cuvênt de origine barbară. Rom. călăuz, călăuză, dux itineris. Etim. de la cale, lat. callis.

κελητίζειν, equo singulari vehi, a călări (Homer, Suida).

Kepra, Khepra și **Khopri**, la Egiptenĭ un conume al luĭ Tum Harmakhis séŭ Uran (Pierret, Livre d. m. — Ibid. Panthéon égypt. — Maspero, Études, I). In ce privesce sensul cuvêntuluĭ, papirele egiptene amintesc de «córnele luĭ Kepra» (Masp. I. 27. II. 429; Pierret, Livre 285. 286). Fără îndoiélă, că numele derivă de la cuvêntul barbar, capră. După Martirologiul roman (2 Martie), capul de capră (caput caprae) a fost adorat și de Longobarḑĭ. In părțile de sus ale Moldoveĭ, tineriĭ neînsurațĭ umblă pe la case «cu capra» în ḑiua de anul nou (sĕrbătóre, consecrată în datinele poporale române luĭ Toma cel bogat, numit Tum la Egiptenĭ).

ceres (acus. cererem) panem appellant Sabini (Serv. Georg. 1. 7). Rom. cir, ciris, lat. farrea maza.

Ceret, oraș vechiŭ din Hispania Baetica (C. I. L. II. n. 1986). — Κέρατα, τὰ, (Cerata), douĭ munțĭ ce despărțiaŭ Attica de Megaris (Strabo). Rom. ceret, pădure de cer, lat. silva cerrea.

ceria, bĕutura de cereale în Hispania (Plin. XXII. 82). v. *ceres*.

Cerus = Coelus, ceriul personificat în cânteceele saliare: Iancus Ianes, cerus duonus es. In colindele române: «Domn din ceriŭ». La Festus, Cerus manus.

κητοφάγος (cetophagus). Sibylla Erythreă ne spune în unele versurĭ ale sale, că tatăl dênseĭ a fost κητοφάγος, în traducere latină «cetophagus», adecă mâncător de monștri marinĭ (Paus. 10. 12). Sibylla Erythreă scrisese în limba barbară. Ea nicĭ nu putea spune, că părintele sĕŭ a fost mâncător de balene séŭ de monștriĭ marinĭ. Prima parte a cuvêntuluĭ are cu totul alt ințeles. In limba grecéscă medievală, πῆτα și πίτα însémnă «turtă», «pogace» (Du Cange). Πίτα este acelașĭ cuvênt cu rom. pită și chită, lat. panis. Cuvêntul a esistat și în limba populațiunilor dintre Tisa și Dunăre. In comitatul Gömör, maĭ aflăm și astă-ḑĭ ḑicătórea: «Ita pita, hogy a szita», «așa-ĭ pita, cum e sita», (Kis, Gyermekját. 128, 151); ér «pitar» însemnéză cămara, în care se țin obiectele trebuincióse pentru facerea pâneĭ și dulapurile cu diferite alimente (Tud. Gyujt. 1835. II. 32).

χαλκός, aramă, lat. aes; μετάλλον χαλκοῦ, aeraria metalla (Strabo). In limba latină, Vulcanus séŭ Volcanus este acelașĭ cuvênt cu gr. χαλκεύς, faber aerarius (Hom.). Despre Vulcan se spunea, că dênsul a fost cel de ântâiŭ, care a aflat modul de a lucra arama etc. (Diod. V. 74). Urmele vechĭ ale acestuĭ cuvênt, de origine barbară, le maĭ aflăm și astă-ḑĭ în limba română. Vulcan, munte, și Vâlcău, sate, în regiunile metalifere ale Transilvanieĭ. Vâlced ad. și vâlcedélă s. esprimă vinețéla rĕmasă pe corp în urma lovituriĭ, de unde a vâlceḑi, lat. suggilare, livere.

Χάλυβες (Chalybes), gens Scythiac, ubi ferrum nascitur (Suida). In deosebĭ se numiaŭ «Chalybes» lucrătoriĭ de metale din nordul Thracieĭ. Cuvêntul e barbar și derivă probabil de la καλύβη, colibă, lat. tugurium, de unde colibaș, in tugurio habitans. Pentru etimologiă compară germ. Hüttenarbeiter.

χλαῖνα, vestmênt, ce se purta pe deasupra (Hom.) In limba latină laena. Laena. quod de lana multa, duarum etiam togarum instar (Varro, L. L). Rom. haină, vestimentum.

Khons, Khonsu, Khunsu, unul din regiĭ ceĭ vechĭ aĭ Thebeĭ din Egipet, despre care se spunea, că a distrus pe toțĭ adversariĭ sĕĭ (Maspero; Étud.; Pierret, Panthéon) La Romanĭ, Consus era o divinitate adorată încă în timpurile luĭ Romul (Liv. I. 9. Ovid. Fast. IV. 190. Varro, L. L. VI. 20). La Cedren, Ianus are și numele de Con-

sacus. Probabil, «Khons», «Khonsu» era numaĭ un titlu, séŭ demnitate politică, ca la Romanĭ «Consul».

χορός, horă, joc în cerc al maĭ multor persóne (Hom.); mrom. cor; lat. chorea. Hyperboreiĭ, scrie Diodor (2. 47), aveaŭ obiceiul sĕ cânte cu cobzele şi sĕ facă hore (κιθαρίζειν καὶ χορεύειν) în tot timpul sĕrbătorilor celor marĭ ale luĭ Apollo Hyperboreul. Ceĭ vechĭ, scrie Suida, numiaŭ χορεία dânsul cu cântece.

χινουβοιλά, numele uneĭ plante la Dacĭ (Diosc.) La Apuleiŭ cinubula (var. dinupula). La Grecĭ ἄμπελος λευκή, la Germanĭ Hunds-Kürbiss. Cuvêntul dac este compus din κινου câne (gr. κύων) şi bula s. pula; rom. pulă, membru viril, lat. veretrum, penis, un cuvênt, ce se aplică şi la denumirea plantelor.

Κλεισοῦρα (Clisura), castel în regiunile thraco-illyrice (Procop. Aed.). Cuvêntul este de origine barbară din părţile de rĕsărit ale Europeĭ şi a fost întrebuinţat şi în limba romană militară. Romaniĭ, scrie Suida, numiaŭ fortificaţiunile munţilor κλεισοῦραι = claustra. Etim. de la claudere, rom. închidere = inclidere, part. închis, mrom. inclis.

κόκκωρα, plăcintă cu smochine şi nucĭ, ce o pregătiaŭ pentru sacrificiĭ locuitoriĭ din Delos (Fragm. H. Gr. IV. 493. 3). Rom. cocoradă, plăcintă cóptă în cuptoriŭ, lat. placenta farta (Laur.-Mass.; Frâncu, Moţiĭ).

κόκκυξ, cuc (Hesych.). In limba poporală din Hispania cucus în loc de «cuculus» (Isidor, XVII. 7).

Cocosates, o populaţiune în Gallia Aquitanică (Plin. IV. 19. p. 62). Rom. cocoşat (pl. cocosaţĭ), gibbus, gibbosus. In poesia eroică: Unul nalt şi cocoşat, | Ăla-ĭ bĕtrânul Novac (com. Surdila-Gaisénca).

κοίρανος la Homer, domn, principe, comandant general în rĕsboiŭ, căpetenia ósteĭ, lat. dominus, princeps, imperator; de unde derivă şi Κυρῖνος, Quirinus, cum a fost numit Ianus (Macrob. Sat. I. 9) şi Romul. Ovidiu esplică pe Quirinus cu Bellicus Deus (Fast. II. 476), la Macrobiu: Quirinum quasi bellorum potentem (Sat. I. 9), cum ne apare κοίρανος la Homer. Alte forme ale aceluiaşĭ cuvênt erau la Romanĭ Curiatius (Lyd. De mens. IV. 1) şi curator. Bocch, regele Mauritanieĭ, dice către Sulla, care purta rĕsboiŭ în Africa: respublica vestra, cuius curator, huc missus es (Salust. Jugurth. c. 110). Tot ast-fel esista în limba vechiă română cuvêntul curatul cu înţelesul de împĕrat, σεβαστός. «Intru sciutu curatului» (Cod. Voron. 70), ér în Biblia de la 1648, aceleaşĭ cuvinte ni se presintă sub forma: «La judecata împĕratuluĭ».

κολώνη, collis, altitudo (Hom.). Κυλλήνη (Cullene), cel maĭ înalt munte în Arcadia (Hom.). Κυλλήνη (Cullene), sat şi promontoriu în provincia Elis (Strabo, Ptol.) Lat. collina (Grom. vet.), rom. colnic.

κόλυβα, frumentum coctum (Suida). Rom. colivă, grâŭ fert, ce se împărţesce ca pomană în memoria celor rĕposaţĭ.

κομή, capillus, pĕrul capuluĭ (Hom.). Lat. coma, rom. cómă.

κοπτή, genus placentae (Suida, v. Ἄμαξις). La Martial, copta, o specie de plăcintă. Cuvêntul corespunde la ad. rom. cóptă (cocta); s. cocatură.

Corbus, nume personal în Noric (C. I. L. III). Rom. corb, lat. corvus.

Κότυλος (Cotylus = Cotulus), un dél din muntele Ida, de unde isvoria rîul Scamandru (Strabo). Cot, art. cotul, lat. flexus, sinus, angulus, este un cuvênt fórte mult usitat în numirile topice române: Cotul bălţiĭ, Cotul apeĭ, Cotul gârleĭ, Cotul văiĭ, Cotul poduluĭ. Intr'un rĕspuns dat de oraculul din Dodona Pelasgilor, carĭ emigrase în Italia, Κοτύλη (Cotule) este un loc lângă apă (Macr. Sat. I. 7).

κοτιάτα, numele uneĭ plante la Dacĭ. La Grecĭ ἄγρωστις, la Romanĭ gramen. In limba rustică din Africa iebal (Diosc.) După sinonimele sale, κοτιάτα se vede a fi identică cu iérba de câmp, germ. Feldgras, rom. costreiŭ. Mrom. coţală, rĕmăşiţă de paie, plévă (Dalametra).

κόξα, posterior genu pars. Lat. coxa; rom. cópsă.

Cozeulodoizeso (var. Cozeulodorieso), primele cuvinte dintr'un cântec saliar roman (Varro, L. L. VII. 26). In colindele poporale române, aceleaşĭ cuvinte ni se presintă sub forma de: Colo 'n jos, maĭ din jos. Cf. p. 1005.

Κράγος (Cragus), cel maĭ mare munte al Lycieĭ, cu două ramurĭ: unul Cragus, unde se aflaŭ pescerile ḑeilor barbarĭ (Frag. Hist. Gr. III. 235) şi altul Anticragus. In limba română crac, însemnéză «crus», «pes», «ramus». Crac, art. Cracul, numirĭ generale pentru ramificaţiunile munţilor, pe teritoriul ţĕrilor române.

χρήδεμνον, vĕlul séŭ propóda, ce se da uneĭ fete când se mărita (Hom.). Cuvêntul se pare a fi în legătură cu terminul românesc credinţă şi încredinţare, lat. sponsalia. La poporul român e datina, ca peţitorul sĕ dea feteĭ un inel, numit «inelul de credinţă», séŭ simplu credinţă, ér fata i dă o naframă de busnar, numită «naframa de credinţă», orĭ simplu credinţă (Marian, Nunta, 184).

χρείων, rex, princeps, late imperans; χρείων Ἀγαμέμνων; f. χρείουσα (Hom.) La Pindar χρέων (Nem. III. 10). Rom. craiŭ, f. crăiésă.

Κριβιτζοί (Cribitzi), un popor scytic, ce locuia la isvórele rîurilor Volga, Duna şi Nipru (Const. Porphyr. Adm. imp. c. 9. Cf. Mullerus, Ptol. Geogr. I. 426). In l. rom. crivĕţŭ, vêntul cel rece şi violent de méḑă-nópte, lat. aquilo. In cântecele epice române, Crivĕţŭ, personalitate mitică, Domnul regiunilor de méză-nópte, avênd locuinţa sa în «Fântâna Gerululŭ». Comp. gr. κρύος, frig, ger (Hes.).

χρουστάνη, numele uneĭ plante la Dacĭ. La Grecĭ χελιδόνιον μέγα, la Romanĭ fabium (Diosc.) Aceeaşĭ plantă se numesce de Litvanĭ kreždyne (kregžde = χελιδών, hirundo). In limba română cârstinésă, crestenésă, cristinéscă (gratiola offic.) o buruiénă lecuitóre şi ajutătóre (Hasdeu, Dicţ. II. 2174).

χυκωλίδα, var. κοικολιδα, numele uneĭ plante la Dacĭ; la Romanĭ vesicalis (Diosc.). Apuleiŭ: Daci colida. In dialectul lombard, coccola este Uva ursi (Annali di agricult. vol. 60, p. 16). In Sicilia, colutia este aceeaşĭ plantă cu «érba vesicaria», lat. colutea hirsuta (Ibid. 31). La Grecĭ κολυτέα (Theophr.), berberis, Linn. In limba Secuilor din Transilvania kokolyza este planta numită afină, pl. afine (germ. Heidelbeere), cuvênt împrumutat de la Românĭ, diminutiv din coccola în dialectul lombard. In limba vechiă hispană cocolubis, o specie de strugurĭ (Colum. III. 2. 19).

χυλλήστης, un fel de mâncare la Egipteni, făcută din făină de pâne (Herod.). In limba română coleşă, şi culesă, mâncare fértă, grósă, făcută din făină de grâu ca o ciulama (Viciu, Glos.). La Macedoromânĭ culeaş, terciŭ, făină fértă cu apă (Dalametra).

κύμινδις (cymindis = cumindis), numele poporal al uneĭ pasĕrĭ de munte şi care, după Homer, se numia în limba ḑeilor χαλκίς. La Pliniu, cymindis este nocturnus accipiter (10. 10. 1). Rom. şoim, o pasĕre sĕlbatecă, pe care o domesticiaŭ vênătoriĭ românĭ şi o întrebuinţaŭ spre a prinde cu ea alte păsĕrĭ, lat. falco, sp. halcon (Diez, Wb.). Numele poporal grecesc, pare a corespunde la cuvêntul românesc cuminte, lat. intelligens.

κύνας, (acc. pl.) cânĭ. După Plato, cuvênt împrumutat de Grecĭ de la barbarĭ (Ed. Didot, I. 302). Ceĭ vechĭ, scrie Varro, ḑiceaŭ canes, în loc de canis (L. L. 7. 32).

κύπελλον, păhar (Hom.). Forma diminutivă de la lat. cupa, rom. cupă.

kura, rîŭ, apă curgătóre, lat. rivulus, în limba locuitorilor din Bogos în Ethiopia (Sitz.-Ber. XCIX. 670). Etim. de la curro, rom. a cure, a curge. Courug, numele unuĭ rîu pe teritoriul Ungarieĭ în evul de mijloc (Anon. B. r. not.).

curio. Cele maĭ vechĭ triburĭ, din carĭ era compusă populaţiunea Romeĭ, eraŭ împărţite în câte 10 curiĭ, în fruntea cărora se afla câte un curio; cuvênt, ce derivă din aceeaşĭ rădăcină cu gr. κύριος, domn, curatorul uneĭ averĭ. Cuvêntul a esistat şi în limba poporală a Pannonieĭ sub forma de curia, domn. Kurja, uram kurja (Kiss Áron, Gyermekját. 8. 406); póte, că maĭ avea şi sensul de primar al uneĭ comune rurale (villicus), după cum se pare a resulta din versurile ungurescĭ.

δάβα, δαύα şi δέβα, cuvênt dacic, ce ni se presintă ca termin final în numele maĭ multor oraşe şi localităţĭ din Dacia, din Mesia de jos, Thracia, Illyria şi Germania (Ptol., Procop.) Sensul primitiv al cuvêntuluĭ se pare a fi fost identic cu taba, dél, munte stâncă (v. *taba*). In vechime, Daciĭ maĭ eraŭ numiţĭ Dai şi Davi (Strabo, Plaut., Terent. Horat.) şi eraŭ consideraţĭ ca un popor de muntenĭ. Montes et saltus Daci (te-

nent) la Pliniu, IV. 25. 1. — Daci montibus inhaerent (Flor. 4. 12). Ast-fel, că Davi nu însemna alt-ceva de cât Munteni, în opoșițiune cu poporul de la țéră, numit de Greci Γέται, Γαίται, adecă «țĕrani» de la γῆ séŭ γαῖα, terra; rom. pămênt, țéră. Maĭ târḑiŭ cuvêntul δάβα séŭ δαύα ni se presentă cu înțelesul de: «loc împrejmuit», «fortificat», «cetate», după cum resultă din numirile localităților: Δοκίδαυα, Πετρόδαυα, Μαρκόδαυα, Ῥαμίδαυα, Πιροβορίδαυα. Urmele acestuĭ cuvênt le maĭ aflăm și astă-ḑi pe teritoriul țĕrilor locuite de Românĭ. Deva, castru în Transilvania (Fej. XI. 462. 1269); Deva, ruine de cetate pe un munte din comitatul Bihor (Schmidl, 195). Devin, civitas Moraviae (Boczek, Cod. dipl. I. 113. 1003). Castrum Dyuen séŭ Déven în comitatul Poșon (Wenzel, Cod. Arp. cont. IV. 311. 1288). In limba română duba, temniță, lat. carcer (Gaz. Tr. nr. 54 — 1888). In unele codice ale luĭ Ptolemeu, dava séŭ daba este înlocuit cu δανα, ca în Patridana, Petrodana, Marcodana etc., orĭ cu dabna, ca în Ramidabna (Ptol., ed. Didot), unde «dana» corespunde la dunum = dubnum, rom. dâmb.

δάκρυ (Hom.), lat. lacrima; forma archaică dacrima la Liv. Andronic, rom. lacrimă. Schimbarea luĭ *l* în *d* era o particularitate a dialectuluĭ arimic. In dialectul armerin din Sicilia ddarma = lacrimă (Roccella, Vocab.).

δαΐς, δαΐδος (Hom.), facliă din lemn de brad. Δᾴδες, faces (Suida). Rom. zadă, asciă de lemn rășinos, servind ca facliă; mrom. dzadă, asciă de brad.

δαμάω și δαμνάω, lat. domare, rom. a domoli animalele, a înfrêna, a învinge, a supune. Cuvêntul domare a esistat și în limba populațiunilor din Dacia, după cum se constată din forma domar, păstrată în limba Huțulilor din Bucovina, cu înțelesul de a «preda vitele sale în paḑa cui-va» (Miklosich, Denkschr. 30. B. 14).

δάμνα, partea din urmă a cuvêntuluĭ Πολυδάμνα, cum se numia soția luĭ Thon séŭ Thumis, a celuĭ maĭ vechiŭ rege egiptean (Odyss.; Fragm. H. Gr. IV. 485). O formă grecisată a cuvêntuluĭ dómna = domina.

Damnaustra și **Dunnaustra**, o divinitate poporală invocată în unele descântece antice (Cato, R. R., 160). Cuvênt compus, ce corespunde la forma românéscă: Dómna nóstră.

Δαμνὼ (Damno). Agenor, fiul luĭ Neptun, regele Feniciei, luase în căsătoriă pe Damno, fica luĭ Belus, după cum scrie Pherecyde (fr. 40). Același cuvênt cu Dómnă.

Δαμοννὼ, var. Δαμάνω (Damonno, Damano), soția regeluĭ Cadus din Lydia (Fragm. H. Gr. III. 360). Tóte aceste forme diferite: Damna, Damno, Damonno și Damano, ne arată, că esista încă în anticitatea pelasgă titlul onorific de «Dómnă» pentru soțiile regilor.

Damnus, var. **Dimnos**, unul din regiĭ ceĭ vechĭ aĭ Homeriților din Arabia, care trăise, după cum se crede, în timpul persecuțiuniĭ creștinilor (Drouin, Listes roy. éthiop. 33). Avem aicĭ numaĭ un titlu tradițional de suveranitate.

δαναοί, lat. mortui, cuvênt barbar (Etym. M. 247. 41. Fragm. H. Gr. II. 97. 3). Feriae denicales séŭ deneeales se numiaŭ la Romanĭ ceremoniile religióse, când, se purifica casa unuĭ decedat. Rom. denie, serviciu divin nocturn în sĕptĕmâna patimilor, lat. pervigilium.

δασπλῆτις, un epitet al Erinnielor séŭ Furielor cu înțelesul de infiorotoriă. Θεὰ δασπλῆτις Ἐριννύς (Odyss. 15. 234). Ca și Gorgónele, Furiele eraŭ representate cu șerpĭ micĭ în pĕrul lor. Epitetul este de origine barbară. Ințelesul primitiv al cuvêntuluĭ δασπλῆτις a fost despletit, «crinibus passis». In descântecele române sunt amintite ca spirite rele: Fetele despletite (Familia, 1891, 543), orĭ Fata displetită (Marian, Desc. 107). «Tu, mama pădurii, spăimêntóso, despletito!» (Tocil. Mat. folkl. 1604).

Δῆλος (Delos), o insulă a Măriĭ egee, locuită în timpurile primitive de o coloniă de Pelasgĭ hyperboreĭ. Pe délul Cynthus din Delos se afla templul cel renumit al luĭ Apollo, întemeiat tot de Hyperboreĭ. Rom. dél, lat. collis.

descindentes (carmen), o espresiune vechiă în Actele Fraților arvalĭ, înlocuită maĭ târḑiŭ prin cuvintele carmen dicentes (Henzen, p. CCIV, CCVIII). Descin-

dentes este un cuvênt barbar, ce corespunde la românescul a descânta, a recita versurĭ magice spre a însănătoşa pe ceĭ bolnavĭ.

Δία (Dia), dies, în limba Pelasgilor din Creta. Cretenses Δία τὴν ἡμέραν vocant (Macr. Sat. I. 15). La Istrorom. ḑia = ḑi.

Dia (Dea Dia), o vechiă divinitate barbară în Laţiu, protectora vieţeĭ pastorale şi agricole, însă ignorată cu totul de autoriĭ romanĭ. Templul Deeĭ Dia se afla în via Campana în apropiere de Roma şi era administrat de Colegiul Fraţilor arvalĭ. Dea Dia representa divinitatea ḑileĭ (Dia la Cretenĭ). In onórea eĭ se făceaŭ ceremoniile religióse «prima luce», «sub divo», sub diu» séŭ «sub dio». Ca sacrificiĭ i se aduceaŭ: «vacca alba», «purcilia alba», lapte şi miere. Insemnele preoţilor eraŭ «infula alba». Eĭ îndeplineaŭ ceremoniile religióse «toralibus albis» şi consumaŭ sacrificiul în «coenatoria alba» (Henzen, Acta Fr. arv.). Dea Dia era o divinitate primordială ca şi Ἡμέρη la Hesiod. Locul sĕŭ de onóre era înaintea tuturor ḑeilor celor marĭ, şi eĭ i se făcea cel de ântâiŭ sacrificiu. Ca magiştri aĭ Colegiuluĭ Fraţilor arvalĭ aflăm pe un Valeriu Trebiciu Decianus, pe un C. Vitorius Hosidius Geta, pe un Q. Tillius Sassus, pe un Val. Homullus etc.

διέλια, numele uneĭ plante la Dacĭ; la Romanĭ insana şi Apollinaris (herba); la Galli βιλινουντία (Diosc.). Aceleaşĭ nume la Apuleiu: Galli belinuntia, Dacĭ dielia. După sinonimele din limba latină şi gallică, acéstă plantă se pare a fi identica cu bolundariţa, datura stramonium, belend în l. slavă vechiă. După nume, dielia se vede a fi una din ierburile lecuitóre, numite de poporul roman ierburĭ din Iele, carĭ se întrebuinţéză pentru vindecarea celor pociţĭ de Iele séŭ de Dênsele (Hasdeu, Etym. magn. II. 2180). Avem aicĭ un cuvênt compus: δι-ελια = de iele, fórte important pentru formele limbeĭ dace.

δείλη, timpul ḑileĭ la améḑĭ (Hom. Il. 21. 111), orĭ timpul din tot cursul ḑileĭ: δείλη πρωΐα, timpul înainte de améḑi séŭ de diminéţă, δείλη ὀψία, timpul de după améḑĭ, despre séra (Herod. Thucyd.) Inţelesul cuvêntuluĭ a fost ḑi. La δείλη, améḑi în limba luĭ Homer, corespunde în limba macedoromână forma dzua prandzuluĭ = naméḑa mare (Dalametra). Cuvêntul a fost în us în Pannonia. Ung. dél este timpul ḑileĭ de la améḑi.

δοχή (Hom.), vas séŭ mĕsură pentru liquide. Cat. doga, rom. dógă, pl. dóge, scândurile laterale a unuĭ vas de lemn.

δοιοί în loc de δύο, rom. doĭ (Suida).

Domnus şi **Domna**, title maiestatice ale vechilor regĭ pelasgĭ; maĭ târḑiŭ, title tradiţionale onorifice ale divinităţilor marĭ. «Iancus Ianes duonus, dunus Ianus» în Carminele Saliari (p. 1005), unde «duonus» corespunde la forma spaniolă şi provincială «don». Domno Saturno (C. I. L. vol. VIII), Iovi Domno (C. I. L. II. nr. 4442). Domno et Domnae pe o inscripţiune din Dacia (C. I. L. 7833). Domna Artemix (Verhandl. d. k. sächs. Gesellsch. 1855 p. 108), Δομνα Σωτηρα, numele Proserpineĭ pe un ban al oraşuluĭ Cyzic (Eckhel, VII. 197). In tradiţiunile populaţiunilor pelasge, «Domnus» şi «Domna», ca title maiestatice, avuse rădăcinĭ adâncĭ. Poporul roman— ne spune Isidor — ceruse, ca August să priméscă şi titlul de Dominus. Pronunciatum esset illi a populo ut vocaretur et Dominus (Orig. IX. 3. 17). Insă cu începere din timpurile luĭ Sept. Sever (a. 194/7), împĕraţiĭ romanĭ adoptară şi titlul Dominus, care în puterea tradiţiunilor vechĭ se punea înainte de «Augustus» şi «Imperator»: Dominus noster Augustus Imperator (C. I. L. vol. III).

Domna, Domnioa, nume personale femenine în Pannonia (C. I. L. III).

Domnaedius şi **dominaedius,** cuvênt întrebuinţat şi în epigrafia păgână (Rossi, Roma sotterr. III. 431). In timpurile creştine, titlu respectuos. al maiestăţiĭ divine. Lat. m. Dominus deus; în «Formola di confessione» de la a. 1040—95 dominideu (Bibl. Vallicell. Cod. B. 63), rom. Dumneḑeu şi Dumniziu (Hasdeu, Cuv. I. 174), ital. domeneddio, pr. domedieu, fr. v. dombre-dieu (Diez, Wb.).

δῶρον (δῶρα θεῶν)-la Homer, dar destinat divinităţilor, lat. donum, rom. dar.

droolla, numele uneĭ plante la Dacĭ. Apuleiu: Galli pompedulon, Daci propedula, alii

drocila, Itali quinquefolium. In limba română, drăcilă séŭ drăciă este numele unei plante spinóse (Dicţ. din 1600—1603. Hasdeu, Cuv. I. 276). In terminologia botanică: berberis vulgaris, spina acida, Essig-Dorn. Numirĭ analoge: artemisia dragunculus. In Hispania dragoncilla, în Italia dragoncello.

δρόμος, loc de alergare. La Isidor: δρόμος, cursus, velocitas; rom. drum, via, iter.

Druides séŭ **Druidae**, erau vechiĭ preoţĭ, învĕţătorĭ şi judecătorĭ aĭ Gallilor (Caes. B. G. VI. 13); ér femeile druide erau numite Druias şi Druis. Druiḑiĭ formaŭ o clasă socială, numită genus la Cesar. Cuvêntul avuse la început acelaşĭ înţeles cu «Fratres», cum se numiaŭ la Romanĭ preoţiĭ din colegiul Arvalilor. In limba grecéscă φράτωρ (φρατήρ) era membrul uneĭ φρατρία, al uneĭ clase, trib séŭ ném (Aeschyl. Eum. 626). In limba italiană drudo, druda, fr. drut, druda, amic, amică (Cf. Diez, Wb.), slav. drug, soţŭ, fârtat (Hasdeu, Cuv. I. 280). In monumentele medievale ale Franciei, druchte, cu înţelesul de «fată încredinţată» séŭ «logodită», lat. sponsata. Quae druchte ducitur ad maritum (Baluz. Capit. I. 292). In limba română din Moldova, drusce (sing. druscă) sunt sororile de mirésă, fetele ce însoţesc pe mire séŭ pe mirésă la nuntă (Marian, Nunta, 232).

δοῦκα séŭ δούκας la scriitoriĭ byzantinĭ, lat. dux. Cuvêntul aparţine limbeĭ vechĭ barbare ca şi riga, rigas. Sub forma de duca, cuvêntul ni se presintă şi pe teritoriul ţĕrilor locuite de Românĭ. Comes castri (Hung)... qui lingua eorum duca vocabatur (Anonym. B. R. not. c. 13).

Dumnorix, un principe al Eduilor din Gallia. Dumnorigi Aeduo... qui eo tempore principatum in civitate obtinebat (Caes. B. G. I. 3). Nume compus din «Dumno» (Domnus) şi «rix» duce, rege.

Δύναμις (Dunamis), o regină din Pontul bosporan (Dio, LIV. 24. 4). Cuvêntul se reduce la forma vechiă domina = domna, cele două silabe din urmă fiind strămutate.

Δυναμένη (Dunamene), una din ficele luĭ Nereu (Negru), o nepótă a Oceanuluĭ (Hesiod.).

dunum. In geografia romană, cuvêntul din urmă în numele maĭ multor oraşe din Italia de nord, Elveţia, Hispania, Gallia, Britannia, Germania, Pannonia, Dacia şi peninsula Hemuluĭ (Cf. Jubainville, Les pr. habit. II. 257). In Dacia Noviodunum, în Gallia Augustodunum, Lugdunum etc. După estensiunea sa geografică, cuvêntul aparţinuse limbeĭ barbare séŭ pelasge. La scriitoriĭ din sec. IX, «dunum» este esplicat prin mons (Dief. Orig.; Diez, Wb.). La Dufresne, dunum = collis. Mai tarḑiu avea înţelesul de: loc întărit, locus munitus, arx, castrum. In unele codice ale luĭ Ptolemeiŭ, dava séŭ daba din numirile oraşelor dace este înlocuit cu dana şi dabna, acelaşĭ cuvênt cu dunum, rom. dâmb. Cf. Cod. dipl. Andeg. IV. 288: dumb pervius monticulus.

Δουρβουλίη (Durbulie), un castel în Dardania, restaurat în timpul împ. Iustinian (Procop. Aed.), probabil după numele uneĭ ape. In l. rom. turbure, lat. turbidus, turbulentus.

Δούσμανες (Dusmanes), un castel în regiunile thraco-illyrice, restaurat de imp. Iustinian (Procop. Aed.). Rom. duşman, pl. duşmanĭ, lat. inimicus, hostis.

δυσμένεια, inimicitiae (Suida). Rom. duşmăniă.

δυσμενῶς adv., rom. duşmănos.

Dzu, Dzul, Dhu şi **Du**, un titlu ce se da principilor homeriţi din Arabia. Dzou, Dhou, Dou est la particule arabe qui est spéciale aux princes himyarites; elle paraît avoir le sens de «maître», «possesseur de» (Drouin, Listes r. éthiop. p. 33). La numele regilor ethiopenĭ se adăoga înainte cuvêntul Za (Ibid. p. 15). Sensul acestor particule, Dzu şi Za, este ḑeu. Ethiopeniĭ, scrie Strabo, adorau pe regĭ ca pe ḑeĭ. La Macedoromânĭ dza însemna odată «ḑeu», după cum resultă din cuvêntul de astă-ḑĭ Dumnidza = Dumneḑeu (Dalametra).

E.

ἔαρ, lat. ver, rom. primăvara (Suida, v. ἦρ).

ἔμβρυον, embryon, germinele încă nedesvoltat; fructul, ce începe a se forma în pântecele mameĭ. In l. rom. cuvêntul se întrebuinţéză numaĭ pentru plante, sub forma de sêmbure, lat. nucleus, semen, cu *s* aspirat ca în ἅλς, lat. sal, rom. sare.

ἐνιαυτός, anul acelaşĭ. Τρὶς γὰρ τίκτει μῆλα τελεσφόρον εἰς ἐνιαυτόν, «de treĭ orĭ nasc oile în acelaşĭ an împlinit» (Odys. IV. 86). v. ἦνις.

ἦνις, bos anniculus, annotinus (Suida). Rom. notin, de un an.

ἐπηετανός, cât duréză anul (Odyss. IV. 89). Un cuvênt compus. Ultima parte corespunde la annus, ca în forma românească ăstan, mrom. estan.

Epona, divinitatea protectóră a cailor (C. I. L. vol. II. Cf. Juven. VIII. 157. Tertull. Apol. 161). Formă analogă cu Bubona, divinitatea protectóră a vitelor cornute. Cuvêntul aparţinuse provincielor barbare. In limba poporală vechiă, după cum vedem, a esistat şi forma de epa pentru equa, rom. iépă. v. *Eporedias.*

Eporedias. Eporedias, Galli bonos equorum domitores vocant (Plin. III. 21). Cuvênt compus epo-redias, în care partea din urmă corespunde la rom. rêndaş, rêndaş de caĭ, fr. valet d'écurie.

ἦρ, ver, rom. vara. Tempus secundum ver... quod Iones dicunt ἦρ (Varro, L. L. VI. 9).

ergastulum, casă de corecţiune şi de lucru pentru sclavĭ. Cuvênt une orĭ sinonim cu stabulum. Rom. grasdiŭ, construcţiune pentru ţinerea cailor, lat. equile.

esca, burete de éscă în limba poporală din Hispania. Esca vulgo dicitur (fungus), quod sit fomes ignis (Isid.).

ἐσχάρα, vatră, lat. focus (Hom.). Rom. sfară, aburul şi fumul gros din bucătăriă.

'Ἐξαμπαῖος (Exampaeus). Cuvênt scytic cu înţelesul de Ἱραὶ ὁδοί, sacrae viae (Herod.). Cuvênt compus din ἐξαμ (rom. sâm = sanctus) şi παῖος = παῖα, în limba latină via, vea şi bia. Rustici etiam nunc quoque viam veam appellant (Varro, R. R. I. 2. 14). In Dacia şi în Pannonia în loc de viae se maĭ ḑicea şi biae. Quadribiae = Quadriviae (C. I. L. vol. III. 1140. 1144. 4441). Bia lata (Bull. di. arch. crist. 2, S. V. 51). Căile sacre au fost o vechiă instituţiune pelasgă.

explaius mons, munte cu un teren plan de asupra. Lachmann, Gromaticĭ veteres, p. 312: casa (habens) super se montem, qui explaius est. Ibid. p. 317: casa super se montem habet, montem qui planus est. Rom. munte plaiŭ, (Uricarul, IV. 93): am conăcit sub un munte plaiŭ.

F. Ph.

φάντανα, partea din urmă în cuvêntul Λουποφάντανα, numele unuĭ castel în regiunile thraco-illyrice (Procop. Aed.). La Gromaticiĭ latinĭ fontana în loc de fons (Lachmann).

φαταί, **Fata** şi **Fatae.** La Hesiod, Gorgónele aŭ epitetul de οὐ φαταί, cu înţelesul de «ineffabiles», înfiorătóre, ce nu se pot descrie. In inscripţiunile latine, Fata şi Fatae, sunt fiinţe mitologice, identice une orĭ cu Parcele (C. I. L. vol. II. 3727. 89). Sora séŭ soţia luĭ Faun are la autoriĭ romanĭ numele de Fatua (Macrob. Sat. I. 12. Justin, XLIII. 1); la Dionysiu însă, ea este numită κόρη, adecă fată. Proserpina avea la Grecĭ şi numele de Φερρέφαττα (Plato, Cratyl. 298); în Beotia însă, ea era numită κόρη, fată (Paus. VIII. 37. 9). La Ausoniu, Gratiele ne apar şi cu numele de Fata. Tres Charites, tria Fata. In inscripţiunile latine se maĭ întrebuinţéză şi sing. Fata pentru Parce (Diez, Gramm. I. 13). In descântecele poporale române se face amintire de «Fete curate», carĭ fac bine şi de «Fete necurate», carĭ fac rĕŭ (Marian, Desc. 78). Resultă ast-fel, că numirile de Fata şi Fatae, atribuite în timpurile vechĭ unor divinităţĭ femenine, avuse la început înţelesul de κόρη, rom. fată, pl. fete. (Cf. Diez, Gramm. I. 13).

φατρία, collegium; φήτρη, cognatio (Suida), φράτρα, φρήτρη, φρατρία (Hom., Aristot., Dicaearch. Mess.), trib, compus din ómenĭ ce aparţineaŭ la aceeaşĭ rudeniă, frăţiă, séŭ ném. Etimologiă de la frater, rom. frate.

φηγός, fag (Hom.).

φήρ, ὁ, în dialectul eolic în loc de θήρ (Hom.), animal selbatec séŭ monstruos. Rom. féră, animal feroce, lat. fera.

Flora n. f. în Dalmaţia, Noric şi Pannonia (C. I. L. III). Rom. Flórea.

Φλωρία, var. Φλωρύϊα (Floria, Floruia), localitate în Mauritania (Ptol.).

focacius, în limba rustică din Hispania plăcintă cóptă în cenuşă, lat. cinere coctus (Isid. XX. 2). Rom. pogace, panis subcinericius.

φῶρ, lat. fur, rom. fur. Ἀργεῖοι φῶρες, Argivi fures (Suida).

forda, în limba latină vechiă, vacca praegnans, vacă cu viţel în pântece (Varro, R. R. II. 5). Cuvêntul a esistat şi în limba barbară din Pannonia. In unele dialecte unguresci, horda însemnéză «vacă cu viţel» (Tud. Gyüjt. 1838. IX. 391). Maĭ notăm, că femeile române din Transilvania (Haţeg) ḑic către vacĭ, când nu stau bine la muls, fórto!

φορμός, un vestmênt întrebuinţat de marinarĭ (Paus.). Cuvêntul nu aparţine limbeĭ grecescĭ. Etim. lat. forma, rom. formă, ca adiect. formosus, rom. frumos.

framea, pl. **frameae**, se numiaŭ la Germanĭ lăncile (hastele) cu fer subţire şi scurt (Tacit. G. 6.), pe carĭ le întrebuinţaŭ şi Armoricii din Gallia. La Juvenal, framea este sabia de fer a luĭ Marte (ἀκινάκης σιδήρειος, acinaces ferreus, la Herodot). Etimologia se reduce la ferrum, ferramen. Framea se vede a fi fost identică cu hasta ferrata a Romanilor (Liv. I. 32).

Φρατερία (Phrateria), o localitate în Dacia (Ptol.).

φρική, horror, rom. frică (Herod. Plato).

φθόϊς şi φθοΐς (phthois), nomen placentae, quam cum intestinis offerebant diis (Suida); în us cu deosebire la oraculul din Delphi (Plut.). Cuvêntul corespunde la rom. pitoiŭ (de la pită), pâne mare. (Teod. P. pop. 194).

φυγή, lat. fuga, rom. fugă; φυγαδικὸς, fugariŭ (Hom.), ca aquaticus de la «aqua»; φυγίνδα, adv., a se juca fugind. Ca verb, φεύγω, a fugi. In limba română esistă şi forma feigă p. fugă (Frâncu, Moţiĭ, 78).

G.

Γαβρέτα ὕλη (Gabreta silva), o pădure vastă în regiunile de rĕsărit ale Germanieĭ (Strabo), situată din jos de munţii Sudeţĭ (Ptol.). O formă coruptă a numeluĭ Καρπάτης ὄρος.

Gadir în limba locuitorilor de lângă Cartagena, gard. Gadir lingua Punica sepem significante (Plin. IV. 22. Cf. Avienus, Or. mar. 268—269).

Γαΐνας (Gainas), general roman în serviciile luĭ Arcadiu (395—400), de origine din părţile de nord ale Istruluĭ (Zosim.). Rom. găină, lat. gallina. Conume Găină.

Γαίται, Γέται, sing. Γαίτης, şi Γέτης (Gaetae, Getae, sing. Geta şi Getes), numiaŭ autoriĭ grecescĭ pe locuitoriĭ din părţile meridionale ale Dacieĭ (Cf. Dio. 67. 6). In Dacia însă, «Getae» nu a fost o numire etnică naţională. Nu aflăm nicĭ o urmă despre acest cuvênt în nomenclatura topică a ţĕrilor de la Dunăre şi Carpaţĭ. In Actele Sf. Filip, care a pătimit în timpurile luĭ Diocleţian (a. 304), se face amintire de un sat lângă Adrianopol, cu sĕmănăturĭ şi viĭ frumóse, numit Getistyrum, în traducere latină «locus possessorum» (A. SS. Oct. X. 551). Aicĭ «Geti» are înţelesul de «possessores», ér styrum = sturum este tradus cu «locus». In limba grecéscă γέτης séŭ γήτης însemna «agricola», «rusticus». La Hesychiu, Γαῖται, sunt γεωργοί, lucrătorĭ de pământ, ţĕranĭ. Ast-fel, că numele de Γαίται şi Γέται, sub care figuréză la autoriĭ grecescĭ populaţiunile din părţile meridionale ale Dacieĭ avea înţelesul de Ţeranĭ, după cum se maĭ numesc şi astă-ḑi Ţeranĭ locuitoriĭ din părţile de sud ale Carpaţilor, adecă din Ţeră séŭ din Ţéra românéscă. Numele de «Ţeranĭ» pentru Geţĭ a esistat şi în anticitate. Un fragment, ce ne-a rĕmas de la istoricul grecesc Theopomp, amintesce de o populaţiune din Thracia, cu numele de Zeranii. Ζηράνιοι, ἔθνος Θρᾴκης (Steph. Byz.). De notat, că în timpurile maĭ vechĭ, sub numele geografic de Thracia se înţelegeaŭ şi regiunile din nordul Istruluĭ de jos. Scyţiĭ însişĭ eraŭ consideraţĭ ca un popor thracic, ἔθνος Θρᾴκιον (Steph. Byz.).

galena, sulfură de plumb, în limba lucrătorilor de la minele Hispanieĭ (Plin. XXXIV. 47). Rom. galiţă, oxid de fer (Frâncu, Moţiĭ, 47).

Γαλήνη, o nimfă, nepóta râuluĭ Oceanos (Hes.).

galgulus, mierlă auriă (Plin. X. 50. 1). La Bithynĭ, Thracĭ şi Lydienĭ γαγόλη (Du Çange). In limba pannonică gurgula în versurile, ce le recitéză copiĭ din Ungaria, (Kis Áron, Gyermekját.). Rom. grangure.

gaquá, apă, în limba locuitorilor din Bogos (Sitz.-Ber. XCIX. 699).

Garganus, munte în Apulia, lângă Marea adriatică (Virg.). Γάργαρον ὄρος vêrful cel maĭ înalt al munteluĭ Ida, lângă Troia (Hom.). In l. rom. gorgan, tumul, movilă. Gorgan maĭ multe numirĭ de munţĭ şi sate în România şi Galiţia (Dicţ. geogr.; în Ethiopia (Ptol.). **Gaura mons** în Alpĭ (Itin. Hier.). In l. rom. gaură, cavernă, gropa

gaya, uliŭ, în limba locuitorilor din Bogos în Ethiopia (Sitz.-Ber. XCIX, 708). Rom. gaiă, germ. Hühnergeier.

γέλας în limba Carilor din Asia mică, rege (St. Byz. v. Σούαγελα). Cuvêntul era rĕspândit în vechime în tóte regiunile de lângă Marea négră. După scriitorul arab Ibn Dasta (sec. IX), Principele Ungurilor, pe când aceştia se aflaŭ cu locuinţele lor în părţile de jos ale rîurilor Nipru şi Bug, se numia Dschille (Gille). Iar Const. Porphyrogenitul, vorbind despre Ungurĭ, după ce ocupară Pannonia, ne spune, că în hierarchia politică a Ungurilor, afară de Principele cel mare, ὁ μέγας ἄρχων, maĭ esistau încă două funcţiunĭ înalte, una Gylas şi alta Carchas, carĭ nu eraŭ nume propriĭ, ci demnităţĭ, însă posiţiunea luĭ Gylas era maĭ înaltă ca a luĭ Carchas (Hunfalv. Ethnogr. 131. 141). Numele de Gylas séŭ Gelas în istoria Ungarieĭ ne apare însă numaĭ pe teritoriul Transilvanieĭ. Cronicariul anonim al regeluĭ Bela ne spune, că în timpul, pe când Unguriĭ ocupară pentru prima óră Transilvania, domnia peste ţéra acéstă un aşa numit Gelou. Gelou quidam blacus dominium (terrae ultra siluane) tenebat. Un alt Domn al Transilvanieĭ, din timpurile regeluĭ Stefan cel sfânt, pórtă în cronicele unguresci numele de gyla, gula şi gyula (Chron. pict. Vindob.), un simplu titlu al demnităţiĭ sale politice. Cuvêntul era întrebuinţat şi de Cumanĭ. Vechile cronice unguresci fac amintire de Oslu séŭ Osul, un comandant al duceluĭ cuman Gyula. Urmele acesteĭ numirĭ ni se presintă în regiunea de la Istru şi în anticitatea grecéscă. Herodot ne comunică o tradiţiune, după care un fiŭ al luĭ Hercule, născut cu Echidna (din ţéra Arimilor), frate cu Agathyrsus, se numise Gelonus, care în urmă, fiind silit se emigreze a devenit rege al Gelonilor de lângă Lacul meotic. Cuvêntul se pare a fi esistat şi la Troianĭ. Ascan, fiul luĭ Enea, primul rege din Alba Longa, maĭ avea şi conumele de Julus, la Virgiliu Julo (Aen. I. 267); un titlu séu o demnitate politică.

Γεμελλομοῦντες (Gemellomuntes), un castel lângă Istru, restaurat de împ. Iustinian (Procop. Aed.). Pliniu amintesce înălţimele Gemelli colles din Sicilia (III. 143). Pe teritoriul Românieĭ: Gemena şi Gémĕnul, munţĭ, délurĭ şi pădurĭ.

Γέμενος (Gemenus), un castel din Epir, restaurat de împ. Iustinian (Procop. Aed.).

Γέρρος ποταμός, (Gerrhus fl.), un rîŭ de pe teritoriul Scyţilor între Borysthene şi Tanais (Herod. IV. 19. 47; Ptol. III. 5. 417). In poemele epice române se face amintire de Fântâna Geruluĭ, unde era reşedinţa regeluĭ de nord, numit Crivĕţŭ. In l. rom. ger, lat. gelus. Ger, părâu în România, jud. Covurluĭ. Ger fl. în Ethiopia (Rav.).

Gesclitos, numele unuĭ loc şi pescerĭ din părţile de nord ale Thracieĭ, de unde eşia vêntul cel puternic de méḑă-nópte. Haud procul ab aquilonis exortu specuque ejus dicto, quem locum Gescliton appellant, produntur Arimaspi (Plin. VII. 2. 2). Cuvêntul derivă, probabil, de la o formă poporală a verbuluĭ discludo, loc deschis, după cum a esistat şi în limba grecéscă cuvêntul κλῆθρον, zăvor, lăcat, germ. Riegel, Schloss, dele κλείω, a închide. De notat, că Pliniu ne dă cuvêntul «exortus» ca un fel de sinonim cu Gesclitos, ceea ce pare a confirma înţelesul de loc «deschis», mrom. dişcliat şi dişclis.

glesum, se numia în limba barbară succinul, ce se culegea pe ţĕrmurele meridional al Măriĭ baltice (Tacit. G. 45. Plin. IV. 30. XXXVII. 12. 2). Rom. glaşă (glajă), lat. vitrum.

γλῶσσα, limba ómenilor şi animalelor, vorbire (Hom.). Rom. glas, voce, strigare, fr. glas. Nos anciens auteurs ont appellé glas toutes sortes de bruits que se faissaient par son ou par cri (Bescherelle, Dict. nat.). Comp. gr. κλάζω, a suna, a striga séŭ a cânta tare (Hom.).

γνῶμα şi γνώμη, părere, propunere, svat, adunare séŭ întrunire legală, lat. opinio, propositum, consilium, deliberatio, concio (Cf. Suida). In l. rom. a gomoni, a se înţelege între sine, a vorbi, a glăsui (Viciu, Glos.; Frâncu, Moţiĭ, 101; Gaz. Trans. a. 1887. nr. 265). In colindele române: «gomon (adunare) de sânţĭ şi de îngerĭ»; gomóna (glăsuirea) sfinţilor» (Daul, Col. 36. 64).

Γνοῦρος (Gnurus = Niurus), tatăl luĭ Anacharsis, al mareluĭ filosof al Scyţilor (Herod. IV. 76), un cuvênt, care în dialectul vechiŭ barbar al Scyţilor păstorĭ însemna negru (v. p. 873).

γονεύω, a nasce, a produce; γονή, γονεία, nascere, producere. Rom. a goni, lat. salire, inire, vorbind de animale.

γονολῆτα, numele uneĭ plante la Dacĭ, la Romanĭ columba (Diosc.). După formă şi înţeles, gonoleta este un diminutiv din «columba». In colindele române din munţiĭ apusenĭ, golonĭ însemnéză porumbĭ (Frâncu, Moţiĭ). Gonoleta corespunde ast-fel la o formă vechiă dialectală golom(b)eta, în care consonantele *l* şi *m* = *n* aŭ fost dislocate.

Gradus, se numia în limba poporală din Roma, locul unde a fost palatul luĭ Rem. Qua Gradibus domus Ista Remi se sustulit (Propert. IV. 1). Gradus se maĭ numiaŭ în timpul luĭ Valentinian (a. 364—9) anumite edificiĭ din Roma, construite pe locurĭ nalte şi închise, unde se păstra grâul şi pânea, destinate a se distribui poporuluĭ. Panis gradilis in alium gradum translatio inhibetur (Cod. Theod. ed. 1665. V. 239. 243). Fuere enim gradus septa loca (Gothofr. Comment. ibid.). Gradus Massilianorum, un castel pentru depositele comercianţilor din Massilia, lângă gurile Rhodanuluĭ (Itin. Ant.). Gradus şi Gradense castrum se maĭ numia o insulă mică din portul Aquileeĭ, unde se afla castelul şi locuinţa patriarchuluĭ (Mon. Germ. SS. r. Long. 394. 4). Γρανδέτον (Grandetum), un castel restaurat de imp. Iustinian în regiunile thracoillyrice (Procop. Aed.). Cuvintele grad, grădisce şi grădeţŭ, fórte rĕspândite în părţile de rĕsărit ale Europeĭ, aparţin limbeĭ barbare pelasge.

Γρύνιον (Grunium) la Strabo; Grynium = Grunium la Pliniu; Γρύνεια (Grunia) la Herodot, un oraş în Asia mică lângă Marea egeă, spre nord de teritoriul Blachieĭ luĭ Aristotele. Rom. gruniŭ şi gruiŭ, înălţime de pămênt, tumul funerar, movilă, dâmb, dél. Lat. grumus.

Γυραί (Gurae), o strimtóre de mare lângă Eubea, cu un curent puternic (Hom.). Rom. gură, lat. gula, os, orificium. Ca numirĭ topografice: Gură, trecătóre peste munte în Transilvania; Gura plaiuluĭ, munte; Gura văiĭ, maĭ multe sate (Frunḑescu, Dicţ. top.)

gustare, în Actele Fraţilor arvalĭ; ex sacrificio gustare, a gusta, a îmbuca, a lua un prânḑişor din carnea şi sângele victimelor sacrificate divinităţilor. Dicitur enim gustare de leviore cibatione facta (Henzen). In cântecele epice române goştiă, lat. gustatio, (v. p. 1008).

H.

Hakahakahar. In papirele egiptene, numele «vaceĭ sfinte», consecrate divinităţiĭ Isis. Je suis la vache sacrée. Ton nom est dans ma bouche. Je te l'énonce Hakahakahar est ton nom (Pierret, Livre, 554). Cuvênt compus: Haka-hakahar = vacca vaccar(um), vaca vacilor. La vechiĭ Egiptenĭ se presintă acelaşĭ fenomen limbistic ca la Romanĭ. Vocalele lungĭ se gemenaŭ adese-orĭ şi atuncĭ intra între ele un *h*. D. e. la Romanĭ Ma(h)arcus = Marcus (Eph. epigr. I. 287), la Egiptênĭ: Hakahaka(h)ar = haka-hakar.

ἕδερα (hedera), numele uneĭ plante la Dacĭ, la Grecĭ κισσός (Diosc.). Rom. iederă lat. hedera.

ἡδύπνους, agnus recens natus. Cuvênt compus, întrebuinţat în oraculele luĭ Apollo de la Delphi (Polem. Iliens.). Corespunde la cuvintele românescĭ iedu nou (hoedus novus), adecă tênĕr.

Ἥφαιστος şi Ἄφαιστος (C. I. Gr. 1179), numele luĭ Vulcan la Grecĭ, onorat în deosebĭ ca ḑeŭ al foculuĭ. La Egiptenĭ, el era numit Opas (p. 1038). In realitate, «Hephaistos» şi «Opas» sunt numele poporale barbare ale sĕrbătoriĭ consecrate luĭ Vulcan, numite la Grecĭ λαμπαδηφορία (Herod. VIII. 98), când se făceaŭ alergărĭ pe strade cu lampele séŭ fǎcliile aprinse. Aceeaşĭ festivitate tradiţională maĭ esistă şi astă-ḑĭ la poporul român, cu numele de Opaiţe şi Opaiţiŭ. Se serbéză la începutul păresimilor, Sâmbătă, înainte de lăsatul seculuĭ de brânză, séŭ în ḑiua nrmătóre, Duminecă, când se fac focurĭ marĭ în maĭ multe locurĭ, unde tineriĭ, cântă, jócă şi strigă (Marian, Serb. I. 271). In l. rom. hopaiţiŭ şi opaiţiŭ însemnéză lampă ţĕrănéscă, lat. lucerna, ce constă dintr'un hârb dc pământ, în care se pune uleiŭ séŭ unsóre şi un muc, care se aprinde şi luminéză ca o candelă.

Ἑλίξοια (Helixoea), o insulă din regiunile Hyperboreilor (Steph. Byz.; Diodor), identică din punct de vedere geografic cu insula Leuce de la gurile Istruluĭ, numită şi Macaron, insula Ferîciţilor (Plin.), şi care pe Tab. Peut. ne apare cu numele Ins. Helix...

ἵππη, rom. iépă, lat. equa.

Hister şi **Ister** (Ἴστρος) se numia în anticitate cursul de jos al Dunăriĭ de la cataracte până la mare. Sub forma acésta, cuvêntul era de origine getică. Danubius lingua Bessorum Hister vocatur (Jorn. Get. 12).

ὕδωρ, apă. După Plato (Ed. Didot, I. 302) un cuvênt barbar şi pe care îl aflăm rĕspândit până în părţile estreme de apus. Οὐέδρα (Vedra) fl. în Britannia; Οὐίδρος (Vidrus) fl. în Germania (Ptol.). Pe teritoriul locuit de Românĭ Vidra, numele maĭ multor rîurĭ; Vidros, o apă mare în poemele epice române: «Că Vidrosul e adânc, cât din cer până în pământ» (Tocil. Mater. p. 50). Etim. de la udo, rom. a uda.

I.

ἰέναι, lat. ire (Suida). In dialectul Românilor din Istria «i» (înf.), a merge.

Ἰέρνη (Ierne), la Strabo şi la Claudian, insula cea mare situată spre aspus de Britannia, numită de Cesar Hibernia. In limba latină, hibernus adiect., rom. «de iérnă», ast-fel, că Hibernia ne apare numaĭ ca o simplă traducere a cuvêntuluĭ barbar Ierne. Rom. iérnă.

Ἴσβουρος (Isburos), un rîŭ al Siciliei (Ptol.). Alt rîŭ al Siciliei, Hipparis, ne apare într'un codice al luĭ Ptolemeu de asemenea cu numele de Ἴσπουρος (ed. Wilberg, p. 194). Limba Sicilienilor era barbară, ne spun autoriĭ grecescĭ. Rom. isvor, lat. fons.

ἰταλός, în limba populaţiunilor barbare din regiunile grecescĭ, avênd înţelesul de vitulus. Vitulus, quod graece antiquitus ἰταλὸς (Varro, L. L.). Graecia enim antiqua (ut scribit Timaeus) tauros vocabat ἰταλοὺς (Varro, R. R. II. 5). Tursenıĭ, scrie Apollodor, numiaŭ taurul ἰταλὸς (Bibl. II. 5. 10). Italia dicta, quod magnos italos, hoc est boves habeat (Festus). Rom. viţel, dim. din vită (pecus); lat. vitulus şi vitellus.

L.

λάβρος, ον, violent, puternic, monstruos (Hom.). In l. rom. numaĭ în descântecele poporale: şérpe laur, bălaur.

λάκκος, adâncime, lac; lat. lacus. Λακκουρίς (Lacuris), oraş în Hispania (Ptol.), Lacura, localitate în Pannonia (Rav.). In o diplomă a episcopieĭ din Rimini, a. 1015: «due lacure... que sunt in padule»; în alt papir din sec. X: (fundum) «Vincoraria cum lacora sua» (Marini, Pap. dipl. p. 193. 294). Avem aicĭ un plural barbar în *uri ura, ure, ora*, ca rom. lac, pl. lacurĭ.

λάχνη (Hom.), lat. lana, rom. lână.

lancea, rom. lance, cuvênt barbar, întrebuințat în părțile de rĕsărit și de apus ale Europeĭ. Lancea a Graece dicta, quam illi λόγχην vocant (Festus). Gelliu, N. A.: (Varro) lanceam quoque dixit non Latinum sed Hispanicum verbum esse.

lanqi,* lat. linqua, rom. limbă, în idioma locuitorilor din Bogos în Ethiopia. (Sitz.-Ber. XCIX. 668).

Lar, pl. **Lares**. In limba Tursenilor din Italia, domn. Lar·Tolumnius rex Veientium (Cic. Phil. 9). Lars Porsena Clusinus rex (Liv. 2. 9). La Romanĭ, Lariĭ (Lares) eraŭ divinitățĭ vechĭ protectóre ale caseĭ și familieĭ. In poesia poporală română lariĭ (sing. lariŭ) sunt păstorĭ eroĭ. «Sus în plaiul munteluĭ | sunt treĭ larĭ păcurarĭ (colindă, Ciubanca, Trans.). Frațiĭ Arvalĭ sacrificau Larilor berbecĭ și Mameĭ Larilor oĭ. Eĭ eraŭ representațĭ cu un câne culcat înaintea piciórelor (Ovid. Fast. 5. 134).

λάτρις, cel ce face serviciĭ pe plată. Lat. latro, rom. lotru (tâlhariŭ).

λεβερίδες, iepurĭ de casă (cuniculi) în limba Turditanilor din Hispania (Strabo).

Λεκτὸν (Lectum), unul din vîrfurile munteluĭ Ida lângă Troia, unde venise «Somnul», chemat de Junona, ca sĕ adórmă pe Joe (Hom.). Lat. lectum, rom. pat.

ληκυθίζω, a unge. Rom. a lecui, lat. curo, medeor. Etim. de la léc, medicamentum.

legaria în limba Gallilor, legume. Ceteraque, quae alii legumina, alii (ut Gallicani quidam) legaria appellant (Varro, R. R. I. 32).

λέπορις. în limba Grecilor din Sicilia (Varro, L. L. V. 101), lat. lepus, rom. iepure, mrom. lepuri.

lessum (numaĭ în formă de acusat.), cuvênt întrebuințat în cele XII tabule. Mulieres neve... lessum funeris ergo habento. Rom. leșin, deliquium, animi defectio.

Liber, cu ințelesul de puer, parvulus. Un nume atribuit luĭ Apollo. In colindele poporale române: «Leer, Ler, Leru-ĭ Dómne mititel», unde Ler are ințelesul de «prunc de curênd născut».

λίμνη, dor. λίμνα, apă esundată și rămasă stagnantă. Rom. aliman, apă afundă din țĕrmurĭ în țĕrmurĭ (Viciu, Glos.).

λίνον (Hom.), lat. linum, rom. in.

Losna = Luna, ca divinitate. Inscripțiune pe o oglindă etruscă (Preller-Jordan, R. M. 1881. 327). Rom. losniță (dimin. din losnă), strigóie (Frâncu, Moțiĭ, 102). Luna, sub numele de Hecate, era considerată la ceĭ vechĭ ca divinitatea farmecelor.

λύκη, lumină, lucire, ḑorĭ de ḑiuă. Prisci Graecorum primam lucem, quae praecedit solis exortus, λύκην appellaverunt (Macrob. Sat. I. 17).

lumemulia, cuvênt neînțeles în Actele Fraților arvalĭ. Ibi omnes lumemulia cum rapinis acceperunt et deas unguentaverunt (Henzen, p. CCIV). Cuvênt compus, reprodus în mod tradițional din alte acte maĭ vechĭ. In textul de maĭ sus, acest termin obscur este precedat, orĭ maĭ bine ḑis, esplicat, prin adiectivul omnes. Intrebuințarea de două sinonime ni se presintă în Actele Fraților arvalĭ și în alte locurĭ: «in igne, in foculo»; «lucus locusque»; «carmen descindentes». După formă și după ințeles, lumemulia corespunde la cuvêntul românesc lume multă = ómenĭ mulțĭ, ér cuvintele următóre: «cum rapinis (acceperunt)» sunt numaĭ o simplă eróre a lapidariuluĭ în loc de «coronas (acceperunt)», după cum acéstă formă ni se presintă și în actele din anul următor, 219 d. C.

λούω, a spăla, a scălda (Hom.), lat. luo, lavo; rom. lau (inf. a la), adiect. part. lăut.

Λουποφάντανα (Lupofantana), castel în regiunile Remesianeĭ din Mesia de sus (Procop. Aed.). Rom. Fântâna lupuluĭ.

Lupus, Lupulus, Lupa și **Lupula** nume personale în Dacia, Pannonia, Noric și Dalmația (C. I. L. III).

M.

Mā, mamă, ast-fel se numia Rhea (Gaea) la Lydienĭ (Steph. Byz. v. Μάσταυρα). Mā! (voc.), mamă! invocațiune la Eschyl (Suppl. 890): Mā Γᾶ! (Mater Terra!). Mā, titlu onorific al divinitățiĭ Isis, ce representa pe Rhea la Egiptenĭ (Pierret, Livre, 449; ibid. Panth. 104).

Μαγούρα, un oraş în Ethiopia (Ptol.). Rom. măgură; lat. collis, tumulus.

Maia. In vechia teologiă a Romanilor, sub numele de Maia era adorata Terra Mater (Macrob. Sat. I. 12). La Suida, Μαῖα, ἡ μάμμη, avia. In suburbele Bucureştilor maia, mrom. maie, bunică (avia).

maios, pl. **maioses**, în loc de maior, maiores (Fest.), cu înţelesul de moş, lat. avus. Din «maios» s'aŭ format în limba poporală vechiă diferite nuanţe dialectale: μας, μοξ, cu înţelesul de moş (avus); şi mos = disciplina maiorum, instituţiunĭ strămosescĭ cu privire la cult şi la ceremoniile religióse (Macr. Sat. III. 8). v. Μαϊουμᾶς.

Μαϊουμᾶς (Maiumas), ne spune Suida, era o vechiă festivitate a Romeĭ, când fruntaşiĭ oraşuluĭ se duceaŭ la Ostia, unde petreceaŭ în tot felul de desfrênărĭ, aruncându-se uniĭ pe alţiĭ în apa măriĭ. Avem aicĭ un cuvênt compus: Μαϊου-μας, ce corespunde la forma românéscă Moşĭ de Maiŭ. Aceeaşĭ datină, de a se improura, séŭ uda cu apă, şi a se arunca uniĭ pe alţiĭ în rîu se maĭ observă şi astă-ḑĭ la poporul român în unele părţĭ ale Transilvanieĭ cu ocasiunea sĕrbătóriĭ Sf. George (23 Aprilie). O altă formă a cuvêntuluĭ μᾶς era μάσσων (Hom.), cu înţelesul de maĭ mare, lat. maior (Odyss. VIII. 203. Aesch. Pers. 440. 708). Esista aşa dar şi în limba priscă cuvêntul mas cu înţelesul de «moş», v. *Majus.*

Majus, un conume al luĭ Iupiter în vechia teologiă a Romanilor (Macrob. Sat.), cu înţelesul de moş, după cum resultă din versurile luĭ Ovidiu, că luna luĭ Maiŭ era luna Moşilor: Hinc sua majores posuisse vocabula Maio (Fast. V. 72). In limba vechiă barbară, Μαῖα, bunică (Suida). Cuvintele «moş Dumneḑeŭ» le aflăm şi în versurile, ce le recitéză copii românĭ când serbéză «Caloianul».

Malaius, conume din Noric (C. I. L. III). Rom. mălaiŭ, pâne făcută din făină de meiŭ (milium), séŭ porumb (zea mayis). Mălaiŭ, conume personal (Transilv.). Cuvêntul a esistat şi în Pannonia. In limba ungurésca de lângă Balaton, málé, mălaiŭ (Tájsz.).

Malum (Ad), o localitate din Mesia de jos, situată pe ţĕrmurele meridional al Dunăriĭ spre apus de Ratiaria (Tab. Peut.) Rom. mal, lat. ripa, littus. Cuvêntul a fost fórte rĕspândit în Dacia. Una din cele treĭ provinciĭ ale Dacieĭ se numia Dacia Maluensis, a căreĭ capitală era Colonia Maluese (C. I. L. vol. III). In toponimia medievală a Transilvanieĭ şi Ungarieĭ aflăm adese-orĭ cuvêntul mal, cu înţelesul de «mons», «monticulus», «promontorium», «vinea». D. e. Kusklyamal, Borzamal (Arch. d. Ver. VII. 69. Cf. Hasdeu, Cuv. I. 288).

μάμμα şi μάμμη, mamă, bunică; lat. pop. mamma, mamă. Mammas atque tatas habet Afra (Mart. I. 101). Mama, conume fem în inscripţiunile romane ale Dacieĭ (C. I. L. v. III. 1263).

μαμμία, mater, mamă la Atticĭ (Suida).

manducare pentru «edere» (Plaut., Suet.). Rom. a mânca, it. mangiare. In limba vorbită de locuitoriĭ din Bogos în Ethiopia manká, lingură; manqá, óla, în care se ferbe carnea (Sitz.-Ber. XCIX. 668).

μανία în anticitatea grecéscă, lat. furor. (Isid.); lat. mania, rom. mâniă.

Manicelus şi **Mannicelus**, munte în Liguria (C. I. L. V. 7749). Rom. muncel, lat. monticellus.

μάρκα în limba Gallilor, cal, equus (Paus. X. 19. 17), kymrobrit. march (Diefenbach, Orig.). Rom. marhă, vită cornută; mărcuş, berbece cu lâna jumătate albă, jumătate négră (Teleorman). Marcu boilor, sĕrbătóre poporală (15 Apr.) pentru prosperarea vitelor cornute (Marian, Sĕrb. III. 286).

marga, se numia în Gallia şi în Britannia un fel de pămênt argilos şi gras (Plin.). Rom. margă, fr. marne.

marisca, cuvêntul final în numele localităţii Transmarisca, situată de pe ţĕrmurele meridional ale Istruluĭ, unde se află astă-ḑĭ Turtucaia (Tab. Peut., Not. Dign.). In l. olandesă marasch; fr. v. maresqs, marescat; lat. med. marescagium; fr. marécage (Diez, Wb., Diefenb. Orig. 380). Derivaţiunea de la mare: omnis congregatio aquarum... maria nuncupantur (Isid.). In l. med. mara, palus. Rom. mlaştină; lat. palus, locus palustris.

μάρτυρος (Hom.). In dialectul eolic μάρτυρ, lat. testis; μαρτυρίη, testimonium. Cuvênt neîntrebuințat de autorii romani. In literatura eclesiastică martyr și marturus, martir. In limba română martur s. marture și mărturiă, cu înțelesul primitiv.

Matra mons. Unul din cei trei munți principali ai Ungariei (Cod. Arp. cont. XI. 146. 1216). După nume se vede a fi fost consacrat divinității Mamei mari, Mater magna, Μήτηρ ὀρεία. Matrona, munte în Alpi: inde ascendis Matronam (Itin. Hieros.). Matrica, var. Matrinca și Matri, o localitate în Pannonia (Itin. Ant.).

Μέδουσα (Medusa), una din cele trei Gorgóne, ale căror locuințe, se aflau, după Hesiod, lângă țermurele de nord al rîului Oceanos potamos (Istru). Εὐρυμέδουσα (Eury-medusa), o femeiă bĕtrână, sclavă la curtea regelui Pheacilor (Hom.). Medusa din poemele grecesci corespunde la cuvêntul românesc mătușa, femeiă bĕtrână, lat. amita, matertera, anus.

μέλι (Hom.), lat. mel, rom. miere.

μῆλον, pl. μῆλα, lat. ovis, rom. oie (Hom.). In limba română, cuvêntul miel, lat. agnus, pl. miei, încă avea une ori înțelesul de oi tinere (Alecs. P. p.).

μέσος adiect. (Hom.), lat. medius.

μέθυ, mustum, vinum (Hom.). După fragmentele lui Priscus, cuvêntul μέδος a fost usitat în Dacia și după retragerea legiunilor romane. Lat. medus, rom. mied.

Micia (pagus), un sat în Dacia (C. I. L. v. III). Cuvêntul derivă de la rădăcina mic; la Homer μικρός, la Suida μίκκος, rom. mic. In l. lat. mica, o bucată mică. La Gromaticii latini: micidiores, hoc est minores (Lachmann).

Miou, conume in Pannonia (C. I. L. vol. III).

μίνθα, lat. menta și minta, o plantă cu miros plăcut. Rom. mintă.

Μίνθη (Minthe), un munte în Pelopones (Strabo, Ptol.). Rom. munte, lat. mons.

μίνυνθα, adv., puțin, pe timp scurt; μινυνθάδιος, de scurtă durată (Hom.). Rom. minteni, mintenaș, mintenata (Gaz. 262/87), lat. mox.

μῶλυ (molu) se numia în «limba deilor» o plantă medicinală cu rădăcina négră și flórea albă ca laptele, fórte greŭ de săpat (Hom.). La Suida μῶλυ, peganion agrion, ruta agrestis. La Macedoneni molycines (Apul.). După nume și după colórea florii, molu séŭ molv corespunde la rom. nalbă, lat. malva.

μορφή (Hom.), lat. forma, rom. formă.

Morimarusa, în limba Cimbrilor mare mórtă. Philemon Marimarusam a Cimbris vocari, hoc est, mortuum mare (Plin.). Astă-dĭ se numesce Maramureș regiunea din părțile superióre ale Tisei, în documentele ist. ale Ungariei Marmarisium. Maramors, Maramarus, Maromaros, Maramorusius, Maramorisium,

μορμύρω, a murmura (Hom.).

Μοστηνοί la Ptolemeu, **Mosteni** la Tacit., oraș în Lydia. Μαστιηνοί, popor lângă columnele lui Hercule (Hecat.). La Polybiu, Μαστιανοί, popor muntean din Hispania. Rom. Mosceni și Moșneni (sing. moscean, moșnean), o clasă de țĕrani liberi (mai ales munteni), cari stăpâniaŭ moșii (averi imobiliare părințesci) după regulele stabilite de strămoși (heredes avitarum possessionum).

Μόσυλον ἄκρον (Mosulum promontorium) în Ethiopia (Ptol.). Cuvênt barbar. Rom. moș, art. moșul, lat. avus. De la Români, cuvêntul a trecut la Rutenii din Bucovina, tot în formă articulată, moșul, Grossvater (Miklosich, Denkschr. 30 B. 59).

μόσυν, μόσσυν, pl. τὰ μόσυνα, ac. μόσυνας, case înalte séŭ turnuri de lemn, în cari locuiaŭ Μοσύνοι (Μοσσύνοι), numiți și Μοσσύνοικοι (Mossynoeci), o populațiune munteană de lângă Colchii asiatici, după alte fântâni geografice, lângă Colchii din Dacia, și vecini cu Heptacomeții, «cei din Sépte-sate» (Hesych., Schol. Apoll. Rh., Dionys. Halic., Hecat., Herod., Scyl., Scymn., Strabo). Cuvêntul este barbar și derivă de la μᾶο (= μος), lat. avus. Ințelesul primitiv a fost patrimonium, heredium, bona paterna et avita; rom. moșiă. Forma moșină în loc de «moșiă» a esistat și în limba română, după cum resultă din cuvintele moșinaș și moșinéncă (Uricar. II, 75; V, 371).

μοξ(ις), partea finală din cuvêntul compus Ζάλμοξις, numele divinității supreme la

Geţĭ (Herod., Diod.) şi care corespunde la cuvêntul românesc Ḑeul-moş, «Jupiter avus» al Troianilor şi Ζεὺς Παπαῖος al Scyţilor. Prima parte Ζαλ este acelaşĭ cuvênt cu macedo-românul dza în Dumnidza (Dumneḑeu), gen. art. Dumnidzălui, voc. Dumnidzale (Dalametra, Dict. mrom.).

μύλη (Hom.), lat. mola, rom. móră.

μύρμιξ (Suida), lat. formica, rom. furnică.

μύσταξ, rom. mustaţă.

N.

ναύλον, nablum, instrument vechiŭ de musică, a căruĭ formă nu se cunósce încă bine. Cuvêntul maĭ esistă şi astă-ḑĭ în limba română sub forma de naĭŭ, instrument de musică, identic cu fluera pastorală atribuită luĭ Pan ((σύριγξ, arundo, fistula), compusă din maĭ multe ţevĭ de trestie de lungime neegală, aşeḑate unele lângă altele.

νέννος şi νάννας, unchiŭ; νέννα, matuşă (Hesych.). Rom. nene, alocuţiunea unuĭ tênĕr către altul maĭ bĕtrân; nană, mătuşă, soră maĭ mare.

Nep şi **Nap**, abreviaţiunĭ în calindarele vechĭ romane. In Fastele Prenestine, ḑilele 13 şi 15 Ianuarie sunt însemnate cu nota NP, ce se interpretéză prin cuvêntul «nefasti» (C. I. L. I. p. 312). După Festus: Nep nota distincti (dies) eorum hilariores sunt, quoniam a malo omine liberati sunt; adecă: ḑilele însemnate în călindare cu nota Nep, eraŭ ḑilele de bucurie, în carĭ a scăpat cine-va de o calamitate óre-care, ce i se anunţase. In Fastele Iuliane Nap. Kalendae Augustae (NAP).... quod eo die imperator Caesar rempublicam tristissimo periculo liberavit (Henzen, Act. Fr. arv. CCXXXV). Rom. nĕpastă (năpastă), calamitas, afflictio. In limba moravă, nápast, praesagium, terror (Abh. d. böhm. Gesell. VII. 2. B. 47).

Nerae (Aquae), localitate în Gallia Aquitanică (Tab. Peut.), cu înţelesul de Ape negre. La Retoromanĭ neer, negru. In cântecele epice române, rîul Cerna e numit Nera şi apă négră (Alecs., Teodor.).

Nigris, un fluviŭ, ce isvoresce în Ethiopia, după care locuitoriĭ acesteĭ regiunĭ aŭ fost numiţĭ Negri. Aethiopiae gentes Nigritae a quo dictum est flumine (Plin. V. 8. 1). Cuvêntul aparţinuse limbeĭ Getulilor, vecinĭ cu acest rîŭ. Tota Gaetulia ad flumen Nigrin, qui Africa ab Aethiopia dirimit (Plin. V. 4. 5).

Νίσιβις (Nisibis, var. Nesibis şi Nasibis), oraş în partea orientală a Mesopotamieĭ. In limba feniciană, cuvêntul însemna: «grămadă de petre» (Steph. Byz.). **Nisibes**, o populaţiune din Libya (Ptol.). **Nisibis** o localitate la frontiera dintre India şi Bactria (Ptol.), Rom. năsip şi nisip, lat. arena. Sate românescĭ: Nisip, Nisipĭ, Nisipenĭ, Nisipurĭ, Nisipósa (Dict. geogr.).

νῶϊ, nominativul şi acusativul dual de la ἐγώ, cu înţelesul de noĭ amêndoĭ (Hom.).

νύμφη, lat. nympha (Hom.). In ţinuturile de lângă muntele Atlas (la Hyperboreĭ), după cum ne spune Diodor (III. 60), femeile măritate, γυναῖκαι, se numiaŭ νύμφαι. Cuvêntul este de origine barbară şi corespunde la nupta, femeiă măritată. La Suida, νύμφη, nova nupta.

O.

Ὠκεανός ποταμός şi ῥόος Ὠκεανοῖο (Oceanus flumen, fluentum Oceani), rîul cel mare şi divin din nordul peninsuleĭ thracice, unde se născuse regiĭ divinisaţĭ aĭ anticităţiĭ preistorice. Ὠκεανός ποταμός, alt rîu în Lydia (Paus.). Cuvintele grecescĭ terminate în ανός aparţin, orĭ limbeĭ pelasge, orĭ limbeĭ latine. Originea cuvêntuluĭ se reduce la o formă vechiă poporală ocea, gr. ὄχε = ὄχη = acha = aqua. De aicĭ şi numirile Oaxes, rîŭ în Creta; Oxus, fluviul cel maĭ mare al Asieĭ după Ind şi Gange; Ochus fl. în Bactriana, care se vărsa în Oxus; Ocelum, fl. în Gallia cisalpină. In limba cumană achus, flumen (Kuun, Cod. Cum.). Pe teritoriul Românieĭ Ocea şi Ociŭ, numirĭ vechĭ de ape şi bălţĭ (Dict. geogr.)

Ὀχήσιος, unul din fruntaşiĭ Etolilor de lângă Thessalia (Hom.). Rom. óches, lat. oculeus, magnoculus. Oches, conume personal.

ὀχετεύει, cuvênt citat la Suida, cu înțelesul de aquas derivat; ὀχετός, canalis, aquaeductus, rivus (Suida). Rădăcina, ὄχη (aqua).

Ὤχολον (Ocolum), castel în insula Eubea (St. Byz.). Rom. ocol, lat. septum aulae, caula, bovile. Etimologia de la accolere, a locui în apropiere. Pastor, accola eius loci (Liv.). Vicine Apollo, qui aedibus propinquus nostris accolis (Plaut. Bacch.).

ΩΕΡΒΗΤ ΒΟΛΧΟΣΗΘ (Oerbet Volchoseth), numele luĭ Typhon la Egipteniĭ, într'un papir gnostic din Leyden (Lepsius, Aegypt. Götterkr. 54). Typhon a fost unul din regiĭ pastorĭ, care a domnit peste Egipet. Oerbet se pare a avé acelașĭ sens, de rege-păstoriŭ. Rom. oieriŭ, păstoriŭ de oĭ. Βάτος, rege, în limba Libyenilor.

ὄιαι, pelles ovillae, pieĭ de óie (Suida).

οἶνος, lat. vinum (Hom.). Rom. vin, în formă dialectală lin.

οἰόρπατα. Scyțiĭ, scrie Herodot (IV. 110), numiaŭ Amazonele οἰόρπατα; și cuvêntul avea înțelesul de viricidae, femeĭ, carĭ î-șĭ ucid bărbațiĭ, de la οἰόρ în limba scytică bărbat, l. vir, și πάτα a ucide (κτείνειν). In tot casul însă, «pata» nu însemna «a ucide» ci «a bate», lat. batuo. Sub aceeașĭ formă, cuvêntul s'a păstrat și în limba unguréscă din regiunile de sus ale Tiseĭ (com. Zemplin), unde aflăm expresiunea aprópe românéscă csitepate (cin'te bate) cu înțelesul de «veszekedés», cértă (Tájszót.)

ὄϊς în limba grecéscă vechiă, oie. Ovis, quod ὄϊς, ita enim antiqui dicebant, non ut nunc πρόβατον (Varro, L. L.; Hom. Il.).

Ὀλβία (Olbia), oraș în Scyția lângă gurile rîuluĭ Borysthene (Ptol.), numit și Olbiopolis. Ὀλβία, un port în Bithynia (Scyl., Plin.). **Olbia**, oraș în Gallia Narbonensă (Mela). **Olbia**, alt oraș în Sardinia (Cic.). Cuvênt rĕspândit în tóte ținuturile locuite de Pelasgĭ. Etim. de la albus.

ὄλμα, numele uneĭ plante la Dacĭ. La Romanĭ ebulum (Diosc.); la Apuleiŭ olma. Cuvêntul are o formă latină. In dialectul venețian: ulmus campestris și ulmus montana se numesc olma (Annali d. Minist. d. agric. vol. 60).

Ὄλυμπος (Olumpos), muntele cel sfânt al teologieĭ pelasge și grecescĭ, situat, după Homer, Hesiod, Eschyl, Eurypide și Pindar, în nordul peninsuleĭ tracice lângă Oceanos potamos; maĭ târḑiŭ însă, considerat ca un munte dintre Thessalia și Macedonia. In l. română, holump, ca nume de munte (Arch.-epigr. Mitth. XVII. 11), tumul, movilă funerară; acelașĭ cuvênt cu holm, holmu și holym, lat. mons, monticulus, în documentele medievale ale Ungarieĭ.

Opas. Egipteniĭ, după cum scrie Cicero, numiaŭ pe Vulcan Opas (N. D. II. 22). La Grecĭ, el este Hephaistos și Haphaistos. Insă amândouĕ numirile sunt de origine pelasgă, avênd aceeașĭ însemnare cu românescul opaițiŭ séŭ hopaițiŭ, lat. lucerna. v. Ἥφαιστος.

ὤψ, ochiŭ, față (Hom.). Etim. ochiŭ, oculus.

Orbus, nume personal în Pannonia (C. I. L. vol. III). Rom. orb, lat. caecus.

Ὀρφεύς (Orpheus), poet și cântăreț thrac séŭ get, anterior luĭ Homer. Numele sĕŭ derivă de la ὀρφός, lat. orbus, luminibus orbus, ca și ἄλφος, Ἀλφειός de la «albus». In timpurile maĭ vechĭ, cântăreţiĭ poporalĭ aŭ fost de regulă orbĭ, cum aŭ fost Thamyris, Demodocus și Homer (Paus. II. 33. Diod. III. 67).

Ὄστασος (Ostasus), n. pr., un fiu al luĭ Uran și al Gaeeĭ (St. Byz. v. Ἄδανα). In l. rom. ostaș, lat. miles. Cuvêntul derivă din aceeașĭ rădăcină cu lat. hastatus. Lampridiu (Al. Sev. 32) amintesce de «milites quos ostensionales vocant»; însă aicĭ «ostensionales» este numaĭ o formațiune literară pe basa unuĭ termin din limba militară poporală. La Româniĭ din Maramureș Osztás n. pr. (Hunyadiak kora. XI. 119).

ὤστις și ὤστης, cel care lovesce; de unde verbul ὠστίζω, ferire, percutere. La Suida διστός, telum, sagitta. Rom. ostie, furculiță de fer, înțepenită în vârful uneĭ sulițe de lemn, cu care se prind pescĭĭ.

P.

palacrae și **palacranae** la Hispanĭ, aur nativ în bucățĭ maĭ marĭ. Palacras (auri

massas) Hispani (Plin. 33. 21. 11). Rom. părăcluire, a sparge petrile; paraclău, ciocanul pentru spargerea petrilor (Frâncu, Moţii).

Palilia şi **Parilia**, o serbătóre veche a păstorilor romanĭ, ce se celebra pe la începutul primăvериĭ (21 Aprilie), când se făceaŭ focurĭ marĭ de paic, peste carĭ săriaŭ tineriĭ păstorĭ (Ovid. Fast. IV. 721). La poporul român, aceeaşĭ datină cu aceleaşĭ ceremoniĭ în ajunul Sf. George, 22 Aprilie (Marian, Sĕrb. III. 226). In limba română, pălălae, foc cu flacărĭ marĭ (Şezăt., III. 84). In Cod. Voron.: a păli, a aprinde, a arde, lat. accendere.

παμμήτειρα, παμμῆτωρ. La poeţiĭ grecescĭ, un epitet al divinităţiĭ Gaea (Terra), cu înţelesul de «Mama tuturor». Γαῖαν παμμήτειραν ἀείσομαι, Terram omnium matrem canam (Hom. Hymn. 30). Παμμῆτορ γῆ! Omnium mater, Terra! (Eschyl, Prom.). Formaţiune literară după un termin poporal barbar, ce corespunde la cuvêntul românesc pămênt = terra.

Πᾶν şi Πάνος (Pan, Panus), un ḑeu vechiŭ al păstorilor, despre care se spunea, că a fost născut în Arcadia (înţelege însă Ardia, astă-ḑĭ Ardél); După Homer (H. 18, 1. 28. 49), Pan a fost fiul luĭ Hermes (Armis din Dacia), ér după Theocrit, fiul luĭ Uran. La început, cuvêntul Πᾶν esprima numaĭ o demnitate politică şi militară. Osiris avuse şi dênsul titlul de Πᾶν (Diod. I. 25). După Steph. Byz., Arcadia se numise şi Πανία, după numele luĭ Pan. In istoria Dacilor, acest cuvênt ne apare sub forma de banus în numele regeluĭ Sangibanus. In Italia de jos, Βάννας însemna «rege», orĭ «duce suprem». In limbile slavice panŭ este «dominus» (Miklos. Slav. Ortsn. 72) v. Βάννας şi *banus*.

Πάνδαρος (Pandarus), unul din arcaşiĭ ceĭ maĭ distinşĭ aĭ Troianilor, originar de la muntele Ida, căruia Apollo i dăruise un arc (Hom.). La Romanĭ, dea Panda, o divinitate a drumurilor, numită ast-fel, fiind-că sta în puterea sa: viam pandere et aperire (Arnob. 4. 128). Rom. pândariŭ, custos, vigilator.

panicum, o specie de meiŭ în Gallia şi în regiunile Pontuluĭ. In l. rom. parinc.

Pannonia, provincià romană, situată între Dacia, Noric şi Illyria. Numele sĕŭ derivă fără îndoélă de la cuvêntul Ban (Banus), gr. Πᾶν, un titlu al domnilor vechĭ naţionalĭ din acéstă provincià, după cum aŭ fost guvernate de Banĭ în evul de mijloc maĭ multe ţinuturĭ ale Ungarieĭ séŭ Pannonieĭ vechĭ, carĭ purtaŭ numele de Bani Slavoniae, Bani Croatiae et Dalmatiae şi Bani Machovienses, ér teritoriile administrate, de aceştĭ Banĭ se numiaŭ Banatus. Etimologia numeluĭ Pannonia de la Pan (banus) resultă şi din numele oraşuluĭ pannonic Bononia, aḑĭ Bàn-Monostor. Dio Cassiu încă derivă numele Pannonieĭ de la pannus; însă, dênsul inţelege sub acest cuvênt o stofă de lână, din care îşĭ făceaŭ vestmintele locuitoriĭ din Pannonia (l. 49. 36). Monetele usuale ale Ungarieĭ, denariĭ, se maĭ numiaŭ şi în sec. XIII şi XIV banales antiqui, banales regales, denarii banales, denarii banales antiqui (Orbán, Székfld. I. 20; Cod. d. And. II. 60, 393; Fejér, IV, 3. 529; Mon. Hung. h. Dipl. XXII, 1288) după cum în limba românéscă monetele se numesc în general banĭ.

Παπαῖος (Papaeus) numiaŭ Scyţiĭ suprema lor divinitate (Herod.). Diferite vêrfurĭ de munţĭ de pe culmea meridională a Carpaţilor aŭ numele de Popău. In unele locurĭ lângă «Popău», un alt munte are numele «Păpuşa». v. πάπας.

πάπας, tată, în limba locuitorilor din Bithynia (Arrian; Eust. Hom. Il. v. 408). La Varro pappus este senex, bĕtrân, la Ausoniu avus, moş. La Macedoromânĭ pap, tată bĕtrân, moş (Weigand, Arom. II. 244). Cuvêntul a esistat şi în Pannonia. In l. ung. din com. Baranya, papo însemnéză «tată bĕtrân» (Tájszót.).

Parolissum şi **Porolissum** (Ptol., C. I. L. vol. III), un castru roman, situat în părţile de nord ale Dacieĭ, pe délurile de la Moigrad, unde curge rîul numit astă-ḑĭ Părâul ursóieĭ (Sp.-Karte, Bl. 17. XXVIII), Parolissum este numaĭ o formă alterată a geografilor grecescĭ. Cuvêntul este compus. Prima parte, Parol séŭ Porol are înţelesul de părău. Πόρος, meatus vel fluvius, vel aquarum inflationes (Suida). In forma thracică πάρα, πάρον şi πόρο în numirile topice compuse: Bessapara (It. Ant.), Drusipara (Ptol.), pe Tab. Peut. Drysiporo, Οὐεσσούπαρον (Vesuparon) la Procopiu (Aed.). Bulg. poro şi poroĭ, părău, torent. Pesty (Krassó, III, a. 1363, p. 55): ad finem cuiusdam patak Tiuadarbara vocatum.

Parthi, o populaţiune emigrată din Scyţia, care la început se stabilise în părţile de sud ale Hyrcanieĭ, în apropiere de Marea caspică. După autoriĭ grecescĭ şi romanĭ, cuvêntul era de origine scytică şi însemna «esilaţĭ» séŭ «fugarĭ». Scythico sermone, Parthi exules dicuntur (Justin, 41. 1). Hodieque lingua scythica fugaces, quod est Parthi dicuntur (Jornand. Get. 6). Cf. Eustath. in Dionys, Isidor., Steph. Byz. Rom. a departă; lat. amovere, deportare, avênd şi înţelesul de «exilare»; ital. partire; a pleca la drum, după forma latină se partiri, a se despărţi, a se duce.

πατά, cuvênt scytic după Herodot, cu înţelesul de κτείνειν, occidere, a ucide. Sensul primitiv însă a fost «a bate», lat. batuo. v. οἰορπατα.

πάταικος la Fenicienĭ, lat. pygmaeus (Herod. 3. 37). Rom. pitic.

παῦσις, încetare, terminare, lat. pausa; rom. repaus; mrom. pafsi.

pecunia. In timpurile maĭ vechĭ, averea particulară consista de regulă în animale domestice, lat. pecus. Pecus: a quo pecunia universa, quod in pecore pecunia tum consistebat pastoribus (Varro, L. L. 5. 19). Rom. pecuină, oile, carĭ dau lapte (Gaz. Trans. nr. 261—1897). La Macedoromânĭ băcur, Kupfermünze (Weigand, Arom.), picuniu şi piculiu, banĭ mulţĭ strânşĭ la un loc (Dalametra). Cf. Isidor (18. 5): Nam prius aerea pecunia in usu fuit.

Πήγασος (Pegasus), în legendele vechĭ numele caluluĭ divin, care purta fulgerele luĭ Joe. In l. rom. cal pag, cal bălţat. In documentele istorice ale Ungarieĭ, equus coloris peg (Fej. Cod. IX. 6. 133. 1364).

πεγρίνα, numele uneĭ plante în limba Dacilor, la Grecĭ ἄμπελος μέλαινα (viţă négră); la Romanĭ oblamenia (Diosc.); la Isidor plantă identică cu labrusca, rom. «laruscă», viţa sĕlbatică. Forma corectă în limba Dacilor se vede a fi fost νεγρίνα.

πέλωρ, monstru, cu deosebire în sens rĕŭ. Şérpele Python, pe care î-l ucisese Apollo lângă Delphi, este numit de Homer πέλωρ (H. Apoll. 374). In poesia tradiţională română, bălaur este un epitet al şerpilor de mărime prodigiósă. «Şérpe bălaur» (Tocil. Mat. 672. 687), lat. draco.

πελτή, scut rotund, acoperit cu pieĭ de capră (Hesych., Suida). Etim. dela pellis, rom. piele, adiect pellitus, acoperit cu piele.

πέλτον, scutum Thracicum (Suida), cuvênt de aceeaşĭ origine ca πελτή.

περφερέες. Hyperboreiĭ, ne spune Herodot (4. 33), aveaŭ obiceiul sĕ trimită darurĭ din recoltele lor la templul luĭ Apollo din Delos, pe carĭ le duceaŭ 2 fete hyperboree, însoţite de 5 cetăţenĭ, numiţĭ περφερέες (comites deductores). Cuvêntul este hyperboreu séŭ dacic. In l. lat. perferro, a duce ceva până la destinaţiunea sa.

πέτρα şi πέτρη, stâncă, bolovan, pétră mare (Hom.).

Petris, o localitate din Dacia, situată între Sarmizegetusa şi Apulum (Tab. Peut.),

Πετρίζην (Petrizen), un castel în Dardania, restaurat de împ. Iustinian (Procop. Aed.).

Πετρόδαυα, oraş in Dacia (Ptol.). Cuvênt compus din πέτρα s. πέτρη, pétră, stâncă şi δαυα, cetăţuiă.

Πετροσάκα, localitate în Arcadia (Paus. 8. 12). Πετρόσακα altă localitate în Arabia (St. Byz.). Inţelesul se pare a fi pétră sécă, după cum în numirile topografice române avem şi Muntele sec.

Πέτροσσα, (Petrossa), o insulă a Ciliciei, în faţa de insula Cypru (Steph. Byz.). Petrósa, maĭ multe sate în România.

πικέριον în limba frigiană unt, lat. butyrus (Arist. Hypomn. 6). Cuvêntul derivă de la pecus, oie, după cum la Macedoromânĭ se ḑice pikurar în loc de pĕcurar (Weigand, Ar.).

piperi, gr. πέπερι, cuvênt barbar. Herodianus «gummi» quoque ut «piperi» barbare dicit esse (Priscian. Inst. VI. 11—14). Rom. piperiŭ. In limba unguréscă de pe teritoriul Pannonieĭ (comit. Baranya) biber, paprika, rom. ardeiŭ (Tájszót.).

πίστρα, după Suida de la ποτίστρα (potum praebens) cu înţelesul de «canalis, ex quo pecudes aquam bibunt», rom. sghiab, vălău séŭ conduct, din care beaŭ vitele apă (Cf. Eust. in Dionys. v. 409). Pe teritoriul locuit de Românĭ. Bistra, Bistriţa, Bistricióra, Bistreţul, numele maĭ multor rîurĭ, păreie şi bălţĭ. In limba moravă, bi-

stryna, fluentum, torrens (Abh. d. böhm. Ges. d. Wiss. VII. F. 2. B. 59). La Macedoromânî bistri, germ. hell, rom. limpede (Weigand, Arom.; Papahagi, Megl.-R. II).

πλακόεντα (ac.), plăcintă; πλακόεντα πίονα τυροφόρον, plăcinta grasă cu brânză (Suida). Cuvêntul a fost usitat şi în Pannonia. In dialectul ung. de lângă lacul Balaton palacsinta, un fel de mâncare uscată (Tájszót.).

ποδηγός, viae dux (Suida). Rom. potecă şi potec, cale de piciόre prin munţî şi pădurî.

popa, se numia la Romanî preotul, care avea să îngrijéscă de foc, de tămâiă, apă, vin, sare, vase şi conducea victima la altariŭ. Rom. popă, preot. Etimologia dela πάπας, tată, părinte, cuvênt usitat la barbarî. In satirele luî Persiu (VI. 74) aflăm şi espresiunea ironică de popa venter, «burtă de popă». Laurian (Glos.): «burtă de popă... în care încape multă mâncare şi bĕutură».

popanum (πόπανον), plăcintă făcută pentru sacrificiu (Juv. Sat. VI. 540). Cuvêntul se pare a fi în raport maî mult cu «popa», preotul, care îndeplinia ceremoniile religiόse ale sacrificiuluî, de cât cu «papă», mâncare, în limba copiilor.

por şi **porus**, un cuvênt, pe care-l întrebuinţaŭ Romaniî ca adaus la numele propriî, avênd înţelesul de puer (Quint. Inst. I. 4). Cuvêntul a fost usitat şi în Dacia. Pieporus, rex Coistobocensis şi nepotul sĕŭ Natoporus (C. I. L. vol. VI. 1801). In Thracia eques Mucaporus (Eph. epigr. V. 654). In forma grecisată «poris»: Rhescuporis, adecă «fiul luî Rhescu». De la «por» derivă cuvêntul românesc porodiţă, lat. progenies, proles, generatio. In limba moravă, poradka, progenies. Sub forma femenină de poria la Hesiod în numele nimfeî Pontoporia, o nepόtă a Pontuluî.

πόρκος, porc, cuvênt întrebuinţat în cărţile vechî religiόse ale Athenienilor (Varro, L. L. 5. 98).

πόθος. aviditas, cupido, libido, appetitus. Rom. poftă.

πρασιή şi πρασία la Homer, leguminum area. Rom. a prăsi, lat. procreare, producere, terram fodere, colere.

προβάλλω, lat. projicere, Rom. a prăvăli, lat. provolvere.

προδιόρνα, var. προδιάρνα, numele uneî plante la Dacî; la Grecî ἐλλέβορος μέλας, la Romanî veratrum nigrum (Diosc.). In Francia, aceeaşî plantă, ce înfloresce iérna, se numesce «rose de Noël, ital. rosa di Natale, germ. Weinachtsrose. Cuvêntul dacic, cum ni-l comunică Dioscoride, este compus. Partea finală διορνα sĕŭ διαρνα corespunde la forma românéscă «de iérnă».

πυάνιον, un fel de pâne, făcută din grâu curăţit şi din fructe leguminόse (Heliod. Ath. fr. 3; Sosibii fr. 20). Etim. de la panis, rom. pâne şi pâine.

πῦρ, ignis. După Plato, cuvêntul este de origine barbară, de óre-ce Frigieniî numiaŭ πῦρ, focul ce arde (Ed. Didot. I. 302). Rom. para foculuî, flacără, lat. flamma; a piruî, a prăji, lat. frigere, comburere, torrere. Mrom. pira, flacară (Dalametra).

πυρός grâŭ la Homer. Rom. pir, gramen caninum, triticum repens.

πυρρίας, servitoriŭ, sclav, lat. servus (Suida). Cuvêntul se vede a fi fost împrumutat de la Barbarî. Rom. biriş, ung. béres, slugă la boî, Ackerknecht, Ochsenknecht.

πυρρίχη (purriche), genus saltationis (Suida); dans armat, considerat ca jocul cel vechiŭ al Cureţilor şi care consta din mişcărî repeḑî ale corpuluî. După Aristotele, Achille ar fi fost cel de ântâiŭ, care a esecutat acest joc cu ocasiunea ceremoniilor funebre în onorea luî Patroclu. In timpurile luî Cesar, scrie Suetoniu (Caes. 39), jocul numit pyrrhica (sing.) a fost esecutat în Roma de către fii principilor din Asia şi Bithynia. Acest dans a maî fost în us în Dacia şi Pannonia. In Cristurul de pe Mureş în Transilvania maî esistă astă-ḑî un joc de copiî numit pureca (ung. bolha, lat. pulex, rom. purece), şi care se esecută cu bâte (Kis Ár., Gyermekját.). In comitatele Comarom şi Vesprem de pe teritoriul Pannonieî vechî, un dans poporal este numit pilika şi pilike (Ibid.). Este numaî o simplă fabulă, că Pyrrhus, regele Epiruluî, ar fi introdus acest joc.

πυτεον în dialectul eolic, puţ, fântână (Varro, L. L. 5. 25).

πυτίνη, vas, quod nos vocamus φλασκίον (Suida). Rom. putină, vas de lemn pentru apă, brânză, unt, vardă etc.

Q.

qánbar, vas pentru lapte, ciubăr (Milchgefäss), în limba locuitorilor din Bogos în Ethiopia (Sitz.-Ber. XCIX, p. 672).

R.

Ra, titlu de suveranitate a celuĭ de ântâiŭ rege pelasg, care a domnit peste Egipet (Uranus, Tum). Ra père des dieux (Pierret, Livre 25). Aceeașĭ personalitate a timpurilor preistorice figurézā în cântecele tradiționale române sub numele de «Raiŭ împĕrat» (Teod. 362). «Raiŭ» în limba vechiă a Pelasgilor însemna rege. In colindele românescĭ se amintesce de «cununa raiuluĭ și domnuluĭ» (Teod. 90), ér în altă variantă «cununa ruguluĭ» (Marian, Nunta, 440), unde «rug» este cuvênt dialectal dispărut cu ințelesul de «rege, gr. ῥόγα, rex, v. ῥηγᾶς. Forma femenină a fost la Egiptenĭ Raĭt; în teologia grécă și romană ʽΡέα (Rhea) = regină, cum se numia soția luĭ Saturn (Cf. Diod. III. 59) și Rhea Sylvia, fica regeluĭ Numitor din Alba Longa, mama luĭ Romul și Rem, alungată din domniă de fratele sĕŭ maĭ tênĕr Amuliu. In l. francesă vechiă și în dialectul bressan de lângă Jura ray, prov. roi, rey (Littré), rege. In idioma Țiganilor din Transilvania și România, în care aflăm multe elemente din limba vechiă egipténă și română, rai și ray, «Fürst» «Herr» (Kogalnitschan, Wisloki).

ῥάχις, dorsum, tergum, rom. cârcă.

ῥάδαμνος, arboris ramus foliis vestitum (Suida). Rom. ram.

ῥαπτὸς, rom. rupt, cârpit, petecit: lat. sutus, consutus, lacer.

ʽΡέκας (Rhecas), un duce al Laconilor stabilițĭ în Bosporul cimmeric (Strabo, XI. 12. Eust. com. in Dionys. v. 680). Recis pe monetele vechĭ ale Romeĭ. Regis pe denarii luĭ M. Lepidus (Egger, Lat. serm. vet. rel. 361). Este același cuvênt cu ῥηγᾶς, rex.

ῥηγᾶς, rex (Theop., Ducas). In istoria luĭ Apolloniu din Tyr maĭ aflăm și formele ῥῆγα, ῥόγα și ῥίγα.

ῥητίνη, rĕșină, lat. resina (Arist.).

ῥῖγος, frig, rĕcélă lat. frigus. (Hom.).

ʽΡιπαῖα ὄρη (Rhipaei montes), catena cea înaltă de munți, din părțile de nord ale Thracieĭ (Carpațiĭ). La scriitoriĭ ceĭ maĭ vechĭ ʽΡίπαι. La St. Byz. ʽΡιπαῖα, ὄρος ʽΥπερβορείον. La Orpheu ʽΡίπαιον ὄρος, munțiĭ de lângă Oceanos potamos. Geţiĭ locuiaŭ lângă munțiĭ Rhipaei (Val. Flacc. Arg. V. 603). La Avien, Riphaei lângă Istru (Descr. Orb. 455). In limba latină rupes (Isid. rupa), stâncă, ripă, țermure. Rom. rîpa și hrîpa, surpătură de délurĭ și munțĭ, stâncă, prăpastiă, mal.

ῥιπή, sburare, lat. volatus. Rom. aripă, lat. ala.

rix, duce, rege, în limba populațiunilor vechĭ pelasge din Pannonia, Noric, Germania și Gallia. Pe monetele vechĭ ale Pannonieĭ Ainorix și Evoiurix (Arch. d. Ver. XIV); Deudorix și Baetorix, ducĭ aĭ Sigambrilor din Germania. Theophane amintesce pe un Ἀσχὴλ ῥὴξ ʽΕρμηχιόνων (Hermionilor din Germania).

ʽΡόδη, Rhoda, oraș în Tarraconia din Hispania (Liv., Steph. Byz.). **Rhode,** oraș dispărut lângă fl. Rhodan în Gallia (Plin.). ʽΡοδαί s. Rudiae, oraș vechiŭ din Calabria (Steph. Byz., Mel.). Pe teritoriul țĕrilor locuite de Românĭ, diferite localitățĭ, de unde s'aŭ estras, orĭ se estrag, metalele, pórtă numele de Ruda. In l. lat. rodus (rudus) și raudus, bucată de metal, maĭ cu sémă de aramă. Rodus vel raudus significat rem rudem et imperfectam. Nam saxum quoque raudus appellant poetae... Vulgus quidem in usu habuit non modo pro aere imperfecto; sed etiam pro signato... Apud aedem Apollinis aes conflatum jacuit, id ad rudus appellabant (Festus). In l. slavă vechiă ruda, metallum (Miklos. Lex pal.-slov.). In România se numiaŭ Rudarĭ (sing. Rudariŭ) sclaviĭ domnescĭ, carĭ se ocupaŭ cu spĕlarea auruluĭ din nisipurile rîurilor. In l. sêrb. rudar, lucrătoriŭ la mine. O insulă maĭ mică de lângă Rhodus, se numia în vechime Chalce, «cu mine de aramă» (Plin. 5. 36), de unde provine numele ««Rhodus».

Ῥοδόπη (Rhodope), cel maĭ mare munte al Thracieĭ, după Hem. Rom. vêrtop, pl. vêrtópe, cu diferite însemnărĭ: dél (Uric. 16. 376. 379), crepăturĭ de stâncĭ, locurĭ prăpastióse, grópă mare naturală, lac, mlaştină, lat. collis, rupes, praecipitium, specus, spelunca, vertex, gurges, locus paluster.

Roidomna, localitate în Gallia de sud, între Aquis calidis şi Foro Segustanorum (Tab. Peut.) Cuvênt compus, cu înţelesul de Rîul Dómneĭ. Numirĭ identice în Ungaria Rivulus Dominarum, în România Rîul Dómneĭ. In limba francesă vechiă, ru şi rul, rîu.

ῥόος, curs de apă. La Homer ῥόος Ὠκεανοῖο, fluentum Oceani.

Rhoas, fluvîu în Frigia (Plin.). Ῥᾶ (Rha), fluviul cel mare al Sarmatieĭ asiatice astă-ḑĭ Volga. Rom. rîu, fr. v. ru şi rui, prov. riu, romaniol ré, lat. rivus.

Roskait, la Egiptenii vechĭ, un epitet al ḑeiţeĭ Isis, numită şi «déese en feu» şi «grande flamme» (Pierret Livre, 449. 564). Sub formă masculină, ibid. 291: Je suis appéllé le Rouge par les devots du Seb. Rom. roscat, lat. rufatus.

Rosta şi **Rostau,** în papirele mortuare egiptene: muraille de fer, enceinte de fer (Pierret, Livr. d. m. 197. 326). In l. ital. rosta, Hemmung, Sperrung (Diez, Wb. 429). In l. rom. rosteiŭ, grilagiŭ la uşĭ şi la porţĭ. Novac la Gruia mergea... | Pune mâna pe rosteiŭ | Da aşa î-l scutura, | totă temniţa crepa (Gaz. Trans. nr. 46. 1889).

Ῥύπαι (Rhypae = Rhupae), oraş în Achaia (St. Byz.). Ῥίπη (Rhipe) oraş în Arcadia (Hom.). Acelaşĭ cuvênt cu lat. rupes, rom. rîpă, surpătură de délurĭ şi munţĭ. Rîpe, maĭ multe sate în România şi Transilvania.

ῥύπος, necurăţeniă pe pielea corpuluĭ, sordes corporis (Hom.). Rom. râp.

S.

σάκκος, lat. saccus, rom. sac.

sacurem (acus.), sêcure, într'o inscripţiune din Gallia meridională. D(onum) d(at) Quartus Mar(ti) sacurem (C. I. L. v. XII. 1063).

σαγάρις, secure de rêsboiŭ, cuvênt întrebuinţat la Massageţĭ şi Scyţĭ (Herod., Strabo).

sagum, un vestmênt militar de lână, ce era în us la populaţiunile barbare, cu deosebire la Dacĭ şi Scyţĭ. Praecinctique sagis semper pictis Agathyrsi (Avien. Orb. Descr. 347). Imp. Claudiu scrie luĭ Regillian, originar din Dacia: Arcus sarmaticos et duo saga ad me velim mittas (Pollio, XXX tyr.). Rom. zeche séŭ zeghe.

samolus, numele uneĭ plante la Gallĭ. Iidem (Druidae) samolum herbam nominavere... et hanc sinistra manu legi a jejunis contra morbos suum boumque (Plin. XXIV. 11. 62—3). In l. rom. samulastra şi samurastra, numele uneĭ plante, care, după sufisul *astra* se vede a fi o specie maĭ sêlbatică a planteĭ «samolus».

σάμος, pl. σάμοι, înălţime, lat. celsitudo (Strabo; Eustath. in Dionys. 533). Romaniĭ întrebuinţau cuvêntul summus şi summum pentru culmile şi vârfurile cele maĭ înalte de munţĭ; summus mons, summum jugum, Summum Penninum, Summum Pyrenaeum (It. Ant.). In limba poporală din Dalmaţia (sec. XIII) se numiaŭ Sumet munţiĭ din apropiere de Ragusa (Wenzel, Cod. d. Arp. cont. II. 368. 1253).

σαμψῆραι (pl.), spathae barbaricae (Suida). Rom. sâmcea pl. sâmcele, cuţitaş mic cu prăsele de lemn, lat. cultellus. Cuvêntul presupune o formă vechiă: samcella, pl. samcellae.

Santi şi **Shenti-t,** în limba religiósă vechiă a Egiptenilor, un epitet al ḑeiţeĭ Isis, numită şi Mă (Pierret, Livre d. m. 449. 461). Terminaţiunea în *t* séŭ *it* ne indică forma femenină. La Romanĭ, Mater magna avea şi epitetul de sancta si sanctissima (C. I. L. vol. VIII).

Σάρακα (Saraca), o localitate a Arabieĭ (Ptol., Steph. Byz). O altă Σαράκα, în Media (Ptol.). Rom. sărac, lat. pauper, egens, infelix.

Σαρπηδών (Sarpedon), o insulă în Oceanos, unde locuiaŭ Gorgónele (Carm. Cypr.) al căror atribut eraŭ şerpiĭ. Inţelesul cuvêntuluĭ se pare a fi «insula şerpilor».

σαύνιον, pl. *σαυνία*, un fel de lance. Samnitibus nomen factum propter genus hastae quod σαυνία appellant Graeci (Fest.). Cuvêntul corespunde la rom. s a b i ă, ensis, gladius. Cf Schuchardt, Vocal. III. 94: Samnium = Sabnium, somnus = sobnus, scamnum = scabnum

σκαπάνη (dela σκάπτειν), instrument pentru săpat. In l. latină medievală z a p p a r e In quodam campo ad z a p p a n d u m (Bolland. Act. SS. April. II. 828). La Du Cange s a p a, muri fundamentorum effossio. Rom. s a p ă, sarculum, rastrum, ligo.

scardia, numele uneĭ plante la Dacĭ. Itali m a l u m t e r r a e. Daci a b s y n t h i u m r u s t i c u m, alii s c a r d i a n. O formă analogă o aflăm şi în terminologia botanică italiană: s c a r d i c i o n e di campi, scardicione silvatica, germ. Eseldistel (San Georgio, Cat. polygl. di piante)

Σκεπτέκασας (S c e p t e - c a s a s), un castel în regiunile thraco-illyrice, restaurat de împ. Iustinian (Procop. Aed.). Rom. Ş e p t e c a s e.

σκιάρη, numele uneĭ plante la Dacĭ. La Romanĭ labrum Veneris şi carduus Veneris (Diosc.). In limba română s c a i ŭ.

σκωρία, lat. **scoria**, părţile cele rele ale metalelor, ce se elimineză prin foc. Sudorisque qui camino iactatur spurcicia in omni metallo, s c o r i a appellatur (Plin. XXXIII. 21. 4). Rom. s g u r ă. In Transilvania şi Bănat diferite localităţĭ, din regiunile metalifere, pórtă numele de S c o r o b a n i ă, S c o r o b ă i. Un oraş vechiŭ din Pannonia se numia S c a r a b a n t i a (Plin.).

σκύλαξ, c â n e, lat. canis. In l. rom., cuvêntul a s c h i l ă i se întrebuinţeză numaĭ pentru cânĭ, lat. clamare, vagire, ejulare.

Σκύθαι (S c y t h a e) numiaŭ Grecii tóte populaţiunile din nordul Măriĭ negre şi al Thracieĭ vechĭ. Insă numele naţional al Scyţiior a fost A r a m a e i (Plin.), adecă A r a m a n i. Originea cuvêntuluĭ se reduce la s c u t u m (gr. σκῦτος, pielea de animale, cu care se acoperiaŭ scuturile). Inţelesul primitiv al numeluĭ Σκύθης a fost s c u t a ş, om înarmat cu scut, lat. s c u t a t u s, pl. s c u t a t i (Liv. 28. 2). Persiĭ, ne spune Herodot, numiaŭ pe Scyţĭ Σάκοι (l. VII. 64), ér σάκος în limba grecéscă însemna s c u t.

Sehkti, Sekhti, Sekti, Sekt, Saktit, în papirele egiptene este numele bărciĭ sfinte, cu care călătoria sórele în timpul ḑileĭ pe Oceanul divin, până ce dispărea séra prin strimtorile munţilor în ceea laltă lume (Pierret, Livre d. m.; Maspero, Étud.). Rom. ş e i c ă, şi ş a i c ă, luntre mânată cu lopeţĭ pe Dunăre (Teodor. 309). Cuvêntul era intrebuinţat şi în Pannonia. Cum una navi quae s a i c i a dicitur (Fej. IV. 2. 101. 1251). In l. ital. s a i c a, bastimento greco o turco di basso bordo (Scarpa, Vocab. merc.).

σείρ, s o l (Suida). Rom. s ó r e.

Σελλασία (S e l l a s i a), oraş în Laconia (Theop.). **Sallasi, Salassi**, populaţiune ligură în Alpĭ (Ptol., Plin.). Rom. s ă l a ş, pl. sălaşe, habitacula pastorum. Cuvênt trecut dela Românĭ la Ruthenĭ şi la Polonĭ (Miklosich, Denkschr. 30 B.). In latina medievală s e l a c i. C a s a l e (sat mic) quod vocatur s e l a c i (Marini, Papiri dipl. 31. a. 905).

σῆμα, rom. s e m n, lat. signum (Hom.).

Ser (L a P o r t e). In papirele mortuare egiptene se face adese orĭ amintire de munţiĭ ceĭ înalţĭ din regiunea divină a imperiuluĭ vechiŭ, situată lângă rîul cel mare N u n, numit de Grecĭ O c e a n o s p o t a m o s, «părintele ḑeilor». La strîmtorile de apus ale acestor munţĭ se afla după geografia sacra egipténă P o r t a numită S e r (Pierret, Livre, 57, 58), identică cu σιδήρειαι πύλαι, P o r ţ i l e d e f e r, la Homer.

σητάνιος ἄρτος, pâne de făină cernută cu sita de la v. σήθω, a cerne (Suida). Rom. s i ţ ă, lat. cribrum. Cuvêntul a fost în us şi în regiunile Pannonieĭ. «Ita pita, hogy a s z i t a», «aşa-ĭ pita, cum e sita», versurĭ ce le recitéză copiii ungurescĭ (Kis Áron, Gyermekját.).

Sethlan, numele luĭ Vulcan la Etruscĭ (Orell. n. 1384). S a y t á n, der Teufel, în limba locuitorilor din Bogos în Ethiopia (Sitz.-Ber. XCIX. 675). S a y t a n, satanas, în limba cumană (Kuun, Cod. Cum. 292). In descântecele românescĭ, Ş o i t a n, fiinţă mitologică, ce varsă flacărĭ din gură. Şi-a vĕḑut pe Ş o i t a n viind... | Din copite scânteĭ dând, | Din gură hopaie lăsând (Tocil., Mater. 1602). In dialectul romaniol s a é t a, fulger în formă de flacără sburătóre (Mattioli).

σφεδανός, violent (Hom.). In lat. med. f a i d a, gravis et aperta inimicitia, Rom. s f a d ă, certă, lat. altercatio, rixa.

Σφίγξ (Sphinx), un cuvênt, care sub forma acésta, ni s'a transmis numai de autorii grecescĭ. Sfinxiĭ erau simulacre ale principielor religióse mistice din timpurile cele maĭ vechĭ. La Egipteni, sfinxiĭ, consideraţĭ ca spirite protectóre ale templelor şi mormintelor, erau representaţĭ cu cap de om, de berbece, orĭ de şoim şi cu corpul de leu. Originea acestor simulacre nu era egipténă. Apollodor face amintire de Sfinxul de la Theba în Beoţia, născut din Typhon şi Echidna (III, 5. 8.), adecă în nordul Thracieĭ. In oraşul Borysthene din Scyţia încă se afla un templu încunjurat cu sfinxĭ de marmure (Herod. IV. 79). Numele «Sphinx» nu se poate explica, nici din limba egipténă, nicĭ din cea grecéscă. Cuvêntul era de origine barbară. In ḑiua de 9 Martie, poporul român serbézā cu mare religiositate memoria Moşilor, numiţĭ Sfinţĭ, Sâmţĭ şi Sânţĭ. In onoarea acestora, se împărţesc, ca pomană, un fel de colacĭ de formă lungăréţă şi cu cap de om, numiţĭ Sfinţĭ şi Sfinţişorĭ (Marian, Serb. II. 145. 161), ceea ce ne indică originea numeluĭ, şi destinaţiunea religiosă ce o avuse la început simulacrele, de formă lungăréţă şi cu cap de om, numite «Sphinx», ce se puneau pe mormintele egiptene.

Sharsharokket, Shapuarka. După legendele egiptene, Horus, fiul luĭ Osiris, fiind rănit în rĕsboiul ce-l avuse cu Typhon, îşĭ perduse un ochiŭ, care maĭ târḑiu a fost găsit. In papirele mortuare egiptene se face adese orĭ amintire de ochiĭ luĭ Horus şi Osiris, asemĕnaţĭ cu douĕ vipere. Les deux vipères... ces sont ses deux yeux (Pierret, Panth. 57). Un ochiŭ este numit Sharsharokket (Pierret, Livre, 559), şi acest cuvênt pare a se referi la ochiul sărit séŭ perdut al luĭ Horus. In limba poporală română exista expresiunea de blestem: «sĕ-ĭ sară ochiĭ din cap» (Marian. Desc. 178). Al doilea ochiŭ-viperă era numit Shapuarka, un cuvênt ce corespunde la forma românéscă de «şerpóică».

Σμὺ (Smu), un nume ce-l avea Typhon la Fenicienĭ şi Egipteni (Manetho, fragm. 77). Rom. smeu, bălaur, lat. draco.

Σπάρτη (Sparta) se numesce la Homer capitala Lacedemonieĭ. In poemele epice române se ḑice despre cetăţile cucerite şi distruse, că aŭ fost sparte (p. 1027). Capitala Lacedemonieĭ, după numele ce-l are, se vede că a fost distrusă în timpurile maĭ vechĭ, fie prin rĕsboiŭ, fie prin cutremur de pămênt, şi în urmă reedificată (Cf. Thucyd. I, 101).

σπαθή, era la Grecĭ lemnul cel lat, ce se întrebuinţa la rĕsboiŭ, pentru a bate ţesătura. Ca termin militar sabiă lată, lat. gladius. Rom. spată, o parte a stativelor de la rĕsboiŭ. La Romanĭ spatha era arma trupelor auxiliare.

σπλήν. Rom. splină, una dintre intestine, lat. splen, lien.

σποδός, cenuşă caldă, cinis cendicans (Hom.). Rom. spuḑă.

σποῦ, în limba scytică ochiŭ (Herod.). Din aceeaşĭ rădăcină cu lat. specto (în forma vechiă specio), a privi.

Σταυανοί (Stavani) o populaţiune scytă din Sarmaţia europénă cu locuinţele în apropiere de Cistobocĭ (Ptol.). Rom. stavă, armentum equorum, equitium; stăvariŭ, pastor equitii.

Stenae, douĕ localităţĭ în Macedonia (Rav., Tab. Peut.). Στένες, un castel în regiunile Remesianeĭ din Mesia de sus (Procop. Aed.). **Caput Stenarum** (Rav.) sau **Stenarum** (Tab. Peut.), o altă localitate în Carpaţiĭ Dacieĭ lângă Olt, unde se maĭ află şi astă-ḑĭ o mulţime de délurĭ numite stânĭ, sing. stână, tugurium opilionis, septum ovile.

Στόβοῤῥον ἄκρον (Stoborrum promontorium) în Libya (Ptol.). Rom. stobor, marginile de bârne şi de scândurĭ ale unuĭ vestibul, portic, orĭ târnaţiŭ, stavilă; lat. latus exterius, obex, obstaculum.

στραβός, întors la o parte, lat. strabus. Rom. strâmb, curvus, obliquus, flexus.

Στράμβα, un oraş al Thracieĭ (St. Byz.). In ţĕrile locuite de Românĭ maĭ multe sate cu numele de Strâmba şi Strâmb.

στραγγάλη, ştréng; lat. restis, funis.

strava, pomana, ce o făceaŭ barbariĭ din Dacia la mormintele rĕposaţilor (Jorn. c. 49). Cuvêntul era în us şi în limba italică. La Lactanţiu strava séu straba. La Umbrii strebula, partes carnium sacrificatarum (Fest.).

Στρόγγες (Stronges), un castel pe teritoriul Remesianeĭ din Mesia de sus (Procop.

Aed.) Rom. strungă, loc împrejmuit cu gard, avênd o deschiḑĕtură, prin care se mână oile la muls; strimtóre de munţĭ; lat. septum ovile, montium fauces, angustiae.

Sutex, un titlu al luĭ Typhon la Fenicienĭ şi Egiptenĭ. Sutex se maĭ numiaŭ în timpurile luĭ Ramses II şi guvernatoriĭ maĭ multor oraşe străine (Lepsius, Aegypt. Götterkr. 49. 50). După Philo din Byblus, cuvêntul Σόδυκος, Συδέκ, Συδύκ, însemna δίκαιος, justus (Fragm. H. Gr. III. 568.). «Sutex» era în anticitate un titlu, o demnitate şi cuvêntul corespunde la rom. judec (Hasd., Cuv. I. 286) şi judeţ=judex. In lexiconul luĭ Mardarie din 1649, judeţ, maĭ marele loculuĭ. Consuliĭ romanĭ încă eraŭ numiţĭ uneorĭ judices. Judicem enim consulem appellari (Liv. III. 55). Pe o inscripţiune latină din Dobrogea zudeci (dat.). C. I. L. III. 7481.

T. Θ.

Tabae, un oraş în Lydia. După Apolloniu din Aphrodisia, τάβα în limba Lydienilor însemna πέτρα, stâncă (Steph. Byz.). Cuvêntul era rĕspândit prin tóte ţinuturile locuite de Pelasgĭ. O localitate din părţile de sud-vest ale Dacieĭ era numită Τάπαι (Dio Cass.). La Jornande Tabae, un pas al Dacieĭ. In Britannia Taba, în Chersones Tabana, nume de localităţĭ (Ptol.). Cuvêntul se vede a fi avut în vechime aceeaşĭ însemnare cu δάβα la Dacĭ. In limba română din seculul trecut tabie, bastă, redută, (Kogălniceanu, Cron., I. 281), sp. topia, sard. topiu, mur de pămênt şi de paie.

taliatura, rom. tăiătură. Cissuram hoc est taliaturam... montem cissum, id est taliatum (Grom. vet.). In Lex Longobardorum, tit. 96: arborem ubi theclatura est. **Taliatis**, o staţiune în munţiĭ dela Porţile de fer (Ravenn.). La Megleno-Românĭ tăliat=circumcis (Papahagi, I. 89).

Τάρταρος (Tartarus), o adâncime, prăpastiă séu pescere întunecósă, în care Joe a închis pe Titanĭ şi pe Saturn. După notiţele geografice ale celor vechĭ, locul numit «Tartarus» se afla în părţile estreme, lângă Oceanos potamos, în apropiere de σιδήρειαι πύλαι (Porţile de fer), în aceeaşĭ regiune unde este astă-ḑĭ muntele numit Tatul. Tartaros este un cuvênt barbar, rotacisat, format din tătân, în Cod. Voroneţian tătânru, şi tătăru. La Val. Flac, Saturn este numit Tartarus pater (Argon. 4. 258), unde «pater» este numaĭ o simplă explicaţiune séu repetare a cuvêntuluĭ «Tartarus», căḑut în desuctudine.

Tat şi **Tatu** în religiunea osirică, un munte séu loc, Olympul séu paradisul egiptean, situat în părţile de nord ale lumiĭ vechĭ. Osiris maître de Tat; seigneur de That; le résident de Tatou (Pierret, Livre, p. 448. 146. 365. 444. 62.). In timpurile dominaţiuniĭ pelasge, se introdusese la Egiptenĭ, ca şi la Grecĭ, misteriele şi doctrinele religióse ale Hyperboreilor despre locurile feriiciriĭ eterne, carĭ se aflaŭ în părţile de nord ale riuluĭ Oceanos, numit de Egiptenĭ Nun. Tat sau Tatu, este reşedinţa luĭ Osiris după încetarea sa din viĕţă, un loc identic cu Tartaros, unde petrece Saturn după detronarea sa. v. Τάρταρος.

tata = pater în limba familiară romană séu rustică (Varro în Non. 81. 5; Mart. I. 101); rom. tată.

Tata, Tattus, Tatuous, Tatuoa, Tatoia, nume şi conume personale în Noric şi Dalmaţia (C. I. L. vol. III).

Tatur mons şi **Tatur montes** în documentele medievale, astă-ḑĭ Tatra, vêrful cel maĭ înalt al Carpaţilor, în părţile de nord ale Ungarieĭ (Fej. IV, 3. 516; IV. 4. 12; Anon. B. R. not.). O simplă formă rotacisată din tatul.

ταῦρος (ταῦρος βοῦς. Hom.), lat. taurus, rom. taur.

Ταῦρος (Taurus), catena de munţĭ, ce despărţia Lycia de Pamphilia. Cuvêntul este barbar, pelasg. In l. macedoromână, taur însemnează «munte înalt» (Weigand, Ar. II. 332). Taurus, se maĭ numia în vechime şi un déŭ din părţile de rĕsărit ale Sicilieĭ (Diod. 16. 17). Tauri, anumite promontórе de lângă sinul arabic (Diod. III. 41). Taurici montes în Chersonesul tauric (Mela). **Taurisci**, un popor mestecat cu Thraciĭ, cu Bastarniĭ şi Scyţiĭ; alţĭ **Taurisci** în Noric (Strabo). **Teurisci**, un trib din părţile de nord ale Dacieĭ

(Ptol.). **Taurini**, popor ce locuia sub Alpĭ (Plin.). Inţelesul cuvêntuluĭ este Muntenĭ.

τῆ, lat. accipe, rom. ţine, na. Κύκλωψ, τῆ, πίε οἶνον. Cyclops, accipe, bibe vinum (Hom. Cf. Suida). Rom. té cu acelaşĭ înţeles. v. p. 1028.

Θήβη, Θῆβαι (Thebe, Thebae), numele maĭ multor oraşe vechĭ în ţinuturile locuite de Pelasgĭ, între carĭ, cele maĭ celebre aŭ fost: Thebe din Beoţia (Hom.), Thebe de sub muntele Placos, lângă Troia şi Thebae din Egipet, oraşul cel maĭ vechiŭ şi maĭ mare de pe pămênt (Hom.). In limba vechiă latină, şi în limba Beoţilor, Teba însemna «dél», Lingua prisca et in Graecia Aeoleis Boeotii sine afflatu vocant collis Tebas: et in Sabinis... etiam nunc ita dicunt (Varro, R.R. III. 1.).

Temarinda, maĭ corect **Temarunda**, numele scytic al Laculuĭ meotic. Pliniu (6. 7): Moetin (Scythae) Temarinda (vocant). Cuvêntul nu este compus din Mater-unda, cum credea Müllenhoff (p. 556). Numele adevărat a fost Marinda, orĭ Marunda, din «mar» (mare), ca în limba latină Larunda, Mama Larilor, de la «Lar», ér *te* orĭ *ta* este numaĭ un simplu articul femenin întrebuinţat de unele triburĭ scytice ca în Τα-βιτῖ (Vesta). In limba litvană de adĭ, tas, fem. ta, este aprópe un articul şi corespunde la germ. der, die (Schleicher, Lit. Gramm. 1856).

testes şi **teshtesh** în papirele egiptene o stofă fină de haine. Vêtu d'étoffe testes (Pierret, Livre, p. 5, 468). Lat. textum, stofă ţesută.

τέττα, espresiune de onóre, cu care se adresa cel mai tênĕr către cel maĭ bĕtrân (Hom.). Rom. tete.

ϑάρσος, τὸ, audacia, temeritas (Hom.). Rom. dârz, lat. audax, pertinax.

ϑέαινα, deiţă (Hom.) Rom. dina, lat. diva, dea.

ϑήκη, técă, lat. theca.

ϑεμέλιον, ϑεμήλιον (Hom. ϑεμείλιον); rom. temeiŭ; temeliă; lat. fundamentum.

ϑεὸς, lat, deus, Cuvênt barbar. După Herodot, Pelasgiĭ, numiaŭ pe ḑeĭ ϑεοὺς. In limba Geţilor: δίο(ς), ζίο(ς) zeu(s) şi ζάλ, în numele ḑeilor: Σαβά-ζιος, Σαβά-διος, Medu-zeus şi Ζάλ-μοξ-ις (Ḑeul moş). Doric δεός, laconic σιός. Pe o inscripţiune din Mauritania; Dieus (C. I. L. v. VIII. 9181). In limba română medievală: zeu (Cod. Voron.).

ϑύρσος, lat. thyrsus; rom. têrş, ramură de arborĭ, orĭ de plante, cu frunḑe.

Tiberis, Tibris, numele rîuluĭ, ce despărţia pe Etruscĭ de Umbriĭ, de Sabinĭ şi de Latinĭ. Tiberis, scrie Pliniu, se numise maĭ înainte Tybris (= Tubris), ér în vechime Albula. In realitate, apa acestuĭ rîu este tulbure şi numele sĕŭ derivă de la un cuvênt poporal de aceeaşĭ formă şi înţeles cu rom. tulbure, lat. turbidus. Un rîŭ din Mauritania se numia Turbulenta. Turburea, rîŭ în Prahova (Rom.). După Varro, etimologia numeluĭ Tiberis nu era latină: Tiberis... nihil ad ἐτυμολόγον latinum (V. 29).

Tierna (Tab. Peut.), La Ulpian **Zernensium colonia**, la Ptolemeu Δίερνα; în inscripţiunile latine **Statio Tsiernensis**, o localitate în Dacia, lângă Porţile de fer. La Steph. Byz. Θέρνη, un oraş al Thracieĭ, unde Θ ţine locul unuĭ Z, ca în Θομβραῖος = Ζομβραῖος. Vechiul oraş Tierna a fost situat pe locul unde se varsă adĭ în Dunăre rîul numit Cerna = apă négră.

Τιτᾶνες (sing. Τιτάν), la Homer şi Hesiod Τιτῆνες, generaţiunea luĭ Uran, clasa cea maĭ vechiă şi maĭ nobilă a societăţiĭ pelasge. Cuvênt barbar. Τιτάν se reduce la τάττα, părinte. In l. română tătân = pater. Sub dominaţiunea pelasgă, cuvêntul a trecut şi în limba religiósă a Egiptenilor. La dênşiĭ, Tatunen, cu înţelesul de «Tatăl», era divinitatea primordială: «père des pères», «père des dieux et de tous les êtres» (Pierret, Panth. égypt. 5.).

τιϑτοί, τιτϑοί, ubera, mammarum papillae (Suida). Rom. ţiţă, pl. ţiţe.

tonus, tonitrus. Antiqui aut tonitrum dixerunt aut tonum (Sen. Qu. nat. 2. 56). Rom. a tuna, lat. tonare; tunet, lat. tonitrus. Le Retorom. ilg tun, der Donner. (Conradi, 87).

τόρνα, τόρνα φράτρε, cuvinte rostite de un ostaş român de peste Dunăre în limba părinţéscă séŭ în limba ţinutuluĭ, τῇ πατρῴᾳ φωνῇ; ἐπιχωρίῳ τε γλώττῃ. (Teofan; la Teofilact: ῥετόρνα), Rom. înturna, mrom. torna, a întórce, lat. vertere, redire.

τόρνος, un instrument al têmplarilor spre a desemna un cerc orĭ semicerc, lat. tornus. Rom. a înturna, a întórce; lat. intorquere.

Τόνζου (Tonzu), un rîŭ al Thracieĭ ce isvoria din muntele Hem şi se vărsa în Hebru (Mariţa) lângă Adrianopole (Ptol), astă-ḑĭ Tungea. Numele derivă de la un dél, orĭ vârf de munte, «Tonzus», rom. tuns, adecă cu pădurea tăiată. In toponimia română: Tunzăriă m. (Sucéva), Tunzescĭ, moşiă şi pădure (Tutova). In Galiţia, treĭ munţĭ pórtă numele românesc de Tusul, adecă Tunsul, (Miklosich, Denkschr. 30 B. p. 59. 62).

Τρεδετιτιλίους (Tredetitilius), un castel în regiunile Timoculuĭ, restaurat de împ. Iustinian (Procop. Aed.). Numele este poporal. «Tredeti» corespunde la rom. treiḑecĭ, (triginta), serb. trideset, iar nu la «treispreḑece» lat. tredecim.

Τρωάς, ἡ Τρωὰς γῆ (Troas), ţinutul locuit de Troianĭ, în particular şesul cel întins dintre fluviele Scamandru şi Simois, numit de Homer πεδίον τὸ Τρωϊκὸν (Il. 10. 11; Strabo 13. 1. 24 şi 34). In l. română, troaş însemnéză luncă, lat. vallis, convallis, pascuum (Viciu, Glos.), orĭ loc plan ca o livade, închis cu gard. (Frâncu, Rot. 63). In Lexiconul de la Buda troaş, pratum fenile septum. Cuvêntul Τρωάς avuse astfel în limba vechiă înţelesul de «luncă», «loc plan ca o livade», după cum şesul Troieĭ (Τρωάς) este numit şi la Homer πεδίον τὸ Τρωϊκὸν.

τρυφή, luxus (Suida). Rom. trufiă, lat. superbia, arrogantia. In l. latină medievală truffa, jocus; truffare, jocum facere.

τρύγη, fructele, ce se culeg tómna, cereale, póme, strugurĭ. La Homer (H. Apoll. 55) τρύγη, culesul viilor. Rom. strugure, lat. uva, botrus. La Suida τρυγητὸς, tempus vindemiae, culesul viilor.

τρύξ, vinul nou şi nefert, must (Hesych.) Rom. strugure, uva.

tubraous, pl. **tubraoi**, un cuvênt usitat în limba poporală (barbară) a Hispanieĭ; după Isidor, compus din «tibia» (fluerul picióretor) şi «braccae», pantaloniĭ ceĭ largĭ aĭ barbarilor. Tubraci, quod a braccis ad tibias usque perveniant (Isid. Orig.). Rom. turéc, scapus cothurni.

Tuisto, divinitatea supremă a Germanilor vechĭ (Tacit.); cuvênt, ce corespunde la «D-ḑeŭ Tatăl = Deus pater (Cod. Voron.). In limba română: tuţiŭ are acelaşĭ înţeles cu «tată», probabil abreviaţiune din «tătuţiŭ».

τουλβηλά, numele uneĭ plante la Dacĭ; la Grecĭ κενταύριον, la Romanĭ febrifugium (Diosc.). In limba unguréscă turbulya (Tájszót.), un rest din limba pannonică; rom. turbare, laur, ciumăfaie; Datura stramonium (Hasd. Traian, 1882. 46.).

τοῦρα, numele uneĭ plante la Dacĭ, pe care Romaniĭ o numiaŭ de asemenea tura, ér Greciĭ ἀναγαλλίς (Diosc.). Rom. turiţă, galium aparine, Linn.; turiţă mare, agrimonia eupatorium, Linn.

Τούρικλα (Turicla), un castel în regiunile thraco-illyrice (Proc. Aed.); formă poporală din turricula, rom. turnişor.

τυρός, caseus, rom. caş (Hom.). Acelaşĭ cuvênt cu rom. urdă, caseus secundarius, în care litera $t = d$ a fost dislocată. Despre originea barbară a cuvêntuluĭ v. βούτυρον.

Τουροῦς (Turus), castel în regiunile thraco-illyrice (Proc. Aed.), lat. turris, rom. turn. Aceeaşĭ formă a fost întrebuinţată şi în regiunile barbarilor de lângă Pannonia. «Castrum Turul», aḑĭ Turocz, (Fej. V. 2. 217. 1274).

U. Οὐ.

Οὐλμιτῶν, castel în regiunile Scyţieĭ micĭ de la Dunăre (Procop. Aed). Rom. ulmet, mulţime de ulmĭ, lat. ulmetum.

Οὐρανὸς (Uranus), cel maĭ vechiŭ rege al ginţiĭ pelasge; în religiunea vechiă Ceriul (Coelus) personificat, ér după colindele române «pogorît din ceriŭ». Inţelesul primitiv al cuvêntuluĭ a fost Muntean (Montanus), după cum resultă din numele de Montu séu Mont, ce-l avuse Uran la Egiptenĭ. Etimologia se reduce la cuvêntul vechiŭ barbar ur, munte, gr. ὄρος, ion. οὖρος. Din aceeaşĭ rădăcină derivă şi cuvêntul românesc uriaş, gigant, la început «locuitoriŭ de la munte». Pe o inscripţiune romană din Gallia VRIAXE, nume propriu fem. (Desjard., Geogr. h. d. l. Gaule, II. 390). De la ur (munte) derivă şi numele bouluĭ sĕlbatic urus, rom. bo-ur.

Urma giganti, séŭ numaĭ simplu **Urma**, o localitate în Mesopotamia (Itin. Ant. 84). Rom. urmă, ital. orma, lat. vestigium. Urma bouluĭ, munte în România.

Οὐρσών, numele unuĭ oraş anteroman în Hispania Betică (Ptol.); pe monetele vechĭ Ursone (Eckhel). In inscripţiunĭ: Respublica Ursonensium (C. I. L. v. II. 1415). In limba română ursoniă (Haţeg), lat. ursa.

Ursus, Ursulus, Ursa, nume personale în Noric, Pannonia şi Dalmaţia (C. I. L. III).

urus (pl. uri), boul sĕlbatic din pădurile Hercinicĭ (Caes. B. G. VI. 28). Rom. bo-ur. Serviu (Virg. Georg. II. 374): dicti uri ἀπὸ τῶν ὀρῶν, i. e. a montibus.

οὖς, urechiă, aud (Hom.); lat. auris, auditus.

οὖθαρ ἀρούρης, partea cea maĭ fertilă a unuĭ câmp de sĕmĕnăturĭ (Hom. Il. 9. 141. 283). Rom. hotar, câmp de arătură, teritoriul uneĭ comune, orĭ linia de demarcare, lat. ager, territorium, limes. Cuvêntul derivă de la hat (rom.), semn de mezuină (Frâncu, Motiĭ, 101); locul gol, de unde scóte plugul brasda (Viciu). De la aceeaşĭ rădăcină, germ. Hattert.

V. Οὐ.

Οὐάλλε (Valle), localitate în Macedonia (Ptol.). Μαυρόβαλλε, un castel în regiunile thraco-illyrice (Procop. Aed.). Valle Cariniana în Pannonia (Itin, Ant.). Rom. vale, lat. vallis.

Vesonna şi **Vesunna**, localitate în Gallia Aquitanică (Ptol. II. 6; Itin. Ant.; Grutter). Rom. vesuniă, latibulum, fovea. Vesuinus, vin din muntele Vesuviu (C. I. L. IV. nr. 2557).

Vior, fluviu în Mauritania (Plin.). Rom. apă vióra cu înţelesul de «apă viă», limpede (Hasd. Etym. magn. Rom.).

Z.

Ζάλμοξις (Zalmoxis), divinitatea supremă a Geţilor (Herod., Diod.). Cuvênt compus din za, art. zal (ḑeu) şi mox (moş). La Macedoromânĭ Dumni-dza, gen. art. Dumnidzăluĭ (Dalametra).

Ζάραθα (Zaratha), localitate în Mauritania (Ptol.). v. Sarata.

Ζάρμανος χήγαν (Zarmanus Chegan), numele unuĭ Indian din Bargosa, trimes în legaţiune la împ. August şi decedat în drum la Athena. In inscripţiunea grecéscă, ce i s'a pus pe mormênt, el este numit Ζάρμανος χήγαν (Strabo). Aicĭ ultimul cuvênt ne apare întrebuinţat în mod satiric. Este un simplu epitet etnic, identic în formă şi înţeles cu rom. ţigan (cf. p.531 şi 818).

ζέμα, lucrurĭ ferte, germ. das Gesottene. Ζωμός, rom. zamă, sorbitură. Cuvêntul «zema» exista în limba poporală din Hispania (Isid. Orig. XX. I. 21).

ζῆνα, numele uneĭ plante la Dacĭ. La Romanĭ cicuta (Diosc.). Rom. zêrnă (solanum nigrum. Linn.).

Ζεύς (Zeus), divinitatea supremă în religiunea Pelasgilor şi a Grecilor. In dialectul eolic şi beotic Δεύς şi Σδεύς. Etimologia de la deus, rom. ḑeŭ, gr. θεός.

Ziczimala. In comitatul Albeĭ (Pannonia vechiă), copiĭ unguresci recitéză următórele versurĭ tradiţionale: Ziczimala zeccz, | ziczimala barbariczka, | ziczimala zeccz (Kis Áron, Gyermekját. 37). Resturĭ din limba romană, ce se vorbia o-dată pe teritoriul Pannonieĭ. «Ziczimala barbariczka» este ḑeciuéla, ce o plătiaŭ barbariĭ de pe teritoriul Germanieĭ pentru pămênturile arendate de la Romanĭ (agri decumates).

ζωή, viéţă, mod de vieţă, cu deosebire despre animale şi vegetale. Rom. soiŭ lat. stirps, genus, species.

ζόμβρος, la Thracĭ boul sĕlbatic, bourul, lat. urus (Hesych.) Rom. zimbru.

ζυγόν şi ζυγός (Hom.), lat. jugum, rom. jug.

Ζούρμεντον, var. Ζούρμαντον (Zurmentum, Zurmantum), localitate în Libya (Ptol.). Rom. jurămênt, lat. jusjurandum, juramentum.

P. S. La **Baku**, gr. Βάκχος: în dialectul român din Istria băc, taur (Popovicĭ, Dial. rom. d. Istria, 92).

După cum vedem, anticitatea acestor forme de limbă barbară latină este fórte mare.

Unele sunt numirĭ de popóre, de ţinuturĭ, de munţĭ, rîurĭ şi oraşe din timpurĭ extrem de depărtate, ér altele sunt cuvinte usuale, trecute din graiul viu al Barbarilor în limba grecéscă şi peste Ellada în limba egipténă, încă înainte de timpurile homerice.

Ceea ce însă presintă o deosebită importanţă pentru istoria limbelor romanice, este tipul acesteĭ limbe latine barbare, care este unul şi acelaşĭ, începênd din munţiĭ ceĭ maĭ depărtaţĭ aĭ Asieĭ centrale şi până la Oceanul de apus.

Tradiţiunile biblice spuneaŭ, după cum am vĕḑut maĭ sus, ca în timpurile primitive a esistat pe întrégă suprafaţa pămêntuluĭ o singură limbă usuală. Tot ast-fel aŭ constatat şi studiile filologice moderne, că în tóte provinciile imperiuluĭ roman a esistat numaĭ una şi aceeaşĭ limbă latină rustică.

Regele Psametich din Egipet, ne spune Herodot (II. 2), făcuse diferite esperienţe, ca sĕ afle, care a fost cel maĭ vechiŭ popor pe pămênt şi ce limbă vorbia; că în fine, dênsul ajunsese la convingerea, că limba cea maĭ vechiă a fost a Frigienilor, adecă a Pelasgilor din Ásia mică, şi că prin urmare, aceştia sunt poporuĭ antiquissim al lumiĭ întregĭ.

Diferitele cuvinte şi forme, ce ne-aŭ rĕmas din limba vechiă barbară, cum sunt: «Anxurus, anger; Apsorrhus, apsóră; Arius, rîu; Asarath, sărat; Baba şi ababa, babă; Baku, taur; brathu, brad; celeres, călăraşĭ; cerus, ceriŭ; copte, cóptă; domnus şi domna; daspletis, despletit; Delos, dél; dia, ḑi; Medusa, mătusă; Minthe, munte; Mossulos, moş, art. moşul; mossun, pl. mossuna, moşină, moşie; mox(is) moş; nep(astus) şi nap(astus dies), năpastă; noĭ, noĭ; ocolon, ocol; Oer, oieriŭ; oiae, pieĭ de óie; Opas şi Hephaistos, opaiţiŭ şi hopaiţiŭ; Ostasos, ostaş; Rosta, rosteiŭ; Ser, fer; sehkti, şeică; Sphinx, sfinţĭ; sir, sóre; Smu, smeu; Sparte, sparta; Sudek şi Suteχ, judec, judeţ; Zaratha, sărată; Zeranii, ţĕranĭ etc., — ne arată, că limba vechiă romană (arimică, rustică), nu cea latină, trecuse peste periodul sĕŭ de transformaţiune încă cu miĭ şi cu sute de anĭ înainte de era creştină.

11. *Cântecele saliare (Carmina Saliaria).*

Am reprodus în capitulul de maĭ sus o serie de cuvinte barbare din diferite regiunĭ ale lumiĭ vechĭ, carĭ, după formele şi înţelesul lor, aparţineaŭ uneĭ idiome latine preistorice.

Însă, cuvintele isolate constitue numaĭ elementele anatomice, ale uneĭ limbe şi ele nu pot sĕ ne înfăţişeze aspectul viu, ce-l are o limbă în mişcarea sa reală. Adevĕrata fisionomiă a uneĭ limbe se póte cunósce numaĭ din ţesătura cuvintelor, din construcţiunea gramaticală şi sintactică a elementelor sale.

Cele maĭ vechĭ texte, ce ne-aŭ rĕmas din idiomele latine preistorice, se reduc numaĭ la câte-va micĭ fragmente din cântecele saliare, la 2—3 descântece populare, la cântecul Fraţilor arvalĭ, şi la inscripţiunea sepulcrală pelasgă, descoperită în insula Lemnos, anterióră a. 500 a. C.

Cu aceste puţine texte de limbă latină barbară, vom începe a ne ocupa aicĭ.

Cântecele saliare sunt cele maĭ vechĭ rĕmăşiţe ale poesieĭ religióse latine.

În cursul timpurilor însă, preoţiĭ şi literaţiĭ romanĭ aŭ cercat sĕ introducă forme latine şi în versurile saliare. În modul acesta, dênşiĭ aŭ întunecat şi maĭ mult înţelesul adevĕrat al acestor cântece, ast-fel, că în timpurile luĭ Quintilian (sec. I d. C.) nicĭ chiar preoţiĭ Salilor nu le maĭ puteaŭ înţelege [1]).

Cel maĭ important fragment din aceste cântece saliare, pe care ni-l comunică Varro, este următoriul:

Cozeulodoizeso; omnia vero ad patula coemisse,
Iancus Ianes duonus cerus es, dunus Ianus;
Ve vet pom melios eum recum [2]).

După forma şi destinaţiunea lor, cântecele saliare eraŭ un fel de colinde poporale tradiţionale, eşite din aceeaşĭ sorginte literară, preoţéscă, din care derivă şi vechile colinde poporale românescĭ; ast-fel, că adevĕratul înţeles al cuvintelor din aceste fragmente î-l vom puté cunósce numaĭ cu ajutoriul colindelor poporale române, din carĭ nu aŭ dispărut cu totul caracterele specifice ale anticităţiĭ.

Întru adevĕr, dacă vom face o asemĕnare între textul ce ni-l presintă fragmentul luĭ Varro şi între textul colindelor poporale române, ne vom convinge fără multă greutate, că amêndouĕ aceste forme de cântece tradiţionale constitue în fond numaĭ unul şi acelaşĭ gen al poesieĭ religióse preistorice.

Reproducem aicĭ următórele versurĭ din colindele poporale române:

Colo'n jos, maĭ din jos,
Domn din ceriŭ,

[1]) **Quintiliani** Inst. I. 6.

[2]) **Varro**, L. L. VII. 26.—**Egger**, Latini sermonis vet. reliquiae, p. 75.—**Bergkius**, Commentatio de Carminum Saliarium reliquiis Marburg, 1848.

Crescutu-mi-aŭ doĭ merişorĭ înalţĭ...
Jos la umbra lor, duşue, mişue d'un pat încheiat...
vênt de vară c'a bătut
prin pometul raiuluĭ... [1]).

In cântecul saliar, Cozeulodoizeso este o simplă grupă de cuvinte alterate, ce corespund la primul vers, cu care încep de regulă cele maĭ multe colinde poporale române din Transilvania: «Colo'n jos, maĭ din jos»,

Cuvintele: omnia vero ad patula coemisse ne apar numaĭ ca o formă coruptă latinisată din versurile, ce le aflăm în colindele românescĭ: «Jos la umbra lor, duşuie, mişuie d'un pat încheiat». Important este, că în cântecul saliar a esistat o-dată şi un cuvênt sinonim cu «încheiat», care însă a dispărut cu totul din fragmentul luĭ Varro.

Poetul Ovidiu descriind sěrbătorile naţionale ale Romanilor, după «cărţile cele vechĭ ale preoţilor», ne înfăţişéză pe Ianus rostind următórele cuvinte:

Omnia sunt nostra clausa patentque manu [2]).

«Clausa patentque» sunt fără îndoiélă cuvinte împrumutate din cântecele saliarĭ, pe carĭ teologiĭ românĭ nepricepêndu-le le aŭ comentat în sens dogmatic, dându-le cu totul alt înţeles de cum î-l avuse în textul primitiv.

Iancus Ianes, duonus cerus es, dunus Ianus este un simplu refren cu numele luĭ Ianus-Iancus-Ianes, ca în colindele române «Leru-ĭ Dómne», «Domn din ceriŭ» (v. p. 1004) Intr'un fragment liturgic dela Măhaciŭ (sec. XVI), donul=domnul [3]).

Următórele cuvinte: ve vet pom melios eum recum, presintă o deosebită asemĕnare cu versurile din colinda de maĭ sus: vênt de vară c'a bătut prin pometul raiuluĭ, orĭ prin pomiĭ merilor, de carĭ se face amintire în aceeaşĭ colindă.

După cum vedem, fragmentul luĭ Varro este defectuos în multe privinţe. Cântecul saliar era în tot casul maĭ lung, ér versurile nu sunt estrase în o ordine regulată.

Un al doilea fragment din cântecele saliare, pe care ni-l comunică Varro are forma următóre:

Divum empta cante, divum deo supplicante.

«Cante», ḑice Varro, este în loc de «canite» (cantaţĭ). Însă, ceea ce face, ca versul acesta să fie neînţeles, este cuvêntul empta. Bergkius presupune, că în textul original a fost templa (cântaţĭ templele ḑeilor). Însă, forma vechiă a fost fără îndoiélă FEPTA=facta, rom. fapte (cântaţĭ faptele ḑeilor) [4]).

[1]) Teodorescu, Poesiĭ pop. p. 77. — [2]) Ovidii Fast. I. 117. — [3]) Cf. Statii Silv. I. 6: Saturnalia Principis sonantes; Et dulci Dominum favore clamant. — [4]) La Cicero: factum divinum; în fond aceleaşĭ cuvinte cu «Divum facta» (Phil. II. 44).

12. *Descântece barbare.*

Cato cel bĕtrân, născut la Tusculum în a. 234 a. C., ne comunică, în tractatul sĕŭ de «Economiă rurală», următórele două variante dintr'un descântec de scrintitură, după cum scrie dênsul:

Var. 1. Huat, hauat, huat, ista pista sista, dannabo Damnaustra.

Var. 2. Huat, haut, haut, ista sistar sis ardannabon Dunnaustra (Dannaustra) [1]).

Romaniĭ atribuiaŭ în general o deosebită putere magică descântecelor de origine barbară, «externa verba et effabilia» séŭ rostite în o limbă latină coruptă, «latina inopinata» [2]).

Însă literaţiĭ romanĭ aŭ cercat sĕ introducă forme latine şi în descântecele barbare, fără să pricépă sensul adevĕrat al cuvintelor.

Ast-fel cuvintele ista sista, din descântecul luĭ Cato, nu aŭ de a face nimic cu pronumele fem. «ista» şi nicĭ cu verbul «sistere».

Primele două versurĭ ale acestuĭ descântec «Huat, hauat, huat, ista sista», sunt numaĭ simple fragmente dintr'un descântec poporal de dragoste, în care se invócă ajutorul stelelor. În formă românéscă:

Uhu, uhu, stea, steal
Tóte stelele sĕ steal [3]).

În ce privesce a doua parte din textul acestuĭ descântec: dannabo, orĭ sis ardannabon Damnaustra, cuvintele aŭ fost rĕŭ separate şi rĕŭ scrise. Forma maĭ corectă ar fi: si s'ar da bonna Damn(a) naustra. Rom. şi de ar da bună Dómna nóstră.

Un al doilea descântec, pe care-l aflăm la Cato, este:

Var. 1. Motas vaeta, daries dardaries astataries dissunapiter.

Var. 2. Moetas vaeta, daries dardaries asiadarides una petes [4]).

Separaţiunea corectă a acestor cuvinte ar fi: Mo tas vaeta. Daries dar daries asia daries (asta taries), Diss una piter.

«Daries» este o formă barbară, pers 2-a sing. din presentul optativ; rom. dare-aşĭ, – aĭ, – ar; – am, – aţĭ, – ar.

Acelaşĭ optativ, însă cu verbul auxiliar pus înainte, îl avem şi în primul descântec: «si s'ar da bon(na) Dunnaustra».

---

[1]) Cato, R. R. c. 160. — Helm, Incantamenta magica, p. 534.

[2]) Plinii H. N. XXVIII. 4. 6. — [3]) Tocilescu, Mater. folkl. p. 685. — La Virg. (Aen. IV. 489), vrăjitórea de la m. Atlas scia sĕ întórcă stelele înapoĭ, vertere sidera retro.

[4]) Cato. R. R. c. 160. — Helm, Incant. mag. p. 533.

Cronicariul frances Aimoin povestesce, că în timpul luĭ Iustinian, un rege barbar fiind făcut prisoneriŭ, împĕratul i oferi loc sĕ şédă lângă dênsul şi-l invită sĕ restitue provinciile ocupate. Non dabo (= nu dau), ḑise el, ér împĕratul replică: Daras, o formă barbară de la verbul «dare» [1]), mrom. «sĕ dareşĭ», sĕ fie sĕ daĭ.

Ultimele cuvinte: «Diss una piter» sunt un vocativ dela nominativul «Deus unus pater». După cum se scie, Jupiter era numit şi Dis şi Diespiter.

Aceleaşĭ cuvinte le aflăm în descântecele şi în versurile poporale române, sub formele:

«Nu te văieta» [2]). «Tacĭ, nu te văieta» [3]). «Dare-ar Dumneḑeŭ». «Dare-ar Domnuĭ Dumneḑeŭ». «De ar da Dumneḑeŭ, de ar da» [4]).

Înţelesul întreg al acestuĭ descântec barbar ar fi ast-fel următorul:

Ne (Non te) vagita. Uti des, utinam des, ast utinam des (salutem),
Dis une pater!
Rom.: Nu te văieta. Dare-aĭ, de aĭ da, aşa de aĭ da sănătate, Dómne,
unule părinte!

Repetarea versurilor, orĭ a cuvintelor, de câte 3 şi 5 orĭ era, după credinţele vechĭ ale Romanilor, o condiţiune esenţială pentru ca rugăciunea séŭ descântecul sĕ aibă efect, «sĕ prindă».

În cântecul Fraţilor arvalĭ, cele de ântâiŭ cincĭ versurĭ se repetéză de 3 orĭ, ultimul cuvênt de 5 orĭ. Pliniu scrie: «Cesar», după cum se spune, «rĕsturnându-se o-dată cu trăsura, ca sĕ nu i se maĭ întêmple şi în viitoriŭ vre-un accident în călĕtorie, repeta de 3 orĭ o anumită formulă (carmine ter repetito), de câte orĭ se urca în trăsură, ceea ce după cum scim, o fac şi alţĭ mulţĭ în ḑilele nóstre» [5]).

Diferite descântece de origine barbară ni s'aŭ păstrat în tráctatul de medicină al luĭ Marcellus Empiricus din sec. IV, care trăise la curtea, împĕratuluĭ Theodosiŭ I.

Unul din aceste descântece este următorul: «Dacă cuiva i-a rĕmas ceva în gât, sĕ se frece pe grumaḑĭ şi să ḑică:

«Xi exucrione xu criglionalsus scrisu miovelor exugri conexu grilau» [6]).

---

[1]) **Cantu**, Hist. univ. VII. 461. — [2]) **Marian**, Descântece, p. 102. — [3]) **Ţiplea**, Poesiĭ pop. p. 101.

[4]) **Tocilescu**, Mater. folk. 319. 324. 1009. — **Hasdeu**, Cuv. II. 4.

[5]) **Plinii** H. N. XXVIII. 4. 6.

[6]) **Marcell.** De medicam. XV. 105, 106, ap. Heim, Incantamenta magica, p. 532.

Cuvintele sunt barbare, însă extrem de corupte şi vor trebui separate ast-fel:

(E)xi e xucrio nexu criglio nalsus, scrisu miove... lor e xugrico nexu grilau (= criglio).

Sub acéstă formă, descântecul luĭ Marcellus corespunde la următórele versurĭ din descântecele românescĭ:

«Eşĭ... din creierii capuluĭ, din sgârciu nasuluĭ, din mĕduva óselor» [1]).

Aicĭ, criglio şi grilau aŭ acelaşĭ înţeles cu rom. «creierĭ»; xucrio, scrisu şi xugrico = sgârciŭ, nalsus = nasuluĭ, şi miove... lor = «mĕduva óselor».

In alte descântece vechĭ, ce ni s'a păstrat într'un codice al mânăstiriĭ din St. Gal (sec. IX), cuvintele poporale «mĕduva óselor» sunt traduse în limba latină cu «move de ossa» şi «a medullis ad ossa» [2]).

De notat, că limba barbară din acest descântec se caracteriséză prin articulul postpus *lor* (miovelor = mĕduva [óse]lor) şi un *l* dislocat în nalsus = nasuluĭ.

13. *Cântecul Fraţilor arvalĭ (Carmen Fratrum arvalium).*

Încă din timpurĭ imemoriale esista în Roma un colegiu de preoţĭ, numiţĭ Fratres arvales (Fraţĭ de moşiĭ), carĭ făceaŭ sacrificiĭ şi ceremoniĭ religióse publice în onórea divinităţiĭ archaice Dea Dia (Diua), pentru rodirea câmpurilor, pentru bună starea şi înmulţirea turmelor (v. p. 1088).

Templul şi pădurea cea sfântă a deiţeĭ se aflaŭ în Via Campana, la o depărtare de 5 miliare de Roma.

Aicĭ în fie-care an, pe la mijlocul, orĭ pe la finele luneĭ luĭ Maiŭ, se celebra festivitatea cea mare şi publică a deiţeĭ Dea Dia, cu rugăciunĭ, sacrificiĭ şi jocurĭ, carĭ ţineau treĭ dile.

În diua a doua a acesteĭ sĕrbătorĭ solemne ţĕrănescĭ, preoţiĭ arvalĭ, după ce îndepliniaŭ ceremoniile şi sacrificiile obicinuite, se retrăgeaŭ în interiorul templuluĭ, închideaŭ uşile şi luând în mână cărţile cele sfinte recitaŭ un cântec religios tradiţional, Carmen Fratrum arvalium, săltând şi tropotind în jurul meseĭ destinate pentru sacrificiĭ.

Textul acestuĭ vechiŭ cântec religios ne este cunoscut numaĭ după transcrierea, ce s'a făcut în actele Fraţilor arvalĭ din a. 218 d. C., în timpul imp. Heliogabal.

Pe tablele de marmură ale acesteĭ inscripţiunĭ, cuvintele sunt de regulă

[1]) **Tocilescu**, Mater. folkl. 616, 620, 638, 655, 582. — **Teodorescu**, Poesiĭ pop. 367.

[2]) **Heim**, Incant. mag. p. 564. 558.

împreunate unele cu altele, iar separaţiunea cuvintelor, aşa cum s'a făcut în ediţiunile de până acum, este în multe privinţe eronată.

Noĭ vom reproduce aicĭ textul acestuĭ monument eprigrafic, aşa cum s'a publicat de Henzen în «Acta Fratrum arvalium» şi în «Corpus Inscriptionum latinarum»; iar la urmă vom esamina, din punct de vedere linguistic, părţile rĕmase încă neînţelese din acéstă rugăciune vechiă religiósă.

1. Enos Lases iuvate.
Neve luaerve Marma (Marmar) sins (sers) incurrere in pleores (pleoris).
3. Satur furere (fufere) Mars limen sali sta berber
Semunis (simunis) alternei aduocapit conctos.
5. Enos Marmar (Mamor) iuvato.
Triumpe, triumpe, triumpe, triumpe, triumpe [1]).

Versurile 1—5 se repetéză fie-care de câte 3 orĭ, ér esclamaţiunea din urmă de 5 orĭ.

Unele cuvinte sunt scrise în diferite forme. Variantele maĭ importante le-am reprodus în parantese.

Traducerile făcute până astă-ḑĭ, de pe acest monument important al limbeĭ romane religióse, divergéză aşa de mult unele de altele, în cât putem ḑice, că afară de primul şi de ultimele douĕ versurĭ, tóte cele-lalte aŭ rĕmas neînţelese. Din aceste traducerĭ reproducem aicĭ următórele:

Hermann:

Nos, Lares, juvate, neve luem Mamuri, siris incurrere in plures: satur fueris, Mars, limen i. e. postremum, sali, sta, vervex: Semones alterni, jam duo capit cunctus. Nos, Mamuri, juvato. Triumphe [2]).

Grotefend:

En! nos, Lares, juvate. Neve luem, Mars, sinas incurrere in flores. Satur furere Mavors, lumen solis sta (siste) fervere! Semones alterni advocate conctos! En! nos, Mars, juvato! Triumphe [3]).

Klausen:

Age, nos, Lares, Iuvate. Neve luem, Mars, sinas incurrere in plures: Satur furere, Mars, pede pulsa limen, sta verbere: Semones alterni advocabite cunctos: Age, nos, Mars, iuvato. Triumphe etc. [4]).

Mommsen:

Nos, Lares, iuvate! Ne luem ruem (s. ruinam), Mamers, sinas incurrere in plures! (In

---

[1]) **Henzen**, Acta Fratrum arvalium, p. CCIV. — C. I. L. vol. VI. nr. 2104.

[2]) **Egger**, Latini sermonis vet. reliquiae, p. 1843. p. 70. — [3]) **Egger**, ibid.

[4]) **Klausen**, De Carmine Fratr. arv. p. 23.

ed. germ. 1856: Ne malam luem). Satur esto, fere Mars! In limen insili! Sta! verbera (limen?). (In ed. germ. 1856: Desiste verberare [limen]). Semones alterni advocate conctos! Nós, Mamers, iuvàto. Tripudia! [1]).

După cum vedem, noĭ avem aicĭ traducerĭ, carĭ, în mare parte, nu aŭ de a face nimic cu formele stiluluĭ vechiŭ religios.

Textul cânteculuĭ arval, alterat în cursul timpurilor în multe privinţe, maĭ conţine încă unele forme archaice din limba latină barbară.

Cu aceste forme ne vom ocupa aicĭ. Ele ne presintă un deosebit interes pentru istoria limbilor romanice.

Enos nu este En! nos, ci E nos. Aicĭ particula *e* de la început corespunde la *e* din cărţile bisericescĭ vechĭ române, unde are înţelesul de vero, autem, enim [2]).

Luaerve este un cuvênt compus din lua, lat. levare, rom. lua şi erve, lat. herba (erba, C. I. L. III. p. 1187), it. pop. erva, rom. iérbă.

Fraţiĭ arvalĭ invócă maĭ ântâiŭ ajutoriul Larilor (al deilor pastorĭ), apoĭ adreséză luĭ Marte prima lor cerere, ca să nu-ĭ lipséscă de ierburĭ séŭ păşunĭ, una din necesităţile cele marĭ ale vieţeĭ antice, când turmele constituiaŭ aprópe singurul mijloc de subsistenţă al întregeĭ omenimĭ.

Aceeaşĭ rugare o aflăm şi în versurile poporale române, ce se adreséză luĭ Caloian, în luna luĭ Maiŭ: «sĕ resară verdeţele» «sĕ créscă fênăţele», «şi tóte ierburile» [3]); precum şi în rugăciunea către Marte, pe care o aflăm la Cato: Utique tu ... virgulta.. grandire, beneque evenire sinas.

Neve (nos) ... sins incurrere in pleores séŭ pleoris. Aicĭ ultimele cuvinte aŭ înţelesul de incurrere in periculis, o expresiune ce se repetéză adese-orĭ în actele Fraţilor arvalĭ sub forma: eosque servaveris ex periculis [4]), iar sensul cuvintelor este: «şi nu ne lăsa sĕ cădem în primejdiĭ». In rugăciunea de la Cato: pastores pecuaque salva servassis.

Satur furere, sunt cuvinte corupte, al căror înţeles este sacru(m) fecere. In acelaşĭ proces-verbal, aceleaşĭ cuvinte ne apar sub formele de sacrum fecisse şi sacrum fecerunt. Probabil, că în cărţile cele sfinte ale Fraţilor arvalĭ a fost scris FVKERE (fecere) în loc de FVRERE. În tim-

[1]) **Mommsen,** Hist. rom. I (ed. 1863), p. 298. Traducerea luĭ Mommsen: Lares, venez à notre aide, Mars, Mars, ne laisse pas tomber la morte et la ruine sur la foule! Sois rassasié, féroce Mars! Saute sur le seuil! Debout! frappe (le seuil). Vous d'abord, vous ensuite, invoquez, tous les Semones! (Dieux Lares). Tois, Mars, Mars, sois nous en aide! Sautez, Sautez, Sautez! Mommsen adauge: Die Übersetzung ist vielfach unsicher, besonders die dritte und fünfte Zeile (Ed. germ. I. 1856, p. 205).

[2]) **Sbiera,** Codicele Voroneţian. — [3]) **Teodorescu,** Poesiĭ pop. 211. 212.

[4]) **Henzen,** Acta Fr. arv. p. XLI, CVIII, CXIV, CXXV.

purile maĭ vechĭ, litera C era representată prin K. Lapidariul însă, a prefăcut, din eróre, pe K în R, după cum resultă din maĭ multe esemple, ce le aflăm în inscripțiunile arvale, ca maĭ jos BERBER în loc de BERBEK. Litera *u* din «furere» (fukere) ține locul uneĭ vocale întunecate, ca în limba română «făcură». Un esemplu analog î-l avem în cuvêntul «semunis» (= seminis), rom. semênțe.

Limen sali sta. Adevěrat întuneric, scrie Lucian Müller. Cuvintele aŭ fost rěŭ despărțite, în loc de «li mensa li sta». Fără îndoiélă, aicĭ este vorba de masa cea sfântă, pe care se făcea sacrificiul, «mensa sancta» = ara sacra [1]). Cuvêntul sta, este o simplă prescurtare, séŭ forma dialectală, în loc de sancta, ca în dialectul macedoromân «Stămariă» = Sfântă Mariă [2]). O singură dificultate ne presintă aicĭ particula *li* înainte de «mensa» și de «s(anc)ta». În tot casul, acest *li* corespunde la lat. *in*. In acelașĭ proces-verbal al Fraților arvalĭ aflăm și espresiunea: in mensa sacrum fecerunt [3]). La Neviu (Bell. Poen.): sacra in mensa Penatum... ponuntur. Probabil că în limba vechiă barbară *li* avea acelașĭ înțeles cu rom. *la* (apud).

Cuvintele Berber semunis alternei advocapit conctos vor trebui separate: «berber semunis alternia duo capite onctos. Aicĭ, BERBER cu litera R la fine este o simplă eróre a lapidariuluĭ în loc de BERBEK(es); «semunis alternei» orĭ «alterneia» = seminis altilanei, adecă berbecĭ din sĕmênța, orĭ rasa, oilor cu lâna mare. Cuvintele «duo capite onctos», iar nu «(a)dvocapit conctos» se raportă la victimele destinate sacrificiuluĭ. După ritul archaic, Frațiĭ arvalĭ sacrificaŭ luĭ Joe și luĭ Marte doĭ berbecĭ cu lâna mare: Jovi verveces II (duos) altilaneos; Marti arietes altilaneos II (duos) [3]). «Capite onctos», unșĭ pe capete, adecă purificațĭ. Espresiunĭ analoge în actele Fraților arvalĭ: «deas unquentaverunt»; «signisque unctis»; «boves feminas auro iunctas» = unctas [4]). Triumpe, o simplă esclamațiune de bucuriă în jocurile, ce se făceau cu ocasiunea festivităților religióse. Ințelesul se explică în actele Arvalilor prin verbul «tripodare», a tropoti. Acest cuvênt se maĭ aude și astă-ḑĭ în versurile ce se recitéză la ceremoniile nunților românescĭ:

Noĭ jucăm și tropăim
Și sărim în hop și 'n trop,
Că e ḑiua de uncrop.
Tropoțel pe lângă masă.
De treĭ orĭ pe lângă masă [5]).

[1]) **Henzen**, ibid. p. 29, CCXIV. — [2]) **Papahagi**, Megl.-Rom. II. 118.
[3]) **Henzen**, ibid. p. CLXXXVI.
[4]) **Henzen**, ibid. p. CCIV, CLXXXI, CCXIV, CCXXV.
[5]) **Marian**, Nunta, p. 718, 557, 686.

Am esaminat aicĭ părţile obscure din acest cântec religios; şi am căutat sĕ stabilim formele adevĕrate ale unor cuvinte alterate, avênd cu deosebire în vedere espresiunile întrebuinţate în actele Fraţilor arvalĭ.

Traducerea nóstră ar fi ast-fel următórea:

Nos, vero, Lares juvate. Neve adimas herbas (i. e. pascua) Marmar, (neve nos) sinas incurrere in periculis. Sacrum fecere Marti, in mensa; in sancta, berbeces seminis altilanei duos, capite unctos etc.

14. *Inscripţiunea pelasgă din insula Lemnos.*

Un alt monument important al limbeĭ barbare pelasge este inscripţiunea descoperită în insula Lemnos pe la a. 1884—5.

Acéstă insulă, situată în părţile de nord ale Măriĭ egee, spre sud-ost de muntele Athos, era locuită în timpurile preistorice de o populaţiune de rasă pelasgă, numită Sinties şi Sinti, din acelaşĭ ném cu Thraciĭ şi Geţiĭ. După Homer, Sintiĭ vorbiaŭ o limbă barbară, sĕlbatică, adecă nordică. Σίντιες ἀγριόφωνοι [1]).

Maĭ târḑiŭ, în timpurile istorice, locuitoriĭ acesteĭ insule ne apar sub numele de «Pelasgĭ» la Herodot şi «Pelasgĭ-Tursenĭ» la Thucydide [2]).

Pelasgiĭ-Tursenĭ din insula Lemnos, după cum scrie Thucydide, aveaŭ aceeaşĭ limbă cu Pelasgiĭ din Placia şi Scylace (Hellespont), cu locuitoriĭ din insulele vecine Samothrace şi Imbros şi cu ceĭ din peninsula munteluĭ Athos.

Pe la aniĭ 499—496 a. C., insula Lemnos a fost ocupată de Athenienĭ. Vechiĭ locuitorĭ fiind espulsaţĭ, se risipiră prin diferite ţinuturĭ; o parte din eĭ se aşeḑară în Pelopones, ér alţiĭ, după cum spuneaŭ tradiţiunile, trecură în Italia sub conducerea luĭ Tyrrhen (Tursan) [3]).

În acéstă insulă s'a descoperit pe la a. 1885, în satul Kaminia, un basorelief de formă rectangulară, avênd douĕ inscripţiunĭ gravate. Prima inscripţiune este pe faţa principală şi incunjură capul unuĭ ostaş robust, care ţine în mână o lance, ér a doua inscripţiune, ce ne presintă unele litere cu forme diferite de cele din prima inscripţiune, este gravată pe faţa laterală din drépta.

Amêndouĕ aceste inscripţiunĭ sunt anterióre a. 500 a. C., însă nu din acelaşĭ timp. Literele aŭ forma vechiă pelasgă, ér modul de scriere este

[1]) **Homeri** Il. I. 594. — Odyss. VIII. 294. — **Strabo**, VII, fr. 45.

[2]) **Herodot** VI. 140. — **Thucydid.** IV, 109; VII, 57.

[3]) **Herodot.** VIII. 73. — **Strabo**, V, 2. 4.

bustrophedon, de la drépta spre stânga și de la stânga spre drépta. Cuvintele sunt adese-orĭ legate unele cu altele, ér interpuncțiunile figuréză maĭ mult ca decorurĭ și nu se întemeiază pe nicĭ o regulă gramaticală.

Facsimilul acesteĭ inscripțiunĭ, după cum s'a publicat în «Bulletin de Correspondance hellénique», este următoriul:

Er transcrierea cu litere grecescĭ, făcută de Bréal, este următórea:

Ηολαιε ⁝ ζ ⁝ ναφοθ
ζιαζι :
μαραζ ⁝ μαF
σιαλχFει [:] ζ ⁝ αFι : ζ
εFισθο ⁝ ζερονaιθ [⁝]
ζιFαι
Fαμαλασιαλ ⁝ ζεροναι ⁝ μοριναιλ
ακερ : ταφ [:] αρζιο

Ηο[λ]αιF(ζ)ι : φοκισιαλε ⁝ ζεροζαιθ : εφισθο τοFερο[μ]α-
ρομ : Ηαραλιο : ζιFαι : επ(τ)εζιο : αραι : τιɪ : φοκε :
ζιFαι : αFιζ : σιαλχFιζ : : μαραɪμ : αFιζ : αομαι [1])

Ne întrebăm acum, care este în general caracterul linguistic al acestor două inscripţiunĭ şi care este, în particular, înţelesul acestor cuvinte?

Vom începe cu prima inscripţiune.

Ηολαιεζ = Eolai ez. «Eolai», în formă grecéscă Ἰόλαος, este un nume propriŭ barbar (Diod. IV, 30; V, 15). In onomastica română din ţéra Făgăraşuluĭ Iolea. După «Eolai», urméză în prima inscripţiune cuvêntul «ez», în a doua «fzi» séŭ «fli» (?) = fiul. «Ez» corespunde prin urmare la cuvêntul mrom. auş, bĕtrân. Sensul fiind: Eolaie bĕtrânul, Eolaus senex,

ναφοθ ζιαζι = na foth ziazi. In dialectul macedo-român «an» şi «na», ca în dialectul umbric «an» sunt preposiţiunĭ cu înţelesul de «in»; «foth» este acelaşĭ cuvênt cu lat. hocce; ziazi = rom. zace, lat. jacet. «Na foth ziazi» are ast-fel înţelesul de: in hocce (tumulo) jacet; în acest (mormênt) zace. Este aceeaşĭ espresiune, pe care o aflăm şi pe monumentele epigrafice din Dacia şi Pannonia: in hoc tumulo jacet; hoc jacet in lapide [2]).

μαραζ μαF σιαλχFειζ αFιζ = maraz mav sialhveiz afiz. În limba grecéscă, μαρασμός însemna: slăbirea puterilor, înbolnăvire, consumarea corpuluĭ; în dialectul mrom. «maraze» (turc. maraz), durere constantă [3]); μαF (mav) corespunde la particula grecéscă μὰ cu sens negativ, orĭ μή, nu; mrom. ma', nicĭ o-dată [4]), rom. ba; «sialhveiz» = salvus (sospes); iar «afiz», care se repetéză adese-orĭ în aceste inscripţiunĭ, ne presintă o formă verbală, rom. fuse, de la «a fi» (esse). Înţelesul acesteĭ frase fiind: aegrotus nun-

---

[1]) Bulletin de Corresp. hellénique, 1886. X. I. 1—3.
[2]) C. I. L. vol. III. 2341. 3397.— [3]) Papahagi, Basme arom. 635.
[4]) Obedenaru, Texte macedo-române, p. 360.

quam, salvus (sospes) fuit; bolnav nicĭo-dată, sănătos fuse. În inscripţiunile funerarĭ romane, încă se amintea câte o-dată starea sănătăţiĭ celuĭ decedat: florente aetate; menses quinque et annum cum aegrotaverit [1]).

εφισθο ζερoναιϑ = e fistho zeronaith. «E fistho» corespunde la cuvintele românescĭ «a fost», în limba maĭ vechiă «au fusto» [2]), lat. fuit. Însă lit. ε de la început nu ţine locul luĭ *a*, ci al luĭ *e* (este), după cum ḑic Macedoromâniĭ: «este fugit» în loc de «a fugit», «este venit» = a venit [3]). In dialectul umbric «fust» = fuerit, în francesa vechiă «fuist» = a fost. Cuvêntul următoriŭ, «zeronaith», este după forma sa, un participiu trecut, ca în dialectul armerin din Sicilia: «stait» = stat, «mangiait» = mâncat [4]), cu *i* adaus între cele douĕ litere din urmă. Acest participiu derivă de la un verb «zerona», fr. enterrer, lat. in terra ponere, séŭ cum am ḑice românesce «a înţĕrina», «a pune sub ţĕrînă». În dialectul mrom. ţară, «pămênt», «ţară di mortu» = pămênt de pe mormênt [5]). Greciĭ ceĭ vechĭ representaŭ uneorĭ sunetul *ţ* al Barbarilor cu *z*: Ζηράνιοι (Zeranii), popor din Thracia, rom. ţĕranĭ; Ζήγαν (Zegan) rom. ţigan. E fistho zeronaith are ast-fel înţelesul de: fuit in terra positus.

ζιFαι = zivai. Litera F, este un digama eolic, care corespunde în alfabetul latin la V şi F. [6]) In dialectul Românilor din Istria «jivi» = a trăi; lat. vivere. La Litvanĭ «gyvata», germ. leben. Inţelesul fiind: «a trăit» (vixit).

Φαμαλασιαλ ζερoναι = Famala sia l zeronai. «Famala» este mrom. «fumeale», art. «fumealea» = familia; «sia», lat. sua, rom. sa; *l* este acusativul scurtat al pronumeluĭ personal de a treia persónă sing.; zeronai = puse sub ţĕrină. Inţelesul: familia sua illum in terra posuit; familia sa î-l puse sub ţĕrină. Cicero scrie, că la Romanĭ, era o lege vechiă strămoşéscă, ca «familia» sĕ pună sub ţĕrină pe ceĭ decedaţĭ [7]).

μοριναιλ αχερ = morin ail a cer. Aicĭ «morin» este participiul present de la un verb «mori», fără *d* final, ca în dialectul armerin din Sicilia «mangiann», ital. «mangiando». «Ail» este o formă verbală, a 3-a persónă a

---

[1]) C. I. L. vol. III. 2197.

[2]) **Hasdeu**, Cuv. I. 152.

[3]) **Hasdeu**, Dict. l. rom. I. 11.

[4]) **Roccella**, Vocab. della l. parl. in Piazza armerina, p. 29.

[5]) **Papahagi**, Basme aromâne, p. 721.

[6]) Sunetul f, reprezentat prin *fv* şi h*v*, îl aflăm şi în textele vechĭ românescĭ: Ast-fel în manuscrisele de la Mahaciu: *fv*ost, h*v*ost = fost, *fv*ecior = fecior, h*v*ie = fie (Hasdeŭ, cuvente, II. 243).

[7]) **Cicero**, Leges, II. 22.

presentuluĭ indicativ; fr. aller, burg. aĭ (aĭr), a se duce. In dialectul istrian se maĭ aude și adĭ «ala» = haĭ, vină. «A cer» (ker) = în ceriŭ, ca în dialectul Romancilor din Elveția «ilg ir a tschell» [1]. Ințelesul cuvintelor fiind: moriendo abit in coelum, murind se duce în ceriŭ. Avem aicĭ urmele credințeĭ vechĭ pelasge despre nemurirea sufletuluĭ. Cf. Dionys. Hol. II, 556.

ταφ αρζιο = taf arzio. «Taf» este acelașĭ cuvênt cu gr. ταφή și τάφος, înmormêntare, mormênt, lat. sepulchrum; «arzio» însemnéză «ars», etimologia dela «ardeo». In Thracia Arzus (= Ars) era numele unuĭ oraș. Sensul cuvintelor de maĭ sus fiind: sepulchro (mortali corpore) cremato; rĕmășițele pămêntescĭ s'aŭ ars. La Cicero (Leg. II. 22): crematum est corpus.

Venim acum la a doua inscripțiune.

« După Ηολαι urméză particula Fi (séŭ Fzi) = fiul (luĭ Iolaie). Acelașĭ cuvênt sub forma de φιε și φη, î-l aflăm pe două inscripțiunĭ din Lycia: Ἀρτέμων... τοῦ Μεγισδότου φιε; Μάσου φη; Ἑρμολύκος Ἱππολίτου φη [2]), cuvinte, ce nu pot avea alt înțeles de cât «fiul», ca la Homer: Εὐρύπολος Εὐαίμονο. υἱὸς, Ποδάρκης Ἰφίκλου υἱὸς.

φοκιασιαλε = focia siale. In prima inscripțiune φοϑ ζιαζι. «Focia» este acelașĭ cuvênt cu lat. hocce, rom. aóce și aócia, mrom. aóțe = aicĭ; ér σιαλε este a 3-a pers. pres. ind. de la un verb ce corespunde la rom. sălășlui, lat. habitare, demorare, sedere. Din aceeașĭ rădăcină derivă it. sala, fr. salle, germ. Saal, rom. sălaș, și saiea, adăpost pentru vite. Sensul cuvintelor de maĭ sus fiind: hic habitat, quiescit, pausat; aicĭ sălășluiesce.

ζεροζαιϑ (în loc de ζεροναιϑ) εφισϑο = zeronaith e fistho, cuvinte identice cu «e fistho zeronaith» din prima inscripțiune.

τοφ ερομαρομ Ηαραλιο = tof Eromarom Earalio. «Eromarom» este un gen. pl. de la «Eromi» = Aromi, după cum Romulus a fost numit în evul de mijloc și «Heromulus» [3]).

Pelasgiĭ din Lemnos aparțineaŭ la familia Arimilor. Numele de« Lemnos», era în realitate numaĭ o formă dialectală în loc de Remnos.

Un vechiŭ rege, pelasg, care domnise peste Lemnos, pórtă la autoriĭ gre-

---

[1]) **Conradi,** Deutsch-romanische Grammatik. 1820, p. 85. Espresiunĭ analoge aflăm în vechile legĭ romane. Cicero (De Leg. II. c. 8): et ollos quos endo coelo merita locauerunt (colunto)... ast olla, propter quae datur homini adscensus in coelum.

[2]) Bull. d. Corresp. hell. 1886, I. p. 40—43.

[3]) **Graf,** Roma, vol. I. 223.

cescĭ numele de Ἑρμων (Hermon) [1]. «Earalio» este numele uneĭ localitățĭ. Înțelesul fraseĭ din cestiune fiind: in terra positus fuit ad sepulchra Eromorum Earalio; a fost înțerinat la mormintele Arimilor din Earalia».

ζιFαι επ(τ)εζιο αραι = zivai eptezio arai; lat. vixit septemdecim annos; rom. a trait septe sprețece anĭ. «Arai» este o formă femenină din lat. annus, ca la Francesĭ «année», însă cu *n* rotacisat.

τιΐ φοκε ζιFαι αFιζ σιαλχFιζ = tîn foce zivai afiz sialhviz. Litera ↑ din primul cuvênt represintă un sunet nasal, ca în alfabetul vechiŭ românesc ↑̂ [2] = n; «tîn», mrom. pîn, rom. până; «foce», lat. hocce, rom. aóce = aicĭ; «afiz», ce se repetéză adese-orĭ în textul acestor inscripțiunĭ corespunde la rom. fuse (fuit). Ér sensul fraseĭ este: dum hocce vixit, fuit salvus (sospes). rom. până aóce trăi, fuse sănătos [3].

μαραιμ αFζ αομαι(ϑ) = maranm afiz aomai(th). Aicĭ μαραιμ, după forma și locul ce-l ocupă, este numaĭ o variantă de pronunțare a cuvêntuluĭ μοριν din prima inscripțiune. Sensul cuvintelor: moriendo fuit humatus. rom. murind fuse înhumat. Cicero (Leg. II. 22): ut humati dicantur... quos humus injecta contegeret.

Despre latinitatea limbeĭ barbare, ce se vorbia în regiunile de nord-est ale măriĭ egee, maĭ avem o mărturiă importantă.

Dionysiu din Halicarnas scrie: «Limba, de care se folosesc Romaniĭ, nu este nicĭ cu totul barbară, dar nicĭ absolut grecéscă, ci este o amestecătură din amêndouĕ aceste, însă partea cea maĭ mare este din idioma Eolilor» [4].

Eoliĭ, locuiaŭ pe litoralul Asieĭ micĭ în față de insulele Lemnos și Lesbos. La teritoriul lor aparținuse o-dată și regiunile Troieĭ. In timpurile luĭ Dionysiu (sec. I a. C.), aceștĭ Eolĭ, maĭ vorbiaŭ așa dar, o limbă semilatină.

---

[1] **Suida**, Ἑρμώνιος χόρις.

[2] Că litera ⊥ corespunde la *n* resultă și din împrejurarea, că la Umbrii ⊥ și ɪ se întrebuințau ca semne pentru cifra 50, în locul căreia Grecĭ puneau pe ν (Huschke, Iguv. Taf. p. 529).

[3] In poesia poporală macedo-română încă aflăm versurile: Bun și sănătos pin fui, Ma di cându lăngidiĭ (Obed. Texte, 201).

[4] Dionys. Halicarn. I. 90.

Repetăm acum încă o-dată textul şi traducerea verbală a acestor două inscripţiunĭ:

Transcriere.	Traducere verbală.	
1 Eolai ez na foth	Iolaus senex in hocce (tumulo)	Iolaie bĕtrânul în acesta
ziazi,	jacet,	zace,
maraz mav,	aegrotus nunquam,	bolnav nicĭ o-dată,
sialhveiz afiz;	salvus (sospes) fuit;	sănătos fuse;
e fistho zeronaith,	fuit in terra positus,	a fost înţerinat,
zivai	vixit	trăi
Famala sia l zeronai, morin ail	Familia sua illum in terra posuit, moriendo abit	Familia sa i-l înţerină, murind merge
6 a ker, taf arzio.	in coelum, sepulchro (mortali corpore) cremato.	în ceriŭ, mormêntul i-a fost ars.

---

1 Eolai f(z)i focia siale. zero(n)ait e fistho tof Eromo —	Iolaus filius hocce habitat (quiescit), in terra positus fuit ad sepulchra Eroma —	Iolaie fiul aocea salaşluesce, înţerinat a fost la mormintele Aromi —
rum Earalio· zivai ep(t)ezio arai; tîn foce	rum Earalio; vixit septemdecim annos; dum hocce	lor din Earalia, trăi septesprędece anĭ; până aocea
3 zivai afiz sialhviz, maraîm afiz aomai(th)	vixit, fuit salvus (sospes) moriendo fuit humatus.	trăi fuse sănătos, murind fuse înhumat.

Ca o particularitate demnă de notat este lipsa litereĭ *u* (gr. υ, ου) din textul acestor două inscripţiunĭ. Acéstă literă se vede a fi înlocuită cu *ei* şi *i* în cuvintele: sialhveiz, sialhviz, afiz, fistho, sia.

In fine, Pelasgiĭ din Lemnos maĭ întrebuinţaŭ în vorbire şi articulul postpus *lu*(*s*), după cum resultă din cuvêntul Μόσυχλος (rom. Moşul), numele vechiŭ al unuĭ munte din acéstă insulă.

15. *Cele două dialecte pelasge, latin şi arimic.*

I

Încă din timpurĭ preistorice fórte depărtate, limba barbară a Pelasgilor se afla divisată în două dialecte principale, unul latin, séŭ prisc latin, şi altul arimic, adecă prisc roman, după cum era împărţit şi poporul pelasg în două familiĭ marĭ şi estinse, una a Latinilor bĕtrânĭ şi alta a Arimilor.

Aceste două popóre pelasge, eşite din acelaşĭ trunchiŭ naţional, trăise în timpurile preistorice în condiţiunĭ geografice şi sociale cu totul diferite.

Ambele popóre se deosebiaŭ unul de altul prin temperamentul lor fisic şi prin caracterul lor moral. Chiar şi formele limbeĭ, diferiaŭ unele de altele în multe privinţe.

În fântânile geografice vechĭ, Latiniĭ bĕtrânĭ séŭ barbarĭ figuréză sub numele de Abarimon(es), Abii, Leucoarimanĭ, şi Barbari albi. Şi

eĭ ne apar în general ca o populaţiune din părţile de nord ale lumiĭ vechĭ.

În migraţiunile lor din Asia spre Europa, o parte din aceştĭ Latinĭ barbarĭ, după ce petrecură maĭ mult timp în regiunile de nord ale munţilor Uralĭ, înaintéză spre apus pe lângă ţermuriĭ Măriĭ baltice.

La acest curent aparţineaŭ Litvaniĭ, Samogiţiĭ (vechiĭ locuitorĭ aĭ Prusieĭ orientale), apoĭ masele cele marĭ de Leţĭ, rĕspândiţĭ prin diferite regiunĭ ale Germanieĭ şi Gallieĭ [1]), Litaviĭ din Armorica [2]) şi Albioniĭ din insulele britannice [3]).

Despre limba latină barbară, ce se vorbia în părţile de nord ale Europeĭ, amintesce Suetoniu [4]) şi Dlugos [5]).

O a doua grupă din familia Latinilor bĕtrânĭ trece peste părţile meridionale ale Scytieĭ, ocupă cât-va timp câmpiile şi munţiĭ Galiţieĭ, Silesieĭ, Moravieĭ şi Bohemieĭ, apoĭ î-şĭ continuă drumul sĕŭ de înaintare către părţile de apus. De la aceştĭ Latinĭ barbarĭ derivă numele Lechilor (Polonilor), precum şi diferite numirĭ topice de origine etnică, ce le aflăm rĕspândite prin ţinuturile acestea, sub formele de Latten, Leiten, Lety, Liten, Ladzin, Letow, Litow, etc.

În fine, un al treilea ram din curentul cel mare de migraţiune al Latinilor barbarĭ, trece peste părţile de rĕsărit ale Dacieĭ către peninsula balcanică, ocupă cât-va timp regiunile de la Dunărea de jos, în deosebĭ părţile de nord ale Mesieĭ de jos şi de sus.

---

1) **Du Cange**, v. Laeti sive Leti: Populi septentrionales, qui cum Francis, aliisque nationibus barbaris, in Gallias et Germaniam irrumpentes, ibi tandem imperatorum concessione consederunt, acceptis ad excolendum agris. **Du Cange**, ibid. v. Latini: Latini appellati Indigenae seu veteres incolae, vel coloni, in iis regionibus, quae a barbaris gentibus pervasae sunt. — **Böcking**, Notitia Dign. II. p. 1050*: in lege Salica est scriptum lidus, ledus, litus, letus, laetus, in versione latina Speculi Saxonum Latinus. — Cf. ibid. II. p. 1059*, 1060*.

2) **Du Cange** v. Leti.

3) **Plin.** IV. 30. 1: Albion ipsi (Britanniae) nomen fuit. — **Diefenbach**, Orig. europ. p. 147: Bei diesen (Schotten) aber, bei den «albanischen» Gaidelen Hochschottlands ist noch heute Albainn (Alban) oder Alba Schottland und Gaidheal Albannach der Hochschotte gegenüber dem stammverwandten Gaidheal Eirionnach (Arimĭ) in Irland.

4) **Suetonii** Claudius, c. 1: Is Drusus ... nans Rhenum ... hostemn... on prius destitit insequi, quam species barbarae mulieris, humana amplior, victorem tendere ultra sermone latino, prohibuisset.

5). **Dlugossi** Hist. Pol. Ed. 1711. I. l. 10. 113 seqq.: Lithuanos et Samogithas Latini generis esse ... Sermo his (Lithuanis) latinus modica varietate. — Cf. ibid. p. 118. — **Cromer**, De orig. et reb. gest. Polon. l. III. p. 42.

Ultimul lor rege național în timpurile aceste a fost, după cum ne spun tradițiunile grecescĭ, Telephus, supranumit Latinus [1]).

Aceștĭ Latinĭ din nordul Thracieĭ pórtă, la Homer, numele de Abii, ér în tradițiunile poporuluĭ român, eĭ figuréză ca Latinĭ de ceĭ bĕtrânĭ [2]), la Sêrbĭ și la Bulgarĭ numaĭ ca simplu Latinĭ [3]).

După un timp óre-care, o parte din aceștĭ Latinĭ barbarĭ de la Dunărea de jos î-șĭ continuă drumul lor de migrațiune spre apus. Causele sunt necunoscute. Unele triburĭ trec peste Alpĭ [4]) în peninsula italică, unde după lupte îndelungate cu diferite semințiĭ arimice, carĭ ocupase părțile de sus ale Italieĭ, se stabilesc definitiv în Lațiu (prisci Latini, Latini veteres, Albenses populi).

Aceștĭ Latinĭ bĕtrânĭ figuréză în poemele epice române ca un popor nordic de la «marginea mărilor». Eĭ sunt înfățișațĭ cu forme corporale gigantice, cu cap mare, cu fruntea și pieptul lat, ochiĭ marĭ, mânĭ și picióre lungĭ și gróse [5]), ér în tradițiunile populațiunilor din peninsula balcanică ca o generațiune de uriașĭ. Tot ast-fel ne înfățișéză și Virgiliu pe Latiniĭ din Lațiul cel vechiŭ. Eĭ aveaŭ o statură maĭ mare de cât alțĭ ómenĭ, «immani corpore», ér tinerimea lor se caracterisa prin o barbă blondă [6]).

Dialectul acestor Latinĭ barbarĭ rĕmăsese maĭ aprópe de originea sa, atât în ce privesce sistema consonantelor cât și forma terminațiunilor. Idioma Latinilor bĕtrânĭ era maĭ dulce, maĭ armoniósă, însă nu avea aceașĭ mișcare repede în circulațiune și aceeașĭ precisiune în esprimarea gândirilor, pe care o avea dialectul arimic.

După cum resultă din urmele, ce ne-aŭ rĕmas până astă-ḑĭ în limba națională a Litvanilor, Latiniĭ barbarĭ aveaŭ terminațiunĭ masculine în *as* și *us* și întrebuințaŭ adese-orĭ pe *s* în loc de *r*.

Ca esemple, vom cita aicĭ următórele cuvinte din limba litvană: alejus, oleum; angelos, angelus; ausis, auris; ausza, aurora; devas, deus;

[1]). După Dio Chrysostomul (Jornand. c. 9). — **Suidla**, v. Λατῖνοι. — Alte tradițiunĭ române: Com. Bellic (Constanța): Inainte de Românĭ, spuneau bătrâniĭ, că prin locurile aceste au trăit Latiniĭ; ce fel de ómenĭ eraŭ, nu sciu. Com. Mărgăritescĭ (Romanațĭ): Țerile românescĭ, de carĭ vorbesc bătrâniĭ, sunt: Țéra românéscă, Moldova și Dobrogenéscă, peste care domnia Letin bogat, cel de lege lăpĕdat. Com. Casapchioĭ (Tulcea). Com. Voivoda (Teleorman): Locuitoriĭ din acéstă localitate nu vorbesc, de cât despre Latinĭ, că ar fi locuit aceste ținuturĭ înainte de venirea lor.

[2]) **Corcea**, Balade, h. 81.

[3]) **Kanitz**, Reise in Süd-Serbien und Nord-Bulgarien, p. 33.

[4]) La acest curent de migrațiune aparțin Latiniĭ din Elveția.

[5]) **Hașdeu**, Col. l. Traianu, 1882, p. 620.

[6]) **Virgil**. Aen. X. 312, 324; VIII, 330.

drasus, trux; grazus, pulcher; jaunas, juvenis; laukas, campus, locus; macnus, potens, fortis; medus, mel; midus, medus; muras, murus; pirmas, primus; senas, senex; vynas, vinum; vyras, vir [1]).

II

Al doilea dialect al limbeĭ pelasge a fost cel arimic, pe care noĭ îl-numim prisc roman.

La familia Arimilor aparţineaŭ locuitoriĭ din nordul Istruluĭ din jos, "Αριμοι, cum i numesce Homer şi Hesiod; Scyţiĭ, numiţĭ maĭ înainte Aramaei; locuitoriĭ ceĭ vechĭ aĭ Germanieĭ barbare Hermiones şi Alamanni; Aremorici din Aremorica séŭ Aquitania, şi din colţul de nord-vest al Galiţiei; Volcae Arecomici dintre Pyreneĭ şi Rhodan; populaţiunile maĭ vechĭ ale Italieĭ, în fine Turditaniĭ, Tarraconiĭ şi Lusitaniĭ din Hispania.

Arimiĭ se deosebiaŭ de Latinĭ prin tipul lor fisic şi prin temperamentul lor mai viu. Arimiĭ aveaŭ pĕrul şi coloritul feţeĭ maĭ închis şi nu eraŭ aşa înalţĭ de statură ca Latiniĭ. Eraŭ maĭ energicĭ în acţiunile lor, maĭ deprinşĭ în arme şi cu ideĭ politice maĭ înaintate.

Separaţiunea gintiĭ pelasge în două familiĭ marĭ etnice a fost cunoscută şi celor vechĭ.

După Hesiod [2]), genealogia Latinilor şi Arimilor era următórea: Circe, sora regeluĭ Aiete din Colchis, avuse cu Ulysse doi fiĭ; pe Agrius (Rusticus. Ţĕranul), numit de Plutarch Romanus [3]) şi pe Latinus. Dóue nume, ce represintă două familiĭ marĭ şi două dialecte principale ale aceluiaşĭ popor.

Particularităţile caracteristice ale dialectuluĭ arimic erau maĭ cu sémă următórele:

Se adauge un *A* la începutul maĭ multor cuvinte, cu deosebire la cele carĭ începeaŭ cu litera *R*.

Se scurtaŭ terminaţiunile cuvintelor, lăsându-se afară consonantele finale *m* şi *s*, une orĭ şi vocala precedentă *u*.

Se elimină silaba finală *re* dela infinitivele verbelor.

In fine, Arimiĭ făceaŭ o mare întrebuinţare de litera *R* în cuvintele lor.

Despre adăugerea vocaleĭ *A* la începutul cuvintelor avem următórele esemple.

---

[1]) Schleicher, Litauische Grammatik, 1856.

[2]) Hesiod. Theog. v. 1011 seqq.

[3]) Plutarch. Asmulus.

In numirîle etnice: Arimi la Homer şi Hesiod, Aramaei (Scytiĭ), Alamanni séŭ Aramani, o parte din locuitoriĭ ceĭ vechĭ aĭ Germanieĭ barbare, numiţĭ în părţile de sus ale Italieĭ Arimani şi Aremani, în Gallia Aremori séŭ Aremorici; Archemorium, şi Archemonium numele uneĭ suburbe din Roma, Ariminium un vechiŭ oraş al Umbriei, adĭ Rimini; Orchomenos (=Archomenos), două oraşe vechĭ, unul în Beoţia, altul în Arcadia; Ariman (Ahriman), conumele luĭ Typhon; Arimanius, un epitet al lui Mithra (Prometeu) şi al luĭ Marte, Aremulus, un rege vechiŭ din Alba, la Liviu Romulus Silvius.

Ca numirĭ geografice: Anigrus fl. în Polopones; Asilba, castel în Thracia; Amurgos şi Murgos, o insulă lângă Helespont; Asarath fl. în Africa, Arius, regiunile Indieĭ.

Acelaşĭ *A* protetic î-l aflăm şi în limba Aromânilor de astă-dĭ, descendenţĭ din vechiĭ locuitorĭ aĭ Thesalieĭ, aĭ Epiruluĭ şi Macedonieĭ.

Ca exemple aducem următórele cuvinte: afiresc, feresc; agonesc, gonesc; alichesc, lipesc; alătrat, lătrat; alăudat, lăudat; arĕu, rĕutate, nenorocire; aricóri, frig, rĕcóre; arîs, rîs; arîu, rîu; Aromân. Român; aroş, roşu; arug, rug; aspart, spart: aumbră, umbră; avênat, vênat. La carĭ maĭ adaugem şi cuvêntul thracic ababa, babă, din timpurile lui Maximin.

Acelaşĭ *A* prepus s'a maĭ păstrat şi în unele cuvinte române dela Carpaţĭ şi Dunărea de jos: abiruire, învingere; abóre, bóre; abubă, bubă, achindie, chindie; acióie, cióie; acufund, cufund; alătrat, lătrat; alăută, lăută [1]), Armancă, Romăncă [2]).

In dialectul romaniol din Italia: aglion, it. leon; alor, lauro; amsure, misurare; aramse, ramassare; arcade, ricadere; arfat, rifatlo; arpos, riposo; arvena, ruina [3]).

O altă particularitate a dialectuluĭ barbar arimic era scurtarea terminaţiunilor, în deosebĭ suprimarea consonantelor finale *m* şi *s*.

Consonanta *m* dela finele cuvintelor, după cum ne spune Quintilian, era şi în limba latină o literă, «care se exprima foarte puţin» [4]), adecă un sunet mut

In ce privesce pe *s* final, Cicero scrie: «In timpurile vechĭ se consi-

[1]) **Hasdeu,** Etym. magn. Romaniae. T. I. II.

[2]) **Vasiliu,** Cântece, p. 31.

[3]) **Mattioli,** Vocab. romagnolo-italiano. Imola, 1879. — Cf. Torquati, Origine della l. ital. p. 34. 45, 48.

[4]) **Quintil.** Inst. IX. 4: Atqui eadem illa littera *(M)* ... etiam si scribitur, tamen parum exprimitur. — Ibid. XII. 10.

dera ca un mod elegant de vorbire de a lăsa afară pe *s* din silaba finală, astă-ḍĭ însă, pentru noĭ, o ast-fel de vorbire este ţĕrănéscă, ordinară» [1]).

Adese orĭ însă, se lasă afară întréga silabă finală a cuvintelor. La acest mod de vorbire se raportă cuvintele luĭ Quintilian: curabit magister ne extremae syllabae intercidant [2]).

In dialectul romaniol din Italia, în care s'aŭ păstrat până astă-ḍĭ fórte multe particularităţĭ din dialectul vechiŭ arimic, nu există nicĭ *o* nicĭ *u* final. Ca exemple: an, it. anno; anzel, it. angelo; bon, it. buono; braz, it. braccio; camp, it. campo; car, it. caro; corv, it. corvo; fer, it. ferro; fiol, it. figlio; fom, it. fumo; fus, it. fuso; mort, it. morto; om, it. uomo; ont, it. unto; orb, it. orbo; oss, it. osso; ors, it. orso; prez, it. prezzo [3]); Aceeaşĭ scurtare a terminaţiunilor ni se presintă şi limba română, în dialectul armerin, precum şi în diferite cuvinte ce aparţinuse limbeĭ poporale «romane» din Gallia. Rom. an, mrom. an, arm. an, prov. an, fr. an, rom. braţ, mrom. braţ, istr. braţ, arm. brazz; rom. câmp, picard şi prov. camp.

Venim acum la suprimarea silabeĭ finale *re* dela infinitivele verbelor.

In limba română, infinitivele au două forme, una cu *re* şi alta fără *re*: a cântare şi a cânta, a vedere şi a vedé, etc.

Pe teritoriul Italieĭ de astă-ḍĭ, forma infinitivuluĭ scurtat (fără *re*) o aflăm în dialectul piemontes, friulan, romaniol şi armerin.

Piemontes, cu treĭ conjugaţiunĭ: amé, it. amare; vede, it. vedere; cusi, it. cucire *a)*. Friulan: amâ; temê it. temere; sintî, it. sentire *b)*. Romaniol: amê, vde, cusi *c)*. Armerin: aré, rom. ara. De altmintrelea a esistat pe teritoriul Italieĭ până târḍiu un us general de a elimina pe *re* dela infinitivele verbelor un fenomen important limbistic, pe care l'a constatat distinsul literat G. Torquati pe basa poesieĭ poporale italiene [4]).

---

[1]) **Cicero,** Orat. c. 48: Quin etiam quod jam subrusticum, olim autem politius eorum verborum (in *us)* postremam literam detrahebant, nisi vocalis insequebatur.

[2]) **Quintil.** Inst. XI. 3: Dilucida vero erit pronunciatio primum, si verba tota exierint, quorum pars devorari, pars destutui solet, plerisque extremas syllabas non perferentibus. — **Cicero,** Orat. c. 12: sed aperte et palam elaboratur ... ut ... extrema (verborum) terminentur.

[3]) **Mattioli,** Voc. romagnolo-italiano. (Imola), 1879.

a) **Ponza,** Vocab. piemontese-italiano. (Torino), 1846, p. 43.

b) **Mattioli,** Vocab. romagnolo-italiano.

c) **Pirona,** Vocab. friulano. (Venezia), 1871, p. XXXI—XXXII.

[4]) **Torquati,** Origine d. linqua italiana, p. 25: io non sapeva trovar la ragione, ondei Volgo divora il *Re* finale dele voci dell' lnfinito dicendo: Bisogna fà, bisogna dì, va a mangia, va a zappa, in vecc di dire: Bisogna fare, bisogna dire, va

Acéstă formă trunchiată a infinitivelor a trebuit sĕ esiste, fără îndoiélă, şi în limba vulgară séŭ arimică a Italieĭ vechĭ.

Quintilian scrie: Preceptorul sĕ aibă grijă, ca eleviĭ, pe carĭ i instruesce, sĕ pronunţe şi ultimele silabe ale cuvintelor. «Curabit magister ne extemae syllabae intercidant» [1]).

Acest mod de vorbire era de origine barbar. «Barbariĭ» scrie Isidor, «nu pronunţă cuvintele latine în întregimea lor» [2]).

O altă particularitate caracteristică a dialectuluĭ vechiŭ arimic era usul frequent, ce-l făcea de litera sonoră *r*.

Acéstă literă se punea adese orĭ în locul consonantelor *d*, *l*, *n* şi *s*.

In studiul de faţă însă, noĭ ne vom ocupa numaĭ cu rotacismul lui *n*, care a avut o-dată un rol fórte însemnat nu numaĭ în limba vorbită, dar şi în limba literară bisericéscă a poporuluĭ român.

Despre trecerea lui *n* în *r* în dialectul arimic al Pelasgilor avem unele exemple încă din timpurile homerice.

Gargaros se numesce în Iliadă vêrful cel maĭ înalt al munteluĭ Ida. Insă forma originală era Gargan-us.

Cuvêntul Tartaros în timpurile teogonieĭ avuse înţelesul de «pater» (Titan), rom. tătân, în cărţile bisericescĭ tătănru şi tătăru.

Din aceeaşĭ formă derivă Teutarus, numele unuĭ Scyt, contemporan cu Hercule.

Cu deosebire, Geţiĭ dela Dunărea de jos făceau o mare întrebuinţare de litera *r* în vorbire.

Poetul Ovidiu numesce limba Geţilor: vox fera, vox ferina, Geticus murmur, barbara verba, cuvinte rotacisate, prin carĭ dênsul caracteriséză în mod indirect dialectul cel aspru şi sonor al Geţilor.

Schimbarea luĭ *n* în *r* în limba naţională a Geţilor ni se presintă cu deosebire în numirile de localităţĭ de la Dunăre, precum şi din părţile de răsărit şi de méză-noapte ale Daciei, cum sunt: Laedenata şi Laede*r*ata lângă

a mangiare, va a zappare ecc. Io vedeva bene che questa foggia di stroncature aveva la sua radice nell'uso di pronunziare del Volgo ... nelle diverse raccolte de' canti poporali della nostra Italia si ha una vena fresca e copiosa di cossiffatte stroncature ... il vezo di divorare il RE finale delle voci dell'Infinito, non è già un vezzo nel solo Volgo romano (de pe teritoriul Romeĭ); ma generalmente del Volgo italiano.

[1]) **Quintiliani**, Inst. XI, 3.

[2]) **Isidori**, Orig. I. 31: barbarismus a barbaris gentibus, dum latinae orationis integritatem nescirent. Despre scurtarea infinitivelor în dialectul loren, arden etc., din Francia, vedĭ Schnakenburg, Idiomes populaires ou patois de la France, Paris, 1840, p. 65.

Viminațiu în Mesia de jos (Not.); Ratiaria și Ratiarna (Ptol.); Durostonum și Durostorum (Ptol.), la Iornande Durostona (Silistria); Dinigothia și Dirigothia lângă gurile Siretuluĭ (Not., Tab.); Noviodunum și Noviodurum, Isaccea (Itin.), Carodunum și Carodurum (Ptol.), Ermerium și Urgum, două localitățĭ din părțile de nord ale Dacieĭ, nume, ce corespund la formele Armerium (Armenium) și Ung, astă-ḑĭ oraș și comitat lângă Maramureș.

Pe teritoriul Scytilor: Achani și Acharni, nume de popor (Steph. Byz.). Arima, în limba Scyților, însemna «unul», un cuvênt, în care *r* represintă sunetul original *n*.

În Pannonia, aceeașĭ oscilațiune între sunetele *n* și *r* în numele maĭ multor localitățĭ: Vindomana și Vindomara (Itin. Not.); Bononia și Bonoria; Carnunto și Carunto (Itin.); Acimincum și Acimircum (Not.); Tauruno și Taururo (Not., Ptol.).

In Dalmația: ut purеremu în loc de «puneremus». [1])

In Germania: Varduli în loc de Vanduli, Veredi în loc de Venedi [2]).

In Gallia: Verodunum și Veroduro, Augustodunum și Augustodurum (Itin., Tab.); Cenomani și Ceromanĭ (Not.); Menapii și Merapes, Ursanienses și Ursarienses (Not.). Aremorica = Aremonica, Gaura mors, în loc de mons (Itin. Hier.) [3]).

In Britannia: Cohors quarta Lergorum în loc de Lingonum (Not.); Celunno și Cilurno (Rav., Not.); Brittonum și Brittorum; Vindogladia și Virdocladia (Itin.).

In Hispania: Urgi și Unci (Itin.).

In provincia Argos din Polopones, Lyncea și Lyrcea, numele unuĭ sat (Paus.).

In Asia mică, în ținuturile locuite de Pelasgĭ: Comagena și Comagera, Dardaxina și Dardaxira, Marandana și Marandara (Itin.).

In limba frigiană χλουρός, gr. χλουνός, o specie de aur (Hesych.).

Peste tot litera *r* era un sunet caracteristic al limbeĭ arimice pelasge [4]).

---

[1]) **Isidori** Orig. I. 31.

[2]) Arch.-ep. Mitth. IX. 8.

[3]) Pe teritoriul Dacieĭ încă a esistat o dată forma de mort în loc de mont, munte. Petrus de Ruffomonte (1456), séŭ Petrus de Veresmart (1466) și de Veresmort (1460—1467).

[4]) **Henr. Steph.** v. Βαρβαρόφωνος: Propter frequentem literae ρ usum, Eretrienses βαρβαρόφωνους dictos tradit Eustath. Il. p. 279.

In peninsula italică, întocma ca și în cele lalte provinciĭ locuite de Pelasgĭ, dialectul arimic a fost cel maĭ rĕspândit [1]).

Acest dialect, începênd dela Alpĭ și până în Sicilia, forma idioma națională usuală, pe care literațiĭ romanĭ o numiaŭ: lingua quotidiana séŭ usualis, romana lingua, vox romani generis [2]) rustica romana lingua, rustica vox et agrestis [3]), rustica asperitas [4]), rusticus sermo, plebeius sermo, sermo vulgaris, usualis sermo, quotidianus sermo (quo cum amicis, conjugibus, liberis, servis loquamur), vetus lingua, sermo antiquus [5]), barbarus sermo, latina pessima.

In ce privesce dialectul pur latin în Italia, acesta a fost tot-de-una restrîns numaĭ la provincia Lațiuluĭ.

Trecerea luĭ *n* în *r* o putem urmări în limba poporală a Italieĭ până în cele maĭ vechĭ timpurĭ ale statuluĭ roman.

Următórele exemple vor pune acéstă cestiune în deplină evidență.

Remoria, după Festus, se numia locul de pe Aventin, unde Rem voia, ca sĕ fie edificată cetatea Romeĭ; la Plutarch Remonia; la Enniu Remona.

Remores, după Aur. Victor, se numiaŭ ómeniĭ, carĭ aveaŭ aceleașĭ calitățĭ ca Rem. O formă rotacisată în loc de Remones.

Remuria, în cultul roman, era sĕrbătoarea când se aduceau ofrande strămoșilor. Cuvênt format din «Remores».

Remurina, o vechiă divinitate română, probabil personificarea sĕrbătoriĭ «Remuria».

Archemorium și Archemonium o vechiă suburbe a Romeĭ.

Crustumerium șĭ Crustumini, oraș și popor sabin.

Perpenna și Perpena, n. pr.

In limba latină clasică, carmen derivă din canimen = car(i)men de la vb. cano, a cânta.

După Varro, cuvêntul moerus, mur, deriva din moenus.

---

[1]) **Quintiliani** Inst. I. 5: Pollio deprehendet in Livio Patavinitatem, licet omnia Italica pro Romanis habeam. — In timpurile luĭ Enniu, idioma vorbită și scrisă se numia «romana», nu «latina». Romane loqui (Charisius, Inst. Gramm. II, ap. Keil, Gramm. Lat. I. 200).

[2]) **Cicero,** De orat. III. 12. 44.

[3]) **Cicero,** De orat. III. 12.

[4]) **Sucton.** Gramm. c. 24.

[5]) **Cicero,** De orat. III. 11. 42.

Assir, în limba vechiă latină, însemna «sanguen», sânge [1]. Cuvêntul nu este latin, ci arimic, cu *a* prepus şi cu *n* prefăcut în *r*, ca în limba spaniolă sangre din sanguinem = sanguirem.

Ceĭ vechĭ maĭ ḑiceaŭ femur şi femen, groma în loc de gnoma, aeneus şi aereus, siris, sirit în loc de sinas, sinat [2], de asemenea sers = sinas în cântecul Fraţilor arvalĭ.

Populonia şi Populoria era un oraş maritim al Etrurieĭ (Itin. Ant.). Egina, şi Egira numele uneĭ insule dintre Italia şi Sicilia (Itin. Hier.) [3];

Litera ρ, după cum scrie Plato, indică mişcarea şi asprimea. Din acéstа causă autoriĭ grecescĭ numiaŭ σκληρότης, asperitas, întrebuinţarea acesteĭ litere în vorbire [4].

De sigur, că tot din aceleaşĭ motive caracteriséză şi Cicero dialectul poporal al Italieĭ prin cuvintele: rustica asperitas.

In poemele luĭ Virgiliu aflăm maĭ multe exemple, prin carĭ dênsul imitéză idioma ţĕrănéscă, repetând litera *r*:

Agricola, incurvo terram molitus aratro...
Ergo aegre rastris terram rimantur [5].
Aurunci, Rutulique serunt et vomere duros
Exercent collis atque horum asperrima pascunt [6].

«Ast-fel erau cuvintele ómenilor, după cum le-a fost şi viaţa» scrie Seneca [7]. Acest dialect rotacisat se păstrase mult timp în casele nobilimeĭ romane. Poetul Persiu ne spune, că la uşile familielor vechĭ romane maĭ rĕsună şi în timpurile sale litera cânéscă *r* [8].

Literaţiĭ romanĭ elevĭ aĭ uneĭ şcóle severe latine-grecescĭ, aŭ avut tot-de-una o deosebită aversiune în contra sunetuluĭ *r*; din care causă acéstа consonantă a şi fost suprimată din maĭ multe cuvinte latine. Ex. pejero = perjuro, crebesco = crebresco. La Terenţiu Varro; *R* exclusum propter levitatem [9], adecă, litera *r* a fost esclusă pentru uşurarea pronunţăriĭ. «Reor», ḑice Quintilian, este un cuvênt oribil [10]; ér în alt loc, dênsul scrie: în locul

[1] **Festus**, v. Assiratum.
[2] **Livii**, libr. I. 32.
[3] **Livii** lib. I. 32.
[4] **Plato**, Cratylus, c. 41.
[5] **Virgil**. Georg. I, 494; III, 534.
[6] **Virgil**. Aen. XI. 318.
[7] **Seneca**, Epist ad Lucill. 114.
[8] **Persii** Sat. I. 109.
[9] **Varro**, L. L. V. 133.
[10] **Quintilian**. Inst. VIII. 3.

literei ρ, cu care Demosthene a avut se lupte așa de mult, a urmat litera λ (la Greci), cari sunt litere puternice și la noi [1]).

In limba română, trecerea lui *n* în *r* ni se presintă în tótă puterea sa în textele vechi ale literaturii religióse.

Vom reproduce aici câte-va esemple din Codicele Voronețian, scris pe la începutul sec. XVI-lea: adura, aduna; arira, arină; bĕtrării, bătrânii: cunteri, conteni; curură, cunună; dumerecă, duminecă; gerure, genune; giure, giune; iremă, inimă: iremire, inemile; lumiră, lumină (în mierurata lui lumiră); Luri, Luni; menciuri, minciuni; nețirut, neținut; ómeri, ómeni; rugiră, rugină; rusul=nusul, însul; spureți, spuneți; supureți, supuneți; striirii, străinii; turerecu, întunerec; urul, unul, etc.

Acéstă limbă literară bisericéscă era numită în sec. XVIII «pe rumâniă», adecă, rustică română séŭ arimică.

Din acest mod de vorbire, cu *n* trecut în *r*, s'aŭ mai păstrat până astăḍi în limba română unele urme vechi cum sunt: arin, anin; irimă, irmă, inimă; mărunt, lat. minutum; mușuroiŭ, musunoiŭ, rață și nață; rerunchi și renunchi, rêncheza, necheza, lat. hinnire; rêndurea, rêndunea, lat. hirundo; serin; senin, verin, venin.

Cu deosebire, ne apare acest fenomen fonetic ca o particularitate caracteristică a dialectului român din Istria; o probă evidentă, că în timpul când grupele române din Istria aŭ emigrat de la Dunărea de jos (p. 554), dialectul rotacisat era aprópe general la poporul român de la Dunărea de jos.

Originea acestei idiome pe pămêntul Daciei este anterióră cuceririi romane.

Trecerea lui *n* în *r* ni se presintă, după cum am vĕḍut mai sus, în limba barbară a Pelasgilor încă în timpurile homerice (p. 1126 și următoarele); ér în peninsula italică încă în timpurile legendare ale statului roman.

Substituirea lui *n* intervocalic cu *r* nu este așa dar un rotacism specific românesc, séŭ al limbei române din evul de mijloc, cum credea literatul Hasdeŭ, ci este o particularitate fonetică moscenită din vechiul dialect al Arimilor [2]).

Insă încet cu încetul, rotacismul lui *n* a dispărut aprópe cu totul, nu numai în părțile de apus ale Europei, dar și pe teritoriul Daciei.

Ne întrebăm acum: care este esplicarea acestui fenomen limbistic din

---

[1]) **Quintilian.** Inst. I. 11.

[2]) **Hasdeu,** Cuv. II 781. Rotacismul a esistat și la Romanii din Moravia, de mult slavizați, judecând dupĕ putyro = pubina Mikl. Uber die Wand. der Rum. p. 24. Acelaşi cuvênt tot cu *u* în loc de *r* a străbătut la Ruteni și Poloni; Ibid. 18.22. La Ruteni jirp = e juniperus (ibid 11).

punct de vedere istoric? Fiind-că în viața omenimiĭ nimic nu se petrece fără o causă óre care determinată.

Rĕspunsul nostru este: că dialectul arimic, séŭ rotacisat, a trebuit într'un timp óre care, sĕ aibă un amestec puternic cu dialectul nerotacisat séŭ latin barbar.

Acéstă restabilire a sunetuluĭ primitiv *n* aparține, nu uneĭ reînvierĭ spontanee a luĭ *n*, cum o credea Hasdeu, ci influențeĭ invasiuniĭ celeĭ marĭ a Leuco-Arimanilor séŭ Abiilor, carĭ se revărsară peste Europa în urma curentuluĭ arimic.

16. *Corumperea dialectuluĭ latin și arimic în Italia.*

In Italia, cele două dialecte principale, latin vechiŭ și arimic, trecură repede prin o transformare radicală.

Coloniile comerciale grecescĭ, stabilite în partea meridională a Italieĭ, numită Grecia mare, ἡ μεγάλη Ἑλλας, avură o influență desastrósă asupra limbeĭ naționale a peninsuleĭ.

Aceștĭ comercianțĭ grecĭ, rĕspândindu-se prin tóte orașele Italieĭ, importară, de o dată cu productele industriale ale Orientuluĭ, limba și obiceiurile lor naționale.

Limba orașelor din Italia adoptă repede un mare numĕr de cuvinte și forme grecescĭ, apoĭ la rêndul sĕu, acéstă limbă a orașelor contribui în mĕsură mare la descompunerea și alterarea limbeĭ naționale de la țéră.

Incă înainte de timpurile luĭ Liviu Andronic, ale luĭ Enniu și Neviu (sec. III), limba grecéscă ajunse sĕ fie considerată ca organul cel maĭ ilustru al civilisațiuniĭ, ér limba vechiă poporală (arimică și latină) rĕmase desprețuită și persecutată.

Literațiĭ romanĭ începură sĕ imiteze pe Grecĭ: în gramatică, în poesiă, în filosofiă, în istoriă și chiar în geografiă. Ei adoptară acelașĭ mod de cugetare și aceleașĭ vederĭ ca Greciĭ, ideĭ nouĕ, cuvinte nouĕ și stil nou. Geniul popórelor italice începe a se schimba.

In contra acestuĭ curent nenațional în moravurĭ, în sciință și în literatură, se ridicase cu multă energiă Cato cel bĕtrân, un bărbat de mare autoritate, acela care cerea necontenit distrugerea Carthageneĭ. Pliniu ne comunică o scrisóre a luĭ Cato către fiul sĕu, în care dênsul se esprimă ast-fel: «Marcule fiule, Despre Greciĭ aceștia î-țĭ voiŭ vorbi la timpul și la locul sĕu. Eĭ sunt o rasă de ómenĭ stricațĭ și carĭ nu se maĭ pot îndrepta. Cugetă, că prin cuvintele aceste î-țĭ vorbesce un oracul. Orĭ de câte orĭ ómeniĭ aceștia vor veni cu scrierile lor sĕ sciĭ, că eĭ tóte le corump» [1]).

[1]) Plinii l. XXIX. 6 și 7.

Insă, sfaturile cele înțelepte ale luĭ Cato în contra invasiuniĭ moravurilor și ideilor grecescĭ și în contra cosmopolitismuluĭ roman nu au fost urmate.

Pe la a. 100 a. C. scrie Cicero, Italia era plină de ómenĭ, carĭ se ocupau cu studiile și cu artele grecescĭ și aceste studiĭ eraŭ cultivate atuncĭ în Lațiu cu maĭ mare zel ca în ḑilele nóstre [1]).

Cu 200 anĭ maĭ târḑiŭ, Pliniu constată de asemenea influența distrugătóre a Grecilor asupra viețeĭ morale a poporuluĭ roman. «Greciĭ», scrie dênsul, «sunt părințiĭ tuturor corupțiunilor». Graeci vitiorum omnium genitores [2]).

Quintilian, renumitul, orator roman vorbind de limba, de care se folosiaŭ Romaniĭ în timpurile sale, ne spune, că partea cea maĭ mare a limbeĭ romane este formată din cea grecéscă [3]).

De asemenea scrie Dionysiu din Halicarnas (sec. I a. C.): «Romaniĭ se folosesc de o limbă, care nu este nicĭ cu totul barbară, dar nicĭ absolut grecéscă, ci este o amestecătură din amêndoue aceste» [4]).

Despre corumperea limbeĭ vechĭ latine aflăm la Festus următorul pasagiŭ. «Espresiunea de a vorbi latinesce, derivă dela Lațiu, însă acest mod de vorbire este astă-ḑĭ așa de corupt, în cât de abia maĭ cunóscem ceva din limba acésta» [5]).

Deosebirea între limba latină vechiă și limba, pe care o vorbesc astă-ḑĭ Romaniĭ, ḑice Polybiu (sec. II a. C.), este așa de mare, în cât și ceĭ maĭ învĕțațĭ, de abia maĭ pot înțelege unele cuvinte de carĭ se împiedecă [6]). «Totus prope mutatus est sermo», aprópe întrégă limba s'a schimbat, ne spune Quintilian în alt loc al tractatuluĭ sĕŭ despre principiile arteĭ oratorice [7]).

Pe când în Italia, dialectul vechiŭ latin, și dialectul arimic, se corump și se modificară, în provinciĭ din contră, limba romană vulgară séŭ arimică rămase maĭ puțin alterată.

Acéstă limbă romană barbară, ce se vorbia în timpurile republiceĭ și ale imperiuluĭ prin diferitele provinciĭ ale Europeĭ și Africeĭ, nu-șĭ trăgea originea sa din limba vulgară a Italieĭ, ci era numaĭ o continuare a dialectelor barbare pelasge, pe basa cărora s'au format și s'au desvoltat maĭ târḑiu limbile romanice moderne.

---

[1]) **Cicero** pro Archia, c. 3.

[2]) **Plinii** l. XV, c. 1.

[3]) **Quintil.** Inst. I. 5; Sed haec mea divisio ad Graecum praecipue sermonem pertinct, nam et maxima ex parte Romanus inde conversus est.

[4]) **Dionys. Hal.**, I. 90.

[5]) Festus, p. 204: Latine loqui a Latio dictum est: quae locutio adeo est versa, ut vix ulla pars eius maneat in notitia.

[6]) **Polybii** lib. III. 22.

[7]) **Quintil.** Inst. orat. VIII. 3.

Aceeaşĭ părere o esprimă şi învăţatul Pirona din Udine, că: «limbele romanice, ast-fel cum ne apar în monumentele scrise din evul de mijloc, nu derivă din limba latină, nicĭ pe calea filiaţiuniĭ, nicĭ pe calea corupţiuniĭ, ci ele ni se presintă numaĭ ca o redesceptare a dialectelor vulgare, ce se vorbiau încă înainte de ce limba latină ajunssese a se constitui într'o limbă nobilă. Aceste dialecte vulgare au rĕmas obscure în tot timpul, cât limba latină a fost întrebuinţată în scris şi ca limbă de instrucţiune în şcóle. Indată ce însă, şcólele au încetat şi limba nobilă s'a pierdut în mijlocul barbarieĭ, dialectele vulgare, carĭ până aci nu se puteaŭ mişca, fură gata să iee locul limbeĭ latine şi din momentele acestea începe o nouă civilisaţiune în lumea romană [1]).

Acésta este originea limbelor neolatine séŭ romanice.

17. *Originea articululuĭ definit postpositiv* lu, le, *şi* a.

I

Originea articululuĭ post pus *lu (l), le*, m. şi *a (la)* fem. în limba română este mult maĭ vechiă de cum s'a credut până astă-dĭ.

«Modul nostru de vorbire, noster sermo», scrie Quintilian, «n'are trebuinţă de articul» [2]). Sub aceste cuvinte, oratorul roman înţelegea limba latină literară, (noster sermo), ér nicĭ de cum limba poporală rustică, în care de almintrelea aflăm urme numeróse şi importante de întrebuinţarea articululuĭ postpositiv *lus, la, lum* sing., *li*, *lae (le)*, *la* pl.

Pe teritoriul Italieĭ formele cele maĭ archaice cu articulul post pus ni se presintă în numele propriĭ familiare şi locale.

Cităm aici următórele esemple:

Nume personale: Forculus, o vechiă divinitate a Romeĭ; Aremulus, un rege din Alba; Romulus, primul rege al Romeĭ; Proculus, Faustulus, Ceculus, Venulus (la Etruscĭ Venu), Tremulus, Catulus şi Catus, Lentulus şi Lentus, Romanulus, Brutulus, Paculus, la Samniţĭ Paakul, Σάβυλλος (Sabullus) în Sicilia, Ursulus, Ursolus şi Ursus [3]).

In diferite numirĭ de oraşe, castele şi munţi: Asculum, Batulum, Brundulus, Corniculum, Cuculum, Cingulum, Hetriculum, Ianiculus şi Ianiculum, Capitulum (rom. Capetul), Larolum,

---

[1]) **Pirona,** Vocab. friulono. Venezia 1871, p. LXXXIII.

[2]) **Quintiliani,** Inst. I. 4: Noster sermo articulos non desiderat.

[3]) C. I. L. vol. I. — **Livii.** Rer. Rom. libri. — **Varro,** De l. lat. — **Virgilii** Aencis. **Fabretti,** Corpus Inscr. ital.

Nerulum, Ocriculum, Tusculum, Trossulum, Vesulus m. în Aqulia, un alt Vesulus în Alpĭ, la isvórele rîuluĭ Pad.

Pliniu amintesce maĭ multe popóre şi triburĭ, ce dispăruse din Laţiu cu maĭ multe secule înainte de timpurile sale. Intre carĭ eraŭ: Aesulani, Longulani, Olliculani, Octuloni, Querquetulani, Venetulani; nume ce se reduc la nisce forme topice vechĭ: Aesulum, Longulum, etc.[1]).

In inscripţiunile etrusce aflăm numele personale: Cemul Mlescul Srancxl (Stanciul?), Tunchul[2]). Jupetrule pure=Jupiter puer, probabil un vocativ. Vulcan, ca ḑeu, este numit Sethlan[3]), fără *n* în silaba din urmă, ca în «Srancxl» şi în dialectul mrom. ficior-lu, picurar-lu.

Alte cuvinte latine, în carĭ ne apare articulul postpus *lus*, sunt: cuculus; la Hispanĭ cucus, rom. cuc, art. cucul; ullus, unul, o formă contrasă din unulus=unlus=ullus, la Enniu ninculus, nicĭ unul; focus şi foculus în actele Fraţilor arvalĭ.

In tonitrus şi tonitrum, precum şi în alte cuvinte cu asemenea terminaţiunĭ, *l* din articulul postpositiv a trecut în *r*. Formă originală nu putea să fie de cât tonitus, ca în strepitus, fremitus, sonitus.

In limba română ni se presintă de asemenea trecerea luĭ *l* în *r* în formele articululuĭ postpositiv: Dumnezeur=Dumnezeul[4]), inremire=iremile=inemile[5]), trupureror=trupurelor[6]), tututor=tutulor.

Pe teritoriul Italieĭ, cuvintele terminate în *lus*, *la*, *lum* ne apar cu deosebire în limba rustică.

Cato cel bĕtrân, născut pe la 234 a. C. în Tusculum, care-şĭ cultiva singur moşia sa de pe teritoriul Sabinilor, care lucra de diminéţă până séra în rênd cu ţĕraniĭ şi cu sclaviĭ sĕi, întrebuinţéză în tractatul sĕu de «Economia rurală» maĭ multe forme curióse de cuvinte terminate în *lus*, *la*, *lum*, de regulă numirĭ de instrumente agricole şi alte cuvinte din limba ţĕrănéscă, cum sunt: asserculus, corbula, craticula, clavulus, coculum, convolvulus, coliculus, loculus, funiculus, foeniculum, felicula, falcula, incerniculum, modiolus, orcula, porculus, ramulus, rutabulum, sarculum, situlus, sirpicula, sucula, scopula, surculus, scutula, serputum[7]).

Gramaticiĭ latinĭ au considerat aceste forme ca diminutive. Insă în limba

---

[1]) **Plinii** lib. III. 9. 16.

[2]) Inscripţiune din Perusia, reprodusă de Ottfr. Müller, Etrusk, p. 61.

[3]) **Theil** în Gr. Dict. de la l. latine, par Freund, I. p. XI. **Orell.** nr. 1384.

[4]) **Puscariu**, Doc. p. limbă, p. 14.

[5]) **Sbiera**, Cod. Voron. p. 104, 14; 129, 2.

[6]) **Hasdeu**, Cuv. II, 215.

[7]) **Cato**, De re rustica; passim.

rustică cuvintele terminate în *lu* (s), *la*, *lu (m)* nu erau diminutive, ci substantive ordinare.

Numirile instrumentelor agricole, cu terminaţiunile în *lus*, *la*, *lum*, nu esprimau ideia, că aceleaşĭ instrumente şi obiecte, de carĭ se folosiaŭ ţĕraniĭ luĭ Cato, eraŭ micĭ, slabe, graţióse, orĭ delicate.

Ţĕranul din timpurile luĭ Cato, ca şi ţĕranul de astă-dĭ, nu a avut trebuinţa sĕ-şĭ îndulcéscă greutăţile munciĭ cu forme diminutive şi sĕ spună, că instrumentele, cu carĭ dênsul se trudia săptămânĭ, lunĭ, şi anĭ întregĭ, eraŭ micĭ, puţin solide, orĭ simple jucăriĭ.

Intrebuinţarea articululuĭ postpositiv *lu*, *la* în numirile personale şi locale ale Italieĭ a remas în us până târḑiŭ în sec. XI-lea.

Ca probă reproducem aicĭ următórele esemple din papirele diplomatice publicate de invăţatul archeolog italian Marini.

An. 906, p. 262—263: Volo liberum esse Petrulum, Amola...et habeat baccam unam praegnantem cum betellu anniclu. Volo liberum esse Lupolo porcaru.

An. 945 p. 232—233: Et fundu casa lupuli... Perheredes Sclauculu...De sex uncie fundi Cecci per Bassulu... Per hd Vibulo... Per Romanulo... Per heredes Clauculo... Per hd. Cauculo... de fundu Cupressuli... et fundum Caselle... et fundum Capolu... et fundum Caniclu de fund. q. voc. Facile... fundi casa Majuli de... fund. Gimelle ... Per Bastulu parvulus ... Per Surulu miles ... Per Sindulus miles... Per Prandulo... Per Graciculu mil. ... Per Calbulus.

An. 962 p. 48: ab uno latere Caselle et a secundo latere Fluvium decurente.

An. 978 p. 229: fundum Quintiliolum. . et Pertesulo... fundum Ianulę... fundum Gimelle... fundum Cufulo... terra posita in Griptule... fundum qui vocatur Zetulo... a quarto latere rivo puzzulo... fundum Circulo, fundum Circulanum fundum Finistelle... fundum Casalupuli... territorio Afile.

An. 1018, p. 66: de monte qui vocatur Zunul... in campo qui vocatur Merul.

An. 1025, p. 79: fundus qui vocatur Mons Grunduli... vallis de Grutul... juxta ipsam viam Castangetul... Casa... Savinuli, qui et Sanbuculus vocatur.

An. 1027 p. 74: fundum qui appellatur Mons Grundul... fundus Criptul et Bibariol.

II.

Am vorbit până aicĭ asupra articululuĭ postpositio în peninsula italică. Pe teritoriul Elladeĭ şi al Asieĭ micĭ, putem urmări acest fenomen până departe, în timpurile homerice.

In nume personale: Itulus şi Itus, gr. Ἴτυλος, Ἴτυς (Pher., Apollod.). Litera gr. υ corespunde în limba latină la *u*. Axulus (Hom.), Oxulus (Apollod.), Dasculus (Herod.), Baetulus (Philo), Sipulus (Hom.), Asbolus centaur (Hes.).

In nume de localităţĭ: Octulus, Sipulus (Hom.), Cotulus, vêrful m. Ida (Strabo). Homolus m. în Thessalia (Ephor).

In Thracia şi Illyria, nume de localităţĭ: Araplus (Scylax). Este aceeaşĭ formă cu mrom. Araplu = Arabul (Arabs), Tunarullo (Itin. Hier.), Terpullus (Ptol.), Morullus (Ptol.), Tzurulus (Procop.), Sburulus vicus (L. I. L. VI; Ptol.), Cusculus, castel în Rhodope (Proc.) Lutrolo în Illyria (Proc.), Nantianulus (Itin. Ant.).

In cele douĕ provincĭĭ ale Mesiĭ, nume personale: Ursulus, Masclus (Bessus), precum şi forma Zal-Ḑeul, în «Zal-mox(is)». La Macedoromânĭ Dumnidra Dumnezeu, art. Dumnizălu, gen. a Dumnizaluĭ, voc, Dumnizale [1]).

Pe teritoriul Dacieĭ, în numele de localităţĭ: Apulum si Aplum (A[l]bulum), Triphulum, statio Resculi.

In Pannonia, Novic şi Dalmaţia. Nume personale: Aiatullus, Berullus, Comatullus, Comatlus şi Comatus, Ciutul(lus), Diastullus, Deculus, Ittu, Itulus şi Itul(us), Lupus şi Lupulus, Mosculus Ituli f. filius, Tattus şi Tatulo, Ursus, Ursulus şi Urselus [2]).

In Gallia: Antullus, Antulla, Aviulus, Berullus, Comula Catus şi Cattulus, Certus şi Certulus, Ciutulus, Firmula, Fedula, Lucinulus, Lucullus, Lupus, Lupulus şi Lupula, Homullus, Paculus, Parvolus, Pedo şi Pedulus, Primus şi Primulus, Quortus şi Quortulus, Vitus, Vitulus şi Vitlus, Ursus, Ursulus şi Urselus [3]).

In limba francesă soleil, prov. solelh, nu se poate esplica de cât din o formă vechiă cu articulul postpus *le*, solele, rom. sórele [4]).

---

[1]) **Dalametra**, Dict. macedo-român. — **Papahagi**, Basme aromâne, p. 588.

[2]) C. I. L. vol. III.

[3]) C. I. L. vol. XII.

[4]) **Theil** in Freund, Gr. Dict. d. l. langue lat. I. p. XII.

In Hispania, ca nume personale: Anttulus, Antulla, Albula, Berullus, Berulla, Badiolus, Catullus, Catlus, Cormutonulus, Homullus, Homulla, Omul(la), Lupus, Lupulus, Primus, Primulus, Ursus, Ursulus [1]).

In Africa romană, nume de localitățĭ: Tubus și Tubul, Siagu și Siagul, Cuicul, Tremulus, Tugulus, Albula, Tramaricio și Tramaricido (Itin. Ant.) Mosulon pron. în Ethiopia [2]).

In părțile de apus ale peninsuleĭ balcanice, articulul post positio ni se presintă și în documentele evuluĭ de mijloc.

In comunele personale: Ursul, Hraiul (dela Raiul, Raiu), Daiul, Doiul, Négul, Stanul, Staiul, Vladul, Roșul, Draju'l, Gradul [3]).

In Istria: Liczul, Musul, Burul [4]).

In documentele Transilvanieĭ din țéra Hațeguluĭ, sec. XV-lea: Tatul, Dadul, Danciul, Matul Stanchul (Stanciul), Valcul, Balol, Litol, Bathul, Iarol, Lihul, Ladul, Vladul, Vladol (ant. Lado), Bobul, Volcul, Sorbul [5]).

In documentele istorice ale Țereĭ românescĭ: Radul, Lungul, Tărăceanul, Micul, Stanciul, Barbul; Tatul, Ursul, Guiul, Sandul, Tiful, Lupul, Albul [6]).

Dativul sing. cu articulul final *lui* ne apare într'o inscripțiune din epoca romană: Deo Marti Cicollui [7]). Că «Cicollui» este forma unuĭ dativ dela nom. Cicollus, resultă din alte exemple analóge în limba latină: Deo Marti Latobio, Leno Marti Arte ... io [8]).

Vocativul sing. *le* i-l aveam într'o inscripțiune etruscă: Inpetrule pure = Jupiter puer.

Substantivele masculine articulate séŭ terminate în *lus* formau nominativul plural în *li*.

Astfel avem în Hispania numele de popóre: Turduli, Bastuli, Varduli. In Alpi: Medulli. In Africa: Gaetuli Massuli, ca nume personal Masul. In Ethiopia Abulli (Ἄβυλλοι) un popor ce avea locuințele sale

---

[1]) C. I. L. vol. II.

[2]) Itin. Ant. — Tab. Peut. — Ephem. epigr. III. — **Ptolemaei** Geographia.

[3]) Donațiunea imp. sêrb. Dușan din a. 1348, la Hașdeu, Arch. ist. III. p. 100 sqq.

[4]) **Pič.**

[5]) A Hunyadm. tört. társ, Évkönyve, II (1884) p. 24, 31, a. 1412, 1424. — **Densușianu,** Documente priv. la ist. Rom. vol. II. 2. p. 21. a. 1453.

[6]) **Hasdeu,** Cuvente din bĕtrânĭ. vol. I, passim.

[7]) Revue celtique, XVI p. 100.

[8]) Revue celtique XIII p. 315.

în apropiere de Nil (Steph. Byz.). Turduli forma veche Turti = Turdi.

Insă, pe lângă forma articulată a nominativuluĭ plural în *(u)li* a maĭ esistat în limba barbară pelasgă şi o formă nearticulată în *i*.

Ca esemplu avem cuvântul Sphinx ce corespunde la sancti, rom. sfinţĭ, termin primit în limba grecéscă ca singular şi apoi trecut dela Greci în limba poporală egipténă.

Acelaş cuvânt cu două forme deosebite în plural, sancti şi sanctuli ni se presintă în textul confesiuniĭ de la 1040—1095 [1]).

Alte forme vechĭ ale nominativuluĭ pl. în *li* maĭ sunt: Pe teritoriul Elladeĭ: Dauli(s), o localitate lângă Delphi (Hom.). Etimologia de la Davus gr. Δάος, în limba română Daul.

In Arcadia, Pausania amintesce un munte cu numele Cotili-on, şi un alt loc Cotilos, tot acolo [2]). La Strabo, Cotulus (Κότυλος), era un vârf al muntelui Ida de lângă Troia. Din «Cotili», Pausania a format un substantiv singular, adăogând sufixul grecesc *on*. Acelaş cuvânt se presintă adese orĭ în toponimia română: Cot (angulus), art. Cotul, pl. Coturi.

In Sarmaţia europénă, Tacit amintesce pe Osi, un popor ce vorbea limba pannonică, séŭ romană barbară. La Ptolemeu Osili, şi Osuli (Osyli), eraŭ vecinĭ cu Roxolaniĭ.

III.

Venim acum la genul femenin al articuluĭuĭ postpositio.

In sing. forma articulată a nominativuluĭ femenin era în *(u)la* séŭ *(o)la*. Pe teritoriul Italieĭ avem: Albula, numele vechiŭ al Tibruluĭ. Cuvêntul nu este diminutiv. Tibrul a fost în vechime, cum este şi astă-ḍĭ, o apă mare navigabilă.

In tractatul de economie rurală al luĭ Cato aflăm maĭ multe substantive terminate în *ula* cum sunt: corbula, falcula, scopula, fossula, sucula, scutula, numirĭ de instrumente agricole şi alte cuvinte din limba ţărănéscă, carĭ în tot casul nu eraŭ diminutive.

O simplă imitaţiune a idiomeĭ poporale cu articulul postpus *la* sunt versurile ce le făcuse împăratul Adrian pe patul sĕŭ de mórte:

Animula, vogula, blondula ...
Quae nunc abibit in loca
Pallidula, rigida, nudula, etc. [3]).

---

[1]) **Monaci**, Facsimili di antichi manoscritti. Roma, Martuli, 1880. (Publ. Arch. glotolog. VII. p. 121 seqq.): Me acuso de li mei sanctuli ... ke promiseru pro me et noll' observai ... Pregonde la sua sancta misericordia e la intercessione de li soi sancti, etc.

[2]) **Pausaniae** Descr. Gr. VII. 41.

[3]) **Spartiani** Adrianus imp. c. 23.

In Hispania, numirĭ de orașe: Abula = Albula (Itin. Prov. Alba), Callicula și Callicua, Obucola, Obucula și Obucla [1]).

In Dacia, Ponnonia Noric și Dalmația ca nume femenine barbare: Attula (m. Attu și Attus), Litulla (m. Litu), Primula Primi f. Lupula, Ursula [2]).

In idioma, ce se vorbia pe tritoniul Thraciei, substantivele femenine articulate formau genetivul sing. în *lae*, ce corespunde la forma românéscă *lei*. Ca esemplu avem numele unuĭ ostaș din peninsula Hemuluĭ: C. Iulius Dizaloe, domo Heraclea Sentica. Aicĭ Dizaloe este forma unuĭ genetiv articulat. Nominativul nearticulat era Diza. Astfel aflăm pe un Aur. Diza din Mesia de jos, pe un Aur. Diza originar dela Filipopole și pe un Manta Dizae fil(ius) de la Salonic [3]).

O altă formă a genetivuluĭ sing. cu articulul *al*, pus înaintea numeluĭ propriu, ni se presintă în inscripțiunile latine ale Numidieĭ (Getulilor).

Aicĭ aflăm pe un Masul Masacisf (ilius) și pe un Mosac. Alurusae f. = Alù Rusae filius [4]) întocma ca în limba poporală română: «alu Drusa» și în dialectul mrom. «al Andreiu».

Același *al* ține locul luĭ *il* în dialectul italian din jurul Bologneĭ, în tóte cuvintele masculine cari încep în consonantă [5]).

Acest *al* ne apare în limba etruscă ca articul post positiv, adaus la numele patronime și metronimice: Aruth și Aruthal, Larth și Larthal, Ceina și Ceicnal. De asemenea în vechile numirĭ de locurĭ trecute din limba etruscă în limba romana vulgară: Quirinal, Viminal, Fagutal (de la fagnes). [6]) Substantivele femenine, ca și cele de genul masculin aveau la plural două forme, una ne articulată cu nominativul în *e* sau *i* și alta arculată cu *le* și *li*.

Forma nearticulată ne apare în Gauri(s) numele uneĭ insule de lângă Pamphilia [7]) și în Gauri(on) numele unuĭ castel și insula din Cyclade [8]). În sing. nominativul era Gaura (caverna, specus, antrum). În itinerariul luĭ Antomi, Gaura mons în Alpi.

Același cuvênt în forma articulată avea nominativul plural Gaurele,

---

1) **Ptolemaei** Geogr. II. 4.
2) C. I. L. vol. III.
3) C. I. L. vol. VI. 2645, 2933, 2799; vol. III. 7330.
4) Ephem. epigr. VII. p. 14.
5) **Berti**, Vocab. Bolognese-italinno I (1874), p. XXII.
6) **Theil** in Freund, Gr. Dict. d. l. langue latine, p. XI.
7) **Aristot.** Probl.
8) **Diod. Sic.** XIII 69.

după cum resulta din numele, insular și orașuluĭ Gaurele-on. la Liviu [1]) ear la Diodor Sicul în forma ne articulată Gauri(on).

In Hispania aflăm aceléși forme. Orașul Bilbi(s), renumit pentru minele sale de aur și de fer se maĭ numesc în codicile luĭ Ptolemeu și Bilbili [2]). Numele orașuluĭ derivă, după cum ne spune Justin, de la fluviul Bilbilis [3]) Acelașĭ nume ne apare și pe teritoriul Românieĭ. Bulbă se numesce rîul, ce curge pe la Baia de aramă. Înțelesul cuvêntuluĭ este: apa ce face bulbuci, aqua bulliens.

In Hispania maĭ aflăm ca substantive ordinare: striges și strigiles strânsuri de aur nativ. Hispania strigiles vocat auri parvas mostas... Quod in ramento capitur [4]). Cuvêntul derivĕ de la verbul «stringo» rom- a aduna, a strânge. La Columela striga, grămedĭ micĭ de fên [5]).

In Africa romană: Abile, numele unuĭ munte în Mauritania [6]). In forma românéscă Albele (Pietrele albe). Ad Albulas, o stațiune în Mauritania Caesariensis [7]). Nouis și Nouli, localitate pe teritoriul Cartageneĭ [8]).

În peninsula munteluĭ Hem: Syrascellae, Siracellae și Sirogellae, o localitate, în părțile de sud ale Traciei, pe drumul cel mare către Constantinopol. În toponimia română Saragea și Saragele, sate și cătune. Babyle, un oraș pe teritoriul Odrysilor în Thracia [9]) dela Baba. În Mauritania Baba Iulia Campestris. Pe teritoriul țĕrilor române Babe și Babele, diferite locurĭ. κοβέγκιλες (Cobenciles), castel pe teritoriul Dardanieĭ în timpurile imp. Iustinian [10]). Rom. Cobana, bordeiŭ, germ. Koben, colibă. Venim acum la Italia. Pluralul femenin în *b* (llae. ller) ni se presintă aicĭ cu deosebire în limba rustică sau poporală. Furcillae, instrument agricol, cu care se mestecă érba cosită séŭ fênul [11]) și Furcilles, quibus homines suspendu utur [12]). El este acelașĭ cuvênt cu

[1]) **Livii** libr. XXXI. 45.
[2]) **Ptolemaei** lib. II. 6.
[3]) **Justini** lib. XLIV. 3.
[4]) **Plini** lib. XXXIII. 19. **Diefenbach,** Orig. p. 423.
[5]) **Plinii** lib. II. Proem.
[6]) Itiner. Prov. p. 15.
[7]) Itiner Prov. p. 19.
[8]) Tab. Peut. — Itin. Ant. 159. 332. 333. — Tomaschek, Haemus Sitzungsb 113 B., p. 334.
[9]) **Steph. Byz.** ad. voc.
[10]) **Procopii** De aedif. (ed. Bonn.) p. 280.
[11]) **Isidor.** Orig. XX. 14. 11. **Varro,** R. R. I. 49.
[12]) Furciles, quibus homines suspenduntur (Test.).

aceleașĭ forme ca în limba română furcă, pl. neart. furcĭ, art. furcile. Novensiles Dii era numele uneĭ clase de divinitățĭ împrumutate de la Barbarĭ, dar pe carĭ autoriĭ romanĭ nu le mai putéu precisa [1])

În cultul public însă a existat până târḑiu sĕrbătórea numită Novendiale sacrum și Novendiales feriae, adecă sĕrbătorĭ de 9 ḑile (feriae per novem dies). In cuvintele de maĭ sus siles corespunde la dies, rom. ḑile nom. pl. art. In unele părțĭ ale Italiei litera *d* urmată de *i* se schimbase de mult în *s*. Astfel Sabiniĭ ḑicéŭ Clausus în loc de Claudius. Într'o inscripțiune de la Mabilon aflăm Zebus = diebos [2]).

Romaniĭ numiaŭ Vergiliae și Virgiliae constelațiunea Pleiadelor sau Găinușa. Vergiliele după legendele vechĭ, representaŭ pe cele 7 fete ale titanului Atlas născute cu nimfa Pleione o fiică a Océnuluĭ.

Avem aicĭ o numire vechiă poporală. Cuvêntul Vergiliae sau Virgiliae este un plural articulat de la virgo, fată tênĕră inocentă, fr. v. virge prov. verge, rom. v. vîrgă [3]), de unde pl. art. vîrgele.

Se presintă acum o cestiune fórte importantă în ce privesce limba religiósă a poporului pelasg.

Vechile sĕrbătorĭ ale Romanilor au de regulă terminațiunile în plural cu ilia și alia: Palilia, Ancilia Agonalia, Pacalia, Parcutalia, Feralia, Matronalia, Cerealia, Vinalia, Floralia, Rosallia Malralia, Apalia, Ramalia, Fontinalia.

Originea acestor forme este obscură.

Numele sĕrbătorilor terminate în *ilia* aparținéŭ limbeĭ poporale romane sau rustice, ér cele terminate în *alia* eraŭ de originĕ etruscă. Avem aicĭ un articol postpus *al* cu pluralul în *alia*.

Romaniĭ împrumuta-se de la Etruscĭ diferite forme ale culturuĭ, terminĭ religioșĭ și nume de sĕrbătorĭ [4])

Originea poporală a formelor în *ilia* și *alia* o aflăm în limba religiósă română.

La poporul român, sĕrbătorile aŭ de regulă numele în plural, și maĭ

---

[1]) **Arnob.** III. 38.

[2]) **Röntsch,** Itala, p. 458.

[3]) In versurile, ce le recitează copii din Țéra Hațeguluĭ: Lună, lună vîrgă-lună.

[4]) **Theil,** Preface, în: Grand Dictionnaire de la langue latine, 1882, I. p. XI: Pour ce qu, est de la désinence *alis*, on serait bien près de conclure que, comme à Rome la plus grande partie de ce qui tient à la religion et au culte est emprunté à l'Étrurie, cette terminaison, appartient aussi originairement à la langue étrusque, d'où elle aurait passé, avec beaucoup d'autres dénominations d'objets religieux, dans la langue du peuple romain; ... les substantifs en al étant en très-grande partie des termes religieux, etc.

mult în formă articulată. Refenelele, Hopaiţele, Babele, Floriile, Joimarele, Pascile, Todorusale, Rusalele, Sonzienele, Ponteliile, Pârliile, Opârliile, Fulgerătórele, etc. Palilia, din limba religiósă a Romanilor, este acelaşĭ cuvênt şi aceeaşĭ formă cu Paliile Românilor. Floralia şi Rosalia sunt aceléşĭ sărbătorĭ cu Floriile şi Rusalele Românilor.

În resumat, numele sĕrbătorilor vechĭ romane terminate în *ilia* şi *alia* ne presintă numele unuĭ vechiŭ plural femenin cu articolul post positiv.

Ca o formă vechiă a pluraluluĭ femenin trebue să considerăm şi substantivele din limba pastorală sau rustică, cu terminaţiunea în *ile*, adausă la numele animalelor: ovile, caprile, bovile séŭ bubile, equile, cuvinte ce desemnaŭ locul, unde se ţinéŭ oile, caprele, boiĭ-vacile, caiĭ-iepele.

La acéstă clasă de cuvinte mai aparţin şi unele substantive poporale în *ile*, cu sens colectiv: sedile, bĕncile sau laviţele din locurile publice, *cubile* locul unde se putéŭ culca maĭ multe persóne orĭ animale.

De notat, că pluralul femenin în *le* s'a conservat pe teritoriul Italiei până târḑiŭ, în evul de mijloc, în diferite numirĭ de locurĭ şi moşiĭ.

Astfel aflăm în papirele publicate de Marini: fundam Caselle, dela «casa», edificiŭ economic ţĕrĕnesc [1]). La gramaticiĭ latinĭ: multa casalia fundum constituent; casales multos; multas casilias [2]). Scomnile în loc de «Scomna» [3]). In toponimia română scaunele de la nom. scaun. Fundum, Quod vocatur Facile [4]) în loc de «Facies». În limba română Faţă şi Feţele, cóstele délurilor şi ale munţilor. La Virgiliŭ: în montis faciem [5]) La Marţial [6]): veteres Ficelias o parte a munteluĭ Quirinal. Staphile lapideum [7]). Rom. stafiă pl. art. stafiile (spectrum, simulacrum). Mesalle; în cosmografia luĭ Aethicus (sec. VI–VII): praedium (quod) mesalle appellatur [8]), un loc lângă Tibru aprópe de Ostia. Pe Tab. Peut. Ad Mensulas, o staţiune lângă fl. Umbro. Pe teritoriul ţĕrilor române Masă ca nume de locurĭ (pl. art. mesele), Kemperele o localitate în districtul Cenomanilor din Gallia, după regestele Papeĭ Clemente VI [9]). Rom. câmp pl. art. câmpu-

[1]) **Marini,** I papiri dipl. p. 48, a. 962.

[2]) **Lachmann,** Gromatici veteres, p. 315. 329.

[3]) **Marini,** I papiri dipl. p. 267 a. 564.

[4]) **Marini,** ibid. p. 234.

[5]) **Virg.** Georg. IV. 361.

[6]) **Martialis** Epigr. VI. 27.

[7]) **Marini,** ibid. p. 255 a. 990.

[8]) **Riese,** Geogr. lat. min. p. 83.

[9]) Regest. Clementis VI. Tom. 161, fol. 28 (Arch. Vatic.).

rile. Substantivele femenine articulate aveaŭ genetivul plural în *lor*. Ex. scrisu miovelor într'un descântec de la Marcellus Empiricus (sec. IV).

După cum am vědut din cele espuse maĭ sus, articulul sufix *lu*(s), *la*, a fost odată comun tuturor dialectelor arimice, începênd din regiunile Arameilor (Chaldea și Assyria) și până la Oceanul de apus.

Originea acestuĭ articol sufix este preistorică.

El ne apare în poemele epice ale luĭ Homer, în limba religiósă a poporuluĭ pelasg, precum și în numirile vechĭ, topice și etnice.

Maĭ târḍiŭ însă, acest articol definit a fost strămutat înaintea substantivelor sub forma de olle sau ollus, olla, ollum ori ille, illa, illua în limba latină, lo, lu, il și la în limba italiană, le la francesa, el și la spaniola.

Acéstă schimbare a posițiuniĭ articoluluĭ definit începuse în peninsula italică încă în timpurĭ fórte vechĭ.

Mulțimea cea mare de coloniĭ grecescĭ stabilite în părțile meridionale ale Italieĭ, și rĕspândite de aci prin tóte orașele peninsuleĭ a avut o influență puternică nu numaĭ asupra moravurilor, a ideilor și instituțiunilor, dar și asupra idiomelor pelasge ce se vorbiaŭ în diferitele ținuturĭ ale Italieĭ.

In cursul timpurilor aceste coloniĭ se contopiră cu populațiunea indigenă și prin acest amestec de familiĭ și de rase elenismul pĕtrunse încet, încet, în tóte straturile societățiĭ italice.

Timp îndelungat limba poporală a Italieĭ fu considerată ca o limbă vulgară nedemnă de o persónă literată.

Sclaviĭ și libertiniĭ grecĭ ajunseră să fie preceptoriĭ și gramaticiĭ tinerimiĭ italice. Eĭ inventară teoria, pe care începură să o crédă și ceĭ maĭ mulțĭ literațĭ romanĭ, că limba latină derivă din cea grecéscă, ca Roma a fost la început o cetate grecéscă, ca originea Romanilor se reduce la Evandru din Arcadia și la Enea de la Troea.

Aceste tradițiunĭ grecescĭ fură susținute de Liviu Andronic de Neviu și Conuni, iar Virgiliu în poema sa epică nu maĭ cântă pe Romul cel născut din Marte, ḍeul național al Geților barbarĭ, ci pe Enea Troeanul, un erou care avea o civilisațiune grecéscă.

Sub acéstă influență disolvantă a limbeĭ și a ideilor grecescĭ s'a schimbat în multe privințe vechia formă a cuvintelor italice, și s'a alterat posițiunea naturală a articuluĭuĭ definit, care a început a se pune înaintea substantivelor ca în limba grecéscă ὁ ἡ τὸ.

Urmele întrebuințăriĭ pronumeluĭ demonstrativ ille ca articul definit le aflăm și în literatura clasică a Romanilor.

Limba latină literară, așa cum o formase școla luĭ Liviu Andronic, Enniu, Neviu, etc., suferia de un defect capital. Ne avênd un articul definid, care sĕ pótă precisa înțelesul substantivelor în anumite împrejurărĭ ea devenise fórte adese-orĭ dificilă la înțeles, și acésta maĭ ales din causa transpuneriĭ de cuvinte, ce o făceaŭ autoriĭ latinĭ.

Pentru a evita acéstă lipsă de claritate în cuvinte și în expresiunĭ autoriĭ romanĭ eraŭ adese orĭ necesitațĭ sĕ înlocuiéscă lipsa articululuĭ definit prin pronumele demonstrativ ille, pe care-l puneaŭ ca un fel de atribut determinativ acum înaintea acum în urma substantivelor.

Astfel Cicero, maiestrul cel mare al eloquenței, ca să dea maĭ multă precisiune și forță cuvintelor sale, face o mare întrebuințare de pronumele demonstrativ ille, dându-ĭ tot-o-dată și funcțiunea de articul.

Citâm aicĭ următórele esemple din scrierele sale: Antipater ille Sidonius (De Orat. III. 50); Xenophon Socraticus ille (De Orat. 2, 14); ille... Gravissimus auctor et magister Plato (Orat. 3); ille Graecus (Brut. 16); Ambitus ille verborum (Brut. 44); Auditor Panaetii illius (De Orat. 1, 11); post Connensem illam calomitatem (Brut. 3); Catulus erat ille quidem minime indoctus (Brut. 74); His autem de rebus solme ille admonuit ut brevem assem (De Orot. 3. 55); utinam extavut illa carmina, quae multis seculis in epulis esse cantitata (Brut. 19).

Intrebuințarea pronumeluĭ ille ca articul definit este și maĭ frequentă în literatura bisericéscă latină.

În cea maĭ vechiă traducere latină a Biblieĭ, numită Italia (sec. II), și care se caracteriséză prin cuvinte și expresiunĭ barbare și rustice, substantivele sunt adese orĭ urmate de ille, pe când în alte traducerĭ posterióre cu un secul, orĭ două, acest ille este omis.

Italia.	*Codex aureus.*
Luc. 15.22: proferte mihi stolam illam primom.	proferte stolam primam.
Luc. 15.23: adducite vitulum illum saginatum.	adducite vitulum saginatum.
Luc. 15.27: occidit pater tuus vitulum illum saginatum.	occidit pater tuus vitulum saginatum.
Io. 6.67: dixit illis discipulis duodecim.	dixit ergo Iehus ad duodecim discipulis.
Io. 21.24 hic est discipulus ille qui testimonium perhibet.	hic est discipulus qui testimonium perhibet.

După cum vedem, a esistat încă în timpurile luĭ Cicero usul literar de a întrebuința pe ille ca un fel de articul definit.

Din peninsula italică, acest mod corupt de vorbire și de scriere se estinse apoĭ și asupra celor două provinciĭ romane de apus, în Gallia și în Hispania.

La acéstă introducere a luĭ ille, ca articul în limbele poporale din Gallia şi Hispania, a contribuit în mare parte comerciul cel estins al Italieĭ cu provinciile de apus în tot cursul dominaţiuniĭ romane, precum şi influenţa cea mare a limbeĭ administrative latine, ér de altă parte învĕţământul public şi privat, cu tot feliul de pedagogĭ, preceptorĭ, gramaticĭ şi magistriĭ de eloquenţă aduşĭ din Italia.

În fine a maĭ contribuit la acéstă înlocuire a articululuĭ post positiv cu pronumele separat ollus, ullu, ille şi amestecul cel mare al populaţiunilor romane din provinciele de apus cu seminţiĭ barbare de rasă germană.

Invasiunea cea mare de la 406 aruncă asupra Italiei, a Gallieĭ şi Hispanieĭ, o mulţime de triburĭ germane: Herulĭ, Ostrogoţĭ, Longobarḑĭ, Vestgoţĭ, Suevĭ, Vandalĭ, Francĭ, Salicĭ şi Burgunḑĭ.

Tóte aceste seminţiĭ se contopiră cu populaţiunea indigenă. Se formézā nouĕ popóre şi pe ruinele provincielor romane un nou edificiŭ social politic. Barbariĭ carĭ distruseră imperiul roman, contribuiră în mare parte şi la distrugerea limbeĭ provinciale.

Limba vulgară romană ce se vorbea în părţile de apus ale imperiuluĭ se corumpe, se descompune şi se modifică, şi din acest amestec de diferite graiurĭ se nasc cele cincĭ limbĭ neolatine: italiană, spaniolă, portugesă, provencială şi francesă, cu articulul definit *il*, *el*, *le* pus înaintea substantivelor ca în limba grecéscă ὁ ἡ τὸ şi în limba germană *der, die, das.*

Despre întrebuinţarea luĭ ille ca articul definit citām aicĭ următórele exemple din Lex Alamanorum de la a. 630: et ille praesumtor, qui contradixit, illam multam, qua in charta continet persolvat. Si autem illa azxerit quam ille homo fecit, tunc liceat illi heredi (Baluziĭ Capit. I. 57, 58).

Cu totul altmintrelea se presintă lucrurile la Carpaţĭ şi la Dunărea de jos. Pe teritoriul Dacieĭ, nu a esistat nicĭ o-dată coloniĭ comerciale grecescĭ în număr aşa de mare, ca sĕ întemeieze aicĭ oraşe, republice şi regate, carĭ sĕ pótă supune pe locuitoriĭ vecinĭ şi sĕ estindă prin şcolĭ, prin sciinţe şi arte dominaţiunea şi influenţa limbeĭ grecescĭ.

De altă parte nu a existat pe teritoriul Dacieĭ nicĭ un amestec de rase, cu popóre barbare de origine gotică. Invasiunea seminţiilor germane la Carpaţĭ şi Dunărea de jos a fost numaĭ trecătóre. Goţiĭ n'aŭ avut în părţile acestea nicĭ locuinţe statornice, nicĭ dominaţiune politică durabilă, ast-fel, că acéstă invasiune a triburilor germane n'a avut absolut nicĭ o influenţă asupra limbeĭ naţionale a locuitorilor de pe teritoriul Dacieĭ vechĭ.

Goţiĭ de abia au apărut pe pământul Dacieĭ şi au fost alungaţĭ de Huni

iar domnia Gepiḍilor s'a estins numaĭ peste părţile de méḍă-ḍi ale Ungarieĭ şi numaĭ până la frontierele Dacieĭ [1]).

Din acéstă causĕ, materialul de limbă al poporuluĭ român este cu desĕvêrşire lipsit de elemente gotice [2]).

De aicĭ urméză tot-o-dată că elementele constitutive şi formele gramaticale ale limbeĭ române se presintă cu totul sub alte condiţiunĭ istorice, de cum sunt condiţiunile, sub care s'a format limbile romanice din părţile de apus ale Europeĭ.

In Italia, în Gallia şi în Hispania avem grupe noue de popóre şi grupe limbĭ mestecate, formate în cursul evuluĭ de mijloc. La Carpaţĭ şi la Dunărea de jos însă avem un popor romanic mult maĭ aprópe de originea sa, o limbă romană (arimică) maĭ archaică şi maĭ puţin mestecată [3]) de cum sunt cele de apus.

De altă parte unitatea limbeĭ române identică pe întreg teritoriul celor două Daciĭ romane, şi care începând de la Balcanĭ şi până în şesurile Galiţieĭ şi de la Crimea până în şesurile Ungarieĭ nu are nicĭ un dialect particular, ne atestă de asemenea, că acéstă limbă nu este o idiomă coruptă şi formată în cursul evuluĭ de mijloc, că din contră, originea formaţiuni sale se reduce la timpurĭ fórte vechĭ.

---

[1]) **Aul. Gell.** Noct. XIX. c. 10.

[2]) **Cauer,** Die röm. Aeneassage. Leipzig. Teubner, 1886

[3]) **Duruy,** Hist. d. Rom. I (1870) p. 64: Les Pélasges d la Lucanie et du Brutium montrèrent autant de facilité que ceux de la Grèce à se laisser absorber par les Hellénes, à prenere leur langue et leurs coutumes, par les mêmes raisons, la communité d'origine, ou du moins la proche parenté. Cette influence des Hellènes fut si forte que, malgré les colonies ramaines postérieures, la Calabre, comme la Sicile, resta longtemps un pay grec. Ce ne fut même qu'au commencement du quatorzième siècle que la langue grecque commença à s'y perdre, aujourd'hui encore la langue des Celabres laisse reconnaître des traces nombreuses de grec ancien. — **Niebuhr,** Röm. Gesch. I (1883) p. 170: Sie aber (die Griechen) verbreiteten ihre Künste und ihire Litteratur weit über die Länder ihrer unmittelbaren Grenznachbarn hinaus in die Halb insel: selbst bürgerlich haben Opiker den Gebrauch ihrer Sprache angenommen.